PRIMUS [-10.] TOMUS OPERUM EXIMII PATRIS D. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
19 G
H 10

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by G

Digitized by Google

560

1

Digitized b

VI. TOMVS OPERVM
D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTINENS ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ, HOC EST,
decertationes aduerſus hæreſes, præcipuè Iudæorum, Manichæorum, Priſcillianiſtarum, Origeniſtarum, Arrianorum, & Iouiniani:

HAC POSTREMA EDITIONE multis in locis emendatus.

HIC LIBER EST
CONTUS IESU MARIAE
FF. EREM. EXCAL.
S. AUG.

PARISIIS,
Apud Gulielmum Merlin, in ponte Numulariorum,
ET
Sebaſtianum Niuellium, ſub Ciconiis, via Iacobæa.
1571.

14-19-G-10
A

CATALOGVS, OPERVM
huius tomi.

De hæreſibus ad Quotuultdeum,Liber I.	folio 2.Columa 4.
De quinque hæreſibus,oratio.	8.col.2.
Concio ad Catechumenos contra Iudæos,Paganos & Arrianos.	12.col.2.
Oratio aduerſus Iudæos.	15.col.4.
De altercatione Eccleſiæ & Synagogæ,dialogus.	18.col.1.
De vtilitate credendi ad Honoratum,Lib.I.	20.col.2.
Contra epiſtolam Manichæi,quam vocant Fundamentum,Lib.I.	25.col.3.
De duabus animabus contra Manichæos,Lib.I.	31.col.4.
Contra Fortunatum quendam Manichęorum presbyterum,Lib.I.	35.col.1.
Contra Adimantum Manichæi diſcipulum,Lib.I.	38.col.1.
Aduerſus Fauſtum Manichæum,Libri XXXIII.	46.col.3.
De actis cum Felice Manichæo,Lib.II.	107.col.4.
Contra Secundinum Manichæum,Lib.I.	114.col.4.
De natura boni,contra Manichæos,Lib.I.	119.col.3.
De fide,contra Manichæos,Lib.I.	123.col.2.
Contra aduerſarium legis & Prophetarum,Lib.II.	126.col.4.
Contra Priſcillianiſtas,& Origeniſtas,ad Oroſium,Lib.I.	129.col.3.
Contra ſermonem Arrianorum,Lib.I.	142.col.2.
Contra Maximinum Arrianorum Epiſcopum,Lib.III.	147.col.1.
Contra Felicianum Arrianum,de vnitate trinit.ad Optatum,Lib.I.	167.col.3.
De bono coniugali,contra Iouinianum,Lib.I.	171,col.2.
De ſancta virginitate,Lib.I.	175.col.3.
De adulterinis coniugiis,ad Pollentium,Lib.II.	181.col.2.
De Epicureis & Stoicis,Tractatus I.	188.col.1.
De eo quod dictum eſt à deo ad Moyſem,Ego ſum qui ſum,Tract.I.	189.col.2.

A

EPISTOLA QVODVVLTDEI ad Auguſtinum, petentis vt hæreſeon catalogum conſcribat.

DOMINO merito venerabili, & vere beatiſsimo patri Auguſtino Epiſcopo, Quodvultdeus diaconus.

Diu trepidus fui, & auſus hos meos aliquoties diſtuli: ſed me pricipaliter, vt dici aſſolet, animauit beatitudinis tuæ beneuolẽtia omnibus comprobata. Quam dum cõſidero, magis timui, ne non petẽdo ſuperbus, non quærendo deſidioſus, nõ pulſando piger à domino iudicarer. Sufficere autẽ mihi credere huiuſmodi tantummodo voluntatẽ, ſi fructum adipiſci nõ poſſem. Cum autem pro certo nouerim, oſtium diuini ſermonis, quod venerationi tuę cœleſtis gratia patefecit, paratã eſſe mẽtem tuam ſanctam, quam poſsidet Chriſtus, non ſolum cunctis volentibus pandere, verumetiam nolẽtibus, vt introire nõ pigeat, B perſuadere, occupationi reuerẽtiæ tuę multiloquio ſuperfluo moram nõ faciam, ſed deſiderium obſecrationis meæ breuiter indicabo. Nõnullos in clero huiuſce etiã ampliſsimę ciuitatis eſſe imperitos, ex meipſo cõiicio: & quantũ vniuerſo illi ordini profuturũ ſit quod expecto, conſiderationi ſanctitatis tuæ diſcutiendũ offero. Priuilegio nanq; cunctorum, qui hoc de ſpiritalibus tuis laboribus promerẽtur, etiam me indignũ conſecuturum eſſe pręſumo, domine merito venerabilis, & vere beatiſsime pater. Precor igitur beatitudinẽ tuã, vt ex quo Chriſtiana religio hęreditatis promiſſę nomen accepit, quæ hæreſes fuerint, ſint: quos errores intulerint, inſerant: quid aduerſus catholicam Eccleſiam ſenſerint, ſentiant, de fide, de trinitate, de baptiſmo, de pœnitentia, de homine Chriſto, de deo Chriſto, de reſurrectione, de nouo & vetere teſtamento: & omnia omnino, quibus à veritate diſſentiunt: quę etiam baptiſmũ habeant, quæve non habeant: & poſt quas baptizet, nec tamen rebaptizet† Eccleſia: qualiter ſuſcipiat veniẽtes, & quid ſingulis, lege, authoritate, atque ratione reſpondeat, digneris exponere. Nec me tantæ beatitudo tua credat ineptiæ, vt non inſpiciã quantis & quàm ingentibus voluminibus opus ſit, vt poſsint iſta diſſolui. Verum C hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum eſſe nõ dubito: ſed breuiter, perſtricte, atque ſummatim, & opiniones rogo cuiuſlibet hæreſis poni, & quid contrà teneat Eccleſia catholica, quantum inſtructioni ſatis eſt, ſubdi: vt velut quodam ex omnibus cõcepto commonitorio, ſi quis aliquam obiectionem aut conuictionem vberius, plenius ac planius noſſe voluerit, ad opulenta & magnifica volumina tranſmittatur: quibus à diuerſis, & pręcipue à veneratione tua in hoc ipſo conſtat elaboratum. Sufficiat autem & admonitio talis, vt puto doctis & imperitis, ocioſis & occupatis, & ad cuiuſlibet gradus miniſterium Eccleſiæ vndecunq; promotis: dum & ille qui multa legit, eadẽ breuiter recordatur, & compendio ignarus inſtruitur: vt nouerit quid teneat, quid euitet: quid auerſetur ne faciat, quid vt faciat aſſequatur. Fortaſsis autẽ, ſi tamen quod arbitror verũ eſt, etiã aduerſus calũniantium malignas mẽtes, & doloſa labia opus hoc paruum inter cætera mirifica teſtimonio coronę tuæ non deerit: vt quibus patet campus calumniandi profuſior, validis & ex omni parte cõcluſis fidei limitibus coarctati, omnibusq; veritatis telorum generibus circumacti, etiã vno multiformi D iaculo repẽte proſtrati, morticinos ſpiritus nõ audeant anhelare. Video quàm oneroſus exiſtam meliora cogitanti, & diſponenti maiora ſancto ſeni, & querelas corporis ſuſtinẽti. Sed per Chriſtum dominũ rogo, qui te participem ſapientiæ ſuæ ſine inuidia eſſe conceſsit, vt hanc gratiam dones indoctis Eccleſiæ, qui te agnoſcis ſapientibus atq; inſipiẽtibus debitorem, merito ac iure dicturus, Videte quoniam non mihi ſoli laboraui, ſed omnibus exquirẽtibus veritatem. Potui adhuc offerre ſupplices & multiplices preces, & mecum imperitorũ claſſes aſſciſcere: ſed malui iam gaudere dictantem, quàm adhuc occupare legentem.

† *al. aut nõ baptizet.*

Commentarium.

Roma. 1.

Eccleſiaſt. 24. & 33.

Auguſtinus Quoduultdeo.

DOMINO dilectiſsimo filio & condiacono Quoduultdeo Auguſtinus. Acceptis literis charitatis tuę, vbi à me ardẽtiſsimo ſtudio poſtulaſti, vt de omnibus hęreſibus, quę poſt domini ſaluatoris aduentũ aduerſus eius doctrinam pullulauerũt, aliquid breuiter ſcriberem: quàm ſit hoc difficile, cõtinuo reperta occaſione reſcripſi per filiũ meũ Hipponenſium primarium Philocalum: mox autem etiam iſta oblata eſt, quã hũc reſcribo, & breuiter diffi- E cultatem operis ejus oſtendo. Philaſtrius quidam Brixienſis Epiſcopus, quem cum ſancto Ambroſio Mediolani etiam ipſe vidi, ſcripſit hinc librũ: nec illas hæreſes prætermittens, quæ in populo Iudæo fuerũt ante aduẽtũ domini: eaſq; XXVIII. cõmemorauit: & poſt domini aduentũ CXXVIII. Scripſit hinc etiã Græce Epiſcopus Cyprius Epiphanius, in doctrina catholicæ fidei laudabiliter diffamat⁹, ſed ipſe vtriuſq; tẽporis hęreſes colligẽs XC.† cõplexus eſt. Cum ergo ambo id vellent facere, quod à me petis, quantũ tamen inter ſe differãt de numero interim ſectarum, vides: quod vtiq; nõ eueniſſet, niſi aliud vni eorũ videretur eſſe hęreſis, & aliud alteri. Neq; enim putandũ eſt aliquas ignoraſſe Epiphanium, quas nouerat Philaſtrius, cum Epiphanium lõge Philaſtrio doctiorẽ inuenerimus: ita vt Philaſtrium potius dicere deberemus latuiſſe plurimas, ſi tamẽ plures eſſet ille cõplexus, & iſte pauciores. Sed proculdubio in ea quæſtione, vbi diſceptatur quid ſit hęreſis, nõ idẽ videbatur ambobus: & reuera hoc omnino definire difficile eſt: & ideo cauendum, cum omnes in numerũ redigere conamur, ne pretermittam⁹ aliquas, quãuis hę- F reſes ſint: aut annumeremus aliquas, cum hæreſes non ſint. Vide ergo ne forte librũ ſancti Epiphanij tibi mittere debeã: ipſum enim arbitror Philaſtrio docti⁹ hinc locutum, qui poſsit apud Carthaginem in Latinam linguam verti facilius atque cõmodius, vt tu potius præſtes nobis, quod quæris à nobis. Perlatorẽ multum cõmẽdo. Subdiaconus eſt de noſtra diœceſi: de fundo autem viri ſpectabilis, nobiſq; chariſsimi Orõtij. Pro illo autem, & pro eius patre, à quo adoptatus eſt, etiam ad ipſum ſcripſi: quas literas cum legerit Chriſtiana benignitas tua, peto vt eas apud memoratum virum tua interceſsione adiuuare digneris. Miſi autẽ cũ illo etiam hominem Eccleſiæ, ne ad tuam ſanctitatem dificilis ei eſſet acceſſus: nõ enim parũ de illo ſolicitus ſum: à qua me ſolicitudine dominus, vt ſpero, per tuæ charitatis inſtantiam liberabit. Peto etiã mihi reſcribere nõ graueris, quemadmodum ſit in fide catholica ille Theodoſius, per quem Manichęi nõnulli ſunt proditi: & ipſi quos ab eo proditos, putamus eſſe correctos. [Si etiam de perfectione ſanctorum Epiſcoporum fortaſsis audiſti, fac vt nouerim. Deo viuas].

Philaſtrius alibi Philaſter.

Epiphani⁹.

† *al. LXXX.*

Hęreſis qd, definire difficile.

G *Quodvultdeus Auguſtino idem inſtantius petens.*

DOmino merito venerabili,ac beatiſsimo ſancto patri Auguſtino Epiſcopo,Quodvultde° diaconus.Vnũ quidem reuerentiæ tuæ cõmonitorium, quod per Eccleſiaſticũ dignatus es deſtinare,ſuſcepi.Nam quod prius directum eſſe beatitudo tua ſignificauit,per virum honorabilem Philocalum,necdum ad me peruenit. Verum quanuis cõſcius priorum ſemper fuerim peccatorũ,nũc tamen euidenter agnoui aſpiciendo ad id quod exoraui † muneris, meam toti Eccleſiæ impedimento eſſe perſonam. Sed omnino cõfido,quoniam qui per vnici ſui gratiam,humani generis dignatus eſt delere facinora, nec me in pernicie cunctorum præualere permittet: potiuſq; vbi abundauit peccatum,gratiam faciet redundare.Domine merito venerabilis ac beatiſsime pater, difficultatẽ operis quod inſtruẽdis imperitiſsimis nobis per tuam beneficentiam præſtari ſublimiter † exoraui, nec ipſe ignorans ante prædixi, ſed de diuini fontis vbertate, quam tibi dominus tribuit,veraci corde prçſumpſi:nã & Philaſtrius & Epiphanius venerandi Epiſcopi ſi tale aliquid ſcripſiſſe memorãtur,proculdubio me inter cçtera,imò ſicut omnia, latet:nõ tamen arbitror eos hãc curam diligentiamq; adhibuiſſe, vt ſingulis quibuſque opinionibus cõtrarias etiam opiniones adiungant, irritaſq; † ſubiicerent:tũc deniq; opus illud vtriuſq; qualecunque ſit, non habet fortaſsis eam quã deſidero veritatem. † Fruſtra etiam homini,qui Latina nõ didicit, Græca facundia delegatur: quia nõ ego tantummodo conſilium,ſed & auxilium poſtulaui. Quid autẽ venerationem tuam de interpretum nõ ſolum difficultate, ſed etiam obſcuritate admoneo, cũ ipſe hoc magis, ac plenè diiudices? Accedit ad cauſam, quòd nonnullæ etiam poſt illorũ obitum hæreſes emerſiſſe doceantur, quarum nullam illi fecerint mentionẽ:quamobrem ad peculiare patrociniũ pietatis tuæ cõfugio,& voce mea & vniuerſali deſiderio paratũ ad miſericordiam ſacroſanctum pietatis pectus appello, ſequeſtratis ſaporibus peregrinis,conſiderato textu prioris Epiſtolç,panem à frumento,quod noſtra † prouincia ſolet habere præcipuum,cœleſti etiam manna conditum,ſero pulſanti,& famem patienti non deneges. Profectò enim nec ego pulſare ceſſabo,donec ipſe concedas:vt quod non impetrat priuilegium,vbi nullum eſt meritum,ſaltem indefeſſa importunitas mereatur.

† al. in adipiſcendo illud quod exoraui.

Roma. 5.

† ſupplicitur

H

† alias, ritusq;.

† alias, breuitatem.

† al. panem Afrum quẽ noſtra.

I

Auguſtinus Quodvultdeo.

DOmino ſynceriter dilectiſsimo fratri & condiacono Quodvultdeo, Auguſtinus Epiſcopus. Cum mihi hæc ſcribẽdi offerretur occaſio per Euſalenſem presbyterum,quem cõmendo charitati tuç,relegi Epiſtolã tuam,in qua petis, vt de hçreſibus quæ oriri potuerunt ex quo domini in carne nunciari cœpit aduẽtus,aliquid ſcriberem. Hoc autem feci, vt viderẽ vtrum iam videretur † opus ipſum aggredi,& inde tibi aliquid mittere: vbi conſideraui † tanto eſſe difficilius,quanto vis eſſe breuius:ſed ne hoc quidem potui,talibus curis ſuperueniẽtibus impedit°,à quibus omnino diſsimulare nõ poſſem: nã me & ab eo quod habebam in manibus,auerterunt.Hoc autem eſt, vbi reſpõdeo libris Iuliani, quos octo edidit poſt illos quatuor,quibus antè reſpondi. Hoc enim cum Romæ accepiſſet frater Alipius,nondum omnes deſcripſerat, cum oblatam occaſionẽ noluit præterire,per quã mihi [quinq;] trãſmiſit: promittẽs alios tres cito eſſe miſſurum,& multum inſtans ne reſpõdere differrem. Cuius inſtãtia coactus ſum remiſsius ſemper agere quod agebã,vt operi vtriq; nõ deeſſem: vni diebus,alteri noctibus: quantũ mihi ab aliis occupationib° hinc atq; hinc venire non deſiſtẽtibus parceretur.Agebam vero rem plurimum neceſſariam:nam retractabã opuſcula mea, & ſi quid in eis me offenderet,[vel alios poſſet offendere,]partim reprehẽdendo,partim defendẽdo quod legi poſſet & deberet, operabar: & duo volumina iam abſolueram,retractatis omnibus libris meis, quorũ numerum neſciebam:eoſq; CCXXXII. eſſe cognoui.Reſtabant Epiſtolæ,& tractatus populares,quos Grçci homilias vocãt. [Et plurimas Epiſtolarũ legebam,ſed adhuc nihil inde dictaueram, cũ me etiam iſti Iuliani libri occupare cœperunt,quorũ nunc quarto reſpõdere cœpi.Quãdo ergo id explicauero,quartoq; reſpõdero, ſi tres non ſupetuenerint,diſpono,ſi deus voluerit, & quod poſcis icipere,ſimul agẽs vtrunq;, & hoc ſcilicet, & illud de retractatione opuſculorum noſtrorum, nocturnis & diurnis tẽporibus in ſingula diſtributis.Hoc ideo inſinuaui ſanctitati tuç,vt quantum tibi deſideriũ eſt ſumendi quod poſcis, tanto flagrantius à domino mihi poſcas adiutorium, quo ſeruiam laudabili ſtudio tuo,atque vtilitati eorũ,quibus id exiſtimas profuturũ. Domine ſynceriter dilectiſsime frater, commẽdo iterum perlatorem, & negocium propter quod eò perrexit,ſi cognoueris apud quem agendũ ſit,peto ne pigeat adiuuare.Nõ enim poſſumus neceſsitates hominum eiuſmodi deſerere,qui noſtri non coloni,ſed quod maius eſt, fratres ſunt,& in charitate Chriſti ad curam noſtram pertinent.Deo viuas.]

† al. deberẽ.

† alias, vt conſideres.

K

L

DIVI AVRELII AVGVSTINI IN librum de hæreſibus ad Quodvultdeum,

PRAEFATIO.

QVOD petis ſæpiſsime atque inſtantiſsime ſancte fili Quodvultdeus, vt de hæreſibus aliquid ſcribam dignum lectione cupiẽtium dogmata deuitare contraria fidei Chriſtianæ, & Chriſtiani nominis obumbratione fallentia: ſcias me olim longe antequam peteres,facere cogitaſſe,atq; fuiſſe facturum, niſi diligenter conſiderans quale quãtumq; id eſſet, vltra vires meas eſſe ſentirem. Sed quoniam fateor nullum mihi vt te inſtitiſſe poſcendo, in ipſa tamen moleſta inſtãtia tua etiam tuum nomen attẽdi,&dixi,Aggrediar & faciam Quoduultdeus. Hoc enim deum velle confido, ſi me ad huius operis terminum miſericordi fauore perduxerit, vt per miniſterium linguæ meæ tanta huius rei difficultas aut oſtendatur tantũmodo, aut ipſo etiã plenius adiuuante tollatur:quorũ duorum quod priore loco poſui, iam diu eſt quod animo voluo ac reuoluo,&quadã meditatione cõtueor.Quod autem poſtea dixi,non me accepiſſe cõfiteor:&vtrum dum hoc ago,vt efficiam,dum peto, dum quæro,dũ pulſo, ſim fortaſſe accepturus,ignoro: ſcio me tamen nec petiturum,nec quæſiturum,nec pulſaturum quantum ſat eſt,niſi & hunc affectũ munere diuinç inſpirationis accepero. In hoc igitur opere,quod te vehemẽter vrgente in dei voluntate ſuſcepi, cernis me vt id peragam non tam crebreſcẽtibus ad me tuis petitionibus eſſe cogendũ, quàm piis ad deum nõ ſolum tuis, verum & aliorum fratrum, quos tibi in hanc rem

G

A rem fideles ſocios potueris inuenire, orationibus adiuuandũ. Quod vt fiat, has ipſas primas huius laboris mei partes, vbi eſt & iſta prælocutio, curaui tuę charitati in auxilio domini accelerare mittendas: vt propter illa quę reſtant, noueritis quantum pro me orare debeatis, quicunque noſſe potueritis, à me iam fuiſſe ſuſceptum hoc tam grande negocium, quod à me deſideratis impleri. Petis ergo, quod tuæ indicant literæ, quas ad me dediſti cum primum à me petere iſta cœpiſti, vt exponam bruiter, perſtricte atque ſummatim, ex quo Chriſtiana religio promiſſæ hęreditatis nomen accepit, quę hæreſes fuerint, ſint: quos errores intulerint, inferant: quid aduerſus catholicam Eccleſiam ſenſerint, ſentiant: de fide, de trinitate, de baptiſmo, de pœnitētia, de homine Chriſto, de deo Chriſto, de reſurrectione, de nouo & veteri teſtamēto. Iſtas autem inquiſitiones tuas in immēſum procedere cum videres, putaſti cuiuſdam generalitatis adhibēdum eſſe compendium, atque dixiſti, Et omnia omnino, quibus à veritate diſſentiunt. Deinde addidiſti, Quæ etiam baptiſmũ habeāt, quæve non habeant: & poſt quas baptizet, nec tamen rebap-
B tizet Eccleſia: qualiter ſuſcipiat venientes: & quid ſingulis lege, authoritate, atque ratione reſpondeat. Hæc omnia cum quæris vt exponātur à me, miror luculentum ingenium tuum, tot tantarũmque rerum & ſitire veritatem, & faſtidium iam timendo poſcere breuitatem. Sed vidiſti etiam ipſe quid poſſem hoc loco tuæ huius Epiſtolæ cogitare: & quaſi vigilanter occurriſti cogitationi meæ, dicens, Nec me tantæ beatitudo tua credat ineptiæ, vt non inſpiciam quantis & quàm ingentibus voluminibus opus ſit, vt poſsint iſta diſſolui. Verũm hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum eſſe non dubito. Et tanquã conſilium ſubiiciens, quo modo poſsit & ſeruari breuitas, & veritas pandi, adiungis ea verba quæ pauloante iam poſui, & dicis, Sed breuiter, perſtricte, atque ſummatim & opiniones rogo cuiuſlibet hæreſis poni: & quid contrà teneat Eccleſia catholica, quantum inſtructioni ſatis eſt ſubdi. Ecce iterum mittis in longum, nō quia dici iſta breuiter ſiue non valeant, ſiue non debeant: ſed quia
C tam multa ſunt, vt quamlibet breuiter dicenda, multas literas flagitent: tu autem, vt velut quodam, inquis, ex omnibus cōcepto commonitorio, ſi quis aliquam obiectionem aut cōuictionem vberius, plenius ac planius noſſe voluerit, ad opulēta & magnifica volumina trāſmittatur, quibus à diuerſis, & præcipue, inquis, à veneratione tua in hocipſo conſtat eſſe elaboratum. Quæ cum dicis, vnum quaſi commonitorium de his omnibus te deſiderare ſignificas. Audi ergo vndę commonearis, quid petas. Opiniones omnium Philoſophorũ, qui ſectas varias condiderunt, vſque ad tempora ſua, (neque enim plus poterat) ſex non paruis voluminibus quidam Celſus abſoluit. *Celſus.* Nec redarguit aliquem, ſed tantum quid ſentirent aperuit, ea breuitate ſermonis, vt tantum adhiberet eloquij, quantum rei nec laudandæ nec vituperandæ, nec affirmandæ aut defendendæ, ſed aperiendæ indicandæq; ſufficeret, cum fermè centum Philoſophos nominaſſet: quorum non omnes inſtituerunt hæreſes proprias: quoniam nec illos tacendos putauit, qui ſuos magiſtros ſine vlla diſſenſione ſecuti ſunt. Noſter vero Epiphanius Cyprius Epiſcopus, ab hinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæreſibus loquens, ſex libros etiam conſcripſit, hiſtorica narratione commemorans omnia, nulla diſputatione aduerſus falſitatem pro veritate decertans.

Breues ſanè ſunt libelli, & ſi in vnum libellum redi- D gantur, nec ipſe erit noſtris vel aliorum quibuſdam libris longitudine cōparandus. Huius breuitatem ſi fuero in commemorandis hæreſibus imitatus, quid à me breuius poſtulare vel expectare debeas, non habebis. Sed non ibi huius mei laboris ſumma conſiſtit, quod & tibi, vel me demonſtrante, vel etiam te præcurrente poterit apparere, cum hoc fecero. Videbis enim in eo quod ſupradictus Epiſcopus fecit, quantum deſit operi quod ipſe vis fieri, quanto magis quod ego? Tu nāque, quanuis breuiter, perſtricte atque ſummatim, tamē vis etiam reſponderi commemoratis hæreſibus: quod ille non fecit. Ego vero hoc magis volo facere, ſi & deus velit, vnde poſsit omnis hæreſis, & quæ nota eſt, & quę ignota, vitari: & vnde recte poſsit quæcunque innotuerit, iudicari. Non enim omnis error hæreſis eſt, *Error.* quanuis omnis hæreſis, quæ in vitio ponitur, niſi errore aliquo hæreſis eſſe non poſsit. *Hæreſis.* Quid ergo faciat hæreticum, regulari quadam definitione comprehendi, ſicut ego exiſtimo, aut omnino non poteſt, aut difficillime poteſt: quod in proceſſu huius operis declarabitur, ſi deus rexerit, adq; id quod intendo perduxerit E diſputationem† meam. *†diſpoſitionem.* Quid autem proſit ipſa inquiſitio, etiam ſi non potuerimus comprehendere, quo modo ſit definiendus hæreticus, ſuo loco videndum atque dicendum eſt. nam ſi hoc comprehendi potuerit, quis non videat vtilitas quanta ſit? Erunt ergo primæ partes operis huius de hæreſibus, quæ poſt Chriſti aduentum atque aſcenſum aduerſus doctrinam ipſius extiterunt, & vtcunque nobis innoteſcere potuerunt. In poſterioribus autem partibus, quid faciat hæreticum, diſputabitur. Cum ergo dominus aſcendiſſet in cœlum, hi hæretici exorti ſunt:

1 Simoniani.
2 Menandriani.
3 Saturniniani.
4 Baſilidiani.
5 Nicolaitæ.
6 Gnoſtici.
7 Carpocratiani.
8 Cerinthiani, vel Merinthiani.
9 Nazaræi.
10 Hebionei.
11 Valentiniani. F
12 Secundiani.
13 Ptolemæi.
14 Marcitæ.
15 Colarbaſij.
16 Heracleonitæ.
17 Ophitæ.
18 Caiani, aliâs Caini.
19 Sethiani.
20 Archontici.
21 Cerdoniani.
22 Marcionitæ.
23 Apellitæ.
24 Seueriani.
25 Taciani.
26 Cataphryges.
27 Pepuziani, aliâs Quintiliani.
28 Artotyritæ.
29 Teſſareſcædecatitæ.
30 Alogiani, aliâs Alogi.
31 Aditæ, aliâs Adamiani.

G 32 Elceſeitæ,& Samſeitæ.
33 Theodotij,aliâs Thodotiani.
34 Melchiſedechitæ,aliâs Melchiſedeciani.
35 Bardeſanitæ,aliâs Bardeſaniſtæ.
36 Noëtiani.
37 Valeſij.
38 Cathari, qui & Nouatiani.
39 Angelici.
40 Apoſtolici.
41 Sabelliani.
42 Origeniaſtæ,aliâs Origeniani.
43 Alij Origeniaſtæ,vel Origeniani.
44 Paulonitæ, aliâs Pauliani.
45 Photiniaci,aliâs Photiniani.
46 Manichæi.
47 Hierachitæ vel Heraclitæ.
48 Melitiani.
49 Arriani.
50 Vadiani ſiue Anthropomorphitæ.
51 Semiarrani.
52 Macedoniani.
53 Aëriani.
H 54 Aëtiani, qui & Eunomiani.
55 Apollinariſtæ.
56 Antidicomarianitæ vel Antidicomaritæ.
57 Pſalliani,ſiue Euchitæ.
58 Metangiſmonitæ.
59 Seleuciani vel Hermiani.
60 Proclianitæ.
61 Patriciani.
62 Aſcitæ.
63 Pattalorinchitæ.
64 Aquarij.
65 Coluthiani,aliâs Colathiani.
66 Floriniani.
67 De mundi ſtatu diſſentientes.
68 Nudis pedibus ambulantes.
69 Donatiſtæ,ſiue Donatiani.
70 Priſcilliani, aliâs Priſcillianiſtæ.
71 Cum hominibus non manducantes.
72 Rhetoriani.
73 Chriſti diuinitatem paſsibilem dicentes.
I 74 Triformem deum putantes.
75 Aquam deo coæternam dicentes.
76 Imaginem dei nõ eſſe animam dicẽtes,Melitonij.
77 Innumerabiles mundos opinantes,Ophei.
78 Animas conuerti in dæmones & in quæcunque animalia exiſtimantes,Tertullij.
79 Liberationẽ omnium apud inferos factam Chriſti deſcenſione credentes.
80 Chriſti de patre natiuitati initium à tempore dantes.
81 Luciferiani.
82 Iouinianiſtæ.
83 Arabici.
84 Heluidiani.
85 Paterniani,vel Venuſtiani.
86 Tertullianitæ, vel Tertullianiſtæ.
87 Abeloitæ,vel Abeloini.
88 Pelagiani qui & Cœleſtiani.
89 [Neſtoriani.
90 Euthiciani.]

FINIS.

CATALOGVS K
HAERESEON EX EPIPHANII Euſebiiq; commentariis collectus, additis aliis nõnullis. Obiter Auguſtinus diſtinguit errorem,hereſim,& ſchiſma.

SIMONIANI à Simone mago, 1
qui baptizatus à Philippo diaco-
no, ſicut in Actibus Apoſtolorum *Actor. 8.*
legitur, pecunia voluit emere à
ſanctis Apoſtolis, vt etiam per im-
poſitionem manus eius, daretur
ſpiritus ſanctus.Hic magicis falla-
ciis deceperat multos. Docebat autem deteſtandam
turpitudinem,indifferẽter vtendi fœminis: Nec deum
feciſſe mundum. Negabat etiam carnis reſurrectionẽ,
& aſſerebat ſe eſſe Chriſtum. Itemq; Iouem ſe credi vo
lebat, Mineruam vero meretricem quandam Selenen, *σελήνη,*
quam ſibi ſociam ſcelerum fecerat: imaginesq; & ſuam *Luna.*
& eiuſdem meretricis diſcipulis ſuis præbebat adoran-
das, quas & Romæ tanquam deorum ſimulachra au- L
thoritate publica conſtituerat.In qua vrbe beatus Apo
ſtolus Petrus eum vera omnipotentis dei virtute ex-
tinxit. Dixerat enim ſe in monte Sina legem Moyſi in
patris perſona dediſſe Iudæis. Tempore Tyberij in fi-
lij perſona putatiuè apparuiſſe, poſtea ſe in linguis
igneis ſpiritum ſanctum ſuper Apoſtolos veniſſe: Chri
ſtum autem nec veniſſe,nec à Iudæis quicquam pertu-
liſſe. Menandriani à Menandro etiã ipſo mago di- 2
ſcipulo eius,qui mundũ aſſerebat non à deo,ſed ab an-
gelis factum. Saturniniani, à quodã Saturnino, qui 3
turpitudinem Simonianam in Syria cõfirmaſſe perhi-
betur:qui etiam mundum ſolos angelos ſeptem præter
conſcientiam dei patris feciſſe dicebat. Baſilidiani, 4
à Baſilide,qui hoc diſtabat à Simonianis,quòd trecen-
tos ſexagintaquinque cœlos eſſe dicebat, quo numero
dierum annus includitur. Vnde etiam quaſi ſanctũ no-
men commendabat,quod eſt, αβραξας: cuius nominis
literæ ſecundũ Græcã ſupputationẽ eundem numerum
cõplent. Sunt enim VII. α & β, & ρ & α, & ξ & α, & ς: id
eſt,vnum & duo,& centũ & vnum,& ſexaginta & vnũ,
& ducenta,quæ fiunt in ſumma trecẽta ſexagintaquin-
que. Mundũ iſtum vel hominẽ non credunt à deo fa- M
ctũ,ſed à trecẽteſimo ſexageſimoquinto cœlo.Amato-
ria carmina ſtudioſe diſcũt.A Iudæis nõ credunt Chri-
ſtum crucifixum,ſed Simonẽ Cyrenẽſem,qui angaria-
tus ſuſtulit crucẽ eius. Nicolaitæ, à Nicolao nomi- 5
nati ſunt,vno,vt perhibetur,ex illis ſeptẽ,quos Apoſto
li diaconos ordinauerãt. Iſte cũ de zelo pulcherrimæ
cõiugis culparetur, velut purgandi ſe cauſa permiſiſſe
fertur, vt ea qui vellet vteretur. Quod eius factũ in ſe-
ctam turpiſsimam verſum eſt, qua placet vſus indiffe-
rens fœminarum. Hi nec ab iis quæ idolis immolãtur,
cibos ſuos ſeparãt: & alios ritus gentilium ſuperſtitio-
num non auerſantur. Narrant etiã quædã fabuloſa de
mũdo,neſcio quę Barbara principum nomina miſcen-
tes diſputationibus ſuis,quibus terreant auditores,quę
prudentibus riſum potius faciunt quàm timorẽ. Intel-
liguntur autem etiam iſti nõ deo tribuere creaturã,ſed
quibuſdam poteſtatibus, quas mirabili vel fingunt va-
nitate, vel credunt. Gnoſtici propter excellentiam 6
ſcientiæ ſic ſe appellatos eſſe,vel appellari debuiſſe glo
riantur,cum ſint ſuperioribus omnibus vaniores atque
turpiores. Deniq; cum ab aliis atque aliis per diuerſas

terrarum

A terrarum partes aliter atque aliter nuncupentur, non-
βορβορί-ται nulli eos etiam Borboritas vocant, quaſi cœnoſos, pro-
pter nimiam turpitudinem, quam in ſuis myſteriis ex-
ercere dicuntur. Aliqui eos à Nicolaitis exortos putāt:
alij à Carpocrate, de quo pòſt loquemur. Tradunt autē
dogmata fabuloſiſsimis plena figmētis etiam ipſi: prin-
cipum vel angelorū nominibus terribilibus infirmas
animas capiunt: & de deo rerúmque natura fabuloſa, &
à ſanitate veritatis aliena multa contexunt. Animarū
ſubſtantiam, dei dicūt eſſe naturam, earúmque aduen-
tum in hæc corpora cum aliis aëreis animalibus dicūt
fieri, per quas peccata in corporibus cōmittuntur: nam
illas animas, quæ ex dei procedunt ſubſtātia, reuerti ad
deum immaculatas. Dicūtur quoque bonum deum &
7 malum deum in ſuis habere dogmatibus. Carpo-
cratiani ſunt à Carpocrate, qui docebat omnē turpem
operationem, omnemque adinuentionem peccati: nec
aliter euadi atque trāſiri principatus & poteſtates, qui-
bus hęc placēt, vt poſsit ad cœlum ſuperius perueniri.
Hic etiam Ieſum hominem tantummodo, & de vtroq;
ſexu natum putaſſe perhibetur, ſed accepiſſe talem ani-
B mam quę ſciret ea quæ ſuperna eſſent, atque nunciaret.
Reſurrectionem corporis ſimul cū lege abiiciebat. Ne-
gabat mundum à deo factum, ſed neſcio à quibus vir-
tutibus. Sectæ ipſius fuiſſe traditur ſocia quædam Mar-
cellina, quæ colebat imagines Ieſu & Pauli & Home-
ri & Pythagoræ, adorando, incenſúmque ponendo.
8 Cerinthiani à Cerintho, idémque Merinthiani à
Merintho, mundum ab angelis factum eſſe dicentes, &
carne circumcidi oportere, atque alia huiuſmodi legis
pręcepta ſeruari. Ieſum hominem tantummodo fuiſſe,
nec reſurrexiſſe, ſed reſurrecturum aſſeuerantes. Mille
quoque annos poſt reſurrectionem in terreno regno
Chriſti, ſecundum carnales ventris & libidinis volu-
ptates, futuros fabulantur, vnde etiam Chiliaſtæ ſunt
9 appellati. Nazaræi cum dei filium confiteantur eſſe
Chriſtum, omnia tamen veteris legis obſeruant, quæ
Chriſtiani per Apoſtolicam traditionem nō obſerua-
re carnaliter, ſed ſpiritaliter intelligere didicerunt.
10 Hebionei Chriſtum etiam tantummodo homi-
nem dicunt. Mandata carnalia legis obſeruant, circū-
ciſionem ſcilicet carnis, & cætera à quorum oneribus
per nouum teſtamentum liberati ſumus. Huic hæreſi
C Epiphanius Sāpſeos & Elceſeos ita copulat, vt ſub eo-
dem numero tāquam vna ſit hæreſis ponat, aliquid ta-
men intereſſe ſignificans. Quanuis & in conſequenti-
bus loquatur de illis, ponēs eos ſub numero ſuo. Euſe-
Lib. 6. c. 38. bius vero Elceſaitarum ſectam commemorans, fidem
in perſecutione dicit negandam docuiſſe, & in corde
11 ſeruandam. Valentiniani à Valentino, qui de natu-
ra rerum multa fabuloſa confinxit. Triginta αἰῶνας
id eſt, ſecula aſſerens extitiſſe, quorum principium eſſe
profundum & ſilentium, quod profundum etiam pa-
trem appellat. Ex quibus duobus velut ex cōiugio pro-
ceſsiſſe perhibet intellectum & veritatem, & protuliſſe
in honorem patris æonas octo. De intellectu autem &
veritate proceſsiſſe verbum & vitam, & protuliſſe æo-
nas decem. Porrò de verbo & vita proceſsiſſe hominē
& Eccleſiam, & protuliſſe æonas duodecim. Itaq; octo
& decem & duodecim fieri triginta æonas, habentes,
vt diximus, primum principium de profundo & ſilen-
tio. Chriſtum autem à patre miſſum, id eſt, à profun-
do ſpiritale vel cœleſte corpus ſecū attuliſſe: nihilque
aſſumpſiſſe de virgine Maria, ſed per illam tanquam
† al. riuum. per rimam, † aut per fiſtulam ſine vlla de illa aſſumpta
Tomus ſextus.

carne tranſiſſe. De triceſimo ſeculo dicit diabolum ge D
nitum, & à diabolo alios natos qui fecerint hunc mun-
dum. Et ideo malitiam non arbitrio tribuit, ſed natu-
ræ mundi, id eſt, generi diabolico. carnis reſurrectio-
nem negat. Animam tantum & ſpiritum affirmat per
Chriſtum ſaluari. Secundiani † hoc à Valentinianis 12
diſtare dicuntur, quòd addunt opera turpitudinis. † al. Secun-
Ptolemæus quoque diſcipulus Valentini hæreſim driani.
nouam condere cupiens, quatuor æonas, & alios qua- 13
tuor aſſerere maluit. Marcus etiam neſcio quis hæ- 14
reſem condidit, negans reſurrectionē carnis, & Chri-
ſtum non vere, ſed putatiue paſſum aſſeuerans. Duo
quoq; opinatus eſt ex aduerſo ſibi eſſe principia, quid-
dam tale etiam ipſe de æonibus ſicut Valentinus affir-
mans. Colarbaſus ſecutus eſt iſtos, non multum ali- 15
ter ſentiens, Vitam omnium hominum & generatio-
nem in ſeptem ſyderibus conſiſtere affirmans.
Heracleonitæ ab Heracleone diſcipulo ſuperio- 16
rum, duo aſſerunt principia, vnum ex altero, & ex his
duobus alia plurima. Feruntur autem ſuos morientes
nouo modo quaſi redimere, id eſt per oleum, balſamū
& aquam, & inuocationes quas Hebraicis verbis dicūt E
ſuper capita eorum. Ophitæ à colubro nominati 17
ſunt. coluber enim Græce ophis dicitur. Hūc autē [co-
lubrū qui decepit Adam & Euam] Chriſtum arbitran-
tur. Sed habēt etiam verum colubrum quem nutriunt
& venerantur: qui & incantante ſacerdote egreditur
de ſpelunca, & aſcēdit ſuper altare innixum ſpeluncæ,
& oblationes eorū lambit, & inuoluēs ſe circa eas, re-
greditur ad ſpeluncā: & ita confringunt oblationes in
euchariſtiā, quaſi à ſerpente Chriſto (vt illi putāt) ſan-
ctificatas. Tradunt huius ſerpentis cultum à Nicolaitis
[ſiue Gnoſticis] ad iſtos deductū. Caiani propterea 18
ſic appellati, quoniā Cain honorāt, dicentes eum for-
tiſsimæ eſſe virtutis: ſimul & Iudam traditorem diuinū
aliquid putant eſſe, & ſcelus eius beneficium deputant:
aſſerentes eum præſciſſe quātum eſſet generi humano
Chriſti paſsio profutura, & occidēdū Iudęis propterea
tradidiſſe: illos etiā qui ſchiſma facientes in primo po-
pulo dei, terra dehiſcente perierunt, Chore, Dathan, & Nume. 16.
Abiron, & Sodomitas colere perhibentur. Blaſphemāt
legem, & deum legis authorē: carniſq; reſurrectionem
negant. Sethiani nomen acceperunt à filio Adę, qui 19
vocatus eſt Seth: eum quippe honorant, ſed fabuloſa
& hæretica vanitate. Dicunt enim eum de ſuperna ma F
tre natum, quam perhibent cōueniſſe cum ſuperno pa-
tre: vnde diuinum ſemen aliud naſceretur, tanquam fi-
liorū dei. Hi quoque multa de principatibus & pote-
ſtatibus vaniſsima fabulantur. quidam eos dicūt Sem
filium Noë Chriſtum putare. Archontici à princi- 20
pibus appellati, vniuerſitatem quam deus condidit,
opera eſſe principum dicunt: operantur etiam quandā
turpitudinem. Reſurrectionem carnis negant. Cer- 21
doniani à Cerdone nominati, qui duo principia ſibi
aduerſantia dogmatizāt: deumq; legis ac Prophetarū
non eſſe patrem Chriſti, nec bonum deum eſſe, ſed † iu- † aliàs, nec.
ſtum, patrem vero Chriſti bonum: Chriſtúmque ipſum
neque natum ex fœmina, neque habuiſſe carnem: nec
vere mortuum, vel quicquam paſſum, ſed ſimulaſſe paſ
ſionem. Quidam vero in duobus principiis ſuis duos
deos ita eum dixiſſe perhibent, vt vnus eorum eſſet bo
nus, alter autem malus. Reſurrectionem mortuorum
negant. Spernunt etiam teſtamentum vetus.
Marcion quoq;, à quo Marcioniſtæ ſunt, qui Cer- 22
donis ſecutus eſt dogmata de duob⁹ principiis: quāuis

G Epiphanius eum tria dicat aſſeruiſſe principia:bonum,
iuſtum, prauum:ſed Euſebius Synerum quendam,non
Marcionem,trium principiorum atq; naturarum ſcri-
23 bit authorem. Apellitæ ſunt, quorum Apelles eſt
princeps,qui duos quidem introducit deos: vnum bo-
num,alterum malum:nõ tamen in duobus diuerſis at-
que inter ſe aduerſis eſſe principiis, ſed vnum eſſe prin
cipium : deum ſcilicet bonum,& ab illo factum alterũ:
qui cum malignus eſſet,inuentus eſt in ſua mundũ na-
† aliàs, malignitate. tiuitate † feciſſe. Hunc Apellem dicunt quidam etiam
de Chriſto tam falſa ſenſiſſe, vt dicerent eum non qui-
dem carnem duxiſſe de cœlo , ſed ex elementis mundi
accepiſſe, quæ mundo reddidit , cum ſine carne reſur-
24 gens,in cœlum aſcendit. Seueriani à Seuero exorti,
vinum non bibunt,eo quòd fabuloſa vanitate de Sata-
na & terra germinaſſe aſſerunt vitem. Etiam ipſi non
ſanam doctrinam ſuam,quibus volunt inflant nomini-
bus principum , Carnis reſurrectionem cum veteri te-
φιλυμένη ſtamento reſpuentes. Hic præterea Philumenem quã-
dam puellam dicebat inſpiratam diuinitus ad prænũ-
cianda futura , ad quam ſomnia atque æſtus ſui animi
referẽs , diuinationibus ſeu pręſagiis eius ſecretim erat
H ſolitus præmoneri , eodem phantaſmate eidem Philu-
menæ pueri habitu ſe demonſtrante , Qui puer appa-
rens , Chriſtum ſe aliquando , aliquando eſſe aſſereret
Paulum . A quo phantaſmate ſciſcitans , ea ſoleret re-
ſpondere quæ ſe audientibus diceret. Nõnulla quoque
illam miracula operari ſolitam , inter quæ illud præci-
puum,quòd in anguſtiſsimi oris ampullã vitream, pa-
nem grandem immitteret , eúmque extremis digitulis
leuare ſoleret illæſum,eòque ſolo quaſi diuinitus ſibi ci
25 bo dato fuiſſet contenta. Taciani à Tacio quodam
inſtituti ſunt , qui & Encratitæ appellati ſunt . nuptias
damnãt,atq; omnino pares eas fornicationibus aliiſq;
corruptionibus faciunt : nec recipiunt in ſuorum nu-
merũ coniugio vtentem,ſiue marem,ſiue fœminã.non
veſcuntur carnibus, eaſq; omnes abominantur : prola-
tiones quaſdam fabuloſas ſeculorum etiam ipſi ſapiũt:
ſaluti primi hominis contradicunt.Epiphanius Tacia-
nos & Encratitas ita diſcernit , vt Encratitas Taciani
26 ſchiſmaticos dicant. Cataphryges ſunt,quorum au-
thores fuerunt,Montanus tanquam paraclerus, & duæ
Prophetiſſæ ipſius,Priſca & Maximilla. His nomẽ pro-
κτ̀ Φρύγας. uincia Phrygia dedit,quia ibi extiterunt, ibiq; vixerũt:
& etiam nũc in eiuſdem partibus populos habent.Ad-
I uentum ſpiritus ſancti à domino promiſſum , in ſe po-
tius quàm in Apoſtolis eius fuiſſe aſſerũt redditum.Se-
cundas nuptias pro fornicationibus habẽt: & ideo di-
cunt eas permiſiſſe Apoſtolum Paulum , quia ex parte
1.Cor.13. ſciebat,& ex parte prophetabat: Nõdum enim venerat
quod perfectum eſt. Hoc autem perfectum in Monta-
num & in eius prophetiſſas veniſſe delirant. Sacramẽ-
ta perhibentur funeſta habere. Nam de infantis anni-
culi ſanguine,quem de toto eius corpore minutis pun-
ctionũ vulneribus extorquẽt, quaſi euchariſtiam ſuam
conficere perhibentur,miſcentes eum farinæ,panemq;
inde faciẽtes : qui puer ſi mortuus fuerit, habetur apud
eos pro martyre: ſi autẽ vixerit, pro magno ſacerdote.
27 Pepuziani à loco quodam nominati ſunt,quam ci-
uitatem deſertam dicit Epiphanius. Hãc autem iſti di-
uinum aliquid eſſe arbitrãtes, Hieruſalem vocant. Tã-
tum dantes mulieribus principatũ, vt ſacerdotio quo-
que apud eos honorentur . Dicunt enim Quintillæ &
Priſcillæ in eadem ciuitate Pepuza,Chriſtum ſpecie fœ
minæ reuelatum , vnde ab hac Quintilliani etiam nũ-
cupãtur.Faciunt & ipſi de ſanguine infantis quod Ca- K
taphryges facere ſuprà diximus . Nam & ab eis perhi-
bentur exorti. Denique alij hanc Pepuzam non eſſe ci-
uitatem , ſed villam dicunt fuiſſe Montani & Prophe-
tiſſarum eius Priſcæ & Maximillæ:& quia ibi vixerunt,
ideo locum meruiſſe appellari Hieruſalem. Artoty- 28
ritæ ſunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit: of-
ferunt enim panem & caſeum , dicentes à primis ho-
minibus oblationes de fructibus terræ & ouium fuiſ-
ſe celebratas. Hos Pepuzianis iungit Epiphanius.
Teſſareſcædecatitæ hinc appellati ſunt , quòd non 29
niſi quartadecima luna mẽſe Martio Paſcha celebrãt,
quilibet ſeptem dierum occurrat dies: & ſi dies domi-
nicus occurrerit,ipſo die ieiunant & vigilant. Alo- 30
giani propterea ſic vocantur, tanquam ſine verbo : lo-
gos enim Græce verbũ dicitur,quia domini† verbũ re- † al. dein.
cipere noluerunt, Ioannis Euangelium reſpuentes,cu-
ius nec Apocalypſin accipiunt.has videlicet ſcripturas
negant eſſe ipſius. Adamiani ex Adam dicti , cuius 31
imitantur in paradiſo nuditatem, quæ fuit ante pecca-
tum: vnde & nuptias auerſantur,quia nec priuſquã pec
caſſet Adam , nec priuſquã dimiſſus eſſet de paradiſo,
cognouit vxorẽ.Credunt ergo quòd nuptiæ futurę nõ L
fuiſſent,ſi nemo peccaſſet. Nudi itaq; mares fœminæq;
cõueniunt,nudi lectiones audiunt,nudi orãt,nudi ce-
lebrant ſacramẽta,& ex hoc paradiſum ſuam arbitran-
tur Eccleſiam. Elceſeos & Samſeos hic tanquam 32
ordine ſuo cõmemorat Epiphanius, quos dicit à quo-
dam pſeudopropheta eſſe deceptos qui vocabatur El-
ci , ex cuius genere duas mulieres tanquam deas ab eis
perhibet adoratas. Cætera Hebioneis tenere ſimilia.
Theodotiani à Theodotione quodam inſtituti,ho- 33
minem tantummodo Chriſtum aſſeuerant . Quod di-
citur quidem Theodotion propterea docuiſſe, quia in
perſecutione lapſus,iſto modo ſe caſus ſui deuitare pu-
tabat opprobrium,ſi non deum negaſſe,ſed hominem
videretur. Melchiſedeciani , Melchiſedech ſacer- 34
dotem dei excelſi,nõ hominem fuiſſe,ſed virtutem dei
eſſe arbitrantur. Bardeſaniſtæ, à quodam Bardeſa- 35
ne , qui in doctrina Chriſti prius extitiſſe perhibetur
inſignis:quamuis poſtea per omnia in Valẽtini hęreſim
lapſus eſt , addens de ſuo vt fato aſſcriberet conuerſa-
tiones hominum. Noëtiani , à quodam Noëto , qui 36
dicebat Chriſtum eundem ipſum eſſe patrem & ſpiri-
tum ſanctum. Valeſij & ſeipſos caſtrant,& hoſpites 37
ſuos,hoc modo exiſtimãtes deo ſe debere ſeruire. Alia M
quoque hęretica docere dicuntur & turpia:ſed quę illa
ſint, nec ipſe commemorauit Epiphanius , nec vſpiam
potui reperire. Cathari , qui ſeipſos iſto nomine, 38
quaſi propter munditiam ſuperbiſsime atque odioſiſsi-
me nominant:ſecundas nuptias non admittunt, pœni-
tentiam denegãt,Nouatum ſectantes hæreticum: vnde
etiam Nouatiani appellantur. Angelici, in angelo- 39
rum cultu inclinati, quos Epiphanius iam omnino de-
feciſſe teſtatur. Apoſtolici,qui ſe iſto nomine arro- 40
gantiſsime vocauerunt , eo quòd in ſuam communio-
nem non reciperent vtentes cõiugibus, & res proprias
poſsidẽtes,quales habet catholica eccleſia & monachos
& clericos plurimos . Sed ideo iſti hæretici ſunt, quo-
niam ſe ab Eccleſia ſeparantes , nullam ſpem putãt eos
habere qui vtuntur his rebus,quibus ipſi carent.Encra-
titis iſti ſimiles ſunt . nam & Apotactitæ * appellantur. * id eſt, extraordinarij.
Sed alia neſcio quæ propria hęretica docere perhiben-
tur. Sabelliani ab illo Noëto, quẽ ſupra memoraui-
mus,defluxiſſe dicuntur . Nam & diſcipulũ eius quidã 41
perhibent

A perhibent fuiſſe Sabellium. Sed qua cauſa duas hęreſes
Epiphanius computet, neſcio: cum fieri potuiſſe videa-
mus vt fuerit Sabellius iſte famoſior, & ideo ex illo ce-
lebrius hęc hæreſis nomē acceperit. Noëtiani enim dif-
ficillime ab aliquo ſciuntur, Sabelliani autem ſunt in
ore multorū. Nam & Praxeianos à Praxea quidam vo-
cant, & Hermogeniani vocari ab Hermogene potue-
runt: qui Praxeas & Hermogenes eadem ſentientes in
Africa fuiſſe dicuntur. Nec tamē iſtæ plures ſectæ ſunt,
ſed vnius ſectæ plura nomina ex his hominibus qui in
ea maxime innotuerūt, ſicut Donatiſtæ, iidem Parme-
nianiſtæ: ſicut Pelagiani iidem Cœleſtiani. Vndē ergo
ſit factum, vt Noëtianos & Sabellianos, non vnius hæ-
reſis duo nomina, ſed tanquam duas hæreſes ſupradi-
† al. Epiphanius. ctus Epiſcopus † poneret, liquido inuenire non potui:
quia ſi quid inter ſe differunt, tam obſcure dixit ſtudio
forſitan breuitatis, vt nō intelligam. Loco quippe iſto,
quo & nō tam longe à Noëtianis Sabellianos comme-
morans, Sabelliani, inquit, ſimilia Noeto dogmatizan-
tes, pręter hoc quòd dicunt patrem nō eſſe paſſum: quo
modo de Sabellianis intelligi poteſt, cum ſic innotue-
rint dicere patrē paſſum, vt Patripaſsiani quàm Sabel-
B liani crebrius nuncupentur? Aut ſi forte in eo quod ait,
præter hoc quòd dicunt patrem non eſſe paſſum, Noe-
tianos hoc dicere intelligi voluit, quis eos in hac am-
biguitate diſcernat? Vel quo modo poſſunt ītelligi qui-
libet eorum patrem paſſum fuiſſe non dicere, cum di-
cāt eundem ipſum eſſe & patrem & filium & ſpiritum
ſanctū? Philaſter autē Brixianus Epiſcopus in prolixiſ-
ſimo libro quem de hæreſibus condidit, & CXXVIII.
hæreſes arbitratus eſt computandas, Sabellianos cōti-
nuo poſt Noetianos ponēs, Sabellius, inquit, diſcipulus
eius, qui ſimilitudinē ſui doctoris itidē ſecutus eſt, vn-
de & Sabelliani poſtea ſūt appellati, qui & Patripaſsia-
ni & Praxeiani à Praxea, & Hermogeniani ab Hermo-
gene, qui fuerunt in Africa, qui & iſta ſentiētes abiecti
ſunt ab Eccleſia catholica. Certè iſte eoſdem poſtea Sa
bellianos dixit appellatos, qui ea quæ Noetus ſentie-
bant. Et alia nomina eiuſdem ſectæ commemorauit, &
tamen Noetianos & Sabellianos ſub duobus numeris
tanquam duas hæreſes poſuit, qua cauſa, ipſe viderit.
42 Origeniani à quodam Origene dicti ſunt, non ab
illo qui ferè omnibus notus eſt, ſed ab alio neſcio quo,
de quo, vel ſectatoribus eius Epiphanius loquens, Ori-
C geniani, inquit, cuiuſdam Origenis diſcipuli, turpis au-
tem ſunt operationis: iſti ſunt nefanda faciētes, ſua cor-
43 pora corruptioni tradentes. Alios autem Origenia-
nos continuo ſubiiciens, Origeniani, inquit, alij, qui &
Adamātij tractatoris illius ſectatores, qui & mortuorū
reſurrectionem negant, Chriſtū autem & ſpiritum ſan
ctum creaturam dicunt: paradiſum autem & cœlos &
alia nō credunt eſſe ſecundum literā: ſed in allegoria.
Hęc quidem de Origene Epiphanius refert. Sed defen
ſores eius dicunt Origenem patrem & filium & ſpiritū
ſanctum vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ docuiſſe, neq; re-
ſurrectionem repuliſſe mortuorū: ſed qui eius plura le-
gerunt, cōtradicunt. Sunt & alia huius Origenis dog-
mata quę catholica Eccleſia omnino nō recepit: ī qui-
bus nec ipſum falſo arguit, nec poteſt ab eiꝰ defenſori-
bus excuſari, maxime de purgatione & liberatione: ac
rurſus poſt lōgum tempus ad eadem mala reuolutione
rationalis vniuerſæ creaturę. Quis enī catholicus Chri
ſtianus vel doctus vel indoctus nō vehementer exhor-
reat eam quā dicit purgationem malorum, id eſt, etiā
eos qui hanc vitam in flagitiis & facinoribus & ſacrile-
giis atq; impietatibus quamlibet maximis finierunt: ip- D
ſum etiam poſtremo diabolū atque angelos eius, quā-
uis poſt lōgiſsima tempora purgatos atq; liberatos re-
gno dei luciq; reſtitui, & rurſus poſt longiſsima tēpora
omnes qui liberati ſunt, ad hæc mala denuo relabi &
reuerti: & has vices alternantes beatitudinū & miſeria-
rum rationalis creaturæ ſemper fuiſſe, ſemper fore? De
qua vaniſsima impietate aduerſus Philoſophos, à quibꝰ
iſta didicit Origenes, in libris de Ciuitate dei diligen-
tiſsime diſputaui. Dicit præterea ipſe Origenes, quòd
filius dei ſanctis hominibus cōparatus, veritas ſit, patri
collatus mendaciū: & quantum diſtant Apoſtoli Chri-
ſto, tantum filius patri. Vnde nec orandus eſt filius cū
patre, quia nō eſt author indulgendarum petitionum,
ſed ſupplicator. Pauliani à Paulo Samoſateno, Chri- 44
ſtum non ſemper fuiſſe dicunt, ſed eius initium, ex quo
de Maria natus eſt aſſeuerant: nec eum aliquid amplius
quàm hominem putant. Iſta hæreſis aliquando cuiuſ-
dam Artemonij fuit, ſed cum defeciſſet, inſtaurata eſt à
Paulo, & poſtea ſic à Photino confirmata, vt Photinia-
ni quàm Pauliani celebrius nuncupētur. Iſtos ſanè Pau-
lianos baptizandos eſſe in Eccleſia catholica Niceno
concilio conſtitutum eſt. Vnde credendum eſt eos re- E
gulam baptiſmatis non tenere, quam ſecum multi hæ-
retici cum de catholica diſcederēt abſtulerunt, eamq;
cuſtodiunt. Photinus ab Epiphanio non continuo 45
poſt Paulum ſiue pro † Paulo, ſed aliis interpoſitis po- † al. cum.
nitur: nō tacetur ſanè ſimilia credidiſſe, ſecundum ali-
quid tamen aduerſatus ei dicitur, ſed quid ſit ipſum ali
quid, omnino non dicitur. Philaſter autem continua-
tim ponit ambos ſub ſingulis & propriis numeris, qua-
ſi hæreſes duas, cum dicat Photinum in omnibus Pau-
li ſecutū fuiſſe doctrinam. Manichæi à quodā Per- 46
ſa extiterunt, qui vocabatur Manin, † quanuis & ipſum † Manes i.
cum eius inſana doctrina cœpiſſet nomen prædicari, inſanus.
nam antehac Vrbicus vocabatur. Sed in Græcia diſci-
puli eius, vitantes nomen inſanię, quaſi doctiores & eo
ipſo mendaciores, geminata, n, litera, Mānichęum qua-
ſi manna fundentem, pro Manichæo, id eſt, inſano ap-
pellauerunt. Iſte duo principia inter ſe diuerſa atque
aduerſa, eadēmque æterna & coæterna, hoc eſt ſemper
fuiſſe compoſuit. Duáſque naturas atque ſubſtātias, bo-
ni ſcilicet & mali, ſequēs alios antiquos hæreticos opi-
natus eſt: quarum inter ſe pugnam & commixtionem,
& boni à malo purgationē, & boni quod purgari non F
poterit, cū malo in æternum damnationem ſecundum
ſua dogmata aſſeuerās multa fabulatur, quæ cuncta in-
texere huic operi nimis longum eſt. Ex his autem ſuis
fabulis vanis atque impiis cogūtur dicere, animas bo-
nas, quas cenſent ab animarum malarum naturæ ſcili-
cet contrarię commixtione liberandas, eius cuius deus
eſt eſſe naturæ. Proinde mundū à natura boni, hoc eſt,
à natura dei factum, confitentur quidem, ſed de com-
mixtione boni & mali, quę facta eſt quando inter ſe v-
traq; natura pugnauit. Ipſam vero boni à malo purga-
tionem ac liberationem, non ſolum per totū mundum
& de omnibus eius elementis virtutē dei facere dicūt,
verumetiam electos ſuos per alimenta quæ ſumunt: &
eis quippe alimentis ſicuti vniuerſo mundo dei ſubſtā-
tiam perhibent eſſe commixtam: quam purgari putant
in electis ſuis eo genere vitæ, quo viuunt electi Mani-
chęorum, velut ſanctius & excellētius auditoribus ſuis.
Nā his duabus profeſsionibus, hoc eſt, electorū & au-
ditorum, Eccleſiam ſuam conſtare voluerūt. In cæteris
autem hominibus, etiam in ipſis auditoribus ſuis, hanc

G partē bonæ diuinæq́; ſubſtantiæ, quæ mixta & colligata in eſcis & potibus detinetur, maximæq́; in eis qui generant filios, arctius & inquinatius colligari putant. Quicquid vero vndique purgatur luminis, per quaſdā naues, quas eſſe lunam & ſolem volunt, regno dei tanquam propriis ſedibus reddi. Quas itidē naues de ſubſtantia dei pura perhibent fabricatas. Lucémque iſtam corpoream animantium mortalium oculis adiacētem, nō ſolum in his nauibus, vbi eam puriſsimam credunt, verumetiam in aliis quibuſque lucidis rebus vbi ſecūdū ipſos tenetur admixta, creditúrq́; purganda, dei dicunt eſſe naturam. Quinq́; enim elementa quæ genuerunt principes proprios, gēti tribuūt tenebrarum, eaq́; elementa his nominibus nuncupant, fumum, tenebras, ignem, aquam, vētum. In fumo nata animalia bipedia, vnde homines ducere originē cenſent. In tenebris ſerpentia, in igne quadrupedia, in aquis natatilia, in vēto volatilia. His quinque elementis malis debellandis, alia quinque elementa de regno & ſubſtātia dei miſſa eſſe, & in illa pugna fuiſſe permixta, fumo aëra, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ aquam bonam, vento malo vētum bonum. Naues autem illas, id

Sol & luna, naues.

H eſt, duo cœli luminaria ita diſtinguūnt, vt lunam dicāt factam ex bona aqua, ſolem vero ex igne bono. Eſſe autem in eis nauibus ſanctas virtutes, quæ ſe in maſculos transfigurāt, vt illiciant fœminas gentis aduerſę, & per hanc illecebram cōmota eorum concupiſcentia fugiat de illis lumē quod membris ſuis permixtum tenebāt, & purgādum ſuſcipiatur ab angelis lucis, purgatumq́; illis nauibus imponatur ad regna propriare portādū. Qua occaſione, vel poti᷒ execrabilis ſuperſtitionis quadam neceſsitate, coguntur electi eorum, velut Euchariſtiam conſperſam cum ſemine humano ſumere, vt etiā inde, ſicut de aliis cibis quos accipiunt, ſubſtātia illa diuina purgetur. Sed hoc ſe facere negāt, & alios neſcio quos ſub nomine Manichæorum facere affirmāt. Detecti ſunt tamē in Eccleſia, ſicuti ſcis apud Carthaginē, iam te ibi diacono cōſtituto, quando inſtante Vrſo tribuno, qui tūc domui regiæ pręfuit, aliqui adducti ſunt. Vbi puella illa nomine Margarita, iſtam nefariam turpitudinem prodidit. Quæ cum eſſet annorum nōdum duodecim, propter hoc ſceleſtum myſteriū ſe dicebat eſſe violatam. Tunc Euſebiam quandam Manichæam quaſi ſanctimonialē, idipſum ꝓpter hoc ipſum paſſam,

I vix compulit confiteri, cum primum illa ſe aſſeruiſſet integrā, atque ab obſtetrice inſpici poſtulaſſet: quæ inſpecta & quid eſſet inuenta, totū illud turpiſsimum ſcelus, vbi ad excipiendum & cōmiſcendum cōcumbentium ſemen farina ſubſternitur, quod Margarita indicante abſens non audierat, ſimiliter indicauit: & recēti tempore nōnulli eorum reperti, & ad Eccleſiam ducti, ſicut geſta epiſcopalia quæ nobis miſiſti oſtēdunt, hoc nō ſacramentum, ſed execramentum ſub diligenti interrogatione cōfeſsi ſunt: quorū vnus nomine Viator, eos qui iſta faciunt, proprie cathariſtas, id eſt, mūdatores vel purgatores vocari dicēs, cum alias eiuſdem Manichææ ſectæ partes in Macarios, & ſpecialiter Manichæos diſtribui perhiberet, omnes tamen has tres formas ab vno authore propagatas, & omnes generaliter Manichæos eſſe negare non potuit. Certē illi libri Manichæi ſunt omnibus ſine dubitatione communes, in quibus libris illa portenta ad illiciendos, & per concupiſcentiam diſſoluendos vtriuſque ſexus principes tenebrarum, vt liberata fugiat ab eis quę captiuata tenebatur in eis diuina ſubſtantia, de maſculorum in fœminas & fœminarum in maſculos transfiguratione con- K ſcripta ſunt, vnde iſta eorū, quālibet negant ad ſe pertinere, turpitudo defluxit. Diuinas enim virtutes quantum poſſunt imitari ſe putant, vt purgent dei ſui partē: quam profecto ſicut in omnibus corporibus cœleſtib᷒ & terreſtribus, atque in omnium rerum ſeminibus, ita & in hominis ſemine teneri exiſtimāt inquinatam. Ac per hoc ſequitur eos, vt ſic eam etiam de ſemine humano, quemadmodum de aliis ſeminibus quæ in alimentis ſumunt, debeāt manducando purgare. Vnde etiam cathariſtæ appellantur, quaſi purgatores, tāta eam purgātes diligentia, vt ſe nec ab hac tam horrēda cibi turpitudine abſtineāt. Nec veſcuntur tamen carnibus, tāquam de mortuis vel occiſis fugerit diuina ſubſtantia, tantúmque ac tale inde remanſerit, quod iam dignum non ſit in electorum ventre purgari. Nec oua ſaltem ſumunt, quaſi & ipſa cum franguntur expirent, nec oporteat vllis mortuis corporibus † veſci, & hoc ſolum viuat ex carne quod in farina ne moriatur, excipitur. Sed nec alimonia lactis vtuntur, quanuis de corpore animantis viuente mulgeatur ſiue ſugatur: nō quia putant diuinæ ſubſtātiæ nihil ibi eſſe permixtum, ſed quia ipſe ſibi error non conſtat. Nam & vinum non bibunt, di- L centes fel eſſe principum tenebrarum, cum veſcantur vuis. Nec muſti aliquid vel recētiſsimi ſorbēt. Animas auditorum ſuorum in electos reuolui arbitrantur, aut fœliciore cōpendio in eſcas electorum ſuorum, vt iam inde purgatę in nulla corpora reuertātur. Cæteras autem animas & in pecora redire putāt, & in omnia quæ radicibus fixa ſunt atque alūtur in terra. Herbas enim atque arbores ſic putāt viuere, vt vitam quæ illis ineſt, & ſentire credant, & dolere cum læduntur, nec aliquid inde ſine cruciatu eorū quenquā poſſe vellere aut carpere. Propter quod agrum etiā ſpinis purgare nefas habent. Vnde agriculturā, quæ omnium artium eſt innocentiſsima, tanquam plurium homicidiorum reamdemētes accuſant: ſuiſq́; auditoribus ideo hæc arbitrātur ignoſci, quia præbēt inde alimēta electis ſuis, vt diuina illa ſubſtantia in eorum vētre purgata, impetret eis veniam, quorū traditur oblatione purganda. Itaque ipſi electi, nec in agris operantes, nec poma carpentes, nec ſaltem folia vlla vellentes, expectant hæc afferri vſibus ſuis ab auditoribus ſuis, viuentes de tot ac tantis ſecundū ſuam vanitatem homicidiis alienis. Monent etiam eoſdē auditores ſuos, vt ſi veſcūtur carnibus, animalia M nō occidant, ne offendant principes tenebrarū in cœleſtibus colligatos, à quibus omnem carnem dicūt originem ducere. Et ſi vtuntur cōiugibus, conceptum tamē generationemq́; deuitent, ne diuina ſubſtātia quæ in eos per alimēta ingreditur, vinculis carneis ligetur in prole. Sic quippe in omnem carnem, id eſt, per eſcas & potus venire animas credunt. Vnde nuptias ſine dubitatione condēnant, & quātum in ipſis eſt prohibent, quādo generare prohibent, propter quod cōiugia copulanda ſunt. Adam & Euām ex parētibus principibus fumi aſſerunt natos, cum pater eorum nomine Saclas† ſociorum ſuorum fœtus omniū deuoraſſet, & quicquid inde commixtum diuinæ ſubſtātię ceperat, cum vxore cōcumbens in carne prolis tanquam tenaciſsimō vinculo colligaſſet. Chriſtum autem fuiſſe affirmāt quem dicit noſtra ſcriptura ſerpētem, à quo illuminatos eos aſſerunt, vt cognitionis oculos aperirent, & bonū malumq́; dignoſcerent. Eúmq́; Chriſtum nouiſsimis tēporibus veniſſe ad animas, nō ad corpora, liberādas. Nec fuiſſe in carne vera, ſed ſimulatam ſpeciem carnis ludificandis

† carnibus.

† al. Saclas.

A ficandis humanis ſenſibus præbuiſſe,vbi non ſolũ mor
tem,verumetiam reſurrectionem ſimiliter mentiretur.
Deũ qui legem per Moyſem dedit, & in Hebræis Pro-
phetis locutus eſt, non eſſe verum deum, ſed vnum ex
principibus tenebrarũ. Ipſiusq; noui teſtamenti ſcriptu
ras tãquam infalſatas ita legunt, vt quod voluerint in-
de accipiant,quod nolunt reiiciant, eiſq; tanquam nõ
totũ verum habentibus nonnullas apocryphas antepo
Ioan.14. nãt.Promiſsionẽ domini Ieſu Chriſti de paracleto ſpi-
† al. barſi- ritu ſancto in ſuo archimanichæo † dicũt eſſe comple-
antha Ma- tam. Vnde ſe in ſuis literis Ieſu Chriſti Apoſtolũ dicit,
nichæo. eo quòd Ieſus Chriſtus ſe miſſurum eſſe promiſerit atq;
in illo miſerit ſpiritum ſanctum.Propter quod etiã ipſe
Manichęus duodecim diſcipulos habuit ad inſtar Apo
ſtolici numeri,quẽ numerum Manichęi hodieq; cuſto-
diunt.Nã ex electis ſuis habẽt duodecim,quos appellãt
magiſtros,& tertiumdecimũ principẽ ipſorum.Epiſco
pos autem ſeptuagintaduos,qui ordinãtur à magiſtris:
& presbyteros,qui ordinãtur ab Epiſcopis. Habẽt etiã
Epiſcopi diaconos.Iam cęteri tantummodo electi vo-
cantur.Sed mittũtur etiam ipſi qui videntur idonei,ad
hunc errorẽ vel vbi eſt ſuſtentandum & augẽdum, vel
B vbi non eſt etiam ſeminãdum. Baptiſmũ in aqua nihil
cuiquã perhibent ſalutis afferre,nec quenquam eorum
quos decipiunt baptizãdum putant.Orationes faciunt
ad ſolem per diem quaquauerſum circumit: ad lunam
per noctem ſi apparet:ſi autem non apparet,ad Aquilo
niam partem, quà ſol cum occiderit,ad Orientem re-
Liberum ar uertitur.Stant orantes.Peccatorum originem nõ libe-
bitrium. ro arbitrio voluntatis,ſed ſubſtantię tribuunt gẽtis ad-
uerſæ:quam dogmatizãtes eſſe hominibus mixtã, om-
nem carnem nõ dei,ſed malæ mentis perhibent eſſe o-
pificium:quam à cõtrario principio deo coæternã eſſe
Gala.5. aiunt. Carnalẽ concupiſcentiam, qua caro concupiſcit
aduerſus ſpiritum, nõ ex vitiata in primo homine na-
tura nobis ineſſe infirmitatem,ſed ſubſtantiam volunt
eſſe cõtrariam, ſic nobis adhærentem, vt quando libe-
ramur atq; purgamur,ſeparetur à nobis,& in ſua natu-
Animæ ra etiam ipſa immortaliter viuat. Eáſque duas animas,
duæ. vel duas mentes,vnam bonam,alteram malam in vno
homine inter ſe habere confiictum, quando caro con-
cupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem.
Nec in nobis ſanatum hoc vitium, ſicut nos dicimus,
nũquam futurum: ſed à nobis ſeiunctam atq; ſecluſam
C ſubſtantiam iſtam mali, & finito iſto ſeculo poſt cõfla-
grationem mundi in globo quodam tanquam in car-
cere ſempiterno eſſe victuram. Cui globo affirmãt ac-
ceſſurum ſemper & adhæſurũ quaſi coopertorium at-
que tectorium ex animabus natura quidem bonis, ſed
tamen quæ non potuerant à naturæ malæ contagione
47 purgari. Hierachitæ, quorũ author Hieracha † nun-
† al. Hie- cupatur,reſurrectionem carnis negãt: monachos tan-
rax. tum & monachas & coniugia non habentes in cõmu-
nionem recipiunt. Ad regnum cœlorum non pertine-
re paruulos dicunt, quia nõ ſunt eis vlla merita certa-
48 minis quo vitia ſuperẽtur. Melitiani à Melitio nun-
cupati, nolentes orare cum conuerſis: id eſt, eis qui in
perſecutione ceciderunt,vel ſchiſma fecerunt.Nũc au-
49 tem dicuntur Arrianis eſſe cõiuncti. Arriani ab Ar-
rio,in eo ſunt notiſsimi errore,quo patrem & filium &
ſpiritum ſanctum nolunt eſſe vnius eiuſdemq; naturæ
atque ſubſtantiæ,aut vt expreſsius dicatur,eſſentiæ,quę
οὐσία Græce appellatur: ſed eſſe filium creaturã, ſpiritũ
vero ſanctum creaturam creaturę:hoc eſt, ab ipſo filio
creatum volunt. In eo autẽ quòd Chriſtum ſine anima
ſolam carnem ſuſcepiſſe arbitrantur, minus noti ſunt. D
Nec aduerſus eos ab aliquo inueni de hac re aliquãdo
fuiſſe certatum. Sed hoc verum eſſe & Epiphanius nõ
tacuit, & ego ex eorũ quibuſdã ſcriptis & collocutio-
nib⁹ certiſsime cõperi.Rebaptizari quoq; ab his catho-
licos nouimus,vtrum & non catholicos,neſcio. Va- 50
dianos quos appellat & Epiphanius,ſchiſmaticos, non
hęreticos vult videri.Alij vocãt Anthropomorphitas,
quoniã deum ſibi fingunt cogitatione carnali in ſimi-
litudinem imaginis corruptibilis hominis,quod ruſti-
citati eorũ tribuit Epiphanius, parcens eis ne dicantur
hęretici. Eos autem ſeparaſſe ſe dicit à cõmunione no-
ſtra culpãdo Epiſcopos diuites,& Paſcha cũ Iudæis ce-
lebrãdo. Quanuis ſint qui eos in Aegypto Eccleſiæ ca-
tholicæ cõmunicare aſſeuerẽt. De Photinianis autem,
quos iſto loco Epiphanius cõmemorat, iam ſuperius ſa
tis locutus ſum. Semiarrianos Epiphanius dicit, qui 51
ſimilis eſſentiæ dicunt patrem & filium, tanquam non *ὁμοιούσιοι*
plenos Arrianos, quaſi Arriani nec ſimilem velint,cum
hoc Eunomiani dicere celebrentur. Macedoniani 52
ſunt à Macedonio Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epi-
ſcopo,quos & πνευματομάχους Gręci dicũt,eo quòd de
ſpiritu ſancto litigẽt. Nã de patre & filio rectè ſentiũt, E
quòd vnius ſint eiuſdemq; ſubſtãtię vel eſſentiæ, ſed de
ſpiritu ſancto hoc nolũt credere,creaturã eum eſſe di-
centes.Hos potius quidã Semiarrianos vocãt, quòd in
hac quæſtione ex parte cum illis ſint, ex parte nobiſcũ.
Quanuis à nõnullis perhibeantur, non deũ, ſed deita-
tem patris & filij dicere ſpiritum ſanctũ, & nullã pro-
priam habere ſubſtantiam. Aëriani ab Aërio quodã 53
ſunt nominati,qui cũ eſſet presbyter, doluiſſe fertur ꝙ
Epiſcopus nõ potuit ordinari,& in Arrianorũ hęreſim
lapſus, ꝓpria quoq; dogmata addidiſſe nõnulla, dicẽs
orare vel offerre pro mortuis oblationẽ nõ oportere,
nec ſtatuta ſolenniter celebranda eſſe ieiunia, ſed cum
quiſq; voluerit ieiunandũ,ne videatur eſſe ſub lege.Di-
cebat etiã presbyterũ ab Epiſcopo nulla differẽtia de-
bere diſcerni.Quidã perhibẽt iſtos ſicut Encratitas vel
Apotactitas non admittere ad cõmunionem ſuam niſi
cõtinentes,& eos qui ſeculo ita renunciauerint,vt pro-
pria nulla poſsideant.ab eſca tamẽ carnium nõ eos ab-
ſtinere dicit Epiphanius.Philaſter vero & hanc eis tri-
buit abſtinentiã. Aëtiani ab Aëtio ſunt vocati, idẽq; 54
Eunomiani ab Eunomio Aëtij diſcipulo, quo nomine
magis innotuerũt. Eunomius quippe ĩ Dialectica præ- F
ualens,acutius & celebrius defendit hãc hęreſim,diſsi-
milẽ per omnia patri aſſerens filiũ,& filio ſpiritum ſan-
ctũ. Fertur etiã vſqueadeo fuiſſe bonis moribus inimi-
cus,vt aſſeueraret,ꝙ nihil cuiq; obeſſet quorũlibet per-
petratio ac perſeuerãtia peccatorũ,ſi huius quæ ab illo *Sola fides.*
docebatur fidei particeps eſſet. Apollinariſtas Apol- 55
linaris inſtituit,qui de anima Chriſti à catholica diſſen
ſerunt,dicentes ſicut Arriani, deum Chriſtum carnem
ſine anima ſuſcepiſſe.In quæſtione teſtimoniis Euange
licis victi,mentẽ,qua rationalis eſt anima hominis, nõ
fuiſſe in anima Chriſti,ſed pro hac ipſum verbum in ea
fuiſſe dixerunt. De ipſa vero eius carne ſic à recta fide
diſſentiſſe perhibẽtur, vt dicerent carnẽ illam & verbũ
vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ,contentioſiſsime aſſeuerãtes
verbum carnẽ factum:hoc eſt, verbi aliquid in carnem
fuiſſe cõuerſum atque mutatum, nõ autem carnem de
Mariæ carne ſuſcepiam. Antidicomarianitæ appel- 56
lati ſunt hæretici,qui Mariæ virginitati vſqueadeo cõ-
tradicunt,vt affirment eã poſt Chriſtum natũ viro ſuo
fuiſſe commixtam. Pſallianorum poſtremam ponit 57

G Epiphanius hæreſim, quod nomen ex lingua Syra eſt, Græce autem dicuntur εὐχῖται, ab orãdo ſic appellati. Tantum enim orant, vt eis qui hoc de illis audiunt, incredibile videatur. Nam cum dominus dixerit, Oportet ſemper orare & nõ deficere: Et Apoſtolus, Sine intermiſsione orate: quod ſaniſsime ſic accipitur, vt nullo die intermittãtur certa tempora orãdi: iſti ita nimis hoc faciunt, vt hinc iudicentur inter hæreticos nominandi. Quamuis nonnulli eos dicãt de purgatione animarum neſcio quam phantaſticam & ridiculam fabulam narrare, porcam ſcilicet cum porcellis ſuis videri exire de ore hominis quando purgatur, & in eum viſibili ſimiliter ſpecie ignem qui non cõburat intrare. His adiungit Epiphanius Euphemitas Martyrianos, & Satamanos, & hos omnes cum illis tãquam vnam hæreſim ponit. Dicuntur Euchitæ opinari, monachis nõ licere ſuſtentãdæ vitæ ſuæ cauſa aliquid operari, atq; ita ſeipſos monachos profiteri, vt omnino ab operib' vacent. Vſq; ad iſtos ergo de hęreſibus opus ſuum perduxit ſupradictus Epiſcopus Cyprius, apud Græcos inter magnos habitus, & à multis in catholicæ fidei ſanitate laudatus. Cuius ego in commemorandis hæreticis nõ

Lucæ 18. 1. Theſſ. 5. *Monachi otioſi.*

H modum, ſed ordinem ſum ſecutus. Nã & aliqua ex aliis poſui quæ ipſe non poſuit: & aliqua nõ poſui, quæ ipſe poſuit: itaq; alia latius quàm ipſe, alia etiam breuius explicaui, paremq; in nonnullis exhibui breuitatẽ, omnia moderans ſicut intentionis meæ ratio poſtulabat. Proinde ille de octuaginta hæreſib', ſeparatis viginti, quas ante domini aduẽtum extitiſſe ſicut ei viſum eſt computauit, reliquas poſt domini aſcẽſum natas ſexaginta, breuiſsimis libris quinque comprehẽdit, atq; omnes in ſex libros totius eiuſdẽ ſui operis fecit cõcludi. Ego autem qui ſecundũ petitionem tuam eas hæreſes memorare iſtitui, quæ poſt glorificationẽ Chriſti ſe aduerſus doctrinam Chriſti etiam ſub velamine Chriſtiani nominis extulerũt, quinquagintaſeptem ex Epiphanij ipſius opere in meum trãſtuli, duas in vnam referens, vbi nullam differẽtiam potui reperire: & rurſus vbi ille ex duabus vnã facere voluit, ſub numeris ſuis ſingulas poſui. Sed adhuc cõmemorare debeo, ſiue quas apud alios reperi, ſiue quas ipſe reminiſcor. Nunc ergo addo quas
58 Philaſter poſuit, nec poſuit Epiphanius. Metangiſmonitæ dici poſſunt, qui metãgiſmon aſſerunt, dicẽtes ſic eſſe in patre filium, quo modo vas in vaſe, quaſi duo
I corpora carnaliter opinãtes, ita vt filius intret in patrẽ tanquã vas minus in vas maius. Vnde & tale nomẽ hic error accepit, vt μεταγγισμὸς Græce diceretur. ἀγγεῖον quippe illa lingua vas dicitur, ſed introitus vnius vaſis in alterũ, Latine vno nomine nõ poteſt dici ſicut Græ-
59 ce potuit, μεταγγισμὸς. Seleuciani vel Hermiani ab authoribus Seleuco & Hermia, qui elemẽtorum materiam de qua factus eſt mundus, nõ à deo factã dicunt, ſed deo coæternã. Nec animã deo tribuũt creatori, ſed creatores eſſe animarum angelos volũt de igne & ſpiritu. Malum autẽ aſſerunt eſſe aliquando à deo, aliquãdo à materia. Negãt ſaluatorẽ in carne ſedere ad dexterã patris, ſed ea ſe exuiſſe perhibent, eamq; in ſole poſuiſſe, accipiẽtes occaſionem de Pſalmo vbi legitur, In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Negãt etiam viſibilem paradiſum. Baptiſmum in aqua non accipiũt. Reſurrectionẽ non putant futuram, ſed quotidie fieri in gene-
60 ratione filiorũ. Proclianitæ ſecuti ſunt iſtos, & addi-
61 derunt Chriſtum non in carne veniſſe. Patriciani à Patricio nuncupati, ſubſtantiam carnis humanæ non à deo, ſed à diabolo conditam dicunt, eamq; ſic fugien-

Tranſfuſatio. *Pſal. 18.*

dam & deteſtandam putant, vt quidam eorum perhibeantur etiam morte ſibi illata carere carne voluiſſe. K

Aſcitæ ab vtre ſic appellati ſunt. ἀσκὸς enim Græce, 62
Latine vter dicitur: quem perhibẽtur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipſi ſint Euangelici vtres noui, vino nouo repleti. Pattalorinchitæ 63
intãtum ſilentio ſtudent, vt naribus & labiis ſuis digitum opponãt, ne vel ipſam taciturnitatem voce præripiant, quãdo tacendũ ſibi eſſe arbitrantur, vnde etiam illis eſt nomen inditum. πάτταλος enim dicitur Græce palus, & ῥίγχος naſus. Cur autem per palum digitum ſignificare maluerint, à quibus hoc nomen compoſitum eſt, neſcio: cũ Græce dicatur digitus δάκτυλος, & poſſint vtiq; dactylorinchitæ multo euidentius nũcupari.
Aquarij ex hoc appellati ſunt, quòd aquam offerunt 64
in poculo ſacramenti, non illud quod omnis Eccleſia.
Coluthiani à quodã Colutho, qui dicebant deũ non 65
facere mala: cõtra illud quod ſcriptũ eſt, Ego deus creans mala. Floriniani à Florino, qui ecõtrario dicebat 66
deũ creaſſe mala: contra id quod ſcriptũ eſt, Fecit deus omnia, & ecce bona valde. Ac per hoc quãuis cõtraria inter ſe dicentes, tamen ambo diuinis eloquiis reſiſte-
L bãt. Creat enim deus mala, pœnas iuſtiſsimas irrogando, quod Coluthus nõ videbat: non autẽ malas creãdo naturas atque ſubſtãtias, inquantum ſunt naturæ atque ſubſtantiæ, vbi Florinus errabat. Hæreſim quandam 67
ſine authore & ſine nomine Philaſter cõmemorat, quę dicit hunc mũdum etiã poſt reſurrectionem mortuorum in eodem ſtatu, in quo nũc eſt, eſſe manſurũ: neq; ita eſſe mutandũ, vt ſit cœlum nouũ & terra noua, ſicut ſancta ſcriptura promittit. Eſt alia hæreſis nudis pe- 68
dibus ſemper ambulantiũ, in eo ꝙ dominus dixerit ad Moyſem vel ad Ioſue, Solue calciamentum de pedibus tuis. Et quòd Propheta Eſaias nudis pedibus iuſſus fuerit ambulare. [Inde ergo hæreſis eſt, quia non propter corporis afflictionem ſic ambulãt, ſed quia teſtimonia taliter intelligunt.] Donatiani vel Donatiſtæ ſunt, 69
qui primum propter Cæcilianum contra ſuam voluntatem ordinatum Eccleſiæ Carthaginenſis Epiſcopũ, ſchiſma fecerunt, obiicientes ei crimina non probata, & maxime quòd à traditoribus diuinarũ ſcripturarum fuerit ordinatus. Sed poſt cauſam cum eo dictã atque finitam, falſitatis rei deprehenſi, pertinaci diſſenſione firmata, in hæreſim ſchiſma verterunt: tanquam Eccleſia Chriſti ꝓpter crimina Cæciliani, ſeu vera, ſeu, quod M
magis iudicibus apparuit, falſa, de toto terrarum orbe perierit, vbi futura promiſſa eſt, atque in Africa Donati parte remanſerit, in aliis terrarum partibus quaſi contagione communionis extincta. Audẽt etiam rebaptizare catholicos, vbi ſe amplius hæreticos eſſe firmarũt, cum Eccleſiæ catholicæ vniuerſæ placuerit, nec in ipſis hæreticis baptiſma cõmune reſcindere.† Huius hęreſis principem accipimus fuiſſe Donatum, qui de Numidia veniens, & contra Cæcilianum Chriſtianam diuidens plebem, adiũctis ſibi eiuſdẽ factionis Epiſcopis, Maiorinũ apud Carthaginẽ ordinauit Epiſcopũ. Cui Maiorino Donat' [Epiſcopus] alius i eadẽ diuiſione ſucceſſit, qui eloquentia ſua ſic confirmauit hanc hæreſim, vt multi exiſtimẽt ꝓpter ipſum potius eos Donatiſtas vocari. Extant ſcripta eius, vbi apparet eum etiã nõ catholicam de Trinitate habuiſſe ſententiã: ſed quãuis eiuſdem ſubſtantiæ, minorẽ tamen patre filium, & minorẽ filio putaſſe ſpiritum ſanctum. Verùm in hũc quem de Trinitate habuit eius errorem Donatiſtarũ multitudo intenta non fuit, nec facile in eis quiſquã qui hoc illum
ſenſiſſe

Eſa. 45. *Gene. 1.* *De mundi ſtatu diſſentientes.* *Apoc. 21.* *Exod. 3.* *Ioſue. 5.* *Eſa. 20.* *† al. reſcindere.*

A ſenſiſſe nouerit, inuenitur. Iſti hæretici in vrbe Roma
Montenſes vocantur, quibus hinc ex Africa ſolent E-
piſcopum mittere: aut hinc illuc Afri Epiſcopi eorum
Circumcelliones. pergere, ſi forte ibi eũ ordinare placuiſſet. Ad hãc hæ-
reſim in Africa & illi pertinent, qui appellantur Cir-
cumcelliones, genus hominum agreſte & famoſiſsimæ
audaciç, non ſolũ in alios immania facinora perpetrã-
do, ſed nec ſibi eadem inſana feritate parcẽdo. Nã per
mortes varias, maxime præcipitiorũ & aquarũ & igniũ
ſeipſos necare cõſuerunt, & in iſtum furorẽ alios quos
potuerint ſexus vtriuſq; ſeducere, aliquãdo vt occidã-
tur ab aliis, mortem niſi fecerint comminãtes. Verun-
tamẽ pleriſque Donatiſtarum diſplicent tales, nec eo-
rum cõmunione cõtaminari ſe putant, qui Chriſtiano
orbi terrarum dementes obiiciunt ignotorum crimen
Afrorum. Multa & inter ipſos facta ſunt ſchiſmata, &
ab eis ſe diuerſi cœtibus alij atque alij ſepararũt, quorũ
ſeparationem cætera grandis multitudo nõ ſenſit. Sed
apud Carthaginem Maximianus cõtra Primianum ab
eiuſdem erroris centum fermè Epiſcopis ordinatus, &
à reliquis trecentis decem, cum eis duodecim qui ordi-
nationi eius etiam præſentia corporali interfuerunt,
B atrociſsima criminatione damnatus, cõpulit eos noſſe
etiam extra Eccleſiam dari poſſe baptiſmũ Chriſti. Nã
quoſdã ex eis, cum eis quos extra eorũ Eccleſiam bapti
zauerant, in ſuis honoribus ſine vlla in quoquam repe-
titione baptiſmatis receperunt, nec eos vt corrigerent
per publicas poteſtates agere deſtiterũt, nec eorum cri
minibus per ſui concilij ſententiam vehementer exag-
geratis communionem ſuam contaminare timuerunt.

70 Priſcillianiſtæ quos in Hiſpania Priſcillianus inſti-
tuit, maxime Gnoſticorum & Manichæorũ dogmata
permixta ſectantur. Quanuis & ex aliis hçreſibus in eas
ſordes, tanquam in ſentinam quandam horribili con-
fuſione cõfluxerint. Propter occultandas autẽ cõtami-
nationes & turpitudines ſuas, habent in ſuis dogmati-
„ bus & hæc verba, Iura, periura, ſecretum prodere noli.
Hi animas dicunt eiuſdẽ naturæ atque ſubſtãtiæ, cuius
eſt deus, ad agonem quẽdam ſpontaneum in terris ex-
ercẽdum, per ſeptem cœlos, & per quoſdam gradatim
deſcẽdere principatus, & in malignum principem in-
currere, à quo iſtum mundũ factum volũt, atq; ab hoc
principe per diuerſa carnis corpora ſeminari. Aſtruunt
etiam fatalibus ſtellis homines colligatos, ipſumq; cor-
C pus noſtrũ ſecundum duodecim ſigna cœli eſſe cõpo-
ſitum, ſicut hi qui Mathematici vulgo appellantur, Cõ-
ſtituẽtes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos
in humeris, cancrum in pectore: & cætera nominatim
ſigna percurrentes, ad plãtas vſque perueniunt, quas pi
ſcibus tribuũt, quod vltimũ ſignũ ab Aſtrologis nun-
cupatur. Hçc & alia fabuloſa, vana, ſacrilega, quç perſe-
qui lõgum eſt, hæreſis iſta contexit. Carnes tanquã im-
mundas eſcas etiam ipſa deuitat, Coniuges quibus hoc
malũ potuerit perſuadere diſiungens, & viros à nolen-
tibus fœminis, & fœminas à nolẽtibus viris. Opificium
quippe omnis carnis non deo bono & vero, ſed mali-
gnis angelis tribuũt: hoc verſutiores etiã Manichçis, q
nihil ſcripturarum canonicarum repudiãt, ſimul cum
apocryphis legentes omnia & in authoritate ſumẽtes,
ſed in ſuos ſenſus allegorizando vertẽtes quicquid in
ſanctis libris eſt quod eorũ euertat errorẽ. De Chriſto
Sabellianam ſectam tenent, eundẽ ipſum eſſe dicentes,
Cũ hominibus nõ manducãtes nõ ſolum filium, ſed etiã patrem, & ſpiritum ſanctum.
71 Dicit Philaſter, eſſe alios hæreticos qui cum homi-
nibus nõ ſumunt eſcas, ſed vtrum cum aliis qui eiuſdẽ
ſectæ non ſunt, an etiã inter ſeipſos id faciant, non ex- D
primit. Dicit etiam eos de patre & filio rectè, de ſpiritu
autẽ ſancto non catholice ſapere, ſed q eum opinẽtur
eſſe creaturam. A Rhetorio quodam exortam hçre- 72
ſim dicit nimium mirabilis vanitatis, quæ omnes hæ-
reticos rectè ambulare, & vera dicere affirmat: quod ita
eſt abſurdum, vt mihi incredibile videatur. Alia eſt 73
hæreſis, quæ dicit in Chriſto diuinitatem doluiſſe cum
figeretur caro eius in cruce. Eſt alia, quæ trifórmem 74
ſic aſſerit deum, vt quçdã pars eius ſit pater, quçdam fi-
lius, quædã ſpiritus ſanctus: hoc eſt, q dei vnius partes
ſint, quæ iſtam faciunt trinitatẽ, velut ex his tribus par-
tibus cõpleatur deus, nec ſit perfectus in ſeipſo vel pa-
ter, vel filius, vel ſpiritus ſanctus. Alia eſt quæ dicit 75
aquam non à deo creatã, ſed ei ſemper fuiſſe coæternã.
Alia dicit, corpus hominis, non animã eſſe imaginẽ 76
dei. Alia dicit, innumerabiles mundos, ſicut opinati 77
ſunt quidam Philoſophi gentium. Alia, ſceleratorũ 78
animas cõuerti in dæmones dicit, & in quæq; animalia
ſuis meritis congrua. Alia deſcendente ad inferos 79
Chriſto crediſſe incredulos, & omnes inde exiſtimat
liberatos. Alia, ſempiterne natũ non intelligens filiũ, 80
putat illam natiuitatem ſumpſiſſe à tempore initium: & E
tamen volens coçternũ patri filiũ confiteri apud illum
fuiſſe anteq̃ de illo naſceretur exiſtimat: hoc eſt, ſemp
eum fuiſſe, veruntamẽ ſemper eũ filium non fuiſſe, ſed
ex quo de illo natus eſt, filiũ eſſe cœpiſſe. Has hæreſes,
quæ abſque authorũ nominib' ſunt, putaui i hoc opus
meum de Philaſtri opere transferendas: & alias quidẽ
ipſe cõmemorat, ſed mihi appellandæ hæreſes non vi-
dentur. Quaſcunq; autẽ ſine nominibus poſui, nec ipſe
earum nomina cõmemorauit. Luciferianos à Luci- 81
fero Caralitano Epiſcopo exortos, & celebriter nomi-
natos, nec Epiphanius, nec Philaſter inter hçreticos po
ſuit: credo tantũmodo ſchiſma, nõ hæreſim eos condi-
diſſe, credentes. Apud quendã tamen, cuius nomen in
eodẽ eius opuſculo nõ inueni, i hæreticis Luciferianos
poſitos legi per hçc verba: Luciferiani, ĩquit, cũ teneãt
in omnibus catholicã veritatem, in hunc errorem ſtul
tiſsimum prolabuntur, vt animã dicãt ex transfuſione
generari: eãdemq; dicũt & de carne, & carnis eſſe ſub-
ſtãtiam. Vtrũ ergo iſte propter hoc quòd de anima iſta
ſentiunt, ſi tamen vere ita ſentiunt, eos inter hæreticos
ponẽdos eſſe crediderit, recteq; crediderit: an etiã ſi id
non ſentirent, ſiue nõ ſentiunt, ideo tamẽ ſint hçretici, F
quia diſſenſionem ſuã pertinaci animoſitate firmarũt,
alia quæſtio eſt, neq; hoc loco mihi videtur eſſe tractã-
da. Iouinianiſtas quoque apud iſtũ reperi quos iam 82
nouerã. A Iouiniano quodã monacho iſta hæreſis or-
ta eſt ætate noſtra cũ adhuc iuuenes eſſemus. Hic om-
nia peccata, ſicut Stoici Philoſophi, paria eſſe dicebat,
nec poſſe peccare hominẽ lauacro regenerationis ac-
cepto, nec aliquid prodeſſe ieiunia, vel à cibis aliquib'
abſtinentiã. Virginitatẽ Mariæ deſtruebat, dicens eam
pariendo fuiſſe corruptã. Virginitatem etiã ſanctimo-
nialiũ, & cõtinentiã ſexus virilis in ſanctis eligentibus
cœlibem vitam, cõiugiorum caſtorũ atque fideliũ me-
ritis adæquabat: ita vt quædã virgines ſacræ prouectæ
iã ætatis i vrbe Roma, vbi hæc docebat, eo audito nup- *ô ſcelus.*
ſiſſe dicantur. Non ſanè ipſe vel habebat vel habere vo
lebat vxorẽ, quod nõ propter aliquod apud deum ma-
ius meritũ in regno vitæ perpetuæ profuturũ, ſed pro-
pter præſentem prodeſſe neceſsitatem, ne homo cõiu-
gales patiatur moleſtias, diſputabat. Cito tamẽ iſta hæ-
reſis oppreſſa & extincta eſt, nec vſq; ad deceptionẽ ali-

83 quorum ſacerdotum potuit peruenire. Cum Euſebij
G hiſtoriam perſcrutatus eſſem, cui Rufinus, à ſe in Latinam linguam tranſlatæ, ſubſequentium etiam temporum duos libros addidit, non inueni aliquam hæreſim, quam non legerim apud iſtos, niſi quam in ſexto libro ponit Euſebius, narrans eam extitiſſe in Arabia. Itaque hos hæreticos, quoniã nullum eorum ponit authorẽ, Arabicos poſſumus nũcupare, qui dixerũt animas cum corporibus mori atq; diſſolui, & in fine ſeculi vtrunq; reſurgere. Sed hos diſputatione Origenis præſentis, & eos alloquẽtis, celerrime dicit fuiſſe correctos. Iam nũc
† al. à nobis illæ commemorandæ ſunt hæreſes quæ apud nos, † nõ apud iſtos repertæ ſunt, ſed in recordationem noſtram
84 quomodocunq; venerũt. Heluidiani exorti ab Heluidio, ita virginitati Mariæ contradicunt, vt eam poſt
† al. viro. Chriſtũ alios etiã filios de vtero † ſuo Ioſeph peperiſſe contendãt: ſed mirũ ni iſtos prætermiſſo Heluidij no-
85 mine, Antidicomaritas Epiphanius appellauit. Paterniani, inferiores partes humani corporis non à deo, ſed à diabolo factas opinãtur, & omnium ex illis partibus flagitiorum licentiã tribuentes impuriſsime viuũt.
86 Hos etiam Venuſtianos quidam vocant. Tertullia-
H niſtæ, à Tertulliano, cuius multa legũtur opuſcula eloquẽtiſsime ſcripta, vſque ad noſtrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquijs durare potuerũt in vrbe Carthaginenſi: me autem ibi poſito ante aliquot annos, quod etiam te meminiſſe arbitror, omni ex parte conſumpti ſunt. Pauciſsimi etiã qui remanſerant, in catholicam tranſierunt, ſuamq; baſilicam quæ nunc etiã notiſsima eſt, catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo ſicut ſcripta eius indicant, animam dicit immortalem quidem, ſed eam effigiatum corpus eſſe contẽdit: neq; hanc tantum, ſed ipſum etiam deum corporeum eſſe dicit, licet non effigiatum. Nec tamen hinc hæreticus creditur fact9. Poſſet enim quoquo modo putari ipſam naturam ſubſtantiamq; diuinam corpus vocare, non tale corpus cuius partes aliæ maiores, aliæ minores valeant vel debeant cogitari, qualia ſunt omnia quę proprie dicimus corpora: quanuis de anima tale aliquid ſentiat.
Deus quo modo corporeus dici poſsit.
Sed potuit, vt dixi, propterea putari corpus deũ dicere, quia non eſt nihil, non eſt inanitas, non eſt corporis vel animæ qualitas, ſed vbique totus, & per locorũ ſpacia nulla partitus: in ſua tamẽ natura atq; ſubſtãtia immutabiliter permanet. Non ergo ideo eſt Tertullianus factus hęreticus, ſed quia trãſiẽs ad Cataphryges, quos antè deſtruxerat, cœpit etiam ſecundas nuptias contra
1. Tim. 5. Apoſtolicam doctrinam tanquam ſtupra damnare, & poſtmodum etiã ab ipſis diuiſus, ſua conuenticula propagauit. Dicit ſanè ipſe animas hominũ peſſimas poſt mortẽ in dæmones verti, ſtatum autem animæ credit
87 per traducem propagari. Eſt quędam hæreſis ruſticana in campo noſtro: id eſt, Hipponenſi, vel potius fuit: paulatim enim diminuta, in vna exigua villa remanſerat, in qua quidem pauciſsimi, ſed omnes hoc fuerunt. Qui omnes modo correcti & catholici facti ſunt, nec aliquis illi9 ſuperſedit erroris. Abelonij vocabãtur, Punica declinatione nominis. Hos nõnulli dicũt ex filio Adæ nominatos, qui eſt vocatus Abel: vnde Abelianos vel Abeloitas eos nos poſſumus dicere. Non miſcebãtur vxoribus, & eis tamẽ ſine vxoribus viuere ſectæ ipſius dogmate nõ licebat. Mares ergo & fœminę ſub cõtinentiæ profeſsione ſimul habitantes, puerum & puellam ſibi adoptabãt in eiuſdẽ coniunctionis pacto, ſucceſſores ſuos futuros: morte præuẽtis quibuſq; ſingulis alij ſurrogabantur: dũ tamẽ duo duobus diſparis ſexus
in illius domus ſocietate ſuccederẽt. Vtrolibet quippe K
parente defuncto, vno remanẽti, vſque ad eius quoque obitum filij ſeruiebãt. Poſt cuius mortem etiã ipſi puerum & puellã ſimiliter adoptabãt: nec vnquam eis defuit vnde adoptarẽt, generantibus circũquaq; vicinis, & filios ſuos inopes ad ſpẽ hæreditatis alienæ dãtibus libenter. Pelagianorum eſt hæreſis hoc tempore o- 88
mnium recẽtiſsima, à Pelagio monacho exorta, Quem magiſtrum Cœleſtius ſic ſecutus eſt, vt ſectatores eorũ Cœleſtiani etiam nuncupẽtur. *2. ſent. diſt. 28. ca. Pelagianorum.* Hi dei gratiæ, qua prædeſtinati ſumus in adoptionem filiorũ per Ieſum Chriſtum in ipſum, *1. Retract. cap. 9.* & qua eruimur de poteſtate tenebrarũ, vt in eum credamus atq; in regnũ ipſius transferamur, *Epheſ. 1.* propter quod ait, Nemo venit ad me, niſi fuerit ei datũ *Coloſſ. 1.* à patre meo, & qua diffunditur charitas in cordib9 noſtris, *Ioan. 6.* vt fides per dilectionẽ operetur: intantum inimici *Rom. 5.* ſunt, vt ſine hac poſſe hominem credant facere omnia *Gala. 5.* diuina mandata: cum ſi hoc verum eſſet, fruſtra dominus dixiſſe videretur, Sine me nihil poteſtis facere. *Ioan. 15.* Denique Pelagius à fratrib9 increpatus, quòd nihil tribueret adiutorio gratiæ dei ad eius mãdata facienda, correptioni eorũ hactenus ceſsit, vt non eam libero arbitrio præponeret, ſed infideli calliditate ſupponeret, di- L
cens, ad hoc eam dari hominibus, vt quę facere per liberum iubentur arbitrium, facilius poſsint implere per gratiã. Dicẽdo vtique vt facilius poſsint, voluit credi, etiam ſi difficilius, tamen poſſe homines ſine gratia diuina facere iuſſa. Illam vero gratiam dei, ſine qua nihil boni poſſumus facere, non eſſe dicunt niſi in libero arbitrio, quod nullis ſuis precedẽtibus meritis ab illo accepit noſtra natura, ad hoc tantum ipſo adiuuante per ſuam legẽ atque doctrinam, vt diſcamus quæ facere & quæ ſperare debeamus. Non autẽ ad hoc per donũ ſpiritus ſancti, vt quę didicerimus eſſe facienda faciamus. Ac per hoc diuinitus nobis dari ſciẽtiam confitentur, qua ignorantia pellitur. Charitatem autem dari negãt qua piè viuitur: vt ſcilicet cũ ſit dei donum ſciẽtia quæ ſine charitate inflat, nõ ſit dei donum ipſa charitas, quę *1. Cor. 8.* vt ſcientia nõ inflet, ædificat. Deſtruunt etiã orationes quas facit Eccleſia, ſiue pro infidelibus & doctrinæ dei reſiſtẽtibus, vt conuertãtur ad deũ: ſiue pro fidelibus, vt augeatur eis fides, & perſeuerent in ea. Hæc quippe nõ ab ipſo accipere, ſed à ſeipſis homines habere cõtẽdũt, gratiã dei qua liberamur ab impietate dicẽtes ſecundũ merita noſtra dari. Quod quidẽ Pelagius in epiſcopali M
iudicio Palæſtino damnari metuẽs, damnare cõpulſus eſt, ſed in poſterioribus ſuis ſcriptis hoc inuenitur docere. In id etiam progrediuntur, vt dicãt vitam iuſtorũ in hoc ſeculo nullum omnino habere peccatũ, & ex his Eccleſiam Chriſti in hac mortalitate perfici, vt ſit omnino ſine macula & ruga, quaſi non ſit Chriſti Eccleſia, quæ in toto terrarũ orbe clamat ad deum, Dimitte nobis debita noſtra. *Matth. 6.* Paruulos etiã negant ſecundũ Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquę prima natiuitate contrahere. Sic enim eos ſine vllo peccati originalis vinculo aſſerũt naſci, vt prorſus nõ ſit quod eis oporteat ſecunda natiuitate dimitti: ſed eos propterea baptizari, vt regeneratione adoptati admittãtur ad regnum dei, de bono in melius tranſlati, nõ iſta renouatione ab aliquo malo obligationis veteris abſoluti. Nã etiam ſi non baptizentur, promittunt eis extra regnum quidem dei, ſed tamen æternã & beatam quandam vitam ſuam. Ipſum quoque Adam dicunt etiã ſi non peccaſſet, fuiſſe corpore moriturum, neque mortuum merito culpæ, ſed conditione naturæ. Obijciũtur eis & alia

nonnulla,

A nonnulla, ſed iſta ſunt maxime,ex quibus intelliguntur
etiam illa vel cuncta, vel penè cuncta pendere.

In exemplari Gemblac.abſoluto libro de Hæreſibus, adie-
ctum erat ſequens cap.adſcripto num.89.

Timotheani,dicũt filium dei verũ quidem hominem
ex virgine Maria natũ, ſed nõ ita vnam reddidiſſe per-
ſonam, vt non in vnam ſit redactus naturã:conflatoriũ
quoddã volẽtes fuiſſe interiora virginis, per ꝙ duæ na-
turæ,id eſt,deus & homo, in vnã reſolutæ & compactæ
maſſam,vnam dei & hominis exhibuerint formam:im-
mutatã videlicet naturarũ proprietate efficiẽtium coi-
tionem. Et ad confirmandam huiuſmodi impietatem,
quæ deum aſſerit à ſua verſum natura, cogunt Euange-
liſtæ teſtimonium dicentis:Et verbum caro factum eſt:
quod ita interpretantur:Diuina natura in humanã ver-
ſa eſt. O abolitionem,illi inuiolabili impingentem ſub-
ſtantiæ.Huius impietatis initium,Timotheus,apud Bi-
zam Bithyniæ modò exulans ciuitatem, continentis &
religioſæ vitæ imaginem multis illudit. Neſtoriani
90 à Neſtorio Epiſcopo patriarcha Conſtantinopolitano,
qui cõtra fidem catholicam dogmatizare auſus eſt,do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum hominem tantum,
B nec id,quod mediator dei & hominum factus eſt,in v-
tero virginis de ſpiritu ſancto fuiſſe conceptũ,ſed poſt-
ea deum homini fuiſſe permixtum, nec deum hominẽ
paſſum ſepultumq́; dicebat: euacuare contendẽs omne
noſtrum remedium,quo verbum dei ſic hominem ſu-
ſcipere dignatum eſt in vtero virginis, vt vna perſona
fieret dei & hominis,propterea ſic ſingulariter & mira-
biliter natus, mortuus etiam pro peccatis noſtris, cum
ea quæ non rapuerat ſolueret,deus homo à mortuis re-
ſurgens aſcendit in cœlum. Eutychiani ab Eutyche
91 quodam Conſtãtinopolitanæ Eccleſiæ presbytero mo-
nacho exorti ſunt, qui cũ videretur refutare Neſtoriũ,
in Apollinarem Manichæúmque tranſiuit, & humani-
tatis in Chriſto denegans veritatem, quicquid à verbo
noſtræ proprietatis receptum eſt, diuinæ tantummodo
aſſcribit eſſentiȩ,vt ſacramentum ſalutis humanæ,quod
non niſi in vtraque ſubſtantia eſt,noſtram in Chriſto
naturam negando diſſolueret: ſtulta impietate non in-
ſpiciens vniuerſo corpori auferri quod capiti defuiſſet.

Ecce quàm multas commemorauimus hæreſes, nec
Peroratio. tamen modum tuæ poſtulationis impleuimus. Ex quo
C enim Chriſtiana religio, vt verbis tuis vtar, hæreditatis
promiſſæ nomẽ accepit,quæ hæreſes ortæ ſint, quomo-
do commemorare omnes potui, qui omnes noſſe non
potui? Quod ideo exiſtimo,quia nullus eorum,quorum
de hac re ſcripta legi,omnes poſuit:quandoquidem in-
ueni apud alium,quas apud alium non inueni, & rurſus
apud iſtum, quas ille non poſuit. Ego autem propterea
plures quàm ipſi poſui, quia collegi ex omnibus, quas
omnes apud ſingulos nõ inueni, additis etiam his,quas
ipſe recolens apud vllum illorum inuenire non potui.
Vnde meritò credo nec me poſuiſſe omnes, quia nec
omnes qui de hac re ſcripſerunt legere potui,neque hoc
quenquã eorum video feciſſe quos legi. Poſtremò etiã
ſi omnes forſitan poſui, quod non puto, vtrum omnes
ſint vtique neſcio. Et ideo quod vis me loquente finiri,
non ſaltem poteſt me cognoſcente comprehendi. Au-
diui ſcripſiſſe de hæreſibus ſanctum Hieronymum, ſed
ipſum eius opuſculum nec in noſtra bibliotheca inue-
nire potuimus, nec vnde poſsit accipi ſcimus. Quod ſi
tu ſcieris, perueniat illud,& forſitan habebis melius ali-
quid,quàm hoc noſtrum, quanuis nec ipſum, licet ho-
minem doctiſsimum, omnes hæreſes arbitrer indagare
potuiſſe. Et certè Abeloitas noſtræ regionis hæreticos, D
quantum exiſtimo, ille neſciuit:ſic forte & alibi alios in
obſcuriſsimis locis recõditos,eiúsq́; notitiam ipſa loco-
rum obſcuritate fugientes.Iam verò illud quod habent
tuæ literæ,vt omnia omnino dicamus,quibus hȩretici à
veritate diſſentiũt,etiã ſi omnia ſcirem,facere non poſ-
ſum:quãto minus poſsim qui omnia ſcire non poſſum?
Sunt enim hȩretici, quod fatendum eſt,qui ſingulis vel
non multo amplius dogmatibus oppugnant regulã ve-
ritatis,ſicut Macedoniani vel Photiniani,atque alij qui-
cunq; ita ſeſe habent. Illi autẽ,vt ita dixerim,fabulones,
id eſt, qui fabulas vanas eaſdemq́; longas perplexáſque
contexuerunt,tam multis falſis dogmatibus pleni ſunt,
vt ipſi quoq; illa numerare non poſsint, aut difficilime
poſsint. Nec vlli alieno vlla hæreſis facilè ſic innoteſcit
vt ſuis, vnde nec earũ quas commemoraui omnia dog-
mata me dixiſſe vel didiciſſe profiteor. Quis enim non
videat quantã res iſta operã, & ꝗ multas literas flagitet?
Nec ideo tamen parum prodeſt errores iſtos,quos huic
operi intexui,lectos cognitosq́; vitare. Quid enim con-
tra iſta ſentiat catholica Eccleſia, quod à me dicendum
putaſti,ſuperfluò quæritur,cũ propter hoc ſcire ſufficiat
eam cõtra iſta ſentire, nec aliquid horum in fidẽ quen- E
quam debere recipere. Quomodo autẽ quæ contra hæc
veritas habet, aſſerenda ac defendenda ſint, modulum
operis huius excedit. Sed multũ adiuuat cor fidele,noſſe
quid credendum non ſit, etiam ſi diſputandi facultate ,,
id refutare nõ poſsit. Omnis itaque Chriſtianus catho- ,,
licus iſta nõ debet credere, ſed non omnis qui iſta non ,,
credit, conſequenter debet ſe Chriſtianum catholicum
iam putare vel dicere. Poſſunt enim & hæreſes aliæ,quæ
in hoc opere noſtro commemoratæ non ſunt, vel eſſe
vel fieri,quarum aliquam quiſquis tenuerit,Chriſtianus
catholicus non erit. Quid ergo faciat hæreticum,dein-
ceps requirendum eſt, vt cum hoc domino adiuuante
vitamus,non ſolùm ea quæ ſcimus, verùm etiã quæ ne-
ſcimus, ſiue quæ iam orta ſunt,ſiue quæ adhuc oriri po-
terunt, hæretica venena vitemus. Huius autem ſit iam
voluminis finis, quem propterea vobis antequã totum
hoc opus perficerem, credidi eſſe mittendum, vt eum
quicunque legeritis, ad id quod reſtat implendũ (quod
tam magnum eſſe cernitis) me orationibus adiuuetis.

Finis Catalogi. F

De quinque Hæreſibus oratio.

DEBITOR ſum fateor,nõ neceſsitate cogẽte, *Cap. I.*
ſed (quod eſt vehemẽtius) charitate. Ad com-
pellẽdum non poteſt eſſe moleſtus exactor,
quando ad reddendum deuotus eſt debitor.
Sed vt impleã quod promiſi, adiuuate me ſanctis ora-
tionibus veſtris, vt deus omnipotens det gratiã ſermo-
nibus meis, vt ſatisfaciã piis mẽtibus, & auribus veſtris.
Si meminiſſe dignamini, qui in tẽpore affuiſtis, quinq́;
hoſtiũ genera eſſe diximus:contra quæ expugnanda in-
ducias poſtulauimus,vt neceſſaria arma præparare poſ-
ſemus. Promiſſus dies illuxit,nos quoq; impigre ad cer-
tamen domino adiuuante proceſsimus. Adiutoriũ no-
ſtrum à domino,qui fecit cœlũ & terram. Donabit cer-
tanti victoriam,qui certandi dedit audaciam. Non nos
hoſtium turba,non nos bellantium reuocet forma,non *Pſal. 123.*
quaſi vitrea fulgentia terreant arma.†Goliam magnum, *1. Reg. 1.*
robuſtum, armis terribilem, ingentiq; turba munitum, *†non qua-*
Dauid ſolus, puer, paruus,atq; inermis vno lapidis ictu *ſi fulmen*
proſtrauit,totàque Allophylorum caſtra turbauit atque *fulgẽs vi-*
fugauit. Quid autem aliud petra contra Goliam manu *trea ter-*

reat armatura. G Dauid miſſa,niſi Chriſtum contra diabolum ex ſemine Dauid venturum ſignificauit? Aggrediamur iam,& errorum,quæ diximus quinque genera proponamus. *Pagani.* Pagani dicunt,Quid eſt quod nos exhorretis atq; abiicitis tanquã nullos colentes deos? Ecce & vos deum,quem prædicatis colendum,filiũ habere dicitis,& ſine alterius commixtione ſexus natum eſſe confingitis. *Iudæi.* Iudæi dicũt, Quomodo vnum colitis deum, quando & hominem quem patres noſtri crucifixerunt dominum dicentes, hominibus extorquetis, vt tanquã filium dei vobiſcum venerentur & colant. *Manich.* Manichæi dicunt phantaſma eſſe, quòd dicitur deum Ieſum Chriſtum fœmineo potuiſſe naſci ex vtero.Non enim dignum eſt,inquiunt,vt tanta maieſtas per ſordes & ſqualores fœminæ trãſiſſe credatur. *Sabelliani* Sabelliani,iidem Patripaſsiani,dicunt,vnus eſt deus pater & filius,quoniam qui pater, ipſe eſt filius: Nam ſi aliter dixerimus,dicemur multicolæ. *Arriani.* Arriani dicunt,Alius eſt pater,alius eſt filius,ſed minor eſt filius:Quomodo enim fieri poteſt,vt genitori genitus exiſtat æqualis?

Fiducia aduerſus hæreticos. Cap.II.

Ecce ſunt errorum propoſitæ quæſtiones, quaſi hoſtium compoſitæ acies. Cõtra iſtas acies peſtiferas, ſanctiſsimi fratres, ſumite arma dei, vt poſsitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. Accingimini H lumbos in veritate,nemo trepidet, nemo formidet: *Epheſ.6.* eſt lorica iuſtitiæ, eſt ſcutum fidei,in quo ſagittæ malignorum ignitæ excipiantur & extinguantur. Eſt galea ſalutis,eſt gladius ſpiritus,quòd eſt verbum dei.Quiſquis fidelium Chriſti militum his fuerit armis munitus, non cuiuſquam formidabit perſonam,non terrore corporis à certamine reuocabitur.Eia fratres certamen in promptu eſt, feruet opus, vrget aduerſarius, ſpicula parat,iacere tentat,nemo expaueſcat. *4.Reg.6.* Fratres,plures ſunt nobiſcum quàm cum illis.Nobiſcum eſt Moyſes ille magnus amicus dei, *Exod.17.* qui vt hoſtem vinceret præliantem, manus ad cœlum extendit, iam tunc figuram crucis Chriſti oſtendens,ipſe diuino imperio, tumentis ponti voluentes *Exod.14.* flexuoſis finibus vndas, vno ictu virgæ percuſsit, & traiiciendo populum, aridos interim vertit in campos. Nobiſcum eſt Ieſus poſt Moyſen populi dux Iſraëlitici, fortiſsimus præliator,cuius etiam nomen indicat ſaluatorem:ipſe potẽtia ſui & diuina fiducia,diem,ſui curſus metas ne perageret ſtatuit, & nocti ne accederet imperauit. *Ioſue.10.* Ipſe gentium reges non ſingillatim, ſed gregatim ſuperauit,captiuauit,humiliauit & occidit. Nobiſcũ eſt I Dauid manu fortis,quid dicam?Seruus dei,electus dei, amicus dei,parens dei:nouerat & bene nouerat,non ſolùm *Aeneid.6.* parcere ſubiectis & debellare ſuperbos, verum etiã virtutes oſtendere & patientiã cuſtodire. Ipſe inimicos ſuos cum perſequeretur non pernicioſus,& cum vinceret non extitit impius.Nobiſcum ſunt alij atque alij ſancti viri, qui omnia futura præuiderunt & prædixerunt. Non eſt ergo quod nos terreat. Tantum expectate, audite & orate,intentior & auctior circa me veſtra ſit oratio. Non diutius immoremur, iam quæ propoſuimus proſequamur.

Ex Hermete et Sibylla. Cap.III.

Quid dicis Pagane?Deus,inquis,ſi delectatus eſt filio, indiguit coniugio: ſi horruit coniugium,ſolus eſt ſine filio. Quid enim poterat inueniri ſimile deo,quod coniungeretur deo, & pareret filiũ deo? Deinde ſi vt dicitis,habet deus filium,iam non vnũ colitis deum. Quid agimus?Ab Allophylo telum miſſum excepimus,quid remittimus? Quodlibet miſerimus telum,licet perueniat ad illũ,nihil prodeſt. Quare? Quia durus eſt, quia lapideus eſt, idola colit: & ſcriptum eſt, *Pſal.113.* Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.Sanctas ſcripturas non accipit.Quæramus ergo lapidem quo percutiatur,vt percuſſus quaſſe- K tur,quaſſatus comminuatur, comminutus in puluerem conuertatur, conuerſus in puluerem compluatur,complutus ſeratur, ſatus faciat fructum, non qui igne conſumatur,ſed qui in horreo recondatur.Hermes,qui Latine Mercurius dicitur, ſcripſit librum qui λόγος τέλειος appellatur,id eſt, verbũ perfectum:magnum nomen libri huius,quia magn⁹ eſt de quo ſcriptus eſt liber. Quid enim perfectius verbo, qui ſol⁹ eſt inter mortuos liber? *Pſal.87.* Audiam⁹ quid loquatur Mercurius de verbo perfecto, Dominus,inquit,& omnium factor deorum, ſecũdum fecit dominũ.Et poſt pauca vt oſtenderet quid dixerit, repetiuit & dixit,Quoniam ergo hunc fecit primum & ſolum & vnum. Bonus autẽ ei viſus eſt & pleniſsimus omnium bonorũ. Quantũ pleniſsimus, Ioannes Euangeliſta dicat,De plenitudine eius nos omnes accepim⁹, *Ioan.1.* gratiam pro gratia.Bonus autem ei viſus eſt,& pleniſsimus omnium bonorũ. Et ſequitur, Lætatus eſt. Cui,vel cum quo lætatus eſt? Dicat ipſa ſapientia dei, filius dei, Ego eram cui aggaudebat. Ergo lætatus eſt,& valde dilexit tanquam vnigenitum ſuum. Quem primo factum dixit, poſtea vnigenitum appellauit. Item alio loco ſic dixit,Filius benedicti dei atq; bonæ volũtatis,cuius nomen non poteſt humano ore narrari.Quærebas Pagane L coniugem dei?Audi Mercurium,para frõtem,& excipe lapis lapidem, cade vt erigaris,frangere vt confirmeris, deſtruere vt ædificeris, ictus lapidis non cutem diuidat frontis,non venã rumpat ſanguinis, nõ aperiat foueam vulneris,ſed ſignum faciat crucis.Cõiugem dei quæris? abiiciatur ex corde tuo rogo improba † prauitas. *† impura.* Coniunx dei bona voluntas eſt. Quomodo autem pater ſit deus,& filius deus,nec tamen duo dij, ſed vnus ſit deus, tecũ diſputare nõ debeo,quia niſi credideris intelligere *Eſa.7.* nullatenus poteris. Et tamẽ filium dei deũ fatetur Mercurius.Hoc lapide percuſſus,lapideus deſinat eſſe ſacrilegus. Audiamus quid etiam Sibylla vates eorũ de eodẽ dicat, alium, inquit, dedit deus filiis hominum colendum. Quantũ apparet, in his ſententiis Mercurij & Sibyllæ,Sabellius etiã iudicatur.Mercurius & patrẽ deum dicit & filiũ,& Sibylla dicit deum alium.Sabellius dicit non alium, quia eundẽ patrem aſſerit eſſe quem filium. Optimum valde eſt, ſi modo non ad vnum tantum,ſed etiã ad quantoſcunq; miſſus peruenire potuerit, aduerſarios hoc ictu percutiamus. Item Sibylla dicit, Ipſum tuum cognoſce deum dei filiũ eſſe. Verſus iſte & paga- M num increpat & Iudæũ. Alio loco filium dei σύμβουλον appellat,id eſt,conſilium vel conſiliarium. Et Propheta dicit, Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, *Eſa.9.* deus fortis, pater futuri ſeculi. Hinc Arrianus arguitur, qui cum dicit minorẽ dei filium,dicit aliquando deum non habuiſſe filium.Et ſi fuit ſine filio,fuit ſine conſilio. Ecce ad quæ & ad quanta pericula ꝓuocamur. Sed quia deus nunquam fuit ſine conſilio, etiam contradicente Arriano, nũquam pater potuit eſſe ſine filio. Quid agis Pagane?Aperi aures, noli eſſe ſicut aſpis ſurda, quæ obturat aurem ne audiat vocẽ incantantis. *Pſal.57.* Non tibi meos authores profero, tuus eſt Mercurius, cui inter deos tãtus honor cultúſque à vobis allatus eſt, vt eius nomine diem domini vocaretis. Ipſum audi,ipſe te conuincat, ipſe expugnet, vt cũ te vicerit,illi cedas, & mihi credas. Mercurius dixit,Dilexit deus vnigenitum ſuum.Ipſe dixit, Filius benedicti dei atque bonæ volũtatis. Et ne de eius nomine tędium interrogationis ſuſtineret,ſecurus adiunxit, Cuius nomẽ non poteſt humano ore narrari. Quid tu Mercuri ab hominibus dicis nomẽ dei filij

A narrari non poſſe? A te narretur qui nõ homo, ſed deus ab hominibus æſtimaris. Loquitur autẽ ad filiũ ſuũ dicens, Eſt enim quis filij inenarrabilis ſermo ſapiẽtiæ ſpiritusſanctus. Nõnne hoc eſt, In principio erat verbum? *Ioan. 1.* Dic Hermes, ſermo iſte ſapiẽtiæ habet matrẽ? Sequitur de ſolo deo, Dominus eſt omniũ dominante deo mortalibus. Et quia ab hominibus ĩdagari nõ poteſt, addit & dicit, Super homines eſt. Nomen filij dei narrare nõ poſſum, quia deus nõ ſum; dicant homines quaſi homines quod non ſum, ego agnoſco quod ſum. Sermo ſapientiæ de ſolo deo eſt. Non ergo ibi Pagane humanũ ſuſpiceris aut fingas fuiſſe coniugiũ, de ſolo deo eſt dominus de⁹, & ſuper homines eſt. Increpat te Sibylla dicens, Ipſum tuũ cognoſce dominũ dei filiũ eſſe, Ipſum tuum cognoſce deũ: Ipſum, nõ alium, non Martẽ, non Iouem, non Mercurium, ſed quẽ cõfitetur Mercurius. Quid miraris Chriſtiane, quòd talia iſti de patre & filio *Iaco. 2.* dicant? Et dæmones credunt & cõtremiſcunt. Nempe *Marci. 1.* in Euangelio tranſeunte domino dicunt, Nouimus ꝙ B ſis filius dei, veniſti ante tẽpus perdere nos? Vtinã quo *Ex vetere teſtamento Caput. IIII* modo dæmones iudicẽ, ſic homines agnoſcerẽt Saluatorem. Quid dicit Iudæus? Vnus eſt nobis deus pater, ipſum, nõ alium nouimus. Illũ vero quẽ dicitis Chriſtũ, patres noſtri non deũ, ſed hominẽ occiderunt. Nempe hoc eſt quod dixi, Vtinã quo modo dæmones iudicẽ, ſic homines agnoſcerent Saluatorẽ. Ecce dęmones viderunt & tremuerunt: homines viderunt & occiderũt. Dęmones cõfeſsi ſunt, homines perſecuti ſunt. Quę infœlicitas & quãta miſeria, imparẽ etiã dæmonibus iueniri? Item homines credunt, dæmones pereũt: homines *Pſal. 76.* ſaluantur, dæmones puniuntur. Sed hęc immutatio eſt dexteræ excelſi, nõ pręſumptio hominis de ſuis viribus cõfidentis. Cõtra iſtũ Iudæum nõ laboro, pugnẽt contra illum codices ſui, pugnẽt lex & Prophetæ: & aut vi- *† contumax* ctus & humiliatus ſaluabitur, aut ſuperbus & pertinax† *Exod. 23.* punietur. Dixit dominus ad Moyſem, Ecce ego mitto angelũ meũ qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locũ quem paraui. Obſerua eum, & audi vocẽ ei⁹, nec cõtemnendũ putes. Audiſti angelũ, agnoſce dominũ, nec cõtemnẽdũ eſſe putes. Quare? Quia nõ remittet cũ peccaueris, & eſt nomen meũ in illo. Quis eſt ille tã magnus, cui deus & poteſtatẽ ſuã dedit & nomẽ? *Pſal. 23.* Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ. Et vnde probamus, ꝙ cum dicitur angelus, debeat intelligi deus? In li- C *Gene. 19.* bro qui appellatur Geneſis, Venerũt, inquit, duo angeli Sodomam veſpere, ſedente Loth pro foribus ciuitatis: quos cũ vidiſſet, ſurrexit, & iuit obuiã eis. Quid plura? Suſcepit, & obſecutus eſt eis tanquã peregrinis. Cõſuetudine hoſpitalitatis liberat⁹ eſt à periculo ciuitatis, & tẽporale euaſit incendiũ, & æternũ conſecutus eſt præmiũ. Diſcite Chriſtiani, ſine diſcretione hoſpites ſuſcipere, ne forte cui domũ clauſeritis, cui humanitatẽ negaueritis, ipſe ſit Chriſtus. Nõ amplius euagemur à propoſita actione. Angeli venerũt ad Loth & dixerũt. Videte & aduertite, quia angeli loqui dicũtur. Quid dixerunt angeli? Salua animã tuam, noli reſpicere poſt ter- *Luca. 9.* gum. Hoc ſcriptũ eſt in Euãgelio, Quia nemo ponens *† reſpiciens retro.* manum ſuper aratrũ, & tergo reſpiciens,† aptus eſt regno dei. Neq; ſtes in omni circà regiõe: terrenis nõ inhæreas voluptatibus, ſed in monte ſaluũ te fac. Spes tua deus ſit, ne & tu ſimul pereas cum Sodomitis. Dixitque Loth ad eos. Videte hominẽ videntem, non cęcũ, ſicut Iudæum & Sabellianum: nõ lippientẽ, ſicut Arriani: ſed oculos ſanos habentẽ, ſicut catholici Chriſtiani. Et angelos vidit, & dominum intellexit. Quid dixit angelis?

Dixitque Loth ad eos, Domine mi quia inuenit ſeruus D *Gene. 19.* tu⁹ gratiã ante te, & magnificaſti miſericordiã tuã, quã feciſti mecum, vt ſaluares animã meam. Magna res, cũ volo Iudęũ ferire, Moyſes fortiſsimus vir haſtã verbi ſui vibrauit, & miſit, factum eſt vt per Iudęum ad Sabellianum trãſiret, Arrianumq; percuteret. Quid agis Loth ſancte? Angelos vides, non vnũ, ſed duos, & dicis, Domine mi. Ad vnum verbũ facis, vnum precaris, & non metuis ne alteri iniuriã facere videaris? Abſit. Recedite [Iudęi, recedite Sabelliani quia nõ videtis: recedite] Arriani quia parũ videtis. Ego video, quod video: [& quia video] nec cõtemno, nec erro. Duos video, ęquales video. Vnum rogo, nulli iiuriã facio: quia patrẽ & filium nõ diuido. Nam vt intelligatis me non falli, cum duos tanquã vnum deprecor, videte vtrum duo, an vnus reſpondeat. Precibus petiit, vt in modica ciuitate & proxima refugiũ haberet & viueret. Reſpõdetur ei. Videamus quot ſunt qui reſpondent. Verba libri ſubſequuntur, Dixitq; ad eũ. Quaſi reſpõſio ſingularis eſt. Adhuc ſequere, videamus. Ecce etiã in hoc ſuſcepi preces tuas vt non ſubuertã vrbem pro qua locutus es. Feſtina ergo, & ſaluare ibi: quia nõ potero facere quicquã, donec ingrediaris illuc. Vides Iudæe, & dici Angelum, & eſſe E deũ? Audis Arriane duos patrẽ & filium [dicentẽ, nec tamen eundem patrẽ quem filium] propter Sabellianos: ſed patrẽ & filiũ. Audis quid dictũ eſt? Suſcepi preces tuas. Audis quid dicit? Non ſubuertã vrbem. Audis, Nõ potero facere quicquã? Ergo Iudæus [legat] angelũ, intelligat deum: Sabellianus legat duos veniſſe, Arrian⁹ legat vnum reſpõdiſſe: & nõ contẽnãt, ſed errorem fugiãt, ne ad ignẽ æternum perueniant. Sed vt plenius oſtẽdamus dictum angelum debere intelligi deum, hui⁹ lectionis ſequentia recitemus. Igitur, inquit, dominus pluit ſuper Sodomã & Gomorrã ſulphur & ignẽ à do- *Ibidem.* mino de cælo. Quid eſt dominus à domino, niſi filius à patre? Sicut & alio loco, Dixit domin⁹ domino meo: *Pſal. 109.* id eſt, pater filio ſuo, ſede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Itẽ in Exodo, *Exod. 3.* Apparuit, inquit, Moyſi angelus domini in flãma ignis de rubo, & vidit quoniã rubus ardebat igni, rub⁹ autẽ nõ cremabatur. Et dixit Moyſes, Vadã & videbo hoc grande viſum, quare nõ crematur rubus. Cum vidiſſet autẽ dominus quia accedit videre, vocauit eum dominus de rubo. Ecce angelus ipſe dominus. Et ſequitur di F cens, Moyſes, Moyſes. Et ille dixit, Quid eſt domine? Ait illi dominus: Ne acceſſeris huc, niſi ſolueris calciamẽta de pedibus tuis. locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Adhuc audi quid dixerit ei: Ego ſum deus patrũ tuorum: deus Abrahã, deus Iſaac, deus Iacob. Et ideo Iudęus ſic legat† angelum, vt intelligat dominũ, & timeat *† ad audiat.* deum. Sabellianus ſic confiteatur patrem, vt nõ neget filium, [Arrianus ſic confiteatur patrẽ, vt nõ minuat filium.] Ieſus etiã Naue, ſicut liber dicit qui eius nomine conſcriptus eſt, cum cõtra hoſtes dimicaret, in ipſo cõſtitutus procinctu, vidit virum ſtantẽ cõtra ſe, & euaginatum tenẽtem gladium, perrexitq; ad eum, & ait, Noſter es, an aduerſariorum? Qui reſpõdit, Nequaquã, ſed ſum princeps exercitus domini, & nunc adueni. Ceci- *Ioſue. 5.* dit autem Ieſus pronus in terrã, & adorauit. Et nũc ſequere Iudęe ducem tuum. Videt, interrogat, & adorat. Viſio cõmunionẽ habet: videtur enim & quod agnoſcitur, & quod nõ cognoſcitur. Ergo viſio communionem habet, interrogatio ignorationẽ, adoratio fidem. quem vidit? hominem. Quis eſt homo iſte? Ipſe eſt cuius cõtra inimicas gentes prænunciabatur, deſiderabatur,

G expectabatur aduentus.[Et homo eſt,inquit, & quis co
gnoſcet eum?] Quis eſt iſte princeps exercitus domini?
Nónne ipſe eſt,qui in Euãgelio interrogatus quis eſſet,
Ioan.8. reſpódit,Principiũ,qui & loquor vobis? Quid turbaris
Pſal.2. Ieſu Naue?Quare fremuerunt gẽtes, & populi meditati
ſunt inania, aduerſus dñm, & aduerſus Chriſtum eius?
Vides armatũ,noli metuere: nõ cõtra te venio,ſed pro
te:quia non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſ-
raẽl.Quid eſt Ieſu quod vides,iterrogas & adoras?Au-
di,Hominem video, interrogo quem video, audio nõ
quem video:adoro non quod video, ſed quod credo,
Roma. 10. Quia fides ex auditu,auditus autẽ per verbum Chriſti.†
† dei. Quid ergo quęris?Aduerte & ſequere,Hominẽ video,
ſed præ filiis hominũ eſt qd intelligo. Neſcio quid mi-
hi coruſcat,&[tãquã]de latebris fulgidũ[aliquid] ſplẽ-
det.Vado ad eum quia venit ad me,ſcrutabor quod vi
†aliàs,per- deo†:hoc grande viſum quod video, [& homo eſt,] &
ſcrutabor non eſt homo,imò & homo eſt, propter Manichæũ: &
quẽ video. pluſquã homo eſt, propter Iudęũ. Perge Ieſus me°,dux
H meus perge. Quare, niſi quia cũ tu me inquiris, me ac-
quiris?Ecce venio,hominẽ inuenio : intus neſcio quid
intelligo,obſcurum eſt,nondum video, tecta eſt facies
Exod.34. Moyſi velamine,impedit aciem†,latet veritas.Non co-
† al. vela- gnoſco quid ſit,opus eſt interrogatione.Dic tu homo,
mẽ impedit Noſter es,an aduerſariorũ?Si aduerſariorũ es, & homo
faciem. es,& inimicus es:ſi noſter es,& homo es,& Saluator es.
Ioan. 1. Poſt me venit,ſed ante me factus eſt. Si Ieſus es, & Sal-
uator es.[Interroget Ieſus Ieſũ,] Interroget priorẽ po-
ſterior, ſed tamen minor maiorẽ: interroget deficiens
creſcẽtẽ:figura interroget veritatẽ,[imò figura intelli-
Lucæ.24. gat veritatem,]vt luceſcat dies,& remoueãtur tenebrę
† ſed quia. tẽporales.Ecce venio,ſcio†ſpiritus carnem & oſſa non
habet,[inquiro, palpo carnem:quęro , itueor armatũ.]
Adhuc latet myſteriũ . Interrogo virũ , audioverbum.
[credo verbum,]remoueo velum, adoro deum. In eo
quod Ieſus vidit,nec cognoſcit,furioſam gentẽ Iudęo-
rum ſignificabat:quæ ſi vidẽs cognouiſſet,nunquã do-
1.Cor.2. minũ glorię crucifixiſſet.In eo autẽ quòd audiẽdo cre-
didit & adorauit iſtũ,ſignificabat populum de quo ſcri
Pſal.17. ptum eſt,Populus quẽ nõ cognoui,ſeruiuit mihi,in au-
†Quinegas ditu auris obediuit mihi.Audi adhuc,Quęrebas†deum
Eſaia.66. genuiſſe filium, audi quid dicit pater per Eſaiã Prophe
I tã,Nunquid ego,qui alios parere facio,ipſe nõ pariã di
cit domin°? Ergo ego,qui generationes cęteris tribuo,
nunquid ſterilis remanebo,dicit dñs deus tuus? Cui di
Pſal. 2. ctũ eſt,Filius meus es tu,ego hodie genui te . Quid me
ſtimulas Ariane,& rides cum audis,hodie?Apud deum
nunquã craſtinus,nunquã heſternus dies eſt,[ſed ſem-
per hodie: nõ mẽſium circulis ſoluitur annus,] nõ ſuc-
cedentibus ac decedentibus tranſigitur menſis diebus,
† al.momen nõ horæ mutantur,nõ variãtur tẽpora vel momenta, †
ta, vbi dies vbi deus eſt:nec termino includitur,nec initio inchoa
nec,&c. tur:Audiat adhuc Iudęus quid per Prophetã dicat do-
minus,audiat Arrianus:audiãt & omnes qui filium dei
Eſaia.45. aut nõ eſſe,aut eſſe minorẽ dicunt,Ego,inquit, deus,&
nõ eſt alius.Et quid de filio domine, ſi tu ſolus es deus?
Audi adhuc,quid feſtinas?In memetipſo iuraui. Vbi eſt
iuratio,nulla eſt dubitatio.In memetipſo iuraui.Egre-
dietur de ore meo iuſtitię verbum . Ecce habes filium,
Egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum, & nõ reuerte-
tur.Quid eſt nõ reuertetur?Ne Sabellian° dicat,Ipſe eſt
pater qui filius.Egreſſum verbũ nõ reuertetur:quia pa-
ter,pater eſt:filius,filius eſt. Sileat aliquãtulũ hęretico-
rum loquacitas, nullã habentes verecundiã, impleant
dni ſentẽtiã,& filio dei aut nullus aduerſabitur:aut qui
aduerſus extiterit,confundetur.Egredietur, inquit, de K
ore meo iuſtitiæ verbũ,& nõ reuertetur:quia mihi cur-
uabitur omne genu , & per me iurabit † omnis lingua *†genu,&*
deo.Et filius quid? Audi ergo ĩ domino dici,Meæ ſunt *cõfitebitur.*
ſummæ iuſtitiæ & imperiũ . Age ergo. Et quid poſtea? *Eſaia. 45.*
Ad eum venient, & cõfundẽtur omnes qui repugnant
ei.Ite nunc omnes Pagani,hæretici,Iudæi,aduerſamini
& repugnate filio dei.Ad eũ venietis,& confundemini
omnes qui repugnatis ei. Nõ parua de filio dei ſecũdũ
diuinitatẽ locuti ſumus,& reſiſtentibus ĩquantũ potui-
mus aduerſariis nõ pepercimus.Nunc volo ad eius in-
carnationem accedere,& Manichęus inſiſtit ĩprobus.† *† obſiſtit im*
Quare?Quia dei filiũ nõ vult dici etiã hominis filiũ.Et *purus.*
vbi eſt quod ſcriptũ eſt, Rorate cœli deſuper, & nubes *Eſaia 45.*
pluãt iuſtũ:aperiatur terra,& germinet Saluatorẽ,& iu
ſtitia oriatur ſimul,ego dominus creaui eũ? Item, Ecce
paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & fa- *Eſaia.9.*
ctus eſt principatus eius ſup humerũ eius : & vocabitur
nomẽ eius admirabilis, cõſiliarius, deus fortis,pater fu L
turi ſeculi, princeps pacis. Item,Ecce virgo cõcipiet in *Eſaia. 7.*
vtero, & pariet filiũ, & vocabitur nomẽ eius Emanuel. *Matth.1.*
Dicit aliquis,Cum Manichęo certare diſpoſueras,non
cum Iudæo.Contra Manichęum noua tela ſunt neceſ-
ſaria,nõ antiqua:quia nouũ,nõvetus accepit teſtamen-
tum.Sed mihi, qui cõtra vtroſq; ſuſcepi certamen, vn-
diq; arma ſunt neceſſaria:maxime, quia iſta noua ex ve
teribus fabricata ſunt : ergo nec illa abiicienda , & iſta
portãda ſunt.Diuerſis enim telis diuerſi cõcidũtur†ad- *† concidunt*
uerſarij.Ordo itaq; iſte ſeruãdus eſt,vt loquens de Euã-
gelio, non ſileã de Prophetis. Sed ego,inquit Mani- *Contra Ma*
chæus,nec Moyſem accipio, nec Prophetas. Quid ais *nichæos.*
de Paulo Apoſtolo,qui in exordio Epiſtolę ſuę ad Ro- *Caput V.*
manos ſcribens, ait, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus *Roma.1.*
Apoſtolus,ſegregatus in Euãgeliũ dei,quod ante pro-
miſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio
ſuo,qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnem?
Audis,quia Euangelium [per Apoſtolos] nõ exhibere-
tur,niſi per Prophetas antea ꝓmitteretur ? Audis,quia
dei filius ſecundum diuinitatem factus eſt filius homi-
nis ſecundum carnem? Quid eſt enim, in quo Prophe-
tę contrarij ſunt Euangelio?Dixit enim Propheta:Ro- *Eſaia. 45.*
rate cœli deſuper , & nubes pluant iuſtum. Veniat an-
gelus,& prędicet verbũ,aperiatur terra , audiat Maria, M
germinet Saluatorem,pariat Ieſum.Propheta dixit, Ec *Eſaia.7.*
ce virgo in vtero concipiet, & pariet filium: & vocabi- *Matth.1.*
tur nomen eius Emanuel. Hoc etiam Euangeliſta cum
diceret,ſecutus eſt,& expoſuit dicens,Nobiſcum deus. *Ibidem.*
Fruſtra Manichæe conaris aduerſari Prophetis . Ecce
Apoſtolus dicit,De filio ſuo qui factus eſt ei de ſemine *Roma.1.*
Dauid ſecundum carnem . Quod Prophetæ præuide-
runt & prædixerunt , hoc Apoſtoli viderunt & prædi-
cauerunt:qui erat,factus eſt. Quid erat? quid factus eſt?
Deus erat,homo factus eſt:†ſuſcepit humanitatem, nõ *† Verbũ e-*
amiſit diuinitatem:factus humilis,manſit ſublimis:na- *rat,caro fa-*
tus eſt homo,nõ deſtitit eſſe deus:natus eſt paruulus,la *ctus eſt.*
tens magnus: qui libenter amplectitur deũ natum, nõ
horreat virginis partũ. Dicit tibi de° creator hominis,
filius hominis,Quid eſt quod te permouet in mea nati-
uitate?Non ſum libidinis cõceptus cupiditate.Ego ma
trem, de qua naſcerer,feci: ego viam meo itineri præ-
paraui atque mũdaui. Hanc quam deſpicis Manichæe,
mater eſt mea, ſed manu fabricata eſt mea. Si potui in-
quinari cum eã facerẽ, potui [in illa] inquinari cum ex
ea naſcerer . Sicut tranſitu meo illius non eſt corrupta
virginitas , ſic & mea non eſt ibi maculata maieſtas. Si
Solis

A Solis radius cloacarum ſorditiem deſiccare nouit, eis
inquinari nō nouit: quanto magis ſplendor lucis æter-
næ, in quo nihil inquinamenti incurrit, quocunque ra-
diauerit, mundare poteſt, [ipſe pollui nō poteſt?] Stul-
te, vnde ſordes in virgine matre, vbi nō eſt concubitus
cum homine patre? Vnde ſordes in ea, quæ nec conci-
piendo libidinē, nec pariendo eſt perpeſſa dolorē? Vn-
† habitator. de ſordes in domo, ad quam nullus hoſpes† acceſſerit?
Solus ad eam dominus & fabricator eius venit, veſtem
quam non habebat, induit: eamq; ſicut inuenit, clauſam
Pſal. 87. reliquit. Sicut ille natus eſt ſolus inter mortuos liber: ſic
iſtius ex qua natus eſt, matris pudor, ſolus eſt integer.
Gene. 3. Eua inobediens meruit pœnam, Maria obediendo cō-
ſecuta eſt gratiam. Illa guſtando prohibitū, maledicta:
Luca. 1. hæc credens angelo, eſt benedicta. Illa nobis mortem
cōtulit, hæc virgo vitā nobis peperit. Quid agis Mani-
† al. mundo chæe? Chriſtianum premis, non Chriſtum defendis. Ta-
nata eſt ve- ceat immunda vanitas, quia munda nata eſt diuinitas.†
ritas. Vellem adhuc Manichæum perſequi, ſed infeſtum
Contra Ar- patior Arrianum, qui confidit in virtute ſua, & in abū-
rianos. dantia diuitiarum ſuarum gloriatur.† Iam quidem cum
Caput. VI. aliis reſponderemus, nec ipſi tacuimus. Sed iā nunc ſer
Pſal. 48. uato ipſius ordinis modo, videamus quæ ſpicula iaciat.
† al. & glo- Nullius terreat perſona potentis, omnis caro fœnū. Vi-
riatur de po- des quotidie fœnum creſcere, vides florere, quid expa-
tentia ſua. ueſcis? Tales fructus deſerta germinat terra. Agricolas
Eſaie. 40. non accuſo, ſed quæro. Vbi mihi eſtis ô boni agricolæ?
B Quid agitis? Quare vacatis? Videtis quo malo iſta ple-
na ſit terra? Hinc ſpinæ, hinc tribuli, hinc fœnū ſurgit.
† bona. Spinas incēdite, tribulos eradicate, fœnū ſecate, noua†
ſemina ſpargite, non terreat hyems: & ſi abundat ini-
Matth. 24. quitas, veſtra tamē ferueat charitas. Serite hyeme, quod
metatis æſtate. Sed quibus dico? Vbi eſtis fontes lachry-
Iob. 9. marum? Quibus agricolis loquor? Alij ſunt mortui, alij
Pſal. 59. fugati: terra tradita eſt in manu impij, tribulatio & ne-
† anguſtia. ceſsitas† inuenerunt nos domine. Da nobis auxiliū de
tribulatione, vt ſalus hominis non ſit vana, ſed vera.
Quid dicis Arriane? Interrogāti quæſo reſpōdeas. Nolo
deſpicias paruulum, non te grandis forma iuuabit, nō
1. Reg. 17. magna protegunt arma, vnius lapidis ictus frontem pe
netrat galeatā. Dic mihi ergo quod te interrogo, Cre-
dis in deum patrē omnipotentem? Credo, inquis. Cre-
dis in filium eius Ieſum Chriſtum deum & dominum
noſtrū? Credo, inquis. Credis deum & hominē Ieſum
Chriſtum cōceptū de ſpiritu ſancto, natum ex virgine
C Maria? Credo, inquis. Bene facis. Adhuc interrogo, Si-
cut pater deus eſt, ita & filius deus eſt: ita alius eſt pater,
alius filius? Et maxime. Aequalis eſt patri filius? Aequa-
lis, inquis. Quid reſtat? Ecce ad omnia quæ interrogaui
reſpondit. In eo quòd credere ſe dicit deum patrem &
deum filium, cōtrarius eſt mecum Pagano. In eo quòd
Chriſtum deum & hominem conceptū de ſpiritu ſan-
cto, natum ex virgine Maria, mecum eſt contra Iudæū
& Manichæum. In eo quòd credit alium eſſe patrem, a-
lium filium, mecum eſt contra Sabellianum. Age ſi me-
cū eſt in omnibus, quare litigamus? Si vna nobis eſt hæ-
Pſal. 132. reditas, ſimul poſsideamus, [fratres ſumus, [Ecce quàm
bonum, & quàm iocundum habitare fratres in vnum.
Si bonum & iocūdum eſt habitare fratres in vnū, quæ
eſt noua fabrica ante murum? Simul ad cuſtodiam no-
Pſal. 15. ſtræ hæreditatis vigilemus. Ecce enim hæreditas noſtra
præclara [eſt nobis.] Habemus inuidos, habemus inimi-
cos. Ipſi poſsidere volūt, non nobiſcū, ſed contra nos.
Nemo ſibi vſurpet aliquid, hæreditas iſta ſic eſt nobis
dimiſſa, vt indiuiſa poſsideatur, nō partibus diſsipetur.

Simul colligamus, ne diuidendo perdamus. Paupertas D
ſolicitū me fecit, rogo te noli foras præter me collige-
re: ne incipiamus ſpargere. Qui enim mecū nō colligit,
ſpargit. Quaſi oblitus ſum cum quo agebā: ſed nō ſum
oblitus, interrogo Arrianum, quē deſidero eſſe catho-
licum Chriſtianū. Dicit aliquis, Ad omnia quæ volui-
ſti reſpondit, in reſpōſionibus illius nihil inuenitur ad-
uerſum. Quid amplius quæris? Expecta frater, noli faci-
le iudicare, habeo adhuc quod interrogem: noli cito te
illi committere. reſponſio claret, virus latet. Quid dixi-
ſti? Aequalis eſt patri filius? Aequalis, inquis. Eia modo
vigila, modo manifeſtabitur quod latebat. Quomodo
dicis æqualem patri filium? Operatione, an origine? Po-
teſtate, an æternitate? An forte in vtroque? Abſit, inquis.
Operatione & poteſtate æqualis eſt, nō æternitate: quo
modo enim fieri poteſt, vt vnigenitus ſit æqualis inge-
nito? En adeſt ille qui mecū quaſi cohæres ambulabat,
dolus apparuit qui latebat. Mecū poſsidere putabatur,
vult diuidere, ſed nō pmitto. Prorſus reſiſto, [leges ha-
bēt] vt teſtatoris volūtati in omnibus pareatur. Si quis
cōtra voluntatē teſtatoris facere voluerit, careat hære-
ditate. Sed nō ſilent leges inter arma. Ad hoc prorſus *Cic. Silēt le-*
laboratur, ad hoc pugnatur, vt legibus ſeruiatur. Teſta *ges inter ar-*
mentum profero, verba teſtatoris recito: ſi eſt quod di- *ma.*
uidatur, ibi iuenio: ſi nō eſt quod diuidatur de ipſo te-
ſtamento, ibi reſiſto. Audi quid habet teſtamentum, Pa- E
cē meā do vobis, pacē relinquo vobis. Hæc eſt hæredi-
tas, & quis eſt ipſe ſaluator?† Lege teſtamentum, & inue *Ioan. 14.*
nies. Cū Propheta de domino loqueretur, ait, Magni- *† teſtator.*
ficabitur vſq; ad terminos orbis terræ, & erit ipſe pax. *Michæ. 5.*
Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus bonæ *Luca. 2.*
voluntatis, nō diuiſoribus ſanctæ vnitatis [ſed homini-
bus bonæ volūtatis.] Ipſe eſt hæreditas, ipſe teſtator, ip-
ſum quæris diuidere. Quid partiris vnum? Si vnum di-
uiſeris, ītegrum nihil habebis. O Arriana hæreſis, ô cru-
delis & impia. Meretrix [iudicāte Salomone] ne vnum *3. Reg. 3.*
viuum, ne vndecunq; cōceptum, iamq; partum perde-
ret, nō permiſit diuidi filium ſuum, & tu diuidis domi-
num deum tuum? Illa & ſi meretrix, tamē pia, quia ma-
ter: tu autē & meretrix & impia, non vt mater, quod pa-
ris, præfocas: quod non paris, congregas. Quo modo
alienum lactas, quę tuum necas? Viſcera tua duruerunt,
illius tremuerūt. Quid dixit? Date illi puerum, ne diui-
datis eū: filius enim meus eſt. Sed melius apud illā in- F
tegrum gaudeo viuum, quàm diuiſum lugeā mortuū.
Filius meus eſt, inquit. ſed quid prodero mater puero,
ſi vitā quam non confero, aufero: volo illius crudelis à
paruulo auferre vbera, ſed magis cogor iudicis timere
machæram. Date illi filium meum, meus eſt natus: ſed
migret ad illā totus, apud me maneat affectus. Date illi
puerū totum, veruntamē nō auferatur vita membrorū,
non diuidatur itegritas, mihi nō eripitur pietas. Quid
dixit? Date illi puerū, nolite diuidere eum. Ecce ego di-
co, totū poſside, & noli diuidere hæreditatē.† Non, in- *† deum.*
quit, ſed ſi vis habere pacē, ſine præiudicio diuide hæ-
reditatē. Et quo modo habeo diuidere, Pater maior eſt,
filius minor? O partes, ô iuſtitia, ô æqualitas. Vna pars
maior eſt, alia minor. Non conſentio, non facio partē,
quia non diuido pacem. Si enim facta fuerit pax, iam
non erit pax. Sed quo modo apud te pax illibata eſſe
poteſt, apud quem fides integra non eſt? Quare? Quia
mecum non vis poſsidere, & pacem vis dimittere, hæ-
reditatem non potes obtinere. Poſtremo ſi more tuo
nō parcis, ſed perfidiæ ſtudes, vade interpella iudicem,
videamus quid tibi dicturus eſt. Habes iudicem ordi-

G narium, nolo mihi adducas ex diuerſis partibꝰ alias atque alias poteſtates. Non mihi armiger, ſed legifer neceſſarius eſt. Et vbi, inquis, iſtum inuenio? Vbi autē eum
Eſaia.33. non inuenies? Audi Prophetam dicētem, Dominus iudex noſter, dominus legifer noſter. Nec contemnendū iudicem putes, audi quid ſequitur, Dominꝰ rex noſter, dominus ipſe ſaluabit nos. Ecce habes iudicem. Si parū eſt, & rex noſter ante te eſt. Sic eſt in cœlo, vt non deſe-
Hiere.23. rat terram. Cœlum, inquit, & terram ego impleo. Vo-
Math.28. biſcum ſum omnibus diebus vſq; ad cōſummationem ſeculi. Nobiſcum eſt, & cum patre eſt: quia nec patrē dimiſit, cum ad nos deſcendit: nec nos deſeruit, cum ad
Luca.12. patrem aſcendit. Ipſum interpella, ipſi dic: Domine, dic fratri meo vt diuidat mecū hæreditatem. Audi reſponſum diuinum, audi iudicem iuſtum: audi pacem, fugiētem litem, quid ait? Amice, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem inter vos? Vis diuidere pacem: & quæris adire iudicem pacē? Iudex tuus nolo eſſe, Ego pax ſum, litigare non noui: conſentientibus aſsideo, litigātes fugio. Si tu cum eſſes inimicus patri meo, recōciliaris te
H per me, quo modo ergo à patre meo ſeparabis me? Ego cum eſſes longe, veni vt reducerem te: cum inter montes & ſyluas errares, quæſiui te: inter lapides & ligna inueni te: in lapidibus offendebas, ipſis adhærebas, quia ligna & lapides adorabas. Et ne luporum ferarumq; aui-
Math.26. & 27. do ore laniareris, collegi te, humeris meis portaui te, patri meo reddidi te, laboraui, ſudaui, caput meū ſpinis ſuppoſui, manus meas clauis obieci, lancea latus meum aperuit: quantis non dicam iniuriis, ſed & aſperitatibus laceratus ſum, ſanguinem meum fudi, animam meam poſui, vt mihi cōiungerē te, & tu diuidis me? Audi quid reſpondeatur diſcipulo, qui filium nouerat, & patrem quærebat. Ait Philippus domino, Domine oſtende no-
Ioan.14. bis patrem, & ſufficit nobis. Nunquid nō & ipſe filium ſeparabat à patre? Iam te, inquit, nouimus, ſed patrē tuū non nouimus. Et quid vis? Oſtēde nobis patrē, & ſufficit nobis. Et dominꝰ ad eum, Si velis & tu Arriane audire, cum Apoſtolo erraſti, redi cum Apoſtolo. Sit illiꝰ obiurgatio etiam tua curatio. Quid ait dominus? Tanto tempore, inquit, vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me? Philippe, [qui videt me, videt & patrem:] ego veni
I patri meo te applicare, & tu noli me ſeparare. Quid quæris quaſi alterum præter me? Qui me videt, videt & patrem: tanta in nobis eſt vnitas, tanta ſimilitudo, tanta charitas, vt ego in patre ſim, & pater in me. Sentio Sabelliane quid muſsitas, aut ī Arriano me cōcludere, aut ab Arriano auocare feſtinas. Sed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: non trium, ſed vnius dei: cū illi reſpondeo, te non prætereo. Quid dixit dominus? Qui me videt, videt & patrem. Nunquid dixit, [Qui videt me, videt patrē: aut,] Ego ſum filius [ſimul] & pater? Sed dixit, Ego in patre, & pater ī me: qui me videt, videt &
** al. Interpoſitio vniꝰ ſyllabæ quæ dicitur &,* patrē. Vnius* ſubſtātiæ qui dicit, & patrem diſcernit & filium: teq; demonſtrat nec patrem habere, nec filium. Dic mihi Arriane, Patrē dicis deum? Et maxime. Quid filium? Ipſum quoque deum profiteor. Bene agnoſcis, quia cū prænunciaretur in carne venturus, de ipſo Pro-
Eſaia.35. pheta dixit, Dicite, Puſillanimes, confortamini: nolite timere, ecce deus noſter vltionem adducet retributionis, deus ipſe veniet & ſaluabit nos. Agnoſce in eo quod te agnoſcere dicis, ſi Prophetæ non aduerſaris. Quid ergo dicis de patre? Deus eſt. Quid filius? Deus eſt. Coæternus eſt patri filius? Non. Ergo erat tempus, quando non erat filius, ſecundum te. Si erat tempus quando nō erat filius, ergo fuit tempus quod non fecit

filius. Si fuit tempus quod nō fecit filius, nō omnia per K ipſum facta ſunt: iam enim erat tempus, quando non erat filius. Si erat tempus quando nō erat filius, Ioannes Euāgeliſta non debuerat dicere, In principio erat ver- *Ioan.1.* bum: ſed, In principio erat tempus. Ioannes dicit, Omnia per ipſum facta ſunt: & Arrianus contradicit. Dic Arriane, Vnde ſcis quia erat tempus, quando non erat filius? An forte dicturus es, Et Ioannes vnde ſcit, quia in principio erat verbum? Quia ſuper pectus domini diſ- *Ioan.13.* cumbebat, & inde hauriebat quod in conuiuio Chriſti bibebat, quia in principio erat verbum. Tamen dic mihi, Quando in principio erat verbum, vel quando Ioannes ſuper pectus domini recūbebat, & à verbo domini diſcebat quia verbum erat in principio, & verbū deus erat, Arrius vbi erat? Neſcio ſi audes dicere, ibi erat. Notum eſt enim, & legitur quo tempore natus eſt, meritoq; ſit damnatus. Notum eſt etiam (quo modo vixerit,) quo modo mortuus fuerit: & ideo non audes dicere de Arrio, ſicut de verbo, & fuit, & eſt: quia nec tūc fuit Arrius, nec modo eſt. Sed vt in omnibus excludatur Arrianus, audi quid per Salomonē dicatur, Domi- *Prouer.8.* nus fecit regiones & fines inhabitabiles ſub cœlo. Cum L pararet cœlum, aderam illi. & poſt pauca, Eram ego apud illum cuncta diſponēs. Ego eram quando faciebat fortia fundamēta terrę. Ego eram cui aggaudebat. Sed dicis, de tempore agitur, vtrum fuerit filius antequam eſſet tempus? Audi ipſum per Prophetam dicentem, Ex tempore. Ex tēpore, inquit. Quid eſt ex tempore? Nunquid ex quo eſſe tempus cœpit? Non ſic impie Arriane, non ſic: ſed ex tempore antequam fieret tempus, ibi erat. Quære iam, quando non erat, [qui ante tempora erat:] In principio erat verbum. Melius & Græci dicunt λόγος. Logos quippe verbum ſignificat & rationem. Vides ergo quia ſemper erat, de quo tu audes dicere, non erat. Aut ſi dicis deum aliquando ſine verbo, aut ſine ratione fuiſſe, iam non filio tantum, ſed & patri aduerſarius eris. Ego, inquit, ex ore altiſsimi prodij. *Eccli.24.* Quis dicit? Verbum. [Et verbum hoc quod eſt? Ioannes dicit, Deus erat verbum.] Et verbum ergo, & cuius erat verbum, non duo, ſed vnum ſunt. Non, inquis, quia verbum poſterius eſt eo cuius eſt verbum: vnde apparet filium (patre) eſſe minorē. Negas itaque filium M [dei] eſſe deum? Non nego, inquis, & patrem deum dico, & filium deum: ſed patrem maiorem, filium minorem. Quandiu pater maior, filius minor? Dic mihi, quia video te calculari velle æternitatem: quot annis præcedit deus pater filium ſuum? Vbi diē natiuitatis filij dei legiſti? Filij dei dico, non dico filij dei & hominis. Vbi ergo diem natiuitatis [ipſius ex patre] legiſti? Cum quo Mathematico creationis† ſyderum conſtellationē quę- *† creaturis.* ſiſti, atque tractaſti? Quæ tempora, quas horas, quæ momenta, quos numeros, quas minutas momētorum natiuitatis illius, qui ea † condidit, collegiſti? Quieſcat er- *† omnia.* go hæretica, non religio, ſed ſuperſtitio: de Chriſti initio deficit calculatio: quia cū auditur ſine initio æternitas, nulla ibi quæritur ætas. Si pater deus, & filius deꝰ, Pater maior, filius minor: iam non vnus deus, ſed duo dij. [Si duo dij ſunt,] quid eſt ergo quod dicit dominꝰ per Prophetam, Ante me nō eſt formator deus, & poſt *Eſaia.43.* me non erit? Quid dicis Arriane? Cui iſtas deputas voces? Si patris ſunt, dicendo, Ante me non eſt formator deus, & poſt me non eſt alius: † aut ipſe pater non erit, *† non erit.* aut filius non erit deus. Si enim hoc diceret, Ante me non eſt formator deus: nec adderet, poſt me non erit: liberum tibi erat hæc verba patri tantummodo applicare,

A plicare. Cum autem ſequitur & dicit, Poſt me non erit: ſecundum te, vt dixi, & ſe patrem & filium negat deũ. Item ſi filij ſunt hęc verba, patrẽ ſuum & deũ negat & patrem. Si enim non diceret, Ante me nõ eſt formator deus, ſed tantum diceret, poſt me non erit: poſſet forſitan dici filium illud fuiſſe locutum. Modo autem cum dicit, Ante me non eſt formator deus, & poſt me non erit: patrem ſuum nec deum dicit eſſe, nec patrem. Item ſi patris ſunt hæc verba, quis dicit, cui dicit, *Pſal. 2.* Filius meus es tu, ego hodie genui te? An forte, quod abſit, mẽdacij arguẽdus eſt deus? Sed ſi filij verba ſunt, quis dicit, cui* dicit, ** de quo. Ioan. 5.* Pater meus vſq; modo operatur? An forte & iniurioſus patri iudicandus eſt & ingratus? Sed nunquid ingrato diceretur, *Pſal. 2.* Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam & poſſeſsionem tuam terminos terrę? An forte Propheta aut quid diceret neſciuit, aut fallere voluit: aut vt mitius aliquid de Propheta dicamus, finxiſſe credo ſibi duos confabulantes, id eſt, patrem & filium: & patre dicente, Ante me non eſt formator deus, B adiunxit filius dicendo, Et poſt me non erit. Humana ſunt quę* agimus, an diuina? ** al. Mimicæ ſunt et iocularia quæ.* [O ſcelus] Prohdolor, parce, parce hæretica impietas. Cum tu deum non capias, nos quoque ad blaſphemiam prouocas. Nõ hoc docet ſancta Eccleſia. Pater, pater eſt: filius, filius eſt: & ille nũquam non fuit pater, & iſte nunquã non fuit filius: ambo æterni: nec cœperunt eſſe, nec deſierũt. Quod pater loquitur, filius loquitur, quia verbum patris eſt: & quod fili⁹ loquitur, pater loquitur, quia pater verbi eſt. Ipſum verbum dicit, *Ioan. 14.* Verba quę ego loquor, à meipſo non loquor. Concedite quæſo creatori, [quod ipſe præſtitit creaturę,] & in creatura ſi poteſtis capite creatorẽ. Ecce ignis & ſplendor duo ſunt, alter ex altero eſt, nec ſine altero alter eſt. Ignis pater, ſplẽdor filius. Ipſe ſi poſſet, diceret, quòd luceo, nõ à me ipſo luceo, ſed qui me miſit, ipſe mihi dedit vt luceam. Ignis enim ſplendorem mittit. Et ſicut filius de deo patre dicit, *Ioan. 16.* Pater mecũ eſt: ita & ſplendor diceret ſi dicere poſſet, ignis mecũ eſt. Extingue ignem, ſplendor nuſquam parebit. Iſte ergo ignis pater, & ſplendor filius, vnus ſine coniuge pater, alius ſine matre fili⁹. Nec diuidi alter ab altero poteſt: & cũ ſit alter ex altero, initium tamen alterius eſſe non C poteſt ſine altero. Hoc enim poſſe, à creatore tributum eſt creaturæ. Quid poteſt ipſe creator? Accedat Pagan⁹, accedat Sabellianus, videat Arrianus, [contemplentur lucernam: in ipſa] videant quod in deo videre nõ poſſunt. Non facio iniuriam, ſi aliqua parte tanti creatoris cupiens oſtendere poteſtatem, ignis ſiue lucernę afferã ante illum† ſimilitudinem. *† aliàs tantillam.* Scriptum eſt enim, *Pſal. 118.* Lucerna pedibus meis verbum tuũm domine, & lumen ſemitis meis. Et de deo dictum eſt, *Deute. 4.* Ignis conſumens. Accedite ergo, & lucernam diligẽter conſiderate, veſtraſq; fatuas tenebras remouete. Paganus intueatur, & illic ſine coniugio eſſe patrem diſcat & filium, & quo modo natus eſt filius: & ſi cæcus non es, ibi vide: inter ignem & ſplendorem quære medium. Si nullum eſt medium, nullum eſt coniugium. Noli velle ſcrutari medium, ne magnum patiaris incendium. Accedat Sabellianus, videat duos in vnum, ignẽ & ſplendorem. Nunquid nõ recte dicere poteſt ſplẽdor, ego in igne, & ignis in me: ſicut & fili⁹ dicit, *Ioan. 14.* Ego in patre, & pater in me? Accedat Arrianus, videat & ipſe alterum ex altero, nec tamen naſci poſſe alterum ſine altero. Nemo eorum prior, nemo poſterior. Coæui ſunt pater & filius, ſplendor & ignis. Nec ignis ſine ſplendore, nec ſplẽdor ſine igne. Aut certe ſi placet mitte manum, diuide alterum ab altero, oſtende mihi ignem ſine ſplẽdore, vel ſplendorẽ D ſine igne. Abſit, abſit, ardere tãtummodo poteris, ſeparare alterũ ab altero non poteris. Sicut enim ignis & ſplẽdor alter ex altero eſt, vt eſſe alter ſine altero non poſsit: [ita deus pater & filius deus alter ex altero eſt, nec eſſe alter ſine altero poteſt.] Nõ illis ortus qui non eſt, ſed æternitas vna eſt, vna ſubſtãtia. Ignis & ſplẽdor tẽporales ſunt, pater autem & filius æterni ſunt. Sũt dico, quia pater & filius: deus dico, [quia vnum.] Dualitas in prole, vnitas in deitate. Alterũ facit vnius natiuitas, ſed vnum oſtendit eſſe diuinitas. Cum dico filius, alter eſt: cũ dico deus, vnus eſt. Alius eſt, quia filius eſt: aliud quidem nõ eſt, quia deus eſt. Erubeſcite Arriani. Tunicam hominis iam iudicati in cruce pendentis carnifices Pilati non ſunt auſi conſcindere: *Ioan. 19.* & vos conamini charitatem dei in cœlo ſedentis, imò deum ipſam charitatem diuidere? Sed conamini quantum poteſtis, conamini, vos iam in infernum ruiſtis: nam illam tunicã nunquam rupiſtis*. ** rumpetis.* Item per Prophetam dominus dicit, *Eſaia. 45.* Non eſt vltra abſque me deus. Deus iuſtus & ſaluãs non eſt præter me. Hic Sabellianus exultat. Vt enim E vnum eundemq; patrem oſtendat & filium, talibus ſe teſtimoniis credit muniri. *Contra Sabellium. Caput. VII.* Et contra Arriani, vt probẽt alium eſſe patrem, alterum filium, alia proferũt teſtimonia, in quibus dicant, Alter eſt pater, alter eſt filius: alter maior, alter minor: vt pater dicat filio, *Eſaia. 42.* Dedi te in lucẽ gentium: & filius dicat, *Ioan. 8.* Pater miſit me. Quantum intelligo *, lucem iſtam gentium cõprehendere non valẽt, atque perſpicere: vnde cæcati, non in eam poſſunt ambulare, ſed potius oberrare. ** lux iſta gẽtium tã clara eſt atque perſpicua, vt hæretici eã cõprehendere nõ valentes atque perſpicere vnde cæcati, &c.* Arrianus aliud. Sabellianus aliud. Quale bellum? Quid ad hæc catholicus? Arma, inquit, quæ portant, mea ſunt, mihi militant ambo: contra ſe pugnant, ſed pro me: vtinam ambo deficiãt, & non alter ad alterum tranſeat, ſed ad me properẽt: & ego aliquid vnde vtrique percutiantur, proferam. Tu Arriane dicis maiorem eſſe qui mittit, minorem qui mittitur. Interrogo te & ego, Quis eſt maior, [qui præcedit, an qui præceditur? Item quis eſt maior] cui præparatur aliquid venienti, an qui præparat? Cui exhibetur officium, an qui exhibet? Vtique ſi hominum genus interroges, reſpondebit illum eſſe maiorem, cui præparatur, [qui præceditur, vel cui officium exhibe- F tur.] Tu autem inde vis probare minorem filium, quia miſſus eſt: & ego oſtẽdam eum qui miſit, præcedere illum quem mittit: nec vnum dico eorum maiorem, quia non audeo dicere vel minorem. *Eſaia. 45.* Eſaias Propheta dicit, Hæc dicit dominus Chriſto domino meo, cuius apprehẽdi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius gẽtes. Ecce iam filio miſſo, quo modo præcurſor eſt pater. † *† al. comes eſt pater.* Adhuc ſequere me, Et dorſa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudẽtur. Ecce ille qui miſerat, præcurſor factus eſt. Quis enim maior aut ſuperior, ante minorẽ ianuas aperit? vel quo modo fiet niſi paululum præceſſerit? Audi adhuc, Et portæ, inquit, nõ claudẽtur. Quo modo? Ego quoque ante te ibo. Audis quia qui miſerat, & comitatur, & præcedit: mittit, & nõ diſcedit. [parum eſt quia non diſcedit, inſuper & præcedit.] Iã tu diſcerne qui ſit maior, qui potior: ego enim nullam diſcretionem video, ſed potius æqualitatẽ cõſpicio. Filius dicit de patre, Miſit me. Pater filio dicit, Ego ante te ibo. Recedat de medio diſcordioſa calamitas: æqualiats hoc exhibet, nõ diſparilitas. Adhuc ſequere, vt clari⁹ appareat quis cui dicat, Ego ante te ibo, & glorioſos terrę humiliabo. Hic eſto & tu Pagane. Audi quid dicat Propheta, Nõ mihi ego qd volui ſcripſi.

G Codex, in quo hæc ſcripta leguntur, in armario Iudæi
habetur. Inimicus meus teſtis eſt meus, ab ipſo quęre: a-
peri, lege, & crede. Dorſa, iquit, regum vertam, & glo-
rioſos terræ humiliabo. Nónne reges terræ vides, qui
ante perſequebantur Chriſtianos, nunc integros eſſe
Chriſtianos? Nónne vides eos, qui humiliabant Eccle-
ſiam, humiles introire in Eccleſiam? Nónne ipſos ha-
bere defenſores, quos ante habuit perſecutores? Ego,
inquit, ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Por-
tas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et
dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecreto-
† tuum. rũ: vt ſcias quia ego ſum deus, qui voco nomẽ meum †,
quoniam deus Iſraël. Audiat Sabellianus, Deus dicit,
† deo. homo † dicit. [Ergo duo ſunt, qui dicit, & cui dicit.]
Audiat & Arrianus, Ego deus, & non eſt alius extra me.
Diu eſt ex quo contra iſtas duas hæreſes certando la-
boro, & penè ſum fatigatus. Veni domine meus Ieſu
præliator fortiſsime, princeps exercitus domini, qui
Pſal.34. diabolum viciſti, & ſeculum. Apprehende arma & ſcu-
tum, & exurge in adiutoriũ mihi. Proceſſurus ad præ-
lium, & victurus in mundo mundum, orauit non tan-
H quam virtutis omnipotens, ſed vt nobis, propter quod
Ioan.17. venerat, humilitatis miniſterium exhiberet. Et quid di-
xit? Pater clarifica filium tuũ. Modo Arrianus maledi-
ctus dicit, Vides quia minor eſt, & claritatem nõ habe-
ret, niſi patrẽ petiſſet? Expecta homo, quid feſtinas? Tu
hominem vides, in qua forma non ſolum patre, ſed &
angelis minor eſt. Homo patet, deus latet. Tu mihi o-
ſtẽdis hominẽ humilem, aperi oculos, & vide deũ ſub-
limem, non angelis minorẽ, ſed patri coæqualem. Pa-
ter, inquit, filium tuum clarifica. ecce minorem. Adhuc
ſequere, Vt & filius tuus clarificet te. ecce æqualem. In-
uenimus filium agnoſcentem patrem, atque orantem,
eique coniunctum, non vt putabatur ingratum. videa-
Matth.17. mus quid de filio dicat & pater. Aſſumpſit Ieſus Petrũ
& Iacobum & Ioannem fratrem eius, Euangelij verba
ſunt, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum, &
transfiguratus eſt ante eos, Et reſplenduit facies eius ſi-
cut Sol, veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix.
Et ecce apparuit illis Moyſes & Helias cum eo loquẽ-
tes. Qui ſunt Moyſes & Helias, niſi lex & Prophetæ?
Loquebãtur cum illo, quia loquuti erant de illo, oſten-
I debant quæ prędixerant, manifeſtabant quem prophe-
tauerant. Loquebantur. Putas, quid loquebantur? Vt
Iudæi conuincerentur, Pagani conuerterentur, Mani-
chæi confunderentur, hæretici comprimerentur, ca-
tholici confirmarentur. Loquebatur lex & gratia, leni-
tas & aſperitas, terror & manſuetudo, præceptũ & ad-
iutorium, ferramentum & medicus, vmbra & lux, præ-
co & iudex, ſententia & miſericordia. Et quid poſtea?
Reſpondens Petrus dixit ad Ieſum, Domine, bonum
eſt nobis hic eſſe. Si vis faciamus hic tria tabernacula,
tibi vnũ, Moyſi vnum, & Heliæ vnũ. Quid dicis ſancte
Petre? Mundus parturit, & tu ſecretum petis? Vides tot
gẽtes in vnum conueniſſe, & tu requiem quæris? Vides
tenebras mundi, & tu lumen abſcondis? Nemo accen-
Matth.5. dit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper can-
delabum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Iſta do-
mus totus eſt mundus. lucernæ accẽſio, verbi eſt incar-
natio. Cãdelabrum autem, crucis eſt lignum. Lucerna
in candelabro lucẽs, Chriſtus in cruce pendens. Nemo
accendit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper
candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Vi-
des tu, videamus & nos. Tenebræ ſunt, non offenda-
mus in Paganis, non erremus cum hæreticis, luceat no-
bis lucerna, doceat nos verbũ in carne. Videamus quid K
dicit Euangeliſta, videamus ſi admiſſum eſt conſilium
Petri. Adhuc, inquit, eo loquẽte, ecce nubes lucida ob-
umbrauit eos, Et ecce vox de nube dicens. Omnes au-
diamus, nemo aures claudat. Audiant Pagani irriſores,
audiant Iudæi perſecutores, audiãt Manichæi phanta-
ſmatum ſomniatores, audiãt hęretici erronei litigato-
res, audiant & maxime audiant etiam catholici fideles
dei cultores. [Iſti audiant vt inſtruantur, illi vt corri-
gantur, aut] iſti audiant ne ſeducantur, illi vt punian-
tur. Quid dicit vox de nube? Hic eſt filius meus dile- *Matth.17.*
ctus, in quo mihi bene cõplacui. Vbi eſtis qui aduerſa-
mini filio dei? Pater dicit, Hic eſt filius me⁹: & tu dicis,
nõ habet filiũ deus. Tu Pagane, quid ſtas foris & mur-
muras? Intra huc in ſcholam dei, aperi aures cordis tui,
audi vocẽ domini tui, & diſce filium dei. Quò fugietis
Iudæi qui occidiſtis filiũ dei? Quò fugietis? vbi vos ab-
ſcondetis? Qui mõtes, quæ petrę ſuper vos caſuræ ſunt?
Et ſi in cauernis petrarũ vos abſconderitis, inde extra-
ham vos dicit dominus. Sed & vos venite, intrate, cõ-
ſilium meũ audite, deſperare nolite, quoniam ſunt reli- *Pſal.36.*
quiæ homini pacifico. Sæuiſtis, occidiſtis, ſanguinem
Chriſti fudiſtis, [filio dei] increduli fuiſtis, in periculo L
poſiti eſtis. Quid facere nunc debetis, niſi vt credentes
baptizemini & viuatis? Sanguinem quem fudiſtis †, non *† al. & bibatis ſanguinẽ quẽ fudiſtis?*
eſt quòd horreatis. Fuſus eſt ſanguis medici, & fact⁹ eſt
medicamentum phrenetici. Quid dubitatis? Guſtate &
videte quoniã ſuauis eſt dominus. Quid tu Manichæe,
quãdiu phantaſmata ſomniabis? Euigila, & vide, nubila *Pſal.33.*
tonant. Quid tonant? Hic eſt filius meus dilectus. Vidę *Matth.17.*
in terra hominẽ verũ, audi de cœlo deum verum. Vi-
de in terra hominis filium, audi de cœlo dei eſſe filiũ.
Vtrunq; verum eſſe cognoſce, id eſt, deum & hominẽ,
filium dei & filium hominis vnum eundemq; eſſe deũ
& hominẽ. Agnoſce hominẽ, & placabis deũ. Caue ne
offendas in petra, ne mortis patiaris ruinam: quia quod
tu ſomnias, vanitas eſt: quod de⁹ tonat, veritas eſt. Audi
tu Sabelliane, audi de cœlo patrẽ, vide in terra filium,
& noli dicere, idem pater qui filius. Audi & tu Arriane,
& in patre & in filio noli errare, ſed ſequere vnitatem,
& vide diuinitatem. Domine audiamus, quid dicis de M
filio tuo? Hic eſt, iquit, filius meus dilectus, in quo mihi
bene complacui. Et quid aliud? Ipſum audite. [Deo gra
tias. Intonuit præceptum dei, & remotum eſt cõſilium
Petri.] Gratias tibi deus æterna virtus, gratias tibi deus
pater omnipotens, qui & filium tuũ oſtendiſti, & mihi
doctorem dediſti. Recedat Sabellianus, recedat Arria-
nus, recedant cæteræ peſtes, recedat omnis iniqua do-
ctrina. Doceat deus, non iniquus Arrius: doceat dei fi-
lius, non filij aduerſarius. Dic domine meus Ieſu, doce,
vt diſcam quod doceã. Sabellianus dicit, ipſe eſt pater
qui filius. Arrianus dicit, alius eſt pater, alius filius: pater
maior, fili⁹ minor. Aduerſatur, clamat, litigat, [pugnat,
turbas congregat,] contra Chriſtum dimicat. Ille ſan-
guinẽ fudit, vt redimat, iſte pecuniam ſpargit, vt peri-
mat: Speluncam fabricat, illic catholicum præfocat.
Chriſtianum vocat Paganum, baptizato ingerit bapti-
ſmum, contra id quod ſcriptum eſt, Qui ſemel lotus eſt *Ioan.13.*
non indiget denuo lauari. Clamat, homo Chriſtianus
ſum: quid me dicis eſſe quod non ſum? Clamat, fidelis
ſum: & ille dicit, [Accipe à me pecuniã. Clamat, Redẽ-
ptus ſum: & ille dicit,] Accipe a me aurũ. Quid das, aut
quid aufers? Das pecuniam, vt auferas gratiam: [das pe-
cuniam, vt auferas vitam:] das preciũ, vt auferas quod
emptus ſum. Quid emis ab empto? Precium meum non

aurum

A aurum,ſed ſanguis Chriſti eſt:non me ſeducis,non me
decipis: quantumcunq; mihi conferas, non mihi tollis
Actor.8. precium meum.Pecunia tua tecum ſit in perditionem:
†precium. nam precium meum non habet æſtimationem †. Cla-
mat homo,fidelis ſum,& exufflatur: clamat,in nomine
† aliàs,& tu exufflas. patris & filij baptizatus ſum, & tu irritum facis †.Quid
ergo Chriſtiano reſeruas, in quo patrē & filium & ſpi-
ritum ſanctum exufflas?An forte nouam fidem,nouum
baptiſma,nouum deum de tranſmarinis partibus adue
xiſti? Dic meus ſancte Paule, doce diuini iuris perite,
ſponſi amice,homo iſte modo venit,mundum ſubuer-
tit,& fidei vnitatem ſcindit, trinitatem diuidit, ſibi nō
1.Cor.4. conſentientem rebaptizare contendit. Quid facio? In
Chriſto Ieſu per Euāgelium tuum me genuiſti, in ipſo
Ephe.4. baptizatus ſum. An forte eſt alia fides, aut aliud bapti-
ſma:[Abſit,inquit,] Vna fides, vnū baptiſma, vnus deus
& pater omnium.Si er go vna fides,imò quia & vna fi-
des,vnum baptiſma, vnus deus & pater omnium : iam
credidi,iam baptizatus ſum, iam deum habeo patrem:
quare homicidam patior Arrianum? Subueni domine
Pſal.44. meus Ieſu,& accingere gladium tuum circa femur po-
tentiſsime.Omnium potētiſsime egredere, occide eos
in ſe,vt viuant in te,& deſināt perſequi me. Sabelliani
B te ſubtrahunt,Arriani te minuūt:tu quid dicis de te?Pa-
ter dixit vt te audiamus. Cum te audimus,ipſum audi-
mus.vno ictu vtroſque percute aduerſarios.Pereāt,in-
quit,vaniloqui,& mētis ſeductores,Arrianus & Sabel-
Ioan.10. lianus,[Nam ego & pater vnū ſumus.] Non dixit, ego
& pater vnus ſum:ſed, ego & pater vnū ſumus. Quod
dico,vnum:audiat Arrianus:quod dico,ſumus:audiat
Sabellianus.Non diuidat Arrianus, vnum:non deleat
Sabellianus,ſumus:ſed ambo veniant,& ſint etiam ipſi
Ioan.17. in nobis vnum,ſicuti ego & pater vnum ſumus.Ergo ſi
pater & filius vnum ſunt, imò quia indubitanter vnum
ſunt,non duo dij,ſed vnus deus: non iniquum aliquid
Eſaia.43. Propheta ſcribit,ſed verum dixit deum dicentem,An-
† bis acuto. te me non eſt formator deus,& poſt me non erit. Do-
cuit veritas veritatē,& gladio ſic†acuto omnē peremit
errorem.Si adhuc hæretici reluctantur, audiāt catho-
Concluſio. Cap.VIII. lici definitiuam ſententiam,quam ſequantur. Audi-
ſtis patrem quid dixerit de filio,audiſtis filium quid de
Galat.1. patre dixerit vel de ſe.Si quis vobis euāgelizauerit prę-
ter id quod accepiſtis,anathema ſit. Diximus de patre
& filio quod potuimus,& quantū potuimus,ſi tamen a-
liquid digne potuimus.De ſpiritu ſancto tacuimus,ſed
C nō eum præteriuimus†.quicquid enim de patre & filio
† al.ſeparauimus. diximus,etiam de ſpiritu ſancto diximus.Eſt enim in il
lis,& cum illis[æqualis] vnus.& verus deus: nō minor,
aut tertius deus.Quid adhuc dicam fatigatis,fatigatus?
Qui ſpiritum ſanctum à patre & filio æternitate & ſub-
ſtantia,vel cōmunione ſeparat,eum qui negat ſpiritum
ſanctū non eſſe patris & filij,plenus eſt ſpiritu immun-
1.Ioan.4. do, vacuus eſt ſpiritu ſancto. Ideo enim dicitur deus
charitas,quia partibus non diuidit vnitatem,ſed ineffa
biliter coagulat trinitatem. Ipſa eſt enim trinitas vnus
Pſal.60. deus,turris fortitudinis à facie inimici,qui in ſe credē-
tes cuſtodit in ſecula ſeculorum.Amen.

Finis.

AD LECTOREM.

Hic ſequebatur opuſculum ad Deo gratias de ſex quæſtionibus, expoſitus contra Paganos. Hoc reperies inter Epiſtolas, Epiſtola quadrageſimanona.

Tomus ſextus.

CENSVRA. D

Sciebam hanc eſſe concionem ſiue tractatum popularem, & ferebatur in libris Lutetiæ excuſis inter homilias de tēpore Pag. 338. Verum quoniam in editione Baſilien. habebatur inter libros iuſta propemodū voluminis magnitudine, multaq; tractat aduerſus Iudæos & Paganos, quæ huic ordini cōgruebant, viſum eſt hic inſerere.

CONCIO AD CATECHVMEnos, contra Iudæos, Paganos & Arrianos.

INter preſſuras atque anguſtias prę- *Chriſtianæ*
ſentis temporis, & noſtræ officia *vigiliæ.*
ſeruitutis cogimur dilectiſsimi nō *Caput I.*
tacere,quum potius expediat flere
magis quàm aliquid dicere:verun-
tamē ne quid minus lucri arcæ do-
minicæ accedens, dicatur nobis,
Serue nequam & piger, tu erogares pecuniam meam, *Matth.25.*
& ego veniens cum vſuris exigerem eam:peto charita-
tem veſtrā,vt quæ ipſe paterfamiliâs per nos vobis mi-
niſtrauerit, libēter accipere dignemini. Apoſtoli Pauli
verba ſunt,Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. *Roma.13.*
Deponentes ergo opera tenebrarum,induite arma lu- E
cis. Expulſa itaque noctis caligine, effugatiſq; tenebris
peccatorū, radius veri luminis fulgeat in cordibus ve-
ſtris. Exigit enim à nobis ratio huius tantæ congrega-
tionis,& noctis tranſactæ vobis reddere rationem, &
iſtius diei de tanto ſacramento percepto veram ſempi-
ternamq; demonſtrare ſalutem.Si enim dilectiſsimi o-
pera tenebrarū tranſactæ noctis conſideremus,& quid
egerimus, domino donāte explicare valuerimus,inue-
niemus nos in nocte,nō opera noctis,ſed diei peregiſ-
ſe. Neque enim delectatione ſomni ſopitos ſenſus no-
ſtros agnouimus,neq; vanis phātaſmatibus animas no-
ſtras illuſas, nec ipſa corpora noſtra ſtramētorū calore
depreſſa,in alto ſopore requies inclinauit:ſed vigilan-
do,orando, pſallendo, contra aduerſarium diabolum
dimicando, & magnā lucem infuſam cordibus noſtris *†aliàs et in*
ſenſimus,& ī nocte opera diei peregimus†.Quid enim *nocte diabo*
egimus in hac nocte? Captiuatorē captiuauimus. Quid *lum fugaui*
egimus in hac nocte? Tenebras diabolicas à cordibus *mus, Chri-*
veſtris excuſsimus, lumē verum hauriendū eſſe demō- *ſtum indu-*
ſtrauimus. Quid enim actum eſt in hac nocte? Veniens *ximus.*
vera fortitudo alligauit fortē, & vaſa domus eius diri- *Matth.12.*
puit. Quid actum eſt in hac nocte? Extirpata eſt ſuper- F
bia, introducta eſt humilitas. Quid actū eſt in hac no-
cte? Princeps omnium viciorum expulſus eſt, fons om-
nium bonorum ſuſceptus eſt. Videtis dilectiſsimi quæ
bona habeatis pręparata,& ex quo onere,vel ex quibus
ſarcinis peccatorum releuamini ab iſto qui vos vocat
vt ſuſcipiatis iugum eius ſuaue,& ſarcinam eius leuem. *Matth.11.*
Deponentes itaque opera tenebrarum,induite vos ar- *Roma.13.*
ma lucis. Quid ſit hoc, ex verbis ſymboli quod modo
accepiſtis, vobis expoſitum eſſe cognoſcitur. Quid eſt
deponere opera tenebrarum, niſi renunciare diaboli
pompis, & angelis eius? Et quid eſt, Induite vos arma
lucis:niſi credite in deum patrem omnipotentem?
Prius tamen dilectiſsimi diſcutiamus,qui ſit,vel quid *Diabolus*
ſit diabolus,vel quæ ſint pompæ eius,quibus renunciā- *qui ſit.*
tes, opera deponimus tenebrarū. tunc demum de deo *Caput II.*
patre omnipotēte qui eſt vera lux,quantū ipſe donaue-
rit,charitati veſtræ dicemus. Quid eſt diabolus? Ange- *Diabolus.*
lus per ſuperbiam ſeparatus à deo, qui in veritate non
ſtetit,author mēdacij,à ſemetipſo decept*,qui alterum

G decipere concupiuit. Iſte aduerſarius, effectus aduerſa-
rius humani generis, inuentor mortis, ſuperbiæ inſtitu
De pœn.di. tor, radix malitiæ, ſcelerũ caput, princeps omnium vi-
ſtin.2.cap. tiorũ, perſuaſor etiã turpium cogitationum. Hic dum
Princeps. illum primum hominẽ à deo factum, Adam ſcilicet pa-
trem omnium noſtrũ intueretur, videretq; hominẽ ex
limo terræ ad imaginẽ dei factum, pudicitia ornatum,
tẽperantia cõpoſitum, charitate circũdatũ, immortali-
tate veſtitũ, ęmulus atq; inuidus hoc hominẽ terrenum
accepiſſe, quod ipſe dum eſſet angelus, per ſuperbiã co-
gnoſcitur amiſiſſe, inuidit ſtatim iſatiabilis homicida,
eoq; noſtros primos parentes illis donis ac tãtis bonis
expoliauit, inſuper & peremit. Nanq; dilectiſsimi cum
tanta bona homini diabolus abſtuliſſet, pudicitiã, cõ-
tinentiam, charitatem, immortalitatem, eumq; turpem
ac nudum reddidiſſet, obſitũ ſuis pannis deridens, eum
ſuo dominio obſtrinxit, atq; ex illo vinculo omnẽ pro-
lem eius ſibimet obligauit. Turpes enim pannos ſuſce-
pit Adam, quãdo à diabolo expoliatus pudicitia, accin-
H ctus eſt impudicitia: amiſſa tẽperantia, intemperãs effe-
ctus eſt: perdita charitate, malus inuentus eſt: expoliat⁹
immortalitate, morti propinatus eſt. Quid perdidit, &
quid accepit? Ad hoc enim per turpiſsimos pãnos ſuos
Renũciare poſteros obligauit. Renunciemus huic damnoſæ hę-
ſatanæ. reditati. pupilli effecti ſumus, antequã exactor veniat,
Cap. III. tam peſsimæ hæreditati renunciemus. Si quis itaq; huic
hęreditati, in qua ſunt panni diaboli, pompæ ſcilicet, &
angelis ei⁹ renũciare neglexerit, cũ iudex venerit, ſicut
Matth. 5. Euãgeliũ loquitur, tradetur debitor exactori, exactor
autẽ debitorem in carcerẽ trudet. Amen dico vobis, ait
dominus, nõ exies inde, donec reddas nouiſsimũ qua-
drantem. Omne itaq; genus humanũ tanquã pauperẽ
& pupillum commendat ſcriptura diuina, dicens deo,
Pſal. 9. Tibi derelict⁹ eſt pauper, pupillo tu eris adiutor. Eiuſq;
aduerſarium diabolum demonſtrans, ſecutus adiũxit,
Cõteres brachium peccatoris & maligni. Aſsit itaq; ali
quis pius homo, & aliquã miſericordiam huic pupillo
& pauperi exhibeat. Ferocẽ enim atq; callidum aduer-
ſarium patitur, & hic pupillus in cauſa ſua defecit: quo-
niã eũ ſuus aduerſarius prauis actibus obligauit. Adhi-
I beamus huic pupillo idoneos defenſores, & Apoſtolo-
rum tanquã iuriſperitorũ cœleſtiũ ei patrociniũ ſubro-
gemus. Quid eſt agendũ apud tales pro tali? Apud vos
itaq; Petre, Paule, Ioãnes, cæteriq; ſancti cõſiliarij veri
iudicis, amici ſummæ poteſtatis, cauſam exponimus,
quã optime noſtis, huius pauperis & pupilli, generis ſci
licet humani: qui ex paterno chirographo debitor in-
uentus eſt, reus atq; obſtrictus ab aduerſario detinetur:
non eſt aliud quemadmodum huic ſubueniatur, niſi ex
veſtro conſilio. Quid itaque in hoc negocio ſerenitati
veſtræ videatur pro huius miſeri libertate ex cõmuni
† al. vnitã. tractatu, vtinã † pro eo dignemini proferre ſententiã.
Et vos enim aſtrinxerat hęc obligatio, niſi vobis gratia
Chriſti ſubueniret. Liberati, liberate: conſilium quod à
iudice accepiſtis, promite: vt hoc ſequatur qui captiuus
detinetur, atque ex mala ſeruitute per veſtrã defenſio-
nem ad veram perueniat libertatem. Hæc eſt vox om-
nium: quod fecimus faciat. Quid obſecro facturus eſt?
Renunciet diabolo, pompis & angelis eius. Hæc eſt il-
la damnoſa hæreditas, cui renũciare compellimur. Vi-
Relapſus à detis dilectiſsimi quam ſententiam protulerunt noſtri
baptiſmo. defenſores. Vigilet itaq; vnuſquiſq;, ne non ex toto
Caput IIII. renũcians poſt profeſsionem, apud eum diabolus ſuos
pannos recognoſcat: & incipiat ſemper reus detineri,
quem Chriſtus voluit ſua gratia liberare. Nec ſibi male
blandiantur, qui poſt gratiam acceptã corrigi nolunt, K
atq; rurſus ad illas ſuas priſtinas redeunt volũtates. Ex-
pectatur enim dies iudicij: aderit ille ęquiſsimus iudex,
qui nullius potentis perſonã accipiet, cuius palatiũ au- *Roma. 2.*
ro vel argento nemo corrumpet. Aſtabunt omnes ani-
mæ, vt referat vnaquæq; ſecundum ea quæ per corpus *2. Corin. 5.*
geſsit, ſiue bonum, ſiue malum. Præſto enim erit aduer-
ſarius diabolus, recitabũtur verba profeſsionis noſtræ.
Et ſi talis [inuentus] fuerit quiſq;, vt debitor ex hac vita
migret, exultabit ille aduerſari⁹ in cõſpectu ſereniſsimi
iudicis, ſuperiorẽ ſe eſſe declamans, agensq; talem cau-
ſam apud talẽ iudicem. Aequiſsime, inquit, iudex, iudi-
ca, Iuſtitia & iudiciũ præparatio ſedis tuæ. Iudica meũ *Pſal. 88.*
eſſe, qui tuus eſſe noluit. meus eſt, mecũ damnãdus eſt.
Poſt renunciationẽ vt quid inuaſit pãnos meos? Quid
apud eum impudicitia faciebat, cui ipſe renũciauerat?
Quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid ſu-
perbia, quid cætera mea? Poſtremo, æquiſsime, fugientẽ
à me, confugientem ad te, poſtea cum meis quibus re-
nunciauerat apprehendi, inuaſorẽ detinui. In ipſa quo-
dammodo mea poſſeſsione à me apprehẽſus eſt. Quid L
enim in circo faciebat, atque ibi furias, lites, inſanas vo-
ces, inanesq; victorias, cum iam à ſe alienus ſibimet vi-
debatur? Quid in theatro faciebat renũciator turpium
voluptatum? Quid in amphitheatro crudelitates ſæuas
oculis ſuis intuendo? Theſaurizauit ſibi iram in die irę. *Roma. 2.*
Hæc omnia mea poſt renũciationem inuaſit, meus eſſe
voluit, & mea cõcupiuit. Iudica, iudica æquiſsime, quo-
niam quem tu non dedignatus es tanto precio libera-
re, ipſe mihi ſe poſtmodum voluit obligare. Poterit ne
os aperire is qui poſt profeſsionem ſuã talis inuenitur,
vt iuſte diabolo addicatur? Videte quid agatis filij mei,
fratres mei, [Videte quid agatis] quo modo hanc pro-
feſsionem veſtrã cuſtodiatis. Cõteſtantur vobis ipſum
iudicẽ, omnesq; poteſtates cœleſtes, quæ & nos audiunt
admonentes, & vos excipiunt profitẽtes, ne in vacuum
gratiam accipiatis, ſed corde integro, tota virtute, per- *2. Cor. 6.*
fecta fide renunciantes atque ſpernentes tã damnoſam
diaboli hæreditatẽ, ne pupilli vel pauperes remaneatis.

Credite in deum patrem omnipotentem. Mutan- *Triadis*
tes patrẽ, mutate hęreditatem. Quis eſt iſte pater omni- *vnitas.*
potẽs? Patrem quidem omnium quẽ credimus, omniũ *Cap. V.*
noſtrum atque totius mũdi cognoſcimus eſſe per gra- M
tiam: ſed & propriũ eius filium quærimus per ſubſtan-
tiam, quoniam & antequam ab illo mundus formare-
tur, pater erat. [Si pater erat, cuius pater erat?] erat ei v-
tique filius ex ipſo, cum ipſo, hoc quod ipſe, ſed non ip-
ſe, quoniam ille pater, hic filius: quoniam omnipotens
pater omnipotentem filium genuit de ſe, talem qua-
lem ſe nouit: vt totus maneret in ſe, & eſſet pater filij,
& filius patris: deus ex deo, dies ex die, lumen de lumi-
ne: non tamen duo dij, aut duo dies, aut duo lumina-
ria, ſed vnus deus, vnus dies, vnum lumen. Non capis
videndo: intellige credẽdo: munda oculos cordis, im-
mo potius ipſa lux quam deſideras videre, mũdet cor
tuum, vt ſit à peccatorum tenebris mundatum. Beati e- *Matth. 5.*
nim, ait dominus, mundo corde, quia ipſi deum vide-
bunt. Ecce extende aciem oculi cordis & vide, & aures
cordis accõmoda & audi. Pater enim & filius duo ſo-
nant: ſed cum ipſe filius dicit, Ego in patre, & pater in *Ioan. 14.*
me eſt. Verbum enim patris eſt filius. Pater autem nun-
quam fuit ſine verbo, quoniam in principio erat ver- *Ioan. 1.*
bum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum:
hoc erat in principio apud deum. Hoc ergo verbum
filius cum eſt in patre, & pater in filio ſuo verbo ſuo.

Non

A Non ergo duo dij,ſed vnus deus. Dies ex die,duos videntur ſignificare dies: ſed cum ipſe filius in Euãgelio dicit Iudæis,Abrahã pater veſter exultauit † vt videret *Ioan. 8.* diem meum, & vidit & lætatus eſt. Abraham autẽ tres *Gene.18.* viros vidẽs ſub quercu Mambre,nõ tres appellauit do- *† cepiuit videre.* minos, ſed vnum appellauit dominũ,tãquam tres dies vnum. Vnde ipſe dominus in Euangelio vnum volẽs *Ioan. 14.* intelligi diem patrem & filium, Philippo requirẽti patrem tãquã alterum diem, qui iam filium videbat diẽ, oſtendens quo oculo quærere deberet videre dei vnitatem, quia oculum carnis fixerat in humanitatẽ, Philippe,inquit,qui me videt, videt & patrẽ. Ego enim & pater nõ duo dies,ſed vnus.Si potes capere,cape ſem- *Trinitas incomprehenſibilis. Cap.VI.* piternum diem. Lumen de lumine duo ſonare videntur luminaria,ſed abſit à nobis ne nos error Manichæorum comprehendat, qui tantum ſolem æſtimant eſſe Chriſtum: ſed nos ſolem iuſtitiæ credimus verbũ patris inſeparabile,æqualem cum patre manentem, & omnia cum illo diſponentem: patrem per filium omnia facientem, fabricam mundi per verbum ſuum cõ-
B ſtruentem:filium ad nos venientem, nec patrem deſerentem,ſemper cum illo,nunquã vſquam eſſe ſine illo: illuminantem, & de ſe & de illo ſplendentem, radiantem,coruſcantem,non duo luminaria,ſed vnũ lumen. *Ioan.10.* Ego enim, ait, & pater vnũ ſumus. De ipſo verbo vni- *Pſal.61.* genito ait propheta Dauid,Semel locut' eſt deus, duo hæc audiui.Quo modo ſemel locutus eſt deus,& ſecũdo ſonuit,niſi quia verbum intranſgreſsibile procedẽs de corde patris, ſuſcepit carnẽ, vt eſſet homo ex vtero matris:venit & manſit,ad nos venit,à patre non receſſit. Ecce per hoc quòd ſemel locutus eſt deus, ſurrexit omnis fabrica noſtra.Per hoc ꝙ ſecundo ſonuit,factus *Ephe.2.* eſt pax noſtra,vt ſolueret inimicitias in carne ſua. Hoc verbum,hoc lumen non reſpiciens Arrianus,audet dicere filium minorem, quem nos confitemur æqualem: & inſana cõtumacia vult de verbo in corde patris manẽte diſputare, cum ſemetipſum non valeat intelligere.Inſane hæretice prius redi ad te,conſidera te totum ſi potes cõprehendere te,& tunc diſputa de illo qui fecit & me & te. Vide quàm non altũ ſapiebat,ſed in ſimplicitate cordis deum noſſe quærebat ille humilis Da- *1.Reg.17.* uid, qui in vno lapide ſuperbam frontem deiecit Go-
C liæ. Vide quàm nõ alte ſapiebat. cõſiderauit enim quid in ſeipſo ageretur:conſiderauit animam ſuam,inſpexit fabricã, diſcuſsit ſe intus quid eſſet, & ex qua parte iſtã tam pulchram molem gubernaret:atque in vaſculo luteo quo modo habitaret anima plena tãtis theſauris ſapientiæ & ſcientiæ & prudentiæ:vbi illic eſſent tãta, tã precioſa,tam grãdia:quæ loca anima obtineret, in qua nullus eſt locus:atq; ex vno fonte quo modo procederent ſingulæ virtutes ſine diminutione & exeuntis & profundẽtis. Vidit hæc,cõſiderauit hæc,voluit nec va- *Pſal.138.* luit comprehendere ſe, & exclamauit deo dicẽs, Mirificata eſt ſcientia tua ex me,inualuit, & non potero ad illam.Hoc fuit dicere,Quando te poſſum comprehendere tam magnum, qui meipſum non valeo explicare extremum & paruum? Vide & alium humilem requirentem modulum ſuæ infirmitatis, & nõ excedentem, *Eccli. 1.* ſuperbos ad humilitatem inclinãtem. Arenam,inquit, maris,& pluuię guttas,& dies ſeculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli,& latitudinem terræ,& profunditatem abyſsi quis menſus eſt? Sapiẽtiam dei præcedẽtem omnia quis inueſtigauit? Ecce Propheta dicit,imò ipſe dominus qui loquebatur per Prophetã,quòd ſapien- *1.Cor.1.* tiam dei nullus inueſtigauit. Chriſtus eſt enim dei virtus,& dei ſapientia.Nullus ſecundum diuinitatem po- D tuit inueſtigare ſapientiam,quia ſecundum id quod filius natus eſt de patre ſine aliqua matre, natiuitatẽ eius quis enarrabit? Dic mihi hæretice, qui audes dicere *Contra Arrianos.* ꝙ minor ſit dei ſapientia:dic mihi,altitudo cœli quanta ſit,latitudo terræ, profundũ abyſsi? Numera ſi potes *Cap.VII.* pluuię guttas,arenã maris,& dies ſeculi:tuos etiam nu- *Matth. 10.* mera capillos,quoniam omnes capilli capitis veſtri numerati ſunt. Demonſtra mihi atque explica parua iſta inferiora,& tunc tibi credam poſſe te inueſtigare ſuperiora.Sed non potes,non vales.Spiritus dei te conuincat,qui vos hæreticos ante præuidit.Qui enim iſta quę ſuperius diximus, conſcripſerunt atque ſenſerũt, ſpiritu agebãtur veritatis, non erroris. Tu autem hæretice, cum hæc nõ vales explicare, audes de ipſa quæ inueſtigari non poteſt,dei ſapientia diſputare:& magnus tibi videris,quia diſputas nullo altercante tecum,nullo iudice præſidẽte. Et dum ſuffragatur tempus errori tuo, exiſtimas te aliquid eſſe, cum ſis nihil: & ſeductus multos ſeducere cupis,alios pecunia, alios potentia:tales tibi congregas,quos plurimos tecum perdas. Nõ eſt tibi E labor hic vtilis ad ſalutẽ, ſed potius ad perniciẽ. Talia enim docendo,imò non docendo,ſed potius blaſphemando,nõ cuilibet potenti,ſed ipſi deo patri in eius filio facere demonſtraris iniuriam. Maior eſt pater, minor eſt filius:melior eſt pater,inferior filius.Has contumelias nec homo quilibet ſapiens libenter accipiat,qui filiũ meliorem ſeipſo,aut parem habere cõtendit. Vnde etiam illud dictum propheticum, Lætatus eſt pater *Eccli.30.* in filio ſapiente, in vita ſua viuit, & in obitu nõ eſt cõtriſtatus.Mortuus enim eſt pater,& tanquã nõ ſit mortuus.Quare non eſt mortuus? Similẽ enim reliquit pro ſe. Ecce Propheta dicit, ſapientem filium hominis eſſe ſimilem patri, & tu hæretice audes dicere ipſam ſapiẽtiam dei filium patri eſſe diſsimilẽ?Propheta dicit mortuum hominem patrẽ,in eo quòd filium ſimilem reliquit,viuere in filio: & tu audes ipſam ſempiternã vitã, quod eſt dei filius,ſeparare ab illo qui nunquam moritur patre? Et quid, inquit, facturus ſum? Ipſe dixit, *Aequalitas perſonarũ.* Pater maior me eſt.Quia non intelligis, ideo tibi male ſonat quod bene dixit. Nam ipſe dixit, immo & cõfir- *Cap.VIII.* mauit prorſus, ipſe dixit,Pater maior me eſt: ipſe filius *Ioan.14.* dixit. Vide quãdo hoc dixit, In ſuſceptiõe humanę na- F turæ poſitus hoc dixit. Tunc dixit,Pater maior me eſt: quando dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. *Matth.26.* Tunc dixit,Pater maior me eſt: quando fleuit, quando laſſatus eſt,quando eſuriuit,quando ſitiuit.Tunc dixit, Pater maior eſt:quando & dicit ſcriptura minoratum paulo minus ab angelis. Nũquid etiam inſana ſuperbia *Pſal. 8.* ita irreuerens progreditur veſtra,vt verbũ dei manens apud patrem, audeatis dicere in illa diuinitate angelis eſſe minorem? Si non audes hæretice hoc dicere, ſerua hos gradus,& periet error tuus:Filius apud patrem, æqualis cum patre,quoniam ſempiternus cum ſempiterno,ſemper manens cũ ſempiterno,manet æqualis,miſſus,& veniens:in ſuſceptione hominis minor,non ſolũ patre, verũetiam angelis: æqualis in forma dei, minor in forma ſerui. Aequalis cum patre creans angelos, æqualis cum patre homines faciens:ęqualis cũ patre nouum conſtituens mundum: minor patre, perditum reparans mundum. Aequalis cum patre, vitam largiens æternam:minor patre,mortem ſuſcipiens noſtram. *Chriſti natiuitas.*

Hunc itaque filium credimus in ſuſceptione hominis minorem, in diuinitate patri æqualem,factum, *Cap.IX.* ſicut Apoſtolus dicit,ex ſemine Dauid.Quẽ virgo Ma- *Roma.8.*

G ria de ſpiritu ſancto cõcipiens, & in cuius vtero verbũ 1.Timo.2. carnem ſuſcepit, nobis factus eſt mediator, homo tot' & deus verbũ, anima & caro vnus Chriſtus. Hoc quippe nobis etiam ordo huius ſacramẽti declarat, ꝙ poſteaquam credimus in deum patrem omnipotẽtem, credimus & in Ieſum Chriſtum filium eius, conceptum de ſpiritu ſancto, natum ex virgine Maria. Et hæc natiuitas perturbat omnem cogitationem humanam, quoniam virtus eſt eam operata diuina. Nam quando admittet ratio noſtræ generationis, vt virgo concipiens, virgo poſt partum permanens, filius videatur, integritas inuiolata ſeruetur? Et hoc non poteſt implere quilibet natus homo: ille autem potuit, quia non erat ſolus homo, ſed deus & homo: qui propterea voluit naſci homo, quia perierat omnis homo. Primũ itaque miraculum magnũ huius mediatoris ac ſingulare fuit, quòd ſic natus eſt: vt ille qui veniebat multos docere, facere miracula, quia ipſe per ſe & per illos faciebat, haberet tamen aliquid propriũ, qui nihil vſurpauerat alienum. Solus enim de virgine natus eſt, quia ſolus ſine amplexu viri & fœminæ de ſpiritu ſancto conceptus eſt. ſolus H ſine corruptione impleuit vterũ matris, quia ſolus pro nobis ſuper cœlos aſcendit, vt ſederet ad dexteram patris. Acceperũt ab illo diſcipuli vt facerẽt multa & magna miracula, & fecerunt: nec tamen quiſpiam prædicatur aut creditur de virgine nat', aut de ſpiritu ſancto conceptus: niſi ille vnus qui creator temporum inuẽtus, in tẽpore eſt etiam ipſe creatus, ſuſcipiens quam integram formauerat humanã naturam, vt per ipſam quodam modo redẽptor noſtram repararet ruinam. Et hic dei filius, & hominis filius: dei fili' de corde patris: hominis filius ex vtero matris. Idẽ ipſe vnus Chriſtus, Pſal.18. qui proceſſit ex vtero virginali tanquã ſponſus de thalamo ſuo. In quo vtero ſpiritales nuptiæ celebratæ, deus coniunctus eſt carni, & caro adhæſit deo, vt eſſet Cap. X. vnus Chriſtus & totus homo. Hinc ergo procedens velut ſpõſus de thalamo ſuo, ad cuius nuptias cõmota vniuerſa exultare viſa eſt creatura. Nãque angelorum Luca.2. chorus ex his nuptiis pacem deſignat hominibus bonę volũtatis: quia qui erat dei filius, factus eſt hominis filius, Matth.2. ſuſcipiens quod non erat, non amittẽs quod erat. His nuptiis cœli nouam ſtellam, nouum atque ſplendidum lumẽ illo ipſo ſponſo operante producunt: vt lu- I men verũ ſedentibus in vmbra mortis nunciarent natũ, & velut in lingua ſua laudarent hunc ſponſum procedentem, quem ſciebant ad hoc ſuſcepiſſe hominem mortalẽ, vt faceret immortalem. Ad hunc ſpõſum Magi ab extremo terræ veniunt, [commoniti requirunt,] vocati munera offerunt, infantem natum necdum quidem videntes, ſed ſtella indice regem adorare cupientes. Ex his nuptiis regis nati, turbatur Herodes, perturbati & Iudæi, regem totius creaturæ non intelligentes. Crudelitas Herodis. quęrit Herodes quem audit regem natum infantẽ perdere, ne illo creſcẽte poſſet regnum amittere. Iudęi nolẽtes habere dei filium regem, vbi Chriſtus naſceretur, Herodi prodũt, atq; de vnius infantis nece vtrorumq; voluntas aſtringitur. Poſtquam enim Herodes Iudæis narrantibus didicit vbi Chriſtus occidẽdus poſſet inueniri, vocãs ad ſe Magos, tempus ab eis inquiſiuit ſtel- Ibidem. læ, miſsiſq; in Bethleem ait, Ite, diligenter inquirite de puero, vt & ego veniens adorẽ eũ. Labia doloſa. quid in ore & corde loqueris mala? Aliud enim habet tua lingua, aliud clamat cõſcientia. Te ipſum decipis talia cogitando, erras, falleris & fallis. Fruſtra in malo vigilat falſitas, nõ à te ſicut de te ĩquiritur veritas. Ecce audiũt te Magi, aliud quidem foris dicentem, ſed neſciunt te K intus aliud cogitantem, & pergunt ita vt amplius ad te non reuertantur. Ille enim eos admonebat, qui ſapientiam tuam deridens, hoc Magos facere præcepit quod rex iuſſerat verus, nõ quod ſub dolo perſuaſerat falſus. Per aliam, inquit Euangeliſta, viam regreſsi ſunt in regionem ſuam. Verum cũ te à Magis deluſum ſenſiſſes Herodes, voluiſti omnes infantes terræ illius perdere, Pſal.18. vt vnum quem quærebas poſſes occidere. Sed ille ſpõſus noſter qui proceſsit de thalamo ſuo, Pſal. 8. vt ex ore infantium & lactentium perficeret laudem, ſiuit implere te voluntatem tuam: vt ætas quæ lingua propria Chriſtum non poterat confiteri, teſtimonio mortis ſuæ cõfiteretur: & crudelitas immanis demonſtraretur tua, & ad nuptias cœleſtis ſpõſi infantium congregaretur turba. Dic Herodes, ſi te Chriſtus ideo offendit, quia eius Magis annunciantibus audiſti regnum, quid te offenderunt ij qui tecum aduerſus Chriſtum ſentiebãt principes Iudæorum, quorum filios interficiẽs, ipſos magis atrociſsima pœna in ſuis filiis afflixiſti? Nam Chriſtum L minime inuenire potuiſti. Sed quid tecũ diuti' agam? Ipſos conueniam Iudæos, qui dum infantem Chriſtum noluerunt agnoſcere, filios ſuos pro illo compulſi ſunt amittere: quos quidem occidit mortiq; propinauit Herodes veſter amicus: ſed his immortalitatẽ æternamq; vitam donauit Chriſtus, quem veſtrum etiam nunc dicitis inimicum. Contra Iudæos. Vos inquam conuenio ô Iudæi, qui vſque in hodiernum diẽ negatis filium dei. Nõne vox veſtra illa eſt quãdo eum videbatis miracula facientẽ, Cap. XI. atq; tentantes dicebatis, Quouſque animas noſtras ſuſpẽdis? Ioan.10. Si tu es Chriſtus, dic nobis palàm. Ille autem ad conſiderationem miraculorum vos mittebat dicẽs, Opera quę ego facio, ipſa teſtimonium de me perhibent. vt Chriſto teſtimonium dicerent non verba, ſed facta. Vos autem non agnoſcentes ſaluatorem, qui operabatur ſalutem in medio terræ veſtræ, Pſal.73. adiicientes in malo aiſtis, Tu de teipſo teſtimonium dicis, teſtimoniũ tuũ Ioan.8. non eſt verum. Sed ad hęc ille quid vobis reſpõderit, aduertere noluiſtis. Nõnne ſcriptũ eſt in lege veſtra, ꝙ Deut.17. duorum hominum verum ſit teſtimonium? Præuaricatores legis, intendite legem. Teſtimonium quæritis de Chriſto, & in lege veſtra ſcriptum eſt, quòd duorũ hominum teſtimonium verum ſit. Procedant de lege veſtra, non tantum duo, ſed etiam plures teſtes Chriſti, & M conuincant auditores legis, nec factores. Dic Eſaia teſtimonium Chriſto. Ecce, inquit, virgo in vtero conci- Eſa. 7. piet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatum, nobiſcũ deus. Accedat & alius teſtis. Dic & tu Hieremia teſtimoniũ Chriſto. Hic eſt, Baruch. 3. inquit, deus noſter, & nõ æſtimabitur alius abſque illo, qui inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo: Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Ecce duo teſtes idonei ex lege veſtra, ex quorum teſtimonio non ſunt compuncta corda veſtra. Sed alij atque alij ex lege Cap. XII. Chriſti teſtes introducantur, vt frontes duriſsimæ ini- Ex Danie'. micorum cõterantur. Veniat & ille Daniel ſanctus, iuuenis quidẽ ætate, ſenior vero ſcientia ac manſuetudine: cõuincat omnes falſos teſtes. ſicut conuicit ſeniores impudicos, ita ſuo teſtimonio Chriſti conterat inimicos. Dic ſãcte Daniel, dic de Chriſto quod noſti. Cũ venerit, inquit, ſanctus ſanctorũ, ceſſabit vnctio. Qua- Danie. 9. re illo præſente cui inſultantes dicebatis, Ioan.8. Tu de teipſo teſtimonium dicis, teſtimonium tuum non eſt verum, ceſſauit vnctio veſtra, niſi quia ipſe eſt qui venerat ſanctus ſan-

ctus ſan-

A ctus ſanctorum? Si vt vos dicitis, nõdum venit, ſed ex-
pectatur vt veniat ſanctus ſanctorum, demõſtrate vn-
ctionẽ. Si autẽ quod verum eſt, ceſſauit vnctio veſtra,
Daniel.2. agnoſcite veniſſe ſanctũ ſanctorum. Ipſe eſt enim & la-
pis ille abſciſſus de monte ſine manibus cõcidentium,
id eſt, Chriſtus natus de virgine ſine manibus comple-
ctentium, qui tantum creuit, vt mons magnus fieret, &
impleret vniuerſam faciem terræ. De quo monte dicit
Eſa.2. Propheta, Venite aſcendamus ad montem domini. Et
Pſal.67. de quo Dauid dicit, Mons dei, mõs vberrimus: vt quid
ſuſpicamini mõtes incaſeatos, montem in quo placuit
deo habitare in eo? Cum enim ipſe dominus Chriſtus
diſcipulos ſuos interrogaret, quem dicerẽt eſſe homi-
Math.16. nes filiũ hominis, reſponderunt, Alij Heliam, alij Hie-
remiam, aut vnũ ex Prophetis. Et ille, Vt quid ſuſpica-
mini montes incaſeatos, montẽ in quo placuit deo ha-
bitare in ipſo? Hũc cognouit Petrus dicẽs, Tu es Chri-
ſtus filius dei. Agnouit montẽ, & aſcendit in montem.
Teſtimonium dixit veritati, & dilectus eſt à veritate.
Mat.16. Supra petram fundatus eſt Petrus, vt mortem ſuſcipe-
B ret illum amando, quem ter negauerat timendo.
Itẽ teſtimonia ex lege & prophetis reliquis. Cap. XIII. Dic & tu Moyſes legis dator, dux populi Iſraël, te-
ſtimonium Chriſto, Prophetã vobis excitabit deus de
fratribus veſtris. Omnis anima quæ non audierit Pro-
phetam illũ, exterminabitur de populo ſuo. Prophetã
autẽ dictum Chriſtum, ipſum audi in Euangelio Chri-
Math.13. ſtum, Non eſt, inquit, Propheta ſine honore, niſi in pa-
Mar.6. tria ſua. Accedat autem Dauid ſanctus, teſtis fidelis, ex
Roma.1. cuius ſemine proceſsit ille, cui lex & Prophetæ teſtimo
nium reddunt. Dicat & ipſe teſtimoniũ Chriſto, Ado-
Pſal.71. rabunt, inquit, eũ omnes reges terræ, omnes gẽtes ſer-
uient illi. Cui ſeruient? Dic, cui ſeruient? Vis audire cui
Pſal.109. ſeruient: Dixit dominus domino meo, ſede ad dexterã
meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum
Pſal.2. tuorum. Et expreſsius atq; nominatim, Quare, inquit,
tumultuatæ ſunt gẽtes, & populi meditati ſunt inania?
Aſtiterunt reges terrę, & principes cõuenerunt in vnũ
aduerſus dominũ, & aduerſus Chriſtum eius. Accedat
& alius teſtis. Dic & tu Abacuc propheta teſtimonium
Abac 3. Chriſto, Domine, inquit, audiui auditũ tuum & timui,
conſideraui opera tua deus & expaui. Quæ opera dei
iſte miratus expauit? Nũquid fabricam mundi iſte mi-
ratus expauit? Abſit, ſed audi ad quid expauit. In medio
C inquit, duũm animaliũ innoteſces opera tua deus. Ver-
Ioan.1. bum caro factũ eſt. In medio duũm animaliũ cogno-
ſceris. Qui quouſq; deſcendiſti, expaueſcere me feciſti,
Luca.2. quia verbum per quod facta ſunt omnia, in præſepio ia
Eſaia.1. cuiſti. Agnouit poſſeſſorem bos ſuũ, & aſinus præſepe
domini ſui. In medio duũm animalium cognoſceris.
Quid eſt in medio duũm animalium cognoſceris: niſi
Luca.23. aut in medio duũm teſtamẽtorum, aut in medio duo-
Mat.17. rum latronum, aut in medio Moyſi & Heliæ cũ eo in
monte ſermocinantium? Ambulauit, inquit, verbum: &
exiuit in campos. Verbum caro factum eſt, & habitauit
Baruch.3. in nobis. Hoc & Hieremias ait, Poſt hæc in terris viſus
eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Ecce quo mo-
do conueniunt ſibi teſtes veritatis: ecce quo modo cõ-
uincunt filios falſitatis. Sufficiũt vobis iſta ô Iudæi? An
adhuc ad veſtram confuſionem ex lege & ex gente ve-
ſtra alios introducemus teſtes, vt illi teſtimonium per-
Ioan.8. hibeant, cui perdita mente inſultantes dicebatis, Tu de
Simeõis & Zachariæ teſtimoniũ Cap.XIIII. teipſo teſtimoniũ perhibes, teſtimonium tuum non eſt
verum? Quòd ſi velim ex lege & ex Prophetis omnia
quæ de Chriſto dicta ſunt, colligere, facilius me tẽpus
quàm copia deſeret. Veruntamen ſenem illum ex
gente veſtra natum, ſed in errore veſtro non relictum, D
Simeon ſanctum in medium introducam: qui meruit
decrepitus teneri in hac luce quoaduſq; videret veram
lucem. Quem quidem iam ætas cõpellebat ire, ſed ex-
pectabat ſuſcipere quem ſciebat venire, cum iſte ſenex
admonitus eſſet à ſancto ſpiritu, quòd non ante more- *Luca.2.*
retur quàm videret Chriſtum dei natum, quẽ cogno-
ſcens venit ad tẽplum. Vbi vero eum portari manibus
matris vidit, & diuinam infantiam pia ſenectus agno-
uit, tulit infantẽ in manibus ſuis. Ille quidem Chriſtum
ferebat, ſed ſenẽ Chriſtus regebat. Regebat qui porta-
batur, ne ille ante promiſſum à corpore ſolueretur.
Quid tamẽ dixerit, quẽ confeſſus fuerit, aduertite ini-
mici, non Chriſti, ſed veſtri. Benedicẽs deum exclama-
uit ſenex ille & dixit, Nũc dimittis domine ſeruum tuũ *Ibidem.*
ſecundum verbum tuum in pace, Quia viderunt oculi
mei ſalutare tuum. Illi etiam parentes Ioannis, Zacha-
rias & Heliſabeth, iuuenes ſteriles, in ſenecta fœcũdi, di
cant etiam ipſi teſtimonium Chriſto. Dicant de Chri-
ſto quid ſentiant, & teſtem idoneum Chriſto nutriãt.
Aiunt enim ſuo paruulo nato, Tu puer Propheta altiſ- *Luca.1.*
ſimi vocaberis. Præibis enim ante faciem domini para- E
re vias eius. Ipſiq; matri & virgini Heliſabeth ait, Vnde
mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt
facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit
in gaudio infans in vtero meo. Intelligens enim Ioan-
nes matrem domini ſui veniſſe ad ſuam matrem, inter
ipſas anguſtias vteri adhuc poſitus, motu ſalutauit, quẽ
voce nõ poterat. Qui poſtea ipſe Ioannes præcurſor &
amicus, humilis & fideliſsimus ſeruus, teſtis idoneus fa-
ctus, tanto maior in natis mulierum, quanto exiſtima-
batur eſſe quod non erat. Chriſtum enim eum eſſe Iu-
dæi credebant, ſed ille nõ ſe eſſe clamabat dicens, Quẽ
me ſuſpicamini eſſe, non ſum ego, ſed ecce venit poſt *Luca.3.*
me, de cuius pedibus nõ ſum ego dignus ſoluere corri-
giã calciamenti eius. O fidelis teſtis & amice veri ſpõſi,
quantum te humiliauiſſes, ſi ad corrigiam calciamenti
eius ſoluendam dignum te eſſe dixiſſes? Sed dũ hoc nõ
te dignũ dicis, Iudæis falſis teſtibus contradicis. Et hęc
à te dicta ſunt antequam Chriſtum videres: qui cum ad
te ipſe venit excelſus & humilis implendę diſpenſatio-
nis ſuæ gratia, vt à te baptizaretur, qui nullum habebat
omnino peccatum, quid reſponderis, quẽ cognoueris, F
quale teſtimonium protuleris, audiant inimici qui au-
dire nolunt. Ecce, inquit, agnus dei, ecce qui tollit pec- *Ioan.1.*
cata mũdi. Et adiecit, Tu ad me venis baptizari? Ego à
te debeo baptizari. Agnouit ſeruus dominum, agnouit
peccati originalis vinculis obligat*, ab omni nexu pec-
cati liberum. Agnouit præco iudicẽ, agnouit creatura
creatorem, agnouit paranymphus ſponſum. Nã & hęc
vox Ioannis eſt. Qui habet ſpõſam, ſponſus eſt. Amicus *Ioan.3.*
autẽ ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gaudet propter
vocem ſponſi. Sufficiunt vobis iſta ô Iudæi, ſufficiũt *Ex libris Ethnicorũ. Cap.XV.*
vobis tãti teſtes & teſtimonia ex lege veſtra & ex gẽte
veſtra? An adhuc impudentia nimia† audebitis dicere,
quòd alterius gentis vel nationis homines Chriſto de- *† al. impudenti animo.*
berent teſtimoniũ perhibere? Sed ſi hoc dicitis, reſpõ-
det quidem ille vobis, Nõ ſum miſſus niſi ad oues quæ
perierũt domus Iſraël. Sed ſicut vos in actibus Apoſto- *Math.15.*
lorum increpat Paulus, Vobis primum oportuerat an- *Acte.13.*
nunciari verbum dei, ſed quia repuliſtis illud, nec vos
dignos vitæ æternæ iudicaſtis, ecce, inquit, cõuertimus
nos ad gentes: demõſtremus etiam nos ex gentibus te-
ſtimonium Chriſto fuiſſe prolatum, quoniã veritas nõ
tacuit clamando etiam per linguas inimicorũ ſuorum.

G Nõne quãdo Poëta ille facũdiſsim⁹ inter ſua carmina,

Eclog. 4 Iam noua progenies cœlo demittitur alto, dicebat:

Chriſto teſtimoniũ perhibebat? In dubiũ hoc veniet, niſi alios ex gentibus idoneos teſtes pluraq; dicẽtes in medium introducam. Illum regem qui veſtram ſuperbiam captiuãdo perdomuit, Nabuchodonoſor regem ſcilicet Babylonis nõ prætermittam. Dic Nabuchodonoſor quid in fornace, quò tres viros iuſtos iniuſte immiſeras: dic, dic quid tibi fuerit reuelatũ? Nõne, inquit, tres viros miſimus in fornacẽ ligatos? Et aiunt ei, Vere rex. Ecce, inquit, ego video quatuor viros ſolutos deãbulantes in medio ignis, & corruptio nulla eſt ĩ eis, & aſpectus quarti ſimilis eſt filio dei.† O alienigena, vnde tibi hoc? Quis tibi annũciauit filium dei? Quæ lex, quis Propheta annunciauit tibi filium dei? Nondum quidẽ mundo naſcitur, & ſimilitudo naſcentis à te cognoſcitur. Vnde tibi hoc? Quis tibi iſtud annũciauit, niſi quia ſic te diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudęi, ſic diceres teſtimonium filio dei? Sed quia in ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum, ſicut ipſe dominus cõfutans veſtram contumaciam, In lege, inquit, veſtra ſcriptum eſt, quòd duorum hominum teſtimonium verum ſit, etiam ex gẽtibus tertius teſtis introducatur, vt teſtimonium veritatis omni ex parte roboretur. Quid Sibylla

H vaticinando etiam de Chriſto clamauerit, in medium proferamus, vt ex vno lapide vtrorumque frontes percutiantur, Iudæorum ſcilicet atque Paganorum, atque ſuo gladio, ſicut Golias, Chriſti omnes percutiãtur inimici. Audite quid Sibylla dixerit,

Danie. 3. — *† ſimilitudo eſt filij dei.* — *Deute. 17.* — *De Sibyllinis vaticiniis.* — *Ioan. 8.* — *Cap. XVI.* — *1. Reg. 17.* — *Vaticiniũ Sibyllæ.*

Iudicij ſignum, tellus ſudore madeſcet.
E cœlo rex adueniet per ſecla futurus
Scilicet in carne præſens, vt iudicet orbem.
Vnde deum cernent incredulus atque fidelis
Celſum cum ſanctis, æui iam termino in ipſo.
Sic animæ cum carne aderunt quas iudicat ipſe,
Cum iacet incultus denſis in vepribus orbis.
Reiicient ſimulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis pontumq; polumq;.
Inquirens tetri portas effringet auerni.
Sanctorum ſed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, ſontes æternaq; flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quiſque loquetur
Secreta, atque deus reſerabit pectora luci.
I Tunc erit & luctus, ſtridebunt dentibus omnes.
Eripitur ſolis iubar, & chorus interit aſtris.
Voluetur cœlum, lunaris ſplendor obibit.
Deiiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum ſublime vel altum.
Iam æquantur campis montes & cerula ponti.
Omnia ceſſabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni.
Et tuba tunc ſonitum triſtem demittet ab alto
Orbe gemens facinus miſerum varioſq; labores,
Tartareumq; chaos monſtrabit terra dehiſcens.
Et coram domino reges ſiſtentur ad vnum.
Decidet è cœlo ignisq; & ſulphuris amnis.

Hæc de Chriſti natiuitate, paſsione & reſurrectione, atque ſecundo eius aduentu ita dicta ſunt, vt ſi quis in Græco capita horum verſuum diſcernere voluerit, inueniat ἰησοῦς χριστὸς υἱὸς θεοῦ σωτὴρ: Id eſt, Ieſus Chriſt⁹ filius dei ſaluator. Quod & in Latinum tranſlatis eiſdẽ verſibus apparet, præterquàm quòd Græcarum literarum proprietas non adeo potuit obſeruari.

Alios verſus Sibyllinos Chriſti paſsionem apertius demonſtrantes intentiſsime audiamus. K

In manus iniquas & infidelium poſtea veniet.
Dabunt deo alapas manibus inceſtis.
Et oribus immundis expuent ſaliuas venenoſas.†
Dabit autem in verbera omnino innocens dorſum.
Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoſcat
Quod verbum & vnde venit, vt mortuis † loquatur.
Et coronam portabit ſpineam,
In cibum autem fel, & ad ſitim acetum dederunt,
Inhoſpitalitatis hanc monſtrabant menſam.
Ipſa enim ſtulta, deum tuum non cognouiſti
Ludentem mortalibus mentibus, ſed & ſpinis
Coronaſti corona, horridumq; fel miſcuiſti.
Templi vero velum ſcindetur, & die
Media nox tenebroſa nimis tribus horis.
Et mortis fatum finiet trium dierum ſomno ſuſcepto,
Et nunc à mortuis regreſſus in lucem venit.†
Primus reſurrectionis initium reuocatus oſtendit.

† al. Et impurato ore expuẽt venenatos ſputus. — *† inferis.* — *† al. Et tunc ab inferis regreſſus ad lucem veniet.*

Credo iam vos ô inimici Iudæi tantis teſtibus ita obrutos confutatóſque eſſe ipſa veritate, vt nihil vltra repugnare, nihil quærere debeatis. Qui etſi ipſa veritate, cui nimia inſipientia, vel potius amentia, cum omnia noſſetis quæ de Chriſto eſſent dicta atq; cõſcripta, L inuerecunda ętiam fronte dicebatis, Tu de teipſo teſtimonium dicis, teſtimonium tuum nõ eſt verum. * Veruntamen vt diuinæ maieſtatis veritas luceſcat, ſupra tot teſtiũ præclaras voces, [ſuo creatori] vniuerſa creatura teſtimonium Chriſto dixiſſe viſa proclamat. Nõne cœlum teſtimonium dixit, quando nouum ſydus in noua hominis progenie velut lingua & digito, quo potuit, natum deũ hominem gentibus demõſtrauit? Nõne mare teſtimonium dixit, quãdo oblitus quodã modo naturæ ſuæ liquidus humor, ſoliditate ſuſcepta, ſui domini portauit impreſſa veſtigia: vt impleretur illud quod dictum eſt, In mari enim via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis: quãdo eleuatum† ſeruum Chriſti ſupra ſe ſapientem,† vt demonſtraret quantum intereſſet inter creaturam & creatorem, lymphis vnda Petrum abſorbuiſſet, niſi dominus rerum mergenti Petro manũ porrexiſſet? Nónne terra teſtimonium dixit, quando eius cõſperſa ſaliua, ex ea cęci nati oculos inungens, lumẽ nõ videnti reſtituit: & fabrica quod minus habuit, è limo terræ artifex reparauit, qui totum hominem de terra ante formauit? Nónne inferna Chriſto teſtimonium perhibuerunt, quando vita† ſua perdita Lazarum M quem diſſoluendum acceperant, integrum per quatriduum reſeruauerunt, vt incolumem redderẽt, cum vocem domini ſui iubentis audirẽt? Quid in ipſa eius paſſione actum eſt? Nónne contra veſtrã impudẽtiam ferocemq; amẽtiam ipſam quodam modo publicam lucem teſtem citabo? Sicut putabatis, homo tãtum à vobis interficiebatur Chriſtus. Quod & ſi tantũ eſſet, vobis parcere debuiſtis, vt manus veſtras alienas redderetis à ſanguine innocentis. Quæ cæcitas infuſa eſt in cordibus veſtris, vt nec illa vos tanta terreret medio die ſolis obſcuritas, & inter ei⁹ radios claros amputata lux, nox recondita in diem: imò nox vſurpauit diẽ, nec curſum ordinis ſeruauit: & obtenebratur cœlum, luget terra, velum templi conſcinditur, petrę ſcinduntur, inferna reſerantur, omnis penè creatura expaueſcit mortem Chriſti. Nec tamen in his tantis aperti ſunt oculi veſtri: O Iudæi, dęmones qui veſtra corda poſſederunt dixerunt, Scimus qui ſis, quid veniſti ante tempus perdere nos? Et vos dixiſtis, Tu de teipſo teſtimonium dicis, teſtimonium tuum non eſt verum. Sed non intelligentes

Cap. XVII. — *Ioan. 8.* — ** ſatis eſtis conuicti, Tale quidda videtur deeſſe.* — *† quod elementum.* — *Pſal. 76.* — *† al. ſupra ſe ãbulare cupiẽtem.* — *Matth. 14.* — *Ioan. 9.* — *Gene. 1.* — *† iura.* — *Ioan. 11.* — *Mar. 1.* — *Ioan. 8.* — *Ex euentis.* — *Ca. XVIII.*

A telligẽtes actiones veſtras, egiſtis cauſas veſtras. Deni-
que noſtræ ſaluti militabat veſtra malicia:ille enim qui
ad hoc venerat vt pro nobis moreretur,inſanas voces,
Luc. 23. Crucifige crucifige clamantium, vt homo nõ expauit,
quia vt deus ante eas præuidit. Quantum laboraſtis,vt
Matth. 26. diſcipulum Iudam pecunia corrũperetis, & à malo vẽ-
ditore mali emptores Chriſtum nõ poſsidendum cõ-
pararetis,nundinas malas agentes animæ veſtræ quan-
do fundebatis pretium ſalutis noſtræ. Quantum labo-
Matth. 27. raſtis,vt iudicem à veſtro ſcelere manus lauantem, ca-
lumniis, Cæſaris nomine oppoſito opprimeretis, vt id
impleret quod fieri volebatis. Quantum laboraſtis, vt
Chriſtus occideretur & latro dimitteretur:quãtum la-
boraſtis vt Chriſtus contumeliam pateretur,ſpinis co-
ronaretur,in ligno ſuſpenderetur, lãcea perforaretur:
quantum clamaſtis,quantum ſudaſtis, quãtum labora-
ſtis: ſed omnis iſte labor veſter fructus eſt noſter. De-
nique à vobis Chriſtus occiditur,nobis reſurgit.A vo-
bis in ligno ſuſpenditur,clauis confixus in cruce deti-
netur, & à ducibus noſtris diſcipulis ſuis in medio eo-
B rum clauſis ianuis inuenitur. Pecunia milites corrum-
pendo Chriſti reſurrectionem opprimere voluiſtis, &
ecce eius reſurrectio toto mũdo iã celebratur, & quod
dediſtis,iã perdidiſtis.Implere non potuiſtis quod vo-
luiſtis,audite iam quod audire non vultis. Die tertio à
mortuis reſurgẽs,aſſumptus in cœlum, ſedet ad dexte-
ram patris: diſperſit vos per nos, per vniuerſas terras,
vt vbique prophetias de ei⁹ natiuitate,paſsione,[reſur-
rectione,aſcenſione,]quæcunque dicta ſunt vos perfe-
ratis,atque lucernam legis, tanquam lignea cãdelabra
ſenſu carentia,gẽtibus miniſtretis.Quod propterea fa-
ctum eſſe cognoſcite, ne gentes hæc omnia quæ agun-
tur,dum prædicantur à nobis,dicerent fuiſſe conficta.
Hanc etiam ipſam veſtram diſperſionem fuiſſe prædi-
Pſal. 58. ctã, Dauid propheta declarat dicẽs, Ne occideris eos,
ne quando obliuiſcãtur legem tuam, ſed diſperge eos
in virtute tua. Diſperſio hæc ergo veſtra teſtimonium
Ioan. 8. perhibet Chriſto cui dixiſtis, Tu de teipſo teſtimoniũ
dicis, teſtimonium tuum non eſt verum: & cætera. Vt
ex veſtro teſtimonio inimicorum,alij inimici confun-
dantur,qui Chriſtũ magicis artibus feciſſe dicunt quę-
cũque fecit miracula. Nam & hoc quòd mortuus coli-
C tur,magicæ potẽtiæ deputandum eſſe cõtendunt.Pro-
ferte codices propheticos ô Iudęi Chriſti inimici,vt ex
ipſis alij Pagani cõuincantur inimici.Prophetas longe
antequam naſceretur ante ſe præmiſit, qui omnia quæ
ſuperius diximus, prædixerunt. Hinc iam iudicate qui
recta ſapitis. Nũquid ſi magicis artibus fecit vt colere-
tur mortuus, Magos miſerat antequã natus? Cõfundi-
mini, corrigimini qui talia de Chriſto vel ſentitis vel
creditis vel dicitis.Confundimini & vos Iudæi,qui lu-
cernam legis in manibus habentes,aliis lumen præbe-
† al. in eam. tis,& vos in ſanctis † intendere non curaſtis, ſed expe-
ctatis quidem & vos vt veniat qui venturus eſt. Et ve-
niet,ſed non ſicut vultis veniet:veniet excelſus ille qui
à vobis interfect⁹ eſt nullius criminis reus: manifeſtus
veniet deus, & videbitis iudicãtem quem contempſi-
ſtis miracula facientem.Qualis erit tunc & veſtra con-
ſcientia,cum vobis ille nullam iam exhibet patiẽtiam,
quia vos inuenit in anima mortuos, qui vẽturus eſt iu-
Contra Arrianos. dicare viuos & mortuos. Credimus in ſpiritum ſan-
ctum, quẽ nos credimus deum, æqualem patri & filio,
Cap. XIX. manentem in patre & filio, [inſeparabilem patri & fi-
lio,]regnantem cum patre & filio.trinitas vna, & ter-
tia in vnitate perſona ſpiritus ſanct⁹,qui operatur om-
nia in omnibus.Hunc & Arriani blaſphemãt, patre fi- D
lioq́; eſſe minorem. Hunc eorum errorem ille Euãge-
liſta reuocat dicens,Si quis dixerit verbũ in filium[ho- Matt. 12.
minis,] remittetur illi:ſi quis dixerit verbum in ſpiritũ
ſanctum, non remittetur illi, nec in ſeculo iſto, nec in
futuro ſeculo.Quid eſt Arriane,quò progreſſa fuit im-
manitas tua? Dicis verbum in filium hominis, quia ſe-
cundum diuinitatẽ filium dei aſſeris eſſe minorem.Di-
cis verbum in ſpiritum ſanctum, in ipſa illa indiuidua
vnitate etiam filio eſſe minorem, Dicẽdo tale verbum
de verbo,tale verbum de ſpiritu ſancto,non remittun-
tur nec hic nec i futuro ſeculo peccata tua,& tu rebap-
tizando polliceris dimittere aliena? Donum ſpiritus
ſancti agnoſcimus eſſe remiſsionem omnium peccato-
rum, ſuffragante nobis ipſa veritate, quæ poſt reſurre-
ctionem ſuam ait diſcipulis ſuis,Accipite ſpiritum ſan- Ioan. 20.
ctum.ſi cui remiſeritis peccata,remittũtur illi. Vos au-
tem ſacrilego auſu,quibus iam Chriſti dono & ſpiritus
ſancti, per baptiſmum & originalia & propria cuncta
dimiſit omnino peccata, in iam baptizatis exufflaſtis
Chriſtum,reſpuiſtis ſpiritum ſanctum:& renatum non
abluere,ſed ſordidare:nõ liberare,ſed obligare:nõ vi- E
uificare,ſed mortificare contenditis.Nec mirum ſi has
ruinas quotidie fabricatis, qui petram integram Chri-
ſtũ in fundamento habere noluiſtis:qui à veſtro errore
ſeparat veritatis filios,quos ſic fouet vt nutriat, non ſic
vt tu blandiendo decipit vt occidat. Apud catholi- Reſurrectio.
cam fidem dilectiſsimi noueritis tantùm eſſe veram fi-
dem,germanam pacem, perpetuam ſalutem. Nõ enim Caput.XX.
in angulo eſt,ſed vbiq; tota eſt.Si quis ab ea diſceſſerit,
atque in hæreticorum errorem ſe tradiderit, vt fugiti-
uus ſeruus iudicabitur,nõ vt filius adoptiu⁹: nec ad vi-
tam æternã reſurget, ſed potius ad damnationẽ: quo-
niã bonis malisq́; promittitur reſurrectio. Omnes qui-
dem reſurgemus ait Apoſtolus, ſed non omnes immu-
tabimur.Et quid prodeſt fratres mei reſurgere, & non
immutari? Qui enim in illa vita nõ fuerit immutatus,
à iuſto iudice inuenitur eſſe damnatus.Dãnatus autem † al. quòd
æternam non cõſequitur vitam,qui de aduerſario dia- nõ illis viu-
bolo victricem non valuit accipere palmã.Quid enim culis in ido
prodeſt dilectiſsimi, † illius vinculis in idolorum cultu lorũ cultu
non inhærere, quos diabolus hæreticorum caput iuſte F quem-
decenterq́; poſsidet. Qui vult ad æternam vitã perue- piã diabo-
nire,contra omnes diaboli laqueos debet fortiter inui lus tenet, et
gilare. Nõ enim qualis eſt iſta vita, ita inenietur & illa. viſco hære-
Quantum autem diſtat inter hanc & illam, debet ticorũ cap-
noſſe charitas veſtra.Hic falſitas,ibi veritas. Hic pertur tũ detinẽtq́;
batio,illic fida poſſeſsio. Hic peſsima amaritudo, illic poſsidet?
ſempiterna dilectio. Hic periculoſa elatio,illic eſt ſe- &c.
cura exultatio.Hic timetur ne qui erat amic⁹,efficiatur Differentia
ſubito inimicus:illic ſemper manet amicus,quia nullus tẽporalis vi-
illuc admittitur inimicus. Hic quicquid eſt bonum,ti- tæ & æter-
metur ne pereat:illic quicquid acceperis,ab illo ſerua- næ.
bitur qui fecit vt ne tu tranſeas, & quod acceperis non Cap.XXI.
amittas.Hic mors,ibi vita. Hic omnia quæ creauit de⁹,
illic ipſe pro omnibus & in omnibus de⁹,& quæ digna 1.Cor. 15.
dicuntur, ſi tamẽ aliqua dicuntur. Nõ enim ſufficit hu-
mana lingua laudare, quod ſenſus mortalium non va-
let comprehendere.Veniemus illuc fratres mei, vnde
& ibi videbimus quod oculus hic non vidit, Ibi audie- 1.Cor. 2.
mus quod auris hic nõ audiuit, Ibi intelligemus quod
cor humanum cõprehendere hic non valebit, vidẽtes
ſcienteſq́; † exultabimus inenarrabili gaudio. Et qua- † fruẽteſq́;.
le gaudium erit vbi nullus timor erit? Quale gaudium 2. Petr. 1.
erit cum te videris eſſe ſocium angelorum,participem

G regni cœlorum,regnare cum rege,nihil concupiſcendo omnia poſsidere, ſine auaritia diuitē, ſine pecunia adminiſtrantem,ſine ſucceſſore iudicantem,ſine metu Barbarorum regnantem, ſine morte æterna vita viuentem? Sed vt ad iſta veniamus, viam tutiſsimam quæ illuc ducit non amittamus.Quę eſt via?Chriſtus ex toto,ex capite,ex corpore.Ex capite æqualis filius,in manente manens.Ex corpore minor, viam iſtam vt gigas velociter tranſiens.Caput & corpus,Chriſtus & Eccleſia. Nec ab illo ſeparemur, † aliquid aliud de illo, ſicut hæretici credendo: nec ab iſta, prauis noſtris moribus declinando.Hæc eſt mater vera,pia mater & caſta, intrinſecus ſui viri dignitate ornata,non forinſecus mēdacio fallente turpiter colorata. Nō nos ab iſta matre & nomen confictum ſeducat alienum, non nos Eccleſię ſpecies aliena decipiat.Sponſa nō eſt quę virū ſuum non cognoſcit: turpis eſt quæ tāti viri ſpeciem ſuis ſermonibus fuſcare cōtendit. Fruſtra tunc Eccleſię nomē imponet Iudæa ſpecie ſubdola decipiens,quia decepta. Video quidem quòd captes formam tuam ſub ſpecie aliena.Quid te componis, quid tantū te exornas,quid H fimbrias tuas expandis, cur te contra veram ſponſam æquare contendis? Non te reſpicit ſponſus, quia nō es ſponſa.Sed pulchram te dicis eſſe,& de auro atque ornamētis plurimis gloriaris:reſpōdet tibi ſpecioſus forma præ filiis hominū: Species fornicariæ facta eſt tibi, irreuerēs facta es † in omnibus.Quòd ſi dixeris, quare? reſpondet, quia ſub ſpecie ſponſæ componis te,& mētiris ſpōſum tuum eſſe me. Species fornicariæ facta eſt tibi,irreuerens facta es † in omnibus,non ſicut patrē appellas me, [Ego enim & pater vnum ſumus. Non ſicut patrem appellaſti me,] & principem virginitatis tuæ. Verba ſunt Chriſti per prophetā. Si ego eſſem princeps virginitatis tuæ,ſeruares integritatem tuam,ſicut integram ſeruaui matrem meam. Quia ergo nec pricipem virginitatis tuæ,nec patrem agnoſcis,nec ęqualem,nec ego te agnoſco virginem. Noli te amplius iactare eſſe quod non es,agnoſce turpitudinem tuam:[Arrius abſtulit integritatem tuam:]Nō es igitur ſponſa,quia non es integra.Fruſtra enim illum ſponſum vocas,qui non eſt tuus. Turpem enim viduam non accipit Chriſtus. Redi,redi,repudiata redi,cōfuſa redi,ſerpentinis fraudibus violata redi,non diuinitate cœleſti cōpoſita, ſed I humanis aſſertionibus reconuenta redi. fallere temetipſam potes,illum † nō potes. Nouit enim ille quā quærat,agnoſcit quam vocat:ſemper enim viuit mater.Nouerca,quid te ſupponis?Nō potes excludere pulchram. Nam cum turpis ſis ancilla, ſpecies fornicariæ facta eſt tibi.Non enim ſeruas vni viro fidē, quæ catholicā non tenes vnitatem.Ille enim ſponſus matrē quærit veram, quæ pie filios ſuos nutriat, nō turpem quæ alienos fraudulenter occidat. Vide quæ ſit hæc mater vera,quę adhuc te tolerat ſuos filios præfocantem, ſuo viro iniuriam facientem. Tolerat, quia patientiam exhibet ſui ſponſi,& expectat auras libertatis, vt vindicetur ab eo eius humilitas, quoniam eam viri ſui obtinet charitas. Ipſe eſt enim qui viuit & regnat cum deo patre & cum ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorum.Amen.

De via ad patriam. Cap. XXII. — *Pſal.18.* — *† ſapiemus.* — *Pſal. 44.* — *Hiere.3.* — *†† irreuerēs facies.* — *† al. fallere ſponſum.*

Diui Aurelij Auguſtini Hipponenſis Epiſcopi orationis contra Iudæos, Paganos, & Arrianos, Finis.

CENSVRA.

Eodem conſilio & hunc tractatum adiecimus.

K

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPIſcopi oratio aduerſus Iudæos.

BEATVS Apoſtolus Paulus,doctor gentium,in fide & veritate exhortans nos vt in eadem fide cuius idoneus miniſter effectus eſt,ſtabiles firmiq́; maneamus, præcepto admonet, terret exemplo. Vides, inquit, bonitatem & ſeueritatem dei. In eos quidem qui ceciderūt, ſeueritatem:in te autem bonitatem dei,ſi permanſeris in bonitatē.Hoc dixit vtique de Iudæis,qui tanquam rami ex illa olea,quę in ſanctis Patriarchis, tanquam in radice fructifera, propter incredulitatem fracti ſunt: vt gētium propter fidem inſereretur oleaſter, & fieret particeps pinguedinis oleæ, ramis naturalibus amputatis. Sed noli, inquit,gloriari aduerſum ramos:nam ſi gloriaris,non tu radicem portas,ſed radix te.Et quoniam ſaluantur aliqui ex illis,continuo ſubiunxit, Alioquin & tu excidēris: ſed & illi ſi non permanſerint in infidelitate, inſerentur. Potens eſt enim deus iterum inſerere eos. Illi ergo qui permanent in infidelitate, ad illam ſententiā domini pertinent vbi ait,Filij autem regni huius ibunt in tenebras exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dētium. Gentes autem permanentes in bonitate, ad illud quod ſuperius ait,Multi ab Oriente & Occidente venient,& recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Itaque illis Patriarchis in radice viuentibus, & infidelis ſuperbia naturalium ramorum, iuſta dei ſeueritate confringitur:& fidelis humilitas oleaſtri,gratia diuinæ bonitatis inſeritur. Sed quando Iudæis iſta dicuntur,Euangelium Apoſtolumq́; contēnunt,& quod dicimus non audiunt, quoniam quod legunt non intelligunt.Nam vtique ſi intelligerent de quo prædixerit Propheta,quem legunt, Dedi te in lucem gentium, ita vt ſis ſalus mea vſque in fines terræ: non ſic cæci eſſent: non ſic ægroti, vt in domino Chriſto nec lucem agnoſcerent, nec ſalutem. Item ſi intelligerent quod infructuoſe atque inaniter cantant, de quibus ſit prænunciatum, In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum:ad ſonum Apoſtolorum vigilarent, & verba eorum diuina eſſe ſentirent.

Caput I. — *Roma.11.* — L — *Matth.8.* — *Eſa.49.* — *Pſal.18.* — M

De ſanctis ergo ſcripturis, quarum & apud ipſos magna habetur authoritas,ſumenda ſunt teſtimonia,quorum etſi nolint oblata vtilitate ſanari, aperta poſsint veritate conuinci. Sed primo eorum ille redarguendus eſt error, quo putant ad nos ideo non pertinere inſtrumēti veteris libros, quia iam non vetera,ſed noua ſacramenta ſeruamus. Dicunt enim nobis, Quid apud vos facit lectio legis & Prophetarum, cuius præcepta ſeruare non vultis? Eo quòd carnē præputij non circuncidimus maſculinam, & veſcimur carnib' quas lex dicit immundas,nec ſabbata,& neomenias, & dies feſtos eorum carnaliter obſeruamus,nec victimis pecorum ſacrificamus deo, nec paſcha in oue & azymis ſimiliter celebramus:& ſi qua ſunt alia vetera ſacramenta,quæ generali vocabulo vmbras futurorum appellat Apoſtolus, quia ea ſignificabant ſuo tēpore reuelanda, quæ nos reuelata ſuſcepimus,vt remota vmbra Iudęorum,luce frueremur.De quibus ſingillatim nimis longum eſt diſputare, quemadmodum exuēdo veterē hominem circuncidimur, non in expoliatione corporis carnis:

Quatenus nos ſeruamus legem Moyſi. Cap.II. — *Coloſſ.2.* — *Ibidem.*

A carnis:& quos cibos vitāt in pecoribus,vitamus in mo
Roma.12. ribus, & exhibemus corpora noſtra hoſtiam viuā ſan-
ctā, deo placentem, cui & animas noſtras in deſideriis
ſanctis pro ſanguine intelligenter effundimus,& Chri
ſti velut agni immaculati ſanguine ab omni iniquitate
mūdamur. Qui propter ſimilitudinem carnis peccati,
Gene. 22. etiam caprino pecore in veteribus ſacrificiis figuratus
eſt:nec eum negat in crucis cornibus taurū, qui in illo
agnoſcit maximā victimam. In illo requiem cum in-
uenimus,vere ſabbatizamus: & lunæ nouæ obſeruatio,
1.Cor.5. vitæ nouæ eſt ſanctificatio. Et Paſcha noſtrum immo-
latus eſt Chriſtus, & azyma noſtrum eſt ſynceritas ve-
ritatis,fermentum non habens vetuſtatis: & ſi qua alia
ſunt, in quibus nūc immorari opus nō eſt, quæ illis ve-
teribus adumbrata ſunt ſignis,in iſto habent finem,cu-
ius regni nō erit finis. In illo quippe omnia oportebat
Matth.5. impleri, qui venit legem & Prophetas non ſoluere,ſed
Chriſtus le- implere. Proinde illa vetera ſigna rerum non eua-
gē nō abole- cuauit arguendo, ſed implendo mutauit: vt alia eſſent
uit, ſed im- quæ nunciarent veniſſe iam Chriſtum, quàm fuerāt il-
pleuit. la quæ prænunciabant eſſe venturum. Quid ſibi autem
Cap. III. vult,quòd ſic prænotantur quidam Pſalmi,quos & ipſi
B legunt, & habent in literarum authoritate ſanctarum,
vt in eorum titulis ſcriptum ſit,Pro iis qui immutabū-
tur:textus vero eorundem Pſalmorum prædicat Chri-
ſtum? niſi quia eorum mutatio per illum futura prædi-
cta eſt,per quem nunc apparet impleta:vt populus dei
qui nunc eſt populus Chriſtianus, iam nō cogatur ob-
ſeruare,quę propheticis tēporibus obſeruabantur:non
quia damnata,ſed quia mutata ſunt,nō vt res ipſæ quæ
ſignificabātur perirent,ſed vt rerum ſigna ſuis quæque
De Pſalmo temporibus conuenirent. Denique in Pſalmo qua-
44.Ca.IIII drageſimoquarto, Nam ipſe primus eſt eorum qui hu-
iuſmodi titulum pręferunt,Pro iis qui immutabuntur,
vbi etiā legitur,cāticum pro dilecto,apertiſsime Chri-
Pſal.44. ſtus oſtēditur,Specioſus forma præ filiis hominū. Qui
Philip.2. cum in forma dei eſſet,non rapinam arbitratus eſt,eſſe
ſe æqualē deo.Ibi ei dicitur.Accingere gladio tuo iux-
ta femur:quòd in carne eſſet hominibus locuturus.Per
gladiū quippe ſermo,per femur caro ſignificatur: quia
C ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, vt ille
per diuinitatem ſpecioſus forma præ filiis hominum,
etiā illud fieret per infirmitatē,quod de illo dicit alius
Eſa.53. Propheta,Vidimus eum,& non habebat ſpeciem, neq;
decorem: ſed vultus eius abiectus, & deformis poſitio
eius.Nam in eodem Pſalmo, quòd non tantum homo,
ſed etiam deus ſit Chriſtus, apertiſsime oſtēditur, cum
† directio- dicitur,Thronus tuus deus in ſeculū ſeculi,virga ęqui-
nis. tatis† virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiā & odiſti iniqui-
tatem, propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exulta-
tionis præ participibus tuis.Ab vnctione quippe quod
Græce χρισμα dicitur, Chriſtus eſt appellatus. ipſe eſt
deus vnctus à deo, qui & ipſam cū cæteris ſacramentis
carnalem in ſpiritalē mutauit vnctionem. Ibi ei de Ec-
cleſia dicitur,Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu de-
aurato, circūamicta varietate. Vbi ſignificatur lingua-
rum varietas in omnibus gentibus:quarum tamen vna
& ſimplex fides eſt intus. Omnis enim pulchritudo fi-
liæ regis intrinſecus, quam Pſalmus alloquitur dicens,
Audi filia & vide. Audi promiſſum, vide cōpletum, &
obliuiſcere populum tuum & domū patris tui. Sic no-
ua implentur,ſic vetera commutantur.Quoniam con-
cupiuit rex ſpeciem tuam.Speciem quam fecit ipſe per
ſe,nō inuenit in te. Quo modo enim ſpecioſa eſſes eius
oculis, quādo eras tuis fœdata peccatis? Ne tamen ſpē
tuā arbitreris eſſe in hominib', ſequitur & dicit, Quo- D
niam ipſe eſt dominus deus tuus. Ne formā ſerui ſper-
nas, ne potentis infirmitatem excelſiq; humilitatē de-
rideas,ipſe eſt deus tuus.In eo quòd paru' apparet,ma-
gnus latet, in vmbra mortis ſol iuſtitiæ: in contumelia
crucis,dominus glorię.Quanuis eum perſecutores ne-
cent,infideles negēt,ipſe eſt dominus deus tuus.per hu
ius corpus immutantur, quæ antea per vmbras figura-
bantur. Pſalmus quoque ſexageſimus octauus habet *Ex pſal.68*
in titulo,Pro iis qui cōmutabuntur.Et cantatur ibi paſ- *Cap.V.*
ſio domini noſtri Ieſu Chriſti, trāsfigurātis in ſe quaſ-
dam etiā voces mēbrorum: hoc eſt, fidelium ſuorum.
Non enim ipſe vlla delicta habuit,ſed noſtra portauit.
Vnde dicit,Et delicta mea à te nō ſunt abſcondita. Ibi *Pſal.68.*
ſcriptum eſt & prænunciatū, quod in Euāgelio legim'
factum,Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea po-
tauerunt me aceto.Per hunc ergo immutata ſunt vete-
ra,quæ titulus Pſalmi prædixerat immutāda.Quod Iu-
dęi legentes & non intelligentes,aliquid ſe dicere exi-
ſtimant,cum requirunt à nobis quo modo accipiamus
authoritatē legis & Prophetarum, cum ſacramenta nō E
obſeruemus quæ ibi præcepta ſunt.Nō obſeruam',quia
mutata ſunt.Mutata ſunt autem quæ mutāda prænun-
ciata ſunt, & in eū credimus cuius reuelatione mutata
ſunt.Nō ergo obſeruamus ſacramenta quæ ibi præcep-
ta ſunt, quia intelligimus quæ ibi prædicta ſunt, & te-
nemus quæ ibi promiſſa ſunt. Iſti autem qui hæc nobis
obiiciunt,adhuc amari ſunt ex parentibus ſuis,qui de- *Ioan. 19.*
derūt in eſcam domino fel, & adhuc veteres ex aceto,
quod ei potandum obtulerunt: & ideo non intelligūt
quia ī eis impletur quod ſequitur,Fiat mēſa eorum cō- *Pſal.68.*
ram ipſis in laqueū,& in retributionem,& ſcandalum.
Ipſi enim fel & acetum† facti ſunt, felleas & acidas pa- *† al. fellei*
ni viuo epulas miniſtrando. Quo modo enim hæc vi- *& acidi.*
deant,de quibus ibi prædictum eſt, Obſcurentur oculi
eorū ne videant?Et quo modo ſint recti vt ſurſum cor-
da habeāt,de quibus prædictum eſt,Et dorſum eorum
ſemper incurua? Nec de omnibus hæc dicta ſunt, imò
vero de omnibus ad quos pertinēt quæ prædicta ſunt.
Ad eos enim qui vel tunc ex illis crediderunt in Chri-
ſtum,vel nunc vſque credunt, vel deinceps vſq; in finē
ſeculi credituri ſunt,iſta nō pertinent aduerſum Iſraël, F
ſcilicet qui videbit dominum facie ad faciem. Neque *Roma.9.*
enim omnes qui ex Iſraël ſunt, hi Iſrael: neq; quia ſemē
ſunt Abrahā,omnes filij,ſed in Iſaac,inquit, vocabitur
tibi ſemen:hoc eſt, non ij qui filij carnis, hi filij dei,ſed
filij promiſsionis deputantur in ſemine. Sed hi perti-
nēt ad ſpiritalem Siō & ciuitatem Iudæ, id eſt Eccleſię,
de quibus Apoſtolus dicit,Eram autē ignotus facie Ec- *Gala.1.*
cleſiis Iudææ quę ſunt in Chriſto:quoniam,ſicut in eo-
dē Pſalmo paulopoſt ponitur, Deus ſaluam faciet Siō,
& ædificabuntur ciuitates Iudæ.Et inhabitabūt eam,&
hęreditate acquirent eam. Et ſemē ſeruorum eius poſ-
ſidebit eam,& qui diligunt nomen eius,habitabunt in
ea.Sed cum hæc audiunt Iudæi, carnaliter accipiūt,& *Galat.4.*
terrenam Hieruſalē cogitant,quæ ſeruit cum filiis ſuis: *Ex Pſal.79*
non matrem noſtram æternam in cœlis. Item Pſal- *Cap.VI.*
mus ſeptuageſimus nonus ſimiliter prænotatur, Pro iis
qui immutabuntur. In quo Pſalmo inter cętera ſcriptū
eſt, Reſpice de cœlo & vide,& viſita vineam iſtam. Et
perfice eam quam plantauit dextera tua,& ſuper filium
hominis,quem confirmaſti tibi. Ipſa eſt enim vinea,de
qua dicitur,Vineam ex Aegypto tranſtuliſti. Nō enim
Chriſtus aliam plātauit, ſed ipſam veniendo in melius
commutauit.Sic & in Euangelio legitur, Malos male *Matt.21.*

G perdet,& vineã ſuam locabit aliis agricolis. Non enim ait, Eradicabit, aliamq́; plantabit: ſed eandem ipſam locabit aliis agricolis. Eadem nanque eſt ſanctorum ſocietate ciuitas dei, & congregatio filiorum promiſsionis, mortalium deceſsione ac ſucceſsione complenda: atque in fine ſeculi ſimul in omnibus immortalitatem debitam receptura: quæ alio modo in alio Pſalmo per
Pſal.51. oliuam fructiferam ſignificatur, & dicit, Ego autem ſicut oliua fructifera in domo dei, ſperaui in miſericordia dei in æternum, & in ſeculum ſeculi. Neque enim quia fracti ſunt infideles & ſuperbi, ac per hoc infru-
Roma.11. ctuoſi rami, vt insereretur oleaſter gẽtium: ideo perire potuit radix Patriarcharum & prophetarum. Quia etſi
Eſa.10. fuerit, inquit Eſaias, numerus filiorum Iſraël ſicut arena maris, reliquiæ ſaluæ fiẽt: ſed per eũ, de quo dicitur, Et ſuper filium hominis, quẽ confirmaſti tibi: & de quo
Pſal.79. reperitur, Fiat manus tua ſuper virũ dexteræ tuæ, & ſuper filium hominis, quem confirmaſti tibi. Et non diſcedimus à te. Per hunc filium hominis, id eſt Chriſtum Ieſum: & de ſuis reliquiis, hoc eſt Apoſtolis, & aliis multis, qui ex Iſraëlitis in Chriſtum dominum crediderũt, accedente plenitudine gẽtium, vinea ſancta perficitur:
H vt remotione veterum, atque inſtitutione nouorum ſacramentorum titulus eius Pſalmi, Pro his qui commutabũtur, impleatur. Apertioribus itaq; teſtimoniis cum eis agendum eſt, quæ ſiue diſſentiant, ſiue conſentiant,
Hiere.31. tamen ſentiant. Ecce dies veniũt dicit dominus, & cõfirmabo ſuper domum Iacob teſtamẽtum nouum: non ſecundum teſtamentum, quod conſtitui patribus eorũ in die qua apprehẽdi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Iſta certè prædicta mutatio, non per Pſalmorum titulos intelligentibus paucis ſignificatur, ſed manifeſto præconio propheticæ vocis exprimitur. Aperte promiſſum eſt teſtamentum nouum, non ſecũdum teſtamentum quod factum eſt ad populum, quãdo eductus eſt de Aegypto. Cum ergo in illo veteri teſtamento præcepta ſint iſta, quæ nos ad nouum pertinentes obſeruare non cogimur, cur nõ Iudæi ſe potius in vetuſtate ſuperuacua remanſiſſe cognoſcunt, quàm nobis noua promiſſa tenentibus, quòd vetera non obſeruemus, obiiciũt? Quoniam ergo ſicut ſcriptum eſt in
Canti.2. Cantico Canticorum, Aſpirauit dies, remoueãtur vmbræ: ſpiritalis ſignificatio luceſcat, carnalis celebratio iã
Pſal.49. requieſcat. Deus deorũ dominus locutus eſt, & vocauit terram à ſolis ortu vſq; ad occaſum: vtique omnem terram ad teſtamentũ nouum, cui dicitur in alio Pſal-
Pſal.95. mo, Cantate domino cãticum nouum, cantate domino omnis terra. Nõ ergo ſicut antea ex monte Sina locutus eſt vni populo, quẽ vocauit ex Aegypto de⁹ deorũ: ſed ſic locutus eſt, vt vocaret terrã à ſolis ortu vſq; ad occaſum. Quã ſi Iudæus vellet intelligere locutionem, audiret hanc vocationem: & in eis eſſet quibus in
Pſal.49. eodẽ Pſalmo dicitur, Audi populus meus, & loquar tibi: Iſraël, & teſtificabor tibi: deus deus tu⁹ ego ſum. Nõ ſuper ſacrificia tua arguam te, holocauſta autem tua in cõſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiã de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, Quoniam meæ ſunt omnes beſtiæ ſyluę, pecora in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & ſpecies agri mecum eſt. Si eſuriero, nõ dicã tibi: meus eſt enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, & ſanguinem hircorum potabo? Immola deo ſacrificiũ laudis, & redde altiſsimo vota tua. Inuoca me in die tribulationis, & eruã te; & glorificabis me. Certe & hic ſacrificiorum veterum aperta mutatio eſt. Illa

enim deus accepturum ſe non fuiſſe prædixit, cultori- K
buſ ſuis ſacrificium laudis indixit: & hoc nõ quòd à nobis tanquam indigens expetat laudem, ſed vt in ea nobis conſulat ad ſalutẽ: nam eundem Pſalmum ita concluſit, Sacrificium laudis glorificauit me, & ibi via eſt, vbi oſtẽdam illi ſalutare dei. Quid eſt ſalutare dei, niſi filius dei, ſaluator mũdi? dies filius ex die patre, hoc eſt lumen de lumine: cuius aduentus reuelauit teſtamentũ
nouum. Vnde etiam ibi dicitur, Cantate domino cãti- *Pſal.95.*
cum nouum, cantate domino omnis terra. Cãtate domino, benedicite nomini eius. Statim euangelizandus ipſe monſtratur, atque additur, Bene nunciate diem ex die ſalutare eius. Ipſe igitur ſacerdos & victima ſacrificium laudis impleuit, malorum operum tribuẽs indulgentiam, & bene operandi largiens gratiam. Ad hoc
enim domino ſacrificium laudis ab eius cultoribus im- *Hiere.9.*
molatur, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Sed *1.Cor.1.*
hoc Iudæi cum audiunt, erecta ceruice reſpõdent, Nos *Cap.VII.*
ſumus, de nobis hoc dictum eſt: nos enim ſumus Iſraël *Veri Iſrae-*
populus dei. Nos in verbis dicentis agnoſcimus, Audi *litæ qui.*
populus meus, & loquar tibi: Iſraël, & teſtificabor tibi. *Pſal.49.*
Quid ſumus ad iſta dicturi? Nouimus quidẽ Iſraël ſpi- L
ritalem, de quo dicit Apoſtolus, Et quicunque hanc re- *Galat.6.*
gulam ſequuntur, pax ſuper illos & miſericordia, & ſuper Iſraël dei. Iſtum autem Iſraël ſcimus eſſe carnalem, de quo idem dicit, Videte Iſraël ſecũdum carnem. Sed iſta iſti non capiunt, & eoipſo ſeipſos carnales eſſe cõuincunt. Quos paululum quaſi præſentes alloqui libet. Itáne vos ad eum populum pertinetis, quẽ vocauit de⁹ deorum à ſolis ortu vſq; ad occaſum? Nõne vos ex Aegypto in terram Chanaan tranſlati eſtis? Non illuc vocati à ſolis ortu vſq; ad occaſum, ſed inde diſperſi in ſolis ortum & in occaſum. Nõne vos ad eius inimicos po
tius pertinetis, qui dicit in Pſalmo, Deus meus miſeri- *Pſal.58.*
cordia eius præueniet me, Deus meus demonſtra mihi inter inimicos meos, ne occideris eos, ne quando obli-
uiſcantur legis tuæ. Diſperge illos in veritate† tua? Vn- † *virtute.*
de non obliuiſcentes legem dei, ſed eandem circunferentes, gẽtibus ad teſtimonium, vobis ad opprobrium, neſcientes eam populo miniſtratis, qui vocatus eſt à ſolis ortu vſque ad occaſum. An vero negabitis & ea quę tanta authoritate prædicta, tanta manifeſtatione completa ſunt? Aut maiore cæcitate non intuemini, aut mi-
rabili impudentia non fatemini? Quid ergo ad illud M
reſponſuri eſtis, quod Eſaias Propheta proclamat, Erit *Eſa.2.*
in nouiſsimis temporibus manifeſtus mõs domus domini paratus in cacumine montium, & exaltabitur ſuper colles, & veniẽt ad eum vniuerſę gentes, & dicent, Venite aſcendamus in montem domini, & in domum dei Iacob, & annunciabit nobis viam ſalutis, & ingrediemur in eam: Ex Siõ enim lex prodiet, & verbũ domini ex Hieruſalẽ? An & hic dicturi eſtis, Nos ſumus? quoniã audiſtis domum Iacob & Sion & Hieruſalem: quaſi nos negemus de ſemine Iacob eſſe Chriſtum dominum ſecundum carnem, qui ſignificatus eſt vocabulo montis parati ſuper cacumen montium, quòd omnes celſitudines eorum eius celſitudo tranſcendit: aut negemus Apoſtolos & illas Eccleſias Iudææ, quæ poſt Chriſti reſurrectionem in eum continuo crediderunt, ad domum Iacob pertinere: aut vero alius intelligẽdus ſit ſpiritaliter Iacob, quàm ipſe popul⁹ Chriſtianus: qui cum ſit minor natu, quàm populus Iudæorum, tamen eũ creſcẽdo ſuperauit, & ſubdidit: vt impleretur quod
de duobus illis fratribus in figura prædictũ eſt, Et ma- *Gene.25*
ior ſeruiet minori. Sion autem & Hieruſalem, quanuis
ſpiritaliter

A ſpiritaliter intelligatur Eccleſia, magis tamẽ aduerſus
iſtos idoneum teſtimoniũ eſt, ꝙ ex illo loco vbi Chri-
ſtũ crucifixerunt, & lex & verbum domini proceſsit ad
gentes. Lex enim, quę illis per Moyſem data eſt, de qua
ſuperbius extolluntur, & de qua melius cõuincuntur,
non intelligitur prodiiſſe de Sion & Hieruſalẽ, ſed de
mõte Sina. Ad terram quippe promiſsionis, vbi eſt quæ
appellatur etiã Hieruſalẽ, poſt quadraginta annos cũ
ipſa lege venerunt: non autẽ ibi eã vel inde acceperũt.
Euangelium vero Chriſti, & lex fidei, quod certum eſt,
inde proceſsit, ſicut etiã ipſe dominus, poſteaquã re-
ſurrexit, loquens diſcipulis ſuis, & oſtendens prædicta
diuinorum eloquiorum in ſe eſſe completa, Quoniam
Luc.24. ſic ſcriptum eſt, inquit, & ſic oportebat Chriſtũ pati, &
reſurgere à mortuis die tertio, & prædicari in nomine
eius pœnitẽtiam & remiſsionem peccatorum per om-
nes gentes, incipientibus ab Hieruſalẽ. Ecce quod pro-
Eſaia.2. phetauit Eſaias dicẽs, Ex Sion enim lex prodiet, & ver-
bum domini ex Hieruſalem. ibi enim veniens deſuper
Act.2. ſecundum domini promiſsionem ſpiritus ſanctus, eos
quos tunc vna domus cõtinebat, impleuit, & loqui lin-
B guis omnium gentium fecit: & inde exierũt prædicare
euãgelium in notitiam omnium gentium. Sicut enim
lex illa, quę proceſsit de mõte Sina, quinquageſimo die
poſt celebratum Paſcha conſcripta eſt digito Dei, quo
ſignificatur ſpiritus ſanctus: ita lex iſta, quę proceſsit de
1.Cor.3. Sion & Hieruſalem, non in tabulis lapideis, ſed in ta-
bulis cordis ſanctorũ euãgeliſtarum ſcripta eſt per ſpi-
ritum ſanctum, quinquageſimo die poſt verum paſcha
paſsionis & reſurrectionis domini Chriſti: quo die ſpi
ritus ſanctus eſt miſſus, qui fideliter fuerat ante promiſſus.
Ite nunc ô Iſraëlitę ſecundum carnẽ, non ſecundũ ſpi-
ritum. Ite nunc, & adhuc contradicite apertiſsimæ ve-
Eſa.2. ritati: & cum auditis, Venite aſcendamus in montẽ do-
mini, & in domũ dei Iacob: dicite, Nos ſumus. vt cæci
offendatis in montem, vbi colliſa facie peius perdatis
frontem. Si vere vultis dicere, Nos ſumus: ibi hoc dici-
te, vbi auditis, Ob iniquitatẽ populi mei ductus eſt ad
mortem. De Chriſto enim dictum eſt, quem vos in pa-
Eſa.53. rentibus veſtris duxiſtis ad mortẽ: qui ſicut ouis ad im-
molandum ductus eſt, vt paſcha, quod neſcientes in pe
cude celebratis, nobis per Chriſtũ, qui eſt agnus Dei,
C cõſecraretur: nã paſcha noſtrum immolatus eſt Chri-
1.Cor.5. ſtus. Si vere vultis dicere, Nos ſumus: tunc dicite quan-
Eſaia.6. do auditis, Incraſſa cor populi huius, & aures eorũ op-
pila, & oculos eorũ graua. Tũc dicite, Nos ſumus: quan
Eſa.65. do auditis, Tota die expandi manus meas ad populum
non credentem, & contradicentem. Tunc dicite, Nos
Pſal.68. ſumus: quando auditis, Excæcentur oculi eorum ne vi-
deant, & dorſa eorum ſemper incurua. In his atque hu
iuſmodi propheticis vocibus dicite, Nos ſum⁹: vbi ſine
vlla dubitatione vos eſtis: ſed ſic cæci eſtis, vt eſſe vos
dicatis, vbi non eſtis: & non vos agnoſcatis vbi eſtis.

Vocatio gẽtiũ. Caput VIII. Sed in hæc manifeſtiora quæ dicturus ſum, pauliſper
attendite. Certe cũ auditis in bono Iſraël, dicitis, Nos
ſumus. Et cũ auditis in bono Iacob, dicitis, Nos ſumus:
Et cum à nobis cauſa requiritur, reſpõdetis, Quoniam
Iacob ipſe eſt & Iſraël, ex quo patriarcha propagati ſu-
mus, vnde merito patris noſtri appellatione cẽlemur.
Non ergo vos alto & graui ſomno dormientes, ad ſpi-
ritalia quæ nõ capitis excitamus: neque nunc quo mo-
do ſpiritaliter accipienda ſint iſta vocabula, vobis in
auditu & viſu ſpiritali ſurdis & cæcis perſuadere cona-
mur. Nẽpe & vos fatemini, & lectio libri Geneſeos ma
nifeſte declarat, Vn⁹ homo erat Iacob & Iſraël: & vnde

gloriamini, ipſa eſt domus Iacob, quę domus eſt Iſrael. D
Quid ergo eſt quod idẽ ipſe Propheta cũ prænũciaſſet *Eſa.2.*
montem futurum paratũ in cacumine montiũ, ad quẽ
vẽturę eſſent vniuerſæ gẽtes: quia non de monte Sina
[vni genti,] ſed de Sion & Hieruſalẽ lex & verbum do-
mini proceſſurũ eſſet omnibus gentibus: quod manife
ſtiſsimẽ in Chriſto, & Chriſtianis videmus impletum,
paulopoſt dicit, Et nunc tu domus Iacob, venite ambu
lemus in lucẽ domini? Hic profecto dicitis, vt ſoletis,
Nos ſumus. Sed quod ſequitur, pauliſper attẽdite, vt cũ
dixeritis quod vultis, etiã quod non vultis audiatis. Nã
Propheta coniungit & dicit, Dimiſit enim plebẽ ſuam
domũ Iſrael. Hic dicite, Nos ſumus: hic vos agnoſcite,
& nobis quia iſta cõmemoramus, ignoſcite. Si enim li-
bẽter auditis, ad veſtrũ dicuntur alloquiũ. ſi vero indi-
gnãter auditis, ad veſtrũ dicuntur opprobriũ. Dicãtur
tamen oportet, ſiue volẽtibus, ſiue nolẽtibus vobis. Ec-
ce nõ ego, ſed Propheta, quẽ legitis, per quẽ deũ locutũ
non poteſtis negare, quẽ de authoritate diuinarũ ſcri-
pturarũ non poteſtis auferre, quemadmodum illi do-
minus imperauit, exclamat vehemẽter: & ſicut tuba ex-
altat vocẽ ſuã, voſq; increpat dicens, Et nũc tu domus *Eſa.58.*
Iacob, venite ambulemus in lucem domini. Occidiſtis *Eſa.2.*
Chriſtũ in parentibus veſtris. Tamdiu non credidiſtis, E
& cõtradixiſtis: ſed nondũ periſtis, quia nondũ de cor-
pore exiſtis: & nunc habetis ſpacium pœnitẽdi, & nunc
venite. Olim quidem debuiſtis, ſed & nunc venite: nõ-
dum finiti ſunt dies, cui non venit vltimus dies. Aut ſi
vos tanquã domum Iacob Prophetam ſecutos, iã in lu
cẽ domini creditis ambulare, quæ ſit domus Iſrael quã
dimiſit, oſtendite. Nos enim vtroſque monſtramus, &
quos ex illa domo vocãdo diſcreuerit, & quos illic re-
manentes dimiſerit. Vocauit enim inde non ſolum A-
poſtolos, ſed etiã poſt Chriſti reſurrectionẽ populum
magnum: vnde ſuperius iam diximus. Dimiſit autẽ il-
los, quos etiã vos non credẽdo imitamini: & voſipſos,
qui eos imitando in eadem pernicie demoramini. Aut
ſi vos eſtis quos inde vocauit, vbi ſunt quos dimiſit? Nõ
enim poteſtis dicere quòd neſcio quam aliam gentem
dimiſerit, cum Propheta clamet, Dimiſit enim plebem *Eſa.5.*
ſuam domum Iſrael. Ecce quod eſtis, nõ quod vos eſſe
iactatis. Dimiſit enim & vineam, de qua expectauit vt
faceret vuas, fecit autem ſpinas: & mandauit nubibus
ſuis ne pluerent ſuper eam imbrem: ſed etiam inde eos
vocauit, quibus dicit, Indicate inter me & vineã meã. F
De quibus & dominus ait, Si ego in Beelzebub eiicio *Matth.12.*
dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices
erũt veſtri. Quibus hoc promittẽs, Sedebitis, inquit, ſu- *Matth.19.*
per duodecim ſedes, iudicãtes duodecim tribus Iſrael.
Sedebit itaq; domus Iacob, quæ in lucẽ domini voca-
ta ambulauit, iudicare domum Iſrael, hoc eſt plebẽ ip-
ſius quam dimiſit. Quo modo enim iuxta eundẽ † Pro- *† aliom.*
phetam, Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic fa *Pſal.117.*
ctus eſt in caput anguli: niſi ꝙ ex circunciſione & præ-
putio populi tanquam parietes de diuerſo veniẽtes, in
angulo ſibimet tanquã in pacis oſculo copulãtur? Vn-
de dicit Apoſtolus, Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit v- *Ephe.2.*
traq; vnum. Qui ergo ex domo Iacob ſiue Iſrael vocã-
tẽ ſecuti ſunt, ipſi ſunt lapidi angulari cohærẽtes, & in
domini luce ambulãtes: Quos vero ibi dimiſit, ipſi ſunt
ruinam ædificantes, & angularem lapidẽ reprobantes.

Poſtremo ſi hæc verba prophetica ſecundum cor ve- *Ex alio Prophet. Caput IX.*
ſtrum in alium ſenſum detorquere conamini ô Iudæi,
contra ſalutem veſtram reſiſtentes filio dei, Si hæc, in-
quam, verba ſic vultis accipere, vt eadem ſit plebs &

G domus Iacob vel Iſrael,& vocata & dimiſſa:nõ in aliis vocata,in aliis dimiſſa,ſed vniuerſa propterea vocata, vt ambularet in lucem domini: quoniã propterea erat dimiſſa,quòd nõ ambulat in lucem domini. Aut certe ſic in aliis vocata,in aliis dimiſſa,vt nulla facta ſeparatione mẽſæ dominicę,ad Chriſti ſacrificium pertinentis,ſub eiſdem veteribus ſacramentis eſſent vtriq;:ſcilicet qui in luce domini ambulãtes,eius præcepta ſeruarunt:& hi qui iuſtitiam reſpuentes,ab eo deſeri meruerũt.Si hęc ergo ſic intelligere vultis,quid dicturi eſtis, & quo modo alium Prophetam intellecturi, qui vobis omnino hanc amputat vocẽ,tanta manifeſtatione clamantem, Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & ſacrificium nõ accipiam de manibus veſtris: Quia ab Oriente ſole vſque in Occidẽtem nomen meum clarum factum eſt in gentibus:& in omni loco ſacrificium offertur nomini meo, ſacrificium mundum:quoniam magnum eſt nomen meum in gentibus,dicit dominus omnipotens? Qua tandẽ voce tãtæ rerum euidentiæ reclamatis? Quid vos amplius nimis impudenter extollitis, vt grauiore ruina miſerabi-

Malach.1.

H lius pereatis?Non eſt mihi voluntas in vobis,dicit,non quicũq;,ſed dominus omnipotẽs. Quid tantum de Abrahę ſemine gloriamini,qui vbicũq; auditis Iacob aut Iſrael,aut domũ Iacob, aut domũ Iſrael cũ aliqua laude dici,contenditis hoc nõ potuiſſe dici,niſi de vobis: cũ dominus omnibus† dicat, Non eſt mihi voluntas in vobis,& ſacrificiũ nõ accipiã de manibus veſtris?Certe hic negare non poteſtis, non ſolum illum nõ accipere ſacrificium de manibus veſtris, ſed nec vos illi offerre manibus veſtris. Sed quare hoc illi offerri de manibus veſtris non vult?Locus enim vnus eſt lege domini conſtitutus,vbi manibus veſtris ſacrificia iuſsit offerri,pręter quem locum omnino prohibuit.Hunc ergo locum quoniã veſtris meritis amiſiſtis, etiã ſacrificium quod ibi tantùm licebat offerri, in locis offerre aliis non audetis.Ecce omni modo impletum eſt quod ait Propheta,Et ſacrificium non accipiam de manibus veſtris. Nã ſi in terrena Hieruſalem maneret vobis templum & altare, poſſetis dicere in eis hoc eſſe cõpletum, quorum iniquorũ inter vos cõſtitutorũ ſacrificia dominus non acceptat:aliorum vero ex vobis atq; in vobis acceptare

† al. omnipotens.

I ſacrificia,qui dei præcepta cuſtodiunt:hoc non eſt cur poſsit dici,vbi nullus omnino veſtrum eſt,qui ſecundũ legem,quæ de mõte Sina proceſsit,manibus ſuis ſacrificiũ poſsit offerre. Neq; hoc ita prædictũ & impletum eſt,vt vos propheticæ ſententiæ † reſpõdere permittat, quia manibus non offerimus carnem, ſed corde & ore offerimus laudẽ,ſecundũ illud in Pſalmo, Immola deo ſacrificium laudis. Etiam hinc cõtradicit vobis,qui dicit, Non eſt mihi voluntas in vobis. Deinde ne exiſtimetis non offerentibus vobis, nec illo accipiẽte de manibus veſtris, deo ſacrificium non offerri quo quidem ille nõ eget, qui bonorum noſtrorum nullius indiget: tamen quod ſine ſacrificio nõ eſt, quod nõ illi,ſed vobis vtile eſt,adiungit & dicit, Quia ab Oriẽte ſole vſq; in Occidentẽ nomen meum clarum eſt factum in omnibus gẽtibus:& in omni loco ſacrificium offertur nomini meo,ſacrificium mundum: quoniam magnũ nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Quid ad hæc reſpondetis? Aperite oculos tandem aliquando,& videte,ab Oriente ſole vſq; in Occidentem: non in vno,ſicut vobis fuerat conſtitutum, ſed in omni loco offerri ſacrificium Chriſtianorum: nõ cuilibet deo,ſed ei qui iſta prędixit,deo Iſrael.Vnde & alibi dicit Eccleſię ſuæ,Et qui eruerit te,ipſe deus Iſrael vniuer- K

† Prophetica ſententia. *Pſalm.49.* *Pſal.15.* *Eſa.45.*

ſæ terrę vocabitur.Scrutamini ſcripturas,in quibus putatis vos habere vitam ęternam.Et profectò haberetis, ſi Chriſtũ in eis intelligeretis & teneretis.Sed perſcrutamini eas,ipſæ teſtimonium perhibent de hoc ſacrificio mundo, quod offertur deo Iſrael:nõ ab vna gente veſtra, de cuius manibus non ſe accepturum prædixit, ſed ab omnibus gentibus,quæ dicunt, Venite aſcendamus in montem domini. Nec in vno loco,ſicut vobis præceptum erat,in terrena Hieruſalem,ſed in omni loco,vſq; in ipſam Hieruſalem. Nec ſecundum ordinem Aaron,ſed ſecundum ordinem Melchiſedech.Chriſto enim dictum eſt, & de Chriſto tanto ante prædictum eſt, Iurauit dominus,& non pœnitebit eum:tu es ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinem Melchiſedech. Quid eſt, iurauit dominus, niſi inconcuſſa veritate firmauit? Et quid eſt, non pœnitebit eum: niſi hoc ſacerdotium nulla omnino ratione mutabit?Neq; enim ſicut hominem,pœnitet deum:ſed dei dicitur pœnitentia, quamuis ab illo inſtitutæ,rei cuiuſq; mutatio,quę credebatur eſſe manſura. Proinde cum dicit,Non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech: ſatis oſtendit eum pœnituiſſe:hoc eſt,eum mu- L

Ioan.5. *Eſa.2.* *Pſal.109.*

tare voluiſſe ſacerdotium,quod cõſtituerat ſecundum ordinem Aaron: ſicut de vtroque videmmus impletũ. Nam & Aaron ſacerdotium iam nullum eſt in aliquo templo, & Chriſti ſacerdotium in æternum perſeuerat in cœlo.Ad hanc ergo lucẽ domini vocat nos Propheta, cũ dicit, Et nũc tu Iacob domus venite ambulemus in lucem domini. Tu domus Iacob, quam vocauit & elegit,nõ tu quam dimiſit. Dimiſit enim plebem ſuam domum Iſrael. Quicunq; inde venire vultis, ad hanc pertinebitis,quam vocauit:illa carebitis,quam dimiſit. Lux quippe domini,in qua ambulant gentes,illa eſt de qua idem Propheta dicit, Dedi te in lucem gẽtium, vt ſis ſalus mea vſque in fines terræ.Cui hoc dictũ eſt, niſi Chriſto? De quo impletum eſt,niſi de Chriſto?Non eſt iſta lux in vobis,de quibus idẽtidem dictum eſt,Dedit illis deus ſpiritum cõpunctionis, oculos, vt nõ videãt: & aures,vt non audiant,vſq; in hodiernum diem.Non eſt,inquã,in vobis hæc lux:ideo omni† cæcitate lapidẽ reprobatis,qui fact* eſt caput anguli.Ergo accedite ad eum, & illuminamini. Quid eſt,accedite,niſi credite? Quò enim eatis, vt ad eum accedatis,cum ille ſit lapis, M de quo Daniel Propheta dicit, q̃ creſcendo tam magnus mõs factus ſit,vt impleret vniuerſam faciẽ terræ? Sic enim & gentes quæ dicunt, Venite aſcendamus in montem domini, nuſquam terrarum pergere & peruenire cõtendunt. Vbi ſunt, ibi aſcẽdunt:quia in omni loco ſacrificiũ offertur ſecundũ ordinẽ Melchiſedech. Et ſicut alius Propheta dicit, Exterminat deus omnes deos gentium terræ, & adorant eum vnuſquiſq; de loco ſuo.Cũ ergo vobis dicitur, Accedite ad eum,nõ vobis dicitur,naues aut iumenta præparate, & veſtris victimis onerate: & de tam longinqua terra pergite ad locum vbi deus ſacrificia veſtræ deuotionis acceptet: ſed accedite ad eum, qui in veſtris auribus prædicatur, Accedite ad eum, qui ante oculos veſtros glorificatur. Ambulando nõ laborabitis,ibi enim acceditis vbi creditis.

Eſa.2. *Eſa.49.* *Roma.11.* *† nimia.* *Pſal.117.* *Pſalm.33.* *Danie.2.* *Eſa.2.*

Qualiter cũ Iudæis differendũ ſit.

Caput X.

Hæc fratres chariſsimi, ſiue gratanter, ſiue indignanter audiant Iudæi, nos tamen vbi poſſumus, cũ eorum dilectione prędicemus.Nec ſuperbe gloriemur aduerſus ramos fractos, ſed potius cogitemus, cuius gratia & quanta miſericordia, & in qua radice inſerti ſumus,vt nõ alta ſapiamus, ſed humilibus cõſentiẽtes,

Roma.11.

non

A non eis cum præſumptione inſultãdo,ſed cum tremore exultando dicamus, Venite ambulemus in lucẽ domini, quoniam magnum eſt nomen eius in gẽtibus. Si enim audierint,& obaudierint,erunt inter eos,de quibus dictum eſt, Accedite ad eum, & illuminamini: & vultus veſtri non erubeſcent. *Pſal.33.* Si autem audiunt & non obaudiunt,vident & inuident,inter eos ſunt,de quibus dictum eſt,Peccator videbit,& iraſcetur:dentibus ſuis frendet,& tabeſcet. *Pſal.111.* Ego autem,dicit Eccleſia Chriſto, velut oliua fructifera in domo domini, ſperaui in miſericordia dei in æternum,& in ſeculum ſeculi. *Pſal.51.*

Finis.

CENSVRA.

Libellus elegans, ſed qui nihil habeat phraſeos Auguſtinianæ. Videtur aulicus aut Iureconſultus quiſpiam fuiſſe.

DE ALTERCATIONE ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.
Dialogus.

B DVarum matronarum vobis cenſoribus cauſam videor ſuſcepiſſe, vtraq; negocia magnis lateribus pãditurus,vt quicquid ex iudicio veſtro veritas expoſtulata diremerit, id vna de duab⁹ obſeruet. Idcirco in hoc cœtu veſtro ius recito,tabulas offero. Lege agatur, quia de poſſeſsione cõtẽtio eſt: & reuoluere imperiali ſanctione ſententias non morabor: vt quicquid veritatis ordo perſpexerit iuxta legẽ diuinitus datam, conſeſſus veſtri ſententia promulgetur. Vna quibuſdam temporibus adulterio deprehẽſa poſſeſsionis noſtræ præcoqua perſuaſione iura temerauerat: alia merito caſtitatis per ſententiã donatoris, poſsidentem illam quæ auribus veſtris videtur exacta, nonnulla apud ſeculum prius clandeſtina fraude priuauerat:redhibitione compellitur quotidie reddere:& adhuc quantum reddiderat debet. Totum enim,quicquid poſſeſsioni defenderat, abiuramus. Ergo ſi cauſæ faciem,ſi frontem parabolę vultis audire, *Pſalm.11.* Gentes hæreditatem noſtram,poſſeſsionem, & terminos terræ nobis

C auguſtali iure conceſſam, potens quondam, diues auro mulier ſynagoga peruaſit. Mox ſupplicauimus, preces retinemus in manib⁹. introductio protinus fundi,habita poſſeſsio in noſtro iure conſiſtit.Reſolui nolumus tamen, quicquid ornamẽtorum mulier inquieta peruaſit. Quę cum poſtularetur vt redderet,lentius quàm deberet exoluit. Nunc ergo ad hanc matremfamiliàs & viduam, noſtra materfamiliàs, hoc eſt ad ſynagogam ECCLESIA dixit, Recita quid merueris, & ego quid meruero, recitabo. SYNAGOGA reſpondit, Prophetæ ad me omnes venerunt, quod tu diffiteri non poteris. ECCLESIA dixit, Certum eſt ꝙ Prophetæ, dum ad te veniunt, remorandi pro tempore velut ad hoſpitam cucurrerunt: nam probo eoſdem ſponſi mei iuuenes metatores, ſcilicet Chriſti gerulos literarum,mãdatorum etiam portitores,inuidiæ cauſa à te fuiſſe interfectos. Nunquid ſi ad te veniſſent, à te quiſpiam eorũ potuiſſet occidi? Sed quia ad me veniebant, cauſa zeli homines meos recipi cum nõ ſuſtineres,gladio & fuſtibus affeciſti. SYNAGOGA reſpondit, Etiam ſi iſtud quod aſſeris feci,recte & honeſte peccaui: quia ego regem noueram,cuius literas frequenter acceperam:& tu ſyluicola quęrebaris,quę Bar-

barorũ ritu rure, collibus, intra inuia,vel ſecreta agreſti quodam tugurio cõmanebas. D Nam quid te aliquando ruſticius fuit? Tu cum gentibus,cum quibus ego ſæpe pugnaui, paſtorali more balantia credo pecora ſequebaris: ego ſceptro & legionibus fulta,apud Hieroſolymam purpureo amictu regnabam:ego Romanum poſsidebã imperium:ego reges, milites, & alienigenarum gentium duces occidi: mihi Perſa & Indus aurum, gemmas,ebur,argentum & ſericum,totaſq; opes aduexit:tu mõtana,ruſtica,apta pecoribus, tu preſsis in vallibus tantum diuerſabare ſolicita:tu ex vaſta rupe condenſior†,cui rimoſus lapis timidum quondam pręſtabat hoſpitiũ,lac de caſeo, vaccinia cum glãde mandebas:ego Pharaonẽ in ſuis curribus,ego Aegyptios, ego Chananęos,Hiebuſęos, & Cethęos,& Pherelæos reges occidi. *†Forte condẽſaq; aut cõtemptior.* ECCLE. dixit, Recognoſco quæ loqueris, & laudes tuas diffiteri non poſſum. Scio quia vrbis tuę & ambitioſa fora,& capitolia celſa vidiſti:armorum tuorum impreſsio, & fulgentia clypeorum ſigna, ſpicula, enſes, iacula miſſorum telorum, expreſſus equeſtrium exercituum gemitus, magnos ornatus, duces & tyrannos ſtrauit. Scio potentiam tuam, quam Hieroſolyma illa põpatili faſtu ructuabat. Scio enim quia tibi quondam Romanus orbis intremuit, E & terra gentium palpitauit: ſed memor eſſe debes quid propter vnam mulierem Dinam feceris in Sichem. *Gene.34.* Imbelles homines,& innocentiæ ſuæ honore fulgentes,latronum ritu vaſtaſti. SYNAGO. reſpondit, Poteſtas regni, permiſſæ libertatis accepit audaciam. Nunquid in eo peccaſſe me credis, ſi ſub imperio meo maculaui quos volui, aut meos forſitan rebelles occidi? Qui poteſtatem regnandi dederat, faciendi vtiq; quicquid vellem indulſerat dignitati. Aut dic mihi, ſi legem nõ habet qui proprio regnat imperio,& qui poſsidet totũ,neceſſe eſt vt regni potentiam quocunque volet extendat. ECCLESIA dixit, In eo me gaudeo ſublimatam, quòd celſis celſior ſum facta, & regna regnantium dieci: & ecce ſub pedibus meis purpurata quondam regina verſaris. Ille eſt enim rex regum, qui eidem imperare cœperit,quæ ſe viderit aliquando regnaſſe. Regnaſti fateor,Romana tibi terra ſubiacuit,reges & principes ceciderunt: & ſi quando conflixeras, captiuus hoſtis ſuccubuit. Noli iraſci, ſi tu quæ fueras domina, mihi facta videaris ancilla. SYNA. reſpondit, Quia te tanto præconio declaraſti,proba ancillam,& dominam recognoſco. F ECCLE. dixit, Habeo tabulas,recito teſtamentum,quod ſcriba quondam tuus vates ſcripſit, & Aaron magiſtratu præſente ſignauit. SYNAG. reſpondit, Scio teſtamentum ſub regno meo conſcriptum,ſed volo diſcere vbi me dictator voluminis ſeruire mandauit. ECCL. dixit, Lege quid Rebeccæ ſit dictum cum pareret, Duę gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidẽtur,& populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. *Gene.25.* Certe maiorem te pauloante dixiſti, regnaſſe,triumphaſſe, ſceptrũ tenuiſſe, purpuram poſſediſſe: me minuſculam vallibus delituiſſe quondam,vel in collibus habitaſſe ſaxorum:te auro,ornamento,byſſo,ſerico,gemmis claruiſſe nobilibus, me minorem pecorum lacte vixiſſe. Ego oues & pecora, tu militẽ poſſidebas. Inde eſt quòd ego minor atque pauperior, tu maior & diues ſubiugata mihi,eligas† populo ſeruitura minori. *†forte degas.* SYNAGOGA reſpondit,Recognoſco titulũ teſtamẽti, video literas quas ipſa in theſauro meo & in bibliotheca ſeruaui. Sed dicito mihi, quo modo tibi ſeruio,quę adhuc filios meos liberos eſſe recognoſco,

G Vacant negotiis,nauigandi poteſtas eſt libera,compedes neſciunt,nullus vineã laborioſæ neceſsitatis foſſura diſcerpit, neſcio an tibi ſim ſeruituti ſubiecta. ECCLE. dixit, Teſtamentum recolis,apices recognoſcis, & adhuc non recipis ſeruitutem. SYNA. reſpondit, Dic tu mihi quod aſſeris,recognoſco Moyſem, audio, & refugere nõ poſſum, ſed qualiter tibi ſeruiã ſcire nõ poſſum. ECCLE. dixit, Mutare te non potes, ſemper negas & fallis,ſemper de falſitate contendis. Certe regnaſſe te ante dixiſti,cum populus Iſrael locũ tenuiſ-

† al. latum tenuiſſes imperium. ſet imperij†. Si adhuc regnas,liberam te eſſe cognoſco, & needum mihi ſeruituti ſubiectam. Alioquin ſi recte populo Iſrael Chriſtianus populus regnat,cõſtat te ancillam eſſe non liberam,quam video ſeruituti ſubiectã. Reſpice in legionibus ſigna, nomẽ ſaluatoris intende, Chriſticolas imperatores aduerte, & cõſidera te de regno eſſe diſcuſſam: & nobis iuxta teſtamenti fidẽ quod ſeruas,cõfitere: tributum mihi ſoluis, ad imperium nõ

Comes hic dignitatis nomen eſt. accedis,habere nõ potes præfecturã. Iudæum eſſe Comitem nõ licet, ſenatum tibi introire prohibetur: præfecturam neſcis, ad militiã non admitteris: menſas di-

H uitum non attingis, chariſmatis ordinẽ perdidiſti: totũ tibi nõ licet,cui etiã ad manducandum, vt vel male viueres paucula condonamus. Ergo ſi his quæ ſumma quæ prima ſunt caruiſti, lege quid Rebeccę ſit dictum, cum geminos pareret. Duæ gẽtes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidẽtur,& populus populũ ſuperabit,& maior ſeruiet minori. SYNA. reſpondit,

Quid tamen feceram,vt me diuinitas de regno diſcuteret, & priuaret imperio? ECCLE. dixit, Si tu vt grauiter peccaſti, tam grauis pœna ſit ſeruitutis ſub interitu mortis debitæ, nec ancilla potes eſſe nec libera.

χαράττω Nam cum primum Moyſes in monte Sina charaxatas decalogo duplices tabulas accepiſſet, vos cõtra deum

Gene.32. idola popoſciſtis,dicentes ad Aarõ,Fac nobis deos qui nos antecedant. SYNA. reſpondit, Hic me miſeram erraſſe cognoſco, ſed mox eos qui idola popoſcerunt, vſque ad vltimam mortem damnationis peruaſit interitus. Quid ergo poſteri fecerunt, ſi mox illi ſeniores, qui iſtud admiſerant, pœnæ ſuæ merita ſuſceperunt? ECCLE.dixit, Certum habeo ꝙ legiſti.ſed quæ lege-

I ris retinere non poteris, & ipſum agnoſco. Sed recole ſcriptum, Et annũcient filij filiorum ſuorum,quoniam peccata parentum eorum in filiis creuerunt, & non la-

Ezech.18. xabo illis dicit dominus. Et alibi ait, Parentes vuas acerbas manducauerunt,& filiis dẽtes ſtupuerunt. SYNA. reſpondit, In quo tibi plaudis? ſub cuius regno imperiũ tenes? Prius ad me,vel in populo meo Chriſtus aduenit. ECCLE. dixit, Sic erat dignum, vt totum quicquid fuerat aſtruẽdum, diuina ſapientia præueniret. Si enim ad me Chriſtus principaliter aduenilſet,& te ſub aduentu ipſo primę natiuitatis repudiare voluiſſet, hodie diceres, Nõ venit ad me, neſciui quid colerẽ: nã ſi & in populo meo dignatus fuiſſet accedere, quem Prophetæ deum dixerant, cõfiterer. Ad te venit, mortuos tuos virtutum imperio ſuſcitauit, loquaces præſtitit mutos, greſsib⁹ reddidit claudos, cęcos oculauit, paralyticos abſolutis artubus expediuit, leproſos ſanitati reſtituit:& non eſſe deum, quem deum legeras, profana mente dixiſti. Idcirco quia dixiſti, Saluatorẽ & dominũ prius ad te veniſſe recolo,& elogio tuo rurſus cõtendo. Lege quid tibi Eſdras ex perſona Saluatoris ſcripſit, Ad meos veni, & me mei nõ receperunt. Quid tibi faciam Iacob? Noluit me audire Iuda, trãsferam me ad alteram gentem. Vnde vides te nõ debere gloriari

ꝙ videris Chriſtum. Maior enim cauſa criminis eſt vi- K
dere cui ſeruias, & contemnere cui debeas ſeruitutem. Defenderes forſitan te,ſi diceres, Nõ noui dominum, neſciui Prophetas fuiſſe mẽtitos. Attamen & Prophetæ dixerunt,& ipſum dominum,quem Prophetæ cecinerant, cum ſuis mirabilibus agnouiſſes, & miſerabili refutatiuncula blaſphemaſſes, vides te ſub tanti criminis reatu excuſare non poſſe. SYNA. reſpondit, Dixerant quidem Prophetę eſſe venturum, ſed vnctum dei, ſed puerũ ſanctũ de virgine, vnde an ipſe dominus venire velit, penitus ignorabam. ECCLE. dixit, Recte ergo Eſaias ait, Vade, & dic populo iſti, Aure audietis, Eſa.6.
& non intelligetis: & videntes videbitis, & non cognoſcetis. Incraſſauit enim cor populi huius, & auribus grauiter audierũt, & oculos ſuos clauſerũt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligãt, & reuertantur, & curem illos. Nam & Hieremias ait, Me Hiere.2.
dereliquerunt fontem aquæ viuæ, effoderunt ſibi lacus detritos, & nõ potuerunt aquam potare. Et quid adiecit idem propheta? Miluus cognouit tempus ſuum, tur Hiere.8.
tur & hirũdo, grues, paſſeres cuſtodierunt tempora in- L
troitus ſui: populus autem meus me non cognouit. Nã & in Salomone credo ꝙ legeris, qui ait, Quærent me Prouer.1.
mali, & non inuenient: odio enim habuerũt ſapientiã, ſermonem autem domini non receperunt. Vides ergo te deum dei filiũ blaſphemis oculis, & profano pectore reieciſſe. Ergo ſi legis Eſaiam, legis Prophetas, Deum Chriſtum frequenter audiſti: ſic enim ait, vt tibi & de virgine, & de filio, ſicuti ipſa dixiſti, reſpõdeam: Pariet Eſa.7.
virgo filiũ, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiſcum Deus. Et Dauid ait, Propterea Pſalm.44.
vnxit te deus, deus tuus. Et in Geneſi ſic ait, Et fecit de⁹ Gene.1.
hominem ad imaginem ſuam. SYNA. reſpõdit, Nolo te in tanto plauſu efferant lectiones, ſed ad illud cõuertere, quod mihi arbitror profuturũ. Reſpice te nec legem accepiſſe, nec circunciſionem meruiſſe, in quo ſigno gentilitas ſegregatur. Inde eſt ꝙ & ſignum meũ habeo, & legem quam Moyſes protulit, non amitto. ECCL. dixit, Legem te accepiſſe teſtaris, ſed legẽ veteris teſtamenti, Ego autem euangeliorũ nouam legem accepi. Et vt ſcias veterem nouitate compreſſam, lege M
Eſaiã qui tibi ait, Illa vetera tranſierunt: ecce facta ſunt Eſa.42.
noua, nunc orientur. Nam quod dicis te in ſalutem populi, circunciſionis ſignaculum accepiſſe, hodie probo ſtultitiam tuam fuiſſe deceptam. Si ergo per circunciſionem æternitas donabatur, vides te caput accepiſſe, non pedes, & vno oculo, vel vna manu fuiſſe truncatã: mediam vixiſſe, & mediam fuiſſe emortuam. Nã ſi dicis populum tuũ in ſigno tuæ paſsionis eſſe ſaluandũ, quid facient virgines tuæ, quid facient viduæ, quid matres etiam ſynagogæ, ſi circunciſionis ſignum populo ad æternam vitam profeciſſe teſtaris? Ergo Iudæas fœminas habere non decet: viri enim circuncidũtur, mulieres autem prępucium non admittunt: ergo ſaluę eſſe non poſſunt, ſi circunciſione ſaluamini. Vides ergo te viros, hoc eſt circũciſos habere poſſe Iudæos: mulieres autẽ, quę circuncidi non poſſunt, nec Iudęas, nec Chriſtianas, ſed Paganas eſſe profiteor. Audi, doceo te clariſsime circũciſionis inſignia, quam circunciſionem ſi accipere potuiſſes, nunquam prodigium de regno perpeti cecidiſſes. Reſpice quod Hieremias ait: Hæc di- Hiere.4.
cit dominus viris Iudæis: qui habitatis in Hieruſalem, renouamini inter vos nouitate, & ne ſeminaueritis in ſpinis. Circuncidite vos deo veſtro, & circuncidite præputium cordis veſtri. Quod & ipſe Moyſes ait,

quem

A quem tu ſimiliter ſequebaris, licet mihi mandata por-
Deut.30. taret. Erit, inquit, in nouiſsimis diebus, circũcidet Deus
cor tuum, & cor ſeminis tui ad dominum deum tuum
Coloſ.2. amandũ. Et apoſtolus Paulus ait, Circũciſi eſtis circun-
ciſione non manufacta, nõ in expoliatione carnis, ſed
in circũciſione Chriſti. Quid ad hæc dicimus ſynago-
ga? Ecce non carnis, ſed cordis circũciſio mandabatur,
ſcilicet vt vitia cordis incideres, vt libidinem deſeca-
res, vt idololatriæ caput auferres, vt tunicã fornicatio-
Hiere.3. nis ſcinderes, Quia ait Propheta, In lapide mœchata
es & in ligno. Vides ergo te non accepiſſe in ſignum
ſalutis circũciſionem, ſed in ſignum potius pudoris &
turpitudinis. Nam putas ſignum eſſe quod veſtitu tegi-
tur, quod præ verecũdia nõ profertur, quod vxori tan-
tũmodo debitũ eſſe cognoſcitur, quia officina: & mu-
lieres tuas depilato capite ac decaluato in aſinis ſæpe
vidi dãnatas. Vtiq; ſi ſignũ ſalutis eſt illud quod adul-
teram ſtuprauit, ꝙ virginẽ vitiando cõpreſsit, mulier
quæ de circunciſionis ſalute ſibi turpiter luſit, dãnari
non debet: nec ille puniri, qui adulteram de ſalutifero
circunciſionis ſigno cõpreſſam, vel in mortem reiecit.
B Neſcio an illic ſignum ſalutis eſſe potuiſſet, vnde faci-
noris admiſſa damnãtur. Populus autem meus ſignum
ſalutis in fronte geſtando, totum hominẽ viros ac mu
lieres, de alto ſignaculi, caſta de ſublimibus & publica
libertate defendit. SYNAG. reſpondit, Vellem addi-
ſcere vbi ſignũ frontis acceperis, vel quis Propheta ſi-
gnũ iſtud quod dicis, hoc eſt ſignum frontis ſignacu-
lo ſanctificationis inciderit. ECCLE. dixit, Habes E-
zechielem Prophetam, qui ex præſentia maieſtatis ex-
Ezech.9. clamat, Ite & cędite, & nolite parcere oculis veſtris. No
lite miſereri ſenioribus. iuuenes, virgines, paruulos &
mulieres interficite vſq; ad internicionem: omnem au-
tem ſuper quem ſignum ſcriptum eſt in fronte, ne teti-
geritis. Idem quoq; ipſe Propheta ſic ait, Vade per me-
diam Hieruſalem, & notabis ſignum ſuper frõtem vi-
rorum, qui ingemiſcunt & mœrent ob iniquitates quę
Apoca.14. fiunt in medio ipſorum. Item in Apocalypſi, Vidi agnũ
ſtantem in monte Sion, & cum eo centum quadra-
ginta quatuor milia, & habebant nomen eius & no-
men patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. Vides ergo
ſignum mihi datum, & inſigne crucis, quam dimiſſa te
atq; derelicta paſsio ſaluatoris ornauit. SYNAGOG.
C reſpondit, De ſigno frontis interrogata, crucis ſigna-
culum propoſuiſti, quaſi vero antequam ſaluator vene-
rit, vates antiquiſsimi inſignia prędicauerint: & ideo di
cito mihi ſi legiſti ꝙ Chriſtus paſſurus eſſet & in cruce
penderet. ECCLESIA dixit, Audi ſynagoga, & non
vt docearis, ſed vt puniaris, aduerte legem, & inuenies
vbi ſaluator manibus extenſis crucẽ figuraliter prophe
Eſa.65. tauit: Et ſic enim Eſaias ex perſona ſaluatoris ait, Expã-
di manus meas tota die ad plebem contumacem & cõ-
tradicentem mihi, quæ ambulauit vias non bonas, ſed
Hiere.11. poſt peccata ſua. Nã & Hieremias ait, Venite mittamus
lignum in panem eius. Et in Deuteronomio, quia pen-
Deute.28. tateucho vtebaris, Et erit, inquit, vita tua pẽdens ante
Pſal.87. oculos tuos die & nocte. Sic & Pſalmidicus refert, Ex-
clamaui ad te domine, tota die expandi ad te manus
meas. Nã in Numeris, hoc eſt in lege tua, quã tu prior
acceperas, ꝙ Chriſtus ſuſpẽſus eſſet, & in cruce pẽderet,
Nume.23. ſic ait, Nõ quaſi homo deus ſuſpẽditur, neq; quaſi filius
hominis minas patitur. Et alibi Propheta ait, Dominus
regnauit à ligno. Ecce miracula paſsionis, ecce ſpeculũ
lucis, ecce populi tui iniqua commenta, vt deum dei fi-
lium in crucem ſuſpenderent. SYNAG. reſpondit,

Facta recolo, & dicta ſimiliter recognoſco, ſed quæ tu D
es quæ me increpare videaris, Tu ruſtica, Tu aliquãdo
montana, tu dei legibus aliena, quæ gentilico more vi-
uebas: ego in lege verſabar, ad me Prophetæ venerũt,
mihiq; iuſſa & præcepta portabant. ECCLESIA di-
xit, Audi ſynagoga, audi vidua, audi derelicta: ego ſum
quod tu eſſe non potuiſti, ego ſum regina quæ te de re-
gno depoſui, ego ſum ſpõſa quę derelictis idolis de ſyl
ua & de monte deſcendi: vt ait Patriarcha tuus, Ecce Gene.27.
odor filij mei ſicut odor agri pleni quẽ benedixit do-
minus. Vnde venis virgo cum lacte, cum floribus inte-
merata iuuencula, opaco de nemore ciuis ſimplex, lęta
pallio niuali compoſita? Spõſus meus ſpecioſus præ fi-
liis hominum, rex regum, qui caput meum mitra com-
poſuit: ac me protinus purpurauit, venientem excepit.
SYNAGOGA reſpondit, Qualiter iſtud poteris cõ-
probare, ꝙ & tu ſponſa ſis, & Chriſtus in lege videatur
ſponſus? ECCLESIA. dixit, Si ad me principaliter
Prophetę cucurriſſent, hodie diceres ignoraſſe legem,
non habuiſſe Prophetas, neſcire te quid eſſet ſcriptum.
De tuis igitur Prophetis reuincẽdã te recognoſce. Au-
di ergo quid Prophetæ de ſpõſo & ſpõſa mãdauerint.
Nam ſic Ioël Propheta ait, Canite tuba in Sion, ſancti- Ioel.2.
ficate ieiunium, & indicite orationem, aggregate popu E
lum, ſanctificate eccleſiam, excipite maiores natu, col-
ligite paruulos & lactentes: procedat ſpõſus de cubicu-
lo ſuo, & ſpõſa de thalamo ſuo. Nam certum habeo ꝙ
tu illa es Hieruſalem, de qua & ſponſus & ſponſa, vt ait
Dauid, Et ipſe tanquam ſponſus procedẽs de thalamo Pſal.18.
ſuo, Exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo
cœlo egreſsio eius, Et occurſus eius vſque ad ſummum
eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Et in Apoca Apoca.21.
lypſi Ioannes ait, Veni oſtendam tibi nouam nuptam,
ſponſam agni. Et eduxit me in ſpiritu in montem ma-
gnum, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem
deſcendentẽ de cœlo, habẽtem claritatem dei. Sic etiã
ipſe Ioannes ait, Regnabit dominus deus omnipotens, Apo.19.
exultemus & lętemur, demus ei claritatem: quoniã ve-
nerũt agni nuptiæ, & vxor eius ſe pręparauit. Vides er-
go & ſpõſam & vxorem dictam fuiſſe per legem: ſpon
ſam, ꝙ ſpondeo fidem me reddituram domino ſalua-
tori: vxorẽ, ꝙ per conceptum baptiſmi ſpiritu maritã-
te, filios vteri mei lauachro turgente producã. In quo
puerperio generationis gratioris, ſpiritus & anima nu- L
ptiali ſocietate iunguntur. SYNAGOGA reſpondit,
Illud ſcire deſidero, ne forte putes me oblitam fuiſſe
quod dixeris, totum vt videar ſcrutari, quid eſt quod
Prophetam dixiſſe cõtendis, quid eſt quod ait in Deu-
teronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos Deut.28.
die & nocte? ECCLE. dixit, Non quod te doceam,
eloqui vel effari contendo, ſed ne taciturnitas dubita-
tionis lineã ducat: ac per hoc de tuo te teſtamento cõ-
uinco. Saluator enim die & nocte pepẽdit in cruce: hoc
eſt ſexta feria per diem, & huius diei per noctem vſque
ad ſabbatũ, quo dixiſtis iuxta legem hominem in ligno
nõ licere pendere. Hæc tibi interim, vt feciſti, dicta eſ-
ſe videantur: nam ad cauſam veritatis, & ad dogmatis
nodũ illud cõtemplare quod dicimus, Et erit, inquit,
vita tua pendens ante oculos tuos die ac nocte. In vna
enim die fuit dies & nox. Lucem diei ſubito tenebra-
rum horrore nocturna caligo diſtinxit: ſicut ſaluator
cum ſuſpenderetur in ligno, ab hora diei ſexta vſq; ad
horam nonam tenebræ factæ ſunt, nox lumen abſtulit,
& totam diem feralis & luctuoſa caligo cęcauit. Vides
ergo in vno die & diem fuiſſe & noctem Merito pro-

G pter hanc idem paſsionẽ in Deuteronomio ait, Et erit
vita tua pẽdens ante oculos tuos die & nocte. SYNA.
reſpondit, Ergo ſi in cruce ſuſpenſus eſt, ſi pependit, ſi
occiſus eſt, quo modo reſurrexit? Quo modo tu illum
aſſeris viuere, reſurrexiſſe, & in cœlis in dextera patris
reſidere? Doce ergo me, ſi mortẽ vicit, ſi reſurrexit, qui
videtur occiſus: ita tamen vt mihi quæ dicis, de Prophe
tis aſsignes. ECCLE. dixit, Audi miſera, audi infœli-
ciſsima, audi mulier parricida, quæ adhuc de Chriſti
morte, de reſurrectione ſubdubitas. Lege quid dixerit
ex perſona ſaluatoris Dauid in pſalmo quintodecimo,
Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis
ſanctũ tuum videre corruptionẽ. Quis eſt ſanctus niſi
Chriſtus? Quis eſt incorruptus, niſi filius dei? Sicut ait
in Pſalmo viceſimonono, Domine eduxiſti ab inferis
animam meam. Item in Pſalmo tertio, Ego dormiui &
ſomnũ cepi, & exurrexi, quoniã dominus ſuſcepit me.
Pſal.56. Et idẽ rurſus Dauid ex perſona patris ad filium ait, Ex-
urge gloria mea, exurge: exurgam diluculo. Nã dilucu
lo quod ait, hoc eſt poſt diem tertiã calcata morte infe
H riſq; dãnatis, reſiduat viuus ex mortuis venturus, vt ait
Pſal.29. Propheta, Ad veſperũ demorabitur fletus, & ad matu-
tinum lætitia. SYNA. reſpondit, Aliud interrogaue-
ram, & aliud immiſiſti: de reſurrectione cognoui, & ꝙ
inferos ſuperauit, addidici. Sed quoniã dixiſti die ter-
tia reſurrexiſſe dominũ ſaluatorẽ, quod an fuerit factũ
ignoro. ECCLE. dixit, Scio quia memor es, ſed pœ-
nitentiæ cauſa non vis confiteri quod noſti. Error ma-
cerat cõſcientiã, & crimen memoriã tollit. Audi ergo
Chriſtum ab inferis vt nos viuificaret die tertia reſur-
Oſee.6. rexiſſe. Lege Oſee Prophetã, qui ait, Viuificabit nos die
tertia. Et in Deuteronomio ſic ait, Dixit dominus ad
Exod.19. Moyſem, Deſcende & ſanctifica populum meum, ſan-
ctifica illos hodie & cras, & lauent veſtem ſuam, & ſint
parati in perẽdinum diem, id eſt, in diem vltra craſti-
num. Die enim tertia deſcendit dominus in mõte Si-
Luc.11. na. Et in Euangelio ſic ait, Progenies nequam & adul-
tera ſignum petit, & ſignũ non dabitur ei, niſi ſignum
Ionæ Prophetæ. Quo modo enim Ionas fuit in ventre
ceti tribus diebus & trib⁹ noctibus, ita erit filius homi-
nis tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ. SY-
NA. reſpõdit, Recognoſco, vera ſunt quæ mihi teſte
I prophetia narrãtur. Nunc ſcire deſidero vbi ſit, vbi la-
teat Chriſtus qui de terra reſurrexit: volo enim videre,
ſi poſtea per Prophetas aliquid poſt paſsionẽ, vel poſt
reſurrectionem habeat poteſtatis. Legi enim ad ſaluã-
dum populũ venturum eſſe Heliam vnctum dei. EC-
CLE. dixit, Ergo miſera quod negare nõ potes, confi-
tere: & audi omnia quę veritas celare nõ poteſt: tota ſe
vſq; ad cœlos claritatis libertas extendit. Lege Danielẽ
Danie.7. qui ait, Videbã in viſione noctis, & ecce in nubib⁹ cœli
quaſi filius hominis veniens venit vſq; ad veterem die-
rum, & ſtetit in conſpectu eius, & qui aſsiſtebant obtu-
lerũt eum. Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes reges
terræ per genus, & omnis claritas ſeruiẽs ei: & poteſtas
eius æterna, quæ non auferetur, & regnũ eius æternum
quod non corrumpetur. SYNAGOGA reſpondit,
Gloriam habere vnctum dei, hoc eſt Chriſtum negare
non poſſum. Sed hoc mihi dicito, ſi poſteaquã paſſus
eſt & reſurrexit, gloriã iſtam adipiſci potuit & tenere?
ECCLE. dixit, Lege Eſaiam Prophetã, qui ex perſona
ſaluatoris ait, Nũc exurgam dicit dominus, nunc cla-
rificabor & exaltabor, nunc videbitis, nũc intelligetis,
nũc confundemini, vana erit fortitudo ſpiritus veſtri,
Pſal.109. ignis vos cõſumet. Sed & Dauid ait, Dixit domin⁹ do-
mino meo, ſede à dextris meis, Donec ponã inimicos K
tuos, ſcabellũ pedũ tuorũ. Virgam virtutis tuæ emittet
dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorũ
tuorum. SYNA. reſpondit, Ergo & deus & filius dei.
ECCLE. dixit, Vtique, ſtulta. Qui de homine gigni-
tur, homo eſt: ita & qui de deo oritur, deus profecto ſi-
gnatur. SYNA. reſpõdit, Non aſſertionibus credo, ſed
lege reuinci deſidero. Non enim te, ſed Prophetas au-
dire contendo. ECCLE. dixit, Reſpice quod Pſal-
midicus ait, & ſcies dominũ deum eſſe ſaluatorẽ. Exur-
gat, inquit, deus, & diſsipentur inimici eius, & effugiãt *Pſalm.67.*
qui oderũt eũ, à facie eius. Sicut deficit fumus deficiãt,
& ſicut tabeſcit cera à facie ignis, ſic pereãt peccatores
à facie dei. Cantate deo, pſallite nomini eius, viam fa-
cite ei qui aſcendit ſuper occaſum: dominus nomẽ eſt
illi. Qui producit vinctos in fortitudine, qui habitãt in
monumẽtis. Et rurſus idem Dauid, Exurge domine &
iudica terrã, quoniam tu hæreditabis in omnibus gẽti-
bus. Et alibi, Deus deorũ dominus locut⁹ eſt. Et, Pariet *Pſal.49.*
virgo filiũ, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt *Matth.1.*
interpretatum, nobiſcũ deus. Et, Propterea vnxit te de⁹ *Pſalm.44.*
deus tuus. Habes ergo & deum & dominum & regem.
SYNA. reſpondit, Et deum & dominum recogno- L
ſco, ſed regem mihi probari deſidero. ECCLE. dixit,
Stultiſsima mulierum, ſi deum confiteris, regem fate-
ri non debes? Aut nunquid deus poteſt eſſe, niſi regna-
uerit? Omne regnũ ſub pedibus dei iacet, Et quicquid
regna tenent, maieſtas poſsidet dei. Ergo regẽ dubitas,
quem deum profecto cognoſcis? SYNA. reſpondit,
Nõ quidẽ dubito, ſed volo mihi Iſrael veritate ſignari.
ECCLE. dixit, Lege Dauid, & inuenies in Pſalmo ſe-
ptuageſimoprimo. Deus iudicium tuũ regi da, & iuſti-
tiam tuã filio regis. Et in Pſalmo lxxiij ſic ait, Deus au-
tem rex noſter ante ſecula, operatus eſt ſalutẽ in medio
terræ. Et in Pſalmo ij. Ego autẽ cõſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanctũ eius, annuncians imperium
eius. Et apud Malachiam ſic ait, Rex magnus ſum ego, *Mala.1.*
dicit dominus, & nomen meum illuſtrabo apud gẽtes.
Et in Pſalmo nonageſimoſexto, Domin⁹ regnauit, ex-
ultet terra, lętetur inſulæ multę. Et alibi, Eructauit cor *Pſal.44.*
meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. SY-
NA. reſpondit, Præueniſti me, reſpondere nihil poſ- M
ſum: non aſſertione verborum, ſed lege videor eſſe dã-
nata. ECCLE. dixit, Interroga quæcunque volueris,
& ego de tuo teſtamento reuincam. SYNA. reſpõdit,
Certe dicis te diffiteri non poſſe, ꝙ Chriſtus Deus ſit
Abrahæ, deus Iſaac, & deus Iacob. Vtique Abraham Iu-
dęus fuit, quo modo ergo me dicis damnandam? EC-
CLE. dixit, Bene, ꝙ iam cœpiſti reciprocare ſermones,
& de obliquitate verborum per flexuras parabolarum
membra palpare: nam & Petrus & Paulus prędicatores
mei, Iudæi fuerũt: ſed derelicta te, ad fontem vitæ, æter
namq; gratiam conuenerunt. Nam Abrahã, quem no-
minaſti, cum paganus eſſet, & idola confringeret, ſic ad
diuinæ maieſtatis amicitias cõuolauit: inde incolumis
iam dei amicus, ad te rurſus acceſsit: ſed & poſtmodum
à te ad gentes, hoc eſt ad nos, iterum redire mandauit.
Sic enim in Geneſi ait, Dixit, inquit, dominus deus A- *Gene.12.*
brahæ, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de do-
mo patris tui, & vade in illam terram, quam tibi oſten-
dero: & faciã te in gẽtem magnam, & benedicam te, &
magnificabo nomẽ tuum. Vides ergo Abrahæ præce-
ptum, vt exiret de terra tua, & de cognatione tua, & de
domo patris tui: & veniret ad terrã gentiũ, & princeps
fieret ſuper gẽtes, & magnũ nomẽ acciperet. Nã & in fi-

gura

A gura ſaluatoris benedixit Iſaac Iacob, Seruient tibi, inquit, gentes, & adorabunt te principes, & eris dominus fratribus tuis, & adorabunt te filij matris tuæ. (Gene.27.) SYNA. reſpondit, Ergo omnes ad te venerunt, & ego, quę tot & tantos filios habui, & filiorum multitudine gloriata ſum, vt derelicta deſpicior, quæ fui mater populis: aut ſi tibi vt plures filios habeas in lege mãdatũ eſt, probare debes ex lege. ECCL. dixit, Nunc flecteris, nunc te antiqu⁹ rigor extollit mox, & ad malitiã replicaris. Dicit enim dominus. (Eſa.54.) Dilata locum tabernaculi tui, & aulæorum tuorum longas fac menſuras, & palos tuos cõfirma. Adhuc in dexterã tuam, & in ſiniſtram extende: & ſemen tuũ gentes poſsidebit, & ciuitates deſertas inhabitabis. Noli timere quia deuicta es: neque verearis quia maledicta es: quoniam confuſionem æternã obliuiſceris. Fui vtiq; maledicta cũ idola ſequerer: fui cõfuſa, cum diuinitatis mandata neſcirem: fui ſterilis, quia baptiſmũ nõ habebã, quo imperio maieſtatis filios enutrirem: nunc exaltata ſum in filios, & per dominũ Chriſtũ æterna regna ſuſcepi. Merito & in βασιλειῶν id eſt, regnorũ, ait, (1.Reg.2.) Sterilis peperit ſeptem, & quę plurimos filios habebat, infirmata eſt. B Et Apoſtolus ad ſeptẽ eccleſias epiſtolas mittit. Et Iacob accepit vxores duas, maiorẽ Liã, oculis infirmioribus, (Gene.25.) typũ Synagogæ: & minorem ſpecioſam Rachel, typum eccleſiæ: quæ & ſterilis diu mãſit, & poſtea peperit, & benedicta eſt. Merito ait in Geneſi, Et dixit dominus ad Rebeccã, Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidẽtur: & populus populũ ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Item apud Oſee prophetã, (Oſee.1.) Vocabo, inquit, nõ populũ meum populũ meum, & non dilectam dilectam. (Roma.9.) Erit enim, quo loco dicetur, nõ populus meus, illo loco dicentur filij dei viui. (Eſa.1.) Nã & in Eſaia legis, Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtrę exuſtæ: regionem veſtrã in cõſpectu veſtro alij comedẽt, & ecce deſerta eſt, & ſubuerſa populis alienis. Derelinquetur filia Siõ ſicut caſa in vinea, & ſicut cuſtodiarium in cucumerario, & quaſi ciuitas quæ expugnatur. Nunc ergo ſi iuxta legẽ derelicta es & deſolata, & quid ego feci, quę quia credidi dotalibus tabulis, regnum magnũ accepi: quod & tu proculdubio habere potuiſſes, ſi non te criminis furorę & profano parricidio prædãnaſſes. nam memor es quid ex perſona tua Eſdras ille Propheta tuus exclamet, vbi C filiis tuis miſerabilem ſeruitutem indixiſti. Ite filij, quia vidua ſum, & derelicta: educaui vos cum lætitia, amiſi vos cum luctu & triſtitia. SYNAG. reſpondit, Ergo homicidium feci? ECCLESIA dixit. Video, ſi apud te, humani ſanguinis perſecutrix, homicidij crimẽ admiſeris. nã negare nõ potes, quin iuſtos dei Prophetas occideris. SYNAG. reſpondit, Quis mihi probat, ꝙ maculauerim manus meas ſanguine Prophetarũ? ECCLE. dixit, Gladius tuus per apicem mucronis madido adhuc cruore diſtillat, & reuinci deſiderat: Audi ergo quid Helias teſtatur, (3.Reg.19.) Aemulando, inquit, æmulatus ſum domino meo omnipotẽti, quoniã dereliquerũt te filij Iſrael, & altaria tua demolierunt, & prophetas tuos interfecerũt gladio, & remãſi ego ſolitarius, & quærũt animã meam vt auferant eam. Vide etiam quid Eſdras prædixerit, Diſceſſerũt à te & abierunt poſt legem tuã, & Prophetas tuos interfecerunt, qui obteſtabantur eos vt reuerterẽtur ad te. (Hiere.7.) Sic etiã & Hieremias ſcripſit, Miſi ad vos ſeruos meos Prophetas, ante lucẽ mittebã: & nõ exaudiebatis me, neque intendebatis auribus veſtris ne ambularetis poſt deos alienos, vt ſeruiretis eis, & præcepta mea audire noluiſtis. SYNA. reſpondit, Nunc recolo, nunc recognoſco. D Sed quid diceretur ante, neſciui, quia prophetas iſtos negligenter audiui. ECCLE. dixit, Non quod loqueris, ſed quod intellexeris in lege, etiam videtur eſſe teſtamentum, vt ait Eſaias, (Eſa.29.) Erunt hi omnes ſermones, ſicut ſermones libri qui ſignat⁹ eſt: quem ſi dederis homini neſcienti literas ad legẽdum, dicet, Non poſſum legere, ſignatus eſt enim. Sed in illa die audient ſurdi ſermonem libri, & qui in tenebris, & qui in nebula ſunt oculi cæcorum videbũt. Et vt Hieremias ait, In nouiſsimo die cognoſcetis eum vos. (Hiere.23.) Sic & Daniel ſcripſit, (Danie.12.) Muni ſermones, ſigna librum vſq; ad tempus cõſummationis, quo adducantur multi, & impleatur cognitio, quoniam quum fit diſperſio, cognoſcent omnia. Hęc cognita ſunt omnia, & in ſuo ordine cuncta fœliciter cucurrerũt. Et ideo tuo te gladio ſcito eſſe damnatam, tuo te teſtamẽto percuſſam, tuorũ Prophetarum, hoc eſt omnium Iudæorũ eloquiis. Ad hoc protuli quæ monſtraui, Euangelia & Apoſtolos mihi meisq; ſeruãdo, quę ſi legiſſes, amplius immugiſſes. Gaudete populi, gaudete Chriſticolę, ſterilis peperit, & quę filios habebat, cum filiis ſuis antẽ defecit. E

Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnenſis epiſcopi, De vtilitate credendi, ad Honoratum Liber.

SI mihi, Honorate, vnũ atque idem videretur eſſe, hæreticus, & credens hæreticis homo, tam lingua quàm ſtylo in hac cauſa conquieſcendum mihi eſſe arbitrarer. (Quis ſit hæreticus, & quo modo per Manichæos Auguſtin⁹ deceptus euaſerit. Cap.1.) Nũc vero cum inter duo plurimum interſit: quandoquidẽ hæreticus eſt, vt mea refert opinio, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusq; ſui gratia, falſas ac nouas opiniones vel gignit vel ſequitur: (24. q.3. ca. Hæreticus eſt. 4. ſen. diſt. 23. ca. me autem.) ille autem qui huiuſmodi hominibus credit, homo eſt imaginatione quadam veritatis ac pietatis illuſus. Cum hæc ergo ita ſint, non putaui apud te ſilendum eſſe, quid mihi de inuenienda ac retinenda veritate videatur, F cuius (vt ſcis) ab ineunte adoleſcẽtia magno amore flagrauimus: ſed res eſt longe remota à vanorum hominũ mẽtibus, qui nimis in hęc corporalia progreſsi atque lapſi, nihil aliud putãt eſſe, quàm quod iſtis quinque notiſsimis nuntiis corporis ſentiunt: & quas ab his plagas atq; imagines acceperunt, eas ſecum voluũt etiam cum conãtur recedere à ſenſibus: & ex earum mortifera & fallacisſima regula, ineffabilia penetralia veritatis rectiſſime ſe metiri putant. Nihil eſt facilius mi chariſsime, quàm non ſolum ſe dicere, ſed etiam opinari verum inueniſſe: ſed quàm re ipſa difficilimum ſit, agnoſces, vt confido, his literis meis. Quæ vt tibi proſint, aut certe nihil obſint, omnibusq; omnino, quorũ in man⁹ forte deuenerint, & rogaui deum & rogo, & ſpero ita fore: ſi bene mihi cõſcius ſum, quòd ad hunc ſtylum pio & officioſo animo, non vani nominis appetitione, ac nugatoriæ oſtentationis acceſsi. Eſt igitur mihi propoſitum, vt probẽ tibi, ſi poſsim, quòd Manichæi ſacrilege ac temere inuehantur in eos, qui catholicæ fidei authoritatem ſequentes, antequam illud verum quod pura mente conſpicitur, intueri queant, credẽdo præmu-

G niuntur,& illuminaturo præparantur deo. Noſti enim
Honorate, non aliam ob cauſam nos in tales homines
incidiſſe,niſi quòd ſe dicebant,terribili authoritate ſe-
parata, mira & ſimplici ratione eos qui ſe audire vel-
lent,introducturos ad deum, & errore omni liberatu-
i.3. Cõfeſſ. ros. Quid enim me aliud cogebat annos ferè nouem
ca.6. & 11. ſpreta religione, quæ mihi puerulo à parentibus inſita
Et li.5.c.6. erat,homines illos ſequi ac diligenter audire,niſi quòd
nos ſuperſtitione terreri,&fidem nobis ante rationem
imperari dicerent:ſe autem nullum premere ad fidem,
niſi prius diſcuſſa & enodata veritate? Quis nõ his pol-
licitationibus illiceretur, præſertim adoleſcentis ani-
mus cupidus veri, etiam nonnullorum in ſchola do-
ctorum hominum diſputationibus ſuperbus & garru-
lus: qualem me tunc illic inuenerunt, ſpernentem ſci-
licet quaſi aniles fabulas, & ab eis promiſſum apertum
& ſyncerum verum tenere atq; haurire cupiẽtem? Sed
quæ rurſum ratio reuocabat ne apud eos penitus hære-
rem, vt me in illo gradu quem vocant auditorum,te-
nerem, vt huius mundi ſpem atq; negotia non dimit-
H terem: niſi quòd ipſos quoq; animaduertebam,plus in
refellendis aliis diſertos & copioſos eſſe, quàm in ſuis
probandis firmos & certos manere? Sed de me quid di
cam,qui iam catholicus Chriſtianus eram: qui nunc v-
bera eccleſiæ,poſt lõgiſsimam ſitim penè exhauſtus at-
que auidus,tota auiditate repetiui,eaq; altius flens & ge
mens concuſsi & expreſsi,vt id maneret quod mihi ſic
affecto ad recreationem ſatis eſſe poſſet,& ad ſpem re-
ducendam vitæ ac ſalutis? Quid ergo de meipſo dicã?
Tu nondum Chriſtianus,qui hortatu meo cum eos ve-
hementer execrareris,vix adductus es, vt audiendi tibi
atque explorãdi viderentur,qua quæſo alia re delecta-
tus es, recordare obſecro te, niſi magna quadam præ-
ſumptione ac pollicitatione rationũ? Sed quia diu mul
tumq; de imperitorũ erroribus latiſsime ac vehemen-
tiſsime diſputabant, quod cuiuis mediocriter erudito
eſſet facillimũ,ſero didici. Si quid etiam ſuorum nobis
inſerebant,neceſsitate retinendum,cum alia nõ occur-
rerent,in quibus acquieſceremus,arbitrabamur. Itaq;
nobis faciebant, quod inſidioſi aucupes ſolent, qui vi-
ſcatos ſurculos prope aquam defigunt,vt ſitientes aues
decipiant. Obruunt enim,& quoquo modo cooperiũt
I alias quę circa ſunt aquas: vel inde etiam formidoloſis
molitionibus deterrent,vt in eorum dolos nõ electio-
ne,ſed inopia decidatur. Sed cur non ipſe mihi reſpon
deo, quòd iſtæ lautæ ac lepidæ ſimilitudines,atque hu-
iuſmodi reprehenſiones,in omnes qui aliquid docent,
à quouis aduerſario effundi vrbaniſsime ac dicaciſsime
poſſunt? Sed ob hoc putaui aliquid tale inſerendum li-
teris meis,vt eos admoneam,deſinant talibus agere: vt
quemadmodum ille ait,ſeparatis nugis locorum com-
munium, res cum re, cauſa cum cauſa,ratio cũ ratione
confligat. Quare deſinant dicere illud quod in ore ha-
bent quaſi neceſſarium,cum eos quiſq; deſerit qui diu-
tius audiſſet,Lumẽ per illum tranſitũ fecit. Vides enim
tu mea maxima cura(nam de illis nõ nimis ęſtuo)quàm
hoc inane & facillimum ad reprehendendum cuiuis
eſſe poſsit. Itaque hoc diſcutiendum dimitto pruden-
tiæ tuæ. Nõ enim vereor ne me arbitreris inhabitatum
lumine,cum vitæ huius mundi eram implicatus, tene-
broſam ſpem gerens de pulchritudine vxoris,de pom-
pa diuitiarum,de inanitate honorum,cæteriſq; noxiis
& pernicioſis voluptatibus. Hæc enim omnia,quod te
non latet, cum ſtudioſe illos audirem, cupere & ſpera-
re non deſiſtebã. Neq; hoc eorum doctrinæ tribuo,Fa-
teor enim & illos ſedulo monere, vt iſta caueantur:ſed K
modo me dicere deſertum lumine, cum ab his omni-
bus vmbris rerũ me auerterim, ſoloq; victu ad valetu-
dinem corporis neceſſario contentus eſſe decreuerim:
illuſtratum autem atque fulgentem fuiſſe cum iſta dili-
gerem,& his inuolutus tenerer,hominis eſt, vt mitiſsi-
me dicam,minus acute conſiderantis res de quibus lo-
qui multum amat. Sed veniamus ad cauſam ſi placet.

Nam bene noſti ꝙ reprehendentes Manichęi catho- *Manichæi*
licam fidem,& maxime vetus teſtamentum diſcerpen- *damnant*
tes & dilaniantes,commouent imperitos:qui profecto *vetus teſta-*
neſciunt quatenus ſint accipienda illa, & quemadmo- *mentum.*
dum hauſta vtiliter in venas quaſi vagientium adhuc *Cap.II.*
animarum medullaſq; deſcendãt. Et quia ſunt ibi quę-
dam quæ ſuboffendant animos ignaros & negligen-
tes ſui,quæ maxima turba eſt,populariter accuſari poſ-
ſunt: defendi autem populariter propter myſteria quæ
his continentur,non à multis admodum poſſunt. Qui
vero pauci hoc facere nouerunt,non amant propatula
& famigerula quædam in diſputatione certamina, &
ob hoc minime noti ſunt,niſi his qui eos inſtantiſsimè L
requirũt. De hac igitur Manichæorum temeritate qua
vetus teſtamẽtum & catholicam fidem reprehendunt,
accipe obſecro quæ me moueant. Opto autem ac ſpero
te hoc animo accepturũ,quo à me dicuntur. Scit autẽ
deus,cui nota ſunt arcana cõſcientiæ meæ, nihil me in
hoc ſermone malitioſe agere, ſed vt exiſtimo accipien
dũ eſſe, veri probandi cauſa: cui vni rei viuere iam diu
ſtatuim*,& incredibili ſolicitudine:ne mihi errare vo-
biſcum facillimum fuerit,iter autem rectum tenere vo
biſcum ſit,ne durius loquar, difficillimum. Sed pręſu-
mo ꝙ & in hac ſpe, qua ſpero vos viam ſapientiæ mecũ
obtenturos,non me deſeret ille cui ſacratus ſum:quem
dies noctesq; intueri conor & quoniã propter peccata
mea, propterq; cõſuetudinẽ plagis veternoſarum opi-
nionũ ſauciatum oculum animæ gerẽs, inualidum me
eſſe cognoſco,ſæpe rogo cum lachrymis. Et quẽadmo- *Cõparatio.*
dum poſt lõgam cæcitatem ac tenebras luminibus vix
apertis,& adhuc lucem palpitãdo atq; auerſando, quã
tamen deſiderant, reculantibus,præſertim ſi eis ſolem
iſtum quiſpiam conetur oſtendere: ita mihi nunc eue-
nit, non neganti eſſe ineffabile quoddam & ſingulare
animę bonũ, quod mente videatur, & me ad contem- M
plandũ nondũ eſſe idoneum cum fletu & gemitu cõfi-
tenti. Non me ergo deſeret,ſi nihil fingo, ſi officio du
cor,ſi veritatẽ amo,ſi amicitiam diligo,ſi multũ metuo
ne fallaris. Omnis igitur ſcriptura,quæ teſtamẽtũ ve-
tus vocatur,diligenter eã noſſe cupiẽtibus quadrifariã *Quadru-*
traditur,ſecũdũ hiſtoriam,ſecundũ ætiologiã,ſecundũ *plex ſcri-*
analogiam,ſecundum allegoriam. Ne me ineptum pu- *pturarũ in-*
tes,Græcis nominibus vtentem. Primùm,quia ſic acce- *tellectus.*
pi,nec tibi hoc aliter audeo intimare q̃ accepi. Deinde *Cap.III.*
tu quoq; animaduerteris, non eſſe harum rerum apud
nos vſitata nomina: quæ ſi fabricaſſem interpretando,
eſſem profecto ineptior. ſi autem circũloquerer,minus
eſſem in diſſerẽdo expeditus. Id tantũ oro credas,quo-
quo modo errẽ, nihil à me inflato ac tumido fieri. Se-
cundũ hiſtoriã ergo traditur, cum docetur quid ſcri-
ptũ aut quid geſtum ſit:quid nõ geſtum, ſed tantũmo-
do ſcriptũ quaſi geſtũ ſit. Secundum ætiologiam, cum
oſtẽditur quid qua de cauſa vel factum vel dictum ſit.
Secundum allegoriã, cum docetur nõ ad literam eſſe
accipienda quædã quæ ſcripta ſunt, ſed figurate intel-
ligẽda. His omnibus modis dominus noſter Ieſus Chri
ſtus & Apoſtoli vſi ſunt. Nam de hiſtoria illud ſumptũ
eſt,

A eſt,cum obiectum eſſet,ꝙ die ſabbati diſcipuli eius ſpicas euulſiſſent:Nõ legiſtis,inquit, quod fecit Dauid cũ eſuriret,& qui cum eo erant,quo modo intrauit in domum dei,& panes propoſitionis manducauit,quos nõ licebat ei manducare,neq; eis qui cum eo erant,niſi ſolis ſacerdotibus?Ad ætiologiam vero illud pertinet, ꝙ cum Chriſtus prohibuiſſet vxorem abiici,niſi fornicationis cauſa,relatũq; eſſet ab interrogantibus,Moyſem libello dato repudij permiſiſſe licentiam: Hoc, inquit, Moyſes fecit propter duritiam cordis veſtri.Hic enim cauſa reddita eſt, cur illud à Moyſe pro tempore bene permiſſum ſit,vt hoc quod Chriſtus pręcipiebat,alia iã tempora demonſtrare videretur. Horum autem temporum vices, atq; ordinem mira quadam diuinæ prouidentiæ diſpoſitione digeſtum atq; compoſitum,longum eſt explanare.Iam porrò analogia,qua vtriuſq; teſtamenti cõgruentia perſpicitur, quid ego dicam vſos fuiſſe omnes quorum authoritati illi cedũt:cum ſecum ipſi conſiderare poſsint,q̃ multa ſoleant dicere immixta † eſſe ſcripturis diuinis à neſcio quibus corruptori-

Matth.12. 1.Reg.21. Matth.19. † immiſſa.

B bus veritatis? Quæ vox mihi ſemper quidem etiam cũ eos audirem inualidiſsima viſa eſt:nec mihi ſoli,ſed etiã tibi:(nam bene memini) & nobis omnibus,qui paulo maiorem diligentiam in iudicãdo habere conabamur,q̃ turba credentiũ. Nũc vero poſteaquã mihi ſunt expoſita atq; enodata multa quę me maxime mouebãt, ea ſcilicet in quibus illorũ plerũq; ſe iactat,& quo ſecuri⁹ ſine aduerſario eo effuſius exultat oratio: nihil mihi videtur ab eis impudẽtius dici,vel vt mitius loquar,incurioſius & imbecilli⁹, quã ſcripturas diuinas eſſe corruptas: cum id nullis in tam recenti memoria extantibus exẽplaribus poſsint conuincere. Si enim dicerent, eas ſibi penitus accipiendas non putaſſe,ꝙ ab eis eſſent cõſcriptæ,quos verum ſcripſiſſe non arbitrarentur, eſſet vtcumq; tergiuerſatio eorum tectior, vel error humanior.Hoc enim de illo libro fecerunt, qui Actus Apoſtolorum inſcribitur. quod eorum cõſilium cũ mecũ ipſe pertracto,nequeo ſatis mirari.Nõ enim ſapientiã hominũ in hac re,ſed cor mediocre deſidero.Tanta enim liber iſte habet quæ ſimilia ſint his quæ accipiũt, vt magnæ ſtultitiæ mihi videatur, nõ & hunc accipere,& ſi quid ibi eos offendit, falſum atq; immiſſum dicere.Aut ſi talis oratio impudens eſt,ſicuti eſt, cur in

C Pauli epiſtolis, cur in quatuor Euãgelij libris ea valere aliquid putẽt, in quibus haud ſcio an multo plura ſint proportionę, q̃ in illo libro eſſe potuerunt, quæ à corruptoribus interiecta credi volunt?Sed nimirum illud eſt quod mihi videtur,quod peto placidiſsimo & ſereniſsimo iudicio mecum conſideres. Noſti enim ꝙ authoris ſuį Manichæi perſonam in Apoſtolorũ numerũ inducere moliẽtes dicunt ſpiritum ſanctum quem dominus diſcipulis ſe miſſurum eſſe promiſit, per ipſum ad nos veniſſe.Itaq; ſi illos Actus Apoſtolorum acciperent,in quibus euidenter aduentus ſancti ſpiritus prædicatur,nõ inuenirent quo modo id immiſſum eſſe dicerent.Volunt enim neſcio quos corruptores diuinorũ librorum ante ipſius Manichęi tẽpora fuiſſe: corrupiſſe autẽ illos,qui Iudæorum legem Euãgelio miſcere cupiebant. Hoc autẽ de ſpiritu ſancto dicere nequeũt, niſi forte diuinaſſe illos aſſerãt,& poſuiſſe in ſuis libris quod cõtra futurum aliquando Manichæum,qui ſpiritum ſanctũ per ſe miſſum eſſe diceret,proferretur. Verũ de ſpiritu ſancto aliàs planius aliquid eloquemur. Nunc ad hoc quò intẽderam redeamus.Nam & hiſtoriam veteris teſtamenti,& ętiologiam & analogiam in

Acto.2.

nouo teſtamẽto inueniri,ſatis, vt puto,eſt demõſtratũ: D de allegoria reſtat oſtendere. Ipſe liberator noſter in Euãgelio allegoria vtitur ex veteri teſtamento, Generatio,inquit,hæc ſignum quærit, & non dabitur ei niſi ſignum Ionæ Prophetæ.Sicut enim Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & trib⁹ noctibus fuit,ſic & filius hominis tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ.Nã quid ego de Apoſtolo Paulo dicã? qui etiã ipſam Exodi hiſtoriam futuræ Chriſtianæ plebis allegoriã fuiſſe ſignificat ad Corinthios epiſtola prima,Nolo autẽ vos ignorare fratres,quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare trãſierũt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari:& omnes eundem cibum ſpiritalem mãducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalẽ biberunt.Bibebãt autem de ſpiritali conſequente eos petra,petra autem erat Chriſtus.Sed non in plurib⁹ eorũ beneplacuit deo,Proſtrati ſunt enim in deſerto.Hæc autem figuræ noſtræ fuerunt,vt nõ ſimus cupidi malorum,ſicut & illi concupierunt. Neq; idola colamus,ſicut quidã ex illis,ſicut ſcriptum eſt,Sedit po-

Matth.12. 1.Cor.10. Exod.32.

E pulus mãducare & bibere,& ſurrexerunt ludere. Neq; fornicemur,ſicut quidam ex illis fornicati ſunt,& ceciderũt vna die vigintitria milia hominum.Neque tentemus Chriſtum,ſicut quidam eorum tentauerunt,& à ſerpentibus interierũt. Neq; murmuremus,ſicut quidã ex illis murmurauerunt, & perierũt ab exterminatore. Omnia autem iſta in figura contingebant illis, ſcripta autem ſunt ad correptionem noſtram,in quos fines ſeculorum deuenerũt.Eſt item apud Apoſtolum allegoria quędam ſanè ad cauſam maxime pertinens, ideo ꝙ iidem ipſi eam in diſputando proferre atque oſtentare conſueuerunt.Idẽ enim Paulus dicit ad Galatas, Scriptũ eſt enim ꝙ Abraham duos filios habuit,vnũ de ancilla,& vnum de libera:ſed is qui de ancilla,ſecundum carnem natus eſt: qui autẽ de libera, per promiſsionẽ: quæ ſunt per allegoriã dicta.Nam hæc ſunt duo teſtamenta, vnum quidem de mõte Sina in ſeruitutẽ generans,quod eſt Agar.Sina enim mons eſt in Arabia, qui cõfinis eſt ei quæ nunc eſt Hieruſalẽ,& ſeruit cum filiis ſuis.Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum Hic igitur illi homines nimium mali,dum fruſtrare legem conantur,eas ſcripturas approbare nos cogunt. Attendunt enim quod dictum eſt,in ſeruitute eſſe eos qui ſub lege ſunt,& id vltimum præ cæteris ventilant, Euacuati eſtis à Chriſto

Nume.25. Nume.21. Gala.4. Gene.21.

F qui in lege iuſtificamini,à gratia excidiſtis. Nos hæc omnia vera eſſe cõcedimus, nec illã legem neceſſariam eſſe dicimus,niſi eis quibus eſt adhuc vtilis ſeruitus:ideóq; vtiliter eſſe latã, ꝙ homines qui reuocari à peccatis ratione non poterant,tali lege coërcendi erant,pœnarũ ſcilicet iſtarum,quæ videri ab ſtultis poſſunt, minis atq; terroribus:à quibus gratia Chriſti cum liberat, nõ legem illam damnat, ſed aliquando nos obtemperare ſuæ charitati,non ſeruire timori legis inuitat. Ipſa eſt gratia: id eſt beneficiũ, quod non intelligũt ſibi veniſſe diuinitus, qui adhuc eſſe cupiũt ſub vinculis legis. Quos merito Paulus obiurgat tanquam infideles,quia à ſeruitute cui certo tẽpore iuſtiſsima dei diſpoſitione ſubiecti erant, iam per dominum noſtrum Ieſum ſe liberatos eſſe nõ credunt. Hinc eſt illud eiuſdẽ apoſtoli, Lex enim pędagogus noſter erat in Chriſto.Ille igitur pędagogum dedit hominibus quẽ timerent,qui magiſtrũ poſtea,quẽ diligerent. In quibus tamen legis præceptis atq; mandatis, quibus nunc Chriſtianos vti fas eſt,quale vel ſabbatũ eſt,vel circumciſio, vel ſacrificia

Gala.5. Gala.3. 1 Retr.14. Exo.20. Gene.17.

G & ſi quid huiuſmodi eſt: tãta myſteria continentur, vt omnis pius intelligat nihil eſſe pnicioſius, q̃ quicquid ibi eſt, accipi ad literã: id eſt, ad verbum: nihil autẽ ſalubrius quã ſpiritu reuelari. Inde eſt, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. *2.Cor.3.* Inde eſt, Idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet, quod non reuelatur, quoniã in Chriſto euacuatur. Euacuatur nãq; in Chriſto nõ vetus teſtamentũ, ſed velamẽ eius, vt per Chriſtũ intelligatur, & quaſi denudetur, quod ſine Chriſto obſcurũ atq; adopertũ eſt. Statim quippe idẽ apoſtolus ſubiicit, Cũ autẽ trãſieris ad Chriſtũ, auferetur velamẽ. *Vbi ſupra* Nõ enim ait, auferẽt lex, aut teſtamentũ vetus. Non igitũ per domini gratiã tanquã inutilia ibi tegerẽtur, ablata ſunt, ſed tegmen potius quo vtilia tegebãtur. Hoc modo agitur cum his qui ſtudioſe ac pie, non turbide atq; improbe ſcripturarũ illarum ſenſum requirunt, demõſtrãturq; ſedulo & ordo rerum, & cauſæ factorum atq; dictorũ, & veteris teſtamenti ad nouũ tãta cõgruentia, vt apex nullus qui nõ conſonet relinquatur: & figurarum tãta ſecreta, vt omnia quæ interpretando eruuntur, miſeros eſſe cogant fateri, qui hæc volunt antẽ cõ-

H demnare quàm diſcere. Sed vt omiſſa interim altitudine ſcientiæ, ſic agam tecum quo modo ageadũ arbitror cũ familiari meo: id eſt, ſicut ego poſſum, nõ ſicut doctiſsimos viros poſſe miratus ſum, Tria genera ſunt erroris, quibus homines errant cum aliquid legunt. De ſingulis dicam. *Cap.IIII. Tria genera erroris circa lectionem ſcripturarum.* Primum genus eſt in quo id quod falſum eſt, verũ putatur, cum aliud qui ſcripſit putauerit. Alterum eſt quãuis non tam late patens, nõ tamen minus noxium, cum id quod falſum eſt, verum putatur, id tamẽ putatur, quod etiam ille qui ſcripſit putauit. Tertium eſt, cũ ex alieno ſcripto intelligitur aliquid veri, cum hoc ille qui ſcripſit nõ intellexerit. In quo genere non parum eſt vtilitatis, imo ſi diligentius conſideres, totus legendi fructus eſt integer. Primi generis exemplũ eſt, vt ſi quiſquam verbi gratia dicat & credat Rhadamanthum apud inferos audire ac diiudicare cauſas mortuorum, eo ꝙ Maronis in carmine id legerit. *Aeneid.6.* Hic enim errat duobus modis, ꝙ & rem non credendam credit, neq; id putandus eſt credidiſſe ille quẽ legit. Alterum genus animaduerti ſic poteſt, ſi quis quia Lucretius animã ex atomis eſſe ſcribit, eamq; poſt mortem in eaſdem atomos ſolui atq; interire, id verum ac ſibi credendum arbitretur. Nam & hic non minus miſer eſt, ſi de re tanta id quod falſum eſt pro certo ſibi perſuaſit,

I quãquã id Lucretius, cuius libris deceptus eſt, opinatus ſit. Quid enim huic prodeſt de authoris ſentẽtia certũ eſſe, quando ſibi eum non per quem erraret, ſed cũ quo erraret elegerit? Tertio generi eſt illud accõmodatũ, ſi quis Epicurum lecto eius in libris aliquo loco vbi cõtinentiã laudat, in virtute illum ſummum bonum poſuiſſe aſſeueret, & ideo nõ eſſe culpandum. Huic enim quid obeſt error Epicuri, ſi ſummum bonum hominis, voluptatem ille corporis credit, cum iſte non ſe dederit tam turpi noxiæq; ſententiæ, neq; ob aliam cauſam ei placeat Epicurus, niſi ꝙ eum ſenſiſſe non putat, quod ſentiri nõ oporteat? Hic error nõ modo humanus eſt, ſed ſæpe etiã homine dígniſsimus. Quid enim ſi mihi de aliquo quem diligerem nũciaretur, ꝙ ſibi cum eſſet barbatus, pueritiam atque infantiam ita placere multis audientibus dixerit, vt etiam iurauerit ſe ſimiliter velle viuere, idq; ita mihi probaretur, vt impudẽter negarẽ, nũ reprehendẽdus viderer, ſi eum exiſtimarẽ cum hoc diceret ſignificare voluiſſe ſibi placere innocẽtiam, & ab eis, quibus hominũ genus inuolueretur cupiditati-

K bus animum alienum, & ex eo illum magis magiſq; diligerem, q̃ antea diligebam, etiam ſi fortaſſe ille in puerorum ætatibus libertatem quandam in ludendo & cibando, atq; ignauũ otium ſtultus adamaſſet? Fac enim eum eſſe defunctum poſtquam hoc mihi nunciatum eſt, nec interrogari à me potuiſſe quicquam vt aperiret ſententiam ſuam: eſſetne quiſquam tam improbus qui mihi ſuccenſeret, cum hominis laudarem propoſitũ & volũtatem per illa ipſa verba quæ acceperam? Quid ꝙ etiam iuſtus rerum exiſtimator non dubitaret fortaſſe laudarè opinionem ac volũtatem meam, cum & innocentia mihi placeret, & homo de homine in re dubia bene potius exiſtimarem, cum etiã malediceret? Quæ cum ita ſint, audi etiam earũdem ſcripturarum totidẽ conditiones & differentias. *Scripturæ veritas. Cap.V.* Nã neceſſe eſt totidem occurrant. Aut enim vtiliter ſcripſit quiſpiam, & non vtiliter ab aliquo intelligitur. Aut vtrũq; inutiliter fit, aut vtiliter intelligit lector, cũ ille contrà qui legitur ſcripſerit. Horũ trium primum nõ improbo, vltimum nõ

L curo. Nã neq; poſſum reprehendere hominẽ, qui nulla ſua culpa male intellectus eſt: nec moleſte habere quẽquã legi, qui verum nõ viderit, cum obeſſe legentibus nihil videam. Vnum igitur genus eſt probatiſsimum, & quaſi purgatiſsimũ, cum & bona ſcripta ſunt, & in bonam partem accipiuntur à legentibus. Id quoque tamẽ adhuc in duo diuiditur. non enim penitus excludit errorem. Nam euenit plerũq;, vt cum bene ſenſerit ſcriptor, bene etiam lector ſentiat, ſed aliud q̃ ille, & ſæpe melius, ſæpe inferius, vtiliter tamen. Cum autem & hoc ſentimus quod ille quem legimus, & id eſt vitę bene agẽdæ accõmodatiſsimũ, cumulatiſsime ſeſe habet veritas, nec aliunde aperitur falſĩtatis locus. Quod genus cũ de rebus obſcuriſsimis lectio eſt, rariſsimũ omnino eſt, neq; id mea ſententia liquido ſciri, ſed tantummodo credi poteſt. Quibus enim argumentis abſentis vel mortui hominis voluntatem ita colligam, vt de illa iurare poſsim: cum etiã ſi præſens interrogaretur, multa eſſe poſſent, quæ ſi malus nõ eſſet, officioſiſsime abſcõderet? Illud autem nihil ad rem cognoſcendam valere arbitror, qualis fuerit ille qui ſcripſit: honeſtiſsime tamẽ bonus creditũ, cuiꝰ literis generi humano poſteritatiq; conſultũ eſt. Quamobrẽ vellẽ mihi iſti dicerent, in quo genere ponãt, eccleſiæ catholicæ quem putãt errorẽ. Si in primo, graue omnino crimen, ſed defenſionẽ lõginquam non requirit. ſatís eſt enim negare ita nos intelligere, vt illi cum inuehuntur exiſtimant. Si in ſecundo, nõ minus graue eſt, ſed eadẽ voce refellentur. M

Si in tertio, nullũ crimen eſt. Age, ac deinde ſcripturas ipſas conſidera. Quid enim in libris obiiciunt veteris quod dicitur teſtamenti? Nunquidnam ꝙ boni ſunt, ſed male intelligũtur à nobis? At eos ipſi non accipiũt. An quia nec boni ſunt, nec bene accipiũtur? At hoc ſuperior defenſio ſatis expugnat. An illud dicent, quãuis bene à vobis accipiãtur, mali ſunt tamẽ? Quid eſt aliud viuos cũ quibus res agitur aduerſarios abſoluere, atque olim mortuos cũ quibus nulla contentio eſt accuſare? Ego quidẽ illos viros & omnia vtiliter memorię mandaſſe, & magnos ac diuinos fuiſſe, & illã legẽ dei iuſſu ac voluntate promulgatam eſſe & conditam credo: & id, quamquam perpauca eius generis librorum ſciam, perſuadere tamẽ facile poſſum, ſi mihi æquꝰ & minime pertinax animus adhibeatur: atque id faciam, cum copia nobis data fuerit beneuolarũ aurium, ac mẽtis tuæ: ſed hoc cum potero. Nũc autem nõnne mihi ſatis eſt, quoquo modo ſe iſta res habeat, deceptum non fuiſſe?

Teſtor

Sacra ſcriptura prius amanda quã diſcẽda. Ca. VI.

A Teſtor Honorate conſcientiam meam,& puris animis inhabitantẽm deum, nihil me exiſtimare prudentius,caſtius,religioſiꝰ,q̃ ſunt illæ ſcripturæ omnes,quas teſtamenti veteris nomine catholica Eccleſia retinet. miraris,noui.Non enim diſsimulare poſſum longe aliter nobis fuiſſe perſuaſum.Sed nihil eſt profecto temeritatis plenius,quę nobis tunc pueris inerat,q̃ quorumcunq; librorum expoſitores deſerere, qui eos ſe tenere ac diſcipulis tradere poſſe profitentur,& eorum ſentẽtiam requirere ab his qui conditoribus illorum atque authoribus acerbiſsimum neſcio qua cogẽte cauſa bellum indixerunt.Quis enim ſibi vnquam libros Ariſtotelis reconditos & obſcuros ab eius inimico exponendos putauit,vt de his loquar diſciplinis,ĩ quibus lector fortaſſe ſine ſacrilegio labi poteſt?Quis deniq; geometricas literas Archimedis legere magiſtro Epicuro aut diſcere voluit, cõtra quas ille multũ pertinaciter,nihil earum quãtum arbitror intelligens,diſſerebat?An iſtæ ſcripturę legis planiſsimæ ſunt,in quas iſti quaſi vulgo expoſitas impetum faciunt fruſtra & inaniter? Qui mi-
B hi ſimiles videntur illi muliérculæ,quam iidẽm ipſi ſolẽt deridere,quæ irata ꝙ ei ſol iſte laudaretur, & à Manichęa quadam fœmina colendus commendaretur, vt erat religioſe ſimplex,concita exiliuit:& eũ locum quẽ ſol per feneſtram illuſtrauerat, crebro pede percutiẽs, ecce ſolẽ deúmq; tuum calco,clamare cœpit:ſtulte omnino atq; muliebriter,quis negat? Sed nonne tibi tales vidẽtur iſti,qui ea quæ non intelligũt,aut cur, aut omnino qualia ſunt,quãuis iacentibus ſimilia, ſubtilia tamen intelligentibus atque diuina,magno impetu orationis maledictiſq; lacerãtes,quia eis imperiti plaudũt, aliquid ſe proficere exiſtimant:Quicquid eſt,mihi crede,in ſcripturis illis,altum & diuinum eſt: ineſt omnino veritas & reficiendis inſtaurandiſq; animis accommodatiſsima diſciplina. & planè ita modificata,vt nemo inde haurire non poſsit quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad hauriẽdũ deuote ac pie,vt vera religio poſcit,accedat.Quod vt tibi probem, multis rationibus & lõgiore oratione opus eſt. Agẽdum enim tecum prius eſt vt authores ipſos nõ oderis,deinde vt ames:& hoc agendũ quouis alio modò potius, q̃ exponẽdis eorum ſen-
C tẽtiis & literis. Propterea quia ſi Virgilium odiſſemus, imò ſi non eum priuſquam intellectus eſſet, maiorum noſtrorum cõmendatione diligeremus,nunquam nobis ſatisfieret de illis eius quęſtionibus innumerabilibꝰ, quibus Grãmatici agitari & perturbari ſolent. Nec audiremus libẽter qui cum eius laude illas expediret, ſed ei faueremus, qui per eas illũ erraſſe ac deliraſſe conaretur oſtẽdere. Nunc vero cum eas multi ac varie pro ſuo quiſq; captu aperire conentur, his potiſsimũ plauditur,per quorum expoſitionẽ melior inuenitur poëta, qui non ſolum nihil peccaſſe, ſed nihil non laudabiliter ceciniſſe,ab eis etiam qui illum non intelligũt,creditur. Itaque in quæſtiuncula magiſtro deficienti, & quid reſpondeat nõ habenti,ſuccenſemus potius, quã illum mutum vitio Maronis putamus.Iam ſi ad defenſionem ſuam peccatum tãti authoris aſſerere voluerit, vix apud eũ diſcipuli vel datis mercedibus remanebũt. Quãtum erat vt ſimilem beneuolentiam præberemus eis, per quos locutum eſſe ſpiritum ſanctũ tam diuturna vetuſtate firmatum eſt?Sed ſcilicet intelligentiſsimi adoleſcentes,& miri rationum exploratores,non euolutis ſaltem illis literis,non quæſitis magiſtris,non aliquantum noſtra tarditate accuſata,non deniq; vel mediocri corde conceſſo,eis qui eiuſmodi literas per totum orbem tam lõgo tempore legi cuſtodiri tractariq; vo- D
luerunt,nihil apud illos credendũ putauimus,eorũ qui iſtis inimici infeſtiq; ſunt,voce cõmoti,apud quos falſa pollicitatione rationis,inaudita milia fabularũ credere & colere cogeremur.

De ſcripturis nõ temere iudicandum. Cap. VII.

Sed nunc quod inſtitui peragam ſi poſſum,& ſic apud te agã,vt fidem catholicam non interim aperiã, ſed ad ſcrutánda eius magna myſteria,eis quorũ animæ ſibi curæ ſunt, ſpem diuini fructus & inueniendæ veritatis oſtendam. Nemo dubitat eum qui veram religionem requirit,aut iã credere immortalem eſſe animam cui proſit illa religio,aut etiam idipſum in eadẽ religione velle inuenire.Animę igitur cauſa omnis religio. Nã corporis natura quoquo modo ſe habeat, nullam curã ac ſolicitudinem incutit ei, præſertim poſt mortem,cuius anima tenuerit quo beata ſit.Animę igitur cauſa vel ſolius,vel maxime, vera,ſi qua eſt,religio cõſtituta eſt. Hæc autem anima,videro quam ob cauſam,& obſcuriſsimũ eſſe cõfiteor,errat tamen ac ſtulta eſt vt videmus,donec adipiſcatur percipiatq; ſapientiã,& fortaſſe ipſa eſt vera religio.Num te ad fabulas mitto?nũ aliquid cogo te [temere] credere? E
Animã noſtram dico errore ac ſtultitia irretitã & demerſam, viam ſi qua eſt, quærere veritatis. Si hoc in te non eſt,da veniã,& participare mecũ,quæſo,ſapiẽtiam tuã.ſin id quod dico agnoſcis in te,ſimul obſecro quęramus verũ.Puta nos adhuc neminem audiſſe cuiuſpiã religionis inſinuatorẽ.Ecce res noua eſt à nobis negotiumq; ſuſceptum.Quęrẽdi ſunt,credo,huius rei,ſi vlla eſt,profeſſores.Fac nos reperiſſe alios aliud opinantes, & diuerſitate opinionum ad ſe quẽq; trahere cupiẽtes. Sed inter hos excellere famę interim celebritate quoſdã,atq; omniũ penè occupatione populorũ.Vtrum iſti verum teneãt,magna quęſtio eſt.Sed nònne prius ſunt explorãdi,vt quãdiu erramus,ſiquidẽ homines ſumus, cum ipſo genere humano errare videamur?At enim apud paucos quoſdam eſt veritas.Scis ergo iam quæ ſit, ſi ſcis apud quos ſit. Nònne dixerã pauloante, vt quaſi rudes quæreremus? Sed ſi ex ipſa vi veritatis paucos eã tenere coniectas,qui vero ſint, neſcis: quid ſi ita pauci ſunt qui verum ſciũt, vt authoritate ſua multitudinem teneãt, vnde ſe ĩ illa ſecreta expedire,& quaſi eliquare paucitas poſsit?Nónne videmus quàm pauci ſummam eloquentiam cõſequantur,cũ per totum orbem rheto- F
rum ſcholæ adoleſcentium gregibus perſtrepant?Nũquidnã imperitorum perterriti multitudine,quicunq; boni oratores euadere volũt,Cęcilij ſibi potiꝰ,aut Erucij orationibus, q̃ Tullianis nauandã operã exiſtimãt? Hæc appetũt omnes, quæ maiorum authoritate firmata ſunt.Eadem imperitorum turbæ diſcere moliuntur, quę à paucis doctis diſcenda recepta ſunt:aſſequuntur autem perpauci,agũt pauciores,clareſcunt pauciſsimi. Quid ſi tale quiddam eſt vera religio?Quid ſi multitudo imperitorũ frequẽtat eccleſias,ſed nullum augmentum eſt,ideo neminem illius myſteriis factum eſſe perfectum? & tamen ſi tam pauci ſtuderent eloquentiæ, q̃ pauci ſunt eloquentes,nunquã nos parentes noſtri magiſtris talibus commendãdos putarent.Cum igitur ad hæc ſtudia nos multitudo inuitauerit, quæ imperitorũ parte copioſa eſt,vt id quod pauci adipiſci poſſunt adamaremus: cur nobis eſſe ſimilẽ in religione noluimus cauſam, quam cum magno animæ diſcrimine fortaſſe cõtemnimus? Si enim veriſsimus & ſynceriſsimus dei cultus, quãuis ſit apud paucos, apud eos tamẽ eſt quibꝰ multitudo,quãquam cupiditatibus inuoluta,& à puritate intelligẽtiæ remota,cõſentit: quod fieri poſſe quis

G dubitet?quæro,ſi quis temeritatẽ vecordiãq; noſtrã ar-
guat, ꝙ non apud eius magiſtros eam diligenter inue-
ſtigam⁹,cuius inueniẽdæ nobis magna cura ineſt,quid
reſpondere poſsimus?Deterruit me multitudo.Cur ab
ſtudio artiũ liberaliũ,vix huic pręſenti vitę aliquid cõ-
modi afferentiũ,cur ab inquirenda pecunia,cur ab ho-
nore adipiſcendo , cur deniq; à cõparanda & retinẽda
bona valetudine.poſtremo cur ab ipſa beatę vitę appe-
titione,cũ hi omnes occupentur,pauci excellant,nulla
deterruit multitudo?At abſurda ibi dici videbãt.Qui-
bus aſſerentibus ? Nempe inimicis,qualibet cauſa, qua-
libet ratione,nõ enim hoc nũc quæritur,tamen inimi-
cis.Cũ legerẽ,per me ipſe cognoui.Itáne eſt? Nulla im-
butus poëtica diſciplina, Terẽtianũ Maurũ ſine magi-
ſtro attigere nõ auderes.Aſper,Cornutus, Donatus &
alij innumerabiles requirũtur , vt quilibet Poëta poſsit
intelligi,cuius carmina & theatri plauſus videntur ca-
ptare:tu ĩ eos libros,qui quoquo modo ſe habeãt , ſan-
cti tamẽ diuinarumq; rerum pleni propè totius gene-
H ris humani cõfeſsione diffamantur, ſine duce irruis, &
de his ſine præceptore audes ferre ſententiã: nec ſi tibi
aliqua occurrunt quæ videantur abſurda,tarditatẽ tuã
& putrefactũ tabe huius mundi animũ,qualis omnium
ſtultorum eſt,accuſas potius q̃ eos qui fortaſſe à talibus
intelligi nequeunt?Quæreres aliquẽ pium ſimul & do-
ctũ, vel qui tales eſſe multis conſentientibus diceretur,
cui⁹ & præceptis melior,& doctrina peritior fieres.Nõ
facile reperiebatur,cũ labore inueſtigaretur.Deerat in
ea terra quã incolebas.Quæ cauſa vtilius cogeret pere-
grinari?Incõtinenti prorſus latebat,aut non erat,naui-
garetur:ſi in propinquo trans mare non inueniebatur,
progredereris vſq; ad illas terras, in quibus ea quæ illis
libris cõtinẽtur,geſta eſſe dicuntur. Quid tale fecimus
Honorate?& tamen religionem fortaſſe ſanctiſsimam,
adhuc enĩ quaſi dubitandũ ſit loquor, cuius opinio to-
tum iã terrarum orbem occupauit,miſerrimi pueri pro
noſtro arbitrio iudicioq; dãnauimus. Quid ſi illa quæ
nõnullos imperitos in eiſdẽ ſcripturis videntur offen-
dere,eò ſunt ita poſita , vt cum res abhorrentes à ſenſu
qualiumcumq; hominum, nedum prudẽtium atq; ſan-
ctorum legerẽtur, ſecretã ſignificationẽ multò ſtudio-
ſius quęreremus?Nónne cernis vt catamithũ bucolicũ,
cui paſtor durus effluxit,conẽtur homines interpreta-
I ri:& Alexim puerum, in quem Plato etiã carmen ama-
torium feciſſe dicitur , neſcio quid magnũ ſignificare,
ſed imperitorũ iudiciũ fugere affirmant,cum ſine vllo
ſacrilegio Poëta vberrim⁹ videri poſsit libidinoſas cã-
tiunculas ediditſſe ? Sed reuera reuocabat nos atq; pro-
hibebat à quærẽdo,aut alicuius legis ſanctio,aut aduer
ſantiũ potẽtia, aut ſacratorũ pſona vilis , aut fama tur-
pis,aut inſtitutionis nouitas,aut occulta pfeſsio. Nihil
horũ eſt,omnia diuina & humana iura permittũt quæ-
rere catholicam fidem.Tenere autem & colere per hu
manum certè ius licet,ſi de diuino quãdiu erramus,in-
certum eſt. Nemo imbecillitatem noſtrã terret inimi-
cus:quãquam veritas atq; animæ ſalus ſi diligẽter quæ-
ſita vbi tutiſsime licet,inuenta non fuerit, cum quouis
diſcrimine quæri debeat : omniũ dignitatum & pote-
ſtatũ gradus huic diuino cultui deuotiſsime inſeruiũt,
honeſtiſsimum eſt religionis nomen & præclariſsimũ.
Quid impedit tãdem perſcrutari atq; diſcutere pia &
ſedula iueſtigatione, vtrũ hic ſit illud quod ſynceriſsi-
me noſſe,& cuſtodire paucos neceſſe eſt, etiã ſi omniũ
in id gentium voluntas fauorq; cõſpiret? Quæ cum ita
ſint,fac nos vt dixi,nunc primum quærere, cuinam re-
ligioni animas noſtras purgandas inſtaurandaſq; tra- D
damus. Proculdubio à catholica eccleſia ſumendũ ex-
ordiũ.Plures enim iã Chriſtiani ſunt,q̃ ſi Iudęi ſimula-
chrorum cultoribus adiungãtur.Eorũdem autẽ Chri-
ſtianorũ cum ſint hæreſes plures , atq; omnes ſe catho-
licos velint videri,alióſq; pręter ſe hęreticos nominẽt,
vna eſt eccleſia,vt omnes cõcedunt, ſi totum orbẽ cõ-
ſideres,refertior multitudine:vt autẽ qui nouerũt affir-
mant,etiam veritate ſyncerior cęteris omnibus.ſed de
veritate alia quęſtio eſt.Quod autem quærentibus ſatis
eſt, vna eſt catholica, cui hæreſes aliæ diuerſa nomina
imponũt, cũ ipſæ ſingulæ ppriis vocabulis quæ negare
nõ audeant appellentur.Ex quo intelligi datur iudicã-
tib⁹ arbitris, quos nulla impedit gratia, cui † ſit catho- † al quòd
licum nomẽ,ad quod omnes ambiunt,tribuendũ. Sed ei.
ne id loquaciſsime aut ſuperfluò quiſpiam diſſerẽdum
putet,vna eſt certe,ĩ qua ipſę quodã modo etiã huma-
nę leges Chriſtianę ſunt.Nullum ergo hinc pręiudiciũ
fieri volo,ſed exordiũ quærendi opportuniſsimũ iudi-
co.Nõ enim metuendum eſt,ne verus dei cultus nullo L
pprio robore innixus,ab eis quos fulcire debeat fulciẽ-
dus eſſe videat: ſed certe perfectæ fœlicitatis eſt, ſi po-
tuerit ibi verũ inueniri , vbi & inquiſitio eius & retẽtio
ſecuriſsima eſt:ſi non potuerit,tũ demum alio quocũq;
periculo adeundum atq; rimandum. His igitur con- Quæ via
ſtitutis,quę vt opinor ita iuſta ſunt,vt obtinere apud te ad diſcipli-
iſtam cauſam quouis aduerſario debeam , edam tibi vt nã pietatis.
poſſum, cuiuſmodi via vſus fuerim , cũ eo animo quæ- Cap. VIII.
rerẽ verã religionẽ , quo nunc expoſui eſſe quærẽdam. Li. 5. Cõfeſ-
Vt enim à vobis trãs mare abſceſsi, iam cunctabundus ſio cap. 8.
atq; hęſitans,quid mihi tenendum, quid dimittendum Li.5.Cõfeſ-
eſſet:quæ mihi cunctatio in dies maior oboriebatur,ex ſio.c.3.& 6
quo illum hominẽ, cuius nobis aduẽtus vt noſti ad ex-
plicãda omnia quæ nos mouebant, quaſi de cœlo pro-
mittebatur,audiui,eumq; excepta quadã eloquẽtia talẽ
quales cæteros eſſe cognoui:rationem ipſe mecum ha-
bui,magnámq; deliberationẽ iã in Italia cõſtitutus, nõ
vtrum manerem in illa ſecta,in quam me incidiſſe pœ-
nitebat,ſed quonã modo verum inueniendum eſſet,in
cuius amorẽ ſuſpiria mea nulli melius q̃ tibi nota ſunt.
Sæpe mihi videbãt nõ poſſe inueniri , magniq; fluctus M
cogitationum mearum in Academicorum ſuffragium
ferebãtur.Sæpe rurſus intuens quantum poteram, mẽ-
tem humanã tam viuacem,tam ſagacem,tam perſpica-
cem,non putabã latere veritatem,niſi ꝙ in ea quærẽdi
modus lateret , eundẽq; ipſum modũ ab aliqua diuina Li.5.Cõfeſ-
authoritate eſſe ſumendum . Reſtabat quærere quænã ſio.c.10. &
illa eſſet authoritas,cũ in tantis diſſenſionibus ſe quiſq; lib.6.c.11.
illam traditurum polliceretur.Occurrebat igitur inex-
plicabilis ſylua,cui demum inſeri multum pigebat,atq;
inter hæc ſine vlla requie,cupiditate reperiendi veri a-
nimus agitabatur. Diſſuebam me tamẽ magis magiſq;
ab iſtis,quos iã deſerere pposuerã. Reſtabat autẽ aliud
nihil in tãtis periculis,q̃ vt diuinã prouidentiã lachry-
moſis & miſerabilibus vocibus , vt opẽ mihi ferret de-
precarer. Atq; id ſedulo faciebã, & iam ferè me cõmo-
uerãt nõnullæ diſputationes Mediolanenſis epiſcopi,
vt non ſine ſpe aliqua de ipſo veteri teſtamento multa Li.5. Cõfeſ-
quęrere cuperem, quæ vt ſcis male nobis commendata ſio.cap.13.
execrabamur. Decreuerãq; tamdiu eſſe catechumenus
in eccleſia,cui traditus à parẽtibus eram, donec aut in-
uenirẽ quod vellẽ,aut mihi perſuaderem non eſſe quę-
rendum.Opportuniſsimũ ergo me ac valde docilẽ tũc
inuenire poſſet,[ſi fuiſſet] qui poſſet docere. Hoc ergo Li.5.Cõfeſ-
modo & ſimili animæ tuæ cura ſit, diu te quoq; affectũ ſio.cap.14.
vides,

A vides,& ſi iam ſatis tibi iactatus videris, finemq́; huiuſmodi laboribus vis imponere,ſequere viam catholicæ diſciplinæ, quæ ab ipſo Chriſto per Apoſtolos ad nos vſque manauit,& ab hinc ad poſteros manatura eſt.

Cap. IX.

Ridiculum,inquis,iſtud eſt, cum omnes hãc ſe profiteantur tenere,ac docere. Profitentur hoc omnes hęretici, negare non poſſum:ſed ita vt eis quos illectant, rationem ſe de obſcuriſsimis rebus polliceãtur redditures: eóq; catholicã maxime criminãtur,ꝙ illis qui ad eã veniunt præcipitur vt credant:ſe autem non iugum credendi imponere, ſed docendi fontem aperire gloriãtur. Quid,inquis,dici potuit, quod ad eorũ laudem magis pertineret:Non ita eſt. Hoc enim faciunt nullo robore præditi,ſed vt aliquã concilient multitudinem nomine rationis. Qua promiſſa naturaliter anima gaudet humana, nec vires ſuas valetudinémq; conſiderãs, ſanorũ eſcas appetendo,quæ male cõmittuntur niſi valentibus,irruit in venena fallentium.Nam vera religio niſi credãtur ea quæ quiſq; poſtea ſi ſe bene geſſerit dignúſq; fuerit, aſſequatur atque percipiat, omnino ſine quodã graui authoritatis imperio iniri recte nullo pacto poteſt. B Sed quęris fortaſſe vel de hoc ipſo aliquam accipere rationem,qua tibi perſuadeatur,non prius ratione,q̃ fide te eſſe docendũ.Quod facile poteſt,ſi modo ęquũ te præbeas.Sed vt cõmode fiat, volo quaſi reſpondeas interroganti.Et primo dicas mihi,quare tibi videatur nõ eſſe credendum?Quôd ipſa,inquis,credulitas, à qua creduli nominãtur, vitium quoddam mihi videtur eſſe,alioquin hoc nomen nõ pro conuicio obiectare ſoleremus. Nam ſi ſuſpicioſus in vitio eſt, eo ꝙ non cõperta ſuſpicatur:quãto magis credulus,qui hoc à ſuſpicioſo differt,ꝙ ille incognitis aliquã,iſte nullam tribuit dubitationem?Interim accipio hãc opinionem ac diſtinctionem.Sed ſcis etiam curioſum non nos ſolere appellare ſine cõuicio: ſtudioſum vero etiam cum laude. Quãobrem attende,ſi placet,etiã inter hæc duo quid tibi diſtare videatur.Id certe reſpondes,ꝙ quãuis vterq; agatur magna cupiditate noſcẽdi,curioſus tamẽ ea requirit,quę nihil ad ſe attinent:ſtudioſus autẽ contra,quæ ad ſeſe attinent requirit.Sed quia nõ negamus ad hominẽ pertinere cõiugem ac liberos, & eorũ ſalutem,ſi quiſpiã peregre poſitus, quemadmodum valeãt ac ſeſe agant ſua coniunx ac liberi,omnes aduenientes C ſedulo percõtetur,magna vtiq; ducitur cupiditate noſcendi:& tamen hunc ſtudioſum non vocamus, qui & magnopere ſcire vult, & ea quæ ad ſe maxime ptinent. Quare iam intelligis eo vacillare iſtam definitionem ſtudioſi, ꝙ omnis quidem ſtudioſus ea noſſe vult quæ ad ſe pertinent, non tamen omnis qui id agit,ſtudioſus vocandus eſt:ſed qui ea quę ad animũ nutriendum liberaliter atq; ornandum pertinent, impenſiſsime requirit,eum ſtudentẽ recte appellamus,præſertim addẽtes,quid ſtudeat audire.Nam etiam ſuorum ſtudioſum poſſumus appellare, ſi ſuos tantum diligit: non tamen adiunctione nulla,communi nomine ſtudioſorum dignum putamus. Audiendi autẽ cupidum quẽadmodũ ſe ſui haberẽt,nõ appellarem ſtudioſum audiendi, niſi gaudẽs fama bona,idipſum ſæpe vellet audire,ſtudentem vero etiam ſi ſemel.Refer nunc animum ad curioſum,& dic mihi, vtrum ſi quis fabellam libenter audiret, nihil ſibi omnino profuturam, id eſt, rerum ad ſe nõ pertinẽtium, neq; id odioſe atq; crebro, ſed rariſsime ac modeſtiſsime,vel in conuiuio,vel in aliquo circulo,vllóve cõſeſſu,videretúrne tibi curioſus?Nõ opinor,ſed certe habens illius rei curam,quam libẽter audiret, pfecto videretur. D Quapropter etiã curioſi definitio,ea regula qua ſtudioſi,emendãda eſt. Vide igitur vtrũ & illa ſuperiora emendanda ſint. Cur enim nõ & ſuſpicioſi nomine indignus† ſit,qui aliquando aliquid ſuſpicatur:& creduli,qui aliquando aliquid credit?Itaque vt inter ſtudentem alicuius rei, & omnino ſtudioſum,rurſumq́; inter curam habentem atque curioſum, ita inter credentem & credulum plurimum intereſt.

Credulus an ſonet in vitium.

Quo modo differunt ſuſpicioſus & credul⁹.

Quo modo differũt curioſus & ſtudioſus.

† dignus.

Sed nunc vide inquies, vtrum in religione credere debeamus. Neq; enim ſi cõcedimus aliud eſſe credere, aliud credulum eſſe, ſequitur vt nulla culpa ſit in religionibus credere.Quid enim ſi & credere & credulum eſſe vitioſum eſt,quẽadmodum & ebrium & ebrioſum eſſe? Quod qui certum exiſtimat, nullum mihi habere poſſe amicum videtur.Si enim turpe eſt aliquid credere, aut turpiter facit qui amico credit, aut nihil amico credens,quo modo amicum, vel ipſum, vel ſe appellet nõ video. Hic fortaſſe dicas, Cõcedo aliquid aliquando eſſe credẽdum: nũc expedi quo modo in religione turpe nõ ſit credere antequam ſcire.Faciam ſi potero. Quocirca ex te quæro,quid exiſtimes ĩ grauiore culpa eſſe,religionem tradere indigno,an id quod ab eis qui illam tradunt, dicitur credere? Si quem dicam indignũ nõ intelligis, eum dico, qui ficto pectore accedit. Cõcedis,vt arbitror,magis culpandum eſſe,tali homini pandere ſi qua ſunt ſancta ſecreta, q̃ religioſis viris de ipſa religione aliquid affirmãtibus credere. Neque enim te aliud reſpondere decuerit. E Quare nunc fac putes eum adeſſe,qui tibi religionem ſit traditurus: quónam modo illi fidem facturus es, vero animo te accedere, neque quicquam in te quod ad hanc rem attinet doli atque ſimulationis eſſe? Dices,bona tua conſcientia nihil te fingere,quãtis poteris idipſum aſſerens verbis,ſed tamen verbis. Non enim animi tui latebras,ita vt intime ſciaris,homo homini aperire poſsis. At ille ſi dixerit,Ecce credo tibi: ſed nónne eſt æquius vt etiã tu credas mihi,cum tu beneficium ſi aliquid veri teneo ſis accepturus,daturus ego?quid reſpondebimus, niſi eſſe credendum? Sed inquis, Nónne erat melius rationem mihi reddere,vt ea quocunq; me duceret, ſine vlla ſequerer temeritate? Erat fortaſſe: ſed cum res tanta ſit, vt deus tibi ratione cognoſcendus ſit, omnéſne putas idoneos eſſe percipiendis rationibus,quibus ad diuinã intelligentiã mens ducitur humana,an plures, an paucos? Paucos,ais, exiſtimo. Horúmne in numero eſſe te credis?Non eſt meum,inquis, hoc reſpõdere. F Illius ergo putas etiam hoc tibi credere, quod quidẽ facit. Tu tantum memento, iam eum bis crediſſe tibi incerta dicenti:te illi religioſe admonẽti, ne ſemel quidẽ velle credere. Verũ fac ita eſſe,& vero animo te ad accipiendam religionem accedere: & ita paucorum te eſſe hominum, vt rationes quibus ad certã cognitionem vis diuina perducitur, capere poſsis,quid cæteris hominibus,qui tã ſereno ingenio præditi nõ ſunt, negandam religionem putas?An eos pedetentim quibuſdã gradibus ad illa ſumma penetralia eſſe ducendos?Vides planẽ quid ſit religioſius. Neq; enim tibi quiuis homo in rei tãtę cupiditate vllo modo deſerendus aut reſpuendus videri poteſt.Sed nónne cenſes, niſi primo credat ſe ad id quod inſtituit peruenturum,mentemq; ſupplicem præbeat, & quibuſdam magnis neceſſariiſq; præceptis obtemperãs,quadam vitæ actione perpurgetur, nõ eum eſſe aliter illa quæ pure vera ſunt adepturum? Cenſes profecto.Quid ergo iſtis,quorum de genere te eſſe iã credo,qui facillime diuina ſecreta,ratione certa

Quare credulitas via eſt ad religionem.

Cap. X.

G capere poſſunt,ſi hac via veniant, qua illi qui primitus credunt,nunquid tādem oberit?Non arbitror.Sed tamen ais, Quid eos morari opus eſt? Quia etſi facto ſibi nihil nocebunt,nocebunt tamen exemplo cæteris. Vix enim eſt qui de ſe tantum ſentiat,quantum poteſt. Sed qui minus,excitandus eſt: qui amplius, reprimēdus:vt neq; ille deſperatione frangatur, neq; iſte præcipitetur audacia.Quod facile fit,ſi etiam hi qui valēt volare, ne cui ſit periculo inuitamentum,pauliſper cogātur incedere,quà etiam cæteris tutum eſt. Hæc eſt prouidentia veræ religionis.Hoc iuſſum diuinitus,hoc à beatis maioribus traditum,hoc ad nos vſque ſeruatum:hoc perturbare velle atque peruertere, nihil eſt aliud quàm ad veram religionem,ſacrilegā viam quærere. Quod qui faciunt, nec ſi eis cōcedatur quod volunt, poſſunt quò intendunt peruenire. Cuiuſmodi enim libet excellant ingenio,niſi deus aſſit, humi repunt. Tunc autē adeſt, ſi ſocietatis humanæ in deum tēdentibus cura ſit. Quo gradu nihil firmius in cœlum reperiri poteſt. Ego quidem huic rationi non poſſum reſiſtere.Nam nihil ſine cognitione eſſe credendum,quî poſſum dicere?cum & amicitia, niſi aliquid credatur quod certa ratione demonſtrari nō poteſt,omnino nulla ſit, & ſæpe diſpen-
H ſatoribus ſeruis ſine vlla culpa dominorū credatur.In religione vero quid iniquius fieri poteſt,q̄ vt Dei antiſtites nobis nō fictum animum pollicentibus credant, nos eis præcipientibus nolimus credere?Poſtremo quę poteſt eſſe via ſalubrior, q̄ idoneum primo fieri percipiendę veritati, adhibendo his fidē,quę ad præcolendum & ad præcurandum animum ſunt diuinitus conſtituta?Aut ſi iam prorſus idoneus ſis,circumire potius aliquātum quà tutiſsimum eſt ingredi,q̄ & tibi eſſe autho-

Caput XI. rē periculi, & cæteris temeritatis exemplū. Quare iā ſupereſt vt cōſideremus,quo pacto hi ſequendi non ſint,qui ſe pollicentur ratione ducturos.Nam quo modo ſine culpa poſsimus ſequi eos qui credere iubent,iā dictum eſt:ad hos autem ſponſores rationis, nō modo ſine vituperatione,ſed etiam cum aliqua laude ſe venire nonnulli putant,ſed non ita eſt. *1. Retract. cap.14.* Duæ enim perſonæ in religione ſunt laudabiles.Vna eorum qui iam inuenerunt,quos etiā beatiſsimos iudicare neceſſe eſt: Alia eorum qui ſtudioſiſsime & rectiſsime inquirunt.Primi ergo ſunt etiam in ipſa poſſeſsione, alteri ī via,qua tamen certiſsime peruenitur. Tria ſunt alia hominū ge-
I nera, profecto improbanda ac deteſtanda. Vnum eſt opinātium, id eſt, eorum qui ſe arbitrantur ſcire quod neſciunt. Alterū eorum qui ſentiunt quidē ſe neſcire, ſed nō ita quærūt vt inuenire poſsint.Tertium eorum, qui neque ſe ſcire exiſtimant,nec quærere volunt.Tria ſunt itē velut finitima ſibimet in animis hominum diſtictione digniſsima,intelligere,credere,opinari. *Intelligere, credere, opinari.* Quæ ſi per ſeipſa conſiderentur, primum ſemper ſine vitio eſt,ſecundum aliquando cum vitio,tertium nunquam ſine vitio,& hoc ad eandē beatitudinem referre debemus.In hac enim vita quantumcunq; id ſciatur, nondum eſt beatiſsimum,quoniam incomparabiliter lōge eſt amplius,quod inde neſcitur. *1. Retract. cap.14.* Nam intelligere magna & honeſta,vel etiā diuina,beatiſsimum eſt.Intelligere autē ſuperflua,nihil nocet,ſed fortaſſe diſcere nocuit,cum tempus neceſſariorum occuparēt. Ipſa enim noxia non intelligere, ſed facere aut pati, miſerum eſt. *Quo modo differunt intelligere, credere, & opinari.* Non enim ſi quis intelligat quo modo poſsit inimicus ſine ſuo periculo occidi,intelligentia ipſa, ac nō cupiditate reus eſt:quæ ſi abſit,quid innocētius dici poteſt? Credere autem tunc eſt culpādum,cū vel de deo indignū aliquid creditur, vel de homine facile creditur.In K
cæteris vero rebus ſi quis quid credit,ſi ſe id neſcire intelligat,nulla culpa eſt.Credo enī ſceleratiſsimos coniuratos virtute Ciceronis quondam interfectos: atqui id nō ſolum neſcio ,ſed etiā nullo pacto me ſcire poſſe certe ſcio. Opinari autem duas ob res turpiſsimum eſt: q̄ diſcere nō poteſt qui ſibi iam ſe ſcire perſuaſit,ſi modo illud diſci poteſt: & per ſe ipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt. Nā etiam ſi hoc ipſum quod de Cicerone dixi,ſcire ſe quiſquā arbitratur,quāquam *1. Retract. cap.14.* nihil eum impediat à diſcēdo,quia res ipſa nulla ſcientia teneri poteſt: tamen quod nō intelligit multum intereſſe, vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur, quod intelligere dicimus:an famę vel literis credendū poſteris vtiliter cōmēdetur: ꝑfecto errat:neq; quiſquā error turpitudine caret.Quod intelligimus igitur, debemus rationi:quod credimus,authoritati: quod opinamur,errori.Sed intelligens omnis etiam credit:cre- *Vbi ſupra.* dit omnis & qui opinatur:non omnis qui credit intelligit:nullus qui opinatur intelligit. Hæc ergo tria ſi ad illa quinq; hominum genera,quæ pauloante cōmemorauimus,referantur,id eſt,duo probāda quę priora poſuimus, & tria reliqua vitioſa:inuenimus primū beatorū genus ipſi veritati credere. Secūdum autem ſtudio- L
ſorū amatorúmq; veritatis,authoritati. In quibus duobus generibus laudabiliter creditur. In primo autē vitioſorū, id eſt, eorum qui opinantur ſe ſcire quod neſciant, eſt profecto vitioſa credulitas. Cætera duo improbāda genera nihil credunt,& illi qui verū quærunt cum deſperatione inueniendi, & illi qui omnino non quærunt,& hoc duntaxat in rebus ad aliquā pertinentibus diſciplinam. Nā in alio vitæ actu, prorſus neſcio quo pacto poſsit homo nihil credere.Quanquā in illis etiā,qui ſe in agendo probabilia ſequi dicunt,ſcire potius nihil poſſe q̄ nihil credere,volunt videri Quis enī quod ꝓbat nō credit? aut quo modo eſt illud quod ſequuntur,ſi non probatur,probabile?Quare duo genera poſſunt eſſe aduerſantium veritati:vnū eorū,qui ſcientiā tantum oppugnant,non fidem:alterum eorum, qui vtrūq; condemnāt. Qui tamē vtrum in rebus humanis inueniri poſsint,rurſus ignoro. Hęc dicta ſunt,vt intelligeremus nos retenta fide, illarum etiam rerum quas nōdum cōprehendimus, à temeritate opinātium vindicari. Nam qui dicūt nihil eſſe credendum,niſi quod ſcimus, id vnum cauent nomen opinationis, quod fatendū eſt turpe ac miſerrimū. ſed ſi quis diligenter cō- M
ſideret plurimum intereſſe, vtrū ſe ſcire quis putet, an quod neſcire ſe intelligit,credat aliqua authoritate cō motus:profecto erroris & inhumanitatis atq; ſuperbię crimen vitabit. *Tutiſsimū credere ſapientibus.* *Cap.XII.* Quæro enim, ſi quod neſcitur,credēdum non eſt,quo modo ſeruiant parentibus liberi,cōſque mutua pietate diligant, quos parentes ſuos eſſe nō credant?Non enim ratione vllo pacto ſciri poteſt, ſed īterpoſita matris authoritate de patre creditur,de ipſa vero matre plerūq; nec matri,ſed obſtetricib⁹, nutricibus,famulis.Nā cui furari filius poteſt, aliúſque ſupponi,nónne poteſt decepta decipere?Credimus tamen,& ſine vlla dubitatione credim⁹, quod ſcire nō poſſe cōfitemur.Quis enim nō videat pietatem, niſi ita ſit, ſanctiſsimū generis humani vinculum, ſuperbiſsimo ſcelere violari?Nam quis vel inſanus eum culpandum putet,qui eis officia debita impenderit,quos parentes eſſe crediderit,etiam ſi non eſſent? Quis contra non extermināndum iudicauerit, qui veros fortaſſe parentes minime dilexerit,dū ne falſos diligat,metuit? Multa poſſunt

A ſunt afferri, quibus oſtendatur nihil omnino humanæ
ſocietatis incolume remanere, ſi nihil credere ſtatueri-
mus,quod nõ poſſumus tenere perceptũ. Sed nunc ac-
cipe quod iã facilius me tibi pſuaſurũ eſſe confido. Cũ
de religione,id eſt,cũ de colẽdo atq; intelligendo deo
agitur, hi minus ſequendi ſunt, qui nos credere vetãt,
Retra.14. rationẽ prõptiſsime pollicẽtes. Nã nemini dubium eſt,
omnes homines,aut ſtultos,aut ſapiẽtes eſſe. Nunc autẽ
ſapiẽtes voco,nõ cordatos & ingenioſos homines,ſed
eos quibus ineſt,quãta ineſſe homini poteſt, ipſius ho-
minis deiq; firmiſsime percepta cognitio,atq; huic co-
gnitioni vita moréſq; cõgruentes: cæteros autẽ cuiuſq;
modi artibus inertiiſq; affecti ſint, quolibet victu pro-
bãdi ſiue improbãdi, ſtultorũ ĩ numero deputauerim.
Quæ cũ ita ſint, quis mediocriter intelligẽs, non planè
viderit ſtultis vtilius atq; ſalubrius eſſe præceptis obtẽ-
perare ſapientiũ, q̃ ſuo iudicio vitã degere? Nam omne
factum, ſi recte factum nõ eſt, peccatũ eſt. Nec recte fa-
ctũ eſſe vllo modo poteſt, quod nõ à recta ratione pro-
ficiſcitur. Porrò recta ratio eſt ipſa virtus. Cui autẽ ho-
B minũ virtus, niſi ſapiẽtis animo præſto eſt? Solus igitur
Sapiens nõ peccat, ſed ſtultus. ſapiens non peccat. Stultus ergo omnis peccat, niſi in
his factis, in quibus ſapiẽti obtẽperauerit. à recta enim
ratione talia facta pficiſcuntur, nec, vt ita dicã, dñs ſui
facti ſtultus exiſtimãdus eſt, cũ eſt tanq̃ inſtrumẽtũ mi-
niſteriũq; ſapiẽtis. Quare ſi omnib' hominibus nõ pec-
care q̃ peccare melius eſt, melius profecto ſtulti omnes
viuerẽt, ſi ſerui poſſent eſſe ſapiẽtiũ. Atq; hoc ſi in rebus
minorib', vt in mercãdo vel colẽdo agro, in vxore du-
cenda, in ſuſcipiendis educãdiſq; liberis, in ipſa deniq;
re familiari adminiſtranda expedire nemo ambigit,
multò magis in religione. Nam & res humanæ prom-
ptiores ad dignoſcẽdũ ſunt, q̃ diuinæ: & in quibuſcũq;
ſanctioribus & præſtãtioribus, quo maius eis obſequiũ
cultũq; debemus, eo ſcelerati' periculoſiuſq; peccatur.
Nihil igitur nobis reſtare amodo vides, quamdiu ſtulti
ſumus, ſi nobis vita optima & religioſa cordi eſt, niſi vt
quæramus ſapiẽtes, quibus obtẽperando dominationẽ
ſtultitiæ, neq; ita multum ſentire, dum ineſt nobis, & e-
Initiũ religiõis à fide. Cap. XIII. uadere aliquando poſsimus. Hic rurſus oritur diffi-
cillima quæſtio. quo nam enim modo ſtulti ſapientem
inuenire poterimus, cũ hoc nomen, tametſi nemo ferè
C audeat palàm, pleriq; tamen ex obliquo ſibi vendicant,
cum de rebus ipſis, quarum cognitione cõſtat ſapiẽtia,
ita inter ſe diſſentiãt: vt aut nullum eorum, aut certum
vnum neceſſe ſit eſſe ſapientem. Sed quinã iſte ſit, cum
ab ſtulto requiratur, quo pacto queat dignoſci planè atq;
percipi, omnino non video: neq; enim ſignis quibuſli-
bet cognoſcere aliquid poteſt, niſi illud ipſum, cuius ea
ſigna ſunt, nouerit. Atqui ſapientiã ſtultus ignorat. Nõ
eni vt aurum & argẽtum, cæteraq; id genus, & cogno-
ſcere cum videas, & nõ habere cõceſſum eſt: ita ſapien-
tiã mentis eius oculo, qui ea careat, videri fas eſt. Senſu
enim corporis quæcunq; attigimus, forinſecus nobis
offeruntur. Et ideo licet quoque res alienas oculis cer-
nere, cum earum vel eius generis nos nihil habeamus.
Quod autẽ intellectu capitur, ĩtus apud animũ eſt: nec
id habere quicquã eſt aliud, q̃ videre. Caret autem ſtul-
tus ſapientia: nõ igitur nouit ſapientiã. nõ enim oculis
eam poſſet videre. Nõ autem poteſt videre & non ha-
bere: neq; habere ac ſtultus eſſe. Neſcit hãc igitur, & dũ
neſcit, in alio loco cognoſcere nõ poteſt. Nõ ergo po-
teſt, quamdiu ſtultus eſt quiſquã, certiſsima cognitio-
ne inuenire ſapientem, cui obtemperãdo tanto ſtulti-
tiæ malo liberetur. Huic igitur tam immani difficulta-
ti, quoniã de religione quærim', deus ſolus mederi po- D
teſt: quẽ niſi & eſſe, & humanis mentibus opitulari cre-
dimus, nec quærere quidẽ ipſam verã religionem de-
bemus. Quid enim tãdem tãto molimine inueſtigare
cupimus? Quid optamus attingere? Quò peruenire de-
ſideram'? Eóne quod eſſe, aut ad nos pertinere nõ cre-
dimus? Nihil eſt tali mente peruerſius. Túne cum bene-
ficium à me petere non auderes, aut certe impudenter
auderes, inuẽtionem religionis poſtulatum venis, cum
deũ neq; eſſe, neq; ſi ſit, curare nos putes? Quid ſi tanta
res eſt, quæ niſi ſedulo atque omnibus viribus quæſita,
nequeat reperiri? Quid ſi ipſa difficillima inuẽtio ad
capiendũ quod inuentum erit, mẽtem quærentis exer-
cet? Quid enim oculis noſtris hac luce iocundius & fa-
miliarius? Quam tamen perpeti atq; tolerare poſt diu-
turnas tenebras nequeũt. Quid exhauſto ægrotatione
corpori accõmodatius, q̃ cibus & potio? Videmus ta-
men cõualeſcentes refrenari atq; cohiberi, ne ſaturita-
ti valentium cõmittere ſeſe audeãt: cibiſq; ipſis agere,
vt ad illum morbum, qui eos repudiabat, reuertantur.
De conualeſcentibus loquor. Quid ipſos ægrotantes?
Nónne vrgem' vt aliquid ſumãt? In quo profecto no- E
bis cum tãta moleſtia nõ obtemperarent, ſi ſe illũ mor-
bũ euaſuros eſſe nõ crederent. Quãdo ergo tu te ope-
roſiſsimæ ac laborioſiſsimæ inquiſitioni dabis: quando
tantã, quãtum ipſa res digna eſt, curã negociumq; tibi
audebis imponere, cũ id quod quæris, eſſe non potes †? *† credas.*
Recte igitur catholicæ diſciplinę maieſtate inſtitutum
eſt, vt accedẽtibus ad religionẽ, fides pſuadeatur ante
omnia. Itaq; ille hæreticus, ſiquidem de his nobis ſer- *Chriſtus ipſe maxime exegit fidẽ. Cap. XIIII.*
mo eſt, qui ſe Chriſtianos dici volunt, quam mihi ra-
tionem afferat quæſo te: Quid eſt vnde me à credendo
veluti à temeritate reuocet? Si nihil me credere iubet,
hãc ipſam verã religionem vllã in rebus humanis eſſe
nõ credo: quam cum eſſe non credo, non quæro. At il-
le, vt opinor, quærenti mõſtraturus eſt. ita enim ſcriptũ
eſt, Quærẽs inueniet. Ad eũ igitur, qui me vetat crede-
re, non venirẽ, niſi aliquid crederem. Eſt ne vlla maior
dementia, quàm vt eis ſola, quæ nulla ſcientia ſubnixa
eſt, fide diſpliceam, quæ ad eum ipſum me ſola perdu-
xit? Quid q̧ omnes hæretici Chriſto nos credere hor-
tantur? Poſſúntne magis ſibi aduerſari? In quo duplici- F
ter vrgẽdi ſunt. Primũ quærendum ab his, vbi ſit ratio
quã pollicebantur, vbi obiurgatio temeritatis, vbi præ-
ſumptio ſcientiæ. Si enim turpe eſt ſine ratione cuiquã
credere, quid expectas, quid ſatagis, vt alicui ſine ratio-
ne credã, quo facilius tua ratione duci poſsim? An fir-
mum aliquid ſuperædificabit ratio tua fundamẽto te-
meritatis? Secundũ illos loquor, quibus credendo diſ-
plicemus. Nã ego credere ante rationem, cum percipi-
endæ rationi nõ ſis idoneus, & ipſa fide animum exco-
lere excipiendis ſeminibus veritatis, non ſolum ſalu-
berrimum iudico, ſed tale omnino, ſine quo ægris ani-
mis ſalus redire nõ poſsit. Quod illis cum deridẽdum
& plenũ temeritatis videatur, profecto vt Chriſto cre-
damus, agunt impudẽter. Deinde fateor me iam Chri-
ſto crediſdiſſe, & in animũ induxiſſe, id eſſe verũ quod
ille dixerit, etiã ſi nulla ratione fulciatur. Hoc hęretice
principio me docturus es. Sine paululum mecum ipſe
conſiderem Chriſtum ipſum, quo modo apparere ho-
minibus voluit, qui iſtis etiã vulgaribus oculis viſus eſſe
prædicatur, ego nõ vidi: quibus de illo crediderim, vt
ad te iam tali fide præſtructus accedã, nullis me video
credidiſſe, niſi populorũ atq; gentium confirmatæ opi-
nioni, ac famæ admodũ celeberrimæ: hos autẽ populos

G eccleſiæ catholicæ myſteria vſquequaq; occupaſſe. Cur
nõ igitur apud eos potiſsimũ diligẽtiſsime requiram,
quid Chriſtus præceperit, quorũ authoritate cõmotus,
Chriſtũ aliquid vtile præcepiſſe iã credidi? Tune mihi
meli⁹ expoſiturus es quid ille dixerit, quẽ fuiſſe aut eſſe
nõ putarẽ, ſi abs te mihi hoc cõmẽdaretur eſſe creden-
dũ? Hoc ergo credidi, vt dixi, famę celebritate, conſen-
ſione, vetuſtate roboratę. Vos autẽ & tã pauci, & tã tur-
bulẽti, & tã noui, nemini dubiũ eſt, qui nihil dignũ au-
thoritate præferatis. Quæ igitᷓ iſta tãta demẽtia eſt? Illis
crede, Chriſto eſſe credẽdũ: & à nobis diſce quid dixe-
rit. Cur obſecro te? Nã ſi illi deficerẽt, nec me quicquã
docere poſſent: multò facilius mihi perſuaderẽ, Chri-
ſto non eſſe credendum, q̃ de illo cuiquã, niſi ab iis, per
quos ei credidiſſem, diſcendum. O ingentem cõfiden-
tiam, vel potius ineptiam: ego te doceo, quid Chriſtus
præceperit, cui credis. Quid ſi non ei crederem, num
aliquid de illo me docere poſſes? Sed oportet, inquit,
vt credas. Num vobis eũ cõmendantibus? Non, inquit,
nam nos illos, qui ei credũt, ratione ducimus. Cur igi-
tur illi credam? Quia fama fundata eſt. Vtrum per vos,
H an per alios? Per alios, inquit. Illis ergo credã, vt tu me
doceas? Deberẽ fortaſſe, niſi me hoc illi præcipue mo-
nerent, vt omnino ad te non accederem: dicunt enim
pernicioſas vos habere doctrinas. Reſpondebis, Men-
tiũtur. Quo modo igitur eis de Chriſto credam, quem
non viderunt: de te non credam, quem nolunt videre?
Scriptis, ait, crede. At ſcriptura omnis, ſi noua & inau-
dita proferatur, vel cõmendetur à paucis, nulla confir-
mante ratione, non ei, ſed illis qui eam proferunt, cre-
ditur. Quãobrem ſcripturas iſtas ſi vos ꝓfertis tã pauci
& incogniti, non libet credere: ſimul etiam cõtra pro-
miſſum facitis, fidem potius imperãdo, q̃ reddẽdo ra-
tionẽ. Rurſus me ad multitudinẽ famamq; reuocabis.
Cohibe tãdęm pertinaciã, & neſcio quam indomitam
propagandi nominis libidinẽ: & mone potius vt huius
multitudinis primates quæram: & quæram diligẽtiſsi-
me ac laborioſiſsime, vt ab his potius de his literis ali-
quid diſcam, qui ſi non eſſent, diſcẽdum omnino eſſe
neſcirem. Tu vero in latebras tuas redi, nec quicquam
inſidiare ſub nomine veritatis, quã conaris eis adime-
re, quibus authoritatẽ ipſe cõcedis. Si autẽ Chriſto etiã
credendum negãt, niſi indubitata ratio reddita fuerit,
I Chriſtiani non ſunt. Nam id aduerſus nos Pagani qui-
dem dicunt, ſtulte quidẽ, ſed nõ ſibi aduerſi, nec repu-
gnãtes. Hos vero quis ferat ad Chriſtum ſe pertinere
profiteri, qui niſi apertiſsimam rationem ſtultis de deo
protulerint, nihil credendũ eſſe contendunt? At ipſum
videmus quantũ illa, cui & ipſi credunt, docet hiſtoria,
nihil prius, neq; fortius, q̃ credi ſibi voluiſſe: cũ illi nõ-
dum eſſent idonei, cũ quibus ei res eſſet ad diuina per-
cipienda ſecreta. Quid enim aliud agunt tanta & tam
multa miracula, ipſo etiã dicente illa fieri nõ ob aliud,
niſi vt ſibi crederetur? Fide ille ſtultos ducebat, vos ra-
tione ducitis. Clamabat ille vt crederẽt, vos reclama-
tis. Laudabat credẽtes ille, vos obiurgatis. Niſi vero aut
in vinũ aquam conuerteret, vt alia omittam, ſi nihil ta-
le faciẽtem, ſed docentẽ homines ſequi poſſent: aut ni-
hili pẽdenda vox illa eſt, Credite deo, & mihi credite:
aut temeritatis ille culpandus eſt, qui eum in domũ ſuã
venire noluit, ſolo ei⁹ imperio pueri ſui morbũ credẽs
eſſe ceſſurũ. Ergo ille afferẽs medicinã, quæ corruptiſ-
ſimos mores ſanatura eſſet, miraculis cõciliauit autho-
ritatẽ †, fidẽ fide contraxit, multitudinem multitudine
obtinuit, vetuſtatẽ vetuſtate roborauit: religionẽ ſtatu-

† al. authoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinẽ, multitudine obtinuit vetuſtatẽ, vetuſtate roborauit religionẽ, quã &c.

ens, quam nõ ſolum hæreticorum ineptiſsima nouitas K
fraudibus agens, ſed nec gentium quidem veternoſus
error violenter aduerſans, aliqua ex parte conuelleret.

Via ad religionẽ cõmodiſsima Cap. XV.

Quamobrem tametſi docere non valeo, monere ta-
men non deſino: vt quoniã multi ſapientes videri vo-
lunt, neq; vtrum ſint ſtulti, dignoſcere facile eſt: omni
intẽtione, votiſq; omnibus, gemitibus deniq;, vel etiã,
ſi fieri poteſt, fletibus Deum deprecere, vt te ab erroris
malo liberet, ſi tibi beata vita cordi eſt. Quod facilius
fiet, ſi præceptis eius, quæ tãta eccleſiæ catholicę autho-
ritate firmata eſſe voluit, libẽs obtemperes. Cum enim
ſapiens ſit deo ita mente coniunctus, vt nihil interpo-
natur quod ſeparet, Deus enim eſt veritas: nec vllo pa-
cto ſapiens quiſquam eſt, ſi non veritatem mente con-
tingat: negare non poſſumus inter ſtultitiã hominis, &
ſynceriſsimã dei veritatem mediũ quiddam interpoſi-
tã eſſe hominis ſapientiã. Sapiens enim, quantũ datum
eſt imitatur deũ: homini autẽ ſtulto ad imitãdum ſalu-
briter, nihil eſt homine ſapiente propinquius: quẽ quo-
niam, vt dictum eſt, intelligere ratione non facile eſt,
oportebat quędã miracula ipſis oculis admoueri, quib⁹
vtũtur ſtulti multò q̃ mente cõmodius, vt cõmotorum
authoritate hominũ prius vita morẽſq; purgarẽtur, &
ita rationi accipiẽdæ habiles fierẽt. Cũ igitur & homo L
eſſet imitandus, & non in homine ſpes ponenda: quid
potuit indulgẽtius & liberalius diuinitus fieri, q̃ vt ipſa
dei ſyncera, æterna, incõmutabiliſq; ſapientia, cui nos
hærere oportet, ſuſcipere hominẽ dignaretur? Qui nõ
modo illa faceret, quibus ad ſequẽdũ deũ inuitaremur,
ſed etiam illa pateretur, quibus à ſequẽdo deo deterre-
bamur. Nam cum adipiſci certiſsimum ac ſummũ bo-
nũ nemo poſsit, niſi id plene perfecteq; dilexerit: quod
nullo pacto fiet, quãdiu mala corporis atq; fortuita for
midãt: ille naſcẽdo mirabiliter, & operãdo cõciliauit
charitatẽ: moriẽdo autem & reſurgendo excluſit timo-
rem. Iam vero talem ſe in cæteris rebus omnibus præ-
buit, quas ꝓſequi lõgũ eſt, vt & diuina clemẽtia quò por
rigi, & humana infirmitas quò poſsit euehi ſentiremus.

1. Retract. cap. 14. Li. 3. de libe. ar. c. 24.

Miracula conciliant fidem. Cap. XVI.

Hęc eſt, crede, ſaluberrima authoritas: hæc prius mẽ-
tis noſtræ à terrena inhabitatione ſuſpẽſio: hæc in deũ
verũ ab huius mundi amore conuerſio. Sola eſt autho-
ritas, quæ cõmouet ſtultos, vt ad ſapientiam feſtinent.
Quamdiu intelligere ſyncera non poſſumus, authori-
tate quidẽ decipi miſerũ eſt: ſed certe miſerius nõ mo-
ueri. Si enim dei ꝓuidẽtia nõ præſidet rebus humanis,
nihil eſt de religione ſatagẽdũ. Sin vero & ſpecies re-
rũ omnium, quã profecto ex aliquo veriſsimæ pulchri- M
tudinis fonte manare credendũ eſt, & interiori neſcio
qua cõſcientia deum quærendum, deóq; ſeruiendum,
meliores quoſq; animos quaſi publice priuatimq; hor-
tatur: nõ eſt deſperãdum ab eodẽ ipſo deo authoritatẽ
aliquã cõſtitutam, qua velut gradu certo innitentes, at-
tollamur in deũ. Hæc autem ſepoſita ratione, quã ſyn-
cerã intelligere, vt ſępe diximus, difficillimũ ſtultis eſt,
dupliciter nos mouet: partim miraculis, partim ſequẽ-
tiũ multitudine. Nihil horum eſt neceſſarium ſapienti,
quis negat? Sed id nũc agitur, vt ſapientes eſſe poſsim⁹:
id eſt, inhęrere veritati: quod profecto ſordid⁹ animus
nõ poteſt. Sũt autẽ ſordes animi, vt breui explicẽ, amor
quarumlibet rerũ præter animũ & deum: à quibus ſor-
dibus quantò eſt quis purgatior, tantò verũ facilius in-
tuetur. Verũ igitur videre velle, vt animũ purges, cum
ideo purgetur vt videas, peruerſum certe atq; prępoſte-
rũ eſt. Homini ergo nõ valenti verum intueri, vt ad id
fiat idoneus, purgarique ſe ſinat, authoritas præſto eſt,
quam

Quæ ſunt ſordes animi.

A quam vt pauloantè dixi, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. *Miraculũ quid ſit.* Miraculum voco, quicquid arduum aut inſolitum ſupra ſpem vel facultatem mirãtis apparet. In quo genere nihil eſt populis aptius, & omnino ſtultis hominibus, q̃ id quod ſenſib⁹ admouetur. *Miracula duplicia.* Sed rurſus hæc in duo diuidũtur: quędam enim ſunt quæ ſolam faciunt admirationẽ, quædã vero magnam etiam gratiam beneuolentiamq́; cõciliant. Nam ſi quis volantẽ hominem cernat, cum ea res nihil ſpectatori afferat cõmodi præter ipſum ſpectaculũ, miratur tantummodo. Si quis autẽ graui & deſperato morbo affectus, mox vt iuſſum fuerit conualeſcat, admirationem ſanitatis ſuæ, ſanantis etiã charitate ſuperabit. Talia facta ſunt in illo tempore, quo deus in verbo homine, quantum ſat erat hominibus apparebat. *Matth. 11.* Sanati languidi, mundati leproſi, inceſſus claudis, cæcis viſus, ſurdis auditus eſt redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conuerſam, ſaturata quinq; milia quinque panibus, *Ioan. 2. Matth. 14. Ioan. 11.* tranſita pedibus maria, mortuos reſurgẽtes viderunt: ita quædam corpori manifeſtiore beneficio, quædã vero menti occultiore ſigno, & omnia hoB minibus maieſtatis teſtimonio conſulebãt: ſic in ſe tũc animas errantes mortaliũ, diuina commouebat authoritas. *1. Retract. cap. 14.* Cur, inquis, iſta modo nõ fiunt? Quia non mouerent, niſi mira eſſent. At ſi ſolita eſſent, mira non eſſent. Nam diei & noctis vices, & conſtantiſſimũ ordinẽ rerum cœleſtium, annorum quadrifariam cõuerſionem, decedẽtes redeunteſq́; frondes arboribus, infinitã vim ſeminum, pulchritudinẽ lucis, colorum, ſonorũ, odorum, ſaporumq́; varietates da qui primùm videat atq; ſentiat, cum quo tamẽ loqui poſſimus: hebeſcit, obruiturq́; miraculis: nos vero hæc omnia, nõ cognoſcendi facilitate, quid enim cauſis horum obſcurius? ſed certe ſentiendi aſſiduitate contẽnimus. Facta ſunt igitur illa opportuniſſime, vt his multitudine credentiũ cõgregata atq; propagata, in ipſos mores vtilis cõuerteretur authoritas. *Conſenſus gentium in Chriſtum Cap. XVII.* Mores autem quilibet tantum valent ad obtinendas hominũ mentes, vt etiam quæ in his praua ſunt, quod ferè ſuperantibus libidinibus euenit, improbare citius & deteſtari, q̃ deſerere aut mutare poſſim⁹. Parúmne cõſultũ rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenũ, nihil igneum, nihil deniq; quod corporis ſenſus attingit, pro deo colendum eſſe, ad quẽ ſolo intellectu ambiendum eſt, non pauci doctiſſimi diſputant: C ſed imperitum etiam vulgus marium fœminarúmque in tam multis diuerſiſq́; gentibus & credit & prædicat, quòd cõtinentia vſq; ad tenuiſſimum victum panis & aquæ: & non quotidiana ſolum, ſed etiã per contextos plures dies perpetuata ieiunia: quòd caſtitas vſq; ad cõiugij proliſq́; contemptum: quòd patientia vſq; ad cruces flammaſq́; neglectas: quòd liberalitas vſque ad patrimonia diſtributa pauperibus: quòd deniq; totius huius mundi aſpernatio vſque ad deſiderium mortis intenditur? Pauci hoc faciunt, pauciores bene prudẽterq́; faciunt: ſed populi probant, populi audiunt, populi fauent. Diligũt poſtremo populi. [Populi] ſuam imbecillitatem, quòd iſta non poſſunt, nec ſine prouectu mẽtis in deum, nec ſine quibuſdã ſcintillis virtutis accuſant. Hoc factum eſt diuina prouidẽtia per Prophetarũ vaticinia, per humanitatẽ doctrinamq́; Chriſti, per Apoſtolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, ſanguinem, mortes: per ſanctorũ prædicabilem vitam, atque in his vniuerſis digna rebus tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cũ igitur tantum auxilium dei, tantum profectum fructumq́; videamus, dubitabim⁹ nos eius Eccleſiæ cõdere gremio, D quæ vſque ad confeſſionẽ generis humani ab apoſtolica ſede per ſucceſſiones Epiſcoporum, fruſtra hæreticis circũlatrãtibus, & partim plebis ipſius iudicio, partim conciliorum grauitate, partim etiam miraculorũ maieſtate damnatis, culmen authoritatis obtinuit? Cui nolle primitias † dare, vel ſummæ profectò impietatis eſt, vel præcipitis arrogantiæ. *† primas partes* Nam ſi nulla certa ad ſapientiam ſalutemq́; animis via eſt, niſi cum eos rationi præcolit fides, quid eſt aliud ingratum eſſe opi atque auxilio diuino, quàm tanto labore præditæ authoritati velle reſiſtere? Et ſi vnaquæque diſciplina, quanquã vilis & facilis, vt percipi poſſit, doctorem aut magiſtrũ requirit: quid temerariæ ſuperbiæ plenius, quàm diuinorum ſacramentorum libros, & ab interpretibus ſuis nolle cognoſcere, & incognitos velle damnare?

Concluſio per exhortationem. Cap. XVIII. Quamobrem ſi quid te vel ratio, vel oratio noſtra commouit: & ſi veram, vt credo, curam tui geris, velim me audias: & bonis præceptoribus catholicæ Chriſtianitatis te pia fide, alacri ſpe, ſimplici charitate committas: deumq́; ipſum, cuius vnius & bonitate facti ſumus, E & iuſtitia pœnas luimus, & clementia liberamur, orare non ceſſes. Ita tibi neq; præcepta & diſputationes doctiſſimorum hominum, & verè Chriſtianorum, neque libri, neque ſerenæ ipſæ cogitationes defuerint, quibus facile quod quæris inuenias. Nam iſtos verboſos & miſeros, quid enim aliud mitius dixerim? penitus deſere: qui dum nimis quærunt vnde ſit malum, nihil reperiunt niſi malum: in qua quæſtione ſæpe auditores erigũt ad quærendũ. Sed ea docent excitatos, vt vel dormire ſemper ſatius ſit, quã illo modo euigilare. De lethargicis enim phreneticos faciũt. Inter quos morbos cum ſit vterque plerunque mortiferus, hoc tamen intereſt, quòd lethargici ſine aliena vexatione moriũtur: phreneticus autem multis, & eis potiſſimũ, qui volunt ſubuenire, metuẽdus eſt. Nam neque deus mali author eſt, nec vnquam eum quicquã feciſſe pœnituit, nec vllius commotionis animi tempeſtate turbatur, nec terræ particula regnum eius eſt: nulla flagitia vel ſcelera probat aut imperat, nunquam mentitur. Hæc enim atque huiuſmodi nos mouebãt, cum ea magnis inuectionibus quaterent, & hanc eſſe veteris teſtamenti diſciplinam inſimularent: quod omnino falſum eſt. Itaque illos recte reprehendere iſta concedo. Quid ergo didici? Quid putas, niſi cum iſta reprehenduntur, diſciplinam catholicã non reprehendi? Ita quod apud eos F verum didiceram, teneo: quod falſum putaueram, reſpuo. Sed & alia multa me docuit Eccleſia catholica, quò illi homines exangues corporibus, ſed craſſi mentibus aſpirare nõ poſſunt, Deum ſcilicet non eſſe corporeum, nullam eius partẽ corporeis oculis poſſe ſentiri, nihil de ſubſtãtia eius atque natura vllo modo eſſe violabile, aut cõmutabile, aut compoſitum, aut factum. Quæ ſi mihi concedis, non enim aliter de deo ſentiendum eſt, omnia illorum machinamenta ſubuerſa ſunt. Illud vero quo modo fit, vt nec deus malum genuerit aut fecerit, nec vlla ſit fuerítve vnquam natura atque ſubſtantia, quam non deus aut genuerit aut fecerit, & tamen à malo nos liberet: tam neceſſariis rationibus approbatur, vt dubitari omnino non poſſit: præſertim tibi atque talibus, ſi tamen bono ingenio pietas & pax quædam mentis accedat, ſine qua de tantis rebus nihil prorſus intelligi poteſt. Et non hic fama de fumo eſt, & neſcio qua fabella Perſica, cui ſatis eſt aurem accõmodare, & animum non ſubtilem, ſed planè puerilem. *Perſica nugæ.*

C Longe omnino, longe ſe aliter, quàm vt Manichæi deſipiunt, veritas habet. Sed quoniam iſte ſermo noſter multò proceſsit lõgius quàm putabam, hic finem libro faciamus: in quo memineris volo, nondum me Manichæos cœpiſſe refellere, & illas nugas nondum inuaſiſſe: neque de ipſa catholica magnum aliquid aperuiſſe, ſed voluiſſe tantummodo eruere tibi, ſi poſſem, falſam opinionẽ de veris Chriſtianis malitioſe aut imperite nobis inſinuatam, & erigere ad magna quædam & diuina diſcenda. Quare hoc volumen ita ſeſe habeat: placatiore autem animo tuo facto, ero fortaſſe in cæteris promptior.

1.Retract. Cap.14.

Finis.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, contra epiſtolam Manichæi, quam vocant Fundamenti, Liber vnus.

H *Hæretici ſanandi magis, quàm perdendi. Cap. I.*

VNum verum deum omnipotentem, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, & rogaui & rogo, vt in refellenda & reuincenda hæreſi veſtra, Manichæi, cui & vos fortaſſe imprudentius quàm malitioſius adhæſiſtis, det mihi mentem pacatam atque tranquillam, & magis de veſtra correctione, quàm de ſubuerſione cogitantem. Quanquam enim dominus per ſeruos ſuos regna ſubuertat erroris, ipſos tamen homines, inquantum homines ſunt, emendandos eſſe potius, quàm perdendos iubet. Et quicquid diuinitus ante vltimũ illud iudicium vindicatur, ſiue per improbos ſiue per iuſtos, ſiue per neſcientes ſiue per ſcientes, ſiue occulte ſiue palàm: non ad interitum hominum, ſed ad medicinam valere credendum eſt: quam qui reſpuerint, extremo ſupplicio præparantur. Quapropter cum in hac vniuerſitate rerum, alia ſint quæ valent ad corporalẽ vindictam, ſicut ignis, venenum, & morbus, & cætera huiuſmodi: alia quibus apud ſemetipſum non moleſtiis corporis ſui, ſed cupiditatũ ſuarum laqueis animus puniatur, ſicuti eſt damnum, exilium, orbitas, cõtumelia, I & his ſimilia: quædam vero non ſunt cruciamenta, ſed quaſi fomenta languentium, vt ſunt conſolationes, cohortationes, diſputationes, & quæcunq; ſunt talia: horum omnium quædam etiam per malos neſcientes operatur ſumma dei iuſtitia, quædã per ſcientes bonos: noſtrum igitur fuit eligere & optare meliora, vt ad veſtram correctionẽ aditum haberemus: non in contentione & æmulatione & perſecutionibus, ſed manſuete conſolando, beneuole hortando, leniter diſputãdo: ſicut ſcriptum eſt, Seruum autem domini non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentientes. Noſtrum ergo fuit velle has partes expetere: dei eſt volẽtibus & petentibus donare quod bonum eſt.

Roma.13. 2.Timo.2.

Cauſa cur mitius agẽdũ cũ Manichæis. Cap. II.

Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficile caueantur errores. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt quàm rarum & arduum ſit carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt cum quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, vt poſsit intueri ſolem ſuum, non iſtum quẽ vos colitis cœleſti corpore oculis carneis & hominum & pecorum fulgentem atque K radiantem: ſed illum de quo ſcriptum eſt per Prophetam, Ortus eſt mihi iuſtitiæ ſol. Et de quo dictum eſt in Euangelio, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos ſæuiant, qui neſciunt quibus ſuſpiriis & gemitibus fiat, vt ex quantulacũque parte poſsit intelligi deus. Poſtremo illi in vos ſæuiant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident.

Malach. 4. Ioan. 1.

Auguſtinus quondã Manichæus. Cap. III.

Ego autem qui diu multũmque iactatus tandem perſpicere potui quid ſit illa ſynceritas, quæ ſine inanis fabulæ narratione percipitur, qui vanas imaginationes animi mei variis opinionibus erroribusq; collectas vix miſer merui domino opitulãte conuincere, qui me ad detergendam caliginem mentis, tam tarde clementiſsimo medico vocãti blandientique ſubieci, qui diu fleui, vt incommutabilis & immaculabilis ſubſtantia concinentibus diuinis libris ſeſe mihi perſuadere intrinſecus dignaretur, qui deniq; omnia illa figmenta, quæ vos diuturna conſuetudine implicatos & cõſtrictos tenẽt, & quæſiui curioſe, & attente audiui, & temere credidi, & inſtanter quibus potui perſuaſi, & aduerſus alios pertinaciter animoſeq; defendi: L ſæuire in vos omnino nõ poſſum, quos ſicut meipſum illo tempore, ita nũc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerũt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem. Vt autem facilius miteſcatis, & non inimico (animo) vobiſq; pernicioſo mihi aduerſemini, quouis iudice me impetrare à vobis oportet, vt ex vtraq; parte omnis arrogantia deponatur. Nemo noſtrum dicat iam ſe inueniſſe veritatem: ſic eam quæramus, quaſi ab vtriſque neſciatur. Ita enim diligenter & concorditer quæri poterit, ſi nulla temeraria præſumptione inuẽta & cognita eſſe credatur. Aut ſi & hoc à vobis impetrare non poſſumus, ſaltẽ illud cõcedite, vt vos tanquam incognitos, nunc primùm audiam, nunc primùm diſcutiam. Iuſtum puto eſſe quod poſtulo, hac ſanè lege ſeruata, vt vobiſcum non orem, non conuenticula celebrem, non Manichæi nomen accipiam, ſi non mihi de omnibus rebus ad ſalutem animæ pertinentibus ſine vlla caligine rationem perſpicuam dederitis.

Infra c. 16. Infra ca. 9. Infra c. 10. Infra c. 14.

M *Argumẽta fidei catholicæ. Cap. IIII.*

In catholica enim Eccleſia, vt omittam ſynceriſſimam ſapientiam, ad cuius cognitionem pauci ſpirituales in hac vita perueniunt, vt eam ex minima quidẽ parte, quia homines ſunt, ſed tamen ſine dubitatione cognoſcant: (cæteram quippe turbam nõ intelligendi viuacitas, ſed credendi ſimplicitas tutiſsimam facit) Vt ergo hanc omittam ſapientiam, quam in Eccleſia eſſe catholica non creditis, multa ſunt alia quæ in eius gremio me iuſtiſsime teneant. Tenet conſenſio populorũ atq; gẽtiũ: Tenet authoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata: Tenet ab ipſa ſede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionẽ dominus commendauit, vſque ad præſentem Epiſcopatum ſucceſsio ſacerdotũ: Tenet poſtremo ipſum catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt cũ omnes hæretici ſe catholicos dici velint: quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel Baſilicam ſuam vel domum audeat oſtendere. Iſta ergo tot & tanta Chriſtiani nominis chariſsima vincula rectè hominem tenent credentem in catholica Eccleſia, etiã ſi propter noſtræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, veritas nondum ſe apertiſsime oſtendat. Apud vos autem vbi nihil horum eſt

Infra ca. 5.

rum eſt

A rum eſt quod me inuitet ac teneat, ſola perſonat veri-
tatis pollicitatio: quę quidē ſi tam manifeſta monſtra-
tur, vt in dubium venire nō poſsit, præponenda eſt om
nibus illis rebus, quibus in catholica teneor. Si autem
tantummodo promittitur, & non exhibetur, nemo me
mouebit ab ea fide, quæ animū meum tot & tantis ne-
Contra titulū epiſtolæ Manichæi Cap. V. xibus Chriſtianæ religioni adſtringit. Videamus
igitur quid me doceat Manichæus, & potiſsimum il-
lum conſideremus librum, quem Fundamenti epiſto-
lam dicitis, vbi totum penè quod creditis continetur.
Monſtrum, Manichæi epiſtolæ prīcipium. Ipſa enim nobis illo tempore miſeris quando lecta eſt,
inclinati dicebamus, Amen. Certe ſic incipit, Mani-
chæus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidentia dei patris.
Hæc ſunt ſalubria verba de perēni ac viuo fonte. Iam
cum bona patientia ſi placet attendite quid quæram.
Non credo iſtū eſſe Apoſtolum Chriſti, quæſo ne ſuc-
cenſeatis, & maledicere incipiatis. Noſtis enim me ſta-
tuiſſe, nihil à vobis prolatum temere credere. Quæro
ergo quis ſit ille Manichæus? Reſpondebitis, Apoſto-
lus Chriſti. Non credo. Iam quid dicas aut facias, non
habebis: promittebas enim ſcientiam veritatis: & nunc
B quod neſcio cogis vt credam. Euangelium forte mihi
lecturus es, & inde Manichæi perſonam tentabis aſſe-
rere. Si ergo inuenires aliquem, qui Euangelio non-
» dum credit, quid faceres dicenti tibi, non credo? Ego
» vero Euangelio non crederem, niſi me catholicæ Ec-
» cleſiæ commoueret authoritas. Quibus ergo obtempe-
raui dicentibus, Credite euangelio: cur eis nō obtem-
perem dicentibus mihi, Noli credere Manichæo? Eli-
ge quid velis. Si dixeris, Crede catholicis, ipſi me mo-
nent vt nullam fidem accommodem vobis. Quapro-
pter non poſſum illis credens, niſi tibi non credere. Si
dixeris, Noli catholicis credere: non recte facies per
Euangelium me cogere ad Manichæi fidem, quia ipſi
Euangelio catholicis prædicantibus credidi. Si autem
dixeris, Recte credidiſti catholicis laudantibus Euan-
gelium, ſed nō recte illis credidiſti vituperantibus Ma-
nichęum: vſqueadeo me ſtultum putas, vt nulla reddi-
ta ratione, quod vis credam, quod nō vis non credam?
Multò quippe iuſtius & cautiꝰ facio, ſi catholicis quo-
niam ſemel credidi, ad te non tranſeo, niſi me nō cre-
dere iuſſeris, ſed manifeſtiſsime ac apertiſsime ſcire a-
liquid feceris. Quocirca ſi mihi rationem redditurus
C es, dimitte Euangelium. Si ad Euangelium te tenes,
ego ad eos me teneam, quibus pręcipientibus Euange-
lio credidi: & his iubentibus tibi omnino nō credam.
Quòd ſi forte in Euangelio aliquid apertiſsimū de Ma
nichæi Apoſtolatu inuenire potueris, infirmabis mihi
catholicorum authoritatem, qui iubent vt tibi nō cre-
dam. Qua infirmata, iam nec Euangelio credere pote-
ro, quia per eos illi credideram. ita nihil apud me vale-
bit, quicquid inde protuleris. Quapropter ſi nihil ma-
nifeſtum de Manichæi Apoſtolatu in Euangelio repe-
ritur, catholicis potius credam quàm tibi. Si autem in-
de aliquid manifeſtū pro Manichæo legeris, nec illis,
nec tibi: illis, quia de te mihi mentiti ſunt: tibi autem,
quia eam ſcripturam mihi profers, cui per illos credi-
deram, qui mihi mentiti ſunt. Sed abſit vt Euangelio
ego non credam. Illi enim credens, non inuenio quo
Matth. 10. modo poſsim etiā tibi credere. Apoſtolorum enim no
mina, quæ ibi leguntur, non inter ſe continent nomen
Manichæi. In locum autem traditoris Chriſti qui ſuc-
Act. 1. ceſſerit, in Apoſtolorum actibus legimus: cui libro ne-
ceſſe eſt me credere, ſi credo Euangelio: quoniā vtran-
que ſcripturam ſimiliter mihi catholica commendat

authoritas. In eodem etiam libro de vocatione atque D
Apoſtolatu Pauli vulgatiſsimā tenemus hiſtoriā. Lege
mihi iam, ſi potes, in Euangelio vbi Manichæus Apo-
ſtolus dictus eſt: vel in aliquo alio libro, cui me iā cre- *Ioan. 14.*
didiſſe confiteor. Iam illud lecturus es, vbi ſpiritū ſan-
ctum paracletum dominus promiſit Apoſtolis. De quo
loco vide quot & quanta ſint, quæ me reuocent & de-
terreant ne Manichæo credam. Quæro enim, cur *Cur Apoſtolū ſe ſcripſerit. Ca. VI.*
epiſtolæ huius principium ſit, Manichæus Apoſtolus
Ieſu Chriſti, & non ſit Paracletus Apoſtolus Ieſu Chri-
ſti? Si autem miſſus à Chriſto paracletus Manichæum
miſit, cur lego, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti, &
non potius, Manichæus Apoſtolus paracleti? Si dicis
ipſum eſſe Chriſtum, qui eſt etiam ſpiritus ſanctus, con
tradicis ipſi ſcripturæ, vbi dominus ait, Et alium para- *Ioan. 14.*
cletum mittam vobis. Si autē Chriſti nomen ideo recte
poſitum putas, non quia ipſe eſt Chriſtus qui & para-
cletus, ſed quia eiuſdē ſunt ambo ſubſtantię, id eſt, quia
non vnus eſt, ſed quia vnum ſunt: poterat & Paulus di-
cere, Paulus Apoſtolus dei patris, quia dixit dominus,
Ego & pater vnum ſumus. Nuſquam hoc dicit: ſed nec *Ioan. 10.*
quiſquam Apoſtolorum patris ſe Apoſtolum ſcribit.
Quid ſibi ergo vult iſta nouitas? Nonne vobis videtur E
neſcio quam redolere fallaciam? Certe ſi nihil intereſſe
arbitratus eſt, cur nō varie in aliis epiſtolis Apoſtolum
Chriſti ſe nominat, in aliis paracleti? Sed Chriſti ſem-
per audiui, quotienſcūque audiui, paracleti autem nec
ſemel. Quid hoc eſſe cauſæ arbitramur, niſi quia illa ſu-
perbia mater omnium hæreticorum impulit hominē,
vt non miſſum ſe à paracleto vellet videri: ſed ita ſu-
ſceptum, vt ipſe paracletus diceretur? Sicut Ieſus Chri-
ſtus homo, non à dei filio, id eſt virtute & ſapiētia dei,
per quem facta ſunt omnia, miſſus eſt: ſed ita ſuſceptus
ſecundum catholicam fidem, vt ipſe eſſet dei filius: id
eſt, in illo ipſo dei ſapientia ſanandis pectoribus appa-
reret. Sic ſe ille voluit à ſpiritu ſancto, quem Chriſtus
promiſit, videri eſſe ſuſceptum, vt cum iam audiamus
Manichæum ſpiritum ſanctum, intelligamus Apoſto-
lum Ieſu Chriſti: id eſt, miſſum à Ieſu Chriſto qui eum
ſe miſſurum eſſe promiſit. Singularis audacia iſta, & in-
effabile ſacrilegium. Sed tamen quæro, cum pater *Manichęus ſpiritus ſanctꝰ quo modo. Ca. VII.*
& filius & ſpiritus ſanctus vobis etiam confitētibus, nō
diſpari natura copulentur, cur hominem ſuſceptum à
ſpiritu ſancto Manichæum, nō putatis turpe natum ex
vtroq; ſexu prædicare: hominem autem ſuſceptum ab F
vnigenita ſapientia dei, natum de virgine credere for-
midatis? Si caro humana, ſi concubitus viri, ſi vterus
mulieris non potuit inquinare ſpiritum ſanctum, quo
modo potuit vterus virginis inquinare dei ſapiētiam?
Manichæus ergo iſte qui de ſpiritu ſancto & Euangeli-
ca lectione gloriatur, neceſſe eſt vt nobis concedat, aut
miſſum ſe eſſe à ſpiritu ſancto, aut ſuſceptum. Si miſſus
eſt, paracleti ſe Apoſtolum dicat: ſi ſuſceptus eſt, con-
cedat ei homini matrem, quem ſuſcepit vnigenitus fi-
lius, ſi ei quem ſuſcepit ſpiritus ſanctus, concedit & pa-
trem. Credat virginitate Mariæ verbū dei nō eſſe pol-
lutū, ſi concubitu parentum ſuorum ſpiritum ſanctum
non potuiſſe pollui vt credamus hortatur. Quod ſi di-
xeritis non in vtero vel ante vterum, ſed iam natum
Manichæum à ſpiritu ſancto eſſe ſuſceptū, ſufficit vt fa
teamini habuiſſe carnem de viro & fœmina procrea-
tam. Cum enim vos nō timeatis viſcera & ſanguinem
Manichæi de humano concubitu venientem, & inte-
ſtina fimo plena, quę illa caro geſtabat, & his omnibus
non credatis contaminatū eſſe ſpiritum ſanctum, à quo

G illum hominem ſuſceptum eſſe creditis: cur ego vterum virginalẽ & intacta genitalia reformidem, & non potius credam ſapientiam dei in ipſis maternis viſceribus homine ſuſcepto immaculatam ſynceramq́ manſiſſe? Quapropter quoniam ſiue miſſum ſiue ſuſceptum à paracleto ſe Manichæus veſter affirmet, nihil horum poterit obtinere. Ego iam cautior neque miſſum eum credo, neque ſuſceptum.

Natalis Manichæi. Cap. VIII.

Nam quod addidit dicẽs, Prouidentia dei patris: quid aliud ambiuit Ieſu Chriſto nominato, cuius ſe dicit Apoſtolum: & deo patre, cuius prouidentia miſſum ſe dicit à filio, niſi vt ſpiritum ſanctum ipſum tertium eſſe crederemus? Sic enim ſcribit, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidẽtia dei patris. Spiritus ſanctus nominatus nõ eſt, qui maxime debuit ab eo nominari, qui nobis Apoſtolatũ ſuum paracleti promiſsione commendat, vt Euangelica authoritate imperitos premat. Quod cum à vobis quæritur, respondetis vtique, Manichæo Apoſtolo nominato, ſpiritum ſanctũ paracletum nominari, quia in ipſo venire dignatus eſt. Quæro ergo, ſicut ſuperius dicebam, quare exhorreatis, cũ dicit catholica Eccleſia eum in quo venit diuina ſapientia, natum eſſe de virgine: H cum vos eum in quo ſpiritum ſanctũ veniſſe prædicatis, natum de fœmina viro mixta nihil horreatis? Quid ergo aliud ſuſpicer neſcio, niſi quia iſte Manichęus qui per Chriſti nomen ad imperitorum animos aditum quærit, pro Chriſto iſto ipſo ſe coli voluit? Hoc vnde coniiciam, breuiter dicam. Cum ſæpe à vobis quærerẽ illo tempore quo vos audiebam, quæ cauſa eſſet, quòd Paſcha domini plerunque nulla, interdum à paucis tepidiſsima celebritate frequẽtaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore ieiunio indicto auditoribus veſtris, nullo denique feſtiuiore apparatu, cum veſtrum bema, id eſt, diem quo Manichęus occiſus eſt, quinque gradibus inſtructo tribunali & pretioſis linteis adornato, ac in promptu poſito & obiecto adorantibus, magnis honoribus perſequamini. Hæc ego cum quærerem, reſpondebatur eius diem paſsionis celebrãdum eſſe, qui vere paſſus eſt: Chriſtum autem qui natus non eſſet, neque veram, ſed ſimulatam carnem humanis oculis oſtendiſſet, non pertuliſſe, ſed finxiſſe paſsionem. Quis non ingemiſcat, homines qui ſe Chriſtianos dici volunt, timere ne polluatur veritas de virginis vtero, & de mẽ- I dacio non timere? Sed vt ad rem redeam, quis non ſuſpicetur, qui diligenter attenderit ideo negari à Manichæo Chriſtum natum eſſe de fœmina, & humanum corpus habuiſſe, ne paſsio eius quod totius iam orbis feſtiſsimum tempus eſt, ab eis qui ſibi credidiſſent celebraretur, & nõ tanta deuotione diem mortis ſuæ deſiderata ſolennitas honoraret? Hoc enim nobis erat in illa bematis celebritate gratiſsimum, quod per Paſcha frequentabatur: quoniam vehemẽtius deſiderabamus illum diem feſtum, ſubtracto alio qui ſolebat eſſe dulciſsimus.

Βῆμα, id eſt gradus.

Fortaſſe dicas mihi, Quando ergo venit à domino promiſſus paracletus? Hic ego ſi nõ haberem aliud quod crederem, facilius eum adhuc venturũ expectarem, quàm per Manichęum veniſſe concederem. Nunc vero cum in Actibus Apoſtolorum manifeſtiſsime ſancti ſpiritus prædicetur aduentus, quæ me neceſſitas cogit hæreticis tam pericloſe & tam facile credere? In libro enim memorato ſic ſcriptũ eſt, Primùm quidem ſermonẽ feci de omnibus ô Theophile, quę cœpit Ieſus facere & docere in die qua Apoſtolos elegit per ſpiritum ſanctũ, & præcepit prædicare Euangeliũ. Quibus præbuit ſeipſum viuum poſt paſsionẽ in multis argumentis dierum, viſus eſt eis per dies quadraginta, K & docens de regno dei, & quo modo cõuerſatus eſt cum illis: & præcepit eis ne diſcederent ab Hieroſolymis, ſed ſuſtinerent pollicitationem patris, quam audiſtis, inquit, ex ore meo. Quoniam Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem ſpiritu ſancto incipietis baptizare: quem & accepturi eſtis non poſt multos iſtos dies vſque ad Pentecoſten. Illi quidem conuenientes, interrogabant eum, dicẽtes, Domine, ſi hoc in tempore repræſentabis regnum Iſrael? * Ille autẽ dixit, Nemo poteſt cognoſcere tempus, quod pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutẽ ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos, & eritis mihi teſtes apud Hieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque in totam terram. Ecce habes vt commemorauit diſcipulos pollicitationis paternæ, quam ex ore eius audierant de ſpiritu ſancto vẽturo.

Spiritus ſanctus quãdo miſſus. Cap. IX.

Acto. 1.

** aliàs, Domine, ſi in hoc tempore repræſentaberis: & quando regnũ Iſrael?*

Nũc videamus quãdo ſit miſſus. Paulò enim pòſt ſequitur, & dicit, In illo tẽpore, quo ſuppletus eſt dies Pentecoſtes, fuerunt omnes eadẽ animatione ſimul in vnum: & factus eſt ſubitò de cœlo ſonus, tanquam ferretur flatus vehemens, & impleuit totum illum locum in quo erant ſedentes: & viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ quaſi ignis, qui & inſedit ſuper vnumquemque illorũ. L Et impleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperũt loqui linguis, quo modo ſpiritus dabat eis pronũciare. Hieroſolymis autẽ erant habitãtes Iudæi homines ex omni natione, quæ eſt ſub cœlo. Et cũ facta eſſet vox, collecta eſt turba, & confuſa eſt: quoniam audiebat vnuſquiſque ſuo ſermone & ſuis linguis loquentes eos. Stupebant autem & mirabantur ad inuicem dicentes, Nonne omnes qui loquuntur, natione ſunt Galilæi? Et quo modo agnoſcimus in illis ſermonẽ in quo nati ſumus? Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Aſiam & Phrygiam & Pamphyliam: Aegyptum, & regionem Africæ, quæ eſt ad Cyrenen: & qui aduenerant Romani, & Iudæi, & incolæ, & Cretenſes, & Arabes, audiebãt loquentes illos ſuis linguis magnalia dei. Stupebãt autem & hæſitabant ob id quod factũ eſt, dicentes, Quidnam hoc vult eſſe? Alij autem irridebant, dicentes, Hi muſto omnes onerati ſunt. Ecce vbi venit ſpiritus ſanctus. Quid vultis amplius? Si ſcripturis credendum eſt, cur non his potius credam, quæ robuſtiſsima authoritate firmatæ ſunt, quæ cum ipſo Euangelio vbi promiſ- M ſum ſpiritum ſanctũ pariter credimus, innoteſcere populis, & commendari poſteris, prædicariq́ meruerunt? Hos ergo actus Apoſtolorum Euangelio pari authoritate coniunctos cum lego, inuenio nõ ſolum eſſe promiſſum illis veris Apoſtolis ſpiritum ſanctũ, ſed etiam tam manifeſte miſſum, vt nullus de hac re locus relinquatur erroribus.

Acto. 1.

Clarificatio enim domini noſtri Ieſu Chriſti apud homines, reſurrectio eſt à mortuis, & in cœlum aſcenſio. Scriptum eſt enim in ipſo Euangelio κατ' ἰωάννην, Spiritus autem nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat clarificatus. Si ergo propterea nondum erat datus, quia Ieſus nondũ erat clarificatus, clarificato Ieſu neceſſariò ſtatim datus eſt. Et propter ipſam geminam clarificationem, ſecundũ hominem & ſecundũ deum, bis etiam datus eſt ſpiritus ſanctus. Semel poſtquam reſurrexit à mortuis, cum inſufflauit in faciem diſcipulorum, dicẽs, Accipite ſpiritum ſanctũ. Et iterum poſtquam aſcendit in cœlum, decem diebus tranſactis, qui numerus perfectionem ſignificat: cum ſeptenario numero, quo cõdita vniuerſa conſiſtũt, additur Trinitas cõditoris. De quibus rebus inter ſpiritales viros

De ſpiritu dando. Cap. X.

Ioan. 7.

Ioan. 20.

Acto. 2.

A les viros pie cautéque multa tractantur. Sed ego à propoſito non diſcedam. ſuſcepi enim prius vobiſcum ſic agere, vt nō ego vos doceam, quod ſuperbum fortaſſe arbitramini, ſed tanquam ipſe à vobis diſcere ſtudeā, quod nouem annis non potui. Quapropter habeo quibus literis credam de aduētu ſpiritus ſancti: quibus me credere ſi prohibetis; ne temere credam quod neſcio, (ſic enim ſoletis monere) multò min⁹ veſtris literis credā. Quare aut veſtros libros omnes auferte de medio, & diſputando pandite veritatem de qua dubitare non poſsim: aut tales proferte libros, quibus non mihi cum arrogātia imponatur quod credam, ſed exhibeatur ſine fraude quod diſcam. Fortaſſe, inquis, & hæc Epiſtola talis eſt, Nolo ergo in eius limine vlterius immorari, interiora videamus.

Exordium Epiſtolæ. Cap. XI.

Hæc ſunt, inquit, ſalubria verba ex perenni ac viuo fonte, quæ qui audierit & eiſdem primùm crediderit, deinde quæ inſinuant cuſtodierit, nunquam erit morti obnoxius, verumetiam æterna & glorioſa vita fruetur. Nam profectò beatus eſt iudicandus qui hac diuina inſtructus cognitione fuerit, per quam liberatus in ſempiterna vita permanebit.

Et hæc vt videtis pollicitatio eſt, nondum exhibitio veritatis, & vos quoque animaduertere facillime poteſtis, B iſto velamine quoslibet errores fucari poſſe, vt imperitorum animis per ornatam ianuam latenter irrepant. Si enim diceret, Hæc ſunt peſtifera verba ex venenoſo fonte, quæ qui audierit & eiſdem primùm crediderit, deinde quæ inſinuāt cuſtodierit, nūquam erit vitæ reſtituēdus, verū pœnali & ærumnoſa morte afficietur. Nam profectò miſer eſt iudicandus, qui hac inferna * implicatus imperitia fuerit, per quā [demerſus] in ſempiternis cruciatibus permanebit. Si ergo hoc diceret, verum diceret: ſed libro huic non ſolum nullum conciliaret lectorem, ſed etiam omnes in quorum manus incidiſſet, in maxima odia concitaret. Quam ob rem ad cōſequentia tranſeamus, nec nos iſta decipiāt, quæ poſſunt eſſe bonis & malis, doctis & indoctis verba cōmunia.

** aliàs, infirma.*

Lib. 1. cōtra Fælicē Manichæum, cap. 16.

Quid igitur ſequitur? Pax, inquit, dei inuiſibilis & veritatis notitia ſit cū fratribus ſanctis & chariſsimis, qui mādatis credūt cœleſtibus pariter atq; deſeruiunt. Ita ſit vt dicit. Nam & iſta benigna & acceptiſsima optatio eſt: tantū meminerim⁹ hæc & à bonis doctoribus & à deceptoribus dici poſſe. Itaq; ſi nulla niſi talia diceret, omnibus legēdum & amplectendū C eſſe concederem. Nec illa quæ adhuc ſequūtur, improbauerim: adiungit enim: Sed & dextera luminis tueatur, & eripiat vos ab omni incurſatione maligna atq; à laqueis mundi. Omnino quippe quicquid in huius Epiſtolæ principio ſcriptū eſt, donec veniatur ad cauſam, nolo reprehēdere, ne in rebus minoribus multū operæ cōſumamus. Iam ergo euidentiſsimā pollicitationem hominis videamus.

Adam & Eua quo modo nati. Cap. XII.

De eo igitur, inquit, dilectiſsime frater audiſti, de quo mihi ſignificaſti dicens, Noſſe te cupere cuiuſmodi eſt natiuitas Adæ & Euę, vtrum verbo ſint prolati, an progeniti ex corpore. Reſpōdebitur tibi vt cōgruit. Nā de his à plerisq; in varijs ſcripturis reuelationibusq; * diſsimili modo inſertum atq; commemoratū eſt. Quapropter vt veritas iſtius rei ſeſe habet, ab vniuerſis ferè gentibus ignoratur, & ab omnib⁹ qui etiam de hoc diu multumq; diſputauerunt. Si enim illis ſuper Adæ & Euę generatione proueniſſet manifeſte cognoſcere, nunquā corruptioni & morti ſubiacerent.

** aliàs, relationibúſque.*

Manifeſtam ergo cognitionem huius rei nobis pollicetur, ne corruptioni ac morti ſubijciamur. Et ſi adhuc parū eſt, vide quid ſequatur. Neceſſario ergo, inquit, plura ſunt antè cōmemoranda, vt ad illud myſte- D rium ſine vlla poſsit dubitatione & ambiguitate perueniri. Hoc eſt quod dicebā, ſic mihi demonſtrari debere veritatem, vt ad eam ſine vlla ambiguitate perueniam. Quod ſi ipſe nō polliceretur, me tamen hoc exigere & flagitare oportebat, vt tanta mercede cognitionis euidētiſsimæ atq; certiſsimæ, ex catholico Chriſtiano quibuslibet contradicentibus Manichæū me fieri non puderet. Iam igitur audiamus quid afferat. Vnde ſi tibi videtur, inquit, auſculta prius quę fuerint ante cōſtitutionem mundi, & quo pacto ſit prælium agitatū, vt poſsis luminis ſeiungere naturā ac tenebrarum. Iam incredibilia & falſa omnino propoſuit. Quis enim credat ante conſtitutionē mundi prælium vllū fuiſſe cōmiſſum? Et tamen ſi eſt credibile, modo nos nō credere, ſed cognoſcere venimus. Nā qui dicit Perſas & Scythas ante multos annos ſecū bellaſſe, rem dicit credibilē: eam tamen quam auditam vel lectam poſsimus credere, nō expertā cōprehenſamq; cognoſcere. Cum ergo iſtum repudiarē, ſi tale aliquid diceret, (nō enim ea promiſit, quę cogerer credere, ſed quę poſſem ſine vlla ambiguitate cognoſcere) quo modo eum nō repudiabo, quādo E nō modo incerta dicit, ſed etiā incredibilia? Sed quid ſi aliquib⁹ rationibus ea perſpicua & cognita faciet? Audiamus ergo, ſi poſſumus, cū tota patientia & lenitate quod ſequitur.

Duo principia. Cap. XIII.

Hæc quippe, inquit, in exordio fuerunt, duæ ſubſtantiæ, à ſeſe diuiſæ: & luminis quidē imperiū tenebat de⁹ pater, in ſua ſancta ſtirpe perpetuus, in virtute magnificus, natura ipſa ver⁹, æternitate propria exultans, ſemper continens apud ſe ſapientiam, & ſenſus vitales, per quos etiā duodecim mēbra luminis ſui cōprehēdit, regni videlicet proprij diuitias affluentes. In vnoquoq; autem membrorum eius ſunt recōdita milia innumerabilium & immenſorum theſaurorū. Ipſe vero pater in ſua laude precipu⁹, magnitudine incomprehenſibilis, copulata habet ſibi beata & glorioſa ſecula: neque numero, neq; prolixitate æſtimanda; cum quibus idem ſanctus atque illuſtris pater & genitor degit, nullo etiam in regnis eius inſignibus aut indigente aut infirmo conſtituto. Ita autem fundata ſunt eiuſdem ſpendidiſsima regna ſuper lucidam & beatā terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut cōcuti poſſint.

αἰῶνες.

Hæc mihi vnde probaturus eſt, aut hæc ipſe vnde cognouit? Noli me terrere paracleti nomine: primò, quia non credere incognita, ſed certa cognoſcere acceſsi, à F vobiſipſis factus timidior. Vos enim noſtis, temere credentibus quàm vehementer inſultare ſoleatis: præſertim cum ipſe qui iam cœpit incerta narrare, plenam ac firmam ſcientiam pauloante promiſerit.

Manichæi ſtulta pollicitatio. Cap. XIIII.

Deinde quoniam ſi mihi fides imperāda eſt, magis me teneret illa ſcriptura, vbi lego veniſſe ſpiritum ſanctū, & Apoſtolos inſpiraſſe, quibus eū dominus ſe miſſurum promiſerat. Quapropter aut ea quæ dicis, proba mihi vera eſſe, vt oſtendas quæ non poſſum credere: aut eum qui dicit, proba mihi ſpiritum ſanctū eſſe, vt credam quæ non potes oſtendere. Ego nāque catholicā fidem profiteor, & per illam me ad certam ſcientiam peruenturum præſumo: tu vero, qui fidem meam labefactare conaris, certam ſciētiam trade, ſi potes: vt id quod credidi, temere me crediſſe cōuincas. Duo ſunt quæ mihi profers: vnum, cum dicis ſpiritum ſanctum eſſe qui loquitur: & alterū, cum dicis manifeſta eſſe quæ loquitur. Vtrūq; abs te ſine vlla dubitatione cognoſcere debui: ſed non ſum auarus, vnū horū doce. Oſtende hunc eſſe ſpiritum ſanctū, & credam vera eſſe quæ dicis, etiam ſi

Act. 2. Ioan. 14.

G neſciam: aut oſtende vera eſſe quæ dicis, & credam ſpiritum ſanctum eſſe, etiam ſi neſciam. Nunquid æquius aut beneuolẽtius tecum agi poteſt? Sed tu nec hoc, nec illud vales oſtendere. Nihil aliud elegiſti, niſi laudare quod credis, & irridere quod credo. Cum igitur etiam ego viciſsim laudauero quod credo, & quod credis irriſero, quid putas nobis eſſe iudicandũ, quidve faciendum, niſi vt eos relinquamus, qui nos inuitant certa cognoſcere, & poſtea imperant vt incerta credamus: & eos ſequamur, qui nos inuitãt prius credere, quod nõdum valemus intueri, vt ipſa fide valẽtiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, ſed ipſo deo intrinſecus mentem noſtram firmãte atque illuminãte? Et quoniã quæſiui vnde mihi probet, nunc quæro vnde ipſe cognouerit. Si dicit ſibi à ſpiritu ſancto eſſe reuelatum, ſuamq; mentẽ diuinitus illuſtratã, vt ea quæ dicit, certa & manifeſta cognoſceret: ipſe ſignificat quid interſit inter cognoſcere & credere. Ipſe enim cognoſcit, cui apertiſsime iſta monſtrantur: eis autẽ quibus hæc narrat, nõ cognitionẽ inſinuat, ſed credulitatẽ ſuadet. Cui quiſquis temere conſenſerit, Manichæus efficitur: non certa cognoſcendo, ſed
H incerta credendo: quales nos imperitos aduleſcẽtulos aliquãdo decepit. Debuit ergo nõ nobis polliceri ſciẽtiam, neque manifeſtam cognitionem, neque ad id quod quæritur, ſine vlla ambiguitate peruentionẽ: ſed dicere potius ſibi iſta eſſe monſtrata: illos autem quibus narrantur, credere ſibi debere quæ neſciunt. Sed ſi hoc diceret, quis nõ ei reſponderet, Si ergo incognita crediturus ſum, cur non ea potius credã, quæ iam conſenſione doctorum indoctorumq; celebrantur, & per omnes populos grauiſsima authoritate firmata ſunt? Hoc ille timens ne ſibi diceretur, offundit nebulas imperitis: primùm pollicens rerũ certarum cognitionẽ, & poſtea incertarũ imperans fidem. Cui tamen ſi hoc dicatur, vt ſaltem vel ſibi hæc doceat eſſe monſtrata, ſimiliter deficit, & hæc quoque vt credamus iubet.

Oſtẽdit Auguſtinꝰ falſa dicta Manichæi ex ſuis proprijs verbis Cap. XV.

Quis ferat tantam fallaciam tantamq; ſuperbiam? Quid ſi non ſolum incerta, ſed etiam falſa eſſe quæ dicit, deo & domino noſtro mihi opitulante monſtrauero? Quid infœlicius iſta ſuperſtitione inueniri poteſt, quæ non modo non exhibet ſcientiam quam promittit atq; veritatem, ſed ea dicit quæ vehemẽter ſunt ſcientiæ veritatiq; contraria? Quod in ſequentibus manifeſtius apparebit. Ita enim dicit: Iuxta vnam vero
I partem ac latus illuſtris illius ac ſanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immẽſa magnitudine, in qua habitant ignea corpora, genera ſcilicet peſtifera. Hinc infinitæ tenebræ ex eadem manantes, natura inæſtimabiles cum proprijs fœtibus, vltra quas erãt aquæ cœnoſæ ac turbidæ cum ſuis inhabitatoribus, quarum interius venti horribiles ac vehementes cum ſuo principe & genitoribus. Rurſum regio ignea & corruptibilis cũ ſuis ducibus & nationibus. Pari more introrſum gens caliginis ac fumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa ſe innumerabiles principes, quorum omnium ipſe erat mens atq; origo, hæq; fuerunt naturæ quinque terræ peſtiferæ.

Si aëreum vel etiã æthereum corpus diceret eſſe naturam dei, profecto irrideretur ab omnibus qui ſapientiæ veritatiſq; naturã per nulla locorum ſpatia diſtentam atq; diffuſam, ſine mole magnam & magnificam, nec in parte minorem, & in parte maiorẽ, ſed per omnia æqualem ſummo patri, nec aliud habentem hic, & aliud alibi, ſed vbique integram, vbique præſentem qualicunque acie ſerenioris mentis intueri valent. K

Deum loco ĩcludit Manichæus. Cap. XVI.

Sed quid dicam de veritate atque ſapientia, quæ omnes animæ potentias ſuperat, cum ipſius animæ natura, quæ mutabilis inuenitur, nullo modo locorũ ſpacia mole ſua occupet? Quicquid enim qualibet craſsitudine diſtenditur, non poteſt niſi minui per partem, habendo aliud hic, & aliud alibi. Minor eſt enim digitus quàm tota manus: & minor eſt digitus vnꝰ quàm duo: & alibi eſt iſte digitus, alibi ille, alibi cætera manus. Quod non ſolum in mobilibus corporum articulis videmus, ſed etiam terrę pars iſta non eſt ibi vbi illa, quia ſuum locum quæq; obtinet: & pars humoris minor minore, & maior maiore loco eſt, & alia pars eſt circa fundum, alia circa oras poculi. Similiter aëris partes ſuos quæque implẽt locos, nec fieri poteſt vt aër quo impletur hæc domus, ſimul ſecum in eadem domo habere poſsit etiam illum aërem quem vicini habent: luciſq; ipſius alia pars infunditur per hanc feneſtram, alia per aliam: & maior per maiorem, per minorem autem minor. Nec omnino poteſt eſſe aliquod corpus, ſiue cœleſte ſiue terreſtre, ſiue aëreũ, ſiue humidũ, quod nõ minus ſit in parte quàm in toto: neq; vllo modo poſsit in loco huius partis ſimul habere aliam partem: ſed aliud L
hic & aliud alibi habens, per quælibet ſpatia locorũ diſtanti & diuidua, vel potius (vt ita dicam) ſectili mole diſtenditur. Animæ vero natura, etiam ſi non illa eius potentia conſideretur qua intelligit veritatem, ſed illa inferior qua cõtinet corpus & ſentit in corpore, nullo modo inuenitur locorum ſpatiis aliqua mole diſtẽdi. Nam ſingulis ſui corporis particulis tota præſto eſt, cũ tota ſentit in ſingulis: nec minor eſt pars eius in digito, & maior in brachio, ſicut ipſe digitus brachio minor eſt: ſed vbique tanta, quia vbique tota eſt. Cũ enim tangitur digitus, non per totum corpus ſentit, & tamẽ tota ſentit. Totam enim tactus ille non latet: quod nõ fieret niſi tota præſto eſſet. Nec ſic tota præſto eſt cum tangitur digitus & ſentit in digito, vt cæterum deſerat corpus, & ſeſe ad vnum illum locum in quo ſentit agglomeret. Sed cum tota ſentit in digito manus, ſi alius locus tangatur in pede, nec ibi deſinit tota ſentire: atque ita in ſingulis diſtantibus locis tota ſimul adeſt, non vnum deſerens vt in altero tota ſit: neque ita vtrunque tenens, vt aliam partem hic habeat, & alibi aliam: ſed ſufficiens exhibere ſe ſingulis locis ſimul totam, quoniam tota ſentit in ſingulis, ſatis oſtendit ſe M
locorum ſpatiis non teneri.

Imaginatio & in brutis Cap. XVII.

Quòd ſi eius memoriam cogitemus, non rerum intelligibilium, ſed harum corporearum, quam & beſtiæ habere ſentiuntur: (nam & per loca nota ſine errore iumenta pergunt, & cubicula ſua beſtiæ repetunt, & canes dominorum ſuorum corpora recognoſcunt, & dormientes plerunque murmurant, & in latratum aliquando erumpunt, quod nullo modo poſſent, niſi in earum memoria viſarum rerum vel per corpus vtcunque ſenſarum verſarentur imagines) quis digne cogitet, vbi capiantur iſtæ imagines, vbi geſtentur, vel vbi formentur? Si enim non poſſent eſſe maiores quàm noſtri corporis quãtitas tenet, diceret forte aliquis, intra ipſa ſui corporis ſpatia quibus & illa concluditur, has imagines animam figurare atq; ſeruare. Nũc vero cum perexiguam terrę partem occupet corpus, immenſarum regionũ & cœli ac terræ imagines animus voluit, quibus certatim diſcedentibus ac ſuccedentibus nõ fit anguſtus: atq; hinc ſe oſtendit nõ diffuſum eſſe per locos, quia maximorũ locorũ imaginibus nõ quaſi capitur, ſed potius eas capit

A non ſinu aliquo,ſed vi potētiaq; ineffabili, qua licet eis & addere quod libet & detrahere, & in anguſtum eas contrahere,& per immenſa expandere, & ordinare vt velit,& perturbare,& multiplicare,& ad paucitatē ſingularitatémve redigere. Quid iam de illa loquar potētia,qua intelligitur veritas,qua iſtis ipſis quæ de corporis ſenſu hauſtæ figurātur, imaginibus ſeſe pro veritate opponētibus, magna viuacitate reſiſtitur?Qua videtur aliam,verbi gratia,veram eſſe Carthaginē,aliam quam cogitans fingit,& pro ſuo arbitrio tota facilitate commutat: ex eadem facilitate innumerabiles venire mundos, in quibus Epicuri cogitatio innumerabiliter peregrinata eſt. Et ne multa cōſecter, ex eadem venire facilitate iſtam terrā lucis per ſpatia infinita diffuſam, & quinque antra gētis tenebrarum cum habitatoribus ſuis,in quibus,Manichęi phantaſmata, veritatis ſibi nomen auſa ſunt vſurpare. Quid ergo eſt iſta potētia quæ hæc diſcernit? Quæ profecto quantacunque ſit, & his omnibus maior eſt, & ſine vlla tali rerū imaginatione cogitatur.Huic inueni ſpatia ſi potes, hāc diffunde per locos,hanc infinitæ molis tumore diſtende.Profecto ſi

Dei nulla eſt imaginatio. Cap. XVIII.

B bene cogitas,nō potes.Quicquid enim tibi tale occurrerit,iudicas ipſa cogitatione ſecari poſſe per partes,faciſq; ibi aliam partem minorem, aliam maiorem, quātum placet.Illud autē ipſum quo iſta iudicas, cernis eſſe ſupra iſta,non loci altitudine, ſed potentiæ dignitate.

Deus immēſus. Cap. XIX.

Quare animam ſi totiens mutabilem, ſiue variarum voluntatum turba, ſiue affectibus pro rerū copia & inopia ſeſe flectentibus, ſiue ipſis innumerabilibus ludis phantaſmatum,ſiue obliuione & memoria,ſiue doctrina & imperitia: ſi ergo animam, vt dixi, his atque huiuſmodi motionibus totiens mutabilem, ſentis nō diffundi extendiq; per locos, ſed omnia talia ſpatia potētię viuacitate ſuperare:quid de ipſo deo cogitandū aut exiſtimandū eſt,qui ſuper omnes rationales mentes inconcuſſus atque incommutabilis manens,tribuit quod cuiq; tribuendū eſt?Quem facilius eloqui audet anima

C quàm videre:& quē tanto minus eloquitur,quāto ſyncerius videre potuerit.Qui tamen ſi,vt Manichæorum phantaſmata perſtrepunt,locorum ex vna parte determinato, ex aliis immēſo ſpatio tenderetur,quantęlibet in eo particulæ & innumerabilia fruſta eſſent, alia maiora,alia minora pro cogitantis arbitrio metirētur: vt bipedalis in eo verbi gratia pars, octo partibus minor eſſet q̄ decempedalis.Id enim neceſſe eſt cōtingat omnibus naturis quę per talia ſpatia diffuſæ vbiq; totę eſſe non poſſunt:quod in ipſa anima non inuenitur,ſed ab eis qui conſiderare hæc non valent, deformiter de illa & turpiter creditur. Veruntamen cum carnalibus animis fortaſſe nō ſic agendum eſt, ſed deſcendendum eſt potius ad eorū cogitationes, qui naturam incorpoream & ſpiritalem cogitando potius ſequi vel non audent,vel nondum valent:ita vt nec ipſam cogitationē ſuam eadem cogitatione cōſiderent, & inueniant eam locorum ſpatia de ipſis locorū ſpatiis iudicantem. Deſcendamus ergo ad eorum ſenſus, & quæramus ab eis, iuxta quam partē & iuxta quod latus, ſicut Manichæus dicit, illuſtris illius ac ſanctę terrę erat tenebrarū terra. Dicit enim, iuxta vnam partem ac latus,nec dicit quā partē vel quod latus,dextrū an ſiniſtrum. Sed quod libet eligant,illud certe manifeſtum eſt, non dici vnum latus,niſi vbi eſt & alterum latus.Vbi autem vel tria vel plura ſunt latera,aut figurę ambitus intelligitur vndiq; terminatus, aut ſi ex aliqua parte in immenſum patet, ex iis tamen quæ latera dicuntur, neceſſe eſt finiatur.

Deus finit^9 Manichæo. Cap.X X.

Lib.1.cōtra Felicē Manichæum. cap.19.

Dicant ergo,ex alio latere, vel ex aliis lateribus, quid D adiungebatur terræ lucis,ſi ex vno latere erat gens tenebrarum?Non dicunt. Sed cum premuntur vt dicāt, infinita dicūt eſſe alia latera terræ illius quam lucis vocāt:id eſt,per infinita ſpatia diſtendi, & nullo fine cohiberi. Nec intelligunt iam non eſſe latera: quod quibuſuis tardis etiam ingeniis apertiſsimum eſt. Tunc enim eſſent latera,ſi finibus ſuis terminarētur. Quid ad me,inquit,ſi nō ſint latera? Sed cū diceres,iuxta vnam partem ac latus:aliam quoq; partē ſiue partes,vel aliud latus ſiue latera cogebas intelligi. Nam ſi vnum tātum latus erat,tantum iuxta latus dici debuit,non iuxta vnū latus.Sicut in corpore noſtro dicim^9 eſſe aliquid iuxta vnum oculū, quia eſt alter oculus:aut iuxta vnam maxillam,quia eſt altera. Si autē dicamus iuxta vnum naſum,aut iuxta vnum vmbilicum, cū alius non ſit, à doctis & ab indoctis ridebimur.Sed nō te verbis premo. Fortaſſe enim vnum quaſi vnicum appellare voluiſti.

Quid ergo erat iuxta aliud latus terræ, quam illuſtrem ac ſanctam vocas?Terra,inquis,tenebrarū.Quid de iſta terra ſaltem cōcedis? Quòd corporea erat? Neceſſe eſt te hoc dicere,quandoquidem omnia corpora inde aſſeris originem ducere.Quid ergo quæſo,quan- E uis tardi, quāuis carnales homines, nec hoc quidē aliquādo animaduertitis,quòd lateribus ſibi iungi vtraq; iſta terra nō poſsit,niſi eſſet vtraq; corporea? Cur ergo nobis dicebatur à neſcio qua cæcitate peruerſis, tenebrarum tantum terram fuiſſe vel eſſe corpoream:illam vero quæ terra luminis diceretur, incorpoream & ſpiritalem credi oportere?Expergiſcamur aliquando homines boni, & ſaltem admoniti quod facillimū eſt attendamus,duas terras ſibi lateribus nō poſſe coniungi, niſi vtraque ſit corpus.Aut ſi ad iſtam etiam poſsit cōiūgi, craſsi & tardi, quæro vtrū & ipſa terra tenebrarū vnum latus habuerit,& cętera infinita ſicut terra lucis? Nō ita credunt, timent enim ne deo videatur ęqualis. Dicunt ergo illam per profundum immenſam, & per longū ſurſum verſus, aut ſupra illā ſpatia infinitæ inanitatis affirmant: & ne ipſa vel ſimplum, terra autē lu- F minis duplum tenere videatur, anguſtant eā à duobus etiam lateribus. Tanquam ſi vnus panis(ſic enim quod dicitur facilius videri poteſt)in quadras quatuor decuſſatim formetur,in quibus tres ſint cādidæ, vna nigra: modo de tribus candidis tolle diſtinctionē, & fac illas etiam ſurſum verſus & deorſum verſus & vndiq; retro infinitas. ſic ab eis eſſe creditur terra lucis. Illam vero nigram quadram fac deorſum verſus & retro infinitā, ſupra ſe autem immenſam inanitatem habere.Sic opinantur terram tenebrarum,ſic ab eis eſſe creditur. Sed hæc nimis attētè & ſtudioſe inquirētibus, quaſi ſecreta demonſtrant. Veruntamen ſi ita eſt,apparet terram tenebrarū à terra lucis duobus lateribus tangi.Et vtiq; ſi duobus tāgitur,duobus etiam tangit.certe iuxta vnū latus erat terra tenebrarum. Deinde quàm fœda figura lucis apparet,tanquam fiſſa vngula, nigro quodam cuneo ſubter arctato, illac tantum finita qua finditur, hians etiā & patēs deſuper interpoſito inani quicquid à ſuperficie terræ tenebrarum ſurſum verſus immenſum eſt: quàm deinde melior ipſius terræ tenebrarum figura oſtēditur. Siquidem illa findit,hæc finditur:illa inſeritur,hæc interpatet: illa in ſe nulli inanitati dat locum,hæc ab inferiori tantum parte laxa nō eſt, qua hoſtili cuneo ſubimpletur. Indocti ergo homines & auari cum maiorem honorē tribuūt multitudini partium q̄ vnitati,vt ſex partes darent terræ lucis,tres deorſum

Deliramentum de duplici terra. Cap.XXI.

De laterib^9 & figura terrarum. Cap.XXII.

A vobis, vt de nihilo terram luminis deum feciſſe fateamini:& non vultis credere, quòd ſi aliquod magnũ bonum, quod tamẽ illo ipſo eſſet inferius, deus ex nihilo facere potuit: potuit etiam, quia bonus eſt,& nulli bono inuidet, facere alterũ bonum quod illo priore eſſet inferius: potuit & tertium cui ſecũdum præponeretur, & deinde vſque ad infimum bonũ naturarum factarum ordinem ducere, donec vniuerſitas earum, non numero indefinito incerta diffluerct, ſed certo terminata cõſiſteret. Aut ſi nec de nihilo iſtam luminis terrã deum feciſſe vultis fateri, non erit exitus quo tãtas turpitudines & tam ſacrilegas opiniones euadatis. Aut videte certe, quoniam liberum eſt carnali cogitationi phãtaſmata qualia libuerit opinari, ne forte poſsitis aliã formam quamcunq; huic coniunctioni duarum terrarum inuenire: ne tam deteſtabilis & auerſanda rerum facies animo occurrat, terram ſcilicet dei, ſiue ſit eiuſdem naturæ qua† eſt deus, ſiue diuerſæ, in qua tamen dei regna fundata ſint, ita ingenti mole per immenſum iacere, vt per infinitum porrectis & apertis membris iaceat, quibus fœdiſsime atque turpiſsime ab inferiori parte reci-

† enim.

B piat etiam ipſum immenſæ magnitudinis inarctatũ illum cuneum terrę tenebrarum. Sed quicquid aliud inueneritis figuræ qua duæ iſtæ terræ ſibi coniunguntur, delere profecto Manichęi literas non poteſtis: non dico alias quibus expreſsius iſta deſcripſit (fortaſsis enim quia paucioribus notæ ſunt, minus periculi habere videantur) ſed iſtas ipſas de quibus nunc agitur, epiſtolæ fundamẽti, quæ ferè omnibus qui apud vos illuminati vocantur, ſolet eſſe notiſsima. Hic quippe ita ſcribitur, Iuxta vnam vero partem ac latus illius illuſtris ac ſanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immẽſa magnitudine. Quid expectamus amplius? Tenemus enim quòd iuxta latus erat. Quomodo libet iam fingite figuras, & qualia habeat liniamenta deſcribite: moles certe illa immenſæ terræ tenebrarum, aut recto latere adiũgebatur terræ lucis, aut curuo, aut tortuoſo, Sed ſi tortuoſo, & illa ſancta terra tortuoſum habet latus: nam ſi ipſa rectũ habeat latus, & tortuoſo huius latere tangitur, interpatent cauernæ quædam profundæ per infinitum inane, nec ſupra terram tantum tenebrarum inanitas erat, ſicut audire ſolebamus. Quod ſi ita eſt, quanto melius erat vt ſe aliquanto longius terra lu-

Terrarum coniunctio. Ca. XXVI.

C minis remoueret, atque illa inanitas tanta intereſſet, ne omnino poſſet à tenebrarum terra ex vlla parte cõtingi: immo etiam tantum ſpatium pateret inanis profunditatis, vt ſi qua gẽtis illius orirctur improbitas, etiam ſi temere in illam tranſilire vellent principes tenebrarum, quoniã nec volare poſſunt corpora niſi aëre corporeo ſupportentur, per illud inane præcipitati, & quia infinitum deorſum verſum eſſet, ad nullum aliquando fundum peruenientes, etiam ſi ſemper poſſent viuere, nunquam tamen dum deorſum ſemper feruntur, poſſent nocere. Si autem curuo latere adiungebatur, terra quoque lucis curuo eã ſinu deformiter recipiebat. Aut ſi introrſus iſta quaſi ſpecie theatri curua erat, curuam terræ luminis partem tali ſinu receptam, nõ minus deformi copulatione amplectebatur. Aut ſi iſta curuũ habebat latus, & illa rectum, nõ ex toto eam latere attingebat. Et vtique melius erat, ſicut ſupra dixi, vt nulla ex parte contingeret, tãtumq; inane intereſſet, vt & iuſto interuallo vtranq; terram ſeiũgeret, & temerarios improbos per infinitum præcipites nihil nocere permitteret. Quòd ſi recto latere latus rectum attingebat, nõ video quidẽ aliqua vel receptacula vel hiat*: ſed planè video tantam pacem tantámque ſecum terræ vtriuſq; D cõcordiam, vt maior coniunctio eſſe non poſsit. Quid enim ſpecioſius, quid conuenientius, quàm rectũ recto ita copulari, vt nulla ex parte ſinus vel flexus dirumpat aut dirimat naturalem ac ſtabilem per infinitum ſpatium loci & ab infinita æternitate iuncturam? Quæ recta latera vtriuſque terræ, etiam ſi interpoſito inani ſepararentur, non ſolũ per ſeipſa pulchra eſſent, quia tã recta eſſent: ſed interiecto quoq; interuallo ita ſibi cõgruerent, vt hinc atque inde pariles rectitudines etiam ſine vlla coniunctione, ipſa tamen ſimilitudine conuenirent. Cum autem accedit iſta coniunctio, quid concordius ac pacatius hac vtraque terra? Quid vero etiã ipſa copulatione duorum rectorũ laterum pulchrius dici aut cogitari poſsit, non inuenio. Quid faciam cum errore tanto peruerſis & conſuetudine implicatis miſerrimis animis? Non enim ſciunt iſti homines quid loquantur cum hæc loquuntur. Non enim attendunt. Rogo, nemo enim vos vrget, nemo in certamẽ premit, nemo præteritis inſultat erroribus, niſi qui diuinã miſericordiam expertus nõ eſt, vt careret erroribus. tantum id agamus, vt aliquando finiantur. Intuemini pau- E lulũ ſine animoſitate & amaritudine. Omnes homines ſumus: non vos, ſed errores & falſitates odimus. Quęſo intuemini paululum. Deus miſericordiarũ adiuua intuentes, & verum quærentibus interius lumen accẽde. Quid enim intelligimus, ſi non intelligimus rectũ melius eſſe quàm prauum? Quæro ergo à vobis ſi placide modeſtéque accipitis, rectum latus terræ tenebrarum, quod recto lateri terræ lucis adiungitur, ſi quiſpiã deprauaret, nullámne illi pulchritudinem adimeret? Neceſſe eſt fateamini, ſi latrare nolitis, non ſolum & ſi deprauetur, pulchritudinẽ auferri, ſed eam etiam pulchritudinem quam cum recto latere terræ luminis potuit habere communem. Hanc ergo auferens, & de recto prauum faciens, vt diſcordaret quod concordabat, & abhorreret quod congruebat, nunquid aliquam inde auferret ſubſtãtiam? Sic ergo diſcite, non ſubſtantiam malũ eſſe, ſed ſicut in corpore commutatione formæ in deterius, amitti ſpeciem vel potius minui, & fœdum dici quod pulchrũ antea dicebatur, & diſplicere corpus quod antea placuerat: ſic in animo rectæ voluntatiſ decus, quo pie iuſteq; viuitur, cõmutata in deterius voluntate deprauari: quo peccato effici animam miſe- F ram, quæ honeſtate rectæ volũtatis beatitatem obtinebat, nulla addita detractáve ſubſtãtia. Deinde etiam illud cogitate, quia etſi cõcedamus aliis cauſis latus terræ tenebrarum malum eſſe, quòd obſcurũ, quòd tenebroſum, vel ſi aliquid aliud dici poteſt, nõ tamen in eo quòd rectum eſt, malum eſt. Sicut ergo cõcedo in eius colore eſſe aliquid mali, ſic neceſſe eſt & vos concedatis eſſe in eius rectitudine aliquid boni. Nefas eſt itaque hoc quãtumcunq; bonum eſt, alienare ab artifice deo, à quo eſſe omne bonum quod in quacũque natura eſt, niſi credamus, pernicioſiſsime erramus. Quo modo ergo ille & ſummum malum eſſe dicit hãc terram, in cuius lateris rectitudine inuenio quantũ ad corpus attinet, nõ paruæ pulchritudinis bonũ: & ab omnipotente atque optimo deo eam vult eſſe penitus alienã, cum id ipſum bonum quod in illa inuenimus, cui alij tribuendum ſit, niſi authori bonorum omnium, non inueniamus? Sed malum erat, inquit, etiam illud latus. Puta malum eſſe, deterius eſſet certe ſi non rectum, ſed diſtortũ eſſet. Quo modo igitur eſt ſummum malũ quo poteſt aliquid cogitari deterius? Deinde neceſſe eſt aliquid

Ex rectitudine laterũ cõcludit bonitatẽ creaturarum à deo. Caput XXVII.

G boni ſit, quo carendo fit res quęcunque deterior. Carẽdo autẽ rectitudine fieret latus illud deterius. Ineſt ergo illi boni aliquid, rectitudo. Et nunquam mihi dicis vnde ineſt, niſi ad eum te contuleris à quo ſiue magna ſiue parua, omnia tamen bona eſſe fateamur. Sed iam à lateris huius conſideratione tranſeamus ad alia.

Diſtinguit Manichæus quinque naturas terræ tenebrarũ. Caput XXVIII.

Habitabant, inquit, in illa terra ignea corpora: genera ſcilicet peſtifera. Cum dicit, habitabant: animata vtique atque viuẽtia vult intelligi. Sed ne de verbo calumniari velle videamur, attendamus iſtos omnes habitatores terræ illius, quemadmodũ in quinque genera viua diſtribuerat. Hinc infinitę, inquit, tenebrę ex eadẽ manantes natura, inæſtimabiles cum propriis fœtibus: vltra quas erant aquæ cœnoſæ ac turbidæ cum ſuis inhabitatoribus: quarum interius venti horribiles & vehemẽtes cum ſuo principe & genitoribus. Rurſum regio ignea & corruptibilis cum ſuis ducibus & nationibus: pari more introrſum gens caliginis ac fumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa ſe innumerabiles principes, quorum omnium ipſe erat mens & origo. hæq; fuerũt naturæ quinque terræ peſtiferæ. H Animaduertimus quinq; naturas quaſi partes vnius naturæ, quam vocat terram peſtiferam. Hę ſunt autem: tenebræ, aquæ, venti, ignis, fumus. quas quinque naturas ſic ordinat, vt exteriores cæteris ſint tenebræ, à quibus numerare incipit. Intra tenebras aquas cõſtituit, intra aquas ventos, intra ventos ignem, intra ignem fumum. Et habebant iſtæ quinque naturæ ſua quæque genera inhabitatorum ſuorum, quę nihilominus quinq; ſunt. Quæro nanq;, vtrum genus vnum habitantium fuerit in omnibus quinque naturis, an diuerſa genera, ſicut naturæ ipſæ diuerſæ ſunt? Diuerſa fuiſſe reſpondent, & de aliis libris ita docent, quòd tenebras habitauerũt ſerpẽtes: aquas natantes, ſicut ſunt piſces: ventos volãtes, ſicut ſunt aues: ignes quadrupedes, ſicut ſunt equi, leones, & cętera huiuſmodi: fumum bipedes, ſicut ſunt homines.

Ex quinq; naturis illis terræ tenebrarũ probat Manichæorũ falſitatẽ. Cap. XXIX.

Quis igitur iſta ordinauit? quis diſtribuit atq; diſtinxit? quis numerum, qualitates, formas, vitam dedit? Hæc enim omnia per ſe ipſa bona ſunt, nec inuenitur vnde cuique naturæ niſi ab omniũ bonorum deo authore tribuantur. Non enim ſicut chaos deſcriberemus, quo modo etiam inſinuare Poëtæ ſolent, informem quandam materiem, ſine ſpecie, ſine qualitate, ſine menſura, ſine numero & pondere, ſine ordine ac diſtĩctione, cõfuſum neſcio quid, atq; I omnino expers omnis qualitatis: vnde illud quidã doctores Græci ἄποιον vocant. Nõ ergo ſic iſti hanc quã vocant terram tenebrarum inſinuare conãtur, ſed omnino aliter longeq; diuerſe atque contrarie latus lateri adiungunt atque collinunt: naturas quinq; numerant, diſtinguũt, ordinant, qualitatibus propriis enunciant, nec eas deſertas ac infœcundas eſſe permittunt, ſed ſuis inhabitatoribus complent: eiſdemq; ipſis formas congruas & ſuis inhabitationibus accommodas tribuunt, & quod antecellit omnibus, vitam. Hæc tanta bona enumerare, & ab authore omnium bonorũ deo aliena eſſe dicere, hoc eſt nec in rebus agnoſcere tãtum ordinis bonum, nec in ſe tãtum erroris malum.

Infra ca. 30

Oſtendit nõ eſſe ſummũ malum in quibus dicit Manichæus. Cap. XXX.

Sed iſta, inquit, genera quinque illas naturas inhabitantia, ſæua erãt atque peſtifera. quaſi ego in eis ſæuitiam peſtemq; laudauerim. Ecce ego tecum vitupero quę in illis mala eſſe criminaris, lauda tu mecum quæ in illis bona ipſe commemoras: ita videbis bona malis permixta te velle conſtituere pro ſummo & extremo malo. Vitupero ibi tecum peſtẽm, lauda ibi mecum ſalutem. Non enim genera illa vel gigni, vel nutriri, vel inhabitare terram K illam ſine ſalute aliqua potuiſſent. Vitupero ibi tecum tenebras, lauda ibi mecum fœcunditatem. Tenebras enim dicis inæſtimabiles, & addis tamen, cum propriis fœtibus: quanquam tenebræ nõ ſint corporeæ, totumq; hoc nomẽ lucis abſentia eſt: ſicut nuditas, carere veſtitu: & inanitas, vacare corporis plenitudine: ac propterea tenebræ nihil gignere potuerũt, quãuis terra potuerit tenebroſa, id eſt carẽs luce, aliquid gignere. Sed interim hæc omittamus, fœdus aptum ſaluti & quædam cõcordia numeroſa, ordinat atq; in vnitatem coædificat membra naſcentium, ſibi inuicem moderationis pace congruentia. Quę omnia quis non intelligat maiori laude, quàm tenebras vituperatione dignãda? Vitupero ibi tecum cœnum turbidum aquarum, lauda ibi mecum & ipſam ſpeciem qualitatemq; aquarum, & inhabitatorum natantium membra congruentia, vitam corpus continentem & regentem, & omne temperamẽtum ſui generis valetudini accommodatum. Quantumuis enim aquas cœnoſas turbidáſque reprehendas, eo tamen quòd tales aquas dicis, vt animantia ſua poſſint & gignere & continere, ſpeciem illius qualiſcunq; L corporis & partiũ ſimilitudinem, qua in vnam formãtur pacãturq; qualitatem, auferre non potes: quia ſi abſtuleris, nullũ erit corpus: quæ omnia, ſi es homo, ſentis eſſe laudanda. Et quantumuis illorum inhabitatorum ſæuitiam, & inter impetus, dilacerationes & vaſtationes exaggeres, nõ eis tamen adimis numeroſos formarum terminos, quibus ſibi ſingula eorum corpora membrorum parilitate pacata ſunt, & temperamẽtum ſalutis & moderamẽ formæ, partes ſui corporis in vnitatem amicitiæ cõcordiæq; redigentis. quæ ſi humano ſenſu intueris, vides plus eſſe laudanda quàm vituperãda quæ diſplicent. Vitupero ibi tecum horrorẽ ventorum, lauda ibi mecum eorundem ventorum ſpirabilem nutricemq; naturam, & ſpeciem corporis, cõgruẽtia partium continuati atque diffuſi: (quibus rebus omnibus illos inhabitatores ſuos poterãt & gignere & alere, & ſalubriter cõtinere:) eorumq; inhabitatorum cum cætera quæ in omnibus animantibus ſuperiori ratione laudata ſunt, tum proprie impigros & faciles vnde velint & quò velint tranſitus, & alarum in volatu cõcordem niſum, & non imparem motum. Vitupero ibi tecum corruptionem ignis, lauda ibi mecum genitalem M ignem & vigentẽ, opportunamq; eius temperationem naſcẽtibus, & vt caleſcerent, † & vt ſuis numeris liniamẽtiſque perficerentur, & vt viuere atque habitare ibi poſſent: quæ omnia nõ ſolum in ignis habitatione, ſed in ipſis quoque habitantibus mirãda & laudanda eſſe cognoſcis. Vitupero ibi tecum obſcuritatẽ fumi, & immanitatem principis qui in eo (ſicut dicis) morabatur: lauda ibi mecũ, quòd vel in ipſo fumo nullam partem inuenis diſsimilem cæteris: ex quo in genere ſuo partium inter ſe ſuarum cõgruentiam modúmque cuſtodit, vt quadã vnitate ſit quod eſt: quæ nemo ſobrie cõſiderat, & non mirabiliter laudat. Quid quòd etiam fumo addis vim potentiamq; generandi, quando eidem quoq; inhabitatores principes tribuis: vt quod hic nũquam vidimus, ibi fumus fœcundus ſit, & ſalubrem ſuis habitatoribus tribuat manſionem?

2. ſen. di. 11 cap. ſecũdũ hãc, in fine. Et ca. Attende.

† coaleſcerent.

Non ſtatim malũ quod minus bonum eſt. Ca. XXXI.

Quòd etiam in ipſo fumi principe immanitatem ſolã aduertiſti quam vituperares, nónne debuiſti attendere cætera quæ te in eius naturæ laudem cogerent? Habebat enim animam & corpus, illam viuificãtem, hoc vita inſpiratum: cum illa regeret, hoc obtemperaret: illa præiret, hoc ſubſequeretur;

A quaeretur:illa contineret,hoc nõ deflueret:illa moueret in numeros, hoc numeroſa mẽbrorum cõpagine ſtabiliretur.Nónne te ad laudem mouet in hoc vno principe vel pax ordinata,vel ordo pacatus?Quod autẽ de vno dictum eſt,hoc de caeteris intelligi licet.Sed enim erat in alios ſeuerus & immanis.non hoc laudo,ſed illa quae non vis attendere.Quae ſi vel admonitus intuetur atque conſiderat quiſquis Manichęo temere credidit,ſine dubitatione cognoſcit,cum de iſtis naturis loquitur,de bonis quibuſdam ſe loqui : ſed nõ ſummis & infabricatis,ſicuti eſt deus vna trinitas:neque de his fabricatis quę ſublimiter ordinata ſunt,ſicuti ſunt angeli ſancti & beatiſsimae poteſtates : ſed de infimis , & ꝑ ſui generis modulo in imo rerũ ordinatis bonis:quę dum comparantur ſuperioribus , vituperandae ab imperitis exiſtimantur:& dum conſiderantur quantum his deſit boni, quod illis adeſt, eiuſdem boni abſentia mali nomen tenet.Et ego quidem propterea ſic de iſtis naturis diſputo , quoniam ea nominantur quae in hoc mundo nota ſunt nobis.Nouimus enim tenebras,aquas,vẽtos, ignem,fumum:nouimus etiam animalia ſerpentia,na-
B tantia,volantia,quadrupedia,bipedia.In quibus omnibus,exceptis tenebris,quę vt dixi nihil ſunt aliud quàm lucis abſentia , quae oculis non videndo diſcernuntur, ſicut ſilentium auribus non audiendo,nõ quia tenebrę ſunt aliquid,ſed quia lux nõ eſt : ſicut dicimur auribus percipere ſilentium,nõ quia eſt aliquid, ſed quia ſonus nõ eſt.Exceptis ergo tenebris in hac enumeratione,cęterae naturae ſunt etiã omnibus notae : quarum ſpeciem quia in quantumcunque eſt, laudabilis & bona eſt, nemo prudens abalienat ab authore omnium bonorum deo.

Meliora noſtris, quae Manichaei volunt eſſe ſumma mala. Caput XXXII.

Nam ille Manichaeus (cut voluit naturas quas hic dicit ordinare in phantaſmatibus ſuis velut in gente tenebrarum,omnino falſus eſſe conuincitur.Primo, quia tenebrae nihil poſſunt gignere, vt dictum eſt. Sed nõ tales,inquit,erant illę tenebrae,quales hic noſti. Vnde ergo me de illis doces ? An forte tam verboſus doctrinae pollicitator cogis vt credam?Sed fac me credere:illud tamen ſcio,quòd ſi non habebant aliquam faciem,ſicut iſtę non habent,nihil generare potuerunt:ſi autem habebant, meliores erant. Tu autem cum dicis non fuiſſe tales,quaſi peiores aliquas credi cupis.Poſſes dicere etiam ſilentium,quod ſic eſt auribus,vt tenebrae
C oculis, aliqua ibi ſurda vel muta animalia genuiſſe : vt cum tibi diceretur,non eſſe aliquam naturam ſilẽtium: reſponderes,ſed nõ tale ſilentium erat quale hic noſti. vt omnino quod velles diceres eis , quos ſemel vt tibi crederent deceperiſſes:quanquam id quod eum induxit, vt in tenebris ſerpẽtia nata eſſe cõfingeret, in ipſis quidem primordiis naſcentium potuit bene animaduerti. Sed ſunt ſerpentes qui tam acute vident, & ſic praeſentia lucis exultant,vt grauiſsimum teſtimonium contra eum dicere videantur.Deinde in aquis natantia facile fuit hic dicere,& ad illa trãſire phãtaſmata.ſic & in vẽtis volãtia,quoniam huius craſsioris aëris impulſus, in quo aues volant,ventus dicitur. In igne vero quadrupedia vnde illi fingere in mẽtem venerit neſcio. Et tamen fruſtra hoc non dixit,ſed parum attendit,& errauit nimis. Hanc enim rationem ſolent reddere , quòd quadrupedes edaces ſint,& in cõcubitum multum ferueant.Sed multi homines edacitate ſua ſuperãt quamlibet quadrupedem: qui certe bipedes ſunt , quos non ignis,ſed fumi eſſe filios dicit.Anſeribus vero nõ facile quicquam edacius inuenitur:quos ſiue in fumo ponat, quia bipedes ſunt:ſiue in aquis,quia natare amant : ſiue in ventis , quia pennati ſunt , & interdum volant : ad D
ignem certe ſecundum eius diſtinctionem non pertinent.Quod autem attinet ad feruorem cõcubitus,credo eum animaduertiſſe hinnientes equos,& ſępe morſis frẹnis raptos in foeminas:quod animaduerſum dum vult cito ſcribere, nõ attendit paſſerem parietinum,in cuius comparatione quiuis admiſſarius frigidiſsimus inuenitur. Bipedes vere in fumo cum ab eis quaeritur quare ordinauerit,reſpondent elatum & ſuperbum eſſe bipedum genus. Hinc enim homines originem trahere dicunt : & quoniã fumus globoſus & quaſi tumidus in auras erigitur, ſuperbis eſſe ſimilem nõ abſurde attenderũt. Quae animaduerſio ſufficere debuit ad aliquam ſimilitudinem dandam de ſuperbis hominibus, ſiue allegoriã vel formandam vel intelligendam: non tamen vt ideo bipedes animantes in fumo & de fumo nati eſſe credãtur.Nam & in puluere naſci debuerunt, quia ſaepe non minore ambitu & elatione ſurgit in coelum:& in nebulis,quia plerunque de terra ita exhalantur , vt longe intuentibus incertum etiam faciant, fumúsne an illae ſint. Poſtremo cur in aquis & ventis de E
habitandi patientia ad habitatores ductũ eſt argumentum ? quia videmus & natantia in aquis, & volantia in ventis viuere. Ignis vero & fumus nõ deterruit hominem mentientem,vt puderet eum tales ibi habitatores conſtituere,quibus nihil cõſtitueretur abſurdius? Nam quadrupedem ignis incendit atque corrumpit,& bipedes fumus offocat atque necat. Vel hinc certe cogitur fateri,ſe meliores dicere in gente tenebrarũ iſtas fuiſſe naturas,vbi vult omnia peiora credi. Siquidem ibi gignebat ignis quadrupedem & nutriebat,& continebat innoxie vel etiam commodiſsime. Similiter & fumus bipedes ſuos clementiſsimo ſinu editos, non ſolum ſine moleſtia, ſed vitaliter atque indulgẽter vſque ad illum principatum educabat & continebat.Ita oſtendũtur iſta mendacia,animaduerſione rerum quae vidẽtur in mundo, minus diligẽti minuſq; ſolerti, carnali ſenſu cõcepta, & phãtaſmate parturita, & temeritate edita atque conſcripta,haereticorum numerum auxiſſe.

Malum eſſe naturae accedit. Cap. XXXIII.

Sed illo genere magis vrgendi ſunt , vt intelligant ſi poſſunt,quàm vere in catholica dicatur,omnium naturarum eſſe authorem deum, quo de genere ſuperius agebam cum dicerem, Vitupero tecum peſtem,caecitatem,coenoſitatem turbidam, horribilem vehemẽtiam, F
corruptibilitatem,immanitatem principũ , & his ſimilia.Lauda tu mecũ ſpeciem, diſtinctionem, ordinationem, pacem, vnitatem formarum , membrorum congruentias,& numeroſas parilitates,vitalia ſpiramẽta & nutrimenta,temperamẽtum ſalutis,regimen & moderamen animae , famulatúſq; corporum ſimilitudinem, concordiamq; partium in ſingulis naturis, vel quae habitabãt vel quę habitabantur, & caetera huiuſmodi. Sic enim intelligent, ſi tamen ſine pertinacia velint attendere , iam & bona & mala ſe miſcere cum loquũtur de illa terra,vbi ſolum & ſummum malum fuiſſe crediderunt. Itaque ſi tollantur illa quae mala enumerata ſunt, bona illa quae laudata ſunt , ſine vlla vituperatione remãnere:ſi autem bona ipſa tollantur,nullam remanere naturam : ex quo iam videt qui poteſt videre , omnem naturam inquantũ natura eſt , bonum eſſe:quia ex vna eademq; re in qua & ego quod laudarem , & ille quod vituperaret inuenit,ſi tollãtur ea quae bona ſunt, natura nulla erit : ſi autem tollantur ea quae diſplicent , incorrupta natura remanebit. Tolle aquis vt nõ ſint coenoſae & turbidae,remanẽt aquae purae atque tranquillae:

G tolle de aquis partium concordiam, nõ erunt aquæ. Si
ergo malo illo adempto, manet natura purgatior: bo-
no autem detracto, non manet vlla natura: hoc ibi fa-
cit naturam, quod bonum habet: quod autem malum,
non natura ſed contra naturã eſt. Tolle de ventis hor-
rorem & nimium impetum qui tibi diſplicet: potes co-
gitare ventos lenes atque moderatos. Tolle de ventis
partium ſimilitudinem, qua eorum corpus in vnitatem
continuatur, & ſibi pacatur vt corpus ſit: nulla ſuberit
natura quam cogites. Longum eſt cætera perſequi, ſed
manifeſtum eſt eis qui nullo ſtudio partium iudicant,
cum iſtæ naturæ commemorãtur, adiungi eis quædam
quibus diſpliceãt, quæ cum detrahimus, naturæ melio-
res manent. Vnde intelligitur eas inquantum naturæ
ſunt, bonas eſſe, quia cum eis viciſsim omne quod bo-
num habẽt detraxeris, naturæ nullæ erũt. Animaduer-
tite etiam qui recte vultis iudicare, illum quoq; princi-
pẽ immanem: cui ſi auferatur immanitas, attẽdite quã-
ta laudabilia remanebunt: cõpago corporis, membro-
rum hinc atque inde congruentia, formę vnitas, & pax
cõtextarum inter ſe partium: animæ regentis ac vege-
H tantis, famulantiſq; & vegetati corporis ordo & diſpo-
ſitio. Quæ omnia bona ſi auferantur, & ſi qua forte mi-
nus enumeraui, nulla prorſus natura ſubſiſtit. Sed
fortaſſe dicetis, illa mala de talibus naturis nõ poſſe au-
ferri, & ideo naturalia debere accipi. Non nunc quęri-
tur quid poſsit, vel non poſsit auferri: ſed certe nõ par-
uum lumen eſt ad intelligẽdum, omnes naturas inquã-
tũ naturæ ſunt, bonas eſſe: quòd ſine illis malis cogita-
ri bona illa poſsint: ſine bonis autem illis nulla natura
cogitari poteſt. Nã ſine turbatione cœni poſſum aquas
cogitare: ſine pace autem cõtinuatarum partium, nulla
ſpecies corporis animo occurrit, aut vllo modo ſenti-
ri poteſt: ac per hoc nec illæ aquæ cœnoſæ ſine iſto bo-
no eſſe potuerũt, quo bono fiebat, vt aliqua natura cor-
porea poſſet eſſe. Nam quod dicitis, quòd illa mala de
naturis talibus non poſſunt auferri, reſpõdetur, quòd
& illa bona de naturis talibus non poſſunt auferri. Cur
ergo iſtas res propter mala quæ auferri non poſſe arbi-
tramini, mala naturalia vocare vultis: propter bona ve-
ro quę auferri non poſſe conuincimini, bona naturalia
vocare nõ vultis? Reſtat vt quæratis, (nã ipſa ſolet eſſe
vox vltima) vnde ſint illa mala quæ mihi quoq; diſpli-
I cere dicebam. Reſpondebo fortaſſe, ſi vos prius dixeri-
tis, vnde ſint illa bona, quæ vos quoq; laudare cogimi-
ni, ſi abſurdiſsimi cordis eſſe non vultis. Sed quid ego
iſtud quærã, cum vtrique fateamur, omnia quæcunque
& quãtacunque bona ſunt, ab vno deo eſſe qui ſumme
bonus eſt? Reſiſtite ergo voſipſi Manichæo, qui tot &
tãta bona quæ commemorauimus iuſteq; laudauimus,
pacem cõcordiamq; partium in vnaquaque natura, ſa-
lutem valentiamq; animantium, & cætera quę repetere
iam piget, ita in terra commentitia tenebrarum eſſe ar-
bitratus eſt, vt ab illo deo, quem bonorũ omnium fate-
tur authorem, alienare conaretur. Non enim ea bona
vidit, dum hoc ſolũ attendit quod diſpliceret: tãquam
ſi quiſpiã leonis fremitu exterritus, & eum intuens tra-
hentem ac dilaniãtem pecorum aut hominum corpo-
ra quęcunque apprehendiſſet, puerili quadam infirmi-
tate animi tanto timore percelleretur, vt ſolam ferita-
tem leonis intuens atque ſæuitiã, cętera eius negligens
omnino atq; prætereũs, naturam illius animantis non
tantùm malum ſed magnum etiam malum eſſe clama-
ret, tãto ſcilicet exaggeratius, quãto timidi⁹. At ſi edo-
mita feritate dulcem leonem mãſuetumq; videret, pręſ-

Sola mala conſiderant Manichæi. Caput. XXXIIII.

ſertim ſi nunquã antea fuiſſet de illa beſtia territus, tũc K
vacaret ſecuro atque intrepido leonis pulchritudinẽ
cõſiderare atque laudare. De quo ego nihil dicam niſi
quod ad rem maxime pertinet, fieri poſſe, vt aliqua na-
tura offendat ex aliquo, & in totum naſcatur odium:
cum manifeſtum ſit multo meliorem eſſe ſpeciem verę
ac viuæ beſtiæ, etiam cum terret in ſyluis, quàm imita-
tæ atq; ſimulatæ cum in pariete picta laudatur. Hoc er-
go errore ille nos nõ decipiat, nec cęcos faciat ad con-
ſiderandas naturarum ſpecies, cum quædã in eis ita re-
prehẽdit, vt omni ex parte cogat diſplicere, quod om-
ni ex parte reprehendere non poteſt. atquę hoc modo
animum ad æquum iudicium componẽtes, quæramus
iam vnde ſint cum illis bonis mala, quę me quoque im-
probaturum dicebam. Quod facilius videbimus, ſi in
vnum nomen potuerimus cuncta conferre. Quis e-
nim dubitet totum illud quod dicitur malum, nihil eſ-
ſe aliud quàm corruptionem? Poſſunt quidẽ aliis atque
aliis vocabulis alia atq; alia mala nominari, ſed quod
omniũ rerum malũ ſit, in quibus mali aliquid animad-
uerti poteſt, corruptio eſt. Sed corruptio peritæ animæ
imperitia vocatur, corruptio prudentis imprudentia, L
corruptio iuſtitiæ iniuſtitia, corruptio fortitudinis
ignauia, corruptio quietis atque tranquillitatis cupidi-
tas vel metus vel triſtitia vel iactantia. Deinde in cor-
pore animato, corruptio ſanitatis dolor & morb⁹, cor-
ruptio virium laſsitudo, corruptio quietis labor. Dein-
de in ipſo loco corporis, corruptio pulchritudinis fœ-
ditas, corruptio rectitudinis prauitas, corruptio ordi-
nis peruerſitas, corruptio integritatis diſciſsio aut fra-
ctura aut diminutio. Longũ eſt & difficile, & harũ rerũ
quas cõmemoraui, & aliarum innumerabilium omnes
corruptiones nominatim enũciare, cũ etiã multæ quæ
dicuntur in corpore, poſsint & in anima dici, & innu-
merabilia ſunt, in quibus propria vocabula corruptio
teneat. Veruntamen videre iam facile eſt nihil nocere
corruptionem, niſi quòd labefacit naturalem ſtatum,
& ideo eam nõ eſſe naturã, ſed contra naturã. Quòd ſi
nõ inuenitur in rebus malũ niſi corruptio, & corruptio
non eſt natura, nulla vtiq; natura malum eſt. Sed ſi hoc
forte intelligere nõ valetis, illud attendite, quòd omne
quod corrumpitur, bono aliquo minuitur: quia ſi non M
corrumperetur, incorruptũ eſſet: ſi vero etiam nõ poſ-
ſet omnino corrũpi, icorruptibile eſſet. Neceſſe eſt au-
tem vt ſiue incorruptio ſiue incorruptibilitas, bonũ ſit,
ſi malũ eſt corruptio. Sed nunc de natura incorrupti-
bili nulla quæſtio eſt: de his agitur quæ poſſunt corrũ-
pi, quæ dum non corrumpuntur, incorrupta dici poſ-
ſunt, incorruptibilia nõ poſſunt. Illud enim ſolũ incor-
ruptibile proprie dicitur, quod non tantũ nõ corrum-
pitur, ſed etiam nulla ex parte corrumpi poteſt. Incor-
rupta ergo quæcunq; ſunt, & tamen corrumpi poſſunt,
cum corrũpi cœperint, eo ipſo bono minuũtur quo in-
corrupta erant: & magno quidem bono, quia magnum
malum eſt corruptio: & quãdiu in eis augeri corruptio
poteſt, tandiu habent bonũ quo minuantur. Quapro-
pter naturę illæ quas in tenebrarũ terra fuiſſe cõfingit,
aut poterant corrumpi, aut non poterant. Si non pote-
rant, incorruptibiles erãt: quo bono ſuperius nihil eſt.
Si poterant, aut corrumpebãtur, aut non corrumpebã-
tur. Si nõ corrumpebantur, incorruptæ erãt: quod vi-
demus ſine magna laude dici non poſſe. Si autẽ corrũ-
pebãtur, minuebãtur illo tam magno bono. Si minue-
bãtur bono, habebant bonũ quo minuerentur. Quòd ſi
habebãt bonum, non erant naturæ illæ ſummum ma-
lum,

Vbicunque corruptio, ibi bonum fuit. Caput XXXV.

De natura boni. ca. 20

2. ſen. diſt. 34. ca. Oſtẽſa.

A lum, & omnis Manichæi fabula falſa eſt. *[Vnde corruptio boni. Caput XXXVI.]* Sed quoniam quæſiuimus quid eſſet malum, neq; hoc naturam, ſed cõtra naturam eſſe cognouimus, cõſequenter quærendũ eſt, vnde ſit, quod ille ſi feciſſet, minus fortaſſe in has tãti erroris anguſtias laberetur. Præpropere quippe ac præpoſtere quæſiuit vnde eſſet, quod primo nõ quæſierat quid eſſet. Et ideo nullo modo poterant quærẽti occurrere niſi vana phãtaſmata, quib⁹ difficile animus carnalibus ſenſibus multum paſtus exuitur. Dicat ergo aliquis, non iam certare, ſed nõ errare deſiderãs: vnde eſt iſta corruptio quòd quaſi generale malũ rerum bonarum, ſed tamen corruptibilium eſſe cõperimus? Qui talis quærit, cito inueniet magno ardore verum petẽs, *[Matth.7.]* & cõſtanti perſeuerãtia pie pulſans. Per homines enim cõmemoratio aliqua ſignis verborum fieri poteſt, Docet autem vnus verus magiſter, *[Matth.23.]* ipſa incorruptibilis veritas, ſolus magiſter interior: qui etiam exterior factus eſt, vt nos ab exteriorib⁹ ad interiora reuocaret: & formam ſerui accipiens, vt eius ſublimitas ſurgentibus innoteſceret, *[Philip.2.]* iacẽtibus humilis apparere dignatus eſt. In B eius nomine ſupplices ſimus, & per eum miſericordiã patris implorantes iſta quæramus. Primo enim breuiſſime reſpõderi poteſt quærentibus vnde corruptio eſt, cum dicitur, Ex eo quòd hæ naturæ quæ corrumpi poſſunt, non de deo genitæ, ſed ab eo de nihilo factæ ſunt: quas quoniam bonas ratio ſuperior demonſtrauit, nemo poteſt recte dicere, nõ deum bona feciſſe. Si autem dixerit ſumme bona feciſſe, oportet intelligat ſummũ bonum ipſum eſſe qui fecit hæc bona. *[Solus deus ſumme bonus. Caput XXXVII.]* Quid mali, inquis, fieret, ſi & illa fierent ſumme bona? Et tamen ſi quis ex nobis quæreret accepto & credito deo patre ſummo bono, ſi eſſet aliud ſumme bonũ, vnde eſſe pie nobis videretur, nullo modo recte reſpõderemus, niſi de deo patre qui ſumme bonus eſt. Quod ergo de illo eſt, meminerimus natum de illo eſſe, nõ ab eo factũ de nihilo: & ideo & hoc ſumme, id eſt, incorruptibiliter bonũ eſſe. videmúſq; iniuſte flagitari, vt tam ſumme bona ſint quæ fecit de nihilo, quàm ſumme bonus eſt quẽ de ſe genuit, quem niſi vnũ genuiſſet, non id quod ipſe eſt genuiſſet, quia ipſe vnus eſt. Quapropter de vnico *[Ioan.1.]* quidẽ filio per quem facta ſunt à patre omnia bona de nihilo, imperite atque impie fratres querũtur, niſi ex eo C quòd in homine apparere dignatus eſt. Nã ideo & vnigenitus ĩ ſcripturis & primogenitus dicitur. Vnigenitus à patre, primogenitus ex mortuis. *[Ibidem.]* Et vidimus, inquit, gloriã eius tanquã vnigeniti à patre plenum gratia & veritate. *[Roma.8.]* Et Paulus dicit, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quòd ſi dixerimus, nõ iam eſſe iſta bona quæ de nihilo facta ſunt, ſed tantum dei naturam bonam eſſe, inuidemus tãtis bonis: & vox impia eſt, iniuriam putare, non hoc eſſe quod deus eſt, & ideo nolle eſſe aliquod bonũ, quoniã ei præponitur deus. Quæſo patere naturã animæ rationalis aliquãto minus eſſe quàm deus eſt, & tanto minus, vt poſt iſtũ te melius aliquid nõ ſit. Patere, inquam, & miteſce illi, ne te adhuc repellat in infima, vbi per anguſtias pœnales etiã atque etiã bonum quod es, vileſcat tibi. Superba es in deum, ſi indignaris quòd te antecedit: & nimis contumelioſe de illo ſentis, ſi nõ ineffabiliter gratularis tã magnum bonum eſſe te, vt ſolus ſit ille præſtãtior. Quo conſtituto atque firmato, illud ne dixeris ô anima humana, Me ſolã naturam deus facere debuit: nollẽ vt poſt me aliquid boni fieret. Non enim quod bonũ eſt poſt deum, iam debuit eſſe nouiſſimum. Et hinc maxime apparet quãtam tibi tribuerit dignitatem, quòd deus qui ſolus tibi naturaliter dominatur, fecit alia bona quibus tu D quoq; dominareris. Nec mireris quòd nũc tibi nõ omnimodo ſeruiunt, & te aliquãdo etiã crucient, quia dominus tuus maiorem poteſtatẽ habet in ea quæ tibi ſeruiunt, quàm tu in ipſa, tanquã in ſeruos ſeruorum ſuorum. Quid ergo mirũ ſi tibi peccanti, id eſt, nõ obtemperanti domino tuo, pœnalia quibus dominabaris effecta ſunt? Quid enim tã iuſtum? & quid iuſtius deo? Hoc nanque humana natura in Adã meruit, de quo non eſt hic diſputãdi locus: ſed tamen dominator iuſtus & iuſtis præmiis & iuſtis ſuppliciis approbatur, beatitate recte viuentium, pœnaq; peccãtium. Nec tamen ſine miſericordia derelicta es, quæ certis rerum temporũmque mẽſuris vocaris vt redeas: ita recto moderamine altiſſimi conditoris, quouſque ad bona terrena peruentum eſt, quæ corrũpuntur & reformãtur, vt haberes ſupplicio mixta ſolatia, & vt laudares deum delectata ordine bonorũ, & refugeres in eũ exercitata experimentis malorum. Ita inquantũ tibi terrena ſeruiunt, docẽt te eſſe dominã ſuam: inquantum autem moleſta ſunt, docent E vt ſeruias domino tuo. *[Natura à deo, corruptio ex nihilo. Caput XXXVIII.]* Quapropter quãuis ſit malum corruptio, & quanuis non ſit à conditore naturarum, ſed ex eo ſit, quòd de nihilo factæ ſunt: tamen etiã ipſa illo regente & gubernante omnia quæ fecit, ſic ordinata eſt, vt non noceat niſi naturis infimis ad ſupplicium damnatorũ, & exercitationem admonitionemq; redeuntiũ, vt inhærendo deo incorruptibili maneant incorrupti, quod vnũ eſt bonum noſtrũ: ſicut per Prophetam dicitur, Mihi autem inhærere deo, bonum eſt. *[Pſal.72.]* Neq; illud dixeris, Non faceret deus naturas corruptibiles. inquantũ enim naturæ ſunt, fecit deus: inquãtum autẽ corruptibiles, non deus fecit. Non enim eſt ab illo corruptio, qui ſolus eſt ĩcorruptibilis. Si hoc capis, gratias age deo: ſi nõ capis, quieſce, & noli temere nõdum intellecta damnare: ſupplexq; illi, qui lumen mentis accendit, attẽde vt intelligas. Cum enim dicitur natura corruptibilis: non vnũ, ſed duo nomina dicũtur. Item cum dicitur, Deus fecit ex nihilo: nõ vnũ, ſed duo nomina audiuimus. Redde ergo iſtis ſingulis illa ſingula: vt cum audis naturã, ad deũ pertineat: cum audis corruptibilem, ad nihilum: ita tamẽ, vt ipſæ corruptiones quãuis nõ ſint ex dei arte, in eius tamẽ poteſtate ſint diſponendæ pro rerũ ordine, & meritis animarũ. Ideo re- F cte dicimus ab illo eſſe præmiũ atq; ſuppliciũ. Ita enim fecit corruptionem, vt poſsit corruptioni eũ dare, qui corrumpi meruit, id eſt, qui ſeipſum cœperit peccando corrumpere, vt cruciantem ſentiat corruptionem inuitus, qui blandientem illicita oblectatione concupiſcẽtiam volens commiſit. *[Mala quomodo ſint à deo. Caput XXXIX.]* Non enim in veteri teſtamẽto tantum ſcriptum eſt, Ego facio bona, & cõdo mala: *[Eſaia.45.]* ſed euidẽtius in nouo, vbi dominus dicit, *[Matth.10.]* Nolite timere eos qui corpus occidũt, & amplius non habent quid faciãt: ſed eum timete, qui cum corpus occiderit, habet poteſtatẽ animã mittere in gehennam. Voluntariæ autẽ corruptioni addi iudicio diuino pœnalẽ corruptionem, manifeſtiſsime Paulus Apoſtolus atteſtatur, cum dicit, *[1.Cor.3.]* Tẽplum enim dei ſanctũ eſt, quod eſtis vos, quiſquis tẽplum dei corruperit, corrumpet eũ deus. Quod ſi in veteri lege dictum eſſet, quibus inuectionibus iſti impetũ facerent accuſantes quaſi corruptorem deum? Quod verbũ metuẽtes multi Latini interpretes, noluerũt dicere corrũpet, ſed diſperdet illũ deus: & nõ deuitantes à re ipſa, offenſionẽ vocabuli deuitarunt. Quanquã iſti nõ minus inueherẽtur in perditorẽ deũ, ſi hoc in veteri lege aut in Prophetis inuenirent. Sed Græcis

G exēplaribus cōuincuntur,in quibus apertiſsime ſcriptū
eſt, Quiſquis templum dei corruperit, corrumpet illū
deus.Quòd ſi quis ab eis quærat,quo modo dictum ſit,
ne corruptor putetur deus,exponunt ſtatim, Corrūpet
dictum eſſe, corruptioni tradet: vel ſi quo alio modo
poſſunt.Quo animo ſi eſſent in veterem legem,& mul-
ta ibi miranda intelligerēt: & nondum intellecta non
cum odio lacerarent,ſed cum honore deferrent.

Corruptio tendit ad non eſſe. Cap. XL.

Quiſquis autem nondum credit ex nihilo eſſe cor-
ruptionem,proponat ſibi hæc duo,eſſe,& nō eſſe,quaſi
ex diuerſis partibus intelligendi gratia, vt cum tardis
tardius ambulemus: deinde velut in medio conſtituat
aliquid,vtpote corpus animantis,& quęrat hoc ſecum,
dum formatur illud corpus,& naſcitur: dū augetur e-
ius ſpecies,nutritur,conualeſcit,roboratur,decoratur,
firmatur inquantum manet,& inquantum ſtabilitur,in
quam partem tendat,vtrum ad eſſe,an non eſſe:nō du-
bitabit quidē eſſe aliquid in ipſis etiam primordiis: ſed
quantò magis forma & ſpecie & valentia conſtabilitur
atque formatur,tantò magis fieri vt ſit, & in eam partē
tendat, qua poſitum eſt eſſe. Nunc ergo incipiat cor-
H rumpi,debilitetur omnis ille ſtatus,langueſcant illę vi-
res,marceſcat robur,forma fœdetur,diſsiliat compago
mēbrorum,contabeſcat & defluat concordia partium:
quærat etiam nunc per iſtam corruptionem quò tēdat,
vtrum ad eſſe,an non eſſe? Nō puto vſqueadeo cæcum
& tardum,vt dubitet quid ipſe reſpondeat,& non ſen-
tiat quātò magis quodq; corrumpitur, tantò magis ad
interitum tendere.Omne autem quod ad interitū ten-
dit,ad non eſſe tēdit. Cum ergo deum incommutabi-
liter & incorruptibiliter eſſe credendum ſit, id autem
quod dicitur nihil,penitus nō eſſe manifeſtum ſit:& cū
iſta propoſueris eſſe & non eſſe,atq; cognoueris quātò
augetur ſpecies,tantò quidq; tendere vt ſit: quantò au-
tem magis augetur corruptio, tantò magis tendere vt
non ſit:quid dubites dicere in vnaquaq; natura corru-
ptibili quid in ea ſit ex deo,quid ſit ex nihilo,cū ſpecies
ſecundū naturā ſit corruptio cōtra naturam: quia ſpe-
cies aucta cogit eſſe,& deum fatemur ſumme eſſe:cor-
ruptio vero aucta cogit non eſſe, & conſtat quod non
eſt,nihil eſſe.Quid,inquā,dubitas dicere in natura cor-
ruptibili,quam & naturam dicis & corruptibilē dicis,
dicere quid ſit ex deo, quid ex nihilo? Et quid quæris
I deo naturā contrariam,quem ſi confiteris ſumme eſſe,
vides ei non eſſe contrarium? Cur ergo, inquis,quod
naturæ deus dedit,tollit corruptio?Non tollit, niſi vbi
permittit deus: ibi autē permittit, vbi ordinatiſsimum
& iuſtiſsimum iudicat pro rerum gradibus,& pro me-
ritis animarū. Nam & ſpecies vocis emiſſæ præterit,&
ſilentio perimitur:& tamen ſermo noſter ex præeuntiū
verborum deceſsione ac ſucceſsione peragitur,& mo-
deratis ſilentiorum interuallis decenter ſuauiterq; di-
ſtinguitur. ita ſeſe habet etiā temporalium naturarum
infima pulchritudo,vt rerum tranſitu peragatur,& di-
ſtinguatur morte naſcētium. Cuius pulchritudinis or-
dinē & modos ſi poſſet capere ſenſus noſter atque me-
moria,ita nobis placeret, vt defectus quibus diſtingui-
tur,nec corruptiones vocare auderemus. Quod autem
in eius pulchritudinis parte laboramus,cum nos fluen-
tia deſerunt temporalia,quæ diligimus,& peccatorum
pœnas luimus, & ſempiterna diligere commonemur.
Nō ergo in hac pulchritudine quæramus quod nō ac-
cepit:quæ ideo infima eſt,quia quod quęrimus,non ac-
cepit:& in eo quod accepit,laudemus deū, qui tantum
ſpeciei bonum etiam huic quāuis infimæ dedit. Nec ei

Corruptio pmiſſu dei à nobis eſt. Cap. XLI.

tamen vt amatores eius inhæreamus, ſed vt dei lauda- K
tores eam trāſgrediamur, vt ſupra eam collocati de ea
iudicemus, non ei connexi in illa iudicemur. Feſti-
nemus itaque ad illud bonū, quod nec locis graſſatur,
nec tempore voluitur, & vnde ſpeciem formamq; ac-
cipiunt omnes locales temporaleſq; naturæ. Ad quod
vidēdum mundemus cor per fidem domini noſtri Ie-
ſu Chriſti,qui ait,Beati mūdo corde,quoniā ipſi deum
videbunt.Non enim eos oculos ad illud bonū cernen-
dum præparari oportet,quibus cernitur lux iſta diffuſa
per locos,& non vbique integra,ſed aliam partem hic
habēs,alibi aliam. Verùm illum aſpectum aciemq; pur-
gemus,quo cernitur quantum in hac vita licet,quid ſit
iuſtum, quid pium, quæ ſit ſapientiæ pulchritudo, quæ
quiſquis cernit, præponit longè omniū localium ſpa-
ciorum plenitudini,& ſentit vt iſta cernat, non per lo-
corum ſpacia diffundi aciē mentis ſuæ, ſed incorporea
potentia ſtabiliri. Cui aſpectui quoniam multum
inimica ſunt phantaſmata, quæ de carnali ſenſu tracta
imaginarie cogitatio noſtra verſat & continet,deteſta-
mur iſtam hæreſim,quæ ſuorum phantaſmatum fidem
ſecuta,& diuinam ſubſtantiam per locorū ſpacia, quā- L
uis infinita, velut informē molem diſiecit atque diffu-
dit, & eam ex vna parte truncauit, vt inueniret locum
malo: quod videre non potuit non eſſe naturam, ſed
contra naturam: & ipſum malum tāta ſpecie & formis
& pace partium in ſingulis naturis vigente decorauit,
quę ſine his bonis nullam poterat cogitare naturam,vt
ea mala quæ ibi reprehendit,innumerabiliū bonorum
copia ſepeliātur. Sed huius voluminis iſte ſit terminus,
in cæteris cætera eius deliramenta deo permittente at-
que adiuuante arguantur.

Hortatur ad ſummū bonum. Cap. XLII.

Matth. 5.

Quòd ſpiritali cognitioni, quæ ſpiritalia videntur, inimica ſunt carnalia phātaſmata. Ca. XLIII.

Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, de duabus animabus contra Manichæos Liber vnus.

OPITVLANTE dei miſericordia,
diruptis & derelictis Manichæorū
laqueis tandem catholicæ gremio
reſtitutum, libet conſiderare nunc M
ſaltem ac deplorare illam meam
miſeriam. Multa enim erant, quæ
facere debui, ne tā facile ac diebus
paucis religionis veriſsimę ſemina mihi à pueritia ſalu
briter inſita,errore vel fraude falſorū fallaciúmve ho-
minū effoſſa ex animo pellerentur.Nam primò anima-
rum illa duo genera, quibus ita ſingulas naturas pro-
priáſque tribuerunt, vt alterum de ipſa dei eſſe ſubſtā-
tia, alterius vero deum nec cōditorem quidem velint
accipi: ſi mecum ſobrie diligentérque conſideraſſem
mente in deum ſupplici & pia, fortaſſe mihi ſatagenti
apparuiſſet,nullam eſſe qualemlibet vitam, quæ nō eo
ipſo,qui vita eſt,& inquātum omnino vita eſt, ad ſum-
mum vitæ fontem principiumq; pertineat: quod nihil
aliud quàm ſummū & ſolum verúmque deum poſſu-
mus confiteri. Quapropter illas animas, quæ à Mani-
chæis vocātur malæ,aut carere vita, & animas nō eſſe:
neque quicquā velle ſeu nolle, appetere vel fugere:aut
ſi viuerēt,vt & animæ eſſe poſsēt,& aliquid tale agere,
quale

Omnis vita à Chriſto. Caput I.

1. Retracta. cap. 15.

A quale illi opinaretur, nullo modo eas niſi vita viuere:* ac ſi Chriſtũ dixiſſe conſtaret, vt conſtat, Ego ſum vita: nihil eſſe cauſæ cur nõ omnes animas, cum animæ niſi viuẽdo eſſe non poſsint, per Chriſtum, id eſt, per vitam creatas & conditas fateremur.

** alias, viuere. Aut ſi Chriſtũ &c.*

Veri⁹ ſunt quæ intellectu percipiuntur.

Quod ſi tempore illo quęſtionem de ipſa vita, & de participatione vitæ mea cogitatio ferre * ac cõſentire non poſſet, quæ profectò magna eſt, & multũ ſerenæ diſputationis inter doctiſſimos indigẽs, illud inſpicere fortaſſe valuiſſem, quòd omni homini ſeſe ſine ſtudio partiũ bene conſideranti, manifeſtiſsime apparet, omne quod ſcire & noſſe dicimur, aut ſenſu corporis, aut intelligentia nos habere cõprehenſum. Senſus autem corporis etiã vulgo quinque numerari, viſum, auditum, odoratum, guſtum, atq; tactum: quibus omnibus intelligentiã longe lateq; pręſtare & excellere, quis mihi non vel ingratus impiúſq; concederet? Quo conſtituto atq; firmato, illud conſequi, & cũcta quæ tactu & viſu, vel quolibet alio modo corporaliter ſentirentur, tãtò eſſent inferiora his quæ intelligẽdo aſſequeremur, quantò ipſos ſenſus intelligentiæ cedere videremus. Quamobrem cũ omnis vita, & ob hoc omnis anima, nullo corporis ſenſu, ſed ſolo

Cap. II.

** alias ſuſtinere.*

Quinq; ſenſus corporis.

B intellectu percipi queat: ſol autem iſte atque luna, omniſque lux, quæ mortalibus his oculis cernitur, ab ipſis quoq; Manichæis, vero & bono deo tribuenda eſſe dicatur, ſummã eſſe dementiã id prædicare pertinere ad deũ, quod per corpus intuemur: quodq; nõ ſolum animo, ſed ipſa ſublimitate animi, mente ſcilicet atque intelligẽtia caperemus, id eſt, vitam qualiſcunque illa diceretur, tamen vitã eodem deo authore priuandam & viduandã putare. Num enim quid ſit viuere, quamq; ſecretũ ab omni corporis ſenſu, quamq; omnino incorporeum, ſi meipſum inuocato deo interrogarẽ, reſpõdere non poſsim? Aut non illi quoq; fateantur, non ſolum viuere illas, quas deteſtãtur animas, ſed etiam immortaliter viuere? Quodq; à Chriſto dictũ eſt, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos: nõ omnino de non viuentibus, ſed de peccãtibus dictum, quæ immortalis animę ſola mors eſt, ſcribente Paulo, Mortua eſt vidua quæ in deliciis viuit. ſimul enim & mortuam eſſe dixit & viuere. Quare nõ ego quãto decoloratius viuat peccatrix anima, ſed illud ipſum tãtum quòd viuat attenderem. Quod ſi percipere niſi intelligendo nõ poſſem,

Math. 8.

1. Timo. 5.

C credo veniret in mẽtem, tantò eſſe quamlibet animam luci quã per hos ſentimus oculos, præferendã, quantò intelligentiam ipſis oculis præferremus. Lucem autẽ illam illi quoq; à patre Chriſti eſſe confirmant, egóne tãdem, quòd ab eo eſſet quæcunque anima, dubitarem? Ego vero nõ modo de anima, ſed de quouis etiã corpore, quin ab ipſo eſſet, nihil omnino, ne tũ quidẽ hoc ſcilicet illius imperitiæ atq; ætatis ambigerem, ſi forma quid eſſet, quidve formatũ: quid ſpecies, & quid indutũ ſpecie: deinde quid horũ, cui cauſa eſſet, pie cauteq; cogitarẽ. Sed de corpore interim taceo, de anima conqueror, de ſpõtaneo & viuido motu, de actu, de vita, de immortalitate. Deniq; cõqueror, quòd aliquam rẽ iſta omnia ſine dei bonitate habere poſſe miſerrim⁹ credidi. quòd quãta eſſent, negligenter attendi, hoc mihi gemendum, hoc deflẽdum puto. Voluerem mecum hæc, loquerer mecum, deferrẽ ad alios. quæ vis eſſet intelligendi, quoniam nihil eſſet in homine quod huic excellẽtiæ poſſemus cõferre, præponerem. vbi mihi hoc homines, ſi modo eſſent homines, cõceſsiſſent, quærerem vtrum his oculis viderent, id eſt, intelligerent? Vbi negauiſſent, colligerẽ primò longe eſſe ſenſui oculorum

Collectio à minore.

Cap. III.

iſtorũ intelligentiã mẽtis anteponendam: deinde ſubiũgerem, id quod re meliore perciperemus, neceſſariò melius iudicandũ. Quis hoc non daret? Ergo pergerẽ quærere, Anima illa, quã malam dicerent, oculiſne ſentiretur iſtis, an mente intelligeretur? Mente faterentur. Quibus omnibus inter nos cõuenientibus atq; confirmatis, quid cõficeretur oſtenderem, animam illã ſcilicet quam execrarentur, luce iſta quã venerarentur, eſſe meliorẽ: quandoquidem illa intellectu mentis, hæc ſenſu corporis innoteſcit. Hic vero hærerent fortaſſe, ducemq; rationẽ ſequi recuſarent: tanta eſt vis veternoſarũ opinionũ, & diu defenſæ atq; creditæ falſitatis. Sed ego inſtarem magis hærentibus, nõ aſpere, nõ pueriliter, nõ peruicaciter. repeterem quæ cõceſſa ſunt: & quæ eſſent concedenda, monſtrarẽ. Hortarer vt in cõmune conſulerent, viderent certè quid nobis negandũ eſſet, vtrum intellectũ iſtis carneis luminibus pręferendum, an excellẽtius eſſe, quod animi excellentia, quàm quod vili ſenſu corporis cognoſcitur, falſum putarẽt: an illas animas, quas alienigenas crederent, tãtum intelligendo, id eſt ipſa animæ excellẽtia ſciri poſſe nollẽt fateri: an Solem ac Lunã non niſi iſtis oculis notos fieri vel- E lẽt abnuere. Quòd ſi nihil horũ niſi abſurdiſsime atque impudentiſsime negari poſſe animaduerterent, ſuaderem nõ eos oportere dubitare, iſtam lucem, quã colendam prędicarẽt, eſſe anima illa viliorem, quam fugiendam monerent.

D

Atque hic ſi forte turbati à me quærerent, Num etiam muſcæ animã huic luci præſtare cẽſerem, reſponderem, etiã: nec me terreret muſca, quòd parua eſt, ſed quòd viua firmaret. †Quęritur enim, quid illa mẽbra tam exigua vegetet, quid huc atq; illuc pro naturali appetitu tãtillum corpuſculũ ducat, quid currentes pedes in numerũ moueat, quid volantis pennulas moderetur ac vibret? Quod qualecunque eſt, bene cõſiderantibus in tam paruo tam magnum eminet, vt cuiuis fulgori perſtringenti oculos præferatur.

Muſca Sole præſtantior.

Cap. IIII.

† formatio.

Certè quod nemo dubitat, quicquid itelligibile eſt, omni ſenſibili, & ob hoc huic etiã luci diuinis legibus antecellit. Quid enim cognitione percipimus quęſo, ſi hoc nõ percipim⁹, aliud eſſe mẽte intelligere, aliud ſentire per corpus: & prius illud ab hoc poſteriore incomparabili F ſublimitate diſtare, ideóq; nõ poſſe intelligibilia ſenſibilibus præferri, cũ ipſe intellectus tantũ ſenſibus pręferatur? Hinc illud etiam fortaſſe cognoſcerẽ, quod conſequens eſſe manifeſtum eſt, cũ iniuſtitia & intemperãtia, cęteraq; animi vitia nõ ſentiantur, ſed intelligãtur: quo modo fiat vt etiã iſta, quæ deteſtamur & damnãda cenſemus: tamẽ quoniã intelligibilia ſunt, anteire hãc lucẽ queant, cũ in ſuo genere iſta laudãda ſit. Suggeritur enim animo bene ſeſe deo ſubiiciẽti, primò nõ omne quod laudam⁹, omni quod vituperamus eſſe antepo nendum. Neq; enim quia laudo purgatiſsimum plumbum, ob hoc illud vituperando, auro pluris æſtimo: in ſuo enim genere quidq; conſiderandũ eſt. Improbo iuriſconſultum multas leges ignorantem, ſed eum tamẽ probatiſsimo ſutori ſic præfero, vt ne cõparãdum quidẽ putem. At iſtum laudo, quòd ſuæ artis peritiſsimus ſit: illum autẽ, quòd ſuam profeſsionẽ minus impleat, iure reprehẽdo. Ex quo reperire deberẽ, lucem iſtam, quæ in genere proprio perfecta eſſet, iure laudari: tamen quia ſenſibiliũ rerũ numero includitur, quod genus intelligibiliũ generi cedat neceſſe eſt, infra iniuſtas & intẽperantes animas, quoniã ſunt intelligibiles, eſſe deputandam: quamuis iſtas nõ iniuria damnatione digniſsimas iudicemus. Quęrimus namq; in his, quod cõcilietur deo,

Cap. V.

In ſuo quidque genere bonum eſt.

G non quod iſti fulgori pręferatur. Quapropter quiſquis hoc lumen ex deo eſſe contenderet, non repugnarem: ſed magis animas dicerem vitioſas, etiam non inquantum vitioſæ: ſed inquantum animæ ſunt, deum ſibi eſſe creatorem fateri oportere. Hoc loco ſi quiſquam illorũ cautus & vigilans, iam etiã ſtudioſior quàm pertinacior, me admoneret, nõ de vitioſis animis, ſed de ipſis animæ vitiis eſſe quærẽdum: quæ quoniã ſenſu corporis non cognoſcerentur, & tamen cognoſcerentur, non niſi intelligibilia poſſe accipi: quę ſi ſenſibilibus omnibus antecellũt, cur lucẽ deo authori eſſe tribuendã inter nos cõueniret: vitiorũ vero authorem deum nemo niſi ſacrilegus diceret: Reſpõderem homini, ſi aut ſtatim & repẽte, vt bonis dei cultoribus ſolet, diuinitus infulſiſſet hui⁹ ſolutio quęſtionis, aut fuiſſet antea præparata. quorum ſi neutrum meruiſſem atq; potuiſſem, cœpta differrem: quódq; eſſet propoſitum, difficile eſſe ad dignoſcendũ atq; arduum confiterer. Recurrerẽ in me, proſternerer deo, alte ingemiſcerem, quęrẽs ne me in medio ſpacio, quò certis rationibus ꝓmouiſſem, hærere pateretur, ne ancipiti quęſtione cogerer aut intelligibilia ſenſibilibus ſubmittere ac ſubdere, aut ipſum

Etiam malũ quaten⁹ eſt, bonũ eſt, & à deo. Cap. VI.

H vitiorũ dicere authorẽ, cum eſſet vtrũuis horum falſitatis impietatiſq; pleniſsimũ. nullo modo poſſem exiſtimare quòd me ſic affectũ ille dereſeret. Admoneret potius ſuis illis ineffabilibus modis, vt conſiderarẽ etiã atq; etiã vtrum animi vitia, de quibus æſtuarem, inter intelligibilia numerãda eſſent. Quod vt reperirẽ, propter imbecillitatẽ interioris oculi mei, quę mihi peccatis meis iure accidiſſet, aliquem mihi ad inuiſibilia cõtuẽda in ipſis viſibilibus machinarer gradum: quorum eſſet nobis nullo modo certior cognitio, ſed cõſuetudo fidentior. Itaque ſtatim quærerem quid ad ſenſum proprie pertineret oculorũ: inuenirem colores, quorũ prĩcipatũ lux iſta obtineret. Hæc enim ſunt quæ nullus alius ſenſus attingit: nam motus corporum, & magnitudines, & interualla, & figuras quãuis & oculis, nõ tamen proprie, ſed tactu etiam poſſe ſentiri. Vnde colligerem tanto cæteris corporeis & ſenſibilibus præſtare lucẽ, quãto aliis ſenſibus aſpectus eſſet illuſtrior. Electa igitur ex omnibus quæ corpore ſentiũtur iſta luce qua niterer, & in qua gradũ illum inquiſitionis meæ neceſſariò collocarem, pergerẽ attẽdere quid ageretur hoc

I modo, mecumq; ita ſermocinarer, Si ſol iſte tanta claritate conſpicuus, & diei luce ſufficiens vſq; ad lunæ ſimilitudinem in conſpectu noſtro paulatim deficeret, num aliud quicquã oculis ſentiremus, quàm lucem vtcunq; fulgentem: lucem tamen quærentes, quod fuerat nõ videndo, & haurientes videndo quod aderat? Non ergo illum defectũ videremus, ſed lucem quæ defectui remaneret. Cum autẽ non videremus, non ſentiremus: quicquid enim ſentimus aſpectu, nõ poteſt non videri. quare ſi defectus ille neq; viſu, neq; alio ſenſu ſentiretur, nõ poſſet inter ſenſibilia numerari. Nihil enim ſenſibile eſt, quod ſentiri nõ poteſt. Referamus nunc cõſiderationem ad virtutem, cuius intelligibili luce ſplendere animum cõuenientiſsime dicimus. Porrò ab hac luce virtutis defectus quidam non perimens animam, ſed obſcurans, vitiũ vocatur. Poteſt igitur recte vitium quoq; animæ nequaquã inter intelligibilia numerari, vt lucis ille defectus rectè de ſenſibiliũ numero eximitur: illud tamen quod remanet animę, id eſt, hoc ipſum quod viuit, atque anima eſt, tam eſt intelligibile, quàm ſenſibile illud, quod in hoc viſibili lumine poſt defectũ quantũcunque fulget: & ideo animã inquãtum anima eſſet, & vitę participaret, ſine qua nullo pacto anima eſſe poteſt, rectiſsimè omnibus ſenſibilib⁹ anteferri. Quã ob rem maximi erroris eſſe vllam animam dicere non eſſe ex deo, ex quo eſſe ſolem lunamq; gloriaris. Quòd K

ſi iã placeret omnia ſenſibilia nominare, non modo ea quæ ſentiremus, ſed etiam ea quæ nõ ſentiendo, tamen per corpus iudicaremus, ſicut per oculos tenebras, & per aures ſilẽtium: (& illas enim nõ videndo, & hoc nõ audiendo cognoſcimus) rurſúſq; intelligibilia non ea tantum, quæ illuſtrata mente cõſpicimus, ſicuti eſt ipſa ſapientia, ſed etiam illa, quæ ipſius illuſtrationis priuatione auerſamur, vt eſt inſipiẽtia, quam tenebras animi congrue dixerim: nullam de verbo facerem cõtrouerſiam, ſed totã quęſtionem facili diuiſione diſſoluerem: ſtatimq; approbarem bene attendentibus ſubſtãtias intelligibiles ſenſibilibus ſubſtãtiis diuina & incorrupta veritatis lege pręponi: non earum ſubſtantiarum defectus, quãuis hos intelligibiles, illos ſenſibiles appellare vellemus. Quapropter qui & hęc lumina viſibilia, & illas intelligibiles animas ſubſtãtias eſſe faterentur, omnimodo eos cogi ſublimiores partes animis cõcedere atq; tribuere, defectus vero vtriuſque generis non poſſe alteros alteris anteponi: priuant enim tantum, & nõ eſſe indicant, quòd vſquequaque eandem vim habent, ſicut ipſæ negationes. Nam cũ dicimus, Nõ eſt aurum, & nõ eſt virtus, quãuis inter aurum & virtutem ſit plurimum, nihil tamẽ inter negationes, quas eis adiunximus, diſtat. Verũ enimuero peius eſſe non eſſe virtutẽ, quàm non eſſe aurum, nemo ſanus hinc ambigit. quod non propter ipſas negationes, ſed propter res quibus adiũgũtur, accidere quis nõ intelligat? Auro enim virtus quãto præſtat, tanto eſt virtute quàm auro carere miſerius. Quamobrem cum res intelligibiles ſenſibilibus rebus antecellunt, defectum in intelligibilibus quã in ſenſibilibus meritò ægrius toleramus, non eos defectus, ſed ea quæ deficiunt, carius & vilius æſtimãtes. Ex quo iam illud apparet, defectum vitę, quę intelligibilis eſt, multo miſerabiliorem eſſe quàm huius ſenſibilis lucis, quòd ſcilicet multò eſt carior intellecta vita, quàm lux iſta conſpecta. Quę cum ita ſint, audebitne quiſquã cum ſolẽ aut lunã, & quicquid in ſyderibus, quicquid denique in hoc igni noſtro atq; terreno luce viſibili effulget, deo tribuat: animas quaſlibet, quæ profectò niſi L

M viuendo animæ nõ ſunt, cum tantum hoc lumen vita pręcedat, nolle concedere ex deo eſſe: & cum ille verũ dicat, qui dicit, inquantum nitet, ex deo eſt: egòne tandẽ, deus magne, mentiar, ſi dicam, inquantum viuit, ex deo eſt? Non vſqueadeo quæſo cæcitas mentis, ſuppliciáq; augeantur animorum, vt hęc homines non intelligãt. Sed quoquo modo illorum error aut pertinacia ſeſe haberet, his ego fretus armatúſq; rationibus, credo cũ ad eos rem ita cõſideratam perfectamq; detuliſſem, & cũ his placide cõtuliſſem, vererer ne mihi quiſquam eorũ alicuius momenti eſſe videretur, ſi aut intellectũ, aut ea quæ intellectu nõdũ perfecte perciperẽtur, ſenſui conaretur præferre, aut ſaltem cõparare corporeo, vel his rebus, quę ad eundẽ ſenſum cognoſcẽdæ ſimiliter pertinerent. Quo conſtituto, quando illi mihi vel quiſquã negare auderet, animas quantum velit malas, tamen quoniã animæ eſſent, intelligibilium rerum numero cõtineri, neque illas per defectũ intelligi? Si quidẽ animæ non alio eſſent, niſi quo viuerent, licet enim per defectum intelligerẽtur vitioſæ, quia virtutis egeſtate ſunt vitioſæ, nõ tamen per defectum animæ, quia viuendo animæ. Nec fieri poteſt, vt vitæ præſentia ſit

cauſa

A cauſa deficiendi,cũ tantò quidq; deficiat,quãto deſeritur à vita. Omnimodo igitur cũ pateret nõ poſſe vllas animas ab eo authore ſeparari,à quo lux iſta nõ ſepararetur,iã quicquid afferrẽt,nõ acciperẽ:monerẽq;potius vt eos mecũ ſequi mallẽt,qui omne quicquid eſſet,quoniã eſſet, inquãtumq; eſſet,ex vno deo eſſe prædicarẽt.

Mali quo modo ex deo & non ex deo. *Caput.VII.* Recitarẽt aduerſus me voces illas Euangelicas, Vos propterea nõ auditis,quia ex deo nõ eſtis,Vos ex patre diabolo eſtis. *Ioan. 8.* Ego quoq; cõtra recitarẽ, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. *Ioan. 1.* & illud Apoſtoli,Vnus deus,ex quo omnia : & vnus dominus Ieſus Chriſtus,per quẽ omnia. *1.Cor.8.* Et iterũ eiuſdem Apoſtoli,Ex quo omnia,per quẽ omnia,in quo omnia,ipſi gloria in ſecula. *Roma.11.* hortarerq; homines, ſi tamẽ homines inuenirẽ, nihil nos iã quaſi cõperiſſe præſumeremus , ſed quæreremus potius magiſtros,qui ſententiarũ iſtarũ,quę nobis inter ſe pugnare viderẽtur,pacẽ concordiamq; mõſtrarẽt.Nã in vna atq; eadẽ authoritate ſcripturarũ, cũ alibi ſonaret,Oĩa ex deo: *Ioan. 1.* & alibi, Vos non eſtis ex deo: *Ioan. 8.* quoniã libros temere cõdemnare nefas eſſet, quis non videret peritũ doctorẽ, cui quæſtionis huiꝰ ſolutio no-B ta eſſet,inueniendũ fuiſſe?qui profecto ſi eſſet bonꝰ intellector,&,vt diuinitꝰ dicitur,homo ſpiritalis, *1.Corin.2.* quoniã neceſſario faueret veris rationibus,quas de intelligibili ſenſibiliq; natura quãtũ potui tractaui atq; diſſerui:imò ſi eas ipſe multò melius,& ad docendũ aptius aperiret, nihil ab eo aliud de hac quæſtione audiremus,niſi quẽadmodum fieri poſſet, vt & nullũ animarum genus nõ eſſet ex deo: & rectè tamen peccatoribus & infidelibus diceretur,Non eſtis ex deo. *Ioan.8.* Nam & nos fortaſſe implorato in auxiliũ deo,facile videre poſſemus,aliud eſſe viuere,aliud peccare: & quãquã vita in peccatis,cõparatione iuſtę vitæ mors appellata ſit, *1.Timo.5.* vtrũq; tamẽ in homine vno poſſe inueniri , vt ſimul ſit viuus atq; peccator: ſed ꝙ viuus,ex deo:ꝙ peccator,nõ ex deo.In qua diuiſione vtimur ea parte de duabus,quæ noſtræ ſententiæ cõpetit:vt cũ dei cõditoris omnipotẽtiã iſinuare volumus,etiã peccatoribus dicamus ꝙ ex deo ſint.Dicimus enim his qui aliqua ſpecie cõtinentur, dicimus animãtibus,dicimus rationalibus,dicimus poſtremò,quod ad C rem maxime attinet,viuẽtibus,quę omnia per ſeipſa diuina ſunt munera.Cum autẽ malos arguere propoſitũ eſt,rectè dicimus, Non eſtis ex deo. *Ioan.8.* Dicimus enim ſe à veritate auertẽtibus infidelibus, facinoroſis,flagitioſis, & quod nomine vno totũ continet,peccatoribus, quæ rurſus omnia ex deo nõ eſſe quis dubitet?Itaq;Chriſtus peccatoribus idipſum,ꝙ peccatores erãt,& ſibi nõ credebant,coarguens,quid mirũ ſi ait,Non eſtis ex deo:ex alia parte illa ſalua manente ſentẽtia , quòd omnia per ipſum facta ſunt,& omnia ex deo?Nã ſi Chriſto nõ crederem:Chriſti aduentũ repudiarẽ,Chriſtũ non reciperem.certum iudicium eſt animarũ,quæ non ſunt dei:& ideo dictum eſt,Vos propterea non auditis, quia nõ eſtis ex deo.quo modo vera eſt vox illa Apoſtoli,in ipſo Euangelij memorabili principio qua dictum eſt,In ſua propria venit, & ſui eũ non receperunt. *Ioan. 1.* Vnde ſui,ſi nõ receperunt?aut vnde ideo non ſui,quia non receperũt, niſi quia homines peccatores , eo quòd ſunt homines, ad deũ:eo vero quòd peccatores, ad diabolũ pertinẽt? Hic ergo partẽ naturæ tenuit qui ait, Sui eũ nõ receperunt.ille vero volũtatis,qui ait,Non eſtis ex deo. Euãgeliſta enim dei opera cõmendabat , Chriſtus hominũ peccata coërcebat.

Sũmũ malũ nõ intelligitur niſi cognito ſummo bono. *Cap.VIII.* Hic fortaſſe quis dicat,vnde ipſa peccata,& omnino vnde malũ?Si ab homine,vnde homo?Si ab angelo,vnde angelus? Quos ex deo eſſe cum dicitur,quanuis recte vereq; dicatur, videtur tamẽ im- D peritis & minus valentibus acriter res abditas intueri, quaſi per quandam catenã ad deũ mala & peccata cõnecti.Hac quęſtione illi regnare ſe putẽt,quaſi vero interrogare ſit ſcire. Vtinã id eſſet:nemo me ſcientior reperiretur.Sed neſcio quo modo ſæpe in altercãdo magnæ quæſtionis propoſitor perſonam magni doctoris oſtentat,plerunq; ipſo quem terret,in eo de quo terret, indoctior. Itaq; iſti multitudini ſe præferẽdos arbitrãtur,quia priores interrogãt quod cũ multitudine ignorant . Sed ſi eo tempore quo cum eis me non ſicut iam diu ago,egiſſe nunc pœnitet,mihi has rationes depromenti hoc obiecisſent, dicerẽ, Quæſo interim mecum cognoſcite, quod facillimũ eſt , ſi nihil poteſt ſine deo fulgere, multò minus poſſe aliquid viuere ſine deo: nè in tãtis mõſtris opinionũ remaneamus , vt neſcio quas animas vitam nõ ex deo habere prædicemus. Sic enim fortaſſe continget,vt id quod mecum ignoratis,id eſt, vnde ſit malum, vel ſimul, vel quolibet ordine aliquãdo diſcamus . Quid enim ſi cognitio ſummi mali ſine cognitione ſummi boni cõtingere homini nõ poteſt? Nõ enim noſſemus tenebras,ſi in tenebris ſemper eſſe- E mus : ſed lucis notitia contrariũ ſuũ non ſinit incognitum.Summũ autem bonũ id eſt,quo ſuperius eſſe nihil poteſt.Deus autẽ bonum, & deo ſuperius nihil eſſe poteſt.Deus igitur ſummũ bonũ.Cognoſcamꝰ ergo deũ, atque ita nos illud quod præpropere quęrimus,non latebit . Mediocris negotij tandem vel meriti,cognitionem dei eſſe arbitramini? Quod enim nobis aliud pręmium,quàm vita æterna promittitur,quæ dei cognitio eſt?Ait enim magiſter deus, Hęc eſt autem vita æterna, *Ioan.17.* vt cognoſcant te ſolum & verũ deum,& quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ.Etenim anima quãuis ſit immortalis,tamẽ quia mors eius recte dicitur à dei cognitione auerſio: cũ ſe cõuertit ad deũ, meritũ eſt æternæ vitę conſequẽdę:vt ſit ęterna vita,ſicut dictũ eſt,ipſa cognitio.cõuerti autẽ ad deum nemo niſi qui ab hoc mũdo ſe auertat, poteſt. Hoc ego mihi arduũ & difficillimũ ſentio: vobis ſi facile eſt,ipſe deus viderit.Ego vellẽ credere, niſi me moueret,ꝙ cũ iſte mũdus,à quo auerti iubemur,viſibilis ſit,dixeritq; Apoſtolus,Ea quæ videntur,tẽporalia ſunt,quæ autem non vidẽtur, æterna ſunt : *2.Cor.4.* F vos plus iſtorum oculorum quàm mentis iudicio tribuiſtis, apud quos nullam eſſe fulgentem pennam† quæ non ex deo fulgeat,& eſſe viuentem animam,quæ non ex deo viuat,prædicatur & creditur.Hęc & his ſimilia vel illis etiam dicerem,vel mecum reputare poſſem . Namque deum omnibus(vt dicitur) viſceribus deprecãs,& ſcripturis quantum licebat intentus, etiam tunc fortaſſe talia vel dicerem:vel quod ſalutis aderat cogitarem.

† *poteſtatem*

Quæ haſerit Manichæis. *Caput IX.* Sed me duo quædam maxime quæ incautam illam ætatẽ facile capiũt, per amicabiles attriuere circumitꝰ: quorum eſt vnum familiaritas neſcio quo modo repẽs quadam imagine bonitatis, tãquam ſinuoſum aliquod vinculum multipliciter collo inuolutum. Alterũ,quòd quædam noxia victoria penè mihi ſemper in diſputationibus proueniebat diſſerẽti cum Chriſtianis imperitis, ſed tamen fidem ſuam certatim vt quiſque poſſet defendere molientibus. Quo ſucceſſu creberrimo gliſcebat adoleſcentis animoſitas, & impetu ſuo in peruicaciæ magnũ malum imprudẽter vergebat . Quod altercandi genus quia poſt eorum auditionẽ aggreſſus eram,quicquid vel & qualicũq; ingenio vel aliis lectionibus poteram , ſolis illis libẽtiſsime tribuebam . Ita ex illorum ſermonibus ardor in certamina, ex certaminũ

G prouentu amor in illos quotidie mouebatur *. Ex quo accidebat, vt quicquid diceret, miris quibuſdã modis, non quia ſciebã, ſed quia optabã verũ eſſe, pro vero approbarẽ. Ita factũ eſt, vt quanuis pedetentim atq; caute, tamẽ diu ſequerer homines nitidã ſtipulã viuenti animæ præferentes: verũ non poterã illo tempore ſenſibilia ab intelligibilibus, carnalia ſcilicet ab ſpiritalibus diiudicare atque diſcernere. Non erat ętatis, non diſciplinæ, nõ cuiuſdam etiã conſuetudinis, nullorũ deniq; meritorũ: nõ enim parui gaudij fœlicitatisq; res eſt. Ita tandem ne illud quidẽ arripere poteram, quod in omnium hominum iudicio ſummi dei legibus natura ipſa conſtituit. Quiuis enim homines, quos modo à cõmuni ſenſu generis humani nulla dirupiſſet amentia, quæ vellẽt ad iudicandũ ſtudia detuliſſent, quamlibet imperitiam, quãtamcunq; etiam tarditatẽ: velim experiri quid mihi reſponderẽt roganti, vtrum eis peccaſſe videretur, de cuius dormiẽtis manu ſcripſiſſet alius aliquid flagitioſum? Omnes quis dubitet ita fuiſſe negaturos illud eſſe peccatũ, ita reclamaturos, vt etiam ſuccẽſerent fortaſſe, quòd tali eos rogatione dignos putarẽ? H A quibus ego quoquo modo poteram reconciliatis, & in conſilium reſtitutis peterem, vt me aliud tam manifeſtum, & in omnium cognitione poſitum, interrogãtem non moleſte ferrẽt: tunc quærerem, ſi nõ dormiẽtis ſed ſcientis manu, qui membris tamen cæteris vinctus atq; conſtrictus eſſet, quiſquã valentior aliquid ſimiliter feciſſet mali, vtrũ quia id noſſet, quanuis id omnino noluiſſet, vllo peccati nomine teneretur? Et hic mihi omnes mirantes, quòd talia ſciſcitarer, ſine cunctatione reſponderent, nihil etiam iſtum omnino peccaſſe. Quid ita? Quia de quo neſciente, vel reſiſtere non valẽte quiſquã quippiã mali fecerit, iuſte damnari nullo modo poteſt. Atq; idipſum cur ita eſſet, ſi in illis omnibus naturã ipſam percontarer humanã, facile peruenirem ad id quod cuperem, iſto modo quærens, Quid ſi dormiens ille iã ſciret quid alius de manu eius facturus eſſet, & de induſtria ſe, plus potus etiam ne expergiſceretur, ſomno dederet, vt aliquẽ iurãdo falleret, num ei quicquã ſomnus ad innocẽtiam ſuffragaretur? Quid aliud illi quàm nocentẽ hominẽ pronunciarẽt? Quod I ſi & ille volens vinctus eſt, vt aliquem ſimiliter prætẽta defenſione deciperet, quid ei tandem, vt peccato careat, illa vincula profuerunt? Quanquam his obſtrictus reuera reſiſtere nõ valeret, ſicut ille dormiẽs, quid tunc fieret, omnino neſciret. Nunquid nam igitur dubitandum eſt, quin peccaſſe ambo iudicarentur? Quibus cõceſſis colligerem, nuſquã ſcilicet niſi in voluntate eſſe peccatum, cum mihi auxiliaretur etiã illud, quòd iuſtitia peccantes tenet ſola mala voluntate: quanuis quod voluerint, implere nequiuerint. Quiſquã ne me iſta tractãtem poſſet dicere in rebus obſcuris abditisq; verſari, vbi propter intelligentiũ paucitatem vel fraudis vel oſtentationis ſuſpicio naſci ſolet? Secedat paulisper illa ĩtelligibiliũ ſenſibiliumq; diſtinctio. Nulla mihi fiat inuidia, quòd tardas animas ſubtilium diſputationum ſtimulis perſequor. Liceat mihi me ſcire viuere, liceat mihi ſcire me velle viuere: in quæ ſi cõſentit genus humanum, tam nobis cognita eſt voluntas noſtra, quàm vita. Neque enim cum iſtam ſcientiam profitemur, metuendum eſt, ne nos quiſquam falli poſſe cõuincat: hoc ipſum enim falli nemo poteſt, ſi aut nõ viuat, aut nihil velit. Non me arbitror quicquã obſcurum attuliſſe, & vereor ne cuiquã magis, quòd hæc nimium manifeſta ſunt, videar eſſe culpandus. ſed quorſum hæc tendant

† al. renuabatur.

Peccatum à voluntate. Caput X.

1 Retrac. ca. 15. 2. ſentẽ. di. 14. ca. Illius etiam.

conſideremus. Non igitur niſi voluntate peccatur. Nobis autem volũtas noſtra notiſsima eſt: neq; enim ſcirẽ me velle, ſi quid ſit voluntas ipſa neſcirẽ. Definitur itaq; iſto modo, Voluntas eſt animi motus cogẽte nullo ad aliquid vel nõ amittendum vel adipiſcendũ. Cur ergo ita tunc definire non poſſem? An erat difficile videre inuitũ volenti eſſe cõtrarium, ita vt cõtrariũ ſiniſtrum dextero eſſe dicimus, non vt nigrũ albo? Nam eadẽ res ſimul & nigra & alba eſſe nõ poteſt: duorũ autẽ in medio quiſq; poſit⁹, ad alterũ ſiniſter eſt, ad alterũ dexter: ſimul quidẽ vtrunq; vn⁹ homo poteſt, ſed ſimul vtrũq; ad vnũ hominẽ nullo modo poteſt. Ita inuit⁹ & volens ſimul eſſe quidẽ vnus animus poteſt, ſed vnũ atq; idem nolle ſimul & velle non poteſt. Cum enim quiſq; inuitus aliquid facit, ſi eũ roges vtrũ id facere velit, nolle ſe dicet. itẽ ſi roges vtrũ id velit nõ facere, velle reſpõdet. Ita inuitum ad faciendũ, ad non faciendũ autẽ volentẽ reperies: id eſt enim vnũ animũ vno tẽpore habentem vtrunq;, ſed aliud atq; aliud ad ſingula referentem. Cur hæc dico? Quia ſi rurſum quęramus quam ob cauſam id inuitus faciat, cogi ſe dicet. Nã & omnis inuitus faciẽs cogitur, & omnis qui cogitur, ſi facit, nõ niſi inuit⁹ facit. Reſtat vt volẽs à cogẽte ſit liber, etiã ſi ſe quiſpiã cogi putet. Et hoc enim modo omnis qui volẽs facit, nõ cogitur: & omnis qui nõ cogitur, aut volens facit, aut nõ facit. hæc cum in omnibus hominibus, quos interrogare nõ abſurde poſſumus, à puero vſq; ad ſenem, à ludo literario vſq; ad ſoliũ ſapientis natura ipſa proclamet, cur ego non viderẽ tunc in definitione voluntatis ponendum eſſe, cogente nullo, quod nunc quaſi experiẽtia maiore cautiſsimus poſui? At ſi hoc vbiq; manifeſtũ eſt, & nõ doctrina ſed natura omnibus promptũ: quid reſtat quod videatur obſcurũ, niſi forte vllũ lateat, aliquid nos velle cum volumus, & ad hoc moueri animũ noſtrũ, idq; aut habere nos aut nõ habere: & ſi haberemus retinere velle, ſi non haberemus acquirere? Quare aut non amittere, aut adipiſci aliquid vult omnis qui vult. Quamobrẽ ſi omnia iſta luce clariora ſunt, ſicuti ſunt, neq; meæ tantũ, ſed notitiæ generis humani veritatis ipſius liberalitate donata, cur illo etiã tempore dicere nõ poſſem, voluntas eſt motus animi cogẽte nullo ad aliquid vel non amittendum, vel adipiſcendum? M

Dicet aliquis, Et hoc te aduerſum Manichæos quid adiuuaret? Expecta, ſine prius etiam peccatum definiamus, quod ſine voluntate eſſe nõ poſſe omnis mens apud ſe diuinitus conſcriptum legit. Ergo peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod iuſtitia vetat, & vnde liberum eſt abſtinere. quanquam ſi liberum non ſit, nõ eſt voluntas. Sed malui groſsius quàm ſcrupuloſius definire eam rẽ. Nec hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant vnde diſcerem, neminẽ vituperatione ſupplicióve dignum, qui aut id velit quod iuſtitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt. Nónne iſta cantant & in montibus paſtores, & in theatris poëtę, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & antiſtites in ſacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quòd ſi nemo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut nõ contra vetitũ iuſtitiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens, omne autem peccatum vel vituperãdum eſt vel damnandũ, quis dubitet tunc eſſe peccatũ, cum & velle iniuſtum eſt, & liberum nolle: & ideo definitionẽ illam & veram, & ad intelligẽdum eſſe facillimã, & non modo nunc, ſed tunc quoq; à me potuiſſe dici, Peccatũ eſt voluntas retinendi vel conſequẽdi quod iuſtitia vetat,

& vnde

K

1. Retra. I. cap. 15.

Voluntas quid ſit. 15. q. 1. ca. 1. 2. ſent. diſt. 41. c. Illius etiã. Et 26. c. Voluntatẽ ipſam. Et 35. cap. 2.

L

Quid ſit peccatum. Caput. XI.

1. Retract. cap. 15. 2. ſent. diſt. 35. cap. 2.

A & vnde liberum eſt abſtinere. Age nunc videamus quid nos hæc adiuuarent. Primum omniũ, vt nihil amplius deſiderarem: totã cauſam quippe finirẽt. Nã quiſquis ſecreta cõſcientiæ ſuę legeſq; diuinas penitus natu rę inditas apud animũ int⁹, vbi expreſsiores certioreſq; ſunt, cõſulens, has duas definitiones voluntatis atq; peccati veras eſſe cõcedit, totã Manichæorũ hæreſim pauciſsimis & breuiſsimis, ſed planè inuictiſsimis ratiunculis ſine vlla cunctatione condẽnat. Quod ſic cõſiderari poteſt. Duo animarũ genera eſſe dicunt, Vnum bonũ, quod ita ex deo ſit, vt nõ ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, ſed de ipſa eius omnino ſubſtãtia pars quædã proceſsiſſe dicatur: Alterum autẽ malum, quod nulla prorſus ex parte ad deũ pertinere credũt, credẽdumq; cõmendãt. Et ideo illud ſummũ bonũ, hoc vero ſummũ malum eſſe prędicãt: atq; iſta duo genera fuiſſe aliquãdo diſcreta, nunc eſſe cõmixta. Genus quidẽ cõmixtionis huius, & cauſam nondum audierã, ſed tamẽ iam quęrere cœperã, vtrum illud malum genus animarũ antequã bono miſceretur, habuiſſet aliquã voluntatẽ. Si enim nõ habebat, ſine peccato atq; innocẽs erat, & ideo nullo modo malum. Si autẽ ideo malum, quia licet eſſet ſine voluntate, tanquã ignis: tamẽ ſi bonũ attigiſſet, violaret atq; corrumperet, quantum eſt nefas & B naturã mali tantum valere ad cõmutandam vllam dei partẽ, & ſummum illud bonũ corruptibile & violabile credere? Quod ſi volũtas inerat, profecto inerat cogẽte nullo motu animi ad aliquid vel nõ amittendũ, vel adipiſcendũ. Hoc autẽ aliquid, aut bonum erat, aut bonum putabatur. Non enim aliter appeti poſſet. Sed in ſummo malo ante cõmixtionem quam prædicãt, nullum vnquã bonum fuit. Vnde igitur ibi vel ſciẽtia vel opinio boni eſſe potuit? An nihil volebãt quod apud ſe eſſet, atq; illud bonũ verũ, quod extra erat, appetebant? Iſta vero præclara & magna laude prædicãda volũtas eſt, qua ſummũ appetitur & verum bonũ. Vnde igitur in ſummo malo motus animi tanta laude digniſsimus? An ſtudio nocendi appetebant? Primò eodẽ reuoluitur ratio. Qui enim nocere vult, bono aliquo vult priuare alium propter aliquod bonum ſuum. Erat igitur in eis vel ſciẽtia boni, vel opinio, quæ in ſummo malo nullo modo eſſe debebat. Deinde bonum illud extra ſe poſi- C tum, cui nocere ſtudebant, vtrũ omnino vnde eſſet cognouerant? Si intellexerant, quid tali mẽte præclarius? An quicquã eſt aliud, quo magnis laboribus omnis bonorum porrigatur intentio, niſi vt ſummũ illud & ſyncerum bonum intelligatur? Quod ergo nunc vix paucis bonis iuſtiſq; conceditur, id tunc illud merum malum nullo bono adiuuãte iã poterat: Si autem illæ animæ corpora gerebant, & id oculis viderãt, quæ linguę, quæ pectora, quæ ingenia laudandis iſtis oculis prædicandiſq; ſufficiũt, quibus vix poſſunt mentes iuſtorum adæquari? quanta bona inuenimus in ſummo malo? Si enim videre deum malum eſt, nõ eſt bonum deus: bonum eſt autem deus: bonum eſt igitur deum videre, & neſcio quid huic tanto bono cõparari queat. Porrò qđ videre bonũ eſt, vnde fieri poteſt vt poſſe videre ſit malum: Quapropter quicquid vel in illis oculis, vel in iſtis mentibus fecit, vt ab his poſsit videri diuina ſubſtãtia, magnum & ineffabili laude digniſsimum bonum fecit. Si autem nõ factum, ſed ipſum per ſe tale ac ſempiternum erat, difficile hoc malo quicquam melius inueniatur. Poſtremo vt nihil horum laudandorum habeãt illæ animæ, quæ illorũ rationibus habere coguntur, quęrerem, vtrum aliquas an nullas animas deus damnet. Si

De malis ac bonis animabus. Cap. XII.

Error Manichæorũ de duabus animabus.

1. Retrac. cap. 15.

Rurſus cõfutat Manichæos.

nullas, nullum meritorum iudicium eſt, nulla prouidẽ- D tia: & caſu potius quàm ratione mũdus adminiſtratur, vel potius non adminiſtratur: non enim adminiſtratio caſibus danda eſt. Hoc autem ſi omnibus qualibet religione deuinctis credere nefas eſt, reſtat vt aut ſit aliquarum animarum damnatio, aut nulla peccata ſint. Sed ſi nulla peccata ſunt, etiam nullum bonum. Quod iſti ſi dixerint, hæreſim ſuã vno ictu interficiunt. Conuenit igitur mihi cum illis, animas aliquas diuina lege iudicióque damnari. At hæ ſi bonæ ſunt, quæ illa iuſtitia eſt? Si malæ, natura, an voluntate? Sed natura eſſe malæ animę nullo modo queunt. Vnde hoc docemus? De ſuperioribus definitionibus volũtatis atque peccati: quia dicere animas & eſſe malas, & nihil peccare, plenum eſt dementiæ: dicere autem peccare ſine volũtate, magnum deliramentum eſt: & peccati reum teneri quenquam, quia non fecit quod facere nõ potuit, ſummæ iniquitatis eſt, & inſaniæ. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, ſi natura nõ voluntate faciunt: id eſt, ſi libero ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent: ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccato earum teneri non poſſumus. At omnes fatemur & malas animas iuſte, & eas quæ non peccauerunt, iniuſte damnari. Fatentur igitur eas malas eſſe, quæ peccant: illæ autem, ſicut ratio do- E cuit, nõ peccant. Animarum ergo malarum genus neſcio quod extra illud, quod à Manichæis inducitur, nullum eſt. Nunc bonum illud genus videamus, quod rurſus ita laudãt, vt ipſam dei ſubſtantiam dicant eſſe. Quanto autem melius eſt, vt ſuum ordinem meritúmque quiſque cognoſcat, nec ita ſacrilega ſuperbia ventiletur, vt cum ſe totiens commutari ſentiat, ſummi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur & docet, credat eſſe ſubſtantiam. Ecce enim, cum manifeſtum ſit non peccare animas in eo quòd nõ ſunt tales, quales eſſe non poſſunt, vnde conſtat iam neſcio quas illas induciTias nullo modo peccare, & propterea illas non eſſe omnino: relinquitur, vt quoniam concedunt eſſe peccata, non inueniant quibus ea tribuant, niſi bono generi animarum, & ſubſtantiæ dei. Maximè autem vrgentur authoritate Chriſtiana: nunquam enim negauerunt dari veniã peccatorum, cum fuerit ad deũ quiſque conuerſus: nunquam dixerunt, vt alia multa, quòd F ſcripturis diuinis hoc quiſpiam corruptor inſeruerit. Quibus ergo peccata donantur? Si alieni generis illis malis poſſunt & bonæ fieri, poſſunt dei regnum poſsidere cum Chriſto. Quod iſti quia negant, nec habent alterum genus, niſi earum quas de ſubſtantia dei eſſe perhibent, reſtat vt non ſolum etiam ipſas, ſed ipſas ſolas peccare fateantur. Ego autem nihil pugno ne ſolæ peccent: peccant tamẽ, etenim mali commixtione coguntur. Si ita coguntur vt reſiſtendi poteſtas nulla ſit, non peccant: ſi eſt in poteſtate ſua reſiſtere, & propria voluntate conſentiunt, cur tanta bona in ſummo malo? Cur hoc malum in ſummo bono per doctrinam illorum cogimur inuenire, niſi quia neque illud malum eſt, quod ſuſpicione inducunt, neque hoc ſummum bonum quod ſuperſtitione peruertunt? At ſi de duobus iſtis generibus animarũ delirare illos & errare docuiſſem, aut certe ipſe didiciſſem quòd remanere non poterat, cur mihi iam de vlla re audiendi aut conſulendi viderentur? An vt diſcerem hinc oſtendi animarum duo eſſe genera, quòd in deliberando nũc in malam partem, nunc in bonam mutat aſſenſio? Cur non magis hoc ſignum eſt vnius animæ, quæ libera illa vo-

1. Retra. 15.

1 ſč. di. 18. c. Similiter. 1. Retrac. cap. 15. 2. ſent. diſt. 27. c. Si igitur gratia.

Vera de animabus opinio. Cap. XIII.

G lũtate huc & illuc ferri, hinc atque hinc referri poteſt? Nam mihi cum accidit, vnum me eſſe ſentio vtrunque conſiderantẽ, alterutrum eligentem, ſed plerunq; illud libet, hoc decet, quorũ nos in medio poſiti fluctuamus. Nec mirũ. Ita enim nunc cõſtituti ſumus, vt & per carnem voluptate affici, & per ſpiritũ honeſtate poſsimus, quare non duas animas hinc fateri cogor. Poſſumus enim melius & multò expediti* intelligere duo genera rerum bonarũ, quorũ tamẽ neutrum ab authore deo ſit alienũ, vnã animam ex diuerſis efficere partibus, inferiore ac ſuperiore, vel quod rectè ita dici poteſt, exteriore atq; interiore. Ita ſunt duo genera quæ ſenſibiliũ & intelligibilium nomine pauloante tractauimus, quæ carnalia & ſpiritalia libentius & familiarius nos vocamus. Sed factũ eſt nobis difficile à carnalibus abſtinere, cũ panis veriſsimus noſter ſpiritalis ſit. Cum labore nanq; nunc edimus panem. Neq; enim nullo in ſupplicio ſumus peccato trãſgreſsionis mortales ex immortalibus facti. Id eo contingit, vt cũ ad meliora conãtibus nobis conſuetudo facta cũ carne, & peccata noſtra quodã modo militare contra nos, & difficultatẽ nobis
H facere cœperint, nonnulli ſtulti aliud genus animarum quod nõ ſit ex deo, ſuperſtitiõe obtuſiſsima ſuſpicẽtur. Quanquã etiam ſi eis concedatur inferiore alio genere animarũ nos illici ad turpia, nõ inde conficiunt, aut illas naturas malas eſſe, aut iſtas ſummũ bonum. Fieri enim poteſt vt proprio illæ voluntate appetendo quod non licebat, hoc eſt peccando, ex bonis factæ ſint malę, rurſusq; fieri bonę poſsint, ſed ſic vt quãdiu manent in peccato, ad ſeſe alias occulta quadã ſuaſione traducãt. Deinde vt omnino malæ non ſint, ſed in ſuo genere quanuis inferiore opus propriũ ſine vllo peccato exerceãt: iſtæ autẽ ſuperiores quibus actionẽ longe preſtãtiorẽ rerum moderatrix iuſtitia ſumma tribuerit, ſi illas inferiores ſequi & imitari voluerint, peccãdo fiunt malæ, nõ quia malas, ſed quia malæ imitãtur. Ab illis enim agitur propriũ, ab iſtis appetitur alienũ: vnde illæ in ſuo gradu manent, iſtę ad inferiora merguntur, Velut cum homines formã ſectãtur*, pulchre nanq; incedit quadrupedans equus, at ſi hoc homo pedibus manibusq; imitetur, quis eum vel palearũ cibo dignũ putet? Rectè igitur plerunq; improbamus imitantẽ, cum eum quẽ imitatur probemus. Improbamus autem, non quia nõ ſit aſſecutus, ſed quia omnino aſſequi voluit. In
I equo enim probamus illud, cui quantum præponimus hominem, tãtum offendimur quòd inferiora ſectatur. Quid inter ipſos homines? In emittenda voce nõnne quod præco bene facit, etiã ſi clarius ac melius id faciat ſenator, inſanus eſt? Cœleſtia ſuſpice, lucens luna laudatur, ſuoq; curſu atq; vicibus bene conſiderantibus ſatis placet: tamen ſi eam ſol velit imitari, fingamus enim eũ poſſe habere huiuſmodi voluntates, cui nõ ſumme ac iure diſpliceat? Ex quibus illud eſt, quod intelligi volo, Etiã ſi ſunt animæ, quod interim incertũ eſt, corporeis officiis non peccato ſed natura deditæ, noſq; quanquã ſint inferiores, aliqua tamen inferiore vicinitate cõtingant, non illas ideo malas habere oportere, quia & nos quum eas ſequimur & corporea diligimus, mali ſumus. Propterea enim corporea diligẽdo peccamus, quia ſpiritalia diligere & iuſtitia iubemur & natura poſſumus, & tunc in noſtro genere optimi & beatiſsimi ſumus. Quamobrẽ quid habeat argumẽti æſtuans in vtranque partem deliberatio, modo in peccatum prona, modo in rectè factũ ſubuecta: vt duo animarũ genera, quorũ alterius natura ex deo ſit, alterius nõ ſit, cogamur acci-

* al. ferina ſectantur.

1. Retrac. cap. 15.

1. Retrac. cap. 15.

pere, cũ alias tot cauſas alternantes cogitationes conii- K
cere liceat? Sed hæc obſcura eſſe, & incaſſum ab animis lippientibus quæri, quiſquis bonus rerum exiſtimator eſt, videt. Quare illa potius, quæ de volũtate atque peccato dicta ſunt, illa inquam, quæ ſumma iuſtitia eſt, neminem ratione vtentem ignorare permittit: illa, quæ ſi auferãtur nobis, nihil aliud eſt vnde diſciplina virtutis inchoẽtur, nihil vnde à vitiorum mole ſurgatur, etiam atque etiã cõſiderata, ſatis clare ac dilucide Manichęorũ hæreſim falſam eſſe conuincunt. Horũ ſimile eſt, quod de pœnitẽdo nunc dicam: nã vt inter omnes ſanos cõſtat, & quod ipſi Manichæi nõ ſolum fatentur, ſed & præcipiunt, vtile eſt pœnitere peccati. Quid ego nunc in hã rem diuinarũ ſcripturarũ teſtimonia, quæ vſquequaq; diffuſa ſunt, colligã? Vox eſt etiã iſta naturæ, Neminẽ ſtultũ rei huius notitia deſeruit. Hoc nobis niſi etiã penitus inſitũ eſſet, perirem*. Poteſt aliquis dicere, nõ ſe peccare: non autẽ ſibi eſſe ſi peccauerit pœnitẽdum, nulla barbaries hoc dicere audebit. Quæ cũ ita ſint, quæro ex duobus illis generibus animarũ, cuius ſit L
pœnitere peccati? Scio quidem neq; illius eſſe poſſe, qui male facere: neq; illius qui bene facere nõ poteſt: quare vt eorũ verbis vtar, ſi animã tenebrarũ peccati pœnitet, non eſt de ſubſtãtia ſummi mali: ſi animã lucis, non eſt de ſubſtantia ſummi boni. Pœnitendi enim affectio illa, quæ prodit male feciſſe pœnitẽtem, & bene facere potuiſſe teſtatur. Quo modo igitur nihil ex me mali eſt ſi ego perperam feci? Aut quo modo me rectè pœnitet, ſi ego nõ feci? Audi partẽ alterã, Quo modo ex me nihil boni eſt, cui bona volũtas ineſt? Aut quo modo me rectè pœnitet, ſi nõ ineſt? Quamobrẽ aut negent iſti eſſe pœnitẽdi magnã vtilitatẽ, vt nõ ſolũ à Chriſtiano nomine, ſed ab omni etiã vel imaginaria ratione pellantur: aut animarũ illa duo genera, vnũ ex quo nihil mali, alterum ex quo nihil boni ſit, diſcere atq; docere iã deſinant: quod ſi faciant, Manichæi eſſe vtiq; iam deſinẽt: nam tota illa ſecta iſta bicipiti, vel potius pręcipiti animarũ varietate fulcitur. Ac mihi quidẽ ſatis eſt ſic ſcire quòd Manichæi errent: vt ſcio pœnitendũ eſſe peccati: & tamen ſi nunc amicorũ meorum aliquẽ, qui vſq; adhuc illos audiendos putat, cõpellem iure amicitiæ, & ei dicã, ſcis ne vtile eſſe cum quiſq; peccauerit pœnitere? ſine dubitatione ſe ſcire iurabit. Si ergo te fecero ita ſcire falſam eſſe Manichęorum hæreſim, deſiderabiſne M
amplius? Quid amplius eſſe poſſet in hac re deſiderandũ, reſpondeat. Bene quidẽ hucuſq;. Sed cum oſtẽdere cœpero certas neceſſariasq; rationes, quæ illã propoſitionẽ adamãtinis, vt dicitur, catenis innexæ cõſequuntur, remq; totam ad concluſionẽ, qua illa vertitur ſecta, perduxero, negabit ſe forſitan ſcire vtilitatem illã pœnitẽdi: quam nemo doctus, nemo indoctus ignorat, & potuiſſe * ſcire cõtendet: cum dubitamus & deliberamus duas in nobis animas, patrocinia propria ſingulis quæſtionis partibus adhibere. O conſuetudo peccati, ô comes pœna peccati, vos me tunc à rerũ tam manifeſtarũ cõſideratione auertiſtis: ſed non ſentiẽti nocebatis, nunc in familiariſsimis meis ſimiliter non ſentientibus me iam vulneratis, torquetisque ſentientem.

Attendite iſta quæſo chariſsimi, veſtra ingenia bene noui. Si mihi nũc vos qualiſcũq; hominis mẽtẽ rationẽq; cõceditis, multo certiora ſunt, quam quę ibi vel videbamur diſcere, vel magis credere cogebamur. Deus magne, deus omnipotẽs, deus ſummę bonitatis, quẽ inuiolabilẽ atq; incõmutabilẽ credi atq; intelligi fas eſt, trina vnitas, quam catholica eccleſia colit, ſupplex oro expertus

De pœnitẽtia. Cap. XIIII.

* aliàs, potius ſe.

Orat pro amicis, quos habuit erroris ſocios. Caput. XV.

1. Retrac. cap. 15.

A expertus in me miſericordiam tuam, ne homines cum
quibus mihi à pueritia in hominum victu fuit ſumma
cõſenſio, in tuo cultu à me diſſentire permittas. Video
maxime expectari hoc loco, quo modo etiã catholicas
ſcripturas à Manichæis accuſatas vel tũc defenderem,
ſi vt dico, cautus eſſem: vel nũc defendi poſſe demon-
ſtrem. Sed in aliis voluminibus deus adiuuabit propo-
ſitum meum: nam huius iam, quantum arbitror, immo-
derata * parci ſibi poſtulat longitudo. ** aliàs moderata.*

FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum, Liber.

B QVINTO calendas Septembris
Arcadio Auguſto bis, & Rufino
viris clariſsimis conſulibus, actis
habita eſt diſputatio aduerſus For
tunatum Manichæorum presby-
terum in vrbe Hipponenſium re-
gionum in balneis Soſsij ſub præ-
ſentia populi. AVGVSTINVS dixit, Ego iam erro-
rem puto, quam antea veritatem putabam. verum recte
exiſtimem, à te præſente audire cupio. In primis ſum-
mum errorem puto, omnipotentem deum, in quo vna
nobis ſpes eſt, ex aliqua parte violabilem aut corrupti-
bilem, aut coinquinabilem credere. Hoc veſtram hæ-
reſim affirmare ſcio, non quidem iis verbis, quibus nũc
vſus ſum. Nam & vos interrogati confitemini deũ eſſe
incorruptibilem & omnino inuiolabilem & incoin-
quinabilem. Sed cum cœperitis cætera exponere, cogi-
mini eum corruptibilem, penetrabilem, & coinquina-
bilem profiteri. Dicitis enim aliã neſcio quam gentem
tenebrarum aduerſus dei regnum rebellaſſe. Deum au-
tem omnipotentem, cum videret quanta labes & vaſti-
tas immineret regnis ſuis, niſi aliquid aduerſæ gẽti op-
C poneret, & ei reſiſteret, miſiſſe hanc virtutem, de cuius
commixtione cum malo & tenebrarum gẽte mundus
ſit fabricatus. Hinc eſſe ꝙ hic animæ bonæ laborant,
ſeruiunt, errant, corrumpuntur: vt neceſſarium habe-
rent liberatorem, qui eas ab errore purgaret, & à com-
mixtione ſolueret, & à ſeruitute liberaret. Hoc ego ne-
fas puto credere, deum omnipotentem aliquam aduer-
ſam gentem timuiſſe, aut neceſsitatem eſſe paſſum, vt
nos in ærumnas præcipitaret. FORTVNATVS di-
xit, Quia te medium fuiſſe noſtrum ſcio, id eſt, inter
Manichæos adminiſtraſſe, iſta ſunt principalia fidei no
ſtræ. De conuerſatione hic agitur, de quibus falſis cri-
minibus pulſamur. Ex te ergo præſentes audiant boni
viri, verum ſint vera ſuper quibus criminamur & appe-
timur, an ſint falſa. Etenim ex tua doctrina, & ex tua ex-
poſitione & oſtenſione poterunt verius ſcire noſtram
conuerſationem, ſi à te fuerit prodita. Interfuiſti ora-
tioni? AVG. Interfui. Sed alia quæſtio eſt de fide, alia
de moribus. Ego de fide propoſui: ſed ſi illi qui aſſunt,
vt dicis, malunt audire de moribus, nec ipſam quæſtio-
nem defugio. FOR. Purgare me prius volo penes con-
ſcientiam veſtrã, penes quam polluimur, ex idonei viri
teſtimonio, qui mihi & nũc idoneus eſt, & in futura iu-
ſti iudicis Chriſti examinatione, ſi ea quæ iactantur vi-
dit in nobis, vel conſecutus eſt. AVG. Ad aliud vocas,
cum ego de fide propoſuerim. De moribus autẽ veſtris D
plene ſcire poſſunt, qui electi veſtri ſunt. Noſtis autẽ me
nõ electũ veſtrũ, ſed auditorẽ fuiſſe. Itaq; quãuis & ora- *De vtilitate*
tioni veſtræ interfuerim, vt iterrogaſti, verũ ſeparatim *credẽdi, ca.*
vobiſcũ habeatis aliquã orationẽ, deus ſolus poteſt noſ *1. & 2.*
ſe, & vos. Ego tamen in oratione in qua interfui, nihil
turpe geri vidi, ſed ſolũ contra fidẽ animaduerti, quam
poſtea didici & probaui, ꝙ cõtra ſolẽ facitis orationẽ.
Præter hoc in illa oratione veſtra nihil noui comperi.
Quiſquis autẽ vobis opponit quęſtionẽ aliquã de mori
bus, electis veſtris opponat. Quid autẽ inter vos agatis
qui electi eſtis, ego ſcire nõ poſſum. Nam & euchariſtiã
audiui à vobis ſæpe ꝙ accipiatis: tẽpus autẽ accipiendi
cũ me lateret, quid accipiatis, vnde noſſe potui? Itaq; ſer
ua ſi placet quęſtionem de moribus, vt inter electos ve-
ſtros diſcutiatis, ſi diſcuti poteſt. Mihi fides data eſt à
vobis quã hodie improbo. De ipſa propoſui, ad ꝓpoſi-
tũ meum mihi reſpõdeatur. FOR. Et noſtra profeſsio
ipſa eſt, ꝙ incorruptibilis ſit de⁹, quòd lucidus, ꝙ inadi-
bilis, intenibilis, impaſsibilis, quòd æternã lucẽ & pro-
priã habitet: ꝙ nihil ex ſeſe corruptibile proferat, nec E
tenebras, nec dæmones, nec Satanã, nec aliquid aduer-
ſum in regno eius reperiri poſsit. Sui autẽ ſimilem ſal-
uatorẽ direxiſſe, verbum natũ à cõſtitutione mundi cũ
mundũ fabricaret, poſt mũdi fabricã iter homines ve-
niſſe: dignas ſibi animas elegiſſe ſanctæ ſuæ voluntati,
mãdatis ſuis cœleſtibus ſanctificatas, fide ac ratiõe im-
butas cœleſtiũ rerũ, ipſo ductore hinc iterum eaſdẽ ani
mas ad regnũ dei reuerſuras eſſe, ſecundũ ſanctã ipſius
pollicitationẽ qui dixit, Ego ſum via, veritas, & ianua. *Ioan. 14.*
Et, Nemo poteſt ad patrẽ peruenire niſi per me. His re-
bus nos credimus, quia aliæ ſunt animæ: id eſt, alio me-
diante nõ poterunt ad regnũ dei reuerti, niſi per ipſum
repererint veritatẽ, viam, & ianuã. Ipſe enim dixit, Qui
me vidit, vidit & patrẽ meum. Et, Qui i me crediderit, *Ioã. 5. & 8.*
mortẽ nõ guſtabit in ęternũ, ſed tranſitũ faciet de mor-
te ad vitã, & in iudicium non veniet. His rebus credi-
mus, & hæc ratio fidei noſtræ, & pro viribus animi no-
ſtri mãdatis eius obtemperare, vnã fidem ſectãtes hu-
ius trinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti. AVG. Has F
animas quas de morte ad vitã per Chriſtum venire fa-
temini, quæ cauſa præcipitauit in mortẽ? FOR. Hinc
iam dignare proſequi & contraire. Si nihil pręter deũ:
AVG. Immo tu dignare reſpondere id quod interro-
garis, has animas quæ cauſa morti dederit. FOR. Im-
mo tu dignare dicere, vtrũ aliquid ſit præter deum, an
omnia in deo ſint. AVG. Illud ego reſpondere poſſum
quod me dominus noſſe voluit, deum neceſsitatẽ nul-
lam pati poſſe, neq; ex aliqua parte violari atq; corrum-
pi. Quod cũ tu quoque fatearis, quæro qua neceſsitate
huc miſerit animas, quas dicis per Chriſtum redire?
FOR. Quod tu dixiſti, quia hucuſque tibi deus reue-
lauit, quòd incorruptibilis ſit, & mihi ratio quærenda
eſt, quemadmodum animæ & ob quã cauſam iſtum in
mundum venerint, vt merito nũc eas per vnigenitum
filium ſuum, ac ſui ſimilem de hoc mundo liberaret; ſi
nihil præter ipſum. AVG. Non debemus fruſtrare tan-
tos qui præſentes ſunt, & de quęſtione propoſita ire ad
aliud. Sic confitemur ambo, ſic nobis concedimus eſſe
incorruptibilem & iuiolabilem deum, & nihil pati po-
tuiſſe: ex quo eſt conſequens vt falſa ſit hæreſis veſtra,
quæ dicit deum, cum videret imminere vaſtitatem ac
labem regnis ſuis, miſiſſe virtutem quæ cum tenebra-
rum gente pugnaret, & ex ea cõmixtione hinc noſtras
animas liberaret. Breuis eſt ergo ratio mea, & quantum

G exiſtimo,lucis pleniſsima.Si deus nihil pati potuit à gē-
te tenebrarũ,quia īuiolabilis eſt, ſine cauſa huc nos mi-
ſit, vt nos hic ærumnas patiamur. Si autem aliquid pa-
ti potuit, nõ eſt inuiolabilis, & decipitis eos quibus di-
citis eſſe inuiolabilem deum. Hoc enim veſtra hæreſis
negat cũ cætera exponitis. FOR. Hoc ſentimus quod
Philip. 2. nos inſtruit beatus Apoſtolus Paulus,qui dicit,Hoc ſen
tite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, Qui cum in for-
ma dei eſſet conſtitutus, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe
ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam
ſerui accipiens: in ſimilitudinem hominum factus eſt,
& habitu inuentus vt homo:humiliauit ſemetipſum,&
factus eſt ſubditus vſque ad mortem. Hoc ergo ſenti-
mus de nobis quod & de Chriſto, qui cũ in forma dei
eſſet conſtitutus, factus eſt ſubditus vſque ad mortem,
vt ſimilitudinem animarum noſtrarum oſtenderet. Et
quemadmodum in ſe mortis ſimilitudinem oſtēdit, &
ſe à patre eſſe de medio mortuorũ reſuſcitatũ: eo mo-
do ſentimus & de animabus noſtris futurum,quod per
ipſum poterimus de hac morte liberari: quæ aut aliena
eſt à deo,aut ſi propria eſt dei,& miſericordia eius ceſ-
H ſat, & liberatoris nomen,& opera liberantis. AVGV.
Ego quæro quemadmodum in mortem venerimus, &
tu dicis quemadmodũ de morte liberemur. FOR. Ita
Apoſtolus dixit quo modo ſentire debeamus de ani-
mabus noſtris,quod Chriſt⁹ nobis oſtēdit.Si fuit Chri-
ſtus in paſsione & morte,& nos:ſi voluntate patris de-
ſcendit in paſsionem & mortem, & nos. AVG. No-
tum eſt omnibus catholicam fidem ita ſe habere,quòd
dominus noſter,id eſt,virtus & ſapientia dei, & verbũ
per quod facta ſunt omnia,& ſine quo factum eſt nihil,
ad liberationem noſtram hominē ſuſcepit. In ipſo ho-
mine quem ſuſcepit, demonſtrauit illa quæ dicis. Nos
autē nunc de ipſius dei & ineffabilis maieſtatis ſubſtan-
tia quęrimus,vtrũ ei aliquid nocere poſsit,an non poſ-
ſit.Si enim poteſt ei aliquid nocere,nõ eſt inuiolabilis.
Si nõ poteſt ei aliquid nocere,quid ei factura erat gens
tenebrarum, contra quam dicitis bellum geſtum eſſe à
deo ante cõſtitutionē mundi, in quo bello nos, id eſt,
animas quas modo indigere liberatore manifeſtũ eſt,
cõmixtas eſſe omni malo, & morti implicitas aſſeritis?
I Reddo enim ad iſtud breuiſsimũ, Si poterat ei nocere,
non eſt inuiolabilis:Si non poterat,crudeliter huc nos
**aliàs,dei.* miſit,vt iſta patiamur. FOR. Anima deus* eſt,an non?
AVG. Si iuſtum eſt vt non interrogatis meis reſpon-
deatur,& ego interroger,reſpõdebo. FOR. Si in pro-
prio agit anima?Hoc à te quæro. AVG. Ego quidem
quod interrogaſti dicã,tantum illud memineris,te no-
luiſſe reſpondere interrogatis meis,me autē tuis reſpõ-
dere.Si quæris vtrum à deo deſcenderit anima,magna
quidē quæſtio eſt.Sed ſiue à deo deſcēdit,ſiue nõ,illud
de anima reſpõdeo,nõ eſſe deũ: aliud eſſe deum, aliud
animam.Deum eſſe inuiolabilem, incorruptibilem, &
impenetrabilem, & incoinquinabilem, & qui ex nulla
parte corrũpi poſsit,&cui nulla ex parte noceri poteſt.
Animam vero videmus & peccatricē eſſe, & in ærum-
na verſari,& veritatem quęrere,& liberatore indigere.
Hæc mutatio animæ oſtendit mihi, quòd anima nõ ſit
deus.nam ſi anima ſubſtantia dei eſt, ſubſtantia dei er-
rat,ſubſtantia dei corrumpitur,ſubſtantia dei violatur,
ſubſtantia dei decipitur: quod nefas eſt dicere. FOR.
Ergo negaſti animã ex deo eſſe,quandiu peccatis & vi-
tiis & mundanis rebus deſeruit,& errore ducitur:quòd
fieri non poteſt,vt aut deus hoc patiatur,aut ſubſtantia
eius.Eſt enim deus incorruptibilis,& ſubſtãtia eius im-
maculata eſt & ſancta. Hic vero quæritur à nobis,vtrũ K
anima ex deo ſit,nec ne? Quod nos fatemur,& oſtēdi-
mus ex Saluatoris aduentu,ex ipſius ſancta prędicatio-
ne,ex ipſius lectione,dum animabus miſeretur,& ſecũ-
dum eius arbitrium anima veniſſe dicitur,vt eãdem de
morte liberaret,& perduceret eam ad ęternam gloriã,
& reſtitueret patri.Quid vero de anima tuipſe dicis aut
ſperas,vtrum ſit à deo, nec ne: ſubſtantiam dei, ex qua
negas eſſe animam, nullis paſsionibus poſſe ſubiacere?
AVG. Animam ſic negaui eſſe ſubſtantiã dei, vt ne-
gem illam eſſe deũ,ſed tamen ex deo authore eſſe,quia
facta eſt à deo.Aliud eſt qui fecit,aliud quod fecit.Qui *Li.83.Quæ*
fecit,corruptibilis eſſe omnino nõ poteſt: quod autem *ſtio.q.2.*
fecit, omnino nõ poteſt ęquale eſſe illi qui fecit. FOR.
Nec ego dixi animam eſſe ſimilem deo. Sed quia dixi- **aliàs,fa-*
ſti facturam * eſſe animam, & nihil præter deum, quæ- *ctitiam.*
ro vndē nã deus animæ ſubſtantiam adinuenit? AVG.
Tantũ memento me reſpondere ad ea quę interrogas: *1.Retrac.*
te autē ad ea quæ interrogo non reſpondere.Animam *cap. 16.*
dico eſſe factã à deo, vt cætera omnia quæ à deo facta
ſunt:& inter illa quæ deus omnipotens fecit,principa-
lem locum datum eſſe animæ.Si autē quęris,vnde deus L
animam fecit,memento me confiteri tecum,eſſe deum
omnipotentem. Omnipotens autē non eſt,qui quærit
adiuuari aliqua materia vnde faciat quod velit.Ex quo
eſt conſequens, vt ſecundum fidem noſtrã omnia quæ
deus fecit, per verbum & ſapiētiam ſuam de nihilo fe-
cerit.Sic enim legim⁹, Ipſe iuſsit, & facta ſunt:ipſe mã- *Pſal.33.*
dauit, & conſtituta ſunt. FOR. Et iuſsione conſtant
vniuerſa? AVG. Ita credo, ſed vniuerſa quæ facta
ſunt. FOR. Facta conſonant, ſed quia inconuenien-
tia ſibi ſunt, ac per hoc ergo conſtat nõ eſſe vnam ſub-
ſtantiam,licet ex vnius iuſsione eadem ad compoſitio-
nem mundi huius & faciem venerint. Cæterum rebus
ipſis patet, quia nihil ſimile tenebræ & lux, nihil ſimile
veritas & mēdacium,nihil ſimile mors & vita, nihil ſi-
mile anima & corpus,& cętera iis ſimilia,quæ & nomi-
nibus & ſpeciebus diſtant ab inuicem.Et merito dixiſſe
dominum noſtrum, Arbor quam non plantauit pater *Matth.15.*
meus cœleſtis, eradicabitur,& in ignem mittetur, quia
non affert fructus bonos:& eſſe arborem radicandam. M
Hinc vere cõſtat ex ratione rerum,quòd duæ ſunt ſub-
ſtantiæ in hoc mũdo,quę ſpeciebus & nominibus con-
ſtant,quarum eſt vna corporis, alia vero æterna,quam
patris omnipotentis eſſe credimus. AVG, Contraria
iſta quæ te mouent vt aduerſa ſentiamus,propter pec-
catum noſtrum,id eſt,propter peccatum hominũ con-
tigerunt.Nam omnia deus & bona fecit & bene ordi-
nauit,peccatũ autem nõ fecit: & hoc eſt ſolũ quod di-
citur malũ,voluntarium noſtrũ peccatum: eſt & aliud
genus mali,quod eſt pœna peccati. Cum ergo duo ſint
genera malorum,peccatũ, & pœna peccati: peccatũ ad
deum non pertinet,pœna peccati ad vindicē pertinet.
Etenim vt bonus eſt deus qui omnia cõſtituit:ſic iuſtus
eſt vt vindicet in peccatum. Cum ergo omnia optime
ſint ordinata quę videntur nobis nũc aduerſa eſſe,me-
rito cõtingit hominis lapſi,qui legē dei ſeruare noluit.
Animę enim rationali quę eſt in homine,dedit deus li-
berũ arbitrium.Sic enim poſſet habere meritũ,ſi volũ-
tate,nõ neceſsitate boni eſſemus.Cũ ergo oporteat nõ
neceſsitate,ſed voluntate bonũ eſſe,oportebat vt deus
animæ daret liberum arbitrium. Huic autē animæ ob-
temperãti legibus ſuis, omnia ſubiecit ſine aduerſitate,
vt ei cætera quæ deus condidit ſeruirent, ſi & ipſa deo
ſeruire voluiſſet.Si autem ipſa noluiſſet ſeruire deo, ea
quæ

A quæ illi ſeruiebant, in pœnã eius cõuerterentur. Quare ſi recte omnia à deo ordinata ſunt, & bona ſunt, & de⁹ non patitur malũ. FOR. Non patitur, ſed deus malũ præuenit. AVG. A quo nihil paſſurus erat? FOR. Hoc meũ eſt, quia præuenire voluit, & non temere, ſed virtute & præſcientia. Cæterũ nega malum præter deũ eſſe, cum per præcepta oſtendi queunt alia quæ præter voluntatem ipſius fiunt? Præceptũ non intercedit, niſi vbi eſt & contrarietas: libera facultas viuẽdi nõ datur, niſi vbi eſt lapſus, ſecũdum Apoſtoli rationẽ, qui dicit, *Ephe.2.* Et vos cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquãdo ambulaſtis, ſecundũ magiſterium huius mũdi, ſecundũ principem poteſtatis aëris huius ſpiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos & omnes aliquãdo conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntates cõſiliorum carnis, & eramus naturaliter filij iræ ſicut & cæteri. Deus autẽ qui diues eſt in omni miſericordia, miſert⁹ eſt nobis. Et cũ mortui eſſemus in peccatis, cõuiuificauit nos in Chriſto, cuius gratia eſtis ſalui facti, ſimul & ſuſcita-

B uit, & cũ eo collocauit in cœleſtibus cũ Chriſto Ieſu, vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu. Gratia enim eſtis ſaluati per fidẽ, & hoc non ex vobis, dei enim donũ eſt, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Propter quod memores eſtote, ꝙ aliquãdo vos eratis gẽtes in carne, qui dicebamini pręputiũ, ab ea quę dicitur circũciſio ĩ carne manufacta, quia eratis illo tẽpore ſine Chriſto, alienati à cõuerſatione Iſraël, & hoſpites teſtamentorũ, promiſsionis ſpem nõ habẽtes, & ſine deo in hoc mundo. Nunc autẽ in Chriſto Ieſu vos qui aliquãdo eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra qui fecit vtraq; vnum, & mediũ parietem maceriæ ſoluens inimicitias in carne ſua, legẽ mandatorũ decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſum in vnũ nouum hominẽ, faciens pacẽ, vt recõciliet ambos in vno corpore deo, per crucẽ, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens euangelizauit pacẽ vobis qui longe, & pacem iis qui prope.

C Quoniam per ipſum habemus vtriq; in vno ſpiritu acceſſum ad patrẽ. AVG. Iſta Apoſtoli lectio quam recitare voluiſti, ſi non fallor, pro mea plurimũ & contra tuam fidem facit. Primo quia ipſum liberum arbitrium quo ego dixi fieri vt anima peccet, ſatis hic expreſſum eſt cum peccata nominauit, & cum recõciliationẽ noſtram dixit fieri cum deo per Ieſum Chriſtum. Peccando enim auerſi eramus à deo: tenẽdo autem præcepta Chriſti reconciliamur deo: vt qui peccatis mortui eramus, ſeruãtes præcepta eius viuificemur, & pacẽ habeamus cũ illo in vno ſpiritu, à quo alienati eramus, nõ ſeruãtes mãdata eius: ſicuti de homine qui primus eſt cõſtitutus in fide noſtra prædicatur. Ergo nũc quæro abs te ſecundũ eam lectionẽ quæ lecta eſt, quo modo habeamus peccata, ſi natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur neceſsitate aliquid facere, nõ peccat. Qui autem peccat, libero arbitrio peccat. [Nihil mali fecit, qui nihil ſua volũtate fecit.] Quare ſit nobis pœnitentia imperata, ſi nos nihil mali fecimus, ſed gens tenebrarũ? Quęro item, Indulgentia peccatorũ cui detur, nobis, an genti tenebrarum? Sed ſi gẽti tenebrarũ datur indulgentia peccatorũ, regnabit & ipſa cum deo, accipiens indulgentiam peccatorum. Si autẽ nobis datur indulgentia peccatorũ, manifeſtum eſt quia volũtate peccauim⁹. Satis enim ſtultũ eſt ignoſcere ei qui nihil mali fecit. Nihil autem mali fecit, qui nihil ſua voluntate fecit. Hodie ergo anima pollicente ſibi deo indulgentiam peccatorũ & reconciliationem, ſi peccare deſtiterit, & de peccatis pœnitẽtiam geſſerit, reſpõdeat ſecundum fidẽ veſtram & dicat, Quid enim peccaui? quid commerui? quid me expuliſti de regnis tuis, vt cõtra neſcio quam gentem pugnarem? Depreſſa ſum, permixta ſum, corrupta ſum, defecta ſum, non eſt mihi ſeruatũ liberum arbitrium: tu noſti neceſsitatem qua preſſa ſum. Cur mihi imputas vulnera quæ ſuſcepi? Quare me cogis ad pœnitentiam, cum tu ſis cauſa vulnerum meorũ, cum tu ſcias quæ paſſa ſum gentẽ tenebrarum in me feciſſe te authore, qui violari nõ poteras, & tamen volens cauere regnis tuis, quibus nihil noceri poſsit, me in miſerias pręcipitaſti? Si recte ergo pars tua ego ſum quę de viſceribus tuis proceſsi, ſi de regno tuo & de ore tuo, in hac gente tenebrarum aliquid pati nõ debui, vt me incorrupta illa ſubiiceretur, ſi pars erã domini: nunc autem cum illa temperari non poſsit niſi

E mea corruptione, quo modo aut pars tua dicor, aut tu inuiolabilis manes, aut non es crudelis, qui me pati voluiſti pro his regnis quibus nihil noceri poterat ab illa gẽte tenebrarum? Ad hoc reſponde, ſi placet, & dignare mihi etiã illud exponere, quo modo dictũ eſt à Paulo Apoſtolo, Eram⁹ naturaliter filij iræ. Quo modo dicis naturaliter animã filiam eſſe dei & portionem dei?

FOR. Si ſecundum animã dixiſſet Apoſtolus, quòd ſimus naturaliter filij iræ, alienata eſſet anima ore Apoſtoli à deo. Et hoc modo tu ratione oſtendis, ꝙ anima nõ ſit dei, quia naturaliter, inquit Apoſtolus, ſumus irę filij. Si vero ſecundum quòd lege tenebatur idem Apoſtolus ex ſemine Abrahæ, vt ipſe cõteſtatur, deſcẽdens, *Ephe.2.* conſtat eum corporaliter dixiſſe nos fuiſſe filios iræ ſicut & cæteros. Animæ vero ſubſtantiam oſtendit quòd ſit ex deo, & animam aliter non poſſe reconciliari deo, niſi per magiſtrũ, qui eſt Chriſtus Ieſus. Interfecta enim inimicitia, videbatur anima indigna extitiſſe deo. Sed quia miſſa eſt, hoc confitemur, à deo tamen omnipotẽte & originem trahens, & miſſa ad ipſius voluntatem conſignandam. Quemadmodum & ſaluatorem Chriſtum credimus de cœlo veniſſe, voluntatem patris cõ-

F plere. Quæ voluntas patris hæc erat, animas noſtras de eadem inimicitia liberare, interfecta eadẽ inimicitia. Quæ ſi aduerſa deo non fuiſſet, nec inimicitia vocaretur vbi erat vnitas, nec interfectio diceretur aut fieret vbi vita erat. AVG. Memẽto quòd Apoſtolus dixerit, conuerſatione nos alienatos à deo eſſe. FOR. Trado ego duas ſubſtãtias fuiſſe: In lucis ſubſtãtia haberi deũ, vt ſuperius diximus, incorruptibilẽ: fuiſſe vero contrariam naturã tenebrarum, eam quam virtute dei vinci hodie quoque cõfiteor, & ad meum regreſſum Saluatorem eſſe Chriſtum emiſſum, vt ante idem Apoſtolus ait. AVG. Rationibus vt diſcuteremus duarum naturarum fidem, impoſitum eſt ab iis qui nos audiunt. Sed quoniam ad ſcripturas iterum confugiſti, ad eas ego deſcendo, ac nihil prætermittendum eſſe poſtulo, ne quibuſdam capitibus vtentes, nebulas afferamus eis quibus notæ ſcripturæ non ſunt. A capite igitur quod habet Apoſtolus in epiſtola ſua ad Romanos, cõſideremus. In prima enim pagina eſt quod vehementer cõtra vos eſt. Dicit enim, Paulus ſeruus Chriſti Ieſu, vocatus *Roma.1.* Apoſtolus, ſeparatus in Euangelium dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis, de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum

G carnem, qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecũ-
dum ſpiritũ ſanctificationis ex reſurrectione mortuo-
rum Ieſu Chriſti domini noſtri. Videmus Apoſtolũ de
domino noſtro nos docere, vt & virtute dei ante car-
nem prædeſtinatus fuerit, & ſecundum carnẽ factus ſit
ei ex ſemine Dauid. Hoc vos cum ſemper negaueritis
& negetis, quo modo ſcripturas flagitatis, vt ſecundum
eas potius diſſeramus? FOR. Secundum carnem aſſe-
ritis ex ſemine Dauid, cum prædicetur ex virgine eſſe
natus, & filius dei magnificetur. Fieri enim non poteſt,
Ioan. 3. niſi vt quod de ſpiritu eſt, ſpiritus habeatur: & quod de
carne eſt, caro intelligatur: Cõtra quod eſt ipſa autho-
ritas Euãgelij qua dicitur, ꝙ caro & ſanguis regnũ dei
1. Cor. 15. non poſsidebunt, neq; corruptio incorruptelam poſsi-
debit. Hic ſtrepitus factus eſt à conſidẽtibus, qui ratio-
nibus potius agi volebant, quia videbant eum nõ om-
nia quæ in Apoſtoli codice ſcripta ſunt velle accipere.
Deinde paſsim ſermocinatio ab omnib⁹ haberi cœpit,
quouſq; diceret ſermonem dei ligatũ eſſe in gẽte tene-
brarum. Quod cũ exhorruiſſent qui aderant, diſceſſum
Diſputatio ſecunda. eſt. Poſtera die adhibito iterum notario, res acta ſic
eſt. FOR. Quòd nihil mali ex ſe proferat deus omni-
H potens, & quòd quæ ſua ſunt incorrupta maneant, vno
ex fonte inuiolabili orta & genita. Cætera vero quæ in
hoc mundo verſantur contraria, non ex deo manare,
nec principi deo paruiſſe in hoc ſeculo, id eſt, ꝙ nõ ex
ipſo originem trahant. Hæc ergo in fide ſuſcepimus, ꝙ
aliena ſint mala à deo. AVG. Et noſtra fides hæc eſt,
quòd malorũ genitor non ſit deus, neq; vllam naturam
fecerit malam. Sed cum vterq; noſtrum conſentiat in-
corruptibilem deum & incoinquinabilem, prudẽtium
eſt æſtimare & fideliũ, quæ ſit fides purior, & maieſta-
te dei dignior: Illa vbi aſſeritur, vel virtus dei, vel pars
aliqua dei, vel ſermo dei poſſe cõmutari, violari, corrũ-
pi, ligari: An ea vbi dicitur & omnipotentem deum &
omnem ipſius naturã & ſubſtãtiam nulla parte vnquã
poſſe corrumpi, ſed mala eſſe voluntario peccato ani-
mæ, cui dedit deus liberum arbitrium. Quod liberũ ar-
bitrium ſi non dediſſet deus, iudicium puniendi nullũ
iuſtum eſſe poſſet, nec meritum rectè faciẽdi, nec præ-
ceptũ diuinum, vt ageretur pœnitentia de peccatis: nec
ipſa indulgẽtia peccatorum, quam nobis deus per do-
minum noſtrũ Ieſum Chriſtum donauit. Quia qui nõ
I voluntate peccant, non peccant. Hoc arbitror omni-
bus apertum eſſe atq; perſpicuum. Quapropter nõ nos
mouere debet, ſi aliqua in iis quę deus fecit, moleſta pa-
timur pro meritis noſtris. Sicut enim ille bonus eſt vt
conſtitueret omnia, ſic iuſtus eſt vt peccatis nõ parcat.
Quæ peccata vt dixi, niſi libera voluntas eſſet in nobis,
peccata non eſſent. Si quis enim verbi cauſa ligaretur
ab aliquo cęteris membris, & de manu eius falſum ſcri-
beretur ſine eius propria voluntate, quęro ſi hoc iudici
pateficeret, poſsit hunc hominem falſitatis crimine cõ-
demnare? Quare ſi manifeſtum eſt, peccatum non eſſe
vbi non eſt liberum voluntatis arbitrium, volo audire,
anima, quam dicitis aut partẽ, aut virtutem, aut ſermo-
nem, aut aliud quodlibet dei, quid mali fecerit, vt à deo
puniatur, aut pœnitentiã agat peccati, aut veniam me-
reatur, cum nihil ipſa peccauerit? FOR. De ſubſtan-
tiis propoſui, quòd bonorũ deus tantummodo crea-
tor, vltor vero malorũ habeatur, eo quòd mala ex ipſo
nõ ſint. Merito ergo hoc ſentio, & vlciſci deum mala,
quia ex ipſo non ſunt. Cæterum ſi ex ipſo eſſent, aut da-
ret licẽtiam peccandi, ꝙ dicis liberum arbitriũ dediſſe
deum, cõſenſor iam inueniebatur delicti mei, eo ꝙ au-
thor delicti mei eſſet: aut ignorans quid futurus eſſem, K
delinqueret, quẽ ipſe non ſe dignũ inſtitueret. Hoc er-
go propoſitũ eſt à me, & quod interrogo nunc, vtrum
deus mala inſtituerit, nec ne: & vtrum ipſe finem ma-
lorũ inſtituerit. Etenim quæ ab ipſo diximus facta eſſe,
vti opifice deo, vti ab ipſo creata & genita incorrupti-
bilia haberi, his reb⁹ apparet, & fides Euãgelica docet.
Hæc ego & propoſui quæ ſunt credulitatis noſtræ, &
quæ à te poſſunt in iſta profeſsione noſtra firmari, ita
tamen vt non deſit authoritas fidei Chriſtianę. Et quia
nullo genere rectè me credere oſtendere poſſum, niſi
eãdem fidẽ ſcripturarũ authoritate firmauerim, idẽ er-
go eſt quod inſinuaui, quod dixi: Aut ſi mala authore
deo in mundum prouenerũt, hoc ipſe dicere dignare.
Aut ſi rectè creditur mala ex deo nõ eſſe, hoc etiã præ-
ſentium contemplatio proſequi debet & ſuſcipere. De
ſubſtãtiis dixi, non de peccato quod in nobis verſatur.
Si enim originem non haberet quod cogitamus deli-
cta facere, nõ cogeremur ad peccatũ venire, vel ad de-
lictum. Nam quia inuiti peccamus, & cogimur à cõtra-
ria & inimica nobis ſubſtantia, idcirco ſequimur ſciẽ-
tiam rerum. Qua ſcientia admonita anima, & memo-
rię priſtinę reddita, recognoſcit ex quo originẽ trahat,
in quo malo verſetur, quibus bonis iterũ emendans qđ
nolens peccauit, poſsit per emẽdationẽ delictorũ ſuo- L
rum bonorũ operum gratia meritũ ſibi recõciliationis
apud deũ collocare, authore Saluatore noſtro qui nos
docet & bona exercere, & mala fugere. Propoſitum eſt
enim nobis, quòd non ab aliqua contraria natura, ſed
ſua ſponte homo aut iuſtitiæ ſeruiat, aut peccatis ſe ob-
noxium faciat: cum nulla exiſtente cõtraria gente, ſi ſo-
la verſatur anima in corpore cõſtituta, cui deus vt dicis
liberum arbitriũ dedit, ſine peccato eſſet, nec peccatis
ſe obnoxium faceret. AVG. Ego dico peccatum non *1. Retract.*
eſſe ſi non propria voluntate peccetur: hinc eſſe & prę- *cap. 16.*
mium, quia propria voluntate recta facimus. Aut ſi pœ-
nam meretur qui peccat inuitus, debet & præmiũ me-
reri qui bene facit inuitus. Quis autem dubitet non de-
ferri præmium, niſi ei qui bona voluntate aliquid fece-
rit? Ex quo intelligimus & pœnam inferri ei, qui volun-
tate mala aliquid fecerit. Sed quoniã me ad priores na-
turas & ſubſtantias reuocas, fides mea eſt, omnipotentẽ
deum, quod maxime animaduertendũ eſt & animo fi- M
gendum, bonũ, iuſtum, feciſſe bona: ſed ea quæ ab illo
facta ſunt, nõ poſſunt eſſe talia, qualis eſt ipſe qui fecit.
Iniuſtum eſt enim & ſtultum, credere quòd opera pa-
ria ſint artifici, & condita conditori. Quapropter ſi pia
fides eſt, vt omnia bona deus fecerit, quibus tamen ipſe
eſt multo excellentior longeq; pręſtantior, origo & ca-
put mali eſt peccatum, ſicut Apoſtolus dixit, Radix om- *1. Timo. 6.*
nium malorum eſt cupiditas: quam quidam ſequentes
naufragauerunt à fide, & inſeruerũt ſe doloribus mul-
tis. Si enim radicem omnium malorum quæris, habes
Apoſtolum dicentem radicem omnium malorum eſſe
cupiditatem. Radicem radicis quęrere nõ poſſum. At ſi
eſt aliud malum, cuius radix non eſt cupiditas, non erit
omnium malorum radix cupiditas. Si autem verum eſt
omniũ malorũ radicem eſſe cupiditatem, fruſtra aliud
aliquod mali genus quærimus. Tua vero natura cõtra-
ria quã inducis, quoniã iam reſpõdi obiectis tuis, quæ-
ro vt tu mihi dicere digneris, ſi illa natura cõtraria eſt
totum malum, neque peccatum poteſt eſſe niſi ex illa,
pœnam ipſa ſola debet mereri, non anima à qua non
eſt peccatum. Aut ſi dicis ipſam ſolam mereri pœnam,
& animam non mereri, quæro cui data ſit pœnitentia,
quæ

A queę ſit iuſſa pœnitere?Si anima iuſſa eſt pœnitere,ab il-
la peccatum,& ipſa voluntate peccauit.Nam ſi cogitur
anima facere malum, neque illa eſt quæ malum facit,
nónne ſtultum eſt & plenũ dementiæ vt gens tenebra-
rum peccauerit,& me pœniteat de peccatis?Nõne ple-
num dementiæ eſt,vt gens tenebrarum peccauerit, &
mihi detur indulgẽtia peccatorum, qui poſſum dicere
ſecundum fidem veſtram,quid feci,quid cõmiſi?Apud
te fui,integer fui,nulla labe cõtaminatus fui:tu me huc
miſiſti,tu neceſsitatẽ paſſus es, tu cauiſti regnis tuis, cũ
magna eis labes & vaſtitas immineret. Cum ergo no-
ueris neceſsitatem qua hic oppreſſus ſum,qua reſpirare
non potui,cui reſiſtere nõ potui,quid me accuſas quaſi
peccantem? aut quid promittis indulgẽtiam peccato-
rum? Ad hoc ſine ambagibus reſponde ſi placet, ſicut
ego tibi ſine ambagibus reſpondi. FOR. Hoc nos di-
cim⁹,quòd à cõtraria natura anima cogatur delinque-
re:cui nõ vis eſſe radicem,niſi hoc tantum,quòd in no-
bis malum verſatur,cum cõſtet exceptis noſtris corpo-
ribus mala in omni mundo verſari: non iſta quæ in
corporibus ſolum habemus in toto mundo verſantur,
B & in omnibus vniuerſaliter mala radix hæret.Nam di-
xit dignatio tua quòd hęc ſit radix malorum,cupiditas
quæ in noſtris corporibus verſatur: cum quãdo nõ eſt
cupiditas mali ex noſtris corporibus, ex principali illi
contraria natura verſatur in toto mũdo. Apoſtolus et-
enim nominauit id radicẽ eſſe malorum cupiditatem,
non vnum malum,quam dixiſti radicem omnium ma-
lorum.Cupiditas vero nõ vno modo intelligitur, quã
dixiſti radicem eſſe omniũ malorum,quaſi quæ in cor-
dibus noſtris ſolum verſetur:cum conſtet hoc quod in
nobis verſatur malum,ex authore malo deſcendere,&
portiunculam eſſe mali hanc radicem quam tu eſſe di-
cis:vt nõ ſit ipſa radix,ſed ſit portiũcula mali, eius ma-
li quod vbiq; verſatur.Quam radicem & arborem ma-
Matth.7. & 15. lam dominus noſter appellauit,nunquã fructus bonos
afferentem, quam non plantauit pater ſuus, ac merito
eradicari & in ignem mitti.Nam quòd dicis contrarię
naturæ peccatum debere imputari: illa natura mali eſt:
& id eſſe peccatum animæ, ſi poſt cõmonitionem Sal-
uatoris noſtri, & ſanam doctrinam eius à contraria &
inimica ſui ſtirpe ſe ſegregauerit anima, & purioribus
C ſe adornans: aliter non poſſe ſubſtantiæ ſuæ reddi.
Ioan.15. Dictum eſt enim, Si non veniſſem, & locutus eis non
fuiſſem,peccatum non haberent:Nunc vero quia veni
& locutus ſum, & noluerunt mihi credere, veniam de
† al. paret. peccato non habebunt.Vnde patet† recte pœnitentiam
eſſe datam poſt aduentũ Saluatoris,& poſt hanc ſcien-
tiam rerũ,qua poſsit anima,ac ſi diuino fonte lota, de
ſordibus & vitiis tam mundi quàm corporis, in qui-
bus eadem anima verſatur, regno dei, vnde progreſ-
ſa eſt, repręſentari.Nam dictum eſt ab Apoſtolo,quòd
Roma.8. prudentia carnis inimica ſit deo:legi enim dei non eſt
ſubiecta,nec enim poteſt.Patet ergo his rebus,quòd a-
nima bona factione illius quę legi dei non eſt ſubiecta
peccare videtur,nõ ſua ſponte.Nanque idem ſequitur,
Galat.5. quòd caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus ad-
uerſus carnem,vt non quæcũque vultis illa faciatis.Di-
Roma.7. cit iterum, Video aliam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem
Galat.6. in legem peccati & mortis.Ergo miſer ego homo,quis
me liberabit de corpore mortis huius, niſi gratia dei p
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, per quem mihi
mundus crucifixus eſt,& ego mundo? AVG. Agno-
ſco & amplector teſtimonia diuinarum ſcripturarum,
& fidei meæ quemadmodum cõgruant, ſicut deus do- D
nare dignabitur,paucis exponam.Liberũ voluntatis ar
bitriũ in illo homine fuiſſe dico, qui primus formatus
eſt.Ille ſic factus eſt,vt nihil omnino voluntati eius re-
ſiſteret,ſi vellet dei præcepta ſeruare. Poſtquam autem
libera ipſe volũtate peccauit, nos in neceſsitatem præ-
cipitati ſumus,qui ab eius ſtirpe deſcẽdimus.Poteſt au-
tem vnuſquiſque noſtrum mediocri cõſideratione in-
uenire verum eſſe quod dico.Hodie nanque in noſtris
actionibus antequam cõſuetudine aliqua implicemur,
liberum habemus arbitriũ faciendi aliquid,vel non fa-
ciendi. Cum autem iſta libertate fecerimus aliquid, &
facti ipſius tenuerit animam pernicioſa dulcedo & vo-
luptas,eadẽ ipſa ſua cõſuetudine ſic implicatur,vt poſt-
ea vincere non poſsit,quod ſibi ipſa peccãdo fabricata
eſt.Videmus multos iurare nolle,ſed quia iã conſuetu-
dinem lingua tenuit,nõ poſſe refręnare,cum ea exeant
de ore ipſorum,quæ non poſſumus dicere ad mali ſtir-
pem nõ pertinere.Vt enim vobiſcum his verbis agam,
quæ vtinam ſicut de ore veſtro nõ recedunt,ita & cor-
de intelligantur,per paracletum iuratis. Si ergo vultis
experiri verum eſſe quod dico,inſtituite nõ iurare.Vi- E
debitis illam cõſuetudinem ferri quò ſolet:& hoc eſt ꝙ
aduerſus animam pugnat cõſuetudo facta in carne.Ip-
ſa eſt nimirum carnis prudentia,quæ quãdiu ita eſt,le-
gi dei ſubiici non poteſt,quandiu prudentia carnis eſt:
ſed illuminata anima, deſinit illa eſſe carnis prudẽtia.
Sic enim dictum eſt,prudentiam carnis non poſſe legi
dei eſſe ſubiectam, quẽadmodum ſi diceretur glacialẽ
niuem calidam eſſe non poſſe. Nullo enim pacto quã-
diu nix eſt,calida eſſe poteſt.Sed quẽadmodum illa nix
calore reſoluitur,& deſinit nix eſſe, vt poſsit caleſcere:
ſic illa carnis prudentia,id eſt, cõſuetudo facta cũ car-
ne,cum fuerit mens noſtra illuminata, & ad arbitrium
diuinæ legis totum hominem ſibi deus ſubiecerit, pro
illa conſuetudine animæ mala facit cõſuetudinem bo-
nã.Ex quo illæ duæ arbores, bona arbor & mala arbor
quas enumeraſti,veriſsime dictum eſt à domino,quòd
fructus ſuos habeant:id eſt,neque bonã poſſe dare ma-
los fructus,neq; malam bonos quandiu mala eſt. Acci-
piamus duos homines, bonum hominem & malũ ho-
minem.Quandiu bonus eſt, malos fructus dare nõ po-
teſt.Quãdiu malus eſt, fructus bonos dare non poteſt. F
Sed vt intelligas iſtas duas arbores ſic eſſe à domino
poſitas,vt ibi ſignificaretur liberũ arbitriũ, nõ naturas
eſſe iſtas arbores, ſed volũtates noſtras: ipſe ait in Euã-
gelio, Aut facite arborem bonã, aut facite arborẽ ma- *Matth.12.*
lam. Quis eſt qui poſsit facere naturam? Si ergo impe-
ratum eſt nobis vt faciamus arborẽ aut bonam aut ma
lam,noſtrũ eſt eligere quod velimus.De iſto ergo pec-
cato hominis, & de iſta conſuetudine animæ facta in
carne Apoſtolus dicit,Nemo vos ſeducat.Omnis crea- *1.Timo. 4.*
tura quę à deo facta eſt,bona eſt.Dicit idem Apoſtolus
quem tu ipſe cõmemoraſti, Sicut per vnius inobediẽ- *Roma. 5.*
tiam peccatores conſtituti ſunt multi, ſic & per vnius
obedientiam iuſti conſtituentur multi, quoniam per
hominem mors,& per hominem reſurrectio mortuo-
rum.Quandiu ergo portamus imaginem hominis ter- *1.Cor.15.*
reni,id eſt, quãdiu ſecundum carnem viuimus,qui ve-
tus etiam homo nominatur,habemus neceſsitatem cõ- *Ibidem.*
ſuetudinis noſtræ,vt non quod volumus faciamus.Cũ
autem gratia dei amorem nobis diuinum inſpirauerit,
& nos ſuæ voluntati ſubditos fecerit, quibus dictũ eſt,
Vos in libertatẽ vocati eſtis,& gratia dei liberauit me à *Galat.5.*
lege peccati & mortis:Lex autẽ peccati eſt,vt quicunq;

G peccauerit,moriatur:ab iſta lege liberamur,cũ iuſti eſſe
Gene.3. cœperimus. Lex mortis eſt qua dictũ eſt homini, Terra
es, & in terrã ibis. Ex ipſa enim homines ſic naſcimur,
quia terra ſumus, & in terrã ibimus propter meritum
peccati primi hominis:propter autem gratiam dei quę
1.Retract. liberat nos à lege peccati & mortis,ad iuſtitiã conuer-
cap.16. ſi liberamur:vt poſtea eadem ipſa caro quæ nos in pœ-
nis torſit in peccatis manentes,ſubiiciatur nobis in re-
ſurrectione, & nulla aduerſitate nos quatiat, quo min⁹
legem dei & diuina præcepta ſeruemus. Vnde quoniã
ego reſpõdi tuis, dignare tu reſpõdere illud quod de-
ſidero,quemadmodum fieri poſsit, vt ſi eſt deo natura
cõtraria, nobis imputetur peccatũ, qui in illã naturam
nõ voluntate,ſed ab ipſo deo,cui noceri nihil poterat,
miſsi ſumus. FOR. Hoc genere, quemadmodum &
Matth. 10. dominus dixit diſcipulis ſuis, Ecce ego mitto vos ſicut
oues in medio luporum.Hinc ſciendum eſt quòd non
inimica mente Saluator noſter agnos ſuos,id eſt,diſci-
pulos ſuos in medio luporum dirigere voluit, niſi eſſet
aliqua contrarietas, quæ in ſimilitudine luporum eam
deponeret, vbi & diſcipulos ſuos miſerat, vt quæ forte
H medio luporum animæ poſſent decipi,ad propriã ſub-
ſtantiam reuocarentur. Hinc ergo apparet antiquitas
temporum noſtrorum quam repetimus, & animorum
noſtrorum, ante mũdi conſtitutionem hoc more miſ-
ſas eſſe animas contra contrariam naturam, vt eãdem
Solœciſmus ſua paſsione ſubiicientes, victoria deo redderetur. Nã
dixit idem Apoſtolus, quod non ſolũ eſſet luctatio cõ-
Ephe.6. tra carnem & ſanguinem, ſed & cõtra principes & po-
teſtates, & ſpiritalia nequitiæ, & dominationem tene-
brarum. Si ergo vtrobique mala conuerſantur & ne-
quitiæ habentur, iam non ſolum eſt malum in noſtris
corporibus,ſed in toto mundo,vbi videntur verſari a-
nimæ quæ ſub cœlo iſto verſantur & implicatæ ſunt.

AVG. Agnos ſuos dominus noſter in medio lupo-
rum miſit,id eſt,homines iuſtos in medio hominũ pec-
catorum,ad prędicationẽ Euangelij tempore hominis
ſuſcepti ab inæſtimabili diuina ſapientia, vt nos ad iu-
ſtitiam à peccato vocaret. Quòd autem ait Apoſtolus,
nobis colluctationem nõ eſſe aduerſus carnem & ſan-
guinem,ſed aduerſus principes & poteſtates,& cætera
quæ ſunt cõmemorata: hoc ſignificat, diabolum & an-
I gelos eius,ſicut etiã nos,peccato cecidiſſe & lapſos eſſe
& obtinuiſſe terrena, id eſt, homines peccatores. Qui
quãdiu peccatores ſumus, ſub iugo eorum ſumus: quẽ-
admodum cum iuſti erimus,erimus ſub iugo iuſtitię:&
contra illos luctam habemus,vt migrãtes ad iuſtitiam,
ab eorum dominatione liberemur. Ergo & tu dignare
mihi breuiter ad vnũquod interrogo reſpondere.No-
ceri deo nõ poterat, an poterat? Sed quæſo mihi vt nõ
poterat reſpõdeas. FOR. Nõ poterat noceri. AVG.
Quare ergo huc nos miſit ſecundũ veſtrã fidẽ? FOR.
Profeſsio mea hęc eſt,quia nõ poterat noceri deo,& ꝙ
deus huc nos direxit. Sed quia id tibi cõtrarium eſt, tu
dic qua ratione hic apparuit anima, quam nunc cupit
deus noſter & mãdatis & proprio filio directo libera-
re? AVG. Quoniã video te interrogatis meis reſpon-
dere non poſſe,& me aliquid interrogare voluiſſe,ecce
ſatisfacio tibi, dummodo memineris te ad id quod in-
terrogaui nõ reſpondiſſe. Anima quare hic ſit in mun-
do inuoluta miſeriis, non modo ſed paulo antè neſcio
quoties à me dictũ eſt. Peccauit anima, & ideo miſera
eſt. Liberum arbitrium accepit, vſa eſt libero arbitrio,
quemadmodum voluit,lapſa eſt,eiecta de beatitudine,
implicata miſeriis. Ad hoc tibi recitaui teſtimonium
Apoſtoli dicẽtis,Sicut per vnum hominẽ mors, ita per *1.Cor. 15.*
vnum hominem reſurrectio mortuorum.Quid quæris K
amplius? Vnde tu reſpõde,cui noceri nõ poterat, qua-
re huc nos miſit? FOR. Cauſa hæc quærenda eſt, cur
huc venerit anima,aut quare eandem deus hinc cupit
liberare, quæ medio malorũ viuit. AVG. Hanc cau-
ſam abs te quæro:id eſt,ſi deo noceri nõ poterat,quare
huc nos miſit? FOR. Quæritur à nobis, ſi deo malum
nocere nõ poſsit,quare huc anima miſſa fuerit,aut qua
ratione mundo permixta ſit.Quod in eo manifeſtũ eſt
quod ait Apoſtolus, Nunquid dicit figmẽtum ei qui ſe *Rom.9.*
finxit, cur me ita formaueris? Si ergo cauſanda eſt res
hæc,interrogandus eſt qui animã direxit nulla cogen-
te ſe neceſsitate. Si autem neceſsitas fuit mittendi ani-
mam,merito eſt & voluntas liberandi eam. AVG.
Premitur ergo deus neceſsitate? FORTV. Iam hoc no-
li ad inuidiam excitare id quod dictum eſt, ꝙ non ne-
ceſsitate facim⁹ ſubditum eſſe deum, ſed volũtarie mi-
ſiſſe animam. AVG. Recita quod ſupra dictum eſt, &
recitatum eſt.Si autem neceſsitas fuit mittendi animã,
merito eſt & voluntas liberandi eam. AVG. Audiui-
mus. Si autem neceſsitas fuit mittẽdi animam,merito L
eſt & voluntas liberandi eam. Tu autem dixiſti fuiſſe
neceſsitatem mittendi animam. Sed ſi modo volunta-
tem vis dicere, & hoc addo,Cui noceri nihil poterat,
crudelis voluntas fuerat mittendi animã ad tantas mi-
ſerias.Quod refellendi cauſa quia loquor,veniam peto
ab illius vnius miſericordia,in quo ſpẽ liberationis ha-
bemus ab omnibus erroribus hæreticorũ. FOR. Nos
dicere aſſeueras crudelem eſſe deum mittendo animã:
feciſſe vero deum hominem, & inſufflaſſe in eum ani-
mam, quam vtiq; præſciuit in futuram miſeriam in-
uolui,& beneficio malorũ non poſſe hæreditati ſuę re-
præſentari:hoc aut ignorantis eſt,aut dantis animã ad
hæc mala quę ſupra memorata ſunt.Id commemoraui,
quia dixiſti ante tempus nõ multum, quòd adoptaue-
rit ſibi deus animã,non quòd ab ipſo ſit.aliud eſt enim
adoptare. AVG. De adoptione noſtra memini me
ante dixiſſe, ſecundum teſtimonium Apoſtoli qui di-
xit nos vocatos in adoptionẽ filiorum.Nõ ergo meum *Roma.8.*
fuit illud,ſed Apoſtolicum reſpõſum. De qua re,id eſt,
de iſta adoptione ſuo tempore,ſi placet,inquiramus:&
de illa ſine dilatione reſpõdebo,cum tu meis obiectio-
nibus reſpõderis. FOR. Progreſſum dico fuiſſe animę M
contra contrariam naturam. AVG. Cum natura deo
nihil nocere poterat,quid opus erat iſto progreſſu,vbi
nihil habebat deus quod caueret,cui nocere nihil pote
rat? FOR. Conſtat apud conſcientiam veſtram,à deo
veniſſe Chriſtum? AVG. Iterum me interrogas? Ad
interrogata reſponde. FOR. Sic accepi in fide,quòd
voluntate dei ipſe huc venerit. AVG. Et ego dico,
Deus omnipotens, inuiolabilis, incommutabilis, cui
noceri nihil poſsit,quare huc animã ad miſerias,ad er-
rorem, ad iſta quæ patimur, miſit? FOR. Dictum eſt
enim,Poteſtatem habeo ponendi animã meam,& po- *Ioan. 10.*
teſtatẽ habeo accipiẽdi eam. Non dixit ꝙ volũtate dei
progreſſa eſt anima. AVG. Ego autem cauſam quæ-
ro, quare, cum deo nihil noceri poſsit? FOR. Nihil
noceri deo iam diximus, & in cõtraria natura eſſe ani-
mam diximus, ideo vt contrariæ nat[illegible] modum im-
poneret:Modo impoſito contrariæ naturæ ſumit ean-
dem deus.Ipſe enim dixit, Poteſtatem habeo ponendi
animam meã, & poteſtatem habeo ſumendi eã. [Hanc
pater mihi dedit poteſtatem ponẽdi animã meam, &
ſumẽdi eam.]Deus ergo qui loquebatur in filio,de qua
anima

A anima diceret? Conſtat eſſe animã noſtram quæ in his
corporib⁹ habetur, quòd de volũtate venerit, & de vo-
luntate ipſius iterum aſſumatur. AVG. Vnde dixerit
dominus noſter, Poteſtatem habeo ponendi animam
meam, & poteſtatem habeo ſumẽdi eam: omnibus no-
tum eſt, quia paſſurus erat & reſurrectur⁹. Ego autẽ abs
te iterum atque iterum quæro, ſi deo nihil noceri pote-
rat, cur huc animas miſit? FOR. Naturæ contrariæ mo-
dum imponere. AVG. Et omnipotens deus, miſeri-
cors & omnium ſummus, vt modũ imponeret contra-
riæ naturæ, ideo illam moderatam eſſe voluit, vt nos
immoderatos efficeret? FOR. Sed ideo ad ſe reuocat.

AVG. Si ad ſe reuocat ab immoderatione, ſi à pec-
cato, ab errore, à miſeria, quid opus erat tãta mala ani-
mam pati per tantum tempus donec mundus finiatur:
cum deo, à quo eam dicitis miſſam, noceri nihil poſsit?

FOR. Quid ergo dicturus ſum? AVG. Et ego no-
ui nõ te habere quid dicas, & me cum vos audirem in
hac quæſtione nũquam inueniſſe quod dicerem, & in-
de fuiſſe admonitum diuinitus, vt illum errorem dere-
linquerem, & ad fidem catholicam me conuerterẽ, vel
potius reuocarem ipſius indulgẽtia, qui me huic falla-
B ciæ ſemper inhærere non ſiuit. Sed ſi cõfiteris non ha-
bere te quod reſpondeas: omnibus audiẽtibus & reco-
gnoſcẽtibus, quoniam fideles ſunt, catholicam fidem ſi
permittunt & volunt, exponam. FOR. Sine præiudi-
cio profeſsionis meæ dixerim, illa quæ à te opponun-
tur, cum retractauero meis cum maioribus, ſi minus re-
ſponderint interrogationi huic meæ, quæ ſimiliter à te
nunc mihi offertur, erit in mea contemplatione, quia
& ego animam meam cupio certa fide liberari, venire
ad huius rei inquiſitionem, quæ à te mihi offertur, & o-
ſtenſurum te polliceris. AVG. Deo gratias.

FINIS.

AD LECTOREM.

*IN ſuperiore diſputatione Fortunato tribuebantur quædam verba
nihil omnino ſignificantia, nimirum hæc: In toto mundo verſantur
& nominibus valent bona, mala radix habet. Quæ nos ex diuinatio-
ne reſtituimus hoc pacto, Et in omnibus vniuerſaliter mala radix ha-
ret. Probabile eſt autem ſcribam deceptum fuiſſe ex decurtata ſcriptu-
ra. Forte ſcriptum erat, valẽt, cum adiectitiis lineis, pro quo ſcriba*
C *mutauit valent: & hẽt, pro quo habet. Cæterum bona quiſpiam aſſcri-
pſit, quaſi corrigens quod dixerat Fortunatus, in omnibus hærere ra-
dicem mali, quòd in omnibus ſint ſemina boni potius quàm mali. Si
cui hæc diuinatio non placet, inueniat meliorem.*

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, contra Adimantum Manichæi diſcipulum
Liber vnus.

Oĩa per patrem, atque per filium. Caput. I. Gene. I.

DE eo quod ſcriptum eſt, In princi-
pio fecit deus cœlũ & terram: vſq;
ad id quod ſcriptum eſt, Et factum
eſt veſpere & factum eſt mane dies
vnus. Hoc capitulũ legis aduerſum
eſſe Euãgelio ſtultiſsimi Manichæi
arbitrãtur, dicẽtes in Geneſi ſcriptũ
eſſe, quod deus per ſeipſum fecerit cœlum & terram &
lucem: in Euãgelio autem ſcriptum eſſe per dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum fabricatum eſſe mundum, v- D
bi dictum eſt, Et mundus per ipſum factus eſt, & mun-
dus illum non cognouit. Tribus enim modis refellun- *Ioan. 1.*
tur: Primo, quia cum dicitur, In principio fecit deus
cœlum & terram: trinitatem ipſam Chriſtianus accipit,
vbi non ſolum pater, ſed & filius & ſpiritus ſanctus in-
telligitur. Non enim tres deos, ſed vnum deum credi-
mus, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quanuis pa-
ter pater, & filius filius ſit, & ſpiritus ſanct⁹ ſpiritus ſan-
ctus. De qua vnitate trinitatis hoc loco longum eſt diſ
putare. Deinde, quia vbi dicitur, Dixit deus, fiat, & fa-
ctum eſt: ibi neceſſe eſt ĩtelligatur per verbum eum fe-
ciſſe quod fecit, verbum autem patris eſt filius. Non er-
go repugnat hoc capitulum Geneſeos vbi ſcriptum eſt
Et dixit deus, fiat, & factum eſt: illi loco Euangelij vbi
dicitur, Et mundus per eum factus eſt: id eſt, per domi-
num noſtrum, quia ipſe eſt verbum patris per quod fa-
cta ſunt omnia. Poſtremo ſi propterea in Geneſi non
intelligitur filius, quia non eſt dictum quòd per filium
deus fecerit: nec in Euangelio per filium deus & aues
paſcit, & lilia veſtit, & cætera innumerabilia quæ ipſe *Matth. 6.*
dominus dicit deum facere patrem, quanuis non dicat
quòd ea per filium faciat. Quod autem etiam teſtimo- E
nium Apoſtoli adiungunt, quod ait de domino noſtro
Ieſu Chriſto, Ipſe eſt primogenitus totius creaturæ, & *Coloſſ. 1.*
omnia per ipſum facta ſunt in cœlo & in terra, viſibi-
lia & inuiſibilia: & hoc capitulum aduerſum eſſe di-
cunt Geneſi, vbi deus ita dicitur feciſſe mundum, vt
ſpecialiter filius ibi non ſit nominatus: vehementer
errant: & non vident, ſi ita eſt, ipſum Apoſtolum ſibi
eſſe contrarium, cum alio loco vnum dicit, ex quo
omnia, per quem omnia, in quo omnia: & filium non *Roma. 8.*
nominat. Quo modo autem hic filius nominatus non
eſt, intelligitur tamen, ita & in Geneſi. Et quo modo ſi-
bi hæc duo capitula Pauli non aduerſantur, ita nec Ge-
neſis Euangelio. De eo quod ſcriptum eſt, Et con- *Sabbata*
ſummauit deus die ſexto omnia opera ſua quæ fecit, & *dei & no-*
in ſeptimo requieuit ab omnibus operibus eiſdem quæ *ſtrum.*
fecerat. Huic etiam loco Manichęi calũniam mouent: *Cap. II.*
& dicunt nouo teſtamento aduerſari, quod in Geneſi *Gene. 2.*
ſcriptum eſt deum ſeptimo die requieuiſſe ab omnibus
operibus ſuis quæ fecit, quoniam dominus in Euange-
lio dicit, Pater meus vſque nunc operatur. Quod nullo *Ioan. 5.*
modo cõtrarium eſt. Dominus enim Iudæorum refel- F
lit errorem, qui putabãt deum ſic requieuiſſe die ſepti-
mò, vt ex illo prorſus nihil operaretur. Requieuit autẽ
ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, vt iam vltra nõ fa-
ceret mundum cũ omnibus quæ in eo ſunt: non tamen
vt etiã à mũdi adminiſtratione requieſceret. Nõ enim
ſcriptũ eſt, requieuit deus ab omnibus operibus ſuis, vt
deinceps nõ operaretur, ſed ſcriptum eſt, Requieuit ab
omnibus operibus ſuis quæ fecit: vt deinde nõ in faciẽ-
do mũdo, à quo opere poſt perfectionẽ ceſſauerat, ſed
in adminiſtrãdo operaretur, in quo opere eũ eſſe do-
minus intimauit. Nec illa requies, quaſi poſt laborẽ deũ
pauſam quęſiſſe, ſed ab inſtituendis rerum naturis poſt
earum rerum perfectionem ceſſaſſe ſignificat, quanuis
vſq; adhuc in adminiſtrandis operetur. Sabbati autem
obſeruationes nõ intelligebant Iudæi, qui putabant ab
iis etiam operibus, quæ ad ſalutem hominum valent,
oportere ceſſari. Vnde illos dominus etiã aliis locis de
boue qui in puteum cecidit, & iumẽto quod ſoluendũ *Luc. 14. &*
eſt vt ad aquam ducatur, mirifica comparatiõe redar- *15.*
guit. Sabbatum autẽ nõ repudiatum, ſed intellectum à
Chriſtianis deſtitit quidẽ carnaliter obſeruari, ſed ſpi-

G ritaliter retinetur à ſanctis, qui intelligunt vocem domini vocãtis ad requiem & dicentis, *Matth.11.* Venite ad me qui laboratis & ego vos reficiam. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugũ enim meum lene eſt, & ſarcina mea leuis eſt. Hoc ſabbatum, id eſt, hãc requiem ſcriptura illa ſignificat quam Iudæi non intelligebãt, & pro temporum diſpenſatione carnaliter ſequebantur vmbrã, cuius vmbræ quaſi corpus, id eſt, veritas nobis dãda erat. Sed quemadmodum illa requies dei poſt fabricatum mundum inſinuatur, ſic requiem quæ nobis promittitur, poſt opera quæ in hoc mundo habemus, ſi iuſta fuerint, cõſequemur: ſeptima ſcilicet eademq; vltima parte ſeculi, de qua lõgum eſt diſputare. Non ergo dominus reſcindit ſcripturam veteris teſtamẽti, ſed cogit intelligi: nec ſabbatum ſoluit vt pereat quod figurabatur, ſed aperit poti9 vt appareat quod tegebatur.

Cõciliat loca quæ videntur pugnare. Cap. III. Gene.2.

De eo quod ſcriptum eſt in Geneſi, Et dixit deus, Non eſt bonum ſolum hominem eſſe, faciamus ei adiutorium. Et immiſit deus Adæ ſomnum & obdormiuit, & ſumpſit vnã de coſtis ei9, ex qua formauit Euam quam adduxit ad Adam, & ait, Ideo relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.

H Huic rurſus loco Manichæi calũniantur dicentes contra nouum teſtamentũ eſſe iſtam ſententiam, qua deus ſcribitur & formaſſe mulierẽ, & viro cõiunxiſſe: propterea quia in Euangelio dicit dominus, *Matth.19. Luca.18.* Omnis qui reliquerit domum aut vxorem, aut parentes, aut fratres, aut filios propter regnum cœlorum, centies† tãtum accipiet in hoc tẽpore, & in futuro ſeculo poſsidebit vitam æternam. *† al. ſepties.* In qua calumnia miror eos ſic eſſe cæcatos, vel potius non miror, Excæcauit enim illos, ſicut ſcriptum eſt, malitia eorum. *Sapien.2.* Sed tamen quis nõ videt tanta in nouo teſtamento præcepta de vxore diligẽda? Cur enim potius vetus teſtamentum dicunt aduerſari huic ſententiæ domini, qua dicit relinquendã eſſe vxorem propter regnũ cœlorum, & nõ ipſum nouum ſibi aduerſari? Quod nefas eſt dicere. Intelligenda enim ſunt, nõ temere accuſanda quæ imperitis videntur eſſe cõtraria. Nã & dominus interrogatus à Iudæis, vtrum ei placeret dato libello repudij dimittere vxorem, *Mat.19. & Marc.10.* reſpondit eis dicens, Nõ legiſtis, quoniã qui fecit ab

I initio maſculũ & fœminã fecit eos, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: itaq; iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit in vnum, homo nõ ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo Moyſes mandauit dari libellum repudij & dimittere? Dicit illis Ieſus, Quia ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere vxores veſtras, Ab initio autem non fuit ſic. Dico autem vobis, Quicũque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob cauſam fornicationis, facit eã mœchari. Et ipſe ſi alteram duxerit, adulterium committit. Ecce habent confirmatam ſentẽtiam veteris teſtamenti ab ipſo domino aduerſus imperitiã Iudæorum. Simul etiã Moyſi perhibuit teſtimonium, quòd propter duritiam cordis eorum repudium dari permiſit. Nunquid etiam Euangelium Euangelio dicunt eſſe contrarium? Quòd ſi dicunt, hoc capitulũ falſum eſſe & à corruptoribus ſcripturarum eſſe additum: (nam hoc ſolent, quãdo nõ inueniunt quid reſpondeant, dicere) quid ſi alius dicat illud eſſe immiſſum & falſum, quod ipſi proferunt dicẽte domino, Omnis qui reliquerit domũ aut vxorẽ, aut parentes aut filios propter regnum cœlorum: & cætera? Nõ intelligunt miſeri quemadmodum omnem fidem Chriſtianam, cum iſta dicunt, conentur euertere.

K Fides autem vera & Eccleſiæ catholicæ diſciplina vtrunq; verum & à domino dictum eſſe confirmat, & nullo modo eſſe cõtrarium: quia & coniunctio mariti & vxoris à domino eſt, & relictio vxoris propter regnũ cœlorũ eſt à domino. Non enim quia ſuſcitauit deus mortuos, & dedit eis vitã, propterea ipſa vita non eſt relinquenda propter regnum cœlorum. Sic ergo quamuis dominus dederit vxorẽ viro, relinquenda eſt tamen, ſi opus eſt, propter regnũ cœlorum. Nõ enim hoc ſemper neceſſe eſt, ſicut Apoſtolus dicit, Si quis fidelis habet vxorem infidelem, *1.Cor.7.* & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat eam. Significat vtique, quòd ſi non conſentit habitare cum illo, id eſt, ſi execratur in illo fidem Chriſti, & nõ eum patitur quòd Chriſtianus eſt, relinquenda eſt propter regnum cœlorum: ſicut idem Apoſtolus in ſequẽtibus dicit, Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt enim ſubiectus ſeruituti frater aut ſoror in huiuſmodi. Si quis ergo relinquit regnum cœlorum, dum non vult relinquere vxorem non ferentẽ Chriſtianum virum, improbatur à domino.

L Et item ſi quis vir relinquit vxorem dato libello repudij, cum cauſa nõ exiſtat aut fornicationis, aut obtinendi regnũ cœlorum, ſimiliter improbatur à domino. Ita nec iſta capitula Euangelica inueniuntur ſibi eſſe contraria, nec Euangelium veteri teſtamento: quia ibi vxor coniungitur viro, vt ſimul mereantur regnũ cœlorum: & ita vxor relinquenda eſſe præcipitur, ſi virũ impediat ad poſsidẽdum regnum cœlorum. Et ideo quando Chriſtianos vtroſque Apoſtolus monet, id eſt, maritos & vxores, nõne ita dicitur, Diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſeipſum pro ea: & mulieres viris ſuis ſubditæ ſint quaſi domino, quia & Eccleſia ſubdita eſt Chriſto? Nõne illud quod iſti miſeri irrident in veteri teſtamẽto quod ſcriptum eſt, Propterea relinquet homo patrem & matrẽ, *Gene.2.* & adhærebit vxori ſuæ, & erũt duo in carne vna: in magno ſacramento idem Apoſtolus accipit, cum dicit, Sacramentum hoc magnum eſt: *Ephe.5.* ego autẽ dico in Chriſto & in Eccleſia. Deinde ſubiũgit, Veruntamen vnuſquiſq; vxorem ſuam diligat, mulier autem vt timeat virum ſuum? Nõne alio loco euidentiſsime oſtendit vtriuſque ſexus & naturam & cõiunctionẽ à domino deo conditore atque ordinatore

M conſiſtere, cum dicit, Veruntamen neq; mulier ſine viro, *1.Cor.11.* neque vir ſine muliere in domino: Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierẽ: omnia autẽ ex deo? Quod iſti ſi conſiderare vellent, non quibuſdam capitulis ſeparatis, & aduerſus ſe inuicẽ magna fraude collatis caliginẽ facerẽt imperitis, ſed omnia tam in veteri quàm in nouo teſtamẽto vno ſancto ſpiritu cõſcripta & commendata eſſe ſentirent. Nam & in veteri teſtamento habent apud Eſaiam Prophetam quãta promittantur ſpadonibus, ne in nouo ſolo arbitrentur eſſe laudatos à domino, vbi dicit eſſe quoſdã qui ſeipſos caſtrauerũt propter regnũ cœlorum: & addidit, Qui poteſt capere capiat. *Matth.19.* Nã & Eſaias ita dicit, *Eſa.56.* Hæc dicit dominus ſpadonibus eis, qui cuſtodierint præcepta mea, & elegerint ſibi quæ ego volo, & capaces fuerint teſtamenti mei, dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatiſsimum, meliorem multò filiorum atq; filiarum: nomen æternum dabo illis, nec vnquam deerit. Certis enim quibuſdã vmbris & figuris rerum ante domini aduẽtum ſecundum mirabilem atque ordinatiſsimam diſtributionem temporum populus ille tenebatur, *1.Retract. cap.22.* qui teſtamentũ vetus accepit: tamen in eo tãta

prædicatio

A prædicatio & prenunciatio noui teſtamenti eſt, vt nulla in Euangelica atque Apoſtolica diſciplina reperiantur quanuis ardua & diuina præcepta & promiſſa, quæ illis etiam libris veteribus deſint, ſed ſanctæ ſcripturæ non temerarios & ſuperbos accuſatores ſed diligentes
Conciliat alia loca. Cap. IIII. & pios lectores deſiderant. De eo quod ſcriptum eſt in Geneſi, Et dixit dominus ad Cain, Quid feciſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra, Nunc ma-
Gene. 4. ledictus eris à facie terræ, quæ abſorbuit & recepit ſanguinem fratris tui ex cæde manus tuæ: te enim operari neceſſe eſt terram, quæ ſteriles tibi fructus dabit. Huic capitulo Geneſeos, quo maledictionē accepit Cain, vt terræ ſterilitate puniretur, calumniantes Manichæi, & Euangelio contrarium demonſtrare cupientes, nō ſanè mihi vidētur cogitare cum hominibus ſe agere, ſed prorſus quaſi pecora forent qui eos audirēt, vel eorum ſcripta legerēt: ſic abuſi ſunt imperitia eorum, & tarditate ingenij, vel potius animi cæcitate. Quippe dixerūt huic capitulo illud in Euangelio eſſe cōtrarium, quod
Matth. 6. dominꝰ ait diſcipulis ſuis, Nolite cogitare de craſtino, nã craſtinus dies ipſe cogitabit ſibi. Reſpicite volatilia
B cœli, quia non ſeminãt, neque metunt, neque colligūt in horrea. Quaſi vero Cain parricida diſcipulis cōparãdus ſit, vt quoniã ille meruit pœnam ſterilitatis terræ, conſequens eſſet vt eandem ſterilitatem iſti etiam paterentur, qui dominum Ieſum Chriſtum ſecuti prædicando Euangelio parabãtur. Imò etiam in iſtis duobus capitulis, quorū vnum de Geneſi, alterum de Euãgelio tanquam ſibi inimica poſuerunt, tanta inuenitur amicitia atq; concordia, vt nulla maior deſiderãda ſit. Quid enim cōgruentius, quàm vt illum, cuius erat ſcelere frater occiſus, etiam in terra laborantem ſterilitas ſequeretur: illis autem, per quorum miniſterium in prędicando dei verbo fratres liberabãtur, etiã de craſtino minime cogitãtibꝰ fructuoſa terra ſeruiret? Quod ſi in veteri teſtamento exhorreſcunt maledicto dei terram ſterilem factam eſſe peccatori: cur nō in nouo teſtamēto exhorreſcunt maledicto domini noſtri Ieſu Chriſti
Matth. 21. arborem fici aridam factã, nullo peccato domini ſui? Item ſi domini ſententia delectantur, quòd diſcipulis
Matth. 6. dicit, ne de craſtino cogitent, quòd de victu eorū deus curam gerat: cur non & prophetica ſententia delectã-
Pſal. 54. tur, qua cecinit dicens, Abiice in dominum ſolicitudi-
C nem tuam, & ipſe te paſcet? Vt hoc modo ſi poſſint, miſeri intelligant & illa quę deteſtãtur in veteri teſtamēto de deo dicta, vſque adeo recta eſſe, vt etiam in nouo inueniantur: & illa quæ in nouo laudant & prędicant, etiam in veteri reperiri: vnde clareſcat bene intelligētibus vtriuſq; teſtamēti manifeſta concordia. De eo
Homo quatenꝰ imago dei, aut ſecus. Cap. V. quod ſcriptum eſt in Geneſi, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Hūc locum Manichæi, quo ſcriptum eſt in Geneſi, hominem factū eſſe ad imaginem & ſimilitudinē dei, propterea dicūt nouo teſtamento eſſe contrariū, quia dominus in Euãge-
Ioan. 8. lio dicit Iudæis, Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri facere vultis: ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit, quia veritas in eo non eſt. Et
Luca. 3. quod alio loco Iudæi ſerpentium genimina & viperarum appellantur, non intelligunt illud dictum eſſe de homine antequam peccaret, quòd factus eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei: hoc autem quod in Euangelio eſt, Vos ex patre diabolo eſtis: peccatoribus & infi-
1. Retract. cap. 22. delibus dici. Tribus enim modis in ſcripturis ſanctis filiorum nomen accipitur. Vno ſecundum naturam,
Gene. 21. quo modo Iſaac filius Abrahę, vel etiã cæteri Iudęi, qui ex eadem origine veniunt. Alio ſecundum doctrinam, *Ioan. 8.*
vt filius eius in ea re quiſq; appelletur, à quo aliquid di- D
dicit: ſicut filios ſuos appellat Apoſtolus, qui ab illo di- *1. Cor. 4.*
dicerunt Euangelium. Tertio ſecundum imitationem, ſicut filios Abrahæ nos vocat Apoſtolus, qui eius fidem *Galat. 4.*
imitamur. Duobus ergo modis peccatores infideles Iudæi, filij diaboli vocantur à domino, vel ꝙ ab ipſo impietatem didicerūt, ſicut de ipſo diabolo Apoſtolus dicit, Qui nunc operatur in filios diffidentiæ. vel ꝙ eum *Ephe. 2.*
imitãtur, quod magis pertinet ad id quod de illo dictū eſt, Et in veritate nō ſtetit: quia & ipſi Iudæi in veritate *Ioan. 8.*
legis, quæ ſibi data eſt, non ſteterunt, eo quòd domino atteſtante & dicente, Si crederetis Moyſi, crederetis & *Ioan. 5.*
mihi: ille enim de me ſcripſit: ſecundum eorundē peccatorum venena etiã ſerpentum & viperarum genimina vocantur. Ad imaginem autem dei factū hominem, non tantum Geneſis, ſed etiam Apoſtolus clamat, cum dicit, Vir quidem non debet velare caput, cū ſit imago *1. Cor. 11.*
& gloria dei, mulier autem gloria viri. Et vt manifeſte intelligatur non ſecundū vetuſtatem peccati, quæ corrumpitur, ſed ſecundum ſpiritalem conformationē factum eſſe hominem ad imaginem dei, idem Apoſtolus E
monet, vt exuti cōſuetudine peccatorum, id eſt veteri homine, induamur noua vita Chriſti, quem nouum hominem appellat. Et vt doceat hoc nos aliquando amiſiſſe, renouationem illam vocat. Nam ita loquitur, Expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius, in- *Coloſſ. 3.*
duite nouum, qui renouatur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit eū. Filij ergo dei ſunt homines renouati ad eius imaginem, & ei ſimiles facti vſque ad dilectionem inimici. Sicut dominus dicit, diligere nos debere inimicos noſtros, vt ſimiles ſimus pa- *Matth. 5.*
tri noſtro qui in cœlis eſt. Quod in poteſtate noſtra ab ipſo deo eſſe poſitum docet ſcriptura, cum dicit, Dedit *Ioan. 1.*
eis poteſtatem filios dei fieri. Filij autem diaboli dicūtur homines, cum inuitantur eius impiam ſuperbiam, & à luce atque celſitudine decidunt ſapientiæ, & nō credunt veritati: quales dominus arguit, cum dicit, Vos ex *Ioan. 8.*
patre diabolo eſtis. &c. Cui loco Euangelico Propheta conſonat dicens, Ego dixi dij eſtis, & filij altiſsimi om- *Pſal. 81.*
nes: vos autem vt homines moriemini, & ſicut vnus ex F
principibus cadetis. De eo quod ſcriptū eſt in Exo- *Parētes quo modo honorãdi & cōtemnendi. Cap. VI.*
do, Honora patrem tuum & matrem tuam. Huic etiam loco vbi de honorãdis parentibus deus pręcepit, illum Euangelij locum Manichæi dicunt eſſe cōtrarium, vbi dominus, cuidam dicenti, Ibo primum vt ſepeliam patrem meū, reſpondit, Sine vt mortui mortuos ſepeliãt, *Exo. 20.*
tu autem veni & annūcia regnum dei. Quod eodē mo- *Luca. 9.*
do ſoluitur quo illud ſuperius vbi de vxore relinquenda dictū eſt, propter regnum cœlorum: quia & parētes honorare debemus, & eos tamē propter annunciationem regni dei nulla impietate contēnimus. Nam ſi veteri teſtamento contrariū eſt Euãgelium propter iſtam ſententiã, incipit etiam Apoſtolo eſſe contrarium, qui *Coloſſ. 3.*
& filios monet vt honorent parētes, & parentes vt diligant filios. Non ſolum autem, ſed etiam dominus videbitur ſibi ipſi eſſe contrarius, quod credere nefas eſt, quia loco alio dicit homini quærenti vitam æternam, Si vis venire ad vitam, ſerua mandata. In quibus etiam *Matth. 19.*
illud commemorat, Honora patrem & matrem. Quibus mandatis perfectis etiam ad dilectionem dei creſcitur, in qua eſt tota perfectio. Nam dilectio proximi, certus gradus eſt ad dilectionē dei. Et ideo reſpōdenti quòd omnia mandata illa ſeruauit, dicit vnum ei deeſſe, ſi vult eſſe perfectus, vt vēdat omnia quæ habet, &

G det pauperibus,& ſequatur eũ. Ex quo manifeſtum eſt,
& honorem parẽtum in gradu ſuo eſſe ſeruandum, &
eos tamẽ in diuini amoris comparatione, præſertim ſi
impedimẽto ſunt, nulla dubitatione oportere cõteni.
Deut.33. Nam & in ſcripturis veteribus habes poſitum, Qui di-
cit patri aut matri,Non noui vos,& qui filios ſuos non
agnoſcit,ipſe autẽ cognouit teſtamẽtum tuum. Ergo ſi
& in nouo teſtamẽto cõmendatur parentum dilectio,
Deus vltor & in veteri cõmendatur parentum cõteptus,ex vtro-
& clemẽs. que capite duo ſibi teſtamenta conſentiunt. De eo
Cap.VII. quod in Exodo ſcriptum eſt,Ego ſum deus zelans,tri-
Exo.20. buens filiis tertiæ & quartæ generationis parentũ pec-
cata qui me oderũt.Huic loco Manichæi illud de Euã-
Math.5. gelio dicũt eſſe contrariũ quod dominus dicit, Eſtote
benigni ſicut pater veſter cœleſtis, qui ſolem ſuũ oriri
facit ſuper bonos & malos. Et illud aliud quod idem
Math.18. dominus ait, non ſolum ſepties peccanti fratri dimit-
tendum, ſed etiam ſeptuagies ſepties. A quibus tamẽ ſi
quęram,vtrum deus non puniat inimicos ſuos,ſine du-
bio turbabuntur. Ipſi enim dicũt deum genti tenebra-
rum æternũ carcerem præparare,quam dicunt eſſe ini-
H micam deo. Et parum eſt, ſed eum etiam ſua membra
ſimul cum ipſa gente puniturum eſſe non dubitant di-
cere.Sed cum ad capitula veteris & noui teſtamẽti ve-
niunt,vt imperitos decipiant,& ea ſibi aduerſa eſſe cri-
minentur,fingũt ſe nimis bonos.Sed dicãt nobis, qui-
Matt.25. bus dicturus eſt dominus,Ite in ignẽ æternum qui prę-
paratus eſt diabolo & angelis eius:ſi omnibus parcit,&
neminem dãnat? Quare intelligendum eſt & illud re-
ctum eſſe quod deus retribuit parentũ peccata filiis qui
eum oderũt.Ex eo enim quod addidit, qui me oderũt:
intelligitur eos puniri peccatis parẽtum, qui in eadem
peruerſitate parentum perſeuerare voluerunt.Tales e-
nim nõ ſæuitia, ſed potius iuſtitia dei, & ſua iniquitate
Sapien.1. puniuntur,ſicut Propheta ait,Sanctus enim ſpiritus di-
ſciplinæ effugiet fictũ,& auferet ſe à cogitationib⁹ quæ
ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente ini-
quitate:id eſt,corripietur homo ſuperueniente ſibi ini-
quitate ſua,cũ ab eo receſſerit ſpiritus ſanct⁹.Et alio lo-
Sapien.2. co,Hæc cogitauerunt & errauerunt,excæcauit enim il-
Prouerb.5. los malitia eorum. Et alio loco,Criniculis † peccatorũ
† al.funiculis. ſuorum vnuſquiſque cõſtringitur. Quibus teſtimoniis
veteris teſtamenti de nouo cõſentit Apoſtolus dicens,
Roma.1. Tradidit illos deus in cõcupiſcentias cordis eorũ.Qua
I concordia vtriuſq; teſtamenti ſatis oſtenditur non eſſe
ſęuum deum,ſed vnumquenque in ſe ſęuire peccando.
Deut.5. Quod autem in tertiam & quartam ſcriptum eſt gene-
rationem vindictã procedere,non aliud ſignificari ar-
bitror, niſi quod ab ipſo Abrahã, qui pater eſſe incepit
populi Iudæorũ, quatuor ætates ſunt cum iſta quæ nũc
Math.1. agitur, quas Matthæus Euangeliſta diſtinguit. Vna eſt
ab Abrahã vſq; ad Dauid:alia à Dauid vſque ad tranſ-
migrationem in Babyloniam:tertia à tranſmigratione
in Babyloniam vſque ad domini aduentum: Inde vſq;
ad finem quarta deputatur, tantum, quantum ſenectus
ſeculi, cæteris ætatibus longior.Quas ætates pro gene-
rationibus poſitas credimus, quis ſingulæ pluribus ge-
nerationibus cõſtent. Et quoniam tertia incipit à trãſ-
migratione Babyloniæ,quando Iudæorũ eſt facta cap-
tiuitas:in quarta vero,id eſt,poſt aduẽtum domini no-
ſtri, gens Iudæorum à ſolo proprio penitus eradicata
eſt: hoc datur intelligi quod dictũ eſt, tertiæ & quartæ
generationis peccata parentum redditurum deum his
vtiq; legitime atque debite,qui parentum peccata per-
ſeuerantes tenere,quàm dei iuſtitiam ſequi maluerunt.

Nã non pertinere patris peccata ad filium iuſte viuen- K
tem,propheta Ezechiel apertiſsime oſtendit.Quod au- *Ezec.18.*
tem in Euangelio dicitur, Eſtote benigni quemadmo- *Math.5.*
dum pater veſter cœleſtis,qui ſolem ſuum oriri facit ſu-
per bonos & malos: non eſt veteri teſtamento contra-
rium. Hoc enim facit deus vt inuitet ad pœnitentiam,
ſicut dicit Apoſtolus,Ignoras quia patientia dei ad pœ- *Roma.2.*
nitentiã te inuitat? Nec tamen ideo credẽdum eſt non
puniturum deum eos,qui,vt dicit idem Apoſtolus,the-
ſaurizant ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudi-
cij dei,qui reddet vnicuiq; ſecũdum opera ſua. Nãque
iſtam dei patientiam & bonitatem etiã Propheta præ-
dicat dicens,Parcis autem omnibus,quoniam tua ſunt *Sapien.11.*
omnia,qui animas amas:& cætera innumerabilia, qui-
bus intelligitur & in bonitate & in ſeueritate miſeri-
cordiam & iuſtitiam dei teſtamentum vtrunque præ-
dicare. Si autẽ mouetur quod dictum eſt, Ego ſum ze- *Exo.20.*
lans: moueãtur etiã illo, quod dicit Apoſtolus Paulus,
Zelo dei vos zelo : deſpõſaui enim vos vni viro virgi- *2.Cor.11.*
nem caſtam exhibere Chriſto. Sancta enim ſcriptura
verbis noſtris loquens,etiã per hæc verba demonſtrat, L
nihil digne de deo poſſe dici.Cur enim non etiã verba
iſta dicantur de illa maieſtate,de qua quicquid dictum
fuerit,indigne dicitur: quia omnes opes linguarũ om-
nium ineffabili ſublimitate præcedit? Nã quoniam ze-
lando ſolent mariti vxorum pudicitiam cuſtodire:po-
teſtatem & diſciplinam dei,qua fornicari animã impu-
ne nõ ſinit,zelum dei ſcripturæ vocauerunt.Eſt autem
animę fornicatio auerſio à fœcunditate ſapientię,& ad
conceptum temporaliũ illecebrarum corruptionumq;
conuerſio. Illud vero quòd dimittẽdum eſſe dicit fra- *Matth.18.*
tri nõ ſolum ſepties,ſed & ſeptuagies ſepties, pœniten-
ti vtique dicit.Deus autem illis ſe dicit tribuere pecca-
ta,qui eum oderunt, non qui ei per pœnitentiã recon-
ciliantur.Nam& apud Prophetam dominus dicit,No- *Ezech.18.*
lo mortem peccatoris,tãtum vt reuertatur & viuat. Ex *& 33.*
quo facile apparet,& in ea patientia,quę inuitat ad pœ-
nitentiam:& in ea indulgentia,quæ ignoſcit pœniten-
tibus:& in ea iuſtitia, quæ punit eos qui corrigi nolũt,
vtrunque teſtamentum conuenire atq; congruere,tan-
quam ab vno deo vtrunque conſcriptum. De eo qđ *Vltio per-*
ſcriptum eſt in Exodo, Oculum pro oculo, dẽtem pro *miſſa & ve*
dente:& cætera talia.Huic loco Manichęi,quòd in ve- *tita C.VIII*
teri lege par vindicta permittitur,& dicitur oculũ pro- *Exod.21.*
oculo,dẽtem pro dente eſſe perdendum, ſic calũnian- M
tur,quaſi & ipſe dominus hęc duo ſibi veluti aduerſan-
tia atque contraria in Euangelio demonſtrauerit. Ipſe
enim ait, Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Oculũ pro *Matth.5.*
oculo,& dentem pro dente:Ego autem dico vobis,nõ
reſiſtere malo:ſed ſi quis te percuſſerit in maxillã, præ-
be illi & alteram:& quicunque voluerit tecum iudicio
contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi &
pallium.In quibus duabus ſentẽtiis reuera duorum te-
ſtamentorum differentia demonſtratur,ſed amborum
tamen ab vno deo conſtitutorum.Nam quoniam pri-
mo carnales homines ardebant multo amplius ſe vin-
dicare, quàm erat illa iniuria de qua querebantur, cõ-
ſtitutus eſt eis primus lenitatis gradus, vt iniurię acce-
ptæ menſuram nullo modo dolor vindicantis excede-
ret.Sic enim & donare aliquando poſſet iniuriam, qui
eam primò nõ ſuperare didiciſſet.Vnde dominus iam
per Euangelij gratiã ad ſummam pacem populum de-
ducẽs,huic gradui ſuperædificauit alterum: vt qui iam
audierat non ampliorem vindictam,quàm quiſque lę-
ſus eſſet,reddere,placata mente totum ſe donare gau-
deret.

A deret. Quod etiã in illis veteribus libris Propheta prædicat, dicens, Domine deus meus, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, ſi reddidi retribuentibus mihi mala. Et alius Propheta dicit de huiuſmodi viro patiẽte iniurias, & leniſsime tolerante, Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis. Ex quo itelligitur & menſuram vindicandi recte carnalibus cõſtitutam, & omnimodã iniuriæ remiſsionem, nõ tantum in nouo teſtamento eſſe præceptã, ſed longe antè in veteri prænunciatam.

Pſal.7. *Thren.3.*

De° quo modo audiatur & non audiatur. Cap.IX. *Gen.3.et 4.* *Ioan.1.* *Ioan.5.*

De eo quod ſcriptum eſt, quòd locutus eſt deus cũ Adam & Eua, & cum ſerpente, & cum Cain, & cęteris antiquis: inter quos etiam & nonnullis apparuiſſe ſcribitur, & ab eis viſus, nõ vno, ſed multis ſcripturarum locis, in quibus & locutus eſſe cum hominib° inuenitur, & nonnullis apparuiſſe: inſidiantur Manichæi, & dicunt omnia contraria eſſe nouo teſtamento, quoniam dominus dicit, Deum nemo vidit vnquam, niſi vnicus filius, qui eſt in ſinu patris, ille annunciauit nobis de eo. Et iterum quod dicit Iudæis, Nec vocẽ illius aliquando audiſtis, nec faciẽ eius vidiſtis, nec verB bum eius habetis in vobis manẽs: quia ei quem ille miſit, nõ credidiſtis. Quibus reſpõdemus, eo ipſo quod in Euangelio ſcriptum eſt, Deum nemo vidit vnquã, niſi vnicus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe annunciauit nobis de eo, totam ipſam ſolui poſſe quæſtionem: quia ipſe filius, qui eſt verbum dei, nõ ſolum nouiſsimis temporibus, cum in carne apparere dignatus eſt, ſed etiam prius à conſtitutione mundi, cui voluit de patre annũciauit, ſiue loquẽdo, ſiue apparendo, vel per angelicam aliquam poteſtatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipſe eſt in omnibus veritas, & omnia illi cõſtant, & omnia illi ad nutum ſeruiũt atq; ſubiecta ſunt: vt etiã oculis per viſibilẽ creaturam cui vult, quãdo dignatur appareat: cum ipſe tamen ſecundũ diuinitatẽ ſuam, & ſecũdum id quod verbum eſt patris, coæternum patri, & incõmutabile, per quod facta ſunt omnia, non niſi purgatiſsimo & ſimpliciſsimo corde videatur. Et ideo quibuſdã locis etiam ſcriptura ipſa teſtatur angelũ viſum, vbi dicit deum viſum, ſicut in illa luctatione Iacob, & angelus dictus eſt ille qui apparuit, Et cum apparuit in rubo Moyſi. Et iterum in eremo, cum iam eduxiſſet populum de terra Aegypti, quando legem acceC pit, deus ei locutus eſt. Sed ſiue in rubo, cum eum mitit: ſiue poſtea, cum ei legem dedit, angelum dicit Stephanus in actibus Apoſtolorum ei apparuiſſe. Quod ideo dicimus, ne quis arbitretur verbum dei, per quod facta ſunt omnia, quaſi per loca poſſe definiri, & alicui viſibiliter apparere, niſi per aliquam viſibilem creaturã. Sicut enim verbum dei eſt in Propheta, & recte dicitur, Dixit dominus, quia verbum dei, quod eſt Chriſtus, in Propheta loquitur veritatẽ: ſic & in angelo ipſe loquitur, quãdo veritatem angelus annunciat: & recte dicitur, Deus dixit: & deus apparuit: & item recte, Angelus dixit, & angelus apparuit: cum illud dicatur ex perſona inhabitantis dei, illud ex perſona ſeruiẽtis creaturæ. Ex hac regula etiã Apoſtolus ait, An vultis experimentum eius accipere, qui in me loquitur Chriſtus? Si autem hoc mouet, ꝙ in veteri teſtamento etiam peccatoribus de° loquitur, vel Adæ vel Euæ, vel ſerpenti, attendãt etiam in nouo, cuiuſmodi exẽplum deus poſuit de homine ſtulto & cupido, quo modo ei locutus eſt dominus, cũ ait, Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, hæc quæ pręparaſti cuius erunt? Cum enim veritas etiam peccatoribus dicatur, per quamlibet creaturam dicatur, non niſi ab illo dicitur, qui vnus eſt verax. Quod autem Iudæis dicit, Nec vocem eius aliquando audiſtis: ideo diD cit, quia non obtẽperauerunt, iſti duntaxat, cum quibus loquebatur. Quibus dicit etiam, Nec faciẽ eius vidiſtis, quia non poteſt. Quod autem dicit, Neq; verbum eius habetis in vobis manens: quia in quo manet verbum dei, Chriſtus in illo manet, quem iſti reſpuerunt. Nam cum ipſe dominus dixiſſet, Pater clarifica me ea claritate qua fui apud te priuſquã mũdus fieret: ſonuit vox de cœlo, Et clarificaui & clarificabo. Quam vocẽ multi Iudæorum præſentes audierũt, nec ideo tamẽ audiſſe dicendi ſunt, quia non obtemperauerunt vt crederẽt. Quapropter ſi non eſt mirãdum ꝙ verbum dei, id eſt, vnicus filius dei, qui de patre annũciat, cui vult per ſeipſum, cui vult per aliquã creaturã manifeſtatur vel ſonando vel apparendo, cum tamẽ ipſe per ſeipſum mũdo corde videatur, & per illum pater, Beati enim mundicordes, quia ipſi deum videbunt: non eſt mirandũ ex vtroque teſtamento iſta omnia teſtimonia conſonare.

Gen.32. *Exo.3.* *Exo.19.* *Act.7.* *2.Cor.13.* *Lucæ.12.* *Ioan.5.* *Ioan.12. & 17.* *Matth.5.*

Deus in tẽplo, cũ in loco non ſit. Cap.X. *Exo.25.*

De eo quod locutus eſt deus Moyſi, & dixit illi, Loquere ad filios Iſraël, Sumite primitias ab omni homine, quod mihi deſtinetis: hoc eſt, aurum, argentum, æramentum, purpurã, byſſum, coccum, pilos caprinos, pelles rubeas agnorum, ligna integra, oleum ad illuminationẽ, thymiamata, lapides precioſos: hoc eſt, berillos: E & cõſtituite tabernaculum, in quo commorari vobiſcum poſsim: Cõmouent etiã hinc Manichæi quæſtionem, & huic ſcripturarum loco illud in Euangelio dicunt eſſe contrarium, quod ait dominus, Non iurabis, neq; per cœlum, quia ſedes dei eſt: neq; per terram, quia ſcabellum pedum eius eſt. Diſputant enim, & magnum aliquid ſibi videntur dicere, cum dicũt, Quo modo ille deus, cuius cœlũ ſedes, & terra ſcabellum pedum ei° eſt, in tabernaculo habitat, quod ex auro & argento, & ære, & purpura, & pilis pecorum, pellibusq; cõſtructum eſt? Adhibentes etiam teſtem Apoſtolum Paulum, quia dicit deum lucẽ habitare inacceſsibilẽ. Quibus nos parem quæſtionem referimus, & quod de nouo teſtamẽto protulerunt, de veteri teſtamento proferimus. Ibi enim inuenitur prius ſcriptum, Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quã domum ædificabitis mihi, aut quis locus requiei meę? Nõne manus mea fecit omnia? Ecce habẽt vbi libri veteris teſtamenti prædicant deum in templis manufactis non haF bitare, & tamen filius dei noſtri in flagello de reſtibus facto expulit de templo eos qui boues & columbas vẽdebant, & nũmulariorum euertit menſas, & ait, Dom° patris mei domus orationis vocabitur, vos autẽ feciſtis illam ſpeluncam latronum. Si ergo aliquis iſtis duob° ex aduerſo capitulis cõſtitutis, velit imperitos decipere, & dicere in veteri teſtamẽto magnificari deũ, cuius dicitur ſedes cœlũ, & terra ſcabellũ pedum eius, & negatur habitare in domo manufacta: in nouo autẽ teſtamento domus eius dicitur tẽplum cõſtructum ab hominibus: nõne Manichęi vel ſero fatebuntur & habitaculum dei per manus hominũ factum, ad aliquã ſignificationẽ in vtroq; teſtamento accipi: & deum non habitare in locis ab hominibus fabricatis, in vtroq; teſtamẽto prædicari? De eo quod in Exodo ſcriptum eſt, Ne adoraueritis deos alienos. Et iterũ, Deus veſter zelans appellatur: zelãs enim zelauit. Huic capitulo quod ſcriptum eſt, Ne adoraueritis deos alienos: cum calumniantur Manichæi, ſatis oſtendunt placere ſibi adorari multos deos. Nec mirũ, quandoquidem in ſecta ſua numeroſiſsimam deorum familiam commemorãt atque cõmendant: quippe qui etiam ad iſta viſibilia venerũt,

Matth.5. *1.Timo.6.* *Eſa.66.* *Ioan.2.* *Matth.21.* *Exo.20.* *Zel° & ira improp.ie deo tribuũtur. C. XI.*

G quæ pro iſtius veritatis luce venerantur & adorant: & ideo diſplicet eis quod ſcriptũ eſt in Exodo, Ne adorauei itis deos alienos. Addũt etiam illud propter hoc dictum eſſe, Deus veſter zelãs appellatur: zelans enim zelauit. vt tanquam deum zelantem nõ amemus, cuius zelo deos alienos adorare non ſinimur. Et ideo dicunt iſta Euangelio eſſe contraria, quoniam dominus dicit, *Ioan. 17.* Pater iuſte, mũdus te nõ cognouit. quaſi nõ ſit dicẽdus deus iuſtus, niſi nos deos alienos adorare permittat. Iuſtum enim deum & zelantem deum tanquã contraria ſibi eſſe diſſertant, & decipiunt miſeros, non intelligentes totam ſpem ſalutis noſtræ eſſe zelum dei. Hoc *Zelus dei qualis dicatur.* enim nomine illa eius ſignificatur prouidẽtia, qua nullam à ſe animã fornicari impune permittit: ſicut Propheta dicit, Perdes omnes qui fornicantur abs te. Sicut *Pſal. 72.* enim ea quæ dicitur ira dei, nõ perturbatio mentis eſt, ſed potentia vindicandi: ſic zelum dei non cruciatum animi, quo maritus aduerſus vxorẽ, vel vxor aduerſus maritum torqueri ſolent, ſed tranquilliſſimam ſynceriſſimamq́; iuſtitiã, qua nulla anima beata eſſe ſinitur falſis opinionibus prauisq́; cupiditatibus corrupta, & H quodãmodo grauidata. Illi enim hæc verba exhorreſcunt, qui nondum viderunt ineffabili maieſtati nulla verba cõgruere. Sic enim ab iſtiuſmodi verbis temperandum putant, quaſi aliquid dignum deo putẽt, cum iſta non dicunt. Sãctus enim ſpiritus hoc ipſum hominibus intelligentibus inſinuans, q̃ ſint ineffabilia ſumma diuina, his etiam verbis vti voluit, quæ apud homines in vitio poni ſolent: vt inde admonerentur, etiam illa quę cum aliqua dignitate dei ſe putãt homines dicere, indigna eſſe illius maieſtate, cui honorificum potius ſilentiũ, quàm vlla vox humana competeret. Quęro zelũ hominis, & inuenio perturbationẽ cruciantem cor. Tamen cum quæro cauſam, nil aliud inuenio, niſi *Zelotypia proprie vbi ſit.* quòd non patitur coniugis adulterium. Maxime enim & proprie inter coniugia zelotypia dici ſolet. Itaque ſi maritus eſſet per ſe ipſum beatus, & omnipotens, & iuſtus, ſine vllo cruciatu & tota facilitate & nulla iniquitate peccatum coniugis vindicaret: quam tamen eius actionem, humano loquendi modo, etiam ſi non proprie, tranſlate tamen & recte zelum vocarem. Quis e- I nim Tullio calũniatus eſt, qui certe nouerat Latine lo- *Pro Q. Ligario, inſi.* qui, cum ait Cæſari, Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior miſericordia eſt. Et tamẽ ex eo appellatam miſericordiam dicunt, quòd miſerum cor faciat dolẽtis aliena miſeria. Nũquid ergo virtus miſerũ cor facit? Quid ergo calumnioſis Tullius reſponderet, niſi miſericordię nomine clementiam ſe appellare voluiſſe? Quoniam recte ſolemus loqui, non ſolum verba propria, ſed etiã vicina vſurpantes. Cuius authoris mẽtionẽ facere volui, quoniã non de re quæſtio hic, ſed de verbo eſt. Sicut enim noſtri authores diuinarũ ſcilicet literarum, de rebus maxime cogitauerunt: ſic mũdanorum authorũ prope omnis cura de verbis eſt. Sed habeo Euangelium, & omnes noui teſtamẽti libros, in quibus miſericordia dei frequẽtiſſime commendatur. Si audent ergo iſti miſeri, etiam inde faciant quæſtionem, & negẽt eſſe miſericordem deum, ne miſerũ cor habere intelligatur. Sicut ergo poteſt eſſe in deo miſericordia ſine cordis miſeria: ſic etiam ſine tabe atq́; cruciatu animi zelum dei nõ dedignemur accipere, & humani conditionem ſermonis feramus, vt ad diuinum perueniamus ſilentium. Sed ſi contraria dicunt eſſe zelãtem deum, & iuſtum deum, quid dicturi ſunt cum & *1. Cor. 11.* in nouo teſtamento inuenio, Zelo dei vos zelo. vel adhibitum etiam de veteribus in Euãgelio teſtimonium, K Zelus domus tuæ comedit me? Rurſus in veteri cũ le- *Pſal. 68.* gunt, Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vi- *Pſal. 10.* dit vultus eius: nónne fatebuntur etiã hoc modo imperitis duo teſtamenta videri poſſe contraria, vt in nouo inueniamus zelum dei, in vetere iuſtitiam: bene autem intelligentibus vtrunque in vtroque magna ſancti ſpiritus vnitate & pace concinere? De eo quod ſcriptũ *Quo modo aĩa dicitur ſanguis.* eſt, nõ eſſe manducandum ſanguinem, quòd anima ſit carnis ſanguis: huic ſententiæ veteris legis, Manichæi ex Euangelio illud opponũt, quod dominus dicit, Nõ *Cap. XII.* eſſe timendos eos qui occidunt corpus, animę autẽ no- *Deut. 12.* cere nõ poſſunt. & diſputant dicẽtes, Si ſanguis anima *Matth. 10.* eſt, quo modo homines poteſtatem in eam nõ habent, cum de ſanguine multa faciant, ſiue excipiẽtes, & canibus volucribusq́; in eſcam proponentes, ſiue effundentes, aut cœno lutoq́; miſcentes? Hæc enim & alia innumerabilia ſine difficultate homines de ſãguine poſſunt facere. Ideo iſti quærunt inſultantes, quo modo ſi ſanguis eſt anima, non poſſit hominis interfector nocere animæ, cum tantam in eius ſanguinem habeat poteſta- L tem? Addunt etiã quod ait Apoſtolus Paulus, Quia ca- *1. Cor. 15.* ro & ſanguis regnũ dei non poſſidebunt. Et dicunt, Si ſãnguis eſt anima, ſicut Moyſes dicit, nulla inuenietur *Deut. 12.* anima poſſe regnum dei adipiſci. Cui calumnię primo ita reſpondendũ eſt, vt ipſi cogãtur oſtẽdere vbi ſcriptum ſit in libris veteris legis, ꝙ anima humana ſãguis ſit. Nuſquam enim hoc inueniẽt in illa ſcriptura, quam lacerare miſeri quandiu conãtur, nullo modo permittuntur intelligere. Quòd ſi de anima humana nihil tale ibi dictum eſt, quid ad nos pertinet ſi anima pecoris aut lædi ab interfectore poteſt, aut poſſidere dei regnũ non poteſt? Sed quia de animis pecorum nimis ſunt iſti ſoliciti (cum enim ſint hominum animę rationales, reuolui tamen eas in pecora exiſtimant) clauſa ſibi eſſe arbitrantur regna cœlorum, ſi pecorum animis clauſa eſſe conſentiant. Quid quòd etiam inſultare auſus eſt populo Iſraël Adimãtus vnus ex diſcipulis Manichæi, quem magnum doctorẽ illius ſectæ fuiſſe commemorant? Inſultare ergo auſus eſt populo Iudæorum, quòd ſecundum eorum intellectum, quo exiſtimant ſanguinem eſſe animam, parentum ipſorum animæ partim à ſerpentibus deuoratæ, partim igne conſumptæ, partim M in deſertis atque aſperrimis montium locis areſactæ ſunt. Quod ſi verum eſſe quiſquam cõcederet, ſine ſcelere tamen eorum quibus iſte inſultare voluit, factum eſſe conuinceret. Non enim parẽtum ſuorum animas, quibus illa omnia ſecundum horum intellectum accidiſſe idem dixit, ipſi aliqua ex parte læſerunt: quapropter luctum inde poſſunt habere, non reatum. Quid autem ipſe Adimantus faciet ſecundũ opinionem ſuam, *Error Adimanti cum refutatione.* qua credidit etiam rationales, id eſt, hominum animas in beluina corpora poſſe cõtrudi? Quid ergo faciet de tanto ſcelere, ſi quando tardum iumentum plagis, aut cõcitatum fræno fatigauit, in quo forte patris eius anima fuerit: vt non dicam quòd etiam occidere parentes ſuos inter pediculos & pulices potuerit, à quorũ iſti interfectione non tẽperant? Quid enim eis prodeſt, quod aliquando negant, vſque ad iſta minutiſſima animãtia reuolui animas humanas poſſe? Hæc enim negãt, ne tã multarũ interfectionũ rei teneãtur, aut cogantur parcere pediculis & pulicibus & cimicibus, & tãtas ab eis moleſtias ſine vlla cædis eorum licẽtia ſuſtinere. Nam vehementer vrgentur, cur in vulpeculam reuolui anima humana poſſit, & non poſſit in muſtelam, cum catulus

A tul⁹ vulpeculę fortaſſe etiã minor ſit, quàm magna muſtela. Deinde ſi in muſtelam poteſt, cur in murem non poteſt? Et ſi in iſtum poteſt, cur in ſtellionẽ non poteſt? Et ſi in eum poteſt, cur in locuſtam non poteſt? Deinde in apem, deinde in muſcã, deinde in cimicẽ, atq; inde vſque in pulicẽ, & ſi quid eſt aliud multo minutius, peruenire. Vbi enim terminum cõſtituant, nõ inueniunt: atque ita per iſtam nugatoriam credulitatem cõſcientię illorum innumerabilibus homicidiorum ſceleribus obruuntur. *Deute.12.* Nã ex eo ꝙ ſcriptum eſt, Sanguinẽ pecoris animam eius eſſe, præter id quod ſuprà dixi nõ ad me pertinere quid agatur de pecoris anima, poſſum etiam interpretari præceptum illud in ſigno eſſe poſitũ. *Matth.26.* Non enim dominus dubitauit dicere, Hoc eſt corpus meũ: cum ſignum daret corporis ſui. *1.Corint.15.* Quod autem ait Apoſtolus, Caro & ſanguis regnũ dei nõ poſſidebũt, etiam *Gene.6.* in lege dictũ eſt, Nõ permanebit in iſtis ſpiritus meus, quoniã caro ſunt. Et toties in veteribus libris iuſtorum animis præmium futurũ promittitur. Sed tamen Apoſtolus volens inſinuare quale corpus iuſtorum per immutationem in reſurrectione futurum ſit, B quia non nubent, neque vxores ducẽt, ſed erunt ſicut angeli in cœlis: *Matth.22.* Hãc ergo immutationẽ futuram corporũ ſanctorũ volens inſinuare, dixit Apoſtolus, Dico enim vobis fratres, quia caro & ſanguis regnum dei non poſſidebũt. Quod nõ vna ſeparata, & ad fraudem commemorata ſentẽtia, ſed toto ipſo epiſtolæ loco pertractato vel potius lecto, non enim res obſcura eſt, inueniri poteſt. Sic enim dicit Apoſtol⁹, *1.Corin.15.* Oportet corruptibilę hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ. quod eũ de corpore dicere, de ſuperioribus manifeſte inuenitur, cum ait, Nõ omnis caro eadem caro: alia quidem hominum, alia autem pecorum, alia caro volucrum, alia piſcium: & corpora cœleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia eſt cœleſtium gloria, alia terreſtriũ: alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarũ. Stella enim ab ſtella differt in gloria, ſic & reſurrectio mortuorũ. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale: ſicut ſcriptum F eſt, Factus eſt primus homo Adã in animã viuentẽ, *Gene.2.* nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed non primũ quod ſpiritale, ſed quod animale, poſtea quod ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terren⁹, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Et quo modo induim⁹ imaginem terreni, induamus & imaginẽ eius qui de cœlo eſt. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & ſanguis regnum dei hæreditate poſsidere nõ poſſunt: neque corruptio incorruptionẽ hæreditate poſsidebit. Certe iam clarũ eſt quare hoc Apoſtolus dixerit. Quid ergo iſte tã turpi fraude nõ cõmemorat niſi hoc vltimũ, & tacet illa ſuperiora, quib⁹ hoc quod male interpretatur, bene poſſit intelligi? Nã quoniã domini noſtri corpus poſt reſurrectionẽ ſic leuatum eſt in cœlũ, vt pro ipſa cœleſti habitatione, cœleſtem acceperit mutationẽ, & hoc ſperare in die vltimo iuſsi ſumus: ideo dixit Apoſtolus, Qualis terren⁹, tales & terreni: id eſt, mortales: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes: id eſt, immortales: non ſolum animis, ſed etiam corporibus. Vnde & ſupra dixerat aliã eſſe cœleſtium corporum gloriam, & aliam terreſtriũ. Quod autẽ ſpiritale dixit corpus in reſurrectione futurum, non propterea putandum eſt, ꝙ non corpus ſed ſpirit⁹ erit: ſed ſpiritale corpus omnimodo ſpiritui ſubditum dicit ſine aliqua corruptione vel morte. D Nõ enim quia quod modo habemus corpus animale appellat, ideo putandũ eſt non illud eſſe corpus ſed animã. Ergo quemadmodũ corpus animale nunc dicitur, quia ſubditum eſt animæ: ſpiritale autem nondum dici poteſt, quia nondum ſpiritui plenè ſubiectum eſt quãdiu corrumpi poteſt: ſic & tũc ſpiritale vocabitur, cum ſpiritui atque æternitati nulla corruptione reſiſtere poterit. Aut ſi adhuc parum videtur eſſe monſtratum, quòd ſententiam iſtam propter immutationem quæ futura eſt Apoſtolus dixerit cum ait, Caro & ſanguis regnum *1.Corin.15.* dei hæreditate poſsidere nõ poſſunt, neque corruptio incorruptionem hæreditate poſsidebit: attendite quid continuo ſubiiciat & adiungat, Ecce myſterium vobis dico, Omnes quidem reſurgemus, non tamen omnes immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in nouiſsima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Deinde cõtexit & dicit etiam illud quod pauloante cõmemoraui, vt oſtẽdat qualis futura ſit ipſa immutatio. Statim quippe dicit, Oportet enim E corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hinc ergo apparet quia caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt, quia cũ induerit incorruptionem & immortalitatẽ, iam non caro & ſanguis erit, ſed in corpus cœleſte mutabitur. Quod quidẽ ex occaſione tractauimus, quia huic quoque ſentẽtiæ multum inſidiari ſolent negantes corporum reſurrectionem. *1. Retracta.11.* Nam iſta quæſtio non de corpore, ſed de anima propoſita eſt, quam putant ſic accipi in lege, vt ſanguis eſſe exiſtimetur, quod nos nullo modo ſic intelligimus. Sed quanuis de pecorũ animis nõ curemus, cum quibus non habemus rationis aliquam ſocietatem: tamen illud quod lex dixit, fundendum eſſe *Deut.12.* ſanguinem, nec in eſcam aſſumẽdum, quia ſanguis eſt anima, eſſe poſitũ dicimus ſicut alia multa, & penè omnia ſcripturarum illarum ſacramenta ſignis & figuris plena ſunt futuræ prædicationis, quæ iam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum declarata eſt. Sic eſt enim ſanguis anima, quo modo petra erat Chriſt⁹, ſicut dicit Apoſtolus, Bibebãt enim de ſpiritali ſequente eos *1.Corin.10.* petra, petra autẽ erat Chriſtus. *Exod.17.* Notum eſt autẽ filios Iſrael petra percuſſa bibiſſe aquã in eremo, De quibus lo F quebatur Apoſtolus cũ hæc diceret, nec tamẽ ait, petra ſignificabat Chriſtum: ſed ait, petra erat Chriſtus. Quæ rurſus ne carnaliter acciperetur, ſpiritalẽ illã vocat: id eſt, eam ſpiritaliter intelligi docet. Longum eſt, & nũc non neceſſarium, ſacramẽta eiuſdẽ legis exponere, niſi cũ breuiter poſsint. Sufficit autẽ vt nouerint illi qui de his calumniantur, non ea nos ita intelligere vt illas ſolent irridere, ſed quemadmodũ Apoſtoli omnia intelligẽtes pauca expoſuerũt, vt ad eaſdẽ regulas cætera poſteris intelligẽda relinquerẽt.

Quo ſenſu deus ignis edax. Ca. XIII.

De eo quod ſcriptũ eſt in Deuteronomio, Videte ne obliuiſcamini teſtamẽtũ dei veſtri quod conſcripſit, & faciatis vobis effigies & imagines. Addit etiã dicẽs, Deus veſter ignis eſt edax, & deus zelãs. *Deute.4.* Hæc verba de ſcripturis hoc modo ille Adimantus propoſuit. Eius enim calumnias refutandas refellẽdasq; ſuſcepimus. Sed & iam ſuperius de zelo dei cũ calũniaretur puto ſatis eſſe reſpõſum. Memineris tamen non ſolum ibi, ſed etiam hic, ſic eũ de zelo dei criminatũ ſcripturas, vt adiũgeret etiã quod de ſimulachris nõ colẽdis in illis libris pręcipitur à domino deo noſtro: quaſi nõ ob aliud reprehẽdat zelũ dei, niſi ꝙ illo ipſo zelo à cultu ſimulachrorũ prohibemur. Vult ergo videri fauere ſe ſimulachris. Quod ppterea

G faciunt, vt miſerrimæ & veſanæ ſuæ ſectę etiam Paganorum concilient beneuolentiam. Huic autē legis capitulo illud Euangelicū opponit, vbi quidam acceſsit *Luca.18.* ad dominum & ait illi, Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſsidebo? Cui reſpondit Ieſus, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus niſi vnus deus. Vt ex hoc videlicet cōtraria iſta eſſe arbitremur, quia in lege dicitur, Deus ignis edax, & deus zelās: in Euāgelio autem, Nemo bonus niſi vnus deus. Et de zelo quidē ita reſponſum eſt, nō ſic eſſe iſta verba in ſcripturis poſita vt aliquam dei perturbationē cruciatúmve ſignificent, ſed quia nihil dignū de deo dici poteſt, propterea vſque ad iſta peruentum eſt, quæ cum homines indigna eſſe putauerint, cogātur diſcere, etiam illa quæ conuenienter de ineffabili diuina excellentia ſe dicere exiſtimant, indigna eſſe maieſtate dei: cuius ſapientia cū deſcenſura eſſet vſq; ad corpus humanum, prius vſque ad humana verba deſcēdit. Ecce dixit, deſcēdit: quod verbum ſi diſcutere cœpero, proprie me dixiſſe nō video: non enim poteſt deſcendere, niſi quod etiam de loco in locum moueri poteſt. Nam qui deſcēdit, locum ſu-
H periorem deſerere, & inferiorē petere videtur. Dei autem ſapientia cum tota vbique præſto ſit, nullo pacto migrare de loco in locū poteſt. De qua Ioānes in Euāgelio dicit, tanquam dominici pectoris particeps: ait *Ioan.1.* enim, In hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. Et tamen etiam ipſe adiungit & dicit, In ſua propria venit, & ſui eū non receperunt. Quo modo hic erat, & quo modo venit, niſi quia illa ſublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat, humanis ſonis ſignificāda eſt: vt autem deos homines faciat, diuino eſt intelligenda ſilentio? Poteſt ergo reddi ratio quare ita dictum ſit: non tamen poteſt aliquid de deo digne dici, quod ideo iam indignū eſt, quia potuit dici. Tolle de zelo errorē & dolorem, quid remanebit aliud, niſi voluntas cuſtodiens caſtitatem, & corruptionem vindicans coniugalem? Quo igitur verbo, niſi zelo dei melius poſſet inſinuari? Quo vocamur ad coniugium dei, & nō vult nos turpi amore corrumpi, & punit impudicitiā noſtram, & diligit caſtitatē. Non enim fruſtra etiam vulgo dici ſolet, Qui non zelat, nō amat. Ad hoc etiā pertinet quod dictū eſt, edax ignis:
I de quo diſputare non debeo, ſed potius ipſos interrogare, quem ignem dixerit dominus ſe veniſſe mittere in hunc mundum. Hoc enim dictum eſt in Euangelio, quod illi accuſare non poſſunt, vt nō Chriſtum honorent, ſed vt decipiant Chriſtianos. Quod cum eis commemoratum fuerit, quemadmodum dominus dixerit, *Luca.12.* Ignem veni mittere in terram: miſeri dicunt, Sed illud aliud eſt. Quibus reſpondemus, Et hoc aliud eſt, Noli metuere. Nam ipſe Chriſtus loquitur etiā in veteri te- *Deut.4.* ſtamento, cum dicit, Ego ſum ignis edax: qui loquitur in Euangelio, quòd ignem venerit in hunc mundum mittere: id eſt, verbum dei, quod eſt ipſe. Nam veteres vtique ſcripturas expoſuit poſt reſurrectionē diſcipu- *Luca.24.* lis, incipiēs à Moyſe & Prophetis omnibus, quādo ipſi diſcipuli ignē ſe accepiſſe confeſsi ſunt, dicentes, Nōne cor noſtrum ardēs erat in nobis in via, cum aperiret nobis ſcripturas? Ipſe eſt ignis edax: conſumit enim veterem vitam diuinus amor, & innouat hominem, vt ex eo quòd deus ignis eſt edax, faciat vt eum nos amemus: ex eo autem quòd deus zelans eſt, ipſe nos amet. Nolite ergo timere ignē, qui eſt deus: ſed timete ignē, quē parauit hæreticis deus. Quod enim Adimātus elegit de Euāgelio locū, quem huic legis capitulo tanquā

K cōtrariū apud imperitos obiiceret, vbi ait domin', Nemo bonus, niſi vnus deus: quoties inuenitur bonitas dei *Marci.10.* in veteri teſtamento, quis numerare ſufficiat? Vnum tamen ponā, quod quotidie in Eccleſia cātatur. Confite- *Pſal.117.* mini domino, quoniā bonus, quoniā in ſeculum miſericordia eius. Certè & hoc zelanti deo, ſicut Manichęi exiſtimāt, videtur eſſe contrariū, & tamē in libris veteris teſtamenti cantatur. Item rex ille, qui cum filio ſuo nuptias faceret, inuenit inter diſcūbentes hominē non habentem veſtem nuptialem: *Matth.22.* & cum primò amici nomine appellās, manibus & pedibus colligatis mitti iuſſit in tenebras exteriores: moleſte intelligentibus non videtur bonus. Et ſi ipſum quiſquam capitulū Euāgelij proponeret, & ſicut facit Adimātus de veteri teſtamēto, ita Euangeliū calumnioſe accuſaret, laudans potius veteris teſtamenti libros, vbi ſcriptum eſt, Confitemini domino quoniā bonus, quoniā in ſeculū miſericordia eius; & reprehendēs in nouo, quòd vocatus conuiua in tantū ſupplicium propter veſtē mittitur: & hoc fraudulēta peruerſitate aſsidue faceret, vt omnia loca lenitatis de veteri teſtamento colligeret, & loca ſeueritatis L
de nouo, & hæc ſibi aduerſa eſſe contenderet, laudans vetus, & reprehendens nouum: ſimiliter inueniret imperitos, & diuinarū ſcripturarū miſerabiliter ignaros, quibus perſuaderet vetus potius teſtamentū quàm nouum eſſe retinendum. Quod cū iſti ex alia parte faciūt, id eſt, vetus reprehendentes quaſi contrariū nouo, miror quòd non cogitant poſſe aliquem aliquādo vtrūq; legere, & diuina ope intellectū vtrunque laudare: fraudemq; iſtorum atque malitiā vel dolere tanquam hominum, vel cauere tanquam hæreticorum, vel irridere tanquam imperitorum & ſuperborum.

Cap.XIIII. De eo quod ſcriptū eſt in Deuteronomio, Secundū deſiderium ani- *Deute.12.* mæ occide & manduca omnem carnē, iuxta voluptatem * quam dedit tibi dominus: Caue autē ne ſanguinem manduces, ſed effunde tanquā aquam ſuper terrā. ** al voluntatem.* His verbis legis Adimantus contrariū eſſe arbitratur quod in Euāgelio dominus ait, Ne grauētur corda ve- *Luca.21.* ſtra cruditate & vinolētia, & curis ſecularibus Et quod ait Apoſtolus, Bonum eſt nō manducare carnem, neq; *Roma.14.* bibere vinum. Et iterum, Non poteſtis menſæ domini *1.Corin.10.* cōmunicare, & menſæ dæmoniorum. Nos autem omnia hæc, ſiue quæ in veteri, ſiue quæ in nouo teſtamento ſcripta ſunt, & ſuis cauſis exigētibus poſita dicimus, M
& ſibi aduerſa nō eſſe monſtramus. Quanquam & ipſe in his verbis quæ poſuit de veteri teſtamento, animaduertere potuit nō ad immoderatā voracitatem pertinere quod dictum eſt, Secundū deſiderium animæ tuæ occide & manduca omnē carnē: quādo ſequitur, iuxta voluptatem quam dedit tibi dominus. immoderatam enim voluptatē non dedit tibi dominus, ſed quanta ſuſtētationi naturæ ſalutiq; ſufficiat. Quiſquis autē ſequitur immoderatam voracitatem, ſuum vitium ſequitur, non eam voluptatem quam dedit dominus: & ideo nō eſt contrarium quod in Euangelio poſitū eſt, Nō gra- *Luca.21.* uentur corda veſtra cruditate & vinolentia & curis ſecularibus. Cum enim quiſque non replet niſi eam voluptatē quam dominus dedit: id eſt, modeſtā atq; naturalē, nō grauatur cor eius cruditate & vinolentia & curis ſecularibus. De carne autē non manducanda & nō bibendo vino, quod ait Apoſtolus, nō quia illa immūdā arbitratus eſt, hoc præcepit ſicut iſti exiſtimāt, & errātes in errorē præcipitāt, quibus talia perſuaſerūt: ſed cū ipſe poſuerit cauſam, cur hoc dixerit, non eſt nobis hæc interpretāda vel exponēda ſentētia. Sufficit enim ipſum

A ipſum de Apoſtoli epiſtola totum locum huic ſermoni
contexere, vt & cauſa manifeſtius appareat, cur hoc A-
poſtolus dixerit, & iſtorum fraus, qui particulas quaſdã
de ſcripturis eligunt, quibus decipiãt imperitos nõ cõ-
nectentes quæ ſuprà & infrà ſcripta ſunt, ex quibus vo-
luntas & intẽtio ſcriptoris poſsit intelligi. Sic ergo A-
Roma.14. poſtolus ait, Infirmũ autem in fide recipite, non in di-
† al. diiudi- ſceptationibus† cogitationũ. Alius quidem credit mã-
cationibus. ducare ſe omnia. Qui autẽ infirmus eſt, olera mandu-
cet. Qui manducat, non manducantem nõ ſpernat: &
qui nõ manducat, manducantẽ nõ iudicet, Deus enim
illum recepit. Tu quis es qui iudices alienũ ſeruũ? Suo
domino ſtat, aut cadit. Stabit autẽ, Potens eſt enim do-
minus ſtatuere illũ. Alius quidẽ iudicat alternos dies,
alius autẽ iudicat omnem diem. Vnuſquiſque ſuo ſen-
ſu abundet. Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui man-
ducat, domino mãducat, gratias enim agit deo. & qui
non manducat, domino non mãducat, & gratias agit
deo. Nemo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi mori-
B tur. Siue enim viuim⁹, domino viuimus: ſiue morimur,
domino morimur. Siue enim viuimus ſiue morimur,
domini ſumus. Ad hoc enim Chriſtus mortuus eſt, vt
mortuorũ & viuorũ dominetur. Tu autẽ quare iudicas
fratrem tuum: aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Om-
nes enim ſtabimus ante tribunal domini: Scriptum eſt
Eſaiæ.45. enim, Viuo ego dicit dominus, quia mihi curuabitur
omne genu, & confitebitur omnis lingua deo. Igitur v-
nuſquiſq; noſtrũ pro ſe rationẽ reddet. Non ergo am-
plius inuicẽ iudicemus: Sed hoc magis iudicate, ne po-
natis offendiculum aut ſcandalũ fratribus. Scio & cer-
tus ſum in domino Ieſu quia nihil cõmune per illũ niſi
ei qui putat aliquid eſſe cõmune, illi cõmune eſt. Nam
ſi propter eſcã frater tuus contriſtatur, iam non ſecun-
dum charitatẽ ambulas. Noli in eſca tua illum perdere
pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur
bonum noſtrum. Nõ eſt enim regnũ dei eſca & potus,
ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui e-
nim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo, & probat⁹ eſt ho-
minibus. Itaq; quæ pacis ſunt ſectemur, & quę ad ædifi-
cationẽ ſunt in inuicem. Noli propter eſcam deſtruere
C opus dei. Omnia quidem munda, ſed malũ eſt homini
qui per offenſionem manducat. Bonum eſt non man-
ducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo fra-
ter tuus offenditur. Tu fidẽ quam habes penes temet-
ipſum, habe coram deo. Beatus qui non iudicat ſemet-
ipſum in eo quod probat. Qui autẽ diſcernit, ſi mandu-
cauerit, damnatus eſt: quia nõ ex fide. Omne autẽ quod
non eſt ex fide, peccatum eſt. Nunquid eget cuiuſquam
interpretatione, vt intelligatur cur hoc Apoſtol' dixe-
rit: & quanta illi malitia de ſcripturis certa quæque di-
ſcerpunt, quibus circunueniãt imperitos? Nam & mun-
da eſſe omnia dixit Apoſtolus ſecundum fidẽ: & ei eſſe
immunda, qui putat immunda: & tunc eſſe ab eis tem-
perandum, cum per offenſionẽ accipiuntur: id eſt, cum
aliquis infirmus putat ſibi ab omnibus carnibus tẽpe-
randum, ne incidat in carnẽ immolatitiã: & ideo eum
qui manducat, poteſt arbitrari in honorẽ idolorum id
facere: & ex eo grauiter offendi, cum ipſa immolatitia
caro, ſi ex fide à neſciẽte accipiatur, neminem maculet.
1.Corin.10. Vnde alio loco idem Apoſtolus interrogare vetat, cũ
quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quiſquã
vocat⁹, in mẽſa eius exhiberi ſibi carnes videt, quas iſti
immundas arbitrantur, non propter immolationem,
ſed quia carnes ſunt, cum Apoſtolus clamet omnia mũ-
Roma.14. da eſſe, & omnem creaturam dei bonam eſſe, & omnia

ſanctificari per verbum & orationem: & tamẽ tempe- D
rãdum ab eis, ſi quis forte infirmus offenditur. Et quo-
dam loco apertiſsime iſtos ſignificauit, cũ dicit, In no- 1.Timo.4.
uiſsimis temporibus futuros quoſdam prohibẽtes nu-
bere, abſtinentes à cibis quos deus creauit. Hos enim
proprie deſignat, qui non propterea temperãt à cibis
talibus, vt aut concupiſcentiã ſuam refrænent, aut infir
mitati alterius parcant: ſed quia ipſas carnes immũdas
putant, & earum creatorem deum eſſe negãt. Nos autẽ
teneamus Apoſtolicam diſciplinam dicentem, quòd Titum.1.
omnia munda ſint mundis, ſeruata moderatione Euã-
gelica, vt non grauentur corda noſtra cruditate & vi- Lucæ.21.
nolentia & curis ſecularibus. Nam idem illud quod A-
poſtolus ait, Nõ poteſtis menſæ domini communica- 1.Corin.10.
re, & menſæ dæmoniorum: nõ video cur opponẽdum
huic loco legis, & quaſi contrarium Manichæi eſſe cre-
diderunt. Non enim de immolationibus lex loquitur,
cum in Deuteronomio dicitur, Secundum deſiderium Deute.12.
animæ tuæ occide, & manduca omnem carnem iuxta
voluptatem quam dedit tibi dominus: ſed de cibis qui
pertinent ad hominis alimentum. Sed quoniam Ma- E
nichæi etiam cum ad hominis cœnam quæque anima-
lia præparantur, immolationem eſſe dicunt, ſecundum
ſuum intellectum iſta contraria eſſe putauerunt. Pro-
pterea & illum cõmemorauerunt locum, vbi Apoſto-
lus ait, Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & 1.Corin.10.
nõ deo: cum Apoſtolus apertiſsime de victimis loque-
retur, quæ in tẽplo offeruntur dæmonibus: nõ de eſcis,
quas ſibi homines præparãt. Sic enim dicit, Quid ergo
dico, quia idolis immolatum eſt aliquid, aut idolũ eſt
aliquid? Sed quia quæ immolant, dęmoniis & non deo
immolant, Nolo vos ſocios dæmoniorum fieri. Nõ po
teſtis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorũ.
Non poteſtis menſæ domini participare, & mẽſæ dæ-
moniorum. An æmulamur dominum? Nunquid for-
tiores illo ſumus? Omnia licita ſunt, ſed nõ omnia ex-
pediunt: omnia licita ſunt, ſed non omnia ædificant.
Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed id quod alterius. Om
ne quod in macello venit, manducate, nihil interro-
gantes propter cõſcientiam. Domini enim eſt terra & Pſal.23.
plenitudo eius. Si quis vos vocauerit ex infidelibus, &
volueritis ire, omnia quæ apponuntur vobis mãduca-
te, nihil diiudicantes propter conſcientiam. Si quis au-
tem vobis dixerit, quia hoc immolatum eſt, nolite mã-
ducare, propter illũ qui indicauit, & propter cõſcien-
tiam. Conſcientiam autem dico, nõ tuam, ſed alterius:
Quare enim libertas mea iudicetur ab aliena cõſcien- F
tia? Si ego cum gratia participo, vt quid blaſphemor,
pro quo gratias ago? Siue igitur manducatis ſiue bibi-
tis, ſiue quodcunque facitis, omnia in gloriam dei fa-
cite. Hæc attẽdãt Manichæi, & videant quo modo di-
ctum ſit in Deuteronomio, Secundum deſiderium ani Deute.12.
mæ tuæ occide, & manduca omnem carnem iuxta vo-
luptatẽ quam dominus dedit tibi. Quod enim de qui-
buſdam carnibus non manducandis Iudæis præceptũ
eſt, & immundæ ſunt dictæ, ad ſignificationem valet
hominum immundorum, qui per figuras in veteribus
ſcripturis ſunt deſignati. Sicuti enim bos ille, cui tritu- Deute.25.
ranti vetat os alligari, Euangeliſtam ſignificat, ſicut A-
poſtolus apertiſsime exponit: ſic & illa quæ prohibita 1.Corin.9.
ſunt, quaſdam hominum immunditias ſignificãt, quæ
in ſocietatẽ corporis Chriſti, id eſt, in eccleſiã ſtabilem
& ſempiternã nõ recipiũtur. Nã quod ad cibos attinet,
omnino nihil immundũ eſſe, ſed malũ eſſe homini qui
per offenſionem manducat, manifeſtiſsime apparet.

G De eo quod in Leuitico ſcriptū eſt, Separate à mūdo
Iugulat A- immundum, & nemo manducet carnem cameli, aſini,
dimantum & leporis, & porci, & aquilę, & milui, & corui, & vultu-
ſuo gladio. ris, & reliquorū. Nuſquam manifeſtius, pleniſsima do-
Cap XV. lis & fraudibus anima huius hominis deprehendi po-
Leuit. 11. teſt, qui tanquam ſibi aduerſa atque cōtraria de vtroq;
teſtamento capitula obiecit, quàm in hoc loco vbi cō-
memorauit in Leuitico ſcriptum eſſe, vt à nonnullis a-
nimalium carnibus temperetur. Nanque huic ſentētiæ
illud ex Euāgelio credidit opponendum vbi dominus
Matt. 15. dicit, Nihil eſt ingrediens in hominem coinquinans
eū, ſed ea quę procedunt ex eo coinquinant. Hoc ſi im-
prudens fecit, nihil cæcius: ſi autem ſciēs, nihil ſcelera-
tius. Nónne ipſe pauloante poſuerat Apoſtoli teſtimo-
Roma. 14. nium dicentis, Bonum eſt fratres non manducare car-
nem, neque bibere vinū: dum cupit de nouo teſtamen-
Deute. 12. to veteri aduerſari, vbi dictum eſt, Secundū deſideriū
animæ tuæ occide & manduca omnem carnem? Quo
modo ergo nunc placet ei ſentētia domini, qua dicit,
Nihil eſſe ingrediens in hominē quod coinquinet eū,
ſed ea coinquinare quæ de homine procedunt? Vbi ſe
H iſte abſcondet ab hac ſentētia? Quò fugiet, dicat mihi,
quando immunditiā carnium fugiendā, & à cibis ſan-
ctorum ſeparandā, peruerſa & ſuperſtitioſa imagina-
tione continentiæ præcipit? Certe enim ſi verū eſt, non
coinquinare illa quæ ingrediuntur in hominem, cum
magno errore immundas eſſe dicunt eſcas Manichæi,
cum homines carne veſcuntur. Si autē immundæ ſunt
tales eſcæ, quid de iſto teſtimonio facient quod Euan-
gelica & diuina authoritate prolatū eſt, vbi dominus
dicit, non coinquinari hominem iis quæ ingrediuntur
in eum, ſed iis quæ procedunt de illo? An forte dicturi
ſunt, ſicut ſolēt dicere cum ſcripturarum eos vrget au-
thoritas, hoc capitulum à corruptoribus ſcripturarum
inſertum eſſe Euāgelio? Cur ergo Adimantus hoc capi-
tulo teſte vtitur, & inde conatur vetus teſtamentū op-
pugnare, vnde ipſe proſternitur: Cum enim quiſpiā ca-
† aliàs ve- tholicus Chriſtianus vtriuſq; ſcripturæ venator† & in-
nerator. tellector ei reſponderit, hæc nō eſſe contraria: quòd il-
la de quorundam carnibus animalium, quibus nō eſſe
veſcēdum, populo adhuc carnali præceptum eſt, ad ſi-
gnificationem poſita ſunt humanorum morum: quos
Eccleſia quæ corpus eſt domini, in ſuę vnitatis vinculū
I ſtabile & ſempiternum recipere non poteſt, tanquam
immundas eſcas reſpuens, & in ſua viſcera nō conuer-
tēs: vt omnia illa præcepta carnali populo impoſita fu-
turā diſciplinā ſpiritalis populi prophetarent. Et ideo
non ea repugnare ſententiæ domini, qua veriſsime di-
cit, nō coinquinari hominem iis quæ per eſcam ingre-
diuntur in eum. Illa enim ſententia ſeruis onera impo-
nit, iſta vero liberis iugū excutit ſeruitutis. Et illa tamē
ſic dicta eſt, vt ſeruorum onera, fidem prænuncient li-
1. Corin. 10. berorū. Omnia enim, ſicut dicit Apoſtolus, in figura cō
tingebāt illis: ſcripta ſunt autē propter nos, in quos fi-
nis ſeculorū obuenit. Si ergo in figurā cōtingebāt quæ
patiebantur, in figurā accipiebāt quæ monebantur. Cū
ergo iſta reſpōdero, & hoc modo nō eſſe cōtraria duo
iſta capitula de ſingulis teſtamentis collata mōſtraue-
ro, quid iſte facturus eſt, contra quē dicit grauiſsimum
teſtimoniū teſtis quē contra aduerſariū ipſe produxit?
Ipſe enim cōmemorauit de Euangelio teſtimoniū do-
mino dicēte, non coinquinari hominē iis eſcis quæ in-
grediuntur in eum: & ipſe à carnibus abſtinēdum tan-
quam ab immundis eſcis monere & docere nō ceſſat:
& tamē ſenſit quātā plagā ſibi infligeret, & quāto ictu
repercuſſus ſe ipſe ſauciaret. Ne quis enim eū interro- K
garet & diceret, Quo modo ergo prohibetis carnibus
veſci, ſi domin⁹ dicit, ſicut tu ipſe cōmemoras, nihil eſt
ingrediens hominē coinquinans eum, ſed ea quæ pro-
cedūt de eo coinquinant: voluit quaſi adhibere medi-
cinā ſine cauſa in mortifero vulnere. Sic enim poſuit
ipſum Euangelicū teſtimonium, In Euāgelio, inquit, di *Matth. 15.*
cit ad turbam dominus, Audite & intelligite, Nihil eſt *Marc. 7.*
ingrediēs in hominē coinquinans eū: & cætera. Quòd
ergo cōmemorauit dominum hoc ad turbā dixiſſe, ni-
hil aliud oſtēdit, niſi nō ſe ignorantia, ſed malitia feciſ-
ſe quod fecit: vt poſtea diceret auditoribus ſuis, ad tur-
bam dominū iſta locutum eſſe, non ad paucos ſanctos,
quales ſe ipſi videri volūt: vt quoniā ſuos auditores tā-
quam adhuc immundos permittūt carnibus veſci, ſibi
autē quaſi iam mundis cū ſceleratū atq; nefariū eſſe ar-
bitrantur, hoc etiam dominum ſenſiſſe videatur, quòd
nō paucos ſanctos, ſed turbas iſta docuerit. O hominē
peſsimum, ſecurum de negligentia generis humani ad
occultandas deceptiones ſuas. Non enim credebat ali-
quem exiſtere qui arriperet Euāgelium, & cum ſcientia
legeret, & inueniret hominē in ipſis pratis, quibus gre- L
ges ſuos dominus paſcit, laqueos incautis & min⁹ pro-
uidis abſcondentē. Nam de his verbis commoti diſci-
puli, & nō credētes propriè ſed potius figurate domi-
num locutū fuiſſe, cum diceret nō coinquinari homi-
nem iis quæ per cibos ingrediuntur in eum, quoniā Iu-
dęi erant etiā ipſi diſcipuli, qui fugiendos quarundam
carniū cibos à pueritia inſtitutum acceperant, accedē-
tes ad eū dixerūt ei, Scis quia Phariſæi audito hoc ver-
bo ſcandalizati ſunt? At ille reſpōdens ait, Omnis plan- *Matth. 15.*
tatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradica-
bitur. Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorū. Cæcus au-
tem ſi cæco ducatū præſtet, ambo in foueā cadūt. Cum
ergo infidelitatē Iudæorum plātationē appellaret quā
nō plantauit pater cœleſtis, tamen adhuc Petrus putās
eſſe illam parabolam, & propterea reprehenſos Iudęos
& cæcos dictos, ꝙ eā intelligere nō potuerint, reſpon-
dens dixit ei, Ediſſere nobis parabolā iſtam. Et ille ma- M
nifeſtiſsime oſtendēns nō eſſe parabolā, ſed propriam
locutionem, dixit ad eos, Adhuc & vos ſine intellectu
eſtis? Nō intelligitis, quia omne quod in os intrat, in vē-
trē vadit, & in ſeceſſum emittitur? Quæ autē procedūt
de ore, de corde exeunt, & ea coinquināt hominē. De
corde enim exeūt cogitationes malæ, homicidia, adul-
teria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemię,
hæc ſunt quæ coinquinant hominē. Non lotis autē ma
nibus manducare, non coinquinat hominē. De nō lo-
tis autē manibus Iudæi mouerant quæſtionē, cuius oc-
caſione dominus generaliter de iis quæ in os intrāt, &
in ventrē vadunt, & in ſeceſſum emittuntur, hoc eſt de
alimentis noſtris dixit ſententiā. Quanquam ergo cō-
uocatis ad ſe turbis eū dixiſſe ſcriptum ſit, Nō quod in-
trat in os coinquinat hominem, ſed quod procedit ex
ore: tamen iſte quòd timore hoc addiderit, verbis ſuis
quibus huiuſmodi teſtimoniū cōmemorauit ſatis appa-
ret, ſicut pauloante dictū eſt, vt haberet quod reſpōde-
ret eis qui ſibi quæſtionē mouiſſent. Cur primates Ma-
nichæorum nefas ſibi eſſe exiſtimāt carnibus veſci? vi-
delicet vt illud quod dominus ait, turbis tātum, nō ele
ctis cōceſsiſſe videretur. Sed cum ex cōſequētibus de-
claratū ſit etiā Petro ſeorſum interrogāti, audiētibusq;
diſcipulis, quos vtiq; ad culmē Eccleſię producebat, ita
reſpōdiſſe dominum, vt neq; per parabolā ſe illa dixiſ-
ſe teſtatus ſit, & ad omnes pertinere mōſtrauerit, non

habent

A habent iſti vnde auferãt cibos de faucibus hominum, & eos laqueo ſuperſtitionis aſtringãt. Fortaſsis aliquis eorũ dicat, Ediſſere ergo quid ſignificet caro porci, & cameli, & leporis, & milui, & corui, & cæterorũ, à quibus abſtinendum in lege præcipitur. Nolo, quia longũ eſt. Sed fac me nõ poſſe, nunquid propterea nullus poteſt? Et ſunt iam volumina innumerabilia in quibus iſta expoſita ſunt. Nobis tamen ad eos refellẽdos ſatis eſt, quòd eas obſeruationes vmbram eſſe futurorum, non ego, ſed Apoſtolus dicit, cum etiam ſeruiliter obſeruari, *Coloſ.2.* ſed tamen aliquid ſignificare declarat dicens, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quod eſt vmbra futurorum. Illa itaq; futura quæ illis obſeruationibus ſignificabantur, poſteaquam per dominum Ieſum Chriſtum venerunt, ablatæ ſunt ſeruiles obſeruationes: ſed earum interpretationes tenentur à liberis. Quicquid enim futuram Eccleſiam ſignificauit, Prophetia eſt. *1.Theſ.5.* Habes autem eundem Apoſtolum dicẽtem, Spiritum nolite ſpernere, Prophetiam nolite extinguere: omnia legite, quę bona ſunt tenete. Legẽda eſt ergo ſcriptura diuina, B & ſpiritus ſancti diſpẽſatio cognoſcẽda, & intuẽda prophetia: & reiicienda carnalis ſeruitus, & liberalis intelligentia retinenda.

Proſelytus quo modo duplo filius gehennæ.

Cap. XVI. De eo quod ſcriptum eſt in Deuteronomio, Obſerua & ſanctifica diẽ quẽ præcepit tibi dominus. *Deute.5.* Sex diebꝰ laborabis, & facies omne opus tuum, ſeptima vero die ſabbati epulare domino deo tuo, nullum faciens opus ipſe tu, aut filius tuus, aut filia tua, aut puer tuus, aut puella tua, bos tuus, aut aſinus tuus, omnia iumenta tua, & colonus tuus. Sic autẽ quieſcet ſeruus tuus & ancilla tua, quẽadmodum & tu. Memento quoniã ſeruus fuiſti in Aegypto, & eruit te dominus deus tuus in manu potenti & brachio excelſo. Idcirco præcepit tibi dominus cuſtodire diẽ ſeptimũ. *Gene.17.* Et iterum in Geneſi ſcriptum eſt, quemadmodum Abrahæ de circunciſione loquitur, Teſtamentum meum cuſtodi, inquit, tu & ſemen tuum, quod erit poſt te: hoc eſt teſtamentum meum quod ſeruabis inter me & te & ſemen tuum. Omne maſculinum circuncides in carne præputij ipſorum: & ſit hoc ſignum teſtamẽti inter me & vos. Octaua autem die circuncides omnes maſculos in gente veſtra, & etiam dominatum & comparatum C circuncidatis præter alienigenam, & hoc erit teſtamẽtum in gente veſtra. Et omnis maſculus qui nõ circuncidet præputium ſuum, perdet animã ſuam de media plebe, quia teſtamentum meum diſſoluit. Hæc omnia verba veteris teſtamenti vt eis de nouo teſtamento aduerſetur proponit Adimantus, & cõtraria eſſe affirmat *Matt.23.* ea quæ dominus dicit in euãgelio de proſelyto, Vę vobis ſcribæ & phariſæi hypocritę, qui circumitis mare & terram, vt faciatis vnum proſelytum, & cum feceritis, erit filius gehẽnæ multo plus quàm eſtis vos. Quaſi vero propterea dominus proſelytum dicat filium gehennæ, quia circunciditur & ſabbatũ obſeruat, & non potius quia Iudæorum prauam conuerſationem cogitur imitari, nõ quia obſeruãt pręcepta legis, ſed quia faciũt contra legem. Quod alio loco de his apertiſsime dicit, *Matt.15.* vbi ait; quòd reiiciunt mandatum dei, vt ſuam conſtitutionem confirment: quia cum lex præceperit honorari patrem & matrem, inſtituerunt ipſi quo modo *Matt.23.* honorentur parentes. Et item cum eis dicit, Væ vobis ſcribæ & Phariſæi qui habetis clauem regni cœlorum, nec ipſi intratis, nec alios permittitis intrare. Vel cum alio loco præceperit audientibus, vt dictis phariſæorũ & ſcribarum obtemperarent, facta vero eorũ non imitarentur. Ait enim, Super cathedrã Moyſi ſedent, quæ D dicunt facite, ſed quæ faciunt, facere nolite: dicũt enim *Matt.23.* & nõ faciunt. Quo loco & authoritatem legis, quæ per Moyſem data eſt, confirmat dominus, & tamen cauendos & fugiendos eſſe mores eorum qui legi quam acceperant non obtemperabant, apertiſsime oſtẽdit. Iſtis autem peruerſitatibus ſuis faciebãt, vt cum aliquis gentilis ad legem eorum tranſiſſet, id eſt, factus eſſet proſelytus, haberet mores eorũ, & fieret filius gehennæ, multo plus quàm ipſi eſſent. Dabant enim magnã operam vt Iudæus fieret aliquis ex gentibus, & Iudæum factum cogebãt ſuos mores peſsimos imitari. Neq; illud quod de Apoſtolo tanquã contrarium commemorat, potuit aduertere Adimantus Manichæus, omnino nõ eſſe cõtrarium, quia totus eius oculus non ad inquiſitionem, ſed ad reprehenſionem ſcripturæ intentus erat. Commemorat enim dicentem Apoſtolum, Circunciſus ali- *1.Corin.7.* quis vocatus eſt, non adducat præputium. In præputio quis vocatus eſt, non circuncidatur: quia præputiũ nihil eſt, & circunciſio nihil eſt, ſed obſeruatio pręceptorum dei. Quid enim manifeſtius quàm hoc Apoſtolũ præcipere, vt vnuſquiſque ſicut vocatus erat ſic mane- E ret? Aduenientibus enim rebus quarũ erant vmbræ illæ obſeruationes, id actum eſt, vt oſtenderetur in ipſis vmbris non eſſe ſpem ponendã, ſed in ipſis rebus quas illæ vmbræ ſignificabant eſſe vẽturas, id eſt, Chriſtum & Eccleſiam. Et propterea illa iam omnia inania erãt: nec tamen ea tanquam noxia remouẽda, ſed tanquam ſuperflua contemnenda Apoſtolus præcepit: vt ſi quis Iudæus Chriſto credidiſſet, propter offenſionem ſuorũ non prohiberetur in ipſis ſuperfluis remanere, nec tamen in eis ſalutem ſuam conſtitutã putaret: non enim ſigna illa, ſed ea quę his ſignificantur, in ſalutem introducunt. Ideoq; præputium nihil eſt, & circũciſio nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Et quod alio loco ait, Vtinã & abſcindantur qui vos conturbant, nõ quia *Gala.5.* circunciſio cõtraria eſt Euãgelio, dicit Apoſtolus, ſicut Manichæi putant: ſed illud eſt Euangelio contrariũ, vt quiſq; rem deſerens, quæ per illã vmbram figuratur, ipſius vmbræ ſequatur inanitatẽ. Quod volebãt qui gentibus in Chriſtum credentibus iugũ circunciſionis imponebant quaſi ad ſalutem neceſſarium, cum iam non F eſſet vmbra in corpore figuranda, ſed res ipſa in corde geſtãda. Et quod dicit, Dies obſeruatis, & ſabbata, & ſolennitates, timeo vos ne fruſtra laborauerim in vobis: non ſic ſcriptũ eſt vt Adimãtus ponit. Non enim nominat ibi ſabbatũ Apoſtolus, dicit enim, Dies obſerua- *Gala.4.* tis & annos, & tẽpora, timeo vos, ne fruſtra laborauerim in vobis. Sed putet eſſe de ſabbato dictũ, nunquid & nos non dicimus iſta non eſſe obſeruãda, ſed illa potius quæ his ſignificantur? Illi enim ea ſeruiliter obſeruabant, non intelligentes ad quarũ rerum ſignificationem & prænunciationẽ pertinerent. Hoc in eis culpat Apoſtolus, & in omnibus qui ſeruiunt creaturæ potius quàm creatori. Nam nos quoq; & dominicũ diem & Paſcha ſolẽniter celebramꝰ, & quaſlibet alias Chriſtianas dierum feſtiuitates. Sed quia intelligimus quò pertineant, non tempora obſeruamus, ſed quæ illis ſignificantur temporibus. Manichæi autem ſic ea reprehendunt, quaſi nullos dies & tempora obſeruent. Sed cum de his interrogantur, ſecundum opinionem ſectæ ſuæ omnia conantur exponere, vt nõ ipſa tempora, ſed res quarũ illa ſigna ſunt, obſeruare videantur. Quas quidẽ res fabuloſas eſſe atque falſiſsimas aliis locis oſtenditur. Nunc ad hoc dictum eſt, vt ore ſuo cogãtur fateri,

G poſſe talia rationabiliter celebrari:& ideo circuncisionem carnis & recte impoſitam ſeruis, & recte à liberis intellectam eſſe manifeſtum eſt. Repudiamus ergo eã carnalem cum Apoſtolo, & approbamus eam ſpiritalẽ cum Apoſtolo, qui ſabbati quietem nõ obſeruamus in tempore, ſed ſignum temporale intelligimus, & ad æternam quietem quæ illo ſigno ſignificatur, aciem mẽtis intendimus. Repudiamus itaque temporum obſeruationẽ cum Apoſtolo, & temporalium ſignorũ intelligentiã tenemus cum Apoſtolo: Duorumq; teſtamentorum differentiam ſic probamus, vt in illo ſint onera ſeruorum, in iſto gloria liberorum. In illo cognoſcatur præfiguratio poſſeſsionis noſtræ, in iſto teneatur ipſa poſſeſsio. Interpretatur Apoſtolus ſabbatũ ad Hebręos

Heb.4. cum dicit, Remanet igitur ſabbatiſmus populo dei. Interpretatur etiam circuncisionẽ cum dicit de Abrahã,

Roma.4. Et ſignũ accepit circuncisionis ſignaculũ iuſtitiæ fidei. Apoſtolicam itaque interpretationẽ ſpiritaliter teneo:

H carnalem ſeruitutis obſeruationẽ libertate contemno, vtriuſque teſtamenti authorem deum venerans: qui & veteri homini fugiẽti tanquã dominus appoſuit quod timeret, & nouo redeunti tanquam pater aperuit quod

Vltio quatenus permiſſa. Cap. XVII. Exod.23. amaret. De eo quod in Exodo ſcriptũ eſt, Si aure audieris vocem meam, & facies quæcunq; præcipio tibi, odero odientes te, & cõtriſtabo cõtriſtantes te: præcedet te angelus meus, & adducet te ad Amorręũ, & Pherezęum, & Chananæũ, & Hiebuſæum, & Gergeſæum, & occidetis illos. Deos eorum ne adoraueritis, neq; feceritis opera eorũ, ſed euerſione euertite illos, & delete eorum memoriã. His verbis de veteribus libris ita cõmemoratis, tanquam contrarium opponit Adimantus

Luca.6. quod in Euangelio ſcriptum eſt dicente domino, Ego

† benedicite. autẽ dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benefacite† his qui vobis maledicũt, & benedicite iis qui vos oderunt, & orate pro iis qui vos perſequũtur. Quo loco primo illud videndum eſt, quòd ſatis eſſe debuerit homini volenti quaſi contraria mõſtrare, quod de occidendis inimicis in veteri lege ſcriptũ eſſe cõmonuit. Dominus enim de inimicis diligendis, vtique de hominibus præcepit, quos per noſtrã patientiam & charitatẽ

I ad ſalutem poſſe conuerti, & quiuis intelligit, & exemplis ſępiſsime demõſtratũ eſt. Quid ergo ſibi vult quod adiungẽda conſequentia putauit, vbi ſcriptũ eſt, Deos eorũ ne adoraueritis, neq; feceritis opera ipſorum, ſed euerſione euertite illos, & delete eorum memoriã: niſi quia & deos gẽtiũ Manichæi cogunt diligere: & quod in Euãgelio dominus ait, Diligite inimicos veſtros, nõ ſolum ad homines, ſed ad dæmonia quoq;, vel etiã ad ſimulachra pertinere arbitrantur? Quod ſi ita eſt, quis non iſtam deteſtatur amentiam? Si autem non hoc arbitrantur, iſte plurimum errauit, qui ſuperſtitiones gẽtiũ euertendas eſſe præceptas in veteri teſtamento cõmemorare voluit, cũ in nouo quod ſcriptũ eſt, de inimicis diligendis, tanquam contrarium vellet opponere. Nos autem neque illud quod de hoſtibus occidẽdis in veteribus libris illi populo dictum eſt, contrariũ eſſe dicimus huic præcepto euãgelico, quo nobis vt inimicos noſtros diligamus domin' iubet: quãdoquidẽ illa inimicorũ interfectio carnali adhuc populo congruebat, cui lex tanquã pædagogus data erat, ſicut Apoſto-

Gala.3. lus dicit. Hi vero qui tũc in illo populo ſancti & ſpiritales homines erãt, paucisſimi, ſicut Moyſes, ſicut Prophetæ, quo animo facerent illã inimicorũ interfectionem, & vtrum eos quos interficiebant, diligerent: multum latet indoctos & impios, qui diligũt cæcitatẽ ſuã, qui quoniam non ſunt idonei videre iſta, mole potius K authoritatis vrgẽdi ſunt. Quid enim eſt quod dicit Apoſtolus, Ego quidẽ abſens corpore, præſens autẽ ſpi- *1.Corin.5.* ritu, iam iudicaui quaſi præſens, eũ qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu cũ potẽtia domini Ieſu, tradere eiuſmodi ſatanæ in interitũ carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini Ieſu. Quid enim habet illa interfectio, quã multum iſti exaggerant & inuidioſe ventilant, niſi interitũ carnis? Sed quia expoſuit Apoſtolus quo animo faceret, ſatis declarauit in aliquem inimicum vindictã cum charitate poſſe procedere. Et tamẽ hic etiam alio modo fortaſſe interitus carnis qui fit per pœnitentiam poteſt intelligi. Ipſi autẽ legunt ſcripturas apocryphas, quas etiã incorruptiſsimas eſſe dicunt, vbi ſcriptum eſt *Diſtin.15.* Apoſtolum Thomã maledixiſſe homini, à quo per im- *cap. Sancta* prudentiam palma percuſſus eſt, ignorante quis eſſet, *Romana.* maledictumq; illud continuo veniſſe ad effectum. Nã *& Eua vero.* cum ille homo, quoniam miniſter conuiuij erat, vt apportaret aquam exiſſet ad fontẽ, à leone occiſus & dilaniatus eſt. Quod vt manifeſtaretur, ad aliorũ terrorem, canis manum eius intulit mẽſis vbi conuiuabatur Apoſtolus: atque ita cum cauſa quæreretur à neſcienti- L bus, eisq; panderetur, in magnum timorẽ, & magnum honorem Apoſtoli eos eſſe cõuerſos: atque hinc Euangelij exordium commẽdandi extitiſſe. Si vellet aliquis dentes Manichæorum in ipſos conuertere, quàm mordaciter iſta reprehenderet. Sed quia & ibi tacitum non eſt quo animo factum ſit, videtur dilectio vindicantis. Sic etenim illa ſcriptura legitur, quòd deprecatus fuerit Apoſtolus pro illo in quẽ tẽporaliter vindicatũ eſt, vt ei parceretur in futuro iudicio. Si ergo tempore noui teſtamẽti, quo maxime charitas cõmendatur, de pœnis viſibilibus diuinitus iniectus eſt carnalibus timor, quanto magis tẽpore veteris teſtamenti hoc congruit? Sed illi populo intelligendum eſt, quẽ timor legis tanquam pædagogi coërcebat. Nam hæc eſt breuiſsima & apertiſsima differentia duorum teſtamentorum, timor & amor. illud ad veterem, hoc ad nouum hominẽ pertinet, vtrunque tamen vnius dei miſericordiſsima diſpẽſatione prolatum atq; coniunctum. Et in veteri ſcriptura tacetur animus vindicãtium, quia paucisſimi ſpiritales diuinis reuelationibus quid facerent, nouerant, M vt popul' cui terror vtilis erat, ſeueriſsimo imperio domaretur: & quẽadmodum videbãt dari in manus ſuas interficiẽdos inimicos impios cultoreſq; ſimulachrorum, ſic ipſi formidarent in manus inimicorũ ſuorum dari, ſi dei veri iuſſa cõtemnerent, & ad cultum idolorum atq; impietates gentium laberentur. Nam & in ipſos ſimiliter peccantes nõ diſsimiliter vindicatum eſt. Sed omnis hæc temporalis vindicta infirmos animos terret, vt enutritos ſub diſciplina erudiat, & à ſempiternis atq; ineffabilibus ſupplicijs poſsit auertere: quia pl' timẽt carnales homines quod in præſenti deus vindicat, quàm illud quod futurũ minatur. Poteſt ergo eſſe dilectio in vindicante. Quod vnuſquiſque in filio ſuo probat, cum eum in mores peſsimos defluentem, ſeueriſsima coërcitione conſtringit, & tanto magis, quanto magis eum diligit, atque hoc modo corrigi poſſe arbitratur. Non autẽ occidunt filios quos diligũt homines quando eos corrigere volunt: quia multi hãc vitã pro magno bono habẽt, & totũ quare volũt educare filios ſuos, in hac vita ſperãt. Fideles autẽ atque ſapientes homines qui credunt eſſe aliam vitam meliorẽ, & quanta poſſũt ex parte nouerũt: nec ipſi vindicãt occidẽdo cũ

filios

A filios ſuos volunt corrigere, quia in hac vita eos poſſe
corrigi credunt. Deus autem qui nouit quid vnicuique
tribuat, vindicat occidēdo in quosvoluerit, ſiue per ho
mines, ſiue occulto rerum ordine: nō quia eos odit in-
quantum homines ſunt, ſed inquantū peccatores ſunt.
Sapien.11. Nam in ipſis veteribus libris legimus dictū deo: Et ni-
hil odiſti eorū quæ feciſti. ſed omnia, ſiue per pœnas, ſi-
ue per præmia iuſtitia moderāte diſponit. Nōne Apo-
ſtolus Paulus Chriſtianis fidelibus loquebatur, cum di-
1. Corint.11. ceret, Probet autem ſe homo, & ſic de pane illo edat, &
de calice illo bibat? Qui enim manducat & bibit indi-
gne, iudiciū ſibi manducat & bibit, nō diiudicans cor-
pus domini. Propterea in vobis multi infirmi & ęgri, &
ἱκανοί. dormiunt ſufficientes. Si autē noſipſos diiudicaremus,
non vtiq; diiudicaremur. Dū iudicamur autem, à do-
mino corripimur, ne cum hoc mūdo damnemur. Ec-
ce manifeſtum eſt deum cum dilectione corrigere, nō
ſolum infirmitatibus & ægritudinibus, ſed etiam mor-
tibus temporalibus, eos quos nō vult damnare cū mū-
do. Attendāt hæc iſti, & videant quo modo potuerint
& impiæ gentes dari in manus populi quamuis adhuc
B carnalis, tamen vnum deum colentis, vt ab eo interfi-
cerentur: cum in eo tamen populo ſi qui eſſent ſpirita-
les, ſine alicuius odio intelligerēt diſpenſationem dei:
& quo modo nō ſit contrarium quod dominus nobis
Luca.6. in Euangelio præcepit, vt diligamus inimicos noſtros:
de quibus tamen promittit ipſe vindictam, cum de illo
Luca.18. iudice ſimilitudinem inducit, qui quotidianas interpel
lationes viduæ mulieris petentis vt ſe vindicaret, quā-
uis eſſet iniuſtus, nec deum timens, nec homines reue-
rens, tamen ſuſtinere non potuit, & audiuit eam, ne vl-
terius tędium pateretur. Ex cuius comparatione multo
magis deū qui eſt benigniſsimus atque iuſtiſsimus, di-
xit vindicare electos ſuos de inimicis ſuis. Huic iſti au-
deant obiicere quæſtionem, & dicant ſi poſſunt, Quid
eſt quod iuſsiſti, vt inimicos noſtros diligamus, & de il-
lis nos vindicare diſponis? An forte cōtra voluntatem
ſuorum ſanctorum facturus eſt, eos quos illi diligunt,
puniendo atque dānando? Immo ipſi potius ab iſta ca-
lumnioſa cæcitatē conuertantur ad deum, & in vtroq;
teſtamento intelligant eius voluntatem, ne in ſiniſtra
parte inueniantur inter eos quibus dicturus eſt domi-
Matth.25. nus, Ite in ignem æternū, qui paratus eſt diabolo & an-
C gelis eius. Eſuriui enim & nō dediſtis mihi manduca-
re: & cętera talia. Diſplicet enim iſtis miſeris quòd de⁹
populo ſuo interficiendos tradidit inimicos, & ipſi pa-
nem mēdicanti dari prohibent, non inimico, ſed ſup-
plici. Intelligant potius ſine odio eſſe poſſe vindictam,
quam pauci intelligunt: & tamen quandiu non intelli-
gitur, tādiu neceſſe eſt vt lector in libris vtriuſque te-
ſtamēti magno labore aut errore iactetur, & putet cō-
trarias ſibi eſſe ſcripturas. Quam vindictam ſine odio
nondum Apoſtoli animo ceperant, quando irati eis à
Luca.9. quibus non recipiebantur hoſpitio, quæſierunt de do-
mino vtrum vellet eos petere ignem de cœlo, ſicut He-
4. Reg.1. lias fecerat, quo igne homines inhoſpitales conſume-
rentur. Tunc reſpondit eis dominus, dicēs eos neſcire
cuius ſpiritus filij eſſent, & quòd ipſe liberare veniſſet,
non perdere: quoniam illi animo inimico perdere cu-
piebant eos quos volebant igne conſumi. Poſtea vero
cū impleti eſſent ſpiritu ſancto, & perfecti facti eſſent,
qui iam poſſent etiam inimicos diligere, acceperūt po-
teſtatem vindicandi, quia iam ſine odio poterant vin-
Acto.5. dicare. Qua poteſtate Petr⁹ Apoſtolus vſus eſt in libro
quem iſti nō accipiunt, quoniā manifeſte continet pa-

racleti aduentū, id eſt, cōſolatoris ſancti ſpiritus, quē lu D
gentibus miſit cum ab eorum oculis ipſe aſcendiſſet in
cœlū. Cōſolator enim triſtibus mittitur ſecundum illā
eiuſdē domini ſententiam, Beati lugētes, quoniam ipſi Matth.5.
conſolabuntur. Ipſe etiā dicit, Tunc lugebunt filij ſpō- Matth.9.
ſi, cum ablatus fuerit ab eis ſpōſus. In illo ergo libro vbi
apertiſsime ſpiritus ſanctus, quē dominus conſolatorē
promiſerat, veniſſe declaratur, legimus ad ſententiā Pe Acto.5.
tri cecidiſſe homines, & mortuos eſſe virū & vxorē, qui
mentiri auſi erant ſpiritui ſancto. Quod iſti magna cę-
citate vituperāt, cum in apocryphis pro magno legāt
& illud quod de Apoſtolo Thoma cōmemoraui, & ip-
ſius Petri filiā paralyticam factā precibus patris, & hor-
tulani filiā ad precem ipſius Petri eſſe mortuam: & re-
ſpondent quòd hoc eis expediebat, vt & illa ſolueretur
paralyſi, & illa moreretur: tamē ad preces Apoſtoli fa-
ctum eſſe non negant. Quis autē illis dixit, Non expe-
diebat gentibus impiis interfici, quas traditas eſſe diui-
nitus in manus populi Iudæorū irridētes mirari ſe fin-
gunt? Cū autē illa non odio, ſed bono animo Apoſtoli
fecerint, vnde iſti cōuincunt animos virorū ſpiritaliū,
qui in illo populo fuerunt, quod eos oderant, qui per ipſos E
diuina iuſtitia de hac vita iubebātur auferri? Cōpeſcāt
potius temeritatē ſuā, & non decipiant imperitos, qui-
bus aut nō vacat legere, aut nolūt legere, aut peruerſo
animo legunt, & nō attendūt & miſericordiā & ſeue-
ritatem dei vtriuſq; teſtamenti literis cōmēdari. Nā de
inimici dilectione, vt non reddatur malū pro malo, in
veteribus libris legitur, Domine deus me⁹ ſi feci iſtud, Pſal.7.
ſi eſt iniquitas in manibus meis, Si reddidi retribuenti-
bus mihi mala, decidā merito ab inimicis meis inanis.
Quis hoc diceret, niſi qui ſciret hoc deo placere, vt ma
lum pro malo nemo reddat? Sed hoc perfectorū eſt, vt
nō oderint in peccatoribus niſi peccata: ipſos autē ho-
mines diligant, & cū vindicant, non vindicent acerbi-
tate ſæuitiæ, ſed moderatione iuſtitiæ: ne ipſa relaxa-
tio peccati pl⁹ noceat peccatori, quā pœna vindictæ. Nec
tamē hoc fecerunt iuſti homines niſi authoritate diui-
na, ne quis arbitretur paſsim ſibi eſſe permiſſum necare
quē velit, aut iudicio perſequi, aut pœnis quibuſlibet af-
fligere. Aliquādo autē aperte ponitur in ſcripturis ipſa
diuina authoritas, aliquādo autē occultatur, vt & mani-
feſtis lector inſtruatur, & exerceatur obſcuris. Certe ini F
micum & perſecutorē ſuum nimis ingratum & nimis 1. Reg.24.
infeſtum, Saül regē accepit Dauid in poteſtatem, vt ei
faceret quod vellet, & elegit parcere potius quàm occi-
dere. Nō enim erat iuſſus occidere, ſed neq; prohibitus:
imò etiā diuinitus audierat ſe impune facere quicquid
vellet inimico: & tamen tantam poteſtatē ad manſue-
tudinem cōtulit. Dicatur mihi, quem timuit, cū interfi-
cere noluit? Nec hominem poſſumus dicere timuiſſe,
quē acceperat in poteſtatē, nec deum qui dederat. Vbi
ergo nec difficultas fuit occidendi, nec timor, dilectio
profecit inimico. Ecce Dauid ille bellator impleuit præ-
ceptū Chriſti, quod accepimus, vt diligamus inimicos.
Atq; vtinā hoc imitarētur iſti, qui humanum affectum
miſericordię, ad neſcio quę crudelia deliramēta torſe-
runt. Dum enim credunt panē plorare, quod fieri non
poteſt, nō eum porrigunt homini quē plorantē vidēt.
Fortaſsis dicāt, ſicut ſolēt cæci iactare inſana conuicia,
meliorē fuiſſe Dauid qui pepercit inimico, quā deum qui
dederit ei occidendi poteſtatē: quaſi vero deus neſciret
cui dederit hanc poteſtatē. Nouerat vtique voluntatē
ſerui ſui, ſed vt cęteris etiā hominibus ad imitandū in-
noteſceret, ea quę in corde Dauid iā deo nota erat ini-

G mici dilectio, dedit in poteſtatẽ inimicum, quem nondum volebat occidi, propter certã rerum diſpenſationem, quã per illum impleri oportebat. Ita & Dauid bonitas cõmendata eſt, vt haberent homines quod amarent: & Saülis regis malitia ad exitum digniorem dilata eſt, vt haberent homines quod timerent. De eo qd in Deuteronomio ſcriptum eſt, Si aure audieris vocẽ domini dei tui, benedictus es in agro tuo, benedictus es in prato tuo, benedictus fructus vẽtris tui, & fructus terræ tuæ, & generationes iumentorum tuorum, & armentum boum tuorum, & grex ouium tuarum: benedictus es in introitu tuo & egreſſu. Huic capitulo illud dicunt in Euangelio eſſe contrarium, Si quis vult me ſequi, abneget ſemetipſum ſibi, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Quid enim prodeſt homini, ſi totum mũdum lucretur, animæ autẽ ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo cõmutationem pro anima ſua? Sed ex illa regula oſtenditur non eſſe contrarium, qua notum eſſe iam debet, carnali adhuc populo cõgruenter carnalia & temporalia præmia fuiſſe promiſſa, ſed tamẽ ab vno deo, cuius eſt creatura omnis & ſuperior

Poſſeſsio quomodo permiſſa & vetita. Cap. XVIII. *Deute.28.* *Matth.16.* *Marci.8.*

H & inferior. Certe enim ipſe Adimãtus poſuit teſtimonium de Euangelio vbi dominus ait, Nolite iurare neque per cœlum, quia thronus eius eſt: neq; per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius. Quod quidem & in veteribus libris ſcriptũ eſt, Cœlum mihi thronus eſt, terra ſcabellum pedum meorum. Quid ergo mirum ſi bona throni ſui dat ſpiritaliter ſibi ſeruientibus, & bona ſcabelli pedum ſuorum dat carnaliter ſibi ſeruientibus, cũ ſpirit⁹ ſuperior ſit & caro inferior, ſicut ſuperiora ſunt cœleſtia, & inferiora terreſtria? Quanquam illa omnia, id eſt, ager & pratum, & fructus ventris & fructus terræ & iumentorum, & armẽtum boum & grex ouium poſſint etiam ſpiritaliter intelligi. Sed nunc ad rem non pertinet iſta tractatio. Si autem in ipſo nouo teſtamento, cuius præmium & hæreditas ad nouũ hominẽ pertinet, cum & dominus iiſdem ipſis quos vult eſſe rerum temporaliũ contemptores, vt in Euãgelio ſibi ſeruiãt, promittit multiplicationem earum rerum in hoc ſeculo dicens, quòd accipient in hoc ſeculo centies tantũ, in ſeculo autẽ futuro vitam æternam: ſicut etiam in veteri ſcriptura dicitur, Fideli homini totus mundus diuitiarum eſt. Vnde exultat Apoſtolus dicens, Quaſi nihil habentes, & omnia poſsidentes. Si ergo in nouo te-

Matth.5. *Eſaiæ.66.* *Marci.10.* *Hieronym⁹ in prologo Bibliæ ca.8.* *1.Corin.6.*

I ſtamento præter æternam poſſeſsionem quæ promittitur ſanctis, huius quoq; poſſeſsionis quæ trãſitura eſt, multiplicatio nõ ſubtrahitur, & tanto ſit vberior, quãto cõtemptius poſsidetur: quãto magis in veteri teſtamẽto carnalis populi præmia talia eſſe debuerunt, ipſo tamen vno & vero deo gubernatore omnium temporum omnia pro tempore moderante & adminiſtrante? Sed ne in ſolis noui teſtamenti libris iſti arbitrentur hæc eſſe contempta, audiant Prophetã abiicientem talem fœlicitatem, & ad vnũ dominum deum confugiendum eſſe, cantantẽ: ita enim dicit, De gladio maligno erue me, & exime me de manu filiorũ alienorũ, quorum os locutũ eſt vanitatem, & dextera eorũ dextera iniquitatis. Quorũ filij ipſorum velut nouellæ conſtabilitæ in iuuentute ſua, Filiæ eorũ circumpoſitæ † & ornatæ velut ſimilitudo templi. Cellaria eorum plena, eructãtia ex hoc in hoc. Oues eorũ fœcundæ multiplicantes in exitibus ſuis, boues eorũ craſſę. Non eſt ruina ſepis nec exitus, neq; clamor in plateis eorũ. Beatũ dixerũt populũ cui hæc ſunt, beatus populus cuius dominus deus eius. Attendãt ergo quo modo irrideatur iſta fœlicitas in hominibus impiis, & tota beatitudo in deo

Pſal.143. *† cõpoſitæ.*

K ſolo inconcuſſa figatur. Illi enim dicunt beatum populũ cui hæc ſunt, ſed beatus populus cuius eſt dominus deus ipſius. Quod autem etiã illud contrarium eſſe putauerũt huic loco veteris teſtamẽti quod dominus ait, Omnis qui confuſus fuerit me aut verba mea in gente iſta adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur illũ, cũ venerit in gloria patris ſui & laude ſanctorum: quid pertineat ad contemptum rerũ tẽporalium, non video. Quòd ſi propterea pertinet, ne aliquis territus de talium rerum damnis, Chriſtum confiteri aut erubeſcat, aut timeat, quid habẽt quod dicãt? Dicimus ita eſſe iſta munera dei, vt tamẽ ſint infima, & in cõparatione ſalutaris confeſsionis, non ſolũ amittenda, ſed vltro etiam proiicienda: carnalibus tamẽ hæc amantibus, & nondũ capientibus promiſſa cœleſtia, ne ab idolis & dæmonibus iſta peterent, vtiliter à domino deo eſſe pollicita. De eo quod ſcriptum eſt in lege, Ego ſum qui diuitias do amicis meis, & paupertatẽ inimicis meis. Huic ſentẽtiæ illud opponũt quod dominus dicit, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnũ cœlorũ. Et, Væ vobis diuitibus, quia percepiſtis conſolationem veſtram. Sed cur nolunt & alia in Euangelio cõtueri? Vbi enim ſcriptum eſt, Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnũ cœlorum: ibi ſequitur, Beati

Marc.8. *Diuitiæ quo modo piis dantur à Chriſto. Ca. XIX.* *Matth.5.* *Lucæ.6.*

L mites, quoniã ipſi hæreditate poſsidebunt terrã. Ecce habent amicos dei hæreditate terræ diuites fieri. Cum autem ad tantã egeſtatem diues ille redigitur, vt ab eo paupere quem neglexerat, digito breui in aquã tincto arenti linguę ſuę humorẽ ſtillari deprecetur, intelligãt quo modo fiant pauperes inimici dei, & id eſſe cognoſcãt quod in lege ſcriptũ eſt, Ego ſum qui diuitias do amicis meis, & paupertatẽ inimicis meis. nã iſtas diuitias temporales, & in veteri ſcriptura eſſe contẽptas & ſuperius docui, & innumerabilibus locis qui legere voluerit inueniet. Vnde eſt etiam illud, Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorũ multas. Et illud, Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti. Et illud, Iudicia dei vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurũ & lapidẽ pretioſum multũ. Et illud, Beatus vir qui inuenit ſapientiam, & immortalis qui videt prudentiã. Melius eſt enim illã mercari, quàm auri & argẽti theſauros. Pretioſior eſt enim lapidibus optimis, nõ reſiſtit illi vllum malum, bene nota eſt omnibus appropinquãtibus ei, & eis qui conſiderant eã diligenter.

Lucæ.16. *Pſal.36.* *Pſal.118.* *Prouer.3.* *Pſal.18.*

M Omne autẽ pretioſum nõ eſt illi dignum. Et illud, Propter hoc optaui, & datus eſt mihi ſenſus, & inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Et præpoſui illã regnis & ſedibus, & honeſtatẽ nihil eſſe dixi ad cõparationẽ ipſius. Nec cõparaui illi lapidẽ pretioſum, quoniã omne aurũ in cõparatione ipſius arena eſt exigua, & tãquã lutum æſtimabitur argentum ad illã. Hæc iſti ſi aut legerẽt aut nõ impie legerẽt, viderent omnia in vtriuſq; teſtamẽti ſcripturis, & ad expetendũ, & ad fugiendũ, & ad ſumẽdum, & ad reiiciẽdum ſibi cõcordantia, & ſuis gradibus ordinata. De eo quod ſcriptũ eſt in lege, Si ambulaueritis in lege, & præcepta mea cuſtodieritis, dabo pluuias tẽpore ſuo, & producet terra fruct⁹ ſuos, & arbores poma, & vindemiæ tuæ meſsibus ſuccedẽt, & ſatio vindemiis, & ſaturabimini, & ſedebitis in pace in terra veſtra, & dormietis, & nõ erit qui vos terreat. Et perdã omnẽ beluã ex terra veſtra, & perſequemini inimicos veſtros, & cadent ante vos in gladio: & inſequẽtur quinq; ex vobis centũ, & cẽtũ ex vobis perſequẽtur decem milia, & cõcidẽt inimici veſtri ante vos in gladio: &

Sapien.7. *De non habẽdo as in ronis. Cap. XX.* *Leuiti.26.*

A dio:& veniã & benedicam vos,& multiplicabo vos,&
diſponam vos. Manducabitis vetus quod inueterauit,
& proiicietis vetus ante nouum. Iã neminẽ oportet po-
ſtulare à nobis vt hæc oſtẽdamus,q̃ cõgruẽnter illi po-
pulo deus promiſerit. Multa enim de hac re diximus,&
cui parua ſunt,nimis tardus eſt. Sed tamen quòd etiam
huic loco de nouo teſtamento dicũt eſſe cõtrarium, il-
Math. 10. lud videlicet quod dominus ait, Nolite portare aurum
neq; argentum,neq; nummos in zonis veſtis,non perã
in via,neq; duas tunicas,neque calciamenta,neque vir-
gã:dignus eſt enim operarius mercede ſua: quid mirũ
ſi hæc Euãgeliſtis donauerat? Nũquid in hoc miniſte-
rium populus Iudaicus vocabatur? Quæ tamen omnia
ſpiritaliter perſcrutãda ſunt,ne ipſe dominus homini-
bus impiis contra ſua pręcepta feciſſe videatur,qui etiã
Ioan.12. loculos habebat, quibus ad neceſſariũ victum pecunia
portabatur. Niſi forte dicturi ſunt in zonis habere pe-
cuniam,peccatum eſſe:in loculis autem, nõ eſſe pecca-
tum. Nõ autem iſta iuſſa,ſed permiſſa eſſe Apoſtolis ex
Acto.18. hoc intelligitur, quòd Apoſtolus Paulus manibus ſuis
operatus victum quærebat,nõ abuſus ea poteſtate ſicut
1.Cor.10. ipſe loquitur,quam dominus Euangeliſtis dedit. Quod
B enim permittitur à domino,etiã facere nõ licet: quod
autem iubetur,niſi fiat peccatum eſt. Addunt etiã de il-
Luca.12. lo diuite cui deus dixerat, Stulte, hac nocte animã tuã
expetã,quæ autẽ præparaſti cuius erunt? Et dicunt non
minus huic capitulo legis eſſe contrarium, cum in iſto
inanitas irriſa ſit vanæ lętitiæ,qui incerta illa pro certis
habuit, populo autem Iſraël certam faciebat illam pol-
1.Timo.6. licitationẽ omnipotentia pollicentis. Vnde Apoſtolus
Paulus ſcribens ad Timotheum, diuitibus ſeculi huius
quos nouerat in Eccleſiæ membris habere ſuum locũ,
ita loquitur, Diuitibus huius ſeculi præcipe,non ſuper-
be ſapere,neq; ſperare in incerto diuitiarum, ſed ĩ deo
viuo, qui præſtat nobis omnia abundãter ad fruendũ:
benefaciant,diuites ſint in operibus bonis,facile tribu-
ant,communicẽt, theſaurizent ſibi fundamentum bo-
num in futurum,vt apprehendãt veram vitã. Quis hic
non intelligat nõ eſſe culpabile habere iſta, ſed amare
& ſpem in eis ponere, & ea præferre aut etiam cõferre
veritati,iuſtitiæ,ſapientiæ,fidei,bonæ conſcientię,cha-
ritati dei & proximi, quibus omnibus anima pia diues
eſt in ſecretis ſuis coram oculis dei? Sed vt diligatur
C deus, qui diligentibus ſe iſta cuncta & inuiſibilia & æ-
terna largitur,id eſt ſeipſum his omnibus plenum do-
nat dilectoribus ſuis. Vt ergo ipſe diligatur, illo etiam
tempore quo carnalis anima, carnis videlicet affectib⁹
implicata,niſi temporalia deſiderare nõ nouit, perſua-
dendum illi eſt, quòd etiam iſta deus dat homini:quia
& verum eſt, & vtiliſsime creditur, hoc populo Iſraël
factum eſſe per illas pollicitationes,quas imperitiſsime
miſeri derident,vt etiam in ipſis infimis rebus quo mo-
** al. plus.* do poſſent deum diligere aſſueſcerent, quamuis prius *
ibi operetur timor. Quæ tamen omnia dona tempora-
lia figurę ſunt donorum æternorum:& illa de inimicis
victoria præſignat victoriã de diabolo & angelis eius.
Et quod iſti adiecerunt quaſi cõtrariũ veteri teſtamen-
1.Cor.14. to quod Apoſtolus loquitur,deum nõ pugna & diſſen-
ſione,ſed pace delectari: ſciant talẽ deum prædicari in
ſcripturis illis,cui pacem ſuã nemo poſsit auferre: non
qualem ipſi prædicãt,qui timens ne irrueret bellum re-
gionibus ſuis,membra ſua lõge miſit,vt peregrina bel-
la tolerarent,& poſtea liberari atq; purgari victa & in-
quinata nõ poſſent. In natura vero humana,quę pecca-
to in inferiora defluxit, ita deus pace delectatur, vt nõ

relinquat libramenta iuſtitiæ, nec pacem quam diligit D
velit calcari à peccantibus,ſed amari à certantibus,ap-
prehẽdi à victoribus, & ea carnalibus figurata promit-
tere,ſpiritalibus aperta monſtrare. De eo quod ſcri- *Christ⁹ quo*
ptũ eſt in Deuteronomio, Maledictus omnis qui in li- *modo ma-*
gno pepẽderit. Licet ſæpe à Manichæis iſta quæſtio vẽ- *ledictus.*
tilata ſit, non video tamen quid habeat huic ſententiæ *Cap. XXI.*
contrarium,quod ex Euangelio Adimantus opponen- *Deut.21.*
dum putauit,vbi dominus ait, Si vis perfectus eſſe, vẽ- *Matth.19.*
de omnia quæcunq; poſsides & diuide pauperibus, &
tolle crucem tuã & ſequere me. Hic præter quàm quòd
crucem nominat,nihil attendit eſſe cõtrarium ei quod
dictum eſt, Maledictus omnis qui in ligno pepẽderit.
quaſi vero talem crucem poſsit quiſque tollere,& ſequi
dominum. Sed illa tollitur cum ſequimur dominũ, de
qua dicit Apoſtolus, Qui autẽ Ieſu Chriſti ſunt,carnem *Galat.5.*
ſuam crucifixerunt cum paſsionibus & cõcupiſcentiis.
Tali enim cruce vetus homo, id eſt, vetus vita perimi-
tur,quam de Adã traximus, vt quod in illo fuit volun-
tarium,in nobis fieret naturale. Quod oſtẽdit Apoſto-
lus dicens, Fuimus & nos aliquãdo natura filij iræ,ſicut *Ephe.2.*
& cęteri. Si ergo vetus vita de Adam, vnde & nomine E
veteris hominis vetus vita ſignificatur,quid abſurdum
habet quòd in veterẽ hominem maledictum prolatum
eſt,quem dominus ſuſpẽdit in ligno? Quia ex ipſa ſuc-
ceſsione mortalitatem geſtauit,de virgine Maria mor-
taliter natus, habens carnem non peccatricem, ſed ta- *Roma.8.*
men ſimilitudinem gerentem peccati,quia mori pote-
rat,& mors de peccato eſt. Vnde eſt etiam illud, Scien- *Roma.6.*
tes quia vetus homo noſter ſimul cõfixus eſt cruci cum
illo,vt euacuetur corpus peccati. Non ergo dominus
per linguã Moyſi famuli dei, ſed mors ipſa meruit ma-
ledictum,quam dominus noſter ſuſcipiẽdo euacuauit.
Mors itaque illa pependit in ligno, quæ per mulierem
ad hominem ſerpentina perſuaſione peruenit. Vnde e-
tiam ſerpẽtem,ad ſignificationem ipſius mortis, Moy- *Numeri.21.*
ſes in eremo exaltauit in ligno. Et quoniam à mortife-
ris cupiditatibus per fidẽ ſanamur crucis domini, qua
cruce mors ligno ſuſpenſa eſt: propterea qui ſerpẽtum
morſibus venenabantur, conſpecto ſerpente qui fixus
erat atq; exaltatus in ligno,continuo ſanabantur. Huic
ſacramento ipſe dominus atteſtatus eſt dicens, Sicut e- F
nim Moyſes exaltauit ſerpentem in eremo, ita exaltari *Ioan.3.*
oportet filium hominis. Suſcipiẽdo autem ignominio-
ſiſsimum apud homines mortis genus dominus noſter
Ieſus Chriſtus,hoc eſt mortem crucis,cõmendauit no-
bis dilectionem ſuam,vt merito Apoſtolus diceret,ac-
cendens nos in eius charitatem, Chriſtus nos redemit *Galat.3.*
de maledicto legis,factus pro nobis maledictum: ſcri-
ptũ eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno:vt *Deut.21.*
non ſolum nullam mortem, ſed etiam nullum mortis
genus Chriſtiana libertas ſicut Iudaica ſeruitus formi-
daret. De homine quẽ lapidari deus iuſsit, qui ſab- *Sabbati ob*
bato inuentus eſt ligna colligere:dominus in Euange- *ſeruatio.*
lio vbi hominis manum aridam ſanauit die ſabbati,di- *Cap.XXII.*
uinum opus fecit, non humanum: nec ab otio receſsit *Nume.15.*
qui iuſsit & factũ eſt. Et ideo non eſt ſimile hoc factum *Matth.12.*
ligna colligenti,quod facere cum inuentus eſſet homo
die ſabbati,iuſſu dei lapidatus eſt. De ſeruili autem ob-
ſeruatione ſabbati,& de vindicta temporalis mortis,iã
multa dicta ſunt. Sicut enim tempore charitatis boni-
tas, ſic tempore timoris ſeueritas dei maxime cõmen-
datur. Et cum adhuc nõ oporteret ante aduentum do-
mini nudare populo legitimarum ſacramenta figura-
rum,non inuitabantur ſignificata intelligere, ſed iuſſa

G cogebantur implere: nōdum enim deo inhęrebant per ſpiritum, ſed per carnem legi ſeruiebant. Miror autem quòd iſti plangunt lapidatum hominem dei præcepto, quia contra iuſſa legis ligna collegit: & non plangunt *Matth.21.* arefactam ficulneam verbo Chriſti, quæ cōtra nullum præceptum fecerat, cum talem animā arboris eſſe cre-*Eunuchi fœcundi.* dant, qualē hominis. De eo quod ſcriptum eſt, Mulier tua ſicut vinea frōdeſcens, & filij tui vt nouella oli-*Ca.XXIII.* uarum in circumitu menſæ tuæ, & videbis filios filiorū *Pſal.127.* tuorum, & ſcies quia hoc modo benedicitur homo qui timet dominum. Hoc per Prophetam figurate dictum, & ad ſignificationem Eccleſiæ pertinere Manichæi nō intelligunt, & putant cōtrarium eſſe quod in Euange-*Matth.19.* lio dominus de ſpadonibus ait, qui ſeipſos caſtrāt propter regnū cœlorum. Sed nos iā & de viro & de vxore & de ſpadonibus quantum ſatis fuit, in tertio capitulo *Formicarū exemplum.* diſſeruimus. De eo quod ſcriptum eſt apud Salomonem, Imitare formicam, & intuere diligētiam eius, *Ca.XXIIII.* quia ab æſtatis tempore vſque ad hyemem colligit ſibi *Prouer.6.* alimonias. Neq; hoc intelligunt Manichæi ſpiritaliter eſſe accipiendum, & putant præceptum eſſe vt theſau-A rizemus in terra, vt etiā curemus hæc horrea, quæ ſine vllo præcepto multum homines implere feſtinant. Et ideo illud Adimantus ex Euāgelio dicit aduerſum eſſe *Matth.6.* huic ſentētiæ, vbi dominus ait, Nolite cogitare de craſtino. Sed neque hoc intelligūt ad id pertinere, vt temporalia non amemus, neque timeamus ne nobis deſint neceſſaria, & propter ipſa conquirenda vel deo vel hominibus ſeruiamus. Nam ſi hoc ideo dictum eſt, vt non ſeruetur panis in craſtinū, magis hoc implent vagi Ro-*Paßiui.* manorum, quos paſſiuos appellant, qui annona quotidiana ſatiato ventre, aut donant ſtatim quod reſtat, aut proiiciunt: quàm vel domini diſcipuli, qui etiam cum ipſo domino cœli & terræ in terra ambulantes loculos habebant: vel Paulus Apoſtolus, qui omnium terrenorum contemptor, ſic tamen gubernauit ea quæ præſenti vitæ erant neceſſaria, vt etiā de viduis præceperit di-*1.Timo.5.* cens, Si quis fidelis habet viduas, ſufficienter tribuat illis, vt non grauetur Eccleſia, quo veris viduis ſufficere poſsit. Sed tamen illud de formica ita poſitum eſt, vt quēadmodū illa æſtate colligit vnde in hyeme paſcatur, ſic vnuſquiſque Chriſtianus in rerum trāquillitate, I quam ſignificat æſtas, colligat verbum dei, vt in aduerſitate & tribulationibus, quæ hyemis nomine ſignificā-*Deut.8.* tur, habeat vnde ſpiritaliter viuat. Nō enim in pane ſolo viuit homo, ſed in omni verbo dei. Si autē hoc eos mouet, quòd in terra condit formica quod colligit, iraſcantur etiā illi theſauro quem dominus in agro di-*Matth.13.* cit inuentum. De eo quod ſcriptum eſt in Oſee, Da *Sterilitatis allegoria.* illis ventrem vacuum, & vbera arida: mortifica ſemen ventris ipſorum ne pariant. Et hæc prophetica locutio *Cap.XXV.* eſt vtique figurata. Nam & ventrem non carneum in-*Oſee.9.* telligunt in Euāgelio cum legunt, Flumina aquæ viuæ *Ioan.7.* fluēt de ventre eius. & vbera quædam habebat Apoſto-*1.Cor.3.* lus cum diceret, Lac vobis potum dedi, non eſcam. Et *1.Theſſ.2.* iterum, Factus ſum paruulus in medio veſtrum, tanquā *Galat.4.* ſi nutrix fouēs filios ſuos. Et Galatas ad carnalia declinātes iterum parturit donec Chriſtus in eis formetur. Et ideo huic propheticæ ſententiæ nō repugnat quod Adimātus poſuit ex Euangelio, quòd in reſurrectione *Matth.22.* à mortuis, neque nubent, neque vxores ducent, neque morientur, ſed ſunt vt angeli dei. Nam hoc eſt vtique quod accipiunt etiā ſpadones, de quibus Eſaias loqui-*Eſa.56.* tur, Locum nominatum multo meliorē filiorum & filiarum, nomē æternū dabo eis, inquit. Ne ergo iſti arbitrentur in ſolo Euangelio tale præmium promitti ſan- K ctis, ventremq; vacuum & vbera arida, & mortificatum ſemen ne pariant, intelligāt de his eſſe dictum de quibus dicit Apoſtolus, Sicut enim Iambres & Mābres re- *2.Timo.3.* ſtiterūt Moyſi, ſic & iſti reſiſtunt veritati, homines mē- *Exod.7.* te corrupti, reprobi circa fidē, ſed vltrà nō proficient: dementia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Cum ergo vltrà nō proficient, tunc habebunt ventrem vacuum, & vbera arida, & mortificatum ſemen. In qua ſentētia ſe iſti tanquā in ſpeculo dignentur inſpicere. De eo quod ſcriptum eſt in Amos Pro- *Deus quomodo faciat* pheta, Si fieri poteſt vt ambulātes duo i via minime ſe *mala. Cap.* agnoſcant, & leo ſine præda ad catulum ſuum reuerta- *XXVI.* tur: ſi decidet auis ſine aucupe in terram, ſi tēdunt muſcipulam ſine cauſa vt nihil capiant: ſi dabit ſonum tu- *Amos 3.* ba in ciuitate vt plebs non terreatur: ita etiam malū aliquod in ciuitate nō perpetratur quod dominus nō faciet. Malum hoc loco non peccatum, ſed pœna intelligenda eſt. Dupliciter enim appellatur malum, vnum quod homo facit, alterum quod patitur, pœna. De pœnis ergo loquebatur Propheta cū hoc diceret. Diuina enim prouidentia cuncta moderāte & gubernante, ita L homo male fecit quod vult, vt male patiatur quod nō vult. Sic autem iſti accuſant Prophetam iſta dicētem, quaſi in Euāgelio nō legerint, Nonne duo paſſeres aſ- *Matth.10.* ſe veneunt, & vnus ex his nō cadit in terram ſine patris veſtri voluntate? Ita ergo deus malū facit quod nō ipſi deo malū eſt, ſed eis in quos vindicat. Itaque ipſe quātum ad ſe pertinet bonum facit, quia omne iuſtum bonum eſt, & iuſta eſt illa vindicta: & ideo nō eſt contrarium quod Adimātus obiicit dixiſſe dominum, Arbor *Matth.7.* bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. Quamuis enim malum ſit gehenna damnato, iuſtitia tamen dei bona eſt, & ipſe fructus eſt ex arbore bona. Ille autem malis peccatorum ſuorum theſaurizat *Roma.2.* ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua. Quāquam iſtæ *1.Retra.22.* duæ arbores manifeſtiſsime in ſimilitudine duorū hominum poſitæ ſint: id eſt, iuſti & iniuſti: quia niſi quiſq; voluntatem mutauit, bonum operari nō poteſt. Quod in noſtra poteſtate eſſe poſitum alio loco docet vbi ait: M Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut *Matth.12.* facite arborem malā, & fructum eius malum. Illis enim *1.ſen. diſt.* hoc dicit qui putabāt ſe bona loqui poſſe cū eſſent ma- *28.ca. Alii* li, hoc eſt, bonos fructus facere cum eſſent arbores ma- *li.* læ. Sic enim & ſubiungit, Hypocritæ, quo modo poteſtis bona loqui cum mali ſitis? Mala ergo arbor fructus bonos facere non poteſt, ſed ex mala fieri bona poteſt, vt bonos fructus ferat. Fuiſtis enim aliquādo tenebræ, inquit Apoſtolus, nunc autem lux in domino. Tāquam *Ephe.5.* ſi diceret, fuiſtis aliquādo arbores malæ, & ideo nō poteratis tunc niſi malos fructus facere: nūc autem lux in domino, id eſt, etiā facti eſtis arbores bonæ, date fructus bonos: quod ſequitur dicens, Sicut filij lucis ambulate. Fructus enim luminis eſt in omni iuſtitia & veritate, probantes quid ſit beneplacitū domino. Nā in ipſo Euangelij capitulo ſi non ſtudio maleuolentiæ fugeret Adimantus, poſſet aduertere quo modo dicatur deus malū facere. Ibi enim ait dominus, qd etiam iſte cōmemorauit, Omnis arbor quæ non facit fructus bonos, excide- *Matth.7.* tur & in ignem mittetur. Hæc ſunt mala quæ deus facit, id eſt, peccatoribus pœnas, quòd in ignem mittet arbores quæ in malitia perſeuerantes fieri bonæ noluerunt, cum hoc ipſis arboribus malum ſit. Deus autē, vt ſæpe dixi, nō dat fructus malos, quia iuſtitiæ fructus eſt vindicta

A dicta peccati. De eo quod in Eſaia Propheta ſcriptũ
De eodem. Ca. XXVII eſt, Ego ſum deus qui facio pacẽ, & cõſtituo mala. Etiã
hoc eadẽ regula ſoluitur. Nõ enim reprehẽdit Adimã-
Eſaia. 45. tus ꝙ dixit deus, facio pacẽ: ſed ꝙ dixit, conſtituo mala:
cum Paulus Apoſtolus hæc duo ſimiliter vno in loco
Roma. 11. etiã latius tractauerit dicẽs, Vides ergo bonitatẽ & ſe-
ueritatem dei, In eos quidẽ qui ceciderũt, ſeueritatẽ: in
te autẽ bonitatem, ſi permanſeris in bonitate: alioquin
& tu excideris, & illi ſi nõ permãſerint ĩ incredulitate,
inſerentur: Potens eſt enim deus iterũ inſerere illos. In
hoc ſermone Apoſtolico ſatis apparet bonitas dei, ſe-
cundum quã dixit Eſaias, Ego ſum deus qui facio pacẽ.
1. Retr. 22. & ſeueritas, ſecundũ quã dixit, cõſtituo mala. Simul e-
tiam oſtẽdit in noſtra poteſtate eſſe, vt vel inſeri boni-
tati ipſius, vel excidi ſeueritate mereamur. Nõ ergo eſt
Eſaiæ contrariũ Euãgeliũ, ſicut putat vel potius putari
Matth. 5. cupit Adimãtus, vbi domin⁹ ait, Beati pacifici, quia filij
dei vocabũtur. Vel ex ipſa enim parte debuit agnoſce-
re, etiã Eſaiam ſcire filios dei eſſe pacificos, quia per eũ
dixit deus, Ego ſum qui facio pacẽ. Sed cũ alia parte ad
male intelligẽdum oculũ fixit, in altera ſe ipſe excæca-
B uit. Quod ſi vellet alius ſimiliter cæcus dicere bonũ eſſe
Ezechie. 18. & 33. vetus teſtamentũ, vbi dicit deus, Nolo mortẽ peccato-
ris, quantũ vt reuertatur & viuat: malũ autem eſſe nouũ
Matth. 25. teſtamentũ, vbi dicit Chriſtus, Ite in ignẽ æternum, qui
præparatus eſt diabolo & angelis eius: nónne in foueã
cadẽs omnes qui ſequerẽtur indoctos & ſcripturarum
†geminãte. ignaros in imperitiæ cæcitatẽ geminãte† malitia ſecũ
pariter præcipitaret? Qui autẽ oculo pio legit, & in no-
De⁹ quo modo viſibilis & inuiſibilis. Caput XXVIII. uo teſtamẽto inuenit quod iſti accuſant in vetere: & in
vetere quod laudant in nouo. De eo quod ſcriptum
eſt in Eſaia, Et factũ eſt eo anno quo mortuus eſt Ozias
rex, vidi dominũ ſedẽtẽ in ſede altiſsima, & plena erat
domus gloriæ ipſius, & i circumitu ſeraphim ſtabãt, ſe-
Eſaia. 6. nas alas habẽtes: & binis quidẽ operiebant faciẽ ipſius,
1. Timo. 1 binis vero pedes. Huic loco illud opponit Adimantus
quod ait Apoſtolus, Regi autẽ ſeculorũ inuiſibili ho-
nor & laus in ſecula. In qua quæſtione quærendum eſt,
quid ei viſum fuerit vel in illa viſione Eſaiæ binas alas
prætermittere quib⁹ volabãt ſeraphim, dicẽtes, Sãctus,
ſanctus, ſanctus dominus deus ſabaoth: vel in Apoſtoli
verbis nõ totũ dicere. Nã ita dicit Apoſtol⁹, Regi autẽ
ſeculorũ inuiſibili, ĩcorruptibili, ſoli deo honor & glo-
C ria in ſecula ſeculorũ. An forte timuit ne Trinitatis cõ-
memoratio cõmendaret Prophetam lectori, & aliquid
magnum ibi latere ſuſpicaretur? Ter enim dicitur ſan-
ctus, ſanctus, ſanctus domin⁹ deus ſabaoth. In Apoſto-
lo autẽ forte vidit, ꝙ ſi dixiſſet, incorruptibili deo: re-
ſpõderetur illi, quod nunc iſtis dicimus. Quid ergo in-
corruptibili deo factura erat gens tenebrarũ ſi cum ea
pugnare noluiſſet? Aut ſi forte mendoſos codices lege-
rat, aut iſte mẽdoſus eſt vbi nos ipſum Adimantũ legi-
mus, non eſt diutius de re dubia diſſerendũ: ſed iã quę-
rendũ eſt quo modo & Propheta dixerit vidiſſe ſe deũ
in ſede altiſsima: & Apoſtolus Paulus verũ dixerit, inui
ſibilẽ deũ. Interrogo itaq; iſtos vtrũ inuiſibilia poſsint
cõſpici? Si dicũt poſſe, quid ergo calũniantur ſi deũ in-
uiſibilẽ Propheta cõſpexit? Si autẽ dicunt nõ poſſe, ipſi
Roma. 1. Apoſtolo potius calũnientur ſi audẽt, qui ait, Inuiſibilia
enim dei à cõſtitutione mũdi per ea quæ facta ſunt in-
tellecta cõſpiciuntur. Ipſe enim dixit eſſe inuiſibilia, &
ipſe rurſus dicit, cõſpiciuntur. Nónne hic cogũtur fate-
ri oculis corporeis eſſe inuiſibilia, menti vero eſſe viſi-
bilia? Sic igitur & Propheta deum qui corporaliter in-
uiſibilis eſt, nõ corporaliter ſed ſpiritaliter vidit. Nam
multa genera viſionis in ſcripturis ſanctis inueniũtur: D
Vnũ ſecũdum oculos corporis, ſicut vidit Abrahã tres *Varia genera viſionũ.*
viros ſub ilice Mãbre, & Moyſes ignẽ in rubo, & diſci-
puli transfiguratũ dominũ in monte inter Moyſem & *Gene. 19.*
Heliam: & cætera huiuſmodi. Alterum ſecundũ quod *Exod. 3.*
imaginamur ea quę per corpus ſentimus nã & pars ip- *Matth. 17.*
ſa noſtra cũ diuinit⁹ aſſumitur, multa reuelãtur, nõ per
oculos corporis, aut aures, aliũmve ſenſum carnalẽ, ſed
tamen his ſimilia, ſicut vidit Petrus diſcum illum ſub- *Acto. 10.*
mitti ẽ cœlo cũ variis animalib⁹. Ex hoc genere eſt etiã
Eſaię, quod imperitiſsime impij reprehẽdunt. Nõ enim
deum forma corporea circũterminat, ſed quẽadmodũ
figurate nõ proprie multa dicuntur: ità etiam figurate
multa mõſtrantur. Tertium autẽ genus viſionis eſt ſe-
cundum mentis intuitum, quo intellecta cõſpiciuntur
veritas atq; ſapiẽtia, ſine quo genere illa duo quæ prius
poſui, vel infructuoſa ſunt, vel etiã in errorem mittũt.
Cum enim ea quæ ſiue corporeis ſenſibus, ſiue illi parti
animę quæ corporalium rerũ imagines capit, diuinitus
demõſtrantur, nõ ſolum ſentiuntur his modis, ſed etiã
mente intelliguntur, tunc eſt perfecta reuelatio. Ex hoc
tertio genere eſt viſio illa quã commemoraui, dicente E
Apoſtolo, Inuiſibilia enim dei à cõſtitutione mũdi per *Rom. 1.*
ea quę facta ſunt intellecta cõſpiciũtur. Hac viſione vi-
detur deus, cum per pietatẽ fidei & per agnitionẽ dei,
morum optimorũ corda mundantur. Quid enim pro-
fuit Balthaſari regi, ꝙ manum ſcribentem ante oculos *Danie. 5.*
ſuos in pariete cõſpexit? Cui viſioni quia nõ potuit ad-
iungere mẽtis aſpectum, quærebat adhuc videre quod
viderat. Tali autem acie luminis quà iſta intelliguntur,
Daniel pręditus, mẽte vidit, quod ille viderat corpore.
Rurſus illa parte animi, quæ imagines corporũ capit,
vidit ſomniũ Nabuchodonoſor rex, & quoniã nõ ha-
bebat idoneũ oculum mẽtis ad melius videndũ quod
viderat, id eſt, ad intelligẽdũ quod viderat, ideo ad in-
terpretandũ viſum ſuũ, aſpectũ quæſiuit alienũ, eiuſdẽ
ſcilicet Danielis. Cui tamẽ aperienti, vt certã accõmo- *Daniel. 2.*
daret fidẽ, etiã ipſum ſomnium vt ſibi diceretur exegit.
Daniel autẽ reuelãte ſancto dei ſpiritu, & quid ille vi-
diſſet in ſomnis, ea parte vidit qua corporum capiũtur
imagines, & quid ſignificaret mẽte cõſpexit. Nõ eſt au-
tẽ Propheta veri dei & ſummi, qui oblata diuinit⁹ viſa,
vel ſolo corpore, vel etiam illa parte ſpiritus videt qua F
corporũ capiũtur imagines, & mẽte non videt. Sed ple
rũq; in ſcripturis ſic poſita inueniũtur quẽadmodũ viſa
ſunt, nõ etiã quẽadmodũ intellecta ſunt, vt mẽtis viſio
in qua totus fructus eſt, exercẽdis lectorib⁹ ſeruaretur.
Sed ex multis quæ aperte ſunt ſcripta, manifeſtatur no-
bis quo modo illa intellexerint quæ ſic in libris poſue-
rũt quo modo figurate illis demonſtrata ſunt. Ad duo
enĩ genera illa viſionis, pertinẽt figuratæ demõſtratio-
nes: ad mẽtis autẽ, id eſt, ad intelligẽtiæ viſionẽ, ſimplex
& ꝓpria pertinet reuelatio rerũ intellectarũ atq; certa-
rũ. Omnia tamen hæc genera mirificis & ineffabilibus
diſtributionib⁹ exhibet atq; moderatur ſpiritus ſanctus
ſummæ ĩcõmutabiliſq; ſapiẽtiæ. Sed iſti miſeri ſunt qui
calũniantur Prophetę dicenti ꝙ deũ viderit, obiicien-
tes Apoſtolicã ſententiã, vbi inuiſibilem dixit. Si enim
alter obiiciat huic Apoſtolico verbo Euãgelicum ver-
bum, quo dominus ait, Beati mũdicordes, quoniam ipſi *Matth. 5.*
deũ videbũt: quo modo reſpõdebũt poſſe inuiſibilẽ vi-
deri? Verbo enim premũt imperitos, & quatenus inui-
ſibilis deus dictus ſit, & ſi cognoſcũt cognoſci timent.
Tãta eſt pernicies animorum, qui cũ vincere homines
volunt, ab errore conuincuntur. Finis.

G

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, aduerſus Fauſtum Manichæum Liber primus.

Prologus. *Caput I.*

Fauſtus quidam fuit gente Afer, ciuitate Mileuitan*, eloquio ſuauis, ingenio callidus, ſecta Manichæus, ac per hoc nefando errore peruerſus. Noueram ipſe hominem quemadmodum cum commemoraui in libris Cōfeſsionum *Lib 5. Confeßio. ca. 3. cum ſequē.* mearum. Hic quoddam volumen edidit aduerſus rectam Chriſtianā fidem & catholicam veritatem. Quod cum veniſſet in manus noſtras, lectúmque eſſet à fratribus, deſiderauerunt, & iure charitatis per quam eis ſeruimus, flagitauerunt, vt ei reſponderemus. Hoc aggrediar nunc in nomine atque adiutorio domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, vt omnes qui hæc legent, intelligant quàm nihil ſit acutum ingenium & lingua H expolita, niſi à domino greſſus hominis dirigantur. *Pſal. 36.* Quod multis etiam tardioribus & inualidioribus, occulta æquitate diuinæ miſericordiæ præſtitum eſt, cum multi acerrimi & facundiſsimi, deſerti adiutorio dei, ad hoc velociter & pertinaciter currerent, vt à veritatis via longius āberrarent. Commodum autem arbitror, ſub eius nomine verba eius ponere, & ſub meo reſponſionem meam.

Caput II. Fauſtus dixit, Satis ſupérque in lucem iam traductis erroribus, ac Iudaicæ ſuperſtitionis, ſimul & ſemichriſtianorum abunde detecta fallacia, à doctiſsimo ſcilicet & ſolo nobis poſt beatum pa- *1. Retra. ca. 21.* trem noſtrum Manichæum ſtudendo * Adimanto, nō ab re viſum eſt patres chariſsimi hæc quoq; breuia vo- ** aliàs, ſtupendo.* bis & concinna reſpōſa propter callidas & aſtutas cōferentium nobiſcum propoſitiones ſcribere, quo cum iidem vos ex more parentis ſui ſerpentis captioſis circumuenire quæſtiūculis voluerint, & ipſi ad reſpondēdū vigilāter eis ſitis inſtructi. Ita enim fiet vt ad ea ipſa quæ propoſuerint religati, vlterius huc atque illuc vagari non poſsint. Ac ne profuſa confuſave oratione legentium inundarētur ingenia, tam breuiter quàm di- I ſtincte ex aduerſo ſibi ipſorū atque noſtrorum [verba] conſtitui.

Caput III. Auguſtinus reſpondit, Tu ſemichriſtianos cauendos putas, quod nos eſſe dicis: nos autē pſeudochriſtianos cauemus, quod vos eſſe oſtendimus. Nā quod ſemis eſt, ex quadam parte imperfectum, ex nulla tamen falſum eſt. Quid ergo ſi aliquid deeſt fidei eorū quos circumuenire conamini, nunquid ideo id quod eis adeſt, deſtruendū, ac nō potius id quod deeſt aſtruēdum eſt: Sicut ad quoſdam imperfectos loquens Apo- *Coloſſ. 2.* ſtolus ait, Gaudēs & videns veſtram conuerſationem, & id quod deeſt fidei veſtræ. In Chriſto cernebat vtiq; *1. Cor. 3.* quādam fabricam ſpiritalem, ſicut alibi dicit, Dei ædificatio eſtis: & in ea cernebat vtrunque, & vnde gauderet, & vnde ſatageret. Gauderet ex eo quod iam ædificatum videbat: ſatagebat ex eo quod vſque ad culmen perfectionis adhuc ædificandum eſſe ſentiebat. Itaque nos reuera catholicos nondum perfectos, ſed quodam modo, vt dixiſti, ſemichriſtianos, quos fallatis & ſeducatis veſtra peruerſitate inſectamini. Sed ſi qui adhuc etiam tales ſunt, ſi vos pſeudochriſtianos eſſe intellexerint, quanuis captioſis quæſtionum veſtrarum propoſitionibus, propter id quod eorum fidei deeſt, reſpondere non poſsint: non tamen ſequendos, ſed deuitandos vos eſſe cognoſcunt. Sicut ergo veſtra intentio eſt ſe- K michriſtianos quos decipiatis inquirere, ſic noſtra intentio eſt pſeudochriſtianos vos oſtendere, vt non ſolum chriſtiani peritiores vos cōuincendo prodāt, ſed & imperitiores vos cauendo proficiāt. Cur autem ſerpentem patrem noſtrum dixiſti? An excidit tibi quemadmodum ſoleatis vituperare deum qui homini præceptum in paradiſo dedit, & laudare ſerpentem quòd *Gene. 2. & 3.* ei per ſuum conſilium oculos aperuit? Puto iuſtum eſſe vt ſerpētem illum diabolum à vobis laudatum, tu potius agnoſcas parētem tuum. Nam ille te filium etiam modo vituperatus agnoſcit.

Primi libri finis.

LIBER SECVNDVS.

Fauſtus dixit, Accipis Euangelium? Et *Caput I.* maxime. Proinde ergo & natum accipis Chriſtum? Nō ita eſt. Neque enim ſequitur, vt ſi Euangelium accipio, id- L circo & natū accipiam Chriſtū. Cur? Quia Euangelium quidem à prædicatione Chriſti & eſſe cœpit, & nominari: in quo tamen ipſe nuſquam ſe natum ex hominibus dicit. At vero genealogia adeo non eſt Euangelium, vt nec ipſe eius ſcriptor auſus fuerit eam Euangelium nominare. Quid enim ſcripſit? Liber generationis Ieſu Chriſti filij Da- *Matth. 1.* uid. Non ergo liber Euangelij Ieſu Chriſti, ſed liber generationis. Quippe ibi & ſtella inducitur quæ confirmat Geneſin, vt recte Geneſidium hoc magis nuncu- *Matth. 2.* pari poſsit quàm Euangelium. At denique Marcus qui generationem ſcribere non curauit, ſed prædicationē tantum filij dei, quod eſt Euangelium, vide quàm ſit competenter exorſus. Euangelium, inquit, Ieſu Chriſti *Marci. 1.* filij dei: vt hinc ſatis abūdéque appareat genealogiam non eſſe Euangelium. Nam & in ipſo Mattheo poſt incluſum Ioannem in carcerem, tunc legitur Ieſum cœpiſſe prædicare Euangelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratum eſt, genealogiam eſſe conſtat, non Euangelium. Alioquin quid impediebat & Matthæum ponere Euangeliū Ieſu Chriſti filij dei: niſi quia improbū M putauit genealogiā vocare Euāgelium? Quapropter ſi iam tibi diſtinctum ſatis eſt quod vſq; nunc ignoraſti, lōge aliud eſſe Euangeliū quàm genealogiam, ſcias me vt dixi accipere Euāgeliū, id eſt, prædicationē Chriſti. De quo quicquid iam perrogare * volueris, omiſsis ge- ** aliàs, prærogare.* nerationibus quære. Aut ſi & de ipſis conferre eſt animus, non equidē recuſo, cū ſit mihi magna & de his ad reſpōdēdū copia. Sed tu diſce interrogare quod primū eſt. Videris enim mihi nunc ſcire velle nō vtrum Euāgelium accipiam, ſed vtrum generationes.

Caput II. Auguſtinus reſpōdit, Certe īterrogaſti teipſum velut ex perſona noſtra, vtrum acciperes Euangelium: & reſpondiſti, maxime. Rurſúſq; interrogaſti, vtrū acciperes Chriſtū natum: & reſpondiſti, Non ita eſt: Hanc ſcilicet cauſam ſubiiciens, quia generatio Chriſti nō pertinet ad Euāgelium. Quid ergo reſpondebis Apoſtolo dicēti, Me- *2. Timo. 2.* mor eſto Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemīne Dauid ſecūdum Euangelium meum: Vides certe quàm neſcias, vel te neſcire fingas, quid ſit Euāgelium: nec ex doctrina Apoſtolica, ſed ex veſtro errore nomines Euāgeliū. Aut ſi hoc appellas Euāgeliū quod Apoſtoli appellauerunt, aberras ab Euangelio qui nō credis Chriſtum ex ſemine Dauid: quod Apoſtolus ſecūdum

ſuum

A ſuum Euangeliũ prædicari teſtatus eſt. Quod autẽ erat
Apoſtoli Pauli Euágelium, hoc etiá cæterorũ Apoſto-
lorum, & omnium fidelium diſpenſatorum táti ſacra-
1. Corin.15. menti. Hoc enim alibi dicit, Siue ergo ego, ſiue illi, ſic
prædicam⁹, & ſic crediſtis. Nõ enim omnes illi Euã-
gelium conſcripſerunt, ſed tamen omnes Euangelium
prædicauerunt. Narratores quippe originis, factorum,
dictorũ, paſsionum domini noſtri Ieſu Chriſti, proprie
dicti ſunt Euágeliſtæ. Nã & ipſum nomen ſi quæramus
quid Latine interpretetur, bonũ nuntium dicitur Euã-
gelium, vel bona annunciatio. Quod quidẽ cũ aliquid
bonum annunciatur, ſemper dici poteſt: proprie tamẽ
hoc vocabulum obtinuit illa quam dixit annunciatio
Saluatoris. Si autẽ alia vos annunciatis, extra Euange-
lium vos eſſe manifeſtum eſt. Vtique ſunt aduerſus vos
paruuli quos appellatis ſemichriſtianos, ſi matris chari-
tatis vocem ſibi ex ore Apoſtolico perſonantẽ audiát,
Gala.1. Si quis vobis annuntiauerit pręterquam quod annun-
ciauimus vobis, anathema ſit. Cum ergo ipſe Paulus ſe-
cundum Euágelium ſuum annuntiauerit Chriſtum ex
ſemine Dauid, vos qui hoc negatis, & aliud annuncia-
B tis, anathema ſitis. Quis autem nõ videat quáta cæcita-
te dicatur, quòd nuſquã ſe Chriſtus natum ex homini-
Matth.8. bus dicat, cum penè nunquã ſe filium hominis taceat?
Caput III. Sed videlicet doctiſsimi homines, profertis nobis
ex armario veſtro, neſcio quem primum hominem qui
ad gentem tenebrarum debellandã, de lucis gente de-
ſcendit, armatum aquis ſuis, contra inimicorũ aquas: &
igne ſuo, cõtra inimicorum ignem: & ventis ſuis, con-
tra inimicorum ventos. Cur nõ ergo & fumo ſuo, con-
tra inimicorum fumum: & tenebris ſuis, cõtra inimico-
rum tenebras: ſed cõtra fumum aëre, vt dicitis, armaba-
tur: & cõtra tenebras luce? An quia mala ſunt fumus &
tenebræ, non ea potuit habere bonitas eius? Bona ergo
ſunt illa tria, aqua, ventus, ignis. Cur ergo ea potuit ha-
bere malitia gẽtis aduerſæ? Hic reſpõdetis. Sed aqua il-
la gentis tenebrarum mala erat: quam vero primus ho-
mo attulit, bona erat: & vẽtus illius malus, huius autem
bonus. Ita & huius ignis bonus, cõtra malum ignem il-
lius dimicauit. Cur ergo & cõtra malum fumũ non po-
tuit afferre ſummũ bonum? An in fumo veſtra menda-
cia tanquam fumus ipſe euaneſcunt atq; deficiunt? Cer-
te primus homo veſter cõtra naturã cõtrariam bellum
C geſsit. Cur quinq; illis elementis, quæ in cõtraria gente
cõfingitis, vnum allatum eſt de diuinis regnis contra-
rium, lux cõtra tenebras? Cætera enim quatuor nõ ſunt
cõtraria. Nam nec aër fumo eſt cõtrarius, multo minus
Caput IIII. aquæ aqua, & vẽtus vento, & ignis igni. Iam vero illa
ſacrilega deliramẽta quis audiat, quòd primum homi-
nem veſtrum dicitis ſecũdum hoſtium voluntatẽ, quo
eos caperet, elemẽta quæ portabat mutaſſe atq; vertiſſe,
vt regnum quod dicitis falſitatis, in ſua natura manẽs,
nõ fallaciter dimicaret, & ſubſtátia veritatis mutabilis
appareret, vt falleret? Huius primi hominis filiũ, credi
vultis dominum Ieſum Chriſtũ. Huius cõmentitiæ fa-
bulæ filiam dicitis veritatem. Hũc primum hominem
quem laudatis, quia mutabilibus & mẽdacibus formis
cum aduerſa gente pugnauit: ſi verum dicitis, nõ imi-
tamini: ſi autem imitamini, & vos mentimini. Quapro-
pter dominus & ſaluator noſter Ieſus Chriſtus, verus &
verax dei filius, verus & verax hominis filius, quod v-
trũque de ſe ipſe teſtatur, & de vero deo diuinitatis æ-
ternitatem, & de vero homine carnis originem duxit.
Nõ nouit Apoſtolica doctrina primum hominem ve-
ſtrum, audite Apoſtolum Paulũ: Primus homo, inquit,
de terra terren⁹, ſecũdus homo de cœlo cœleſtis. Qua- D
lis terrenus, tales & terreni: qualis cœleſtis, tales & cœ- 1. Cor. 15.
leſtes. Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus &
imaginem eius qui de cœlo eſt. Primus itaq; homo de
terra terrenus, ille Adã de limo formatus. Secũdus an- Gene.2.
tẽ homo de cœlo cœleſtis, dominus Ieſus Chriſtus, quia
filius dei venit ad carnẽ, qua ſuſcepta & homo exterius
fieret, & deus interius permaneret: vt & filius dei verus
eſſet, per quẽ facti ſumus: & hominis filius verus fieret,
per quem refecti ſumus. Cur ergo primum hominẽ ve-
ſtrum cõmentitium neſcio vnde producitis, & primũ
hominem quem doctrina Apoſtolica docet, nõ vultis
agnoſcere? An vt compleatur in vobis quod ipſe Apo-
ſtolus ait, A veritate quidem auditum ſuum auertẽtes, 2. Timo.4.
ad fabulas autẽ cõuertentur. Paulus annũciat primum
hominẽ de terra terrenum, Manichæus annunciat pri-
mum hominem nõ terrenum, neſcio quibus fallacibus
elemẽtis quinq; veſtitum. Et Paulus dicit, Si quis vobis Galat.1.
annuntiauerit præterquam quod annuntiauimus vo-
bis, anathema ſit. Ergo ne Paulus mẽdax ſit, Manichęus
anathema ſit. Quod autem etiam ſtellæ calumnia- Caput V.
mini, qua Magi ad Chriſtum infantem adorãdum per-
ducti ſunt, nõ erubeſcitis cum vos cõmentitium Chri- E
ſtum veſtrum filium cõmentitij primi hominis veſtri,
nõ ſub ſtellæ teſtificatione ponatis, ſed in ſtellis omni-
bus colligatum eſſe dicatis, quia videlicet principibus
tenebrarum commixtum eſſe creditis in illo bello, quo
ipſe primus homo veſter cum tenebrarũ gente pugna-
uit, vt de ipſis principibus tenebrarum tali cõmixtione
captis mũdus fabricaretur. Vnde iſta ſacrilega delira-
menta vos cogunt, nõ ſolum in cœlo, atq; in omnibus
ſtellis, ſed etiam in terra atq; in omnibus quæ naſcũtur
in ea confixũ & colligatum atque cõcretum Chriſtum
dicere, nõ iam ſaluatorem veſtrum, ſed à vobis ſaluan-
dum, cum eum manducatis atque ructatis. Nam & iſta De natura
impia vanitate ſeducti, ſeducitis auditores veſtros, vt boni.ca.44
vobis cibos afferát, quo poſsit ligato in eis Chriſto ſub- & 45. Et
ueniri per veſtros dentes & vẽtres. Talibus enim auxi- de fide con-
liis eum ſolui & liberari prædicatis, nec ſaltem totum, tra Mani-
ſed adhuc licet exiguas ſordidáſq; reliquias eius in ſter chæos. cap.
coribus remanere contenditis, vt in aliis atque aliis re- 11. & 21.
rum corporalium formis iterum atque iterum implexę
implicatæq; teneantur. Et ſi mundo ſtante ſolui & pur-
gari nõ potuerint, iam illo igne vltimo quo ipſe mun- 2. Petri.3.
dus ardebit, ſoluãtur atq; purgentur. Nec tamen etiam F
tunc totum Chriſtum dicitis poſſe liberari, ſed eius bo-
næ diuinæq; naturæ nouiſsimas reſiduaſq; particulas,
quæ ita ſordidatæ ſunt, vt nullo modo dilui valeant,
damnari in ęternum confixas globo horrido tenebra-
rum. Ecce qui ſe fingunt indignari quòd filio dei fiat
iniuria, quia eum natum ſtella demõſtraſſe dicatur, tã-
quam geneſis eius ſub fatali cõſtellatione ſit cõſtituta,
cum eum ipſi non tantum ſub ſtellarum cõnexione, ſed
in vinculis omnium terrenorum, & in ſuccis omnium
herbarum, & in putredine omniũ carnium, & corru-
ptione omniũ ciborum, ita ligatum pollutúmq; conſti-
tuát, vt ex magna non tamẽ ex tota parte ſolui purga-
riq; nõ poſsit, niſi vt ab hominib⁹ electis videlicet Ma-
nichęorũ, etiam in porris radiculiſque ructetur. Et nos
quidẽ ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim po-
nimus, vt liberũ arbitrium voluntatis quo vel bene vel
male viuitur, propter iuſtum iudicium dei ab omni ne-
ceſsitatis vinculo vindicemus: quáto minus illius tem-
poralem generationem ſub aſtrorum cõditione credi-
mus factam, qui eſt æternus vniuerſorũ creator & do-

G minus.Itaq; illa ſtella quam viderunt Magi,Chriſto ſe-
Math 2. cundum carnem nato nõ ad decretum dominabatur,
ſed ad teſtimonium famulabatur: nec eum ſubiiciebat
imperio, ſed indicabat obſequio. Proinde non ex illis
erat hęc ſtellis,quę ab initio creaturę itinerum ſuorum
ordinem ſub creatoris lege cuſtodiũt, ſed nouo virgi-
nis partu,nouum ſydus apparuit,quod miniſterum of-
ficij ſui etiã ipſis Magis quęrentibus Chriſtum cum an-
te faciem præiret exhibuit,donec eos vſq; ad ipſum lo-
cum vbi dei verbum infans erat, præeundo perduce-
De Gene. ret.Qui tandem aſtrologi ita conſtituerunt hominum
ad literam naſcentium fata ſub ſtellis, vt aliquã ſtellarum homine
li 2.ca.17. aliquo nato circuitus ſui ordinem reliquiſſe, & ad eum
in medio. qui natus eſt perrexiſſe aſſeuerent? Sortẽ quippe naſcẽ-
Super Ioã. tis aſtrorum ordini colligari arbitrantur, nõ aſtrorum
Tractatu.8 ordinem ob hominis nati diem poſſe mutari.Quapro-
pter ſi ſtella illa ex iis erat quę in cœlo peragũt ordines
ſuos, quo modo poterat decernere quod nat' Chriſtus
acturus erat,quę nato Chriſto iuſſa eſt relinquere quod
agebat?Si autẽ (vt probabilius creditur)ad demõſtran-
dum Chriſtum quæ nõ erat exorta eſt, non ideo Chri-
H ſtus natus eſt,quia illa extitit: ſed ideo illa noua exorta
eſt,quia Chriſt' natus eſt:vnde, ſi dici oporteret,nõ ſtel
lã Chriſto,ſed Chriſtum ſtellę fatum fuiſſe diceremus.
Ipſe quippe illi,nõ illa huic naſcendi attulit cauſam.Si
ergo ſunt fata quæ à fando, id eſt, à dicendo appellata
ſunt,quoniã Chriſtus verbum dei eſt,in quo antequam
eſſent dicta ſunt omnia, nõ cõſortium ſyderum fatum
Chriſti eſt,ſed fatum etiã ſyderũ Chriſtus eſt,qui & ip-
ſam carnem ſub cœlo creatam ea voluntate aſſumpſit,
qua etiã cœlum creauit:ea poteſtate depoſuit & recepit
Caput VI. qua etiã ſyderibus imperauit. Cur ergo nõ ſit Euan-
gelium quod de iſta generatione narratur,cum tã bo-
na nobis annuncientur,vt per ipſam noſtra ſanetur in-
firmitas?An quia Matthęus non eſt ita exorſus,vt dice-
Matth.1. ret, Initium Euãgelij Ieſu Chriſti, ſicut ait Marcus, ſed
Liber generationis Ieſu Chriſti?Hoc modo nec Ioãnes
Ioan.1. Euãgelium ſcripſiſſe dicatur, quia nec ipſe ait, Initium
Euãgelij:aut,Liber Euãgelij:ſed, In principio erat ver-
bum. Niſi forte tam elegans vocabulorum fabricator
Fauſtus fuit, vt & hoc Ioannis exordium verbidiũ no-
minauerit, propter verbũ, ſicut illud propter geneſim
I geneſidium auſus eſt appellare?Sed cur non potius co-
† Imperitas gitatis, quanta impudentia prolixas illas & impias † fa-
bulas veſtras Euangelium nominetis? Quid enim illic
boni annunciatur, vbi dicitur deus aduerſus rebellem
neſcio quam,contrariam alienamq; naturam,nõ aliter
regno ſuo potuiſſe proſpicere atque cõſulere, niſi par-
tem ſuæ naturæ in illius auidas fauces deuorandã mit-
teret,atque ita polluendam,vt poſt tãtos labores atque
cruciatus nõ poſſet ſaltem tota purgari? Itàne tam ma-
lus nuncius Euangeliũ eſt? Certe omnes qui Græce vel
Euangeliũ. tenuiter nouerunt, Euangelium bonum nuncium, aut
bonam annunciationem interpretãtur.Quo modo eſt
autem iſte bonus nuntius,quãdoquidem ipſe deus vo-
bis velo ſibi oppoſito lugere nuntiatus eſt, donec ſua
membra ab illa vaſtatione & contaminatione reparẽ-
tur atque purgentur? Qui ſi aliquando luctum finie-
rit, crudelis erit. Quid enim de illo male meruit pars
illa eius, quæ in globo ligabitur, quæ vtique in æternũ
lugenda eſt, quæ in æternum damnabitur? Sed euaſi-
mus,quòd iſtum nuntium quiſquis diligenter aduerte-
rit,non cogitur lugere,quia malus eſt: ſed ridere, quia
falſus eſt.

Libri Secundi finis.

LIBER TERTIVS. K

FAuſtus dixit,Accipis ergo genera- Caput I.
tionem?Equidem conatus diu ſum
hoc ipſum qualecunque eſt perſua-
dere mihi quia ſit natus deus, ſed
offenſus duorum maxime Euange-
liſtarum diſſenſione, qui Genealo-
giam eius ſcribunt, Lucæ & Mat- Math.1.
thæi, hæſi incertus quem nam potiſſimum ſequerer. Luca.3.
Fieri enim poſſe putabam, vt quia præſcius non ſum
quem mẽtiri exiſtimarem, ipſe diceret verum: & quem
vera loqui,ipſe forſitan mentiretur.Infinita ergo eorũ
prętermiſſa lite,& interminabili mihi,ad Ioannẽ Mar-
cúmque me contuli, nec impariter à duobus ad duos,
& ab Euangeliſtis ad eiuſdem nominis profeſſores,
Quorum mihi principia interim nõ immerito placue-
runt, quia nec Dauid nec Mariam inducunt, nec Ioſe-
phum: ſed Ioannes quidem in principio fuiſſe verbum Ioan.1.
dicit, & verbum fuiſſe apud deum, & deum fuiſſe ver-
bum,Chriſtum ſignificãs:Marcus vero,Euangelium,
inquit,Ieſu Chriſti filij dei.tanquam Matthæum expro L
brãs,qui poſuerit filium Dauid. Niſi forte alterum hic, Marci.1.
& alterum ille annũciat Ieſum. Hæc ergo ratio eſt qua
ego nõ accipio Chriſtum natum. Tu vero ſi tantus es,
vt hanc mihi adimas offenſionem, effice vt inter ſe ipſi
conueniant, & vtcunque ſuccumbam, quamuis nec ſic
quidem dignum erit ex vtero credere deum, & deum
Chriſtianorum. Auguſtinus reſpondit, O ſi pio ſtu- Caput II.
dio legiſſes Euangelium, & ea quæ te in Euangeliſtis
tanquam repugnantia mouiſſent, diligenter quærere
quàm temere damnare maluiſſes,vt ſaltem propter ip-
ſam quæ quaſi prima fronte occurrit apertiſſimam re-
pugnantiam,cogitares,niſi aliquid illic magnum late-
ret,difficile fieri potuiſſe,vt tanta eis authoritas in ter-
rarum orbe præberetur, qua ſibi tot hominum doctiſ-
ſimorum ingenia ſubiugarent.* Quid enim magnum * aliàs, ſu-
eſt videre quod vidiſtis, alios Chriſti ſecundum car- bigerent.
nem progeneratores cõmemorari à Luca, alios à Mat-
thæo,cũ ambo Ioſeph conſtituant,Matthæus ad quem Matth.1.
terminet,Lucas à quo incipiat, qui propter quoddã cũ Luca.3.
eius matre ſanctum & virginale coniugium etiam ipſe
parens Chriſti meruit appellari,vt propter virilem di- M
gnitatem ab ipſo vel vſq; ad ipſum generationes cõte-
xerentur? Quid ergo magnum eſt quod vidiſtis,quòd
alium patrem habeat Ioſeph ſecundũ Matthæum, aliũ
ſecũdum Lucã, & alium auum ſecundum iſtum, alium
ſecũdum illum, & deinceps ſurſum verſus vſq; ad Da-
uid per tam multas generationes alios parentes eius ab
iſto,alios ab illo enumerari? Itàne tam apertam mani-
feſtamq; diuerſitatẽ, tòt acuti & docti viri diuinarum
ſcripturarũ pertractatores diligentiſſimi nõ viderunt,
qui quidem in Latina lingua perpauci ſunt: eos autem
in Græca quis numeret?Viderunt eã planè.Quid enim
facilius?aut quis paululum intuens iſta non videat?Sed
pie cogitãtes tantæ authoritatis eminentiam,latere ibi
aliquid crediderũt,quod petentibus daretur, oblatrã-
tibus negaretur:à quęrẽtibus inueniretur,reprehendẽ-
tibus ſubtraheretur: pulſantibus aperiretur, oppugnã- Matth.7.
tibus clauderetur.petierunt,quæſierũt,pulſauerunt,ac-
ceperunt, inuenerunt, intrauerunt. Nempe tota in Caput III.
hoc quęſtio eſt,quo modo potuerit duos patres habere
Ioſeph. Hoc enim ſi potuiſſe fieri demonſtratur, nulla
omnino cauſa eſt cur quiſquam iſtorum Euangeliſtarũ
in diuerſis generationibus enumerandis falſum dixiſſe
credatur.

A credatur. A duobus enim patribus iam non erit mirũ
neq; contrariũ, ꝙ aut duo ataui & proataui eſſe potue-
rũt,& quicquid ſupra eſt vſq; ad Dauid,cuius erãt am-
bo filij,& Salomon qui pertinet ad ordinẽ quem Mat-
thæus ſecutus eſt, & Nathã qui eſt in ſerie quam Lucas
2.Retra.ca. expoſuit. Attẽdunt enim iſta nõnulli,& vident nõ poſ-
7.12.16. & ſe à duobus viris per cõmixtionẽ carnis hominẽ gigni,
55. & ideo putant iſtã quæſtionẽ nõ poſſe diſſolui: nec in-
tuentur quod vſitatiſsimum atq; facillimũ eſt,patrẽ cu-
iuſquã nõ eum tantũ dici à quo genitus, ſed etiã eum à
quo fuerit adoptatus. Neq; enim adoptionis vinculum
apud antiquos alienũ ab eorum moribꝰ fuit,cũ etiã fœ-
minas inueniamus adoptaſſe ſibi filios,nõ ex vtero ſuo
Gene.16. natos, ſicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla ſua, & filia
Gene.30. Pharaonis Moyſem adoptauit. Ipſe autẽ Iacob nepotes
Exod.2. ſuos, filios Ioſeph adoptauit. Ipſum vero adoptionis
Gene.48. nomẽ plurimũ valere in noſtræ fidei ſacramẽto, Apo-
ſtolica doctrina teſtatur. Vnde Apoſtolus Paulus cũ de
Roma.9. Iudęorũ meritis loqueretur, Quorũ eſt,inquit,adoptio
& gloria & teſtamẽtum & legiſlatio, quorum patres ex
quibꝰ Chriſtus ſecundũ carnẽ,qui eſt ſuper omnia deus
Roma.8. benedictus in ſecula. Item dicit, Et ipſi in nobiſmetipſis
B ingemiſcimus,adoptionẽ expectantes redẽptionẽ cor-
Galat.4. poris noſtri. Itẽ alio loco, Cum autem venit plenitudo
tẽporis,miſit deus filium ſuum factũ ex muliere,factum
ſub lege,vt eos qui ſub lege erãt redimeret,vt adoptio-
nẽ filiorum reciperemus. Hæc igitur adoptio quãti ſa-
cramenti ſit,his atq; huiuſmodi teſtimoniis ſatis appa-
ret. Vnicũ enim filiũ deꝰ habet quẽ genuit de ſubſtãtia
Philip.2. ſua,de quo dicitur, Cũ in forma dei eſſet, nõ rapinã ar-
bitratus eſt eſſe æqualis deo. Nos autẽ nõ de ſubſtantia
ſua genuit: creatura enim ſumus, quã nõ genuit ſed fe-
† aliàs,ſuũ. cit: & ideo vt fratres Chriſti ſecundũ modũ noſtrũ† fa-
ceret,adoptauit. Iſte itaq; modus quo nos deus cum iã
eſſemus ab ipſo nõ nati,ſed cõditi & iſtituti, verbo ſuo
& gratia ſua genuit,vt filij eiꝰ eſſemꝰ,adoptio vocatur.
Ioan.1. Vnde Ioannes dicit, Dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri.
Cũ igitur ius adoptionis filiorũ apud patres noſtros,&
in ſcripturis ſanctis vſitatũ ſit, quæ impietatis demẽtia
præcipitat,prius Euãgeliſtas falſitatis arguere,ꝙ diuer-
ſas generationes cõmemorauerunt, tanquã vtraq; ve-
ra eſſe nõ poſsit, q̃ cogitare & attẽdere & videre quod
facillimum eſt,q̃ crebra conſuetudine generis humani
C vnus homo duos patres habere potuerit,vnũ cuius car
ne homo ſit genitus,alterũ cuius voluntate cum iã ho-
mo eſſet filius ſit adoptatus? Qui ſi nõ recte dicitur pa-
Matth.6. ter,nec nos recte dicimus, Pater noſter qui es in cœlis,
ei de cuius ſubſtãtia nati non ſumus,ſed cuius gratia &
miſericordiſsima volũtate adoptati ſecundũ doctrinã
Apoſtolicã & fideliſsimã veritatẽ. Ipſum quippe habe-
mus & deũ & dominũ, & patrẽ. Deũ, ꝙ ab ipſo etiã ex
hominibus parẽtibus cõditi ſumus. Dominũ,ꝙ ei ſub-
diti ſumus. Patrẽ,ꝙ eius adoptione renati ſumus. Facile
fuit ergo religioſis perſcrutatoribus diuinarũ literarũ
aliquantulũ cõſiderare & videre in diuerſis Chriſti ge-
nerationibus à duobus Euangeliſtis cõmemoratis,quo
modo duos patres potuit habere Ioſeph,quorũ proge-
neratores diuerſi enumerẽtur. Hoc & vos ſi ſtudiũ cõ-
tentionis nõ excęcaret,facile videre poſſetis. Sed ab il-
lis viris alia etiã quæſita & inuẽta ſunt, cũ omnes harũ
narrationũ partes pertractarẽt. Hæc autem à veſtro in-
tellectu longiſsime remota ſunt. Itaq; etiã in Manichęi
errore cõſtituti,id quod in rebus humanis fieri ſolet,vt
alius carne generet filiũ,alius eum volũtate adoptet,ac
ſic vnus duos patres habeat, ſi nõ aduerſo animo lege-
retis,cogitãdo videre poſſetis. Cur autem Matthęus D
ab Abraham cœperit,deſcendens vſq; ad Ioſeph,Lucas Cap.IIII.
autem à Ioſeph cœperit,aſcẽdens nõ vſque ad Abrahã, Matth.1.
ſed vſq; ad deum qui fecit hominem,& dato præcepto Luca.3.
poteſtatẽ dedit vt credens filius dei fieret, & cur ille in Li.2.De cõ-
capite libri generationes ipſas enumeraret: ille autẽ cũ ſenſu Euã-
dominus Saluator à Ioanne baptizatus fuiſſet, & quid ge.cap.4.
ſibi velit numerus generationũ ſecũdum Matthæũ, vt
ter quatuordecim digerantur,quibus in ſummã cõpu-
tatis,tamen vna minus appareat: numerus autẽ genera-
tionum ſecũdum Lucam, qui in baptiſmo domini cõ-
memoratur,ad ſeptuaginta & ſeptẽ perueniat, quẽ nu-
merũ ipſe dominus in peccatorũ remiſsionẽ cõmẽdat,
dicens,Nõ tantum ſepties,ſed vſque ſeptuagies ſepties: Matth.18.
nullo pacto indagare poſſetis,niſi aut ab aliquo catho-
lico id audiretis, nõ quolibet,ſed quodã diuinarũ ſcri-
pturarũ ſtudioſo, & quantum poſſet perito: aut ipſi ab
errore correcti pietate catholica peteretis vt acciperẽ-
tis,quæreretis vt inueniretis,pulſaretis vt intraretis.

Quapropter, quoniã id quod Fauſtum de genera- Caput V.
tionũ diuerſitate permouit,quia in duobus patribus in-
telligẽdis hic nodus erat,intellecta natura & adoptio-
ne,ſolutũ eſt,fruſtra ſe voluit ad duos Euãgeliſtas cõfer
re,& ab aliis duobus auferre,magis offenſurus ad quos E
ſe contuliſſet,quàm eos à quibus abſtuliſſet. Non enim
amãt ſancti ſuos electores, ſi ſuorum ſociorum eos in- Li.2.De cõ-
uenerint deſertores. Vnitate enim gaudent,& in Chri- ſenſu Euã-
ſto vnum ſunt,& ſi alius aliquid,& alius aliud,aut alius gel.cap.10.
aliter,& alius aliter,vera tamen omnes dicunt, nec ſibi
vllo modo cõtraria,ſi piꝰ lector accedat, ſi mitis legat,
ſi non hæretico animo vnde rixetur, ſed fideli corde
vnde ædificetur inquirat. Iã ergo in ſingulorũ patrum
generationes,quos vt vnus homo duos haberet,nõ eſt
ab humano genere alienũ, ſingulos Euãgeliſtas narrã-
das ſuſcepiſſe credidimus, non eſt à veritate noſtra fi-
des aliena. Quocirca inter ſe iã Euangeliſtis conueniẽ-
tibus,ſicut Fauſtus promiſit,vtcunque ſuccumbite.

An illud quod adiunxit,vos mouet adhuc, Quãuis Caput VI.
nec ſic quidem, inquit, dignum erit,ex vtero credere
deum & deum Chriſtianorum: quaſi nos ipſam diuinã
naturam ex fœminæ vtero extitiſſe credamus? Nõnne
modo cõmemoraui Apoſtoli teſtimoniũ,vbi ait de Iu-
dæis, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum Roma.9.
carnem,qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula? F
Chriſtus ergo dominus & ſaluator noſter,filius dei ve-
rus ſecundum diuinitatẽ,& filius hominis verus ſecun-
dum carnem, non ex eo ꝙ eſt ſuper omnia deus bene-
dictus in ſecula,ex fœmina natus eſt,ſed ex illa infirmi-
tate quam ſuſcepit ex nobis,vt in ea moreretur pro no
bis,& eam ſanaret in nobis. Non ex forma dei, in qua
cum eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo,
natus ex fœmina eſt,ſed ex forma ſerui quam accipien-
do ſemetipſum exinaniuit. Neq; enim ob aliud exina-
niſſe ſe dictus eſt,niſi accipiendo formam ſerui,non a-
mittendo formam dei. Illa enim natura qua in forma
dei æqualis eſt patri,incõmutabiliter permanẽte,ſuſce-
pit mutabilem noſtram,per quã de virgine naſceretur.
Vos autẽ, qui cum carnẽ Chriſti virginali vtero com-
mittere horretis,ipſam diuinitatem dei nõ tantum ho-
minum,ſed & canum pecorumq; † vteris cõmiſiſtis, ſe- † porcorũq;.
mel conceptam in vtero virginis Chriſti carnem non
vultis credere,in quo nõ ſolũ non ligatus,ſed nec mu-
tatus eſt deus,& ipſam dei partem diuinamq; naturam
in omnium hominum ac beſtiarum maſculinis ſemini-
bus, & fœmininis vteris in omnibus conceptibus per

G omnes terras & per omnes aquas, & per omnes horas ligari, opprimi, coinquinari, & nec totam poſtea liberari poſſe prædicatis.

Libri Tertij finis.

LIBER QVARTVS.

Caput I.

FAuſtus dixit, Accipis teſtamentum vetus? Si eſt mihi in eo hęreditas accipio. Si non eſt, nō acipio. Improbitas enim hæc quidem nimia eſt vſurpare tabulas quæ teſtentur exhæredatū. An ignoras teſtamentum vetus Chananæorum (Gene.15.& 17.) terram repromittere: ſed eam tamen Iudæis, id eſt, circūciſis & ſacrificantibus & abſtinentibus à porcina, ac reliquis carnibus, quas immūdas Moyſes appellat, ſabbata obſeruantibus, (Leui.11. Exod.12. & 20.) & azymorum ſolemnitatem, ac reliqua huiuſmodi quæ eius ipſe teſtator eis obſeruanda mandauit? Quæ quia Chriſtianorum placuere nemini: neque enim quiſquam noſtrorum ea cuſtodit, dignum H eſt vt cum refuſa hæreditate reddamus & tabulas. Hæc ergo prima cauſa eſt, cur ego teſtamentum vetus abiiciendum puto, niſi tu me prudentius aliquid doceas. Secūda vero cauſa eſt, ꝙ tam etiam miſera eius & corporalis ac longe ab animæ commodis hæreditas eſt, vt poſt beatam illam noui teſtamenti pollicitationē, quæ (Matth.5.) cœlorum mihi regnum & vitam perpetuam repromittit, etiam ſi gratis eam mihi teſtator ſuus ingereret, faſtidiſſem.

Caput II. Cōtra Adimātū.ca.3. in fine.

Auguſtinus reſpondit, Temporalium quidem rerum promiſsiones teſtamēto veteri contineri, & ideo vetus teſtamentum appellari, nemo noſtrū ambigit, & ꝙ æternæ vitæ promiſsio regnumq; cœlorū ad nouum pertinet teſtamētum, ſed in illis temporalibus figuras fuiſſe futurorum, quæ implerentur in nobis, in quos finis ſeculorū obuenit, nō ſuſpicio mea, ſed Apoſtolicus intellectus eſt, dicēte Paulo cum de talibus loqueretur: (1.Cor.10.) Hæc omnia figuræ noſtri fuerunt. Et iterum, Hæc omnia in figura cōtingebant illis, ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculorū obuenit. Nō ergo vetus teſtamentū ad conſequendas illas promiſsiones, ſed ad intelligendas in eis noui teſtamēti prænunciationes accipimus. Veteris quippe teſtificatio fidē nouo cōciliat. Vnde dominus poſtea q̃ reſurrexit à mortuis, I ſeq; non ſolum intuendū diſcipulorum oculis, ſed etiam contrectādum manibus obtulit: ne quid tamen cū ſuis mortalibus & carnalibus ſenſibus fallaciter agi arbitrarētur, magis eos de veterum librorū teſtificatione firmauit, dicens, (Luca.24. Cōtra Adimātū.ca.18 & 20.) Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis de me. Non itaq; ſpes noſtra in temporalium rerū promiſsione defixa eſt, quandoquidē nec ipſos illius tēporis ſanctos & ſpiritales viros Patriarchas & Prophetas his terrenis rebus fuiſſe deditos credimus: intelligebāt enim reuelāte ſibi ſpiritu dei, quid tempori illi cōgrueret, & quibus modis deus per illas omnes res geſtas & dictas, futura figuranda & prænūcianda decerneret, magiſq; deſideriū eorum de nouo teſtamento erat, ſed præſens functio corporalis ad ſignificāda noua ventura pollicitationibus veteribus præbebatur. Ita illorū hominū non tantum lingua, ſed & vita prophetica fuit, Carnalis autem populus promiſsis vitæ præſentis inhærebat. De quo tamē etiam populo nihilominus ſignificabantur futura. Sed vos iſta non intelligitis, quia ſicut Propheta dixit, (Eſaiæ.7.) Niſi credideritis, nō intelligetis. Non enim eſtis eruditi in regno cœlorū: id eſt, in eccleſia Chriſti vera catholica. Quod ſi eſſetis, de diuitiis ſanctarum K ſcripturarum nō ſolum noua, ſed etiā vetera proferretis. (Matth.13.) Ipſe quippe dominus dicit, Propterea omnis ſcriba eruditus † i regno cœlorū ſimilis eſt homini patrifamiliâs proferenti de theſauro ſuo noua & vetera. († doctus.) Et ideo dū ſola promiſſa dei noua tenere vos arbitramini, remāſiſtis in vetuſtate carnis, & nouitatē induxiſtis erroris. De qua nouitate Apoſtolus dicit, (1.Timo.2.) Prophanas autem verborū nouitates euita: multū enim proficiunt ad impietatē, & ſermo eorū ſicut cancer ſerpit. Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui circa veritatē aberrauerūt, dicētes reſurrectionē iam factā eſſe, & fidem quorūdā ſubuertūt. (De fide cōtra Manich.40.) Ex qua vena falſitatis vos manare cognoſcite, qui dicitis nūc eſſe reſurrectionem tantūmodo animarū per prædicationē veritatis, corporum autem quā prædicauerunt Apoſtoli, futuram negatis. (2.Cor.4.) Quid autem ſpiritaliter ſecūdū hominē interiorē, qui renouatur in agnitione dei, poteſtis cogitare, cum per vetuſtatē carnis, & per carnalium rerū imagines, quibus totus error veſter inuoluitur, res corporeas non poſſeſsione teneatis, ſed phātaſmate ſapiatis? Terram enim Chananæorum, quæ manifeſta erat, & manifeſte illi populo data L eſt, cōtemnere vos & faſtidire gloriamini, quaſi non ita terrā luminis deſcribatis ex vna parte à terra gentis tenebrarū tanquā cuneo coarctato diſciſſam, vt neq; in rerum veritate inueniatur, & in cogitationū veſtrarū falſitate credatur, & ideo nec vitam veſtram datā ſuſtineat, & mentem veſtram deſiderata corrumpat.

Libri quarti finis.

LIBER QVINTVS.

Caput I.

FAuſtus dixit, Accipis Euangelium? Tu me interrogas vtrum accipiam, in quo idipſum accipere apparet, quia quæ iubet obſeruo. An ego de te quærere debeo, vtrum accipias, in quo nulla accipientis Euangelium videntur indicia? Ego patrem dimiſi & matrem, vxorem, filios, & cætera (Matth.19.) quæ Euangelium iubet, & interrogas vtrum accipiam Euangelium? Niſi adhuc neſcis quid ſit quod Euangelium nūcupatur. Eſt enim nihil aliud quàm prędicatio & mandatū Chriſti. Ego argentum & aurū reieci, & æs (Matth.10.) in zonis habere deſtiti, quotidiano cōtentus cibo: nec de craſtino curās, nec vnde venter impleatur, aut corpus operiatur ſolicitudinē gerēs, M & quæris à me vtrum accipiā Euāgeliū? Vides in me Chriſti beatitudines illas (Matth.6.) quæ Euangelium faciunt, & interrogas vtrum illud accipiā? Vides pauperē, vides mitē, vides pacificū, puro corde, lugentem, eſurientem, ſitientem, perſecutiones & odia ſuſtinentē propter iuſtitiā, & dubitas vtrum accipiā Euangelium? Non ergo iā mirum eſt Ioannē Baptiſtam viſo Ieſu, & eius itē auditis operibus, quærere adhuc vtrū ipſe eſſet Chriſtus, cui digne & merito Ieſus nec dignatus quidē eſt renūciare ꝙ ipſe eſſet, ſed opera rurſus eadem illi quæ iamdudum audierat remādauit, Cæci vident, ſurdi audiūt, mortui reſurgunt: &c. (Matth.11.) Quod ego quoq; circa te non immerito fecerim, ſi perrogāti vtrum accipiā Euāgelium dixero, Omnia mea dimiſi, (Matth.19.) patrem, matrem, vxorem, filios, aurū, argētū, māducare, bibere, delicias, voluptates: hoc tibi ad interrogata ſatis reſponſum puta, & beatum te futurū, ſi in me non fueris ſcandalizatus.

Caput II.

Sed nō, inquis, accipere Euangeliū hoc ſolum eſt ſi quod præcepit facias, ſed vt etiā credas omnibus quæ in eodem ſcripta ſunt, quorū primū eſt illud, quia ſit natus Ieſus. Sed nec item eſt ſolum illud

illud

A illud Euangelium accipere, vt credas quia natus eſt Ieſus: ſed vt facias etiam quod præcepit. At ſi me idcirco
Euangelium non accipere putas, quia generationẽ prętermitto, nec tu ergo accipis, & multo magis non accipis, quia præcepta cõtemnis. Ac per hoc interim pares
ſumus, donec diſcutiamus & partes: aut ſi tibi non præiudicat pręceptorum iſta contemptio ad profitendum
quin accipias Euangelium, mihi quare ad hoc pręiudicet genealogia damnata? Quod ſi Euãgelium accipere
in duobus his conſtat, vt dicis, genealogias credere, &
ſeruare mãdata, quid ergo imperfectus imperfectũ iudicas? Vterq; noſtrum eget alterutro. Sin quod certius
eſt, accipere Euangeliũ in ſola obſeruatione cõſtat cœleſtium mãdatorum, duplici modo improbus es, qui, vt
dici ſolet, deſertor arguas militem. Et tamẽ age, Ponamus quia ita vis, duo hæc partes eſſe fidei perfectæ, quarum vna quidem conſtet in verbo: id eſt, fateri Chriſtũ
natum: altera vero in opere, quod eſt obſeruatio pręceptorũ. Vide ergo quàm arduã ego & difficiliorẽ mihi
partẽ elegerim, tu vide quàm leuiſsimam & faciliorem:
nec immerito plebs ad te confluit, à me refugit, neſciẽs
1.Cor.4. vtiq; quia regnum dei non eſt in verbo, ſed in virtute.
B Quid ergo eſt quòd me laceſsis, ſi difficiliorẽ fidei aggreſſus partem, tibi vt infirmo reliqui faciliorem? Sed
ego ad tribuendam, inquit, ſalutem animis hãc partem
fidei efficaciorẽ puto, ac magis idoneam, quam tu reliquiſti: id eſt, Chriſtũ fateri natum. Age ergo ipſum Caput. III.
eundẽ interrogemus Chriſtum, & vnde potiſsimũ nobis ſalutis oriatur occaſio, ex eius ore diſcamus. Quis
hominum intrabit in regnũ tuum Chriſte? Qui fecerit,
Matth.7. inquit, voluntatem patris mei qui in cœlis eſt. Non dixit, qui me profeſſus fuerit natum. Et alibi ad diſcipu-
Matth.28. los, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, & docẽtes eos ſeruare
omnia quæ mãdaui vobis. Non dixit, docẽtes eos quia
ſim natus: ſed vt mãdata conſeruent. Item alibi, Amici
Ioan.15. mei eritis ſi feceritis ea quæ præcipio vobis. Non dixit,
ſi natum me credideritis. Rurſum, Si feceritis mandata
mea, manebitis in mea charitate. Et alia multa. Necnon
Matth.5. & in monte cum doceret, Beati pauperes ſpiritu, dicẽs,
Beati mites, beati pacifici, beati puro corde, beati qui lugent, beati qui eſuriunt, beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiã: nuſquam dixit, beati qui me cõfeſſi
fuerint natum. Et in diſcretione agnorum ab hœdis in
C iudicio dicturum ſe dicit iis qui ad dexterã ſunt, Eſuri-
Matth.25. ui & cibaſtis me, ſitui & potaſtis me, & cętera, propterea
percipite regnum. non dixit, quia natum me credidi-
Matth.19. ſtis, regnum percipite. Necnõ & diuiti quærenti vitam
æternã, Vade, inquit, vende omnia quę habes, & ſequere me. Non dixit, crede me natum vt in æternũ viuas.
Ecce igitur portioni meæ, quã mihi de gemina vt vultis fide delegi, vbiq; regnũ, vita, beatitudo promittitur,
veſtræ vero nuſquam. Aut docete ſicubi ſcriptũ eſt, beatum eſſe, regnúmve perceptúrum, aut æternam habiturum vitam, qui eum cõfeſſus fuerit natum ex fœmina.
Interim tamen ſi & hæc pars eſt fidei, beatitudinẽ non
habet. Cum vero eam nec partem fidei probauerimus,
quid fiet? Nempe eritis vos inanes, quod & ipſum vtiq;
monſtrabitur. Sed interim hoc ſatis nobis eſt ad propoſitum, quia portio hæc noſtra beatitudinibus coronata
ſit. Cui tamen accedit & illa alia beatitudo, ex cõfeſsione quoque ſermonis quia Ieſum confitemur eſſe Chriſtum filium dei viui, quod ęque ipſe ore ſuo teſtatur Ie-
Matth.16. ſus, dicẽs ad Petrũ, Beatus es Simon Bar Iona, quia nõ
tibi hoc caro & ſanguis reuelauit, ſed pater meus qui in

cœlis eſt. Quapropter non iam vt putabatis vnam, ſed D
duas eaſdémque ratas fidei partes tenemus, & in vtraq;
pariter beati appellamur à Chriſto, quia alteram earũ
operibus exercentes, alteram ſine blaſphemia prędicamus. Auguſtinus reſpondit, Iam ſupra commemo- Caput. IIII.
raui, quàm ſæpe ſe dominus Ieſus Chriſtus filium hominis dicat, & quanta vanitate Manichæi fabulam nefandi ſui erroris inducant, de neſcio quo commentitio primo homine, quem non terrenum ſed fallacibus
elementis indutum, contra Apoſtolum prædicant dicentem, Primus homo de terra terrenus: & quanta cu- 1. Corin.15.
ra nos idem monuerit Apoſtolus, dicens, Si quis vobis Galat.1.
annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema ſit. Quapropter reſtat, vt filium hominis
Chriſtum ita credamus, ſicut Apoſtolica veritate prædicatur, nõ ſicut Manichæorum falſitate confingitur.
Cum igitur eum Euangeliſtæ annuncient natum ex fœmina, de domo Dauid, hoc eſt de familia Dauid, Pauluſq; ad Timotheũ ſcribat, dicens, Memor eſto Chriſtũ 2.Timo.2.
Ieſum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Dauid, ſecundũ
Euangelium meũ: ſatis apparet quemadmodum Chriſtum filiũ hominis credere debeamus, qui filius dei per
quẽ facti ſumus, etiã filius hominis per aſſumptionem
carnis factus eſt, vt moreretur propter delicta noſtra, Roma.4.
& reſurgeret propter iuſtificationem noſtram. Ideoq; E
vtrũque ſe dicit, & filium dei, & filium hominis. Vnde
ne pergam per plurima, vno loco in Euangelio ſecundum Ioannem ita ſcriptum eſt, Amen amen dico vo- Ioan.5.
bis, quia venit hora & nunc eſt, quando mortui audiẽt
vocem filij dei, & qui audierint viuent. Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, & poteſtatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis eſt. Dixit, Vocem filij dei audient: & dixit, Quia filius hominis eſt. Secundum hoc
enim quod dixit, Filius hominis eſt: accepit poteſtatem iudicium faciendi, Quia in ipſa forma venturus
eſt ad iudicium, vt & à bonis & à malis videatur. In
qua forma etiam aſcendit in cœlum, & vox illa diſcipulis ſonuit, Sic veniet quemadmodũ eum vidiſtis eun- Acto.1.
tem in cœlum. Nam ſecundum id quod filius dei, deus
æqualis eſt patri, & cum patre vnũ, non videbitur à malis. Beati enim mundo corde, quia ipſi deum videbunt. Matth.5.
Cum ergo credentibus in ſe promittat vitam æternã,
nec aliud ſit credere in eum, quàm credere in verum
Chriſtum, qualem ſe ipſe prædicat, & ab Apoſtolis prędicatur, hoc eſt, & verum dei filium, & verum hominis F
filium: vos Manichæi qui creditis in falſum & fallacẽ,
falſi & fallacis hominis filium, cum & ipſum deum gentis aduerſæ tumultu perterritum, membra ſua miſiſſe
crucianda, nec poſtea tota purganda docetis, videtis
quàm ſitis alieni à vita ęterna, quam promittit Chriſtus
illis qui credunt in eum. At enim dixit Petro confitenti eum filium dei, Beatus es Simon Bar Iona. Nunquid Matth.16.
ideo nihil promiſit eis, qui in eum filium hominis crederent, cum idem ipſe ſit & filius dei, & filius hominis?
Habes etiam aperte vitam æternam promiſſam credẽtibus in filium hominis. Sicut exaltauit, inquit, Moyſes Ioan.3.
ſerpentem in eremo, ſic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternã. Quid vultis amplius? Credite ergo
in filium hominis, vt habeatis vitam ęternam, quia ipſe
eſt & filius dei qui poteſt dare vitam ęternam, quia ipſe
eſt verus deus & vita æterna, ſicut idem Ioannes ait in
Epiſtola ſua. Vbi etiam dicit Antichriſtum eſſe, qui ne- 1.Ioan.4.
gat Chriſtum in carne veniſſe. Quid ergo vos tan- Caput. V.

G quam de mandatorum eius perfectione iactatis, quòd ea quæ in Euangelio pręcepta ſunt operamini? Quid enim illa prodeſſent vbi non eſt fides vera, etiam ſi vere implerentur à vobis? Nonne audiſtis Apoſtolum dicen- *1. Corin.13.* tem, Si diſtribuam omnia mea pauperibus, & tradam corpus meũ vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodeſt? Quid ergo vos tanquã de Chriſtiana paupertate iactatis, cum Chriſtiana charitate careatis? Habent enim inter ſe quam charitatem vocant etiã latrones, ſibi debentes facinoroſam flagitioſamq́; conſcientiam: ſed non charitatem quam commẽdãs Apoſtolus, vt eam à cæteris improbandis repudiandisq́; ſe- *1.Timo.1.* cerneret, ait alio loco, Finis autem præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Vnde ergo habere poteſtis veram charitatem nõ ex fide ficta ſurgentem? Aut quando vos pigebit fi- *†al. fuſcare mendaciis.* dem veſtram pugnare cum mendaciis, †quando & primum hominem veſtrum, cum ſuis hoſtibus, in ſuæ naturæ veritate manentibus, mutabili fallacia dimicaſſe *Ioan.14.* prædicatis, & ipſum Chriſtum qui dicit, Ego ſum veritas, ſpeciem carnis, mortem crucis, vulnera paſsionis, cicatrices reſurrectionis, mẽtitum eſſe ſuadetis? Proinde H vos Chriſto veſtro anteponi vultis, ſi illo mẽtiente, vos annunciatis veritatem. Si autem Chriſtum veſtrum ſectari vultis, quis nõ in vobis caueat falſitatem, vt in his quoque mandatis quæ vos implere dicitis, non ſit niſi *Matth.10.* ſola fallacia? Quippe cũ auſus ſit Fauſtus dicere, quòd æs in zonis non portetis: niſi forte ideo verum dixit, quia non æs in zonis, ſed & aurũ in arcellis & in ſacculis habeatis: nec reprehenderẽtur iſta in vobis, niſi quia profitemini aliud, & aliter viuitis. Adhuc in rebus humanis eſt ille Conſtantius, modo iam frater noſter catholicus Chriſtianus, qui multos veſtrum Romę in domum ſuam congregauerat, propter implẽda præcepta Manichæi, ſatis quidem vana & inepta, ſed tamen quæ magna exiſtimatis. Quibus cum veſtra infirmitas cederet, diſperſi eſtis quiſque in viam ſuam. Vnde illi qui in eis perdurare voluerunt, à veſtra ſocietate ſchiſma fecerunt. Et quia in mattis dormiunt, mattarij appellantur, à quorum ſtratis longe diſsimiles fuerunt plumæ Fauſti, & caprinæ lodices, qua deliciarum affluentia nõ ſolum mattarios faſtidiebat, ſed etiam domum patris ſui hominis pauperis Mileuitani. Auferte ergo perditã I ſimulationem, ſi de moribus non vultis, ſaltem de literis veſtris: ne lingua veſtra cum vita veſtra, tanquam ille primus homo cum gente tenebrarum mendacibus

Caput.VI. non elementis ſed verbis pugnare videatur. Sed ne in homines potius nõ implentes ea quæ ſibi præcipiuntur, quàm in ipſam ſectam vaniſsimi erroris me iſta dicere quiſquam reprehendat, hoc dico, talia ſunt ipſa præcepta Manichæi, vt ſi ea non faciatis, deceptores: ſi autem faciatis, decepti ſitis. Neque enim Chriſtus vobis præcepit vt herbam nõ euellatis, ſed ne homicidiũ perpetretis, qui diſcipulos ſuos per ſegetem tranſeun- *Matth.12.* tes & eſurientes, vellere ſpicas ſabbato non prohibuit, vnde conuinceret & præſentes Iudæos, & futuros Manichæos. Illos quia ſabbato fiebat, iſtos quia fiebat. Sed plane Manichæus præcepit, vt otioſis manibus veſtris de homicidiis viuatis alienis: & illa quidem falſa ſunt homicidia, ſed veſtra ſunt vera, cum tali dæmoniorum doctrina miſeras animas trucidatis.

Caput.VII. Ineſt tamen ille *Matth.5.* hæreticus typhus, intolerabiliſq́; ſuperbia. Vides, inquit, in me Chriſti beatitudines illas, quæ Euangelium faciũt, & interrogas vtrum illud accipiam? Vides pauperem, vides mitem, vides pacificum, puro corde, lugentem, eſurientem, ſitiẽtem, perſecutionem & odia ſuſti- K nentem propter iuſtitiam, & dubitas vtrum accipiam Euangelium? Si hoc eſſet iuſtũ eſſe, iuſtificare ſeipſum, verbis ſuis volaſſet in cœlum homo iſte, cũ hæc loqueretur. Sed ego in delicias Fauſti nõ inuehor notas omnibus auditoribus Manichæorũ, & eis maxime qui ſunt Romæ: talem propono Manichæum, qualem Conſtantius requirebat, cum illa præcepta exigebat impleri, nõ qualem videri nolebat. Et illũ tamen quo modo video pauperẽ ſpiritu, qui tam ſuperbus eſt, vt animam ſuam deum credat, nec captiuus erubeſcat? Quo modo mitẽ, qui tãtę authoritati Euãgelicæ mauult inſultare, quam credere? Quo modo pacificum, qui naturam ipſam diuinam, qua deus eſt quicquid eſt qui ſolus vere eſt, perpetuam pacem habere potuiſſe non putat? Quo modo puro corde, in quo tumultuantur tam ſacrilega & tam multa figmẽta? Quo modo lugentem, niſi deum captũ & ligatum, donec ſoluatur & euadat, ex quadam tamẽ parte decurtatus, quæ in globo tenebrarũ à patre ligabitur, lugebit? Quo modo eſurientẽ & ſitientem iuſtitiam, quã Fauſtus in ſcriptis ſuis non addidit: credo ne ſibi deeſſe videretur, ſi eam ſe adhuc eſurire ac ſitire fateretur? Sed quam iuſtitiam iſti eſuriunt & ſitiunt, quibus perfecta iuſtitia erit dãnatis in globo fratribus, qui L nihil ſuo vitio peccauerunt, ſed hoſtili tabe, quò eos pater miſit, inexpiabiliter infecti ſunt, inſuper triũphare?

Quo modo perſecutiones & odia ſuſtinetis propter *Cap.VIII.* iuſtitiam, quibus hæc ſacrilegia prædicare & perſuadere iuſtitia eſt: pro qua impia peruerſitate propter Chriſtianorum temporum mãſuetudinem, quàm parua, & prope nulla patiamini, cur non cogitatis, ſed tanquam cæcis fatuiſq́; loquimini, iuſtitiæ veſtræ velut magnum eſſe vultis indicium, quòd opprobria ſuſtinetis, perſecutioneſq́; patimini? Porrò ſi tanto eſt quiſque iuſtior, quãto grauiora perpetitur, omitto dicere, quod videre facillimũ eſt, quam multo grauiora vobis patiãtur, aliis atque aliis quibuſq́; facinoribus flagitiiſq́; polluti. Illud dico, ſi pro nomine Chriſti quoquo modo vſurpato atq́; ſuſcepto quiſquis patitur perſecutionẽ, iam etiã veram fidem iuſtitiamq́; tenere dicendus eſt: cõcedite vt ille ſit fidei verioris maioriſq́; iuſtitiæ, quem multo vobis grauiora perpeſſum potuerimus oſtendere: & milia iam vobis noſtrorum martyrum occurrant: atque ipſe pręcipue Cyprianus, cuius etiam literis edocetur, quòd *Cyprianus martyr.* in Chriſtum crediderit natũ ex virgine Maria: pro hac ille fide, quam vos deteſtamini, vſque ad gladium mor- M temq́; peruenit, cum gregibus Chriſtianorum tunc ita credẽtibus, atq́; ita grauiuſq́; morientibus. Fauſtus autẽ conuictus vel cõfeſſus quòd Manichæus eſſet, cum aliis nonnullis ſecum ad iudicium proconſulare perductis, eis ipſis Chriſtianis, à quibus perducti ſunt, intercedẽtibus, leuiſsima pœna, ſi tamen illa pœna dicenda eſt, in inſulam relegatus eſt: quod ſua ſpõte quotidie ſerui dei faciunt, ſe à turbulento ſtrepitu populorũ remouere cupientes, & vnde publica terrenorũ principum vota per indulgentiã ſolent relaxare damnatos. Deniq́; nõ multo poſt inde omnes eadẽ ſolenni ſorte dimiſsi ſunt. Fatemini ergo illos fidem tenuiſſe veriorem, iuſtioremq́; vitam, qui pro ea multo quàm vos atrociora ſuſtinere meruerũt: aut deſinite vos inde iactare, quòd multis deteſtabiles ſitis: ſed diſcernite quid ſit perſecutionẽ pati pro blaſphemia, & perſecutionẽ pati pro iuſtitia: & pro qua iſtarum patiamini, in veſtris libris etiam atq́; etiam diligenter aduertite.

Cap.IX. Quàm multi autem in noſtra cõmunione veraciter faciunt iſta ſublimiora præcepta Euangelica,

A Euangelica,de quorum ſpecie fallitis imperitos: quàm
multi homines vtriuſq; ſexus ab omni concubitu puri
atq; integri,quàm multi experti,& poſtea continentes,
quàm multi rerum ſuarum diſtributores & relictores,
quàm multi ieiuniis vel crebris vel quotidianis,vel etiã
incredibiliter cõtinuatis,corpus ſeruituti ſubiicientes:
1.Cor.6. quàm multæ fraternæ congregationes, nihil habentes
Act.2.et 4. proprium, ſed omnia communia, & hæc nõ niſi ad vi-
1.Timo.6. ctum & tegumentum neceſſaria, vnam animam & cor
vnum in deum,charitatis igne conflantes: atque in his
omnibus profeſsionibus quàm multi fallaces & perditi
deprehendũtur, quàm multi etiam latent, quàm multi
primo recte ambulantes, peruerſa voluntate cito defi-
ciunt: quàm multi in tentationibus inueniuntur,quòd
alio animo talem vitam adumbrata ſpecie ſuſceperũt:
& quàm multi humiliter & fideliter ſanctũ cuſtodien-
tes propoſitum vſq; ad finem perſeuerant, & ſalui fiũt?
Matth. 10. In quorum ſocietate quaſi diſpares apparent, ſed tamẽ
& 24. eadem charitate copulantur,qui propter aliquã neceſ-
1.Cor.7. ſitudinem ſecundum Apoſtoli exhortationem habent
vxores tanquam nõ habentes, & emunt tanquam non
tenentes,& vtuntur hoc mundo tanquam nõ vtentes.
B His ſubiunguntur ſecundum abundantes diuitias mi-
ſericordiæ dei,etiã illi quibus dicitur, Nolite fraudare
inuicẽ,niſi ex cõſenſu ad tempus,vt vacetis orationi:&
iterũ ad idipſum eſtote, ne vos tentet Satanas propter
intemperantiam veſtram:hoc autẽ dico ſecundum ve-
niam,non ſecundum imperium.Qualibus etiam idem
1.Cor.6. Apoſtolus dicit, Iam quidem omnino delictũ eſt in vo
bis,quia iudicia habetis vobiſcum. Et eorũ portans in-
firmitatẽ,paulopoſt dicit,Secularia igitur iudicia ſi ha-
bueritis,eos qui cõtemptibiles ſunt in Eccleſia, hos col
Matth.19. locate. Neq; enim illi ſoli,qui vt ſint perfecti, vendunt
vel dimittunt omnia ſua, & ſequuntur dominum,per-
tinent ad regnum cœlorum:ſed huic militiæ Chriſtia-
næ propter quoddam quaſi cõmercium charitatis ſub-
iungitur etiam quædam ſtipendiaria multitudo, cui di
Matth.25. cetur in fine, Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: &c.
Alioquin damnandi erunt illi,quorum domos tam di-
Coloſſ.3. ligenti & ſolicita cura cõponit Apoſtolus, monẽs mu-
lieres ſubditas eſſe viris ſuis,viros diligere vxores ſuas:
filios obtemperare parentibus, parẽtes filios nutrire in
diſciplina & correptione domini:ſeruos obedire cum
metu dominis carnalibus:dominos quod iuſtum eſt &
C æquũ,ſeruis præſtare. Sed abſit vt iſtos à mãdatis Euã-
gelicis alienos, & à vita æterna ſeparandos iudicet:
Matth.10. quia vbi ait dominus,Si quis non tulerit crucem ſuam,
& ſecutus me fuerit, nõ poteſt eſſe diſcipulus meus:ex-
hortans firmiores ad perfectionem, ibi ſtatim & iſtos
cõſolatus eſt dicens, Qui receperit iuſtũ in nomine iu-
ſti,mercedẽ iuſti accipiet : & qui receperit Prophetã in
nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet. Vnde
1.Timo 5. nõ tantũ qui modicum vini Timotheo dedit propter
ſtomachum, & frequẽtes infirmitates eius,ſed etiã qui
ſaniori atque fortiori calicem aquæ frigidæ porrexerit
Matth.10. tantum in nomine diſcipuli,ſicut ibi ſequitur,non per-
Caput. X. det mercedem ſuam. Quid autem fallitis auditores
veſtros?qui cũ ſuis vxoribus, & filiis, & familiis, & do-
mibus,& agris vobis ſeruiunt,ſi qui iſta omnia non di-
Matth.19. miſerit,non accipiet Euangelium?Sed quia eis non re-
ſurrectionem, ſed reuolutionem ad iſtam mortalitatẽ
promittitis: vt rurſus naſcãtur,& vita electorũ veſtro-
rum viuant,tam vana & inepta & ſacrilega, quàm vos
viuitis, quando valde laudamini:aut ſi melioris meriti
ſunt, in melones & cucumeres, vel ĩ aliquos alios cibos

veniãt,quos vos mãducaturi eſtis, vt veſtris ructatibus D
cito purgentur:merito eos à mãdatis Euangelicis alie-
natis,ſed & voſipſos talia ſentiẽtes atq; ſua dentes maxi
me inde ſeparare debetis. Si enim hæc vanitas ad fidẽ
Euangelicã pertineret,nõ debuit dicere dominus, Eſu *Matth.25.*
riui,& dediſtis mihi manducare:ſed,eſuriſtis & mãdu-
caſtis me.aut,eſuriui & mãducaui vos.Neq; enim ex il-
lo iam miniſtrationis merito, ſecundum veſtra delira-
menta,quiſquã recipietur in regnũ dei,quia manduca-
re ſanctis dedit,ſed quia vel manducauit quos anhela-
ret,vel mãducatus eſt à quibus anhelaretur in cœlum.
Nec illi dicerent, Domine, quãdo te vidimus eſurien-
tẽ,& dedimus tibi manducare?Sed diceret,Quando te
vidimus eſurientem,& mãducaſti nos?Quibus ille non
reſponderet, Cum vni ex minimis meis dediſtis, mihi
dediſtis:ſed,cum vnus ex minimis meis vos manduca-
uit,ego vos manducaui. Hæc portenta ſentientes & *Caput. X.*
docentes,& ſecundum hæc viuentes,audetis vos dice-
re Euãgelica præcepta ſeruare,& catholicę Eccleſię de-
rogãre:in qua ſunt tam multi puſilli cum magnis,quos
vtroſq; dominus benedicit:pro ſuis gradibus Euange-
lica mãdata ſeruantes, & Euangelica promiſſa ſperan-
tes. Sed veſtrum oculum maleuolus error in ſolam pa- E
leam noſtræ ſegetis ducit. nam & triticũ ibi cito vide-
retis,ſi & eſſe velletis. In vobis autem & qui Manichæi
ficti ſunt, mali ſunt:& qui ficti non ſunt,vani ſunt. Vbi
enim fides ipſa ficta eſt, & qui ea ſimulate vtitur, fallit:
& qui eam verã exiſtimat,fallitur: nec ex ea poteſt exi-
ſtere bona vita,quia ex amore ſuo quiſque viuit vel be-
ne vel male. Vos autem ſi ſpiritalis atque intelligibilis
boni charitate,ac non corporalium phantaſmatum cu
piditate arderetis,vt cito dicam, quod de vobis notiſ-
ſimum eſt, ſolem iſtum corporeum, non pro diuina
ſubſtantia & pro ſapientiæ luce coleretis.

Libri Quinti finis.

LIBER SEXTVS.

FAVSTVS dixit, Accipis vetus teſta- *Caput. I.*
mentum? Quo modo,cuius præcepta
non ſeruo? Puto quidem quia nec tu:
nam peritomen ego vt pudẽdam de-
ſpui, ac ſi non fallor, & tu. Ceſſatio- *Gene.17.*
nem ſabbatorum vt ſuperuacuam cre-
do,quod & tu. Sacrificia vt idololatriam, non dubito F
quòd & tu. Porcina certe non ego ſola abſtineo, tu *Exod.20.*
item non ſolam comedis. Ego quidem quia omnem *Deute.5.*
carnem immundam exiſtimem, tu vero quia nihil im- *Leuiti.11.*
mudum, quo vtroque ab vtroque noſtrum vetus de-
ſtruitur teſtamentum. Azyma facta, † hebdomadas, *Exod.12.*
ſcenopegiam vterque noſtrum tanquam inutilia & va- *† al. Azymopegiæ.*
na contempſit. Lineis veſtibus non inſerere purpuras.
In adulteriis ponere veſtem liniſtimam. Bouem & a- *Leuiti.23.*
ſinum iungere, ſi neceſſe ſit, in ſacrilegiis numerare: *Deute.22.*
Caluum aut reburrum & ſimilis notæ hominem non *Leuiti.21.*
conſtituere ſacerdotem, quia ſunt huiuſmodi apud
deum immundi, vterque contempſimus: riſum † nec *† aliàs, riſimus.*
in ſecundis habuimus,nec in primis: quæ omnia præ-
cepta ſunt & iuſtificationes veteris teſtamenti. Quod
ergo obiicis, tibi mecum commune eſt:ſiue crimẽ pu-
tandum, ſiue recte factum: vterque enim noſtrum ve-
tus reſpuit teſtamentum. Ergo ſi quid intereſt inter
meam fidem quæris & tuam: hoc quia tibi mentiri li-
bet, & illiberaliter agere,vt quod mente oderis,verbo
collaudes:ego fallere non didici, quod ſentio loquor:

G tam turpium odiſſe me fateor præceptores, quàm ipſa

Caput.II. præcepta. AVGVSTINVS reſpondit, Quemadmodum & quare accipiatur teſtamentum vetus ab hæredibus teſtamenti noui, iam ſupra diximus. Sed quia pauloante de promiſsis eius Fauſtus egit, nūc autem de præceptis agere voluit: reſpōdeo iſtos omnino neſcire quid interſit inter præcepta vitæ agēdæ, & pręcepta vitæ ſignificandę. *Exod.20.* Exempli gratia, Non cōcupiſces: præceptum eſt agēdæ vitæ. *Gene.7.* Circuncides omnē maſculum octauo die: præceptū eſt ſignificādæ vitæ. Ex hac quippe imperitia Manichæi, & omnes quibus diſplicent literæ veteris teſtamenti, quicquid deus mandauit priori populo ad celebrandum, vmbram futurorum nō intelligentes, & ea modo non obſeruari animaduertentes, ex more præſentis temporis illa reprehendunt, quę vtique illi tempori congruebant, quo iſta quæ nūc manifeſtata ſunt, ventura ſignificarētur. Sed quid dicturi *1.Cor.10.* ſunt aduerſus Apoſtolum, qui ait, Hæc omnia in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculorū obuenit? Ecce ipſe aperuit cur illæ

H literæ accipiantur à nobis, & cur illa rerum ſigna iam neceſſe nō ſit vt obſeruentur à nobis. Cum enim dicit, Scripta ſunt propter nos: proculdubio demōſtrat, quāta nobis cura legenda & intelligenda, & in quanta authoritate habenda ſint: quia propter nos vtique ſcripta ſunt. Cum vero dicit, Figuræ noſtri fuerunt, & in figura contingebant illis: oſtendit iam nō opus eſſe, vt cum res ipſas manifeſtatas agimus, figurarum prænunciantium *Coloſſ.2.* celebrationi ſeruiamus. Vnde dicit alio loco, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorū, quę ſunt vmbra futurorū. Hinc etiam cum dicit, Nemo vos in eis iudicet: declarat quàm non ſit neceſſe vt iam hæc obſeruentur. Cum autem dicit, Quę ſunt vmbra futurorum: oſtendit quàm oportuerit vt illo tēpore obſeruarētur, quo iſta quæ nobis iam manifeſtata eluxerunt, per tales *Caput.III.* vmbras figurarum futura prædicebātur. Proinde ſi Manichæi reſurrectione domini iuſtificarentur, cuius reſurrectionis dies, ex die quidē paſsionis tertius, poſt diem tamē ſabbati, hoc eſt poſt ſeptimum octauus fuit: profecto ſpoliarentur carnali velamento mortaliū deſideriorum: & cordis circuncisione gaudentes, nō eam

I in carne adumbratam figuratamq; deriderēt tempore *Cōtra Adimantū, ca. 16. circa finem.* veteris teſtamēti: quanuis iam tempore noui teſtamenti fieri obſeruariq; nō cogerent. In quo enim membro congruentius expoliatio carnalis & mortalis concupiſcētiæ figuratur, quàm vnde carnalis & mortalis fœtus *ad Titū.1.* exoritur? Sed ſicut dicit Apoſtolus, Omnia mūda mundis, immundis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed polluta ſunt eorum & mens & cōſcientia. Itaq; iſti, qui nimis mūdi ſibi videntur, quia illa membra tanquā immunda auerſantur, aut auerſari ſe fingunt, in eas infidelitatis & erroris immunditias inciderūt, vt cum de*Roma.4.*teſtantur circuncisionem carnis, quam dixit Apoſtolus ſignaculum iuſtitiæ fidei, in ipſis tamē carnalibus mēbris diuina dei ſui membra credant colligata & inquinata detineri, vt cū carnem immundā dicunt, & deum illic ex parte qua ibi tenetur, immūdum factum dicere cōpellantur: quippe quem mundari oportere aſſerunt: quod donec fiat, quantum fieri potuerit, interim nunc eum perpeti omnia quæ carnes patiuntur: non tantū in labore & dolore afflictionū, ſed etiā in voluptate corruptelarum. Ei nanq; ſe dicunt parcere, quòd non concumbunt, ne nodis carneis arctius implicetur, & ſordi*ad Titū.1.*dius inquinetur. Cū ergo Apoſtolus dicat, Omnia mūda mūdis: vtiq; hominib⁹ qui poſſunt in deterius volū- K tatis peruerſitate mutari: quanto magis omnia munda ſunt deo, qui ſemper incōmutabilis & incōtaminabilis permanet? De cui⁹ ſapiētia diuina dictū eſt in eis libris, quos reprehendendo vehementius inquinamini, quòd *Sapien.7.* nihil inquinatū in eam incurrit, & attingit vbique propter ſuā munditiam. Quapropter ô immundiſsima vanitas, itá ne diſplicet tibi in membro humano, vnde humana generatio propagatur, ſignū regenerationis humanę, illum cui munda ſunt omnia deū iuſsiſſe conſtitui: & placet tibi etiam in flagitiis, quæ illo membro ab impudicis hominibus perpetrātur, ipſum deum veſtrū, cui nihil eſt mundum, ex parte ſua naturæ commaculari atq; corrumpi? Quid enim patitur in variis turpibus corruptelis, quem coniugali quoq; concubitu creditis inquinari? Audete etiā dicere quod ſoletis, Ergò ne deerat, vbi deus prefiguraret ſignaculum iuſtitiæ fidei, niſi in illo membro? Reſpondetur, Cur enim non & ibi? primo, quia omnia munda mundis, quanto magis deo? deinde quia hoc Apoſtolus dixit, ſignaculum datum Abrahæ iuſtitiæ fidei, in tali circuncisione. Vos autē nolite erubeſcere ſi poteſtis, cū vobis dicitur, Ergò ne de- L erat deo veſtro quid ageret, ne ſuæ naturæ partem iſtis membris, quæ ſic deſpuitis, implicaret? Pudenda quidem iſta dicuntur hominibus, propter noſtræ mortalitatis corruptibilem pœnalemq; propaginem, quæ inde ſubſiſtit: quibus caſti adhibent verecundiam, impudici petulantiam, deus iuſtitiam. Ceſſationem vero ſab- *Caput.IIII.* batorum iam quidem ſuperuacuam ducimus ad obſeruandum, ex quo ſpes reuelata eſt noſtræ quietis æternę: non tamen ad legendum & intelligendum, quia Propheticis tēporibus, cum eſſent iſta, quæ nobis hoc tempore patefacta ſunt nō tantum ſermonibus, ſed & actibus præfiguranda & prænuncianda, illo ſigno quo legimus, res iſta pręnotata eſt quam tenemus. Vos autem volo mihi dicatis, cur veſtram ceſſationem nolitis implere? Iudæi quippe ſabbato ſuo, quod adhuc carnaliter ſapiunt, non ſolum in agro fructum nullum decerpunt, ſed nec in domo cōcidunt aut coquunt: Vos autem ceſſantes quidem expectatis quis auditorū veſtrorū propter vos paſcendos, cultello vel falcicula armatus in hortum proſiliat homicida cucurbitarum quarū vobis afferat, mirū dictu, viua cadauera. Nam ſi nō eas M occidit, quid vos in tali facto metuitis? Si autē occidūtur cum decerpuntur, quo modo eis ineſt vita, cui purgandæ atq; recreandæ māducando atq; ructando, vos aſſeritis ſubuenire? Accipitis ergo viuentes cucurbitas, quas ſi poſſetis, deglutire deberetis: vt poſt illud vnum vulnus, in quo eas cum decerpſit veſter auditor, reus factus eſt, veſtra indulgentia liberandus, ſaltem deinceps ad officinā aqualiculi veſtri, vbi deum veſtrū illo prælio confractum, reformare poſſetis, illæſæ atq; integræ peruenirent. Nunc autem antequā eis conterendis dētes incumbant, minutatim ſi hoc palato placuerit, conciduntur à vobis, quibus tam crebris vulneribus earū, quo modo vos nō eſtis rei? Videte quemadmodum vobis expediret, vt quod vno die in ſeptem faciunt Iudęi, vos quotidie faceretis, & à tali etiam domeſtico opere ceſſaretis. Iam quid in igne patiūtur, vbi certe nō reformatur vita, quæ in eis nō eſt? Nō enim feruens olla ſancto ventri comparari poteſt, & tamen irridetis tanquā ſuperfluam ſabbati ceſſationē. Quanto vtiq; ſanius, nō ſolum eam nō reprehenderetis in patribus, quando ſuperflua nō fuit: ſed etiā nunc, quando iam ſuperflua eſt, ipſam potius teneretis, quàm iſtam veſtram nō ſignificatione

A catione acceptabilē, ſed errore damnabilē: quam etiam non implendo rei eſtis ſecundum opinionē veſtræ vanitatis, & vani ſecundum iudicium veritatis? Dicitis enim dolorē ſentire fructū, cum de arbore carpitur: ſentire cum cōciditur, cum conteritur, cum coquitur, cū manducatur. Non ergo debuiſtis veſci, niſi eis quæ cruda & illæſa poſſunt tranſuorari: vt vnum ſaltem dolorem cū decerpuntur, nō à vobis, ſed à veſtris auditoribus paterētur. Sed dicitis, Quo modo ſubuenimus tantæ vitæ, ſi ea tantum abſumimus, quæ incocta & mollia poſſunt abſorberi? Si ergo iſta cōpenſatione tā multos cibis veſtris dolores infligitis, cur ab illo abſtinetis, ad quem maxime iſta neceſsitas cogit? Nam fructus poteſt & crudus comedi, ſicut ſe nonnulli veſtri exercuerunt: vt hoc nō tantum de pomis, verumetiam de omnibus oleribus facerent. Si autem nō vellatur, aut decidatur, aut quoquo modo dematur ex terra vel arbore, venire ad eſcā nullo pacto poteſt. Hoc ergo facile debuit eſſe veniale, ſine quo ei ſubuenire non valeretis: nō illi tam multi cruciatus, quos in pręparandis eſcis membris dei veſtri non dubitatis inferre. At enim plorat arbor, cum fructus carpitur. Hoc quippe dicere nō erubeſcitis: cer-

B te nouit omnia vita quæ ibi eſt, & præſentit quis ad eā conueniat. Venientibus ergo electis, & poma carpētibus, gaudere debuit nō plorare, illum tranſitorium dolorem tanta fœlicitate compenſans, & tantam euadēs miſeriam, ſi in alios incidiſſet. Cur itaq; pomum nō decerpitis, cū decerpto tam multas plagas doloresq; ingeratis? reſpōdete ſi poteſtis. Nec ipſa ieiunia vobis cōpetunt: non enim oportet vacare fornacem, in qua ſpiritale aurum de ſtercoris cōmixtione purgatur, & à miſerandis nexibus diuina mēbra ſoluuntur. Quapropter ille eſt miſericordior inter vos, qui ſe potuerit ita exercere, vt nihil eius valetudini obſit, ſæpe crudos cibos ſumere, & multa conſumere. Vos autem & tantas pœnas eſcæ veſtræ irrogādo crudeliter mādučatis, & à membrorum diuinorū purgatione ceſſando crudeliter ieiunatis.

Caput. V. Et audetis tamen etiam ſacrificia teſtamenti veteris execrari, & idololatriam nominare, & in huiuſmodi ſacrilegium nos quoque ſociare. Vnde pro nobis prius reſpondemus, ſic illa iam non eſſe in operibus noſtris, vt ea tamē in myſteriis diuinarum ſcripturarū, ad intelligenda quæ his prænunciata ſunt, amplectamur: quia & ipſa figurę noſtræ fuerunt, & omnia talia multis & variis modis vnum ſacrificium, cuius nunc memo-

C riam celebramus, ſignificauerūt. Vnde iſto reuelato, & ſuo tempore oblato, illa de agendi celebritate ſublata ſunt: ſed in ſignificandi authoritate manſerūt. Scripta

1.Cor.10. ſunt enim propter nos, in quos finis ſeculorū obuenit. Sed in eis videlicet interfectio vos mouet animaliū, cū iſta omnis creatura vſibus hominū quodam modo cōditionaliter ſeruiat. Sed vos, qui homini mendico eſurienti panem nō porrigitis, miſericordes eſtis in pecora, quibus animas humanas ineſſe creditis. Dominus e-

Math.8. tiam Ieſus in ea crudelis fuit, cum dæmones in gregem porcorū, cum id ab eo peterent, ire permiſit? Qui etiam nondum demonſtrato per paſsionem ſacrificio corpo

Lucæ.5. ris ſui, cuidā leproſo, quē mundauerat, ait, Vade, oſtēde

Leuitici.14. te ſacerdoti, & offer pro te quod præcepit Moyſes in

Pſal.39. teſtimonium illis. Magis enim quia & per Prophetas deus ſæpe teſtatur, nullius ſe talis muneris indigere, & facile eſt ratione perſpicere, quòd nec ei⁹ rei egeat, qui nullius eget, cōpellitur animus human⁹ inquirere, quid nos per hęc docere voluerit, qui vtique non fruſtra ea quibus nō indiget, ſibi iuberet offerri, niſi aliquid in eis oſtenderet, quod nobis & noſſe prodeſſet, & talibus ſi- D gnis præfigurari oporteret. Vos autē quanto melius & honeſtius iſtis, quanuis iam noſtro tēpori non neceſſariis, tamē ſignificantibus aliquid & docentibus ſacrificiis ſubderemini, quàm vobis ab auditoribus veſtris viuas ſanctarū animarū victimas† offerri iuberetis & cre- † al. viuas eſcarum victimas. deretis? Nam cum Apoſtolus Paulus de quibuſdā propter epulas Euangelium prædicātibus cōgruentiſsime dixerit, Quorū deus venter eſt: quāto vos arrogātiore Philip.3. impietate iactatis, qui ventrem veſtrum non deum, ſed quod ſceleratioris audaciæ eſt, dei mūdatorem dicere nō timetis? Cuius porrò demētiæ eſt, pios ſe videri velle, quòd ab animalium interfectione ſe temperant, cum omnes ſuas eſcas eaſdem animas habere dicāt, quibus vt putant viuentibus tanta vulnera & manibus & dētibus ingerunt?

Cur autem ſi carnibus veſci nō vul- Caput. VI. tis, nō ipſa animalia deo veſtro oblata mactatis, vt animæ illæ, quas nō ſolū putatis humanas, ſed ita diuinas, vt ipſa dei mēbra eſſe credatis, à carnis carcere dimittātur, & ne iterū redeant, veſtris orationibus cōmēdentur? An amplius eas adiuuatis ventre quàm mēte, & illa potius dei natura ſaluatur, quæ veſtris viſceribus exhalari meruerit, quàm quæ veſtris precibus commendari? Propterea ergo vētri veſtro pecora nō ſacrificatis, quia E ea viua abſumere nō poteſtis, vt eorū animas interceſſione veſtri ſtomachi liberetis. O beata olera, quibus & manu euulſis, & ferro conciſis, & igne cruciatis, & dente contritis, cōceſſum eſt tamen, vt ad veſtrorum inteſtinorum aras viua perueniāt: & miſera pecora, quæ cū citius de corpore ſuo exeunt, in veſtra corpora intrare nō poſſunt. Ita delirantes adhuc putatis, quòd ideo ſumus inimici veteris teſtamēti, quia nullā carnē immundā ducimus, tenentes Apoſtoli ſententiā, dicentis, Om Titum.1. nia munda mundis. Et illud vbi dominus ait, Nō quod Matth.15. intrat in os veſtrū, vos coinquinat, ſed quod exit. Quod nō ad ſolas turbas dominus dixit, ſicut veſter Adimantus, quē poſt Manichæum Fauſtus pręcipue laudat, cū veteri teſtamento calumniaretur, voluit intelligi: ſed etiā remotus à turbis, hoc idē diſcipulis ſuis euidentius & expreſsius elocutus eſt. Cum enim hanc domini ſen Cōtra Adimantū ca. 14.& 15. Et de Eccleſiaſti. dogma. cap.31. tentiam teſtamēto veteri oppoſuiſſet Adimantus, quia in illo ſcripta ſunt quædam immunda carnium, à quibus ille populus iuſſus eſt abſtinere, timuit ne ſibi diceretur, Cur ergo vos non quaſdā, ſed omnes carnes immundas exiſtimatis, atq; ab edendis omnibus temperatis: cum tu ipſe proferas Euangelicum teſtimonium, nō Leuiti.11. coinquinari hominem ex iis quę in os ingrediūtur, & Deute.14. in ventrem vadunt, atq; in latrinam emittuntur? Itaq; F has arctiſsimas, & fallaciam ſuā manifeſtiſsima veritate præfocantes anguſtias, conatus euadere, ait hoc dominum ad turbas dixiſſe, quaſi paucis ille in ſecreto vera diceret, in turbas autē falſa iactaret: cum & hoc de domino credere ſacrilegum ſit, & omnes qui legunt, nouerint hoc & remotis turbis eū planius dixiſſe diſcipulis. Quapropter quia in exordio harum literarum ſuarum Fauſtus ſic miratur Adimantum, vt ei ſolum præferat Manichæum, compendio requiro, vtrum iſta domini ſententia, qua dixit, Non inquinari hominem iis quæ in os eius intrant: vera an falſa ſit. Si falſam dicūt, cur eam tantus eorū doctor Adimantus à Chriſto prolatam dicens, ad expugnādum teſtamētum vetus obiecit? Si autem vera eſt, cur aduerſus eam credūt ſe coinquinari, ſi quacunq; carne veſcantur: niſi forte verū reſpondere velint, & dicere, Apoſtolū non dixiſſe omnia munda hæreticis, ſed omnia munda mundis. Cur enim

G non ſint iſtis hæc munda, idem Apoſtolus ſequitur &
Titum.1. dicit, Immundis autem & infidelibus nihil eſt mundũ,
ſed polluta ſunt eorũ & mens & conſcientia. Vnde re-
uera Manichæis omnino nihil eſt mundũ, quandoqui-
dem etiam ipſam dei ſubſtantiam vel naturam, non ſo
lum coinquinari potuiſſe, ſed etiã ex parte coinquina-
tam eſſe contendunt: nec ſolum coinquinatam eſſe, ve-
rumetiam ex omni parte recuperari mundarique non
poſſe. Vnde mirũ eſt, quòd ita ſe dicunt immundas om
nes carnes exiſtimare, & ob hoc ab eis abſtinere, quaſi
aliquid exiſtiment eſſe mundũ, nõ ſolum eſcarum, ſed
omnium creaturarũ. Nam & ipſa olera & poma & om-
nes fruges & totam terrã & cœlum commixtione gen-
tis tenebrarum perhibent inquinata. Vtinam ergo & in
cæteris cibis errori ſuo congruerent, atq; ab iis quę im-
munda dicunt, omnibus abſtinendo, fame potius mo-
rerentur, quàm tales blaſphemias pertinaciter loquerẽ-
tur: nam ſe corrigere atque emendare nolentibus, hoc
Cap. VII. eſſe vtilius quis non intelligat? Teſtamento autem
H veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non
Titum.1. ſit contraria iſta ſententia, qua dicit Apoſtolus, Omnia
1. Timo.4. munda mundis: &, Omnis creatura dei bona eſt: ſi poſ-
ſunt, intelligant hoc Apoſtolum de ipſis dixiſſe natu-
ris: illas autem literas propter quaſdam præfiguratio-
nes tempori congruentes, animalia quædam, non na-
tura, ſed ſignificatione immunda dixiſſe. Itaque verbi
gratia, ſi de porco & agno requiratur, vtrunque natura
mũdum eſt, quia omnis creatura dei bona eſt: quadam
vero ſignificatione agnus mundus, porcus immundus
eſt: tanquam ſi ſtultum & ſapientem diceres, vtrunque
hoc verbum natura vocis & literarum & ſyllabarum,
quibus conſtat, vtique mundum eſt: ſignificatione au-
tem vnum horum verbum, quo dicitur ſtultus, immun
dum dici poteſt: non natura ſui, ſed quoniam quiddam
immundum ſignificat. Et fortaſſe quod eſt in rerum fi-
guris porcus, hoc eſt in rerum genere ſtultus, & tam il-
lud animal quàm iſtæ duę ſyllabę, quod dicitur ſtultus,
Leuiti.11. quiddam vnum idemq; ſignificat. Immundum quippe
illud animal in lege poſitum eſt, eo quòd nõ ruminet:
non autem hoc eius vitium, ſed natura eſt. Sunt autem
homines qui per hoc animal ſignificantur, immundi
proprio vitio, nõ natura: qui cum libenter audiant ver
ba ſapientiæ, poſtea de his omnino nõ cogitant. Quod
I enim vtile audieris, velut ab inteſtino memoriæ, tan-
quam ad os cogitationis recordandi dulcedine reuo-
care, quid eſt aliud, quàm ſpiritaliter quodã modo ru-
minare? Quod qui non faciunt, illorum animalium ge
nere figurantur. Vnde & ipſa à talibus carnibus abſti-
nentia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cum enim
theſaurus deſiderabilis ſit ipſa ſapientia, de hac mun-
ditia ruminandi, & immunditia non ruminandi alio
Prouer.21. loco ſcriptum eſt, Theſaurus deſiderabilis requieſcit in
ore ſapientis, vir autem ſtultus glutit illum. Hæ autem
ſimilitudines rerum in locutionibus & obſeruationi-
bus figuratis, propter quærendi & comparandi exerci-
tationẽ, rationales mentes vtiliter & ſuauiter mouent.
Sed priori populo multa talia non tantũ audienda, ve-
rumetiam obſeruanda præcepta ſunt. Tempus enim e-
rat, quo non tãtum dictis, ſed etiam factis prophetari
oporteret ea quæ poſteriori tempore fuerant reuelan-
da. Quibus per Chriſtum atque in Chriſto reuelatis, fi-
dei gentium onera obſeruationum non ſunt impoſita,
Prophetiæ tamẽ authoritas commendata. Ecce nos di-
ximus qua cauſa, cum ſecundum domini Apoſtolique
ſentẽtiam, nullas animalium carnes immundas habea-
mus, veteri tamen teſtamento, vbi quædam immundæ K
dictæ ſunt, non aduerſemur: vos iam dicite, quare im-
mundas carnes exiſtimetis. Si ſecundum errorem *Cap. VIII.*
veſtrum, propter commixtionem gentis tenebrarum:
nõ carnes, ſed ipſe deus veſter immundus eſt in ea par-
te, quam velut debellandis & captiuandis hoſtibus ab-
ſorbendam & inquinandam miſit & miſcuit: deinde
propter ipſam commixtionem, etiam quicquid aliud
mãducatis, immundum eſt. Sed dicitis, Multo amplius
immundæ ſunt carnes. Et quare amplius immũdæ ſint
carnes, longum eſt eorum de hac re deliramenta com-
memorare: ſed breuiter attingam quod ſat eſt, vt in-
ſpiciantur reprehenſores veteris teſtamenti, tanta ſtul-
titiæ vetuſtate confecti, vt carnis accuſatores, ſine vlla
ſpiritali veritate ſolam carnem ſapere conuincantur.
Fortaſsis enim paulo prolixior iſta reſpõſio, ſic aduer-
ſus eos lectorẽ inſtruet, vt in cęteris reſponſionibus nõ
à nobis tam multa verba requirantur. Dicunt enim iſti
vaniloqui, & mentis ſeductores, in illa pugna quando
primus homo eorum tenebrarũ gentem elementis fal-
lacibus irretiuit, vtriuſque ſexus principibus ibidem ca L
ptis, cum ex eis mũdus conſtrueretur, pleroſque eorum
in cœleſtibus fabricis colligatos, in quibus erant etiam
fœminæ aliquæ prægnantes. Quæ cum cœlum rotari
cœpiſſet, eandem vertiginem ferre non valentes, con-
ceptus ſuos abortu excuſsiſſe, eoſdéq; abortiuos fœtus
& maſculos & fœminas de cœlo in terram cecidiſſe, vi-
xiſſe, creuiſſe, cõcubuiſſe, genuiſſe. Hinc eſſe dicunt ori-
ginem carnium omnium, quæ mouentur in terra, in a-
qua, in aëre. Ergo ſi de cœlo eſt origo carniũ, abſurdiſ-
ſimum eſt propter hoc eas immundiores putare: præſer
tim quia in ipſa ſtructura mundi eoſdem principes te-
nebrarum ita per omnes cõtextiones à ſummis vſque
ad ima colligatos dicunt, vt quanto quiq; amplius ha-
berẽt commixti boni, tanto ſublimius collocari mere-
rentur: ac per hoc mũdiores carnes eſſe deberẽt, quarũ
origo de cœlo eſt, quàm fruges quæ oriuntur ex terra.
Deinde quid tam inſanum dici poteſt, quàm cõceptos
fœtus ante vitæ commixtionem tanto viuaciores fuiſ-
ſe, vt & abortiui, & de cœlo in terram ruentes viuerent,
commixta autem vita niſi tempore maturo editi, viue- M
re non poſsint: & ſi de paulo altiore loco cadant, cõti-
nuo moriantur: vtique ſi regnum vitæ contra regnum
mortis belligerauit, cõmixta vita viuaciores facere de-
buit, non corruptibiliores. Quod ſi in ſua natura quæq;
res magis ſuam retinet incorruptionem, non duas na-
turas bonas & malas, ſed duas bonas, quarũ ſit vna me-
lior, prædicare debuerunt. Vnde igitur aſſerunt immũ-
diores carnes, quas de cœlo genus ducere affirmãt, iſtas
dũtaxat omnibus notas? Nam ipſi prima corpora prin-
cipum tenebrarum, ex arboribus ibidem natis tãquam
vermiculos opinantur exorta: ipſas autem arbores ex
quinque illis elementis. Proinde ſi animalium corpora
primam originem habent ex arboribus, ſecundam de
cœlo, quid cauſæ eſt vt immundiora quàm fructus ar-
borum exiſtimentur? Si propterea, quia cum moriun-
tur, amittunt animam, vt iam immundum ſit quicquid
vita deſerente manſerit, cur eodem pacto non ſunt im-
mũda olera vel poma, quæ vtiq; ſicut ſupra dictum eſt,
cũ decerpuntur vel auelluntur, moriuntur? Horũ quip-
pe homicidiorũ rei eſſe nolunt, dum nihil ex terra vel
ex arbore decerpũt. Deinde cũ duas animas eſſe in vno
animantis corpore affirmant, vnã bonã de gente lu-
cis, alteram malam de gente tenebrarũ: nunquid cum
occiditur animal, bona anima fugit, & mala remanet?
Si enim

A Si enim hoc eſſet,ſic viueret animal occiſum,quo modo viuebat in gente tenebrarũ,quando ſolam ſuę gentis habebat animam,qua etiam rebellauerat aduerſum regna diuina. Cum ergo in morte cuiuſlibet animalis vtraq; anima & bona & mala deſerat carnem, cur immunda caro dicitur, quaſi ſola bona anima deſeratur? Quia & ſi aliquę vitæ reliquiæ remanẽt, ex vtraque remanent. Nec ipſum quippe fimum dicunt remanere ſine aliquibus exiguis reliquiis membrorum dei. Nullã igitur cauſam reperiunt,cur aſſeuerent carnes frugibus immundiores: ſed videlicet fallacem caſtitatem ſuam oſtentare conantes,eo putant immundiorem carnem, quòd de concubitu exiſtat: quaſi non tanto vehementius cogantur membro illo diuino manducando ſuccurrere,quanto illic arctius colligatum putant. Poſtremo ſi iſta cauſa eſt maioris immunditiæ carniũ, ea comedant animalium corpora, quæ non de concubitu oriũtur,ſicut ſunt innumerabilia genera vermiũ, quorum nonnullos vulgo edunt quædam Venetiæ regiones ex arboribus natos. *Veneti.* Ranas etiam, quas repente ex vna pluuia terra germinat, † in eſcam iſti aſſumere debuerunt: *† generat.* vt dei ſui membra talibus formis commixta

B liberarent, ſi eam carnem deteſtantur, quæ concubitu propagatur: & genus humanum erroris arguerẽt quòd gallinis columbiſque veſcãtur, ex maſculorum fœminarumq; coitu procreatis, & mundiores cœli & terræ filias ranas abiiciant. Nam ſecundum iſtorum fabulam mundiores ſunt primi principes tenebrarum, quorum parentes arbores fuerunt,quàm ipſe Manichæus,quem pater & mater concumbendo genuerunt. Mundiores etiam pediculi eorum, qui ſine concubitu ſudore corporis, vel exhalatione naſcuntur, quàm iſti ipſi miſeri, qui de parẽtibus concumbentibus nati ſunt. Aut ſi iam quicquid ex carne etiam ſine concubitu naſcitur, propterea putant immundum, quia ipſa caro ex concubitu eſt,immunda erunt olera & fruges, quæ de ſtercoribus fertilius vberiúſque ſurrexerint. vbi videant quid faciant vel quid reſpondeant qui fruges dicunt mundiores eſſe quàm carnes. Nam ſtecore quid immundius ex carne proiicitur,&quid frugibus feracius adhibetur? Certe ipſi dicũt per attritiones & digeſtiones ciborum fugere inde vitam, & exiguum quiddã in ſtercore remanere. Cur ergo vbi exigua vita remanet,inde

C cibi veſtri,hoc eſt,fructus terræ de ſtercore & meliores & maiores & plures exiſtunt? Caro non purgamentis terræ ſed fœtibus paſcitur,terra vero purgamentis carnis non fœtibus fœcundatur. Eligãt quid ſit mundius, aut iam correcti deſinant eſſe immũdi & infideles,quibus nihil ſit mundum, & nobiſcum amplectãtur Apoſtolum dicentem, Omnia munda mundis. *Titum.1.* Domini eſt terra & plenitudo eius. *Pſal.23.* Omnis creatura dei bona eſt. *1.Timo.4.* Omnia quippe quæ naturaliter ſunt, in ordine ſuo bona ſunt: & nemo in eis peccat, niſi qui ordinem ſuum in dei obedientia non cuſtodiens,eorum quoque ordinem male vtẽdo perturbat. Patres autẽ noſtri qui deo placuerunt,tenuerunt ordinem ſuum in ipſa obedientia, vt quicquid deus temporibus cõgruis iubendo diſtribuit,ſic obſeruarẽt, quemadmodum ille diſtribuit. Itaq; non ſolum carnes ad cibum datas,cum omnes natura mundæ eſſent,quaſdam tamen nõnulla ſignificatione immundas illo tempore non ederunt, quòd eas nõ edi præceptum erat,vt talibus ſignificationibus futura rerum manifeſtatio præfiguraretur.

Caput.IX. Sed & azymum panem & cætera huiuſmodi, in quibus fuiſſe vmbram futurorũ dicit Apoſtolus, tam rei eſſent illius temporis & illius populi homines,ſi obſeruare cõtemnerent, D quando ſic illa fieri, & iſta quæ nunc reuelata ſunt, tunc ſic prænũciari oportebat: quàm nos deſipiẽtes eſſemus,ſi nunc iam manifeſtato nouo teſtamento, illas prænunciatiuas obſeruationes aliquid nobis prodeſſe putaremus: Sicut ſacrilegi & impij, ſi eoſdem libros,qui propter nos ſcripti ſunt, vt ea quæ iam nobis reuelata & in manifeſtatione annunciata ſunt,tãto antè illis figuris prænũciata cognoſcentes,fideliter & firmiter teneremus, ideo putaremus abiiciendos,quia ea quæ ibi ſcripta ſunt, non iam obſeruare corporaliter, ſed intelligere & facere ſpiritaliter nos dominus iubet, *1.Corin 10.* Scripta ſunt enim propter nos in quos finiſ ſeculorum obuenit: *Roma.15.* ſicut item dicit idem Apoſtolus. Omnia enim quæ ante ſcripta ſunt, vt nos doceremur ſcripta ſunt. *Exod.12.* Quapropter non manducare azymum per ſtatutos ſeptem dies, tempore veteris teſtamenti peccatum fuit: tempore autem noui teſtamenti non eſt peccatum: ſed in ſpe futuri ſeculi quam habemus in Chriſto, qui & animam noſtram induẽs iuſtitia, & corpus noſtrum induẽs immortalitate,totos nos innouat,credere aliquid ex veteris corruptionis neceſſitate atq; indigentia nos paſſuros vel acturos, ſemper peccatum eſt,quãdiu voluuntur iſti ſeptẽ dies,quibus peragitur tempus: ſed hoc E veteris teſtamẽti tẽporibus in figura occultatum à quibuſdam ſanctis intelligebatur: tẽpore autem noui teſtamenti, in manifeſtatione reuelatum populis prędicatur. Vnde ſcriptura ipſa tunc erat præceptũ,nunc teſtimonium. Scenopegia non celebrare aliquando peccatum fuit,nunc non eſt peccatum. *Leuiti.23.* Tabernaculum autem dei quod eſt eccleſia,non cõpaginari,ſemper peccatũ eſt. Sed tunc agebatur ſub præcepto figurato,nũc legitur in teſtimonio reuelato. Nam & illud quod tunc factum eſt, nõ diceretur tabernaculum teſtimonij, niſi alicui veritati quæ ſuo tempore declaranda erat, quadam cõgruentia ſignificationis atteſtaretur. Lineis veſtibus miſcere purpuram, & liniſtema † veſte indui aliquando peccatum fuit, *Deute.22.* *† al. linoſtima.* nunc non eſt peccatum: ſed inordinate viuere, & diuerſi generis profeſsiones velle miſcere, vt vel ſanctimonialis habeat ornamenta nuptarum, vel ea quæ ſe non continens nupſit, ſpeciem virginis gerat, omni modo peccatum eſt: & ſi quid inconuenienter ex diuerſo genere in vita cuiuſque contexitur. Verum illud tũc figurabatur in veſtibus, quod nunc declaratur in moribus. Illud enim erat tempus ſi- F gnificandi,hoc manifeſtandi. Ergo ipſa ſcriptura,quæ tunc fuit exactrix operum ſignificantium,nũc teſtis eſt rerum ſignificatarum: & quæ tũc obſeruabatur ad prænunciationem,nunc recitatur ad confirmationem. Bouem & aſinum ad operãdum iungere tunc nõ licebat, nunc licet. Declaratum eſt enim per Apoſtolum,cũ de boue triturante nõ infrænando, ſcripturam recoleret dicẽtem, Nunquid de bobus cura eſt deo? *1.Cor.9.* Quare ergo nunc legitur,quãdo id quod prohibuit iam licet? Quia idem ipſe ibi ſecutus Apoſtolus ait, Propter nos ſcriptura dicit. Et vtiq; impium eſt vt non legamus nos,quod ſcriptũ eſt propter nos. Magis enim propter nos,quib⁹ manifeſtatur,quàm propter illos,in quib⁹ figurabatur. Bouem quippe & aſinum ſi neceſſe ſit,vnuſquiſque ſine detrimento operis iungit. Sapientem vero & ſtultum, non vt vnus præcipiat, & alter obtemperet,ſed pariter ex æquali poteſtate,vt annuncient verbum dei,nõ ſine ſcandalo quiſquam comites facit. Itaq; eandẽ ſcripturam tenemus, & tunc poteſtate præcipientem vmbris tegendum,quod nunc aperiretur: & nunc authoritate

G atteſtantem luce apertum,quod tūc tegebatur.De cal-
Leuiti.21. uo autem & reburro, quòd eos immundos lex dixerit,
parum Fauſtus attenderat, aut in mendoſum codicem
inciderat. Sed vtinam ipſe caluam frontem habere vo
luiſſet,atque in ea crucem Chriſti figere nō erubuiſſet,
Ioan.14. profectò Chriſtum clamantem, Ego ſum veritas: nec
cum falſis vulneribus occubuiſſe,nec cum falſis cicatri-
cibus reſurrexiſſe credidiſſet.Quin etiā dicit, Ego fal-
lere nō didici,quod ſentio loquor.Non eſt ergo diſci-
pulus Chriſti ſui,quem falſas cicatrices dubitātibus di-
ſcipulis demonſtraſſe inſanus opinatur, & non ſolū de
cæteris vanitatibus ſuis,ſed etiam de ipſa Chriſti falla-
cia ſibi tanquam nō fallenti vult credi, vtrum Chriſto
melior,quo fallente ipſe nō fallit: an eo ipſo non vera-
cis Chriſti, ſed fallacis Manichæi diſcipulus,cum & in
hoc fallit,in quo ſe non didiciſſe fallere gloriatur.

Libri Sexti finis.

LIBER SEPTIMVS.

Caput.I. FAVSTVS dixit, Quare
H nō credis in genealogiā
Ieſu? Multæ quidē ſunt
cauſæ, ſed palmaris illa,
quia nec ipſe ore ſuo vſ-
quā ſe fatetur patrē habe
re,aut genus in terra:ſed
econtra, quia non ſit de
hoc mundo,quia à patre
Ioan. 8. & 6. deo proceſſerit,quia de-
ſcenderit de cœlo, quia
Math.12. non ſibi ſint mater & fra
tres,niſi qui fecerint volūtatē patris ſui,qui in cœlis eſt.
Et adhuc illi ipſi,qui has eius genealogias aſſcribūt, nō
eū ante natiuitatē cognouiſſe videntur:ſed neq; ſtatim
vt natus eſt, quò crederētur ea ſcripſiſſe,quæ erga eum
Luca.3. oculis ſuis viderint geſta:ſed iuueni iam & maturo cō-
iuncti ſunt ei:id eſt,annorum fermè triginta:ſi quidem
& ætas aſſcribi diuinis poteſt ſine blaſphemia. Quare
cum in omni teſtimonio veritatis hoc ſemper quæri ſo
leat,vtrúm ne quis audierit,an viderit:iſti vero nec au-
diſſe ſe fateantur ab ipſo generationis hunc ordinem,
aut quia omnino ſit natus: nec vidiſſe oculis,quia lon-
go poſt tempore,id eſt, poſt baptiſmum cognouerunt
eum: mihi & omni rectè iudicāti,tam ſtultum videtur
hoc credere, quàm ſi quis cæcum & ſurdum teſtem in
Caput.II. iudicium vocet. AVGVSTINVS reſpondit, Quā
I dicit palmarem cauſam cur nō accipiat genealogiam
Ieſu Chriſti, ibi apertiſsime victus oſtenditur legenti-
bus,quę ſupra diximus de filio hominis,quod tam cre-
Matth.8. bro ſe Chriſtus eſſe teſtatur, & de filio dei, quo modo
idem ipſe ſit & filius hominis: quo modo ſecundum di-
Roma.1. uinitatem non habeat genus in terra, ſecundū carnem
2.Timo.2. autem ſit ex ſemine Dauid, ſecūdum quod Apoſtolica
doctrina teſtatur. Vnde oportet eum credi & intelligi
& à patre exiſſe, & de cœlo veniſſe,& hic tamē verbum
Ioan.10. carnem factum inter homines habitaſſe. Quod ſi pro-
Ioan.1. pterea putant nō habuiſſe in terra matrem vel genus,
Math.12. quia dixit, Quæ mihi mater,vel qui fratres? ſupereſt vt
etiam diſcipulos eius, quibus hoc exemplum in ſeipſo
præbuit,vt terreni generis neceſsitudinem propter re-
gnum cœlorum contemnerent, affirment nō habuiſſe
Matth.23. patres,quia dixit eis, Ne vobis dicatis patrem in terra,
vnus eſt enim pater veſter deus.Quod ergo iſtos de pa
tribus docuit,hoc ipſe de matre & fratribus prior fecit:
ſicut & alia multa in quibus ſe nobis vt eū imitaremur, K
præbere,& vt ſequeremur præire dignatus eſt.Quapro-
pter iſte qui in eo quod putat palmare, ſic vincitur,
quàm iaceat & inuoluatur in cæteris, animaduertendū
eſt: quippe qui propterea dicit nō credendum Apoſto
lis,qui eius non ſolum diuinam,ſed etiam humanā na-
tiuitatē annunciauerunt,quia poſtea iuueni adhæſerūt,
& nec viderunt eum natū,nec ſe hoc ab illo audiſſe di-
xerunt. Cur ergo credunt Ioanni dicenti,In principio Ioan.1.
erat verbum,& verbū erat apud deum,& deus erat ver
bum,hoc erat in principio apud deū,Omnia per ipſum
facta ſunt,& ſine ipſo factū eſt nihil: & cætera quæ illis
quamuis nō intelligentibus,tamen placent? Dicant vbi
hoc Ioannes viderit,aut vbi ſe hoc ab ipſo dominó au-
diſſe dixerit.Quicquid enim dixerint,vnde hoc Ioan-
nes ſcire potuerit,inde credimus etiam omnes annun-
ciatores natiuitatis Chriſti,id quod annunciauerūt ſci-
re potuiſſe.Deinde quæro,vnde credant dixiſſe domi-
num, Quæ mihi mater aut qui fratres, niſi quia hoc E- Matth.12.
uāgeliſta narrauit?Cur ei nō credunt & illud,Quia ma
ter eius & fratres quærebant eum?Si autem hoc menti-
tus eſt quod nolunt credere,quo modo ei credūt,Chri
ſtum dixiſſe quod nolunt intelligere? Deinde ſi Chri-
ſtum natū,quia iam iuueni adhęſerat,non potuit noſſe
Matthæus, vnde potuit Chriſtum non natum,poſt tot L
annos natus noſſe Manichæus? Dicturi ſunt, Spiritus De fide con
ſanctus hoc ſciebat qui erat in Manichæo. Ille ſanè ſi tra Mani-
ſpiritus ſanctus eſſet,vera dixiſſet.Sed cur nō potius de chæos, cap.
Chriſto diſcipulis eius,qui etiam corporaliter ei adhę- 24.
ſerunt credimus, qui nō ſolum [per ſpiritum ſanctum]
ab ipſo impertitum ſcire potuerūt,ſi quid lateret in re-
bus humanis,ſed tam recenti & præſenti memoria etiā
ſolo humano ſenſu, genus Chriſti ſecundum carnem,
& totam originem collegerunt?Et tamen cæci & ſurdi
teſtes dicuntur Apoſtoli. Vtinam tu non tantum cæ-
cus & ſurdus fuiſſes,ne tam vana & ſacrilega diſceres,† †aliàs, di
ſed etiam mutus,ne talia doceres.† ceres.

Libri Septimi finis.

LIBER OCTAVVS.

FAVSTVS dixit, Quare non acci- Caput.I.
pis teſtamentum vetus? Quia iam prę-
uentus ſum nouo. Veteri autem &
nouo non cōuenit, vt ſcriptura teſta-
tur. Nam pannum,inquit,nouum ne- Matth.9.
mo aſſuit veſtimento veteri, alioquin M
maior ſciſſura fiet. Quia ergo maiorem ſicuti vos ſciſ-
ſuram facere caueo, Chriſtianam nouitatem Hebrai-
cæ vetuſtati non miſceo. Quis enim non etiam ſordi-
dum iudicet, nouis veſtimentis indutis, non donare
inferioribus vetera? Quapropter ego etiam ſi na-
tus eſſem Iudæus, vt fuerunt Apoſtoli,dignum tamen
erat me nouo accepto teſtamento vetus repudiare, vt
fecerunt ipſi: Nunc vero & naturæ beneficio conſecu-
tus vt ſub ſeruitutis iugo non naſcerer, Chriſto mihi
protinus occurrente cum pleno munere libertatis,
quàm miſer & ſtultus & inſuper ingratus ero, ſi me vl-
tro addixero ſeruituti?Quippe Paulus inde Galatas ar- Gala.4.
guit,quòd in circunciſionem relabentes,ad infirma re-
pedarent & egena elementa,quibus denuo ſeruire vel-
lent. Quo modo ergo id ego admittam, in quo alium
videam reprehendi? Turpe eſt redire in ſeruitutem,
ſed turpius ire. AVGVSTINVS reſpondit, Iam Caput.II.
quidem ſatis ſuperius oſtendimus, quare & quo mo-
do teneamus authoritatem veteris teſtamenti, non ad

A Iudaicæ ſeruitutis imitationē, ſed ad Chriſtianæ liber-
tatis teſtificationem. Neq; enim mea, ſed Apoſtoli vox
1.Cor.10. eſt,quia omnia hæc in figura cōtingebant illis : ſcripta
autem ſunt propter nos in quos finis ſeculorum obue-
nit. Quapropter nos in ſeruitute facim⁹ quæ iuſſa ſunt
ad nos prænunciandos, ſed in libertate legimus quæ
ſcripta ſunt ad nos confirmandos. Quis itaq; iam non
Gala. 4. intelligat,vnde Galatas reuocat Apoſtolus nō religio-
ſe ſcripturam circuncisionis legentes,ſed iam ſuperſti-
tioſe circuncidi volentes? Vnde non pannum nouum
Matt.9. veſtimēto veteri aſſuimus, ſed erudimur in regno cœ-
lorum,ad ſimilitudinem illius patrisfamiliàs,quem cō-
Mat.13. memorat dominus proferētem de theſauro ſuo noua
& vetera. Ille autem aſſuit pannum noum veſtimento
veteri,qui continentiam vult habere ſpiritalem,& nō-
dum depoſuit ſpem carnalem. Nam legite diligēter,&
videte de ieiunio dominum interrogatum reſpōdiſſe,
Nemo aſſuit pannum nouum veſtimēto veteri. Adhuc
enim diſcipuli dominum carnaliter diligebant, quan-
doquidem etiam ne occiſum amitterent, formidabāt.
Mat.16. Vnde Petrū reuocantem ſe à paſsione,Satanam appel-
B lat,quòd non ſaperet quæ dei ſunt, ſed quæ hominum.
Proinde attendite in illa phātaſia veſtra de regno dei,
vnde iſtam lucem ſolis carni conſpicuam, tanquam ad
exemplum vobis propoſitam diligitis & adoratis, quā
carnalem ſpem geratis:& inuenietis ieiunia veſtra quo
modo prudentiæ carnis tanquam veſtimēto veteri aſ-
ſuātur. Veruntamen cum pannus nouus veſtimēto ve-
teri non conueniat, vnde potuerunt principibus tene-
brarum membra dei veſtri non adiuncta atque conſu-
ta,ſed quod eſt vehementius,commixta & cōcreta co-
hærere?An vtrunque vetus eſt,quia vtrunque falſum,&
vtrunque de prudentia carnis eſt?Niſi forte inde vultis
probare vnum fuiſſe nouum,alterum vetus:quia maior
ſciſſura facta eſt, vt miſerabilis pannus de regno lucis
abſcinderetur,& globo tenebrarum æterna pœna con-
† configeretur. ficeretur.† Et tamē argute ſibi videtur velut acu linguæ
diuinarum ſcripturarum firmamēta compingere, † ta-
† compungere. lium fabularū ſordidus ſarctor,aut mendicus indutor.

Libri octaui Finis.

LIBER NONVS.

Caput I. C FAuſtus dixit, Quare nō accipis ve-
tus teſtamētum? Si Apoſtolis licuit
ſub eodē natis ab eo diſcedere, mi-
hi quare non liceat in quo natus nō
ſum,non vſurpare? Omnes quippe
gentiles naſcimur, non Iudæi, non
denique Chriſtiani: ſed alios ad ſe
ex eadē gētilitate teſtamentū vetus adducit, facitq; Iu-
dæos: alios nouū,& initiat Chriſtianos: tanquā ſi duæ
arbores,dulcis & amara,radicibus ſuis vnius terrę in ſe
vim trāsferant,immutandā qualitatibus ſuis.Apoſtolis
ergo in dulcē trāſeuntibus ex amaro, quàm demēs ero
Cap. II. ego,ſi ī amarā cōuertar ex dulci? AVGVSTINVS
dixit,Cur ergo Apoſtolus,quem dicis relicto Iudaiſmo
ex amaritudine tranſiſſe in dulcedinē, magis inde fra-
ctos ramos dicit,qui ex ipſo populo in Chriſtū credere
noluerūt:& in ipſa oleæ radice,id eſt,origine ſanctorū
Hebræorum,tāquam oleaſtrum gentes inſertas, vt fie-
rent participes pinguedinis oleæ?Nam cum de Iudæo-
rum lapſu admoneret gētes ne ſuperbirent:ita locutus
Roma.11. eſt,Vobis enim,inquit,dico gentes,quādoquidem ego
ſum gentium Apoſtolus,miniſterium meum glorifico, K
ſi quo modo ad ęmulationē prouocare potero carnem
meam,vt ſaluos faciam aliquos ex illis. Si reiectio illo-
rum reconciliatio eſt mūdi,quæ erit aſſumptio, niſi vi-
ta ex mortuis? Si autem delibatio ſancta eſt, & cōſper-
ſio:& ſi radix ſancta eſt, & rami.quod ſi aliqui ex ramis
fracti ſunt,tu autē cum eſſes oleaſter,inſertus es in illis,
& ſocius radicis fact⁹ es pinguedinis oleæ,noli gloria-
ri aduerſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem
portas,ſed radix te.Dicis ergo,Fracti ſunt rami vt ego
inſerar.Bene.Incredulitate fracti ſūt, tu autē fide ſtas.† † ſta.
Noli altum ſapere, ſed time. nā ſi deus naturalibus ra-
mis nō pepercit,neque tibi parcet. Vides ergo bonita-
tem & ſeueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt
ſeueritatem:in te autem bonitatē,ſi permanſeris in bo-
nitate:alioquin & tu excidèris: & illi ſi non permanſe-
rint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim deus
iterum inſerere illos. Nā ſi tu ex naturali exciſus olea-
ſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam,
quanto magis illi,qui ſecundum naturam ſunt, inſerē-
tur ſuę oliuę?Nolo enim vos ignorare fratres ſacramē-
tum hoc, vt non ſitis vobis ſapientes: quia cæcitas ex L
parte Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentiū intraret,
& ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Videtis ergo vos,qui in
iſta inſeri radice non vultis, non quidem fractis ramis
eſſe ſimiles, ſicut eſt carnalis & impius populus Iudæo-
rum,ſed in oleaſtri amaritudine remanſiſſe. Nam quid
niſi oleaſtrum gentium ſapit, adorare ſolem & lunam?
Niſi forte propterea vos iam nō putatis eſſe in oleaſtro
gentium,quia ſpinas noui generis addidiſtis,& falſum
Chriſtum,quem cum ſole & luna coleretis, non manu
fabrili,ſed peruerſo corde finxiſtis? Inſerimini ergo in
radicem oleæ, quò ſe redditum gaudet Apoſtolus, qui
inter fractos ramos per incredulitatē fuit. Inde ſe quip-
pe liberatum dicit,cum ſe à Iudaiſmo ad Chriſtum trā-
ſiſſe lætatur: quia Chriſtus ſemper in illa radice atq; in
illa arbore prædicatus eſt,in quem venientem qui non
crediderunt,fracti ſunt inde,& qui crediderunt,inſer-
ti ſunt ibi:Quibus ne ſuperbiāt, dicitur, Noli altum ſa-
pere, ſed time: nam ſi deus naturalibus ramis non pe-
percit,neque tibi parcet. Sed ne de ipſis fractis deſpe-
retur,paulopoſt dicit,Et ipſi ſi non permanſerint in in-
credulitate, inſerentur: potens eſt enim deus inſerere
illos. Nam ſi tu ex naturali exciſus oleaſtro, & contra
naturam inſertus es in bonam oliuam,quanto magis il-
li,qui ſecūdum naturam ſunt,inſerentur ſuæ oliuæ? Ec- M
ce vnde etiam ipſe gloriatur,à fractura liberatus,& ra-
dicis pinguedini redditus. Qui ergo ī vobis ſunt,quos
inde fregit impietas,redeant,& rurſus inſerantur. Qui
autem nunquam ibi fuerunt, veniant à naturali ſterili-
tate præciſi,participes fœcunditatis futuri.

Libri noni Finis.

LIBER DECIMVS.

FAuſtus dixit, Cur non acceptas teſta- Cap. I.
mentum vetus? Quia & ab ipſo hoc &
ex nouo didicimus, aliena non cōcu-
piſcere. Quid autem, inquis, alienum Exo.20.
habet teſtamentum vetus? Imò quid Roma 7.
habet non alienum? Diuitias promit-
tit,& ventris ſaturitatem,& filios & nepotes,vitámque Gene.15.&
longam, & cum his Chananitidis regnum: ſed omnia 17.
hæc circunciſis & obſeruantibus ſabbata, & immolan- Exo.20.

Leuit.11. tibus ſibi,& abſtinentibus à porcina,& huiuſmodi cæ-
G teris: quæ quia ego negligo, & Chriſtianus omnis, vt
inepta ſcilicet, & ad ſalutem animi minime pertinen-
tia,idcirco nec quæ promittis, ad me iam ſpectare co-
Exo.20. gnoſco:memórque quia ibi ſit mandatum, Nõ concu-
piſces aliena:Iudæis bona ſua habere,libens volénſque
permiſi,ſolo ſcilicet Euangelio,& regni cœlorũ ſplen-
dida hæreditate contentus.nam vt Iudæo ſi ſibi Euan-
gelium vſurparet, iure increpitans dicerem, Improbe,
quid tibi cum eo eſt,cuius præcepta non ſeruas? ſic ve-
reor ne mihi eadem Iudæus increpitet, tenenti teſta-
Cap.II. mentum vetus, cuius mandata contemnam. AV-
GVSTINVS reſpondit, Eadem ſæpe vana repetere,
iſtum non pudet:ſed eadem ſæpe, quanuis vera, reſpõ-
dere me piget. Quiſquis itaque etiam aduerſus iſta re-
Supra li.4. ſponſionem quærit,quæ ſuperius à nobis dicta ſunt,le-
ca.2. & li. gat. Iudæo autem dicenti mihi, Cur tenes vetus teſta-
6.cap.2. mentum,cuius præcepta non ſeruas? reſpõdeo,Seruari
à Chriſtianis etiam ex ipſis libris præcepta vitæ agen-
dæ:præcepta vero vitæ ſignificãdæ tunc recte obſerua-
ta,cum prænunciabantur iſta, quæ nunc reuelata ſunt.
H Quapropter etiam ipſa ſic nõ obſeruo ad religionem,
vt teneam tamen ad teſtificationem: ſicut & promiſſa
carnalia,quę ibi continentur,vnde proprie vetus dici-
tur teſtamentum: quanuis mihi æterna ſperanda reue-
lata ſint.Et illa tamen atteſtãtia lego, quæ in figura cõ-
1.Cor.10. tingebant illis:ſcripta ſunt autem propter nos,in quos
finis ſeculorum obuenit.Itaque ſi audiſtis quid reſpon-
deamus Iudæis,audite & quod obiiciamus Manichęis.

Cap.III. Certe Fauſtus dixit, turbari nos poſſe, ſi nobis Iu-
dæi dixerint, Quare tenetis vetus teſtamentum, cuius
præcepta non obſeruatis? Quibus nos eiuſdem ſcriptu-
ræ venerata atq; ſeruata authoritate reſpõdemus, Vos
quid reſpondetis cum vobis dicitur, Quare tenetis E-
uãgelicos libros, quorum vos ad decipiendos imperi-
tos confingitis ſectatores:& quæ ibi ſcripta ſunt,nõ ſo-
lum nõ creditis, ſed etiam quantis poteſtis viribus op-
pugnatis? Certe videtis vos potius de nouo teſtamẽto,
quàm nos de vetere obiectis reſpondere nõ poſſe.Om-
nia enim quæ in vetere ſcripta ſunt,nos & vera eſſe di-
cimus,& diuinitus mandata,& congruis tẽporibus di-
ſtributa. Vos autem cum vobis obiecta fuerint quæ in
libris noui teſtamẽti ſcripta ſunt,nec accipiuntur à vo-
bis,deficiẽtes in reſpõdendo,& manifeſta veritate fau-
I cibus preſsis, anhelitu ſaucio dicitis eſſe falſata. Quid
aliud poſſent expirare præfocata ora fallacium,vel po-
tius quid aliud poſſent putere confoſſa cadauera mor-
Roma.7. tuorum? Et tamen confeſſus eſt Fauſtus, non concupi-
Exo.20. ſcere aliena,nõ ſolum ſe ex nouo teſtamento,ſed etiam
ex vetere didiciſſe:quod certe à ſuo deo non poſſet di-
ſcere.Ille quippe,ſi non concupiuit aliena, quare ſuper
terram tenebrarum, vbi nũquam fuerunt noua ſecula,
conſtruit? An dicturus eſt, prior ipſa gens tenebrarum
regnum meum concupiuit, quod ab illa erat alienum.
Ergo imitatus eſt gentem tenebrarum, vt & ipſe con-
cupiſceret aliena? An anguſtum antea fuerat regnũ lu-
cis:Optandũ igitur erat bellum,vt acquireretur de vi-
ctoria latitudo regnãdi.Quod ſi bonum eſt,& antè po
tuit cõcupiſci.Sed expectabatur vt gens hoſtilis in bel-
lũ prior erumperet,quo quaſi iuſtius expugnaretur. Si
autem non eſt bonum,quare inimico victo, ſuper alie-
nam terram creſcere voluit regnum ſuum, cum prius
contentus ſuis finibus,plena fœlicitate vixiſſet? Sed vti-
nam vere iſti hæc ipſa præcepta vitæ agendæ, quorum
eſt vnum, Ne cõcupiſcas alienum: vellẽt ex illis literis
diſcere:profecto manſueſcerent, & mites intelligerent K
etiam illa præcepta vitæ ſignificãdæ,quibus eorum ob-
latrat offenſio, & illi tunc tempori obſeruanda con-
gruiſſe,& huic nunc tempori intelligenda congruere.
Nos autem quo modo vetus teſtamentum tanquã alie-
num concupiſcimus,cũ ea legamus,quæ in figura con- 1.Cor.10.
tingebant illis,ſcripta ſunt autem propter nos, in quos
finis ſeculorum obuenit? Puto ꝙ non concupiſcit alie-
num,qui hoc legit quod ſcriptum eſt propter ipſum.

Libri decimi finis.

LIBER VNDECIMVS.

FAuſtus dixit, Apoſtolum accipis? Caput. I.
Et maxime. Cur ergo non credis fi-
lium dei ex ſemine Dauid natũ ſe- Roma.1.
cundum carnem? Nõ equidem cre-
diderim Apoſtolum dei contraria
ſibi ſcribere potuiſſe,& modo hãc,
modo illam de domino noſtro ha-
buiſſe ſententiam. Sed quia vobis ita placet, qui nun- L
quam ſine ſtomacho auditis aliquid eſſe in Apoſtolo
cauponatum, ne hoc quidem nobis ſcias eſſe contra-
rium. Siquidem hæc vetus videatur eſſe, & antiqua o-
pinio Pauli de Ieſu, cum eum & ipſe Dauid filium pu-
taret,vt cæteri:quod tamẽ vbi falſum didicit, interpo-
lat & infirmat,ſcribẽſq; ad Corinthios,Nos,inquit,ne- 2.Cor.5.
minem nouimus ſecundum carnem, & ſi cognouimus
ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non noui-
mus.Quare conſideres oportet,quantum interſit inter
hæc duo capitula, è quibus vnum perhibet Ieſum filiũ
Dauid ſecũdum carnem, alterum vero iã ſe neminem
noſſe ſecundum carnem. Quæ ſi vtraq; ſunt Pauli, aut
hac ratione erunt,qua dixi:aut vnum ipſorum non erit
Pauli. Proſequitur denique,Itaque, inquit, ſi qua eſt in
Chriſto noua creatura,vetera trãſierũt: ecce facta ſunt
omnia noua. Vides ergo eum veterẽ appellare & tran-
ſitoriam fidem illam priorem: id eſt, Ieſum crediſſe
ex ſemine Dauid ſecundum carnem: nouam vero hãc
ſecundam & permanentem, quia neminem iam noue-
rit ſecũdum carnem.Quapropter & alibi, Cum eſſem, 1.Cor.13.
inquit, paruulus, vt paruulus loquebar, vt paruulus ſa-
piebã:cum autem factus ſum vir,quæ paruuli erant[de-
poſui &]euacuaui. Quod ſi ita eſt, quid ergo & nos in- M
dignum facimus,ſi nouam & meliorem Pauli tenentes
confeſsionem,veterem illam ac deteriorẽ proiicimus?
Aut ſi vobis ſecundum quod ad Romanos ſcribit, cre- Roma.10.
dere cordi eſt, nobis quare licitum non ſit, ſecundum
quod ad Corinthios,dogmatizare? Quanuis & hoc ad
duritiam veſtram ita reſpõderim. Alioquin abſit Apo-
ſtolum dei,quod ædificauit, vnquã deſtruere, ne ſe ip- Galat.2.
ſe præuaricatorem conſtituat,vt conteſtatus eſt. Verũ-
tamen ſi eius eſt & prior illa ſententia, nunc emendata
eſt:ſin fas non eſt, Paulum inemẽdatum dixiſſe aliquid
vnquam, ipſius non eſt. AVGVSTINVS reſpon- Cap. II.
dit,Hoc eſt quod pauloante dixi,quia vbi ſic manifeſta
veritate iſti præfocãtur,vt obſeſsi dilucidis verbis ſan-
ctarum ſcripturarum,exitum in eis fallaciæ ſuæ reperi-
re non poſsint,id teſtimonium quod prolatum eſt,fal-
ſum eſſe reſpondent. O vocem à veritate fugacem, in
amentia pertinacem. Vſqueadeo inuicta ſunt quæ ad-
uerſus vos de diuinis codicibus proferuntur,vt non ſit
aliud quod dicatis, niſi eos eſſe falſatos. Quæ authori-
tas literarũ aperiri, quis ſacer liber euolui, quod docu-
mentum

A mentum cuiuſlibet ſcripturæ ad cõuincendos errores exeri poteſt,ſi hæc vox admittitur, ſi alicuius ponderis æſtimatur?Aliud eſt ipſos libros non accipere, & nullo eorũ vinculo detineri:quod Pagani de omnibus libris noſtris,quod Iudæi de nouo teſtamento faciunt, quod deniq; nosipſi de veſtris & aliorum hæreticorũ, ſi quos ſuos & proprios habent,vel de iis qui appellantur apocryphi: non quòd habẽdi ſint in aliqua authoritate ſecreta,ſed quia nulla teſtificatiõis luce declarati, de neſcio quo ſecreto, neſcio quorũ præſumptione prolati ſunt.Aliud eſt ergo authoritate aliquorũ vel librorum vel hominũ non teneri,& aliud eſt dicere,Iſte quidem vir ſanct⁹ omnia vera ſcripſit, & iſta epiſtola ipſius eſt, ſed in ea ipſa hoc eius eſt,hoc non eſt eius.Vbi cum ex aduerſo audieris, proba:non confugias ad exemplaria veriora,vel plurium codicum vel antiquorum,vel linguæ præcedẽtis vnde hoc in aliam linguam interpretatũ eſt:ſed dicas, Inde probo hoc illius eſſe, illud non eſſe,quia hoc pro me ſonat,illud cõtra me. Hui⁹ ergo † regula veritatis, quicquid cõtra te fuerit, non eſt verũ. Quid ſi alius ſimili inſania, ſed tamen qua tua duritia cõfringatur,exiſtat & dicat,Imò illud, quod pro te ſonat,falſum eſt:hoc autem, quod cõtra te eſt,verum eſt:

Apocrypha

† *al. Tu es ergo.*

B quid acturus es,niſi forte alium librum prolaturus, vbi quicquid legeris, ſecũdum tuam ſententiam poſsit intelligi?Hoc ſi feceris,nõ de aliqua eius particula,ſed de toto audies contradicentem & clamantem, falſus eſt. Quid ages? quò te conuertes? Quam libri à te prolati originem,quam vetuſtatem, quam ſeriem ſucceſsionis teſtem citabis? Nã ſi hoc facere conaberis: & nihil valebis: & vides in hac re quid Eccleſiæ catholicæ valeat authoritas, quæ ab ipſis fundatiſsimis ſedibus Apoſtolorum vſq; ad hodiernum diem ſuccedentium ſibimet Epiſcoporum ſerie, & tot populorum conſenſione firmatur.Ita ſi de fide exemplarium quæſtio verteretur,ſicut in nõnullis,quæ & paucæ ſunt,& ſacrarum literarũ ſtudioſis notiſsimæ ſentẽtiarum varietates, vel ex aliarum regionum codicibus, vnde ipſa doctrina cõmeauit,noſtra dubitatio diiudicaretur: vel ſi ibi quoq; codices variarent,plures paucioribus, aut vetuſtiores recentioribus præferrentur: & ſi adhuc eſſet incerta varietas,præcedens lingua vnde illud interpretatum eſt, cõſuleretur. Hoc modo quærunt, qui quod eos mouet in ſcripturis ſanctis,tãta authoritate firmatis, inuenire

Diſt. 11. cap. palam.

C volũt,vt habeant vnde inſtruantur,nõ vnde rixentur.

Cap. III.

Roma. 1.

Hoc autem quod aduerſus impietatem veſtram ex Apoſtoli Pauli epiſtola profertur, filium dei ex ſemine Dauid eſſe ſecundum carnem, omnes codices & noui & veteres habent,omnes Eccleſiæ legũt,omnes linguę cõſentiunt.Exuimini ergo pallio fallaciæ, quo Fauſtus indutus, cum ſibi propoſuiſſet tanquam interrogãtem & dicentem, Accipis Apoſtolum Paulum? reſpondit, Et maxime.Cur enim nõ potius reſpondit,Et minime: niſi quia fallax,aliud quàm id quod falſum erat, reſpõdere nõ potuit:Quid enim accipit Apoſtoli Pauli? Nõ primum hominem, quem ille dicit de terra terrenum, De quo item dicit, Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem.Ille autem annunciat neſcio quem primum hominem:nec de terra terrenum, nec factum in animam viuentem: ſed de ſubſtantia dei, id ipſum exiſtentem quod deus eſt, membra ſua vel veſtimenta ſua vel arma ſua, id eſt, quinque elementa, cum & ipſa nihil aliud eſſent, quàm ſubſtantia dei, in tenebrarum gente merſiſſe,vt inquinata caperentur.Non ſecũdum hominẽ, quem Paulus dicit de cœlo, quem dicit etiam

1. Cor. 15.

Ibidem.

nouiſsimum Adam in ſpiritu viuificãtem, quem dicit D factum ex ſemine Dauid ſecundum carnem,factum ex muliere,factum ſub lege,vt eos qui ſub lege erãt, redimeret. De quo ad Timotheũ dicit, Memor eſto Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid,ſecundum Euangelium meum. In cuius exemplo etiam reſurrectionem noſtrã prædicat dicens, Tradidi enim vobis in primis quod & accepiſtis, † quia Chriſt⁹ mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundũ ſcripturas,& quia ſepultus, & quia reſurrexit tertia die ſecũdum ſcripturas.Et paulopoſt infert quare hoc dixerit.Si autẽ Chriſtus prædicatur quia reſurrexit à mortuis, quo modo dicũt quidam in vobis,quia reſurrectio mortuorũ non eſt?Iſte autem qui interrogatus vtrum accipiat Apoſtolum Paulum,reſpondet,& maxime: hæc omnia negat: nec Ieſum ex ſemine Dauid vult accipere, nec factum ex muliere:quam,non quòd fuerit vel concũbendo vel pariẽdo corrupta,mulierem Paulus appellat, ſed more ſcripturarum loquitur, quæ ipſum ſexum ſic appellare cõſueuerunt, ſicut in Geneſi de Eua ſcriptum eſt, Formauit eam in mulierem.cum commixta viro non fuiſſet. Nec ipſam mortem Chriſti & ſepulturã & reſurre-

2. Timo. 2.

1. Cor. 15.

† accepi.

Li. 2. de cõſ. euãg. c. 28. Et de Symbolo Apoſto. c. 5. ſiue

Gene. 2.

E ctionem accipit,quãdoquidẽ Chriſtum dicit nec mortale corpus habuiſſe, vbi illa vera mors eſſet: nec illas cicatrices veras fuiſſe, quas poſt reſurrectionẽ diſcipulis oſtendit,cum eis,quod & Paulus cõmemorat, viuus apparuit.nec ipſam carnem noſtram reſurrecturam in corpus ſpiritale mutatam: ſicut apertiſsime idem Apoſtolus dicit, Seminatur corpus animale, ſurgit corpus ſpiritale.Vnde diſcernens inter corpus animale & ſpiritale,contexit quod iam commemoraui de primo Adam,& de nouiſsimo Adam. Deinde intulit, Hoc autẽ dico fratres,quoniam caro & ſanguis regnum dei poſſidere non poſſunt.Et ne quiſquam ipſam ſpeciem carnis,& ipſam ſubſtantiam non poſſe reſurgere credidiſſet,& exprimere volens quid nũc appellauerit carnem & ſanguinem, quia ipſam corruptionem intelligi voluit,quæ tunc in reſurrectione iuſtorum non erit, continuo contexuit, Neq; corruptio incorruptelam poſsidebit.Et ne adhuc quiſquam putaret,nõ illud quod ſepultum fuerit reſurrecturum, ſed tanquam alia tunica ponatur, & alia melior accipiatur, volens apertiſsime declarare,quia hoc ipſum in melius commutabitur, ſicut veſtimenta Chriſti in mõte non ſunt poſita, & alia

Ioan. 19. & 20.

1. Cor. 15.

Cõtra Adimãtũ. c. 12

1. Cor. 15.

Matt. 17.

F ſumpta,ſed ipſa quæ fuerant,in melius clarificata ſunt, ſequitur,& contexit dicens, Ecce myſteriũ vobis dico, Omnes quidem reſurgemus, nõ tamen omnes immutabimur. Et ne adhuc eſſet incertũ, qui ſint qui immutabũtur,In atomo,inquit,in ictu oculi,in nouiſsima tuba:Canet enim tuba,& mortui reſurgent incorrupti,& nos immutabimur. Adhuc forte dicant, non ſecũdum hoc mortale & corruptibile corpus nos in reſurrectione immutari, ſed ſecundum animam, cum Apoſtolus hoc non propoſuerit vnde diceret, ſed de corpore ab ipſius quæſtionis initio locutus fuerit,ſicut ipſa eius indicat propoſitio. Sed dicet aliquis, inquit, Quo modo reſurgunt mortui,quo autem corpore veniũt? Hic iam conſequenter tanquã digito oſtẽdit vnde loqueretur, & ſubiecit dicẽs, Oportet enĩ corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Hæc ergo cum iſte neget, cumq; ipſum deum, de quo Paulus dicit,Immortali, icorruptibili ſoli deo honor & gloria, Amen,iſte corruptibilem prædicet, quãdoquidem ſubſtantiam eius atque naturam & totã timuiſſe,ne à tenebrarum gẽte corrumperetur, & vt ea-

1. Cor. 15.

1. Timo. 1.

G teræ cõſuleretur ex parte corruptã, deteſtanda & abominãda eorum fabula ſomniat: quid eſt quòd etiam in hoc conatur fallere imperitos, & in diuinis ſcripturis minus eruditos, vt interrogatus vtrũ accipiat Apoſtolum Paulum, reſpondeat, maxime, & inueniatur minime?

p.IIII. Sed certa, inquit, ratio eſt, qua oſtendam Paulum Apoſtolum aut proficiẽdo mutaſſe ſententiam, & ſcribentem ad Corinthios emendaſſe quod ſcripſerat ad Romanos, aut omnino non ſcripſiſſe, quod tanquã eius profertur, filium dei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Qua tandem ratione id oſtendit? Quia nõ poteſt, inquit, vtrunque verum eſſe: & quod in epiſtola eſt ad Romanos, de filio ſuo, qui fact⁹ eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnem: & quod ait ad Corinthios: Itaq; nos amodo neminem nouimus ſecundum carnem, etſi noueramus ſecũdum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. Reſtat ergo vt nos demõſtremus quàm poſsit vtrunque verum eſſe, & quàm ſibi hæc duo non ſint contraria. Vnum quippe eorum nõ eſſe Pauli, nullo modo poſſumus dicere, quia nulla in eo variat codicum authoritas. Et ſi enim in quibuſdam Latinis exemplaribus nõ legitur factus, ſed natus ex ſemine Dauid, H cum Græca factus habeant, vnde nõ ad verbum, ſed ad ſentẽtiam transferre voluit dicendo, natũ, Latinus interpres: tamen Chriſtum ex ſemine Dauid eſſe ſecundum carnem, omnium librorum atque linguarum cõcordat authoritas. In hoc autem Paulum aliquãdo erraſſe, & proficiẽdo mutaſſe ſententiã, abſit vt dicamus. Quod etiam ipſe Fauſtus ſenſit quàm improbe atque impie diceretur: maluitq; dicere, Pauli epiſtolam aliorũ falſitate corruptam, quàm ipſius errore vitioſam.

(Roma.1. 2. Cor.5.)

ap.V. De his enim libris dici poteſt, aliquid eos habere non conſonum fortaſſe occultiori & ad dignoſcendũ difficiliori veritati, quod aut ſic remanſerit, aut in poſterioribus correctum ſit, qui non præcipiendi authoritate, ſed proficiendi exercitatione ſcribũtur à nobis. Inter hos enim ſumus, quibus idem Apoſtolus dicit, Et ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis deus reuelauit. Quod genus literarum non cum credendi neceſsitate, ſed cum iudicandi libertate legendum eſt. Cui tamen ne intercluderetur loc⁹, & adimeretur poſteris ad quæſtiones difficiles tractandas atque verſandas, linguæ ac ſtyli ſaluberrimus labor, diſtincta eſt à poſteriorum libris, excellentia canonicæ authoritatis veteris & noui I teſtamenti, quæ Apoſtolorum confirmata temporibus per ſucceſsiones Epiſcoporum, & propagationes eccleſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſeruiat omnis fidelis & pius intellect⁹. Ibi ſi quid velut abſurdum mouerit, non licet dicere, Author huius libri non tenuit veritatem: ſed aut codex mẽdoſus eſt, aut interpres errauit, aut tu non intelligis. In opuſculis autem poſteriorum, quæ libris innumerabilibus continentur, ſed nullo modo illi ſacratiſsimæ canonicarum ſcripturarum excellentiæ coæquantur, etiam in quibuſcunque eorum inuenitur eadem veritas, lõge tamen eſt impar authoritas. Itaq; in eis ſi qua forte propterea diſſonare putantur à vero, quia nõ vt dicta ſunt intelligũtur, tamen liberũm ibi habet lector auditórve iudiciũ, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit: & ideo cuncta eiuſmodi niſi vel certa ratione, vel ex illa canonica authoritate defendãtur, vt demonſtretur ſiue omnino ita eſſe, ſiue fieri potuiſſe quod vel diſputatũ ibi eſt, vel narratũ: ſi cui diſplicuerit, aut credere noluerit, nõ reprehenditur. In illa vero canonica eminentia ſacrarum literarum, etiam ſi vnus Propheta, ſeu Apoſtolus, aut Euangeliſta aliquid in ſuis K literis poſuiſſe, ipſa canonis confirmatione declaratur, nõ licet dubitare quod verũ ſit: alioquin nulla erit pagina, qua humanæ imperitiæ regatur infirmitas, ſi librorum ſaluberrima authoritas, aut cõtempta penitus aboletur, aut interminata * cõfunditur.

(Philip.3.) (Diſtinct. 1. cap. palam.)

(* al. interminiata, & minio delẽtur quæ nõ placent.)

Quapropter quiſquis es, quem velut repugnantia iſta mouerunt, ꝙ alibi ſcriptum eſt, Filium dei ex ſemine Dauid: alibi autem, Etſi noueramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam nunc nõ nouimus: etſi nõ vtrunque ex vnius Apoſtoli literis proferretur, ſed vnum eorum Paulus dixiſſet, alterum Petrus, aut Eſaias, aut alius quiſquam Apoſtolorum, ſiue Prophetarum: quia ita ſibi omnia in canonica authoritate concordãt, vt tanquã vno ore dicta, iuſtiſsima & prudẽtiſsima pietate credantur, & ſereniſsimo intellectu inueniãtur, & ſolertiſsima diligẽtia demõſtrẽtur, nõ liceret de alterutro dubitare. Proinde, quia ex Apoſtoli Pauli canonicis, id eſt, vere Pauli epiſtolis, vtrunq; profertur: & non poſſumus dicere aut mendoſum eſſe codicẽ, omnes enim Latini emendati ſic habent: aut interpretem erraſſe, omnes enim Græci emendati ſic habent: reſtat vt tu non intelligas: à me autẽ ratio flagitetur, quo modo neutrũ ab altero L diſſonet, ſed in eadem ſanæ fidei regula vtrunque cõcordet. Si enim tu quoq; pie quæreres, poſſes inuenire quo modo iſta perſcrutata diluceſcant.

(Cap. 6. Roma.1. 2. Cor. 5.)

Cap.VII. Nam quòd filius dei ex ſemine Dauid homo factus eſt, nec idem Apoſtolus vno loco dicit, & aliæ ſanctæ ſcripturæ apertiſsime prædicant. Quod vero dicit, Etſi noueramus Chriſtũ ſecundum carnẽ, ſed iam nunc nõ nouimus: ea ipſa circunſtantia ſcripturæ loci eius ſatis oſtẽdit quid loquatur Apoſtolus. Suo quippe more vitã noſtram futuram, quæ iã in ipſo homine mediatore Chriſto Ieſu capite noſtro reſurgente completa eſt, ita ſpe certa meditatur, tãquam iam adſit, præſensq; teneatur: quæ vtiq; vita non erit ſecundum carnem, ſicut Chriſti vita non eſt ſecundum carnem. Carnem nanque hoc loco non ipſam corporis noſtri ſubſtãtiam, quam dominus etiã poſt reſurrectionem ſuam carnem appellat, dicẽs, Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnẽ non habet, ſicut me videtis habere: ſed corruptionẽ mortalitatemq; carnis vult intelligi, quæ tunc non erit in nobis, ſicut iam in Chriſto nõ eſt. Hanc enim proprie carnem nominabat, etiã cum de ipſa reſurrectione ſatis euidenter loqueretur, & diceret, quod iam ſupra commemoraui, M Caro & ſanguis regnum dei poſsidere nõ poſſunt, neq; corruptio incorruptionẽ poſsidebit. Cũ ergo factum fuerit quod ibi cõſequenter dicit, Ecce myſterium vobis dico, omnes quidem reſurgemus, nõ tamen omnes immutabimur: in atomo, id eſt, in momẽto, in ictu oculi, in nouiſsima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur: oportet enĩ corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: iã ſecundum id quod carnẽ, non ipſam corporis ſubſtantiã, ſed ipſam corruptionẽ mortalitatis appellat, non erit vtique caro: quia corruptionem mortalitatis mutata nõ habebit: ſecũdum autem ipſius ſubſtantiæ corporiſq; originem eadem caro erit, quia ipſa reſurget & ipſa mutabitur, quia & illud verum eſt quod ait dominus poſteaquã reſurrexit, Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem nõ habet, ſicut me videtis habere. & hoc verum eſt quod ait Apoſtolus, Caro & ſanguis regnũ dei poſsidere nõ poſſunt. Illud enim dictum eſt ſecundũ ipſam ſubſtantiam, quæ etiam tunc erit, quia ipſa mutabitur: hoc autem dictum eſt ſe-

(Luca.24. 1. Retract. cap.16. 1. Cor.15. Luca.24. 1. Cor.15.)

A eſt ſecundum carnalem corruptionis qualitatem, quæ
tunc iam non erit, quia mutata caro non corrumpe-
1.Cor.5. tur. Noueramus ergo Chriſtum ſecundum carnem, id
eſt, ſecundum carnis mortalitatem antequam reſurge-
ret, ſed nunc iam non nouimus: quia ſicut idem dicit
Roma.6. Apoſtolus, Chriſtus reſurgens à mortuis, iam non mo-
ritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Nam ſi te ad
verborum proprietatem teneas, mentitus eſt quod ait,
Noueramus Chriſtum ſecundum carnem: ſi Chriſtus
nunquam fuit ſecundum carnem: nemo enim nouerat
quod non erat. Nō autem dixit, Putabamus Chriſtum
ſecundum carnē: ſed, noueramus. Veruntamen vt ver-
bo non premam, ne quis affirmet per abuſionem locu-
tum Apoſtolū, vt pro eo quod eſt, putabamus: diceret,
noueramus: illud miror nō attendere homines cæcos,
vel potius non miror non videre cæcos, quia ſi Chri-
ſtus ideo non habuit carnem, quia dixit Apoſtolus, nūc
iam non ſe noſſe Chriſtum ſecundum carnem, nec illi
2.Cor.5. habuerunt carnem, de quibus in eodem loco dicit, Ita-
que nos amodo neminem nouimus ſecūdum carnem.
neque enim de ſolo Chriſto id volens intelligi, poſſet
dicere, Neminem nouimus ſecūdum carnem: ſed quia
B illorum ſecum vitam futuram tāquam præſentem me-
ditabatur, qui reſurgentes commutabuntur, Amodo,
inquit, neminem nouimus ſecundum carnem: id eſt,
tam certam ſpem tenemus futuræ noſtræ incorruptio-
nis & immortalitatis, vt amodo iā in ipſa notitia gau-
Coloſſ.3. deamus. Vnde alio loco dicit, Si autem reſurrexiſtis cū
Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad
dexterā dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quę ſu-
per terram. Nondum vtique reſurreximus ſicut Chri-
ſtus: ſed tamen ſecundum ſpem, quæ nobis in illo eſt, iā
nos cum illo reſurrexiſſe teſtatus eſt. Vnde etiam dicit,
Titum.3. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per la-
uacrum regenerationis. Quis autē nō intelligat in la-
uacro regenerationis ſpem nobis datam ſalutis futurę,
non iam ſalutem ipſam, quæ promittitur: & tamē quia
certa ſpes eſt, tanquam iam data eſſet eadem ſalus, ſal-
uos nos, inquit, fecit. Alio quippe loco dilucidiſsime di
Roma.8. cit, Nos in nobiſipſis ingemiſcimus adoptionem expe-
ctantes, redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui
facti ſumus: ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes: quod
enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non vide-
C mus, ſperamus, per patientiam expectamus. Sicut ergo
hic nō dixit, ſalui futuri ſumus: ſed, amodo iam ſalui fa-
2.Cor.5. cti ſumus: nondū in re ſed in ſpe: ſpe enim, inquit, ſalui
facti ſumus: ſic & quod ibi dictū eſt, Amodo neminem
nouimus ſecundum carnem: nondum in re, ſed in ſpe
intelligitur: quia ſpes nobis in Chriſto eſt, quia in illo
iam completum eſt, quod nobis promiſſum ſperamus.
Roma.6. Ille quippe iam reſurrexit, & mors ei vltrà nō domina-
bitur. Quem & ſi noueramus ſecundum carnem, cum
adhuc moriturus eſſet, inerat quippe in eius corpore
illa mortalitas, quā proprie carnē appellat Apoſtolus,
ſed iam nunc non nouimus: illud enim eius mortale, iā
induit immortalitatē, vnde ſecundum priſtinam mor-
Cap.VIII. talitatem iam caro appellari non poſsit. Itaq; ipſius
loci contextionem, vbi hæc ſententia eſt, de qua iſti ca-
lumniantur, cōſideremus, vt hoc quod dico, magis elu-
2.Cor.5. ceat. Charitas, inquit, Chriſti compellit nos, iudican-
tes hoc, quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, er-
go omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt: vt
qui viuunt, iam nō ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mor-
tuus eſt, & reſurrexit. Itaque nos amodo neminem no-
uimus ſecundum carnem, & ſi noueramus ſecundum
carnem Chriſtum, ſed iā nunc nō nouimus. Certe iam D
nunc cuiuis apparet propter reſurrectionē Chriſti hoc
dixiſſe Apoſtolum, quādoquidem iſta verba illud præ-
ceſſit, Vt qui viuūt, iā non ſibi viuāt, ſed ei qui pro om-
nibus mortuus eſt, & reſurrexit. Quid eſt enim aliud,
non ſibi, ſed illi viuant: niſi vt ſecundum carnem non
viuāt in ſpe terrenorum & corruptibilium bonorum:
ſed ſecundum ſpiritum in ſpe reſurrectionis, quæ iam
ex ipſis in Chriſto facta eſt? Itaque eorum, pro quibus
Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, & qui iam non ſibi,
ſed illi viuunt, neminem ſecundum carnem Apoſtolus
nouerat, propter ſpem futuræ immortalitatis, in cuius
expectatione viuebant, quæ in Chriſto iam non ſpes,
ſed res erat: quem & ſi nouerat ſecūdum carnem, cum
adhuc moriturus eſſet, iam tamen non nouerat, quia
eum reſurrexiſſe nouerat, & vltrà ei mortem domina- Roma.6.
turam. Et quia omnes in illo, & ſi nōdum in re, iam ta-
men ſpe hoc ſumus, ſequitur & dicit, Si qua igitur in 2.Cor.5.
Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt: ecce facta
ſunt omnia noua. Omnia autem ex deo, qui recōcilia-
uit nos ſibi per Chriſtum. Omnis ergo noua creatura,
id eſt, populus innouatus per fidem, vt habeat interim
in ſpe, quod in re poſtea perficiatur, in Chriſto habet E
etiam † quod in ſe ſperat. Itaque nunc vetera tranſierūt † al. habet
ſecundum ſpem, quia modo iam non eſt tempus vete- iam.
ris teſtamenti, quo temporale atq; carnale regnum ex-
pectetur à deo: & facta ſunt omnia noua ſecundū ean-
dem ſpem, vt regnum cœlorū, vbi nulla erit mors atq;
corruptio, promiſſum teneamus. In reſurrectione au- 1.Cor.15.
tem mortuorum non iam ſecundum ſpem, ſed ſecun-
dum rem & vetera tranſibunt, cum inimica nouiſsima
deſtruetur mors, & fiet omnia noua: cum corruptibile
hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit
immortalitatem: quod iam factum eſt in Chriſto, quē
ſecundum rem iam non nouerat Paulus ſecundū car-
nem: eorum vero, pro quibus mortuus eſt & reſurrexit,
nondum ſecundum rem, ſed ſecundū ſpem, neminem
nouerat ſecūdum carnem: quia illius gratia, ſicut idem
ad Epheſios dicit, ſumus ſalui facti. Nam & ipſe locus Ephe.2.
huic ſententię ſic atteſtatur, Deus autem, inquit, qui di-
ues eſt in miſericordia, propter multam dilectionem
qua dilexit nos & cum eſſemus mortui peccatis, con-
uiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti.
Quod enim hic dixit, Conuiuificauit nos Chriſto: hoc F
dixit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non ſibi viuāt, 2.Cor.5.
ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. Et quod
hic dicit, Cuius gratia ſalui ſumus facti, iam velut per-
fectum ſit, loquitur quod in ſpe tenet. Nam quod pau-
loāte commemoraui, apertiſsime alibi dicit, Spe enim Roma.8.
ſalui facti ſumus. Ideoq; & hic ſequitur, & tāquam per-
fectum enumerat quod futurum eſt, Et ſimul, inquit, Ephe.2.
excitauit, & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto
Ieſu. Certe enim in cœleſtibus Chriſtus iam ſedet, non-
dum autem nos: ſed quia ſpe certa, quod futurum eſt,
iam tenemus, ſimul ſedere nos dixit in cœleſtibus, non-
dum in nobis, ſed iam in illo. Nanque ne putares iam
nunc eſſe perfectum, quod in ſpe ita dicitur, tanquam
perfectum ſit: atque vt intelligas adhuc futurum, ſequi-
tur & dicit, Vt oſtenderet in ſuperuenientibus ſeculis Roma.8.
ſuperabundantes diuitias gratiæ ſuæ in benignitate ſu-
per nos in Chriſto Ieſu. Hinc eſt & illud, Cum enim
eſſemus in carne, paſsiones peccatorum, quę per legem
ſunt, operabantur in membris noſtris, vt fructum fer-
rent morti. Ita enim dixit, Cum eſſemus in carne: qua-
ſi iam non eſſent in carne: quod ita intelligitur, Cum

G eſſemus in ſpe rerum carnalium: quando lex, quæ impleri non poteſt niſi per charitatem ſpiritalem, ad hoc Roma.5. ſuper eos erat, vt per præuaricationem abundaret delictum, vt poſtea reuelato nouo teſtaměto, per indulgẽtiam ſuperabundaret gratia. Hinc ſimiliter alibi dicit, Roma.8. Qui autem in carne ſunt, deo placere non poſſunt. Et ne putaret quiſquam eos dictos, qui nondum mortui ſunt, ſtatim ſubiecit, Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: id eſt, qui in ſpe carnalium bonorũ ſunt, deo placere non poſſunt: vos autem non eſtis in ſpe carnalium, ſed in ſpe ſpiritalium: id eſt, regni cœlorum: vbi & ipſum corpus per illam mutationem in ſuo quodã genere ſpiritale erit, quod modo animale eſt. Seminatur 1.Cor.15. enim corpus animale, ſicut ad Corinthios idem dicit, reſurget corpus ſpiritale. Si ergo neminem eorum iã nouerat ſecũdum carnem Apoſtolus, qui propterea dicebantur non eſſe in carne, quia nõ erant in ſpe rerum carnalium, quamuis adhuc corruptibilem carnem mortalémque portarent: quanto expreſsius de Chriſto diceret, quod eum iam non nouerat ſecundum carnem, in cuius corpore etiã re ipſa iam perfectum erat, quod H illi in ſpe promiſſum tenebant? Quanto ergo melius, quanto religioſius diuinæ ſcripturæ ita pertractantur, vt diſcuſsis omnibus concordare inueniantur, quàm deficiente homine in quæſtione, quam ſoluere non poteſt, tanquam veræ in parte acceptentur, & tanquam falſæ in parte damnentur: quia & cum eſſet paruulus 1.Co.13. Apoſtolus, & ea quæ paruuli erant, ſaperet, quanquam hoc ad ſimilitudinem dixerit, nõdum erat tamen ſpiritalis, qualis iam erat cum ſcriberet quæ ad Eccleſiarũ ædificationem, non proficiẽdi exercitatione in ſtudioſorum manibus verſarentur, ſed præcipiendi authoritate in eccleſiaſtico canone legerentur.

Libri vndecimi finis.

LIBER DVODECIMVS.

Caput I. Fauſtus dixit, Cur nõ accipitis Prophetas? Immo tu dic potius, ſi quid habes cur debeamus Prophetas accipere. Propter teſtimonia, inquit, quæ de Chriſto præfati ſunt. Ego quidem nulla inueni, quamuis attentius eos & curioſiſsime legerim. Sed tamen & hoc inertis † fidei cõfeſsio eſt, in Chriſtum ſine teſte & argumento non credere. († eneruis.) Nempe ipſi vos docere ſoletis, idcirco nihil eſſe curioſius exquirendum, quia ſimplex ſit & abſoluta Chriſtiana credulitas. Quo modo ergo nunc fidei ſimplicitatem deſtruitis, indiciis eam ac teſtibus fulciendo, & hoc Iudæis? Aut ſi prima vobis ſententia diſplicet, idcircóque tranſitis in alteram, quis fidelior vobis eſſe teſtis debet, quàm deus ipſe de filio ſuo, qui non per vatem, nec per interpretem, ſed vltro cœlitus erupta voce, cum eum mitteret ad terram, dixit, Matt.3. & 17. Hic eſt filius meus dilectiſsimus, credite illi. Necnon & ipſe de ſe, Ioan 8. A patre meo proceſsi, & veni in hunc mundum. atque multa alia huiuſmodi. Ad quæ reſpondentes †* Iudæi (†* al. ringentes.), Tu de te teſtificaris, dicebant, teſtimonium tuum non eſt verum. Quibus ipſe, Et ſi ego teſtificor de me, teſtimonium meum verum eſt, quia non ſum ſolus. Nã Deut.17. & in lege veſtra ſcriptum eſt, Duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ioan.8. Ego ſum qui teſtificor de me, & teſtificatur de me qui me miſit pater. non dixit, Prophetæ. Ad hæc & opera ipſa ſua ſibi in teſtimonium vocat, Si mihi non creditis, dicens, operibus credite. Ioan.10. non dixit, Si mihi non creditis, Prophetis credite. K Quapropter nos teſtimoniis de Saluatore noſtro nullis egemus, exempla tantum vitæ honeſtæ, & prudentiam ac virtutem in Prophetis quærimus: quorum nihil in Iudæorum fuiſſe vatibus, quia te nõ latuerit ſentio. ſiquidem conſulente me, cur eos accipiendos putares, non improuide, nec inurbaniter ſilentio eorum mandatis operibus, in ſola tranſiluiſti præſagia: oblitus vtique ſcriptum eſſe, Nunquam vindemiari vuam de ſpinis, Matth.7. nec de tribulis ficus. Quapropter hæc ſtrictim interim & caſtigate ad interrogationem tuam reſponderim quia quæris, cur non accipiamus Prophetas: alioquin nihil eos de Chriſto prophetaſſe, abunde iam parentum noſtrorum libris oſtenſum eſt. Ego vero illud adiiciam, quia ſi Hebraici vates Chriſtum ſcientes & prædicantes, tam flagitioſe vixerunt, iure & in ipſos dici poterit id quod Paulus de gentium ſapientibus conteſtatur, Quia cum cognouiſſent deum, non vt deum Roma.1. clarificauerunt, aut gratias egerunt: ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & intenebratum eſt inſipiens cor eorum. Vides ergo non eſſe magnum, magna cognouiſſe, niſi ex eorum vixeris dignitate. L

Cap.II. AVGVSTINVS reſpondit, Nempe his omnibus verbis id agit Fauſtus, vt Prophetas Hebræos neque quicquam de Chriſto prænunciauiſſe, neque ſi prænunciarunt, eorũ teſtimonia nobis prodeſſe, neque illos ipſos ex eorundem teſtimoniorum dignitate vixiſſe credamus. Nos itaque demõſtrabimus & eorum de Chriſto præſagia, & quãtum per ea nobis ad fidei veritatem firmitatemque conſultum ſit, & eos ſuæ prophetiæ congruenter apteq; vixiſſe. In hac tripartita diſputatione, illud quod primo poſui, lõgum eſt ſic probare, vt de illis omnibus libris teſtimonia proferam, quibus oſtẽdam Chriſtum eſſe prædictum: ſed huius hominis leuitatẽ grauiſsimo authoritatis pondere conteram. Ita quippe nõ accipit Prophetas Hebræos, vt accipere ſe tamen profiteatur Apoſtolos. Apoſtolus autem Paulus (de quo cum ſe ipſe tanquam ex aduerſa voce interrogaſſet vtrum eum acciperet, reſpondit, & maxime) quid de illorum prophetia dicat, audiamus. Roma.1. Paulus, inquit, ſeruus Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnem. M Quid volunt amplius? Niſi forte hoc de aliis aliquibus Prophetis, non de noſtris Hebræis dictum volunt intelligi? Sed quanquam per quoſlibet dictum ſit, de illo tamẽ filio dei promiſſum eſt Euãgelium, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnẽ: in quod Euangelium ſegregatum ſe dicit Apoſtolus. Iſtorũ autem perfidiæ hoc ſit contrarium, quòd ſecundum hoc Euãgelium credimus filium dei factum ex ſemine Dauid ſecundum carnem: tamen apertiora cognoſcant, quibus euidentiſsimũ Prophetis Hebræis teſtimonium perhibetur, per eum Apoſtolum, cuius authoritate ſuperborum iſtorum colla frangantur.

Cap. III. Roma.9. Veritatem, inquit, dico in Chriſto, non mentior, conteſtante mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quia triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſecundum carnem, qui ſunt Iſraëlitæ, quorum eſt adoptio & gloria & teſtamenta & legis cõſtitutio & obſequium & promiſsiones: quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Quid poteſt abundantius

A dantius dici, quid expreſsius declarari, quid ſanctius
commendari? Quæ eſt enim adoptio Iſraëlitarum, niſi
Galat.4. per filium dei? Vnde ad Galatas dicit, Cum autem ve-
nit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum factum
ex muliere, factum ſub lege: vt eos qui ſub lege erant,
redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Et quæ
gloria eorum niſi præcipua illa, de qua idem Apoſto-
Roma.3. lus ad eoſdem Romanos dicit, Quid ergo amplius eſt
Iudæo, aut quæ vtilitas circũciſionis? Multum per om-
nem modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis
eloquia dei. Quærant iſti quæ ſint eloquia dei credi-
ta Iudæis, & oſtendant nobis alia præter Hebræorum
Prophetarum. Iam vero teſtamenta cur dixit ad Iſraë-
litas præcipue pertinere, niſi quia & vetus teſtamẽtum
illis datum eſt, & nouum in vetere figuratum? legis au-
tem conſtitutionem, quæ Iſraëlitis data eſt, non intel-
ligentes eius diſpenſationem, quia iam non vult nos
deus eſſe ſub lege, ſed ſub gratia, reprehendere iſti ſo-
lent imperitia furioſa. Cedãt ergo authoritati Apoſto-
licæ, quæ laudans atque commendans Iſraëlitarum ex-
cellẽtiam, etiam hoc enumerauit, quòd eorum ſit legis
conſtitutio. Quæ ſi mala eſſet, nõ vtique in eorum lau-
B de poneretur. Si autem Chriſtum non prædicaret, non
Ioan.5. ipſe domin' diceret, Si crederetis Moyſi, crederetis &
mihi: de me enim ille ſcripſit. Nec poſt reſurrectionem
Lucæ.24. ſic eis atteſtaretur, dicens, Oportebat impleri omnia
quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis
Cap.IIII. de me. Sed quia Manichæi alium Chriſtum præ-
dicant, non eum quem prædicauerunt Apoſtoli, ſed
ſuum proprium fallacem, fallaciter huius falſitatis ſe-
ctatores cõgruenter & ipſi mentiuntur, niſi quòd im-
pudenter ſibi credi volunt, cum ſe mentientis diſcipu-
los eſſe profiteãtur: contigit eis quod de ipſis infideli-
2.Cor.3. bus Iudæis dicit Apoſtolus, Cum legitur Moyſes, vela-
men eſt ſuper cor eorum: neque enim aufertur hoc ve-
lamen, per quod non intelligunt Moyſem, niſi tranſie-
rint ad Chriſtum: nõ qualem ipſi finxerunt, ſed qualem
patres Hebræi prophetauerũt. Sic enim idem Apoſto-
Ibidem. lus ait, Cum autem tranſieris ad dominũ, auferetur ve-
lamen. Neque enim mirum eſt, quòd reſurgenti Chri-
Lucæ.24. ſto, & dicenti, Oportebat impleri omnia quæ ſcripta
ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me: no-
lunt iſti credere: quãdoquidem Chriſtus ipſe narrauit
C quid Abrahã dixerit immiſericordi cuidam diuiti, cũ
apud inferos torqueretur, & peteret inde mitti aliquẽ
ad fratres ſuos, à quo docerentur ne & ipſi venirent in
illum locum tormentorum. Hoc enim ei dictum eſt,
Lucæ.16. Habent ibi Moyſem & Prophetas. Et cum ille dixiſſet,
non eos credituros, niſi aliquis reſurrexiſſet à mortuis:
veriſsime reſponſum eſt, Si Moyſem & Prophetas non
audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.
Quapropter iſti non audientes Moyſem & Prophetas,
non ſolum à mortuis reſurgenti Chriſto, ſed omnino
Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe nõ credunt. Quo mo-
do enim reſurrexiſſe credunt, quẽ mortuum fuiſſe non
credunt? Nã quo modo mortuum fuiſſe credunt, quem
Cap.V. mortale corpus habuiſſe non credunt? Nos autem
illis non tanquam eius Chriſti qui fallax fuit, ſed eius
qui omnino nõ fuit, fallacibus prædicatoribus, nõ cre-
dimus. Habemus enim Chriſtum verum atque vera-
cem, prædictum à Prophetis, prædicatum ab Apoſto-
lis, prædicationis ſuæ teſtimonia ex lege & Prophetis
adhibentibus, ſicut innumerabilibus locis oſtendunt.
Quod Paulus breuiſsime veriſsiméque complexus eſt,
Roma.3. dicens, Nunc autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata
eſt, teſtificata per legẽ & Prophetas. Quos Prophetas, D
niſi Iſraëlitas? Quorum eſſe apertiſsime dixit & teſta-
menta & legis cõſtitutionem & promiſsiones. De quo Roma.9.
promiſsiones, niſi de Chriſto? Quod breuiter alio loco
determinat, cum de Chriſto loquitur, dicẽs, Quotquot 2.Cor.1.
enim ſunt promiſsiones dei, in illo etiam. Dicit mihi
Paulus, Iſraëlitarum eſſe legis conſtitutionẽ. Dicit etiã,
Finis enim legis Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti. Roma.10.
Dicit etiam de Chriſto loquens, Quotquot enim ſunt
promiſsiones dei, in illo ſunt etiam. Et tu mihi dicis,
Iſraelitas de Chriſto nihil prædixiſſe Prophetas? Quid
igitur reſtat, niſi vt eligam vtrum Manichæo credam,
fabulam vanam & longam contra Paulum narrãti, an
Paulo præmonenti, Si quis vobis euangelizauerit præ- Gala.1.
ter quàm quod euangelizauimus vobis, anathema ſit?
Hic forte dicant, Oſtende nobis vbi ſit Chriſtus Cap.VI.
ab Iſraelitis Prophetis prænunciatus. quaſi parua ſit iſta
authoritas, qua dicunt Apoſtoli ea quæ in Hebræorum
Prophetarum literis legimus, in Chriſto eſſe completa:
vel quod dicit ipſe dominus de ſe illa eſſe conſcripta.
proinde quiſquis hoc oſtendere non potuerit, ipſe nõ
intelligit, non Apoſtoli aut Chriſtus aut ſancti codices E
mentiuntur. Verũtamen vt multa nõ colligam, & hoc
vnum cõmemorem, quod eodem loco Apoſtolus con- Roma.9.
ſequenter dicit, Non poteſt autẽ excidere verbum dei:
non enim omnes qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: neque
qui ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij, ſed in Iſaac voca-
bitur tibi ſemen: hoc eſt, non hi qui filij carnis, hi filij
dei, ſed filij promiſsionis deputãtur in ſemen. Quid ad
hæc reſponſuri ſunt, cũ aperte alio loco de hoc ſemine
ad Abraham dicatur, In ſemine tuo benedicentur om- Gene.26.
nes gentes terræ? Nã ſi eo tempore hinc diſputaremus,
quo tempore hoc exponebat Apoſtolus dicẽs, Abrahæ Galat.3.
dictę ſunt promiſsiones & ſemini eius, non dicit & ſe-
minibus, tanquam in multis, ſed tãquam in vno, & ſe-
mini tuo, quod eſt Chriſtus: fortaſſe aliquis non tã im-
pudenter nollet hoc credere antequam videret omnes
gentes credere in Chriſtum, qui prædicatur ex ſemine
Abraham. Nũc vero cum hoc impleri videamus, quod
tanto ante prænunciatum legimus, cum omnes gentes
iam benedicantur in ſemine Abrahæ, cui dictum eſt
ante annorum milia, In ſemine tuo benedicentur om-
nes gentes: quis tam pertinaciter inſaniat, vt vel alium
Chriſtum, qui non ſit ex ſemine Abrahæ, conetur in- F
ducere: vel de iſto vero Chriſto prophetias Hebræas,
cuius gentis pater eſt Abraham, nihil exiſtimet prænũ-
ciaſſe? Quis autem poteſt, non dico vna breui reſpõ- Cap.VII.
ſione, quales in hoc opere habere coarctamur, ſed quo-
libet ingenti volumine omnia commemorare præco-
nia Prophetarum Hebræorum, de domino & ſaluato-
re noſtro Ieſu Chriſto? quandoquidem omnia quæ illis
cõtinentur libris, vel de ipſo dicta ſunt, vel propter ip-
ſum: ſed propter exercitationẽ quęrentis, & delectatio-
nem inueniẽtis, multo plura ibi per allegorias & ænig-
mata, partim verbis ſolis inſinuantur, partim etiam fa-
cta narrantur. Veruntamen niſi aliqua ibi manifeſta eſ-
ſent, nõ cõprehenderetur ſenſus quo etiã obſcura cla-
reſcerent: quanquã & ex illis quæ figuris inuoluta ſunt,
ſi quædam velut ſub vno aſpectu quaſi contexta ponã-
tur, ita coniungunt in cõteſtatione Chriſti voces ſuas,
vt cuiuſuis obtuſi ſurditas erubeſcat. Sex diebus in Cap.VIII.
Geneſi cõſummauit deus omnia opera ſua, & ſeptimo
requieuit. Sex ætatibus humanũ genus hoc ſeculo per
ſucceſsiones temporũ dei opera inſigniunt: quarũ pri-
ma eſt ab Adam vſque ad Noe, ſecũda à Noe vſque ad

G Abraham, tertia ab Abraham vſque ad Dauid, quarta à Dauid vſq; ad trãſmigrationem in Babyloniam, quinta inde vſque ad humilem aduẽtum domini noſtri Ieſu Chriſti: ſexta, quæ nunc agitur, donec excelſus veniat ad iudicium: ſeptima vero intelligitur in requie ſan- *Lucæ.16.* ctorum, nõ in hac vita, ſed in alia, vbi vidit requieſcentem pauperem diues ille, cum apud inferos torqueretur: vbi non fit veſpera, quia nullus ibi rerum defectus *Gene.1.* eſt. Sexto die in Geneſi formatur homo ad imaginem dei, ſexta ætate ſeculi manifeſtatur reformatio noſtra *Coloſſ.3.* in nouitate mẽtis, ſecundum imaginem eius qui crea- *Gene.2.* uit nos, ſicut dicit Apoſtolus. Fit viro dormiẽti cõiunx de latere, fit Chriſto moriente Eccleſia de ſacramento ſanguinis, qui de latere mortui profluxit. Vocatur Eua vita & mater viuorum, quæ de viri ſui latere facta eſt. *Ioan.6.* Et dicit dominus in Euangelio, Si quis non manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meũ, nõ habebit in ſe vitam. Et omnia quæ illic intelligũtur enucleate minutatimq; tractanda, Chriſtum & Eccleſiam præloquuntur, ſiue in bonis Chriſtianis, ſiue in malis. *Roma.5.* Neque enim fruſtra dixit Apoſtolus, Adam qui eſt for- *Ephe.5.* ma futuri: & illud, Relinquet homo patrem & matrẽ, *Gene.2.* & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sa- H cramentũ, inquit, hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in eccleſia. Quis enim nõ agnoſcat Chriſtũ ** al. qui.* eo modo reliquiſſe patrẽ, quo * cum in forma dei eſſet, *Philip.2.* non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiẽs: reliquiſſe etiam matrem ſynagogam Iudæorum, veteri teſtamẽto carnaliter inhærentẽ, & adhæſiſſe vxori ſuæ ſanctæ eccleſiæ, vt pace noui teſtamẽti eſſent duo ĩ carne vna: quia cum ſit deus apud patrem, per quem facti ſumus, factus eſt per carnem particeps noſtri, vt illius capitis corpus *Cap.IX.* eſſe poſſemus. Sicut Cain ſacrificium ex terræ fru- *Gene.4.* ctibus reprobatur, Abel autem ſacrificium ex ouibus & earum adipe ſuſcipitur, ita noui teſtamenti fides ex innocentia gratiæ deum laudans, veteris teſtamẽti terrenis operibus anteponitur: quia etſi Iudæi ante recte illa fecerunt, in eo tamẽ infidelitatis rei ſunt, quia Chriſto veniente iam tempus noui teſtamenti à tempore veteris teſtamenti non diſtinxerunt. Dixit enim deus ad Cain, Si recte offeras, recte autem nõ diuidas, peccaſti. Qui ſi obtemperaſſet deo dicenti, Quieſce, ad te enim cõuerſio eius, & tu dominaberis illius: ad ſe conuertiſſet peccatum ſuum, ſibi hoc tribuens, & confitens deo: I ac ſi adiutus indulgẽtiæ gratia, ipſe peccato ſuo dominaretur: nõ illo ſibi dominante ſeruus peccati fratrem *De Ciuita. dei li.15.c. 7. in fine.* occideret innocentem. Sic & Iudæi, in quorum hæc figura gerebantur, ſi quieſcerent à ſua perturbatione, & tempus ſalutis per gratiam in peccatorum remiſsione *Matt.9.* agnoſcẽtes, audirent Chriſtum dicẽtem, Non eſt opus *Ioan.8.* ſanis medicus, ſed male habentibus: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiam: Et omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: Et ſi vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis: ad ſe conuertiſſent peccatum ſuum in confeſsione, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt, me- *Pſal.40.* dico dicẽtes, Ego dixi domine miſerere mei, ſana animam meam, quoniã peccaui tibi: Eidem peccato, quãdiu eſſet adhuc in eorũ mortali corpore, per ſpem gra- *Roma.10.* tiæ liberi dominarẽtur. Nunc autem ignorãtes dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis ſuis, non quieuerunt: & *Roma.6. & 9.* regnãte peccato in eorũ mortali corpore ad obediendum deſideriis eius, offenderunt in lapidem offenſionis, & exarſerunt odio aduerſus eũ, cuius opera videntes deo accepta eſſe, doluerunt, illo qui cæcus natus vi- K debat, ſibi dicente, Scimus quia peccatores deus nõ ex- *Ioan.9.* audit, ſed qui eum coluerit, & voluntatem eius fecerit, hunc exaudit. Tanquam hoc eis diceret, Super ſacrificium Cain non reſpicit, ſed ſuper ſacrificium Abel reſpicit. Itaq; occiditur Abel minor natu à fratre maiore *Gene.4.* natu. Occiditur Chriſtus caput populi minoris natu à *Mat.27.* populo Iudæorũ maiore natu. Ille in cãpo, iſte in Caluariæ loco. Interrogat deus Cain, non tanquã igna- *Cap.X.* rus eum à quo diſcat, ſed tanquã iudex reum quem puniat, vbi ſit frater eius. Reſpõdit ille neſcire ſe, nec eius *Gene.4.* ſe eſſe cuſtodem. Vſq; adhuc quid nobis reſpondẽt Iudæi, cum eos dei voce, hoc eſt, ſanctarum ſcripturarum voce interrogamus de Chriſto, niſi neſcire ſe Chriſtũ quem dicimus? Fallax enim Cain ignoratio, Iudæorum eſt falſa negatio. Eſſent autẽ quodam modo Chriſti cuſtodes, ſi Chriſtianam fidem accipere & cuſtodire voluiſſent. Nam qui cuſtodit in corde ſuo Chriſtum, non dicit quod Cain, Nunquid ego cuſtos ſum fratris mei? Dicit deus ad Cain, Quid feciſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in ſcripturis ſanctis vox diuina Iudæos. Habet enim magnam vocem Chriſti ſanguis in terra, cũ eo accepto ab omnibus gẽtibus reſpondetur, Amen. Hæc eſt clara vox ſanguinis, L quam ſanguis ipſe exprimit ex ore fidelium eodẽ ſanguine redemptorum. Dicit deus ad Cain, Et nunc *Cap.XI.* maledictus tu à terra, quę aperuit os ſuum accipere ſan- *Gene.4.* guinem fratris tui de manu tua, quoniã operaberis terram, & non adiiciet virtutẽ ſuam dare tibi. Gemens & tremens eris in terra. Non dixit, Maledicta terra: ſed, Maledictus tu à terra, quæ aperuit os ſuũ accipere ſanguinẽ fratris tui de manu tua. Maledictus eſt enim popul⁹ Iudaicus ĩfidelis à terra: id eſt ab eccleſia: quæ aperuit os ſuum in cõfeſsione peccatorũ accipere ſanguinem Chriſti, qui fuſus eſt in remiſsionem peccatorum, de manu peccatoris nolẽtis eſſe ſub gratia, ſed ſub lege, vt eſſet ab eccleſia maledictus: id eſt, vt eum intelligeret & oſtẽderet eccleſia maledictum, dicẽte Apoſtolo, Quicunque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto *Gala.3.* ſunt legis. Deinde cũ dixiſſet, Maledict⁹ tu à terra, quæ aperuit os ſuum accipere ſanguinem fratris tui de manu tua, non dixit, Quoniam operaberis eam: ſed ait, Quoniam operaberis terram, & non adiiciet virtutem ſuam dare tibi. Vnde neceſſe eſt eandem † terrã intelligere operari Cain, quæ aperuit os accipere ſanguinem fratris de manu eius: ſed ideo maledictus itelligitur ab hac terra, quoniã operatur terram, quę nõdum adiiciet virtutem ſuã dare illi: id eſt, ideo populum Iudæorum M maledictum agnoſcit & oſtendit eccleſia, quoniam occiſo Chriſto adhuc operatur terrenam circũciſionem, terrenum ſabbatum, terrenum azymum, terrenum Paſcha: quæ omnis terrena operatio habet occultã virtutem intelligẽdæ gratiæ Chriſti: quæ non datur Iudæis in impietate & infidelitate perſeuerantibus, quia nouo teſtamento reuelata eſt: Et nõ tranſeuntibus ad domi- *2.Cor.3.* num, nõ eis auferetur velamen, quod in lectione veteris teſtamẽti manet: quia in ſolo Chriſto euacuatur, nõ ipſa lectio veteris teſtamenti, quæ habet abſconditam virtutem, ſed velamen quo abſcõditur. Vnde Chriſto in cruce paſſo, velum templi cõſciſſum eſt, vt per Chri- *Matth.27.* ſti paſsionem reuelentur ſecreta ſacramentorum fidelibus, ad bibendum eius ſanguinem ore aperto in confeſsione trãſeuntibus. Propterea populus ille ſicut Cain adhuc operatur terrã, adhuc exercet operationem legis carnaliter, quę non ei dat virtutem ſuam, quia in ea

† al. Vnde non eſt neceſſe eandẽ &c.

non

A non intelligit gratiã Chriſti. Propterea & in ipſa terra quam Chriſtus portauit,id eſt,in ei° carne, ipſi operati *Roma.4.* ſunt ſalutẽ noſtram crucifigendo Chriſtũ,qui mortuus eſt propter delicta noſtra. Nec eis dedit eadẽ terra virtutẽ ſuam:quia non iuſtificati ſunt virtute reſurrectionis eius, qui reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã: *†in.* quia etſi crucifixus eſt ex infirmitate,ſed viuit ex† virtu- *1.Cor.13.* te dei, ſicut dicit Apoſtolus. Hæc ergo eſt virtus terræ illius,quã non oſtendit impiis & incredulis. Vnde nec reſurgens eis à quibus erat crucifixus,apparuit tãquam *Gene.4.* Cain operanti terrã:vt granum illud ſeminaretur,non oſtendens eadem terra fructum virtutis ſuæ: quoniam operaberis,inquit,terrã, & nõ adiiciet virtutẽ ſuã dare *Cap.XII.* tibi. Gemens & tremens eris in terra. Nunc ecce quis non videat,quis non agnoſcat in tota terra, quacumq; diſperſus eſt ille populus,quo modo gemat mœrore amiſsi regni,& tremat timore ſub innumerabilibus po- *Gene.4.* pulis Chriſtianis? Ideoq; reſpõdit Cain & dixit, Maior eſt cauſa mea, ſi eiicis me hodie à facie terræ, & à facie B tua abſcondar, & ero gemens & tremẽs ſuper terrã, & erit,omnis qui inuenerit me,occidet me. Vere inde gemit & tremit, ne regno etiam terreno perdito, iſta viſibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem cauſam q̃ illam,ꝙ ei terra non dat virtutem ſuam, ne ſpiritaliter moriatur. Carnaliter enim ſapit:& abſcõdi à facie dei, id eſt,iratum habere deum graue non putat,niſi ne inueniatur & occidatur. Carnaliter ſapit tanquã operans *Roma.8.* terrã,cuius virtutẽ nõ accipit. Sapere autem ſecundum carnem,mors eſt. Quam ille non intelligens,amiſſo regno gemit,& corporalem mortem tremit. Sed quid ei *Gene.4.* reſpondit deus? Non ſic, inquit. Omnis qui occiderit Cain,ſeptem vindictas exoluet:id eſt,nõ ſic quo modo dicis,nõ corporali morte interibit genus impium carnalium Iudæorũ. Quicũq; enim eos ita perdiderit,ſeptem vindictas exoluet:id eſt,auferet ab eis ſeptem vindictas,quibus alligati ſunt propter reatum occiſi Chriſti: vt hoc toto tẽpore quod ſeptenario dierũ numero voluitur,magis quia non interit gens Iudęa, ſatis appa- *Cap.XIII.* reat fidelibus Chriſtianis, quam ſubiectionem meruerint,qui ſuperbo regno dominum interfecerunt. *In expoſitioen Pſalmi.39.* Et poſuit dominus deus in Cain ſignum, ne eum occidat omnis qui inuenerit. Hoc reuera multum mirabile eſt, quẽadmodum omnes gẽtes,quæ à Romanis ſubiectæ† *† al.ſubiugata.* ſunt,in ritum Romanorũ ſacrorum tranſierint,eaq; ſa- C crilegia obſeruanda & celebranda ſuſceperint:gẽs autẽ Iudæa, ſiue ſub Paganis regibus, ſiue ſub Chriſtianis non amiſerit ſignum legis ſuæ, quo à cæteris gentibus populiſq; diſtinguitur, & omnis imperator vel rex qui eos in regno ſuo inuenit,cũ ipſo ſigno eos inuenit,nec occidit:id eſt,non efficit vt non ſint Iudęi certo quodã & proprio ſuæ obſeruationis ſigno à cęterarũ gentium communione diſcreti:niſi quicũq; eorum ad Chriſtum tranſierit, vt iam nõ inueniatur Cain, nec exeat à facie dei,nec habitet in terra Naid, quod dicitur interpretari commotio. Contra quod malũ,deus rogatur in Pſal- *Pſal.35. & 65.* mo, Ne dederis in motũ pedes meos, & manus peccatorũ non moueant me: & qui tribulant me,exultabunt *Pſal.12. & 15.* ſi motus fuero,& dominus à dextris eſt mihi ne cõmouear. & innumera talia,quod patiũtur omnes qui exeũt à facie dei,id eſt,à miſericordia dilectionis eius. Vnde *Pſal.29.* dicitur in quodã Pſalmo,Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in ęternum. Sed vide quid ſequitur,Domine in volũtate tua præſtitiſti decori meo virtutem, auertiſti autẽ faciẽ tuã à me,& factus ſum conturbatus. Vnde intelligitur omnẽ animam participatione lucis dei,non per ſeipſam eſſe pulchrã & decoram & virtute D pollẽtem. Quod & iſti Manichæi ſi cõſiderarent & intelligerent,non in tantam blaſphemiam caderent,putando ſe eſſe natura ſubſtãtiã dei. Sed ideo nõ poſſunt, quia non quieſcũt. Sabbatũ enim cordis nõ intelligũt: nã ſi quieſcerẽt,ſicut dictũ eſt ad Cain, peccatum ſuum ad ſe conuerterent,id eſt,ſibi tribuerent,non genti neſcio cui tenebrarũ, atq; ita per gratiã dei eidẽ peccato dominarentur. Nunc vero & ipſi & omnes qui diuerſis erroribus cõtumaces reſiſtẽdo veritati exeũt à facie dei ſicut Cain,ſicut Iudęi perditi,habitãt in terra cõmotionis,id eſt,in perturbatione carnali,cõtra iucunditatem dei,hoc eſt,cõtra Edẽ,quod interpretatur epulatio,vbi eſt plantatus paradiſus. Iam cętera pauca de multis breuiterq; perſtringã, ne propoſitũ operis huius & reſpõſionis meæ,nimia longitudine ſermonis impediam.

Quem enim non moueat ad quęrendũ & intelligẽ- *Ca. XIIII.* dum Chriſtum in illis libris,vt ea omittam,quę quamuis tãto ſuauius contẽplãtur,quãto ex abditioribus locis enucleantur, tamen exigunt prolixitatem diſſerta- E tionis, quia pluribus atteſtationibus indigẽt. Vt omittam ergo talia,quem non moueant ad ſalubrẽ fidem,ꝙ Enoch ſeptimus ab Adam deo placuit, & trãſlatus eſt: *Gene.5.* & ſeptima requies prædicatur,ad quam trãsfertur omnis qui tanquam ſexto die ſexta ætate ſeculi Chriſti ad- *Gene.6.* uentu formatur? Quòd Noë cum ſuis per aquam & lignum liberatur,ſicut familia Chriſti per baptiſmũ crucis paſſione ſignatur. Quòd de lignis quadratis eadem arca fabricatur, ſicut Eccleſia de ſanctis conſtruitur,ad *2.Timo.2.* omne opus bonum ſemper paratis. Quadratum enim *De ci.dei. li.15 c.26.* quacũq; verteris firmiter ſtat. Quòd ſexies longa ad latitudinem ſuam, & decies ad altitudinẽ ſuam, humani corporis inſtar oſtẽdit,quia in corpore humano Chriſtus apparuit. Quòd cubitis quinquaginta latitudo eius *Gene.6.* expãditur,ſicut dicit Apoſtolus, Cor noſtrũ dilatatum *2.Cor.6.* eſt. Vnde? niſi charitate ſpiritali, propter quod ipſe itẽ dicit,Charitas dei diffuſa eſt in cordib° noſtris per ſpi- *Roma. 5.* ritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Quinquageſimo enim *Acto.2.* die poſt reſurrectionẽ ſuam Chriſtus ſanctũ ſpiritum miſit,quo corda credentium dilatauit. Quòd trecentis cubitis longa eſt,vt ſexies quinquaginta compleantur, ſicut ſex ætatibus omne huius ſeculi tempus extẽditur, in quibus omnibus Chriſtus nunquam deſtitit prædi- F cari, in quinta per Prophetiam prænunciatus: in ſexta per Euangeliũ diffamatus. Quòd eius altitudo triginta cubitis ſurgit, quem numerum decies habet in trecẽtis cubitis lõgitudo,quia Chriſtus eſt altitudo noſtra, qui triginta annorũ ætatẽ gerens,doctrinã Euangelicã cõ- *Matth.5.* ſecrauit,conteſtans legẽ non ſe veniſſe ſoluere,ſed im- *Exo.14.* plere. Legis autẽ cor in decẽ præceptis agnoſcitur. Vnde decies tricenis arcę lõgitudo perficitur,vnde & ipſe Noë ab Adam decimus computatur. Quòd bitumine *Gene.5.* glutinantur arcę ligna intrinſecus & extrinſecus, vt in compage vnitatis ſignificetur tolerantia charitatis, ne ſcandalis eccleſiam tentantibus,ſiue ab eis qui intus,ſiue ab eis qui foris ſunt, cedat fraterna iunctura, & ſoluatur vinculum pacis. Eſt enim bitumen feruentiſsimũ & violentiſsimum gluten, ſignificãs dilectionis ardorem, in magna fortitudine † ad tenendum ſocietatem *†al.vi magna fortitudinis.* ſpiritalem omnia tolerantem. Quòd cuncta animalium genera in arca claudũtur, ſicut omnes gẽtes quas *Cap.XV.* etiam Petro demonſtratus diſcus ille ſignificat, eccle- *Acto.10.* ſia continet. Quòd & munda & immunda ibi ſunt animalia,ſicut in eccleſię ſacramentis & boni & mali ver- *Gene.7.* ſantur. Quòd ſeptena ſunt mũda,& bina immunda,nõ

G quia panciores ſunt mali q̃ boni, ſed quia boni ſeruãnt *Eſa. 11.* vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Sanctum autem ſpiritum diuina ſcriptura in ſeptiformi operatione commẽdat, ſapiẽtiæ & intellectus, cõſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis, & timoris dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dierum ad aduẽtum ſancti ſpiritus pertinens, in ſepties ſeptenis, qui fiunt quadragintanouem vno addito conſummatur, propter quod dictum eſt, *Ephe. 4.* Studentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad ſchiſmata faciles, & quodã modo diuiſibiles oſtẽduntur. Quòd ipſe Noë cũ ſuis octauus enumeratur, quia in Chriſto ſpes reſurre- *Marci. 16.* ctionis noſtrę apparuit, qui octauo die, id eſt, poſt ſabbati ſeptimum primo à mortuis reſurrexit. Qui dies à paſsione tertius, in numero autẽ dierum, qui per omne *Cap. XVI.* tẽpus voluuntur, & octauus & primus eſt. *Gene 6.* Quòd arca collecta ad vnum cubitum deſuper cõſummatur, ſicut Eccleſia corpus Chriſti in vnitatem collecta ſublima- *Matth. 12.* tur, & perficitur. Vnde dicit in Euãgelio, Qui mecũ nõ colligit, ſpargit. Quòd aditus ei fit à latere, nemo quip- H pe intrat in Eccleſiã, niſi per ſacramentum remiſsionis peccatorũ: hoc autẽ de Chriſti latere aperto manauit. *Ioan. 19.* Quòd inferiora arcæ bicamerata, & tricamerata con- *Gene. 6.* ſtruuntur, ſicut ex omnibus gentibus, vel bipartitã multitudinẽ congregat eccleſia propter circuncisionem & præputiũ: vel tripartitã propter tres filios Noë, quorũ progenie repletus eſt orbis. Et ideo arcæ inferiora iſta dicta ſunt, quia in hac terrena vita eſt diuerſitas gẽtiũ, in ſummo autẽ omnes in vnũ cõſummamur. Et non eſt *Coloſ. 3.* iſta varietas, quia omnia & in omnibus Chriſtus eſt, tãquã nos vno cubito deſuper cœleſti vnitate cõſummãs.

Cap. XVII. Quòd poſt ſeptem dies ex quo ingreſſus eſt Noë in arcam, factum eſt diluuium, quia ſpe futurę quietis, quę ſeptimo die ſignificata eſt, baptizamur. Quòd pręter arcam omnis caro quam terra ſuſtentabat, diluuio conſummata eſt: quia pręter Eccleſię ſocietatem, aqua baptiſmi quãuis eadem ſit, non ſolum non valet ad ſalutẽ, *Gene. 7.* ſed valet potius ad perniciẽ. Quòd quadraginta dieb⁹ & quadraginta noctibus pluit: quia omnis reat⁹ peccatorum, qui decem præceptis legis admittitur per vniuerſum orbẽ terrarũ, qui quatuor partibus continetur. I Decem quippe quater ducta, quadraginta fiũt, ſiue ille reatus quod ad dies pertinet, ex rerũ proſperitate: ſiue quod ad noctes, ex rerũ aduerſitate cõtractus ſit, ſacra- *Ca. XVIII.* mento baptiſmi cœleſtis abluitur. Quòd Noë quin- *Ge. 6. & 7.* gentorũ erat annorum cum ei locutus eſt dominus vt arcam ſibi faceret, & ſexcentos agebat annos cum in eã eſſet ingreſſus, vnde intelligitur per centum annos arca fabricata, quid aliud hic videntur cẽtum anni ſignificare, niſi ætates ſingulas ſeculi? Vnde iſta ſexta ætas, quæ cõpletis quingentis vſq; ad ſexcentos ſignificatur, in manifeſtatione euangelica Eccleſiã cõſtruit: & ideo qui ſibi ad vitam cõſulit, ſit velut quadratum lignũ, paratum ad omne opus bonum, & intret in fabricam ſanctã: quia & ſecundus menſis anni ſexcenteſimi, quo intrat Noë in arcam, eandẽ ſenariam ætatem ſignificat. Duo enim menſes ſexagenario numero concludũtur, à ſenario autẽ numero & ſexaginta cognominãtur, & ſexcenti & ſex milia & ſexaginta milia & ſexcenta milia & ſexcẽties, & quicquid deinceps ĩ maioribus ſummis per eundẽ articulũ numerus in infinita incrementa conſurgit.

Cap. XIX. Et q̃ viceſimus & ſeptimus dies menſis commemoratur, ad eiuſdem quadraturæ ſignificationem pertinet, quæ iam in quadratis lignis expoſita eſt. Sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonũ paratos: id eſt, quodã modo cõquadratos trinitas perficit: in K memoria qua deũ recolimus: in intelligentia qua cognoſcimus: in volũtate qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, fiunt vigintiſeptẽ, qui eſt numeri ternarij quadratus. Quòd ſeptimo menſe arca ſedit, hoc eſt requie- *Gene. 8.* uit, ad illã ſeptimã requiẽ ſignificatio recurrit. Et quia perfecti requieſcunt, ibi quoq; illius quadraturę numerus iteratur. nam viceſima ſeptima die ſecundi menſis cõmendatum eſt hoc ſacramentũ, & rurſus viceſima & ſeptima die ſeptimi menſis, eadẽ cõmẽdatio cõfirmata eſt cum arca requieuit. quod enim promittitur in ſpe, hoc exhibetur in re. Porrò quia ipſa ſeptima requies cũ octaua reſurrectiõe cõiũgitur: neq; enim reddito corpore finitur requies, quæ poſt hanc vitam excipit ſanctos, ſed potius totum hominem non ad ſpem, ſed iam rem ipſam, omni ex parte, & ſpiritus & corporis perfecta immortalitatis ſalute renouatũ, in æternæ vitæ munus aſſumit. Quia ergo ſeptima requies cum octaua reſurrectione coniungitur, & hoc in ſacramẽto regenerationis noſtrę, id eſt, in baptiſmo, altum profundumq; L myſteriũ eſt. Quindecim cubitis ſupercreuit aqua exce- *Gene. 7.* dẽs altitudinẽ mõtiũ: id eſt, hoc ſacramẽtũ tranſcendit omnẽ ſapiẽtiã ſuperborũ. Septẽ quippe & octo cõiũcti quindecim fiũt. Et quia ſeptuaginta à ſeptẽ, & octoginta ab octo denominãtur, cõiũcto vtroq; numero cẽtũ quinquaginta diebus exaltata eſt aqua, eandem cõmẽdans nobis atq; confirmans altitudinẽ baptiſmi in cõſecrando nouo homine ad tenendã quietis & reſurrectionis fidem.

Cap. XX. Quòd poſt dies quadraginta emiſſus *Gene. 8.* coruus, non eſt reuerſus, aut aquis vtiq; interceptus, aut *Super Ioã. Tract. 6.* aliquo ſupernatante cadauere illectus: ſignificat homines in immunditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quę foris ſunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos pręter arcam, id eſt, pręter eccleſiã baptiſmus occidit, ſeduci & teneri. Quòd colum- *Gene. 8.* ba [emiſſa] nõ inuẽta requie reuerſa eſt, oſtẽdit per nouum teſtamentũ requiẽ ſanctis in hoc mundo non eſſe promiſſam: poſt quadraginta enim dies emiſſa eſt, qui numerus vitam quæ in hoc mundo agitur ſignificat. Deniq; poſt ſeptẽ dies dimiſſa, propter illã ſeptenariã operationẽ ſpiritalẽ, oliuę fructuoſum ſurculũ retulit: quo ſignificaret nõnullos etiã extra eccleſiã baptizatos ſi eis pinguedo nõ defuerit charitatis, poſteriore tẽpore M quaſi veſpere, in ore columbę tãquã in oſculo pacis, ad vnitatis ſocietatẽ poſſe perduci. Quòd poſt alios ſeptẽ dies dimiſſa, reuerſa nõ eſt, ſignificat finẽ ſeculi, quãdo erit ſanctorum requies: non adhuc in ſacramento ſpei, quo in hoc tẽpore cõſociatur eccleſia, quandiu bibitur quod de Chriſti latere manauit: ſed iam in ipſa perfectione ſalutis ęternę, cũ traditur regnum deo & patri, *1. Cor. 15.* vt in illa perſpicua cõtemplatione incommutabilis veritatis, nullis myſteriis corporalibus egeamus.

Cap. XXI. Nimis longum eſt, vt vel tam breuiter quàm hæc cucurri, cũcta contingam, cur ſexcenteſimo & vno anno vitæ *Gene. 8.* Noë, id eſt, peractis ſexcentis annis aperitur arcę tectũ, & tanquam reuelatur quod erat abſcõditum ſacramẽtum. Cur viceſima ſeptima die ſecundi menſis dicitur ſiccaſſe terram, tanquam finita eſſet iam baptizãdi neceſsitas in numero dierũ quinquageſimo & ſeptimo. Ipſe eſt enim dies ſecundi menſis viceſimus ſeptimus, qui numerus ex illa coniunctione ſpiritus & corporis, ſepties octonos habet, vno addito ꝑpter vnitatis vinculum. Cur de arca cõiuncti exeãt, qui diſiuncti intra- *Gene. 7.* uerant: ſic enim dictum erat, quòd intrauerit in arcam Noë, & filij eius, & vxor eius, & vxores filiorum eius.

Seorſum

A Seorſum viri,ſeorſum fœminæ commemoratæ ſunt.In
Gala.5. hoc enim tempore huius ſacramenti, caro concupiſcit
aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem. Exeunt
Gene.11. autem Noë & vxor eius, & filij eius, & vxores filiorum
eius, nunc coniunctè cõmemorati maſculi & fœminæ:
quia in fine ſeculi atq; in reſurrectione iuſtorum,omni-
moda & perfecta pace ſpiritui corpus adhærebit, nulla
mortalitatis indigentia vel concupiſcentia reſiſtente.
Cur animalia quamuis & munda & immunda in arca
fuerint, tamen poſt egreſſum de arca nõ offerũtur deo
Cap.XXII. in ſacrificio niſi munda? Quid deinde ſibi velit deo
Gene.9. loquente ad Noë, & tanquam rurſus ab exordio, quia
multis modis eadem ſignificari oportebat,figuram Ec-
cleſiæ commendante, ꝙ progenies eius benedicitur ad
implendam terram, ꝙ dantur eis in eſcam cuncta ani-
Acto.10. malia:ſicut in illo diſco Petro dicitur,Macta & mãdu-
Gene.9. ca.Quòd eiecto ſanguine iubentur manducare,ne vita
priſtina quaſi ſuffocata in cõſciẽtia teneatur,ſed habeat
tanquã effuſionem per confeſsionem. Quòd teſtamen-
B tum poſuit deus inter ſe & homines, atq; omnem ani-
mam viuam,ne perdat eam diluuio,arcum qui apparet
in nubibus,qui nunquam niſi de ſole reſplendet: illi e-
nim non pereunt diluuio ſeparati ab Eccleſia, qui in
Prophetis, & in omnibus diuinis ſcripturis tãquam in
dei nubibus agnoſcunt Chriſti gloriam, non quærunt
ſuam. Verum ne adoratores huius ſolis amplius tume-
Apoca.5. ſcant,ſciant ita ſignificari Chriſtum aliquando per ſo-
Ephe.2. lem,ſicut per leonem,per agnum, per lapidem cuiuſdã
Cap.XXIII ſimilitudinis cauſa,non proprietatis ſubſtantia. Iam
Gene.9. vero illud, quod de vinea quam plantauit, inebriatus
Noe, nudatus eſt in domo ſua, cui non appareat Chri-
ſtus paſſus in gente ſua? Tunc enim nudata eſt morta-
1.Cor.1. litas carnis eius, Iudęis ſcandalum, gentibus ſtultitia:
ipſis autem [vocatis] Iudæis & gentibus tanquã Sem &
Iaphet,dei virtus& dei ſapientia:quia quod ſtultum eſt
dei,ſapientius eſt ꝙ homines:& quod infirmum eſt dei,
fortius eſt ꝙ homines.Proinde in duob⁹ filiis, maximo
& minimo, duo populi figurati, vnam veſtem à tergo
portantes,ſacramentum ſcilicet iam prǽteritæ atq; trãſ-
actæ dominicæ paſsionis,nuditatem patris neq; intuẽ-
tur, quia in Chriſti necem non conſentiunt, & tamen
C honorant velamento, tanquam ſcientes vnde ſint na-
ti.Medius autem filius,id eſt,populus Iudæorum, ideo
Gene.9. medi⁹,quia nec primatũ apoſtolorũ tenuit, nec vltim⁹
in gẽtibus credidit,vidit nuditatem patris,quia cõſen-
ſit in necẽ Chriſti,& nunciauit foras fratribus.Per eum
quippe manifeſtatum eſt,& quodã modo publicatum,
quod erat in prophetia ſecretũ, ideoq; fit ſeruus fratrũ
ſuorum.Quid eſt enim aliud hodieq; gẽs ipſa,niſi quę-
dam ſcriniaria Chriſtianorũ,baiulãs legem & Prophe-
tas ad teſtimonium aſſertionis eccleſię,vt nos honore-
mus per ſacramentum, quod nunciat illa per literam?
Ca.XXIIII Quem autem non excitet, quem non vel informet,
vel confirmet in fide, quòd ita benedicuntur duo illi,
qui nuditatem patris honorauerunt,quanuis auerſi,ve-
lut quibus factum ſceleratæ vineę diſplicuerit:Benedi-
Gene.9. ctus,inquit, dominus deus Sem. Quamquam enim ſit
deus omnium gentium, quodam modo tamẽ proprio
vocabulo,& in ipſis iam gẽtibus dicitur deus Iſrael. Et
vnde hoc factum eſt, niſi ex benedictiõe Iaphet:In po-
pulo enim gentium totum orbem terrarum occupauit
eccleſia.Hoc prorſus hoc prænunciabatur cum dicere-
† al.Latificet. tur:Lætificet † deus Iaphet,& habitet in domibus Sem.
Videte Manichæi, videte, ecce in conſpectu veſtro eſt
orbis terrarum:hoc ſtupetis,hoc doletis in populis no-
ſtris,quia lætificat† deus Iaphet:videte ſi non habitet in D
domibus Sem,id eſt,in eccleſiis,quas filij Prophetarum *† latificat.*
Apoſtoli conſtruxerunt. Audite quid dicat Paulus iam
fidelibus gentibus, Qui eratis, inquit, illo in tempore *Ephe.2.*
ſine Chriſto, alienati à ſocietate Iſrael,& peregrini te-
ſtamentorũ, & promiſsionis ſpem non habentes, & ſi-
ne deo in hoc mundo. Per hæc verba oſtenditur quòd
nondum habitabat Iaphet in domibus Sem. Sed pau-
lopoſt quemadmodum concludat aduertite. Igitur iã,
inquit, non eſtis peregrini & inquilini, ſed eſtis ciues
ſanctorum, & domeſtici dei, ſuperædificati ſuper fun-
damentum Apoſtolorum & Prophetarũ, ipſo ſummo
angulari lapide exiſtente Chriſto Ieſu.Ecce quo modo
dilatatur Iaphet, & habitat in domibus Sem: & tamen
epiſtolas Apoſtolorum, quibus hæc omnia conteſtan-
tur,tenetis,legitis, prædicatis. Vbi & voſipſos deputa-
uerim,niſi in illa maledicta medietate,cui non eſt lapis
angularis Chriſtus? quia nec in illo pariete vos agno-
ſcimus, qui ex circumciſione credidit in Chriſtũ, vnde
erant & Apoſtoli: nec in iſto qui eſt ex præputio, vnde
ſunt omnes ex cæteris gentibus in eandẽ vnitatẽ fidei, E
tanquã in pace anguli concurrentes:ſed & omnes, qui
quoſlibet noſtri canonis libros accipiunt & legunt,vbi
Chriſtus mortaliter natus & paſſus oſtenditur: nec ta-
men eãdẽ mortalitatẽ in paſsione nudatã, conſociato
vnitatis ſacramento honorifice velãt, ſed ſine ſcientia
pietatis & charitatis nunciant illud, vnde omnes nati
ſumus:quãuis inter ſe diſſentiant & Iudæi ab hæreticis,
& ipſi hæretici alij ab aliis:vna tamẽ conditione ſerui-
tutis vel ad aliquã atteſtationem, vel ad aliquã proba-
tionẽ vtiles ſunt Eccleſiæ. Nam & de hæreticis dictum
eſt,Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiãt inter *1.Cor.11.*
vos.Ite nunc, & obiectate calũnias veteribus literis ſa- *1.Retr.c.7.*
cris, hoc agite ſerui Cham, ite quibus viluit nudata ca-
ro, ex qua nati eſtis: neq; enim eſſet vnde vos quoquo
modo Chriſtianos appellare poſſetis, niſi Chriſtus ſic
vt à Prophetis prænunciatus eſt, veniſſet in mundũ,bi-
biſſet de vinea ſua calicẽ illum,qui tranſire non potuit,
dormiſſet in paſsione ſua, tanquã in ebrietate ſtultitiæ,
quæ ſapiẽtior eſt hominibus:atq; ita nudaretur morta-
lis carnis infirmitas per occultũ Dei conſilium fortior
hominibus: quam niſi dei verbum ſuſcepiſſet, nomen F
omnino Chriſtianũ,quo & vos gloriamini, nõ eſſet in
terris.Verũ hoc agite,irridenter prodite,quod nos re-
uerenter honoremus:vtatur vobis eccleſia tanquã ſub-
diuis ſibi,vt probati manifeſti fiant in ea.Vſqueadeo ni-
hil,quod vel habitura vel paſſura erat,Prophetę illi ta-
cuerunt,vt & vos ibi locis veſtris inueniamus in vani-
tate pernicioſa ad reprobos capiẽdos, vtiles autem ad
probatos manifeſtandos, Chriſtũ ab Iſraelitis Prophe-
tis non eſſe prędictum,cui prædicendo omnes illæ pa-
ginę vigilant,ſi eas perſcrutari pietate,ꝙ exagitare leui-
tate malletis. Quis alius in Abrahã exit de terra ſua, *Cap.XXV.*
& de cognatione ſua, vt apud exteros ditetur & locu- *Gene.12.*
pletetur,niſi qui relicta terra & cognatione Iudeorum,
vnde ſecundum carnem natus eſt,apud gentes ita prę-
pollet & prævalet,vt videmus:Quis alius in Iſaac lignũ *Gene.22.*
ſibi portabat ad victimã,niſi qui crucem ſibi ad paſsio-
nem ipſe portabat:Quis alius aries immolandus in ve-
pre cornib⁹ adhęrebat,niſi qui crucis patibulo pro no-
bis offerendus affigebatur? Quis alius in angelo cum *Ca.XXVI.*
Iacob luctatus, eum ſibi prævalentem, quaſi fortiorem *Gene.32.*
infirmior, victuſq; victorem partim benedicit, partim
latitudinem femoris eius claudam reddit, niſi qui præ-
ualere aduerſus ſe paſſus populum Iſrael, quoſdam qui

G crediderunt, benedixit in eis? Latitudo autem femoris
Gene.28. Iacob, in multitudine carnalis populi claudicauit. Quis
alius lapis poſitus ad caput Iacob, vt nominatim quo-
dam modo exprimeretur etiam vnctus, niſi caput viri
Chriſtus? Quis enim Chriſtũ neſcit ab vnctione appel-
lari? Qui etiã hoc ipſum in euangelio commemorans,
Ioan.1. & ſe figuratũ apertiſsime teſtificãs, cum quendam Na-
thanaëlem dixiſſet vere Iſraëlitam, in quo dolus non
eſſet: & cum ille tanquam lapidem illum habens ad ca-
put, confeſſus eum eſſet filiũ dei, & regẽ Iſraël, iſta con-
feſsione quodammodo vngens lapidem, id eſt, ipſum
eſſe confitens Chriſtum, ibi opportune dominus etiam
illud cõmemorauit, quod tunc vidit Iacob, qui per be-
Vbi ſupra. nedictionem appellatus eſt Iſraël. Amẽ dico vobis, in-
quit, videbitis cœlum apertum, & angelos dei aſcẽden-
Geneſ.28. tes & deſcendẽtes ſuper filiũ hominis. Hoc enim Iſraël
viderat, cum illum lapidem ad caput habebat, à terra
in cœlũ ſcalas, per quas aſcendebãt & deſcendebãt an-
geli dei. In quibus ſignificati ſunt euangeliſtæ prędica-
tores Chriſti: aſcendentes vtiq;, cum ad intelligendam
eius ſupereminentiſsimã diuinitatem excedũt vniuer-
H ſam creaturam, vt eum inueniant in principio Deum
Ioan.1. apud deum, per quem facta ſunt omnia. deſcendentes
Galat.4. autem, vt eum inueniãt factum ex muliere, factum ſub
lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. In illo enim
Gene.28. ſcalæ à terra vſq; ad cœlum, à carne vſq; ad ſpiritũ: quia
in illo carnales proficiendo velut aſcẽdendo ſpirituales
fiunt, ad quos lacte nutriẽdos, etiã ipſi ſpirituales deſcẽ-
1.Cor.3. dunt quodã modo, cum eis nõ poſſunt loqui quaſi ſpi-
ritualibus, ſed quaſi carnalibus. Sic & aſcendit & deſcẽ-
ditur ſuper filium hominis: filius enim hominis ſurſum
in capite noſtro, quod eſt ipſe Saluator: & filius homi-
nis deorſum in corpore ſuo, quod eſt eccleſia. Ipſum &
Ioan.14. ſcalas intelligimus, quia ipſe dixit, Ego ſum via. Ad ip-
ſum ergo aſcẽditur, vt in excelſis intelligatur: & ad ip-
ſum deſcenditur, vt in mẽbris ſuis paruuli nutriantur.
Et per illum aſcenditur & deſcenditur. exemplũ quip-
pe eius ſequẽtes prædicatores eius, non ſolum ſe erigũt
* al. ſpectẽt. vt eum ſublimiter expectent*, ſed etiam humiliant, vt
eũ temperanter annuncient. Videte Apoſtolũ aſcendẽ-
tem, Siue, inquit, mente exceſsimus, deo. Videte & de-
1.Cor.5. ſcendẽtem, Siue, inquit, temperantes ſumus, vobis. Di-
I cat & per quẽ aſcẽderit & deſcenderit. Charitas enim,
inquit, Chriſti cõpellit nos iudicantes hoc, quoniam ſi
vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt:
& pro omnibus mortuus eſt, vt qui viuunt, iam non ſi-
bi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.

Ca.XXVII Hęc in ſcripturis ſanctis ſancta ſpectacula quem nõ
2.Timo.4. delectant, ſanam doctrinam non ſuſtinens, ad fabulas
conuertitur. Et illæ quidem fabulæ animas in qualibet
corporis ętate pueriles, varia quadam delectatione ſo-
licitant. Sed nos iã corpus Chriſti, agnoſcamus in Pſal-
Pſal.118. mo vocem noſtram, & dicamus ei, Narrauerunt mihi
iniuſti delectationes, ſed nõ ſicut lex tua domine. Chri-
ſtus mihi vbiq; illorũ librorũ, vbiq; illarum ſcripturarũ
peragrãti & anhelanti, in ſudore illo damnationis hu-
manæ, ſiue ex aperto, ſiue ex occulto occurrit & reficit:
ipſe mihi & ex nõnulla difficultate inuẽtionis ſuæ deſi-
deriũ inflammat, quo id quod inuenero, auide ſorbeã,
Caput medullisq; recondiam ſalubriter teneam. Ipſe mi-
XXVIII. hi in Ioſeph innuit, qui perſequentibus & vendentibus
Gene.37. fratribus in Aegypto poſt labores honoratur. Didici-
& 41. mus enim labores Chriſti in orbe gentiũ, quem ſignifi-
cabat Aegyptus, per varias paſsiones martyrum: & nũc
videmus honore Chriſti in eodem orbe terrarum, ero-
gatione frumẽti ſui ſibi omnia ſubingãtis. Ipſe mihi in- K
nuit in virga Moyſi, quæ in terra ſerpens effecta, eius Exodi.4.
mortẽ figurauit à ſerpente venientẽ: ſed quod apprehẽ-
ſa cauda [eius rurſus virga redditur,] ſignificat poſteri*
peractis iã omnibus in fine actionis, ad id quod fuerat
reſurgendo reuertitur, vbi per vitæ reparationẽ morte
cõſumpta, nihil ſerpẽtis apparet. Nos quoq; corpus eius
in eadẽ mortalitate per lubrica temporum voluimur:
ſed fine nouiſsimo velut cauda ſeculi, per manũ, id eſt,
per poteſtatem iudicij ne vltra prolabatur, apprehenſa
reparabimur, & nouiſsima inimica morte deſtructa, re- 1.Cor.15.
ſurgentes in dextera dei, virga regni erimus. Iam de Ca.XXIX.
exitu Iſraël ex Aegypto, non ego, ſed Apoſtolus loqui-
tur, Nolo autẽ vos ignorare fratres, quia patres noſtri 1.Cor.10.
omnes ſub nube fuerũt, & omnes per mare tranſierũt,
& omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari:
& omnes eandẽ eſcam ſpiritalẽ manducauerũt, & om-
nes eũdẽ potũ ſpiritalẽ biberũt. Bibebãt enim de ſpiri-
tali cõſequẽte eos petra: petra autẽ erat Chriſtus. Expo-
nendo vnũ, in cętera introduxit intellectũ. Si enim pe- L
tra Chriſtus propter firmitatem, cur nõ & mãna Chri- Ioan.6.
ſtus, tanquã panis viuus, qui de cœlo deſcẽdit? Quo ve-
re qui veſcũtur, ſpiritaliter viuũt. Nã illi veterẽ figurã
carnaliter accipientes, mortui ſunt. Sed cum dicit Apo
ſtolus, Eundẽ cibũ ſpiritalẽ manducauerunt: oſtendit
& illud ſpiritaliter intelligi in Chriſto, ſicut & potũ cur
ſpiritalẽ dixiſſet, aperuit cũ ſubiunxit, Petra autem erat
Chriſtus. Quo aperto cuncta fulſerunt. Cur ergo non
& nubes Chriſtus & colũna, quia rectus & firmus, & ful Exodi.14.
ciens infirmitatẽ noſtrã: per noctẽ lucens, per diem nõ
lucens: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci Ioan.9.
fiant? Nubes & mare rubrũ, baptiſmus vtiq; Chriſti ſan-
guine conſecratus: hoſtes ſequentes à tergo moriuntur
peccata præterita. Ducitur populus per deſertũ, ba- Cap.XXX.
ptizati omnes, nõdum perfruentes promiſſa patria, ſed
quod nõ vident, ſperando, & per patientiã expectãdo, Exodi.15.
tanquã in deſerto ſunt. Et illic laborioſæ & periculoſæ Roma.8.
tentationes, ne reuertãtur corde in Aegyptum: nec ibi
tamen Chriſtus deſerit. nam & illa columna non rece-
dit: & amaræ aquæ ligno dulceſcunt, quoniam inimici Exod.15.
populi ſigno crucis Chriſti honorificato manſueſcũt:
& duodecim fontes, ſeptuaginta palmæ arbores irri-
gantes, Apoſtolicam gratiam præfigurant, populos in
ſeptenario numero decuplato rigantẽ, vt per ſeptifor- M
me ſpiritus donum legis decalogus impleatur: & hoſtis Exod.17.
intercludere molitus viã, extẽſis Moyſi manibus ſigno Num.21.
crucis dominicæ ſuperatur: & morſus mortiferi ſerpẽ-
tum exaltato & reſpecto ęneo ſerpente ſanantur: quod
verbis ipſius domini declaratur, Sicut exaltauit, inquit, Ioan.3.
Moyſes ſerpentẽ in eremo, ſic oportet exaltari filiũ ho-
minis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, ſed
habeat vitam æternam. Itáne etiam iſta non clamant?
Tantáne eſt ſurditas in cordibus duris? Fit Paſcha in Exod.12.
occiſione ouis. Occiditur Chriſtus, de quo in euãgelio
dicitur, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ioan.1.
Prohibentur qui paſcha faciunt, oſſa frangere: nõ fran- Exod.12.
guntur in cruce oſſa domini: Atteſtatur Euangeliſta
hinc eſſe dictum, Os eius non comminuetis. Sanguine Ioan.19.
illiniuntur poſtes, vt pernicies depellatur: ſignantur ſi- Exo.12.
gno dominicæ paſsionis in frontibus populi ad tutelã
ſalutis. Datur ibi lex quinquageſimo die poſt actũ pa- Exo.20.
ſcha: venit ſpiritus ſanctus quinquageſimo die poſt do Acto.2.
mini paſsionẽ. Dicit illic ſcripta lex digito dei: dicit do Exod.31.
minus de ſpiritu ſancto, In digito dei eiicio dæmonia. Luce.11.
Et clamat Fauſtus oculis clauſis, nihil ſe in literis illis
inueniſſe

A inueniſſe, quod ad prænũciationem Chriſti pertineat.
Quid autem mirũ, ſi oculos habet ad legendum, & cor
ad intelligendum non habet, qui poſitus ante oſtium
Matth.7. clauſum diuini ſecreti, non fide pietatis pulſat, ſed ela-
tione impietatis inſultat? Planè ita ſit, ita fiat. Iuſtũ enim
Pſalm.24. eſt, claudatur ſuperbis ianua ſalutis, veniat manſuetus,
quem docet dominus vias ſuas, videat & hæc in illis li-
bris, & cætera vel omnia, vel quædam, qualia credat in
Ca.XXXI. omnibus. Videat Ieſum introducentem populum in
terram promiſsionis: neque enim hoc temere ab initio
vocabatur, ſed ex ipſa diſpenſatione nomine mutato
Nume.13. Ieſus appellatus eſt. Videat botrũ de terra promiſsio-
Ioſue.2. nis in ligno pendentem. Videat in Hiericho tanquam
in hoc mortali ſeculo meretricem, de qualibus ait do-
Matth.21. minus, ꝙ præcedant ſuperbos in regnum cœlorum, per
feneſtram domus ſuę tanquam per os corporis ſui coc-
cum mittentẽ: quod eſt vtiq; ſanguinis ſignum, propter
remiſsionem peccatorum confiteri ad ſalutem. Videat
Ioſue.6. muros ipſius ciuitatis, tanquam munitiones mortales
ſeculi, ſepties circumacta teſtamenti arca cecidiſſe: ſi-
cut nunc per tempora, quæ ſeptẽ dierum viciſsitudine
dilabuntur, teſtamentum dei circumit toto orbe terra-
B rum, vt in fine temporum mors nouiſsima inimica de-
ſtruatur, & ex impiorum perditione vnica domus tan-
1.Cor.15. quam vnica eccleſia liberetur, mundata à turpitudine
fornicationis, per feneſtram confeſsionis in ſanguine
Ca.XXXII remiſsionis. Videat tempora, primo iudicum, poſtea
regũ: ſicut erit primo iudicium, deinde poſtea regnũ:
inq; ipſis temporibus iudicum & regum iterum atque
iterum multis & variis modis Chriſtum & Eccleſiam
Iudicũ.14. figurari. Quis erat in Sampſon obuium leonem necãs,
cum petendę vxoris cauſa ad alienigenas tenderet, niſi
Ioan.16. qui eccleſiam vocaturus ex gẽtibus dixit: Gaudete, quia
ego vici ſeculum? Quid ſibi vult in ore ipſius leonis oc-
ciſi fauus extructus, niſi quia ecce cõſpicimus leges ip-
ſas regni terreni, quæ aduerſus Chriſtum ante fremue-
rant, nunc iam perempta feritate dulcedini euangelicę
Iudicũ.4. prædicandæ etiã munimenta pręberet? Quæ eſt illa mu-
lier plena fiducię, hoſtis tempora ligno transfigens, ni-
ſi fides Eccleſiæ cruce Chriſti regna diaboli perimens?
Iudicũ.6. Quid vellus complutum area ſicca, & poſtea complu-
C ta area ſicco vellere, niſi primo vna gens Hebræorum,
habẽs occulte in ſanctis myſterium dei, quod eſt Chri-
ſtus, quo myſterio totus orbis vacuus erat: nunc autem
in manifeſtatione totus orbis id habet, illa vacuata eſt?
Caput XXXIII. Quid iam Regum tẽporibus, vt & inde pauca com-
memorem, nónne ab ipſo exordio cõmutatũ ſacerdo-
1.Reg.2. tium in Samuëlem, reprobato Heli, & cõmutatum re-
& 16. gnũ in Dauid, reprobato Saüle, clamat prænũciari no-
uum ſacerdotium, nouumq; regnum, reprobato vetere
quod vmbra erat futuri, in domino noſtro Ieſu Chri-
1.Reg.21. ſto venturum? Nónne ipſe Dauid, cum panes propoſi-
tionis mãducauit, quos non licebat manducare niſi ſo-
lis ſacerdotibus, in vna perſona vtrunq; futurum, id eſt
3.Regũ.12. in vno domino Ieſu Chriſto regnum & ſacerdotium
figurauit? Nónne cum decem tribus à templo ſeparatæ
ſunt, & duæ derelictæ, ſatis ĩdicat quod de tota ipſa gẽ-
Roma.11. te Apoſtolus ait, Reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ
Caput XXXIIII. factæ ſunt? Paſcitur Helias tẽpore famis, coruis mane
afferẽtibus panem, & ad veſperam carnes: & Manichæi
3.Regũ.17. non intelligunt in illis libris Chriſtum, cui quodam
modo ſalutem noſtram eſurienti confitentur peccato-
res fidem, primitias ſpiritus nunc habentes, in fine au-
tẽ, velut ad veſperã ſeculi, etiam carnis reſurrectionẽ?
3.Regũ.17. Mittitur Helias paſcendus ad alienigenã viduam, quæ
volebat duo ligna colligere priuſquam moreretur: nõ D
hic ſolo ligni nomine, ſed etiam numero lignorum ſi-
gnũ crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleũ,
fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, nõ 2.Cor.9.
deficit. Hilarem enim datorem diligit deus. Heliſęo Ca.XXXV
pueros inſultantes & clamantes, Calue, calue, beſtię co- 4.Reg.2.
medunt: puerili ſtultitia deridentes Chriſtum in loco
Caluariæ crucifixum, inuaſi à dæmonibus pereũt. Mit-
tit Heliſæus per ſeruum baculum ſuper mortuum, &
non reuiuiſcit: venit ipſe, coniungit & coaptat ſe morti 4.Reg.4.
eius, & reuiuiſcit. Miſit ſermo dei legẽ per ſeruum ſuũ,
nec profuit in peccatis mortuo generi humano, quę ta-
men non ſine cauſa miſſa eſt. ille enim miſit, qui ſciret
eã prius eſſe mittendam. venit ipſe, conformauit ſe no-
bis, factus particeps mortis noſtræ, & viuificati ſumus.
Cùm ſecuribus ligna cæderentur, de ligno ferrum exi-
liens, in profundũ fluminis merſum eſt, atq; in lignum 4.Regũ.6.
deſuper ab Heliſæo proiectum, reuerſum eſt. Ita cũ im-
pios Iudęos per corpus operata præſentia Chriſti, tan-
quã infructuoſas arbores cæderet, quia de illo Ioannes
dixerat, Ecce ſecuris ad radices arborũ poſita eſt: ab eis Matth.3.
interueniente paſsione, corpus ipſum deſeruit in infer- E
ni profunda deſcendẽs: quo in ſepultura deſuper poſi-
to, tanquã ad manubriũ ſuum ſpiritu redeunte reſurre-
xit. Quàm multa prætercam breuitatis neceſsitate con-
ſtrictus, norunt qui legunt. Iam ipſa in Babyloniam Caput XXXVI.
tranſmigratio, quò etiã ſpiritus dei per Hieremiã Pro- Hiere.29.
phetã iubet vt pergant, & orent pro eis ipſis in quorum
regno peregrinantur, quòd in illorum pace etiam pax
eſſet iſtorũ: & ædificarent domos, & nouellarẽt vineas,
& plãtarẽt hortos, quis nõ agnoſcat quid præfiguraue-
rit, qui attẽderit veros Iſraëlitas, in quibus dolus nõ eſt, Ioan.1.
per Apoſtolicã diſpenſationẽ cum Euangelico ſacra-
mento ad regnum gẽtium tranſmigraſſe? Vnde nobis
Apoſtolus tanquam Hieremias replicans, dicit, Volo 1.Timo.2.
ergo primo omnium fieri deprecationes, adorationes,
interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus ho-
minibus, pro regibus, & his qui in ſublimitate ſunt, vt
quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pieta-
te & charitate: hoc enim bonum & acceptum eſt corã
ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos
fieri, & in agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe F
etiã illis credentibus conſtructa ſunt domicilia pacis,
baſilicæ Chriſtianorũ cõgregationũ, nouellatæ vineæ
populi fidelium, & plantati horti, vbi etiam inter om-
nia olera granũ illud ſinapis regnat, ſub cui' vmbracu- Matth.13.
lis longe lateq; porrectis, etiam altipetax ſuperbia gen-
tium tanquam in cœli volatilibus confugiendo requie-
ſcit. Nã ꝙ etiã poſt ſeptuaginta annos, ſecundũ eiuſdẽ Hiere.29.
Hieremię prophetiã, reditur ex captiuitate, & templum 1.Eſdra.1.
renouatur: quis fidelis Chriſti non intelligat, poſt euo-
luta tẽpora, quæ ſeptenarij dierum numeri repetitione
tranſcurrunt, etiã nobis, id eſt, eccleſię dei, ad illã cœle-
ſtẽ Hieruſalem ex huius ſeculi peregrinatione redeun-
dũ? Per quem, niſi per Ieſum Chriſtum vere ſacerdotem
magnum? cuius figuram gerebat ille Ieſus ſacerdos ma- Zacha.3.
gnus illius temporis quo templum ædificatum eſt poſt
captiuitatẽ, quem Propheta Zacharias vidit in ſordido
habitu, deuictoq; diabolo, qui ad eius accuſationẽ ſta-
bat, ablatam illi ſordidam veſtem, & datum indumen-
tum honoris & gloriæ: ſicut corpus Ieſu Chriſti, quod
eſt Eccleſia, aduerſario in fine temporum per iudicium
ſuperato, à luctu peregrinationis in gloriã ſempiternæ
ſalutis aſſumitur. Quod etiam in Pſalmo dedicationis † planctum
domus apertiſsime canitur, Cõuertiſti luctum † in gau- Pſal.29.

G dium mihi, concidiſti ſaccum meum, & accinxiſti me
lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Caput XXXVII. Quis poteſt ex occaſione alterius operis, omnia quæ
in illis veteribus legis & Prophetarum libris figurate
Chriſtum annunciant, quantalibet breuitate perſtrin-
gere, niſi forte quis putat ingenio fieri, vt ea quę rerum
ordine per ſua tempora cucurrerunt, ad Chriſti ſignifi
cationes interpretando vertãtur: Hoc forte Iudæi poſ-
ſunt dicere, ſiue Pagani: eis autem qui ſe Chriſtianos pu
tari volunt, premit ceruicem Apoſtolica authoritas, di-
1.Cor. 10. cens, Omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc
Galat. 4. omnia figuræ noſtri fuerunt. Nã ſi Hiſmaël & Iſaac ho-
mines nati, duo teſtamenta ſignificant, quid credẽdum
eſt de tot factis, quæ nullo naturali vſu, nulla negocij
neceſsitate facta ſunt? Nihilne ſignificãt? Si quis noſtrũ
qui Hebræas literas ignoramus, id eſt ipſos vocum cha
racteres, videret eas in pariete cõſcriptas, honorato ali-
quo loco: quis eſſet tam excors, vt eo modo pictum pa-
rietem putaret, ac nõ potius intelligeret ſcriptum: vt ſi
legere nõ valeret, nõ tamen illos apices aliquid ſignifi-
H care dubitaret? Ita prius illa omnia, quæ ſunt in vetere
inſtrumento ſcripturarum ſanctarum, quiſquis nõ per-
uerſo animo legerit, ſic oportet moueat, vt aliquid ea
Caput XXXVIII. ſignificare non ambigat. Verbi enim gratia, nũquid
ſi oportebat adiutorium viro fœminam fieri, etiã hoc
Gene. 2. neceſsitas vlla cogebat, vel vlla ſuadebat vtilitas, vt de
Gene. 6. dormientis latere fieret? Si cauſa euadẽdi diluuij opus
De ciu. dei. lib. 15. c. 26. erat fabricari arcam, quid opus erat menſuras eius, aut
ipſas potiſsimum fieri, aut etiam ſcriptis ad religionem
poſteritati propagãdis cõmemorari? Si propter genus
reparandum animalia includi oportebat, quid opus e-
rat illo potiſsimum numero ſeptena de mũdis, bina de
immundis? Aditũ ad arcam fieri neceſsitas vtiq; coge-
Gene. 7. bat. In latere autem fieri, vel etiam memorię commen-
Geneſ. 22. dari per literas, quid cogebat? Immolare filium iubetur
Abraham, iuſſus hoc fuerit, vt eius obediẽtia tali etiam
examine probata, poſteris innoteſceret: conuenientius
ligna portauerit filius, ne pater ſenexq; portaret. Nõ ſit
poſtea filium ferire permiſſus, ne orbitate grauiſsima ſe
feriret: nunquid etiam ſi nullo effuſo ſanguine redire-
tur, minus eſſet probatus Abraham? Aut ſi iam opus erat
perfici ſacrificium, etiam ne vt ille aries in vepre adhæ-
I rens cornibus appareret, ad vllum augmẽtum victimæ
pertinebat? Sic omnia cum conſiderantur, & quaſi ſu-
perflua neceſſariis cõtexta inueniuntur, admonent hu-
manum animum, id eſt, animum rationalem, prius ali-
quid ſignificare, deinde quid ſignificent quærere.

Caput xxxix. Itaq, etiam ipſi Iudæi, qui Chriſtum, cuius paſsionem
nos agnouimus, illi derident, nolunt talibus rerum, nõ
tantum dictarum, ſed etiam geſtarum figuris prænun-
ciatum videri, coguntur à nobis diſcere quid illa ſigni-
ficent, quæ nobis aliquid ſignificare concedunt: tamen
diuinæ authoritatis libros ab ineptarũ fabularũ igno-
Philo. minia non defendunt. Vidit hoc Philo quidã, vir libe-
raliter eruditus, vnus eorum, cuius eloquium Græci Pla-
toni æquare nõ dubitãt: & conatus eſt aliqua interpre-
tari, non ad Chriſtum intelligendum, in quem nõ cre-
diderat, ſed vt inde magis appareret quantum interſit,
vtrũ ad Chriſtum referas omnia, propter quem vere ſic
dicta ſunt, an pręter illum quaſlibet coniecturas quoli-
bet mẽtis acumine perſequaris: quãtumq; valeat quod
2.Cor. 3. Apoſtolus ait, Cum tranſieris ad dominum, auferetur
velamen. Vt enim quiddam eiuſdem Philonis comme-
morẽ, arcam diluuij ſecundum rationem humani cor-
poris fabricatam volẽs intelligi, tanquam membratim
omnia pertractabat. Cui ſubtiliſsime numerorum etiã K
regulas cõſulenti, congruenter occurrebãt omnia quæ
ad intelligendum Chriſtum nihil impedirent: quoniã
in corpore humano etiam ille humani generis Salua-
tor apparuit: nec tamẽ cogerent, quia corpus humanũ
eſt vtiq; & hominum cęterorum. At vbi ventum eſt ad
oſtium, quod in arcæ latere factum eſt, omnis humani
ingenij cõiectura defecit. Vt tamen aliquid diceret, in-
feriores corporis partes, quibus vrina & fimus egerun-
tur, illo oſtio ſignificari auſus eſt credere, auſus & dice-
re, auſus & ſcribere. Non mirum, ſi oſtio non inuẽto ſic *2.Cor. 3.*
errauit. Quòd ſi ad Chriſtũ tranſiſſet ablato velamine, *Io. ca. 19.*
ſacramenta Eccleſiæ manantia ex latere hominis illius *Geneſ. 2.*
inueniſſet. nam quia prædictũ eſt, Erunt duo in carne
vna, propterea in arca quędã ibi ad Chriſtũ, quędã ve-
ro ad Eccleſiam referuntur, quod totum Chriſtus eſt.
Sic & in cæteris interpretationibus figurarum per vni-
uerſum textũ diuinæ ſcripturæ licet conſiderare & cõ-
parare ſenſus eorum qui Chriſtũ ibi intelligũt: & eorũ
qui præter Chriſtũ ad alia quælibet ea detorquere co-
nantur. Nec Pagani nobis in hoc obſtrepunt: neque *Capu. XL.*
enim audent contradicere, ne illa non ſolum dicta, ſed L
etiam facta figurate accepta interpretemur ad Chriſtũ
intelligendum: præſertim quia ea quę prænunciata in-
telligimus, etiam demonſtramus impleta: cum fabulas
ſuas vt aliquo modo cõmendent, ad neſcio quas phy-
ſiologias vel theologias, id eſt, rationes naturales, vel
diuinas, interpretándo referre conẽtur: ex parte planè
ſatis indicantes qualia ſint, ex parte autem diſsimulan-
tes, dum ea rident in theatris, quæ venerantur in tem-
plis, in turpitudine nimium liberi, in ſuperſtitione ni-
mium ſerui. Nobis autem quiſquis dixerit, non ideo *Cap. XLI.*
illa vel geſta, vel ſcripta, vt Chriſtus in eis intelligatur:
excepta ipſa tanta conſonantia rerum pręfiguratarum,
& nunc impletarum, aliis pręſagiis Propheticis apertis
manifeſtiſq; ferietur: ſicuti eſt illud, In ſemine tuo bene- *Gene. 22.*
dicentur omnes gentes. Hoc dictum eſt ad Abraham, *26. & 28.*
hoc ad Iſaac, hoc ad Iacob. Vnde non immerito dicit,
Ego ſum deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob: cõ- *Exo. 3.*
pleturus vtiq; in benedictione omnium gẽtium, quod
ex eorũ ſemine promiſit. Nec immerito ipſe Abraham, *Gene. 24.*
cum eius ſeruus ei iuraſſet, ſub femore ſuo iuſsit eum po-
nere manũ, ſciens inde venturam carnẽ Chriſti, in quo M
benedici omnes gentes, non nunc prænunciamus, ſed
quod tunc prænunciatum eſt, nunc videmus. Vellem *Cap. xlii.*
ſcire, imò melius neſcierim, qua cæcitate animæ legerit
Fauſtus, vbi vocauit Iacob filios ſuos, & dixit, Congre- *Gene. 49.*
gamini vt annunciem vobis quæ occurſura ſunt vobis
in nouiſsimis diebus: congregamini & audite filij Ia-
cob, audite Iſraël patrem veſtrum. Hic certe nemo du-
bitat prophetãtis perſonam eſſe dilucidatã. Audiamus
ergo quid dicat filio ſuo Iudæ, de cuius tribu Chriſtus
venit ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ſicut Apo-
ſtolica doctrina teſtatur. Iuda, inquit, te laudabunt fra-
tres tui. manus tuæ ſuper dorſa inimicorũ tuorũ. ado-
rabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda: de germi-
natione filius meus* aſcendiſti, recumbens dormiſti vt **al. fili mi.*
leo, & vt catulus leonis. quis ſuſcitabit eum? Non deerit
princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec ve-
niant quæ repoſita ſunt ei: & ipſe expectatio gentium,
alligans ad vineam pullum ſuum, & cilicio* pullum aſi- **al. funiculo.*
næ: lauabit in vino ſtolã ſuam, & in ſanguine vuæ ami-
ctum ſuum. fulgentes oculi eius à vino, & dentes cãdi-
diores lacte. Falſa ſint iſta, obſcura ſint iſta, ſi nõ i Chri- *De ci. dei.*
ſto euidẽtiſsima luce claruerunt: ſi non eũ laudant fra- *lib. 16. c. 41.*
tres

A tres eius Apoſtoli, & omnes cohæredes eius, non ſuam
gloriam quærentes,ſed ipſius. ſi nõ ſunt manuſ eius ſu-
per dorſa inimicorum eius . ſi non deprimuntur atque
curuantur ad terram creſcentibus populis Chriſtianis,
quicũq; illi adhuc aduerſantur. ſi non eum adorauerũt
filij Iacob in reliquiis quę per electionem gratiæ ſaluæ
factæ ſunt . ſi non ipſe catulus eſt leonis , qui naſcendo
paruulus factus eſt,propter hoc additum,de germina-
tione filius meus . Cauſa quippe reddita eſt quare catu-
Prouer.30. lus,in cuius laude alibi ſcriptum eſt,Catulus leonis for-
tior iumẽtis:hoc eſt,etiam paruulus fortior maioribus.
Ioan.19. ſi non aſcendit in cruce recumbens,cùm inclinato ca-
pite reddidit ſpiritum . ſi non dormiuit vt leo, quia &
in ipſa morte non eſt victus,ſed vicit:& vt catulus leo-
nis.inde enim mortuus , vnde & natus. ſi non ille eum
1.Timo.6. ſuſcitauit à mortuis, quem nemo hominum vidit , nec
videre poteſt.Eo eñ quod dictũ eſt,Quis ſuſcitabit eũ?
ſatis expreſſa eſt tãquã ignoti ſignificatio. Si defuit pri-
B ceps ex Iuda,& dux de femoribus eius,donec venirent
opportuno tẽpore, quæ promiſſa tãquam repoſita fue-
rant. Sũt enim literæ certiſsimæ hiſtorię ipſorũ quoque
Math.2. Iudęorũ, quibus oſtẽditur primũ alienigenã Herodem
regem fuiſſe in gẽte Iudęorũ,quo tempore natus Chri-
ſtus eſt.Ita non defuit rex de ſemine Iuda, donec veni-
rent quæ repoſita erant illi. Sed quia non ſolis Iudęis fi-
delibus profuit quod promiſſum eſt , vide quid ſequa-
tur,Et ipſe expectatio gẽtium.Ipſe alligauit ad vineam
pullum ſuum,id eſt, populum ſuum in cilicio prædicãs
Math.4. & clamans, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim
regnum cœlorum.Populum autem gentium illi ſubdi-
tum cognoſcimus pullo aſinæ comparatum,in quo et-
Math.21. iam ſedit ducẽs eum in Hieruſalem, id eſt, in viſionem
pacis,docens manſuetos vias ſuas. Si non lauit in vino
ſtolam ſuam, ipſa eſt enim glorioſa Eccleſia , quam ſibi
Ephe.5. exhibet non habentem maculam aut rugam.Cui dici-
Eſaia.1. tur etiam per Eſaiã,Si fuerint peccata veſtra ſicut phœ-
nicium,tanquam niuem dealbabo. Vnde niſi de dimiſ-
ſis peccatis ? In quo ergo vino niſi illo de quo dicitur,
Matth. 26. quod pro multis effundetur in remiſsionem peccato-
Nume.13. rum ? Ipſe eſt enim botrus ille qui pependit in ligno.
Propterea & hic vide quid adiũgat, Et in ſanguine vuę
C amictum ſuũ. Iam vero fulgere oculos eius à vino, illa
in corpore eius mẽbra cognoſcunt , quibus donatũ eſt
ſancta quadam ebrietate alienatæ mentis ab infra labẽ-
tibus temporalibus, æternam lucem ſapientiæ contue-
ri. Vnde quiddam pauloante cõmemorauimus dicente
1.Cor.5. Paulo,Siue enim mente exceſsimus,deo. Hi ſunt fulgẽ-
tes oculi à vino. Sed tamen quia ſequitur, Siue tempe-
1.Cor.3. rantes ſumus,vobis.nec paruuli relinquuntur adhuc la
Heb.5. cte nutriendi,quia & hic ſequitur,Et dentes candidio-
Ca. XLIII. res lacte. Quid ad hæc reſpondetis inſani ? Nempe
iſta manifeſta ſunt,nempe omnes non dico calumnias
contradictionis,ſed etiam nebulas dubitationis expel-
lunt. Talia quærite primo in illis libris , talibus primo
credite,quę nũc à me nec omnia cõmemorari poſſunt,
quia nimium eſt:nec multa,quia longum eſt:nec pauca
vellem, ne ſola exiſtimentur ab eis qui illa non legunt.
Et ne fidelis ac diligens lector me reprehẽdat,cũ plura
euidentiora repererit,ꝙ iſta potiſsimum poſuerim quę
mihi occurrere in pręſentia potuerunt:inuenietis enim
multa quæ omnino nec tali ſaltem indigeant admoni-
tione,quali modo vſus ſum in verbis Iacob. Quis enim
Eſa.53. iam quærat expoſitorem dũ legit , Velut ouis ad victi-
mam ductus eſt:& omnia quę illic multipliciter & eui-
denter dicuntur, Quia liuore eius ſanati ſumus: & pec-
cata noſtra ipſe portauit ? Quis non quaſi Euangelium D
cantari arbitretur, Foderunt manus meas & pedes, di- Pſal.22.
numerauerũt omnia oſſa mea. Ipſi vero cõſiderauerunt
& conſpexerunt me,diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, &
ſuper veſtimentũ meum miſerunt ſortem? Quis niſi ni-
mium cæcus iam impleri non cernat , Cõmemorabun-
tur & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ,
& adorabũt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentiũ?
Quid illud in Euangelio , Triſtis eſt anima mea vſque Matth. 26.
ad mortẽ: &, Nũc anima mea turbata eſt? Nõnne prius Ioan.12.
in Pſalmo ſonuit,Dormiui conturbatus? Et vnde factũ Pſalm.56.
eſt vt dormiret? Quorũ vocibus acclamatum eſt,Cruci- Lucæ.23.
fige,crucifige? Nõnne & in Pſalmo ſecutus pręnunciat, Pſal.56.
Filij hominũ dentes eorum arma & ſagittæ , & lingua
eorũ gladius acutus? Quid autem fecerũt, quid nocue-
runt reſurrecturo,& ſuper cœlos aſcẽſuro, & totũ orbẽ
terrarũ gloria ſui nominis poſſeſſuro? Vide vtrum hoc
Pſalmus tacuerit : ſequitur enim, Exaltare ſuper cœlos
deus,& ſuper omnem terram gloria tua. Quis vnquam
de Chriſto dictũ dubitauit,Dominus dixit ad me,filius Pſalm.2.
meus es tu,ego hodie genui te:poſtula à me,& dabo ti- E
bi gentes hæreditatem tuam, & poſseſsionẽ tuã termi-
nos terræ? Quis aliũ intelligerę permiſſus eſt, vbi Hiere
mias dicit,nimirum de ſapientia,Tradidit illam Iacob Baruch.3.
puero ſuo , & Iſraël electo ſuo : Poſt hæc in terris viſus
eſt,& cum hominibus conuerſatus eſt? Quis nõ eun- Ca.XLIIII
dem ſaluatorem agnoſcat apud Danielẽ, cum antiquo Danie.7.
dierũ offertur filius hominis,& accipit regnũ ſine fine,
vt ſeruiant ei omnes gentes? Iam vero ſi locũ illũ quem
cõmemorauit dominus ex eiuſdẽ Danielis prophetia, Daniel.9.
Cũ videritis abominationẽ vaſtationis† quæ dicta eſt à Matth.24.
Daniele,ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat. & †deſolatio-
ſi ſupputatis etiam temporibus hebdomadum , ille nu- nis.
merus pertractetur,non ſolum Chriſtus,ſed etiam tem-
pus reperitur,quo eum oportuit venire paſſurum. Quã-
quam & ſine computatiõe temporum , manifeſtis rerũ
effectibus Iudęos vrgere ſoleamus, cũ quibus nobis nõ
vtrum in Chriſto ſit ſalus noſtra , ſed vtrum iam vene-
rit,paſſusq; fuerit,diſceptatio eſt. Conuincuntur autem
rebus ipſis apertiſsimis, non ſolum de fide omniũ gen-
tiũ,quas ei ſeruituras eadem cui cedere† coguntur ſcri- †al. credere
ptura prædixit,quæ ita clareſcit toto orbe terrarum,vt
omnium tergiuerſantium oculos feriat : verũetiam de F
his quę in ipſa Iudęorum gente iam facta ſunt,ꝙ ſacra-
riũ euerſum eſt,ꝙ ceſſauit hoſtia, & ſacerdos, & vnctio
priſtina, quæ omnia Daniel tunc prænunciauit futura, Daniel.9.
quando vngi ſanctum ſanctorum liquide prophetauit.
Cum igitur illa omnia iam facta ſint,exigitur ab eis et-
iam vnctus ſanctus ſanctorum , & quid reſpondeant
non inueniunt . Quo modo autem nobiſcum non de
Chriſto, ſed tantùm de aduentu eius diſceptarent, niſi
bene noſſent eum in ſuis libris prophetatũ? Cur à Ioan-
ne quærunt , vtrum ipſe ſit Chriſtus ? Cur ipſi domino Ioan. 1.
dicunt,Quamdiu animam noſtram tollis,ſi tu es Chri- Ioan.10.
ſtus dic nobis palàm ? Cur Petrus & Andreas & Phi-
lippus dicunt Nathanaëli , Inuenimus Meſsiam , quod Ioan. 1.
interpretatur Chriſtus: niſi quia hoc nomen in illa gẽ-
te per illas literas & ſciebatur , & expectabatur ? Nam
nulla alia gẽs reges & ſacerdotes ſuos Chriſtos habuit 1.Reg.10.
& vocauit , quorum ſignificatiuam vnctionem ceſſare Exodi.29.
fas non fuit,niſi cum ille veniſſet, qui in eis prænuncia-
batur. Sic enim Iudæi nouerant illos Chriſtos ſuos, vt
tamen vnũ ſperarent , per quem demum liberarentur:
ſed excęcati occulta iuſtitia dei,dũ ſolam eius virtutem
cogitant , infirmitatem, in qua pro nobis mortuus eſt,

G non intellexerunt. Hinc illa verba in libro Sapiẽtiæ de *Sapien.2.* illis prædicta cognoſcimus, Morte turpiſsima cõdemnemus illum: erit enim reſpectus in ſermonibus illius. ſi vere filius dei eſt, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorũ. Hæc cogitauerunt & errauerũt. excęcauit enim illos malitia illorũ. Quod etiã de iſtis veriſsime dici poteſt, qui in tanta multitudine teſtimoniorum, in tanta diſpoſitione prænunciatarum rerum, in tanta manifeſtatione completarum, adhuc dicunt ſcripturis illis Chriſtum non eſſe prophetatum. Quod ſi iterum atq; iterum dicãt, nos iterum atq; iterum poſſumus documenta proferre, adiuuãte illo qui tanta [in copiam] præbuit aduerſus calumnias erroris humani, vt ea quę iam commemorauimus, non repetamus.

Cap. XLV. Iã porrò aliam Fauſti tergiuerſationem, quam credo cũ & ipſe pręclariſsima prophetię luce percuteretur, callidiſſimam ſe inueniſſe arbitratus eſt, etiam refellere piget, ne propterea putetur aliquid dixiſſe, quia ei reſpõderi dignum habitum eſt. Quis enim dementiſsimus diceret, inertis† eſſe fidei, de Chriſto ſine teſte non credere? *† enernis.*

H Vellem mihi iſti reſponderent, cuinam de Chriſto ipſi crediidiſſent? an illam vocem de cœlo audierunt, Hic eſt filius meus? *Math.3. & 17.* Ei quippe voci potius Fauſtus nos iubet credere, qui de Chriſto nõ vult teſtibus hominib⁹ credi, quaſi ad nos etiã eiuſdem vocis notitia ſine homine teſte peruenerit, cum & manifeſtum ſit ſic eam perueniſſe, & Apoſtolus dicat, *Roma.10.* Quo modo autẽ inuocabunt, in quẽ non crediderunt? Aut quo modo credent ei quẽ nõ audierunt? Quo modo autẽ audient ſine prædicante? Aut quo modo pręđicabunt, ſi non mittantur? Sicut ſcriptũ eſt: Quàm ſpecioſi eorum pedes qui annunciãt pacẽ, qui annunciãt bona. Videtis certe quemadmodũ prædicationẽ doctrinæ Apoſtolicę, propheticum teſtimonium comitetur. Vt enim non cõtemnerentur, neq; fabuloſa ducerentur quę apoſtoli annunciabãt, demõſtrabãtur hæc à Prophetis ante fuiſſe prædicta: quia etſi atteſtabãtur miracula, non defuiſſent, ſicut etiam nunc adhuc quidam muſſitant, qui magicę potentiæ cuncta illa tribuerent, niſi talis eorum cogitatio conteſtatione

I prophetica vinceretur. Magicis enim artibus lõge antequam naſceretur, Prophetas ſibi conſtituere à quibus prænunciaretur, nemo vtique diceret. Sed videlicet vetat nos Fauſtus de vero Chriſto Hebræis Prophetis teſtibus credere, qui de falſo Chriſto Perſarum erroribus credidit.

Ca. XLVI. Verùm diſciplina catholica propterea ſimplici fide prius nutriri oportere docet mentẽ Chriſtianam, vt eam capacem faciat ad intelligenda ſuperna & æterna. *Eſa.7.* Sic etenim & Propheta dicit, Niſi credideritis, non intelligetis. At ea ipſa eſt ſimplex fides, qua credimus antequam cognoſcamus ſupereminentem *Ephe.3.* ſcientiam charitatis Chriſti, vt impleamur in omnem plenitudinẽ dei, non ſine cauſa diſpenſationem humilitatis eius, qua humanitus natus & paſſus eſt, à Prophetis per propheticã gẽtem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante prædictam: niſi *1.Cor.1.* quia in illa ſtultitia quę ſapientior eſt hominibus, & in illa infirmitate, quæ fortior eſt hominib⁹, magnum aliquid latet ad iuſtificationẽ & glorificationem noſtrã. *Coloſſ.2.* Et ibi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſcõditi, qui nulli aperiuntur, ſi ſibi per maternam carnem traiectũ cibũ, id eſt, per Apoſtolica & prophetica vbera lactis alimenta contempſerit: & tanquam infantilem victum quaſi prægrandi ętate faſtidiens, prius in venena hæreticorum, q̃ in ſapientiæ cibum, cui ſe idoneum temere arbitrabatur, irruerit. Non ergo quod dicimus neceſſariam ſimplicem fidem, contrarium eſt ei quod K dicimus, vt Prophetis credañ: magis enim ad hoc pertinet, vt Prophetis credatur, priuſquam purgata & roborata mente poſsit intelligi, qui per Prophetas ſic loquebatur.

Ca. XLVII. At enim ſi Chriſtum prophetauerunt, non digne, neq; congruenter ſua prophetatione vixerunt. Vnde hoc ſcitis? An quid ſit vel bene vel male viuere, iudicare vos poteſtis, quorum iuſtitia eſt, potius ſuccurrendum eſſe meloni non ſentienti, vt eum vos manducetis, q̃ mendico eſurienti, vt manducandum aliquid detis? Catholicis autem paruulis, antequam ſciant quæ ſit animę humanæ perfecta iuſtitia, & quantum interſit inter ipſam cui ſuſpiratur & iſtam qua hic viuitur, ſufficit de illis viris hoc exiſtimare, quod commendat Apoſtolicę doctrinę ſanitas, quia iuſtus ex fide viuit. *Roma.1.* Credidit autem Abraham deo, & deputatum eſt illi ad iuſtitiam. *Gene.15.* Prænidens enim ſcriptura, quia ex fide iuſtificat *Gene.3.* gentes deus, prænunciauit Abrahæ, dicens, Quia in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. *Gene.26.* Apoſtoli verba ſunt. Ad cuius tam claram, tamq; omnibus notiſsimam vocem, ſi à veſtris fallaciſsimis ſomniis euigilaretis, ſe- L queremini veſtigia patris veſtri† Abraham, & in eius ſemine benediceremini cum omnibus gẽtibus. *† al. noſtri.* Ipſe enim accepit, ſicut dicit Apoſtolus, ſignum circuncīſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio, vt ſit pater *Roma.4.* omnium credentium per pręputium, vt deputetur illis ad iuſtitiam: vt ſit pater circuncīſionis, non his ſolum qui ex circunciſione ſunt, ſed & iis qui ſequuntur veſtigia quæ eſt in præputio fidei patris noſtri Abrahã. Cuius ergo iuſtitia fidei nobis ad exẽplum imitanda propoſita eſt, vt & nos iuſtificati ex fide, pacem habeamus ad deum, intelligere debemus quẽadmodum vixerit, non reprehẽdere: ne ante per abortum labamur ex vtero matris Eccleſię, q̃ per ſtabilem conceptum formati perfecti naſcamur.

C. XLVIII. Hoc Fauſto pro moribus Patriarcharum & Prophetarum ex voce paruulorũ noſtrorum breuiter reſponderim: inter quos & meipſum deputauerim, dum tamen non reprehendam vitam ſanctorum antiquorum, etiam ſi non intelligam q̃ myſtice vixerint: quorum vitam nobis laudabiliter Apoſtoli Euangelio ſuo prædicarunt, ſicut illi ſua prophetia futuros Apoſtolos prædixerunt, vt clament ad ſe inuicem M duo teſtamenta, ſicut duo Seraphim, Sanctus, Sanctus, *Eſa.6.* Sanctus dominus de⁹ ſabaoth. Cum vero cœperit Fauſtus Patriarchas & Prophetas non generali atque indefinita reprehẽſione, ſicut hic fecit, ſed proprie facta eorum commemorando criminari, adiuuabit me domi- *Infra li.22.* nus deus eorum, qui eſt etiam noſter, vt ad ſingula congruenter aptecq; reſpondeam. Nũc vero illos homines Fauſtus Manichęus vituperat, Paulus autem Apoſtolus laudat. eligat quiſq; cui credat.

Libri duodecimi finis.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Caput.I. Fauſtus dixit, Quo modo Chriſtum colitis, Prophetas repudiãtes, quorum ex præſagiis accipitur fuiſſe venturus? Chriſtum quidem noſtrum, id eſt, filium dei, Hebræorũ aliquos annũciaſſe Prophetas neſcio an probare quis poſsit, cũ res cœperit examinari. Veruntamen etiam ſi hoc ita ſe habeat, quid ad nos? Illos manet hæc reprehenſio, qui ex Iudaiſmo forte ad chriſtianiſmũ conuerſi ſub teſtimo-

A nijs, vt perhibes Prophetarum, poſtea neglexerint eos, vt beneficiorum ingrati. Porrò autem nos natura gentiles ſumus, id eſt quod Paulus præputiũ vocat, ſub alia nati lege, & pręfatoribus aliis, quos gentilitas vates appellat: atq; ex his poſtea ſumus ad Chriſtianiſmum cõuerſi: non ante effecti Iudæi, vt merito Hebraicorum Prophetarum ſequeremur fidem, eũtes ad Chriſtianiſmum, ſed ſola exciti fama, & virtutum opinione, atque ſapientia liberatoris noſtri Ieſu. Vnde ſi mihi adhuc in paterna religione moranti, prædicator adueniẽs, Chriſtum vellet ex Prophetis inſinuare, hũc ego protinus dementem putarem, qui gentili mihi, & longe alterius religiõis homini de magis dubiis dubia conaretur adſtruere. Quid ergo opus erat, niſi vt ante Prophetis mihi credendum eſſe perſuaderet, & tunc per Prophetas Chriſto? Quod ipſum vt fieret, opus item erat aliis Prophetis, qui pro iſtis facerẽt fidẽ. Quapropter ſi tu Chriſtum per Prophetas accipiendum putas, Prophetas per quem accipies? An dicturus eris, per Chriſtum, vt viciſſim, id eſt, vt alter alterum commendet, Chriſtus Prophetas, & Prophetæ Chriſtum? B Sed Paganus vtriuſque eorum conditione liber, nec Prophetis de Chriſto dicentibus crederet, nec Chriſto de Prophetis. Ita totum nulli alij, q̃ ſuę fidei debet, quicũq; fit ex gentibus Chriſtianus. Atq; vt exemplo fiat id quod dicimus, apertius, ponamus aliquem nunc à nobis catechizari gentilem, cui aſsidentes dicamus, Crede Chriſto, quia deus eſt. Ille vero, Vnde hoc mihi probaris, dicat: & nos reſpondentes dicamus, ex Prophetis. Rurſum illo quærente, quibus Prophetis: nos reſpondeamus, Hebręis. Atq; ille ſubridens dicat, Sed his minime credo. Nos autẽ reſpõdeamus, Quid quod eos Chriſtus confirmat? Idem verò multo magis ridens, dicat, quid quòd ego nec ipſi credo? Quid fiet? his ita tranſactis nonne hęrebimus, & ille riſis nobis tanquã imprudentibus, remeabit ad ſua? Ita nihil, vt dixi, Eccleſiæ Chriſtianæ Hebręorum teſtimonia conferunt, quæ magis conſtat ex gentibus q̃ ex Iudæis. Sanè ſi ſunt aliqua, vt fama eſt, Sibyllæ de Chriſto præſagia, aut Hermetis, quem dicunt trimegiſtum, aut Orphei, aliorumq; in gẽtilitate vatum, hæc nos aliquanto ad fidem iuuare poterunt, qui ex gentibus efficimur Chriſtiani. Hebræorum vero teſtimonia nobis etiam ſi ſint vera, ante fidem inutilia ſunt, poſt fidem ſu- C peruacua: quia ante quidem eis credere nõ poteramus, nunc vero ex ſuperfluo credimus. Auguſtinus reſpõdit, Proſit hoc nobis loco ad breuitatem reſpondendi ſuperior tam prolixa reſponſio. Puto enim iam qui illam legerit, ridet iſtum talia delirantem, & adhuc dicẽtem, Chriſtum filium Dei Hebræos non prænunciaſſe Prophetas: in qua ſola gẽte nomen ipſum quod dicitur Chriſtus, & in rege, & in ſacerdote ſacratiſsimum fuit: nec inde ſublatum, antequam ipſe veniſſet, qui in illis figurabatur. Reſpondeant autẽ ipſi, Chriſti nomen vnde didicerint? Si à Manichæo, quæro, ipſi Manichæo quomodo crediderint, vt alios taceam, homines Afri, homini Perſæ: cum Fauſtus reprehendat Romanos, & Græcos, vel alias gentes, ſi Hebræis Prophetis tanquam alienigenis de Chriſto crediderint: dicatq; illis accommodatiora eſſe vaticinia Sibyllæ & Orphei, vel ſi qua forte alia ſunt vatum gẽtilium, vt credatur in Chriſtũ: nec attẽdat in nullis Eccleſiis illa recitari, cum Hebræi Prophetæ in omnibus gentibus clareant, atq; ad Chriſtianam ſalutem tanta fidelium examina adducãt. Dicere autem non eſſe aptam gẽtibus Hebræam prophetiam, vt credant in Chriſtum, cum videat omnes gentes per Hebræam prophetiam credere in Chriſtum, ridicula inſania eſt. D Diſplicet vobis talis Chriſtus, qualis per Hebræos prænunciatus eſt: & tamen omnes populi gẽtium, apud quos Hebræam prophetiam nullum põdus authoritatis habere arbitramini, in talem Chriſtum credunt, qualis per Hebræos prænunciatus eſt: accipiendo ſcilicet Euangelium, quod deus ante promiſerat, ſicut apoſtolus cõmemorat, per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnem. Vnde Propheta Eſaias dixit, Erit radix Ieſſe, qui exurget regnare in gẽtibus: in eum gentes ſperabunt: &, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiſcum deus: ne putent iſti hominem tantummodo Chriſtum ab Hebręis Prophetis pręnunciatum. hoc enim videtur tetigiſſe Fauſtus, cum ait Chriſtũ quidem noſtrum filium dei, quaſi Hebræi Chriſtum ſuũ non filium dei dicerent. Ecce nos oſtendimus deũ Chriſtũ virginis filium ex Hebręa prophetia: nam vtiq; & Iudæi carnales, ne hoc ſolum putarẽt eſſe Chriſtum, quod propter nos factus eſt homo ex ſemine Dauid, E admonet eos ipſe dominus ex prophetia eiuſdẽ Dauid, quęrens ab eis, quid eis videretur de Chriſto, cuius eum eſſe dicerent filium? Qui cum reſpondiſſent, Dauid: ne hoc ſolum, vt dixi, putaretur, & non reſpicerẽt ad Emmanuel, quod eſt interpretatũ, nobiſcũ de⁹: Et quo modo, inquit, ipſe Dauid in ſpiritu dicit eum dominũ, Dixit dominus domino meo, ſede ad dexterã meam, donec ponam inimicos tuos [ſub pedibus tuis] ſcabellum pedum tuorum? Ecce, inquam, nos oſtendimus Hebręa prophetia Chriſtum Deum, vos oſtẽdite aliquam prophetiam veſtram, vnde nomen Chriſti didiceritis.

Ephe. 2. — Cap. II. — Exod. 29. — 1. Regũ. 10. — Daniel. 9. — Cap. III. — Roma. 1. — Eſa. 11. — Roma. 15. — Eſa. 7. — Math. 1. — Matth. 22. — Pſal. 109.

Manichæus enim veſter non fuit Propheta venturi Chriſti. Apoſtolum quippe eius ſe dicit, impudentiſsima quidem fallacia: nam conſtat non ſolum poſt Tertullianum, verumetiam poſt Cyprianum hãc hæreſim exortam. Omnes tamen eius Epiſtolæ ita exordiuntur, Manichęus Apoſtolus Ieſu Chriſti. Huic vos de Chriſto quare credidiſtis? Quemnã teſtẽ vobis ſui apoſtolatus adduxit, nomenq; ipſum Chriſti, quod non ſcim⁹ niſi in regno Iudæorum in ſacerdotibus & regibus inſtitutum: vt non ſolum ille aut ille homo, ſed vniuerſa ipſa gens, totũq; regnum Propheta fieret Chriſti, Chriſtianiq; regni: cur iſte inuaſit, cur vſurpauit, qui Prophe- F tis Hebræis vos vetat credere, vt vos falſi Chriſti fallaces diſcipulos, falſus & fallax Apoſtolus faciat? Poſtremo ne diceretur ei, Mẽtiris: protulerit vobis aliquos & Prophetas ſecundum aſſertionem ſuam Chriſtum pręnunciantes: quid facietis ei, qualem Fauſtus catechizãdum ſub exemplo propoſuit, qui neque ipſis neque illi credere voluerit? An Apoſtolos noſtros ꝓ ſe teſtes vocabit? Nõ opinor homines producet, ſed libros aperiet quos nõ pro ſe, ſed contra ſe apertos reperiet. Ibi enim Chriſtum natum ex Maria virgine, ibi filium dei factũ ex ſemine Dauid ſecundum carnem legimus & docemus. Quod ſi eos inſalſatos dixerit, ipſe teſtium ſuorũ fidem oppugnabit. ſi autem alios, quos dicat Apoſtolorum noſtrorum, codices protulerit, quo modo eis ipſe authoritatem dabit, quam per eccleſias Chriſti ab ipſis Apoſtolis conſtitutas non accepit, vt inde ad poſteros firmata commendatione tranſcurreret? Quo modo ille, cui nõ credo, profert mihi ſcripturas, quibus de illo credam: & eis ipſe conatur dare authoritatẽ, cum ego ipſi non credam? Si autem famę de Chriſto credidiſtis, hoc enim & Fauſtus magnis anguſtiis coarctatus,

Cap. IIII. — Contra epiſtolam Manichæi. 5. — Caput. V.

G trăſcŭter attigit: ne ſcilicet aut eos libros proferre co-
geretur,quorum authoritas nulla eſt:aut ad eos ligare-
tur,quorum authoritas ei contraria eſt.ergo ſi de Chri
ſto famæ credidiſtis, videte vtrum fama idonea teſtis
ſit,diligenter conſiderate quò vos præcipitetis.Mala e-
nim multa de vobis fama diſſeminat, cui nos credere
non vultis. Quæ igitur ratio eſt, hanc de Chriſto velle
veracem, quam de vobis vultis eſſe mendacem? Quid
quòd etiam famæ Chriſti contradicitis? Ea quippe cla-
rior, ea præpollentior aures & mentes & linguas om-
Rom.1. nium gentium tenet, quæ Chriſto ex ſemine Dauid ſe-
cundum ſcripturas Hebręas diſſeminato implet: quod
2.Timo.2. ibi ſcriptum eſt,promiſſum Abrahæ,& Iſaac, & Iacob,
Gene 12. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes? Quid ergo
26.& 28. reſpondetis? Cuinam de Chriſto credideritis, quibus
teſtes alienigenę non placent?Noſtrorum porrò libro-
rum authoritas,tot gentium cōſenſione, per ſucceſsio-
nes Apoſtolorum,Epiſcoporum,conciliorumq; robo-
rata,vobis aduerſa eſt: veſtrorum autem nulla eſt, quæ
& à tam paucis profertur, & ab iis qui deū & Chriſtum
H mēdacem colunt. Vnde contra eorum mendacem do-
ctrinam fit, niſi & ipſi tanquam imitatores dei & Chri-
ſti ſui mendaces habeantur. Fama vero etiam ipſa con-
Matth.3. ſulta,& vos peſsimos iactat,& Chriſtum ex ſemine Da-
& 17. uid contra vos prædicare non ceſſat. Vocem patris de
cœlo nō auditis,opera Chriſti, quibus de ipſo teſtifica-
batur, non vidiſtis:codices, in quibus hæc ſcripta ſunt
vt ſpecie Chriſtiana fallatis, velut accipitis: ne tamen
contra vos legantur, infalſatos dicitis: profertis inde
Ioan.10. Chriſtum dicentem,Si mihi non creditis,operibus cre
Ioan.8. dite: &, Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me, &
teſtimonium perhibet de me qui miſit me pater:& non
Ioan.5. vultis contra vos inde proferri, Scrutamini ſcripturas,
in quibus putatis vos vitam æternam habere,ipſæ teſti-
monium perhibent de me:&,Si crederetis Moyſi,cre-
deretis & mihi: de me enim ille ſcripſit: &, Habent ibi
Luca.16. Moyſen & Prophetas,audiāt eos: &,Si Moyſen & Pro-
phetas non audiunt, nec ſi quis à mortuis reſurrexerit,
credent ei. Vnde huc exiſtis,vnde cōfiditis? Scripturas
tanta authoritate firmatas,cōmendataſq; reſpuitis,mi-
racula non facitis:quæ ſi faceretis, etiam ipſa in vobis
caueremus per inſtruentem nos dominū, & dicentem,
Mat.24. Exurgent multi pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, &
I facient ſigna & prodigia multa,vt fallāt, ſi fieri poteſt,
etiā electos:ecce prædixi vobis. Vſque adeo nihil cre-
di voluit aduerſus confirmatam ſcripturarum authori-
tatē,quę fidem ſuam in rebus ipſis probat,quę per tem-
porum ſucceſsiones hæc impleri & effici oſtendit, quæ
Cap.VI. tanto antequam fierent, prænunciauit. Reſtat vt ra-
tionē à vobis exhiberi dicatis,tam certam & inuictam,
vt per ſe ipſam declarata veritate, nullam teſtis autho-
ritatem,nullam miraculi veritatem requirat. Quid di-
citis, quid profertis, quam rationem, quam veritatem?
Fabula illa eſt longa & vana,puerile ludibrium,& mu-
†al. anucamentum. liebre iocamentum†,& aniculare deliramentum conti
nens,initium truncum,& medium putridum, & finem
ruinoſum. Cum enim vobis ex eius initio dictum fue-
1.Timo.1. rit,Immortali,inuiſibili,incorruptibili deo:quid factu-
ra erat gens tenebrarum, ſi cum ea pugnare noluiſſet?
Et de medio eius, quo modo eſt incorruptibilis & in-
contaminabilis deus, cuius membra in pomis & oleri-
bus manducando & digerendo conteritis vt purgetis?
Et de fine eius,quid fecit anima miſera, vt in globo te-
nebrarum perpetuo vinculo puniatur:quæ non ſuo vi-
tio,ſed alieno maculata, deo ſuo deficiēte mundari nō
potuit,quo mittente polluta eſt? hæſitantibus vobis, & K
quid reſpondeatis non inuenientibus,conſpuuntur †tā *†al.conſpiciuntur.*
multi,& tam grandes,& tam precioſi codices veſtri:&
multum dolent labores antiquariorum, & ſacculi mi-
ſerorum,& panis deceptorū. Si ergo nec ſcripturarum
authoritatis antiquitas,nec miraculorum poteſtas, nec
morum ſanitas,nec ratiōis veritas,vos aſſerit: abite cō-
fuſi,& redite confeſsi, ipſum eſſe Chriſtum omnium in
ſe credentium ſaluatorem:cuius nomen & cuius Eccle-
ſiā ita exhibent pręſentia tempora, ſicut pręterita nun-
ciarunt:non per quemlibet de cauernoſis latebris pro-
cedentem, ſed quadam gēte, & quodam regno ad hoc
propagato & inſtituto,vt ibi de illo cuncta figuris prę-
notarentur,quę nunc expreſſa rebus agnoſcerentur: &
ibi per Prophetas prædicta ſcriberentur, quæ nunc per
Apoſtolos prædicta præſtarentur. Proinde conſti- *Cap.VII.*
tuite nobis aliquem catechizandum gentilem, in quo
Fauſtus defeciſſe nos riſit, vbi non ridendus, ſed plan-
gendus ipſe defecit.Si enim dixerimus homini gentili,
Crede Chriſto,quia deus eſt:& reſponderit, vnde cre-
do?prolataq; authoritate Prophetarum, eis ſe non cre-
dere dixerit,eo ꝙ illi Hebræi ſint, ipſe Paganus: oſten- L
dimus fidem Prophetarum, ex iis quæ ventura cecine-
runt,& veniſſe cernuntur. Credo enim ꝙ eum non la-
teret, quātas à regibus huius ſeculi perſecutiones prius
pertulerit Chriſtiana religio:aut ſi lateret,per ipſam hi-
ſtoriam gentium, & imperiales leges literis memoriæ-
que mandatas,facile probaretur: quod cum tanto ante
prædictum ex Propheta cognoſceret,dicente, Vt quid *Pſal.2.*
fremuerūt gentes,& populi meditati ſunt inania? Aſti-
terunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum,
aduerſus dominum & aduerſum Chriſtum eius.Quod
non de ipſo Dauid fuiſſe dictum, in eodem ipſo Pſal-
mo facile apparet:ibi enim dicitur etiā illud, qđ homi-
nes quamlibet pertinaciſsimos ipſa rerum manifeſta-
tione confundit, Dominus dixit ad me, filius meus es
tu,ego hodie genui te:poſtula à me,& dabo tibi gentes
hęreditatem tuam,& poſſeſsionem tuam terminos ter-
ræ.Quod genti Iudęorum,in qua regnauit Dauid,non
eſſe cōceſſum:Chriſti autem nomine longe lateq; om-
nes gentes occupante,nemo dubitat eſſe cōpletū. Cre- M
do moueretur,cum hinc & alia multa ex Prophetis au-
diret, quę nunc perſequi lōgum eſt. Videret etiam ip-
ſos reges terrę Chriſti imperio iam ſalubriter ſubiuga-
tos,omneſq; gentes eidem ſeruientes:& legeretur ei de
Pſalmo tanto ante prædictum,Adorabunt eum omnes *Pſal.71.*
reges terrę, omnes gētes ſeruient ei:totumq; Pſalmum
ipſum qui figurate tanquam in Salomonem dicitur, ſi
legere vellet,inueniret Chriſtum vere regem pacificū:
hoc enim Salomonis nomen interpretatur: in quo co-
gnoſceret completa omnia quæ ibi dicuntur, lōge re-
motiſsima ab illo homine Salomone rege Iſraël.Illum
itidem Pſalmum,vbi deus vnctus à deo dicitur,& vtiq;
Chriſtus ipſa vnctione declaratur: ideq; Chriſtus deus
apertiſsime oſtenditur, cum deus vnctus inſinuatur: ſi
conſiderare vellet quæ ibi de Chriſto, quæ de ipſa Ec-
cleſia dicta ſunt:quę ibi quidem prędicta legeret,in or-
be autem terrarum impleta conſpiceret:videret quoq;
ipſa ſimulachra gentium per Chriſti nomen ſic perire
de orbe terrarū:idq; ipſum à Prophetis prædictum eſſe
diſceret: audiret Hieremiam dicētem, Sic dicetis illis, *Hierem.10.*
Dij,qui cœlum & terram non fecerunt,pereant à terra
& de ſub cœlo. Item alio loco, cum eundem Prophetā
dicētem audiret, Domine fortitudo mea. & adiutoriū *Hiere.16.*
meum,& refugium meum in die malorum,Ad te gētes
venient

A venient ab extremo terræ,& dicent, Quàm falſa poſſederunt patres noſtri ſimulachra,& non eſt in eis vtilitas: ſi faciet homo deos,& ipſi nõ ſunt dij. Propterea ecce ego oſtendam illis in tempore illo, manum meam oſtẽdam illis, & ſcient: & virtutem meam, quoniã ego dominus. Hæc audiens de ſcriptura prophetica,& cernens in vniuerſa terra, quid dicam queadmodum moueretur ad fidem, quando & hoc rebus ipſis probamus cum per prophetiam ante tempora conſcriptam & his temporibus impletam corda fideliũ ſic firmari cognoſcimus?

Cap. VIII. Iam vero ne hominem, ſicut magni quidam homines fuerũt, Chriſtum putaret, idem Propheta hoc illi de cogitatione excuteret. Ibi enim ſequitur & dicit, *Hiere.17.* Maledictus homo, qui ſpem habet in homine,& firmat carnẽ brachij ſui, & à domino diſcedit cor eius: & erit ſicut tamarix quæ in deſerto eſt. non videbit cum venient bona, & habitabit inter iniquos in terra deſerta, in terra ſalſa, quę non inhabitabitur. Et benedictus homo qui confidit in domino, & erit dominus ſpes eius: eritq; tanquam lignum fructiferum ſecus aquam, & in humore mittet radices ſuas: non timebit cum venerit B æſtus,& erunt in eo propagines nemoroſæ: in anno ſiccitatis non timebit, & non deficiet faciendo fructum. Hic certe cum maledictum diceret eum, qui ſpem ponit in homine, eãq; maledictionem Propheticis ſimilitudinibus explicaret: & benedictũ qui in domino confideret, eamq; benedictionem congruis itidem ſimilitudinibus texeret, turbaretur fortaſſe ille, quo modo ei ne ſpem ſuam in hominem poneret, deum Chriſtum annunciaremus: & rurſum eum non ex propria natura, ſed ex noſtra mortalitate ſuſcepta hominẽ diceremus. Sic enim quidam deum credendo Chriſtum,& hominem negando, errauerunt: & rurſus, quidam hominem putando,& deum negando, aut contempſerunt, aut in homine ſpem ſuam ponentes, in illud maledictum inciderunt. Hic ergo iſte gentilis ſi turbaretur,& diceret, contra fidem noſtram iſtum Prophetam locutum fuiſſe, quia nos ſecundum Apoſtolicã doctrinam non tãtummodo deum Chriſtum diceremus, vt in eo ſpes ſecuriſsime ponatur, ſed etiam mediatorem dei & hominum, *1.Timo.2.* hominẽ Ieſum Chriſtum: iſtum autem deum tantum dixiſſe, C de natura vero humana nullam feciſſe mẽtionem, ibidem eiuſdẽ Prophetæ vocem audiret ſe admonẽtis & corrigentis, *Hiere.17.* Graue cor per omnia,& homo eſt,& quis agnoſcet eum? Ideo quippe homo, vt graues corde per formam ſerui ex fide ſanarentur: & eum agnoſcerent deum, qui propter eos factus eſt homo, ne in homine ſpes eorum eſſet, ſed in homine deo: & tamẽ graue cor per omnia,& homo eſt, formã ſerui accipiẽs, & quis agnoſcit eum? *Philip.2.* Qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. Et homo eſt, quia verbũ caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Et quis agnoſcet eum? *Ioan.1.* Quia in principio erat verbum,& verbum erat apud deum,& deus erat verbum. Et vere graue cor per omnia, nam & in diſcipulis eius ipſum graue cor fuit, cum eis dicebat, *Ioan.14.* Tanto tempore vobiſcum ſum,& non cognouiſtis me? Quid enim eſt, Tãto tempore vobiſcum ſum: niſi quod hic dicitur, & homo eſt? Quid eſt autem illud, Et non cognouiſtis me: niſi quod hic dicitur, Et quis agnoſcet eum? Quem, niſi eum qui dicit, Qui me videt, videt & patrem? Vt ſpes noſtra nõ ſit in homine, propter illud per Prophetam edictum, maledictũ: ſed ſit in homine deo, id eſt, in filio dei ſaluatore Ieſu Chriſto, mediatore dei & hominum: & quo pater maior eſt propter formã ſerui, & qui patri æqualis eſt propter formam dei.

D *Caput IX.* Dicit & Eſaias, *Eſa.2.* Humiliabitur, & cadet contumelia† hominum, & exaltabitur deus† ſolus in illa die: & manibus fabricata omnia abſcondent in ſpeluncis,& in ſciſſuris petrarum, & in cauernis terrę à facie timoris domini,& à maieſtate virtutis eius, cum ſurrexerit cõfringere terram. illa enim die proiiciet homo abominationes aureas & argẽteas, quæ fecerunt vt adorarent ſuperuacanea & noxia. Et forte iſte gentilis, quem catechizamus, quem dixit Fauſtus cũ riſu dicturum, Non credo Prophetis Hebræis, aliqua manu fabricata idola abſcondit in ſpelũca, aut in ſciſſura petræ, aut in cauerna terræ, aut aliquem amicũ ſuũ ſcit hoc feciſſe, aut in ciuitate, vel in fundo ſuo ſcit hoc factum eſſe à facie timoris domini: qui per reges terræ ſecundum eandem prophetiam, iam ſibi ſeruientes, ſeque adorantes, veriſsimis† legibus terram cõfringit, id eſt, terreni cordis frangit audaciam. Quo modo ergo dicat, non credo Prophetis Hebræis, cum & in ſeipſo completum forte cognoſcat, quod olim prędictum eſt à Prophetis Hebræis?

†*contumacia.* †*dominus.* †*ſeueriſsimis.*

Caput. X. Magis verendum erat, ne tanta rerum euidentia circunfuſus, fortaſſe diceret, Poſtea quàm iſta per mundum fieri cœperunt, Chriſtianos has E literas compoſuiſſe, vt ante diuinitus prædicta putarẽtur, ne quaſi temere humanitus facta contemnerentur. Hoc verẽdum erat, niſi eſſet late ſparſus, lateque notus populus Iudæorum, Cain illo ſigno accepto, ne ab aliquo interficiatur, *Gene.4.* & ille Cham ſeruus fratrum ſuorum *Geneſ.9.* portando libros, quibus illi erudiantur, ipſe oneretur. *2.Retract. cap.7.* per eorum quippe codices probamus, non à nobis, tanquam de rerum euentu commonitis, iſta eſſe conſcripta, ſed olim in illo regno prędicata atque ſeruata, nunc autem manifeſtata & impleta: in quibus & ea quæ ibi minus perſpicua ſunt, quia in figura cõtingebant illis, *Roma.15. 1.Cor.10.* ſcripta ſunt autẽ propter nos, in quos finis ſeculorum obuenit, iam nunc illuſtrata ſoluuntur, & quæ vmbris futurarum adhuc rerum opacabãtur, iam factarum luce manifeſtantur.

Cap.XI. Forte etiam hinc ſe diceret permoueri, ꝙ ipſi, in quorum libris hæc inueniuntur eſſe prænunciata, quæ nunc cernuntur impleta, non nobiſcum tenent eiuſdem euangelij ſocietatem. Cum vero doceretur etiam hoc ab eiſdem Prophetis eſſe prædictum, quantum moueretur ad fidem, quis tam demens eſt, vt non videat? quis tam impudẽs, vt ſe videre diſsimulet? F quis enim dubitet hoc de Iudęis fuiſſe prophetatũ, cum Eſaias dicat, *Eſa.1.* Agnouit bos poſſeſſorem ſuũ,& aſinus pręſepe domini ſui: Iſraël autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit? Aut illud quod Apoſtolus commemorat, *Roma.10.* *Eſa.65.* Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et maxime illud, *Eſa.6.* Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiãt, & non intelligãt: *Roma.11.* & multa huiuſmodi. Quòd ſi diceret, quid ergo peccauerũt Iudæi, ſi deus illos excęcauit ne agnoſcerẽt Chriſtum? quantum poſſemus imbuendo, rudi homini oſtẽderemus, ex aliis occultis peccatis deo cognitis, venire iuſtam pœnam huius cęcitatis: quod non ſolum dixiſſe Apoſtolũ de quibuſdã, *Roma.1.* Propter hoc tradidit illos deus in concupiſcentiam cordis eorum, vel in reprobũ ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt. volentem oſtendere quædam peccata manifeſta, ex pœna venire quorũdam occultorum: ſed nec ipſos hoc tacuiſſe Prophetas demõſtraremus. Nam ne pergam longius, idẽ Hieremias *Hiere.17.* eo ipſo loco vbi ait, Et homo eſt, & quis agnoſcet eum? ne quaſi hoc ipſo excuſati eſſent Iudæi, quia nõ cognouerũt: Si enim cognouiſſent, ſicut apoſtol' dicit, *1.Cor.2.*

G nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Sequitur,& oſtendit occulti eorum meriti fuiſſe,vt non cognoſcerent. *Hiere.17.* Ait enim,Ego dominus,interrogãs corda,& probans renes:vt dem vnicuique ſecundum vias eius,& ſecundum fructum ſtudiorum eius. *Cap. XII.* Porrò ſi hoc gentilis ille moueretur,cur etiam ipſi qui appellãtur Chriſtiani,in multas hæreſes,variasq; diſcedunt:neque hoc à Prophetis Hebræis prætermiſſum eſſe doceremus,tãquã enim eſſet conſequẽs, vt Iudæis in ſua cæcitate demonſtratis, hoc illi veniret in mentem, ꝙ etiam multi ſub nomine Chriſtiano ab ipſa Chriſtiana ſocietate deuiarent, ipſe Hieremias velut catechizandi ordinem *Hiere.17.* nobis inſinuãs,continuo ſubiecit,Clamauit perdix,cõgregauit quæ nõ peperit:faciens diuitias ſuas non cum iudicio. Perdix enim nimis cõtẽtioſum animal, notũ eſt quãta auiditate ipſius cõtentionis currat in laqueũ. Non enim diſputare amant hæretici, ſed quoquo modo ſuperare impudentiſsima peruicacia,vt cõgregent, ſicut hic dixit,quæ non pepererunt.Chriſtianos enim, quos maxime Chriſti nomine ſeducunt, iam per ipſius Chriſti euangelium natos inueniunt,& faciunt illos diuitias ſuas:non ſanè cũ iudicio, ſed cum temeritate inconſiderata.Non enim intelligunt ibi eſſe veram & ſa-

H lubrem,& quodammodo germanam atque radicalem Chriſtianam ſocietatem,vnde iſtos ſeparauerunt,quos ad ſuas diuitias congregarunt. Et quia de talibus dicit *2.Timot.3.* Apoſtolus, Sicut enim Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi,ſic & iſti reſiſtunt veritati:homines mente corrupti,reprobi circa fidem,ſed vltra non proficient:dementia enim eorum manifeſta erit omnibus,ſicut & illorum fuit.ſequitur & hic propheta,& dicit de perdice *Hierem.17.* quia congregauit,quę non peperit,In dimidio dierum eius derelinquent eũ,& in nouiſsimis ſuis erit inſipiẽs. id eſt,qui primo tanquam per pollicitationem & oſtẽtationem excellentis ſapientiæ ſeducebat, erit inſipiẽs: id eſt,apparebit inſipiens. Eis quippe,quibus primo ſapiens erat,tunc erit inſipiens, cum apparebit, quia dementia eius nota erit omnibus. *Cap. XIII.* Et tãquam ille quem catechizamus,quęreret & diceret,Quo ergo ſigno manifeſto adhuc paruulus,& nondum valens liquidã diſ-

I cernere à tot erroribus veritatem,quo manifeſto indicio tenebo eccleſiã Chriſti, in quem iam credere tanta rerum antea prædictarum manifeſtatione compellor? ſequitur idem Propheta, & tanquam motus animi eius ordinatiſsime excipiens, docet eum Eccleſiam Chriſti ipſam eſſe prædictam, quæ omnibus eminet & apparet. *1.Cor.3.* Ipſa eſt enim ſedes glorię,de qua dicit apoſtolus: Templũ enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Vnde iſte di- *Hierem.17.* cit,Sedes autem glorię exaltata eſt,ſanctificatio noſtra. Propter hos enim motus paruulorũ,qui poſſunt ſeduci ab hominibus à manifeſtatione claritatis Eccleſiæ, do- *Matth.5.* minus quoq; prouidens, ait, Non poteſt ciuitas abſcõdi ſupra montem conſtituta: quia vtique ſedes gloriæ exaltata eſt ſanctificatio noſtra, vt nõ audiãtur illi qui *Matth.24.* ad religionum ſciſſuras traducũt,dicentes,Ecce hic eſt Chriſtus,ecce illic.Partes enim oſtẽdunt,dicentes, Ecce hic,ecce illic:Cum illa ciuitas ſuper montẽ ſit,quem *Daniel.2.* montem, niſi eum qui ſecundum prophetiam Danielis ex paruulo lapide creuit,& factus eſt mons magnus ita vt impleret vniuerſam terrã:Nec illi audiantur, qui nomine quaſi ſecretæ & apocryphæ veritatis,& hominum paucitatis dicunt,Ecce in cubiculis,ecce in deſerto: quia non poteſt abſcondi ciuitas ſuper montẽ conſtituta,quia ſedes glorię exaltata eſt ſãctificatio noſtra.

Cap XIIII. Cum ergo gentilis iſte his atque huiuſmodi aliis teſtimoniis Prophetarum de perſecutione regum & populorum, de fide regum & populorum, de abolitione idolorum, de cęcitate Iudæorũ, de probatione codicũ ab ipſis cuſtoditorum,de amentia hæreticorum,de excellentia ſanctę eccleſię verorum & germanorũ Chriſtianorum,ante prędicta, & nunc impleta conſpiceret: quid inueniret fide dignius, q̃ illos Prophetas, quibus de diuinitate Chriſti eligeret credere? Etenim ſi antequam iſta fierent,ingererem gentili Prophetas Hebręos,quibus ea futura crederet, quæ facta nondum videret: merito fortaſſe diceret, Quid mihi eſt cũ iſtis Prophetis, quos vnde veraces probem,non mihi oſtenditur? cum vero tam magna & tam multa quæ prædixerunt, iam ad effectum manifeſtationémque perducta ſunt,planè ille,ſi peruerſus eſſe nollet,nec iſta vllo modo contemneret, quæ tanto ante, & tãto apparatu prędiuendo & prænunciando cõmendari meruerunt,nec illos à quibus præuideri & prænunciari potuerũt.Nullis enim prudentius credimus vel de pręteritis, quæ olim facta ſunt:vel de futuris,quæ nondum facta ſunt, q̃ eis qui nobis fidem verborum ſuorum in tam multis tamq; magnis quæ ab eis prædicta iam facta ſunt, pro- L bauerunt.

Cap.XV. De ci. dei. lib.18.c.23. Et lib.8. cap.23. Di.37.c. Si quid veri. Sibylla porrò, vel Sibyllæ,& Orpheus, & neſcio quis Hermes, & ſi qui alij vates vel theologi vel ſapientes,vel philoſophi gẽtium de filio dei,aut de patre deo vera prędixiſſe ſeu dixiſſe perhibẽtur:valet quidẽ aliquid ad paganorum vanitatẽ reuincendam, non tamen ad iſtorum authoritatem amplectẽdam,cum illum deum nos colere oſtẽdimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui ſuos cõgẽtiles populos, ad idola & dæmonia colenda, partim docere auſi ſunt,partim prohibere auſi nõ ſunt.At illi ſancti authores noſtri eum populum, eam rempublicam, tale regnum imperante & adiuuante deo propagauerunt atq; rexerunt,vbi ſacrilegium eſſet,quod iſtis religio fuit. Itaque ſi qui illic in cultum ſimulachrorũ & dęmonum laberentur,aut pœna plectebãtur,ipſis ſuæ reipublicæ legibus,aut liberrime coërcebantur † Propheticis vocibus. *† al. liberrimo tamtruo coercebantur.* Vnus enim ab eiſdem colebatur deus,qui fecit cœlum & terram,Prophetico ſanè ritu,hoc eſt, ſignificatiuo futurorum: qui ritus aboleretur,cum illa veniſſent,quę per eum ſignificabantur eſſe ventura:quandoquidẽ ipſum regnũ ma- M gnus quidam Propheta fuit,vbi rex & ſacerdos myſtica *Danielis 9.* ſignificatione vngebantur: quòd non ante ipſis quoq; *Exod.29.* Iudæis ignorantibus,ac per hoc inuitis ablatum eſt,niſi *1.Reg.10.* cum veniſſet ille gratia ſpiritali vnctus deus præ parti- *Pſalm.44.* cipibus ſuis,ille ſanctus ſanctorum: idem verus rex cõſulendo nobis, & idem verus ſacerdos ſeipſum offerẽdo pro nobis.Quam ob rem quantum diſtat de Chriſti aduentu inter prædicationem angelorum, & cõfeſsionẽ dæmoniorum: tantum inter authoritatem Prophetarum,& curioſitatem ſacrilegorum.

Cap.XVI. Diſt.37.c. Si quid veri. Lucæ.2. Marci.1. His & talibus quæ nunc breuiter tãgimus, tunc forte pro neceſsitate depellendi veternoſi erroris aliquando latius diſputatis,& robore vberioris probationis aſſertis, ille gẽtilis, quem nobis catechizãdum Fauſtus propoſuit, ſi ſalutẽ ſuam peccatis ſuis præponeret,profecto moueretur ad fidem: qua imbutus,& in Eccleſię catholicę gremio fouẽdus collocatus,conſequenter etiam moneretur quos mores tenere deberet: neq; perturbaretur eorum multitudine,in quibus ea non inueniret,quæ obſeruare iuberetur:quãuis cum eo corporaliter congregarẽtur in eccleſiam, & eadem ſacramenta perciperẽt: ſciret cum paucis hæreditatem dei, cum multis autem ſignacula eius participanda. Cũ paucis communicare ſanctitatẽ

vitæ

A vitæ,& donum charitatis diffuſum in cordibus noſtris
per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis:ad quem fon
tem interiorem nullus alienus accedit.Cum multis au-
1.Cor.11. tem ſanctitatem ſacramenti,quod qui manducat & bi-
bit indigne, iudicium ſibi mãducat & bibit: qui autem
manducare contemnit,nõ habebit in ſe vitam,& ideo
non perueniet ad vitam æternam.Eoſdemq; paucos in
comparatione multitudinis malorum,paucos dici:eſſe
autem per ſeipſos conſideratos in magno numero,dif-
Matth.3. fuſo toto orbe terrarum,creſcentes inter zizania, & cũ
& 13. palea vſq; ad diem meſsis & ventilationis: hoc in Euã-
gelio dictum,hoc à Prophetis ante prædictum.Ante e-
Cantic.2. nim prędictum eſt,Sicut lilium in medio ſpinarum, ita
proxima mea in medio filiarum . Ante prædictum eſt,
Pſal.119. Inhabitaui cum tabernaculis Cedar, cum his qui ode-
runt pacem,eram pacificus.Ante prædictum eſt,Signa
Ezech.9. in fronte eos qui gemunt & mœrent ob iniquitates po-
puli mei, quæ fiunt in medio eorum . Itaq; iſte gentilis,
quem tali alloquio firmaremus, iã factus ciuis ſancto-
Ephe.2. rum, & domeſticus dei : nec iam alienus ab Iſraël, ſed
Ioan.1. verus Iſraelita,in quo dolus nõ eſſet:diſceret etiam iſta
B verba ex corde ſimplici dicere,quæ ſubſequenter con-
Hierem.17. texit idẽ ipſe Hieremias,Patientia Iſrael, domine, vni-
uerſi qui te derelinquunt,terreãtur.Cum enim de per-
dice dixiſſet, quia clamat & congregat quę nõ peperit,
cõmendauit excellentiam ciuitatis ſuper mõtem poſi-
tæ,quæ abſcõdi non poteſt,vt ab Eccleſia catholica hę-
reticum hominẽ non ſepararet, dicens, Sedes autem
gloriæ exaltata eſt ſanctificatio noſtra.Deĩde quaſi ve-
niret in mentem,quid ergo facimus de tam multis ma-
lis,qui tanto amplius vbique permixti ſunt,quanto ex-
cellentior eſt Chriſti gloria in vnitate omnium gen-
tium?ſubiecit ſtatim,Patientia Iſrael,domine.Patienter
Matth.13. enim ferendum eſt quod ait,Sinite vtraq; creſcere vſq;
ad meſſem,ne impatientia tolerandi malos,relinquan-
tur boni, qui proprie ſunt corpus Chriſti: & ideo cum
ipſi relinquuntur,ille relinquitur.Vnde ſubiecit,atque
Hiere.17. addidit,Vniuerſi qui te derelinquunt,terreantur:con-
fundãtur qui receſſerunt in terram. Terra eſt enim ho-
mo de ſe præſumens,atque alios vt de ſeipſo præſuma-
tur inducẽs:& ideo ſequitur,Euertentur, quoniam de-
reliquerunt fontem vitæ dominum . Quid enim aliud
C clamat perdix,niſi apud ſe eſſe,& à ſe dari fontem vitę,
ad quem congregati recedant à Chriſto , Chriſti pro-
miſsione decepti,cuius nomine iam tenebantur imbu-
ti?Non enim quos peperit,congregat : ſed vt cõgreget
Ibidem. quos non peperit,dicit, Salus quam Chriſtus promiſit,
apud me eſt , ego dabo. Sed vide quid iſte dicat , Sana
me domine,& ſanabor:ſaluũ me fac,& ſalu' ero. Vn-
1.Cor.1. de Apoſtolus dicit, Nemo glorietur in homine. & iſte
ſubiungit, Quoniã gloriatio mea tu es. His modis nos
inſtruimus hominem ex Apoſtolica Propheticaq; do-
Ephe.1. ctrina , vt ædificetur ſuper fundamenta Apoſtolorum
Cap.XVII. & Prophetarum. Fauſtus autem quo modo perſua-
deret diuinitatem Chriſti homini gentili , quem con-
ſtituit dicentem,Nec Prophetis credo de Chriſto , nec
Chriſto de ꝓphetis? An Chriſto crederet de ſeipſo di-
centi,cui non crederet de aliis teſtificanti?Vere ridicu-
lum eſt hoc putare.Quem ſemel enim dignum fide nõ
duceret, aut omnino nihil ei crederet, aut potius pro
aliis q̃ pro ſeipſo teſtificanti crederet.Hic forte Fauſtus
De ciu.dei. irriſus,Sibyllas homini legeret,& Orpheum,& cęteros
lib.8.c.23. huiuſmodi, ſi quos alios gentilium reperiret de Chri-
& lib.18. ſto aliquid prænunciaſſe:ſed non faceret,eos quippe ſi-
cap.23. bi incognitos faſſus eſt dicẽs,Sanè ſi ſunt aliqua, vt fa-
ma eſt,Sibyllę de Chriſto pręſagia,aut Hermetis,quem D
dicũt Trimegiſtum, aut Orphei, aliorumq; in gẽtilita-
te vatum:horum ergo iſtas literas neſciens,quandoqui
dem per famam putat eſſe aliquos tales, non eas vtique
legeret illi dicenti,Nec Prophetis credo, nec Chriſto.
Quid igitur faceret?An proferret Manichæum,& ex il-
lo commendaret Chriſtum?Nunquid hoc fecerũt, ſed
potius de Chriſto , cuius iam nomen vbique dulciter
clarum eſt , Manichæum ſemper commendare conati
ſũt,vt hoc melle ſcilicet venenati ſui poculi labra per-
ungerent. Cum enim Chriſtus promiſerit ſuis , miſſu- Ioan.15.
rum ſe paracletum,id eſt, cõſolatorem vel aduocatum
ſpiritum veritatis: per hanc promiſsionis occaſionem,
hunc paracletum dicentes eſſe Manichęum vel in ma-
nichæo,ſurrepunt in hominum mentes ignorantes,il-
le à Chriſto promiſſus quando ſit miſſus.Qui autem le-
gerunt canonicum librum,qui Actus Apoſtolorum in- Act.2.
ſcribitur,vident illam Chriſti profeſsionem † illic rur- † promiſ-
ſus commemoratam, & illic manifeſtiſsime impletam. ſionem.
Sed modo quęrimus,vnde illi gentili fidem faceret de
Chriſto?Puto enim neminem eſſe tam cęcum,qui velit
dicere,Manichæo credo:cum dicat,Chriſto nõ credo. E
Deinde ſi non ridens, ſaltem ſtomachãs diceret,Itáne
Perſicis libris me iubes credere , qui Hebræis me dixi
non credere?Quo modo ergo capturus es hęretice iſtũ
hominem, niſi iam nomine Chriſti aliquo modo ſub-
ditũ inueneris:vt quia ille iam Chriſto credendum eſſe
non dubitat, tanquã melius prædicanti Chriſtum Ma-
nichæo deceptus acquieſcat ? Ecce ille perdix congre- Hiere.17.
gans quę non peperit.Itáne eum nondum derelinqui-
tis vos quos congregat:& nondum vobis apparet inſi-
piens, qui dicit Hebræorum teſtimonia vobis, etiam ſi
vera ſint,ante fidem inutilia eſſe, poſt fidẽ ſuperuacua?
Abiiciant ergo omnes qui crediderunt, omnes li- Ca.XVIII.
bros per quos factũ eſt vt crederẽt . Nam ſi hoc verum
eſt, cur vel ipſum Euangelium Chriſti à fidelibus lega-
tur non video . Ante fidem quippe inutile eſt, quia ille
gentilis,quẽ ridentẽ ridendus, vel potius flendus Fau-
ſtus inducit, non credit Chriſto. Poſt fidem autem ſu-
peruacuum , ſi etiam veris de Chriſto pręconiis iam ſu-
perfluo creditur,cum in eum creditum fuerit.Hic forte
dicetis,Sed Euãgelium debet legere iam fidelis,ne ob- F
liuiſcatur quod credidit. Sic ergo inſani, etiã Prophe-
tarum vera teſtimonia, ne obliuiſcatur quare credide-
rit . Quod ſi oblitus fuerit , firmum apud eum non po-
terit eſſe quod credidit . Aut proiicite iam libros Ma-
nichæi,quibus teſtibus crediſtis lucem pugnaſſe cum
tenebris,quæ lux ipſe de' erat:& vt poſſet ligare lux te-
nebras,prius eſſe lucem à tenebris deuoratã , & ligatã,
& inquinatam, & dilaniatam: quam vos manducando
recreatis & ſoluitis,& purgatis,& ſanatis:vt vobis mer
ces retribuatur, ne cum illa quæ liberari non potuerit,
in globo ęterno damnemini . Hanc fabellam quotidie
& moribus & vocibus cantatis, cur adhuc in eam quæ-
ritis teſtimonia librorum,vt in rebus ſuperfluis,& con-
ficiendis codicibus veſtris aliena ſubſtantia conſuma-
tur,& dei veſtri ligata teneatur? Incendite omnes illas
membranas,elegãteſq; tecturas decoris pellibus exqui-
ſitas,vt nec res ſuperflua vos oneret , & de' veſter inde
ſoluatur, qui tanquam pœna ſeruili etiam in codice li-
gatus tenetur . Nam ſi poſſetis libros veſtros vel elixa-
tos comedere , quãtum membris dei veſtri beneficium
pręſtaretis? An etſi fieri poſſet, carnis immunditia pro-
hiberet paginas ab epulis veſtris?Imputet ergo ſibi en-
cauſti immũditia,quę corio inhęſit agnino. Sed & hoc

G vos feciſtis, qui tanquam primo bello veſtro, id quod mundum erat in calamo, immunditię membranarum ſcribendo affixiſtis, niſi quod colores cōtrario teſtimonio vos arguunt. Vos enim potius ad lucem candidarum paginarum, cum tenebris atramenti veniſtis. Nobis debetis iraſci talia dicentibus, an vobis talia credētibus, vt velitis nolitis, iſta conſequantur? Nos autem & ad commemorationem fidei noſtræ, & ad conſolationem ſpei noſtræ, & ad exhortationē charitatis noſtræ, libros Propheticos & Apoſtolicos legimus alterutris vocibus ſibimet concinentes: & ea cōcinēnia, tanquam cœleſti tuba, & à torpore mortalis vitę nos excitantes, & ad palmam ſupernæ vocationis extendentes. De libris enim Propheticis quiddam cum commemoraſſet *Pſal. 68.* Apoſtolus, ſicut ſcriptum eſt, Opprobria opprobrantiū tibi ceciderunt ſuper me: continuo ſubiūgit vtilitatem *Roma. 15.* diuinæ lectionis. Quæcunque enim ante ſcripta ſunt, inquit, vt nos doceremur ſcripta ſunt: vt per patiētiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus ad deum. Sed contradicit Fauſtus. Fiat ergo illi quod di- *Galat. 1.* cit Paulus, Si quis vobis euangelizauerit præter quam H quod accepiſtis, anathema ſit.

Libri Tertiidecimi finis.

LIBER QVARTVSDECIMVS.

Cap. I. FAVSTVS dixit, Quare Moyſen nō accipitis? Amoris pietatiſq; cauſa qua colimus Chriſtum. Quis enim irreligioſus adeo eſt, vt eum libenter aſpiciat, qui ſuo maledixerit patri? Quapropter & nos Moyſen, quamquam humanorum nulli vnquam, diuinorumq; pepercerit blaſphemando: plus tamen hinc execramur, ꝙ Chriſtum filium dei, qui noſtrę ſalutis cauſa pependit in ligno, diro deuotionis conuicio laceſſiuit: vtrum volens, an caſu, tu videris. Neutro enim horum excuſatus erit, vt cōmendatus de- *Deute. 21.* beat accipi. Ait enim maledictum eſſe omnem qui pependit in ligno. Hunc ergo tu vis vt accipiam, huic vt I credam: cum ſi diuinus fuit, conſtet eum ſcientem volentemq; maledixiſſe Chriſto: ſi vero nolens neſciensq; maledixerit, conſtet eum non fuiſſe diuinum? Tu ergo elige vtrum vis, aut Moyſen Prophetam non fuiſſe, & imprudentia peccaſſe, vt dum aliis ex more ſuo maledicit, neſciens blaſphemauerit & deum: aut fuiſſe quidem diuinum, nec futura hęc ignorauiſſe, ſed inuidentem tamen noſtræ ſaluti, quæ futura erat ex ligno, in eius authorem maledici otis ſui venena prompſiſſe. Et quis ergo credat hunc vidiſſe aut cognouiſſe patrem, qui ſic lacerauerit filium: hunc aduentum filij potuiſſe prædicere, qui aſcenſionis eius ignorauerit exitum? Huc accedit, quòd illud etiam cōſidero, quàm late hoc ſit ſparſum conuicium, quamq; multa comprehendat & violet: vt omnes etiam tangat iuſtos & martyres, quotquot ſimili paſſionis exitu defuncti ſunt vita, vt Petrus, & Andreas, ac reliqui eiuſdem ſortis. Quos niſi Moyſes aut vt non Propheta neſciſſet, aut vt malignus *† al. crudelis deuotationis.* odiſſet, ſi fuit Propheta, non tam crudæ deuotionis † contumelia laceraſſet. Neque enim vulgo ſaltem eos maledictos dicit, id eſt, apud homines tantum, ſed maledictos deo. Quod ſi ita eſt, vnde iam benedictionis relinquetur ſpes vel Chriſto, vel apoſtolis, vel ipſis nobis, ſi nominis eius cauſa crucifigi contingat?

Quàm denique imprudens erat, & vacans inſpiratione diuina, vt cogitare nequiuerit diuerſis ex cauſis homines in ligno ſuſpendi: alios quidem ob iniquum facinus, quoſdam vero iuſtitiæ cauſa, & propter deū: idcircoq; confuſe omnes, & ſine diſcretione vlla ſub idē coniecit maledictum: cum eſſet dicendum, ſi ei prudētia ineſſet vlla, nō dicam diuinatio, & ſi adeo crux offenderat eum, vt ſola excepta abdicataq; eſſet, ex omni genere punitionum, maledictum eſſe ſceleratum & impium omnem qui pependiſſet in ligno, vt eſſet diſcretio aliqua inter iuſtos & iniuſtos: quamquam ne ſic quidem vera dixiſſet, cum latronem Chriſtus de ligno ſe- *Luca 23.* cum introduxerit in paradiſum patris ſui. Vbi eſt ergo maledictus omnis qui pēdet in ligno? An Barrabas la- *Deute. 21.* tro ille inſignis, qui non ſolum in ligno ſuſpenſus mi- *Matth. 27.* nime eſt, ſed etiam Iudęorum rogatu emiſſus è carcere, magis fuit benedictus, q̄ ille qui cum Chriſto de cruce aſcendit in cœlum? Quid deniq; ꝙ etiam eum maledictum vocat, qui Solem adorauerit, aut Lunam? Si ergo *Deute. 17.* ſub gentili poſitus rege, Solem adorare cogar, & cum reſtitero, maledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, in aliud eius incurram maledictum, quod aduerſus eum L deprompſit qui pendet in ligno? An ipſi quidem bonis omnibus maledicere conſuetum eſt? Nos vero tanti deuotiones† eius ęſtimare debemus, quanti ſunt ſtoma- *† al. deuotationes.* chantium vetularum. Sic enim & dei omnes pueros ac virgines pari deuotione † proſequitur, dicēs maledictū *† deuotatione.* eſſe omnem, qui non ſuſcitauerit ſemē in Iſraël. Quod æque cōuicium principaliter quidem Ieſum tangit, qui *Exo. 23.* ortus & ipſe, vt dicitis, ex Iudæis, nullā tamen inter eos *Deute. 7.* ſeruandę poſteritatis cauſa ſobolem ſuſcitauit. Deinde & diſcipulos eius, quorum nonnullos quidem ab vxoribus ſeiūxit, quos copulatos inuenerat: quoſdam vero & coniungi vetuit, quos deprehendit intactos. Qua de re Moſeos impunitā hanc linguam maledictorum iaculis Chriſtum lumē, ſanctimoniam, diuina omnia petētem, iure nos cognoueris execratos. Ac ne forte multum intereſſe putes inter ſuſpēſum & crucifixum, nam & hoc in præſidiū vobis defenſionis ſoletis aſſumere, commentis hiſce veſtris Paulum audias præſcribentē, Chriſtus nos redemit de maledicto legis, fact' pro no- *Gala 3.* bis maledictum: quia ſcriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Auguſtinus reſpondit, Pius ho- *Cap. II.* mo Fauſtus dolet Chriſtum eſſe maledictum à Moyſe, M & ob hoc odit Moyſen, quia diligit Chriſtum. Interim antequam aperiam in q̄ magno ſacramento, & quàm pie dictum ſit, Maledictus omnis qui in ligno pepen- *Deute. 21.* derit: iſtos pios homines iterrogo, cur iraſcātur Moyſi, quādoquidem maledictū eius ad Chriſtum iſtorum nō peruenerit? Si enim Chriſtus pependit in ligno, clauis vtique affixus eſt. Vnde etiam ipſas cicatrices poſt reſurrectionem diſcipulo minus credulo demonſtra- *Ioan. 20.* uit. Quòd ſi ita eſt, vtique vulnerabile atq; mortale corpus habuit, quod iſti nolūt fateri. Si ergo & illa vulnera, & illæ cicatrices falſæ erant, falſum eſt quòd pependit in ligno. Non itaque potuit ad eum illa maledictio peruenire, non eſt ꝙ ſuccenſeant ei, à cuius ore proceſſit. Itaque ſi ipſi iraſci ſe fingunt ei qui maledixerit falſæ morti Chriſti, quod ſecundum ipſos dixerint, quo modo fugiendi ſunt qui nō maledicunt Chriſtum, ſed quod eſt execrabilius, criminantur? Si enim non eſt accipiendus, qui maledictum ingerit mortalitati, quo modo eſt deteſtandus qui fallaciā obiicit veritati? Sed iam videamus ex occaſione calumniantium hæreticorū, quo modo illud ſacramentum fidelibus exponatur.

mors

A Mors hominis ex pœna peccati eſt, vnde & ipſa peccatum dicitur: non quia peccat homo dum moritur, *Cap.III.* ſed quia ex peccato factum eſt vt moriatur. *Roma.5.* Sicut alio modo dicitur lingua proprie caro quę intra dẽtes ſub palato mouetur: & alio modo dicitur lingua, quod per linguam fit: ſecundum quem modum dicitur Lingua Gręca, alia Latina: & manus alio modo dicitur ipſum proprie corporis mẽbrum, quod mouemus ad operandum: & alio modo manus dicitur ſcriptura, quæ fit per manum. Dicimus enim, Prolata eſt manus eius: Lecta eſt aduerſus eum manus eius: Habeo manum tuã: Recipe manum tuam. Manus vtique proprie membrum eſt hominis: non autẽ opinor illam ſcripturam membrũ eſſe hominis, & tamen dicitur manus, eo ꝙ manu facta ſit. Sic & peccatũ, nõ tantũ ipſum opus malũ, quod pœna dignũ eſt, ſed etiam ipſa mors, quæ peccato facta eſt, peccatũ appellatum ſit. Illud itaq; peccatũ, quo reus eſſet mortis, non cõmiſit Chriſtus: illud autem alterum, id eſt, mortem, quę peccato inflicta eſt humanę naturę, ſuſcepit pro nobis. Hoc ſuſpendit in ligno, hoc maledictum eſt per Moyſen: ibi mors dãnata eſt ne regnaret, & maledicta eſt vt periret. B Quapropter per Chriſti tale peccatum damnatum eſt & noſtrum peccatum, vt nos liberaremur, ne regnante peccato nos damnati remaneremus.

Cap.IIII. Quid ergo miratur Fauſtus maledictũ eſſe peccatum, maledictam eſſe mortem, maledictam eſſe mortalitatem carnis ſine peccato Chriſti, ex peccato tamen hominis etiam in Chriſto factam? ex Adam quippe corpus aſſumpſit, quia ex Adã virgo Maria, quę peperit Chriſtũ. *Gene.2. & 3.* Dixerat autem deus in paradiſo, Qua die tetigeritis, morte moriemini. hoc eſt maledictum, quod pependit in ligno. Ille neget Chriſtum maledictũ, qui negat & mortuum: qui autem confitetur mortuum, & negare non poteſt mortem de peccato eſſe, & ob hoc etiã ipſum peccatum vocari, audiat apoſtolum *Roma.6.* dicẽtem, Quoniam vetus homo noſter ſimul cum illo crucifixus eſt. & intelligat quem maledictũ Moyſes dixerit. *Gala.3.* Ideoq; ſecutus apoſtolus ait de Chriſto, factus eſt *2 Cor.5.* pro nobis maledictũ. ſicut non timuit dicere, Pro omnibus mortuus eſt. hoc eſt enim, mortuus eſt, quod maledictus: quoniam mors ipſa ex maledicto eſt, & maledictũ eſt omne peccatum: ſiue ipſum quod fit, vt ſequatur ſupplicium, ſiue ipſum ſupplicium, quod alio modo C vocat peccatũ, quia fit ex peccato. Suſcepit autẽ Chriſtus ſine reatu ſuppliciũ noſtrũ, vt inde ſolueret reatũ noſtrum, & finiret etiam ſupplicium noſtrum. Ex ingenio meo iſta dixerim, ſi nõ Apoſtolus toties hoc inculcat, vt & dormientes excitet, & calumniantes ſuffocet.

Cap.V. Miſit, inquit, deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, *Roma.8.* vt de peccato damnaret peccatum in carne. Nõ erat ergo illa caro peccati, quia non de traduce mortalitatis in Maria per maſculum venerat: ſed tamẽ quia de peccato eſt mors, illa autẽ caro quanuis ex virgine, tamẽ mortalis fuit, eo ipſo quo mortalis erat, ſimilitudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatum, conſequenter dicẽs, Vt de peccato damnaret peccatum in carne. *2 Cor.5.* Item alio loco, Eum, inquit, qui non nouerat peccatũ, peccatum pro nobis fecit, vt nos *Deute.21.* ſimus iuſtitia dei in ipſo. Cur ergo timeret Moyſes dicere maledictum, quod Paulus non timuit dicere peccatũ? Planè hoc Propheta & præuidere debuit, & prædicere, paratus ab hæreticis cum Apoſtolo reprehendi. Quiſquis enim reprehenderit Prophetam dixiſſe maledictum: cogitur reprehẽdere Apoſtolum dixiſſe peccatum: nam vtique maledictum comes peccati eſt.

Nec ideo maior inuidia eſt, ꝙ addiderit, deo: vt diceret, Maledictus deo omnis qui pependerit in ligno. D *Cap.VI.* *Deute.21.* Niſi enim deus odiſſet peccatum, & mortem noſtram, non ad eam ſuſcipiendam atq; delendam filium ſuum mitteret. Quid ergo mirũ, ſi maledictum eſt deo, quod odit deus? Tanto enim libentius nobis donat immortalitatem, quæ futura eſt Chriſto veniente, quanto miſericordius odit mortem noſtram, quæ in ligno pepẽdit Chriſto moriente. Quod autem additum eſt, Omnis: *Ibidem.* vt diceretur, Maledictus omnis qui in ligno pepẽderit: *Gala.3.* non ſanè Moyſes minus præuidit etiam iuſtos in cruce futuros, ſed bene præuidit hæreticos verã mortem domini negaturos: & ideo volentes ab hoc maledicto Chriſtum ſeiungere, vt à mortis etiã veritate ſeiungerent. Si enim vera illa mors nõ erat, nullum maledictum Chriſto crucifixo pepẽdit in ligno, quia nec vere crucifixus eſt. Sed contra lõge futuros hæreticos, q̃ de longe clamat Moyſes: ſine cauſa tergiuerſamini, quibus diſplicet veritas mortis Chriſti. Maledictꝰ omnis qui pendet in ligno: nõ ille aut ille, ſed omnis omnino. Etiámne & filius dei? Etiam prorſus. Nam hoc eſt quod nõ vultis. Inde ſatagitis, inde ſeducitis. Diſplicet enim vobis maledictus ꝑ nobis, quia diſplicet mortuus pro nobis. E Tunc enim extra maledictum illius Adã, ſi extra illius mortem. Cum vero ex homine, & pro homine mortem ſuſcepit, ex illo & pro illo etiam maledictum, quod mortem comitatur, ſuſcipere non dedignatus eſt etiã ille, prorſus etiã ille filius dei ſemper *Roma.4.* viuus in ſua iuſtitia, mortuus autẽ propter delicta noſtra, in carne ſuſcepta ex pœna noſtra. Sic & ſemper benedictus in ſua iuſtitia, maledictus autem propter delicta noſtra, in morte ſuſcepta ex pœna noſtra: ac per hoc additum eſt, omnis: ne Chriſtus ad veram mortem nõ pertinere diceretur, ſi à maledicto, quod morti cõiunctum eſt, inſipienti honorificentia ſepararetur.

Qui autem ex veritate Euangelica fidelis eſt, intelligit tam non eſſe contumeliam Chriſti ex ore Moyſi, *Cap.VII.* cum eum dixit maledictum, non ex diuinitate maieſtatis ſuæ, ſed ex conditione pœnæ noſtrę, ex qua in ligno ſuſpenſus eſt: q̃ non eſt laus Chriſti ex ore Manichæorum, cum eum negant carnem habuiſſe mortalem, in qua veram mortem pateretur: quia ex illo prophetico maledicto, laus intelligitur humilitatis: ex iſto hæretico quaſi honore, crimen obiicitur falſitatis. F Si ergo negas maledictum, nega mortuum. ſi negas mortuum, nõ iam contra Moyſen, ſed contra Apoſtolos dimicas. Si autem cõfiteris mortuum, confitere ſuſcepiſſe pœnam peccati noſtri ſine peccato noſtro. Iam vero vbi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientem, aut ex maledictione. Si ex benedictiõe venit pœna peccati, opta eſſe ſemper in pœna peccati. Si autẽ optas inde liberari, crede per diuinę ſententię iuſtitiam ex maledictione veniſſe. Cõfitere ergo maledictum ſuſcepiſſe pro nobis, quem confiteris mortuum eſſe pro nobis: nec aliud ſignificare voluiſſe Moyſen cũ diceret, Maledictus omnis qui in ligno pependerit: niſi mortalis omnis, & moriens omnis qui in ligno pependerit. Poterat enim dicere, Maledictus omnis qui mortalis: aut, maledictꝰ omnis moriẽs. Sed hoc eſt quod aſſerit Propheta, quia ſciebat Chriſti mortem in cruce penſuram, & futuros hęreticos qui dicerent, Pependit quidem in ligno, ſed ſpecie quadam, non vt vere moreretur. Clamando ergo, maledictus: nihil aliud clamauit, niſi quia vere mortuus, ſciẽs mortem hominis peccatoris, quam ſine peccato ipſe ſuſcepit, de illo maledicto venientem *Ge.2. & 3.*

G quo dictũ eſt, Si tetigeritis, morte moriemini. Ad hoc
Nume.21. pertinet & ſerpens ille in ligno ſuſpenſus, quo ſignifi-
caretur nõ falſam mortem Chriſtum finxiſſe, ſed illam
Ioan.3. veram in ligno paſsionis ſuæ ſuſpendiſſe, in quam ſer-
pens ille hominem male ſuadendo deiecit. Quam verã
mortem nolunt iſti conſpicere, & ideo non ſanantur à
veneno ſerpentis: ſicut in eremo quicunq; illam atten-
Cap.VIII. derent, ſanabantur. Itaque fatemur ab imperitis dici,
aliud eſſe affigi ligno, aliud in ligno pendêre. Sic enim
quidam putant ſoluendam eſſe iſtam quæſtionem, vt
Iudam dicant à Moyſe maledictum, qui laqueo ſe ſuſ-
pẽdit, quaſi primum nouerint vtrum ex ligno an ex la-
pide ſe ille ſuſpenderit. Sed verum eſt, quod & Fauſtus
commemorauit, Apoſtolum non ſinere aliud intelli-
gere, quàm de Chriſto eſſe prædictum. Sed talis impe-
ritia nonnullorum catholicorum, venatio Manichæo-
li.3. Cõfeß. rum eſt. Tales enim ſolent inſectari, tales ſuis fallaciis
cap.6. irretire, tales in eos cecideramus, tales hęſeramus, tales
non viribus noſtris, ſed dei miſericordia eruti ſumus.
Cap.IX. Quæ autem diuina Moyſes laceſsiuit, ſicut Fauſtus
criminatur, dicens, ꝙ humaniorum nulli vnquam diui-
H norũmque pepercerit. Dixit enim, & abiit: nihil ſategit
probare, nihil curauit oſtẽdere. Nos autẽ ſcimus Moy-
ſen omnia vera diuina pie laudaſſe, & pro ſui tẽporis
congruentia, ſuęq; diſpenſationis gratia, iuſte humana
rexiſſe. Exigant iſti vt hoc doceam, cum & ipſi docere
conati fuerint, quod Fauſtus obiicit, caute quidem, vt
erat acutus, ſed hoc incautus, quia ſuo acumine ſe peri-
mebat. Felix enim cor acutum ad veritatẽ, infœlix cõ-
tra veritatem. Nõ dixit, hominum nulli vnquam deo-
rũq; pepercerit: ſed humanorum, inquit, & diuinorum.
Si enim diceret eum deo non pepercisse, facile conuin-
ceretur falſæ criminationis, cum Moyſes inueniretur
vbique honorare ac prædicare deum verum, qui fecit
cœlũ & terram. Si autem diceret, nulli deorum peper-
ciſſe, proderet ſe Chriſtianis illos deos colere, à quibus
adorandis Moyſes prohibet: atq; ita ſub alas catholicæ
matris pullis fugientibus non congregaret quę nõ pe-
perit. Vt ergo inſidias tẽderet paruulis, dixit, diuinorũ
nulli pepercisse Moyſen, quo poſſent neque Chriſtiani
aperto deorum cultu fugere impietatẽ iſtorum nimis
abhorrentem à religione Chriſtiana, & Pagani eis fa-
uere aduerſum nos, qui Moyſen ſcirẽt contra idola, &
I contra deos gentium, quæ ſunt dęmonia, multa vera &
digna dixiſſe. Quod ſi iſtis diſplicet, aperte ſe fate-
Cap. X. antur idolorum vel dæmoniorum eſſe cultores, quod
quidem ignoranter eſſent, eo ipſo ſolo quòd eſſent hę-
1. Timo. 4. retici. De talibus enim dixit Apoſtolus, Quia in nouiſ-
ſimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes
ſpiritibus ſeductoribus, doctrinis dæmoniorum in hy-
pocriſi mendaciloquorum. Qui enim niſi dæmones
Ioan.20. quibus eſt amica fallacia, iſtis perſuaderẽt, quòd Chri-
Luca.24. ſtus fallaciter paſſus, fallaciter mortuus ſit, fallaciter ci-
catrices oſtẽderit: id eſt, non vere paſſus, nec vere mor-
tuus ſit, nec illæ veræ fuerint ex veris vulneribus cica-
trices? Quæ ſunt euidentiores doctrinæ mendacilo-
quorum dęmoniorum, quàm iſtæ, quibus perſuadetur
filium dei, id eſt, ipſam veritatem eſſe mendacem? Sed
iſti in doctrina ſua habent & apertam, non quidem dę-
moniorum, ſed tamen creaturę culturam, quam dam-
Roma.1. nat Apoſtolus dicens, Et coluerunt & ſeruierunt crea-
Cap.XI. turæ potius q̃ creatori. Proinde iſti in phantaſmati-
bus fabularum ſuarum idola & dæmonia neſcientes
colunt: in ſole autem & luna nouerunt ſe ſeruire crea-
turæ, & quòd putant ſe etiam creatori ſeruire, multum
falluntur: phantaſmati enim ſuo ſeruiunt, creatori autẽ K
nullo modo ſeruiunt, quando ea negant deum creaſſe,
quæ aperte Apoſtolus ad Dei creaturam pertinere de-
monſtrat dicens, cum de cibis & carnibus ageret, Om- 1.Timo.4.
nis enim creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum
quod cũ gratiarum actione percipitur. Videte quid ſit
ſana doctrina, quã non ferentes vos ad fabulas cõuer-
tiſtis. Quo modo Apoſtolus & creaturã dei laudat, &
ei tamen cultũ religionis exhiberi vetat: ſic & Moyſes,
qui vobis videtur nulli diuinorum pepercisse, non ob
aliud ſuſpicor, niſi quia ſolem & lunam vetuit adorari, Deute.17.
ad quorum circumitum vos per omnes angulos verti-
tis, vt eos adoretis, ſolem & lunã vera laude laudauit,
cum eos factos à deo, & in cœleſti ordine ad peragen-
da ſua opera collocatos, ſicut eſt, ita narrauit, Solem in Pſal.135.
poteſtate diei, lunã in poteſtate noctis. Falſis autem ve-
ſtris laudibus ſol & luna non gaudent. Diabolus nouit
falſa laude gaudere, præuaricatrix creatura. Poteſtates
vero cœlorum, quæ peccato nõ lapſæ ſunt, artificẽ ſuũ
in ſe laudari volunt: quarum illa vera laus eſt, qua crea-
tori illarum non fit iniuria. Fit autem cũ dicitur ꝙ par-
tes eius ſint, aut membra eius, aut aliquid ſubſtantiæ ip- L
ſius. Ille enim perfectus, & nullius indigẽs, & nuſquam
defluens, neq; diſciſſus, neque per loca diſtentus, apud
ſe totus incommutabilis, ſibiq; ſufficiens, ſeipſo beatus,
propter abundantiam bonitatis per verbum ſuum di-
xit, & facta ſunt: mãdauit, & creata ſunt. Proinde ſi ter- Pſal.132.
reſtria corpora, de quibus loquebatur apoſtolus, cũ ci- & 148.
bum nullum immundum diceret, bona ſunt, quia om- 1.Timo.4.
nis creatura dei bona eſt: quãto magis cœleſtia, in qui-
bus excellunt ſol & luna: cum ipſe Apoſtolus dicat cor- 1.Cor.15.
pora cœleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia eſt cœleſtiũ
gloria, alia terreſtrium. Non ergo conuiciatur Moyſes
ſoli & lunę, cum eos vetat adorari, ſed eos laudat tãquã
creaturã cœleſtem: deum autem laudat tanquam crea-
torem cœleſtium & terreſtrium: nec vult offendi deũ,
cum illi pro illo adorantur, qui propter illum & ex illo
laudantur. At quàm ſibi Fauſtus argute reprehende- Cap.XII.
re viſus eſt, quòd etiam maledictum vocat Moyſes, qui
ſolem adorauerit ac lunam. Si ergo, inquit, ſub gentili
poſitus rege, ſolem cogar adorare, & cũ reſtitero, ma-
ledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, in aliud eius
incurram maledictum, quod aduerſus eum deprõpſit Deute.21.
qui pendet in ligno. Vos quidem nullus rex gẽtilis co- M
git adorare ſolem, quod nec ipſe ſol cogeret, ſi in terra 2.Retract.
regnaret, quia nec nunc à vobis hoc vult fieri: ſed ſicut 7.cap.
creator ipſe impios blaſphematores ſuos vſque ad iu-
dicium ſuſtinet, ſic & ipſa cœleſtia tolerant vanos ado-
ratores ſuos vſq; ad iudicium creatoris ſui. Tamẽ me-
mentote Chriſtianum regem non poſſe cogere vt ſol
adoretur. de gentili enim rege exemplum Fauſtus pro-
poſuit, ſciens profecto ad gẽtiles pertinere, quod faci-
tis cum ſolem adoratis. Non eſt hoc ergo Chriſtianũ,
ſed vbiq; iam perdix nomen Chriſti ponit, vt congre- Hiere.17.
get quę non peperit. Videte tamen quàm facilè reſpõ-
deat veritas, & ſana doctrina q̃ facile dirumpat hunc
veſtræ quæſtionis tanquam ineuitabilem & bicipitem
laqueum. Ecce faciamus aliquem armatum regia pote-
ſtate comminari homini Chriſtiano, vt ſi ſolem adora-
re noluerit, ſuſpẽdatur in ligno. Si declinauero, inquis,
maledictum quod lex prompſit in ſolis adoratorem,
incidam in illud quod eadem lex prompſit in eum qui
pepẽderit in ligno. Ita vero turbaberis? Sed tu, Imò nec Deut.21.
tu, qui & nullo cogẽte adoras ſolem. At vero Chriſtia-
nus ędificatus ſuper fundamentũ Apoſtolorum & Pro- Ephe.2.
phetarum

A phetarum, attendit ſingulas cauſas, & ſingula maledi-
cta: videt vnum pertinere ad corpus mortale, quod li-
gno ſuſpenditur: alterum ad animam, quo ſol adora-
tur. etſi enim corpus inclinatur in adorando, animus
tamē aut colit quod adorat, aut fingit: vtrunque autem
perniciosum eſt. Quapropter quoniam maledictum in
vtroque mors meruit, ſicut mors eſt corporis in ligno
pendere, ita mors animi eſt ſolem adorare. Eligēdum
eſt igitur maledictum in corporis morte, quo maledi-
cto & ipſum corpus in reſurrectione liberabitur: deui-
tandum autem maledictum in animæ morte, ne cū ſuo
corpore in æterno igne damnetur. Hāc enim quæſtio-
Matth.10. nem nobis dominus ſoluit, dicens, Nolite timere eos
qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occi
dere: ſed eum timete, qui habet poteſtatem & animam
& corpus occidere in gehennam ignis. Tanquā dice-
ret, Nolite timere maledictū corporalis mortis, quod
temporaliter ſoluitur: ſed timete maledictum ſpiritalis
mortis, per quod anima in æternum cum ſuo corpore
B cruciatur. Ecce non eſt anicularis maledictio, ſed pro-
Deute.21. phetica prædictio, Maledictus omnis qui pendet in li-
gno. Sic enim auferet Chriſtus de maledicto maledi-
ctum, quo modo de morte mortem, de peccato pecca-
†al. Sic er- tum. Si ergo blaſphemauit† Moyſes dicendo, Maledi-
go nō bla- ctus omnis qui pēdet in ligno, quo modo nō blaſphe-
ſphemauit. mauerunt Apoſtoli dicendo, Mortuus eſt, & vetus ho-
Roma.6. mo noſter confixus cruci cum illo, Et de peccato dam-
Roma.8. nauit peccatum, Et eum qui nō nouerat peccatum, pec
2.Corin.5. catum pro nobis fecit: & multa huiuſmodi? Vos autem
cum horretis maledictum Chriſtum, fatemini vos hor
rere mortem Chriſti. Vbi apparet veſtra non anicula-
ris maledictio, ſed diabolica ſimulatio, qui mortē Chri
ſti corporis, animæ veſtræ mortem non creditis. Quā
tamen mortem Chriſti non veram ſed ſimulatam ſua-
detis: quaſi non audeatis per nomen Chriſtianum ho-
mines fallere, niſi ipſum Chriſtum magiſtrum fallaciæ
Cap. XIII. faciatis. Quòd autem inuidus continentiæ vel vir-
Exod.23. ginitati Fauſto viſus eſt, quia dixit, Maledictus omnis
Deute.25. qui nō ſuſcitauerit ſemen in Iſraël: legant Eſaiam cla-
Eſaia.56. mantē, Hæc dicit dominus ſpadonibus omnibus, qui
C obſeruauerint pręcepta mea, & elegerint quæ ego vo-
lo, & cuſtodierint teſtamentū meum: dabo illis in do-
mo mea & in muro meo locum nominatū, meliorem
filiorum & filiarum: nomen æternum dabo illis, & non
deerit illis. Aut ſi contrarium putant Eſaiam Moyſi, is
eis placeat, ſi ille diſplicet: nō eſt parum aduerſus iſtos,
nobis enim ſufficit ſcire vnum deum locutum & per
Moyſen & per Eſaiam: & maledictum eſſe omnē qui
non ſuſcitauerit ſemen in Iſraël: ſiue tunc cum populo
ſecundum carnem propagando, etiam carnalis prolis
operatio in cōiugali caſtitate ad officium ciuium per-
tinebat: ſiue nunc, ne quiſquam ſpiritaliter natus, putet
ſibi debere ſufficere, nec inſtet dominicis lucris, quib'
quiſque pro modulo ſuo prædicando Chriſtum, de-
bet generare Chriſtianos. Ita illa diuina ſententia, tem
pora vtriuſque teſtamenti mira breuitate complecti-
tur, Maledictus omnis, qui non ſuſcitauerit ſemen in
Iſraël.

Libri Quartidecimi finis.

LIBER QVINTVS DECIMVS.

Tomus ſextus.

FAVSTVS dixit, Quare non accipi- D
tis teſtamentum vetus? Quia & omne *Cap.I.*
vas plenum ſuperfuſa non recipit, ſed
effundit: & ſtomachus ſaturus reiicit
ingeſta. Proinde & Iudæi ex præoccu-
patione Moſeos teſtamento veteri ſa-
tiati, reſpuerunt nouum: & nos ex Chriſti præuentio-
ne nouo referti, reſpuimus vetus. Vos ideo vtrunque
accipitis, quia in neutro eſtis pleni, ſed ſemi: alterúm-
que ex altero in vobis non tam repletur, quàm cor-
rumpitur: quia & ſemia vaſa nunquam de diſsimili im-
plentur materia, ſed de eadem ac ſibi ſimili: vt vini vi-
no, mellis melle, & aceti aceto: quibus ſi diſsimilia, &
non ſui generis ſuperfundas, vt melli fel, & aquam vi-
no, & aceto garos, nō repletio vocabitur hæc, ſed adul-
terium. Hæc ergo cauſa eſt, vnde nos parum accipi-
mus teſtamentum vetus: & quia Eccleſia noſtra, ſponſa
Chriſti, pauperior quidem ei nupta, ſed diuiti, cōtenta
ſit bonis mariti ſui, humilium amatorum dedignatur
opes, ſordent ei teſtamenti veteris, & eius authoris mu- E
nera, famæq; ſuæ cuſtos diligentiſsima, niſi ſponſi ſui
non accipit literas. Veſtra ſanè Eccleſia vſurpet teſta-
mentum vetus, quæ vt laſciua virgo immemor pudo-
ris, alieni viri & muneribus gaudet & literis. Amator
deniq; ille veſter, & pudoris corruptor Hebręorū deus,
diptychio lapideo ſuo, aurum vobis promittit & ar-
gentum, ventris ſaturitatem, & terram Chananęorum. *Exod.31.*
Hi vos delectauerūt tam ſordidi quæſtus, vt libeat pec- *Deute.8.*
care poſt Chriſtum, vt ſitis ingrati tam immenſis doti-
bus eius. Hæc vos illiciunt, vt in Hebræorum deperea-
tis deo poſt nuptias Chriſti. Diſcite ergo iam nunc etiā
falli vos, & decipi falſis promiſsionibus eius. Pauper &
egenus eſt, nec ea quidem præſtare poteſt quæ promit-
tit. nam ſi ſuæ propriæ coniugi, dico autem ſynagogæ,
nihil horum præſtat quæ pollicetur, & quidē morē ge-
renti ſibi per omnia, & ſeruienti ſummiſsius q̄ ancilla:
vobis præſtare quid poterit alienis ab ſe, & mandatorū
ſuorum detrectātibus iugum ſuperba ceruice? Sed vos
quidē pergite agere vt cœpiſtis, rudem pannū veteri te- *Matth.9.*
ſtamento† cōmittite, nouū vinū veternoſis vtribus cre- *†veſtimēto.*
dite, duobus maritis nulli placituri ſeruite, Chriſtianā F
deniq; fidem Hippocentaurū facite, nec equū perfectū
nec hominē. nobis ſoli Chriſto ſeruire permittite: eius
tantum immortali dote contentis, & imitātibus Apo-
ſtolū qui dicit, Sufficiētia noſtra ex deo eſt, qui nos ido *2.Corin.3.*
neos probauit miniſtros noui teſtamenti. Hebræorum
dei & noſtra admodū diuerſa conditio eſt, quia nec ip-
ſe quæ promittit implere poteſt, & nos ea faſtidim' ac-
cipere. Superbos nos aduerſus blāditias eius, Chriſti li-
beralitas fecit. Ac ne incōgrue me hæc cōparaſſe exiſti-
mes, Paulus in nos hāc cōiugalis diſciplinæ ſimilitudi-
nem prior contulit, dicēs, Quæ ſub viro eſt mulier, vi- *Roma.7.*
uēte viro alligata eſt legi viri: ſi autē mortuus fuerit vir
eius, ſoluta eſt à lege viri. Ergo viuente viro vocabitur, *1.Corin.7.*
inquit, adultera, ſi iūcta fuerit alteri viro. Quòd ſi mor-
tuus fuerit vir eius, non erit adultera alij cōiuncta. per
hoc oſtendens, ſpiritu mœchari eos, qui non ante repu-
diantes & in mortuis quodā modo ponentes legis au-
thorē, tum demū ſe copulauerint Chriſto. Quod dictū
ad eos pręcipue ſpectat, qui crediderint ex Iudęis, vide-
licet vt ipſi ſint primę ſuperſtitionis obliti. Nobis vero
in hoc quid opus eſt vel pręcepto, quibus ex gentilitate
cōuerſis ad Chriſtum, Hebræorum deus non mortuus
debet videri, ſed nec natus? Sanè Iudæo, ſi credat, A-
doneus debet videri defunctus, gētili vero idolum: &

i

G vnicuique quod eſt veneratus ante cognitum Chriſtū. Nam ſi poſt idololatriç diuortia Hebræorū quis deum & Chriſtum pariter colat, nihil ille quidē à detriti pudoris fœmina diſcrepauit, quæ poſt vnius mariti obitū duobus nupſerit.

Cap. II. Auguſtinus reſpondit, Audite hęc, quorum corda poſsidet Chriſtus, & videte ſi toleratis, niſi quia ipſe eſt veſtra patiētia. Fauſtus nouo melle plenus, reſpuit acetum vetus: & Paulus aceto vetere plen⁹, effudit dimidiū, quo caperet infuſum mel nouum: non ſeruandum, ſed corrumpendum. Vides enim, quod ait *Roma.1.* Apoſtolus Paulus, Seruus Chriſti Ieſu, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euāgelium dei: ex melle nouo eſt. Illud autē quod ſequitur, Quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem: ex aceto vetere. Quis hoc ſuſtineret audire, niſi nos conſolaretur *1.Corint.11.* idem dicens, Oportet & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiāt in vobis? Sed quid opus eſt eadē iam ſuperius *Matth.9.* ſatis dicta repetere? Nam pannum nouum & veſtimentum vetus, & vinū nouum & vtres veteres, nō duo te- H ſtamēta ſignificare, ſed duas vitas, & ſpes duas: ad duo vero teſtamēta intelligenda, illam datā eſſe à domino *Matth.13.* ſimilitudinem, Propterea ſcriba eruditus in regno dei ſimilis eſt patrifamiliâs proferenti de theſauro ſuo noua & vetera: ex his quæ ante diximus, recordetur qui potuerit, vel certe recenſeat qui voluerit. Duas enim ſpes ſi quis habendas putauerit, vt & propter fœlicitatē terrenam, & propter regnum cœlorū deo ſeruiat, hæc illam non capit, & cū hæc aliqua tribulatione fuerit perturbata, deficiens homo amittit etiam illam. Inde eſt & *Matth.6.* illud, Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. quod expoſuit dicens, Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. Vetus autem teſtamentum recte intelligentibus Prophetia eſt noui teſtamenti. Itaque & in illo primo populo ſancti Patriarchæ & Prophetæ, qui intelligebant quod agebāt, vel quod per eos agebatur, in nouo teſtamento habētes iam ſpem † ſalutis æternæ, ad illud pertinebāt, quod intelligebāt & diligebāt: quia etſi nondū reuelabātur, iam tamen figurabātur. Ad vetus autē illi pertinebant, qui nō illic amplius, quàm promiſſa tēporalia cogitata cōcupiſcebant, in quibus ęterna figurata & prophetata, non intelligebant. Sed hæc iam ſatis ſuperq; prioribus reſponſionibus noſtris dicta ſunt.

† al. habebat iſtā ſpē.

I *Cap. III.* Illa vero eſt mirabilis impudentia, cū Manichæorū ſacrilega & immunda ſocietas, etiam caſtam ſponſam Chriſti ſe iactare non dubitat: in quo aduerſus ſanctæ Eccleſię vere caſta membra quid proficit, niſi vt veniat in mentem aduerſus tales Apoſtolica illa admonitio, *2.Corint.11.* Aptaui vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem, ne ſicut ſerpens Euam fefellit aſtutia ſua, ſic & veſtræ mentes corrumpantur à caſtitate, quæ *Gala.1.* eſt in Chriſto? Quid enim agunt iſti euāgelizātes nobis præter quod accepimus, niſi vt nos à caſtitate corrumpant, quam Chriſto ſeruamus, quando legem dei culpant nomine vetuſtatis, & errorē ſuum laudant nomine nouitatis, quaſi omnis vetuſtas fugienda ſit, aut omnis nouitas appetenda: cum & mandatum vetus in *1.Ioan.2.* laude ponat Apoſtolus Ioānes, & profanas verborum *1.Timo.6.* nouitates euitari iubeat Apoſtol⁹ Paulus? Te ergo vera ſpōſa veri Chriſti Eccleſia catholica, alloquar & ego te pro modulo meo, qualiſcunq; filius & ſeruus tuus, poſitus in te diſpēſare cibaria conſeruis meis: caue ſemper vt caues, Manichæorum impiam vanitatem, iam tuorū periculo expertā, & liberatione conuictā. Ille me quondā de gremio tuo error excuſſerat. expertus fugi, quod experiri non debui. Sed tibi profecerint etiam pericula K mea, cui nunc ſeruit liberatio mea. Quia niſi mihi verus & verax ſponſus tuus, de cuius latere facta es, *Ioan.19.* in vero ſanguine ſuo remiſsionē peccatorum poſuiſſet, abſorbuiſſet me vorago fallaciæ, & terram factum ſerpēs *Gene.3.* irreparabiliter deuoraſſet. Noli decipi nomine veritatis, hanc ſola tu habes & in lacte tuo, & in pane tuo: in hac autem tantum nomen eius eſt, ipſa nō eſt. Et in tuis quidē grandibus ſecura es. Sed appello interim paruulos tuos, fratres filios dominos meos, quos vel tanquā oua ſolicitis alis foues, vel tanquam infantes lacte nutris, ſine corruptione fœcūda virgo mater. Hos in te appello teneros fœtus tuos, ne garrula curioſitate ſeducātur abs te: ſed potius anathement, ſi quis eis euāgelizauerit *Gala.1.* præter id quod acceperunt in te. Nec relinquant verum veracēmque Chriſtum, in quo ſunt omnes theſauri *Coloſ.2.* ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi: & magnam multitudinem *Pſal.30.* dulcedinis eius, quam abſcondit metuentibus ſe, perfecit autē ſperantibus in ſe. Ibi vero quo modo poſſunt eſſe verba veracis, in prędicatore Chriſti fallacis: Contemne inſultationes eorum, quia bene tibi es L conſcia, promiſsionem vitæ æternę te adamaſſe in muneribus ſponſi tui, id eſt, ipſum ſponſum tuum: quia ipſe eſt vita æterna.

Cap. IIII. Non autem, ſicut illi decipiunt, † ad alienum deum ſeducta es, promittentem ſaturitatē ventris, & terram Chananæorū. Intelligis quippe, in ipſis etiā promiſsionibus te iam tunc figuratā & prophetatā, præſcientiam parturiſſe ſanctorum. Nec lapideo diptychio miſerabili dicacitate reprehenſio moueris: quia nō habes lapideum cor, quod illæ tabulę in populo priore ſignificabant. Es enim Epiſtola Apoſtolorum, *2. Corint.3.* ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Ad quæ verba illi vani gaudent, putantes Apoſtolum reprehendiſſe diſpenſationem illi tempori congruā veteris teſtamenti, non intelligētes hoc eum ex Propheta dixiſſe. Hæc enim verba, quæ imperite amplectuntur, longe antequam per Apoſtolos dicerētur & implerentur, à Prophetis, quos reſpuunt, prænunciata ſunt. Propheta enim dixerat: Auferam eis cor lapideum, & dabo *Ezech.11. & 36.* eis cor carneum. Videant ſi nō hoc eſt, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Nam neq; ibi quod dictū eſt cor carneum, neque hic tabulæ carnales, M hoc volunt vt carnaliter ſapiamus: ſed quia in comparatione lapidis, qui ſine ſenſu eſt, caro ſentit, per lapidis inſenſualitatem ſignificatum eſt cor non intelligens, & per carnis ſenſualitatē ſignificatū eſt cor intelligens. Tu potius iſtos irride, qui dicūt & terram & ligna & lapides habere ſenſum, & intelligentiore vita viuere, carnes autē ſtolidiore & obtuſiore. Vnde non à veritate, ſed à ſua vanitate coguntur fateri, mūdius eſſe legem conſcriptam in tabulis lapideis, quàm ſuū theſaurum in pellibus morticinis. An forte quia in fabella ſua etiā lapides dicunt eſſe oſſa principum, non eis dubitant coria præponere agnorum? Nempe ergo illa teſtamenti arca mundius tegebat lapideas tabulas, quàm caprina pellis codicem iſtorum. Hęc tu miſericorditer irride, vt eis irridenda & fugienda commendes: nam in illo diptychio lapideo, iam tu nō corde lapideo intelligis, quid duro illi populo congruebat: & in eo tamen agnoſcis petram, ipſum ſponſum tuum, illum quem Petrus loquitur lapidem viuum ab hominibus *1.Pet.2.* reprobatum, à deo autem electum & honorificatū. Illis ergo erat lapis offenſionis, & petra ſcandali: tibi autem lapis, quem reprobauerunt ædificātes, factus eſt in *Pſal.117.*

caput

† deſipiunt.

A caput anguli. Quod totum idem Petrus Apoſtolus explicat,& totum à Prophetis,à quibus iſti damnati alienantur,prædictum eſſe commemorat.Lege ſanè etiam illud diptychium,ne timeas,planè ſpõſi tui eſt.Aliis lapis ille ſignificauit duram ſtoliditatem, tibi autem firmam ſtabilitatem. *Exo.31.* Digito enim dei ſcriptę ſunt tabulæ illæ,digitó dei ſponſus tuus eiicit dæmonia: *Luca.11.* digito dei expelle tu doctrinas dęmoniorum mendaciloquorum *1.Timo.4.* cauteriantium conſcientiã. Ex hoc diptychio repellis adulterum,qui ſe paracletũ dicit, vt ſancto nomine te ſeducat. *Exod.19. & 20.* Quinquageſimo enim die poſt Paſcha datæ ſunt illæ tabulæ: & quinquageſimo die poſt paſsionem ſpõſi tui,quod Paſcha illud præfigurabat,datus eſt digitus dei, *Acto.2.* ſpiritus ſanctuspromiſſus paracletus.Noli ergo formidare diptychiũ, quo tibi ſcripta olim, quæ nunc agnoſceres,mittebãtur:tantum noli eſſe ſub lege,ne illam timore non impleas, ſed ſub gratia,vt ſit in te ple- *Roma.13.* nitudo legis charitas.Non enim aliud diptychium recenſebat ſponſi tui amicus,cum diceret,Nam nõ adul- B terabis,non homicidium facies, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum,in hoc ſermone recapitula- *Exo.20.* tur,&,Diliges proximum tuum tanquam teipſum. *Roma.13.* Dilectio proximi malum non operatur, Plenitudo enim legis eſt charitas.Ibi enim ſunt duo illa præcepta,dilectionis dei, & dilectionis proximi,ſingulis tabulis explicata. Hoc ergo diptychiũ ille promiſit, qui tibi hæc duo præcepta veniens commẽdauit, in quibus tota lex *Matt.22.* pẽdet & Prophetæ. In primo præcepto eſt caſtitas nuptiarũ tuarum, in ſecundo vnitas membrorũ tuorum. illo amplecteris diuinitatẽ,iſto congregas ſocietatem. Quæ duo pręcepta,ipſa ſunt decẽ: tria pertinẽt ad deũ, & ſeptem ad proximũ. O pudicum diptychiũ, in quo veteris figuræ ille dilector & dilectus tuus prænunciauit *Pſal.91.* tibi canticum nouum, in decachordo pſalterio: tãquam pro te etiam neruos ſuos extenſurus in ligno, vt *Roma.8.* de peccato peccatum damnaret in carne, & iuſtitia legis impleretur in te. O diptychium cõiugale,quod nõ *Cap.V.* ſine cauſa odit adultera. Iam enim mihi ad te eſt ſermo, Manichęa congregatio,fallax, & fallaciis inuoluta. Itá ne multinuba tot elementis, vel potius meretrix C proſtituta dæmoniis, & ſacrilegis vanitatibus imprægnata,audeſ matrimonium catholicum domini tui,crimine impudicitiæ lacerare? Oſtende nobis mœchos *† al. ſplenditenentẽ.* tuos,ſplendide tenentẽ † ponderatorẽ, & Atlantẽ laturarium. Illum enim dicis capita elementorum tenere, *† fixo.* mundumq; ſuſpendere:iſtum autẽ genu flexo, † ſcapulis validis ſubbaiulare tantã molem,vtique ne ille deficiat.Vbi ſunt iſti?Qui ſi vere eſſent,quando ad te venirent occupati tanto negotio? quando ad te intrarẽt, vt blanda manu tua,&ocioſo pane delicata,poſt tantũ laborẽ alteri digitos,alteri humeros cõfricares? Sed fallunt te mala dæmonia, quæ tecum ſcortantur, vt cõcipias mendacia,& parias phantaſmata.Cur ergo nõ reſpuas diptychium veri dei,tuis membranis inimicum, quibus tot falſos deos adamaſti mente vagabunda per figmẽta cogitationum tuarum, quibus omnia poëtica mendacia grauiora & honeſtiora reperirẽtur? vel hoc certe, quod apud poëtas neminẽ decipit ipſa profeſsio falſitatis:in libris autẽ tuis tanta fallaciarũ turba,pueriles & in ſenibus animas,nomine veritatis illectas,miſerabilibus corrumpit erroribus, cum prurientes auribus, *2.Timo.4.* ſicut Apoſtolus dicit,& à veritate auditum ſuum auertentes,ad fabulas cõuertuntur.Quo modo ergo ſanam doctrinam ferres illarum tabularum,vbi primum præ- *Deute.6.* ceptũ eſt,Audi Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt,

cum tot deorũ nominibus delectata turpiſsimi cordis D fornicatione voluteris? An nõ recordaris amatorium canticum tuum, vbi deſcribis maximum regnantiũ regem,ſceptrigerum,perennẽ,floreis coronis cinctum,& facie rutilantẽ? Quem ſi ſolũ talem amares,erubeſcendũ tibi eſſet: nam etiã vir vnus floreis coronis cinctus, pudicę cõiugi diſpliceret. Neq; enim potes dicere hoc aliqua myſtica ſignificatione ita dictum, vel ita demõſtratum,cum tibi præcipue laudari Manichæus nõ ob aliud ſoleat,niſi quòd remotis figurarum integumẽtis, ipſe tibi veritatem nudã & propriam loqueretur. Proprie igitur cantas deum regem ſceptrigerum, floribus coronatum.Ponat ſaltem ſceptrũ,quando coronis floreis cingitur: nõ decet regiæ virgæ ſeueritatẽ illa luxuriæ mollitudo. Huc accedit, quia nõ à te ſolus adamatus eſt:ſequeris enim cantando, & adiungis duodecim ſecula floribus cõueſtita,& canoribus plena, & in faciẽ patris flores ſuos iactantia. Vbi & ipſos duodecim magnos quoſdã deos profiteris,ternos per quatuor tract9, quibus ille vnus circuncingitur.Quẽ quo modo inanẽ E ſum faciatis, quem ſic circundatum dicitis,nunquã inuenire potuiſtis. Adiungis etiam innumerabiles regnicolas,& deorum agmina,& angelorum cohortes, quæ omnia non condidiſſe dicis deũ, ſed de ſua ſubſtantia genuiſſe. Ita conuinceris innumerabiles deos cole- *Cap.VI.* re,nõ ferendo ſanam doctrinam,qua docetur vnus de vno deo natus filius,& vtriuſque ſpiritus ſanctus.Quos tamen non ſolum innumerabiles, ſed nec tres deos fas eſt dicere: quorum eſt nõ ſolum vna eademq; ſubſtantia,ſed etiam vna eademq; operatio,per ipſam propriã vnam eandemq; ſubſtantiã: per creaturam vero corporalem etiã demonſtratio ſingulorum. Hæc tu non intelligis,nõ capis:noui plena es, inebriata es, ingurgitata es fabuloſo ſacrilegio.Digeras aliquãdo quod exhalas,&te iam obruere talibus deſinas:interim cãta quod cãtas,& inſpice,ſi potes,dedecus fornicationis tuæ.Inuitauit enim te doctrina dæmoniorũ mendaciloquorum ad fictas domos angelorum,vbi flat aura ſalubris: & ad cãpos vbi ſcatent aromata:cuius arbores & montes, maria & flumina dulce nectar fluunt per cuncta ſecula.Et credidiſti & finxiſti hęc in corde tuo, vbi vanis F recordationib9 luxuriata & diſſoluta iacteris.Cũ enim quædam talia dicũtur de ineffabili affluentia ſpiritaliũ deliciarum,vtique in ænigmate dicũtur, ita vt nouerit animus,qui talibus exercetur, eſſe aliud quod ibi quærẽdum & intelligendũ ſit:ſiue corporeis ſenſibus in veritate corporali tale quid demonſtretur: ſicut ignis in rubo,& de virga ſerpens,& de ſerpente virga:&tunica *Exod.3. & 4.* domini à perſecutoribus non diuiſa,&obſequium mulieris,vnctio pedũ aut capitis eius,& frõdes multitudi- *Ioan.19.* nis præcedẽtis & conſequentis aſellũ eius: ſiue in ſpiri- *Matth.26.* tu per imagines corporum,vel in ſomnio,vel in ecſtaſi *Matth.21.* figuratæ oſtendantur:ſicut Iacob ſcalę,& Danieli lapis *Gene.28.* præciſus ſine manibus,& auctus in montẽ,& Petro ille *Danie.2.* diſcus, & Ioãni tam multa: ſiue ſola locutione ad eũdẽ *Acto.10.* modum figurẽtur,ſicut Cantica canticorum,& cum in *Canti.1.* Euãgelio fecit paterfamiliâs nuptias filio ſuo:& homo *Matth.22.* quidã duos filios habuit, frugi & luxurioſum: & homo *Luca.15.* quidã nouellauit vineam,& locauit agricolis. *Matth.21.* Tu vero præcipue Manichęũ ob hoc prædicas,quòd non ad talia dicenda,ſed potius ad ſoluenda vltimus venerit:vt & figuris antiquorum apertis, & ſuis narrationibus ac diſputationibus euidenti luce prolatis, nullo ſe occultaret ænigmate. Addis eam præſumptionis huius cauſam, quòd videlicet antiqui, vt figuras huiuſmodi vel

G videre̅t, vel agere̅t, vel dicere̅t, ſciebant iſtum poſtea
venturũ,per quem cuncta manifeſtarentur:iſte autem,
qui ſciret poſt ſe neminem affuturum , ſententias ſuas
nullis allegoricis ambagibus texeret . Quid ergo facit
affectus tuus deſideriis carnalibus ſordidus, in campis
& montibus nemoroſis, & coronis floreis , & ſcatenti-
bus aromatibus? Si non ſunt ænigmata rationis,phan-
taſmata ſunt cogitationis,aut vecordia furoris.Si vero
ęnigmata eſſe dicuntur,cur non fugis adulterum,aper-
tam veritatem vt illiciat promittentem,& fabuloſa fal-
lacia quos illexerit illude̅tem ? Nònne miniſtri eius , &
ipſi miſeri talibus vanitatibus venerati, in hamo ſuo ſo
1.Corint.13. lent hanc eſcam de Paulo Apoſtolo ponere,vbi ait,Ex
parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: cum aute̅
venerit quod perfectum eſt , quod ex parte eſt aufere-
tur: & videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc
autem facie ad faciem ? Vt ſcilicet Apoſtolus Paulus ex
parte ſcierit,& ex parte prophetauerit, per ſpeculum &
in ænigmate videns , quod totum auferendum eſt ve-
niente Manichæo, & adfere̅te quod perfectum eſt, vbi
facie ad faciem veritas videatur . O laſciua, immunda,
H ſine fronte,adhuc iſta garris,adhuc paſcis ve̅tos,adhuc
amplecteris idola cordis tui ? Itá ne tu facie ad faciem
vidiſti regna̅te̅ rege̅ ſceptrigerũ,floreis coronis cinctũ,
& deorum agmina, & ſplendentem agnum, ſex vultus
& ora ferentem,micantemq; lumine:&alterum regem
honoris,angelorũ exercitibus circundatum:&alterum
adamantem heroem belligerum,dextra haſtam tenen-
tem,& ſiniſtra clypeum : & alterum glorioſum regem
† impelle̅te̅. tres rotas implentem,† ignis,aquæ & venti: & maximũ
Atlantem mundum ferentem humeris , & eũ genu fle-
† al.fixo. xo † brachiis vtrinqueſecus † fulcientem ? Hæc & alia
† al.flexis. mille porte̅ta tu facie ad faciem vidiſti,an hæc tibi do-
ctrina dæmoniorum me̅daciloquorum , per ora dece-
ptorum cantat, & neſcis ? Væ tibi infœlix , ecce quibus
phantaſmatibus conſtupraris , ecce quas vanitates pro
veritate lambis,& ſerpe̅tini poculi ebria, de diptychio
lapideo audes inſultare matronali verecundiæ coniu-
Galat.3. gis vnici filij dei : quia illa iam nõ ſub pędagogo legis,
ſed ſub magiſterio gratię,nec ſuperba operibus,nec fra
cta terroribus , viuit ex fide & ſpe & charitate,facta Iſ-
Ioan.1. raël, in quo dolus nõ eſt, & audiens quod ibi ſcriptum
Deute.6. eſt,Dominus deus tuus,dominus † vnus eſt:quod tu nõ
† deus. audie̅s, in tam multos fictos deos fornicationem tuam
I diffudiſti. Quo modo non ſint tibi inimicæ illæ ta-
Caput.VII. bulæ,in quibus ſecundum præceptum eſt , Nõ accipies
Exod.20. in vanum nomen domini dei tui : quandoquide̅ tu et-
Deute 5. iam ipſum Chriſtum,qui propter carnales à carnali va
nitate mundandos, etiam carneis oculis verus in veri-
tate carnis exortus eſt , in fallaciæ vanitate poſuiſti?
Quo modo tibi non ſit aduerſum tertium pręceptũ de
ſabbati requie,quæ tot figmentorũ illuſionibus inquie-
ta anima ventilaris?Hæc tria præcepta quo modo per-
tineant ad dilectionem dei,quando capies,quando ſa-
pies,quando amabis? Immoderata es & fœda & conte̅-
tioſa:tumuiſti,euanuiſti,viluiſti,exceſsiſti modũ tuum,
turpaſti decorem tuum, turbaſti ordinem tuum. Talis
apud te fui, noui te. Quo pacto ergo te nunc doceam,
hæc tria pręcepta ad dilectionem dei pertinere,ex quo
Roma.11. & per que̅ & in quo ſunt omnia ? Vnde hæc intelligis,
quando nec illa ſeptem quæ ad dilectionem proximi
pertinent,qua humanæ vitæ ſocietas continetur, erro-
ris tui deteſtanda peruerſitate noſſe atq; obſeruare per-
Exod.20. mitteris?In quibus mandatum primum eſt, Honora pa
Deut.5. trem tuum & matrem tuam : quod & Paulus comme-
morat mandatum primum in promiſsione , eadem at- K
que itidem etiam ipſe præcipiens. Tu autem doctrina Matth.15.
dæmoniaca didiciſti,inimicos deputare parentes tuos, Ephe.6.
quòd te per concubitũ in carne ligauerint, & hoc mo-
do vtique deo tuo immundas compedes impoſuerint.
Hinc etiã conſiderandum eſt,quia conſequens præce-
ptũ,quod eſt,Non mœchaberis:ita violatis,vt hoc ma-
xime in coniugio deteſtemini , quòd filij procreantur:
ac ſic auditores veſtros,dum cauent ne fœminæ quibus
miſcentur cõcipiant, etiam vxorum adulteros faciatis.
Ducunt enim eas ex lege matrimonij , tabulis procla-
mantibus , liberorum procreandorum cauſa: ex veſtra
lege metuentes , ne particulam dei ſui ſordibus carnis
afficiant , ad explendã tantum libidinem fœminis im-
pudica coniunctione miſcentur. Filios autem inuiti ſu
ſcipiunt,propter quod ſolum cõiugia copulanda ſunt.
Quo modo ergo nõ prohibes nubere,quod de te ta̅to
ante prædixit Apoſtolus,quando id conaris auferre de 1.Timo.4.
nuptiis,vnde ſunt nuptiæ?Quo ablato, mariti erũt tur-
piter amatores,meretrices vxores,thalami fornices, ſo
ceri lenones.Ac per hoc etiam illud præceptum, quod
eſt, Non occides : ex eiuſdem erroris peruerſitate non L
ſeruas. Dum enim times , ne dei tui membrum ligetur
in carnem,nõ das eſurienti panem.Hic formidans ho-
micidium falſum, illic perpetras verum . Itaq; ſi incur-
ras in eum famelicum, qui mori poſsit,niſi cibum por-
rige̅do ſubuenias, iam tu homicida teneberis, aut lege
dei,ſi non dederis:aut lege Manichæi,ſi dederis.Quid
cętera decalogi pręcepta,quo modo ſeruabis?An à fur-
to abſtineas , vt neſcio quis panem,ſeu quamlibet eſcã
in ſuis viſceribus trucidandam, deuoret potius , quàm
tu,ſi poſsis,ei ſurripias,atque ad officinam ventris ele-
ctorum tuorũ curras,vt furto tuo deus tuus nec in gra-
uius incidat vinculũ, & quò inciderat, eruatur ? Porrò
ſi in eodem furto comprehendaris, non per ipſum deũ
tuum nõ te abſtuliſſe iurabis ? Quid enim tibi facturus
eſt talis deus,cui dicis, falſum iuraui per te, ſed pro te,
niſi velles vt exitium tibi inferrem, dum honorem de-
ferrem ? Ita & illud mandatum legis, Ne falſum teſti- Exod.20.
monium dicas,propter membra dei tui ſic contemnis, Deute.5.
vt ea non ſolum teſtimonio,ſed & iuramento falſo de
compedibus liberes. Iam vero quod ſequitur,Non cõ-
cupiſces vxorem proximi tui,debet apud te impleri: & M
hoc vnũ video , quod nulla tui erroris neceſsitate vio-
lare cogaris.Sed ſi nefas eſt coniugem concupiſcere a-
lienam ,conſidera quid ſit concupiſcendum ſe præpo-
nere alienis : & recordare deos tuos formoſos & deas
formoſas,præbentes ſe vt ardenter concupiſcantur:illi
à fœminis principibus tenebrarum , & illæ à maſculis:
quibus excæcatis, in fruendã libidinem, & in ſuos am-
plexus inhianter æſtuantibus , eruant ab eis illũ deum
tuum vbique compeditum,& tanta ſuorũ turpitudine,
vt ſolui valeat,indigente̅.Nam rem proximi non con- Exo.20.
cupiſcere, quod eſt vltimum decalogi mandatũ, vnde Deut.5.
potes miſera ? nònne tibi deus ipſe tuus in terra aliena
ſe fabricare me̅titur ſecula noua,vbi poſt falſam victo-
riam falſo triumpho tumeſcas?Quod cum modo inſa-
na vanitate deſideras , & eandem terram gentis tene-
brarum ſumma vicinitate ſubſtantiæ tuę coniungi cre-
dis,vtique rem proximi cõcupiſcis. Merito tibi eſt ini-
micum diptychiũ,continens tam bona mandata, mul-
tum errori tuo contraria.Nã illa tria,quę ad dilectione̅
dei pertinent,omnino ignoras,omnino nõ ſeruas:hæc
aute̅ ſeptem,quibus ſocietas humana nõ læditur,ſi quã-
do cuſtodis , aut pudore reprimeris, ne inter homines
confun-

A confundaris: aut timore frangeris, ne publicis legibus
puniaris: aut malum factum bona aliqua conſuetudine
horreſcis: aut ipſa naturali lege, quàm iniuſte alteri fa-
Tobiæ.4. cias, quod tibi ab altero fieri nõ vis, aduertis: error tamẽ
Matth.7. tuus, quàm te in contrarium ire compellat, & dum ſe-
queris, & dũ non ſequeris, ſentis: cũ vel hoc facis quod
pati non vis, vel ideo non facis, quia pati non vis.

Cap. VIII. At iſta vera ſpõſa Chriſti, cui de diptychio lapideo
frõte impudentiſsima inſultas, intelligit quid diſtet in-
ter literam & ſpiritũ, quæ duo dicuntur alio modo lex
1.Corin.3. & gratia: & nõ iam in vetuſtate literæ, ſed in nouitate
Roma.7. ſpirit⁹ deo ſeruiens, nõ eſt iam ſub lege, ſed ſub gratia.
Neque enim litigioſa cæcatur, ſed mitis intẽdit verbis
Apoſtoli, vt intelligat quid appellet legẽ, ſub qua nos
Gala.3. iam non vult eſſe, quia trãſgreſsionis gratia poſita eſt,
donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt. Et quia ideo
Roma.5. ſubintrauit, vt abundaret delictum, vbi autẽ abundauit
delictũ, ſuperabundauit gratia: nec ideo tamẽ eandem
legẽ peccatum vocat, quia ſine gratia non viuificat: au-
B get enim potius reatũ præuaricatione addita. Vbi enim
Roma.4. lex nõ eſt, nec præuaricatio: & ideo per ſeipſam cũ ſola
litera eſt ſine ſpiritu, id eſt, lex ſine gratia tantummodo
reos facit: ſed proponit ſibi quod putare minus intelli-
Roma.7. gẽtes poſſent, & aperit quid dicat, cum ait, Quid ergo
dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatũ non co-
gnoui niſi per legem: nam concupiſcentiã neſciebam,
niſi lex diceret, Non cõcupiſces. Occaſione itaq; acce-
pta, peccatũ per mandatũ fefellit me, & per illud occi-
dit. Itaque lex quidẽ ſancta, & mandatum ſanctũ & iu-
ſtum & bonũ. Quod ergo bonum eſt, factum eſt mihi
mors? Abſit. Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bo-
num mihi operatum eſt mortem. Hæc iſta, cui tu inſul-
Matth.7. tas, intelligit, quia gemẽs petit, quia humilis quærit, quia
mitis pulſat: & ſic videt non reprehendi legẽ, cum di-
2.Corint.3. citur, Litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat: ſicut nõ re-
1.Corint.8. prehenditur ſcientia, cum dicitur, Scientia inflat, cha-
ritas vero ædificat. Nam vtiq; ipſe dixerat, Scimus quia
omnes ſcientiam habemus: & tunc adiungit, Scientia
inflat, charitas vero ædificat. Vt quid ergo habebat ipſe
quo inflaretur, niſi quia cũ charitate non ſolum nõ in-
flat ſcientia, ſed etiã firmat? Ita litera cum ſpiritu, & lex
cum gratia, iam nõ eo modo litera & lex appellatur, ſi-
cut per ſeipſam cũ occidit abundante delicto. Ita enim
C lex & virtus peccati dicta eſt, cum auget eius noxiã de-
lectationẽ, per ſeueram prohibitionẽ. Nec tamen etiã
Roma.7. ſic mala eſt, ſed peccatum vt appareat peccatũ, per bo-
num operatum eſt mortem. ita multa quibuſdam ſunt
noxia, quamuis non ſint mala. Nam & vos cum oculos
doletis, etiam contra deum veſtrũ ſolem feneſtras clau
ditis. Hæc igitur ſponſa Chriſti, iam mortua legi, id eſt,
peccato quod legis prohibitione fit abundantius, cum
lex ſine gratia iubet, non iuuat. Tali ergo legi mortua,
vt ſit alterius, qui ex mortuis reſurrexit, diſcernit iſta
ſine legis iniuria, ne ſacrilegium committat in eius au-
thorem: quod tu facis in eum, quem non intelligis au-
thorem boni, cum audias Apoſtolum dicentem, Itaq;
lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum &
bonum. Ecce author boni eſt, qui tibi videtur vnus ex
principibus tenebrarum. Attende veritatem, ferit tibi
Roma.7. oculos. Ecce Paulus Apoſtolus dicit, Lex quidẽ ſancta,
& mandatum ſanctum, & iuſtum & bonum. Ecce cuius
author eſt, qui diptychium illud, quod ſtulta irrides, in
magni ſacramenti diſpenſationẽ præmiſit. Eadẽ quip-
Ioan.1. pe lex, quæ per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ie-
ſum Chriſtum facta eſt, cum acceſsit literæ ſpiritus, vt
inciperet impleri iuſtitia legis, quæ non impleta reos D
etiam præuaricatione faciebat. Neque enim alia lex eſt
ſancta & iuſta & bona, & alia per quã peccatum mor-
tem operatur, cui mori nos oportet, vt ſimus alterius,
qui ex mortuis reſurrexit, ſed eadẽ ipſa eſt. Ecce ſeque-
re, lege, Sed peccatum, inquit, vt appareat peccatũ, per Roma.7.
bonum mihi eſt operatum mortem, vt fiat ſupra modũ
peccator, aut peccatum per mandatum. Surda, cæca, au
di, vide. Per bonum, inquit, mihi operatum eſt mortẽ.
Ergo lex ſemper eſt bona, ſiue obſit inanib⁹ gratia, ſiue
proſit plenis gratia, ſemper eſt bona: ſicut ſol ſemper eſt
bonus, quia omnis creatura dei bona eſt, ſiue dolẽtibus 1.Timo.4.
oculis noceat, ſiue ſanos mulceat. Proinde quod eſt o-
culis ſanitas ad videndum ſolẽ, hoc eſt gratia mẽtibus
ad implendam legem. Et ſicut oculi ſani non ſolis de-
lectationi moriuntur, ſed illis ictibus aſperis radiorũ,
quibus reuerberati in denſiores tenebras pellebantur:
ſic anima, quæ per charitatẽ ſpiritus ſalua facta eſt, non
iuſtitiæ legis mortua dicitur, ſed illi reatui & præuari-
cationi, quam lex per literam, cum gratia defuit, facie-
bat. Itaq; de illa vtrunque dicitur, Et bona eſt lex, ſi quis 1.Timo.1.
ea legitime vtatur. & quod ſequitur, Sciẽs hoc, quia iu- E
ſto lex non eſt poſita, quia non opus habet terrente li-
tera, quem delectat ipſa iuſtitia. Hæc ſponſa Chriſti Cap.IX.
gaudens in ſpe plenæ ſalutis ſuæ, & tibi optat bonam
conuerſationem † à fabulis ad veritatem, ne adonai * † conuerſionem.
quaſi adulterum reformidans, cum verſutiſsimo adul-
tero ſerpente remaneas. Adonai enim verbũ Hebræum * aliàs adoneum.
eſt, & interpretatur dominus, eo modo quo ſolus deus
dicitur dominus: ſicut latria, quod verbum Græcũ eſt,
& interpretatur ſeruitus, non quæcunque, ſed illa qua
tantummodo deo ſeruitur: ſicut amẽ interpretatur ve-
rum, non vbicunque, & quomodocunque, ſed myſtica
religione. Quòd ſi à te quæratur, vnde tu quoq; habeas,
præter Hebræas literas, vel quæ ex Hebræo ſunt, nõ in-
uenis. Non ergo timet Eccleſia Chriſti iſtorum nomi-
num obiectionem, intelligit & amat, nec curat imperi-
tum inſultatorem: & quæ nondum intelligit, credit eſſe
talia, qualia nõnulla experta eſt, quæ nondum intelle-
cta ſic erãt. Obiiciat ei quiſque, quòd Emanuel adama-
uerit, irridet inſcitiam illius hominis, amplectitur ve-
ritatẽ huius nominis. Obiiciat quòd amauerit Meſsiã,
repellit extinctum aduerſarium, tenet vnctum magi- F
ſtrum. Ita te quoq; cupit ſanari à vanis erroribus, & æ-
dificari ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophe- Ephe.2.
tarum. Quem dicis Hippocentaurum, neſciẽs quid lo-
quaris, nec attẽdis quid tibi tua fabula confecerit, cum
ex parte dei tui, & ex parte terræ tenebrarum falſum
mundum fabricat in corde tuo. Ità ne ille non eſt Hip-
pocẽtaurus, ſemiferus & ſemideus? Vere, quia nec Hip-
pocentaurus dicẽdus eſt. Quid autem ſit, tu attende, &
erubeſce & miteſce, vt corruptionem tuam à ſerpente
adultero perhorreſcas: cuius aſtutiam ſi apud Moyſen
credendam non putaſti, apud Paulum cauere debuiſti:
qui veram Eccleſiam volens virginem caſtam exhibe-
re Chriſto, Timeo, inquit, ne ſicut ſerpens Euam fe- 2.Corint.11.
fellit in verſutia ſua, ita corrumpantur mentes veſtræ
à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chriſto. Hoc tu
cum audires, vſqueadeo tamen deſipuiſti, & venenatis
incantationibus eius amens facta es, vt aliis multis hæ-
reſibus aliud atque aliud idem ſerpẽs, tibi autem etiam
ſe Chriſtum eſſe perſuaſerit. Porrò ſi errant multæ fal-
laciis eius variis & multiformibus irretitæ, quæ tamen
hanc admonitionem Apoſtoli veram fatentur, tu quã-
tum adulterata es, quàm in longinquo proſtituta, quæ

G ipſum pro Chriſto habes, à quo Apoſtolus Chriſti ſe-
ductam Euam atque corruptam clamat, vt ab eo virgi-
nem ſponſam Chriſti tali admonitione cuſtodiat? Te-
nebrauit cor tuum, qui tecum in phantaſmatibus luci-
dorum nemorum volutatur. Quæ ſunt, vbi ſunt, vnde
Cap.X. ſunt fidelia promiſſa eius? O ebria, nõ à vino. Nempe
conuiciata es impudentia ſacrilega deo Prophetarum,
quòd ipſis Iudæis ſibi deſeruiẽtib' nõ exhibuerit quod
promiſit. Nec ſanè dixiſti quid promiſerit, & non ex-
hibuerit, ne ibi cõuincereris, aut iam exhibitũ quod nõ
intelligis, aut adhuc futurũ quod non credis. Tibi quid
promiſſum eſt & præſentatum, vnde tibi fides fieret te
accepturam triumphos nouorum ſeculorum ſuper ter-
ram tenebrarũ? Si aliquos Prophetas protuleris, in qui-
bus legamus cum laude prędictos futuros Manichęos,
vnde iam tibi aliquid exhibitũ putes, hoc ipſo, quia eſſe
vos videmus: prius probatura es quòd non ipſe Mani-
chæus tibi Prophetas finxerit: qui ſibi vt crederes vo-
luit. Neque enim putat turpe mendacium, aut vero po
Matth.7. teſt dubitare falſos Prophetas oſtendere in pellibus o-
Ioan.20. uinis, qui C[hri]ſtum laudans, aſſeuerat falſas cicatrices
H oſtendiſſe in membris ſuis. At ego vos planè prędictos
lego non ſolum à Prophetis aliquanto obſcurius, ve-
rùm & ab Apoſtolo expreſsius. Sed videte quẽadmo-
dum, Spiritus, inquit, manifeſte dicit, quia in nouiſſi-
1.Timot.4. mis temporibus recedent quidam à fide, intendentes
ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorum in
hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentium
conſcientiam ſuam, prohibentium nubere, abſtinentes
à cibis quos deus creauit ad percipiẽdum cum gratia-
rum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatẽ:
quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum
quod cum gratiarum actione percipitur. Hæc quemad-
modum in vobis impleta ſint, & luce clarius omnium
qui vos nouerunt, oculos tangit, & ſupra pro tempore
Cap.XI. oſtendimus. Iſta autem quam doctrina Apoſtolica
2.Corint.11. virginem caſtam vni viro exhibens Chriſto, à fallacia
ſerpentis, qua tu corrupta es, monet vt caueat: agnoſcit
I deum Prophetarum, deum verum, deum ſuum: huius
vltimæ pollicitationi ſecura credit, cuius tãta promiſ-
ſa completa iam tenet: nec quiſquam dicit, ad præſens
tempus ei confictos eſſe Prophetas, quos in Iudæorum
codicibus aſſerit. Quid enim incredibilius promitte-
Gene.22. batur, quàm id quod Abrahæ dictum eſt, In ſemine tuo
benedicentur omnes gentes? Et quid certius iam tene-
mus exhibitum? Illa certe eſt vltima eius promiſsio, quã
Pſal.83. Propheta breuiter ita commemorat, Beati qui habitãt
in domo tua, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Finita
1.Corin.15. quippe omni indigentia, & nouiſsima inimica morte
deſtructa, perpetua dei laus erit ocioſorũ negocium,
quò iam nemo accedet, vnde iã nemo diſcedet. Quod
Pſal.47. alibi Propheta ita commemorat, Collauda Hieruſalem
dominum, lauda deum tuum Sion, quoniam cõfirmat
ſeras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Clau-
ſis portis nullus intrabit, null' exibit. Quod & ipſe ſpõ-
Matth.25. ſus in Euangelio dicit fatuis virginibus, etiam pulſan-
tibus ſe non aperturum. Hęc Hieruſalem, ſancta Eccle-
Apoca.21. ſia, ſponſa Chriſti, in Apocalypſi Ioannis copioſius v-
beriuſq; deſcribitur. Non credat huic propheticæ pro-
miſsioni virgo caſta, ſi non iam tenet quod ei per ean-
dem prophetiam hoc tẽpore futurum promiſſum eſt,
Pſal.44. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſce-
re populum tuum, & domum patris tui: quoniam con-
cupiuit rex ſpeciem tuã, quia ipſe eſt deus tuus, & ado-
rabunt eum filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum de-
precabuntur omnes diuites plebis, omnis gloria eius K
filiæ regis intrinſecus in fimbriis aureis, circumamicta
varietatibus: afferẽtur regi virgines poſt eam, proximæ
eius afferẽtur tibi: in lætitia & exultatione adducentur
in templum regis: pro patribus tuis nati ſunt tibi filij:
conſtitues eos principes ſuper omnem terram: memo-
res erunt nominis tui in omni progenie & generatio-
ne: propterea populi confitebuntur tibi in æternum &
in ſeculum ſeculi. Sed tu infœlix à ſerpente corrupta,
quando vel cogitare conaris quæ ſit pulchritudo filiæ
regis intrinſecus? Ipſa eſt enim caſtitas mẽtis, vbi tu vi-
tiata es, vt aperirentur tibi oculi ad amandum & ado-
randum ſolem & lunam, ac ſi per iuſtum iudicium dei
te alienares à ligno vitæ, quod eſt æterna & interna ſa-
pientia: nihilq; aliud vocares putaresq; veritatem atq;
ſapientiam, niſi lucem iſtam, quam per male apertos o-
culos tractam, & in immenſum auctam, multipliciterq;
variatã, per imagines fabuloſas impudica mente con-
uolueres. Hæ ſunt fornicationes tuæ nimis abominan-
dæ. Et tamẽ patienter cogita eas, & reuertere ad me, di- L
cit veritas. Reuertere ad me & mũdaberis, reparaberis: *Hiere.3.*
ſi cõfundaris tibi, & refundaris mihi. Hoc audi, hoc di-
cit vera veritas, quę nec fallacibus formis cũ tenebrarũ
gente pugnauit, nec fallaci ſanguine te redemit.

Libri quintidecimi finis.

LIBER SEXTVS-DECIMVS.

FAuſtus dixit, Quare Moyſen non ac- *Cap.I.*
cipitis, cum Chriſtus dicat, Moyſes *Ioan.5.*
de me ſcripſit: & ſi crederetis Moyſi,
crederetis & mihi? Ego vero non ſo-
lum Moyſen de Chriſto ſcripſiſſe ve-
lim, ſed omnes etiã Prophetas Iudæo-
rũ & Gẽtium. Quid enim hoc noſtræ fidei noceret, aut
quid non potius prodeſſet, ſi congrua & conuenientia
vndiq; in deũ noſtrũ teſtimonia caperemus? Siquidem
eſſet etiã tum liberũ nobis, odio manẽte, atq; execratio- M
ne ſuperſtitionis eorũ, ſolas ab hiſdẽ de Chriſto excer-
pere prophetias: adeo mihi contrariũ non poteſt eſſe, ſi
& Moyſes, quãuis ſit alienus à Chriſto, nõnihil tamen
videatur ſcripſiſſe de Chriſto. An quiſquam hominum
non optauerit de ſpinis omnibus florẽ legere, de omni
herba frugẽ, de muſcis omnib' mel: quãuis nec muſcas,
nec gramen in cibũ, nec ſpinas in coronæ vſurpemus
ornatũ? An quiſquã nollet in omni profundo marga-
ritã naſci, in omnibus terris gẽmas, in ſyluis omnibus
poma? At ſi piſcẽ de mari edere nõ nocet, aquã bibere
nocet, ſciũtq; homines vtilib' ſumptis inimica reſpue-
re: nobis liberũ nõ eſſet religionis cuiuſq; ritu dãnato,
ſi eſſet inutilis nobis, ſolas inde de Chriſto prophetias
accipere: neq; hoc prodeſſet errorib' ad capiẽdos noſ-
met, ac redigendos in propriam ſeruitutẽ, quia nec ſpi-
ritibus immundis, cum iidem Ieſum eſſe filiũ dei exer- *Marci.1.*
te indiſsimulanterq; confiterentur, profuit, vt minime
ſint nobis exoſi? Quare ſi & Moyſes ſecundum hoc te-
ſtimonium de Chriſto aliquid ſcripſit, accipiam: ita ta-
men, vt ipſi hoc minime proſit ad captiuandum me in
propriã legem, quam nihil videã à paganiſmo diſtare.
Quapropter nihil omnino eſt quod arbitreris, ſi pro-
batum hoc fuerit, me minime gauiſurum, ſpiritum om-
nem prophetaſſe de Chriſto. Tibi ſane inſufficiẽtes *Cap.II.*
referam gratias, ſi quemadmodũ oſtẽdis, quia Chriſtus

A Moyſen de ſe ſcripſiſſe teſtatus ſit, ita etiã illud doceas, quænam ſint ea quæ ſcripſit. Nam ego quidem ſcripturas eius perſcrutatus, vt iuſtum eſt, nullas ibidem de Chriſto prophetias inueni: ſiue quia nullæ ſunt, ſiue quia intelligere ipſe non potui. Vnde in ingẽti poſitus æſtu, ratione cogebar in alterũ e duobus: vt aut falſum pronunciarem capitulũ hoc, aut mẽdacem Ieſum. Sed id quidẽ alienum pietatis erat, deum exiſtimare mentitũ. Rectius ergo viſum eſt, ſcriptoribus adſcribere falſitatem, quàm veritatis authori mendaciũ. Quippe cũ
Ioan.10. & ipſum dicentẽ audirem, fures fuiſſe & latrones omnes qui venerunt ante ſe: qua ſententia primo omnium video feriri Moyſen. Ad hæc, & cum maieſtatẽ ſuam loquenti eidem, vbi ſe mundi lumẽ appellat, Iudæi indignantes reclamarent, Quia tu de te teſtificaris, teſti-
Ioan.8. monium tuum non eſt verum: non eum video proſecutum vbi maxime locus exigebat, vt diceret de ſe prophetaſſe Moyſen: ſed tanquã reuera alienus, & nullius habens ex eorũ patribus teſtimonium, reſpondit, Nem-
Ioan.8. pe in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum
Deut.17. teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui teſtificor de me,
B & teſtificatur de me qui me miſit pater. Illud eis cõme-
Matth.3. morans, quod de cœlo dictum omnes audierant, Hic
& 17. eſt filius meus dilectiſsimus, credite illi. Nec non & illud mihi veriſimile non videtur, Iudæos potuiſſe tace-
Ioan.5. re cum Chriſtus diceret de ſe ſcripſiſſe Moyſen, quin ſtatim, vtpote maligni & aſtuti, quærerent quidnam illud eſſet, quod de ſe à Moyſe ſcriptum putaret. Sed & hæc eorũ omnifaria taciturnitas non minus Ieſum ni-
Cap. III. hil tale dixiſſe ſignificat. Quamuis ergo & hæc non parua videantur ad confirmandam ſuſpicionẽ falſi de capitulo iſto, plus tamẽ illo teneor, quia omnem, vt dixi, Moſeos ſcripturam ſcrutatus, nullas ibi de Chriſto prophetias inueni. Nunc tamen te compertus melioris intelligentiæ lectorem, conſecuturum me aliquid credo, acturumq́; fateor gratias, ſi ſpem profectus ac doctrinæ, quam mihi obiurgationis tuæ fiducia promittit, nulla fruſtreris inuidia: ſed doceas ſi quid eſt quod me forte legentẽ præterierit de deo, ac de domino noſtro memoratum in ſcriptura Moyſi. Nec dixeris quæſo, vt imperiti ſolẽt, hoc ipſum ſatis eſſe debere ad fidẽ,
C quia Chriſt⁹ dixerit de ſe ſcripſiſſe Moyſen. nolo enim nũc ad me reſpicias, quem ad credendũ profeſsio mea fecit obnoxium, vt non poſsim nõ credere ei quem ſequor: ſed puta nos cum Iudæo tractare, puta cum gẽtili: cum eis dixerimus, Moyſes de Chriſto ſcripſit: quæſituri erant probationes, quid offeremus? Nunquidnum dicere poterimus, Chriſtus hoc dixit, cui adhuc illi minime credunt? Nẽpe opus erit nos ipſis oſtendere quid
Cap.IIII. ſcripſerit. Quid ergo oſtendemus? An illud, quod vos ſoletis, vbi deus ſuus loquitur, ad Moyſen dicens,
Deute.18. Suſcitabo illis Prophetam de fratribus ipſorũ ſimilem tibi? Sed hoc quidem ad Chriſtum minime ſpectare, nec Iudæũ latet, nec nobis ſic credere conducibile eſt: quia nõ Propheta Chriſtus, nec Moyſi ſimilis Propheta: ſiquidem ille fuerit homo, hic deus: ille peccator, hic
Luca.1. ſanctus: ille ex coitu natus, hic ſecundum te ex virgine,
Nume. 20. ſecundum me verò nec ex virgine: ille offenſo deo ſuo
Deute.34. occiditur in monte, hic patri perplacens patitur propria volũtate: quo modo ergo ipſe erit Propheta ſimilis Moyſi? Nempe ſtatim nos Iudæus aut vt imperitos
Cap.V. ridebit, aut coarguet vt mendaces. An illud offe-
Deut 28. remus ei, quod perinde ſoletis inducere: Videbũt vitã ſuam pendẽtem, & non credent: Cui vos quidem adiicitis, in ligno. nam non habet. Sed hoc quoque proba-

re quòd ad Chriſtũ minime pertineat, nihil tã in prõ- D
ptu eſt. Inter maledictorum enim ſæua, quę prõpſit in populum ſuum ſi à lege ſua deſciſcerent, etiam hoc adiecit, futuros eoſdem dicẽs in captiuitate hoſtium ſuorũ, finemq́; ſui meditaturos diebus ac noctibus, vt nec vitæ ipſius ſuæ fiduciam gererẽt, quæ ſibi eſſet à victoribus condonata: quia eadẽ ex incerto pẽderet pauens ac ſolicita ſemper ſub imminentia gladiorum. Ne hoc quidem ergo ad Chriſtum pertinet: quærẽda ſunt alia: nam illud quidem vix crediderim de Chriſto vos dictum putare, maledictum eſſe omnem qui pẽdet in li- *Deute.21.*
gno: aut illud aliud, interficiendum eſſe Prophetam ſi- *Deute.13.*
ue principem populi, qui eos à deo ſuo vellet auertere, aliquidve infringere mandatorum. Quod ego quidem Chriſtum feciſſe planè negare non poſſum. Sed tu contra de ipſo hæc eſſe ſcripta planè fateri non poteris, ne ſi hoc ſit, quærere rurſus incipiamus, etiam in quònam ſpiritu Moyſes prophetauerit, vt aut malediceret Chriſto, aut eum iuberet occidi. Si enim ſpiritũ dei habuit, hæc de Chriſto non dixit: ſi hæc de Chriſto dixit, ſpiritum dei non habuit. Neque enim diuinus ſpiritus aut malediceret Chriſto, aut eum iuberet interfici. Vt ergo E
Moyſen ab hoc crimine vindicetis, fateamini neceſſe eſt ne hæc quidem eum ſcripſiſſe de Chriſto. Quòd ſi hæc de Chriſto minime ſcripſit, aut alia dabitis, aut nulla erũt. Si nulla fuerint, nec Chriſtus potuit aſſeuerare quod nuſquam eſt. Ita ſi Chriſtus hoc minime aſſeuerauit, capitulum illud falſum eſſe conſtiterit. Sed ne *Cap.VI.*
illud quidẽ veriſimile eſt, quod proſequitur, Si crede- *Ioan.5.*
retis Moyſi, crederetis & mihi: quia diſsimilis admodũ traditio eſt & lõge altera Moſeos & Chriſti, vt ſi eorũ alteri Iudæi crederent, alteri neceſſario repugnarent. Nam Moyſes quidem præ cæteris ab omni opere abſti- *Exod.31.*
nendum docet in ſabbato, cauſamque inducit religionis huius hanc eſſe, quia deus cum mundum & quæ in eo ſunt omnia fabricaret, ſex diebus indulſerit operi: *Gene.2.*
ſeptima vero ceſſauerit, quod eſt ſabbatum: idcirco benedixerit: id eſt, ſanctificauerit, tanquam ſuæ tranquillitatis portũ, legemq́; dederit inſuper, vt qui idem ſolueret, occideretur. Hoc igitur Iudæi vehemẽter credebant, docẽte Moyſe: idcirco Chriſto ne aures quidem accõmodandas putabant, aſſeueranti deũ ſemper ope- F
rari, nec vllum ſibi ceſſationis ſtatuiſſe diem, quia ſit iugis & infatigabilis virtus: ſeq́; adeo idcirco nũquã debere ceſſare, ne ſabbatis quidẽ. Pater enim, inquit, meus *Io.5. & 9.*
ſemper operatur, & me oportet operari. Item Moyſes carnis peritomen in ſacris & deo amabilibus numerat, iubetq́; circuncidi maſculinum, omnem carnem præ- *Gene.17.*
putij ipſorum: eſſeq́; hoc docet neceſſarium ſignũ teſtamenti illius, quod deus ſuus diſpoſuerit ad Abrahã, ** Hebraicè*
affirmatq́; quòd virorũ virorum * quiſquis non hoc ge *pro quorũcunque virorum.*
ſtauerit, exterminabitur ille de tribu ſua: & hæreditatis quæ Abrahæ repromiſſa ſit ac ſemini eius, nõ veniet in conſortium. Et hoc ergo Iudęi valde crediderant, aſſeuerante Moyſe: idcircoq́; fidem Chriſto habere nõ poterant, infirmanti ea, & inſuper aſſeueranti quòd dupliciter gehennæ filius fieret, qui eſſet circuncifus. Item *Matt.23.*
Moyſes carnalium ciborum ſolicitam facit diſcretionem, & inter piſces ac volucres & quadrupedia helluo- *Deute.14.*
nis in modum diſceptator ſedet: iubetq́; alia quidẽ abliguriri pro mundis, alia vero pro immundis ne contingi quidem: quorum in parte porcum taxat & leporẽ, & ſi quid in piſcibus caret ſquama, aut in quadrupedib⁹ vngulã fiſſam nõ habet nec ruminat. Hęc ergo Iudęi fortiter crediderũt, ſcribẽte Moyſe: idcirco Chriſto

G iam credere non poterant, indifferentiam docenti ci-
borum, & à ſuis quidẽ diſcipulis omnia penitus remo-
uẽti:ſecularibus vero vulgo cõcedenti omnia quę poſ-
Matth.15. ſent edi, atque aſſeueranti quòd eos nihil in os intrãs,
*aliàs, im- polluerer: quia quę de ore impudenter * procedant, ea
prudenter. ſola ſint quæ polluant hominẽ. Hæc atque alia multa,
Moyſi cõtraria, Ieſum dogmatizare, nemo qui neſciat.
Cap. VII. Quæ quia ſingula percurrere longum eſt, vnum pro
multis oſtendam: id eſt, quia Chriſtianarum hæreſim
pars maxima, & quod eſt in prõptu, catholici nihil eo-
rum ſeruare curãt, quæ Moyſes ſcribit. Quod ipſum, ſi
nõ de errore deſcendit aliquo, ſed ex vera illa Chriſti
& diſcipulorũ eius traditione, vos omnino fateamini
neceſſe eſt, contraria inuicem ſibi Ieſum docuiſſe atque
Moyſen: idcircoq; nec creditũ Chriſtũ à Iudæis, quia
fidem vellent exhibere Moyſi. Quare ergo falſum non
Ioan.5. erit illud Ieſum dixiſſe ad eos, Si crederetis Moyſi, cre-
deretis & mihi: cum ſit lõge manifeſtũ, idcirco magis
eos nõ credidiſſe Ieſu, quia Moyſi crederẽt: potuiſſe au-
tem fidẽ Chriſto habere, ſi Moyſi credere deſtitiſſent.
H Tu tamen, vt dixi, vbi nam Moyſes de Chriſto aliquid
Cap. VIII. ſcripſerit, quæſo nos doceas. Aliàs, inquit. Si Chriſtia-
nus es, crede dicẽti Chriſto, quia de ſe ſcripſit Moyſes.
Ioan.5. Quòd ſi nõ credis, Chriſtianus nõ es. Inepta hæc ſem-
per & imbecilla reſpõſio eſt, nihil habentiũ quod oſtẽ-
dant. Quanto igitur melius feciſſes, ſi idem cõfitereris
ſimpliciter: & tamen hoc mihi quidem dicere potuiſti,
quẽ ſcias neceſſe habere, vt credã cauſa religionis, qua
famulor Chriſto, licet hoc ipſum adhuc quæratur, vtrũ
ſit & hoc Chriſti teſtimoniũ, vt credi debeat abſolute,
† al. nec ſi an ſcriptoris, vt examinari ſolicite: nec ſi nos credim' †
nos nõ cre- falſis, Chriſtum hinc offendimus, ſed falſatores: tamen
dimus. vtcunq; hoc fieri † poterit Chriſtianis oppoſitũ. Quid
†ferri. autem de illis agemus, quos retuli, Iudæo ſcilicet atque
Gentili, quibus dicere non poſſumus, ſi Chriſtianus es,
crede: ſi non credis, Chriſtianus non es. quanquam ne
Chriſtiano quidẽ hoc rectiſsime dixeris. Cum Chriſtus
Ioan.20. Thomam Apoſtolum dubitantem de ſe aſpernatus nõ
ſit, ſed quò animi eius vulneribus mederetur, corporis
ſui cicatrices oſtẽdit: nec dixit, ſi diſcipulus es, crede: ſi
non credis, diſcipulus non es. Tu mihi hoc dicas, non
de Chriſto dubitanti, ſed de ſentẽtia, vtrum ſit eius, an
ſubinducta. At, inquis, beatiores appellat, qui nõ vide-
I runt & crediderunt. Hoc ſi ideo dictum putas, vt ſine
ratione & iudicio quicquam credamus, eſto tu beatior
ſine ſenſu, ego mihi contentus ero cum ratione beatus
Cap. IX. audiſſe. Auguſtinus reſpondit, Aſtute quidem para-
tum te dicis, ſi quas in libris Moyſi de Chriſto prophe-
tias inueneris, ita percipere, ac ſi piſcem de mari, cum
aquã ipſam, vnde piſcis capitur, reſpuas. Sed quia Moy
ſes omne quod ſcripſit, de Chriſto eſt, id eſt, ad Chriſtũ
omnino pertinet: ſiue quòd eum figuris rerum vel ge-
ſtarum vel dictarum prænunciet: ſiue quòd eius gratiã
gloriamq; commẽdet: tu qui cõmentitium fallacemq;
Chriſtum de Manichæi literis credidiſti, ita Moyſi nõ
vis credere, ſicut nec piſcem vis edere. Verum hoc in-
tereſt, quòd Moyſen hoſtiliter inſectaris, piſcem autẽ
fallaciter laudas. Si enim piſcem de mari edere nõ no-
cet, ſicut ipſe dixiſti, cur ita eum vos noxium prædica-
tis, vt ſi alia eſca non occurrat, prius fame conſumami-
ni, quàm piſce veſcamini? Quid quòd ſi omnis caro im-
munda eſt, vt dicitis, & in omni aqua omniq; herba vi-
ta illa miſera dei veſtri retinetur, quæ per veſtra alimẽ-
ta purganda eſt, deteſtabilis ſuperſtitio tua & piſcem te
cogit proiicere, quem laudaſti: & aquã marinã bibere,
ac ſpinas edere, quas vituperaſti. Quod vero etiam dæ- K
monibus dei famulum cõparaſti, vt quales illi fuerunt,
cum Chriſtum confiterentur, talis & iſte accipiatur, ſi Marc.1.
aliquid in eius libris reperiri potuerit, quod prædicet
Chriſtum, ille quidem non dedignatur opprobriũ do-
mini ſui. Si enim paterfamiliàs Beelzebub appellat' eſt, Matth.10.
quanto magis domeſtici eius? Sed vos videte à quibus
iſta didiceritis, profecto, ſceleratiores quàm illi qui do
mino ita conuiciati ſunt. Illi enim non eum Chriſtum
eſſe credebãt, & ideo fallacem putabãt: vos autem do-
ctrinam non putatis eſſe veracem, niſi quæ Chriſtũ au-
det prædicare fallacem. Vnde autem tibi videtur le- Cap. X.
gẽ Moyſi nihil à Paganiſmo diſtare? An quia templũ,
ſacrificium, altare, ſacerdotemq; cõmendat? At hęc om-
nia nomina & in nouo teſtamento reperiuntur. Solui-
te, inquit, templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud: Ioan.2.
&, Cum offers munus tuum ad altare: &, Vade oſtende Matth.5.
te ſacerdoti, & offer pro te ſacrificium, quod præcepit Matth.8.
Moyſes, in teſtimonium illis. Quorum autem figuræ
fuerint iſtæ, partim dominus ipſe demonſtrat, cũ tem-
plum corporis ſui templo illi comparat: partim Apo- L
ſtolica doctrina cognoſcimus. Templũ enim dei ſan- 1.Corin.3.
ctum eſt, ait Apoſtolus, quod eſtis vos: &, Obſecro itaq; Roma.12.
vos per miſericordiã dei, vt exhibeatis corpora veſtra
hoſtiam viuam, ſanctam, deo placentem: & cætera hu-
iuſmodi. Proinde illa omnia figuræ noſtri fuerũt: ſicut 1.Corin.10.
idem dicit, & ſæpe commemorandum eſt, quia nõ dæ-
moniis exhibebãtur, ſed vni vero deo, qui fecit cœlum
& terram: non tanquam indigenti talibus, ſed tempora
diſtinguenti, & iubenti præſentia, per quæ ſignificaret
futura. Vos autẽ, qui vt ſeducatis & decipiatis idiotas,
imperfectoſq; Chriſtianos, Paganiſmum vos fingitis
deteſtari, edite nobis authoritatem Chriſtianorum li-
brorum, in quibus vobis ſolem ac lunam colere atque
adorare præceptum ſit. Veſter ergo potius error Paga-
niſmo ſimilis eſt: quãdoquidem nec Chriſtum colitis,
ſed Chriſti nomine neſcio quid, quod vobis mentien-
do finxiſtis: & deos vel in iſto cõſpicuo cœlo viſibiles,
vel alios innumerabiles commentitios adoratis. Qui-
bus phantaſmatibus quaſi vanis atque inanibus ſimula-
chris, non ædiculas fabricatis, ſed corda veſtra templa
feciſtis. Exigis à me, vt oſtendam quęnam ſcripſerit Caput. XI.
de Chriſto Moyſes. Iam quidẽ ſuperius multa demon-
ſtrata ſunt, ſed quis poſsit omnia demonſtrare? Præſer- M
tim, quia ſi quædam cõmemorem, paratus videtur iſte
peruerſus, vel in aliũ ſenſum ea conari peruertere: vel
ſi, fuerit euidẽtia clarioris veritatis oppreſſus, dicere ſe
illa tanquam de mari ſalſo ſuauem piſcem capere: nec
ideo ſe ad totam ſcripturam Moſeos, velut ad aquam
marinam bibendam cogi oportere. Quapropter ſuffi-
cere arbitror huic operi, vt eaipſa quæ reprehenden-
da decerpſit de ſcriptura legis Hebræorum, ad Chri-
ſtum prædicandum pertinere, ſi recte intelligantur, o-
ſtendam: ex quo ſatis appareat multo magis cætera, vel
ſtatim pronunciata, vel diligenter ac veraciter perſcru
tata, Chriſtianæ fidei conuenire: ſi ea quę deridenda at-
que damnanda obiicit inimicus, eiſipſis conuincatur,
Chriſtiana veritate damnandus. Quapropter, ô ple-
ne omni fallacia, cum dominus in Euangelio dixerit,
Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim il- Ioan.5.
le ſcripſit: nihil eſt quòd te in ingenti æſtu poſitum fin-
gas, & cogi videaris in alterum e duobus, vt aut falſum
pronũcies capitulum hoc, aut mendacem Ieſum. Sicut
enim hoc capitulum verũ eſt, ita & verax eſt Ieſus. Re-
ctius viſum eſt, inquit, ſcriptoribus adſcribere falſitatẽ,
quàm

A quàm veritatis authori mendacium. Itáne tu Chriſtum
credis veritatis authorē, quē prædicas carnis & mor-
tis, & vulnerum & cicatricum ſimulatorem? Volo mihi
oſtendas, vnde authorem veritatis didiceris Chriſtū, ſi
eis qui de illo ſcripſerūt, quorū authoritas recenti me-
moria cōmendata atque firmata in poſteros emanauit,
audes adſcribere falſitatem. Nō enim vidiſti Chriſtum,
aut quemadmodū cum Apoſtolis locutus eſt tecū, aut
Act. 9. de cœlo te ſicut Saulum vocauit. Quid de illo ſentire,
quid credere poſſum, niſi quod ſcriptura teſtatur? Por-
rò ſi mendax eſt Euangelium diſſeminatum & notum
omnibus gentibus, & ab initio prædicationis nominis
Chriſti in eccleſiis omnib⁹ in tāto ſanctitatis culmine
collocatum, quę ſcriptura proferri poteſt, cui de Chri-
ſto fides habenda ſit? Quid poteris proferre ſcriptum,
quod nō ille, qui hoc nō vult credere, dicat eſſe confi-
ctum, ſi tanta Euangelij notitia venit in dubium?

Cap. XII. Deinde ſubiungis, ipſum te audiſſe dicentem, fures
Ioan. 10. fuiſſe & latrones omnes, qui venerunt ante ſe. Vnde il-
lum audiſti hoc dicentem, niſi ex Euangelio? At ſi hoc,
quod ita credis ex Euāgelio, vt tanquā ex ore domini
B audiſſe te dicas, alius falſum eſſe contendat, atque hoc
dixiſſe Chriſtū neget, quò ibis? quid facies? Nónne Euā-
gelicam authoritatem quātis potueris viribus prędica-
bis? Miſer, illic ſcriptū eſt, quod nō vis credere, vbi di-
diciſti qđ ita credis, vt hoc te ab ipſo Chriſto dicas au-
diſſe. Ecce nos vtrunq; credimus, quia Euāgelio ſancto
credimus, vbi vtrunq; ſcriptum eſt, & de Chriſto ſcri-
Ioan. 5. & 10. pſiſſe Moyſen, & omnes qui ante Chriſtū venerunt, fu-
res fuiſſe & latrones. Veniſſe quippe ita vult intelligi,
quia miſſi non ſint: nam qui miſſi ſunt, ſicut Moyſes &
ſancti Prophetæ, nō ante ipſum, ſed cum ipſo venerūt:
quia non eum per ſuperbiam pręcedere voluerunt, ſed
eum per ipſos loquentē humiliter portauerūt. Vos au-
tem, qui hæc verba domini ſic intelligitis, ſecūdum ve-
ſtrum intellectum ſatis confitemini nullos vos habere
Prophetas, qui venturum Chriſtum prophetauerūt: &
ideo vobis eum ſicut voluiſtis, ita finxiſtis. Nam ſi aliqui
Ioan. 10. ſunt veſtrum, quibus quidem propterea fides habenda
nō eſt, quia nō niſi à vobis proferuntur: tamen ſi aliqui
ſunt, quos dicere audeatis prophetaſſe Chriſtum falſa
carne venturum, falſa morte paſſurum, falſas cicatrices
C dubitātibus diſcipulis oblaturum, nō dico, ex hoc ipſo
quàm ſint deteſtandi atque fugiendi, quamq; non poſ-
ſint eſſe veraces, quibus de mendacio Chriſtus placet:
vt hoc nō dicam, certe vt dicere cœperam, ſecundum
iſtum intellectū veſtrum fures fuerūt & latrones, quo-
niam ante Chriſtum venerunt, qui eum vēturum quo-
quo modo prædicauerunt. Porrò ſi ille intellectus eſt
verus, vt ipſi ante Chriſtum veniſſe dicantur, qui cum
Chriſto, id eſt, cū verbo dei venire noluerunt, ſed cum
eos nō miſerit deus, mēdacia ſua hominibus attulerūt:
vos quoque ipſi, quanuis poſt Chriſti paſsionem & re-
ſurrectionem in hoc mūdo nati fueritis, fures & latro-
nes eſtis: quia priuſquā vos ipſe illuminaret, vt veritatē
ipſius prædicaretis, eum anteuenire voluiſtis, vt veſtrā
Cap. XIII. fallaciam iactaretis. Illic autem, vbi ei dictum eſt
Ioan. 8. à Iudæis, Tu de te teſtificaris, teſtimonium tuum non
eſt verum: nō mirum eſt, nō te videre proſecutum eū,
vt diceret de ſe prophetaſſe Moyſen; non enim habes
pium oculum, quo id poſsis videre: nam ecce idipſum
quod eis reſpondit, Nempe in lege veſtra ſcriptum eſt,
quia duorum teſtimonium verū eſt: ego ſum qui teſti-
ficor de me, & teſtificatur de me qui me miſit pater:
quid aliud ſonat rectè intelligētibus, niſi illum teſtium
numerum in lege prophetico ſpiritu conſecratum & D
commendatum, vt etiam ſic prænunciaretur futura re-
uelatio patris & filij, quorum ſpiritus eſt in illa inſepa-
rabili trinitate ſpiritus ſanctus? Ideo ſcriptū eſt, In ore *Deut. 17.*
duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Alio-
quin & vnus teſtis plerunq; verum dicit, & plures ple-
runque mētiuntur, potiuſq; creditum eſt in exordio fi-
dei gentiū vni Apoſtolo euangelizanti, quàm populis
errantibus, à quibus ipſe perſecutionē patiebatur. Nō
igitur fruſtra quodammodo cōſecratus eſt iſte nume-
rus teſtium, & cum hoc dominus reſpondit, eo quoq;
ipſo intelligi voluit de ſe pphetaſſe Moyſen. An forte
inde calumniamini, quia non ait, In lege dei: ſed, In le- *Ioan. 8.*
ge veſtra ſcriptum eſt: vbi vſitatam locutionē ſcriptu-
rarum quis nō agnoſcat? In lege enim veſtra dixit, vo-
bis data, ſicut dicit Apoſtolus Euāgelium ſuum: quod *Galat. 1.*
ſe tamen accepiſſe teſtatur, nō ab homine, ſed per reue-
lationem Ieſu Chriſti. An & Chriſtū dicitis negaſſe ha-
bere patrem deum, vbicunque nō ait, Pater noſter: ſed
Pater veſter? Iam vero vocem illā, quam cōmemoraſti *Matt. 3. & 17.*
cœlo delatam, Hic eſt filius meus dilectiſsimus, credite
illi: quia vos nō audiſtis, nolite illi credere. Si autē ideo E
creditis, quia eam in ſcripturis ſanctis inueniſtis, ibi eſt
& iſta, cui credere nō vultis, de Chriſto ſcripſiſſe Moy-
ſen: ibi aliæ multæ, quibus pariter fidem derogatis: nec
timetis miſeri, ne ita prophanus aliquis dicat, iſtam vo-
cem omnino non ſonuiſſe de cœlo, & ſicut vos contra
ſalutem generis humani, quę omnibus gentibus Euan-
gelica authoritate confertur, etiam in veſtram perni-
ciem argumentamini, cum dicitis, propterea non eſſe
credēdum, quòd dixerit Chriſtus de ſe ſcripſiſſe Moy-
ſen, quia ſi hoc ille dixiſſet, nec Iudæi tacere potuiſſent,
quin ſtatim vtpote maligni & aſtuti quærerent, quid
nam illud eſſet, quod de ſe à Moyſe ſcriptū putaret: ſic
& ille vanus & perditus dicat, Si de cœlo vox illa ſo-
nuiſſet, omnes Iudæi, qui audierāt, credidiſſent. Cur er-
go nō conſideratis inſani, ſicut fieri potuit, vt & poſt il-
lam cœleſtē vocē dura Iudæorum infidelitas perma-
neret: ita fieri potuiſſe, vt cū Chriſtus diceret de ſe ſcri-
pſiſſe Moyſen, hoc magis maligna aſtutia timentes vn-
de cōuincerentur, audire omnino non quærerent quid
de illo ſcripſerit Moyſes. Sed hanc nō ſolum ſacri- *Ca. XIIII.*
legam aduerſus euangelicam ſanctitatem, verumetiam F
eneruem ac debilem eſſe argumētationē ſentit & Fau-
ſtus: atq; intētionem ſuam in illud potius confert, eoq;
ſe plus teneri dicit, quia omnē Moſeos ſcripturā ſcru-
tatus, nullas ibi de Chriſto prophetias inuenit. Cui cito
reſpondeo, quia non intelligit: & ſi cur non intelligat
quiſquā quæſierit, reſpondebo, quia inimico, quia auer-
ſo * animo legit, quia non ideo ſcrutatur vt ſciat, ſed **aliàs, aduerſo.*
quod neſcit, ſcire ſe putat. Hęc præſumptio tumidæ ar-
rogantiæ, oculū cordis vel claudit, vt omnino non vi-
deat: vel diſtorquet, vt peruerſe videat, & aliud pro
alio probet aut improbet. Tu me, inquit, doce, quid eſt
quod me forte legētem prætererit de deo ac domino
noſtro memoratum in ſcriptura Moyſi? & hic cito re-
ſpondeam, totum te præteriit, quia totū illud de Chri-
ſto ſcripſit. Sed quia totum diſcutere & pertractare nō
poſſumus, hoc tibi in iſto opere, ſi potero domino ad-
iuuante, ſeruabo, quod ſuperius dixi: vt ea ipſa, quæ ad
reprehendendum eligis, oſtendam de Chriſto eſſe cō-
ſcripta. Quinetiam petis, ne dixerim, vt imperiti ſolēt,
hoc ipſum ſatis eſſe debere ad fidē, quia Chriſtus dixe-
rit de ſe ſcripſiſſe Moyſen. Quod quidem ſi dico, non
vt imperitus, ſed vt fidelis dico: non valere autem hoc *Ioan. 5.*

G ad conuincēdum gentilem vel Iudæum, & ego fateor:
ſed aduerſus vos,qui quoquo modo nomine Chriſtia-
no gloriamini,ſatis eſſe idoneū ac præualidū, tu quoq;
etſi diu tergiuerſatus,tamen coactus es cōfiteri,dicens,
Nolo enim nunc ad me reſpicias,quem ad credendum
profeſsio mea fecit obnoxium, vt non poſsim nō cre-
dere ei quem ſequor. Sed puta nos cum Iudæo tracta-
re,puta cum gentili. Quibus verbis oſtendiſti, te inte-
rim,cum quo mihi nunc res eſt, quia te ad credendum
profeſsio tua fecit obnoxium, ſatis eſſe conuictum de
Chriſto ſcripſiſſe Moyſen: quia ipſum Chriſtum hoc
dixiſſe in Euangelio ſcriptum eſt,cuius tam præclaram
ſanctamq; authoritatem labefactare non audes: quia &
cum id ex obliquo audes,difficultatis tuę preſſus angu-
ſtiis,& cernens quāta ruina te obruat,cum tibi dicitur,
nullam eſſe ſcripturā, cui de factis & dictis Chriſti fla-
gites eſſe credendum,ſi Euāgelio tam ſanctę lateq; no-
tiſsimo credendum eſſe nō putas: & timens ne amiſſo
Chriſtiani nominis pallio, nuda vanitas veſtra omni-
bus conſpuenda & deteſtanda remaneat:rurſus te ſau-
cium colligere conaris, & dicis ꝙ iſtis Euāgelij verbis
H iam te ad credēdum profeſsio tua fecit obnoxium. Sic
ergo te interim,cū quo nunc ago,teneo,ferio,perimo:
id eſt,errorē tuum atq; fallaciā, & cogo fateri de Chri-
ſto ſcripſiſſe Moyſen:quia hoc Chriſtū dixiſſe in Euan-
gelio legitur,cui te ad credendū profeſsio tua fecit ob-
noxium.Cū Iudæo vero,vel gentili,ſi mihi neceſſe fue-
rit diſputare,iam ſupra oſtendi,quibus modis pro meis
Cap.XV. paruulis viribus me agere oportere exiſtimem. Nec
illud nego de Chriſto eſſe prædictum, quod tu tanquā
Deut.18. facile refellendum elegiſti, vbi deus loquitur ad Moy-
ſen, dicens, Suſcitabo illis Prophetam de fratribus ip-
ſorum ſimilem tibi.Nec me tua lauta & lepida antithe-
ta,quibus luteum ſermonem quaſi colorare ac pingere
voluiſti,vllo modo ab hac fidei veritate deterrent.Cō-
parans enim Chriſtum atque Moyſen, & cupiens de-
mōſtrare diſsimiles, vt ob hoc nō de Chriſto videatur
intelligēdum eſſe quod ſcriptū eſt, Suſcitabo illis Pro-
phetā ſimilem tibi: oppoſuiſti tibimet ex aduerſo mul-
ta cōtraria,ꝙ ille homo,hic deus:ille peccator,hic ſan-
ctus:ille ex coitu natus,hic ſecundū nos ex virgine, ſe-
cundum vos vero nec ex virgine:ille offenſo deo occi-
ditur in mōte:hic patri perplacens,patitur propria vo-
luntate.quaſi vero cum ſimile aliquid dicitur, ex omni
parte atq; ex omni modo ſimile intelligatur:quia nō ea
tātum quæ vnius eiuſdémq; naturæ ſunt, dicūtur inter
ſe eſſe ſimilia,ſicut gemini homines, vel filij parētibus,
vel omnes homines omnibus hominibus,inquantū ho
mines ſunt,ſimiles vtique ſunt: quod & in cæteris ani-
I malibus intueri facillimū eſt, vel arboribus, velut olea
oleæ,laur⁹ lauro ſimilis dicitur: verumetiā naturæ diſ-
paris ſunt & dicūtur multa ſimilia, vt oliuæ oleaſter, &
far tritico. De rebus adhuc proximis & attingentibus
Ioan.1. loquor.nā quid tam longe diſtans à filio dei,per quem
Ioan.1. facta ſunt omnia,quàm pecus & lapis:& tamen in Euā-
1.Cor.10. gelio legitur,Ecce agnus dei.Et in Apoſtolo, Petra au-
tem erat Chriſtus:quæ nullo modo quiſquā recte dice-
ret, ſi eorum aliquā ſimilitudinem nullo modo ille ſu-
ſciperet.Quid ergo mirum, ſi nō eſt dedignatus Chri-
†agno,quē. ſtus fieri ſimilis ipſi Moyſi,qui ſimilis fact⁹ eſt oui,quā †
in eius prænunciatione per ipſum Moyſen præcepit
deus manducari à populo ſuo,eiuſq; ſanguinem ad tu-
telam ſalutis adhiberi,& Paſcha appellari,quod nūc in
Chriſto eſſe completū, nemo diſsimulare permittitur?
Quapropter de ſcripturis agnoſco diſsimilē,de ſcriptu
ris mecum agnoſce & tu ſimilem:non inde diſsimilem K
vnde ſimilem,ſed alia cauſa illud, alia illud, dum tamē
vtrunq; demonſtrem.Diſsimilis homini Chriſtus,quia
deus:ſcriptū eſt enim de illo,Qui eſt ſuper omnia deus Roma.9.
benedictus in ſecula. Et ſimilis homini Chriſtus,quia
homo, quia de illo itidem ſcriptum eſt, Mediator dei 1.Timo.2.
& hominū, homo Chriſtus Ieſus. Diſsimilis peccatori
Chriſtus,quia ſemper ſanctus:& ſimilis peccatori Chri
ſtus, quia deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem car-
nis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in car- Roma.8.
ne.Homini ex coitu nato diſsimilis Chriſtus,inquantū
ex virgine natus eſt: ſed homini nato ſimilis Chriſtus,
inquantum & ipſe ex fœmina natus eſt, cui dictum eſt,
Quod naſcetur ex te ſanctum,vocabitur filius dei.Ho- Luca.1.
mini propter peccatum ſuum mortuo diſsimilis Chri-
ſtus,inquantum ſine peccato & propria poteſtate mor-
tuus eſt:ſed rurſus homini mortuo ſimilis Chriſtus, in-
quantum & ipſe vera morte corporis mortuus eſt.

Nec ideo Moyſi famulo dei derogaueris, quia eum Cap. XVI.
peccatorem fuiſſe, & offenſo deo ſuo in mōte occiſum Deut.32.
eſſe dixiſti.Nouerat enim & ipſe i domino gloriari, vt L
ab eo ſaluus fieret,à quo & ille qui dicit, Chriſtus Ieſus 1.Timo.1.
venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quo-
rum primus ego ſum. Arguitur enim Moyſes voce di-
uina, ꝙ eius fides ad aquam de petra eliciendā aliquā- Nume.20.
tulum titubauerit: quod ei cū peccato Petri poteſt eſſe
cōmune,qui in mediis fluctibus ſimili fidei defectu du- Matth.14.
bitauit.Verum abſit vt credamus hinc eum eſſe aliena-
tum ab æterna ſocietate ſanctorū, qui cum ſancto He-
lia,ſicut Euāgelium loquitur,meruit clarificato in mō- Matth.17.
te domino aſsiſtere.Nam & in veteribus legis libris,e-
tiam poſt ipſum peccatū, quātum ſit apud deum meri-
tum eius,apparet. Sed quid cauſæ fuerit, vt de peccato
eius tali morte vindicādo deus loqueretur? Quoniam
pollicitus ſum ea ipſa demōſtrare ad prænunciandum
Chriſtū pertinere,quæ tu reprehendēda delegeris: fa-
ciam ſicut poſſum,domino adiuuāte,vt hoc etiā quod
in Moyſi morte reprehēdiſti, prophetiā fuiſſe de Chri-
ſto recte intelligentibus, doceam. Sicut enim mos Cap.XVII.
eſt diuinorū in ſcripturis ſanctis myſteriorum,vt idem
homo aliā atque aliam pro re aliqua ſignificanda per-
ſonam gerat: tunc Moyſes populi Iudæorum ſub lege
poſiti perſonam gerebat,cumq; in prophetica prænun- M
ciatione figurabat. Sicut ergo Moyſes petrā virga per- Nume.20.
cutiēs de dei virtute dubitauit: ita ille populus,qui ſub
lege per Moyſen data tenebatur, Chriſtum ligno cru-
cis affigens,cum virtutem dei eſſe non credidit. Sed ſi-
cut percuſſa petra manauit aqua ſitiētibus,ſic plaga do-
minicæ paſsionis effecta eſt vita credentibus.Habemus
enim de hac re præclariſsimam & fideliſsimam vocem
Apoſtoli, cū inde loqueretur, dicentis, Petra autē erat 1.Cor.10.
Chriſtus. Hanc ergo carnalē de Chriſti diuinitate de-
ſperationē in ipſius Chriſti altitudine deus mori iubet,
cū mortē carnis Moyſi in monte imperat fieri. Sicut e- Deut.34.
nim Petra Chriſtus,ita & mons Chriſtus:petra humilis
fortitudo,mons eminēs magnitudo:quia ſicut Apoſto-
lus ait,Petra erat Chriſtus: ita ipſe dominus, Nō poteſt 1.Cor.10.
ciuitas abſcōdi ſupra mōtē cōſtituta:ſe ſcilicet montē, Matt.5.
fideles autem ſuos in ſui nominis gloria fundatos aſſe-
rens ciuitatem.Prudentia carnis viuit,cum tanquā pe-
tra percuſſa Chriſti humilitas in cruce cōtēnitur. Chri-
ſtus enim crucifixus,Iudæis ſcandalum eſt,gētibus autē 1.Cor.1.
ſtultitia. Et prudentia carnis moritur,cum tanquā mō-
tis eminentia Chriſtus excelſus agnoſcitur. Ipſis enim
vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtus dei virtus & dei ſa-

pientia

A pientia eſt. Aſcendit itaque Moyſes in montē, vt carne mortua viuo ſpiritu reciperetur: quod Fauſtus nō aſcenderat, vt carnales calumnias mēte mortua loqueretur. Nonne ipſam petram Petrus per prudentiā carnis percuti exhorruit, cùm domino paſsionem ſuam prænunciāti ait, Abſit domine, nō fiet iſtud, propitius eſto tibi? *Matt.16.* Neque enim pepercit huic peccato dominus, cū ei retulit, Redi retro Satanas, ſcandalum mihi es: non enim ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ ſunt hominū. Aut vbi mortua eſt illa carnalis diffidentia, niſi in Chriſti glorificatione, tanquā in montis altitudine? Nam vtiq; viuebat, cum eum timide negaret: & vtique mortua erat, cum eum libere prædicaret. Hæc viuebat in Saulo, cum ſcādalū crucis deteſtans, vaſtabat chriſtianā fidem: & vbi niſi in illo monte mortua erat, cum iam Paulus diceret, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus? *Acto.8.* *Galat.2.*

Ca.XVIII. Quid habes igitur heretica vanitas, vnde putes poſſe conuincere, non de Chriſto eſſe prædictum, Suſcitabo illis Prophetam de fratribus ipſorum ſimilem tibi? quando ne hinc quidem potes, quòd diſsimilem oſtendis? Aliis enim cauſis nos ſimilem oſtendimus. An quia B Propheta dictus eſt, qui & homo eſſe dignatus eſt, & tā multa futura prædixit: niſi forte aliud eſt Propheta, q̄ homo vltra humanas cōiecturas futura prenuncians? Vnde & ipſe de ſeipſo ait, Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua. *Matth.13.* Sed de te videro, qui te conuictū pauloāte confeſſus es, cum dixiſti, ꝙ te ad credendū Euangelio profeſsio tua fecit obnoxium: Iudæus ipſe procedat in medium, qui ceruicem à iugo Chriſti male liberam tollit: & ideo ſibi adhuc fas putat dicere, Mentitus eſt Chriſtus veſter, nihil de illo ſcripſit Moyſes.

Cap.XIX. Dicat mihi quem Prophetam promiſerit deus, cum ait Moyſi, Suſcitabo illis Prophetā de fratribus eorū, ſicut te vel ſimilē tibi? *Deut.8.* Multi enim Prophetæ poſtea fuerunt, ſed vtique vnum quēdam intelligi voluit. Hic ei credo, facillime occurreret ſucceſſor ille Moyſi, qui populum ex Aegypto liberatum, in terrā promiſsionis induxit. Quē cogitans, me adhuc fortaſſe ridebit quærētem de quo dictum ſit, Suſcitabo illis Prophetam ſimilem tibi: cum legā quis in eodem munere populi illius regendi atque ducendi Moyſi defuncto ſucceſſerit: qui cum me velut imperitum riſerit, talis enim & à Fauſto C deſcribitur, nō deſinam hominem adhuc etiā compellere, † & à ſecuro riſu ad curam reſpondendi reuocare, *† cōpellare.* quærendo atque flagitando, cur eidem ipſi futuro ſuo ſucceſſori, in cuius cōparatione improbatus eſt, vt non ipſe introduceret populum in terram promiſsionis: ne videlicet lex per Moyſen nō ad ſaluādum, ſed ad conuincendum peccatorem data, in regnum cœlorum introducere putaretur, ſed gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta: *Ioan.1.* quæram ergo à Iudæo, cur eidē ipſi futuro ſuo ſucceſſori Moyſes nomen mutauerit, Vocabatur enim Oſee, * & appellauit eum Ieſum. ** aliàs Auſe.* *Nume.13.* Cur denique tunc appellauerit, quando ex cōualle Pharan præmiſit ad eandē terram, quò erat populus ipſo duce venturus? Dicit enim ver° ipſe Ieſus, Et ſi iero, & preparauero vobis locum, iterum veniam, & aſſumā vos ad me. *Ioan.14.* Quæram etiam, vtrum non huic figurę atteſtetur Propheta, dicens: Deus ex † Africo veniet, & ſanctus de Pharan. *Abacuc.3.* *† ab.* tāquam diceret, Eius nominis veniet deus ſanctus, cuius nominis erat ille, qui venit ab Africo de Pharan, id eſt Ieſus. Huc accedit, quòd idem ipſum dei verbū intelligitur loqui, vbi promittit eundē ipſi Moyſi ſucceſſorem, per quem populus in terram promiſsionis mitteretur, nomine angeli eum appellans: ſicut etiam homines aliquid nunciātes, in ſcriptura diuina ſolent ap- D pellari: & ita dicit, Ecce ego mitto angelum meum ante faciē tuam, vt ſeruet te in via, & inducat te in terrā quam iuraui tibi: attende tibi, & obaudi eum, ne nō credas illi: nihil enim ſubtraher tibi, nomē enim meum eſt in eo. *Exod.23.* Quid eſt hoc? Perſcrutetur ſcripturas illas, non iā Manichæus, ſed ipſe etiam Iudæus, & videat vtrum de aliquo angelo deus dixerit, Nomen meum eſt in illo: niſi de hoc, quem introductorem in promiſsionis terrā pollicetur. Deinde quęrat in hominibus quis Moyſi ſucceſſor introduxerit populum, & inueniet Ieſum nō hoc ab initio vitæ ſuæ, ſed nomine mutato appellatum. Qui ergo dixit, Nomen meum eſt in illo Ieſu: ipſe eſt verus Ieſus, rector & ductor populi in hæreditatem vitæ æternæ, ſecundum teſtamentum nouum, cuius figura erat teſtamētum vetus: ita quantū attinet ad propheticum apparatum, nec geri, nec dici aliquid poſſet inſignius, quādoquidem res perducta eſt vſque ad nominis expreſsionem. Supereſt vt Iudæus ille, ſi vult & in abſcōdito Iudęus eſſe, non litera, ſed ſpiritu: ſi vult reputari verus Iſraelita, in quo dolus non eſt, recordetur in figura illum mortuum Ieſum, qui introduxit in E terram morientium: & agnoſcat in veritate viuum Ieſum, quo duce intret in terram viuentium. *Cap.XX.* *Roma.2.* *Ioan.1.* Talis enim iā non acerbus reſiſtet tam perſpicuę prophetiæ, ſed ex cōmemoratione Ieſu, qui introduxit in illam promiſsionis terrā, mitis effectus: audiet iam ipſum, cuius nomen ille habebat, verius introducentem & dicentem, Beati mites, quoniam ipſi hæreditate poſſidebunt terram. *Matt.5.* Hic etiam ille gentilis, ſi non nimis lapideum cor haberet, aut ſi ex illis eſſet lapidibus, de quibus ſuſcitat deus filios Abrahæ, nonne miraretur in libris antiquis eiuſdē gentis, ex qua natus perhiberetur Ieſus, tam euidentem de illo conſcriptam eſſe prophetiam, vt etiam nomen eius exprimeretur, ſimúlque ibi aduerteret, nō quemlibet hominem prædictum fuiſſe Ieſum, ſed vtiq; deum, cum in homine illo, qui regendo & introducēdo in regnum populo cōſtitutus, mutato nomine Ieſus appellatus eſt, ſuum nomen ineſſe deus diceret, eumq; angelum nominaret, eo ipſo ꝙ mutato nomine mittebatur, magnum aliquid diuinumq; nunciantem? *Matt.3.* Nuncium quippe Græce angelū dici, quis illa lingua vel tenuiter tinctus ignoret? Quamobrem quilibet gētilis, ſi F peruerſus & peruicax eſſe nollet, non ideo libros illos contēneret, quia eſſent Hebræi, cuius gētis lege non teneretur: ſed cuiuſlibet gentis libros ideo magnipenderet, quia in eis tanto antè conſcripta inueniret, quę ſuis iam temporibus impleta cognoſceret: ipſumq; Chriſtū Ieſum non propterea ſperneret, quia Hebraicis literis prænunciatum videret, ſed potius eum qui literis quibuſlibet, antequā inter homines naſceretur, per tot volumina ſeculorū, partim apertioribus teſtimoniis, partim rerum geſtarum & ſermonum figuris & ſacramentis ita prænunciari cōmendariq; meruiſſet, cum ingēti admiratione & deuota * religione ſectandum venerādumq; cēſeret. ** aliàs, debita.* Ita illi ex rerū Chriſtianarum iam præſentatis effectibus librorū prophetia vera probaretur, ex librorum vero prophetia Chriſtus colendus agnoſceretur. Vana loqui me putet, † ſi non ita factum eſt, ſi non ita fit, ſi non in eam fidem per vniuerſum orbem terrarum, eorundem librorum recitatione cōcurritur. *† aliàs, loqui depu ter.*

Cap.XXI. Vnde mirabiliter iſtorum eſt ridenda vecordia, qui tanquam impoſsibile à nobis quærunt, quo modo per Iudæorum libros fidem Chriſtianam velit diſcere homo gentilis, cùm tanta deuotione & tanta celebritate

G omnes gentes iſtorum librorũ fieri diſcipulas cernant: eo ipſo nimirũ fortius atque firmius, quod ex manibus inimicorum tanta de Chriſto teſtimonia proferuntur: In quibus ideo gentes quæ credunt, nihil de illo ad tẽpus poſſunt putare confictũ: quia in eis libris inueniunt Chriſtum, quibus à tot ſeculis ſeruiunt, qui crucifixerũt Chriſtum, & quos in tanto apice authoritatis habent, qui quotidie blaſphemant Chriſtũ. Si enim ab eis proferretur prophetiæ de Chriſto, qui prędicat Chriſtum, ab eis ipſis cõfictæ putarẽtur: nũc vero idẽ exponit qui prędicat, quod recitat qui blaſphemat. Ad aliquem nãque vſum ſanctorũ ordinatur omnis cæcitas impiorũ à ſummo deo, qui pro ſui regiminis æquitate, bene vtitur etiã malis: vt qui ſuo arbitrio iniuſte viuũt, illius iudicio iuſte diſponantur. Ergo ne teſtimonia prophetiæ Chriſti naſcituri, mira facturi, indigna paſſuri, morituri, reſurrecturi, aſcenſuri, per omnes gentes Euãgelium vitæ æternæ diſſeminaturi, illi finxiſſe crederentur, qui eum populis annunciarent, magnum aliquid actum eſt in vſum noſtrũ de infidelitate Iudęorum: vt iidem ipſi, qui hæc propter ſe non haberent in cordibus, propter H nos haberent in codicibus. Nec inde authoritas illis libris minuitur, q̃ à Iudæis non intelliguntur, imò & augetur: nam & ipſa eorum cæcitas ibi prædicta eſt. Vnde magis non intelligendo veritatem, perhibent teſtimonium veritati: quia cum eos libros nõ intelligunt, à quibus non intellecturi prædicti ſunt, etiam hinc eos veraces oſtendunt.

Cap. XXII. Hinc eſt & illud, cuius ambiguitate Fauſtus fallitur: *Deut.28.* Videbis vitam tuam pendẽtem, & non credes vitæ tuæ. Quæ verba & aliter poſſe intelligi poteſt aliquis dicere, de Chriſto autẽ non poſſe intelligi nec Fauſtus auſus eſt dicere, nec quiſquam prorſus audebit, niſi qui negauerit aut Chriſtũ eſſe vitã, aut Iudęis viſum non eſſe pendentem, aut eos illi non crediſſe. *Ioan.14.* Cum vero & ipſe dicat, Ego ſum vita: & eũ pependiſſe conſtet ante oculos nõ ei credentiũ Iudæorum, nõ video cur dubitare debeamus id etiã de Chriſto ſcripſiſſe *Ioan.5.* illũ, de quo Chriſtus ait, Ille enim de me ſcripſit. Proinde *Deut.18.* ſi quod ſcriptum eſt, Suſcitabo eis Prophetã de fratribus illorum ſimilẽ tibi: oſtẽdere conatus eſt Fauſtus nõ poſſe de Chriſto intelligi, quia Chriſtus Moyſi ſimilis non eſt, & tamen ex omni parte conuictus eſt, quid I opus eſt in hoc teſtimonio laborare? Aut certe ſicut dixit Chriſtũ ſimilem non eſſe Moyſi, vt illam refelleret prophetiã, ſicut etiam vt hanc refellat, dicat Chriſtum non eſſe vitã, vel in conſpectu Iudęorũ non ei credentium non pependiſſe. Cũ autẽ hoc ille non dixerit, nec hodie quiſquam eorũ audeat dicere, nihil eſt cur moremur hanc quoq; de domino & ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto, famuli eius amplecti prophetiã. At enim inter cætera maledicta & hoc poſitum eſt. Num ideo non eſt prophetia, cũ & cætera, inter quæ poſitum eſt, nihil ſint aliud quàm prophetię? Aut ideo nõ eſt de Chriſto prophetia, quia illa quæ in ea lectione vel præcedentia vel conſequentia cõſequuntur, nihil pertinere vidẽtur ad Chriſtum? quaſi vero quicquã ſit peius inter maledicta quæ Iudæis pro merito ſuperbiæ & impietatis acciderunt, quàm videre vitã ſuam: id eſt, filium dei pendentem, & nõ credere vitæ ſuæ? Maledicta enim cũ ex prophetia dicuntur, nõ ſunt de malo voto imprecãtis, ſed de præſcio ſpiritu denunciãtis. Nam illa, quæ de malo *Rom.12.* voto ſunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Hæc autem ſæpe inueniũtur in ſermone *2.Timo.4.* ſanctorum, ſicut Apoſtolus Paulus, Alexãder, inquit, ærarius multa mala mihi oſtendit, reddet illi dominus ſecũdum opera ſua. Nam illud tanquã ſtomachatus & K indignatus, etiã male optaſſe videtur Apoſtolus: Vtinã *Galat.5.* & abſcindãtur qui vos cõturbãt. Quod vtiq; ſi cõſideres perſonã ſcribentis, magis eum elegantiſsimo ambiguo bene optaſſe intelliges. Sũt enim ſpadones, qui ſe- *Matth.19.* ipſos abſciderũt propter regnũ cælorum. Quod in his quoq; verbis Fauſtus ſapuiſſet, ſi pium palatum ad eſcas dominicas attuliſſet. Sic enim ſonuit fortaſſe Iudæis, *Deut.28.* quod dictum eſt, Videbis vitã tuam pendẽtem, & non credes vitæ tuæ: vt inter minas & dolos hoſtiũ ſuorum vitã ſuam videntes ex incerto pendere, victuros ſe eſſe non crederẽt. Sed filius Euangelij cum audit, Ille enim *Ioan.5.* de me ſcripſit: in hac ipſa ambiguitate ſententiæ videt quid Prophetæ porcis proiiciant, quid hominibus innuant: ſtatimq; illi occurrit vita hominũ Chriſtus pendens, eiq; non credentes Iudæi, ob hoc ipſum quia pendentem vident. Et alius quidẽ aliquis cito diceret, inter cætera maledicta, quia in illa lectione ad aliquid de Chriſto intelligendũ non pertinent, hoc ſolum ibi eſſe de Chriſto, quod ſcriptum eſt, Videbis vitam tuã pendentem, & non credes vitæ tuæ. Neque enim fieri non poſſet, vt inter diuerſa maledicta, quæ impio populo L propheticè prænunciabãtur, hoc quoq; poneretur. Sed ego, & qui mecum aliquãto attentius cogitant euãgelicam illam, dominicamq; ſententiam, qua non ait, Ille enim & de me ſcripſit: vt & alia, quæ ad Chriſtum non pertinent, ſcripſiſſe crederetur: ſed ait, De me enim ille ſcripſit, vt omnẽ ſcripturę illius intentionẽ non niſi ad intelligendã Chriſti gratiã perſcrutãdo cõſuleremus, etiã cætera in illa lectione maledicta propter Chriſtũ prædicta cognoſcimus: quod nunc oſtendere ſi velim, nimis longum erit.

Ca.XXIII. Vnde tantũ abeſt, vt hoc quod Fauſtus cõmemorauit, propterea nõ pertineat ad Chriſtum, quia inter cætera maledicta poſitũ eſt, vt nec ipſa cætera rectũ habeant intellectũ, niſi ad Chriſti gloriã, qua generi humano conſulitur, prophetata referãtur, quanto magis hoc? Quod & ſi talis fuiſſet Moyſes, vt aliud corde intuẽs, id ore funderet, facilius eum dicerẽ prophetaſſe neſciẽtem, q̃ cum audirẽ populo Iudæorũ dictum, Videbis vitã tuam pendẽtem, & nõ credes vi- *Deut.28.* tæ tuæ: de Chriſto prophetatũ negarẽ. Neq; enim hoc intuebatur animo Caiphas, quod ex verbis eius intel- M lectũ eſt, cum Chriſtũ vt inimicũ perſequens, ait expe- *Ioan.11.* dire, vt vnus homo moreretur, ne periret tota gẽs. Vbi Euãgeliſta ſubiecit, hoc eũ nõ à ſe dixiſſe, ſed cum eſſet põtifex, prophetaſſe. Sed Moyſes nõ erat Caiphas, quare illud quod populo Hebræo dixit, Videbis vitã tuam pẽdentẽ, & nõ credes vitæ tuæ: non ſolũ de Chriſto dixit, quod etſi neſciens dixiſſet, de nullo alio dixiſſe deberet intelligi, verũetiã ſciens dixit. Erat enim fideliſsimus diſpẽſator prophetici ſacramẽti: id eſt, illius ſacerdotalis chriſmatis, vnde Chriſti nomẽ agnoſcimus: in quo ſacramẽto quanuis homo peſsimus Caiphas, etiam neſciens potuit prophetare. Hoc quippe in eo egit propheticũ chriſma, vt prophetaret: hoc autẽ vita impia, vt neſciens prophetaret. Quo itaque ore dicitur nihil de Chriſto pphetaſſe Moyſes, à quo illud chriſma cœpit, vnde Chriſti nomen innotuit: & vnde Chriſtũ etiam perſecutor Chriſti vel neſciens prophetauit?

Ca.XXIIII Nã de maledicto pendẽtis in ligno, iam quantum ſatis viſum eſt ſupra diximus. Interficiendũ autẽ eſſe Prophetã ſiue principẽ populi, qui filios Iſraël à deo ſuo vellet auertere, aliquódve infringere mandatorum, non aduerſus Chriſtum præcepiſſe Moyſen: & ex his quæ iam multa egimus, ſatis clarum eſt: & magis magiſq; conſideranti dicta

A dicta & facta domini Ieſu Chriſti, magis magiſq; clarebit, quia nec à ſuo deo voluit quenquã eorum Chriſtus
Exo.3. auertere. Deus quippe, quem illis Moyſes diligẽdũ colẽdũmq; præceperat, ipſe eſt certe deus Abrahã & deus Iſaac & deus Iacob, quẽ dominus Ieſus Chriſtus eadem cõmendatione cõmemorat, eiuſdemq; authoritate Saducæorum refellit errorẽ reſurrectionem negantium,
Mat.22. vbi ait, De reſurrectione autem mortuorũ nõ legiſtis, quid deus locutus ſit de rubo ad Moyſen, Ego ſum de⁹ Abrahã & deus Iſaac & deus Iacob? Non eſt deus mortuorum, ſed viuorum. Omnes enim illi viuunt. Opportune itaque eadẽ voce nunc conuincuntur Manichæi, qua tunc conuicti ſunt Saducæi: nam & ipſam reſurrectionem alio quidẽ modo, ſed tamen etiam iſti negãt.
Matth.8. Ille cum fidẽ Centurionis laudans diceret, Amen dico vobis, nõ inueni tantam fidẽ in Iſraël: adiecit & ait, dico autem vobis, quoniam multi ab Oriẽte & occidente venient & recumbent cum Abrahã & Iſaac & Iacob in regno cœlorum: filij autẽ regni ibũt in tenebras exteriores. Si ergo quod negare Fauſtus nõ poteſt, nõ cõmẽdauit Moyſes populo Iſraël deũ niſi deũ Abrahã &
B Iſaac & Iacob, eũmq; ipſum Chriſtum ex his & aliis teſtimoniis ſine dubitatione cõmendat, non eſt conatus illum populũ auertere à deo ſuo: ſed ideo minatus eſt eos ituros in tenebras exteriores, quòd auerſos videret à deo ſuo, in cuius regno gentes vocatas ex toto orbe terrarum recubituras dicit cum Abrahã & Iſaac & Iacob: non ob aliud, quàm ꝙ fidem tenuiſſent dei Abra-
Galat.3. ham & Iſaac & Iacob. Vnde & Apoſtolus dicit, Prouidens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gẽtes deus, prænunciauit Abrahæ dicẽs, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. vt illi ſcilicet in ſemine Abrahæ benedicerẽtur, qui Abrahæ fidem imitarentur. Nõ igitur Chriſtus Iſraëlitas à deo ſuo volebat auertere, ſed eos potius, ꝙ ab illo auerterentur, arguebat. Mandatorum autẽ aliquod eorum, quæ per Moyſen data ſunt, infregiſſe dominum qui arbitratur, non mirum ſi hoc putat quod Iudæi: ſed ideo errat, quia in hoc errauerũt & Iudæi. Vbi autẽ Fauſtus cõmemorat ipſum mandatum quod dominũ infregiſſe vult credi, ibi opus eſt vt oſtẽdamus quo modo fallatur: ſicut iam ſupra, vbi oportebat, oſtendimus. Nunc illud dico, quia ſi aliquod illorũ mandatorũ dominus infregiſſet, nõ etiam de hoc ipſo
C Iudæos arguiſſet, quibus calumniantibus, ꝙ diſcipuli eius illotis manibus manducarent, & ob hoc excederẽt non mandatum dei, ſed traditiones ſeniorum, ait illis,
Matt.15. Vt quid & vos tranſgredimini mãdatum dei, vt traditiones veſtras ſtatuatis? ipſumq; dei mãdatũ cõmemorat, quod per Moyſen mandatum eſſe nouimus. Secutus quippe ait, Deus enim dixit, Honora patrem & matrẽ: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur:
Matth.15. Vos autẽ dicitis, Quicunq; dixerit patri vel matri, mu-
Exod.20. nus quod eſt ex me, tibi proſit, nõ honorauerit patrem
Deut.5. ſuum: & irritum feciſtis verbum dei propter veſtrã traditionem. Qua in re videte quàm multa nos doceat, & Iudæos à deo ſuo ſe non auertere, & eius mandata nõ tãtum ſe non infringere, verumetiam illos à quibus infringerentur, arguere, & non niſi deũ per Moyſen iſta
Cap.XXV. mandaſſe. Quamobrem quoniã nos credimus omnia quę ſcripſit Moyſes, ad Chriſti cõmendationẽ pertinere, quod iſto opere quia demõſtrare nõ poſſumus, polliciti ſumus in iis hoc oſtendere, quæ Fauſtus de illa ſcriptura refellenda vel vituperanda delegerit: rectè à nobis debitum exigitur, vt hoc etiam, quod præcepit Moyſes interficiẽdum eſſe Prophetam ſiue principem,

qui eos à deo ſuo vellet auertere, aliquódve infringere D
mandatorũ, oſtendamus ad cuſtodiendam fidem, quæ in eccleſia Chriſti diſcitur, pertinere. Videbat quippe ille ſpiritu prophetico, & deo ſibi loquẽte, multos exurrecturos hereticos diuerſorum errorum magiſtros aduerſum doctrinam Chriſti, qui nõ eum Chriſtum prædicarent, qui verus eſt Chriſtus. Ille enim verus eſt, qui per prophetias per eundem Moyſen, cæteróſq; ſanctos eius gentis editas, prænũciatus eſt. Quiſquis itaq; alium docere vellet, ipſum interficiendum Moyſes præcipiebat. Quid autem nunc aliud agit lingua catholica, niſi vt ſpiritali gladio vtriuſq; teſtamenti acie bis acuto, interficiãtur omnes, qui nos à deo noſtro volũt auertere, aliquódve infringere mandatorum? Inter quos præcipue cadit ipſe Manichæus, cum eius error aſſerta legis & Prophetarum veritate, perimitur, volentis nos auertere à deo noſtro, deo Abrahã & Iſaac, & Iacob, quem Chriſtus commendat: & volentis infringere mandata legis, in quorum etiam figuris Chriſtum prophetatum eſſe cognoſcimus. Iam vero illam complexionem, Ca.XXVI.
vtrum obtuſiſsimam an fraudulentiſsimã dicã, neſcio: erat enim Fauſto ingenium vnde magis arbitror eum E
nebulam iniicere voluiſſe minus attento lectori, quàm non vidiſſe quod dicã: ait enim, Quod ſi hæc de Chriſto minimẽ ſcripſit, aut alia dabitis, aut nulla erũt. Hæc propoſitio vera eſt, ſed cõſequens erat, vt oſtenderet & hęc de Chriſto minimẽ ſcripta eſſe, & alia dari nõ poſſe. Nihil autẽ horum fecit, quia & hæc nos oſtendimus, quo modo de Chriſto accipi poſsint: & ſuperius alia multa dedimus, quę niſi de Chriſto intellectum habere nõ poſsint. Nõ eſt ergo, cur cõcludas Fauſte, nulla eſſe à Moyſe ſcripta de Chriſto. Attende enim quid dicas, Quòd ſi hęc, inquis, minime de Chriſto ſcripſit, aut alia dabitis, aut nulla erunt. Verum dicis. Proinde quia & hæc de Chriſto, vel propter Chriſtũ ſcripta docuimus, & alia multa dedimus, argumentatio tua potius nulla erit. Et hæc quidem, quæ commemoraſti, quanuis non obtinueris, ſaltem conatus es oſtendere nõ eſſe ſcripta de Chriſto. Quòd autẽ ſubdidiſti, Aut alia dabitis, aut nulla erunt. prius demõſtrare debuiſti, alia nos dare nõ poſſe, vt ſecurus inferres, nulla eſſe. Nũc vero tanquam libellus tuus tã ſurdos auditores, vel cæcos lectores eſſet habiturus, vt nullus aduerteret quod prętermiſeris, cucurriſti dicere, Si nulla fuerint, nec Chriſtus potuit F
aſſeuerare quod nuſquam eſt: ita ſi Chriſtus hoc minime aſſeuerauit, capitulum hoc falſum eſſe cõſtiterit. O hominẽ ſe cogitantem dictorem, & alium non cogitare * cõtradictorem. Vbi eſt acumen tuum? An in mala * aliàs, cogitantem.
cauſa nõ poſſes aliter? Sed mala cauſa te vana loqui coẽgit, malã vero habere cauſam nemo te cogit. Quid ſi enim alia dabimus? Certe vtiq; nõ erũt nulla, quia erunt aliqua. Et ſi erũt aliqua, potuit Chriſtus aſſeuerare quod eſt. Ita ſi Chriſt⁹ hoc aſſeuerare potuit, capitulum illud Euãgelicũ falſum eſſe nõ cõſtat. Redi ergo ad propoſitionem tuã, qua dixiſti, Aut alia dabitis, aut nulla erũt: & vide non te oſtendiſſe nulla nos alia daturos: vide etiã nos quàm multa alia iam ſupra dixerimus, † & quid † dederim⁹
hinc conficiatur aduerte, ſcilicet non eſſe falſum, quod in Euangelio Chriſtum dixiſſe legimus, Si crederetis Ioan.5.
Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Et Euangelij quidem tam eminens eſt authoritas, & tam fundata veritas, vt etiam ſi nos propter tarditatem intelligentiæ noſtræ nulla inueniremus à Moyſe ſcripta de Chriſto, nõ ſolum eſſe aliqua, ſed ad Chriſtũ omnia pertinere quę ſcripſit, quia nõ ait, Et de me ſcripſit: ſed,

G De me ille ſcripſit: credere deberemus. Nunc autem & ſi de iſto Euãgelij capitulo, quod abſit, dubitãdũ eſſet, compertis tã multis in ſcriptura Moyſi de Chriſto teſtimoniis, omnis illa dubitatio tolleretur: & quia de capitulo Euãgelij dubitandũ nõ eſt, etiã ſi illa cõperta non eſſent, eſſe tamen credi oporteret.

Ca.XXVII Nam illud quod adiungis, diſsimilem fuiſſe traditionem Chriſti atq; Moſeos, & ideo non fuiſſe veriſimile, vt ſi crederẽt Moyſi, crederent & Chriſto: imò illud potius eſſe conſequens, vt ſi alteri Iudæi crederẽt, alteri neceſſario repugnarent: non vtique diceres, ſi conſiderationis oculum paululum attolleres, orbemq; terrarum ſine cõtentionis cæcitate cõſpiceres in hominibus doctis atq; indoctis, Græcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus, *Roma.1.* quib⁹ ſe debitorẽ dicebat Apoſtolus, & Moyſi & Chriſto ſimul credentem. Si ergo non erat veriſimile, vt Iudæi Moyſi & Chriſto pariter crederent, multo minus veriſimile eſt, vt orbis terrarũ Moyſi & Chriſto pariter credat. Cum vero videamus omnes gẽtes vtriq; credere, & illius prophetiã cum Euangelio huius cõuenientem, H ſide robuſtiſsima & celeberrima retinere, non ad aliquid impoſsibile gẽs vna vocabatur, cum ei diceretur, *Ioan.5.* Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi. potiuſq; eſt miranda & vehemẽtius arguenda duritia Iudæorum, qui hoc non fecerũt, quod totũ mundum feciſſe cõſpicimus.

Caput XXVIII. Nam quicquid dicis de ſabbato & de circunciſione carnis, & de differentia ciborum, aliã fuiſſe traditionẽ Moyſi, aliud per Chriſtũ didiciſſe Chriſtianos, iam ſupra oſtendimus: *1.Cor.10.* quia ſicut dicit Apoſtolus, Hæc omnia figuræ noſtrę fuerũt. Nõ ergo diuerſa doctrina eſt, ſed diuerſum tẽpus. Aliud enim erat quo hęc oportebat per figuratas prophetias prænunciari: & aliud eſt quo hæc iam oportet per manifeſtam veritatem reddi, tamq; impleri. Sed quid mirũ ſi Iudæi carnaliter intelligẽtes ſabbatum, Chriſto, qui iam hoc ſpiritaliter inſinuabat, repugnauerunt? Tu Apoſtolo reſpõde, ſi potes, *Coloſſ.2.* qui vacationẽ ipſius diei vmbram futuri eſſe teſtatur. Sed ſi illi reſtiterunt Chriſto, non intelligentes verum ſabbatũ, vos ei nolite reſiſtere, & intelligite verã innocentiam. Nã eo ipſo loco, vbi præcipue deſtructor ſabbati putatur Ieſus, cũ diſcipuli eius per ſegetẽ tranſeuntes & eſurientes vellerent ſpicas & ederent, innocẽtes *Matt.12.* eos dixit, reſpõdens Iudæis, Si ſciretis quid ſit, miſeri- I cordiam volo, quàm ſacrificium: nunquã condemnaſſetis innocentes. Magis enim eſurientium miſereri debuerunt, quia hoc illi coacti fame fecerunt. A vobis autem quiſquis vulſerit ſpicas, non ex traditione Chriſti, qui hãc innocentiã vocat, ſed ex traditione Manichæi homicida deputatur. An forte miſericordiam eiſdem ſpicis exhibuerũt Apoſtoli, vt inde membra dei mãducando purgarent, ſicut veſtra fabula eſt? Vos ergo crudeles, qui hoc nõ facitis. Sed videlicet nouit Fauſt⁹ deſtruere ſabbatum, quia ſcit virtutẽ dei ſemper atq; infatigabiliter operari. Illi hoc dicãt, qui intelligunt deum ſine temporali voluntate vniuerſa tempora facientem. Hoc ad vos multũ eſt, qui dei veſtri requiẽ rebellatione gentis tenebrarum perhibetis excuſſam, & hoſtium repentino impetu perturbatam. An ex æterno prævidens hoc futurum, nunquam habuit requiem, quia nũquam ſecurus fuit, qui ſe cogitabat tã graue bellũ tãta membrorum ſuorum labe damnoq; geſturum?

Ca.XXIX. Cæterum illud ſabbatũ, quod imperite atque impie deridetis, niſi & ipſum inter prophetias quæ de Chriſto ſcriptæ ſunt, haberet intellectũ, nõ ei Chriſtus ſic atteſtaretur: quicũ propria volũtate, ſicut ipſe in eius laude poſuiſti, pateretur, ideoq; tẽpora paſsionis & reſurrectionis ſuæ ha- K beret in poteſtate, id egit, vt caro eius in ſepultura ſabbato requieſceret ab omnib⁹ operib⁹ ſuis: vt tertio die reſurgens, quẽ dominicum dicimus, qui poſt ſabbatum numeratur octauus, etiam circunciſionẽ octaui diei ad ſe prophetandũ pertinere declararet. Quid enim ſignificat circũciſio carnis? quid niſi expoliationem mortalitatis, quã de carnali generatione portamus? Propter quod dicit Apoſtolus, Exuẽs ſe carnem, principatus & *Coloſſ.2.* poteſtates exemplauit, fiducialiter triumphãs eos in ſemetipſo. Quòd enim dicit exuiſſe ſe carnẽ: eo loco carnem, mortalitatem carnis intelligimus, ſecundum quã ꝓprie corp⁹ hoc caro nominatur, quæ mortalitas proprie caro appellata eſt, quia in illa reſurrectionis immortalitate non erit. Propterea ſcriptũ eſt, Caro & ſan- *1.Cor.15.* guis regnum dei nõ poſsidebunt. De quibus verbis ſoletis calumniari fidei noſtræ, qua credimus huius corporis futurã reſurrectionẽ, quæ in ipſo deo iam præceſſit, diſsimulãtes ea quæ ſequũtur, in quibus aperte Apoſtolus quid dicat, exponit. Volens enim oſtendere quid eo loco dixerit carnem: continuo ſubiecit, Neque cor- L ruptio incorruptionem poſsidebit. Hoc enim corpus, *1.Retra.ca.16.* quod ꝓpter mortalitatẽ proprie caro nominatur, mutari dicit in reſurrectione, vt iam nõ ſit corruptibile atque mortale. Quod ne putetur noſtra ſuſpicione dici, ipſa eius quæ ſequũtur verba cõſulite. Ecce, inquit, my- *1.Cor.15.* ſteriũ dico, omnes quidẽ reſurgemus, nõ tamen omnes immutabimur. In atomo, in ictu oculi, in nouiſsima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Vt ergo induatur immortalitate, exuitur mortalitate. hoc eſt circunciſionis myſteriũ, quę octauo die *Gene.17.* fieri iuſſa eſt: & octauo die, id eſt, dominica poſt ſabbatum iam in veritate à domino impleta. Vnde dicitur, Exuens ſe carnẽ, principatus & poteſtates exẽplauit. Per *Coloſſ.2.* hãc enim mortalitatẽ nobis inuidæ diabolicæ poteſtates dominabantur, quas exẽplaſſe dictus eſt: quia in ſeipſo capite noſtro præbuit exẽplum, quod in toto eius corpore, id eſt, eccleſia ex diaboli poteſtate liberãda, in vltima reſurrectione cõplebitur. hæc eſt fides noſtra. Et quoniã ſicut teſtimoniũ propheticum Paulus com- *Abacuc.3.* memorat, Iuſtus ex fide viuit, hęc eſt iuſtificatio noſtra. *Roma.1.* Mortuum quippe Chriſtum & Pagani credunt, reſur- M rexiſſe autẽ Chriſtum, propria fides eſt Chriſtianorum. Si enim confitearis, ait Apoſtolus, in ore tuo, quia do- *Roma.10.* minus eſt Ieſus, & credideris in corde tuo quia deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Quia ergo ex iſta reſurrectionis fide iuſtificamur, ideo & illud de Chriſto Apoſtolicum eſt, Quia mortuus eſt propter delicta *Roma.4.* noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram. Et quia iſta reſurrectio, quę credita nos iuſtificat, illa octauæ diei circũciſione figurata eſt: ꝓpterea de ipſo Abraham, cui primũ tradita eſt, dicit Apoſtolus, Et ſignũ ac- *Roma.4.* cepit circunciſionis ſignaculum iuſtitiæ fidei. Ergo & iſtam circũciſionem inter alias figuras propheticas de Chriſto ſcripſit Moyſes. De quo ipſe dicit, De me enĩ *Ioan.5.* ille ſcripſit. Quòd autem dicit dominus, Vę vobis ſcri- *Matt.23.* bæ & Phariſæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridã facere vnum proſelytum: & cum feceritis eum, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos eſtis. Non quia circunciditur, dixit, ſed quòd eorum mores imitatur, à quibus imitandis cohibet ſuos, dicens, Super cathedram Moyſi ſedẽt Scribæ & Phariſæi, quæ dicunt facite: quæ autem faciũt, facere nolite: dicunt enim & non

faciũt

A faciũt. In quibus dominicis verbis vtrunq; debetis ad-
uertere,& quãtus honor delatus ſit doctrinæ Moyſi,in
cuius cathedra etiã mali ſedẽtes, bona docere cogebã-
tur:& vnde fieret proſelytus filius gehennæ,nõ ſcilicet
à Phariſæis verba legis audiendo,ſed eorũ facta ſectã-
do.Hoc ergo dici poſſet tũc proſelyto circũciſo, quod
Rom.2. Paulus dicit,Circunciſio quidẽ prodeſt,ſi legem cuſto-
dias.Quia vero ille in non cuſtodienda lege Phariſęos
imitabatur,fiebat filius gehennę,propterea,quantũ ar-
bitror,duplo q̃ illi,quia hoc negligebat implere,quod
propria voluntate ſuſceperat:non ex Iudæis natus, ſed
Ca.XXX. ſponte Iudæus factus. Quid autẽ dicere voluiſti,ſine
Deut.14. reſpectu iniurioſe,ꝙ Moyſes helluonis in modũ diſce-
ptator ſedet : iubetq; alia quidẽ abliguriri ꝓ mũdis,alia
vero pro immundis ne cõtingi quidem, cũ ad helluo-
nem hoc magis pertineat, vt aut nulla diſcernat, aut ſi
diſcernit,ſuauiora eligat:An hoc ideo dicis,vt imperi-
tis cõtinẽtia tua velut ab ineunte ætate miranda videa-
tur,quaſi neſcientis,vel iam obliti,quãto iucundius ſa-
piat porcina,q̃ veruecina?Sed quia & iſta Moyſes figu-
ris propheticis de Chriſto ſcripſit,in animalium carni-
bus ſignificãs homines vel incorporãdos Chriſti cor-
B pori,quod eſt eccleſia,vel reſpuendos, vos quoq; inter
immunda figurauit:qui propterea fidei catholicæ non
conuenitis,quia nec ruminatis verbũ ſapientiæ,& duo
teſtamẽta vetus & nouum non cõcorditer diſtinguen-
tes,tanquam geminam vngulam non habetis.Quis au-
tẽ ferat te quoq; Adimanti veſtri fallaciam nõ puduiſſe
Ca.XXXI. ſectari? Dicis enim & tu Chriſtũ ſic docuiſſe ciborũ
indifferentiã,vt à ſuis diſcipulis quidem omnes carnes
penitus remoueret , ſecularibus vero vulgo cõcederet
omnia quę poſſent edi,atque aſſeueraret ꝙ eos nihil in
Matth.15. os intrans pollueret,quia quæ de ore impudenter pro-
cedunt,ea ſola ſunt,quæ polluãt hominem. Hæc verba
tua ſunt,tanto impudentiore, quãto apertiore menda-
cio deprompta: vt expreſſa primo, quia ſecũdũ Chriſti
ſentẽtiam, ſi ea ſola polluunt hominẽ, quæ mala ex ore
procedunt , cur & diſcipulos Chriſti non ea ſola pol-
luerunt,vt eos tanquam ab immũdis carnibus eſſet ne-
ceſſe prohiberi?An ſeculares homines non polluuntur
his quæ in os intrant , ſed his quæ ex ore exeunt ? Ergo
mũdiores ſunt aduerſus immunditiam quàm ſancti , ſi
ſanctos & ea quæ intrant,& ea quæ exeunt,poſſunt in-
C quinare. Vellem autem mihi iſti dicerent, quid mãdu-
cabat & bibebat Chriſtus, qui in comparatione Ioãnis
nõ manducantis neq; bibentis , ſe dixit manducantem
& bibentem ? Cũ enim argueret peruerſitatẽ hominũ
Matt.11. vtrobiq; calumnias inquirentiũ,Venit,inquit, Ioannes
non manducans,neq; bibens,& dicunt, Dæmoniũ ha-
bet:venit filius hominis manducãs & bibens , & dicũt,
* aliàs, vi- Ecce homo vorax,& vinauria,* amicus publicanorum
narius. & peccatorum. Et Ioãnis quidẽ eſcam & potum noui-
mus:nõ enim dictũ eſt,ꝙ omnino nõ biberet,ſed ꝙ vi-
Lucæ.1. num & ſicerã nõ biberet, bibebat ergo aquã.Cibus au-
tem eius nõ omnino nullus erat,ſed locuſtæ & mel ſyl-
Matth.3. ueſtre.Vnde ergo dictus eſt nõ manducans neq; bibẽs,
niſi quia illo victu,quo Iudęi vtebãtur,ille nõ vtebatur?
Hoc ergo dominus niſi vteretur, nõ in eius cõparatio-
ne mãducãs bibenſq; diceretur.An forte ideo,quia pa-
nę & oleribus dominus veſcebatur,quibus Ioãnes non
veſcebatur?Mirũ ſi nõ manducans dicitur,qui locuſtas
& mel comedit:& mãducãs dicitur,qui pane atq; olere
cõtentus eſt. Sed de cibis ſuſpicamini quicquid vultis,
* aliàs, vi- certe bibẽs & vinauria * non diceretur , niſi vinum bi-
narius. beret.cur ergo & hoc vos immũdũ putatis ? Neq; enim
hæc propter cõtinentiam diſciplinámq; domãdi cor- D
poris tangere prohibetis,ſed ꝙ immunda ſint : nam ea
ſordes & fel gẽtis tenebrarũ eſſe perhibetis contra A-
poſtolũ dicentẽ,Omnia munda mũdis.Ecce qui audẽt Titum.1.
dicere Chriſtũ indifferẽtiæ ciborũ magiſtrum,diſcipu-
los tamen ſuos ab iis prohibuiſſe, quæ immũda ipſi pu-
tant.Oſtendite vbi iſta diſcipulis ſuis remouerit, falla-
ces,improbi: veruntamen dei vindicis prouidentia ita
cæcati , vt etiam cõmoneatis nos vnde conuincamini.
Nam vim patior ab animo meo , niſi totũ ipſum Euan-
gelij capitulũ , quod iſte aduerſum Moyſen opponere
voluit,inſpiciendũ inſeruero:vt ibi videamus q̃ falſum
ſit,qd prior Adimãtus, & modo Fauſtus dixit,dominũ
Ieſum à diſcipulis ſuis carnes veſcẽdas remouiſſe, eaſq;
vulgo ſecularibus cõceſsiſſe. Nẽpe cũ reſpõdiſſet calũ- Matth.15.
niantibus,ꝙ non lotis manibus mãducarent,ita ſequi-
tur Euangeliũ,Et cõuocatis turbis,ait illis,Audite & in-
telligite,Nõ quod intrat in os,cõmunicat hominẽ: ſed
quod procedit de ore, cõmunicat hominem. Tunc ac-
cedentes diſcipuli,dixerũt ad eum, Scis ꝙ Phariſæi au-
dito verbo,ſcandalizati ſunt?Hic certe à diſcipulis cõ-
pellatus,debuit eos,ſicut iſti volunt, proprie docere ab
omnibus carnibus abſtinẽdum,vt illud quod ſupra di- E
xit,Non quod intrat in os,communicat hominem,ſed
quod procedit de ore, turbis dixiſſe videretur. Sequa-
tur ergo Euãgeliſta & dicat,quid iam nõ turbis,ſed di-
ſcipulis reſpõderit dominus.At ille reſpõdens ait,Om-
nis plãtatio quam nõ plãtauit pater meus cœleſtis,era-
dicabitur.Sinite illos,cæci ſunt,duces cęcorum.Cæcus
autem ſi cæcũ ducat,ambo in foueam cadũt. Hoc vtiq;
ideo,quia traditiones ſuas volentes ſtatuere , mandata
dei nõ intelligebant. Sed nõdum quæſierant diſcipuli
à magiſtro,quo modo ipſi,quod turbis dixerat,accipe-
re deberent.Ecce & hoc fit.nam cõtexit Euangeliſta,&
dicit:Reſpõdens autem Petrus,ait illi, Narra nobis pa-
rabolã iſtam. Hinc intelligimus Petrũ putaſſe, nõ pro-
prie nec aperte dominũ locutum fuiſſe cũ diceret , Nõ
quod intrat in os,cõmunicat hominẽ,ſed quod proce-
dit de ore:ſed vt ſolet,obſcuritate parabolæ aliquid ſi-
gnificare voluiſſe. Videamus ergo vtrum iam ſecretius
diſcipulis interrogantibus hoc dicat , quod Manichæi
volũt,immundas eſſe omnes carnes,nec eos aliquid ea-
rum debere cõtingere. Quid quod exprobrat, ꝙ aper-
tam ſuã locutionem nondum intellexerint, & proprie F
dictum,parabolã putẽt?Sic enim ſequitur,At ille dixit,
Adhuc & vos inſipientes eſtis,& nõ intelligitis,quia o- Matth.15.
mne quod in os intrat,in ventrem vadit,& in latrinam
emittitur:quæ autem procedũt ex ore, de corde exeũt,
& illa cõmunicant hominem? Nã de corde exeunt co-
gitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes,
furta,falſa teſtimonia,blaſphemię,hęc ſunt quæ cõmu-
nicant homines:nõ lotis autẽ manibus manducare, nõ
communicat hominem. Certe iam manifeſtata fal- Ca.XXXII.
lacia cõuicta diſcedit,certe iam clarũ eſt, non aliud de
hac re turbas,aliud ſecreto diſcipulos dominũ docuiſ-
ſe:certe ſine dubitatione perſpicitur Manichęos potius
eſſe mendaces atq; fallaces,non Moyſen, non Chriſtũ,
nõ teſtamenti vtriuſq; doctrinam,ibi figuratam,hîc re-
uelatam : ibi prophetatam,hîc præſentatã. Quo modo
ergo nihil eorum catholicos ſeruare putant,quę Moy-
ſes ſcripſit,cum omnia prorſus obſeruent,nõ iam in fi-
guris,ſed in eis rebus quas illæ figuræ ſignificãdo præ-
nunciarunt? Neque enim ſi aliud tẽpus eſſet ſcribendi,
aliud legendi,recte diceremus ſcripturã illam non ob-
ſeruare lectorem , quia & ipſe characteres illos non fa-

G ceret: cum illæ fuiſſent figuræ ſomnorum, ille autem iā
ſonos ipſos expromeret, illarum tamen figurarum nō
formatione occupatus, ſed inſpectione commonitus.
Ideo autem Iudęi Chriſto non credebant, quia nec illa
quæ Moyſes non figurate, ſed aperte præceperat, obſer-
Matth.23. uabant. Vnde illis dicit, Decimatis mentham & cymi-
num, & relinquitis grauiora legis miſericordiam & iu-
dicium. liquantes culicem, camelum autem glutientes.
hæc oportebat facere, illa autem nō omittere. Vnde eſt
Matth.15. & illud, ꝙ traditionibus ſuis docebāt, quo modo infir-
maretur præceptū dei quo deferri honorē parentibus
iuſſerat, propter quam ſuperbiam & iniquitatem excæ-
cari meruerunt, vt cætera nō intelligerent: quia ea quæ
Caput intelligebant, impie contemnebant. Vides, nequa-
XXXIII. quam tibi nunc dicam, ſi Chriſtianus es, crede dicenti
Ioan.5. Chriſto, quia de ſe ſcripſit Moyſes. Quod ſi nō credis,
Chriſtianus non es. Ipſe quippe videris quid de te ſen-
tias, qui te vt gentilē vel Iudæum doceri de Chriſto ex-
petis: ego tamē neque hoc defugi, & omnes tibi aditus
erroris quantū potui clauſi. Nec illud tiui patere præci-
pitium, quà vos cæci mittitis, dicentes falſa eſſe in Euā-
H gelio, ſicubi veſtra hæreſis exitū nō inuenerit: vt vobis
nihil remaneat, quò redire poſsitis, vnde Chriſto cre-
datis, vbi vobis hæc vox peſtilētiæ non poſsit opponi:
quinetiam ſic te doceri cupis, vt Chriſtianum Thomā,
Ioan.20. quem Chriſtus de ſe dubitantem nō eſt aſpernatus, ſed
quo animi eius vulneribus mederetur, corporis ſui ci-
catrices oſtendit. Hæc verba tua ſunt. Bene ꝙ ſic te do-
ceri exigis. Quàm enim verebar, ne hoc quoq; in Euā-
gelio falſum eſſe contenderes. Crede ergo cicatricibus
Chriſti, quia ſi cicatrices illæ veræ erant, vera etiam illa
vulnera fuerāt: nec vera vulnera, niſi vera caro habere
potuiſſet. hoc verū totum veſtrū euertit errorē. Porrò
ſi Chriſtus falſas cicatrices dubitanti diſcipulo demō-
ſtrauit: & ipſum fallacem dicis ita docentem, & te falli
cupis ita diſcētem. Sed quia falli nemo eſt qui velit, fal-
lere autem multi volunt, magis te velle intelligo quaſi
exemplo Chriſti fallaciter docere, quàm exēplo Tho-
mæ fallaciter diſcere. Proìde ſi credis ꝙ falſis cicatrici-
bus Chriſtus fefellerit dubitātem, te quis velit credere
docentem, ac non potius cauere fallentem? At ſi ille di-
ſcipulus veras cicatrices tetigit Chriſti, veram confiteri
I cogeris & carnem Chriſti. Ita Manichæus non perma-
nebis, ſi ſic credis vt Thomas: infidelis autem remane-
bis, ſi nec ſic credis vt Thomas.

Libri Sextidecimi finis.

LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

Caput I. FAuſtus dixit, Cur legem non accipitis
Matth.5. & Prophetas, cum Chriſtus eos non ſe
veniſſe ſoluere dixerit, ſed adimplere?
Quis hoc teſtatur dixiſſe Ieſum? Mat-
Matth.17. thæus. Vbi dixiſſe? In monte. Quibus
præſentibus? Petro, Andrea, Iacobo &
Ioanne, quatuor his tantum: cæteros enim necdum e-
legerat, nec ipſum Matthæum. Ex his ergo quatuor
vnus id eſt Ioannes, Euāgelium ſcripſit? Ita. Alicubi
hoc ipſe cōmemorat? Nuſquā. Quo modo ergo qđ Ioā-
nes nō teſtatur, qui fuit in mōte, Matthæus hoc ſcripſit,
qui longo interuallo poſtquàm Ieſus de mōte deſcen-
dit, ſecutus eſt eum? Ac per hoc de hoc ipſo primo am-
bigitur, verum Ieſus tale aliquid dixerit: quia teſtis ido-
neus tacet, loquitur autem minus idoneus: vt interim
permiſerimus nobis iniuriā feciſſe Matthæo, donec &
ipſum probemus hæc non ſcripſiſſe, ſed aliū neſcio quē
ſub nomine eius: quódque docet & ipſa lectionis eiuſ- K
dem Matthæi obliqua narratio. Quid enim dicit? Et cū Matth.9.
tranſiret Ieſus, vidit hominem ſedentem ad telonium,
nomine Matthæū, & vocauit eum. At ille cōfeſtim ſur-
gens, ſecutus eſt eum. Et quis ergo de ſe ſcribens, dicat,
Vidit hominē, & vocauit eum, & ſecutus eſt eum: ac nō
potius dicat, Vidit me, & vocauit me, & ſecutus ſum eū:
niſi quia cōſtat hæc Mattheum non ſcripſiſſe, ſed alium
neſcio quem ſub eius nomine? Cum ergo ne quidē ſi &
Mattheus hoc ſcriberet, verum foret: quia præſens non
erat, cum Ieſus hæc loquebatur in monte: quāto magis
credēdum nō erit, quia nec Matthæus eadē ſcripſit, ſed
alius ſub nominibus & Ieſu & Matthæi? Quid ꝙ etiā Cap. II.
ex ipſo ſermone, quo præcepit non putare quia venerit
legem ſoluere, magis intelligi detur quia ſoluerit? Neq;
enim nihil eo tale faciente, Iudæi ſuſpicari hoc poſſent,
Sed nolite, inquit, putare quia veni ſoluere legē. Age- Gene.17.
dum ergo, ſi ei & Iudæi dixiſſent, quid porrò tu tale a- Exod.31.
gis, vnde hoc ſuſpicari poſsimus? An quia circunciſio- Deut.14.
nem derides, ſabbatum violas, ſacrificia reſpuis, cōfun-
dis cibos? Hoc eſt ergo, Nolite putare. Et quid hoc am-
plius, quidve manifeſtius fieri potuit i deſtructionē le- L
gis ac Prophetarū? Aut ſi hoc adimplere eſt legē, quid
erit ſoluere? Quid ꝙ etiā lex & Prophetæ ne adimple-
tione quidem gaudent, adeo ſibi pleni videtur & con-
ſummati, quorum author ac pater non minus eis adiici
indignatur, q̄ detrahi, vt ſcribēs in Deuteronomio di-
cat, Hęc præcepta, quæ mādo tibi hodie Iſraël obſerua- Deute.5.
bis, & caue ne declines ab iiſdem, neq; in ſiniſtram, neq;
in dexteram: nec addas quicquā eis, nec minuas, ſed in
eiſdē perſeuerabis, vt benedicat te dominus deus tuus?
Quapropter ſiue adimplēdi cauſa Ieſus legi aliquid &
Prophetis adiecit, in dexterā videtur lapſus: ſiue dēpſit
vt deſtrueret, in ſiniſtrā: vtrunq; certe offendit legis au-
thorem: idcircóq, aut aliud aliquid ſignificat iſtud, aut
falſum eſt. Auguſtinus reſpondit. O mirabilem inſa- Cap. III.
niam de Chriſto aliquid narrāti nolle credi Matthæo,
& velle credi Manichæo. Si Matthæus nō interfuit, cū
Chriſtus dixiſſet, Non veni ſoluere legem aut Prophe- Matth.5.
tas, ſed adimplere: & propterea nō eſt ei credēdū, nun-
quid Manichæus interfuit, aut iam vel natus fuit, cum
Chriſtus inter homines appareret? Secūdū hāc ergo fi-
dei veſtræ legem, nihil ei de Chriſto teſtificanti crede- M
re debuiſtis. Nos autē non propterea dicimus, non cre-
dendum eſſe Manichæo, quia dictis factiſq; Chriſti nō
interfuit, & lōge poſt natus eſt: ſed quia de Chriſto cō-
tra Chriſti diſcipulos loquitur, & contra Euangelium,
quod illorum authoritate firmatū eſt. Habemus enim
Apoſtoli vocem, qui in ſpiritu ſancto tales vēturos eſſe
cernebat, vnde fidelibus dicebat, Si quis vobis euāge- Galat.1.
lizauerit præterquā quod accepiſtis, anathema ſit. Nā
ſi nemo de Chriſto vera dicit, niſi qui eum præſens vi-
dit & audiuit, hodie de illo nemo vera dicit. Porrò ſi
hodie ꝓpterea de illo fidelibus eius vera dicuntur, quia
illi qui viderūt & audierūt, vel prædicādo vel ſciben-
do ea diſſeminauerunt, cur ex ore Ioānis condiſcipuli
ſui nō poſſet vera Matthæus audire de Chriſto, vbi ille
affuit, & ipſe non affuit, ſi ex libro Ioānis poſſumus vera
loqui de Chriſto, non ſolum nos tanto pòſt nati, ſed e-
tiam poſt nos alij naſcituri? Hinc enim non ſolū Mat-
thæi, verūetiā Lucæ ac Marci Euangeliū, qui eoſdē di-
ſcipulos ſecuti ſunt, in non imparem authoritatē rece-
ptū eſt. Huc accedit, quia & ipſe dominus potuit narra-
re Matthæo, quod antequā eū vocaſſet, cum iis egerat
quos prius vocauerat. At enim hoc ipſe Ioānes in Euā-
gelio

A gelio ſuo ponere debuit, ſi hoc dictũ à domino audie-
rat, qui cũ diceretur, præſens erat: quaſi fieri nõ potue-
rit, vt cum omnia quę à domino audierat, ſcribere non
poſſet, inter alia quæ prætermiſit, & hoc prætermiſerit,
cum in alia ſcribẽda eſſet intẽtus. Nõnne Euangelium
Ioan.21. ſuum ita ipſe cõcluſit, dicens, Et alia quidem multa fe-
cit Ieſus, quæ ſi ſcriberẽtur ſingula, nec ipſum exiſtimo
capere mundũ, qui ſcriberentur libros? Hic vtiq; oſten-
dit ſe ſcientẽ multa prætermiſiſſe. Sed ſi de lege & Pro-
phetis vos delectat Ioannis authoritas, Ioanni credite
Ioan.12. atteſtanti legi & Prophetis. ipſe ſcripſit quòd Eſaias vi-
derit Chriſti gloriã, in eius habetis Euãgelio, vnde iam
Ioan.5. pauloante tractauimus, Si crederetis Moyſi, crederetis
& mihi: de me enim ille ſcripſit. Vndique tergiuerſatio
veſtra cõtunditur, aperte dicite nõ vos credere Chriſti
Euangelio. nam qui in Euangelio quod vultis creditis,
quod vultis nõ creditis, vobis potius quàm Euangelio
Caput.IIII. creditis. At quàm elegantem rem ſibi viſus eſt Fau-
ſtus dicere, vbi propterea voluit nõ credi hæc ſcripſiſſe
Matthæum, quia cum de ſua electione diceret, non ait,
Matth.9. Vidit me, & dixit mihi, ſequere me: ſed, Vidit Matthęũ,
B & dixit ei, ſequere me. quod neſcio vtrũ de errore im-
De conſen. peritiæ dixerit, an de more fallacię: ſed non vſqueadeo
Euãgeli.2. imperitum putauerim, vt nec legerit, nec audierit, ſo-
ca.12. in fi- lere ſcriptores rerum geſtarũ, cum in ſuam perſonã ve-
ne. Et 28. nerint, ita ſe cõtexere, tanquam de alio narrent, quod
de ſe narrant. Magis ergo hunc arbitror non vt impe-
ritum, ſed vt imperitis nebulas obtendere voluiſſe, ſpe-
rantem ſe plures eſſe capturum, qui iſtum non noſſent.
Et in hiſtoria quidem rerũ ſecularium talis narrationis
reperiuntur exempla: ſed non opus eſt, vt ex alio gene-
re literarũ vel noſtros admoneam, vel iſtum refellam:
ipſe certe pauloante de libris Moyſi quædam teſtimo-
nia ita proferebat, vt nõ ea negaret ſcripſiſſe Moyſen,
imò & affirmaret, ſed ad Chriſtum non pertinere con-
tenderet. Legat ergo in eiſdem libris, quæ de ſe ſcripſit
Moyſes, vtrum ita ſcripſerit, Dixi aut feci hoc vel il-
lud: & non potius, Dixit Moyſes, & fecit Moyſes: aut,
Vocauit me dominus: vel, Dixit ad me dominus: &
non potius, Vocauit dominus Moyſen: &, Dixit do-
minus ad Moyſen: & omnia cætera in eundem mo-
dum. Ita ergo & Matthæus de ſe tanquam de alio ſcri-
pſit, quod & Ioannes fecit: nam circa finem libri ſui
Ioan.21. etiam ipſe ſic loquitur, Cõuerſus Petrus, vidit diſcipu-
C lum quem diligebat Ieſus, qui & recumbebat in cœna
ſuper pectus eius, & dixerat domino, Quis eſt qui te tra
det? Nunquid & hic dixit, Conuerſus Petrus vidit me?
an forte propterea nec iſtum putant hoc Euangelium
ſcripſiſſe? Sed paulopoſt dicit, Hic eſt diſcipulus qui te-
ſtificatur de Ieſu, & qui hæc ſcripſit: & ſcimus quia ve-
rum eſt teſtimonium eius. Nunquid ait, Ego ſum diſci-
pulus, qui teſtificor de Ieſu, & qui hæc ſcripſi, & ſcimus
quia verum eſt teſtimonium meum? Certe manifeſtum
eſt hunc morem fuiſſe ſcriptorum, cum geſta narrarẽt.
quàm multa & ipſe dominus eadẽ locutione de ſe di-
Lucæ.18. cit, quis enumerare ſufficiat? Cum venerit, inquit, filius
hominis, putas inueniet fidem in terra? non dixit, Cum
Matth.11. venero, putas inueniam? &, Venit filius hominis man-
Ioan.5. ducans & bibens: non dixit, Veni: &, Veniet hora, &
nunc eſt, cum mortui audient vocem filij dei, & qui au-
dierint, viuent, non dixit, vocem meam: & multa hu-
iuſmodi. Vnde iam puto ſufficere quæ dicta ſunt, & ad
ſtudioſos commonendos, & ad calumnioſos conuin-
Caput.V. cendos. Iam illud quàm ſit infirmum, quis non vi-
Matth.5. det, quod ait, nõ eũ dicere potuiſſe, Nolite putare, quia

veni ſoluere legem aut Prophetas, nõ veni ſoluere, ſed D
adimplere: niſi aliquid tale iam feciſſet, vt in hãc ſuſpi-
cionem poſſet venire: quaſi nos negemus Iudęis nõ in-
telligentibus videri potuiſſe Chriſtum deſtructorẽ le-
gis & Prophetarum: ſed hocipſum eſt cur ille verax &
veritas nõ potuerit de alia lege & de aliis Prophetis di-
cere, quòd eos nõ ſolueret, niſi de iis quos illi eum ſol-
uere ſuſpicabantur. Quod hinc etiam ſatis cõfirmatur,
quia ibi ſequitur & dicit, Amen amẽ dico vobis, donec Matth.5.
tranſeat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex non
tranſiet de lege, donec omnia fiant. Quicunque ergo
ſoluerit vnum ex mandatis iſtis minimis, & docuerit
ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum:
quicunque autem fecerit, & ſic docuerit, magnus voca-
bitur in regno cœlorũ. Phariſæos enim cogitabat cum
iſta diceret: qui ſoluebant legem factis, & docebãt ver-
bis. De quibus alio loco dicit, Quæ dicunt, facite: quæ Matth.23.
autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non fa-
ciũt. Propterea & hic ita ſequitur, Dico enim vobis, niſi Matth.5.
abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarũ & Pha-
riſęorum, non intrabitis in regnum cœlorum: id eſt, ni-
ſi vos feceritis, & ita docueritis, quod illi non faciunt, E
& ſic docent, non intrabitis in regnũ cœlorum. Quam
ergo legem docebant Phariſæi, & nõ faciebant, ipſam
dicit Chriſtus non ſe veniſſe ſoluere, ſed adimplere:
quia ipſa pertinet ad cathedram Moyſi, in qua ſeden-
tes Phariſæi, & dicentes, nec facientes, audiendi ſunt,
non imitandi. Nec intelligit Fauſtus, aut forte ſe Caput.VI.
fingit non intelligere quid ſit implere legem, cum hoc
de verborũ adiectione putat accipiendum, quia ſcri-
ptum eſt, ne quid addatur ſcripturæ dei, vel detraha- Deute.5.
tur: vnde dicit non debuiſſe adimpleri, quod ita per- & 12.
fectum commendatur, vt nihil addendum minuen-
dúmque ſit. Neſciunt ergo iſti quo modo adimpleat le-
gem, qui ſic viuit vt lex præcepit. Plenitudo enim legis Roma.13.
charitas, ſicut dicit Apoſtolus. Iſtam charitatem domi-
nus exhibere & donare dignatus eſt, mittendo fideli-
bus ſuis ſpiritum ſanctum. Vnde item dicit idem Apo-
ſtolus, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Roma.5.
ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Et ipſe dominus,
In hoc ſcient omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi vos in- Ioan.13.
uicem diligatis. Impletur ergo lex, vel cum fiunt quæ
ibi præcepta ſunt, vel cum exhibentur quæ ibi prophe-
tata ſunt. Lex enim per Moyſen data eſt, gratia & veri- Ioan.1.
tas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ipſa lex cum impleta F
eſt, gratia & veritas facta eſt. Gratia pertinet ad cha-
ritatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum imple-
tionem. Et quia vtrunque per Chriſtum, ideo non ve-
nit ſoluere legem aut Prophetas, ſed adimplere: non vt
legi adderentur quæ deerant, ſed vt fierent quæ ſcripta
erant: quod ipſa eius verba teſtantur. Non enim ait,
Iota vnum, aut vnus apex nõ tranſiet à lege, donec ad-
dantur quæ deſunt: ſed, donec omnia fiant.

Libri ſeptimidecimi finis.

LIBER DECIMVS-OCTAVVS.

FAuſtus dixit, Non veni legem ſoluere, Caput.I.
ſed adimplere. Sed enim hoc, niſi a- Matth.5.
liud forte ſignificat, à Chriſto dictum
credere, non minus tibi contrarium
ſcias eſſe, quàm mihi: vterq; enim no-
ſtrũ ſub hac opinione Chriſtianus eſt,

G quia Chriſtũ in deſtructionẽ legis ac Prophetarum ve-
niſſe putauim⁹. Quod ſi tu verbo interim fateri nõ vis,
attamen id operibus indicas. Inde enim eſt, quòd legis
ac Prophetarũ præcepta & ipſe contemnis, inde ꝙ no-
uum teſtamẽtum Ieſum cõdidiſſe vtrique fatemur: quo
quid aliud, quàm deſtructionem fatemur veteris teſta-
menti? Quæ cum ita ſint, quomodo Chriſtum illud di-
xiſſe credemus, niſi ante noſmetipſos damnemus ſtultę
in pręteritum opinionis, & ad pœnitudinem recurra-
mus, obſequamurq; legi de integro ac Prophetis, atque
eorum curemus qualiacunque ſunt obſeruare manda-
ta? Quod cum fecerimus, tunc denique vere credideri-
mus dixiſſe Ieſum, quia non venerit legem ſoluere, ſed
adimplere. Nunc autem falſum eſt, quia nec tu id cre-
Caput.II. dis, de quo me ſolum incuſas. Sed eſto, licuerit in
præteritum erraſſe, quid nunc tandem? placét ne ire
ſub legem, ſi eam Chriſtus nõ tam ſoluit, ſed adimple-
Lucæ.12. uit? Placet circuncidi, id eſt, pudendis inſignire puden-
da, & deum credere ſacramentis talibus delectari? Pla-
Exod.31. cet ſuſcipere ſabbatorum ocium, & Saturniacis manus
H inſertare catenis? Placet ingluuiem Iudæorum dæmo-
niis (neque enim deo) nunc tauros, nunc arietes, nunc
etiam hircos, vt non & homines dicam, cultris ſter-
nere: ac propter quod idola ſimus exoſi, id nunc exer-
cere crudelius ſub Prophetis ac lege? Placet denique fe
Leui.11. ralium ciborum quædam exiſtimare munda, quædam
Deute.14. in immundis & contaminatis habere? ex quibus inqui-
Eſaiæ.65. natiorem porcinam lex aſſerunt & Prophetæ. Negabis
profecto horum quicquam faciendum nobis volẽtibus
perſeuerare eſſe quod ſumus: quoniam quidẽ Chriſtum
dicentem audias: dupliciter filium gehennæ fieri eum,
qui fuerit circũciſus. Sabbatum vero nec ipſum ſeruaſſe
videas, nec vſquam mandaſſe ſeruãdum. De cibis item
Matth.15. ipſum aſſeuerantem audias, nullo eorum inquinari ho-
minẽ, quæ in os ingrediuntur, ſed ea potius, quæ de ore
procedũt, polluere. De ſacrificiis item frequentẽ ipſius
Oſee.6. eſſe ſermonem, deum miſericordiam velle, non ſacri-
Mat.6.& 12 ficium. Hæc igitur ſi ita ſunt, vbi illud erit, nõ eum ve-
Matth.5. niſſe ſoluere legẽ & Prophetas, ſed adimplere? Quod
ſi dixit, aut aliud ſignificans dixit, aut, quod abſit, men-
tiens dixit, aut omnino nec dixit. Sed Ieſum quidem
mentitum eſſe nullus dicat, duntaxat Chriſtianus: ac
per hoc aut aliter dictum eſt, aut omnino nec dictum.
Cap.III. Et tamen me quidem iam aduerſus capituli huius
I neceſsitudinem Manichæa fides reddidit tutum, quæ
principio mihi, non cunctis quæ ex Saluatoris nomine
ſcripta leguntur, paſsim credere perſuaſit: ſed probare
ſi ſint eadẽ vera, ſi ſana, ſi incorrupta: eſſe enim permix-
Matth.13. ta zizania, quæ in contagium boni ſeminis ſcripturis
penè omnibus noctiuagus quidã ſeminator inſperſe-
rit: idcircoq; me ne hic quidem terruerit ſermo, quan-
uis reuerendi nominis prę ſe ferat inſcriptionem, quia
probare mihi adhuc ex propoſito licet, vtrúmne & hic
† aliàs, in- tritici † ſatoris & boni ſit, an nocturni illius, & peſsimi:
terdiani. tu vero qui temere omnia credis, qui naturæ beneficiũ
rationem ex hominibus damnas, cui inter verum fal-
ſumq; iudicare religio eſt, cuiq; bonum à contrario ſe-
parare, non minus formidini eſt, quàm infantibus La-
miæ: quid facturus eris, cum te in capituli huius angu-
ſtiam neceſsitas coget? Dico autem, cum te Iudæus, ſeu
quis alter ſermonis iſtius nõ inſcius interpellabit, quid
ita legis & Prophetarum pręcepta non ſerues, cũ Chri-
ſtus eadem non ſe veniſſe ſoluere dicat, ſed adimplere?
Nempe cogeris aut vanę ſuperſtitioni ſuccumbere, aut
capitulum profiteri falſum, aut te Chriſti negare diſci-
pulum. Auguſtinus reſpondit, Iam toties exploſa *Cap.IIII.*
atque conuicta quia repetis, nos quoque, quibus ea con K
uincimus, repetere nõ pigebit: Ea Chriſtiani ex lege &
Prophetis non faciunt, quibus ſignificata ſunt iſta quæ
faciunt. Illæ quippe erant figuræ futurorum, quas rebus
iſtis per Chriſtum reuelatis & pręſentatis auferri opor-
tebat, vt eo quoq; ipſo, quòd hæc ablata ſunt, lex & Pro-
phetæ implerentur. Ibi quippe & hoc ſcriptũ eſt, datu-
rum deum teſtamentũ nouum, non quale dedi, inquit, *Hiere.31.*
patribus eorum. Populus enim ille pro ſuo corde lapi- *Hebra.8.*
deo, multa præcepta magis ſibi cõgrua quàm bona ac-
ceperat, quibus tamẽ figurarentur & prophetarẽtur fu-
tura: ſed à non intelligentibus celebrabantur. Cum au-
tem venerunt & patefacta ſunt quę illis ſignificabãtur,
nõ iam illa iubentur facienda, ſed leguntur intelligen-
da. Vnde ibi de hac etiam re futura dicitur, Auferã eis *Ezech.11.*
cor lapideũ, & dabo eis cor carneum: id eſt, nõ cor ſine
ſenſu, ſed cor cũ ſenſu. Vnde traxit Apoſtolus cum ait,
Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, *2.Cor.3.*
Quid enim aliud dixit, quàm cor carneũ? Quia ergo L
& hoc prædictum erat, magis ſi iſta de noſtra celebra-
tione non auferrentur, non implerentur lex & Prophe
tæ, quia non fieret quod prędixerant. Cum vero & hoc
fit, inde potius intelliguntur adimpleri, vnde vobis vi-
dentur nõ adimpleri. Nec nos terret inſultatio tua, *Cap.V.*
quòd ſabbatorũ ocium, catenas Saturniacas appellas.
Vana eſt enim & inepta, nec tibi hoc dicere veniſſet in
mẽtem, niſi quia vos in die quem dicunt Solis, Solem
colitis. Sicut autem nos eundem diem dominicum di-
cimus, in eo quòd nõ iſtum ſolem, ſed reſurrectionem
domini veneramur: ſic ocium ſabbatorum ſine Saturni
veneratione à patribus obſeruatum eſt, cũ ſic illud ob-
ſeruari oportebat. Erat enim vmbra futurorũ, ſicut Apo *Coloß.2.*
ſtolus teſtis eſt. Diebus quippe iſtis, quorũ ſeptenarius
numerus in orbem redit, deorum ſuorum nomina gen
tes impoſuerunt. De quibus ait Apoſtolus, quòd colue- *Roma.1.*
runt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori: quos
in hac parte etiam vos imitamini, niſi quòd cum eis lu-
cidiora duo lumina, cætera vero ſydera non cum eis
adoratis: ſed & mẽſibus impoſuerunt nomina deorum
ſuorum. Propter honorem quippe Romuli, quia eum
Martis filium crediderunt, primum menſem Marti di-
cantes, Martium vocauerũt. Et inde Aprilem nullo dei
ſui nomine, ſed à re ipſa, quaſi aperilem, quòd tunc pri-
mùm germen aperiatur in florem. Inde tertium men- M
ſem Maium, quòd Maiam Mercurij matrem deam co-
lant. Inde quartum Iunium à Iunone. Inde cæteros vſq;
ad Decembrẽ à numeris nominarũt. Sed ex eis Quin-
tilis atq; Sextilis nominibus hominum, quibus diuinos
honores decreuerãt, appellati ſunt, Iulius & Auguſtus:
nam ſeptimus September & cæteri, vt dixi, vſq; ad De-
cembrem, numerorũ ex ordine nominibus enuncian-
tur. Porrò Ianuarius à Iano appellatus eſt, Februarius à
Februis ſacris Lupercorũ. Vultis ergo vt vos dicamini
in menſe Martio Martem colere? Illo enim menſe be-
ma veſtrum cum magna feſtiuitate celebratis. Si autẽ
vobis in menſe Martio licere arbitramini aliud conſi-
derare nõ Martem, cur ex die ſeptimo, quod ſabbatum
à requie nominatum eſt diuinis ſcripturis, Saturnum
importare conamini, quia cum diem Saturni gẽtes ap-
pellauerunt? nempe iam videtis cum quanta impietate
deliretis. De ſacrificiis autem animalium quis no- *Cap.VI.*
ſtrum neſciat, magis ea peruerſo populo congruenter
impoſita, quàm deo deſiderãti oblata? Sed tamen etiã
in his figuræ noſtræ fuerunt, quia noſtra mundatio, &
dei pro-

A dei propitiatio nobis ſine ſanguine nulla eſt: ſed illarũ figurarum veritas Chriſtus eſt, cuius ſanguine redempti & mundati ſumus. nam in figuris eloquiorum diuinorum, & taurus dictus eſt propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilauit: & aries, propter innocentiæ principatum: & hircus, propter ſimilitudinem *Roma.8.* carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: & ſi quod aliud ſacrificij genus expreſsius commemoraueris, in eo quoque tibi Chriſtum prophetatum eſſe mõſtrabo. Quocirca ſiue circuncitio, ſiue ſabbatũ, ſiue differentia ciborum, ſiue immolatio ſacrificiorum, omnia *Matth.5.* hæc figuræ noſtrę fuerunt & prophetiæ: quas Chriſtus non ſoluere, ſed adimplere venit, cum ea quæ his prænunciabantur, impleuit. attende cui contradicas, cum *1.Corin.10.* Apoſtolo ex Apoſtolo dico, Omnia hæc figuræ noſtræ *Caput.VII.* fuerunt. Nam ſicut te Manichæus impiam docuit peruerſitatem, vt ex Euangelio, quod hæreſim tuã non impedit, hoc accipias: quod autem impedit, non acci- *Gala.1.* pias: ſic nos Apoſtolus docuit piam prouiſionẽ, vt quiſquis nobis annunciauerit præter id quod accepimus, a- *Matth.13.* nathema ſit. Vnde Chriſtiani catholici & vos inter zizania numerant, quia dominus expoſuit quid ſit ziza- B nia, non aliqua falſa veris ſcripturis immiſſa, ſicut tu interpretaris, ſed homines filios maligni, id eſt, imitatores diabolicæ falſitatis. Nec omnia temere credũt, & ideo Manichæo, cæteriſque hæreticis non vtique credunt. Nec rationem ex hominibus damnant, ſed quam vos dicitis eſſe rationem, errorem eſſe cõuincunt. Nec verum falſumq; iudicare impium putant: ideo veſtram ſectam falſiſsimam, fidem autẽ catholicam veriſsimam iudicant. Nec bonum à contrario ſeparare formidant, ſed malum non eſſe naturam, quia contra naturam eſt, intelligunt: non gentem neſcio quam tenebrarum, aduerſum diuina regna à ſuo principio naſcentem & rebellantem, quæ vere ampliorem formidinẽ intulit deo veſtro, quàm infantibus Lamię: quippe quem dicitis, ne ſua membra illius impetu capta & vaſtata conſpiciat, velum contra ſe poſuiſſe. Proinde nullas ex hoc capitulo patiuntur anguſtias, quòd quaſi legis & Prophetarum præcepta non ſeruent: quia & ex gratia Chriſti ha- *Matth.22.* bent legitimam charitatem dei & proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ: & quæ- C cunque ibi vel rebus geſtis, vel ſacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figurate prophetata ſunt, in Chriſto & in Eccleſia impleri cognoſcunt. Vnde nec vanæ ſuperſtitioni ſuccumbimus, nec illud Euangelij capitulum falſum eſſe dicimus, nec Chriſti diſcipulos nos negamus: quia ea ratione veritatis, quã pro meis viribus toties expoſui, non aliam legem, nec alios Prophetas, quàm eos quos catholica tenet authoritas, non venit ſoluere, ſed adimplere.

Libri decimioctaui finis.

LIBER DECIMVSNONVS.

Caput.I. *Matth.5.* FAVSTVS dixit, Non veni ſoluere legẽ & Prophetas, ſed adimplere. Ecce iam conſentio dictũ. Quærendum tamen eſt, cur hoc dixerit Ieſus, vtrum ne cõpalpandi Iudæorũ furoris cauſa, quia iidem ſacroſancta ſua ab eodem conculcari videntes, indignarentur: eumque ac ſi impium ac male ſanum, nec audiendum quidem exiſtimarent, nedum

ſequendum: an vt nos, qui ei credebamus ex gentibus, D inſtitueret atq; informaret, patienter ac morigere mandatorum ſubire iugum, quod ceruicibus noſtris Iudæorum lex imponeret ac prophetæ. Sed hoc quidem nec teipſum putare credo, quòd Ieſus hoc verbum protulerit, vt nos Hebræorũ legi addiceret, aut Prophetis. Ac per hoc, ſi hæc nõ fuit cauſa dicẽdi, illa alia debet eſſe, quam dixi. Iudæos enim verbis ſemper atque operibus Chriſti vehementer inſidiatos eſſe, nemo qui neſciat. Ex quibus cum iidem colligerent legem ac Prophetas ſuos ab eodem ſolui, indignarentur neceſſe eſt, ac per hoc reprimendi furoris eorum gratia non ab re fuerit dixiſſe, vt reputarent quia non veniſſet legem ſoluere, ſed adimplere. Nec hoc ipſum mẽtitus eſt, nec fefellit: *Caput.II.* indifferenter enim & abſolute nominauit legẽ. Sunt autem legum genera tria: vnum quidem Hebræorum, quod peccati & mortis Paulus appellat: aliud vero gentium, quod naturale vocat. Gẽtes enim, inquit, natura- *Roma.2.* liter quæ legis ſunt, faciunt: & eiuſmodi legem non habẽtes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptũ *Roma.8.* in cordibus ſuis. Tertium vero genus legis eſt veritas, quod perinde ſignificãs Apoſtolus dicit, Lex enim ſpi- E ritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Tribus ergo exiſtentibus legibus, & Ieſu aſſeue- *Matth.5.* rante nobis, quia nõ venit ſoluere legem, ſed adimplere: non parua cura ac diligentia opus eſt, de qua earum dixerit, intelligere. Item Prophetæ alij ſunt Iudæorum, alij gentium, alij veritatis. Sed de Iudæorũ quidẽ nullus quęſierit, notum eſt enim. De gentium vero ſi quis ambigit, audiat Paulum, qui ſcribens ad Titum de Cretẽſibus, dicit, Dixit quidam proprius eorum Propheta. *Titum.1.* Cretenſes ſemper mẽdaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. ac per hoc dubitandum non eſt & gentes ſuos habere Prophetas. Necnon & veritatẽ habere Prophetas ſuos, tam idem Paulus ſignificat, quàm etiam Ieſus. Et Ieſus quidem, vbi dicit, Ecce mitto ad vos ſapientes & Pro- *Matth.23.* phetas, & ex ipſis interficietis in ſingulis locis. Paulus vero cum dicit, Ipſe dominus conſtituit primum Apo- *1.Corint.12.* ſtolos, deinde Prophetas. *Caput.III.* Lege ergo tripartita, & tripertitis Prophetis, de quònam eorum Ieſus dixerit, nõ ſatis liquet, eſt tamen coniicere ex conſequentibus. Etenim ſi circunciſionem ſtatim nominaret, & ſabbata *Leuiti.12.* & ſacrificia & obſeruationes Hebraicas, inq; eas aliquid *Exod.31.* adimpletionis gratia protuliſſet, dubium nõ erat quin de Iudæorũ lege dixiſſet & Prophetis, quia eos nõ ſol- F uere venerit, ſed adimplere. Vbi vero horum quidem nihil memorat, ſola vero recẽſet antiquiora præcepta: id eſt, Non occides, nõ mœchaberis, non peierabis: hæc *Exod.20.* autem erãt antiquitus in nationibus, vt eſt in promptu probare, olim promulgata per Enoch & Seth & cæteros eorũ ſimiles iuſtos, quib⁹ eadẽ illuſtres tradiderint angeli temperandæ in hominibus gratia veritatis, cui non videatur hoc eum de veritatis dixiſſe lege, & eius Prophetis: Deniq; etiam adimpletio probatur eius circa hæc eadẽ, quę promiſit. Quid enim dicit? Audiſtis di- *Exod.20.* ctum eſſe antiquis, Nõ occides: ego autem dico vobis, *Matth.5.* ne iraſcamini quidem: adimpletio eſt. Audiſtis dictum eſſe, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ne cõcupiſcatis quidem: adimpletio eſt. Dictum eſt, Non peierabis: ego autem dico, ne iuretis quidem: quę adimpletio eſt. In his enim & priora roborat, & quod defuit, adiicit. Vbi vero Iudæorũ quædam viſus eſt nominaſſe, illa quidem nec adimpleuit, ſed etiã penitus eradicauit pręceptione contrariorum. Quid enim ſequitur? *Exod.21.* Audiſtis dictũ eſſe, oculum pro oculo, dentẽ pro dẽte: *Matth.5.*

G ego autem dico vobis, qui te percuſſerit in maxillam,
præbe illi & alterã:hoc iam deſtructio eſt. Dictum eſt,
Leuiti.19. inquit, Amabis amicum tuum, & oderis inimicũ tuum:
Matth.5. ego autem dico vobis, amate inimicos veſtros, & pro
perſecutoribus veſtris orate:æquè deſtructio eſt. Dictũ
Deute.24. eſt, Qui voluerit vxorem dimittere, det ei repudium:
Matth.5. ego autẽ dico, quicunq; vxorẽ ſuam dimiſerit, excepta
cauſa fornicationis, & ipſam mœchari faciet, & is erit
mœchus, ſi poſtea alterã duxerit. Hæc igitur ſunt de ma
nifeſto Moſeos præcepta, idcircoq; deſtructa: illa vete-
rum iuſtorum, & ob hoc adimpleta. Quod ſi & tibi ita
intelligere placet, non ab re erit & illud dixiſſe Ieſum,
quia non venit ſoluere legẽ, ſed adimplere. Sin hęc no
ſtra tibi diſplicet expoſitio, aliam quęre: tantũ ne Ieſum
mentitum dicere cogaris, aut te neceſſe ſit Iudæum fie-
ri: ne etiam nunc legẽ ſoluere perſeueres, quã ipſe non
Cap.IIII. ſoluit. Et tamen hoc ſi mihi Nazaræorum obiice-
ret quiſquã, quos alij Symmachianos appellãt, quòd Ie-
ſus dixerit, nõ ſe veniſſe ſoluere legẽ: aliquãtiſper hæſiſ-
ſem incertus quid ei reſponderẽ. Nec immerito. venie-
H bat enim corpore atq; animo ſimul, lege obſit[*] ac Pro-
Leuiti.12. phetis: nam huiuſmodi, quos aio, & circuncisionẽ por-
Exod.31. tant, & obſeruant ſabbatũ, & porcina ac reliquis abſti-
Deute.14. nent huiuſmodi, quę præcepit lex, ſub Chriſtiani quan-
uis nominis profeſsione, decepti etiam ipſi, vt intelligi
datur, hoc ipſo capitulo, quo & tu, quia Chriſtus nõ ad
ſoluendam legem ſe veniſſe dixerit, ſed adimplẽdam.
Quare cum talibus eſſet mihi nõ puſillum, vt dixi, cer-
tamen, donec capituli huius à me moleſtiam demoli-
rer: tibi vero nequaquam cõgredi metuã, nullis confi-
ſo viribus, & impudẽtia potius laceſſenti, vt facilius tẽ-
tari me putem abs te, quàm cogi vt credã dixiſſe Chri-
ſtũ, quod nec ne te videã crediddiſſe. Nec enim quicquã
eorum præferens, quibus lex & Prophetæ non ſolui vi-
deantur, ſed adimpleri, me tãquam deſidem obiurgas
ac præuaricatorem, ex huius obiectione capituli. An &
tu iam detruncatorum inguinum obſcœno illo ſigna-
culo gloriaris, tanquam Iudæus aut Nazaræus? An ſu-
percilium de obſeruatione erigis ſabbatorum? An de
porcinæ abſtinentia tibi conſcius gaudes? An denique
de victimarum ſanguine, & holocauſtorum nidoribus
Iudæorum te exaturaſſe deum exultas? Quòd ſi horum
feciſti nihil, quid ita Chriſtum non veniſſe legem ſol-
Caput.V. uere, ſed adimplere contendis? Quare indeficientes
I ego præceptori meo refero gratias, qui me ſimiliter la-
bantem retinuit, vt eſſem vel hodie Chriſtianus. Nam
eo quoq;, cũ capitulum hoc imprudens legerẽ, quem-
admodum tu, penè ieram in conſiliũ Iudæus fieri. Nec
immerito. Etenim ſi Chriſtus legem non venit ſolue-
re, ſed adimplere: adimpletio autem nunquam in vaſe
inani dicitur, ſed in ſemo, ſolus mihi videbatur Iſraëli-
ta poſſe Chriſtianus fieri, qui refertus maxima ex parte
lege ac Prophetis, ad Chriſtum veniret, replendus eo,
cuius adhuc videretur eſſe capacior, ſi tamen & ipſe
priora nõ ſolueret: alioquin nec circa eum adimpletio
hæc eſſet, ſed exhauſtio. At ego ex gentibus veniens, in-
caſſum me acceſsiſſe putabam ad Chriſtum, quia nihil
tale afferrem, quod in me de ſuis poſſet adiectionibus
Exod.31. adimpleri. Quærens ergo quænam eſſet prior illa mẽ-
Gene.17. ſura, inuenio ſabbata, peritomen, ſacrificia, neomenias,
Leuiti.12. ac baptiſmata, azymophagias, ciborũ diſcretiones, po-
Deute.14. tuum, veſtimentorũ, & alia quæ percurrere longum eſt.
Arbitratus ergo ſum hoc eſſe, nec aliud quicquã, quòd
ſe Chriſtus non veniſſe ſoluere dixerit, ſed adimplere.
Nec immerito. Quid enim lex ſine mandatis? quid

Prophetæ ſine præfatibus? Ad hæc inuenio etiam ama- K
rum illic indictum maledictum aduerſus eos qui non Deute.27.
permanſerint in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro le-
gis illius, vt faciant ea. Et illinc ergo maledictum me-
tuens tanquam dei, & hinc Chriſtum tanquam eius fi-
lium dicentem, audiens quòd nõ venerit eadem ſolue-
re, ſed adimplere: vide ſi quid impedire iam poterat,
quin factus eſſem Iudæus. Sed huic periculo me Mani-
chæi veneranda fides eripuit. Tu tamen quid fidu- Cap.VI.
ciæ gerens, hæc obiicias quæro, aut quare contra me id
eſſe putes ſolum, quòd tibi non minus videatur eſſe cõ-
trarium? Si Chriſti non eſt legem ſoluere & Prophetas,
vtiq; nec Chriſtianorũ. Cur ergo eadem vos ſoluitis?
An ſenſim fatemini vos non eſſe Chriſtianos? Quid le-
gi & Prophetis omnibus ſacroſanctum illum ſabbato-
rum diem, in quo & mundi ipſum opificem deum re-
quieuiſſe teſtantur, vos omni opere profanatis, nec pœ-
nã mortis, quam aduerſum violatores eius ſtatuit, nec
maledicti pertimeſcẽtes infamiam? Quid & à circũci-
ſionis dedecoroſo illo ſignaculo, legi ac Prophetis om- L
nibus honorato, & maxime Abrahę, poſt opinatã ſuam
fidem ſinus defenditis veſtros: præſertim cum & peri-
turum omnem de plebe ſua perhibeat Iudęorum deus,
quicunque non hac fuerit ignominia præſignatus: Cur
& ſacrificiorum legitima, quæ nec Moyſes ac Prophe-
tę ſub lege, nec ſub fide ſua in ſecundis habuit Abrahã, Deute.14.
vos ſpernitis? Cur vero & ciborũ indifferentia animas
polluitis veſtras, ſi hæc, vt creditis, omnia Chriſtus non Matth.5.
venit ſoluere, ſed adimplere? Cur & azymorum anni- Exod.12.
uerſale ius, & mactationis agninæ ſacrũ, quod in æter-
num ſeruare lex & Prophetæ præcipiunt, vos impiatis?
Cur denique neomenias, & baptiſmata, & ſcenopegia, Leuiti.23.
ac reliqua huiuſmodi legis atque Prophetarum ſacra-
menta carnalia, parum deuitatis irrumpere, ſi eadem
Chriſtus minime deſtruxit: Quare non immerito dixe-
rim, quia ſi vultis vt ratio vobis contemptus iſtius con-
ſtet, oportet aut vos negare Chriſti eſſe diſcipulos, aut
tandem fateri ipſum omnia hæc deſtruxiſſe priorem.
Quod cum fueritis confeſsi, tunc & illud cõſequitur, vt
aut falſo fateamini ſcriptum eſſe, tanquam idem dixe- Matth.5.
rit, non ſe veniſſe ſoluere legem, ſed adimplere: aut ne-
ſcio quid hoc lõge aliud, quàm vos putatis, ſignificaſſe.
Auguſtinus reſpondit, Quia iam conſentis dixiſſe Caput.VII.
Chriſtum, Non veni ſoluere legem vel Prophetas, ſed M
adimplere: durum enim tibi videtur aduerſus Euange-
licam authoritatem venire: durum etiam tibi videatur
venire aduerſus Apoſtolum, dicentẽ, Omnia hæc figu- 1.Cor.10.
ræ noſtræ fuerunt. Item dicentẽ de Chriſto, Quia non 2.Cor.1.
fuit etiam & non, ſed etiam in illo erat. Quotquot enim
promiſsiões dei ſunt, in illo etiã: id eſt in illo exhibitæ,
in illo adimpletę ſunt: & ſine caligine videbis & quam
legẽ adimplere venerit, & eã quo pacto adimplere ve-
nit. Nec perges extendi per tria genera legis, & tria ge-
nera Prophetarũ, quęrens quà exeas, & non inueniens.
Manifeſtum eſt enim, & luce clarius hoc etiam noui
teſtamenti ſcriptura ſæpe teſtatur, quam legem & quos
Prophetas Chriſtus nõ venerit ſoluere, ſed adimplere.
Ipſa eſt enim lex, quæ per Moyſen data, gratia & veri- Ioan.1.
tas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Ipſa eſt inquam lex per
Moyſen data, de quo Chriſtus ait, De me enim ille ſcri Ioan.5.
pſit. Certe enim ipſa eſt lex quę ſubintrauit, vt abũdaret Roma.5.
delictũ, quod ad eius reprehenſionẽ, nihil intelligẽtes,
in ore habere cõſueuiſtis. Ibi ergo lege & vide, quia ip-
ſa eſt de qua dicitur, Itaq; lex quidẽ ſancta, & mandatũ Roma.7.
ſanctum, & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt,
mihi

A mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatũ, per bonum mihi operatum eſt mortem. Neq; enim lex iubebat delictum, vt illa ſubintrãte abũdaret delictum: ſed ſuperbos multum ſibi tribuẽtes, mandati ſancti & iuſti & boni adiectio reos etiam prævaricationis effecerat: vt eo modo humiliati, diſcerent, ad gratiam pertinere per fidem, vt iam non eſſent legi ſubditi per reatũ, ſed legi ſociati per iuſtitiam. Idem quippe [Gala.3.] Apoſtolus dicit, Quia priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur cõcluſi in eam fidem, quæ poſtea reuelata eſt. Itaque lex, inquit, pædagogus noſter erat in Chriſto Ieſu: ſed poſteaquam venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo: quia nos reatus legis non obligat, iam per gratiam liberatos. Nanque antequam ſpiritalem gratiam humiliati reciperemus, nihil niſi mortificabat nos litera, iubens quod non poſſemus implere. [2.Cor.3.] Vnde idem dicit, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. [Gala.3.] Rurſus eiuſdem Apoſtoli verba ſunt, Si enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia: ſed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Item [Roma.8.] ipſius verba ſunt, Quod enim impoſsibile erat legis, in B quo infirmabatur per carnem, deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatũ in carne, vt iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecun- [Matth.5.] dum ſpiritum. Ecce quod eſt, Non veni legem ſoluere, ſed adimplere. Quia lex enim ſuperbos etiam præuaricationis reatu deuinxit augendo peccatum, cum iubet quod implere nõ poſſunt: ipſius legis impletur iuſtitia per gratiam ſpiritus in eis qui diſcunt à Chriſto mites eſſe, atque humiles corde: qui venit nõ legem ſoluere, ſed adimplere. Deinde quia etiam ſub gratia poſitis, in hac mortali vita difficile eſt omnimodo implere quod in lege ſcriptum eſt, Non cõcupiſces: ille per carnis ſuę ſacrificium ſacerdos effectus, impetrat nobis indulgentiam, etiã hinc adimplens legem: vt quod per noſtram infirmitatem minus poſſumus, per illius perfectionem recuperetur, cuius capitis membra effecti ſumus. Vnde [1.Ioan.2.] Ioannes dicit, Filioli, hęc ſcribo vobis, vt non peccetis: & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: ipſe eſt exoratio pro peccatis

[Cap. VIII.] noſtris. Prophetias autem ſic adimpleuit, cum in C eo veritas facta eſt promiſsio dei. Hoc pauloante ex A- [2.Cor.1.] poſtolo commemoraui, dicente, Quotquot enim pro- [* al. etiam.] miſsiones dei, in illo eſt.* Idem rurſus dicit, Dico [Roma.15.] enim Chriſtum miniſtrum fuiſſe circũciſionis propter veritatem dei ad confirmandas promiſsiones patrum. Quod ergo in Prophetis ſiue aperte ſiue per figuras vel locutionũ vel actionũ promittebatur, in illo ad- [Matth.5.] impletũ eſt, qui non venit ſoluere legem & Prophetas, ſed adimplere. Hoc autem vos non intelligitis, quia ſi quædam facta & celebrationes, quæ figuræ erãt ventura prænunciantes, adhuc à Chriſtianis fierent, nihil ſi- [† aliàs, quæ dudũ illis figuris.] gnificaretur, niſi nondũ veniſſe, quæ tunc figuris † prænunciabantur. Quod enim adhuc venturum prænunciatur, aut nondum venit, aut ſi iam venit, ſuperfluo vel fallaciter prænunciatur. Quapropter vnde vobis videtur Chriſtus non impleſſe Prophetas, quia non fiunt à Chriſtianis quædam quæ per prophetas ab Hebræis vt fierent, inſtituta ſunt, inde potius probatur impleſſe. Vſqueadeo enim quicquid per huiuſmodi figuras prophetabatur, impletum eſt, vt iam per illas non prophe- [Matth.11.] tetur. Ad hoc pertinet etiã quod ipſe dominus ait, Lex [Gala.3.] & Prophetæ vſque ad Ioannẽ. Lex enim, quæ præuaricatores abundanti reatu cõcludebat in eam fidem, quæ D poſtea reuelata eſt, gratia facta eſt per Ieſum Chriſtum, per quem ſuperabũdauit gratia: ac per hoc impleta eſt per gratiam liberantem, quæ non implebatur per literam iubentem. Item in ipſa lege vniuerſa Prophetia, quæ non tantum verbis, ſed etiam quarundam actionum figuris, ſaluatoris promittebat aduentum, veritas facta eſt per Ieſum Chriſtũ. Lex enim per Moyſen da- [Ioan.1.] ta eſt, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ex cuius aduentu iam regnum dei cœpit annunciari, quia lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. Lex, vt reos faceret, qui deſiderarent ſalutem: Prophetę, vt promitterent ſaluatorem. Cæterum Prophetas alios extitiſſe iam in Eccleſia poſt aſcenſionem Chriſti, quis neſciat? De quibus Paulus dicit, Et quoſdam cõſtituit in Eccle- [1.Corin.12.] ſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio doctores: & cætera. Non itaque de illis dictum eſt, Lex & Prophetę vſq; ad Ioannem: ſed de iis qui primum Chriſti aduentum prophetauerunt: qui aduentus impletus, non vtique adhuc poſſet prophetari.

[Caput. IX.] Proinde cum quæris, cur iam non circuncidatur carne Chriſtianus, [Leuiti.2.] ſi Chriſtus nõ venit legem ſoluere, ſed adimplere: Re- [Matth.5.] ſpõdeo, imò ideo iam non circunciditur Chriſtianus, E quia id quod eadem circunciſione prophetabatur, iam Chriſtus adimpleuit. Expoliatio enim carnalis generationis, quæ in illo facto figurabatur, iam Chriſti reſurrectione adimpleta eſt: & quod in noſtra reſurrectione futurum eſt, ſacramento baptiſmi commendatur. Nam neq; penitus auferri debuit nouæ vitæ ſacramentum, quia reſtat adhuc in nobis futura reſurrectio mortuorum: & in melius tamen, id eſt, ſuccedente baptiſmo, debuit commutari: quia iam factum eſt, quod nunquam factum erat, vt futuræ vitæ æternæ in reſurrectione Chriſti nobis præberetur exemplũ. Cum quęris, ſabbati ocium cur non obſeruat Chriſtianus, ſi Chri- [Exod.31.] ſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò id propterea non obſeruat Chriſtianus, quia quod ea figura profitebatur, † iam Chriſtus impleuit. In [† prophetabatur.] illo quippe habemus ſabbatum, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos refi- [Matth.11.] ciam: tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.

[Caput. X.] Cum quæris, quare Chriſtianus non obſeruat differentiam ciborum, quæ in le- F ge præcipitur, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere ſed [Deute.14.] adimplere: Reſpondeo, imò propterea id nõ obſeruat Chriſtianus, quia quod illis figuris prophetabatur, iam Chriſtus impleuit, nõ admittens ad corpus ſuum, quod corpus in ſanctis ſuis ad vitam æternam prędeſtinauit, quicquid per illa animalia in moribus hominum ſignificatum eſt. Cum quæris, quare Chriſtianus non animalibus immolatis, carnis & ſanguinis ſacrificia offerat deo, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò propterea magis hæc Chriſtianus iam offerre non debet, quia ea quæ talibus rerũ figuris illi prophetabant, immolatione carnis & ſanguinis ſui Chriſtus impleuit. Cum quæris, cur azyma ſicut Iudæi non obſeruet Chriſtianus, ſi Chriſtus non venit [Exod.12. Mat.5.] legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò propterea magis hoc non obſeruat Chriſtianus, quia quod illa figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fer- [1.Cor.5.] mento, nouam vitam demonſtrans Chriſtus impleuit. Cum quæris, cur de carne agni Chriſtianus Paſcha nõ celebret, ſi Chriſtus non venit legem ſoluere, ſed adimplere: Reſpondeo, imò propterea Chriſtianus iam

A literis ſyllabiſve ſonuerũt: quid mirũ ſi aliis myſterio-
rum ſignaculis paſsio & reſurrectio Chriſti futura pro-
miſſa eſt, aliis iam facta annunciatur, quandoquidẽ ipſa
verba, futurum & factum, paſſurus & paſſus, reſurrectu-
rus & reſurrexit, nec tẽdi æqualiter, nec ſimiliter ſona-
re potuerũt? Quid enim ſunt aliud quæque corporalia
ſacramenta, niſi quædam quaſi verba viſibilia, ſacro-
ſancta quidem, veruntamen mutabilia & temporalia?
Deus enim æternus eſt, nec tamen aqua, & omnis illa
actio corporalis quæ agitur cum baptizamus, & fit, &
tranſit, æterna eſt: vbi rurſus etiam illę ſyllabæ celeriter
ſonantes & tranſeuntes, cum dicitur deus, niſi dicãtur,
non conſecratur. Hæc omnia fiunt & tranſeunt, ſonãt
& tranſeunt: virtus tamẽ, quæ per iſta operatur, iugiter
manet: & donum ſpiritale, quod per iſta inſinuatur, æ-
ternum eſt. Qui ergo dicit, Si Chriſtus legem & Pro-
phetas non ſoluiſſet, illa ſacramenta legis & Propheta-
rũ in Chriſtianorum cõgregationibus & celebrationi-
bus permanerent: poteſt dicere, Si Chriſtus legẽ & Pro-
phetas nõ ſoluiſſet, adhuc ꝓmitteretur naſciturus, paſ-
ſurus, & reſurrecturus: cum ideo magis hæc non ſolue-
rit, ſed adimpleuerit, quia iam non promittitur naſcitu
B rus, paſſurus, & reſurrecturus, quod illa ſacramẽta quo-
† quondam dam modo † perſonabant: ſed annunciatur quòd natus
ſit, paſſus ſit, reſurrexerit quod hæc ſacramenta quæ à
Chriſtianis aguntur, iam perſonant. Qui ergo venit le-
gem & Prophetas non ſoluere, ſed adimplere, ipſa ad-
impletione abſtulit ea, per quæ adhuc promittebatur
implendum, quod iam cõſtat impletum: tanquã ſi ver-
ba iſta tolleret, naſciturus, paſſurus, reſurrecturus, quæ
cum adhuc futura eſſent, recte dicebãtur: & inſtitueret
dici, natus eſt, paſſus eſt, reſurrexit, quæ illis completis,
Cap. XVII. & ob hoc ablatis, recte dicuntur. Sicut ergo iſta ver-
ba, ita illa prioris populi ſacramenta, quia per eum qui
non venit legem & Prophetas ſoluere, ſed adimplere,
iam impleta ſunt, ideo tolli mutarique debuerũt: quod
primis Chriſtianis, qui ex Iudæis crediderant, donec
contra tam diuturnam conſuetudinem paulatim per-
ſuaderetur, atq; ad intellectum perfectum perducerẽ-
tur, & quia ita nati erant atq; inſtituti, ſiuerunt eos Apo
ſtoli patrium ritum traditionẽmque ſeruare: & eos qui-
bus hoc opus erat, vt congruerent illorũ tarditati mo-
Acto. 16. ribúſque, monuerũt. Inde eſt quòd Timotheum Iudæa
matre & Græco patre natum, propter illos ad quos ta-
C les cum eo venerat, etiam circuncidit Apoſtolus: atque
ipſe inter eos morem huiuſmodi cuſtodiuit, non ſimu-
latione fallaci, ſed cõſilio prudenti. Neq; enim ita natis
& ita inſtitutis noxia erant iſta, quanuis iam non eſſent
ſignificandis futuris neceſſaria. magis quippe noxium
erat ea tanquã noxia prohibere in his hominibus, vſq;
ad quos durare debuerũt: quoniã Chriſtus, qui omnes
Matth. 5. illas prophetias implere venerat, ſic eos initiatos inue-
nerat, vt iam deextero, qui nulla tali neceſsitudine te-
nerentur, ſed ex diuerſo veluti pariete, id eſt, ex præpu-
Ephe. 2. tio, ad illum angularem lapidem, qui eſt Chriſtus, con
uenirent, ad nulla talia cogerentur. Si autem iis qui ex
circunciſione venerant, talibuſq; ſacramẽtis adhuc de-
diti erant, vltro vellent, ſicut Timotheus, cõferre con-
gruentiam, non prohiberentur: verum ſi in huiuſmodi
legis operibus putarent ſuam ſpem ſalutemq; cõtineri,
tanquã à certa pernicie vetarentur. Vnde eſt illud Apo
Galat. 5. ſtoli, Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi circuncidami-
ni, Chriſtus vobis nihil proderit. Circuncidamini ſci-
licet ſicut ipſi volebant, ſicut eis à quibuſdam deprauã-
Acto. 15. tis perſuaſum erat, quòd ſine his legis operibꝰ ſalui eſſe
non poſſent. Nam cum gentes ad Chriſti fidem ita ve- D
nirent, maxime per Pauli Apoſtoli prædicationẽ, ſicut
venire debuerunt, vt nullis eiuſmodi obſeruationibus
onerarentur: quia & inſolita iſta circunciſione, maxi-
me grandes ętate, reformidantes deterrerẽtur à fide, &
non ita nati, vt talibus ſacramẽtis imbuerentur, ſi more
priſtino proſelyti fierent, tanquã Chriſtus per illa my-
ſteria venturus adhuc promitteretur. Cum ergo ſic ve-
nirent ad fidem, vt iã ex gentibus venire oportebat, nõ
intelligẽtes qui ex circunciſione venerant, cur ſibi illa
permiſſa eſſent, & cur gentibus imponenda non eſſent;
quibuſdam carnalibus ſeditionibus cœperant eccleſiã
perturbare, quòd Gentiles ad dei populum accedẽtes,
nõ ſolenniter proſelyti fierent in carnis circunciſione,
& cæteris huiuſcemodi obſeruationĩbus legis: atque in
his erãt, qui hoc ideo fieri magnopere inſiſtebant: quia
timebãt Iudæos, inter quos verſabantur. Contra hos A-
poſtolus Paulus multa ſcripſit: nam in horũ ſimulatio- Galat. 2.
nem etiã Petrum adductũ, fraterna obiurgatione cor- Acto. 15.
rexit. Sed poſteaquã in vnum Apoſtoli congregati, etiã
cõſilio ſuo cenſuerunt gentes ad huiuſmodi opera le-
gis non eſſe cogendas, diſplicuit quibuſdam ex circũ- E
ciſione Chriſtianis, non valentibus mente diſcernere,
illos ſolos ab huiuſmodi obſeruationibꝰ nõ fuiſſe pro-
hibendos, quos fides, quæ reuelata eſt, his iam imbutos
inuenerat: vt in eis iam conſummaretur ipſa actio pro-
phetica, quos ante adimpletionẽ prophetiæ iam tenue-
rat: ne ſi & ab ipſis remoueretur, improbata potiꝰ quàm
terminata videretur. Si autẽ & gentibus imponeretur,
aut nõ Chriſti promittendi cauſa inſtituta eſſe, aut ad-
huc Chriſtum promittere putaretur. Primus itaq; popu
lus dei, antequam Chriſtus veniret legem Prophetaſq; Matth. 5.
adimplere, illa omnia quæ hunc promittebãt, obſerua-
re iubebatur: liber in eis, qui hæc quò pertinerẽt, intelli-
gebant: ſeruus autẽ in eis, qui hoc nõ intelligebant. Po-
ſterior vero populus accedens ad fidem, qua iam Chri-
ſtus veniſſe, paſſus eſſe, ac reſurrexiſſe prædicabatur, in
his quidem hominibus, quos iam talibus ſacramẽtis in-
ſtitutos eadẽ fides inuenerat, nec cogebatur iſta obſer-
uare, nec prohibebatur. In iis autẽ, qui talibꝰ vacui, nul-
la generis, nulla conſuetudinis vel congruentię neceſ-
ſitudine retenti crediderãt, etiam prohibebatur: vt per
eos iã inciperet apparere, illa omnia propter promit-
tendum Chriſtum fuiſſe inſtituta, quo veniente, atque
hæc promiſſa adimplente, iam oportere ceſſare. F
Hoc igitur temperamentũ moderamentũq; ſpiritus Ca. XVIII.
ſancti per Apoſtolos operantis, cum diſplicuiſſet qui- Acto. 15.
buſdam ex circunciſione credẽtibus, qui hęc nõ intel-
ligebant, in ea peruerſitate manſerunt, vt & gentes co-
gerent iudaizare. Ij ſunt quos Fauſtus Symmachiano-
rum vel Nazarenorum nomine cõmemorauit, qui vſ-
que ad noſtra tempora iam quidem in exigua, ſed ad-
huc tamen vel in ipſa paucitate perdurant. Quid ha-
bẽt ergo iſti, vnde legi & Prophetis calumniẽtur, quòd
eos Chriſtus ſoluere venerit potius, quàm adimplere,
quia Chriſtiani non obſeruant quæ ibi præcepta ſunt,
cum ea ſola non obſeruent, per quę Chriſtus promitte-
batur: & ideo nõ obſeruent magis, quia eadẽ promiſſa
iam Chriſtus impleuit: nec adhuc promittuntur, quia
iam impleta ſunt: eorumq; promiſsiua ſigna in eis ter-
minari debuerunt, quos fides Chriſti hæc adimplendis
iam talibus imbutos inuenerat? Nunquid enim nõ ob-
ſeruant Chriſtiani, quod in illa ſcriptura eſt, Audi Iſ-
raël, dominus deus tuus deus vnus eſt, Non facies tibi Deute. 6.
idolum: & cętera huiuſmodi? Nunquid non obſeruant

G Chriſtiani,quod ibi dicitur,Non accipies nomē domi-
Exod.20. ni dei in vanū?Nunquid ipſum ſabbatū,quod ad intel-
Deute.5. ligendam verā requiem pertinet,non obſeruant Chri-
ſtiani?Nunquid honorē parentibus Chriſtiani non de-
ferunt,quod ibi præceptum eſt? Nunquid à fornicatio-
nibus, aut homicidiis, aut furtis, aut falſis teſtimoniis,
aut à concupiſcenda vxore proximi, non ſe temperant
Chriſtiani:quæ omnia in illa lege cōſcripta ſunt? Hæc
præcepta ſunt morum, illa ſacramēta ſunt promiſſorū:
hęc implentur per adiuuantem gratiam,illa per reddi-
tam veritatem: vtraque per Chriſtum & illam ſemper
gratiam donantem,nunc etiam reuelantem,& hāc ve-
ritatem tunc promittentem, nūc exhibentem, quia lex
Ioan.1. per Moyſen data eſt, gratia autē & veritas per Ieſum
Chriſtum facta eſt.Deniq; iſta,quæ in recte viuēte con-
Gala.5. ſcientia conſeruantur,fide per dilectionē operante cō-
plētur:illa vero,quæ in promittēte ſignificatione ver-
ſata ſunt,rebus redditis tranſierūt. Ita & ipſa nō ſoluta,
ſed adimpleta ſunt:quia ea nō irrita, nec fallacia Chri-
ſtus oſtendit,cum id quod eorū ſignificatione promit-
Cap.XIX. tebatur,exhibuit. Non itaq; ſicut Fauſtus opinatur,
Matth.5. quædā dominus Ieſus Chriſtus adimpleuit,quæ ab an-
H tiquis iuſtis iam dicta erant ante legem Moſeos, ſicuti
Exod.20. eſt, Non occides:quod nō contrario redarguit,ſed ma
gis firmauit,cum & ab ira & à conuicio reuocauit.quę-
dam vero ſoluit,quæ propria videbātur legis Hebræo-
Exod.21. rū,ſicuti eſt,Oculum pro oculo,dentē pro dente:quod
videtur potius abſtuliſſe quàm cōfirmaſſe, cum ait,Ego
Matth.5. autem dico vobis,non reſiſtere malo:ſed ſi quis te per-
cuſſerit in maxillam tuā dexteram, præbe illi & alterā:
& cætera. Nos enim dicimus etiam hæc, quæ iſti putāt
ſoluiſſe Chriſtum,velut contraria referendo,&tūc pro
tempore bene fuiſſe inſtituta, & nunc à Chriſto nō ſo-
Cap.XX. luta,ſed adimpleta. Proinde primum ab his quæro,
vtrum illi antiqui iuſti,Enoch & Seth, hos enim potiſ-
ſimum Fauſtus commemorat, & ſi qui alij, non ſolum
ante Moyſen, ſed & ſi qui ante Abraham fuerunt, irati
ſint fratri ſine cauſa, aut dixerunt fratri,fatue. Si enim
nō dixerunt,cur non & talia docuerūt?Quòd ſi & talia
docuerunt, quæro quemadmodum vel eorū iuſtitiam
Matth.5. doctrinamq; Chriſtus adimpleuerit,addendo,Ego au-
tem dico vobis,ſi quis iraſcitur fratri ſuo, aut ſi quis di-
cit racha, aut ſi quis dicit fatue, reus erit vel iudicij,vel
concilij, vel gehennæ ignis: quandoquidem & illi eo-
I dem modo viuebant,eodem modo viuendum mone-
bant? An ignorabāt illi iuſti frænādam eſſe iracundiā,
nec petulanti cōuicio fratrem laceſſendum: aut noue-
rant quidem, ſed ab his ſe abſtinere non poterant? Er-
go rei erant gehennæ:quo modo igitur iuſti? Profecto
enim nec imperitam rerū ad ſuum officium pertinen-
tium, nec intemperātem audes dicere eorum fuiſſe iu-
ſtitiam,intantum vt eos faceret reos gehennæ. Cur er-
go illam legē,ſecūdum quā viuebant antiqui iuſti,hæc
addendo Chriſtus impleret,cum eorum quoq; iuſtitia
ſine iſtis eſſe non poſſet? An dicturus es, quòd præceps
iracūdia, & lingua improba,ex quo venit Chriſtus,cœ-
pit ad iniquitatē pertinere,antea vero nō erat iniquum
vel corde vel ore iſta cōmittere? Sicut in quibuſdā re-
bus pro temporū proprietatibus inſtitutis, inuenimus
nunc aliquid non licere, quod antè licuerit: vel quod
antè non licuerit,nunc licere. Non vſqueadeo deſipis
vt hoc dicas,ſed etiam ſi dicas, reſpōdebitur tibi,quòd
ſecundum iſtum intellectum Chriſtus non adimplere
venerit,quod legi antiquæ defuit, ſed legem inſtituere
quæ nō fuit: ſi dicere fratri fatue,cū apud antiquos iu-
ſtos nō fuiſſet iniuſtum,nunc ita iniuſtum eſſe Chriſtus K
voluit,vt quiſquis hoc dixerit,reus ſit gehennæ.Proin-
de nondum inueniſti, cuinam legi hæc aliquando de-
fuerunt, quibus nunc additis eam Chriſtus impleret.

An forte lex non mœchandi apud illos iuſtos anti- Cap. XXI.
quos ſemiplena erat, donec à domino impleretur,ad-
dente, ne quis ad concupiſcendum videat mulierem?
Sic enim cōmemoraſti ipſam ſententiam, Audiſtis di- Matth.5.
ctum eſſe, Non mœchaberis:ego autem dico vobis,ne Exod.20.
concupiſcatis quidem. Adimpletio eſt,inquis. Explica
planè ipſa verba Euangelica, noli tuis extenuare quod
dictum eſt,& vide quid de illis antiquiſsimis iuſtis ſen-
ſeris. Audiſtis, inquit,quia dictū eſt,Non mœchaberis,
Ego autem dico vobis, ſi quis viderit mulierem ad cō-
cupiſcēdum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.
Itàne vero illi iuſti,Seth vel Enoch,vel ſi qui eis ſimiles
fuerunt,mœchabantur in cordibus ſuis:& aut non erat
cor eorum templum dei, aut mœchabantur in templo
dei? Quod ſi nō audes dicere,quo modo etiam de hac
re legem illorum, quæ apud illos iam tunc plena erat,
modo veniens Chriſtus impleuit? De non iurando Cap.XXII.
autem, quia & hic illorū legem à Chriſto adimpletam Leuiti.19.
eſſe dixiſti, non poſſum affirmare antiquos iuſtos non L
iuraſſe: nam & Paulum Apoſtolum iuraſſe inuenimus, Matth.5.
De veſtro autē ore non tollitur crebra iuratio,cum iu- Roma.1.
retis per lumen,quod amatis cum muſcis: neque enim Philip.1.
lumen illud mentium ab iſtis oculis penitus alienum,
quod illuminat omnem hominem venientem in hunc Ioan.1.
mundum,noſtis aliqua ex parte cogitare: & per domi-
num veſtrum Manichæū, qui Manes lingua patria vo-
cabatur:ſed vos vt apud Græcos nomē inſaniæ vitare-
tis,velut declinato & prolōgato nomine,quaſi fuſionē
addidiſtis,vbi amplius laberemini. Sic enim mihi qui-
dam veſtrûm expoſuit,cur appellatus ſit Manichęus,vt
ſcilicet in Græca lingua tanquā māna fundere videre-
tur: quia Græce, fundit, χέει, dicitur:vbi quid egeritis
neſcio, niſi vt expreſsius nobis ſomniare videremini
inſaniā. Neq; enim addidiſtis in parte priore nominis
vnā literā,vt agnoſceretur māna:ſed addidiſtis in po-
ſteriore duas ſyllabas, nō appellantes Mannichæū,ſed
Manichæum,vt nihil aliud vobis tam prolixis & vanis
ſermonibus ſuis,niſi inſaniā fundere ſonaret. Sæpiſsi-
me iuratis & per paracletū, nō ſanè illum quē Chriſtus Ioan.14.
diſcipulis promiſit & miſit:ſed per eū ipſum, vt Latine
nomen eius interpreter,inſanifuſorē. Cum ergo iurare M
nūquam deſinatis, vellem ſcire quo modo intelligatis
hanc quoque legis partem,quam vultis antiquiſsimam
intelligi, quòd vobis dominus adimpleuerit, & magis
propter iurationes Apoſtoli. Nā veſtra quæ authoritas
eſt vel vobiſipſis, nedū mihi aut cuiquā homini? Vnde
puto iam clarere, quàm ſit aliter accipiēdum, quod ait
Chriſtus, Non veni legē ſoluere,ſed adimplere,nō his Matth.5.
videlicet additamētis, quæ vel ad expoſitionem perti-
nent propoſitarū antiquarum ſententiarum,vel ad cō-
uerſationē,non ad impletionem. Quia enim nō in- Ca. XXIII.
telligebant homicidium, niſi peremptionem corporis Exod.20.
humani,per quā vita priuaretur,aperuit dominus om- Matth.5.
nem iniquum motū ad nocendum fratri, in homicidij
genere deputari. Vnde & Ioannes dicit, Qui odit fra-
trem ſuum,homicida eſt. Et quoniā putabant tantum- 1.Ioan.3.
modo corporalem cum fœmina illicitam commixtio-
nem vocari mœchiam, demonſtrauit magiſter etiā ta- Concor. 22.
lem concupiſcentiā nihil eſſe aliud. Item quia peierare quæſt.1. ca.
graue peccatum eſt,nō iurare autem, ſicut verum iura- In nouo. &
re,nullum peccatum eſt: ſed longius remotus eſt à fal- cap.Ita.

A ſum iurando, qui nec iurare conſueuit, quàm qui † verum iurare procliuis eſt, maluit nos dominus & non iurantes non recedere à vero, quàm verū iurantes propinquare periurio. [*† al. verum iurare. Nā iurare pcliue eſt ad piuriū, maluit nos &c.*] Itaque & Apoſtolus in ſermonibus quos habuiſſe narratur, nunquā iurauit, ne iurandi cōſuetudine aliquando vel neſcius in periuriū laberetur. In ſcripturis autem, vbi eſt conſideratio maior atq; perpenſior, pluribus locis iuraſſe inuenitur, [*Roma. 1. Philip. 1.*] ne quiſquā putaret etiam verum iurando peccari, ſed potius intelligeret, humanæ fragilitatis corda non iurando tutius à periurio conſeruari. Quibus perſpectis, inuenimus nec illa eſſe deſtructa, ſicut Fauſtus putat, quę velut proprie vult ad Moyſen pertinere.

[*Ca. xxiiij.*] Nam & hic quæro ab iſtis, cur proprium velint eſſe legis Moyſi, quod dictū eſt antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum. [*Leuit. 19. Deut. 23.*] An & Apoſtolus Paulus non dixit homines quoſdam deo odibiles? [*Roma. 1.*] Et vtique in hac admonitione ipſe dominus ad hoc nos hortatur, vt imitemur deum, Vt ſitis, inquit, filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui facit ſolē ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. [*Matt. 5.*] Quærendum itaq; eſt, quo modo intelligatur, exemplo dei, cui dixit quoſdam odibiles Pau- B lus, odio habēdos inimicos: & rurſus exemplo dei, qui facit ſolem ſuū oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, diligendos inimicos: ſic apparebit, dominum male intelligētibus id quod dictum eſt, oderis inimicum tuum, inferre voluiſſe, quod omnino non norant, vt diligerent inimicos ſuos. Vtrunque autem quo modo ſeruandū ſit, longum eſt diſputare. Sed ad iſtos interim, quibus generaliter diſplicet ſi quis oderit inimicum ſuum, eſt nobis ſermo, qui eorum frōtem premat, cū eos interrogamus, vtrum diligat deus eorum gentem tenebrarum: aut ſi propterea nunc inimici diligendi ſunt, quòd habeant partem boni, cur nō ob hoc eos & odiſſe debemus, quòd habeant partē mali? Ea quippe regula & hoc ſoluitur, docetúrque non eſſe contrarium, quod in antiqua ſcriptura dictum eſt, Oderis inimicum tuum: & in Euangelio, Diligite inimicos veſtros: [*Deut. 23. Matt. 5.*] quòd vnuſquiſq; iniquus homo, inquantum iniquus eſt, odio habendus eſt: inquantum autem homo eſt, diligendus eſt: vt illud quod in eo recte odimus, arguamus, id eſt vitium, quo poſsit illud quod in eo recte diligimus, id eſt, humana natura ipſa emendato vitio liberari. Hæc inquam regula eſt, qua & oderi- C mus inimicum propter id quod in eo malum eſt, id eſt, iniquitatem: & diligamus inimicum propter id quod in eo bonū eſt, id eſt, ſocialem rationalemq; creaturā: niſi quòd nos non eum per naturam vel ſuam vel alienam, ſed per propriā voluntatem malum eſſe conuincimus. Illi autem per naturam gentis tenebrarū putant eſſe hominem malum, quam ſecundum ipſos deus totus timuit, antequam in parte vinceretur: & in parte ab ea ſic victus eſt, vt nec totus liberaretur. Audito igitur, & nō intellecto, quod antiquis dictum erat, Oderis inimicum tuum, [*Deut. 23.*] ferebantur homines in hominis odium, cum deberent non odiſſe niſi vitium. Hos corrigit dominus, dicendo, Diligite inimicos veſtros: [*Mat. 5.*] vt qui iam dixerat, Non veni legem ſoluere, ſed adimplere: ideoq; de odio inimici quod ſcriptū eſt in lege, non ſoluerat, præcipiēdo vtique vt diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quonam modo poſſemus vnum eundemq; hominē & odiſſe propter culpam, & diligere propter naturam. Sed hoc ad peruerſas eorū mentes intelligere multū eſt. Vrgendi ſunt tātum, vt ſecundum calumniæ ſuæ perditam rationem, vel potius amentiam defendant deum ſuum, quem nō poſſunt dicere dilecto- D rem gentis tenebrarum: ideoq; ad eius exemplum non habent quemadmodum hortētur vt ſuum quiſque diligat inimicum. Potius enim genti ipſi tenebrarum dilectionem inimici tribuere potuerunt, quàm deo ſuo. Illa quippe, ſicut delirant, vicinam ſibi lucem atque cōtiguam concupiuit, eaq; frui voluit, atque vt frueretur inuadere cogitauit. Neque iſta culpa eſt, cum verum & beatificum bonum appetitur. Vnde & dominus dicit, Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim fecerint, diripiunt illud. [*Mat. 11.*] Ecce gens tenebrarum ſecundum eorum vanitatem, vim facere ac diripere voluit bonum quod amauerat, eius claritate & ſpecie delectata: nec eam viciſsim deus dilexit, ſed odio deteſtans, frui ſe volētem funditus eradicare molitus eſt. Si ergo mali amant bonum quo fruantur, boni autem oderūt malum ne polluantur, reſpōdete Manichæi, quinam eorum impleāt quod domin⁹ ait, Diligite inimicos veſtros. Ecce ſi has ſingulas repugnantéſq; ſentētias eſſe vultis, deus veſter fecit quod ſcriptū eſt in lege Moyſi, Oderis inimicum tuum: [*Deut. 23.*] & gens tenebrarum quod ſcriptum eſt in Euangelio, Diligite inimicos veſtros: [*Matt. 5.*] quanquam nec fingē- do inuenire potuiſtis, quo pacto dirimatis quęſtionem E inter muſcas lucipetas, & blattas lucifugas: vtramque enim prolem gentis tenebrarum eſſe cōtenditis. Vnde ergo illæ amant à ſe alienam lucem, illæ autem hanc auerſando, ſua potius origine delectantur? An mundius naſcūtur muſcæ in fœtidis cloacis, quàm blattæ in obſcuris cubiculis?

[*Cap. xxv.*] Iam vero illud, quod antiquis dictū eſt, Oculum pro oculo, dentem pro dente. [*Exo. 21.*] quo modo contrarium habet quod ait dominus, Ego autem dico vobis, nō reſiſtere malo, ſed ſi quis percuſſerit te in maxillam tuam dexteram, prębe illi & alteram &c. [*Matt. 5.*] Quandoquidem & illud antiquum ad reprimēdas flammas odiorum, ſæuiētiumq; immoderatos animos refrænādos, à præcepto eſt, † Quis enim tandem † facile contentus eſt ꝗ tantum ꝗ reponere vindictæ, quātum accepit iniuriæ? [*† ita præceptum eſt. † tantundē.*] Nónne videmus homines leuiter læſos moliri cædem, ſitire ſanguinē: vixq; inuenire in malis inimici vnde ſatientur? Quis pugno percuſſus, non aut iudicia cōcitat in damnationem eius qui percuſſerit, aut ſi ipſe repercutere velit, totum hominem, ſi non etiam telo aliquo arrepto, pugnis calcibúſq; contundit? Huic igitur immoderatæ, ac per hoc iniuſtę vltioni, lex iuſtū modum figēs, pœnam talionis inſtituit: hoc eſt, vt qua- F lem quiſq; intulit iniuriam, tale ſuppliciū pendat. Proinde oculum pro oculo, dentem pro dente, nō fomes, ſed limes furoris eſt, nō vt id quod ſopitū erat, hinc accenderetur, ſed ne id quod ardebat, vltra extēderetur, impoſitus. Eſt enim quædā iuſta vindicta, iuſteq; debetur ei qui fuerit paſſus iniuriam: vnde vtiq; cum ignoſcimus, de noſtro quodammodo iure largimur. Vnde etiam debita dicuntur, quæ in oratione dominica humanitus dimittere monemur, vt nobis & noſtra diuinitus dimittantur. [*Mat. 6.*] Quod autē debetur, etſi benigne dimittitur, non tamen inique repetitur: [*14. quæſt. 1. cap. Quod debetur.*] ſed ſicut in iurando, etiā qui verum iurat, propinquat periurio, vnde lōge abeſt qui omnino non iurat: & quanuis non peccet qui verum iurat, remotior tamen à peccato eſt qui non iurat: vnde admonitio nō iurandi, cōſeruatio eſt à peccato periurij. Ita cum peccet, qui per immoderationem iniuſte vult vindicari, non peccet autē, qui modum adhibens, iuſte vult vindicari, remotior eſt à peccato iniuſtæ vindictæ, qui non vult omnino vindicari. Peccat enim, qui exigit vltra debitum, non peccat autem qui

G exigit debitum: ſed tutior lõge eſt à peccato iniuſti exactoris, qui omnino non exigit debitum, præſertim ne cogatur & ipſe reddere debitum ab eo qui nullum habet debitum. Poſſem ergo & ego ſic iſta ponere, Dictũ eſt antiquis, Nõ iniuſte vindicabis: ego autem dico, ne vindicetis quidẽ: adimpletio eſt: ſicut de iurando Fauſtus ait, Dictum eſt, Non peierabis: ego autem dico, ne iureris quidẽ: æque adimpletio eſt. Poterã ergo & ego ita dicere, ſi mihi per hæc adiecta verba, quod legi defuit, à Chriſto additũ videretur: ac non potius id quod lex volebat efficere, ne iniuſte ſe quiſquam vindicãdo peccaret, conſeruari tutius, ſi omnino ſe non vindicaret: ſicut id quod volebat efficere, ne quiſquam peierãdo peccaret, conſeruari tutius ſi non iuraret. Nã ſi contrarium eſt, Oculum pro oculo: &, Qui te percuſſerit in maxillam, præbe illi & alteram: cur nõ ſit contrarium, Reddes domino iuſiurãdum tuum: &, Noli iurare omnino? Et tamen illam nõ deſtructionem, ſed adimpletionẽ Fauſtus arbitratur, quod & hic debuit arbitrari. Nam ſi verum iura, adimpletur dicendo, Ne iures: cur non & iuſte vindica, adimpletur dicẽdo, Ne vindices?

H Sicut ego in vtroq; cõſeruationem eſſe arbitror à peccato, quo vel falſum iuratur, vel iniuſte vĩdicatur: quãquam hoc de donãda omnino vindicta, valeat etiã ad illud, vt dimittẽdo huiuſmodi debita, etiam nobis dimitti mereamur. Sed duro populo modus prius adhibẽdus fuit, quo diſcerent non egredi debitum: vt edomita ira, quæ ad immoderatã vindictam rapit, iam qui vellet, trãquillus attẽderet quid ipſe deberet, quod ſibi relaxari à domino cuperet, vt hac conſideratione conſeruo debitum relaxaret.

Ca. XXVI. Nam & illud de vxore nõ dimittenda quod dominus præcepit, cum antiquis dictum ſit, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det illi libellum repudij: ſi diligenter intueamur, videbimus nõ eſſe contrarium. *Deut. 24. Mat. 5. Infra ca. 19* Expoſuit enim dominus quid lex voluerit, cum paſsim dimittenti vxorem, iuſſerit libellum repudij dare. Neq; enim ait, Qui voluerit, dimittat vxorem ſuam: cui eſſet contrarium non dimittere: ſed vtiq; nolebat dimitti vxorẽ à viro, qui hãc interpoſuit moram, vt in diſsidiũ animus præceps, libelli conſcriptione refractus abſiſteret, & quid mali eſſet vxorẽ dimittere, cogitaret: præſertim quia, vt perhibent, apud Hebræos ſcribere literas Hebrȩas, nulli fas erat niſi ſcribis

I ſolis, cum & excellentiorem profiterentur ſapientiam, & ſi qui eorum eſſent æquitate ac pietate præditi, non tantum profiterentur, verum etiam ſectarẽtur. Ad hos igitur, quos oporteret eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos diſsidij diſſuaſores, lex mittere voluit eũ, quẽ iuſsit libellum repudij dare, ſi dimiſiſſet vxorem. Non enim ei poterat ſcribi libellus, niſi ab ipſis, qui per hanc occaſionem & neceſsitatem veniẽtem quodammodo in manus ſuas bono conſilio regerent: atq; inter ipſum & vxorem pacifice agendo, dilectionem cõcordiamq; ſuaderent. Quod ſi tantum intercederet odium, vt extingui emendarique nõ poſſet, tunc vtique ſcriberetur libellus: quia fruſtra non dimitteret quam ſic odiſſet, vt ad debitam cõiugij charitatem nulla prudentium perſuaſione reuocaretur. Si enim nõ diligitur vxor, dimittenda eſt. Quia ergo dimittẽda non eſt, diligenda eſt. Dilectio autem monendo atq; ſuadendo componi, nõ autẽ inuitum cogendo imponi poteſt. Hoc facere ſcriba debebat, iuſtus & ſapiens, qualem in illa profeſsione eſſe oportebat. Ad quẽ vt veniret diſcordia, marito libellus cõſcribendus præceptus eſt. Quẽ vir bonus prudensq; non ſcriberet, niſi in animo nimis auerſo atque peruerſo conſiliũ concordiæ non valeret. Veruntamẽ K

à vobis ex veſtri erroris ſacrilega vanitate, quæro, cur diſpliceat dimittere vxorem, quam nõ ad matrimonij fidem, ſed ad concupiſcentiæ crimen habendam eſſe cenſetis? Matrimonium quippe ex hoc appellatum eſt, quòd nõ ob aliud debeat fœmina nubere, quàm vt mater fiat, quod vobis odioſum eſt. Eo modo enĩ putatis partem dei veſtri, gentis tenebrarum prælio deuictam & ſubactam, etiam carneis cõpedibus colligari. Sed vt potius quod nũc agitur explicem, Si Chriſtus, vbi quibuſdam antiquis ſententiis propoſitis adiunxit, Ego autem dico vobis, neq; primorum hominum legem hoc verborum additamẽto adimpleuit, neq; illam quæ per Moyſen data eſt, quaſi contrariorũ oppoſitione deſtruxit: ſed potius omnia ex Hebræorum lege commemorata, ita commẽdauit, vt quicquid ex perſona ſua inſuper loqueretur, vel ad expoſitionem requirẽdam valeret, ſi quid illa obſcure poſuiſſet: vel ad tutius cõſeruãdum, quod illa voluiſſet.

Vides quàm ſit aliter intelligendum quod ait, Non ſe veniſſe legem ſoluere, ſed adimplere: ſcilicet vt non quaſi ſemiplena iſtis verbis integraretur, ſed vt quod litera iubente propter ſu- L *Ca. XXVII.* perborum prȩſumptionem non poterat, ſuadente gratia propter humilium confeſsionem impleretur, opere factorum, non adiectione verborum. Fides enim, ſicut Apoſtolus ait, per dilectionem operatur. *Galat. 5.* Vnde idẽ dicit, Qui enim diligit alterũ, legem impleuit. *Roma. 13.* Iſtam charitatem quia veniens Chriſtus, per ſpiritum ſanctum quem promiſſum miſit, in manifeſtatione donauit, qua ſola charitate iuſtitia legis poſſet impleri: propterea dixit, Nõ veni ſoluere legem, ſed adimplere. *Matt. 5.* Hoc eſt nouum teſtamentum, quòd huic dilectioni hæreditas regni cœlorum promittitur, quod in figuris veteris teſtamenti pro temporũ diſtributione tegebatur. Vnde idẽ dicit, Mãdatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. *Ioan. 13.*

Caput XXVIII. Itaque vel omnia, vel penè omnia, quæ monuit ſeu præcepit, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniũtur & in illis veteribus libris. Ibi contra irã dictũ eſt, Turbatus eſt præ ira oculus meus: &, Melior eſt qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatem. *Pſal. 6. Prouer. 16.* Ibi cõtra verbum durum in Ieſu filij Sirach, Plaga flagelli liuorem faciet, plaga autem linguæ confringet oſſa. *Eccl. 28.* Ibi cõtra mœchiam cordis, Ne concupiſcas vxorem proximi tui. *Exo. 20.* Nõ enim ait, Ne adulteres: ſed, Ne cõcupiſcas. M Vnde Apoſtolus hoc ex lege cõmemorat, dicens, Nam cõcupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. *Roma. 7.* Ibi de patientia non reſiſtendi laudatur vir, præbens percutiẽti ſe maxillam & ſaturatus opprobriis. *Threno. 3.* Ibi de inimico diligẽdo dicitur, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. *Prouer. 25.* Hinc enim hoc commemorauit Apoſtolus. *Roma. 12.* Et illud in Pſalmo, Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. *Pſal. 119.* Et alia multa. Quod autem temperando à vindicta, & diligẽdo etiam malos, deum imitemur, habes ibi de ipſo deo id agẽte copioſum locum: ibi nanque ſcriptum eſt, Multum enim valere tibi ſoli ſupererat ſemper, & virtuti brachij tui quis contrà ſtabit? *Sapien. 11.* quoniã tanquam momentum ſtateræ, ſic ante te eſt orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani, quæ deſcẽdit in terram: ſed misereris omnium, quoniã omnia potes, & diſsimulas peccata hominum, propter pœnitentiam. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti horũ quæ feciſti: nec enim odio habens aliquid cõſtituiſſes. Quo modo ergo poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatũ nõ eſſet, conſeruaretur? Parcis autẽ omnibus, quoniam tua ſunt domine,

A domine, qui animas amas. Bonus enim ſpiritus tuus eſt
in omnibus, propter quod eos qui exerrant partibus
corripis:& de quibus peccant admonens alloqueris, vt
relicta malitia, credant in te domine. Ad hanc beni-
Matth.5. gnam patientiam dei, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper
bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, nos
imitandā Chriſtus hortatur: vt vindicare noſtras iniu-
rias negligamus, & benefaciamus his qui nos oderunt,
vt ſimus perfecti, ſicut pater noſter cœleſtis perfectus
eſt. Valere autem nobis & ad remittenda debita pecca-
torum noſtrorum, quod aliis iſta vltionum debita re-
laxamus: & cauendum eſſe, ne ſi hoc non fecerimus,
nec nobis deprecantibus peccati obligatio remittatur,
Eccl.28. ſic in illis libris veteribus ſcriptum eſt, Qui vindicari
vult, inueniet vindictam à deo, & peccata illius con-
firmans confirmabit. Relinque proximo tuo nocenti
te, & tunc deprecanti tibi, peccata ſoluētur. Homo ho-
mini reſeruat iram, & à domino quærit medelam car-
nis? In hominem ſimilem tibi non habet miſericor-
diam, & pro peccatis ſuis deprecatur dominum: & ipſe
dum caro ſit, reſeruat iram, & repropitiationem petit
Ca.XXIX. à domino, & quis exorabit pro peccatis illius? Iam
B vero de vxore nō dimittenda, quid aliud, vel quid op-
portunius ex illis libris commemorem, quàm id, vnde
Iudæis de hac re interrogantibus dominus ipſe reſpō-
dit: Cum enim quęrerent, vtrum liceret quacunque ex
Matt.19. cauſa dimittere vxorem, ait illis, Non legiſtis, quia qui
fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit
Gene.2. eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & ma-
trem, & adhærebit vxori ſuæ, & erūt duo in carne vna.
Cōtra Adi- Itaque iam nō ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus
mantū Ma- cōiunxit, homo nō ſeparet? Ecce Iudæi ex libris Moyſi
nichæū.c.3. conuincuntur non eſſe vxorem dimittendam, qui ſe-
cundum volūtatem legis Moyſi arbitrabātur ſe facere
cum dimitterent. Simul & illud hic, ipſo Chriſto atte-
ſtante, cognoſcimus, deum feciſſe & coniunxiſſe ma-
ſculum & fœminam: quod Manichæi negando dam-
nant, nō iam Moſeos libro, ſed Chriſti Euangelio reſi-
ſtentes. Porrò autē ſi quod ipſi opinantur & prædicāt,
verum eſt, diabolum feciſſe atq; iunxiſſe maſculum &
fœminā, qua calliditate diabolica Fauſtus reprehendit
Moyſen, tanquam coniugia dirimentem per libellum
repudij: & laudat Chriſtum, tanquā illud eiuſmodi vin
culum confirmantem ex præcepto Euangelij: cum vti-
C que ſecundum ſuam ſtultam ſacrilegámque ſentētiam
Moyſen laudare debuerit ſeparantem quod fecerat &
coniunxerat diabolus: & Chriſtum vituperare, diaboli
figmentum & ligamentum ſolidantem? Iam illud quo
modo aperit magiſter bonus, cur ipſe Moyſes, ex cuius
libro prolata eſt, de prima coniunctione maſculi & fœ-
minæ, tam ſancta & nulla ſeparatione violāda caſtitas
coniugalis, poſtea permiſerit dimittere vxorem? Nam
Matt.19. cū illi reſpōdiſſent, Quid ergo Moyſes mandauit dari
Deut.24. libellum repudij & dimittere? ait illis, Quoniam Moy-
ſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere
Supra.c.26. vxores veſtras. Hoc eſt, quod pauloante expoſuimus.
Quāta enim duritia erat, quæ nec per libelli interpoſi-
tionē, vbi diſſuadēdi locus iuſtis & prudētibus tribue-
batur, ſolui & flecti poſſet ad recipiendam vel reuocā-
dam cōiugij charitatem: ita dominus, quid lex & bonis
pręciperet, & duris permitteret, eiuſdem legis teſtimo-
nio declarauit, cum & non dimittendā vxorem, ex ea-
dem ſcriptura commemorata cōiunctione maſculi &
fœminæ, monuit, diuinamq; authoritatē eiuſdem con-
iunctionis expoſuit: & dandū libellum repudij propter
duritiam vel domandi vel indomiti cordis oſtendit. D

Quapropter cum omnia illa excellentia præcepta *Cap.XXX.*
domini, quæ veteribus Hebræorū libris contraria Fau-
ſtus volebat oſtendere, in eiſdem quoq; libris inueniā-
tur, vnde venit dominus legem non ſoluere, ſed adim- *Matt.5.*
plere. niſi vt pręceptis promiſſorū figuris, quæ reddita
veritate adimpletæ atque ſublatę ſunt, ipſa quoque pręce-
cepta, per quæ lex illa ſancta & iuſta & bona eſt, nō per
vetuſtatem literę iubentis, & delicta ſuperborum, reatu
etiam præuaricationis augentis, ſed per nouitatem ſpi-
ritus adiuuantis, & humilium cōfeſsionem ſalutis gra- *Roma.7.*
tia liberantis, implerentur in nobis? Quia reuera ſicut
omnia iſta præcepta ſublimia, nec in illis libris veteri-
bus deſunt, ita illic finis quò referantur, occultus eſt: q̄-
uis ſecundum eum viuerēt ſancti, qui futuram eius re-
uelationem videbāt, & pro temporum proprietate vel
prophetice tegebant, vel prophetice tectum ſapienter
intelligebant. Denique quòd non temere dixerim, *Ca.XXXI.*
neſcio vtrum quiſquam in illis libris inuenit nomē re-
gni cœlorum, quod tam crebro nominat dominus. Di-
citur quidem ibi, Diligite ſapiētiam, vt in æternum re- *Sapien.6.*
gnetis. Et ipſa vita æterna, ſi non illic in manifeſto prę- E
dicaretur, nō diceret dominus etiā malis Iudæis, Scru- *Ioan.5.*
tamini ſcripturas, in quibus putatis vos vitam æternam
habere. ipſæ teſtimonium perhibent de me. quò enim
niſi ad hoc pertinet quod ibi ſcriptum eſt, Nō moriar, *Pſal 117.*
ſed viuam, & enarrabo opera domini. &, Illumina ocu- *Pſal.12.*
los meos, ne vnquam obdormiam in morte.† &, Iuſto- *Sapien.3.*
rum animæ in manu dei ſunt, & non tanget illos tor- *† al. obdor-*
mentum malitiæ: Et paulopoſt, Illi autem ſunt in pace: *miant in*
etſi coram hominibus tormēta paſsi ſunt, ſpes illorum *mortem.*
immortalitate plena eſt: & in paucis vexati, i multis be-
ne diſponentur. Et alio loco, Iuſti autem in perpetuūm *Sapien.5.*
viuent, & apud dominum eſt merces eorum, & cogita-
tio eorum apud altiſsimum: ideo accipiēt regnum de-
coris, & diadema ſpeciei de manu domini. Hæc & alia
multa, ſiue apertiſsima ſiue obſcura inueniūtur illic te-
ſtimonia vitæ æternæ. Et de ipſa corporū reſurrectio-
ne non tacuerunt Prophetæ. Vnde Phariſæi aduerſum
Saducæos eam non credentes, acerrime confligebant:
quod non ſolum in Actibus Apoſtolorum canonicis, *Acto.23.*
quos iſti non accipiunt, ne de aduentu veri paracleti,
quem promiſit dominus, cōuincantur, euidenter appa-
ret: verumetiam in Euangelio, vbi ei proponunt Sadu- *Matt.22.*
cæi quæſtionem de muliere, quæ ſeptē fratribus ſingil-
latim nupſerat, cum in eius coniugium alter alteri mo- F
rięti ſuccederet, cuiusnam eorū in reſurrectione vxor
eſſet futura. Proinde teſtimoniis vitæ æternæ, & reſur-
rectionis mortuorum abundat illa ſcriptura, ſed hoc
nomē, id eſt, regnum cœlorum, de nullo inde loco mi-
hi occurrit. hoc enim proprie pertinet ad reuelationē
noui teſtamenti, quia ea corpora quæ terrena fuerant,
mutatione illa, quam Paulus apertius commemorat, in *1.Cor.15.*
reſurrectione fiēt ſpiritalia, ac per hoc cœleſtia, in qui-
bus poſsideamus regnū cœlorum. Quod ori eius etiam
nominandum ſeruabatur, quem regem ad regēdos, &
ſacerdotem ad ſanctificandos fideles ſuos vniuerſus il-
le apparatus veteris inſtrumenti in generationibus, fa-
ctis, dictis, ſacrificiis, obſeruationibus, feſtiuitatibus, o-
mnibúſque eloquiorum pręconiis, & rebus geſtis, & re-
rum figuris parturiebat eſſe venturum: qui plenus gra- *Ioan.1.*
tia & veritate, & ad præcepta facienda adiuuando per
gratiam, & promiſſa implenda curando per veritatem,
venit legem non ſoluere, ſed adimplere. *Matth.5.*

Libri deciminoni finis.

G

LIBER VICESIMVS.

Cap. I. FAuſtus dixit, Cur ſolem colitis, niſi quia eſtis Pagani, & gentium ſchiſma, non ſecta? Igitur non ab re fuerit & hoc ipſum quærere, quo manifeſtius videre poſsimus, vter noſtrum hoc nomine debeat appellari. Et quidem ſi tibi fidem meam nunc ſimpliciter, vt in amicis referam, videar fortaſſe excuſationis cauſa id fingere, aut diuinorum, quod abſit, luminum erubeſcere culturam. Sed tu quidem vtcunque volueris accipe, me tamen dixiſſe non pœnitebit, vel propter aliquos, qui hactenus ſcire habebunt, religionem noſtram nihil cum gentibus habere commune.

Cap.II. Igitur nos patris quidem dei omnipotentis, & Chriſti filij eius, & ſpiritus ſancti vnum idemq́; ſub triplici appellatione colimus numen: ſed patrem quidem ipſum lucem incolere credimus ſummam ac principalem, quam Paulus aliàs inacceſsibilem vocat, (2.Timo.6.) H filium vero in hac ſecunda ac viſibili luce conſiſtere: qui quoniam ſit & ipſe geminus, vt eum Apoſtolus nouit Chriſtum dicẽs eſſe dei virtutem & dei ſapientiam, (1.Cor.1.) virtutem quidem eius in ſole habitare credimus, ſapientiam vero in luna: necnon & ſpiritus ſancti, qui eſt maieſtas tertia, aëris hunc omnem ambitum ſedem fatemur ac diuerſorium: cuius ex viribus ac ſpiritali profuſione, terram quoque cõcipientem, gignere patibilem Ieſum, qui eſt vita ac ſalus hominum, omni ſuſpenſus ex ligno. Quapropter & nobis circa vniuerſa, & vobis ſimiliter erga panem & calicem par religio eſt, quanuis eorum acerrime oderitis authores. Hæc noſtra fides eſt, de qua ſi quærendum aliàs putaueris, audies: quanuis nec illud ad pręſens minus firmũ ſit argumẽtum, quod vel tu, vel quilibet alius rogatus vbinam deum ſuum credat habitare, reſpondere non dubitabit, in lumine: ex quo cultus hic meus omnium penè teſtimonio confirmatur.

Cap.III. Sed nunc ad illud, quia nos non ſectam, ſed ſchiſma gentium nuncupaſti. Schiſma, niſi fallor, eſt eadem opinantem, atque eodem ritu colentem quo cæteri, ſolo cõgregationis delectari diſsidio. Secta vero, eſt longe alia opinantem quàm cæteri, alio etiam ſibi ac longe diſsimili ritu, diuinitatis inſtituiſſe culturam. Quæ ſi ita ſunt, mea interim & opinio & cultus longe alia ſunt, quàm Paganorum. I De ritis poſtea videbimus. Pagani bona & mala, tetra & ſplendida, perpetua & caduca, mutabilia & certa, corporalia & diuina vnum habere principiũ dogmatizant. His ego valde cõtraria ſentio, qui bonis omnibus principium fateor deum, contrariis vero Hylen: ſic enim mali prĩcipium ac naturam theologus noſter appellat. Itẽ Pagani, aris, delubris, ſimulachris, victimis, atq; incenſo deum colẽdum putant. Ego ab his in hoc quoq; multum diuerſus incedo, qui ipſum me, ſi modo ſim dignus, rationabile dei templum puto: viuum viuæ maieſtatis ſimulachrum, Chriſtum filium eius accipio: aram, mentẽ bonis artibus & diſciplinis imbutam: honores quoque diuinos ac ſacrificia in ſolis orationib⁹, & ipſis puris ac ſimplicib⁹ pono. quo modo ergo ſchiſma ſum Paganorum?

Cap.IIII. Hactenus enim & Iudæorum me poteras dicere ſchiſma, quia & omnipotentẽ deum colam, quod ſibi & Iudæus omnis audaciter aſſumit, cũ non cõſiderares rituum diuerſitatem, qua à me coleretur omnipotens & à Iudæis, ſi tamen omnipotentẽ Iudæi colunt. Sed interim de opinione tractamus, quę ſic & Paganos de ſolis cultura fefellit, vt de omnipotẽtis Iudæos. Sed nec veſtrũ quidem ſchiſma ſi me dixeris, K verum eſt, quanuis Chriſtum venerer & colã, quia alio eum ritu colo, & alia fide quàm vos. Schiſma vero aut nihil immutari debet ab eo vnde factum eſt, aut non multum: vtputa vos, qui deſciſcẽtes à gentibus, monarchiæ opinionem primo vobiſcum diuulſiſtis: id eſt, vt omnia credatis ex deo: ſacrificia vero eorum vertiſtis in agapas, idola in martyres, quos votis ſimilibus colitis: defunctorũ vmbras vino placatis & dapibus: ſolennes gentium dies cũ ipſis celebratis, vt calendas, & ſolſtitia. de vita certe mutaſtis nihil: eſtis ſanè ſchiſma, à matrice ſua diuerſum nihil habẽs niſi cõuentum. Necnon & priores veſtri Iudæi, ſegregati etiam ipſi à gẽtibus ſculpturas ſolũ dimiſerunt: templa vero, & immolationes, & aras, & ſacerdotia, atq; omne ſacrorum miniſterium eodẽ ritu exercuerunt, ac multo ſuperſtitioſius quàm gẽtes. De opinione vero monarchiæ in nullo etiã ipſi diſſentiunt à Paganis: quare conſtat vos atq; Iudæos ſchiſmata eſſe gentilitatis: cuius fidem tenentes & ritus, modice quãuis immutatos, de ſola conuentuũ diuiſione putatis vos eſſe ſectas. Porrò autem ſectas ſi L quæras, non plus erunt q̃ duæ: id eſt, gentium & noſtra, qui eis longe diuerſa ſentimus. Ita quidem oppoſiti inuicem nobis, vt eſt veritas & mendaciũ, vt dies & nox, vt egeſtas & copia, vt morbus & ſanitas: vos vero nec erroris ſecta eſtis, nec veritatis, ſed ſchiſma tãtum: nec ipſum veritatis ſaltem, ſed erroris.

Cap.V. Auguſtinus reſpõdit, O imperita peſtis, & vanitas verſipellis, vt quid tibi obiicis, quod ſi quis tibi obiicit, neſcit cũ quo agat? Neque enim vos Paganos dicimus, aut ſchiſma Paganorum, ſed habere cum eis quãdam ſimilitudinem, eo quòd multos colatis deos. Verum vos eis eſſe lõge deteriores, quòd illi ea colunt quæ ſunt, ſed pro diis colẽda nõ ſunt: ſunt enim & idola, ſed ad ſalutẽ nihil ſunt. Et qui colit arborem, non quidẽ arando, ſed adorãdo, non id colit quod nuſquam eſt, ſed quod ita colẽdum non eſt. Ipſa etiã dæmonia, vnde dicit Apoſtolus, Quæ (1.Cor.10.) immolãt gentes, dæmoniis immolant, & nõ deo: vtiq; ſunt quibus illos immolare dicit, & quorũ nos ſocios eſſe non vult. Iã vero cœlum & terra & mare & aër, ſol & luna & cætera ſydera, omnia hæc manifeſta oculis apparent, atque ipſis ſenſibus præſto ſunt. Quæ cum Pagani tãquam deos colunt, vel tanquã partes vnius magni dei, (nam vniuerſum mundum quidam eorum putant maximum deum) ea colunt quæ ſunt. Cum quibus quando agimus, vt ea non colant, nõ eis dicimus quòd nulla ſint, ſed ꝙ colenda nõ ſint: eiſq; colendum horũ omnium conditorem deum inuiſibilem ſuademus, cuius ſolius participatione beatus homo fieri poteſt: quod omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuiſibilem & incorpoream creaturam colũt, quod eſt anima, menſq; humana, tamen quia nec eiuſmodi creaturæ participatione fit homo beatus, ille nõ ſolum inuiſibilis, verumetiam incommutabilis deus, id eſt, deus verus colendus eſt: quia ſolus ille colẽdus eſt, quo ſolo fruẽs, beatus fit cultor eius: & quo ſolo nõ fruens, omnis mens miſera eſt, qualibet re alia perfruatur. Vos autem cum ea colatis, quę omnino non ſunt, ſed veſtrarũ fallacium fabularum vanitate fingũtur, propinquiores eſſetis veræ pietati ac religioni, ſi ſaltem Pagani eſſetis, vel in eorum genere qui corpora colunt: etſi nõ colenda, ſed tamẽ vera. Vnde vos verius dixerim nec ſolem iſtum colere, ad cuius gyrũ veſtra oratio circũuoluitur.

Cap.VI. *Quid de ſole ſentiant Manichæi.* Nam & de ipſo tam falſa, & tam deteſtãda iactatis, vt ſi ſuas vindicaret iniurias, iam flammis eius viui arderetis.

A deretis. Nam primo cum nauim quandã eſſe dicitis: ita nõ tantum, vt dicitur, toto cœlo erratis, ſed & natatis. Deinde, cum omnium oculis rotundus effulgeat, eãq; illi figura pro ſui ordinis poſitione perfecta ſit, vos eũ triangulum perhibetis: Id eſt, per quãdam triangulam cœli feneſtram lucem iſtam mundo terriſq; radiare. Ita fit, vt ad iſtum quidẽ ſolem dorſum ceruicemq; curuetis: non autẽ ipſum tam clara rotunditate conſpicuum, ſed neſcio quam nauim per foramen triangulũ micantem atq; lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis. Quam profecto faber ille non faceret, ſi queadmodum emuntur ligna, quibus nauigiorum tabulæ compingũtur, ſic emerentur & verba, quibus hæreticorum fabulæ confinguntur. *De natura boni. c. 24.* Verum hęc tolerabilius vel ridentur vel flentur in vobis: illud eſt intolerabiliter ſceleratũ, quòd de ipſa naui puellas pulchras & pueros ꝓponi dicitis: quorum formoſiſsimis corporibus inardeſcant principes tenebrarũ, ad fœminas maſculi, & ad maſculos fœminæ: vt in ipſa flagranti libidine, & inhianti concupiſcentia de membris eorum tãquam de tetris ſordidiſq; compedibus dei veſtri membra ſoluãtur: & his obſcœniſsimis pannis veſtris conamini aſſuere ineffabilẽ tri-
B nitatem, dicẽtes patrem in ſecreto quodam lumine habitare: filij autem in ſole virtutem, in luna ſapientiam, ſpiritum vero ſanctum in aëre. *Cap. VII.* In qua tripertita veſtra, vel potius iã quadripertita fabula de patris quidẽ ſecreto lumine, quid vobis dicam, niſi quia lumẽ cogitare nõ poteſtis, niſi quale videre conſueſtis? Hoc enim conſpicuum, & omni carni, non tantum hominum, verumetiã beſtiarum & vermiculorum notiſsimum lumen intuentes: ex illo cõceptam corde phantaſiam, in immenſum ſoletis augere, & eã lucem dicere, vbi deus pater habitat cũ regnicolis ſuis. Quando enim diſcreuiſtis lucẽ quam cernimus, ab ea luce qua intelligimus, cum aliud nihil vnquã putaueritis eſſe, intelligere veritatem, niſi formas corporeas cogitare, ſiue finitas, ſiue ex aliquibus partibus iſinitas? Quæ inania phantaſmata eſſe neſcitis. Proinde cum tantum interſit inter cogitationẽ qua cogito terram luminis veſtri, quæ omnino nuſquam eſt: & cogitationem qua cogito Alexãdriam, quam nũquam vidi, ſed tamen eſt: rurſuſq; tantum interſit inter iſtam qua cogito Alexãdriam incognitam, & eam qua cogito Carthaginẽ cognitam: ab hac quoq; cogitatione, qua certa & nota corpora cogito, lõge in-
C comparabiliter diſtat cogitatio, qua intelligo iuſtitiã, caſtitatem, fidem, veritatem, charitatem, bonitatem, & quicquid eiuſmodi eſt: quæ cogitatio dicite, ſi poteſtis, quale lumẽ ſit, quo illa omnia, quæ hoc non ſunt, & inter ſe diſcernuntur, & quantũ ab hoc diſtent, fida manifeſtatione cognoſcitur: & tamẽ etiam hoc lumen, nõ eſt lumẽ illud quod deus eſt: hoc enĩ creatura eſt, creator eſt ille: hoc factum, ille qui fecit: hoc deniq; mutabile, dũ vult quod nolebat, & ſcit quod neſciebat, & reminiſcitur quod oblitũ erat: illud autem incõmutabili volũtate, veritate, æternitate perſiſtit: & inde nobis eſt initium exiſtendi, ratio cognoſcendi, lex amandi: inde omnib⁹ & irrationabilibus animãtibus natura, qua viuunt: vigor, quo ſentiunt: motus, quo appetũt: inde etiã omnibus corporibus mẽſura, vt ſubſiſtant: numerus, vt ornentur: põdus, vt ordinentur. Itaq; lumẽ illud trinitas inſeparabilis, vnus deus eſt, cuius vos nullo corpore adiũcto, per ſeipſam incorporeã, ſpiritalem, incommutabilemq; ſubſtãtiam etiam locis diuiditis. Nec ſaltem trinitati loca tria datis, ſed quatuor: patri vnum: id eſt lumẽ inacceſsibile, quod prorſus nõ intelligitis: filio duo, ſolem ſcilicet atq; lunã: ſpiritui ſancto rurſus vnũ: D
id eſt, aëris hunc omnem ambitum. De patris ergo inacceſsibili lumine, quia verã fidem tenentibus nõ inde ſeparatur filius & ſpiritus ſanctus, hactenus in præſentia dixerim. *Cap. VIII.* Veſtræ autem vanitati quid placuit in ſole ponere virtutem filij, & in luna ſapientiam? Cum enim in ipſo patre filius inſeparabilis maneat, quo modo poteſt ſapientia eius ab eius virtute ſeparari, vt illa ſit in ſole, hæc in luna, cum per eiuſmodi loca niſi corpora diuidi ſeparariq; nõ poſsint? Quod ſi ſciretis, nũquam ſtulto inſanoq; phantaſmate tantas fabulas texeretis. At in eaipſa fallitate atque fallacia, q̃ incongrue, q̃ peruerſe ſedem ſapiẽtiæ minus lucere dicitis, quam ſedem virtutis, cum ad virtutem pertinere videatur operari & efficere, ad ſapientiam vero docere & oſtẽdere: ac per hoc ſi calor in ſole, lux autẽ præpolleret in luna, vtcunq; inueniſſent iſta figmenta veriſimilitudinis nebulã, hominibus carnalibus & animalibus decipiẽdis, qui nihil putant eſſe, niſi quod corporale cogitauerint. Caloris enim violẽtia, operatio eſt ad mouendum, vnde virtuti tribueretur: lucis autem clarus fulgor ad demonſtrãdum, vnde hanc ſapientiæ darent. Cum vero E
lux lõge in ſole præcellat, quo modo ibi virtus, hic autẽ quod tanto minus lucet, ſapientia eſt? O ſacrilega ineptia, & cũ ſit vnus Chriſtus dei virtus, & dei ſapientia, *1 Cor. 1.* ſpiritus autẽ ſanctus nõ ipſe ſit Chriſtus, quo modo ſeparatur à ſe ipſe Chriſtus, cum ab eo non ſeparetur ſpiritus ſanctus? Aërem quippe, quẽ ſedem ſpiritui ſancto veſtra fabula tribuit, totam mũdi fabricã implere perhibetis. Vnde ſol & luna circũitus ſuos peragẽtes, ſemper cum illo ſunt: à ſole autẽ luna diſcedit, & ad ſolem rurſus accedit. Ita vobis authorib⁹, vel potius deceptoribus, per dimidiam partem circuli recedit à virtute ſapiẽtia, & ad eam per aliam dimidiam rurſus accedit: & cũ plena eſt, tum longe eſt à virtute ſapiẽtia. tunc enim tam longo interuallo à ſe diſiuncta ſunt hęc duo lumina, vt cum ſol vergit ad Occidentẽ, tunc luna ſurgat ab Oriente: ex quo fit, vt quoniam infirmãtur omnia quæ virtute deſerũtur, eo ſapientia ſit infirmior, quo eſt luna plenior. Si autem, quod veritas habet, & ſapiẽtia dei ſemper tantũdem valet, & virtus dei ſemper tãtundem ſapit, cur hæc ſic duo dicitis, vt ea locorum ſedibus interualliſq; ſeparetis, cum & ipſas ſedes eiuſdem ſubſtãtiæ dicatis, homines cæca & inſana mente, nõ recedentes à phantaſmate corporum: & virtute ac ſapientia ita F
carẽtes, vt nec ſapere poſsitis aliquid fortiter, nec valere ſapienter? Itáne vero deteſtanda & anathematizãda ſtultitia, Chriſtus per ſolem lunamq; diſtentus: hic virtute habitans, hic ſapientia: nec hic perfectus & plenus, nec in ſole ſapiens, nec in luna prępotens, vtrobiq; pulchros pueros ſubornat cõcupiſcendos fœminis principibus tenebrarum, & maſculis puellas: Hæc legitis, hæc creditis, hæc docetis, ex hac fide doctrináque viuitis: & miramini quia ſic abominamini? *Cap. IX.* Verum ſi in iſtis tã eminentibus notiſsimiſq; luminibus ſic erratis, vt in eis nõ quod ſunt, ſed quod vobis demẽtiſsime fingitis, adoretis, quid de cæteris veſtris fabulis dicã? Quis enĩ ſplenditenens ſuſpendit mundũ, & quis Atlas cum illo ſupportat? Hæc & innumerabilia, quæ ſimiliter deliratis, omnino nõ ſunt, & colitis ea. Hinc vos Paganis dicimus deteriores, eo tantum ſimiles, ꝙ multos deos colitis: eo vero in peiorem partẽ diſsimiles, quòd illi pro diis ea colunt quæ ſunt, ſed dij nõ ſunt: vos autẽ colitis ea quæ nec dij, nec aliquid ſunt, quoniã prorſus nulla ſunt. *De Ciu. dei li. 4. ca. 12. Et li. 5. c. 2.* Habẽt quidẽ & illi quædã fabuloſa figmenta, ſed

G eſſe illas fabulas norunt:& vel à poëtis delectãdi cauſa fictas eſſe aſſerunt, vel eas ad naturam rerum vel mores hominum interpretari conantur: ſicut Vulcanum claudũ, quia ignis terreni motus eiuſmodi eſt: & Fortunam cæcam, quòd ex incerto accidant quæ fortuita dicuntur: & tria fata in colo & fuſo digitiſq; filum ex lana torquentibus, propter tria tempora: præteritum, quod in fuſo iam netum atque inuolutum eſt: præſens, quod inter digitos nentis traiicitur: futurũ in lana, quæ colo implicata eſt, quod adhuc per digitos nẽtis ad fuſum, tanquam per præſens ad præteritum traiiciẽdum eſt. & Venerem Vulcani vxorem, quia ex calore voluptas naturaliter naſcitur: & Martis adulteram, quia belligerantibus incongrua eſt: & Cupidinem puerum volitãtem ac ſagittantem, quòd irrationabilis & inſtabilis amor corda vulneret miſerorũ: & alia permulta in hũc modum. Quocirca hoc in eis irridemus, quòd interpretata ſic adorant, quæ non intellecta, quãuis damnabiliter, tamen excuſabiliter adorarẽt. Ipſis quippe interpretationibus cõuincuntur, non ſe illum deum co-
H lere, cuius ſolius participatione mens beata fit, ſed ab illo conditã creaturam. Nec ſolas virtutes ipſius creaturæ, ſicut Mineruam, cuius fabulam, quòd de Iouis capite nata ſit, ad prudentiã conſiliorum interpretantur, quæ rationis eſt propria, cuj ſedem capitis etiam Plato dedit: ſed etiam vitia, ſicut de Cupidine diximus. Vnde quidã eorum Tragicus ait, Deum eſſe amorem turpis & vitio fauẽs finxit libido. Nam & corporalium vitiorum ſimulachra Romani conſecrauerũt, ſicut palloris & febris. Vt ergo omittam quòd ſimulachrorũ adoratores circa ipſas corporum figuras habent affectum, vt eas ipſas formas in locis honorabilib⁹ ſublimatas, quibus tantum obſequium exhiberi vident, tanquam deos timeant, illæ ipſæ interpretationes, quibus hæc muta & ſurda & cæca & exanima defenduntur, dignius accuſantur: verũtamen & iſta quoquo modo ſunt, quanuis, vt iam dixi, ad ſalutem vel aliquã vtilitatem nihil ſint, & quæ ex his interpretantur, in rebus inueniuntur. Vos autem primum hominem cum quinque elementis belligerantem, & ſpiritum potentem de captiuis corporibus gentis tenebrarum, aut potius de membris dei ve-
I ſtri victis atque ſubiectis, mundũ fabricantem: & ſplẽditenentem reliquias eorundem membrorum dei veſtri habẽtem in manu, & cætera omnia capta, oppreſſa, inquinata plangentem: & Atlantem maximum ſuper † humeris ſuis cum eo ferentem, ne totum ille fatigatus abiiciat, atq; ita fabula veſtra velut in tapete theatrico ad illius vltimi globi cataſtolium peruenire nõ poſsit: & alia innumerabilia pariter inepta & inſana, nec pingendo aut ſculpendo, nec interpretando demõſtratis: & ea cum omnino nulla ſint, creditis & colitis: & inſuper Chriſtianis fide nõ ficta pias mẽtes mundantibus, tanquã temere credulis inſultatis. Vt enim multa non quæram, quibus hęc oſtẽdantur omnino non eſſe, quia ſubtilius ſublimiuſq; tractare de mũdi fabrica, & ſi mihi difficile non eſſet, certe nimis longũ eſt: hoc dico, ſi iſta vera ſunt, dei ſubſtãtia cõmutabilis eſt, corruptibilis, coinquinabilis. Hoc autẽ credere, plenũ eſt ſacrilegæ inſanię. Illa igitur omnia vana ſunt, falſa ſunt, nulla ſunt. Proinde vos Paganis iſtis, qui vulgo noti ſunt, & antiquitus fuerũt, & in reliquiis ſuis iã nunc erubeſcũt, prorſus deteriores eſtis, quòd illi colunt ea quæ dij nõ ſunt, vos autem omnino quæ non ſunt.

De Ciuit. Dei, lib. 4. cap. 10.

» quidã eorum Tragicus ait, Deum eſſe amorem turpis
» & vitio fauẽs finxit libido.

† *ſubter.*

Caput X.

Itaq; ſi propterea vos putatis tenere veritatẽ, quia & errori Paganorum lõge diſsimiles eſtis: nos autẽ propterea eſſe in errore, quia lõgius à vobis, quàm à Paganis forte diſta- K mus: dicatur & mortuus ideo ſanus, quia iam nec ęgrotus eſt: & ideo reprehẽdatur qui ſanus eſt, quia vicinior eſt ægroto, quàm mortuus. Aut ſi pleriqe Pagani non velut ægri, ſed velut mortui deputãdi ſunt, laudetur in ſepulchro cinis informis, quia iam nec formam cadaueris tenet: & mẽbra viua culpentur, quia cadaueri ſunt ſimiliora, quàm cineri. Sic & nos ideo iſti culpãdos putant, quia nos ſimiliores eſſe dicũt funeri Paganorum, quàm fauillæ † Manichæorum: quanquam per multas differentias aliter atque aliter quæque res ad diſcernẽdum diuidi ſoleant, vt quod in hac erat parte, per alias differentias in alia parte inueniatur vbi ante non erat: velut, verbi gratia, ſi quis omnẽ carnem diuidat in volatilia, & ea quæ volare non poſſunt: per hanc differentiã quadrupedia hominibus ſunt ſimiliora, quàm auibus: pariter enim volare nõ poſſunt. Rurſus ſi quis per aliam differẽtiam diuidat, vt dicat alia eſſe rationalia, alia irrationalia, iam quadrupedes auibus ſunt ſimiliores, quàm hominibus: pariter enim ſunt rationis expertes. Hoc Fauſtus non cogitãs, ait, Porro autem ſectas ſi L quæras, nõ plus erunt quàm duæ: id eſt, gentium & noſtra, qui eis longe diuerſa ſentimus. Videlicet quoniam dixerat eo maxime diſtare gẽtes à Manichæis, quòd ab vno principio dicunt eſſe omnia, quod Manichæi negant, addentes principium gentis tenebrarum. In hac differẽtia, quod fatendum eſt, pleriq; Pagani nobiſcum ſentiunt: ſed non vidit, quia item ſi quis ita diuidat, vt dicat eorum qui aliqua religione detinentur, aliis placere vnum deum colendum, aliis multos: per hanc differẽtiam & Pagani à nobis remoti ſunt, & iſti cũ Paganis deputantur, nos autem cum Iudæis. Poteſt ergo aliquis ſecundum hanc differentiã hoc etiam modo duas ſolas ſectas putare. Hic forte ſi dicatis, quòd vos multos deos veſtros ex vna ſubſtãtia perhibetis, quaſi Pagani multos ſuos non ex vna aſſerant, quãuis diuerſa illis officia & opera & poteſtates attribuãt: ſicut etiam apud vos alius expugnat gentem tenebrarum, alius ex ea capta fabricat mũdum, alius deſuper ſuſpendit, alius ſubter portat: alius rotas ignium, ventorum, & aquarum in imo verſat: alius in cœlo circumiens radiis ſuis, etiam de cloacis membra dei veſtri colligit. Et quis numeret omnia omnium deorum veſtrorum officia fabuloſa, nulla veritate manifeſta, nullis ænigmatibus figura- M ta? Porrò ſi alius ita diuidat omnes homines, vt alios eſſe dicat qui credunt deum humana curare, alios qui hoc omnino non credunt: in hac parte & Pagani nobiſcum ſentiunt & Iudæi, & vos & omnes hæretici, qui quoquo modo Chriſtiani appellantur: in illa vero Epicurei reperiuntur, & ſi qui alij ſunt qui ita ſenſerunt. Paruáne iſta differentia eſt? Cur ergo nõ & ſecundum iſtam duæ ſolæ ſectæ eſſe dicantur, vt in vna earum nobiſcum ſitis? An audebitis in hac differentia diſcedere à nobis, qui deum prædicamus humana curare, & eſſe cum Epicureis qui hoc negãt? Hic profecto illos repudiantes ad nos curritis. Sic per alias & alias differẽtias, nunc hic, nũc illic reperiuntur aliunde iuncti, aliunde disiuncti, viciſsim omnes nobiſcũ, & nos cũ omnibus: & rurſus nulli eorũ nobiſcum, nec nos cũ aliquibus eorũ. Quod ſi Fauſtus cogitaret, nõ tam diſerte deliraret.

† *cineri.*

Cap. XI.

Quid autem hinc dicam, ꝙ ait ex viribus ſancti ſpiritus, ac ſpiritali profuſione terrã quoq; cõcipientẽ gignere patibilẽ Ieſum, qui eſt vita ac ſal⁹ hominũ omni ſuſpẽſus ex ligno? O demẽs, vt interim non diſcutiã de hac re veſtra vaniloquia, potẽſtne terra de ſpiritu ſãcto

concipere

A concipere patibilem Ieſum,& Maria virgo non potuit? Cōpara,ſi audes, virginalia viſcera, tanta caſtitate ſanctificata,cum omnibus terræ locis,vbi arbores herbæq; gignuntur.Itáne in illa fœmina exhorreſcis,aut horreſcere te fingis vterum pudicitiæ dedicatum: & in hortis omnibus circum quaſq; vrbes ex cloacinis aquis Ieſum gigni non exhorreſcis? Quis enim quamlibet cœnulentus humor non innumerabilia germina edit & nutrit?Sic prædicatis naſci patibilem Ieſum,quem credere natum eſſe de virgine clamatis indignum.Si carnem putatis immundā, cur vobis nō videtur immundius,quod à ſuæ ſalutis temperamento,ipſa natura carnis expurgat?An caro immunda eſt, & fimus qui carne egeritur, mundus eſt? Non ergo attenditis, non videtis ſtercoribus lætari agros,quo fertilius fœcundentur? Nempe ad id redit veſtra dementia, vt de ſpiritu ſancto,quem carnem Mariæ dicitis dedignatum,tanto vberius & lætius terra cōcipiat, quanto ſtudioſius fuerit carnis ſordibus & ſqualoribus pinguefacta. An vt hoc defendatis, dicitis ſpiritum ſanctum incontaminabili vbique pollere præſentia? Reſpondetur vobis,Cur nō ergo & in vtero virginali? Sed vt de conceptu iam taceam,

B partum ipſum deinde reſpicite. Cōcipientem de ſpiritu ſancto dicitis terram gignere patibilem Ieſum, quem tamen ita contaminatum omni ex ligno pendere perhibetis in frugibus & pomis, vt innumerabilibus animalium veſcentium carnibus amplius contaminetur, ex ea ſola parte purgandus,cui fames veſtra ſubuenerit.Itaq; nos Chriſtum filium dei,verbum dei,incontaminabiliter carne indutum,corde credimus,ore cōfitemur:quia illa ſubſtantia contaminari nec carne poteſt,quæ nulla re poteſt: vos autem ſecundum veſtram fabulam,adhuc in arbore pendentem Ieſum iam cōtaminatum dicitis, antequā carnem ingrediatur cuiuſq; veſcentis:aut ſi nō eſt cōtaminatus,quo modo vos eum manducando purgatis?Deinde cū omnes arbores crucem ipſius eſſe dicatis, vnde à Fauſto prædicatur omni ſuſpenſus ex ligno,cur nō ſicut illum verum Ieſum,bonum opus faciēs Ioſeph ille ab Arimathia de cruce depoſuit,vt ſepeliret:ita & vos poma decerpitis,vt Ieſum de ligni ſuſpenſione depoſitum, veſtro ventre ſepeliatis?Aut vnde pium eſt,Chriſtū ſepulchro condere, impium autem de ligno deponere? An vt de vobis etiam cōcinat,quod de propheta ponit Apoſtolus,Sepulchrū patēs eſt guttur eorum:ore aperto expectatis quis inferat Chriſtum,tanquam optimæ ſepulturæ,faucibus veſtris?

Ioan.19. *Roma 3.* *Pſal.5.& 13.*

C Poſtremo dicite nobis, quot Chriſtos eſſe dicatis? Aliúſne eſt,quem de ſpiritu ſancto cōcipiens terra, patibilem gignit, omni nō ſolum ſuſpenſus ex ligno, ſed etiam iacens in herba:& ille alius, quem Iudæi crucifixerunt ſub Pontio Pilato: & tertius ille per ſolem lunámque diſtentus?An vnus atque idem,ex quadam ſui parte ligatus in arboribus,ex quadam vero parte liber, eidem ligatæ captæq; ſubueniens?Quod ſi ita eſt,ille quē ſub Pontio Pilato paſſum eſſe conceditis,cum eum ſine carne fuiſſe narretis, nōdum dico quemadmodum talem mortem ſine carne perpeti potuerit,ſed quæro cui naues illas reliquerit,vt inde deſcendens,talia pateretur, qualia ſine quocunq; corpore fieri non poſſent?Secundum præſentiam quippe ſpiritalē nullo modo illa pati poſſet:ſecūdum præſentiam vero corporalem ſimul & in ſole,& in luna,& in cruce eſſe non poſſet.Proinde ſi corpus non habuit,non eſt crucifixus. ſi autem habuit, quæro vnde habuerit,cum omnia corpora ex tenebrarum gente eſſe dicatis, quanuis ſubſtantiā diuinam co-

Luca.23.

D gitare niſi corpoream nūquam valueritis. Vnde cogimini aut ſine corpore dicere crucifixum,quo abſurdius & dementius dici nihil poteſt: aut in phantaſmate potius, quàm in veritate viſum fuiſſe crucifigi, qua ruiſus impietate quid peius eſt?Aut nō omnia corpora de gēte eſſe tenebrarū, ſed eſſe etiā corpus diuinæ ſubſtātiæ: quod tamē immortale non ſit,ſed poſsit ligno affigi & occidi,quod nihilominus plenum eſt dementię. aut ex gente tenebrarum mortale corpus habuiſſe Chriſtum, atque ita qui eius corporis matrem Mariam virginem credere timetis,gentē dæmonum non timetis. Poſtremo cum ſecūdum ſententiam Fauſti, quam quidem ex illa longiſsima fabula veſtra decerptam, quanta potuit breuitate perſtrinxit, de ſpiritu ſancto terra cōcipiens, gignat patibilem Ieſum,qui eſt vita & ſalus hominum, omni ſuſpenſus ex ligno: cur ille ſaluator pendēti pēdendo congruit,& naſcenti naſcendo nō congruit? Si autē propterea Ieſum dicitis eſſe in arboribus,& Ieſum crucifixum ſub Pōtio Pilato, & Ieſum per ſolē lunamq; diſtentum, quia totū hoc ex vna eademq; ſubſtātia eſt, cur non & cætera milia numinū veſtrorum hac appellatione cōcluditis?Cur enim non ſit Ieſus & ille ſplenditenens,& ille Atlas,& ille rex honoris, & ille ſpiritus

E potēs,& ille primus homo, & quicquid aliud innumerabiliter per diuerſa nomina, & diuerſa officia prædicatis? *Cap.XII.* Ipſe deniq; ſpiritus ſanctus, cur in tertia perſona ponitur, cū ſit inter innumerabiles? † Aut cur nō ſit etiam ipſe Ieſus? Et quid ſibi iam vult in ſcriptis Fauſti fallax textura verborū,vbi conatus velut cōgruere veris Chriſtianis,à quibus lōge nimiumq; ſecluditur? Ait igitur,Nos patris quidem dei omnipotentis,& Chriſti filij eius,& ſpiritus ſancti,vnū idemq; ſub triplici appellatione colimus numē.Cur enim ſub triplici,ac nō potius ſub multiplici,nō appellatione tantum,ſed etiā re, ſi quot nomina,tot perſonæ ſunt? Neque enim ſicut in armis vna res eſt ſub triplici appellatione,enſis,mucro, gladius:ſicut vnam rem dicitis & lunam, & nauem minorem,& luminatorē nocturnum, & ſi quid aliud vocabuli eidem rei tribuitis:ita poteſtis dicere eundē primū hominem, quem ſpiritum potentē, & quem ſplenditenētem, & quem Atlantem maximum: ſed alius eſt ille, alius atq; alius ille & ille, & neminem iſtorū Chriſtum dicere ſoletis,aut quomodo vnum nomen,† ſi diuerſa opera?Aut cur non totum ſimul vnus Chriſtus,ſi propter vnam ſubſtantiā & in arboribus Chriſtus,& in

† al. innumerabiles. *† al. nomē.*

F perſecutione Iudęorū Chriſtus,& in ſole ac luna Chriſtus? Nempe vias omnes veſtra phantaſmata perdiderunt,nempe nihil aliud ſunt,q̄ viſa furentium. *Cap.XIII.* Cur autem arbitretur Fauſtus parem nobis eſſe religionem circa panem & calicem,neſcio,cum Manichæis vinum guſtare nō religio,ſed ſacrilegiū ſit.In vua enim agnoſcunt deum ſuum,in cupa nolunt,quaſi aliquid eos calcatus & incluſus offenderit. Noſter autē panis & calix, non quilibet quaſi propter Chriſtum in ſpicis & in ſarmentis ligatum, ſicut illi deſipiunt, ſed certa conſecratione myſticus fit nobis, nō naſcitur. Proinde quod nō ita fit, quāuis ſit panis & calix, alimentum eſt refectionis, nō ſacramentū religionis, niſi quòd benedicimus, gratiáſq; agimus domino in omni eius munere, nō ſolum ſpiritali,verumetiā corporali. Vobis autē per fabulā veſtrā in eſcis omnibus Chriſtus ligatus apponitur: adhuc ligādus veſtris viſceribus, ſoluēdúſq; ructatib⁹. Nā & cū manducatis, dei veſtri defectione vos reficitis:& cū digeritis,illius refectione deficitis. Cum enim vos plenos reddit,reſūptio veſtra ipſum premit.Quod

G quidem miſericordiæ deputaretur, quãdo aliquid pro vobis patitur in vobis: niſi vos rurſus inanes relinqueret, vt à vobis liberatus effugeret. Quo modo ergo cõparas panem & calicem noſtrum, & parem religionem dicis, errorẽ longe à veritate diſcretum: peius deſipiens quàm nonnulli, qui nos propter panem & calicẽ Cererem ac Liberum colere exiſtimant? Quod ideo cõmemorandum putaui, vt aduertatis ex qua vanitate veniat etiam illud veſtrum, quòd propter ſabbatum, Saturno dicatos fuiſſe patres noſtros putatis. Sicut enim à Cerere & Libero Paganorũ diis longe abſumus, quãuis panis & calicis ſacramentum, quod ita laudaſtis, vt in eo nobis pares eſſe volueritis, noſtro ritu amplectamur: ita patres nôſtri longe fuerunt à Saturniacis catenis, quanuis pro tempore prophetiæ ſabbati vacationẽ obſeruauerint. Cap.XIIII. Sed cur non etiam propter Hylen, quę in nõnullis libris Paganorum frequentatur, parem vos cum Paganis religionem habere dixiſti? Quinimmo propter hoc imparem longêque diſsimilem voluiſtis intelligi, quia hoc nomine, mali principium ac naturam theologus veſter appellat. In quo quidem imperitia veſtra magna deprehẽditur: quia nec quid ſit Hyle, ſcitis, & hoc rei vocabulo, quã penitus ignoratis, etiã inflari velut docti affectatis. Hylen nãque Græci, cum de natura diſſerunt, materiem quandã rerum definiũt, nullo prorſus modo formatam, ſed omnium corporalium formarum capacem: quæ quidẽ in corporum mutabilitate vtcunque cognoſcitur. nam per ſeipſam nec ſentiri nec intelligi poteſt. Verum in hoc errant quidã gentilium, quòd eam tanquam coæternam deo cõiungunt: vt hæc ab illo non ſit, quanuis ab illo formetur. Quod alienum eſſe à veritate, ipſa veritas docet. Ecce tamẽ quibus Paganis de hac ipſa Hyle inuenimini eſſe conſimiles, quòd eam vos quoque ſuum habere principium, nec ex deo eſſe perhibetis: & in hoc vos diſpares eſſe dicebatis, neſciẽtes quid dicatis: in illo vero, quòd nulla eſt huic Hylę forma propria, nec niſi à deo formari poteſt: noſtrę illi veritati conſentiunt, à veſtra autem falſitate diſſentiunt: qui neſciẽtes quid ſit Hyle, id eſt, quid ſit rerum materies, gentem tenebrarum eam dicitis, vbi nõ ſolum diſtinctas quinque generibus innumerabiles corporum formas, verumetiam mentem conſtituitis horum corporum formatricem: & quod eſt imperitius, vel potius dementius, ipſam magis mẽ I tem dicitis Hylen, quam nõ formari ſed formare perhibetis. nam ſi eſſet ibi mens quædam formans, & elementa corporea quæ formarentur, illa elemẽta dicenda eſſent Hyle, id eſt materies, quam formaret eadem mens, quam mentem principium mali eſſe vultis. Hoc ſi diceretis, non quidẽ multum erraretis in eo quod eſt Hyle, niſi quòd ipſa quoque elementa, quanuis in alias formas formanda, tamen quia iam elementa eſſent, & ſpeciebus propriis diſtinguerẽtur, Hyle nõ eſſent, quia eſt illa prorſus informis. Veruntamen tolerabilis eſſet imperitia veſtra, quia eam quæ formaretur, nõ eam quę formaret, Hylen diceretis: ſed tamẽ etiam ſic eo teneremini vani atq; ſacrilegi, quia neſcientes omnem modum naturarum, numerumq; formarum, & ordinem ponderum non eſſe poſſe niſi à patre & filio & ſpiritu ſancto, principio mali tantum bonũ tribueretis. Nunc vero cum & quid ſit Hyle, & quid ſit malum ignoretis, ô ſi poſſem vobis perſuadere, vt à ſeducẽdis imperitioribus vos compeſceretis? Cap.XV. Iam vero quòd etiam inde vos Paganis vultis eſſe meliores, quòd illi aris, delubris, ſimulachris, victimis, atq; incenſo deum colendum putant, vos autem nihil horum facitis, quis non in ideat: K quaſi vero non ſatius ſit vel lapidi, qui quoquo modo eſt, aram conſtituere, & victimã offerre, quàm id quod omnino nõ eſt, in deliramento phantaſmatis adorare? Verũ tu, qui rationabile dei tẽplum te eſſe dixiſti, quo modo hoc explicabis? Placètne tibi, vt templum deus habeat, cuius aliquã partem diabolus fabricauerit? An vos nõ eſtis, qui dicitis omnia membra veſtra, totumq; corpus à maligna mente, quam Hylen dicitis, fabricatũ, eiúſque ipſius fabricatricis partem illic habitare ſimul cum parte dei veſtri? Quæ cũ ibi teneatur, vt perhibetis, concatenata, & incluſa, vtrum dei templum, an dei carcerem te dicere debuiſti, niſi forte animã tuam templum dei dicis, quam ex terra luminis habes? At illam partem dei, vel membrum dei ſoletis dicere, non templum dei. Reſtat ergo, vt templum dei non te dixeris, niſi ex corpore, quod ſecũdum te diabolus fabricauit. Ecce quo modo templum dei blaſphematis, vt non ſolum ſanctum nõ eſſe dicatis, verumetiam machinamẽtum diaboli, & ergaſtulum dei. At vero Apoſtolus, Templum enim dei ſanctum eſt, inquit, quod eſtis vos. 1.Cor.3. Et ne putes tantummodo ad animam pertinere, quod L dictũ eſt, audi expreſsius, Neſcitis, inquit, quia corpora 1.Cor.6. veſtra tẽplum eſt in vobis ſpiritus ſancti, quem habetis à deo? Vos autẽ fabricam dæmonum dei templum dicitis, & ibi viuũ, ſicut Fauſtus ait, viuæ maieſtatis ſimulachrũ, Chriſtum filium dei collocatis. Planè Chriſtus veſter phãtaſmaticus habitet in tali tẽplo ſacrilegæ vanitatis. Ille quippe nõ à ſimilitudine, ſed à ſimulatione ſimulachrum vocari poteſt. Ita & mentem tuam Cap.XVI. aram feciſti, ſed vide cuius. Ex ipſis enim artibus & diſciplinis tuis apparet, quibus eam imbutam eſſe dixiſti. Illæ artes & diſciplinæ vetant panem porrigere mẽdicanti homini, vt in ara veſtra cũ ſacrificio crudelitatis ardeatis: talem aram domino deſtruẽte, qui ex lege cõmemorat quali odore delectatur deus, dicẽs, Miſericor Oſee.6. diam volo, quàm ſacrificium. Vbi autem hoc dominus commemorauerit, attendite, cum ſcilicet tranſiret per ſegetẽ, & eſurientes diſcipuli eius vellerẽt ſpicas: quod Matt.12. homicidiũ eſſe vos dicitis, ex diſciplina veſtra, qua imbuiſtis mentem veſtram: aram ſanè nõ dei, ſed dæmoniorum mendaciloquorũ, ex quorum doctrinis inuſta 1.Timo.4. cauteriatur maligna conſcientia, homicidiũ appellãs, quam veritas innocẽtiam dicit. Ita enim Iudæis ait, vbi Matt.12. vos quoque futuros percuſsit atque deſtruxit: Si ſcire- M tis quid ſit, Miſericordiã volo quàm ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes. Cap.XVII. Quas autem habere ſimplices & puras orationes, tãquam diuinos honores ac ſacrificia poteritis, cũ de ipſa natura atq; ſubſtantia diuina tanta indigna & turpia ſentiatis, vt non ſolum veſtris ſacrificiis deus verus nõ propitietur, ſed in ſacrificiis Paganorum deus veſter immoletur? Neq; enim in lignis ſolũ, & in herbis, aut in membris humanis, ſed etiam in pecorum carnibus, eum cõtaminantibus & polluẽtibus vinculis colligatũ eſſe cenſetis. Ipſa vero anima veſtra, cui deo laudẽ dicat, cuius particulã ſeipſam in tenebrarũ gente captam teneri cõclamans, quid aliud quàm vituperat deũ, quẽ ſibi alio pacto aduerſus hoſtes ſuos conſulere non potuiſſe teſtatur, niſi partium ſuarum tanta corruptione, & tã turpi captiuitate? Vnde veſtræ etiã preces ad deum veſtrũ non poſſunt eſſe religioſæ, ſed inuidioſæ. Quid enim mali apud illum cõmiſeratis, vt in pœna iſta nunc ad eum gematis, quẽ non propria voluntate peccãdo deſeruiſtis, ſed ab illo dati eſtis hoſtibus ipſius, vt pax regno eius cõpararetur?

De natura boni.ca.18.

H

A pararetur? Nec ſaltem ſicut obſides dari ſolent, cũ honore cuſtodiẽdi, nec ſicut paſtor ad capiendã beſtiam tẽdit inſidias. Pecus enim ſuũ ſolet ponere in illa captoria tendicula, non membrũ ſuum:& plerunq; ita, vt antè beſtia capiatur, quàm pecus lædatur. Vos autẽ mẽbra dei dati eſtis hoſtibus, non valentes eorũ à deo veſtro cõpeſcere feritatem, niſi eorum contaminati fœditate, non habentes peccatum proprium, ſed hoſtili veneno tabefacti. Vnde nõ poteſtis dicere in precibus ve-
Pſal.78. ſtris, Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuũ: ſed dicitis, Libera nos arte tua, quia vt modo in regno tuo ſecurus lugeas, nos hîc premimur, dilaniamur, inquinamur. Hæc vox accuſatoria eſt, non deprecatoria. Nec illud poteſtis dicere, quod magiſter veritatis do-
Matth.6. cuit, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Qui ſunt enim debitores veſtri, qui in vos peccauerũt? Si gens tenebrarũ, nunquid ei dimittitis debita, quam vſque in finem eradicatam, æterno carcere includitis? Quę autẽ debita vobis poteſt
B ille dimittere, quando ille potius in vos peccauit, cũ ad iſta vos miſit, q̃ vos in illũ, qui mittenti obtemperaſtis? Aut ſi propterea ille non peccauit, quia hoc neceſsitate fecit: maior eſt veſtra neceſsitas, cũ iam in pugna proſtrati iaceatis, q̃ fuit illius antequã pugnaretis. Iã enim vos patimini cõmixtũ malum, nihil tale ille patiebatur, cũ tamen neceſsitatem, vt vos mitteret, pateretur. Itaq; aut ipſe poti⁹ vobis debet, quod ei dimittatis: aut ſi nec ipſe vobis, multo magis nec vos illi. Vbi ſunt ergo ſacrificia veſtra, ſimplices ac puræ orationes veſtræ, cum
Ca.XVIII. ſint fallaces & impuræ blaſphemiæ? Et tamen volo mihi dicatis, vnde iſta omnia, quę laudatis in vobis, his nominibus appelletis, vt dicatis templum, aram, ſacrificium? Si enim vero deo iſta vera non debẽtur, cur laudabiliter in vera religione prędicãtur? Si autẽ deo vero verum ſacrificiũ rite debetur, vnde etiã diuini honores rectè appellantur: cætera quæ dicuntur ſacrificia, ad ſimilitudinẽ fiũt cuiuſdã veri ſacrificij. Hæc autẽ partim ſunt imitamẽta falſorũ & fallaciũ deorũ, hoc eſt dęmoniorũ, ſuperbe ſibi ab eis quos deceperint, diuinos honores exigentium, ſicut ſunt vel erant omnia in tẽplis idoliſq; gentiliũ: partim prædicamenta venturi vnius veriſsimi ſacrificij, quod pro peccatis omniũ credentiũ offerri oporteret: qualia erant præcepta diuinitus antiquis patrib⁹ noſtris, vbi erat & illa myſtica vnctio, qua
C Chriſtus præfigurabatur: vnde & ipſum nomẽ à chriſmate ducitur. Proinde verũ ſacrificiũ, quod vni vero debetur deo, quo eius altare ſolus Chriſtus impleuit, in victimis pecorũ imitata dæmonia ſibi arrogãter expo-
1.Corin.10. ſcũt. Vnde dicit Apoſtolus, Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & nõ deo: nõ qđ offerebatur culpãs, ſed quia illis offerebatur. Hebręi autẽ in victimis pecorum, quas offerebant deo, multis & variis modis, ſicut re tanta dignũ erat, Prophetiã celebrabãt futuræ victimæ, quam Chriſtus obtulit. Vnde iã Chriſtiani peracti eiuſdẽ ſacrificij memoriam celebrãt ſacroſancta oblatione & participatione corporis & ſanguinis Chriſti. Manichæi vero neſciẽtes quid damnãdũ ſit in ſacrificiis gentiũ, & quid intelligendũ in ſacrificiis Hebræorum, & quid tenẽdũ vel obſeruandũ in ſacrificio Chri-
1.Timo.4. ſtianorum, vanitatem ſuã ſacrum offerunt diabolo, qui eos decepit, recedentes à fide, intendẽtes ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorũ in hypocriſi mẽ-
Cap.XIX. daciloquorum. Diſcat ergo Fauſtus, vel potius illi qui eius literis delectantur, monarchiæ opinionem nõ

ex gentibus nos habere: ſed gentes non vſqueadeo ad D
falſos deos eſſe delapſas, vt opinionem amitterẽt vnius veri dei, ex quo eſt omnis qualiſcunque natura. Sapientes enim eorum, quia, ſicut dicit Apoſtolus, inuiſibilia *Roma.1.*
dei à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt ſint inexcuſabiles, cognoſcẽtes dominũ, † *† deum.*
non ſicut deum honorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor eorũ: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriã incorruptibilis dei in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentiũ. Hæc ſunt enim ſimulachra gentium, in quibus interpretandis non habent exitum, niſi ad creaturam, quã cõdidit deus: vt in ipſa quoque interpretatione ſimulachrorum, de qua ſe peritiores eorũ iactare atque inflare cõſueuerunt, hoc in eis fiat, quod paulopoſt idẽ Apoſtol⁹ dicit, Coluerũt & ſeruierũt creaturæ potius, q̃ creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Vos autem & in eo ꝙ eis ſimiles eſtis, vani eſtis: & in eo ꝙ eis ſimiles non eſtis, peiores eſtis. Ad E
hoc enim nõ cum ipſis creditis monarchiam, quòd illi verum credunt, vt ipſius vnius dei ſubſtantiam expugnabilem corruptibilemq; credatis, quod eſt impię vanitatis: in pluribus autẽ diis colendis, doctrina dæmoniorum mendaciloquorum illis perſuaſit multa idola,
vobis multa phantaſmata. Nec ſacrificia eorum ver- *Caput XX.*
timus in agapes, ſed ſacrificium illud quod pauloante commemoraui, intelleximus, dicente domino, Miſeri- *Matth.12.*
cordiam volo quàm ſacrificium. Agapes enim noſtræ *Oſe.6.*
pauperes paſcunt, ſiue frugibus, ſiue carnibus. Paſcitur enim creatura dei de creatura dei quæ hominis dapib⁹ congrua eſt. Vobis autem quia dæmonia mẽdaciloqua perſuaſerunt, non ad regendã carnem, ſed ad exercendam blaſphemiam, ' abſtinere à cibis quos deus creauit *1.Timo.4.*
ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerũt veritatem: quoniam omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciẽdum, quod cum gratiarum actione percipitur: ingrati creatori, & pro largis eius beneficiis ſacrilegas retribuentes iniurias, quoniã plerunq; in agapibus etiam carnes pauperibus erogantur, miſericordiam Chriſtianorum ſimilem dicitis ſacrificiis Paganorum, quorum nõnullis in hoc quoque ſimiles eſtis. Propterea enim nefas habetis pecora occidi, quia humanas animas in ea reuolui arbitramini, *Quum ἀγάπη dicatur cõuiuiũ, Auguſtin⁹ dixit, agapibus.*
quod in quorundam gentilium philoſophorum libris F
inuenitur: quanquã à poſterioribus aliter intellectum eſſe dicatur. Verum in hoc etiam multo deterius erratis. illi enim in pecore timuerunt trucidare proximum ſuum: vos autem deum veſtrum, cuius membra eſſe etiam pecorum animas arbitramini. Nam quod e- *Cap.xxi.*
tiam hinc nobis calumniatur Fauſtus, quòd martyrum memorias honoramus, in hoc dicẽs nos idola conuertiſſe, non tam me mouet vt huic calumniæ reſpondeã, quàm vt ipſum Fauſtum oſtendam ſtudio calumniãdi, etiam ab ipſius Manichæi vanitatibus exorbitare voluiſſe: & in vulgarem atque poëticam Paganorum opinionem, à quibus ſe alieniſsimum cupit videri, neſcio quo modo incautum incidiſſe. Cum enim dixiſſet nos vertiſſe idola in martyres, quos votis, inquit, ſimilibus colitis, defunctorum vmbras vino placatis & dapibus: ſunt ergo vmbræ defunctorũ? Nunq̃ hoc in veſtris ſermonibus audiuim⁹, nunq̃ in literis legimus: imò cõtradicere ſoletis talibus opinionibus, aſſerentes animas mortuorũ magis minúſve purgatas, aut in reuolutiões

G ire,aut in grauiores aliquas pœnas: bonas autem in naues imponi, & in cœlo nauigantes trãſire hinc in illud phantaſma terræ luminis, pro qua pugnando perierãt: ita nullas animas circa ſuorum corporũ ſepulchra detineri: vnde igitur vmbræ defunctorum? quę ſubſtantia earum? qui locus? Sed maledicendi cupiditate Fauſtus quid profiteretur,oblitus eſt:aut forte dormitans, vmbras ſomniãdo dictauit:nec cum verba ſua legeret,euigilauit. Populus autem Chriſtianus memorias martyrũ religioſa ſolemnitate concelebrat &ad excitandã imitationem,& vt meritis eorũ conſocietur,atque orationibus adiuuetur : ita tamen vt nulli martyrum, ſed ipſi deo martyrum, quanuis in memorias martyrum conſtituamus altaria. Quis enim antiſtitũ in locis ſanctorum corporum aſsiſtens altari,aliquando dixit, Offerimus tibi Petre,aut Paule,aut Cypriane? ſed quod offertur,offertur deo,qui martyres coronauit,apud memorias eorum quos coronauit : vt ex ipſorũ locorum admonitione maior affectus exurgat ad acuendã charitatem & in illos quos imitari poſſumus,& in illum quo

H adiuuante poſſumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis & ſocietatis, quo & in hac vita colũtur ſancti homines dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate paſsionẽ paratum eſſe ſentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto ſecurius poſt incerta omnia ſuperata: quanto etiam fidẽtiore laude prædicamus iam in vita fœliciore victores, quàm in iſta adhuc vſque pugnantes.At illo cultu,quæ Græce latria dicitur, Latine vno verbo dici nõ poteſt, cum ſit quædam proprie diuinitati debita ſeruitus,nec colimus, nec colẽdum docemus, niſi vnum deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio ſacrificij, vnde idololatria dicit̃ eorum qui hoc etiam idolis exhibent:nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus vel cuiq̃ martyri,vel cuiquam ſanctæ animę,vel cuiquam angelo: & quiſquis in hunc errorem delabitur, corripitur per ſanam doctrinam,ſiue vt corrigatur, ſiue vt caueatur. Ipſi enim ſancti, vel homines, vel angeli exhiberi ſibi nolunt,quod vni deo deberi norunt. Apparuit hoc *Acto.14.* in Paulo & Barnaba,cum commoti miraculis,quæ per eos facta ſunt, Lycaonij tãquam diis immolare volue-

I runt: conſciſsis enim veſtimentis ſuis cõfitentes & perſuadentes ſe deos non eſſe, iſta ſibi fieri vetuerunt. Apparuit & in angelis,ſicut in Apocalypſi legim⁹ angelũ *Apoca.19. & 22.* ſe adorari prohibentem,ac dicẽtem adoratori ſuo,Cõſeruus tuus ſum,& fratrum tuorũ. Iſta ſibi planè ſuperbi ſpiritus exigũt, diabolus & angeli eius, ſicut per omnia templa & ſacra gentilium. Quorum ſimilitudo in quibuſdam etiam ſuperbis hominibus expreſſa eſt:ſicut de Babyloniæ quibuſdam regibus memoriæ cõmendatũ tenemus. *Danie.3.* Vnde ſanctus Daniel accuſatores ac perſecutores pertulit, quòd regis edicto propoſito, vt nihil à quoquam deo peteretur,niſi à rege ſolo:deũ ſuum,hoc eſt vnum & verum deum adorare, deprecariq; deprehenſus eſt. Qui autem ſe in memoriis martyrum inebriant,quo modo à nobis approbari poſſunt, cum eos, etiã ſi in domibus ſuis id faciãt, ſana doctrina cõdemnet? Sed aliud eſt quod docem⁹, aliud quod ſuſtinem⁹: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur,& donec emẽdemus,tolerare cõpellimur. Alia eſt diſciplina Chriſtianorũ, alia luxuria vinolẽtorum,vel error infirmorũ. Verũtamen & in hoc ipſo diſtant plurimũ culpæ vinolentorũ & ſacrilegorũ. Lõge quippe minoris peccati eſt, ebriũ derideri † à martyribus,quàm vel ieiunum ſacrificare martyribus. *† redire.* Sacrificare martyribus dixi, nõ dixi ſacrificare deo in memo- K riis martyrum:quod frequẽtiſsime facimus, illo dũtaxat ritu, quo ſibi ſacrificari noui teſtamenti manifeſtatione præcepit:quod pertinet ad illum cultũ,quę latria dicitur,& vni deo debetur. Sed quid agam,& tantæ cęcitati iſtorũ hęreticorũ quando demonſtrabo,quã vim habeat quod in Pſalmis canitur,Sacrificiũ laudis glorificabit me, & illic via eſt, vbi oſtendã illi ſalutare meũ? *Pſal.49.* huius ſacrificij caro & ſanguis ante aduẽtũ Chriſti per victimas ſimilitudinũ promittebatur:in paſsione Chriſti per ipſam veritatẽ reddebatur: poſt aſcẽſum Chriſti per ſacramentũ memoriæ celebratur: ac per hoc tantũ intereſt inter ſacrificia Paganorum & Hebræorũ, quãtum inter imitationẽ errantem,& præfigurationẽ prænunciãtem. Sicut autẽ non ideo contemnẽda vel deteſtãda eſt virginitas ſanctimonialũ,quia & Veſtales virgines fuerunt:ſic non ideo reprehendẽda ſacrificia patrum,quia ſunt & ſacrificia gentiũ: quia ſicut inter illas virginitates multũ diſtat,quanuis nihil aliud diſtet,niſi quæ cui voueatur atque reddatur : ſic inter ſacrificia Paganorum & Hebręorũ multum diſtat,eo ipſo, q hoc ſolum diſtat,quæ cui ſint immolata & oblata: illa ſcilicet ſuperbæ impietati dæmoniorũ, idipſum ſibi ob hoc L arrogantiũ,quo haberentur dij,quia diuinus honor eſt ſacrificiũ : illa vero vni deo,vt ei offerretur ſimilitudo promittens veritatem ſacrificij, cui erat offerenda ipſa reddita veritas in paſsione corporis & ſanguinis Chriſti. *De ciuit. Dei.li.4.c.10. ãte finẽ.*

Neque enim,ſicut Fauſtus dixit,priores noſtri Iudæi ſegregati à gentibus, cum templũ dei haberent, & immolationes,& aras,& ſacerdotia, ſculpturas ſolũ dimiſerunt,id eſt idola: poterant enim ſicut nõnulli etiã ſine idolorũ ſculpturis,arboribus, & mõtib⁹,poſtremo etiã ſoli,ac lunæ, cæteriſq; ſyderib⁹ immolare. *Cap.xxj.* Quod ſi facerent per illũ cultũ quæ latria dicitur , creaturæ potius q̃ creatori ſeruientibus, & ob hoc non paruo malo impiæ ſuperſtitionis errantibus,nihilominus dæmonia ſe præberent ad eos illudẽdos, & ab eis ſumẽda quæ ſic obtuliſſent. Illi quippe ſuperbi & impij ſpiritus, non nidore ac fumo,ſicut nonnulli vani opinãtur, ſed hominum paſcũtur erroribus:nõ ſui corporis refectione,ſed maleuola dilectione†,cũ quoquo modo decipiunt, vel arrogãti faſtu ſimulatę maieſtatis,cum diuinos ſibi honores exhiberi gloriãtur. *† delectatione.* Nõ ergo illi patres noſtri ſo- M la gentium ſimulachra dimiſerũt,ſed neque terræ,neq; cuiquam terrenæ rei,neq; mari,neque cœlo, neque militiæ cœli aliquid immolantes,vni deo creatori omniũ victimas obtulerunt:quas ſibi offerri voluit,per earũ ſimilitudinẽ promittens victimã verã , per quã nos ſibi peccatorũ remiſsione reconciliauit in Chriſto Ieſu domino noſtro, cuius capitis corpus effectos fideles Paulus alloquitur dicẽs,Obſecro autẽ vos fratres per miſericordiã dei,vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiã viuentem,ſanctam,deo placentẽ. *Roma.12.* Sed Manichęi corpora humana opificiũ dicunt eſſe gẽtis tenebrarũ : & carceres quibus victus incluſus eſt deus. Vnde lõge aliud annũciat Fauſtus,aliud Paulus. Sed quoniam quiſquis vobis euãgelizauerit præterquã quod accepiſtis, anathema ſit:verũ dicit Chriſtus in Paulo,anathema ſit Manichę⁹ in Fauſto. *Galat.1.*

Qui etiam dicit, nihil nos mutaſſe de moribus gentiũ,neſciens quid loquatur. *Cap.xxij.* Cum enim iuſtus ex fide viuat,finiſq; pręcepti ſit charitas de corde puro, & conſcientia bona,& fide non ficta:maneantq; ad cõfirmandam vitam fidelium tria hæc,fides, ſpes, charitas, vnde fieri poteſt, vt pares cũ aliquo mores habeat, qui hæc tria cum illo paria non habet? Qui enim aliud *Roma.1. 1.Timo.1. 1.Corin.13.*

credit,

A credit, aliud ſperat, aliud amat, neceſſe eſt vt aliter viuat. Et ſi vſus quarũdã rerum ſimilis videtur nobis eſſe cum gentibus, ſicut cibi & potus, tectorum, veſtimẽtorum, lauacrorum: & qui ex noſtris coniugalem vitam gerunt, vxorum ducendarum & habẽdarum, filiorum gignendorum, nutriendorum, hæreditandorum: lõge tamen aliter his rebus vtitur, qui ad alium finem vſum earũ refert: & aliter qui ex his deo gratias agit, de quo praua & falſa non credit. Sicut enim in ipſo errore veſtro, cũ eo pane veſcamini quo cæteri homines, & fructibus viuatis & fontibus: lana & lino ſimiliter texto amiciamini, nec in his tamen parem ducitis vitam, nõ aliud edendo aut bibendo aut induẽdo, ſed aliud ſentiendo & credendo, & ad alium finem iſta omnia referendo, finem ſcilicet veſtri erroris atque vanitatis: ita nos & in his & in aliis, quæ ſimiliter ſumimus, non ſimiliter cum gentibus viuimus, eaſdem res non ad eundem finem referẽdo, ſed ad finẽ legitimi diuiniq; præ- *1.Timo.1.* cepti, charitatem de corde puro, & conſciẽtia bona, & B fide non ficta, à quibus quidam aberrantes, cõuerſi ſunt in vaniloquium. In quo ſanè principatum tenetis, non intuentes, non conſiderantes in eiſdem habendis agẽdisq; rebus tantum ad diuerſam vitam valere, ſi diuerſa ſit fides, vt cum auditores veſtri & vxores habeant, & filios, quanuis inuiti ſuſcipiant, eiſq; patrimonia congerant vel cuſtodiant, carne veſcantur, vinum bibant, lauent, metant, vindemient, negocientur, honores publicos adminiſtrent, vobiſcum eos tamen, non cũ gentibus computetis, cum facta eorum gentibus videãtur ſimiliora, quàm vobis. Nam & quorundam facta gentilium, cum magis vobis propinquent, quàm quibuſdã auditoribus veſtris, nõnulli quippe in ſacrilegis ſacris ſuis & à vino, & à carnibus, & à cõcubitu tẽperant, potius auditores veſtros his omnibus vtentes, & in eo vobis diſsimiles, in Manichæi grege numeratis, q̃ iſtos eadem quæ facitis facientes: potiuſq; fœminam, quæ in Manichæum crediderit, veſtram dicitis, etiam pariẽtẽ, quàm Sibyllam nec ſaltem nubentem. At enim multi Chriſtiani catholici vocãtur, & ſunt adulteri, raptores, auari, ebrioſi, & quicquid aliud ſanæ doctrinę aduerſa- C tur. Quid autẽ inter vos in tam exiguo, ac penè nullo numero veſtro? nõnne pleriq; ſunt tales, & quidam in paganis non ſunt tales? Num ideo paganos, qui tales non ſunt, dicitis meliores vobis, cum tamẽ propter ſacrilegam vanitatem ſectæ veſtræ, etiã qui in vobis tales non ſunt, paganis etiã talibus deteriores ſint? Vnde manifeſtum eſt, non ideo derogari ſanæ doctrinæ, quę ſola catholica eſt: quia multi eius nomine cenſeri volunt, & per illam ſanari nolunt. Agnoſcenda eſt enim *Math.20.* paucitas illa, quam dominus præcipue commendat in ingenti atq; innumerabili multitudine toto orbe diffuſa: quæ tamen paucitas ſanctorum atq; fideliũ, quod ſæpe commendandum eſt, tanquam granorũ in comparatione multitudinis palearum paucitas dicitur: per ſe autem ipſam tantam maſſam frumenti facit, vt omnes ꝓbos & reprobos veſtros, quos pariter veritas reprobat, incomparabili multitudine ſuperet. Ecce non ſumus gentium ſchiſma, à quibus plurimum diſtamus in melius: ſed nec vos hoc eſtis, quia plurimũ ab eis diſtatis in peius.

Libri viceſimi finis.

LIBER VICESIMVSPRIMVS. D

FAVSTVS dixit, Vnus deus eſt, an duo? Planè vnus. *Caput I.* Quo modo ergo vos duos aſſeritis? Nũquam in noſtris quidẽ aſſertionibus duorum deorum auditum eſt nomen. Sed tu vnde hoc ſuſpicaris, cupio ſcire. Quia bonorum & malorum duo principia traditis. Eſt quidem ꝙ duo principia cõfitemur, ſed vnum ex his deum vocamus, alterum Hylen: aut vt cõmuniter & vſitate dixerim, dæmonẽ. Quòd ſi tu hoc putas duos ſignificare deos, poteris & medico diſputãte de infirmitate atque ſanitate, duas eaſdẽ putare ſanitates: & cum quis bonũ nominat & malũ, tu poteris eadem duo putare bona: & copiã audiens atq; egeſtatẽ, duas eaſdẽ putabis copias. Quod ſi & de albo & nigro diſputãte me, & frigido & calido, & dulci & amaro, dicas quia duo alba, & duo calida, & duo dulcia oſtẽderim: nonne videberis mentis impos, & cerebri minime ſani? Sic & cũ duo principia doceo, deũ & hylen, nõ idcirco videri iam debeo tibi E duos oſtẽdere deos. An quia vim omnẽ maleficã Hylæ aſsignamus, & beneficam deo, vt cõgruit, idcirco nihil intereſſe putas, an vtrũq; eorum vocemus deũ? Quod ſi ita eſt, poteris & venenũ audiens & antidotũ, nihil intereſſe putare, an vtrunq; vocetur antidotũ, quia vtrũq; eorũ vim ſuam habeat, vtrũq; agat aliquid & operetur: necnon & medicum audiens ac venenariũ, vtroſq; vocabis medicos. Et iuſtum audiens atq; iniuſtum, poteris vtroſq; vocare iuſtos, quia vterq; eorum aliquid agat. Quòd ſi hoc facere abſurdũ eſt, quanto abſurdius deũ & Hylẽ idcirco duos putare deos, quia eorũ quiſq; aliquid operetur? Quapropter inepta hæc, & viribus ſatis effœta argumentatio eſt, vt quia de re mihi reſpondere nõ poſsis, de ſolis nominibꝰ cõfles inuidiã. Nã nec diffiteor, etiã iterdũ nos aduerſam naturã nũcupare deũ: ſed non hoc ſecundũ noſtrã fidẽ, verum iuxta præſumptum iã in eã nomẽ à cultoribus ſuis, qui eã imprudenter exiſtimãt deũ: quemadmodum & Apoſtolus, Deus, *2.Corin.4.* inquit, ſeculi huius excæcauit mẽtes infideliũ. Deũ quidem nominãs, quia ſic iã vocaretur à ſuis: ſed adiiciẽs, F ꝙ mentes excæcet, vt ex hoc intelligatur non eſſe verꝰ *Caput II.* deus. Auguſtinus reſpondit, Duos quidem deos in veſtris diſputationibus ſolemꝰ audire, quod etſi primo negaſti, tamen paulopoſt etiã ipſe cõfeſſus es, quaſi rationẽ reddẽs, cur hoc dicatis: quia & Apoſtolus ait, Deꝰ ſeculi huius excęcauit mentes infideliũ. Quam quidem ſententiam pleriq; noſtrûm ita diſtinguunt, vt deũ verum dicant excæcaſſe infidelium mẽtes. Cum enim legerint, in quibus deus, ſuſpendunt pronũciationem, ac tunc inferunt, Seculi huius excæcauit mentes infideliũ: quia etſi ita nõ diſtinguas, ſed exponẽdi gratia ita verborum ordinem mutes, In quibus deus excęcauit mentes infideliũ ſeculi huius: idem qui in illa diſtinctione ſenſus elucet. Poteſt enim etiã talis operatio, qua excæcantur mentes infideliũ, ſecundum quendam modum pertinere ad verum deum, quod non facit malitia, ſed iuſtitia: ſicut idem Paulus alibi dicit, Nunquid iniquus *Roma.3.* deus, qui infert iram? Item alibi, Quid ergo dicimus, *Roma.9.* inquit, nunquid iniquitas eſt apud deum? Abſit. Moyſi *Exod.33.* enim dicit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam pręſtabo cui miſericors fuero. Cũ ergo præmiſiſſet, quod inconcuſſe eſt retinendum, non eſſe iniquitatem apud deum, & paulopoſt attẽde quid dicat, Si autẽ volens deus oſtendere iram, & demonſtrare potẽtiam *Roma.9.*

G ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta
ſunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ
ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriã &c.
Certe hic nullo modo dici poteſt alium deum eſſe, qui
oſtendit iram, & demonſtrat potentiam ſuam in vaſis
quæ perfecta ſunt ad perditionem, & alium qui oſtẽdit
Rom.in.2. diuitias in vaſis miſericordiæ. Nam vnum eundemq;
deum facere vtrũq;, Apoſtolica doctrina teſtatur. Hinc
eſt & illud, Propter hoc tradidit illos deus in concupi-
ſcentias cordis eorum, in immunditiam, vt contume-
liis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Et paulopoſt,
Propterea tradidit illos deus in paſsiones ignominiæ.
Item paulopoſt, Et quoniam non probauerunt deũ ha-
bere in notitia, tradidit illos deus in reprobũ ſenſum.
Ecce quo modo verus deus & iuſtus excæcat mẽtes in-
fidelium. Neque enim vnquam in his Apoſtoli verbis,
quæ commemoraui, alius deus intellectus eſt, quàm il-
Ioan.9. le qui filium ſuum miſit dicentem, In iudicium veni in
hunc mundũ, vt qui non vident, videãt: & qui vident,
H cęci fiant. Nam & hîc ſatis apparet mentibus fidelium,
quo modo deus excæcet mentes infidelium. Præcedit
enim aliquid occultum in occultis, vbi deus agat iuſtiſ-
ſimum examen iudicij ſui, vt quorundam mentes ex-
† illuminẽtur. cęcentur, quorundã intelligant:† cui veriſsime dictum
eſt, Iudicia tua abyſſus multa. Cuius profunditatis im-
Pſal.35. penetrabilẽ altitudinem Apoſtolus admiratus, excla-
Roma.11. mat, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, q̃
Cap. III. inſcrutabilia ſunt iudicia eius &c. Vos autem nõ va-
lentes diſcernere quid faciat deus beneficio, quid iudi-
cio, quia & à corde & ab ore veſtro longe eſt Pſalteriũ
Pſal.100. noſtrum, vbi dicitur, Miſericordiã & iuditium canta-
bo tibi domine: quicquid vos pro infirmitate humanæ
mortalitatis offenderit, alienatis omnino ab arbitrio
& iudicio dei veri: videlicet habẽtes paratum alterum
deum malũ, quem vobis non veritas oſtendit, ſed va-
nitas fingit, cui tribuatis non ſolũ quicquid facitis in-
iuſte, verũetiã quicquid patimini iuſte: ita deo tribuen-
tes beneficia donorum, & ei auferẽtes iudicia pœnarũ,
Math. 25. quaſi de alio dixerit Chriſtus, ꝙ præparauit ignẽ æter-
Math.5. num malis, q̃ de illo qui facit Solem ſuum oriri ſuper
I bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Vnde
hic tantã bonitatẽ, & ibi tantam ſeueritatẽ ad vnũ per-
tinere deũ non intelligitis, niſi quia miſericordiam &
iudiciũ cãtare nõ noſtis? Nónne idẽ ipſe qui facit Solẽ
ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos
Roma.11. & iniuſtos, frangit tamen ramos naturales, & cõtra na-
turam inſerit oleaſtrum? Nónne de vno ipſo illic dicit
Apoſtolus, Vides ergo bonitatẽ & ſeueritatẽ dei, in eos
quidem qui fracti ſunt ſeueritatem: in te autẽ bonitatẽ,
ſi permãſeris in bonitate? Nempe audiſtis, nẽpe aduer-
tiſtis, quemadmodũ nec deo auferat iudiciariã ſeueri-
tatem, nec homini liberã voluntatem. Occultũ eſt, altũ
eſt, inacceſsibili ſecreto ab humana cogitatione ſeclu-
ſum eſt, quemadmodũ deus & dãnet impium, & iuſtifi-
cet impiũ: vtrunq; enim de illo ſcripturarum ſanctarũ
veritas loquitur. Num igitur ideo aduerſus diuina iu-
dicia garrire delectat, quia ſunt inſcrutabilia? Quanto
conuenientius, quãto accommodatius eſt modulo no-
ſtro, expaueſcere illic vbi Paulus expauit, & exclamare,
Roma.11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm
inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ ei⁹?
Quanto melius eſt ita mirari, quod veſtigare non ſuffi-
cis, quàm propterea velle alterũ deum malum fingere,
quia vnum bonũ non potuiſti cóprehendere? Nõ enim
Cap. IIII. de nomine agitur, ſed de opere. Nam cito videtur
Fauſtus ſe defendiſſe, cum ait, Nõ dicimus duos deos, K
ſed deũ & hylen. Porrò autem cũ quæſieris quid dicat
Hylen, audies planè deſcribi alterum deũ. Si enim ma- *De natura*
teries informis corporalium formarũ capax, ab eis hy- *boni ca. 18.*
le appellaretur, quæ appellata eſt ab antiquis, nemo eã
noſtrũ coargueret dici deum. Nũc vero quantus error
eſt, quãta dementia, vel materiem corporũ dicere opi-
ficem corporũ, vel opificẽ corporum negare deũ? Quia
ergo qđ deus verus facit, id eſt, corporum, elementorũ,
animaliũ qualitates & formas, vt corpora, vt elementa,
vt animalia ſint, hoc vos dicitis neſcio quem alterũ fa-
cere, quolibet eum nomine vocitetis, recte dicemini er-
rore veſtro deum alterũ inducere. In hac enim vna re
bis erratis errore ſacrilego: ſemel quidem, quòd ea quę
deus fecit, eũ facere dicitis, quem deũ fateri erubeſcitis.
Sed nullo modo efficietis vt nõ ſit deus, niſi eum talia
facere negaueritis, qualia nõ facit niſi deus. Iterũ autẽ,
quia ea quæ bonus de⁹ bona facit, vos & à malo fieri, &
mala eſſe opinamini, puerili ſenſu horrẽtes quæ pœna-
lis mortalitatis imbecillitati nõ congruũt, & amantes
quæ congruunt. Proinde malum dicitis, qui fecit colu- L
briũ: iſtum autẽ Solem tam magnum bonum putatis, vt
nec factum à deo, ſed prolatũ vel miſſum eſſe credatis.
Deus autẽ verus, in quem nõdum à vobis credi nimiũ
doleo, & colubrum fecit inter alia inferiora, & ſolẽ in-
ter alia ſuperiora: & adhuc in ſublimioribus, nõ corpo-
ralibus cœleſtibus, ſed iam in ſpiritalibus multa iſta lu-
ce longè meliora, quæ carnalis homo quilibet nõ per-
cipit, quanto magis vos, qui cum carnẽ deteſtamini, ni-
hil aliud q̃ veſtram regulam deteſtamini, qua bona &
mala metimini. Neque enim poteſt in vobis eſſe cogi-
tatio vel malorũ, niſi qualibus carnalis ſenſus offendi-
tur: vel bonorũ, niſi qualibus carnalis acies oblectatur.
Vt ergo iſta in imo rerum opera dei terrena, infir- *Caput V.*
ma, mortalia, ſed tamen opera dei, qualia poſſumus vi-
dere, conſiderem, ineffabiliter moueor laude creatoris
illorum, qui prorſus ita magnus eſt in operib⁹ magnis,
vt minor non ſit in minimis. Ars enim diuina, qua &
cœleſtia & terrena opera fiunt, cũ ea ſint inter ſe diſsi-
milia, ipſa in omnibus ſui ſimilis eſt, quia in ſuo quæq;
genere perficiẽdo vbiq; perfecta eſt. Neque enim vni-
uerſum cõdit in ſingulis, ſed ad vniuerſi complexũ cõ- M
dens ſingula, vniuerſam ſe condendis præbet & ſingu-
lis, omnia congruẽter locis ſuis & ordinibus faciẽs atq;
diſponens, & omnibus particulariter atque vniuerſali-
ter congrua tribuens. Ecce hîc in iſto quaſi fundo infi-
mo vniuerſæ creaturæ aſpicite animalia quę volant, &
natant, & gradiuntur, & repunt. Nempe mortalia ſunt,
nempe vita eorum, ſicut ſcriptum eſt, vapor eſt ad mo- *Iacobi.4.*
dicum apparens. Hunc enim modulũ ab optimo con-
ditore perceptum, tanquã in commune conferũt vni-
uerſo pro ſui generis portione cõplẽdo, vt cũ iſtis imis
ſint omnia bona, in quibus ſunt eis ſuperna meliora.
Veruntamen attendite, & date mihi vnũ quãlibet abie-
ctiſsimum animal, cuius anima oderit carnem ſuã, ac
non potius nutriat & foueat eã, motuq; vitali vegetet,
& regat, & quodammodo adminiſtret pro ſui generis
exiguitate quoddam vniuerſum ſuum, ad incolumita-
tem tuendam ſibi conciliatum. Quod enim rationalis
anima caſtigat corpus ſuum, & ſeruituti ſubiicit, ne im- *1.Cor.9.*
moderato appetitu terrenorũ impediatur à perceptio-
ne ſapiẽtiæ, etiã ſic vtiq; diligit carnẽ ſuã, quã ſibi ad o-
bediendum legitime ſubdit atque ordinat. Poſtremo
voſipſi, quãuis carnali errore carnem deteſtemini, non
poteſtis niſi diligere carnem veſtram, eiuſq; ſaluti &

A incolumitati cõſulere, omnes ictus, & caſus, & intemperiem qua læditur deuitare, munimenta vero & ſalubritatem qua conſeruatur appetere: ita oſtenditis præualere naturæ legem contra erroris veſtri opinionem.

Cap.VI. Quid in ipſa carne vitalia viſcera, totius formæ cõuenientia, membra operandi, vaſa ſentiendi, locis atq; officiis ſuis cuncta diſtincta, & cõcordi vnitate cõtexta, moderatione menſurarũ, parilitate numerorum, ordine ponderum: nónne indicant artificem ſuum deum, verum, cui vere dictũ eſt, Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti? Si ergo cor non peruerſum atque corruptũ vanis fabulis haberetis, inuiſibilia eius etiã per iſta quæ in hac infima & carnali creatura facta ſunt, intellecta conſpiceretis. Vnde enim iſtis hæc quæ commemoraui, niſi ab illo, cuius vnitate omnis modus ſiſtitur: cuius ſapiẽtia omnis pulchritudo formatur: cuius lege omnis ordo diſponitur? Quod ſi ad iſta intuẽda oculũ nõ habetis, Apoſtolica vos ducat authoritas.

Sapien.11.

Roma.1.

Cap.VII. Apoſtolus enim, cum de ſancta dilectione præciperet, qualis eſſe debeat virorum in vxores, ex anima animantis ſumpſit exemplum. Qui diligit, inquit, vxorem ſuam, ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnẽ ſuã odio habet, ſed nutrit & fouet eam, tanquam Chriſtus Eccleſiã. Ecce in conſpectu veſtro eſt carnalis vniuerſa

Ephe.5.

B ſubſtãtia, videte quemadmodũ in omne animal, ſibi ad ſalutem conciliatum, pertẽdat naturæ iſta cõmunio, vt diligat carnẽ ſuã. Neque enim hoc in hominibus tantum eſt, qui cum recte viuunt, non ſolum conſulunt ſaluti carnis ſuæ, verũetiã carnales motus ad vſum rationis edomãt & refrænãt: ſed etiã beſtiæ fugiunt dolorẽ, formidant interitũ: & quicquid illã membrorũ cõpagem copulamq; carnis & ſpiritus à cõcordiæ iunctura diſcindere ac dirimere poteſt, quãta valẽt agilitate deuitant, nutrientes etiã ipſæ ac fouẽtes carnem ſuã. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habet, ſed nutrit, inquit, ac fouet eã, ſicut & Chriſt⁹ Eccleſiã. Videte vnde quò aſcenderit: intuemini, ſi poteſtis, quã vim ducat à creatore creatura, ab ipſis cœleſtibus apparatibus vſq; ad carnẽ & ſanguinẽ, vniuerſitatis plenitudine terminata, formarum varietate decorata, rerũ gradibus ordinata.

Cap.VIII. Rurſus idem Apoſtolus, cum de ſpiritalibus

C diuerſis muneribus, & tamen ad vnitatẽ conſonis, rem planè magnam, & diuinam, & abditam nos doceret, de iſta ipſa carne noſtra ſimilitudinem dedit: cuius artificem deum, cum hæc loqueretur, omnino nõ tacuit. Quod etſi longũ eſt, tamen quia valde neceſſarium, totum ipſum locum ex eius ad Corinthios Epiſtolã huic operi me inſerere nõ pigebit. De ſpiritalibus autẽ nolo vos ignorare fratres. ſcitis quando gentes eratis, ad ſimulachra ſine voce quomodo aſcendebatis inducti: ꝑpter quod notũ facio vobis, quia nemo in ſpiritu dei loquẽs, dicit anathema Ieſu: & nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones autẽ donationum ſunt, idem autẽ ſpiritus: & diuiſiones miniſtrationũ ſunt, idem autẽ domin⁹: & diuiſiones operationum ſunt, idẽ vero deus, qui omnia operatur in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatẽ: alij quidẽ datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: alij ſermo ſcientię ſecundum eundẽ ſpiritum: alteri autem fides in eodem ſpiritu: alij donatio curationum in vno ſpiritu: alij operationes virtutum: alij prophetia: alij diiudicatio ſpirituũ: alij genera linguarũ: alij interpretatio linguarũ: omnia autẽ hæc operatur vnus atq; idẽ ſpiritus, diuidẽs propria vnicuiq; prout vult. Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia

1.Corin.12.

autem mẽbra corporis cũ ſint multa, vnũ eſt corpus, ita D & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu nos omnes in vnũ corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Gręci, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes vnum ſpiritũ potauimus. Etenim corpus non eſt vnũ membrũ, ſed multa. Si dixerit pes, quia nõ ſum manus, nõ ſum de corpore, nõ ideo nõ eſt de corpore: vel ſi dixerit auricula, quia nõ ſum oculus, nõ ſum de corpore, num ideo non eſt de corpore? Et ſi totũ corpus oculus, vbi audit⁹? Si totũ auditus, vbi odoratus? Nunc autẽ poſuit deus mẽbra ſingula vnũquodq; eorũ in corpore prout voluit. Si autem fuiſſent omnia vnum membrũ, vbi corpus? Nunc autẽ multa membra, 2.Retra.5. vnum autẽ corpus. Non poteſt autẽ dicere oculus manui, opus te nõ habeo: aut iterũ caput pedibus, opus vobis nõ habeo: ſed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quę videtur viliora eſſe corporis, his abundantiorẽ honorẽ circũponimus, & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundãtiorem honeſtatẽ habent: quæ autẽ honeſta ſunt noſtra, non o- 1.Cor.12. pus habent, ſed deus tẽperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorẽ dans, vt nõ eſſet ſciſſura in corpore, ſed E idẽ ipſum, vt pro inuicẽ ſolicita ſint: & ſiue patiatur vnũ membrũ, cõpatiuntur omnia membra: ſiue glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Si vlla nõ dico fides Chriſtiana, vt credatis Apoſtolo, ſed vll⁹ ſenſus human⁹ in vobis eſt, vt manifeſta cernatis, vnuſquiſq; in ſemetipſo iſta videat atq; conſideret, q̃ vera, q̃ certa ſint, quàm in paruo magna, & in extremo q̃ bona: quandoquidẽ iſta in laude ponit Apoſtolus, vt per 2.Cor.4. hæc infirma † corporalia, quæ videntur, poſſint facilius † infima. illa ſublimia ſpiritalia quæ non videntur, intelligi. Cap.IX.

Horum ergo membrorũ & corporis noſtri, quæ ſic Gala.1. cõmendat, ſic laudat Apoſtolus, quiſquis artificem deũ negat, videtis cui cõtradicat, annũciãs vobis pręter id quod accepimus. Quid igitur corpus eſt, vt à me redarguatur potius, q̃ ab omnibus Chriſtianis anathematizetur? Dicit Apoſtolus, Deus temperauit corpus: & di- 1.Cor.12. cit iſte, Hyle, nõ deus. Quid apertius his inimicitiis, ante anathematizandis, q̃ refellendis? Nunquid & hic Apoſtol⁹, cũ diceret, Deus, addidit, huius ſeculi? Vbi etiã ſi quis diabolũ intellexerit excæcare mentes infideliũ, F nõ negamus, malis ſuaſionibus: quibus qui conſentiũt, iuſtitiæ lumen amittũt, deo retribuente quod iuſtũ eſt. Hæc omnia legimus in ſcripturis ſanctis: nã & illud dictum eſt de ſeductione extrinſecus veniẽte, Timeo ne 2.Cor.11. ſicut ſerpens Euã ſeduxit in verſutia † ſua, ita corrum- † aſtutia. pantur mẽtes veſtræ à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Cui ſimile eſt, Corrũpũt mores bonos 1.Cor.15. colloquia mala. Et illud quòd & ſibi quiſq; ſeductor ſit, Qui autẽ putat ſe eſſe aliquid, cum nihil ſit, ſeipſum ſe- Gala.6. ducit. Et illud de dei vindicta, quod ſupra commemoraui, Tradidit illos deus in reprobum ſenſum, vt faciãt Roma.1. quæ non conueniunt. Ita & in veteribus libris, cũ præ- dixiſſet, Deus mortem non fecit, nec lætatur in perdi- Sapien.1. tione viuorũ: paulòpoſt, Inuidia, inquit, diaboli mors Sapien.2. introiuit in orbem terrarum. Et rurſus de ipſa morte, ne ſe homines extra culpã ponerent, Impij autem ma- Sapien.1. nibus & verbis, inquit, accerſierunt illã: & exiſtimantes illã amicam, defluxerunt. Alibi autẽ, Bona & mala, vita Eccli.11. & mors, diuitiæ & paupertas à domino deo ſunt. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemq; opere malo, non poſtea conſequente alia, quæ manifeſta erit, ſed quadã cõtinuo comitãte vindicta, aliud venire de aſtutia ſuadẽtis, aliud de nequitia volẽtis, aliud de iuſtitia punientis: cũ diabolus ſuggerit, homo con-

G ſentit,deus deſerit. Quocirca in opere malo,id eſt,ex-
cæcatione infideliū,ſi intelligatur & diabolus propter
2.Cor.4. ſuadēdi malignitatē, vt ſic diſtinguatur,deus huius ſe-
culi, nō mihi videtur abſurdū. Neque enim ſine addi-
tamento dicitur Deus:cum adiungitur,huius ſeculi: id
eſt, hominum impiorum, nō niſi in hoc ſeculo florere
volentium: ſecundū quod dicitur & malum ſeculū,ſi-
Galat.1. cut ſcriptū eſt, Vt eximeret nos de præſenti ſeculo ma-
Philip.2. ligno.Tale eſt enim & illud,Quorum deus venter:niſi
eſſet ibi quorū,nullo modo diceret, deus vēter. Nec in
Pſalmo dæmonia poſſent dij appellari, niſi adderetur,
Pſal.95. gentium.Sic enim ſcriptum eſt,Quoniam dij gentium
dæmonia.Hic autem, nec deus huius ſeculi, nec quorū
deus vēter,nec dij gentiū dæmonia:ſed ſimpliciter po-
1.Cor.12. ſitum eſt, Deus temperauit corpus: qui non poteſt in-
telligi niſi deus verus omnium creator. Illa enim cum
vituperatione dicuntur, hoc autē cum laude dictū eſt.
Niſi forte deum tēperaſſe corpus, nō diſpoſitione mē-
brorū,hoc eſt, fabricādo & conſtruēdo, ſed admixtio-
H ne lucis ſuæ Fauſtus intelligit: vt ſcilicet hæc membra
ita diſtincta & locata ſuis ſedib⁹ alter poſuerit,qui hoc
fabricauit:deus autem miſcēdo bonitatem ſuam, huius
fabricæ malitiam temperauerit. Talibus enim fabulis
pueriles animas hebetant. Sed neque hoc eos poſſe di-
cere,permiſit ſubueniens deus paruulis per ora ſancto-
Ibidem. rum.Habes enim & paulò ſuperius, Deus poſuit mem-
bra ſingula vnūquodq; eorū in corpore prout voluit.
Quis iam nō intelligat ſecundū hoc deum dictū tem-
peratorem corporis, quod ex multis membris corpus
fabricauit,officia diuerſorum operum in vnitatis com-
Cap.X. page ſeruantibus? Dicant ergo Manichæi, vtrū ani-
malia, quæ ſecundū deliramenta eorum Hyle fabrica-
uerat in gente tenebrarum, anteq̃ illis deus lucē ſuam
miſcuiſſet,non habebant iſtam membrorū concordiā,
quam ſic laudat Apoſtol⁹. Vtrum ibi diceret caput pe-
dibus,aut oculus manui,opus te nō habeo? Nūquā hoc
dixerunt, nec dicere potuerunt: tales enim eis actus &
opera tribuunt,repebant,ambulabant,natabāt,volabāt
quæq; pro ſuo genere:videbāt quoque,& audiebāt,cæ-
teriſq; ſenſibus ſentiebant,alimentis & temperamentis
I congruis nutriebant & fouebant corpora ſua. Hinc e-
tiam prolis fœcunditas ſuppetebat, nam & cōiugia tri-
buunt eis:hæc certe omnia, quæ tanquam Hyles opera
vituperat Manichęus,fieri non poſſunt ſine membrorū
concordia,quā laudat & deo aſsignat Apoſtolus:dubi-
tatis adhuc, quiſnam ſectandus & quiſnā anathemati-
zandus ſit? Quid q͂ erant ibi quædam, quæ etiā loque-
bantur,vt eis concionātibus omnia ſerpentia,quadru-
pedia,volatilia,natatilia,audirēt,intelligerent,conſen-
tirent? Miranda hæc & omnino diuina eloquentia, &
neminem Grammaticū aut Rhetorem audierant, nec
inter lachrymas ferularum atque virgarū iſta didice-
rant.Nempe iſte Fauſtus,vt has vanitates diſerte garri-
ret, ad diſciplinā faciendi ſermonis etiam ſerius acceſ-
ſit:& quāuis eſſet acer ingenio, tamen legendo ſtoma-
chum rupit, vt ei loquenti tam pauci aſſentirentur. O
miſerum qui in iſta luce, ac non in illis tenebris natus
eſt:illic enim eum contra lucē concionantē, omnis bi-
pes,omnis multipes,omnis etiā ſerpens à dracone vſq;
ad cochleam libēter audiret,alacriter obediret:hic au-
tem cōtra tenebras diſputantē, plures eloquentē quàm
doctum,multi autem ſeductorem peruerſiſsimū nomi-
nabāt.Inter paucos vero Manichęos,tanquam magno
magiſtro plaudētes,nullū ei pecus annuebat,nec ex illa
doctrina ſaltem caballus eius aliquid ſciebat,tanquam
omnibus animalibus ad hoc pars diuina cōcreta ſit, vt K
ſtolida fierēt.Quid eſt hoc rogo?euigilate aliquādo mi
ſeri, & cōparate in fabula veſtra omnium animantium
prius tēpus & præſens:tunc in terra ſua,nūc in hoc mū-
do:tunc firma erant corpora, nunc infirma ſunt: tunc
acris acies oculorū ad vidēdū cum delectatione inua-
dendi regionē dei,nūc ita obtuſa,vt à ſolis radiis auer-
tatur:tunc acutæ mentes animaliū ad intelligendū cō-
cionantis ſermonem,nunc hebetes, & ab eiuſmodi ca-
pacitate penitus alienę:tunc naturalis tam magna & tā
potens eloquētia, nunc tanto ſtudio ac labore vix par-
ua & exigua. O quàm magna bona commixtione boni
perdidit gens tenebrarum. Iſte ipſe Fauſtus in hoc ip- Cap.XI.
ſo ſermone, cui nunc reſpondeo, multa ſibimet cōtra-
ria elegāter opponere viſus eſt: ſanitatē & infirmitatē,
copiam & egeſtatem, albū & nigrū, calidū & frigidū,
dulce & amarū: in quibus omitto de albo & nigro ali-
quid dicere: aut ſi vllum momentū boni & mali eſt in
coloribus, vt album dicāt ad deū pertinere, nigrū au-
tem ad Hylen, cum omnia genera volatilium Hylen
creaſſe perhibeāt, ſi albū colorē plumis earū de⁹ aſper- L
ſit,vbi latebāt corui, quādo cygni cādore perfuſi ſunt?
Item de calido & frigido diſputare nō opus eſt: vtrūq;
enim tēperanter adhibitum,ſalubre: intēperanter autē,
pernicioſum eſt.Cætera videamus:bonū & malū,quod
in primis forte ponere debuit, in iiſdē cōtrariis ita vi-
detur poſuiſſe,vt tāquā generalia vellet intelligi, ſcili-
cet vt ad bonum pertineat ſanitas, copia, albū, calidū,
dulce:ad malum autē infirmitas,egeſtas,nigrum, frigi-
dum,amarum: quàm imperite & inconſiderate,videat
qui potuerit:Ego autē ne homini calumniari puter, ni-
hil obiicio de albo & nigro,calido & frigido: de dulci
& amaro:ſanitati atque infirmitati præſcribā. Si enim
album & dulce duo bona ſunt, nigrum autē & amarū
duo mala,quo modo plurima vua,omniſque oliua ni-
greſcēdo dulceſcit, id eſt, mali amplius habēdo fit me-
lior?Itē ſi duo bona ſunt calor & ſanitas,duo vero ma-
la frigus & infirmitas,cur caleſcēdo corpora ægreſcūt?
An forte ſana febriunt?Nō ergo hæc obiicio,quæ forte
non cautus, aut pro quibuſlibet cōtrariis potius, q̃ pro
bonis & malis cōmemorauit:præſertim quia ignē gen- M
tis tenebrarum nunquā frigidū fuiſſe dixerunt, ſed ca-
lorem eius vtique malum. Verum vt iſta omittamus, Cap.XII.
illa videamus, quæ ita cōmemorauit bona in his con-
trariis,vt nolit inde dubitari,ſanitatē,copiam, dulcedi-
nem:ita ne in illa gente nō erat ſanitas corporū,in qua
& naſci & creſcere, gignere & ita perdurare potuerūt
illa animalia,vt quibuſdā eorū grauidis, ſicut deſipiūt,
captis,& in cœlo colligatis,nec ſaltē pleni tēporis, ſed
abortiui fœtus de tā excelſo in terrā cadentes,& viuere
potuerint & creſcere, & iſta carnium quæ nūc ſunt in-
numerabilia genera propagare:aut copia ibi non erat,
vbi arbores non tantum in aquis & ventis,ſed etiam in
igne & fumo & naſci potuerūt, & tāta fœcunditate di-
tari, vt ex earum fructibus ſui cuiuſque generis anima-
lia gignerentur, & earum arborum feracitate nutrita
atque paſta conſeruarentur, quorū ſaginæ lætitiā, pro-
lis quoq; fœcūditas teſtaretur:maxime vbi nullus labor
agriculturæ, nec intēperies eſſet æſtatis & hyemis: neq;
enim ſol ibi circumibat,vt alternantibus tēporibus an-
ni tranſcurrerēt? Proinde perpetua fertilitas erat arbo-
rum,quibus elementū & alimentū ſui generis, ſicut gi-
gnēdis affuerat,ita fœtādis perpetuo ſuppetebat,& fru-
ctus nunquam deeſſe faciebat: ſicut videmus arbores
citriorū toto anno & flores & fructus parere, ſi iugiter
irrigentur

A irrigentur. Magna ergo illic copia, & eius habēdæ magna ſecuritas: neq; enim vel grando timebatur, vbi nō erāt luminis exactores, quos tonitrua cōmouere fabulamini: dulces autē ac ſuaues ſi nō haberent cibos ſuos, nunquam eos appeterent, nunq̄ eis corpora vegetarēt.

Cap. XIII. Ita enim ſe res habet, vt pro vniuſcuiuſq; corporis congruentia vel delectet eſca vel offendat. Si delectat, dulcis aut ſuauis dicit: ſi autē offendit, amara, ſiue aſpera, ſiue aliqua inſuauitate reſpuēda. Nonne ipſi nos homines ita ſumus, vt plerumq; alter appetat alimentum quod alter exhorreat: ſiue pro temperatione naturæ, ſiue pro vſu cōſuetudinis, ſiue pro affectione valetudinis: quanto magis lōge diuerſi generis corpora beſtiarum poſſunt illud habere iocūdum, quod nobis amarū eſt? An aliter capræ ad rodendū ſuſpenderentur oleaſtrū? Nam ſicut nō nulli morbo hominū mel amarū eſt, ita illi naturæ pecoris ſuauis oleaſter. ſic inſinuatur prudētibus rerum examinatoribus ordo quid valeat, cū ſcilicet ſua cuique adhibentur atque reddūtur: quantumq; B hoc bonū ſit ab imis vſq; ad ſumma, à corporalib⁹ vſq; ad ſpiritalia. Itaque in gente tenebrarum, cum animal alicuius elementi eo veſcebatur cibo, qui naſcebatur in eius elemento, proculdubio ſuauitatem ipſa cōgruentia faciebat. ſi autē incidiſſet in alterius elemēti cibum, ipſa incōgruētia faceret offenſionē ſenſui guſtātis: quæ offenſio vel amaritudo vel aſperitas vel inſuauitas vel quodlibet aliud: aut ſi ita nimium eſt, vt aliena vi cōpagem corporis, cōcordiamq; dirumpat, ac ſic interimat, aut vires auferat, etiam venenū vocatur: nō niſi per incongruentiā, quod alteri generi per cōgruentiā cibus eſt: ſicut panem, qui quotidiana eſca noſtra eſt, ſi accipiter ſumat, extinguitur: & nos ſi elleborū, quo pecora pleraq; veſcebātur: † cuius tamen herbæ adhibēdæ quidam modus, etiā medicamentū eſt. Quod ſi ſciret aut cōſideraret Fauſtus, non vtiq; venenum & antidotum pro exemplo duarum naturarū mali & boni poneret: tanquam deus ſit antidotum, & Hyle venenū, cū eadē res, eademq; natura nunc cōgruenter, nunc incōgruēter ſumpta ſiue adhibita, vel proſit, vel noceat. Itaq; ſecundum eorum fabulam poteſt dici deus eorum fuiſſe venenum genti tenebrarum, cuius corpora tam firma C ita corrupit, vt infirmiſsima redderet: ſed quia & lux ipſa capta, oppreſſa, corrupta eſt, inuicem ſibi venenum fuerint.

† paſcuntur.

Cap. XIIII. Cur non ergo hæc, aut duo bona dicitis, aut duo mala, [vel magis & duo bona & duo mala?] duo bona apud ſe, duo mala inter vtrunq;. † Poſtea ſi opus fuerit, quærem⁹ quid horū ſit melius aut peius: interim quia duo bona erant apud ſe, ita cōſideratur, Regnabat deus in terra ſua, regnabat & Hyle in ſua. Sanitas regnantiū & ibi & hîc, copia fructuū & ibi & hîc. Fœcunditas prolis vtrobiq;, ſuauitas propriarum voluptatum apud vtroſque. Sed illa gēs, inquiunt, excepto eo q̄ vicinæ luci mala erat, & apud ſeipſam mala erat. Interim bona eius multa iam dixi: ſi & vos mala eius potueritis oſtendere, erunt duo regna bona, ſed illud melius, vbi nullū erat malū. quænam ergo huius mala dicitis fuiſſe? Vaſtabāt ſe, inquit, inuicem, lędebant, occidebāt, abſumebāt. Si ad hoc ſolum ibi vacaretur, quomodo ibi tanta agmina gignerētur, nutrirētur, perficerētur? Erat ibi ergo & quies & pax. Verūtamē fateamur illud fuiſſe melius regnum, vbi nulla diſcordia: duo tamen bona iſta multo accōmodatius dixerim, q̄ vnum bonū, & alterum malū: vt illud ſit melius, vbi nec ſinguli ſibimetipſis nocebāt, nec inuicē: hoc autē inferius bonum, vbi quāuis inuicē aduerſarētur, vnumquodq; tamē animal ſuam ſalutē, incolumitatem, naturamq; tuebatur. Verū- D tamen deo veſtro ille ſaltē princeps tenebrarū non ita lōgo interuallo cōparari poteſt, cui nemo reſiſtebat, cui regnanti cuncta ſeruierunt, quē concionantem cuncta ſecuta ſunt, quod ſine magna pace atq; concordia fieri nō poſſet. Ibi enim ſunt regna fœlicia, vbi omniū pleno conſenſu regibus obeditur. Huc accedit, quia illi principi non tantū ſui generis, id eſt, bipedes, quos parentes hominum dicitis, ſed etiam cuncta animaliū cæterorū genera ſubdita erant, & ad nutum eius conuertebātur, faciēdo quod iuſsiſſet, credendo quod ſuaſiſſet. Hęc dicētes vſque adeo putatis ſurda hominum corda, vt expectent à vobis deū alterum nominari, quē vidēt plane aperteq; deſcribi. Si enim principis huius vires hoc poterant, magna potētia: ſi honor, magna claritas: ſi amor, magna concordia: ſi timor, magna diſciplina. In his omnibus bonis ſi erant aliqua mala, num ideo iam mali natura dicenda eſt, niſi ab eis qui neſciūt quid loquātur? Porrò ſi propterea mali naturā putatis, quia nō ſolum in altera natura mala erat, ſed etiā in ſeipſa ha- E bebat malum, nullúm ne malum eſſe arbitramini durā neceſsitatē, quā patiebatur de⁹ veſter ante cōmixtionē naturæ cōtrariæ, vt cū ea bellare, & in ei⁹ fauces ſic opprimēda mēbra ſua mittere cogeretur, vt nō poſsit tota purgari? Ecce erat & in ipſa magnū malū, anteq̄ ei miſceretur, quod ſolū dicitis malū. Aut enim lædi & corrūpi nō poterat à gēte tenebrarum, & propria ſtultitia patiebatur illā neceſsitatē: aut ſi poterat corrumpi eius ſubſtātia, non colitis deū incorruptibilē, qualem Apoſtolus prædicat. Quid ergo & ipſa corruptibilitas, qua quidē nondū corrumpebatur illa natura, ſed tamen ab alia corrumpi poterat, nō vobis in deo veſtro videtur malū?

† aliàs, in alterutrūm.

Cap. XV. Illud etiā quis nō videat, q̄ aut præſcientia ibi nō erat: vbi veſtrū eſt iā cogitare, vtrū nullum vitiū dei ſit carere præſcientia, & quid immineat omnino neſcire: aut ſi erat ibi præſcientia, ſecuritas ibi eſſe non poterat, ſed æternus timor: & hoc quantū malū ſit, certe agnoſcitis? An nō timebat, ne iam iamq; adueniret tēpus quo mēbra eius ita vaſtarentur, & inquinarētur in illo prælio, vt vix cū tāto labore, nec tamen tota liberentur atque mundentur? Sed ſi ad ipſum hoc nō pertinebat, F quod quidē cernitis q̄ dure dicatur, certe ipſa membra eius, quæ hîc tāta mala paſſura erāt, nempe metuebant. An hoc futurum ipſa neſciebāt? Ergo qualicunq; parti ſubſtātiæ dei veſtri defuit vtiq; præſcientia. Numerate mala in ſummo veſtro bono. An ideo non timebant, quia ſuā conſecuturā liberationē ac triumphū pariter præuidebāt? Certe vel pro ſociis timebāt, quos æternis in illo globo vinculis à ſuo regno nouerāt alienādos.

Cap. XVI. An ibi charitas nō erat, vt nulla eſſet fraterna compaſsio, pro his vtique, quorū peccato nullo præcedēte, impendebant æterna ſupplicia? Quid illæ ipſæ animæ in globo ligādæ? Nónne & ipſæ mēbra dei veſtri erant? Nónne vnū genus & vna ſubſtantia eſt? Ipſæ ſaltē præſciētes futurū ſempiternū vinculum ſuū, nēpe timebāt, nempe mœrebant. Aut ſi ipſæ hoc futurum neſciebant, pars deī veſtri prouida erat, pars īprouida, quomodo ergo vna eademq; ſubſtantia? Cū ergo tāta mala & ibi fuerint anteq̄ eſſet alieni mali commixtio, quid de illo tanq̄ puro & ſimplici & ſummo bono gloriamini? Ergo etiam apud ſemetipſas iſtas duas naturas, aut duo bona, aut duo mala fateri cogimini. Concedim⁹ vobis, ſi duo mala dixeritis, vt quod volueritis horum peius dicatis: ſi autem duo bona, quodlibet horum melius dicite, erit poſtea diligentior conſidearatio: cū tamen ve-

G ſter error ille tollatur, quo dicitis duo principia duarum naturarum, bonæ & malæ: & planè duos deos, vnũ bonum, & alterũ malum. Iam vero ſi propterea malum eſt aliquid, quòd alteri nocet, inuicē ſibi iſta nocuerũt. Fuerit vna pars improbior, quia prior appetiuit alienũ: Vna ergo malũ inferre voluit, altera malum pro malo *Exod. 21.* retribuit: & non lege talionis, tanquã oculũ pro oculo, quod imprudenter & impudenter reprehendere ſoletis, ſed multo grauius. Eligite ergo quã peiorē dicatis, quæ prior nocere voluit, an quæ amplius nocere & voluit & potuit. Iſta enim pro modulo ſuo luce perfrui cōcupiuit, illa eam funditus eradicauit. Iſta ſi quod appetiuit, impleſſet, ſibi certe nihil obfuiſſet: illa vero, vt hoſtilem aduerſitatē penitus euerteret, etiã ſuæ parti grauiter nocuit. Sicut eſt illa notiſsima, & quarũdam literarum memoriæ cōmendata furioſa ſententia, *Cicero pro Deiotaro.* Pereant amici, dum inimici vnà intercidant. Miſſa eſt enim ad inexpiabilem contaminationem pars dei, vt eſſet vnde tegeretur globus, quo in æternũ hoſtis viuus ſepeliēdus H eſt: tantũ enim timebitur, & victus tantũ terrebit incluſus, vt ſempiterna miſeria partis dei cætero deo tribuat qualemcunq; ſecuritatē. O magna innocētia bonitatis, ecce faciet & deus veſter, vnde tenebrarum gentē horribiliter accuſatis, ꝙ & ſuis noceat & alienis. Idipſum omnino in deo veſtro arguit ille globus extremus, quo & hoſtis includitur, & ciuis affligitur: imò vero ſuperat in amplius nocēdo, & alienis & ſuis, pars illa, quam dicitis deum. Hyle quippe non eradicare alienũ regnum voluit, ſed tenere: ſuos autem quoſdam, etſi ab aliis ſuis quibuſdã conſumendo interimebat, in alias tamen formas denuo cōmutabat: vt moriendo & renaſcendo ſaltem per interualla temporum ſuæ vitæ lætitia fruerentur: deus autē qualem omnipotentē, optimumq; deſcribitis, in æternum & alienos eradicat, & ſuos damnat: & quod mirabiliore demētia creditur, Hyle animalia ſua lædit in pugna ſua, deus membra ſua punit in victoria ſua. Quid eſt, vani homines? Nempe recordamini verba Fauſti de deo, tanquã de antidoto, & Hyle tanquã veneno. Ecce plus nocet veſtrũ antidotum q̃ venenũ. Nunquid Hyle tam horrendo globo in æternum vel deũ includeret, vel ſua viſcera affligeret? & quod ſcele-
I ratius eſt, calumniatur eiſdem reliquiis, ne defeciſſe videatur, quòd eas purgare nō potuit. Dicit enim Manichæus in Epiſtola fundamēti, ideo dignas illas animas fieri tali ſupplicio, ꝙ errare ſe à priore lucida ſua natura paſſæ ſunt, & inimicæ lumini ſancto extiterũt, cũ eas in illum errorem, quo ita tenebrarētur, vt inimica luci lux fieret, ipſe miſerit: ſi inuitas iniuſtus, vt cogeret: ſi volētes, ingratus, vt damnaret: quæ ſe futuras inimicas origini ſuæ, ſi præſcire potuerũt, & ante bellum timore cruciatæ, & in bello inexpiabiliter maculatę, & poſt bellum in æternum damnatæ, nunq̃ beatæ. Si autē præſcire non potuerunt, & ante bellũ improuidæ, & in bello inualidæ, & poſt bellum miſeræ, nunq̃ diuinæ: & vtiq; qđ ipſæ, hoc deus ſecundũ vnitatem ſubſtãtię. Putamúſne reſpicitis q̃ immaniter blaſphematis? & tamen aliquando volentes quaſi defendere bonitatē dei etiã ipſi Hylę prǽſtare dicitis aliquid boni, vt incluſa in ſemetipſam nō ſæuiat. Habebit ergo aliquid boni, cũ ei nullũ mixtum erit bonũ? An forte ſicut deus ante bellum ſine cōmixtione mali habebat neceſsitatis malum: ita Hyle poſt bellũ ſine cōmixtione boni habebit cōmixtionis † *† ceſſationis* bonũ? Dicite ergo duo mala, ſed vnum altero peius: aut duo nō ſumma bona, ſed vnum altero melius: ita ſanè, vt quod eſt melius, hoc dicatis miſerius. nam ſi illius tanti belli hic erit exitus, vt ſuperata Hyle à propria va- K ſtatione, & dei membris affixis in globo, aliquid boni præſtetur hoſtibus, & tantum mali infligatur ciuibus, cogitate quis vicerit. Sed videlicet venenum eſt Hyle, quę formare, firmare, nutrire, vegetare valuit animalia ſua: & antidotum deus, qui damnare potuit, quia ſanare non potuit membra ſua. Inſani, nec illa eſt Hyle, nec ille deus. Sic delirant, qui ſanam doctrinam non ſuſtinentes, ad fabulas conuertuntur. *2. Timo. 4.*

Libri viceſimiprimi finis.

LIBER VICESIMVSSECVNDVS.

Caput. I.

FAVSTVS dixit, Cur legem blaſphematis & Prophetas? Minime quidem nos hoſtes ſumus aut inimici legis ac Prophetarũ, ſed nec vllius omnino: adeo vt ſi modo per ipſos vos liceat, ſumus parati fateri, falſa illa omnia eſſe quæ de L eis ſcripta ſunt, & quorũ cauſa vidētur nobis exoſi: ſed enim vos repugnatis, & ſcriptoribus aſſentiendo veſtris, in crimen forſitan Prophetas innocentes adducitis, infamatis Patriarchas, dedecoratis & legem, atque quod ſit ſtultius, vultis & ſcriptores veſtros non eſſe mendaces, & eos tamen religioſos ac ſanctos, quorum hi flagitia & turpes conſcripſerint vitas. Quod quia vtrũque pariter conſtare non poteſt, Oportet enim aut hos fuiſſe malos, aut illos mendaces & falſos: *Caput. II.* Age ſi libet, aſſenſu communi ſcriptoribus damnatis, defenſionem ſuſcipiamus legis & Prophetarum. Legem autem nunc dico ego, non circuncisionem, nec ſabbata, & ſacrificia, cæteraq; huiuſmodi Iudæorum, *Gene. 17.* ſed eam quæ vere ſit lex, id eſt, Non occides, *Exod. 20.* non mœchaberis, nō peierabis, & cętera. *Deute. 5.* Cui quia olim diffamatæ in gentibus, id eſt, ex quo mundi huius creatura conſiſtit, *Leuit. 19.* Hebręorum ſcriptores irruētes, tanquam leprã ac ſcabiē, abominanda hæc ſua & turpiſsima præcepta cōmiſcuerunt, quæ ad peritomen ſpectant, & ſacrificia: age ſi es pro certo & tu amic⁹ legis, damna eos mecũ, qui hanc violare auſi ſunt hac cōmixtione incō- M uenientiũ eidē præceptorũ: quę præcepta niſi & vos legē nō eſſe ſciretis nec legis partē, vtiq; aut eadem ſeruare niteremini profeſsi iuſtitiam, aut vos coram fateremini eſſe nō iuſtos: nunc vero & de illis quæ ſcelera prohibent mandatis, ſolicita vobis eſt cura rectè volētibus viuere: & de iis quæ pertinent ad Iudęos, nulla fit mentio: quod quatenus excuſatũ vobis erit, niſi eadem legē nō eſſe cōſtiterit. Deniq; ſi ſicut incenderis, intolerabile conuiciũ iudicans, ſi quis te negligentē præcepti huius appellet, quo dictũ eſt, Nō occides: vel, Nō mœcha- *Exod. 20.* beris: ita etiã exardeſceres, ſi quis te & incircũciſum vocaret, & negligētē quod ſabbati erat, intelligis proculdubio quod eſſet vtrunq; lex & dei mãdatũ. Nũc vero & de illis ſuperioribus laudē quęris & gloriã, ſi ea conſerues: & de his nullã eiuſdē boni iacturã metuis, quia contemnas. Quare conſtat hæc, vt dixi, nō eſſe legem, ſed legis potius maculas & ſcabiem: quæ ſi damnãtur à nobis, damnantur vt falſa, non vt legitima. Nec tangit conuicium hoc legem, nec legis authorem deum, ſed eos qui hunc & illã nefariis ſuis religionibus inſcripſerunt. Vt autem interdum legis nos reuerendum nomen cum Iudaica præcepta perſequimur, laceſſamus, veſtro fit vitio, qui inter Hebraicas inſtitutiones & legem

A legem nullũ vultis eſſe diſcrimẽ: alioquin reddite legi
propriam dignitatem:Iſraëliticas ab eadem turpitudi-
nes tanquam verrucas incidite:deformationis eius cri-
mẽ ſcriptoribus imputate,& ſtatim videbitis nos Iudaiſ-
mi inimicos fuiſſe,nõ legis.Nomen eſt quod vos deci-
Cap.III. pit:quia cui iure debeat adſcribi, non noſtis. Ad hæc
& Prophetas ac Patriarchas veſtros cur nos blaſphe-
mare exiſtimetis,ego non video: nam ſi à nobis ſcripta
hæc dictáve fuiſſent,quę iidem commiſiſſe legũtur, eſ-
ſet veſtra hęc in nos nõ irrationabilis accuſatio:vbi ve-
ro aut ab ipſis eadem ſcripta ſunt cõtra honeſtatis mo-
rem,de vitiis captantibus gloriam,aut ab eorum ſociis
ac paribus, noſtra quæ iſtic culpa eſt? Damnandus enim
deteſtati actus iniquos,quos vltro de ſe nec interroga-
ti confeſsi ſunt rei:aut ſi hæc per inuidiam ſcriptorum
aduerſus eos malignitas finxit,puniãtur ſcriptores,dã-
† aliàs, prophetiarũ nomen. nentur eorũ libri,purgetur prophetiarum† indigna fa-
ma,grauitati atque cenſuræ ſuæ Patriarcharum redda-
tur authoritas. Et ſanè fieri potuit, vt quemadmo-
Cap.IIII. dum de deo impudenter iidem tanta finxerunt, nunc
Gene.1. eum in tenebris ex æterno verſatum dicentes,& poſtea
B miratum cum vidiſſet lucem: nunc ignarum futuri, vt
præceptum illud, quod non eſſet ſeruaturus Adam, ei
Gen.2.& 3 mandaret:nũc & improuidum,vt eum latentem in an-
gulo paradiſi,poſt nuditatem cognitã videre non poſ-
ſet:nunc & inuidum ac timentem,ne ſi guſtaret homo
ſuus de ligno vitæ,in æternum viueret: nunc appeten-
tem ſanguinis atque adipis ex omni genere ſacrificio-
Leuiti.3. rum, zelantemq; ſi & aliis eadem offerrentur vt ſibi: &
Pſal.68. nunc iraſcentem in alienos,nunc & in ſuos:nunc peri-
Exod.32. mentem milia hominum ob leuia quidẽ aut nulla cõ-
miſſa: nunc etiam comminantem venturum ſe forte
cum gladio,& parciturum nemini,non iuſto,non pec-
catori:fieri,inquam,potuit,vt & de dei hominibus mẽ-
tirentur,qui de deo ipſo tanta proteruitate mẽtiti ſunt.
Sed vos conſentite nobiſcum,vt portẽt ſcriptores cri-
Caput V. men, ſi vultis eodem liberari Prophetas. Alioquin
neque illa nos de Abraham ſcripſimus, quòd habendæ
Geneſ.16. & 17. prolis inſana flagrãs cupidine,& deo,qui id iam ſibi de
Sara coniuge promiſerat,minime credens,cum pellice
volutatus ſit ſub cõſcientia,quo ſit inhoneſtius,vxoris:
nec quòd matrimonij ſui infamiſsimus nundinator,
C idem auaritiæ ac ventris cauſa duobus regibus,Abime-
Gene.12. & 20. lech & Pharaoni,diuerſis temporibus,memoratam Sa-
ram coniugem ſuam ſororem mentitus, quia erat pul-
Gene.19. cherrima,in concubitum vẽditauit.Nec quòd Loth ip-
ſius frater de Sodoma liberatus,cũ duabus filiabus ſuis
in monte concubuit, qui honeſtius arſiſſet in Sodoma
ictu fulminis, quàm in monte flagrauit inconceſſę flã-
ma libidinis.Sed nec quòd Iſaac eadem patri ſuo geſsit
Gene.26. ac paria,erga Rebeccam coniugẽ ſuam, fingens & ipſe
eam ſororẽ, quo per ipſam viueret turpiter. Nec quòd
Gene.29. & 30. Iacob filius eius inter Rachel & Liam duas germanas
ſorores, earumq; ſingulas famulas quatuor vxorũ ma-
ritus,tanquam hircus errauerit: vt eſſet quotidie inter
quatuor ſcorta certamen, quænam eum venientem de
Gene.30. agro, prior ad concubitum raperet,interdumq; etiam
mercedibus in noctẽ ab inuicem cõducerẽt eum. Item
Gene.38. quòd Iudas filius eius cũ Thamar nuru ſua dormierit,
poſt vnius & alterius nuptias filij,deceptus,vt aiũt, ha-
† hoc. bitu proſtitutionis,in quem ſe transformauerat eadem
2.Reg.11. quæ ſocerum ſuum bene noſſet,cum omni† genere fœ-
† Vriæ. minarum ſemper habuiſſe cõmercium. Nec quòd Da-
† prodiderit. uid poſt tot numero vxores, mulierculã quoque vni⁹ †
militis ſui mœchatus ſit,ipſumque perdiderit† in bello,
Nec quòd Salomon filius eius trecentas vxores,& ſep- D
tingentas concubinas habuerit,& regum filias ſine nu- *3.Reg.11.*
mero. Nec quòd Oſee Prophetarũ primus de fornica- *Cantic.6.*
ria muliere filios fecerit:cui turpitudini, quod ſit dete- *Oſee.1.*
rius,adſcribitur & cõſiliũ dei.Sed nec illud,quòd Moy *Exod.2.3. & 12.*
ſes homicidium fecerit,quòd ſpoliauerit Aegyptum,ꝙ
bella geſſerit,quòd crudelia multa & mandarit & fece- *Exod.32.*
rit, quòd ne ipſe quidem vno contentus matrimonio *Nume.12.*
fuerit.Hæc inquam,& horũ ſimilia,quæ in diuerſis eo-
rum habẽtur libris,nihil à nobis ſcriptum, nihil dicta-
tum eſt: ſed aut ſcriptorum veſtrorũ iſta cõmenta ſunt
falſa,aut patrum crimina vera. Vos vtrum vultis,eligi-
te: nam nos aut hos aut illos pariter deteſtari neceſſe
eſt,quia tam malos & turpes odimus, quàm mendaces.
Auguſtinus reſpondit, Nec ſacramenta legis intel- *Cap.VI.*
ligitis,nec facta Prophetarum,quia neque ſanctitatem,
neque iuſtitiam cogitare noſtis.Sed de præceptis & ſa-
cramẽtis veteris teſtamẽti ſæpe ac multa iam diximus,
vt itelligeretur aliud ibi fuiſſe, quod per gratiam noui
teſtamenti faciẽdo donaretur implendum:aliud quod
per veritatem patefactam remouendo demõſtraretur
impletum: cum dei & proximi dilectione ſuſciperetur E
legis perficienda præceptio:circũciſionis autem, atque
aliorũ illius temporis ſacramentorũ ceſſatione oſten-
deretur legis perſoluta promiſsio. Præceptum quippe
reos faciebat ad deſiderandam ſalutem,promiſſum au-
tem figuras celebrabat ad expectãdum Saluatorem:vt
per aduentum noui teſtamẽti illos liberaret gratia do-
nata, illas auferret veritas reddita. Ipſa enim lex, per
Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum *Ioan.1.*
facta eſt. Gratia ſcilicet, vt data indulgẽtia peccatorũ,
quod pręceptum erat,ex dei dono cuſtodiretur:veritas
autem,vt ablata obſeruatione vmbrarũ,quod promiſ-
ſum erat,ex dei fide præſentaretur. Proinde iſti, qui *Cap.VII.*
ea quę nõ intelligunt reprehendẽtes,leprã vel ſcabiem
ſeu verrucas legis eſſe dicũt promiſsiuas figuras ſacra-
mentorũ,ſimiles ſunt hominibus, quibus diſplicent ea
quorum non capiunt vtilitatem: velut ſi ſurdus videns
moueri labia loquentium, tãquam ſuperfluos oris mo-
tus deformeſq; reprehenderet:vel ſi quiſquã cęcus lau-
data ſibi aliqua domo,vellet palpando probare, quod
dicitur:& parietũ lęuitatem manu pertractans,in fene-
ſtras irrueret, eaſq; velut inconuenientes illi æqualitati F
redargueret, cauernaſq; ruinoſas putaret. Iam vero *Cap.viij.*
facta Prophetarum etiã ipſa Prophetica & myſtica fuiſ-
ſe,quid agam vt intelligant, quorũ mentes vanitas oc-
cupauit:ita vt putent credi à nobis ipſum deum aliquã-
do in tenebris eſſe verſatum,quia ſcriptũ eſt, Tenebræ *Gene.1.*
erant ſuper abyſſum: tanquam nos abyſſum dicamus
deum,vbi tenebrę erant:quia lux ibi nõ erat,antequam
deus verbo faceret lucem.Sed quia nõ diſtinguunt in-
ter lucem, quod eſt ipſe deus, & lucem quam fecit de⁹,
ideo putant eſſe conſequens, vt in tenebris ipſe fuerit,
antequam faceret lucem: cũ tenebræ eſſent ſuper abyſ-
ſum,antequam diceret,Fiat lux, & facta eſt lux: ſicut in
nouo teſtamẽto vtrunque de illo dicitur. Nam & deus *1.Ioan.1.*
lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ, ibi legimus: Et *2.Cor.4.*
deus, qui dixit de tenebris lumen clareſcere, claruit in
cordibus noſtris,itidem ibi legimus: ſic & in illis vete-
ribus libris,Et candor eſt lucis ęternæ,dictum eſt de ſa- *Sapien.7.*
pientia dei:quæ vtique facta nõ eſt,quia per illam facta *Ioan.1.*
ſunt omnia.Et de luce quadam, quæ non niſi per illam
fieri poteſt, hoc modo ibi dicitur, Tu illuminabis lu- *Pſal.17.*
cernam meã domine deus meus, illuminabis tenebras
meas. Sicut & ab initio cũ tenebrę eſſent ſuper abyſsũ,

Gene. 1. G dixit deus, Fiat lux & facta eſt lux: quam nó feciſſet niſi
Cap. IX. lucifica lux, quod eſt deus. Sicut enim deus ſibi ſuf-
ficit ad ęternam beatitudinem, & ex hac abũdat ad fa-
ciendos beatos: ita ſibi ſufficit ad æternam lucem, & ex
hac abundat ad faciendos illuminatos: nullius bonum
cupiens, cum ipſo fruatur omnis volũtas bona: nullius
malum timens, cum ipſo deſeratur omnis voluntas ma-
la: quia nec auget eũ, qui eius dono beatus eſt: nec ter-
ret eum, qui eius iudicio miſer eſt. Talem deum Mani-
chæi non colitis, longe ab illo facti eſtis, dum phantaſ-
mata veſtra ſectamini, quę cor veſtrum vanũ & vagũ,
lucem iſtam cœleſtium corporũ per carnis oculos hau-
riens, vobis multiplici fictione dilatauit atque variauit.
Lux iſta quamuis & ipſam deus fecerit, longe incompa-
rabilis eſt etiam illi luci, quã fecit deus in mẽtibus pio-
rum, quas à tenebris lucificat: ſicut ab impietate iuſtifi-
cat: quãto magis illi inacceſsibili, quę iſta omnia facit?
Matth. 5. Nec omnibus inacceſsibilis eſt, Beati enim mundicor-
1. Ioan. 1. des, quoniam ipſi deum videbũt. Deus autem lux eſt, &
tenebræ in eo non ſunt vllæ: impij vero non videbunt
Eſaiæ. 26. lumen, ſicut dicit Eſaias. Talibus ergo eſt inacceſsibilis
H illa lucifica lux, quæ non ſolum illam ſpiritalem lucem
in ſanctorum mẽtibus, ſed etiam iſtam corporalem fe-
Matth. 5. cit: non ad quam prohibeat accedere malos, ſed quam
Cap. X. fecit oriri ſuper bonos & malos. Cum ergo eſſent te-
nebræ ſuper abyſſum, ille qui erat lux, dixit, Fiat lux.
Gene. 1. Quę lux lucem fecerit, manifeſtum eſt. Manifeſte enim
Concor. 2. poſitum eſt, dixit deus: quam tamen lucem fecerit, non
ſen. diſt. 13. ita manifeſtum eſt: vtrum illam quę in mentibus ange-
ca. Si quæri lorum eſt, id eſt, ipſos tunc ſpiritus rationales deus fe-
tur qualis. cerit, an corporalem quandam lucem, remotam etiam
ipſam ab aſpectibus noſtris in ſublimibus huius mundi
locis, inter ſtudioſos diuinarum ſcripturarum concor-
diter diſputatur. Quarto enim die fecit iſta conſpicua
luminaria cœli. Quæ rurſus vtrum ſimul cũ ſua luce fa-
cta ſint, an ex illa quę iam facta erat, quodã modo ac-
cenſa ſint, ſimiliter quęritur. Quęlibet ſanè lux facta ſit,
quando cum eſſent tenebræ ſuper abyſſum, dixit deus,
Fiat lux: creatam tamen lucem à creatrice luce factam
eſſe non dubitat, quiſquis ſanctas literas pie legendo fit
Cap. XI. dignus qui intelligat. Nec ideo putandus eſt deus,
Gene. 1. antequã faceret lucem in tenebris habitaſſe, quia ſpiri-
tus dei ſuperferebatur ſuper aquas, cũ prędictũ fuiſſet:
I Tenebræ erãt ſuper abyſſum. Abyſſus nanque eſt aqua-
rum inæſtimabilis profunditas. Vnde poteſt occurrere
carnali prudentiæ, velut in iis tenebris, quæ erant ſuper
abyſſum, habitauerit is ſpiritus dei, de quo dictum eſt,
Ferebatur ſuper aquas: nó intelligenti quemadmodum
Ioan. 1. lux luceat in tenebris, & tenebræ eam nó comprehen-
Ephe. 5. dant, niſi per dei verbum fiat lux, & dicatur eis, Fuiſtis
aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Quod
ſi rationales mentes per voluntatem impiam tenebro-
ſæ, lucem ſapiẽtiæ dei, nuſquam abſentem comprehen-
dere non poſſunt, quòd ab ea longe ſint affectu, non lo-
co: quid mirum ſi ſpiritus dei, qui ſuperferebatur ſuper
aquas, ſuperferebatur etiã ſuper aquarum tenebras, in-
comparabili quidem lõginquitate, ſed ſubſtantiæ, non
Cap. XII. locorum? Scio quidẽ iſtis quàm ſurdis hæc cantem,
nec tamen deſpero, quòd cantici mei veritas inuentura
ſit aurem ſuam, quã dominus aperuerit, à quo ſunt vera
quæ dicimus. Iſtos autem, quales diuinarum ſcriptura-
rum iudices patimur, quibus etiam diſplicet quòd deo
placuerint opera ſua: quem tanquam inſolitam lucem
Gene. 1. miratum eſſe reprehendunt, quia ſcriptum eſt, Et vidit
deus lucẽ quia bona eſt: approbat enim opera ſua, quia
placẽt ei quę fecit, & hoc eſt videre quia bona ſunt. Ne- K
que enim aliquid inuitus facere cogitur, vt quod ei nó
placet, faciat: aut in aliquid faciendum imprudẽs labi-
tur, vt factum eſſe diſpliceat. Cur autem iſtis nó diſpli-
ceat, quòd deus noſter opus ſuum vidit quia bonũ eſt,
quãdoquidem deus eorum cum membra ſua merſit in
tenebras, velum contra ſe poſuit? Non enim quod fecit
vidit quia bonũ eſt: ſed noluit videre, quia malum eſt.
Miratum ſanè Fauſtus deum noſtrum dixit, quod Cap. XIII.
ſcriptum non eſt: nec omnino eſt cóſequẽs, vt cum ali-
quis videt, quia bonum eſt, etiã miratus dicatur. Mul-
ta enim bona vidẽtes, nó miramur, tanquã præter opi-
nionem ita ſint, ſed tãtummodo approbamus quòd ita
eſſe debuerint. Veruntamen oſtendimus eis, non in ve-
teri teſtamento, cui malitioſe calumniantur, ſed in no-
uo, quod vt imperitos fallãt accipiunt, deum eſſe mira-
tum. Chriſtũ enim fatentur deum, & hãc in laqueo ſuo
velut eſcam dulciſsimam ponunt, qua Chriſto deditos
capiant. Deus ergo miratus eſt, cum Chriſtus miratus
eſt: ſic enim ſcriptum eſt in Euangelio, quòd audita fi-
de cuiuſdã Cẽturionis miratus eſt, & ait diſcipulis ſuis, L
Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël. Matth. 8.
Ecce nos vt potuimus, expoſuimus, Vidit deus quia bo- Gene. 1.
num eſt, & melius fortaſsis exponunt iſta meliores: ex-
ponant & iſti quare ſit miratus Ieſus, quod antequam
fieret, præſciebat: & antequam audiret, vtique nouerat.
Quanquam enim plurimum interſit, vtrum videat ali-
quis quia bonum eſt, an etiam miretur: in hoc tamẽ eſt
nónulla ſimilitudo, quia etiam Ieſus lucem fidei mira-
tus eſt, quam in corde illius Cẽturionis ipſe fecerat, qui
verum eſt lumen, quod illuminat omnẽ hominem ve- Ioan. 1.
nientem in hunc mundum. Quem poſſet certe ali- Cap. XIIII.
quis impius Paganus ita calumniari & reprehendere in
Euangelio, ſicut deum Fauſtus in veteri teſtamẽto. Di-
ceret enim & ille improuidum Chriſtum, nó ſolum ex
hoc quòd miratus eſt Centurionis fidem, verumetiam Matth. 8.
quòd Iudam inter diſcipulos elegit, qui mandata eius Ioan. 6.
non erat ſeruaturus: ſicut reprehendit iſte, cur præcep- Gen. 2. & 3.
tum in paradiſo datum fuerit homini nó facturo. Cul- Marci. 5.
paret etiam illud, quòd ſcire non potuerit quis eum te-
tigerit, quando tetigit fimbriam veſtimẽti eius, quæ flu-
xum ſanguinis patiebatur: ſicut iſte culpauit deum ne-
ſciſſe vbi lateret Adam. Credo quia dixerit, Adam vbi Gene. 3.
es? ſicut dixit Chriſtus, Quis me tetigit? Diceret & inui- Matth. 25.
dum ac timentem, ne ſi intrarent quinque alię virgines M
in regnum eius, viuerent in æternum: contra quas ita
clauſit, vt nec miſerabiliter pulſantibus aperiret: velut
obliuiſcens quod ipſe promiſerat dicẽs, Pulſate, & ape- Matth. 7.
rietur vobis: ſicut iſte inuidiæ timoriſque arguit deum,
quòd ad vitam æternam non admiſerit peccatorẽ. Di-
ceret & appetentem, non pecudum, ſed hominum ſan-
guinem, quia dixit, Qui perdiderit animã ſuam prop- Matth. 10.
ter me, in vitam æternam inueniet eam: ſicut iſte de ſa-
crificiis animalium, quibus figuris promittebatur ſacri-
ficium ſanguinis quo redẽpti ſumus, voluit calumniari.
Reprehenderet & zelantem, quia cum ementes & ven-
dentes de templo flagellãdo eieciſſet, commemorauit Ioan. 2.
Euangeliſta de illo eſſe ſcriptum, Zelus domus tuæ co- Pſal. 68.
medit me: ſicut iſte accuſauit zelãtem deum, quòd aliis
ſacrificari vetuiſſet. Diceret iraſcentem in ſuos & in a-
lienos: in ſuos quidem, quia dixit, Seruus qui ſcit volũ- Lucæ. 12.
tatem domini ſui, & non facit digna, plagis vapulabit
multis. in alienos autem, quia dixit, Si quis vos non re- Matth. 10.
ceperit, excutite illis puluerem de calceamentis veſtris.
Amẽ dico vobis, quia tolerabilius erit Sodomæ in die
iudicij,

A iudicij, quàm illi ciuitati: ſicut iſte criminatur iraſcẽtem
deum nũc in alienos, nunc in ſuos, quos vtroſq; Apo-
Rom. 2. ſtolus commemorat, dicẽs, Quicunque enim ſine lege
peccauerũt, ſine lege peribunt: & quicũque in lege pec-
cauerunt, per legem iudicabũtur. Diceret & trucidan-
Exod. 32. tem & effundentẽ multorum ſanguinem ob leuia qui-
dem vel nulla commiſſa. Leue quippe aut nullum com
miſſum Pagano videretur, vel non habere in conuiuio
Matth. 22. nuptiarum veſtẽ nuptialẽ, propter quod rex noſter in
Euangelio iuſsit hominem ligatis manibus & pedibus
proiici in tenebras exteriores, vel nolle ſup ſe Chriſtũ
Luca. 19. regnare: propter quod peccatum ait, Illos autẽ qui no-
luerunt me regnare ſibi, adducite & interficite coram
me: ſicut iſte accuſauit deum in veteri teſtamẽto, qui ei
viſus eſt propter leuia vel nulla commiſſa hominũ mi-
lia trucidare. Iam vero illud quod reprehẽdit Fauſtus,
minantem deum vẽturum ſe eſſe cum gladio, quo non
parceret nec iuſto, nec peccatori: quo modo Paganus
ille reprehenderet, audiens Apoſtolum Paulum dicere
Roma. 8. de deo noſtro, Quia filio proprio ſuo non pepercit, ſed
pro nobis omnibus tradidit eum. Audiens & Petrum,
cum de magnis tribulationibus ſanctorum & interfe-
B ctionibus loqueretur, ad tolerandũ exhortantem & di-
1. Petri. 4. centem, Tempus eſt vt iudiciũ incipiat à domo domi-
ni: & ſi initium à nobis, qualis finis erit eis, qui non cre-
dunt domini Euangelio? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluus
erit, peccator & impius vbi parebũt? Quid enim iuſtius
vnico, cui tamen pater non pepercit? Et quid euidẽtius,
quòd nec iuſtis parcat, emendans eos varietate tribula-
tionum, cum de hac re aperte ſit dictum, Et ſi iuſtus vix
ſaluus erit? Nõ ſolum enim in veteri teſtamento ſcrip-
Prouer. 3. tum eſt, Quem enim diligit deus, corripit: flagellat au-
Hebr. 12. tem omnẽ filium quem recipit: &, Si bona percepimus
Iob. 2. de manu domini, mala quare non ſuſtineamus? ſed etiã
Apoc. 3. in nouo, Ego quem amo, arguo & caſtigo: & illud, Si e-
1. Corin. 11. nim noſipſos diiudicaremus, à domino non iudicare-
mur: cum iudicamur autem à domino, corripimur ne
cum mũdo damnemur. Sed tamen ſi Paganus in nouo
teſtamẽto talia reprehenderet, qualia iſti reprehendũt
in veteri, nónne & ipſi ea defendẽda ſuſciperẽt? Quod
ſi facere poſſent, qua tandem vecordia hic talia repre-
hendunt, qualia ibi defendunt? Si autem non poſſent,
C cur in vno tantum, ac non potius in vtroque teſtamẽ-
to, quod non intelligẽtibus impiis prauum videretur,
idem intelligentibus piis rectum, ſed tectũ credi opor-
Cap. XV. tere concedunt? An forte, quæ de nouo teſtamento
ſimilia protulimus, ipſa quoque audent dicere falſa eſſe
atque peruerſa, priuilegio illo ſuo diabolico? vt quic-
quid eſt in Euãgelio, vel in epiſtolis canonicis, quo ad-
iuuari hęreſim ſuam putẽt, id eſſe à Chriſto & Apoſto-
lis dictum teneant atque ſuadeant: Quicquid autem ex
eiſdem codicibus aduerſus eos ſonuerit, immiſſum ab
infalſatoribus ore impudenti ac ſacrilego non dubitẽt
dicere. Cui furori eorũ, authoritatem, omnium libro-
rum extinguere atque abolere conanti, iam ſupra, quã-
tum ſuſcepti operis ratio ſinere videbatur, non pauca
Cap. XVI. reſpondi. Nunc illud admoneo, vt cum inſanas &
ſacrilegas fabulas ſuas Chriſtiani nominis pallio velare
contendant, videant tamen quando iſta cõtra ſcriptu-
ras Chriſtianas diſputant, non à nobis contra Paganos
tantum, ſed etiam contra Manichæos veritatem codi-
cum diuinorũ teſtamẽti vtriuſque defendi. Et iſta qui-
dem, quæ modo Fauſtus velut indigna deo de noſtris
veteribus literis in ſermone ſuo poſuit, contra Paganũ,
& in Euãgelico vel Apoſtolico ſermone talia reprehẽ-
dentem, ita fortaſſe defenderẽ, vt paria de authoribus D
eorum, ſicut Paulus noſter apud Atheniẽſes fecit, com- Acto. 17.
memorarẽ. Inueniremus enim fortaſſe & in literis eo-
rum, deum mundi creatorem ac fabricatorem, & lucis
huius inſtitutorem: qui tamen antequam eam cõderet,
nõ iacebat in tenebris: & ex opere ſuo perfecto elatum
eſſe gaudio: quod certe amplius eſt quã vidit quia bo- Gene. 1.
num eſt: & legiſlatorem, quem ſi homo ſequeretur, ſuo
bono faceret: ſi autem ſperneret, ſuo malo. Quem non
ideo dicerent ignarũ futuri, quia & futuris contempto-
ribus legem dedit. Iam vero ideo improuidũ, quòd ali-
quid interroget, nec omnino dicerẽt, in quorum libris
multa non ob aliud interrogantur, niſi vt ſuis quiſque
reſponſionibus conuincatur, cum ille qui interrogat,
non ſolum ſciat quod ſibi vult ab altero reſpõderi, ſed
etiam illum hoc reſponſurum. Inuidentem autem cui-
quam deum, quòd malos beatos fieri non fineret, ſi vel-
let dicere, plenos inueniret ſuorum libros de hac re ad
diuinam prouidentiam pertinentes. De ſacrificiis Cap. XVII.
vero nihil aliud mihi Paganus obiiceret, niſi cur apud
eos illa reprehendamus, cum in noſtris veteribus libris E
talia ſibi deus noſter iuſsiſſe legeretur offerri. Hic ego
de vero ſacrificio latius fortaſſe differens, demonſtra-
rem id non deberi niſi vni vero deo, quod ei vnus ve-
rus ſacerdos obtulit, mediator dei & hominum: cuius 1. Timo. 2.
ſacrificij promiſsiuas figuras in victimis animalium ce-
lebrari oportebat, propter cõmẽdationem futuræ car-
nis & ſanguinis: per quam vnam victimã fieret remiſ-
ſio peccatorũ de carne & ſanguine contractorum, quę 1. Cor. 15.
regnum dei nõ poſsidebunt: quia eadem ſubſtãtia cor- 1. Retract.
poris in cœleſtem cõmutabitur qualitatem: quod ignis cap. 16.
in ſacrificio ſignificabat, velut abſorbẽs mortem in vi-
ctoriã. In eo autem populo hæc rite celebrata ſunt, cu-
ius & regnum & ſacerdotium prophetia erat vẽturi re-
gis & ſacerdotis, ad regendos & conſecrandos fideles
in omnibus gentibus, & introducẽdos in regnum cœ-
lorum, & ſacrarium angelorum ad vitã æternam. Hu-
ius itaque veri ſacrificij ſicut religioſa prædicamenta
Hebræi celebrauerunt, ita ſacrilega imitamenta Paga-
ni: quoniam quæ immolant gentes, ait Apoſtolus, dæ- 1. Cor. 10.
moniis immolant, non deo. Antiqua enim res eſt præ-
nunciatiua immolatio ſanguinis, futuram paſsionem
mediatoris ab initio generis humani teſtificans. Hanc Gene. 4.
enim primus Abel obtuliſſe in ſacris literis inuenitur. F
Non igitur mirum eſt, ſi pręuaricatores angeli, quorũ
duo maxima vitia ſunt, ſuperbia atque fallacia, per hũc
aẽrem volitantes, quod vni vero deo deberi nouerãt,
hoc ſibi à ſuis cultoribus exegerunt, à quibus dij putari
voluerunt, dante ſibi locũ vanitate cordis humani: ma- Sapien. 14.
xime cum ex deſiderio mortuorũ conſtituerentur ima-
gines, vnde ſimulachrorum vſus exortus eſt: & maiore
adulatione diuini honores deferrẽtur, tanquam in cœ-
lum receptis, pro quibus ſe in terris dæmonia colenda
ſupponerent, & ſibi ſacrificari à deceptis & perditis fla-
gitarent. Sacrificium ergo nõ ſolum cum iuſte imperat
verus deus, ſed etiam cum ſuperbe exigit falſus deus, ſa-
tis oſtendit cui debeatur. Hæc illi Pagano ſi eſſet diffi-
cilior ad credendum, etiam ipſa prophetia perſuade-
rem, in qua tam longe ante conſcripta ſunt, quæ nunc
impleta monſtrarem. Quòd ſi & hanc cõtemneret, hoc
quoque agnoſcerem potius, quàm mirarer: quãdoqui-
dem non omnes fuiſſe credituros in eiuſdem prophe-
tiæ veritatem, recolerem. Si autem zelantem Chri- Cap. XVIII.
ſtum vel deum ex vtroque teſtamento mihi obiiceret,
atque ipſum verbum exagitaret, nihil aliud quàm ſe

G omnium literarum vel expertē vel negligentem oſten-
deret. Cum enim docti eorum diſcernāt inter volun-
tatem & cupiditatem,gaudiū & lętitiam,cautionem &
metum,clementiam & miſericordiam, prudentiam &
aſtutiam,fiduciam & audaciam: & multa in hunc mo-
* aliàs dictis. diuinis. dum, ita vt in his diuinis * verbis ea quæ priora poſui,
virtutibus:quę autem poſteriora,vitiis apponant:pleni
ſunt tamen libri eorū abuſione iſtorū nominum, cum
quæ proprie vitia ſignificant,etiā virtutes ſic appellan-
tur:cū vel cupiditas pro voluntate,vel lætitia pro gau-
dio, vel metus pro cautione, vel miſericordia pro cle-
mentia,vel aſtutia pro prudentia,vel audacia pro fidu-
cia ponitur.Et quis omnia cōmemorare valeat,quæ ad
ſimilem licentiam mos locutionis vſurpat? Huc acce-
dit etiam ſingularum quarūq; linguarum ſua quædam
proprietas:nam in eccleſiaſticis literis nuſquam miſeri-
cordiam in vituperationem poſitā recolo. Cui rei ſer-
monis etiam quotidiani conſuetudo concordat.Græci
duas res vicinas quidem,ſed tamen diſtinctas,vno no-
πόνος. mine appellant,laborē & dolorem,nos eas ſingulis no-
minibus enunciamus:ſicut à nobis vno nomine appel-
latur vita,ſiue ſecūdū quam dicimus,viuit,quod exani-
H me nō eſt:ſiue ſecūdū quam dicimus, bonæ vitæ homo
ζωή. βίος. eſt:Græci autē iſta duo,duobus quoq; vocabulis ſignifi-
cant.Vnde fieri poteſt,vt excepta verborum abuſione,
quæ in omnibus linguis late patet, aliqua etiā Hebrçæ
linguæ proprietate zelus in vtroque ponatur:ſiue cum
coniugis adulterio turbatus animus contabeſcit,quod
in deum cadere non poteſt:ſiue cum ſeruandæ pudici-
tiæ coniugalis cuſtodia diligēs adhibetur, quod deum
facere,cum plebem ſuam tanquam coniugem alloqui-
tur,quā per multos falſos deos fornicari non vult,non
ſolum ſine dubitatione, verumetiam cum gratiarum a-
ctione nobis vtile eſt confiteri. Hoc & de ira dei dixe-
rim.Neque enim perturbatur deus,cum infert iram,ſed
ira pro vindicta ponitur:ſiue abuſione,ſiue aliqua præ-
Cap.XIX. cedentis linguæ proprietate. De interfectis autem
hominum milibus non miraretur, ſi dei iudicium non
negaret: quod neque Pagani negant, qui dei prouidē-
tia iſtam vniuerſitatem regi & adminiſtrari à ſummis
vſque ad ima cōcedūt.Quod ſi & hoc negaret,vel ſuo-
rum authoritate facilius, vel aliquanto diutius certarū
I rationum diſputatione cōuinceretur: vel tanquam ni-
mium durus & ſtolidus,ipſe,quod eſſe nō crederet,di-
uino iudicio relinqueretur.Leuia porrò, ſine nulla cō-
miſſa,propter quę deus interfecerit homines,ſi expreſ-
ſe commemoraret,oſtenderemus nec nulla eſſe,nec le-
Matth.22. uia:velut quod exempli gratia poſuimus de veſte nup-
tiali,demonſtraremus quantum eſſet nefas ſacras nup-
tias adire,quærentem ibi gloriam,nō ſponſi,ſed ſuam:
vel ſi quid forte aliud illa veſtis meliore intellectu ſi-
Lucæ.19. gnificare iueniretur: aut quòd ante oculos regis inter-
ficiuntur,qui eum ſibi regnare noluerunt, nō in longo
forte ſermone noſtro appareret, non quemadmodum
nulla culpa eſt hominis, ſi nollet ſibi regnare quēquam
hominem, ita nullam vel paruam eſſe culpam eum ſibi
nolle regnare,in cuius ſoli*regno recte,beate,ſemperq;
Caput XX. viuitur. Iam illud vltimum, quod Fauſtus poſuit,in-
ſidians veteribus libris, tanquam vituperātibus deum,
quòd minetur gladium,quo nemini parcat, nec iuſto,
nec peccatori: cū Pagano exponeretur quo modo ac-
cipiendum ſit, fortaſsis nec nouo nec veteri teſtamēto
reſiſteret,eiq; placeret ſimilitudo Euangelica,quæ iſtis,
qui ſe Chriſtianos haberi volunt,aut nō apparet vt cę-
Ioan.15. cis,aut diſplicet vt peruerſis. Summus quippe ille vitis
agricola aliter parat falcem ſarmentis fructuoſis:aliter K
infructuoſis:tamen nō parcit nec reprobis nec probis:
illis purgandis,illis amputādis.Nullus enim hominum
eſt tanta iuſtitia præditus, cui non ſit neceſſaria tētatio
tribulationis,vel ad perficiendam, vel ad confirman-
dam,vel ad probādam virtutem:niſi forte nec Paulum
iſti Apoſtolū inter iuſtos numerant:qui quamuis humi-
liter & veraciter ſua præterita peccata fateatur, tamē ſe
ex fide IeſuChriſti iuſtificatū, gratias agit. An vero illi 1.Timo.1.
parcebat ille,quem vani non intelligunt dicentē,Non
parcam,nec iuſto,nec peccatori? Audiant ergo ipſum,
Et ne magnitudine,inquit, reuelationum extollar,da- 2.Cor.12.
tus eſt mihi ſtimulus carnis,angelus Satanæ,qui me co-
laphizet:propter quod ter dominū rogaui, vt auferret
eum à me:& dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea,nā vir-
tus in infirmitate perficitur.Ecce nec iuſto parcebat,vt
eius virtutē in infirmitate perficeret,qui ei dederat co-
laphizantem angelū Satanæ:niſi dicitis quòd eum dia-
bolus dederit.Diabolus ergo agebat, ne magnitudine
reuelationum Paulus extolleretur,& vt virtus eius per-
ficeretur.Quis hoc dixerit? Ab illo igitur traditus erat
iuſtus colaphizādus angelo Satanę,qui per eum trade- L
bat & iniuſtos ipſi Satanæ.De quibus idem dicit,Quos 1.Timo.1.
tradidi Satanæ,vt diſcant nō blaſphemare. Iāmne in-
telligitis quo modo ille deſuper non parcat nec iuſto
nec peccatori?An quia illic gladius nominatus eſt,am-
plius exhorreſcitis? Aliud eſt enim colaphizari, aliud
occidi, quaſi vero nō diuerſis mortium generibus pro-
ſtrata ſint martyrum milia:aut hoc reuera perſecutores
in poteſtate haberent,niſi eis deſuper data eſſet ab illo,
qui dixit,Non parcam nec iuſto nec peccatori:cum ip-
ſe dominus martyrum, qui filio proprio non pepercit, Roma.8.
apertiſsime Pilato dicat,Nō haberes in me poteſtatem, Ioan.19.
niſi data tibi eſſet deſuper.Has preſſuras perſecutionéſ-
que iuſtorū, dicit idem Paulus exemplum eſſe iuſti iu- 2.Theſſ.1.
dicij dei.Quæ ſentētia latius ab Apoſtolo Petro mani-
feſtatur,ſicut ſupra commemoraui,vbi ait,tempus eſſe,
vt iudicium incipiat à domo domini: Et ſi initium, in- 1.Pet.4.
quit,à nobis,qualis finis erit eis,qui nō credūt dei Euā-
gelio? Et ſi iuſtus vix ſaluus erit, peccator & impius vbi
parebunt?Hinc enim intelligitur,quo modo non par- Ioan.15.
catur impiis, tanquā ſarmentis præciſis ad combuſtio-
nem: quando iuſtis non parcitur propter perficiēdam M
purgationem. Nā & ipſe Petrus teſtatur hæc illius vo-
lūtate fieri,qui in libris veteribus ait,Non parcam, nec
iuſto,nec peccatori.Dicit enim& ipſe,Melius eſt bene- 1.Petr.3.
facientes,ſi velit ſpiritus dei,pati,quàm malefacientes.
Cum ergo ex voluntate ſpiritus dei patiuntur benefa-
cientes, non parcitur iuſtis: cum autem malefacientes,
non parcitur peccatoribus:ſecundum illius tamen vo-
luntatem fit vtrunque, qui ait, Non parcam,nec iuſto,
nec peccatori:illum flagellādo vt filium,illum punien-
do vt impium. Ecce oſtendi quātum potui,nos non Cap.XXI.
colere verſatum ex æterno in tenebris deum, ſed eum
qui lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ, atque in ſe- 1.Ioan.1.
ipſo habitat lucem inacceſsibilem, cuius lucis æternæ 1.Timo.6.
candor eſt coæterna ſapientia.Nec lucis inopinatę ad- Sapien.7.
miratorem,ſed lucis factæ creatorem,vt ſubſiſteret:ap-
probatorem,vt maneret. Nec ignarum futuri,ſed mā-
datorem præcepti,& damnatorem delicti: vt aduerſus
inobediētiam iuſte prolata vindicta præſentes coërce-
ret,futuroſq; terreret.Nec improuidum neſciēdo quæ-
rentem,ſed interrogando iudicātem. Nec inuidum ac
timentem,ſed ab ęterna vita, quæ iuſte obediēti datur,
præuaricatorem iuſte prohibentem. Nec ſanguinis &
adipis

A adipis appetentem, ſed carnali populo congruis ſacrificiis impoſitis, per quaſdam figuras verum ſacrificium promittentem. Nec liuida perturbatione, ſed tranquilla bonitate zelantem, ne vni deo debens anima caſtitatem, per multos falſos corrupta & proſtituta turpetur. Nec ira velut humana turbide ſæuientem, ſed alia diuina, ſeuera, iuſta retribuentem, quæ nõ propter vlciſcendi libidinem, ſed propter iudicãdi vigorem certo vſu locutionis ira nominatur. Nec ob leuia vel nulla commiſſa hominum milia perimẽtem, ſed æquiſsimo examine per temporales mortalium mortes vtilitatem timoris ſui populis imponentem. Nec ſine vllo delicto † cæca confuſione iuſtos peccatoreſq; punientem, ſed iuſtis ſalubrem correptionem propter perfectionem, peccantibus autem debitã ſeueritatem propter æquitatem diſtribuẽtem. Vnde vos apparet Manichæi ſuſpicionibus veſtris eſſe deceptos, cum male intelligẽdo ſcripturas noſtras, vel malos intellectores experiendo falſa de catholicis creditis: ac ſic relicta ſana doctrina, conuerſi ad ſacrilegas fabulas, nimiũq; peruerſi & alienati à ſocietate ſanctorum, nec ex nouo teſtamẽto corrigi vultis, vnde talia proferimus, qualia in veteri arguitis. Vn-
B de fit, vt aduerſus vos, ſicut aduerſus Paganos vtrunq; teſtamentum defendere compellamur. Sed facite aliquem prorſus carnaliter ita deſipiẽtem, vt deum colat: non qualem colimus, qui vnus & verus eſt, ſed qualem nos colere dicitis, qui veſtris vel calũniis vel ſuſpicionib⁹ fictus eſt: nónne etiam iſte meliorẽ colit quàm vos? Quæſo enim aduertite, & qualeſcũque oculos aperite: neque enim opus eſt magno acumine ingenij, vt hoc quod dicam, perſpici poſsit: omnes prudentes imprudẽteſq; appello, audite, aduertite, iudicate. Quanto enim melius deus veſter ex æternitate verſatus eſſet in tenebris, quàm coæternam ſibi & cognatam lucẽ merſiſſet in tenebras? Quanto melius exortam ſibi nouam lucem ad fugãdas tenebras miratus laudaret, quàm irruentes ſibi veteres tenebras, niſi ſua luce cõtenebrata, euitare nõ poſſet? Infœlix, ſi perturbatus: crudelis, ſi ſecurus hoc fecit. Melius enim certe à ſe factã lucem videret, & miraretur bonam, quàm à ſe genitam faceret malam: quę ſic ab eo repulit tenebras inimicas, vt ei fie-
C ret inimica. Hoc enim culpæ imputabitur damnandis ĩ globo illis reliquiis, ꝙ errare ſe à priore lucida ſua natura paſſę ſunt, & inimicę lumini ſancto extiterũt: quod antequam eis accideret ex æternitate, ſi neſciebant hoc ſibi futurum, æternas ignorãtiæ tenebras: ſi autem ſciebant, æternas timoris tenebras patiebantur. Ecce vere pars & ſubſtantia dei veſtri, in ſuis tenebris ex ęternitate verſata eſt: nec poſtea lucem nouam mirata eſt, ſed alias tenebras alienas, quas ſemper timebat, incurrit. Porrò ipſe deus, cuius illa pars erat, ſi eidẽ parti ſuæ futurum tantum malum timebat, etiam ipſum occupauerant timoris tenebræ. ſi autem hoc futurum neſciebat, ignorantiæ tenebris excæcabatur. Si autem hoc parti ſuæ futurum ſciebat, & non timebat, peiores ſunt tenebræ tantę crudelitatis, quàm vel ignorãtiæ vel timoris. Neque enim habebat deus veſter, quod in ipſa carne, quã non à deo, ſed ab hyle factam dementiſsime creditis, ſic laudat Apoſtolus, Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Sed nõ accuſamus: præſciebat, timebat, dolebat, ſed quid faceret nõ habebat. In his ergo ſuæ miſeriæ tenebris ex ęternitate verſatus eſt: nec poſtea nouã lucẽ, quę ab illo tenebras fugaret, miratus eſt, ſed alias tenebras, quas ſemper timuit, magno malo ſuæ lucis expertus eſt. Quanto melius, non dicam

† *delict in.*

Cap. XXII.

De natura boni. ca. 18.

1. Cor. 12.

præceptum daret ſicut deus, ſed præceptũ acciperet ſi- D
cut homo: quod bono ſuo cuſtodiret, malo ſuo cõtemneret, in vtroque tamen motu animi libera voluntate vteretur, potius quàm contra voluntatem ad contenebrandam lucem ſuam, ineuitabili neceſsitate premeretur. Nam illud multo vtique melius eſſet, vt pręceptum daret humanæ naturæ, quam peccaturam eſſe neſciret, quàm naturam ſuam diuinam neceſsitate preſſus, peccare compelleret. Euigilate, & dicite nobis, quo modo vincit tenebras, quem vincit neceſsitas? Hæc iam erat apud illum hoſtis maior, à qua victus & iuſſus cum minore pugnauit. Quanto melius neſciret quò ab eius facie fugiſſet Adam, quàm ipſe primo à facie duræ ac diræ neceſsitatis, & poſtea à facie diuerſæ atque aduerſæ gẽtis quò fugeret nõ haberet. Quãto melius naturę humanæ inuideret vitam beatam, quàm naturã diuinam daret in miſeriam: deſideraret ſanguinem & adipẽ ſacrificiorum potius, quàm ipſe toties etiã idolis mactaretur, mixtus adipi & ſanguini omnium victimarum perturbaretur zelo, ſi illa ſacrificia & diis aliis offerrentur potius, quàm ipſe ligatus, nõ ſolum in omnibus fru- E
gibus, verumetiam in omnibus carnibus, per omnes aras, omnibus dæmonibus offerretur. Quãto melius vel humana indignatione commotus ac turbidus, peccantibus & ſuis & alienis iraſceretur, quàm ipſe non ſolum in omnibus iraſcentibus, ſed etiam in omnibus timentibus turbaretur: in peccantibus omnibus coinquinaretur: in damnatis omnibus puniretur: vbique ligatus ex illa ſua parte, quã ad tale dedecus innocentem ipſe dãnauit, vt per illam vinceret, quod timebat: etiã ipſe ſub tam exitioſa neceſsitate damnatus, vt ei damnata pars eius poſsit ignoſcere, ſi cum iam miſer ſit, vel humilis eſſet. Nunc autem quis ferat reprehendi à vobis deum iraſcentem ſuis alieniſq; peccantibus, cum deus, quem fingitis, mẽbra ſua, quę coactus coẽgit ire in fauces peccati, poſtea damnet in globo? Quod quidem cũ faciet, vt dicitis, iram non habebit. Sed miror, ſi frõtem habebit inferendo in eos quaſi vindictam, à quibus petere deberet veniam, & dicere, Obſecro ignoſcite, membra mea eſtis. Quando ego in vos iſtud, niſi victus neceſsitate facere poſsim? Scitis & vos, quòd tunc, quãdo vos huc miſi, horrendus hoſtis eruperat: quòd autem nunc F
vos hic illigo, timeo ne rurſus irrumpat. Iã certe etiam illud fatemini, multo melius eſſe hominũ milia ob nullam vel leuẽ culpam tẽporali morte interficere, quàm membra ſua, id eſt, membra dei, ſubſtantiam dei, & planẽ deũ, & in peccati voraginem tradere, & pœnæ ſempiternæ colligatione damnare. Si enim eſſet illis membris peccandi vel nõ peccandi liberum arbitriũ, quanquã de ſubſtantia dei, quę vere ſubſtantia dei eſt, ac per hoc omnino incõmutabilis, quemadmodum hoc dicatur, non inuenitur: (Deus enim omnino peccare non poteſt, ſicut negare ſeipſum nõ poteſt: homo autem poteſt peccare, & deum negare: ſed ſi nolit, nõ facit) Si ergo iſtis membris dei veſtri velut animæ humanę ac rationali, eſſet, vt dixi, peccandi vel non peccandi liberũ voluntatis arbitrium, recte fortaſſe pro grauibus criminibus in illo globo ſupplicio plecterentur: nũc autem libertatem voluntatis illas particulas habuiſſe, dicere non poteſtis, quam totus deus ipſe non habuit: quia ſi eas non mitteret in peccatum, totus à tenebrarum gẽte peruaſus, peccare cogeretur: quòd ſi cogi non poſſet, peccauit, cum eò ſe miſit, vbi cogi poſſet: & ideo magis ipſe illo velut parricidali culeo dignus, qui hoc fecit libero imperio, quàm illæ, quæ obtẽperando illuc ierũt

2. Timo. 2.

G vbi recte viuendi arbitrium liberum perdiderūt. Si autem ad peccandum & ipſe inuaſus atque poſſeſſus cogi poſſet, niſi per ſuæ partis primo flagitium, deinde ſupplicíū ſibi prouidiſſet, nullaq; fuit in deo veſtro, nec in eius partibus libera voluntas: nō ſe fingat iudicem, ſed agnoſcat reum: non quia paſſus eſt quod nolebat, ſed quia ſe ſimulat iuſta retribuere, damnādo eos, quos nouit malum paſſos eſſe potius, quàm feciſſe: quod ad hoc tantū ſimulat, ne victus inueniatur: quaſi aliquid proſit alicui miſero, ſi fœlix aut fortunatus vocetur. Nēpe iam & hoc melius erat, vt deus veſter ſine vllo æquitatis examine hominibus nec iuſtis nec peccatoribus parceret: quod in reprehenſione dei noſtri Fauſtus nihil intelligens, vltimum poſuit: quàm in membra ſua ſic ſæuiret, vt parū ſit quod ea inexpiabiliter venenanda hoſtibus obtulit, niſi etiam falſo crimine iniquitatis accuſet. Quæ ideo merito dicit pēdere tam immane ac ſine fine ſupplicíū, quòd errare ſe à priore ſua lucida natura paſſa ſunt, & inimica lumini ſancto extiterunt: vnde? niſi quia, vt ipſe dicit, ita erant inuiſcerata primę auiditati principum tenebrarum, vt originem ſuam recole-

H re, ſeq; ab hoſtili natura diſcernere non valerent. Ergo animæ huiuſmodi nihil mali ipſæ fecerunt, ſed innocentes tantum malum perpeſſæ ſunt. quo faciente, niſi illo primitus, qui vt à ſe in tantum malum procederēt, imperauit? Peiorem ergo expertæ ſunt patrē, quàm hoſtem. Pater enim eas ad tantum malum miſit: hoſtis autem tanquā bonum appetiuit, cupiens perfrui, non nocere. Ille ſciens nocuit, ille neſciens. Sed deus infirmus atque inops, aliter ſibi conſulere non valebat, prius aduerſus hoſtē improbum, & poſt aduerſus incluſum. Saltem ergo non accuſet eas, quarum obedientia tutus eſt, quarum morte ſecurus eſt. Si enim coactus eſt præliari, nunquid & calumniari? Nam quando ſe errare à priore ſua lucida natura paſſæ ſunt, & inimicæ lumini ſancto extiterunt, ad hoc vtique ab hoſte coactę ſunt, cui ſi reſiſtere non valuerunt, innocentes damnantur: ſi autem valuerunt, nec voluerunt, quid adhuc tam fabuloſe inducitis naturam mali, cum à propria voluntate ſit origo peccati? Hoc enim certe ſua culpa, non vi aliena fecerūt, quòd cum poſſent malo reſiſtere, noluerūt: quod enim ſi facerent, bene facerent: ſi autem non facerent,

I grauiter immaniterq; peccarent: ſi potuerunt & nō fecerunt, vtique noluerunt: ſi ergo noluerunt, voluntatis crimen eſt, non neceſsitas. A voluntate igitur initium peccati: vnde autem initium peccati, inde initium mali, vel faciendi contra iuſtum præceptum, vel patiendi ſecūdum iuſtum iudicium. Proinde nulla cauſa eſt, cur quęrentes vnde ſit malū, irrueritis in huius erroris tam magnum malum, vt naturam tot bonis abundantem, naturam mali diceretis, & in natura ſummi boni ante commixtionem naturæ mali horrendum neceſsitatis malum poneretis. Et huius enim erroris veſtri cauſa ſuperbia eſt, quam non habebitis, ſi nolitis: ſed vos dum vultis illud quò irruiſtis, quoquo modo defendere, aufertis originem peccati à voluntatis arbitrio, & ponitis in vana & falſa fabula naturam mali: ac per hoc reſtat vt dicatis etiam illas animas in horribili globo æterna colligatione damnandas, non voluntate, ſed neceſsitate inimicas lumini ſancto extitiſſe: talemq; deum veſtrum iudicem conſtituatis, apud quem nihil prodeſſe poſsitis eis, quarum cauſam demōſtrata neceſsitate defenditis: & talem regem, à quo fratribus veſtris, filiis & membris illius, quorum inimicitias aduerſus vos & ipſum, non voluntate, ſed neceſsitate extitiſſe perhibetis, nec indulgentiā impetrare valeatis. O immaniſsimam K crudelitatem, niſi quod cōuertitis vos ad ipſius defenſionem, vt eum quoque iſta quòd neceſsitate faciat excuſetis. Si ergo poſsitis inuenire alterū iudicem, qui liber vinculo neceſsitatis, moderator exiſteret ęquitatis, iſtū certe in illo globo non forinſecus figeret, ſed cum ipſo terribili hoſte intus includeret. Cur enim non iuſte prior ſit ad pœnā damnationis, qui prior eſt ad crimen neceſsitatis? Quanto ergo melius eligeretis deum in comparatione peioris, nō qualem colimus, ſed qualē nos colere vel fingitis vel putatis, qui ſine vllo æquitatis examine, ſine vlla diſtinctione damnationis & diſciplinæ, nō parceret in ſeruis ſuis nec iuſto nec peccatori: potius quàm non parceret membris ſuis vel innocentibus, ſi neceſsitas crimen non eſt: vel illi obtemperando factis nocētibus, ſi & neceſsitas crimen eſt: vt ab illo in æternum dānarētur, cum quo vel ſimul abſolui, ſi poſt victoriam reſpiraret libertas: vel ſimul damnari debuerunt, ſi & poſt victoriam tantum ſaltem valeret neceſsitas, vt aliquid valeret & æquitas? Sicut autē deū, L nō illum verum & ſummum quem colimus, ſed alium neſcio quem falſum confingitis, quem nos colere vel arbitramini vel calumniamini, qui tamen etiam ipſe multo eſt melior deo veſtro: ambo enim non ſunt, & à vobis ambo finguntur: ſed meliorē fingitis eum, quem tanquam noſtrum accuſatis, quàm eum quem veſtrum adoratis.

Ca. XXIII. Sic & Patriarchas & Prophetas nòn tales vituperatis, quales honorātur à nobis, ſed quales libris noſtris non intellectis, maleuola vanitate finxiſtis: quos tamen etiam ipſos quales fuiſſe ſuſpicamini, parum eſt ſi dicam veſtris electis omnia Manichæi mandata ſeruantibus, niſi etiam oſtendam ipſo deo veſtro eſſe meliores: quod non àggrediar demōſtrare, niſi prius ſanctos patres noſtros Patriarchas & Prophetas à criminationib⁹ veſtris adiuuāte me domino aduerſum corda carnalia perſpicua oratione defendero. Et vobis quidem Manichæi ſic reſpōdere ſufficeret, vt etiā vitia quæ putatis noſtrorum, laudibus veſtrorū præponēda doceremus, addētes ad cumulum cōfuſionis veſtrę, vt etiam deus veſter longe peior inueniretur hominibus, quales noſtros patres fuiſſe iactatis. Sic ergo, vt dixi, vobis reſpondere ſufficeret: ſed quoniam nonnulli etiam præter veſtra vaniloquia ſua ſponte commouentur, vi- M tam Prophetarum in veteri teſtamento, comparantes vitę Apoſtolorum in nouo teſtamento, nec valētes diſcernere cōſuetudinem temporis illius, quo promiſsio velabatur, à conſuetudine temporis iſtius, quo promiſſio reuelatur: eis magis reſpondere compellor, qui vel temperantiam ſuam audent præferre Prophetis, vel nequitiæ ſuæ quærunt patrocinia de Prophetis.

Ca. XXIIII. Qua in re hoc primum dico, illorum hominum non tātum linguam, verumetiam vitam fuiſſe propheticā: totumq; illud regnum gentis Hebræorum, magnum quendam, quia & magni cuiuſdam, fuiſſe Prophetam. Quocirca quod ad eos quidem attinet, qui illic erant eruditi corde in ſapientia dei, non ſolum in iis quæ dicebant, ſed etiam in iis quæ faciebāt: quod autem ad cæteros ac ſimul omnes illius gentis homines, in iis quæ in illis, vel de illis diuinitus fiebant: prophetia venturi Chriſti & eccleſiæ perſcrutanda eſt: Omnia enim illa, ſicut dicit Apoſtolus, figuræ noſtræ fuerunt. (1. Cor. 10.)

Cap. XXV. Sic autem iſti in quibuſdam factis, à quorum altitudine longe ſunt, reprehendunt tanquā libidinem Prophetarum: ſicut nōnulli etiam ſacrilegi Paganorū reprehēdunt tanquam ſtultitiam vel potius tanquā dementiam Chriſti, quia

tempore

A tempore anni non congruo poma quæſiuit in arbore,
Marci.11. aut pueriliſ cuiuſdã fatuitatis affectum, quòd inclina-
Ioan. 8. to capite digito ſcribebat in terra: & cùm hominibus
interrogantibus reſpondiſſet, rurſus hoc facere cœpit.
Nihil enim ſapiunt, nec intelligunt in magnis animis
quaſdã virtutes vitiis paruorum animorũ eſſe ſimilli-
mas: nõnulla ſpecie, ſed nulla æquitatis comparatione.
Similes autẽ ſunt qui in magnis iſta reprehẽdunt, pue-
ris imperitis in ſchola: qui cum pro magno didicerint,
nomini numeri ſingularis verbũ numeri ſingularis eſſe
reddendum, reprehendũt Latinæ linguæ doctiſsimum
Aeneid.1. authorẽ, quia dixit, Pars in fruſta ſecant. Debuit enim,
inquiunt, dicere ſecat. Et quia norunt religionem dici,
culpant eum, quia geminata litera dixit, relligione pa-
trum. Vnde nõ abſurde fortaſſe dicatur in genere ſuo,
quantum diſtant ſchemata & metaplaſmi doctorum à
ſolœciſmis & barbariſmis imperitorum, tantum diſta-
re figurata facta Prophetarũ à libidinoſis peccatis ini-
quorum: ac per hoc ſicut puer in barbariſmo reprehẽ-
ſus, ſi de Virgilij metaplaſmo ſe vellet defendere, feru-
lis cæderetur: ita quiſquis cum ancilla ſuę coniugis vo-
lutatus, Abrahæ factum, quòd de Agar prolẽ genuerit,
B in exemplum defenſionis aſſumpſerit: vtinam non pla-
nè ferulis, ſed vel fuſtibus coërcitus emẽdetur, ne cum
cæteris adulteris æterno ſupplicio puniatur. Minimę
quidem illæ res, iſtæ autem magnæ ſunt: nec ad hoc in-
de ducta ſimilitudo eſt, vt ſchema ſacramento, & ſolœ-
ciſmus adulterio coęquetur: veruntamen proportione
ſui cuiuſque generis, quod in illis locutionum quibuſ-
dam virtutibus ſeu vitiis peritia, vel imperitia: hoc in
his morum quãuis longe in diuerſo genere virtutibus
Ca.XXVI. ſeu vitiis ſapientia vel inſipientia valet. Quaprop-
ter ne in quęque laudanda vel vituperanda, accuſanda
vel defendenda, coërcenda vel relaxanda, damnanda
vel abſoluenda, appetenda vel vitanda, temere irrua-
mus, in quibus omnibus peccata ſeu rectè facta verſan-
tur: prius quid ſit peccatum conſiderare debemus, tunc
deinde inſpicere facta ſanctorum, libris conſcripta di-
uinis: vt ſi qua & ipſorũ peccata inuenerimus, ob quam
vtilitatem ſint etiam ipſa condita literis, memoriæque
mandata, diligenti quantum poſſumus ratione videa-
mus. Quæ autẽ repererimus ſtultis ſeu maleuolis videri
peccata eſſe, quæ non ſunt, nec tamen in eis eminẽt ali-
C qua exempla virtutũ, hæc quoque intueamur, quam ob
cauſam illis inſerta ſint literis, quas ad vtilitatem vitæ
præſentis regendæ, & futuræ adipiſcendæ conditas ſa-
lubriter credimus. Porrò autẽ quæcunque in factis ſan-
ctorum elucent documenta iuſtitiæ, nullus vel imperi-
torũ dubitat debuiſſe cõſcribi. De illis ergo poteſt eſſe
quæſtio, quæ vel inaniter ſcripta videri poſſunt, ſi nec
rectè facta apparent, nec peccata ſunt: vel etiam perni-
cioſe, ſi peccata eſſe conuincuntur: ne valeant ad imita-
tionem, ſiue in ipſis libris reprehenſa non ſint, & ideo
putari etiam poſsint non eſſe peccata: ſiue illic quoque
reprehenſa ſint, ſub facili ſpe venię committantur, quia
Ca.XXVII & in ſanctis inuenta ſunt. Ergo peccatum eſt, factum
2.ſen.diſt. vel dictum vel concupitum aliquid contra ęternam le-
35.cap.1. gem. Lex verò ęterna eſt, ratio diuina vel voluntas dei,
ordinem naturalem conſeruari iubens, perturbari ve-
tans. Quiſnam igitur ſit in homine naturalis ordo, quę-
rendum eſt. Conſtat enim homo ex anima & corpore.
Sed hoc & pecus. Nulli autẽ dubium eſt, animam cor-
pori naturali ordine præponẽdam. Verum animæ ho-
minis ineſt ratio, quæ pecori non ineſt. Proinde ſicut
anima corpori, ita ipſius animę ratio cæteris eius parti-
bus, quas habẽt & beſtiæ, naturę lege præponitur: ĩ qua D
ipſa ratione, quę partim contemplatiua eſt, partim acti-
ua, proculdubio contemplatio pręcellit. In hac enim &
imago dei eſt, qua per fidem ad ſpeciem reformamur. Colo.3.
Actio itaque rationalis contemplationi [rationali] de-
bet obedire: ſiue per fidem operanti, ſicuti eſt quandiu 2.Cor.5.
peregrinamur à domino: ſiue per ſpeciẽ, quod erit cum 1.Ioan.3.
ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt, ef-
fecti etiã in ſpiritali corpore ex gratia eius æquales an- Matth.22.
gelis eius, recepta ſtola prima immortalitatis & incor- 1.Cor.15.
ruptionis, qua induetur hoc mortale & corruptibile no-
ſtrum, vt abſorbeatur mors in victoria, iuſtitia perfecta
per gratiam. Quia & ſancti ac ſublimes angeli habent
cõtemplationem & actionem ſuam. id enim ſibi agen-
dum imperant, quod ille quem contemplantur, iubet:
cuius æterno imperio liberaliter, quia ſuauiter, ſeruiũt:
nos vero, quorum corpus mortuum eſt propter pecca- Roma.8.
tum, antequam viuificet deus & mortalia corpora no-
ſtra per inhabitãtem ſpiritum eius in nobis, pro modu-
lo infirmitatis noſtræ ſecundum æternam legem, qua
naturalis ordo ſeruatur, iuſte viuimus, ſi viuamus ex fi- Gala.5.
de non fictã, quæ per dilectionem operatur: habẽtes in E
conſciẽtia bona ſpem repoſitam in cœlis immortalita-
tis & incorruptionis, & ipſius perficiẽdæ iuſtitiæ vſque
ad quandam ineffabiliter ſuauiſſimã ſaturitatem, quam
in iſta peregrinatione oportet eſuriri ac ſitiri, quandiu 2.Cor.5.
per fidem ambulamus, non per ſpeciem. Quaprop- C.XXVIII
ter hominis actio ſeruiens fidei ſeruienti deo, refrænat
omnes mortales delectationes, & eas coërcet ad natu-
ralem modum, meliora inferioribus ordinata dilectio-
ne pręponẽs. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo
peccaret. Peccat ergo, qui delectationem illiciti relaxat
potius quàm refrenat. Eſt autem illicitum, quod lex illa
prohibet, qua naturalis ordo ſeruatur. Vtrum autem ſit
aliqua rationalis creatura, quam nihil poſsit illicitum
delectare, magna quęſtio eſt. Quod ſi eſt, nõ in eo gene
re fact⁹ eſt homo: nec illa natura angelica, quæ in veri-
tate nõ ſtetit: ſed in eo genere iſta rationalia facta ſunt,
vt ineſſet eis poſsibilitas frenandi delectationem ab il-
licito, quam non frenando peccauerũt. Magna eſt ita-
que & humana creatura, quandoquidem per eam poſ-
ſibilitatem inſtauratur, per quã ſi voluiſſet, nec cecidiſ-
ſet. Magnus ergo dominus & laudabilis nimis, qui cõ- Pſal.59.
didit eam. Condidit enim & inferiores, quę nõ poſſunt F
peccare: condidit & meliores, quæ nolunt peccare. Be-
ſtialis enim natura non peccat, quia nihil facit contra
ęternam legem, cui ſic ſubdita eſt, vt eius particeps eſſe
nõ poſsit. Rurſus angelica ſublimis natura nõ peccat,
quia ita particeps eſt legis æternę, vt ſolus eam delectet
deus, cuius voluntati ſine vllo experimẽto tentationiſ
obtẽperat. Homo autem, cuius propter peccatum ten- Iob.7.
tatio eſt vita ſuper terram, ſubdat ſibi quod habet com
mune cum beſtiis: ſubdat deo quod habet cõmune cũ
angelis, donec iuſtitia & immortalitate perfecta atque
percepta, ab iſtis exaltetur, illis æquetur. Mortales Ca. XXIX.
autem delectationes vſque ad reparandam ſeu cuſto-
diẽdam iſtam mortalem ſalutem, ſiue vniuſcuiuſq; ho-
minis, ſiue ipſius humani generis, vel excitandæ vel re-
laxandę ſunt. vltra ſi prolapſę fuerint, & contra tempe-
rãtiæ rationem hominem non ſe regentẽ arripuerint,
libidines erunt profecto illicitę ac turpes, & dignæ do-
loribus emendari. Quòd ſi etiã perturbatum rectorem
in tantam voraginem perditę conſuetudinis mergant,
vt vel inultas fore credens, confeſsionis & pœnitentiæ
negligat medicinam, qua correct⁹ emergat, vel peiore

G morte cordis contra illam æternam prouidentiæ legē blaſphemum eis patrocinium defenſionis adhibeat, atque ita diem fungatur extremum: non iam emendatione, ſed damnatione dignum lex illa irreprehenſibilis cenſet.

Cap. XXX. Aeterna ergo lege conſulta quæ ordinem naturalem cōſeruari iubet, perturbari vetat: videamus quid peccauerit, id eſt, quid contra iſtam legem fecerit pater Abraham in his quæ velut magna crimina Fauſtus obiecit. *Gene. 16.* *Gene. 17.* Habendę, inquit, prolis inſana flagrans cupidine, & deo, qui id iam ſibi de Sara coniuge promiſerat, minime credens, cum pellice volutatus ſit. Inſana vero iſte Fauſtus criminandi cupiditate cęcatus, & hæreſis ſuę nefas prodidit, & Abrahæ concubitum neſciēs erranſq; laudauit. Sicut enim lex illa æterna, id eſt, voluntas dei creaturarum omnium conditoris, cōſeruando naturali ordini conſulens, non vt ſatiandæ libidini ſeruiatur, ſed vt ſaluti generis proſpiciatur, ad prolem tantummodo propagandam, mortalis carnis delectationem dominatu rationis in concubitu relaxari ſinit: ſic econtrario peruerſa lex Manichæorum, ne deus eorum, quem ligatum in omnibus ſeminibus plangunt, H in conceptu fœminæ arctius colligetur, prolē ante omnia deuitari à concumbentibus iubet, vt deus eorū turpi lapſu potius effundatur, quàm crudeli nexu vinciatur. Non igitur Abraham prolis habendæ inſana cupiditate flagrabat, ſed Manichęus prolis deuitandæ inſana vanitate delirabat. Proinde ille naturę ordinem ſeruans, nihil humano cōcubitu agebat, niſi vt homo naſceretur: iſte peruerſitatem fabulæ obſeruans, nihil in quolibet concubitu timebat, niſi ne deus captiuaretur.

Ca. XXXI. Vbi autem Fauſtus in facto Abrahæ velut cōſcientiam culpat vxoris, ibi vero malo quidem animo & intentione vituperādi, ſed tamen neſciēs & nolens vtrūque collaudat. *De Ciuitat. dei lib. 15. cap. 3. Et li. 16. cap. 25.* Neque enim conſciētiam ſuam flagitio coniugis miſcuit, quò ille ſuam libidinem turpi & illicita voluptate ſatiaret: ſed etiam illa naturali ordine filios volens, ſeq; ſterilem ſciens, ancillaris vteri fœcūditatem in vſum iuris ſui poteſtate licita vendicauit: non cedens viro concupiſcenti, ſed iubens obediēti. *Cō. 4. ſen. diſt. 32. ca Sciēdū etiā eſt.* Neque hoc inordinata ſuperbia: quis enim neſcit vxorem marito tāquam domino debere ſeruire? Sed quod ad mēbra corporis attinet, quibus ſexus ipſe diſtinguitur, Apoſtolus dicit, *1. Cor. 7.* Similiter & vir ſui corporis poteſtatem I non habet, ſed mulier: vt cum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus, mulier viro debeat ſeruitutem, huius vnius rei, qua ſexus vtriuſque carnali ſorte diſcernitur, & carnali commixtione concernitur, ſimilem in ſe habeant poteſtatem, vir in vxorem, & vxor in virum. Prolem igitur, quam de ſe habere Sara non poterat, de ancilla habere voluit: ex eo tamen ſemine, ex quo & de ſe, ſi poſſet, habere deſiderabat. Nunquā hoc faceret mulier, ſi in corpore viri carnali cōcupiſcentia teneretur. zelaret enim potius pellicem, nō faceret matrem: nunc vero propterea ſic propagādi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluntas libidinoſa non fuit.

Ca. XXXII Illud ſanè defendi nō poteſt, ſi Abraham, ſicut Fauſtus obiecit, minime credēs deo, qui ſibi iam prolem de Sara promiſerat, de Agar ſuſcipere voluit. Sed apertiſſimè falſum eſt. *Gene. 12. & 13.* Nondum hoc promiſerat deus. Recenſeant ſcripturæ illius ſuperiora, qui volūt, inuenient ſemini Abraham iam fuiſſe promiſſam terrā, & innumerabilis multitudinis abundantiam, nondū tamen fuiſſe patefactū, quo modo illius ſeminis eſſet futura propagatio, vtrū ex carne Abrahæ, ſi de ſe ipſe generaret, an ex volūtate, ſi aliquē forte adoptaret. Deinde ſi de carne ipſius, vtrum ex Sara, an ex alia prorſus, nondū ma- K nifeſtum fuit. Legant, inquam, qui volunt, & inuenient Fauſtum aut falli imprudenter, aut fallere impudēter. Itaque Abraham, cum ſibi videret nō naſci filios, & tamen ſemini ſuo factam promiſsionem teneret, primo de adoptione cogitabat. Hoc indicat, quòd cum deo loquens, ait de vernaculo ſuo, *Gene. 15.* Hic hęres meus erit. tanquam diceret, quia de meipſo mihi ſemen non dediſti, in iſto comple quod meo ſemini promiſiſti. Si enim ſemen cuiuſque nō appellaretur, niſi quod eius carne naſceretur, nec nos appellaret Apoſtolus ſemen Abrahæ, *Galat. 3.* qui certe originem carnis ab illo nō ducimus, ſed imitatione fidei ſemen eius facti ſumus, credentes in Chriſto, cuius caro ex illius carne propagata eſt. Tunc ergo Abrahā audiuit à domino, *Gene. 15.* Non hic erit hæres tuus, ſed qui exibit de vtero tuo, ipſe erit hæres tuus. Iam nunc adoptionis cogitatione ſublata, cum de ſe ipſo ſemen ſperaret Abraham, reſtabat incertum, vtrum ex Sara, an ex alia. quod illi deus occultare voluit, donec prius ex ancilla vetus teſtamentum figuraretur. *Galat. 4.* Quid ergo mirum, ſi videns Abraham ſterilem vxorem, cupientē ſibi L prolem, quam parere ipſa non potuit, ex famula ſua & ex marito prouenire, non ſuæ carnali cupiditati ceſsit, ſed coniugali poteſtati obtemperauit: credens hoc Saram ex dei nutu voluiſſe, qui iam ex ſeipſo illi hęredem promiſerat, ſed ex qua fœmina non prædixerat? Fruſtra igitur Fauſtus ad obiiciendum hoc crimen inſanus inſiluit, tanquam infidelem Abraham infideliter arguēs. Cætera enim cæcitate non credendi nec valuit intelligere, hoc autem libidine calūniandi neglexit & legere.

Caput XXXIII. Quod autem iuſtum & fidelem virum matrimonij ſui infamiſsimum nundinatorem appellās, auaritiæ ac ventris cauſa duobus regibus, Abimelech & Pharaoni, *Gene. 12. & 20.* diuerſis temporibus Saram coniugem ſuam, ſororem mentitum, quia erat pulcherrima, in concubitum aſſerit venditaſſe: non ore veridico à turpitudine ſeparat honeſtatem, ſed ore maledico totum vertit in crimen. Hoc enim Abrahæ factū lenocinio ſimile videtur, ſed non valentibus ex illius æternæ legis lumine à peccatis recte facta diſcernere: quibus & conſtantia pertinacia videri poteſt, & virtus fiducię vitium putatur audaciæ: & quæcunque ſimiliter obiiciuntur quaſi non recte agentibus, à non recte cernentibus. Neque enim Abra- M ham flagitio cōſenſit vxoris, eiuſq; vēdidit adulterium: ſed ſicut illa famulam ſuam non libidini mariti permiſit, ſed officio generandi vltro intulit, nequaquam turbato ordine naturali, vbi eius poteſtas erat, iubēs potius obedienti, quàm cedens concupiſcenti: ſic & ipſe coniugem caſtam, & caſto corde ſibi cohærentem, de cuius animo, vbi pudicitiæ virtus habitabat, nullo modo dubitabat, tacuit vxorem, dixit ſororem: ne ſe occiſo, ab alienigenis atque impiis captiua poſsideretur: certus de deo ſuo, quòd nihil eam turpe ac flagitioſum perpeti ſineret. Nec eum fides ac ſpes fefellit: nam Pharao territus monſtris, multiſq; propter eam malis afflictus, vbi eius vxorem diuinitus didicit, illæſam cum honore reſtituit: Abimelech autem ſomnio commonitus atque edoctus, ſimiliter fecit.

Caput XXXIIII. Nonnulli quidem, non calūnioſi & maledici ſicut Fauſtus, ſed eiſdem libris honorem debitum deferentes, quos iſte vel non intelligendo reprehendit, vel reprehendendo nō intelligit: *In lib. quæſtionū ſuper Gene. quæſtio. 26.* cum hoc Abrahæ factum cōſiderarent, viſum eſt eis quòd à firmitate fidei ſubdefecerit atque titubauerit, & timore mortis, ſicut dominum Petrus, ita iſte negauerit vxorē. *Matth. 26.* Quod ſi ita neceſſe eſſet intelligi, peccatum hominis agnoſcerem:

A agnoſcerẽ:nec ideo cuncta eius merita deleta atq; obli
terata cẽſerem, ſicut nec illius Apoſtoli : quãquam cul-
pa nõ ſit æqualis, negare vxorem,& negare Saluatorẽ.
Nunc vero cum habeã quod intelligam, ne hoc intel-
ligã, nulla cauſa cogor temeritate labi ad reprehẽden-
dum, quẽ nemo cõuincit timore lapſum fuiſſe ad men-
tiendũ.neq; enim vtrũ eius vxor eſſet interrogatus, nõ
eſſe reſpondit:ſed cũ ab eo quæreretur quid ei eſſet illa
mulier,indicauit ſororẽ,nõ negauit vxorẽ. Tacuit ali-
Cap.xxxv. quid veri,non dixit aliquid falſi. An vſqueadeo de-
ſipimus,vt hic Fauſtum ſequamur, qui ait ſororẽ men-
titum,quaſi genus Saræ aliunde didicerit,cum hic ſan-
cta ſcriptura nõ aperuerit? Puto iuſtum eſſe, vt in ea re,
quã nouerat Abraham,nos autẽ non nouimus,Patriar-
chæ potius credamus loquenti quod ſcit, quàm Mani-
chæo criminanti quod neſcit. Cum igitur Abraham eo
tempore viueret in rebus humanis,quo quidẽ iam fra-
tres ex vtroq; aut ex altero vel altera parente natos,ne-
cti coniugio non licebat,filios autem fratrum,alióſque
longinquiore gradu generis cõſanguineos,nulla lege,
nulla poteſtate prohibita cõſuetudo iũgebat: quid mi-
Gene.20. rum ſi ſororem ſuam, id eſt,ex patris ſui ſanguine pro-
De ciuitate creatam habebat vxorem? Nam hoc ipſe reddenti ſibi
dei, lib.16. eam regi,dixit de patre eſſe ſororem:nõ de matre : vbi
cap.19. certe vt ſororẽ mentiretur, nullo iam timore cogeba-
B tur,quãdo ille vxorem eius eſſe didicerat, & eam diui-
nitus territus cum honore reddebat. Fratres autẽ ſiue
ſorores generali nomine cõſanguineos vel cõſangui-
neas ſolere apud veteres appellari, ſcriptura teſtatur.
Tobiæ.6. Nã & Tobias dicit deo,cũ oraret antequã miſceretur
& 8. vxori,Et nũc domine,tu ſcis quoniã non luxuriç cauſa
accipio ſororẽ meam. cum eſſet illa non ex concubitu
eiuſdem patris,nec ex eodem matris vtero,ſed ex eadẽ
Ge.13. et.11. ſtirpe cognationis exorta Et Loth frater Abrahæ dici-
† conſuetu- tur,cum patruus eius eſſet Abraham:ex qua vi†vocabu-
dine. li etiam fratres domini vocantur in Euangelio,nõ vti-
Matth.12. que quos Maria virgo pepererat, ſed ex eius cõſangui-
Cap.xxxvi. nitate omnes propinqui. Dicet aliquis,Cur non po-
tius ita de deo ſuo præſumpſit Abraham,vt fateri nõ ti-
meret vxorem?Nunquid enim deus ab illo mortẽ non
poterat repellere quam timebat, eúmque cum coniu-
ge ſua ab omni pernicie in illa peregrinatione tutari,
C vt nec vxor eius,quãuis eſſet pulcherrima, appeteretur
ab aliquo,nec propter illam ipſe necaretur? Poterat ſa-
nẽ hoc efficere deus : quis ita ſit demens vt hoc neget?
22.quæ.2.c. Sed ſi interrogatus Abraham, illam fœminam indicaſ-
Quæritur. ſet vxorem,duas res tuendas committeret deo,&ſuam
vitam,& coniugis pudicitiam. Pertinet autẽ ad ſanam
doctrinam,vt quando habet quod faciat homo, non
Deute.6. tentet dominum deum ſuum. Neque enim & ipſe ſal-
Matth.4. uator non poterat tueri diſcipulos ſuos, quibus tamen
Matth.10. ait,Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in a-
Ioan.10. liam.Cuius rei prior exemplum præbuit.Nam cum po-
teſtatem haberet ponendi animã ſuam, nec eam pone-
Matth.2. ret,niſi cum vellet,in Aegyptum tamen infans portan-
Ioan.7. tibus parentibus fugit: & ad diem feſtum non euiden-
ter,ſed latẽter aſcẽdit, cum aliàs palàm loqueretur Iu-
Ibidem. dæis iraſcentibus, & inimiciſsimo animo audientibus,
nec tamen valentibus in eum mittere manus, quia nõ-
dum venerat hora eius:non cuius horæ neceſsitate co-
geretur mori, ſed cui⁹ horæ opportunitate dignaretur
occidi. Qui ergo palàm docendo & arguendo, & ta-
men inimicorum rabiem valere in ſe aliquid nõ ſinen-
do,dei demonſtrabat poteſtatem: idem tamen fugien-
do & latendo,hominis inſtruebat infirmitatẽ,vt deum

tentare non audeat,quãdo habet quod faciat, vt quod D
cauere oportet,euadat. Neq; enim & Apoſtolus Paulus
deſperauerat adiutorium protectionemq; diuinam, fi- Acto.9.
demq; perdiderat,quãdo per murũ in ſporta ſubmiſſus 2.Corint.11.
eſt,vt inimicorum manus effugeret. Nõ ergo in deum
nõ credendo ſic fugit, ſed deum tentaret,ſi fugere no-
luiſſet,cum ſic fugere potuiſſet. Proinde cũ inter igno-
tos propter excellentiſsimam pulchritudinem Saræ, &
eius pudicitia & mariti vita eſſet in dubio, nec vtrunq;
tueri poſſet Abraham, veruntamen vnum horum poſ-
ſet,id eſt,vitam:ne deum ſuum tentaret,fecit quod po-
tuit:quod autem non potuit,illi commiſit.Qui ergo ſe
hominem occultare nõ valuit, maritum ſe occultauit,
ne occideretur : vxorem deo credidit, ne pollueretur.
Quanquam ſcrupuloſius diſputari poſsit, vtrum il- Ca.xxxvij.
lius mulieris pudicitia violaretur, etiam ſi quiſquã car-
ni eius commixtus foret, cum id in ſe fieri pro mariti
vita,nec illo neſciente,ſed iubente permitteret:nequa-
quam fidem deferens coniugalem, & poteſtatem non
abnuens maritalem:ſicut ille adulter non fuit,quando E
vxoris obtemperans poteſtati,de ancilla prolem gene-
rare conſenſit:ſed propter vim principiorum,qua non
ita duobus viris viuis ad concumbendum fœmina ſub-
ditur,ſicut dux fœminæ vni viro, multo verius & ho-
neſtius illud accipimus, quòd pater Abraham nec tẽta-
uit deum,quando vitæ ſuç quantum potuit homo con-
ſuluit:& ſperauit in deũ, cui pudicitiam coniugis com-
mendauit. Iam vero in hac re geſta, quæ in diuinis Ca.xxxviij.
libris poſita, fideliterq; narrata eſt, quem non delectet
etiam factum propheticum perſcrutari, & ſacramenti
oſtium pia fide ſtudioq; pulſare: vt aperiat dominus &
oſtendat quis tunc in illo figurabatur viro, & cuius ſit
vxor, quæ in hac peregrinatione atq; inter alienigenas
pollui maculariq; nõ ſinitur, vt ſit viro ſuo ſine macula Ephe.5.
& ruga?In gloria quippe Chriſti recte viuit eccleſia, vt
pulchritudo eius honori ſit viro eius:ſicut Abrahã pro-
pter Saræ pulchritudinẽ inter alienigenas honoraba-
tur,eiq; ipſi cui dicitur in Canticis canticorum, O pul- Canti.1.
chra inter mulieres,ipſius pulchritudinis merito reges
offerũt munera:ſicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus
in ea admirãs formæ decus,quod amare potuit,& vio-
lare nõ potuit.Eſt enim & ſancta Eccleſia domino Ieſu
Chriſto in occulto vxor. Occulte quippe atq; intus in F
abſcõdito ſecreto ſpiritali,anima humana inhęret ver- Gene.2.
bo dei,vt ſint duo in carne vna:quod magnũ coniugij Ephe.5.
ſacramentũ in Chriſto & in eccleſia cõmendat Apoſto
lus. Proinde regnum terrenũ ſeculi huius cuius figurã
gerebant reges,qui Saram polluere permiſsi non ſunt,
nõ expertũ eſt nec inuenit eccleſiã coniugem Chriſti:
id eſt,quàm fideliter illi tanquã prçcipuo viro ſuo ſub-
dita cohæreret,niſi cum violare tentauit.Diuino enim
teſtimonio per fidẽ martyrũ ceſsit,correctumq; in po-
ſterioribus regibus honorauit munere, quã corruptio-
ni ſuæ ſubdere in prioribus non eualuit.Nam quod tũc
in eodẽ rege prius & poſterius figuratũ eſt, hoc in iſto
regno prioribus & poſterioribus regibus adimpletur.
Cum autem dicitur de patre eſſe ſororem Chriſti Cap.xxxix.
eccleſiam,non de matre, nõ terrenæ generationis,quæ
euacuabitur,ſed gratiæ cœleſtis,quę in æternum mane-
bit, cognatio commendatur. Secundum quam gratiã
genus mortale nõ erimus, accepta poteſtate vt filij dei 1.Ioan.3.
vocemur & ſimus. Neque enim hanc gratiam de ſyna-
goga matre Chriſti ſecundum carnem, ſed de deo pa-
tre percepimus.Hanc vero cognationem terrenã, quæ
ad mortẽ temporaliter generat, vocãs in aliam vitam,

G vbi nullus moritur, negare nos Chriſtus docuit, nō fa-
Matth.23. teri, cum diſcipulis ait, Ne vobis dicatis patrem in
terra, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. Cuius
Math.12. rei præbuit exemplum, quando & ipſe dixit, Quæ mihi
mater, aut qui fratres? Et extēdens manum ſuper diſci-
pulos ait, Hi ſunt fratres mei. Et ne quiſquā in hoc vo-
cabulo terrenam cognationem cogitaret, adiunxit, Et
quicunq; fecerit volūtatem patris mei, ipſe mihi frater,
& mater, & ſoror eſt. tanquā diceret, De deo patre hāc
cognationem appello, non de ſynagoga matre. Ad æ-
ternam quippe vitam nunc voco, vbi immortaliter na-
tus ſum: non ad temporalem, vnde vt vocarem, morta-
Cap. XL. lis effectus ſum. Quod ergo eccleſia, cuius vxor ſit
occultatur alienigenis, cuius autē ſoror, nō tacetur, hęc
interim cauſa facile occurrit: quia occultum & diffici-
le ad intelligēdū eſt, quo modo anima humana verbo
dei copuletur ſiue miſceatur: ſiue quid melius & aptius
dici poteſt, cum ſit illud deus, iſta creatura. Secūdum
Eſaia.61. hoc enim ſponſus & ſponſa, vel vir & vxor, Chriſtus &
Ephe.5. Eccleſia dicuntur. Qua vero cognatione ſint fratres
Chriſtus & omnes ſancti, gratia diuina, nō conſangui-
H nitate terrena, hoc eſt de patre, non de matre, & ſtabi-
lius dicitur, & capacius auditur. Nam & inter ſe omnes
ſancti per eandem gratiā fratres ſunt: ſponſus autē cæ-
terorum ſocietate, nullus illorū eſt. Proinde Chriſtum,
quanquā excellentiſsimæ iuſtitiæ atq; ſapientiæ, tamen
hominem, multo facilius & procliuius alienigenæ cre-
diderunt, non quidem falſo, quòd homo eſſet: ſed quo
modo etiā deus eſſet, ignorauerūt. Hinc & Hieremias,
Hiere.17. Et homo, inquit, eſt, & quis cognoſcit eū? Et homo eſt,
quia proditur quòd frater eſt: & quis agnoſcit eū, quia
occultatur quòd ſponſus eſt. Hæc de patre Abrahā ad-
uerſum impudentiſsimam & imperitiſsimam & calum-
Cap. XLI. nioſiſsimā Fauſti vocem ſatis dicta ſint. Loth autem
Gene.19. frater eius iuſtus & hoſpitalis in Sodomis, & ab omni
Sodomitarum cōtaminatione purus atque integer, ex
illo incendio, quod erat ſimilitudo futuri iudicij, me-
ruit ſaluus euadere, typū geſtās corporis Chriſti: quod
in omnibus ſanctis & nunc inter iniquos atque impios
gemit: quorum factis non conſentit, & à quorum com-
mixtione in ſeculi fine liberabitur, illis dānatis ſuppli-
cio ignis æterni. Sicut autem aliud genus hominum in
I eius vxore figuratum eſt, eorum ſcilicet, qui per gratiā
dei vocati, retro reſpiciunt: non ſicut Paulus, qui ea quę
Philip.3. retro ſunt obliuiſcitur, & in ea quę ante ſunt extēditur.
Luca.9. Vnde & ipſe dominus, Nemo, inquit, imponens manū
ſuper aratrum, & reſpiciēs retro, aptus eſt regno cœlo-
rum. Nec illud exemplum tacuit, quo nos tanquā ſale
condiret, vt non fatui negligeremus, ſed prudentes ca-
Gene.19. ueremus hoc malū. Vnde & illa, vt hoc admoneret, in
ſtatuā ſalis conuerſa eſt. nam cū præciperet, vt ſe quiſ-
que perſeuerantiſsima anteriorum intētione ab iis quæ
Luca.17. retro ſunt, eriperet, Mementote, inquit, vxoris Loth.
Cap. XLII. Sic etiam in ipſo Loth, quando cū eo filiæ cōcubue-
Gene.19. runt, nō illud, quod cùm à Sodomis liberatus eſt, ſed a-
liud aliquid figuratum eſt. Nam tūc ille ipſe Loth futu-
ræ legis videtur geſtaſſe perſonā, quam quidam ex illa
procreati, & ſub lege poſiti, male intelligendo quodā
modo inebriantes atque nō legitime vtendo, infideli-
1.Tim.1. tatis opera pariunt. Bona eſt enim lex, ait Apoſtolus, ſi
quis ea legitime vtatur. Nec ideo tamē hoc factum, vel
ipſius Loth vel eius filiarum, iuſtificamus, quia ſignifi-
cauit aliquid, quod futuram quorūdam peruerſitatem
prænunciaret. Aliud enim illæ, vt hoc facerent, inten-
derunt: aliud deus, qui hoc fieri permiſit, vt etiam inde
aliquid demōſtraret, manente recto iudicio ſuper pec- K
catum hominum tunc præſentium, & vigilante proui-
dentia ſua pro ſignificatione futurorum. Proinde illud
factum cum in ſancta ſcriptura narratur, prophetia eſt:
cum vero in illorum vita, qui hoc commiſerunt, cōſi-
deratur, flagitium eſt. Nec rurſus tanta reprehen- Ca. XLIII.
ſione atque accuſatione res digna eſt, quantam in eam
Fauſtus inimicus & cæcus euomuit. Conſulitur enim
æterna lex illum ordinem naturalem cōſeruari iubens,
perturbari vetans, & non ita de hoc facto iudicat, ac ſi
ille in filias nefaria libidine exarſerit, vt earum inceſta-
to corpore frueretur, aut eas haberet vxores: ſed nec de
illis fœminis, ac ſi in ſui patris carnem execrabili amore
flagraſſent. Ratio quippe iuſtitiæ non tantum quid fa-
ctum ſit, verumetiam quare factū ſit intuetur, vt ex cau
ſis ſuis facta pendentia, libramento ęquitatis examinet.
Cum igitur illæ ad cōſeruationē generis prolem quæ-
rerent, qui vtique in eis humanus erat & naturalis affe-
ctus, nec ſe crederent inuenire poſſe alios viros, velut
exuſto illa conflagratione orbe terrarum, (neque enim
diſcernere poterāt, quouſq; ignis ille ſæuierit) miſcere
ſe patri voluerunt. Et potius quidem nunquam eſſe ma- L
tres, quàm ſic vti patre debuerūt. Veruntamen multum
intereſt, quòd ea cauſa vſæ ſunt, quàm ſi cōcupiſcentia
tam funeſtæ voluptatis vterentur. Ab illo autem opere
ita patrem abhorrere ſentiebant, vt id ſe impleturas eſ-
ſe non crederent, niſi eius ignorantiam procurarent.
Nanque, vt ſcriptum eſt, Inebriauerūt eum, & ſe ne- Ca. XLIIII.
ſcienti miſcuerunt: quapropter culpandus eſt quidem, 15. quæſt. 1.
non tamē quantum ille inceſtus, ſed quantum illa me- ca. Inebria-
retur ebrietas. Nam & hanc lex æterna cōdemnat, quia uerunt.
cibum & potum ad ordinem naturalem, non niſi gra-
tia conſeruandæ ſalutis admittit. Quanuis ergo inter
ebrioſum & ebrium plurimū interſit (nam nec ebrioſus
ſemper eſt ebrius, nec quiſquis aliquando ebrius, cōſe-
quenter ebrioſus eſt) tamen in homine iuſto huius ip-
ſius, etſi non ebrioſitatis, at certe ebrietatis cauſa quæ-
renda eſt. Quid enim tandem cogebat, vt filiabus ſuis
crebra vina miſcentibus, aut fortaſſe nec mixta crebro
porrigentibus, cōſentiret aut crederet? An ad hoc filias
nimiam triſtitiam fingētes, ita voluit cōſolari, vt illius
deſtitutionis & materni luctus dolor de cogitatione
mentis ebriæ fugaretur, etiam ipſas tantundem bibere M
exiſtimans, & aliqua fraude agentes ne biberent? Sed
etiam talem triſtibus ſuis adhibere cōſolationem, quo
modo virum iuſtum decuerit, non videmus. An aliqua
Sodomitarū arte peſsima etiam paucis poculis patrem
ſic inebriare potuerunt, vt illud peccatum cum igno-
rante, vel potius de ignorante committerent? Sed mi-
rum ſi hoc ſcriptura diuina tacuiſſet, vel ſeruum ſuum
deus ſine aliquo voluntatis eius vitio perpeti ſineret.
Nos tamen ſcripturas ſanctas, non hominum pec- Cap. XLV.
cata defendimus. Non ſic autem de huius facti purga-
tione ſatagimus, quaſi hoc deus noſter aut fieri iuſſerit,
aut factum approbauerit: aut ita iuſti homines in li-
bris appellentur, vt ſi voluerint peccare, non poſſint.
Cum ergo in literis, quas iſti reprehendunt, deus huic
facto nullum iuſtitiæ teſtimoniū perhibuerit, qua de-
mentia temeritatis hinc illas literas accuſare conten-
dunt, cum aliis earum locis apertiſsime inueniantur di
uinis præceptis iſta prohiberi? Vnde in illa re geſta de
opere filiarum Loth narrata iſta ſunt, non laudata: quę-
dam vero enunciato iudicio dei, quędā tacito narra-
ri oportuit: vt quando promitur quid inde iudicauerit
deus, inſtruatur noſtra imperitia: quādo autē tacetur,
vel

A vel exerceatur peritia,vt quod alibi didicimus, recolamus : vel excutiatur pigritia , vt quod nondum nouimus,inquiramus.Deus ergo,qui nouit & de hominum opere malo facere opera bona, gẽtes quas voluit, ex illo ſemine propagauit: non ſcripturas ſuas ſanctas propter hominũ peccata damnauit . Prodidit quippe iſta, non fecit:& cauenda admonuit,non imitanda propoſuit.

Ca. XLVI. Mirabili ſanè impudentia Fauſtus,Iſaac quoque
Gene.24. filium Abrahę criminatus eſt,quòd Rebeccã,quæ vxor erat,ſororem finxerit.Genus enim Rebeccę non tacitũ eſt,& eam per notiſsimam propinquitatẽ ſororem eius
Gene.26. fuiſſe manifeſtum eſt . Vt autem taceret vxorem , quid
De ciuitate dei, lib. 16. cap. 36. mirum,aut quid prauum,ſi imitatus eſt patrem,cum eadem iuſtitia defendatur,qua pater eius, de ſimili obiectu inculpatus inuentus eſt? Quæ igitur pro Abraham, quod ad hanc rem attinet,aduerſus criminantem Fauſtum diximus , eadem etiam pro Iſaac filio eius valent: quæ recenſere non eſt difficile , niſi forte ſtudioſorum aliquis quærat, in cuius figuræ ſacramẽto accipiendum
Gene.26. ſit , quòd rex alienigena Rebeccam viri ſui coniugem tunc eſſe cognouit,quando eum cum illa ludentem vi-
B dit:quod non cognouiſſet, niſi cum coniuge ille ſic luderet, quomodo cum ea quę coniunx non eſſet,ludere non deceret. Quod cum ſancti coniugati faciunt,non inaniter faciunt, ſed prudenter : deſcẽdunt enim quodammodo ad fœminei ſexus infirmitatem , vt aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant : non eneruantes, ſed temperantes virilem rigorem : quod tamen ei quæ vxor nõ eſt,qui dixerit aut fecerit,turpis eſt . Verũ hoc quod ad mores humanitatis pertinet,dixerim:nec quiſquã durus & ſine affectu idipſum pro crimine obiiciat ſancto viro,quòd cum coniuge ſua luſerit. Tales enim homines inhumani,ſi aliquem grauem virum ludicrum aliquid garrientem pueris etiam paruulis viderint , quo eorum lacteũ ſenſum affabili & nutritoria facilitate permulceat, tanquam delirantem reprehendũt:obliti vnde creuerint , aut ingrati quòd creuerint. Quid autem ſibi velit in ſacramento Chriſti & eccleſiæ,quòd tantus patriarcha cũ coniuge ſua luſerit,coniugiumq; illud inde ſit cognitum; videt profecto quiſquis,ne aliquid errando in eccleſiã peccet,ſecretum viri eius in ſcripturis ſanctis diligenter intuetur: & inuenit eum maieſtatem ſuam,qua in forma dei æqualis eſt patri, pauliſper abſcõdiſſe in forma ſerui, vt eius capax
C eſſe humana infirmitas poſſet , eóque modo ſe coniugi cõgruenter aptaret . Quid enim abſurdum , imò quid non conuenienter futurorum prænunciationi accommodatum, ſi Propheta dei carnale aliquid luſit,vt eum
Ioan.1. caperet affectus vxoris,cum ipſum verbum dei caro factum ſit , vt habitaret in nobis ?

Ca. XLVII. Iam vero filio eius
Gene.30. Iacob quòd pro ingenti crimine quatuor obiiciuntur
32. quæſtio. 4. ca. Obiiciuntur. 4. ſen. diſt. 33. cap. Quæritur. vxores,generali prælocutione purgatur. Quãdo enim mos erat, crimen non erat : & nunc propterea crimen eſt,quia mos non eſt. Alia enim ſunt peccata cõtra naturã,alia contra mores,alia contra præcepta.Quæ cum ita ſint , quid tandem criminis eſt,quòd de pluribus ſimul habitis vxoribus obiicitur ſancto viro Iacob?Si naturam conſulas,non laſciuiendi,ſed gignendi cauſa illis mulieribus vtebatur. Si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur. Si præceptum,nulla lege prohibebatur. Nunc vero cur crimen eſt ſi quis hoc faciat,niſi quia & moribus & legibus non licet?Quæ duo q[illegible]quis contempſerit,etiam ſi tantummodo cauſa generandi vti poſsit fœminis pluribus,peccat tamẽ,& ipſam violat humanã ſocietatem , cui neceſſaria eſt propagatio filiorum . Sed quia homines aliter ſe habenti- D
bus iam moribus & legibus,non poſſunt delectari vxorum multitudine , niſi libidinis magnitudine: ideo errant,& putant haberi omnino nõ potuiſſe vxores multas,niſi flagrantia concupiſcentiæ carnalis , & ſordidæ voluptatis.Comparantes enim non alios,quorum animi virtutẽ prorſus noſſe nõ poſſunt, ſed,ſicut ait Apoſtolus,ſemetipſos ſibimetipſis,nõ intelligũt. Et quia ip- *2.Cor.10.*
ſi etiam ſi vnã habuerint,ad eandem non ſolum generandi officio ducti, viriliter accedunt,ſed ſæpe coëundi ſtimulo victi, eneruiter pertrahũtur: quaſi veraciter ſibi videntur coniicere,quàm maiore huiuſmodi morbo per multas alij captiuentur, quãdo ſe vident in vna temperantiam non poſſe ſeruare .

Verum nos eis *Caput XLVIII.*
qui hãc virtutem non habent,ita de ſanctorum virorũ moribus iudicium committere non debemus , ſicut de ciborum ſuauitate ac ſalubritate iudicare febrientes nõ ſinimus:potiusq; illis ſanctorum ſenſu,& pręcepto medicaminet , quàm ex eorum ægritudinis affectione ali- *† al. ex ſanctorũ ſenſu & præcepto medicantium.*
mẽta præparamus.Proinde iſti ſi volunt,non falſæ atq; adumbratæ , ſed veræ ac ſolidæ pudicitiæ capere ſanitatem, diuinæ ſcripturæ tanquam libris medicinalibus credant : non fruſtra tam magnum honorem ſanctita- E
tis tributũ quibuſdam viris etiam plures vxores habẽtibus, niſi quia fieri poteſt, vt imperator carnis animus tanta tẽperãtiæ poteſtate prępolleat,vt genitalis delectationis motum inſitum naturæ mortaliũ, ex prouidentia generãdi,leges impoſitas nõ permittat excedere. Alioquin poſſunt iſti maledici potius calumniatores,quàm veridici iudices,etiam ſanctos Apoſtolos accuſare,quòd non voluntate† generandi filios vitæ æter- *† charitate.*
næ, ſed cupiditate laudis humanæ, populis tam multis Euangelium prędicauerint.Neq; enim deerat illis Euãgelicis patribus per omnes Chriſti eccleſias fama præclara, tot linguis laudantibus comparata: imò verò tãta aderat,vt maior hominibus ab hominibus honor & gloria deferri non debeat.Hanc in eccleſia gloriã peruerſa voluntate Simon perditus cõcupiuit, quando ab *Acto. 8.*
eis pecunia voluit cæcus emere,quod illi diuina gratia eadémque gratuita meruerunt . Huius auidus gloriæ fuiſſe intelligitur,quem ſe volentem ſequi,dominus in Euangelio reuocat dicens, Vulpes foueas habent,& vo- *Matth. 8.*
lucres cœli diuerſoria† : filius autem hominis non ha- *† nidos.*
bet vbi caput ſuum reclinet . Videbat enim eum dolo- F
ſa ſimulatione tenebroſum , & ventoſa elatione iactatum,nõ habere fidei locum, vbi ſe inclinantem doctorem humilitatis exciperet : quia in diſcipulatu Chriſti non illius gratiam , ſed ſuam gloriam requirebat. Hoc amore gloriæ corrupti erant , quos Paulus Apoſtolus notat, quòd per inuidiam & contentionem, non caſte *Philip. 1.*
Chriſtum annunciãrent : quibus tamen prædicantibus gaudet Apoſtolus,ſciens fieri poſſe,vt dum illi ſectãtur humanæ gloriæ cupiditatem, tamen his auditis fideles naſcerentur:non ex eorum inuida cupiditate,qua ſe volebant vel æquari,vel anteponi Apoſtolicæ gloriæ: ſed per Euangelium,quod etiam ſi non caſte,tamẽ annunciabãt,vt de malo illorum deus operaretur bonum.Sicut fieri poteſt , vt homo ad concubitum nõ ingredia- *Infra. c. 83.*
tur voluntate generãdi, ſed luxuriandi libidine rapiatur:& tamen naſcatur homo,bonũ dei opus de fœcunditate ſeminum, non de turpitudine vitiorũ. Sicut er- *32. q. 4. ca. Obiiciũtur. 4. ſen. diſt. 33. c. Quæritur.*
go ſancti Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinã ſuã,condelectabãtur, nõ auiditate cõſequendæ laudis, ſed charitate ſeminãdæ veritatis: ita ſancti Patriarchæ coniugibus excipientibus ſemen ſuum,miſcebãtur non

G concupiſcentia percipiendæ voluptatis:ſed prouidétia
i. propagandę ſucceſsionis:ac per hoc nec illos ambitio-
ſos multitudo populorum, nec illos libidinoſos mul-
titudo faciebat vxorū.Sed quid de viris loquar,quibus
excellentiſsimum teſtimonium diuina voce perhibe-
tur,cum ipſas fœminas ſatis eluceat nihil aliud in con-
Gene.30. cubitu appetiiſſe, quàm filios: quippe vbi ſe minime pa-
Gene.16. rere viderunt, famulas ſuas dederunt viro ſuo, vt illas
Cap.XLIX. matres facerent carne, ipſæ fierent voluntate? Nam
& illud,quod mendaciſsima criminatione Fauſtus ob-
iecit, habuiſſe inter ſe velut quatuor ſcorta certamen
quænam eum ad concubitum raperet: vbi hoc legerit
neſcio, niſi forte in corde ſuo tāquam in libro nefaria-
rum fallaciarum,vbi vere ipſe ſcortabatur:ſed cum ſer
2.Corint.11. pente illo, de quo Apoſtolus timebat eccleſiæ,quā vir-
ginem caſtam cupiebat vni viro exhibere Chriſto, ne
ſicut Euam deceperat aſtutia ſua, ſic & illorum mētes à
Chriſti caſtitate auertendo corrumperet.Ita enim huic
ſerpenti amici ſunt iſti,vt eum præſtitiſſe potius,quàm
nocuiſſe cōtendant. Ipſe plane Fauſti perſuaſit pectori
H adulterato,falſitatis ſemina infundens,vt has male cō-
ceptas calūnias ore immundiſsimo pareret,& ſtylo au-
daciſsimo etiam memoriæ commendaret. Nulla enim
ancillarum virum Iacob ab altera rapuit:nulla de illius
concubitu cum altera litigauit: ideo magis ordo erat,
quia libido non erat:& tanto firmius ſeruabantur con-
iugalis poteſtatis iura,quanto caſtius vitabatur carnalis
cupiditatis iniuria. Quod enim & ab vxore cōducitur,
ibi vera noſtra manifeſtatur aſſertio:ibi pro ſe aduerſus
maledicta Manichæorum, ipſa veritas clamat. Quid
enim opus erat,vt eum altera cōduceret,niſi quia ordo
alterius erat, vt ad eam maritus intraret? Neque enim
ad aliam vnquam acceſsiſſet, niſi eum conduxiſſet.Sed
vtiq; iuſtis ad eam vicibus accedebat, de qua tot filios
procreauerat,& cui obedierat,vt etiam de ancilla pro-
crearet, & de qua poſtea nō cōducente procreauit.Sed
tunc Rachel noctem habebat in ordine,vt maneret cū
viro:tunc penes eam poteſtas illa erat,de qua per Apo-
1.Cor.7. ſtolum vox certe noui teſtamēti non tacuit,dicens, Si-
militer & vir non habet poteſtatē ſui corporis, ſed mu
lier. Ideo iam cum ſorore pacta erat,cui facta debitrix,
Ibidem. eam ita legaret ad debitorem ſuum. Nam hoc nomine
id appellat Apoſtolus,Vxori, inquit, vir debitum red-
dat. Cui ergo vir debitor erat, iam acceperat à ſorore,
quod elegerat volūtate,vt ei daret quod habebat in po
Caput.L. teſtate. Hic vero ille, quem Fauſtus tanquam impu-
dicum clauſis vel potius extinctis oculis criminatur, ſi
concupiſcentiæ non iuſtitiæ ſeruus eſſet, nónne per
totum diem in voluptatem illius noctis æſtuaret, qua
erat cum pulchriore cubiturus:quam certe amplius di-
Gene.29. ligebat,& pro qua bis ſeptenariū annorum laborē gra-
tuitum pēderat? Cum ergo iam die peracto in eius iret
amplexus,quādo inde auerteretur,ſi talis eſſet, qualem
Manichæi nihil intelligentes opinantur? nónne placi-
to contempto mulierum, intraret potius ad ſpecioſam
ſuam,quæ illi noctem ipſam, non ſolum coniugis mo-
re,verumetiam ordinis iure debebat?vtereturq; potius
1.Corint.7. ipſe poteſtate maritali,quia & vxor non habet poteſta-
tem corporis ſui,ſed vir,& pro eo tunc ſeruitutis illarū
viciſsitudo faciebat:cōiugali ergo poteſtate multo vin-
cibilius vteretur, ſi formæ deſiderio vinceretur: ſed eo
meliores fœminæ inuenirentur, ſi illæ pro filiis conci-
piendis,ipſe autem pro concubitus ſui voluptate certa-
ret.Itaq; vir temperātiſsimus, vt plane vir,quia tā viri-
liter fœminis vtebatur,vt delectationi carnali nō ſubii-
ceretur, ſed dominaretur, magis quid deberet, quàm K
quid ei deberetur,attēdit:nec ad propriā voluptatē ſua
poteſtate abuti voluit, ſed illius debiti redditor quàm
exactor eſſe maluit. Vnde conſequens erat,vt ei redde-
ret,quam pro ſe id accipere illa cui debebatur, elegit:
quo earū placito pactoq; cōperto,cū repente atque in-
opinate à pulcherrima coniuge reuocaretur,& ad mi-
nus decoram vocaretur, non ira excanduit, nō triſtitia
nubilatus eſt, nō eneruiter blandus,vt ſibi potius ratā† *†al. Rachel*
noctem redderet, inter ambas ſategit. Sed maritus iu-
ſtus, & prouidus pater, cum illas prolis curā gerere vi-
deret,& ipſe nihil aliud de concubitu quæreret,earum
voluntati obtemperandum iudicauit,quæ ſibi ſingilla-
tim filios optabant,ſibi nihil minui,cui ambæ pariebāt.
Tanquam diceret, Vobis inter vos vt vultis cedite at-
que concedite, quænam veſtrum fiat mater: ego quid
contendam, quando ſiue hinc ſiue inde naſcenti, non
erit alius pater? Hanc profecto modeſtiam, hanc con-
cupiſcentiæ coërcitionem,& in cōmixtione corporum
coniugalium ſolum appetitum poſteritatis humanæ,vt
erat acutus Fauſtus, in illis literis & intelligeret & lau- L
daret: niſi eius ingenium deteſtabili ſecta deprauatum,
& quid reprehenderet quæreret, & vnā nuptialis con-
iunctionis honeſtatem, qua mares & fœminæ liberorum
procreandorum cauſa copulantur, crimen maximum
deputaret. Nunc iam defenſis Patriarchæ moribus, *Cap.LI.*
refutatóque crimine quod nefarius error obiecit,de li-
bero,vt poſſumus, myſteriorum ſecreta rimemur, pul-
ſemúſque fideli pietate, vt nobis aperiatur à domino,
quid rerū figurauerint quatuor iſtæ vxores Iacob, qua-
rum duæ liberæ,& duę ancillæ fuerunt. Videmus enim
Apoſtolum in libera & ancilla, quas habuit Abraham, *Gal.4.*
duo teſtamēta intelligere: ſed ibi in vna & vna facilius
apparet quod dicitur,hic autem duę ſunt & duę.Dein-
de ibi ancillæ filius exhæredatur, hic vero ancillarum
filij ſimul cum filiis liberarum terram promiſsionis ac-
cipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud ſignifica-
tur. Quanquam enim duas liberas vxores Iacob *Cap.LII.*
ad nouum teſtamentum, quo in libertatem vocati ſu-
mus,exiſtimem pertinere, non tamen fruſtra duæ ſunt:
niſi forte quia id,quod in ſcripturis aduerti & inueniri
poteſt, duæ vitę nobis in Chriſti corpore prædicantur: M
vna temporalis,in qua laboramus: alia æterna, in qua
delectationem dei contemplabimur. Iſtam dominus
paſsione,illam reſurrectione declarauit.Admonēt nos
ad hoc intelligendum illarum etiam nomina fœmina-
rum.Dicunt enim quòd Lia interpretatur laborās:Ra-
chel autem, viſum principium, ſiue verbum ex quo vi-
detur principium.Actio ergo humana, mortaliſq; vitę,
in qua viuimus ex fide multa laborioſa opera faciētes,
incerti quo exitu proueniant,ad vtilitatem eorum qui-
bus conſulere volumus,ipſa eſt Lia prior vxor Iacob,ac
per hoc & infirmis oculis fuiſſe commemoratur.Cogi-
tationes enim mortalium timidę,& incertę prouiden- *Sapien.9.*
tiæ noſtræ. Spes vero æternæ contemplationis dei ha-
bens certam & delectabilem intelligentiam veritatis,
ipſa eſt Rachel: vnde etiam dicitur bona facie, & pul- *Gene.29.*
chra ſpecie. Hanc enim amat omnis pie ſtudioſus, *Cap.LIII.*
& propter hāc ſeruit gratiæ dei,qua peccata noſtra,etſi
fuerint ſicut phœniciū,tanquā nix dealbabūtur. Laban *Eſaię.1.*
quippe interpretatur dealbatio, cui ſeruiuit Iacob pro-
pter Rachel.Neq; enim ſe quiſquā conuertit ſub gratia
remiſsionis peccatorū ſeruire iuſtitię, niſi vt quiet[illegible]i-
uat in verbo, ex quo videtur principiū, quod eſt deus.
ergo propter Rachel,nō propter Liam ſeruitur.Nā quis
tandem

A tandem amauerit in operibus iuſtitiæ laborē actionum
atq; paſsionum? Quis eam vitam propter ſeipſam expe-
tiuerit, ſicut nec Iacob Liam? Sed tamen ſibi nocte ſup-
poſitam in vſum generandi amplexus & fœcunditatem
eius expertus eſt. Dominus enim eam, quia per ſeipſam
diligi non poterat, primò vt ad Rachel perueniretur,
tolerari fecit, deinde propter filios commendauit. Ita
vero vnuſquiſq; vtilis dei ſeruus, ſub dealbationis pec-
catorū ſuorū gratia conſtitutus, quid aliud in ſua cōuer-
ſatione meditatus eſt, quid aliud corde geſtauit, quid
aliud adamauit, niſi doctrinam ſapientiæ? quam pleri-
que ſe adepturos & percepturos putant, ſtatim vt ſe in
ſeptem præcepis legis exercuerint, quæ ſunt de dile-
ctione proximi, ne cuiquā homini noceatur: id eſt, Ho-
Exod.20. nora patrem & matrem: non mœchaberis: nō occides:
non furaberis: non falſum teſtimonium dices: non con-
cupiſces vxorem proximi: non concupiſces rem proxi-
mi tui: quibus quātum potuerit obſeruatis, poſteaquam
homini pro concupita & ſperata pulcherrima delecta-
tione doctrinæ, per tentationes varias, quaſi per huius
ſeculi noctes tolerātia laboris adhæſerit, velut pro Ra-
B chel Lia inopinata coniuncta ſit, & hanc ſuſtinet, vt ad
illam perueniat, ſi perſeueranter amat, acceptis aliis ſe-
Gene.29. ptem præceptis: ac ſi dicatur ei, Serui alios ſeptem an-
nos pro Rachel, vt ſis pauper ſpiritu, mitis, lugens, eſu-
riens, ſitiensq; iuſtitiam, miſericors, mundicors, pacifi-
cus. Vellet enim homo, ſi fieri poſſet, ſine vlla toleran-
tia laboris, quę in agendo patiendoq; amplectenda eſt,
ſtatim ad pulchræ atque perfectæ ſapiētiæ delicias per-
uenire. Sed hoc non poteſt in terra morientium. Hoc
enim videtur ſignificare, quod dictū eſt ad Iacob, Non
Ibidem. eſt moris in loco noſtro, vt minor nubat priuſquā ma-
ior: quia non abſurde maior appellatur, quæ tempore
prior eſt. Prior eſt autem in recta hominis eruditione
labor operandi quæ iuſta ſunt, quàm voluptas intelli-
gendi quæ vera ſunt. Ad hoc valet quod ſcriptum eſt,
Eccle.1. Concupiſti ſapientiam, ſerua mādata, & dominus præ-
bet illam tibi. Mandata vtique ad iuſtitiam pertinen-
tia: iuſtitiam autem, quæ ex fide eſt, quæ inter tentatio-
num incerta verſatur: vt pie credendo quod nondum
intelligit, etiam intelligentiæ meritum conſequatur.
Quantum enim valet, quod modo commemoraui eſſe
C ſcriptum, Concupiſti ſapientiam, ſerua mandata, & do-
minus prębet illam tibi: tātum & illud valere arbitror,
Eſaiæ.7. Niſi credideritis, non intelligetis: vt iuſtitia ad fidem,
ad ſapientiam vero intelligentia pertinere monſtre-
tur. Proinde in his qui flagrant ingenti amore perſpi-
cuæ veritatis, non eſt improbandum ſtudium, ſed ad
ordinem reuocandum, vt à fide incipiat, & bonis mō-
ribus nitatur peruenire quò tendit. In eo quippe quod
verſatur, virtus eſt laborioſa: in eo vero quod appetit,
luminoſa ſapiētia. Quid opus eſt, inquit, credere, quod
non mihi oſtenditur manifeſtum, aliquod verbum pro
me, quo videam rerum omnium principium? Id enim
eſt, in quod maxime ac primitus inardeſcit, ſi vel ſtu-
dioſus eſt animus rationalis, cui reſpōdeatur, Pulchrū
eſt quidem quod deſideras, & amari digniſsimum: ſed
prius nubit Lia, & poſteà Rachel. Ardor ergo iſte ad id
valeat, vt ordo non recuſetur, ſed potius toleretur: ſine
quo non poteſt ad id perueniri, quod tanto ardore di-
ligitur. Cum autem peruentum fuerit, ſimul habebitur
in hoc ſeculo, nō ſolum ſpecioſa intelligētia, ſed etiam
laborioſa iuſtitia. Quamlibet enim acutè ſynceriterq;
cernatur à mortalibus incommutabile bonum, adhuc
Sapien.9. corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & depri-
mit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Ad D
vnum ergo tendendum, ſed propter hoc multa feren-
da ſunt. Itaque duæ ſunt vxores Iacob liberæ, ambæ *Cap.LIIII.*
quippe ſunt filiæ remiſsionis peccatorum, hoc eſt deal-
bationis, quod eſt Laban. Veruntamen vna amatur, &
altera toleratur: ſed quæ toleratur, ipſa prius & vberius
fœcundatur: vt ſi non propter ſeipſam, certe propter fi-
lios diligatur. Labor enim iuſtorū maximum fructum
habet in eis quos regno dei generat, inter multas ten-
tationes & tribulationes prædicando Euangelium: &
eos propter quos ſunt in laboribus abundātius, in pla- *2.Corint.11.*
gis ſupra modum, in mortibus frequenter, & propter
quos habēt foris pugnas, intus timores, gaudium & co- *2.Cor.7.*
ronam ſuam vocant. Naſcuntur autem eis facilius at- *Philip.4.*
que copioſius ex illo ſermone fidei, quo prædicāt Chri- *1.Cor.1.*
ſtum crucifixū, & quicquid humanitatis eius citius hu-
mana cogitatione percipitur, & infirmos etiam Liæ o-
culos nō perturbat. Rachel autem clara aſpectu, mente
excedit deo, & videt in principio verbū domini apud *Ioan.1.*
deum, & vult parere & non poteſt, quia generationem *Eſaiæ.53.*
eius quis enarrabit? Proinde vita, quæ ſtudio cōtempla- *Roma.1.*
tionis competit, vt ea quæ carni ſunt inuiſibilia, nō in- E
firmis oculis mētis, per ea quæ facta ſunt, intellecta cō-
ſpiciat, & ſempiternam dei virtutem ineffabiliter cer-
nat, vacare vult ab omni negocio, & ideo ſterilis. Affe-
ctando quippe ociū, quo ſtudia contemplationis igne-
ſcunt, nō contemperatur infirmitati hominum, qui in
variis preſſuris ſibi deſiderant ſubueniri: ſed quia & ip-
ſa procreandi charitate inardeſcit. Vult enim docere *Sapien.6.*
quod nouit, neque cum inuidia tabeſcente iter habere:
videt ſororem labore agendi atq; patiendi filiis abun-
dantem: & dolet potius currere homines ad eam vir-
tutem, qua eorum infirmitatibus neceſsitatibusq; con-
ſulitur, quàm ad illam, vnde diuinum & incommuta-
bile aliquid diſcitur. Hic dolor figuratus videtur in eo
quod ſcriptum eſt, Et zelauit Rachel ſororē ſuam. Pro- *Gene.30.*
inde quia liquidus puruſq; intellectus de illa ſubſtantia,
quæ corpus nō eſt, ac per hoc ad carnis ſenſum nō per-
tinet, verbis carne editis exprimi non poteſt: elegit do-
ctrina ſapiētiæ per quaſlibet corporeas imagines & ſi-
militudines vtcunq; cogitanda inſinuare diuina, quàm
ab officio talia docendi ceſſare: ſicut elegit Rachel ex
viro ſuo & ancilla ſuſcipere liberos, quàm ſine filiis om-
nino remanere. Bala quippe interpretari dicitur inue- F
terata. hanc habuit ancillam Rachel. De vetere quip-
pe vita carnalibus ſenſibus dedita, corporeæ concitan-
tur imagines, etiam cum aliquid de ſpiritali & incom-
mutabili ſubſtantia diuinitatis auditur. Suſcipit &
Lia de ancilla ſua filios, amore abundę numeroſiorisq; *Cap.LV.*
prolis accenſa. Inuenimus autem Zelpham eius ancil-
lam interpretari os hians. Quapropter prædicationem
fidei Euangelicæ, quorum os hiat & cor nō hiat, cum in
ſcripturis aduerterimus, hæc intelligitur ancilla Liæ.
ſcriptum eſt enim de quibuſdam, Populus hic labiis me *Eſaiæ.29.*
honorat, cor autem eorū lōge eſt à me. Et talibus Apo- *Math.15.*
ſtolus dicit, Qui prædicas non furādum furaris, qui di- *Roma.2.*
cis non mœchandum mœcharis. Veruntamē vt etiam
per hanc conditionalem libera illa vxor Iacob labo-
rans, filios hæredes regni ſuſcipiat, ideo dominus dicit,
Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. *Math.23.*
Vnde in labore vinculorum vita Apoſtolica, Siue, in- *Philip.1.*
quit, occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur, &
in hoc gaudeo, ſed & gaudebo, tanquam & ancilla pa-
riēte de prole numeroſiore lætata. Eſt vero quidam *Ca.LVI.*
Liæ filius ex beneficio Rachel editus, cum virum ſuum

G ſecum debita nocte cubiturum, acceptis à filio Liæ mãdragoricis malis, cũ ſorore cubitare permittit. De hoc
Gene.30. autem pomi genere opinari quoſdã ſcio, quòd acceptũ
in eſcam, ſterilibus fœminis fœcunditatem paret: ac per
hoc putant omni modo inſtitiſſe Rachel, vt hoc à filio
ſororis acciperet cupiditate pariendi: quod ego quoq;
arbitrarer, ſi tunc concepiſſet. Nunc vero, cum poſt Liæ
duos alios ab illa nocte partus, dominus eam prole donauerit, nihil eſt cur de mandragora tale aliquid ſuſpicemur, quale in nulla fœmina experti ſumus. Dicã ergo
quid ſentiã, dicent hinc forte meliora doctiores. Cum
enim hæc mala ipſe vidiſſem, & propter iſtũ ipſum ſacræ lectionis locum id mihi obtigiſſe gratularer, rara
enim res eſt, naturam eorum diligenter, quantum potui, perſcrutatus ſum: non aliqua à cõmuni ſenſu remotiore ſcientia, quę docet virtutes radicum, & poteſtates
herbarum: ſed quantum mihi & cuilibet homini renũciabat viſus & olfactus & guſtus. Proinde rem comperi
pulchram & ſuaue olentem, ſapore autem inſipido: &
ideo cur eam mulier tantopere concupiuerit, ignorare
me fateor, niſi forte propter pomi raritatem, & odoris
H iucunditatem. Cur vero ipſam rem geſtam ſancta ſcriptura tacere noluerit, quæ non vtiq; talia deſideria muliercularũ nobis pro magno inſinuare curaret, niſi aliquid in eis magnum quærere commoneret, nihil amplius coniicere valeo, quàm quòd ex illo communi ſenſu mihi ſuggeritur, vt illo mãdragorico pomo figurari intelligam famã bonam: non eã quæ confertur cum
laudant hominẽ pauci iuſti atq; ſapiẽtes, ſed illam popularem, qua etiã maior & clarior notitia comparatur:
non ipſa per ſeſe expetẽda, ſed intentioni bonorũ, qua
generi humano cõſulunt, pernecesſaria. Vnde dicit A-
.Time.3. poſtolus, Oportet etiã teſtimonium habere bonũ ab eis
qui foris ſunt, qui licet parũ ſapiant, reddunt tamẽ plerunque labori eorum per quos ſibi conſulitur, & ſplendorem laudis, & odorẽ bonæ opinionis. Nec ad iſtam
gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui ſunt
in eccleſia, niſi quicunque in actionum periculis & la-
Gene.30. bore verſantur. Propterea Liç filius mala mãdragorica
inuenit exiẽs in agrum: id eſt, honeſte ambulãs ad eos
.Theſ.4. qui foris ſunt: doctrina vero illa ſapientiæ, quæ à vulgi
ſtrepitu remotiſsima, in cõtemplatione veritatis dulci
I delectatione defigitur, hãc popularem gloriã quantulamcunque non aſſequeretur, niſi per eos qui in mediis
turbis agendo ac ſuadendo, populis pręſunt: nõ vt pręſint, ſed vt proſint: quia dũ iſti actuoſi & negocioſi homines, per quos multitudinis adminiſtratur vtilitas, &
quorũ authoritas populis chara eſt, teſtimonium perhibent etiam vitæ propter ſtudium conquirendæ & contẽplandæ veritatis ocioſæ, quodãmodo mala mandragorica per Liam perueniunt ad Rachel. Ad ipſam vero
Liam per filium primogenitũ: id eſt, per honorẽ fœcũditatis eius, in qua eſt omnis fructus laborioſæ, atq; inter incerta tentationũ periclitantis actionis: quã plerique bono ingenio præditi, ſtudioq; flagrantes, quanuis
idonei regendis populis eſſe poſsint, tamẽ vitant propter turbulẽtas occupationes, & in doctrinæ ociũ toto
pectore tanquã in ſpecioſæ Rachel ferũtur amplexum.
Cap.LVII. Sed quia bonum eſt, vt etiam hæc vita latius innoteſcens, popularem gloriam mereatur: iniuſtum eſt autẽ
vt eam conſequatur, ſi amatorem ſuum adminiſtrãdis
eccleſiaſticis curis aptum & idoneum, in ocio detinet,
nec gubernationi communis vtilitatis impertit: pro-
Gene.30. pterea Lia ſorori ſuæ dicit, Parum eſt tibi, quòd virum
meum accepiſti, inſuper & mandragorica filij mei vis
accipere: per vnũ virum ſignificãs eos omnes, qui cum K
ſint agendi virtute habiles, & digni quibus regimen eccleſiæ committatur, ad diſpenſandum fidei ſacramentum: illi accenſi ſtudio doctrinæ, atq; indagandæ & cõtemplandæ ſapientiæ, ſe ab omnibus actionum moleſtiis remouere, atque in ocio diſcendi ac docendi condere volunt. Ita ergo dictũ eſt, Parúmne eſt tibi, quòd
accepiſti virum meum, inſuper & mandragorica filij
mei vis accipere? ac ſi diceretur, Parum eſt quòd homines ad laborem rerum gerẽdarum neceſſarios in ocio
detinet vita ſtudiorum, inſuper & popularem gloriam
requirit. Proinde vt eam iuſte comparet, impertit Cap.LVIII.
Rachel virũ ſorori ſuæ illa nocte: vt ſcilicet qui virtute laborioſa regimini populorum accommodati ſunt,
etiam ſi ſcientiæ vacare delegerunt, ſuſcipiãt experientiam tentationum, curarúmque ſarcinam pro vtilitate
communi: ne ipſa doctrina ſapiẽtiæ, cui vacare ſtatuerunt, blaſphemetur, neque adipiſcatur ab imperitioribus populis exiſtimationem bonam, quod illa poma ſignificant, & quod neceſſarium eſt ad exhortationem
diſcentium. Sed planè vt hanc curam ſuſcipiant, vi cogũtur. Satis & hoc ſignificatum eſt, quòd cum veniret
de agro Iacob, occurrit ei Lia, eúmque detinens ait, Ad
me intrabis, conduxi enim te pro mãdragoris filij mei. L
tanquam diceret, Doctrinæ quam diligis, vis conferri
bonam opinionem, noli defugere officioſum laborẽ.
Hæc in eccleſia geri quiſquis aduerterit, cernit. Experimur in exemplis, quod intelligamus in libris. Quis nõ
videat hoc geri toto orbe terrarum, venire omnes ex
operibus ſeculi, & ire in ociũ cognoſcendæ & cõtemplandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel: & excipi de trãſuerſo eccleſiaſtica neceſsitate, atq; ordinari
in laborem, tanquam Lia dicẽte, Ad me intrabis? Quibus caſte myſterium dei diſpẽſantibus, vt in nocte huius ſeculi filios generent fidei, laudatur à populis etiam
illa vita, cuius amore conuerſi ſpem ſeculi reliquerunt,
& ex cuius profeſsione ad miſericordiam regendæ plebis aſſumpti ſunt. Id enim agunt in omnibus laboribus
ſuis, vt illa profeſsio, quò ſe conuerterant, quia tales rectores populis dedit, latius & clarius glorificetur, tanquam Iacob non recuſante noctem Liæ, vt Rachel pomis ſuaueolentibus & clare nitentibus potiatur: quæ
aliquando & ipſa præſtante miſericordia dei, per ſe ipſam parit, vix tandem quidem, quia per rarum eſt: vt
In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, Ioan.1.
& deus erat verbum, & quicquid de hac re pie ſapienterq; dicitur, ſine phantaſmate carnalis cogitationis &
ſalubriter vel ex parte capiatur. Hæc de tribus pa- Cap.LIX.
tribus Abraham, Iſaac, & Iacob, quorum ſe deum appellari voluit deus, quem catholica eccleſia colit, aduerſus
Fauſti calumnias dicta ſufficerint. De quorum trium
hominum meritis atque pietate, & longe remota à iudicio carnalium altitudine prophetiæ, nõ eſt nunc diſſerendi locus: tantum ab his criminibus, quibus eos maledica & veritatis inimica lingua pulſauit, defendendi
fuerant in hoc præſenti opere noſtro, ne contra ſcripturas ſanctas & ſalubres aliquid ſibi dicere viderẽtur, qui
eas peruerſa & aduerſa mente legerunt, dum petulantibus conuiciis inſectantur eos, qui illic cum tanto honore prædicantur. Cæterum Loth frater, id eſt, con- Cap.LX.
ſanguineus Abrahæ, nequaquam iſtis comparãdus eſt,
de quibus dominus dicit, Ego ſum deus Abraham, & Exod.3.
deus Iſaac, & deus Iacob: nec in eorum numero deputandus, quibus illa ſcriptura vſq; in finem perhibet iuſtitiæ teſtimonium: quãuis inter Sodomitas pie caſteq;
verſatus,

A verſatus,hoſpitalitatis etiam meritis commendatus,ab
illius terræ incendio liberatus ſit, & eius poſteris terra
poſſeſsionis propter Abraham, qui patruus eius fuerat,
dono dei data ſit. Hæc nobis merita in illis libris lau-
danda proponuntur,nõ ebrietas,nõ inceſtus: ſed cum
hominis eiuſdem & recte factum & peccatum ſcriptũ
inuenimus,aliud inſinuatur imitandũ,aliud præcauen-
Gene.19. dum. Porrò ſi peccatum Loth,cui perhibitum eſt ante-
quam peccaret iuſtitię teſtimoniũ, non modo non de-
colorat diuinitatem dei,vel ſcripturæ illius veritatem,
verumetiã laudandam diligendamq; cõmendat: quòd
tãquam ſpeculi fidelis nitor, admotarum ſibi perſona-
rum nõ ſolum quæ pulchra atque integra,verumetiam
quæ deformia vitioſaq; ſint,indicat: quanto magis fa-
ctum Iudæ,quòd cũ ſua nuru concubuit, nihil omnino
affert vnde authoritas ſancta culpetur:quę in illis libris
fundata perſiſtens,non tantum paucisſimorum Mani-
chæorum calumnioſas argutias, verũetiam gẽtilium
tot tantorumq; populorum horrendas inimicitias di-
uino iure contemnit:quos penè iam totos à nefaria ſu-
perſtitione ſimulachrorũ,ad vnius dei veri cultũ Chri-
ſtiano imperio ſubiugauit, edomito orbe terrarum, nõ
B violentia bellici certaminis, ſed inuictæ potentia veri-
tatis?Vbi enim literarũ illarum laudatus eſt Iudas,quid
de illo boni ſcriptura illa teſtata eſt,niſi ꝙ in prophetia
Chriſti, qui ex eius tribu prænũciabatur in carne ven-
turus, benedictione patris ſui præ cæteris commendatus
Cap.LXI. emicuit? Cæterum ad id,quod eum Fauſtus fornica-
tum commemorauit,addimus nos aliud,quòd fratrem
Gene.37. ſuũ Ioſeph in Aegyptum vendidit: nũquid cuiuſquam
membra diſtorta deprauãt lucem,quæ cuncta demon-
ſtrat?Sic nec cuiuſpiam malefacta,malam ſcripturã fa-
ciunt,qua prodente, legentibus innoteſcunt. Conſulta
quippe æterna lex illa,quæ ordinẽ naturalẽ conſeruari
iubet,perturbari vetat, nõ niſi propagationis cauſa ſta-
tuit hominis concubitum fieri: & hoc non niſi ſociali-
ter ordinato cõnubio, quod non peruertat vinculum
pacis:& ideo proſtitutio fœminarum,nõ ad ſubſtituen-
dam prolem,ſed ad ſatiandam libidinẽ propoſitarũ,di-
uina atq; æterna lege dãnatur. Omnẽ quippe dehone-
ſtat emptorem turpitudo venalis:ac per hoc Iudas & ſi
grauius peccaſſet,ſi nurum ſciens, cum ea concumbere
voluiſſet, Sicut enim vir & vxor, ſicut dominus dicit,
Matth.19. nõ iam duo ſed vna caro eſt,nõ aliter nurus eſt deputã-
C da quàm filia,tamẽ eum,quantũ in ipſo erat, deformi-
ter cum meretrice cubaſſe non dubiũ eſt.At illa quæ ſo
cerum fefellit,non carnis eius concupiſcẽtia, nec me-
retriciæ mercedis cupiditate peccauit: ſed ex ipſo ſan-
guine prolem requirens, ex quo duobus iam fratribus
Gene.38. nupta, tertio quoq; denegato,habere non potuit, patri
eorũ ſocero ſuo, fœtandum corpus fraude ſubiecit,pi-
gnore mercedis accepto, quod non ad ornamentum,
ſed ad teſtimonium reſeruauit. Melius quidẽ ſine filiis
remaneret,quàm ſine iure matrimonij mater fieret.Lõ-
ge tamen alia intentione peccauit,quòd filiis ſuis patrẽ
prouidit ſocerũ ſuum, quàm ſi eum ſibi cõcupiſſet adul
terum. Denique cum iuſſu eius produceretur ad mor-
tẽ,& virgam,monile,atq; annulũ protuliſſet,dicens ab
eo ſe grauidatam, cuius pignora illa eſſent: vbi ea quæ
dederat ille cognouit, iſtam magis quàm ſe iuſtificatã
eſſe reſpondit,quòd ei filium ſuum maritũ coniungere
noluiſſet, qua deſtitutione compulſa,illo modo potius
quàm nullo modo poſteritatem, non aliunde quàm ab
eadem ſtirpe cõquireret. In qua ſentẽtia non eam iuſti-
ficatam, ſed eam magis quàm ſe iuſtificatam dicẽs,nec

ipſam laudauit, ſed in ſui cõparatione præpoſuit: deſi- D
derium ſcilicet habẽdæ prolis,quo ducta illa,ſe ſocero
ſuppoſuerat, minus culpãs, quàm libidinoſi cõcubitus
ardorem,quo ipſe velut ad meretricem victus intraue-
rat:ſicut quibuſdã dicitur, Iuſtificaſtis Sodomã: id eſt, Ezech.16.
tantũ peccaſtis,vt vobis Sodoma cõparata,iuſta videa-
tur. Quanquam etiam ſi hæc mulier nõ in peioris facti
cõparatione minus culpata, ſed omnino à ſocero lau-
data intelligatur:quę tamẽ conſulta illa æterna lege iu-
ſtitiæ, quæ naturalem ordinẽ perturbari vetat,nõ vtiq;
tãtũmodo corporũ, ſed maxime ac primitus animorũ,
quia in procreandis filiis ordinatã ſocietatem nõ cuſto
diuit, merito culpabilis inuenitur: quid mirũ,ſi pecca-
trix à peccatore laudatur? Quod ita nobis Fauſtus,vel Cap.LXII.
ipſa Manichæa peruerſitas arbitratur aduerſum, quaſi
nobis in illius ſcripturę veneratione dignoq; pręconio
vitia hominũ, quę illa cõmemorat,neceſſe ſit approba-
re:quin potius neceſſe eſt, vt quãto illã religioſius acci-
pimus,tãto fidentius illa culpemus,quæ per eius verita-
tem certius culpanda didicimus.Ibi enim fornicatio &
omnis illicitus cõcubitus diuino iure damnatur:ac per Exod.20.
hoc,cũ talia quorundã facta cõmemorat, de quibus eo Deut.5.
loco ſuã taceat ſententiã,iudicãda nobis permittit, nõ E
laudãda præſcribit.Quis enim noſtrũ in ipſo Euãgelio
nõ deteſtatur, Herodis crudelitatẽ,cum de Chriſti na- Matth.2.
tiuitate ſolicitus,tot infantes iuſsit occidi?At hoc factũ
ibi nõ vituperatur,ſed tantũ narratur. Sed nè hoc Ma-
nichæi veſana impudentia falſum eſſe cõtendant: quia
ipſam etiã Chriſti natiuitatẽ,qua Herodes perturbatus
eſt,negant:ipſorum Iudæorũ immanitatem & cęcitatẽ
legant,quemadmodũ illic tantũmodo narretur,nõ vi-
tuperetur,& tamen ab omnibus deteſtetur. Sed,in- Ca.LXIII.
quiũt,iſte Iudas,qui cũ ſua nuru cõcubuit,inter duode- Gene.38.
cim patriarchas cõputatur.Quid enim & ille Iudas,qui Matth.10.
dominũ tradidit,nõne inter duodecim Apoſtolos nu- Ioan.6.
meratus eſt,& cũ eis vnus ex eis ad prædicandũ Euan-
geliũ diabolus miſſus eſt? Sed adhuc reſpondent & di-
cũt,Ille poſt tale facinus laqueo ſuo peremptus,& Apo- Matth.27.
ſtolorũ numero exẽptus eſt:iſte autẽ poſt hanc turpitu-
dinẽ inter fratres ſuos ab illo patre, cui tã magnum te-
ſtimoniũ deus perhibet, præcipue benedictus, & ſuper Gene.49.
omnes laudatus eſt. Quinimò hinc expreſsius apparet,
non ad ipſum,ſed ad Chriſtũ, qui ex eius tribu prænũ-
ciabatur in carne venturus, illã pertinere prophetiam:
& ideo magis flagitiũ eius diuina ſcriptura tacere non F
debuit,ſicut non tacuit,vt in verbis patris eius, quibus
poſt illud dedecus ita laudatur, quia ipſe non agnoſci-
tur,alius requiratur. Quanquã Fauſtus dente maledi- Ca.LXIIII.
co hoc ipſum intelligatur modere voluiſſe, quòd Chri
ſtus à nobis ex eius tribu veniſſe prædicatur: maxime
quia in generationibus patrũ eius, quas Matthęus Euã- Matth.1.
geliſta cõmemorat, etiam Zara, quem Thamar ipſa ex Gene.38.
illo cõceptu peperit,inuenitur. Nam ſi ſtirpem Iacob,
non Chriſti generationem vellet reprehendere, habe- Gene.35 &
bat magis primitiuũ Ruben, qui paternum thorũ nefa 49.
ria libidine violauit,qualem fornicationem Apoſtolus 1.Cor.5.
nec in gentibus dicit auditam.Quod factũ etiã ipſe pa-
ter Iacob, cum eos benediceret, ſuper caput eius accu-
ſando & deteſtando nõ tacuit. Hoc ergo crimẽ potius
Fauſtus obiiceret, vbi non error ex habitu meretricio,
ſed omnino volũtaria cõtaminatio paterni lectuli ap-
paret:niſi & ipſam Thamar plus odiſſet,quòd illo cõcu
bitu nihil aliud quàm parere cuperet, quàm ſi ſola libi-
dine carnalis voluptatis arſiſſet: & Chriſti progenito-
res culpãdo, incarnationi eius fidẽ derogare voluiſſet:

G ignorans miſer veriſsimum & veraciſsimũ ſaluatorem, non ſolum loquendo ſed etiam naſcendo magiſtrum extitiſſe. Fideles enim eius, venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipſius diſcere debuerunt, parentum ſuorum iniquitates ſibi obeſſe non poſſe. Proinde ſpõſus ille ſuis cõgruens inuitatis, qui vocaturus
Matth.22. erat ad nuptias bonos & malos, etiã naſci voluit de bonis & malis: vt prophetiam Paſchæ qua præceptus eſt manducari agnus acceptus ex ouibus & capris, tãquam
Exod.12. iuſtis & iniuſtis, ad ſe præfigurãdum præceſsiſſe firmaret: documenta quippe dei & hominis vbique conſeruans, parentes & bonos & malos propter conuenientiã
Cap. LXV. humanitatis non ſpreuit: partum autem virginis propter miraculũ diuinitatis elegit. Inaniter ergo Fauſtus in ſeipſum potius dente ſacrilego ſæuiens, ſanctam ſcripturam, quam totus iam mũdus merito veneratur, accuſat: quæ, vt ſupra dixi, tãquam ſpeculi fidelis nitor, nullius accipit adulandam perſonam, ſed & laudanda & vituperanda hominum facta, vel ipſa iudicat, vel legentibus iudicanda proponit: nec ſolum homines ip-
H ſos vel vituperabiles vel laudabiles intimans: verumetiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda nõ tacens. Neque enim quia vituperabilis homo erat Saül, ideo non eſt laudabile fa-
1.Reg.14. ctum eius, quòd guſtatum de anathemate tam diligenter ſcrutatus, tam ſeuere vindicare conatus eſt, obediẽs
Deute.18. deo, qui hoc fieri prohibuerat: vel quòd pythones & vẽ-
1.Reg.28. triloquos de regno ſuo deleuit. Aut quia laudabilis
2.Reg.12. erat Dauid, ideo peccata ei⁹, quę deus quoq; arguit per Prophetã, vel approbãda vel imitanda ſunt. Sicut nec in Pontio Pilato vituperandum eſt, quòd aduerſus ac-
Matth.27. cuſationes Iudæorũ innocentem dominum iudicauit.
Matt.26. Nec in Petro laudandũ eſt, quòd eundem dominũ ter
Matt.16. negauit: vel vnde ab ipſo Satanas appellatus eſt, quòd non ſapiendo quæ dei ſunt, eum voluit à paſsione, hoc eſt à noſtra ſalute reuocare: pauloante ergo dictus eſt beatus, paulopoſt dict⁹ eſt Satanas. Sed quid in illo obtinuerit, Apoſtolatus eius, & martyrij corona teſtatur.
Ca. LXVI. Sic itaque & regis Dauid legimus peccata, ſed legimus etiam recte facta. In quo autem præualuerit, & vnde quid vicerit, ſatis in promptu eſt non maleuolæ
I cæcitati, qua in ſanctos libros & viros Fauſtus irruebat, ſed religioſæ prudẽtiæ, qua & authoritas diuina, & merita humana poſſunt cerni atque diſcerni. Nam legant
2.Reg.12. iſti & videant, in Dauid plura deum redarguiſſe quàm Fauſtum: ſed ibi eſt & pœnitentię ſacrificium, ibi eſt illa incomparabilis manſuetudo, vſque ad immaniſsimum & atrociſsimum inimicum: qui quoties illi eſt in ma-
1.Reg.24. & 26. nus fortiſsimas datus, toties ab illo eſt de manibus piiſſimis dimiſſus illæſus. Ibi memorabilis humilitas ſub
2.Reg.16. flagello dei, & ceruix regia dominico iugo ita ſubdita, vt armatus & comitatus armatis, amara ex inimici ore conuicia patientiſsime ſuſtineret: ſuúmque comitem accenſum iracundia, quòd talia rex eius audiret, & iam iamq; in cõuiciatoris caput dextera vltrice pergentem, modeſtiſsime refrænaret, regali ſuæ iuſsioni diuini timoris pondus adiiciens, & dicens meritis ſuis hoc redditum ſuperno iudicio, quo ille iniurioſus miſſus eſſet vt in eum talia iacularetur opprobria. Ibi in gregem ſibi commiſſum tanta dilectio paſtoralis, vt pro eis ipſe vellet mori, quãdo populo numerato peccatum elatio-
2.Reg.24. nis eius ſic punire placuit deo, vt eundem numerũ minueret morte multorũ, cuius multitudine cor regis fuerat ſuperbia pertentatum: in quo occulto iudicio deus,
Roma.9. apud quem non eſt iniquitas, & quos nouerat indignos hac vita, ſubtraxit huic vitæ: & in illo, qui de hominum K
copia ſe extulerat, tumorem animi humani eiuſdẽ copiæ diminutione ſanauit. Ibi tam religioſus dei timor, ſacramentũ Chriſti in ſancta vnctione ſeruabat, vt cor eius pia ſolicitudine trepidauerit, quãdo exiguam particulam de veſte ipſius Saülis latenter abſcidit, vt habe- *1.Reg.24.*
ret vnde illi fidem faceret, quòd nollet eum cum poſſet occidere. Ibi tam prudens in filios, & tanta clementia, vt cum innocentem puerum, pro quo ægrotãte multis *2.Reg.12.*
lachrymis & humilitatis ſordibus ſeſe abiiciens, dominum fuerat deprecatus, mortuum nõ luxerit: idem iuuenem filium parricidali furore præcipitem, qui & paternum cubile ſtupris nefariis maculauerat, & cõtra patrem ſceleſtum bellum gerebat, & vellet conſeruatum, *2.Reg.18.*
& fleret occiſum: animæ ſcilicet tantis criminibus inuolutæ, ſempiternas præuidens pœnas, quibus euadendis, eum per pœnitentiam corrigendum viuere cupiebat humiliatum. Hæc & alia multa laudanda & imitãda in illo ſancto reperiuntur viro, ſi non peruerſus animus eam ſcripturam, quę de illo loquitur, perſcrutetur: maxime ſi mente ſubdita, & pia, & plané fideli ſequamur ſententiã dei, qui eius nouerat occulta cordis, vbi L
in conſpectu eius, qui falli non poteſt, ita placuit, vt etiã filiis ſuis imitandus ab illo proponeretur. Quid *Ca. LXVII*
enim aliud quàm cordis eius profunda cernebat ſpiritus dei, quando correptus per Prophetã dixit, Peccaui. *2.Reg.12.*
continuoq; ad hoc vnum verbum audire meruit, quòd acceperit veniam? Ad quam rem, niſi ad ſempiternam ſalutem? Neque enim prætermiſſa eſt in illo ſecundum dei cõminationem flagelli paterni diſciplina, vt & cõfeſſus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur. Haud vero mediocre fidei robur fuit, aut paruum mitis & obedientis animi indicium, cũ audiſſet à Propheta, quòd ſibi deus ignouiſſet, & tamen quæ fuerat comminatus, conſequenter euenirent, nõ ſe dicere Prophetæ deceptũ eſſe mendacio, nec murmurare aduerſus deum, quaſi falſam peccatorum eius indulgentiã pronunciauerit. Intelligebat enim vir altę ſanctus, & non contra deum, ſed ad deum leuans animam ſuam, niſi dominus eſſet confitenti pœnitentiq; propitius, quantum pœnarum æternarum eius eſſent digna peccata: pro quibus cum tẽporalibus emendationibus M
verberaretur, * videbat erga ſe & manere veniã, & nõ ** al. vrer-*
negligi medicinam. Cur autẽ Saül per Samuelem cor- *tur.*
reptus, cũ diceret etiam ipſe, Peccaui: nõ meruit audire *1.Reg.15.*
quod Dauid, quòd ei dominus ignouiſſet? Num perſo- *Acto.10.*
narũ acceptio eſt apud deum? Abſit. Sed in ſimili voce, quam ſenſus humanus audiebat, diſsimile pectus erat, quod diuinus oculus diſcernebat. Quid talibus docemur exẽplis, niſi regnum cœlorũ intra nos eſſe, & de in- *Luca.17.*
timis noſtris deum colere nos debere, vt ex abũdantia *Matth.12.*
cordis os loquatur: non autẽ vt populus eum labiis ho- *Matth.15.*
noret, cor autẽ eorũ lõge ſit ab eo. Neq; iudicare aliter audeamus de hominibus, quorum interiora videre nõ poſſumus, quàm deus qui hoc poteſt, & falli aut corrũpi non poteſt: cuius euidentiſsimã ſententiã de Dauid, cum diuinæ ſcripturæ cõtineat tã ſublimis authoritas, multũ ridenda vel potius dolenda eſt aliter ſentiẽs humana temeritas. Eis quippe diuinis libris de antiquis viris credendum eſt, qui tã longe futura dixerunt, quæ præſentia nunc videntur. Quid aliud in Euangelio *Ca. LXVIII*
diſcimus, cum eadẽ vox Petri auditur cõfitentis Chriſtum filium dei, quæ etiam dæmoniorum paria verba, *Matt.16.*
ſed longe impari corde emittentium? Proinde in ſimi- *Marci.1.*
li voce fides Petri laudatur, dæmoniorum immunditia cohibe-

A cohibetur. A quo,niſi ab illo,qui non aure humana,ſed
diuina mente radices internas vocum illarū noſſet in-
ſpicere,& ſine vlla falſitate diſcernere? Quàm multi e-
nim & alij homines dicunt Chriſtū filium dei viui,nec
tamen Petri meritis comparantur : non ſolum illi, qui
Mat.7. dicturi ſunt in illo die, Domine domine, & audituri,
Mat.25.& Diſcedite à me: ſed etiam illi, qui ſegregabuntur ad
26. dexteram: in quibus plurimi nec vnquā Chriſtum vel
Mat.16. ſemel negauerūt, nec eius pro noſtra ſalute paſsionem
Galat.2. improbauerunt,nec gentes iudaizare coëgerunt:& ta-
Mat.19. men Petro,qui hæc fecit,ſedenti in duodecim ſedibus,
1.Cor.16. & nō ſolum duodecim tribus, verum & angelos iudi-
canti,impares apparebunt: ita etiam multi nullius ap-
petentes vxorem, nullum maritum appetitæ, vſque ad
2.Reg.11. mortē perſequentes, tamen Dauidicum meritum,cum
iſte illa feciſſet,apud deum habere non poſſunt. Tantū
intereſt quid cuique in ſeipſo,quantumq; diſpliceat,vt
penitus extirpetur:& quid pro eo fructiferū & opulen-
tum ingenti feracitate conſurgat:quia & agricolæ plus
placent agri,qui ſpinis etiam magnis eradicatis, cente-
B num proferunt, quàm qui nullas vnquā ſpinas habue-
Cap.lxix. runt,& vix ad tricenum perueniunt. Sic & Moyſen
Nume.12. famulum dei fideliſsimū in tota domo eius,miniſtrum
Hebr.3. legis ſanctæ,& mādati ſancti,iuſti, & boni:cui Apoſto-
Roma.7. lus atteſtatur,nam eius hęc verba ſunt quæ commemo-
raui: miniſtrum etiam ſacramentorum, non iam præ-
ſtantium ſalutem,ſed adhuc promittentium ſaluatorē,
Ioan.5. Quod & ſaluator ipſe confirmat, dicens, Si crederetis
Moyſi,crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit.Vn-
de ſuo loco, quātum ſatis viſum eſt cōtra impudentes
Manichæorum calūnias diſſeruimus.Hunc ergo Moy-
ſen famulum dei viui,dei veri, dei ſummi, fabricatoris
cœli & terræ,nō de alieno,ſed de nihilo : nō premente
neceſsitate, ſed affluente bonitate:non per ſui membri
pœnam,ſed per ſui verbi potentiam: hunc inquā Moy-
ſen,humilem in recuſando tam magnum miniſterium,
ſubditum in ſuſcipiendo,fidelem in ſeruādo,ſtrenuum
in exequendo:in regendo populo vigilātem, in corri-
gendo vehementem,in amando ardentem, in ſuſtinē-
C do patientem:qui pro eis quibus præfuit, deo ſe inter-
poſuit conſulenti,oppoſuit iraſcenti. Hunc itaq; talem
ac tantum virū abſit à nobis vt ex maledico Fauſti ore
pēſemus,ſed ex ore planè veridici dei,qui veraciter ho
minem,quem fecerat,nouerat:quādoquidem etiā pec-
cata hominum,quæ ipſe nō fecit, & in diffitentibus vt
iudex agnoſcit,& in confitentibus vt pater ignoſcit.Ex
ore omnino eius Moyſen ſeruū eius & amamus & ad-
miramur, & quantum poſſumus imitamur, cum ſimus
longe illius meritis inferiores,etiā nullo Aegyptio vel
occiſo vel expoliato,nullo bello geſto,quorū ille aliud
futuri indole defenſoris, alia impoſito imperio dei fe-
Cap.LXX. cit. Vt interim omittam, ꝙ cum percuſsiſſet Aegy-
Exo.2. ptium,quāquam illi deus nō præciperet, in perſona ta-
men Prophetica ad hoc diuinitus fieri permiſſum eſt,
vt futurū aliquid præſignaret:vnde nunc non ago, ſed
omnino tāquam nihil ſignificauerint facta illa, diſcu-
tio: conſultaq; illa æterna lege reperio nō debuiſſe ho-
minem ab illo, qui nullam ordinatam poteſtatem ge-
rebat, quamuis iniurioſum & improb um occidi. Verū-
tamen animæ virtutis capaces ac fer iles, præmittunt
ſæpe vitia,quibus hoc ipſum indicēt,cui virtuti ſint po-
tiſsimum accommodatæ, ſi fuerint præceptis excultæ.
Sicut enim & agricolæ,quā terrā viderint, quamuis in-
utiles, tamen ingentes herbas progignere, frumentis
aptam eſſe pronunciant,& vbi filicem aſpexerint, licet
eradicandā ſciant,validis vitibus habilem intelligunt: D
& quem montem oleaſtris ſylueſcere aſpexerint, oleis
eſſe vtilem cultura accedēte non dubitant: ſic ille ani-
mi motus,quo Moyſes peregrinum fratrem à ciue im-
probo iniuriā perpetiētem, non obſeruato ordine po-
teſtatis, inultum eſſe non pertulit: non virtutum fru-
ctibus inutilis erat,ſed adhuc incultus,vitioſa quidem,
ſed magnę fertilitatis ſigna fundebat. Ipſe denique per
angelum ſuū diuinis Moyſen vocibus euocauit in mō- *Exod.3.*
te Sina, per quē liberaretur ex Aegypto populus Iſraël:
cumq; miraculo viſionis in rubo flammante & non ar-
dente, verbiſq; dominicis ad frugem obedientiæ præ-
parauit: qui etiam Saulum Eccleſiam perſequentem de *Acto.2.&*
cœlo vocauit,proſtrauit,erexit,impleuit, * tanquā per- *22.*
cuſsit,amputauit,inſeruit,fœcundauit. Illa nāque Pauli ** al.impli-*
ſæuitia, cum ſecundum æmulationem paternarum tra- *cuit.*
ditionum perſequebatur Eccleſiam,putans officiū deo *Gala.1.*
ſe facere,tanquam ſylueſtre erat vitium,ſed magnæ fe-
racitatis indicium. Hinc erat etiam illud Petri cū eua-
ginato gladio,volēs defendere dominum,aurem per-
ſecutoris abſcidit, quod factum dominus ſatis minaci- E
ter cohibuit,dicens,Reconde gladiū:qui enim gladio *Mat.26.*
vſus fuerit,gladio cadet.Ille autē vtitur gladio,qui nul *23. quæſt.1.*
la ſuperiori ac legitima poteſtate vel iubente vel cōce- *cap.Ille gla*
dente,in ſanguinem alicuius armatur.Nam vtique do- *dium.*
minus iuſſerat vt ferrum diſcipuli eius ferrent,ſed non
iuſſerat vt ferirēt. Quid ergo incongruū,ſi Petrus poſt
hoc peccatū fact⁹ eſt paſtor Eccleſiæ,ſicut Moyſes poſt
percuſſum Aegyptium factus eſt rector illius ſynago-
gæ? Vterq; enim nō deteſtabili immanitate, ſed emen-
dabili animoſitate iuſtitiæ regulā exceſsit: vterq; odio
improbitatis alienæ,ſed ille fraterno,iſte dominico, li-
cet adhuc carnali, tamē amore peccauit. Reſecandum
hoc vitium vel eradicādum: ſed tamen tam magnum
cor,tanquam terra frugibus,ita ferendis virtutibus ex-
colendum. Quid ergo iam de expoliatis Aegyptiis *Ca. LXXI.*
Fauſtus obiicit,neſciens quid loquatur? Quod faciēdo
Moyſes, vſqueadeo nō peccauit, vt non faciendo pec-
caret.Deus enim iuſſerat,qui vtiq; nouit non ſolum ſe-
cundum facta,verumetiā ſecundum cor hominis,quid F
vnuſquiſque,vel per quē perpeti debeat. Carnalis itaq; *Cōtra.3.ſen*
adhuc ille populus erat,& rerum terrenarum cupidita- *ten.diſt.37.*
te occupatus,Aegyptij vero ſacrilegi & iniqui: nam & *circa fin.Et*
auro illo,hoc eſt,dei creatura male vtentes,ad creato- *14.quæſt.5.*
ris iniuriam ſuis idolis ſeruiebant:& homines peregri- *cap.Dixit.*
nos labore gratuito iniuſte ac vehementer afflixerant.
Digni ergo erant & iſti, quibus talia iuberentur, & illi
qui talia paterentur.& forte ſecundum ſuas voluntates
& cogitationes Hebręi magis permiſsi ſunt facere iſta,
quàm iuſsi: ſed eis deus permiſsionem ſuā per famulū
ſuum Moyſen innoteſcere voluit, quādo mandauit vt
diceret.Fieri autem poteſt,vt ſint aliæ cauſæ occultiſsi-
mæ, cur hoc illi populo diuinitus dictū ſit, ſed diuinis
imperiis cedendum obtemperando,non reſiſtendū eſt
diſputando,Apoſtolus dixit, Quis enim cognouit ſen- *Roma.11.*
ſum domini,aut quis cōſiliarius eius fuit? Siue ergo iſta
ſit cauſa, quā dixi,ſiue aliqua quælibet in ſecreta & ab-
dita diſpoſitione dei lateat,cur hoc per Moyſen illi po
pulo dixerit, vt ab Aegyptiis ſibi commodāda peterēt
quæ auferrēt:hoc tamen confirmo, nec fruſtra nec ini-
que dictum eſſe, nec licuiſſe Moyſen aliter quàm deus
dixerat facere,vt penes dominū eſſet conſilium iuben-
di,penes famulum autem obſequium peragedi. Sed *Ca.LXXII*
deus, inquit, verus & bonus, nullo modo talia iuſsiſſe
credendus eſt: imò vero talia recte non iubet niſi deus

G verus rectus & bonus, qui & ſolus nouit quid cuiq; iu-
bendum ſit,& ſolus neminem quicquam incongruum
perpeti ſinit. Cæterũ iſta imperita & falſa bonitas cor-
dis humani contradicit & Chriſto, ne deo bono iubẽ-
te impij mali aliquid patiantur,cum dicturus eſt ange-
Mat.13. lis,Colligite primum zizania, & alligate faſciculos ad
comburendũ.Qui tamen hoc ipſum importune facere
volentes ſeruos prohibuit,dicens, Ne forte cum vultis
colligere zizania, eradicetis ſimul & triticum:ita ſolus
deus verus & bonus nouit,quid,quãdo,quib⁹,per quos
fieri aliquid vel iubeat vel permittat.Poterat etiam iſta
humana, nõ bonitas,ſed planè vanitas,eidem domino
Mat.8. cõtradicere, cum deſiderio noxio dæmones in porcos
ire volentes,petentéſq; permiſit:præſertim quia Mani-
chæi nõ ſolum porcos, verumetiam minuta & abiecta
animalia, hominum animas habere crediderũt. Qua
vanitate improbata & abiecta, illud tamen cõſtat, do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum dei vnicum filium,
ac per hoc deum verum & bonum, mortem pecorum
alienorũ,perniciem qualiumcũq; animantium, & gra-
H ue damnũ hominum, deſiderio dæmonum cõceſsiſſe.
Quis autem dementiſsimus dixerit, ꝙ eos ab homini-
bus non potuiſſet excludere,etiam ſi eorum noxiæ vo-
luntati nec porcorũ exitium præſtare voluiſſet? Porrò
ſi ſpirituũ damnatorũ, & igni æterno iam deſtinatorũ,
quãuis ſæua & iniqua cupiditas à creatore atque ordi-
natore omnium naturarum,occulto quidem,ſed vbiq;
iuſto moderamine, in id quod inclinauerat, relaxata
eſt:quid abſurdum eſt,ſi Aegyptij ab Hebræis,homines
inique dominantes,ab hominibus liberis,quorum etiã
mercedis pro eorum tã duris & iniuſtis laboribus fue-
rant debitores, rebus terrenis, quibus etiam ritu ſacri-
lego in iniuriã creatoris vtebantur, priuari meruerũt?
Quod tamen ſi Moyſes ſua ſponte iuſsiſſet, aut hoc He
bræi ſua ſponte feciſſent,profecto peccaſſent:quãquam
illi non quidẽ hoc faciendo, quod vel iuſſerat vel per-
miſerat deus,ſed tamen talia fortaſſe cupiẽdo peccaue-
runt.Quod autem hoc facere diuina diſpẽſatione per-
miſsi ſunt,illius iudicio iuſto bonóq; permiſsi ſunt, qui
nouit & pœnis vel coërcere improbos,vel erudire ſub-
iectos:& pręcepta validiora dare ſanioribus,& quoſdã
I medicinales gradus infirmioribus ordinare. Moyſes
vero nec cupiditatis arguẽdus eſt in illis rebus deſide-
ratis, nec cõtumaciæ in diuinis imperiis quibuſcunque
Ca.lxxiij. contemptis. Quędam enim facta,lex illa æterna quę
ordinem naturalem conſeruari iubet, perturbari vetat,
ita medio quodã loco poſuit hominibus,vt in eis vſur-
pandis merito reprehẽdatur audacia, in exequẽdis au-
tem obedientia iure laudetur. Tãtum intereſt in ordi-
ne naturali,quid à quo agatur,& ſub quo quiſque agat.
Gene.22. Abraham ſi filium ſpõte immolaret, quid niſi horribi-
lis & inſanus:deo autem iubẽte, quid niſi fidelis & de-
uotus apparuit? Quod vſqueadeo ipſa veritas clamat,
vt eius voce deterritus Fauſtus, cum in ipſum Abrahã
quid diceret, vnguibus & dentibus quærẽs, vſq; ad ca-
lumnioſum mendaciũ perueniret,hoc tamẽ reprehen-
dere non auderet: niſi forte non ei veniret in mentem
factum ita nobile, vt & non lectum nec quæſitum ani-
mo occurreret,vt denique tot linguis cãtatum, tot lo-
cis pictũ,& aures & oculos diſsimulantes feriret. Qua-
propter ſi in occidẽdo filio ſpontaneus motus execra-
bilis,deo autẽ iubente obſecundans famulatus,non ſo-
lum inculpabilis, verumetiã laudabilis inuenitur,quid
Exod.3.& 12. Moyſen Fauſte reprehendis, ꝙ expoliarit Aegyptios?
Si te irritat velut humana facientis improbitas, diuina
terreat iubẽtis authoritas.An talia fieri volentem etiam K
ipſum deum vituperare paratus es? Redi ergo retro Sa- Mat.16.
tana, neque enim ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ ſunt ho-
minum: atq; vtinã hoc ſicut Petrus audire dignus fuiſ-
ſes,atq; id quod in deo ſenſu ĩfirmo reprehẽdis, poſtea
prædicaſſes, quẽadmodum ille glorioſo præconio po-
ſtea gentibus annunciabat,quod ei primo,cum domi-
nus vellet fieri,diſplicebat.Quã ob rem ſi iam tandem
intelligit humana duritia, atq; in rebus rectis voluntas
praua atq; peruerſa,plurimum intereſſe, vtrum aliquid
humana cupiditate vel temeritate admittatur, an dei
pareatur iperio:qui nouit,quid,quãdo,quibus permit-
tat aut iubeat,quid cuiq; facere patiq; cõueniat: Nec Ca.lxxiiij.
bella per Moyſen geſta miretur aut horreat, quia & in
illis diuina ſecutus imperia,non ſæuiens, ſed obediens
fuit.nec deus cũ iubebat iſta,ſæuiebat,ſed digna dignis
retribuebat, dignóſq; * terrebat. Quid enim culpatur * al. indignos.
in bello? An quia moriũtur quãdoque morituri, vt do-
minẽtur in pace victuri? Hoc reprehẽdere timidorum 23.quæſt.1.
eſt,non religioſorum. Nocẽdi cupiditas,vlciſcẽdi cru- cap.Quid culpatur.
delitas, impacatus atq; implacabilis animus, feritas re-
bellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt L
quæ in bellis iure culpãtur,quæ plerunq; ita culpantur,
vt etiam iure puniantur. Aduerſus violentiam reſiſten-
tium,ſiue deo,ſiue aliquo legitimo imperio iubẽte, ge-
renda ipſa bella ſuſcipiuntur à bonis, cum in eo rerum
humanarum ordine inueniuntur,vbi eos vel iubere ta-
le aliquid,vel in talibus obedire iuſte ordo ipſe cõſtrin- 23.quæſt.1.
git. Alioquin Ioannes, cum ad eum baptizandi milites ca. Paratus.
venirent,dicentes, Et nos quid faciemus? reſponderet in fine.
eis, Arma abiicite, militiam iſtam deſerite, neminem
percutite,vulnerate,proſternite neminẽ.Sed quia ſcie-
bat eos,cum hæc militando facerent, non eſſe homici-
das,ſed miniſtros legis, & non vltores iniuriarũ ſuarũ,
ſed ſalutis publicæ defenſores,reſpondit eis,Neminem Lucæ.3.
cõcuſſeritis,nulli calumniã feceritis, ſufficiat vobis ſti-
pendium veſtrum. Sed quia Manichæi Ioannẽ aperte
blaſphemare cõſueuerunt, ipſum dominũ Ieſum Chri-
ſtum audiant,hoc ſtipendium iubentem reddi Cæſari,
quod Ioãnes dicit debere ſufficere militi. Reddite, in- Matth.22.
quit, Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & deo quæ dei ſunt. Ad M
hoc enim tributa præſtãtur,vt propter bella neceſſario
militi ſtipendium præbeatur.Merito & illius centurio- Mat.8.
nis dictis, Et ego homo ſum ſub poteſtate cõſtitutus, Lucæ.7.
habẽs ſub me milites,& dico huic vade, & vadit:& alij
veni,& venit:& ſeruo meo,fac hoc, & facit, fidem lau-
dauit,nõ illius militiæ deſertionem imperauit. Sed de
iuſtis quidem iniuſtiſq; bellis nũc diſputare longũ eſt,
& non neceſſarium. Intereſt enim quibus cauſis,qui- Ca. lxxv.
búſque authoribus homines gerenda bella ſuſcipiant: 23.quæſt.1.
ordo tamen ille naturalis,mortaliũ paci accõmodatus cap.Quid
hoc poſcit,vt ſuſcipiendi belli authoritas atq; cõſilium culpatur.
penes principẽ ſit, exequendi autem iuſſa bellica mini-
ſterium milites debeant paci ſalutiq; cõmuni. Bellũ au-
tẽ quod gerẽdum deo authore ſuſcipitur, recte ſuſcipi
dubitare fas non eſt:vel ad terrendam,vel ad obteren-
dam,vel ad ſubiugandam mortaliũ ſuperbiam: quãdo
ne illud quidem, quod humana cupiditate geritur, nõ
ſolũ incorruptibili deo, ſed nec ſanctis eius obeſſe ali-
quid poteſt:quibus potius ad exercẽdã patientiã, & ad
humiliãdam animam, ferendamq; paternam diſcipli-
nam etiam prodeſſe inuenitur. Neque enim habet in
eos quiſquam vllam poteſtatem,niſi cui data fuerit de- Ioan.19.
ſuper. Nõ eſt enim poteſtas niſi à deo, ſiue iubente ſiue Roma.13.
ſinente. Cum ergo vir iuſtus,ſi forte ſub rege homine
etiam

A etiam ſacrilego militet,recte poſsit illo iubente bellare
ciuicæ pacis ordinem ſeruans:cui quod iubetur, vel nõ
eſſe cõtra dei præceptum certũ eſt, vel vtrum ſit, certũ
nõ eſt:ita vt fortaſſe reum regem faciat iniquitas impe-
randi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſer-
uiendi: quãto magis in adminiſtratione bellorũ inno-
cẽtiſsime diuerſatur,qui deo iubẽte belligerat,quẽ ma-
le aliquid iubere non poſſe,nemo qui ei ſeruit,ignorat.
Ca.lxxvi. Si autem propterea putant non potuiſſe deum bel-
Matt.5. lum gerẽdum iubere, quia dominus poſtea Ieſus Chri-
ſtus, Ego,inquit,dico vobis,non reſiſtere aduerſus ma-
lum, ſed ſi quis te percuſſerit in maxillam tuam dexte-
† ſiniſtram. ram, præbe illi & aliam †: intelligant hanc præpara-
tionem non eſſe in corpore, ſed in corde: ibi eſt enim
ſanctum cubile virtutis; quæ in illis quoq; antiquis iu-
ſtis noſtris patribus habitauit:ſed eam rerum diſpenſa-
tionem ac diſtributionem temporum ordo poſcebat,
vt prius appareret etiã ipſa bona terrena,quibus & hu-
mana regna & ex hoſtibus victoriæ deputãtur,propter
quæ maxime ciuitas impiorũ diffuſa per mundum,ſup-
plicare idolis & dæmonibus ſolet; non niſi ad vnius
dei veri poteſtatem atque arbitrium pertinere. Vnde &
B vetus teſtamentum ſecretum regni cœlorum tempore
opportuno aperiendum promiſsionibus terrenis ope-
† opacauit. ruit,& quodammodo vmbroſius occupauit †. Vbi autẽ
Gala.4. venit plenitudo temporis, vt nouum teſtamentum re-
uelaretur,quod figuris veteris velabatur,euidẽti teſtifi-
catione iam demonſtrandum erat, eſſe aliam vitam,
pro qua debet hæc vita cõtemni: & aliud regnum pro
quo oportet omniũ terrenorũ regnorum aduerſitatẽ
† patientiſ- ſapiẽtiſsime † ſuſtineri. Proinde per quorum confeſsio-
ſime. nes,paſsiones,& mortes hoc deo placuit atteſtari,mar-
tyres appellantur,qui Latine teſtes interpretãtur: quo-
rum numerus tantus effloruit,vt ſi eos Chriſtus, qui de
Acto.9.& cœlo Saulum vocauit, & ex lupo factum ouem,in me-
22. dium luporum miſit,congregatos vellet armare atque
Matt.10. adiuuare pugnantes, ſicut Hebræos patres adiuuit,quę
gentes reſiſterent,quę regna non cederent? Sed vt prę-
clariſsimũ teſtimonium veritati perhiberetur,qua iam
docẽdum erat,non propter tẽporalem in hac vita, ſed
propter æternam poſt hanc vitam fœlicitatem deo eſſe
ſeruiendũ,ea quę vulgo infœlicitas dicitur,pro illa fœ-
licitate ſubeunda fuerat & ferẽda. Itaque in plenitudi-
Gala.4. ne temporũ filius dei factus ex muliere,factus ſub lege,
C vt eos qui ſub lege erãt,redimeret:factus ex ſemine Da
Roma.1. uid ſecundũ carnẽ, mittit diſcipulos velut ouẽs in me-
Matt.10. dium luporũ, & monet ne timeãt eos qui corpus occi-
dunt,animã autem nõ poſſunt occidere:promittit etiã
ipſius corporis renouãdam integritatẽ vſque ad capilli
Matt.26. reparationẽ: Petri gladium reuocat in vaginam: aurem
Luca.22. inimici præciſam reparat ad priſtinã formã: dicit ſe le-
gionibus angelorũ imperare potuiſſe ad delendos ini-
micos,niſi calix bibendus eſſet,quem paterna voluntas
dediſſet. Bibit præcedẽs, propinat ſequentibus: virtutẽ
† al.reuelat patientiæ ſuo releuat †, præcepto, ſuo cõfirmat exẽplo.
Philip.2. Propter quod deus illũ ſuſcitauit à mortuis,& donauit
ei nomen quod eſt ſuper omne nomen; vt in nomine
Ieſu omne genu flectatur,cœleſtium,terreſtrium,& in-
fernorũ:& omnis lingua cõfiteatur quia dominus Ieſus
in gloria eſt dei patris. Regnauerunt hic ergo Patriar-
chæ & Prophetæ, vt iſta regna deum dare & auferre
oſtenderetur. Nõ hic regnauerunt Apoſtoli & marty-
res, vt regnum cœlorum deſiderãdum potius pãdere-
al.reges. tur. Illi regi † bella geſſerunt,vt tales quoque victorias
† regum. appareret dei voluntate præſtari: iſti non reſiſtendo in-
terfecti ſunt, vt potiorem eſſe docerent victoriam pro D
fide veritatis occidi: quanquã & illic Prophetæ noue-
rant mori pro veritate,ſicut ipſe dominus dicit, A ſan- Matt.23.
guine Abel vſq; ad ſanguinem Zachariæ. Et id poſtea
quã cœpit impleri,quod ſub figura Salomonis, qui La-
tine iterpretatur pacificus,de domino Chriſto; ipſe eſt Ephe.2.
enim pax noſtra, in Pſalmo prophetatum eſt, Et ado- Pſal.71.
rabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient
illi. & Chriſtiani quoque imperatores plenam gerentes
fiduciam pietatis in Chriſto,de inimicis ſacrilegis, qui
ſpem ſuam in ſacramentis idolorum, dæmonumq; po-
ſuerant,glorioſiſsimã victoriã perceperunt:cum aper-
tiſsimis notiſsimiſq; documẽtis, de quibus nonnulli iã
ſcriptum memoriæ commendarũt, illos fallerent vati-
cinia dæmoniorum, hos firmarent prædicta ſanctorũ.
Si autem hoc mirum iſtis vanis videtur, quòd aliud Ca.lxxvij.
tunc deus præcepit diſpenſatoribus veteris teſtamenti,
vbi noui gratia velabatur,aliud prædicatoribꝰ noui te-
ſtamenti, vbi veteris obſcuritas reuelabatur; attendant
ipſum dominum Chriſtum mutantem quæ dixerat, &
aliud dicentẽ, Quando miſi vos,inquit, ſine ſacculo & Luca.22.
pera & calciamentis,nunquid aliquid defuit vobis? At
illi dixerunt, Nihil. Dicit ergo eis, Sed nunc qui habet E
ſacculum,tollat ſimiliter & perã:& qui non habet,ven-
dat tunicam ſuam,& emat gladium. Iſti certe ſi iſta di-
uerſa in teſtamẽtis ſingulis inuenirent veteri & nouo,
etiã hoc clamarent, duo ſibi teſtamenta eſſe contraria.
Quid ergo nũc reſpõdebunt, cum idẽ ipſe dicit antea,
Miſi vos ſine ſacculo & pera & calciamentis, & nihil
vobis defuit: nũc autem, qui habet ſacculum, tollat ſi-
militer & peram:& qui habet tunicam,vendat,& emat
gladium? Iamne intelligũt quemadmodũ nulla in cõ-
ſcientia præcipientis †, ſed ratione diſpenſantis pro tẽ- † nulla in-
porum diuerſitate, præcepta,vel conſilia, vel permiſſa conſtantia
mutentur? Nam ſi dicunt certi myſterij gratia hoc de præcipiẽtis.
tollẽdo ſacculo & pera, & emẽdo gladio locutũ fuiſſe,
cur non admittunt certi myſterij gratia, eundẽ vnum
deum,tunc Prophetas gerere bella iuſsiſſe, nunc Apo-
ſtolos prohibuiſſe? Neque enim in eo quod ex Euange-
lio cõmemorauimus,verba tantũ domini fuerunt: ſed
obtemperãtium quoq; diſcipulorum facta ſecuta ſunt.
Nam & tunc ſine ſacculo & pera ierunt,& nihil eis de-
fuit: ſicut eius interrogatio & eorum reſpõſio declara-
uit. Et nunc dixerunt ei, cũ de gladio emendo iuſsiſſet, Luca.22.
Ecce ſunt hic duo gladij. Et ille reſpõdit, Sufficit. Hinc F
& Petrus armatus inuẽtus eſt, cum aurem perſecutoris
abſcidit, vbi ſpõtanea eiꝰ coërcetur audacia: quia nõ vt
iuſſus fuerat ferrũ tollere, ita iuſſus fuerat & ferire. La-
tebat certe domini voluntas, cur arma portare præce-
piſſet, quibus eos vti noluiſſet. Veruntamẽ ad illum cũ
ratione præcipere, ad iſtos autẽ ſine retractatione præ-
cepta facere pertinebat. Calumnioſa ergo imperitia Ca.lxxviij.
Moyſes reprehenditur quòd bella geſſerit; qui minus Exo.32.
reprehẽdi debuit,ſi ſua ſponte gereret,quàm ſi deo iu-
bente nõ gereret: ipſum vero deum, quod talia iuſſerit,au-
dere reprehẽdere: vel deum iuſtum & bonum talia iu-
bere potuiſſe,nõ credere,hominis eſt,vt mitius loquar,
cogitare non valentis diuinæ prouidentiæ, per cuncta
ſumma atque ima tendenti, nec nouum eſſe quod ori-
tur, nec perire quod moritur: ſed in ſuo ſingula quæq;
ordine ſiue naturarum ſiue meritorum, vel cedere, vel
ſuccedere, vel manere: hominum autem rectam volũ-
tatem diuinæ legi cõiungi, inordinatam vero cupidi-
tatẽ diuinæ legis ordine coërceri: vt nec bonus aliud
quàm præcipitur; velit: nec malus amplius quàm per-

G mittitur,poſsit:ita ſanè,vt non impune poſsit quod in-
iuſte voluerit:ac per hoc ĩ omnibus quæ humana infir-
mitas horret aut timet,ſola iniquitas iure dãnatur: ca-
tera ſunt vel tributa naturarum, vel merita culparum.
Fit autẽ homo iniquus, cum propter ſeipſas diligit res
propter aliud aſſumendas, & propter aliud appetit res
propter ſeipſas diligẽdas. Sic enim quãtum in ipſo eſt,
perturbat in ſe ordinẽ naturalem, quẽ lex æterna con-
ſeruari iubet. Fit autem homo iuſtus,cum ob aliud non
appetit rebus vti, niſi propter quod diuinitus inſtitutæ
ſunt: ipſo autem deo frui propter ipſum, ſeq; & amico
in ipſo deo propter eundẽ ipſum deum. Propter deum
enim amat amicũ, qui dei amorẽ amat in amico. Siue
autem iniquitas ſiue iuſtitia,niſi eſſet in voluntate, non
eſſet in poteſtate. Porrò ſi in poteſtate nõ eſſet, nullum
præmium, nulla pœna iuſta eſſet:quod nemo ſapit, niſi
qui deſipit. Ignorãtia vero & infirmitas, vt vel neſciat
homo quid velle debeat,vel non omne quod voluerit
H poſsit, ex occulto pœnarũ ordine venit, & illis inſcru-
Roma.9. tabilibus iudiciis dei,apud quem nõ eſt iniquitas. Pro-
ditum eſt enim nobis peccatum Adam fideli eloquio
Roma.4. dei,& quia in illo omnes moriuntur: & quia per illum
peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum
mors,veraciter ſcriptũ eſt. Et quia ex hac pœna corpus
Sapien.9. corrumpitur,& aggrauat animam,& deprimit terrena
habitatio ſenſum multa cogitãtem, veriſsimũ, nobiſq;
notiſsimũ eſt:& quia de hac iuſta pœna non liberat niſi
dei miſericors gratia,certum eſt. Et hinc Apoſtolus ge-
Roma.7. mebundus exclamat, Infœlix ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum
Chriſtum dominum noſtrum. Sed quæ ſit diſtributio
iudicantis & miſerẽtis dei,cur alius ſic, alius autem ſic,
occultis fit cauſis,iuſtis tamen. Non tamen ideo neſci-
mus omnia iſta iudicio aut miſericordia dei fieri, licet
in abdito poſitis menſuris & numeris & ponderibus,
Sapien.11. quibus omnia diſponuntur à deo creatore omniũ quæ
naturaliter ſunt:nec authore, ſed tamẽ ordinatore etiã
peccatorum:vt ea quæ peccata nõ eſſent, niſi cõtra na-
turam eſſent,ſic iudicentur & ordinentur,ne vniuerſi-
tatis naturam turbare vel turpare permittãtur,merito-
rum ſuorum locis & cõditionibus deputata. Quæ cum
ita ſint,& cum per hoc ſecretum iudiciorũ dei,motúſq;
I humanarum volũtatum, eiſdẽ proſperitatibus alij cor-
rumpantur,alij temperanter vtantur:& eiſdem aduer-
ſitatibus alij deficiant,alij proficiant: cumq; ipſa huma-
Iob.7. na mortáliſq; vita tentatio ſit ſuper terram: quis homi-
num nouit cui proſit aut obſit in pace,regnare vel ſer-
uire,vel vacare,vel mori:in bello autem,imperare, vel
pugnare,vel vincere,vel occidi? Cum hoc tamen con-
ſtet,& cui prodeſt, nõ niſi per diuinum prodeſſe bene-
ficium:& cui obeſt, nõ niſi per diuinum obeſſe iudiciũ?
Cap.lxxix. Quid ergo inſilimus in temerarias reprehenſiones?
atque vtinam hominum & non dei? Seruierunt diſpẽ-
ſatores veteris teſtamenti,iidémq; prænunciatores no-
ui teſtamenti,peccatores occidẽdo: ſeruierunt diſpen-
ſatores noui teſtamenti,iidemq; expoſitores veteris te-
ſtamenti,à peccatoribus moriendo: deo tamẽ vni vtri-
que ſeruierunt per diuerſa & congrua tempora,docẽti
bona temporalia & à ſe petenda, & propter ſe cõtem-
nenda: moleſtias temporales & à ſe poſſe impetrari, &
23.quæſ. 4. propter ſe debere tolerari. Quid ergo crudele Moyſes
cap. Quid aut mãdauit aut fecit,cum cõmiſſum ſibi populum ſan
crudele. ¢te zelans, & vni vero deo ſubditum cupiens, poſteaq̃
Exo.32. cognouit ad fabricãdum & colẽdum idolũ deduxiſſe,
mentemq; impudicam proſtituiſſe dæmonibus, in pau-
cos eorum vindicans gladio,quos deus ipſe,quẽ offen- K
derant,alto & ſecreto iudicio feriendos voluiſſet mox
feriri,& in præſenti ſalubriter terruit, & diſciplinam in
poſterum ſanxit? Nam eum nulla crudelitate, ſed ma-
gna dilectione feciſſe quod fecit,quis nõ in verbis eius
agnoſcat, orantis pro peccato eorum,& dicentis, Si di-
mittis illis peccatum, dimitte: ſin autem,dele me de li-
bro tuo. Comparans ergo vnuſquiſque pie prudens il-
lam cædem & hãc precẽ, videt profecto, apertiſsimeq;
videt,quãtum malum ſit animæ,per ſimulachra dæmo
num fornicari, quando ſic ſæuit, qui ſic amat. Sic pla-
ne & Apoſtolus,non crudeliter,ſed amabiliter tradidit 1.Cor.15.
hominem Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſal-
uus ſit in die domini Ieſu. Tradidit & alios,vt diſcerẽt 1.Timo.1.
non blaſphemare. Legunt ſcripturas apocryphas Ma- Diſt.15.ca.
nichæi,à neſcio quibus ſutoribus fabularũ, ſub Apoſto- Sancta Ro
lorum nomine ſcriptas: quæ ſuorum ſcriptorum tem- mana.
poribus in authoritatem ſanctæ Eccleſiæ recipi mere-
rentur, ſi ſancti & docti homines, qui tunc in hac vita
erant,& examinare talia poterant,eos vera locutos eſſe L
cognoſcerent. Ibi tamẽ legunt Apoſtolum Thomam,
cum eſſet in quodam nuptiarum conuiuio peregrinus
& prorſus incognitus, à quodam miniſtro palma per-
cuſſum, imprecatum fuiſſe homini cõtinuam ſæuamq; Cõtra Adi-
vindictam. Nam cum egreſſus fuiſſet ad fontem vnde mãtũ.c.17.
aquã conuiuantibus miniſtraret,eum leo irruens inter-
emit,manúmque eius,qua caput Apoſtoli leui ictu per-
cuſſerat,à corpore auulſam,ſecũdum verbum eiuſdem
Apoſtoli id optantis atq; imprecãtis,canis intulit men-
ſis,in quibus ipſe diſcũbebat Apoſtolus. Quid hoc vi-
deri crudelius poteſt? Verum quia ibi, niſi tamẽ fallor,
hoc etiam ſcriptum eſt, ꝙ ei veniã in ſeculo futuro pe-
tiuerit,facta eſt cõpenſatio beneficij maioris,vt & Apo
ſtolus q̃ charus deo eſſet,per hunc timorem cõmenda-
retur ignotis: & illi poſt hanc vitam quandoque finiẽ-
dam, in æternum cõſuleretur. Vtrũ illa vera ſit aut cõ-
ficta narratio,nihil mea nunc intereſt. Certe enim Ma-
nichæi,à quibus illæ ſcripturæ, quas Canon Eccleſiaſti-
cus reſpuit,tãquam veræ atque ſynceræ acceptãtur, ſal-
tem hinc coguntur fateri,virtutem illam patiẽtiæ, quã
docet dominus, dicẽs, Si quis te percuſſerit in maxillã Matt.5.
tuam dexteram,præbe illi & ſiniſtram: poſſe eſſe in præ-
paratione cordis,etiam ſi non exhibeatur geſtu corpo- M
ris,& expreſsione verborum: quãdoquidem Apoſtolus
palma percuſſus,potius deum rogauit,vt iniurioſo ho-
mini in futuro ſeculo parceretur,in præſenti autem illa
iniuria non inulta relinqueretur, quàm vel præbuit fe-
rienti alteram partem,aut vt iterum feriret admonuit.
Tenebat certe interius dilectionis affectum, & exterius
requirebat correctionis exemplũ. Siue hoc verum ſit,
ſiue cõfictum, cur nolunt credere tali animo famulum
dei Moyſen idoli fabricatores & adoratores gladio
proſtrauiſſe: cum & in eius verbis ſatis appareat, ita hu-
iuſmodi peccato eum veniam deprecatum, vt niſi im-
petraret, deleri ſe vellet de libro dei? Et quid ſimile, i-
gnotus homo palma percuſſus, & deus ex Aegypti ſer-
uitute liberans, per diuiſum mare traiciens, fluctibus
perſequentes inimicos operiens, idolo ſibi prælato de-
relictus atque contemptus? Si autem pœnas ipſas com-
paremus,quid ſimile ferro interimi, & à feris trucidari
atq; laniari: quãdoquidem iudices publicis legibus ſer-
uientes,maioris criminis reos beſtiis ſubrigi, quàm gla-
dio percuti iubent? Reſtat in maledicis & ſacrilegis Ca.lxxx.
reprehẽſionibus Fauſti, quibus nunc reſpondeo, quod
locutus dominus ad Oſee Prophetã dixit, Accipe tibi Oſee.1.
vxorem

A vxorem fornicariam, & fac filios de fornicaria. In qua
ſcriptura ſic excæcatum eſt immundum cor eorum, vt
nec apertiſsima verba Euangelica intelligant, domini
Mat.21. dicentis ad Iudæos, Meretrices & publicani præcedent
vos in regno cœlorum. Quid enim aduerſum clemen-
tiæ veritatis, quid inimicum fidei Chriſtianæ, ſi mere-
trix relicta fornicatione, in caſtum cõiugium cõmute-
tur? Et quid tã incongruum & alienum à fide Prophe-
tæ, quàm ſi non crederet omnia peccata impudicæ di-
miſſa eſſe in melius cõmutatæ? Itaque cum meretricem
Propheta fecit vxorem, & ad vitam corrigendam mu-
lieri conſultum eſt, & figuræ ſacramentũ, de quo mox
loquemur, expreſſum. Sed quis nõ videat in hoc facto
quid potius Manichæorum offendat errorem? Scilicet,
quia ſolent dare operam meretrices, ne grauidæ fiant.
Proinde iſtis fornicaria magis permanens placebat, vt
deum ipſorum non ligaret, quàm vnius viri facta vxor
Cap. lxxxi. vt pareret. De Salomone autẽ quid dicam, niſi quia
grauius ipſius fidelis & ſanctæ ſcripturæ teſtimonio re-
darguitur, quàm petulantibus & nugacibus Fauſti cõ-
B uiciis? Illa enim de illo & quid boni prius habuiſſet, &
quid mali faciẽdo, bonum in quo primum fuerat, reli-
quiſſet, veraciter fideliterq; locuta eſt: iſte autem oculis
clauſis, vel potius extinctis, non quò lumine manifeſtã-
te ducebatur, ibat: ſed quò maleuolentia præcipitãte fe-
rebatur, irruebat. Hoc ipſo enim magis inſinuauerunt
ſancti libri religioſis lectoribus & electoribus ſuis, quã
Concor.4. caſte habuerint ſancti viri plures vxores: ꝙ Salomon,
ſerm.diſ.33. qui eas non illo modo, ſed magis ad libidinẽ quàm ad
ca. Sed nũ- propaginem habuit, improbatus eſt & reprehenſus his
quid. verbis, vt appellaretur amator mulierũ: & inde ad pro-
3.Reg.11. fundum idololatriæ lapſus atq; demerſus, eadem veri-
Canti.6. tate perſonam nullius acceptãte proderetur. Nunc
Ca. lxxxij. ergo iam pertractatis perſonis omnibus, per quas Fau-
ſtus putauit ſcripturas veteris teſtamenti eſſe culpãdas:
redditoq; ſuo cuiq; ſermone congruo, quo vel defenſi
ſunt homines dei aduerſus hæreticorũ carnaliumq; ca-
lumnias, vel reprehẽſis hominibus, tamen ſcriptura lau
dabilis venerabiliſq; monſtrata eſt: videamus deinceps
ex ordine, quo eos homines Fauſtus accuſando cõme-
morauit, quid etiam ſignificẽt ipſa facta hominũ, quid
C Prophetiæ gerant, quæ futura prænuncient: quod iã fe-
Exo.3. cimus de Abrahã & Iſaac & Iacob, quorum ſe deus ita
dici voluit, tanquam ſolorum eſſet deus, qui deus eſt
vniuerſæ creaturæ: non fruſtra vtiq; tantum eis tribuẽs
honorem, niſi quia nouerat in eis, quod ſolus etiã per-
fecte ſummeq; noſſe poterat, ſynceram præcipuámque
Super Ioan. charitatem. Et quia in eis tribus patribus quodammo-
Tract.11. do conſummauit magnum ac mirabile ſacramentum
futuri populi ſui, ꝙ per liberas genuerunt, nõ ſolum in
libertatem, ſicut per Saram & Rebeccam & Liam &
Rachel, verumetiam in ſeruitutem, ſicut per eandem
Gene.25. Rebeccã natus eſt Eſau, cui dictum eſt, Eris ſeruus fra-
tris tui. & per ancillas nõ ſolum in ſeruitutem, ſicut per
Gen.16. & 30. Agar, verumetiam in libertatẽ, ſicut per Balam & Zel-
pham: ita & in populo dei & per ſpiritales liberos, na-
ſcuntur non ſolum in laudabilem libertatem, quemad-
1.Cor.4. modum illi quibus dicitur, Imitatores mei eſtote, ſicut
& ego Chriſti: verumetiam in damnabilem ſeruitutẽ,
Acto.8. ſicut per Philippum Simon: & per carnales ſeruos na-
ſcuntur non ſolum in damnabilem ſeruitutem, qui eos
imitantur, verumetiam in laudabilem libertatẽ, quibus
Mat.23. dicitur, Quæ dicunt, facite: quæ autẽ faciunt, facere no-
lite. Hoc magnum ſacramentum quiſquis in dei popu-
lo prudenter agnouerit, vnitatẽ ſpiritus in vinculo pa-
cis vſq; in finem quibuſdam cohærẽdo, quoſdam tole- D
rando cuſtodit. Fecimus hoc & de Loth, quid eius lau- *Gene.19.*
dandum, quid culpãdum ſcriptura narrauerit, quid in-
telligendum de tota illa re geſta ſignificauerit, demõ-
ſtrantes. Sequitur vt Iudæ factum conſideremus, ꝙ *Ca. lxxxiij.*
cum ſua nuru cõcubuit, quid ſignificauerit futurorum. *Gene.38.*
Sed prius præloquẽdum eſt, ne quenquã paruæ conſi-
derationis offendat, ꝙ de quibuſdã malis operibus ho-
minũ in ſcripturis ſanctis, quædam nõ mala, ſed bona
futura ſignificantur. ſeruat enim vbiq; diuina prouidẽ-
tia virtutẽ bonitatis ſuæ, vt quẽadmodum ex adultero-
rum cõcubitu formatur & naſcitur homo, de hominũ
opere malo bonum opus dei, ſicut in præcedẽti ſermo- *Sup.ca.48.*
ne iã diximus, de fœcunditate ſeminum, non de turpi- *circa finẽ.*
tudine vitiorum: ita in ſcripturis Propheticis nõ tantũ
bona hominum, verumetiã & malefacta narrantibus,
quoniam Prophetica eſt ipſa narratio, ſignificetur ali-
quid de malis operibus hominũ etiam futurorum bo-
norum, non peccantis opere, ſed ſcribentis. Neq; enim
Iudas cum ad Thamar concupiſcentia victus intraret,
hanc ſuæ libidinis intentionẽ gerebat, vt inde aliquid E
ſignificaretur, quod ad ſalutem hominum pertineret:
ſicut nec Iudas ille qui dominũ tradidit, hoc intendit, *Math.26.*
vt aliquid inde gereretur, quod ad eandẽ ſalutẽ homi-
num pertineret. Porrò ſi de tã malo opere Iudæ illius,
tam bonum opus dominus fecit, vt eiuſdem ſuę paſsio-
nis ſanguine nos redimeret: quid mirũ ſi Propheta eius,
de quo ipſe ait, De me enim ille ſcripſit, ex malo facto *Ioan.5.*
Iudæ iſtius boni aliquid ſignificauit, vt ſuo miniſterio
nos doceret? Ea quippe hominũ facta, ſancto ſpiritu diſ
ponente atque inſpirante, collegit Propheta narrator,
quorũ interpoſitio non vacaret ad præſignationẽ rerũ
quas intenderat prophetare. ad ſignificanda autem ali-
qua bona, nihil intereſt, facta illa quibus ea ſignifican-
tur, ſeu bona ſeu mala ſint. Quid enim mea intereſt, cũ
volo aliquid legendo cognoſcere, vtrum ex minio re-
periã ſcriptos nigros Aethiopes, & ex atramento can-
didos Gallos? Veruntamen ſi nõ ſcripturam ſed pictu-
ram talem viderem, ſine dubitatione reprehenderẽ. ita
in factis hominũ, quæ ad imitandum vitandúmve pro-
ponũtur, magni intereſt bonàne an mala ſint. Quæ au-
tem ad ſignificãdum ſcribuntur ſiue dicuntur, nihil re- F
fert in moribus facientium, quam laudem reprehenſio-
nẽmve mereantur: ſi modo habent aliquam rei de qua
agitur, neceſſariã præfigurãdi congruentiã. Sicut enim
Caiphas in Euangelio, quãtum ad eius noxium perni-
cioſumq; animum pertinebat, quantum deniq; ad ipſa
verba, ſi in eis voluntatẽ dicentis attendas, quibus age-
bat vt iuſtus iniuſte necaretur, vtiq; mala erant: tamen
magnum bonum illo neſciente ſignificabant, quando
ait, Expedit vt vnus moriatur homo, & non tota gens *Ioan.11.*
pereat. dictúmq; de illo eſt, Hoc autem à ſe non dixit,
ſed cũ eſſet põtifex, prophetauit: quia oportebat Ieſum
mori pro gẽte: Ita factũ Iudæ ſecundum illius libidinẽ
malum fuit, ſed illo neſciẽte magnũ bonum ſignifica-
uit. A ſeipſo quippe malum fecit, ſed non à ſeipſo bonũ
ſignificauit. Hoc autẽ, quod neceſſario præloquendum
putaui, nõ ad hoc tãtummodo Iudæ factum, ſed etiam
ad cætera valeat, ſi qua occurrerint mala opera homi-
num, quibus bonũ aliquid à narrante prophetatum eſt.

In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs re- *Caput*
gni Iudæorum, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti *LXXXIIII*
adhibebãtur. Merito nomen eius amaritudo interpre-
tatur. ipſa enim domino fellis poculũ dedit. Duo autẽ
genera principũ, qui nõ recte operabãtur in plebe: vnũ

G eorum qui oberant: alterum eorũ qui nihil proderant,
ſignificabatur in duobus filiis Iudæ: quorum vnus erat
malignus vel ſæuus ante dominũ:alter in terrã funde-
Gene.38. bat, ne ſemẽ daret ad fœcundandã Thamar. Nec ſunt
amplius ꝗ duo genera hominũ inutilia generi huma-
no:vnũ nocẽtium,alterum præſtare nolentiũ,& ſiquid
boni habẽt in hac terrena vita,perdentium, tãquam in
† al.peior terrã fundẽtium. Et quoniã in malo † prior eſt qui no-
cet,ꝗ ille qui nõ prodeſt,ideo maior dicitur malignus,
ille antẽ ſequens qui fundebat in terrã. Nomen quippe
Gene.3. maioris,qui vocabatur Her,ĩterpretatur pellicius:qua-
libus tunicis induti ſunt primi homines,in pœna dam-
nationis ſuæ dimiſsi ex paradiſo. ſequẽtis autẽ nomen,
qui vocabatur Onã, interpretatur mœror eorũ:quorũ,
niſi quibus nihil prodeſt,cũ habeat vnde prodeſſe poſ-
ſit,atq; id perdat in terra?Maius porrò malum eſt abla-
tæ vitæ, quod ſignificat pellicius, ꝗ nõ adiutæ,quod ſi-
gnificat mœror eorum: deus tamẽ ambos occidiſſe di-
ctus eſt,vbi figuratur regnũ talib⁹ hominib⁹ abſtuliſſe.
Gene.38. Tertius vero filius Iudæ,ꝗ illi mulieri non iungitur,ſi-
H gnificat tẽpus ex quo reges plebi Iudæorum cœperunt
de tribu Iuda nõ fieri: & ideo erat quidem filius Iudæ,
ſed eum maritũ Thamar non accipiebat,quia erat eadẽ
tribus Iuda,ſed iã populo inde nemo regnabat. Vnde
& nomen eius, id eſt Sela, interpretatur dimiſsio eius.
Nõ pertinent ſanè ad hanc ſignificationem viri ſancti
& iuſti,qui licet illo tempore fuerint,ad nouum tamen
pertinent teſtamentum, cui prophetando ſcienter vti-
les fuerunt,qualis Dauid fuit.Eo ſanè tẽpore,quo iã Iu-
dæa cœperat reges ex tribu Iuda nõ habere,non eſt cõ-
putandus Herodes maior in regibus eius,tanꝗ maritus
Thamar. erat enim alienigena, nec ei ſecramento illo
myſticæ vnctionis tanꝗ coniugali fœdere cohærebat:
ſed tanquã extraneus dominabatur, quam poteſtatem
à Romanis & à Cęſare acceperat.Sic & eius filij tetrar-
chæ,quorum erat vnus Herodes,patris nomine appel-
Lu.3.& 23. latus,qui cum Pilato in paſsione domini concordauit.
Iſti ergo alienigenę vſqueadeo nõ deputabantur in re-
gno illo myſtico Iudæorum, vt ipſi Iudæi publice cla-
Ioan.19. marent,frendentes aduerſum Chriſtum,Nos nõ habe-
mus regem niſi Cæſarem.Neque enim hoc verum, niſi
I illa vniuerſali dominatione Romanorũ: quippe etiam
Cæſar rex erat,nõ proprie Iudæorum,ſed vt Chriſtum
negarent,& huic adularẽtur, ideo ſe tali voce damna-
Caput LXXXV. runt. Illo ergo tempore,quo iam de tribu Iuda re-
gnum defecerat,veniẽdum erat Chriſto vero ſaluatori
domino noſtro, qui non obeſſet, multumq; prodeſſet.
Gene.49. Sic enim fuerat prophetatum, Nõ deficiet princeps ex
Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec veniat cui re-
† repoſitũ. promiſſum † eſt:& ipſe erit expectatio gentiũ. Iam iſto
tempore omne quippe magiſterium Iudęorum,& my-
ſtica,vnde Chriſti vocabãtur,vnctio ipſa defecerat,ſe-
Danie.9. cundum prophetiã Danielis,Tũc venit, cui repoſitum
Pſal.44. erat, expectatio gẽtium,& vnctus eſt ſanctus ſanctorũ
oleo exultationis præ participibus ſuis. Natus eſt enim
Matt.2. Herodis maioris tẽpore, paſſus eſt autẽ minoris Hero-
Lucæ.23. dis tetrarchia. Huius itaq; veniẽtis ad oues quæ perie-
Matt.15. rãt domus Iſrael, figurã geſsit ipſe Iudas cũ iret ad tõ-
dendas oues ſuas in Thamna,quod interpretatur defi-
ciens.Iã enim defecerat princeps ex Iuda,& omne ma-
giſterium atq; vnctio Iudæorum,vt veniret cui repoſi-
Gene.38. tum erat. Venit autẽ cum ſuo paſtore Odollamite, cui
nomen erat Hiras,& interpretatur Odollamites, teſti-
Ioan.5. monium in aqua.Cum hoc plane teſtimonio dominus
venit,habens quidẽ teſtimoniũ maius Ioãne. Sed tamẽ
propter oues infirmas hoc teſtimonio eſt vſus in aqua. K
Nam & ipſe Hiras,quod nomen illius paſtoris fuit, in-
terpretatur fratris mei viſio.Vidit omnino fratrem ſuũ
Ioannes,fratrẽ ſecundum ſemen Abrahæ,ſecũdum co-
gnationẽ Mariæ matris eius, & Heliſabeth matris ſuæ,
eundemq; dominum & deũ ſuum:quia ſicut ipſe ait, Ex Ioan.1.
plenitudine ei⁹ accepit. Vidit omnino, & ideo in natis Matt.11.
mulierũ maior illo nõ exurrexit:quia ex omnibus præ-
nunciãtibus Chriſtũ,ipſe vidit quod multi iuſti & pro- Matt.13.
phetæ cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex Luc.1.& 3.
vtero,agnouit perfectius ex colũba: & ideo tãꝗ Odol-
lamites vere teſtimoniũ perhibuit in aqua. Venit autẽ
dominus ad oues tondendas, hoc eſt, exonerãdas ſar-
cinis laborioſis,ex quibus Eccleſiæ laudatæ in Canticis Canti.4.
cãticorum,dentes eſſent velut grex detonſarũ. Iam Ca.lxxxvi.
Thamar habitum mutet, nam & cõmutans interpreta- Gene.38.
tur Thamar, ſed in ea prorſus nomẽ amaritudinis ma- Mat.26.&
neat: non illius amaritudinis,in qua domino fel mini- 27.
ſtrauit,ſed illius in qua Petrus amare fleuit. Nam & Iu-
da Latine cõfeſsio eſt. Cõfeſsioni ergo amaritudo mi-
ſceatur,vt vera pœnitẽtia præſignetur. Hac pœnitentia L
fœcundatur Eccleſia in omnibus gentibus conſtituta.
Oportebat enim Chriſtum pati,& reſurgere tertia die, Lucæ.24.
& prædicari in nomine eius pœnitentiã & remiſsionẽ
peccatorũ per omnes gẽtes, incipiẽtibus ab Hieruſalẽ.
Nã & ipſe habitus meretricius, cõfeſsio peccatorũ eſt.
Typum quippe iam Eccleſiæ gerit Thamar, ex gẽtibus
euocatæ, ſedens cum hoc habitu ad portam Enan, vel
Enaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit eni velut
ceruus ad fontes aquarum, peruenire ad ſemẽ Abrahę: Pſal.41.
illic à nõ agnoſcente fœtatur, quia de illa prædictũ eſt,
Populus quẽ non cognoui,ſeruiuit mihi.Accepit in oc- Pſal.17.
culto annulũ,monile,& virgã. Vocatione ſignatur,iu-
ſtificatione decoratur,glorificatione exaltatur. Quos Roma.8.
enim prędeſtinauit,illos & vocauit: quos autẽ vocauit,
illos & iuſtificauit:& quos iuſtificauit,illos & glorifica-
uit.Sed hęc vt dixi,adhuc ĩ occulto, vbi fit & cõceptio
ſanctę vbertatis.Mittitur autem promiſſus hædus tanꝗ Gene.38.
meretrici,hædus exprobratio peccati,per eundẽ Odol-
lamitẽ,tanꝗ increpantẽ & dicẽtem, Generatio vipera- Matt.3.
rum.Sed nõ eam inuenit peccati exprobratio,quã mu-
tauit confeſsionis amaritudo.Poſt vero iam publicatis
ſignis,annuli,monilis,& virgæ,vicit temere iudicantes M
Iudæos:quorum iam perſonam Iudas ipſe geſtabat,qui
hodieq; dicunt,nõ hunc eſſe populum Chriſti, nec ha-
bere nos ſemen Abrahæ: ſed prolatis certiſsimis docu-
mentis noſtræ vocationis, iuſtificationis, glorificatio-
nis, ſine dubio confundentur, & nos magis ꝗ ſe iuſtifi-
catos eſſe fatebuntur. Enucleatius hæc, & membratim
quodammodo articulatimq; ſcrutarer atq; diſſererem,
quãtum intentionem meã dominus adiuuaret, niſi me
ab hac laborioſiore diligẽtia, finiẽdi hui⁹ operis, quod
plus quàm vellem iam prolixum eſt,cura prohiberet. 2.Reg.11.

Nunc peccatũ Dauid quid in prophetia ſignificaue- Caput lxxxvij.
rit,quãta poſſum breuitate perſtringam.Nomina quip-
pe ipſa interpretata ſatis oſtendunt quid etiã hoc factũ
præfigurauerit. Dauid interpretatur manu fortis, ſiue
deſiderabilis. Et quid fortius Leone illo de tribu Iuda, Apoc.5.
qui vicit mundũ?Et quid deſiderabili⁹ illo,de quo pro-
pheta dicit,Veniet deſideratus omnibus gentibus?Ber- Aggæi.2.
ſabee, interpretatur puteus ſatietatis, ſiue puteus ſepti-
mus. Quãlibet autẽ harum nominis huius interpreta-
tionum in id quod dicere intẽdimus, aſſumamus, ſatis
congruit.Nã & in Cãticis canticorũ, ſpõſa illa Eccleſia Canti.4.
eſt,quę vocatur puteus aquæ viuæ.Et huic puteo ſepte-
narij

A narij numeri nomẽ in ſpiritus ſancti ſignificatione cõ-
Act.2. iungitur:propter rationẽ Pentecoſtes,quo die de cœlo
miſſus ſpiritus ſanctus venit. De ſeptimanis enim con-
ſtare eundem feſtũ diem, Tobiæ quoq; ſcriptura teſta-
tur.Ad quadraginta nouem autẽ,quod eſt ſepties ſeptẽ,
vnum additur,quo vnitas cõmendatur. In hac ratione
Ephe.4. viuit Apoſtolica illa ſententia , Sufferentes inuicem in
dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vin-
culo pacis.Dono itaque ſpiritali,hoc eſt ſeptenario,fa-
Ioan.4. cta eſt Eccleſia puteus ſatietatis:quia fact⁹ eſt in ea fons
aquæ ſalientis in vitã æternã:quem qui habuerit,non ſi-
tiet in æternũ.Iam vero qui fuerit maritus eius, quid a-
liud q̃ diabolũ nominis huius interpretatio ſignificat?
Huius erãt peſſimo cõiugio deligati, omnes quos gra-
Ephe.5. tia dei liberat, vt Eccleſia ſine macula & ruga ſaluatori
proprio copuletur. Vrias nãque interpretatur lux mea
2.Reg.11. dei,Cetheus autem abſciſus : ſiue ꝙ in veritate non ſte-
Ioan.8. tit,ſed à luce ſua ſuperna,quã de deo habebat,ſuperbię
merito abſciſus eſt:ſiue ꝙ cadendo veris viribus perdi-
tis, transfigurat ſe tamẽ in angelum lucis, audẽs adhuc
2.Cor.11. dicere,Lux mea dei eſt.Ergo iſte quidem Dauid graui-
B ter ſcelerateq; peccauit:quod ſcelus eius etiam per Pro
phetam deus arguit increpando, & ipſe abluit pœnitẽ-
2.Reg.12. do. Veruntamen ille deſiderabilis omnibus gentibus,
adamauit Eccleſiã ſuper tectũ ſe lauantem:id eſt,mun-
dantem ſe à ſordibus ſeculi,& domum luteam ſpiritali
cõtemplatione tranſcendentem atq; calcantem : & in-
choata cum illa primæ conuentionis notitia,pòſt ab ea
penitus ſeparatum diabolũ occidit,eamq; ſibi perpetuo
cõnubio copulauit.Oderimus ergo peccatum,ſed pro-
phetiã nõ extinguamus:amemus illum Dauid quãtum
amãdus eſt, qui nos à diabolo per miſericordiã libera-
uit:amemus & iſtum Dauid,qui tam graue in ſe vulnus
Cap. lxxxviij. iniquitatis pœnitentiæ humilitate ſanauit. Iam de
Salomone quid dicam? Quem vehemẽter arguit ſan-
cta ſcriptura, atq; condẽnat, nihilq; de pœnitentia eius
vel in eum indulgentiæ dei omnino cõmemorat. Nec
mihi prorſus occurrit,quid ſaltem in allegoria boni ſi-
gnificet hæc eius flenda ſubuerſio , niſi forte quis dicat
mulieres alienigenas,quarũ amore exarſerat, ſignifica-
re Eccleſias electas de gentibus. Poſſet hoc fortaſſe nõ
abſurde intelligi,ſi illæ propter Salomonem dereſerẽt
C deos ſuos,& colerẽt deum eius.Cum vero ipſe propter
illas offendit deum ſuũ,& coluit deos earũ, nõ eſt quid
inde boni cõiectare poſsimus : nec tamẽ nihil arbitror
Gene.19. ſignificare , ſed malũ, ſicut de vxore filiabuſq; Loth di-
ximus. Apparet enim in perſona huius Salomonis &
mira excellentia,& mira ſubuerſio.Quod igitur in illo
diuerſis tẽporibus extitit,prius bonũ,& poſterius malũ,
hoc in Eccleſia in iſto adhuc ſeculo ſimul vno tẽpore
oſtẽditur.Nã bono illius,bonos Eccleſiæ : malo autem
illius,malos Eccleſiæ ſignificatos puto: tanq̃ in vnitate
Matt.3.& 13. vnius areæ , ſicut in vno illo homine bonos in granis,
malos i palea:vt in vnitate vnius ſegetis , bonos in tri-
tico , malos in zizaniis . Si quid hinc ſanè , his quæ de
illo ſcripta ſunt,diligentius pertractatis, ſiue mihi, ſiue
hoc doctioribus atq; melioribus,aliud probabilius elu-
cere potuerit : nunc tamen nõ eam rem ita dimiſimus,
vt intentionem noſtram in alia properantem, tãquam
Ca.lxxxix. interrupta ſeries cõtextionis impediat. De Oſee au-
Oſee.1. tem Propheta nõ à me opus eſt dici,quid illa iuſsio fa-
ctũmve ſignificet , quod dixit dominus ad Oſee, Vade
& accipe tibi vxorẽ fornicationis,& fac filios de forni-
catione:cum ſatis hoc ipſa ſcriptura demonſtret vnde
Ibidem. & quare ſit dictum.Sequitur enim, Quoniam fornicãs
fornicabitur terra à domino.Et abiit & accepit Gomer D
filiam Debeleim,& concepit,& peperit ei filium.Et di-
xit dominus ad eum, Voca nomen eius, Iezrahel:quo-
niam adhuc modicum,& viſitabo ſanguinem Iezrahel
ſuper domũ Iudam,& quieſcere faciam,& auertam re-
gnum domus Iſraël.Et erit,in illa die conteram arcum
Iſraël in valle Iezrahel.Et cõcepit adhuc, & peperit fi-
liam,& dixit ei dominus,Voca nomen eius,abſq; miſe-
ricordia:quia non addam vltra miſereri domui Iſraël,
ſed obliuione obliuiſcar eorum:& domui Iuda miſere-
bor,& ſaluabo eos in domino deo ſuo, & non ſaluabo
eos in arcu & in gladio & in bello, & in equis & equi-
tibus.Et ablactauit eam quæ erat abſq; miſericordia, &
concepit,& peperit filium. Et dixit ei dominus, Voca
nomen eius non populus meus, quia vos non populus
meus,& ego non ero veſter deus.Et erit numerus filio-
rum Iſraël quaſi arena maris,quæ ſine mẽſura eſt,& nõ
numerabitur:& erit in loco vbi dictum eſt eis,Nõ po-
pulus meus vos:dicetur eis,filij dei viui. Et congrega-
buntur filij Iuda & filij Iſraël, & ponent ſibimet caput
vnum,& aſcẽdent de terra,quia magnus dies Iezrahel.
Dicite fratribus veſtris,populus meus:& ſorori veſtræ, E
miſericordiam cõſecuta. Cum ergo iuſsi & facti huius
figuram ipſe dominus per eandem ſcripturam euiden-
ter aperiat, cumq; Apoſtolicæ literæ hanc prophetiam
completam in noui teſtamẽti prædicatione teſtentur,
quis eſt qui audeat dicere , non propterea iuſſum & fa-
ctum, propter quod ſe iuſsiſſe, & Prophetã feciſſe, ipſe
in ſanctis literis qui iuſsit,exponit?Ait enim Apoſtolus
Paulus,Vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa mi- *Rom.9.*
ſericordiæ,quæ præparauit in gloriam,quos & vocauit
nos,non ſolũ ex Iudæis,verumetiã ex gentibus: ſicut &
Oſee dicit,Vocabo nõ plebem meã,plebẽ meam:& nõ
dilectam,dilectã:& erit in loco vbi dictum eſt eis, Nõ
populus meus vos,ibi vocabuntur filij dei viui.Hoc er-
go de gẽtibus prophetatũ Paulus oſtẽdit : vnde & Pe-
trus ſcribens ad gentes, propheta quidẽ ipſo nõ nomi-
nato, prophetiam tamen eius verbis ſuis inſerit, dicẽs,
Vos autẽ genus electum,regale ſacerdotium,gens ſan- *1.Pet.2.*
cta,populus acquiſitionis, vt virtutes eius annuncietis,
qui de tenebris vos vocauit in illud admirabile lumen
ſuum:qui aliquando nõ populus, nunc autem populus F
dei:quorum aliquando non miſertus eſt, nũc autẽ mi-
ſeretur.Hinc euidenter apparet,quod per Prophetã di-
ctum eſt, Et erit numerus filiorũ Iſrael quaſi arena ma- *Oſee.1.*
ris,quæ ſine menſura eſt,& non numerabitur : & quod *Eſa.10.*
cõſequenter adiunctum eſt, Et erit in loco vbi dictum *Roma.9.*
eſt eis,Non populus meus vos:dicetur eis, filij dei viui:
nõ omnino de illo Iſrael eſſe dictum,qui eſt ſecundum
carnẽ:ſed de illo,de quo Apoſtolus gẽtibus dicit, Vos *Galat.3.*
ergo Abrahæ ſemen eſtis , ſecundum promiſsionẽ hæ-
redes.Sed quoniã & de illa Iudæa † multi crediderunt *† al.illo Iu-*
& credituri ſunt: nam inde erant & Apoſtoli : inde tot *dæorum po-*
milia , quæ in Hieruſalem Apoſtolis ſociata ſunt : inde *pulo.*
Eccleſię,de quibus ad Galatas dicit,Eram autẽ ignotus *Act.2.&*
facie Eccleſiis Iudææ,quæ ſunt i Chriſto. Vnde & lapi- *4.*
dem angularẽ in Pſalmis appellatum dominum ſic in- *Gala.1.*
terpretatur, ꝙ duos parietes in ſeipſo coniunxerit , cir- *Pſal.117.*
cunciſionis videlicet & præputij,vt duos cõderet in ſe
in vnum nouum hominem,faciens pacem,& cõmuta- *Ephe.2.*
ret vtroſq; in vno corpore deo , per crucem interficiẽs
inimicitias in ſemetipſo, & veniens euangelizare pacẽ
iis qui longe, & iis qui propè:id eſt, gentibus longè, &
Iudæis propè:ipſe eſt enim pax noſtra,qui fecit vtraque
vnum : merito & iſte Propheta, filios Iuda ponens pro

G Iudæis,& filios Iſraël pro gentibus, Et cógregabuntur, (Oſee.1.) inquit, filij Iudæ & filij Iſraël pariter, & ponent ſibimet caput vnum,& aſcẽdent de terra. Huic itaque prophetiæ tã manifeſtæ,ipſo rerum effectu declaratæ,quiſquis cótradicit,nõ ſolum propheticis, verumetiã Apoſtolicis literis:nec ſolũ quibuſlibet literis, verumetiã rebus impletis,& clariſsima luce perfuſis, impudẽtiſsime cõtradicit. Aliquid ergo fortaſsis diligẽtioris requirebat intẽtionis Iudæ factũ,vt hæc fornicaria, quæ ſignificat Eccleſiam, de gentilium ſuperſtitionum proſtitutione (Gene.38.) collectam,in habitu mulieris illius quę Thamar appellata eſt,poſsit agnoſci:hic autem, cum ipſa ſcriptura ſe aperiat, cumq; Apoſtolorum cõſonantibus literis illuſtretur,quid hic vlterius immoramur, ac nõ iã videm⁹ quod reſtat de famulo dei Moyſe, quid etiã ipſa ſignificent quæ Fauſtus obiecit? (Cap.XC. Exo.2.) Quòd enim fratrem defendens,occidit Aegyptium, cuius facillime occurrit, iniurioſum nobis in hac peregrinatione diabolũ à domino Chriſto nobis defenſis occidi. Quòd vero ĩ are- H na obruit interemptum, manifeſtũ eſt eius iam morticinam † præſentiam in eis latere, qui nõ habent ſtabile fundamentũ. († mortificatam.) Vnde Eccleſiã dominus ſuper petrã ædificat:& eos qui audiunt verbum eius & faciunt,cõparat (Mat.7.) prudẽti viro, qui ædificat domum ſuam ſuper petram, ne tẽtationibus cedat & corruat. Illos autẽ qui audiunt & non faciunt,cõparat ſtulto ædificanti ſuper arenam, cuius tentata domo,ruina fit magna. (Cap.XCI. Exod.3.& 12.) Quòd vero exſpoliauit Aegyptios iuſſu domini dei ſui,nihil niſi iuſtiſſime iubentis, quid præfigurauerit, iam in quibuſdam libris,quos de doctrina Chriſtiana prænotaui,quãtum (De doctri. Chriſt.li.2. cap.40.cũ ſeq.) mihi tũc occurrit,me recolo poſuiſſe:ꝗ auro & argẽto & veſte Aegyptiorum ſignificatæ ſint quædam doctrinæ,quę in ipſa cõſuetudine gentiũ nõ inutili ſtudio diſcantur. Sed ſiue hoc ſignificet, ſiue illud, quòd ex ipſis gentibus animæ pretioſæ, tanquã vaſa aurea & argentea,cum ſuis vtiq; corporibus, quod veſtes ſignificant, adiungunt ſe populo dei, vt ſimul de hoc ſeculo tanq̃ de Aegypto liberẽtur:ſiue hoc ergo, ſiue illud, ſiue aliquid aliud hinc fuerit figuratum, certum eſt tamen eis qui has literas pie legunt,nõ fruſtra,neq; ſine prænuntiatione futurorũ eſſe illa iuſſa,facta,conſcripta. (Cap.XCII.) Iam porrò de bellis,quæ per Moyſen geſta ſunt, nimis lon- I gũ eſt omnia ptractare. Satis ergo ſit, quod de illo bel- (Exo.17.) lo geſto cũ Amalech,iã ſuperius in hoc ipſo opere quo Fauſto reſpõdeo, quantum ſatis pro ſuſcepto negotio videbatur, quid prophetiæ præmitteret, quid myſterij cõtineret,expoſui. Nunc illud videamus,in quo crudelitatis vitium ſolẽt obiicere Moyſi vel inimici harum literarum,vel expertes omniũ literarum,quod quidem Fauſtus nõ expreſſe poſuit,cum diceret, Crudelia multa & mandarit & fecerit. Sed quia noui quid maxime & inuidioſe iactare conſueuerint,ideo ipſe hoc cõmemoraui, quod ſuperius defendi, ne quicq̃ in eo facto eſſe criminis,vel ipſi Manichæi qui corrigi vellent,vel quiſquã alius imperitorũ aut impiorum putarẽt. Nunc autẽ quid etiã ꝓpheticæ ſignificationis habuerit,requirendũ eſt,ꝗ ex eis multos, qui ſibi abſente ipſo idolum (Exo.32.) fabricauerunt,ſine vlla cuiuſquã neceſsitudinis diſtinctione iuſsit interimi. Facile eſt vt intelligatur hominũ illorũ interemptionem ſignificare vitiorũ talium inſecutionem,qualibus illi ad eandem idololatriã defluxerunt. In talia quippe vitia ſæuire nos iubet Pſalmus, cũ (Pſal.4.) dicit, Iraſcimini,& nolite peccare. In talia vitia ſæuire (Coloſſ.3.) nos iubet Apoſtolus,cũ dicit, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiſcentiam malam,& auaritiam, K quæ eſt idolorum ſeruitus. (Ca.XCIII.) Sed quid ſibi velit, quod prius fecit,vt ipſum vitulũ igne cõbureret,minutatimq; (Exo.32.) concideret,& in aquã ſpargeret,& potũ populo daret, maiorem intẽtionem perſcrutandæ ſignificationis inquirit. Si enim tabulas,quas digito dei, hoc eſt, operatione ſpiritus ſancti ſcriptas acceperat,ideo fregit,quia indignos eos quib⁹ eas legeret,iudicauit:ſi deniq; vt ab eis ille vitulus penitus aboleretur,incẽdit eum, contriuit,in aqua ſparſit atq; ſubmerſit,vt quid & potum hoc populo dedit? Quẽ nõ excitet factũ hoc ad inquirendũ & intelligẽdam propheticam ſignificationẽ? Occurrat ergo iã intentis mentibus,tanquã diaboli corpus in vitulo:id eſt,homines in omnibus gẽtibus,quibus ad hęc ſacrilegia caput,hoc eſt author, eſt diabolus. Aureum propterea, quia vidẽtur idololatriæ ritus velut à ſapiẽtibus inſtituti. De quibus dicit Apoſtolus, Quoniã co- (Roma.1.) gnoſcẽtes deum,nõ ſicut deum glorificauerũt,aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiẽs cor eorũ. dicentes ſe eſſe ſapiẽtes,ſtulti facti ſunt,& immutauerunt gloriam incorru- L ptibilis dei,ĩ ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis,& volucrum,& quadrupedũ,& ſerpentium. Ex hac quaſi ſapiẽtia iſte vitulus aureus,qualia ſolebant Aegyptiorum etiã ipſi primates,& tanq̃ docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo ſignificatum eſt omne corpus,id eſt, omnis ſocietas gẽtilium idololatriæ deditorum. Hãc ſacrilegam ſocietatẽ dominus Chriſtus illo igne cõburit,de quo in Euangelio dicit, Ignẽ veni (Luca.12.) mittere in terrã: vt quoniã nõ eſt qui ſe abſcõdat à ca- (Pſal.18.) lore eius,dum in eum credunt gẽtes, igne virtutis eius diabolica in eis forma ſoluatur. Totum deinde corpus illud cõminuitur:id eſt,ab illa malæ conſpirationis cõflatione diſciſſum,verbo veritatis humiliatur: & cõminutum in aquã mittitur,vt eos Iſraëlitæ,id eſt,Euãgelij prædicatores ex baptiſmo in ſua mẽbra,hoc eſt,in corpus dominicũ transferãt. Quorum Iſraëlitarũ Petro de ipſis gẽtibus dictum eſt, Macta & mãduca. [Si macta & (Actu.10.) mãduca,] quare nõ etiã, Cõcide & bibe: Ita ille vitulus per ignẽ zeli,& aciẽ verbi,& aquã baptiſmi,ab eis poti⁹ quos abſorbere conabatur,abſorpt⁹ eſt. (Ca.XCIIII.) Si ergo hæc quoq; loca ſcripturarũ,de quibus eiſdẽ ſcripturis calũniãtur hæretici, perſcrutata & quodãmodo interroga- M ta,quãto vident obſcuriora,tãto mirabiliores in ſe myſteriorum theſauros latere reſpõdent: quãto magis impiorũ blaſphema ora obmuteſcere omnino debẽt,cum oppilãtur apertiſsima veritate,cõtra quam prouocato ſpiritu quid muſsitent,nõ inueniunt: & malunt miſeri manifeſtatione eius ſuas fauces obturari,q̃ ſuauitate pectus impleri. Chriſtum igitur ſonant hæc omnia: caput illud, quod aſcẽdit in cœlum:& hoc corpus eius, quod vſq; in finẽ laborat in terra,ſcribentium literas vere ſacras omnis parturiuit intentio:nec eſſe quicquã credẽdum eſt librorum propheticorum contextione narratum, quod nõ ſignificet aliquid futurorũ:niſi quę ideo poſita ſunt, vt ex eis quodammodo religentur ea, quæ illum regem populumq; eius, ſiue propriis, ſiue figuratis locutionibus rebúſve pronunciẽt. Sicut enim in citharis & huiuſcemodi organis muſicis,non quidẽ omnia quę tanguntur,canorum aliquid reſonant,ſed tantum chordæ:cætera tamẽ in toto citharę corpore ideo fabricata ſunt, vt eſſet vbi vincirentur, vnde & quò tẽderẽtur illę,quas ad cãtilenæ ſuauitatẽ modulaturus & percuſſurus eſt artifex, ita in his propheticis narrationibus, quæ de rebus geſtis hominũ prophetico ſpiritu deliguntur,

A deliguntur, aut aliquid iam ſonant ſignificatione futurorum: aut ſi nihil tale ſignificant, ad hoc interponũtur, vt ſit vnde illa ſignificantia tanquam ſonantia connectantur.

Cap. XCV. Has autem rerum geſtarum allegoricas narrationes, ſi nolunt hæretici, ſicut à nobis exponuntur accipere, vel etiam nihil eas, niſi quod proprie ſonant ſignificare contendunt, non eſt luctandum cum hominibus qui dicunt, Non ſapit palato meo, quod ſapere dicis tuo: dum tamen ea quæ diuinitus præcipiuntur, aut mores pietatemq; formare, aut aliquid figurate ſignificare vel credantur vel intelligãtur: aut vtrumq; potius quàm neutrum, dum tamen & ipſa quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eoſdem mores bonos pietatemq; referantur. Ac per hoc etiam ſi Manichęis, vel quibuſq; aliis, de his figuris rerum geſtarum noſter diſplicet intellectus, vel ratio, vel opinio: illud ſufficiat, quòd patres noſtri, quibus deus perhibet bonę vitæ atque in ſuis pręceptis obedientię teſtimonium, ea veritatis regula defenduntur, quæ niſi prauis & diſtortis cordibus diſplicere non poſsit: & quòd ea ſcriptura, cui peruerſitas erroris illius inimica eſt, in quibuslibet
B hominum factis, quæ vel laudauit vel redarguit, vel tãtum narrata nobis iudicãda propoſuit, ipſa inculpabilis venerabilisque perſiſtit.

Caput XCVI. Quid vero vtilius atque ſalubrius pie legentibus, vel audientibus illas ſacras literas conſuli ac proſpici potuit, quàm vt non ſolum in eis laudabiles homines ad imitandum, & reprehenſibiles ad cauendum proponerentur, verumetiam quędã bonorum declinationes & lapſus in malum, ſiue iidẽ denuo correcti in viam redeant, ſiue irreuocabiles maneant: & rurſus quædam malorum mutationes & prouentus in bonum, ſiue perſeueraturi, ſiue in priſtina rurſum relapſuri: vt neq; iuſti in ſuperbiam ſecuritate extollantur, nec iniqui contra medicinam deſperatione obdurentur. At illa quę neq; ad imitandum, neque ad cauendum facta hominum pertinẽt, & tamen in ſancta ſcriptura reperiuntur, aut ad illam cõnexionem poſita ſunt, quibus occaſionibus ad res neceſſarias veniatur: aut eoipſo, quo vidẽtur ſuperflua, ſatis admonẽt in eis quæri oportere myſticæ alicuius ſignificationis oraculum. Neque enim de his libris loquimur, in quibus nulla, vel pauca, ac non multa apertiſsima prophetico ſpiritu prænunciata, iam quoque ipſis rebus impletis, au-
C thoritatem diuinam fideliſsima & præclariſsima veritatis luce teſtantur: vt omnino deſipiat, quiſquis eos ſuperflue vel quaſi fatue locutos aliquid putat, quibus nõ ſolum omnia hominum ingeniorumq; genera ſubdita videt, verumetiam hoc ab eis prædictum legit, perfectúmque cognoſcit.

Caput XCVII. *2. Reg. 11. & 12.* Nunquidnam ergo ſi quiſquam legens factum Dauid, cuius eum domino arguente ac minante pœnituit, inde ſibi ad peccandũ fomitem prębeat, illa ſcriptura culpãda eſt: ac nõ tanto ſeuerius ille damnandus, quanto potius ad ſe vulnerãdum aut occidendum abuti voluit ea re, quæ ad ſanandũ liberandumq; cõſcripta eſt? Quia enim homines in peccatum lapſi, vel ſuperbia negligunt pœnitentiæ medicinã, vel recipiendæ ſalutis, venięq; promerendæ diffidentia penitus pereunt, de tãto viro exemplum propoſitum eſt, quo ſanẽtur ægroti, nõ quo hi qui ſani ſunt ſaucientur. Neque enim medicinæ vitium eſt, ſi vel inſani ſeipſos, vel maligni alios ferramẽtis medicinalibus perimant.

Caput XCVIII Sed tamen patres noſtri Patriarchę atque Prophetę, quibus tam illuſtre teſtimonium ſanctitatis atq; pietatis ea ſcriptura perhibet, quã ſaluti generis humani diuinitus diſpenſatã nõ negat, niſi quiſquis aut eam neſcit, aut omnem ſenſum rationalis conſiderationis amiſit: D
etiam ſi libidinoſi & crudeles fuiſſent, ſicut eos Manichæorum error vel potius furor accuſat: nòn etiam ſic nõ dico electis eorum, ſed ipſo etiam deo illorum demonſtrarentur eſſe meliores. Nónne melius eſt cũ pellice voluntari virum cum fœmina, q̃ eſſe ſynceriſsimam lucem, & miſcendo ſe tenebris inquinari? *Gene. 16.* Ecce homo auaritiæ ac ventris cauſa vxorem ſuam ſororem mentitus, in aliorũ concubitum vẽdidit: *Gene. 12. & 20.* quanto ille peior & execrabilior eſt, qui naturam ſuam ad libidinem deſiderantium ſimulando coaptatam, gratis eis polluẽdã corrumpendamq; ſubiecit? Iam cum filiabus qui etiam ſciens concubuerit, nónne minus mali perpetrat, q̃ qui membra ſua omnium talium peiorumq; turpitudinum libidinibus miſcet? *Gene. 19.* Quid enim tale ab immundis flagitioſisq; committitur, vbi non Deus veſter Manichæi, turpitudinib⁹ omnibus polluatur? Deniq; ſi vere Iacob, *Gene. 30.* vt ait Fauſtus, inter quatuor vxores fœda cõcupiſcẽtia tanquam hircus erraret, nullam propaginis curam gerens, ſed laſciuiæ ſolius voluptatis: quanto minus miſer eſſet deo veſtro, qui nõ ſolum in ipſo, & in eius quatuor vxoribus, omne illud dedecus luxurię pateretur, omni-
E bus eorum corporibus motibusq; concretus: ſed in ipſo hirco, quem viro illi ſordidus cõparauit, omnẽ illũ genitalem motum caloremq; perpetitur: & vbiq; turpi conditione permixtus, in capro inflammatur, in capra ſeminatur, in hędo generatur? Ac per hoc etſi Iudas nõ *Gene. 38.* tantum fornicator, ſed etiam ſciens nurus ſuæ nefarius inceſtator exiſteret, in illius quoq; inceſti libidine deus veſter hęreret, ſorderet, arderet. Dauid autẽ iniquitatis *2. Reg. 12.* pœnituit, quod vxorem adamauerit alienam, virumq; eius mandauit occidi: at vero deum veſtrum quãdo pœnitebit quòd à tartareo genere maſculino ac fœminino principum tenebrarum adamatus, eorum libidini ſua mẽbra conceſsit: nec maritũ, cuius coniugem adamauerat, ſed ſuos filios in membris dæmonũ, à quibus dæmonibus ipſe fuerat adamatus, occidit? Sed etſi nõ pœnituiſſet Dauid, nec iuſtitię ſanitatem tali medicina recepiſſet, etiam ſic iſto deo Manichęorum melior extitiſſet. Iſte quippe vno ipſo facto putemus, & aliis talib⁹ quotlibet, quam multa vnus homo poſſet admittere: ille autẽ in omnibus omnium talibus factis cõmixtione illa membrorum ſuorum turpari polluiq; cõuincitur. Et Oſee Propheta accuſatur à Fauſto, qui ſi meretricẽ *Oſee. 1.* turpi cõcupiſcentia captiuatus adamaſſet atq; duxiſſet, F
animas certe amborum, & laſciui amatoris, & obſcœnę meretricis, partes & membra naturamq; dei veſtri eſſe prædicatis. Illa enim meretrix, quid enim ambiam verbis, & non plane dicam, illa meretrix eſſet deus veſter. Neq; enim poteſtis dicere quod ſeruata atq; incorrupta ſuę ſanctitate naturæ, illi meretricio corpori non ligatus, ſed præſentatus incideret: ſed inquinatiſsima eſſe iſta mẽbra dei veſtri, & ob hoc magna purgatione indigere fatemini. Illa ergo meretrix, de qua hominẽ dei audetis arguere, deus veſter eſſet, etiam ſi nõ eſſet in melius caſto coniugio commutata: aut ſi non vultis, particulam certe dei veſtri, licet minimam, non negatis illam animã meretricis. Hoc ergo iam melior deo veſtro, quoniam ipſa vna meretrix eſſet: ille autem, cõditione ſuæ illius cõmixtionis, vniuerſo generi tenebrarũ in omnibus meretricibus proſtituitur: in omnibus deniq; maribus ac fœminis late varieq; fornicantibus, & ſeſe corrũpentibus, volutatur, ſoluitur, illigatur: rurſus in eorũ fœtibus volutandus, ſoluẽdus, ligandus: donec ad vltimum globum pars immundiſsima dei veſtri, tanquam

G inexpiabilis meretrix perducatur. Hęc ſcilicet mala, has turpitudines, hæc dedecora à membris ſuis deus veſter amouere nō potuit, & hoſtis immanis neceſsitate compulſus ad iſta peruenit. Neque enim potuit interimere iniurioſum atque violentum, ſuis vel ciuibus vel partibus ſaluis. *Exod.2.* Quanto ergo melior, qui occiſo Aegyptio, fratrem defendit illæſum, quem mirabili vanitate Fauſtus arguit, & deum ſuum mirabiliore cæcitate non reſpicit? Quanto melius ipſe vaſa aurea & argentea abſtuliſſet de gente Aegyptioū, *Exodi.3. & 11.* quàm eius membra deprædaretur gens tenebrarū: & tamen cum bellum tam miſerū ipſe geſsiſſet, cultores eius famulo dei noſtri obiiciūt quòd bella geſſerit, in quibus ſemper cum ſuis omnibus victor *Exo.17.* de hoſtibus triumphauit, qui captiui vel captiuæ Moyſe belligerante de populo Iſraël duci potuerunt: quod & deus veſter ſi potuiſſet, vtique feciſſet. Hoc ergo non eſt malos arguere, ſed fœlicioribus inuidere. Quæ autem crudelitas Moyſi, quòd in populum qui grauiter in deum peccauerat, gladio vindicauit: cuius tamen peccati veniam, ſe pro illis etiā diuinæ vindictæ offerens, deprecatus eſt? Verūtamen ſi & hoc non H miſericorditer, ſed crudeliter feciſſet, etiam ſic melior deo veſtro eſſet. Neque enim quenquam ſuorum innocentium & obedientium, ſi ad hoſtis cuneum dirumpendū miſſus fuiſſet & captiuatus, vllo modo cum poſtea, ſi viciſſet, ipſe damnaret: quod facturus eſt deus iſte de ſua parte, quam configet in globo: quia obediuit iubenti: quia in hoſtiles cuneos pro ſalute regni eius pro- *† poſtpoſita.* poſita † ſua morte proceſsit. Sed in hac, inquit, ſerie ſeculorum iam malis permixta atque concreta, non obtemperauit pręceptis. Quæramus, quare? Si propria voluntate, vera culpa, & iuſta pœna: ſed iam ſi voluntas eſt rea, nulla eſt ad peccādum natura cōtraria: & ideo Manichæorum omnis conuicta eſt & euerſa fallacia. Si autē ab hoſte oppreſſa, quò miſſa eſt, ſi alieno malo ſuperata, cui reſiſtere non valuerat, iniqua pœna, & magna crudelitas. Sed ad excuſandū profertur dei neceſsitas. Talem colāt deum, qui nolūt colere deum. Sanè quod fatendū iſt, etiam ipſi cultores eius, quanuis talē deum colēdo ſint peſsimi, meliores tamen illo ſunt, quia ſaltem ſunt: ille autem nihil eſt, niſi fictio falſitatis, & cogitatio vanitatis. Sed iam cætera Fauſti arguta delira- I menta videamus.

Libri viceſimiſecundi finis.

LIBER VICESIMVSTERTIVS.

Caput.I. FAuſtus dixit, Diſputāti mihi aliquando, quidā ex numeroſa plebe reſpondēs ait, Accipis Ieſum de Maria natū? Cui ego, Quēmnam, inquam, dicis Ieſum? Nā plures in Hebraïſmo fuerunt Ieſus: vnus quidē Naue filius, *Exo.24.* diſcipulus Moyſi: alter vero filius Ioïadæ * ſacerdotis magni: ** aliâs, Ioſedech. Aggei.1.* item alius, qui dictus eſt filius Dauid, alius vero filius Dei. quēmnam ergo iſtorum de Maria natum quæris ex me, vtrum accipiam? Vtique, inquit, filium dei. Cui ego, Et quo authore, quóve magiſtro docente iſtud accipiam? At ille, Matthæo, inquit. Cui rurſum ego, Quid *Math.1.* enim Matthæus ſcripſit? Et ille, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid filij Abraham, &c. Tum ego, Putaueram, inquā, quia eſſes dicturus, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dei. & me putaueram ad præſcribendū: ſed quia nunc fideliter capitulum memoraſti, admonēdus tantum es, vt id quod recitaſti, cōſideres. Neque enim K Matthæus hic ſe dei filij generationem ſcribere fatetur inſtituiſſe, ſed filij Dauid. *Caput.II.* Vt ergo huic interim dicēti credam, filius Dauid erit mihi de Maria natus, adhuc de Dei filio in hoc omni generationis textu nulla fit mētio, vſque ad baptiſmum ſcilicet, fruſtraq́; calumniam vos ingeritis ſcriptori, tanquam dei ille filium in vtero mulieris incluſerit. At vero hic clamitat, vt videtur, & inſcriptione ipſa ſua ſe prorſus ab hoc ſacrilegio vendicat, Dauid filiū perhibens ex illa ſtirpe oriūdum ſe ſcripſiſſe, nō filiū dei. Nam Ieſum quidem eum, qui ſit filius dei, ſi ſic ſcriptoris huius mētem propoſitumq́; conſideres, non tam ille de Maria virgine vult nos accipere procreatum, q̄ factum aliquando per baptiſmū apud fluēta Iordanis. Illic enim dicit baptizatū à Ioanne eum, quem Dauid in exordio filium deſignauit, factum aliquādo eſſe filium dei, poſt annos duntaxat, ſecundum Lucæ fidem, fermè triginta, vbi & vox tūc audita eſt dicens ad eum, Filius meus es tu, ego hodie ge- *Lucæ.3.* nui te. Vides ergo id quod ante annos triginta, vt huic *Matth.3.* videtur, de Maria natum eſt, non eſſe ipſum filium dei, ſed id quod de baptiſmo poſtea factū eſt ad Iordanem: L id eſt, hominem nouum, tanquam in nobis, cum credimus ad deū ex gentilitatis errore conuerſi: quod ipſum tamen neſcio vtrum ſatis cum ea fide faciat, quam vos catholicā nominatis: ſed interim ſic Matthæo videtur, ſi ſunt ipſius hæc. Neque enim vſquam in parturitionibus Mariæ dictū legitur illud, Filius meus es tu, ego ho *Pſal.2.* die genui te: aut, Hic eſt filius meus dilectiſsim⁹, in quo *Lucæ.3.* bene cōplacui: ſed in expiatione eius apud Iordanem. *Matth.3.* Quod ſi & tu credas ita vt ſcriptū eſt, eris iam quidem Matthæanus, ſic enim mihi dicendū eſt: catholicus vero nequaquam. Nam catholicam fidem nouimus: quæ tanto longe abeſt ab hac profeſsione Matthæi, quanto procul eſt & à vero. Siquidem ſymbolum veſtrum ita ſe habet, vt credatis in Ieſum Chriſtum filiū dei, qui ſit natus ex virgine Maria. veſtrum ergo eſt, de Maria accipere filium dei, Matthęi ab Iordane; noſtrum ex deo: ac per hoc tam vobis Matthæus, ſi hæc eius pro certo ſunt, contrarius eſt in profeſsione iſta ſua, quàm nobis: niſi quòd paulo prudētior vobis inuentus eſt, vt ortum ex fœmineo ſexu, Dauid filio aſcriberet magis, quàm filio dei. Quapropter de duobus vos vnū fateri oportet: aut hunc non eſſe Matthęum, qui hæc videtur aſſerere: M aut vos non tenere Apoſtolicam fidem. *Caput.III.* Nos vero quanuis de hac ſententia nemo prorſus deiiciat, ex deo accipiendi filium dei, tamen vt multum imprudentiæ concedamus, vt adigamur & falſis credere, ex Iordane nobis erit factus Ieſus dei filius, quàm nat⁹ ex vtero mulieris: quanquam nec ipſe quidem ille, quem Maria peperit, ſi vllus erat, rectè Dauid filius appelletur, niſi eum cōſtet ex patre Ioſeph ſeminatum. Quod quia negatis, illud etiam fateamini neceſſe eſt, ne ipſum quidem eſſe Dauid filium: quoniam quidē generatio Abraham vſq; ad Dauid, & à Dauid Ioſeph aduſq; deducitur, per omnes ſcilicet Hebręorū patres: ex quo quia Ieſus cōceptus non eſt, vt legitur, nec filius erit Dauid: longeq́; demēs eſt, qui quem ſine coitu Ioſeph de Maria natum dicturus erat, hunc in principio poſuerit eſſe filium Dauid. Cū ergo ne ipſe quidē, qui ſit ex Maria genitus, Dauid rectè filius appellaretur, quia non ſit natus ex Ioſeph, quanto magis filius dei? *Cap.IIII.* Proinde nec virginis ipſius origo ex hac tribu fuiſſe monſtratur, vnde conſtat eſſe Dauid: dico autē Iudā, de quo Iudęi reges: ſed ex tribu Leui, vnde ſacerdotes: quod ipſum palā eſt, quia eadē

A patrem habuerit ſacerdotē quēdam, nomine Ioachim, cuius tamen in hac generatione nulla vſquam habita mentio eſt. Quo modo ergo ad hāc Dauidicæ cognationis proſapiam Maria pertinere dicetur, in qua eam nec patrē habere videas, nec maritum? Ac per hoc nec ille Dauid filius erit, quiſquis ex eadē naſcitur: niſi eius hanc genitricem ſic admoueas Ioſeph, vt eius aut filia probetur aut coniunx.

Cap.V. Auguſtinus reſpondit. Fides catholica eademque apoſtolica confitetur, dominum noſtrum & ſaluatorem Ieſum Chriſtum, & filium dei eſſe ſecundum diuinitatem, & filium Dauid ſecundum carnem: quod ita probamus ex Euangelicis & Apoſtolicis literis, vt nemo poſſit cōtradicere probationibus noſtris, niſi qui ipſis literis contradicit: non ſicut ſibi Fauſtus iſte propoſuit, neſcio quē pauca verba dixiſſe, & contra eiuſdem Fauſti verſipelles aſtutias nulla poſtea teſtimonia protuliſſe. Quod ego cū fecero, nihil ei quod reſpondeat, remanebit: niſi illud, quo vim maniſeſtiſsimæ veritatis in ſcripturis ſanctis expreſſe illudere atque euitare conatur, vt falſa illa & diuinis codicibus immiſſa reſpōdeat. Quam dementiam, furioſamq; B præſumptionem & audaciam, iam ſuperius in hoc opere, quantum ſufficere viſum eſt, refutaui: nec eadem repetere oportet, vt modum ſermonis etiam cogitemus. Quid igitur op⁹ eſt diſperſa per ſcripturas omnes quęrere atque colligere teſtimonia, quibus contra iſtum probemus, in libris maximæ diuinæq; authoritatis, eundem dici filium dei vnigenitum, ſemper deum apud deūm, qui dicitur etiam filius Dauid, propter acceptam formam ſerui ex virgine Maria coniuge Ioſeph? Nunc interim quia de Matthęo voluit diſputare, nec à me totus Matthæi liber huic ſermoni inſeri poteſt, legat qui voluerit, & videat quēadmodum Matthęus eum, quem parentes eius enumeraturus dicit filium Dauid, narrādo vſque ad paſsionē reſurrectionemq; perducat: nec alium quàm ipſum dicat à virgine Maria de ſpiritu ſancto conceptum & natum. *Eſaiæ.7. Matth.1.* Cui rei adhibet & teſtimonium de Propheta, Ecce virgo accipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod eſt interpretatum, nobiſcum deus. *Matth.3.* Eundemq; baptizatum à Ioanne, audiſſe de cœlo, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. de quo dictum erat iam ex partu virginis, nobiſcum deus. Niſi forte viſum ſit C Fauſto minus eſſe quòd dictus eſt deus, quàm quòd dictus eſt filius dei. Ex hoc enim coniicere conatus eſt, Matthæo non eſſe viſum, quòd filius dei factus ſit, niſi ex baptiſmo: † *(† per baptiſmum.)* quia ibi facta eſt vox de cœlo, Hic eſt filius meus. cum idem Euangeliſta etiam ſuperius adhibuerit diuinum ex Propheta teſtimonium, vbi ipſe partus virginis appellatus eſt nobiſcum deus.

Cap.VI. Hūc ſanè miſerū delire garrulum debemus intueri atque obſeruare, non prætermittētem, vbi potuerit, lectori vaniloquiorum ſuorum etiam de ſcripturarū teſtimoniis nebulas offundere falſitatis: ſicut de Abraham dixit, quòd *Gene.16. & 17.* deo non crediderat de Sara ſibi filiū promittenti, quādo cum ancilla concubuit, cùm ſcriptura teſtetur, nondum illi partum Saræ fuiſſe promiſſum: vel quòd vxo-*Gene.22. & 20.*rem ſuam ſororem mentitus ſit, cum genus Saræ nuſquam in illis literis legerit, quibus de hac re fides habēda eſt: *Gene.26.* & de filio eius Iſaac, quòd etiā ipſe Rebeccā falſò dixerit ſororem ſuam, cū genus eius ibi aperte ſcriptum ſit: *Gene.30.* & de Iacob, quòd quotidie certamē eſſet inter quatuor eius vxores, quęnam illum de agro venientem prior ad cōcubitum raperet: quod illic nuſquam legiſſe cōuincitur. Ecce qualis homo mēdaces diuinorum librorū ſcriptores ſe odiſſe gloriatur, qui etiam de Euā- D gelico tantæ authoritatis culmine omnibus noto, mētiri ſic audet, vt nō Matthæum, ne Apoſtolici nominis pondere cōprimatur, ſed neſcio quem alium ſub Matthæi nomine velit putari ſcripſiſſe de Chriſto, quod nō vult credere, & quod calumnioſa verſutia refutare conatur.

Cap.VII. Matth.3. Sic ergo de cœlo dictum eſt ſuper aquam Iordanis, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: quemadmodum dictum eſt & in mōte. Neq; enim quia & ibi de cœlo vox ipſa ſonuit, filius dei ante non fuit: quandoquidem ex vtero virginis ille accepit formam ſerui, *Philip.2.* qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe æqualis deo. Deniq; Apoſtolus Paulus alio loco apertiſsimè dicit, *Gala.4.* Cum autē venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege. mulierem ſcilicet more locutionis Hebraicæ fœminam appellās. Ipſe eſt ergo filius dei, qui & dominus Dauid ſecūdum diuinitatem: & idem ipſe filius Dauid, ex ſemine Dauid ſecūdum carnem. Quod ſi nobis credere non prodeſſet, non hoc tam attētè idē Apoſtolus Timotheo cōmendaret, dicēs, *2.Timo.2.* Memor eſto Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Da- E uid ſecundum Euangelium meum: contra quod Euangeliū quiſquis aliud annūciauerit, vt anathema ſit, *Gala.1.* magna cura fideles admonuit.

Cap.VIII. Quid ergo iam moueat ſancti Euāgelij ſectatorem, quòd ſine cōcubitu Ioſeph Chriſtus natus ex virgine, filius tamen Dauid appellatur, cum generationum ſeriem non vſque ad Mariam, ſed vſq; ad Ioſeph Matthæus Euāgeliſta perducat? Primo, quia mariti eius fuerat propter virilem ſexum potius honorāda perſona: neq; enim quia concubitu non permixtus, ideo nō maritus, cum ipſe Matthæus narret ab angelo Mariam cōiugem ipſius appellatam, qui narrat quòd nō ipſius cōcubitu, ſed de ſpiritu ſancto conceperit. Quòd ſi non Matthæus Apoſtolus iſta vera, ſed aliquis alius ſub eius nomine, ſicut Manichæi putant, ea falſa cōſcriberet, itàne ſibi etiam ipſe in rebus apertiſsimis, & tam de proximo contextis cōtraria loqueretur, vt quem diceret Dauid filiū de Maria virgine, ſine cuiuſquam viri cōcubitu natum, eiuſdem parētes gradatim enumerans, vſq; ad eum ſine aliqua ratione perduceret, quem non commixtum Mariæ ipſe dixiſſet? Si enim alius enumeraret progeneratores Chriſti à Dauid vſque ad Ioſeph, dicens eum filium Dauid: & alius eum F ſine vllius viri cōcubitu ex Maria virgine natum diceret, nec eum filiū Dauid appellaret: nec ſic cōtinuo putare deberemus, eos ſibi hęc contraria locutos fuiſſe, vt vel ambo vel vnus eorum falſitatis cōuinceretur. Cogitare enim deberemus fieri potuiſſe, vt ambo vera dicerēt, vt & Ioſeph maritus Mariæ diceretur, habēs eam coniugem continenter: non concubitu, ſed affectu: nō commixtione corporum, ſed copulatione, quod eſt carius, animorū: & ideo non debuiſſe virum virginis matris Chriſti ſeparari à ſerie parentum Chriſti: & ipſam Mariam aliquam de ſtirpe Dauid venam ſanguinis ducere, vt caro Chriſti etiā ex virgine procreata, ſine Dauid ſemine eſſe nō poſſet. Cum vero vnus idemq; narrator vtrunq; dicat, vtrunq; cōmendet, & virum Mariæ Ioſeph, & Chriſti virginem matrem, & Chriſtum ex ſemine Dauid, & Ioſeph in ſerie progeneratorū Chriſti ex Dauid: quid reſtat vt credat, qui vult diuino Euāgelio, quàm hæreticorum fabulis credere, niſi & Mariam nō fuiſſe extraneā à cognatione Dauid, & eam Ioſeph coniugem nō fruſtra appellatam, propter ordinem ſexus, & animorū cōfœderationem, quamuis ei non fuerit

G carne commixtus: & Ioſeph potius propter dignitatem virilem ab ordine generationum illarum non fuiſſe ſeparandum, ne hocipſo videretur ab illa fœmina ſeparatus, cui eum coniungebat mẽtis affectus: & ne homines fideles Chriſti, id quod ſibi coniuges carne miſcẽtur, tam magnum in coniugio deputarent, vt ſine hoc coniuges eſſe nõ crederent: ſed potius dicerent fidelia coniugia, multo familiarius ſe adhærere membris Chriſti, quanto potuiſſent imitari parentes Chriſti.

Cap.IX. Nos ergo credimus etiam Mariam fuiſſe in cognatione Dauid, quia ſcripturis eis credimus quæ vtrunque dicunt, & Chriſtum ex ſemine Dauid ſecundũ carnem, & eius matrem Mariam, non cum viro cõcumbendo, ſed virginem. Quiſquis itaque dicit Mariam ad conſanguinitatem Dauid non pertinuiſſe, manifeſtum eſt quòd iſtarum ſcripturarũ tam excellẽti authoritati obluctetur: ipſe vero conuincat nõ eam pertinuiſſe ad ſemen Dauid, & hoc oſtendat, non ex quibuſcũque literis, ſed eccleſiaſticis, canonicis, catholicis. Aliæ quippe apud nos nõ habẽt ad has tres† vllum pondus authoritatis: ipſæ ſunt enim quas recipit & tenet Eccleſia toto orbe diffuſa, quæ per illas eſt etiam prophetata: & quemadmodũ H promiſſa, ſic reddita. Ac per hoc illud, quod de generatione Mariæ Fauſtus poſuit, quòd patrẽ habuerit ex tribu Leui ſacerdotẽ quendam nomine Ioachim, quia canonicum non eſt, non me conſtringit: ſed etiam ſi hoc crederem, ipſum potius Ioachim dicerẽ aliquo modo ad Dauid ſanguinẽ pertinuiſſe, & aliquo modo ex tribu Iuda in tribũ Leui fuiſſe adoptatũ vel ipſum vel eius aliquem progeneratorẽ: vel certe in tribu Leui ita natum, vt de ſtirpe Dauid cõſanguinitatem aliquam duceret: ſicut fieri potuiſſe idem Fauſtus fatetur, vt Maria de tribu Leui eſſet, quam tamen conſtat traditam viro qui fuerit de ſtirpe Dauid, id eſt de tribu Iuda: & ita dicit potuiſſe accipi, Chriſtũ filium Dauid fuiſſe. Proinde ſi filia Ioſeph nupſiſſet in tribu Leui, nõ abſurde diceretur etiã filius Dauid, quiſquis de illa & in tribu Leui natus fuiſſet. ita ſi mater illius Ioachim, quem patrem Mariæ Fauſtus cõmemorat, de tribu Iuda & genere Dauid nupſit in tribu Leui, nõ immerito & Ioachim & Maria & filius Mariæ etiã ſic ex Dauid ſemine veraciter perhibentur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid crederem, ſi illius apocryphæ ſcripturę, vbi Ioachim pater Marię legitur, authoritate detinerer, quàm mentiri Euãgelium, I in quo ſcriptum eſt, & Ieſum Chriſtũ filium dei, ſaluatorem noſtrum ex ſemine Dauid ſecũdum carnem, & per virginem Mariam procreatũ. Sufficit ergo nobis, quòd ſcripturæ quæ hoc dicunt, & quibus credimus, ab inimicis ſuis de nulla poſſunt falſitate conuinci.

Caput X. Non mihi ergo viciſſim dicat, Etſi ego nõ oſtendo Mariam (Matth.1.) nõ fuiſſe de cognatione Dauid, tu quòd inde fuerit, oſtende. Hoc enim oſtẽdo clariſſimo planè atq; fortiſſimo documẽto, quòd ſcriptura cõfirmatiſſimæ authoritatis, (Roma.1.) & Chriſtum dicit ex ſemine Dauid, & eius matrem ſine vllius cõcubitu virginẽ Mariam. Quàm vero ſibi Fauſtus cuiuſdam quaſi turpitudinis viſus eſt verecũdiſſimus deteſtator, cum diceret, Fruſtra vos calumniã ingeritis ſcriptori, tanquã dei ille filiũ in vtero mulieris incluſerit: non planè catholica fides, quæ Chriſtũ dei filium natum ſecundum carnem credit ex virgine, vllo modo eundem dei filium ſic in vtero mulieris includit, quaſi extra nõ ſit, quaſi cœli & terræ adminiſtrationẽ deſeruerit, quaſi à patre receſſerit: ſed vos Manichæi corde illo quo nihil poteſtis niſi corporalia phãtaſmata cogitare, iſta omnino nõ capitis, (1.Cor.2.) quomodo dei verbum, dei virtus atq; ſapiẽtia, in ſe manẽs, & apud pa- K trem, & vniuerſam creaturã regens, pertẽdat à fine vſq; (Sapien.8.) ad finẽ fortiter, & diſponat omnia ſuauiter. In cuius diſpẽſationis admirabili & ineffabili facilitate, ſibi etiã matrẽ in terra diſpoſuit, & propter ſeruos ſuos de corruptionis ſeruitute liberãdos, in ea formam ſerui, hoc eſt (Philip.2.) mortale corpus accepit, acceptum mõſtrauit, monſtratumq;, & morte proſtratũ, reſurrectione ſurſum erexit, & tanquam tẽplum ſolutum iterum ædificauit. Vos tamen, qui hæc credere quaſi ſacrilega formidatis, non membra dei veſtri in vtero virginis, ſed in vteris omnium (Ioan.2.) fœminarũ carnalium ab elephãtis vſque ad muſcas includitis: an ideo vobis videtur vilior verus Chriſtus, quia ſic verbum dicimus carnem factum in vtero (Ioan.1.) virginali, vt nulla ſui commutatione in natura propria inuiolabiliter permanẽs, templum ſibi hominem coaptarit: & ideo vobis carus eſt deus veſter, quia tot vinculis carnium colligatus & inquinatus in illa parte, qua etiam in globo figendus eſt, ſine cauſa ſuppetias deprecatur: aut etiam penitus oppreſſus, deprecari nõ ſinitur?

Libri viceſimitertij finis. L

LIBER VICESIMVSQVARTVS.

Caput.I. FAuſtus dixit, Quid ita hominem negatis fieri à deo? Non quidem nos omnifariam hominẽ à deo fieri pernegamus, ſed quis & quãdo & quẽadmodũ fiat, hoc quærimus. Quoniamquidem ſunt ſecundũ Apoſtolũ homi- (2.Cor 4.) nes duo, quorum alterũ quidem interdum exteriorem (1.Cor.15.) vocat, plerunq; vero terrenum, nõnunquam etiam ve- (Ephe.4.) terem, alterum vero interiorem & cœleſtem dicit ac (Coloſ.3.) nouum. Horum ergo vter fiat à deo, quærimus. Quoniamquidem & natiuitatis noſtræ tempora duo ſunt: vnum illud, quo nos irretitos carnalibus vinculis, in lucem hãc natura produxit. Alterum vero, cum veritas nos ex errore conuerſos, ad ſe regenerauit initiatos ad fidem. Quod tempus ſecundæ natiuitatis in Euangelio Ieſus ſignificans, dicit, Niſi quis natus fuerit denuo, nõ (Ioan.3.) poteſt videre regnum dei. Quod cum Nicodemus parum intelligens hæſitaret, & qualiter id fieri poſſet, percontaretur: neque enim poſſe hominem ſenem in vte- M rum matris introire, & iterum naſci: Ieſus ei reſpondens, Niſi quis natus fuerit, inquit, ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum dei. Et ſequitur, Quod naſcitur de carne, caro eſt: & quod naſcitur de ſpiritu, ſpiritus eſt. Quapropter ſi & natiuitas non ea ſola eſt, qua in corpore gignimur, ſed & illa alia qua renaſcimur ſpiritu, non minor æque cura eſt & hocipſum quęrere, in quãnam earum nos faciat deus. Modus quoque naſcendi duplex eſt: vnus ille furoris & intemperantiæ proprius, quo ſumus à generatoribus turpiter & per libidinem ſati: alter vero honeſtatis & ſanctimonię, quo in Chriſtum Ieſum per ſpiritumſanctum ſub bonorum doctrinis diſciplinati ſumus ad fidem: vnde etiam omnis religio, & maxime Chriſtiana, ad ſacramentum rudes, infantes appellat: quod & ipſum ſignificans Apoſtolus ait, Filioli mei, quos iterum parturio, donec for- (Galat.4.) metur Chriſtus in vobis. Quare iam non quæritur, vtrũ deus hominem faciat, ſed quando, & quemadmodum faciat. nam ſi cum in vtero fingimur, vt ferè gẽtibus placet & Iudæis & ipſis vobis, tũc nos deus format ad ima- (Gene.1.) ginem ſuam, & veteres nos facit, & per furorem ac libidinem

† tres.

A dinem creat,quod haud ſcio vtrum diuinitati eius cõ-
ueniat.Si vero cum credimus,& ad meliorem vitæ cõ-
uertimur ſtatum,tunc formamur à deo, vt ferè Chriſto
†nouos. placet & eius Apoſtolis &nobis,profectò & bonos†nos
facit deus, & honeſte facit ac pure: quo quid conſenta-
neum, quidve cõueniens magis ſanctę eius eſt venera-
bili maieſtati? Quod ſi & vos authoritatem Pauli non
ſpernitis, ex ipſo vobis quémnam & quando & quẽad-
modum deus hominem faciat, oſtendemus. Dicit ad
Eph.4. Epheſios,Vt deponatis ſecũdum priorem conuerſatio-
nem veterem hominem, qui corrũpitur per deſideria
erroris: renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ,& in-
duite nouum hominẽ, qui ſecundũ deum creatus eſt in
iuſtitia & ſanctitate veritatis. Vides ergo quãdo crea-
tur homo ad imaginẽ dei,vides hic & hominẽ oſtendi
alterũ, & natiuitatem aliam, & alium naſcẽdi modum.
Nam cum, Exuite vos & induite dicit, tẽpus vtiq; cre-
dulitatis ſignificat: cum vero hominem nouum à deo
creari teſtatur, tum indicat veterẽ nec ab ipſo eſſe,nec
ſecundum eum formatum. Et cum proſequitur dicens
B illum quidẽ fieri in ſanctitate & iuſtitia & veritate, tũc
deſignat atq; demõſtrat alterum illum natiuitatis mo-
rem, quem dixi lõge diſsimilem huic, qui corpora no-
ſtra furioſis genitorum cõplexibus ſeminauit: quemq;
etiam oſtendit ex deo non eſſe, cum illum ſolum mon-
Coloſs.3. ſtrauit eſſe ex deo. Necnon & ad Coloſſenſes idipſum
dicit,Expoliate vos veterem hominẽ cum actibus ſuis,
& induite nouum,qui renouatur in agnitionem dei ſe-
cũdum imaginẽ eius,qui creauit eum in vobis. Et hinc
ergo non ſolum hominem nouum oſtendit eum eſſe,
quem deus faciat, ſed quãdo etiã & quibus modis for-
metur,edocuit: id eſt in agnitione dei, quod ſignificat
credulitatis tempus.Et adhuc ſecundum imaginem,in-
quit,eius,qui creauit eum,vt ex hoc liqueat veterem ho
minem nec imaginem eſſe dei, nec ab ipſo formatum.
Nam illud quidẽ quod ſequitur,dicẽs,Vbi non eſt ma-
ſculus & fœmina, Iudęus & Græc⁹,Barbarus & Scytha,
magis ac magis oſtendit natiuitatem hãc,quæ nos ma-
res fecit ac fœminas,Græcos & Iudæos,Scythas & Bar-
baros, non eam eſſe in qua deus operatur cũ hominem
format: ſed illam,quæ nos omni exutos nationum va-
rietate ſexuſq; & cõditionis,vnum reddet adinſtar eius
qui vnus eſt:id eſt,Chriſtus:ſicut idem rurſum Apoſto-
C lus dicit, Quotquot in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtũ
Gala.3. induerunt: non eſt Iudæus neque Græcus,non eſt ma-
ſculus neque fœmina,non eſt ſeruus &liber,ſed omnes
in Chriſto vnum ſunt.Ergo tũc fit homo à deo,cum fit
vnus ex multis:non cũ ex vno diuiſus eſt in multa. Di-
uiſit autem nos primus ortus,id eſt,corporalis:ſecũdus
adunat intelligibilis ac diuin⁹: eoq; rectiſsime nos hũc
quidem corporis naturæ adſcribendũ putabimus, illũ
vero supernę maieſtati. Qnapropter idem rurſum Apo
1.Cor.4. ſtolus ad Corinthios dicit,In Chriſto Ieſu per Euange-
Gala.1. lium ego vos genui.Et ad Galatas de ſemetipſo,Cũ pla
cuit ei,qui me ſegregauit de vtero matris meæ,vt reue-
laret filium ſuum in me, vt eum annunciarem in gẽtes,
continuo non acquieui carni & ſanguini. Vides ergo
vbiq; eum in hac altera natiuitate noſtra,ſpiritali dun-
taxat,aſſeuerãtem nos à deo formari, non in priori illa
obſcœna ac propudioſa, quæ nos nihilo pręſtãtius neq;
mundius animalibus cæteris in vtero materno & con-
cepit & formauit & genuit. Qua de re animaduertere
ſi volueritis, inuenietis hac in parte nos non tam pro-
feſsione à vobis diſtare,quàm intellectu.Siquidem vo-
bis placuerit hoc veteri & exteriori homini ac terreno
tribuere, vt ſit à deo formatus:nos vero contrà cœleſti D
hoc dederim⁹,& interiori ac nouo homini deferamus:
neq; id temere aut præſumptiue,ſed à Chriſto diſcẽtes,
& eius Apoſtolis, qui primi eadem in mundo docuiſſe
monſtrantur. Auguſtinus reſpondit, Paulus quidem Caput.II.
Apoſtolus interiorem hominem per ſpiritum mentis, Ephe.4.
exteriorem vero in corpore atq; iſta mortali vita vult
intelligi:non tamen vtrunq; horũ ſimul duos homines
eum dixiſſe,aliquando in eius literis legitur, ſed vnum
quem totũ deus fecerit:id eſt,& id quod interius eſt, &
id quod exterius eſt: ſed eum ad imaginem ſuã non fe-
cit,niſi ſecundũ id quod interius eſt,non ſolum incor-
poreum,verumetiam rationale,quod pecoribus nõ in-
eſt. Non itaq; vnũ hominem fecit ad imaginem ſuam,
& alterum fecit non ad imaginem ſuam, ſed quia hoc
vtrunque interius & exterius ſimul vnus homo eſt,hũc
vnum hominẽ ad imaginem ſuam fecit: nõ ſecundum
id quod habet corpus corporalemq; vitã,ſed ſecũdum
id quod habet rationalẽ mẽtem, qua cognoſcat deum,
& omnibus irrationabilibus eadem rationis excellẽtia
præponatur. Sed illud interius concedit Fauſtus à deo E
fieri,cum renouatur,inquit,in agnitionẽ dei ſecundum Coloſs.3.
imaginem eius qui creauit eum. Hãc Apoſtolicam pla-
ne agnoſco ſententiam, quare ipſe alterã nõ agnoſcit?
Deus poſuit membra, ſingulum quodque eorũ in cor- 1.Cor.12.
pore prout voluit. Ecce deus etiam exterioris hominis
effector ab eodẽ Apoſtolo prædicatur: quare inde ele-
git,quod pro ſe putat: & tacet aut reſpuit,quod Mani-
chæi fabulas amputat? Item cũ de terreno & cœleſti ho
mine diſſereret idem Paulus,inter mortalem immorta-
lemq; diſcernẽs,inter id quod in Adam ſumus, & illud
quod in Chriſto erimus,ex ipſa lege,ex ipſo libro,& ex
ipſo loco adhibuit, terreni:id eſt,animalis corporis te-
ſtimonium, vbi ſcriptum eſt, quòd deus etiam terrenũ
hominem fecit. Nam cum ageret quo modo reſurgũt 1.Cor.15.
mortui,& quo corpore venient, cũ dediſſet ſimilitudi-
nem de ſeminibus frumentorum,quòd nuda grana ſe-
minẽtur,& deus illis det corpus quo modo voluerit,v-
nicuiq; ſeminũ proprium corpus:vbi nihilominus Ma-
nichęi euertit errorem,qui & grana & herbas & omnes
radices ac frutices gentẽ tenebrarum dicit creare, non
deum:& in eis formis atq; generibus rerũ deum potius
credit alligari,quàm horum aliquid operari. Cũ ergo
contra Manichæi ſacrilegam vanitatẽ etiam iſta dixiſ-
ſet,venit ad carnium differentias.Nõ omnis,inquit,ca- F
ro, eadem caro. inde ad corporũ cœleſtium atq; terre-
ſtrium:inde ad mutationẽ corporis noſtri,qua fieri poſ
ſit ſpiritale atq; cœleſte.Seminatur,inquit,in contume-
lia,ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in
virtute:ſeminatur corpus animale,ſurget corpus ſpiri-
tale.Atq; inde volens oſtẽdere originem corporis ani-
malis,Si eſt,inquit,corpus animale,eſt & ſpiritale:ſicut
ſcriptũ eſt, Factus eſt primus homo Adam in animam Gene.2.
viuentẽ. Hoc autem in Geneſi ſcriptũ eſt, vbi narratur
quo modo deus hominẽ fecerit:&corpus,quod de ter-
ra formauerat,animauerit.Veterem autẽ hominẽ nihil
aliud Apoſtolus quàm vitam veterem dicit,quę in pec- Coloſs.3.
cato eſt, in quo ſecundum Adam viuitur:de quo dicit,
Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & Roma.5.
per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertrãſiuit,
in quo omnes peccauerũt.Ergo totus ille homo:id eſt,
& interiore & exteriore ſui parte, inueterauit propter
peccatũ,& pœnæ mortalitatis addictus eſt. Renouatur
autem nunc ſecundũ interiorem hominem,vbi ſecun- 2.Cor.4.
dum ſui creatoris imaginem reformatur,exuẽs ſe iniu- Coloſs.3.

G ſtitiam, hoc eſt veterem hominē: & induens iuſtitiam,
hoc eſt nouum hominē. Tūc autē cum reſurget corpus
1.Cor.15. ſpiritale, quod ſeminatur animale, etiā exterior perci-
piet cœleſtis habitudinis dignitatē: vt totū quod crea-
tum eſt, recreetur: & totum quod factum eſt, reficiatur:
illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit. Quod
Roma.8. breuiter explicat, vbi ait, Corpus quidem mortuum eſt
propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſti-
tiam. Si autē ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtū à mor-
tuis, habitat in vobis: qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis,
viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitātem
ſpiritum eius in vobis. Nam quis catholica veritate in-
Gala.3. ſtructus, ignorat ſecūdū corpus eſſe alios homines ma-
Ephe.4. ſculos, alios fœminas: non ſecundum ſpiritum mentis,
in quo renouamur ſecundum imaginē dei? Veruntamē
quia vtrunque deus fecit, rurſum idem Apoſtolus teſtis
1.Cor.11. eſt, vbi dicit, Neq; mulier ſine viro, neq; vir ſine mulie-
re in domino: ſicut enim mulier ex viro, ita & vir per
mulierē. omnia autē ex deo. Quid ad hæc dicit inepta
fallacia hominum alienatorum à vita dei per ignorā-
tiam, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis eorū, niſi
in Apoſtolicis literis, quod volumus, verū eſt: quod no
H lumus, falſum eſt? Sic delirant Manichæi, ſed reſipiſcāt,
& nō ſint Manichæi. A quibus ſi quæritur, quoniam in-
Ephe.4. teriorem hominem renouari ad imaginem dei fatētur,
& hoc teſtimonium vltro etiam proferunt, tunc autem
dicit Fauſtus, quòd deus faciat hominē, quādo interior
in dei agnitionē renouatur: vtrum eum ipſe fecerit, qui
reficit: ipſe condiderit, qui renouat: reſpōdebunt, Ipſe.
Cui reſponſioni eorū, ſi adiiciamus quærentes, quādo
eum formauerit, [quē nunc reformat,] q̄ quærent vbi ſe
abſcōdant, ne fabulæ ſuę dedecus aperire cogātur? Neq;
enim dicunt à deo formatum vel cōditum vel inſtitu-
tum, ſed de ſubſtātia eius, partem prorſus eius aduerſus
hoſtes miſſam: nec peccato inueteratum, ſed neceſsita-
te captiuatum & deformatū ab inimicis, & cætera quæ
iam tædet dicere. Ibi enim & primum hominem com-
1.Cor.15. memorant, non quem dicit Apoſtolus, de terra terre-
num, ſed neſcio quem ſuum proprium ex arca menda-
ciorū proſilientem: de quo Fauſtus tacet omnino, cum
de homine ſibi propoſuerit quæſtionem, timens ne ali-
quo modo eis, contra quos diſputat, innoteſcat.

Libri viceſimiquarti finis.

I

LIBER VICESIMVSQVINTVS.

Caput.I. FAVSTVS dixit, Deus finem habet,
aut infinitus eſt? Si oratio veſtra non
fallit, quæ dicit, Deus Abraham, &
Exodi.3. deus Iſaac, & deus Iacob, habet finem
deus, niſi forte alter eſt hic, de quo
perrogas, & alter quem oratis: alio-
Gene.17. quin circuncisionis terminus, qui Abraham & Iſaac &
Iacob à gentium cæterarum ſocietate deſignat, etiam
dei ipſius circa eos terminat poteſtatem. Cuius autem
finita poteſtas eſt, & ipſe non caret fine. Denique & an-
tiquorum quidem hac ratione mentionem facitis, qui
Gene.5.6. ante Abraham fuerunt: Enoch dico & Noë & Sem, ac
& 9. reliquos eorum ſimiles: quos fuiſſe quidem iuſtos in
præputio nō negatis: ſed quia iidem circuncisionis in-
ſigni carebāt, ne ipſorum quidem vultis eſſe deum, ſed
ſolius Abrahæ & ſeminis eius. Igitur ſi eſt vnus & infi-
nitus deus, quid ſibi vult hæc inuocationis veſtræ tam
diligens & ſolicita cautio, vt non contenti nominaſſe
deum, adiiciatis & cuius, Abraham ſcilicet, & Iſaac & K
Iacob: tanquam in turba aliqua deorū erratura aut nau
fragium paſſura veſtra oratione, niſi ad ſignū nauiget
Abrahæ? Et hunc quidem certa de cauſa Iudæos orare
haud abſurdum eſt, vtpote circūciſos. Sic enim circun-
ciſionis ſe inuocare deſignāt deū, propter deos præpu-
tij: vos vero cur hoc ipſum faciatis, parū intelligo, cum
minime geratis ſignum quod habuerit Abraham, cuius
vos inuocatis deū. Vere enim, quod intelligi datur, co
gnitionis mutuæ cauſa, ne à ſe ſcilicet inuicem aberra-
rēt, notas ſibimet huiuſmodi alternis impoſuiſſe vidē-
tur Iudęi, ac Iudæorū deus: atq; ipſe quidem eos circū-
ciſionis obſcœno charactere ſignauit, quo vbicūq; ter-
rarum fuerint, vbicunque gētium, per circunciſionem
tamen ipſius eſſe nōſcantur. Iidem vero ſuum viciſsim
deum parentum ſuorum cognomine ſignauerunt, quo
vbicunque & ipſe fuerit, in magna quāuis deorum fre-
quētia, cū deus Abraham audierit, & deus Iſaac & deus
Iacob, protinus ſe inuocari cognoſcat. Quod ferè in
multis fieri ſolet vnum habētibus nomē, vt eorū nemo
appellatus reſpōdeat, niſi audito cognomine. Sic nanq;
& paſtor atq; armentarius pecoribus notas inurunt, ne
eorum quiſque pro ſuo vſurpet alienū. Quibus quia &
vos ſimiliter facitis, deum Abraham dicentes, & deum L
Iſaac & deum Iacob, non ſolum finem oſtēditis habere
deum, ſed quòd ſitis etiā vos ab eodem alieni, ſigni eius
ac ſacramēti expertes, quod eſt virilium mutilatio, per
quā idē ſuos agnoſcit. Quapropter hic ſi eſt deus quem
colitis, liquet ex hoc admodū q̄ habeat finem. Si vero
infinitum deum eſſe vultis, huic vos ante renūciare ne-
ceſſe eſt, & oratione mutata, erroris præteriti veſtri pœ-
nitudinem gerere. & hoc quidē dictum ita eſt, vt de ve-
ſtro vos viciſſe videamur. Alioquin ſummū & verum
deum, vtrū ſit idem infinitus necne, ſi quæritur, de hoc
vero vos boni & mali cōtrarietas breuiter poterit edo-
cere, quandoquidem ſi non eſt malū, profecto infinitus
eſt deus. Habet autē finem, ſi malum eſt: conſtat autem
eſſe malum: non igitur infinitus eſt deus. illic enim eſſe
mala accipiunt, vbi bonorum eſt finis. Auguſtinus
reſpōdit, Abſit vt hoc vos quiſquā interroget, qui vos Cap.II.
nouit, aut de hac omnino re cū talibus diſputet. Prius
enim eſtis à figmēto carnaliū corporaliumq; cogitatio-
num pia fide, & quantulacunq; veritatis ratione mun-
dādi, vt ſpiritalia quoquo modo & ex quātacunq; par-
te cogitare poſsitis. Quod quādiu non poteſtis, hęreſis
quippe veſtra nihil aliud nouit, q̄ & corpus & animam M
& deum per locorū ſpacia vel finita vel infinita diſten-
dere, cū ſolū corpus talia occupet ſpacia, vel ſpaciis ta-
libus occupetur: cōſultius feceritis, ſi vos huic quęſtioni
nō cōmiſcueritis, vbi nec docere poteſtis aliquid veri,
ſicut nec in cęteris: nec diſcere eſtis idonei, quod fortaſ
ſe poteſtis in cęteris, ſi ſuperbi litigioſiq; non ſitis. Cum
enim quæri cœperit, quo modo ſit deus finitus, quē nul-
lus locus capit: quo modo infinitus, quē totū filius no-
uit: quo modo finit⁹, immēſus: quo modo infinitus, per-
fectus: quo modo finitus, nullū habēs modū: quo modo
infinitus, modus omniū: omnis cogitatio carnalis eua-
neſcit: & ſi vult ſe fieri quod nōdū eſt, prius ex eo quod
eſt erubeſcit. Quapropter hoc quod nobis proponitis
de deo finito & infinito, melius tacēdo finitis, donec à
fine legis, quod eſt Chriſtus, tam lōge aberrare deſina-
tis. De deo autem Abraham & Iſaac & Iacob, cum ipſe
ſit omnis creaturæ verus deus, cur illo nomine ſe popu
lo ſuo inſinuare voluerit, iam quantū ſat erat, diximus.
De circunciſione etiā in ſuperioribus huius operis par-
tibus

A tibus contra calumnias imperitas ſæpe reſpondimus. Iſti autem ſignum in parte corporis congrua diuinitus datō, quo carnis expoliatio figurata eſt, ſi quemadmodum dictum ſit, *Titum.1.* Omnia munda mūdis, Chriſtiana non hæretica mēte cogitarent, nullo modo irriderent. Sed quia verum eſt & quod ſequitur, Immundis autem & infidelibus nihil eſt mundū, ſed polluta ſunt eorum & mens & conſcientia: ridentes eos, & dicaciter inſultantes, leniter admonemus, ſi ſecundum ipſos circuncīſio turpis eſt, non eos habere quod ibi rideāt, ſed quod lugeant: quia deus eorum & illi particulæ quæ præciditur, & illi ſanguini qui diſtillat, illigatus & inquinatus admixtus eſt.

Libri viceſimiquinti finis.

LIBER VICESIMVSSEXTVS.

Cap. I.

FAVSTVS dixit, Ieſus ſi natus non eſt, quo modo mortuus eſt? Hoc iā ſanè cōiectura eſt. Coniecturis autem nemo, niſi quem probationes defecerint, vtitur. B Reſpōdebimus tamen etiam ad hoc, nec aliūde q̄ de his quę credere ſoletis, afferētes exēpla: quę ſi vera ſint, cōfirmabūt *Matth.27.* & nos: ſi falſa, deſtruēt & vos. Dicis ergo, Quo modo mortu⁹ eſt Ieſus, ſi homo nō fuit? Et ego abs te requiro, *4.Reg.2.* Helias quo modo mortuus non eſt, cū fuerit homo? An huic mortali pręter cōditionem ſuā licuit ius immortalitatis inuadere, Chriſto nō licuit immortali de morte, ſi neceſſe fuit, aliquid vſurpare? Et ſi Helias in æternū viuit cōtra naturā, Ieſum ad triduum tātum cur nō magis cōtra naturā mori potuiſſe concedas: præſertim *Deute.34.* cum etiam hoc non ſolum de Helia credatis, ſed & de *Gene.5.* Moyſe atque Enoch, quòd ſint immortales, & ipſi rapti cum corporibus ſuis in cœlū? Quapropter ſi hoc argumēto rectè colligitur Ieſum fuiſſe hominem, quia mortuus eſt, poterit eodem nihilominus argumēto colligi & Heliam non fuiſſe hominem, quia mortuus non eſt. Falſum eſt autem non fuiſſe Heliam hominem, quāuis immortalis credatur: falſum æque erit Ieſum fuiſſe hominem, quanuis æſtimetur mortuus. Et ſi mihi vera dicenti vis credere, vterque eorum apud Hebræos falſam traxit opinionem: Ieſus de morte, & de immortalitate C Helias: nam nec hic mortuus eſt, nec ille non mortuus: ſed vos quod vultis, creditis: quod nō, redigitis ad naturam. Quapropter ſi quid naturę propriū ſit quæritur, illa quidem nec immortalem mori vult, nec non mori mortalem. Si vero poteſtatem in deo atque homine ad efficiēda quæ velint quærimus, magis puto Ieſum mori potuiſſe, quàm non mori Heliam. Maior enim poteſtas in Ieſu quàm in Helia. Et ſi tu impotentiorem cōtra naturæ licentiam leuas in cœlum, cōſecrasq; perpetuitati, naturæ & conditionis eius oblitus, ego Ieſum potuiſſe mori, ſi voluit, cur nō cōcedam, etiam ſi vere mortem illam fuiſſe, & non mortis figuram cōſentiam? Vt enim ab initio ſumpta hominis ſimilitudine omnes humanę cōditionis ſimulauit affectus: ſic ab re nō erat, ſi in fine quoque conſignādæ œconomiæ gratia fuiſſet viſus & *Cap. II.* mori. Præterea illud quoq; commemorandum, quia ſi quid cuiq; per naturam liceat quæritur, circa omnia id quærī deberet, quæ Ieſus geſſit, non circa mortē tan- *Ioan.9.* tummodo ipſius. Nam & cæcum à natiuitate lumen videre natura nō ſinit, quod tamen Ieſus potēter operatus videtur. Ergo hui⁹ generis cæcos illuminaſſe adeo, vt Iudæi ipſi exclamarēt, ab initio ſeculi nunquā fuiſſe D viſum, vt aliquis aperuiſſet oculos cæci nati: manū ari- *Matth.9. & 11.* dam ſanaſſe, vocem ac verbū priuatis his per naturam, redonaſſe: mortuis & in tabē iam reſolutis corporibus *Ioann.11.* cōpage reddita, vitalem redintegraſſe ſpiritum, quem non ad ſtuporē adducat, & cogat quodam modo minime credere, cogitātem quid liceat quídve non liceat per naturam? Quæ tamen omnia nos cōmuniter facta ab eodem credimus Chriſtiani, non cōſideratione iam naturæ, ſed poteſtatis tantum & virtutis dei. Legitur id *Luca.4.* quoque, quod de ſupercilio mōtis iactatus aliquando à Iudæis, illæſus abierit. Qui ergo de ſublimi monte præcipitatus, mortuus non eſt, quia vtique noluit, cur non potuerit etiam mori cum voluit? Et hoc quidem nunc à nobis ita reſpōſum ſit, quia vobis placet argumētari, & arma tentatis aliena, dialecticè diſputare volentes: alioquin nobis nec Ieſus mortu⁹ eſt, nec eſt immortalis Helias. Auguſtinus reſpondit, *Cap.III.* Quicquid de Enoch & de Helia & de Moyſe ſcriptura ſancta, certis & ma- *Gene.5.* gnis ſuæ fidei documētis in ſuo † culmine authoritatis *4. Regū.2.* locata, teſtatur, hoc credimus, nō quod Fauſtus nos cre- *Deute.34.* dere ſuſpicatur. Quid ſit autem ſecundū naturam, quid *† ſummo.* contra naturā, homines, qui ſicut vos errant, noſſe nō E poſſunt. Dici autē humano more contra naturam eſſe, quod eſt contra naturę vſum mortalibus notū, nec nos negamus: ſicut illud eſt quod Apoſtolus ait, Si tu ex na- *Roma.11.* turali inciſus oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam: id eſſe contra naturam dixit, quod eſt contra conſuetudinem naturæ, quam notitia humana comprehendit: vt oleaſter inſertus in olea, non oleaſtri baccas, ſed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & conditor omnium naturarum, nihil contra naturam facit: id enim erit cuiq; rei naturale, quod ille fecerit, à quo eſt omnis mod⁹, numerus, ordo naturæ: ſed *Sapien.11.* nec ipſe homo cōtra naturam quicquam facit, niſi cum peccat, qui tamen ſupplicio redigitur ad naturā. ad naturalem quippe iuſtitię ordinem pertinet, vt aut peccata non fiant, aut impunita eſſe non valeant: quodlibet horum ſit, naturalis ordo ſeruatur: ſi nō ab anima, certe à deo. Vexant enim peccata conſcientiam, ipſiq; animo nocent, cum luce iuſtitiæ peccando priuatur, etiam ſi non conſequantur dolores: qui vel corrigendis ingeruntur, vel non correctis vltimi reſeruātur. Sed cōtra naturam non incōgrue dicimus aliquid deum facere, F quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam appellamus naturā, cognitū nobis curſum ſolitumq; naturæ, contra quem deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominātur. Contra illam vero ſummam naturæ legem à notitia remotam, ſiue impiorum, ſiue adhuc infirmorū, tam deus nullo modo facit, quàm contra ſeipſum non facit. Spiritalis autē eademq; rationalis creatura, in quo genere & anima humana eſt, quāto amplius illius incōmutabilis legis luciſq; fit particeps, tāto magis videt quid fieri poſsit, quídve nō poſsit: quāto autem remotior inde fuerit, eo magis miratur inſolita, quo minus cernit futura. *Cap.IIII.* Ac per hoc quid de Helia factum ſit, neſcimus: hoc de illo tamen credimus, quod verax ſcriptura teſtatur. Illud ſanè ſcimus, hoc de illo factum, quod dei volūtas habet: quod autē dei voluntas non habet, fieri de quoquā omnino nō poſſe. Proinde ſi mihi dicatur poſſe fieri, vt caro, verbi gratia, huius vel illius hominis in corpus cæleſte mutetur, concedo fieri poſſe, ſed vtrum futurum ſit neſcio: & ideo neſcio, quia quid habeat de hac re dei volūtas, me latet: illud me tamen nō latet, ſine dubio futurum,

G ſi hoc dei volũtas habet. Porrò ſi audiam, quòd aliquid futurum erat, ſed deus fecit ne fieret: fidiſsime reſpondebo, illud potius futurum erat quod deus fecit, nõ illud, quod ſi futurũ eſſet, hoc non feciſſet: nã deus quod facturus erat, vtique ſciebat: & ideo ſimul ſciebat illud futurum non fuiſſe, quod ne fieret facturus erat: & proculdubio potius verum eſt quod ſcit deus, quàm quod opinatur homo: vnde tam nõ poſſunt futura non fieri, quàm non fuiſſe facta preterita: quoniam nõ eſt in dei voluntate, vt eo ſit aliquid falſum, quo verum eſt. Quapropter omnia quæ vere futura ſunt, ſine dubio fient: ſi autem facta non fuerint, futura nõ erant: ita omnia quę vere præterita ſunt, ſine dubio præterierunt.

Cap. V. Quiſquis itaque dicit, Si omnipotens eſt deus, faciat vt quæ facta ſunt, facta non fuerint, non videt hoc ſe dicere, Si omnipotens eſt, faciat vt ea quæ vera ſunt, eoipſo quo vera ſunt, falſa ſint. Poteſt enim facere, vt aliquid non ſit quod erat: tunc enim facit vt non ſit, quando id eſſe inuenerit de quo fiat: velut cum aliquem, qui cœpit eſſe naſcẽdo, facit non eſſe moriendo: hoc enim factum inuenit, de quo fieret. Quis autem dicat vt id, quod iam non eſt, faciat non eſſe? Quicquid enim prꝗteritum eſt, H iam nõ eſt: quod ſi & de ipſo fieri aliquid poteſt, adhuc eſt de quo fiat. Et ſi eſt, quo modo præteritũ eſt? Non ergo eſt, quod vere dicimus fuiſſe: ſed ideo verũ eſt illud fuiſſe, quia in noſtra ſententia verũ eſt, non in ea re quę iam nõ eſt. Sentẽtia quippe, qua dicimus aliquid fuiſſe, ideo vera eſt, quia illud de quo dicimus, iam non eſt. Hanc ſententiã deus falſam facere non poteſt, quia nõ eſt cõtrarium veritati. Quod ſi quæras, vbi ſit hæc vera ſentẽtia, prius inuenitur in animo noſtro, cum id verũ ſcimus & dicimus. Sed ſi & de animo noſtro ablata fuerit, cũ id quod ſcimus obliti fuerimus, manebit in ipſa veritate. Semper enim verũ erit fuiſſe illud quod erat, & non eſt: & ibi verum erit iam fuiſſe quod erat, vbi verum erat antequam fieret, futurum eſſe quod non erat. Huic veritati deus non poteſt aduerſari, in quo eſt ipſa ſumma & incõmutabilis veritas, quo illuſtratur vt ſit, quicquid in quorumque animis & mentibus verum eſt. Omnipotẽtem autem deum non ita dicimus, ac ſi eum etiam mori poſſe credamus: & quia hoc nõ poteſt, ideo I non ſit dicẽdus omnipotens. Ille planè omnipotẽs vere ſolus dicitur, quia vere eſt, & à quo ſolo eſt, quicquid aliquo modo eſt vel ſpiritale vel corporale: quia vniuerſa creatura ſua vtitur vt ei placet. Placet autẽ illi ſecundum veram incõmutabilemq́; iuſtitiam, quod ipſe ſibi eſt, omnia mutabilia, cum ipſe ſit incõmutabilis, commutare pro meritis ſiue naturarum ſiue factorum. Nũquid ergo dicturi ſumus, quòd Helias, cũ eſſet creatura, mutari non poſſet vel in deterius vel in melius: aut eo modo nõ poſſet, qui eſſet humano generi inſolitus, ſecundum dei omnipotentis voluntatẽ? Quis hoc vel ſtultiſsimus dixerit? Cur ergo quod de illo in ſcriptura veraciſsima poſitũ eſt, nõ credamus, niſi putemus hoc ſolum poſſe facere deum, quod videre conſueuimus?

Cap. VI. Sed ſi homo fuit, inquit, Helias, & potuit non mori, cur Chriſtus cum homo nõ fuerit, non potuerit mori? Tale eſt, ac ſi quiſquam diceret, Si potuit natura hominis in aliquid melius cõmutari, cur dei natura in deterius nõ potuerit? Stulte, quia hominis eſt natura mutabilis, dei autẽ incõmutabilis. Poſsit enim & aliquis pariter inſaniſsimus dicere, Si homini poteſt donare vt regnet in æternum, cur non & ſibi facere vt damnetur in æternum? Non hoc, inquit, ego dico: ſed triduanam ſaltem mortem dei, æternę vitæ hominis cõparo. Planẽ ſi ſic acciperes triduanã mortẽ dei, vt caro in illo moreretur, K quam de mortalium genere aſſumpſit, verũ ſaperes: nam iſtam triduanam Chriſti mortem, propter æternã vitam hominum factã veritas Euangelica prædicat. Cũ autem velis triduanã mortem, nulla mortali aſſumpta creatura, in ipſa diuina natura ideo nõ abſurde credi, quia poteſt humana natura immortalitate donari, profecto ſic deſipis, quo modo qui nec deũ noſti, nec dona dei. Deinde quo modo illud, quod ſupra poſui, non dicis ac ſentis, deũ ſibi feciſſe vnde dãnetur in æternum, quando pars illa dei veſtri in globo in perpetuum configetur? An & hoc dicturus es, quia pars lucis lux eſt, & pars dei deus non eſt? Poſtremo vt ſine vlla ratiocinatione & plana fidei veritate à nobis audiatis cur Heliam hominem natum, raptum eſſe diuinitus de terra credamus: *4. Reg. 2.* Chriſtum autem & ex virgine vere natum, *Math. 1.* & in cruce vere mortuũ: *& 27.* hæc ideo credimus, quia & illud de Helia, & hoc de Chriſto ſancta ſcriptura teſtatur, cui nemo pius niſi qui credit: impius nemo, niſi qui non credit. Illud autem de Helia vos negatis, quia omnia ſimulatis: De Chriſto autem quod naſci nõ potuerit & mori non potuerit, nec vos dicitis: ſed eius ex virgine natiuitatem nulllam, mortem autẽ in cruce falſam fuiſſe contenditis: L hoc eſt etiam ipſam nullam, ſed ad ludificandos humanos oculos ſimulatam, ad nihil aliud, niſi vt ab eis qui iſta crediderint, etiam vobis omnia mẽtientibus ignoſcatur.

Caput. VII. Quis autem vobis proponat, quod ſibi quaſi ex perſona catholica Fauſt⁹ proponit, Ieſus ſi natus non eſt, quomodo mortuus eſt, niſi qui parum conſiderat ipſum Adam & natum non eſſe, *Gen. 1. & 5.* & tamen mortuum eſſe? Si voluiſſet ergo filius dei inde ſibi humanam carnem veramq́; formare, vnde formauit & illi primo homini, quoniã omnia per ipſum facta ſunt, *Ioan. 1.* quis eum nõ potuiſſe audeat affirmare? Si denique de cœleſti vel aërea vel humida creatura corpus aſſumptum vellet commutare in humanæ carnis veriſsimam qualitatem, in qua & viuere vt mortalis homo poſſet & mori, hoc eum potuiſſe facere quis omnipotẽtem omnipotentis filium negare auderet? Poſtremo ſi voluiſſet de nullis elementis corporeis, quę per eum creata ſunt, corpus aſſumere, ſed prorſus ex nihilo ſibi creare verã carnẽ, ſicut per eum creata ſunt cuncta quæ non erant, quis noſtrum contradicere, quis noſtrum fieri non potuiſſe contenderet? Non ergo ideo credimus natum ex virgine Maria, quòd aliter in vera carne exiſtere atq; M hominibus apparere nõ poſſet, ſed quia ſic ſcriptũ eſt in ea ſcriptura, cui niſi crediderim⁹, nec Chriſtiani, nec ſalui eſſe poterimus. Credimus ergo ex Maria virgine natum Chriſtum: quia ſic ſcriptũ eſt in Euangelio. *Math. 1.* Credimus crucifixum & mortuum: quia ſic ſcriptum eſt in *& 27.* Euangelio. Et vere natũ & vere mortuum, quia veritas eſt Euangelium. Cur autem illa omnia in carne ex vtero fœminæ aſſumpta, pati voluerit, ſumma cõſilij penes illum eſt. Siue quòd vtrunq; ſexũ, quem creauerat, etiã hoc modo cõmẽdandũ honorãdumq; iudicauit, aſſumendo formam viri, & naſcẽdo de fœmina: ſiue aliqua alia cauſa, quænam illa ſit, nõ temere dixerim. Illud tamen fidẽter dicam, nec aliter factum eſſe, quàm Euangelica veritas docuit: nec aliter fieri oportuiſſe, ꝗ dei ſapientia iudicauit. Euãgelij fidem omnibus hæreticorũ diſputationibus anteponimus, cõſilium autem ſapientiæ dei, ſupra omne conſilium creaturæ cuiuſcunq; laudamus.

Ca. VIII. Tamen Fauſtus, vt ſibi credamus hortatur, dicens, Et ſi mihi vera dicẽti vis credere, vterq; eorum apud Hebræos falſam traxit opinionẽ: Ieſus de morte, & de

A & de immortalitate Helias:cum paulopoſt dicat, Vt enim ab initio ſumpta hominis ſimilitudine,omnes humanæ conditionis ſimulauit affectus,ſic ab re non erat, ſi in fine quoque conſignādæ œconomiæ gratia fuiſſet viſus & mori. Homo peſsime ac fallaciſsime, quo modo tibi ego credam quaſi vera dicenti,cū Chriſtum dicas
Luc.24.& cas mortem potuiſſe mētiri?Ergo ille mētiebatur,quā-
Matth.16. do dicebat, Oportet filiū hominis occidi, & tertia die
Ibidem. reſurgere: & tu non mētiris, & dicis, vt tibi vera dicēti
Marci.8. credamus?Veracior ergo Petrus,quando ei dixit,Abſit domine,non fiet iſtud:& vnde meruit audire,Redi retro Satana. Et ille quidem non hoc infructuoſe audiuit, qui eam poſtea veritatem mortis Chriſti, vſque ad ſuam mortem correctus perfectúſq; prædicauit. Verū ſi ille, quia tantum putauit Chriſtum non moriturum, audire meruit Satanas:tu quid mereris audire,qui non ſolum negas mortuum, ſed etiam dicis mortem fuiſſe mentitū?Sed ideo,inquit,mortem quoq; ſimulaſſe credendus eſt,quia omnes humanæ conditionis ſimulauit affectus. Quis enim tibi hoc contra Euangelium conceſſurus eſt,quòd omnes humanæ conditionis ſimula-
Matt. 4. 8. uit affectus?Prorſus dixit Euāgeliſta,Dormiuit Ieſus:di-
& 16. xit,eſuriuit, cōtriſtatus eſt,exhilaratus eſt, & ſi qua talia
Luca.10. omnia vera ſunt,quæ ita narrata ſunt,vt nō eum ſimu-
B laſſe, ſed planè feciſſe vel exhibuiſſe cōſcripta ſint: ſanè non neceſsitate conditionis,ſed magiſterij voluntate, & diuina etiam poteſtate. Nam homo plerunq; etſi nolit,iraſcitur:etſi nolit,cōtriſtatur:etſi nolit, dormit:etſi nolit,eſurit ac ſitit:ille autem omnia iſta fecit, quia voluit. Sic etiam naſcuntur homines atq; patiuntur, non quia nolunt,nec quòd volūt: ille autem etiam iſta quia voluit. Tamen vera hæc & de illo fideliter veraciterq; conſcripta ſunt, vt quiſquis Euangelio eius crediderit, veritate inſtruatur,non mendaciis illudatur.

Libri viceſimiſexti finis.

LIBER VICESIMVSSEPTIMVS.

Cap. I.

FAuſtus dixit,Si natus non eſt Ieſus, nec paſſus eſt:ſi autem paſſus eſt,ergo & natus eſt.Non nobis expedit, mihi credite, in his rebus cōſequētiam quærere naturæ, alioquin infirmabitur omnis veſtra fides. Nā
Matth.1. & vos Ieſum ex virgine natum ſi-
C ne virili coitu creditis: & ſi ex conſequentibus priora probanda ſunt, erit hoc falſum. Poterit enim & vobis reſponderi in hunc modum:quia ſi natus eſt ex fœmina Ieſus, ergo & ſeminatus ex viro eſt. Si vero ſeminatus ex viro nō eſt,ergo nec natus ex fœmina eſt. Potuit autem,vt vos creditis,naſci non ſatus: quare ergo nō po-
Cap. II. tuerit & pati non partus? Auguſtinus reſpondit,Nemo tibi proponit quod tibi proponis, niſi imperitus quem decipis,non inſtructus à quo conuincaris. Nam Ieſus & naſci potuit non ſatus, & pati non partus, ſed vnum horum voluit,alterum noluit.Naſci enim nō ſatus voluit,pati autem non partus noluit:quia partus eſt paſſus. Dicis mihi, Vnde ſcis? Quia hoc in Euangelio veritatis lego. Si autem tibi dicam, vnde ſcis iſta quæ dicis?Manichæi mihi opponis authoritatē,& dicis eſſe in Euangelio falſitatem. Ego autem Manichæo iſta dicenti non crederem, nec ſi non mihi Chriſtum mentitum eſſe laudaret.Quod quidem in Chriſto non inuenit,ſed quid ipſe diligat,prodit.

Libri viceſimiſeptimi finis.

LIBER VICESIMVSOCTAVVS. D

FAuſtus dixit, Sed non poterat mori, Cap. I.
niſi natus eſſet. Et ego reſpondeo,Nec naſci poterat, niſi deus non eſſet:aut ſi potuit & deus eſſe & naſci, quare non & non naſci potuerit & mori? Vides ergo vtile ſatis non eſſe, in his conſequentiam quærere, aut argumentis inniti, cum de rebus agitur quæ pertineant ad Ieſum. Sed quærendum potius eſt, quid ipſe de ſe, quidve Apoſtoli ſui de eodē prædicarint. Ipſaque adeo pertractanda genealogia eſt, & videndum ſi ſibi conueniat, non ex coniectura paſsionis, natiuitatis eius exquirere veritatem: quia & pati non natus potuit,& natus minime pati, præſertim ipſis vobis fatentibus deo eſſe impoſsibile nihil. quod erit & ipſum falſum,ſi hoc cōſtiterit,non potuiſſe mo-
ri non natum. Auguſtinus reſpondit, Iterum ac ſæ- Cap. II.
pe tibi proponis, quod non audis ab eis à quibus confutaris. Nemo tibi dicit, Non poterat mori, niſi natus E
eſſet: quia mortuus eſt Adam, quanuis natus non fuiſſet: ſed dicitur tibi, Natus eſt,quia hoc ſanctum Euangelium, non neſcio quis hæreticus loquitur: mortuus eſt,quia hoc in ſancto Euangelio, non in libro alicuius hæretici legitur. Sed tu qui prohibes argumētari, cum de rebus agitur quæ pertinent ad Ieſum: & quærēdum cenſes quid ipſe de ſe, quidve Apoſtoli ſui de eodem prædicarint:cum cœpero Matthæi Euangelium recitare Apoſtoli eius, vbi narratio natiuitatis eius tota contexitur, continuo dices illam narrationem non eſſe Matthæi, quam Matthæi eſſe dicit vniuerſa Eccleſia, ab Apoſtolicis ſedibus vſque ad præſentes Epiſcopos certa ſucceſsione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem forte librū Manichæi, vbi Ieſus negatur eſſe natus ex virgine. Sicut ergo ego credo illum librum eſſe Manichæi, quoniam ex ipſo tempore quo Manichæus viuebat in carne, per diſcipulos eius certa ſucceſsione præpoſitorum veſtrorum ad veſtra vſque tempora cuſtoditus atque perductus eſt: ſic & iſtum librum crede eſſe Matthæi, quem ex illo tempore quo Matthæus ipſe in carne vixit,non interrupta ſerie temporum, Eccleſia certa connexionis ſucceſsione vſque ad tempora iſta perduxit. Et dic mihi, cui libro potius credere debeamus, eiúſne Apoſtoli, qui Chriſto cum adhuc in terra eſſet,adhæſerat.an neſcio cui Perſæ, qui tāto poſt natus eſt?Sed alium forte profers librum, qui
nomen habeat alicuius Apoſtoli, quem à Chriſto con- F
ſtat electum,& ibi Chriſtum natum ex Maria non eſſe lecturus es.Cum ergo neceſſe ſit alterum horum librorum eſſe mendacem,cui nos potius cenſes fidem accōmodare debere? Eine,quem illa Eccleſia ab ipſo Chriſto inchoata, & per Apoſtolos prouecta certa ſucceſsionum ſerie, vſque ad hæc tempora toto terrarum orbe dilatata, ab initio traditum & conſeruatum agnoſcit atque approbat:an ei, quem eadem Eccleſia incognitū reprobat,cum etiam proferatur ab hominibus ita vera-
cibus,vt Chriſtum laudent eſſe mētitum? Hic dicu- Cap. III.
rus es, genealogia ipſa conſideretur duorum Euange- 1. Retra.7.
lij librorum,vtrum ſibi cōueniat. Iam hinc alibi in hoc Sup. lib. 3.
opere diximus quod dicendum fuit. Neque enim vos cap.3.
mouet,niſi queadmodum duos patres potuerit habere Ioſeph. Quod ſi cogitātibus nō occurriſſet vnus qui genuit,aliꝰ qui adoptauit, nec ſic facile debuiſtis aduerſus tantam authoritatem præproperā proferre ſentētiam. Nūc vero ſi vel admoniti cogitatis q̄ hoc fieri potuerit,

G Euāgelio ſimpliciter credite,& vos potius tam male ac peruerſe argumentari deſiſtite. Quod autem putat quærendū eſſe Fauſtus,quid de ſe Ieſus ipſe prædicauerit,cui non iuſtū videatur?Sed nūquid hoc ſciri poteſt, niſi diſcipulis eius narrantibus? Quibus ſi non creditur annūciātibus quòd de virgine natus ſit , quo modo eis fides habebitur annunciantibus quòd de ſe ipſe prædicauerit?Si enim prolatæ fuerint aliquæ literę,quę nullo alio narrante,ipſius proprie Chriſti eſſe dicantur:vnde fieri potuerat,vt ſi vere ipſius eſſent,non legerentur,nō acciperentur,non præcipuo culmine authoritatis eminerent in eius Eccleſia , quæ ab ipſo per Apoſtolos ſuccedētibus ſibimet Epiſcopis, vſq; ad hæc tempora propagata dilatatur; multis in ea iam completis, quæ ante prædicta ſunt,& vſque in finem quæ reſtant,ſine dubio futuris atque vēturis?quia & illæ literæ ſi proferrentur, vtique conſiderādum erat à quibus proferrentur.Si ab ipſo,illis primitus ſine dubio proferri potuerūt,qui tūc eidem cohærebāt,& per illos etiam ad alios peruenire. Quod ſi factū eſſet,per illas quas cōmemoraui prępoſitorū & populorum ſucceſsiones confirmatiua authoritate clareſcerent.Quis eſt ergo tam demens, qui hodie

H credat eſſe Epiſtolam Chriſti , quam protulerit Manichæus,& nō credat facta vel dicta eſſe Chriſti quæ ſcripſit Matthæus?Aut ſi etiam de Matthæo,vtrum ipſe iſta ſcripſerit,dubitat,de ipſo quoque Matthęo non potius id credat, quod inuenit in Eccleſia, quæ ab ipſius Matthæi temporibus vſque ad hoc tempus certa ſucceſsionum ſerie declaratur : & credat neſcio cui,ex trāſuerſo de Perſide,poſt ducētos vel amplius annos venienti,& ſuadenti vt illi potius,quid Chriſtus dixerit feceritque, credatur : cum ipſe Apoſtolus Paulus poſt Aſcēſionem domini de cœlo vocatus,ſi nō inueniret in carne Apoſtolos,quibus cōmunicando,& cum quibus cōferendo, Euangelium,eiuſdem ſocietatis eſſe appareret,Eccleſia illi omnino non crederet?Sed cū cognouiſſet eum hoc annunciantem,quod etiam illi annunciabant,& in eorum communione atq; vnitate viuētem , accedentibus etiam per eum talibus ſignis , qualia & illi operabātur: ita eum domino cōmendante,meruit authoritatem, vt verba illius hodie ſic audiantur in Eccleſia , tāquam in illo Chriſtus,ſicut ipſe veriſsime dixit,locut' audiatur. Et putat Manichęus credi ſibi debere ab Eccleſia Chriſti,loquenti cōtra ſcripturas tanta & tam ordinata au-

I thoritate firmatas : per quas ei præcipue commēdatum eſt,vt quiſquis illi annuntiauerit præterquàm quod accepit,anathema ſit? Sed rationē, inquit,profero,qua demonſtrem ſcripturis illis non eſſe credēdum. Certe nō argumentaris, & tamen in ipſa quoq; argumētatione ſuperaris.Ad hoc enim redigitur omnis argumētatio tua,vt ad extremū credat anima,ideo ſe in hoc mūdo eſſe miſerā,quia miſeria ſua deo ſuo ſubuenit,ne ille regno priuaretur:eiuſq; naturā atq; ſubſtātiam vſqueadeo eſſe mutabilem,corruptibilē,violabilem, coinquinabilem,vt pars eius quædam nec mūdari valeat, & ab ipſo, qui eam ſciens innocentem de ſuis viſceribus,nihilque apud ſe peccātem, tātæ contaminationi permiſcuit,æterno globi ſupplicio puniatur.Iſte finis eſt omnium argumētationum fabularumq; veſtrarū, quarum vtinā ſit finis,ſed in corde & in ore veſtro,vt aliquādo tam execrandas blaſphemias credere ac dicere deſinatis.Sed ex ipſis,inquit, literis probo, quàm eis nō vbiq; credendum ſit,quoniam contraria ſibi loquuntur.Cur non ergo dicis potius nuſquam eis eſſe credēdum,tanquā inconſtantibus ſeſeq; impugnantibus teſtibus? Sed

hoc,inquit,diligo quod conſentaneum video veritati. K
Cui veritati:Fabulæ ſcilicet tuæ, habenti in capite bellum dei,in medio contaminationem dei, in fine damnationem dei.Et nuſquam, inquit, creditur literis ſibimet aduerſis atq; contrariis.Sed ideo tibi hoc videtur, quia non intelligis : nam & quicquid protuliſti , quod tale videretur,demonſtratum eſt quàm non intelligas: & quicquid protuleris,demōſtrabitur.Nulla ergo cauſa eſt,quare illis literis, tanta authoritate præditis, non credamus:& planè iſta maxima cauſa eſt, cur eos qui aliud annuncient, anathematizemus.

Libri viceſimioctaui finis.

LIBER VICESIMVSNONVS.

Caput I.

FAuſtus dixit,Ergo magia erat,quòd viſus ac paſſus eſt,ſi natus non eſt.Eadem in te viciſsim argumentatio retorquetur,vt magia & illud fuerit,quòd vtero portatus,aut quòd editus ſit, ſi ſeminatus non fuit. Extra legem naturæ eſſe L
conſtat virginem peperiſſe,multóque magis inuentam etiam poſt partum virginem. Quare ergo & hoc præter naturam non vis vt contigerit , pati eum potuiſſe volentem,ſine ſorte natiuitatis? Mihi crede quantum ad rem attinet , vtrique in hoc naturæ contraria profitemur:ſed hoc intereſt,quòd nos honeſte,vos turpiter. Nos paſsionis eius rationem aliquam reddimus & probabilem , vos natiuitatis aut nullam præſtatis , aut falſam. Denique nos ſpecie tenus paſſum confitemur, nec vere mortuum: vos pro certo puerperiū fuiſſe creditis,& vtero muliebri portatum.Aut ſi ita non eſt, fateamini & vos quia hoc etiam imaginarie ſit factum,vt videretur natus,& omnis nobis erit profligata contentio.Nam illud quidem,quod ſæpe affirmare ſoletis,neceſſario eum eſſe natum , quia aliàs hominibus videri aut loqui non poſſet, ridiculum eſt , cum multoties, vt iam probatum à veſtris eſt , angeli & viſi hominibus & locuti eſſe monſtrentur. Auguſtinus reſpondit, Non Caput II.
vobis dicitur magia eſſe,vt qui natus non fuerit, moriatur . nam hoc in Adam factum eſſe iam ſupra commemorauimus:ſed & ſi nūquam fuiſſet,& dominus Chriſtus ita venire voluiſſet, vt non ex virgine aſſumpta, ſed tamē in vera carne apparens , nos vera morte redimeret,quis eum non potuiſſe dicere auderet? Sed illud M
melius erat quod fecit, vt etiam de virgine naſceretur: & vtrunque ſexum,pro quo liberando moriturus erat, dignaretur etiam commendare naſcendo , maſculino ſuo corpore ex fœmina procreato:contra voſipſos maxime facto ipſo loquens,vóſque ſubuertens,qui maſculum & fœminam, non dei,ſed diaboli opus eſſe prædicatis.Sed illud eſt, quod magiæ ſimile dicimini aſſerere,quòd paſsionem mortémq;eius ſpecie tenus factam, & fallaciter dicitis adumbratam,vt mori videretur qui non moriebatur.Ex quo fit,vt eius quoq; reſurrectionē vmbraticā,imaginariam,fallacemq; dicatis.Neq; enim ei', qui nō vere mortu' eſt, vera eſſe reſurrectio poteſt: ita fit,vt & cicatrices diſcipulis dubitātibus falſas oſtēderit:nec Thomas veritate cōfirmatus,ſed fallacia deceptus clamaret,Dominus meus & deus meus:& tamē Ioan.20.
perſuadere conamini,lingua vos loqui verū,cum Chriſtū dicatis toto corpore fuiſſe mentitum.Hæc ſunt quę vobis obiiciuntur,qui talē Chriſtū vobis finxiſtis,cuius diſcipuli veri non ſitis, niſi mēdaces vos quoq; fueritis,

Non

Margin notes: p.IIII. — Galat.2. — Galat.1. — Cap. V.

A Non autē ideo magia videri poteſt nata ex virgine hominis caro, quia caro Chriſti ſola ita nata eſt: ſicut nec illa magia eſt, quia ſola Chriſti caro die tertio reſurrexit, nunquā vlterius moritura. Alioquin omnia miracula dei magica erūt, quia ſingulariter facta ſunt: ſed vere facta ſunt, verumq́; oſtenderunt, non oculos hominum præſtigiis fallacibus illuſerunt. Quæ quidem cōtra naturam plerunque appellātur: non quòd naturæ aduerſentur, ſed quòd naturæ modum, qui nobis eſt vſitatus, excedant. Repellat ergo dominus à paruulorū ſuorum mentibus, quod quaſi admonendo Fauſtus perſuadere conatus eſt, vt etiam nos imaginariam, non veram natiuitatem Chriſti profiteamur, atque ita inter nos omnis contentio finiatur: imò vero maneat nobis aduerſus illos potius pro veritate certamen, quàm cum illis in falſitate concordia. Cap. III. Veruntamen quæro ab eis, ſi noſtra contentio terminatur, cum hoc dixerimus, cur hoc ipſi non dicunt: cur ipſi mortem non veram, ſed imaginariam Chriſti affirmant: natiuitatem autem nō ſaltem talem, ſed prorſus nullam dicere delegerunt? Si authoritatis Euangelicæ pondere erubuerunt, & ideo B non auſi ſunt Chriſtum non ſaltem imaginarie paſſum dicere, natiuitatem quoque eius eadem Euangelica teſtatur authoritas (etſi enim duo Euāgeliſtæ ipſum partum Mariæ narrauerunt, nullus tamē Euangeliſtarum tacuit, quòd habuerit matrem Ieſus) an ideo piguit etiam hoc prædicare ſimulatum, quia generationes alias Matthæus, alias Lucas exequitur, vnde videntur nō ſibi conuenire? Sed da hominem qui non intelligat, putabit etiam in multis, quæ ad Chriſti paſsionem pertinent, Euangeliſtas ſibi nō conuenire: da vero qui intelligat, & vbique conueniunt. An quia mortem ſimulare honeſtum eſt, natiuitatem autem etiam ſimulare turpe eſt? Cur ergo nos hortatur hoc cōfiteri, quo poſsit noſtra cōtentio profligari? Vnde ergo mihi videatur natiuitatem Chriſti, nec ſaltem ſicut mortem ſimulatam, ſed prorſus nullam prædicare voluiſſe, in conſequenti ſermone apparebit, vbi alteri reſpōdebimus quæſtioni.

Matt. 1. Luca 2. Matt. 3. Ioan. 2.

Cap. IIII. 2. Retra. 7. Abſit autem vt ſit in membris ſanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicūtur quidem inhoneſta, quia non habent eam ſpeciem decoris, quam membra quæ in prōptu locata ſunt. Sed videte quid dicat Apoſtolus, cum ex ipſa membrorum corporis noſtri vnitate atq; compage, charitatem perſuadet eccleſiæ. C Multo 1. Cor. 12. magis, inquit, quæ videtur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quæ videntur viliora eſſe corporis, iis abundantiorem honorem circumponimus: & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundātiorem honeſtatem habent: quæ autē honeſta ſunt noſtra, non opus habēt: ſed deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non eſſent ſciſſuræ in corpore. Illicitus itaque & temperantię legibus non ſubiectus membrorum illorum vſus eſt turpis: non ipſa membra, quę non ſolum in excellenti integritate cœlibes & virgines ſeruant, ſed ipſi cōiugati ſancti patres ac matres, ſic eis generationi tantūmodo cōſulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo modo turpis eſſet, qui non libidini ſed rationi ſeruiret. Quāto magis ergo in ſancta virgine Maria, quæ Chriſti carnem fide concepit, nihil habuerūt turpitudinis membra, quæ nec humano licitoq́; conceptui, ſed diuino tātum partui ſeruierunt. Merito plane ſic honeſtata, vt nobis Chriſtum, quem cordibus integris credēdo conciperemus, & cōfitendo quodam modo pareremus, etiam corporaliter ſeruata integritate transfunderet. Nullo modo enim Chriſtus matrē naſcendo faceret deteriorem: vt cui munus fœcunditatis D attulerat, decus virginitatis auferret. Hæc veraciter, nō fallaciter facta ſunt: ſed noua ſunt, ſed inſolita ſunt, ſed contra naturæ curſum notiſsimum ſunt: quia magna, quia mira, quia diuina: & eò magis vera, certa, firma. Et angeli, inquit, viſi, & locuti ſunt, quāuis nati non fuerint. quaſi nos dicamus Chriſtum, niſi naſceretur ex fœmina, nec videri nec loqui potuiſſe. Potuit, ſed noluit: & hoc melius eſt quod voluit. Hoc autem eum voluiſſe ideo certum eſt, quia hoc fecit, qui nihil neceſsitate, ſicut deus veſter, faceret: ſed omnia voluntate. Hoc vero eum feciſſe, ideo non dubitamus, quia non cuiquā hæretico, ſed eius Euangelio credimus.

Libri viceſimi noni finis.

LIBER TRIGESIMVS.

Cap. I. FAuſtus dixit, De vobis iamdudum Paulus ſcripſit, quia diſcedent quidam à 1. Timo. 4. fide intendētes ſpiritibus ſeductoriis, doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi E loquentes mendacium, cauteriatā habētes cōſcietiam ſuā, prohibētes nubere, abſtinētes à cibis, quos deus creauit ad percipiēdum cum gratiarum actione fidelibus. Nunquam plane tibi ego hæc ab Apoſtolo dicta eſſe conſenſerim, niſi antea cōfitearis ipſe, Moyſen & Prophetas doctrinas attuliſſe dæmoniorū, & ſeductorij ſpiritus ac maligni fuiſſe interpretes, qui à porcina & cæteris carnibus, quas im- Leuiti. 11. mundas vocant, ſolicite doceant abſtinendum. De his Eſa. 65. ergo primo deliberandū vobis eſt, & diu multumq́; cogitādum, ecquid debeat accipi, in deóne ipſi hæc, an in dæmonio locuti videātur. Hac enim tenus aut Moyſes & Prophetæ nobiſcū damnati erunt, aut & nos cū illis abſoluti. Neq; enim iuſta hæc nunc veſtra ſententia eſt, vt nos quidem, qui ſolū in plebe ſacerdotale hominū genus cēſeamus à carnibus abſtinere debere, dæmoniorū doctrinæ videamur vobis aſſectatores: veſtros vero Prophetas, atq; ipſum adeò Moyſen, qui primus nō antiſtitibus ſolum, ſed omni confuſe hominū cœtui ſuilla interdixerit, & leporina, & hericina carne, & ſepiis ac lolliginibus, cæteriſq; generibus piſciū carētibus ſquama, nō in ſpiritu ſeductorio hoc, nec in doctrina dæmo F niorū, ſed in deo potius, & ſancto ſpiritu locutos eſſe arbitremini. Igitur vt hoc tibi interim Paulū dixiſſe cōcedā, victus tamen abs te non ante fuero, q̄ tu Moyſen damnaueris & Prophetas: vt quod ratione cōuictus & veritate, nunquā fortaſſe feciſſes, id nūc vetris cauſa facere videaris, blaſphemare Moyſen. Eſt vero & aliud Cap. II. de trib' pueris apud nos in Daniele, per quod vehemē- Daniel. 1. ter perinde cōfundemini, ſi illud conſtiterit, à cibis ab- 1. Timo. 4. ſtinere, dæmoniorum eſſe religio. Illi enim nō tantum ab interdictis lege, ſed etiā à cōceſsis abſtinuiſſe legūtur: quos vehemēter mirari ſoletis, & in martyribus numerare, cū ſint & ipſi doctrinā aſſecuti dæmoniorum, ſi hoc eſſe Apoſtoli teſtimonium cōſtat. Ad hæc & Daniel ipſe trib' hebdomadis dierū ieiunaſſe ſe perhibet, Daniel. 10. & carnem non ediſſe, nec bibiſſe vinum, dum exoraret p populo ſuo. Quid ergo & hic in doctrina ſe dæmoniorum magnificat, & de ſeductorij ſpiritus commēto gloriam captat? De vobis vero quid dicam, id eſt de Cap. III. Chriſtianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, pleriq; vero quadrupede omni, alij etiā cuncto Leuiti. 11.

G animali penitus abſtinent,fertque ob hoc in oculis eos
omnis Eccleſia,& ſumma cum veneratione ſuſcipiens,
ſolum non deos exiſtimat.Nec videtis indociles, quia
ſi hoc verũ,& ab Apoſtolo dictum teſtimonium eſt,dę-
moniorum & ipſi ſunt ludificati doctrinis. Quid vero
& de illo dicemus, quod ſanè fruſtrari quis audeat aut
negare, cum cõſtet hoc inter omnes, & æque per orbẽ
terrarũ quotannis omni cum ſtudio celebretur in con-
uentu catholico:Dico antẽ quadrageſimam, quam qui
inter vos rite obſeruandam putauerit,abſtineat neceſſe
.Timo.4. eſt omnibus his,quæ capitulum hoc à deo ad percipiẽ-
dum nobis creata dicit, & dæmoniorũ inſuper doctri-
nam vocat abſtinentiam prædictorum. Quid ergo &
vos chariſsimi ritúne tunc dæmoniorum viuitis, cum
hæc à vobis paſsionis Chriſti celebrantur myſteria, &
ſeductorij ſpiritus fraude decipimini, & in hypocriſi
loquimini mẽdacium, & cauteriatam habetis cõſcien-
tiam veſtram? Quod ſi horũ nihil vos, nec nos igitur.
Quid ergo ſibi vult capitulum hoc,aut à quo ſcriptum
putabimus,& contra quos,quod nec veteris teſtamenti
traditiones,nec noui confirmet ſcita:Siquidem hoc ab
omnibus,vt ex vobiſipſis apparet: illud vero quanuis à
H quibuſdam, abſtineri tamen docet: ſententia vero hæc
veſtra cunctam penitus carnalium ciborum abſtinen-
tiam, dæmoniorum vult eſſe doctrinas. Cui ſi & vos
creditis, eadem ſæpius dixero, damnate Moyſen, re-
nunciate Prophetis, ferte parem & de vobiſipſis ſentẽ-
tiam: quia vt illi ſemper à quibuſdam ciborum,ſic vos
Cap.IIII. interdum abſtinetis ab omnibus. Aut ſi Moyſes vo-
Daniel.10. bis & Prophetæ,cum eſcas diiudicant,dei legem ſanci-
Daniel.1. re videntur, & non dæmoniorum; ſi Daniel in ſpiritu
ſancto obſeruauit tres hebdomadas: ſi Ananias, Aza-
rias, & Miſaël pueri, diuinæ mentis inſtinctu,oleribus
vti maluerũt & leguminibus:ſi denique in vobis quot-
quot abſtinent, non à dæmonibus impulſi id faciunt:ſi
quadrageſima ſine vino & carnibus non ſuperſtitioſe à
vobis,ſed diuina lege ſeruatur:videte quæſo videte,ne
1.Timo.4. ſummæ dementiæ hoc ſit à Paulo dictum putare, quòd
dæmoniorum doctrina ſit abſtinẽtia omnis ciborum,
& prohibẽtes nubere:quemadmodum nec illud, quod
dicit etiam virgines dicare Chriſto,dæmoniorum eſſe
doctrinas:quod vos perinde ſine conſideratione legẽ-
tes,vt cętera,ad nos ſubinde reſpicitis:nec videtis hinc
I & virgines veſtras dæmoniorum doctrina captas no-
tari, & vos eſſe antiſtites dæmoniorum, qui certatim
ſemper ad hanc eas incitetis profeſsionem ſuaſionibus
veſtris, vt penè iam maior in eccleſiis omnibus virgi-
num apud vos,quàm mulierum numeroſitas habeatur?
Quid ergo? Nũ & vos iam deſiſtitis à talibus inceptis?
Quid in fraudem miſeras inducitis filias hominum, ſi
non in eis Chriſti voluntas impletur, ſed dæmonio-
rum? Et tamen hoc nobis primo reſpondeatis, velim,
vtrum omnino virgines facere,doctrina ſit dæmonio-
rum, an ſolum per prohibitionem facere nubendi? Si
per prohibitionem, nihil ad nos: nam & ipſi tam ſtul-
tum iudicamus inhibere volentem, quàm nefas & im-
pium ſatis nolẽtem cogere.Si vero fauere huic quoque
propoſito, & non reluctari volenti, id quoque doctri-
nam putatis eſſe dæmoniorum, taceo nũc veſtrum pe-
riculum,ipſi iam timeo Apoſtolo,ne dęmoniorum do-
ctrinam intuliſſe tunc Iconio videatur, cum Theclam
oppigneratam iam thalamo, in amorem ſermone ſuo
perpetuæ virginitatis incendit.Quid vero & de magi-
ſtro ipſo dicemus, ac ſanctimoniæ totius authore Ieſu,
† cœlite. & huius ipſius profeſsionis puellarum cœlibe † ſponſo,
qui in Euangelio tria genera taxans ſpadonum, vnum K
natiuum,alterum factitium, tertium voluntarium: eis Mat.19.
tamen palmam attribuit, qui ſeipſos, inquit, ſpadones
fecerunt propter regnum cœlorum: ſignificans virgi-
nes & pueros,qui nubẽdi ipſa à cordibus ſuis execta cu-
piditate, ſpadonum vice in eius Eccleſia ſemper tan-
quam in domo regia conuerſentur.Quid ergo?Et hæc
vobis doctrina videtur eſſe dæmoniorum & in ſedu-
ctorio ſpiritu dictum?Et quis erit alius in deo loquens,
ſi Paulus & Chriſtus dæmoniorum probantur fuiſſe ſa-
cerdotes? Mitto enim cæteros eiuſdem domini noſtri
Apoſtolos,Petrum & Andream,Thomam,& illum in-
expertem Veneris inter cæteros beatum Ioannem, qui
per diuerſa profeſsionem boni iſtius inter virgines ac
pueros diuino præconio cecinerunt,formam nobis at-
que adeo vobiſipſis faciendarum virginum relinquen-
tes.Sed hos quidem,vt dixi,prætereo, quia eos vos ex-
cluſiſtis à canone,facilèque mente ſacrilega veſtra dæ-
moniorum his poteſtis importare doctrinas.Num igi-
tur & de Chriſto eadẽ dicere poteritis,aut de Apoſtolo
Paulo, quem ſimiliter vbique conſtat & verbo ſemper
prætuliſſe nuptis innuptas, & id opere quoque oſten-
diſſe erga ſanctiſsimam Theclam?Quod ſi hæc dæmo- L
niorum doctrina non fuit, quam & Theclæ Paulus, &
cæteri cæteris annunciauerunt Apoſtoli, cui credi iam
poterit hoc ab ipſo eſſe memoratum, tanquam ſit dæ-
moniorum voluntas & doctrina, etiam perſuaſio ſan-
ctimoniæ? Non ergo eſt interim quod vos exiſtimetis
ſolis hortamentis virgines facere, & non prohibitione
nubendi.Nobis enim quoque hoc ipſum in ſitum eſt:&
demens profecto ille,non tantum ſtultus putandus eſt,
qui id exiſtimet lege priuata prohiberi poſſe, quod ſit
publica cõceſſum.dico autem hoc ipſum nubere.Qua-
propter & nos hortamur quidem volentes vt perma-
neant,non tamen cogimus inuitas vt accedant. Noui-
mus enim quãtum voluntas,quantum & naturæ ipſius
vis etiam cõtra legem publicam valeat, nedum aduer-
ſus priuatam,cui reſpondere ſit liberum,nolo.Si igitur
hoc modo virgines facere ſine crimine eſt, extra cul-
pam ſumus & nos: ſin quoquo genere virgines facere
crimen eſt, rei eſtis & vos.Iam qua mente aut conſilio
hoc aduerſum nos capitulũ proferatis,ego non video.

Auguſtinus reſpondit,Audi ergo,quod confiteris te Cap.V.
non videre, qua mente & conſilio hoc aduerſum vos M
capitulum proferamus: non quòd à carnibus abſtinea-
tis: nam hoc à quibuſdam & primi patres noſtri fece-
runt,ſicut commemoras:non tamen ea damnandi, ſed
ſignificandi gratia, quod non intelligitis:& vnde iam
quantum ſufficere videbatur, in ſuperioribus partibus
operis huius locutus ſum:& Chriſtiani nõ hæretici, ſed
catholici,edomãdi corporis cauſa propter animam ab
irrationalibus motibus amplius humiliandã, nõ quòd
illa eſſe immũda credãt, non ſolum à carnibus, verum
à quibuſdam etiam terræ fructibus abſtinent: vel ſem-
per,ſicut pauci:vel certis diebus atque tẽporibus, ſicut
per quadrageſimam ferè omnes,quanto magis quiſque
vel minus ſeu voluerit ſeu potuerit. Vos autem ipſam
creaturam negatis bonam, & immundam dicitis,quòd
carnes diabolus operetur fæculentiore materia mali:
ac per hoc eas tanquam immundiora & truculentiora
dei veſtri vincula exhorrentes abiicitis. Auditoribus
autem veſtris,quos tanquam diſtinctos à genere ſacer-
dotum dixiſti, ſecundum veniam hæc edenda conce-
ditis:ſicut quibuſdã concedit Apoſtolus ſecundum ve- 1.Cor.7.
niã,non omnem concubitum,cõiugalem etiam, qui ſit
ſola

A ſola cauſa generãdi,ſed eum qui fit per incõtinentiam, ſed tamen cum coniuge. Neque enim conceditur ſecundum veniam, niſi peccatum: hoc vos de omni carnium cibo ſentitis: hoc & ipſi ab hęreſi veſtra didiciſtis, & veſtros auditores docetis: ſed illis quod ſit ignoſcẽdum, propter quod vobis neceſſaria miniſtrãt, vt dixi, cõceditis, nõ dicentes non eſſe peccatum, ſed peccantibus veniam largientes: vos autem ab omni tali, tan-
† cõtagione quam mala & immunda cogitatione † abſtinetis: ac per hoc illud quod ſequitur, ea verba Apoſtoli, quibus commemorationẽ huius capituli terminaſti, ipſum eſt omnino, quod nos facit hoc teſtimonium vobis obiicere: quod & tu, puto, ſciebas, vt ea verba primo non poneres, & nobis in extremo diceres, Qua mente aut conſilio hoc aduerſum nos capitulum proferatis, ego non video, cum hoc ipſum noſtrum conſilium tacere quàm cõmemorare malueris. Cum enim Apoſtolus dixiſſet,
1.Timo.4. Abſtinentes à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, ſecutus ait, Et iis qui cognouerunt veritatem: quoniam omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum dei &
B orationem. Hæc ſunt quæ negatis: hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab eſcis huiuſmodi temperatis, quòd non ſignificatione, ſed natura malæ & immundę ſint. Qua in re creatorem earum ſine dubio blaſphematis, hoc eſt quod pertinet ad doctrinam dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tãto ante à ſancto ſpi
Cap. VI. ritu prophetatum. Iterum ſi ad virginitatem ſic hortaremini, quemadmodũ hortatur Apoſtolica doctri-
1.Cor.7. na, Qui dat nuptũ, bene facit: & qui non dat nuptũ, melius facit: vt bonũ eſſe nuptias diceretis, ſed meliorem virginitatem: ſicut facit Eccleſia, quæ vere Chriſti eſt Eccleſia, non vos ſpiritus ſanctus ita prænunciaret,
1.Timo.4. dicens, Prohibẽtes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum eſſe dicit, nõ qui huic bono aliud melius anteponit. Denique vos eum præcipue cõcubitum deteſtamini, qui ſolus honeſtus & coniugalis eſt, & quem matrimoniales quoq; tabulæ præ ſe gerũt, liberorum procreandorũ cauſa, vnde viro non tam concũbere quàm nubere prohibetis. Concumbitur enim etiam cauſa libidinum, nubitur autem non niſi filiorũ. Nec ideo vos dicatis nõ prohibere, quia multos veſtros auditores in hoc obedire nolentes vel non valentes, ſalua amicitia toleratis. Illud enim habetis in doctrina veſtri erroris,
C hoc in neceſsitate ſocietatis. Hinc eſt quod pauloante diſtulerã dicere, cur vobis mors Chriſti viſa ſit vel fallax & ſimulata, prædicãda, & non etiam natiuitas. Mortem quippe tanquam ſeparationem animę, id eſt, naturæ dei veſtri à corpore inimicorum eius, hoc eſt à figmento diaboli, prædicatis atque laudatis: ac per hoc rem dignam fuiſſe credidiſtis, quam Chriſtus & ſi non moriens, tamen mortem ſimulans commẽdaret. In natiuitate autẽ quia non ſolui, ſed ligari potius deum veſtrum creditis, hanc nec ſaltem fallaciter imaginatum Chriſtum credere voluiſtis: ita vt non ſic vobis Maria diſpliceret ſi cõcubuiſſet, & non concepiſſet: quo modo diſplicet, quia non concubuit, & tamen peperit. Videtis ergo multum intereſſe inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponẽdo: & prohibentes nubere, cõcubitum propagationis, qui ſolus proprie nuptialis eſt, vehementius accuſando: multum intereſſe inter abſtinẽtes à cibis, propter ſacratam ſignificationem, vel propter corporis caſtigationem: & abſtinentes à cibis, quos deus creauit, dicendo quòd eos deus non creauit. Proinde illa doctrina eſt Prophe D tarum & Apoſtolorum, hæc dęmoniorum mendaciloquorum.

Libri trigeſimi finis.

LIBER TRIGESIMVSPRIMVS.

Fauſtus dixit, Omnia munda mundis, Cap. I.
immundis autem & coinquinatis ni- Titum.1.
hil eſt mũdum, ſed inquinata ſunt eorum & mens & conſcientia. Hoc quoque ipſum, vtrũ vobis expediat à Paulo dictum credere, cõſiderandum eſt: hactenus enim non tantum dęmoniis exagitatos conſtitit Moyſen & Prophetas, cum tantas de ciborum diſ- Leuiti.11.
ferẽtiis tulerint leges: ſed etiam quòd immũdi ipſi fuerunt, & coinquinati mẽte atq; cõſcientia ſua: vt cõgrue
in ipſos illud cadere poſsit, quod ſequitur, Deũ ſe ſcire Titum.1.
profitẽtur, operibus autem negant. Cui autẽ hoc magis competit quàm Prophetis atque Moyſi, qui lõge aliter vixiſſe probantur, quàm dei cognitoribus congruebat? Ego tamen nũc vſq;, præter adulteria & fraudes & homicidia, nihil aliud eſſe putaueram vnde conſcientias E pollutas habuiſſe viderẽtur Moyſes & Prophetæ: nunc autem hoc demõſtrãte capitulo, ſcire iam datur etiam hinc eos inquinatæ mentis fuiſſe, quia aliquid putauerint inquinatum. Quorſum ergo talibus etiam nũc vos viſionem diuinæ maieſtatis cõtingere potuiſſe arbitramini, cum ſit ſcriptum, Niſi eos qui corde puri fuerint, Mat.5.
deum videre non poſſe? At vero hi, etiam ſi caſti ab illicitis facinoribus extitiſſent, ſola tamen hæc abſtinendi à quibuſdam eſcis ſuperſtitio, ſi mẽtem contaminat, diuinitatis eis potuit negaſſe conſpectum. Euanuit ergo iam, atq; extincta ſimul eſt Danielis quoq; & illa trium Daniel.1.
puerorum gloriatio, qui & ipſi vſque ad hanc prædicationem, quæ cenſet nihil immundum, caſtiſsimi planè, ac bonæ mentis iuuenes habiti ſunt in Iudaiſmo: quia ſcilicet paternarum memores traditionum, à gentium dapibus, & maxime immolatis, omni ſtudio ſe cõſeruauerint illibatos. Nunc enim demũ apparuit & ipſos cõtaminatos fuiſſe mentibus & conſcientia, tum maxime, cum à ſanguine & cibis feralibus abſtinebãt. Sed il- Cap. II.
los fortaſſe excuſet ignorantia: necdum enim apparente Chriſtiana hac fide, quæ doceret omnia eſſe munda Titum.1.
mundis, quædam & ipſi putauerint eſſe nõ munda: vos F vero, qua nunc excuſatione vtimini, Paulo clamante, 1.Timo.4.
nihil eſſe nõ mundum, & doctrinas dæmoniorum appellante ciborum abſtinentiam, & mente pollutos vocãte, qui aliquid putauerint inquinatum, nõ ſolum abſtinetis, vt diximus, ſed etiam gloriam captatis exinde: & eo acceptiores vos creditis Chriſto, quo eritis abſtinentiores à cibis: id eſt, ſecundum hanc ſententiam, quo mentibus inquinati magis, & magis cõſcientia veſtra polluti. Quid quòd etiam cum tres in mundo religiones ſint, quę mẽtis purgationem pariter in caſtimoniis & abſtinentia, ritu quanuis diuerſiſsimo reponunt, dico autem Iudæos & Chriſtianos & gẽtes, ex quãnam iſtarum religionum ſermo hic veniat, non poteſt inueniri, qui docet nihil eſſe non ſanctũ. certe ex Iudaiſmo minime, itidem ex Paganiſmo, quia ipſe quoque diſcriminat cibos: nec quicquam intereſt, niſi quòd Hebręus in quibuſdã animalib⁹ à Paganis diſſentit. Reſtat Chriſtiana fides, cuius ſi proprium hoc eſſe putas, nihil exiſtimare pollutum, prius eſt vt fatearis in vobis eſſe neminem Chriſtianum. Omnes enim apud vos, vt cętera Acto.15.

G reticeam, morticina tamen & immolata inquinamentum exiſtimāt eſſe nō paruum: aut ſi à vobis iure Chriſtianitatis hoc agitur, ne huic quidem ergo religionis ſententia eſt, quæ omnem penitus immundorum abſtinētiā tollit. Quorſum ergo à Paulo id dici potuit, quòd nulli ſit religioni cōueniens? Etenim Apoſtolus non tā religionē exuit, quàm ritum mutauit, cum ex Iudæo factus eſt Chriſtianus. At vero qui hoc capitulū ſcripſit, videtur ille mihi nulla prorſus religione fuiſſe ſubnixus. ap.III. Quapropter ſi quid decætero in læſionem noſtræ fidei de ſcripturis quærentes inueneritis, tunc demum id nobis opponere mementote, cum vobis perui-deritis nō eſſe contrariū: quēadmodum & illud, quod de Petro ſoletis afferre, tanquam idem viderit aliquando de cœlo demiſſum vas, in quo eſſent omnia genera animalium & ſerpentes: atq; eo attonito & admirante, vox audita ſit, dicēs ad eum, Petre quicquid in vaſe vides, macta & manduca. Cui idem reſpōdens, Domine, commune, inquit, & immūdum nō contingam. Et iterum vox ad eum, Quod ego ſanctificaui, immundū ne vocaueris. Quod quidem ipſum licet & per allegoriam (Aćto.10.)

H aliud quiddam, & non indifferentiam videatur ſignificare ciborū, tamē quia vobis & hoc ita intelligere placet, veſcamini igitur neceſſe eſt paſſim beluis omnib⁹, & echidnis & colubris, ac reliquo omni genere ſerpētino iuxta horama Petri. Hactenus enim vere dicto audientes vos eſſe probabitis voci quam fertur audiſſe: & tamen huius quoque memineritis ſemper, quia Moyſes hinc & Prophetæ damnati ſunt, qui de iis quæ ſanctificauerit deus iuxta vocis huius ſententiam, multa putauerint eſſe polluta. Auguſtinus reſpondit, Cum ait Apoſtolus, Omnia munda mundis, naturas ipſas intelligi voluit, quas deus creauit, ſecūdū illud quod Moyſes in Geneſi ſcripſit, Et fecit deus omnia, & ecce bona valde: non ſignificationes, ſecundū quas deus per eundem Moyſen ab immundis mūda diſcreuit. Vnde quia multa, & multis locis iam diximus, nunc breuiter admonuiſſe ſuffecerit. Proinde illos qui iam tempore reuelationis noui teſtamenti, adhuc illas vmbras futurorum ita cuſtodiendas putarent, vt ſine iis gentes ſalutem quæ in Chriſto eſt, percipere non poſſe contenderent, immundos dicit Apoſtolus, quòd carnaliter ſaperent: & infideles, quòd tempus gratiæ à legis tempore

(Cap.IIII. Titum.1. Gene.1. Leuiti.11. Titum.1. Aćto.15.)

I non diſcernerent. Quibus ideo dicit nihil eſſe mundū, quia & iis quæ reſpuebant, & iis quæ ſumebāt, non ſancte nec iuſte vtebantur: ſicut omnes quidem infideles, ſed vos præcipue Manichæi, quibus omnino nihil eſt mundum. Neque enim cibus ipſe, quem ſumitis, quanuis eum magna diligentia, quaſi à carnis cōtagione ſeparetis, mundus eſt vobis, quem creatum niſi à diabolo non dicitis. In illo etiam deum veſtrum ligatum atque pollutum vos edendo purgare perhibetis. Vos ſaltem vobis mundi videremini, quorum ventribus meretur ille purgari. Sed & veſtra corpora naturā & opificium generis tenebrarum eſſe cōtenditis, animas autem veſtras ipſis adhuc corporibus inquinatas. Quid ergo vobis eſt mundum? Non quæ ſumitis, non quò mittitis ea quæ ſumitis, non voſipſi qui ſumpta purgatis. Videtis ergo propter quos tunc iſtam ſentētiam dixit Apoſtolus: talem tamen dixit, quæ omnes infideles & immundos teneret, ſed vos præcipue maximéq; conuinceret. Omnia ergo munda mundis, ſecundum naturam in qua creata ſunt, non tamen omnia ſecundum ſignificationem munda primo populo Iudæorum: nec vobis omnia, vel propter ſalutem corporis, vel propter conſuetudinem humanæ ſocietatis apta ſunt: ſed cum ſua K cuique redduntur, & naturalem ordinem ſeruant, omnia munda ſunt mundis: immundis autem & infidelibus, quales præcipue vos eſtis, nihil eſt mundum. Cætera iam verba Apoſtoli, quæ ſequuntur, voſipſi vobis ſalubriter diceretis, ſi cauteriatam veſtram conſcientiam ſanari velletis. Sequitur enim, Sed polluta ſunt eorum & mens & conſcientia.

Libri trigeſimiprimi finis.

LIBER TRIGESIMVSSECVNDVS.

Fauſtus dixit, Si accipis Euangeliū, credere omnia debes, quæ in eodem ſcripta ſunt. Quid enim tu, quia vetus accipis teſtamentum, idcircò ne credis omnia paſſim, quæ in eodem ſcripta ſunt? Nempe ſolas indidem excerpens prophetias, quæ regem Iudæis venturum ſignificabant, quia ipſum putatis eſſe Ieſum: & pauca quædam diſci- L plinæ ciuilis præcepta communia, vt eſt, Non occides, Non mœchaberis, cætera prætermittitis, & arbitramini eſſe, non minus atq; eadē Paulus putauit, ſtercora. Quid ergo peregrinū hoc, aut quid mirū eſt, ſi & ego de teſtamēto nouo puriſſima quæq; legēs, & meæ ſaluti conuenientia, ea prætermitto quæ à veſtris maioribus inducta fallaciter, & maieſtatem ipſius & gratiam decolorant? An ſi patris teſtamentum habet aliqua in quibus parum debeat audiri: patris enim eſſe vultis Iudaicam legem, cuius nouimus quàm multa vobis horrorem, quàm multa pudorem faciant, vt quantum ad animum iamdudum ipſi iudicaueritis eam non eſſe ſynceram: quanuis partim pater ipſe, vt creditis, digito ſuo eam vobis, partim Moyſes ſcripſerit, fidelis & integer: ſolius filij putatis teſtamētum non potuiſſe corrumpi: ſolum non habere aliquid quod in ſe debeat improbari: præſertim quod nec ab ipſo ſcriptum conſtat, nec ab eius Apoſtolis: ſed lōgo pòſt tempore à quibuſdam incerti nominis viris, qui ne ſibi nō haberetur fides, ſcribentibus quæ neſcirent, partim Apoſtolorum nomina, partim eorum, qui Apoſtolos ſecuti viderētur, ſcriptorum ſuorum frontibus indiderunt, aſſeuerantes ſecundum eos ſe ſcripſiſſe quæ ſcripſerint. Quo magis mihi M videntur iniuria graui affeciſſe diſcipulos Chriſti: quia quæ diſſona iidem & repugnantia ſibi ſcriberent, ea referrent ad ipſos: & ſecundum eos hæc ſcribere ſe profiterentur Euangelia, quæ tantis ſint referta erroribus, tantis contrarietatibus narrationum ſimul ac ſententiarum, vt nec ſibi prorſus, nec inter ſe ipſa conueniāt. Quid ergo aliud eſt, quàm calumniari bonos, & Chriſti diſcipulorum concordem cœtum in crimen deuocare diſcordiæ? Quæ quia nos legentes animaduertimus cordis obtutu ſaniſsimo, æquiſsimū iudicauimus vtilibus acceptis ex iiſdem, id eſt iis quæ & fidem noſtram ædificēt, & Chriſti domini atque eius patris omnipotentis dei propagēt gloriam, cętera repudiare, quę nec ipſorum maieſtati, nec fidei noſtræ conueniant.

(Cap.I. Exod.20. Deute.5. Philip.3. Cap.II. Exod.31. Deut.9.)

Proinde nec vos, vt dicere cœperam de teſtamento veteri, circunciſionem creditis accipiēdam carnaliter, quāuis ita ſit ſcriptum: neque ſub ocio ac vacatione colendum ſabbatū, quanuis ita legatur: ſed nec ſacrificiis, vt Moyſi videtur, & immolationibus placādum deum: ſed hęc quidem vt aliena prorſus & procul à ritu Chriſtiano poſita, ac nulla ex parte probabilia cōtempſiſtis.

(Cap.III. Gene.17. Exo.31.)

Quædam

A Quædam vero eorum etiam diuiſiſtis in duo,& partim
Exod.12. quidē amplectimini, partim vero reſpuitis : vt Paſcha,
quod eſt & ipſum teſtamenti veteris anniuerſale ſacrū:
cuius in celebratione cum ſit ſcriptum vobis non ſo-
lum agnum mactare edēdum ſub nocte,ſed etiam die-
bus ſeptem abſtinere fermento , & eſſe contentos azy-
mo cum picridiis: vos Paſcha quidem aſſumitis, præ-
termittitis vero ritum illum ac morem,quo cautum eſt
idem debere ſeruari. Item ſeptem dierū hebdomadas:
Leuit.23. id eſt Pentecoſten , quam perinde Moyſes certo quo-
dam ſacrificiorum & genere & numero imbuendam
cenſet, vos æque colitis:ſed damnata parte eius, id eſt,
litationibus ipſis & ſacrificiis,quia hæc cum Chriſtiana
Leuit.11. fide non congruunt. De mādato vero abſtinendi à ci-
Deut.14. bis communibus viſum vobis eſt, & vehemēter credi-
tum,morticina quidem & immolata eſſe ſanè immun-
da : de porcina vero idem credere noluiſtis, nec de le-
pore aut herinacio:neque de mullis & lolliginibus,cæ-
teriſque quæ vobis aſſapuere generibus piſcium,quan-
B uis eadem Moyſes omnia immunda eſſe teſtetur.

Cap.iiij. Illa vero iam ne audire quidem vos velle credo ex
Gene.38. teſtamēto veteri,nedum admittere:id eſt,ſoceros dor-
Gene.19. mire cum nuribus,tanquam Iudas:patres cum filiabus,
Oſee.1. tanquam Loth : Prophetas cum fornicatricibus , tan-
Gene.12.& 20. quam Oſee : maritos vxorum ſuarum noctes amatori-
bus vendere,tanquam Abraham: duabus germanis ſo-
Gene.29. roribus vnum miſceri maritum,tanquam Iacob:recto-
2.Reg.11. res populi,& quos maxime Entheos credas,millenis &
3.Reg.11. centenis volutari cum ſcortis, tāquam Dauid & Salo-
Deut.25. mon:aut illud , quod lege vxoria cautum in Deutero-
nomio eſt, debere vxorem defuncti fratris,ſi idem ſine
filiis obierit, ſuperſtiti fratri nubere , & eundem ſobo-
lem ex eadem in locum ſuſcitare fratris: quod facere ſi
noluerit vir,debere mulierculā apud maiores natu de-
ponere de hac impietate cognati ſui querelā , vt iidem
† aliàs pernegauerit, apud eos non ſterat impune, &c. accerſitum eum cenſoria grauitate coërceant : qui ſi †
pernegauerit,& apud eos non fecerit,non impune,ſed
excalciatus dextri pedis calciamēto, à prædicta mulie-
re cædatur in faciem:& conſputus ac maledictus rece-
dat, habiturus hoc opprobriū ſempiternum in proge-
niem ſuam.Hęc igitur atque alia huiuſmodi ſunt teſta-
menti veteris & exempla & iura : quæ ſi bona ſunt,cur
C non imitamini ? ſi mala , cur non damnatis authorem:
id eſt,teſtamentum ipſum vetus?Aut ſi falſa hæc ei tan-
quam nos de nouo credimus,etiam vos putatis inſerta,
pares ergo ſumus.Definite iam proinde id à nobis exi-
gere in teſtamento nouo,quod vos non ſeruatis in ve-
Cap.v. teri. Equidem ego quantum arbitror,quatenus id iā
perſuaſum eſſe voluiſtis , vt ſit ex deo etiam teſtamen-
tum vetus,commodius ſatis atque excuſatius vobis eſt,
non ſeruantibus eius mandata,ſi fateamini incongruis
eſſe adiectionibus vitiatum , quàm ſi inuiolatum idem
ſpernatis & incorruptum. Proinde hanc de vobis ego
ſententiam habui ſemper , & habeo, quoties quæritur,
cur præuaricemini teſtamenti veteris iuſſa:ꝙ aut vt ſa-
pientes contēnitis falſa, aut vt contumaces & indeuoti
negligitis vera . Interim quia me ad credenda omnia
quæ noui teſtamenti monimentis inſerta ſunt, cogis,ſi
ipſum accipiam:ſcias & te,quantum ad animum,multa
nō credere,quæ in veteri ſint teſtamento,quāuis ipſum
te profitearis accipere . Neque enim & illud in confeſ-
Deute.21. ſis ex eodem habes, & credibilibus,eſſe maledictū om-
nem qui pependerit in ligno , quia id vtique pertineat
& ad Ieſum : aut eum quoque in maledictis haberi, qui
Deute.7. non ſuſcitauerit ſemen in Iſraël:quia id virgines quoq;
omnes comprehendat,& pueros dei:aut funditus inte- D
riturum eum de genere ſuo, qui nō fuerit carnem præ- Gene.17.
putij circūciſus, quia hoc quoque ad omnem pertineat
Chriſtianum:aut lapidibus extinguēdum eum,qui ſol- Numer.15.
uerit ſabbatum:aut non parcēdum ei, qui vnum quod-
libet teſtamenti veteris mandatum ruperit . Quæ om-
nia ſi tu credas,firmumq; habeas quia ſint eadem à deo
mandata , mihi crede , manus prior inieciſſes in Chri-
ſtum : nec nunc iraſcereris Iudæis, qui hunc animis ac
viribus perſecuti,dei ſui mandata complerint. Equi- Cap.vi.
dem haud ignoro , quin vos hæc non audeatis dicere
falſa, ſed quia ſunt eadem, pro tempore tunc mandata
Iudæis,vſque ad aduentū ſcilicet Ieſu:qui quoniam ve-
nerit ab eodem prenunciatus,vt vultis,veteri teſtamē-
to, ipſe iam doceat quid accipiendum nobis ex eodem
ſit,& quid relinquendum.Sed an Prophetæ Ieſum pre-
ſagiuerint, poſtea videbimus:interim ad hæc me nunc
reſpondere oportet, quia ſi Ieſus per teſtamētum vetus
annunciatus,nunc diiudicat & carminat, docetq; pau-
ca eius accipienda eſſe , repudiāda vero quamplurima:
& nobis paracletus ex nouo teſtamento promiſſus,per-
inde docet,quid accipere ex eodem debeamus,& quid
repudiare:de quo vltro Ieſus cum eum promitteret,di-
cit in Euāgelio,Ipſe vos inducet in omnem veritatem, Ioan.16.
& ipſe vobis annunciabit omnia,& cōmemorabit vos.
Quapropter liceat tantundem & nobis in teſtamento E
nouo per paracletum , quantum vobis in veteri licere
oſtenditis per Ieſum : niſi forte pluris vobis teſtamen-
tum videtur filij eſſe quàm patris, ſi modo patris eſt: vt
cum ex illo reprobentur tam multa , huius ſolius nihil
non debeat approbari : præſertim quod nec à Chriſto
ſcriptum conſtat, vt diximus, nec ab eius Apoſtolis.

Quapropter vt vos ex vetere teſtamento ſolas ad- Cap.vij.
mittitis prophetias,& illa quæ ſuperius diximus,ciuilia
atque ad diſciplinam vitæ communis pertinentia præ-
cepta : ſuperſediſtis vero peritomen & ſacrificia & ſab- Gene.17.
batum & obſeruationem eius,& azyma:quid ab re eſt,ſi Exo.12. &
& nos de teſtamento nouo ſola accipientes ea quæ in 31.
honorē & laudem filij maieſtatis vel ab ipſo dicta com
perimus,vel ab eius Apoſtolis,ſed iam perfectis ac fide-
libus,diſsimulauimus cætera:quæ aut ſimpliciter tūc &
ignoranter à rudibus dicta , aut oblique & maligne ab
inimicis obiecta, aut imprudenter à ſcriptoribus affir-
mata ſunt, & poſteris tradita : dico autē hoc ipſum na- F
tum ex fœmina turpiter , circunciſum Iudaice, ſacrifi- Luca.2. 3.
caſſe gentiliter,baptizatum humiliter,circunductum à & 4.
diabolo per deſerta,& ab eo tētatum quàm miſerrime.
His igitur exceptis,& ſi quid ei ab ſcriptoribus ex teſta-
mēto veteri falſa ſub teſtificatione iniectum eſt , credi-
mus cætera , præcipue crucis eius myſticam fixionem,
qua noſtræ animæ paſsionis monſtrantur vulnera,tum
præcepta ſalutaria eius, tum parabolas, cunctumq; ſer-
monem deificum , qui maxime duarum præferēs natu-
rarum diſcretionem , ipſius eſſe non venit in dubium.
Nihil ergo eſt iam,cur me omnia credere exiſtimes de-
bere,quæ continent Euangelia, cum tu, vt ſupra oſten-
ſum eſt, teſtamenti veteris ſupremum liquorē vix ſum-
mis,vt aiunt,labris attingas. Auguſtinus reſpondit, Cap.viij.
Nos veteris teſtamenti ſcripturas omnes , vt dignum
eſt,veras diuināſque laudamus. vos ſcripturas noui te-
ſtamēti tanquam falſatas corruptāſque pulſatis.Nos ea
quæ nunc de libris teſtamenti veteris nō obſeruamus,
congruēter tamen illo tempore atque illi populo fuiſ-
ſe præcepta : nobiſque in eiſipſis quæ non obſeruamus,
ſignificata quæ intelligamus & ſpiritaliter teneamus,

G non ſolum dicimus, ſed in Apoſtolicis quoque literis oſtēdimus & docemus. Vos autem omnia quæ in libris noui teſtamenti non accipitis, omnino reprehenditis: nec à Chriſto, nec ab apoſtolis eius dicta vel conſcripta aſſeueratis. Videtis ergo quantum inter nos & vos, quod ad hanc rem attinet, diſtet. Cum itaque à vobis quæritur, quare nō omnia in libris noui teſtamenti accipitis, ſed & in eis libris, in quibus approbatis aliqua, multa reſpuitis, reprehenditis, accuſatis, à corruptoribus inſerta eſſe contenditis: nolite in exemplum aſſumere diſtinctionem fidei vel obſeruationis noſtræ, ſed rationem reddite præſumptionis veſtræ.

Cap. ix. A nobis enim ſi quæratur, cur non eo ritu colamus Deum, quo coluerunt Hebræi patres tempore veteris teſtamenti, reſpondemus, aliud nobis deum præcepiſſe per patres noui teſtamenti: neque hoc contra vetus teſtamentum, cum & in illo id ante ſit prædictū. Sic enim hoc ipſum *Hiere.31.* prænunciatum eſt per Prophetam, Ecce dies veniunt, *Hebr.8.* dicit dominus, & cōſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum: non ſecundū teſtamentum quod feci patribus eorum, in die qua ap- H prehendi manum eorum, vt eiicerem eos de terra Aegypti. Ecce quia & hoc prophetatum eſt, non perſeueraturum illud teſtamentum, ſed futurum nouum. Hic ſi obiectum fuerit, nō nos pertinere ad domum Iſraël & domum Iuda, ex doctrina apoſtolica nos defendimus: *Roma.2.* quia ſemē Abrahæ Chriſtum eſſe docet Apoſtolus, *Gala.3.* nobiſq; ad corpus eius pertinentibus dicit, Ergo Abrahæ ſemen eſtis. Porrò ſi quæſitum à nobis fuerit, cur illius teſtamenti authoritatem teneamus, cuius ritum nō obſeruamus, & ad hoc ex literis apoſtolicis reſpondemus: *Coloſſ.2.* ait enim Apoſtolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo & potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quod eſt vmbra futurorū. Ita quippe & cur ea legi atque accipi oporteat, oſtendit: id eſt ne prophetiam extinguamus, quia in vmbra facta ſunt futurorum: & curare nos non debere eos, qui nos hinc iudicare voluerint, quod corporaliter iam non obſeruemus: ſicut *1.Cor.10.* alibi tale quiddam dixit, Hæc in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem propter correptionem noſtrā, in quos finis ſeculorum obuenit. Cū ergo tale aliquid legitur in inſtrumento veteris teſtamenti, quale à nobis obſeruari vel iuſſum non eſt in nouo teſtamento, vel etiam prohibitum, quid ſignificet quærendum eſt, I non reprehendendum: quia eo ipſo quo iam non obſeruatur, non damnatum, ſed impletum probatur.

Caput x. Vnde multa, vt ſæpe iam diximus, velut hoc ipſum, quod modo non intelligens Fauſtus, in mandatis vete- *Deut.25.* ris teſtamenti pro crimine obiecit, quòd vxorem fratris ad hoc frater iuſſus eſt ducere, vt nō ſibi, ſed illi ſobolem ſuſcitaret, eiúſq; vocaret nomine, quod inde naſceretur: quid aliud in figura præmonſtrat, niſi quia vnuſquiſq; Euangelij prædicator ita debet in eccleſia laborare, vt defuncto fratri, hoc eſt Chriſto, ſuſcitet ſemē, qui pro nobis mortuus eſt: & quod ſuſcitatum fuerit, eius nomen accipiat? Denique hoc implens Apoſtolus, non iam carnaliter in præmiſſa ſignificatione, ſed *1.Cor.4.* ſpiritaliter in completa veritate, quos in Chriſto Ieſu per Euāgelium ſe genuiſſe commemorat, ſuccenſet eis, *1.Cor.1.* & eos increpans corrigit, volentes eſſe Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus eſt? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Tanquam diceret, Defuncto fratri vos genui, Chriſtiani vocamini, nō Pauliani. At vero qui electus ab Eccleſia miniſteriū Euangelizandi renuerit, ab ipſa Eccleſia merito dignèque contemnitur. Hoc eſt enim quòd in eius faciem iubetur expuere, non K ſanè ſine ſigno huius opprobrij, vt calciamento pedis *Deut.25.* vnius exuatur, ne ſit in eorum ſorte, quibus ipſe Apoſtolus ait, Et calciati pedes in præparationem Euāgelij *Ephe.6.* pacis. Et de quibus commemorat propheta, Quàm ſpe *Eſa.25.* cioſi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona? Qui enim ſic Euangelicam fidem tenet, vt & ipſi proſit, & Eccleſiæ prodeſſe non renuat, bene intelligitur vtroque pede calciatus. Qui autem ſibi putat, quia credit, ſatis eſſe conſultum, curam vero lucrādorum refugit aliorum, decalciati illius nō figuratum ſignificauit, ſed in ſe impletum portabit opprobrium.

Quid quòd & Paſcha à nobis obiicit celebrari, nec *Cap. xi.* quòd ita vt Iudæi celebramus inſultat, cum ouem ma- *Exo.12.* gis nos habeamus in re præſentis Euangelij, nō in vmbra futuri, eiuſq; occiſionem cum quotidie, tum maxime anniuerſaria ſolennitate non venturam præſignemus, ſed factam cōmemoremus? Ideo ſanè dies Paſchæ ſolennitatis noſtræ ad diem celebrationis vmbraticæ Iudæorum non occurrit, vt & dominicum diem, quo Chriſtus reſurrexit, compleeteremur. Azyma vero, qui rectæ fidei Chriſtiani ſunt, non in fermento veteris vi- *1.Cor.5.* tæ, hoc eſt malitiæ, ſed in ipſius fidei veritate & ſynce- L ritate cuſtodiunt: non ſeptē diebus, ſed omni die: quod ſignificatum eſt numero dierum ſeptenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & ſi aliquātulum laborioſum eſt in hoc ſeculo, quoniam anguſta & arcta via *Matth.7.* eſt quæ ducit ad vitam, merces tamen certa ſeruatur: nam ipſe labor ſignificatus eſt illis picridiis, quòd aliquantulum ſubamara ſint. Pentecoſten etiam, id eſt, *Cap. xij.* à paſsione & reſurrectione domini quinquageſimum *Leuiti.23.* diē celebramus, quo nobis ſanctum ſpiritum paracletum quem promiſerat, miſit: quod futurum etiam per *Acto.2.* Iudæorum Paſcha ſignificatum eſt, cū quinquageſimo die poſt celebrationem ouis occiſæ, Moyſes digito dei *Exod.19.* ſcriptam legem accepit in mōte: legite euangelium, & aduertite ibi ſpiritum ſanctum appellatum digitū Dei. *Luca.11.* Ea quippe anniuerſarie in Eccleſia celebrantur, quę inſigniter excellentia certis diebus facta ſunt, vt eorū neceſſariam ſalubrèmque memoriam feſtiuitas concelebrata cuſtodiat. Si vultis ergo noſſe quare celebramus Paſcha, quia tunc pro nobis immolatus eſt Chriſtus: ſi vultis noſſe quare non illud ritu Iudaico celebremus, quia illa erat venturi veri præfiguratio, hæc completi M cōmemoratio. Futurum autem & præteritum nec ipſis verbis noſtris eodem modo enunciatur, vnde iam ſatis in hoc opere locuti ſumus.

Si autem & hoc quęritis, *Cap. xiij.* cur ex omnibus cibis, à quibus in vmbra futurorum po *Leui.11.* pulus eſt ille prohibitus, non morticino & immolatitio non veſcimur: & hoc audite, & calumniis vanitatis verum aliquando præponite. Cur enim non expediat immolatitio veſci Chriſtiano, Apoſtolus dicit, Nolo *1.Cor.10.* vos, inquit, ſocios fieri dæmoniorum. Neq; enim ipſam immolationē reprehendit, quam faciebant patres præfigurātes ſanguinem ſacrificij quo nos Chriſtus redemit: ſed quæ immolant gentes, dæmoniis, inquit, immolant, & non deo. Deinde adiecit quod dixi, Nolo vos ſocios fieri dæmoniorū. Nam ſi natura ipſa immolatitiæ carnis eſſet immunda, vtiq; & neſcientem contaminaret. Neque enim eo minus ipſa eſſet, quo minus ab ſciente acciperetur, ſed propter cōſcientiam, ne dæmonibus communicaſſe videatur. Morticinum autem puto quòd ad eſcam vſus hominum non admiſit, eo ꝙ non occiſorum, ſed mortuorum animalium morbida caro eſt, nec apta ad ſalutē corporis, cuius cauſa ſumimus

A mus alimentū. Nā quòd de effundendo ſanguine antiquis in figura præceptū eſt, id eſt, ipſi Noë poſt diluuiū, *Gene.9.* quod iam quid ſignificaret, oſtendimus, plerique intelligunt. *Acto.15.* Et in actibus Apoſtolorum hoc lege præceptū ab Apoſtolis, vt abſtinerent gentes tantū à fornicatione & ab immolatis & ſanguine, id eſt, nequaquam ederent carnem, cuius ſanguis non eſſet effuſus. Quod alij non ſic intelligūt, ſed à ſanguine præceptum eſſe abſtinēdū, ne quis homicidio ſe cōtaminet. Hoc nūc diſcutere longum eſt, & non neceſſarium: quia etſi hoc tunc Apoſtoli præceperūt, vt ab animalium ſanguine abſtinerent Chriſtiani, ne præfocatis carnibus veſcerentur, elegiſſe mihi vidētur pro tempore rem facilem, & nequaquam obſeruantibus oneroſam, in qua cum Iſraëlitis etiam gentes, propter angularem illum lapidē, duos *Ephe.2.* parietes in ſe condentem, aliquid cōmuniter obſeruarent: ſimul & admonerēt, in ipſa arca Noë, quādo deus hoc iuſſit, Eccleſiam omnium gentiū fuiſſe præfiguratam: cuius facti prophetia, iam gentibus ad fidem accedentibus, incipiebat impleri. Tranſacto vero illo tēpore, quo illi duo parietes, vnus ex circuncíſione, alter ex B præputio venientes, quanuis in angulari lapide cōcordarent, tamen ſuis quibuſdā proprietatibus diſtinctius eminebāt: & vbi Eccleſia gentium talis effecta eſt, vt in ea nullus Iſraëlita carnalis appareat, quis iā hoc Chriſtianus obſeruat, vt turdos vel minutiores auiculas nō attingat, niſi quarum ſanguis effuſus eſt, aut leporē non edat, ſi manu à ceruice percuſſus, nullo cruēto vulnere occiſus eſt? Et qui forte pauci adhuc tāgere iſta formidant, à cæteris irridētur. Ita omnium animos in hac re *Matth.15.* tenuit illa ſentētia veritatis, Non quod intrat in os veſtrum, vos coinquinat, ſed quod exit, nullam cibi naturam, quam ſocietas admittit humana, ſed quæ iniquitas committit, peccata condemnans.

Cap.XIIII. Iam vero de antiquorum factis, & quæ ſtultis atque ineruditis videntur peccata, dum non ſunt, & quæ vere peccata ſunt, quam ob cauſam conſcripta ſint, ſeruata magisq; commēdata ſcripturæ ipſius veneratione, ſufficienti iam ſermone monſtrauimus. *Supra li.22* Necnon de maledicto eius, qui pēdet in ligno: & eius qui nō ſuſcitauerit ſemen in Iſraël, *Deute.21.* *Exod.23.* iam primum ſuo loco reſpondimus, cū hęc antè diluceremus obiecta: & prorſus omnia, ſiue de quibus ſingillatim iam anterioribus huius operis partibus diſſeruimus, ſiue quæ in iſto, cui reſpōdemus, ſermone ſuo Fau- C ſtus ſimilia poſuit, vna firmiſsima veritatis ratione defendimus, quam de ſanctarum ſcripturarū authoritate percepimus: & quęcūq; ſcripta ſunt in illis libris veteris teſtamenti, omnia veriſsime atq; vtiliſsime pro æterna vita ſcripta eſſe laudamus, accipimus, approbamus: ſed quæ in his mandata corporali operatione nō obſeruamus, & rectiſsime tunc mādata intelligimus, & vmbras futurorū eſſe didicimus, & nūc iam impleri cognoſcimus: ac per hoc quiſquis illa tunc etiā opera, quæ ad ſignificandū agi iubebātur, non obſeruabat, pœnas diuinitus conſtitutas, rectiſsimo iudicio perſoluebat. Sicut nunc ſi quis ſacramēta noui teſtamenti pro tēporis ratione diſtincta, fuerit auſus ſacrilega temeritate violare. Quemadmodū enim tunc iuſti viri, qui pro illis ſacramentis nec mortem recuſauerunt, iure laudātur, ita nunc pro iſtis martyres Chriſti. Et ſicut æger nō debet reprehēdere medicinalem doctrinā, ſi aliud illi hodie præceperit, aliud cras, prohibens etiā quod ante præceperat, ſic enim ſe habet ſanandi eius corporis ratio, ita genus humanū ab Adā vſq; in finē ſeculi, quandiu cor- *Sapien.9.* pus quod corrūpitur, aggrauat animā, ægrū atque ſauciū, non debet diuinā reprehēdere medicinā, ſi in qui- D buſdam hoc idem, in quibuſdā vero aliud prius, aliud poſterius obſeruandū eſſe præcepit, præſertim quia ſic aliud præcepturā eſſe promiſit.

Caput XV. Nulla ergo cōparatio eſt, quā Fauſtus obtendit, ita vobis paracletū ex nouo teſtamēto quod credatis, elegiſſe, & quod reſpuatis demōſtrauiſſe, cum ipſe nouo teſtamēto fuerit prophetatus: ſicut nobis Chriſtus fecit ex vetere, quo ſimiliter prophetatus eſt. Hoc enim aliqua veriſimili ratione diceretur, ſi eſſet aliquid in veteris teſtamenti libris quod nos diceremus nō recte dictū, nō diuinitus iuſſum, non veraciter ſcriptum. Nihil horū dicimus, ſed accipimus omnia: ſiue quæ obſeruamus vt recte viuamus: ſiue quæ non obſeruamus, & tamē & ipſa tunc in prophetia iuſſa & obſeruata nunc cōpleri videmus. Deinde paracletum ſicut promiſſum legimus in iis libris, quorum non omnia vultis accipere, ita & miſſum legimus in eo libro, quē nominare etiā formidatis. In Actibus quippe Apoſtolorū, ſicut ſæpe pauloante cōmemoraui, apertiſ- *Acto.2.* ſime legitur miſſus die Pentecoſtes ſpiritus ſanctus, qui E etiā opere manifeſtauit quis eſſet. Linguis enim omniū locuti ſunt, qui eū primitus acceperūt: vt hoc etiā ſigno promitteret in linguis omnibus, hoc eſt in omnib⁹ gētibus futuram eccleſiā, quæ illum ſicut patrem & filium veriſsime prædicaret.

Cap.XVI. Vos iam dicite, quare non accipiatis omnia ex libris noui teſtamenti, vtrum quia nō ſunt Apoſtolorū Chriſti, an quia praui aliquid docuerunt Apoſtoli Chriſti: Reſpōdetis, quia non ſunt Apoſtolorum Chriſti. Nam illa vox altera Paganorum eſt, qui dicūt, Apoſtolos Chriſti nō recta docuiſſe. Vos ergo quid dicitis, vnde oſtenditis, ſcripturas illas non ab Apoſtolis miniſtratas? Reſpondetis, quia multa ſunt in eis & inter ſe & ſibi cōtraria. Omnino falſiſsimum eſt, vos non intelligitis. Nā quidquid tale protulit Fauſtus quod ita vobis videretur, ita non eſſe monſtratum eſt. & quicquid tale à vobis prolatū fuerit, hoc docebim⁹. Quis autem ferat, lectorem vel auditorem, ſcripturam tantæ authoritatis, facilius quàm vitium ſuæ tarditatis, audere culpare? An hoc dicitis vos paracletum docuiſſe, ſcripturas iſtas Apoſtolorum nō eſſe, ſed ſub eorum nominibus ab aliis eſſe cōſcriptas? Hoc ſaltem docete, iſtum ipſum paracletum eſſe, à quo didiciſtis hæc Apo- F ſtolorum non eſſe. An dicetis, ipſum Chriſtus promiſit & miſit? Reſpondetur vobis, omnino iſtum Chriſtus nec promiſit nec miſit, & ſimul oſtenditur quando miſerit quem promiſit. Quòd ergo eum Chriſtus miſerit, hoc probate: vnde aſſeritis perſonam veſtri authoris vel potius deceptoris? Reſpondetis ex Euangelio vos probare. Ex quo Euangelio? Quod non totum accipitis, quod falſatum eſſe vos dicitis. Quis ergo teſtem ſuū prius ipſe dicat falſitate eſſe corruptum, & tunc producat ad teſtimonium? Si enim quod vultis, ei credimus: & quod non vultis, ei non credimus: iam non illi, ſed vobis credimus. Si autem vobis credere vellemus, teſtem à vobis non exigeremus. Deinde paracletus ſic eſt promiſſus, vt diceretur, Ipſe vos inducet in omnem *Ioan.16.* veritatem. quo modo autem ille inducet in veritatem, qui vos docet Chriſtum eſſe fallacem? Huc accedit, quia ſi omnia quæ de promiſſione paracleti in Euāgelio leguntur, talia eſſe demonſtraretis, vt omnino niſi de Manichęo veſtro non poſſent intelligi: ſicut oſtēduntur in Prophetis ea eſſe dicta de Chriſto, quæ in alium cadere omnino non poſſunt: tamen cum ea de iis codicibus proferretis, quos dicitis infalſatos, hoc ipſum illic falſum, & à corruptoribus maioribus ve-

G ſtris immiſſum eſſe diceremus, quod illic de Manichęo ſic ſcriptum legeretis, vt de alio intelligere non poſſemus: quid faceretis dicite mihi, niſi clamaretis, nullo modo vos potuiſſe falſare codices, qui iam in manibus eſſent omnium Chriſtianorũ? Quia mox vt facere cœpiſſetis, vetuſtiorum exemplariũ veritate conuinceremini. Qua igitur cauſa à vobis corrumpi non poſſent, hac cauſa à nemine potuerunt. Quiſquis enim hoc primitus auſus eſſet, multorum codicum vetuſtiorum collatione confutaretur: maxime quia nõ vna lingua, ſed multis eadem ſcriptura contineretur. Nam etiam nũc nonnullæ codicum mẽdoſitates, vel de antiquioribus, vel de lingua præcedẽte emendãtur. Ita ergo aut cogimini veraces illos codices confiteri, & cõtinuo euertẽt hæreſim veſtram: aut ſi fallaces eos dixeritis, eorum authoritate paracletum nõ poteritis aſſerere, & vos euer-

Cap.XVII. tiſtis hæreſim veſtram. Huc accedit, quia ea dicta ſunt in promiſsione paracleti, vt Manichęum poſt tam multos annos veniẽtem, ab iſta ſuſpicione prorſus excludant. Quia enim poſt reſurrectionem & aſcenſionẽ

H domini continuo venturus erat ſpiritus ſanctus, aper-

Ioan.7. tiſsime dictum eſt à Ioanne, Spiritus enim nondum erat datus, quia Ieſus nondum fuerat clarificatus. Si hæc itaque cauſa erat vt non daretur, quia nõdum erat clarificatus Ieſus, proculdubio clarificato Ieſu, iã cauſa erat vt ſtatim daretur. Nã & Cataphryges ſe promiſſum paracletum ſuſcepiſſe dixerũt, & hinc à fide catholica

1.Timo.4. & 5. deuiarunt, conantes prohibere quod Paulus conceſsit, & damnare ſecundas nuptias, quas ille permiſit: ſub his verbis inſidiantes, quia ſcriptum eſt de paracleto, Ipſe

Ioan.16. vos inducet in omnem veritatem. quaſi videlicet non omnem veritatẽ Paulus & cæteri Apoſtoli docuiſſent, ac locum Cataphrygarum paracleto reſeruaſſent. Ad

1.Corin.13. hoc & illud traxerunt, quod Paulus ait, Ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectũ eſt, quod ex parte eſt, euacuabitur: vt ſcilicet ex parte ſciens & prophetans Apoſtolus dixerit,

1.Corin.7. Quod vult faciat: non peccat ſi nubat. & imperfectum paracleti Phrygia ex hoc euacuauerit. Ad hæc cùm eis dictum fuerit, quòd ſint Eccleſiæ tanto ante promiſſæ, & toto orbe diffuſæ, authoritate damnati, reſpondent:

I hinc etiam in ſe illud eſſe completum, quod de para-

Ioan.14. cleto dictum eſt, quòd mundus eum accipere non po-

Ioan.16. teſt. Nónne iſta ſunt, quæ etiam vos dicere ſoletis, Ipſe

1.Corin.13. vos inducet in omnem veritatẽ: &, Cum venerit quod perfectum eſt, quod ex parte eſt, euacuabitur: &, Mũdus eum acipere nõ poteſt: de veſtro Manichæo eſſe prædictum? Et quæ tandẽ poterit hæreſis exoriri ſub paracleti nomine, quæ non hæc omnia veriſimiliter ſibi audeat coaptare? Nunquid enim eſt hæreſis, quæ non veritatem ſe nominet, & quanto eſt ſuperbior, tanto magis ſe etiã perfectam nominet veritatem: vt & in omnem veritatem ſe polliceatur inducere, & doctrinam Apoſtolorum ſuo errori contrariã, quaſi per illã venerit, quod perfectũ eſt, euacuare conetur? Et quoniã tenet eccleſia, quòd vehementius Apoſtolus cõmenda-

Galat.1. uit, Si quis vobis euãgelizauerit præter quàm quod accepiſtis, anathema ſit: cũ cœperit aliud annuncians ab

Ioan.14. vniuerſo orbe anathemari, cõtinuo dicat, hoc eſt quod

CaXVIII. ſcriptum eſt, Mundus eũ accipere non poteſt. Vnde ergo probare poteritis, qd à vobis exigitur, paracletũ eſſe illum à quo didiciſtis ꝙ euangelica ſcripta non ſunt Apoſtolorum, quandoquidẽ etiam nos probamus non eſſe paracletum ſpiritum ſanctum, niſi qui Ieſu clarifi-

Ioan.7. cato mox venit? Ideo enim nondũ erat datus, quia nõdum Ieſus fuerat clarificatus. Probamus etiã ipſum in- K

ducere in omnem veritatem, quia non intratur in ve- Ioan.16.

ritatem, niſi per charitatem. Charitas autem dei diffuſa Roma.5.

eſt, ait Apoſtolus, in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Docemus etiã nõ dixiſſe Paulum, Cũ venerit quod perfectũ eſt: niſi de perfectione illa, quæ in perceptione vitæ æternæ futura eſt. Hoc enim cum loqueretur, Videmus enim, inquit, nunc per 1.Corin.13.

ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ. Hic certe niſi aperte inſanire volueritis, fatemini non vos videre deũ facie ad faciem. Nõ ergo ad vos venit illud quod perfectũ eſt. Hoc enim modo plane, quid de hac re ſenſerit, ſatis Apoſtolus explicauit: nec futurum eſt hoc ſanctis, niſi cum factum fuerit, quod etiam Ioãnes dicit, Filij dei ſumus, & nõdum apparuit quid erimus: 1.Ioan.3.

ſcimus autẽ quia cũ apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eũ ſicuti eſt: tũc introducẽte in omnẽ veritatem ſpiritu ſancto, cuius nũc pignus accepimus. Quod autem dictũ eſt, Mundus eũ accipere nõ poteſt: 2.Corin.5.

de iis vtiq; dictum eſt, qui ſolent in ſcripturis mũdi no- Ioan.14.

mine appellari amatores mũdi, vel impij, vel carnales: L

de qualibus dicit Apoſtolus, Animalis autẽ homo non 1.Cor.2.

percipit quæ ſunt ſpiritus dei. De hoc enim mũdo eſſe dicũtur, quandiu nõ poſſunt ſapere amplius, quàm ſunt iſta corporea, quę in hoc mũdo ſenſerunt: ſicut nec vos aliud ſapitis, qui cum lucem iſtam ſolis & lunæ miraremini, talia vobis omnia diuina finxiſtis, authore illo vaniloquo, quẽ decepti & deceptores paracletum dicitis. Proinde nullo modo valentes oſtẽdere, quomodo ſit ille paracletus, nõ eſt vnde doceatis firmiſsima aliqua authoritate vos cõperiſſe, quẽadmodũ hæc ſcripta euangelica, ex quibus nõ omnia vultis accipere, nõ ſint Apoſtolorũ Chriſti. Reſtat ergo vt dicatis, hoc vos ea ratione cõperiſſe, quia talia ibi ſunt, quæ Chriſti gloriã decolorent: ſcilicet quia natus ex virgine ibi narratur, quia circunciſus, quia pro illo oblatum ſacrificiũ quod tũc offerebatur, quia baptizatus, quia tentatus à diabo- Lucæ.2.3.

lo eſt. His autẽ exceptis, & teſtimoniis ex veteri teſta- & 4.

mento, quæ illis inſerta ſunt literis, cętera vos ſecundũ Cap.XIX.

id, quod Fauſtus loquitur, fatemini accipere: & præcipue crucis eius myſticã fixionẽ, qua paſsionis animę veſtræ vulnera demonſtrantur. Deinde inquit præcepta M

ſalutaria eius, & parabolas, cũctumq; ſermonẽ deificũ, qui maxime duarum præferens naturarũ diſcretionem ipſius eſſe non venit in dubium. Videtis ergo id vos agere, vt omnis de medio ſcripturarũ auferatur authoritas, & ſuus cuiq; animus author ſit, quid in quaq; ſcriptura probet, quid improbet: id eſt, vt non authoritati ſcripturarum ſubiiciatur ad fidẽ, ſed ſibi ſcripturas ipſe ſubiiciat: nõ vt ideo illi placeat aliquid, quia hoc ĩ ſublimi authoritate ſcriptũ legitur: ſed ideo recte ſcriptũ videatur, quia hoc illi placuit. Quò te committis anima miſera, infima, carnalibus nebulis inuoluta, quò te cõmittis? Remoue ergo authoritatẽ, videam᷉: remoue authoritatẽ, redde rationẽ. Eõne ratio tua perducitur, vt niſi dei natura violabilis corruptibiliſq; credatur, exitũ theatricum longa illa fabula veſtra reperire nõ poſsit? Poſtremo vnde ſcis octo eſſe terras & decem cœlos, ꝙ Atlas mũdũ ferat, ſplenditenẽsq; ſuſpendat, & innumerabilia talia, vnde ſcis hæc? Planè, ſiquis, Manichæus me docuit. Sed infœlix, credidiſti, neq; enim vidiſti. Si ergo ad milia fabuloſorum phantaſmatũ, quibus turpiter grauidata es, te authoritati ignotiſsimæ & furioſiſsime ſubdidiſti, vt ideo hæc omnia crederes, quia in illis conſcripta ſunt libris, quib᷉ miſerabili errore cre-

dendum

A dendum eſſe cenſuiſti, cum tibi nulla demonſtrentur: cur non potius Euangelicæ authoritati tam fundatæ, tã ſtabilitæ, tanta gloria diffamatæ, atq; ab Apoſtolorum temporibus vſque ad noſtra tempora per ſucceſsiones certiſsimas commendatæ, non te ſubdis: vt credas, vt videas, vt diſcas etiam omnia illa quæ te offendunt, ex vana & peruerſa opinione te offendere: potiusq́; eſſe verum, naturam incommutabilem dei aliquid mortalis aſſumpſiſſe creaturæ, in qua incõmutabiliter permanẽs, nõ fallaciter, ſed veraciter faceret atq; pateretur, quicquid eandem creaturam facere ac pati pro generis humani, vnde ſumpta erat, ſalute cõgrueret, quàm violabilem & corruptibilem credere dei naturã: nec inquinatam atque oppreſſam totam poſſe liberari atq; purgari, ſed æterna globi pœna ſumma dei neceſsitate dãnari? Cap. XX. Sed, inquis, propterea credidi quæ non mihi oſtendit: quia duas naturas boni ſcilicet & mali mihi in hoc ipſo mundo euidenter oſtendit. At hoc ipſum eſt infœlix, vnde decepta es: quia ſicut in illa ſcriptura Euangelica, B ita in hoc mundo nihil mali putare potuiſti, niſi quo tuus carnalis ſenſus offenſus eſt: ſicut ſerpentẽ, ignẽ, venenũ, & ſimilia: nec aliquid boni, niſi quod eũdem tuũ carnalẽ ſenſum aliqua iucunditate permulſit: ſicut ſaporũ iucũditas, & odorũ ſuauitas, & lucis huius aſpectus, & ſi quid aliud vel auribus vel oculis tuis vel naribus vel palato [vel palpatui] ſimiliter forte blanditum eſt. At ſi vniuerſam creaturã ita prius aſpiceres, vt authori deo tribueres, quaſi legens magnum quendam librũ naturæ rerũ: atq; ita ſi quid ibi te offenderet, cauſam te tanquam hominẽ latere poſſe tutius crederes, q̃ in operibus dei quicquã reprehẽdere auderes: nunquã incidiſſes in ſacrilegas nugas, & blaſphema figmenta: quibus non intelligens vnde ſit malum, deum implere conareris omnibus malis. Cap. XXI. Hic iã ſi quæratis à nobis, nos vnde ſciamus Apoſtolorum eſſe iſtas literas? Breuiter vobis reſpondemus, inde nos ſcire, vnde & vos ſcitis illas literas eſſe Manichęi, quas miſerabiliter huic authoritati præponitis. Si enim & hinc vobis aliquis moueat quæſtionẽ, & ſcrupulum contradictionis impingat, dicens libros quos profertis Manichęi, nõ eſſe C Manichæi, quid facturi eſtis? Nónne potius eiuſdẽ deliramenta ridebitis, qui contra rem tãta connexionis & ſucceſsionis ſerie confirmatã, impudentiam huius vocis emittat? Sicut ergo certum eſt illos libros eſſe Manichæi, & omnino ridẽdus eſt, qui ex tranſuerſo veniẽs tanto poſt natus, litem vobis huius contradictionis intẽderit: ita certum eſt Manichæum vel Manichęos eſſe ridendos, aut etiam dolendos, qui tam fundatæ authoritati, à temporibus Apoſtolorũ vſque ad hæc tempora certis ſucceſsionibus cuſtoditæ atque perductæ, audeãt tale aliquid dicere. Cap. XXII. Iam ergo authoritas Manichæi conferenda eſt authoritati Apoſtolorum. Nã literas iſtorum iſtas eſſe tam certum eſt quàm illas illius. Quis autẽ Manichęũ Apoſtolis cõparat, niſi quiſquis ſe à Chriſto, qui miſit Apoſtolos, ſeparat? Aut duas naturas ſibimet ex propriis principiis aduerſas, quis vnquã ſapuit in verbis Chriſti, niſi qui non ſapit verba Chriſti? Apoſtoli ergo tanquã diſcipuli veritatis, natiuitatẽ Chriſti prædicãt, paſsionemq́; veracẽ: Manichæus autẽ Ioan. 16. iactat ſe inducere in omnem veritatẽ, & vult inducere in talem Chriſtum, in quo ipſius paſsionis prædicat falſitatem. Luca. 2. Iſti Chriſtum in carne, quam de Abrahæ ſuſcepit ſemine, circuncisũ: ille deũ in ipſa ſua natura, à tenebrarum gente conciſum. Iſti pro carne Chriſti litãte ſacrificium, quod tunc pie fiebat, oblatum: ille nõ carnis, ſed ipſius diuinæ ſubſtantiæ membrum, omnibus D dęmonibus immolandum, naturæ aduerſæ gentis illatum. Iſti Chriſtum exempli præbẽdi cauſa baptizatum Luca. 3. in Iordane: ille deum ipſum per ſeipſum in tenebrarũ contaminatione ſubmerſum. Nec totum emerſurum, ſed quod eius mundari nõ potuerit, æterna damnatione puniendum. Iſti carnem Chriſti à dæmonum duce Luca. 4. tentatam: ille partem dei à dęmonum gente poſſeſſam. Et iſti quidẽ illam tentatam, vt doceret reſiſtere tentatori; ille illam poſſeſſam, vt patri non poſsit reſtitui, nec victori. Deniq; Manichæus ex doctrina dæmoniorum aliud annunciat, vt quaſi eminentior ſit: Apoſtoli vero ex doctrina Chriſti commendant: vt quiſquis aliud an- Galat. 1. nunciauerit, anathema ſit.

Libri triceſimiſecundi finis.

LIBER TRICESIMVSTERTIVS.

FAVSTVS dixit, Scriptum eſt in Euãgelio, Cap. I. Quia multi venient ab Oriente Matth. 8. & Occidẽte, & recumbẽt cum Abrahã E & Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Vos ergo quare nõ accipitis Patriarchas? Abſit nos quidem cuiq̃ inuidere mortalium, quẽ deus forte miſeratione reſpiciens ſua, de perditione vnquam reduxerit ad ſalutem. Sed hoc ſanè nos eius eſſe iam clementię ponimus, qui miſertus ſit, non illius meriti, cuius fuiſſe negare non poſsis improbabilẽ vitam: ac per hoc & Iudęorũ patres, Abrahã ſcilicet & Iſaac & Iacob, ſi eſt hoc pro certo de iiſdem Chriſti teſtimoniũ quod aſſertis, quanquã fuerunt ipſi quidẽ flagitioſiſsimi, vt fere Moyſes indicat eorũ pronepos, ſiue quis alius hiſtoriæ huius cõditor eſt quæ dicitur Geneſeos, qui eorum vitas nobis odio omni faſtidioq́; digniſsimas ſcripſit: ſint tamen & ipſi iã in regno cœlorũ, ſint in loco quẽ nec crediderant vnquam nec ſperauerãt, vt fere ex eorũ liquido libris apparet: dũmodo tamen cõſtet, vobis etiã cõfitẽtibus, lõgo interuallo de terra ac pœnali inferorum cuſtodia, vbi ſe vitæ merita coërcebãt, à Chriſto domino noſtro liberatos, per eius ſcilicet myſticã paſsionẽ, peruenire ad hoc ipſum F potuiſſe, ſi peruenerunt, quod ſcriptum de eis eſt. Neq; enim quia & latronem quendã de cruce liberauit idem Luca. 23. noſter dominus, & ipſo eodem die ſecum futurum dixit eum in paradiſo patris ſui, quiſquam inuiderit, aut inhumanus adeo eſſe poteſt, vt hoc ei diſpliceat tantæ benignitatis officium: ſed non tamen idcirco dicem⁹ & latronũ vitas ac mores nobis probabiles eſſe debere, quia Ieſus latroni indulgẽtiam dederit: Aut quia publicanis & meretricibus ignouerit errata, dixeritq́; q etiã Matth. 21. præcederent ipſi ad regnum cœlorum eos qui ſe ſuperbe geſſerint. In iniuſtitia nanque & in adulterio depre- Ioan. 8. henſam mulierẽ quandã Iudæis accuſantibus abſoluit ipſe, præcipiẽs ei vt iam peccare deſineret. Quapropter ſi horum tale quid & circa Abrahã egit & Iſaac & Iacob, ipſi gratias: decet enim eũ talia operari circa animas, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, Matth. 5. & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Sed hoc tamen mihi vnum in opinione hac veſtra moleſtum eſt, cur id de Iudæorum tantum patribus ſentiatis, ac non de cæteris quoque Patriarchis gentium, quòd & ipſi ſenſerint aliquando noſtri liberatoris hanc gratiam: præſertim cum de ipſorum filijs magis Chriſtiana conſtet eccleſia, quàm de ſemine Abraham Iſaac & Iacob. Sed ais

G vtique,illos quidem idola coluiſſe, hos vero omnipotentem deum, idcircoq́; ſolam ipſorum curã habuiſſe Ieſum. Ita dei omnipotẽtis cultura in tartara detrudit, & filij eget auxilio qui coluit patrẽ? Sed Iudæis conſentiam, vt inquam, hactenus in cœlum reductos eos, non quia mererentur, ſed quia vincat diuina clemẽtia vim
p.II. peccatorum. Veruntamen vtrum & hoc à Chriſto dictum ſit, dubios etiam nos & incertos ſcribentiũ ipſa
atl.3. varietas facit. Nanque cum duo Euangeliſtę Matthęus
ca.7. & Lucas de Centurione quodam pariter narrent: cuius puer tunc infirmaretur, & propter quem viſus fuerit hoc ipſum dixiſſe Ieſus: quia ſcilicet tantam fidem non inueniſſet in Iſraël, quantã in illo homine, gentili quãuis & Pagano: eo quòd dixerit idem non ſe fuiſſe tam dignum vt ſub tectum ſuũ intraret Ieſus, ſed id rogare tantum vt iuberet verbo, & ſanaretur puer ſuus: ſolus tamen Matthæus hoc adiicit Ieſum proſecutum eſſe, vt
at 8. diceret, Amen dico vobis, quia multi venient ab Oriẽte & Occidente, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum, filij autem regni mittentur in tenebras exteriores. Multos quidem qui venturi forent Paganos ſignificans, propter Centurionem, quia
H eſſet & ipſe gentilis, in quo tamen tanta fuiſſet fides inuenta: filios autẽ regni appellãs Iudæos, in quibus nulla eſt inuenta fides. At vero Lucas quanquam & ipſe neceſſarium hoc & memorabile inter Chriſti mirabilia geſta inſerendum putauerit Euangelio ſuo, de Abrahã tamen illic, de Iſaac & Iacob nullam facit mentionem. Quod ſi quis dicat idcirco prætermiſiſſe eum, quia dictum id iam ſatis fuiſſet à Matthæo, cur ergo geſtum ipſum commemorat erga Centurionem & puerũ eius, quod æque longum ſatis inſinuatum iam fuiſſet nobis Matthæi ſolertia? Sed falſum eſt. Nãque & de obſecratione ipſa adueniendi Ieſum, Matthæus quidem dicit, quòd idem per ſemetipſum Centurio venerit ad eum rogaturus medelam: Lucas autem non, ſed quia maiores natu ad eum miſerit Iudæorum, qui ne forte ſperneretur ab eodem tanquam gentilis, quoniam hi quidem Ieſum volunt eſſe planè Iudęũ, perſuadere ingreſſi ſunt ei: dicentes dignum eſſe cui id pręſtaret: quoniã quidem diligeret gentem ſuam, & ſynagogã ipſe ædificaſſet ſibi: tanquam & hoc ad dei filium pertineret, ſi
I ædificationem ſynagogæ ſuæ Iudęi de Centurione Pagano meruerint. Nec tamen omnifariam & Lucas hoc verbum reticuit, puto recogitãs ne forte fuiſſet verum: ſed locum tamen mutat applicatq́; id alteri cuidã cauſæ longè diſſimili: id eſt, vbi dicit Ieſus ad diſcipulos
ca. 13. ſuos, Contendite intrare per anguſtum oſtium: multi enim venient quęrentes intrare & non poterunt. Cum autem intrauerit, inquit, paterfamiliàs, & clauſerit ianuam, incipietis foris ſtare & pulſare, dicentes, Domine aperi nobis. Et reſpondẽs dicet, Neſcio vos. Tũc incipietis dicere, Manducauimus & bibimus coram te, & in plateis noſtris & ſynagogis docuiſti. Et dicet vobis, Neſcio vnde eſtis, diſcedite à me omnes operarij iniquitatis: Ibi erit fletus & ſtridor dentium, cum videritis Abraham & Iſaac & Iacob & omnes Prophetas introëuntes in regnũ dei, vos autem expelli foras: & venient ab Oriente & Occidente & Auſtro & Aquilone & recumbent in regno dei. Hoc verum ipſum quidem, quia multi excludentur à regno dei, qui ſcilicet nomẽ tantummodo Chriſti portauerint, ſed non fecerint opera eius, nec Matthęus ſcribere prætermiſit, ſed de Abrahã
Math.8. illic & Iſaac & Iacob nullam facit omnino mentionẽ.
Luca.7. Item de Centurione & puero eius etiam Lucas quidem ſcripſit, ſed neque ipſe de Abraham illic & Iſaac & Iacob nihil omnino teſtatur: vt quia vbinam dictum ſit. K
certo conſtare non poſſit, nihil prohibeat etiam non credere, quia ſit dictum. Nec immerito nos ad hu- Cap.III.
iuſmodi ſcripturas tam inconſonantes & varias, nunquam ſanè ſine iudicio ac ratione aures afferimus: ſed contemplantes omnia & cũ aliis alia conferentes, perpẽdimus vtrum eorum quidq́; à Chriſto dici potuerit néc ne: Multa enim à maioribus veſtris eloquiis domini noſtri inſerta verba ſunt, & quæ nomine ſignata ipſius, cũ eius fide non congruant: pręſertim quia vt iam ſæpe probatum nobis eſt, nec ab ipſo hæc ſunt, nec ab eius Apoſtolis ſcripta: ſed multa poſt eorũ aſſumptionem à neſcio quibus & ipſis inter ſe non concordantibus, ſemiiudæis per famas opinionesq́; comperta ſunt: qui tamen omnia eadem in Apoſtolorum domini cõferentes nomina, vel eorum qui ſecuti Apoſtolos viderentur, errores ac mendacia ſua ſecundũ eos ſe ſcripſiſſe mentiti ſunt. Sed videris: de hoc interim, vt inquam, capitulo tecum non nimium ego contenderim,
cum mihi illud ſatis ad præſidium ſit quod ante poſui, L
& quod nec ipſis vobis negare licet, ante domini noſtri aduentũ Patriarchas omnes Iſraël & Prophetas tartareis in tenebris iacuiſſe pro meritis ſuis: Vnde ſi vnquam liberati à Chriſto ad lumẽ reducti ſunt, quid hoc ad odium attinet vitæ ipſorum? Odimus enim nos & reſpuimus non quod fuerunt, id eſt, homines, ſed quales fuerũt, id eſt, malos: nec quod nunc ſunt, id eſt, purgatos, ſed quod fuerunt, id eſt, impuros aliquando: ac per hoc nobis interim vtcũque vos id eſſe vultis, nihil obſtat capitulum hoc: cum ſiue eſt verum, Chriſti hîc miſeratio cõmendetur & bonitas, ſiue falſum ſcriptoribus eius crimen inhæreat: nos vtrouis modo in tuto
ſumus, vt ſemper. AVGV. reſpondit, Quo modo in Cap.IIII.
tuto miſer? Quo modo in tuto, qui te Patriarchas odiſſe dicis impuros, & deũ adhuc plangis impurũ? Certe illis Patriarchis poſt aduentum ſaluatoris præſtitã purgationem, & datam beatam requiem conceſsiſti: deus autem veſter & poſt aduentum ſaluatoris adhuc iacet in tenebris, adhuc flagitiis omnibus mergitur, adhuc in impuris omnibus volutatur: ita non ſolum vita illorum hominum melior erat deo noſtro, verumetiam
mors ipſa fœlicior. In quibus autem ſedibus erant iuſti, M
qui exierant ex hac vita priuſquam Chriſtus in carne veniſſet, & vtrum etiam ipſos ad aliquid melius paſſio Chriſti tranſtulerit, qui in eum venturum, paſſurum, reſurrecturum, non tantum crediderant, verumetiam hocipſum ſicut oportebat prophetico ſpiritu prænunciauerant, in ſcripturis ſanctis indagandum eſt, ſi quo modo ad liquidum indagari poteſt, non hinc temeritates opinantium conſectandæ quorũlibet hominum, nedum tam execrabilis hęreſis peruerſitate nimis longe à veritate aberrantiũ. Fruſtra ſibi ſanè per hanc obliquitatem pollicetur Fauſtus, aliquid poſt hanc vitam cuiquam poſſe præſtari, quod ſibi præſtandum in hac vita non comparauerit. Bonum eſt vobis vt dum hîc viuitis, iſtum relinquatis errorem, & veritatem catholicæ fidei cognoſcatis, atque teneatis. Alioquin longe à veritate aberit quod ſibi pollicetur iniuſtus, cum fieri cœperit, quod iniuſto minatus eſt deus. De vita Caput V.
Patriarcharum iam quantum ſatis arbitratus ſum homini maledico non pauca reſpondi: quibus non vtique in morte correctis, vel poſt paſsionem ſuam iuſtificatis, teſtimonium dominus perhibebat, cum Iudæos admoneret, vt ſi Abrahæ filij eſſent, facta Abrahæ facerent,

A faceret, & quòd idem Abraham eiuſdem diem videre concupiuerit, gauiſuſq; fuerit, cum vidiſſet: Et quòd
Luca.16. in eius ſinum, id eſt, neſcio cuius quietæ fœlicitatis magnum abditumq; ſecretum, abſtulerint angeli pauperē illum ærumnoſum à diuite ſuperbiente contemptum. Quid dicam de Apoſtolo Paulo? An forte & ipſe, poſt
Gene.15. mortem iuſtificatum laudat Abraham, quòd priuſquā
Roma.4. circuncideretur credidit deo, & deputatum eſt illi ad iuſtitiam: quod tanti pendit vt nos non ob aliud dicat filios eius eſſe effectos, qui eius carne propagati non ſu-
Cap.VI. mus, niſi ꝙ eius fidei veſtigia ſequamur? Sed quid vobis faciam, quos contra teſtimonia ſcripturarum ita obſurdefecit iniquitas, vt quicquid aduerſum vos inde prolatum fuerit, non eſſe dictū ab Apoſtolo, ſed à neſcio quo falſario ſub eius nomine ſcriptum eſſe dicere audeatis? Vſqueadeo à Chriſtiana doctrina aperte aliena eſt quam prædicatis doctrina dęmoniorum, vt eam ſub Chriſtianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex parte poſsitis, niſi dicatis falſas eſſe ſcripturas Apoſtolorum. Infœlices inimici animæ veſtræ, quæ vnquā literæ vllum habebunt pondus authoritatis, ſi Euangelicæ,
B ſi Apoſtolicæ non habebunt? De quo libro certum erit cuius ſit, ſi literæ quas Apoſtolorum dicit & tenet Eccleſia, ab ipſis Apoſtolis propagata, & per omnes gētes tanta eminētia declarata, vtrum Apoſtolorum ſint incertū eſt: & hoc erit certū ſcripſiſſe Apoſtolos, quos huic eccleſiæ cōtrarij hæretici proferunt authorū ſuorum nominibus appellati, longe poſt Apoſtolos exiſtētium? Quaſi vero & in literis ſecularibus non fuerint certiſsimi authores, ſub quorū nominib⁹ poſtea multa prolata ſunt, & ideo repudiata, quia vel his quæ ipſorū eſſe conſtaret, minime congruerūt, vel eo tempore quo illi ſcripſerint, nequaquā innoteſcere, & per ipſos vel familiariſsimos eorum in poſteros prodi commendariq; meruerunt. Nónne, vt alios omittam, ſub Hippo-
Hippocrates. cratis medici nobiliſsimi nomine, quidam libri prolati, in authoritatem à medicis non recepti ſunt? Nec eos adiuuit nonnulla ſimilitudo rerū atque verborū, quando comparati eis quos vere Hippocratis eſſe conſtaret, impares iudicati ſunt, & quòd ab eo tēpore quo & cætera ſcripta eius non innotuerūt, quòd vere eius eſſent.
C Hos autem libros quibus illi qui de tranſuerſo proferuntur comparati reſpuuntur, vnde cōſtat eſſe Hippocratis, vnde ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur ſed ridetur, niſi quia ſic eos ab ipſo Hippocratis tempore vſq; ad hoc tempus, & deinceps ſucceſsionis ſeries cō-
Plato. mendauit, vt hinc dubitare dementis ſit? Platonis, Ari-
Ariſtoteles. ſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorūq; eiuſmodi autho-
Cicero. rum libros vnde nouerunt homines quòd ipſorū ſint,
Varro. niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione cōtinua? Multi multa de literis eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem authoritate canonica, ſed aliquo adiuuandi ſtudio ſiue diſcēdi. Vnde conſtat quid cuius ſit, niſi quia his tēporibus, quibus ea quiſq; ſcripſit quibus potuit inſinuauit atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia latiuſq; firmata ad poſteros, etiam vſq; ad noſtra tempora peruenerūt, ita vt interrogati cuius quiſq; liber ſit, nō hæſitemus quid reſpondere debeamus? Sed quid pergam in longe pręterita? Ecce iſtas literas quas habemus in manib⁹, ſi poſt aliquantum tēpus vitæ huius noſtræ, vel illas cuiuſquā Fauſti eſſe, vel has neget eſſe meas, vnde conuincitur, niſi quia illi qui nunc iſta nouerunt, notitiam ſuam ad longe etiam poſt futuros continuatis poſterorum ſucceſsionibus traiciunt? Quæ cum ita ſint, quis tandē tanto furore cæcatur, niſi dæmoniorū mendaciloquorum D malitia atque fallacia conſentiendo ſubuerſus ſit, qui dicat hoc mereri nō potuiſſe Apoſtolorum eccleſiam, tam fidam, tam numeroſam fratrum concordiam, vt eorum ſcripta fideliter ad poſteros traiiceret, cum eorum cathedras vſq; ad præſentes Epiſcopos certiſsima ſucceſsione ſeruaret, cum hoc qualiumcūque hominū ſcriptis, ſiue extra Eccleſiam, ſiue in ipſa Eccleſia tanta fœlicitate proueniat. Sed contraria, inquit, inter ſe *Cap.VII.*
ſcripta eorum reperiuntur. Maligni, malo ſtudio legitis, ſtulti non intelligitis, cæci non videtis. Quid enim magnū erat iſta diligenter inſpicere, & eorundē ſcriptorum magnam & ſalubrem inuenire cōgruentiam, ſi vos contentio non peruerteret, & ſi pietas vos adiuuaret? Quis enim vnquam duos hiſtoricos legens de vna re ſcribentes, vtrūque vel vtrumlibet eorum aut fallere aut falli arbitratus eſt, ſi vnus eorum dixit quod alius prætermiſit? Aut ſi alter aliquid breuius complexus eſt, eandem tamen ſententiam ſaluam integramq; cuſtodiens: alter autem tanquam membratim cuncta digeſ- E
ſit, vt non ſolum quid factum ſit, verunetiam quemadmodum factum ſit intimaret? Sicut Fauſtus hinc Euāgeliorum veritati voluit calumniari, quia Matthæus aliquid dixit, quod Lucas cum idē narraret dicere prætermiſit: quaſi negauerit Lucas dixiſſe Chriſtum, quod eum ſcripſit dixiſſe Matthæus. Hinc omnino nulla vnquam quæſtio fuit, neq; hoc obiici niſi ab omnino imprudentibus & nihil harum rerum conſiderare volentibus ſeu valētibus poteſt. Illud ſanè & requiri inter fideles, & obiici ab infidelibus ſolet, ſed etiam ipſis vel parum eruditis, vel nimis contentioſis niſi admoniti reſpuerint, quod Matthæus dixit, Acceſsit ad eū Cen- *Matth.8.*
turio, rogans eum, & dicens: Lucas autem quòd miſerit *Luca.7.*
ad eum ſeniores Iudæorū, hoc ipſum rogantes de puero ei⁹ qui ægrotabat, vt eum ſanaret: & cum appropinquaret domui, miſerit alios per quos diceret, nō eſſe ſe dignum in cui⁹ domum intraret Ieſus, nec ſeipſum dignum, vt veniret ad Ieſum. Quo modo ergo ſecundū Matthæum acceſsit ad eum rogās, & dicēs, Puer meus iacet in domo paralytic⁹ & male torquetur? Hoc ergo intelligitur, Matthæum breuiter ſententiam ipſam ve- F
ram integramq; complexum, dicentem quòd Cēturio acceſſerit ad Ieſum, & nō dicentem vtrum per ſeipſum acceſſerit, an per alios: & quòd ei de puero ſuo illud dixit, non exprimentē vtrum per ſeipſum dixerit, an per alios. Quid enim? Nónne talibus locutionibus humana plena eſt conſuetudo, cum dicimus aliquem ad aliquid multum acceſsiſſe, etiam quem nondum dicimus perueniſſe? Nónne & ipſam peruentionē, cui quaſi videtur nō eſſe quod addi iam poſsit, etiam per alios fieri vſitatiſsime loquimur, ſæpe dicēdo: Egit ille cauſam ſuam, peruenit ad iudicem: aut peruenit ad illum vel illum potentem: cum plerunque id faciat per amicos, nō viſo eo prorſus ad quem quiſque dicitur perueniſſe? Vnde etiam tales homines quicūque ad potentium quodāmodo inacceſsibiles animos, ſiue per ſeipſos, ſiue per alios ambitionis arte pertingunt, iam etiā vulgo peruentores vocantur. Quid ergo, cum legimus, obli- *Peruētores.*
uiſcimur quemadmodum loqui ſoleamus? An ſcriptura dei aliter nobiſcum fuerat quàm noſtro more locutura? Et hæc quidem de communi loquendi cōſuetudine, peruicacibus turbulētiſq; reſponderim. Cæterum *Cap.VIII.*
qui hæc nō litigioſe, ſed placide ac fideliter quærūt, accedant ad Ieſum, nō carne, ſed corde, nō corporis præſentia, ſed fidei potētia, ſicut ille Centurio, tunc melius *Matth.8.*

G quid Matthæus dixerit ſentient. Talibus enim dicitur
Pſal. 33. in Pſalmo, Accedite ad illũ & illuminamini, & vultus
veſtri non erubeſcent. Vnde Centurio ille ad Chriſtũ
magis acceſſerat, cuius fidem ita laudauit, quàm illi ipſi
per quos verba ſua miſit. Huic rei ſimile eſt etiam illud
Marci. 5. quod dominus ait, Tetigit me aliquis: quando mulier
quę fluxum ſanguinis patiebatur, tangens fimbriam ve-
ſtimẽti eius ſalua facta eſt. Hoc enim mirabiliter diſci-
pulis ſuis dicere videbatur, Quis me tetigit? &, Tetigit
me aliquis: cum eum turba cõprimeret. Denique hoc ei
reſponderunt, Turbæ te comprimunt, & dicis, quis me
tetigit? Quemadmodum ergo illi premebant, ſed illa
tetigit: ſic illi miſsi erant ad Chriſtũ, ſed Centurio ma-
gis acceſsit. Ita Matthęus & morẽ nõ vſque adeo inuſi-
tatæ locutionis ſeruauit, & myſtice aliquid intimauit:
Lucas autem & hocipſum quemadmodũ geſtum eſſet
oſtendit, vt hinc aduertere cogeremur, illud Matthęus
quemadmodum dixerit. Vellem ſanè vt aliquis iſtorũ
vanorum, qui huiuſmodi quæſtiunculas quaſi magnas
calũnioſe obiiciunt Euangelio, narraret aliquid idem
H ipſe bis numero, non falſum nec fallaciter, ſed omni-
no id volens intimare & exponere, & ſtylo exciperen-
tur verba eius, eiq; recitarentur: vtrum non aliquid plus
minúſve diceret, aut præpoſtero ordine, non verborũ
tantum, ſed etiam rerum: aut vtrum non aliquid ex ſua
ſententia adiiceret, tanquã alius dixerit, quod eum di-
xiſſe non audierit, ſed voluiſſe atque ſenſiſſe planè co-
gnouerit: aut vtrum non alicuius breuiter complecte-
retur ſententiæ veritatem, cuius rei antea quaſi expreſ-
ſius articulos explicaſſet, & ſi quid eſt aliud quod for-
taſſe poſsit certis regulis comprehendi, quo modo fiat,
vt vel in duorum ſingulis eiuſdem rei narrationibus,
vel duabus vnius ex vna eademq; re multa diuerſa in-
ueniãtur, nulla tamen aduerſa, & multa varia, nulla cõ-
traria. ſic ſoluũtur omnia de quibus ſibi iſti miſeri collũ
ligant, vt ſpiritum ſui erroris intus teneãt, & nullũ ex-
Cap. IX. trinſecus ſalutis admittant. Quapropter poſt omnes
Fauſti calumnias refutatas, dũtaxat horũ eius capitulo-
rum, quibus hoc opere quãtum dominus adiuuare di-
gnatus eſt, ſufficienter, vt arbitror, prolixeq; reſpondi,
breuiter vos admoneo, qui illo tam nefando & execra-
bili errore tenemini: vt ſi authoritatem ſcripturarum
I omnibus præferẽdam ſequi vultis, eam ſequamini quæ
ab ipſius præſentię Chriſti temporibus per diſpenſatio-
nes Apoſtolorũ, & cæteras ab eorũ ſedibus ſucceſsio-
nes Epiſcoporum, vſq; ad hæc tempora toto orbe ter-
rarum cuſtodita, commendata, clarificata peruenit. Ibi
enim videbitis etiam veteris teſtamenti & obſcura re-
uelari, & prædicta compleri. Si autẽ quaſi ratione mo-
uemini, primũ cogitetis qui nã ſitis, quàm minus ido-
nei ad comprehendendã naturam, non dicam dei, ſed
animę veſtræ: [comprehendendã] ſanè, quemadmodũ
velle aut voluiſſe vos dicitis, certiſsima ratione, nõ va-
niſsima credulitate: quod cum minime potueritis, ſine
dubio enim quandiu tales eſtis, nullo modo poteritis,
illam ſaltem, quod omni humanæ menti eſt naturali-
ter inſitum, ſi modo id peruerſæ opinionis prauitate
non turbetur, dei naturam atque ſubſtantiam incom-
mutabilem omnino incorruptibilem cogitate vel cre-
dite, & Manichæi continuo non eritis, vt aliquando &
catholici eſſe poſsitis, Amen.

Libri triceſimitertij finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE ACTIS CVM FElice Manichæo, Liber Primus. K

HONORIO Auguſto ſepties con-
ſule, ſeptimo iduum Decembriũ, *Improbatio illius quòd Manichæ*
AVGVSTINVS Epiſcopus Ec- *ſe Apoſtolũ Chriſti ſcripſit. Cap. I.*
cleſiæ Catholicæ Hipponiregien-
ſium regionum dixit, Heſterno
die ſcis te dixiſſe quòd poſsis de-
fendere ſcripturas Manichæi, &
aſſerere ꝙ veritatem habeant. Si
hoc tibi placet & hodie facere, aut præſumis te poſſe,
dic. FELIX dixit, Non me nego dixiſſe defendere
legem meam, ſi proferantur authores legis meæ in me-
dio. Et cum AVGV. Epiſcopus epiſtolam Manichæi,
quam fundamenti appellant, protuliſſet, dixit, Si lege- L
ro ex hoc codice quem me vides ferre, epiſtolam Ma-
nichæi, quam fundamenti appellatis, potes agnoſcere
an ipſa ſit? FELIX dixit, Agnoſco. AVGV. Accipe
tu ipſe, & tu lege. Et cum accepiſſet codicem, Felix le- *Contra epiſtolã Manichæi quam vocãt fũdamẽti. cap. 5.*
git, Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti prouidentia dei
patris. Hæc ſunt ſalubria verba ex perenni ac viuo fon-
te, quæ qui audierit & iiſdem primum crediderit, dein-
de quæ inſinuata ſunt cuſtodierit, nunquam erit mor-
ti obnoxius, verum æterna & glorioſa vita fruetur. Nã
profecto beatus eſt iudicandus, qui hac diuina inſtru-
ctus cognitione fuerit, per quam liberatus in ſempiter-
na vita manebit. AVGV. Epiſcopus dixit, Agnoui-
ſti certe epiſtolam Manichæi veſtri? FELIX dixit,
Agnoui. AVGV. dixit, Proba nobis ergo quo mo-
do iſte Manichæus ſit Apoſtolus Ieſu Chriſti. Non e-
nim eum in Euangelio aliquando inter Apoſtolos le- *Matth. 10.*
gimus. Et quis fuerit ordinatus in locum Iudæ tradito-
ris, nouimus, id eſt, ſanctus Matthias. Et quis poſtea do-
mini voce de cœlo vocat⁹ ſit, hic eſt Paulus Apoſtolus, *Act. 1. & 2.*
omnes recognoſcunt. Iſtum ergo Manichæum proba
nobis Apoſtolum eſſe Chriſti, quod in capite epiſtolæ M
ſuæ auſus eſt ponere. FEL. dixit, Et ſanctitas tua mi-
hi probet quod in Euangelio ſcriptum eſt Chriſto di- *Proteſtatio Felicis vt ſcripturas Manichæi reſpuat. Caput II.*
cente, Vado ad patrem, & mitto vobis ſpiritum ſan-
ctum paracletum, qui vos inducat in omnem verita-
tem. Hoc tu extra ſcripturam iſtam proba eſſe ſcriptu-
ram ſpiritus ſancti, quod Chriſtus promiſit vbi omnis
veritas reperiatur. Et ſi inuenero veritatem in aliis co-
dicibus, qui ad Manichæum nõ pertinent, & Chriſtus
illos tradidit. Sic enim dictum eſt à Chriſto. quia ſpiri-
tus ſanctus paracletus ipſe in omnem veritatem indu-
cet. ſecundum Chriſti ſermonem ego ſcripturam Ma-
nichæi recuſo. AVGV. dixit, Quoniam ergo tu pro-
bare non potuiſti, quo modo ſit Manichæus Apoſtolus
Chriſti, & exigis vt ego probem quo modo miſerit ſpi-
ritum ſanctum paracletum quem promiſit, vt tunc re-
ſpuas ſcripturas Manichæi ſi inueneris impletam pro-
miſsionem Chriſti præter ſcripturas Manichæi, quãuis *Cõuenientia Lucæ & Ioannis de promiſsione ſpirit⁹ ſancti. Caput III.*
prior ad interrogata mea reſpondere debueris, tamen
ecce prior ipſe reſpõdeo, & oſtẽdo tibi quando miſſus
ſit ſpiritus ſanctus quẽ Chriſtus promiſit. Et accedit ad
Euangelium, & ad Actus Apoſtolorum. Et cũ acce-
piſſet codicẽ Euãgelij, recitauit, Dũ autẽ hæc loquunt,

Ieſus

A Ieſus ſtetit in medio eorum,& dixit eis,Pax vobis,ego ſum,nolite timere.Et cũ legeret,dixit. Hoc poſt reſurrectionẽ.Et cum dixiſſet,legit,Conturbati vero& conterriti exiſtimabant ſe ſpiritũ videre. Et dixit eis,Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendũt in corda veſtra? Videte manus meas & pedes meos, quia egoipſe ſum, palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet,ſicut me videtis habere.Et cum hæc dixiſſet,oſtendit eis manus & pedes.Adhuc autem illis non credentibus & mirãtib⁹ præ gaudio dixit, Habetis hîc aliquid quod mãducetur? At illi obtulerunt ei partẽ piſcis aſsi & fauum mellis. Et cũ manducaſſet coram eis, ſumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos, Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos cũ adhuc eſſem vobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt ĩ lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis de me. Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas, & dixit eis, Quoniã ſic ſcriptum eſt,& ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis die tertio,&prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in omnes gentes,incipientibus ab Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes

Luca.24.

B horum.Et ego mitto promiſſum patris mei in vos.Vos autem ſedete in ciuitate quoaduſq; induamini virtutẽ ex alto.Et cum reddidiſſet codicem Euangelij,accepit Actus Apoſtolorum,& dixit, Audiuimus in Euangelio commemoraſſe Euangeliſtam ſanctum promiſsionem Chriſti,quæ in Euangelio ſecundũ Ioannem eſt, quem præſens Felix cõmemorauit. Vbi enim dixit dominus, Mitto vobis ſpiritum ſanctũ paracletum,Ioannes Euãgeliſta ſcripſit.Hoc autẽ quod modo legi,Lucas Euangeliſta atteſtatus eſt, & conſonuit veritati Ioãnis Apoſtoli. Videamus etiam quo modo perfectum eſt quod promiſit dominus, & quo modo impletũ, vt cũ fuerit ex canonicis libris ſanctæ Eccleſiæ expreſſa impletio promiſsionis domini, paracletũ ſpiritum ſanctũ alterum non quæramus, ne in ſeductorum laqueos incurramus. Et recitauit ex Actibus Apoſtolorum, Primũ quidem ſermonem feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere & docere, in die quo Apoſtolos elegit per ſpiritum ſanctum, & præcepit prædicare Euangelium:quibus præbuit ſe viuũ poſt paſsionem in multis argumentis dierum, viſus eis dies quadraginta, & docens de regno dei, & quo modo cõuerſatus ſit cum illis.Et præcepit eis ne diſcederẽt ab Hieroſolymis, ſed ſuſtinerent pollicitationẽ patris, quam audiſtis,inquit,

Ioan.16.

Acto.1.
De promiſſione ſpiritus ſancti per Chriſtũ ex libro Actorum Apoſtolorum. Cap.IIII.

C ex ore meo: quoniam Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autem ſpiritu ſancto incipietis baptizari,quẽ accepturi eſtis non poſt multos hos dies,vſque ad Pentecoſten.Illi ergo conuenientes,interrogabant eum,dicentes,Domine, ſi in hoc tẽpore præſentabis regnũ Iſraël? Ille autem dixit, Nemo poteſt cognoſcere tẽpus quod pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutẽ ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos, & eritis mihi teſtes apud Hieroſolymam, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque in totam terram. Cum hæc diceret, nubes ſuſcepit eum,& ſublatus eſt ab eis. Et quomodo contẽplantes erant cum iret in cœlum,ecce duo viri aſtabant illis in veſte alba,qui dixerunt ad eos,Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cœlum? Iſte Ieſus qui aſſumptus eſt in cœlum à vobis,ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Tunc reuerſi ſunt Hieroſolymam à mõte qui vocatur Eleon, qui eſt iuxta Hieroſolymam, ſabbati habens iter. Et cũ introiſſent,aſcenderũt in ſuperiora,vbi habitabãt Petrus & Ioãnes,Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. Et erant perſeuerantes omnes vnanimes in orationibus, cum mulieribus, & Maria, quæ fuerat mater Ieſu,& fratribus eius. Et in diebus illis ſurrexit Petrus in medio fratrum,& dixit,(fuit autem turba in vno hominum quaſi centum viginti) Viri fratres, oportet adimpleri ſcripturam iſtam, quam prædixit ſpiritus ſanctus ore ſancti Dauid de Iuda,qui fuit deductor illorũ qui comprehenderũt Ieſum, qui annumeratus erat inter nos, qui habuit ſortem huius miniſterij. Hic igitur poſſedit agrum ex mercede iniuſtitiæ ſuæ,& collum ſibi alligauit, & deiectus in faciem,diruptus eſt medius, & effuſa ſunt omnia viſcera eius. Quod & cognitũ factum eſt omnibus qui habitabant Hieroſolymam, ita vt vocaretur ager ille ipſorum lingua, haceldemah,id eſt,ager ſanguinis.Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum, Fiat villa eius deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea,& Epiſcopatum eius accipiat alter. Oportet itaq; ex

D

Pſal.68.
Pſal.108.

E his viris qui conuenerunt nobiſcum in omni tempore quo introiuit inter nos & exceſsit dominus Ieſus Chriſtus, incipiens à baptiſmo Ioannis vſque in illum diem quo aſſumptus eſt à nobis, teſtẽ reſurrectionis eius nobiſcum eſſe. Et ſtatuit duos, Ioſeph qui vocatur Barſabas,qui & iuſtus, & Matthiã. Et precatus dixit, Tu domine cordium omniũ intellector oſtende, ex his duobus quem elegiſti ad ſuſcipiendum locum huius miniſterij & annunciationis, à quo exceſsit Iudas ambulare in locum ſuum. Et dederũt ſortes,& cecidit ſors ſuper Matthiã, & ſimul deputatus eſt cum vndecim Apoſtolis duodecimus.Et cum legiſſet, dixit, Audiuimus quis ordinatus eſt in locũ Iudæ traditoris, quod pauloante commemoraui, ne quiſquam per fraudem irrepat in Apoſtolorum numerum, & nomine Apoſtolatus fallat ignaros. Nunc videamus quod promiſimus,quo modo impleta ſit Chriſti promiſsio de ſpiritu ſancto. Et cum dixiſſet, legit in loco, Tempore quo ſuppletus eſt dies Pentecoſtes,fuerunt omnes ſimul in vno.Et factus eſt ſubito de cœlo ſonus quaſi ferretur flatus vehemẽs, & impleuit totam illam domum in qua erant ſedentes.Et viſæ ſunt illis linguę diuiſæ quaſi ignis,qui & inſedit ſuper vnumquemque illorũ: Et impleti ſunt omnes ſpiritu ſancto,& cœperunt loqui variis linguis,quo modo ſpiritus dabat illis pronunciare. Hieroſolymis autem fuerunt habitatores Iudæi, homines ex omni

De ordinatione Matthiæ Apoſtoli in locũ Iudæ proditoris.

Quãdo & in quib⁹ cõpleta ſit promiſsio ſpiritus ſancti. Caput V. Acto.2.

F natione quæ eſt ſub cœlo. Et cum facta eſſet vox, collecta eſt turba & confuſa eſt, quoniam audiebat vnuſquiſque ſuo ſermone & ſuis linguis loquentes eos. Stupebant autem & admirabantur, adinuicem dicentes, Nonne omnes qui loquuntur,natione ſunt Galilæi? Et quo modo agnoſcimus in illis ſermonem in quo nati ſumus?Parthi & Medi,& Elamitæ,& qui habitãt Meſopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Aſiam,Phrygiamq; & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyę, quæ eſt circa Cyrenen, & qui aduenerant Romani,Iudæiq; & Proſelyti,Cretenſes & Arabes, audiebant loquẽtes illos ſuis linguis magnalia dei. Et cũ recitaret dixit, Audiſti nunc iam ſpiritum ſanctũ, & quo modo ſit miſſus? Quod à me exegiſti probaui, ſupereſt vt & tu facias quod promiſiſti: quoniã inuenimus quãdo miſit ſpiritũ ſuũ † quem promiſit, reſpuas illã ſcripturam, quæ ſub nomine ſpiritus ſancti fraudare voluit vel lectorem vel auditorem. FEL.dixit,Ego non nego id quod dixi, quia cum probatum mihi fuerit quòd ſpiritus ſanctus docuerit veritatem quam quæro,illam reſpuo. Hoc enim ſanctitas tua mihi legit, vbi ſpiri-

† ſanctum Manichæi doctrina verum euacuetur per Apoſtolos. Cap.VI.

G tum ſanctum Apoſtoli acceperunt, & in ipſis Apoſtolis vnum quæro qui me doceat de initio, medio & fine.

AVG. dixit, Si legeris hoc dixiſſe dominum, Mitto vobis ſpiritum ſanctũ, qui doceat vos initiũ, medium & finem, bene me aſtringis vt oſtendã quos docuerit ſpiritus ſanctus. FEL. dixit, Quia ſanctitas tua hoc dicit, quòd Apoſtoli ipſi acceperũt ſpiritum ſanctũ paracletum, iterum dico, de ipſis Apoſtolis quem volueris doceat me, quod me Manichę docuit, aut ipſius doctrinã euacuet de duodecim quẽ volueris. AVG. dixit, Abſit longe à fide Apoſtolorum, vt doctrinam doceãt ſacrilegi Manichæi. Sed quoniam dicis vnum eorum euacuare debere doctrinam Manichæi, modo autem ſancti Apoſtoli non ſunt in corpore, ego minimus nõ ſolum omnium Apoſtolorũ, ſed omnium Epiſcoporum: nam ad merita Apoſtolorum † quãdo aſpiro, quantum mihi dominus de ſpiritu ſuo largiri dignatus eſt, euacuo doctrinam Manichæi, cum cœperint legi ſequẽtia illius epiſtolæ, quam tu ipſe Manichæi eſſe non negas.

Ioan. 16. *Actio. 2.* *† quoniam*

FEL. dixit, Dixiſti quia Apoſtoli de corpore receſ-
H ſerunt, ſcripturæ eorum valent vſque nunc, & quia dixit ſanctitas tua, & quia dediſti poteſtatem dicẽdi quæ voluerimus, ſine vlla formidine dixiſti, euacuo legem Manichęi: Et ego dico, Omnis homo mẽdax, ſolus de⁹ verax, ſcripturæ dei loquuntur. AVG. dixit, Tu quidem homo es, & ſicut res ipſa modo indicatura eſt, mẽdax. Et quoniam locutus es quæ voluiſti, nõ de ſcriptura dei, oportet & me loqui quod volo. Si enim veritas eſt Manichæi tui, nec à me deſtrui poterit: ſi falſitas eſt, quid intereſt à quo deſtruatur? Tamen quia de Apoſtolorum ſcriptura dixiſti, ꝙ etſi illi non ſint in corpore, ſunt hîc ſcripta eorũ: ante aſſumpti ſunt Apoſtoli quàm error Manichęi natus in mundo fuerat, propterea non inueniuntur ſcripturæ Apoſtolorum euidenter contra Manichæum diſſerentes. Veruntamen quod Apoſtolus Paulus in ſpiritu iſto ſancto paracleto quem acceperat, futurum præuiderit de talibus, qualis Manichęus fuit, quales eſtis & vos, recito vt agnoſcas. Et accepta epiſtola Pauli Apoſtoli ad Timotheum legit, Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſsimis temporibus recedent quidam à fide, attendẽtes ſpiritibus ſeductoribus, doctrinis dęmoniorum in hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conſciẽtiam ſuam, prohibentes nubere, abſtinere à cibis quos deus creauit ad

Pſalm. 115. *Paulus præuidit Manichæi errorem.* *Caput VII.* *1. Timo. 4.*

I percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem: Quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendũ quod cũ gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Hæc proponens † fratribus, bonus eris miniſter Ieſu Chriſti. Et cum legeret, dixit, Ego hoc de vobis & de talibus qui dicunt aliquam creaturam dei immundam eſſe, & qui dicunt omnẽ concubitum [& qui fit cum vxore] fornicationem eſſe, hoc eſt enim quod ait, Prohibẽtes nuptias, per ſpiritũ prophetiæ deſignatum eſſe dico. Tu autem ſi negas omnem concubitum fornicationem eſſe, aut ſi dicis, omnem cibũ humanum licitum, & ad edendũ conceſſum hominibus, mundum eſſe, non es de illis quos prophetauit Apoſtolus. Si autẽ inueniris in iis quæ dixi, ecce habes Apoſtolum Paulũ deſtruentem & euacuantem doctrinam Manichæi futuri. Itaque reſponde ad id quod interrogo, Omnis cõcubitus fornicationis † eſt, an concubitus cum vxore non eſt peccatum? FEL. dixit, Iterum mihi recitetur quod dixit Apoſtolus. Et recitatum eſt: Spiritus autem manifeſte dicit: & cætera quæ ſupra ſunt. FEL.

† præcipiẽs. *† fornicatio* *Quod dæmoniorum doctrina in Manichæo fuerit.* *Cap. VIII.*

K dixit, Manichæus non à fide receſsit, ſicut dicit Paulus, ſicut cæteri receſſerunt à fide quaſi in ſectam ſuã: Manichæus autẽ à nulla ſecta receſsit, vt dicatur quia à fide receſsit. AVG. dixit: Quoniam te video nolle reſpondere ad quod interrogaris, ne inueniaris vel non tenere ſpiritũ ſanctum, quem iam probauimus miſſum eſſe Apoſtolis: vel non eſſe in eorum numero quos futuros Paulus deſignauit, vbi & voſipſos ꝓphetauit: breuiter reſpondeo. Vt ſecundum tuum intellectum accipiam quod dixiſti, Recedent à fide: quia non recedunt à fide, niſi illi qui fuerunt in aliqua fide, Manichæus autem non fuit in aliqua fide à qua receſſerit, ſed in qua fuit in ea permanſit, hoc te interrogo, vtrũ Manichęus, vel potius doctrina dęmoniorum mendaciloquorum, quæ fuit ĩ Manichæo, nullos Chriſtianos catholicos ſeduxerit vt recederent à fide? Si enim multi à vobis, & per vos, & per illam doctrinam ſeducuntur, vt recedãt à fide, & intendãt ſpiritibus ſeductoribus, qualis in Manichæo fuit: & incipiant dicere omnem concubitũ eſſe fornicationem, vnde Apoſtolus dicit, prohibẽtes nuptias: & incipiant dicere, carnes quas comedunt homines, non eſſe dei creaturam, ſed dęmonum facturam, & L
eſſe immunditiam: manifeſtũ eſt de his prædixiſſe ſpiritum ſanctũ paracletum qui erat in Apoſtolo Paulo, quòd receſſuri erant à fide, intendẽtes ſpiritibus ſeductoribus, qualis fuit in Manichæo. Iam ergo quia ego reſpondi, iuſtum eſt vt tu reſpondeas ad quod interrogaui, vtrum non dicas omnem concubitum eſſe fornicationem: aut ſi adhuc non vis reſpondere ad id quod primò interrogaui, reſponde vt probes Manichæũ eſſe Apoſtolum Chriſti: aut ſi & hoc non vis, permitte me euacuare doctrinam ipſius, quod promiſi cum legeretur epiſtola eius, quam dicitis fundamenti. FEL. dixit, Et ego reſpondeo ad id quod dicit ſanctitas tua, quia in Paulo venit ſpiritus ſanctus paracletus. AVG. dixit, Non in ſolo. FEL. dixit, Ego de ipſo ago: quia ſi in ipſo, & in omnes. Et ſi in ipſo, Paulus enim in altera epiſtola dicit, Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum eſt, abolebuntur ea quæ ex parte dicta ſunt. Nos audientes Paulum hoc dicere, venit Manichæus cum prædicatione ſua, & ſuſcepimus. Et ſecundum quod Chriſtus dixit, Mitto vobis ſpiritũ ſanctum: & Paulus venit, & dixit, M
Quia & ipſe venturus eſt, & poſtea nemo venit, ideo ſuſcepimus Manichæum. Et quia venit Manichæus, & per ſuam prædicationem docuit nos initium, medium & finem: docuit nos de fabrica mundi, quare facta eſt, & vnde facta eſt, & qui fecerunt: docuit nos quare dies, & quare nox: docuit nos de curſu ſolis & lunæ, quia hoc in Paulo non audiuimus, nec in cæterorũ Apoſtolorũ ſcripturis: hoc credimus, quia ipſe eſt paracletus. Itaque illud iterum dico, quod ſuperius dixi, Si audiero in altera ſcriptura, vbi paracletus loquitur, id eſt, ſpiritus ſanctus, de quo voluero interrogare, & docueris me: credo & renuncio. AVG. dixit, Dicis te ideo non credere ſpiritum ſanctum paracletum in Paulo Apoſtolo fuiſſe, quia Paulus dicit, Ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: & inde putas Apoſtolum per hæc verba prædixiſſe velut alium venturum poſt ſe, qui prædicaret omnia quæ ipſe non potuit, quia ex parte dicebat: & hunc tu credis eſſe Manichæum. Primo ergo ex ipſa lectione Apoſtoli oſtendo, vnde dicebat hoc Apoſtolus. Deinde quia dixiſti, quòd Manichæus vos docuerit initium, medium & finem, & quo modo vel quare factus ſit mundus, de curſu ſolis & lunæ, &

Quare Felix non crediderit in Paulo fuiſſe ſpiritum ſanctum. *Caput IX.* *1. Cor. 13.* *Ioan. 16.* *Quæ ſpiritus ſanctus Apoſtolos docuerit.* *Cap. X.* *1. Corin. 13.*

aliis

A aliis quæ commemoraſti, non legitur in Euãgelio dominum dixiſſe, Mitto vobis paracletum, qui vos doceat de curſu ſolis & lunæ: Chriſtianos enim facere volebat, non Mathematicos. Sufficit autem vt homines de his rebus, quantum in ſchola didicerunt, nouerint propter humanos vſus. Chriſtus autem venturum paracletum dixit, qui inducat in omnem veritatem: ſed non ibi ait initium, medium & finem, non ait ſolis & lunæ curſus. Aut ſi putas hanc doctrinam ad illam veritatem pertinere, quam per ſpiritum ſanctum Chriſtus promiſit, interrogo te quot ſunt ſtellæ? Si accepiſti ſpiritum illum de quo dicis, ad quẽ pertinet docere iſta quæ ego dico ad diſciplinam ad doctrinam Chriſtianam non pertinere, oportet vt renuncies & reſpondeas mihi. Debitorem enim te feciſti, vt ſi quid de talib' interrogauero, ſi nõ reſponderis, nõ in te appareat ſpiritus ille de quo dictum eſt, Inducet in omnem veritatem: ſi illa eſt veritas quò iſta pertinent. Itaque elige tibi vtrum velis, & paratus ſis mihi de his rebus reſpondere tanquam homo qui accepiſti ſpiritum qui introducit in omnẽ veritatem, & dicis quia ad ipſam veritatem pertinet ſcire
B iſta mũdana. Itaque ego tibi poſſum dicere ea quę pertinent ad doctrinam Chriſtianam: tu autem qui putas ad
Ioan. 16. eam pertinere quo modo factus ſit mundus, & quæ agantur in mũdo, ad omnia mihi neceſſe eſt reſpõdeas. Sed planè cũ reſpõderis, probaturus es. Sed antequam incipias dicere, ſi forte habes quod ille confinxerit, quẽ ſecutus es, doceam prius ego quod promiſi, vnde dice-
1.Cor. 13. bat Apoſtolus, Ex parte ſcimus, & ex parte ꝓphetamus.
Quo modo accipiendũ ſit illud Apoſtoli, Ex parte ſcimus &c. Dicebat enim, ſicut lectio ipſa mox indicatura eſt, quia in iſta vita homo cum eſt, non poteſt aſſequi omnia: ſed ex parte aſſequitur in hac vita. Ipſe autem ſpiritus ſanctus, qui ex parte docet in hac vita, poſt hanc vitam introducet in omnem veritatem. Quod vt apertiſ-
Cap. XI. ſime doceatur, audi Apoſtolũ. Et cum diceret, ex Apo-
Ioan. 16. ſtolo legit, Siue autem prophetiæ euacuabũtur, ſiue lin-
1.Cor. 13. guæ ceſſabunt, ſiue ſcientia euacuabitur: ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus: cũ autẽ venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Cũ eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, ſciebam vt paruul', cogitabam vt paruulus: cum autem fact' ſum vir, euacuaui ea quę paruuli erant. Videmus enim nunc per ſpeculum in ęnigmate, tũc autem facie ad faciem. Et cũ lege-
C ret, dixit, Iã dic mihi tu, ſi tẽpora futura Manichæi prædicebat Apoſtolus, vtrum tu modo videas deum facie
Cap. XII. ad faciem. FELIX dixit, Non tantum ego poſſum
Epilog' omnium prædictorum. contra tuam virtutem, quia mira virtus eſt gradus epiſcopalis, deinde contra leges Imperatorum: & ſuperius petiui contendive, vt me doceas quid eſt veritas: & ſi docueris me quid eſt veritas, patebit quod teneo mendacium eſſe. AVG. dixit, Apparuit te probare non potuiſſe Apoſtolum Chriſti eſſe Manichæum: quare autem nõ potueris, breuiter expono. Dixiſti inde te probare Manichæum Apoſtolũ Chriſti, quia paracletũ vẽturum promiſit Chriſtus ſpiritum ſanctum: & quia nõ inuenires quãdo venerit quem Chriſtus promiſit, hinc te credere ipſum eſſe Manichæum. At vbi probaui per ſcripturas ſanctas eccleſiaſticas canonicas, quando venerit apertiſsime ſpiritus ſanctus, quem venturum promiſit dominus Chriſtus, cõuertiſti te, vt diceres debere tibi oſtendi quid docuerit, & vtrum Manichæi doctrinam euacuauerit. Cum ergo reſpõdiſſem Manichæum poſt Apoſtolos fuiſſe in carne, illorũ autem doctrinam antequam Manichæus natus eſſet, ab ipſis fuiſſe prædicatam: dixi tamẽ vnum ipſorum Apoſtolorum Paulum per ſpiritum ſanctum, qui † omnes Apoſtolos venerat, D prophetaſſe etiam de iſta veſtra doctrina, quia futura erat, & eam appellaſſe doctrinam dæmoniorum mendaciloquorum: vbi oſtendi ea quæ dixit Paulus futura *1.Timo. 4.*
in ipſa doctrina, ad veſtrã profeſsionem pertinere: id eſt prohibitionem nuptiarũ: quia omnem concubitum & cum vxore, fornicationẽ eſſe dicitis: & abſtinentiam à cibis quos deus creauit: quia noui vos quoſdam cibos dicere immũdos, cũ ipſe ſequatur & dicat, Omnis creatura dei bona eſt. Cum hic à te exigerẽ vt reſponderes, dixiſti Manichæum vos docere initium, medium & finem: & curſus ſolis & lunæ, & cætera talia: quæ cũ ego oſtenderem ad Chriſtianam doctrinam nõ pertinere, reſpondiſti ipſum Apoſtolum Paulum dixiſſe, quia ex parte ſcit, & ex parte prophetat. Dixi nos non poſſe ſci- *1.Cor. 13.*
re diuina cum ſumus in hac vita: & hic videre per ſpeculum & in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Et quæſiui à te, Si hoc putas dixiſſe Apoſtolũ Paulũ, quòd venturus eſſet Manichęus, qui doceret quod non poterat Paulus, pertinere ad te, qui te dicis accepiſſe ipſum ſanctum, † videre modo deũ facie ad faciẽ. Quod quia *† ſpiritum.*
non potes, manifeſtum eſt Apoſtolum Paulum de illa E
vita dixiſſe, de qua dicit & Ioãnes, Dilectiſsimi filij dei *1.Ioan. 3.*
ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus autem quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Hoc tu cum audiſſes, dixiſti te nõ valere contra meam virtutem: quæ virtus mea non eſt, ſed ſi aliqua eſt, ab illo mihi data eſt ad redarguendos errores, qui virtus eſt omnium fidelium ſuorum, & pleno corde de ſe prçſumentium. Dixiſti etiam quòd te epiſcopalis terreat authoritas, cũ videas quanta pace inter nos agamus, quanta tãquillitate diſputemus: quemadmodum populus prçſens nullam tibi vim faciat, nec terrorẽ incutiat: ſed tranquilliſsimus audiat, ſicut decet Chriſtianos. Dixiſti etiã timere te leges Imperatorum. Hoc pro vera fide non timeret, quem ſpiritus ſanctus impleret: nam & Petrus Apoſtolus in paſsione domini *Matth. 26.*
timuit, & ter negauit: vbi autem eum paracletus quem Chriſtus promiſerat, ſpiritus ſanctus impleuit, pro fide *Act. 2.*
domini crucifix' eſt. Et ille qui primo habuit negationem timoris, poſtea impleuit glorioſiſsimã paſsionęm confeſsionis. Tu itaque ex hocipſo, quòd timere te dixiſti leges Imperatorum, quãuis & de cæteris rebus ſatis apparet quòd nõ inueneris ſpiritum paracletum veritatis: quia & ſi non timeres, aliis rebus conuincereris. F
FEL. dixit, Et Apoſtoli timuerunt. AVG. dixit, Timuerunt vt cauerent, non vt fidem illam comprehenſi edicere dubitarent: tu autem hinc timere debuiſti, vt nõ hic te inueniremus. Iam in medio es: quare times, niſi quia quod dicas non habes? nam & ſi Imperatores timuiſſes, antè tacuiſſes. Nunc vero cum heſterno die libellum curatori dederis, & publice clamitaueris, cum codicibus tuis te paratum eſſe incendi, ſi aliquid mali in eis fuerit inuentum: vnde heri leges flagitabas quaſi fortis, hodie veritatem fugis vt timidus?
FELIX dixit, Non veritatem fugio. AVG. dixit, *Quòd Felix non potuerit probare Manichæũ fuiſſe Apoſtolum Chriſti.*
Dic ergo, ſi vides deum facie ad faciem ſecundum pollicitationem tuam, quia dixiſti Apoſtolum Paulum de vobis dixiſſe, quia tam plenam veritatem accepturi eſſetis, vt intelligamus vel credamus Apoſtolũ habuiſſe ex parte, & te totum. FEL. dixit, Non veritatem fugio, ſed quęro. Quod tu dicis, quia nõ teneo, probetur mihi per ſcripturas deificas: hoc quæro iam. AVG. *Cap. XIII.*
dixit, Prius profitere te nõ potuiſſe probare Manichæũ Apoſtolum Ieſu Chriſti, quantum potuero cum extir-

G pata fuerint omnia cõtraria de corde tuo per miniſterium meum donante domino, infero tibi quæ ſit ſcientia veritatis, quæ perducat ad deũ, initians à fide. FEL. dixit, Quia hoc dicis tu, vt legem meam negem, & alteram accipiã meliorem duntaxat, quod quæro ego, nõ hoc reſpondeo, vt legem meam negem antequam alteram accipiam. AVG. dixit, Sed prius de vaſe funditur quod aduerſum habet, & ſic impletur qđ bonũ: aut ſi adhuc dubitas fundere, defende quo plen' es: Oſtendam enim tibi quantum dominus adiuuat, quanta ĩmunditia & blaſphemiis plena ſit doctrina Manichęi, ſi permittas vt legatur illa epiſtola, de cuius initio iam tractauimus, & non potuiſti probare Apoſtolum Chriſti eſſe Manichæum. Sed ideo moras innectis, ne cętera legantur, vbi aperte veſtra ſacrilegia deprehenduntur: aut ſi permittis, legantur. FEL. dixit, Permitto, quia dixiſti omnia immunda fundi, & ſic bona immitti: hoc enim dictum eſt ſanctitatis tuæ. Ad quod & ego dico: Nullus aquam fundit niſi alter impleuerit. AVG. dixit, Hoc vides quàm inconſiderate dixeris, vt mitius loquar, & non dicam inſane, vtique de vaſe tibi ſimili-
H tudinẽ poſui. In vas plenum nemo poteſt aliquid mittere niſi fundatur illud quo plenum erat. FEL. dixit, Vnum dixiſti, & ego dixi duo. AVG. dixit, Si duo vaſa dixiſti, vis illum parem tuum fundimus & implemus illum, vt poſsis tu fundere quod habes? FEL. dixit, Ambo vnam aquã habemus. AVG. dixit, Cum ergo ambo pleni ſitis aqua veſtra, quid implebimus vt doceamus vos, niſi aliquis veſtrum fuderit quod habet? Aut ſi bonũ eſt, & ideo debet teneri vt defendatur & legatur illa epiſtola, videamus ſi vel cętera poſsint defendi, ſi in ipſo initio defeciſti: aut ſi dicis te in illo non defeciſſe, proba nobis quo modo ſit Manichęus Apoſtol' Chriſti. FELIX dixit, Chriſtus dixit ſpiritum ſanctum
Cap. XIIII. Ioan 16. miſſurum ſe, qui in omnem veritatem inducat. AVG. dixit, Si habes illum, attende ad id quod te iamdudum interrogaui: Dixiſti enim ad ipſius doctrinam pertinere, etiam iſta mũdana cognoſcere. Dic mihi quot ſunt ſtellæ, ſi introductus es in omnem iſtam veritatem.

FEL. dixit, Et ego dico, quia ſi paracletus per Apoſtolos locutus eſt & per Paulũ, & ego peto ſanctitatem tuam, vt illa mihi oſtendas quæ iam dixi. AVG. dixit, Confitere te nõ potuiſſe oſtendere quod ego interrogaui, & oſtendam ſecũdum ſcripturas quod pertineat
I ad fidem Chriſtianam. FEL. dixit, Et ego ſi mihi attuleris ſcripturas Manichæi, quinque authores quos tibi dixi, quicquid me interrogaueris probo tibi. AVG. dixit, De ipſis quinque authoribus eſt iſta epiſtola, cui' aperuimus principium, & inuenimus ibi ſcriptum: Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti. & video quia ipſum principium nõ mihi exponis, quia nõ probas quo modo ſit Manichæus Apoſtolus Ieſu Chriſti. FEL. dixit, Si in iſta non probo, in ſecundo probo. AVG. dixit, In quo ſecundo? FEL. dixit, In theſauro. AVG. dixit, Theſaurum iſtum, quem ideo tali nomine appellatis, vt miſeros ſeducatis, quis ſcripſit? FEL. dixit, Manichæus. AVG. dixit, Nolo mihi ab illo probes, quia Manichæus mentitur dicendo ſe eſſe quod non eſt. FEL. dixit, Tu mihi proba per alterum. AVG. dixit, Quid vis tibi probem? FEL. dixit, Quia mentitur Manichæus. AVG. dixit, Quia tu non potes probare verum dicere Manichæum, oportet vt ego probem mentitum eſſe Manichæum? FEL. dixit, Quare non potui probare? Nũquid prolatæ ſunt ſcripturæ quas petiui, & non probaui? AVG. dixit, Sed ſcripturas Manichæi petis, quibus fidem non habemus: Aliunde proba. Ego autẽ de ipſa ſcriptura Manichęi tibi probo mẽtitum eſſe Manichæum, & blaſphemaſſe Manichæum. K

FEL. dixit, Afferantur libri. AVG. dixit, Præſens eſt epiſtola Manichæi, quam dicitis fundamenti. initium in ędificio nullum eſt niſi fundamentum. Si enim oſtendero in ipſo fundamento ruinam feciſſe, cęteram eius conſtructionem vt quid quærimus? FEL. dixit, Cap. XV. Hoc dicis, oſtende in ipſa ruinam eſſe: Et ego dico, da arbitros quantos habes, & tibi probo quòd non mentitur. AVG. dixit, Abſit à nobis & à genere humano, vt quantos hic vides, tantos videas Manichæos. FEL. dixit, Da dixi quæ à te petiui. AVG. dixit, Quos vis ergo vt dem tibi? FEL. dixit, Quos tu volueris.

AVG. dixit, Ego iſtos do, ſi habes meliores pete.

FEL. dixit, Quo modo iſtos das? AVG. dixit, Præſentes qui nos audiunt. FEL. dixit, Iſti mihi non fauent. AVG. dixit, Ergo tu tales quæris qui tibi faueant, non qui veritati? FEL. dixit, Qui me audiant, & nõ tantum me, ſed & ipſam ſcripturam, vt probetur an verum dicit an mentitur. AVG. dixit, Vides ergo quia audiunt. Legamus cætera, quia tu iſtam epiſtolam eſſe Manichæi cõfeſſus es. FEL. dixit, Non nego. L

AVG. dixit, Ergo legatur. FEL. dixit, Arbitros non Cap. XVI. habeo. Et adiecit: Legatur caput illius. Et cũ legeretur, & ventum eſſet ad locum vbi ſcriptum habet eadem epiſtola: Pax dei inuiſibilis & veritatis notitia, ſit cũ fratribus ſuis & chariſsimis, qui mandatis cœleſtibus credunt pariter & deſeruiũt: Sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurſione maligna, & à laqueo mũdi: pietas vero ſancti ſpiritus intima veſtri pectoris adaperiat, vt ipſis oculis videatis animas veſtras.

FEL. dixit, Da ſcripturam quæ iſta redarguat.

AVG. Dixit, Adhuc nihil mali audiuimus, niſi quòd auſus eſt Manichæus ſe Apoſtolum Chriſti nominare: Nam quæ adhuc dixit, ad tectorium fallaciç pertinent, & ouinam pellem, quibus eis prius dicit verba bona, vt Matth. 7. poſsit introducere mala. Sed quid velit per hæc verba introducere videamus. Si enim aliquid mali introduxerit, & iſta verba mala erunt & ſeductoria. Si autem aliquid boni & veri in poſterioribus dixerit: neceſsitate comprehendimus. Permitte ergo legantur ſequentia.

FEL. dixit, Si ergo aſſeris quia in primo bona ponuntur, & poſtea mala immittuntur, quo modo ego M poſſum tibi credere, cum mihi primo bona dixeris?

AVG. dixit, Ego adhuc iſta nec bona dixi nec mala: nihil mali adhuc audiuimus, dixi, non dixi, iam aliquid boni audiuimus. malum enim illud ſolum dixi, quòd auſus eſt ſe dicere Apoſtolum Chriſti. Verba vero quæ dixit in conſequentibus, tũc erunt mala, ſi mali aliquid introduxerint. tunc erunt bona, ſi boni aliquid introduxerint. Permitte ergo vt ſequentia legãtur, quare times? FEL. dixit, Non timeo. AVG. dixit, Permittite ergo vt legantur. FEL. dixit, Legantur. Et cũ ventum eſſet ad locum vbi ſcriptum habet: Ita autem fundata ſunt eiuſdẽ ſplẽdidiſsima regna ſupra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut cõcuti poſsint. AVG. dixit, Terram iſtam quam dicit, vnde habebat? Fecit eam, an genuit eam, an æqualis & coæterna illi erat? Iſtam dico terram lucidã & beatam, quam dicit. FEL. dixit, Quo modo ſcriptum eſt: In principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat inuiſibilis & coinquinabilis & ĩcompoſita? Ego ita intelligo: In principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat: quaſi duę terræ mihi videntur eſſe, ſecundum quod

Expoſitio catholica de formatione terræ. *Cap. XVII.* *Gene. 1.*

Manichæus

A Manichæus dicit duo regna. AVG. dixit, Quia ſcripturam commemoraſti noſtrã quam ſoletis blaſphemare, ad me pertinet exponere illam, & oſtẽdere tibi, ſine blaſphemia eſſe illud ſcriptum, & cum veritate, & non ſecundũ Manichęum, vt deinde tu vel in ſecundis mihi reſpõdeas quod interrogaui. FEL. dixit, Reſpondeo. AVG. dixit, Quod ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: breuiter complexa eſt ſcriptura quid fecerit deus. Deinde quia nõdum apparebat hęc terra quam fecerat deus, antequam eam diſtingueret & ornaret, qualem terram fecerat de⁹, ſecuta ſcriptura expoſuit qualis terra erat de qua dixerat, In principio fecit deus cœlum & terram: tanquam cum audiſſemus, in principio fecit deus cœlum & terram, quæreren⁹ qualem terram, ſubiecit & ait: Terra autem, id eſt illa quã fecerat deus, inuiſibilis erat & incompoſita. Nõ ergo duas terras dixit, ſed qualis illa fuerit expoſuit. Tu itaque reſponde nũc mihi quod breuiter interrogaui: Terra iſta lucida & beata quam dicit Manichęus, ſupra quam fundata erant regna dei, ab ipſo deo facta erat,
B an genita de illo erat, an coæterna illi erat? Vnum de tribus, niſi moleſtum eſt, ſine tergiuerſatione reſponde.

FEL. dixit, Ipſa ſe ſcriptura interpretatur. AVG. dixit, Si ergo noſti hic aliquem eſſe locum, vbi hoc dicat iſta ſcriptura, quia illam terram vel genuit deus, vel fecit, vel coæterna illi erat, aperi ad locum quem noſti, & lege mihi. FEL. dixit, Non eſt in iſta ſcriptura, ſed in altera. AVG. dixit, Credo ergo, quia ſi qua eſt illa ſcriptura, meminiſti quid ibi dixerit. Itaque tu mihi reſponde, qui noſti illam ſcripturam: & ſi dixero quia ſic non habet, cõuinces me. Si autem ſic cognouero, ſecũdum hoc diſputo quod tu ipſe reſpõderis. Dic ergo an fecerit terram iſtam deus, an genuerit, an coæterna illi erat: qui legiſti in neſcio quo libro, vbi eſſe hoc ſcriptũ dicis. FEL. dixit, Quia modo ſanctitas tua interpretata eſt ſcripturam quo modo voluiſti & acceptaui, & tu mihi ſic accepta quicquid dixero. AVGVST. dixit, Interim quod interrogaui, ſi nihil me contra mouerit accepto. ſi autem aliquid mouerit, motum meũ indico tibi, vt ad ipſum reſpondeas. FEL. dixit, Ego non reſpondi ad tua dicta. AVG. dixit, Quia prius eſt vt mi-
C hi ad interrogata reſpondeas mea, tamen feci etiam vt prior tibi reſpondeam. Forte non te mouit, ideo nõ reſpondiſti, forte & me non mouebit cum reſponderis. Reſponde ergo ad quod interrogaui. FEL. dixit, Reſpõdeo. Et adiecit: Dixiſti ergo de terra illa in qua de⁹ habitat, an facta eſt ab illo, an generauit illam, an coæterna eſt illi. Et ego dico, quia quo modo deus æternus eſt, & factura apud illum nulla eſt, totum æternum eſt. AVG. dixit, Non illam ergo genuit neq; fecit? FEL. dixit, Non, ſed eſt illi coæterna. AVG. dixit, Si autem genuiſſet illã, nõ illi eſſet coæterna? FEL. dixit, Quod naſcitur, finem habet: quod innatum eſt, finem non habet. AVG. dixit, Quibus ergo erat ille pater, aut cuius erat pater, quoniam† modo patrem nominauit: Si enim nihil genuerat, pater eſſe non poterat. FEL. dixit, Sed ſunt alia quæ generauit. AVG. dixit, Illa ergo quæ generauit, non ſunt illi coæterna, an & ipſa ſunt coæterna? FEL. dixit, Coæterna ſunt illi quicquid deus generauit. AVG. dixit, Ergo erraſti quod ſuperius dixiſti, omne quod naſcitur, finem habet. FEL. dixit, Interim quia ſecundum generationem carnis locutus ſum, erraui. AVG. dixit, Modeſtiſsime confeſſus errorem, merearis intelligere veritatem. FEL. dixit, Faciat deus.

Cõfutatio illius vbi Felix aſſerit terrã illam non factã, nec genitã, ſed deo coæternam. Ca.XVIII.

† quem.

AVGVST. dixit, Attende ergo iam, vt incipias cognoſcere errorem ſcripturæ huius. Si quæ genuit deus, D
coęterna non ſunt illi, melior eſt terra illã quã non generauit deus, vbi habitant omnia quæ generauit deus, quam terram dicis ab eo non generatam. FEL. dixit, Coæquantur ſibi omnia, & quæ generauit, & quæ non generauit, id eſt terra illa vbi commorabatur. AVGV. dixit, Quid ipſe qui generauit, æqualis eſt illis omnib⁹, aut maior eſt illis? FEL. dixit, Et qui generauit, & quos generauit, & vbi poſita ſunt omnia, æqualia ſunt.

AVGV. dixit, Vnius ergo ſubſtantiæ ſunt? FEL. dixit, Vnius. AVG. dixit, Hoc quod eſt deus pater, hoc ſunt filij ipſius, hoc & illa terra? FEL. dixit, Hoc vnum ſunt omnes. AVG. dixit, Huius ergo terræ non eſt pater, ſed inhabitator? FEL. dixit, Etiam. AVG. dixit, Si nec genuit nec fecit illam, quo modo ad eum pertineat niſi ſola vicinitate nõ video, quo modo ſi habeat aliquis vicinum bonum, & duæ erunt res ambę ingenitæ, terra & pater. FEL. dixit, Immo tres ſunt, pater ingenitus, terra ingenita, & aër ingenitus. AVG. dixit. Hoc totum vna ſubſtantia eſt? FEL. dixit, Vna. AVG. dixit, Et ita fundata vt à nullo vnquam moueri aut cõ-
cuti poſsit? FEL. dixit, Motio & concuſsio habet diſtantiam. E
AVG. dixit, Habeat. Sed tamen talia fuerũt, vt à nullo vnquam moueri aut concuti poſſent. FEL. dixit, Eſt diſtãtia inter moueri & concuti. AVG. dixit, Non inde te interrogo. FEL. dixit, Sed inde me vis tenere. AVG. dixit, Quomodo vis accipe moueri, nõ poterat moueri? FEL. dixit, Non dico quia non poterat moueri, ſed motio diſtãtia eſt. AVG. dixit, Sed ita dixi, nec moueri nec concuti. Nõ dixi, moueri quidem poteſt, ſed concuti non: aut cõcuti quidem poteſt, moueri non poteſt: ſed ambas res dixi, non poſſe nec moueri nec concuti. FEL. dixit, De ambabus rebus diſtãtia eſt inter moueri & concuti. AVGVSTINVS dixit, Legamus ergo ſequentia, videamus ſi deus iſte qui fundata habębat regna ſuper lucidam & beatã terram, quæ à nullo vnquam moueri & cõcuti poſſunt, neminem timuit, ſicut oportebat vt neminem timeret, cuius regna ſic fundata erant, vt à nullo aut moueri aut concuti poſſent. Et legit ſequẽtia, Iuxta vnam vero partem ac latus illuſtris illius ac ſanctę terrę. Et cum legeret in-
terrogauit, quod latus, dextrum an ſiniſtrum? FEL. dixit, Hanc tibi ego non poſſum interpretari ſcripturam & exponere quod ibi non eſt, ipſa ſibi interpres eſt, ego non poſſum dicere, ne forte incurram in peccatum. F

Contra id quod Manichæus induxit gemẽ tenebrarum contra deũ dimicaſſe. Cap.XIX.

AVG. dixit, Legatur ergo hoc quod ſequitur. Et cũ legeret, & ventum eſſet ad locum vbi habet, Lucis vero beatiſsimæ pater ſciens labem magnam ac vaſtitatem, quæ ex tenebris ſurgeret, aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi quod eximium ac præclarũ, & virtute potens numẽ opponat, quo ſuperet ſimul ac deſtruat ſtirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. AVG. dixit, Nunc iam quia cœperunt apertæ blaſphemiæ, ſi defendendas putas, dic quid iſta gẽs tenebrarum quam videtur deus timuiſſe, ne magna labes & vaſtitas ex tenebris in regna eius irruerent, nocere poterat deo, maxime cuius regna ſuperi⁹ dixit ita fundata, vt à nullo vnquam moueri aut cõcuti poſſent? Quid ergo illi factura erat gens iſta? Poterat ei nocere, an non poterat? Reſponde vnum e duobus. FEL. dixit, Ego reſpondeo: Si nihil cõtra deum eſt, ſecundum quod dicit ſcriptura Manichęi, quia eſt alterũ regnum, pro qua cauſa Chriſtus miſſus eſt, vt nos liberaret de laqueo mortis huius, cuius eſt iſte laqueus & mors? Si aduerſarius nullus contra deum eſt, vt quid baptizati ſu-

Contra epiſtolam Manichæi, quæ dicitur fundamenti. cap. 15.

G mus? vt quid Euchariſtia? vt quid Chriſtianitas, ſi contra deum nihil eſt? AVG. dixit, Quia video te nolle reſpondere ad id quod te interrogo, & te interrogare vt tibi reſpondeam, & hoc non recuſo: dum tamen memineris quia tibi interroganti ego reſpōdeo, tu autem mihi interrogāti reſpondere noluiſti. Sed quia me interrogaſti, audi quod interrogaſti. Nos quidem dicimus liberatorem Chriſtum veniſſe, & à peccatis noſtris dicimus nos liberari, quia nos non ſumus de ſubſtantia dei geniti, ſed per eius verbum facti à deo. Multum autem intereſt inter natum de ſubſtantia dei, & factum à deo quod non eſt de ſubſtantia dei. Quicquid ergo fecit deus, poteſt eſſe mutabile, ipſe autē deus nō eſt mutabilis, quia non poſſunt ęquari opera artifici & conditori. Tu autem qui pauloāte ad interrogationem meā dixiſti, quia & pater qui generauit ibi lucis filios, & aër & ipſa terra & ipſi filij vna ſubſtantia ſunt, & æqualia ſunt omnia, oportet vt dicas mihi, huic ſubſtantię vtiq; incorruptibili, quo modo poterat nocere gēs tenebrarum? Si enim poterat nocere ei, non erat natura incorruptibilis: ſi autem non poterat, nulla cauſa erat quare
H pręlium agitaret, & illud numen quod dicit, huc mitteret. [Cap. XX.] FELIX dixit, Dilationem peto vt poſsim reſpondere. AVG. dixit, Quando? Cras intermiſſus ſufficit?

FEL. dixit, Intermitte mihi tres dies, id eſt hodie & cras & perendie, aut vſque ad diem qui eſt poſt dominicum, id eſt, pridie idus decembris. AVG. dixit, Video te dilationem ad reſpondendū petiiſſe, humanum eſt vt concedatur tibi: ſed ſi reſpondere nō potueris ad præſtitutum diem, quid fiet? FELIX dixit, Ero victus.

AVG. dixit, Quid ſi fugeris? FEL. dixit, Reus ero ciuitatis huius & vbique & legis meæ. AVG. dixit, Immo hoc dic, ſi fugero, ſic habear tanquam ſi anathematizauero Manichæum. FEL. dixit, Hoc dicere nō poſſum. AVG. dixit, Ergo aperte nobis dic, quia fugere cogitas, & nemo te tenet. FEL. dixit, Nō fugio. AVG. dixit, Vt video, non vis quaſi victus abſcedere, ſed ſaltem hoc dic, ſi fugero victus ſum. FELIX dixit, Dixi.

AVG. dixit, Et vnde apparebit te fugiſſe, propter geſta? FEL. dixit, Iube vt quem elegero cum ipſo ſim.

AVG. dixit, Elige tibi aliquem de iſtis præſentibus fratribus qui ad cancellum ſtant. FEL. dixit, Etiam & ego conſentio, ſed cum illo qui eſt in medio. AVGV. dixit, Sicut tibi elegiſti, vſque ad diem cum illo eris.

I BONIFACIVS dixit, Præſtabit Chriſtus vt ſi cum illo veniam, Chriſtianus eſt. Auguſtinus Epiſcopus catholicæ Eccleſiæ Hipponiregienſis, his in Eccleſia coram populo geſtis ſubſcripſi. Felix Chriſtianus, cultor legis Manichæi, his in Eccleſia coram populo geſtis ſubſcripſi.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII

AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de actis cum Felice Manichæo, Liber ſecundus.

[Caput I.] CVM ventum eſſet ad diem præſtitutum, id eſt, ad pridie iduum decembrium, res ſic agi cœpit in Eccleſia Pacis. AVG. epiſcopus Eccleſiæ Catholicæ Hipponiregienſium regionum dixit, Pridem cum ſermonem haberemus, dilationem te petiiſſe meminiſti, cum ad ea quæ interrogauerā, in prǽſenti reſpondere nō poſſes. Si ergo tam lato tēporis K
ſpacio, poſt diem ſcilicet quintum aliquid excogitaſti, reſpōde. Hoc enim tūc interrogaueram: Si deo nocere nihil poterat, quare bellum geſsit cum gente quam dicitis tenebrarum, in quo bello naturæ dæmonū miſceret ſubſtantiam ſuam, quæ hoc eſt quod ipſe, ſicut iam interrogatus dixiſti? Si autem ei nocere poterat, nō incorruptibilem deum colitis, qualem veritas & doctrina Apoſtolica teſtatur. FEL. dixit, Ex quo à ſanctitate tua receſsi, vt ad diem conſtitutum reuerſus eſſem, vt reſpōderem tuæ interrogationi, quæcunque velles interrogare, ventum eſt ad diem. Et quia nullam ſcripturam inter manus habui, quia nō mihi ſunt redditæ vnde me inſtruere poſſem, nullus enim ad certamen exit, niſi prius munitus fuerit, & nullus litigator poteſt ſine ſuis chartis litigare, ſimiliter & ego ſine mea ſcriptura reſpondere nō poſſum. AVGV. dixit, Iſtam tergiuerſationem tanto dierum ſpacio cogitaſti, quę te in cauſa perdita & errore ſacrilego quid reſpondeas nō habentem, adiuuare nihil poterit. Notum eſt enim omnibus qui aderāt, quos etiam nūc adeſſe video, te dierum tantam dilationem petiiſſe, debuiſſe autē petere etiam codices quando dilationē petiiſti, ſi his te putabas inſtrui L
poſſe ad reſpondendum. quod non feciſti. Noui te petiiſſe codices, nō quidem ad inſtructionem inſpiciendos: verū hoc longe antequam peteres dilationē. Cum vero dilationem petiſti, codicum tibi reddēdorum & inſpiciendorum, vt eſſe poſſes inſtructior, nullam feciſti mentionem. FEL. dixit, Modo peto codices, reddantur mihi, & venio ad certamē poſt biduum: & ſi victus fuero, quod deliberaueris ſubeo. AVG. dixit, Rudem te in iſta ſcelerata ſecta non eſſe puto, quod & fateris. Non te autem habere quod reſpondeas, & ſi non fatearis, omnis homo iam videt. Sed quia codices tuos repetis; qui ſub ſigillo publico cuſtodiuntur, quibus inſpectis dicis te inſtructū venire poſſe poſt biduum, illud quod iam conſtat obiectis quæſtionibus te reſpondere non potuiſſe, recole. Tolle autem codices tuos, & dic quid inde tibi velis proferri, quod modo inſpicias & reſpondeas. FEL. dixit, Omnes ſcripturas quæ mihi ſublatæ ſunt. Iſta enim epiſtola fundamenti eſt, quod & ſanctitas tua bene ſcit, quod & dixi, quia ipſa continet initium, medium & finem. Ipſa legatur, & quicquid malum obiicitur legi meæ, probetur: & nego illam, ſi M
probata fuerint illa crimina quæ obiiciuntur legi meę.

AVG. dixit, Quoniam fateris hanc eſſe epiſtolam vbi doctrinæ veſtræ initium, medium & finis continetur, hoc initium quām ſit ſacrilegum, vbi deum dicitis pugnaſſe contra gentem tenebrarum, & miſcuiſſe naturæ dęmonum polluēdam & ligandam partem ſuam, quæ hoc eſt quod ipſe: tam ſacrilegum eſt, vt ferri vix ab audientibus poſsit. hoc obiicitur primo ſectę veſtrę ſiue initium hoc voces, ſiue medium, ſiue finem, nō valde id curo, hoc tamen de hac epiſtola quam fateris eſſe Manichæi, lectum eſſe non negas: hoc vobis obiicitur, hoc defende ſi potes, vt ad alia veniamus. Vnde iterum interrogo: Si deum icorruptibilem colitis, quid ei nocere potuit neſcio quę gēs aduerſa quā fingitis? Si nihil ei nocere poterat, nulla cauſa fuit quare partem ſuā naturæ dæmonum commiſceret. Si autem nocere ei poterat, non deum incorruptibilem colitis. [Cap. II.] FEL. dixit, Manichæus dicit duas eſſe naturas, & modo inde culpatur, quia dixit duas eſſe, bonam & malam. Chriſtus in Euangelio dicit duas eſſe arbores. [Matth. 7. & 12.] Arbor bona nunquam facit fructū malum, & arbor mala nunquam facit [Cōtra Adimātū ca. 26 circa finem.]

fructum

A fructum bonum. Ecce duas naturas. Deinde in Euāgelio ſcriptum eſt, Nūquid bonum ſemen ſeminaſti in agro, vnde apparuerunt zizania? Hoc inimicus fecit. Iſte inimicus ſi nō eſt extraneus à deo, probetur mihi. ſi ad deū pertinet inimicus iſte, quale ſemen ſeminauit? Item in Euangelio ſcriptum eſt Chriſto dicente, quia in nouiſsimis temporibus thronum in medio ſeculo ponet, & mittet angelos ſuos in Oriētem & Occidētem, Septentrionem & Meridiem, & cōgregabit omnes gentes ante ſe, & ſeparabit illos, ſicut paſtor ſeparat agnos ab hædis. Et vt compendiuè dicam, agnis dicet: Ite in regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Hædis dicet qui in ſiniſtra parte ſunt: Recedite à me qui operati eſtis iniquitatem: Nomen enim meum habuiſtis, ſed opera non feciſtis: Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ei⁹. Qui ſunt qui nomē Chriſti habent, & mittentur in ignem ęternum cum diabolo & angelis eius: & ad quam partem pertinent iſti quibus Chriſtus non permiſcetur, & nomen eius portant? Hoc enim Manichæus dicit, quia quos Chriſtus damnauit, ipſius nō ſunt. Nam Paulus Apoſtolus dicit: Prudentia carnis inimica eſt deo, legi enim dei nō eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica eſt deo, ad deū non pertinet: ſi autem ad deum pertinet, ipſe ſibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus ſeculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandam claritatem Euangelij Chriſti, qui eſt imago dei. Ipſe Paulus iterum dicit: Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogaui vt diſcederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apoſtolus dixit: ecce quid Euangeliſta, cum Manichæus hæc aſſerat: quia eſt extrane⁹ à deo, qui cōtra deum pugnauit: ſiue quia Chriſtus crucifix⁹ eſt, ſiue quia Apoſtoli omnes propter dei mandatū, iſte qui eos crucifixit cui mandatum dei nō placet, hoc mihi dicat ſanctitas tua, ſi ad deum pertinet.

Matth. 13. *Matth. 25.* *Matth. 25.* *Roma. 8.* B *2. Cor. 4.* *2. Cor. 12.*

Caput III. AVG. dixit, Scripturas ſanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorate voluiſti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquiis veſtris. Inter omnia tamen quæ partim ſicut vere ſcripta ſunt, partim aliter quàm ſcripta ſunt commemoraſti, nuſquam oſtendere potuiſti, C quia deus regnis ſuis hoſtilem naturā imminentem repellere volens, vt habeat quietem, partem ſuam, quæ hoc eſt quod ipſe, naturę contrariæ dęmonum miſcēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem eſt quod vobis obiicitur, vnde quid reſpondeas non inueniendo, commemoraſti diuinarum ſcripturarum capitula vbi de peccatoribus dictum eſt, quia nō pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluiſti, ſecundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia iſta quę videmus & quæ nō videmus, quæ naturaliter ſubſiſtūt, à deo facta eſſe: in quib⁹ etiā ipſam rationalem creaturam factam, ſiue in angelis ſiue in hominibus accepiſſe liberum arbitriū: quo libero arbitrio, ſi deo ſeruire velle ſecundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam fœlicitatem. Si autem legi eius ſubdi noluiſſet, ſed poteſtate ſua vſa cōtra eius feciſſet imperiū, ſecundum eius iuſtitiam pœnæ debitæ ſubiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iuſtitia in remunerandis peccatoribus. Eſſe autem liberum arbitrium, atque inde peccare quenque ſi velit, nō peccare ſi nolit, non ſolum in diuinis ſcripturis quas non intelligitis, ſed etiam in verbis ipſius Manichæi tibi probo. D Circumcluſus enim videt potētiam veritatis, contra quam conatus fuerat aliam naturam quam nō fecit deus, inducere contra deum, non ſolida veritate, ſed inani phantaſmate: tamem ad confitendum verum de libero arbitrio, plus valuit in eo natura humana, in qua eum deus effecit, quàm fabula ſacrilega quā ipſe ſibi cōfinxit.

Liberū arbitrium.

Quòd bene & male agere in libero arbitrio hominis ſit. Caput iiij. Audi ergo de libero arbitrio, primo ipſum dominum, vbi duas arbores cōmemorat, quarum mētionem ipſe feciſti, audi dicentem: Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum ei⁹ malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite: poteſtatem indicat non naturam. Nemo enim niſi deus facere arborem poteſt, ſed habet vnuſquiſque in voluntate, aut eligere quę bona ſunt, & eſſe arbor bona, aut eligere quę mala, & eſſe arbor mala: nō quia mala ipſa quæ eliguntur, aliquam habeāt in ſeipſis ſubſtantiam, ſed quia deus omnia quæ condidit, gradibus ſuis cōdidit, generibuſq; diſtinxit, cœleſtia & terrena, immortalia atque mortalia, & omnia bona in ſuo genere condidit: animam habentem liberum arbitrium, ſub ſeipſo & ſupra cætera collocauit: vt ſi ſeruiret ſuperiori, dominaretur inferiori: ſi autem offenderet ſuperiorem, pœnam ex inferiore ſentiret. E Hoc ergo dominus dicens, aut facite illud, aut facite illud: oſtendit eſſe in poteſtate quod facerēt, ipſe ſecurus & certus in ſe tanquā deus: Et quia ſi bonum eligerent, prę mium eius acciperent: ſi malum eligerent, pœnam eius ſentirent: Semper autem ille iuſtus eſt aut remunerator, aut dānator.

Matth. 12.

Quod in creatura rationali ſit liberū arbitrium. Caput V. Audi ergo iam quemadmodū Manichæus ipſe tam peruerſus, tam ſuperbus, vt aliam introducens naturam, ſe ęqualē deo faceret, deum ad ſeipſum deponeret, cōfeſſus ſit tamen eſſe liberum arbitrium. in theſauro veſtro, cui tale nomen ad decipiendos homines indidiſtis, certe ſic loquitur, quod & tuipſe cognoſcis. Hi vero qui negligentia ſua à labe prædictorum ſpirituum purgari ſe minime permiſerint, & mandatis diuinis ex integro parum obtemperauerint, legemq; ſibi à deo liberatore datam plenius ſeruare noluerint, neque vt decebat ſeſe gubernauerint &c. Vides in his verbis confirmatum eſſe, etiam à neſciēte quid loqueretur, liberum arbitrium. Qui enim ſeruare legem non vult, in poteſtate eius eſt ſi velit. F Non enim dixit, nō potuerint, ſed noluerint: hoc certe quod nolunt ſeruare legem, non à gente tenebrarum coguntur: Si enim coguntur, non nolunt, ſed non poſſunt: Si autem nolunt, nō vtique coguntur vt non faciāt, ſed voluntate ſua nolunt. Hoc ergo quod in eorum volūtate eſt vt nolint, peccatum eſt certe ſine aliqua neceſsitate gētis tenebrarum. Hoc ægnoſce eſſe peccatū ſine neceſsitate gentis tenebrarum. Et inde vides vnde veniant omnes culpæ, vnde merita culparum, vnde diſtributiones pœnarum.

Hominē libertate, nō neceſsitate peccare oſtenditur. Cap. VI. Habetis etiam hoc in ſcripturis apocryphis, quas canon quidem catholicus non admittit, vobis autem tāto grauiores ſunt, quanto à catholico canone ſecludūtur. Aliquid etiam inde cōmemorem, cuius ego authoritate non teneor, ſed tu cōuinceris. In actibus cōſcriptis à Lenticio, quos tanquam actus Apoſtolorum ſcribit, habes ita poſitū: Etenim ſpecioſa figmenta, & oſtētatio ſimulata, & coactio viſibilium, nec quidē ex propria natura procedunt, ſed ex eo homine, qui per ſeipſum deterior factus eſt per ſeductionē. Vide quemadmodū hic, & per ſeipſum dicit, & per ſeductionē. Fuit enim ſeductor hominis diabolus, nō natura peccator, ſed prior voluntate peccator. Sed quia erat in hominis

G poteſtate ſeductori non cõſentire, ideo poſitum eſt, & per ſeipſum, & per ſeductionẽ: vt in eo quod poſitum eſt, per ſeipſum, liberum arbitrium: in eo vero quod poſitum eſt, per ſeductionem: intelligas diabolũ, non oppreſſorem inuiti, ſed tentatorem volentis. Proinde quia ego reſpondi, & quantum potui probaui, ea quæ ſcripta ſunt in libris ſanctis de peccatoribus & de iuſtis, non ad diuerſitatem naturarum, ſed ad diſtinctionem meritorũ pertinere, in quibus meritis non neceſsitatem natura facit, ſed voluntas culpam: reſponde tu ad illud quod iã interrogaui: Si deo nocere nihil poterat, quare partem ſuam, ſubſtantiam ſuam, hoc quod ipſe eſt, polluendam & ligandam dæmonibus miſcuerit, quod in nulla diuina ſcriptura canonica potueris inuenire? Si autem nocere ei poterat, non deũ incorruptibilẽ colitis, de quo Apoſtolus dicit: Regi autẽ ſeculorũ immortali, inuiſibili, incorruptibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Denique item dicitur: Deus habitat lucem inacceſsibilem. Nũquid ad illam lucem non accedunt ſancti, de quibus ſcriptum eſt: Accedite ad eum & illuminamini: & illud, Beati mũdo corde, quo-

Quòd accedere ad deũ ex do[no] dei ſit. Cap.VII.

1.Timo.1. *1.Tim.6.* *Pſal.33.* *Matth.5.*

H niam ipſi deum videbunt? Sed quia non ad eam poteſt accedere, niſi cui deus ipſe donauerit vt accedat, ideo per ſeipſam inacceſsibilis eſt. Nemo enim ad eam poteſt accedere, quem de⁹ noluerit vt accedat: cui autem donauerit, ipſe accedet. Quo modo ergo poterat illa gẽs tenebrarum accedere ad habitationem dei, vbi eſt inacceſsibilis lux, quò non accedit niſi cui deus donauerit? Aut ſi donũ acceperat à deo vt accederet, ad expugnandum regnum dei non daret, & non timeret. Si autem donum tale non dederat vt poſſet accedere, ſecurus in regno ſuo erat, habitãs inacceſsibilem lucem: quid poterat de tenebrarum gẽte metuere, vt ei miſceret partem ſuam, ſubſtantiam ſuam, hoc quod ipſe eſt, ligandam, premendã, contaminãdam, vbi non ſolum miſerabiliter teneretur, ſed etiã turpiter purgaretᷣ? Vt enim purgetur inde, dicitis quod nefas eſt audire, ſed ad vos confundendos & forte ſaluandos, tacere non poſſumus: vt purgetur inde pars dei, dicitis in naue lucis, quam ſolem appellatis, facientes iniuriam creatori Solis, & ipſi Soli quem ſic dicitis factum, vbi tanta tur-

I pitudo celebretur. Dicitis enim illic poſitum deũ, virtutes ſuas conuertere in maſculos ad irritãdum cõcupiſcẽtias dæmonum fœminarum, & eoſdẽ rurſus conuertere in fœminas ad irritandum concupiſcentias dęmonum maſculorum, vt cum dæmoniis iniiciunt libidinẽ, accẽſis in formas cõfictas à deo, relaxentur membra eorum, & ſic euadat pars dei quæ ibi fuerat colligata. Hoc tantum opprobrium, hoc tantum ſacrilegium credere auſi eſtis, & prædicare non dubitatis. Hæc ſunt media doctrinæ veſtræ: Finis vero quis eſt? Quis, niſi quia nõ potuit deus totum purgare? Et quia nõ potuit, facturũ indeᵗ dicitis velut tectorium gẽti tenebrarum, vt ibi in ęternum damnetur quod purgari non potuit, & nihil ſua ſponte commiſit. Ita fit vt deus veſter, non verus, ſed fictus, nõ alicubi cõſtitutus, ſed in corde veſtro imaginatus, partem ſuam miſceat infœliciter, purget turpiter, damnet crudeliter. Ad hæc ergo reſpõde, & incipe ab illo quod dixi, quare deus miſcuit iſtã partem ſuã, cui nihil noceri poterat, aut ſi potuit, quo modo ſit incorruptibilis. FELIX dixit, Crudelem aſſeritis Manichæum hæc dicentem: de Chriſto quid dicimus, qui dixit: Ite in ignem æternum? AVGV. dixit, Peccatoribus hoc dixit. FEL. dixit, Iſti peccatores quare non purgati ſunt? AVG. dixit, Quia noluerũt.

[ᵗ] eum.

Quòd bono ſaluatur ſine dãnatur ex libero arbitrio. Cap.VIII.

FEL. dixit, Quia noluerunt, hoc dixiſti? AVGV. dixit, Hoc dixi, quia noluerunt. FEL. dixit, Quare noluerunt? Eſt qui non vult curari? Eſt qui nõ vult purgari? Eſt qui nõ vult illuminari? Quis infirmus eſt qui non vult ad ſalutem venire? Si crudele eſt quod Manichęus dixit, quia aliqua pars dei quę ſe purgare non potuit, in globo ligata eſt, hoc crudele nõ eſt, vt Chriſtus qui dixit, Ego propter peccatores veni: modo ad ignẽ æternum illos mittat, cuius nomen portauerunt? Sed mandata credo nõ potuerũt complere. Si hoc crudele eſt, crudelius eſt & illud. Si illud crudelius eſt, quia deus illos nõ potuit purgare, & globo ligauit, & id crudelius videtur eſſe quos Chriſtus non potuit purgare, ad ignẽ æternum mittere: hoc mihi ſanctitas tua exponat de ipſa crudelitate. AVG. dixit, Si ea quę iam dixi, vel intellexiſſes, vel te intelligere fatereris, fortaſsis enim nõ habendo quid dicas finxiſti te non intelligere quod apertum eſt, iſta non diceres. Iam enim diximus & probauimus per diuinas ſcripturas, eſſe liberum arbitrium: deum autem eſſe liberi arbitrij iuſtũ iudicem, remuneratorem fidelium, eiq́; ſe ſubiicientium & volentium ſe ſanari, damnatorem autem ſuperborum & impiorum. L

K

Quia ergo ad peccatores ſanandos venit, ſanat vtique peccata confeſſos, ſanat pœnitentes: neminẽ autem pœnitet cum alius peccauit: ſed ſi eſt pœnitẽtia iuſta & verax, vnde & ipſe dominus dicit: Nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiam: ipſa pœnitentia indicat non alienæ eſſe naturę ſed volũtatis noſtræ, ſi quid forte peccauimus. Nam ſi alio peccãte, alium pœnitet, non eſt iſta prudens ſed inſana pœnitentia. Secundum vos autem nulla peccata ſunt. Gens enim tenebrarum non peccat, quia ſuam naturam facit. Natura lucis non peccat, quia quod facit, facere cogitur. Nullum ergo inuenis peccatum quod damnet deus, nullum inuenis peccatum quod pœnitentia poſsit ſanari. Si autem pœnitentia eſt, & culpa eſt: Si culpa eſt, & voluntas eſt: Si voluntas eſt in peccando, natura nõ eſt quæ cogat: ſed ſi quid infirmitatis patiuntur, qui non poſſunt implere quod volũt. Vnde Apoſtolus Paulus dicit: Video aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis: manifeſtum eſt hoc ꝟeniſſe de traduce primi peccati Adam, & de cõſuetudine mala. Nam hodie libera voluntate faciũt homines conſuetudinem, quam cum fecerint, facile ſuperare nõ poſſunt. Ipſi ergo ſibi de ſeipſis fecerũt, quòd cõtraria lex habitet in membris eorum. Sed qui concipiunt timorem dei, & per liberum arbitrium ſubdunt ſe ſanãdos optimo medico, & ſicut bono curatori, ita & miſericordi creatori, per humilitatem confeſsionis & pœnitentię ſanantur. Superbi vero dicentes ſe iuſtos, aut dicendo quia non peccant ipſi, ſed aliud in illis peccat, & alia natura deᵗ illis peccat, per ipſam ſuperbiam ſuam & inſanabiles ſiunt, & experiuntur iuſtum iudicium dei, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Non eſt ergo indignum vt deus dicat: Ite in ignem æternum: eis qui eius miſericordiam per liberũ arbitrium reſpuerunt: & dicat, Venite benedicti patris mei, percipite regnum: eis qui per liberum arbitrium fidem eius ſuſceperunt, peccata ſua confeſsi ſunt, pœnitentiam egerunt, diſplicuerunt ſibi quales fuerunt, & quales per eum facti ſunt, illi placuerunt. Tu ergo iam ad hoc quod interrogaui reſponde. Sed impetrẽ à te, ne moras ſuperfluas faciamus: Si deo nocere nihil poterat, quare huc nos miſit? Si nocere poterat, non eſt incorruptibilis deus. FELIX dixit, Si deo

Matth.9. *Roma.7.* M *ᵗ in.* *Iacobi.4.* *1.Pet.5.* *Matth.25.* *Quare filii dei incarnatus ſit. Cap.IX.*

A Si deo nocere nihil poterat, quare huc filium ſuum miſit? AVG. dixit, Vide quemadmodum ſemper interrogas, & ad interrogata reſpondere nõ vis. Audi quod interrogaſti, memento tamen te ad ea quæ dico nõ reſpondere, me autem reſpondere. Deo nocere nihil poteſt, ſed filiũ ſuum miſit vt carne ĩdueretur, & hominibus appareret, peccatores ſanaret, in ipſa carne pateretur pro nobis, quam ſumpſit ex nobis. In ſua quippe natura pati nihil poterat, quia in principio erat verbum, *Ioan.1.* & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. In hac natura quia deus erat verbũ, pati nihil ille poterat. Vt autem pati pro nobis poſſet, verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Verbum caro factum eſt, aſſumẽdo carnem, non mutatum in carnem. Aſſumpſit enim humanitatem, non amiſit diuinitatem. Itaque idem deus & idẽ homo in natura dei æqualis patri, in natura hominis factus mortalis, ĩ nobis, pro nobis, de nobis, manens quod erat, ſuſcipiens quod non erat, vt liberaret quod fecerat, non quod erat. Nõ eſt ergo paſsio Chriſti ex indigẽtia, ſed ex miſericordia. Præbuit enim exẽplum patientiæ nobis de nobis, id eſt homini de homi-
B ne, carni de carne: nõ tamen in illa carne ipſe deterior factus, ſed caro in illo melior facta eſt. Pars vero dei veſtri nulla carne aſſumpta, non enim erat in gente tenebrarum pro qua pateretur, deſcendit vt teneretur, ligaretur, pollueretur, & turpius quàm ligabatᷓ purgaretur. Iam enim de purgatione eius dixi. Hæc omnia quanto indigniora ſunt, tãto vtique faciliora ad intelligendũ, quoniam in naturam dei iſta nõ cadunt: Et abſit à pio animo atque fideli talia de deo credere, deo bono, deo vero, qualia vos creditis: nõ quem inueniſtis, ſed quem finxiſtis. Reſponde iam nunc, ſi deo nocere nihil poterat, pura illa ſubſtãtia ipſius, nulla carne aſſumpta, in ſe paſſura: ſi quid paſſura erat, non in carne quam ſuſceperat, quare huc miſſa eſt ſecundum veſtra vaniloquia?

Chriſtus cur fuerit crucifixus. Cap. X.

FELIX dixit, Si nihil poterat noceri deo à parte aduerſa, & Chriſto nihil noceri poterat ab aduerſa natura, ad quam venit Chriſtus vt eam liberaret, quia vt dicis, propter libertatem noſtram venit, ergo in captiuitate fuimus. Si in captiuitate tenebamur, & propterea Chriſtus venit, vt nos liberaret de captiuitate, qui nos tenebat, extraneus à deo erat, aut virtus dei. Si virtꝰ dei
C erat qui nos tenebat, vt quid Chriſtũ mittebat ille qui nos tenebat? Si in ipſius arbitrio erat quando vellet dimittere, vt quid Chriſtus crucifigitur? Neminem autem latet Chriſtum crucifixum. Quid illum crucifixerunt? Si dei virtus eſt, nihil nobis nocebat: Si dei virtus erat, non fuimus capti apud illum, ſed quaſi nos cum noſtro principe, quaſi filius cum parentibus, nõ autem Romani cum Barbaris. Nõ oportebat ergo, quia cum virtute dei conſtituti eramus, deum filium ſuum mittere, vt dicatur quia liberator noſter venit. Si paret ergo cũ virtute dei nos conſtitutos eſſe, Apoſtolus dixit: Chriſtus *Galat.6.* nos liberauit de maledicto legis, quia ſcriptum eſt: Ma- *Deuter.21.* ledictus omnis qui pẽdet in ligno. Hoc enim Apoſtolus dicit. Si iſte qui maledicit omnes qui pendent in ligno, dei virtus eſt: Chriſtus enim pendet in ligno, & Apoſtoli ipſius omnes qui addicti ſunt pro ipſius præcepto: quis ergo iſte eſt qui maledicit omnem qui pẽdet in ligno? AVGVSTINVS dixit, Quos Chriſtus redemit à diabolo, per conſenſionẽ ſuam tenebantur à diabolo: & in eius conditione conſtituti eranr per iuſtum dei iudicium, cui ſeducenti cõſenſerãt per liberum arbitriũ. Sicut autẽ in poteſtate hominis fuit diabolo cõſentire, vt captiuaretur: ſic in ipſius diaboli poteſtatę fuit, cũ angelus eſſet, peccare, vt in deterius mutaretur. D

Duas vitas Chriſtꝰ nobis oſtendit per paßionẽ & reſurrectionem. Caput XI.

Peccator ergo angelus per liberũ arbitrium, ſuaſit peccatum homini habenti liberum arbitrium, vt diabolus ſi noluiſſet non peccaſſet, & homo ſi noluiſſet nõ conſenſiſſet. Cum autem iam ab illo cui conſenſerat teneretur, nõ quia diabolus aliquid potuit, ſed quia iuſtum dei iudicium fuit, & eiꝰ legi obtemperare noluit: Quia ergo ſic inuenit Chriſtus peccatores ſub peccato, redemit confitentes à ſuperbiente. Quod autem in lege poſitum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno: vnde *Deute.21. Galat.3.* Apoſtolus dicit: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: Scriptum eſt enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno: non legem reprehendit, ſed miſericordiã commendauit. Quia enim Adam peccauerat, & omnis illa maſſa & propago peccati maledicta erat, dominus autem carne de illa maſſa ſuſcipere voluit, vt ſuſcipiendo mortalitatem, quæ de pœna venerat, ſolueret mortem, quod de gratia veniebat: ideo dicit lex, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Mors enim ipſa pendebat in ligno, quæ mors de maledicto veniebat. Quo modo ergo ſuſcipiẽdo mor- E tem interfecit mortem, ſic ſuſcipiẽdo maledictũ ſoluit maledictum. Vnde & Apoſtolus dicit: Sciẽtes, quia ve- *Rom.6.* tus homo noſter ſimul confixus eſt cruci cum illo: quia de veteri homine noſtro, id eſt de ſorte mortis, quę veniebat ex merito peccati, ſuſcipere dignatus eſt carnẽ mortalem de virgine Maria, in qua nobis & paſsionis & reſurrectionis præberet exemplum: paſsionis, ad firmandam pœnitentiam: reſurrectionis, ad excitandam ſpem: vt duas vitas nobis oſtenderet in carne quam ſuſcepit de vita noſtra mortali, vnã laborioſam, alteram beatam: Laborioſam, quam tolerare debemus: beatam, quam ſperare debemus. Toleramus autem laborioſam merito peccati noſtri: Ille autem oſtendit eam in carne ſua, non merito iniquitatis ſuę, ſed officio miſericordię ſuæ. Nam vt noueris bonam eſſe legem quam tu reprehendere voluiſti, ipſe Apoſtolus Paulus quodã loco dixit: Lex ſubintrauit vt abũdaret delictũ. Adhuc videtur *Roma.5.* illam reprehẽdere. Sed audi quod ſequitur: Vbi autem, inquit, abundauit delictũ, ſuperabũdauit & gratia. Data eſt enim lex ſuperbis hominibus, & viribus ſuis totũ tribuentibus, vt cum implere nõ poſſent legem datam, præuaricatores inuenirentur, & facti rei ſub lege, peterent miſericordiam à legis conditore. Proinde paulo- F poſt dicit idem Apoſtolus: Itaque lex quidem ſancta, & *Roma.7.* mãdatum iuſtum, & ſanctnm, & bonum. Sed ne dicas, quia de alio mandato dicat, vt oſtendat quia de illo dicit, de quo pauloante dixerat, Lex ſubintrauit vt abun- *Roma.5.* daret delictum: ſtatim ſibi oppoſuit quęſtionem. Quod ergo bonum, mihi factũ eſt mors? Abſit, Sed peccatum *Roma.7.* vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem. Erat enim peccatum, ſed non apparebat peccatum. data eſt lex ſuperbo, fecit contra legem, & apparuit peccatum quod erat, ſed non apparebat. Apparens autem peccatum humiliauit ſuperbum, humiliatus ſuperbus factus eſt pœnitens, de pœnitentia impetrata eſt miſericordia. Audiſti ergo quod interrogaſti, reſpõde quod interrogo: Nihil nocere poterat gẽs tenebrarum deo, quare huc miſit partem ſuam miſcendam, & polluendam à natura dæmonum? FELIX dixit, Si in arbitrio noſtro ſumus, nemo neminem cogat. Quãdo voluero, ero Chriſtianus: Voluntas nobis ſubiacet, aut eſſe Chriſtianum, aut non eſſe. AVG. dixit, Quia voluntas nobis adiacet, manifeſtum eſt, & hoc de diuinis ſcripturis docui, quod coactus eſt etiam inuitus dicere

Quòd ex voluntate hominis cũcta dependent agenda, nec cogi poteſt. Cap.XII.

G etiam ille qui vos in iſtum induxit errorem. Quod autem dicis, nemo cogatur, quãdo voluero ero Chriſtianus, nemo planè te cogit: Quãdo volueris eſto, quia ex voluntate tua huc veniſti, & ex volũtate tua iſta diſputaſti: Et væ voluntati malæ ſi mala eſt, pax bonæ voluntati ſi bona eſt. Siue autem mala ſit, ſiue bona ſit, voluntas eſt. Bonam voluntatem ſequitur corona, malam ſequitur pœna. Deus iudex voluntatum eſt, creator autẽ naturarum. Si ergo putas cogi te vt ſis Chriſtianꝰ, audi à nobis omnino te non cogi: Cogita potius quæ audis, perpende, in tua voluntate es: examina vt prudens, ſi tamen eſt in te vlla prudentia vel humana, vtrum ea quę dicta ſunt, veritate fulta ſint: vtrum tuipſe in Manichęi veſtri defenſione defeceris, ſicut apparet: & quando volueris eſto quod nondum es, & deſine eſſe quod es.

Cap. XIII. FELIX dixit, Ecce iam compendiue, vt dixit ſanctitas tua, ne chartas cumulemus, ſi tibi placet quod petiui, pridem huc veni: oſtende mihi veritatem, vt illud quod teneo pareat, quia veritas non eſt, & habes me paratum ad credendum. AVG. dixit, Iam quidem quod tenes ſatis apparet, quia veritas nõ eſt. Abſit enim à cor-
H dibus veritatem quærentium vel tenentium, vt credãt deum ſubſtantiam ſuam neceſsitate coactum mertiſſe dæmonum naturæ ligandam atque polluendam. Abſit à fidelibus credere deum ad liberandũ ſubſtantiã ſuam conuertere ſe in maſculos contra fœminas, & in fœminas cõtra maſculos ad eorum concupiſcẽtiam irritandam.† Abſit à fidelibus credere deum ſubſtãtiam ſuam ipſis dæmonibus merſam poſtea in ęternum damnare. Hoc ergo quia veritas nõ eſt, manifeſtum eſt. Sed quia vis tibi pro iſta falſitate expulſa atque cõuicta, patefieri veritatem, ſi quid de cognoſcenda fide catholica ad-
I huc mouet, ab initio fidei poteris erudiri. Etenim aptũ perceptioni veritatis incommutabilis facit pia fides: à qua fide quiſquis incipere noluerit, ſuperbus foris remanebit, & ad id quò tendit vel quò vult, peruenire nõ poterit. Sed quia illa falſitas manifeſta eſt, anathema falſitatem, vt poſsis incipere aptus eſſe ad cognoſcendum veritatem. FEL. dixit, Cum apparuerit mihi, quia mihi non paret, quia altera mihi oſtenſa non eſt, non poſſum anathematizare. AVG. dixit, Anathematizãdus eſt error, qui dicit corruptibilem deum, an non eſt anathematizandus? FEL. dixit, Iterum dic.

† tentandã.

An Manichæi articuli ſint anathematizãdi. Caput XIIII.

AVG. dixit, Anathematizandus eſt error qui dicit corruptibilem deum, an non eſt anathematizandus?

FELIX dixit, Quæratur ſi dicit. AVGV. dixit, Ego hoc interrogaui, qui dicit corruptibilem deum, anathematizandus eſt, an non? FEL. dixit, Qui dicit corruptibilem deum, anathematizandus eſt, hoc mihi obiicis? AVG. dixit, Hoc interrogo. FEL. dixit, Corruptibilem deum dicis, non autem quod primo dixiſti, quia partem ſuam dedit aduerſariis. AVG. dixit, Interim quod interrogo reſponde: Qui dicit corruptibilem deum eſſe, anathematizandus eſt, an non? FEL. dixit, Valde. AVG. dixit, Qui dicit corruptibilem eſſe naturam & ſubſtantiam dei, anathematizãdus eſt, an non? FELIX dixit, Non intellexi quod dixiſti.

AVGV. dixit, Hoc dico quod omnis homo intelligit, niſi qui ſe fingit nõ intelligere: naturam & ſubſtantiam dei, id eſt illud ipſum quicquid eſt deus, qui dicit eſſe corruptibilem, anathematizandus eſt, an non eſt?

FEL. dixit, Etiam anathematizandus eſt, ſi probatum fuerit eſſe verum. AVG. dixit, Nondum tibi dixi, quia Manichæus dicit corruptibilem naturam dei, ſed hoc tibi dixi, quia quicunque hoc dicit, anathematizandus eſt. FEL. dixit, Et ego reſpondi, quicunque K
hoc dicit etiam. AVGVSTINVS dixit, Pars illa quæ mixta eſt gẽti tenebrarum, de dei natura eſt, an de aliqua alia natura? FEL. dixit, De dei. AVG. dixit, Quod de dei natura eſt, hoc eſt quod deus, an aliud quid quod non eſt deus? FEL. dixit, Ita eſt, quod de deo eſt, deus eſt, ſecũdum quod & ſcriptum eſt: Lux lucet in tenebris, & tenebrę eam non comprehenderunt. Deus enim lumẽ eſt, & tenebrę in eo nõ ſunt. AVG. dixit, Bene reſpondiſti, quia & quicquid de dei natura eſt, deus eſt, & deus lux eſt, & tenebrę in eo non ſunt, & talis lux luxit in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Videamus ergo vtrum Manichæus partem dei non dicat eſſe comprehenſam à tenebris, nõ etiam teneri ligatam, non etiã & maculatam & pollutam, ſic vt indigeat miſericordia liberatoris & purgatoris. Si autem hæc dicit, ſecundũ te etiam, & ſecundum veras confeſsiones tuas, anathematizãdus eſt: quia partẽ dei & naturam dei quod eſt ipſe deus, dicit comprehẽſam à tenebris & ligatã & pollutam: quod tuipſe ſecundum Euangelium loquẽs nõ potuiſti dicere. Sed verum di- L
xiſti, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Manichæus ergo anathematizãdus, qui dixit, quia lux tenebrata eſt in tenebris, & tenebræ eam comprehenderunt. FEL. dixit, Sed & qui polluitur, & qui tenetur, liberatur, & nos ſi polluti ſumus, mundamur. AVG. dixit, Sed hoc de dei natura non recte dicitur: ſed de illa quæ pollui poteſt, recte dicitur, quia polluitur, & mundatur. De illa vero quæ pollui nõ poteſt, vides cũ quãto ſacrilegio dicatur, polluitur & mũdatur: maxime quia ſic dicitis quãdam dei partem eſſe pollutam, vt propterea ligetur in æternũ globo tenebrarum, quia non potuit mundari. Hoc qui nõ anathemat, falſum pauloante reſpondit, quia omnis qui dicit corruptibilem deum, anathemandus eſt. FEL. dixit, Hoc quod dixit ſanctitas tua, quia pars quæ ſe nõ mundauit ab coinquinatione gentis tenebrarum: & ſic dicit Manichęus, quia non ſunt miſsi in regnum dei: hoc enim aſſeris tu quia damnati ſunt. Sed Manichæus nõ hoc dicit, quia damnati ſunt, ſed ad cuſtodiam poſiti ſunt illius gentis tenebrarum. AVGV. dixit, De iſta parte tecum ago, quam dicis pollutam, purgari: poſtea ſi opus fuerit, de illa quæ figitur in globo eius. Interim M
quæ purgatur, polluta erat. FEL. dixit, Quæ polluitur, & mundatur. AVG. dixit, Qui ergo dicit naturam dei & ſubſtantiã dei & id quod deus eſt, poſſe pollui, ligari, inquinari à gente tenebrarum, nõ eſt anathemandus? FEL. dixit, Chriſtus vnde nos mundauit, vnde nos liberauit? AVG. dixit, Chriſtus non partem dei, non naturam dei liberauit, ſed facturam quam fecit, in peccatum cadentem per liberum arbitrium, ſua miſericordia liberauit. Eam rem mundauit quæ pollui poterat, eam rem liberauit quæ captiuari poterat, eam rem ſanauit quæ infirmari poterat. Modo autẽ de deo, de natura dei, & de ſubſtãtia dei, de eo quod deꝰ eſt loquimur: poterat pollui, an non poterat? FELIX dixit, Anima noſtra ex deo eſt quę polluta eſt: ſi nõ eſt ex deo, vt quid pro illa Chriſtus crucifixus eſt? Si ergo paret quia Chriſtus propter animam noſtram crucifixus eſt, paret quia ex deo eſt, & polluta erat, & ipſe eam mundauit. AVG. dixit, Ego non ſolum animam, ſed corpus noſtrum & omnẽ creaturam & ſpiritalẽ & corporalem ex deo eſſe dico, quia hoc habet catholica fides. Sed aliud eſt quod de ſe deꝰ genuit, quod hoc eſt quod ipſe, aliud autem quod fecit deus. Quod deus genuit,

Manichæũ eſſe anathematizãdũ. Cap. XV.

Ioan. 1.

1. Ioan. 1.

Quomodo illud quod pollui poteſt, mundatur. Cap. XVI.

Quòd anima à Chriſto redẽpta, ex deo ſit per creationẽ, non per generationẽ. Cap. XVII.

æquale

A æquale eſt patri: quod deus fecit, non eſt æquale conditum conditori. Aliud autem dicimus ex deo eſſe, quod melius dicimus de deo eſſe, quia hoc eſt quod ipſe, ſicut vnigenitus filius, ſicut verbum eius per quod facta ſunt omnia. Alia vero ſic dicimus ex deo, quia dixit & facta ſunt, mandauit & conſtituta ſunt. Hinc eſt anima ex his quæ fecit deus, non illud quod de ſe genuit deus. Ideo verbum quod de ſe genuit, pollui nō potuit, nec poteſt, nec poterit. Anima vero quam fecit rectricem corporis, vt ſeruiret ſuperiori, dominaretur inferiori, id eſt ſeruiret deo, dominaretur corpori, contempta dei lege per peccatum polluta eſt. Deus autem miſericordiã præſtans his quæ fecit, miſit filium per quem fecit, & per illum refecit. Quando concedendum erat quod non erat, per verbum conditum eſt: quando reficiendũ erat quod deprauatum fuerat, ſuſcepta eſt inde creatura de virgine Maria, vt per id quod erat homo, demonſtraretur homini & quid ſuſtinendum & quid ſperandum eſſet: Itaque natura verbi ſubſtantia vnigeniti filij dei nihil paſſa eſt à perſecutoribus Iudæis, vel à diabolo, angelo malo perſequente: Sed quia induit ſe carne, induit ſe re mortali, re paſsibili, re mutabili: in eo quod ſe induit, paſſus eſt quic-
B quid voluit ad exemplum patientiæ, & reformauit hoc ad exemplum iuſtitiæ. Tu modo dic mihi de dei parte, quod deus eſt, vtrum pollui poſsit, an non? Si poteſt, non eſt incommutabilis deus, & qui hoc dicit, anathemãdus eſt. Si autem non poteſt, vides anathemandum Manichæum, qui dicit partem dei naturam dei, quod eſt deus, veniſſe huc puram ad gentem tenebrarum ligatam atq; pollutam, vt indigeat ſolui ac mũdari. FEL. dixit, Hoc tu dixiſti de anima, quia ex deo non eſt. AVG. dixit, Non dixi; ſed dixi quia ex deo eſt tanquam à deo facta, non tanquam à deo nata. FELIX dixit, Dixiſti de anima, quia nõ eſt ex deo, ſed factura dei, quia ſine deo nihil eſt: hoc enim dicis tu, & non vis aſſeuerare quia ex deo eſt anima. AVG. dixit, A deo eſt, ſed facta eſt à deo.

FEL. dixit, Aut facta eſt, aut miſſa eſt, aut data ex deo eſt. Ergo ſi ex deo eſt, polluta eſt, & venit Chriſtus eam liberare de pollutione, quid culpas Manichæum? AVG. dixit, Quia ego dico animam non naturam dei, ſed factam à deo, per liberum arbitrium peccaſſe, & peccato eſſe pollutam, & per dei miſericordiam in pœnitentia liberatam: tu autem ipſam naturam dei quod deus eſt, deum de deo dicis in gente tenebrarum captum atque
C pollutum, & multum intereſt inter id quod de ſe deus genuit, & quod fecit non de ſe, ſed ex nihilo, id eſt, cum omnino nõ eſſet, à deo accepit vt eſſet, id eſt, vt inſtitueretur. FEL. dixit, Ergo pars dei eſt. AVG. dixit, Iam tibi dictum eſt, non eſt pars dei, & accipe quomodo intelligas deum omnipotentem factorem. Omnia quæ fiunt, & quod quiſque facit, aut de ſe eſt, aut ex aliquo, aut ex nihilo. Homo quia non eſt omnipotens, de ſe filium facit ex aliquo, ſicut artifex ex ligno arcam, & ex argento vaſculum. Potuit enim facere vaſculum, ſed non potuit facere argentum: Potuit facere arcam, ſed non potuit facere lignum. Ex nihilo autem ex eo quod prorſus nõ eſt, facere vt ſit, nullus hominum poteſt. Deus autem quia omnipotens eſt, & de ſe filium genuit, & ex nihilo mundum fecit, & ex limo hominem formauit: vt per iſtas tres potentias oſtenderet effectionem ſuam in omnibus valentem: quia de ſe quod fecit, nec feciſſe dicendus eſt, ſed genuiſſe, Quod autem ex aliquo, ſicut de terra hominem, nõ ſic fecit hominem de terra, vt alius ei fecerit ipſam terram vnde faceret hominẽ, quomodo fecit deus argentum argentario vnde faceret vaſculum: ſed ipſe fecit & quod non erat vt eſſet, & quod inde rurſus eſſet,
D quod iam ipſe ex nihilo creauerat vt eſſet. Sic ergo corpus, ſic anima, ſic intelligitur vniuerſa creatura facta à deo, non genita de deo, vt hoc ſit quod Deus. Proinde modo forte eliges quid teneas, & quid reſpuas. Elige quid ſit melius: quoniam videmus multa mutabilia, & ipſa tamen bona quamuis mutabilia: multa mortalia, & ipſa tamen bona quamuis mortalia. Bonum autem omnino incommutabile ipſe deus eſt. Quid melius tibi ſit tenere, elige: deum mutabilem eſſe, an quod deus fecit mutabile eſt: quia neceſſe eſt vt vnum è duobus dicas. Si nolueris admittere id quod deus fecit eſſe mutabile, reſtat vt dicas ipſum deum eſſe mutabilem. Vt autem ab hoc ſacrilegio te purges, & ab hac blaſphemia, ne dicas ſubſtantiã dei eſſe mutabilem: quare non cõcedis deum qui vere eſt, & incommutabilis eſt, quia ipſe etiam dixit, Ego ſum qui ſum, feciſſe omnia bona, ſed non ſibi paria? Proinde quia ipſe incommutabilis eſt, non eſt mirum ſi quod fecit, quia ei æquale non eſt, non eſt incommutabile, ſed mutabile. Ideo & per liberum arbitrium peccare & pollui potuit, & per eius miſericordiam liberari.

E FELIX dixit, Dixiſti hominem feciſſe ſibi filium. Nihil intereſt inter patrem & filium. Quia ergo hoc protulit ſanctitas tua, & ego reſpondeo, quia deus & quæ fecit æqualia ſunt ſibi. AVG. dixit, Quod intelligere noluiſti, quia homo cum filium facit, non facere proprie dicitur, ſed proprie generare dicitur: ſic & deus filium vnicum genuit, dixi tibi, non fecit. Fecit autẽ illud quod æquale non eſt ei: quod autem genuit, æquale eſt illi. Itaque elige tibi, vtrum velis dicere mutabilem dei futurã, ad mutabilem dei naturam? FEL. dixit, Quomodo deus immutabilis eſt, ſimiliter quem genuit immutabilis eſt: & quod fecit, ſi de ipſius natura eſt, non mutatur: ſed de nihilo fecit, quia opus non mutatur. AVG. dixit, Sed iam tibi dictum eſt, quia quod fecit, non de ipſius natura eſt, [ſed ex nihilo fecit, quia omnipotens eſt.] Non erat, & fecit, non de ſe, non de aliqua re, quam ipſe non fecerat, ſed ex nihilo. FELIX dixit, Ego non hoc dixi, ſed dixi quia deus immutabilis eſt, & quod genuit immutabile eſt, & quod fecit immutabile eſt. Non dixi, vnde illud fecit. Non hoc quæſiui, vnde fecerit.

AVGVSTINVS dixit, Sed à me audiſti quod non quæſiſti, vt iam deſineres [ſtulta] loqui. Omnipotens deus & de ſe potuit generare, & de nihilo facere, & ex eo quod iam fecerat aliquid formare. De ſe, filium æqua-
F lem ſibi: de nihilo, mundum & vniuerſam creaturam: ex aliquo, de terra hominem, quia omnipotens eſt. Quod ergo de ſeipſo eſt, pollui nunquam poteſt, quomodo nec ipſe. Quod autem ab illo factum eſt, non de illo, & pollui poteſt per liberum arbitrium, & mundari per ipſius miſericordiam, condemnando quod peccauit, & agnoſcendo qui eum creauit. Tu vero qui paulò antè dixiſti, quia qui dei partem corruptibilem & contaminabilem dicit, anathemandus eſt: negare autem non potes Manichæum dixiſſe, quòd pars dei in gente tenebrarum comprehenſa atque polluta eſt, & his eum verbis blaſphemaſſe apparet, ita vt peius blaſphemare forte non poſſet: aut anathema illum talia dicentem, aut tu cum illo anathemandus es & abiiciendus. FELIX dixit, Manichæus dicit, quia polluta eſt pars dei, & Chriſtus dicit, quia polluta eſt anima, & venit liberare illam de pollutione. AVGVST. dixit, Sed anima non eſt pars dei. Nam iam tu confeſſus es, quia Manichæus dixit pollutam partem dei, nos autem pollutam dicimus animam ex voluntate peccati, non autem eſſe animam

Ex deo, de deo.

Pſal.32.

Quòd deus omnia fecerit ex nihilo: & quæ differentia eſt inter facere & creare. cap.18.

Exod.3.

Quòd dei filius ex deo ſit genitus: creatura autem ſit ex nihilo facta. cap.19.

Quòd anima non ſit pars dei, ſed facta à deo, & per Chriſtum redempta. ca.20.

G partem dei, non de deo genitam, ſed à deo factam. Sic ergo dicitur anima ex deo, quomodo dicitur aliquod opus fabri ex artificio eius, vel ex ipſo factum, non tamen de ipſo genitum ſicut filius eius. Tu ergo quia iam confeſſus es Manichæum dixiſſe, pollui partem dei, & iamdudum dixiſti anathemandum, qui dicit corruptibilem vel contaminabilem deum vel naturam eius, iam anathematizaſti, quod non vis fateri. Hoc enim quod dixiſti, quia polluitur & quia mūdatur, hoc ipſum quod dicis mundatur, expreſsiſti, quia polluitur: & non habes vnde euadat Manichæus:& tu dixiſti quia polluitur pars dei. Anathema ergo Manichæum, aut anathematizandus es cum Manichæo. FEL. dixit, Ego non à Manichæo didici, quia polluta eſt pars dei, ſed à Chriſto didici, quia propter animam venit quæ polluta erat. AVGVST. dixit, A Chriſto non didiciſti quia anima pars dei eſt. FELIX. dixit, A Chriſto didici quia anima ex deo eſt. AVG. dixit, Et nos didicimus quia anima ex deo eſt, ſed non eſt pars dei. Sic eſt enim anima ex deo, quomodo factura ex artifice, non deo ſicut filius de patre. FELIX dixit, De pollutione agimus. Si polluta eſt anima quæ ex deo eſt, & poteſt purgari à Chriſto, qui
H pro illa venit, & illa pars dei quam Manichęus dicit, pollui poteſt & mundari per mandatum ipſius dei. AVG. dixit, Ecce iterum dicis partem dei pollutam purgari, & pauloante dixeras anathematizandum eſſe, qui illam dicit corrptibilem: modo dicis quia pollui potuit, & dicis quia mundari poteſt, vt confirmes quia pollui potuit. Hoc nos de parte dei non dicimus, ſed de anima dicimus, quia tanquam opus eius ex ipſo eſt, non tanquam proles de ipſo. Redi ergo ad id quod dicis, & diſcerne quod dicimus, Anima nec deus eſt, nec pars dei. Tu autem Manichæum dicis dixiſſe pollui partē dei, quam dicit purgari, vt confirmet quia polluitur. Reſtat ergo, vt eum anathematizes, aut iſta ſentiens anathematizeris. FEL. dixit, Pertinet ad deum anima, quæ per peccatum coinquinata eſt, an non? AVG. dixit, Pertinet, ſed non eſt pars eius. FEL. dixit, Non hoc interrogaui. AVG. dixit, Et quid interrogaſti? FEL. dixit, Pertinet ad deum: an non pertinet? AVG. dixit, Iam dixi & quia pertinet, & quomodo pertinet. FEL. dixit, Ego quæro vtrum vere ex deo eſt? AVG. dixit, Ex deo, non de deo. FEL. dixit, Si nihil peccatum eſt, & anima ex deo eſt, & polluta eſt, & venit Chriſtus libera-
I re eam, & eam liberauit à peccato, quid culpamus Manichæum, qui dixit partem dei pollutam eſſe, & iterum mundari? AVG. dixit, Quia iam confeſſus es Manichæum dixiſſe partem dei eſſe pollutam, & dicis non eſſe peccatum talem blaſphemiā in deum effundere. Nos autem dicimus peccaſſe quidem animam per liberum arbitrium, & pœnitendo purgari per miſericordiā creatoris ſui, quia non eſt ex deo tanquam pars eius, vel tanquam proles eius: ſed ex deo vel à deo facta eſt tanquam opus eius. Quid interſit inter noſtram fidem & veſtram perfidiam, omnibus manifeſtum eſt. Itaque ſecundum verba tua ſuperiora, quia conceſsiſti anathematizādum eum qui dicit corruptibilem naturam dei, quod & Manichæum dicere manifeſtum eſt, quia noluit vt eſſet à te anathematizatus, eris cum illo anathematizatus. Poſt hæc cum multis verbis inter ſe agerent, FELIX dixit, Dic iam, quid vis faciam? AVGVST. dixit, Vt anathematizes Manichæum, cuius ſunt tantæ iſtæ blaſphemiæ. Sed ſi ex animo facis, tunc fac, nemo enim te cogit inuitum. FEL. dixit, Deus videt ſi ex ex animo facio: non enim homo poteſt videre: ſed hoc peto vt confirmes me. AVGVST. dixit, In quo vis vt te confirmem? K

[margin:] …uomodo …ima fa- …a ſit ex …o, quia …ō vt pars …us, nec vt …lius eius. …ap. 21.

[margin:] Qualiter …elix redit …d fidē ca- …olicā: & …ualiter a- …athema- …zet Ma …ichæū & …piritū ei⁹. …ap. 22.

FELIX dixit, Prior tu anathematiza, vt ego poſtea anathematizem. AVG. dixit, Ecce enim manu mea ſcribo, volo enim vt & tu manu tua ſcribas. FEL. dixit, Sed ſic anathematiza, vt ſpiritum ipſum qui in Manichæo fuit, & per eum iſta locutus eſt, anathematizes. Auguſtinus accepta charta ſcripſit hæc verba, Auguſtinus Epiſcopus Eccleſiæ catholicæ, iam anathematizo Manichæum & doctrinam eius, & ſpiritum qui per eum tam execrabiles blaſphemias locutus eſt, quia ſpiritus ſeductor erat, non veritatis, ſed nefandi erroris. Et nunc anathematizo ſupradictum Manichęum & ſpiritum erroris ipſius. Et cum eandē chartam Felici dediſſet, etiam ille manu ſua hæc verba ſcripſit, Ego Felix qui Manichæo credideram, nunc anathematizo eum, & doctrinam ipſius, & ſpiritum ſeductorem, qui in illo fuit, qui dixit deum partem ſuam genti tenebrarum miſcuiſſe, & eam tam turpiter liberare, vt virtutes ſuas transfiguraret in fœminas contra maſculina, & ipſas iterum in maſculos contra fœminina dęmonia, ita vt poſtea reliquias ipſius ſuæ partis configat in æternum globo tenebrarum. Has omnes & cęteras blaſphemias Manichęi anathematizo. Auguſtinus Epiſcopus, his in Eccleſia coram popu- L lo geſtis ſubſcripſi: Felix, his geſtis ſubſcripſi.

Libri Secundi Finis.

EPISTOLA SECVNDINI MANICHAEI AD ſanctum Auguſtinum.

DOmino merito honorabili atque laudabili & vnice percolendo, Auguſtino, Secundinus.

Habeo & ago gratias ineffabili ac ſacratiſsimæ maieſtati, eiúſque primogenito omnium luminū regi, Ieſu Chriſto. Habeo gratias & ſupplex ſancto refero M ſpiritui, quòd dederunt præbueruntq́; occaſionem, qua ego ſecutus ſalutarem tuam egregiam ſanctitatem, domine merito laudabilis & vnice percolende. Nec mirum. Sunt enim ad omnia bona præſtanda, & ad omnia mala arcenda ſatis aptiſsimi, quíque tuam beneuolentiam ſuis defendant propugnaculis, eripiantq́; ab illo malo, non quod nihil eſt, ac quod factione paſsionéque mortalium gignitur, ſed quod paratum eſt vt veniat. Væ autem illi qui ſe eidem præbuerit occaſionem. Nam dignus es qui ab iiſdem talia munera conſequaris, iidemq́; veritatis tuę nutritores, efficiantur vere lucerna, quam in cordis tui candelabro dextera poſuit veritatis, ne furis aduentu theſauri tui dilapidetur patrimonium: iubeānt- *Matt. 5.* que ſine lapſu illam manere domum, quam tu non ſuper erroris arenam, ſed ſuper ſciētiæ lapidē collocaſti: illúm- *Matt. 7.* que à nobis repellant atrocē ſpiritū, qui omnibus timorem immittit & perfidiam, vt animas auertat ab anguſto tramite ſaluatoris: cuius omnes impetus per illos principes fundūtur, cōtra quos ſe Apoſtolus in Epheſiorū Epi- *Epheſ. 6.* ſtola certamē ſubire fatetur: Dicit enim ſe nō cōtra carnē & ſanguinē habere certamē, ſed aduerſus principes & poteſtates

A poteſtates, aduerſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cœleſtibus. Et reuera, quis enim contra arma habeat, niſi cõtra armatum, aduerſus illũ qui mouetur? Vt enim hominum corpora arma peccati ſunt, ita ſalutaria præcepta arma iuſtitiæ. Hoc Paulus, *Roma. 6.* hoc ipſe teſtatur Manichæus. Non ergo armorũ pugna eſt, ſed ſpirituum, quibus vtũtur. Pugnant autẽ animarum gratia. Horum in medio poſita eſt anima, cui à principio natura ſua dedit victoriam. Hæc ſi vna cum ſpiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitã perpetuam, illudq; poſsidebit regnum, ad quod dominus noſter inuitat. Si vero ab ſpiritu vitiorũ incipiat trahi & conſentiat, ac per conſenſum pœnitudinẽ gerat, habebit harum ſordium indulgentiæ fontem. Carnis enim commixtione ducitur, nõ propria voluntate. At ſi cum ſeipſam cognouerit, conſentiat malo, & non ſe armet contra inimicum, voluntate ſua peccauit. Quam ſi iterum pudeat erraſſe, paratũ inueniet miſericordiarum authorem. Non enim punitur quia peccauit, ſed quia de peccato nõ doluit. At ſi *Matth. 25.* cũ eo peccato ſine venia recedat, tunc excludetur, tunc virgini ſtultæ cõparabitur, tunc hæres erit ſiniſtræ ma- *Matth. 22.* nus, tunc à domino pelletur ex cõuiuio nuptiarum, nigrarum cauſa veſtium, vbi fletus erit & ſtridor dẽtium, B ibiq; cum diabolo ad ignem originis ipſius, quem tua mira prudentia, aut ex archangelo factum memorat, aut nihil eſſe fatetur. Cur ergo regnabũt iuſti, cur Apoſtoli & martyres coronabũtur? Totum propterea quia vicerunt nihil? O quantum fruſtratur vincentis potentia, cũ aduerſarius nullius virtutis eſſe prædicatur. Muta quæſo ſententiam, depone Punicæ gentis perfidiam, & receſsionem tuam ad veritatẽ, quæ per timorem facta eſt, conuerte. Noli his mendaciis te excuſare. Legit enim aliquanta exile meum & qualecunque eſt Romani hominis ingenium, reuerendæ tuæ dignationis ſcripta, in quibus ſic iraſceris veritati, vt philoſophiæ Hortenſius. Hæc itaque cum ſuſpenſo animo agiliq; oculo iterum iterumq; repetiſſem, ſummum inueni vbique oratorem & deum pene totius eloquẽtiæ, nuſquam vero comperi Chriſtianum: & armatum quidem cõtra omnia, affirmãtem vero nihil, cum te magis ſcientia peritum debueris oſtendere, non ſermone. Illud vero tacere non poſſum tuæ patientiſsimæ ſanctitati, Viſus C enim mihi es, pro certo ſic eſt, te nunquam fuiſſe Manichæum, nec eius te potuiſſe arcana incognita ſecreti cognoſcere, atque ſub Manichæi nomine perſequi te humilem atque Mithridatem. Ego nanque fateor non tali diligentia nec tanta induſtria Anicianæ domus micare marmora, quãta tua ſcripta perlucent eloquentia. Hanc ſi voluiſſes veritati concordare, magnum vtiq; nobis extitiſſet ornamentum. Noli rogo contra tuam *Ioan. 19.* venire naturam, noli eſſe erroris lãcea, qua latus percutitur ſaluatoris. Vides enim illum & in omni mundo, & in omni anima eſſe crucifixum, quę anima nunquam habuit cauſam ſuccenſendi. Et tu igitur qui ex ipſa es, dimitte quęſo iam vanas incuſationes, ſuperfluas relinque controuerſias. Tanto tempore cum parente tuo in medio tenebrarum conſtitutus, nunquam ſubſannaſti. In mediũ Solis ac lunæ inuentus es accuſator. Quis igitur tibi patronus erit ante iuſtum tribunal iudicis, cum & de ſermone, & de opere cœperis te teſte conuinci? Perſa quem incuſaſti, non aderit. Hoc excepto, quis te flentẽ conſolabitur? Quis Punicum ſaluabit? An tinen- *Matth. 7.* datum in Euangelio eſt, quod ſpacioſa via nõ deducit *Roma. 14.* in interitum? An falſum in Paulo eſt, quod operum ſinguli ſuorum non erunt reddituri rationem? O vtinam à Manichæo recedens, Academiã petiſſes, aut Roma- D norum bella, qui omnia ſuperarunt, interpretatus fuiſſes: quàm magna ibi, quàm egregia comperiſſes, & non caſtus homo vtiq; totius pudicitiæ & paupertatis, iſſes ad Iudæorum gentes Barbaras moribus: cum præceptis inferis fabulas, & adducis vxorem fornicariam, & *Oſee. 1.* facies filios fornicariæ, & fornicando fornicabitur terra à domino, & non lauabis manus poſt coitum coniugis, & mitte manus ſuper femur meũ, & macta & man- *Gene. 24.* duca, & creſcite & multiplicamini. A tibi leones in la- *Actor. 10.* cu placuerũt, quia caueæ nõ erant? An tibi ſterilitas Sa- *Gene. 1.* ræ doluit, cuius pudoris diſtractor maritus ſororẽ fin- *Gene. 11. 12.* gens extiterat? Sed forte poſt Daretis & Entelli certa- *& 20.* men, Iacob & ipſius pammachiam expectare volueras? *Aenei. 5.* An numerũ Amorrçorum: an pancarpum in arca Noë *Gene. 32.* conſpicere diſpoſueras? Noui ego te hæc ſemper odio *Gene. 7.* habuiſſe, noui ego te ſemper magna amauiſſe, quæ terras deſerant, quæ cœlos peterẽt, quę corpora mortificarẽt, quæ animas viuificarẽt. Quis igitur ille eſt qui te repẽte mutauit, quanquã hæc tuæ ſanctitati dicere nimis abſurdum ſit? Ipſe enim nõ ignoras quàm peſsimus ſit, quamq; malignus, quique etiam tanta calliditate aduer E ſus fideles & ſummos viros militat, vt & Petrũ coëge- *Matth. 26.* rit ſub vna nocte tertio dominum negare, & idem re- *Ioan. 20.* ſurgenti Thomam non permiſerit credere: quę tamen vulnera curata ſunt indulgentiæ medicina. Illud vero quàm audacter molitus ſit, vt domino optimum ſemen *Matth. 13.* ſeminanti, ille zizania miſcuerit, & tanto paſtori Sca- *Ioan. 13.* riotẽ rapuerit: & vt ad vltimũ crucis ſuppliciũ veniretur, in perniciem ipſius Scribas Phariſçosq; accenderit, *Matth. 27.* vt Barrabam dimittere clamarent, & Ieſum crucifigerent. Euaſimus igitur, quia ſpiritalem ſecuti ſumus Saluatorem. Nam illius tantũ eruperit audacia, vt ſi noſter dominus carnalis foret, omnis noſtra fuiſſet ſpes amputata: & tamen ne ipſo quidem crucis opprobrio potuit ſatiari: quinimmo inſaniens, hinc egit ſpinis coronari, illinc aceto potari: hinc militum lancea percuti, illinc *Luca. 23.* ſiniſtri latronis ore blaſphemari. Ac poſtea tãtum eius creuit iniquitas, vt & ipſo & Apoſtolis eius illuc aſcendentibus diuerſas componeret quæſtiones, ſub eorum, quod peius eſt, nomine ſuperſtitioſis omnibus, id eſt, catholici vocabuli diuidens dignitatem. Omitto nanq; quatenus vnumquenq; diſcipulorũ aduerſus magiſtros F armauerit, quatenus Hymenęum, quatenus Alexãdrum *1. Timo. 1.* deceperit, quæ apud Antiochiã, quæ apud Smyrnã, quę apud Iconium cõmiſerit: illa nunc addo quæ præſens actitat multitudo, à qua tantũ virtus procul eſt, quantũ populo clauſa eſt. Nec enim virtus eſt ad quam turba peruenit, & turba quàm maxime fœminarum. Sed vereor clãdeſtina eorũ publicare, ne ab aliis ordita crimina geminentur: quanquam ſapientum eſt vtrunq; ferre, vtrunq; ridere, & ad illud tantum niti, quod beatitudinem conciliat, quod parturit vitam. Et tamen iterum atque iterũ ſupplex deprecor, oro etiam atq; etiam obſecro, primum quidem veniam largiri digneris, ſi quo ſermone fuerit tuum titillatum aureum pectus: ardore enim hoc nimio feci, quia nolo te à noſtro grege diuelli, à quo etiam egoipſe aberrans pene perire, niſi citò me de iniqua communione tuliſſem natura. Deinde vt concilies te illi, quæ in te nihil deliquit, redeas ad illam quæ tibi & in dierum culpam non erit incenſura. Nec enim ſepties tantum nouit ignoſcere, *Matth. 18.* quinimmo habet & ligandi & ſoluendi poteſtatem. Noli te fingere palpare qui dudum vidiſti: noli velle diſcere qui potes docere. Dimitte hominũ gloriam, ſi

G vis Chriſto placere. Temporibus noſtris renoua Paulũ, qui cum legis Iudaïcæ doctor eſſet, conſecutus à domino apoſtolatus gratiam, quę putabat commoda, contẽpſit vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaceret. *Philip. 3.* Subueni animæ tuæ tam lucidę, quia ignoras quali ſit fur hora venturus. Noli ornare mortuos, quia viuorum es ornamẽtum. *Matt. 24.* Noli comes eſſe lati itineris, quia Amorręum expectat, ſed ad arctam feſtina viam, vt cõſequaris vitam æternã. *Matt. 7.* Deſine quæſo vtero claudere Chriſtum, ne ipſe rurſum vtero concludaris. Deſine duas naturas facere vnam, quia appropinquat domini iudicium. *Lucæ. 1.* Væ qui accipient, qui quod dulce eſt, in amaritudinem transferunt. *Eſa. 5.* Sed ſi dubitas de principio, ſi ambigis de pugnæ exordio, poterit diurno tractatu pacificoq; colloquio reddi ratio. Illud tamen notum facio tuæ ſagaciſsimæ bonitati, quia ſunt quædam res quæ exponi ſic nõ poſſunt vt intelligantur. Excedit enim diuina ratio mortalium pectora. Vtputa hocipſum cum ſint duæ naturæ: aut quare pugnauerit qui nihil poterat pati: necnon etiã de ſeculo nouo, quod idem memorat, quia prætc-
H ritis maxime illius terræmotibus hoc ædificetur. Quis autem admittat inter diuina præcidi, ſcilicet niſi figurã facias interpretantis ad auditorem, quia ab hoc verba præcidũtur, & in illo componuntur. Et quanuis tractator multa dixerit quæ teneat apud ſe auditor, tamen à tractatore non receſſerũt: niſi taliter & de illo ſentias ſeculo, & id quod dicitur ſtultum ſatis & ineptum. Ita quoque & de pugna, quòd niſi primò coniicias, quia deus totus iuſtitia eſt, vltimum autem facinus eſt inuadere aliena: ad hoc vero cum venerit contraria natura, ille quidem nihil poterat pati, quia pręſcius erat: viſus fuiſſet facinori cõſenſiſſe niſi pugnaſſet: & ideo magnam oppoſuit veniẽti virtutẽ, vti iuſtitia ipſius nulla pollueretur ſacrilegij cõſenſione. Ita enim homo iuſtus finitus eſt, vt nec ipſe peccet aliquando, nec aliquando cõſentiat peccatori. Illud etiam quia dicitur, in ſuo regno potens erat in natura, vt omnipotens eſſet iudex. Hæc ſiquidem ita dicta ſunt, nõ vt ille factus eſt, ſed vt aſſequi ego non valui. adhuc non ſatisfaciunt perfidię, nec cæcis ſol exortus eſt, nec ſurdis vox audita eſt, nec dapes mortuis pręparatæ. Quòd autem loca naturis aſſignari non poſſunt, hoc eſt quod conditio humana inenarrabile vocat atq; ineffabile. Saluator autem cui
I totum facile eſt, duo hæc dextrum vocat ac læuum, intus ac foris. Venite, ac recedite. Tu autem conuerſum facis & pedem ponis, vt eſt orbis, vita, ſalus, lumen, lex, ordo, poteſtas. ſi vocalem dicis & mutam, longam vocas breuem, quæ naturæ hæc nõ ſonant, duo pro certo ſignificant, & abinuicem ſeparata. Sed tuæ admirandæ ſublimique prudentiæ cum talia à me exponuntur, tale eſt quale ſi Iordanis Oceano aquam commodet, aut ſoli lucerna lucem, aut populus Epiſcopo ſanctitatem. Quam ob rem ferre oportet quicquid hęc Epiſtola cõtinet. Nam & ego niſi tuam diuinam noſſem patientiam, quæ facile cuiq; condonat, nunquam taliter ſcripſiſſem: quanuis cernas eximios me ſenſus ſummatim tetigiſſe, plurimúmque cauiſſe ne tibi multus viderer. Quocirca hæc fidem penes tuam repererint ſanctitatem, qualiterq; ſaluemur: alioquin milia voluminum exinde poteris generare. Domine merito laudabilis & vnice percolende vale.

Epiſtolæ Secundini Manichæi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA SECVNDINVM MANICHAEVM LIBER VNVS. K

Refellit Auguſtinus ſiniſtrã ſententiam Secũdini licet bonum et verũ admittat, & malã intentionem excuſet. Ca. I.

TVa in me beneuolentia, quæ apparet in literis tuis, grata mihi eſt: ſed quàm te redamari à me oportet amãtem me, tam triſtis ſum quòd tenaciter inhæſiſti ſuſpicionibus falſis, partim aduerſus me, partim aduerſus ipſam quæ mutari non poteſt veritatem. Sed quod de animo meo verum non ſentis, facile contemno. Hoc enim ſentis, quod & ſi in me non agnoſco, fieri tamen poteſt vt ſit in homine. Ergo etiam ſi erras in me, non tamen ita erras, vt me de hominum numero eximat tua opinio: quia id de me credis quod fieri poteſt in animo humano, etiam ſi non ſit factum in animo meo. Nec igitur opus eſt, vt tibi hanc ſuſpicionem magno- L
pere coner auferre. Non enim ſpes tua pendet ex me, aut bonus eſſe non poteris niſi ego fuero. Senti de Auguſtino quicquid libet, ſola me in oculis dei conſcientia non accuſet. *11. quæſt. 3. cap. Senti.* Quod enim ait Apoſtolus, Mihi minimum eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die. *1. Cor. 4.* Ego autem vicem tibi non rependam, vt de tua mente aliquid exiſtimare in malam partem audeam, quod intueri non valeo. Nec dico quòd me ſubdole lacerare volueris: ſed tantum de te opinor, quantum de te indicas verbis. Quamobrem etſi non bona de me ſuſpicatus ſis, quòd carnali timore alicuius incommoditatis, quæ de veſtra ſocietate mihi accidere poterat, hæreſim Manichæorum relinquerem, vel cupiditate honoris quem in catholica adeptus ſum: tamen non de te viciſsim male ſentiens, credo eſſe beneuolam ſuſpicionem tuam, & hoc non criminandi cauſa, ſed corrigendi ſtudio ſcripſiſſe te exiſtimo. Si autem mihi accommodares credendi beneuolentiam, quoniam latebras animi mei arguis, quas vtique promere ad oculos tuos & demonſtrare non poſſum, facile de ipſo mutares ſententiam, & nolles amplius temere affirmare M
quod neſcis.

Quare reliquerit Auguſtinus Manichæos & quòd doctrina ipſorũ ſit fallaciſſima. Ca. II.

Ergo enim fateor, timore Manichæos deſerui, ſed timore illorum verborum quę per Apoſtolum Paulum prolata ſunt. Spiritus, inquit, manifeſte dicit, quòd in nouiſsimis temporibus recedent quidam à fide, attendẽtes ſpiritibus ſeductoriis & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conſcientiam ſuam, prohibentes nubere, abſtinentes à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem. Omnis enim creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Quibus verbis etſi alios fortaſſe hæreticos, tamẽ maxime Manichæos breuiter aperteq; deſcripſit. Hoc ergo timore cum in puerili ingenio ſaperem, me ab illa ſocietate diuulſi. Amore quoq; honoris arſiſſe me fateor, vt inde diſcederem: ſed illius honoris de quo idẽ dicit Apoſtolus, Gloria autem & honor & pax omni operanti bonũ. *Rom. 2.* Quis autem operari bonũ conabitur, qui non in voluntate mutabili, ſed in natura incõmutabili malum eſſe putauerit? Vnde & ipſe dominus, eis qui bona ſe loqui arbitrabantur cũ eſſent mali, Aut facite, inquit, arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite *Matth. 12.*

A arborem malam & fructũ eius malum. Malis vero iam
Ephe.5. mutatis in bonum, Apoſtolus ait, Fuiſtis enim aliquan-
do tenebræ, nunc autem lux in domino. Sed ſi non vis
mihi de animo credere, exiſtima vt libet, tantum de ip-
ſa veritate caue quid ſentias. Tentatio te nõ apprehen-
1.Cor.10. dat niſi humana. Humanus enim error eſt, vt id factum
in anima mea credas, quod fieri potuit, etiam ſi non eſt
factum. Cum vero ſacrilegam, & non ſolũ falſiſsimam,
ſed fallaciſsimã fabulam Perſicam, nõ de quolibet ho-
mine, ſed de ſummo deo mendaciis contaminatiſsimis
contextã atque confictam putas eſſe veritatem, nõ eſt
hoc modo prætereundum, neq; tanta mors animæ con
temnẽda. Eſt enim quod tecum agi poſsit: quia ſicut de
animo meo nihil amplius poſſum dicere, niſi vt credas
mihi: quod ſi nolueris, non inuenio quid faciam: ita
etiam cum de ipſa luce animorũ, quam rationales mẽ-
tes quãto puriores, tanto trãquillius intuentur, falſum
aliquid exiſtimas, tibi poteſt ſi patienter audias demõ-
ſtrari, quàm ſit remotiſsimũ à veritate quod ſentis. Si-
cut enim ſenſum oculi tui ſentire non poſſum, nec tu
mei, ſed tantummodo nobis de hac re credere vel non
B credere poſſumus: illam vero ſpeciem quæ noſtris ocu-
lis viſibilis ſubiacet, inuicem nobis valemus oſtẽdere:
ſic de affectionibus animorũ noſtrorũ, quas proprias
habemus, credamus nobis ſi placet: ſi autem nõ placet,
non credamus. Rationem autẽ veritatis, quæ nec mea
nec tua eſt, ſed vtriq; noſtrũ ad contemplandum pro-
poſita, ſine peruicaciæ caligine, ſerenatis mentibus pa-
riter attendamus. Nec alia documenta tibi proferã,
quibus Manichæi error apparet, quàm ex epiſtola tua.
Scribis enim habere te & agere gratias ineffabili ac ſa-
cratiſsimæ maieſtati, eiuſq; primogenito omnium lu-
minũ regi, Ieſu Chriſto. Dic mihi quorum luminum ſit
rex Ieſus Chriſtus? Eorúm ne quæ fecit: an eorum quæ
genuit? Nos enim dicimus deum patrẽ genuiſſe filium
æqualem ſibi, creaſſe autem per eum, hoc eſt condidiſſe
ac feciſſe creaturam inferiorem, quę vtiq; non eſt quod
eſt ille qui fecit & per quem fecit. Itaque quoniam per
1.Timo.1. eum fecit ſecula, recte ab Apoſtolo dictus eſt rex ſecu-
lorum, tanquam ſuperior inferiorum, & regendi potẽs,
regẽs ea quæ regimine indigent. Tu autem cum Ieſum
C Chriſtum regem luminũ appellas, ſi genuit ea, cur non
ſunt æqualia generanti? Si autem dicis æqualia, quo mo
do rex eorum eſt, cũ regem neceſſe ſit regere, nec vllo
pacto fieri poſsit, vt ſint ea quę reguntur, ei à quo regũ-
tur ſimilia? Quòd ſi non genuit, ſed fecit hæc lumina,
quæro vnde fecerit? Si de ſeipſo propagauit, cur ergo
inferiora ſunt? Si autem non de ſeipſo, dic vnde? An
forte nec fecit nec genuit lumina quib⁹ regnat? Habẽt
ergo originem propriam atque naturam, ſed profecto
inualidiorem, vt à potentiore vicino vel patiãtur ſe re-
gi vel cupiant. Nónne cognoſcis, ſi ita eſt, excepta gen-
te tenebrarum iam duas eſſe naturas, alteram alterius
egere auxilio, ſed neutrã ex alterius pẽdere principio?
Hanc profecto opinionem tu repudias, quoniam Ma-
nichæo maxime aduerſa eſt, qui non duas naturas, regẽ
luminum & lumina quæ reguntur, ſed duas naturas re-
gnum luminum & regnum tenebrarum perſuadere co
natur. Refugies igitur ad id, vt genita dicas hæc lumi-
na: vbi cũ quęſiero, cur infirmiora ſint, contendere for-
taſſe tentabis æqualia. Sed cum retulero, quæ cauſa eſt
vt regãtur? negabis regi. Hinc reſpondebo, cur habent
regem? Vbi non video quid reſtat ingenuitati tuæ, niſi
vt te pœniteat tale oſtium poſuiſſe in epiſtola tua, per
quod tuipſe exire non poſsis. Sed etiã cum te pœnitue-

Quòd Secũdinus ſuis propriis verbis vincitur ab Auguſtino. Ca.III.

rit & dixeris, non ideo Manichæũ victum putari opor- D
tere, quòd tu aliquid in literis tuis incautius poſuiſti, in-
numerabilibus locis de libris Manichæi recitabo, re-
gnum lucis ab eo vocari, quod regno tenebrarum na-
turaliter conſtituit eſſe cõtrarium: nec regnum, ſed re-
gna. Quandoquidẽ in ipſa epiſtola ruinoſi fundamen-
ti cum de deo patre loqueretur, Nullo, inquit, in regnis
eius, aut indigẽte, aut infirmo cõſtituto. Vbi autem re-
gna ſunt, quis tam cæcus eſt, qui non intelligat æquales
reges iis quibus regnant, omnino eſſe non poſſe? Quid
igitur tam vicinũ ſi velis aduertere, & tam conueniens
honeſtati pectoris tui, quàm vt te pœniteat illud in epi-
ſtola poſuiſſe? Eſt enim veriſsime Ieſus Chriſtus rex lu-
minum, nullo modo ſibi ęqualium, ſed ſubiectorum, &
eorum rector beatorum. Pœniteat autẽ te potius fuiſſe
Manichæum, cuius omnes deceptorias machinationes
veridica frõs epiſtolæ tuę vno ictu arietãte ſubuerterit.
Quia enim Chriſtus luminum rex eſt, nec de ſeipſo ge-
nuit inferiora quibus rex eſſet: nec ea vicina ſibi quibus
regnaret aſſumpſit, quę nec genuerit ipſe nec fecerit: ne
ſint duo genera boni, quorum neutrũ ſit ex altero, ſed
nec vnũ indigẽs altero, quod à tramite veritatis alienũ E
eſt: reſtat vt ea lumina quibus regnat, quæ vtique bo-
na ſunt, quia inferiora ſunt, non genuerit: quia propria
ſunt, non vſurpauerit, ſed fecerit & condiderit deus.

Si volueris quærere vnde fecerit, & imaginari cor-
peris adiutoria materiæ quam ipſe non fecit, vt ibi non
videatur omnipotens facere quod vellet, niſi cum ali-
qua res quam nõ fecerat adiuuaret, rurſus inexplicabi-
les caligines erroris patieris. Sed dicta prophetica ſo-
brio captu intelligentiæ ſublimi atque ineffabili maie-
ſtati apertiſsime adiunguntur. Ipſe dixit, inquiunt, & fa *Pſal.32.*
cta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Ita videbis quo
modo dicatur in catholica fide, quòd deus de nihilo *Gene.1.*
fecerit omnia bona valde. Si enim de aliquo fecit, vtiq;
aut de ſeipſo, aut non de ſeipſo. Sed ſi de ſeipſo, nõ er-
go fecit, ſed genuit: cur igitur inferiora genuit? Nã eo-
rum, niſi inferiora eſſent, rex eſſe non poſſet. Si non de
ſeipſo, nõ vtiq; de aliquo quod ipſe non fecit: alioquin
de alieno fecit: & erat iam bonum quod ipſe non fece-
rat, vnde ſibi regnum ſtatuerat. Quod ſi ita eſt, incipit
non eſſe bonorum operum creator, quia erat bonum F
quod ipſe non creauerat. Non enim de malo alieno lu-
mina quibus regnaret efficeret. Relinquitur itaq;, vt ſi
de re aliqua fecit, de illa fecerit quam ipſe iam fecerat.

Quòd deus oĩa de nihilo, & nõ ex quo praiacente fecerit. Cap.IIII.

Ita fit vt primas origines condendarum rerũ de ni-
hilo deũ feciſſe fateamur, niſi quia forte ineffabilis ac ſa-
cratiſsimæ maieſtatis primogenitum Ieſum Chriſtum
eſſe dixiſti: non ſecundum ſuſceptionẽ hominis, in qua
per adoptionem vocatos, ſicut Apoſtolus dicit, & ſicut
catholica credit fides, habere dignatus eſt, quibus eſſet
primogenitus: ſed potius ſecundum ipſam diuinitatis
excellentiam vis eum primogenitum intelligi, vt illa lu
mina in quibus regnat, ſemper eius ſint: non facti à pa-
tre per ipſum, ſed geniti à patre poſt ipſum: vt ſint ipſi
poſtgeniti, ille primogenitus, omnes tamen de propria
patris eademq; ſubſtantia. Quòd ſi ita credis, primum
contradicis Euãgelio, vbi etiam vnigenitus dictus eſt,
Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquam vnigeniti à *Ioan.1.*
patre: quoniam nullo modo verum diceretur, ſem-
piterna quoque virtus eius ac diuinitas, qua cõſubſtan-
tialis eſt patri, & eſt ante omnem creaturam: niſi ex ea-
dem ſubſtantia ſemper haberet. Itaq; cum & vnigeni-
tum & primogenitum eum diuina teſtentur eloquia:
Vnigenitũ, quia ſine fratribus: Primogenitũ, quia cum

Quare Chriſtus dicatur vnigenitus & primogenitus, et non ſecũdũ adoptionẽ primogeniti. Cap.V.

Chriſtus vnigenitus et primogenitus quo modo.

G fratribus: non inuenies quo modo vtrunque de illo ſecundum eandem naturam diuinitatis intelligas. Fides vero catholica, quæ inter creatorē creaturamq; diſtinguit, nullā patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem, vnigenitum eum accipiens ſecundum id quod ſcriptum eſt, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbū. *Ioan.1.* Primogenitū autem vniuerſæ creaturæ, ſecundū id quod Apoſtolus ait, *Coloſſ.1.* Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus, quos ei pater ad fraternam ſocietatem, non æqualitate ſubſtantiæ, ſed adoptione gratiæ generauit. Lege itaq; ſcripturas, nuſquā inuenies de Chriſto dictum, quòd adoptione ſit filius dei. De nobis autem ſæpiſsime legitur, *Roma.8.* Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum: *Ibidem.* adoptionē expectātes redemptionem corporis noſtri: *Gala 4.* vt adoptionem filiorum recipiamus: *Ephe.1.* prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum: *1.Petri.2.* Gens ſancta, populus in adoptionem: *2.Theſſ.2.* Vocauit vos per Euangelium noſtrum in adoptionē gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti. Et ſi qua talia recordāti vel legenti occurrerint. Aliud eſt enim per patris excellentiam eſſe vnicum filium dei, aliud per miſericordē gratiam accipere poteſtatem filios dei fieri credētes in eū. H *Ioan.1.* Dedit eis, inquit, poteſtatem filios dei fieri. Non ergo erant natura, cum poteſtatem vt fierent acceperūt credendo in ipſum, *Roma.8.* Cui vnico nō pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, vt apud ſe vnigenitum, ad nos primogenitum faceret. Ex illo igitur quòd vnigenitus eſt, *Ioan.1.* non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex deo natus eſt. Ex illo autem quòd primogenitus in Eccleſia fratribus factus eſt, verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. *Ephe.2.* Nos quoq; inquantum naturaliter filij iræ fuimus, hoc eſt vindictæ filij, vinculo mortalitatis obſtricti, quanuis illo creante atque inſtituente, qui proculdubio à ſummis vſque ad ima, *Sapien.11.* omnia in menſura & numero & pōdere diſponit & format, tamen ex carne & ſanguine, & ex voluntate carnis nati ſumus. Inquātum autem accepimus poteſtatem filij dei fieri, nec nos ex carne & ſanguine, aut ex voluntate viri, aut ex volūtate carnis, ſed I ex deo, non quidem coæquante natura, ſed adoptante gratia naſcimur.

Primogenitus an ſit prior duratione vel aliquo alio modo. Cap.VI.

Deinde ſi iam concederem non eſſe vnicum patri Ieſum Chriſtum, ſecundum eiuſdem ſubſtantiæ diuinitatem, ſed habere ſemper poſt ſe natos quibus eſſet primogenitus, quo modo rex eorum eſſe poſſet? Quæro te: an auderes dicere eo fortiorem natum eſſe, quo priorē? Puderet certe ita ſentire. Non autem ita ſentis, quid igitur ſentis? Leni animum tuum, & placabilem te redde conſiderandæ ſine pertinacia veritati. Hoc enim etiā abs te requiram, quo modo intelligas primogenitum Ieſum Chriſtum in illa diuina atque optima æternáque ſubſtantia: vtrum tempore primus eſt genit⁹, vt poſteriores natos in illo regno intelligamus, quibus eſt primogenitus? Neq; poſſumus dicere quot horis vel diebus, menſibus aut annis maior ſit, qui ortus eſt prior, ſed tamen aliquo interuallo atque ſpacio temporaliter has generationes diſcretas eſſe cogitemus. An vero nō tempore, ſed ipſa excellentia ſublimioris vtique maieſtatis, qua etiam rex eſſe fratribus luminibus meruit, primogenitū accipimus, tāquam in aliquo genitum principatu? Si reſponderis eum tempore fratribus priorem eſſe atque maiorem, vt iam ex hoc & regnum inſuper delatum eſſe contendas, quòd eos naſcendo præceſſerit, & aliquando ipſe fuerit cum illi nondum eſſent, quid dicis frater? Itáne præcipitabis cor tuum in hoc impietatis abruptum, vt exiſtimes in illā diuinam ſummámque naturam mutabilitatem temporis cadere, & credas ibi aliquid exiſtere, quod ante non fuerit? K An forte oportebat inde aduerſus tenebrarum gentem lumina progredi: progreſsiones ipſas generationes vocas, quas temporaliter factas putas, vt temporaliter pugnaretur? Non ergo poterat vnum lumē ſufficere, quod totum illud bellicum negocium diuina virtute perageret. Aut ſi multis opus erat, hoc nunc ſpiritalius ſentiendum eſt, vt anguſtum arbitremur aditū fuiſſe, quā ſimul exire non poſſent, vt ex eo quòd vnus è fratribus prior exiret, & primogenitus dici, & rex fieri cæteris mereretur. Nolo minutatim ſingula perſequi, ne ingenio tuo, valēti ex paucis cuncta cōſpicere, nimis oneroſus ſim. Erige igitur aciem mētis, nebulas cōtentionis abſterge. Video profecto neque ſecundum loca, neque ſecūdum tēpora, motus, progreſſus, exortus, occaſus, vllaſve cōuerſiones fieri poſſe, niſi in creatura mutabili: quæ tamen niſi eſſet ex artifice & conditore deo, L non dixiſſet Apoſtolus, Et ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. *Roma.1.*

Quòd Chriſtus dei filius nō ſit creatura, ſed patri conſubſtantialis. Cap.VII.

In hac enim ſentētia maxime duo ſunt neceſſaria, quæ mecum intuearis peto. Vnū, quia ſi creatura aliena eſſet à deo, non eius creator deus ab Apoſtolo diceretur. Alterum, quia ſi vnius eiuſdémque ſubſtantiæ creator & creatura eſſent, non reprehenderentur, quia ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, quoniam cuicunque ſeruiſſent, ab eadem natura atque ſubſtantia non receſſiſſent. Quomodo enim nemo poteſt ſeruire filio qui non ſeruiat & patri, quia vtriuſque eſt vna ſubſtantia: ſic nemo poteſt ſeruire creaturæ, niſi ſeruiens creatori, ſi eſſet vtriuſque vna ſubſtantia. Vnde ſi iam diſcernis, & ſapis, plurimum attenderes eſſe inter creatorē & creaturam: atque oportet intelligas prolem creatoris non M eſſe creaturam, nec ſibi eſſe inferiorem, ſed æqualem eiuſdemque ſubſtantiæ. Ac per hoc ſi quis coleret eiq; ſeruiret, ſimul etiam creatori eius & patri cultum ſeruituémque præberet. Cum vero reprehenduntur ab Apoſtolo, & deteſtabiles habentur qui coluerunt & ſeruierunt creaturę potius quàm creatori, ſatis oſtenditur illius & huius diuerſas eſſe ſubſtantias. Sicut enim non poteſt videri, hoc eſt intelligi filius, niſi in ipſo intelligatur & pater, ipſe enim dicit, Qui me videt, videt & patrem: *Ioan.14.* ſic non poteſt coli filius, niſi in eo colatur & pater. Et ideo ſi creatura filius eſſet, non coleretur ſine creatore, neque damnarentur qui creaturam potius quàm creatorem coluerunt. Perſpicis itaque iam vt arbitror, nō tibi cōgruere vt dicas primogenitum ſecretiſsimæ atque ineffabilis maieſtatis, & omnium luminum regem Ieſum Chriſtum, niſi Manicheus eſſe deſtiteris, vt creaturā à creatore diſcernas: vt Ieſus Chriſtus & vnigenitus ſit ſecundum id quod verbū dei eſt, deus *Ioan.1.* apud deum pariter incommutabilis & pariter æternus, non rapinam arbitrans eſſe æqualis deo: *Philip.2.* & primogenitus omnis creaturę, ſecundum id quod in ipſo condita *Coloſſ.1.* ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Agnoſcis enim, vt opinor, verba Apoſtoli ad Coloſſenſes.

Deum mutabilem vel creaturā immutabilem dicere, impium eſt. Cap.VIII.

Quapropter cū abs te quæro, vnde ſit facta vniuerſa creatura, quāuis in ſuo genere bona, creatore tamen inferior, atque illo incommutabili permanēte ipſa mutabilis, non inuenies quid reſpōdeas, niſi de nihilo factā eſſe fatearis. Et ideo poteſt vergere ad nihilū, quādo peccat illa creatura, & portio quæ poteſt peccare, non vt nihil ſit, ſed vt minus vigeat, minuſq; firma ſit. Nā min⁹ vigere & minus valere, ſi omnino perducas ad vltimū, remanet nihil. Diligit ergo ſpōte vanitatē, cū

deſerta

A deſerta ſoliditate veritatis, opinabilia ſequitur, id eſt, mutabilia. Cum autem inde meritas pœnas luit, ſubiicitur nō ſponte vanitati, ſicut ſubiecta eſt in homine peccante. Hinc enim ait Apoſtolus, Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt, non ſponte: quia & in homine omnis eſt. Ineſt quippe homini & inuiſibile quid ſecundum animā, & viſibile ſecundū corpus. Omnis autē creatura partim eſt viſibilis, partim inuiſibilis: nec tamen omnis in pecore, cui mēs intellectualis nō eſt. In ſpē ſanè ſubiectā eſſe dicit, propter miſericordiā liberantis per remiſsionē peccatorū, & adoptionē gratiæ. Tu vero ſi fateri nolueris à patre per filiū in bonitate ſpiritus ſancti, quæ trinitas conſubſtantialis, & æterna, & incommutabilis ſemper manet, de nihilo factam eſſe creaturam, bonam quidem, ſed tamē imparem creatori atque mutabilem, cogēris vtiq; ſacrilegia dicere, vt aliquid deus de ſeipſo genuerit quod nō ſit æquale gignenti, & poſſit ſubiici vanitati: aut ſi æquale dixeris, erit vtrunq; mutabile. Quæ maior impietas quàm iſta credere ac dicere, & malle peruerſa opinione deum in deterius, quàm correcta ratione ſeipſum in melius commutare? Si autē

Roma.8.

B timueris dicere mutabilē deum, quia reuera magna eſt & apertiſsima impietas: dixeris etiam creaturā eſſe incommutabilem, vt eam parem facias creatori, & vnius eiuſdemq; ſubſtantię: rurſus tibi tua Epiſtola reſpondebit. Vnde enim eſt anima illa quam ponis in medio ſpirituum, cui à principio dicis naturam ſuam dediſſe victoriam: eique legem conditionemq; proponis, quia ſi vnà cum ſpiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitā perpetuam, illudq; poſsidebit regnū ad quod dominus noſter inuitat. Si vero ab ſpiritu vitiorum incipiat trahi, ac poſt conſenſum pœnitudinem gerat, habebit harum ſordium indulgentiæ fontem? His certe verbis ex Epiſtola tua recognitis, ſimul etiam recognoſcis mutabilem te animæ conſtituiſſe naturam. Aliquando enim conſentire ſpiritui vitiorum, ac rurſus pœnitudinē gerere, quid eſt aliud quàm nunc in melius, nunc in deterius commutari? Et hoc te manifeſtiſsima veritas compulit dicere. Ipſa enim anima tua, niſi diſsimulare velles, vrgeret te attendere mutabilitatem ſuam, & toties ex quo natus es, per varias voluntates, doctrinas, obliuiones, cōſenſioneſq; mutata, teſtis ſibi fieret, ac nulla extrinſecus documenta quæritaret.

Supra in epiſtola Secundini.

C Niſi forte hoc te adiuuari putas, vt dicas incommutabilem eſſe animam, quia ſubiunxiſti dicēs, Non enim propria voluntate peccauit, ſed alterius ductu: carnis enim commixtione ducitur, non propria voluntate. In qua ſententia forte hoc vis intelligi, vt ſcilicet anima in natura propria ſit incommutabilis, in alterius vero naturæ commixtione mutabilis: quaſi vero quæratur, cur ita ſit, & non quia ita eſt. Iam hoc modo etiam Hectoris & Aiacis, imò verius cunctorum hominum atque animantiū corpora inuulnerabilia dicerentur, ſi abeſſet ictus & caſus quibus eis vulnꝰ poſsit infligi. Sed nimirū propterea ſolius Achillis corpus, ſiue poëtico figmento, ſiue aliqua occultiore vi in rerum natura, inuulnerabile dictum eſt, quod etiam tela cum ingruerent nō penetrabant: & ex qua parte penetrari potuit, ex hac vtique inuulnerabilis non fuit. Sic anima ſi eſſet incommutabilis, ita nullius rei permixtione cōmutaretur, ſicut corpus quod eſt inuulnerabile, nullius rei cōtactu aut impetu vulneratur. Itaque nos quia dei verbum incontaminabile dicimus, etiam carne mortali & vulnerabili aſſumpta, vt nos & mortē & quęlibet incōmoda corporis contēnere doceret, natum de virgine credere non timemus. Vos autē quia impia peruerſitate contaminabilē filium dei creditis, carni eum permittere formidatis: cuius tamē ſubſtantiam animæ naturam eſſe perhibentes, ita cōmixtam carni aſſeueratis, vt etiam in deterius cōmutatum nō dubitetis opinari. Elige igitur quid velis, vtrum deum cōmutabilem dicere vel credere, vt de cōmutabili patris ſubſtantia cōmutabilem prolē genitam eſſe pariter credas: quæ quāta ſit impietas, profecto ſentis. An incōmutabilem deum dices, ſed tamē de ſubſtātia ſua prolem genuiſſe mutabilem, quod nihilo minus vides quàm impie abſurdeq; dicatur. An vero ita deum incommutabilem cōfiteris, vt etiam quod de ſubſtantia ſua genuit, æqualiter non mutetur, pariterq; ſit ſummum ac præſtantiſsimum bonū, ipſumq; ſumme eſſe ad eundem modum permanſione inuiolabili obtineat: cætera vero inferiora bona quæ creaturam vocamus, non de ipſo, nā eſſent æqualia, ſed tamen quia bona, ipſe, quia non æqualia, de nihilo fecerit: quod ſi credis, impius nō eris, & obliuiſcēris Perſas, & noſter eris.

Dei filius propter aſſumptā carnem non eſt mutabilis. Cap. IX.

At enim ait Apoſtolus, Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates, quę ad amorem proprij faſtus & honoris voluntate impia declinando, animis piis reditum inuideant. E Sed hoc intereſt inter veſtram opinionē & noſtram fidem, quia vos eoſdem principes, ex ſua propria quadam natura exortos, quā deus nec genuerit nec fecerit, ſed habuerit æterna vicinitate contiguam, aduerſus deū belligeraſſe arbitramini, eiq; intuliſſe arte commixtionem boni & mali. Magnum primo neceſsitatis malum, quòd illis ſubſtantiā ſuam affligendam perturbandamq; in errorē cōmutandam atq; obliuionem ſui penitus demergēdā cōmiſcere cogeretur, vt liberatore, correctore, emēdatore, pręceptore indigeret. Quod cernis quàm ſtulte fabuloſeq; dicatur, quāto ſcelere impietatis obſtringat. Nobis autem per Chriſtianā fidem perſuaſum eſt, nō eſſe contrariū deo qui ſumme eſt, niſi quod omnino nō eſt. Quicquid autē aliquo modo eſt, ab illo qui ſumme eſt habet vt quoquo modo ſit, atq; in ſuo genere bonū eſſe: ſed alia maius eſſe, alia minus: atq; iſta omnia bona quę à cōditore deo facta ſunt, certis ac diſtributis gradibus ordinata, F partim locorū interuallis ac ſedibus, ſicut omnia corporalia: partim meritis naturalibus, ſicut anima præponitur corpori: partim meritis præmiorum atq; pœnarum, ſicut anima vel attollitur ad quietē, vel doloribus ſubditur: ac per hoc illi principes contra quos habere nos colluctationē dicit Apoſtolus, pœnā peccatorū ſuorū priores patiūtur quàm* noceant. Nullus enim inuidus vt alterum lędat, non ſibi prior tormento eſt. Nocent autem infirmioribus fortiores: nam nullus alterū ſuperat, niſi quo eſt potentior: ſed tamē ipſi infirmiores ſunt principes iniqui in pręſenti, quàm ſi in ſtatu priſtino atq; iuſtitia permanerēt. Intereſt autem vnde ſit quiſq; alior fortior: vtrū corpore, vt equi hominibus: an animæ natura, vt rationale irrationali: an affectiōe animi, vt virtuoſus iniuſto: an ordine poteſtatis, vt imperator milite aut ꝓuinciali. Poteſtas autē à ſumma dei poteſtate omnino dari creditur ſæpe etiā deterioribꝰ in meliores, id eſt, iniquis in eos qui vel iā tenēt iuſtitiā, vel ad eā tenendā peruenire nitūtur. ad hoc enim datur, vt probati per patientiā manifeſti fiant: vel ſibi ad ſpem, vel aliis ad imitationē. Scientes, inquit Apoſtolus, quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationē, probatio ſpem. Ex quo genere certaminis eſt, cum homo fidelis aduerſus principes & poteſtates præuaricatorum angelorum, &

Quid ſit luctari aduerſus carnē et ſanguinem. Cap.X.

Ephe.6.

** alias, vt*

1.Cor.11.

Roma.5.

Ephe.6.

G aduerſus ſpiritalia nequitiæ colluctatur: cũ illi accipiũt tentandi poteſtatem, ille præcepta tolerandi: quo fit, vt in re inferiori ſuperent, in potentiore ſuperentur: ſuperatur plerunque corpus infirmius, & tenente firmiore ſuperatur. Contra vim quippe eorum patientia pugnatur, contra inſidias prudentia: vt ad pernicioſam conſenſionem nec cogendo nos flectant, nec fallendo decipiant: quoniam iure virtus & ſapiẽtia dei eſt, per quã

Pſal. 103.

facta ſunt omnia. Propterea nihil fiunt quæ facta ſunt, cum ſuperiora ad inferiora declinãt, vbi eſt omne peccatum, & omne quod dicitur malum, vis imitatur virtutem, & fallacia ſapientiam. Cum vero ea quæ declinauerant recurrunt & redeunt: magnanimitas virtutẽ, doctrina ſapientiam imitatur. Ipſum etiam deũ patrem peccantes imitantur impia ſuperbia, iuſti pia liberalitate: ſpiritum denique ſanctum iniquorum cupiditas, rectorum charitas imitatur: vtrique tamen ab imitatione dei, à quo & per quem & in quo naturæ ipſę factę ſunt, recedere, ſed illi vitioſa, illi laudabili. Nec mirũ ſi quãdo proficientes quæ confligunt, imitatio deficientiũ à proficientium imitatione ſuperatur. Illi enim elatione

H præcipitantur, iſti humilitate conſurgunt. Si autem mouet, cur mẽte fortiores infirmiores ſint corpore, nõ eſt mirum vt peccatorum remiſsione liberati, mortalitate corporis exerceantur, cuius immortalitate coronabuntur. Non enim facile ſupplicium deuitatur, niſi ille qui

Roma. 8.

eos ſoluit, meritis vicerit. Vnde Apoſtolus, Si autẽ Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatũ, ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam. Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ ex mortuis, habitat in vobis: qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantẽ ſpiritum eius in vobis. Animus igitur mortalem propter ſupplicium peccati carnem gerẽs, ſi cõmutatus in melius, non ſecundum mortalem carnẽ vixerit, & ipſam in melius commutat, & immortale corpus habere merebitur: ſed hoc in fine, quo nouiſsima

1. Corin. 15.

inimica deſtruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem: nõ fabuloſo illo globo veſtro, ſed ea mutatione de qua dicit, Omnes reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Cum enim expreſsiſſet dicẽs, Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur: tũc contexendo ſubiunxit, oſtendens qualẽ dixerit immu-

I tationem. ait, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Quæſtionem quippe tractabat de corpore reſurgentium quam ſic poſuerat: Sed dicet aliquis, Quo modo reſurgent mortui, quo autem corpore veniẽt? Lege itaque totum ipſum locum pia cura intentus, non pertinaci contentione turbatus, & ingenium tuũ deo adiuuãte, nullo explanatore deſiderato, nihil aliud quàm id quod dico reperies: & tũc ad id quod tractare inſtitueramus animum reuoca, & vide iam ſi potes, nõ hoc me dicere quòd iuſti contra nihil pugnant, ſed contra eas ſubſtantias quæ defecerunt non ſtando in veritate.

Qualiter anima p peccatũ ad nihilũ tẽdat. Cap. XI.

Deficere autem non iam nihil eſt, ſed ad nihilum tendere. Cum enim ea quæ magis ſunt, declinant ad ea quæ minus ſunt, non illa in quæ declinant, ſed illa quę declinant deficiunt, & minus eſſe incipiunt quàm erãt: non quidem vt ea ſint ad quæ declinauerunt, ſed pro ſuo genere minus. Nõ enim cum animus ad corpus declinat, corpus efficitur, ſed tamen defectiuo appetitu quodãmodo corporaſcit. Ita & angelica quędã ſublimitas, cũ magis delectata eſt ſuo dominatu in ſeipſa, ad id quod minus eſt inclinauit affectum, & minus eſſe cœpit quàm erat, & pro ſuo gradu tetẽdit ad nihilum. K

Quanto enim quæque res minus eſt, tanto vicinior nihilo eſt. Cum autem iſti defectus voluntarie fiunt, recte reprehenduntur, & peccata nominãtur. cum autem ſequuntur iſtas voluntarias defectiones incõmoda, moleſtiæ, dolores, aduerſitates, quæ omnia cõtra voluntatẽ patimur: recte vtique peccata vel ſuppliciis puniuntur, vel exercitationibus diluuntur. Quæ ſi animo ſereno intueri velis, profecto deſines accuſare naturas, atque ipſas in crimen vocare ſubſtantias. Si quid autem de hac re copioſius explicatiusq; deſideras, lege tres libros noſtros qui inſcribuntur de libero arbitrio, quos in Campania Nolæ poteris inuenire apud Paulinũ nobilem dei famulum.

Nunc vero meminiſſe debeo, epiſtolæ me tuæ, quanuis multo longiore, tamẽ epiſtola, reſpondere. Ideo quippe in aliis nõ tacui, ne vbique cogar eadem dicere. Sed promiſeram ex literis tuis tibi perſuadere, quàm falſa credideris, & quàm vera ſit fidei catholicæ aſſertio. Certe enim omnis inter nos diſcre-

In quo diſferãt Manichæi & catholicæ fidei aſſertores. Cap. XII.

tio eſt, quòd vos ſubſtantiam quandam malum eſſe di- L

citis: nos vero non ſubſtantiam, ſed inclinationem ab eo quod magis eſt, ad id quod minus eſt, malum eſſe dicimus. Audi igitur idipſum. Ponis enim in epiſtola & dicis de anima, quòd carnis permixtione ducatur ad peccatum, non propria voluntate: atque ibi ſtatim, credo cum videres ſi ita eſt, ſubueniendum eſſe ab omnipotẽte deo prorſus omni animæ, nullámq; omnino debere damnari, quoniam non voluntate peccaret, quo cõſtituto euerteretur ſententia quam Manichęus de ſuppliciis animarum etiam de lucis parte venientium terribiliter perſonat: vigilãtiſsime ſubieciſti dicens, At ſi cũ ſeipſam cognouerit, conſentiat malo, & non ſe armet cõtra inimicum, voluntate ſua peccauit. Bene quidem quòd aliquando confiteris fieri poſſe vt ſua voluntate anima peccet. Sed cui tandem malo ſi conſentiat, voluntate ſua peccat? Ei certe quod ſubſtãtiam dicis eſſe.

Tria in eſſe animæ peccãti oſtẽdit: & quę ſint, & qualia. Cap. XIII.

At ego iam tria quædam video: tu quoque, vt opinor, mecum vides. Anima enim conſentiens malo, & ipſum malum cui conſentitur, duo ſunt, tertia eſt autẽ ipſa conſenſio. Non enim & hanc eſſe animam dicis, ſed animæ. Horum igitur trium ecce anima ſubſtantia eſt: malum etiam illud cui anima conſentiendo, voluntarie peccat, ex veſtra opinatione ſubſtantia eſt. Quæro igitur quid ſit ipſa conſenſio? Vtrum ipſam ſubſtãtiam, an in ſubſtãtia eſſe dicatis? Si enim ſubſtantiam eſſe di-

M xeris, non iam duas ſubſtantias, ſed tres opinaberis. An propterea quòd animę conſenſio, qua conſentit malo, eiuſdem ſubſtantiæ eſt cuius ipſa anima? Iam ergo quæro, malá ne an bona ſit iſta conſenſio? Si bona eſt, non vtique peccat anima, cum cõſentiat malo. Non ſolum autem veritas clamat, ſed tu quoq; ſcribis, tunc eam volũtate peccare. Mala eſt igitur iſta cõſenſio, ac per hoc etiam animæ ſubſtantia, ſi & animæ ſubſtantia eſt, & vtrũque vna ſubſtãtia. Videſne quò actus es, vt animã, & illud malum, non iam vnam ſubſtãtiam bonam, alteram malam, ſed duas malas eſſe perhibeas? Hic fortaſſe conaberis conſenſionem culpabilẽ nõ animæ tribuere quæ cõſentit malo, ſed ipſi malo cui cõſentit: vt hoc modo poſsint eſſe duæ ſubſtantię, vna bona, altera mala, cũ anima de parte boni eſſe dicitur, cõſenſio vero eius qua conſentit malo, & malũ ipſum cui cõſentit, ſimul ex alia parte cõſtituitur: & anima malæ ſubſtãtiæ vtrũq; deputatur. Quis abſurdius delirauerit? Nõ enim anima cõſentit, ſi non eſt eius cõſenſio, ipſa autẽ cõſentit, eius eſt igitur. Porrò ſi eius eſt conſenſio, & mala eſt

iſta

A iſta conſenſio, eius eſt hoc malum. Nã ſi & hoc malum illius mali eſt cui anima conſentit, nõ habebat neceſſe hoc malum, priuſquam ei cõſentiret anima. Quale igitur bonũ eſt anima, cuius aduentu vel duplicatur illud malum, vel vt mitius dicamus, augetur? Deinde ſi ſubſtantia eſt iſta conſenſio, quam malam eſſe conſtat, inuenimus eſſe in animæ poteſtate, vt aliqua ſubſtantia mala vel ſit vel non ſit, quandoquidem iſta cõſenſio in animæ poteſtate eſt. Nã ſi non eſt, non ergo ſua voluntate conſentit. Tu autem pro hac cõſenſione, voluntate ſua peccare dixiſti. Habet ergo anima, vt dixi, in poteſtate, vt quædam mala ſubſtantia vel ſit vel non ſit. Quid eſt autem aliud ſubſtãtia quàm natura? Erit ergo aliqua natura quæ nec animæ naturalis ſit, quoniam ſi nolit, non erit, nec illi malo cui anima voluntate conſentit. Non enim poteſtis dicere naturale malum eſſe gentis tenebrarũ, quod ibi aliena voluntate inſtituitur, hoc eſt, animę voluntate. Cui ergo naturæ deputabitur iſta natura, id eſt iſta conſenſio, ſi natura eſt quæ neque animæ neq; tenebrarum genti naturalis eſt, niſi vt contra Manichæũ diſputes non duas ſed tres eſſe naturas? B Quæ & ſi aliquãdo non fuerunt, nunc tamen iã poſtea quàm exorta eſt iſta conſenſio, tres vtique factæ ſunt, quam ſane tertiam quæ nata eſt ex anima conſentiente, & ex malo cui conſentit, quaſi vtriuſq; filiam cogeris dicere. Sed cum ex duabus naturis nata ſit, quarum altera bona eſt, altera mala, quæro cur nõ aliquod neutrum natum ſit? Sicut enim ex equo & aſino quod naſcitur, nec equus nec aſinus eſt: ita quod de bona natura & mala natum eſt, ſi & ipſa natura eſt, nec bona nec mala eſſe debebat. Tu autẽ conſenſionẽ malã eſſe confiteris. Dicis enim tunc animam volũtate ſua peccare, dum conſentit malo. An forte naturam bonam & naturam malam quaſi duos ſexus, maſculinum & fœmininum eſſe arbitraris? Vt quemadmodum ex maſculo & fœmina non aliquid neutrum, ſed aut maſculus aut fœmina gignitur, ſic ex bono & malo, non aliquod tertium, quod nec bonum eſſet nec malum, ſed alterũ malum eſſe contendas natum? Quod ſi ita eſt, vbi eſt illa victrix animæ natura? Itàne ſeparata eſt vt nõ alterum bonum potius naſceretur? Deinde non vides te ſexus C diuerſos iam dicere, non naturas? Nam ſi inter bonum & malum naturarum eſſet diuerſitas, non oriretur ex vtroq; niſi aliquod tertium quod nec bonũ poſſit eſſe nec malum. Aut certe ſterilis eſſet ipſa commixtio, nec inde tertia ſubſtantia pareretur. Si enim ex illis animalibus quæ ſupra cõmemoraui, cũ ſibi miſcerentur, nihil aliud quàm mulus vel mula gignitur, quod neque hoc neq; illud ſit: quãto magis ita fieri oportuit in tã magna & ſumma diuerſitate boni & mali: aut ſi nulla ex eorũ commixtione noua natura exiſteret, mala nõ eſſet, etiã ſi bona eſſe non poſſit? Reſtat igitur vt iam incredibilia deliramenta vitare nequeamus, niſi illam conſenſionem, quam conſtat malam eſſe atque culpabilem, fateamur non eſſe ſubſtantiam, ſed in aliqua ſubſtantia eſſe dicamus. Deinde in qua ſubſtantia ſit, diligentiſſime requiramus: quãquam cui non manifeſtum ſit, ſicut ſuaſio nõ fit niſi in ſuadente, ita cõſenſionem non eſſe niſi in conſentiente natura? Anima ergo cum conſentit, mala ipſa ſubſtantia eſt, conſenſio vero eius non eſt ſubſtantia. Iam cernis, vt arbitror, in qua ſubſtantia ſit, id eſt, in anima eſſe iſtam cõſenſionem profecto vides, quam conſenſionem peccatum eſſe, ac per hoc malum eſſe non dubitas. Ex quo iam intelligis fieri poſſe, vt in bona ſubſtantia, ſicuti eſt anima, ſit aliquod malũ quod non eſt ſubſtantia, ſicuti eſt conſenſio, ex quo malo appelletur etiam anima mala. D Peccatrix enim vtique mala eſt. Peccat autem cum conſentit malo. Vna igitur eademq; res, id eſt anima, inquantum ſubſtantia eſt, bona eſt: inquantum autem habet aliquid mali quòd non eſt ſubſtantia, id eſt, cõſenſionem iſtam, intantum mala eſt. Non enim ex profectu, ſed ex defectu habet hanc cõſenſionem. Deficit quippe cum conſentit malo, minuſq; iam eſſe, ac propterea minus valere incipit, quàm valebat dũ nulli conſentiens in virtute cõſiſteret, tanto vtique deterior, quanto ab eo quod ſumme eſt, ad id quod minus eſt vergit, vt etiam ipſa minus ſit. Quanto autem minus eſt, tanto vtique fit propinquior nihilo. Quod enim minus quoque fit, eò tendit vt non ſit omnino: quò quamuis non perueniat vt penitus pereundo nihil ſit, manifeſtum eſt tamen quemlibet defectum exordium eſſe pereũdi. Aperi ergo iam cordis oculos, & intuere ſi potes, bonum aliquod eſſe quamlibet ſubſtantiam, & ideo malum eſſe defectum ſubſtantiæ, quia bonum eſt eſſe ſubſtantiam. Nec tamen omnem defectum eſſe culpabilẽ, ſed ſolum volũtarium, quo anima E rationalis ad ea quæ infra illam ſunt condita, conditore ſuo deſerto declinat affectũ. hoc eſt enim quod peccatũ vocatur. Cęteri autẽ defectus qui non ſunt voluntarij, vel pœnales ſunt, vt peccata puniãtur moderatrice ſumma atq; ordinatrice iuſtitia: vel menſuris rerum infimarum interueniũt, vt præcedentia ſuccedentibus cedant, atque ita omnis tẽporalis pulchritudo vicibus ſuis atq; ſuo genere peragatur. Sicut enim ſermo peragitur quaſi moriẽtibus atque orientibus ſyllabis, quæ per morarum certa interualla tenduntur, & ſpatiis ſuis impletis ordinata cõſequentium ſucceſſione decedũt, donec ad finẽ ſuum tota perducatur oratio: nec in ipſis decurrentibus ſonis, ſed in loquẽtis moderatione poſitum eſt quantum producatur corripiatúrve ſyllaba, vel qua ſpecie literarum ſingulæ ſuorum locorum momenta cuſtodiant: cum ars ipſa quæ ſermonẽ facit, nec ſonis perſtrepat, nec peruoluatur varietúrq; tẽporibus: ſic ortu & occaſu, deceſſu atque ſucceſſu rerum tẽporalium certis ac definitis tractibus, donec recurrat ad terminũ præſtitutũ, temporalis pulchritudo cõtexitur. F Quæ non ideo mala eſt, quia in ſpiritalibus creaturis poſſumus intelligere mirariq; meliora: ſed habet proprium in ſuo genere decus, atque inſinuat bene viuentibus ſummam dei ſapientiam in alto ſecretam, ſupra omnes temporum metas, fabricatricem ac moderatricem ſuam. Age, nunc attẽde illud quod dicebas malum, cui anima cõſentiendo voluntarie peccat, vtrum ſubſtãtia ſit aliqua, an vero nec ibi poſſis accuſare ſubſtantiam. Quæro enim, quid alliciat animæ conſenſionem, an irruat illa caſſatim, & propterea conſentire dicatur, quia eius aliqua delectatione mouetur ad fruendum: Quod ſi ita eſt, non eſt conſequens vt propterea malũ dicatur, quia nõ recte diligitur. Si enim oſtẽdero amari aliquem male, vbi non amati, ſed amantis culpa teneatur, profecto fateberis cuiuſq; rei ſpeciem nõ eſſe cõtinuo vitioſam, quia vitioſe in eã cõſenſio cupientis illabitur. Quod quantum me adiuuet, pòſt apparebit. Sed vt oſtendam quod pollicitus ſum, quid potius eligam, cum me rerum copia circumfluat? Quid inquam potius eligam, quàm id quòd nos creaturam laudamus cœleſtem, vos autẽ vt portionem ipſius creatoris adoratis? Quid enim inter cuncta viſibilia iſto ſole præclarius? At ſi quiſquam eius lucem immoderatius concupiſcat, infert ſuis oculis bella iurgiorum, ſi aliquã po-

Quòd ex bono & malo principiis tertiũ produci nõ poſſit, quod alterũ eorũ ſit, oſtẽdis exẽplo. Cap. XIIII.

Quòd aĩa peccãdo deficit, & quis defectus ſit culpabilis, & quis nõ, oſtendis exemplo. Cap. XV.

Quòd amor deo debitus nõ debeat impẽdi creaturæ Cap. XVI.

G teſtatē nactus qua poſsit implere quod appetit, domos eorum oppoſitas ſuis feneſtris apertis intuetur, quo minus ſol penetralia eius cœlo apertiore perfundat. Nunquid ergo ſol eſt vitium, quia ille lucem iſtam ſic dilexit, vt eam luci iuſtitiæ præponere auderet, & volens luminis oculorū carnalium abundātiam excipere in habitaculum corporis, ianuā cordis & aciem mentis cōtra lumen claudere æquitatis? Vides ergo amari poſſe rem bonā, amore non bono. Quapropter cū tu malum dicas cui cōſentiendo anima peccat, ego bonum dico in genere ſuo, ſed tale bonum cui animam quæ eſt melior, conſentire non deceat. Cum enim ſit ipſa corpore ſuperior, denique habeat ſe ſuperiorem, quamuis in ordine ſuo natura corporis bona ſit, peccat tamē anima, & peccando fit mala, ſi cōſenſionem dilectionis quam ſuperiori deo debet, inferiori corpori adiungit.

Duo modi ſunt p quos homines ad peccatū inducuntur. Cap. XVII.

Quòd ſi dicis, non eā vocare te conſenſionem culpabilem, cum res illa diligitur, quæ non agit vt ſibi cōſentiatur: ſed tunc cōſentire animā, cum illum cui conſentit, aliquid ſuadet aut aliquid cogit: & propterea malum eſſe, quia vt aliquid mali committatur, ſuadet aut vrget: ſecunda quæſtio eſt, & ordine ſuo iam iamq; etiā ipſa tractanda. Sed meminerimus hic primum peccati H de quo ſatis, vt arbitror, diſputatum eſt, claruitque fieri poſſe, vt res aliqua in ſuo genere bona, male diligatur, & dilectione culpata, ipſa non reprehendatur. Quid enim ſi tali dilectione peccatrix anima atq; vitioſa idem peccatū alteri perſuadeat? Nōnne & illa quæ perſuadēti conſentit, tali vitio deprauata, quali vitio deprauata illa quam ſequitur? Primum ergo peccatum eſt, quāuis bonam creaturā creatori in dilectione præponere: ſecundum autem, alterum quoque vt id faciat vel ſuadēdo vel cogendo tentare. Nemo enim ad prauitatē vult alium perducere, qui nō prior ipſe deprauatus eſt. Voluntate autem peccant, qui alios ad peccatū perducere cupiunt, vel ſtulta beneuolentia, vel malitioſa inuidentias. Quis enim filios ſuos niſi peruerſe amādo monet, vt nullum lucrum turpe exiſtimēt, ſed vndecunque acquirant amplam pecuniam? vtique non odit eos, & tamē pernicioſe perſuadet. Talium quippe dilectione iā ipſe corruptus eſt, cum aurum & argētum malum non ſit, quemadmodum & ille ſol de quo ſuperius egimus, ſed tamen rei bonæ dilector inordinatus in culpa ſit. Inuidētia vero cū alium vult quiſq; peccare, honorem I diligit immoderata ſuperbia: & in eo cupit excellere, quem quidem videt amplius & verius deferri virtutibus. ne in eo ſuperetur, cupit aliquos ad iniquitatis voraginem ex æquitatis arce deponi. Hoc modo diabolus ſuadere aut cogere ad peccata conatur. Sed nūquid ipſe honor in culpa eſt, quia eū diabolus peruerſe atq; impie diligendo impius factus eſt? Aut ipſa eiuſdē diaboli angelica ſubſtātia quā deus creauit, ideo mala eſt, quia ſubſtātia eſt? Sed cum eius deſerens dilectionem, & ad ſuam nimis conuerſus, eidem eſſe cupit æqualis, ſuperbiæ tumore deiectus eſt. Non ergo inquantum ſubſtantia eſt, ſed quoniā ſubſtātia facta eſt, inquātum ſeipſum amplius dilexit quàm eum à quo factus eſt, malus eſt. Et ideo malus, quia minus eſt quam eſſet, ſi id quod ſumme eſt dilexiſſet. defectus ergo malus eſt. Omnis ergo defectus ab eo quod eſt tēdit vt nō ſit: ſicut omnis profectus ab eo quod minus eſt, tendit vt magis ſit. Honor quippe ſummus, qualem pietas religioſorum exhibet, vtique deo debetur. Qui ergo amat honorem, deū imitatur. Sed humiles animæ in illo ſe honorari volūt, ſuperbi præ illo. Ad deum autē humiles, excelſiores fiunt iniuſtis: contra deum vero excelſi, humiliores fiunt iuſtis: K ea ſcilicet diſpenſatione præmiorum atque pœnarum, quia illi deū amauerunt ſupra ſe, illi pro deo amauerunt ſe.

Quid inter ſit inter cōſentire & ſuadere. Ca. XVIII.

Iam, vt arbitror, facile eſt tibi intelligere ex ipſius verbis Epiſtolæ tuæ, quibus dixiſti, animam cum conſentit malo, volūtate peccare, nullum malum eſſe naturā malam, vel dilectionem naturæ malæ. Sed cum omnes naturæ in ſuo genere bonæ ſint, malū eſſe peccatū, quod fit volūtate animæ, cum diligit pro ipſo creatore creaturam: ſiue ſuo nutu, cum ſit mala: ſiue alterius perſuaſu, cum cōſentit malo. Et nihilominus ſic quoq; fit mala, cōſequentibus ſuppliciis, vt pro meritis omnia diſponātur à creatore ſumme bono in creatura bona, ſed nō ſumme bona, quia nō eā genuit de ſeipſo, ſed fecit ex nihilo. Tu autem conſtituiſti duas naturas, quarū vnā vis bonā eſſe, alteram malā: vel potius vnā boni, alterā mali: nā mala natura ex bona etiā peccādo fit. Fateris tamen eā naturā quam bonā eſſe dicis, malo cōſentiendo male facere, hoc eſt, voluntate peccare. At ego ambas bonas eſſe aſſero, ſed vnā earum male facere ſuadendo, aliā male facere conſentiendo. Sicut autē alterius conſenſio non eſt natura, ſic nec huius ſuaſio. Et ſicut iſta ſi non cōſentiat, bona permanebit, integritatē naturæ ſuæ cuſtodiens: ſic illa ſi nō ſuadeat, emen- L datior erit. Si vero etiā peccatum quod nō ſuadet, nec ipſa cōmittat, pariter erūt integræ, atque in ſuo genere laudabiles. Et ſi enim bis illa peccat quæ & committit & ſuadet: illa autē ſemel, ſi tātummodo ad male faciēdum conſentiat: tamen peccatis fiunt malæ, non natura ſunt malæ. Aut ſi propter ſuaſionem natura iſta mala eſt, ſit & illa propter conſenſionem. Sed ſi peius tibi videtur eſſe ſuadere quàm conſentire, ſit iſta mala, iſta peior: non tamen tāta ſit acceptio perſonarum, & tam iniqua in iudicādo gratificatio, vt cum ambæ peccent, quamuis vna grauius, altera leuius, vna dicatur natura mali, altera boni: ac non potius aut ambæ bonæ, ſed illa melior quæ peccat minus: aut ambæ malæ, ſed illa peior, quæ peccat amplius.

Vnde natura bona habeat poſſe peccare & decipi, & ad malum flexibilitatē. Ca. XIX.

At enim vnde eſt malum quod peccatum vocatur, ſi nulla eſt mali natura? Dic mihi vnde ſit illa conſenſio mala in ea natura quā bonam eſſe concedis & prædicas? Quicquid enim patitur vt conſentiat malo, non vtique pateretur niſi pati poſſet. Quæro ergo vnde habeat ipſum pati poſſe? Melior enim eſſet ſi non haberet. Non ergo natura ſummi boni, qua poſſet eſſe aliquid melius. Deinde ſi habet in poteſtate vel conſentire vel non conſentire, non ergo vi- M cta conſentit. Quæro igitur vnde habeat iſtā cōſenſionem malā, nulla contraria cogente natura? Si autē cogitur cōſentire, ita vt non ſit in eius poteſtate aliter facere, non ergo vt dicebas voluntate peccat, quādo nō voluntate cōſentit. Sed ego adhuc quæro, vnde in illa ſit poſſe decipi ſi decipitur? Antequā enim deciperetur, niſi eſſet in ea vt hoc pati poſſet, nūquā vtique pateretur, quāquam nullo modo niſi voluntate conſentit. Si autem cogitur, cedere potius quàm conſentire dicēda eſt. Sed quoquo libet nomine illud appelles, quæro abs te acuto & ſolerti viro, & à tuo Romano vt gloriaris ingenio, vnde habeat iſta boni natura pati poſſe quod patitur, vt cōſentiat malo? Sicut enim in ligno antequā frangatur ineſt fragilitas, quæ niſi ineſſet, frangi omnino nō poſſet: nec ideo non eſt fragile lignum, ſi nullus fractor accedat: ſic quæro in iſta natura, vnde ſit quædā vel fragilitas vel flexibilitas, antequā ad malam cōſenſionē vel vi frangatur, vel ſuaſione flectatur. Aut ſi mali vicinitate iam fragilitas erat, ſicut ſolent corpora vicinæ

A cinæ paludis exhalatione corrũpi: iã ergo corruptibi-
lis erat, ſi potuit eã vicinitatis illius contagio peſtilen-
tioſa corrumpere. Quæro igitur vnde illa corruptibi-
litas: quæſo attẽde quid loquar, & cede perſpicuæ veri-
tati: nõ enim quæro vnde corruptio, reſpondebis enim
à corruptore, eundemq́; corruptorem neſcio quẽ prin-
cipem gentis tenebrarũ eſſe contendis, vt etiã fabuloſis
tegminibus inuolutũ euoluere, ac teneri vix poſsit: ſed
quæro vnde corruptibilitas etiã antequam corruptor
accederet: quæ niſi eſſet, aut nullus exiſteret, aut nihil
noceret cuiuſlibet corruptoris acceſsio. Cũ ergo tu in-
ueneris vnde in bona natura iſta corruptibilitas, ante-
quam natura contraria corrumpatur: aut ſi nõ vis eam
dicere corrumpi, vnde certe iſta mutabilitas, antequã
hoſtili aduerſitate mutaretur. Non enim non mutatur
natura in deterius, quæ fit ex ſapiẽte ſtulta, & quæ obli-
uiſcitur ſui. Tu enim iſta verba appoſuiſti, dicẽs, Si cum
ſeipſam cognouerit, conſentiat malo. Mutatur ergo in
deterius cum obliuiſcitur, ſic vt ſeipſam rurſus cõme-
moratã cognoſcat. Nullo autẽ pacto mutari potuiſſet,
B niſi antequam mutaretur eſſet mutabilis. Cum ergo tu
inueneris vnde iſta mutabilitas in ſubſtãtia ſummi bo-
ni, antequam eſſet vlla boni & mali facta commixtio,
profecto deſines à me quærere vnde ſit malũ. Quanquã
in natura ſummi boni, ſi eã recte cogites, nullam pror-
ſus mutabilitatem temporis inueniri, nec à ſeipſa, nec
alterius cuiuſlibet acceſſu poſsit, ſicut in ea natura quã
Manichæus fingit, & ſumme bonam eſſe arbitratur, vel
etiam ſibi credentibus perſuadet. Quære atq; reſponde
ſi potes, vnde iſta mutabilitas, quæ nõ inuenta ſed pro-
dita eſt, cum mora accederet? Mutari enim nec ab ho-
ſte poſſet, ſi mutari omnino nõ poſſet. Cum autem po-
tuerit, non fuiſſe incommutabilem demonſtrauit. Hæc
ergo mutabilitas cũ eſſe in ſubſtantia ſummi boni, hoc
eſt, in ſubſtãtia dei creditur, ſi cõtentioſus non es, vides
quanta inſipientia blaſphematur. Cum vero de creatu-
ra tale aliquid dicitur, quã deus nec genuit nec protu-
lit de ſubſtãtia ſua, ſed fecit ex nihilo: nõ de ſummo bo-
no agitur, ſed tamen de tali bono, quod niſi à ſummo,
qui deus eſt, nõ poſſet inſtitui. Deus quippe ſumme bo-
nus atq; incommutabiliter, horum omnia non ſumme
C nec incõmutabiliter bona, ſed tamen bona fecit, ab an-
gelis cœlorum vſque ad extremas beſtias, herbaſq; ter-
rarum, pro ſua cuiuſque dignitate naturæ, omnia locis
cõgruis ordinata. Verũ in his rationalis creatura, cum
creatori, hoc eſt, factori & inſtitutori ſuo deo, dilectio-
nis obedientia cohæret, naturam ſuã in illius æternita-
te, veritate, charitate cuſtodit. cum vero eum cõtumaci
inobedientia deſerit, & per ſuũ liberum arbitrium pec-
catis ſe inuoluit, per illius iuſtum iudiciũ ſupplicio mi-
ſera afficitur. Et hoc eſt totũ malũ, partim quod iniuſte
facit, partim quod iuſte patitur. Hoc tu à me non quæ-
ras vnde ſit, cum tibi iam ipſe reſpõderis: qui dixiſti ꝙ
cũ ſeipſam cognouerit anima, ſi malo cõſenſerit, volũ-
tate ſua peccat. Ecce vnde eſt malum, à propria ſcilicet
voluntate. Non autem iſta natura ſed culpa eſt, ac per
hoc etiam cõtraria naturæ, cui vtique nocet priuando
eã bono, quo beata eſſe poſſet, ſi peccare noluiſſet. Hãc
tu peccati voluntatem moueri non putas in anima, niſi
ex alio malo quod credis eſſe naturã, quam non fecerit
deus, eamq́; animam naturam dei eſſe cõtendis: ac per
hoc iſta mali neſcio quæ natura, ſi hanc in anima pec-
cati ſuadendo facit, in peccatum victus deiicitur deus.

Cõtra blaſphemias Manichæorum arguit Auguſtin⁹

Cap. XX.

Ecce quanta impietate, quàm nefariis horrendiſque
blaſphemiis te non vis exuere, ponendo in natura quã
non fecit deus, vitam, ſenſum, ſermonem, modum, ſpe- D
ciem, ordinem, & alia innumerabilia bona: & ponẽdo
in ipſa dei natura ante vllam commixtionem mali, ip-
ſam mutabilitatẽ qua capi poterat, & cui timere coge-
batur, videns magnã labem ac vaſtitatem aduerſus ſua
ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximium ac præ-
clarum & virtute potens numen opponeret. Et vt quid
hoc totum, niſi vt illa dei natura atq; ſubſtantia ſic im-
plicatum teneat hoſtem ſubiectum, vt peccans perferat
& ligatum, nec totum euadat purgata iam victum, & vt
damnata ſeruet incluſum? Præclaram vero excluſionẽ
bellicæ neceſsitatis in deo veſtro inueniſtis, cõtra illud
quod vobis proponitur, vt reſpondeatis quid factura
erat in deo gẽs tenebrarũ, ſi cum ea pugnare noluiſſet:
quam ſi dixeritis aliquid fuiſſe nocituram, fatebimini
corruptibilem & violabilem deum. ſi autem dixeritis
quòd ei nocere non poſſet, quæretur à vobis, Cur ergo
pugnauit? Cur ſubſtãtiam ſuam corrumpendam atque
violãdam, & ad peccata omnia cogẽdam hoſtibus tra-
didit? Cõtra iſtam ergo complexionem nũquam exire
potuiſtis. Magnũ aliquid vobis & tutum inueniſſe vi- E
demini, vt reſpondeatis dicentes: Magna eſt iniquitas
appetere aliena, cui de⁹ iniquitati præbuiſſet aſſenſum,
ſi eã gentem quæ hoc auſa fuerat, expugnare noluiſſet.
Haberet iſta reſpõſio qualemcunque iuſtitiæ colorem,
ſi ſaltẽ in ipſo bello natura dei veſtri ſe integrã impol-
lutamq́; ſeruaſſet, & permixta hoſtilibus membris, nihil
iniquitatis vel coacta vel ſeducta feciſſet. Cũ vero tan-
tis facinoribus & flagitiis eam captiuã conſentire dica-
tis: cum deniq; ab illa impietate tam immani, qua etiam
lumini ſancto, cuius portio eſt, extitit inimica, nec totã
perhibeatis poſſe purgari, vnde illi merito retribuere
creditis horrendi illius globi æterna ſupplicia: quanto
ſatius erat inimicum hoſtẽ in ſua iniquitate relinquere
inania molientem, quàm tradere partem dei, cuius vi-
res hauriret, cuius decorem corruptum ſuæ iniquitati
ſociaret, quis non videat? Quis tanta obſtinatione cæ-
cetur, vt non ſentiat, non attendat quanto minore ini-
quitate gẽs tenebrarum fruſtra naturam inuadere co-
naretur alienam, quàm deus inuadẽdam, & ad iniqui-
tatem cogendam, & ad pœnam, ex aliqua etiam parte
damnandã traderet ſuam? Hóccine tandem eſt iniqui- F
tati conſentire noluiſſe, & tam ingentem iniquitatem
ſine vlla neceſsitate feciſſe? An erat neceſsitas, quod ip-
ſum Manichæum dicere non puduit & vos pudet? Ille
quippe ait, vidiſſe deum magnã labem ac vaſtitatẽ ad-
uerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximiũ
& virtute potens numẽ opponeret. Vos autem acutius
videlicet ratiocinamini, quaſi deum dixeritis ea neceſ-
ſitate pugnaſſe, ne noceret ei gens tenebrarum, viola-
bilem & corruptibilem dicentes deum, cui nocere ali-
quid poſſet, ſi pugnare noluiſſet. Abigite ergo & ex-
pellite à cordibus veſtris & à fide veſtra etiã ipſam pu-
gnam: totamq́; illam fabulã impiarum & immundiſsi-
marum blaſphemiarum horrore contextã, tandem ali-
quo modo anathematizate atq; damnate. Nam quale
eſt, obſecro te, ꝙ vt antẽ dictum eſt, violabilẽ illam na-
turam & corruptibilem deum dicere non timetis: vt
natura dei veſtri, ſi fortitudinem qua nõ caperetur non
potuit exercere, non potuerit ſaltem iuſtitiam captiua
ſeruare? quod Daniel potuit, qui leges omnes auſus eſt *Danie.14.*
irridere eorum à quibus captiuus ductus fuerat iniqui-
tati etiam pietate ſua nullo cõpulſus terrore conſenſit,
nec in conditione corporalis ſeruitutis æquitatem ac
libertatem animi patientis & ſapientis amiſit. Natura

G vero dei captiua ducta eſt, iniqua facta eſt, non poteſt tota purgari, cogitur in fine damnari. Quod malũ ſibi futurũ ſi ſciebat ex æternitate, illi nulla diuinitas de ſe debebatur. ſi autem vel terris vel regionibus ſibimet in ciuitate cõtiguis regni locis & gentis tenebrarum, quæ ab hominibus prudenter intelligentibus ridenda Manichæus narrat, inenarrabilia eſſe dixiſti, & hęc à Chriſto appellari dexteram & ſiniſtram: nouimus ſic appellare Chriſtum dexteram & ſiniſtram, vt nõ corporalia loca, ſed beatitudinem miſeriamq; ſui cuiuſque meriti velit intelligi. Sed carnalis veſtra cogitatio adeo à locis corporalibus non recedit, vt ſolem iſtum viſibilem ac per hoc corporeum, qui cõtineri niſi corporali loco nõ poteſt, & deum & partẽ dei eſſe dicatis. Verũ de his vobiſcum agere ſtultum eſt. Quid enim incorporeum intelligere poteritis, qui deũ incorruptibilem nondum creditis?

Exponitur ſcriptura quæ Manichæo & Secũdino videtur ludicriosa.

Sed velut bonus amicus benigne me obiurgas, quòd Manichæos reliquerim, & me ad Iudæorũ libros contulerim. Ipſi ſunt qui veſtrum errorem fallaciamq; ſuffocãt. In eis quippe prophetatus eſt Chriſtus, qualem dei veritas reddidit, nõ qualem Manichæi vanitas finxit.

Cap. XXI.

Sed homo vrbaniſsimus exagitas antiquã ſcripturã, eo ꝙ ſcriptum ſit in Propheta, Et fac filios de

Oſee. 1. H fornicatione, quoniã fornicabitur terra à domino: cũ

Matt. 21. audias in Euangelio, Meretrices & publicani præcedẽt vos in regnum cœlorũ. Noui vnde veniat indignatio tua. Non enim tibi tam fornicari diſplicet in fornicatione, quàm quòd in matrimonium commutata eſt, & conuerſa ad pudicitiam coniugalem, vbi deum creditis veſtrum in procreãdo filios arctioribus carnis vinculis colligari: cui putatis parcere meretrices, quia dãt operam ne concipiant, vt ab officio pariendi liberæ, libidini ſeruiant. Fœminæ quippe conceptus, apud vos carcer eſt & vinculum dei. Hinc tibi etiam illud diſplicet,

Gene. 2. Erunt duo in carne vna: cum hoc in Chriſto atque

Ephe. 5. Eccleſia ſancta magnum myſterium commẽdet Apo-

Gene. 1. ſtolus. Hinc diſplicet, Creſcite & multiplicamini: ne dei veſtri multiplicentur ergaſtula. Me autem fateor in Eccleſia catholica didiciſſe, Sicut anima, ita & corpus, quorũ alterum præditũ, alterum ſubditum eſt: ita bonũ animæ ad bona corporis nõ eſſe niſi à ſummo bono: à quo ſunt omnia bona, ſiue magna, ſiue parua: ſiue cœleſtia, ſiue terreſtria: ſiue ſpiritalia, ſiue corporalia: ſiue tẽ-

I poralia, ſiue ſempiterna. Nec ideo iſta reprehendenda, quia illa præferenda.

Manichæi quare non manducent carnes, & ſancti viri & fœminæ continenter viuant.

Illud vero quod inter culpanda ponis, Macta & manduca: etiam in Actibus Apoſtolorum ſpiritaliter poſitum eſt. Veruntamen & corporaliter non eſt cibus in vituperatione, ſed luxus: præcipue vobis etiam carnaliter accepta hæc ſentẽtia placere debuit, vt mactaretis carnes, ac ſic carceribus fractis de miſera cuſtodia deus veſter aufugeret, & ſi quæ eius ibi reliquiæ remanſiſſent, manducando eas in officina

Cap. XXII.

aqualiculi purgaretis. Inſultas, ꝙ mihi doluerit ſterilitas Saræ. Nõ planè hoc ego dolui, quia & ipſa prophetia fuit. Veſtris autem ſacrilegiis fabuloſis cõgruit, non ſterilitatem Saræ, ſed fœcũditatem dolere: quia omnis fœminæ fecunditas, dura eſt dei calamitas: vnde non mirum eſt, quia in vobis maxime impletur quod de ta-

1. Timo. 4. libus prædictum eſt, Prohibentes nuptias. Neque enim tam cõcubitum, q̃ nuptias deteſtamini: quoniam in eis concubitus cauſa propagandi, nõ vitium ſed officium eſt: à quo immunis eſt continentia virorum fœminarumq; ſanctarũ: non quia ſicut malũ illud deuitauerũt, ſed quia melius elegerunt: Quanquã patrum & matrũ, quales Abrahã & Sara extiterunt, ipſum officium coniugale, non ex humana ſocietate, ſed ex diuina diſpen- K ſatione penſandum eſt. Nã quia Chriſtum in carne venire oportebat, ei carni propagandæ famulatũ eſt coniugium Saræ, cui virginitas Mariæ præfertur.

Poſitio manus ſub femore Abrahæ, arca Noe, & lucta Iacob cũ angelo, & ꝙ Abraham dixit Saram ſororem ſuam. Ca. XXIII.

Vnde & illud quod imperitia laudabili deridendo commemoraſti, Pone manum ſub femore meo, Abrahã ſeruo ſuo dixit, poſtulãs iuriſiurandi fidem, Pone, inquit, manũ ſub femore meo, & iura per deũ cœli. Seruus quidẽ ille obediendo iurabat, ſed & Abraham iubendo prophetabat, deum ſcilicet cœli in eam carnem eſſe venturũ, quę fuiſſet ex illo femore propagata. Vos hoc aſpernamini, deteſtamini, abominamini, caſti & mundi homines: qui filio dei quem nullus contactus carnis mutare potuiſſet, vnum virginis vterum formidatis: & dei viui naturam mutatam atque pollutam, omnium fœminarum, non hominum tantum, ſed beſtiarum quoq; vteris implicatis: ac per hoc qui vnum Patriarchæ femur horretis, quæ tãdem femora, non dico Prophetarũ, ſed quarumlibet proſtitutarũ inuenitis, vbi non deũ veſtrum illic tam turpiter compeditum vitare debeatis? niſi forte non quidem caſte tangere humani corporis membrum, ſed pudet iurare per deum tam turpiter vinctum. Tanta illic deformitate captiuo nomine pan- L carpi, qui in ludicris muneribus edi ſolet, propter omnium generũ quæ inerãt beſtias, exagitatis arcam Noë, quæ per omne genus animaliũ, futurã ex omnibus gentibus figurabat Eccleſiã. Vbi te vel non aduertente vel ignorantem gratulor congruum poſuiſſe vocabulum: Pãcarpos enim omnis eſt fructus, quod in Eccleſia ſpi- *πάγκαρ-* ritaliter viſum eſt: & non attendis Noë cum ſuis, inter *πος.* illas feras quò illęſus ingreſſus eſt, vnde illæſus egreſſus eſt, q̃ fœlicior fuerit deo veſtro, qui ferina rabie generis tenebrarũ dilaniatus & deuoratus eſt. Itaq; ille nõ pancarpus, ſed planè cõpartus * fact[9] eſt, qui omni feritate diſcerptus eſt. Luctã Iacob cum angelo irrides, vbi futura cũ carne Chriſti lucta populi Iſraël propheticè figurata eſt. Sed quomodolibet intelligas, quanto melius deus veſter cũ homine luctaretur, q̃ victus atq; captiuus à dæmonũ gẽte diriperetur? Falſo Abrahã ꝙ pudicitiã coniugis vẽdiderit criminaris, vbi nõ eſt mentitus ſororem, ſed cautela humana tacuit vxorem, deo ſuo cõmittens eius pudicitiam cõſeruandam: qui niſi faceret quod facere poſſet, nõ in deũ fidere, ſed deũ tentare iudicaretur. Nec tamẽ reſpicis deũ veſtrum, qui non vxo- M rem, ſed membra ſua hoſtibus polluenda, corrũpenda, turpanda, nõ vendidit, ſed gratis dedit. Ad quẽ, ſi poſſet, certe optaretis, vt tã illibata rediret ab inimicis ſuis dei veſtri præclara natura, q̃ illibata viro reddita eſt Sara.

** forte, conſerptus vel quod magis gis arridet, panarpus.*

22. q. 2. ca. Quæritur.

Mutatio Auguſtini ab errore ad fidem. Ca. XXIIII.

Laudas mores & ſtudia quondam mea, & quæris quis me repente mutauerit. Deinde circũloquendo cõmemoras antiquum hoſtem omniũ fidelium atque ſanctorum, & ipſius domini Ieſu Chriſti, quẽ vis vtique diabolum intelligi. Quid ego tibi de mea mutatione respondeã? quã niſi eo modo in melius fieri crederem, nõ vtiq; me, veſtro errore deteſtato atque damnato, ad catholicã Eccleſiam fidemq; conferrem. Quod vtrum recte fecerim: id eſt, à malo in bonum mutatus ſim, tu mihi ipſe ſoluis quęſtionẽ in eodem verbo quod poſuiſti mutationis meæ. Anima enim mea, ſi quẽadmodum dicitis, dei natura eſſet: ſiue in melius, ſicut confido: ſiue in deterius, ſicut arguis, mutari omnino nõ poſſet: nec à ſeipſa, nec à cuiuſquã vel alterius impulſu. Vnde cum errorem iſtum reliqui, & elegi eã fidem, vbi dei natura prorſus incommutabilis pie creditur, vt ſapiẽter intelligatur: nõ diſplicet mutatio mea, niſi quibus diſplicet

incommu-

A incõmutabilis deus. Eſt autem diabolus ſanctorum aduerſarius, non quod aduerſus eos ex alterius naturæ contrario principio conſurgat inimicus, ſed quia eis inuidet honorem cœleſtem, vnde eſt ipſe deiectus. Mutatus enim ipſe, alios mutare molitur. Nã ſicut à vobis Perſicæ illius fabulæ prolixitate deſcribitur, ſi non mutatus alios mutat, profecto maior & victor eſt. Si autem ſicut affirmatis, ſanctæ lucis nõ inimicus dei eſt, ſed amicus, & illis melior quos decipit, qui eos lumini ſancto inimicos, cui eſt ipſe amicus, effecit: Ideo quippe dicit Manichæus, æterno ſupplicio animas in illo horribili globo damnãdas, quod errare ſe à priori lucida ſua natura paſſæ ſunt, & inimicæ luminis tunc extiterunt, cum ipſam mentem gẽtis tenebrarum, tenẽdæ apud ſe lucis amore flagrantem, animaliũ corpora creare cõtendat. Ab his ergo vaniſsimis ſacrilegiſq; figmentis te cura vt eripias, mutandus in melius illius adiutorio, qui nec in melius nec in deterius cõmutatur. Euaſimus, inquis, quia ſpiritalẽ ſecuti ſumus ſaluatorẽ. Nã illius tantum erupit audacia, vt ſi noſter dominus carnalis foret, omnis noſtra fuiſſet ſpes amputata. Si hoc propterea dicis, quia Chriſtũ carnẽ habuiſſe nõ creditis, in Manichæo ſpem ponere non debetis, quem de maſculo & fœmina procreatũ, ſicut cæteros homines carnem fuiſſe conce-

Quare in Manichæo ſpem ponere non debeãt ſuæ ſectæ homines. Cap. XXV.

B ditis. Cur ergo in illo tãtam ſpem ponitis? Nam in hac ipſa epiſtola tua cum me terreres, ipſe dixiſti, Quis ergo tibi patronus erit ante iuſtum tribunal iudicis, cum & de ſermone & de opere cœperis te teſte cõuinci? Perſa quem incuſaſti, nõ aderit. Hoc excepto, quis te flentem conſolabitur? Quis Punicum ſaluabit? Conſolatorẽ igitur & Saluatorem Manichæo excepto nullum eſſe poſſe dixiſti. Quo modo ergo cum de Chriſti paſsionibus ageres, euaſiſſe vos dixiſti, quod ſpiritalem ſecuti eſtis Saluatorem, ne ſcilicet eum poſſet in carne conſtitutum inimicus occidere? Ergo Manichæum veſtrum ſi occidit inimicus, in quo carnem inuenit, vt iam veſter eſſe ſaluator poſſet: & quo modo dicis, hoc excepto quis te flentem cõſolabitur? Quis Punicũ ſaluabit? Vides quid ſit in hæreſi & doctrinis dæmoniorũ, in hypocriſi mẽdaciloquorum. Veracem Manichæum de Chriſto vis eſſe fallaci, vt ſi Chriſtus in oſtendenda carne, morte, reſurrectione, locis deniq; vulnerum atq; clauorũ, quæ dubitantibus diſcipulis demonſtrauit, totum fallaciter

1. Timo. 4.

Ioan. 21.

C ac mendaciter geſsit, tunc Manichæus de Chriſto verũ dixerit. Si autem Chriſtus verã carnem, & ideo veram mortem, veram reſurrectionem, veras cicatrices oſtẽdit, tunc Manichæus de Chriſto mẽtitus ſit. Ac per hoc id intereſt in hac cauſa inter me atque te, quod tu elegiſti veracem credere Manichæum, Chriſtum credendo fallacem: ego autem Manichæum potius, ſicut de aliis rebus, ita de Chriſto, quàm Chriſtum de aliqua re. Quãto magis de illa, vbi ſpem credẽtium maxime poſuit, hoc eſt de ſua paſsione & reſurrectione, mẽtitum? Nam qui dicit, quãdo Chriſtus poſt illam quæ mors eius putata eſt, apparuit diſcipulis hæſitãtibus, & ſpiritum ſe videre putantibus: quando dixit, Tangite manus meas & pedes, & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa nõ habet, ſicut me videtis habere: quando vni eorũ minime credenti, Mitte, inquit, digitos in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis: totum hoc non veraciter oſtendebat, ſed mendaciter. Qui hoc inquam dicit, nõ prædicator, ſed accuſator eſt Chriſti. Sed inquis, Chriſtum prædicat Manichæus, eiúſq; ſe dicit Apoſtolum. Hinc potius deteſtandus atque fugiendus eſt. Nam cum hæc accuſando diceret, ſe ſaltem iactaret amatorẽ veritatis,

Luca. 24.

Ioan. 20.

arguendo alterius falſitatẽ. Nunc vero neſciens incautúſq; ſe prodit, ſatiſq; demonſtrat diligenter intuentibus, quid agat ipſe, quid diligat, laudãdo ac prædicando mẽtientem. Fuge itaque amice tãtam peſtem, ne te, quod fieri non poteſt, fallendo velit fidem facere Manichæus: qualem vult videri à Chriſto eſſe factũ illum diſcipulum cui dixit, Mitte digitos in latus meũ, & noli eſſe incredulus, ſed fideſis. Sicut enim ſapit dulciſsima veritas, quid aliud diſcipulo Chriſtus dixit, niſi tãge quod geſto, tãge quod geſsi, tange veram carnem, tange verorum veſtigia vulnerum, tange vera loca clauorum, & credendo noueris, noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Sicut autẽ deſipit Manichæi ſacrilega vanitas, quid aliud dixit diſcipulo Chriſtus, niſi tange quod ſimulo, tange quod fallo, niſi tange falſam carnem, tãge falſorum fallacia vulnerũ loca, & noli eſſe incredulus meis mendacibus mẽbris, vt credendo falſis poſsis eſſe fidelis. Tales fideles habet Manichæus, omnis doctrinę dæmoniorum mendaciloquorum. Fuge iſta obſecro, non decipiat ſpecies paucitatis, quoniã ipſe dominus dixit anguſtam viam eſſe paucorum. Inter paucos vis eſſe, ſed peſsimos. Nam verum eſt quòd pauci ſint omnino innocentes, ſed in ipſis nocentibus pauciores ſunt homicidę quàm fures, pauciores ſunt inceſtatores quàm adulteri. Denique etiam ipſę antiquorum vel fabulæ vel hiſtoriæ pauciores habẽt Medeas & Phædras, quàm facinorum aliorum flagitiorumq; mulieres, pauciores Ochos & Buſirides, quàm impietatum aliarũ & ſcelerum viros. Vide ergo ne forte apud vos nimius horror impietatis, faciat meritum paucitatis. Talia quippe ibi leguntur, dicuntur, creduntur, vt in illum errorem magis aliquos quàm paucos irruere, vel illic remanere mirandum ſit. Sanctorum autem paucitas quorum anguſta via eſt, in cõparatione ponitur multitudinis peccatorum: quę quidem paucitas in multo maiore numero palearũ latet: vel in ipſa area catholicæ Eccleſiæ eſt nunc congreganda & trituranda, in fine autem ventilanda atque purganda: ad quam te oportet conferas, ſi fideliter fidelis eſſe deſideras, ne fidẽdo falſis, ſicut ſcriptum eſt, ventos paſcas, id eſt, immundis ſpiritibus eſca fias. Si enim Paulus Apoſtolus, quem commemoras, nõ ſapientum veteris teſtamenti ſcripturas totamq; illam propheticã diſpenſationem dictorum atque factorum, ſed carnalem Iudaicæ propaginis excellentiam, & pro ſynagogis paternæ gentis errantibus & Chriſtum non agnoſcentibus, zelũ perſequẽdi Chriſtianos, quo quàm laudabili accendebatur, & iuſtitiam quę ex lege eſt, qua Iudæi non ibi intellecta dei gratia, ſuperbe gloriantur, damna & ſtercora deputauit, vt Chriſtum lucrifaceret: quanto magis tu ſcripturas illas nefandarum blaſphemiarum pleniſsimas, vbi natura veritatis, natura ſummi boni, natura dei, toties mutabilis, toties victa, toties corrupta, & ex parte inexplicabiliter inquinata, atq; ab ipſa veritate in fine dãnanda deſcribitur, nõ ſicut ſtercora, ſed ſicut venena debes abiicere, & ad Eccleſiã catholicã fidemq;, ſicut tanto ante prophetata, ita ſuo tẽpore reuelata eſt, finita cõtentione tranſire? Quod ideo tibi loquor, quia mens tua nec natura mali eſt, quę omnino nulla eſt: nec natura dei, alioquin incommutabili fruſtra loquerer: ſed quoniã mutata eſt deſerendo deũ, & ipſa mutatio eius malũ eſt, mutetur conuerſa ad incõmutabile bonũ, in adiutorio ipſius incommutabilis boni: & talis eius mutatio erit à malo liberatio. Hanc admonitionem ſi ſpernis, duas adhuc credens eſſe naturas: vnã mutabilem boni, quæ malo permixta potuit

D

1. Timo. 4.

Paucitas ſaluandorũ quæ ſit. Ca. XXVI.

Matth. 7.

E

Mat. 3.

Oſee. 12.

F

Philip. 3.

G iniuſtitiæ conſentire : alteram incommutabilem mali, quæ nec bono mixta potuit conſentire iuſtitiæ : proximam illam pudendam fabulam garris, execrabiles turpeſq; blaſphemias in fornicatione prurientium aurium ſeminante, vt ſis in eorum grege, de quibus prædictum

2. Timo. 4. eſt quòd erit tempus, quando ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditũ ſuum auertentes, ad fabulas autem conuertentur. Si autem hanc admonitionem prudenter accipis, cõuerſus ad incommutabilem deum, mutatione laudabili fies in

Ephe. 5. eis, de quibus dicit Apoſtolus, Fuiſtis aliquãdo tenebræ, nunc autem lux in domino. Quod nec dei naturæ dici poſſet, quia nunquam fuit mala & digna iſto nomine tenebrarum: nec naturæ mali, quæ ſi eſſet, nũquam poſſet mutari, nec lux fieri. Sed recte ac veraciter hoc dictum eſt ei naturæ, quæ incõmutabilis non eſt, ſed deſerto incõmutabili lumine, à quo facta eſt, obtenebratur in ſe: ad illud autẽ conuerſa fit lux, non in ſe ſed in domino. Non enim à ſeipſa, quoniam non eſt lumen

H verum, ſed illuminata lucet ab illo, de quo dictum eſt,

Ioan. 1. Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc crede, hoc intellige, hoc tene, ſi vis eſſe bonus participatione incommutabilis boni, quod non potes eſſe per te. quod nec amittere ſi incommutabiliter hoc eſſes, nec recipere poſſes ſi incommutabiliter hoc non eſſes.

Libri contra Secundinum Manichæum finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, De Natura boni contra Manichæos, Liber.

Quòd ſummũ bonum deus oĩpotẽs oĩa creauit ex nihilo, & bona, ſed nõ ſumme bona. Caput I.

SVmmum bonum quo ſuperius nõ eſt, deus eſt : ac per hoc incommutabile bonum eſt, & ideo vere æternum, & vere immortale. Cætera omnia bona nõ niſi ab illo ſunt, ſed non de illo. De illo enim quod eſt, hoc eſt quod ipſe eſt: ab illo autem quæ facta ſunt, non ſunt quod ipſe. Ac per hoc ſi ſolus ipſe incommutabilis, omnia quæ fecit, quia ex nihilo

I fecit, mutabilia ſunt. Tam enim omnipotẽs eſt, vt poſſit etiam de nihilo, id eſt, ex eo quod omnino non eſt, bona facere, & magna, & parua, & cœleſtia, & terrena, & ſpiritalia & corporalia. Quia vero & iuſtus eſt, ei quod de ſe genuit, ea quæ de nihilo fecit, non æquauit. Quia ergo bona omnia, ſiue magna, ſiue parua, per quoſlibet rerum gradus non poſſunt eſſe niſi à deo : omnis autem natura, inquantum natura eſt, bonum eſt: omnis natura nõ poteſt eſſe niſi à ſummo & vero deo: quia omnia etiam non ſumma bona, ſed propinqua ſummo bono, & rurſus omnia etiam nouiſsima bona, quæ longe ſunt à ſummo bono, non poſſunt eſſe niſi ab ipſo ſummo bono. Omnis ergo ſpiritus etiam mutabilis, & omne corpus à deo, & hoc eſt omnis facta natura. Omnis quippe natura aut ſpiritus, aut corpus eſt. Spiritus incommutabilis deus eſt: ſpiritus mutabilis facta natura eſt, ſed corpore melior: Corpus autem ſpiritus non eſt, niſi cum ventus, quia nobis inuiſibilis eſt, & tamen vis eius non parua ſentitur, alio quodam modo

Per quid ſpiritus dicitur. Propter eos autem qui cum intelligere non poſſunt omnem naturam: id eſt, omnem ſpi- K

Manichæi decipiũtur vt non oĩa à deo facta dicant.

ritum & omne corpus naturaliter bonum eſſe, mouentur ſpiritus iniquitate, & corporis mortalitate : & ob hoc aliam naturam maligni ſpiritus, & mortalis corporis, quam deus non fecerit, conamur inducere : ſic arbitramur ad eorum intellectum, quod dicimus poſſe perduci. Fatentur enim omne bonum non eſſe poſſe

Cap. II.

niſi à ſummo & vero bono †. Quod & verum eſt, & ad eos corrigendos ſi velint aduertere ſufficit. Nos enim catholici Chriſtiani deum colimus, à quo omnia bona ſunt, ſiue magna, ſiue parua: à quo omnis modus, ſiue magnus ſiue paruus : à quo omnis ſpecies, ſiue magna ſiue parua : à quo omnis ordo, ſiue magnus ſiue paruus. Omnia enim quanto magis moderata, ſpecioſa, ordinata ſunt, tanto magis vtique bona ſunt. quanto autem minus moderata, minus ſpecioſa, minus ordinata ſunt, minus bona ſunt. Hæc itaque tria, modus, L

† al. dio.

Oĩs natura inquantum natura, bona eſt.

Cap. III.

ſpecies, ordo, vt de innumerabilibus taceam, quæ ad iſta tria pertinere monſtrantur: hæc ergo tria, modus, ſpecies, ordo, tanquam generalia bona ſunt in rebus à deo factis, ſiue in ſpiritu, ſiue in corpore. Deus itaque ſupra omnem creaturæ modum eſt, ſupra omnem ſpeciem, ſupra omnem ordinem : nec ſpaciis locorum ſupra eſt, ſed ineffabili & ſingulari potentia, à quo omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo. Hæc ergo tria vbi magna ſunt, magna bona ſunt : vbi parua, parua bona ſunt: vbi nulla ſunt, nullum bonum eſt. Et rurſus vbi hæc tria magna ſunt, magnæ naturæ ſunt: vbi parua ſunt, paruæ naturæ ſunt : vbi nulla ſunt, nulla natura eſt. Omnis ergo natura bona eſt. Proinde cum quæritur, vnde ſit malum, prius quærendum eſt quid ſit malum: quod nihil aliud eſt quàm corruptio vel modi, vel ſpeciei, vel ordinis naturalis. Mala itaque natura dicitur quando † corrupta eſt, nam incorrupta vtique bona eſt. Sed etiam ipſa corrupta, inquantum natura eſt, bona eſt: inquantum corrupta eſt, mala eſt. Fieri autem poteſt vt quædã natura quæ modo & ſpecie naturali excellentius ordinata eſt, etiam corrupta melior ſit adhuc quàm eſt incorrupta altera, quæ minore modo & ſpecie naturali inferius ordinata eſt, ſicut in hominum æſtimatione ſecundum æqualitatem quæ aſpectibus adiacet. Melius eſt itaque corruptum aurum quàm incorruptum argentum: & melius eſt corruptum M

Quid ſit malum. Cap. IIII.

† quæ.

Quòd ex aliqua natura etiam corrupta, melior eſt alia natura alterius generis etiam incorrupta. Cap. V.

argentum quam plumbum incorruptum. Sic & in naturis potentioribus atque ſpiritalibus. Melior eſt enim corruptus per malam voluntatem ſpiritus rationalis, quàm irrationalis incorruptus. Et melior eſt quilibet ſpiritus etiam corruptus, quàm corpus quodlibet incorruptum. Melior eſt enim natura quæ cum præſto eſt corpori, præbet ei vitam, quàm illa cui vita præbetur. Quantumlibet autem corruptus ſit ſpiritus vitæ, qui factus eſt, vitam præbere corpori poteſt: ac per hoc melior illo eſt, quanuis incorrupto corruptus. Corruptio autem ſi omnem modum, omnem ſpeciem, omnem ordinem rebus corruptibilibus auferat, nulla natura remanebit, ac per hoc omnis natura quæ corrumpi non poteſt, ſummum bonum eſt, ſicut deus eſt. Omnis autem natura quæ corrumpi poteſt, etiam ipſa aliquod bonum eſt. Non enim poſſet ei nocere corruptio, niſi adimendo & minuendo quod bonum eſt.

Quòd non oĩs ſpecies modus, & ordo in rebus corrũpantur. Cap. VI.

Creaturis autem præſtantiſsimis, hoc eſt rationalibus ſpiritibus, hoc præſtitit deus, vt ſi nolint, corrumpi non poſsint: id eſt, ſi obedientiam conſeruauerint ſub domino deo ſuo, ac ſic incorruptibili pulchritudini eius adhæſerint: ſi autem obediẽtiã cõſeruare noluerint,

Quòd ordinatio ad pœnã cõpetat culpæ, nõ naturæ. Cap. VII.

quoniam

A quoniam volentes corrumpuntur in peccatis, nolentes corrumpantur in pœnis. Tale quippe bonum eſt deus, vt nemini eum deſerenti bene ſit: & in rebus à deo factis tam magnum bonum eſt natura rationalis, vt nullũ ſit bonum quo beata ſit, niſi deus. Peccantes igitur in ſuppliciis ordinantur, quæ ordinatio quia eorũ naturæ, non competit, ideo pœna eſt: ſed quia culpæ competit, ideo iuſtitia eſt.

De bonitate & ordine creaturarum inferiorũ, ad quas non ſpectat beatitudo vel miſeria. Cap. 8.

Cætera vero quæ ſunt facta de nihilo, quæ vtique inferiora ſunt quàm ſpiritus rationalis, nec beata poſſunt eſſe nec miſera. Sed quia pro modo & ſpecie ſua etiam ipſa bona ſunt, nec eſſe quanuis minora & minima bona, niſi à ſummo bono deo potuerunt, ſic ordinata ſunt, vt cedant infirmiora firmioribus, & inualidiora fortioribus, & impotentiora potentioribus atque ita cœleſtibus terrena concordent tanquã præcellentibus ſubdita. Fit autem decedentibus & ſuccedentibus rebus, temporalis quædã in ſuo genere pulchritudo, vt nec ipſa quæ moriuntur, vel quod erãt eſſe deſinunt, turpent aut turbent modum, & ſpeciem, & ordinem vniuerſæ creaturæ: ſicut ſermo bene compoſi- B tus vtiq; pulcher eſt, quanuis in eo ſyllabæ atque omnes ſoni tanquam naſcendo & moriendo tranſcurrant.

Quòd ad deũ pertinet quãtitatem pœnæ infligere, & quòd hoc iuſtum ſit. Cap. 9.

Qualis autem & quanta pœna cuique culpæ debeatur, diuini iudicij eſt, non humani: quæ vtique & cum conuerſis remittitur, magna eſt bonitas apud deum: & cum debita redditur, nulla eſt iniquitas apud deũ: quia melius ordinatur natura vt iuſte doleat in ſupplicio, q̃ vt impune gaudeat in peccato. Quæ tamen etiam ſic habens nõnullum modum, & ſpeciem, & ordinem, in quacunque extremitate adhuc aliquod bonum eſt: quæ ſi omnino detrahantur, & penitus conſumãtur, ideo nullum bonũ erit, quia nulla natura remanebit.

Quare creaturæ ſint commutabiles. Cap. 10.

Omnes igitur naturæ corruptibiles, omnino naturæ non eſſent, niſi à deo eſſent: nec corruptibiles eſſent, ſi de illo eſſent, quia hoc quod ipſe eſt, eſſent. Ideo ergo quocunque modo, quacunq; ſpecie, quocũque ordine ſunt, quia deus eſt à quo factæ ſunt. Ideo autem non incommutabiles ſunt, quia nihil eſt vnde factæ ſunt. Sacrilega autem audacia coæquantur nihil & deus: ſi quale eſt illud quod C de deo natum eſt, tale velimus eſſe illud, quod ab eo de nihilo factum eſt.

Quibus nocere poſſit iuſte malum, & quibus non. Cap. 11.

Quapropter nec naturæ dei noceri omnino poteſt, nec alicui naturæ ſub deo noceri iniuſte poteſt: quia & cum peccãdo iniuſte aliqui nocẽt, & ſi voluntas iniuſta eis imputatur, poteſtas tamen qua nocere permittuntur, non eſt niſi à deo, qui & ipſis nocentibus† nouit, quid illi pati debeant, quibus eos nocere permittit.

† neſcientibus.

Quòd omnia bona ſint à deo, & de blaſphemiis Manichæorũ. Cap. 12.

Hæc omnia tam perſpicua, tam certa, ſi vellent aduertere, qui aliam naturam inducunt, quã non fecit deus, non tantis blaſphemiis implerentur, vt in ſummo malo tanta bona ponerent, & in deo tãta mala. Sufficit enim, vt ſupra dixi, ad eorũ correctionem, ſi velint attẽdere, quod eos etiam inuitos cogit veritas confiteri omnia prorſus bona nõ eſſe niſi à deo. Nõ ergo ab alio ſunt magna bona, & ab alio parua bona, ſed & magna & parua bona non ſunt niſi à ſummo bono, quod deus eſt.

Quòd omnis creatura vel magna vel parua, & omnia à deo ſint. Cap. 13.

Cõmemoremus ergo bona quãtum potuerimus, quæ dignum eſt vt deo authori tribuamus, & his ſublatis videamus vtrum aliqua natura remanebit. Omnis vita & magna & parua, omnis potentia & magna & parua: omnis ſalus & magna & parua, omnis memoria & magna & parua, omnis virtus & magna & parua, omnis intellectus & magnus & paruus, omnis tranquillitas & magna & parua, omnis copia & magna & parua, omnis ſenſus & magnus & paruus, omne lumen & magnum & paruũ, omnis ſanitas & magna & parua, omnis menſura & magna & parua, omnis pax & magna & D parua, omnis pulchritudo & magna & parua, & ſi qua ſimilia occurrere poterunt, maximéque illa quæ per omnia reperiũtur, ſiue ſpiritalia ſiue corporalia, omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo & magnus & paruus, à domino deo ſunt. Quibus bonis omnibus qui male vti voluerit diuino iudicio pœnas luet: vbi autem nullum horum omnino fuerit, nulla natura remanebit..

Quòd parua comparatione maiorum cõtrariis nominibus appellẽtur. Cap. 14.

Sed in his omnibus quæcunq; parua ſunt in maiorum comparatione contrariis nominibus appellãtur: ſicut in hominis forma, quia maior eſt eius pulchritudo, in eius cõparatione & ſimiæ, ſimiæ pulchritudo deformitas dicitur: & fallit imprudentes tanquã illud ſit bonũ, & hoc malum: nec intendunt in corpore ſimiæ modum proprium, parilitatem ex vtroque latere membrorum, concordiam partium, incolumitatis cuſtodiã, & cætera quæ perſequi longum eſt.

Quòd diminutio boni ſit corruptio naturæ. Cap. 15.

Sed vt quod dicimus intelligatur, & nimium tardis ſatisfiat, vel etiam pertinaces & apertiſſimæ veritati repugnãtes, cogantur quod verum eſt confiteri, interrogentur, vtrum corpori ſimiæ poſſit nocere corruptio. Quòd ſi poteſt vt fœdius fiat, quid minuit niſi pulchritudinis bonum? Vnde tandiu aliquid remanebit, quandiu corporis natura ſubſiſtit. Proinde ſi E cõſumpto bono natura conſumitur, bona ergo eſt natura. Sic & tardũ dicimus veloci cõtrarium, ſed tamen qui ſe omnino non mouet, nec tardius dici poteſt. Sic acutæ voci contrariam vocem dicimus grauẽ, vel canoræ aſperam: ſed ſi omnem ſpeciem vocis penitus adimas, ſilentium eſt vbi vox nulla eſt: quod tamen ſilentium eo ipſo ꝙ vox nulla eſt, tanquam contrarium voci ſolet opponi. Sic & lucida & obſcura tanquam duo contraria dicũtur: habent tamen & obſcura aliquid lucis, quo ſi penitus careant, ita ſunt tenebræ lucis abſentia, ſicut ſilentium vocis abſentia.

Quòd priuationes in vniuerſo ſint ordinatæ, & quare tenebræ dicãtur laudare deũ. Cap. 16.

Quæ tamen etiam priuationes rerum ſic ordinantur in vniuerſitate naturæ, vt ſapienter cõſiderantibus non indecenter vices ſuas habeant: Nam & deus certa loca & tempora non illuminãdo, tenebras fecit tam decenter quàm dies. Si enim nos continendo vocem, decenter interponimus in loquendo ſilentium, quanto magis ille quarũdam rerum priuationes decenter facit, ſicut rerum omnium perfectus artifex? Vnde & in hymno trium puerorum, etiam lux & tenebræ laudant deum: id eſt, eius laudem in bene conſiderantium cordibus pariunt.

Daniel. 3.

Quòd nulla natura mala ſit, ſed eius malum nõ ſit niſi boni corruptio. Cap. 17.

Non ergo mala eſt, inquantum na- F tura eſt, vlla natura, ſed cuique naturæ non eſt malum niſi minui bono, quod ſi minuendo abſumeretur, ſicut nullum bonum, ita nulla natura relinqueretur: non ſolum qualem inducunt Manichæi, vbi tanta bona inueniuntur, vt nimia eorum cæcitas mira ſit, ſed qualem poteſt quilibet inducere.

Materies, quã antiqui Hylẽ dixerunt, malũ non eſt dicenda. Cap. 18.

Neque enim vel illa materies, quam antiqui Hylen dixerunt, malum dicẽda eſt. Non eam dico quam Manichæus Hylen appellat dementiſſima vanitate, neſciens quid loquatur, formatricem corporum: vnde recte illi dictum eſt, quod alterũ deum inducat. Nemo enim formare & creare corpora niſi deus poteſt. Neque enim creantur niſi cum eis modus & ſpecies & ordo ſubſiſtit, quæ bona eſſe, nec eſſe poſſe niſi à deo puto, quod iam etiam ipſi confitentur. Sed Hylen dico quandam penitus informẽ & ſine qualitate materiam, vnde iſtæ quas ſentimus qualitates formantur, vt antiqui dixerunt. Hinc enim & ſylua Græce dicitur hyle, quod operantibus apta ſit, non vt aliquid ipſa faciat, ſed vnde aliquid fiat. Nec iſta ergo hyle malum dicenda eſt, quæ nõ per aliquam ſpeciẽ ſentiri, ſed per omnimodam ſpeciei priuationẽ cogitari vix poteſt. Habet enim

G & ipſa capacitatem formarum:nam ſi capere impoſitam ab artifice formam non poſſet, nec materies vtique diceretur. Porrò ſi bonum aliquod eſt forma, vnde qui ea præualent, formoſi appellantur, ſicut à ſpecie ſpecioſi, proculdubio bonum aliquod eſt etiã capacitas formæ. Sicut quia bonum eſt ſapiẽtia nemo dubitat quod bonũ ſit capacem eſſe ſapientiæ. Et quia omne bonum à deo, neminem oportet dubitare, etiam iſtam ſi qua eſt, materiem, non eſſe niſi à deo.

Quòd deus ſolus eſſe dicatur, quia incõmutabilis. Cap. 19.

Magnifice igitur & diuine deus noſter famulo ſuo dixit: Ego ſum qui ſum: Et dices filiis Iſraël: Qui eſt, miſit me ad vos. Vere enim ipſe eſt, quia incommutabilis eſt. Omnis enim mutatio facit non eſſe quod erat, vere ergo ille eſt qui immutabilis eſt: Cætera quæ ab illo facta ſunt, ab illo pro ſuo modo eſſe acceperunt. Ei ergo qui ſumme eſt, non poteſt eſſe contrarium niſi quod non eſt: ac per hoc ſicut ab illo eſt omne quod bonum eſt, ſic ab illo eſt omne quod naturaliter eſt, quoniã omne quod naturaliter eſt, bonum eſt.

Quid ſit dolor animæ & corporis, & quòd Chriſtus nõ ſit putrefactus. Cap. 20.

H Omnis itaque natura bona eſt, & omne bonũ à deo eſt, omnis ergo natura à deo eſt. Dolor autem, quod præcipue malum nonnulli arbitrantur, ſiue in animo ſiue in corpore ſit, nec ipſe poteſt eſſe niſi in naturis bonis. Hoc enim ipſum quod reſiſtit vt doleat, quodammodo recuſat non eſſe quod erat, quia bonum aliquod erat: ſed cum ad melius cogitur, vtilis dolor eſt: cum ad deterius, inutilis eſt. In animo ergo dolorem facit voluntas reſiſtens poteſtati maiori: in corpore dolorem facit ſenſus reſiſtens corpori potẽtiori. Sunt autem mala ſine dolore peiora: peius eſt enim gaudere de iniquitate, q̃ dolere de corruptione†: veruntamen tale gaudiũ non poteſt eſſe niſi ex adeptione bonorũ inferiorum, ſed iniquitas eſt deſertio meliorũ. Item in corpore melius eſt vulnus cum dolore, q̃ putredo ſine dolore, quæ ſpecialiter corruptio dicitur, quam non vidit, id eſt, non paſſa eſt mortua caro domini, ſicut in prophetia prædictum erat: Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Nam vulneratum eſſe confixione clauorum, & percuſſum de lancea quis negat? Sed etiam ipſa quæ proprie ab hominibus corruptio corporis dicitur, id eſt, ipſa putretudo, ſi adhuc habet aliquid quod alte cõſumat bonum minuẽdo, creſcit corruptio. Quod ſi penitus abſumpſerit, ſicut nullũ bonum, ita nulla natura remanebit: quia iam corruptio

† al correptione.

Pſal. 15. Acto. 2. Ioan. 19.

I quod corrumpat non erit, & ideo nec ipſa putredo erit, quia vbi ſit omnino non erit.

Quare paruæ res dicãtur modicæ. Cap. 21.

Ideo quippe & parua atque exigua iam communi loquendi vſu modica dicũtur, quia modus in eis aliquis reſiſtit, ſine quo non iã modica, ſed omnino nulla ſunt. Illa autem quæ propter nimium progreſſum dicuntur immodica, ipſa nimietate culpãtur ſed tamẽ ipſa etiam ſub deo, qui omnia in mẽſura & in numero & pondere diſpoſuit, neceſſe eſt vt aliquo modo cohibeantur.

Sapien. 11.

Quod deus modum nõ habẽs, non dicatur immoderatus. Ca. 22.

Deus autem habere modum dicendus nõ eſt, ne finis eius dici putetur. Nec ideo tamẽ immoderatus eſt, à quo modus omnibus tribuitur rebus vt aliquo modo eſſe poſſint. Nec rurſus moderatum oportet dici deum, tanquã ab aliquo modũ acceperit. Si autẽ dicamus eum ſummum modũ, forte aliquid dicimus, ſi tamen in eo quod dicimus ſummũ [modum] intelligamus ſummũ bonum. Omnis enim modus inquantum modus eſt, bonus eſt: vnde omnia moderata, modeſta, modificata dici ſine laude nõ poſſunt, quanquã ſub alio intellectu modum pro fine ponamus, & nullum modum dicamus, vbi nullus eſt finis: quod aliquando cum laude dicitur, ſicut dictum eſt, Et regni eius nõ erit finis. Poſſet enim dici etiam: Non erit modus, vt modus pro fine dictus intelligeretur, nam qui nullo modo regnat, non vtique regnat.

Lucæ 1.

Quare malus ordo modus & ſpecies dicatur. Cap. 23.

K Malus ergo modus vel mala ſpecies, vel malus ordo, aut ideo dicuntur, quia minora ſunt q̃ eſſe debuerunt, aut quia non his rebus accõmodantur quibus accommodanda ſunt: aut ideo dicuntur mala, quia ſunt aliena & incõgrua: Tanquã ſi dicatur aliquis non bono modo egiſſe, quia minus egit quàm debuit: aut quia ita egit ſicut in re tali non debuit, vel amplius q̃ oportebat, vel non conuenienter: vt hoc ipſum quod reprehẽditur malo modo actum, non ob aliud iuſtè reprehendatur, niſi quia non eſt ibi ſeruatus modus. Itẽ ſpecies mala vel in cõparatione dicitur formoſioris atque pulchrioris, quòd iſta ſit minor ſpecies, illa maior, non male ſed decore: aut quia non congruit huic rei cui adhibita eſt, vt aliena, & incõueniens videatur: Tanquã ſi nudus homo in foro deambulet, quod non offendit ſi in balneo videatur. Similiter & ordo malus tũc dicitur, cũ ipſe minus ſeruatur: vnde non ibi ordo, ſed potius inordinatio mala eſt, cũ aut minus ordinatũ eſt q̃ debuit, aut nõ ſicut debuit. L Tamen vbi eſt aliquis modus, aliqua ſpecies, aliquis ordo, eſt aliquod bonum, & aliqua natura eſt: vbi autem nullus modus, nulla ſpecies, nullus ordo eſt, nullum bonum & nulla natura.

Immutabilitas dei probatur. Cap. 24.

Hæc quæ fides noſtra habet, vtcunq; ratio inueſtigauit, diuinarum ſcripturarum teſtimoniis munienda ſunt: vt qui ea minore intellectu aſſequi non poſſunt diuinæ authoritati credant, & ob hoc intellegere mereantur. Qui autem intelligunt ſed Eccleſiaſticis literis minus inſtructi ſunt, magis ea nos ex noſtro intellectu proferre, q̃ in illis libris eſſe nõ arbitrentur. Itaq; deũ eſſe incommutabilem, ſic ſcriptum eſt in Pſalmis, Mutabis ea & mutabuntur, tu autẽ idem ipſe es. *Pſal. 101.* Et in libro ſapientiæ de ipſa ſapientia, In ſeipſa manens, innouat omnia. *Sapien. 7.* Et Paulus Apoſtolus: Inuiſibili & incorruptibili ſoli deo. *1. Tim. 1.* Et Apoſtolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcẽdens à patre luminum, apud quem nõ eſt commutatio, nec momenti obumbratio. *Iacobi 1.* Item quia id quod de ſe genuit, hoc eſt quod ipſe eſt, ita ab ipſo filio breuiter dicitur: Ego & pater vnum ſumus. *Ioan. 10.* Quia autem nõ eſt factus filius, quippe cum per illum facta ſint omnia, ſic ſcriptum eſt, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, *Ioan. 1.* M hoc erat in principio apud deum, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt, non eſt factum ſine ipſo aliquid.

Quomodo aliqui male intelligant illam ſcripturã, ſine ipſo factũ eſt nihil. Cap. 25.

Neque enim audienda ſunt deliramenta hominum, qui nihil, hoc loco aliquid intelligendum putant [ꝙ nihil non aliquid ſignificat:] & ad huiuſmodi vanitatem propterea putant cogi poſſe aliquem, quia ipſum nihil, in fine poſitum eſt ſententiæ. Ergo, inquiunt, factum eſt, & ideo quia factum eſt, ipſum nihil aliquid eſt. Senſum enim perdiderunt ſtudio contradicẽdi, nec intelligunt nihil intereſſe vtrum dicatur: Sine ipſo factum eſt nihil: an ſine illo nihil factum eſt: [quia & ſi illo ordine diceretur, ſine illo nihil factum eſt:] poſſent nihilominus dicere ipſum nihil aliquid eſſe, quia factum eſt: Quod enim reuera eſt aliquid, quid intereſt vtrum ita dicatur: Sine illo facta eſt domus: an, ſine illo domus eſt facta: dum intelligatur aliquid factum ſine illo, quod aliquid domus eſt. Ita quia dictum eſt, Sine illo factũ eſt nihil: *Ioan. 1.* quoniam nihil vtique non eſt aliquid, quando vere & proprie dicitur, ſiue dicatur, ſine illo factum eſt nihil: ſiue ſine illo nihil factum eſt: vel, nihil eſt factum: nihil intereſt. Quis autem velit loqui cum hominibus, qui hoc ipſum quod dixi, nihil intereſt, poſſunt dicere: ergo intereſt aliquid, quia ipſum nihil aliquid eſt? Hi autem qui ſanum habent cerebrũ, rem manifeſtiſsimam vidẽt,

hoc idem

G hoc idem intelligi cum dixi, nihil intereſt, quod intelligeretur ſi dicerẽ, intereſt nihil. at iſti ſi alicui dicant, quid feciſti? & ille reſpõdeat nihil ſe feciſſe: conſequẽs eſt vt ei calumnientur dicẽtes, feciſti ergo aliquid, quia nihil feciſti: ipſum enim nihil aliquid eſt. Habent autem & ipſum dominum in fine ſentẽtiæ ponentẽ hoc verbũ vbi ait: Et in occulto locutus ſum nihil. Ergo legant & taceant.

Ioan.18.

Quis ſit verus intellectus ſcripturæ, Sine ipſo factũ eſt nihil. Caput XXVI.

Quia ergo deus omnia quæ de ſe non genuit, ſed per verbum ſuum fecit, non de his rebus quæ iam erant, ſed de his quæ omnino non erant, hoc eſt de nihilo fecit, ita dicit Apoſtolꝰ: Qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Apertius autem in libro Maccabæorum ſcriptũ eſt: Oro te fili, reſpice ad cœlum & terram, & omnia quę in eis ſunt: vide & ſcito quia nõ erant, ex quibus nos fecit dominus deus. Et illud quod in Pſalmo ſcriptũ eſt: Ipſe dixit & facta ſunt: manifeſtiſsimum eſt, quod non de ſe iſta genuerit, ſed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem nõ de ſe, vtique de nihilo. Non enim erat aliquid vnde faceret, de quo apertiſsime Apoſtolus dicit: Quoniã ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.

2. Macc.7. Pſal.32. Roma.11.

Qualiter differãt de & ex prępoſitiones. B *Ca.XXVII. 1.ſen.di.26. cap.illud.*

Ex ipſo autem non hoc ſignificat, quod de ipſo: Quod enim de ipſo eſt, poteſt dici ex ipſo: nõ autem omne quod ex ipſo eſt, recte dicitur de ipſo. Ex ipſo enim cœlum & terra, quia ipſe fecit ea: non autem de ipſo, quia non de ſubſtantia ſua. Sicut aliquis homo ſi gignat filium, & faciat domum, ex ipſo filius, ex ipſo domus, ſed filius de ipſo, domꝰ de terra & ligno. Sed hoc quia homo eſt, qui nõ poteſt aliquid de nihilo facere: deus autem ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia, nõ opus habebat aliqua materia quam ipſe non fecerat, adiuuari omnipotentiam ſuam.

Roma.11.

Quo modo intelligi debeat, Omnia ex ipſo, & per ipſũ, & in ipſo. Caput XXVIII. 3.ſẽ.di.36. ca.proinde. Roma.2.

Cum autẽ audimus, Omnia ex ipſo & per ipſum & in ipſo: omnes vtique naturas intelligere debemus quæ naturaliter ſunt. Neq; enim ex ipſo ſunt peccata, quæ naturam non ſeruant ſed vitiant, quæ peccata ex voluntate eſſe peccantium multis modis ſancta ſcriptura teſtatur, præcipue illo loco quo dicit Apoſtolus: Exiſtimas autem hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniã tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiæ eius, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Secundũ duritiam autẽ cordis tui, & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in dei

C iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua.

Cũ deus ſit in omnibus non coinquinatur. Ca.XXIX. 1.ſẽ.diſ.37. c.ſolet etiã. Sapien.7.

Nec tamen cum in deo ſint vniuerſa quæ condidit, inquinant eum qui peccant, de cuius ſapientia dicitur, Attingit autem omnia per ſuam munditiã, & nihil inquinatum in eam incurrit. Oportet enim vt ſicut deum incorruptibilem & incommutabilem, ita conſequenter etiam incoinquinabilem credamus.

Quòd deus illa bona fecit, quæ dicuntur minima, id eſt corporalia. Cap.XXX.

Quia vero & minima bona, hoc eſt terrena atque mortalia ipſe fecit, illo Apoſtoli loco ſine dubitatione intelligitur, vbi loquens de membris carnis noſtræ, quia ſi glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra, & ſi patiatur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, etiam hoc ibi ait: Deus poſuit omnia membra ſingulum quodque in corpore prout voluit: Et deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non eſſent ſciſſuræ in corpore, ſed ipſum idem, vt pro inuicem ſolicita ſint membra. Hoc autẽ quod ſic in modo & in ſpecie & ordine membrorum carnis laudat Apoſtolus, in omnium animalium carne inuenis, & maximorũ & minimorum, cum omnis caro in bonis terrenis, ac per hoc minimis deputetur.

Quòd diuina iudicia non ab homine ſint inveſtigãda & Chriſti charitas p ſcripturas oſtenditur. Ca.XXXI.

Item quia cuique culpæ qualis & quanta debeatur pœna, diuini iudicij eſt, non humani, ſic ſcri-C ptũ eſt: O altitudo diuitiarum ſapiẽtiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Item quia bonitate dei donantur peccata conuerſis, hoc ipſum quod Chriſtus miſſus eſt, ſatis oſtẽdit, qui non in ſua natura qua deus eſt, ſed in noſtra quam de fœmina aſſumpſit, pro nobis mortuus eſt: quam dei bonitatem circa nos & dilectionẽ ſic prædicauit Apoſtolus: Cõmendat, inquit, ſuam charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Quia vero etiam cũ peccatoribus pœna debita redditur, non eſt iniquitas apud deum, ſic dicit, Quid dicemus? Nũquid iniquus eſt deus qui infert irã? Abſit. Vno autem loco & bonitatem & ſeueritatem ab illo eſſe breuiter admonuit, dicens: Vides ergo bonitatem & ſeueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem, in te autẽ bonitatem, ſi permanſeris in bonitate.

Roma.5. Roma.3. Roma.11.

Quare maE li præ lati dentur hominibus, & ad quid Caput XXXII. 2.ſẽ di.44. cap.ſed pluribus.

Item quia etiam nocentium poteſtas non eſt niſi à deo, ſicut ſcriptum eſt, loquente ſapientia: Per me reges regnãt, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apoſtolus: Nõ eſt poteſtas niſi data à deo. Digne autem fieri in libro Iob ſcriptum eſt: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominẽ propter peruerſitatem populi. Et de populo Iſraël dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniuſtum enim non eſt, vt improbis accipientibus nocendi poteſtatem, & bonorũ patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per poteſtatem diabolo datam, & Iob probatus eſt vt iuſtus appareret, & Petrus tentatus eſt vt non de ſe præſumeret, & Paulus colaphizatus ne ſe extolleret, & Iudas dãnatus vt ſe ſuſpenderet. Cum ergo per poteſtatem quam diabolo dedit, omnia iuſte ipſe deus fecerit, nõ tamen pro his iuſte factis, ſed pro iniqua nocendi voluntate, quæ ipſius diaboli fuit, ei reddetur in fine ſupplicium, cum dicetur impiis, qui eius nequitiæ conſentire perſeuerauerint: Ite in ignem ęternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius.

Oſee.13. Iob.1. Matth.26. 2.Corint.12. Matth.27. Matth.25.

Quo modo angeli mali fuerint facti mali. Cap. XXXIII.

Quia vero & ipſi mali angeli nõ à deo mali ſunt conditi, ſed peccãdo facti ſunt mali, ſic Petrus in epiſtola ſua dicit: Si enim deus angelis peccantibus nõ pepercit, ſed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in iudicio puniendos ſeruari. Hinc Petrus oſtendit adhuc eis vltimi iudicij pœnam deberi, de qua dominus dicit: Ite in ignem æternũ, qui F paratus eſt diabolo & angelis eius. Quanuis iam pœnaliter hunc infernum, hoc eſt inferiorem caliginoſum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quãdoq; & cœlum dicitur, non illud in quo ſunt ſydera, ſed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobãtur, & vbi aues volitant: nam & cœlum nubilum dicitur, & volatilia cœli appellãtur. Secundũ hoc Apoſtolus Paulus eoſdem iniquos angelos, cõtra quos nobis inuidos, pie viuẽdo pugnamus, ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus nominauit. Quod ne de illis ſuperioribus cœlis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem poteſtatis aëris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiæ.

2.Petri.2. Matth.25. Ephe.6. Epheſ.2.

Peccatum quid. Cap. XXXIIII.

Item quia peccatum vel iniquitas non eſt appetitio naturarum malarum, ſed deſertio meliorũ, ſic in ſcripturis inuenitur ſcriptũ: Omnis creatura dei bona eſt: ac per hoc & omne lignum quod in paradiſo deus plãtauit, vtique bonum eſt. Non ergo malam naturam homo appetiit, cum arborem vetitam tetigit, ſed id quod

1.Timo.4. Gene.2. & 3.

G melius erat deſerendo, factum malum ipſe commiſit.
Melior quippe creator quàm vlla creatura quam cõdi-
dit: cuius imperium nõ erat deſerendum vt tangeretur
prohibitũ, quanuis bonum: quo deſerto meliore, bonũ
creaturæ appetebatur, quod cõtra imperium creatoris
tangebatur. Non itaque deus arborem malam in para-
diſo plãtauerat, ſed ipſe erat melior, qui eam tãgi pro-
Quare de Adæ lignũ vetitũ phibuerit. Ca. XXXV. hibebat. Ad hoc enim prohibuerat, vt oſtẽderet na-
turã animæ rationalis, nõ in ſua poteſtate, ſed deo ſub-
ditam eſſe debere, & ordinem ſuæ ſalutis per obedien-
tiam cuſtodire, per inobediẽtiam corrumpere. hinc &
arborem quam tangi voluit, ſic appellauit dignoſcen-
tiæ boni & mali. Qui cum eam contra vetitum tetigiſ-
ſet, experiretur pœnam peccati, & eo modo dignoſce-
ret quid intereſſet inter obedientiæ bonum, & inter in-
Quòd nulla creatura ſit vituperãda. Cap. XXXVI. obedientiæ malũ. Nam quis ita deſipiat vt dei crea-
turam, maxime in paradiſo plantatam, vituperandam
putet, quandoquidẽ nec ipſæ ſpinæ ac tribuli, quos pec
catori in labore conterendos, ſecundũ dei iudiciariam
voluntatem terra peperit, rectè vituperentur? Habent
enim & tales herbæ modum & ſpeciem & ordinẽ ſuũ,
H quæ ſi quis ſobriè conſiderauerit, laudãda reperiet: ſed
ei naturæ iſta mala ſunt, quam peccati merito ſic coër-
ceri oportebat. Non eſt ergo vt dixi peccatũ malæ na-
turæ appetitio, ſed melioris deſertio, & ideo factum eſt
ipſum malum, non illa natura qua male vtitur peccãs.
Malum eſt enim male vti bono. Vnde Apoſtolus dam-
natos quoſdam diuino iudicio reprehẽdit, qui colue-
Roma. 1. runt & ſeruierunt creaturę potius quàm creatori. Neq;
enim creaturas reprehẽdit: quod qui fecerit, creatori fa
cit iniuriã, ſed eos qui male vſi ſunt bono, meliore de-
Quòd de peccantium malo vtitur bene, iuſte eos ĩ pœnis ordinans. Caput XXXVII. ſerto. Proinde ſi cuſtodiant omnes naturæ modum
& ſpeciem & ordinem proprium, nullum erit malum:
ſi autem his bonis quiſque male vti voluerit, nec ſic vi-
cerit dei voluntatem, qui etiam iniuſtos iuſte ordinare
nouit: vt ſi ipſi per iniquitatem voluntatis ſuæ malæ vſi
fuerint bonis illius, ille per iuſtitiã poteſtatis ſuæ bene
vtatur malis ipſorũ: rectè ordinãs in pœnis, qui ſe per-
uerſe ordinauerunt in peccatis. Nam nec ipſe ignis
Quòd ignis infernalis nõ ſit mal⁹. Caput XXXVIII. æternus, qui cruciaturus eſt impios, mala natura eſt, ha-
bens modũ & ſpeciem & ordinem ſuum, nulla iniqui-
tate deprauatũ: ſed cruciatus eſt damnatis malus, quo-
rũ peccatis eſt debitus: Neq; enim & lux iſta quia lippos
cruciat oculos, mala natura eſt. Aeternus autẽ ignis,
I non ſicut deus æternus dicitur propriè, quia propterea
Quare ignis dicatur æternus. Caput XXXIX. ignis æternus eſt, quòd ſine fine ſit: non eſt tamen ſine
initio, deus autem etiam ſine initio eſt. Deinde quia li-
cet perpetuis peccatorum ſuppliciis adhibeatur, muta-
bilis tamen natura eſt. Illa autem vera eſt æternitas, quę
eſt vera immortalitas: hæc eſt illa ſumma incommuta-
bilitas, quam ſolus deus habet, qui mutari omnino non
poteſt. Aliud eſt enim non mutari, cũ tamen poſsit mu-
tari, aliud autẽ prorſus non poſſe mutari. Sicut ergo di
citur homo bonus, non tamen ſicut deus, de quo dictũ
Marci. 10. eſt: Nemo bonus niſi ſolus deus. Et ſicut dicitur anima
1. Timo. 6. immortalis: non tamẽ ſicut deus, de quo dictũ eſt: Qui
ſolus habet immortalitatẽ. Et ſicut dicitur homo ſapiẽs
Roma. 16. non tamen ſicut deus, de quo dictum eſt, Soli ſapienti
deo. ſic dicitur ignis æternus, nõ tamen ſicut deus, cu-
Quòd diuinæ naturæ nihil poſsit nocere. Ca. XL. ius ſolius immortalitas ipſa eſt vera æternitas. Quæ
cum ita ſint ſecundum catholicam fidem & ſanam do-
ctrinam, & intelligentibus perſpicuam veritatem, nec
naturæ dei nocere poteſt quiſquam, nec natura dei no-
cere iniuſte cuiquam, vel nocere impune patitur quen-
Coloſſ. 3. quã. Qui enim nocet, ait Apoſtolus, recipiet illud quod
nocuit: & non eſt perſonarum acceptio apud deum. K
Manichæorũ duo principia. Cap. XLI. Quod ſi Manichæi vellẽt ſine pernicioſo ſtudio de-
fendendi erroris ſui, & cum dei timore cogitare, non
ſceleſtiſsime blaſphemarẽt, inducẽdo duas naturas, v-
nam bonã quã dicunt deũ, alteram malam quam non
fecerit deus: ita errantes, ita delirantes, immo vero ita
inſanientes, vt nõ videant in eo quod dicunt naturam
ſummi mali, ponere ſe tanta bona, vbi ponant vitã, po-
tentiam, ſalutem, memoriam, intellectum, temperiem,
virtutem, copiam, ſenſum, lumẽ, ſuauitatem, menſuras,
numeros, pacem, modum, ſpeciem, ordinẽ. In eo autẽ
quod dicunt ſummum bonum tanta mala, mortem, æ-
gritudinem, obliuionem, inſipientiam, perturbationẽ,
impotentiam, egeſtatẽ, ſtoliditatem, cæcitatem, dolo-
rem, iniquitatem, dedecus, bellum, immoderationem,
deformitatem, peruerſitatem. Principes enim tenebra-
rum & vixiſſe in ſua natura dicunt, & in ſuo regno ſal-
uos fuiſſe, & meminiſſe & intellexiſſe. Sic enim cõcin-
natum illic dicunt principem tenebrarum, vt neq; ipſe
talia cernere, † neque ab eis quibus dicebat, audiri ſine *† dicere.*
memoria & intellectu potuiſſet: & habuiſſe temperiem
animo & corpori ſuo congruam, & virtute potẽtiæ re-
gnaſſe, & copias elementorum ſuorum ac fœcũditates L
habuiſſe, & ſenſiſſe ſe inuicem, ac ſibi vicinum lumen &
oculos habuiſſe, quibus illud lõge cõſpicerẽt: qui vtiq;
oculi ſine aliquo lumine lumen videre non poterant,
vnde rectè etiam lumina nominantur: & ſuauitate ſuæ
voluptatis eſſe perfruitos, & dimenſis membris atq; ha-
bitationibus determinatos fuiſſe. Niſi autẽ etiam qua-
liſcunque pulchritudo ibi fuiſſet, nec amarent cõiugia
ſua, nec partium congruentia corpora eorũ cõſtarent:
quod vbi non fuerit, non poſſunt ea fieri quæ ibi facta
eſſe delirãt: & niſi pax aliqua ibi fuiſſet, principi ſuo nõ
obedirẽt: niſi mod⁹ ibi fuiſſet, nihil aliud agerẽt, quàm
comederent, aut biberent, aut ſæuirent, aut quodlibet
aliud ſine aliqua ſocietate: quãquã nec ipſi qui hoc age-
bant, formis ſuis determinati eſſent, niſi modus ibi fuiſ-
ſet. Nunc vero talia dicunt eos egiſſe, vt in omnibus
actionibus ſuis modos ſibi cõgruos habuiſſe negare nõ
poſsint. Si autem ſpecies ibi nõ fuiſſet, nulla ibi qualitas
naturalis ſubſiſteret. Si nullus ordo ibi fuiſſet, nõ alij do
minarentur & alij ſubderentur, non in ſuis elementis
congruenter viuerent, non denique ſuis locis haberẽt
membra diſpoſita, vt illa omnia quæ vana iſti fabulan-
tur, agere poſſent. Dei autem naturam ſi non mortuam M
dicunt, quid ſecundũ eorum vanitatem ſuſcitat Chri-
ſtus? Si non dicunt ęgram, quid curat? Si non dicunt
oblitam, quid commemorat? Si nõ dicũt inſipientem,
quid docet? Si non dicunt perturbatam, quid redinte-
grat? Si non victa & capta eſt, quid liberat? Si non eget,
cui ſubuenit? Si non amiſit ſenſum, quid vegetat? Si nõ
eſt excæcata, quid illuminat? Si non eſt in dolore, quid
recreat? Si non eſt iniqua, quid per pręcepta corrigit? Si
non eſt dedecorata, quid mũdat? Si nõ eſt in bello, cui
promittit pacem? Si non eſt immoderata, cui modum
legis imponit? Si nõ eſt deformis, quid reformat? Si nõ
eſt peruerſa, quid emendat? Omnia enim hæc à Chri-
ſto, nõ illi rei præſtari dicunt, quæ facta eſt à deo, & ar-
bitrio proprio peccãdo deprauata, ſed ipſi naturæ, ipſi
ſubſtantiæ dei, quæ hoc eſt quod deus Quid iſtis *Quòd abſurda Manichæi ſenſerint de deo. Ca. XLII.*
blaſphemiis comparari poteſt? Nihil omnino, ſi aliarũ
peruerſarum ſectarum conſiderentur errores. Si autem
iſte ſibi error ex parte altera de qua nondum diximus
comparetur, adhuc etiã multo peius & execrabilius in
dei naturam blaſphemare conuincitur. Dicunt enim
etiam

A etiam nonnullas animas, quas volūt eſſe de ſubſtantia dei, & eiuſdem omnino naturæ, quæ non ſponte peccauerint, ſed à gente tenebrarum, quam mali naturam dicunt, ad quam debellandam nō vltro, ſed patris imperio deſcenderunt, ſuperatæ & oppreſſæ ſint, affigi in æternum globo horribili tenebrarum. Ita ſecundū eorum ſacrilega vaniloquia, deus ſeipſum in quadā parte à magno malo liberauit, & rurſus ſeipſum in quadam parte damnauit, quam liberare ab hoſte non potuit, & tanquam de hoſte ipſo deuicto inſuper triumphauit. O ſceleſtam & incredibilem audaciam talia de deo credendi, talia loquendi, talia prædicandi. Quod cum defendere conantur, ne in peiora irruant, clauſis oculis dicunt, malæ naturæ commixtionem facere iſta, vt bona dei natura tanta mala patiatur. Nā ipſam apud ſeipſam nihil horum pati potuiſſe vel poſſe: quaſi inde laudāda ſit natura incorruptibilis, quia ipſa ſibi nō nocet, & non quia nihil ei noceri ab aliquo poſſit. Deinde ſi natura tenebrarū nocuit naturę dei, & natura dei nocuit naturæ tenebrarū, duo ergo mala ſunt quę ſibi inuicē nocuerunt, & meliore animo fuit gens tenebrarum, quia & ſi

B nocuit, nolens nocuit. Neque enim nocere, ſed frui voluit bono dei. Deus autem illā extinguere voluit, ſicut Manichæus apertiſsime in epiſtola ruinoſi ſui fundamēti delirat. Oblitus enim quod pauloante dixerat, Ita autem fundata ſunt eiuſdem ſplendidiſsima regna ſupra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri aut cōcuti poſsint: poſtea dixit, Lucis vero beatiſsimæ pater, ſciens labem magnam ac vaſtitatē, quæ ex tenebris ſurgeret, aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximium ac præclarum & virtute potēs numē † opponat, quo ſuperet ſimul ac deſtruat ſtirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. Ecce timuit labem ac vaſtitatem impēdentem ſeculis ſuis. Certe ſic erant fundata ſuper lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam moueri aut cōcuti poſſent. Ecce à timore nocere voluit vicinę gēti, quam deſtruere & extinguere conatus eſt, vt perpetua quies lucis incolis pararetur. Quare non addidit, & perpetuum vinculum? An illæ animæ, quas in globo tenebrarū in æternum cōfigit, non erant incolæ lucis: de quib⁹ aperte dicit, quòd errare ſe à priore lucida ſua natura paſſæ ſint: vbi & nolens coactus eſt dicere, libera eas voluntate peccaſſe, qui nō vult peccatum ponere niſi in neceſsitate naturæ contrariæ: vbique neſciens

† al. lumē.

C quid loquatur, & tanquam ipſe iam incluſus ſit in tenebrarum globo quem finxit, quærens quà exeat, & non inueniēs. Sed dicat quod vult, ſeductis & miſeris, à quibus multo amplius quàm Chriſtus honoratur, vt hoc precio tam longas & tam ſacrilegas eis fabulas vendat. Dicat quod vult, includat in globo tanquā in carcere gentem tenebrarum, & forinſecus affigat naturam lucis, cui de hoſte extincto quietem perpetuam promittebat, ecce peior eſt pœna lucis quàm tenebrarū, peior eſt pœna diuinę naturæ quàm gentis aduerſæ. Illa quippe & ſi in tenebris intus eſt, ad naturam eius pertinet in tenebris habitare: Animæ autem quæ hoc ſunt quod deus, non poterunt recipi ſicut dicit, in regna illa pacifica, & à vita ac libertate ſanctæ lucis alienabuntur, & cōfigentur in prædicto horribili globo: vnde & adhærebunt, inquit, iis rebus animæ eædem quas dilexerunt, relictę in eodem tenebrarum globo, ſuis meritis id ſibi conquirentes. certe non eſt liberum voluntatis arbitriū. Videte quomodo inſaniens quid dicat ignorat, & cōtraria ſibi loquendo peius bellū cōtra ſe gerit, quàm

D contra deum ipſius gentis tenebrarum. Deinde ſi propterea damnantur animæ lucis, quia dilexerunt tenebras, iniuſte damnatur gens tenebrarum quę lucem dilexit. Et gens quidem tenebrarum lucem ab initio dilexit, quam etſi violenter, tamen poſsidere voluit, non extinguere: lucis autem natura in bello tenebras extinguere voluit, eas ergo victa dilexit. Quod vultis eligite: vtrum neceſsitate cōpulſa vt diligeret tenebras, an volūtate ſeducta. Si neceſsitate, quare damnatur? Si voluntate, quare dei natura in tanta iniquitate deprehēditur? Si neceſsitate dei natura coacta eſt diligere tenebras, victa eſt ergo, non vicit. Si voluntate, quid iam miſeri dubitant peccandi voluntatem tribuere naturę, quam deus ex nihilo fecit, ne tribuant eam luci quam genuit? Quid ſi etiam oſtendamus, ante commixtionem mali, quam fabuloſe cōfictam, dementiſsime crediderunt, in ipſa lucis natura, quam dicunt magna mala fuiſſe, quid ad iſtas blaſphemias addi poſſe videbitur? Illic enim fuit antequam pugnaretur, dura & ineuitabilis pugnandi neceſsitas. Ecce iam magnum malum antequam bono miſceretur malū. Dicant hoc vnde, cum adhuc nulla eſſet facta cōmixtio? Si autem neceſsitas non erat, voluntas ergo erat: vnde & hoc tam

Improbat Auguſtin⁹ hoc malum quod in deo ponebat Manichæ⁹. Ca. XLIII.

E magnum malum, vt deus ipſe naturę ſuę nocere vellet, cui noceri ab hoſte non poterat, mittendo eam crudeliter miſcendam, turpiter purgandam, inique damnandam? Ecce quantum malum pernicioſę & noxiæ & immaniſsimę voluntatis antequam vllum malum de genere contrario † miſceretur. An forte neſciebat hoc euenturum membris ſuis, vt diligerent tenebras, & inimicæ exiſterent ſanctæ luci, ſicut ipſe dicit: hoc eſt, non tantum deo ſuo, ſed etiam patri de quo erant? Vnde ergo hoc in deo tam magnum ignorantiæ malum, antequam vllum de gente contraria miſceretur malum? Si autē hoc futurum ſciebat, aut ſempiterna in eo fuit crudelitas, ſi de ſuæ naturæ futura cōtaminatione & damnatione nihil dolebat: aut ſempiterna miſeria, ſi dolebat. vnde & hoc tantū malum ſummi boni veſtri ante vllam cōmixtionem ſummi mali veſtri? Ipſa certe particula naturæ ipſius, quæ in illius globi æterno vinculo cōfigitur, ſi hoc ſibi imminere neſciebat, etiam ſic erat in natura dei ſempiterna ignorantia: ſi autem ſciebat, ſempiterna miſeria. vnde hoc tantum malum, antequā vllum de gente contraria miſceretur malum? An forte

† gente contraria.

F magna charitate gaudebat, quia per eius pœnā, perpetua quies cæteris lucis incolis parabatur? Hoc quàm nefas ſit dicere, naturę dei [à natura dei] ſic ſubueniri, quicunque audit, anathematizaret. Sed ſi hoc ſaltem faceret, vt ipſi luci inimica nō fieret, poſſet fortaſſe nō tanquam dei natura, ſed tanquā aliquis homo laudari: qui pro patria ſua vellet mali aliquid pati, quod quidē ad tempus poſſet eſſe, nō in æternum. Nunc vero & illam in globo tenebrarum confixionem dicunt æternā, & non cuiuſque rei, ſed naturæ dei: & vtique iniquiſsimū & execrabile & ineffabiliter ſacrilegum gaudiū erat, ſi dei natura gaudebat ſe tenebras dilecturam, & luci ſanctæ inimicam futuram. Vnde hoc tam immane & ſceleſtum malum, antequam vllum ex gente cōtraria miſceretur malum? Quis tam peruerſam, & tam impiam ferat inſaniā, ſummo malo tribuere tāta bona, & ſummo bono, quod deus eſt, tanta mala? Iam vero quòd ipſam partem naturæ dei dicunt vbique permixtam, in cœlis, in terris, ſub terris, in omnibus corporibus, ſiccis & humidis, in omnibus carnibus, in omnibus ſeminibus arborum, herbarum, hominum, animalium: non

Quòd particulā dei Manichæi poſuerūt mixtam eſſe cū omnib⁹ corporib⁹, &c. Ca. XLIIII.

G potentia diuinitatis ſine vllo nexu incoinquinabiliter, inniolabiliter, incorruptibiliter, omnibus rebus adminiſtrãdis regendiſq; præſentem, quod nos de deo dicimus: ſed ligatam, oppreſſam, pollutam, quã ſolui, liberari, purgariq; dicunt, non ſolum per diſcurſus ſolis & lunæ, & virtutes lucis, verumetiã per electos ſuos: hoc genus nefandiſsimi erroris, quàm ſacrilegas & incredibiles turpitudines eis ſuadeat, etiam ſi non perſuadeat, horribile eſt dicere. Dicunt enim virtutes lucis transfigurari in maſculos pulchros, & opponi fœminis gẽtis tenebrarum: & eaſdem rurſus virtutes lucis transfigurari in fœminas pulchras, & opponi maſculis gentis tenebrarum: vt per pulchritudinẽ ſuam inflammẽt ſpurciſsimam libidinem principum tenebrarum, & eo modo vitalis ſubſtantia, hoc eſt dei natura, quam dicũt in eorum corporibus ligatam teneri, ex eorum membris per ipſam concupiſcentiam relaxatis, ſoluta fugiat, & ſuſcepta vel purgata liberetur. Hoc infœlices legũt, hoc dicunt, hoc audiunt, hoc credunt, hoc in libro ſeptimo theſauri eorum, ſic enim appellãt ſcripturam quandam

H Manichæi, vbi iſtæ blaſphemiæ conſcriptæ ſunt, ita poſitum eſt: *Verba Manichæi.* Tũc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuerſoria & habitacula ſecundum magnitudines, pro inſita ſibi clementia fert opem, qua exitur & liberatur ab impiis retinaculis & anguſtiis atq; angoribus ſuę vitalis ſubſtantiæ. Itaque inuiſibili ſuo nutu illas ſuas virtutes, quæ in clariſsima hac naui habẽtur, transfigurat, eaſq; præeſſe† facit aduerſis poteſtatibus, quę in ſingulis cœlorum tractibus ordinatæ ſunt. *† parere.* Quæ quoniam ex vtroq; ſexu maſculorum ac fœminarum cõſiſtunt, ideo prædictas virtutes, partim ſpecie puerorum inueſtium parẽre iubet generi aduerſo fœminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario maſculorum: ſciẽs eas omnes hoſtiles poteſtates, propter ingenitam ſibi letalem & ſpurciſsimam concupiſcentiã facillime capi, atque in hiſdem ſpeciebus pulcherrimis quę apparent mancipari, hocq; modo diſſolui. Sciatis autẽ hunc eundem noſtrum beatum patrem hoc idem eſſe, quod etiam ſuæ virtutes, quas ob neceſſariam cauſam transformat in puerorum & virginum intemeratam ſimilitudinem. Vtitur autem his tãquam propriis armis, atque per eas ſuam complet voluntatẽ. Harum vero virtutum diuinarum, quæ ad inſtar coniugij contra inferna genera ſtatuuntur, quæque alacritate ac facilitate id

I quod cogitauerint momento efficiunt eodem, plenæ ſunt lucidæ naues. Itaque cum ratio popoſcerit vt maſculis appareant eędem ſanctæ virtutes, ilico etiã ſuam effigiem virginum pulcherrimarũ habitu demonſtrãt. Ruſus cum ad fœminas ventum fuerit, poſtponentes ſpecies virginum, puerorum inueſtium ſpeciem oſtendunt: Hoc autem viſo decoro illarum ardor & cõcupiſcentia creſcit, atque hoc modo vinculum peſsimarum cogitationum earum ſoluitur, viuaq; anima quæ eorundem membris tenebatur, hac occaſione laxata euaneſcit, & ſuo puriſsimo aëri miſcetur: vbi penitus ablutæ animę aſcendunt ad lucidas naues, quę ſibi ad vectationem, atque ad ſuæ patrię transfretationem ſunt præparatæ. Id vero quod adhuc aduerſi generis maculas portat, per æſtus atq; calores particulatim deſcendit, atque arboribus cæteriſq; plantationibus ac ſatis omnibus miſcetur, & coloribus diuerſis inficitur. Quo pacto ex iſta magna & clariſsima naui, figuræ puerorum ac virginum contrariis apparent poteſtatibus quæ in cœlis degunt, quæque igneam habent naturam: atq; ex iſto aſpectu decoro, vitę pars quæ in earundẽ membris habetur laxata, deducitur per calores in terrã: eodem modo etiam illa altiſsima virtus quę in naui vitalium aquarum habitat in ſimilitudine puerorũ ac virginum ſanctarum, per ſuos angelos apparet his poteſtatibus, quarum natura frigida eſt atq; humida, quęque in cœlis ordinatę ſunt: equidem his quæ fœminę ſunt, in ipſis forma puerorum apparet, maſculis verò virginum. Hac vero mutatione & diuerſitate diuinarũ perſonarũ ac pulcherrimarum, humidæ frigidæq; ſtirpis principes maſculi ſiue fœminæ ſoluuntur, atq; id quod in ipſis eſt vitale fugit: quod vero reſederit, laxatũ deducitur in terram per frigora, † & cunctis terræ generibus admiſcetur. K *† præ frigore.*

Quis hoc ferat? Quis hoc credat, non dico ita eſſe, ſed vel dici potuiſſe? Ecce qui docentem timent anathematizare Manichæum, & nõ timẽt credere hoc facientem, & hoc patientem deum. *Auguſtin⁹.*

Naturam dei liberari per cibos electorũ ſuorũ dicebãt Manichæi. Cap. XLV.

Per electos autẽ ſuos purgari dicunt eandem ipſam commixtam partem ac naturam dei, mãducando ſcilicet & bibendo, qui eam in alimentis omnibus dicunt ligatam teneri: quę cum ab electis velut ſanctis in refectionem corporis manducãdo & bibẽdo aſſumuntur, per eorum ſanctitatem ſolui, ſignari & liberari. Nec attendunt miſeri, quàm nõ incongrue de illis creditum eſt quod fruſtra negãt, niſi eoſdem libros anathematizauerint, L & Manichæi eſſe deſtiterint. Si enim ſicut dicũt, in omnibus ſeminibus eſt ligata pars dei, & ab electis manducando purgatur, quis nõ digne credat eos facere, quod inter virtutes cœlorum & pincipes tenebrarum fieri in theſauro ſuo legunt: quandoquidem & carnes ſuas de gente tenebrarum eſſe dicũt, & in eis ligatam teneri vitalem illam ſubſtantiam, partẽ dei, credere atq; affirmare nõ dubitant? Quæ vtique ſi ſoluenda eſt & manducando purganda, ſicut eos fateri cogit funeſtus error ipſorum, quis non videat, quis non exhorreat, quanta turpitudo & quàm nefaria cõſequatur?

Homo primus quemodo creatus ſit à principibus tenebrarũ ſecũdum Manichæũ. Cap. XLVI.

Nam & à quibuſdam principibus gentis tenebrarũ ſic dicunt Adam primum hominem creatum, vt lumẽ ab eis ne fugeret teneretur. In epiſtola enim quam fundamentũ appellant, quo modo princeps tenebrarum quem patrẽ primi hominis inducunt, ad cæteros ſocios ſuos tenebrarum principes locutus fuerit & egerit, ita ſcripſit Manichæus. *Verba Manichæi.* Iniquis igitur cõmentis ad eos qui aderant, ait: Quid vobis videtur maximum hoc lumen quod oritur? Intuemini quemadmodum polum mouet, cõcutit plurimas poteſtates. Quapropter mihi vobis opus eſt. Aequum eſt, id quod in veſtris viribus habetis luminis pręrogare: ſic quippe illius magni qui glo M rioſus apparuit, imaginem fingam, per quã regnare poterimus, tenebrarum aliquãdo conuerſatione liberati. Hoc audientes, ac diu ſecum deliberãtes, iuſtiſsimũ putarunt id quod poſtulabantur præbere. Nec enim fidebant ſe idem lumen iugiter retẽturos: vnde melius rati ſunt principi ſuo id offerre, nequaquam deſperãtes eodem ſe pacto regnaturos. Quo igitur modo lumẽ illud quod habebãt præbuerint, conſiderandũ eſt: Nam hoc etiam omnibus diuinis ſcripturis, arcaniſq; cœleſtibus aſperſum eſt: ſapientibus vero quo modo ſit datũ, ſcire, minime eſt difficile: Nam coram aperteq; cognoſcitur ab eo qui vere ac fideliter intueri voluerit. Quoniã eorum qui conuenerant erat frequentia promiſcua, ſcilicet fœminarum ac maſculorum, impulit eos, vt inter ſe coirent: in quo coitu alij ſeminarunt, aliæ grauidæ effectæ ſunt. Erant autem partus iis qui genuerant ſimiles, vires plurimas parentum vti primi obtinentes. Hoc ſumens eorum princeps vti pręcipuum donũ, gauiſus eſt.

Et ſicuti

A Et ſicuti etiam nunc fieri videmus, corporum forma-
tricem naturam, mali inde vires ſumentem figurare: ita
etiam antedictus princeps ſodalium prolem accipiens,
habentem parentum ſenſus, prudentiam, lucem ſimul
ſecum in generatione procreatam, comedit: ac pleriſq;
viribus ſumptis ex iſtiuſmodi eſca, in qua nõ modo in-
erat fortitudo, ſed multo magis aſtuti & praui ſenſus
ex fera genitorum gente, propriam ad ſe coniugem
euocauit, ex ea qua ipſe erat ſtirpe manantẽ: & facto cũ
ea coitu ſeminauit vt cæteri, abundantiam malorũ quæ
deuorauerat: non nihil etiam ipſe adiiciens ex ſua cogi
tatione ac virtute, vt eſſet ſenſus eius omnium eorum
quæ profuderat, formator atque deſcriptor: cuius com
par excipiebat hoc, vt ſemen cõſueuit culta optime ter
ra percipere. In eadẽ enim conſtruebantur & contexe-
bantur omnium imagines, cœleſtium ac terrenarũ vir-
tutum, vt pleni videlicet orbis id quod formabatur ſi-
militudinem obtineret. O monſtrum ſceleſtum, exe-
cranda perditio, & labes deceptarũ animarũ. Omitto
quid ſit de natura dei quod ſic legitur, hoc dicere: Hoc
ſaltẽ attendant miſeri decepti, & errore mortifero ve-
nenati, quòd ſi per coitum maſculorũ & fœminarum
ligatur pars dei, quã ſe manducãdo ſoluere & purgare
profitentur, cogit eos huius tam nefandi erroris neceſ-
ſitas, vt nõ ſolũ de pane & oleribus & pomis, quæ ſola
B videntur in manifeſto accipere, ſed inde etiam ſoluãt
& purgent partem dei, vnde per concubitum poteſt, ſi
fœminæ vtero concepta fuerit, colligari. Hoc ſe facere
quidam confeſsi eſſe in publico iudicio perhibẽtur: nõ
tantũ in Paphlagonia, ſed etiam in Gallia, ſicut à quo-
dam Romæ Chriſtiano catholico audiui. Et cũ inter-
rogarẽtur, cuius authoritate ſcripturæ iſta facerẽt, hoc
de theſauro ſuo prodiſſe, quod pauloante commemo-
raui. Iſti autem cum hoc eis obiicitur, ſolent reſponde-
re, neſcio quem inimicum ſuũ, de numero ſuo, hoc eſt
electorum ſuorum deſciuiſſe, & ſchiſma feciſſe, atq; hu-
iuſmodi ſpurciſsimam hæreſim cõdidiſſe. Vnde mani-
feſtum eſt, quia hoc etiam ſi iſti nõ faciunt, de ipſorum
libris hoc faciãt quotcunq; faciunt. Abiiciant ergo li-
bros ſi crimen exhorrent, quod committere cogũtur ſi
libros tenent: aut ſi non committunt, mundius viuere
contra ſuos libros conantur. Sed quid agunt cũ eis di-
citur, aut purgate lumẽ, de quib⁹ potueritis ſeminibus,
vt nec illud recuſetis quod vos non facere aſſeritis: aut
C Manichæum anathematizate, qui cũ dicit in omnibus
ſeminibus eſſe partem dei, & concũbendo ligari: quic-
quid autem luminis, hoc eſt eiuſdẽ partis dei ad eſcas
electorum peruenerit, mãducando purgari: quid vobis
ſuadeat videtis, & cũ adhuc anathematizare dubitatis?
Quid agunt, inquam, cum hoc eis dicitur? ad quas ter-
giuerſationes ſe conuertunt, cum aut tam nefaria do-
ctrina ſit anathematizanda, aut tam nefaria turpitudo
facienda? in cuius comparatione iam illa omnia mala
quę intolerabilia pauloante commemorabã eos de na-
tura dei dicere, quòd neceſsitate oppreſſa ſit vt bellum
gereret, quòd aut ſempiterna ignorãtia ſecura erat, aut
ſempiterno dolore & timore ſolicita, quãdo ſibi veni-
ret corruptio commixtionis, & vinculũ æternæ dam-
nationis, quòd denique geſto bello ſic fuerit captiuata,
oppreſſa, polluta, quòd poſt falſam victoriam ſic futura
ſit in horribili globo in æternum cõfixa, & ab originis
ſuæ fœlicitate ſeparata, tolerabilia videantur, cum per
ſeipſa ſi conſiderentur, ſuſtineri non poſsint. O ma-
gna patientia tua domine, miſericors & miſerator, lon
ganimis & multum miſericors & verax, qui facis oriri

Qualia Manichæi confeſsi ſint ſe credere: & quæ ex ipſorum libris habeant, quos anathematizare nolũt. Cap. XLVII.

Crimen eſt libros ĩterdictos tenere.

De patiẽtia dei ĩ peccatores. Cap. XLVIII.

ſolem tuum ſuper bonos & malos, & pluis ſuper iuſtos D
& iniuſtos, qui nõ vis mortem peccatoris, ſed vis vt re-
uertatur & viuat: qui parcis corripiens, dans locũ pœ-
nitentiæ, vt relicta malitia credãt in te domine: qui pa-
tientia tua ad pœnitentiam adducis, quanuis multi ſe-
cundum duritiam cordis ſui, & cor impœnitens, the-
ſaurizant ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudi-
cij tui, qui reddis vnicuique ſecundũ opera ſua. Qui in
quacunque die cõuerſus fuerit homo à nequitia ſua ad
miſericordiam tuam, omnes iniquitates eius obliuiſce-
ris: Præſta nobis, da nobis, vt per noſtrum miniſterium
quo execrabilem & nimis horribilẽ hunc errorem re-
dargui voluiſti, ſicut iam multi liberati ſunt, & alij libe-
rentur: & ſiue per ſacramentum ſancti baptiſmi tui, ſiue
per ſacrificium contribulati ſpiritus, & cordis contriti
& humiliati, in dolore pœnitẽtiæ, remiſsionem pecca-
torum & blaſphemiarum ſuarum, quibus per ignoran-
tiam ſuam te offenderunt, accipere mereãtur. Tantum
enim valet impellens † miſericordia & poteſtas tua &
veritas baptiſsimi tui, clauesq; regni cœlorum in ſancta
eccleſia tua, vt nec de illis deſperãdũ ſit, quandiu in hac
terra per tuam patientiam viuunt, qui etiam ſcientes
quantũ malum ſit talia de te ſentire vel dicere, propter
aliquam temporalis & terrenæ commoditatis conſue-
tudinẽ vel adeptionẽ in illa maligna profeſsione de-
tinentur, ſi ad tuam ineffabilem bonitatem ſaltẽ incre-
pati tuis correptionibus fugiant, & omnibus carnalis
vitæ illecebris cœleſtem vitam æternamq; præponant. E

Matth. 5. Ezeche. 33. Sapien. 12. Roma. 2. Ezech. 18. Per quid datur remiſsio peccatorum. Pſal. 50. † præpollens

Libri de natura boni finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS

Epiſcopi, De fide ſiue de vnitate Trinitatis contra Manichæos, lib.

VNVS deus pater & filius & ſpiri-
tus ſanctus, inuiſibilis, incompre-
henſibilis, inenarrabilis, inuiolabilis,
incoinquinabilis, qui ſolus habet
immortalitatẽ, & lucẽ habitat inac-
ceſsibilẽ: ipſe lumẽ verũ, vita & ve-
ritas, bonus, ſummus, & quæcũq; de
illo humanus ſermo poterit enũciare, quę tamẽ ab illo F
dãtur vt aliquo modo dici poſsint: Ex quo omnia, per
quẽ omnia, ſiue ſedes, ſiue dominationes, ſiue principa-
tus, ſiue poteſtates, & omnia per ipſum & in ipſo creata
ſunt, ſicut in vtroq; teſtamento humilibus & pie quęrẽ-
tibus manifeſtatur: Ipſi gloria honor & poteſtas in ſe-
cula ſeculorum, Amen. Huic Manichęus aduerſariũ
eſſe dicit neſcio quem gentis principem tenebrarum,
quem etiam aſſerit ingenitum, nec habere authorem à
quo creatus ſit. Et vtiq; ſi ingenitus & nõ creatus eſt, per
ſeipſum eſt immortalis: Et ſi per ſe immortalis eſt, non
erit deus qui habet ſolus immortalitatem: Et erit iam
mẽdax Apoſtolus qui dicit de deo, quòd ſolus habeat
immortalitatem. Sed quia Apoſtolus mendax non eſt,
deus ſolus habet immortalitatẽ: Et ideo ſolus poteſt &
animis & quibus vult corporibus præſtare immortali-
tatem. Falſum eſt ergo quod Manichæus aſſerit ne-
ſcio quam mali naturam cum principe ſuo nõ habere
authorem, ſed eſſe ingenitã. Deinde ſi ingenitus deus,
ingenita etiam nunc gens tenebrarum, non erit cõtra-
rium ingenitum & ingenitũ, videns & videns, regnans

Cap. I. 1. Timo. 6. Ioan. 14. Coloſ. 1. Roma. 11. Cap. II. 1. Timo. 6. Cap. III.

G & regnans, viuens & viuens, æternum & æternum. Et ſi contrarium eſt bonũ malo, ex aliqua ergo parte diſcordabit bonum à malo: ex multa vero coniunctum & concordans, non iam erit merum malum, habendo tanta communia bona cum deo. Si vero dicunt ingenitũ eſt in ſuo, nihil dicũt: Nam ingenitum & ingenitum, æternum & æternum, quãtum ingenita & æterna ſunt, nũquam erunt contraria. Nõ enim quia Imperator in ſua poteſtate magnus eſt, & mediaſtinus in operatione ſua contẽptibilis eſt, ideo mediaſtinus nõ erit homo, quia homo eſt Imperator. [Cap. IIII.] Sed ſi quiſquam quęrit quid ſit malum, audiat Apoſtolum dicentem [1. Timo. 6.]: Radix omnium malorum eſt cupiditas: quam quidam appetentes à fide aberrauerunt, & inſeruerunt ſe doloribus multis.

[Cap. V.] Cupiditas autem in vnoquoque homine eſt, non naturalis, ſed volũtaria, ideoq; dixit: Quam quidam appetentes. Quod enim appetendo habetur, ſi non appeteretur, non haberetur. Nam & dominus oſtẽdens quòd in hominis poteſtate ſit, ait [Matth. 12.]: Aut facite arborẽ bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborẽ malam, & fructum eius malũ. In Actibus etiam conſcriptis à Leontio, quos ipſi accipiunt, ſic ſcriptũ eſt: Etenim ſpecioſa H figmẽta & oſtentatio ſimulata & coactio viſibilium, nequidem ex propria natura procedit, ſed ex eo homine, qui per ſeipſum deterior effectus eſt per ſeductionẽ. Ipſe etiam Manichęus nõ potuit niſi fateri animas, etiam quas dicit ad dei ſubſtantiam pertinere, propria volũtate peccare. Nam ſic in ſecundo theſauri libro dicit: Ii vero qui negligentia ſua à labe prædictorũ ſpirituum purgari ſe minime permiſerint, mandatiſq; diuinis ex integro parum obtemperauerint, legẽq; ſibi à ſuo liberatore datã, ſeruare plenius noluerint, neq; vt decebat ſeſe gubernauerint &c. Item in epiſtola fundamenti ſic dicit de illis animabus, quæ mundi errore errare ſe à priore lucida ſua natura paſſæ ſunt, atq; inimicę lumini ſancto extiterunt, aperteq; in perniciem ſanctorum elementorum ſe armarũt, & igneo ſpiritui obſecutæ ſunt: Infeſta etiam perſecutione ſua ſanctam Eccleſiam atque electos in eadem conſtitutos cœleſtium præceptorum obſeruatores afflixerunt, & à beatitudine & gloria terræ ſanctæ arcentur. Et quia à malo ſe ſuperari paſſæ ſunt, in eadem mali ſtirpe perſeuerabunt, pacifica illa terra & regionibus immortalibus ſibimet interdictis: I Quod ideo illis eueniet, quia ita iniquis operib' ſe obſtrinxerũt, vt à vita & libertate ſanctæ lucis alienarentur. Non igitur poterũt recipi in regna illa pacifica, ſed cõfigentur in prędicto horribili globo, cui etiã neceſſe eſt cuſtodiam adhiberi: Vnde adhærebũt his rebus animæ eædem quas dilexerunt, relictæ in eodem tenebrarum globo, ſuis meritis id ſibi conquirentes. Neq; enim futura hæc cognoſcere ſtuduerũt, atq; ab hiſdem cum tempus dabatur ſe ſegregarunt. [Caput VI.] Rogo vos, vbi audiuntur hæc verba, dubitatis adhuc Manichæum coactum eſſe confiteri, eſſe peccatum propriæ voluntatis? Non enim vnum verbum inde dixit, ſed tam multa, vt quẽuis graui ſomno merſum excitaret. Dixit, negligentia ſua: dixit, minime permiſerint: dixit, parum obtemperauerint: dixit, ſeruare noluerint. Item dixit, obſecutę ſunt: dixit, ſe ſuperari paſſæ ſunt: dixit, ſe obſtrinxerunt: dixit, ſuis meritis id ſibi conquirentes: dixit, neq; enim futura hæc cognoſcere ſtuduerunt, atq; ab hiſdem cum tempus dabatur ſe ſegregauerunt: & vos dubitatis dicere propria voluntate peccari? [Cap. VII.] Iterum ipſe dicit in eadem epiſtola: Lucis autem ſuccisiuã partem, hoc eſt animas peccatrices: Et vos non dicitis peccare, niſi gentem tenebrarum? Sed quid de iſto loquar, qui quãuis erraret, tamen euidentiſsima veritate hoc coactus K eſt dicere, cum ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum nolitis intelligere dicentem, ignem præparatum [Matth. 25.] eſſe peccatoribus, diabolo & angelis eius: quos omnes voluit intelligi peccatores? Non enim iniuſtitia eſt apud deum, vt damnet eos qui omnino nihil peccauerunt. [Cap. VIII.] Peccare enim quid aliud eſt, niſi in veritatis præceptis, vel in ipſa errare veritate? Quod ſi nõ voluntate faciunt peccatores, iniuſte iudicãtur. Pertinere autem & angelos ad iudicium, Apoſtolus oſtendit dicẽs: Neſcitis quoniam angelos iudicabimus? [1. Corin. 6.] Nõ autẽ pertinerent ad iudicium quo iudicãtur, ſi non pertinerẽt ad peccatum quo rei fiunt, nec poſſent merito iudicari. Non enim homines iuſti de iuſtis angelis iudicaturi ſunt, quibus ſimiles erũt, ſed vtiq; de peccatoribus. [Matth. 12.] Malefacti ſui ergo per cupiditatem quiſque author eſt.

Eſt ergo in poteſtate vt ſit cupiditas: & ideo etiam [Cap. IX.] malũ in poteſtate eſt. In poteſtate ergo eſt, quod in voluntate eſſe nõ debet: Malum enim non poteſt eſſe natura, nec ſubſtãtia, nec vita, quia hæc bona ſunt, in quãtum ſunt. Sed & ſi aliquos naturaliter dicimus malos, propter originem veteris peccati dicimus, in quo iam L noſtra mortalitas naſcitur. Totũ itaque quod vocatur malum in hominibus, peccatum eſt & pœna. Peccatũ fit ab anima rationali, cui liberum volũtatis arbitrium eſt. Et pœna infligitur iuſtitia dei, quæ nihil facit iniuſte. Aduerſus hæc ſolita cæcitate Manichæi latrãt, & cũ conuincuntur naturam nõ eſſe malum, ſed in poteſtate eſſe hominis facere bene aut male, dicũt nõ eſſe animæ liberam voluntatẽ: & non vident cæcitatem ſuam.

Quis enim non clamet ſtultum eſſe, præcepta dare [Cap. X.] ei, cui liberũ nõ eſt quod præcipitur facere: & iniquum eſſe eum damnare, cui nõ fuit poteſtas iuſſa complere? Et has iniuſtitias & iniquitates miſeri non intelligunt deo ſe adſcribere. Sed quid verum eſt, niſi & dominũ dare præcepta, & animas liberæ eſſe voluntatis, & malum naturam nõ eſſe, ſed eſſe auerſionem à dei præceptis, & eſſe iuſtum iudicium dei quo damnet peccãtes?

Interea cum dicat idem Manichęus, deum omnibus [Cap. XI.] bonis abundantẽ, nullo in regnis eius inſignibus indigente, aut infirmo conſtituto, ita etiã fundata eiuſdem ſplendidiſsima ſecula, vt à nullo vnquã cõcuti vel moueri poſsint, in alio loco paulopoſt ſubiũgit & dicit: Lucis vero beatiſsimæ pater ſciens labem magnam ac vaſtitatẽ, M quæ ex tenebris ſurgeret, aduerſus ſua ſancta impendere ſecula, niſi aliquod eximium ac præclarum & virtute potẽs numẽ opponat, quo ſuperet ſimul ac deſtruat ſtirpem tenebrarũ, qua extincta quies lucis incolis pararetur. [Cap. XII.] Certe ergo à nullo vnquam cõcuti vel moueri potuerunt regna dei Manichęi. Si enim potuerunt, mentitus eſt dicẽdo, nõ poſſe regna illa ab aliquo concuti. Et ſi concuſſa ſunt neceſsitate, aut timore, non erit deus, qui ſic concuti potuit: Nam videmus deũ Manichæi ſecundũ eundem Manichæum malo neceſsitatis preſſum, cũ labes ac vaſtitas aduerſus ſecula impenderet, aliudq; quod faceret nõ haberet, partem ſuam ad pugnam dediſſe, vt vel hoc modo quietẽ lucis incolis cõpararet. Ipſa vero pars eius, hoc eſt de lumine lumẽ, de bono bonum, de ſancto ſanctum, de æterno ęternũ, de deo deus, de omnipotente omnipotẽs, corrupta ſit, mortificata ſit, commixta ſit per omnia mundi corpora à ſummo vſq; ad imum, à cœlo vſque ad ſtercora, vt & meretrices in theatris & in locis turpioribus turpiores haberent in ſe oppreſſum deũ, qui liberari forte nõ poſsit.

A poſsit. Dicit enim in fine ipſius epiſtolæ, vnde vnū ca-
pitulum iam poſuimus, ipſam dei partem quæ commi-
xta eſt, non totam poſſe reuocari ad priſtinam liberta-
Cap.XIII. tem. Ecce victoria, ecce triumphus, qualē fecit Ma-
nichæi deus: Nam poſt amiſſam partem ſuam in luctu
eſt, ſicut Manichæus idem dicit. Velum cōtra ſe habet,
quod dolorem eius temperet, ne corruptionem partis
ſuæ videat. Hodie enim diuina quam cōmemorat ſub-
ſtantia, ſubiacet gēti tenebrarum, vt lutum figulo. Hoc
Cap.XIIII. in primo libro theſauri eorum ſcriptum eſt. Qua-
lis interea turpitudo, quam in eodē theſauro inter cæ-
tera ſeptimo libro ſcripſit, ſic dicens: Tunc beatus ille
pater, qui lucidas naues habet diuerſoria & habitacula
ſecundum magnitudines, pro inſita ſibi clementia fert
opem, quæ exuitur & liberatur ab impiis retinaculis &
anguſtiis atque angoribus ſuæ vitalis ſubſtantiæ. Itaque
inuiſibili ſuo nutu illas virtutes ſuas, quæ in clariſsima
hac naui habētur, transfigurat, eaſq; parēre facit aduer-
ſis poteſtatibus, quæ in ſingulis cœlorū tractibus ordi-
natæ ſunt: Quæ quoniam ex vtroque ſexu maſculorum
ac fœminarū cōſiſtunt, ideo prædictas virtutes partim
ſpecie puerorum inueſtium parēre iubet generi aduer-
B ſo fœminarum, partim virginum lucidarum forma ge-
neri contrario maſculorum: Sciens eas omnes hoſtiles
poteſtates, propter ingenitam ſibi letalem & ſpurciſsi-
mam concupiſcentiam facillime capi, atq; hiſdem ſpe-
ciebus pulcherrimis quæ parent mācipari, hocque mo-
do diſſolui. Sciatis autem hunc eundem noſtrum bea-
tum patrem hoc idem eſſe, quod etiā ſuæ virtutes, quas
ob neceſſariam cauſam transformat in puerorū & vir-
ginum intemeratam ſimilitudinem: Vtitur autem his
tanquam propriis armis, atq; per eas ſuam complet vo-
Cap.XV. luntatem. Harum vero virtutum diuinarū quæ ad
inſtar coniugij contra inferna genera ſtatuuntur, quęq;
alacritate ac facilitate id quod cogitauerint, momento
eodem efficiunt, plenæ ſunt lucidæ naues. Itaque cū ra-
tio popoſcerit vt maſculis appareant eędem ſanctę vir-
tutes, ilico etiam ſuam effigiem virginū pulcherrima-
rum habitu demonſtrant. Rurſum cū ad fœminas ven-
tum fuerit, poſtponentes ſpeciem virginum, puerorum
inueſtium ſpeciem oſtendunt. Hoc autem viſu decoro
illarum ardor ac concupiſcentia creſcit, atq; hoc mo-
do vinculum peſsimarum cogitationum earū ſoluitur,
viuáque anima quę eorūdem membris tenebatur, hac
C occaſione laxata euadit, & ſuo puriſsimo aëri miſcetur:
vbi penitus ablutæ animæ aſcendunt ad lucidas naues,
quæ ſibi ad euectionem, atque ad ſuæ patriæ transfreta-
Cap.XVI. tionem ſunt præparatæ. Id vero quod adhuc aduerſi
generis maculas portat, per æſtum atque calores parti-
culatim deſcendit, atque arboribus cęteriſq; plantatio-
nibus, ac ſatis omnibus miſcetur, & coloribus diuerſis
inficitur. Et quo pacto ex iſta magna & clariſsima naui
figuræ puerorum & virginum parent contrariis pote-
ſtatibus quæ in cœlis degunt, quæq; igneam habent na-
turam, atq; ex iſto aſpectu decoro vitæ pars quæ in eo-
rundem mēbris habetur, laxata deducitur per calores
in terram: eodem modo etiam illa altiſsima virtus quæ
in naui vitalium aquarum habitat, ſimilitudines puero-
rum ac virginum ſanctarum per ſuos angelos apparet
his poteſtatibus, quarum natura frigida eſt atque humi-
da, quæq; in cœlis ordinatæ ſunt: Et quidem iis quæ fœ-
minæ ſunt, in ipſis forma puerorum apparet, maſculis
vero virginū. Hac vero mutatione & diuerſitate per-
ſonarum diuinarum ac pulcherrimarum, humidæ fri-
gidæq; ſtirpis principes maſculi ſeu fœminę ſoluuntur,

atq; id quod in ipſis eſt vitale, fugit: quod vero reſede- D
rit, laxatū deducitur ad terrā per frgora, & cūctis ter-
ræ generibus admiſcetur. Quis non rideat, vel po- *Cap.XVII.*
tius doleat & deteſtetur iſtum hominem, tam horren-
da & execrabilia de diuina ſubſtantia dicentem? Ergo
ſubſtantiæ lucis æternæ parti dei, in captiuitate, in cala-
mitatibus, in ęrumnis, in preſſuris, in ſordibus atq; im-
mundítia, ſecundum veſtrum errorem, veſtram conſti-
tutionem nō poterat aliter quotidie ſubueniri, niſi bea-
tus pater, qui naues lucidas habet diuerſoria, quem ter-
tium legatū appellatis, & virtus altiſsima virtutes ſuas
in diuerſi ſexus naturam commutet: quas quidem inte-
meratas dicitis, ſed tamen vt meretricum more, pul-
chritudine ſua principum tenebrarum letalem & ſpur-
ciſsimam concupiſcentiā confuſæ & inuitæ accendāt.
Nō enim inuenitis verum, quo tantam pulchritudinē
aliquādo honeſtius doceretis. Et qua cauſa hoc faciūt?
Vt eis in libidinem cōcitatis, occaſionem liberationis
reperiat ſubſtantia diuina? Quid aliud ſonat, niſi vt etiā
per genitalia dęmonum vias euadendi inueniat diuina
maieſtas? Deus magne, ſubueni animis iſta turpia *Ca.XVIII.*
credentibus, iſta nefanda ſectantibus. Quis hæc non E
exhorreat, rogo vos? quis tam cæcus eſt vt iſta credat,
rogo vos? Sed certe reſpōdeatur mihi ab iis qui ipſum
Manichæum ſequuntur: Si deus incorruptibilis eſt, vel
omnis natura ſummi boni inuiolabilis, immaculabilis,
inadibilis, incoinquinabilis, incomprehenſibilis, quid
poterat facere mali natura huic tantæ naturæ, ſi nollet
cum illa pugnare, ne ad tantum dedecus deduceretur?
Hoc dixi: Quid factura erat deo gens tenebrarū, ſi nol-
let cum illa pugnare? Si mihi dicitur, Nihil: quæro cur
hodie eius pars, hoc eſt dei deus, in calamitatibus, in
preſſuris, in captiuitate, in ſubiectione ſit conſtituta, vt
tam turpiter etiā liberetur, & nec ſic liberari tota poſ-
ſit, vel ipſe pater luctum habeat memoratæ partis ſuæ
cauſa, quem luctū Manichæus in ſuis libris apertiſsime
prædicat? Ait quidam, Nihil ei fieri poterat, ſed vt *Cap.XIX.*
oſtenderet præſcientiam ſe habere cogitationum prin
cipum tenebrarū, & vt monſtraret nihil ſe timere, pro-
pterea pugnauit. Cui ego dixi: Qui potuit cogitationes F
principum tenebrarum videre, ac neminem timere,
quare non vidit luctum ſibi imminentem de partis ſuæ
infœlicitate, quam hodie patitur? Quam partem ſuam
nunquam recipiet integrā, quia remanet inde aliquid,
ſicut ipſe dicit, quod purgari nō poterit, & globo tene-
brarum in æternum damnabitur. Magna præſcientia
vel potius inſciētia, & miſera infirmitas, hoc eſt totum
quòd neminem timebat. Certe ſi ſe tueri aliquo modo
non poterat, rogaret vt ſibi parceretur, ne ad tantum
dedecus integritas illa & decus omnium ornamento-
rum perduceretur. Item dictum eſt à quodam, Nihil *Cap.XX.*
ei poterat facere gens tenebrarum, ſed ipſe voluit pati
rem malam circa fines ſuos, & miſit qui eā debellaret.
Cui ego dixi: Si ita eſt vt dicis, ipſe potius inuenitur
malus, qui rem vicinam nihil ei nocentem delere vo-
luit: Et ſicut malus in illā, ſic crudelis in ſuam, aut igna-
rus futuræ calamitatis eius. Cū enim putat rem bonam
ſe poſſe perficere, vt in regno mali quod ei non noce-
bat, regionem ſuam extenderet, prius non præuidit in-
fœlicitatē, quæ memoratam partem eius quotidie pre-
mit. Deinde quòd eam totam nunquam in priſtinā li-
bertatem recipere poterit. Et cum huic obiectioni *Cap.XXI.*
reſponderi minime poſsit, ſolitam imperitiam oppo-
nunt, quid facturi erāt Iudęi Chriſto, ſi nollet ab eis pa-
ti? O vtinā videre poſſent, quod facile viderēt, niſi per

G nebulas contentionis excæcarentur, quid ſit imminen
tis mali premi neceſsitate, quã deum ſuum paſſum aſſe-
uerant: & quid ſit miſericordiæ benignißimũ officiũ,
1.Corin.1. quam ſapiẽtia & virtus dei dominus Ieſus Chriſtus vo-
luntate & ineffabili poteſtate, per hominẽ quem ſuſce-
pit ex virgine, generi humano exhibere dignatus eſt, vt
hominibus per hominẽ patientiæ demonſtraret exem-
plum. Oportebat enim, & hoc iuſtum erat, vt homines
per patientiam humilitatis vincerent difficultatem in-
firmitatis carnis ſuæ: quia in eam per elationem ſuper-
biæ ceciderãt, ſicut in Adã primo homine noſtra ſcri-
ptura indicat. Nunquid & vos poteſtis dicere, quia erãt
aliqui homines, quos deus volebat docere patientiam,
propterea voluit à gente tenebrarum tanta mala pati,
quemadmodũ dominus à Iudæis? Aut nũquid poteſtis
dicere, quia ſuſcepit aliquam naturam paſsibilem deus,
in qua pateretur à gẽte tenebrarum quicquid ei facere
potuit, cum ipſe in ſua ſubſtantia nulla ex parte muta-
retur: ſicut verbum dei, qui eſt filius dei, etiam ipſe ſicut
H pater incommutabilis, ſuſcepit hominẽ mortalem, vt
integra & inuiolata deitate, in carne mortali doceret
mortales per patientiam mortẽ vincere, & ipſius infir-
mæ carnis futuram in melius commutationem reſurre-
Cap.XXII. ctione monſtraret? Cum ergo eſſet per ſeipſum in-
uiſibilis, viſibilis in homine apparuit, quem de fœmina
Luca.1. ſuſcipere dignatus eſt, vt in Euãgelio legimus. Dicit &
Galat.4. Apoſtolus, factum de muliere. Et iſti dicunt, quare non
ait ex virgine? non intelligentes quòd conſuete dictũ
ſit ſecundũ proprietatem linguæ ſcripturarum, ſicut de
Gene.2. Eua dictum eſt, formauit eam in mulierem, antequam
vel oſtenderetur viro: Quanuis Maria non incongrue
propter partũ dicitur mulier, virgo vero, quòd virilem
neſcierit conuentionem, neq; pariendo virginitas eius
corrupta ſit. Quòd autem angelus & Eliſabeth dixerũt
Luca.1. Mariæ, Benedicta tu inter mulieres: nulla quæſtio eſt,
quia reuera benedicta eſt virgo inter mulieres. Sed ne
dicatis, ſicut angeli apparuerunt, ſic haberet corpus, ne
de fœmina naſceretur: quid ſi vobis dicatur, Vbi legi-
ſtis Chriſtũ veniſſe? Nõnne dicturi eſtis, In Euangelio?
Reſpondetur ergo vobis, ibi ſcriptũ eſt Chriſtum natũ
de virgine. Sed ſolita fœditate dicetis ſcripturã ipſam
I falſam eſſe: Nec videtis aliquem ſimilem vobis cæcum
hoc poſſe facere, vt ea quæ vos dixeritis vera, ille falſa
eſſe dicat: & quæ dicitis falſa, ille vera eſſe dicat: Ac ſic
aperiatis ianuas omni hominũ errori vel ſceleri, vt v-
nuſquiſq; prout voluerit vel delectatus fuerit, ipſas di-
uinas ſcripturas accipiat, reſpuat vero quæ non intelli-
gens & offenſus putauerit mala, & non iam inueniatur
hac regula erroris veſtri vnde tales corrigantur.
Ca.XXIII. Accipite integre canonicas ſcripturas, ſi integri eſſe
deſideratis. Si enim intelligeretis vel crederetis, certe
quod Apoſtolus dixit, per fœminã genus noſtrũ fuiſſe
2.Corin.11. deceptũ, Ait enim, Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſedu-
xit aſtutia ſua, ſic & veſtræ mentes corrũpantur: poſſe-
tis intelligere per fœminam noſtrum genus oportuiſſe
liberari: vt quoniam per fœminã mors facta eſt, per fœ-
minam vita recuperaretur, atq; ita demonſtraretur nõ
ipſam creaturam fœmineam eſſe culpandam, cuius eſt
deus conditor, ſed voluntatem qua Eua peccauit. Sed
timent maieſtatis illam incoinquinabilẽ & ineffabilem
potentiam in virginis vtero credere fuiſſe, ne ſanguine
eius pollueretur, cũ & in Apoſtolis & multis dignis fœ-
minis & habitauerit & nũc habitet, qui vtique corpora
habent, & ſanguinem habent. Si enim in Maria coin-
quinari potuit, & in omnibus potuit: Si autem non po-
tuit in illis, vtique nec in Maria potuit, in cuius viſceri- K
bus ſuſceptionem corporis operata eſt dei ſapientia.
Certe ipſum Manichæũ de patre atq; de matre na- Ca.XXIIII
tum fuiſſe non negabunt, cuius animã ſecundum ſuum
errorem deum eſſe omnipotentem ſimiliter nõ nega-
buut: qui ſe mira ſuperbia aſſumptum à genio ſuo, hoc
eſt à ſpiritu ſancto eſſe gloriatur. Et vtique ſi genius eſt
ſpirit° ſancti, & ipſe ſpiritus ſanctus, & ipſe deus omni-
potẽs, vt ſpiritus ſanctus: qui tamẽ Manichæus carnem
habuit, in qua ſi coinquinat° eſt ſpiritus ſanctus, aut eius
anima genia ſpiritus ſancti, coinquinabilem deum co-
lunt. Si vero nuſquam deus coinquinatur, cũ etiã lux
corporum cœleſtium vſque ad terras perueniat & non
coinquinetur: cum manifeſtum ſit ſolẽ iſtum, cui ge-
nu flectũt, in omnibus ſtercoribus & putoribus radios
ſuos expandere, & eis nuſquam coinquinari: deſinant
blaſphemare, & rogent deũ vt ab errore liberentur. In-
coinquinabilis enim ſubſtantia nõ ideo non coinqui-
natur quia nihil attingit, ſed quia permanet in ſua mũ-
ditia, qualecunque ſit quicquid attigerit: Sicut corpus
inuulnerabile aut impenetrabile nũquid illud dicimus
quod non percutitur ferro, ſed potius quod etiam cum
percutitur non penetratur? Et ideo magis probatur fi- L
lius dei nõ poſſe de ſanguine fœminę coinquinari, quia
per fœminam natus eſt, quàm ſi non per fœminam na-
ſceretur, & membra illa deuitaſſet. videretur enim in-
dicaſſe poſſe ſe inde pollui, & minus à nobis fidenter
incoinquinabilis diceretur. Conſecrauit autẽ virgini-
tatẽ, quia de virgine naſci voluit: & ſola illa mater in
terris eligenda erat ad ſuſcipiendum hominem, quia
iam patrem habebat in cœlis. Sed dicunt, quare er- Cap.XXV.
go negauit matrem ſuam quando ei dixit, Quid mihi Ioan.2.
& tibi eſt mulier? Et quando cum ei nunciaſſet, quòd
cum vellet videre, reſpondit: Quæ eſt mater mea, aut Matth.12.
qui ſunt fratres mei? ac hos potius in hũc affectum co-
optauit, qui facerent voluntatem patris eius? Quia ex-
emplo ſuo iam docebat negandos eſſe terrenos paren-
tes propter deum. Opera enim diuina faciẽti, terrenus
affectus obſtrepere non debebat: Nam ſi propterea nõ M
habebat matrem, quia negauit matrem, nec Petrus &
cæteri Apoſtoli habebant patres, quia monuit eos di-
cens: Et patrem ne vocaueritis vobis ſuper terram, vnus Matth.23.
eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. Quod ergo eos
monuit de patre terreno, hoc de matre prior fecit. Hoc
ergo dicimus, ſapientiam dei ſuſcipiendo hominẽ non
eſſe coinquinatam, ſed miſericorditer ob hominum ſa-
lutem hominem ſuſcepiſſe, vt fieret ſicut Apoſtolus di-
cit, mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Non 1.Timo.2.
enim dubitanti diſcipulo ſuo mentiri potuit qui dixit,
Ego ſum veritas: quãdo cicatrices vulnerum ſuorum, Ioan.14.
vt etiam manu tangeret, præbuit. Quomodo enim huic Ioan.20.
in aliquo ſecuri fidẽ haberemus, ſi diſcipulo ſuo ſic mẽ-
titus eſſet? Abſit talis blaſphemia. Nec eoſipſos in ſem-
piternũ reos teneat, qui hoc audẽt aſſerere aut credere,
ſed euigilent aliquando & intelligant quàm nefaria
peruerſitate iſta credantur. Nos autem dominũ ve- Ca.XXVI.
rũ hominem ſuſcepiſſe credimus, & in ipſo viſibiliter
inuiſibilẽ hominibus apparuiſſe, in ipſo inter homines
conuerſatum fuiſſe, in ipſo ab hominibus humana per-
tuliſſe, in ipſo homines docuiſſe à quibus eſſet receden-
dum, quid eſſet perferendum, quò eſſet tendendũ. To-
tum autem hoc nulla fecit neceſsitate, vnde ipſe dicit:
Propter hoc me pater diligit, quia ego pono animam Ioan.10.
meam, & iterum ſumam illam. Nemo tollit eam à me,
ſed ego pono eam à meipſo: Poteſtatem habeo ponẽdi
eam,

A eam, & poteſtatē habeo iterum ſumendi eam. Non ergo mali neceſsitate amiſit eam: Voluit enim, vt illa quę in paſsione eius facta ſunt, omnia fierent ad humanam naturam docendā, non ad ſuam tuendam. Sicut enim nos qui ex anima & corpore conſtamus, cum ſimus inuiſibiles ſecūdum animā, viſibiles autem ſecundū corpus, omnia quę viſibiliter ſiue honoris & beneficiorum accipimus, ſiue contumelię vel iniuriæ patimur, ad animam quæ inuiſibilis eſt, tanquam ad principem neceſſe eſt vt referamus, quia ipſa corpori principatur: Nam & cum ſimus ſecūdum animam immortales, cum mortui corpore fuerimus, nos mortui dicimur: Ita & dominus ſecundum carnem, & formam ſerui, quam ſuſcipere dignatus eſt, & cōtumelias paſſus, & vincula & flagella, & mortuus eſſe manifeſtatur: vt omnia veridice veritas, & nihil falſo feciſſe credatur: quia poteſtate ac voluntate verbum caro factum eſt, & natus, & paſſus, & mortuus, & reſurrexit, nulla ſua neceſsitate, ſed voluntate & poteſtate: cuius nulla pars aliquādo deprædata, nulla nunc vſq; captiua eſt, non ſolum diuinæ, ſed nec ipſius mortalis quam ſuſcepit: Sed nec vnquā capi po-

B terit, niſi ab iis qui ei fide voluerunt mūndo corde cōiungi: Non ſicut deus Manichæi, qui neceſsitatis malo preſſus, hodie hic ex parte, quod negare nō poſſunt, in

Ca.xxvij. miſeriis & calamitatibus volutatur. Intelligite ſanè ſi poteſtis, etiā inter ipſos homines quātum diſtet inter neceſsitatē & voluntatem. Si quis, verbi gratia, merito peccati ſui in carcerē iubente iuſtitia mittatur, alius aſſit vir ſanctus, qui eundem carcerē ingrediatur propter illius conſolationem aut liberationē, nunquid ambo in carcere ex vna cauſa cōſtituti ſunt? Ille miſſus eſt, ille ingreſſus: Ille pœnam patitur, ille miſericordiam facit. Ille ingreſſus eſt cum voluit, egreſſus eſt quādo voluit: Ille niſi interueniēte indulgētia, nullo iure poterit liberari. Et hoc homines facere poſſunt, & præſtāt libere bene-

Ca.xxviij. ficium, cum aliquādo ſibi nihil cupiant pręſtari. Cogitate ergo iam ſi deus poteſt pati aliquā neceſsitatem, cum poſsint homines bene facere volūtate, nulla mercede cōducti, nulla neceſsitate compulſi. Nullam ergo neceſsitatem patitur deus: neq; neceſsitate facit quæ facit, ſed ſumma & ineffabili volūtate ac poteſtate: Et tamen vos maxime ſecundū errorem veſtrum, nō debui-

C ſtis opponere iſtam cōtradictionem qua dicitis: Quid facturi erant Iudæi Chriſto, ſi nollet ab eis pati? quia ſecundū eiuſdē Manichæi blaſphemias, Chriſtus carnem non habuit, nec aliquid à Iudæis paſſus eſt. Sic enim in epiſtola fundamēti dicit: Inimicus quippe, qui eundem Saluatorem iuſtorum patrē crucifixiſſe ſe ſperauit, ipſe eſt crucifixus, quo tempore aliud actum eſt, atq; aliud oſtēſum. Princeps itaq; tenebrarū affixus eſt cruci, ideq; ſpineā coronā portauit cum ſuis ſociis, & veſtem coccineam habuit: acetum etiam & fel bibit, quod quidam dominum potaſſe arbitrati ſunt: atque omnia quæ hic ſuſtinere viſus eſt, tenebrarū ducibus irrogata ſunt, qui

Ca.xxix. clauis etiam & lancea vulnerati ſunt. Vt quid ergo opponitis dicentes: Quid facturi erant Iudęi Chriſto ſi nollet ab eis pati, cum de paſsione ipſius ita ſentiatis, vt nō ipſum deū paſſum aliquid in corpore ſuo, ſed principem tenebrarum illa omnia paſſum putetis: Cōtra fi-

Ca. xxx. dem autem veſtram quomodo iſta opponitis? Nos enim credimus, vt in Euāgelio ſcriptum eſt, quia Chriſtus voluit pati, & quando voluit paſſus eſt. Non enim quando voluerunt Iudæi, paſsionē ipſam fecerunt. Volebant quidem tenere eum & occidere, & ſecundū voluntatem ſuam iam perfecerant ſcelus, quod conaban-

tur, & iam rei erant immaniſsimi peccati qui volebāt, D etiam ſi nihil feciſſent: Tamen ille qui poteſtatem habuit ponendi animam ſuam, quando voluit eos facere *Ioan. 10.* permiſit, qui legionibus angelorum potuit iubere vt Iu- *Mat. 26.* dæi perirent, vel vno verbo ſuo omnes interimere.

Ca.xxxi. Dominus ergo Chriſtus ſecundū hominem quem ſuſcepit, paſſus eſt: Et nullum membrum eius hodie tenetur à Iudæis, vel mortalis corporis quod ſuſceperat, ſicut ſupra diximus. Nam deus veſter ô Manichæi, labe ac vaſtitate impendēte preſſus eſt, nō libera voluntate proceſsit ad pugnā, ſed neceſsitate compulſus eſt. Nec præſtare aliquid valuit, ſed reſiſtere conabatur: Qui etiam in ſua ſubſtantia, non in ſuſcepto mortali corpore deuoratus atque commixtus eſt: Qui ex parte hodie tenetur, ex parte in globo ſemper tenebitur: Et tamē quis ferat tā incredibiles blaſphemias, quas iſti de ipſa paſ-

Ca.xxxij. ſione domini proferre non dubitant? Omnes Apoſtoli, omnes linguæ rationales dominū Chriſtum paſſum eſſe clamant. Omnis ſana fides Chriſtum pro nobis paſſum cōfitetur: Et Manichæus iniquus dæmones omnes illas paſsiones aſſerit pertuliſſe. Nō enim propterea dicit eos paſſos, quia de ipſis dominus triumpha- E uit, & de ipſis nos per patiētiam triumphare docuit, ſed quia dominum Chriſtum negant habuiſſe carnē mortalem. Quibus dicimus: Si nō habebat carnem mortalem, quid erat quod tenuerūt Iudæi? quid erat quod in cruce pendebat? quid confixū erat clauis in ligno? quid eſt percuſſum lancea, vnde ſanguis & aqua profluxit? Si enim viſa ſunt tantum fieri, & facta non ſunt, phantaſmata erant, quod nefas eſt credere. Si autem vere *Ca.xxxiij.* facta ſunt, nō tamen in carne mortali, ſed in ipſa diuina ſubſtātia facta eſſe dicitis, mutabilem eſſe dicitis diuinam ſubſtantiā, & viſibilem carneis oculis, & palpabilem carneis manibus, & vulnerabilem ferro, quæ rurſus nefas eſt credere. Et ideo dum timet dicere Manichæus quia iſta facta non ſunt: & iterum timet dicere quia in diuina ſubſtantia facta ſunt: & nō vult confiteri, quia nec intelligere potuit, quomodo filius dei per quem facta ſunt omnia, ſine aliqua mutatione vel coinquinatione diuinæ ſubſtantiæ ſuæ, hominem cum carne ſuſceperit: coactus eſt dicere, quia non Chriſtus, ſed princeps tenebrarum cum ſuis ſociis illa omnia paſſus eſt. Miſeri non timetis vt dicatur vobis in iudicio: Ego F eos liberaui pro quibus paſſus ſum: Ite, ille vos liberet, cui meas adſcribitis paſsiones? Dicitis magno erro- *Ca.xxxiiij.* re, ſed tamen dicitis Chriſtum quotidie naſci, quotidie pati, quotidie mori: Nunquid forte in iis qui credunt, & pro nomine ipſius tribulationes mortemq; patiūtur? Non, inquiunt, ſed in cucurbitis, & in porris, & in portulaca, & in cæteris huiuſmodi rebus. Magna ridicula, magna cæcitas: Superius paſsionibus dæmonum, hic paſsionibus olerum homines liberantur à peccatis.

Ca.xxxv. Item cum eis dicimus: Quid factura erat deo gens tenebrarum, ſi nollet cum illa pugnare? Dicunt, Nihil fieri potuit deo incorruptibili. Non enim ſi quis, verbi gratia, ſphæram vitream ſolidā vnguibus lacerare voluerit, aliquid ei vnquam faciet ſæuitia vnguium ſuorum. Sed ſi vel talem ſubſtantiam diuinam iſti eſſe fingerent, vt omnis ſæuitia gentis tenebrarum talis ad illam eſſet, quales ſunt vngues lacerantis ad ſphæram vitream, non deus Manichæi hodie luctum pateretur de partis ſuæ abſciſsione vel amiſsione: quam partē dicūt, cum in fructibus vel in herbis fuerit, id eſt, in melone vel beta vel talibus rebus, & principium ſuum & medietatem & finem noſſe. Cum autem ad carnem ve- *Ca.xxxvi.*

G nerit,omnem intelligẽtiam amittere:vt propterea magiſter hominibus miſſus ſit, quia ſtulta in illis facta eſt pars dei:& propterea non ſit miſſus melonibus,quia ſapientem habent animam.Quis iſta credat vel ab hominibus aliquãdo,vel inter homines poſſe dici? Sed tamẽ quomodo nihil mali patitur ſubſtantia dei veſtri, cum & in pomis ligatur,& in carne excæcatur, vel cum volens redire,deiicitur ad terras à gẽte tenebrarum? Sed ſi nihil ei mali contigit vel contingit, falſa omnia ſunt quæ Manichæus dixit in epiſtola fundamenti, quæ caput eſt omnium vanarum fabularũ:vel in theſauro,qui theſaurus eſt omniũ turpitudinum & blaſphemiarum, vel in cæteris omnibus libris: in quibus tãta loquacitate nihil aliud quàm infœlicitatem ſubſtantiæ dei,quam cõmixtam dicit principibus tenebrarum, & in diuinis virtutibus triſtitiam, & propter illam magnam ſolicitudinem vt liberaretur,affirmat.Nam reuera nihil mali aut potuit aut poterit pati ſubſtãtia dei, nec aliquem habet inimicũ, qui eius partem ingenitam corrumpat: ſed homines ſunt deo vel potius ſibi inimici,non obtẽ-
H perando præceptis dei, & cupiditatibus ſe potius corrumpendo, non deum.

Ca.xxxvij. Duûm vero teſtamentorum concordiam ſimplici oculo intendere ſi velletis ô Manichæi, facillime videretis. Rabide enim ſerimini in id
Gene.1. quod ſcriptum eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquam.
Gene 3. Et vidit deus quia bonum eſt:Et,Adam vbi es?Et,Deus
Exo.20. zelãs,& ignis edax,& gladius meus,& cætera talia,non
Deut.4. conſiderantes,quia ſi alius ita cæcus ſit,vt reprehendere velit illud domini quod in Euangelio dictum eſt,
Matt.5. Non iurabis per cœlum,quoniã ſedes eſt dei:neque per
Iacobi.5. terram,quoniam ſcabellum eſt pedum eius: & hoc dicat quod vos mira demẽtia dicere ſoletis,vbi erat deus
Luca.7. antequam eſſet cœlũ & terra? aut quod ſcriptum eſt, Et miratus eſt Ieſus:cum mirari nemo ſoleat,niſi de re quę illi erat incognita: videre autem quia bonum eſt, non
Luca.8. ſit ignorantis, ſed quia placuit ei quod fecit. Aut illud
Ioan.11. quod ſcriptum eſt dicente domino:Quis me tetigit?Et
Mat.10. de Lazaro,Vbi poſuiſtis eum? Et, Ego veni non pacem
Luca.12. mittere ſuper terram,ſed gladium.Et,Ignem veni mit-
Ioan.9. tere in mundum.Et,Veni vt qui non vident videant,&
Luca.22. qui vident cæci fiãt. Et, Vẽdite res veſtras,& emite vo-
2.Cor.11. bis gladios. Et Apoſtolus, Zelo dei vos zelo:Et,Reue-
Roma.1. labitur ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem:& cę-
I tera innumerabilia ab ipſo domino vel ab Apoſtolis dicta vel facta, quæ inſaniſsime poterunt homines accuſare nõ intelligentes.Nam & auari vel flagitioſi poſ-
Mat.19. ſunt aliter accipere quod dominus ait, vt ſi quis dimiſerit quę habet,ſeptuplum,aut etiam centuplum in hoc ſeculo accipiat:vt ſi aliquis vxorem,ancillam vel etiam meretrices dimittere propter dominum velit,ſpe illius multiplicationis faciat, non amore iuſtitiæ. Poſſunt e-
Ioan.6. tiam horrere malè intelligentes quod ait, Si quis non manducauerit carnẽ meam,& biberit ſanguinẽ meum,
Mat.5. nõ habebit in ſę vitam. Nam quod ait, Qui dixerit fratri ſuo fatue,reus erit gehennę ignis:ſi dicant ſtulti,Ecce pro conuitio gehennam minatur, quem dicitis miſericordem ignoſcere peccata:nõnne ignorant vbi caput habeant,& tamen aliquid ſibi videntur dicere?Aut
Luca 8. quomodo tam multas animas necãdas dæmonibus in porcis tradidit,cum tales animas dicatis eſſe porcorum
Marci.11. quales ſunt hominum? Aut quomodo arborem,in qua fructus, quia non erat tempus, non inuenit, verbo aridam fecit,quam animam intelligentem dicitis habere?

Ca.xxxviij Ecce quanta iniquiſsimi & cæci homines de diuinis eloquiis poſſunt dicere, ſicut in ea quæ myſtice facta ſunt vel dicta in veteribus libris ignorãtes ſerimini, vt K temere accuſetis quod nõ intelligitis. Hæc autem cum de nouo teſtamento vobis obiecta fuerint,dicitis diuina & ſpiritalia ſignificare: Veteris autem teſtamenti ſanctas literas figurate poſſe accipi negatis, Cum & ipſe dominus figurate inde quædam dixerit, & Apoſto- 1.Cor.10.
lus Paulus omnia illi populo in figura contigiſſe ſcribat.Nam & ipſe regulam monſtrans,multa inde expoſuit. Sed forte dicitis, ſolita vanitate & obtuſo corde contra deum vel Apoſtoli authoritatem loquentes,veteris teſtamenti dicta exponi prorſus non poſſe, ſolum autem nouum in talibus exponi poſſe.Et non conſideratis non vos habere quid dicere, ſi ab aliis impiis vobis dicatur,vetus potius exponi poſſe,nouum non poſſe. Mens autem ſana vtrunque teſtamentum conſiderans, quæcũque in vno inuenerit expoſitionem admittere,ſine dubio in altero declarabit. Multũ apparet imperitia veſtra vel potius audacia. Attendite in actibus Leucij, quos ſub nomine Apoſtolorum ſcribit, qualia ſint quæ accipitis de Maximilla vxore Egetis:quæ cum nollet marito debitum reddere, cum Apoſtolus dixe- L
rit,Vxori vir debitum reddat,ſimiliter & vxor viro:il- 1.Cor.7.
la ſuppoſuerit marito ſuo ancillam ſuam Eucliam nomine, exornans eam, ſicut ibi ſcriptum eſt, aduerſariis lenociniis & fucationibus, & eam nocte pro ſe vicariam ſupponens,vt ille neſciens, cum ea tanquam cum vxore concumberet. Ibi etiam ſcriptum eſt, quòd cum eadem Maximilla & Iphidamia ſimul iſſent ad audiendum Apoſtolum Andream, puerulus quidã ſpecioſus, quem vult Leucius vel deum vel certe angelum intelligi,cõmendauerit eas Andreæ Apoſtolo: & perrexerit ad prætorium Egetis, & ingreſſus cubiculum eorum finxerit vocem muliebrem quaſi Maximillæ murmurãtis de doloribus ſexus fœminei, & Iphidamiæ reſpõdentis.Quę colloquia cum audiſſet Egetes,credens eas ibi eſſe,diſceſſerit.Quid ad hoc dicitis rogo vos?Quare non timuit Maximilla per turpiſsimum lenocinium ancillæ ſuæ, ligare animas in carne? Cum autem illum puerulum tam turpiter credatis eſſe mentitum,quis vobis credat loquentibus, cum ſi mentiamini, dominum vos dicitis imitari? Sed vos temeritate pleni adhuc irruite in veteres libros, vt quæ neſcitis, potius accuſare quàm diſcere laboretis. Conſiderate quæ ibi miracula M
ſint.Si miraculis noui teſtamenti delectamini,ibi mortui primo ſuſcitati: ibi leproſi primo mundati: & alia multa quæ diligenter & pie quærentibus ad ædificandam fidem innoteſcunt. Si autem bonis præceptis delectamini: ibi primitus ſcripta ſunt illa duo præcepta,
quæ ſublimiter dominus laudat de diligendo deo & Mat.22.
proximo: ibi dimittenda domus, parentes,filij, & cæ- Mat.19.
tera propter dominum: ibi non reddendum malum Rom.12.
pro malo:ibi orandum pro inimicis:ibi inimico igno- Mat.5.
ſcendum:ibi tradẽda maxilla ad accipiendam alapam. Et quæcunque in nouo teſtamento præcepta ſunt, non ſolum ibi mandata,ſed etiam à ſanctis viris omni vigilantia completa.

Ca.xxxix. Nunquid & hoc poterit dicere malitia veſtra, quæcunque bona & magnifica ibi ſcripta ſunt,falſa eſſe & appoſita,illa vero quæ non intelligentes putatis mala,ea tantummodo vera eſſe?Debetis enim aduertere aliquos ſimiliter impios ita de nouo teſtamẽto facere poſſe, vt quæcunque ibi ſunt quæ non intelligentes putauerunt mala, ea reprehendant,& dicant ipſa ibi eſſe ſola vera:illa autem omnia quę ibi magnifica ſunt,dicant eſſe falſa,atq; ab amatoribus domini appoſita,ne omnia iudicarentur fugienda: vt & vos

& illi

A & illi tali cæcitate percuſsi, iam iudicati & damnati fu-
iſtis. Tandē euigilate,& à blaſphemiis cōquieſcite,
atque omnium ſanctarum canonicarum ſcripturarum,
ſi Chriſtiani eſſe cogitatis,authoritatem recipite,& quę
nō intelligitis accuſare nolite, ſed potius eorum intel-
Cap.XL. lectum deſiderate. Nam quale eſt etiam illud , quòd
reſurrectionē carnis negatis?Paulus Apoſtolus clamat,
1.Cor.15. Seminatur in corruptione, reſurget in incorruptione:
ſeminatur in contumelia,ſurget in gloria:ſeminatur in
infirmitate,ſurget in virtute:ſeminatur corpus anima-
le,ſurget corpus ſpiritale.Et vos contra reclamatis,car
nem hominis non poſſe reſurgere,& eam tenebrarum
principem habere authorem, cum eandem Apoſtolus
membra Chriſti & templum ſpiritus ſancti eſſe dicat.
1.Cor.6. Neſcitis, inquit, quia corpora veſtra mēbra ſunt Chri-
ſti? Quod non vtique ſecundum infirmitatem præſen-
tis corruptionis,quæ de peccati originalis pœna deſcē-
dit,ſed ſecundum adoptionē futuræ reſurrectionis di-
Roma.8. cit: ſicut alibi ait,Et ipſi in nobis ingemiſcimus, adop-
tionem expectantes,reſurrectionē corporis noſtri.Ali-
bi etiam eandem carnem eccleſiæ comparauit,cum de
Ephe.5. coniugio loqueretur dicens,Nemo enim vnquam car-
B nem ſuā odio habet,ſed nutrit & fouet eam,ſicut Chri-
Galat.5. ſtus Eccleſiam.Quod ergo alio loco dicit, Caro cōcu-
piſcit aduerſus ſpiritum,ſpiritus autē aduerſus carnem:
non carnem damnat, vt eam tāquam inimicam exiſti-
memus,ſed admonet potius,vt ſubiugemus nobis eam
ad bona opera concipienda , vt velut coniunx ſpiritui
ſeruiat:quod dicit non poſſe fieri niſi gratia dei per Ie-
ſum Chriſtum dominum noſtrum. Non enim natura
carnis , ſed pœna eius nobis reluctatur , quia peccato
1.Cor.6. meruimus eſſe mortales.Nam iterum dicit,Corpus ve-
ſtrum templum eſt in vobis ſpiritus ſancti:& tamē cum
ipſa caro propter præſentem infirmitatem fœnum ap-
Eſaia.40. pelletur,creditis Ioannem de fœno aurū feciſſe,& non
creditis deum omnipotentem de corpore animali ſpi-
ritale corpus facere poſſe ? Nam propter ipſam cōmu-
tationem carnis, quæ futura eſt, quoniam de iſta carne
cœleſte corpus deus facturus eſt,quando erimus æqua-
Matt.22. les angelis dei,propterea veriſsime dicit idem Apoſto-
1.Cor.15. lus,Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt. Sed
non mirum quòd ita cæci eſtis,vt nō poſſe ab omnipo-
tente deo iſta fieri dicatis,cum etiam dicatis mundum,
C vel omnia quæ facta ſunt, nō potuiſſe aliter facere deū,
niſi magna & miſerabili neceſsitate , & niſi eſſet mate-
ria quæ illum ad operationem mundi adiuuaret,vt in-
Cap.XLI. de poſſet partem ſuam liberare. Eligite ergo nunc
quid ſequi velitis,deum minus potentem & infirmum,
qui neceſsitate partis ſuæ in miſeria conſtitutæ, à mate-
ria quam ipſe non fecerat, vt mundum faceret adiutus
eſt, an deum omnipotentem qui nulla neceſsitate , ſed
Pſal.32. ꝓpria voluntate & ſumma poteſtate dixit & facta ſunt,
Roma.4. mandauit & creata ſunt,qui vocat ea quæ nō ſunt,tan-
Cap.XLII. quam ea quę ſunt. Vos ergo homines,qui iſta impie-
tate Manichæi eſtis decepti,fugite,feſtinate dū licet,ne
damnationem æternam ab illo iuſto iudice mereami-
ni.Pœniteat vos peccatorum veſtrorum,ſi cupitis libe-
rari,& nolite audire Manichæos dicentes, Non pecca-
mus nos,hoc eſt, animæ lucis,ſed peccat gens tenebra-
rum.Si enim ita eſt, quare nos terrent vt eis credamus?
Non enim poſſunt dicere,quia infidelitas non eſt pec-
Ioan.3. catum,cum ſcriptum ſit,Qui non credit,iam iudicatus
Ca.XLIII. eſt. Si ergo infidelitas peccatum eſt, & non peccat
niſi gēs tenebrarum, reſtat vt ab omni peccato pars lu-
cis immunis inueniatur.Omnes ergo ad regnū redeūt,
quia ipſi non peccant:& nihil timendum eſt alicui ani- D
mæ,quia nihil peccat: & falſa ſunt quæ Manichæus di-
cit,ſucciſiuam lucis partem,hoc eſt animas peccatrices
damnari ad cuſtodiam globi , vt aliqua ſecuritas diui-
nis regnis in periculo cōſtitutis,tandem aliquando cō-
paretur . Neceſſe eſt ergo vt aut pars lucis peccet , aut
pars tenebrarum. Sed ſi pars lucis peccat, deus peccat:
quod nefas eſt dicere.Si autem pars tenebrarū peccat,
ipſa vocatur ad regnū per eum qui dixit,Non veni vo- Mat.9.
care iuſtos,ſed peccatores,quia nō eſt opus ſanis medi-
cus,ſed male habētibus. Illa autem diuinitas de diuini-
tate,& lux de lumine,tenebrarum generi degenerās in
æternum ſociatur . O deteſtandum mentis errorem Cap. xliiij.
talia credentium,vellem tamen vt attēderetis, & vide-
re velletis,eum quem naturaliter ſummum malum eſſe
dicitis,non poſſe fieri vt malus ſit: quoniam ſi quicquid
facit,ſic facit vt à natura ſua recedere & aliter facere nō
poſsit,prorſus nihil peccat.Si autem nihil peccat, nihil
mali facit.Et ideo ſi nihil mali facit,non eſt vtique ma-
lus.Reſtat itaque vt pars dei quæ deus intelligitur,quā
animā dicitis,ſola ſit rea omnium peccatorum, & om-
nia illa quę accuſanda inſaniſsime putatis,in deum ve-
ſtrum refundatis. Sed quid veritas clamat? Corpus cū E
exanime eſt peccare non poſſe,ſed per ipſum poſſe pec-
cari:Animam vero, irrationalem quidem peccare non
poſſe,quia nec pręcepta rationis poteſt accipere,neque
ad beatitudinē peruenire,ſed in ſuo gradu ſeruare or-
dinem naturæ quem acceperit . Rationalē autem, quia
poteſt recte factorum rationabilia præcepta percipere,
& recte factis ad æternam beatitudinē peruenire,ſi hoc
peccando noluerit,iuſte ad inferiora damnari,quia in-
ter ipſa & deum nō ſeparat niſi voluntas praua. Le- Cap.xlv.
gite Manichæi,& omni vigilantia iſta diſcutite,& ma-
gis magiſque legite atq; diſcutite,ſed animo ęquo,non
animo inimico.Legite illud attēdentes, quia erit vobis
in futuro iudicio iſta ſcriptura teſtis,ſi agnoſcentes ve-
ra eſſe quæ dicta ſunt, ad ſinum matris Eccleſiæ catho-
licæ,quæ ſola veritatem docet,omni curſu non feſtina-
ueritis. Iudicate tandem aut eligite Manichæi,quem Cap.xlvi.
ſequi vultis,patrem ingenitum,filium vnigenitum, ſpi-
ritū ſanctum in patris & filij vnitate cōmunem , vnum
deum omnipotentem,incorruptibilem,inadibilem,in-
commutabilem,verum, bonum, ſanctum, clementem,
iuſtum,qui non habet partes,quia vnus eſt: Neque eius F
particula ſeparari ab eo poteſt , quia inſeparabilis eſt:
Neque aliquid eius immutari poteſt,quia totus incom-
mutabilis eſt:Neque vel leuiter quodlibet eius ſubſtan-
tiæ corrumpi poteſt,quia totus incorruptibilis eſt. Qui
voluit, & facta ſunt omnia quæcunq; ſunt, quæcunque
viuunt, quæcunque intelligunt.Ipſe enim ſumma ſub-
ſtantia,ſumma vita,ſumma veritas eſt: Qui præcepit &
ordinata ſunt omnia ſuis locis & tēporibus bona : Qui
rationalem creaturam omni cæteræ creaturæ præferre
dignatus eſt:Qui ei per ſuperbiam à ſuis legibus volun-
tate lapſæ,& viſibilia ſequenti, miſericorditer per ſuos
miniſtros ac per ſeipſum ſignis quibuſdā viſibiliter &
exemplis & præceptis demōſtratis , quibus conſurgere
valeret,atque ad æternam vitam renouaretur,loqui di-
gnatus eſt,quem prædicat catholica fides: An illum Cap. xlvij.
deum qui falſo dicitur incorruptus,quia poſtea inueni- Pendet ſer-
tur malo neceſsitatis oppreſſus : Timidum,quia immi- mo ex pro-
nente labe & vaſtitate compulſus ad bellum eſt: Igno- ximo capi-
rantię plenum,ſi ſuæ parti quid cōtingere poſſet, vide- te.
re nō potuit: Crudelem, ſi præuidēs miſeriam futuram
partis ſuæ , etſi cum ea ſecurus poſſet quieſcere , tamen

G eam miſit ad miſerabilem pugnam: Malum, ſi cum ſibi
fieri à mali natura nihil poſſet, tamen conatus eſt eã ip-
ſe delere: Temerarium, qui auſus eſt congredi cum ea,
qua eius pars & captiua teneretur, & in ſempiternũ ma-
cularetur: Cõmutabilem, quia iam ex parte mutatus eſt:
Corruptibilem, quia iam ex parte meretricantẽ, ex par-
te mentientem, ex parte blaſphemantem, ſcelera omnia
ex parte facientem, quia his omnibus ex parte commi-
xtus eſt: Lugẽtem, velo luctuoſo tectum: Subiacẽtẽ dæ-
monijs vt lutum figulo, & vſque ad turpem perſonam
neceſsitate perductum, vt in pueros & virgines trãſfi-
guratus dæmonum libidinem accẽderet, quem prædi-
cat Manichæus. Aut certe ſi poteſt, neget cõſcientia ve-
ſtra, teſte vobis vero deo æterno, qui omnes iudicatu-
Caput XLVIII. rus eſt, vnũ iſtorum vobiſipſis negate. Si autem vera
ſunt quæ dicimus, tandem reſpicite, tandem videte, in
qua eſtis morte conſtituti. Humiles eſtote, ſi optatis li-
berari, & nolite ſuperbe & impie dicere, voſipſos eſſe
deum omnipotentẽ: Hoc enim dicitis, cum animas ve-
ſtras partes eius eſſe aſſeueratis. Nõ enim deus in parte
maior, in parte minor eſt: Sed potius dicite vobis, deus
H incõmutabilis eſt, nos commutabiles ſumus: Deus in-
corruptibilis eſt, nos cupiditatib⁹ noſtris corrũpimur:
Deus incoinquinabilis eſt, nos peccatis noſtris coin-
quinamur: Deus ipſa ſapientia eſt, nos ſtulti ad ſapien-
tiam peruenire conamur: Deus ipſa ęterna & beata vita
eſt, nos peccatis noſtris miſeri ſumus, & optamus fieri
beati. Non ergo ſumus pars ſubſtãtiæ eius. Si enim par-
tes eius eſtis, & hæc tanta patimini, reſtat vt & ipſe iam
ex parte hæc omnia patiatur, & amplius pati potuerit,
quod eius cõtingit parti, niſi per veſtram miſeriam ſibi
prouideret. Videte vos ergo quid eſtis: ſi partes eius,
deus eſtis: ſi geniti ab illo eſtis, ſimiliter deus eſtis. Quid
tanta peccatorum corruptione turpamini? Si autem fa-
cti ab illo eſtis, hoc confitemini, & non iam eritis Ma-
Ca. XLIX. nichæi. Manichæus enim duas dicit eſſe naturas, v-
nam bonam, & alteram malam. Bonam, quę fecit mun-
dum: malam, de qua factus eſt mũdus. Si autẽ vos deus
fecit, non inuenit Manichæus vnde vos deus fecerit. Si
enim de ſeipſo vos fecit, hoc eſtis quod ipſe. Non ergo
debuiſtis tanta peccatorum corruptione turpari, ſicut
iam dictum eſt. Si autem de alieno vos fecit, non ad il-
I lum pertinetis, quia ſic vos fecit quomodo mundum.
Si autem nec de ſeipſo, nec de alieno vos fecit, ſed tan-
tũ omnipotẽtia ſua voluit, & facti eſtis, hoc dicite Ma-
nichęo, & renunciate eius errori. Sic decet enim omni-
potẽtem facere quæ voluerit, ſicut catholica dicit: Ipſe
Pſal. 32. dixit & facta ſunt: ipſe mandauit & creata ſunt. Dicite
vobis, non ſumus partes eius, ſed ſumus opera eius. Di-
cite vobis, ſi de⁹ neceſsitate paſſus eſt, & euadere aliter
non potuit, niſi partis ſuæ pateretur detrimentum: quis
aliquando poterit de talibus neceſsitatibus liberari, aut
quis erit qui protegat deũ non valentem ſeipſum pro-
tegere? Aut quando me de hac neceſsitate captiuitatis
poterit liberare, qui me in integris regnis cuſtodire nõ
potuit? Nõ enim peccantẽ me inde dimiſit, ſed ad pec-
cata ipſa me miſit. Aut quãdo mihi in alienis miſerabi-
liter cõſtituto prodeſſe poterit, qui vt ſibi prodeſſet, me
ad tãtam perniciem dedit ne pugnaret? Si incorrupti-
bilis eſt ipſe deus, quid ei factura erat illa mali natura, ſi
nollet cum illa pugnare, ne nunc ego ſic cruciarer? Aut
quæ iſta iniuſtitia, vt ad globũ damner, cum ille vt mo-
do aliquantulum ſecurus ſit, ego hæc tanta ſuſtineam?
Certe quoniam & ego ſum quod ipſe, quoniam pars e-
ius ſum, nullo in regnis eius inſignibus indigẽti aut in-
firmo conſtituto, vicibus iſtam miſeriam patiamur, vt K
& ego aliquãtulum requieſcam, & regna illa ſine peri-
culo poſsint eſſe pacata. Quanquam timendum ſit, ne
iſta natura mali nec in globo ipſo incluſa cuſtodiri
poſsit. Si enim incorrupta regna corrupit, & inuiolatã
dei ſubſtantiam violauit: quomodo pars illa lucis, hoc
eſt animæ peccatrices, quæ vitiatæ globo cuſtodiendo
infiguntur infirmæ ac debiles, quomodo nõ abſorben-
tur ab ea, vt iterum regna illa diuina nullo iam valente
obſiſtere tota conturbet? Quis enim iam audeat proce-
dere ad bellum, quando cum illa parte quæ proceſſerat
tam inique actũ eſt, vt pro eius requie ſui ciues ad ſem-
piternam globi cuſtodiam damnarentur? Aut ſi nõ po-
teſt perrumpere globum, vt ad lucidũ illud tectorium
damnatarum animarum perueniat, quid opus eam cõ-
tegi diuinorum damnatione membrorũ? Si autem po-
teſt perrumpere globum, quis ei reſiſtet ſaucius, qui in-
tegros ſauciauit? Abſit tam grauis & tam abominanda
blaſphemia. Nolite iſtam iniquitatem ad aures veſtras
admittere: Nolite tali negotio mortifero vos implica-
re. Fugite Manichæum, & ad veritatis catholicæ vbera
toto deſiderio conuolate. L

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, contra aduerſarium legis & Prophetarum, Liber primus.

Librum quem miſiſtis, fratres dile- *Cap. I.*
ctiſsimi, neſcio cuius hæretici, in-
uentũ ſicut ſcripſiſtis in platea ma-
ritima, cum venalis codex ipſe fer-
retur, & concurrentibus turbis pe-
riculoſa curioſitate & delectatione
legeretur, vt quãto poſſem cõpen-
dio reſpondere, prius quæſiui cuiúſnã eſſet erroris. Nõ
enim ſoli Manichæi legem Prophetáſque cõdemnant,
ſed & Marcioniſtæ, & alij nonnulli, quorum ſectæ non
ita innotuerunt populis Chriſtianis. Iſte autem cuius M
nomen in eodem libro non comperi, deteſtatur deum
mundi fabricatorem, cum Manichæi quamuis librum
Geneſcos non accipiant, atque blaſphement, deum ta-
men bonum fabricaſſe mundum, etſi ex aliena natura
atq; materia, confiteantur. Sed quanquam nõ mihi ap-
paruerit cuius ſectę ſit iſte blaſphemus, defendenda eſt
aduerſus eius linguam ſcriptura diuina, quam maledi-
cis diſputationibus inſectatur. Et quoniã quoquo mo-
do Chriſtianũ ſe videri cupit, vnde & ex Euangelio &
ex Apoſtolo ponit aliqua teſtimonia, etiã ſcripturis ad
nouum teſtamentum pertinentibus refellendus eſt: vt
oſtendatur in reprehenſione veterum inconſideratius
quàm verſutius inſanire. Ac primum, quod pius po- *Cap. II.*
terat religioſe, quęrit iſte impius ore ſacrilego, quomo-
do accipiendũ ſit quod ſcriptum eſt, In principio fecit *Gene. 1.*
deus cœlum & terram: quanquam non addiderit terrã
de qua pòſt loquitur. Quærit ergo, quo pricipio: eiúſne
principio, quo idem deus eſſe cœpit, an ex eo quo illum
vacuum eſſe tęduit? Cui reſpondetur, quia nec deus eſſe
cœpit: nec eum vacationis ſuæ tęduit, qui neq; aliquãdo
non fuit, nec ceſſando torpuit, nec operãdo laborauit:
nec ſine cœlo ſedis indiguit, nec facto cœlo ſedẽ tanq̃
finitis

A finitis errorib⁹ peregrinus inuenit: Potēs eſt enim bea-
tiſsime manere in ſemetipſo, tēplo autē ſuo, quod ſunt
omnes angeli ſancti, & homines, ſic impertire habita-
tionem ſuam, vt illi ex ipſo habeant tale bonum, quo
beati eſſe poſsint, non ex eis ille talem domum ſine qua
beatus eſſe non poſsit. Aut ergo ſic intelligendum eſt
quod ſcriptum eſt: In principio fecit deus cœlū & ter-
ram, vt principium ſit ex quo eſſe cœperunt: non enim
deo coæterna ſemper fuerunt, ſed facta, initium ex
quo eſſe inciperent, acceperunt: Aut certe quia in prin-
cipio ſibi coæterno fecit deus cœlum & terram, hoc
eſt in vnigenito filio. Ipſe eſt enim ſapientia, de qua di-
1.Cor.1. cit Apoſtolus: Chriſtum dei virtutem & dei ſapiētiam:
Et deo qui fecit cœlum & terram, dicitur in Pſalmo:
Pſal.103. Omnia in ſapientia feciſti. Aut ſi de Pſalmo iſte non
vult accipere teſtimonium, Apoſtolum audiat de Chri-
Coloſ.1. ſto loquētem: Quia in ipſo condita ſunt omnia in cœ-
lo & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Deus igitur nec cœ-
pit eſſe, nec deſinet: ſed opera eius quædam incipientia
certo fine eſſe deſiſtunt, ſicut tempora & temporalia.
Quædam incipientia permanebunt, ſicut ipſa ſancto-
B rum hominū, quam percepturi ſunt, vita æterna. Quod
iſte non vidit, qui putauit eſſe dicendum ac definien-
dum, nullum eſſe ſine fine principium. Nec ipſum po-
tuit attendere numerum, cuius initium eſt ab vno, & fi-
nis in nullo: Nullus quippe numerus quamlibet ma-
gnus, vel dicitur, vel ſi dici iam non poteſt, cogitatur,
cui nō addi poſsit vt maior ſit. Et puto quod iſte, quā-
libet hæreſim ſub nomine Chriſti teneat contra Chri-
ſtum, vitam ſibi promittit in Chriſto, vtique beatam,
cuius tunc poterit eſſe principiū, cum vitæ huius miſe-
ræ finis fuerit. Reſpondeat itaque, beatam illam quam
non negat vitam habiturā vel habere principiū, vtrum
habitura, an non habitura ſit finem? Si dixerit habitu-
ram, quomodo ſe audebit dicere Chriſtianum? Si di-
xerit non habituram, vbi eſt quod auſus eſt dicere nul-
Cap.III. lum eſſe ſine fine principium? Quærit etiam: Si mun-
dus iſte bonum aliquid eſt, cur nō olim ex initio ab eo
factum eſt quod melius fuit? Quaſi ſeipſo aliquid me-
lius deus fecerit mundum: Aut ideo non debuerit hoc
bonum fieri, quia non eſt æquale facienti. Quod autem
quærit, cur non iſtud olim ex initio factum ſit, reſpon-
ſum habeat: Imò vero olim ex initio factum eſt. Ex ini-
C tio vtique ſuo, nō dei, cui nullum eſt initium. Si autem
Gene.1. hoc initium ſignificari potuit eo quod dictum eſt, In
principio fecit deus: quid eſt quod calumniatur velut
interrogās, in quo principio fecerit, cū ipſe rurſus quæ-
rat, cur non olim ex initio factum ſit? Proinde ſua ver-
ba illi replicanda ſunt. Nam ſicut ipſe propter id quod
ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram:
argumentatur & dicit: In principio igitur quo? Eiúſne
quo idem deus eſſe cœpit, an ex eo quo illum eſſe va-
cuū tæduit: ita & nos ad id quod ait, cur non iſtud olim
ex initio ab eo factum eſt: reſpōdeamus, & dicamus ei:
Ex initio igitur quo? Eiúſne quo idem deus eſſe cœpit,
an ex eo quo illum vacuum eſſe tæduit? Hoc quippe illi
diſplicet, quòd non olim ex initio deus fecerit cœlum,
cum dicit: Cur non olim ex initio? Tāquam ex illo ini-
tio facere debuerit ex quo eſt ipſe qui fecit. Cur non hic
timuit, ne dicendo ex initio ex quo eſt ipſe deus, eum
debuiſſe facere cœlū, diceretur ei: habet ergo deus ini-
tium, ac per hoc ſecundum ſentētiam tuam habebit &
finem. Tu enim dixiſti, nullū eſſe initium ſine fine. Por-
rò ſi deus caret initio, quomodo faceret aliquid ex ini-
tio ex quo ipſe non eſt? Ac per hoc ex initio fecit illo ex
quo fecit, id eſt, ex quo cœpit eſſe quòd fecit. Aut ergo D
deus ipſorum nihil boni vnquam fecit, aut ſecundum
iſtum quodcunque boni fecit, ex illo initio fecit ex quo
ipſe eſt: & habenti initium, metuendus eſt finis: Aut
ſanctæ ſcripturæ verbis debet acquieſcere, & intellige-
re deum, qui ex nullo cœpit eſſe principio, feciſſe cœ-
lum in principio, vel ex quo cœlum eſſe cœpit, vel in fi-
lio: qui Iudæis interrogantibus quis eſſet, principium Ioan.8.
ſe eſſe reſpondit. Niſi forte dicturus eſt, aliud initium,
aliud vero eſſe principium. Si ergo ita eſſet ſcriptum, In
initio fecit deus cœlum & terram: nihil contra hoc iſte
moueretur qui dixit, Cur nō olim ex initio factum eſt:
quandoquidem legeret, In initio fecit deus: non exiſti-
mans impium, ſi credatur deus habere initium, ſed non
habere principium. Quod ſi ita eſt, emendetur hoc au-
thore Euangelium, vbi ſcriptum eſt, In principio erat Ioan.1.
verbum. Cur enim non etiam hic iſte dicat: In princi-
pio igitur quo? Eiúſne quo idem verbum eſſe cœpit? Et
quia deus erat verbum, poteſt etiam ſic dicere quemad-
modum in hoc libro dicit: Eiúſne quo idem deus eſſe
cœpit? Dicat hic ſi placet etiam illam definitiuam ſuā,
vbi audit, In principio erat verbum. dicat etiam hic ſi E
audet, Nullum eſt principium ſine fine: vt ab ipſis etiā
Manichæis, qui eum fortaſſe quia inimicum legi pro-
phetiſque reperiunt, libentiſsime legunt, iudicetur in-
ſanus. Quia vero diſplicet ei deus qui fecit mundū, cur
non diſplicet deus per quem factus eſt mundus? De
Chriſto enim ſcriptum eſt: In hoc mundo erat, & mun- Ibidem.
dus per eum factus eſt. Intelligat itaque deum face- Cap.IIII.
re bona poſſe, bonis autem à ſe factis egere non poſſe:
Vnde nec faciendis eguit, qui factis nō eget: ſed ſum-
me bonus fecit omnia, ſibi quidem imparia, ſed tamen
bona. Bonum quippe etiam non ſummum, immo ve-
ro etiam infimum, niſi à ſummo bono eſſe non poſſet,
Nimis autem de deo male ſentit, qui propterea bonum
eſſe aliquid negat, quia æquale deo non eſſe cognoſcit,
Ita enim non erit ille ſummum, ſed infimum bonum,
ſi quod eo minus eſt, iam non eſt bonum. Porrò ſi in re-
bus quas condidit, ea quæ ſunt prima bona valde, ſunt
imparia conditori, quia ille fecit, hæc facta ſunt, profe-
ctò quia talibus non eguit ad augendam beatitudinem
ſuam, multo minus inferioribus atque omnino infi-
mis eguiſſe credendus eſt: quæ tamen fecit tanquam F
bonorum omnium conſtitutor: Nam dominus Ieſus
per quem factus eſt mundus, non ſola cœleſtia, ſed etiā
terreſtria, eorúmque terreſtrium quæ videntur exigua
deū creaſſe & creare ſic indicat cum dicit: Si ergo fœ- Matt.6.
num agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur,
deus ſic veſtit, quāto magis vos modicæ fidei? Vnus er-
go atque idē deus eſt inſtitutor cœli & terræ, ſtellarum
& herbarum, quicquid mēſura, forma, ordine ſuo con-
ſtat in cœlo & in terra, quicquid viuit in cœlo & in ter-
ra, quicquid ſentit in cœlo & in terra, quicquid intelli-
git in cœlo & in terra. Quæ non ſolum illi à quo ſunt
condita, ſed nec inter ſe eſſe oportebat æqualia, & ideo
ſunt omnia: Nam ſi eſſent æqualia, vnum genus bono-
rum eſſet omnia. Nūc vero ideo ſunt omnia bona, quia
ſunt aliis alia meliora, & bonitas inferiorum addit lau-
dibus meliorum: Et in rerum bonarum inæqualitate ip-
ſa eſt iucunda gradatio, vbi minorum comparatio am-
pliorum eſt commendatio. Ea vero quæ dicuntur Cap.V.
mala, aut vitia ſunt rerum bonarum, quę omnino extra
res bonas per ſeipſa alicubi eſſe non poſsint: aut ſuppli-
cia peccatorum quę de iuſtitiæ pulchritudine veniunt.
Sed ipſa quoque vitia teſtimonium perhibent bonitati

G naturarum. Quod enim malũ eſt per vitium, profectò bonum eſt per naturam. Vitium quippe cõtra naturam eſt, quia naturæ nocet: Nec noceret, niſi bonum eius minueret. Non eſt ergo malum niſi priuatio boni. Ac per hoc nuſquam eſt niſi in re aliqua bona, etſi non ſumme bona, quoniam ſumme bona incorruptibilis & immutabilis perſeuerat, vt deus eſt: non tamen niſi in bona, quoniam non nocet niſi minuendo quod bonum eſt: Ac per hoc bona ſine malis eſſe poſſunt, ſicut ipſe deus & quæque ſuperiora cœleſtia: Mala vero ſine bonis eſſe non poſſunt. Si enim nihil nocent, mala non ſunt: ſi autem nocent, bonum minuunt: & ſi amplius nocent, habent adhuc bonum quod minuant: & ſi totum conſumunt, nihil naturæ remanebit cui noceatur, ac per hoc nec malum erit à quo noceatur, quando natura defuerit, cuius bonum nocendo minuatur.

Cap. VI. Vtrum autem aliqua natura, hoc eſt ſubſtãtia, prorſus ad nihilũ redigatur, diſputatio ſubtiliſsima eſt. Sed fides veraciſsime deo decantat: *Pſal. 101.* Mutabis ea & mutabũtur, tu autem idem ipſe es. Nec fecit igitur, nec regit mutabilia bona, niſi immutabile bonũ, quod eſt deus. Porrò bona mutabilia H propterea bona ſunt, quoniã à ſummo bono facta ſũt: propterea mutabilia, quia non de ipſo, ſed de nihilo facta ſunt. Quamobrem & ipſa mortalia, quanuis ex aliqua parte pœnalia ſint eis quibus ſola immortalitas poteſt perfectæ beatitudinis implere mẽſuram: habent tamẽ proprium decoris locum in pulchritudine temporum, ſed maiorem quàm humanus eſt ſenſus quo talis pulchritudo ſentitur: Fides tamen illa quæ deo ſuo dicit, *Sapien. 11.* Omnia in menſura & numero & põdere conſtituiſti: quanuis amore viuendi cõditionem mortis exhorreat, creatorem tamẽ omnium bonorum etiam de bonis mortalibus laudat. Nam iſte ipſe qui reprehẽdit, nec deum eſſe credit, cuius terrena opera videt eſſe mortalia, eundẽ ſermonem ſuum, qui vſqueadeo illi placuit, vt eum literis memoriæq; mãdaret, niſi vocibus ad ſua quæque verba pertinentibus, & incipientibus tamen & deficientibus implere non poſſet: ita pulchritudinem diſputationis, qua vult perſuadere, quicquid oritur & moritur, bonũ eſſe non poſſe, niſi orientibus & morientibus ſyllabis non potuit explicare. Quid ergo mirum ſi in tam magna vniuerſitate naturæ eſt aliquod infimum bonum in ordinibus temporum, quod non per- I manſione rerum, ſicut nonnulla ſublimia ſpiritalia, ſed pro decore ſui generis, imo atque terreno exortu occaſuq; ſit pulchrũ? Quæ cũ ita ſint, non calumnietur dicenti ſcripturæ: *Gene. 1.* Vidit deus lucem quia bona eſt. Nõ ſolum enim lucem, quam vocauit diem, & firmamentum quod vocauit cœlum, & ſolem & lunam & cætera ſydera, verumetiam ligna & herbas, & in aquis ac terris quæcũq; mortalia, & creauit deus ſumme bonus, & vidit quia bona ſunt in genere atque ordine ſuo. Nec timuit qui ſpiritu dei reuelante ſcripſit hũc librum, futuros impios reprehenſores, vaniloquos & mentis ſeductores primitus ſuæ, deinde aliorũ, quos delectat blaſphema loquacitas: quia & ipſos inquãtũ homines ſunt, inquantum corpore atq; anima rationali conſtant, inquãtum mẽbra corporis eorum ſuis diſtinguuntur officiis, & concordiſsima differentia in vnitatẽ ſuæ pacis mirabili ordinatione conſentiunt: inquãtum anima eis naturali excellentia præſtat atq; imperat: inquantũ ſenſus carnis quinquepartitos implet ac vegetat, diſsimili potentia, ſociali cõuenientia: inquantũ etiam mẽte atq; ratione, quod beſtialis anima non poteſt, ſapere atq; intelligere poſſunt, vidit deꝰ quia boni ſunt: & ideo creauit. Non enim tantũ creatos poſtea vidit, ſed & creandos ante præuidit: K & quod peruerſa voluntate & cæco errore maligni ſunt, nõ ideo vidit quòd nõ eſſent creandi, præuidit enim vbi ſint ordinandi: & ſic eos ex eadem maſſa primæ prçuaricationis merito damnata, fecit vaſa irç, *Roma. 9.* ſi vſque in finem in hac malignitate perdurent, vt proſint vaſis miſericordiæ, quo per eorum acumina vanitatis, diligentius arcana veritatis inquirant. *Pſal. 110.* Magna quippe opera domini, exquiſita in omnes volũtates eius. Quid autem mirum eſt, quia diſplicet humanæ ſtultitiæ, quòd opera ſua placent diuinæ ſapientiæ? Quid eſt enim aliud: Vidit lucẽ quia bona eſt, niſi quia placuit ei?

Cap. VII. Sed iſte vaniloquus blaſphemator, qui ſcripſit librum ſacrilegis conuiciis plenum, in quo vtinam opus eius diſpliceret ei, & nõ putaret quia bonum eſt, ſed videret quia malũ eſt: videte quid dixerit, Adeo antea neſciuit, inquit, lux quid eſſet, vt modo eam primum videns optimam iudicaret. Ergo & dominus Ieſus quãdo auditis verbis Centurionis, miratus eſt & dixit diſcipulis: *Matt. 8.* Amen dico vobis, nõ inueni tantã fidem in Iſraël, neſciuit antea fides illa quid eſſet, vt tunc eam primum videns, optimam iudicaret? An vero alius eam in corde Centurionis operabatur quàm ipſe qui mirabatur? L Et profectò amplius eſt vnde poſsint blaſphemare inſipientes & infideles, quòd miratus eſt Ieſus quantamcũque hominis fidẽ, quàm quòd vidit deus lucem quia bona eſt. Poteſt enim quiſque etiam ſolita videre quia bona ſunt: hoc eſt, ſibi placita cõprobare. Quiſquis autem miratur: ſecundum cõſuetudinem qua homines loquuntur, inopinatum atq; improuiſum ſibi eſſe ſignificat quod miratur. Sed Ieſus qui omnia præſciebat, quod mirandũ aliis commẽdabat, mirando laudabat. Quid autẽ deus vidit à ſe factum, quod nõ in luce quæ ipſe eſt, prius vidit eſſe faciẽdũ? Et quid tam neceſſario ſancta ſcriptura toties repeteret, quàm quòd vidit deus bona eſſe quç fecit: vt hinc informaretur pietas fideliũ, nõ pro humano ſenſu, qui ſæpe etiã bonis rebus offenditur, quarum cauſas atque ordinem neſcit, de creatura viſibili atque inuiſibili iudicare, ſed laudãti deo credere & cedere? Tãto enim quiſque facilius aliquid proficiendo cognoſcit, quãto religioſius antequam cognoſceret deo credidit. Vidit ergo deus lucem quam fecit quia bona eſt, quoniã quod faciendum placebat vt fie- M ret, factum placuit vt maneret, quantum cuique rei exiſtendi ſiue manendi, à tanto fabricatore fuerat conſtituẽda mẽſura. Sed aliud eſt lux quod eſt deus, aliud lux quam fecit deus: Incomparabiliter autẽ melior lux ipſe qui fecit, nullo indigens modo, ea luce quã fecit. Et vnde iſte calumniatur, cur non iſta bona tam olim, quàm olim eſt ipſe, fecerit deus: hinc potius intelligẽdum eſt, quòd non ea fecerit eorum indigus, ſine quibus eſſe in ſua perfecta beatitudine potuit ſine initio ſempiternus. Ideo quippe iſtorum faciendorum cauſa ſola dei bonitas fuit, quia neceſsitas eius vlla non fuit. Quicquid itaque iſte conuiciatur deo, quòd velut tunc primum lucem viderit qui fuiſſet lucis ignarus, quàm ſit inſulſum & vanum videret, ſi lucis ipſe intus aliquid haberet.

Ca. VIII. Quinetiam ſtultitiæ ſcribentis aſsignat, quòd tenebras dixerit ſine initio ſemper fuiſſe: lucem vero initium ſumpſiſſe de tenebris: quaſi legerit in eo libro cui calumniatur, tenebras ſempiternas: cum ſcriptum ſit, In principio fecit deus cœlũ & terram, Terra autem erat *Gene. 1.* inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum. Ex illo ergo tenebræ eſſe cœperunt, ex quo confuſa moles cœli eſſe cœpit ac terræ, antequam facta eſſet lux

A lux qua illuminaretur quod ſine luce fuerat tenebroſum. Quid autem inconueniens, ſi mundanæ materiæ fuerant tenebroſa primordia, vt accedente luce melius quod factum eſt redderetur, & tãquam proficiẽtis hominis quod poſtea futurũ erat, hoc modo ſignificaretur affectio? Quãquam qui munere dei potuerit perſpicacius iſta rimari, inueniet fortaſſe in creatura, quæ ita facta narratur, ſine interuallis temporalium morarum diſtinctum mirabiliter ordinem rerũ. Neque enim materies omnino nihil eſt, de qua in libro Sapientiæ legitur, *Sapien.11.* Qui feciſti mundum de materia informi. Nõ ergo quia informis dicta eſt, omnino nihil eſt: nec deo fuit vel ipſa coæterna tanquam à nullo facta: nec alius eam fecit, vt haberet deus de qua faceret mundum. Abſit enim vt dicatur omnipotens nõ potuiſſe facere, niſi vnde faceret inueniret. Ergo & ipſam deus fecit. Nec mala eſt putanda, quia informis: ſed bona eſt intelligenda formabilis, id eſt formationis capax: quoniam ſi boni aliquid eſt forma, nõnihil eſt boni, eſſe capacem boni: ſicut vox cõfuſa eſt clamor ſine verbis, vox vero articulata fit cum formatur in verba. Eſt ergo illa formabilis, iſta formata: illa quæ formam capit, iſta quæ habet.

B Nam quid horum vnde fiat, in promptu eſt. Neq; enim quiſquam dixerit de verbis fieri ſonũ vocis, ſed potius de voce fieri ſonum verbi: vel potius de voce fieri verba ſonantia quis non intelligat?

Cap. IX. Nec putandus eſt deus informẽ prius feciſſe materiam, & interuallo aliquo interpoſito tẽporis, formaſſe quod informe prius fecerat: ſed ſicut à loquente fiunt verba ſonantia, vbi non prius vox informis poſt accepit formam, ſed formata profertur: ita intelligẽdus eſt deus de materie quidem informi feciſſe mundum, ſed ſimul eam concreaſſe mundo. Non tamen inutiliter prius narratur vnde aliquid fit, & poſtea quod inde fit: quia etſi poteſt vtrũque ſimul fieri, non ſimul poteſt vtrunque narrari.

Cap. X. Siue ergo prius nomine cœli & terræ, vel terræ inuiſibilis & incompoſitæ, atque abyſſi tenebroſæ materies ipſa informis ſignificata eſt, rerum notarum appellationibus: quia ipſa prorſus ignota eſt humanis ſenſibus, & vix vtcunq; intelligitur, cum res in deterius cõmutantur: tanquam ei propinquet quidque deformius, nec perueniat tamen ad illam informitatem quantulacunque vel viſibilis remanens vel intelligibilis ſpecies:

C Siue per cœlũ & terrã generaliter prius inſinuata ſit ſpiritalis corporaliſq; natura: ſiue aliquid aliud quod hic ſalua fidei regula intelligi poteſt: deum tamẽ verum & ſummum & bonum feciſſe cuncta quę cernimus, & quę meliora non cernimus, quamuis modus quo ea fecerit comprehendi humana mente non poſſit, dubitare fas non eſt. Sed cum iſtis indoctis blaſphematoribus literarum ſacrarum, nõ ea rationis ſubtilitate agendũ eſt, qua iſta quęrẽda ſunt, & inter pacificos dei filios diſputanda.

Cap. XI. Sed ſi putat iſte aduerſus libros legis & Prophetarum quod dicit ſe noſſe, quod dicit ſe ſcire ſummum deum & incomparabilẽ ſplendorẽ incomprehẽſibilis eſſe lucis: primo audire ab eo vellem, cuius lucis exiſtimet eſſe ſplendorẽ ſummum deum: vtrum & ipſa lux deus ſit, & vtrum patrem intelligat lucem, eiúſque ſplendorem vnigenitum filium, quem tamen confeſſus eſt ſummum deum. Quod ſi ita ſentit, approbo & laudo. Sed quòd eum quẽ credit eſſe lumen de lumine, vel incomparabilem ſplendorem incomprehẽſibilis lucis, non credit eſſe opificem mũdi, improbo & culpo: cum ibi legat, Mundus per eum factus eſt, *Ioan.1.* vbi legit, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem veniẽtem in hunc mũdum. Improbo etiã ſi neſcit, magíſque D improbo atque deteſtor, ſi ſcit, & inſidiatur vt decipiat neſcientes, in veteribus prius diuinis literis ſcriptũ, Accedite ad eum & illuminamini. Et, Præceptum domini *Pſal.33.* lucidum illuminans oculos. Et, Illumina oculos meos *Pſal.18.* ne vnquam obdormiam in mortem. *Pſal.12.* Neque enim hoc orabat homo vtique mortalis, ne vnquã corpore moreretur, aut corporalibus oculis ſomnus ne veniret optabat: ſed eos vtique oculos ſibi illuminari petebat, de quibus Apoſtolus dicit, Illuminatos oculos cordis veſtri. *Ephe.1.* Porrò ſi huic diſplicet, lucem initium ſumpſiſſe de tenebris, etiã hoc enim verbis garrulæ vanitatis exagitat, eidẽ Apoſtolo hoc dicat, qui ſcribens ad fideles, ait, Fuiſtis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino. *Ephe.5.* Quis enim hoc fecit, niſi ille qui cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum, dixit, Fiat lux, & facta eſt lux? *Gene.1.* Quod apertius alio loco idem Apoſtolus expreſsit dicẽs, Deus qui dicit de tenebris lumen clareſcere, *2.Cor.4.* claruit in cordibus veſtris. Si autẽ hoc putat ſcripturis deeſſe propheticis, quòd filius ſit lumen de lumine, vel ſplendor lucis, legat quod in eiſdem literis legitur de ſapiẽtia, Candor *Sapien.7.* eſt enim lucis æternæ. Aut illud in prophetico Pſalmo, *Pſal.95.* Cantate domino canticum nouum, cantate domino E omnis terra. Cantate domino & benedicite nomini eius: bene nuntiate diẽ ex die ſalutare eius. Quis eſt enim dies ex die, niſi filius lumen de lumine? Salutare autem dei eſſe Chriſtum legat in Euangelio, dicente Simeone ſene, quando illum cognouit in manibus matris, carne minimum, ſpiritu maximum, acceptoq; in manus ſuas ait, Nunc dimittis ſeruum tuum domine, ſecundũ verbum *Luca.2.* tuum in pace, Quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum.

Cap. XII. Hic ſi reſponderit aliam eſſe lucem de qua dictum eſt, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem *Ephe.5.* lux in domino, quia ſpiritalis lux mentis eſt iſta, nõ carnis: aliam vero illam de qua ſcriptũ eſt, Dixit deus, Fiat *Gene.1.* lux, & facta eſt lux: quæ ad oculos pertinet corporales: Primo confitebitur, à luce ſumma, quod eſt ipſe deus, fieri potuiſſe qualemcunq; infimam lucẽ, bonam tamẽ. Deinde, vnde ſcit etiam qualis & quanta ſit. Poſtremo vtrum ſpiritalis an corporalis: niſi forte fideles homines, qui quandiu ſunt in corpore, peregrinantur à domino, *2.Cor.5.* poſſunt iam merito ipſius fidei lux vocari, & angeli nõ poſſunt, qui ſemper vident faciem patris? Vnde F ergo ſcit, vtrũ talis lux primitus facta ſit? vnde ſcit quo modo illa luce veſpera & mane poſsit intelligi? Quo modo deniq; ſenario numero præſentata fuerit operibus dei, & in ea ſeptima requieuerit deus: vnde ad iſtos dies nobis notiſsimos qui ſolis circumitu reuoluuntur, ſeptenarij ipſius numeri quędã forma tranſlata eſt? Sed & ſi lux facta eſt corporalis, vnde nouit quo modo eſſe potuerit ante ſolem & ante firmamẽtum, quod cœlum poſtea nuncupatũ eſt, remota ab aſpectibus terrenorũ in ſuperioribus partibus mũdi, vt ſolus deus inter illam tenebraſq; diuideret? Nam inter iſtas tenebras, quæ nobis faciunt notiſsimam noctem, & lucem quę nobis facit notiſsimum diem, luminaria nobis viſibilia vt diuiderent imperauit. Quis autem ferat, quamuis non ſit indignandum potius quàm ridẽdum, indicare iſtum nobis quòd diẽ horæ deſignẽt, horas autem ſol diſcernat atque diſterminet, & velle vt credamus ꝙ Moyſes iſta neſcierit, & ideo diẽ antequam ſol fieret nominauerit? Sed cõueniant homines ad librum iſtius audiẽdum, & proponatur eis quid ſit credibilius: vtrũ iſtum neſcire quandã lucem & quẽdam diem, quem ſciebat Moyſes: an Moyſen neſciſſe iſtã lucem ac diẽ, quem non ſolum

G iſte,verumetiam quia verba eius non intelligũt,ſciunt.

Cap.XIII. Quid quòd etiam de aquarum congregatione ingerit neſcio quis imperitiſsimus quæſtionem,immo vero non quæſtionem,ſed reprehenſionẽ,tanquam nõ recte *Gene.1.* dictum ſit , Congregentur aquæ in congregationem vnam,& appareat arida, eo quòd aquis omnia tenebãtur : ignorans quemadmodum aqua in aëreos vapores tenuata rareſcat,& nebuloſa caligine multum occupet ſpatij,exiguum vero ſi cõgregata denſetur, nec iam leuis volitet,ſed grauis fluitet.Quid ergo mirũ,ſi rara terram texerat,ſpiſſata nudauit? Quid ſi etiam diuino nutu in magnos ſinus terra ſubſedit, atq; ita quicquid naturæ humidæ per totum eius iacebat,in partes cõcauas confluens,receſsit à cæteris:& quod operiebat aperuit, congregata in humiliora ſuccumbẽtia,qua mare interflueret & circumflueret, atque altiora deſerens quà orbis emineret? Omitto quòd poteſt hic intelligi ſignificatum eſſe,quòd informis illa materies aquæ vel abyſsi vocabulo inſinuata ſit, & ſpecies acceperit duorũ iſtorum grauium elemẽtorum,humoris & humidi:& ideo dictum eſſe,congregetur aqua,quoniam labilis & mo- H bilis ei ſpecies data eſt:appareat autẽ arida,quia immobilis & fixa eſt. Nam illud quod magis Propheta libri huius author intendit,vt eius narratio rerum factarum eſſet etiam præfiguratio futurarum,non eſt contentioſis & infidelibus ſenſibus ingerendum. Cum ergo tot exitus pie quærentibus pateant, ne temere tanta reprehendatur authoritas,vnde iſte niſi diabolico inſtinctu in eis rebus eligit calumniari, quas nõ eſt idoneus per- *Ca.XIIII.* ſcrutari? Quòd vero in hominis conditorem deum cæcus & ingratus inuehitur, & audet dicere ei qui ſe finxit, quare ſic me feciſti? cum omnino quo modo ſit factus ignoret , multum præcipitis mentis audacia eſt. Sed vaſa iræ permittuntur iſta garrire , vt tanquam de negligentiæ ſomno excitentur vaſa miſericordiæ , & ſtudio reſpondendi peſtilẽtibus maledictis, adhibeant curam ſalubribus dictis . Ecce enim in eo quòd reprehendit iſte hominis cõditorem, quia prohibuerit eum ſumere cibum dignoſcẽtiæ boni & mali:tanquam eum pecoribus parem eſſe voluiſſet neſcientibus iſta diſcernere , & hoc ei negaſſet cui poteſtatem dediſſet in beſtias,quo ſolo homo ſuperat beſtias:quàm neceſſarium eſt vitæ bene agendæ,quòd dicimus quædam infœliciter diſci, & fœlicius nonnulla neſciri? Morbos enim & I dolores quanto fœlicius neſciremus? Si ergo medicus nos ab aliquo cibo prohiberet, quo accepto ægrotaturos eſſe præſciret: & ob hoc appellaret eundem cibum dignoſcẽtiæ ſanitatis & imbecillitatis, eo quòd per ipſum homo cum ægrotare cœpiſſet, experiendo dignoſceret quid intereſſet inter contractam malam valetudinẽ, & bonam perditam ſanitatem , quod vtique melius ignoraſſet , & in illa quam perdidit ſanitate manſiſſet,credẽs medico per obedientiam, non morbo per experiẽtiam : nunquid talem medicum inuidiſſe nobis eiuſmodi ſcientiam diceremus? Quis dubitet malũ eſſe peccatum? Et tamen cum laude dictum eſt de domino *1.Cor.5.* Ieſu Chriſto,quia non nouerat peccatum.Nõ ergo nouerat hoc malum,atque ideo illam vnde Adam prohibitus eſt,boni & mali dignoſcentiam non habebat.Hic ſi quæratur , quo modo quod non nouerat , arguebat? neq; enim peccata non arguebat.Omnia autem quę ar- *Ephes.5.* guuntur,ſicut dicit Apoſtolus, à lumine manifeſtãtur. Quo modo igitur à quo ignorabantur , arguebantur? Nonne rectiſsime reſpondebitur,& nouerat,& nõ nouerat? Rectiſsime omnino . Nouerat enim per ſapientiam,non nouerat per experiẽtiam.Huic itaque diuinæ K ſapientiæ credere debuit Adam , vt ab illa mali ſciẽtia, quæ fit per experientiam , præcepto dei obediens temperaret. Sic enim malum neſciſſet niſi feciſſet: fecit autem ſibi , non deo. Nihil enim facere potuit voluntate inobediẽtiæ,niſi quod ipſe pateretur lege iuſtitiæ. Hæc eſt enim pœna inobedienti homini reddita in ſemetipſo,vt ei viciſsim nõ obediatur nec à ſemetipſo. De qua re vberius in aliis , & maxime in quartodecimo libro de Ciuitate dei diſputauimus.Nunc autem breuiter reſpondemus ad id quod ait iſte,hominis inſtitutorem à magno bono prohibuiſſe quem fecerat , dum eum pecori ſimilẽ ſine dignoſcẽtia boni & mali eſſe voluiſſet. Hæc enim dignoſcentia non eſt beati hominis ſapientia, ſed miſeri experientia : vnde lignum nomen accepit,à cuius cibo eſt homo prohibitus:vt obedientia cõmendaretur , quæ maxima eſt virtus , & vt ſic dixerim, omnium origo materq; virtutum in ea natura cui ſic datum eſt arbitriũ liberæ voluntatis,vt eam tamen neceſſe ſit viuere ſub poteſtate melioris. Quanquam non defuerint quibus viſum eſt,illam dignoſcentiã boni & mali,magnum aliquod bonũ fuiſſe:cuius capaces non- L dum fuerunt,qui hanc vſurpantes contra vetitum, per inobedientiam peccauerunt.Quibus autem videtur ſic hominẽ fieri debuiſſe vt peccare nollet , non eis diſpliceat ſic eſſe factum,vt non poſſet peccare ſi nollet.Nũquid enim ſi melior eſſet qui non poſſet peccare, ideo non bene factus eſt qui poſſet & non peccare?Aut vero vſqueadeo deſipiẽdum eſt, vt homo videat melius aliquid fieri debuiſſe,& hoc deũ vidiſſe nõ putet : aut putet vidiſſe,& credat facere noluiſſe: aut voluiſſe quidẽ, ſed minime potuiſſe?Auertat hoc deus à cordibus piorum. Si ergo ratio recta demõſtrat, rationalẽ creaturã illã eſſe meliorẽ,quæ nulla inobedientia deſerit deum, quàm iſtã quæ ita deſeruit:ſciat quiſquis hoc ſapit , nec illam deeſſe cœleſtibus rebus,quę nũquam deſerit deũ, nec iſtam ita eſſe factam, vt aliqua neceſsitate deſerere cogeretur deũ.Et quia voluntate deſeruit,nihil ex hoc diminutũ ſapientiſsimis diſpoſitionibus dei,qui & malis bene,& peruerſis recte vtitur: & de humano genere iuſte meritoque damnato,familiam ſanctam atque numeroſam,non eius merito,ſed gratia ſua factã,in æternum regnum ſe translaturum eſſe teſtatur. Quæ cum ita ſint , nec deus occultare debuit lignum quod propter conſecuturam hominis miſeriam,ſi ex illo contra pro- M hibitionẽ vſurpato dignoſceret à quo bono cecidiſſet, & in quod malum incidiſſet,appellauit lignum dignoſcentiæ boni & mali. Cur enim occultaret dẽ quo mãdatum dabat, & per quod obedientiam commẽdabat? Nec ignarus fuit hominẽ peccaturum:ſed ſimul etiam quid iuſti & boni fuerat & de peccãte facturus, ſumma vtiq; diuinitate præſciuit. Nec inſtituit quod obeſſet, ſi homo ſibi obeſſe noluiſſet: ſed potius inſtituit quod prodeſſet: quia homo nõ ſine bona mercede obedientiam cuſtodiſſet:& non ſine vtili exemplo,vt eam ſancti eius poſteri cuſtodirẽt,pœnas inobediẽtiæ perſoluiſſet. Nec voluit qđ non potuit. Hoc enim voluit,vt aut obediẽs homo eſſet, aut inobediens impune non eſſet. Nec infructuoſe voluit quod homo non fuerat ſeruaturus,iubere,quia pœna cõtemptoris docuit alios obedire.Nec in homine pars dei reſtitit deo : quia ſi hominis anima pars dei eſſet, nec à ſeipſa, nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid male faciendum ſiue patiẽdum vlla neceſsitate compelli,nec in melius vel deterius mutari omnino potuiſſet.Flatus autem ille dei qui hominem animauit,

factus

A factus eſt ab ipſo, non de ipſo, Quia nec hominis flatus hominis pars eſt: nec homo eum facit de ſeipſo, ſed ex aëreo halitu ſumpto & effuſo. Deus vero potuit & de nihilo, & viuũ rationalemq; potuit, quod nõ poteſt homo.
In q. vet. & noui teſt. numero. 123. Quanuis nõnulli exiſtiment non tunc animatum primum hominẽ, quando deus in eius faciem ſufflauit, & factus eſt homo in animã viuã, ſed tũc accepiſſe ſpiritũ ſanctum.
In poſterioribus nu. 3. Quodlibet autem horũ credibilius oſtẽdatur, vnde nunc longũ eſt diſputare, animã tamẽ nõ eſſe partem dei, nec de ſubſtãtia & natura eius creatam ſiue prolatam, ſed ex nihilo factam, dubitare fas nõ eſt.

Cap. XV. Non itaq;, ſicut ait iſte blaſphemus, inuenitur ſerpẽs loco meliore quàm de⁹, quia præualuit decipere hominem quem fecerat de⁹. Nullo enim modo homo deciperetur, ſi nõ in ſe exaltato corde receſsiſſet à deo. Vera
Prouer. 16. quippe, quoniã diuina eſt illa ſententia, Ante ruinã exaltatur cor. Et vbi cõtra deũ exaltatur, ibi ab illo deſeritur, & in ſe tenebratur. Quid autẽ mirum ſi dũ tenebratur, neſcit quid ſequatur? quoniã nõ à ſeipſo lumen eſt, ſed ab illo illuminatur. Quòd ergo deus ſemper inuictus ſit, etiã homo victus oſtẽdit: quia victus nõ fuiſ-
B ſet, ſi ab inuicto nõ receſsiſſet. Quo modo eſt autem victor hominis deceptor, cum à ſemetipſo ſit etiam ipſe deceptus? Vnde & ille qui decepit, & ille quẽ decepit, ambo decepti ſunt, recedendo ab eo qui nõ poteſt decipi: & ambo ſunt victi, recedendo ab eo qui nõ poteſt vinci. A quo vtique qui plus recedit, plus vincitur, quia tanto eſt inferior, quanto deterior. Et ideo neceſſe eſt, vt qui malum alteri prius inferendo vincere videtur, amplius ipſe bonum amittẽdo vincatur. Neq; fieri poteſt vt ei ſit loc⁹ melior, cũ cauſa ſit peior. Et ꝙ ad tempus prǫualuiſſe viſus eſt diabolus homine ſuperato, etiã ſic in æternũ victus eſt homine reparato. Nec dei con-
Gene. 3. fitentis verba ſunt, ſed potius exprobrãtis, Ecce Adam factus eſt tanquam vnus ex nobis: Sicut Apoſtolus vbi
1. Cor. 12. dicit, Donate mihi hanc iniuriam: vtiq; à cõtrario vult intelligi, ſi aſsit pronũciator doctus, nõ calũniator indoctus. Porrò autẽ cui diſplicet peccator prohibitus à ligno vitę, quid niſi impune vult male viuere? Nec magnum erat deo, & alio quolibet modo vitam ſubtrahere homini quẽ viuere noluiſſet: ſed quoniam rationales animæ de ſapientia viuunt, quarum mors eſt inſipiẽtia, huius rei ſignificandæ gratia, lignum vitæ in paradiſo
C fructu ſuo mori hominẽ nec corpore ſineret. Quòd ergo inde ſeparatus traditus eſt morti, cõſumendus ætate, quod nequaquam illi accidiſſet, ſi ſemper eodem cibo frueretur, ſignificatũ eſt, quòd prius ab ſpiritali vitæ ligno propter peccatũ anima eius excluſa eſt, & ita quadam ſua interiore morte iam mortua. Nam de ſapẽtia
Prouer. 3. ſcriptũ eſt, Lignũ vitæ eſt amplectentibus eã. Quod iſte nõ intelligẽs ait, Quatenus ergo ante maledictum immortalis homo perpetuo viuere poterat, qui nondũ ex iſta arbore cibũ ſumpſerat? Quaſi aliquis ei dixerit, aut in illo libro alicubi legerit, ꝙ nondũ Adam ſumpſerat ex cibo arboris vitæ. Quin potius intelligẽdus eſt, quoniam inde illi vita in corpore perpetua ſuppetebat, ne vetuſtate conſumeretur ętatis, ad hoc inde prohibitus, vt ex peccati pœna iam illi eſſet neceſsitas mortis. Quo modo, ĩquit, ex dei maledicto mori cœperat, cum vita ipſa nunquã ex ipſo initiũ ſumpſerit? Quaſi optauerit ei deus mortẽ ſicut homo homini, ac nõ dei verba ad ſententiã pertineant punientis, nõ ad iram maledicentis. Punire autem morte corporali, fuit à vitæ arbore ſeparare, cũ iam fuiſſet ſpiritaliter mortuus animo, vtiq; ſeparatus ab alimento ſapientiæ. Deus itaque quid ei cõ-

tigiſſet ĩ animo, ſignificare voluit, ſeparãdo eũ à ligno D
vitæ, quo ſignificabatur ſapiẽtia. Sed iſta, inquit, arbor, quæ in paradiſo vitæ fructus ferebat, cui proderat? Cui, niſi prius illis primis hominibus, maſculo & fœminæ, qui in paradiſo fuerãt conſtituti? Deinde iſtis de paradiſo pro merito ſuæ iniquitatis eiectis, mãſit ad memoriã ſignificandæ ſpiritalis arboris vitæ. Quod eſt, vt diximus, ipſa patiẽtia beatarũ cib⁹ immutabilis animarũ. Vtrũ autẽ illo cibo veſcatẽ nũc aliquis, niſi forte Enoch & Helias, nõ temere aſſeuerandũ puto: ligno tamẽ illo vitæ, quod eſt in ſpiritali paradiſo, niſi alerẽtur animæ beatorũ, non pro munere pietatis & fideliſsimæ cõfeſſionis, latronis animæ credentis in Chriſtũ, legeremus paradiſum eodẽ die fuiſſe conceſſum. Amen, inquit, di- *Luca. 23.*
co tibi, hodie mecũ eris in paradiſo. Eſſe autem ibi cum Chriſto, hoc eſt eſſe cũ vitæ ligno. Ipſe eſt quippe ſapiẽtia, de qua vt ſuperius cõmemoraui, ſcriptũ eſt, Lignum *Prouerb. 3.*
vitæ eſt amplectentibus eam. Nunquidnã & hoc re- *Cap. XVI.*
fellendũ eſt, quod velut acute vt ſibi videtẽ, irridet? Primo deum non præſciſſe quod cõtigit, Deinde implere
nõ valuiſſe quod magnopere cogitauit, Tertio ad ma- E
ledictũ ſe conuertiſſe ſuperatũ. Vnde ſcit deũ non præſciſſe quod contigit? An quia cõtigit? Quinimmo ſi nõ cõtigiſſet, nullo modo id pręſciſſet futurũ, quia nõ erat futurũ. Aut ſi propterea putat nõ præſciſſe, quia ſi præſciſſet, ne cõtingeret præuidiſſet: poteſt hoc & de Chriſto dicere, qui talentũ dedit homini nihil acquiſituro: quod propterea vtique dederat, vt ei⁹ augeretur pecunia, quicquid eſt quod illa ſignificat. Ergo quia cõtigit vt ille ſua pigritia nihil acquireret, hoc nõ pręſciuit ille qui dedit? Dicere etiã poteſt nõ impleſſe de hoc lucro Chriſtũ quod magnopere cogitauit. Poteſt & illud tertiũ, ad maledictũ ſe conuertiſſe ſuperatũ, quoniã dixit, Ligate illi man⁹ & pedes, & proiicite eũ in tenebras ex- *Matth. 25.*
teriores. Sicut de Adã dictũ eſt, vt à ligno vitæ ſeparat⁹, morte etiã corporis plecteretur. Huic enim homini diſerto, definientis maledictũ, videtur impotẽtis imperium. Dicat ergo impotentẽ Chriſtũ, quoniã de acquirenda ſpiritali pecunia nõ potuit quod cupiebat efficere: dicat æmulum ac malitioſum, ꝙ ſeruo ſuo inuiderit lucem ac ſalutẽ, quẽ proiici iuſsit in tenebras, vbi eſſet fletus & ſtridor dentiũ. Si autẽ de Chriſto iſta non dicit, ne hoc modo ſe indicet non eſſe Chriſtianũ, cur au-
det dicere de hominis cõditore & peccati merito dam F
natore, quod nõ audet dicere de hominis redẽptore, & ſi eius præcepta contẽpſerit, pœna æternæ mortis vltore, eodẽ ipſo ſcilicet? Nam & in quẽ aliũ niſi in Chriſtũ hæc maledicta neſciẽs iſte iaculatur, quandoquidẽ ille ait, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi, de me e- *Ioan. 5.*
nim ille ſcripſit? Quid enim pater ſine filio vel tunc fecit, vel vnquam facit? Si ergo ſalubriter, non ſolum bonitatem, verũetiam ſeueritatẽ dei ſancta ſcriptura cõmendat, quoniã & amatur deus vtiliter & timetur, Vnde Apoſtolus eodem loco vtrunq; cõmemorat dicens, Vides ergo bonitatẽ & ſeueritatem dei: quid eſt quod *Roma. 11.*
iſte inſan⁹ & præceps cum Chriſtianũ eſſe ſe iactet, hoc reprehẽdit in deo Prophetarum, quod in deo inuenit Apoſtolorũ, quoniam idem deus eſt & illorum & iſtorum? Quòd autem de iſto cõmemoraui, quem pigrum ſeruũ miſit in tenebras exteriores, ſeueritas eſt dei, vbi nec futurorũ improuidus dicitur, quia tali pecuniã ſuã credidit: nec impotens, quia quem vt bene ageret, non ipſe rexit, ipſe correxit: nec æmulus ac malitioſus, ꝙ à luce ſeparatum in tenebras miſit. Hoc de omnibus pœnis hominum, quæ leguntur in propheticis libris inſti-

G ctæ fuiſſe peccãtib⁹,debet fidelis lector aduertere.Hoc
ergo etiam de diluuio . Neq; enim dominus Ieſus non
tale aliquid futurum in ſuo prænunciauit aduẽtu,quã-
Lucæ. 17. do ait,Sicut in diebus Noë manducabant & bibebant,
nouellabant,ædificabant,nubebãt,vxores ducebãt,ve-
nit diluuium & perdidit omnes , ſic erit & aduentus fi-
lij hominis. Hoc & de obduratione cordis Pharaonis.
Neq; enim noui teſtamenti literæ nõ dicunt de quibuſ-
Roma.1. dam, Tradidit illos deus in reprobam mentẽ, vt faciãt
quæ nõ conueniunt.Hoc de ſpiritu mendaci,quẽ deus,
3.Reg.22. qui bene vtitur etiã malis , iuſtiſsimo iudicio ad impiũ
Michea. 3. regem decipiendum miſit,ſicut Micheas Propheta ſibi
in viſione prophetica demonſtratum eſſe teſtatur.Ne-
que enim dubitauit tale aliquid dicere Apoſtolus Pau-
2.Theſſ. 2. l⁹,cũ ſe ſciret veriſsime dicere, vbi ait, Mittet illis deus
operationem erroris,vt credant mendacio,& iudicen-
tur omnes qui nõ crediderunt veritati,ſed conſenſerũt
Nume.25. iniquitati.Hoc de facto per Moyſen cui deus dixit,Ac-
cipe omnes duces populi, & victima illos domino cõ-
H tra ſolem:hoc eſt,in manifeſto per diem.Vel ꝙ factum
Exod.32. idolũ Moyſes ita vindicauit,vt nec proximo ſuo quiſq;
Luca.19. parceret,ferro perimens impios.Neq; enim & domin⁹
Ieſus non dixit , Eos autẽ qui noluerũt me regnare ſibi,
adducite & interficite corã me . Vbi ꝑfecto quia mor-
tem ſignificat animarũ,magis eſt vtiq; illa fidelib⁹ hor-
renda & metuenda quàm corporum . Vnde idem do-
Matth.10. minus dicit, Nolite timere eos qui occidunt corpus,a-
nimam autem nõ poſſunt occidere , ſed potius eum ti-
mete, qui poteſt animã & corpus perdere in gehennã.
Huius generis mortes per quas animę mittuntur in ge-
hennam, ſi quis fideli mẽte vt dignum eſt cogitauerit,
valde vili æſtimabit quãlibet ingentiſsimã ſtragem,&
ſanguinis fluuios mortalium corporũ,&quomodocũq;
quandocunq; moriturorũ. Quas cædes iſte exaggerãs,
& ſcholaſtica vanitate deſcribens,ad blaſphemandum
deum,qui talibus mortibus eos quibus huiuſmodi ter-
ror vtilis fuerat,flagellabat,horrorẽ incutit mortalibus
ſenſib⁹,& aliquid ſe agere putat,calces aduerſus ſtimu-
lum iaciendo: vt cum de morte carnis accuſat dei pro-
uidẽtiam,morte cordis mittatur in gehennã. Quis au-
tem vtriuſlibet ſexus homo nõ mallet gladio trucida-
Nume.25. ri,etiã illo modo,quo trucidauit ſacerdos Phinees for-
I nicarios in ipſo complexu nefariæ voluptatis,terribile
conſtituens aduerſus execrandas libidines vltionis ex-
emplum, propter quod deo maxime placuit : quis, in-
quam,non mallet tali genere mortis interfici, quis nõ
poſtremo igne cõſumi, vel ferinis morſib⁹ per ipſa pu-
denda laniari,quàm mitti in gehennã ignis ęterni?Cur
igitur deus Chriſtianorum,peccantes talibus mortibus
puniat,vt poſt corporis interitũ tranſitorium ſequatur
in gehenna ſine fine ſupplicium,niſi quia teſtamenti v-
triuſq; vnus eſt deus ? Nonne poſſent Iudæi dicere ad-
uerſus huius impietatem, quãtumlibet exaggeret bella,
cædes,vulnera, funera,ſanguinem, lõge incomparabi-
liter deo noſtro deum ſe habere mitiorem:longe ſcili-
cet mitius punientem tranſitoriis mortibus corporum,
quàm flammis perpetuis gehennarũ? At enim propter-
ea videtur huic deus legis & Prophetarum, qui vnus &
verus eſt deus,crimine crudelitatis arguẽdus,quia pro-
pter leuiſsimas cauſas vel etiam erubeſcendas, pœnam
2.Reg.24. mortis vel corporalis inflixit : quòd Dauid populũ nu-
1.Reg.2. meraſſet:quòd īfantes,ſicut iſte dicit,filij Heli ſacerdo-
tis,de ollis vel cacabis deo pręparatis aliquid deguſtaſ-
ſent.Qua in re non diſputo,quantũ & quàm pernicio-
ſum elationis vitium tam ſancto viro,vt vellet dei po-
pulum numerare,ſubrepſerit,corúmque mortibus non K
æternis,ſed iamiamq; humana conditione venturis, &
celeriter trãſituris,fuerit flagellatus, quorũ fuerat mul-
titudine inflatus.Nec dico filios Heli fuiſſe infantes, vt
iſte loquitur,neſciẽs quid loquatur: ſed eius ętatis, qua
poſſent & deberent pro ſacrilego auſu quo ſe domino
deo in ſacrificiis præferebant, digna coërcitione cohi-
beri.Quod neglectum deus non ſibi conſulens,ſed po-
pulo cui religio pietáſque profuiſſet , bello etiam vin- *1.Reg. 4.*
dicauit , Vbi dei timore potuerunt augere victuri , per
eorũ mortes,qui fuerant, etſi ſeneſcerent, poſt non lõ-
ga tẽporum ſpacia morituri . Mortibus quippe corpo-
rum legimus alios etiam mortuos,propter non ſua,ſed
aliena peccata : vbi magis eſt ī dolore cordis plaga vi-
uentium, quàm in reſolutione carnis pœna morientiũ,
Vbi animæ de corporibus exeũtes , habent cauſas ſuas,
vel bonas,vel malas, non propterea grauatæ quia exu-
tæ.Animarũ vero morte alius pro alio plectitur nemo.
Sed hoc dico , quantum exiſtimet iſte fuiſſe peccatum,
quòd in conuiuio nuptiali inuẽtus eſt homo veſtem nõ *Matth. 22.*
habens nuptialem? Puto ſi humana conſideratione iſta L
metiamur,huic aliquãtulum ſufficere debuit erubeſce-
re : & vt plurimum inuitãtis indignatio protẽderetur,
veſtem mutare compelli:& tamẽ dictum eſt, Ligate il- *Ibidem.*
li manus & pedes,& proiicite eum in tenebras exterio-
res,vbi erit fletus & ſtridor dentium. Sed dicit,non le-
uem culpam ſignificat, veſtem nõ habuiſſe nuptialem,
quomodo iſta parua magnarum ſigna ſunt rerum. Sic
ergo & ſacrificia viſibilia, cum ſint in terrenis reb⁹ exi-
gua, magnarum quomodo diuinarum ſigna ſunt rerũ,
in quibus filij ſacerdotis ſeipſos deo,cuius honor in ſa-
crificiis oſtenditur †,præferebant.Non autem ille cõui- † *attẽditur.*
ua ſe prætulit ſponſo,ſed tantum non congruit qui nu-
ptialem tunicam non habebat:veruntamen inter ipſas
pœnas quibus vtrũq; vindicatũ eſt , ille quid diſtet ad-
uertit,quamq; incomparabiliter iſta illam vincat intel-
ligit, qui corporalibus & tẽporalibus ſpiritalia & ſem-
piterna præponit . Verum quid opus eſt de myſticis ſi-
gnificationibus ſacrificiorum,veſtiſq; nuptialis,incon-
uenientem carnalibus ſenſibus velle inculcare ſermo-
nem? Ecce quod eſt manifeſtius proferamus, Euãgeliũ
legi veteri cõparans dominus, & non illud malũ quod
homines ante didicerãt, ſed quod ipſe docebat,perfe- M
ctius eſſe cõteſtans,Audiſtis,inquit,quia dictum eſt an- *Matth. 5.*
tiquis,Nõ occides,Qui autem occiderit,reus erit iudi-
cio. Ego autem dico vobis, Quicunq; iratus fuerit fra-
tri ſuo,reus erit iudicio: Qui autem dixerit racha , reus
erit concilio: Qui autem dixerit fatue,reus erit gehen-
næ ignis.Quid tam paruum in peccatis,quàm fratri di-
cere,fatue? Quid tam magnum in ſuppliciis, quàm ge-
henna ignis?Si in lege vel Prophetis iſte inueniſſet ali-
quem,qui dixiſſet fratri ſuo,fatue,lapidari iuſſum fuiſſe
diuinitus,quantæ deum crudelitatis argueret? Quis au-
tem,nõ dico lapidari,ſed per ſingulos artus,immo per
ſingula corporis fruſta, paulatim atq; minutatim, viuẽs
& ſentiẽs dilaniari conſumiq; non maluiſſet, quàm ge-
hennę ignibus mancipari?Abſit tamen vt crudeliorem
quiſquam dicat Euangelij quàm legis deum, intelligẽs
vtriuſq; eſſe vnum & eundem deum,in lege terrentem
carnalibus,in Euangelio ſpiritalibus pœnis,& ibi & hic
fidelem,nuſquã crudelem.Quid illud?nõnne ſi à Chri-
ſto linguam reperiret alienam,in eum blaſphemam, &
qualis eſt huius , impia garrulitate damnabilem : acer-
bius & amarius exagitaretur , quàm quòd iſte de obſo-
nio ſacrificij prægustato , corporalem temporalémque
pœnam

A pœnam pro ſacrilegio ſic indignatur ingeſtam: vbi vẽturum ſe dominus, & ad ſiniſtram poſitis gentibus minatur eſſe dictũrum, *Matth.25.* Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius? Huius tanti ſupplicij quæris cauſam: Eſuriui, inquit, & non dediſtis mihi manducare. Ecce pro eſca tẽporali, non ablata, ſed nõ data, æternum & horrendum ſupplicium cõminatur. Et recte, ſi conſulas veritatem. Perparuum eſt enim quod in eleemoſynis datur: ſed cum pie datur, æternũ inde meritũ cõparatur. Et ideo potius quia paruum eſt quod datur, magna impietate nõ datur. Vnde non mirum eſt, quòd tãtæ ſterilitati velut infructuoſarum arborum, ignis æterni ſuppliciũ præparatur. Si autem conſulas hominẽ, *Pſal.115.* vt de ſuo reſpondeat tibi, omnis homo mendax contemnit culpam, & exaggerat pœnam. Illam quippe nõ videt mẽte carnali, hanc exhorret carne mortali. Talis eſt iſte in omnium hominum qui puniuntur vel corripiuntur in veteri teſtamẽto, longe mitioribus quàm leguntur in Euangelio corporalibus pœnis. Quod enim diluuium cõparari æternis ignibus poteſt? Quæ cædes, B quæ vulnera, quæ corporum mortes cruciatibus ſempiternis? Vigintiquatuor milia cadentium, tãto buccarũ ſtrepitu inflat inſanus, quaſi non innumerabilia milia quotidie moriantur toto orbe terrarũ. Sed tranſitoria iſta corporũ mors eſt. Quis vero æſtimare poſſit, quot milia ſtabunt ad ſiniſtrã ex omnibus gẽtibus, quæ ſempiternis damnanda ſunt ignibus? Eat iſte & dãnet † ore *†clamet.* aperto & oculis clauſis, quaſi cõfeſſus ſit deus ſuam crudelitatem, quia dicit per Prophetam, *Deute.32.* Exacuã ſicut fulgur gladium meũ, inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus manducabit carnes de ſanguine vulneratorum. De quibus verbis ſic iſte accuſat deũ velut ſemper humanum ſanguinem eſurientẽ, quaſi dixerit, Inebriabo me ſanguine, & mãducabo carnes de ſanguine vulneratorũ. Sed quantumlibet hanc vtilem dei cõminationem tanquam facinoris auidam, & vt dicit, in ſola crudelitate malis tantummodo gloriãtem, vanus & veſanus exhorreat, quid aut quãtum valet verbis comparata dicentis, *Matth.25.* Diſcedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius? Ibi nõ ſanguine inebriabuntur ſagittæ, ſed non ſatiabũtur membris omnibus flammæ. Nec carnes gladius mãducabit, C ſenſum doloris citius auferens mortuis, quàm inferens vulneratis: ſed nemo cruciatibus ſaltem moriẽdo ſubtrahitur, ne in moriente ſimul etiam ipſa pœna moriatur. Cur non hic dicit, colendúmne iſtum an potius exſecrandũ fugiendumq́; eſſe dicemus? An timet de Chriſto iſta dicere, ne ipſius ignis æterni ſuppliciũ non euadat, quò ille impios præparat mittere: & ignorat miſer hæc dicẽdo de deo Prophetarum, de ipſo ſe dicere, cuius tam tremendam ſeueritatem in Euãgelio formidat offendere.

Cap.XVII. Reprehẽdit etiam, quòd pœnas impiorũ, ſignificatas per vuam fellis & botrum amaritudinis, & *Deute.32.* furorẽ draconum atq; aſpidum, collectas dicit eſſe de⁹ apud ſe, & ſignatas in theſauris ſuis, reddẽdas in tẽpore, cum lapſus fuerit pes eorum: ignorans theſauros hic appellatas occultas diſpoſitiones dei, qui diſponit reddere vnicuiq; ſecũdum opera eius. Vnde Apoſtolus dicit, *Roma.2.* Tu autem ſecundũ duritiã cordis tui & cor impœnitẽs, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecũdum opera eius. Apud quem enim ſibi theſaurizat iram cor impœnitẽs, niſi apud eũ, qui viuos eſt iudicaturus & mortuos? Neq; enim neſciũt etiã illi veteres libri, theſaurũ deſiderabilem, de quo ibi ſcriptum eſt, ꝙ requiſcat in ore ſapientis. Et in Prouerbiis legitur, quia deus theſaurizat dili- D gentibus ſe ſalutẽ. *Prouer.8.* Et Eſaias Propheta dicit, In theſauris eſt ſal⁹ noſtra, ibi ſapiẽtia & diſciplina & pietas ad do- *Eſaie.33.* minũ. Hi ſunt theſauri iuſtitiæ. Sed vaniloqui & mẽtis ſeductores aduerſantes literis ſacris quas itelligere nolunt, eligunt ex eis aſpera quæ ibi leguntur, ad commẽdandam ſeueritatẽ dei: & de literis Euangelicis atq; Apoſtolicis lenia quæ ibi leguntur, ad cõmendandã bonitatem dei: & apud homines imperitos hinc ingerunt horrorẽ, inde quærunt fauorẽ: quaſi difficile ſit, vt quiſquam ſimiliter blaſphem⁹ atq; impius eo modo aduerſetur nouo teſtamento, quo iſte veteri: carpens de vetere quibus ibi cõmendatur dei bonitas, & ecõtrario de nouo, quibus ibi commendatur dei ſeueritas: & clamet inuidioſus atq; venenoſus, Ecce qui deus colendus eſt, *Pſalm.102.* miſericors & miſerator, lõganimis & multæ miſericordiæ: qui non in finem iraſcetur, neq; in ęternũ indignabitur: qui non ſecundũ peccata noſtra fecit nobis, neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis: ſed quãtũ diſtat ortus ab Occidente, longe fecit à nobis peccata noſtra, Qui ſicut miſeratur pater filios, ſic miſeratur E timentes ſe. Qui dicit, Nolo mortẽ peccatoris, tantum† *Ezech.33.* vt reuertatur & viuat. Nõ ille qui propter lucrorum a- *† quæſtum.* uaritiam, etiam eum ſeruum qui nõ perdidit talentum quod acceperat, ſed tãtum quia nõ amplius acquiſiuit, ligatis manibus & pedibus proiici iuſſit in tenebras ex- *Matth.25.* teriores, vbi eſſet ei fletus & ſtridor dentium: & qui hominem non habentẽ veſtem nuptialem de cõuiuio ſuo *Matth.22.* tollit, & ſimiliter alligatũ ſimili ſupplicio punit: & qui venientibus ad ſe, & pulſantibus, & dicentibus, Domi- *Matth.25.* ne aperi nobis: reſpondet, Non vos noui: tantum quia oleum ſecum quod infunderẽt ſuis lampadibus nõ tulerunt: & qui propter vnum cõtumelioſum verbũ mittit in gehennã: & qui pro temporali cibo non accepto, igne damnat æterno. Hæc atq; huiuſmodi ſi quis veſana mente ſacrilegus, inde lenia, hinc aſpera colligat, ac ſic homines vtrarumq; literarum imperitos à Chriſto tanquã ſæuo & crudeli conetur auertere, & ad deũ miſericordem Prophetarũ mitemq; conuertere: nõnne & huic ipſi qui hoc facit veteri teſtamẽto, quod ab homine ſimiliter ſacrilego poſſet fieri nouo, impiu⁹ atq; impius apparebit? Qui autem recte colit deum, & profe- F cto vtriuſque teſtamenti inuenit vnũ deum, & eiuſdem vnius dei in vtroq; diligit bonitatem, in vtroq; metuit ſeueritatem: in illo intelligens promiſſum Chriſtum, in iſto accipiens redditum Chriſtum. Nõnne prius in illis veteribus libris lectum eſt, non reddẽdum malum pro malo, vbi præcipitur, vt ſi iumentum inimici ſui errare *Exod.23.* quis inuenerit, reuocet domino eius, & ſi ceciditſe in *Prouer.25.* via, non pertranſeat, ſed leuet cum illo? Nõnne ibi pri⁹ ſcriptum eſt, quod Apoſtolus ponit, Si eſurierit inimi- *Roma.12.* cus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potũ da illi? Nõnne ibi prius homo dei deo ſuo, quod ei vtiq; ſcit placere, dicit: Do- *Pſalm.7.* mine deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, ſi reddidi retribuẽtibus mihi mala? Nõnne ibi prius Hieremias Propheta deſcribit ſancti patientiã, præ- *Thren.3.* bentis percutienti ſe maxillam? Nõnne ibi prius per alium Prophetam præcipitur, vt malitiam vnuſquiſque *Leuit.19.* fratris ſui non reminiſcatur? Quid eſt ergo quòd iſte blaſphemus hæc tanquam contraria veteri teſtamento de nouo colligit, aut vtraſque literas neſciẽs, aut vt decipiat imperitos, ſe ſcire diſſimulans? A quo tamen ſi quæratur, vtrum non reddat malum pro malo, qui pro cibo non accepto in ignem mittit æternum, profecto turbabitur & admonebitur incomparabiliter eſſe mi-

G Exod.21. Leuitic.24. Deutero.19. tius,oculum pro oculo, dentem pro dente homini auferre, vbi menſura vindictæ modũ non tranſit iniuriæ: quàm propter non exhibitã humanitatem, tantã rependere ſeueritatẽ,vbi tranſitoria eſt culpa,& finẽ non habet pœna.Atq; ita diſcet,ſi peruicax non eſt,in vtroque dei vnius teſtamento,& amandam bonitatẽ, & timendam ſeueritatem. Quanuis enim in veteri teſtamento propter tẽporaliũ bonorum promiſsionẽ, malorumq; comminationẽ,ſeruos pariat tẽporalis Hieruſalem: in nouo autem,vbi fides impetrat charitatẽ,qua lex poſsit impleri, non magis timore pœnæ quàm dilectione iuſtitiæ, liberos pariat æterna Hieruſalem: tamen & illis temporibus fuerunt iuſti ſpiritales,quos non occidebat litera iubens,ſed viuificabat ſpiritus iuuans.Vnde & fides venturi Chriſti habitabat vtiq; in Prophetis, vẽturum prænunciantibus Chriſtum, Et nunc ſunt plurimi carnales, qui vel hæreſes faciũt nõ intelligẽdo ſcripturas,vel in ipſa catholica aut adhuc paruuli lacte nutriũtur, aut tanquã palea perſeuerãs futuris ignibus præparantur.Sicut autẽ deus vnus& verus creator bonorum

H Matth.18. Ibidem. eſt, & tẽporalium & æternorũ, ita idem ipſe author eſt amborũ teſtamentorum:quia &nouum in vetere eſt figuratum,& vetus in nouo eſt reuelatum.Ignoſcẽdi autem miſericors mãſuetudo, propter quam dictum eſt, nõ ſolum ſepties,verumetiã ſeptuagiesſepties fratri remittenda eſſe peccata,non ad hoc valet vt ſit iniquitas impunita,aut torpens & dormiẽs diſciplina, quod potius obſit, quàm diligens vigilãnsque vindicta. Claues quippe regni cœlorũ ſic dedit Chriſtus eccleſiæ, vt non ſolum diceret, Quæ ſolueritis ſuper terrã, erunt ſoluta & in cœlis: vbi apertiſsime bonũ,non malum pro malo reddit eccleſia:verùm& adiungeret,Quæ ligaueritis in terra,erũt ligata & in cœlo:quia bona eſt& vindicandi iuſtitia. Ibidem. Illud enim quod ait,Si nec Eccleſiã audierit,ſit tibi tãquam ethnicus & publicanus:grauius eſt quàm ſi gladio feriretur, ſi flãmis abſumeretur, ſi feris ſubrigeretur.Nã ibi quoq; ſubiunxit,Amen dico vobis,quæ ligaueritis ſuper terrã, erunt ligata & in cœlis:vt intelligeretur,quãto grauius ſit punitus, qui velut relictus eſt impunitus.Hic dicat iſte ſi placet,Siccine mandata ſal- Matth.5. uatoris accipimus iubẽtis,Nemini reddideritis malum pro malo, ſed ſi quis vos percuſſerit in vnã maxillam, prębete & alterã,& dimittite iniurias fratribus veſtris?

I Ecce ab hominibus nõ reddentibus malũ pro malo,alligatur homo amarius & infœlicius eccleſiæ clauibus, quã quibuſlibet grauiſsimis & duriſsimis ferreis vel adamãtinis nexibus.Abſit,inquit,vt hoc dicam,quoniam Chriſtianus ſum.Hoc ſi vere eſſet,nec illa dixiſſet,Quoniã deus Prophetarũ quorũ ſcripta blaſphemat, ipſe eſt deus Apoſtolorum, quorũ ſcripta blaſphemare formi- 2.Reg.24. dat.Sed Dauid,inquit,deũ rogauit, & nõ eſt exauditus niſi oblato ſacrificio, vt hominibus qui non peccauerant,parceretur: & ideo non eſt credendus deus verus qui ſacrificiis delectatur.

Ca.XVIII. Iam de pœna occiſorũ hominum quibus quandoq; morituris mors illa non obfuit, & eorum tamen mortibus cor regis ſeſe extollentis merito vapulauit,ſuperius reſpondimus. De ſacrificio autẽ iſte valde nihil ſapit:& ideo fallitur, quia iam ſacrificia talia non offert dei populus deo, poſteaquam venit vnicum ſacrificiũ, cuius vmbræ fuerunt illa omnia,non hoc improbantia, ſed hoc ſignificantia. Sicut enim res vna multis locutionibus & multis linguis ſignificari poteſt: ſic vnum verum & ſingulare ſacrificium multis eſt antea ſacrificiorum ſignificatum figuris. De quibus ſingulis hic diſputare quàm ſit longum, videtis. Vnum tamen ſciant inſipientes, tardi ad intel- K ligendum,& præcipites ad reprehẽdendũ,ꝙ dæmon ſibi ſacrificium nõ exigeret, niſi deo vero deberi ſciret. Falſus enim deus ſic ſe vult honorari ab eis quos decipit,quo modo verus deus honoratur ab eis quib' cõſulit. Et maxime ſacrificiũ eſt quod præcipue debet deo. Nã obſequia cætera quę diuinitati exhibẽtur, auſi ſunt ſibi etiã ſuperbię faſtu homines arrogare.Rariſsimi autẽ cõmemorãtur,qui ſibi vt ſacrificaretur cũ regia poteſtate poſſent,auſi fuerint imperare.Quicunq; tamẽ auſi ſunt,per hoc ſe deos hæberi voluerũt.Sacrificiis autem deũ nõ egere,quis neſcit?Sed nec laudibus noſtis eget. Verũ ſicut nobis,nõ illi vtile eſt (laudare deũ,ſic nobis nõ illi vtile eſt)offerre ſacrificium deo:& quoniã ſingulari & ſolo vero ſacrificio pro nobis Chriſti ſanguis effuſus eſt:ideo primis tẽporibus ad hoc ſacrificiũ talibus ſignificationibus prophetandũ, immaculatorũ animaliũ ſacrificia deus ſibi iuſsit offerri: vt quẽadmodũ illa immaculata erant à corporum vitiis,ita ſperaretur immolandus eſſe pro nobis,qui ſolus immaculatus fuerat à peccatis. Quæ tempora per Prophetã ſic prænunciã- L tur, Deus deorũ dominus locutus eſt: & vocauit terrã, Pſal.49. A ſolis ortu vſq; ad occaſum,ex Sion ſpecies decoris eius.Et paulopoſt in eodẽ Pſalmo, Audi populus me' & loquar tibi, Iſraël & teſtificabor tibi, quoniã deus deus tuus ego ſum.Nõ ſuper ſacrificia tua arguã te,holocauſta autem tua in cõſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiã de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Quoniã meę ſunt omnes beſtiæ ſyluæ, pecora in mõtibus,& boues. Cognoui omnia volatilia cœli,& ſpecies agri mecũ eſt. Si eſuriero,non dicã tibi, Meus eſt enim orbis terræ & plenitudo eius.Nunquid mãducabo carnes taurorũ,aut ſanguinem hircorum potabo?Immola deo ſacrificiũ laudis,& redde altiſsimo vota tua.Et iterum in fine Pſalmi eiuſdẽ, Sacrificiũ, inquit,laudis honorificabit me, & ibi via qua oſtendã illi ſalutare dei. Iam de hoc ſalutari dei ꝙ ipſe ſit Chriſtus,ſupra cõmemoraui atq; monſtraui. Quod eſt autẽ ſacratius laudis ſacrificium,quàm in actione gratiarum?Et vnde maiores agendæ ſunt deo gratiæ,quàm pro ipſius gratia per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum? Quod totum fideles in eccleſiæ ſacrificio ſciunt,cuius vmbræ fuerunt M omnia priorum genera ſacrificiorum. Iſti autem vaniloqui reprehenſores veteris teſtamenti, etiam ſi cætera quæ commemoraui de hoc Pſalmo, minus intelligunt, ſufficiat eis quantum ad præſentem quæſtionem attinet, quia deus Prophetarum, qui deus eſt etiã Apoſtolorum,non manducat taurorum carnes,nec ſanguinem potat hircorum. Talem quippe eum nouerãt ſancti,qui pleni eius ſpiritu iſta dicebant. Vnde illud quod Dauid obtulit vt populo parceretur,vmbra erat futuri: 2.Reg.24. qua ſignificatum eſt,quòd per vnum ſacrificiũ,cuius illa figura erãt, ſaluti populi ſpiritaliter parcitur. Ipſe eſt enim Chriſtus Ieſus qui traditus eſt,ſicut Apoſtolus di- Roma.4. cit,propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram,propter quod etiam dicit,Paſcha no- 1.Corin.5. ſtrum immolatus eſt Chriſtus.

Cap.XIX. Vnde autem iſte probare conatus eſt,euidenter ſeruiſſe dęmoniis,qui ſacrificiis ea promeruit,volẽs hoc ĩtelligi de ſancto Dauid, ibi euidentius quãta fraude imperitorũ animis inſidietur,oſtendit. Adhibuit enim Apoſtolũ teſtem,eo quòd dixerit, Videte Iſraël carnaliter,Nónne qui edunt hoſtias,participes ſunt altaris? Quid ergo?dico quòd idolum ſit aliquid?Sed qui ſacrificant, dæmonibus ſacrificant. Quod non ita ſcriptum eſt, ſed ita, Videte Iſraël 1.Cor.10.

ſecundum

A ſecundum carnem,Nónne qui de ſacrificiis mãducant,
ſocij ſunt altaris?Quid ergo? dico quia idolis immola-
tum eſt aliquid,aut idolũ eſt aliquid? Sed quia quæ im-
molant gentes,dæmoniis & non deo immolant ,nolo
vos ſocios dæmoniorũ fieri. Potuit autem accidere, vt
ſecundum interpretationum varietatem,non in rebus,
ſed in verbis,quod ego dixi,ſecundum carnẽ:alij codi-
ces habeant,carnaliter:Et quod ego dixi,qui de ſacrifi-
ciis manducant:aliqui habeãt,edunt hoſtias:quod ipſe
poſuit.Et quod ego,ſocij ſunt altaris:habeãt aliqui,par
ticipes ſunt altaris.Et quod ego poſui: quid ergo,dico
quia idolis immolatum eſt aliquid , aut idolum eſt ali-
quid? minus ille poſuerit, aut minus codex eius habue-
rit,& ideo tan tũmodo poſuit, quia idolum eſt aliquid.
Quod vero ſequitur?multum ad rem pertinet , quia id
aliter poſuit.Ait enim Apoſtolus,Sed quia quæ immo-
lant,dæmoniis & nõ deo immolant.Iſte autẽ dixit,Sed
qui ſacrificant , dæmoniis ſacrificant , quaſi omnes qui
ſacrificant,non ſacrificent niſi dæmonibus. Non enim
ait Apoſtolus,qui ſacrificant:ſed,quæ ſacrificant: vel ſi-
cut à me poſitum eſt,quæ immolãt: illi ſcilicet qui ido-
la colunt,quæ ſacrificant,dæmoniis & non deo ſacrifi-
B cant,ſiue immolãt.Et ideo ſubiunxit, Nolo vos ſocios
1.Corin.10. dæmoniorum fieri: eos quippe ab idololatria prohibe-
bat.Propter quod eis oſtendere voluit,ita illos fieri ſo-
cios dęmoniorum,ſi idolothyta ſacrificia manducaue-
rint, quomodo Iſraël carnalis, ſocius erat altaris in tẽ-
plo,qui de ſacrificiis mãducabat: ideo quippe addidit,
carnaliter vel ſecundum carnẽ, quia eſt Iſraël ſpiritali-
ter vel ſecundum ſpiritum: qui veteres vmbras iam nõ
ſequitur, ſed eam conſequentem quæ illis vmbris præ-
cedentibus ſignificata eſt veritatem. Hinc enim cœpit,
vt hoc diceret, Propter quod dilectiſsimi mihi, fugite
ab idolorum cultura. Deinde ſecutus oſtẽdit, ad quod
ſacrificiũ iam debeant pertinere,dicens , Quaſi prudẽ-
tib' dico,iudicate vos quod dico , Calix benedictionis
quem benedicimus , nónne communicatio eſt ſangui-
nis Chriſti? Panis quem frangimus,nónne participatio
eſt corporis domini? Quia vnus panis & vnum corpus
multi ſumus , omnes enim de vno pane participamus.
Et propter hoc ſubiunxit,Videte Iſrael ſecundum car-
nẽ, Nónne qui de ſacrificiis manducãt , ſocij ſunt alta-
ris?Vt intelligeret ita ſe iam ſocios eſſe corporis Chri-
C ſti,quemadmodum illi ſocij ſunt altaris. Et quia vt hoc
diceret,ab idololatria prohibebat : vnde locus iſte ſer-
monis eius,ſicut cõmemoraui, ſumpſit exordiũ: ne pu-
tarẽt ideo non eſſe curandũ,ſi de ſacrificiis ederẽt ido-
1.Corin.8. lorum, quia idolum nihil eſt, exiſtimantes ſibi hæc ve-
lut ſuperflua non nocere,cõfirmauit quidem & ipſe ni-
1.Corin.10. hil eſſe niſi idolũ . Nec ideo ſe iſta prohibere quia ido-
lis immolantur, quæ non habent ſenſum, ſed quia quæ
immolant,inquit,id eſt,idolorum cultores , dæmoniis
& non deo immolant, Nolo vos ſocios dæmoniorum
fieri.Iſtum ſenſum veritas ipſa declarat, quia in templo
cui ſeruiebat carnaliter Iſrael , nõ vtiq; idolum coleba-
tur. Nam ſi ſacrificia quæ in illo templo ſecundum ve-
terem legem offerebantur deo,tanquam idolorum ſa-
crificia damnarentur,vel tanquã dæmoniis immolata,
nullo modo ipſe dominus Chriſtus leproſo quẽ mun-
Math. 8. dauerat,diceret, Vade oſtẽde te ſacerdoti,& offer mu-
nus quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Non-
dum enim dederat pro ſacrificiis illis omnibus ſui cor-
poris ſacrificium,nondũ ſuſcitauerat ſui corporis tem-
plum. Nec de illo templo eiiciens eos qui boues & co-
Matth.21. lumbas vẽdebant,diceret, Domus mea,domus oratio-
nis vocabitur , vos autẽ feciſtis illam ſpeluncam latro- D
num. Sanè de apocryphis iſte poſuit teſtimonia,quæ *Caput. X*
ſub nominibus Apoſtolorũ Andreæ Ioannisq; cõſcri-
pta ſunt.Quæ ſi illorũ eſſent,recepta eſſent ab Eccleſia,
quæ ab illorũ temporibus per Epiſcoporũ ſucceſsiones
certiſsimas , vſq; ad noſtra & deinceps tempora perſe-
uerat,& immolat deo in corpore Chriſti ſacrificiũ lau-
dis,ex quo deus deorum locutus vocauit terram à ſolis *Pſal.49.*
ortu vſq; ad occaſum.Hæc quippe Eccleſia eſt Iſrael ſe-
cundum ſpiritũ, à quo diſtinguitur ille Iſrael ſecũdum
carnẽ,qui ſeruiebat in vmbris ſacrificiorũ,quibus ſigni
ficabatur ſingulare ſacrificium quod nunc offert Iſrael
ſecũdũ ſpiritum,cui dictum atq; prædictũ eſt,Audi po- *Ibidem.*
pulus meus& loquar tibi,Iſrael & teſtificabor tibi:& cę-
tera quæ iam ſupra cõmemoraui.De huius enim domo
nõ accipit vitulos,neq; de gregibus eius hircos.Iſte im-
molat deo ſacrificium laudis,non ſecundum ordinem
Aaron,ſed ſecundũ ordinem Melchiſedech. Quod in
eo Pſalmo poſitũ eſt, quem dominus Ieſus in Euãgelio
de ſe conſcriptũ eſſe teſtatur,quærens à Iudæis reſpon-
dentibus Chriſtum filium eſſe Dauid, quod ſolum de
illo carnaliter nouerant, quomodo eũ Dauid in ſpiritu E
dixerit dominum . Tunc enim huius Pſalmi cõmemo-
rauit exordiũ,Dixit dominus domino meo,ſede à dex- *Pſal.109.*
tris meis , Donec ponã inimicos tuos, ſcabellum pedũ
tuorum.Ibi quippe & hoc dictum eſt, Iurauit dominus
& nõ pœnitebit eum , tu es ſacerdos in æternum ſecun-
dum ordinem Melchiſedech.Nouerũt qui legũt quid
protulerit Melchiſedech,quando benedixit Abraham.
Et iam ſunt participes eius, vident tale ſacrificium nũc
offerri deo toto orbe terrarum. Dei autẽ iuratio,incre-
dulorum eſt increpatio.Et quòd deũ non pœnitebit,ſi-
gnificatio eſt,quia hoc ſacerdotiũ non mutãbit. Muta-
uit quippe ſacerdotiũ ſecundum ordinem Aaron. Vn-
de alius Propheta dicit ad eum qui carnaliter eſt Iſrael:
Non eſt mihi voluntas in vobis dicit dominus omni- *Malach.*
potẽs,& hoſtiam non accipiã de manibus veſtris. Ecce
quod eſt ſecundum ordinẽ Aaron . Cur autem hoc nõ
accipiat,addit & dicit, Quia ab ortu ſolis vſq; ad occa-
ſum glorificatum eſt nomen meum in gentibus , & in
omni loco incẽſum offertur nomini meo,& hoſtia pu-
ra,quia magnum eſt nomen meũ in gentibus,dicit do-
minus omnipotens.Ecce quod eſt ſecundum ordinem
Melchiſedech . Incẽſum enim quod eſt Græce thymia- F
ma,ſicut exponit Ioannes in Apocalypſi,orationes ſunt *Apoc 5.*
ſanctorũ. Deus quippe ille,ſicut canitur in Pſalmo,qui *Pſal.49.*
vocauit terram à ſolis ortu vſque ad occaſum, cui ter-
ræ,id eſt,cui populo diffuſo à ſolis ortu vſque ad occa-
ſum diceret , Non accipiam de domo tua vitulos , Im-
mola deo ſacrificium laudis : ipſe per hunc Prophetam
quod certiſsime futurum erat,iam velut factum prædi-
cans ait , Ab ortu ſolis vſque ad occaſum glorificatum
eſt nomen meum in gentibus , & in omni loco incen-
ſum offertur nomini meo& hoſtia pura,quia magnum
eſt nomen meum in gentibus. Non enim ſicut hominẽ
pœnitet deum, ſed ſicut deum . Quemadmodum nõ ſi-
cut homo iraſcitur,nec ſicut homo miſeretur,nec ſicut
homo zelat, ſed omnia ſicut deus. Pœnitentia dei nõ eſt
poſt errorem.Ira dei non habet perturbati animi ardo
rem . Miſericordia dei non habet compatientis miſe-
rum cor, vnde in Latina lingua nomen accepit. Zelus
dei non habet mẽtis liuorem. Sed pœnitentia dei dici-
tur, rerũ in eius poteſtate cõſtitutarum hominibus ino-
pinata mutatio:Ira dei,eſt vindicta peccati: Miſericor-
dia dei,eſt bonitas opitulantis. Zelus dei,eſt prouiden-

G tia qua nō ſinit eos quos ſubditos habet, impune ama-
re quod prohibet. Vnde iſte qui tam loquaciter exagi-
tauit dei pœnitentiam, diſcat primo, vix inueniri ali-
quid quod digne de deo dici poſsit: ſed plurima & pe-
nè omnia nos de illo dicere loquendi neceſsitate, quæ
magis homines ex hominibus metiuntur, ſicut autem
intelligenda de illo ſunt, vix à paucis & ſpiritalibus in-
telliguntur. Propter quod prouidētiſsime ſcriptura di-
uina de illo ineffabili loquens, ad quædam etiam verba
deſcendit, quæ iam hominibus & ipſis carnalibus, cum
de deo ſermo eſt, videntur abſurda & indigna: vt cūti-
mentur iſta ſic accipi quomodo in hominibus ſolent,
& diſcutiuntur, quemadmodū de deo bene accipi poſ-
ſint, ibi diſcantur etiā illa quæ humanis ſenſibus in eiſ-
dem ſcripturis deo digna videbātur, non ſecundū ho-
minum mores intelligi vel credi oportere. Cito enim
videtur pœnitentia, ſicut ab hominibus agitur, non ca-
dere in deum: ſed nō cito videtur etiam miſericordia,
ſicut homines miſerentur, non cadere in deum. Ex illo
ergo quod requirēdum fatetur, diſcit homo & hoc re-
quirere, quod iam ſufficere arbitrabatur. Sic ergo quan
H do eū pœnitet, non mutatur & mutat: ſicut quando ira-
ſcitur, non mouetur & vindicat, & quando miſeretur,
non dolet & liberat, & quando zelat, non cruciatur &
cruciat. Nunquid autē in libris teſtamenti noui deſunt
hæc verba, quæ ſi accipiātur prout in hominibus accipi
ſolēt, nullo modo cōgruunt diuinitati, & grauē pariūt
offenſionē? Cum enim de Chriſto veriſsime dicat Euā-
Ioan. 2. geliſta, ꝙ non opus habebat, vt ei quiſquā teſtimonium
perhiberet de homine, ipſe enim ſciebat quid eſſet in
Matth. 25. homine: cur ipſe quibuſdā dicit, Neſcio vos? Ipſos de-
niq; ſanctos ſuos cum præſcierit & elegerit ante mūdi
Galat. 4. conſtitutionē: quid eſt quod dicit Apoſtolus, Nūc autē
cognoſcentes deū, immo cogniti à deo, quaſi nūc eos
1. Theſſ. 5. cognouerit, quos antea neſciebat? Quòd vero ait, Spiri-
tum nolite extinguere: tanquā extingui ſpiritus poſsit,
quis ferat niſi qui ea prudenter intelligit? Nónne in E-
Ioan. 3. uāgelio ſcriptum eſt, Qui credit in filium, habet vitam
æternam, qui autem incredulus eſt filio, non videbit vi-
tam, ſed ira dei manet ſuper eum? Calumnietur ergo &
huic verbo iſte blaſphemus, & dicat, Qualis eſt qui ira-
Iaco. 1. ſcitur, cum ſcriptum ſit, Iracundia viri iuſtitiam dei nō
I operatur? Calumnietur iſto modo & Apoſtolo dicenti,
Roma. 3. Nunquid iniquus deus qui infert irā? Iam porrò ſi quiſ-
quam diceret, cōfundetur Chriſtus: & hoc eo tempore
quo iudicaturus eſt viuos & mortuos, quis eū Chriſtia-
Marci 8. nus patienter audiret? Tamen in Euāgelio, Qui me, in-
quit, confuſus fuerit, & verba mea, in generatione iſta
adultera & peccatrice & filius hominis cōfundetur eū,
cum venerit in gloriam patris ſui cum angelis ſanctis.
Matth 6. Cur autem orantes dicimus, Sanctificetur nomē tuum,
ſi ſemper eſt ſanctum: niſi quia verū eſt id quod ſcriptū
eſt de quibuſdā, quia polluerunt nomē domini dei ſui?
Luca. 23. Et cur dictū eſt domino, Memento mei cum veneris in
regnum tuū, ſi nihil obliuiſcitur: niſi quia nō inſipien-
Pſalm. 43. ter ſed intelligēter ei dicitur, Obliuiſceris inopiam no-
ſtram & tribulationē noſtram? Ergo & ſcienter neſcit,
& quod ſemper ſciuit, aliquando cognoſcit, & cum ex-
tinguitur à negantibus, inextinguibilis permanet. Et
tranquille iraſcitur, & cōfundi non poteſt, etiā quando
confunditur: & nomen eius pollui non poteſt, etiam
quando polluitur: & obliuiſci non poteſt, etiam quādo
obliuiſcitur, & meminit etiam quando admonetur. Sic
eſt ineffabilis. Hæc enim de illo dicuntur, de quo nihil
ab homine vel hominibꝰ dici ſatis digne & ſatis com-
petenter poteſt. Quę cū ita ſint, quis religioſus non iſtū K
exſufflet vt puluerem, quē proiicit vētus à facie terræ: *Pſalm. 1.*
qui tumēs & elatus atq; irruens in oculos infirmorum,
eosq; perturbans, videtur ſibi aliquid dicere, arguendo
verba in veteri teſtamento quæ non intelligit, nec in-
tuendo quę in nouo intelligit? Hoc autē de pœnitentia
dei, vnde factum eſt vt loqueremur cum cōmemorare-
mꝰ prophetiam de Chriſto, vbi dictum eſt, Iurauit do- *Pſal. 109.*
minus & nō pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum
ſecundum ordinē Melchiſedech: ad cōmendādum ſa-
crificiū ſalutare, in quo pro nobis ſacer ſanguis effuſus
eſt, cuius vmbræ fuerāt ſacrificia, quæ de pecoribus im-
maculatis iuſſa ſunt immolari. Hoc ergo de pœnitētia
dei, ne ſic eā putaret accipiendā, vt ex eo quod non in-
telligit, in blaſphemiarū latratus rabidus inſaniret, ha-
bebat vnde cōmoneretur in proximo. Ipſe quippe cō-
memorauit deū dixiſſe, Pœnitet me vnxiſſe Saül in re- *1. Reg. 15.*
gem. Hoc autē ſcriptum eſt Samuēli ſancto dictū fuiſſe,
per quem deus arguit Saülem, quòd homini quem deꝰ
occidi iuſſerat, peperciſſet, exhibens velut miſericordiā
contempta obedientia. Quaſi vero melius noſſet, quid
de homine fieri debuerit, quàm ille qui hominē fecit. L
Vbi quod ſaluberrimū eſt diſcimus, vt ſemper diuinum
pręceptum, humanū in nobis vincat affectum. Idem ta-
men Samuēl cui dixerat deus, Pœnitet me vnxiſſe Saül
in regem, dicit euidenter deum non pœnitere. Nam ita
ſcriptum eſt, Et factum eſt verbum domini ad Samuē-
lem dicens, Pœnitet me quòd conſtituerim Saül in re-
gem, quoniam auerſus eſt à me, & verba mea non cu-
ſtodiuit. Et paulopoſt Saüli dixit ipſe Samuel, Dirupit *Ibidem.*
dominꝰ regnū Iſrael de manu tua hodie, & dabit illud
proximo tuo bono ſuper te, & diuidetur Iſrael in duo,
& non conuertetur neq; pœnitebit eū, quoniā non eſt
ſicut homo vt pœniteat eū. Ecce qui nouerat intellige-
re deum ſine miſericordia miſerantem, ſine ira iraſcē-
tem, ſine zelo zelantē, ſine obliuione obliuiſcentē, ſine
ignorantia neſcientē, ſine pœnitētia pœnitentem: non
iſte qui ſecundum verbum dei non loquendo, & literas
eius non conſiderando, & voces eorum non aduertē-
do factus eſt mutus latrator, cæcus lector, ſurdus audi-
tor. Obliuioſus, inquit, deus, & emortua memoria arcū *Gene. 9.*
poſuit in nubibus, qui iris dicitur, vnde commoneatur
nō amplius humanum genus delere diluuio, quid agat
omnino neſciēs, cui merito opus ſit aſsiduo monitore. M
Iſte vero non memoria, ſed anima mortua quid loqua-
tur neſciēs, ſi in rebus apertioribus calumniatur, quan-
to magis caligat in nubibus, & delirare cōpellitur? Cui
tamē vt cito reſpondeā, ita dico deum admoneri ſe vo-
luiſſe, quāuis nō ſit oblitus, ſicut Chriſtus doceri ſe vo-
luit vbi Lazarus poſitus fuerit, quamuis non eſſet igna- *Ioan. 11.*
rus. Nolo enim dicere, quid arcus ille ſignificet, reſplē-
dēs è nubibus fulgore, & radiis luminis, quo roſcida il-
luſtratur obſcuritas, grata quodammodo confeſsione
reſpondens: & quomodo deus nō perdat orbē diluuio
ſpiritali, dum eſt eorū memor, quorū illuminatæ nubes
figurā gerunt: horū enim nomina ſcripta ſunt in cœlis, *Luca. 10.*
vt memor ſit eorū pater qui eſt in cœlis. Quoniam non
de ſuo lucere ſe ſciunt, ſed de ſole iuſtitiæ, ſicut illæ nu-
bes de ſole viſibili. Sed de illo quod cōmemoraui, vrgē-
dus eſt, quomodo accipiat dominū dicentem de Laza-
ro, Vbi poſuiſtis eū: & locus ei tanquā ignoret, oſtendi- *Ioan. 11.*
tur. Niſi enim aliquid eum iſta, qua neſciens videbatur,
inquiſitione ſignificaſſe fateamur, quomodo prædica-
mus Chriſtum nō ſolum ſciſſe præſentia, verumetiā fu-
tura præſciſſe: maxime quia iſte in eam ſe præcipitauit
mirabili

A mirabili cæcitate ſententiã, vt diceret, nemo niſi ignarus interrogat. Vbi cogitare nõ potuit, quoties Chriſtꝰ interrogauerit. An non interrogat qui dicit, *Matth. 22.* Quid vobis videtur de Chriſto, cuius eſt filius? Quid hoc teſtimonio manifeſtius? Quòd ſi nimiũ durus eſt, nunquid etiã ibi negabit interrogaſſe Chriſtũ, vbi ſe ipſe iterrogare *Matth. 21.* teſtatur dicẽs, Interrogabo vos & ego vnũ ſermonem, quẽ ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicã, in qua poteſtate hæc facio, Baptiſma Ioãnis vnde erat, è cœlo, an ex hominibus? Vbi nunc ſe abſcõdet loquaciſsimus cõtra deũ, & deſperatiſsimus diſputator? Vbi eſt quod ait, nemo niſi ignarus interrogat? Ecce Chriſtus ignarꝰ nõ eſt, & tamen interrogat. His nempe oculis reprehendit Prophetarum deum, quibus nõ videt Chriſtum. Sed in talibus interrogationibus apertiſsime doctor eſt Chri- *Marci. 5.* ſtus. In his autẽ quando ait, Vbi poſuiſtis eũ? &, Quis me tetigit? & ſi quid dixiſſe huiuſmodi legitur, videtur doceri velle quod neſcit, & tamen ſcit. Sic ergo & in illis libris deus tanquã oblitus admonetur, ſed tamen abſit vt quicquã vnquã obliuiſcatur. Quid illud ipſum quod 3 dixit dominꝰ diſcipulis ſuis, Gaudete, quia nomina ve- *Lucæ. 10.* ſtra ſcripta ſunt in cœlis, nónne videtur tanquã ex illo arcu qui refulget in nubibus, velut quibuſdam in cœlo deus literis admoneri, niſi hæc pie accipiantur, donec fides impetret vt intelligãtur, nónne vt fabuloſa ridentur? Quibus ridentibus, niſi inſipientibus, & eoipſo quo ſapiẽtes ſibi videntur, magis magiſq; dementibus? Quis enim cogitat quomodo ad memoriã dei ſcribantur in cœlis, ſequentes dominũ: derelinquentes autem dominũ ſcribãtur in terra, de quibꝰ propheta Hieremias di- *Hierem. 17.* cit, Vniuerſi qui derelinquũt te, confundantur, recedẽtes à te in terrã ſcribãtur? Quos bene intelligitur ſignificaſſe Ieſus, quãdo Iudæi victi atq; confuſi, cum audiſ- *Ioan. 8.* ſent, Qui ſine peccato eſt, prior in illam lapidem iaciat, vnus poſt alterum receſſerunt. Tunc autem ille oſtendens de quo numero eſſent, digito ſcribebat in terra.

Cap. XX. Si putamus, inquit, merito conuerſationis ſuæ homi- *Gene. 7.* nes diluuij excepiſſe ſentẽtiam, & Noë iuſtum ad reparationẽ creaturæ melioris eſſe ſeruatum, cur exinde peiores oriuntur, & in eoſdem actus vitæ ſordẽtis, humani generis etiã nunc natiuitas reuoluitur? Ita hoc dicit, tanquã vixerit cum eis qui diluuio perierũt, & inde nouerit quòd nunc peiores oriuntur. Sed ſiue in peiore, C ſiue in eodẽ, ſiue in meliore actu poſt diluuium genus verſetur humanũ, puto dei dimittendũ eſſe iudicio, qui nouit retribuere vnicuiq; ſecundũ merita eius: nõ huic cani rabido aduerſus dominum ſuũ latranti, vel aſino ſtulto aduerſus ſtimulum calcitrãti. Apoſtolus clamat, *Romano. 11.* O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Et iſte illi cui nullus eſt conſiliarius, audet eſſe aduerſarius? Quid autem intereſt, morituris cũctis quãtum ad mortem attinet corporis, vtrũ ſingulatim, an ſimul omnes pariterq; moriãtur: niſi quòd cum ſinguli moriuntur & omnes mortẽ, & omnes de mortuis patiuntur dolorẽ: cum autẽ ſimul vniuerſos rapit vnus interitus, ſaltẽ nemini relinquitur luctus? Verũ altius in illo diluuio conſilium dei fuit, quàm cor infideliũ vel nouit vel capit. Sed nolo me, Apoſtolum Petrũ potius *1. Petri. 3.* audiat iſte dicentẽ, In diebus Noë cum fabricaretur arca, octo animas ſaluas factas per aquã: quod & vos, inquit, ſimili forma baptiſma ſaluos facit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in deũ per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti. Ecce habet expoſiti

D diluuij ſacramentũ. Vbi propterea eſt additũ, per reſurrectionem Ieſu Chriſti, vt diem intelligeremꝰ octauum, quod ſignificauit in arca numerus hominũ: octauo enim die, hoc eſt poſt ſeptimũ ſabbati dominus reſurrexit. Sic ergo illa quæ geſta commemorãtur, ſi quis intelligat, etiã prophetiæ fuerũt. Sed iſte præter arcam, id eſt, præter Eccleſiã cõſtitutus, ſubmerſus eſt diluuio, non ablutus. De teſtimonio quoq; Eſaiæ Prophetæ *Cap. XXII.* calũniatur atq; blaſphemat, eò ꝙ dixerit, Filios genui & *Eſaiæ. 1.* exaltaui, ipſi autẽ me ſpreuerunt: & eoſdẽ paulopoſt appellauerit ſemẽ peſsimum, tanquã ſe oſtendens generatorẽ malorũ, cuius filij ſunt ſemen peſsimũ: neſciens ob hoc eos dici ſemen peſsimũ, quoniã gratiæ dei, qua eius filij facti fuerãt, peccando degeneres extiterunt, eorum filij facti, quorũ imitatores eſſe voluerunt. Vnde illis alio loco dicitur, Pater tuus Amorræus, & mater tua Ce- *Ezech. 16.* thæa, quarũ gentium ſunt impietatẽ malitiamq; ſectati; ex quibus tamẽ carnis originem nõ ducebant. Sed ſoluat iſte lectionẽ† Euangelicã, vbi dominus dicit, Si vos *†quæſtionẽ.* cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quãto *Lucæ. 11.* magis pater veſter qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe? dicat quemadmodũ ſit bonus deꝰ malorum pater. vtrunq; enim veritas dicit. An non erant mali, qui- E bus ait, Si ergo vos cũ ſitis mali? An non habebãt deum bonum patrẽ, quibus ait, Quãto magis pater veſter, qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe? Porrò ſi mali appellati ſunt propter peccata, ſine quibus non eſt in hac ĩfirmitate mortalium quorumlibet etiã vita iuſtorum: quanto cõuenientius ſemen peſsimum diceretur, quod naſceretur impia voluntate, & moribus execrabilibus pullularet? Sed hunc, inquit, deũ dominus Chriſtus appellauit arborẽ malam facientem fructus malos. Immo vero huius talia ſentiẽtis tanquã malæ arboris, iſte ipſe ſermo blaſphemus, fructꝰ eſt malus. Nam hominẽ malum dixiſſe dominũ arborem malam, cuius fructus mali eſſent opera mala: & hominem bonum arborem bonã, cuius fructus boni eſſent opera bona: id eſt, ipſas hominum voluntates, vel malam mali hominis, vel bonam boni hominis diuerſas eſſe arbores, diuerſos fructus ferentes, ſatis euidenter ipſe teſtatur dicens, Bonus *Matth. 12.* homo de bono theſauro cordis ſui ꝓfert bona, & malus homo de malo theſauro cordis ſui profert mala. Quomodo autem diceret, Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & F fructũ eius malum: niſi homo poſſet nunc in hoc, nunc in illud mutata voluntate conuerti? Sed ipſe deus, *Cap. XXIII* inquit, per eũdem Prophetam fatetur & dicit, Ego ſum *Eſaiæ. 45.* deus faciẽs bona, & creãs mala. Ita planè: Ipſe eſt enim deus, de quo dicit Apoſtolus, Vides ergo bonitatem & *Roma. 11.* ſeueritatem dei. Hæc autem ſeueritas eius damnabilibus mala eſt, quia malum illis damnationis importat. Nam quia iuſta eſt, alio modo reperitur bona: omne enim iuſtum bonum. Quàm vero eleganter ſibi videtur iſte verba diſcutere atque diſcernere, neſciens quid loquatur: quãdoquidem hocipſum quòd ita poſuit hoc teſtimoniũ, vt non diceretur, faciens bona & mala: aut, creans bona & faciens mala: ſed, faciens bona & creans mala: vult vertere in crimẽ: & conatur oſtendere, quod fit, forinſecus fieri: quod autem creatur, apud ipſum eſſe creatorem, atq; inde procedere: vt videlicet deus Prophetarum tanquam extranei à ſe boni factor aliquando fuiſſe videatur, creator autem mali, tanquam natura malus de ſeipſo proferens quod creauit. Quæ verba ſi ex conſuetudine conſideremus locutionis humanæ, & fieri & creari non ſolum filij quos de ſemetipſo

G quiſq; generat, verumetiã magiſtratus dicũtur atq; vrbes,& quæcunq; alia quæ non exeunt de gignente, ſed forinſecus fiunt. Si autem quomodo ſcripturæ ſanctæ, quibus iſte inſidiatur, loqui ſoleant perſcrutemur, aut hoc eſt facere quod creare, à quo tamen diſtinguitur gignere:& variandi verbi cauſa, nõ ad aliquam rerum differentiã dici potuit,faciẽs bona & creans mala, cùm dici etiã poſsit,creans bona,& faciẽs mala. Aut ſi vllam voluiſſet propheticus ſpiritus hic eſſe diſtantiam, multo accommodatius ſic acciperemus hęc verba,vt intelligeremus id fieri, quod ſi non fieret,omnino nõ eſſet: creari autem,ex eo quod erat condi aliquid vel conſtitui, ſicut diximus creari magiſtratus atque vrbes. Nam & illi ex iis qui iam homines erant, conſtituũtur in honoribus cum magiſtratus creantur : & ligna & lapides quibus conſtruuntur† vrbes, vtique iam erant,ſed nondum in illam rerum faciem quam videmus in vrbibus, quodam ordine & compoſitione venerant :quod cum fit,creari vrbes dicuntur. Quod enim Græci appellant κτίζειν,hoc noſtri aliquando creare,aliquando conſtituere,aliquando condere interpretantur,quod ſæpiſsime idem ſignificat in illis literis quod eſt facere. Nam

†*aliàs conſtituuntur.*

H & fecit deus hominem ad imaginem dei, & deus creat hominem inexterminabilem,legimus. Et ſi aliquando cum aliqua differentia dicitur,hoc rectius poteſt intereſſe quod dixi:vt facere ſit quod omnino nõ erat:creare autem,ex eo quod iam erat ordinando aliquid conſtituere. Ideoque hęc loco dictus eſt deus creans mala, quoniam peccãtibus ea conuertit in malũ diſpoſitione ſeueritatis ſuæ, quæ bonitatis eius largitate bona facta ſunt. Vnde dicit Apoſtolus Paulus,Chriſti bonus odor ſumus in omni loco, & in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. Quibuſdam quidem odor vitæ in vitam, quibuſdam vero odor mortis in mortem. Sed cum continuo ſequatur & dicat,Et ad hæc quis idoneus?nõnne importuni quodãmodo ſumus ingerere iſta carnalib⁹ non ſtudioſis, ſed contentioſis, nullo modo idoneis ea capere,quæ vtinam ſaltem deſinerẽt carpere? Quantus quippe cõflictus aduerſus Arrianos fuerit excitatus, ne vnigenitũ filium dicerent eſſe creaturam,idem putãtes creatũ eſſe quod genitum,iſte fortaſsis ignorat. Sed vt eius regula fallax atq; diſtorta,ex eodem prophetico & Euãgelico teſtimonio quod ipſe poſuit, percuſſa frangatur:ſic deus loquitur per Prophetam,Ego creans lucem & faciens tenebras,faciens pacem, & creans mala.

2.Corin.2.

I Quod ipſe nec totum,nec ſicut illic legitur,poſuit.Atq; illud quidẽ facile diſsimulãdum eſt,quòd pro pace poſuit bona,quoniã pax bona eſt.Sed illud prætereũdum non eſt, quia huius ſentẽtiæ partem ſuperiorẽ dolo potuit præterire,ne diceret,creans lucem:quia cum ſit lux etiam confitente ipſo vtique bona, ab eo creatã noluit confiteri, quem non vult creare niſi mala. Magis ergo indifferẽter id poſitum debemus accipere, creare & facere:diſtinctionis tamen quam ſibi iſte fecit,regula fracta eſt: quoniã deus Prophetarum, quẽ de verbo quod nõ intelligit culpat:ibi legitur creator bonorum,quod negat. Itemq; ex Euangelio,nempe nobis tãquam plurimum ſuis partibus faueret, oppoſuit quod dominus ait,Arbor bona bonos fructus facit: & arbor mala,malos fructus facit. Cur ergo nõ ſecundũ iſtũ,creat dixit, non facit:ſi vera eſt eius differẽtia,qua facientẽ à creante diſtinguit:dicens quod fit,alienũ eſſe à faciẽte, quoniã deforis accedit: quod autem naſcitur, propriũ eius eſſe qui generat? Hinc enim exiſtimat deũ generatorẽ malorum,quia dictum eſt,creans mala: putans quod &

Eſaiæ.45.

Matth.7.

Arriani putauerũt,in ſcripturis illis nihil intereſſe,vtrũ K generari dicatᷣ aliquid, an creari. Sed certe in eo quòd dominus arborẽ bonam fructus bonos, malam malos non dixit creare,ſed facere:videat iſte ſuã regulam fractam,& cõprimat linguã.Quid enim ſtultius,quàm dicere deum Prophetarũ eſſe arborem malam, & id velle intelligi in eo quod dominus ait, Arbor mala fruct⁹ malos facit: & rurſus dicere, non facit mala, ſed creat: quia ſi faceret,aliena ab illo eſſent,eiq; forinſecus accederẽt:cum vero creat,ipſe illa de ſeipſo tanquã radicitus generat.Non ergo de iſto deo dominus ait, Arbor mala malos fructus facit, quoniã creat mala iſte, nõ facit.Ecce qui audet accuſare Prophetas ex Euangelio à ſe productis teſtibus refragatur. Item verba quædam ex libro Deuteronomio,velut impura exhorreſcẽs,impius exagitat:quaſi deus verecũdari debuerit,pudẽda impiis irrogare vel prænũciare tormenta,nec eo cõminari modo vt diceret,Quę mollis in vobis & tenera nimis fuerit, cuius experimentũ non accepit pes eius ambulare ſuper terram præ teneritudine & mollitie,zelabit oculo ſuo virum ſuum,& filium ſuũ, & filiam ſuam, L & ſecundas ſuas,& quod exierit per femora eius comedet.Immo vero quãto eſt horribilius,tanto eſt terribilius:neq; à Propheta monendo dictum eſt, ſed minando:nõ vt hæc homines facerent, ſed ne illa facerẽt quæ ſenſus peruerſus exercet,& ad hæc peruenirẽt,quæ ſenſus humanus exhorret.Quis autem digne eloqui poſsit quàm ſit mentis execrabilior fœditas, pœnas exhorreſcere meritorũ, & merita non cauere pœnarum? Dicat planè ſpiritus ſanctus incontaminatus & incõtaminabilis,quod audire anima recuſat immunda, & eſſe non recuſat immũda.Immunditiã quippe auerſatur carnis, offenſis ſenſibus carnis: & immũditiã diligit ſuã extinctis ſenſibus cordis. Dicat hæc ſpiritus dei,& per horrorẽ talia mala patiendi,incutiat timorẽ malefaciendi. Idem nanq; ſpiritus etiã per Apoſtolum loquẽs, ſenſus impios nõ eſt verecundatus offendere,dum pios vellet inſtruere:vbi cõmemorata impietate quorũdã, qui coluerunt & ſeruierũt creaturę potius quàm creatori,ſubiunxit atque ait, Propter hoc tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerũt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam: ſimiliter autem & maſculi,relicto naturali vſu fœminę, exarſerunt in appetitum ſuũ in inuicem,maſculi in maſculos deformitatem operãtes, & mercedem mutuam M quam oportuit erroris ſui,in ſemetipſis recipientes. Si quiſquã inimicus Apoſtolo vellet ex his verbis talia dicere,qualia dicit ex librorũ veterum quibuſdã locis iſte blaſphemus, nõne haberet amplam materiã in qua loquaciter inſaniret:& quãto ſibi videretur diſertiora dicere, tanto deteſtabiliora maledicta iactaret, maxime quia dictũ eſt,Mercedem mutuã, quam oportuit,erroris ſui in ſemetipſis recipiẽtes? Oportuiſſe quippe nõ eſt veritus dicere Apoſtolus, vt qui creaturæ potius quàm creatori ſeruierunt,erroris ſui mercedẽ,non inuiti hęc turpia patiendo,ſed libenter faciendo reciperent:iudicio ſcilicet non alicuius hominis immundiſsimi,quem talia delectarent, ſed iuſtiſsimi dei qui tradidit eos in paſsiones ignominiæ:vt crimina criminibus vindicentur,& ſupplicia peccantiũ non ſint tormẽta, ſed incrementa vitiorum. Sapiens autem cum hæc audit, ipſam magis in hac vita iram dei timet, qua homo nõ patitur quod acriter dolet,ſed facit quod turpiter libet:& eius cui talia iudicia diſplicent, verba inſana contemnit, quia ex ipſo pœnam Pharaonis,hoc eſt,indurati cordis agnoſcit,

ca.XXIIII

Deut.28.

Roman.1.

A agnoſcit. Si enim quoſdam qui non probauerũt deum
habere in notitia, tradidit deus in reprobam mentem,
vt faciant quæ nõ conueniunt: quid mirum, ſi & iſtum
qui diuina blaſphemat eloquia, tradidit deus in repro-
1 Corin. 11. bam mentem, vt dicat quæ non conueniunt? Sic enim
Romano. 9. oportet hæreſes eſſe, vt probati, inquit Apoſtolus, ma-
nifeſti fiant in vobis. Sic vaſa iræ locis congruis & tem-
poribus ordinantur, vt etiam de ipſis notas faciat deus
diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ de maſſa
eiuſdem damnationis ſunt in honorem, gratia illius,
non meritis ſuis. Ille quippe donat prodeſſe nobis non
ſolum quod docet veritas, verumetiam quod obſtrepit
vanitas: vt cum reſpõdetur inquietiſsimæ vanitati, au-
ſcultetur ſynceriſsimæ veritati. De turpi maledicto ar-
guit vanitas: ſed turpe nõ eſſe, quibuſdam rebus turpi-
bus nominatis, cauendam oſtẽdere turpitudinem, mi-
ſericors indicat veritas, & vecors vincitur vanitas. Nã
de turpi maledicto poteſt à verboſis impiis reprehẽdi
Galat. 5. & Apoſtolus Paulus, vbi ait, Vtinã & abſcindantur qui
vos conturbant. Quod etſi bene intelligentibus bene-
dictio magis apparet, vt fiant ſpadones propter regnũ
B cœlorum: poteſt tamen garrula cæcitas etiam in Apo-
ſtolo hoc reprehendere, contendens quòd nõ debue-
rit rem honeſtam turpi verbo enunciare. Poſſunt & ip-
ſum dominum qui eiuſdem cõtinentiæ donum com-
Matth. 19. mendans ait, Sunt qui ſeipſos caſtrauerunt propter re-
Literio. gnum cœlorum. Legunt quippe iſti literiones: ſic enim
potius quàm literati appellandi ſunt, qui legendo lite-
ratos nihil ſapere didicerunt. Legunt ergo apud Cice-
ronem tale aliquid, vnde ſibi videantur docte Chriſti
verba culpare, perditi potius quàm periti. Ille nanque
cum doceret, in tranſlatione verborum, obſcœnitatem
eſſe vitãdam, Nolo, inquit, dici, morte Africani caſtra-
tam eſſe rempublicam. Sed ſi hoc verbum ipſe quod
vitari volebat, vt vitandum oſtenderet, non vitauit, &
quod dici noluit, coactus eſt dicere: quanto magis res
quæ verbo eodem recte ſignificatur, vt ab audiẽte poſ-
ſit intelligi, ſuo verbo enũciatur? Atque vt ad illud re-
deamus, quod iſte in Deuteronomio reprehendit, Si
Cicero vir eloquentiſsimus, & verborum vigilantiſsi-
mus appenſor & menſor, quod dici noluit, dixit ne di-
ceretur: quanto melius deus magis morum quàm ver-
borum pulchritudinem quærens atque munditiã, tur-
pe aliquid nõ turpiter, ſed minaciter dixit: vt hoc hor-
C reretur, ne illud commiteretur, propter quod ad illa
quæ audire horroris eſt, veniretur: & tamen cum legi-
tur, aures infidelitas claudit, auertit faciem, exaſperat
vultum, linguam vibrat, blaſphemias iaculatur. Videte
ſi non ſunt iſti ex iſto genere hominum, qui loquente
Chriſto de ſacramento corporis & ſanguinis ſui, dixe-
Ioan. 6. runt, Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire? Niſi
† al. execra- quòd excuſabiliores† ſunt, qui verba diuina quæ nõ in-
biliores. telligebant, non in maledictione, ſed in benedictione
horribilia non ferebant. Mirum enim nõ eſt, ſi maledi-
ctum quando auditur, horretur. Nec exigendum eſt, vt
verbis non horrendis dicatur, quod ad hoc dicitur, vt
ab exhorrente timeatur. Dominus autem talia dicebat,
quæ amari prę ciperet, non timeri: & tamen quæ infide-
litas ſufferat, Caro mea vere cibus eſt, & ſanguis meus
vere potus eſt. &, Niſi manducaueritis carnam meam,
& biberitis ſanguinem meum, nõ habebitis vitã in vo-
bis? Si ergo dei ſapientia, verbis ſacramento congruis
paſcens animam credentem, non curauit inſipientiam
nauſeantem: quanto magis eadem ipſa ſapiẽtia, vbi lo-
cus & tempus timoris fuerat, non amoris ſalubrem vo-
lens importare terrorem, non curauit inſipientis erro- D
rem, quanuis eius præuideret horrorem? Quis autẽ iſto-
rum ſpiritalem nouit horrere animæ fœditatem, cum
velut ſua quadam fame atque egeſtate compellitur co-
medere, quæ de ſuis carnalibus cogitationibus tanquã
de femoribus exeũt? Nam illius maledicti, quod iſte ve-
lut turpe reprehendit, par effectus eſt. Vix enim aliquã-
do tam magnum eſt flagellum famis, vt ad nefanda il-
la compellat. Iſta vero fame qua miſerorum animæ in-
opes veritatis ea pro veritate comedunt, quæ carnali-
bus ſenſibus pariunt, vſquequaque plena ſunt omnia,
tanto infœlicius, quanto nocet amplius, & horretur mi-
nus. Sed puto me vni libro illius quem miſiſtis, noſtro
non vno, ne nimium prolixus ſit, reſpondere debere:
proinde hic faciamus huius finem, vt ex his quæ diſcu-
tienda reſtant, alius inchoëtur. Neſcio quo enim mo-
do ita libri termino reficitur lectoris intentio, ſicut la-
bor viatoris hoſpitio.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII E
AVGVSTINI HIPPONENSIS E-
piſcopi, contra aduerſarium legis & Pro-
phetarum, Liber ſecundus.

IAm nũc ea diſcutiẽda ſunt, quæ iſte *Caput 1.*
de noui teſtamenti libris ſuffragari
ſibi arbitratur aduerſus propheti-
cas literas, tãquã eas apoſtoli Chri-
ſti ſua ſententia condemnauerint.
Quòd ergo profanas & aniles fabu
las, & genealogias infinitas appel-
laſſe Apoſtolum exiſtimat diuina eloquia legis & Pro-
phetarũ, quia dixit ad Timotheũ, Profanas & aniles fa- *1. Timo. 4.*
bulas deuita: & alio loco, Ne intẽdas fabulis Iudaicis & *1. Timo 1.*
genealogiis infinitis, quæ quæſtiones præſtant magis,
quàm ædificationem: quis ita niſi hæreticus multũ cæ-
cus erraret? Cur enim hoc Apoſtolus ipſe nõ fecit, ſi has
eſſe aniles fabulas iudicauit? Cur dicit ad Galatas, Dici- *Galat. 4.*
te mihi ſub lege volentes eſſe, legem non legiſtis? Scri-
ptum eſt enim, quòd Abrahã duos filios habuit, vnum *Gene. 21.*
de ancilla, & alium de libera: quæ ſunt in allegoria, hęc
enim ſunt duo teſtamẽta. Et ad Corinthios, Nolo enim *1. Corin. 10.*
vos ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nu-
be fuerunt, & omnes per mare trãſierunt, & omnes per F
Moyſen baptizati ſunt in nube & in mari, & omnes
eundẽ cibum ſpiritalẽ manducauerunt, & omnes eun-
dem potum ſpiritalem biberunt: bibebanr enim de ſpi-
ritali ſequenti eos petra, petra autem erat Chriſtus. Ne-
ſcit autẽ habere præter ſcripturas legitimas & prophe-
ticas Iudæos quaſdam traditiones ſuas, quas non ſcri-
ptas habẽt, ſed memoriter tenẽt, & alter in alterum lo-
quendo transfundit, quam deuteroſin vocãt. Vbi etiã *δευτέρω-*
dicere audẽt & credere, deũ primo homini duas creaſ- *σις.*
ſe mulieres: ex quibus texunt genealogias, vere, ſicut ait
Apoſtolus, infinitas, pariẽtes infructuoſiſsimas quęſtio-
nes. Sed ſi huic talia nunquam euenit audire, nunquid
& contra Euangeliũ ſic obſurdeſcere debuit, vt nõ ad-
uerteret verba domini Chriſti quibus arguit Iudæos, ꝙ
de parentibus nõ honorandis impietatem docerent fi-
lios ſuos? Ibi quippe & dei præceptũ quod in lege ſcri-
ptum eſt, atteſtando commemorauit. Nec ob aliud eos
arguit, niſi quòd reiicerent mãdatum dei, vt ſtatuerent
traditiones ſuas. Cum enim interrogaſſent Phariſæi &
Scribæ, Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta tradi- *Mar. 7.*

G tionem ſeniorum, ſed communibus manibus mandu-
cant panem? ille reſpōdens dixit eis, Bene prophetauit
Eſaiæ.29. Eſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt, Populus
hic labiis me honorat, cor autem eorum lōge eſt à me,
In vanum autē me colunt, docentes doctrinas & præ-
cepta hominum: Relinquentes enim mandatū dei, te-
netis traditiones hominū, baptiſmata vrceorum & ca-
licum, & alia ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis,
Bene irritum facitis præceptum dei, vt traditionē ve-
Exodi.20. ſtram ſeruetis. Moyſes enim dixit, Honora patrē tuum
Leuit. 20. & matrē tuā. Et qui maledixerit patri aut matri, morte
moriatur: vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut
matri, corban, quod eſt donum quodcūque ex me eſt,
tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquam fa-
cere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum dei pro-
pter traditionem veſtrā quam tradidiſtis, & ſimilia hu-
iuſmodi multa facitis. Vbi euidenter Chriſtus oſtendit
& illam dei eſſe legem, quā profanus iſte blaſphemat,
& Iudæos habere ſuas traditiones à libris propheticis
& legitimis alienas: quas appellaſſe Apoſtolum profa-
nas fabulas, & aniles, & genealogias interminatas, non
H hæreticus, ſed catholicus lector intelligit. Porrò ſi ve-
lim teſtimonia cuncta colligere, quibus oſtendam quē-
admodū & ipſe dominus & Apoſtoli eius lege vſi fue-
rint & Prophetis, quas iſte aniles fabulas putat, quando
Caput II. ſufficio? Aut cui nō ſufficiant iſta quæ diximus? Nec
iſte aduerſus lucem vocemq; dominicam vel Apoſto-
licam tā cæcus & ſurdus eſt, vt ignoret quēadmodum
à Chriſto & Apoſtolis in libris ad nouum teſtamētum
pertinentibus cōfirmetur legis ac Prophetarum & cō-
mendetur authoritas. Proinde excogitaſſe ſe exiſtimat,
quo pacto ſubterfugiat moles teſtimoniorum in Euan-
gelicis & Apoſtolicis literis de libris veteribus poſito-
rum, quibus eius velit nolit ceruicata lingua cōteritur.
Ait quippe Apoſtolum pro qualitatibus ingeniorum in
quinque perſonis locutum. Inſinuans enim rudi adhuc
populo, inquit, quæ dei ſunt, nō debuit à perfectioribus
incipere, & conſuetudinem ab eis vetuſtatis excludens
à difficilioribus inchoare, ne nouos adhuc ad fidē, per-
fecta doctrina turbaret. Deinde volens quaſi probare
quod dixit, eundem Apoſtolum dicentem commemo-
1.Corin.9. rat, Cum liber eſſem ex omnibus, omnibus me ſeruum
ſubieci, vt plures lucrifacerem: Et factus ſum Iudæis tā-
I quam Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: Et iis qui ſub lege
ſunt, tanquam ſub lege eſſem, cum ipſe non ſim ſub le-
ge, vt eos qui ſub lege ſunt lucrifaciā: Et iis qui ſine le-
ge erant, tanquā ſine lege eſſem, cum ſine lege dei non
ſim, ſed ſum in lege Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſi-
ne lege ſunt. Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos
lucrifaciam: Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lu-
crifaciam. Has quatuor perſonas vult intelligi, in quib'
Apoſtolum locutum putat: vnam Iudæorum, alteram
eorū qui ſub lege ſunt, tertiā eorum qui ſine lege ſunt,
quartam infirmorum. Quinta debetur, quoniam quin-
que promiſerat: hanc vt adderet, alio loco, inquit, ſupe-
1.Corin.2. rius iam dixit, Sapientiam loquimur inter perfectos: vt
perfectorum videatur quinta perſona. Hoc totum pro-
pterea molitus eſt, vt ſi quando aliquid de Apoſtolica
proferretur epiſtola, vbi atteſtantur Euangelio lex &
Prophetæ: hoc dicat Apoſtolum nō ſapientibus & per-
fectis, ſed Iudæis locutum fuiſſe quaſi Iudæum, vel eis
qui ſub lege eſſent, tanquam eſſet & ipſe ſub lege: ac per
hoc ſubdole atque mendaciter ſimulātem ſe apud im-
perfectos ædificare, quod apud perfectos, nō mentien-
do, ſed vera dicēdo deſtrueret. Hanc videlicet ei erro-
ris machinationē neſcio quis Fabricius fabricauit, quē K
velut magiſtrū veritatis Romæ ſe inueniſſe gloriatur.
Quis non hoc monſtrum, non ſenſus Chriſtianus, ſed
qualiſcunque humanus exhorreat? Primo enim conſi-
derandum eſt, quàm ſe fraudulentiſsimum & menda-
ciſsimum profiteatur, qui mentientem putat & laudat
Apoſtolum. Et quod ille dixit nō fallentis aſtu, ſed cō-
patientis affectu, qui diuerſis animarū morbis tam mi-
ſericordi corde ſubuenit, quàm ſibi ſubueniri voluiſſet
ſi errore vel infirmitate ſimili laboraret; hic in fallaciā
deteſtabilem vertit. Deinde quæro, ad Romanos, Co-
rinthios, Galatas, Epheſios, Coloſſenſes, Philippenſes,
Theſſalonicenſes, quomodo loquebatur Apoſtolus? In
qua illarum quinq; perſonarū eos eſſe deputabat? Pro-
culdubio quoniam in præputio gentes erant, nō in cir-
cūciſione Iſraëlitæ. Ad hos quippe ſibi tributum mini-
ſteriū fuiſſe teſtatur, vbi dicit quòd ei & Barnabæ dex- *Galat. 2.*
teras ſocietatis dederunt Petrus & Iacobus & Ioannes,
vt ipſe quidē cum Barnaba ad gentes, illi autem ad cir-
cunciſionem irent. Et alio loco apertiſsime dicit, Quā-
diu ego ſum gentiū Apoſtol'. Et multis aliis locis pro- *Roman. 11.*
prio quodam munere doctorem gentium ſe eſſe teſta-
tur. Cum ergo eſſent ſine lege tot gentes, quibus Euan- L
gelium prędicabat, quid opus erat vt eis legem & Pro-
phetas de Chriſto introduceret teſtes, eiſq; importaret
ignaris vinculum, ſicut iſta peſtis arbitratur, erroris, à
quo eos fuiſſe liberos magis debuit gratulari? Quid op'
erat vt ad Romanos ſic fuiſſet exorſus: Paulus ſeruus *Roman. 1.*
Chriſti Ieſu, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euange-
lium dei, quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in
ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine
Dauid ſecundum carnem? Quare non ſibi potius per-
ſonam imponit illorum? Quare ſe facit tāquam ſub le-
ge, eis qui fuerant ſine lege? Vt quid enim eis dicit, Vo- *Roman. 11.*
bis enim dico gētibus, quādiu quidē ego ſum gentium
Apoſtolus, miniſteriū meum glorificabo, ſiquo modo
ad æmulationem prouocare potero carnem meam, vt
ſaluos faciam aliquos ex illis. Si enim reiectio illorum
reconciliatio eſt mundi: quæ erit aſſumptio, niſi vita ex
mortuis? Si autem delibatio ſancta eſt, & conſperſio: &
ſi radix ſancta eſt, & rami. De Iſraelitis quippe iſta di-
cit, de quibus antè iam dixerat, Quid enim amplius eſt *Roma. 3.*
Iudæo, aut quæ vtilitas circunciſionis? Multum per om-
nem modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis M
eloquia dei. Quid enim ſi quidam illorum non credi-
derunt? Nunquid incredulitas illorum, fidem dei eua-
cuauit? Deinde hic quod commemorare cœperam, ſe-
quitur & dicit, Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu au- *Roman. 1*
tem cum eſſes oleaſter, inſertus es in illis, & ſocius radi-
cis factus es & pinguedinis oleæ, noli gloriari aduer-
ſus ramos, Quod ſi gloriaris, nō tu radicem portas, ſed
radix te. Dicis ergo, fracti ſunt rami vt ego inſerar: Be-
ne, in incredulitate fracti ſunt, tu autem fide ſtas. Noli
altum ſapere, ſed time. Nam ſi deus naturalibus ramis
nō pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vides ergo boni-
tatem & ſeueritatem dei: in eos qnidem qui ceciderunt
ſeueritatem, in te autem bonitatem, ſi permanſeris in
bonitate: alioquin & tu excidēris, & illi ſi non perman-
ſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt enim de-
us iterum inſerere illos. Nam & ſi tu ex naturali inci-
ſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam
oliuam, quanto magis illi qui ſecūdum naturam ſunt,
inſerentur ſuæ oliuæ? Nolo enim vos ignorare fratres
ſacramentum hoc, vt non ſitis vobis ſapientes, quia cæ-
citas ex parte in Iſrael facta eſt, donec plenitudo gen-
tium

A tium intraret,& ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſicut ſcri-
Eſaia.59. ptum eſt, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impieta-
tem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentum, cum abſ-
tulero peccata eorum. Nimis longum eſt cuncta per-
currere,vel ſicut per ſcripturas Apoſtolicas vbiq; ſpar-
ſa ſunt,ea in vnā faciē congregare. Quid opus erat hęc
dicere gentibus? Cur non potius ſine lege factus eſt eis,
quēadmodum erant illi ſine lege? Cur non potius deos
eorum laudauit,eorumq; ſacrificia prædicauit, ſi & iſta
ſcriptura,quam populus Iſraël accepit, & illa ſacra gē-
tium,ſicut iſte dicit,ad dæmonia pertinebant? Quid q̃
deum Iſraël audet infœlix dicere non ſolū dęmonem,
verumetiam cæteris dæmonibus eſſe peiorem? Cur er-
1.Cor.9. go Apoſtolus, qui omnibus omnia, non miſericordia
compatiente ſicut veritas oſtendit, ſed aſtutia fallente
ſicut iſte deſipit, factus erat:non potius illorum dæmo-
num quos colebant Romani, quos dæmones putat iſte
mitiores,ſeruum ſe eſſe confinxit, vt fieret tanquam il-
li,ac ſic eos lucrifaceret? Nōne item dicit ad Epheſios,
Epheſ.2. Propter quod memores eſtis, quia vos quando gentes
eratis in carne, qui dicimini præputiū, ab ea quæ dici-
tur circuncīſio in carne manufacta:qui eratis illo in tē-
B pore ſine Chriſto alienati à ſocietate Iſraël, & peregri-
ni teſtamentorū & promiſsionis, ſpem non habentes,
& ſine deo in hoc mundo:Nunc autem in Chriſto Ieſu
vos qui aliquando eratis longe,facti eſtis prope in ſan-
guine Chriſti. Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit vtraq;
vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens inimici-
tiam in carne ſua, legē mandatorum decretis euacuās,
vt duos conderet in ſe in vnum nouum hominem, fa-
ciens pacem, & commutaret vtroſque in vno corpore
deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo:
& veniens euangelizauit pacem vobis qui eratis longe,
& pacem his qui prope,quia per ipſum habemus acceſ-
ſum ambo in vno ſpiritu ad patrem. Igitur iam nō eſtis
peregrini & inquilini, ſed eſtis ciues ſanctorum & do-
meſtici dei, ſuperædificati ſupra fundamētum Apoſto-
lorum & Prophetarū,ipſo ſummo angulari lapide exi-
ſtente Chriſto Ieſu. Dicat iſte blaſphemus, quomodo
prope dicit inuentos Iſraëlitas,qui peiori, quemadmo-
dum blaſphemat,dæmoni ſeruiebāt,& longe erant gē-
tes quæ mitioribus dæmonibus ſubditæ fuerant? Quo
modo dicit alienatos fuiſſe à ſocietate Iſrael & peregri-
nos teſtamentorū & promiſsionis, quando erant ſpem
C non habentes, & ſine deo in hoc mundo, ſi Iſrael non
dei & Chriſti populus erat? Contra iſtam tubam clariſ-
ſimam & excellentiſsimam veritatem perſtrepit atque
inſultat inſanus, dicens in perſonis quinque locutum
Apoſtolū,vt alios ex aliis falleret, fingēdo ſe eſſe quod
non erat:cum videat eum gētibus quæ longe fuerant à
deo Iſraelitarum, eundē deum, eandem legem, eoſdem
Prophetas, teſtamenta eadem prædicare. Quis de an-
gulari lapide prior locutus eſt? Nōne Propheta ſpiritu
Eſaia 28. dei plenus,quem peſtis iſta blaſphemat? Ait enim, Ecce
pono in Siō lapidem angularem, electum, precioſum,
& qui crediderit in eum, nō erubeſcet. Quod teſtimo-
1.Petri. 2. nium cōmemorauit & Apoſtolus Petrus. Nōnne prius
in Pſalmo pertinēte ad literas ſacras populi prioris di-
Pſalm. 117. ctum eſt, Lapidem quē reprobauerunt ædificantes, hic
factus eſt in caput anguli? His enim literis erudit' Pau-
lus Apoſtolus poſuit,quod paulo ante cōmemoraui, Ip-
Ephe.2. ſo ſummo angulari lapide exiſtēte Chriſto Ieſu. Vnde
ipſe dominus Iudæos in quibus cæcitas ex parte facta
erat,conuicit,confuſoſq; reddidit dicēs, Nunquam le-
Matth.21. giſtis in ſcripturis, Lapidem quem reprobauerūt ædi-
ficantes,hic factus eſt in caput anguli? A domino factū D
eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Hęc ergo om-
nia mendaciter Chriſtus ex lege ac Prophetis, menda-
citer Apoſtoli proferebāt,ſicut iſte blaſphemat,quia vi-
delicet infirmi nōdum poterant ſolidam capere veri-
tatem. Itāne cæcus ignorat, quòd aliud ſit nutrire par-
uulos,aliud decipere credulos? aliud alere vt creſcant,
aliud agere ne viuāt? Talia quippe iſte dicit ac ſentit de
deo legis & Prophetarum,ac de ipſis omnino literis,vt
ſecundum eius ſentētiam quam de illis habet, quando
Apoſtoli prædicabant credentibus legis & Prophetarū
deum,& confirmabant authoritate taliū ſcripturarum,
non lac potandum videantur dediſſe paruulis, ſed ve-
nenum. Quod de illis quiſquis credit, deſipit, vaneſcit,
inſanit. Ergò ne,ait aliquis,fruſtra dixit Apoſtolus, Nō *1.Cor.3.*
potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus,ſed quaſi carnalib',
quaſi paruulis in Chriſto,lac vobis potum dedi,non eſ-
cam, nōdum enim poteratis: &, Sapientiam loquimur
inter perfectos: &, Animalis homo non percipit quæ *1.Corin.2.*
ſunt ſpiritus dei? Abſit vt putemus eum inaniter nec ve-
raciter iſta dixiſſe. Nunquid tamen ideo credendus eſt
quenquam ſibi credentium fallere voluiſſe? Dedit igi- E
tur paruulis parua, non falſa: lactea, non noxia: nutrito-
ria, nō peremptoria. Porrò autem ſi nō eſt verum quod
ait, filium dei ſecundum carnem factum eſſe ex ſemine *Roman.1.*
Dauid: ſi non eſt verum quòd naturales rami propter *Roma.11.*
incredulitatem fracti ſunt,vt in radice ſancta Iſraelita-
rum,ex gentibus veniens fidelis insereretur oleaſter,&
fieret particeps pinguedinis oliuæ: ſi non ſunt eloquia
dei, ſed neſcio cuius vt iſte blaſphemat peſsimi dęmo-
nis, de quibus dicit, Primū quidē quia credita ſunt illis *Roman.3.*
eloquia dei: profecto qui hæc paruulis dabat, qui hæc
tanquā vera prędicabat, qui hæc credi volebat,delebat
miſeros, non alebat. Quòd à fide atq; doctrina veraciū
Chriſti Apoſtolorum quoniā eſſe ſcimus alienum, re-
ſtat vt iſtum tanquam peſtem atque hoſtem fidei Chri-
ſtianæ vehementiſsime deteſtemur: qui tanta excæca-
tur & præcipitatur amentia, vt nō videat ipſum ſaltem
Timotheū, cui putat authoritate Apoſtolica fuiſſe præ-
ceptum,vt tāquam fabulas aniles, veterem legem Pro-
phetaſq; deuitet,ab eodem Apoſtolo non fuiſſe fallen-
dum,& in illa quinta perfectorum perſona fuiſſe depu-
tandum,vt ei non mendaciter loqueretur,dicens, Me- *2.Timot.2.*
mor eſto Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſe- F
mine Dauid ſecundum Euangelium meum. Si enim
Chriſtus ex ſemine Dauid fabulis anilibus prædicatur,
quōmodo eas iubetur iſte deuitare,quibus iubetur me-
moriter credere? Si autem Chriſtus ex ſemine Dauid
veraciter prædicatur,vbi eſt radix in qua oleaſter inſe-
ritur? Nec aniles ſunt fabulæ, niſi præter eas ſcripturas
deliramenta Iudæorum, ad eam quam vocāt deutero-
ſin pertinentia: non illa eloquia dei quæ credita ſunt
circūciſioni, vbi etiam carnales Iudæi Chriſtū ex ſemi-
ne Dauid venturum eſſe didicerant,ſicut interroganti *Matth.22.*
domino reſpondebant: quanuis eum dominum ipſius
Dauid,non ſecundum carnem, ſed ſecūdum diuinita-
tem intelligere non valerent: vtrunque tamen eſt in il-
lis eloquiis, & quod credebant, & quod non intellige-
bant: &, De fructu vētris tui ponam ſuper ſedem tuam: *Pſal. 131.*
propter Chriſtum ex ſemine Dauid: &, Dixit dominus *Pſal.109.*
domino meo, ſede ad dexteram meam: propter Chri-
ſtum,dominum etiam ipſius Dauid. Itāne vero fallaci-
ter dicebat Apoſtolus, Veritatem dico in Chriſto, non *Roman.9.*
mentior, conteſtante mihi conſcientia mea in ſpiritu
ſancto,quia triſtitia eſt mihi magna, & cōtinuus dolor

G cordi meo, Optabã eni ego ipſe anathema eſſe à Chri-
ſto pro fratribus meis cognatis ſecundum carnem, qui
ſunt Iſraëlitę, quorum eſt adoptio, & gloria, & teſtamẽ-
ta, & legis conſtitutio, & obſequium, & promiſsiones:
quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundũ carnem,
qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Amen.
Ioan. 14. Veritatem ſe dicere clamat Apoſtolus in capite huiuſ-
ce ſententiæ, & hoc in Chriſto qui eſt ipſa veritas, con-
teſtante ſibi cõſcientia ſua in ſpiritu ſancto, eamq; ſen-
tentiam per amen concludit in fine. Et dicit iſte, non
ſunt vera quæ hic Apoſtolus loquitur, fallit infirmos,
qui nõ poſſunt capere veritatem, paruulos vanitatibus
lactat, & eſurientibus filiis diabolicorum mẽdaciorum
virus infundit vt nutriat. O portentũ, non ſolũ a Chri-
ſtianorum auribus, verũetiam à finibus Chriſtiani or-
bis arcendum. Hæccine adoptio, hæc gloria, hæc teſta-
menta, hæc legis conſtitutio, hoc obſequiũ, hæ promiſ-
ſiones, hi patres, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem,
qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, fabulæ
ſunt aniles? Quod iubetur præcipue tenere, qui iubetur
deuitare fabulas aniles, fabulę ſunt aniles? Sed quid mi-
H rum ſi tanta impietate delirat qui legis vult eſſe deſtru-
1.Timo.1. ctor, ſi quoſdam idem Apoſtolus dicit volentes eſſe le-
gis non deſtructores ſed doctores, nõ intelligere neq;
quæ loquuntur, neque de quibus affirmant? Verum nos
illud quod ſecutus adiunxit, aduerſus vtroſque tenea-
mus. Cõtinuo quippe ne quis exiſtimaret ideo illos nõ
intelligere quæ loquuntur, neque de quibus affirmant,
Ibidem. quoniã legis malę volunt eſſe doctores, Scimus autem,
inquit, quia bona lex eſt, ſiquis ea legitime vtatur. Hæc
ſententia & illos refutat qui lege vtuntur male, & eos
qui illam opinantur malam. Porrò ſi bona eſt, qua de-
mẽtia negatur deus bonus qui dedit legem bonã? Quæ
poteſt videri ſufficere damnatio his hominibus, qui le-
gem quam ſic Apoſtolus laudat, anilium fabularũ no-
mine accuſant? & hoc ſe exiſtimant facere eiuſdem epi-
ſtolæ teſtimonio, vbi eam ſic Apoſtolus laudat: volẽtes
eſſe legis non doctores, ſed blaſphematores, non intel-
ligendo quæ loquuntur, neque de quibus affirment?

Caput.III. Sed fieri non potuit, inquit, vt à Iudæorum Prophe-
tis ſaluatoris noſtri annunciaretur aduentus. Cur fieri
Roma.3. non potuit, cum dicat Apoſtolus, quia credita ſunt illis
eloquia dei? Sed ante ſaluatoris aduẽtum, inquit, ſpiri-
I tus ſanctus ac diuinus nõ erat ſuper terram. Hoc vani-
tas, nõ veritas loquitur. Nã quo niſi ſpiritu ſancto Pro-
phetas ſuos dominus impleuit, de quib⁹ in epiſtolæ ex-
ordio dictum eſt ad Romanos, quod & ſupra comme-
Roma. 1. moraui, Paulus ſeruus Chriſti Ieſu, vocatus Apoſtolus,
ſegregatus in Euangelio dei, quod antè promiſerat per
Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo qui fa-
ctus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Et hoc
quidem teſtimonium etiam iſte poſuit, prohibens eum
ad quẽ ſcribit aliis Prophetis credere de Chriſto, præ-
ter illos quos Prophetas eius ad Romanos dicit Apo-
ſtolus, quos credo non arbitratur Prophetas fuiſſe Iu-
dæorum. Sed cuiuſlibet eos fuiſſe gentis opinetur, cur
ibi non aduertit quod antè promiſerat per Prophetas
ſuos? Per quoſlibet enim Prophetas ſuos ſi antè promi-
ſerit Euangeliũ de filio ſuo, quid eſt quod iſte dicit ſan-
ctum ac diuinum ſpiritum ſuper terram non fuiſſe an-
te ſaluatoris aduentum? Et tamen iſti vnde potuerunt
eſſe Prophetæ, annunciantes Chriſtum ex ſemine Da-
uid ſecundum carnẽ, niſi cuius gentis erat ipſe Dauid,
de cuius ſemine Chriſtus à Prophetis dei promiſſus eſt
eſſe venturus? Sed lex, inquit, per Moyſen data eſt, veri-
tas autem à Chriſto Ieſu eſt. Non ita ſcriptũ eſt, ſed ita, K
Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum *Ioan. 1.*
Chriſtum facta eſt. Lex igitur data eſt per Moyſen: fa-
cta eſt autem gratia per Ieſum Chriſtum, cum per eius
ſpiritũ charitate diffuſa in cordibus noſtris, fit vt quod *Roma. 5.*
lex præcepit impleatur. Quod enim per literã iubetur,
nõ litera, ſed ſpiritu impletur. Vnde illud quod ſcriptũ
eſt, Non concupiſces: per Moyſen lex eſt, quia iubetur: *Exo.20.*
ſed per Ieſum Chriſtum fit gratia, quãdo quod iubetur
impletur: veritas autem facta eſt per Ieſum Chriſtum,
propter illa quæ in prophetia legis ſunt promiſſa, quæ
in Chriſto eminent reddita. Apoſtolus vero quod ait
ad Romanos, Quomodo inuocabunt in quem nõ cre- *Roma.10.*
diderunt? aut quomodo credẽt ei quem non audierũt?
de gentibus dixit, non de Iudæis, ſicut hic ſomniat. Eos
enim volebat refellere doctor gentium, qui putabant
genti tantummodo Iudæorum, non etiam incircunci-
ſis gentibus Euangelium prædicandum. Quod volens
oſtendere non ad Iudæos tantum ſed ad omnes gẽtes
pertinere, prius poſuit teſtimonium de Propheta, Erit, *Iocl. 2.*
omnis qui inuocauerit nomen domini, ſaluus erit: ac
deinde cum dixiſſet, Quomodo autem inuocabunt in L
quem nõ crediderunt, aut quomodo credent ei quem
non audierunt? continuo ſubiunxit, Quomodo autem
audient ſine prædicãte, aut quomodo prædicabũt, niſi
mittantur? Ita refutans eos qui negabant ad incircun-
ciſas gentes prædicatores Chriſti eſſe mittendos. Illud
quoq; ſicut imperitiſsimus non intelligit quod ſcriptũ
eſt, Primum Apoſtolos, deinde Prophetas. Putat enim *1.Corin. 12.*
ante Apoſtolos nõ fuiſſe Prophetas, neſciens eos Pro-
phetas illic commemoratos eſſe ab Apoſtolo, qui poſt
Chriſti aduentum fuerunt. Quos qui vult noſſe, actus
Apoſtolorum legat, & illud quod ait ad Corinthios, *1.Cor.14.*
Prophetæ autẽ duo aut tres loquantur. Si autẽ non fue-
runt Prophetæ ante Apoſtolos, qui erant illi per quos
deus ante promiſerat Euangeliũ de filio ſuo, qui factus
eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnem? Quis erat qui
dixit, Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic fa- *Pſal. 117.*
ctus eſt in caput anguli? Quis erat qui dixit, Thronus *Pſal. 44.*
tuus deus in ſeculum ſeculi, virga directionis, virga re-
gni tui: Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, prop-
terea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis prę par-
ticipibus tuis? Quomodo deus, cuius thronus eſt in ſe-
culũ ſeculi, vngitur à deo, niſi Chriſtus Ieſus, qui ex ip- M
ſa vnctione Chriſti nomẽ accepit? Chriſma quippe vn-
ctio, Chriſtus vnctus eſt. Quis erat qui dixit, quod ipſe *Marci.12.*
Chriſtus de ſe teſtatur eſſe prædictum, Dixit dominus *Pſal.109.*
domino meo, ſede à dextris meis, Donec ponã inimi-
cos tuos ſub pedibus tuis? Et hoc Dauid in ſpiritu dixiſ-
ſe confirmat, quem ſpiritum negat iſte fuiſſe ſuper ter-
ram ante domini aduentũ. Quid eſt quod ait Apoſto- *Roma.15.*
lus, Dicit autem Eſaias, Erit radix Ieſſe, & qui exurget *Eſaie 11.*
regnare in gentibus, in eum gentes ſperabunt? Quis e-
rat ſpiritus qui per eundem Eſaiam tanto antè prædi-
xit, Iſte peccata noſtra portat, & pro nobis dolet, & nos *Eſa. 53.*
putauimus eũ eſſe in dolore, & in plaga, & in afflictio-
ne. Ipſe vulneratus eſt propter peccata noſtra, & infir-
matus eſt propter iniquitates noſtras, diſciplina pacis
noſtrę ſuper eum: liuore eius ſanati ſumus: omnes quaſi
oues errauimus: homo in via ſua errauit: & domin⁹ tra-
didit eum propter iniquitates noſtras, & ipſe propter
afflictionem nõ aperuit os. Sicut ouis ad victimam du-
ctus eſt, & ſicut agnus coram tondente mutus, ſic non
aperuit os ſuum, In humilitate iudicium eius ſublatum
eſt, generationem illius quis enarrabit? quia tolletur de
terra

A terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem: & cætera quæ contexere longum eſt? Vbi etiam de Eccleſia tanto antè prędictũ eſt, quod ab Apoſtolo legimus commemoratum, & nunc iam videmus impletum, Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quia multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & aulæorũ tuorum, fige, ne parcas, protende funiculos, & clauos tuos cõforta. Adhuc in dextris & ſiniſtris dilata, & ſemen tuum poſsidebit gentes, & ciuitates deſertas habitari facies: Noli timere quia cõfuſa es, neque reuerearis quia exprobratum tibi eſt. Confuſionem enim æternam obliuiſcêris, & opprobrij viduitatis tuæ memor non eris. Quia dominus qui fecit te, dominus Sabaoth nomen ei: & qui eruit te deus Iſraël, deus omnis terræ vocabitur. Quis eſt qui dixit, Videbam in viſu noctis, & ecce cum nubibus cœli, vt filius hominis erat veniens, & vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & in conſpectu eius prælatus eſt: & ipſi datus eſt principatus, & honor, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguę ipſi ſeruiẽt: poteſtas eius

Galat. 4. *Eſaia. 54.* *Daniel. 7.*

B poteſtas perpetua quæ non tranſibit, & regnũ eius non corrũpetur? Hæc & alia multa atq; manifeſta de Chriſto & Eccleſia, vnde prædicta ſunt, quæ ſic videm⁹ impleta, & cõſonantibus Euangelicis atque Apoſtolicis literis, etiam ſperamus implenda: ſi ſpiritus dei ante aduentum Chriſti non fuit ſuper terram: vel ſi à Prophetis Iſraël non eſt Chriſti prænunciatus aduentus, ſicut hic deſipit: qui Chriſtum negando antè promiſſum, nõ habet vnde aſſerat miſſum? Et merito, quia ipſe quem prædicat, nec miſſus eſt, nec ꝓmiſſus. Verus quippe non eſt, ſed fictus. Iam illud non miror, quòd homo ineruditus de Prophetis Iudęorũ exiſtimat dictum, quod ait Apoſtolus, Dixit quidã ex ipſis proprius eorũ Propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri: teſtimoniũ hoc verum eſt, Ignorans dictum eſſe de quodam Epimenide qui Cretenſis fuit, in cuius libris hoc inuenitur, qui homo inter Prophetas dei nõ inuenitur: nec ad illa eloquia dei pertinet, quæ Iudæis dicit credita, qui nõ mentitur. Ideo non cõmemorauit Apoſtolus nomen eius, ſicut ſolet commemorare Prophetas dei aliquãdo dicens, ſicut & Dauid dicit, Eſaias autem audet & dicit, ſicut & Oſee dicit, Vel tacitis eorũ

Caput IIII. *Titum. 1.*

C nominibus, cum dicit ſicut ſcriptum eſt, & ea ſcriptura intelligitur in qua eſt authoritas dei: aut euidenter deũ dicere aſſerit, cum aliquod adhibet teſtimonium de lege vel Prophetis dei, quale eſt illud, Boui trituranti os nõ infrænabis. Nunquid de bubus, inquit, cura eſt deo? an propter nos ſcriptura dicit? oſtendens vtiq; in eadẽ ſcriptura deum loqui. Vel illud, Prouidens autẽ ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes deus, pręnunciauit Abrahę dicens, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Ipſam ſcripturam pro deo poſuit, quia dei eſt. Vel illud de Abrahã, In promiſsione, inquit, dei non hæſitauit incredulitate, ſed confortatus eſt fide, dãs gloriam deo, & pleniſsime credens, quia quæ promiſit, potẽs eſt & facere. Contra quam diuinã & apoſtolicam vocem, canis iſte rabioſus oblatrans, auſus eſt dicere, Abraham deo ſuo promittenti prolem nõ crediſſe, ignorãs illud quod ait, Si mihi centũ annos habenti naſcetur filius? admirantis eſſe gaudium, non diffidentiam dubitantis. Vel illud, Non poteſt excidere verbum dei. Nõ enim omnes ex Iſraël, ij ſunt Iſraëlitæ, neq; qui ſunt ſemen Abrahã, omnes filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen: hoc eſt, nõ ij qui filij carnis, hi filij dei, ſed filij pro-

Deuter. 25. *1. Corin. 9.* *Galat. 3.* *Gene. 22.* *Roman. 4.* *Gene. 17.* *Romano. 9.*

miſsionis deputãtur in ſemine. Vel illud de Helia, Sed quid dicit illi reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptẽ milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. His atque huiuſmodi atteſtationibus dei boni & veri eſſe ſcripturas illas quas iſte blaſphemat, apoſtolica cõmendat authoritas. Vbi autem etiam aliquid de authoribus gentium dicit Apoſtolus, non eos appellat Prophetas dei, nec illarum ſcripturarũ deum dicit authorem, quanuis ibi aliqua vera reperiat: ſicut de iſto Cretenſi ait, Dixit quidã ex ipſis proprius eorum Propheta: Cretenſes ſemper mendaces: nõ ergo ait, Iudæorum proprius, ſed Cretenſium. Quod vtique ad hoc dictum eſt, ne dei Propheta putaretur. Et in Actibus Apoſtolorum cum loqueretur Athenienſibus, ait de deo, In illo enim viuimus, & mouemur, & ſumus: ſicut & quidam ſecundũ vos dixerunt. Sed Apoſtolis, inquit, dominum noſtrum interrogãtibus de Iudæorum prophetis quid ſentiri deberet, qui de aduentu eius aliquid cecinisse in præteritum putabantur, cõmotus talia eos etiam nunc ſentire reſpondit: Dimiſiſtis viuum qui ante vos eſt, & de mortuis fabulamini. Quid mirum, quandoquidem

D *Roman. 11.* *3. Reg. 19.* *Titum. 1.* *Acto. 17.*

E hoc teſtimoniũ de ſcripturis neſcio quibus apocryphis protulit, ſi de Prophetis dei talia cõfinxerunt hæretici, qui eaſdem literas nõ accipiunt? Nam in Euãgelio dominus, quod non eſt apocryphum, ſed in luce veritatis omnibus notum, etiam poſt reſurrectionem diſcipulis in itinere comitatus, incipiẽs à Moyſe, per omnes Prophetas hæc de ſe quæ facta fuerant, prædicta monſtrauit. De ipſa, inquit, iterum arguit, vbi dicit: Multi mihi dicẽt in illa die: Domine, in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc dicam illis: Recedite à me, quia nunquã vos ſciui, quia operati eſtis iniquitatem. Abſit vt iſta de Prophetis ſanctis, in quibus erat Moyſes & cæteri, dominus dixerit: ſed dictum eſt de iis qui poſt eius Euangelium prędicatum in eius nomine ſibi loqui videntur, neſcientes quid loquantur, in quibus & iſte ſibi locum periturus inuenit. Illud quoq; ait dixiſſe dominum: Ego ſum ianua ouium: Omnes alij qui ante me venerunt, fures ſunt & latrones. Non autem ita ſcriptum eſt, ſed ita: Omnes quotquot venerũt, fures ſunt & latrones. Veniſſe quippe hoc loco intelligi voluit eos qui miſsi non fuiſſent: Quos arguit etiam Hieremias, dicẽs: Hæc dicit dominus de Prophetis qui prophetãt in nomine meo, & ego non miſi eos. Illi autẽ quos inſanus iſte blaſphemat, à domino miſsi ſunt,

Luce. 24. *Matth. 7.* *Ioan. 10.* *Hiere. 14.*

F nõ ſponte venerunt. Quos & dominus per parabolam quidem, ſed apertiſsima ſignificatione declarat, vbi dicit: Aliã parabolam audite: Homo erat paterfamiliàs, qui plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus eſt. Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehenſis ſeruis eius, alium cęciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidauerunt. Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus, & fecerunt illis ſimiliter. Nouiſsime autem miſit ad eos filium ſuum dicens: Verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra ſe: Hic eſt hæres: Venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehẽſum eum eiecerunt eum foras extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructus tẽporibus ſuis. Dicit illis Ieſus: Nun-

Matth. 21.

al. 117. quam legiſtis in ſcripturis: Lapidem quem reprobaue-
G runt ædificãtes,hic factus eſt in caput anguli, A domi-
no factũ eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris? Ideo
dico vobis,quia auferetur à vobis regnum dei,& dabi-
tur genti facienti fructus eius.Quid hoc apertius,quid
clarius,quid euidētius? Sed iſte de illorum numero eſt,
qui ſeruos patrisfamilias huius lapidauerũt. Hoc enim
facit nõ ictibus ſaxeis,ſed maledictionibus duris. Nam
& primitus in gente Iudæorum vineam dei eſſe plan-
tatam,miſſoſq; Prophetas ante ipſius ſaluatoris aduen-
tum,parabola iſta teſtatur.Et cum dicit,auferetur à vo-
bis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius:
quod regnum dicit,niſi quod ſperabant, non quod ac-
an. 5. ceperant,id eſt vitę æternę? Vnde alibi dicit:Scrutami-
ni ſcripturas, in quibus putatis vos vitam æternam ha-
uca. 11. bere, ipſæ teſtimonium perhibent de me. Et alibi: Væ
vobis legisperiti, qui tuliſtis clauē ſcientiæ:Ipſi non in-
troiſtis,& eos qui introibant prohibuiſtis. Iſtis ne mo-
libus teſtimoniorum non atteritur impudens vanitas?
Quis hunc audit, niſi qui ſcripturas ſanctas non audit,
H aut tam male audit quàm in eas iſte cæcus incurrit?

aput V. Sed ait,de eis dominus inquit, Parentes veſtri man-
oan. 6. na manducauerunt, & mortui ſunt: docens neminem
ipſorum ad dominum pertinuiſſe, quibus mors domi-
nata eſt. Neminem planè, ſed parētum illorum quibus
talia loquebatur. Parentes quippe infidelium,quos niſi
Matth.23. infideles volebat itelligi? Vnde alio loco dicit:Vę vo-
bis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepul-
chra Prophetarum, & ornatis monumēta iuſtorum, &
dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non
eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum: Itaque
eſtis teſtimonio vobiſmetipſis,quia filij eſtis eorum qui
Prophetas occiderunt.Filios vtiq; dixit imitatione ſce-
leris,non propagine generis.Nõ enim quòd ex illis ſe-
cundum carnem nati erãt,hoc eis eſſe poterat crimini,
ſed quòd eis ſe ſimiles infideli crudelitate mõſtrabant.
Ibidem. Ideoq; connectit ac dicit: Et vos implete mēſuram pa-
trum veſtrorum. Serpentes,genimina viperarum, quo
modo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo ecce ego mitto
ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis oc-
cidetis & crucifigetis:& ex illis flagellabitis in ſynago-
gis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem: vt
I veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtꝰ, qui effuſus eſt ſu-
per terram, à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem
Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter tēplum
& altare:Amen dico vobis,veniēt hæc omnia ſuper ge-
nerationem iſtam.Nempe conſtat,nempe manifeſtum
eſt, imitando eſſe iſtós filios malorũ, à quibus Prophe-
tæ ſancti & iuſti, ab ipſo Abel quem frater occidit, vſq;
ad Zachariam quem iſti occiderunt,perſecutiones im-
piiſsimas & ſceleratiſsimas pertulerũt. Nam quomodo
ſuper iſtos venit illorum ſanguis, qui longe ante vixe-
runt quàm iſti vel naſcerentur: niſi quia vnum genus,
vna conſperſio,vna maſſa eſt impiorum, imitatione ſi-
bimet connexorum? Simul etiam declaratur,in eodem
populo fuiſſe iuſtos atque Prophetas dei: quorum iſti,
quibus hæc loquitur dominus, ædificabant ſepulchra,
ornabãtq; monumēta. Peior ergo iſte & immanior,qui
eos defunctos lingua maledica lacerat, quibus honorē
etiam impij deferebant: & in animam ſuam crudeliter
ſæuiens eos blaſphemat, cum velit videri Chriſtianus,
quos Prophetas & iuſtos aſſerit Chriſtus. Iã vero quòd
adiungere voluit ſanctos patriarchas,Abrahã,& Iſaac,
Ioan. 6. & Iacob,his de quibus dominus ait: Patres veſtri man-
ducauerunt mãna in deſerto,& mortui ſunt,quia & iſti
patres mortui ſunt,vtrum fraudulētus,an cæcus ſit po- K
tius iudicãdus,incertum eſt.Sed quodlibet eorum eli-
gat,deteſtandus eſt. Hinc enim hoc oſtendere voluit,
quia dominus commemoratis eiſdem patribus,ait,Nõ Matth.22.
eſt deus mortuorum,ſed viuorum:cũ potius eos viuere
dixerit.Adhibito quippe teſtimonio de lege vbi ſcrip-
tum eſt:Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Exod.3.
Iacob:adiunxit,Nõ eſt deus mortuorum,ſed viuorum.
Et adiecit,Omnes enim illi viuũt:vita vtique vera, qua
iuſti viuunt etiã quando corpore moriũtur.Sed quan-
do hæc diceret iſte ſi viueret? In hanc ſententiam vult
accipi & quod ait dominus ad Iudæos: Neque me no- Ioan. 8.
ſtis, neque patrem meum, ſed nec verbum dei habetis
in vobis manens. Quod vtique contrarium non eſt ei
quod dixit:Tuliſtis clauem ſcientiæ,ipſi non introiſtis, Luca. 11.
& eos qui introibant prohibuiſtis. In ſemetipſis enim
verbum dei non habebant,ſed in literis quas legebant.
Nam ſi haberent in ſemetipſis, & ipſi intrarent, & alios
intrare permitterent.Non intrare autem,eſt non intel-
ligere.Ecce quare nec ipſum nouerãt,nec eius patrem:
quia non intelligebant quod legebant,non quia deum L
& Chriſtum nõ prædicauerant,quos legebant. Hoc eſt
ergo intrare,non eſſe contentum ſuperficie literæ, ſed
ad interiora intelligentiæ peruenire.Argumētatur etiã
de Ioanne Baptiſta, quia dominus ait: In natis mulierũ Matth.11.
non exurrexit maior Ioanne Baptiſta: Qui autem mi-
nor eſt in regno cœlorũ,maior eſt illo: Ita velut ratio-
cinando, tanquam Ioannes non pertineat ad regnum
cœlorũ, & ob hoc multo minus cæteri Prophetæ illius
populi,quibus maior eſt Ioannes.Hęc autem verba do-
mini duobus modis poſſunt rectiſsime intelligi.Aut e-
nim regnũ cœlorum appellauit eo loco dominꝰ, quod
nondum accepimus, & in quo nõdum ſumus, vnde &
in fine dicturus eſt: Venite benedicti patris mei, perci- Matth.25.
pite regnũ.& quia ibi ſunt ſancti angeli, quilibet in eis
minor,maior eſt vtiq; quolibet ſancto & iuſto portan-
te corpus quod corrumpitur & aggrauat animam.Aut Sapien.9.
ſi regnum cœlorum in ea ſentētia illic intelligi voluit,
qua & in hoc tēpore ſignificatur eccleſia,cuius filij ſunt
omnes ab inſtitutione generis humani vſq; nũc, quot-
quot iuſti & ſancti eſſe potuerũt: profecto ſeipſum do-
minus ſignificauit, quia naſcendi tempore minor erat
Ioãne, maior autem diuinitatis æternitate & domini-
ca poteſtate. Proinde ſecũdum priorem expoſitionem M
ita diſtinguitur: In natis mulierũ nemo exurrexit ma- Matth. 11.
ior Ioãne Baptiſta: Qui autem minor eſt in regno cœ-
lorum,ac deinde ſubinfertur,maior illo eſt.Secundum
hanc autem poſteriorem ita: In natis mulierum nemo
exurrexit maior Ioãne Baptiſta: Qui autem minor eſt,
ac deinde ſubinfertur, in regno cœlorum maior illo
eſt.Sed vterque intellectus tam cõgruit veritati,quàm
refellēdæ huius ſufficit vanitati. Siue enim quilibet an-
gelus cæteris minor,Ioãne ſit maior: ſiue hic dominus
intelligatur Ioanne præcurſore ſuo ętate minor, maie-
ſtate maior,nihil ĩde Prophetis cæteris derogatur. Po-
tuerunt enim eſſe Ioanni aliqui æquales, aliqui eo mi-
nores, nullus autem maior propter ſententiam domi-
ni: omnes tamen ſancti, & iuſti & boni. Sed Moy- Caput VI.
ſes, inquit, omnem ſpem futuræ reſurrectionis in ho-
minibus extinxit, qui mortalem eſſe animam pronun-
ciauit,qui eã eſſe ſanguinem dixit. Deinde ratiocinan-
do magnis viribus conatur oſtēdere, non eſſe animam
ſanguinem, & laborat in re manifeſta, non intelligens
legem. Sic enim dictum eſt: Anima omnis carnis ſan- Leuit.17.
guis eſt:quo modo dictum eſt, Petra erat Chriſtus: Nõ 1.Cor.10.

quia

A quia hoc erat, ſed quia hinc ſignificabatur. Nō autē fruſtra lex animam voluit ſignificare per ſanguinem, rem ſcilicet inuiſibilem per rem viſibilem: niſi quia ſanguis per venas omnes ab ipſo corde diffuſus, in noſtro corpore plus cæteris humoribus principatur: ita vt vbicūque fuerit vulnus inflictum, non humor alius, ſed ipſe procedat. Ita quoque anima quia omnibus quibus conſtamus inuiſibiliter præualet, illo melius ſignificatur, quod omnibus quibus conſtamus viſibilibus præualet. Illud autem quod Apoſtolus ait, nā & hoc teſtimoniū
1. Cor. 15. iſte poſuit, Caro & ſanguis regnū dei non poſſidebūt: non facit de anima, ſed de reſurrectione corporis quęſtionem. Verū & iſta duobus modis ſoluitur. Aut enim carnis & ſanguinis nomine corruptionē carnis & ſanguinis nūcupauit, quę in reſurrectione nō erit, aut carnem & ſanguinem, homines ad omnes illecebras ſeculariū voluptatum carni & ſanguini deditos, qui regnum dei non poſſidebunt. Totus autem iſte locus Apoſtolici ſermonis vbi ſcriptū eſt, Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt, ſi conſideretur diligētius, magis perſuadebit corruptionem carnis ſicut nunc eſt,
B his eum vocabulis appellare voluiſſe, atque ad exponēdum quid diceret adiunxiſſe: Neque corruptio incorruptionem poſſidebit. Quia cum facta fuerit quæ in reſurrectione ſperatur illa mutatio, non vtique remanebit vlla corruptio. Quamuis ergo & poſt reſurrectionē
Luc. 24. dominus dixerit diſcipulis ſuis: Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet ſicut me videtis habere: tamen ſecundū ſubſtantiam caro erit, non ſecundum corruptionem, quæ nūc carni hoc nomen impo-
Eſa. 40. nit. Vnde ait Propheta: Omnis caro fœnum: Nunquid enim & domini quā leuauit in cœlum? Quo ergo modo appellauit Propheta carnē, vbi ait, Omnis caro fœnum: dicturus vtique, fœnum aruit: eo modo & Apoſtolus ait, Caro & ſanguis regnum dei nō poſſidebunt: quia non ibi erit corruptio, qua nunc ſicut fœnum natura carnis areſcit. Non enim alia ſententia eſt: Neque corruptio incorruptionē poſſidebit: ſed hæc repetitio, ſententiæ ſuperioris eſt expoſitio: vt quod ibi dictū eſt, caro & ſanguis, hic intelligamus corruptionē, nō ſubſtantiam carnis: & quod ibi dictum eſt, regnum dei, hic intelligamus incorruptionem. Atque ita nihil aliud dictum putemus, Caro & ſanguis regnum dei non poſſi-
C debunt: quàm ſi diceretur, Corruptio incorruptionem nō poſſidebit: id eſt corruptio carnis & ſanguinis in illius regni incorruptione nō erit: propter immutationē ſcilicet, de qua mox locutus adiūxit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionē. Ita corruptio quę carnis & ſanguinis nomine ſignificata eſt, in regni illius incorruptione non erit: quia caro quæ nūc corruptibilis eſt, tunc mutata incorruptibilis erit. Moyſes autem homo dei ſi animam credidiſſet eſſe mortalem, quod vtique credidiſſet, ſi eam ſanguinem nō ſignificationis ſed proprietatis cauſa eſſe dixiſſet, nō alio loco diceret:
Nume. 19. Omnis qui contigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & nō fuerit purificatus, taberna-
† exterminabitur. culū domini polluit: execretur † anima illius ex Iſraël, quoniam aqua aſperſionis non eſt circūaſperſa ſuper eum, immundus eſt, adhuc immunditia eius in ipſo eſt. Adhuc vtiq; dixit, etiam poſt mortem, quia non eſt purificatus: Vbi præfiguratum lauachrum regenerationis intelligit, quod accipit qui baptizatur in Chriſto, quiſquis fideliter audit: Si crederetis Moyſi, crederetis &
Ioan. 5. mihi, de me enim ille ſcripſit.
Cap. VII. Quid autem mirum ſi iſte infœlix à luce veritatis auerſus, & ob hoc luci veritatis aduerſus, ea quæ non intelligit in nouo teſtamento, obiicit veteri teſtamento, ſicut etiam illud de Apoſtolo Paulo, vbi ait ad Corinthios: Quod ſi miniſtratio D
2. Cor. 3. mortis in literis formata lapideis facta eſt in gloriam, ita vt non poſſent filij Iſraël intendere in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius quæ deſtruitur, quare nō magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi miniſtratio damnationis gloria eſt, multo magis miniſtratio iuſtitiæ erit † in gloria: Etenim nō glorificatum eſt *† abūdabit.* in hac parte id quod declaratū eſt propter excellētem claritatē: Nam ſi id quod deſtruitur, in gloria eſt, multo magis illud quod manet, ī gloria eſt. Hoc modo iſte poſuit verba Apoſtolica, nec à meliore interpretatione plurimum diſtat. Quia ergo dicta eſt miniſtratio mortis in literis formata lapideis, hinc exiſtimat quòd morti miniſtrauerit Moyſes: id eſt mortis authori, maligno ſcilicet ſpiritui, quē mūdi huius iſte opinatur authorē: ignorans miniſtrationem mortis dictam legem, ſecūdum illud quod alibi dicit: Litera occidit, ſpiritus autē *2. Cor. 3.* viuificat. Lex enim quāuis iuſta & ſancta & bona, præuaricatoribus intulit mortem, quos dei gratia non adiuuit ad iuſtitiam legis implēdam. Oportebat enim vt E in teſtamēto veteri lex imponeretur ſuperbis, & de ſuæ voluntatis virtute fidentibus, quæ non daret iuſtitiam, ſed iuberet: Ac ſic morte præuaricationis impliciti, ad gratiam confugerent, nō iubentem tantummodo, ſed iuuantem, quæ nouo teſtamento eſt reuelata. Hinc putant iſti diuinorū eloquiorum blaſphematores, malam fuiſſe legem quæ data eſt per Moyſen, quia dicta eſt miniſtratio mortis in literis figurata lapideis: nō intuentes propter eos eſſe dictum, qui ſuo libero arbitrio legē ſufficere arbitrabantur, & ſpiritu gratiæ non adiuti, rei præuaricationis, ſub eiuſdē legis litera tenebantur. Vnde alibi dicit: Lex iram operatur: Vbi enim lex non eſt, *Roma. 4.* nec præuaricatio. hinc oſtēdens vnde dixerit, lex iram operatur. Neque enim eius præuaricatio mala eſſet, niſi lex ipſa bona eſſet. Multum eſt enim & nimis longum cuncta colligere, quæ in hanc ſententiam beatus dicit Apoſtolus, legem diſtinguens à gratia: eo quòd ſub illa elidātur elati, ſub iſta erigantur eliſi: & quòd illa intantum bona ſit vt bona iūbeat, hæc intantū vt bona conferat. Illa iuſtitiæ facit auditorem, iſta factorē. Et ideo ſub illa peccator, inſuper etiam præuaricator amiſſa excuſatione ignorātiæ cōuictus iacet: ſub iſta vero & par- F cente & opitulante, nec quia mala eſt operatus extinguitur, & vt bona operetur accenditur. Quid ergo mirum ſi illa dicta eſt miniſtratio mortis, vbi litera occidit, malum prohibendo quod fit, & bonum imperādo quod nō fit? iſta vero dicta eſt miniſtratio ſpiritus vtique viuificantis, vt à præuaricationis morte ſurgamus, & iuſtitiā non rei legamus in tabulis, ſed liberi in cordibus & in moribus habeamus. hoc eſt teſtamentū nouum diſtans à vetere, quia ibi vetus homo formidinis coartatur anguſtiis, hic nouus homo ſpaciatur latitudine charitatis. Quod autem dictum eſt de miniſtro veteris teſtamenti Moyſe, quòd non poterant intendere *Exod. 34.* filij Iſraël in faciem eius propter gloriam vultus eius, ſignum erat quia in lege Chriſtum intellecturi non e- *2. Cor. 3.* rant: & ideo velamen inter faciem Moyſi & ipſos poſitum erat, vt nō intenderent, ſicut ſcriptum eſt, filij Iſraël vſque in finem: Finis autem legis quis eſt? Ad hoc non ego, ſed Apoſtolus ipſe reſpondeat: Finis enim le- *Roma. 10.* gis, inquit, Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti: Finis perficiēs, non interficiens. Finis quippe dicitur propter quem fiunt omnia quæcūque aliquo fiunt officio: Nam

G inter officium & finem hoc diſtat, quòd officium eſt in eis quæ facere debem⁹: finis, propter quē facimus. Quia itaque illa omnia propter Chriſtum fiebant, quem filij Iſrael in eis quæ faciebant nō intelligebant: hoc ſignificabat velamen, quod eos vſque in finem non ſinebat intēdere, id eſt, vſque ad faciem Moyſi, quę ſignificabat Chriſtum. Sed ideo dictū eſt quòd euacuetur hæc gloria; quia omnes vmbræ ſignificantes euacuantur, cum res quæ ſignificatur aduenerit. Quemadmodum enim ſcientia quæ nunc eſt euacuabitur, ſicut idem dicit Apoſtolus: cum venerit illa quam dicit facie ad faciem: ſic & iſta quæ in vmbris tradita erant Iudæis in veteri teſtamēto, neceſſe fuit euacuari reuelatione teſtamenti noui. Nec ſanè omnes in illo populo non intelligebāt Chriſtum per illas vmbras teſtamenti veteris figuratū. Neque enim hæc ipſe Moyſes & cæteri Prophetæ non intelligebant, qui eum poſteris pręnunciabant. Nam & in ipſa epiſtola ad Corinthios vbi hæc dicuntur, quæ iſte non intelligens poſuit tāquam aduerſa & inimica veteri teſtamento, cur dicit: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptum eſt: Credidi,
H propter quod locut⁹ ſum: & nos credimus, ꝑpter quod & loquimur? Vbi enim ſcriptum eſt: Credidi, propter quod & locutus ſum? Vtique in Pſalmis, ad illa dei eloquia pertinentibus, quæ credita ſunt Iudæis. Eundē, inquit, ſpiritum fidei habētes. Quid eſt, eūdem, niſi quem habebant etiam illi per quos hæc miniſtrata ſunt? Cur etiam in eadem Epiſtola de lege teſtimonium poſuit, cum præmiſiſſet: Vt veſtra abundantia ſit ad illorum inopiam, & illorum abundātia fiat in veſtram inopiā, vt fiat æqualitas. ſubiungens & dicēs, ſicut ſcriptum eſt: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, nō defuit illi. Cur eis importat legis authoritatem, quam dicit fuiſſe miniſtrationem mortis, ſi eo modo intellexit, quo modo iſta peſtis intelligit? Atq; vt omnes auferantur ambages, quónam modo & lex miniſtratio mortis rectè dicta ſit, & tamen ſancta & iuſta & bona ſit, illud recolamus quod in Epiſtola poſitum eſt ad Romanos. Cū enim dixiſſet: Ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & nō in vetuſtate literæ: quæ ſententia ſimillima eſt illi quam iſte non intelligens poſuit: continuo proſpexit iſtos futuros verboſos atque blaſphemos, qui putaturi
I eſſent ex hoc legem fuiſſe reprehenſam, moxq; ſubiunxit, Quid ergo dicemus? lex peccatū eſt? Abſit: Sed peccatum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcētiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum eſt: Ego autem viuebam aliquando ſine lege: Adueniēte autē mandato, peccatum reuixit: Ego autem mortuus ſum, & inuētum eſt mihi mandatum quod erat in vitam, hoc eſſe in mortē. Peccatum enim occaſione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit: Itaq; lex quidem ſancta, & mādatum ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonū eſt, mihi factum eſt mors? Abſit: Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem. Ecce quid eſt miniſtratio mortis, ecce quid eſt litera occidit: ecce quemadmodum lex non eſt peccatum, & mandatum in vitam, & lex ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum: & tamen quia de ipſo bono interficitur inobediēs anima, vbi dei non adiuuat gratia, miniſtratio mortis facta eſt lex in veteri teſtamento propter occidentem literam, & miniſtratio vitæ facta eſt gratia in nouo teſtamēto, propter viuificantem

.Cor.13. .Cor. 4. ſal. 115. .Cor.8. Exo.19. Roma.7. Exod.20.

ſpiritum. Quod eſt autem miniſtratio mortis & miniſtratio dānationis: hoc eſt, occaſione accepta peccatū per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam: hoc eſt, adueniente mandato peccatum reuixit: hoc eſt, inuentum eſt mihi mandatum quod erat in vitā, hoc eſſe in mortē: hoc eſt, occaſione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit, hoc eſt, lex ſubintrauit, vt abundaret delictum: hoc eſt, lex iram operatur: hoc eſt, virtus peccati lex. Prohibitio enim peccati quod eſt lex, auget ꝑfecto deſideriū peccandi: quod non extinguitur, niſi contrario deſiderio rectè faciēdi, vbi fides per dilectionem operatur. Hoc autē non præſtat litera iubens, ſed ſpiritus iuuans: non lex ergo, ſed gratia: non vetus teſtamentum in ſeruitutem generans, quod eſt Agar, ſed nouum in quo non ſunt ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit: Et tamen lex ſancta eſt, & mādatum ſanctum & iuſtum & bonū. Et per hoc ergo mādatum ſanctum & iuſtum & bonum, in his qui habent ſpiritum Chriſti operatur peccatum omnem cōcupiſcentiam: Qualem ſe fuiſſe in veteri teſtamento etiā ipſe Apoſtolus oſtendens, Occaſione, inquit, accepta peccatū per mādatum operatum eſt in me omnem concupiſcētiam. Per quod mādatum, niſi quod ait: Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces? Nunquid malum eſt non concupiſcere? Imò maxime bonum. Bona eſt ergo lex quæ hoc dicit, ſed vbi non adeſt viuificans ſpiritus, hæc ipſa lex quam bonā dicit, occidit: quia peccati virtus eſt, cum per illam operatur omnem concupiſcentiam, inflāmando prohibitionem: quod non extinguitur per iubentem literā timore pœnæ, ſed per iuuantem ſpiritum dilectione iuſtitiæ. Ideo ait: Peccatū vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortē. Non enim ait, per malum: ſed, per bonum. Hic euigilēt ſi poſſunt, qui legē dei atque eius miniſtrum Moyſen cęco & furioſo corde reprehēdunt. Ideo quippe eſt miniſtratio mortis, quia peccatum per bonum operatum eſt mortem: Ideo eſt miniſtratio dānationis, quia peccatum per bonum operatum eſt dānationem. Non autem omnes qui Chriſtiani appellātur, ad Chriſtū tranſeunt: ſed quibus aufertur velamē, quod in lectione veteris teſtamenti manet. Qui enim ſunt in veteri teſtamento, impediēte velamine nec vetus intelligunt, nec nouum. Qui autem trāſeunt ad Chriſtum, remoto velamine per nouum, intelligunt & vetus & nouum. Vtinam & iſti cæci oppugnatores legis & Prophetarum ſic tranſeant ad Chriſtum, vt non ſint in eis in quibus obuelatum eſt & ipſum Euangelium. In his enim qui pereunt, eſſe obuelatum ait Apoſtolus, in quibus deus ſeculi huius excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij glorię Chriſti, qui eſt imago dei. Vbi miſer iſte deum ſeculi huius vult intelligi malum, tāquam illi ſeruiret Moyſes in veteri teſtamento, quaſi hoc Apoſtolus dixerit. Vbi ſi neceſſe eſſet intelligi deū ſeculi huius, deum impiorū, hoc eſt diabolum: quoniā omnes dij gentium dæmonia, & vtique multo maxime princeps dæmoniorū: non mirum eſſet, quādoquidem quorundam deus etiam venter eſt dictus: Ait enim Apoſtolus, Quorum deus venter eſt: nec ideo deus vēter eſt. Ita ſi poteſt dici deus huius ſeculi diabolus, nō ideo diabolus deus eſt: quia nec dæmonia ſunt dij, quanuis dij gentium ſint dæmonia. Poteſt quippe ſeculū in malo intelligi: Vnde dicit Apoſtolus Petr⁹: Eripite vos de præſenti ſeculo maligno. Sed cum alter pateat intellectus, quid neceſſe eſt hic diabolum putare ſignificatum, ac non

K Roma. 5. Galat. 5. Galat. 4. L Roma. 7. M 2.Cor. 4. Pſal. 95. Philip. 3. Pſal. 95.

…c nō potius deum verum iuſtum & bonum, qui excæ-
cauit mentes infidelium ſeculi huius: vt non hic diſtin-
guatur, in quib⁹ deus ſeculi huius, ac deinde ſubinfera-
tur, excæcauit mentes infidelium: ſed ita potius, In qui-
bus deus, ac deinde ſubinferatur, ſeculi huius excęcauit
mētes infidelium: hoc eſt, infidelium ſeculi huius men-
Cap.VIII. tes excæcauit. Sed iſtis nō placet vt deus bonus mē-
tes excæcet aliquorum. Non enim attendunt ſaluatoris
Ioan.9. verba dicentis: In iudicium ego in hūc mundum veni,
vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Ille
Roma.6. igitur qui ſecundum apoſtolicam ſentētiam cuius vult
miſeretur, & quem vult obdurat, proculdubio quē vult
illuminat: & quem vult excæcat. Sed non eſt iniquitas
Pſal.100. apud deum, cui dicit eccleſia, Miſericordiā & iudicium
cātabo tibi domine. Illuminat ergo miſericordia, excę-
cat iudicio, vtique æquiſsimo, & ſi occultiſsimo. Inſcru
Roma.11. tabilia enim ſunt iudicia eius: Cui tamen dicitur: Sedi-
Pſal.9. ſti ſuper thronum qui iudicas æquitatem. Huic deo ſer-
uiuit Moyſes, cæteriq; Prophetę, quos iuſtos ſine dubio
dominus ipſe teſtatur. Horum quippe Iudæi ſepulchra
B cōſtruebant, & monumenta ornabāt, quibus dicit: Ae-
Matt.23. dificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumēta
iuſtorū. Sed illi omnes & ſi pro temporis diſpēſatione
veteris teſtamēti miniſtrabāt figuras, ad nouum tamen
teſtamentum, quanuis nōdum reuelatum, per gratiam
dei pertinebāt, ad quod pertinebat Abrahā. Hinc quip-
pe iſti ſi remoto velamine legerēt, intelligerent, ita nō
eſſe inimicū Euāgelium legi, quæ data eſt per Moyſen,
ſicut inter ſe nō ſunt inimici, Abraham & ipſe Moyſes:
quos vtique & iſti eundem coluiſſe confitentur deum,
quanuis eum ſic blaſphement, vt eſſe deum negēt. Et ta-
men Apoſtolus, promiſsiones quæ facta ſunt Abrahæ,
quia nouum teſtamentum ſignificabāt, ſic opponit le-
gi per Moyſen datæ, vt hæc duo inter ſe inimica vi-
Roma.4. deātur. Quid enim aliud ad Romanos dicit: Nō enim
per legem promiſsio Abrahæ aut ſemini eius, vt hæres
eſſet mūdi, ſed per iuſtitiā fidei? Si enim qui per legem
hęredes ſunt, exinanita eſt fides, & euacuata eſt promiſ-
ſio: lex enim iram operatur. Vbi enim lex non eſt, nec
pręuaricatio. Attendant quemadmodū ſic diſputat ve-
luti cōtra legē, vt eam priore illa quę facta eſt ad Abra-
ham promiſsione conuincat, quòd non ſint hęredes ex
C lege quicunque ſunt hæredes dei, ſed ex promiſsione.
Galat.3. Itemq; ad Galatas: Fratres, inquit, ſecundum hominem
dico: tamen hominis confirmatum teſtamētum nemo
irritum facit, aut ſuperordinat: Abrahæ dictæ ſunt pro-
miſsiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus, tan-
quam in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo, qui
eſt Chriſtus. Hoc autem dico, teſtamētum cōfirmatum
à deo, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta
eſt lex, nō infirmat ad euacuandam promiſsionem. Si
enim ex lege hęreditas, iam non ex promiſsione. Abra-
hæ autem per repromiſsionem donauit deus. Quid er-
go lex? Tranſgreſsionis gratia propoſita eſt, donec ve-
niret ſemen cui promiſſum eſt. Neſcio vtrum iſti qui le-
gem non intelligentes criminantur, inueniant aliquid
ex Euangelio vel ex Apoſtolicis literis, quod ita videa-
tur eidem legi aduerſum eſſe atque contrarium, quem-
admodū hoc videtur, quod ex promiſsionibus quæ A-
brahæ factæ ſunt opponit Apoſtolus. Si ergo legē ode-
Cap.IX. runt, Abraham diligant. Sed nec hoc volunt: Nam
& ipſi patri gētium, ad quem promiſsiones factas nunc
in omnibus gentibus videmus impleri, crimen forni-
cationis obiiciunt. Iſte quippe proculdubio cui reſpon
demus, ex illis ſe eſſe manifeſtat, de quibus prædictum

eſt Apoſtolo dicente: Spiritus autem manifeſte dicit, D
quia in nouiſsimis temporibus recedēt quidam à fide, *1.Timo.4.*
attēdentes ſpiritibus ſeductoribus & doctrinis dæmo-
niorum in hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam
habentes conſcientiam ſuam, prohibentes nubere. Nō
enim reperitur Abraham aliquo ſe contaminaſſe adul-
terio, quoniam non lubrico libidinis amauit ancillam,
ſed ab vxore accepit: quādo vxor eius fecit de iure ſuo *Gene.16.*
quod voluit, volens habere filios de marito ſuo, quan-
uis ex vtero alieno: Vbi nulla omnino laſciuiendi, ſed
ſola cogitata eſt cauſa generandi. Iſte autem Abrahæ,
etiam vſque ad decrepitam ſenectutem, fornicationis
obiicit crimen, profecto quia & poſt mortem Saræ al- *Gene.25.*
teram duxit. Vbi etſi nullum intelligeretur rei abditæ
ſacramentum, propter hoc ſolum id facere debuit A-
braham, ne putarent hęretici aduerſus Apoſtolum, qui-
bus etiam Tertullianus aſtipulator aſsiſtit, poſt vxoris
mortem, crimen eſſe ducere vxorem. Sed ſicut ſibi iſte
videtur inuenire in Apoſtolicis literis, quæ dicat con-
tra legem per Moyſen datam, vel contra teſtamentum
vetus: inueniat tale aliquid aduerſus Abraham, quod
ex Euangelicis & Apoſtolicis literis ſonare videatur: E
omnino non inuenit. Vbicunque ille nominatur in li-
bris teſtamenti noui, cum honore debito nominatur:
ita vt Iudæis diceret ipſe dominus: Si filij Abrahæ eſtis, *Ioan.8.*
facta Abrahæ facite. Ac per hoc iſte qui blaſphemat A-
braham, Chriſtum profecto blaſphemat, qui tale teſti-
monium perhibet Abrahæ. Sed dicat ſi poteſt, quam
perſonam illarum quinque gerebat Apoſtolus, cum ſic
prædicaret Abraham? Si enim eis qui ſine lege fuerant, *1.Cor.9.*
factus erat quaſi eſſet & ipſe ſine lege, illi Abraham nō
nouerāt. Ergo aliquem principem, ſiue Romanorum,
ſiue Græcorum, ſiue aliquem Philoſophorum debuit
inuenire quem talibus prædicaret: vt eis, ſicut huic pla-
cet, talem ſe quales ipſi erant fingendo, congrueret: nō
Abraham neſcio quem alienigenam patrem gētis He-
bręæ, longe ab eorum moribus, longe ab eorum riti-
bus, longe ab eorum cognationibus alienum. Si autem
Iudæis tanquam Iudæus factus erat, aut eis qui ſub lege
erant, tanquam eſſet & ipſe ſub lege, vt quid dicebat *Roma.4.*
non eſſe hæredes ex lege? Vt quid dicebat: Lex iram o-
peratur? Vt quid dicebat: Lex pręuaricatiōis gratia pro-
poſita eſt, quod ęquo animo ferre non poſſent qui glo-
riabantur in lege? Quod ſi vt infirmus loquebatur infir F
mis, & ſic eos, vt fallacibus placet, fallendo lactabat, cur
eos ab vmbris veteribus, in quibus infirmi quieſcebant
ſic perturbabat vt diceret: Ecce ego Paulus dico vobis, *Gala.5.*
quia ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.
Si autem in illa perſona quinta perfectis ſapiētiam lo-
quebatur, quales ſolos iſte dignos putat quos nō fallat
Apoſtolus: quare econtrario vult eſſe ipſe perfectus, vt
blaſphemet Abraham, quem ſic perfectum laudat A-
poſtolus, maxime in illis duobus filiis eius, vno de an-
cilla, alio de libera? Si diſplicet illi cum Hiſmaële teſta-
mentū vetus, cum Iſaac placeat teſtamentū nouum. An *Galat.4.*
& cōtra Apoſtolum propoſiturus eſt cathedram peſti-
lētiæ, & diſputaturus de qualitate figurarum, atq; dictu-
rus non eum debuiſſe figuras rerum honeſtarum de re-
bus turpibus ducere: Res enim turpis huic videtur, etiā
cum ipſa Sara cōcubitus coniugalis, quam liberam ma-
trem noſtram æternam Hieruſalem ſignificare teſtatur
doctor gentium, quanuis narium rugas & frontis ob-
ducat, & criſpato vultu hāc parabolam exhorreat do-
ctor peſtilentium: & multo amplius & aſpernabilius,
quando audit eundem gentium doctorem, quod ſcri-

G ptum eſt de maſculo & fœmina, Erũt duo in carne vna: *Ephe.5.* addere & dicere, Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Ita ne vero vbi eſſent cognoſcenda tantæ rei ſacramenta, id eſt, ſacra ſigna, & in re pudẽda, atque in eis verbis quibus verecundia debetur, cognoſci non debuiſſe nec dici, homo iſte ſciebat, & beatus Apoſtolus neſciebat? Eat planè iſte *Ioan.6.* retro cum ſuis ſimilibus ſociis qui dixerunt: Durus eſt hic ſermo, quis eum poteſt audire? Nos autẽ audiamus & intelligamus duo teſtamẽta in duobus filiis Abrahæ duabusq; mulierib⁹ eius cõmixtione fœtatis: ſicut duos in carne vna, Chriſtum & Eccleſiam, iſtis nolentibus, *1.Timo.2.* ſine vlla obſcœnitate cognoſcimus: ſicut mediatorem dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, carnem ſuam nobis mãducandam, bibendumq; ſanguinẽ dantem, fideli corde atque ore ſuſcipimus: quanuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quàm perimere, & humanum ſanguinem potare quàm fundere. Atque in omnibus ſanctis ſcripturis, ſecũdum ſa- H næ fidei regulam figuratè dictum vel factũ ſi quid exponitur, de quibuslibet rebus & verbis quæ ſacris paginis continentur, expoſitio illa ducatur, non aſpernanter, ſed ſapienter audiamus: Et relinquamus iſtum inania garrientem, & neſciendo quid loquatur, quadam, ſi dici poteſt, imperita peritia de figurarum qualitate tractantem. Qui cum dicit rebus congruis non contrariis aliquid eſſe ſignificandum, poteſt vanus dicere, ſemper deum lucido auro, nunquam nigro atramento ſcribi *1.Ioan.1.* oportere: quoniam deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Non eſt enim quòd putet Apoſtolum, vt congrueret infirmis & imperfectis, multa falſa & improbanda dixiſſe, quia teſtimoniis quæ de lege ac prophetis ponit, quàm venerabiliter ſcripturas illas accipiat, per Epiſtolas eius apparet: Nec cogitat tã peruerſo ſenſu poſſe defendi, etiam illa quæ in veteribus dei libris immundus atque impius, quaſi pius & mundus horreſcit. Nam ſi ei quiſpiã dicat ſimilis eius, ea quæ te offendunt in lege ac Prophetis, falſa ſunt, ſed propter infirmos & imperfectos ſic ea ſpiritus ſanctus poni voluit, quid pari ſuo vano contra hoc reſpõdeat non habebit. I Conuincitur enim regula falſa, ſed ſua, nec ſapientis ac docti, ſed ſtulti ſicut ipſe eſt atque ineruditi manu, ſuo *Cap.X.* tamen gladio iugulatur. Poſt hæc ſanè ſacrilegi & vani hominis ſacrilega vaniloquia, quibus me reſpondiſſe ſufficiẽter exiſtimo: hoc eſt, de initio geneſeos: De lucis fabrica: De die vel ſole: De cauſa conſtituendi hominẽ: De peccato Adæ: De fabrica hominis: De perſuaſu ſerpentis: De maledicto in homine, & de vitæ arbore: De pœnitentia dei: De diluuio: De arcu in nubibus: De induratione cordis Pharaonis: De ſpiritu mẽdacij ſecundũ Michæam Prophetã: De teſtimonio Eſaiæ Pro- *Eſa.1.* phetæ, propter quod ait: Filios genui & exaltaui, quibus rurſum dicit: Filij ſceleſti, ſemẽ peſſimum: Et quod *Eſa.45.* item apud eum ſcriptum eſſe dicit: Ego ſum deus faciẽs bona, & creans mala: De perditione populi, mandato Moyſi: De maledicto quod turpe exiſtimat: De dei, quã putat, confeſſa crudelitate: De ſtudio quod putat mali- *1.Reg.15.* tiæ, iuxta Dauid regem: De eo quod ſcriptum eſt, Pœnitet me quòd conſtituerim Saül in regem: De ſpiritu Moyſi, cuius ſcripturas putat dixiſſe Apoſtolum fabulas aniles: De qualitate figurarum: De Abraham: De filiis Heli ſacerdotis: De ſacrificiis, quæ putat non niſi dæmonibus exhiberi: De Prophetis dei, quos putat ante *Leuiti.17.* aduẽtum domini non fuiſſe: De eo quod in lege poſitũ eſt, ſanguinem eſſe animam: De eo cui Moyſes ſeruiuit, quem putat deum verum non fuiſſe: De varietate per- K ſonarum, in quibus putat Apoſtolum locutũ eſſe fallaciter. Quæ omnia non hoc ordine proſecutus ſum, qui eſt in libro eius, ſed ſicut noſtræ diſputationis ſibimet connexa ſeries poſtulauit. Poſt hæc ergo omnia titu- *Cap.XI.* lum poſuit, ita ſe habentem: Diſcretio ſpirituum malignitatis & bonitatis: Et cœpit contrariis inter ſe breuibus crebriſq; ſententiis laudare Chriſtum, & accuſare legis deum hoc modo, velut eum ad quẽ ſcribebat exhortans: Quare igitur frater, inquit, recedentes ab iniquitate præteriti erroris, intẽdamus Chriſtum verum ac ſummum deum, non huius ſeculi principem & mundi factorem, in quo nos peregrinari ſæpiſſime declaratum eſt. Intendamus, inquam, illum pium ac mitem, qui nos ſuę cognationis oſtendens, mundi lumen vocauit: non illum qui ſecundum ſcripturas Iudaicas terrenum nobis initium † aſsignans, in terra nobis finem indi- *† iudicium.* xit. Qui nos fratres appellans, vigilare ac diuina ſapere perſuaſit, non illum qui nec dignoſcentię quidem ſenſum habere permiſit. Atq; hoc modo cętera multa contexuit. Cui loco libri eius ita reſpondendum putaui, vt etiam ego vos exhortarer, Intẽdamus Chriſtum verum & ſummum deum, veri & ſummi dei vnicum filium, L non huius ſeculi malignum principem, ſed mundi, hoc eſt cœli terræq; factorem, qui nos tanquam peregrinos vitam temporalem in hac agere mortalitate præcepit. Intẽdamus inquam illum miſericordem ac mitem qui nos fratres ſuos fecit gratia, non natura. Ipſe eſt enim, non alius ſicut hic putat, qui ſecũdum ſcripturas terrenum nobis corpus, animam vero flatu dedit, vtrunque faciens, nõ eorum aliquid gignens. Qui nos vigilare ac diuina ſapere iuſſit & fecit. Ipſe eſt enim, non alius ſicut hic putat, qui dignoſcentiam boni ac mali ne peccãdo experiremur, admonuit. Qui nos ad immortalitatẽ vocans, cœleſtia nobis regna promiſit. Ipſe eſt enim non alius, ſicut hic putat, qui nos poſt peccatũ reos, ab æternæ vitæ fœlicitate ſecreuit, & terreno labore puniuit. Qui nos, nõ ſicut iſte dicit, nihil ignorare, ſed vtilia ſcire præcepit: Nec ſicut iſte ſentit atque à veritate diſſentit, ſcientiam damnauit in nobis, quæ fit ſapiendo iuſtitiam, ſed quæ fit experiendo peccatum. Qui nos quòd errore moriebamur miſeratus eſt. Ipſe eſt enim, non a- M lius, ſicut hic putat, qui nos morti nõ ex quo ſapere cœpimus, quod iſte ait, ſed ex quo deliquimus, deſtinauit. Qui nos proprias facultates hortatur ſpernere, immo vero loco tutiore recõdere: cum ipſe ſit, nõ alius, vt hic putat, qui ſe non tantum cœleſtium, verumetiam terrenorum dominum oſtendens, ea quę impij poſsidebant expoliatione plectẽdi, ſuos quibus hoc pro tẽpore congruebat, auferre atque habere, ſiue iuſsit, ſiue permiſit. Qui donat delicta conuerſis, cum ipſe ſit, non alius, vt hic putat, qui in tertiam & quartam progeniem retri- *Exod.20.* buit digna peruerſis. Qui non omniũ, ſicut iſte ait, ſed eorum quos ante præſciuit & prædeſtinauit, delicta dimittit. Ipſe eſt autem, non alius ſicut hic putat, qui delicta quorundã, ad pœnalem animi dolorem terroremq; maiorem, etiam illorum qui ea non admiſerant, non ſpiritalibus, ſed corporalibus mortibus vindicauit, vt conditio mortalium qua fuerant poſt paululum morituri, etiam iſto modo ſeruiret dei prouidẽtię, & in vſum cederet diſciplinæ. Qui nos non in totum iraſci prohibuit, quãdoquidẽ & ipſe iratus eſt vbi oportuit, ſed ira- *Pſal.4.* ſci & non peccare pręcepit. Ipſe eſt autẽ non alius, non qui vindicãdi cauſas ſicut iſte affirmat inquirit, ſed vindicandas cauſas quando ipſe nouit, aduertit. Qui nos

nequando

A nequãdo iuraremus,monuit: vt quoniã falli poſſumus, longe fieremus à periurio,non iurando.Ipſe eſt autem, non alius,vt hic putat,qui ſuæ ſententiæ veritatẽ ad incredulos increpãdos,vbi opus eſſe iudicauit, etiã iurãdo firmauit.Sicut autẽ homo iurãs adhibet teſtẽ deum, ita ſeipſum deus, qui nos in fide verbi veri ſtare iuſsit. Ipſe eſt enim non alius ſicut hic putat, non qui voluntatẽ ſuam,ſicut iſte blaſphemat, ſed qui res quas voluit, non mutata voluntate mutauit.Qui nos viam veritatis docuit.Ipſe eſt enim & deus Prophetarũ,qui nunquam ſicut iſte calũniatur, falſis promiſsionibus ſuos decipit. Qui nos irreprehenſibiles eſſe mandauit: ipſe eſt enim & deus Prophetarũ,qui nunquam ſicut iſte criminatur, ſeipſe reprehendit,nec eum ſicut hominẽ quicquã pœnituit:ſed rerum futurarum mutationem,quas ſe mutaturum ſine vlla ſui mutatione ab æterno præſciuit, velut humana hominibus locutione prædixit. Qui nobis irã dei metuẽdam, & in Euãgelio cõmendauit. Ipſe eſt enim & Prophetarum deus, qui non ſui animi perturbationem,ſed iuſtam ſeueramq; vindictam, iræ vel indignationis nomine nũcupauit.Qui alterum ab altero

B non vtcũq; lędi,ſed iniuria lædi noluit.Ipſe eſt enim & prophetarum deus,qui ſiue per homines,ſiue per angelos ſanctos,etiam tẽporalibus corporũ mortibus, quos voluit vtiliter aut mulctauit, aut terruit. Qui dicit ad concupiſcendum non videndam eſſe mulierẽ. Ipſe eſt

Exo.20. enim qui & in lege dixit,Non cõcupiſces.Nec ſicut iſte criminatur,indixit ſeptenas ſingulis nuptias,ſed propagandi cauſa cõnubia caſta permiſit. Patres autẽ filiarũ maritos non ſolum ipſe non fecit, verumetiam ne fieret, ſicut alia inceſta prohibuit. Qui nos ſecundum interiorem renouationem in ſpiritu mẽtis,nec maſculos, nec fœminas eſſe docuit, ſed ſicut angelos in æternum ſecum futuros eſſe promiſit. ipſe eſt enim & Prophetarum deus,qui maſculum & fœminam propagãdi generis cauſa nuptiali caſtitate cõiunxit: & ſecũdas nuptias quæ in nouo quoq; teſtamẽto permittuntur, licitas eſſe monſtrauit Vxores autem fratrum,ſed ſine filiis defunctorum,ad excitãdam defuncti poſteritatem,non libidinis,ſed pietatis affectu, in matrimonium ſibi copulare pręcepit:Patres vero filiarũ coniugiis miſceri omnino prohibuit.Qui nos ſuper omne genus ſerpentũ calcare ſpiritaliter iuſsit.Ipſe eſt enim &Prophetarũ deus,

C qui populo infideli ad ſignificanda peccata, quorũ veneno inuiſibiliter moriebãtur, viſibiles ſerpẽtes quibus admonerentur,immiſit:& plaga emendatoria, mortes animarũ,mortibus corporum figurauit. Qui dixit, Da-

Luca.11. te eleemoſynã,& ecce omnia mũda ſunt vobis. Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus,qui talia etiam Prophetarum voce mandauit. Nec ſibi voluit primogenitos hominũ filios immolari,ſed conſecrari:ſignificans primogenitum à mortuis, in quo oportebat omnes à morte perpetua liberari. Qui corruptibilibus cibis incorruptibiles antepoſuit:ipſe eſt enim &Prophetarũ deus,qui ſacrificia quibus non indiguit,ad ſignificandũ verum ſacrificium, in vmbris futurorum præcedere voluit: & diſciplinæ ſeueritate, mortibus corporum, lõge mitioribus quàm ſunt æterna ſupplicia gehẽnarũ,perpetrata ſacrilegia vindicauit.Qui terrenas diuitias non,ſicut iſte dicit,dãnari iuſsit,ſed ſpiritales cœleſteſq; præpoſuit:ipſe eſt enim & Prophetarum deus,qui facit &diuites benigniſsime largiẽdo: & pauperes iuſtiſsime vel non dando,vel auferẽdo: Qui nos pro inimicis orare iuſsit:ipſe eſt enim & Prophetarũ deus, qui filios parentũ manib[9] immolari ſibi,vt iſte criminatur, non ſolum nunquam

voluit,verumetiã ne id fieret in lege cõſtituit.Qui ſine D acceptione perſonarũ benefaciẽdum omnibus intimauit: ipſe eſt enim & Prophetarum deus, qui quãdo ſine diſcretione ętatis aut ſexus occidi homines iuſſit,vnde ſcit iſte vel quiſquã,quid eis poſt mortẽ bonæ cõpenſationis attribuit, quorum mortibus viuentes aut emendauit,aut terruit?Qui nos ęquo animo iniurias ſuſtinere & donare pręcepit, ipſe eſt enim &Prophetarũ deus, qui oculum pro oculo,dẽtem pro dẽte, modum poſuit Exo.21. pœnæ, ne quiſquam ſibi amplius putaret deberi vindictæ,quàm pertuliſſet iniurię.Et hoc ideo,quia de ſapiẽtia dei dictum eſt,ꝙ legem & miſericordiam in lingua portet. Nec per miſericordiã debita debitorib[9] noſtris ſcienter dimitteremus, niſi per legẽ ipſa debita diſcerneremus. Qui in tanta poteſtate ſe humilians,ad cõuertẽdos nos factus homo,cum hominibus eſt locutus: ipſe eſt &deus Prophetarum,qui cum primis patribus eſt locutus: ideo præter ſe dicẽs non eſſe alium deum,quia etiam ſumma Trinitas, manẽte perſonarum diſcretione,vnus eſt deus.Qui Apoſtolis ſuis vt gratis darẽt quę Matth.10. gratis acceperant iuſsit. Ad ſuſtentationẽ tamen ſuam nec aliam tunicã ſecum ferre ideo conſtituit,quia ſecu- E tus adiunxit, Dignus eſt enim operarius mercede ſua: vt qui Euãgelium annũciant,ex Euãgelio viuerẽt. Deo tamen munera offerenda eſſe mõſtrauit, qui nullius indiget,& munera ſumendo plus cõfert. Ipſe eſt enim & Prophetarũ de[9],qui &munera ſuos accipere vetat,qui- Deute.16. bus excęcantur oculi iudicãtium:& munera ipſe quanuis non egeat,accipit,vt pietate faciat opulẽtas animas offerẽtium. Qui ſabbatis hominẽ curauit,oſtẽdens iam eſſe tẽpus, vt ſecũdum prophetiam cantici cãticorum Cant.2. aſpiraret dies,& remouerentur vmbræ.Ipſe eſt enim & Prophetarum deus,qui hominẽ ligna ſabbatis colligẽ- Nume.15. tem, quia nõdum duorum teſtamẽtorum tempora diſtinguebat,ſed legem dei cõtumaci & impia mẽte contempſerat,lapidandum eſſe mandauit: eiuſq; corporali morte, quam poſt paululũ omni homini quis dubitet affuturam, ſanxit timore obedientiam cæteris profuturam: qui propter ſaluandos homines ſe veniſſe dixit. Ipſe eſt enim & Prophetarũ de[9], qui iuſto iudicio quos vult obdurat,qui ſicut in Euangelio ait, venit in mun- Ioan.9. dum,non ſolum vt qui non vident videant, ſed etiam vt qui vident, cæci fiant. Qui mandata vitæ perpetuæ nobis dedit.Ipſe eſt enim &Prophetarũ deus,qui man- F data ſancta & iuſta & bona,ſuperbis tamen, non de ipſius gratia,ſed de ſua virtute fidentibus,non quibus viuerent, ſed quibus morerentur, vt conuincerentur dedit: ſicut Apoſtoli, dicente vno ipſorum, bonus odor 2.Coloſ.2. Chriſti erant & in his qui ſalui fiebãt,& in his qui peribant:aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Qui vitiatorum ſalus apparuit, dans in- Matth.11. ceſſum claudis, linguam mutis,auditum ſurdis, lumen cæcis. Ipſe eſt enim & Prophetarũ deus, qui eadem vitia non ſolum miſericordiſsime ſanat, verumetiam iuſtiſsime importat,neque enim debet eum quiſquam nõ minus impia vanitate Chriſto putare contrarium, & iſtum bonum dicere, Chriſtum autem malum:eo quòd iſte in virga Aaron aridum lignũ, & nulla radice ſub- Nume.17. nixum,florem ferre fecit &fructum:Chriſtus autem ar- Matt.21. borem maledicto arefecit, quia nihil in ea pomorum, quorum nondum erat tempus, inuenit. Dicens au- Cap.XII. tem alium eſſe pacis & charitatis patrem,alium belli & furoris authorem,illum volens intelligi Chriſtum,hũc autem legis & Prophetarum deum: poteſt vanus dicere ipſum Chriſtum ſibi eſſe contrarium: aut duos fuiſ-

G ſe non vnum,inter ſe ſcilicet repugnãtes:alium qui di-
Ioan 14. xit, Pacem do vobis:& alium qui dicit,Nõ veni pacem
Matth.10. mittere in terram, ſed gladium: maxime quia diſplicet ei res aliquas bonas malarũ nominibus figurari. Quod vero alium dicit eſſe inceſtus & adulteriorũ conſcium,
aliàs, ch[a] riani. alium vero pudicæ caſtitatis & ſanctimoniæ dominũ: illum diabolum intelligat, Prophetarum autem deum nouerit, non minus caſtitatis & ſanctimoniæ dominũ eſſe quam Chriſtum:quia deus Apoſtolorum idem ipſe & Prophetarum,priorum illis tempore, ſed fide ſociorum: ipſe eſt deus in vtroque teſtamento iuſti actus & piarum orationũ: ipſe eſt in vtroq; author religioſorũ ſacrificiorũ. Videte ſanè vnde probare voluerit humanorum corporum vitia, nõ ad deum authorẽ, ſed potius ad diabolum pertinere:quia dominus ait in Euan-
Luca.13. gelio, de muliere quam ſanam fecit, quòd eam ſatanas alligauerat decem & octo annos:propter quod erat incurua, nec ſe erigere poterat: quaſi ſatanas cum habeat ſemper cupiditatem nocẽdi, nocere cuiquã poſsit, niſi ab omnipotẽte acceperit poteſtatem. Nam quid aliud
H non ſolũ in libro Iob,quẽ profectò iſte non accipit,ſed etiam magis in ipſo Euãgelio declaratũ eſt,vbi ſpiritus
Matth.8. immũdi nec in porcos irẽt, niſi hoc illis benignus ipſe ſaluator petẽtibus,quos certe in abyſſum poſſet relegare,cõcederet:rem neceſſariã docere nos volens, vt ſcilicet nouerimus multo minus eos poſſe ſua poteſtate nocere hominibus,qui nec pecoribus qualibuſcũq; potuerunt.Hãc autem poteſtatem deus bonus occulta nobis iuſtitia dare dæmonibus poteſt,iniuſte non poteſt. Deinde quod de antichriſti aduentu & elatione impia di-
2.Theſſ.2. xit Apoſtolus,vult iſte ad hoc trahere,vt ipſum intelligamus Prophetarum deum: vnde potius cõuincitur illud dei eſſe tẽplum, vbi hominem peccati, filium interitus,extollẽtem ſe ſuper omnẽ deum, & quod colitur, Apoſtolus ſeſſurũ eſſe prædixit. Deus enim verus eſt,in cuius tẽplo falſus ille ſeſſurus eſt: Ad quẽ pertinet etiã iſte,qui ſub nomine Chriſti,quod eſt nomẽ dei,hoc eſt, Chriſtianũ ſe videri volens, ſuperextollitur cõtra Chriſtum:ſeq; oſtendit antichriſtũ, nõ vnũ illum maiorem cæteris,ſed ex his aliquem de quibus dicit Ioãnes Euã-
1.Ioan.2. geliſta: Nunc antichriſti multi facti ſunt. Eos enim dicebat hæreticos,qui temporibus Apoſtolorum eſſe iam cœperant:Hi autem cœperũt eſſe poſt aſcẽſionem dũta-
I xat in cœlum domini noſtri Ieſu Chriſti, ab illo Simo-
Act.8. ne Mago, quẽ legimus in Actibus Apoſtolorum baptizatum.Poſt hunc autem fuerũt nonnulli diſcipuli eius, in eadem impietate poſteriores prioribus ſuccedẽtes: Quorũ in ſucceſsione quartus extitit Baſilides:Qui primus apertius auſus eſt dicere,deũ quem gens Iudæa coluit,non fuiſſe verũ deum. Poſt iſtos fuit quidam etiam Carpocrates, qui negauit iſtũ viſibilem mũdum à ſummo deo creatũ, ſed à quibuſdã virtutibus dæmoniorũ. Negans etiam legem quæ per Moyſen data eſt,deũ dediſſe.Cerdon poſtea ſurrexit,qui primus inuenitur dixiſſe duos deos,vnum bonum, & alterum malum,lõge antequam hæreſis Manichæorum emerſiſſet,quorum in hoc furioſo delíramẽto error eſt notior.Huius Cerdonis Marcion diſcipulus fuit.Apelles quoq; talia docuit. Fuerũt etiam à quodã Patricio nõnulli Patriciani, qui ſunt ſimiliter aduerſantes diuinis veteribus libris. Hi omnes apertiſsime cõtra deũ ſentiunt legis & Prophetarum,hoc eſt deum verum,à quo factus eſt mũdus.De aliqua iſtorũ hæreſi eſt iſte. Nam nõ eum puto eſſe Manichæum.Sed cuiuſlibet ſit hæretici erroris,vel ipſe,vel Fabricius neſcio quis, cuius ſe gloriatur eſſe diſcipulũ, quãtum ad hunc librũ attinet quem miſiſtis,ſatis ei pu- K
to eſſe reſpõſum. Ea quippe furoris eius deiecta ſunt robora, ex quib9 omnes quas in eo volumine ſcripſit blaſphemię pullularũt,impiiſsimis in deum maledictis atque conuitiis varia loquacitate frondentes. Quarum omnes ſingillatim ramos ferire,nimis longum fuit,ſed radices ipſæ fuerant amputandæ. Si autem recenſeatis quæ contra Fauſtum Manichæum ſcripſimus, & cõtra Adimantum, qui Manichæi ſectator cum ille viueret fuiſſe iactatur,multa reperietis quę aduerſus iſtum pariter valeant.Et fortaſſe ſi illa legerentur, vel non omnino,vel non multũ neceſſarium fuiſſet hæc ſcribere.Sanè poſt finem libri in quo fine paucitatem hominũ in ſuo errore commẽdat, quia videlicet paucorum eſt ſapiẽtia:quod omnibus hæreticis aduerſariis Eccleſiæ catholicæ,quę per omnes terras copioſa fertilitate diffunditur,in ſua cuiuſque propria vanitate cõmune eſt:omnes enim de paucitate gloriantur,& ſeducere ſi poſsint multitudinem quærũt:Poſt hunc ergo finem libri, rurſus alterius apparet exordium, eiuſdem forſitan homi-
nis authoris,eiuſdem tamen quod non dubitatur erro- L
ris.Diſputare autem cœperat,quòd caro alium haberet fabricatorem,non deum: vnde cum perpauca dixiſſet, in ipſo exordio cœpta finita ſunt. Sed vtrũ ipſe author an ſcriptor codicis nõ potuerit implere quod cœperat, neſcio. De hac tamen demẽtia hominum non cõſiderãtium quid loquãtur,aduerſus Manichæos multa iam ſcripſimus. Et in huius ipſius operis initio idonea quãtum exiſtimo iacta ſunt fundamẽta, quibus prudens & pius lector intelligat,non ideo ſubtrahendam carnem operibus dei,quòd ſpiritus natura ſit potior:nec ideo mala eſſe iſta temporalia,quia merito eis prępõnũtur ęterna: nec ideo bona terreſtria deteſtanda, quia ſunt cœleſtia meliora:cũ deus creauerit omnia bona,magnus in magnis,ſed non paruus in paruis. Iam illud aliud quod in eodẽ codice ſcribi cœperat, Adimãti opus eſt illius diſcipuli Manichæi,qui proprio nomine Addas dict9 eſt, vbi de vtroq; teſtamẽto veluti inter ſe cõtraria teſtimonia proferũtur verſipelli doloſitate,velut inde oſtẽdatur vtrũq; ab vno deo eſſe non poſſe,ſed alterum ab altero. Cõtra hoc autem malignũ machinamentum iam olim ſcripſimus, vt pauloante commemorauimus, & ipſum opuſculum noſtrum habere vos credo. Quãuis
quædam ſint perpauca in fine ipſius operis Adimanti, M
quibus non reſpondi: neſcio quibus enim vt fieri ſolet incurrentibus,quæ magis videbãtur vrgere,illa interrupta ſic remãſerunt.Sed vt dixi,in fine perpauca ſunt, quæ ſi dominus voluerit,quãtocyus explicare curabo.

Libri ſecundi finis.

CONSVLTATIO SIVE COMMONITORIUM OROſIJ AD AUGUſTINUM DE ERRORE PRIſCILLIANIſTARUM, & ORIGENIſTARUM.

BEatiſsimo patri Auguſtino Epiſcopo Oroſius.Iam quidẽ ſuggeſſeram ſanctitati tuæ, ſed cõmonitorium ſuggeſtæ rei & nunc offerre meditabar, cum te expeditum animo ab aliis dictãdi neceſsitatibus eſſe ſenſiſſem. Sed quoniã domini mei, filij tui, Eutropius & Paulus Epiſcopi, eadẽ qua & ego puer veſter,ſalutis omnium vtilitate permoti,commonitorium iam dederunt de aliquantis hæreſibus,nec tamen

omnes

A omnes ſignificarunt,neceſſe me fuit feſtinatò edere, &
coaceruare in vnum omnes perditionum arbores cum
radicibus & ramis ſuis, & offerre ignicti ſpiritui tuo, vt
tu viſo agmine perſpectaq; nequitia,permetiaris,quam
poſsis diſpoſitionem adhibere virtutis. Tu tãtum bea-
tiſsime pater,malignas aliorum plantationes vel inſer-
tiones erue atque ſuccide, & verã ſparge ſementem,no
bis de tuis fontibus rigaturis.Ego deum teſtẽ ſpondeo,
& incremẽtum operis tui ſpero, quia terra illa quæ nũc
ingratos fructus inſyncera cultura exhibet, ſi eandem
anno illo recõdito apud te mandãdo & replendo viſi-
taueris,vſque in centeſimum fructũ profuſa aliquando
liberius vbertate proficiet.Per te dominus deus noſter,
per te, inquam, beate pater, quos caſtigauit in gladio,
emẽdet in verbo.Ad te per deum miſſus ſum, de te per
eum ſpero, dum cõſidero qualiter actum eſt,quòd huc
venirem. Agnoſco cur venerim,ſine volũtate, ſine ne-
ceſsitate,ſine conſenſu. De patria egreſſus ſum occulta
quadã vi actus, donec in iſtius terræ littus allatus ſum.
Hic demũ in eum reſipui intellectũ, quòd ad te venire
mandabar. Impudentem non iudices,ſi accipis cõfiten
B tem. Fac me ad dilectum dominũ meum idoneum ne-
Matth.13. gociatorẽ inuẽta margarita,non fugitiuũ ſeruum euer-
ſa ſubſtãtia reuerti.Dilacerati grauius à doctoribus pra
uis,quàm à cruentiſsimis hoſtibus ſumus. Nos confite-
mur offenſam,tu peruides plagã, quod ſolum ſupereſt,
adiuuante domino largire medicinã. Breuiter ergo &
quid ante male plantatum cõualuit, & quid poſtea pe-
ius inſertum præualuit,oſtẽdam. Priſcillianus,primum
in eo Manichæis miſerior, quòd ex veteri quoq; teſta-
mento hæreſim confirmauit,docẽs animam quæ à deo
nata ſit, de quodã prõptuario procedere, profiteri an-
te deum ſe pugnaturam,inſtrui adoratu angelorũ.De-
hinc deſcẽdentem per quoſdam circulos à principati-
bus,malignis capi,& ſecũdum voluntatẽ victoris prin-
cipis in corpora diuerſa cõtrudi,eiſq; aſcribi chirogra-
phum. Vnde & Matheſim præualere firmabat, aſſerens
quod hoc chirographum ſoluerit Chriſtus, & affixerit
cruci per paſsionẽ ſuam: ſicut ipſe Priſcillianus in qua-
dam epiſtola ſua dicit, Hæc prima ſapientia eſt, in ani-
marum typis diuinarum virtutum intelligere naturas,
& corporis diſpoſitionem. In qua obligatum videtur
cœlum & terra, omneſq; principatus ſeculi videntur
C aſtricti ſanctorum diſpoſitiones ſuperare. Nam primũ
deus circulum emittendarum in carne animarum, di-
uinum chirographum, angelorum & dei & omnium
animarum conſenſibus fabricatum patriarchæ tenent,
qui contra formalis militiæ opus poſsident: & reliqua.
Tradidit autem nomina patriarcharum membra eſſe
animæ,eo quòd eſſet Ruben in capite,Iuda in pectore,
Leui in corde,Beniamin in femoribus:& ſimilia. Con-
trà autem in membris corporis, cœli ſigna eſſe diſpoſi-
ta:id eſt, arietem in capite, taurum in ceruice,geminos
in brachiis,cancrum in pectore,&c. Volens ſubintelli-
gi tenebras æternas, & ex his principem mundi præ-
ceſsiſſe.Et hoc ipſum confirmans ex libro quodam qui
ſcribitur Memoria Apoſtolorum, vbi ſaluator interro-
gari à diſcipulis videtur ſecreto & oſtendere, quia de
Ibidem. parabola Euangelica quæ habet, Exiit ſeminans ſemi-
nare ſemen ſuum, non fuerit ſeminator bonus. Aſſe-
rens,quia ſi bonus fuiſſet,non fuiſſet negligẽs,vel ſecus
viam,vel in petroſis, vel in incultis iacere ſemen:volẽs
intelligi hunc eſſe ſeminãtem, qui animas captas ſpar-
geret in corpora diuerſa quæ vellet. Quo etiam in li-
bro de principe humidorum, & de principe ignis plu-
rima dicta ſunt, volens intelligi, arte, nõ potentia dei, Solœciſm.
omnia bona agi in hoc mũdo. Dicit enim eſſe virginẽ D
quandam lucem, quam deus volens dare pluuiam ho-
minibus, principi humidorum oſtendit: qui dum eam
apprehendere cupit, commotus conſudat, & pluuiam
facit,& deſtitutus ab ea, mugitu ſuo tonitrua concitat.
Trinitatẽ autem ſolo verbo loquebatur:nam vnionem
abſque vlla exiſtentia aut proprietate aſſerens, ſublato,
& patrem,filium,& ſpiritum ſanctum, hunc eſſe vnum
Chriſtum dicebat. Tunc duo ciues mei,Auitus,& alius
Auitus,cum iam tam turpem confuſionem, & per ſeip-
ſam veritas ſola nudaret, peregrina petierunt, Nam v-
nus Hieroſolymam,alius Romam profectus eſt.Reuer
ſi,vnus detulit Origenem, alius Victorinũ: ex his duo-
bus alter alteri ceſsit, Priſcillianum tamen ambo dam-
narunt. Victorinum parum nouimus, quia adhuc pene
ante editiones ſuas, Victorini ſectator ceſsit Origeni.
Cœperunt ergo ex Origene magnifica plura propoſiti,
quæ ex modica occaſione veritas ipſa præcederet. Di-
dicimus enim de Trinitate doctrinam ſatis ſanam,
omnia quæ facta eſſent, à deo facta eſſe,& omnia bona E
valde,& facta de nihilo. Tunc deinde ſcripturarum ſo-
lutiones ſatis ſobrias. Omnia hæc ſtatim à ſapientibus
fideli priſtinorum expurgatione ſuſcepta ſunt.Reman-
ſit ſola offenſa: de nihilo credere tum perſuaſum erat Solœciſm.
eſſe animam:nõ tamen perſuaderi poterat, factam eſſe
de nihilo: argumentantes,quia voluntas de nihilo eſſe
non poſsit. Hoc penè vſque ad nunc manet. Iſti vero
Auiti duo, & cum his ſanctus Baſilius Græcus,qui hæc
beatiſsime docebant,quædam ex libris ipſius Origenis
non recta, vt nũc perintelligũt, tradiderunt. Primum
omnia antequam facta apparerent, ſemper in dei ſa-
pientia facta manſiſſe dicentes, hoc verbo, Deus enim
quęcunque fecit,faciendo non cœpit.Deinde dixerunt
angelorum, principatuum, poteſtatum, animarum ac
dæmonum, vnum principium, & vnam eſſe ſubſtan-
tiam:& vel archangelo, vel animæ,vel dæmoni locum
pro meritorum qualitate datum eſſe,vtẽtes hoc verbo,
Maiorem locum minor culpa promeruit. Mundum
nouiſsime ideo eſſe factum, vt in eo animæ purgaren-
tur, quæ ante peccarunt:ignem ſanè æternum quo pec-
catores puniãtur,neq; eſſe ignem verum,neq; ęternum
prædicauerũt: dicentes dictũ eſſe ignem,proprię con-
ſcientię punitionem:æternũ autem iuxta etymologiam
Græcam,non eſſe perpetuum,etiam Latino teſtimonio F
adiecto: quia dictum ſit in æternum, & in ſeculum ſe-
culi poſtpoſuerit æterno:ac ſic omnes peccatorum ani-
mas poſt purgationem conſcientiæ in vnitatem cor-
poris Chriſti eſſe redituras. Voluerũt etiam de diabo-
lo aſſerere, ſed non præualuerunt: eo quòd cum ſub-
ſtantia in eo bona facta,perire non poſsit, exuſta in to-
tum malitia diaboli, aliquãdo ſaluandam eſſe ſubſtan-
tiam. De corpore vero domini ſic tradiderunt: quia
cum vſque ad nos veniens filius dei, poſt tot milia an-
norum otioſus eouſque non fuerit, ſed prædicans re-
miſsionẽ angelis, poteſtatibus, atque vniuerſis ſuperio-
ribus, cum qualitatem formæ eorum quos viſitaret aſ-
ſumeret, vſque ad papabilitatem carnis aſſumptionis
ſpecie, craſsius ſe hac paſsione & reſurrectione deter-
minãs, rurſus donec vſque ad patrẽ veniret aſcẽdendo
tenuaſſe. Ita neque depoſitum vſque ſuiſſe corpus, nec
in corpore vllo regnantem, circunſcribi deum. Crea-
turam quoque ſubiectam corruptioni, non volentem: Roma.8.
intellectam eſſe dicebant, ſolem & lunam & ſtellas, &
hæc non elementarij eſſe fulgoris, ſed rationales pote-

G ſtates: præbere autem ſeruitium corruptioni, propter eũ qui ſubiecit in ſpe. Hæc ſicut retinere potui, breuiter expoſitũ eſt, vt perſpectis omnibus morbis medicinam adhibere feſtines. Eſt veritas Chriſti in me, quia propter venerabilem reuerentiam ſanctitatis tuæ eſſe impudẽs nõ auderẽ, niſi euidẽti iudicio & ordinatione Dei ad illius tãti & talis populi, cui ſicut peccanti plaga impoſita eſt, ſic poſt plagã cura debetur, remedia profe rẽda te electũ, me miſſum eſſe cognoſcerẽ. Memor mei beatiſsimæ pater, multorũq; qui mecũ velut ros eloquiũ tuum, vt ſuper eos deſcendat expectant, eſſe dignare.

Finis Epiſtolæ.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi Liber ad Oroſium contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas.

H *Cap. I.* RESpondere tibi quęrenti dilectiſsime fili Oroſi, nec ad omnia debeo, quæ in tuo cõmonitorio poſuiſti, nec omnino non debeo, ne ſtudiũ tuum, quod mihi gratiſsimum eſt, contempſiſſe videar, & ob hoc intemperãter offendam. Nam in quibuſdam opuſculis noſtris, quę vel legiſti, vel legere poteris, multa dicta ſunt, quæ valeant aduerſus hæreſim Priſcillianiſtarum: quamuis nõ mihi eos propoſuerim refellendos, ſed cum aliud agerem, etiam hoc me egiſſe nunc intelligo, quãdo ex te audio quid illi ſentiant. Quod enim eſt aduerſus Manichæos multis à me locis de anima diſputatum, quæ licet ſecundum quendam modum ſuum ſit immortalis, tamen in deterius deficiendo, & in melius proficiendo mutabilis eſſe cõuincitur, & per hoc non eſſe de dei ſubſtantia dilucidiſsime oſtenditur, ſimul quoq; Priſcilliani dogma ſubuertit. Hoc enim vno firmiſsime conſtituto, quod & veriſſimum eſt, & in ſeipſo vnuſquiſque admonitus facillime agnoſcit, neq; illi, neq; iſti inueniũt, vnde ſuas fabu-
I las texant. Quid enim opus eſt ire per amputandos ramos loquaciſsimi erroris, cuius radicem effodere atq; extirpare cõpendiũ eſt, cũ præſertim & ipſe grat uleris, iã illa fabuloſiſsima deliramẽta apud vos eſſe conuicta?

Cap. II. Sed de anima quæſtionem adhuc vſq; verſari, vtrum eam deus, quoniam particulam vel defluxionem eius non eſſe iam conſtat, ex nihilo creaſſe dicendus ſit, eo ꝙ durum & impium videatur voluntatem Dei dicere nihil eſſe, quo volẽte creata eſt. Hoc quidẽ iam nõ pertinet ad redarguendã Priſcilliani ſacrilegam vanitatẽ. Siue enim ex nihilo facta ſit anima, ſiue hoc propterea dicendũ non ſit, quia dei voluntate facta eſt, quę volũtas vtiq; non eſt nihil: tamẽ quia facta, & dei natura nõ eſt, profecto hæreſis illa refellitur, quæ animã primitus naturã dei eſſe contendit, vt habeat vnde cõcinnet ibi quicquid aliud falſitatis adiũgit. Verũ quia & iſtã quæſtionẽ ſpernere & indiſcuſſam relinquere non oportet: quærendũ eſt ab iſtis, qui propterea nolũt animã ex nihilo factã credere, ne voluntatẽ dei quæ facta eſt, nihil eſſe aſſerant: quęrẽdũ eſt ergo ab eis, vtrũ nullã creaturã ex nihilo factã eſſe fateantur. Si enim id putant, verendũ eſt, ne aliã quandã naturam conentur inducere, quæ neq; deus ſit, nec tamen nihil ſit: quã velut materiã ſibi ſubiectã niſi deus haberet, vnde faceret quicquid fecit, inuenire nõ poſſet. Nã dũ quęritur vnde creaturam ſuam deus fecerit, quædã materies quæritur: ſicuti eſt fa K
bro lignũ, vel quodlibet corpus, quod niſi habuerit, ea facere quę ab eius arte expetũtur, omnino non poterit. Cũ ergo reſpõdetur, ex nihilo: quid aliud reſpõdetur, niſi nullã ei ſubiectã fuiſſe materiam: quam ipſe nõ fecerat, vt haberet vnde faceret, ſi quid vellet, & quã niſi haberet, faceret nõ valeret? Materies quippe mũdi quæ in rebus mutabilibus vtcunq; dignoſcitur, ab ipſo conſtituta eſt, à quo conſtitutus eſt mundus. Quapropter & ſi fecit aliquid deus aut facit ex alia quacunq; re: nõ tamen ex ea re fecit aut facit, quã ipſe non fecerit. Quamobrẽ ſequeſtrata paululũ animę natura, ſi fatẽtur deum aliquid feciſſe de nihilo, attendant & videant, quicquid illud eſt, eũ volũtate feciſſe. Non enim aliquid feciſſet inuitus. Nec tamẽ ideo eandem voluntatem nihil eſſe, qua voluntate ab illo aliquid ex nihilo factum eſt. Cur ergo de anima timent dicere, quod de aliis quibuſlibet rebus non dubitent dicere? Aut ſi animam tantummodo volũtate dei perhibent factã, cætera eũ nõ volũtate feciſſe cõtendunt, quid abſurdius, quid inſanius dici poteſt? Quòd ſi omnia quæ fecit, voluntate vtiq; fecit: nec tamen cũ hoc dicimus, eandẽ voluntatem nihil eſſe di L
Cap. III. cimus: hoc & de anima accipiant. Cum enim dicitur, deus ex nihilo fecit: nihil aliud dicitur, niſi, nõ erat vnde faceret, & tamẽ quia voluit fecit. Vſqueadeo igitur in eo quod ex nihilo fecit, voluntas nõ nihil dicitur, vt ipſa præcipue cõmẽdetur. Nam cui dicitur: ſubeſt enim tibi cũ voles poſſe, ſiue aſsit vnde fiat, ſiue non aſsit: ſat eſt volũtas, vbi ſũma eſt poteſtas. Quomodo ergo in eo quod de nihilo creatur, volũtas creantis nihil eſſe perhibetur, cum propterea de nihilo creari aliquid poſsit, quia voluntas creantis etiam ſine materia ſibi ſufficit? Quòd ſi forte non ſolum animam, ſed nullam omnino creaturam volunt fateri ex nihilo factã, ideo quoniam quicquid deus fecit, voluntate fecit, quæ voluntas vtiq; non eſt nihil, reſpiciant vnde ſecundũ corpus factus ſit homo. Certe enim ſicut ſcriptura teſtatur, cum de limo *Gene. 2.* vel de puluere terrę deus fecit, & proculdubio voluntate fecit. Nec tamen volũtas dei puluis aut limus eſt. Sicut ergo in eo quod ex limo factum eſt, quamuis volũtate ſit factum, nõ eſt voluntas limus: ita in eo quod ex nihilo factum, quamuis volũtate ſit factum, non eſt vo- M
Cap. IIII. luntas nihil. Iam vero quod dolendum addidiſti, ex Priſcilliani hæreſi ad errorem Origenis apud vos homines fuiſſe delapſos, nec ab illa peſte potuiſſe ſanari: niſi & ipſa medicina morbidum aliquid intuliſſet, nõ eſt quidem dolor iſte culpandus. Veritas enim debuit, nõ falſitas pellere falſitatem. Nam hoc mutare eſt malum, non euitare. Verũtamen quia de ipſo deo creaturarum omnium conditore, hoc eſt, de ipſa coæterna & incommutabili trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attulerant, id traditum eſſe cõmemoras, quod veritas habet: cõtra quam veritatẽ Priſcillianus Sabellianum antiquum dogma reſtituit, vbi ipſe pater qui filius, qui & ſpiritus ſanctus perhibetur, hoc ipſe peior, ꝙ etiã de anima ita ſentit, vt nõ eã propriam velit habere naturam, ſed de ipſo deo tanquã particulã defluere, & tã deformiter inquinari, atq; in deterius commutari cum Manichæis audeat affirmare: nõ parũ boni ex libris illis prouincia veſtra percepit, in ea re maxime in qua capitaliter erratur. De creatore quippe, nõ de creatura tã falſa & tã nefaria ſentiuntur. Siue ergo in hãc fidẽ qui deuiauerãt reſtituti ſunt, ſiue qui eã nõdũ nouerãt, illarũ diſputationũ lectione didicerũt, hoc ſe gaudeãt didiciſſe quod ſanũ eſt. Quod autẽ & in eis erroris eſt: quãquã te

cognouiſſe

A cognouiſſe iam videam, tamen quẽadmodũ cõtra talia
diſſeratur, ibi melius diſcere poteris, vbi error ipſe &
Caput V. olim exortus eſt, & nõ olim proditus. Quãtum poſ-
ſum tamẽ etiã ego cõmoneo, vt de diaboli angelorũq;
eius correctione & in priſtinũ ſtatũ reparatione ſapere
nihil audeas: Nõ quia diabolo & dęmonib⁹ inuidemus,
& eo modo quaſi vicẽ maleuolẽtię illis repẽdimus, cũ
illi nõ ob aliud niſi inuidẽtię ſtimulis agitati, noſtra iti-
nera quibus in deũ tendimus perturbare conentur: ſed
quia vltimæ ſententiæ ſummi & veraciſsimi iudicis, ex
noſtra præſumptione addere nihil debemus. Ipſe enim
Matth.25. ſe ſimilibus eorũ dicturũ eſſe prædixit, Ite in ignẽ æter-
nũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Nec mouere
debet vt hoc loco ęternũ pro diuturno accipiamus, qd
alibi ſcriptũ eſt, In ęternũ & in ſeculũ ſeculi. Latin⁹ quip
pe interpres noluit dicere, in æternũ & in æternũ æter-
ni. Sed quoniã id quod ἀιὼν Græce dicitur, & ſeculũ &
æternũ interpretari poteſt, commodius alij interpretes
trãſtulerũt, in ſeculũ & in ſeculũ ſeculi. Sed nõ hoc di-
B ctum eſt vbi dictũ eſt, Ite in ignẽ æternũ. Non enim di-
ctum eſt ἀιῶνα, ſed ἀιώνιον: quod ſi à ſeculo declinatum
eſſet, ſeculare Latine diceretur, nõ æternũ, quod nemo
vnquã interpres auſus eſt dicere. Quapropter licet La-
tine ſeculũ cũ aliquo fine intelligatur, æternũ vero niſi
id quod ſine fine eſt, nõ ſoleat appellari: ἀιὼν autẽ Græ-
ce aliquãdo ęternũ, aliquãdo ſeculum ſignificare intel-
ligatur: tamen quod ex hoc nomine deriuatur & appel
latur ἀιώνιον, nec ipſi Gręci quãtũ exiſtimo ſolẽt intel-
ligere, niſi id quod nõ habet finem. Nos autẽ ſiue ἀιῶνα
ſiue ἀιώνιον nõ ſolemus dicere, niſi ęternum: ſed ἀιῶνα
dicimus & ſeculũ, ἀιώνιον autẽ nõ niſi ęternum. Quãuis
quidã interdũ etiã ęternale audeant dicere, ne Latinæ
linguæ deeſſe videatur ab eodem nomine deriuatio. Et
fortaſſe quidẽ ſecundum morẽ ſcripturarum inueniãt
iſti aliquid etiã ἀιώνιον dictũ, quod ſine fine nõ ſit, ſicut
Exo.28. deus in libris veteris teſtamenti aſsidue dicit, Hoc vo-
Leuiti.16. bis erit legitimũ æternum: quod Græcus habet ἀιώνιον,
& 17. cum de talibus ſacramentis eo modo ſæpe præceperit,
quæ finẽ fuerant habitura: quanq̃ ſi diligentius dicta in-
Nume.18. telligãtur, ea fortaſsis quę illis ſacramẽtis ſignificaban-
tur, finẽ nõ erãt habitura. Ita enim ne lõgius abeã, dici-
C mus æternũ deum: nõ vtiq; iſtas duas breuiſsimas ſylla-
Caput VI. bas, ſed quod eis ſignificatur. Dixit Apoſtolus ęterna
tempora priora & antiqua, quod in Græco legitur πρὸ
Titum.1. χρόνων ἀιωνίων. Ad Titũ enim ſcribẽs ait, Spẽ vitę ęter-
nę quã promiſit nõ mẽdax deus ante tẽpora ęterna. Cũ
autẽ retrorſum tẽpora à cõſtitutione mundi habere vi-
deantur initiũ: quomodo ſunt æterna, niſi quia ęterna
dixit quę ante ſe nõ habẽt vllũ tẽpus? Sed quiſquis pru-
Matt.25. denter aduertit quod dictũ eſt, Ite in ignẽ æternũ: illud
eſſe dictũ quod nõ habet finẽ, ẽ cõtrario probat eo ipſo
loco Euãgelico de vita ęterna: quã iuſti accepturi ſunt:
Nõ enim & ipſa habet finẽ. Ita enim cõcluſit, Ibunt illi
in ambuſtionẽ æternã, iuſti autem in vitam æternam. In
vtroq; Græcus ἀιώνιον habet. Si miſericordia nos pro-
uocat credere nõ futurũ impiorũ ſine fine ſupplicium:
quid de præmio iuſtorũ credituri ſumus, cum in vtraq;
parte, in eodẽ loco, eadẽ ſentẽtia, eodẽ verbo pronũcie-
tur æternitas? An iterũ etiã iuſtos ex illa ſanctificatione
& vita æterna, in peccatorũ immunditiã atq; in mortẽ
relapſuros eſſe dicemus? Abſit hoc à Chriſtianę fidei ſa-
nitate. Vtrunq; igitur ſine fine dictum eſt ęternum, hoc
eſt ἀιώνιον, ne cum diaboli pœnas dolemus, & de regno
Chriſti dubitemus. Poſtremo ſi æternũ & æternale, hoc
eſt, ἀιὼν & ἀιώνιον ſub vtroq; intellectu in ſcripturis po-
ni ſolet, aliquãdo ſine fine, aliquãdo cũ fine: quid de il- D
lis Prophetę verbis reſpõſuri ſum⁹, vbi ſcriptũ eſt: Ver- *Eſaia.66.*
mis eorum nõ morietur, & ignis eorũ nõ extinguetur?
Qualiſcunq; pœna ſignificata ſit nomine vermis atque
ignis: certe ſi nõ morietur, nec extinguetur, ſine fine
prędicta eſt. Nec aliud agebat propheta cũ hoc diceret,
niſi vt eã ſine fine prædiceret. De regno etiã Chriſti, *Cap.VII.*
nõ ſecũdũ id quod in principio verbũ deus apud deũ, *Ioan.1.*
nã illinc nemo vnq̃ dubitauit, quòd ſit rex omniũ ſecu
lorũ: ſed ſecũdũ hominis ſuſceptionẽ & mediatoris ſa-
cramentũ, & ex virgine incarnationẽ, apertiſsime dictũ
eſt ꝙ finẽ nõ ſit habiturum: vbi angelus loquẽs ad Ma-
riã matrem futurã, virginemq; manſuram, ait inter cęte-
ra, Hic erit magnus, & filius altiſsimi vocabitur, Et da- *Luca.1.*
bit illi domin⁹ deus ſedẽ Dauid patris eius, & regnabit
in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.
Secundũ quid regni eius nõ erit finis, niſi ſecũdũ id ꝙ
regnabit in domo Iacob? Nã hoc quod ait, in æternũ:
propter ipſam ambiguitatẽ expoſuit addẽdo, regni ei⁹
non erit finis: ne quiſquã æternũ hic ſic acciperet, quẽ-
admodũ ſeculum finẽ quãdolibet habiturum. Nũquid
autẽ regnum in domo Iacob & in ſede Dauid intelligi
poteſt, niſi in eccleſia & in eo populo qui eſt regnũ ei⁹, E
de quo etiã dicit apoſtolus, Cũ tradiderit regnũ deo & *1.Cor.15.*
patri: id eſt, cũ perduxerit ſanctos ſuos ad cõtẽplationẽ
patris: vtiq; & ad ſuã, ſecundũ id ꝙ deus eſt æqualis pa-
tri? Non enim ſic tradit vt ipſe amittat, quia & pater de- *Ioan.5.*
dit filio habere vitam in ſemetipſo, nec vtiq; amiſit ip-
ſe. Ac per hoc ſi regni eius non erit finis, profecto ſan-
cti eius qui ſunt regnũ eius, cũ illo ſine fine regnabunt.
Quod autẽ illo loco dicit apoſtolus, Deinde finis cum *1.Cor.15.*
tradiderit regnum deo & patri: ibi finẽ nõ conſumen-
tẽ, ſed perficientem ſignificat: ſicut dictũ eſt, Finis enim *Roma.10.*
legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti: ꝙ lex perficia-
tur, nõ ꝙ aboleatur. Quod & illic ſignificat vbi ait, Nõ *Matt.5.*
veni legem ſoluere, ſed adimplere. Quod autem di- *Cap.VIII.*
cunt de rationalibus creaturis, id eſt, ſanctis angelis &
immundis dæmonibus, & ipſis animabus hominum, ꝙ
maiorẽ locum minor culpa promeruerit, qua impudẽ-
tia conentur eccleſię Chriſti perſuadere, nõ video. Ma-
lius itaq; credimus, deum non peccatis rationalium ſpi
rituum adductum eſſe ad fabricã mundi, ne illa ſequa- F
tur abſurda, ꝙ duo ſoles, vel tres, vel quatuor, vel quot- *Sequentes*
libet vobis eſſet neceſſe, ſi plurimum ſpirituũ per liberũ *58. lineas*
arbitrium tanta culpa præcederet, quanta illos in ſimi- *ex trib⁹ ve-*
libus corporũ cœleſtium globis oporteret includi, ſed *tuſtis codi-*
factum eſſe mundũ dei bonitate, magnũ, bonũ, à ſum- *cibus hic*
mo & nõ facto bono, in quo fierent omnia bona valde *inſeruim⁹.*
ſecundum naturã, & aliis alia meliora, à ſummis creatu
ris vſq; ad infima diſtinctis gradib⁹ ordinata, vt eo mo
do eſſent omnia, dũ nõ eſſent ſola potiora, & haberent
eius numeri terminum, quẽ conſtituendũ apud ſe vidit
omniũ naturarum creatarũ cõditor deus, qui ea nõ fa-
cta didicit, ſed nouerat etiã faciẽda. Vnde illud qd aiũt,
in eius ſapiẽtia iam fuiſſe facta omnia, antequã in iſtas
formas & modos proprios proferrentur, atque in ſuis
ordinibus apparerent, non ſobrie dicitur. Facta enim
quando eſſent antequã facta eſſent? ſed in dei ſapientia
omnium faciendarum rerũ rationes eſſe potuerunt, nõ
tamẽ factę. Omnia enim per ipſam facta ſunt, nõ & ipſa *Ioan.1.*
facta eſt: quia & ipſa eſt verbum de quo dicitur, Omnia
per ipſum facta ſunt. Nouerat ergo deus omnia quę fe-
cit antequam faceret. Non enim poſſumus eum dicere
ignorata feciſſe, & ea non niſi facta didiciſſe: neſciſſe
qd faceret, ſed ſciſſe quod fecit. Hoc enim ſi de aliquo

G artifice homine diceremus, inſipientiſsime ſaperemus. Nouerat ergo ea facienda, nō facta nouerat vt faceret, non quia fecerat. Proinde quãuis iam nota eſſent, quia niſi à ſciente non fierent, nō tamen facta eſſe cœperũt, quæ vt fierent ſciebãtur antequam fierent. Cum autem veritas, quæ non opinatur incognita, nec aliquem fallit, purgationem noſtrã, imò vero & perfectionẽ, etiam poſt reſurrectionẽ corporũ ſpiritaliũ vſq; ad angelorũ ęqualitatem promittat futurã, quo modo dicuntur ipſi ſancti angeli, quibus purgatiſsimi æquales erimus, adhuc à peccatis ſuis eſſe purgãdi? Et cum cœlum nouũ & terram nouam polliceatur deus habitaculũ ſanctorũ, atq; ab omni labe huius ſeculi purgatorum, qua tãdem affirmatur audacia nō futurum fuiſſe mundum, id eſt, cœlum & terrã, niſi propter neceſsitatem purgãdorum ſpirituum rationalium, qui vel in cœlo vel in terra non eſſent, niſi pro meritis peccatorũ? Quid ergo purgatis opus eſt cœlo nouo & terra noua, ſi purgati ad hoc reſtituuntur, vt ſint quẽadmodum fuerunt ante cœlum & terrã ſine cœlo & terra? Quod ſi omnino verum eſſet, nos vſq; ad illud quod promittit ſcriptura ſpem noſtrã

H tẽdere deberemus. Et ſi inde eſſemus in aliquid melius trãsferẽdi, multo rationabilius hoc tunc iam ibi poſiti diſceremus, q̃ nunc non ſolum temere crederemus, verum etiam impudẽter docere conaremur. Quid eſt autem abſurdius, q̃ dicere, cœlum & terra nō eſſet mundi ſtructura purgandis, cum alterum cœlum & alterã terram promittat ſcriptura purgatis? Porrò de Sole & Luna cęteriſq; ſyderibus ꝙ cœleſtia ſint corpora videm⁹, ꝙ animata ſint, non videmus: De diuinis hoc libris legatur, & credimus. Nã teſtimoniũ ex Apoſtoli epiſtola quod ab eis dici ſolere poſuiſti, etiã de ſolis hominibus intelligi poteſt, quoniã in vnoquoq; homine eſt omnis creatura non vniuerſaliter ſicut eſt cœlũ & terra, & omnia quæ in eis ſunt, ſed generatim quodãmodo.] Quia & rationalis in illo eſt, quam vel probantur habere angeli, vel creduntur: &, vt ita dicã, ſenſualis, qua & beſtię non carent: vtuntur enim & ſenſibus & ſenſualibus motibus ad appetenda vtilia, & vitanda contraria: & vitalis priuata ſenſu, qualis aduerti in arboribus poteſt. Nã & in nobis ſine ſenſu noſtro fiunt corporis incremẽta, & capilli nec cum pręciduntur ſentiunt, & tamen cre-

I ſcunt. Iam vero ipſa corporalis creatura euidẽtius apparet in nobis, quæ licet ex terra facta atq; formata ſit, inſunt tamen illi ex omnibus huius corporei mundi elementis quædam particulæ ad temperiem valetudinis. Nã & calore membra vegetantur, qui eſt ab igne, cuius etiã lux ab oculis† emicat: & aëre, venarũ diſcurſus, quas arterias vocant, atq; ſpiramenta pulmonis implentur: & humor niſi eſſet, [nulla] ſputamenta confluerent, vitamq; abſumeret ſiccitas. Nam & ipſe ſanguis humido lapſu alias venas replens, quaſi riuis & fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum eſt creaturę genus quod nō in homine poſsit agnoſci. Ac ſic omnis creatura in eo congemiſcit & dolet, reuelationem filiorum dei expectans: quę per corporis etiã reſurrectionẽ, etſi non in omnibus hominibus, omnis tamen à corruptionis ſeruitute liberabitur, quia & in ſingulis omnis eſt: & ſi quo alio modo meli⁹ poteſt idẽ locus apoſtolicarũ literarũ intelligi. Non tamen ex eiſdem verbis conſequens eſt, vt Solẽ & Lunã & ſydera congemiſcere credamus, donec in ſeculi fine à corruptionis ſeruitute liberentur.

†per oculos.

Roma.8.

Caput.IX. Sanè quoniã dixi, de diuinis libris legatur & credimus: ne te forſitan fallat quod de libro ſancti Iob proferre aſſolent qui hęc aſſerunt, vbi ſcriptũ eſt, Quomodo erit homo iuſt⁹ corã domino, vel quomodo ſe mũdabit natus ex muliere: ſi luci† pręcipit, & nō lucet: nec ſtellę ſunt mundę ante eum, quãto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Hinc enim volunt intelligi, rationalẽ ſpiritum habere ſtellas, & mundas non eſſe à peccato: ſed ideo in cœlis eſſe, quia maiorẽ vel meliorẽ locum minor culpa promeruit. Nō pro authoritate diuina iſtã ſententiã recipiendã eſſe exiſtimo. Nō enim eam ipſe Iob enunciauit, cui ſingulare quodã modo teſtimoniũ diuinitus perhibetur, ꝙ non peccauerit labiis ſuis ante dominũ, ſed vnus ex eius amicis, qui dicti ſunt cõſolatores malorum omnes, & diuina ſentẽtia reprobati ſunt. Sicut autẽ in euãgelio, quãuis verum ſit omnino ꝙ dicta ſint, non tamen omnia quę dicta ſunt vera eſſe creduntur, quoniã multa à Iudæis falſa & impia dicta eſſe verax euãgelij ſcriptura teſtatur: ſic in hoc libro vbi multæ perſonæ locutæ eſſe narrantur, nō ſolũ quid dicatur, ſed à quo etiã dicatur cõſiderãdum eſt: ne paſsim quæ in ſancto libro quolibet ſcriptã ſunt recipientes, cogamur fateri, quod abſit, vera & iuſta fuiſſe, quę marito ſãcto mulier inſipiẽs ſuggerebat, vt aliquid aduerſus deũ loquens ab illa intolerabili pœna moriẽdo liberaretur. Quod nō ideo dixerim, quia illi amici L à domino reprobati, & ab ipſo ſancto dei ſeruo merito culpati, nihil veri loqui potuerunt: ſed quia non omnia quæ locuti ſunt vera putãda ſunt. Quamuis ergo aduerſus Iob nihil verũ dixerunt, poteſt tamen etiã ex eorum verbis aliquã ſanam ſententiã in teſtimonium veritatis aſſumere, qui nouit ſapiẽter dicta diſcernere: ſed quãdo inquirẽtes, probari nobis aliquid volumus teſtimonio ſanctorũ eloquiorum, nō nobis dicatur credẽdum eſſe etiam quod in euãgelio ſcriptum eſt, ſi forte euãgeliſta eũ hoc dixiſſe cõmemorat, cui fides habẽda nō eſt, Nã dictum eſt illic à Iudęis domino Chriſto, Nōne verum dicimus, quia Samaritanus es, & dęmoniũ habes? Quam vocẽ tanto amplius deteſtamur, quanto nobis Chriſtus eſt charior. Emiſſam tamen eſſe à Iudæis dubitare nō poſſumus, qui euangelicã narrationem veriſsimam credimus. Ita nec euangeliſtæ derogamus fidem ſcribenti, & Iudæi vocẽ blaſphemãtis execramur. Nec ſolum impiis & nefandis hominibus, ſed nec ipſis in fide paruulis atq; adhuc rudibus & indoctis, qui forte ibi loquẽtes cõmemorantur, tãquam canonicę authoritati accõmodamus fidem. Neq; enim quia ille cuius cæci nati oculos dominus aperuerat, ait, Scimus quia peccatores deus non exaudit: ideo iſtã ſententiam pro euangelica authoritate ſic debemus accipere, vt ipſis in euãgelio verbis domini reſiſtamus, qui eum qui dixit, Domine propitius eſto mihi peccatori: magis iuſtificatum deſcendiſſe de templo, q̃ Phariſæum iuſtitias ſuas commemorantem atq; iactãtem, diuina voce firmauit. Nec ſuccenſeat iſte recens illuminatus in carne, ꝙ eum diximus in ſuę fidei tyrocinio, quãdo adhuc quis eſſet qui eum ſanauerat neſciebat, minus circunſpectã protuliſſe ſententiã, quia peccatores deus nō exaudit: cum ipſi Apoſtoli domini præ cæteris electi, & lateribus cohæretes, eiuſq; ab ore pẽdentes, multa reperiantur improbãda dixiſſe, quæ cõmemorare prolixũ eſt, ita vt beatus Petrus de quibuſdã verbis ſuis nō ſolũ reprehẽdi, ſed etiã ſatanas appellari meruerit. Quãquam in comparatione iuſtitię dei, ſi nec ſancti in cœlis angeli iuſti eſſe dicantur: nō mihi videtur importuna ſentẽtia: nō quia vt hoc eſſent, à iuſtitia lapſi ſunt, ſed quia facti ſunt, & deus nō ſunt, tantũq; ſpiritalis luminis habere non poſſunt quãtũ habet ille à quo facti ſunt. Ibi enim ſumma iuſtitia

Iob.15. K

† Al. luna.

Iob.2.

Ibidem.

Ioan.8.

Ioan.9. M

Lucæ.18.

Matth.16.

Cap.X.

A iuſtitia,vbi ſumma ſapientia:& hoc deus eſt,de quo dictum eſt,Soli ſapienti deo. Sed alia quæſtio eſt,quãtum iuſtitiæ ipſius capiant angeli, quantumq; non capiant. Cuius enim participatione iuſti ſunt, eius cõparatione *Cap.XI.* nec iuſti ſunt. Sed alia eſt,vt dixi,iſta quæſtio,alia de ſyderibus & ſole & luna,vtrum vel rationales habeant ſpiritus in his conſpicuis corporibus lucidiſq;:quæ corpora eſſe qui dubitat, quid ſit omnino corpus ignorat. Neque iſta multum ad nos pertinent,vt ea ſummo ſtudio indagare curemus,quæ remota ſunt à ſenſibus noſtris, & ab intellectu infirmitatis humanæ, nec in ipſis ſcripturis ita poſita,vt nobis eorum ſit mandata cognitio. Imò vero ne præcipiti ſuſpicione in fabulas ſacrile*Eccl.3.*gas irruam',clamat ſcriptura diuina,Altiora te ne quæſieris,& fortiora te ne ſcrutatus fueris,ſed quæ tibi præcepit dominus,illa cogita ſemper : vt magis in iſtis temeraria præſumptio,q̃ cauta ignoratio culpãda videa*Coloſſ.1.*tur.Certe ait apoſtolus,Siue ſedes, ſiue dominationes, ſiue prĩcipatus,ſiue poteſtates.Et eſſe itaq; ſedes, domi-B nationes,principatus,poteſtates in cœleſtibus apparatibus, firmiſsime credo, & differre inter ſe aliquid indubitata fide teneo. Sed quò me contemnas, quem magnũ putas eſſe doctorem, quænam iſta ſint, & quid inter ſe differant, neſcio. Nec ea ſanè ignorantia periclitari me puto,ſicuti inobediẽtia,ſi domini præcepta neglexero. Et ideo puto ſpiritu dei per authores noſtros, ſcriptores ſanctorum eloquiorum,non plenè expoſita, ſed raptim tacta atq; perſtricta : vt ſicubi forte tali quales nos ſumus per altiorem reuelationem aliquid huiuſmodi fuerit demõſtratum, non ſe inferiores fuiſſe credat eos,per quos nobis canonicarum ſcripturarum ſancta præconia miniſtrata ſunt. Quantum enim cumque ſciendo profecerit, infra illas literas ſe inueniet, quas deus tãquam firmamentum ſupra omnia humana cor*Roma.12.*da conſtituit. Non itaq; opus eſt plus ſapere, ſed ſapere ad temperantiam, ſicut vnicuiq; deus partitus eſt menſuram fidei.Docebunt te iſta fortaſſe doctiores,ſi ad illos afferas tantam diſcendi ſcientiam, quantam ſciendi habes curam,ne incognita pro cognitis opineris,ne nõ credẽda credas, vel credenda non credas. Imò docebit ille vnus magiſter & verus,ſiue per illos, ſiue quibus modis voluerit, qui te pro ſua eccleſia laborantem C intus inſpicit,vbi & hoc in te contulit:ipſe reſerabit latius veritatem,qui pulſantem peruidet,quã donare dignatus eſt charitate. Aliud eſt in Adam peccaſſe, vnde *Roma.5.* dicit apoſtolus,In quo omnes peccauerunt: & aliud eſt extra Adã neſcio vbi peccaſſe,& ideo in Adam, id eſt, in carnem,quæ ex Adam propagata eſt,tãquam in carcerẽ trudi. Illã vero opinionem, q̃ ex vna fiunt omnes animę,nec diſcutere volo,niſi neceſſe ſit: atq; vtinã iſta de qua nũc agimus,ſi vera eſt,ſic abs te defendatur, vti *Cap.XII.* hoc neceſſe iam non ſit. Quãuis autem deſideratiue rogem, votis ardentibus exoptem, & expectem, vt per te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam,tamen ſi,quod abſit, minime meruero,patientiam mihi peto à domino deo noſtro.In quẽ ſic credimus, vt aliqua nobis nõ aperiri etiam pulſantibus, nullo modo aduerſus eũ murmurare debeamus. Meminerimus ipſis Apoſto*Ioan.16.*lis dictum, Multa vobis dicere habeo, ſed non poteſtis illa portare modo.In his quantum ad me attinet etiam hoc deputem, nec qui hoc ſciam indigner indignum, ne hoc etiã conuincar indignior.Multa enim alia ſimiliter neſcio, quæ commemorare vel numerare nõ poſſum : & hoc tolerabiliter ignorarem,niſi metuerem ne aliqua iſtarum opinionum, contra illud quod firmiſſima retinemus fide, incautis obreperet mẽtibus:ſed an- D tequam ſciam quæ iam earum potius eligenda ſit, hoc me non temere ſentire profiteor,eam quæ vera eſt non aduerſari robuſtiſsimæ ac fundatiſsimæ fidei,qua Chriſti Eccleſia nec paruulos homines recentiſsime natos à damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti, quam in ſuis ſacramentis commendauit,poſſe liberari.

Libri ad Oroſium finis.

SERMO ARRIANORVM, VBI NVmeri propterea ſunt locis ſingulis annotati,vt cum reſponſio legi cœperit,qui voluerit attendat,vtrum cuiq; loco apte diligenterq; reſponſum ſit,quia eoſdem numeros habet etiam ipſa reſponſio,per quos cui loco reſpondeatur appareat.

DOminus noſter Ieſus Chriſtus,deus 1
vnigenitus , primogenitus totius
creationis. Voluntate dei & pa- 2
tris ſui,ante omnia ſecula conſtitu- E
tus. Volũtate & præcepto ipſius, 3
cœleſtia & terreſtria,viſibilia & in-
uiſibilia,corpora & ſpiritus ex nul-
lis exiſtentibus,vt eſſent ſua virtute fecit. Et antequã 4
faceret vniuerſa omnium futurorum deus & domi-
nus,rex & creator erat conſtitutus, & omnium futuro-
rum in natura habens præſcientiam †, & in faciendo † *præſentiã*
in omnibus expectans patris ſui iuſsionem: ipſe volun-
tate & præcepto patris deſcendit de cœlo, & venit in
hunc mundum,ſicut ipſe ait, Non enim à meipſo veni, *Ioan.8.*
ſed ille me miſit. Et quia de omnibus ſpiritalibus & 5
rationalibus gradibus, propter infirmitatem & fragi- *Pſal.8.*
litatem corporis, paulo minus ab angelis inferior minoratus homo videbatur:ne ſe vilem ſperaret,& de ſalute ſua deſperaret, dominus Ieſus honorans facturam ſuam, dignatus eſt humanam carnem ſuſcipere, & oſtendere quia non eſt homo vilis, ſed precioſus, ſicut
ſcriptum eſt,Magnus homo & precioſus vir.Et ideo ſo *Prouer.17.*
lum hominem patri ſuo hæredem,ſibi cohæredem, fa- F
cere dignatus eſt : vt quod minus acceperat in natura,
plus haberet in honore. Cum, inquit,venit plenitu- 6
do temporis, miſit deus filium ſuum natum ex mulie- *Galat.4.*
re:ipſe qui voluntate patris carnem ſuſcepit,ipſe & vo- *Ioan.6.*
luntate & præcepto eius in corpore conuerſatus eſt, ſi-
cut ipſe ait,Deſcendi de cœlo non vt faciam voluntatẽ *Mat.3.*
meam,ſed voluntatem eius qui me miſit.Ipſe & voluntate patris triginta annorum baptizatus eſt, voce & teſtimonio patris manifeſtatus.Volũtate & præcepto patris euangelium regni cœlorum prædicabat, ſicut ipſe
ait, Et alijs ciuitatibus oportet me euãgelium prædica- *Luca.14.*
re,in hoc enim miſſus ſum.Et, Ipſe mihi mãdatum de- *Ioan.12.*
dit quid dicam,aut quid loquar.Et ſic volũtate & præcepto patris ad paſsionem & mortem properauit,ſicuti
ipſe ait,Pater,tranſeat calix iſte à me, non tamen quod *Mat.26.*
ego volo,ſed quod tu vis:& apoſtolo afferẽte & dicen-
te,Obediẽs,inquit,factus patri vſque ad mortem, mor- *Philip.2.*
tem autem crucis. Is & in cruce pendens, voluntate 7
& præcepto patris carnem humanam quam de ſancta virgine Maria ſuſcepit,in manus hominum dereliquit: & diuinitatem ſuam in manus patris commendauit,di-
cens,Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum: *Luca.23.*
quia Maria moriturum corpus peperit,deus autem immortalis immortalem filium genuit:ergo mors Chriſti

G non deminutio eſt diuinitatis, ſed depoſitio corporis.
Sicuti enim generatio eius ex virgine nō fuit corruptio
deitatis ipſius, ſed ſuſceptio corporis: ita & in morte
eius non fuit paſsio & defectio deitatis ipſius, ſed ſepa-
ratio carnis eius. Sicuti enim qui indumentum con-
ſcindit, induto facit iniuriā: ita & qui carnem eius cru-
cifixerunt, diuinitati ipſius contumeliam intulerunt.
8 Is qui voluntate & præcepto patris totam diſpenſa-
tionem adimplenit, voluntate & præcepto patris cor-
pus ſuum à mortuis ſuſcitauit, & cum ipſo corpore, vt
paſtor cum oue, & ſacerdos cum oblatione, & rex cum
purpura, & deus cum templo à patre aſſumptus eſt in
9 gloriam. Is qui voluntate patris deſcendit & aſcen-
dit, voluntate & præcepto patris ſedet ad dexterā eius,
Pſal.109. audiens patrem ſibi dicētem, Sede ad dexteram meam,
donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorū.
Is qui voluntate & præcepto patris ſedet ad dexteram
eius, is voluntate & pręcepto patris in conſummatione
1.Theſſ.4. ſeculi venturus eſt, Apoſtolo vociferante & dicente, Et
ipſe, inquit, dominus in iuſſu, in voce archangeli & in
tuba dei, deſcendet de cœlo. Is qui voluntate & præce-
pto patris venit, volūtate & pręcepto patris iudicaturꝰ
H eſt totum mūdum in æquitate, & redditurus eſt ſingu-
Ioan.5. lis ſecundum fidem & opera ſua, ſicut ipſe ait, Pater iu-
Ibidem. dicat neminem, ſed omne iudicium filio dedit. Item,
ſicuti audio, iudico, & iudicium meum verum eſt, quia
non quæro volūtatem meam, ſed voluntatem eius qui
me miſit. Vnde & in iudicando patris præſentiam pre-
ponit, & ſuam diuinam dignitatem & poteſtatē ſecun-
Mat.25. dam poſtponit dicens, Venite benedicti patris mei. Er-
go iuſtus iudex eſt filius: iudicātis vero honor & autho-
ritas, patris imperiales leges, ſicuti & ſpiritus ſancti of-
ficioſa aduocatio & conſolatio, vnigeniti dei iuſti iudi-
10 cis eſt dignitas. Ergo filius à patre eſt genitus, ſpiritꝰ
11 ſanctus per filium eſt factus. Filius patrem prædicat,
12 ſpiritus ſanctus filium annunciat. Primum & præci-
puum opus eſt filij, genitoris gloriam reuelare. primum
& præcipuum eſt opus ſpiritus ſancti, in animas homi-
13 num Chriſti dignitatem manifeſtare. Filius teſtis eſt
patris, ſpiritꝰ teſtis eſt filij: filius mittitur à patre, ſpiritus
14 mittitur à filio. Filius miniſter eſt patris: ſpiritus ſan-
15 ctus miniſter eſt filij. Filius iubetur à patre: ſpiritus
16 ſanctus iubetur à filio. Filius ſubditus eſt patri: ſpiri-
17 tus ſanctus ſubditus eſt filio. Filius quæ iubet pater,
I hæc operatur: ſpiritus ſanctus quæ mādat filius, hæc lo-
18 quitur. Filius adorat & honorat patrem: ſpiritus ado
rat & honorat filiū, ipſo filio dicente, Pater ego te glo-
† honorificaui. rificaui † ſuper terram, opus quod dediſti mihi cōſum-
19 maui. Et de ſpiritu ſancto ait, Ille me honorificabit,
Ioā.17. 20 quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Filius à
ſe non poteſt facere quicquam, ſed in omnibus patris
Ioā.16. 21 expectat nutum. Spiritus ſanctus à ſe non loquitur,
Ioan.5. ſed in omnibus Chriſti expectat præceptū: Nō, inquit,
à ſe loquetur, ſed quæcunque audierit loquetur, & ven-
22 tura annunciabit vobis. Filius pro nobis interpellat
23 patrē: ſpiritus pro nobis poſtulat filium. Totius bo-
nitatis, & ſapientiæ, & virtutis patris viua & vera & pro-
24 pria & cōdigna imago eſt filius. Totius ſapientiæ &
25 virtutis filij manifeſtatio eſt ſpiritus ſanctus. Non eſt
pars nec portio patris filius, ſed proprius & dilectiſſi-
26 mus, perfectus & plenus vnigenitus filius. Non eſt
27 pars nec portio filij ſpiritus, ſed primum & præcipuum
28 opꝰ vnigeniti dei præ cæteris vniuerſis. Pater maior
29 eſt filio. Filius incomparabiliter maior & melior eſt
30 ſpiritu. Pater deus & dominus eſt filio. Filius deus
& dominus eſt ſpiritui. Pater immobiliter & impaſ- 31
ſibiliter volens filium genuit. Filius ſine labore & fa 32
tigatione ſola virtute ſua ſpiritum fecit. Filius vt ſa- 33
cerdos adorat deum ſuum, & ab omnibus adoratur vt K
deus & creator omnium: pater vero ſolus nullum ado-
rat: quia nec maiorem, nec æqualē habet quem adorat:
nulli gratias agit, quia nullius beneficium conſecutus
eſt: omnibus vt eſſent ob bonitatem ſuam donauit, ipſe
quod eſt à nemine accepit. Ergo hæc trium ſubſtan-
tiarum, patris, & filij, & ſpiritus ſancti diſtinctio: &
trium rerum, dei ingeniti, & dei vnigeniti, & ſpiritus
aduocati differentia: & pater deus & dominus eſt filio
ſuo, & omnium quæ per virtutem filij voluntate ipſius
facta ſunt: filius miniſter & ſummus ſacerdos eſt patris
ſui, omnium vero operum ſuorum dominus & deus
eſt patre volente. Et ſicuti nemo poteſt ſine filio ad 34
patrem tranſire, ita nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto fi-
lium in veritate adorare, ergo in ſpiritu ſancto adora-
tur filius. Per filiū glorificatur pater. Spiritus ſan- 35
cti opus & diligentia eſt ſanctificare, & ſanctos cuſto- 36
dire, & non ſolum rationabilia, vt quidam putant, ſed
& irrationabilia plura ſanctificare: & eos qui ceciderūt
propter ſuam negligentiam, ad priſtinum ſtatum repa- L
rare: ignorantes docere, obliuiſcentes admonere, pec-
cantes arguere: pigros hortari de ſalute ſua cogitare &
ſolicite agere, errātes ad viam veritatis deducere: infir-
mos curare, & fragilitatem corporis per alacritatem a-
nimæ continere, & ad amorem pietatis & caſtitatis cō-
firmare, & omnes illuminare: ſuper omnia fidē & cha-
ritatem præbere ſingulis, pro ſtudio quoque & diligē-
tia, pro ſynceritate & ſimplicitate mentis, pro menſura
fidei & merito conuerſationis gratiam ad vtilitatem
diuidere, & vnumquemque in quo opere & propoſito
fuerit habilis, in ipſo ordinare. Alium eſſe à filio, na- 37
tura & ordine, gradu & affectu, dignitate & poteſtate,
virtute & operatione: ſicut & filius natura & ordine,
gradu & affectu, diuina dignitate & poteſtate, vnigeni-
tus deus alius eſt ab ingenito deo. Impoſsibile ergo 38
eſt vnum eundemq; eſſe patrem & filium, generantem
& naſcentem: cui teſtimonium perhibetur, & eum qui
teſtimonium perhibet: maiorem & eum qui maiorem
eſſe confitetur: eum qui ad dexteram ſedet aut ſtat, &
eum qui ſedis dat honorem: eum qui miſſus eſt & eum
qui miſit: nec diſcipulū & doctorem, vt ipſe docuit di-
cens, Sicut docuit me pater ſic loquor: ſimilem & imi- M
tatorē, & eum cuius eſt ſimilis, & quem imitatur: & eum Ioan.8.
qui orat ei qui exaudit, & eū qui gratias agit, ei qui be-
nedicit: eum qui ſuſcepit mandatum, & eum qui dedit
mandatum & miniſtrum præcipienti, ſupplicem emi-
nenti, ſubditum ſuperiori, primogenitum ſempiterno,
vnigenitum ingenito, ſacerdotem deo vnum atq; eun-
dem eſſe. Sed & deus ſine principio præſcius erat, ſe 39
vnigeniti dei pueri ſui patrem futurum: deum autem ſe
futurum nunquā præſciuit, quia ingenitus eſt, & nūquā
cœpit nec præſcire, nec ſcire. Quid eſt autem præſcien-
tia, niſi futurorum ſcientia? Pater autem generando fi-
lium ab ipſo filio eſt nuncupatus: & ipſo reuelante, ab
omnibus chriſtianis deus, & pater vnigeniti dei eſt co-
gnitꝰ, & magno maior, & bono melior eſt manifeſtatꝰ.
Et quia Homuſiani dicunt ſaluatorem noſtrum hu- 40
militatis gratia hæc omnia de patris præſcientia, & de
ſua ſubiectione eſſe locutum: nos vero Chriſtiani cre-
dimus patre imperante & filio obtemperante, hæc om-
nia eſſe eum locutum: dicimus & probamus quòd hæ-
retici ex ſuis dictis arguuntur & reprehenduntur. Si
enim

A enim ſe humiliauit, ipſa humilitas eius obediētiā oſtē-
dit:ipſa vero obediētia alium ſupereminentem, alium
ſubſiſtentem & ſubiectū declarat: ſicuti ait Apoſtolus,
Philip. 2. Humiliauit ſe obediens factus patri vſque ad mortem.
Et ipſa humilitas eius, veritas eſt nō falſitas. Quis enim
vel quando ſapiens contentus eſt ſe humiliare, niſi ha-
beat maiorem & meliorem cui feſtinet per humilitatē
Ioan. 8. placere? Et ego, īquit, quæ placita ſunt ei, facio ſemper.
Semel enim ante omnia ſecula voluntate Dei natus,
ad voluntatem ipſius omnia operatur. Si autem ſe hu-
miliauit, & mentitus eſt, quod abſit: & ſi veritas menti-
tur, quod impoſsibile eſt, vbi quis quærat veritatē? Sed
veritas nec mentitur, nec variatur, qui ad hoc venit vt
veritatem doceret, quia non eſt ignorantiæ doctor, ſed
Mat. 23. veritatis magiſter, vt ipſe dixit, Nolite vobis vocare ma
giſtros ſuper terrā: vnus eſt enim magiſter veſter Chri-
ſtus. Si autem dixerint quia propter incarnationē ſuam
humiliās ſe ſuper terram, propter homines hæc loque-
batur, oſtēdamus illius maiora & firmiora eſſe illa teſti-
monia, quæ de ſubiectione filij in ſcripturis ſunt poſi-
B ta, de iis quæ in Euāgelio aguntur. Si enim propter ho-
mines ſupra terram ſe humiliauit, & non vt obediens
& ſubiectus filius cum incomparabili dilectione & gra
tiarum actione patri ſuo obſequebatur: quia quantum
ſublimis eſt in poteſtate, tantū humilis eſt in obſequio:
antequam carnem ſuſciperet, quare iuſſus obaudiuit, &
Roma. 8. modo ſedens ad dexteram dei interpellat pro nobis,
& in corpore conſtitutus ſuper terram, in cœlo ſe patrē
Ioan. 14. rogaturum promittebat dicēs, Et ego rogabo patrem
meum, & alium aduocatum dabit vobis? Et ſi adhuc in
his omnibus propter duritiam & cæcitatem cordis ſui
credere noluerint, ſed auſi fuerint dicere, quod hęc omnia
humilitatis cauſa fiunt: poſt conſummationē ſeculi, niſi
ſe natura & voluntate ſciret ſubiectum & obedientem,
vt quid ſe humiliaret, vbi propter homines humilitas
neceſſaria non eſt: Quòd autem & poſt conſummatio-
1. Cor. 15. nem ſeculi, quādo illi omnia fuerint ſubiecta: quia mo-
† al. quo modo. do† natura quidē omnia ſunt ſubiecta, vt creatura crea-
tori, voluntate autem propter liberum arbitrium non
C omnia illi ſubiecta videmus: tunc vero in die iudicij,
Philip. 2. quādo in nomine Ieſu omne genu flectetur, cœleſtium,
terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confitebi-
tur quia domin' Ieſus Chriſtus eſt in gloria dei patris,
omnia ſine fine, & voluntate & natura illi erunt ſubie-
cta: & ipſe poſt omnium ſibi ſubiectionem in ea ſubie-
ctione & charitate manens, in qua ſemper & ipſe vt fi-
lius ſubiectus erit ei qui illi ſubdit omnia, nullus audiēs
1. Cor. 15. Chriſtianus ignorat, quia fides ex auditu, auditus autē
Roma. 10. per verbū Chriſti: vt ſit deus omnia in omnibus, ſem-
per monarchiam & poteſtatem habens omnium, cui
gloria & honor laus & gratiarum actio, per vnigeni-
tum eius filium dominum & ſaluatorem noſtrum in
ſpiritu ſancto nunc & per omnia ſecula ſeculorum,
Amen.

Sermonis Arriani finis.

DIVI AVRELII D
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi Liber contra Sermonem Arrianorum.

EOrum præcedenti diſputationi † *Cap. I.*
hac diſputatione reſpondeo: quòd 1
cum dominum noſtrū Ieſum Chri *† detractioni.*
ſtum fatentur quidem deum, ſed
deum verum & cum patre vnum
deum nolunt fateri, duos nobis
inducunt deos diuerſę diſpariſque
naturæ, vnum verum, alterum non verum: contra il-
lud quod ſcriptum eſt, Audi Iſraël, dominus deus tuus *Deut. 6.*
deus vnus eſt. Hoc enim ſi de patre dictum volunt in-
telligi, ſequitur vt Chriſtus non ſit dominus deus no-
ſter. Si autem de filio, pater non erit dominus deus no-
ſter. Si vero de ambobus, profecto pater & filius, vnus
eſt dominus deus noſter. Ac per hoc illud quod in e-
uangelio ſcriptum eſt, Vt cognoſcant te vnum verum *Ioan. 17.*
deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: hoc eum di- E
xiſſe accipiendum eſt, vt te & quem miſiſti Ieſum Chri-
ſtum cognoſcāt vnum verum deum. Quia & de Chri-
ſto dictum eſt à Ioanne apoſtolo, Ipſe eſt verus deus
& vita æterna. Item cum dicunt Chriſtum volunta- 2
te dei & patris ſui ante omnia ſecula conſtitutum, co-
guntur confiteri filium patri eſſe coæternum. Si enim
aliquando pater ſine filio fuit, erat ante filium aliquod
tempus, quo pater ſine illo ſolus fuit. Et quomodo erat
ante omnia ſecula filius, ante quem fuit tempus quo ſi-
ne illo erat pater? Porrò ſi ante omnia tempora filius
erat, non enim aliter intelligendum eſt, In principio *Ioan. 1.*
erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, quia &
tempus ſine aliquibus creaturæ motibus non poteſt eſ-
ſe, & ideo per illum facta confitemur & tempora, per
quem facta ſunt omnia, proculdubio coæternus eſt pa-
tri filius. Sed voluntate patris dicunt conſtitutum, no-
lentes dicere deum de deo æqualem genitum atque
coæternum. Nuſquam autem legunt voluntate patris F
filium ante omnia ſecula conſtitutum. Sed hoc pro-
pterea dicunt, vt prior illo videatur voluntas patris,
qua eum conſtitutum volunt. Et argumentatio eorum
talis eſſe ſolet. Interrogant enim, vtrum pater filium
volens an nolens genuerit: vt ſi reſponſum fuerit, quòd
volens genuerit, dicant, Prior eſt ergo voluntas patris.
Quòd autem nolens genuerit, quis poteſt dicere? Sed
vt nouerint quàm inania loquantur, etiam ipſi inter-
rogandi ſunt, vtrum deus pater volens an nolens ſit
deus? Non enim audebunt dicere nolle ſe eſſe deum.
Si ergo reſponderint quòd volens ſit deus, eo modo
illis referenda eſt vanitas ſua, qua dici poteſt prior illo
eſſe voluntas eius. quo quid dicitur ſtultius? Dein- *Cap. II.*
de dicunt eum voluntate & præcepto patris, cœleſtia 3
& terreſtria, viſibilia & inuiſibilia, corpora & ſpiritus,
ex nullis extantibus, vt eſſent ſua virtute feciſſe. Vbi
ab eis quærimus, vtrum & ipſe à patre ex nullis extan-
tibus factus ſit, hoc eſt, ex nihilo. Quod ſi dicere non
audebunt, ergo deus eſt de deo, non ex nihilo factus à
deo. Quæ res indicat vnam & eandem patris filiique
naturam. Neque enim homo, pecus, auis, piſcis, poſſunt
eiuſdem naturæ gignere filios, & deus non potuit.
Si autem tanto impietatis abrupto audebunt ire præci-
pites, vt dicant & vnigenitum filium à patre ex nihilo
conſtitutum, quærant per quem factus ſit à patre ex ni-

G hilo filius.Non enim per ſeipſum fieri potuit, tanquam
iam eſſet antequam fieret, vt eſſet ipſe per quem fieret
idem ipſe.Et quid opus erat,cum fieri qui iam erat?Aut
quomodo fiebat vt eſſet, qui iam erat antequam fieret?
Porrò ſi per aliquẽ alium à patre factus eſt, quis eſt ipſe
Ioan.1. alius,cum omnia per ipſum facta ſint? Si autem à patre
per neminem factus eſt, quomodo per neminẽ aliquid
à patre factum eſt,cum per filium,hoc eſt,per eius ver-
Cap.III. bum facta ſint omnia? Et antequã faceret, inquiunt,
4 vniuerſa, omnium futurorum deus & dominus rex &
creator erat cõſtitutus: & omnium futurorum in natu-
ra habens præſcientiam,& in faciendo in omnibus ex-
pectans patris ſui iuſsionẽ, ipſe voluntate patris deſcẽ-
Ioan.8. dit de cœlo,& venit in hunc mundũ, ſicuti ipſe ait, Nõ
enim à meipſo veni, ſed ille me miſit. Vellem iſti vt di-
cerent, vtrum duos conſtituant creatores. Quod ſi nõ
Roma.11. audent,vnus eſt enim,quoniam ex ipſo,& per ipſum,&
in ipſo ſunt omnia. Vnus quippe deus eſt ipſa trinitas,
& ſic vnus deus,quomodo vnus creator:quid eſt quod
dicunt,iubente patre omnia creaſſe filium, tãquam pa-
* à filio. ter non creauerit, ſed per filium * creari iuſſerit? Cogi-
tent qui carnaliter ſapiũt,quibus aliis verbis iuſſerit pa-
H ter vnico verbo. Formãt enim ſibi in phãtaſmate cor-
dis ſui quaſi duos aliquos,& ſi iuxta inuicem,in ſuis ta-
men locis conſtitutos,vnum iubẽtem, alterum obtem-
perantem. Nec intelligunt ipſam miſsionẽ patris vt fie-
rent omnia, non eſſe niſi verbum patris per quod facta
ſunt omnia. Quòd autem miſerit pater filium, negari
non poteſt. Sed conſiderent ſi poſſunt,quomodo eum
miſerit,cum quo ipſe venit.An ille mentitus eſt qui ait,
Ioan.16. Nõ ſum ſolus,quoniam pater mecum eſt? Sed quomo-
do libet miſſum intelligãt:nũquid ideo diuerſa natura
eſt,quia pater mittit, & mittitur filius? Niſi forte poteſt
homo pater mittere hominem filium, vnius eiuſdemq;
ſubſtãtiæ,& non poteſt deus: cum homo miſſus ab ho-
mine mittẽte ſeparetur,quod deus nõ poteſt.Sed ignis
mittit ſplendorem ſuum, nec poteſt ſplẽdor miſſus ſe-
parari ab igne mittente, quãuis & iſta quia creatura eſt
viſibilis, nõ omni ex parte huic rei ſit cõparabilis: cum
enim ſplendorem mittit ignis, longius peruenit ſplen-
dor,quò ignis non peruenit. Vnde ſplẽdor ab igne qui
eſt in lucerna miſſus,ſi loqui poſſet,non vtiq; poſſet ve-
rum dicere in pariete; quò ſine lucernæ igne peruenit,
I Ignis qui me miſit,mecum eſt:potuit autem miſſus à pa-
tre filius dicere,Pater mecũ eſt. Cum igitur hæc à patre
miſsio filij prorſus ineffabilis ſit, nec capi vllius cogita-
tione poſsit, quomodo hinc oſtendant filium alterius
atque inferioris eſſentiæ nõ inueniunt,quandoquidem
nec homo miſſus ab homine,diuerſam naturam mittẽ-
Cap.IIII. tis & miſsi eſſe demõſtrat. Hic autem etiam hoc po-
teſt intelligi,vt eo ipſo à patre miſſus filius eſſe dicatur,
quòd filius hominibus apparuit in carne, non pater.
Quis enim mittitur illò vbi eſt? Vbi autem non eſt ſa-
Sapien.8. pientia dei quod eſt Chriſtus,de qua legitur,Attingit à
fine vſque ad finẽ fortiter & diſponit omnia ſuauiter?
Cum ergo vbique ſit etiam filius, quò mittendus fuerat
vbi non erat,niſi apparẽdo ſicut apparebat? Quãquam
& ſpiritum ſanctum miſſum legamus, qui certe in vni-
tatem perſonæ ſuæ naturam non aſſumpſit humanam.
Ioan.16. Nec à ſolo filio miſſus eſt, ſicut ſcriptum eſt, Cum ego
iero,mittam illum ad vos:ſed à patre quoque,ſicut ſcri-
Ioan.14. ptum eſt,Quem mittet pater in nomine meo. Vbi oſtẽ-
ditur quod nec pater ſine filio, nec filius ſine patre mi-
ſit ſpiritũ, ſed eum pariter ambo miſerunt. Inſeparabi-
lia quippe ſunt opera trinitatis.Solus pater non legitur
miſſus,quoniam ſolus non habet[authorem] à quo ge- K
nitus ſit,vel à quo procedat.Et ideo non propter natu-
ræ diuerſitatem, quæ in trinitate nulla eſt, ſed propter
ipſam authoritatem ſolus pater non dicitur miſſus. Nõ
enim ſplendor aut feruor ignem, ſed ignis mittit ſiue
ſplendorem, ſiue feruorẽ. Quãuis hæc longe ſint diſsi-
milia. Nec inuenitur aliquid vel in ſpiritalibus vel in
corporalibus creaturis, quod ei trinitati, quæ deus eſt,
merito conferatur. Dicunt etiam, Et quia de omni- Cap.V.
bus ſpiritalibus & rationalibus gradibus,propter infir-
mitatem & fragilitatẽ corporis paulo minus ab angelis Pſal.8.
inferior minoratus homo videbatur, ne ſe vilem ſpe-
raret, & de ſalute ſua deſperaret, dominus Ieſus hono-
rans facturam ſuam, dignatus eſt humanam carnẽ ſuſ-
cipere, & oſtendere quia non eſt homo vilis, ſed pre-
cioſus ſicut ſcriptũ eſt,Magnus homo & precioſus vir. Prouer.17.
Et ideo ſolum hominem patri ſuo hæredem,ſibi cohæ-
redem facere dignatus eſt, vt quod minus acceperat in
natura,plus haberet in honore.Hæc dicẽtes hoc volũt
intelligi, quia humanam carnem ſine humana anima
Chriſtus aſſumpſerit. Quæ propria hæreſis Apollinari-
ſtarum eſt.Sed etiã iſtos,id eſt,Arrianos, in eorum diſ-
putationibus, nõ ſolum trinitatis diuerſas eſſe naturas, L
ſed etiam hoc ſentire deprehendimus, ꝙ animam non
habeat Chriſtus humanã. Verum id in huius diſputa-
tionis conſequentibus euidentius apparebit. Nunc ad
hæc eorũ verba quæ propoſuimus hoc reſpõdemus, vt
recolãt in epiſtola quæ ad Hebræos eſt,de Chriſto eſſe
intellectũ quod ſcriptum eſt,Minoraſti eum paulo mi- Hebra.2.
nus ab angelis: & videant non ad diuerſitatem & inæ-
qualitatẽ naturæ patris & filij valere quod dixit, Pater Ioan.14.
maior me eſt: ſed ad illud potius ꝙ in forma ſerui pro-
pter infirmitatem,in quo pati & mori potuit, minor e-
tiam angelis factus eſt. Item dicunt,Cum,inquit,ve- Cap.VI.
nit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum natum Galat.4.
ex muliere: ipſe qui voluntate patris carnem ſuſcepit,
ipſe & voluntate & pręcepto ipſius in corpore conuer-
ſatus eſt,ſicut ipſe ait, Deſcendi de cœlo non vt faciam Ioan.6.
voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Luca.3.
Ipſe & volũtate patris triginta annorũ baptizatus eſt,
voce & teſtimonio patris manifeſtatꝰ. Volũtate & pę-
cepto patris Euãgelium regni cœlorum pędicauit, ſi-
cut ipſe ait,Et aliis ciuitatibus oportet me Euangelium Luca.4.
prædicare, in hoc enim miſſus ſum. Et ipſe mihi man- Ioan.12.
datum dedit quid dicam,aut quid loquar.Et ſic volun- M
tate & pręcepto patris ad paſsionẽ & mortem propera-
uit,ſicut ipſe ait, Pater,trãſeat à me calix iſte, non tamẽ Mat.26.
quod ego volo,ſed quod tu vis. Et apoſtolo aſſerẽte &
dicente,Obediens,inquit, factus patri vſq; ad mortem, Philip.2.
mortem autem crucis. His teſtimoniis ſanctarum ſcri-
pturarum quid perſuadere conãtur, niſi propterea pa-
tris & filij diuerſas eſſe naturas,quia obediẽs patri oſtẽ-
ditur filius?Quod tamen de hominibus non vtique di-
cerent. Neque enim ſi homo filius homini patri ſuo ſit
obediens,ideo amborum diuerſa natura eſt. Quam- Cap.VII.
quam & hoc ipſum quod dicit Ieſus,Deſcendi de cœlo Ioan.6.
non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius
qui me miſit:ad illud referatur quod homo primꝰ Adã,
de quo dicit Apoſtolus,Per vnum hominem peccatum Roma.5.
intrauit in mundũ,& per peccatũ mors,& ita in omnes
homines pertrãſiit,in quo omnes peccauerunt:faciẽdo
voluntatem ſuam,non eius à quo factus eſt, vniuerſum
genus humanum propagine vitiata, culpæ & pœnæ fe-
cit obnoxium.Vnde à contrario,per quẽ liberandi fue-
ramus, non fecit voluntatẽ ſuam, ſed eius à quo miſſus
eſt.

A eſt.Ita quippe hoc loco dicitur voluntas ſua, vt intelli-
gatur eſſe propria,contra voluntatem dei.Neque enim
cum obedimus deo, eaq; obedientia dicimur eius face-
re voluntatem,nolentes id facimus,ſed volentes:ac per
hoc ſi volentes id facimus, quomodo voluntatem no-
ſtram non facimus?niſi quia illa dicitur volũtas noſtra,
quãdo ſcriptura ita loquitur,quæ intelligitur eſſe pro-
pria contra voluntatem dei .Hanc habuit Adam, vt in
illo moreremur. Hanc non habuit Chriſtus, vt in illo
viueremus. De natura qnippe humana hoc recte dici
poteſt : in qua exiſtit per inobedientiam voluntas pro-
pria:quę dei voluntati eſſet aduerſa.Cæterum quod at-
tinet ad diuinitatem filij,vna eademq; voluntas eſt pa-
tris & filij.Nec poteſt vllo modo eſſe diuerſa,vbi eſt na
tura trinitatis immutabilis vniuerſa. Vt autem media-
1.Tim.5. tor dei & hominum homo Chriſtus Ieſus non faceret
propriam , quæ deo aduerſa eſt, voluntatem : non erat
tantum homo, ſed deus & homo:per quam mirabilem
ſingularemq; gratiam,humana in illo ſine peccato vllo
Ioan.6. poſſet eſſe natura.Propter hoc ergo ait,Deſcẽdi de cœ-
B lo non vt faciam volũtatem meam,ſed volũtatem eius
qui me miſit:vt ea cauſa eſſet tantæ obedientiæ, quæ o-
mnino ſine vllo peccato eſſet hominis quem gerebat,
quia de cœlo deſcenderat, hoc eſt, non tantum homo,
verumetiam deus erat.Vnam quippe oſtendit eſſe per-
ſonã in vtraq; natura,hoc eſt,dei & hominis:ne ſi duas
faciat,quaternitas incipiat eſſe,non trinitas. Quoniam
itaque gemina quidem ſubſtantia, ſed vna perſona eſt,
propterea quod dictum eſt, deſcendi de cœlo,refertur
ad dei excellentiam : quod vero adiunctum eſt,non vt
faciam voluntatẽ meam,propter Adam qui fecit ſuam,
refertur ad hominis obedientiam:vtrunq; autem Chri
ſtus:id eſt,deus & homo, tamen obedientia in illo quæ
contraria eſt inobedientiæ primi hominis , ſecundum
id quod homo eſt,commendatur.Vnde ait Apoſtolus,
Roma.5. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis , pecca-
tores conſtituti ſunt multi : ita & per obediẽtiam vnius
Cap.VIII. hominis,iuſti cõſtituentur multi. Nec quia dixit ho-
minis,ſeparauit deum,qui hominem aſſumpſit, quia ſi-
cut dixi,& valde commendãdum eſt, vna perſona eſt.
Ipſe nanque vnus Chriſtus eſt & dei filius ſemper natu-
ra : & hominis filius qui ex tempore aſſumptus eſt,non
vt prius creatus poſt aſſumeretur,ſed vt ipſa aſſumptio-
C ne crearetur.Ac per hoc propter iſtam vnitatem perſo-
næ in vtraq; natura intelligendam,& filius hominis di-
citur deſcendiſſe de cœlis , quanuis ſit ex ea quæ fuerat
in terra virgine aſſumpt⁹:& filius dei dicitur crucifixus
mortuus & ſepultus,quanuis hæc nõ in diuinitate ipſa,
qua eſt vnigenitus patri coæternus , ſed in naturæ hu-
manę ſit infirmitate perpeſſus.Nam filium hominis de-
Ioan.3. ſcẽdiſſe de cœlo,ipſum dixiſſe ſic legimus, Nemo aſcẽ-
dit in cœlum niſi qui de cœlo deſcendit,filius hominis
qui eſt in cœlo.Vnigenitum vero filium dei crucifixum
& ſepultum,omnes etiam in ſymbolo confitemur. Vn-
1.Cor.2. de eſt & illud Apoſtoli,Si enim cognouiſſent,nũquam
dominum gloriæ crucifixiſſent.Hanc vnitatem perſo-
næ Chriſti Ieſu domini noſtri,ſic ex natura vtraq; con-
ſtantem,diuina ſcilicet atque humana,vt quęlibet earũ
vocabulum etiam alteri impartiat , & diuina humanæ,
& humana diuinæ, beatus oſtendit Apoſtolus : vbi nos
cum ad humilitatem miſericordem per Chriſti exhor-
Philip.2. taretur exemplum,Hoc ſentite,inquit,in vobis quod &
in Chriſto Ieſu,qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinam
arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo:ſed ſeipſum exinani-
uit formam ſerui accipiẽs , in ſimilitudinem hominum

factus,& habitu inuentus vt homo:humiliauit ſeipſum D
factus obediens vſque ad mortem,mortem autem cru-
cis. Cum ergo Chriſti nomen ex eo illi ſit quod ſcriptũ
eſt in Prophetia , Vnxit te deus deus tuus oleo exulta- Pſal.44.
tionis præ participibus tuis:vnde ad id quòd homo fa-
ctus eſt pertinet:id eſt, quòd formam ſerui accipiẽs ha-
bitu eſt inuẽtus vt homo,qui vtiq; habitus cœpit ex tem
pore:de ipſo tamen eodemq; Chriſto dictum eſt, Cum
in forma dei eſſet:[cũ profecto in forma] antequam ab
illo forma ſerui eſſet accepta, nõdum erat filius homi-
nis , ſed filius dei, cui patris æqualitas rapina non erat,
ſed natura. Non enim erat vſurpando elatus , ſed hoc
erat natus,& ideo veritas. Nõdum ergo erat Chriſtus,
quod eſſe cœpit cum ſemetipſum exinaniuit , non for-
mam dei amittens,ſed formam ſerui accipiens.Verum
ſi quæramus,Quis eſt ille qui cum in forma dei eſſet,nõ
rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo?reſpõdetur no-
bis voce Apoſtolica,Chriſtus Ieſus.Ergo & illa diuini-
tas huius humanitatis nomẽ accepit.Item ſi quæramus,
Quisnam ſit factus obediens vſque ad mortẽ, mortem E
autem crucis?rectiſsime reſpõdetur,Ille qui cum in for-
ma dei eſſet,non rapinã arbitratus eſt eſſe æqualis deo.
Ergo & iſta humanitas illius diuinitatis nomen acce-
pit:apparet tamen idẽ ipſe Chriſtus,geminæ gigas ſub-
ſtantiæ,ſecundum quid obediens,ſecũdum quid ęqua-
lis deo:ſecundum quid filius hominis, ſecundum quid
filius dei:ſecundum quid dicat,Pater maior me eſt : ſe- Ioan.14.
cũdum quid,Ego & pater vnum ſumus:ſecundũ quid, Ioan.10.
Non faciat voluntatẽ ſuam,ſed eius à quo miſſus eſt:ſe- Ioan.6.
cundum quid,Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, Ioan.5.
ſic & filius quos vult viuificat. Item ſequuntur & di- Cap.9,
cunt,Is & in cruce pendens, voluntate & præcepto pa- 7
tris, carnem humanam quam de ſancta virgine Maria
ſuſcepit,in manus hominum dereliquit,& diuinitatem
ſuam in manus patris commendauit , dicens , Pater in Luca.23.
manus tuas cõmendo ſpiritum meum:quia Maria mo-
riturum corpus peperit, deus autẽ immortalis immor-
talem filium genuit, ergo mors Chriſti non diminutio
eſt diuinitatis, ſed depoſitio corporis. Sicuti enim ge-
neratio eius ex virgine nõ fuit corruptio deitatis ipſius,
ſed ſuſceptio corporis : ita & in morte ipſius non fuit
paſsio & defectio deitatis ipſius , ſed ſeparatio carnis
ipſius. Sicuti enim qui indumentum cõſcindit, induto F
facit iniuriam:ita & qui carnem ipſius crucifixerunt,di-
uinitati ipſius contumeliam intulerunt. Ecce in qui-
bus verbis ſuis omnino manifeſtant negare ſe,quòd ad
vnitatẽ perſonæ Chriſti etiã humana anima pertineat:
ſed in Chriſto carnẽ & diuinitatem tãtummodo con-
fiteri.Quandoquidem cum pẽderet in ligno, illud vbi
ait, Pater in manus tuas cõmendo ſpiritum meum , di Luca.23.
uinitatem ipſam volunt eum intelligi commẽdaſſe pa-
tri,non humanum ſpiritum,quod eſt anima. Merito in
iſta ipſa diſputatione ſuperius, vbi voluerunt intelligi
Chriſtum patris volũtatem feciſſe,non ſuam:hinc eum
minoris atque diuerſæ putantes eſſe naturæ,illud com-
memorarunt,quod ait, Pater,trãſeat à me calix iſte, nõ Mat.26.
tamẽ quod ego volo,ſed quod tu vis : illud autem no-
luerunt quod ait, Triſtis eſt anima mea vſque ad mor- Ioan.10.
tem.Audiant ergo iſta commemorantibus nobis,Tri-
ſtis eſt anima mea vſque ad mortem:Poteſtatem habeo Ioan.15.
ponendi animam meam:Maiorem hac charitatem ne-
mo habet,quàm vt animam ſuam ponat quis pro ami-
cis ſuis.Et quod de illo intellexerunt Apoſtoli prophe-
tatum , Quoniam non derelinques animam meam in Pſal.15.
inferno.Et his atque huiuſmodi ſanctarũ ſcripturarum

G teſtimoniis non reſiſtãt,fateanturq; Chriſtũ nõ tantum
carnem ſed animam quoque humanam verbo vnige-
nito coaptaſſe:vt eſſet vna perſona,quod Chriſtus eſt,
verbum & homo:ſed ipſe homo,anima & caro : ac per
hoc Chriſtus verbum anima & caro.Et ideo ſic intelli-
gẽdus geminæ ſubſtãtiæ,diuinæ ſcilicet & humanæ, vt
ipſa humana ex anima cõſtet & carne. Aut ſi eo mouẽ-
Ioan.1. tur ꝙ ſcriptũ eſt,Verbum caro factũ eſt:nec illic anima
nominata eſt: intelligãt carnem pro homine poſitum,
à parte totum ſignificante locutionis modo : ſicuti eſt,
Pſal.64. Ad te omnis caro veniet.Item,ex operibus legis nõ iu-
Roma.3. ſtificabitur omnis caro.Quod apertius alio loco dixit,
Gala.3. Ex lege nemo iuſtificabitur. Itemq; alio, Non iuſtifica-
Gala 2. bitur homo ex operibus legis.Ita ergo dixit,Omnis ca-
ro:ac ſi diceret,omnis homo.Sic itaq; dictum eſt, Ver-
bum caro factũ eſt:ac ſi diceret, verbum homo factum
eſt.Veruntamen iſti cum eius ſolam humanam carnem
velint intelligi hominem Chriſtum , non enim nega-
1.Tim.2. bunt hominem, de quo apertiſsime dicitur , Mediator
H dei & hominum homo Chriſtus Ieſus:miror quòd no-
lint conſentire,propter hanc humanã quomodocunq;
Ioan.14. naturam dici potuiſſe,Pater maior me eſt:non propter
Ioan.10. illam de qua dictum eſt,Ego & pater vnũ ſumus. Quis
enim ferat, ſi quantuſcunque homo dicat , ego & deus
vnum ſumus?Et quis non accipiat, ſi homo dicat , deus
maior me eſt?Quale illud eſt, quod ait beatus Ioannes,
1.Ioan.3. Maior eſt deus corde noſtro. Itẽ dicũt,Is qui volun-
Cap.X. tate & præcepto patris totam diſpẽſationem adimple-
8 uit, volũtate & præcepto patris corpus ſuum à mortuis
ſuſcitauit:& cum ipſo corpore,vt paſtor cum oue,& ſa-
cerdos cum oblatione, & rex cum purpura , & deus cũ
templo,à patre aſſumptus eſt in gloriam. Quæren-
dum eſt ab eis qui iſta dicunt , qualem ouem paſtor re-
portauerit patri. Si enim caro ſine anima eſt quam re-
portauerit , quid eſt ouis iſta niſi terra ſine ſenſu , quæ
nec agere gratias poteſt,quia ſine anima caro quid po-
Cap.XI. teſt? Itẽ ſequũtur & dicunt, Is qui volũtate patris de-
9 ſcendit & aſcendit, voluntate & præcepto patris ſedet
Pſal.109. ad dexteram eius, audiens patrem ſibi dicentem, Sede
ad dexteram meam , donec ponam inimicos tuos ſca-
bellum pedum tuorum . Is qui voluntate & præcepto
patris ſedet ad dexteram eius, is voluntate & præcepto
patris in conſummationem ſeculi venturus eſt , Apoſto-
I lo vociferãte & dicẽte,Et ipſe,inquit,dominus in iuſſu,
1.Theſſ.4. in voce archãgeli, & in tuba dei deſcendet de cœlo. Is
qui volũtate & præcepto patris venit, volũtate & præ-
cepto patris iudicaturus eſt totum mundum in æquita-
te , & redditurus ſingulis ſecũdum fidem & opera ſua,
Ioan.5. ſicut ipſe ait,Pater iudicat neminem, ſed omne iudiciũ
Ibidem. filio dedit. Item,Sicuti audio iudico, & iudiciũ meum
verum eſt,quia non quæro voluntatem meã, ſed volũ-
tatẽ eius qui me miſit. Vnde & in iudicãdo patris præ-
ſentiam præponit, & ſuam diuinam dignitatem & po-
Mat.25. teſtatem ſecundam poſtponit,dicens,Venite benedicti
patris mei. Ergo iuſtus iudex eſt filius : iudicantis vero
honor & authoritas,patris imperiales leges: ſicuti & ſpi-
ritus ſancti officioſa aduocatio & cõſolatio , vnigeniti
dei iuſti iudicis eſt dignitas. Iam quæ ſuperius reſpon-
dimus,etiam aduerſus iſta ſimiliter valent.Quòd enim
voluntati & præcepto patris obediens eſt filius , nec in
hominibus demõſtrat diuerſam imparemq; naturam
patris præcipiẽtis, & filij obedientis: huc accedit quòd
Chriſtus non tãtum deus eſt,qua natura æqualis eſt pa-
tri , ſed etiam homo qua natura maior eſt pater , cuius
etiam non ſolum pater,verũ & dominus eſt.Nam inde
eſt & illud propheticum , Dominus dixit ad me, filius K
meus es tu . ibi eſt quippe inferior ſubſtantia, qua pater *Pſal.2.*
maior ſit,& ſerui forma cui dominus ſit. Hæc autẽ for-
ma humanitatis eius, quã manẽte forma diuinitatis ac-
cepit , vt in ſimilitudine hominum fieret, & habitu in- *Philip.2.*
ueniretur vt homo:in iudicio quoq; apparebit,quo vi-
uos & mortuos iudicabit. Ideo dictũ eſt de patre, quòd *Ioan.5.*
non iudicabit quenquam,ſed omne iudicium dedit fi-
lio. Formam nãque in Chriſto filij hominis tunc ab eo
iudicandi videbunt impij,de quibus dictum eſt , Vide- *Zach.12.*
bunt in quem cõfixerunt. Dei vero formam in eodem
ipſo Chriſto,qua æqualis eſt patri,vtique non videbũt.
Vnde Prophetia præceſsit, Tollatur impius vt non vi- *Eſaia.26.*
deat claritatẽ dei Quia & ad hoc pertinet,Beati mun- *Mat.5.*
do corde , quoniam ipſi deum videbunt.Denique hoc
apertiſsime teſtatur vbi dicit,Poteſtatem dedit ei & iu- *Ioan.5.*
dicium facere,quia filius hominis eſt:non ergo quia fi-
lius dei eſt,nam ſecundum hoc coæterna illi cum patre
& vna eademq; poteſtas eſt: ſed quia filius hominis eſt,
quod eſſe cœpit ex tempore , vt poteſtas ei daretur in
tempore.Quod non ita dicitur, tãquam eam ſibi & ip- L
ſe non dederit,id eſt, naturæ in ſe humanæ non dede-
rit poteſtatem,illa quę in eo natura diuina eſt:abſit hoc
credere.Quomodo enim aliquid faceret pater,niſi per
vnigenitum filium,nec ſine ſpiritu ſancto,quia inſepa-
rabilia ſunt opera trinitatis ? Ac per hoc ꝙ poteſtatem
filio dedit, quoniam filius hominis eſt, per eũdẽ ipſum
ipſi dedit, quoniã filius dei eſt. Omnia enim per ipſum
facta ſunt , & ſine ipſo factum eſt nihil. Sed honorifice *Ioan.1.*
& cõpetenter tribuit patri, quod etiã ipſe facit vt deus:
quia de patre eſt deus.Ipſe nanq; deus eſt de deo, pater
autem deus,ſed non de deo. Audiuit,inquiunt,à pa- *Cap. XII.*
tre, Sede ad dexteram meã , & ideo ſedit ad dexteram *Pſal.109.*
patris : tãquam paterna iuſsione non etiam ſua id fece-
rit poteſtate. Hoc quidem niſi ſpiritaliter acceptũ fue-
rit , filio pater ad ſiniſtram erit. Quid eſt autem patris
dextera, niſi æterna illa ineffabiliſq; fœlicitas, quò per-
uenit filius hominis, etiam carnis immortalitate per-
cepta?Nam ſi velut manum dei patris,nõ ſecundum li-
neamenta corporis,quæ in deo non ſunt, ſed ſecũdum
effectiuam virtutem ſapienter & fideliter cogitemus,
quid intelligimus,niſi ipſum vnigenitum per quem fa-
cta ſunt omnia ? De quo etiam Propheta dixit, Et bra- *Eſa.53.*
chium domini cui reuelatum eſt ? Quomodo autem fi- M
lius audit patrẽ, quomodo dicuntur à patre multa ver-
ba, vnico verbo : quomodo trãſeunter loquitur ei quẽ
ſtabiliter loquitur: quomodo aliquid tẽporaliter ei di-
cit,in quo ſibi coæterno iam erant omnia quæ cõgruis
quibuſq; tẽporibus dicit,quis hæc audeat quærere, quis
valeat inuenire? Et tamẽ Dixit dominus domino meo, *Pſal.109.*
ſede ad dexterã meam.& quia dictum eſt, ideo factum
eſt.Hoc ergo iam erat in verbo,quod verbũ caro factũ *Ioan.1.*
eſt . Et quia in verbo ante carnem iam erat veraciter,
ideo in carne completum eſt efficaciter.Quia in verbo
iam erat ſine tempore , ideo in carne cõpletum eſt ſuo
tempore. In qua carne aſcendit in cœlum, qui de cœlo
non receſsit, etiam cum inde deſcendit:& in qua ſedet
ad dexteram patris,brachium patris: & in qua deſcen-
ſurus eſt ad iudicium in iuſſu, in voce archangeli, & in
tuba dei. Vbi illi minorem volunt videri filij pote- *Cap.XIII.*
ſtatem, quia in iuſſu dictus eſt deſcenſurus. Sed quærẽ-
dũ eſt ab eis,iuſſu cuius ? Si patris, interrogãdi ſunt ite-
rum , quibus temporalibus iubeat verbis pater æterno
ſuo verbo vt deſcẽdat de cœlo ? Siquidẽ ipſa dei iuſsio
quæ fiet in tempore ſuo , iam erat ante omnia tempora
in ipſo

A in ipſo dei verbo. Quòd ſi filius dei per hoc quod filius hominis eſt, deſcēdit de cœlo: ergo per hoc quod verbum eſt, per ipſum iubetur vt deſcēdatur de cœlo. Nam ſi nō per ipſum pater iubet, nō ergo pater per ſuũ verbũ iubet: aut aliud erit verbũ, per quod iubeatur vnico verbo. Et miror ſi iam illud vnicũ erit, ſi & aliud erit. Factæ ſunt quidē patris ad filiũ, quædam etiam temporaliter voces, ſicut de nube ſonuit, Tu es filius meus dilectus: nō tamen vt filius vnigenitus per illas aliquid diſceret, ſed hi potius quos ita oportebat audire. *Matt.3. & 7. Marci.1.* Ac per hoc etiam ille tranſeuntium verborum ſonus, non ſine filio factus eſt filio, alioquin nō omnia per ipſum facta ſunt. Sed nunquid cum iubebitur vt deſcēdat de cœlo, talibus ſonis & vocibus opus erit, quibus filius paternã nouerit volũtatem? Abſit hoc credere. Quicquid ergo illud erit quod fieri oportebit ad filium, non faciet pater niſi per eundem filium. Ad ipſum ſcilicet, quia filius hominis eſt, & factus eſt inter omnia. Per ipſum autem, quia filius dei eſt, etiam per illum fiũt à patre omnia. Si autem quod dictum eſt, In iuſſu, in voce archangeli: *1.Theſſ.4.* ipſius archangeli iuſſum volunt intelligi, ſicut verba ipſa

B vidētur ſonare: quid eis reſtat, niſi vt angelis etiam minorem dicãt vnigenitum filium, quorum iuſsis obedire perhibetur, ſi iubente minor eſt cui iubetur? Quanuis quod dictũ eſt, In iuſſu, in voce archangeli: poſsit etiam ſic intelligi, vt ipſa vox archãgeli iuſſu dei fieri accipiatur, id eſt, vt angelus qui tuba dei eſſe intelligēdus eſt, à domino deo iubeatur emittere vocem ſuam, quod inferiori creaturæ neceſſarium erit audire, cum filius dei deſcendet de cœlo. Ipſa eſt enim tuba de qua dicit alio loco, Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti. *1.Cor.15.* Dixit ergo filius, Sicut audio, iudico: *Ioan.5.* ſiue ex humana ſubiectione, quia & filius hominis eſt: ſiue ſecundum illam incommutabilem ſimplicemq; naturam, quę ſic eſt filij, vt tamen ei de patre ſit: in qua natura non eſt aliud audire, aliud videre, aliud eſſe: ſed quod eſt eſſe, hoc audire, hoc videre. Vnde ab illo ei eſt audire & videre, à quo illi eſt ipſum eſſe.

Cap.XIIII. Nã & illud quod alibi ait, Nõ poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem: *Ioan.5.* multo eſt ad intelligendum difficilius, quàm hoc quod iſti poſuerũt, vbi dicit, Sicut audio iudico. *Ibidem.* Si enim non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem faciētem, quo modo poterit iudicare, ſi patrem non viderit iudicãtem? ſed pater non

C iudicat quenquam, omne quippe iudicium dedit filio. *Ioan.5.* Iudicat ergo filius, accepto à patre non aliquo, ſed omni iudicio, quanuis patrem non videat iudicãtem, quia ille neminem iudicat. Quomodo igitur filius non poteſt à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem, cum iudicet, nec patrem videat iudicantem? Non enim ait, nõ poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod audierit patrem iubentem: ſed, quod viderit patrem facientem. In iſta intēdant, iſta cogitent, iſta cõſiderent, & eorum quodammodo, quantum fieri poteſt excarnetur intētio, qui carnalibus cogitationibus moliuntur vnam trinitatem eãdemq; naturam & ſubſtantiarum ſeparare diſtantia, & poteſtatum gradibus ordinare. Ideo enim dictum eſt, quòd non faciat aliquid filius à ſe, quia non eſt à ſe: & ideo quicquid facit, patrē videt facientem: quia videt ex ipſo faciendi ſe habere potentiam, ex quo ſe videt exiſtēdi habere naturam. Et quòd ait ſe non poſſe, nõ deficientis eſt, ſed in eo quod de patre nat⁹ eſt permanētis: tamq; laudabile eſt omnipotentē non poſſe mutari, quàm laudabile eſt ꝙ omnipotens non poteſt mori. Poſſet enim filius facere, quod

D non vidiſſet patrem faciētem, ſi poſſet facere quod per illum non fecit pater, hoc eſt, ſi poſſet peccare, neq; naturæ immutabiliter bonæ, quæ à patre genita eſt, cõuenire. Hoc autē quia non poteſt, nõ deficienter non poteſt, ſed potenter.

Cap.XV. Eadē nanq; ſunt opera patris & filij, non ꝙ filius ſit idē ipſe qui pater eſt, ſed quia nullum opus eſt filij, quod non per eum pater facit: nec vllũ patris, quod non per filium ſimul faciētem facit. Quæcũq; enim pater facit, hæc eadem filius ſimiliter facit. *Ioan.5.* Euangelica eſt & iſta ſententia, filij ipſius conſequenter ore prolata. Non ſunt ergo alia filij, & alia patris opera, ſed hæc eadem: nec diſsimiliter fiunt à filio, ſed ſimiliter. Cum autem non alia ſimilia, ſed hæc eadem fiãt à filio, quæ fiunt à patre, quid eſt, ſimiliter, niſi nõ diſsimili facilitate, nõ diſsimili poteſtate? Si enim hæc eadem ambo quidem faciunt, ſed alter altero facilius & potētius, non vtique ſimiliter ea facit filius. Cum vero & hæc eadem & ſimiliter, profecto nec alia ſunt filij quàm patris opera: nec operantium eſt diuerſa potentia, nec vtique ſine ſpiritu ſancto. Neque enim à faciendis amborum operibus, vllo modo amborum ſeparabitur ſpiritus.

E Miro itaque eodemq; vtique diuino modo ab omnib⁹ fiunt opera omnium, ab omnibus etiam ſingulorum. Nã omnium opera ſunt cœlum & terra, omniſq; creatura. De filio quippe dictũ eſt, Omnia per ipſum facta ſunt. *Ioan.1.* Quis autem ab ſpiritu ſancto audeat alienare opera quarumlibet creaturarum, quem cernit operari dona ſanctorum: De quibus ſcriptum eſt, Omnia autē hęc operatur vnus atq; idem ſpiritus, diuidēs propria vnicuique prout vult. *1.Cor.12.* Poſtremo cum ſit Chriſtus domin⁹ omniũ & ſuper omnia benedictus deus in ſecula, *1.Cor.8. Roma.9.* quid ex omnibus negari poteſt, etiã ſpiritus ſancti opus, qui eſt ipſum Chriſtũ in vtero virginis operatus? Cũ enim angelo futurum partum ſibi annũcianti virgo dixiſſet, Quomodo fiet iſtud, quoniã virum non cognoſco? reſpõſum accepit, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. *Lucæ.1.* Singulorum autem opera dicũtur, quæ ad vnamquamque eorum manifeſtantur pertinere perſonam. Sicut natus ex virgine non niſi filius. *Marc.1. & Mat.3.* Et vox de nube, Tu es filius meus dilectus: ad ſolius perſonã pertinet patris. Et ſpecie corporali, ſicut columba, ſolus apparuit ſpirit⁹ ſanctus: tamen & illam carnem ſolius filij, & illam vocem ſolius patris, & illam ſpeciem ſolius ſpiritus ſancti, vni-

F uerſa trinitas operata eſt: non quòd inualidus ſit vnuſquiſque eorũ, ſine aliis quod operatur implere: ſed non poteſt operatio eſſe diuiſa, vbi nõ ſolum æqualis eſt, verumetiã indiſcreta natura: ita vt cum tres ſint, & eorũ ſingulus quiſque deus ſit, tres tamen dij nõ ſint: nam & pater deus eſt, & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus eſt: nec filius idem qui pater eſt, nec idē ſpiritus ſanctus qui aut pater aut filius: ſed pater ſemper eſt pater, & filius ſemper filius, & amborum ſpiritus nunquam cuiquam eorũ aut pater aut filius, ſed ſemper vtriuſque ſpiritus: vniuerſa tamē trinitas vnus eſt deus. Quis itaque neget, non patrem, non ſpiritum ſanctum, ſed filium ambulaſſe ſuper aquas? Solius enim filij caro eſt, cuius carnis illi pedes aquis impoſiti & per aquas ducti ſunt. *Mat.14.* Abſit autem vt hoc ſine patre feciſſe credatur, cum de ſuis operibus vniuerſaliter dicat, Pater autē in me manens, facit opera ſua. *Ioan.14.* aut ſine ſpiritu ſancto, cum ſimiliter opus ſit filij quòd eiiciebat dæmonia. *Marci.1.* Illius quippe carnis ad ſolum filium pertinentis lingua erat, qua imperabatur dęmonibus vt exirent: & tamen dicit, In ſpiritu ſancto eiicio dæmonia. *Mat.9. Marci.3.* Item quis niſi ſolus filius reſurrexit, quia ſolus mori potuit, qui carnem habuit: &

G tamen ab hoc opere quo ſolus filius reſurrexit, non erat pater alienus, de quo ſcriptũ eſt, Qui ſuſcitauit à mortuis Ieſum. An forte ſe ipſe nõ ſuſcitauit? Et vbi eſt quod ait, Soluite templũ hoc, & triduo ſuſcitabo illud. Et ꝙ poteſtatem habere ſe dicit ponendi & iterum ſumendi animã ſuam? Quis autẽ ita deſipiat, vt ſpiritũ ſanctum reſurrectionẽ hominis Chriſti dicat non cooperatum, cum ipſum hominem Chriſtum fuerit operatus? Eſt in homine ſimile quiddam, quanuis nequaquam illius trinitatis, quæ deus eſt, excellẽtiæ cõparãdum: ille enim deus eſt, iſta creatura: habet tamen aliquid & iſta, vbi qualicunq; modo id quod de illa ineffabili dei natura dicitur, poſsit intelligi. Neque enim fruſtra non eſt dictum, Faciamus hominem ad imaginem tuam: tãquam pater filio loqueretur, aut ad imaginem meam: ſed dictum eſt, ad imaginem noſtram. Quod ex perſona ipſius trinitatis rectiſsime accipitur. Tria itaq; iſta in hominis anima cogitemus, memoriã, intelligentiam, volũtatem. ab his tribus fit omne quod agimus. Et cũ tria
H iſta bene recteq; ſeſe habent, & bonũ & rectum eſt omne quod facimus: ſi nec memoriam decipiat obliuio, nec error intelligentiam, nec iniquitas voluntatem. Ad dei quippe imaginẽ ſic reformamur. Omne igitur opus noſtrum ab his tribus fit. Nihil enim agimus quod non hæc tria ſimul agãt. Deinde cum de ſingulis loquimur, etiã quod ad ſingula pertinet, agitur ab omnibus. Neq; enim ſermonem quem de ſola memoria facimus, memoria ſola facit: ſed intelligẽtia voluntáſq; cooperantur eum, quanuis ad ſolam memoriam pertinentẽ. Hoc & de duobus cæteris videre facillimum eſt. Nam quicquid de ſeipſa intelligentia loquitur, ſine memoria & voluntate nõ loquitur. Et quicquid de ſeipſa voluntas dicit aut ſcribit, ſine intelligentia memoriaq; non facit. Quatenus ſint autem iſta ſimilia, & rurſus quantũ diſsimilia illi incommutabili trinitati, quæ deus eſt, lõgum eſt enucleatiſsime diſputare. Sed ideo tãtum hoc commemorandum putaui, vt etiam de ipſa creatura aliquid adhiberem, vnde iſti ſi poſſunt intelligãt, quàm non ſit abſurdum quod de patre & filio & ſpiritu ſancto dicimus, inſeparabilia fieri ab omnibus opera, nõ ſolum ad omnes, verumetiã ad ſingulos pertinẽtia. Sicut ergo audit filius, iudicat: ſiue quia & filius hominis eſt, ſiue
I quia non de ſeipſo eſt, ſed verbũ patris eſt. Quod enim nobis eſt cum audimus, verbũ accipere, hoc illi eſt à patre verbum eſſe. Quoniam ſic dici poteſt pater dediſſe filio verbũ, hoc eſt, vt verbum ſit: quemadmodum dicitur dediſſe filio vitam, hoc eſt, vt vita ſit. Ipſe nanque ait, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo: non vtique vt aliud ſit ipſe, aliud vita quæ in ipſo eſt, ſed vt eadẽ vita ſit idem ipſe. Sicut nec pater aliud eſt quàm vita, quæ in ipſo eſt: ſed eam filius patri non dedit, quia patrem non genuit: dedit autem pater filio vitam, gignendo eum vitam, ſicut eſt etiam ipſe vita: nõ autem ſic genuit verbũ tanquam & ipſe ſit verbum. Vitam quippe cum dicimus, poteſt eſſe de nullo alio: ſicut eſt patris vita, vel quod expreſſius dicitur, pater vita, cui de alio non eſt vt ſit: cũ vero dicitur verbum, nullo modo poteſt niſi alicuius intelligi, & illius vtique de quo eſt. non itaque ſicut eſt filius deus de deo, lumen de lumine, vita de vita, ita dici poteſt verbum eſſe de verbo, quoniam ſolus eſt verbũ: & ſicut patri proprium eſt generare verbum, ita filio proprium eſt eſſe verbum: & ideo ſicut audit iudicat, quia ſicut genitum eſt verbum, vt idem verbum ſit veritas, ita ſecũdum veritatem iudicat. Et iudicium eius vtique iuſtum eſt, quia non quærit voluntatem ſuam, ſed K voluntatem eius qui eum miſit. Hoc enim dicẽs, ad illum hominem voluit referre intẽtionem noſtram, qui voluntatem ſuam quærendo, non eius à quo factus eſt, non habuit iuſtum iudicium de ſeipſo, ſed iuſtum iudicium habitum eſt de ipſo. Ipſe quippe faciens voluntatem ſuam non dei, moriturum ſe eſſe non credidit: ſed hoc iudicium eius non iuſtum fuit: deniq; fecit & mortuus eſt, quia iudicium dei iuſtum eſt. Quod iudiciũ facit dei filius non quærendo voluntatem ſuam, cum ſit etiam hominis filius: non quia ipſius in iudicãdo nulla voluntas eſt: quis enim hoc inſipientiſsimus dixerit? ſed quia non ita eſt volũtas eius propria, vt ſit à voluntate patris aliena. Hæc iſti ſi cogitarent, non carnalibus cogitationibus ſic trinitatis poteſtates vel officia gradibus imparibus ordinarent, vt tanquam tres homines inæqualis ac diſsimilis dignitatis facerẽt, tanq̃ imperatorẽ patrem, iudicem filium, aduocatum ſpiritum ſanctum. Secũdum quas enim iudicat filius, velut imperiales leges patris eſſe aſſerunt: in quibus honorem & authoritatem filij cõſtituunt iudicantis: officioſam vero aduocationem & conſolationem ſpiritus ſancti ad dignitatem iudicis hoc eſt dei vnigeniti pertinere: tanquam L iudicis ſit dignitas quòd habet aduocatum, ſicut imperatoris eſt dignitas, ꝙ ſecundum ſuas imperiales leges iudicaturum iudicem mittit. Qua ſua cogitatione carnali, tamen naturæ diuerſitatem, de qua inter nos & ipſos maxima quæſtio eſt, in his tribus perſonis demõſtrare non poſſunt. Cum enim ad humanos mores iſta referunt, & ab humani generis cõſuetudine quam cogitãdo poſſunt capere nõ recedunt, animalis enim homo nõ percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei, quid aliud nos admonent, niſi quia & imperator & iudex & aduocatus homines ſunt? Proinde iudex imperatóre etiam ſi poteſtate minor eſt, non minus homo eſt. Nec minus quàm iudex homo eſt aduocatus, etiam ſi officio videtur iudici eſſe ſubiectus. Patris ergo & filij & ſpiritus ſancti, etiam ſi diſparem cogitent poteſtatem, naturam ſaltem confiteantur æqualem. Quid quòd eos deteriore etiam quàm humana eſt cõditione confingunt? Fieri enim poteſt in rebus humanis, vt qui iudex fuerit, etiam imperator fiat. Hoc iſti in illa trinitate nec imperatoris vnico filio præſtare dignantur. Quod ſi forte M ex humani iuris vel conſuetudinis formula, maieſtatis crimen etiam in filio nimium reformidant, aduocato certe puto quòd concedere debeant, vt ad iudiciariam poteſtatem etiam aliquãdo perueniat. Ne hoc quidem volunt. Deterior ergo eſt, quod abſit, in illa trinitate q̃ in generis humani mortalitate conditio. Porrò ſcriptura ſancta, quæ iſtos diuinos actus nõ differentia poteſtatum, ſed operum ineffabilitate metitur, aduocatũ noſtrum etiam ipſum iudicem nouit, dicente Apoſtolo Ioãne, Si quis peccauerit, aduocatum habemus ad † patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. Quod etiam ipſe ſignificat vbi dicit, Rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis. Neque enim eſſet ſpiritus ſanctus aduocatus alius, niſi hoc eſſet & filius. Qui tamen vt inſeparabilia ſua & patris opera demonſtraret, ait, Cum ipſe iero, mittam eum ad vos. Quanuis alio loco dicat, Quem mittet pater in nomine meo: vbi oſtenditur quòd & pater & filius miſerint ſpiritum ſanctum. Sicut oſtenditur per Prophetam quòd & pater & ſpiritus ſanctus miſerint filium. Nam quis niſi filius per Eſaiam aduentum ſuum prænũcians dicit, Audite me Iacob & Iſraël quem ego vocabo: ego ſum primus, & ego in æternum,

Galat.1. Ioan.2. Ioan.10. Cap.XVI. Gene.1. Cap.XVII. Ioan.5. Ca.XVIII. 1.Cor.2. Cap.XIX. 1.Ioan.2. † al. apud Ioan.14. Ioan.16. Ioan.14. Eſa.48.

A num, & manus mea fundauit terram, dextera mea ſo-
lidauit cœlos, vocabo illos & aſtabunt ſimul, cõueniẽt
etiam vniuerſi & audient, quis illis annunciauit hæc?
Diligens autem te, feci voluntatem tuam ſuper Baby-
lonem, vt tollatur ſemẽ Chaldæorũ. Ego locutus ſum,
ego vocaui, adduxi illum, & proſperam viam eius feci:
cõuenite ad me & audite iſta, nec enim ab initio in ob-
ſcuro locutus ſum: cum fiebant ibi erã, & nunc domi-
nus miſit me & ſpiritus eius. Quid euidẽtius? Ecce ipſe
ſe dicit miſſum à ſpiritu ſancto, qui fundauit terram &
ſolidauit cœlum. Vbi agnoſcitur vnigenitus per quẽ fa
cta ſunt omnia. Conſolatorem vero, quod officiũ tan-
quã perſonæ infimæ in illa trinitate iſti ſpiritui ſancto
deputãt, deum dicit Apoſtolus, ſicut in epiſtola eius le-
2.Corin.7. gimus ad Corinthios, Is qui conſolatur humiles, cõſo-
latus eſt nos deus in præſentia Titi. Sãctorũ ergo deus
eſt conſolator. Ipſi quippe ſunt humiles. Vnde tres viri
Danie.3. illi in camino dicũt, Benedicite ſancti & humiles cor-
de dominum. Deus eſt itaque ſpiritus ſanctus qui con-
ſolatur humiles. Proinde iſti aut, quod nolunt, fateãtur
deum eſſe ſpiritum ſanctum: aut ſi hoc de patre, vel de
filio dictum ab Apoſtolo volunt accipi, deſinant cõſo-
B lationis tanquam munere proprio ſeparare à patre & à
Cap.XX. filio perſonam ſpiritus ſancti. Iam illud, quòd ideo
ſpiritum ſanctum filio minorem conantur oſtendere,
quòd iſte ſit illius tanquam iudicis aduocatus, etiã ho-
mines ſanctos eidem mira cæcitate præponũt, de qui-
Matth.19. bus ait idẽ dominus, Sedebitis ſuper duodecim ſedes,
iudicãtes duodecim tribus Iſraël: ibi reſpõdeant, quid
erit ſpiritus ſanctus, cum filio iudex, an apud homines
etiam iudices aduocatus? Abſit autẽ iſta à fideli corde
vecordia, vt ſit iudicibus minor aduocatus ſpiritus ſan
ctus, cum illi vtique vt iudices ſint, repleantur ſpiritu
1.Corin.2. ſancto, ſecundum quem viuentes fiunt ſpiritales. Spiri-
talis enim omnia iudicat. Quomodo ergo minor eſt
iudice qui iudices facit, cũ facit vt mẽbra ſint iſtius iu-
dicis & ſuum templum, dicẽte Apoſtolo, Corpora ve-
1.Corint.6. ſtra membra ſunt Chriſti? Eodemq; dicente, Corpora
veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti. Et tamen ſi
apertiſsime legerent in ſanctis ſcripturis Salomonem
3.Reg.6. regem lignis & lapidibus iuſſu dei templũ ſtruxiſſe ſpi-
ritui ſancto, deum eſſe ſpiritum ſanctum dubitare non
poſſent: cui tanta religionis ſeruitus quæ latria dicitur,
legitime exhiberetur in populo dei, vt illi etiã templũ
Deute.6. fabricaretur: cũ dominus dicat, Dominũ deũ tuũ ado-
C rabis, & illi ſoli ſeruies: quod in Græco eſt, λατρεύσεις.
Et eum negare audent deum, qui non ligna & lapides
ſed membra Chriſti habet templum? Sic enim ſpiritum
ſanctum ſubiiciunt poteſtati Chriſti, cum eius tem-
plum membra ſint Chriſti: quemadmodũ ipſum filium
imperialibus legibus dei, cum ipſe ſit verbum dei, nec
vllo modo imperatoris verbum legibus ſubiaceat, ſed
Cap.XXI. leges faciat. Iſti ſanè quorum diſputationem acce-
10 pi, cui reſpondeo, non audent idem dicere factum eſſe
quod genitum, & duo iſta diſcernunt, ita vt à patre fi-
lium genitum dicant, factũ vero & à filio ſpiritum ſan-
ctum. Quod in ſcripturis ſanctis nuſquam legunt, cum
filius ipſe dicat, quòd ſpiritus ſanctus à patre procedat.
Ioan.15. Filius, inquiunt, patrẽ prædicat, ſpiritus ſanctus fi-
11 lium annunciat. Quaſi non annunciauerit filius ſpi-
Marci.1. ritum ſanctum eſſe venturum, aut & pater non prædi-
Matth.3. cauerit filium, dicendo, Hic eſt filius meus dilectus, in
12 quo mihi bene complacui, ipſum audite. At per hoc
non ſolum patris gloriam filius, verumetiam filij glo-
riam reuelat pater: nec ſolum filij ſpiritus ſanctus, ſed

etiam filius manifeſtat ſancti ſpiritus dignitatem. D
Et ideo ſicut filius patri, ita & pater filio: & ſicut ſpi- 13
ritus ſanctus filio, ita & filius ſpiritui ſancto perhibet
teſtimoniũ. A patre autem & filio miſſus eſt ſpiritus ſan-
ctus: & à patre & ſpiritu miſſus eſt filius. Filius, in- Cap.XXII.
quiunt, miniſter eſt patris: ſpiritus ſanctus miniſter eſt
filij. Nec attendunt quòd iſto modo meliores faciũt 14
ſpiritu ſancto Apoſtolos ſanctos: qui cum ſe dei mini-
ſtros eſſe dicunt, nõ eos iſti vtique etiam dei patris mi-
niſtros negabunt. Eius quippe miniſtri facti ſunt, in cu
ius nomine etiam baptizauerunt, id eſt, patris & filij &
ſpiritus ſancti. Ac per hoc ſecundũ iſtorũ vaniloquia,
meliores erunt trinitatis miniſtri, ſi propterea minor
eſt ſpiritus ſanctus, quia ſolius miniſter eſt filij. Filius, 15
inquiunt, iubetur à patre, ſpiritus ſanctus iubetur à fi-
lio. Nuſquam hoc in ſcripturis ſanctis legunt, quan-
uis obedientem filium legamus ſecundum formã ſer- Philip.2.
ui, qua maior eſt pater: non ſecundum formam dei, in
qua vnum ſunt ipſe & pater. Legitur itaque in ſcri- 16
pturis ſanctis filius ſubditus patri. Ibi eſt enim forma
ſerui, in qua & parẽtibus hominibus ſubditus erat, ſicut
Euangelium loquitur, Et deſcendit cũ illis & venit Na- Luca.2.
zareth: & erat ſubditus illis. Non autem alicubi ſancta E
ſcriptura dicit ſpiritum ſanctũ ſubditum filio. Pro- 17
inde & quæ iubet pater, operatur filius propter formã
ſerui. Et quæ pater operatur, operatur & filius propter
formam dei. Non enim ait, quęcũque pater iubet, hæc
filius facit: ſed ait, Quæcunque pater facit, hæc & filius Ioan.5.
facit ſimiliter. Porrò ſi ſpiritũ ſanctum ideo hæc loqui
dicunt quæ mandat filius, quia ſcriptũ eſt, De meo ac- Ioan.16.
cipiet & annunciabit vobis: cur nõ & filius ea loquitur
quæ mandat ſpiritus ſanctus, cũ dicat Apoſtolus, Quæ 1.Corin.2.
dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus dei: & cum ipſe Ieſus de
ſeipſo impletum eſſe confirmet, quod ſcriptum eſt, Spi- Eſaia.61.
ritus domini ſuper me, propter quod vnxit me euãge- Luca.4.
lizare pauperibus? Si enim propter hoc vnctus eſt euã-
gelizare pauperibus, quia ſpiritus domini ſuper eũ erat:
quid euangelizabat pauperibus, niſi quod ſpiritus do-
mini habebat, quo repletus erat? Nã & hoc de illo ſcri- Luca.3.
ptum eſt, quod repletus ſit ſpiritu ſancto. Filius, in- Ca.XXIII.
quiunt, adorat & honorat patrẽ: ſpiritus ſanctus adorat
& honorat filium. Hic non opus eſt ſcrupuloſe velle 18
diſcernere inter honorare & adorare, quid diſtet. Pro-
pter formam enim ſerui dicuntur iſta de filio. Dicant
ſi poſſunt, vbi legerint adorari filium à ſpiritu ſancto. F
Quod enim ſubiiciunt vnde hoc probare conẽtur, quia
videlicet ſcriptum eſt, Pater, ego te honorificaui ſuper Ioan.17.
terram, opus quod dediſti mihi conſummaui: & de ſpi-
ritu ſancto, Ille me honorificabit, quia de meo accipiet Ioan.16.
& annũciabit vobis, ad rem de qua agitur nõ pertinet.
Honorat enim omnis qui adorat, non autẽ adorat om-
nis qui honorat. Nam & fratres ſecundum Apoſtolum Roma.12.
inuicem ſe honore præueniunt, nec tamen inuicẽ ado-
rant. Alioquin ſi honorificare, hoc eſt adorare, dicant,
ſi placet, quòd filium adoret & pater, & hoc iubente fi-
lio qui ei dicit, Honorifica me. Quod autem dixit 19
de ſpiritu ſancto, De meo accipiet: ſoluit ipſe quæſtio- Ioan.16.
nem: ne putetur quaſi per quoſdã gradus ſic de illo eſſe
ſpiritus ſanctus, quomodo eſt ipſe de patre, cum ambo
de patre, ille naſcatur, ille procedat. Quæ duo in illius
naturæ ſublimitate diſcernere, omnino difficile eſt. Er-
go ne hoc putaretur, vt dixi, continuo ſubiecit, Omnia
quæ habet pater, mea ſunt, propterea dixi, de meo acci-
piet. Ita ſine dubio intelligi volens quòd de patre acci-
piat. Sed ideo de ipſo, quia omnia quę habet pater, ipſi

t

G ſunt. Hæc autem non eſt diuerſitatis naturæ, ſed vnius
20 principij commendatio. Secundum hæc itaq; ſpiri-
tus ſanctus nõ à ſeipſo loquitur, quia nõ eſt à ſeipſo qui
de patre procedit. Sicut nec fili⁹ poteſt à ſe facere quic-
quã, quia nec ipſe à ſeipſo eſt, ſicut iam ſuperius expo-
ſui: non quòd in omnibus nutum patris expectet: non
enim ait, Niſi quod viderit patrẽ innuentem: ſed quod
viderit patrem facientem, ſecundum ea quæ iam diſpu-
21 tauimus. Quòd autem in omnibus ſpiritus ſanctus
Chriſti præceptum expectet vt dicunt, legãt ſi poſſunt.
Quod enim dictum eſt, non à ſe loquetur: nõ eſt dictũ,
quæcunq; à me audierit, ſed quæcũq; audierit loquetur.
Cur autem dictum ſit, pauloante iam claruit ex ipſius
quã cõmemoraui domini expoſitione, vbi ait, Omnia
quæ habet pater, mea ſunt, propterea dixi de meo acci-
piet. Vnde autem accipiet, inde eſt proculdubio quod
loquitur, quia inde audit vnde procedit. Scit enim dei
verbũ procedendo inde vnde naſcitur verbũ, ita vt ſit
C. XXIIII. communiter ſpiritus & patris & verbi. Nec moueat
quòd futuri temporis verbum eſt, accipiet: quaſi nondũ
haberet. Indifferẽter quippe dicuntur temporis verba,
quãuis ſine tẽpore manere intelligatur æternitas. Nam
H & accepit, quia de patre proceſsit: & accipit, quia de pa-
tre procedit: & accipiet, quia de patre procedere nun-
quã deſinet: ſicut deus & eſt & fuit & erit, & tamen ini-
tium vel finem temporis nec habet, nec habuit, nec ha-
Cap. XXV. bebit. Filius, inquiunt, pro nobis interpellat patrem,
22 & ſpiritus pro nobis poſtulat filiũ. Sicut legũt, quòd
filius interpellat patrẽ, ſecundum ea quæ ſuperius nos
etiam commemorantes diſſeruimus, ita inueniant vn-
de proferant, quòd ſpiritus poſtulet filium. Quod enim
Roma. 8. dicit Apoſtolus, Quid enim oremus ſicut oportet ne-
ſcimus, ſed ipſe ſpiritus interpellat gemitibus inenarra-
bilibus: qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſa-
piat, quia ſecundũ deũ interpellat pro ſanctis: quomo-
dolibet iſti accipiant, multũ enim ad eos eſt hoc ſic ac-
cipere quemadmodum accipiendũ eſt, nõ eſt dictum,
interpellat Chriſtum aut interpellat filium: interpellat
autem ſpiritus ſanctus dictum eſt, quia interpellare nos
Gene. 22. facit. Sicut de⁹ dicit, Nũc cognoui: quaſi ante neſciret:
quod quid eſt aliud, niſi feci vt cognoſcas? Vnde eſt &
Galat. 4. illud Apoſtoli, Nunc autem cognoſcentes deũ, immo
cogniti à deo. Ne ſibi tribuerẽt quòd cognouerũt deũ:
ſic ergo ait, cogniti à deo, vt intelligerẽt quòd illos gra
I tia ſua deus fecit cognitores ſuos. Secundum iſtum lo-
Ephe. 4. cutionis modum dictum eſt, Et nolite contriſtare ſpi-
ritum ſanctũ dei: hoc eſt, nolite nos contriſtare qui ſe-
cundum ſpiritum dei contriſtamur ex vobis. Charitate
quippe cõtriſtabãtur, quã diffundebat ſpiritus ſanctus
in cordibus eorũ, & per hoc eos de malis fratrum tri-
Roma. 8. ſtes ipſe faciebat. Denique idem Apoſtolus, Accepiſtis,
inquit, ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus
Galat. 4. abba pater. Et alibi eundem ſenſum cõmemorans, Mi-
ſit, inquit, deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamã-
tem abba pater. Quomodo ibi in quo clamamus, quo
modo hic clamantem, niſi quia clamantem hic ait, cla-
mare facientem? Vt autem ſecundum ipſorum ſenſum
ſic accipiamus clamantem, tanquam non clamare nos
faciat, ſed ipſe clamet: ecce dicendo, abba pater, nõ in-
terpellat filium ſed patrem. Nõ enim audebunt dicere
filium Chriſti eſſe ſpiritũ ſanctum. Nam vtiq; ne hoc
dicerent, nõ genitum à filio, ſed factum dicere malue-
runt. Non ergo ſcimus per noſipſos quid oremus ſicut
oportet, ſed ipſe ſpiritus interpellat, id eſt, interpellare
nos facit quæ ſunt ſecundũ deum. Quod niſi faciat, nõ

oramus niſi ſecundum iſtum mundum, ad explendam K
concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiã oculorum,
& ambitionẽ ſeculi, quæ non ſunt à patre, ſed ex mun-
do ſunt. Quanuis nõnulli id quod dictum eſt, ipſe ſpi-
ritus interpellat gemitibus: de ſpiritu hominis intelli-
gendum arbitrentur. Totius bonitatis & ſapientiæ *C. XXVI.*
& virtutis patris, viuam & veram, propriam & condi- 23
gnam imaginem dicunt filiũ. At Apoſtolus Paulus, nõ
virtutis dei & ſapientiæ imaginem, ſed eum ipſum eſſe
dicit dei virtutem & dei ſapientiã. Eo ipſo igitur quòd
imago patris eſt filius, virtus eius & ſapiẽtia eſt. Imago
autem plena atque perfecta, id eſt, non ab illo ex nihilo
facta, ſed de illo genita, nihil minus habet quàm ille cu
ius imago eſt. Patris quippe imago ſumma, id eſt, ita ſi-
milis vt in ea diſsimile aliquid non ſit, filius eſt vnige-
nitus. Non ſunt tamen auſi dicere imaginem filij ſpi 24
ritum ſanctum, ſed manifeſtationem. Propter hoc nec
genitũ, ſed factum ab illo eſſe dixerunt. Quod de ſcri-
pturis ſanctis omnino nõ intelligunt. † Quis autem *† legunt.*
catholicus dixerit, partem patris eſſe filium, aut partem *C. XXVII.*
filij ſpiritum ſanctum? Quod ita negandum putaue- 25
runt, tanquam inter nos & ipſos nulla inde ſit quæ-
ſtio. Eiuſdem naturæ dicimus eſſe trinitatem, non ali-
quam ibi perſonã partem cuiuſpiam nuncupamus. Sed L
quòd ita negant partem patris eſſe filium, vt tamen di-
cant proprium & dilectiſsimum, perfectum & plenum
vnigenitum filium: quærendũ eſt ab eis, quos filios ſuos
facit deus voluntarie, gignẽs eos verbo veritatis, cũ ad *Iacobi. 1.*
eam perfectionem peruenerint, vt perfectiores eſſe nõ
poſsint, vtrum ſint etiã ipſi proprij & dilectiſsimi, per-
fecti & pleni filij dei? Quod ſi erunt, nec vnigenitus ille
erit, quia æquales multos habebit, ſed tantũmodo pri-
mogenitus. Si autẽ non erunt, quomodo accipiẽda eſt
illius plenitudo atq; perfectio, niſi vt ſit prorſus gignẽti
æqualis, & in nullo omnino diſsimilis: atq; vt id breuius
planiuſq; dicamus, ſint iſti filij gratia, ille natura: quia
in iſtis eſt participatio diuinitatis, in illo eſt plenitudo.
Quanuis & ille quòd ſuſcepit hominẽ, & verbum caro *Ioan. 1.*
factum eſt, non ſit natura ſed gratia: verbi tamen quod
patri æquale eſt, permanente natura. Deinde reſpon- 26
deant, quia nõ filium, ſed primum & præcipuum opus
filij præ cæteris vniuerſis dicunt eſſe ſpiritum ſanctum:
vtrũ illi filij meliores futuri ſint ſpiritu ſancto, quos vo-
luntarie genuit pater verbo veritatis? Quomodo enim
non coguntur hoc dicere, cũ proculdubio melius ſit fi- M
lios eſſe patris, quàm opus filij? Hæc cogitent, & emen-
dent vanas impiaſq; blaſphemias, atq; fateantur in illa
trinitate nullam perſonam, præter quòd filius manens
deus, homo fact⁹ eſt, omnino eſſe creaturã, aut aliquid
à deo factum eſſe: ſed totũ quicquid illud eſt, ſummum
verum immutabilem deum. Abſit enim vt quemad- 27
modum ſapiunt, pater maior ſit filio ſuo, ſecundum id
quòd vnigenitum verbũ eius eſt, ſed ſecundũ id quòd
verbum caro factũ eſt. Sed quid mirum, quando in ea-
dem carne factus eſt etiã angelis minor? abſit vt quem-
admodum blaſphemant, incõparabiliter maior & me-
lior ſit filius ſpiritu ſancto. Et quod inſaniſsimũ eſt 28
credere, templũ minoris ſint mẽbra maioris. Pater *C. XXVIII.*
quidem, deus & dominus eſt filio ſuo, quia in eo forma 29
ſeruilis, quæ prophetabatur cũ diceretur, Dominus di- *Pſal. 2.*
xit ad me, filius meus tu. Cui etiam in eadem prophetia
dicit idẽ filius, De ventre matris meæ deus meus es tu. *Pſal. 21.*
De ventre quippe matris eius vbi hominem aſſumpſit,
deus eius eſt. Qui propter quod eũ non ſolũ ante ven-
trem matris, ſed ante omnia ſecula coæternum genuit,
pater

A pater eius eſt. Vbi autem vel in ſomnis audierunt,
ſcripturam ſanctã dixiſſe filium deum & dominũ eſſe
31 ſpiritus ſancti? Pater, inquiunt, immobiliter & im-
paſsibiliter volens filium genuit: filius ſine labore & fa-
tigatione ſola virtute ſua ſpiritũ fecit. O præcipuã lau-
dem filij & ſpiritus ſancti. Quaſi nos pater mobiliter &
paſsibiliter inuitus genuerit, qui nos voluntarie genuit
verbo veritatis: aut filius cum labore & fatigatione cœ-
32 lum & terrã creauerit? Aequẽtur ergo iſta opera ſe-
cundũ iſtos, vel filio vel ſpiritui ſancto: aut ſi nullo mo
do æquẽtur, quid profuit hoc dicere vnde nulla ſit quę-
ſtio, quòd ſcilicet ſine vllo labore & fatigatione vel gi-
gnat pater, vel faciat filius? Videant ſanè quomodo di-
cãt, quòd ſola virtute ſua filius fecerit ſpiritũ ſanctum.
Iſto enim modo coguntur fateri aliquid feciſſe filium,
quod nõ viderit patrem facientẽ. An placet eis dicere,
quòd etiã pater fecerit ſpiritũ ſanctum? Non ergo eum
ſola virtute ſua fecit filius. An alterũ fecit prior pater,
vt poſſet filius facere quem fecit; qui non poteſt facere
niſi quod viderit patrem facientem? Et quid eſt quòd
nõ alia ſimilia, ſed quæcunq; pater facit, hæc eadem fi-
B lius facit ſimiliter? Si hęc cogitare conentur, proculdu-
bio turbabuntur eis omnia quę ſibi carnali cogitatione
Ca. XXIX. componunt. Verum eſt autem, quòd pater omnibus
33 quę ſunt dedit vt eſſent, & ipſe quod eſt, à nemine acce-
pit: ſed æqualitatem ſuã nulli dedit niſi filio qui natus
eſt de illo, & ſpiritui ſancto qui procedit de illo. Quæ
cum ita ſint, non eſt iſta, quã volunt iſti, differentia tri-
nitatis: quia indifferens in trinitate natura, indifferens
Ioan.5. in trinitate potentia eſt: vt omnes honorificẽt filium
ſicut honorificãt patrẽ, quod ipſe ait: Et qui volunt pie
Deute.6. viuere, dominum deum ſuum adorent, & illi ſoli ſer-
uiant. Quod & antiquis patribus dei lege præceptũ eſt,
nec vllo modo aliter fieri poteſt, vt ſoli domino deo
noſtro ea quæ deo debetur ſeruitute ſeruiamus: ipſa eſt
enim quę Græcè appellatur λατρεία. Quod verbum ibi
Ibidem. poſitum eſt cum diceretur, Illi ſoli ſeruies. Nullo modo
Matth.4. inquã hoc fieri poteſt, niſi ipſe dominus deus noſter v-
niuerſa ſit trinitas. Alioquin iſtã ſeruitutem, quæ latria
dicitur, quam non debent ſerui eis quos ſecũdum car-
nẽ dominos habent, ſed omnes homines ſoli domino
deo ſuo. Hanc ergo ſeruitutem nõ exhibebimus filio, ſi
de patre dictum eſt, & illi ſoli ſeruies. Aut non exhibe-
bimus patri, ſi de filio dictum eſt, & illi ſoli ſeruies. Iam
C vero ſi aliquibus terræ molibus ſpiritui ſancto templũ
fabricaremus, quis dubitaret ei nos latria, id eſt, iſta de
qua nunc loquor ſeruitute ſeruire? Quomodo ergo nõ
ei ſeruitutem quæ latria dicitur, exhibemus, cur templũ
nõ facimus, ſed nos ipſi ſumus? Et quomodo nõ & ipſe
1.Cor.3. deus noſter eſt, de quo dicit Apoſtolus, Neſcitis quia tẽ-
plum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis, Et paulò
pòſt, Glorificate ergo deũ in corpore veſtro? Corpora
autẽ noſtra, templum in nobis dicit eſſe ſpiritus ſancti.
Cũ igitur & patri & filio & ſpiritui ſancto iſta quæ la-
tria vocatur ſeruitute ſeruiamus, audiamusq; legẽ dei
præcipientem, vt nulli alteri, ſed ſoli domino deo no-
ſtro hãc exhibeamus: proculdubio vnus & ſolus domi-
nus deus noſter eſt ipſa trinitas, cui vni & ſoli talẽ ſer-
Cap. XXX. uitutem pietatis iure debemus. Sicuti nemo poteſt,
34 inquiunt, ſine filio ad patrẽ tranſire: ita & nemo poteſt
ſine ſpiritu ſancto filiũ in veritate adorare: quaſi & ad
filium ſine patre quiſquã poſsit venire, cum ipſe dicat,
Ioan.6. Nemo venit ad me niſi pater qui miſit me, traxerit illũ:
aut ad ſpiritũ ſanctum ſine patre & filio peruenire poſ-
ſemus, quia eum ſua nobis conferunt gratia. Quid eſt
enim aliud ad eos venire, niſi eos habitantes in nobis D
habere? Hoc enim modo & ipſi ad nos veniũt, cũ deus
vbique ſit, & nullo corporali cõtineatur loco. Ipſe ſal-
uator dicit de ſe & de patre, Veniemus ad eum, & man- Ioan.14.
ſionem apud eum faciemus. Et de ſpiritu ſancto dicit,
Niſi ego abiero, aduocatus nõ veniet ad vos. Quid eſt Ioan.16.
ergo quod dicũt, Sicuti nemo poteſt ſine filio ad patrẽ
tranſire, ita & nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filium in
veritate adorare. & deinde ſubiungunt, Ergo in ſpiritu
ſancto adoratur filius. Nũquidnam hęc indicant diffe-
rentiã naturarũ, de qua inter nos & illos vertitur quæ-
ſtio? Nam ſi nemo poteſt ſine ſpiritu ſancto filiũ in ve-
ritate adorare, & in ſpiritu ſancto adoratur filius, pro-
fecto veritas eſt etiã ſpiritus ſanctus: quia cum in illo
adoratur filius, ſicut ab eis dictũ eſt, in veritate adora-
tur, vt ipſe filius ait, Ego ſum veritas. ergo & in ſeipſo Ioan.14.
adoratur, cũ in veritate adoratur. Ac per hoc & in ipſo
& in ſpiritu ſancto adoratur filius. Quis autẽ ita ſit im-
pius, vt inde ſeparet patrẽ? Quomodo enim non & in
illo adoramus, in quo viuim⁹, mouemur & ſum⁹? Pro-
inde adorari filium in ſpiritu ſancto etiã nos dicimus. E
Adorari autẽ filium ab ſpiritu ſancto, legant ſi poſſunt.
Nam per filium glorificari patrem, quis negat? Sed Actu.17.
& filium glorificari per patrẽ negare quis audeat? Cui Ca. XXXI.
dicit ipſe filius, Glorifica me. Cui etiã dicit, Ego te glo- 35
rificaui. Glorificare autẽ & honorificare & clarificare, Ioan.17.
tria quidem verba, ſed res vna eſt, quod Græcè dicitur
δοξάζειν: interpretum autẽ varietate, aliter atq; aliter
poſitum eſt in Latino. Spiritus ſancti opus & dili- C.XXXII.
gentia eſt, inquiunt, ſanctificare & ſanctos cuſtodire, & 36
non ſolum rationabilia, vt quidam putant, ſed & irra-
tionabilia plura ſanctificare: & eos qui ceciderunt pro-
pter ſuam negligẽtiam, ad priſtinum ſtatum reuocare:
ignorantes docere, obliuiſcentes admonere, peccantes
arguere, pigros hortari, de ſalute ſua cogitare & ſolici-
te agere, errãtes ad viã veritatis deducere, infirmos cu-
rare, & fragilitatẽ corporis per alacritatem animę con-
tinere, & ad amorem pietatis & caſtitatis confirmare,
& omnes illuminare: ſuper omnia fidem & charitatem
præbere ſingulis: pro ſtudio quoq; & diligẽtia, pro ſim-
plicitate & ſynceritate mẽtis, pro menſura fidei & me-
rito conuerſationis, gratiã donationis ad vtilitatẽ di-
uidere, & vnuſquiſq; in quo opere & propoſito fuerit
habilis, in ipſo ordinare. Facit hæc quidẽ ſpiritus ſan-
ctus, ſed abſit vt ſine filio faciat. Quis enim ſic deuiet à F
via veritatis, vt neget à Chriſto cuſtodiri ſanctos, la-
pſos autẽ in ſtatũ priſtinum reparari, ignorãtes doceri,
obliuiſcẽtes admoneri, peccantes argui, pigros horta-
ri, errantes ad viã veritatis adduci, infirmos ſanari, cæ-
cos illuminari, & cętera quę iſti ſpiritui ſancto, tanquã
ſolus ea faciat, tribuenda putauerunt? Vt enim de cęte-
ris, ne longum ſit, taceam, quomodo negabunt à Chri-
ſto doceri ſanctos, quibus idem dicit, Nolite vocari ab Marci.13.
hominibus rabbi, vnus eſt enim magiſter veſter Chri-
ſtus? Quomodo negabũt à Chriſto illuminari, de quo
ſcriptum legunt, Erat lumen verũ quod illuminat om- Ioan.1.
nem hominem? Spiritus ergo ſanctus ſicut ſine Chri-
ſto nõ docet aut illuminat quenquam, ita ſine Chriſto
nõ ſanctificat quicquã. Illud autem quod per Prophe-
tã deus dicit, Vt ſciãt quia ego ſum qui ſanctifico eos: Exod.31.
eligant à quo dictũ velint credere. Si à patre, cur ab eo
ſeparant opera [ſanctificatoris] ſpiritus ſancti, cum ſan
ctificari ſanctos à ſpiritu ſancto tanquã proprie ac ſe-
parabiliter putãt? Si à filio, ſaltem ab ipſo non ſeparent
opera ſanctificatoris ſpirit⁹ ſancti. Si ab ſpiritu ſancto

G deus eſt etiam ſpiritus ſanctus, quod illi nolunt, qui per
Prophetam dicit, Vt ſciãt quia ego ſum qui ſanctifico
eos. Si autẽ, quod melius intelligitur, vox illa ipſius tri-
† aliàs, mul nitatis eſt per Prophetam: nullo dubitante, † vnus deus
lo modo du eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, ex quo omnia, per
bitent. quem omnia, in quo omnia, ipſi gloria in ſecula ſecu-
Roma. 11. lorum, Amen. Cum itaque fateamur fieri à ſpiritu
C. XXXIII. ſancto quæ ab illo fieri commemorauerunt, non eſt ex
37 eo conſequens quod adiungunt, Alium eſſe à filio ſpi-
ritum ſanctũ natura & ordine, gradu & affectu, digni-
tate & poteſtate, virtute & operatione. Quandoquidẽ
nec hominũ diuerſa natura eſt, quorũ ſeparabilia opera
eſſe poſſunt, quod trinitatis eſſe nõ poſſunt. Ordo autẽ,
gradus, affectus, qui inuenitur in creaturæ diſparilitate
& infirmitate, nullꝰ eſt in illa coæterna & æquali & im-
paſsibili trinitate. Dignitas vero, poteſtas, virtus, quo-
modo nõ æqualis eſt omnibus, qui & eadem & simili-
ter operantur? Quod enim dicũt eos operatione diuer-
C. XXXIIII ſos, hoc omnino falſum eſſe conuincimus. Quòd
38 autem in iſto ſermone ſubnectunt, Impoſsibile eſſe vt
H vnus idẽq; ſit pater & filius, generans & naſcens, cui te-
ſtimonium perhibetur & qui teſtimoniũ perhibet: ma-
ior, & is qui maiorem cõfitetur: is qui ad dexteram ſe-
det aut ſtat, & is qui ſedis dat honorẽ: qui miſſus eſt, &
is qui miſit: diſcipulus & doctor, vt ipſe docuit dicens,
Ioan. 8. Sicuti docuit me pater, ſic loquor: ſimilis & imitator:
& is cuius eſt ſimilis, & quẽ imitatur: is qui orat, & is qui
exaudit: is qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui ſu-
ſcipit mandatum, & is qui dedit mandatũ: miniſter &
præcipiẽs, ſupplex & eminẽs, ſubditus & ſuperior, vni-
genitus & ingenitus, ſacerdos & deus: ex parte aliqua
veriſsime dicunt, ſed ea contra Sabellianos, nõ contra
catholicos dicunt. Illi enim vnum & eundem dicũt fi-
lium eſſe qui pater eſt. Nos autem patrem gignentẽ &
filium genitũ duas dicimus eſſe perſonas, ſed non duas
diuerſaſq; naturas. Non ergo vnus & idem eſt pater &
filius, ſed vnũ ſunt pater & filius. Quòd vero maior eſt
pater, non pertinet ad naturam gignentis & geniti, ſed
hominis & dei. Secundum quam formam ſuſcepti ho-
minis, & ad dexterã patris ſedet vel ſtat, & orat & gra-
tias agit: & ſacerdos eſt, & miniſter eſt: & ſupplex eſt, &
ſubditus eſt. Secundũ autem formam dei in qua æqua-
lis eſt patri, vnigenitus eſt & gignenti coæternus. Et li-
Coloſ. 1. cet ſit primogenitus omnis creaturæ, quia in illo con-
I dita ſunt omnia, priuſq; ille eſt genitus quàm hæc con-
dita, tamen ſempiternus eſt ſicut pater, nec cœpit ex tẽ-
pore. Nam & patrem rectiſsime dicimus priorem eſſe
quàm vniuerſa quæ condidit, quanuis genitus non ſit.
Nihil enim tam primum quàm id ante quod nihil eſt.
Sed ſicut nihil eſt ante patrem, ita nihil eſt ante vnige-
nitum filium, patri vtiq; coæternum. Neque enim quia
ille genuit, ille genitus eſt, ideo eſt pater tempore ante-
rior. Nam ſi inter patrem gignentem & genitũ filium
aliquod tempus eſt, profecto tempus eſt ante filium. Et
nõ eſt iam filius primogenitus omnis creaturæ, quia &
tempus vtiq; creatura eſt. Nec omnia per ipſum, ſi tem-
pus ante ipſum: ſed omnia per ipſum, nullum ergo tem
pus ante ipſum. Ac per hoc, quemadmodũ ignis & ſplẽ-
dor qui ex igne gignitur & circumquaq; diffunditur,
ſimul eſſe incipiunt, nec genitus à gignẽte præceditur:
ſic deus pater & deus de deo filius eſſe ſimul incipiunt,
quia pariter ſine vllo initio tẽporis ſunt, nec genitus à
gignente præceditur. Et ſicut ignis gignens & ſplẽdor
genitus coæui ſunt, ita & deus pater gignens, & deus fi-
lius genitus, coæterni ſunt. Sed quia iſte eſt de illo, non
ille de iſto, ideo & mandatum accepit à patre, cũ man- K
datum ipſe ſit patris: & docet eũ pater, cum ipſe ſit pa-
terna doctrina. Sic enim accepit à patre vitam, cũ ſicut
pater ipſe ſit vita: ita eſt & patri ſimilis, vt in nullo ſit o-
mnino diſsimilis. Teſtimonium vero cum inuicem ſibi
perhibeant pater & filius, quomodo iſti alterum eorũ
faciant teſtimonium perhibentem, & alterũ cui teſti-
moniũ perhibeatur, ignoro. Nónne pater dicit, Hic eſt *Matth. 3.*
filius meus dilectus? Nónne filius dicit, Teſtimonium *Ioan. 8.*
perhibet de me qui miſit me pater? Cur ergo eos ita di-
ſtinguunt, vt patrem dicant cui teſtimonium perhibe-
tur, & filium qui perhibet? Cur vſque ad iſta ſunt vani,
vſque ad iſta ſurdi, vſque ad iſta cæci? De patre autem
mittente & miſſo filio, iam in ſuperioribus huius diſ-
putationis partibus ſatis abundéque tractatum eſt.

Nunquam ſanè, vt impietas iſta delirat, pater præ- *C. XXXV.*
ſcius erat ſe vnigeniti dei patrẽ futurum: quia nunquã 39
non pater erat, habens filiũ coæternum, & generans ſi-
ne tempore, per quem condidit tempora. Et ſicut deũ
ſe non præſciuit futurum, quod ſemper erat: ſic nec pa-
trem, quia cũ filio ſemper erat, nec magno filio maior,
nec bono melior: quia non patri tantum, ſed vniuerſæ L
trinitati dictũ eſt, Tu es deus ſolus magnus. Nec de pa- *Pſal. 46.*
tre tantum, ſed de vniuerſa trinitate recte intelligitur
dixiſſe idem filius: Nemo bonus niſi vnus deus: [Tunc *Marci. 10.*
inquam, hoc dixit,] quando eum appellauit magiſtrum
bonum, qui eum nondum intelligebat deum: Tanquã
diceret, Si vocas bonũ, intellige deum: nemo enim bo-
nus niſi vnus deus. Trinitas ergo vnus deus ſolus ma-
gnus & bonus, cui vni & ſoli, ſicut præcepit lex eius, il-
la quæ latria dicitur ſeruitute ſeruimus. Abſit autem *C. XXXVI.*
vt dicamus, humilitatis, non veritatis gratia filium ali- 40
quãdo ſic loqui, vt ſe patri ſubiiciat, eumq; maiorẽ eſſe
teſtetur. Nouimus quippe in filio formam ſerui, non fi-
ctam ſimulatamq;, ſed veram: propter quem ſcilicet hu
manum habitũ, & propter quod ipſe de patre, nõ pater
de illo deus eſt, dicit illa omnia, de quibꝰ iſti occaſionẽ
accipiunt, diuerſas patris & filij credere ac prædicare
naturas. Et cũ ſe tanta iſta voragine impietatis immer-
gant, nos tãquam opprobrio noui nominis homouſia-
nos vocant. Ita enim ſeſe habet catholicæ veritatis an-
tiquitas, vt ei omnes hæretici diuerſa nomina impo-
nant, cum ipſi ſua ſingula ſicut ab omnibus appellãtur
obtineant. Arriani quippe & Eunomiani, non alij hære- M
tici nos vocitant homouſianos, quia contra eorum er-
rorem, Græco vocabulo ὁμοούσιον defendimus patrem
& filiũ & ſpiritum ſanctum: id eſt vnius eiuſdemq; ſub-
ſtãtiæ, vel vt expreſsius dicatur, eſſentiæ, quæ οὐσία Græ-
ce appellatur: quod planius dicitur, vnius eiuſdẽq; na-
turæ: Et tamen ſi quis iſtorũ qui nos Homouſianos vo-
cant, filium ſuũ non cuius ipſe eſſet, ſed diuerſæ diceret
eſſe naturæ, exhæredari ſe ab eo mallet filius q̃ hoc pu-
tari. Quanta itaq; impietate iſti cæcantur, qui cum con-
fiteantur vnigenitum dei filium, nolunt eiuſdem natu-
ræ cuius pater eſt cõfiteri, ſed diuerſæ atque imparis &
multis modis rebuſq; diſsimilis, tanquam non de deo
natus, ſed ab illo de nihilo ſit creatus: Ac per hoc & ipſe
creatura ſit, gratia filius, non natura. Ecce qui nos quaſi
macula noui nominis vocant homouſianos, nec ſeip-
ſos cum iſta ſentiunt intuentur inſanos. Quòd autẽ *Caput*
ante omnia ſecula natum fatẽtur filium, quomodo nõ *XXXVII.*
ſibi ipſi cõtrarij ſunt, cum natum dicere ante omnia ſe-
cula, cuius natiuitati anteponũt aliquid temporis, quaſi
nõ aut ſecula aut ſeculorum partes quæcunq; ſint tem-
pora? Quod vero dicit Apoſtolus, etiã in futuro ſeculo
patri

A patri filium ſubiectum futurũ,vbi ait, Tunc & ipſe ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: (1.Corin.15.) quid mirum, quandoquidem illa in filio forma humana manſura eſt, qua ſemper maior eſt pater? Quanuis nõ defuerint,qui illã tunc filij ſubiectionem, ipſius humanæ formæ in diuinam ſubſtantiam commutationem intelligendam putauerint, tanquam hoc cuique rei ſubiiciatur, quod in eam conuertitur & mutatur. Sed nos quid hinc ſentiamus oſtendimus, magis ideo dixiſſe Apoſtolum etiam tunc patri filium ſubiectum futurum, ne quis in eo putaret ſpiritum & corpus humanum aliqua conuerſione periturum:vt ſit deus omnia, nõ tantum in illius vnius forma hominis, ſed in omnibus,id eſt, vt ad habẽdam vitam, & ſatiandum in bonis deſiderium noſtrum, natura diuina ſufficiat. Tũc enim deus omnia erit in omnibus, cum præter ipſum nihil omnino habere velle cœperimus. Omnia quippe ipſe nobis erit, quãdo ipſo ſufficiente,nihil deerit.

Caput XXXVIII.

Iuſſum vero obaudiſſe filium antequam acciperet carnẽ, vnde iſti exiſtiment neſcio. An accipere carnem miſſus eſt, vt hoc videatur feciſſe iuſſus,quod fecit miſſus? Iterũ ergo ad illa redeant,quæ ſuperius diſputata ſunt, & quærant atq; inueniãt ſi poſſunt, B pater vnico verbo quo alio iuſſerit verbo: & vtrũ dignum fuerit,vt temporali iubentis verbo verbũ ſubderetur æternum. Atque hinc intelligant,quia nõ eum patris iuſsio, tanquam ſuæ non fuerit poteſtatis, compulerit: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. (Philip.2.) Quòd autem humiliauit ſemetipſum,factus obediens vſque ad mortem, iam vtique acceperat carnem.

Caput XXXIX.

Arbitror me ad omnia reſpõdiſſe quæ continet Arrianorum ſermo,qui nobis vt ei reſponderemus à quibuſdam fratribus miſſus eſt. Qui vt poſsit inſpici ab iis qui hæc legunt, & vtrum ad omnia reſpõſum fuerit explorare deſiderant, huic eum noſtræ diſputationi pręſcribendum putauimus:vt prius legatur ipſe,ac deinde noſtra reſponſio. Quoniam nõ vbique textum verborum eius interpoſuimus: ne nimis longum faceremus hoc opus noſtrum, quod tandẽ iſto fine concludimus.

FINIS.

HVius operis non meminit in libro Retractationum, tamen ipſius eſt phraſis. Prior pars habet acta, quibus adiecit ſcripto coronidem.

C

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi,contra Maximinum hæreticum Arrianorum Epiſcopum, Liber primus.

CVM Auguſtin⁹ & Maximinus Hippone regio vnum in locum cõueniſſent præſentibus multis tam clericis quàm laicis, MAXIMINVS dixit,Ego nõ ob iſtã cauſam in hãc ciuitatem adueni,vt altercationem proponam cum religione tua, ſed miſſus à comite regis multa contemplatione pacis adueni. Reuera enim Heraclio presbytero amicabili pactione mecũ tractanti, reſponſum dedi vt valui,ita tamen ab ipſo prouocatus, quiq; intantum exarſit,vt etiã & aduentũ tuum cõtra me prouocaret. Et quia dignata eſt religio tua mihi facere iniuriam, ſi interrogat, in quibus valeo reſpõſum dabo:ſi aliquod rationabile dixeris,neceſſe eſt vt ſequar. D Si quid enim de diuinis ſcripturis protuleris, quod cõmune eſt cum omnibus, neceſſe eſt vt audiamus. Hæ vero voces quę extra ſcripturam ſunt,nullo caſu à nobis ſuſcipiũtur. Præterea cum ipſe domin⁹ moneat nos & dicat: Sine cauſa colũt me, docentes mandata & præcepta hominum. (Matth.15.) AVGVSTINVS dixit,Si ad iſta omnia reſpondere voluero, id etiã ego agere videbor,ne veniatur ad cauſam. Proinde vt cito agamus quod inſtat, dic mihi fidẽ tuã de patre & filio & ſpiritu ſancto. MAX. reſpondit,Si fidem meam poſtulas, ego illam teneo fidẽ quę Arimini à trecentis & triginta Epiſcopis, nõ ſolum expoſita,ſed etiam ſubſcriptionibus firmata eſt. AVG. dixit,Iam dixi,& hoc ipſum repeto,quia reſpondere noluiſti:Dic mihi fidẽ tuã de patre & filio & ſpiritu ſancto. MAX. reſpondit, Cũ enim non defecerim à reſponſione, cur accuſor à tua religione quaſi reſponſum non dederim? AVG. dixit,Propterea dixi te reſpondere noluiſſe,quia dum ego quærerem vt diceres mihi fidem tuam de patre & filio & ſpiritu ſancto, quod & nũc poſco, tu mihi non dixiſti fidem tuã, ſed nominaſti Ariminenſe concilium: E Fidem tuã volo noſſe,quid credas,quid ſentias de patre & filio & ſpiritu ſancto. Si dignaris, ore tuo audiã: Noli me mittere ad ea ſcripta quæ modo aut prę manu non ſunt, aut eorum authoritate nõ teneor. Dic quid credas de patre & filio & ſpiritu ſancto? MAX. reſpondit, Non ad excuſandum me Ariminenſis concilij decretum intereſſe volui, ſed vt oſtẽdam authoritatem patrum, qui ſecundum diuinas ſcripturas fidem nobis tradiderũt illam, quam à diuinis ſcripturis didicerunt. Sin vero placet,quia corde creditur ad iuſtitiã, (Roma.10.) ore autem confeſsio fit ad ſalutem. inſtructi etenim ſumus & parati ad reſpondendũ omni expoſcẽti de nobis rationem de fide & ſpe quę in nobis eſt: (1.Petri.3.) & præterea cum dominus ipſe Ieſus dicat: Qui me confeſſus fuerit coram hominibus,confitebor & ego eum coram patre meo qui eſt in cœlis: (Matth.10.) Et qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis eſt:iſtud periculum timens,quanuis leges imperiales non ignoro,tamẽ præcepto ſaluatoris edoctus,qui monuit nos & dixit:Nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ non poſſunt occidere: (Ibidem.) reſpondeo euidenter,Credò quòd vnus eſt deus pater,qui à nulllo vitam accepit:Et quia vnus eſt filius, qui quod eſt & quod viuit,à patre accepit vt eſſet. F Et quia vnus eſt ſpiritus ſanctus paracletus,qui eſt illuminator & ſanctificator animarum noſtrarũ,& hoc de diuinis ſcripturis aſſero. Si iubes, proſequor teſtimonia: ſi in aliquo reprehẽdit religio tua, dabo reſponſum in his in quibus reprehendi videor. AVG. dixit,Mouet me,quòd ita poſuiſti proprie illuminatorem noſtrum ſpiritum ſanctum, quaſi Chriſtus non ſit illuminator noſter. Hinc primo abs te volo audire quid ſentias. MAX. reſpondit, Nos enim vnum authorem deum patrem cognoſcimus, à quo illuminatio omnis per gradus deſcẽdit. Nam deniq; & Apoſtolus Paulus profert de ſe teſtimoniũ in Actibus Apoſtolorum dicẽs: Quoniam ſic mandauit enim nobis deus: (Act.13.) & inter cætera,Poſui te in lumen gentium. Si Apoſtolus in lumine gentiũ poſitus eſt vt doctor, quãto magis ſpiritus ſanctus, qui illuminator eſt Apoſtoli: in quo & Apoſtolus locutus eſt ſecundum ipſius Apoſtoli dicta,quia nemo poteſt dicere dominũ Ieſum,niſi in ſpiritu ſancto? (1.Corin.12.) Vtiq; illuminator eſt ſpiritus ſanctus, qui illuminauit Apoſtolũ:Sed ſpiritus ſanct⁹ à Chriſto

G accepit, ſecundum ipſius Chriſti teſtimonium, ſicut ait
Ioan.16. in Euāgelio Chriſt': Multa habeo vobis dicere, ſed nō
poteſtis portare modo: Cum autē venerit ille ſpiritus
veritatis, diriget vos in omnē veritatem. Nō enim lo-
quetur à ſe, ſed quæcunque audierit loquetur, & vētura
annūciabit vobis. Ille me glorificabit, quia de meo ac-
cipiet & annūciabit vobis. Ergo ſpiritus ſanctus acce-
pit à Chriſto, ſecundū teſtimoniū Chriſti. Sine dubio
autem Chriſtus ipſe confitetur, quòd doctrina mea nō
Ioan.7. eſt mea, ſed eius qui me miſit patris: & quod vidi & au-
diui apud patrem meū, loquor. Siue ergo Chriſtus do-
cēs nos illuminat, pater illuminat qui eum deſtinauit:
ſiue ſpiritus ſanctus illuminat, illuminatio ad authorē
recurrit, qui eſt fons bonitatis: à quo cōſecutus ſiue bea-
tus Apoſtolus, ſiue etiam omnes ſancti, illumināt qui-
dem credentes, ſed hæc illuminatio ad vnū authorem
Pſal.26. recurrit. Et ea de cauſa dicebat Propheta: Domin' illu-
minatio mea, & ſalus mea, quē timebo. AVG. dixit,
Ego nō nego illuminare ſpiritum ſanctum, ſed vtrum
& Chriſtus illuminet per ſeipſum, & pater illuminet per
ſeipſum, an non illuminent iſti niſi per ſpiritum ſan-
H ctum: hoc requiſiui breuiter, hoc requiro. MAX. re-
ſpondit, Credo non latere religionem tuam, beatū di-
Titum.3. xiſſe Apoſtolum Paulum: Cū autem benignitas & hu-
manitas apparuit ſaluatoris noſtri dei, non ex operibus
iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericor-
diam ſaluos nos fecit, per lauacrū regenerationis & re-
nouationis ſpiritus ſancti, quē effudit in nos abūde per
Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum. Secundum hanc
regulam dico ſpiritum ſanctū, & profiteor illuminato-
rem per filium: vt ante dictum eſt, quem effudit in nos
abunde per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum. Iam
dedi reſponſum: quoniam ſiue Paulus illuminat, ad au-
thorem deum patrē recurrit hæc illuminatio: ſiue ſpi-
ritus ſanctus illuminat, ad authorē recurrit illumina-
tio: ſiue Chriſtus illuminat, ad authorem recurrit illu-
minatio. Et hoc magiſterio Chriſti edoctus, proſequor
Ioan.10. ſicut ait ipſe Chriſtus: Oues meæ vocē meam audiūt, &
ſequuntur me, & ego vitam æternā do eis, & non peri-
bunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu
mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnib' eſt, &
nemo poteſt rapere illud de manu patris mei. Et iterū
Ioan.14. ſic ait: Ego & pater vnum ſumus. Ergo ad defendēdas
I oues, id eſt, ad illuminandas, pater & filius vnum ſunt,
concordes atq; vnanimes ſecundū hanc rationē quam
audiſti: quoniā nemo poteſt rapere de manu mea oues
quas mihi dedit pater, ſimili modo nec de manu patris.
AVG. dixit, Res loqueris neceſſarias quidē, ſed nō ad
cauſam. Ad interrogationem meam nō reſpondiſti, &
tā multa dixiſti. Si velis relicta quæſtione quæ inter nos
vertitur, reddere totum Euāgelium, qui dies ſufficiunt,
quanti tēporis ſpaciū neceſſariū eſt? Breuiter mihi dic,
quoniā interrogaui te, vtrū illuminet per ſeipſum Chri
ſtus, an nō illuminet niſi per ſpiritū ſanctum? Non ſo-
lum hoc reſpondere voluiſti, ſed ſi me non fallit quod
audiui, magis ſpiritum ſanctum per Chriſtū illuminare
dixiſti. MAX. reſpondit, Nō decet in religione, præ-
terea cum de deo loquamur, calūniam inferre. Ego &
reſpōſum dedi, & ſi nō ſufficiūt quæ diximus, addimus
teſtimonia, quia per Ieſum Chriſtū ſpiritus ſanctus effu-
ſus eſt in omnes credētes. Sic enim legimus beatū Pe-
Act.2. trū dixiſſe: Hūc Ieſum ſuſcitauit deus, cuius nos omnes
teſtes ſumus. Dextera itaq; dei exaltat', promiſsione ſpi
ritus ſancti accepta à patre, effudit hoc donū quod nūc
vos & videtis & auditis. Dixi enim ꝙ omnia quæcunq;
ſuggerit nobis ſpiritus ſanctus, à Chriſto cōſecutus ſit. K
Recurre ad teſtimonia ante lata, & inuenies ita. AVG.
dixit, Cū vis conari probare quod ipſe non nego, in re-
bus ſuperfluis neceſſarium tēpus abſumis. Ego nō nego
per Chriſtū diffuſum fuiſſe ſuper credentes ſpiritū ſan-
ctum. Sine cauſa hoc per tātas moras teſtimoniis pro-
bare voluiſti, quod ipſe cōfiteor. Ego hoc dixi, hoc quæ-
ſiui, hoc iterum dico: vtrum Chriſtus per ſpiritum ſan-
ctum illuminet, an ſpiritus ſanctus per Chriſtū illumi-
net: quia dixiſti ſuperius per Chriſtū illuminare ſpiritū
ſanctum. Si autē non recolis, recitētur verba tua in ge-
ſtis, vt appareat ea nos iuſsiſſe recitari, & probabo te di
xiſſe quod quæro. MAX. reſpōdit, Probatio erat ne-
ceſſaria, ſi nō ipſe temetipſum placaſſes. Iam enim pro-
ſecutus es in teſtimoniis quę protuli, vel in ratione quā
dedi, quod & ipſe ſic habeas. Cū finita ſit ergo iſta quæ-
ſtio, propone aliā ad quā tibi reſpōdeam: Nam profeſ-
ſus es iam in quæſtione iſta ſatiſfactū tibi fuiſſe. AVG.
dixit, Dixiſti ſpiritum ſanctū per Chriſtum illuminare,
an nō dixiſti? Rogo te vt vnū de duobus breuiter mihi
reſpondere digneris: Reſponde, dixiſti, an non dixiſti?
MAX. reſpōdit, Ego ſpiritū ſanctum profeſſus ſum ſe-
cundū ſaluatoris magiſteriū, quia ſiue illuminat, à Chri L
ſto accepit: ſiue docet, à Chriſto accepit: omnia quęcūq;
gerit ſpiritus ſanctus, ab vnigenito deo cōſecutus eſt, &
ſi parua ſunt, teſtimonia addo. AVG. dixit, Ne dicat
nos calūniari, legātur verba ipſius paulo ſuperius. An-
tonius notarius ad locū recitauit, Dico ſpiritū ſanctū,
& profiteor illuminatorē per filiū, vt ante dictum eſt,
quē effudit abunde in nos per Ieſum Chriſtum ſalua-
torē noſtrū. Cumq; recitatum eſſet, MAX. reſpōdit,
Vt videtur, ipſe potius dilationi ſtudes, vt nō ad prin-
cipalē cauſam recurramus, ſed per totū diem vis argu-
mentis nos in vna detinere quæſtione. Nos enim reci-
tauimus, quòd per filiū ſpiritus ſanctus ſit effuſus, & nō
tantum beatū Paulum teſtem produximus, verumetiā
& Petrum priorē Apoſtolorū. Habet enim proſecutio
noſtra, ꝙ ſpiritus ſanctus à Chriſto accepit, ſecūdū pre-
cedens teſtimonium: Ille me glorificabit, quia de meo *Ioan.16.*
accipiet, & annunciabit vobis. Idē itidē cōpulſus iterū
dico, quia ſiue illuminat ſpiritus ſanctus, ſiue docet, ſiue
inſtruit, omnia à Chriſto conſecutus eſt, quia per Chri-
ſtum facta ſunt omnia, & ſine illo factū eſt nihil. Chri- *Ioan.1.*
ſtus dicit, quia à genitore ſuo omnia hæc cōſecutus eſt, M
& viuit propter patrem, & omnis lingua cōfitetur, quia *Philip.2.*
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Et quia
omnis viri caput Chriſtus eſt, caput autē mulieris vir, *1.Corin.11.*
caput autē Chriſti deus. Et quia filio ſpiritus ſanctus eſt
ſubiectus: [Et quia filius patri eſt ſubiectus] vt chariſſi-
mus, vt obediēs, vt bonus à bono genitus. Nec enim pa
ter contrariū ſibi genuit, ſed talem genuit, qui etiā cla-
mat & dicit: Ego quæ placita ſunt patri, facio ſemper. *Ioan.8.*
AVG. dixit, Si & Chriſtus illuminat per ſpiritum ſan-
ctū, & ſpiritus ſanctus illuminat per Chriſtū, par pote-
ſtas eſt. Lege antē tu mihi ſubiectū Chriſto ſpiritū ſan-
ctum, quod pauloante dixiſti. Quòd autē dicis domi-
num dixiſſe de ſpiritu ſancto, De meo accipiet: ideo di-
ctū eſt, quia de patre accepit, & omnia quæ ſunt patris,
ſine dubio & filij ſunt. Nā ipſe cū hoc dixiſſet, adiecit:
Ideo dixi, De meo accipiet: quia omnia quę habet pater *Ioan.16.*
mea ſunt. Dic ergo quod interrogaui, & teſtimoniis
proba, ſubiectū Chriſto ſpiritū ſanctū: cū potius legam'
ipſum dicētē, Spiritus domini ſuper me, propter quod *Eſaiæ.61.*
vnxit me, euāgelizare pauperibus miſit me. Si ſuper ſe *Lucæ.4.*
ipſe dixit ſpiritū ſanctum, quomodo tu dicis ſpiritum
ſanctum

A ſanctum Chriſto eſſe ſubiectum? Dixit autem Chriſtus,
ſuper ſe ſpiritum ſanctum: nõ quia ſuper verbũ dei eſt,
quod eſt deus, ſed quia ſuper hominem, quòd verbum
Ioan.1. caro factum eſt. Vbi enim ſcriptũ eſt, Verbum caro fa-
ctum eſt, nihil aliud eſt q̃ verbum homo factũ eſt: Quia
Luca.3. videbit omnis caro ſalutare dei: nihil aliud q̃ omnis ho
Roma.3. mo. Et in lege non iuſtificabitur omnis caro: nihil eſt
aliud q̃ omnis homo. Propter quod ergo verbũ caro fa
Philip.2. ctum eſt, & ille ſemetipſum exinaniuit formã ſerui ac-
cipiẽs, ex ipſa forma ſerui dixit: Spiritus domini ſuper
me. Nam par poteſtas eſt, vna ſubſtãtia eſt, eadẽ diuini-
tas: Ideo quanuis trinitatẽ colamus, quia pater nõ eſt fi-
lius, nec filius eſt pater, nec ſpiritus ſanct⁹ aut pater aut
filius: tamẽ vnũ deũ colimus, quia ipſa trinitatis ineffa-
bilis & excelſa coniunctio, vnum deum oſtendit, vnũ
Deut.6. dominũ. Ideo dictũ eſt: Audi Iſraël, Domin⁹ deus tuus,
deus vn⁹ eſt. Quid nobis vultis facere duos deos & du-
os dominos? Dicitis dominũ patrẽ & deũ patrẽ, dici-
tis dominũ Chriſtũ & deum Chriſtũ: Interrogo, vtrũ
ambo ſimul vnus ſit? Reſpõdetis, duo dij. Supereſt vt eis
& templa & idola faciatis. MAX. reſpõdit, Religio-
nis authores nunquã in calumniã vertuntur. Interro-
gaſti teſtimonia, vt ea quæ profeſſus ſum, teſtimoniis
B docere: Et ipſe pares atq; æquales profiteris tres, patrem
& filium & ſpiritũ ſanctũ: Et præterea cum tres æquales
profeſſus ſis, iterum cõuerſus protuliſti quidẽ teſtimo-
nium diuinarum ſcripturarũ, non ad æqualitatẽ perti-
nens, ſed ad ſingularitatem omnipotẽtis dei, ꝙ vnus ſit
omnium author. Ergo quia & ætate præcedis & autho-
ritate maior es, profer, inſtrue prius teſtimoniis, ꝙ tres
ſint æquales, tres omnipotentes, tres innati, tres inuiſi-
biles, tres incapabiles, & tũc demũ neceſſe eſt teſtimo-
niis vt acquieſcamus: ſi quo minus reddere rationẽ de
diuinis ſcripturis nõ valueris, neceſſe me eſt, vt ad om-
nia quæ in præcedẽti dixi: ſiue enim patrem ſolum qui
quod viuit á nemine accipiẽs: ſiue filiũ, quod ſum pro-
feſſus, quia quod viuit á patre accepit: ſiue de ſpiritu ſan
cto quæ dixi, etiã quanta deſideras teſtimonia proferã.
AVG. dixit, Ego quod quæſiui vt dicere dignareris nõ
dixiſti, quo teſtimonio probares ſubiectũ Chriſto ſpiri-
tum ſanctũ: reſpõdebo tamẽ ad ea quæ propoſuiſti. Sic
nõ dicimus tres omnipotentes, quomodo nõ dicimus
tres deos. Si enim de ſingulis interrogemur: vtrũ deus
C ſit pater, reſpondemus, deus: [Vtrum deus ſit filius, re-
ſpondemus deus: Vtrũ deus ſit ſpiritus ſanctus, reſpon-
demus deus.] Cũ autẽ de omnibus interrogati fuerim⁹,
vtrum tres ſint, referimus nos ad diuinã ſcripturã di-
centem: Audi Iſraël, Dominus deus tuus, deus vnus eſt:
Ibidem. Et in hac diuina præſcriptione cõdiſcimus, eãdẽ ipſam
trinitatẽ vnum eſſe deum. Sicq; de ſingulis ſi quæratur,
vtrum pater omnipotẽs ſit? reſpõdemus, omnipotens.
Si filius? hoc idem reſpõdemus. Si ſpiritus ſanctus? nec
ipſum negamus. Nec tamẽ dicimus tres omnipotẽtes,
quomodo nõ dicimus tres deos: Sed ſicut ſimul illi tres
vnus deus, ſic ſimul illi tres, vnus omnipotens eſt, & in-
uiſibilis vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus eſt.
Sine cauſa ergo putas nos numero coartari, cũ diuinita
tis potẽtia etiã rationẽ numeri excedat. Si enim animæ
multorũ hominum accepto ſpiritu ſancto, & quodam-
modo conflatæ igne charitatis vnã animam fecerunt,
Acto.4. de qua dicit Apoſtolus: Erat enim eis anima & cor vnũ:
tot corda, tot milia cordium, vnum [cor] fecit charitas
ſpiritus ſancti: tot milia animarũ vnam animam dixit
ſpiritus ſanctus, quã ipſe vnam animam fecit: Quanto
magis nos vnum deum dicimus, ſemper ſibi inuicẽ &

inſeparabiliter & ineffabili charitate cohærentes, patrẽ D
& filiũ & ſpiritum ſanctũ? MAX. reſpondit, Ac per
hoc pares atq; æquales dixiſti, quod quidẽ teſtimoniis
docere nõ valuiſti, & ob iſtam rem ad aliã cauſam di-
uertiſti. Nos enim nõ diffidimus, ſed certa cognoſcen-
tes fide, quòd erat cor vnũ & anima vna omnium cre-
dentiũ: Nec enim hoc præiudicat religioni noſtræ, ſed
magis cõcordat: Sine dubio enim ſi omniũ credentiũ
erat cor & anima vna, quare autẽ non pater & filius &
ſpiritus ſanctus in cõſenſu, in cõuenientia, in charitate,
[in vnanimitate] vnum eſſe dicantur? Quid enim fecit
filius quod nõ placuit patri? Quid præcepit pater in qui-
bus nõ obtemperauit filius? Quando enim ſpiritus ſan-
ctus cõtraria Chriſto, aut patri tradidit mãdata? Et cõ-
ſtat ſecundum ſaluatoris ſententiã quod ait: Ego & pa- *Ioan.10.*
ter vnum ſumus: eſſe illos in concordia & in conſenſu
vnum. Sicut autem ipſe profeſſus es: pater pater eſt, qui
nũquã fuit filius: filius filius eſt, qui ſemper filius manet:
& ſpiritus ſanctus ſpiritus ſanctus eſt: quod eſt & quod
legimus, profitemur de ſpiritu ſancto, in hunc ſpiritũ *1.Petri.1.*
ſanctum, †qui tantus ac talis eſt, vt etiã angeli ipſi con- *†In hũ. ip-*
cupiſcant in eum proſpicere. Tãtus eſt iſte ſpiritus ſan- *ſum filium.*
ctus, vt ſufficiat vbiq; omnium poſtulationes ſuſcipere
& aduocatione fungi: Et in hoc teſtem profero beatũ E
Paulum qui ait: Nam quid oremus ſicut oportet, neſci- *Roma.8.*
mus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus ine-
narrabilibus. Quod lego credo, quia gemitibus inenar
rabilibus poſtulat ſpiritus ſanctus: Et ideo iſto eruditus
magiſterio, intantum dico ſubiectum eſſe ſpiritum ſan
ctum, vt gemitibus poſtulet pro nobis. Vnum autẽ pro-
fiteor deum, non vt tres vnus ſit, ſed vnus deus eſt in-
comparabilis, immenſus, infinitus, innatus, inuiſibilis:
quem & filius ipſe & orauit & orat, apud quem & ſpiri-
tus ſanctus aduocatione fungitur. Nam quia orat filius
patrẽ, quanuis enim ſoleatis omnia illa teſtimonia quæ
in ſancto legimus Euãgelio, corpori applicare, attamẽ
noſtrũ eſt perſcrutatis diuinis ſcripturis oſtẽdere, quia
& nunc ſedens ad dexteram patris interpellat pro no-
bis. Ea enim de cauſa dixi, & orauit & orat, quia nunc
vtiq; interpellat pro nobis, ſicut ait Apoſtolus: Quis ac- *Roma.8.*
cuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat? Quis
eſt qui cõdẽnet? Chriſtus qui mortuus eſt, immo magis
qui & reſurrexit, qui & eſt in dextera dei, qui & inter-
pellat pro nobis? Aeque cũ diſcipulis poſitus Chriſtus, F
ſic ſe rogaturum promiſit dicens: Si diligitis me, man- *Ioan.14.*
data mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium aduo
catum * dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiri- **paracletũ*
tum veritatis, quem hic mundus accipere non poteſt,
quoniam nõ videt eum, nec nouit eum: Vos autem vi-
diſtis eum, & cognoſcitis eum, quia apud vos manet, &
in vobis eſt. Si ſufficiũt hæc, bene eſt. Si quo minus, ad-
dam quãta iubes teſtimonia. AVG. dixit, Ea quæ noſ-
ipſi confitemur, probare nobis nõ debes. Hoc enim fa-
ciendo, nihil aliud, ſicut ſuperius dixi, quàm neceſſariũ
tẽpus abſumis. Scimus filiũ dei filium eſſe dei: Scimus
à ſeipſo non eſſe, ſed genitum eſſe à patre: patrem vero
ipſum ingenitum eſſe, à nullo eſſe, à nullo vitam acce-
piſſe: filium vero à patre accepiſſe vitã, ſed non ita tan-
quam fuerit aliquando ſine vita, vt acciperet vitã. De-
dit enim ei vitam, gignendo vitam: gignendo vitam
eum, dedit ei vitam. Aequalitatem autẽ oſtendit dicen-
do: Sicut enim habet pater vitã in ſemetipſo, ſic dedit *Ioan.5.*
& filio vitam habere in ſemetipſo. Vitam in ſemetipſo
habet pater. Aequalem vitæ patris, vitam in ſe habet fi-
lius, ſed tamen filius à ſeipſo vitã non accepit, quia nõ

G à ſeipſo natus eſt, à patre natus eſt. Gignendo dedit, nõ
quia iam erat filius ſine vita, & dedit ei vitã: quomodo
nos peccatores facti ſumus ſine vita, & per indulgentiã
& gratiam accepimus vitam: Ille vitã accepit à patre,
quia vita natus eſt à patre: Ac per hoc tu nõ potuiſti di-
cere ſubiectum eſſe filio ſpiritum ſanctum, niſi quia ge-
Roma.8. mitibus interpellat pro nobis. Videtur enim tibi illa
perfectio ſanctitatis in gemitibus ſemper eſſe, nec reſpi-
rare à gemendo. O æterna miſeria: intellige locutionẽ,
blaſphemiã deuitabis. Sic enim dictum eſt, gemitibus
interpellat, vt intelligeremus, gemitibus interpellare
Gala.4. nos facit. Adeſt enim nobis, & infundẽdo charitatẽ no
bis, facit nos interpellare gemitibus. Deniq; alio loco
Roma.8. cũ dicit Apoſtolus, Clamãtẽ, abba pater: alio loco dicit,
In quo clamamus abba pater: expoſuit quid ſit, claman
tem abba pater, dicendo, in quo clamamus. Ac per hoc
quid eſt clamantem, niſi clamare facientem? Dò exem-
plum locutionis huius: Nònne deus eſt omniũ præſcius
Gala.4. futurorum? Quis hoc negabit inſanus? Tamen ait Apo-
ſtolus: Nunc autem cognoſcẽtes deum, immo cogniti
à deo. Si nunc eos cognouit deus, nõ eos nouerat, non
elegerat, non prædeſtinauerat ante mundi conſtitutio-
H nem: ſed ſic dixit, Nunc autem cognoſcẽtes deum, im-
mo cogniti à deo: vt intelligerent deũ feciſſe in eis co-
gnitionem ſuam, cognoſcẽtes deum. Quid eſt, cogno-
ſcentes deum? Nolite vobis arrogare, nolite ſuperbire:
Cogniti eſtis à deo. Quid eſt cogniti eſtis à deo? Co-
gnitores ſuos vos deus fecit. Deꝰ vobis dedit vt cogno
Gene.22. ſcatis. Quomodo eſt & illud domini: Nunc cognoui,
dicit Abrahæ dominus, quoniã timeas dominũ: quan-
do attulit filiũ ſuũ ad holocauſtũ Abrahã, dicit ei deus,
Nũc cognoui: ipſa eſt tota dei præſciẽtia. Tunc cogno-
uit, quando dixit, Nunc cognoui. Sed quid eſt, nũc co-
gnoui? Id eſt nunc cognoſcere te feci. Si ergo has locu-
tiones ſicut libris diuinis eruditus agnoſceres, de gemi
tibus illis quibus dictum eſt gemitibus interpellare ſan
ctum ſpiritum, non eum faceres miſerũ. Quid eſt enim
aliud, ſemper gemere q̃ ſemper eſſe miſerum? Ideo nos
gemimus, quia miſeri ſumus. Et gratias ſpiritui ſancto,
quia charitate æterni ſeculi facit nos gemere, propter
quod dictꝰ eſt gemere: Facit nos clamare, propter quod
dictus eſt clamans. Facit nos cognoſcere deum, pro-
pter quod dictũ eſt, immo cogniti à deo. Facit Abrahã
deus cognoſcentem, propter quod ei dixit: Nunc co-
I gnoui. MAX. reſpondit, In quibus nos reprehẽdis, in
ipſis ipſe detegeris: Certum eſt enim, & diuina nos mo
Prouer.10. net ſcriptura, ꝙ ex multiloquio nõ effugies peccatum,
parcens autẽ labiis ſapiens eris. Quanuis etiam & ſi per
totũ diem quiſq; de diuinis ſcripturis proferat teſtimo-
tres vera. nia, non in verboſitate illi imputabitur reuera: †ꝙ ſi aut
† expoſitio- literaria arte vſus, aut expreſsione † ſpiritus ſui quiſque
ne. cõtinuet verba quæ non continent ſanctæ ſcripturæ: &
ocioſa ſunt & ſuperflua. Sufficit mihi qui ad iſtã regu-
lã te adduxi, vt profitearis ꝙ pater pater eſt, quia inna-
tus eſt, quia à nemine accepit vitã, & quia filius à patre
conſecutus eſt vitã, & quia ſpiritus ſanctus ſpiritus ſan-
1 ctus eſt. Dicẽdo autẽ vnũ deum, bene quidẽ faceres,
ſi confitendo vnũ deum, nõ patrẽ & filium & ſpiritum
ſanctum vnũ diceres deum, contra tuam ſententiã ve-
2 3 niens. A nobis vnus colitur deus innatus, infectus, in-
uiſibilis, qui ad humana contagia, & ad humanã carnẽ
4 5 non deſcendit. Eſt autẽ & filius ſecũdum Apoſtolũ,
6 non puſillus, ſed magnus deus. Sic ait beatus Paulus:
Titum.2. Expectãtes beatã ſpem & aduentũ gloriæ magni dei, &
7 ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Iſte enim magnus deus
Chriſtus dicit, quia aſcendo ad patrẽ meum & patrem *Ioan.20.*
veſtrũ, deum meũ & deum veſtrũ. De ſua enim ſub- K 8
iectione vnum ſtatuit deum. Iſte eſt ergo vnus deus 9
vt iam recitauimus teſtimoniis, quẽ Chriſtus & ſpiritus
ſanctꝰ adorãt, & omnis creatura veneratur & colit, vel
hac ratione vnũ profitemur. Nõ tamen ꝙ copulatio 10
vel permixtio filij cum patre, aut vel certe ſpiritus ſan-
cti cum filio, vel cum patre faciat vnum deum: Sed 11
quia ille ſolus vnus perfectus eſt deus, qui vt ipſe proſe-
cutus es, vitam à nemine accepit, qui filio dedit ſuo ex-
emplo habere vitam in ſemetipſo. Copulatos quidẽ 12
dicimus in charitate & in concordia. Iam vt ſuperius
reddidimus rationẽ, alterum eſſe patrẽ, & non ipſum fi-
lium, ipſe nos inſtruit ſaluator dicẽdo, Si ego teſtimo- *Ioan.5.*
nium dico de me, teſtimonium meum non eſt verum:
Alius eſt qui teſtificatur de me. Et ne præſumptorio ſpi-
ritu quidam putarẽt, ꝙ aut de Ioanne Baptiſta dixerit
aliũ: aut forte de Petro Apoſtolo vel Paulo: ipſe proſe-
cutus eſt, Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium red-
didit veritati, Ego autem teſtimonium ab homine nõ
accipio: ſed hęc dico, vt vos ſaluemini. Ille, inquit, lucer
na fuit ardens & lucens, vos autem voluiſtis ad horam L
exultare in lumine eius. Ego autem habeo teſtimoniũ
maius Ioanne: Opera quæ dedit mihi pater vt perficiã
ea, ipſa opera quæ ego facio teſtificantur de me, quia pa
ter me miſit. Et qui miſit me pater, ipſe teſtificatur de
me. Quis tam ſtultus eſt, vt non intelligat quoniam 13
alius de alio teſtimonium perhibuit: pater de filio, qui
vtiq; & dicebat: Hic eſt filius meus dilectus, in quo be- *Math.17.*
ne complacui, ipſum audite? Dilectũ lego, & credo 14
quòd pater eſt qui diligit, & filius qui diligitur. Vnige-
nitum audio Chriſtum, & nõ dubito quia vnus ab vno
eſt genitus. Primogenitum Paulus clamat dicens, Qui *Coloſſ.1.*
eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus vniuerſæ crea-
turæ: Et profiteor ſecundum ſententiã diuinarum ſcri-
pturarum, quòd eſt filius primogenitus, & nõ ingeni-
tus. Et quia in illo creatæ ſunt omnia (quę ſunt in cœ- 15
lis, &) quæ ſunt in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue thro-
ni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates,
omnia per ipſum facta ſunt, & in ipſo creata ſunt, & ip-
ſe eſt ante omnes, & omnia in ipſa cõſtant: & iſte filius
dei, deus vnigenitus, cũ ſit ante omnes. Ipſe enim dicit:
Quod vidi apud patrem meum, loquor. Iſte filius etiã *Ioan.8.*
quod vos carni aſcribitis, in ſancto ait Euangelio: Si di *Ioan.14.*
ligeretis me, gauderetis vtiq;, quoniam vado ad patrẽ, M
quoniã pater maior me eſt. Iſta enim legẽtes credimus
& profitemur ſecũdũ Apoſtolum, quòd ei omnia ſub-
iecta ſint vt magno deo. Iſte enim magnus deus, quem
talem genuit pater, vt ipſe proſecutus es, vtiq; maiorem
patrem confeſſus eſt, vt ſtatuat illum vnũ deum, in cu-
ius & ſinu deſcribitur à Ioanne Euangeliſta. Audi vti-
que ipſum clamantem & dicentẽ de inuiſibilitate om-
nipotentis dei, ꝙ deum nemo vidit vnquam, vnigeni- *Ioan.1.*
tus filius qui eſt in ſinu patris ipſe narrauit. Hinc inſtru
ctus Paulus clamat, & dicit: Beatus & ſolus potens rex *1.Timo.6.*
regũ & dominus dominantiũ, qui ſolus habet immor-
talitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, quem vidit
hominum nemo, neq; videre poteſt, cui honor & pote-
ſtas in ſecula amen. De hoc iterum dicit, Soli ſapiẽ- 16
ti deo per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſecula, amen.
Et ideo vnus deus à nobis pronũciatur, quia vnus eſt 17
ſuper omnia deus innatus, infectus, vt proſecuti ſumus.
Filium autem natum ſi Paulo nõ credis dicenti, Pri- 18
mogenitũ vniuerſæ creaturæ: vel ipſi filio crede dicen- *Coloſ.1.*
ti ad Pilatum, cum ei diceret: Ergo tu rex es? Ait Chri- *Ioan.18.*
ſtus:

A ſtus:Ego in hoc natus ſum.Natum lego,profiteor quod
† *diſcrepo.* lego:primogenitũ lego,nõ diſcredo,† vnigenitum lego.etiam ſi ad eculeum ſuſpendar, aliter nõ ſum dicturus: quod docent nos ſanctæ ſcripturæ, confiteor. Tu enim qui dicis, quod vnus ſit pater & filius,dic patrem vnigenitum,dic primogenitum, dic quæ ſunt patris in filio,dic filium ingenitum,dic innatum,dic quia nemo
19 eum vidit vnquã, neq; videre poteſt. Proſequere de ſpiritu ſancto talia qualia de patre legimus,vt ęqualem oſtẽdas ſpiritum ſanctum patri. Dic rogo,habe me di-
20 ſcipulum. Proſequere de filio,quòd filius ſit innatus, ꝙ ſit ſine origine.Si æqualis, vtique talis:ſi talis, vtique innatus. Si innatus, vtiq; nec vidit eum quiſquã hominũ.Da teſtimonia,& inſtrue & doce, & habebis me di-
1 ſcipulum. AVG. dixit, A vobis vnum deum coli dixiſti,ſicut te loquente aduertere potui:cõſequens eſt vt aut non colatis Chriſtum, aut nõ vnum deum colatis,
2 ſed duos. Dixiſti etiam de patre,ꝙ ad humana contagia & ad humanam carnem nõ deſcenderit. Si forte neſcis cõtagia vbi dicuntur, aliquã contaminationem ſignificant.Voluiſti ergo Chriſtum intelligi veniſſe ad
B humana cõtagia.Ergo humana carne inquinatum profeſſus es Chriſtum.Ego autem dico,immo catholica fides,quam cum Eccleſia Chriſti teneo,dicit dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum ſic factum eſſe verbũ carnem,vt nulla de humano genere & de humana carne cõtagia pateretur.Venit enim mũdare,nõ coinquinari. Suſcepit ergo animam humanam,& carnem humanam ſine vlla peſte contagij: & vtrunq;,id eſt,& animã humanã & carnem humanam, in ſeipſo ſaluare dignatus eſt.
3 Sed quia de eius inuiſibilitate veritati quãtum video nõ vis acquieſcere, rogo te vt cogites ſecundũ carnem & ſecũdum hominem fuiſſe viſibilem Chriſtum. Nam ſecundum id ꝙ verbum eſt deus apud deum, & ipſe inuiſibilis eſt:Sapiẽtia dei eſt Chriſtus. Humana ſapientia inuiſibilis eſt: [Et dei ſapientia viſibilis erit?] Quantum ergo attinet ad illam naturã,in qua æqualis eſt patri,pariter eſt deus,pariter omnipotẽs, pariter inuiſibilis, pa-
4 riter immortalis. Dixiſti & quantum aduerti, ſic ac-
1.Timo.6. cipiendũ eſſe quod ait Apoſtolus, Qui ſolus habet immortalitatẽ:vt in hac ſentẽtia ſolus pater accipi debeat. Ergo verbum dei mortale vis eſſe. Sapiẽtia dei non eſt immortalis ſecundũ te. Nõ intelligis quia nõ potuiſſet
C vllo modo mori filius, niſi carnem mortalẽ ſuſcepiſſet à nobis.Deniq; caro in illo mortua eſt,nõ ipſe mortuus eſt,quantũ ad deum pertinet, quantum ad diuinitatem
Luca.12. attinet,qua ęqualis eſt patri.Sic enim hominib' ait,Nolite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non habent quid faciant.Quia anima mori nõ poteſt,verbum dei mori poteſt?ſapiẽtia dei mori poteſt? vnigenitus il-
5 le non aſſumpta carne mori potuit? Aſſumpta autem carne qua factus eſt homo,ſicut æqualem ſe nouit quã-
Ioan.10. do dicit, Ego & pater vnum ſumus, ſic ſe nouit mino-
Ioan.1. rem, quia verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis.
Philip.2. Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo.Natura enim erat,nõ rapina.Nõ enim vſurpauit hoc: ſed natus eſt hoc. Veruntamen ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiẽs.Agnouiſti æqualem,iam incipe agnoſce-
Ibidem. re minorem.Formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuẽtus vt homo. Ecce qua forma maior eſt pater,diſcerne diſpẽſationem ſuſcepti hominis,à manente immortaliter diuinitate, & nõ erras in verbis,quæ multũ amas dicere, & ea non digna-
6 ris ſapere. Profiteor autẽ ſicut dicis,patrẽ innatum, filium natum.Sed non ideo ſunt diuerſæ naturæ atque
ſubſtantię,quia ille nõ natus eſt,ille natus eſt.Etenim ſi D
natus eſt,filius eſt:ſi filius eſt,verus filius eſt,quia vnigenitus eſt.Nam & nos dicti ſumus filij: Sed nũquid vnigeniti ſumus tot filij?Aliter ille filius vnigenitus:ille natura filius,nos gratia filij: ille vnigenitus de patre nat', hoc eſt quod pater ſecundum naturã,ſecundũ ſubſtantiam.Qui autẽ dicit eum propterea quia natus eſt, ideo alterius eſſe naturæ,negat verum filium Habemus autẽ ſcripturam,Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto,ipſe *1.Ioan.5.*
eſt deus verus & vita æterna. Quare verus deus? Quia verus dei filius.Si enim animalibus dedit vt non generent niſi quod ſunt, homo hominem generat,canis canem,& deus deum non generat?Si ergo eiuſdẽ ſubſtãtiæ eſt, quare dicis minorẽ? An forte quia homo pater quãdo generat filiũ,& ſi homo hominem generat,tamen maior minorem generat? Expectamus ergo vt creſcat Chriſtus,quomodo creſcũt omnes quos generãt homines. Si autẽ Chriſtus ex quo natus eſt, quod nõ eſt à tẽpore, ſed ab æternitate, quod eſt hoc eſt, & tamen minor eſt,melior eſt humana conditio: quia homo vel & creſcere poteſt,& aliquãdo venire habet ad ętatẽ patris ſui, ad robur patris ſui,ille nũq̃, quomodo verus filius? E
7 Vſqueadeo autẽ filium agnoſcimus deum magnũ,vt patri dicam' æqualẽ. Itaq; ſine cauſa nobis quod valde ꝓfitemur, teſtimoniis & multiloquio probare voluiſti. Dicit autem,Deum meũ & deum veſtrũ: attendẽs for- *Ioan.20.*
mam hominis in qua erat.Cæterum quãtum attinet ad illud quod dixit Ioãnes,In principio erat verbũ,& ver- *Ioan.1.*
bum erat apud deũ, & deus erat verbũ:nõ eſt pater dei de',ſed deus eſt Chriſti,quia Chriſtus factus eſt homo. Vnde & ipſe dicit in pſalmis,cur illi ſit pater deus: De *Pſal.21.*
ventre matris meę deus meus es tu.Quãdo dicit de vẽtre matris ſibi illum eſſe deum,oſtẽdit propter hoc eſſe deum patrem filio,quia homo filius,ſecundũ quod pater maior eſt filio.Vnde dicit, Deũ meum & deum ve- *Ioan.20.*
ſtrum. Inde eſt & illa ſubiectio, quam non debemus 8
mirari ſecundum hominem redditã patri, quãdo ſicut ſcriptũ eſt, etiã parentibus ſubditus erat.Et de illo ſcri- *Luca.2.*
ptũ eſt,Minoraſti eum paulo minus ab angelis. Velle *Pſal.8.*
autẽ hic etiã aliquibus ſcripturarum teſtimoniis doce- 9
res nos,vbi legatur adorari patrẽ à ſpiritu ſancto. A filio autem accipio,etiã ſi non proferas teſtimonia,quoniã hic † adorat deum.Admittitur facile,ſecundum ho- † *al.homo.*
minẽ dictum,quãuis nec hoc legas: tamẽ ſpecialiter de F
te exigo, vt adoratũ patrẽ à ſpiritu ſancto legas nobis, aut cõmemores teſtimoniũ diuinum:fortaſsis enim ſit, ſed me fugiat: vt ſi inueneris,reſpõdeam quomodo id accipi debeat, ſicut de gemitibus ſcripturarũ ſolẽni locutione reſpõdi. Quod autẽ dicis,ꝙ per illã copula- 10
tionem ineffabilẽ nõ ſit vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus:vis noſſe quantũ valeat iſta copulatio?Nõ ex locutionib' noſtris,ſed ex diuinis eloquiis certe manifeſtũ eſt,aliud eſſe ſpiritũ hominis,aliud eſſe ſpiritum dei. Vnde dicitur: Deus ſpiritus eſt:id eſt, quia corpus *Ioan 4.*
non eſt:& tamẽ ait Apoſtolus,[Qui adhæret meretrici, *1.Cor.5.*
vnum corpus eſt:] Qui autẽ adhæret deo, vnus ſpiritus *1.Cor.6.*
eſt.Si ergo iſta adhæſio diuerſarũ naturarũ ſpirit',quia alius eſt hominis,alius dei,fecit vnũ ſpiritum, nõ vis vt tantum adhæreat patri filius vt ſit vnus deus:Hoc accipe etiã de ſpiritu ſancto qui deus eſt. Cæterum ſi de' 11
ſpiritus ſanctus nõ eſſet,templum vtique nos ipſos non haberet.Scriptum eſt quippe in Apoſtolo,Neſcitis quia *1.Cor.3.*
tẽplum dei eſtis,& ſpiritus dei habitat in vobis? Et iterum,Neſcitis quia corpora veſtra templum in vobis eſt *1.Cor.6.*
ſpiritus ſancti quem habetis à deo? Nonne ſi templum

G alicui ſancto angelo excellẽtiſsimo de lignis & lapidi-
Hoc nũc ſit bus facerem⁹, anathematizaremur à veritate Chriſti &
quibuſlibet ab Eccleſia dei, quoniã creaturæ exhiberemus eam ſer-
diuis. uitutẽ, quæ vni tãtũ debetur deo? Si ergo ſacrilegi eſſe-
mus faciendo tẽplum cuicunq; creaturæ, quomodo nõ
eſt deus verus cui non templũ facimus, ſed noſipſi tem-
12 plum ſumus? Quomodo autem dixerit Chriſtus, Si-
Ioan.5. cut habet pater vitã in ſemetipſo, &c. ſuperius reſpõdi.
Concordia autem & charitate qua dicis factũ fuiſſe
vt vnum ſint pater & filius, quando mihi protuleris di-
ctum eſſe, ꝙ vnum ſint quę ſunt diuerſæ ſubſtãtiæ, tunc
1.Cor.3. cogitabo quid debeam reſpõdere. Legimus enim: Qui
plantat & qui rigat vnũ ſunt, ſed ambo homines erant,
eiuſdem ſubſtãtię fuerãt, nõ diuerſæ. Item legimus ipſo
Ioan.17. Chriſto dicente: Vt ſint vnum ſicut & nos vnũ ſumus.
Nõ dixit, vt ipſi & nos vnũ, ſed vt ipſi ſint vnum in na-
tura ſua, & in ſubſtãtia ſua, cõcordi æqualitate quodam
modo vniti atque cõflati, ſicut pater & filius & ſpiritus
ſanctus vnum, propter indiuiduã eandemq; naturam.
Nõ vna nu Aliud eſt enim, vnũ ſunt: aliud, vnus eſt. Quando dici-
mero. tur, vnum ſunt, & ſi nõ dicatur quid vnum, intelligitur
vna ſubſtãtia. Quãdo dicitur, vnus eſt, de duab⁹ diuer-
ſiſq; ſubſtãtiis, neceſſe eſt vt quæratur quid vnus. Verbi
H gratia, Diuerſa ſubſtãtia eſt anima & corpus, tamẽ vnus
homo: diuerſa ſubſtãtia eſt ſpiritus hominis & ſpiritus
1.Cor.6. dei, tamen cũ domino adhæret, vnus ſpiritus. Addit, ſpi
ritus: nõ dixit, vnũ ſunt. Vbi autem dicitur, vnum ſunt,
vna ſubſtãtia ſignificatur, quod vos nõ vultis, & aude-
13 tis dicere verũ Chriſtum dei filiũ vos confiteri. Non
autem ideo maior eſt pater, quia teſtimoniũ dicit de fi-
lio: Nam & Prophetæ perhibuerunt filio teſtimonium.
Alius eſt quidẽ qui perhibuit teſtimoniũ, alius cui perhi
bet, quia pater pater eſt, filius filius eſt. Nõ quia vnũ nõ
ſunt, aut vnus deus nõ ſunt, quãdo cohærentes atq; cõ-
14 iuncti ſunt, quod ſemper ſunt. Sic autẽ dicis hinc in-
ter patrẽ & filium eſſe diuerſitatẽ, quia pater diligit, &
filius diligitur: quaſi negare poſsis, ꝙ fili⁹ diligat patrẽ.
Si ambo ſe inuicem diligunt: cur negatis eos vnius eſſe
15 naturæ? Quod dixi de patre vnde dictus ſit maior,
quia propter formã ſerui dictũ eſt: hoc dico & de in-
uiſibilitate, quoniã viſibilis filius propter eandem for-
mam ſerui dictus eſt. Cæterum quantũ attinet ad ipſam
diuinã ſubſtantiã vel patris, vel filij, vel ſpiritus ſancti,
I omnino eſt inuiſibilis. Nã quando ſe patribus diuinitas
oſtendebat, per ſubiectam creaturã ſe viſibilem demõ-
ſtrabat. Nã per ipſam ſuã naturã vſqueadeo inuiſibilis
eſt, vt ipſe Moyſes ei cũ quo facie ad faciẽ loquebatur,
Exod.33. diceret: Si inueni gratiã ante te, oſtende mihi temetip-
ſum manifeſte. Volebat enim eum videre, ſicut videtur
Mat.5. deus oculis cordis. Beati enim mundo corde, quia ipſi
deũ videbũt. Sic volebat videre Moyſes eum cui dice-
Exod.33. bat, Oſtende mihi temetipſum manifeſte: ſicut & inuiſi-
bilia dei, per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciuntur.
Roma.1. [Sic enim ait Apoſtolus, iuiſibilia enim eius per ea quæ
facta ſunt intellecta cõſpiciũtur,] ſempiterna quoq; vir-
tus eius ac diuinitas. Ecce intelligẽdo cõſpiciuntur in-
Ioan.1. uiſibilia dei, & tamẽ inuiſibilia dicuntur. Et omnia per
ipſum facta ſunt Chriſtũ & viſibilia & inuiſibilia, & ipſe
16 à nobis credi viſibiliter poteſt. Hinc etiã dicis de pa-
Rom.16. tre tantum intelligi debere quod ait Apoſtolus, Soli ſa-
pienti deo. Ergo ſolus eſt pater deus ſapiẽs, & nõ eſt ſa-
piens ipſa dei ſapiẽtia, quod eſt Chriſtus. De quo ait A-
1.Cor.1. poſtolus, Chriſtũ dei virtutẽ & dei ſapientiam. Supereſt
vt dicatis, quid enim non audetis? inſipientẽ eſſe ſapien
17 tiam dei. Sic autem dicis patrem infectũ, quaſi filius

factus ſit, per quem facta ſunt omnia. ſcito factum eſſe K
filium, ſed in forma ſerui. Nã in forma dei vſqueadeo
non eſt factus, vt per illũ facta ſint omnia. Si enim ipſe
factus eſt, non per illum ſunt omnia facta, ſed cætera.
Nõ itaq; dico filium ingenitum; ſed patrem genito- 18
rem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod eſt,
alioquin non eſt verus filius, ſi quod eſt pater, nõ eſt fi-
lius: ſicut de partubus animaliũ ſupra diximus, quia veri
filij hoc ſunt per ſubſtantiã quod parentes. Quid eſt 19
autẽ quod poſcis, vt oſtẽdam tibi æqualem patri ſpiritũ
ſanctum eſſe, quaſi tu oſtenderis patrem maiorem eſſe
ſpiritu ſancto, ſicut potuiſti oſtendere de filio, propter
formã ſerui? Scimus enim dictum eſſe patrem filio ma-
iorẽ eſſe, quia in forma ſerui erat filius, & adhuc in for-
ma eſt humana filius, quam leuauit in cœlũ. Propterea
dictum eſt de illo, quòd & nũc interpellat pro nobis: & *Rom.8.*
ſempiterna erit in regno hæc eadem forma immorta-
lis. Propter quod dictũ eſt, Tunc & ipſe filius ſubiectus *1.Cor.15.*
erit ei qui illi ſubiecit omnia. Nam de ſpiritu ſancto qui
nullã ſuſcepit creaturã ad vnitatem perſonæ ſuæ, quã-
uis ſe per ſubiectam creaturã viſibiliter & ipſe, ſiue per
columbæ ſpeciem, ſiue per linguas igneas ſit demõſtra- *Mat.3.*
re dignatus, nunquã dictus eſt eo maior pater, [nũquã *Acto.2.*
dictus eſt ſpiritus ſanctus adoraſſe patrẽ,] nunquam di- L
ctus eſt minor patre. Sed dicis de filio, Si æqualis eſ- 20
ſet, vtiq; talis: id eſt, quia non eſt ingenitus, nõ videatur
talis: poſſes dicere non eſſe hominẽ, quem genuit Adã,
quia ipſe Adam non eſt genitus, ſed factus à deo. Si au-
tem potuit Adam eſſe & non eſſe genitus, & tamen hoc
generare quod erat ipſe, nõ vis vt potuerit deus deum
æqualem ſibi? Puto me tibi ad omnia reſpõdiſſe. Sed ſi
non vis eſſe diſcipulus, noli eſſe multiloquus. MAX. 1
dixit, Loqueris quaſi auxilio principum munitus, nihil
ſecundum timorem dei. Lõgas horas ſuſtinui, expoſui-
ſti vt tibi viſum eſt: Reſpõdemus deo auxiliãte ad om-
nia, Nec enim nudo ſermone, ſed teſtimoniis diuinarũ
muniti. Tantum ſicut nos patientes fuimus exponente
tua religione, & ipſe cum tuis patientiã accommoda, vt
ad ſingulos tuos ſermones demus reſpõſum, ſicut & ip-
ſe ad noſtros reſpõdiſti quod tibi placuit. Nos Chri- 2
ſtum colimus vt deum omnis creaturæ. Nam quia ado-
ratur & colitur nõ tantum ab hominũ natura, verum-
etiam & ab omnibus virtutibus cœleſtibus, audi clamã- M
tem beatum Paulum, Hoc enim ſentite in vobis quod *Philip.2.*
& in Chriſto Ieſu: qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinã
arbitratus eſt eſſe ſe parem deo, ſed ſemetipſum exina-
niuit formã ſerui accipiẽs, in ſimilitudinem hominum
factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetip-
ſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem
crucis: Propter quod & deus eum ſuperexaltauit, & do-
nauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomẽ. Illud vtiq;
quod tu in tuis proſecutionibus ſciẽs, quod profeſsio-
ni tuæ erat cõtrariũ, ſubducẽdum putaſti, ſciẽs quia le-
ctio te argueret. Nam quòd omne genu flectatur Chri-
ſto, vtiq; ſic pſequitur ipſe Paulus cũ dixiſſet, Donauit
illi nomẽ quod eſt ſuper omne nomẽ: ſequitur, vt ĩ no-
mine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtriũ, &
infernorũ: Et omnis lingua cõfiteatur, quia domin⁹ Ie-
ſus Chriſt⁹ in gloria eſt dei patris. Dicẽdo eñ, vt in no-
mine Ieſu omne genu flectatur cœleſtiũ terreſtriũ & in-
fernorũ: vniuerſa cõcluſit. Nihil eſt ĩ cœlo, quod nõ ge-
nu flectat Chriſto. Nihil remãſit in terra, quod nõ genu
flectat Chriſto. [Nihil in inferis, quod non genu flectat
Chriſto.] Et hoc pater ei donauit. Poſſunt eñ pbare qui
legũt, ſi ex mea authoritate vel ex multiloquio, vt accu-
ſas, hanc

A ſas,hāc proſecutionem feci,aut certe de authoritate di-
3 uinarum ſcripturarum reſpondeo. Dicis de ſpiritu ſancto quòd æqualis ſit filio. Da teſtimonia,vbi adoratur ſpirit⁹ ſanctus,vbi ei cœleſtia & terreſtria & inferna genu flectant. Nos enim quòd adorādus ſit deus pater, beato Paulo Apoſtolo clamante didicimus: Propterea flecto genua mea ad patrē domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. (*Ephe.3.*) Authoritate ſanctarum ſcripturarum adoramus patrē: æque ab ipſis diuinis ſcripturis inſtructi, colimus & adoramus deum Chriſtum. Si alicubi adorandus ſit ſpiritus ſanctus:ſi pater ei ſic perhibuit teſtimonium, ſi filius,ſi ipſe de ſe iſta amplexus eſt,lege præterquam di-
4 ximus ex diuinis ſcripturis. Quod Chriſtus eſt in dextera dei, quòd interpellat pro nobis, ſic etiā in alio loco ipſe proſequitur Paulus dicens: Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. Sic ad Hebræos ipſe ſcribens ait:Purificatione peccatorum facta,conſedit ad dexteram magnitudinis in excelſis. (*Roma.8. Coloſſ.3. Hebr.1.*) Sic
B vtique & ſpiritus ſanctus iam ante per Prophetam præcinuerat dicens: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Sic & ipſe filius in Euāgelio profeſſus eſt. Præterea ad illum principem qui eum adiurans dicebat, Dic nobis ſi tu es Chriſtus filius dei benedicti: ait ipſe,Ego ſum:vel certe, Tu dicis: Et,Amodo videbitis (*Pſal.109. Mat.22. Lucæ20. Marci14. Matt.26.*)
5 filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei. Nos enim ſpiritū ſanctum competenter honoramus vt doctorem, vt ductorē, vt illuminatorem, vt ſanctificatorem:Chriſtum colimus vt creatorem:patrem cum ſyncera deuotione adoramus vt authorem, quem & vnū authorem vbique omnibus pronunciamus. Iſtæ enim calumniæ de Philoſophicæ artis inſtructione veniunt. Non puto te legiſſe quod ait Apoſtolus:Quoniā Chriſtus vtique cum nō eſſet peccator, pro nobis peccatum fecit,vt nos efficeremur iuſtitia dei in ipſo. (*2.Cor.5.*) Nec hoc ſanè ad te forte peruenit, quod dixerat ſcriptura: Maledictus omnis qui pendet in ligno. (*Deut.21.*) Quod interpretans beatus Apoſtolus Paulus,dicit, Factus pro nobis maledictum, vt benedictio in gentibus adimpleretur. (*Galat.3.*) Nec hoc ſanè peruenit ad te quod ait ipſe Paulus,Primus homo Adam de terra terrenus: ſecundus homo dominus de cœlo cœleſtis aduenit. (*1.Cor.15.*) Ergo & Chriſtus ſuſcepit ho-
C minem,vt ipſe expoſuiſti. Et ea de cauſa diximus, quòd ad terrena contagia deſcendit. Nō enim ignoramus illud ſecundum quod legimus,Qui peccatum non fecit, nec inuētus eſt dolus in ore ipſius: Qui cum malediceretur,non maledicebat:cum pateretur,non comminabatur. (*1.Petr.2.*) Commendabat autem ſe iudicanti iuſte. † Non ignoram⁹ quod ait baptiſta Ioānes:Ecce agnus dei,ecce qui tollit peccatū mundi. (*†al.iniuſte. Ioan.1.*) Conſtat vt & ipſe proſecutus es: Nec enim ad omnia obſtinati eſſe debemus, vt nō quæ bene dicis laudemus. Valde enim iuſta eſt proſecutio tua,quia ad hoc venit Chriſtus, vt nos potius à peccatis & ab iniquitatibus mundaret,nō tamen vt ipſe contaminaretur, ſicut & ipſe proſecutus es. Certum eſt enim,quòd ſecundum diuinitatis ſuæ ſubſtātiam illam beatam, quam habuit ante mundi cōſtitutionem,ante ſecula,ante tempora,ante dies, ante mēſes,ante annos, antequā quicquam eſſet, ante aliquam excogitationē,
6 in illa beata natura deus natus à patre eſt. In deo enim comparatione digna vti decet. Hoc ſanè mihi diſplicet, & valde animo dolui in tua proſecutione: Vt enim diceres, quòd homo hominem generat, & canis canem,tam fœda comparatio in illam tantam immen-
7 ſitatem produci non debuit. Quis autem ignorat

quòd deus deum genuit,quòd dominus dominum ge- D
nuit,quòd rex regem genuit,quòd creator creatorē genuit,quòd bonus bonum genuit,quòd ſapiens ſapientē genuit,quòd clemens clementem genuit,potēs potentem? Nihil ſubtraxit pater generando filium. Nec enim inuidus,ſed vt fons bonitatis tantum bonū genuit: Cuius bonitatis teſtis eſt omnis creatura, ſecundum tuam ipſius proſecutionem, quā valde laudo, vbi de diuinis ſcripturis protuliſti dicēdo, Inuiſibilia enim eius à creatura mundi,per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciūtur,ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. (*Roma.1.*) Ad- 8
huc autem adiicio, nō contraria his quæ bene ſunt dicta dicens,ſed ſenſum accommodans: Quoniā ex magnitudine pulchritudinis cōdigne creator eorum cognoſcitur atque colitur, vt puto de diuinis † ad iſta reſponſum: Quoniam hoc & beatus Paulus iterum proſequitur: Quoniam chirographū quod erat cōtrarium nobis, ipſum tulit Chriſtus de medio, ac infigens illud cruci,exuēs ſe carnem, poteſtates & principatus traduxit fiducialiter, triumphans eos in ſemetipſo. (*† puto dedi mus. Colo.2.*) Attamen E
& ſicut homo qui exercitationem liberalium literarum vel rhetoricæ artis non feci, ſi quid minus † feciſſem in ſermone,ad ſenſum reſpicere debuiſſes, & non vitium ſermonis intendens,in crimen nos inducere. (*† al. ſi quod vitium.*) Abſit,abſit,vt vnigenitus deus, non ſit deus vniuerſæ creaturæ, mundus,incoinquinatus, ſanctus, ſecurus, nullam in ſe habens immunditiam: Nā qui non honorificat filium, non honorificat patrē,qui miſit illum. Quòd enim verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis, Euangeliſta teſtatur:Et vidimus, ait, gloriam eius,gloriam tāquam vnigeniti à patre,plenū gratiæ & veritatis. (*Ioan.1.*) De hoc ipſo & ante iam vetus teſtamentum præcinuerat dicens: Lauabit in vino ſtolam ſuā,& in ſanguine vuæ coopertorium ſuum. (*Gene.49.*) Quod lego credo: Quoniā verbū caro factum eſt,& inhabitauit in nobis. (*Ioan.1.*) Iterū lego beatū Paulū dixiſſe: Qui trāſfigurabit corpus humilitatis noſtræ, cōforme fieri imagini corporis gloriæ ſuæ. (*Philip.3.*) Credo enim quòd Chriſtus deus à patre genitus,ante omnia ſecula, ipſe ſibi ſecundū Salomonem Prophetam † ædificaſſet domum, [ſecundum quod legimus, Sapientia ipſa ſibi ædificauit domum] quam domum vice templi acceperit. (*† perfectā.*) Dum & ipſe dediſti rationem,ſecundum quid ſit 9
viſibilis,ſecundum quid inuiſibilis,vt puto non recens F
hæc auditio peruenit ad aures tuæ religionis: Nā & in proſecutione quam proſecutus es, cōparationem accipiens animæ, oſtēdiſti piam & iuſtam rationem eſſe vt credamus & cognoſcamus, quia ſi anima humana in corpore poſita, oculis corporalibus videri non poteſt: Nam ſi angeli ſecūdum naturæ ſuæ ſubſtantiā inuiſibiles habentur,quāto magis creator angelorum,qui tāta ac talia fecit,angelos,archāgelos,ſedes,dominationes, principatus,poteſtates,cherubim,ſeraphim? Ad quorū multitudinē,vt legimus in Euangelio,omne genus humanum ad vnam cōparauit ouem dicens: Relictis nonagintanouem in mōtibus,venit quærere vnam errantem. (*Lucæ.15.*) Nam deniq; ſic erit gaudiū,ait,in cœlo, ſuper vnū peccatorem pœnitentiā agētem, quàm in nonagintanouem iuſtis,qui non indigent pœnitentia. Nā qui non indigēt pœnitentia qui ſunt, niſi vtiq; illæ cœleſtes virtutes,quibus nihil eſt cū humana natura cōmune? Cōſideranda eſt virtus vnigeniti dei, & in ipſo admiranda eſt magnitudo omnipotentiæ dei patris,qui tantum ac talem genuit filium,tam potentem, tam ſapientem, ſic plenum:qui tantas ac tales cœleſtes virtutes fecit. Et ne verboſi inueniamur, ſicuti iam & denotare nos digna-

G tus es: Quod quidem atque vtinam cõtingat, vt & nos
1.Cor.4. poſsimus dicere: Nos ſtulti propter Chriſtũ, & tãquam
purgamẽta mũdi huius facti ſumus: & ſi quid aliud tua
religio de nobis valuerit iudicare. Scimus illum qui di-
Pſal.68. xit: Quoniã propter te improperium ſuſtinui tota die.
1.Cor.4. Ad quod exemplũ nos prouocans Paulus, dicebat: Imi-
1.Petr.2. tatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Nã & Petrus ait:
Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquẽs vobis exemplũ,
vt ſequamini veſtigia eius. Secundũ diuinitatis ſuę ſub-
ſtantiam, non ſolum ab hominibus non videtur filius,
ſed etiam nec à cœleſtibus virtutibus. Poteſt enim ar-
chãgelus angelum videre, angelus animas noſtras ſpi-
ritales & videre & penetrare: hoc eſt vtiq; maiores in-
feriores, & videre, & penetrare. Et ſecundum ſaluatoris
ſententiam, vt dicebat tunc ad illum qui ſe diuitem ia-
Luc.12. ctabat, Stulte, hac nocte expoſtulatur anima tua à te:
eſt officium angeli, vt animã reſtituat ante conſpectum
domini, non tamen anima poteſt angelum videre, aut
exhibere. Iſto enim ordine aſcẽde ſuperius, & inuenies
quemadmodum eſt vnus inuiſibilis deus pater, qui ſu-
periorem non habet à quo circunſpiciatur, qui quãtus
H eſt, infinitus eſt, qui nec finiri verbis, nec mente concipi
poteſt. De cuius magnitudine non ſolum humana lin-
gua, ſed etiam & omnes cœleſtes virtutes pariter co-
adunatæ dicunt vt valent, non tamen explicant vt eſt.
Plenus eſt ab omni quod dicitur. Hũc enim ſolus filius
condigne honorat & laudat, quanto plus à ſuo genito-
re ante omnem excogitationem eſt conſecutus. Nam
quia & honorat & collaudat & glorificat ſuum genito-
rem, quanuis quatuor Euangelia teſtantur, attamen in
cõpendiũ referens, eis quæ carni ſoletis applicare poſt-
poſitis, iam nunc proferã teſtimonia vbi in cœlis ſuum
patrem adorat. [Dicit enim ſic Paulus ad Hebræos,]
Hebr.9. Non enim in manufactis templis intrauit Chriſtus ex-
emplarium veritatis, ſed in ipſo cœlo modo apparet
perſonæ dei pro nobis. Hoc vtique poſt Chriſti regreſ-
ſum in cœlis. Poſtquam enim ei de cœlo locutus eſt di-
Act.9. cens, Saule Saule quid me perſequeris? poſteaquam ſpi-
Act.13. ritus ſanctus ait, Segregate mihi Barnabam & Paulum
in opus miniſterij quò vocaui eos: vocatus Paulus dicit,
Non in manufactis templis intrauit Ieſus exemplariũ
veritatis, ſed in ipſo cœlo modo apparet perſonæ dei
I pro nobis. Et quia ſuggeſsit religio tua, vt hic demus
reſponſum ſi filius videat patrem: Legimus in Euange-
Ioan.6. lio, Non quia vidit patrem quiſquam niſi qui eſt à deo,
hic vidit patrem. Vidit ergo patrem, ſed vidit incapa-
bilem. Pater autem ſic videt filium, vt tenẽs in ſinu ſuo
† aliàs, la- & habens, ſecundum antelatum † teſtimonium, quòd
tum à te. deum nemo vidit vnquam, niſi vnigenitus filius qui eſt
Ioan.1. in ſinu patris, ipſe enarrauit. Videt enim pater filium vt
filium: filius videt patrem vt patrem immenſum. Hu-
manam ſapientiam inuiſibilem pronunciat tua religio-
Eſaie.7. ſitas, vt puto: ſufficit Eſaiæ dictum dicentis: Nunquid
modicum eſt vobis certamen præſtare hominibus? Et
† præſtabi- quomodo domino præſtabitur † certamen? Certum eſt
tis. autem, quia non eſt modicũ hominibus certamen præ-
ſtare, cum quãdo quanuis ſit ille quiſque ſapiẽs, habeat
ſapientiorẽ qui eum videat: deinde huius enim ſapien-
tia non in opere eius perſpicitur, non in diſcipulis pro-
batur. Non ergo inuiſibilis eſt humana ſapientia, quæ
cõprehendi poteſt, quæ videtur, quæ & reprehenditur.
De cætero autem decet & ordinis eſt, dignis te vti cõ-
parationibus, quia de deo loqueris, de illa immenſitate:
cui & ſi comparatio detur quantum fieri poteſt ſecun-
dum excogitatum humanum, aut certe ſecundum au-

thoritatem diuinarum ſcripturarum, non per omnia K
comparatio vlla digna inuenitur ad illum, qui eſt in-
comparabilis. Ego patrem ſolum ſecundum antela- 10
ta teſtimonia, non cum altero & tertio dico quòd vnus
eſt, ſed quòd ſolus † eſt deus. Si vero ſolus vnus nõ eſt, † aliàs, vn⁹
pars eſt. Nec enim ex partibus compoſitum vnum dico
deũ: ſed ille quod eſt, virtus eſt ingenita ſimplex: filius
ante omnia ſecula & ipſe virtus eſt genita. De hac ſanè
virtute filij beatus Apoſtolus Paulus dicebat, Congre- 1.Cor.5.
gatis vobis & meo ſpiritu cũ virtute domini Ieſu. Dico
enim & profiteor quod nos ſancta docent Euangelia.
Et quia ſpiritus ſanctus & ipſe ſit [virtus] in ſua proprie-
tate: De quo dominus teſtimonium perhibet dicendo,
Vos autem ſedete, ad ſuos diſcipulos, in ciuitate Hie- Luc.24.
ruſalem, quoadusque induamini virtute ab alto. Si te
ob hoc inuiſibilis filius à te pronũciatur, eo quòd ocu-
lis humanis contemplari non poſsit: cur non & cœle-
ſtes virtutes pariter inuiſibiles pronuncias, cum quan-
do nec ipſæ obtutib⁹ humanis videri poſsint? Ego qui-
dem teſtimonium protuli ſine aliqua interpretatione
verborum meorum dicens, Beatus & ſolus potens, rex 1.Tim.6.
regum & dominus dominantium. Si ſcripturam reci- L
taui, reprehẽdi nõ debui: Sin vero perſcrutaris ſenſum
ſcripturæ, reddo rationem. Ait enim Apoſtolus, Bea- 12
tus & ſolus potens rex regum. Solum dicit potentẽ pa-
trem, non quia filius non ſit potẽs. Audi igitur teſtimo-
nium de filio, ipſum ſpiritum ſanctum clamãtem & di-
centem, Tollite portas principes veſtras, & eleuamini Pſal.23.
portæ æternales, & introibit rex gloriæ: [Et ſequitur,]
Quis eſt iſte rex gloriæ? Et reſponſum intellige, Domi-
nus fortis & potens. Quomodo non potens, cuius po-
tentiam omnis prædicat creatura? Quomodo non 13
ſapiens, de quo ſpiritus ſanctus collaudans eius ſapien-
tiam clamat & dicit, Quàm magnificata ſunt opera tua Pſal.103.
domine, omnia in ſapientia feciſti. [Nam cum omnia
per Chriſtum ſint facta, ſine dubio illum ſpiritus ſan-
ctus dicebat laudans, Omnia in ſapientia feciſti.] Et cũ
ita habeatur, requirendum eſt ergo, quomodo beatus
Paulus dicit, Beatus & ſolus potẽs? Vt puto, ideo ſolum
potẽtem dicit, quia ſolus eſt incomparabilis in ſua po-
tentia. De cuius incomparabilitate Propheta admirans
dicebat, Deus quis ſimilis ſit tibi? Vis noſſe quòd ſolus Pſal.82.
eſt potens? intuere filium, admirans potentiam filij. In
ipſo enim aduerte, quia ſolus eſt potens, qui tam poten- M
tem genuit. Pater enim in illa immenſa potentia potẽ-
tem creatorem genuit. Filius in ſua illa à patre accepta
potentia, vt ipſe ait, Omnia mihi tradita ſunt à patre Mat.11.
meo: non creatorem creauit, ſed creaturam conſtituit.
Iſtam enim potentiam admirans dei patris, dicebat
Paulus, Beatus & ſolus potens. Nam & ſi homo potens 1.Tim.6.
& verus, ſecundum quod & de Iob legimus, Erat ho- Iob.1.
mo ille verus & iuſtus dei cultor. Adhuc & regionem
illius deſcribens dicit, quòd eſſet potens & magnus in-
ter omnes ex parte Orientis: quomodo ergo ſolus po-
tens pater? Sed ſolum dicit ob hoc, quia nullus ei com-
paratur, quia ſolus eſt tãtæ magnitudinis, tãtæ poteſta-
tis, tantæ potentiæ. Pari modo & ſapientem ſolum pa-
trem prædicat beatus Paulus Apoſtolus dicens ſic, Soli Roma.16.
ſapienti deo. Sed requirenda eſt ratio, quemadmodum
ſolus ſapiens, nõ quòd Chriſtus nõ ſit ſapiens. Iam pro- 1.Cor.1.
tuliſti Chriſtum dei virtutem & dei ſapiẽtiam. † Didi- Pſal.103.
cimus & nos teſtimonia, quòd omnia in ſapientia con- † potẽtia.e.
didit. Sed vere ſolus ſapiẽs pater. Credim⁹ ſcripturis, &
veneramur ipſas ſcripturas diuinas: & neq; apicem vnũ
præterire optamus, timẽtes periculũ quod in ipſis diui-
nis ſcripturis

A nis ſcripturis eſt poſitum, Væ detrahentibus aut addē-
Deut.4.& 12. tibus. Vis ſcire quanta eſt ſapiētia patris? Intuere filium,
& videbis ſapiētiam patris. Et ea de cauſa ipſe Chriſtus
Ioan 14. dicebat, Qui me videt, videt & patrem: hoc eſt in me e-
ius videt ſapiētiam, eius laudat virtutem: illum glorifi-
cat qui me tantũ ac talē genuit ante omnia ſecula, vnus
vnum, ſolus ſolum. Non quærens materiam vnde face-
ret, non in auxilio aliquem accipiens, ſed vt nouit ipſe
ſua virtute & ſapientia genuit filium. Non eſt vt calum-
niam facientes dicatis, quoniam ſicuti alia creatura ex
nihilo facta eſt, ita & profiteamur, quòd ex nihilo quaſi
vnus de creaturis ſit factus. Quod quidem audi autho-
ritatem ſynodicę lectionis, quia in Arimino patres no-
ſtri inter cætera & hoc dixerũt, Si quis ex nihilo filium
dicit, & non ex deo patre, anathema ſit. Si vis ſanè teſti-
monia profero. Ait enim ſic beatus Apoſtolus Ioannes,
1.Ioan.5. Qui diligit genitorē, diligit & eum qui ex eo natus eſt.

14 Miror nanque chariſsime, Cum enim & ſpiritũ ſan-
ctum de ſubſtantia patris eſſe dicatis, ſi filius ex ſubſtan-
tia dei patris eſt, de ſubſtantia patris & ſpiritus ſanctus,
cur vnus filius eſt: & alius non eſt filius? Quid vobis de-
B liquit cum ex eadem ſit ſubſtantia, cum æqualis ſit filio
vt dicis: quare enim non [& ipſe hæres omnium conſti-
tutus? quare & non] ipſe filius? Quare nõ & ipſe eo vo-
Coloſſ.1. cabulo vocatur quo & Chriſtus, primogenitus omnis
creaturæ? Aut ſi æqualis, iam non vnus vnigenitus, ha-
bens & alterum ſecum genitum, & præterea ex eadem
ſubſtantia patris, vnde & filium dicitis eſſe. Quod qui-
dem & doloris eſt audire. Non enim ad animæ inge-
nuitatem comparatis illam tantam magnificētiam, ſed
ad fragilitatem corporis. De corpore vtiq; naſcitur ca-
ro corporalis filius: non tamen anima de anima naſci-
tur. Si ergo noſtra anima incorruptibiliter generat &
impaſsibiliter, nullam ſentiens diminutionem, non in-
quinationem aliquam: ſed legitime ſecũdum iura diui-
† al. filium, & ſapiētia conſenſum accõmodãs corpori &c. na generat † filium, ſapientium cõſenſu, accommodãs
corpori ipſa integra manet: quanto magis omnipotens
deus, iam & pauloante dixi, ad quem omnis compara-
tio humana ſileat, tamen vt valemus dicere conamur,
quanto magis deus pater incorruptibilis incorruptibi-
liter genuit filium? Genuit autem. Cautionem meã te-
ne, vtique habens teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.
Eſaiæ.53. Generationem eius quis enarrabit? Genuit vt voluit, vt
C potens, nihil ſubtrahens, nulla inuidia intercipiēte po-
tentem genuit. Dixi, religioſis nõ decet calumniam fa-
cere. Ego verbum dei, verbum dei profiteor, non mor-
tale, non corruptibile. Siquidem [corpus] quod ſuſcepit
Pſal.15. pro ſalute noſtra, clamat de illo ſcriptura, Requieſcet
caro mea in ſpe: hoc eſt, reſurrectionis ſpe, Quoniã nõ
derelinques animam meam in inferno, neq; dabis ſan-
ctum tuũ videre corruptionē. Si enim illud quod ſan-
ctum vocatum eſt filius dei, corruptionē nõ vidit, quia
tertio vtique die reſurrexit à mortuis: quãto magis di-
uinitas, quę ſuſcepit corpus, incorruptibilis manet? Cur
dicis quod non intelligis? Si non tibi ad omnia reſpõ-
ſum dedero, merito ſine intellectu eſſe iudicabor. Si
quo minus, tamen non eſt religionis iniuriis appetere.
Ego enim non ſolum filij dei ſapientiam immortalem
eſſe aſſero, ſed etiã comprobabo, quòd & ſanctorũ dei
ſapiētia immortalis ſit. Nam ſi & ipſi, hoc eſt, eorũ cor-
pora ad immortalitatem reuocãtur: quanto magis eo-
rum viua illa ſapientia, quæ vſque ad cõſummationem
ſeculi in omnibus credētibus floret, vtique immortalis
manet? Licet in prolixitate ſermonis prætermiſerim de
immortalitate omnipotētis dei, de eo quod dixit bea-
tus Apoſtolus Paulus, Qui ſolus habet immortalitatem: D
attamen replicabo textum. Subſequar autē & interpre- *1.Timo.6.*
tationem deo fauente & donãte gratiam, Sic enim ſo-
lus immortalitatē habere deſcribitur, ſicut & ſolus po-
tens, ſicuti & ſolus ſapiens. Quis autem ſpiritalium ho-
minum ignorat, quia anima humana immortalis eſt?
Prǽterea cum ſaluatoris ſit ſentētia dicentis, Nolite ti- *Matt.10.*
mere eos qui occidunt corpus, animam autem nõ poſ-
ſunt occidere, vt immortalem. Cum ergo anima ſit im-
mortalis, multo magis omnes cœleſtes virtutes immor-
tales eſſe conſpicimus. Nã cum dicat ſaluator, Qui ver- *Ioan.8.*
bum meum cuſtodit, mortem nõ videbit in æternum,
Et ſi quis verbum Chriſti cuſtodit, mortem nõ videbit
in æternum: quantò magis ille ſecũdum diuinitatis ſuæ
potentiam immortalis eſt, cuius tãtam vim habet ver-
bum? In eo autem cum dicit, Qui ſolus habet immorta-
litatem: iam reddidimus rationē. Habet quidem filius
immortalitatem, ſed accipiens [à patre. Habent & om-
nes virtutes cœleſtes immortalitatem, ſed accipientes
per filium,] quia omnia per illum ſunt. Pater autem ve-
re ſolus habet immortalitatē, quoniam aliunde non eſt
conſecutus, qui genitorem non habet, qui originē non E
habet. Filius autem, vt ipſe proſecutus es, quòd ex patre
ſit genitus, ſæpius æqualem filium aſſeris patri: cum ipſe
vnigenitus deus ſemper & in omnibus authorem ſuũ
prædicet patrē, A quo vt pauloante dixi, & vitam ſe cõ-
ſecutum hoc modo profeſſus eſt dicens, Sicut pater ha- *Ioan.5.*
bet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitã habere in
ſemetipſo. Intuere igitur, quoniã & immortalitatem, &
incorruptibilitatē, & inacceſsibilitatē vtiq; à patre cum
vita accepit. Pater autē habet in ſe vitam, nõ ab aliquo
accipiēs, & ideo vere beatus & ſolus potēs. Quis ſemet- *Philip.2.*
ipſum exinaniuit, pater aut filius? quis cui per obedien-
tiam feſtinauit placere, quàm qui dicebat, Ego quæ pla- *Ioan.8.*
cita ſunt ei facio ſemper? Quis eſt iſte qui ad monumē-
tum Lazari veniens dicebat, Pater gratias ago tibi quo- *Ioan.11.*
niam audiſti me, & ego ſciebam quia ſemper me audis,
ſed propter eos qui circunſtant dixi, vt credant quia tu
me miſiſti. Quis vtiq; iſte eſt, qui cũ cæci nati oculos fi-
guraret, dicentibus diſcipulis, Quis peccauit, hic aut pa- *Ioan.9.*
rentes eius vt cæcus naſceretur? reſpõdit, Neq; hic pec-
cauit neq; parentes eius, ſed vt manifeſtentur opera dei
in illo, me oportet operari opera eius qui me miſit. Iſte
eſt vbiq; filius chariſsimus patri, qui & vbiq; accipiens F
panes, nõ prius fregit, ſed prius in cœlũ reſpexit, & gra-
tias egit ſuo genitori, & ſic fregit & diſtribuit. Sic vtiq;
& in ipſa paſsione, imò magis proximus paſsioni, vt re-
fert Euangeliſta: Etenim dominus Ieſus in ea nocte qua
tradebatur, accepit panē, & gratias agens fregit. Hic eſt *Mat.26.*
filius, vt ſanctum *† non obtundam eloquentia ſermo- ** al. certũ.*
nis, vel copia teſtimoniorũ proferēs plurima, ſed com- *† vt iam nõ ob tantam eloquētiam ſermonis vel copiam teſtimoniorum proferã plurima, ſed per cõpēdium finiam &c.*
pendium finiam, qui vſq; ad paſſeris mortem nihil ſine
permiſsione patris fieri, hoc modo prædicauit dicens,
Nõnne duo paſſeres aſſe veneũt, & vnus ex illis nõ ca-
det in terrã ſine volũtate patris? Hic ſanè & de ſua po-
teſtate quã accepit à patre, dicebat, Poteſtatē habeo po-
nendi animã meam, & poteſtatem habeo iterũ ſumēdi
eã. Hoc enim præceptum accepi à patre meo. Si ita re-
ferunt Euãgelia, teneatur quod legimus: Si quo minus
aliud aliquid forte, aut vt obliuioſus minus dixi, repre-
hendar. Nec enim talis ſum, vt emendationē non acci-
piam. Prętεrea cũ Epiſcopũ pręcipiat beatus Apoſtolus
Paulus docibilem eſſe, ille eſt autē docibilis, qui quoti- *1.Timo.3.*
die & diſcit & proficit docēdo meliora: nõ reſpuimus ſi
quid melius dictũ fuerit, ad omnia ſumus parati, quãuis

G iuuiti † afficiamur, veruntamen vt non obſtrepatur ve-
† iniur ijs. ritati, nō noſtram querimur iniuriam, ſed dei gloriam
15 prædicamus. Certum eſt quod ait Apoſtolus, Qui cū
Philip.2. in forma dei eſſet. Quis enim negat filium eſſe in forma
dei? Quòd enim ſit deus, quòd ſit domin⁹, quòd ſit rex,
iam puto latius expoſuimus. Et quia non rapinam arbi-
tratus eſt eſſe ſe æqualem deo, hoc nos beatus Apoſto-
lus Paulus inſtruit quòd ille non rapuit, nec nos dici-
mus: ſed quia exinaniuit ſemetipſum factus obediēs pa-
tri vſque ad mortem, mortem autē crucis, totis viribus
prędicamus. Nos dicti ſumus filij gratia, nō natura hoc
nati. Ideo vnigenitus eſt filius, quia quod eſt ſecundum
diuinitatis ſuæ naturam, hoc eſt natus filius. Cui forte ſi
ipſi fratrem applicas, quia ſpiritum ſanctum parem atq;
æqualē aſſeris filio, æque & de ſubſtātia patris eum eſſe
profiteris. Si ita eſt, ergo iam non eſt vnigenitus filius,
cum & alter ſit ex eadem ſubſtantia. Nos in patrem deū
innatum naturam non accipimus. Credimus quod ait
Ioan.4. Chriſtus, Spiritus eſt deus. Filius natus eſt, vt diximus:
nos & verum filium profitemur, & ſimilē patri non de-
negamus. Præterea de diuinis ſcripturis inſtructi, nam
H quia diuerſas accuſamur dicere naturas, hoc ſcito, ꝙ
nos dicimus, quòd pater ſpiritus ſpiritum [filium] ge-
nuit ante omnia ſecula, deus deū genuit: & cætera quę
iam ſuperius dicta ſunt, Verus innatus pater verum ge-
Ioan.17. nuit filium. Sed cum dicit dominus in Euangelio, Vt
cognoſcant te ſolum deum verum, & quem miſiſti Ie-
ſum Chriſtum: ſic ſolum verum dicit patrem, quomo-
do & ſolum bonum, & ſolum potentem, quomodo &
ſolum ſapiētem. Vt puto nec ipſe diabolus auſus eſt di-
cere, quòd pater nō perfectū genuit ante omnia filium.
Non enim proficientē genuit. Homo enim cuius & ac-
cepiſti cōparationem, ſi poterat perfectum mox gene-
rare filium, non paruulum generaret, qui eò augmēta-
tis annis tandem aliquādo compleat ſui genitoris vo-
luntatem. Pater autē qui vere beatus eſt & ſolus potēs,
tamē genuit filium qualis & nunc eſt, qualis & perma-
net ſine fine: non proficientem, ſed perfectum, quiq; &
perfectionem à ſuo genitore accepit, à quo & vitā cō-
Mat.18. ſecutus eſt. Saluatoris eſt ſententia, In ore duorum aut
trium teſtium conſtabit omne verbum. Protuliſti Apo-
Philip.2. ſtolicum teſtimonium, Qui cum in forma dei eſſet, nō
rapinā arbitratus eſt, quod pro tuo arbitrio interpreta-
I tus es, æque & nos vt ſenſimus reſpondimus. In audito-
rum ſanè erit arbitrio, quid eligant alterum de duo-
bus: aut certe ſecundum ſequentiam lectionis filiū obe-
dientem patri approbent, qui ſe exinaniuit formā ſerui
accipiēs, cui & pater donauit, vt diximus, nomen quod
eſt ſuper omne nomen: an tuam quiſq; intelligat inter-
16 pretationem. Aſcendo ad deum meum & ad deum
Ioan.20. veſtrum, dominum † propter formā ſerui dixiſſe quam
† deum. ſuſcepit, aſſeris, vt puto, vt dicis: ſi ipſe humilians ſe in
corpore dum eſſet humano, quāuis deuicta morte triū-
phato diabolo poſt reſurrectionē ſuam, iſto vtitur ſer-
mone dicens, Aſcendo ad patrem meum & ad patrem
veſtrum: vbi iam humilitas carnis neceſſaria non erat,
vt dicis propter Iudæos, ſed integra regula fidei trade-
bat. Sicuti & in alio loco poſt reſurrectionē ſuā, aſſum-
Mat.28. ptis diſcipulis ſuis in montē Oliueti, dicebat, Data eſt
mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, Euntes docete
omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij
& ſpiritus ſancti, docētes eos ſeruare omnia quæcunq;
mandaui vobis. Et ſi filius humilitatis gratia & non ve-
ritatis hoc dixit, cur auſus fuit Apoſtolus eadē repetere
2.Cor.11. & dicere, vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti pater glo-
riæ: Aut vel certe, De⁹ & pater domini noſtri Ieſu Chri- K
ſti ſcit, qui eſt benedictus in ſecula: Necnon, Vt vnani- Rom.15.
mes in vno ore honorificetis deum & patrem domini
noſtri Ieſu Chriſti. Adhuc autem aggregat & dicit, Be- 2.Cor.1.
nedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti. Cur
ſanè & ante incarnationem Chriſti etiā ſpiritus ſanctus
ad filiū dicebat, Propterea vnxit te deus deus tuus? Quā Pſal.44.
vnctionem quanuis argumētari volueris, probare non
poteris in corpore factam: ſiquidē baptizatū legimus,
vnctum autē nō legimus in corpore, ſed ex ipſa lectio-
ne, cū dicat, Propterea oleo lætitię vnxit te præ cōſorti-
bus tuis deus deus tuus: vtiq; oſtenditur quoniā lætitiæ
oleum pro vocabulo olei illā lætitiam deſignat, de qua
dicebat per Salomonem, Ego eram ad quē aggaudebat Prouer.8.
quotidie, Lætabar autē ante faciem eius in omni tēpo-
re, cum lętaretur orbe perfecto, & lætaretur in filiis ho-
minū. In eo autem quod dicit, Ego eram ad quem ag-
gaudebat quotidie: vtiq; legitur i libro Geneſeos, quo-
niam ad omnia opera filij pater, ſicut legimus, Et vidit Gene.1.
de⁹, & ecce omnia bona valde: laudās filij ſui opus, gau-
debat & lætabatur in filio: æque & filius perfecta volū-
tate patris lætabatur in conſpectu ſui genitoris. Omnis 2.Timo.3.
ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendū. Ob L
quā rem nō trāſibit iota vnū vel vnus apex. Dominus Matt.5.
dixit, Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non Matt.24.
præteribunt. Cōſtat quòd in principio erat filius, & 17
apud patrem erat, & deus erat: & hic erat in principio Ioan.1.
apud deum, vt primogenitus omnis creaturę. Et omnia Coloſſ.1.
per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. quod in
ſpiritus ſancti perſona ſuſcipi nō poteſt. Nec enim talia
inuenies referri ex diuinis ſcripturis, vt eum æqualē aſ-
ſeras filio. Siquidē & filius in principio erat, pater vero
ante principium & ſine principio eſt, vt ingenitus, vt
innatus. Erat autē in principio vt primogenitus omnis
creaturæ. Ante omnē creaturā erat, antequā quicquid
eſſet, & apud deum erat, & deus erat, & hic erat in prin-
cipio apud deum. Quid ſi audieris patrem dicen- 18
tem, Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendo- Pſal.109.
ribus ſanctorum, ex vtero ante luciferū genui te? Ex vē-
tre matris, quod nec Iudæi diffidunt, Chriſtum natum
profiteris ſecundū carnē. Et cur iſta teſtimonia in me-
dium non proferantur, quæ illam natiuitatem demon-
ſtrant in principio, ſicut & præcedens nos inſtruit teſti-
monium? Si propter corpus in quo exinaniuit ſemetip- M
ſum, qui cum diues eſſet, propter nos pauper factus eſt,
vt ait Apoſtolus, debitorē ſe ſentit ſuo genitori: multo Philip.2.
magis qui illū tātum ac talem genuit, ei debitam vene- 2.Cor.8.
rationem & debitū obſequiū, vt chariſſimus filius ne-
ceſſe eſt ſemper offerat ſuo genitori. Optime proſecu-
tus es dicens, quoniā & parentibus propter formā ſerui
eſſet ſubiectus. Si enim parentibus ſubiectus inuenitur
quos ipſe creauit, quia omnia per ipſum ſunt facta: nec Ioan.1.
enim poſt tempora, ſed ante tempora nouimus filiū ge-
nitum à patre: ſi parentibus ſubditus, vt diuinarum ſcri- Lucæ.2.
pturarū authoritas luce clarius prædicat: quāto magis
vtiq; illi ſuo genitori eſt ſubditus, qui tantū ac talē ge-
nuit, ſecūdū quod ait Apoſtolus Paulus, Cū omnia fue- 1.Cor.15.
rint filio ſubiecta, tūc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui
ſibi ſubiecit omnia. Hoc vis vt & à nobis dicatur, quòd
corpori, imò magis diſpenſationi quā pro noſtra ſalute
ſuſcepit, omnia ſubiecta ꝑfiteamur, reuera & corpus pa-
tri ſubiectum nō filium ipſum vnigenitum deum. Nos
enim ſcimus & credimus ꝙ pater iudicat neminē, ſed Ioan.5.
omne iudiciū dedit filio, vt omnes honorificēt filium,
ſicut honorificāt & patrem. Hoc enim profitemur, quia
& in

A & in reſurrectione,cũ omnia fuerint filio ſubiecta,cum
omnes eum honorant, & venerantur & adorant, nec
tunc ſanè filius extollit ſe: ſed etiam cum omnibus ſibi
ſubiectis ſubditus patri hoc modo inuenitur vt dicat,
Mat.25. Venite benedicti patris mei, poſsidete regnum paratũ
19 vobis ab origine mundi. Iam dictum eſt,quod & ip-
Roma.8. ſe pro tuo arbitrio ſecũdum ſenſum tuum viſus es alie-
nare,Stat tamen Apoſtolicum dictum,quia ſicut opor-
tet orare neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis
gemitibus inenarrabilibus.Et quia argumento viſus es
obſtrepere dicẽs, Ergo tam miſerabilis ſpiritus ſanctus
vt gemat? Nos enim nõ miſerabilem ſpiritum ſanctum
dicimus,ſiquidem ex ipſa lectione gloria ſpiritus ſancti
oſtẽditur,quia nõ pro ſe gemit,ſed pro dilectione,quia
pro ſanctis.Siquidem nec filius pro ſe orat,ſed pro no-
bis vtiq; poſtulat & interpellat, ſicut iã protuli in præ-
Luca.16. cedẽti,Qui in modico fidelis eſt, & in maius fidelis in-
20 uenitur. Nec enim aliter aſſeri poteſt, quòd pater &
filius vnum ſint, niſi hoc ſanè modo quo tuipſe & nos
1.Cor.6. probare poſſumus hiſipſis exẽplis quibus viſus es. Nam
ſi vt dicis,& Apoſtolus confirmat,Qui adiungit ſe do-
mino,vnus ſpiritus eſt:eſt vtiq; vnus ſpiritus in conſen-
B ſu implens voluntatem dei, ſecũdum ſaluatoris magi-
ſterium:qui etiam hoc modo nos orare docuit vt inter
Mat.6. cætera precum noſtrarum & hoc dicamus,Fiat volun-
tas tua ſicut in cælo & in terra. Terra vtiq; nos ſumus.
Sicut ergo in cæleſtibus dei fit voluntas, vt & in nobis
hoc modo cõpleatur qui hoc oramus, & hoc factis ad-
impleamus: vt vnus ſpiritus efficiamur cum domino,
quãdo hoc volumus quod deus vult.Nam & ipſe filius
paſsioni proximus,hoc ad ſuum genitorem vtique cla-
Marci.14. mabat dicens,Abba pater,trãſeat à me calix iſte:Verũ-
tamen non ſicut ego volo,ſed ſicut tu vis.Oſtendit ve-
re ſuam voluntatem ſubiectam ſuo genitori, propter
cuius voluntatem faciendam de cælo deſcendit vt ait,
Ioan.6. Deſcendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam,
ſed voluntatem eius qui miſit me. Conſonans ergo &
conueniens eſt filij voluntas ad voluntatem patris. In-
quantum maior eſt filius vt deus ab omni creatura, in-
tãtum magis conſonans voluntati patris inuenitur, &
magis adhæret ſuo genitori. Dico enĩ adhæret ſuo ge-
nitori vt chariſsimus filius in amore & dilectione, &
vnanimitate, & cõſenſu & conuenientia. Omnia quæ
C proferũtur à ſanctis ſcripturis,plena veneratione ſuſci-
pere debemus, Nec enim in noſtrum magiſterium de-
uenit diuina ſcriptura, vt à nobis emendationem acci-
piat. Atq; vtinã & digni inueniamur ſcripturarũ diſci-
21 puli approbari. Suſcipio quæ protuliſti,Neſcitis quia
1.Cor.3. templum dei eſtis,& ſpiritus dei habitat in vobis? Non
enim deus habitat in homine, quem non ante ſpiritus
ſanctus ſanctificauerit atque purgauerit.Denique & ad
Luca.1. Mariam illam beatã virginem dicebatur, Spiritus ſan-
ctus ſuperueniet in te, vtiq; ad ſanctificandũ & ad pur-
gãdum.Deinde ſequitur, Et virtus altiſsimi obumbra-
bit tibi.Altiſsimi autem virtus quòd Chriſtus ſit,iam &
ipſe protuliſti.Veritas non ex argumẽto colligitur:ſed
certis teſtimoniis comprobatur. Ob quã cauſam teſti-
monia proferre debebis, quia ſpiritus ſanctus deus eſt,
quia dominus eſt, quia rex eſt, quia creator eſt,quia fa-
ctor eſt,quia cõſidet patri & filio, quia adoratur, ſi non
à cæleſtibus,vel certe à terreſtribus:vt dicã,forte enim
oſtẽſurus es,quia vel ab inferis adoratur. Hæc enim di-
camus non derogãtes ſpiritui ſancto. Eſt enim ſpiritus
ſanctus, vt iam ſuperius proſecuti ſumus, ſine quo ne-
1.Cor.12. mo poteſt dicere dominũ Ieſum. Iſte eſt ſpiritus ſanct⁹

in quo clamamus,abba pater.Iſte eſt ſpiritus ſanctus tã- D
tus ac talis, in quem etiam & angeli proſpicere concu- Rom.8.
piſcunt. Talis eſt,tam potẽs, vt vbiq; in omni creatura, 1.Pet.1.
ſiue in Oriente,ſiue in Occidente,quã etiam in Septen-
trione & Meridie,quiſquis eum adorat,nõ poſsit dice- 1.Cor.12.
re dominum Ieſum,niſi in ſpiritu ſancto.Talis eſt huius
natura, qui vbique præſens ſit in omnibus inuocãtibus
deum in veritate.Tantus ac talis eſt,vt vbi quiſque fue-
rit baptizatus, in eodem momento, & ſi in Oriente
baptizetur, & ſi in Occidente, & vbi vbi, aſsit ſpiri-
tus ſanctus. Intuere quanta eſt potentia ſpiritus ſancti.
Si enim quis derogat ſpiritui ſancto,derogat vtiq; vni-
genito dei,per quem omnia facta ſunt,& ſine quo factũ Ioan.1.
eſt nihil:ſicut & qui non honorificat filium,non hono-
rificat patrem qui miſit illum. Dicis quòd non dixe- 22
rit ſaluator noſter Chriſtus, vt ipſi & nos vnum, ſed vt
ipſi ſint vnum in natura ſua & ſubſtantia ſua, cõcordiæ
æqualitate quodammodo vniti atque conflati: & pater
& filius & ſpiritus ſanctus, vnum propter indiuiduam
eandemq; naturã.Recito lectionem quã legentes poſ-
ſunt probare,quid Chriſt⁹ dixerit. Sic enim ait in Euã-
gelio,patrem ſuum orans pro diſcipulis, Pater,fac illos Ioan.17.
vnũ,ſicut & nos vnũ ſumus: ſicut ego in te & tu in me, E
vt & illi in nobis vnum ſint:vt cognoſcat hic mundus
quoniam tu me miſiſti, & dilexiſti illos ſicut me dilexi-
ſti.Quod lego,credo: dilectionis fecit mentionẽ,& nõ
ſubſtãtiæ. Certum eſt autem ipſum ſaluatorem dixiſſe,
Qui audit mãdata mea & cuſtodit ea,ille eſt qui diligit Ioan.14.
me.Qui autem diligit me,diligitur à patre meo,& ego
diligam illum,& veniemus,& mãſionem apud eum fa-
ciemus.Si enim tanta illa ſublimitas atque maieſtas pa-
tris, necnõ etiam filij, intra vnam ædiculam mẽtis no-
ſtræ recipitur:quãto magis vtique filius certũ eſt & ſine
dubio quòd erit in patre? Ita tamen vt filius, vt alius à
patre,quod quidem expoſuiſti.Vnũ ſunt pater & filius,
non tamẽ vnus:vnum ad cõcordiam pertinet, vnus ad
numerũ ſingularitatis.Nam & Pauli beati teſtimonium
protuliſti,quod libenti animo ſuſcepimus. Siquidẽ fir-
mum genus eſt veritatis,quod ab ipſis etiã cõtradicen-
tibus promitur.Recitaſti enim Paulũ dixiſſe,Ego plan- 1.Cor.3.
taui,Apollo rigauit, ſed deus incrementũ dedit.Itaque
neque qui plãtat eſt aliquid,neque qui rigat,ſed qui in-
crementũ dat deus.Qui plantat autẽ & qui rigat vnum F
ſunt,vnuſquiſque autem ſuã mercedem accipiet ſecun-
dum ſuum laborem.Aduerte igitur, quia licet vnũ ſint
cõcordia, ſed tamen vnuſquiſque ſuam mercedem ac-
cipiet ſecundum ſuum laborem. Intuere ergo & illud
quod dominus ait,Ego & pater vnũ ſumus. Quod cer- Ioan.10.
ta fide à nobis creditur & ſuſcipitur. Qui dicit, ego, fi-
lius eſt.Qui dicit,& pater,alterũ patrem oſtẽdit. vnum
ait,nõ vnus. Sæpius dictum eſt, quia vnum ad concor-
diam pertinet.Quomodo non vnũ pater & filius,cum
quando clamat filius, Ego quæ placita ſunt patri facio Ioan.8.
ſemper: tunc demũ nõ eſſet vnum cum patre, ſi cõtra-
ria patri faceret aliquando.Si autẽ & Apoſtoli vnũ ſunt
cũ patre & filio,in eo quòd in omnibus ad voluntatem
dei patris reſpicientes, ad imitationem filij ſubditi vni
deo patri & ipſi inueniũtur.Et nõ tantum pro Apoſto-
lis legimus ſaluatorẽ oraſſe vt vnum ſint, ſed etiã pro
credituris per verbũ illorum(dicens,Nõ ſolum pro his Ioan.17.
rogo,ſed & pro credituris per verbum illorum)in me,
vt omnes vnum ſint:ſicut tu pater in me,& ego in te,vt
& illi in nobis vnũ ſint, vt cognoſcat hic mundus quia
tu me miſiſti, & dilexiſti illos ſicut me dilexiſti. Dile-
ctionis fecit,vt diximus, mentionem, & nõ diuinitatis.

G Quis autem ignorat quòd Paulus, Paulus eſt: & Apollo,
1.Cor.15. Apollo eſt: cum quãdo dicat ipſe Paulus, Plus omnibus illis laboraui, nõ ego autem, ſed gratia dei mecũ? Nam qui plus laborat, plus conſequitur. Veruntamen vnum ſunt, in conſenſu, in cõuenientia, in dilectione: quando
23 id faciunt quod deus vult. Dicis quòd vnus eſt deus. Aſtrue ſi pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus eſt deus, an ſolus pater vnus deus dicendus eſt, cuius filius Chriſtus noſter eſt deus. Iudaico more hortaris nos profiteri vnum deum? An de ſubiectione filij potius, ſecũdum quod habet fides Chriſtiana, oſtenditur vnus eſſe deus, cuius filius noſter eſt deus, vt diximus? Nã quia pater & filius nõ eſt vnus, vel Paulo crede dicẽti, quod per ſingulas ferè epiſtolas pronunciat dicens, Gratia vobis & pax à deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Adhuc
1.Cor.8. autem: vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quẽ omnia, & nos per ipſum. Iſte eſt qui à nobis Chriſtianis vnus deus prædi-
Marci.10. catur, quẽ filius vnum pronunciat bonũ, dicens, Nemo bonus, niſi vnus deus: non quòd Chriſtus nõ ſit bonus.
Ioan.10. Ipſe enim ait, Ego ſum paſtor bonus: non quòd ſpiritus
Pſal.142. ſanctus nõ ſit bonus. Audi Prophetã clamantem, Spiri-
H tus tuus bonus deducet me in viam rectã. Audi autem
Mat.12. adhuc ſaluatoris teſtimonium dicẽtis, Bonus homo de theſauro cordis ſui profert bona. Necnõ etiã & omnis creatura dei bona valde. Si creatura bona, ſi homo bonus, ſi ſpiritus ſanctus bonus, ſi Chriſtus bonus, quẽadmodum vnus bonus, requirendum eſt. Quia vtique ſic
Marci.10. ait ſaluator, Nemo bonus, niſi vnus deus: eo quòd ipſe eſt fons bonitatis, qui quòd eſt bonus à nemine accepit. Nam & Chriſtus quòd eſt bonus, à ſuo genitore eſt vt ſit bonus: & omnis creatura dei bona, per Chriſtum accepit vt eſſet bona. Sed ſiue filius, ſiue qui per illum ſunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnuſquiſq; ſecũdum menſuram fidei ſuæ aſſumpſerunt vt eſſent boni. Pater autem vnus quòd eſt bonus, à nemine accepit. Et
Ibidem. ideo ait Chriſtus, Nemo eſt bonus niſi vnus. Sic ergo vnus eſt deus, quia vnus eſt incõparabilis, quia vnus eſt
24 immẽſus, vt iam ſumus proſecuti. Non denegamus, quòd filius diligat patrem, cum quando & ſcriptũ legi-
Ioan.14. mus, Vt ſciat hic mundus quia diligo patrem, & ſicut mandatum mihi dedit pater, ſic facio: conſtat filium & diligi & diligere, & mandatum patris vt ipſe aſſerit im-
I plere. Et ideo vnũ ſunt, ſecũdum quod ait, Ego & pater
Ioan.10. vnum ſumus. Nã in eo quod dicit, Qui me videt, videt
Ioan.14. & patrem: certa fide credẽdum eſt, quia qui videt filiũ,
25 per filium videt & intelligit patrem. Propter formã ſerui, maiorem patrem profeſſus es, quod mihi nimium ſtultum eſſe videtur. Scimus enim, quod & ipſe protuliſti, in forma ſerui etiã & angelis minor eſt factus. Nec
† profeſſus. enim ſatis in gloriam dei prouectus † es, qui ad formã ſerui maiorem patrem profiteris. Ad formã ſerui & angeli maiores ſunt. Nec enim ad hoc venit Chriſtus, vt nos inſtrueret ꝙ ad formam ſerui maior eſt pater: ſed ideo veritas ad nos venit, vt vtique doceret nos atque [inſtrueret] quòd pater filio maior eſt, & hoc filio qui magnus eſt deus. Nos enim ſic glorificamus patrem, vt magno deo maiorem illum profiteamur, vt alto ſublimiorem annunciemus. An vero hic iſte eſt debitus honor dei, vt forma ſeruili maior ſit pater, tu videris.

26 Dicis quòd ſe diuinitas patribus oſtendit, & paulo-ante proſecutus es, quòd vtique diuinitas ſit inuiſibilis. Oſtendit ſe ſanè non pater qui inuiſibilis eſt: ne ſi dicamus patrem viſum fuiſſe, Apoſtolũ reddamus menda-
1.Timo.6. cem qui ait, Quem vidit hominum nemo, neq; videre poteſt. Et nõ ſolum inuenimur nouo reſiſtere teſtamẽ- K
to, verumetiam & veteri pari modo contrarij inuenimur. Denique ſic ait Moyſes, Nõ poteſt quiſque deum Exod.33.
videre & viuere. Ipſe ſanè Moyſes deſcripſit in libro Geneſeos, quòd ab illo primo homine Adam vſque ad ipſam incarnationem, ſemper filius viſus eſt. Nã ſi teſtimonia quæris, vtique habes poſitum patrem ad filiũ dicentem, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitu- Gene.1.
dinem noſtram. Sequitur, Et fecit deus hominẽ. Quis vtique deus niſi filius? Hoc vtiq; & tu in tuis tractatibus expoſuiſti. Iſte ergo filius qui propheta ſui genitoris, qui & dicebat, Nõ eſt bonum ſolum eſſe hominem, fa- Gene.2.
ciamus ei adiutorium ſecũdum ſe. Iſte filius Adæ eſt viſus, ſecundum quod legimus Adam dicentem, Vocem Gene.3.
tuam audiui ambulantis in paradiſo, & abſcondi me, quia nudus eram. Habes vtique quod deus dixit ei, Et quis tibi indicauit quia nudus eras, niſi de ligno de quo præceperam tibi ne manducares, ex eo mãducaſti? Hic deus & Abrahæ viſus eſt. Et quia filius viſus eſt Abrahę, Gene.18.
ſi vis credere, vtique ipſe vnigenitus deus in ſancto affirmauit Euangelio, dicens ſic, Abrahã pater veſter ex- Ioan.8.
ultauit vt videret diem meũ, & vidit, & gauiſus eſt. Hic etiam filius à Iacob viſus eſt, qui in figura qua erat ven- L
turus, id eſt, hominis, ante præmeditatus colluctaſſe cũ Iacob inuenitur. Vnde & Iacob dicebat, Vidi dominũ Gene.32.
facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Et loci ipſius vocabulum nuncupatum eſt, viſio dei. Hoc ipſum affirmãs vtiq; deus, qui in præmeditatione colluctabatur cum Iacob, quod in paſſione Chriſti impletũ videmus. Ait enim ad ipſum Iacob, Iam non vocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum: hoc eſt, homo videns deum. Hũc & in nouo & in veteri teſtamento viſum probamus. De hoc Apoſtoli dicebant, Et Ioan.1.
vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre. Cæterũ ſi vt ipſe conaris, pater viſus eſſe aſſeratur, mendaces ſunt apud nos omnes ſcripturæ. Nã denique inuiſibilem patrem Paulus prædicat, & dominus in Euãgelio affirmat. Sæpius nos accuſas, ꝙ audẽter atque præſumenter ea quæ non ſunt dicenda à nobis dicantur, quod quidem in arbitrio erit legẽtiũ probare. Nec enim ſic loquimur vt alicuius laudẽ conſequamur, ſed ſtudio colligendæ fraternitatis, quæ vobiſcum eſt. Aut ob quam forte & ipſe prouocare nos dignatus es vt reſponſum demus, vt in nobis illi denotati ſic tuæ con- M
ſentiant, vt dixerim, profeſsioni, neceſſe fuit me propter timorẽ dei dare tibi reſpõſum. Siquidem non tantum verbis me nudare conatus es à diſcipulatu eorum, verumetiam & tractatum tuũ dediſti, ad quod neceſſe eſt me reſpondere ea quæ de inuiſibilitate omnipotentis dei proſecutus ſum. Et iam & ipſe, licet alio propoſito, attamen tuis verbis affirmaſti, quòd ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ ſit viſus, necnon & in ſpecie ignis. Filius ſane in forma hominis, Pater autem neq; in ſpe- Mat.3.
cie columbæ, nec in forma hominis, nec aliquãdo ver- Acto.2.
tit ſe in formas, ſed nec aliquãdo vertitur. De quo ſcriptum eſt, Ego ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Filius Exod.3.
ſanè in forma dei cõſtitutus iam, vt ipſe protuliſti, formam ſerui accepit, quod non pater. Spiritus æque ſanctus ſuſcepit ſpeciem columbæ, quam non ſuſcepit pater. Scio ergo, quia vnus eſt inuiſibilis, vnus etiam incapabilis atq; immenſus. Oro & opto diſcipulus eſſe diuinarum ſcripturarum: nam & ſuperius credo retinere religionẽ tuam, quòd ſicut dedi reſpõſum, quia ſi protuleris, quòd pater & filius & ſpiritus ſanctus vnam habeant virtutem, vnam ſubſtãtiam, vnã deitatem, vnam

A maieſtatem, vnam gloriam: ſi affirmaueris de diuinis
ſcripturis,ſi alicubi ſcripti lectionem protuleris,nos di-
uinarum ſcripturarum optamus inueniri diſcipuli.

Subſcriptio.

MAXIMINVS Epiſcopus ſubſcripſi.

Et poſt collationem præſentium,AVGVSTI-
NVS ita dixit, Auxilio principum munitũ me lo-
qui dixiſti,non ſecundum timorẽ dei. Sed hominibus,
quib⁹donat deus intellectũ,ſatis apparet quis loquatur
ſecundum timorẽ dei:vtrũ qui obedienter audit domi-
Deutero.6. num dicentẽ,Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vn⁹
eſt,quod nos & obtẽperanter audimus,& fideliter prę-
dicamus:an ille qui hoc ſic audire nõ vult, vt duos do-
minos deos eſſe contendat: atq; ita introducẽdo duos
deos & duos dominos, oſtendat ſe nõ timere vnũ do-
minum deũ dicentem, Audi Iſraël, dominus deus tuus
deus vnus eſt. Scis autem ſermonem tuũ prolixiſsimũ
occupaſſe nobis tempora, quibus reſpõdere poſſemus,
& tantũ diei remanſiſſe quantũ omnino nõ ſufficeret,
vt ea quæ dixiſti,ſaltẽ nobis relegerẽtur. Noueris tamẽ
omnia quæ protuliſti,vt probares deũ eſſe filium dei,&
magnũ deum,& natũ eſſe ex patre,& aliũ eſſe ipſum, &
B aliũ eſſe patrem,quoniã non eſt pater ipſe qui filius, ad
ingentes moras pertinuiſſe, quibus neceſſarũ tẽpus ab-
ſumeres,quaſi nobis abs te probandũ eſſet,quod & nos
eſſe verũ fatemur. Non enim dicimus ipſum eſſe patrẽ,
qui eſt filius, aut ipſum eſſe patrẽ vel filiũ, qui eſt in ipſa
trinitate ſpiritus ſanctus. Prorſus alius eſt ille,alius ille,
& alius ille:ſed ſimul omnes vnus eſt dominus deus. Si
enim dixerimus duos eſſe dominos deos, vnũ magnũ,
alterum maiorẽ:vnum bonũ, alterum meliorẽ: vnũ ſa-
pientẽ,alterum ſapientiorem:vnum clementẽ,alterum
clemẽtiorẽ: vnum potentẽ,alterum potentiorẽ: vnum
inuiſibilem, alterũ inuiſibiliorem: vnum verum, alterũ
veriorẽ: & ſi quid aliud iſto modo te ſentire mõſtraſti,
vt duos dominos deos nos habere ſuaderes:Si hoc er-
go dixerimus,arguet nos ipſe deus,dicẽs quod iam cõ-
memoraui, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus
Pſalm.4. eſt. Tanquã dicat nobis, Filij hominũ vſquequo graui
corde?vt quid diligitis vanitatẽ, & quęritis mendaciũ?
Vt quid vobis facitis duos dominos deos? Quare me
Deutero.6. clamantẽ, Audi Iſraël,nõ vultis audire, Dominus deus
tuus deus vnus eſt: ſed contra me clamatis, domini dij
noſtri domini duo ſunt?Nunquid hoc faceretis ſi Iſraël
C eſſe velletis?Cum hoc ergo nomẽ interpretetur, homo
vidẽs deũ,rogo te da veniã,ſi tu non vis, ego volo eſſe
Iſraël. Volo quippe in eorũ conſortio cõputari, quibus
donatur videre deum. Et gratias illi agimus,quia facit
1.Corin. 13. nos videre nũc per ſpeculum in ęnigmate,tunc autẽ fa-
cie ad faciẽ,ſicut Apoſtolus dicit. Videmus itaq; donã-
te ipſo,& ſi adhuc per ſpeculũ in ænigmate,tamẽ vide-
mus quomodo inter ſe non ſint duo iſta cõtraria,vt &
alius pater ſit,alius filius,alius ſpiritus ſanctus,& tamen
hi tres ſimul vnus ſit dominus deus. Egi ſicut potui, vt
hoc etiã tu videres,ſed reſiſtere maluiſti,quia Iſraël eſſe
noluiſti.Sed ſi hoc videre adhuc forſitan nõ potes,cre-
de & videbis.Intelligendo enim videntur iſta,nõ ocu-
lis carnis intuẽdo. Et ſcis vtiq; dixiſſe Prophetam, Niſi
Eſaiæ. 7. credideritis nõ intelligetis.Cum ergo audis,Dominus
Deutero. 6. deus tuus deus vnus eſt:noli duos dominos deos face-
re,patrẽ & filium.Et cum audis, [Neſcitis quia corpora
1.Corin.6. veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quẽ habetis
à deo:Et eodẽ loco,] Neſcitis, quia corpora veſtra mẽ-
bra ſunt Chriſti:Cum ergo hæc audis,noli negare deũ
eſſe ſpiritum ſanctũ,ne templum creaturę facias mẽbra
creatoris. Prius crede iſtos tres, & in ſuis ſingulis per- D
ſonis tres eſſe, & tamen ſimul non tres dominos deos,
ſed vnum dominum deum eſſe: & dabit credenti & o-
ranti ipſe dominus intellectum,vt id quod credis, etiã
videre,id eſt intelligere merearis. Nam conſidera dili-
genter omnia,quę prolixa diſputatione dixiſti,& vide-
bis ex hoc errore deſcendere, quòd facitis duos domi-
nos deos,contra clariſsimam vocẽ domini dei dicẽtis,
Dominus deus tuus deus vnus eſt. Et negatis deum ſpi- *Deute.6.*
ritum ſanctũ, cuius ſanctum negare non poteſtis tem-
plum. Hæc interim poſt collationẽ noſtrã,qua præſen-
tes alternatim locuti ſumus,te admonuiſſe ſuffecerit. Si
autẽ dominus voluerit,quoniã lõgum eſt, & tu remea-
re feſtinas,[proſecutiones noſtras] ante oculos eorum
qui legere voluerint, quãta potero perſpicuitate cõſti-
tuam,& te veris quidem teſtimoniis diuinis, falſa tamẽ
veſtra dogmata probare voluiſſe velis nolis oſtẽdam.

Alia manu.

AVGVSTINVS Epiſcopus ſubſcripſi.

Item econtra alia manu, MAXIMINVS, E
Cum explicueris hunc libellum, & ad me tranſmiſeris,
niſi † ad omnia reſponſum dedero,culpa explicaberis. † *† ſi non.*
ANTONIVS, geſta contuli. *† tũc ero culpabilis.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, contra Maximinum hæreticum Arrianorum Epiſcopum, Liber ſecundus.

DISPVTATIONI Maximini Ar- *Præfatio.*
rianorũ Epiſcopi,cuius prolixitate
ſpaciũ diei,quo pręſentes cõfereba
mus, abſumpſit, reſpõſionẽ debitã
reddẽs,ad ipſum loqui debeo vtiq;:
ſiue adhuc exiſtimet contradicen-
dum eſſe cum legerit,ſiue domino
in eius corde mirabiliter operante,manifeſte cõſentiat
veritati. Quid tibi viſum eſt ô homo Arriane, tã multa
dicere, & pro cauſa quæ inter nos agitur, nihil dicere,
quaſi hoc ſit reſpõdere poſſe, quod eſt tacere nõ poſſe?
Prius itaque oſtendã refellere te nõ potuiſſe quæ dixi:
deinde quantũ neceſſarium videbitur, ego refellã quæ
ipſe dixiſti. [De duob⁹ diis quæ ipſe dixiſti,]ego cer- *Caput I.*
te reſpondẽs verbis tuis,vbi aiſti à vobis vnũ deum co-
li,Conſequẽs eſt,inquam,vt aut nõ colatis Chriſtũ, aut
non vnũ deũ colatis,ſed duos. Ad hoc tu reſpõdere co-
natus,multũ quidẽ locutus es,aſſerens quòd & Chriſtũ
deũ colatis. Sed duos deos à vobis coli,quanuis nõ ne-
gaueris, tamen nõ auſus es cõfiteri, Senſiſti enim duos
deos eſſe colendos, Chriſtianas aures ferre nõ poſſe. O
quã de proximo te corrigeres, ſi timeres credere quod
dicere timuiſti. Cum enim clamat & Apoſtolus,Corde *Roma. 10.*
creditur ad iuſtitiã,ore autẽ confeſsio fit ad ſalutẽ:ſi ad
iuſtitiã putas pertinere quod credis,cur hoc ad ſalutem
etiã ore non cõfiteris? Si autẽ duos deos colẽdos ad ſa-
lutẽ nõ pertinet cõfiteri,ſine dubio nec ad iuſtitiã per-
tinet credere. Qui ergo non vis tali confeſsione reũ te-
neri os tuũ,quare non mũdas à tali credulitate cor tuũ?
Tene cum catholica fidem rectã,non te pudeat emẽda-
re peruerſam. Tene cũ catholica, patrẽ quidem nõ eſſe
qui filius eſt, & filium nõ eſſe qui pater eſt, & deum eſſe
patrẽ,& deum eſſe filium,veruntamen ambos ſimul nõ
duos deos eſſe,ſed vnum. Iſto modo ſolo fiet, vt & pa-
trem colas & filium, nec tamen duos deos eſſe colẽdos

G dicas,ſed vnum,ne reatu impietatis tuæ cõſciẽtia compũgatur,quãdo ſonuerint in auribus tuis dicta diuina, *Deutero. 6.* quia nullus deus niſi vnus,Et, Audi Iſraël, dñs deꝰ tuus *Matth.4.* deus vnus eſt:vt quando audis,Dominum deum tuum adorabis,& illi ſoli ſeruies : ſecurus poſsis nõ ſoli patri, ſed& filio ea quę vni deo debetur ſeruitute ſeruire. Memento ergo nõ te reſpondiſſe ad illud quod obiecerã, *Caput II.* non à vobis coli vnũ deum,ſed duos. Secundo loco egi tecũ de verbis tuis,vbi dixeras,deum patrem ad humana nõ deſcendiſſe cõtagia,quaſi Chriſtus illa in carne perpeſſus ſit: & admonui quomodo contagiũ intelligi ſoleat,non vtiq; niſi in aliquo vitio,à quibus omnibus immunẽ nouimus Chriſtũ.Nec ad hoc quicquã reſpõdere potuiſti.Teſtimonia quippe diuina,quæ abs te cõmemorata ſunt,nihil te adiuuare potuerunt. Non enim eis probare potuiſti humano Chriſtũ attaminatũ *2.Corin.5.* eſſe cõtagio.Quod enim Apoſtolũ dixiſſe cõmemoras, Quoniã Chriſtus cum peccator non eſſet,peccatũ pro nobis fecit:lege diligẽtius:& ne forte mẽdoſum incurreris codicem,aut Latinus interpres errauerit,Græcum inſpice: & inuenies nõ Chriſtum pro nobis feciſſe pec-
H catũ,ſed à patre deo ipſum Chriſtũ factum eſſe peccatum:id eſt,ſacrificium pro peccato.Ait enim Apoſtolꝰ, Obſecramus pro Chriſto reconciliamini deo. eum qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Non ergo fecit ipſe peccatum, ſed eum deus pro nobis peccatum fecit:hoc eſt,vt dixi, ſacrificium pro peccato. Si ergo recolas vel relegas,inuenies in libris veteris teſtamẽti peccata appellari ſacrificia pro peccatis.Similitudo etiam carnis peccati,in qua venit ad nos,dicta eſt & *Roma.8.* ipſa peccatum.Miſit,inquit, deus filium ſuũ in ſimilitudine carnis peccati,&de peccato dãnauit peccatum in carne:hoc eſt,de ſimilitudine carnis peccati,quæ ipſius erat, dãnauit peccatum in carne peccati,quę noſtra eſt. *Roma.6.* Propter hoc etiam de illo dicitur,Quòd enim mortuus eſt peccato,mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit, viuit deo. Peccato enim mortuus eſt ſemel, quia in ſimilitudine carnis peccati mortuus eſt,quãdo moriendo exutus eſt carne:vt per hoc myſteriũ ſignificaret eos qui in *Galat. 3.* morte ipſius baptizãtur,mori peccato vt viuãt deo. Sic etiam per crucem factus eſt pro nobis maledictum.Pẽdens quippe in ligno, mortẽ quæ de maledicto dei ve- *Roma.6.* nerat,ſuſpendit in ligno, atq; ita vetus homo noſter ſi-
I mul fixus eſt cruci, vt non mendaciter dictum intelli- *Deute.21.* gatur in lege, Maledictus omnis qui pendet in ligno. *Gene.3.* Quid eſt maledictus, niſi terra es & in terram ibis? Et quid omnis, niſi quia & ipſe Chriſtus: qui cum eſſet vita, mortuus eſt tamen vera morte,non ficta? Si intelligas iſta myſteria,ſimul intelliges non eſſe cõtagia. Sed quid ad nos,ſi more tuo loquens,cõtactum forte mortalium voluiſti appellare contagium: cum tamen nobiſcum ſentias, dominum Ieſum nec in ſpiritu nec in *Caput III.* carne vllum habuiſſe peccatum? Tertio loco de inuiſibili deo cum agerem, admonui vt crederes, inuiſibilẽ non ſolum patrem, ſed etiam filium ſecundum diuinitatẽ,non ſecundum carnẽ,in qua eum viſibilẽ mortalibus apparuiſſe quis negat? Vnde & alio loco poſtea diſputaui.Tu autẽ cedens manifeſtiſsimæ veritati,conſenſiſti eſſe iuiſibilem filiũ: ac per hoc deſtruxiſti quod dixeras,vnum iuiſibilem patrem.Sed rurſus tua cõſen- *† aliàs confeſsione.* ſione† turbatus, quia inuiſibilem etiam filium eſſe conſenſeras,auſus es dicere,minora videri à maioribꝰ, maiora vero à minoribus non poſſe videri, Dicens angelos videri ab archãgelis,animas ab angelis,angelos vero ab animabus non videri:Vnde etiã Chriſtum ſecundum diuinitatis ſuæ ſubſtantiã non ſolum ab hominibus,ſed nec à virtutibus[cœleſtibus]videri aſſeris. Ideo K
patrem ſolum inuiſibilem eſſe dixiſti, quia ſuperiorem non habet, à quo circunſpiciatur. Dic nobis rogo te, quando tibi indicauerunt archangeli, quòd ipſi videãt angelos,non autẽ videantur ab angelis?Quibus narrãtibus angelis cognouiſti, quòd ipſi videãt animas,animæ illos nõ videant?A quo hoc audiſti, vnde didiciſti, vbi legiſti?Nonne melius diuinis libris animum intenderes,vbi legimus & ab hominibus angelos viſos quãdo voluerunt, & quomodo voluerunt videri,†iubente vel ſinente omnium creatore? Veruntamẽ qui dixeras, ideo ſolum dicẽdum inuiſibilem patrẽ,quia non habet ſuperiorem à quo circunſpiciatur, confeſſus es poſtea, filio eſſe viſibilem,contra teipſum proferens Euangelicum teſtimoniũ, vbi dicit ipſe filius, Non quia patrem *Ioan. 6.*
vidit quiſquam,ſed qui eſt à deo,hic vidit patrem. Vbi te quidem veritas apertiſsime vicit,ſed tu nolens ab errore liberari,noluiſti ſalubriter vinci. Cum enim cõtra te cõmemoraſſes Euangelicum teſtimoniũ,quo claruit à filio videri patrem,dicẽte ipſo filio, ſed qui eſt à deo, hic vidit patrẽ:mox addidiſti de tuo,ſed vidit incapa- L
bilem.Interim quod dixeras perdidiſti,ſolum eſſe inuiſibilem patrẽ,quia non habet ſuperiorem: quandoquidem veritate victus, eum videri ab ĩferiore cõfeſſus es. Vos enim dicitis inferiorẽ filium, à quo tamen patrem videri teſte filio cogẽte dixiſti.De incapabili poſtea videbimus,vt etiã te illic veritas vincat.Non enim de capabili & incapabili,ſed de viſibili & inuiſibili inter nos quęſtio verſabatur,in qua quęſtione ſi tibiipſi tuipſe viſibilis es,victum te eſſe vides. Quarto loco egi tecum *Cap.IIII.*
de immortali deo,etiam filio,quoniã tu illud quod ait *1.Timot.6.*
Apoſtolus, Qui ſolus habet immortalitatẽ: ſic intelligi voluiſti,tanquam de ſolo patre ſit dictum,cum ille hoc non de patre dixerit,ſed de deo,quod eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus.Oſtendi ergo & filiũ habere immortalitatem ſecundũ ſubſtantiam diuinitatis ſuæ.Nam ſecundũ carnẽ,quis negat eum fuiſſe mortalem? Tu autem cum mihi reſpondere ad hũc locum velles,perſpicua veritate concluſus, etiam deum filium immortalitatem habere confeſſus es. Victus es igitur in eo quòd dicebas de patre tantum dixiſſe Apoſtolum quòd ſolus habeat immortalitatem.Neq; enim propterea vinculis veritatis elaberis,quoniã dicis,habet quidem filius im- M
mortalitatem,ſed accipiens à patre:non quæritur vnde habeat,ſed vtrum habeat.Tu enim de patre ſolo vis intelligi quod ſcriptum eſt,ſolus habet immortalitatem. Prorſus à nullo acceptam habet immortalitatẽ,& à patre acceptã filius habet immortalitatẽ,tamen & pater& filius habet immortalitatẽ. Alioquin ſi eam non habet filius,pater eam non dedit filio, aut acceptam perdidit filius. Dedit autẽ pater filio,nec perdidit filius.Nec pater dando perdidit quod generando dedit. Habet ergo immortalitatẽ & pater & filius,non pater ſolus.Cogeris itaque conſiteri nõ de ſolo patre dictum eſſe, qui ſolus habet immortalitatem: quia iam coactus es conſiteri quod & filius habeat immortalitatẽ: habet autem hanc ſolus,ſed deus, quod nõ ſolus eſt pater: quia hoc eſt & filius, & vterque adiuncto ſpiritu ſancto vnus eſt deus.Sed quare ſolus deus dictus ſit habere immortalitatẽ,cum & anima pro ſuo modo ſit immortalis, & alia ſpiritalis cœleſtiſque creatura,poſtea videbimus.Nunc autem ſufficit nobis,quòd ad ea quæ dixi nihil reſpondere potuiſti: & non ſolum patrem, ſed quanuis ab ipſo,habere tamen immortalitatem etiam filium coactus

es con-

A es confiteri. Quinto loco oſtendi, vnde maior ſit pa-
Caput V. ter filio: quia non deo† maior eſt, vnde illi coæternus eſt
† inde. filius, ſed homine maior eſt, quòd ex tempore factus eſt filius. Ibi commemoraui Apoſtolicum teſtimonium,
Philip. 2. Quia cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Natura quippe illi fuerat dei æqualitas, nō rapina. Ad quod tu reſpondēs dixiſti, Quis enim negat filium eſſe in forma dei? Quòd enim ſit de*, quòd ſit dominus, quòd ſit rex, iam puto latius expoſuimus. Et quia non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, hoc nos beatus Apoſtolus Paulus inſtruit, quòd ille non rapuit, nec nos dicimus. Hæc verba tua non ſolum nihil habent aduerſus nos, ſed magis apparent eſſe pro nobis. Si enim confiteris dei formam, cur non aperte dei filium deo confiteris æqualem? Præſertim quia de verbis Apoſtoli vbi ait, Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo: nō potuiſti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixiſſe Apoſtolum non potuiſti negare, ideo dixiſti, quòd ille non rapuit, nec nos dicimus: tanquā hoc ſit, non rapuit, quod eſt nō habuit: id eſt, æqualitatem dei. Atq; ita dictum ſit Nō rapinā arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo: ac ſi di-
B ceretur, Non arbitratus eſt, eſſe rapiēdam æqualitatem dei, eo quòd ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alienæ vſurpator eſt: tanquā hoc filius cū poſſet rapere noluiſſet. Quod vides quanta inſipiētia ſentiatur. Ergo intellige Apoſtolum ideo dixiſſe, non rapinam arbitrat* eſt eſſe ęqualis deo: quia non alienum arbitratus eſt eſſe quod natus eſt: ſed tamē quamuis æqualitatem dei non fuerit arbitratus alienā ſed ſuā, ſemetipſum exinaniuit, nō quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ noſtra ſunt. Quod vt noueris ita eſſe, attēde vnde ad hoc Apoſtolus venerit. Cum enim Chriſtianis humilitatē præciperet charita-
Ibidem. tis, Alter alterutrū, inquit, exiſtimantes ſuperiorem ſibi non quæ ſua ſunt vnuſquiſq; intendentes, ſed quæ aliorum. Deinde vt exēplo Chriſti hortaretur nō ſua quærere vel intendere, ſed quæ aliorū ſunt, Singuli quique, inquit, hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. Qui cum in forma dei eſſet, quæ illi erat ſua, nō rapinam arbitratus eſt: hoc eſt, nō alienum arbitratus eſt eſſe ęqualis deo: ſed tamen quærens noſtra non ſua, ſemetipſum exinaniuit, non formam dei amittens, ſed formam ſerui accipiens. Non enim eſt mutabilis illa natura, vt ſe exinaniret perdendo quod erat, ſed accipiendo quod
C non erat: nec conſumendo quæ ſua ſunt, ſed aſſumēdo quę noſtra ſunt, ac deinde in forma ſerui obediendo ſicut homo vſq; ad mortem crucis. Propter quod & de* eum exaltauit, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomē: & cætera. Homini ergo donauit iſta, nō deo. Neque enim cum in forma dei eſſet, non excelſus erat, aut non ei genua flectebant cœleſtia, terrena & inferna. Sed cum dicitur, Propter quod eum exaltauit: ſatis apparet propter quod exaltauerit: id eſt, propter obediētiam vſq; ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus eſt, ipſa exaltata eſt, ipſi donatum eſt nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt cum ipſa forma ſerui nominetur, filius vnigenitus dei intelligatur. Nō itaq; facias imparem deo formā dei, quod nec in ipſis hominibus dici poteſt. Nam cum dictum fuerit, iſte homo in forma eſt illius hominis, nemo intelligit niſi æqualis. An forte non vis ſic accipere quod dictum eſt, Cum in forma dei eſſet: vt in forma dei patris itelligas filium, vbi nihil aliud quàm æqualitas apparet amborū: ſed in for-
† putas. ma dei apparet † intelligendum, in forma ſua, quia & ipſe vtiq; deus eſt? Non multum curo ſi etiam ſic intel-

ligas. Vbi enim plenitudinem formæ ætatis incremēta D
nō faciunt, ſed deo gignente perfectus eſt patris filius: † † al. perfectus natus
proculdubio ſi forma filij formæ patris nō eſt æqualis, est filius.
non verus eſt filius. Scriptum eſt autem, Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Forma ergo veri filij, formæ 1. Ioan. 5.
dei patris eſſe non poteſt inæqualis. Proinde nec huic loco proſecutionis meæ, vbi de verbis Apoſtoli æqualem patri filiū cōprobaui, reſpondere aliquid pro veſtra intentione potuiſti. Sexto loco, vt eiuſdem na- Caput VI.
turæ cuius & pater eſt, oſtēderem filium, etiam mortalium fœtus animalium immanitati veſtri erroris obieci, increpans cor veſtrum, qui eiuſdem naturę cuius pater eſt, negatis eſſe dei filiū, quamuis verū eſſe filium nō negetis: cum deus ipſe dederit animalibus hoc generare quod ipſa ſunt: vbi non ſolum hominis hominē, verumetiam canis canem filium nominaui: nō ad ſimilitudinē dei, ſed ad confuſionem detrahētium filio dei: qui cum videant corruptibiles mortaleſq; naturas, habere tamen naturæ de ſuis parētibus vnitatem, filio dei vero nolunt concedere communionem naturæ vnius habere de patre: cū ſit inſeparabilis à patre, & incorruptibilis æternuſq; cum patre. Vnde etiā dixi quòd melior ſit ſecundum vos humana conditio, vbi conceditur creſcere, vt ad robur parentum vel creſcendo poſ- E
ſunt filij peruenire. Filius autem dei, ſicut dicitis & docetis, minor patre genitus ſic remanſit, [atque] vt ad patris formam non poſſet peruenire, nec creuit. Hic tu, vt appareret quàm magna veritatis mole premereris, omnino ad rem non reſpondiſti: ſed tanquam deficienti flatu anhelares, reprehendendū me putaſti, dicēs quòd tam fœda comparatio, de filio ſcilicet hominis ſiue canis, in illam tantam immenſitatem produci nō debuit. Hoc reſpondere eſt, an potius inopiam reſponſionis oſtendere? Quaſi ego propterea terrenarum naturarum iſta exempla produxerim, vt incorruptioni corruptionem, immortalitati mortalitatē, inuiſibilibus viſibilia, æternis temporalia coæquarem: ac nō potius vt vos in magnis & ſummis rebus errantes, de rebus paruulis infimiſq; conuincerem, qui non videtis bonū quod creator ſumme bonus dedit etiā extremis vilibuſq; creaturis, vt cum longe aliud ſint quàm eſt ipſe, hoc tamē generēt quod ſunt ipſæ. Nec attenditis quid mali dicatis, vt cum homines & canes & cætera huiuſmodi habeāt filios veros, quos illis gignentibus creat veritas, non ſit verus dei filius ipſa veritas. Aut ſi ſancta ſcriptura co- F
gente permittitis vt verus filius ſit, rogamus permittite vt degener non ſit. Et degener quomodo? Audiant catholici vnde erubeſcant hæretici. Filius viri fortis ſi nō habeat fortitudinem, degener dicitur, tamē homo eſt, quod & pater[eius] eſt: atque in diſſimili vita, nō eſt tamē aliena ſubſtātia. Vos vnigenitum dei filium ita degenerem vultis, vt ipſam patris ei ſubſtantiam denegetis: minorem natum, minorem remanſiſſe iactatis. Non vllam datis ætatem, qua poſſit augeri, nō datis eandem formam, qua poſſit æquari. Cuius naturæ tanta ſubtrahitis, miror vero filium qua fronte dicatis: niſi quia infœliciſſimo errore non vos putatis ad vnius patris gloriam, niſi per vnici filij contumeliam peruenire. Se- Caput VII.
ptimo loco dixi, Vſqueadeo autem filium agnoſcimus magnum deum, vt patri dicamus æqualem. Itaque ſine cauſa, inquam, nobis quod valde profitemur, teſtimoniis & multiloquio comprobare voluiſti. Et his verbis meis addidi diſputationem, in qua rationem reddidi, quare filius cum ſit patri æqualis, dicat eum tamē deum ſuum, vbi ait, Aſcēdo ad patrem meum & ad patrē ve- Ioan. 20.

G ſtrum, deum meũ & deum veſtrum. Quoniã tu comme
moraueras hoc Euãgelicum teſtimonium, quo te pro-
bare exiſtimaſti, quòd filius patri non eſſet æqualis. Ego
itaq; tibi ad iſta reſpondens, dixi patrẽ propterea etiam
deũ eſſe vnigeniti filij, quoniã factus eſt homo & natus
ex fœmina: & hoc eſſe quod dicit in Pſalmo, vbi quod
Pſalm.21. futurũ fuerat prænunciauit, De vẽtre matris meæ deus
meus es tu: vt oſtenderet & patrẽ hinc eſſe deum ſuum,
quia homo factus eſt. Homo enim de ventre matris eſt
natus, & ſecundum hominẽ de virgine natus eſt deus:
vt nõ ſolum pater illi eſſet, qui eũ de ſeipſo genuit, ve-
rumetiam deus eius eſſet, quẽ de ventre matris hominẽ
creauit. Ad hæc tu cum reſpondere voluiſſes, multa di-
xiſti, & multa teſtimonia, quæ te nihil adiuuant, protu-
liſti. Quomodo tamen dictũ ſit, De ventre matris meæ
deus meus es tu: quanuis eadem ſcripturæ ſanctę verba
memoraſſes, nullo modo inuenire potuiſti. Cur autẽ in
eo loco poſueris Pſalmi alterius teſtimonium, vbi ſcri-
Pſalm.109. ptum eſt, Tecum principiũ in die virtutis tuæ in ſplen-
doribꝰ ſanctorum, ex vtero ante luciferũ genui te: om-
nino nõ video. Non enim filij perſona eſt dicentis, Ex
H vtero tuo, aut de vẽtre tuo, deus meꝰ es tu. Illa ineffabi-
lis generatio etiã ſi ex vtero patris accipitur, hoc ſigni-
ficatum eſt, quia de ſeipſo, hoc eſt, de ſubſtantia ſua deꝰ
deum genuit: ſicut ex vtero matris quãdo natus eſt, ho-
mo hominẽ genuit: vt intelligeremus in vtraq; genera-
tione non diuerſas eius qui natus eſt, & eorũ de quibus
natus eſt, eſſe ſubſtantias. Diuerſa quidem ſubſtãtia eſt
deus pater, & homo mater: non tamen diuerſa ſubſtan-
tia eſt deus pater & deus filius: ſicut nõ eſt diuerſa ſub-
ſtãtia homo mater, & homo filius. Sed audi quid dicat
Pſalm.21. in Prophetia iſte filius, De ventre, inquit, matris meæ
deus meus es tu. Noli multis verbis ad rem nõ neceſſa-
riis conari operire res claras. Qui eſt pater filio ex vte-
ro ſuo, de vẽtre matris [ſuæ] deus eius eſt, nõ de ſuo. Ad
Cap. VIII. hoc ergo prorſus nihil reſpondere potuiſti. Octauo
loco de ſubiectione qua ſubiectus eſt patri filius, reſpõ-
di tibi, quoniam dixeras, de ſua ſubiectione vnũ ſtatuit
deum. Reſpondi ergo etiam hoc ſecundum hominem
recte accipi, quòd filius ſubditus eſt patri. Neq; hoc eſſe
Lucæ. 2. mirandum, cũ legatur vtiq; ſecundum ipſam ſerui for-
Pſalm. 8. mam etiam parẽtibus ſubditum. & de illo ſit ſcriptum,
Minoraſti eũ paulo minus ab angelis. Ad quod tu quaſi
I reſpõdens dixiſti me optime proſecutum, quoniam &
parentibus propter formam ſerui eſſet ſubiectus. Dein-
de volens vel ut pro te eſſe oſtendere, quod cõtra te eſſe
cernebas, ac ſic incautis minúſque attentis hominibus,
quicunq; eſſent iſta lecturi, tanquam reſpondentem te
facere, vbi quod diceres nõ habebas, adiungis & dicis,
Ioan. 1. Si enim parentibus ſubiectus inuenitur, quos ipſe crea-
uit, quia omnia per ipſum facta ſunt: Nec enim poſt tẽ-
pora, ſed ante tempora nouimus filium genitũ à patre:
Si ergo parẽtibus, inquis, ſubditus, vt diuinarũ ſcriptu-
rarũ authoritas luce clarius prædicat: quãto magis vti-
que illi ſuo genitori eſt ſubditus, qui tãtum ac talem eũ
1. Corin. 15. genuit, ſecundũ id quod ait Paulꝰ, Cum omnia fuerint
filio ſubiecta, tũc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui ſibi
ſubiecit omnia. Hæc verba tua poſſent à me putari di-
cta eſſe, & omnino mea eſſe, niſi te audientibus cum di-
cerẽtur, & poſtea hęc cuncta legentibus, euidentius ap-
pareret te illa dixiſſe. Quis enim crederet, conſentire
† vos nobis. poſſe nos vobis, † ſecundum formã ſerui, ac per hoc nõ
Caput IX. ſecundum formã dei Chriſtum eſſe ſubiectũ? Nono
loco abs te quęſiuimus, vt per ſcripturas diuinas oſten-
deres ſi valeres, vtrum adoret patrem ſpiritus ſanctus.
Hoc enim dixeras: ſed ſicut ipſa tua proſecutio cui re- K
ſpondi, ſatis indicat, non probaueras. Ad hanc ergo in-
quiſitionem meam vide quid poſteriore proſecutione
reſpõderis. Cum enim dixiſſes quantũ voluiſti de iudi-
cio filij, quod & nos fideliſsime credimus, & de ſubie-
ctione, quã ſecundum formã ſerui filium patri redde-
re nõ negamus: vbi veniſti vt probares à ſancto ſpiritu
adorari patrẽ, rediſti ad illos gemitus, de quibus tibi iã
ante reſponderã, ſecundũ morem ſanctarũ ſcriptura-
rum qua locutione ſit dictũ. Et ipſe ſpiritus interpellat *Roman. 8.*
gemitibus inenarrabilibus: ne credamus ſpiritũ ſanctũ
nunquã eſſe ſine gemitibus poſſe, quoniam nullus dies,
nulla hora, nullum momentũ temporis inuenitur, quo
nõ à ſanctis orationes deo vbiq; fundãtur, ab aliis hic,
ab aliis alibi: cũ tamen ab orationibus ſanctorũ nullum
ſit tẽpus immune, quãdoquidem diebus & noctibus, cũ
alij cibo ac potu reficiuntur, alij quodlibet aliud agũt,
alij dormiunt, nõ vtiq; deſunt quos deſideriũ ſanctum
orare cõpellat. Ita fit vt ſpiritus ſanctus, qui vbiq; omni-
bus adeſt, aliquantulum ceſſare à gemitibus nõ ſinatur,
quod eſt extremæ miſeriæ, cũ pro quibuſcunq; orãtibus
cogitur gemere. Niſi gemitibus inenarrabilibus inter- L
pellare ſic intelligatur, vt dixi: id eſt, quia gemitibus ſan-
ctorũ deſideriorũ interpellare ſanctos facit, quibus affe-
ctum piũ gratiæ ſpiritalis infundit. Sed cum ſimiles lo-
cutionũ modos, quando per efficientem ſignificatur id
quod efficitur: ſicut frigus pigrũ dicimꝰ, quia pigros fa-
cit: & diem triſtem vel lętũ, quia triſtes vel lætos facit: e-
tiam de ſcripturis ſanctis commemorauerim, vbi deus
dicit ad Abraham, Nunc cognoui: quod nihil eſt aliud, *Gene. 22.*
quàm nunc vt cognoſceres feci. Nõ enim tunc deus di-
cẽdus eſt cognouiſſe, quod antequã fieret nunquã po-
tuit ignorare. Quos locutionis modos de diuinis elo-
quiis à me prolatos, quomodo aliter interpretareris nõ
inueniſti: nullo modo itaq; ad iſtos gemitus redire de-
buiſti. Nemo enim ſic de ſpiritu ſancto ſapit, niſi qui
ſecundũ carnem, non ſecundũ ſpiritum ſapit. Quanuis
& ſi tibi concederetur quomodo tu ſentis, dici ſpiritũ
ſanctũ interpellare pro ſanctis: aliud eſt interpellare vel
orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: [nõ omnis
qui adorat, rogat:] nec omnis qui rogat, adorat. Reco-
le conſuetudinem regũ, qui plerunq; adorãtur, & non
rogantur: aliquãdo rogantur, & nõ adorantur. Ac per
hoc à ſpiritu ſancto adorari patrẽ nullo modo demõ- M
ſtrare potuiſti. Decimo loco egi tecum vt intellige- *Caput. X.*
res quomodo per ineffabilẽ copulationẽ ſit vnus deus
ipſa trinitas, quã didicimus vnius eſſe ſubſtantiæ: quan-
doquidẽ etiam diuerſas ſubſtãtias inuenimus, hoc eſt, ſpi
ritum hominis, & ſpiritum domini, per copulationem
qua homo adhęret domino, vnũ ſpiritũ dictum, vbi ait
Apoſtolus, Qui autẽ adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. *1. Corin. 6.*
Ad quod tu reſpondẽs, vel potius nõ tacẽs, conatus es
oſtẽdere, quomodo pater & filius vnũ ſint, non vnita-
te naturæ, ſed voluntatis. Hoc quidẽ dicere ſoletis, ſed
tunc ſoletis cũ vobis obiicitur quod ait dominus, Ego *Ioan. 10.*
& pater vnum ſumus. Ego autẽ hoc loco nõ hoc volui
probare, ꝙ pater & filius & ſpiritus ſanctus vnum ſint,
quod quidẽ propter vnitatẽ ſubſtantiæ fideliſsime cer-
teq; credimus, ſed quòd eadem trinitas vnus eſt deus: a-
liud eſt quippe, vnũ ſunt: aliud, vnus eſt deus. Diſcerne,
eſt, & ſunt. Nec ait Apoſtolus, Qui adhærent domino, *1. Cor. 6.*
vnum ſunt, quoniam diuerſa ſubſtantia eſt: ſed ait, Qui
adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Si autem vos cum
de duobus dicitur, vnus eſt, & dicitur quid vnus, ſicut
dicit Apoſtolus, vnus ſpiritus eſt, hoc idem putatis eſſe,
quod

A quod eſt cum de duob⁹ dicitur, vnum ſunt, nec dicitur *Ioan.10.* quid vnum: ſicut ait ſaluator, Ego & pater vnũ ſumus: cur non dicitis, pater & filius vnus eſt deus? Quare quã- *Deute.6.* do auditis, Audi Iſraël, dominus deus tu⁹ deus vnus eſt: de patre tãtum vultis intelligi? Nempe pater dominus deus eſt, & filius dominus deus eſt. Cur non apud vos vterq; vnus dominus deus eſt, ſicut apud beatũ Apoſtolum ſpiritus hominis & ſpiritus domini vnus ſpiritus eſt? Quid autem prodeſt cauſæ veſtrę, quia per conſenſionẽ voluntatis hoc dicitis fieri? Quod quidem ita ſit, ſed vbi eſt diuerſa natura: ſicut diuerſa natura eſt hominis & domini, & tamẽ qui adhæret domino, per cõſenſionem vtique voluntatis vnus ſpiritus eſt. Si ergo non vultis per vnitatem ſubſtantiæ, certe per conſenſionem voluntatis dicite, tamen aliquando dicite, quoquo modo dicite, pater & filius vnus deus eſt. Sed non dicitis, ne quod nunquam voluiſtis, cogamini confiteri de vtroque dictum eſſe, non de patre ſolo, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: quoniam ſpiritũ ſanctum non vultis deum, non vultis dominum confiteri. Dicite, inquam, ratione qua vultis, quòd pater & filius vnus dominus deus eſt, vt patri & filio ſeruientes, B *†al. dei ſed deo vni & domino vni ſeruiatis.* non duobus diis & duobus dominis contra præceptũ† dei & domini vnius ſeruiatis. Sed nunc de hac re ſatis dictum ſit. Puto cum iſta legeris, nihil te reſpõdere potuiſſe ad id quod de Apoſtolo commemoraui, Qui ad- *1.Corin.6.* hæret domino, vnus ſpiritus eſt: ſi contentionem depoſueris, non negabis. *Caput XI.* Vndecimo loco, deum eſſe ſpiritum ſanctũ, de templo eius quod noſipſi ſumus, teſte *1.Corin.3.* Apoſtolo oſtẽdi, vbi ait, Neſcitis quia templũ dei eſtis, *1.Corin.6.* & ſpiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Neſcitis quia corpora veſtra templũ in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem habetis à deo? Tu autem ad iſta reſpondiſti nihil. Aiſti enim, Suſcipio quæ protuliſti. Neſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Neque enim deus, inquis, habitat in homine, quem non ante ſpiritus ſanctus ſanctificauerit atque purgauerit. Atque iſto modo intelligi voluiſti, non ſpiritum ſanctum eſſe dictum deum, nec templum ſpiritus ſancti nos eſſe, ſed dei: & hoc eſſe dictum, templum dei eſtis: ſed ideo additum, ſpiritus dei habitat in vobis: quia purgat ſpiritusſanctus templum dei, non ſuum, vt cum ipſe purgauerit, tunc illic inhabitet deus. Quem ſenſum tuũ quanta ſequatur C abſurditas, nolo nunc dicere. Illud enim nunc oſtendere debeo, quomodo multa dicẽdo, nihil quod ad rem pertinet dixeris. Dimiſiſti enim cauſam, & perrexiſti in laudem ſpiritus ſancti, eámque copioſe contra teipſum executus es. Contra teipſum ideo dixi, quoniam nõ vis eum dicere deum, cuius tãtam diuinitatem per laudem coactus es confiteri: vt cum ſit vnus, vbique ſit præſens, & nemini ſanctificando deſit, vbicũque quiſque Chriſtianus eſſe & deum orare voluerit, ſimul ſe omnibus exhibendo, ſiue in Oriente, ſiue in Occidente baptizẽtur in Chriſto: hoc & nos dicimus. Sed quem dicimus talem ac tantum, abſit à nobis vt eum negemus deum, quod etiam per ſuum templum, quod noſipſi ſumus, citiſsime & facile oſtenditur. Neque enim niſi deus noſter eſſet, templum noſipſos habere potuiſſet: quod tu vt occultares, & in ſermone tuo mentes hominum à luce veritatis auerteres, de templo dei quocunque dixiſti, quem noluiſti intelligi ſpiritum ſanctum: de templo autem ſpiritus ſancti, quod apertiſsime demonſtratũ eſt, omnino tacuiſti. Cum enim tibi duo teſtimonia Pauli Apoſtoli propoſuerim, Vnum vbi ait, An neſcitis *1.Corin.3.* quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis?

Alterum vbi ait, Neſcitis quia corpora veſtra templum D in vobis eſt ſpiritus ſancti? quare tam fraudulenter egi- *1.Cor.6.* ſti, vt vnum horum commemorares, quod dictum eſt, Templum dei eſtis: & alterũ taceres, quod eſt, Corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti? Cur hoc feciſti, rogo te, niſi quia nullo modo poſſes argumentari quomodo deus noſter nõ eſſet, qui templum noſipſos haberet: quem ſine dubio deum cognoſceremus; ſi ei tẽplum de lignis & lapidibus per diuinam ſcripturam facere iuberemur. Duodecimo loco admonui te, *Caput XII.* vt proferres ſi poſſes, qua diuina authoritate ſit dictum quòd vnum ſint, vbi ſubſtantiæ ſunt diuerſæ. Tu autem reſpondere ad hoc volẽs, nihil tale proferre potuiſti: ſed magnis coarctat⁹ anguſtiis affirmare auſus es, quòd Apoſtoli vnum ſint cum patre & filio. Quod Chriſtus omnino nõ dixit, Sic enim abs te dictum eſt, tanquam pater & filius & Apoſtoli vnum ſint. Chriſtus autem nõ ait, vt ipſi & nos vnum ſimus: ſed ait, vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Nam & verba ipſa Euangelica ponam, Pater ſancte, inquit, ſerua eos in nomine tuo, quos *Ioan.17.* dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos vnum. Nunquid dixit, vt nobiſcum ſint vnum, aut ipſi & nos ſimus vnũ? Item pòſt aliquãtum, Non, inquit, pro eis rogo tantum, E ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint. Neque hic dixit, vt nobiſcum vnum ſint. Deinde ſequitur, Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in nobis vnum ſint. Et hic non dixit, vnum ſimus: aut, vnum nobiſcum ſint: ſed, vnũ ſint in nobis: vt qui natura vnũ ſunt, quia homines ſunt, etiam in patre & filio ſint vnum: non cum ipſis vnum: id eſt, non vt ipſi & iſti ſint vnũ. Adhuc adiungit & dicit: Vt mundus credat quia tu me miſiſti: Et ego claritatem quã dediſti mihi dedi illis, vt ſint vnum ſicut nos vnũ ſumus. Ego in eis & tu in me, vt ſint conſummati in vnũ. Cum ergo toties dixerit, vt ſint vnum: non tamẽ alicubi dixit, vt ipſi & nos ſimus vnum: hoc eſt, vt nobiſcum ſint vnum: ſed aut in nobis dixit, aut ſicut nos: id eſt, ipſi ſecundum naturam ſuam, nos ſecundum noſtram. Volebat enim eos, qui natura vnum erant, in hoc ipſo quod vnum erant, eſſe perfectos. Non enim quia dicit, Eſtote *Matth.5.* ergo & vos perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfect⁹ eſt: vult illos deo naturæ vnitate coniungere, tanquam illorum & illius vna eadẽmque natura ſit: ſed perfectos vult eſſe in natura ſua, ſicut eſt deus perfectus in ſua, F quanuis diuerſa, nõ vna: quod, niſi in ipſo ſimus, omnino eſſe non poſſumus. Non ſicut in illo ſunt omnes, quia ipſe continet omnia quę creauit. Propter quod dictus eſt nõ longe poſitus ab vnoquoque noſtrum, quia *Actor.17.* in illo viuimus & mouemur & ſumus. Sed ſicut in illo ſunt tales qualibus dictum eſt, Fuiſtis enim aliquando *Ephe.5.* tenebræ, nunc autem lux in domino. Vnde & illud eſt, Cui vult nubat, tãtum in domino. Non igitur proferre *1.Cor.7.* potuiſti vbi dictum ſit, vnum ſunt, quorum eſt nõ vna, ſed diuerſa ſubſtantia: & tanquã in obſcuro loco nobis ſurrepere voluiſti, vt diceres Apoſtolos vnum eſſe cum patre & filio, tãquam vnum eſſent Apoſtoli & pater & filius: cum Apoſtolorum ſubſtantiam manifeſtum ſit à patre & filio eſſe diuerſam. Sed quoniam, vt ipſi & nos vnũ ſimus, aut nobiſcum ſint vnum, nuſquã Chriſtum dixiſſe manifeſtũ eſt, te quoq; nobis reſpondere nõ potuiſſe, & fraudẽ facere voluiſſe manifeſtũ ſit. Tertio- *Cap.XIII.* decimo loco te cõmonui, nõ ideo patrem filio eſſe maiorẽ, quia teſtimoniũ perhibuit pater filio. Nam & Prophetas ei teſtimoniũ perhibuiſſe memoraui, quos maiores illo eſſe non potes dicere. Dixeras enim, quòd pater

G filio perhibuerit teſtimonium, quod ſic accepi, tãquam hinc ipſe probare volueris, illo cui teſtimonium perhibuit, eum eſſe maiorem. Sed quoniam poſteriore tua proſecutione hinc omnino tacuiſti, taciturnitatem tuam in locum conſenſionis † accepi: & fieri poteſt, vt ideo commemoraueris patrem filio perhibuiſſe teſtimonium, vt hinc illum eſſe alium, iſtum autem alium, non vt illum iſto probares eſſe maiorem, alium vero eſſe patrem, alium eſſe filium, quoniam non eſt pater ipſe qui filius, & vobis & nobis contra Sabellianos eſt dogma cõmune. Illi enim dicunt, non alium, ſed eundem filium eſſe qui eſt pater. Nos autem alium quidem eſſe patrem, & alium filium, ſed tamen quod pater eſt, hoc eſſe dicimus filium.

† cõfeſſionis

Cap. XIIII. Quartodecimo loco ad illud quod dixeras, Dilectum lego & credo, quòd pater eſt qui diligit, & filius qui diligitur: reſpondens dixi, Sic autem dicis hinc inter patrem & filium eſſe diuerſitatem, quia pater diligit, & filius diligitur, quaſi negare poſsis quòd & filius diligat patrem. Deinde addidi, Si ambo ſe inuicem diligunt, cur negatis eos vnius eſſe naturæ? Quod vtique ideo dixi, ne hinc vnam naturam H negaretis amborum, quia illum diligere, hunc diligi ipſe dixiſti. Ad hoc tu reſpondens conſenſiſti quidem quòd & filius diligat patrem, ſed vnius eſſe naturæ cõſentire noluiſti: tanquam filius ita diligat patrem, ſicut creatura creatorem, non ſicut vnigenitus genitorem, quem diuerſitate ſubſtantiæ vultis eſſe degenerem.

Cap. XV. Quintodecimo loco dixi pariter eſſe inuiſibilem trinitatem, non ſolum patrem: ſed apparuiſſe tamen viſibilem filium in forma ſerui, propter quam dixit, Pater maior me eſt. *Ioan. 14.* Sed quoniã patribus ſe diuinitas demonſtrabat, dixi per ſubiectam creaturã id eſſe factum, non per naturã ſuam, qua eſt inuiſibilis trinitas. Atq; vt hoc probarem, Moyſen cõmemoraui ei dicentẽ, cum quo facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te, oſtẽde mihi temetipſum manifeſte: *Exod. 33.* vt intelligeres quomodo eum videbat, quẽ ſibi cupiebat oſtendi: quia vtiq; ſi deum in ſubſtantia qua deus eſt videret, profecto vt ſe illi oſtẽderet non rogaret. Dixi etiam eſſe Chriſtum viſibilium & inuiſibilium creatorẽ, vt ipſum probarem per ſubſtantiam ſuam non eſſe viſibilem, à quo creari non ſolum viſibilia, verumetiam inuiſibilia potuerunt. I Ad quod tu reſpõdere conatus, quàm multa quæ ad rẽ non pertinent dixeris, intueantur qui legunt: & tamen de Moyſe, cur ſibi deum cum quo loquebatur vellet oſtendi, ſi eius naturam ſubſtantiámque cernebat, prorſus nihil auſus es dicere: & adhuc affirmare non deſtitiſti, dei filium inuiſibilium creatorem, & antequam formam ſerui acciperet, in forma dei fuiſſe viſibilem: quẽ ſuperius in forma ſerui videri potuiſſe, in ſubſtantia vero ſuæ diuinitatis eſſe inuiſibilem, iam fueras & ipſe cõfeſſus.

Cap. XVI. Sextodecimo loco, quia de patre tantum dixiſſe Apoſtolum dixeras, Soli ſapienti deo: ego dixi, Ergo ſolus pater eſt deus ſapiens, & non eſt ſapiens ipſa dei ſapientia, quod eſt Chriſtus. De quo ait Apoſtolus, Chriſtum dei virtutẽ & dei ſapientiam. *1. Corin. 1.* Deinde addidi, Supereſt vt dicatis, quid enim non audetis? inſipientem eſſe ſapientiam dei. Ad hæc tu, Sapientem ſolum, inquis, patrem prædicat Paulus beatus Apoſtolus, dicens ſic, Soli ſapienti deo. Sed requirenda eſt, inquis, ratio quemadmodum ſolus ſapiens, non quòd Chriſtus non ſit ſapiens. Sequeris deinceps & adiungis quomodo ſapientẽ confitearis & Chriſtum: nam poſt nonnulla quę ad rem nõ pertinentia texuiſti, vt ſermonem tempúſque produceres, etiam hoc inſeruiſti verbis tuis vt diceres. Sed vere ſolus ſapiẽs pater: quaſi Apoſtolus K dixerit, ſoli ſapiẽti patri: ſed dixit, ſoli ſapienti deo, quia deus eſt & filius, quod & vos vultis: deus eſt & ſpiritus ſanctus, etſi non vultis. Et iſta trinitas eſt ſolus ſapiens deus, qui nec potuit vnquam eſſe inſipiẽs omnino, nec poterit: nõ per gratiam particeps ſapientiæ, ſed ſapiens immobilitate atq; immutabilitate naturæ. Nã ſi tibi dicã, Itàne vero ô homo, qui Chriſtiano nomine gloriaris, Chriſtus ſic eſt ſapiens, vt nõ ſit vere ſapiens? ergòne Chriſtus qui eſt verus deus, non eſt vere ſapiens? nonne ita ſub hac interrogatione turbaberis, vt continuo reſpondeas, Chriſtum vere eſſe ſapientem? Quid eſt ergo quod dixiſti, ſed vere ſolus ſapiẽs eſt pater? Nempe quò perueneris, & à quanta blaſphemia te debeas reuocare, iam ſentis.

Cap. XVII. Septimodecimo loco egi tecum, quòd etiã filius non ſolus pater infectus eſt, hoc eſt, factus nõ ſit. Dixeras enim ideo à nobis vnum deum pronunciari, quia vnus eſt ſuper omnia innatus, infectus. Reſpondens ergo huic audaciæ tuæ, Sic autẽ inquam dicis patrem infectum, quaſi filius factus ſit, per quem facta ſunt omnia. Deinde addidi, Scito factũ eſſe filium, ſed in forma ſerui, nam in forma dei vſqueadeo non eſt fa- L ctus, vt per illũ facta ſint omnia. Si enim ipſe factus eſt, inquam, non per illum facta ſunt omnia, ſed cętera. Ad hęc tu cum tota tui prolixitate ſermonis ita nihil quod diceres inueniſti, vt hinc omnino tanquam id non audieris, conticeſceres.

Cap. XVIII. Octauodecimo loco etiam de innato patre, id eſt ingenito, quia & hoc dixeras, tecum agendum putaui, & dixi, Non itaque dico filium ingenitum, ſed patrem genitorem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod eſt, alioquin non eſt verus fili⁹, ſi quod eſt pater, non eſt filius: ſicut de partubus animalium ſupra iam diximus. Et iam ad hoc tu nec verum nec falſum aliquid protuliſti.

Cap. XIX. Nonodecimo loco, quia popoſceras à me, vt oſtenderem æqualem eſſe patri ſpiritum ſanctũ: reſpondi tibi dicens, Quid eſt autẽ quod poſcis, vt oſtendam tibi æqualem patri eſſe ſpiritum ſanctum, quaſi tu patrem oſtenderis maiorem eſſe ſpiritu ſancto: ſicut potuiſti oſtendere de filio propter formam ſerui? Scimus enim, inquam, dictum eſſe patrẽ filio maiorẽ, quia in forma ſerui erat filius, & adhuc in forma eſt humana filius, quam leuauit in cœlũ: propterea de illo dictum eſt, quòd & nunc interpellat pro nobis, *Roma. 8.* & ſempiterno erit in regno hęc eadem forma immortalis: propter quod dictum eſt, Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia. *1. Corin. 15.* Nam de ſpiritu M ſancto qui nullam ſuſcepit creaturã ad vnitatem perſonæ ſuæ, quamuis ſe per ſubiectam creaturam viſibiliter & ipſe, ſiue per columbæ ſpeciem, ſiue per linguas igneas ſit demonſtrare dignatus, *Matth. 3.* *Act. 2.* nunquam dictus eſt eo maior pater, nũquam dictus eſt ſpiritus adoraſſe patrem, nunquam dictus eſt minor patre. Ad hęc tu quaſi reſpondens, non tamen reſpondiſti. Non enim potuiſti oſtẽdere, ſpiritu ſancto alicubi patrem dictum fuiſſe maiorem, ſicuti filius propter formam ſerui dixit, Pater maior me eſt. *Ioan. 14.* Et cum ego dixerim, ſpiritum ſanctũ nõ ad vnitatem perſonæ ſuæ vllam ſuſcepiſſe creaturam: tu ita ſpiritum ſanctum in columba & igne apparuiſſe dixiſti, ſicut apparuit Chriſtus in homine: quaſi columba & ſpiritus, vel ignis & ſpiritus vna perſona ſit, ſicut verbũ & homo vna perſona eſt. Ad horã quippe apparuerunt illa, quæ ſpiritum ſanctũ ſignificãdo monſtrarẽt viſibiliter inuiſibilem, columba propter amorẽ ſanctum, ignis autẽ propter charitatis lumẽ atq; feruorem. Et peracto ſignificatiõis officio, corporales illę ſpecies tranſie-

A tranſierunt,atque eſſe vlterius deſtiterunt:ſicut columna nubis, nebuloſa per diem, luminoſa per noctē. Denique ne putaretur columba vel flamma ad ſubſtantiā *Exod. 13.* pertinuiſſe ſpiritus ſancti, vel quòd ſe in hæc viſibilia tantæ maieſtatis natura cõuerterit, aut in vnitatem perſonæ ſuæ iſta ſuſceperit, nunquam poſtea ſic apparuiſſe legitur ſpiritus ſanctus. Chriſtus autem, qui humanam non ad horam ſumpſit effigiem, in qua hominibus appareret, ac deinde illa ſpecies præteriret: ſed in vnitatē† perſonæ ſuæ, manente inuiſibili dei forma, accepit viſibilem hominis formam, non ſolum natus eſt in ea de homine matre, verumetiam creuit in ea, & manducauit, & bibit, & dormiuit in ea: & occiſus eſt in ea, & reſurrexit in ea, & aſcendit in cœlum, & ſedet ad dexterā patris in ea, & ad iudicandos viuos & mortuos eſt venturus* in ea, & in regno ſuo, ei qui illi ſubiecit omnia, erit ſubiectus in ea. Hæc tu in mea reſponſione breuiter dicta, quę nunc aliquanto latius, vt vel ſic intelligeres explicaui, attendere & conſiderare noluiſti: irruens in tantam blaſphemiam, vt naturam diuinam dei & ſpiritus ſancti, conuertibilem, proh nefas, & mutabilem diceres. Tua nanque iſta ſunt verba, Ea, inquis, quæ de inuiſibilitate omnitenentis † dei proſecutus ſum, etiam & ipſe, licet alio propoſito, attamen tuis verbis affirmaſti, B quòd ſpiritus ſanctus in ſpecie colūbæ ſit viſus, necnon & in ſpecie ignis. Filius ſanè in forma hominis: pater autem neq; in ſpecie columbæ, nec in forma hominis: nec aliquando vertit ſe in formas, nec aliquando vertitur. De quo ſcriptum eſt, Ego ſum qui ſum, Et nō ſum mutatus. Deinde adiungis & dicis, Filius ſanè in forma dei conſtitutus iā vt ipſe protuliſti, formā ſerui accepit, quod non pater: ſpiritus æque ſanctus ſuſcepit ſpeciem columbæ, quam non ſuſcepit pater. Scito ergo, inquis, quia vnus eſt inuiſibilis, vnus etiam incapabilis atque immenſus. Hęc nunquid diceres, ſi ſecundum ſpiritum nō ſecundū carnem poſſes cogitare quid diceres? Homo es enim qui legis in ſcripturis ſanctis, Ego ſum qui ſum. Et, Non ſum mutatus. Et cum verba iſta ſint non patris ſolius, ſed ipſius trinitatis, quæ eſt vnus deus, tu ea patri tantummodo tribuens, filium mutabilem credis. Vnigenitum, per quē facta ſunt omnia, mutabilem credis. Eum de quo dicit Euangeliū, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, mutabilem credis. Quid C iam dicam de ſpiritu ſancto, quādo illum quem verum filium dei & verum cōfiteris deum, mutabilem credis? Quod vtique non crederes, ſi formam ſerui à forma dei eſſe ſuſceptam, nō formam dei in formam ſerui eſſe mutatam, tāquam catholicus crederes: & viſibili homine aſſumpto, permanſiſſe inuiſibilem deum, non carnaliter, ſed ſpiritaliter cogitares: nec contendendo diffideres, ſed intelligendo conſpiceres, & ſpiritum ſanctū inuiſibili ſua manente natura, nullo modo in ignis aut columbæ ſpeciem mutata atque cōuerſa, per ſubiectam creaturā apparuiſſe, ſicut voluit viſibiliter, tu poſſes cōſiderare fideliter. Memēto tamen, nec maiorem patrem ſpiritu ſancto, nec adoratum patrē ab ſpiritu ſancto, vllis diuinis teſtimoniis contra propoſitionem meam te demonſtrare potuiſſe. Viceſimo loco, quoniam dixeras de filio, Si æqualis patri, vtique talis: ſi talis, vtique innatus. Ego reſpondēs tibi, ſed dicis inquam de filio, ſi æqualis, vtique talis: id eſt, vt quia non eſt ingenitus, non videatur talis: poſſes dicere nō eſſe hominē quem genuit Adam, quia ipſe Adam non eſt genitus, ſed factus à deo. Si autem potuit Adam & non eſſe genitus,

† al. ſed vnitate perſonæ ſuæ manente, inuiſibilis dei. &c. — *1. Corin. 15.* — *† al. omnipotentis.* — *Exod. 3.* — *Ibidem.* — *Malach. 3.* — *Ioan. 1.* — *Actor. 2.* — *Matth. 3.* — *Caput XX.*

D & tamen hoc generare quod erat ipſe, non vis vt potuerit deus deum æqualem ſibi? Ad hæc non miror nullum te inueniſſe reſponſum, ſed planè laudo nec reſpōdere conatum: atq; vtinam hoc vbique feciſſes. Nuſquam enim in ſermonibus noſtris, quid recte reſponderes inuenire potuiſti, & tamen penè vbiq; tacere noluiſti. Sed cum in aliis tam multa dixeris, cauſæ quæ inter nos agitur non neceſſaria, & tempus loquendo cōſumpſeris: gratiæ tibi agendæ ſunt, vbi nōnulla ſic vidiſti te refutare non poſſe, vt ea malles ſummo ſilentio præterire.

Libri ſecundi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA MAXIMInum hæreticum Arrianorum Epiſcopum, Liber tertius.

RES iam poſtulat, vt in eo quod reliquum eſt, opitulante domino impleam promiſſionem meam. In operis quippe huius exordio, prius, E inquam, oſtendam refellere te nō potuiſſe quæ dixi. Deinde quantū neceſſarium videbitur, ego refellā quæ ipſe dixiſti. Quia ergo ſicut adiuuante deo potui, oſtendi ea quæ dixi non te potuiſſe refellere: ſupereſt vt ea quæ dixiſti, ego refellam, ſicut deo adiuuante potuero. Priores itaq; proſecutiones tuas, quibus cōtinuo reddidi meas, in hac diſputatione quæ nunc à me ſuſcepta eſt, non retractabo: Ad illam vero vltimam tam prolixam, vt mihi de illa † ſpacium reſponſionis auferret (*† de illo.*), ita redarguam, ſi voluerit qui nos regit, vt acquieſcas lumini veritatis, ſi contētionis tenebras non amaueris. In primis ergo ſuperflua detraham neceſſitati reſponſionis meæ. Cauſa quippe inter nos agitur, vtrum pater & filius & ſpiritus ſanctus, diuerſæ, vt vos dicitis: an potius, vt nos dicimus, vnius ſint eiuſdēmque ſubſtantiæ, vnúſque deus ſit ipſa trinitas: cum conueniat inter nos, patrem non eſſe qui eſt filius: nec filium eſſe qui eſt pater: nec patrem eſſe vel filium qui ſpiritus ſanctus eſt. Quicquid igitur tanta tuæ proſecutionis pro- F lixitate dixiſti, vnde oſtenderes alium eſſe patrem, aliū eſſe filium, alium eſſe ſpiritum ſanctum: quando nobiſcum agis, ſuperfluum prorſus eſſe cognoſcis. Et ſi tibi expugnādi occurrerint Sabelliani, in eos iſta nobis vobiſque communia, ſi placet, arma cōuerte. Multa etiam locutus es, vt probares magnum deum eſſe dominum Ieſum Chriſtum. Et hoc quid ad nos, cum hoc dicamus & nos? Laudes quoque ſpiritus ſancti magnas veráſque fudiſti. Sed nos eas augere poſſumus, nō negare. Non itaque opus erat, vt eas contra nos diceres, quas dicimus tecum. Chriſtum ſedere ad dexteram patris, nōnne pariter confitemur? Quod tamen teſtimoniis diuinorum eloquiorum tu probare voluiſti, tanquam id alicubi negaremus. Chriſtum in carne veniſſe, vtrique nouimus & tenemus. Sic adhibuiſti vt hæc diceres diuina teſtimonia, tanquam repugnemus. Hęc & alia quę ſuis oſtendam locis, in quibus operam ſuperuacuam contriuiſti vt moras necteres, tempuſque produceres, commemorādo attingere debeo, non redarguere diſputando. *Caput I.* Dicis me auxilio principum munitum, loqui non ſecundum timorē dei: cum ſcias nobis eſſe prę-

G ceptum orare pro regibus, vt in agnitionem veniãt ve-
1.Timo 2. ritatis: quod in quibuſdam eſſe impletum, nos deo agi-
mus gratias, vos doletis. Verba autẽ noſtra rectè intel-
ligentibus indicant, quis noſtrum loquatur ſecundum
timorẽ dei: vtrum qui ſic laudat deũ patrem, vt ad eius
laudẽ referat, quòd ſibi filiũ generauerit æqualem: an
ille qui ſic genitorẽ dehoneſtat & genitum, vt & illum
dicat non potuiſſe gignere per omnia ſui ſimilem filiũ:
& iſtum dicat nõ degeneraſſe iam natum, ſed degenerẽ
Caput II. natum. Dicis vos Chriſtum colere, vt deum omnis
creaturæ, cui flectitur omne genu, cœleſtium, terreſtriũ
& infernorum: quem tamen deo patri eſſe nõ vultis æ-
qualem, quia hoc pater ei donauit: ait enim Apoſtolus,
Philip. 2. Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei no-
mẽ quod eſt ſuper omne nomẽ, vt in nomine Ieſu om-
ne genu flectatur: & cętera. Nec quęritis cui donauerit,
vtrum homini, an deo. Quomodo enim donauerit, e-
uidenter apparet. Humiliauit, inquit, ſemetipſum vſque
ad mortem, mortem autẽ crucis. Propter quod & deus
eum exaltauit, & donauit ei nomen. Si ergo propterea
donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomẽ, quia fa-
H ctus eſt obediens vſq; ad mortẽ crucis: nunquid ante-
quam hoc fieret, non erat altus dei filius deus, dei ver-
bum, deus apud deum: ſed poſteaquã propter hoc exal-
tatus eſt, quia factus eſt obediẽs vſq; ad mortem crucis,
tunc cœpit eſſe altus dei filius, vnicus dei, deus: tunc cœ-
pit habere nomen quod eſt ſuper omne nomen? Quis
hoc inſipientiſsimus dixerit? Hoc ergo illi donatum eſt
vt homini ſecundum quẽ filius factus eſt obediens vſq;
ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipſe dei fi-
Caput III. lius, deus de deo natus æqualis. Obiicis mihi, quòd
dicam ſpiritum ſanctum æqualem eſſe filio. Dico pla-
ne. Da, inquis, teſtimonia vbi adoratur ſpiritusſanctus?
Vt video, hinc eũ vis oſtendi æqualem Chriſto, ſi ado-
ratur vt Chriſtus. Iam ergo confitere Chriſtum patri æ-
qualem, quem tuipſe adorari cõfiteris vt patrem. Qua-
les autẽ homines eſtis, quàm religioſæ humilitatis, qui
2.Cor. 3. ſpiritum ſanctũ adorare non vultis, cum legatis, Litera
occidit, ſpiritus autem viuificat? Non vultis ergo ado-
rare, quẽ viuificare animas non negatis: cũ pater Abra-
ham homines adorauerit, quia conceſſerunt ei monu-
mentum, vbi poneret mortuæ corpus vxoris? Sic enim
Gene. 23. ſcriptũ eſt, Venit autẽ Abraham plangere Saram & lu-
I gere. Et ſurrexit Abrahã de ſupra mortẽ eius, & dixit fi-
liis Heth, Peregrinus & aduena ſum ego vobiſcũ, date
ergo mihi poſſeſsionẽ monumenti, vbi ſepeliam mor-
tuum meũ. Reſponderunt autẽ filij Heth ad Abraham
dicẽtes, Abſit hoc domine. Audi nũc & nos, Rex à deo
tu es in nobis. In electis monumẽtis noſtris ſepeli mor-
tuum tuũ: nemo enim noſtrũ prohibet te à monumen-
to ſuo, vt ſepelias mortuũ tuum ibi. Surgens autẽ Abra-
ham adorauit plebẽ filiorũ Heth. Et vos ſpiritum ſan-
ctũ nõ permittitis adorari, vt ipſi dei gratię remaneatis
ingrati. Sed da, inquis, teſtimonia vbi adoratur ſpirit⁹
ſanctus. quaſi non ex iis quæ legimus, aliqua etiam quæ
non legimus, intelligamus. Sed ne quęrere multa com-
pellar, tu vbi legiſti patrem deũ ingenitũ vel innatum?
& tamen verum eſt. Quod vero aliquoties dixiſti, etiã
filio eſſe incomparabilem patrẽ: nec legitur, nec verum
eſt. Si autem religionẽ qua colitur deus, ſicut dignum
eſt cogitares, multo pl⁹ eſſe cerneres quòd habet ſpiri-
tus ſanct⁹ templum, quàm ſi eum legeres adoratum. Et
homines enim ſicut ſupra docui, à ſanctis nouimus
adoratos. Templum vero nõ eſt factum ab hominibus
niſi aut vero deo, ſicut Salomõ fecit: aut eis qui pro diis
habentur, ſicut gentes quę ignorant deum. Spiritus au- K
tem ſanctus, quod cum magno honore de deo dictum *Acto. 7.*
eſt, non in manu factis templis habitat, ſed corpus no- *1.Cor. 6.*
ſtrum templum eſt ſpiritus ſancti. Et ne corpora no-
ſtra contemnas, membra ſunt Chriſti. Qualis ergo eſt
deus, cui templum ædificatur & à deo, & de membris
dei? Dicis Chriſtum eſſe in dexteram dei, & inter- *Caput IIII.*
pellare pro nobis. Quod cur nobis obiicis, ſi eum non *Roma. 8.*
ſolum deum, verumetiam hominem agnoſcis? Quid
te ergo adiuuat, quòd ſedere ad dexteram patris vel aſ-
ſidere legitur? Quid nobis, non quidem inanibus teſti-
moniis, ſed tamen inaniter probare niteris quod fate-
mur? Dicis vos ſpiritum ſanctum competenter ho- *Caput V.*
norare vt doctorẽ, vt ducatorem, † vt illuminatorem, *† ductorem.*
vt ſanctificatorem: Chriſtum colere vt creatorem: pa-
trem cum ſyncera deuotione adorare vt authorem. Si
authorem propterea dicis patrem, quia de ipſo eſt fi- *Patris au-*
lius, non eſt autem ipſe de filio, & quia de illo & filio ſic *thoritas.*
procedit ſpiritus ſanctus, vt ipſe hoc dederit filio gi-
gnendo eum talem, vt etiam de eo procedat ſpiritus
ſanctus: Si creatorem ſic dicis filium, vt creatorem nõ
neges patrem nec ſpiritum ſanctum: Si deniq; ſpiritum L
ſanctum ſic dicis doctorem, ducatorem, † illuminato- *† ductorem.*
rem, ſanctificatorem, vt hæc opera nec patri audeas au-
ferre nec filio, iſta tua etiam noſtra ſunt verba: Si autem
talia tibi idola ponis in corde, vt duos facias deos, vnũ *† al. ĩte cor-*
maiorem: id eſt, patrem: alium minorem: id eſt, filium: *rigere volui*
ſpiritum vero ſanctum ita omnium trium minimũ fin- *† aliàs, ſo-*
gas, vt nec deum nuncupare digneris: non eſt hæc no- *phiſticæ.*
ſtra fides, quoniam non eſt Chriſtiana fides, ac per hoc *Cõtagia ter-*
nec fides. Etiam hoc tibi ignoſcimus, quòd imperite v- *rena ſunt, ſi-*
ſus verbo, Chriſtum ſignificaſti ad terrena deſcendiſſe *tis, fames,*
contagia. Et quia hoc interrogare volui, † vti ſcires cõ- *laſſitudo,*
tagia quomodo appellare debeamus: calũnias eſſe iſtas *dolor, mors:*
dicis, & eas de philoſophiæ † artis inſtructione venire *ad hæc de-*
arbitraris. Sufficit mihi quòd ita putaſti Chriſtũ ad ter- *ſcẽdit Chri-*
rena deſcendiſſe contagia, vt tamen confitereris nullũ *ſtus.*
habuiſſe peccatum. Illud ſanè quòd commemora- *Caput VI.*
ui partus animalium, quæ cum terrena ſint atq; morta-
lia, hoc tamen gignunt quod ipſa ſunt, vt homo homi-
nem, canis canem, puto quòd non aſpernatus horrui-
ſti, ſed te aſpernari atq; horrere finxiſti, dicens, tam fœ-
dam comparationẽ in illam tantã immenſitatem non
debuiſſe produci. Cur enim hoc dixiſti, niſi quia time-
bas ne tibi de ipſis corruptibilibus fœtibus fauces veri- M
tas premeret, & te reſpirare non ſineret, ſicut & facit?
Quandoquidem creaturã corruptibilem cernitis hoc
quod ipſa eſt gignere fœtum ſuũ, & deum patrem om-
nipotentem creditis non potuiſſe niſi eius degenerãte
natura gignere vnicum ſuum. Sed dicis, Dominus *Caput VII.*
dominum genuit, deus deum genuit, rex regẽ genuit,
creator creatorem genuit, bonus bonum genuit, ſapiẽs
ſapientem, clemẽs clementem, potens potentem. Si ſub
his verbis cauere te putas quod vobis obiicitur, non
vos credere deum non potuiſſe gignere id quod eſt ip-
ſe, & ideo dicis, Dominus dominum genuit, deus deũ
genuit, & cætera: cur ergo ſicut dixiſti, potens potentẽ,
non dicis omnipotens omnipotentem? Si autem ſicut
ſentis vis dicere, dic, Domin⁹ maior dominum mino-
rem genuit: deus maior, deum minorẽ: rex maior, regẽ
minorem: creator maior, creatorem minorem: melior
bonum, ſapientior ſapientẽ, clementior clemẽtem, po-
tentior potentem. Si autem iſta non dicis, & nihilo mi-
nus quã pater habet, filium habere conſentis, cur nõ di-
cis ęqualem? Et illa omnia cur nõ ſic percurris vt dicas,

Dominus

A Dominus æqualem dominũ genuit,deus ęqualẽ deum,
rex æqualem regẽ,creator æqualem creatorem, bonus
æqualiter bonum, ſapiens æqualiter ſapiẽtem, clemens
æqualiter clementem,potens æqualiter potẽtem?Si au-
tem negas æqualem,aperte dic eſſe degenerem.Non e-
nim quem deum minorem, de deo maiore natum eſſe
dicitis,ſaltem ſicut infantem creſcere ſinitis, vt aliquã-
do ſuo patri poſsit eſſe æqualis. Ad hoc enim eum per-
fectum dicitis eſſe natum, non vt hinc laus eius creſce-
ret,ſed vt minor eius natura remaneret.Et cum iſta ſen
tiatis, ſequeris tamen & dicis, Nihil ſubtraxit pater in
generando filium. Quomodo nihil ſubtraxit pater in
generando filium,quem non æqualem genuit, ſed mi-
norem? An ideo nihil ſubtraxit, quia nihil eorum quæ
gignẽdo dedit,abſtulit genito? Ita ſanè nihil ſubtraxit:
ſed & filiis hominum qui proſpere naſcuntur,nihil au-
fert creator iam natis:quin potius addit,vt accedat cre
ſcentibus quod naſcentibus defuit.Quid ergo de patre
magnum dixiſti erga vnicum filium,qui non ex nihilo
vel ex aliqua materia factus,ſed ex ipſo natus eſt? Quid
magnum eſt quia nõ ſubtraxit quod dedit, ſi quod da-
re potuit,non dando ſubtraxit?Vbi eſt quòd eum inui-
B dum non eſſe dixiſti?An forte dare non potuit? Vbi eſt
omnipotentia dei patris? Prorſus ad hũc articulum res
colligitur,vt deus pater æqualẽ ſibi gignere filium aut
non potuerit,aut noluerit.Si nõ potuit,infirmus:ſi no-
luit,inuidus inuenitur.Sed vtrũque hoc falſum eſt.Pa-
tri ergo deo fili⁹ ver⁹ æqualis eſt.Si ergo vt laudas pla-
Roma. 1. cet tibi quod à me cõmemoratum eſt, Inuiſibilia enim
eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur: per
id quod factũ eſt in creatura viſibili,vt parẽtes id quod
ipſi ſunt,generent, intellige inuiſibilem natiuitatẽ veri
filij dei,ne deum patrem dicas id quod non eſt ipſe,ge-
nuiſſe. Si autem hoc genuit quod eſt ipſe, vnam patris
Cap.VIII. & filij eſſe ſubſtantiam negare nolite. Iam vero ſe-
quẽtia quæ ſic cõnexuiſti, vt de cruce vel incarnatione
Chriſti probare nobis velles quod pariter credim⁹:ſer-
uaſti morem tuũ, ſed nihil tibi ad iſta reſpõdens etiam
Caput.IX. ergo ſeruo promiſſum meum. De inuiſibili filio cum
ageremus,quem conſenſiſti eſſe inuiſibilem ſecundum
diuinitatem,qui prius ſolum patrẽ inuiſibilem eſſe prę-
ſumpſeras, ad rem nõ pertinẽtia multa dixiſti de inui-
ſibilibus creaturis:quod poterũt iudicare qui legerint.
C De inuiſibili deo inter nos agitᷣ. Et hoc eſt quod quæ-
ſtionem facit,quia vos inuiſibilẽ ſolum patrem dictum
1.Timo.1. putatis,vbi Apoſtolus ait,Immortali,inuiſibili ſoli deo.
Si dixiſſet, ſoli patri: difficilius fortaſſe quæſtio ſolue-
retur.Quia vero dixit,ſoli deo:nõ eſt vtique cõtra nos:
& vnigenitus quippe in forma dei, & ſpiritus ſanct⁹ in
ſua natura eſt inuiſibilis.Vnus enim & ſolus deus à no-
bis ipſa trinitas prædicatur. Quod vtrum verum ſapia-
mus,in aliis locis à nobis eſt demonſtratum, & vbi ad-
huc opus fuerit,demonſtrabitur.Nunc in iſta quæſtio-
ne nõ immerito poteſt mouere,quomodo de ſolo deo,
qui eſt ipſa trinitas, dictum ſit, Inuiſibili ſoli deo: cũ ſit
etiam quædã inuiſibilis creatura.Propter quod dictum
Coloſſ. 1. eſt de Chriſto,quia in ipſo condita ſunt omnia viſibilia
& inuiſibilia. Quia ergo ſunt dij falſi viſibiles,ideo di-
ctum eſt, Inuiſibili ſoli deo honor & gloria. Et ſi enim
eſt creatura inuiſibilis,nõ tamen deus nobis eſt. Sed &
ſi non dictũ eſſet,ſoli deo:ſed dictum eſſet,Regi autem
ſeculorum,immortali,inuiſibili,[ſoli]honor & gloria,
quis niſi deus eſſet? Honor ergo & gloria ſoli deo, qui
deus inuiſibilis eſt, nõ qui ſolus inuiſibilis, quoniam eſt
vt diximus,& creatura inuiſibilis.Itẽ quæri poteſt quo-
modo dictum ſit, Deũ nemo vidit vnquã: cum eiuſdẽ Ioan. 1.
domini verba ſint, Neſcitis quia angeli eorum ſemper D
vident faciem patris mei qui in cœlis eſt? Quæ ſenten- Matth.18.
tia vos redarguit,qui neſcitis quemadmodũ dicatis in-
uiſibilem patrem.Illud autẽ quod ait,Non quia patrem Ioan. 6.
vidit quiſquã niſi qui eſt à deo,hic vidit patrem:ad ho-
mines referri poteſt quod dictũ eſt, quiſquam. Et quia
ipſe homo erat qui tũc loquebatur in carne:ita hoc di-
xit, ac ſi diceret, Non quia patrem vidit quiſquam ho-
minum,niſi ego:ſicut dictum eſt,Quis ſapiens & intel- Pſal.106.
liget hæc?Non enim & de ſanctis angelis id accipi po-
teſt. Vnde Apoſtolus de inuiſibili deo apertius poſuit,
Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt. Non 1.Timo.6.
enim ait,nemo:ſed,nemo hominum.Vbi oſtendit quẽ-
admodum intelligi debeat quod dictũ eſt, Deum ne- Ioan. 1.
mo vidit vnquam: id eſt,nemo hominum:ſicut,Nemo
aſcendit in cœlum:cum angeli ſoleant illuc aſcendere,
quia ſolent inde deſcendere.Nec tamen Apoſtolus di-
xit, Nemo hominum poterit videre deum: ſed, nemo
poteſt.Poterit enim homo,ſed tunc cum æternum erit
fidelium præmium, videre deum. Propter quod Ioan- E
nes Apoſtolus,Dilectiſsimi,inquit,filij dei ſum⁹,& nõ- 1.Ioan. 3.
dum apparuit quod erimus.Scimus quia cum apparue-
rit, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt.
Quid eſt ergo quod dicis, ſolum eſſe inuiſibilẽ patrem:
quod fruſtra diceres,etiã ſi à ſolo filio videretur?Nunc
vero cum diuina teſtẽtur eloquia eum videri & ab an-
gelis,videndum etiam ab hominibus,cum facti fuerint Matth. 22.
æquales angelis:quid eſt quod dicis:Vbi eſt quod defi-
nire auſus es,minora videri à maioribus,maiora autem
à minoribus non videri? Quod quidem poſtea perdi-
diſti, quando videri à filio confeſſus es patrem, cum &
in ipſa ſubſtantia diuinitatis dicas filium minorem,pa-
tremq; maiorem. Sed quid dicturus es de angelis, qui
ſemper vident faciem dei patris? Nunquid propter re- Matth.18.
gulam tuam,quam ſine conſideratione finxiſti, putãdi
ſunt angeli patre deo eſſe maiores?Sed elegãter te exi-
ſtimas iueniſſe quod diceres vbi aiſti de filio,Vidit er-
go patrem,ſed vidit incapabilem. Nec attendis,quia &
ſi vidit incapabilem, quem ſicut putas capere non po-
tuit,non tamẽ inuiſibilem quem videre potuit. Tu au-
tem nobiſcum non de capabili & incapabili, ſed de vi-
ſibili & inuiſibili,cum iſta diceres,diſputabas: quia nec
Apoſtolus ait,incapabili:ſed ait,inuiſibili ſoli deo. Vn- F
de hoc teſtimoniũ pro te adhibendum putaſti, vt hinc
etiam decolorares filium,tãquam ipſe in dei forma in-
uiſibilis non ſit. Sed quoniã veritate cõuictus & filium
cõfeſſus es inuiſibilem, præparaſti tibi quantum exiſti-
mo ſic dicere,Inuiſibilis inuiſibilem genuit: quomodo
dixiſti,potens potẽtem: vt cũ diſcutereris,hoc à te quo
modo diceretur,reſpõderes, Inuiſibilior iuiſibilem ge-
nuit,ſicut potentior potentẽ,ſapientior ſapientẽ,& cæ-
tera tua †. Sed quàm ſapienter oſtẽdiſti filio incapabilẽ † talia.
patrem,filiũ vero capabilem patri? Dixiſti enim, Vidit
ergo patrẽ,ſed vidit incapabilem. Pater autẽ,inquis,ſic
videt filiũ vt tenens in ſinu ſuo & habens. Sic nõ ſapiũt
niſi qui carnaliter ſapiunt. Sinũ quippe tibi fingis,vt vi-
deo,aliquã capacitatem maioris patris, qua filiũ mino-
rẽ capiat atq; cõtineat: ſicut hominẽ corporaliter capit
domus,aut ſicut ſinus nutricis capit infantẽ.Ergo inter
mirabilia Chriſti & hoc deputabitur,quia in forma ſer-
ui creuit, & maior eſt factus quàm in forma dei fuerat,
vt cum prius portaretur in ſinu patris, nunc ſedeat ad
dexterã patris.Abiice iſta puerilia vel anicularia phan-
taſmata de corde tuo, & ſinum patris ideo dictum ac-

G cipe, vt intelligatur iſte genitus, ille genitor: nõ vt ille maior, hic minor. Nã ſi incapabilis eſt pater, filius vero incapabilis nõ eſt: non veraciter dictũ eſt, Omnia quæ habet pater, mea ſunt: quandoquidem reſpõderi ei poteſt, Ecce incapabilitatẽ habet pater, quę nõ tua eſt. Sed quoniã veraciter dictum eſt quod veritas dixit, Et omnia quæ habet pater, filij ſunt: non poteſt non eſſe filij quantacunque ſit incapabilitas patris. Et hanc domini *Ioan. 16.* ſententiam vbi ait, Omnia quæ habet pater, mea ſunt: tanquam rectiſsimam regulam ad vos ſiue conuincendos, ſiue quod magis cupim⁹ corrigẽdos, per multa adhibere debem⁹: vt vbicunq; aliquid tribuitis patri quod filio denegatis, ipſam fideliſsimam teſtem contra errores veſtros vel contra mendacia producamus. Quid opus eſt autẽ in eo tibi reſiſtere, quòd humanam ſapiẽtiam contendis eſſe viſibilem, cum ipſam animam humanam, in qua eſt vtique humana ſapiẽtia, inuiſibilem eſſe cõceſſeris? Sed quodlibet ſentias de vniuerſa inuiſibili creatura, quãtum ad deum pertinet de quo inter nos agitur, ſatis tibi demonſtratum eſt non eſſe ſolum inuiſibilem patrem.

Caput X. Putas deum patrem cum filio H & ſpiritu ſancto vnum deum eſſe nõ poſſe: times enim ne pater ſolus non ſit vnus deus, ſed pars vnius dei qui *1.ſent.diſt. 19.cap. Nec eſt.* conſtat ex tribus. Noli timere, nulla fit partium in deitatis vnitate diuiſio. Vnus eſt deus pater & filius & ſpiritus ſanctus, hoc eſt ipſa trinitas: vnus eſt deus de quo dictum eſt, quia nullus deus niſi vnus: & qui dixit, *Deute. 6.* Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt. Cui vni & ſoli deo ſeruire nos ſine vllo ſcrupulo agnoſcimus, quãdo *Matth. 4.* audimus aut legimus, Dominũ deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Ne forte propter hæc verba Chriſto, *1.Corin.6.* cuius mẽbra ſumus, vel ſpiritui ſancto, cuius templum *1.Corin.3.* ſumus, ſeruire nolim⁹, ſi quod dictum eſt, Domino deo *Deute.6.* tuo ſoli ſeruies: ſic acceperimus, tãquam de ſolo patre, & nõ de ipſa trinitate ſit dictum. Vos autem cum quæritur à vobis, quẽ credatis eſſe de quo ſcriptum eſt, Dominus deus tuus deus vnus eſt: reſpondetis, Deus pater eſt. Itemq; cum quæritur de quo domino deo dictum ſit, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies: rurſus reſpondetis, de deo patre. Tunc vobis dicitur, Si dominus deus noſter deus vnus eſt, & hic pater eſt, quare vos facitis duos dominos deos, dicẽdo etiam Chriſtum eſſe dominum deum? Item ſi pater eſt cui vni do- I mino deo noſtro ſoli ſeruiendũ eſt, quomodo obtemperatis huic pręcepto, qui tanquam domino deo ſeruitis & Chriſto? Neque enim illi ſoli, ſeruitis & huic.† Secundum fidem autem rectam, quicunque ipſam Trinitatem vnum dominum deum eſſe noſtrum didicimus, profecto cũ ei ſoli ea quæ deo debetur ſeruitute ſeruimus, domino deo ſoli nos ſeruire cõfidimus. Ergo, inquis, deus pater pars eſt dei? Abſit. Tres enim perſonæ ſunt pater & fili⁹ & ſpiritus ſanct⁹. Et hi tres quia vnius ſubſtantię ſunt, vnũ ſunt, & ſumme vnum ſunt, vbi nulla naturarum, nulla eſt diuerſitas voluntatum. Si autem natura vnũ [eſſent, & conſenſione] nõ eſſent, non ſummẽ vnũ eſſent: ſi vero natura diſpares eſſent, vnum nõ eſſent. Hi ergo tres qui vnum ſunt propter ineffabilem coniunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur, vnus deus eſt. Porrò autem Chriſt⁹ vna perſona eſt geminæ ſubſtantiæ, quia & deus & homo eſt. Nec tamen deus pars huius perſonæ dici poteſt, alioquin filius dei deus antequam ſuſciperet formam ſerui, nõ erat totus, & creuit cum homo diuinitati eius acceſsit. Quod ſi in vna perſona abſurdiſsime dicitur, quia pars rei vllius eſſe non poteſt deus, quãto magis pars trinitatis eſſe nõ poteſt, quicunque vnus in tribus? Deinde vbi ait Apo- K ſtolus, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt: nũquid *1.Corin.6.* huius vnius pars eſt dominus? Si enim hoc dicim⁹, quid aliud dicere deprehẽdimur, niſi quòd augeatur adhęrente homine, & recedente minuatur? In trinitate ergo quæ deus eſt, & pater deus eſt, & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus eſt, & ſimul hi tres vnus deus: nec huius Trinitatis tertia pars eſt vnus, nec maior pars duo quàm vnus eſt ibi: nec maius aliquid ſunt omnes quàm ſinguli, quia ſpiritalis hęc, non corporalis eſt magnitudo. Qui poteſt capere capiat: qui autem nõ poteſt, cre- *Matth.19.* dat & oret, vt quod credit intelligat. Verum eſt enim quod dicitur per Prophetam, Niſi credideritis, non in- *Eſaia 7.* telligetis. Tu nempe dixiſti, vnum deum non ex partibus eſſe compoſitum. Et quia de patre hoc vis intelligi, Ille, inquis, quod eſt, virtus eſt ingenita ſimplex: & tamẽ in hac ſimplici virtute quàm multa commemoraueris, vide. Nam ſuperiora verba tua ſunt: De⁹ deum genuit, dominus dominum genuit, rex regem genuit, creator creatorem genuit, bonus bonum genuit, ſapiens ſapiẽtem genuit, clemens clemẽtem, potens potentem. Cur ergo in virtute ſimplici quod eſt deus, non timuiſti tot cõmemorare virtutes? Vt enim omittam quatuor, quas L loco ſuperiore poſuiſti, & alias quatuor dicam, quas enunciare vſitatis nominibus poſſumus: nunquid bonitas & ſapiẽtia & clementia & potẽtia partes ſunt vnius virtutis, quam ſimplicem eſſe dixiſti? Si dixeris, partes ſunt, ſimplex ergo virtus ex partibus cõſtat, & ſimplex iſta virtus te definiente vnus eſt deus. Vnum ergo deũ ex partibus cõpoſitum eſſe dicis. Non dico, inquis. Non ſunt ergo partes, & tamẽ quatuor ſunt, & vna virt⁹ eſt, eademq; ſimplex eſt. Si ergo in vna patris perſona & plura inuenis, & partes non inuenis: quanto magis pater & filius & ſpiritus ſanct⁹ & propter indiuiduã deitatem vnus deus eſt, & propter vnuſcuiuſque proprietatem tres perſonæ ſunt, & propter ſingulorum perfectionem partes vnius dei nõ ſunt? Virtus eſt pater, virtus eſt filius, virtus & ſpiritus ſanctus. Hoc verum dicis. Sed quòd virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentem nõ vis eandem habere naturam, hoc falſum dicis, hoc cõtra fidẽ rectam & catholicam dicis.

Redis vt quæras à me, quomodo ſit inuiſibilis *Caput XI.* filius, vnde iam dixi ſuperius quod viſum eſt eſſe dicendum. Sed ſi ob hoc, inquis, filius inuiſibilis à te pro- M nunciatur, eo quòd oculis humanis contẽplari nõ poſſit, cur non & cœleſtes virtutes pariter inuiſibiles pronuncias, quãdo nec ipſæ obtutib⁹ humanis videri poſſunt? Ita hoc dicis, quaſi poſsit ab homine comprehẽdi quis ille ſit modus quo cœleſtes virtutes ſunt inuiſibiles: aut ad hoc quærendũ eſſe debeamus intenti, dicente ſcriptura, Altiora te ne quæſieris. Quod præceptum *Eccle.3.* ipſe cõtemnens, auſus es dicere, angelum videri ab archangelo, archangelum ab angelo nõ videri. Satis ſit quòd oſtendi nõ eſſe conſequens vt ideo credamus in forma dei viſibilem filium, quia ſcriptum eſt, Inuiſibi- *1.Timo.1.* li ſoli deo. Quod tu de patre ſic te accipere demonſtrabas, tanquam filius inuiſibilis non ſit, cum eum & inuiſibilium creatorẽ ſcripturæ teſtentur. Veruntamen reſtat vt dicas, Ambo quidem inuiſibiles ſunt, id eſt, & pater & filius, ſed pater inuiſibilior eſt: ac ſic dãdo aliquid patri quod non ſit filij, mendacem facis eundem filium dicentem, Omnia quæ habet pater, mea ſunt.

Cap. XII. Hoc & de potentia ſapis, quòd ſcilicet ſit quidem potens & filius, ſed potentior pater filio: vt authoribus & doctoribus vobis, potuerit potentẽ potens, nec potuerit omnipotentem

† al. Neque enim illi ſoli ſeruit, qui ſeruit & huic.

A nipotenté gignere omnipotés. Ac per hoc ſi habet pater omnipotentiã quã non habet filius, falſum eſt quod ait filius, Omnia quæ habet pater mea ſunt. Deinde ſi aliquid facit pater quod facere nõ poteſt filius, merito dicitur potentior pater quàm filius. Cum vero dicat, *Ioan. 5.* Quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter facit: nónne melius auditur ipſe quàm vos, meliusq; ipſi creditur docenti quàm decipientibus vobis? Sed potentiam pater, inquis, à nemine, fili⁹ vero accepit à patre. Fatemur & nos filium ab illo accepiſſe potentiam, de quo natus eſt potens: patri vero potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potẽtiam pater filio, ſicut omnia quæ habet in ſubſtantia ſua, gignẽdo dedit ei quẽ genuit de ſubſtantia ſua. Sed quæritur vtrũ tantam quanta ipſi eſt potentiam pater filio dederit, an minorem? Si tantam, non ſolum potentem potens, verũetiam omnipotentem genuiſſe dicatur, credatur, intelligatur omnipotens. Si minorem, quomodo omnia quæ habet pater filij ſunt? Si patris omnipotẽtia filij nõ eſt, quomodo quęcunq; pater facit, hęc & filius facit ſi-

B militer, quod vtique nõ poteſt, ſi omnipotens non eſt? *1.Timo.6.* Ac per hoc quod ait Apoſtolus, Beatus & ſolus potens: non cogor de patre tãtummodo accipere, ſed de deo, quod eſt ipſa Trinitas: Loquens enim ad Timotheum, Pręcipio, inquit, tibi coram deo qui viuificat omnia, & Chriſto Ieſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato bonã confeſsionem, vt ſerues mandatum ſine macula irreprehenſibile, vſque ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti: quẽ temporibus propriis oſtendet beatus & ſolus potẽs, rex regum & dominus dominantiũ: qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucem inhabitat inacceſsibilem: quem nemo hominũ vidit, nec videre poteſt, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum, amen. Nihil hic video dictum quod non cõueniat Trinitati. Sed vt nũc taceam de ſpiritu ſancto, quem nec ſaltem minorem filio deum vultis, quia omnino deũ eſſe non vultis, ſufficit vt vos de patre cõuincamus & filio. *Ibidem.* Nũquid enim quia dixit Apoſtolus, Teſtificor tibi coram deo qui viuificat omnia: pater ſolus, nõ & filius viuificat omnia? Si dixeris patrem ſolum viuificare omnia, quomodo ergo quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter facit? Quandoquidem pater, vt putas, viuificat omnia, quod filius nõ facit. *Ioan. 5.* Deinde vbi ait: Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viui-

C ficat: quomodo verũ eſt, ſi pater ſine filio viuificat omnia? Proinde quod addidit, Et Chriſto Ieſu qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato, bonam confeſsionem: de filio proprie dicere voluit: quia filius quidẽ ſicut pater viuificat omnia: ſed ſub Pontio Pilato in forma ſerui filium nouimus paſſum fuiſſe, nõ patrem. Deinde ſubiungitur, Vt ſerues mandatũ ſine macula irreprehenſibile vſq; ad aduentũ domini noſtri Ieſu Chriſti, quem temporibus propriis oſtendet beatus & ſolus potens: quem ſcilicet aduentum domini Chriſti oſtendet vtiq; deus, quod non ſolus eſt pater, quia ſecũdum veritatem, non ſecundum veſtrum errorem, Trinitas vnus eſt deus, beatus & ſolus potens, rex regum & dominus dominãtium. Nunquid enim vel vos dicere audetis filium nõ eſſe regem regum & dominum dominantium? De quo inter cætera ſcriptum eſt in Apoca- *Apoca. 19.* lypſi Ioannis: Et ipſe calcat torcular vini potentis, & in tunica & in femore habet nomẽ ſcriptum: Rex regum & dominus dominantium. Sed ne forte dicatis, quòd nomen patris filius habeat ſcriptum in veſte & in femo- *Apoca. 17.* re, alio loco eiuſdem libri ſuperius legitur: Et agnus vincet eos, quoniam dominus dominantium eſt & rex D regum. Quapropter ſecũdum vos, duo ſunt reges regũ & domini dominantium: & contra vos eſt, ſi de patre tantum ait Apoſtolus: Beatus & ſolus potẽs, rex regum *1.Timo.6.* & dominus dominantium. Verum ſecundum rectam fidẽ ipſa Trinitas vnus eſt deus, beatus & ſolus potens, rex regum & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucem habitat inacceſsibilem. Et quo modo erit verũ, Accedite ad eum & illuminamini: niſi *Pſal.33.* quia hoc nemo poteſt ſi de ſe quiſque pręſumpſerit, ſed ſi ipſe donauerit? Immortalitatẽ autem deus habere dicitur ſol⁹, quia eſt immutabilis ſol⁹. In omni enim mutabili natura nonnulla mors eſt ipſa mutatio, quia facit aliquid in ea non eſſe quod erat. Proinde & ipſa anima *De anima immortalitate & mortalitate.* humana, quæ propterea dicitur immortalis, quoniam qualitercũque ſecundum modum ſuum nunquam deſinit viuere: habet tamen pro ipſo ſuo modo quandam mortẽ ſuam: quia ſi iuſte viuebat & peccat, moritur iuſtitiæ: ſi peccatrix erat, & iuſtificatur, †moritur peccato: *† al. viuificatur.* vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum eſt diſputare. Et creaturarum natura cœleſtium mori potuit, quia peccare potuit: Nam & angeli peccauerũt, & E dęmones facti ſunt, quorũ eſt diabolus princeps: Et qui non peccauerunt, peccare potuerunt: Et cuicunq; creaturæ rationali præſtatur vt peccare non poſsit, non eſt hoc naturę proprię, ſed dei gratiæ. Ac per hoc ſol⁹ de⁹ habet immortalitatem, qui non cuiuſquam gratia, ſed natura ſua nec potuit nec poteſt aliqua cõuerſione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Quem ſecũdum naturam qua deus eſt, nemo hominũ vidit, nec videre poteſt, ſed poterit aliquando, ſi ad illũ numerum hominũ pertinet, de quibus dictum eſt: Bea- *Matth. 5.* ti mundicordes, quoniam ipſi deum videbũt. Cui deo, id eſt patri & filio & ſpiritui ſancto, quæ Trinitas vnus eſt deus, honor & gloria in ſecula ſeculorum amẽ. Abſit autem vt quomodo putas, ideo ſit potẽtior pater filio, quia creatorem genuit pater, filius autẽ non genuit creatorem: Neque enim non potuit, ſed non oportuit. Immoderata enim eſſet diuina generatio, ſi genitus filius nepotem gigneret patri: quia & ipſe nepos niſi auo ſuo pronepotẽ gigneret, ſecundum veſtram mirabilem ſapientiam, impotens diceretur. Similiter etiam ille ſi nepotem nõ gigneret auo ſuo, & pronepotem proauo ſuo, nõ à vobis appellaretur omnipotens: nec implere- F tur generationis ſeries, ſi ſemper alter ex altero naſceretur: nec eã perficeret vllus, ſi non ſufficeret vnus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit filium, quoniã quæcunque pater facit, hæc & filius facit ſimiliter. Filiũ *Ioan. 5.* quippe ipſum genuit vtique patris natura, non fecit.

Cap. XIII. In illo etiam teſtimonio, vbi ait Apoſtolus: Soli ſa- *Roman. 16.* pienti deo: non diſsimilis error eſt veſter: ſed quod vobis reſpondimus de potentia, hoc etiam de ſapiẽtia reſpondemus. Si enim dixiſſet Apoſtolus, Soli ſapiẽti patri: nec ſic inde filium ſepararet. Nõ enim quia in Apocalypſi de filio legitur, Habens nomen ſcriptum quod *Apoca. 19.* nemo ſcit, niſi ipſe: ideo pater neſcit hoc nomen, à quo eſt inſeparabilis filius. Sicut ergo ſcit & pater quod nemo ſcire dictus eſt niſi filius, quia inſeparabiles ſunt: ſic etiam ſi dictum eſſet, ſoli ſapienti patri: ſimul intelligi deberet & filius, quia inſeparabiles ſunt. Cum vero nõ ſit dictũ, ſoli ſapiẽti patri: ſed, ſoli ſapiẽti deo: & deus vnus ſit ipſa trinitas, multo eſt facilior nobis huius ſolutio quæſtionis: vt ſic intelligamus ſolum deũ ſapientem, ſicut intelleximus ſolum potentem, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctũ, qui eſt vnus & ſolus deus,

G cui ſoli ſeruire iuſsi ſumus: ne male intelligentes, [vel potius non intelligentes,]contra hoc præceptum facere videamur, quia & domino Chriſto ea quæ deo debetur ſeruitute ſeruimus. Nō enim dictum eſt:Dominū deum tuum patrem adorabis,& illi ſoli † ſeruies:vt ſeruire permitteremur & filio, plus tamen patri tanquam maiori:minus autem filio tanquam minori deo:ſed dictum eſt,Dominū deum tuum adorabis,& illi ſoli ſerues: ſoli ſcilicet omnipotēti,ſoli ſapiēti deo: vt vos repelleremini, qui nolentes accipere vnum ſolum deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, & dicētes vnum dominum deum, cui ſoli ſeruiendum eſt, non eſſe niſi deum patrem,& tamē etiam filium deum & dominum confitentes:apertiſsime duos deos & dominos,maiorē vnum,minorem alterum dicitis: & reos vos,ſecundum errorem veſtrum, præcepti huius violati eſſe monſtratis,quia non ſolum maiori,verumetiam minori,ea quæ domino deo debetur ſeruitute ſeruitis. Vbi autē dixit Apoſtolus,Soli ſapienti deo:cū ſcriberet ad Romanos, in fine Epiſtolæ ſic locutus eſt:Ei autem qui potens eſt, inquit, vos confirmare ſecundum Euangelium meum,

Matth.4. † plus. Roman.16.

H & præconium Ieſu Chriſti: ſecundū reuelationem myſterij temporibus æternis taciti, manifeſtati autem nūc per ſcripturam Prophetarum: ſecundum præceptum æterni dei,in obedientiā fidei in omnes gentes cogniti:ſoli ſapiēti deo per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſecula ſeculorum: Hoc eſt,ei qui potens eſt vos cōfirmare ſoli ſapiēti deo gloria in ſecula ſeculorū. Quod autē interpoſitū eſt,per Ieſum Chriſtum: vtrum ſoli ſapienti deo per Ieſum Chriſtum accipi debeat, vt ſcilicet ſolus deus ſapiens per Ieſum Chriſtum ſapiens eſſe intelligatur,nō participādo,ſed gignendo ſapientiā, quod eſt Chriſtus Ieſus: an vero non per Ieſum Chriſtum [ſapienti:ſed,per Ieſum Chriſtum] gloria ſoli deo ſapienti:videtur ambiguū. Sed quis audeat dicere, per Ieſum Chriſtum fieri,vt ſit ſapiens deus pater:cum ſecundum ſubſtantiam ſuam nō dubitandum ſit eum eſſe ſapientem:potiusq; ſit ſubſtantia filij per gignentem patrem, quam ſubſtātia patris per genitum filium? Reſtat ergo vt ſoli ſapienti deo gloria ſit per Ieſum Chriſtum, hoc eſt clara cum laude notitia,qua innotuit gentibus deus trinitas. Ideo per Ieſum Chriſtum, vt alia taceam, ipſe præcepit baptizari gētes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: Vbi præcipue cōmendata eſt huius indiui-

Matth.28.

I duæ gloria trinitatis. Deus itaq;,quod eſt ipſa trinitas, propterea ſolus ſapiēs recte dicitur, quia ſolus ſecundū ſubſtantiam ſuam ſapiens eſt:non ſecundum accipientem vel † accedentem participationē ſapientiæ,ſicut ſapiens eſt rationalis quæcūque creatura.Quod vero additum eſt,cui:vt diceretur,cui gloria:cū ſufficeret ſi dictum eſſet,ei autem gloria: inuſitatā noſtræ linguæ indicat locutionem,nō ſenſum quem requiramus, vel de quo ambigamus inſinuat. Quid enim ſenſui deperit, ſi dicatur,ei gloria, cui per Ieſum Chriſtū gloria? hoc eſt nāque,per Ieſum Chriſtum cui gloria: quod eſt,cui per Ieſum Chriſtum gloria. Sed alter horum inuſitatus,alter vſitatus eſt ordo verborum. Quæris à me: Si de ſubſtantia patris eſt filius, de ſubſtantia patris eſt etiam ſpiritus ſanctus,cur vnus filius ſit, & alius non ſit filius? Ecce reſpondeo,ſiue capias,ſiue nō capias.De patre eſt filius,de patre eſt ſpiritus ſanctus: ſed ille genitus, iſte procedens:Ideo ille filius eſt patris,de quo eſt genitus: iſte autem ſpiritus vtriuſque,quoniam de vtroque procedit.Sed ideo cum de illo filius loqueretur,ait,De patre procedit:quoniā pater proceſsionis eius eſt author,

† accidentem. Cap.XIIII. Ioan.15.

qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit vt etiam K de ipſo procederet ſpiritus ſanctus.Nam niſi procederet & de ipſo,non diceret diſcipulis: Accipite ſpiritum ſanctum:eumq; inſufflādo daret, vt à ſe quoque procedere ſignificans,aperte oſtenderet flando, quod ſpirando dabat occulte.Quia ergo ſi naſceretur,non tantum de patre,nec tantum de filio, ſed de ambobus vtiq; naſceretur,ſine dubio filiꝰ diceretur amborū: Ac per hoc quia filius amborum nullo modo eſt,non oportuit naſci eum de ambobus. Amborū eſt ergo ſpiritus ſanctus procedēdo de ambobus. Quid autē inter naſci & procedere interſit, de illa excellētiſsima natura loquēs explicare quis poteſt? Nō omne quod procedit naſcitur, quāuis omne procedat quod naſcitur:Sicut non omne quod bipes eſt,homo eſt,quāuis bipes ſit omnis qui homo eſt.Hæc ſcio. Diſtinguere autem inter illam generationem & hanc proceſsionem neſcio, non valeo, nō ſufficio: Ac per hoc quia & illa & iſta eſt ineffabilis, ſicut Propheta de filio loquēs ait, Generationē eius quis enarrabit?ita de ſpiritu ſancto veriſsime dicitur:proceſſionem eius quis enarrabit?Satis ſit ergo nobis,quia nō eſt à ſeipſo filius, ſed ab illo de quo natus eſt: non eſt à ſeipſo ſpiritꝰ ſanctus,ſed ab illo de quo ꝓcedit. Et quia L de vtroque procedit,ſicut iam oſtendimus,vnde & ſpiritus patris dictus eſt,vbi legitur, Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, habitat in vobis: & ſpiritus filij,vbi legitur: Qui autem ſpiritū Chriſti non habet, hic nō eſt eius. Non enim duo ſunt ſpiritus ſancti,tanquam ſinguli ſingulorum,vnus patris & alter filij, ſed vnus potius patris & filij: De quo vno ſpiritu ſcriptū eſt, Etenim in ſpiritu vno nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus,ſiue Iudæi,ſiue Græci,ſiue ſerui, ſiue liberi,& omnes vnū ſpiritū potauimus. Et alio loco: Vnū corpus & vnus ſpiritus. Quid ergo hæc trinitas, niſi vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ eſt? Quādoquidem nō de aliqua materia vel de nihilo eſt filius, ſed de quo eſt genitus: itemq; ſpiritus ſanctus non de aliqua materia, vel de nihilo, ſed inde eſt vnde procedit. Vos autē nec filium de patris ſubſtātia genitum vultis, & tamen eum nec ex nihilo nec ex aliqua materia, ſed ex parte eſſe conceditis. Nec videtis quàm neceſſe ſit, vt qui nō eſt ex nihilo, id eſt ex aliqua re alia, ſed ex deo, niſi ex dei ſubſtantia eſſe nō poſsit,& hoc eſſe,quod [deus]eſt, de quo eſt:hoc eſt deꝰ de deo. [Quocirca deus de deo] M natus:quia non alius prius fuit, ſed natura coæterna de deo eſt, non eſt aliud quàm eſt ille de quo eſt, hoc eſt vnius eiuſdēq; naturæ, [vel vnius] eiuſdemq; ſubſtātiæ. Quod cū auditis, quale cor habeatis ignoro, qui putatis nos dicere ſic filium natum eſſe de patre, quomodo naſcuntur de corporibus corpora. Et quoniam corruptibiliter iſta naſcuntur, accuſatis nos tāquam generationi vnigeniti quæ de patre eſt, corporalē paſsionem corruptionemq; tribuamus.Carnalibus quippe cogitationibus pleni,ſubſtantiam dei de ſeipſa gignere poſſe filiū non putatis,niſi hoc patiatur quod ſubſtantia quādo gignit patitur carnis.Erratis,nō ſcientes ſcripturas, neque virtutem dei. Quando legitis: Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto:verum dei filium cogitate.Hunc autem filium nullo modo verum dei filiū cogitatis, ſi eum natum eſſe de ſubſtantia patris negatis.Non enim iam erat hominis filius, & deo donante factus eſt dei filius:ex deo quidem natus,ſed gratia, non natura. An † forte & ſi non hominis filius, tamen aliqua iā erat qualiſcunque creatura, & in dei filium deo mutante conuerſa eſt? Si nihil horum,ergo aut de nihilo aut de aliqua

Ioan.20. Eſaiæ.53. Roma.8. 1.Cor.12. Ephe.4. 1.Ioan.5. † al. filium deū mutatis atque cō uerſa &c.

A qua ſubſtantia natus eſt. Sed ne crederemus de nihilo eſſe dei filiũ vos putare, iam nos ab iſta ſolicitudine liberaſti. Affirmaſti enim non vos dicere, de nihilo eſſe dei filium: De aliqua ergo ſubſtantia eſt. Si non de patris: de qua? Dicite. Sed nõ inuenitis. Iam igitur vnigenitum dei filium Ieſum Chriſtum dominum noſtrum de patris eſſe ſubſtantia non vos nobiſcum pigeat cõfiteri. Pater ergo & filius vnius ſunt eiuſdemq; ſubſtantiæ: Hoc eſt illud Homouſion quod in cõcilio Niceno aduerſus hęreticos Arrianos à catholicis patribus veritatis authoritate & authoritatis veritate firmatum eſt: quod poſtea in concilio Ariminenſi, propter nouitatẽ in verbis minus quàm oportuit intellectum, quam tamen fides antiqua pepererat, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas ſub hæretico imperatore Conſtantio labefactare tentauit. Sed poſt non longum tempus libertate fidei catholicæ præualẽte, poſteaq; vis verbi ſicut debuit itellecta eſt, Homouſiõ illud catholicæ fidei ſanitate longe lateq; defenſum eſt. Quid eſt enim Homouſion, niſi vnius eiuſdẽq; ſubſtantiæ? Quid

Ioan. 10. eſt inquam Homouſiõ, niſi, Ego & pater vnum ſumus?

B Sed nunc nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminenſe tanquam præiudicaturus proferre concilium: Nec ego huius authoritate, nec tu illi⁹ detineris: ſcripturarũ authoritatibus, non quorũque propriis, ſed vtriſque communibus teſtibus, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cũ ratione cõcertet. Vtrique legimus: Vt ſimus in vero fi-

1.Ioan. 5. lio eius Ieſu Chriſto: Ipſe eſt verus deus & vita æterna. Vtrique tanti ponderis molibus cedamus. Dicite ergo nobis, vtrũ iſte verus dei fili⁹, ab eis qui gratia filij ſunt, huius nominis quadam proprietate diſcretus, de nulla ſubſtantia ſit, an de aliqua? Nõ dico, inquis, de nulla, ne de nihilo dicã. Ergo de aliqua eſt: quæro, de qua? Si nõ de patris, aliã quære. Si aliam non inuenis, quia omnino non inuenis, patris agnoſce, & filiũ cum patre Homouſion cõfitere. Caro de carne naſcitur, filius carnis de ſubſtantia carnis naſcitur. Corruptionem de medio tollite, paſsiões carnales à lumine mẽtis abiicite, &

Roman. 1. inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicite. Credite creatorem qui dedit carni carnẽ gignere, qui dedit parentibus veros carnis filios de carnis ſubſtantia generare, ac ſic filios cum parentibus vnius eſſe ſubſtantiæ: multo magis potuiſſe verum gignere filium de ſua ſubſtantia, & vnam cũ vero filio habere ſubſtantiã,

C manente incorruptione ſpiritali, & longiſsime hinc aliena corruptione carnali: Nã de anima quid dixeris, neſcio. Verba enim tua ſunt vbi dicis: Nec enim ad animæ ingenuitatem cõparatis illam tantam magnificen-

† carnis. tiam, ſed ad fragilitatem corporis. † De corpore vtiq;, inquis, naſcitur caro, corporalis filius: nõ tamen de anima anima naſcitur. Poſt iſtam quaſi definitionẽ tuam, rurſus affirmas animam filios generare. Adiũgis enim & dicis: Si ergo noſtra anima incorruptibiliter generat & impaſsibiliter, nullam ſentiens diminutionẽ, non inquinationem aliquã, ſed legitime ſecundum iura di-

† al. generat filiũ, & ſapiẽtia cõſenſum accõmodans &c. uina generatũ filiũ, ſapiẽtium conſenſu, accõmodans † corpori, ipſa integra manet, quãto magis omnipotens deus: Et paulopoſt dicis: quãto magis deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filiũ? Iam ſupra dixi, neſcire me quid volueris de anima intelligi, de qua pri⁹ dixiſti, ꝙ non naſcatur anima de anima: & poſtea, ꝙ anima incorruptibiliter gignat filiũ. Si [anima] animã gignit, quomodo nõ naſcitur anima de anima? Si carnem, tu videris quomodo ſit caro verus animæ filius. Chriſtus enim, propter quem putaſti hanc adhibẽdam ſimilitudinem, verus eſt dei filius. Si autem incorrupti- D biliter gignere animam filium ſic accipi voluiſti, quomodo ait Apoſtolus, In Chriſto enim Ieſu per Euange- *1.Corin. 4.* lium ego vos genui: cur non attendis quòd iam erant illæ animæ in veteri vita, quas per Euangelium renouando Apoſtolus genuit? Verbum autem dei deus vnigenitus filius, ſicut iam diſputauimus, nõ prius aliquid fuit, & renouatione eſt generatus à patre, ſed cũ patre ſemper fuit: ſicut eſt ſemper atque erit mirabili atque ineffabili modo genit⁹ ab æterno coæternus. Sed ſi ob hoc introduxiſti hãc diſsimilem ſimilitudinem, vt aſſereres deum patrem ĩcorruptibiliter genuiſſe, noli laborare, cõfiteor omnino, incorruptibiliter genuiſſe deum patrẽ, ſed quod eſt ipſe genuiſſe. Iterum enim dico hoc, quod vobis ſæpe dicendũ eſt, Aut de aliqua ſubſtãtia natus eſt dei filius, aut de nulla. Si de nulla, ergo de nihilo: quod vos non dicere iam tenemus. Si de aliqua, nec tamẽ de patris, nõ verus eſt filius. Si de patris, vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ ſunt pater & filius. Quomodo autem nihil filio ſubtraxit vt dicis, ſi eiuſdem ſubſtantiæ eſt, & tamen minor eſt, nec ſicut infans creſcere poteſt? Iam vero de immortalitate dei, quia non patrem, ſed E deum, qui & pater eſt & filius & ſpiritus ſanctus, ſolum habere immortalitatem dixit Apoſtolus, ſatis ſuperius diſputauimus, quando ipſum Apoſtolicũ teſtimonium & poſui totum & expoſui. Diſplicet tibi, quòd ęqualem patri aſſerimus filiũ, quaſi poſsit eſſe inæqualis, qui verus eſt filius, nõ natus ex tempore, ſed gignenti coæternus, ſicut ſplendor ab igne genitus gignenti manifeſtatur æquæuus. Sed habet, inquis, dei filius authorem patrem. Si propterea deum patrem deo filio dicis authorem, quia ille genuit, genit⁹ eſt iſte, quia iſte de illo eſt, non ille de iſto, fateor & cõcedo. Si autem per nomen authoris minorem vis facere filiũ, patremq; maiorem, nec eiuſdem ſubſtãtiæ filium cuius eſt pater, deteſtabor & reſpuam: quia & filius hominis, inquantum eſt filius, habet authorem, de quo natus eſt, patrẽ: nec tamẽ ideo non eſt eiuſdem ſubſtantiæ cuius eſt pater, & quòd iſte minor, maior eſt ille: poteſt tamen ad formam patris valentiamq; peruenire creſcendo, in qua patrem propterea † non omnino inuenit talem, quia & ille deficit † *al. poſſe* ſeneſcendo. Sic enim neceſſe eſt varietur ætate mortalitas, vbi temporalis eſt non æterna natiuitas. Non autẽ illa ſic eſt, vbi nec creſcit fili⁹, nec ſeneſcit pater: Et ideo F amborũ non impar eſt ætas, quia vbi eſt æternitas, non eſt ætas. Ideo forma nõ impar amborum, quoniam verus filius qui nõ vt augeretur eſt nat⁹, ne remaneret degener, ęqualis eſt natus. Sit ergo natiuitate humana lõge melior & excellentior diuina natiuitas incorruptibili & inuiolabili generatione, non tamen ſit deterior diuerſitate naturæ. Sed vitam filius, iquis, accepit à patre. Accepit ſicut genitus à gignẽte. Omnia, inquit, quæ *Ioan 16.* habet pater, mea ſunt. Omnia ergo quę habet pater, dedit ille gignendo, accepit iſte naſcẽdo: Nec dando ille amiſit quod habuit: nec iſte cũ eſſet & non haberet, accepit. Sed ſicut ille permanſit habẽs omnia, cum ea quæ habet filio dederit omnia: ſic iſte nunquã fuit ſine omnibus, quæ non egendo, ſed naſcendo accepit vt filius: quia nunquam potuit eſſe non natus, & ea ſine quibus non eſt natus, & eſt immutabilis natus, ſemper habuit, quia ſemper eſt natus. Si enim aliquid eorum quæ habet pater nõ dedit filio, falſum eſt quod ait filius, Om- *Ibidem.* nia quæ habet pater, mea ſunt. Sed quia [quod dixit filius] verũ eſt, prorſus omnia quæ habet pater, dedit vt diximus ille gignẽdo, accepit iſte naſcẽdo: Ac per hoc

G dedit ille vitam, quia genuit vitam : accepit iſte vitam,
quia natus eſt vita: ſi minor, ſi diſcolor, ſi diuerſa, nõ er-
go quã pater habuit hanc dedit filio: Et quomodo ve-
Ioan. 16. rum eſt: Omnia quæ habet pater, mea ſunt? Sed quis au-
deat dicere, verũ non eſt quod veritas dixit? Quapro-
Ioan. 5. pter ſicut habet pater vitã in ſemetipſo, ſic dedit & filio
vitam habere in ſemetipſo: Sicut habet, dedit: quod ha-
bet, dedit: qualem habet, talem dedit: quãtam habet, tã-
tam dedit. Omnia quæ habet pater, filij ſunt. Non ergo
aliquid minus quàm pater habet, filio dedit: Nec amiſit
pater vitã quam filio dedit: Viuẽdo enim tenuit quam
gignendo dedit. Vita eſt autem ipſe pater, vita eſt ipſe
filius: Et ille quippe & iſte id habet quod eſt ipſe: Sed il
le de nullo vita, iſte vita de vita: ſed talis qualis illa, tãta
quanta illa, hoc omnino quod illa, quia verus eſt filius,
quia perfectus eſt fili9, quia nõ eſt degener ab vno deo
patre deus vnicus filius: Patri ergo æqualis eſt filius.
Quicquid eum dicis à patre accepiſſe, fatemur & nos
prorſus: Pater dedit, filius accepit. Sed cũ pater omnia
quę habet gignẽdo dederit, æqualem vtiq; genuit, quo-
niam nihil minus dedit. Quomodo ergo tu dicis, quia
H ille dedit, ille accepit, ideo æqualẽ filium patri nõ eſſe:
cum eũ cui data ſunt omnia, & ipſam æqualitatem vi-
Act. 20. deas accepiſſe? Scriptum eſt quidem, Beatum eſt magis
dare quàm accipere: Sed in hac vita vbi eſt inopia, qua
vtique melior eſt copia. Melius enim eſt habere quàm
egere: & melius eſt donare q̃ accipere: erogare quàm
mendicare. Vbi autem qui dedit, gignẽdo dedit: & qui
accepit, naſcendo accepit: non inopi ſubuẽtum eſt, ſed
ipſa copia generata eſt. Nec poteſt qui accepit, ei qui
dedit eſſe inæqualis, quia & hoc accepit vt eſſet æqualis.
Ioan. 16. Nihil enim patre minus habet ille qui dicit, Omnia quę
habet pater, mea ſunt: Aequalis eſt igitur. Sed quia ſe-
Philip. 2. metipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, non for-
mam dei perdens, ita factus eſt in eadem ſerui forma
obediens vſque ad mortem crucis, in qua paulo minus
Pſalm. 8. minoratus eſt ab angelis, vt patri in forma dei mane-
ret æqualis, quia non eſt forma illa mutabilis. Quid ita-
Ioan. 8. que mirum eſt, ſi ea quæ commemoras dicit: Ego quæ
placita ſunt patri meo, facio ſemper? Et ad monumen-
Ioan. 11. tũ Lazari: Pater, gratias ago tibi quia audiſti me, & ego
ſciebam quia ſemper me audis, ſed propter eos qui cir-
Ioan. 9. cũſtant dixi, vt credãt quia tu me miſiſti. Et iterum: Me
I oportet operari opera eius qui me miſit. Et antequã pa-
Matth. 26. nes frangeret, prius patri gratias egit. Si his atque hu-
iuſmodi teſtimoniis id oſtẽdere voluiſſes, quòd in for-
ma ſerui filius minor eſt patre, & in ipſa forma dei iſte
de illo, non ille de iſto eſt: quod ſæpe ſignificans, multa
ita dicit, vt eum non intelligentes, etiam in ipſa diuini-
tate arbitrentur minorem: ſic teneres rectam regulam
fidei, vt nõ contradiceres veritati: nec per alia teſtimo-
nia oppugnares Euangelium, ſed doceres. Quæ ſunt e-
nim placita patri, quæ non ſunt & filij? aut vnde poteſt
facere fili9, niſi quæ placita ſunt patri, à quo habet om-
nia in quibus æqualis eſt patri? Quomodo non gratias
agit patri de quo eſt, præſertim in forma ſerui, in qua
illo minor eſt? Quomodo non patrem rogat vt homo,
qui cum patre exaudit vt deus? Quis autem Chriſtia-
nus ignorat q̃ pater miſerit, miſſúſque ſit filius? Non e-
nim genitorem ab eo quem genuit, ſed genitum à ge-
nitore mitti oportebat. Verum hoc nõ eſt inæqualitas
ſubſtantiæ, ſed ordo naturæ: non quòd alter prior eſſet
altero, ſed quòd alter eſſet ex altero. Oportebat ergo
operari eũ qui miſſus eſt, opera eius à quo miſſus eſt. Et
quæ ſunt opera patris, quæ non ſunt & filij: cũ dicat idẽ
filius, Quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter fa- *Ioan. 5.*
cit? Opera tamẽ patris eſſe dicit. Nõ enim obliuiſcitur K
à quo ſit: à patre quippe illi eſt vt operator taliũ operũ
ſit. Hæc autem vos ita intelligitis, vt hinc etiam putetis
patrem filio eſſe maiorem, quia dixit paſſerem non ca-
dere in terram ſine patris volũtate, quaſi cadat ſine vo-
luntate filij. An vſqueadeo minorẽ vultis filium, vt nõ *Matth. 10.*
habeat in poteſtate nec paſſeres? Sed ſi non vultis huic
regulæ acquieſcere, vt vbicunque legeritis in authori-
tate diuinorum eloquiorum, quibus minor patre filius
videatur oſtendi: aut ex forma ſerui dictum accipiatis,
in qua vere minor eſt patre: aut ideo dictum, quòd non
demõſtretur maior vel minor vllus eſſe altero, ſed de-
monſtretur eſſe alter ex altero: ſi huic, inquam, rectiſsi-
mæ regulæ non vultis acquieſcere: certe tamen verum
dei filium nulla ratione dicetis, ſi non eiuſdem ſubſtã-
tiæ, cuius pater eſt, eum eſſe dicatis. Vt enim humanum
aliquid dicam propter infirmitatem carnaliũ, cum ho-
mines duo ſunt pater & filius, ſi obediẽs ſit patri filius,
& aliqua exiſtente cauſa roget patrem, gratias agat pa-
tri, aliquò denique mittatur à patre, vbi ſe dicat nõ ve-
niſſe facere voluntatem ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt,
nunquid hinc oſtẽditur non eiuſdẽ cuius pater eſt eſſe L
ſubſtantiæ? Cur ergo vbi de filio dei talia legitis, ſtatim
in tantum ſacrilegiũ corde atque ore proruitis, vt veri
filij dei vnam eandemq; cum patre ſubſtantiã non eſſe
credatis atque dicatis? Quid quòd etiam illud comme-
morandum putaſti, quod manifeſtiſsime vt homo lo-
quitur: Poteſtatem habeo ponendi animã meam, & po- *Ioan. 10.*
teſtatem habeo iterum ſumendi eam: hoc enim præce-
ptũ accepi à patre meo? Quid hoc adiuuat cauſam tuã?
Nunquid enim aliud dixit, niſi poteſtatem habeo mo-
riendi & reſurgẽdi? Quod itaque ait: Nemo eam tollit
à me, ſed ego eam pono à me, & iterum ſumo eam: quid
intelligi voluit, niſi ſe non fuiſſe moriturum, niſi ipſe
voluiſſet? Nũquid tamen niſi homo eſſet, mori & reſur-
gere potuiſſet? Sic autẽ introduxiſti hoc teſtimonium,
vt præloquereris dicens: Hic ſane & de ſua poteſtate
quam à patre accepit, dicebat: Poteſtatem habeo ponẽ-
di animã meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi
eam: tanquam ſi homo nõ eſſet, politurus eſſet animam
ſuam. Vt homo ergo, non vt deus accepit hanc pote-
ſtatem: quamuis non dixerit, hanc poteſtatem: ſed, hoc
præceptum accepi à patre meo. Quis autem neſciat a- M
liud eſſe præceptum, aliud poteſtatẽ? Hoc enim habe-
mus in poteſtate, quod cũ volumus poſſumus: Præce-
ptum vero id nobiſcum agit, vt quod iam eſt in pote-
ſtate, faciamus. Si autem nondum eſt in poteſtate, ore-
mus nobis poteſtatem dari, vt quod præceptũ eſt, im-
pleamus. Quocirca ſi ea quæ aperta ſunt, velitis atten-
dere, vt homo acceperat hãc poteſtatem. Sed propter
contentioſos ego ad vtrunq; concludam: Si vt homo
accepit hanc poteſtatem, nihil tibi prodeſſe hoc teſti-
moniũ & tu vides: Quia ſi ex hac poteſtate à patre ac-
cepta, minorem patre filium vis probare, nec nos dubi-
tamus, quòd inquantum homo eſt Chriſtus, minor eſt
patre. Si autem vt deum vis accepiſſe hanc poteſtatem,
gignẽdo eum pater æqualem ſibi, dedit ei omnium re-
rum tantã, quanta ipſi patri eſt, poteſtatem. Si enim mi-
nus habet in poteſtate aliquid quàm pater, nõ ſunt eius
omnia quæ habet pater: ſed quia eius ſunt, tantam pro-
culdubio habet poteſtatem quantam pater. Præceptum
quoque aut vt homo accepit, aut vt deus. Si vt homo,
nulla quæſtio eſt, quia vt homo eſt patre minor: Si vt
deus, non hinc oſtenditur minor, quia naſcendo id ac-
cepit,

A cepit,non indigendo. In verbo enim vnico dei omnia
præcepta ſunt dei,quæ ille gignens dedit naſcenti,non
cum genuiſſet addidit indigenti:Ac per hoc tantũ ge-
nuit quantus eſt ipſe: quia de ſeipſo genuit verum filiũ,
& perfectam genuit plenitudinem diuinitatis, nõ per-
ficiẽdam ætatis acceſſu.Sed humilius à te quæro,quare
filium hominis quemlibet hominem, ſi præceptum ac-
cipiat à patre, non eum dicis alterius eſſe ſubſtantiæ, &
filium dei deũ, ob hoc audes negare paternæ eſſe ſub-
ſtãtiæ,quia præceptum accepit à patre? Prorſus & præ-
ceptum à patre accepit & eiuſdem ſubſtantiæ eſt, cuius
eſt ille qui dedit. Quis te contradicentem ferat,ſi ad te
audiendum homines patres filiiq; cõcurrant, eiuſdem
vtriq; ſubſtãtiæ?Nec ideo filij degeneres,quòd ita præ-
cepta eis dederint patres.Sed forte dicis patres doctos
filiis indoctis præcepta dediſſe.Refer nunc te ad dei fi-
lium,de deo patre natum deũ: qui vtiq; imperfectus eſt
natus,ſi præceptum accepit indoctus. Quia vero perfe-
ctus eſt natus,præceptum dedit ille gignendo, accepit
iſte naſcendo. Nũquam enim verus dei filius indoctus
Caput XV. fuit, filius autem nunquam non fuit. In forma dei
filium eſſe non negas,& deo patri æqualem negas,ma-
B iorem patris formã putans eſſe quàm filij: tãquam non
habuerit pater vnde formam ſuam compleret in filio,
quem de ſeipſo genuit,non fecit ex nihilo,non ex alio.
Aut ſi formam ſuam in vnico filio plenam gignere po-
tuit,nec tamẽ genuit plenam, ſed minorẽ, quid ſequa-
tur attẽdite,& in viam redite, ne cogamini patrem in-
uidum dicere.Dicitis deũ filium,dicitis dominum, ſed
vt duos deos dominoſq; faciatis,cõtra ſcripturam cla-
Deutero. 6. mãtem:Audi Iſraël, Dominus deus tuus,deus vnus eſt.
Quid autẽ in hoc ſacrilegio vobis prodeſt, ꝙ patri da-
tis tantam formam,quãtam non datis filio:Nunquid ſi
vnus maior, alter eſt minor, ideo nõ ſunt dij & domi-
ni duo? Si carere cupitis hoc errore, ſic dicite aliũ eſſe
patrem, & alium eſſe filium, vt tamẽ ſimul ambos non
duos dicatis, ſed vnum dominum deum. Dicitis regẽ
filium de rege patre vtiq; natum: nec intuemini in ge-
nere humano filios regum, etiam ſi non ſint ex regibus
reges,eſſe tamẽ ex hominibus homines,nec habere po-
teſtatem cum patribus regiam, & tamen eandem tene-
re naturam: Vos autem filio dei regis regnum cum pa-
tre conceditis, & naturã paternam vanitate impia de-
C negatis:eumq; deo patri dicitis inæqualem,qui non ra-
Philip. 2. pinam,hoc eſt, qui non alienũ arbitratus eſt eſſe æqua-
lis deo:ſed tamen non intendens quæ ſua ſunt,ſed quę
noſtra ſunt, ſemetipſum exinaniuit, nõ formã dei per-
dens,ſed formam ſerui accipiens,in qua patri factus eſt
obediens vſq; ad mortẽ crucis: In qua forma eum non
vultis ſic agnoſcere patre deo minorem, vt in dei for-
ma patri nõ negetis æqualem. Nos, inquis,dicti ſumus
filij gratia,non natura hoc nati: Ideo vnigenitus eſt fi-
lius,quia quod eſt ſecundũ diuinitatis ſuę naturam,hoc
eſt natus filius.Hęc non tua ſolum,verumetiam noſtra
ſunt verba. Cur ergo quem dei filium natura nõ gratia
confiteris, eiuſdem naturæ cuius pater eſt,non eſſe cõ-
tendis,nec quid mali abs te dicatur attendis? Nõne re-
gis dei filio, paternum regnum auferre tolerabilius eſt
quàm naturam? De ſpiritu autem ſancto quomodo &
ipſe de deo ſit, nec tamẽ & ipſe filius ſit, quoniam pro-
cedendo,nõ naſcendo legitur eſſe de deo,iam ſuperius
quantum ſatis viſum eſt diſputaui.Nos,inquis,in patrẽ
deum innatum, naturam non accipimus: Et tanquam
rationem reddens,cur dei patris non dicatis eſſe natu-
Ioan. 4. rã,mox adiungis & dicis:Credimus quod ait Chriſtus,
Spiritus eſt deus:quaſi Chriſtus ſecũdum id quod deus D
eſt, non ſpiritus ſit, quem tamen natura filium eſſe di-
xiſti.Non ergo pater ideo natura non eſt, quia ſpiritus
eſt.Sed forte quia natus non eſt,ideo eũ non vultis eſſe
naturã.Putatis enim, quòd à naſcendo natura ſit dicta.
Scitote ergo, quòd vnaquæque res eſſe dicitur per ſub-
ſtantiam, hoc eſt vtique per naturam.Certe ſi nõn pu-
tatis eſſe dicendum, eiuſdem filium cuius pater eſt eſſe
naturæ, dicite cuius pater eſt ſubſtantiæ, & ad cauſam
quæ inter nos agitur,ſufficit nobis. Verũtamen admo-
nendi eſtis, vt intueamini quod ait Apoſtolus: His qui *Galat. 4.*
natura non ſunt dij,ſeruiſtis.Vbi certe nos deo qui na-
tura eſt deus,ſeruire mõſtrauit.Vos ergo qui deum pa-
trem non natura deum eſſe creditis, vbi eum cõſtitua-
tis aduertite:& ſi vllꝰ in vobis pudor eſt,erubeſcite.Ec-
ce nos dicimus vobis,nõ ſeruimus deo qui natura non
eſt deus:ne ſimus tales, quales fuerũt illi quibus dictum
eſt:His qui natura non ſunt dij,ſeruiſtis.Vos ſi tales eſſe
vultis, petimus ne velitis, & deum patrem natura deũ
eſſe dicatis: eiuſq; filium quem nõ gratia, ſed natura fi-
lium iã eſſe dicitis, eiuſdem naturæ cuius pater eſt non
negetis,ne nihil aliud quàm filium eſſe verum negetis. E
Quomodo enim dicitis & verũ filium vos profiteri,
& patri ſimilem non negare, quãdo eum negatis vnius
cum patre eſſe ſubſtãtiæ?Sicut autem verum filium in-
dicat vna ſubſtantia, ſic non verum diuerſa ſubſtãtia.
Quomodo autem filium patri ſimilem dicitis, cui pa-
tris ſubſtantiam dare non vultis? Nõne ſimilis homini
eſt pictura vel ſtatua,& tamẽ filius dici nõ poteſt, quia
diuerſa ſubſtantia eſt? Homo nempe ad dei ſimilitudi-
nem factus eſt, tamen quia nõ eſt vnius eiuſdemq; ſub-
ſtantiæ,non eſt verus filius,& ideo fit gratia filius, quia
non eſt natura. Si ergo vultis dei filium verum cõfite-
ri: prius illum ac præcipue dicite vnius eiuſdemq; ſub-
ſtantiæ, vt tanquã verum filium, & dei filium per om-
nia ſimilem patri eſſe dicatis. Nam quem ſubſtantiam
putatis habere diuerſam,plus eum diſſimilem quàm ſi-
milem dicitis, & omnino verum filium denegatis. Nec
vultis noſſe, ad oſtẽdendũ verum filium quantũ valeat
vna eademq; ſubſtantia:nã etiã ſi filius hominis homo
in quibuſdam ſimilis, in quibuſdam ſit diſſimilis patri,
tamen quia eiuſdem ſubſtantiæ eſt, negari verus filius
non poteſt:& quia verus eſt filius, negari eiuſdem ſub-
ſtantiæ non poteſt. Vos autem ita dicitis verum dei fi-
lium ſimilem patri,vt ſubſtantiæ velitis eſſe diuerſæ,per F
quam ſolam poteſt filius verus oſtendi. Nam duo veri
homines, etſi nullus eorum filius ſit alterius, vnius ta-
men ſunt & eiuſdem ſubſtantiæ: Homo autem alterius
hominis verus filius, nullo modo poteſt niſi eiuſdem
cum patre eſſe ſubſtantiæ, etiam ſi non ſit per omnia ſi-
milis patri. Quocirca verus dei filius & vnius cum pa-
tre ſubſtantiæ eſt, quia verus filius eſt: & per omnia eſt
patri ſimilis,quia dei filius eſt. Neq; enim ſicut contin-
git in filiis hominum vel quorũque animalium, ita fas
eſt dicere, verum dei filium ſubſtantiæ quidem vnius
eſſe cum patre,ſed non per omnia ſimilem patri.Nice-
num ergo nobiſcũ tenete concilium,ſi vultis Chriſtum
dicere verum dei filium.Diuerſas,inquis,accuſamur di
cere naturas.Et quid aliud dicis de deo patre,&de deo
filio quid aliud dicis?An ideo putas ab iſta accuſatione
purgari,quia cõtinuo ſubiungis dicẽs: Hoc ſcito quod
nos dicimus, quòd pater ſpiritus ſpiritum genuit ante
omnia ſecula,deus deum genuit? Hoc quidẽ dicitis, &
verũ dicitis: ſed hoc tacuiſti, quod falſum & execrabi-
le dicitis.Spiritus enim ſpiritum genuit,verum dicitis:

G ſed hoc verum ea intentione vos dicitis, quia etiam diuerſæ naturæ dicitur ſpiritus. Nam diuerſæ naturę ſunt ſpiritus dei, ſiue ſpiritus deus, & ſpiritus hominis, & tamen vterque dicitur ſpiritus. Item diuerſæ naturæ ſunt ſpiritus hominis & ſpiritus pecoris, & tamen nihilominus vterque ſpiritus dicitur. Item dicitur deus deus, & *Pſalm. 81.* dicitur deus homo, ſicut dictum eſt: Dij eſtis. Et ſicut *Exod. 7.* dictus eſt deus Moyſes Pharaoni. Et cum ſit dei & hominis diuerſa ſubſtantia, tamen vterq; appellatur deus. Prorſus veraciter arguimini, quãuis dicatis de deo patre & de filio, ſpiritus ſpiritũ genuit, naturas tamen diuerſas dicere: & quãuis dicatis, deus deum genuit, etiã ſic non recedere à diuerſitate naturæ, quia nõ per omnia ſimilem patri eſſe dicitis filium: Nam ſi per omnia ſimilem diceretis, conſequenter intelligeremini quòd eos diceretis etiã vnius eiuſdemq; eſſe naturæ ſiue ſubſtantiæ. Si ergo ab hoc crimine quod vobis obiicitur, dei patris & dei filij vos dicere naturas eſſe diuerſas, purgare te cogitas, ſicut dicis, Spiritus ſpiritum genuit: ita dic, ſpiritus eiuſdem naturæ ſiue ſubſtãtiæ ſpiritum genuit. Itẽ ſicut dicis, Deus deũ genuit: ita dic, deus eiuſ- H dem naturæ ſiue ſubſtantiæ deum genuit. Hoc ſi credideris & dixeris, nihil de hac re vlterius accuſaberis. Si autem hoc non dixeris, quid prodeſt quia dicis, Verus innatus pater verũ genuit filium: cum proculdubio verus filius non ſit, ſi non eſt vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ cum illo qui genuit? Dicit quidem filius ad patrẽ: Hæc *Ioan. 17.* eſt autẽ vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verũ deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: id eſt te & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, cognoſcãt ſolum verum deum. In quibus verbis vos ſolum patrem non cum filio verum accipiẽtes deum, quid aliud quàm filiũ negatis verum deum? Quia vero pater & filius, non duo dij, ſed vnus eſt deus, ſine dubio & [filius] verus eſt deus, & adiuncto ſpiritu ſancto, ſolus eſt deus. Neque enim mouere nos debet, quod nominatus non eſt hoc loco ſpiritus ſanctus, tanquam non ſit deus, aut non ſit verus deus. Tale eſt enim hoc quale ſi quis dicat, neſcire Chriſtum ea quæ *1. Corin. 2.* dei ſunt: quoniam dicit Apoſtolus ſic, Ea quæ dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus dei: hoc eſt enim, nemo ſcit niſi ſpiritus dei: quod eſt, ſolus ſcit ſpirit⁹ dei. Sicut ergo ab hac ſcientia, quã non habere niſi ſpiritus dei dictus eſt, I non excluditur Chriſtus, ſic ab eo quod pater & Chriſtus dictus eſt ſolus verus deus, non excluditur ſpiritus *Apoca. 19.* ſanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypſi nemo noſſe dictus eſt, niſi ipſe qui hoc habebat ſcriptũ, id eſt Chriſtus, nouerat vtique & pater, quod negare non poteſtis: nouerat & ſpiritus ſanctus, etiam ſi negetis. Spi- *1. Corin. 2.* ritus enim omnia ſcrutatur, etiam altitudines dei: niſi forte quia ſcrutator dict⁹ eſt, negatur apprehẽdere: negetur ergo deus apprehẽdere corda & renes hominũ. *Pſalm. 7.* Scriptum eſt enim: Scrutãs corda & renes deus. Ita ergo dictus eſt ſolus ver⁹ deus pater & Ieſus Chriſtus, vt ab hac veritate deitatis nullo modo alienaretur ſpirit⁹ ſanctus. Non autem filius, vt tibi videtur, ſolum potentem, ſolum ſapientem, ſolum bonum patrem dicit eſſe deum. Deus autem vnus & ſolus eſt ipſa Trinitas, vt oſtendunt ea quæ ſuperius iã ſæpiſsime diximus. Quòd autem non proficientem, ſed perfectum deus pater genuerit filium deũ, verũ dicis. Sed quòd ipſam filij perfectionẽ perfectioni patris non vis æquare, hoc falſum dicis, & veritati qua verus eſt filius contradicis. Homo enim ſi poſſet, inquis, perfectum mox generare filium, non paruulũ generaret, qui coaugmentatus annis, tandem aliquando ſui genitoris impleat voluntatem. veritatem veriſsime omnino cõtra te loqueris. Sed vt con- K tra te nõ ſit quod loqueris, agnoſce æqualitatem patris & filij: quia & homo ſi poſſet, filium mox generaret æqualem, nec expectaret annos, per quos in forma filij poſſet volũtas eius impleri. Deus ergo cur non æqualẽ genuit filium, cui nec anni neceſſarij fuerunt per quos adimpleretur, nec omnipotẽtia defuit? An forte noluit? Ergo, quod abſit, inuidit: Sed nõ inuidit, æqualem ergo genuit: ac per hoc vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ: Quãdoquidem homo qui propterea quia non poteſt, non gignit æqualem, eiuſdem tamen ſubſtantiæ gignit filium cuius eſt ipſe. Quod ſi nõ eſſet, profecto verus filius eſſe nõ poſſet. Quid eſt ergo quod dicis, pater talem genuit filium, qualis & nunc eſt, qualis & permanet ſine fine? Hoc bene diceres, ſi patri æqualem verum filium non negares. Cum vero perfectum dicis & æqualem negas, & talẽ qualis eſt natus, ſine fine permanere non negas, proculdubio minorem patre filium ſine fine remanere pronuncias: Ac per hoc naſcitur filius hominis minor patre: & quia imperfectus naſcitur, creſcẽdo ad formã peruenit patris. Natus eſt dei filius minor patre: Et quia perfectus atque immortaliter natus eſt, nullum accipit L incrementum, ſed eum ipſa perfectio à forma patris in æternum efficit alienũ. Ecce quæ creditis, ecce quæ dicitis, ecce, quod peius eſt, quæ docetis. Sed in auditorũ, inquis, eſt arbitrio, vt eligant alterum de duobus, aut obedientẽ patri filium, qui ſe exinaniuit formam ſerui *Philipp. 2.* accipiens, cui & pater donauit nomen quod eſt ſuper omne nomen: aut interpretationem tuã. Prorſus auditores, quibus donat dominus intellectum, nõ vnum de duobus iſtis eligunt, ſed vtrunque, id eſt & obediẽtem patri filium, & interpretationẽ, vel potius expoſitionẽ meam, qua oſtendi ſic obedientem fuiſſe in forma ſerui, vt formam non amitteret dei, in qua æqualis eſt patri: Tu vero vide quàm contumelioſe filio dei tribuas obedientiam, cuius minuis in diuinitate naturam.

Quando autem à me audiſti, propter Iudæos hu- *Cap. XVI.* militatis non veritatis gratia dixiſſe filium, quòd deus ſit pater eius? Hoc à me ita nunquam audire potuiſti, ſicut nunquam dixi, ſed planè dixi propter formam ſerui dictum eſſe. Sicut autem ipſa forma ſerui vera, non falſa eſt, ita patrẽ ſuum eſſe etiam propter illam deum ſuum veraciter dixit, non humiliter finxit. Quis enim M eſt humilitatis fructus, vbi detrimentum eſt veritatis? Tu autem iſtam certiſsimam veritatem ita es refutare conatus, vt diceres ideo verba iſta quib⁹ ait dominus, Deum meum & deum veſtrum: ad formam ſerui non *Ioan. 20.* pertinere, quia eis verbis poſt reſurrectionem vſus eſt dominus, quaſi formã ſerui reſurrectione conſumpſerit, ac non potius in melius cõmutauerit: quaſi non qui mortuus eſt, ipſe etiam reſurrexerit: quaſi non forma [ſerui] quæ occiſa eſt, ipſa reſurrexerit: quaſi non ipſa in cœlum leuata ſit, in ipſa dei filius ſedeat ad dexterã patris, in ipſa vẽturus ſit ad viuos & mortuos iudicãdos? Nõnne clariſsima conteſtatio eſt angelorũ dicentium: Sic veniet quẽadmodum vidiſtis eum euntem in cœlũ? *Act. 1.* Cur ergo poſt reſurrectionem nõ diceret, Aſcendo ad *Ioan. 20.* patrẽ meum & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrũ: quando in eadem forma fuerat aſcenſurus, propter quam ex tẽpore deus eſt eius, qui ſine tempore pater eſt eius? Propter quam formam non ſolum poſt reſurrectionem, verumetiam poſt iudicium ſubiectus erit *1. Corin. 15.* ei qui illi ſubiecit omnia. Quotquot ergo teſtimonia poſuiſti, quibus probares dictum eſſe deum Chriſti, eũ qui pater eſt Chriſti, diſcutere quẽadmodũ dicta ſint,

ſuperfluum

A ſuperfluum iudico:ſed à te fruſtra cõmemorata eſſe pu
to quòd nec tu debeas dubitare. Iam vero illud vbi do-
minus in eadem carne quam reſuſcitauerat cõſtitutus,
Matth.28. & eundem hominẽ gerens,ait ad diſcipulos ſuos: Data
eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra: Euntes do-
cete omnes gentes,baptizantes eos in nomine patris &
filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæ-
cunq; mandaui vobis:vt quid cõmemoraueris,& quid
inde probare volueris,proſus neſcio.Nũquid enim ait:
Data eſt mihi à deo meo poteſtas?Quod ſi dixiſſet,pro-
pter ipſam humanam formã dictum fuiſſe ambigi non
deberet.Quia vero non dixit,quid iſto teſtimonio vo-
lueris agere,non intelligo:Immo intelligo te id egiſſe,
vt abundantius loquereris.Si enim tanquam deo data
eſt hæc poteſtas,naſcenti eam pater dedit,nõ indigen-
ti:quia gignendo dedit,nõ augendo. Si vero tanquam
homini data eſt hæc poteſtas,quid habet quæſtionis?An
forte nos admonere voluiſti, quòd baptizari dominus
iuſſerit gẽtes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti?
Vbi audis vnũ nomen, & vnam nõ vis intelligere dei-
tatem.Quod autem dicis,& ante incarnationem Chri-
B ſti, patrem dictum eſſe deum eius,quoniam ſcriptũ eſt,
Pſal.44. Vnxit te deus deus tuus: longe ante quàm Chriſtus ve-
niſſet in carne, itá ne non intelligis in prophetia eſſe
prædictum,tanquam fuerit factum quod erat futurum?
Pſal.21. An non ſic in Prophetia ait ipſe dominus, Foderunt
manus meas & pedes:& cętera quibus paſsionem ſuam
tanto ante pręnunciauit,& quod futurum erat,tãquam
iam factum eſſet expreſsit? Dictum eſt ergo in prophe-
tia rerum futurarum,tanquam locutione rerum præte-
Pſal.44. ritarum, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis prę
participibus tuis: Participes eius ſignificans, qui futuri
fuerant ſerui eius, ſocij eius,amici eius,fratres eius, mẽ-
bra eius.Prædictum eſt ergo quod futurum erat,vt vn-
geret deus Chriſti, hominem Chriſtum: qui tamen ſic
factus eſt homo,vt maneret deus.Vngeret autẽ non vi-
ſibili & corporali oleo,ſed ſpiritu ſancto,quem ſcriptu
ra nomine olei exultationis, figurata, vt ſolet, locutio-
ne ſignificat.Dixit autẽ,vnxit:nõ dixit,vnctus eſt:quia
in prædeſtinatione iam factum erat,quod ſuo tempore
futurum erat.Vbi tu timens ne ſpiritus ſanctus,quo vn-
ctus eſt Chriſtus, maior videatur eſſe quàm Chriſtus,
C quia reuera maior eſt homine Chriſto: qui enim ſan-
ctificat, eo qui ſanctificatur eſt maior: hoc ergo timẽs,
voluiſti oleo exultationis eam lętitiã ſignificatã videri,
qua filius exultauit cum patre, quando eſt cõdita crea-
tura. Et cõmemoraſti vt ſoles teſtimonia cauſæ tuæ nõ
neceſſaria, de lætitia patris & filij. Sed quid facturus,
quò iturus? Quomodo id quod eſt luce clarius,aut ne-
gaturus, aut in aliud quodcunq; verſurus es, cum reci-
Acto.10. tatur tibi quod beatus Petrus in Apoſtolorũ Actibus di
xit,Hunc Ieſum à Nazareth, quẽ vnxit deus ſpiritu ſan-
Pſal.44. cto.Ecce quod prophetabatur quando dictum eſt,Vn-
xit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo lætitiæ
præ participibus tuis.Deus enim cui dictũ eſt in eodem
Pſalmo, Thronus tuus deus in ſeculũ ſeculi:virga dire-
ctionis,virga regni tui.Dilexiſti iuſtitiã,& odio habui-
ſti iniquitatẽ, propterea vnxit te deus deus tuus: à deo
patre vnctus eſt filius,qui ſic homo factus eſt vt mane-
ret deus,qua vnctione plenus erat:id eſt ſpiritu ſancto.
Luca.4. Propter quod de illo ſcriptũ eſt,Ieſus autem plenus ſpi-
Cap.XVII. ritu ſancto, reuerſus eſt ab Iordane. Dicis & in per-
ſona ſpiritus ſancti nõ poſſe ſuſcipi quod de filio dictũ
Ioan.1. eſt, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt
nihil. Et hoc ideo dicis,vt quibus potueris perſuadeas,

quod vobis male perſuaſum eſt, ſpiritum ſanctum non D
eſſe creatorẽ: quaſi legeris, omnia per ipſum facta ſunt
ſine ſpiritu ſancto: aut, Omnia per neminem facta ſunt
niſi per ipſum.Quanquã & ſi tale aliquid legeris,ſic ſpi
ritum ſanctũ ab hac operatione, qua cõſtituta eſt crea-
tura,credere non deberemus excluſum:ſicut filius non
excluditur ab ea ſcientia de qua dictum eſt: Quæ dei 1.Corin.2.
ſunt,nemo ſcit niſi ſpiritus dei.Si autẽ quia non eſt no-
minatus, quòd etiam per illum facta ſit creatura,quan-
do de filio dictũ eſt, Omnia per ipſum facta ſunt: ideo
putas dei ſpiritum nõ eſſe creatorem, proculdubio nec
in eius nomine poteris baptizatos dicere,quibus ait Pe
trus,Agite pœnitentiam,& baptizetur vnuſquiſque ve- Act.2.
ſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti: quia non
ait,& ſpiritus ſancti:nec in patris nomine,quia nec ipſe
ibi eſt nominatus. Si autẽ etiam nõ nominatis patre &
ſpiritu ſancto,in nomine IeſuChriſti iuſsi ſunt baptiza-
ri:& tamen intelliguntur non baptizati niſi in nomine
patris & filij & ſpiritus ſancti: cur non ſic audis de filio
dei,Omnia per ipſum facta ſunt:vt & non nominatum
intelligas ibi etiam ſpiritum ſanctum?Nam quid excel-
lentius in creaturis quàm virtutes cœlorum? Scriptum E
eſt autem,Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu o- Pſal.32.
ris eius omnis virtus eorum. Dixeras nempe nõ me ta-
lia reperire in ſcripturis diuinis,quibus ſpiritum ſanctũ
æqualem aſſerã filio. Ecce reperi vbi etiam maior poſ-
ſit videri, niſi reuocet pietas, quę illum veraciter cõfi-
tetur ęqualem.Nam vtique maius aliquid ſunt virtutes
cœlorum, quæ firmatæ ſunt ſpiritu oris domini, id eſt
ſpiritu ſancto, quàm cœli qui firmati ſunt verbo domi-
ni: hoc eſt, vnigenito filio.Sed ſi cõſulas veritatem,res
vtraque ab vtroque firmata eſt:& id quod de vno dici-
tur,& de altero tacetur,de vtroq; intelligitur.Quid au-
tem eſt inconſideratius,quàm negare eſſe ſpiritum dei
creatorem,cum de eo dicatur:Auferes ſpiritũ eorum & Pſal.103.
deficient,& in puluerẽ ſuum conuertentur.Emitte ſpi-
ritum tuũ & creabuntur,& innouabis faciem terrę.niſi
forte minus idoneus erat ſpiritus ſanctus creãdis rebus
quæ fuerant defecturæ, cum ſit idoneus creandis quæ
ſunt ſine fine mãſuræ?Paulo ante dixi,quid eſt excellen-
tius in creaturis,quàm virtutes cœlorum? Quid dicam
de carne creatoris? Quandoquidem creator ipſe per
quem facta ſunt omnia, Panis, inquit,quem ego dede- F
ro, caro mea eſt pro mundi vita. Quid ergo dicemus? Ioan.6.
Mundus per filium factus eſt, & creator eſt filius: caro
eius quæ data eſt pro mundi vita,per ſpiritum ſanctum
facta eſt,& nõ eſt creator ſpiritus ſanctus?Cũ enim vir-
go Maria dixiſſet angelo promittenti ei filium, Quo Luca.1.
modo iſtud fiet, quoniam virum nõ cognoſco? reſpõ-
dit angelus,Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus
altiſsimi obumbrabit tibi: Propterea quod naſcetur ex
te ſanctum,vocabitur filius dei. Hic tu,quod in conſe-
quẽtibus quodam loco tuæ proſecutionis aduerti, aſſe-
rere conaberis ſpiritum ſanctũ præceſsiſſe,vt mundaret
& ſanctificaret virginẽ Mariam: ac deinde veniret vir-
tus altiſsimi,hoc eſt ſapientia dei,quod eſt Chriſtus: & 1.Corin.1.
ipſa ſicut ſcriptum eſt,ædificaret ſibi domũ:hoc eſt,ipſa Prouer.9.
crearet ſibi carnem,non ſpiritus ſanctus.Quid eſt ergo
quod ait ſanctum Euangelium, Inuenta eſt in vtero ha Matt.1.
bens de ſpiritu ſancto?Nempe obſtructũ eſt os loquen- Pſal.62.
tium iniqua.Si ergo cogitas os veraciter aperire,nõ ſo-
lum filium, verumetiam ſpiritũ ſanctũ creatorem car-
nis filij confitere. An forte dicturus es ea facta eſſe per
ſpiritum ſanctum quæ commemoraui:id eſt,quòd om-
nis virtus cœlorum per eum firmata ſit, quòd per eum

G creabuntur homines denuo, qui primo ita creantur vt conuertantur in puluerẽ ſuum: quòd ipſe carnem operatus eſt Chriſti, nã de anima nolo aliquid dicere, cuius difficillima quęſtio eſt: & ſi quid aliud per ſpiritum ſanctum creatum potuerit inueniri: non tamen omnia, ſi-
Ioan. 1. cut per vnigenitũ filium de quo dictum eſt, Omnia per
† eo potiorẽ. ipſum facta ſunt? Si hoc dicis, nõ times ne tibi dicatur,
† aliàs, Sed ſapientiorẽ† filio eſſe ſpiritum ſanctum, quòd elegit ſibi
ſi quis hoc meliora quæ faceret, nec facere inferiora dignatus eſt.
ſapit, non Sed quis hoc ſapit, niſi qui deſipit?† Facta ſunt ergo cũ-
quæ dei ſũt cta per filium? Abſit, vt ſpiritu ſancto ab hoc opere ſepa
ſapit. rato: ſicut de illis magnis operibus dictũ eſt, Omnia au-
1. Corin. 12. tem hæc operatur vnus atq; idem ſpiritus: nec tamẽ ab hac operatione filius ſeparatur. Magnũ ſanè aliquid tibi dicere videris, quia dicis, Filius erat in principio antequã aliquid eſſet, pater vero ante principium. Vbi legiſti vt hoc crederes? Vnde præſumpſiſti vt hoc diceres, vbi nec authoritas vlla, nec ratio eſt? Quid eſt enim ante principium, quandoquidem quicquid ante eſſet, hoc eſſet principium? Si pater ergo principium eſt, ante ſe-
H ipſum eſt: quia & ipſe principium eſt. Quid eſt antẽ, In
Ioan. 1. principio erat verbum: niſi in parte erat filius? & ipſe filius interrogatus à Iudæis quis eſſet, reſpondit, Princi-
Ioan. 8. pium, qui & loquor vobis. Pater ergo principiũ non de principio: filius principium de principio: Sed vtrunq; ſimul, non duo, ſed vnum principium. Sicut pater deus & filius deus, ambo ſimul nõ duo dij, ſed vnus deus. Nec ſpiritum ſanctum ab vtroq; procedentem negabo eſſe principium, ſed hæc tria ſimul ſicut vnum deũ, ita vnũ
Ca. XVIII. dico eſſe principium. Quid ſi audieris, inquis, patrẽ
Pſal. 109. dicentem, Tecum principiũ in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te? Quid promittis, vel quid minaris, ſi audiero quod frequenter audio & fideliter credo? Sed hinc te nihil adiuuari, cur nõ videas plurimũ miror. Siue enim ex perſona ſua hoc Propheta dicat ad dominum Ieſum, ſiue ex perſona patris ad filium, cum ego ambas generationes Chriſti, & ex deo patre ſine tempore, & ex homine matre in plenitudine temporis accipiam, venerer, & prædicem, nõ eſt hoc teſtimonium aduerſum me. Sed moras innectere voluiſſe indicat te, vbi ego potius intelligo, quare ex vtero dixerit genui te: quia hoc & tu ex perſona patris accipis dictum. Non enim quemadmodũ corporis humani ſunt membra diſpoſita, ſic habet
I vterum deus, ſed verbum tranſlatum eſt à corporali ad incorporalem ſubſtantiam, vt intelligeremus de patris ſubſtantia genitum vnigenitum filium, ac per hoc quid aliud quàm vnius eiuſdemq; ſubſtãtiæ? Ego itaque hoc teſtimonium proferre contra te debui, ſed gratias ago quia cõmonuiſti. Conſidera ergo quantum mali ſit, quod eiuſdem ſubſtantiæ filium negatis, quem genitum confitemini ex vtero patris, iniuriam grauiſsimam facientes deo, tanquam illud quod ipſe non eſſet, ex vtero gignere potuiſſet. Nõnne ſentitis vos generationem dei credere vitioſam, prædicare monſtruoſam, qui dicere audetis ex vtero dei proceſsiſſe diuerſam naturã? Si autem hoc ſicut debetis horretis reſpuitisq; nobiſcũ, iam tandem cõcilium Nicenum & Homouſion laudate ac tenete nobiſcum. Quis autem nõ videat defectum tuũ, vbi cum audiſſes, me commemorante, in prophetia dixiſſe Chriſtũ ſuo patri, De vẽtre matris meæ deus meus es tu: vt intelligeremus eius naturæ illum eſſe deũ quã filius ipſius ex tempore de ventre matris accepit, patrẽ vero naturę illius quã de ſe ipſo ipſe generauit: tu non inueniens quid reſpõderes, tamen ne taceres dixiſti, ex ventre matris natum profiteris Chriſtum ſecundũ car- K nem: & addidiſti, quod nec Iudæi diffidunt. Ac deinde quæſiſti: Cur iſta teſtimonia in medium non proferantur, quæ illam natiuitatem demõſtrant in principio, ſicut & præcedens nos, inquis, inſtruit teſtimoniũ? quaſi ego illam natiuitatẽ Chriſti non temporalem, ſed æternam, propter quam dictũ eſt, In principio erat verbum: non credam, non prædicem, nõ amplectar, ſed tantum ex vẽtre matris natũ aſſeram Chriſtum? Ecce ego dico deum filium de deo patre ſine tempore genitum. Quo modo ſit autem etiam deus eius qui pater eſt eius, oſtẽdi propter hominem quem ſuſcepit, & in quo natus eſt de vẽtre matris, ſine cõcubitu hominis patris. Ad quod probandum teſtimonium dedi, vbi ait in prophetia patri ſuo: De ventre matris meæ deus meus es tu. Tu qui *Pſal. 21.*
dicis me ex ventre matris natum profiteri Chriſtum, quod nec Iudæi diffidunt, quaſi ego iſtam natiuitatem Chriſti ſolam profitear: noli per inania conari euadere, & dic potius, quare mihi non reſponderis, vbi dicit Chriſtus patri: De ventre matris meæ deus meus es tu. Ad hoc enim quoniam vidiſti non te habere quod di- L
ceres, aliam natiuitatem quæ dei de deo eſt, interponẽdam putaſti (qua fugeres, rogo te) quando quid reſpondeas non habes, quanto melius taceres? Si propter corpus, inquis, in quo ſe exinaniuit, debitorẽ ſe ſentit ſuo genitori, multo magis qui illum talem ac tantũ genuit, neceſſe eſt vt eum veneretur, eiq; offerat ſemper obſequium. Quodlibet de veneratione & obſequio filij erga patrẽ carnaliter ſentias, pater eius niſi de ventre matris eius non eſt deus eius. Iam quãtum vis obſequatur deo patri deus filius, quoniam video te non intelligere quanta ſit in illa generatione geniti & genitoris ęqualitas, nunquid ideo eſt diuerſa natura patris hominis & hominis filij, quoniã filius obſequitur patri? Hoc eſt omnino intolerabile in vobis, quia de obſequio filij diuerſam vultis probare ſubſtantiam patris & filij. Prorſus alia quæſtio eſt, vtrum ſint vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ pater & filius, & alia quæſtio eſt, vtrum patri filius obſequatur. Interim verum filium nõ negemus, qui nullo modo verus eſt filius, ſi non eſt ipſius & patris vna eademq; natura. Dicite ergo deum patrem, & deum filium vnius eiuſdemq; eſſe ſubſtantiæ. Extorqueat vobis diuinitas, quod humanitati donauit ipſa diuinitas. Obſequitur homo patri ſuo de quo natus eſt homo, tamen obſequẽdo eſſe non deſinit homo. Et ſi nõ dico pariter M
honoratus, ſed honoratior eſſet filius, gauderet pater, nõ inuideret: honoraret tamen etiã ille patrẽ, & ſi non paruulus, acceſſu augẽdus ętatis, ſed ei nat⁹ eſſet ęqualis. Aequalem vero ſi pater homo potuiſſet, nullo dubitãte genuiſſet. Quis ergo audeat dicere, hoc nec omnipotẽs potuit? Addo etiã, quia ſi poſſet homo, maiorem ſeipſo melioreḿq; gigneret filiũ: ſed maius vel melius deo quicquã nõ poteſt eſſe, ergo ei verũ filium credamus ęqualẽ. Quòd ſi dixeris, eo ipſo maior eſt pater filio, quia de nullo genitus, genuit tamẽ æqualem: cito reſpondebo, Immo ideo nõ eſt maior pater filio, quia ęqualẽ genuit, non minorẽ. Originis enim quæſtio eſt, quis de quo ſit: æqualitatis autẽ, qualis aut quãtus ſit. Proinde ſi admittit ratio veritatis, vt ęquali patri filius obſequatur ęqualis, nõ negamus obſequiũ. Si autem per obſequiũ minorẽ natũ vultis credere, prohibemus: nullo modo enim deus pater vt habere vnici filij poſſet obſequium, vellet degenerare † naturam. Parentibus autem vt eſſet ſub- *† denegare.*
ditus Chriſtus, non diuinæ maieſtatis fuit, ſed ætatis hu *Luca. 2.*
manæ. Fruſtra itaque dixiſti, ſi parentibus fuit ſubdi-

tus

A tus, quos creauit, quanto magis ſuo genitori, qui eum talem ac tantum genuit? Reſpondetur enim tibi, Si parentibus fuit ſubditus propter pueritiam, quãto magis deo propter ipſam hominis formam? Quam formam cum immortalem fecerit, non morte perdiderit, quid miraris, ſi etiam poſt huius ſeculi finẽ ſubiectus erit in ea illi qui ei ſubiecit omnia? Tu autem non propter formam ſerui dicis filium patri eſſe ſubiectum, ſed quia eum talem ac tantum genuit, id eſt magnum deum, quanuis patre ipſo minorem. Vbi & patri derogas, qui filium ſibi vnicum aut non potuit aut non voluit gignere æqualem: & ipſi filio qui vnicus patri non eſt generatus æqualis: & ideo perfectus eſt natus, ne vnquam vel creſcendo fieret, quod non potuit eſſe naſcendo. Nos autem non vt putas corpus tantum filij, id eſt, corpus hominis, verum etiam humanum ſpiritum patri dicimus eſſe ſubiectum: & ſecundum id quòd homo factus eſt

1.Cor.15. intelligimus dictum, cum autem omnia illi ſubiecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui ſubiecit ei omnia. Secundum id quòd Christus eſt caput & corpus: caput ſcilicet ipſe ſaluator qui ſurrexit à mortuis, & ſe-

Coloſſ.1. det ad dexteram patris: & Eccleſia quæ eſt corpus eius,

B plenitudo eius, ſicut apertiſsime dicit Apoſtolus, Ac per hoc cũ omnia Chriſto ſubiecta fuerint, & capiti & corpori erunt ſine dubio ſubiecta. Nam ſecundum id quòd

† al. ſine tẽpore deus natum eſt. ſine tempore dicitur natus eſſe, † nihil vnquam potuit ei nõ eſſe ſubiectum. Scimus quòd nos commemorandos putaſti, quia pater non iudicat quenquam, ſed om-

Ioan.5. ne iudicium dedit filio. Vellem tamen diceres nobis, quomodo pater non iudicet quenquam, ſed omne iu-

Ioan.8. dicium dedit filio, cum dicat idem filius, Ego non quæro gloriam meam, eſt qui quærat vt iudicet: vt ſcias ideo dictum, Pater non iudicat quenquã, ſed omne iudicium dedit filio: quoniam iudicandis viuis & mortuis forma hominis apparebit, quam nõ habet pater: propter quod

Zacha.12. ait Propheta, Videbunt in quem pupugerunt. Sed inuiſibiliter etiam pater erit cum illo, quia inſeparabilis eſt ab eo. Si enim non ſum ſolus, quoniam pater mecum

Ioan.16. eſt, ait ipſe moriturus: quanto magis ſecum habebit patrem, de mortuis & viuis iudicaturus? Cum illo erit etiã

Matt.3. ſpiritus ſanctus. Quomodo enim deſeret eum ſpiritus

Hebr.2. ſanctus in regali ſede, quo plenus regreſſus eſt à Iordane? Quod itaque ſcriptum eſt ad Hebræos, Nunc autem

C necdum videmus omnia ſubiecta ei: eum autem modico minus ab angelis minoratum videmus Ieſum propter paſsionem mortis, docere nos debet quomodo in-

1.Corin.15. telligendum eſt quod ſcriptum eſt ad Corinthios, Cum autem omnia illi ſubiecta fuerint: quia ſecundum id dictum eſt quòd factus eſt homo, non ſecundum id quòd eſt deus. Sic ergo in homine apparẽs, in quo per paſsionem mortis minoratus eſt modico minus ab angelis,

Matt.25. viuos & mortuos iudicabit, quando dicturus eſt, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Quo teſtimonio non hominem, ſed deum minorem ſuo patre quaſi probare voluiſti: ſed ſicut ab eis qui intelligunt perſpici-

Cap.19. tur, non probaſti. De ſpiritus ſancti autem gemiti-

2.Corin.5. bus, quia non ipſe gemit, ſed inſpirans nobis deſiderium ſanctum, nos facit gemere quandiu peregrinamur à domino, iam tibi ſufficienter reſpondiſſe me exiſtimo. Et tales de ſcripturis ſanctis locutiones, quantum ſatis videbatur oſtendi, quoniam ſic dicitur gemere ſpiritus

Gene.22. ſanctus, quia nos facit gemere, ſicut dixit deus, Nũc cognoui: quando cognoſcere hominem fecit. Non enim tunc cognouerat quod tunc ſe dixerat cognouiſſe, quia omnia ſcit antequam fiant. Ad quod te reſpondere non

potuiſſe oſtendi. Quid prodeſt quia ſentis, quando non D
conſentis? Iam etiam de verbis domini vbi ait, Ego Cap.10.
& pater vnum ſumus: nihil te reſpondere potuiſſe mon- Ioan.10.
ſtraui. Sed vt hic quoque oſtendam, ſi exemplis vt dicis, quibus ego vſus ſum, vis probare quomodo dictum ſit, Ego & pater vnum ſumus: & ob hoc cõmemoras Apoſtolicum teſtimonium, quòd à me poſitum eſt, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt: dic & tu, cũ adhæret patri filius, vnus deus eſt. Nõ enim ait Apoſtolus, Qui adhæret domino, vnum ſunt: ſicut dictum eſt, Ego & pater vnum ſumus: ſed ait, vnus ſpiritus eſt. Cum autem tu non dicas, Cum adhæret patri filius, vnus deus eſt: vt quid & tu adhibes hoc Apoſtoli teſtimonium, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt: niſi vt te 1.Corin.6.
etiam a te producto teſte conuincam? Nunc ſaltẽ diſtingue duo iſta, quæ non potuiſti cum ſimul eſſemus in noſtra diſputatione diſtinguere. Diligenter itaque intellige † quod dico. Quãdo de rebus duobus aut pluribus di- † attende.
citur, vnus eſt vel vna eſt, & additur quid vnus vel quid vna, & de his quæ diuerſæ, & de his quæ ſunt vnius ſubſtantiæ, dici poteſt. Diuerſæ ſunt enim ſubſtantiæ ſpiritus hominis & ſpiritus domini: & tamen dictũ eſt, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Vnius autem ſubſtan- E
tiæ ſunt animæ hominum & corda hominum de quibus dictum eſt, Erat illis anima vna & cor vnum. Vbi Act.4.
autem dicitur de duobus, aut pluribus, vnum ſunt: nec additur quid vnum ſint, non diuerſæ intelliguntur, ſed vnius eſſe ſubſtantiæ, ſicut dictum eſt: Qui plantat & qui 1.Corin.3.
rigat vnum ſunt: Et, Ego & pater vnum ſumus. Tu autẽ Ioan.10.
qui patrem & filium diuerſas vis eſſe ſubſtantias, inuenire non potuiſti, vbi de diuerſis ſubſtantiis dictum fuerit, vnum ſunt. Et qui non vis dicere, cum filius adhæret patri, vnus deus eſt: adhibuiſti & tu Apoſtoli teſtimonium, quod ego adhibueram, ſed adhibuiſti contra te ipſum, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Si enim de his qui diuerſæ ſubſtantiæ ſunt, rectè dici potuit, vnus ſpiritus eſt: quanto magis de his qui vnius ſubſtantiæ ſunt, rectè dicitur, vnus deus eſt? Si hæc intelligis, non te ad ea reſpondiſſe iam perſpicis, & de conſenſu voluntatis te inaniter tam multa dixiſſe cognoſcis. Etiam nos quippe incomparabilem conſenſum voluntatis, atque indiuiduæ charitatis patris & filij & ſpiritus ſancti confitemur, propter quod dicimus, hæc trinitas F
vnus eſt deus. Sed nos hoc etiam, quod vos non dicitis, dicimus propter vnam eandémque naturam atque ſubſtantiam, hi tres vnum ſunt. Hæc ſi diſtinxeris, & contentioſus eſſe nolueris, non te ad ea reſpondiſſe aliquid iam videbis, & de hac quæſtione proculdubio iam tacebis. Vbi autem dixit filius patri, Verum non quod ego Marc.14.
volo, ſed quod tu vis: quid te adiuuat ꝙ tua verba ſubiungis & dicis, Oſtendit vere voluntatem ſuam ſubiectam ſuo genitori. Quaſi nos negemus, hominis voluntatem voluntati dei debere eſſe ſubiectam? Nam ex natura hominis hoc dixiſſe deum cito videt, qui locum ipſum ſancti Euangelij paulo attentius intuetur. Ibi enim dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Nunquid ex natura vnici verbi poſſet hoc dici? Sed homo qui putas gemere naturam ſpiritus ſancti: cur non etiam naturam verbi dei vnigeniti triſtem dicas eſſe potuiſſe? Ille tamen ne quid tale diceretur, non ait, triſtis ſum: quanuis etiã ſi hoc dixiſſet, non niſi ex natura hominis oportuiſſet intelligi: ſed ait, Triſtis eſt anima mea: quam ſicut homo vtique habebat humanam: quanquam & in hoc quod ait, Non quod ego volo: aliud ſe oſtendit voluiſſe quàm pater, quod niſi humano corde non poſſet, cum

G infirmitatem noſtram in ſuum, non diuinum, ſed hu-
manum transfiguraret affectũ. Homine quippe non aſ-
ſumpto, nullo modo patri diceret vnicũ verbum, Non
quod ego volo. Nunquam enim poſſet immutabilis illa
natura quicquam aliud velle quàm pater. Hæc ſi diſtin-
Ioan.6. gueretis, Arriani hæretici non eſſetis. Nam & illud quod
dictum eſt, Deſcendi de cœlo non vt faciam volũtatem
meam, ſed voluntatem eius qui me miſit: poteſt quidem
accipi etiam ſecũdum id quod eſt vnigenitum verbum
vt ideo voluntatem nõ ſuam dixerit eſſe, ſed patris, ..o-
niam de patre eſt quicquid eſt filius: non eſt au... de fi-
Ioan.7. lio quicquid eſt pater, ſecundum quod dic...it, Et mea
doctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me m...: quoniam pa-
tris doctrina ipſe eſt qui patris eſt v...um, & vtiq; non
Ioan.16. eſt à ſeipſo, ſed à patre. Et rurſu...um dicit, Omnia quæ
habet pater, mea ſunt: patri ...tedit æqualem. Non ab-
ſurdum eſt tamen vt et... hoc, ſecundum id quod ho-
Ioan.1. mo factus eſt, dixi...accipiatur: Deſcendi de cœlo non
vt faciam volu...atem meam, ſed voluntatem eius qui
Roman.5. me miſit. S...ndus enim Adam qui tollit peccata mun-
di, iſto ...do ſe diſcreuit à primo, Adam, per quẽ pec-
catu... intrauit in mundum: quia iſte non fecit volun-
H t...m ſuã, ſed eius à quo miſſus eſt, cum ille fecerit ſuã,
non eius à quo creatus eſt. Nec moueat quomodo Chri-
ſtus ſecundum id quod homo eſt deſcenderit de cœlo,
cum de matre quæ in terra erat, factus ſit homo. Hoc
enim propter vnitatem perſonæ dictum, quoniam vna
perſona eſt Chriſtus deus & homo. Propter quod etiam
Ioan.3. nemo, inquit, aſcẽdit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcen-
dit, filius hominis qui eſt in cœlo. Si ergo attendas di-
ſtinctionem ſubſtantiarum, filius dei de cœlo deſcendit,
filius hominis crucifixus eſt. Si vnitatem perſonæ, & fi-
lius hominis deſcendit de cœlo, & filius dei eſt crucifi-
xus. Ipſe eſt enim dominus gloriæ, de quo ait Apoſtolus,
1.Corin.2. Si enim cognouiſſent, nũquam dominum gloriæ cruci-
cifixiſſent. Propter hanc ergo vnitatem perſonæ, non ſo-
lum filium hominis dixit deſcendiſſe de cœlo, ſed eſſe
dixit in cœlo, cum loqueretur in terra. Non ergo volun-
tatem ſuam fecit, quia peccatum non fecit, ſed volunta-
tem fecit illius qui eum miſit. Tũc enim facit homo vo-
luntatem dei, quando facit iuſtitiam quæ ex deo eſt. Nec
ſic arbitremur à patre miſſum eſſe filium, vt nõ ſit miſſus
Eſa.48. à ſpiritu ſancto, cũ vox ipſius ſit per Prophetam, Et nunc
dominus miſit me, & ſpiritus eius. Hoc enim filium di-
I xiſſe indicant ea quæ ſunt dicta ſuperius. Nam ſic ad iſta
verba peruentum eſt, Audite me, inquit, Iacob & Iſraël
quem ego vocabo. Ego ſum primus, & ego ſum in æter-
num, & manus mea fundauit terram, dextera mea ſo-
lidauit cœlum. Vocabo illos, & aſtabũt ſimul, cõuenient
etiã vniuerſi & audient. Quis illis enunciauit hæc? Dili-
gens te feci voluntatem tuam ſuper Babylonia, vt tol-
latur ſemen Chaldæorum. Ego locutus ſum, ego vocaui,
adduxi illum, & proſperam viam eius feci. Conuenite ad
me, & audite iſta. Nec enim ab initio in obſcuro locutus
ſum: cum fiebant, ibi eram, Et nunc dominus miſit me,
& ſpiritus eius. Quid hoc apertius? Nec ſic à patre & ſpi-
ritu ſancto miſſus eſt vt ſe ipſe non miſerit: ſicut à patre
Roma.8. oſtenditur traditus, vbi legitur, Qui filio proprio nõ pe-
percit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Alio autem
Galat.1. loco de ipſo filio dicitur, Qui me dilexit, & tradidit ſe-
ipſum pro me. Quomodo autem non facit voluntatem
Ioan.5. ſuam qui dixit, Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat,
Matt.8. ſic & filius quos vult viuificat? Et cum ei dictum eſſet, Si
vis, potes me mundare: reſpondit, Volo, mundare. Et ad
verbum continuo factum eſt quod velle ſe dixit. Sicut
autem facit filius volunta...m patris, ſic & pater facit vo- K
lũtatem filij. Nam fili... dicit, Pater volo vt vbi ego ſum, *Ioan.17.*
& iſti ſint mecum. ...on dixit peto vel rogo, ſed volo: vt
iſto volente fa...ret ille, ſicut illo volente faciebat iſte: &
non alia il..., alia iſte, ſed quæ ille, hæc etiam iſte. Quæ-
cunq; ...m pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Verba *Ioan.5.*
ſu... ipſius, verba veritatis ſunt, falſa eſſe non poſſunt.
Suſcipere te dicis quod protuli, Neſcitis quia tẽplum *Cap.21.*
dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Quod potuiſti *1.Corin.3.*
dicere ideo dictum eſſe, quia in nemine habitat deus, quẽ
non ante ſpiritus ſanctus ſanctificauerit atq; purgauerit,
quaſi templum deo habitaturo nõ ſibi ſanctificet & pur-
get ſpiritus ſanctus: cum Apoſtolus hinc oſtenderit ip-
ſum eſſe deum, cuius nos dixerat eſſe templũ, quia non
ait, & ſpiritus dei ſanctificat & purgat vos vt deus habi-
tet in vobis: ſed ait, Spiritus dei habitat in vobis: vti-
que in templo ſuo deus habitat. Nam quid eſt templum
dei, niſi habitaculum dei? Vidiſti autem etiam tu conſe-
ſequenter eſſe deum noſtrum cuius ſumus templum, &
noluiſti aliud teſtimonium commemorare quod pro-
tuli: Neſcitis quia corpus veſtrum templum in vobis ſpi- *1.Corin.6.*
ritus ſancti eſt, quem habetis à deo? Iam ergo confitere
deum eſſe ſpiritum ſanctum. Neque enim niſi eſſet deus L
haberet templum, & templum non manufactum, ſed
ædificatum de membris dei. Chriſtus enim ſuper om-
nia eſt deus benedictus in ſecula, cuius membra ſunt no-
ſtra corpora. Qui enim dixit, Neſcitis quia corpus ve-
ſtrum tẽplum in vobis ſpiritus ſancti eſt? ipſe dixit, Ne-
ſcitis quia corpora veſtra membra ſunt Chriſti? Itáne
vero cui de lignis & lapidibus Salomon ædificauit tem-
plum, deus eſt: & cui templum ædificatur de membris
Chriſti, hoc eſt de membris dei, deus non eſt? Cum lo-
quens de deo beatiſsimus martyr Stephanus dixerit, Sa- *Acto.7.*
lomon ædificauit ei domum, ſed ſummus non in manu-
factis templis habitat. Et tamen Chriſti membra quo-
rum caput eſt ſuper omnes cœlos, templum ſunt ſpi-
ritus ſancti, quem conſtat veniſſe de cœlo. Iſtum negare
deum quid eſt, niſi non eſſe & nolle eſſe templum eius?
Alloquitur nos apoſtolus dicens, Obſecro autem vos *Roma.12.*
fratres per miſerationes dei, vt exhibeatis corpora ve-
ſtra hoſtiam viuam, ſanctam, deo placentem. Corpora
itaq; fidelium hoſtia ſunt deo, membra Chriſti templum
ſpiritus ſancti, & deus non eſt ſpiritus ſanctus? Quis hoc
dicit niſi in quo non habitat? Quoniam in quo habitat, M
vtique templum eius eſt. Denique cum dixiſſet apoſto- *1.Corin.6.*
lus, Neſcitis quia corpus veſtrum templum in vobis ſpi-
ritus ſancti eſt, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri,
empti enim eſtis precio magno? continuo ſecutus ad-
iunxit, Glorificate ergo deum in corpore veſtro. Vbi
dilucide oſtendit deum eſſe ſpiritum ſanctum, glorifi-
candum ſcilicet in corpore noſtro tanquam in templo
ſuo. Et quod Ananiæ dixit apoſtolus Petrus, Auſus es *Acto.5.*
mentiri ſpiritui ſancto? Atque oſtendens deum eſſe ſpi-
ritum ſanctum, Non es, inquit, hominibus mentitus, ſed
deo. Miror autem cor veſtrum quantum ſermone ex-
plicare non poſſum, quomodo cum ſic laudetis ſpiri-
tum ſanctum, vt eum ſanctificandis fidelibus vbiq; aſſe-
ratis eſſe præſentem, tamen negare audeatis deum. Itáne
deus non eſt qui repleuit orbem terrarum? Scriptura
enim dicit, Spiritus domini repleuit orbem terrarum. *Sapien.1.*
Sed quid dicamus quòd repleuit orbẽ, qui repleuit or-
bis etiam redemptorem? Dominus enim Ieſus plenus *Matt.3.*
ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane: & præſumitis di-
cere, quia ipſe dominus Ieſus deus erat, & ſpiritus ſan-
ctus quo plenus erat, non erat deus: tam male ſentien-
te de

A tes de ſpiritu ſancto, vt nõ ei tribuatis ſaltem quod tributum eſt Moyſi famulo dei, qui nõ munera gratiarũ, ſed plagarũ prodigia in eodem ſpiritu ſancto, quia ipſe eſt digitus dei, Aegyptiis ingerebat, & tamẽ Pharaoni deus erat. [Vno loco erat ad affligendos Aegyptios, & Pharaoni deus erat.] Vbiq; adeſt ſpiritus ſanctus ad homines in æternam vitã regenerandos, & non eſt eis deus? Imò vero eſt, & deus verus eſt, quia dei veri membra templum eius eſt: & vtique ſubiectum eſt templum illi cuius eſt templum. Quomodo ergo deus nõ eſt, cui ſunt mẽbra dei ſubiecta? Ac per hoc & dominus eſt tẽpli ſui. Quis enim hoc neget, quis ita deſipiat, vt dicat nõ eſſe aliquem dominum domus ſuæ? Quomodo ergo ſpiritus ſanctus non eſt dominus, qui dominus eſt membrorũ domini? Ipſe eſt quippe ſpiritus domini, de quo vno eodẽmque loco dictum eſt, Cum autem conuerſus fuerit ad deum, auferetur velamẽ. Dominus autem ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Iam creatorem ſuperius demõſtraui ſpiritum ſanctum. Quomodo autẽ rex non eſt, cuius templũ eſt qui membra ſunt regis? Quomodo nõ conſidet patri & filio, qui

Exod.8. & 7.

2.Corin.3.

B repleuit filium, qui membra filij ſuam poſsidet domũ? Niſi forte quando filius regreſſus eſt à Iordane, plenus erat ſpiritu ſancto: & quãdo ſedere cœpit ad dexteram patris, excluſit à ſe ſpiritum ſanctũ? Deinde cum de patre procedat, quomodo cum patre nõ ſedeat, cum ipſa ſeſsio non ſit vtique cogitanda carnaliter? Alioquin opinaturi ſumus honorabilius filium ſedere quàm patrem. Honorabilius quippe ſedetur ad dexteram, & videbitur eſſe cõſeqnens, vt pater ſedeat ad ſiniſtram. Poſtremo qualis vobis perſuaſerit ſpiritus, vt ſancto ſpiritui denegetis, quod ſanctis hominibus ſancta ſcriptura concedit, vos videritis. Ait enim Apoſtolus, Cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto: cuius gratia ſalui facti ſumus, & ſimul excitauit, & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Sancti ergo quos ſanctificat ſpiritus ſanct⁹, cõuiuificati Chriſto: ita ſimul ſeſſuri prædeſtinati ſunt, vt iam factũ dicat Apoſtolus, quod certum eſt affuturũ: & ipſi ſpiritui ſancto ſubtrahitur à vobis quiſquis eſt ille cõſeſſus, tanquam ſedere cũ patre vel filio ſit indignus, qui eadẽ ſede efficit condignos. Cui mouetis etiam quæſtionem quòd nõ adoretur, & hoc vtiq; ſimillimo errore, cum legatis vt iam

Ephe.2.

C ſupra docui, à ſanctis etiam homines adoratos. Et tamẽ vt inuidiam blaſphemantis euites, ita laudas ſpiritũ ſanctũ, vt tribuas ei quod nõ habet vlla creatura, & detrahas ei quod adipiſcitur & humana creatura. Dixiſſe me quod commemoras fateor, & nũc dico, ꝙ Saluator noſter non dixerit, vt ipſi & nos vnum: ſed, vt ipſi ſint vnũ. Et de his Euangelicis verbis ſatis à me recolo iam fuiſſe reſpõſum, cũ oſtenderem refellere te nõ potuiſſe quæ dixi: Quoniã popoſci, vt proferres vbi legeris, vnũ ſunt, dictum eſſe de aliquibus rebus, quę nõ eſſent vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: neq; protuliſti. Quid enim te adiuuat quòd dilectionis cõſenſione affirmas dictum eſſe de Paulo & Apollo: Qui plantat autẽ & qui rigat vnũ ſunt, cũ eos non oſtendas diuerſæ fuiſſe ſubſtãtiæ? Ambo quippe homines erant. Si enim nõ diligerent inuicem, natura vnum eſſent, dilectione nõ eſſent. Si autem vnum natura non eſſent, vnũ dici dilectione non poſſent. Poſcit ergo filius vt ita ſint vnum, quomodo ipſe & pater vnum ſunt: id eſt, non ſolum natura, quod iam erant: verumetiam perfectione charitatis atque iuſtitiæ, pro ſuę capacitate naturæ, quantum in dei regno eſſe potuerint. Vt etiam ipſi ſumme vnum ſint in natu-

Cap.XXII.

Ioan.17.

1.Corin.3.

ra ſua, quemadmodum pater & filius ſumme vnũ ſunt, D quanuis in excellentiore atque incomparabiliter meliore natura ſua. Dixit ergo ad patrem filius, Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Non dixit, vt ſint vnum nobiſcum: aut vt ſimus vnũ ipſi & nos. Item paulopoſt, Non pro his autem rogo tantum, ſed etiam pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te, vt & ipſi in nobis vnũ ſint. Neque hic dixit, vt ipſi & nos vnum ſimus: ſed, vnũ ſint in nobis. Quoniam homines qui natura vnum ſunt, ſumme atque perfecte ſecundum ſuum modum vnum eſſe non poſſunt iuſtitiæ plenitudine, niſi in deo perficiantur, vt vnum ſint in patre & filio: id eſt, in ipſis vnum, non cum ipſis vnum. Adhuc ſequitur & adiungit, Vt mundus credat quia tu me miſiſti: & ego claritatem quam dediſti mihi, dedi illis, vt ſint vnum, ſicut nos vnum ſumus: Ego in eis & tu in me, vt ſint conſummati in vnum. Neque hic dixit, vt nobiſcum ſint vnum: aut, vt ipſi & nos ſimus vnum. Deinde cum addidiſſet, Vt cognoſcat mundus quia tu me miſiſti, & di- E lexiſti eos ſicut & me dilexiſti: ſecutus adiunxit, Pater, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecũ. Vbi ſum, inquit, mecum ſint. Hoc ergo voluit vt cum illo eſſent, non vt illi & ipſe vnum eſſent. Quid eſt quod dicere voluiſti, Dilectionis fecit mentionem, & non ſubſtantiæ: quãuis tu non eo loco iſta domini verba poſueris, quo ab ipſo ſunt poſita. Sed quid ad nos? quandoquidem non ipſos & ipſe, vel ipſos & patrem dixit aut voluit vnum eſſe, ſed ipſos vnum eſſe voluit, quos nouerat vnius eſſe ſubſtantiæ. Sicut & nos, inquit, vnũ ſumus, quos identidem nouerat vnius eſſe ſubſtantiæ. Tu ſi vis aliquid reſpondere, oſtende ſecundum ſcripturas ſanctas de aliquibus rebus dictum, vnum ſunt, quarũ eſt diuerſa ſubſtantia. Hoc enim Chriſtus non dixit, quod tamen tu auſus es dicere: id eſt, Apoſtolos vnum eſſe cum patre & filio: in eo quod in omnibus ad voluntatem dei patris reſpicientes, ad imitationem filij ſubditi vni deo patri & ipſi inueniuntur. Hæc dicens, deum & homines ſanctos vnum eſſe feciſti. Poteſt ergo quiſquam ſanctorũ dicere, Ego & deus vnum ſumus? Abſit hoc à cordibus & oribus ſanctis. Puto autẽ quòd & vos à quocunq; hoc audiatis, horreſcitis, nec fertis quenquã hominẽ quantolibet munere ſanctitatis excellat dicentẽ, Ego & deus F vnum ſumus. Sed forte arrogantiæ videatur, vt hoc de ſeipſo aliquis dicat. Itàne vero quiſquã veſtrũ, & ſi non audet dicere, Ego & deus vnum ſumus: ſaltem audet dicere, Paulus & deus vnum ſunt: ſicut incunctanter dicimus, Paulus & Apollo vnum ſunt: Deus pater & deus filius vnum ſunt? Porrò ſi nõ audetis dicere, quilibet homo ſanctus, quilibet Propheta, quilibet Apoſtolus & deus vnũ ſunt: quis te vrgebat, quis præcipitabat, vt diceres, Apoſtoli vnum ſunt cum patre & filio? Vnũ ſunt, inquis, pater & filius, non tamen vnus: continuoq; ſubiungis, Vnum ad cõcordiam pertinet, vnus ad numerum ſingularitatis. Volebas autẽ dicere, Vnum ſunt, ad concordiam pertinet: vnus eſt, ad numerum ſingularitatis. Sed te à conſideratione verborum tuorum impetus diſputationis auertit. Nam & vnũ & vnus vtiq; ad numerum pertinet ſingularem. Sed quod verum† eſt, vnũ ſunt: propter id quod additum eſt, ſunt, pluralem indicat numerũ quadam ſingularitate cõnexum: vnus eſt autem, apertiſsime numerus eſt ſingularis. Sed nunquid Apoſtol⁹ diceret, Qui autẽ adhæret domino, vnũ ſunt? Quid enim aliud diceret ſi hoc diceret, niſi homo

Ioan.17.

Ibidem.

† dictum.

G ſanctus & deus vnum ſunt:Sed abſit abſit ab illa ſapientia iſta ſentẽtia,& tamen dixit, Qui autem adhæret domino,vnus ſpiritus eſt:vt noueris de his dici,vnũ ſunt, qui vnius ſunt eiuſdemq; ſubſtantiæ:ſicut quibuſdã hominibus dictum eſt,Omnes enim vos vnũ eſtis in Chriſto Ieſu.Et ſicut ait ipſe Chriſtus,Ego & pater vnum ſumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus natura, & quid vnus adiicitur: & de diuerſis ſubſtantiis dici poteſt,ſicut dictum eſt, Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. & de rebus vnius ſubſtantiæ, ſicut dictum eſt, Erat eis anima vna & cor vnum. Vnum erat,dixit, [nõ dixit, erant:] & quid erat dixit,id eſt,anima & cor.Sic & de patre & filio, vnum ſunt dicimus,quia vnius ſubſtantię duo ſunt:& vnus eſt,dicimus,ſed addimus quid vnus:id eſt,vnus deus,vnus dominus,vnus omnipotẽs, & ſi quid huiuſmodi. Satis me vobis duarũ iſtarum locutionum arbitror inculcaſſe diſtantiam. Scrutare itaque ſcripturas canonicas veteres & nouas, & inueni ſi potes vbi dicta ſunt aliqua,vnum ſunt, quæ ſunt diuer-
H ſæ naturæ atque ſubſtantiæ.Sanè falli te nolo in epiſtola Ioannis Apoſtoli, vbi ait, Tres ſunt teſtes, ſpiritus,aqua & ſanguis,& tres vnum ſunt:Ne forte dicas ſpiritũ & aquam & ſanguinem diuerſas eſſe ſubſtantias, & tamẽ dictum eſſe,tres vnum ſunt. Propter hoc admonui ne fallaris.Hęc enim ſacramẽta ſunt,in quibus nõ quid ſint,ſed quid oſtendant ſemper attenditur:quoniam ſigna ſunt rerum, aliud exiſtentia, & aliud ſignificantia. Si ergo illa quæ his ſignificantur, intelligũtur, ipſa inueniuntur vnius eſſe ſubſtantiæ:tanquã ſi dicamus, Petra & aqua vnum ſunt, volentes per petram ſignificare Chriſtum, per aquam ſpiritum ſanctum. Quis dubitat petram & aquam diuerſas eſſe naturas? Sed quia Chriſtus & ſpiritus ſanctus vnius ſunt eiuſdemque naturæ, ideo cum dicitur, Petra & aqua vnum ſunt: ex ea parte rectè accipi poteſt,quia iſtæ duæ res quarum eſt diuerſa natura,aliarum quoq; ſigna ſunt rerũ, quarum eſt vna natura. Tria itaque nouimus de corpore domini exiſſe cum pẽderet in ligno. Primo ſpiritum, Vnde ſcriptum eſt, Et inclinato capite tradidit ſpiritum.Deinde quando latus eius lãcea perforatum eſt, ſanguinem & aquã. Quæ tria ſi per ſeipſa intuemur,diuerſas habent ſingula quæque ſubſtantias: ac per hoc nõ ſunt vnum. Si ve-
I ro ea quæ his ſignificata ſunt velimus inquirere,nõ abſurde occurrit ipſa trinitas, quæ vnus ſolus,verus,ſummus eſt deus,pater &filius & ſpiritus ſanctus:de quibus veriſsime dici potuit,Tres ſunt teſtes, & tres vnũ ſunt. vt nomine ſpiritus ſignificatum accipiamus deum patrem. De ipſo quippe adorando loquebatur dominus vbi ait,Spiritus eſt deus.Nomine autẽ ſanguinis filium, quia verbo caro factum eſt. Et nomine aquæ ſpiritum ſanctum. Cum enim de aqua loqueretur Ieſus,quã daturus erat ſitientibus, ait Euangeliſta, Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Teſtes vero eſſe patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quis Euangelio credidit, & dubitat, dicente filio, Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me pater? Vbi etſi nõ eſt commemoratus ſpiritus ſanctus, non tamen intelligitur ſeparatus. Sed nec de ipſo alibi tacuit,eumq; teſtem ſatis aperte monſtrauit.Nam cum illum promitteret,ait,Ipſe teſtimonium perhibebit de me.Hi ſunt tres teſtes, & tres vnum ſunt, quia vnius ſubſtantiæ ſunt. Quòd autem ſigna quibus ſignificati ſunt, de corpore domini exierunt, ſignificauerunt Eccleſiam prædicantem trinitatis vnam eandemq; naturam: quoniam hi tres qui trino modo ſignificati ſunt, vnum ſunt: Eccleſia vero eos prædicans,corpus eſt Chriſti. Sic ergo tres res qui- K bus ſignificati ſunt, ex corpore domini exierunt, ſicut ex corpore domini ſonuit, vt baptizarentur gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: in nomine,non in nominibus. Hi enim tres vnum ſunt:& hi tres vnus eſt deus. Si quo autem alio modo tanti ſacramenti iſta profunditas,quæ in epiſtola Ioannis legitur, exponi & intelligi poteſt ſecundũ catholicã fidem,quæ nec confundit nec ſeparat trinitatẽ, nec abnuit tres perſonas, nec diuerſas credit eſſe ſubſtãtias,nulla ratione reſpuẽdum eſt. Quod enim ad exercendas mentes fidelium in ſcripturis ſanctis obſcure ponitur, gratulandum eſt ſi multis modis, non tamen inſipienter exponatur.

1.Cor.6. Gala.3. Ioan.10. 1.Corin.6. Acto.4. 1.Ioan.5. Triplex teſtimonium. Ioan.19. Ioan.4. Ioan.1. Ioan 7. Ioan 8. Ioan.15. Coloſ.1. Matth.28.

Quid eſt autem quod poſcis vt aſtruam, ſi pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus eſt deus, cum hoc aſtruat voce clariſsima ſcriptura diuina dicens,Audi Iſrael,dominus deus tuus deus vnus eſt?Quod & vos vtique audiretis ſi Iſraël eſſe velletis,non carnaliter vt Iudæi,ſed ſpiritaliter vt Chriſtiani. Qui enim non vult fideliter audire quod dictum eſt,Audi Iſraël,dominus deus tuus L deus vnus eſt: ſupereſt vt eum qui hoc dixit,credat eſſe mendacem.Si autem mendax ille non eſt, vox iſta vera eſt. Si vox iſta vera eſt, quæſtio iſta finita eſt.Proculdubio quippe vos veritas cogit patrem & filium & ſpiritum ſanctum confiteri vnũ deum verum†. Sed ſi ſpiritum ſanctum, cuius templum non manufactum, ſed corpus eſt noſtrum: cuius templum non ligna & lapides, ſed membra ſunt Chriſti, negatis deum: de ipſo Chriſto quid dicturi eſtis,quem deum & dominũ confitemini? Reſpondete itaque nobis, vtrum pater & filius vnus ſit dominus deus? Si enim non eſt vnus, duo ſunt:Si duo ſunt, mentitur qui dicit,Audi Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt.Mentitur qui dicit,Videte quoniam ego ſum deus†, & non eſt alius præter me. Sed quia illum mentientem dicere non audetis, quare vos corrigere dubitatis,&venire vel redire ad catholicam fidem: quæ patrem & filium & ſpiritum ſanctum nõ tres dominos deos,ſed vnum dominum deum credit & dicit, clamantem populo ſuo, Audi Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt:Et,Videte quoniã ego ſum deus†, & non eſt alius præter me? Si te dicam ſurdum & cæcum,qui nec audis iſta nec vides, contumelioſum M ſine dubio me putabis.Ecce non dico.Expone ergo nobis quomodo accipias,Audi Iſraël,dominus deus tuus deus vnus eſt: vtrum ibi ſit intelligẽdus & Chriſtus, an non ſit. Si enim dixeris:ibi eſt, confiteberis mecum patrem & filium vnũ eſſe dominum deum. Si autem reſponderis,Chriſtũ non eſſe ibi intelligendũ,duos contra vocẽ diuinã introducturus es dominos deos, quoniam non negas etiam Chriſtum eſſe dominum deum. Similiter abs te quęro quomodo accipias,Videte quoniam ego ſum dominus, & non eſt alius præter me.Ibi eſt Chriſtus,an non eſt?Si ibi eſt,profectò pater & filius vnus eſt dominus.Si autem ibi non eſt,& tamen dominus eſt: mentitur qui dicit, non eſt alius præter me dominus. Eſt enim alius dominus filius,ſi nõ eſt vnus dominus pater & filius. Quantumcunque enim excellentius laudes patrem, & infra eum deprimas filium, id agis, vt æquales non ſint: non vt duo non ſint. Clama quantum vis, pater eſt maior, filius minor: reſpondetur tibi, duo ſunt tamen maior & minor. Nec dictum eſt,dominus deus tuus maior dominus† eſt:ſed dictum eſt, Dominus deus tuus, deus vnus eſt. Neque dictum eſt,non eſt alius æqualis mihi: ſed dictum eſt, Non eſt alius

Cap.XXIII. Deute.6. † vnũ dominum deum. Deute.6. Deute.32. † dominus. † dominus. Malach.3. † al. deus verus.

A alius dominus præter me. Aut ergo cõfitere patrem & filium vnum eſſe dominum deum, aut aperte nega dominum deum eſſe Chriſtum, ſicut aperte negas dominum deum eſſe ſpiritum ſanctum. Quod ſi feceris, illis quidem te diuinis vocibus nõ vrgebo, ſed alia teſtimonia diuina proferam, quibus te & in iſto errore deteſtabiliore conuincam. Nunc autem & ſi negas dominum deum eſſe ſpiritum ſanctũ: vt iſtis tamen vocibus conteraris, ſatis eſt quòd Chriſtum deum & dominum confiteris: qui ſi non eſt cum patre vnus dominus deus, duo domini dei veſtri erũt, & falſæ illæ dei voces erũt: Dominus deus tuus deus vnus eſt: & non eſt alius præter me. Sed quanto melius erunt verba veſtra emendata, quàm dei verba mendacia? Quæris à me, vtrum Iudaico modo te horter profiteri vnum deum: an de ſubiectione filij potius, ſecũdũ quod fides habet Chriſtiana, oſtẽdatur vnus eſſe deus: cuius filius noſter eſt deus?

Deute.6. Ita hoc dicis quaſi Iudęorum ſit vox, Audi Iſraël, domi-
Deute.32. nus deus tuus deus vnus eſt: aut, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius pręter me. Ipſe deus hoc dixit, agnoſce & tace: vel potius ediſſere quomodo verũ dixerit, quẽ nul-
B lus veſtrum audet affirmare mentitum. Ediſſere, inquã, quomodo verum ſit, dominus deus tuus deus vnus eſt: ſi domini dei noſtri vt dicitis duo ſunt: vnus maior, alius minor. Ediſſere quomodo verum ſit, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me. Quis enim hoc dixerit quæro, vtrum pater, an filius? Si pater dixit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: non verum dixit, quia eſt alius dominus filius. Si filius hoc dixit, nec ipſe verũ dixit: quia eſt alius dominus pater. Si autem hoc dixit trinitas, profecto & verum dicit, & vos falſum dicere oſtendit. Trinitas quippe ſecundum veram fidem, id eſt, pater & filius & ſpiritus ſanctus, in cuius nomine baptizamur, & vnus dominus deus noſter eſt, & præter ipſum alius non eſt. Ipſe eſt enim deus de quo dicit A-
1.Corin.8. poſtolus, Nullus eſt deus niſi vnus. Nam ſi hoc de patre acceperis dictum, non tibi erit deus Chriſtus, quia non poteſt ſolui ſcriptura dicẽs, Nullus deus niſi vnus: vt hic vobis taceam de ſpiritu ſancto, quem ſuperius dominũ deũ oſtendimus, vobis negantibus. Quapropter ſi Macedoniani hæretici eſſetis, qui de ſolo ſpiritu ſancto catholicæ fidei conſentire detrectant: patrem vero & filium duos quidem eſſe, id eſt, illum patrẽ, illum filiũ, &
C æquales eſſe, atq; vnius eiuſdemq; ſubſtantię: nec tamen duos dominos deos, ſed ambos ſimul vnum dominum deum eſſe conſentiunt. Si ergo & vos ſaltem hactenus erraretis, non vtiq; his diuinis vocibus vrgeremini. Patrem quippe & filium aſſereretis vnũ dominum deum dixiſſe, non eſt alius præter me. Vtinam non reſtaret agere vobiſcum, niſi vt adiũgeretis ſpiritum ſanctum, & nõ dualitatem, ſed trinitatem diceretis vnũ dominum deum. Nũc vero cũ ſic aſſeritis, patrem dominũ deum, & filium dominum deum, vt ſimul ambos non dicatis vnum dominum deum, ſed duos, maiorẽ vnum, & minorem alterum, prorſus confodimini gladio veritatis dicentis, Audi Iſrael, dominus deus tuus deus vnus eſt: qui clamat, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me. Neque enim deus pater ſic vellet Iſraëlitas à cultu deorũ reuocare multorum atq; falſorum, vt eis de vno domino ac deo mentiretur & diceret nõ eſſe præter ſe alium deum, cum ſciret deum & dominũ eſſe ſuum filium. Abſit vt veritatis & veritas pater mẽdacio deciperet populum ſuum: hæreticorum ſit hæc, non catholicorum tam horrẽda & deteſtanda blaſphemia. Prorſus deum† verum dicit cum dicit, Audi Iſrael, dominus

† *dominum*

deus tuus deus vnus eſt: quia pater & filius & ſpiritus D
ſanctus nõ tres dij, ſed vnus deus: nec tres domini, ſed vnus dominus eſt. Prorſus verum dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: quia non hoc pater tantum, ſed ipſa trinitas dicit, hic eſt vnus deus†, & non alius præter ipſum. Nã ſi pater diceret, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: negaret vtique deum† eſſe vnigenitum filium. Et quis noſtrum auderet eum dominum confiteri, contradicente patre atque dicente, Ego ſum dominus, & non eſt alius pręter me? Ac per hoc ſecundum rectam fidem, non patris, ſed trinitatis hæc vox eſt, & patris ergo & filij & ſpiritus ſancti. Obticeſcant igitur linguæ ignorantiũ veritatem. Hæc trinitas deus vnus eſt. De hoc vno deo dicitur, Audi Iſrael, dominus deus tuus deus vnus eſt. hic deus vnus dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius pręter me. Subiectus eſt quidem patri filius ſecundum formam hominis: nõ tamen ſunt duo dij & duo domini ſecundum formam dei, ſed ambo cũ ſpiritu ſuo† vnus eſt dominus. Teſtimonia quæ de Paulo Apoſtolo protuliſti, contra te lo-

† *dominus* † *dominum* † *al. ſancto.*

Roma.1. quuntur, & neſcis. Dicit enim ille, Gratia vobis & pax à deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Quomodo
E eſt autem dominus Ieſus Chriſtus, ſi pater dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me? Non ergo ſolius patris, vt dixi, ſed trinitatis hęc vox eſt. Adhibes alterum teſtimonium, & ipſum contra teipſum, vbi ait
1.Cor.8. Apoſtolus, Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos in ipſo, ſicut tu locutus es, Apoſtolus autem, & nos per ipſum ait, non ait in ipſo. Sed hæc quid ad cauſam? ſolent iſta contingere, ex memoria proferentibus teſtimonia, non ex codice illa legẽtibus. Quod ad rem per-
Ibidem. tinet potius intuere. Ecce dicit Apoſtolus, Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Omnino duas perſonas, vnam patris, alteram filij, ſine vlla confuſione & ſine vllo errore diſtinxit. Neque enim duo ſunt dij patres, ſed vnus dens pater. Nec duo ſunt domini Ieſus Chriſti, ſed vnus dominus Ieſus Chriſtus. In illa quippe trinitate quę deus eſt, vnus eſt pater, nõ duo vel tres: & vnus filius, non duo vel tres: & vnus amborum ſpiritus, nõ duo vel tres. Et ipſe vnus pater vtique deus eſt, & ipſe vnus filius etiam vobis fatentibus deus eſt, &
F ipſe amborum ſpiritus etiam vobis negãtibus deus eſt. Sic & dominum ſi quęras, ſingulum quemq; reſpõdeo, ſed ſimul omnes nõ tres dominos deos, ſed vnum dominum deum dico. Hęc eſt fides noſtra, quoniã hęc fides eſt recta, quæ fides etiam catholica nũcupatur. Tu autẽ qui huic fidei cõtradicis, quæſo expone nobis, etiã Ieſus Chriſtus quomodo ſit dominus, qui non trinitatis, ſed ſolius patris eſſe aſſeris vocẽ, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me? Nempe turbaris, nempe quid reſpondeas, nõ inuenis, niſi quia tacere quãdo conuinceris non vis. Si enim non dens trinitas, ſed pater tantum dixit, Ego ſum dominus, & nõ eſt alius præter me: proculdubio negauit eſſe dominum filium: quoniam ſi dominus eſt & filius, falſum dictum eſt, nõ eſt alius dominus præter me. Non enim agitur de domino, quales ſunt domini hominum ſeruorum, quos Apoſtolus ſecundum carnẽ dominos eſſe dicit, ſed de domino agitur, cui ſeruitus illa debetur quæ Græce λατρεία dici-
Deute.6. tur, ſecundũ quam dictũ eſt, Dominũ deum tuum ado-
Matth.4. rabis, & illi ſoli ſeruies. Qui dominus deus ſi nõ trinitas eſt, ſed ſolus eſt pater: prohibemur vtique domino deo Chriſto tali ſeruitute ſeruire, in eo quòd audimus,

G illi ſoli ſeruies: ſi ita dictũ eſt, ac ſi diceretur, deo patri ſoli ſeruies. Qui profecto ſi ſolus, & non ipſa trinitas dixit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me: negauit eſſe filium dominum talem, quali domino ſeruitus illa debetur, qua non niſi deo cum vera religione ſeruitur. Non enim dixit, ego ſum dominus maior aut melior, & non eſt tantus ac talis præter me: ſed volens ſibi ſoli ea quæ domino deo debetur ſeruitute ſeruiri, Ego ſum, inquit, dominus, & non eſt alius præter me. Porro ſi vox iſta, ſicut catholica fides dicit, vni⁹ dei eſt, quod eſt ipſa trinitas, ſine vlla dubitatione huic ſoli ſeruiẽdũ eſt ea ſeruitute quæ nõ niſi domino deo debetur, quia ipſe eſt dominus, & non eſt alius præter ipſum. Deinde,
1.Corin.8. quæro quomodo accipias quod dictũ eſt, Vnus eſt deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum: Nunquid non & ex filio ſunt omnia? Quandoquidem ipſe
Ioan.5. dicit, Quæcunq; pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Si autem ita diſtinguis, vt non ſint per patrem omnia, ſed ex patre: nec omnia ſint ex filio, ſed per filium: quis
H eorum tibi videtur eſſe ille de quo idẽ Apoſtolus dicit,
Roma.11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia ei⁹, & inueſtigabiles viæ eius: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Vtrum pater eſt intelligẽdus, an filius? Deum nanque prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei. Poſtea vero eum dominũ appellauit, vbi ait, Quis enim cognouit ſenſum domini? Sed hoc non habet controuerſiam: vtrunque enim nomẽ etiam vos aſsignatis patri & filio. Neque enim ſic dicitis deum patrem, vt negetis deũ eſſe filium: aut ſic dicitis deum filium, vt negetis eſſe deum patrem. Quãuis in hoc Apoſtolico teſtimonio quod adhibuiſti, deus dicatur pater, dominus filius: id eſt, vnus deus pater ex quo omnia, & vnus dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia. Sed illud attẽde vbi dictũ eſt, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei: Nã ſiue pater ſit iſte, ſiue filius, ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Quomodo ergo ex patre omnia non ex filio: & per filiũ omnia, non per patrem: quandoquidem quemlibet eorum Apoſtolus voluerit
I hoc loco intelligi, ex ipſo, inquit, & per ipſum & in ipſo ſunt omnia? Si ergo ſiue de patre ſiue de filio, veriſsime tamẽ dicitur, quòd ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: ſine dubio patris & filij demõſtratur æqualitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed deum & dominum, quod & ipſa trinitas dici poteſt, ſingula horum trium referri ad ſingulos voluit: ex ipſo dicẽs, propter patrẽ: & per ipſum, propter filiũ: in ipſo, propter ſpiritum ſanctũ: cur hanc trinitatem vnum dominum deum nõ vultis agnoſcere? Quandoquidem nõ ait, ex ipſis & per ipſos & in ipſis: ſed ait, ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: nec ait, ipſis gloria: ſed, ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Falleris ſanè, qui putas de patre ſolo eſſe dictum,
Marc.10. Nemo bonus niſi vnus deus. Si enim dixiſſet, nemo bonus niſi vnus pater: nec ſic excluſum filium & ſpiritum ſanctũ ab iſta vnitate bonitatis voluiſſet intelligi: quia & illud quod ſimili locutione dictum eſt, quam ſupra
1.Corin.2. commemoraui, Ea quæ dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus dei: non excludit ab hac ſcientia filiũ dei. Quanto ergo nobis latitudo intelligentiæ magis patet, quia non dixit Ieſus, nemo bonus niſi vnus pater: ſed, nemo bonus niſi vnus deus: quod eſt ipſa trinitas? Quærebat quip- K
pe ille cui hoc reſpondit dominus, non bonum qualecunque, ſed bonum quo fieret beatus: immo ipſam beatitudinem veram, id eſt, vitam deſiderabat æternam: & interpellauerat tanquam hominem Chriſtum, neſciẽs cum eſſe etiam deum. Dixerat enim, Magiſter bone, Marci.10.
quid faciam vt vitam æternam percipiam? Tunc ait illi, Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus deus. Vel ſicut legitur apud alium Euangeliſtam, quod tantundem valet, Nemo bonus niſi ſolus deus. Tanquam Luca.18.
diceret, Recte me appellabis bonũ, ſi me noueris deũ. Nam quando me nihil aliud quàm hominẽ putas, quid me dicis bonum? Non te facit bonum, nec beatum, niſi bonum immutabile quod ſolus eſt deus. Nam bonus angelus, bonus homo, bona cætera creatura: hæc non ita bona ſunt, vt ea quiſquis adeptus fuerit, ſit beatus, nec vlla eſt beata vita ſi non ſit æterna. Quomodo autem nõ eſt tale bonũ dei filius verus, cum ſit verus deus & vita æterna, ad quã cupiebat ille qui interrogauerat peruenire? Proinde cum ego aſſeram, nemo bonus niſi vnus & ſolus deus, de ipſa trinitate dictũ eſſe qui deus L
vnus & ſolus eſt: tu autem aſſeras de ſolo deo patre dictum eſſe, quia ipſe de nullo alio deus, de nullo alio bonus eſt: filius autem de patre deus, de patre [magnus &] bonus eſt: diligenter attende quis noſtrum bene ſentiat de deo patre & de deo filio. Vtrum ego qui dico, Deus quidem pater, non de alio deo deus eſt: deus autẽ filius de patre deo deus eſt, ſed tantus iſte de illo, quantus ille de nullo: & bonus pater nõ de alio bono bonus eſt, filius vero de patre bono bonus eſt: ſed tam bonus hic de illo, quàm bonus ille de nullo. An tu qui propterea dicis ſolũ eſſe patrẽ deum bonum, quia nec deus eſt de alio deo, nec bonus de alio bono: filiũ vero ideo patri non eſſe coæquandum, quia de illo deus eſt, de illo bonus eſt? In qua ſententia vtrunque blaſphemas: & patrem ſcilicet, quia nõ tantum genuit quantus eſt ipſe, nec talem qualis eſt ipſe: & filium, quia talis tantusq; naſci non meruit, qualis quantusq; eſt ille qui genuit. Denique iſta ipſa duo de quibus agimus, hoc eſt, deitas & bonitas, quoniam dictum eſt, Nemo bonus niſi vnus deus: in hac tua opinione deficiunt. Tantũ enim quantus eſt ipſe, & talem qualis eſt ipſe, ſi nõ potuit gignere, quomodo deus eſt? Si noluit, quomodo bonus eſt? Pater, inquis, fons bonitatis eſt, qui quòd eſt bon⁹ à nemi- M
ne accepit. Nũquid ideo minus bonus eſt filius: quoniã quòd bonus eſt, ab eo patre accepit, qui naſcẽti filio tãtam bonitatem quantacũque illi eſt quia deus eſt, dare potuit: & dedit, quia bonus inuidere non potuit? Nam ſi minus bonitatis, quàm quod ipſe habet vnico dedit, minus bonus eſt & ipſe quàm debuit. quod ſentire dementiæ eſt. Ergo quantum ipſe habet bonitatis, tantum filio dedit. Et quia natura eſt, non gratia filius, naſcenti non indigenti dedit: & plenus plenum, fons bonitatis fontem genuit bonitatis. Ac per hoc nec auxit in ſe hic quod accepit, nec minuit in ſe ille quod dedit: quia nõ habet immutabilitas vnde deficiat, non habet plenitudo quò creſcat. Quid eſt autem ipſa bonitas, niſi vita viuificans? Proinde, quia fons fontem genuit, ſicut pa- Ioan.5.
ter ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Hoc ipſe filius dixit, non ego. Vnde merito deo patri dicitur, Quoniam apud te eſt fons vitæ. Quis Pſal.35.
eſt autem iſte fons vitæ apud patrem, niſi de quo dicitur, In principio erat verbũ, & verbum erat apud deum, Ioan.1.
& deus erat verbũ: hoc erat in principio apud deũ? De quo etiam paulopoſt dictum eſt, Et vita erat lux hominum.

A num. Hæc vita fons vitæ eſt, & lux iſta lux lucis eſt. Vnde cum dictum eſſet, Apud te eſt fons vitæ: continuo ſubiunctum eſt, In lumine tuo videbimus lumen: hoc eſt, in filio tuo ſpiritum ſanctum, quem tu quoque eſſe illuminatorem in collationis noſtræ prima parte profeſſus es. Fõs ergo de fonte, filius de patre, & ſimul ambo fons vnus: lux de luce, filius de patre, & ſimul ambo lux vna: ſicut deus de deo, & ſimul ambo vtique deus vnus, & hoc totum non ſine ſpiritu amborum. Ex hoc fonte bonitatis, ex hoc fonte vitæ, ex hoc immutabili lumine, ex hac indeficienti plenitudine: id eſt, patre, & filio, & ſpiritu ſancto, vno domino deo ſolo, ſecũdum menſurã fidei ſuæ, qui veraciter credunt, ſumentes boni fiunt, viuificantur, illuminantur, implentur: Quibus tu vnigenitum filium, pace tua dixerim, neſcio qua incredibili temeritate iunxiſti. Tua quippe iſta ſunt verba, Siue, inquis, filius, ſiue qui per filium ſunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnuſquiſque ſecundum menſuram fidei ſuæ id ſumpſerunt vt eſſent boni. Vbi eſt ergo quod fueras ante confeſſus, illum natura filium eſſe, non † gratia? Ecce contra ſententiam tuam venis, Ecce

† al. vos.

B iam prodis nefarium ſecretum hęreſis veſtræ, quia vnigenitum verum dei filium, verum deum, non natura filium, ſed gratia profitemini. Si enim & ipſe, ſicut verba tua clamant, ſecũdum menſuram fidei ſuæ vt bonus eſſet aſſumpſit, gratia eſt ergo filius, non natura: & fuit aliquando nõ bonus, & credẽdo factus eſt bonus, quia vt eſſet bonus, quẽadmodum dicis, ſecundum menſurã fidei ſuæ de illo qui pater eſt, fonte bonitatis aſſumpſit. Luca. 2. Legimus quidem quòd Ieſus proficiebat ætate & ſapientia: & gratia dei erat in illo, ſed ſecundum formam hominis quã pro nobis accepit ex nobis, Philip. 2. non ſecũdum formam dei, in qua non alienum arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Veruntamen etiam in ipſa forma hominis legimus eum ætate & ſapiẽtia profeciſſe: non tamen vt ex non bono bonus fieret credendo meruiſſe. Neque nunc inter nos quæſtio vertitur de natura filij hominis, in qua dei filius minor eſt patre: ſed de natura filij dei, in qua vt nos dicimus, vos negatis, æqualis eſt patri: quia filius verus, filius vnicus, filius de vero deo verus deus, in nullo degenerauit à patre. Proinde incõparabilem patrem filio, nec in ſcripturis ſanctis alicubi

C legere potuiſti. Nec ſana fide ipſe dixiſti immenſum etiam patrem, quem propterea dicis, vt filium non pariter immenſum, ſed menſura exiſtimes terminatum. Tecum habeto menſuram tuã, qua tuum falſum dominum metiaris, & de vero domino mentiaris.

Ca. XXIIII. Bene confiteris ꝙ & pater diligat filium, & filius diligat patrem: Ioan. 14. ſed ſi & hoc confitearis quia non eſt maior dilectio in patre quàm in filio. Quia enim natura diuinitatis æquales ſunt, æqualiter ſe inuicem diligũt. Facit autem filius ſicut homo mãdatum patris. Nam ſicut deus, ipſe eſt mandatum patris, quia ipſe eſt verbum patris. Vnde alio loco de mãdato patris, hoc eſt, de ſeipſo dicit, Ioan. 12. Scio quia mandatum eius vita æterna eſt. Quòd autem ipſe dei filius ſit vita æterna, ſcriptura diuina teſtatur. Ioan. 14. Vbi autem ait, Qui me videt, videt & patrem: quis neſcit ideo dictũ, quoniam quiſquis per intelligentiam videt filium, patri vtiq; videt æqualem? Quod vos ideo non vultis, quia per oculos cordis, quãtum in hac vita videri poteſt, filium non videtis.

Cap. XXV. Putas non rectè à me dictum eſſe, ꝙ propter formam ſerui quam ſuſcepit Philip. 2. filius, maior ſit pater. Tu enim ſecundum hæreſim veſtram, in ipſa dei forma patrem filio vis eſſe maiorem: cui paternam ſic inuides formã, vt ideo perfectũ velis natum eſſe filium æterna perfectione, ne ad paternam D formam ſaltem creſcendo valeat peruenire. Sed inaniter inuidet homo paternam formã dei filio, cui pater eam non inuidit, quia æqualem ſibi vnicũ genuit. Sed dicis non eſſe dei patris magnam gloriam, ſi ea forma ſerui maior eſt, qua forma maiores ſunt & angeli. Vide ſi aliud conaris, niſi ad vnius patris gloriam, per vnici filij contumeliã peruenire, vt ſcilicet non augeatur pater in gloria, niſi minuatur filius in natura. Cohibe te, neſcis & patri & filio te ingerere contumeliam, ſi nec ille potuit aut noluit gignere æqualẽ ſibi, nec iſte naſci æqualis patri? Nõ ſe vult deus ita laudari patrem, vt filium dicatur de ſeipſo generaſſe degenerem. Non vult bonus filij dilector ita prædicari formam ſuam, vt eam non potuerit vnicus eius vel naſcẽdo ſumere, vel creſcendo cõprehendere. Quòd autem tibi videtur nihil magnũ de deo patre dici, ſi forma ſerui maior eſt, qua maiores videntur & angeli: nõ rectè cogitas quem locum in rebus habeat humana natura, quæ cõdita eſt ad imaginẽ dei. Maiores angeli dici poſſunt homine, quia maiores ſunt hominis corpore: maiores ſũt & animo, ſed infirmo, quem peccati originalis merito corruptibilẽ † aggrauat corpus. E Natura vero humana, qualem naturam Chriſtus humanæ mentis aſſumpſit, quæ nullo peccato potuit deprauari, ſolus maior eſt deus. Denique propter quid dictũ ſit, Minoraſti eum paulo minus ab angelis †: aperuit ſcriptura vbi legitur, Eum autẽ modico minus q̃ angelos minoratum vidimus Ieſum Pſal. 8. propter paſsionem mortis. Heb. 2. Nõ ergo propter naturam hominis, ſed propter paſsionẽ mortis. Natura vero hominis, quæ mẽte rationali & intellectuali creaturas cæteras antecedit, deus ſolus eſt maior: cui vtiq; iniuria facta nõ eſt, vbi ſcriptũ eſt, Maior eſt deus corde noſtro. 1. Ioan. 3. Filius ergo dei ſuſceptum hominẽ leuaturus ad patrẽ Ioan. 14. quãdo dicebat, Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia vado ad patrem, quia pater maior me eſt: nõ carni ſuæ ſolum, ſed etiam menti quam gerebat humanam, deum patrem vtique præferebat: quæ tota ſine dubio forma agnoſcitur ſerui, quando tota ſeruit creatura creatori.

† al. ſed in forma quã peccati &c. corruptibile.

† modico min⁹ quàm angelos.

Ca. XXVI. Poſtrema tibi diſputatio fuit, quomodo ſit deus patribus viſus, quando corpus humanum in quo videretur nondum acceperat Chriſtus, cum inuiſibilis ſit per ſe ipſa diuina natura. Quod cum etiam tu ita confeſſus F fueris, vt inter cætera nõ ſolum patrem, ſed nec ipſum filiũ in ſubſtantia diuinitatis ſuæ diceres eſſe viſibilem non ſolũ hominibus, ſed nec ipſis cœleſtibus poteſtatibus: poſtea mutata ſententia dicis eum & ante incarnationem ſuam conſpectibus apparuiſſe mortalium, aſſerens illud quod ait Apoſtolus, Quem nemo hominum 1. Timo. 6. vidit nec videre poteſt: de ſolo deo patre dictum eſſe, Filium vero ex initio generis humani videri ſolitũ eſſe ab hominibus. Quod cũ probare voluiſſes, multa de ſcripturis ſanctis teſtimonia protuliſti, quę te nihil adiuuare potuerũt. Nõ enim legis alicubi ſcripſiſſe Moyſen, ſicut dicis, ꝙ ab illo primo homine Adam vſq; ad ipſam incarnationem ſemper filius viſus eſt. Hoc enim eum deſcribere pronũcias in Geneſeos libro, quod ita falſum eſt, vt etiã ridiculũ ſit. Nunquid enim liber Geneſeos ab Adam vſq; ad incarnationem Chriſti ea quæ geſta ſunt continet? Aut ipſe Moyſes vſque ad tempora incarnationis Chriſti vel in carne vixit, vel quæ facta ſunt ſcripſit? Hęc dicis, & putas te aliquid dicere: vel putaris ab eis, qui nec iſta poſſunt, quę tam manifeſte falſa ſunt, cernere. Deinde quod cõmemoras patrẽ ad filiũ dicentem, Faciamus hominem ad imaginem & ſimi- Gene. 1.

G litudinem noſtrã, quid hoc ad rẽ pertinet, rogo te, quid
ad rẽ pertinet? Tãtúmne tibi vacabat loqui, vt nõ atten-
dẽs quid probare ſuſceperis, memoriter nobis & inani-
ter ſcripturã Geneſeos vẽtilares? Nunquid hinc proba-
tur ante carnẽ ſuſceptã viſus ab hominibus Chriſtus,
quia dixit pater ad filiũ, Faciamus hominẽ ad imaginẽ
& ſimilitudinẽ noſtram? Deinde adiũgis & dicis, Et fe-
cit deus hominem: atque addis, Quis deus, niſi filius? Et
vt mihi de opere quaſi præſcribas meo, Hoc vtique, in-
quis, & tu in tuis tractatibus expoſuiſti. Vbi nolo quæ-
rere q̃ verum loquaris, quando video ad cauſam nihil
pertinere quod loqueris. Agitur quippe inter nos, vtrũ
per diuinitatis ſuæ ſubſtantiam Chriſtus viſibus appa-
ruiſſet humanis, & tu dicis, Fecit deus hominẽ: & ad-
dis, Quis deus, niſi filius? quaſi propterea neceſſe fuerit
vt homo deum opificem ſuum videret oculis carneis.
Hoc ſi ita eſſet, omnes homines viderent deũ. Quis enĩ
alius eos facit in vteris matrum? Adhuc adiicis talia &
dicis, Iſte ergo filius qui eſt Propheta ſui genitoris, di-
Gene.2. cebat, Non eſt bonum eſſe ſolum hominẽ, faciamus ei
adiutorium ſecũdum ſe. Si quæram, quis tibi indicaue-
H rit quia filius hoc dicebat, in quibus anguſtiis te vide-
Gene.1. bis? Scriptura enim quæ dixit, In principio fecit deus
cœlum & terram: nõ exprimens vtrum pater, an filius,
an ſpiritus ſanctus, an ipſa trinitas fecerit, quæ vnus eſt
deus: per cætera etiam ita cõmemorat deum, vt dicat,
Et fecit deus, & dixit deus, per quæq; opera eius, quorũ
illum aſſerit conditorem. Simili ergo locutione ait, Et
Ibidem. dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimi-
litudinem noſtram, Et fecit deus hominem. Nec aliter
locuta eſt vbi ait, Nõ eſt bonum eſſe hominem ſolum,
faciamus ei adiutoriũ ſecundum ſe. Vnde ergo tibi per-
ſuaſum eſt, cætera ſuperiora patrem dixiſſe, hoc autem
filium? Vnde quæſo diſtinguis, vnde diſcernis patrẽ di-
xiſſe, Fiat lux: & cætera? Patrem denique dixiſſe, Facia-
mus hominẽ: & filium dixiſſe, Faciamus ei adiutoriũ:
cum tibi ſcriptura vbiq; non dicat niſi, dixit deus? Quæ
eſt iſta temeritas? quæ præſumptio? Deinde cũ ideo pa-
trem maiorem ſoleatis aſſerere, quia dixit, Fiat illud, aut
illud, tãquam iubens filio: filium vero ideo minorem,
quia iuſſa perfecit, quid dicturi eſtis vbi ſcriptũ eſt, Fa-
ciamus hominem? Non enim ait ſicut in ſuperioribus,
I Fiat homo, tanq̃ id iuſſerit filio: ſed, faciam⁹, inquit, ho-
minem. Quod non quæro quem dixiſſe arbitreris, Iam
enim verba tua tenemus, ꝙ pater hoc dixerit filio. Cur
ergo non ait, fiat, vel fac: ſed ait, faciamus? An cætera
deus imperauit, & filius fecit: hominem vero ambo fe-
cerunt, ſed patre & iubente & cooperante filio: filio au-
tem non iubente, ſed tantum iuſſa faciente? Sed ſi pro-
pterea patrem iubẽtem intelligis, quia ſcriptum eſt, Di-
xit deus, Faciamus hominem: ergo iuſsit & filius, quia
tuipſe non patrẽ accipis dixiſſe, ſed filium, Faciamus ei
adiutorium. Et ſicut illud vbi dictum eſt, Et fecit deus
hominem: obediſſe iubenti patri filium vis videri, quia
pater dixerat, faciamus hominem: ita etiã vbi legimus,
Gene.2. Et immiſit deus ſoporem in Adam: & ſumpſit vnam
de coſtis eius, & cætera, quibus oſtẽditur factum homi-
ni eſſe adiutorium, obediſſe patrem iubenti filio, te au-
thore intelligamus: quia non patrem, ſed filium dixiſſe
aſſeris, Faciamus ei adiutoriũ. Sed hæc ita loquor quaſi
ad cauſam quæ à nobis agitur quicq̃ pertineat. Quod-
libet hinc volueris credere aut ſuſpicari: prorſus, ſicut
dicis, pater iuſſerit vbi dictum eſt, Faciamus hominẽ, &
filius obedierit vbi dictum eſt, Et fecit deus hominem:
prorſus ſicut te delectat filius dixerit, Nõ eſt bonũ eſſe

ſolum hominem, faciamus ei adiutorium: ſed talia di- K
cens ipſe non iuſſerit, quia hoc vultis: quomodo oſten-
dis filium qui hominem fecerit, ab homine viſum? quo
modo oſtendis filium qui dixit, Non eſt bonũ eſſe ho-
minem ſolũ, faciamus ei adiutoriũ, ab homine viſum,
vel ab ipſa muliere, ſi eã factam non vis à patre, ne filio
pater obediſſe videatur, ſed ipſe eam filius tanq̃ ſibi iu-
bens ſibiq; obediens, & faciendã dixit & fecit? Demon-
ſtra filium viſum eſſe à viro, viſum eſſe à muliere. De-
monſtraturum te quippe promiſeras, & antequam in-
carnaretur viſum fuiſſe humanis aſpectibus filiũ. Oſtẽ-
de promiſſa, quid pergis in vacua? Quid deludis expe-
ctationem noſtram, nec exhibes pollicitationẽ tuam?
Multiplicas verba nõ neceſſaria, vt neceſſaria occupes
tempora. Si propterea viſus eſt à viro filius, quia fecit
eum, & propterea viſus ab eius muliere, quia fecit eam:
defini ſi audes, non poſſe deum filium & operari vidẽ-
tia, & à ſuis operibus quanuis alia videntibus nõ vide-
ri. Si autem hoc poteſt deus filius, ipſe quippe vſq; nunc
operatur cuncta vidẽtia, & tamen eorũ à ſeipſo creatis
oculis non videtur, quid eſt quod dixiſti? Cur iſta de li-
bro Geneſeos ĩ tuo ſermone poſuiſti? Cur nobis neceſ- L
ſaria temporum ſpacia ſuperflua loquacitate finiſti? Sed
iſte, inquis, filius viſus eſt Adæ, ſecundũ ꝙ legimus Adã
dicẽtem, Vocem tuã audiui deambulantis in paradiſo, *Gene.3.*
& abſcondi me, quia nudus ſum. Hoc ergo prius dice-
res homo bone, inde inciperes promiſſa monſtrare.
Quanuis & hic Adam, vocem tuam, inquit, audiui: non
ait, faciẽ vel ſpeciem tuã vidi. Et quod ait, abſcondi me,
quia nudus ſum: videri ſe à deo timuit: non à ſe viſum
eſſe deum monſtrauit. Nam ſi vox quando auditur, ſe-
quitur viſio: viſus eſt & deus pater quoties voce atte-
ſtatus eſt filio. Nouimus quippe in Euangelio verba pa-
tris ſonantis atque dicentis, Tu es filius meus dilectus *Matt.3.*
&c. vbi ab hominibus auditus, non tamen viſus eſt. Ac
per hoc & in illis verbis quæ adiungis, vbi dicit, Quis
nunciauit tibi, quia nudus es? & ſequẽtia, potuit audiri,
& non videri deus. Nondum itaque aliquid ex eo quod
promiſeras dixiſſe te vide: & dic tandem aliquid quod
diſcutere debeamus, aut quod pro tua cauſa eſſe fatea-
mur. Hic deus, inquis, & Abrahæ viſus eſt. Viſum eſſe
deum Abrahæ negare non poſſumus. Scriptura quippe
fideliſsima apertiſsime hoc loquitur dicẽs, Viſus eſt au- *Gene.18.*
tem illi deus ad quercum Manibre. Sed neque hic ex- M
preſſum eſt, vtrum pater an filius. Cum autem narraret
ſcriptura, quomodo ei viſus ſit deus, tres viros illi ap-
paruiſſe declarat, in quib⁹ magis ipſa trinitas, quæ vnus
eſt deus, intelligi poteſt. Denique tres videt, & non do-
minos, ſed dominum appellat, quoniam trinitas tres
quidem perſonæ ſunt, ſed vnus dominus deus. Sic autẽ
narratur quòd vidit Abraham, Reſpiciens, inquit, ocu-
lis ſuis vidit, & ecce tres viri ſtabãt ſuper eum, & videns
procurrit in obuiã illis ab oſtio tabernaculi ſui, & ado-
rauit ſuper terram, & dixit, Domine, ſi inueni gratiam
ante te, ne prætereas ſeruum tuum. Hic videmus tres
viros apparuiſſe, & vnum dominũ deum dici, vnumq;
dominum rogari ne prætereat ſeruum ſuum, quoniam
congruit deo viſitare famulos ſuos. Deinde tres perſo-
nas pluraliter alloquitur dicens, Sumatur nũc aqua, &
lauem pedes veſtros, & refrigerate ſub arbore: & ſumã
panẽ & manducate, & poſtea trãſibitis in viã veſtram,
propter quod declinaſtis ad ſeruum veſtrum. Manife-
ſtum eſt eos tanquam homines inuitari. Non enim ta-
le illis præberetur obſequium, quo indigentia reficerẽt
corpora, niſi homines putarẽtur: & ſcriptura pluraliter
eos

A eos reſpondiſſe cõmemorat,ait enim, Et dixerunt. Sic fac quemadmodum dixiſti. Non ait,& dixit: ſed dixerunt. Deinde cum eſſet parata refectio,dicit ſcriptura, Et appoſuit ante illos,& ederunt.Nõ ait, appoſuit ante illum,& edit. Sed vbi ad id ventum eſt, vt Abrahæ filius promitteretur ex Sara,quia diuinum offerebatur beneficium, non vt hominibus humanum exhibebatur obſequium,vnum narrat ſcriptura dicentem,Vbi eſt Sara vxor tua?Non ait,dixerunt autem ad illum,ſed ait,Dixit autem ad illum, Vbi eſt Sara vxor tua? Quis autem hoc dixerit, poſtea manifeſtat, vbi cum riſiſſet Sara,ait eadem ſcriptura, Et dixit dominus ad Abraham, Quare riſit Sara in ſemetipſa? & cætera vſque in finem tanquã vnus dominus ſingulariter loquitur. Ac poſt hæc vt homines pluraliter abire narrãtur: & dicitur, Exurgentes autem inde viri,conſpexerunt in faciem Sodomorum & Gomorræ, Abraham vero ambulabat cum illis deducens. Rurſus autem redit ſcriptura ad ſingularem numerum,ac dicit,Dominus autem dixit, Nunquid celabo ego puero meo Abraham quæ ego facio? Deinde promittitur Abrahæ præclara & copioſa poſte- B ritas,& Sodomorũ denunciatur interitus.Sequens autem ſcriptura dicit, Et conuerſi inde viri, venerunt in Sodoma,Abraham autem erat adhuc ſtans ante dominum. Et appropians Abrahã dixit, Ne ſimul perdas iuſtum cum impio,& erit iuſtus tanquam impius. Et poſt collocutionẽ domini atque Abrahæ, ſequitur ſcriptu- *Gene.19.* ra & dicit, Abiit autẽ dominus vt deſiit loqui ad Abraham. Et Abraham regreſſus eſt in locum ſuum. Venerunt autem duo angeli in Sodoma ad veſperã.Hi ſunt de quibus pauloante dixerat, Conuerſi inde viri venerunt in Sodoma. Sed duos eſſe nõ expreſſerat, cum ab initio tres viros dixiſſet apparuiſſe Abrahæ, & hoſpitaliter ab illo eſſe ſuſceptos, quos & abeũtes deduxit ambulãs cum eis. Fortaſsis ergo iam pronunciare feſtinas vnũ fuiſſe in eis dominũ Ieſum,qui ſingulariter promittebat & reſpondebat Abrahæ, duos vero illos angelos, qui venerunt in Sodoma, tanquam miſsi angeli à domino deo ſuo.Sed expecta,quid properas? Conſideremus omnia diligẽter, ac prius intueamur verba domi- *Gene.18.* ni loquentis Abrahæ,Clamor Sodomorum, inquit, & Gomorræ multiplicatus eſt, & peccata eorum magna valde.Deſcendens ergo videbo,ſi ſecũdum clamorem ipſorum venientẽ ad me cõſummant. Hic ſeipſum de- C ſcenſurũ dixit in Sodoma,quò tamen non ipſe deſcendit, ſed angeli duo. Ipſe quippe abiit vt deſiit loqui ad *Gene.19.* Abraham, Abrahã autem regreſſus eſt in locum ſuum. Venerũt autem ſicut dictũ eſt,duo angeli ad veſperam in Sodoma. Quid ſi & in illis duobus angelis vnus dominus inuenitur, qui ſecũdum verbum ſuũ in ipſis angelis deſcendit in Sodoma? Nõnne manifeſtum erit in tribus illis viris vnum dominum viſum fuiſſe, vbi quid aliud q̃ ipſa trinitas figurata eſt? Sed videamus vtrum nobis ſancta ſcriptura demonſtret etiam in illis angelis duobus vt dixi,vnum deum inuentum,ne forte hoc ex noſtro corde affirmare videamur. Venerunt ergo *Ibidem.* duo angeli in Sodoma ad veſperã, Loth vero ſedebat, vt ſcriptum eſt,iuxta portam Sodomorum.Videns autem Loth,ſurrexit in obuiam illis,& adorauit in faciem in terram. Vides nempe hic à iuſto viro angelos adoratos, & tu nõ vis adorari ſpiritum ſanctum, quem vos quoque omnibus angelis ſine ambiguitate præponitis? Sed dicturus es, homines eſſe credebat, nã & in hoſpitium tanquam homines inuitauit. Hoc magis eſt contra te, qui dicis non adorari ſpiritum ſanctũ, omnibus

angelis præferendum:cum videas & homines inferio- D res angelis à iuſtis hominibus adorari. Sed adhuc dicturus es, Deum adorauit. Eum quippe in duobus illis, quos putabat eſſe homines, tanquam in Prophetis eſſe cognouit. Iam ergo probatũ eſt, quod me per ſcripturam ſanctam demõſtraturum eſſe promiſeram, eũdem deũ, qui dictus fuerat abiiſſe vt ceſſauit loqui ad Abraham, in illis duobus angelis deſcendiſſe in Sodoma ſicut dixerat, & in eis ab homine iuſto agnitum fuiſſe. Exhibuit itaque hoſpitalitatem, quomodo ſanctis hominibus dei,in quibus deum eſſe cognouit, cum eos ſicut etiam ipſe Abraham angelos eſſe neſciret. Hi enim Patriarchæ ſunt ſignificati in Epiſtola ad Hebręos, vbi *Hebr.13.* de hoſpitalitate loquens ait,Per hanc quidam neſcientes hoſpitio receperũt angelos.Receptis ergo eis Loth, neſciens ꝙ angeli eſſent, cognoſcens tamen ſicut ipſo domino demõſtrante cognoſcere potuit,quis in eis eſſet,vt ea quæ interea facta ſunt taceã,exiit cũ eis de Sodomis:quod antequã fieret,ſicut ſcriptura loquitur,dixerunt viri ad Loth,Sunt tibi hic generi,aut filij,aut fi- *Gene.19.* liæ,aut ſi quis tibi alius eſt in ciuitate?educ de loco hoc, quoniam perdemus nos locum hunc:quia exaltatus eſt E clamor eorum ante deum, & miſit nos dominus conterere eũ. Ecce vbi apparet illud incẽdium Sodomorũ per angelos factum,quos miſit dominus, in quibus tamen & ipſe erat. Neque enim ſic mittit ſuos vt recedat ab eis.In his ergo deſcẽdit in Sodoma,quod ſe facturũ eſſe prædixerat quando cũ Abraham loquebatur:quod poſteaquã fecit, abiiſſe ipſe dictus eſt, & angeli veniſſe in Sodoma ad veſperã.Deinde paulopoſt,mox vt eduxerunt illum foras & dixerunt,ſicut eadẽ ſcriptura narrat,Saluam fac animã tuam, ne reſpexeris retro, ne ſteteris in tota regione:in monte ſaluum te fac,nequando comprehẽdaris: dixit Loth ad illos, Oro domine,quia *Ibidem.* inuenit puer tuus miſericordiam ante te &c.Quæ cum finiſſet loquendo,& elegiſſet ſibi ciuitatem puſillam in qua ſaluaretur, ſequitur ſcriptura, & ei dicit eſſe reſpõſum,Ecce miſeratus ſum faciẽ tuã & ſuper verbũ hoc, ne euerterem ciuitatem,de qua locutus es.Feſtina ergo vt ſaluus ſis ibi,Nõ enim potero facere verbum, donec tu in illam introëas. Quis hoc ei reſpondit, niſi ille cui dixerat,oro domine? Hoc autem ad ambos dixerat,nõ ad vnum, ſicut apertiſsime ſcriptum eſt, Dixit autem Loth ad illos, Oro domine. Agnouit ergo Loth vnum deũ in angelis duobus, ſicut Abrahã vnum agnouit in tribus.Non eſt cur dicatur, Ille abierat qui dominus e- F rat, & cum Abrahã locutus erat, Duo vero angeli eius erãt, qui in Sodoma illo abeũte venerũt. Omnes enim tres viri dicti ſunt, qui apparuerunt Abrahæ, ſicut ſcriptura ſolet viros etiã angelos nuncupare.Nec eorũ alicui vni prõptius & humilius Abraham obſecutus eſt q̃ duob⁹,ſed æqualiter omnib⁹ pedes lauit,æqualiter om- *Gene.18.* nibus epulas miniſtrauit, Ergo in omnibus deũ vidit. Propter quod ſcriptura prędixerat, ꝙ viſus fuerat deus Abrahæ ad quercum Mãbre, ſub cuius vmbra arboris tres viros pauit,quos oculis corporeis vidit: in eis vero deũ,nõ corporis, ſed cordis oculis vidit:id eſt, intellexit atq; cognouit:ſicut Loth in duobus, cũ quo nõ pluraliter,ſed ſingulariter loquebatur,eiq; reſpõdebat etiã ipſe tanquam vnus. Primo quippe Abraham per tres viros illum audiuit,poſtea per vnũ, qui duobus in Sodoma euntibus manẽs locutus eſt cum eo. Loth autem per duos, tamen & ipſe vnum deum quem pro liberatione ſua rogabat,& qui ei reſpondebat audiuit:cũ ambo,id eſt,& Abraham & Loth homines putarẽt eos qui

G angeli erant: deũ vero in eis intelligerent, qui erat, non putarent eſſe qui non erat. Quid ſibi ergo vult iſta viſibilis trinitas & intelligibilis vnitas, niſi vt nobis inſinuaretur, ꝙ ita tres eſſent pariter, pater & filius & ſpiritus ſanctus, vt tamen ſimul non tres dij & domini eſſent, ſed vnus dominus deus? *Gene.18.* Tu autẽ dixiſti, Hic deus viſus eſt Abrahæ, ſciens te legiſſe quod ſcriptum eſt, viſum eſſe deum Abrahæ ad quercum Mambre: & volens quaſi probare dominum filium viſum eſſe illi Patriarchæ, declinaſti ab illis tribus viris, & eos omnino tacuiſti, in quibus narrat ſcriptura deũ viſum fuiſſe Abrahæ: ne tuipſe nos admoneres vnius eſſe ſubſtantiæ trinitatem deum, ſicut vnius erant ſubſtantiæ tres viri *Ibidem.* quos vidit Abraham: cum prædixiſſet ſcriptura, Viſus eſt deus Abrahæ, nec tamen tres deos eſſe, quia & viſus eſt deus dictum eſt, nõ viſi ſunt dij. Et ipſe Abrahã tres vidit, & vnum adorauit. A quo præteriri noluit, ab vno reſpõſum diuinitatis accepit. Nec aliquos duos eorum *Gene.19.* duos eſſe deos ſenſit, ſed vnũ in omnibus: quia & Loth duos vidit, & tamẽ vnum deũ agnouit. Vbi mihi videtur H per angelos ſignificari filius & ſpiritus ſanctus, quoniã ſe illi angeli miſſos eſſe dixerũt. Et de trinitate quæ deus eſt, ſolus pater non legitur miſſus: leguntur autem miſsi & filius & ſpiritus ſanctus, quorũ non ideo eſt diuerſa natura. Nã & illi viri, per quos ſignificati ſunt, vnius erant eiuſdemq; naturæ. Hanc ergo ſcripturã, qua cõuinci poſſes, aſtuto ſilẽtio deuitaſti. Et cum dixiſſes, Hic deus viſus eſt Abrahæ, volẽs filiũ ſolum viſum pu- *Gene 18.* tari in eo quod in Geneſi legitur, viſum eſſe deũ Abrahæ, quomodo ſit viſus, dicere noluiſti, ne ibi non ſolus filius, ſed trinitas agnoſceretur deus. Dixiſti autẽ, Si vis credere, quia filius viſus eſt Abrahæ, vtiq; ipſe vnigeni- *Ioan.8.* tus in ſancto affirmauit Euangelio dicẽs ſic, Abraham pater veſter exultauit vt videret diẽ meum, & vidit & gauiſus eſt. O diſputare, ô probare promiſſa, quaſi dixerit dei filius, Abrahã pater veſter cõcupiuit me videre, & vidit, & gauiſus eſt. Quanuis & hoc ſic adhuc poſſet intelligi, ꝙ ſanctus Patriarcha oculis cordis viderit dei filium, non oculis carnis: vnde inter nos vertitur quęſtio. Sed cum dixerit Chriſtus, Abraham cõcupiuit videre diem meum, & vidit, & gauiſus eſt: cur non diem Chriſti intelligimus tempus Chriſti, quo erat venturus in carne, quod & Abraham ſicut & alij Prophetę in ſpi- I ritu potuit videre atq; gaudere? Neque hic igitur quod propoſueras & pollicitus fueras, probare potuiſti. Poſt hęc veniſti ad Iacob, qui luctatus eſt cum angelo, quem ſcriptura ipſa Geneſeos & hominẽ dicit & deum. Nam *Gene.32.* ita legitur, Remãſit autẽ Iacob ſolus, & luctabatur homo cum illo vſque in mane. Vidit autem ꝙ non poſſet ad eũ, & tetigit latitudinẽ femoris eius, & obſtupuit latitudo femoris Iacob dum luctaretur cũ eo, & dixit illi, Dimitte me, aſcendit enim aurora. Ille autẽ dixit, Non te dimittã, niſi me benedixeris. Dixit autem illi, Quod eſt nomen tuum? Ille autem dixit, Iacob. Et dixit ei, Nõ vocabitur amplius nomen tuũ Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum, quia valuiſti cum deo, & cũ hominibus potens es. Rogauit autem Iacob eum dicens, Enuncia mihi nomen tuum. Et dixit, Quare hoc interrogas tu nomen meum? Et benedixit eum illic. Et appellauit Iacob nomen loci illius, aſpectus dei, Vidi enim deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Ex iſta lectione vnicũ dei filium & antequam veniſſet in carne, viſibiliter apparuiſſe conaris oſtendere: vbi & ſi non abſurde Chriſtus intelligitur figuratus, propter prophetiam futura nunciantem, quia futurum erat vt Iacob in filiis qui crucifixerunt Chriſtum, præualuiſſe Chriſto vide- K retur: & in filiis ſuis videret Chriſtum facie ad faciem, & ſalua fieret anima Iſraëlitarũ qui fideliter hoc viderunt: tamẽ hunc hominem qui luctatus eſt cum Iacob, Oſee Propheta euidẽter angelum dicit, Sic enim apud eum ſcriptũ eſt de Iacob, In vtero ſupplantauit fratrem *Oſee.12.* ſuum, & in labore præualuit deo, & cõfortatus eſt cum angelo, & potuit. Sicut ergo in Geneſi ille qui luctatus eſt cũ Iacob, & homo & deus dicitur: ita & ab hoc Propheta & deus & angelus: ac per hoc ita qui erat angel', dictus eſt homo, quomodo illi dicti ſunt viri qui apparuerunt Abrahæ, quando neſcientes † & ipſe & Loth *† al. videntes.* hoſpitio receperũt angelos. Deus ergo erat in angelo, ſicut eſt deus in homine, maxime quãdo per hominem loquitur. Ita vero per hunc angelum figuratus eſt Chriſtus, ſicut per hunc hominem. Nam & Iſaac filius Abra- *Gene.22.* hæ, quid erat in figura niſi Chriſtus, quando ſicut ouis ad immolandum ductus eſt, & quando ſicut dominus crucem ſuam, ita & ipſe ſibi quibus fuerat imponẽdus, ligna portabat? Poſtremo quid miramur per angelum figuratum eſſe Ieſum, ſi non ſolũ per hominem, verum L etiam per pecudem figuratus eſt? Nã quis alius erat ille aries, qui cornib' tenebatur in vepre, niſi Chriſtus crucifixus, vel ſpinis coronatus? Hunc autem arietem pro filio, cui parcere iuſſus eſt, immolauit Abrahã. Ita enim homini parci deus iuſsit, vt tamen ex pecude propter paſsionem Chriſti, quæ illo modo prænũciabatur, myſterium ſacri ſanguinis impleretur. Si autem putas proprietate, non figura Chriſtum fuiſſe angelum qui luctatus eſt cum Iacob: potes dicere proprietate, non figura Chriſtum fuiſſe arietem, quem Patriarcha immolauit Abrahã. Potes poſtremo dicere proprietate, non figura Chriſtum fuiſſe petram, quæ percuſſa ligno, ſitienti po- *Exo.17.* pulo potum largiſsimum fudit. Sic enim dicit Apoſtolus, Bibebant enim de ſpiritali conſequente eos petra, *1.Cor.10.* petra autem erat Chriſtus. Figuræ iſtæ, nõ res ipſæ fuerunt, quibus figuris præcedentibus res ſignificabantur eſſe venturæ: quæ figuræ per ſubiectam deo creaturam, & maxime per angelorum miniſterium, mortalium exhibebantur aſpectibus: dei quidem agente potentia, ſed tamẽ latẽte natura, ſiue patris, ſiue filij, ſiue ſpiritus ſancti. Fruſtra itaque aſſeris filium dei viſum fuiſſe ab hominibus, patrem autem non fuiſſe viſum: cum per ſub- M iectam ſibi creaturam & pater videri potuerit, & filius & ſpiritus ſanctus: per ſuam vero ſubſtãtiam nullus illorum viſus eſt. Ergo deus ſicut infirmis hominum ſenſibus magis ſignificatus quàm demonſtratus eſt. Non itaque viſus eſt ſicut eſt: hoc quippe in futura vita promittitur ſanctis: vnde dicit Apoſtolus Ioannes, Dile- *1.Ioan.3.* ctiſsimi, nunc filij dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus autem quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt. Viderũt ergo & in hoc ſeculo Apoſtoli dominum, ſed non viderunt ſicut eſt. Denique Moyſes eum ſibi cupiebat oſtẽdi, quã- *Exo.33.* uis cum eo facie ad faciem ſcriptura indice loqueretur. Quod cũ in mea ſuperius proſecutione dixiſſem, quaſi nõ audieris præteriſti: cum tibi eiuſdem meæ proſecutionis recitari ex tabulis vniuerſa voluiſſem. Non autẽ diſcernens quid ſit videri deum per ſubſtantiam ſuam, & quid ſit videri deum per ſubiectã creaturam, in tantam blaſphemiã decidiſti, vt vnigenitum dei filiũ pro hoc ipſo quod deus eſt mutabilẽ diceres: quandoquidẽ ſoli patri putaſti eſſe tribuendũ quod ſcriptũ eſſe dixiſti, Ego ſum qui ſum, & nõ ſum mutatus: quaſi filius vel *Exod.3.* ſpiritus ſanctus ſit mutatus, quãdo viſibiliter apparuit, *Malach.3.* vel

A vel ille quod conſtat natus ex fœmina, vel iſte in ſpecie
Mat. 3. columbæ aut igneis linguis ſe humanis aſpectibus mon-
Acto. 2. ſtrans. Vnde iam reſpondi tibi in eo ſermone, vbi oſtendi
non te refelliſſe quæ dixi. Nunc vero vt intelligas quo-
Exod. 3. modo dixerit deus, Ego ſum qui ſum, & non ſum muta-
Mala. 3. tus: vel quod ſcriptum magis inuenitur, Ego enim do-
minus & non mutor: quoniam non ſolus pater, ſed deus
vnus hoc dixit, quod eſt ipſa trinitas, pſalmum attende
Pſal. 101. vbi legitur, Tu in principio domine terram fundaſti, &
opera manuum tuarum ſunt cœli: Ipſi peribūt, tu autem
permanebis, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et
velut amictum mutabis eos & mutabuntur, tu autem idē
ipſe es, & anni tui non deficient. Hoc autem ad filium
Hebre. 1. dei dictum eſſe, in Epiſtola quæ eſt ad Hebræos, ſancta
ſcriptura teſtatur. Quis vero non intelligat vbi dicitur,
Cœli mutabūtur, tu autem idem ipſe es: nihil dici aliud,
niſi tu non mutaris? Ac per hoc etiam de filio conuenit
dicere, Ego ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Vel, Ego
enim dominus & nō mutor, Quod tu ideo ſoli patri aſ-
ſignaſti, vt in ſua ſubſtantia crederetur eſſe mutabilis fi-
lius: tanquam ita ſuſceperit hominem, vt in hominem
B verteretur. Hanc tantam blaſphemiam non emenda-
bis, niſi credideris in aſſumptione hominis acceſsiſſe
filio quod non erat, non autem receſsiſſe vel defeciſſe
quod erat. Deinde quæro, quis apparuerit Moyſi in igne
quando rubus inflammabatur, & non vrebatur? Quan-
quam, & illic angelum apparuiſſe ſcriptura ipſa decla-
Exod. 3. rat dicens, Apparuit autem illi angelus domini in flam-
ma ignis de rubro. In angelo autem deum fuiſſe quis du-
bitet? Sed quid deus erat, vtrum pater an filius? Dicturus
es filius, nō vis enim patrem vllo modo vel per ſubiectā
creaturam viſibus apparuiſſe mortalium. Sed quodli-
bet horum eligas, ad vtrunq; reſpondeo. Si pater erat, ap-
paruit & pater hominibus. Si filius erat, non mutatur &
filius. Ibi enim cum quæſiſſet Moyſes, quis eſſet qui eum
mitteret: ille reſpondit, Ego ſum qui ſum. Quod quid
eſt aliud, niſi mutabilis non ſum, ſicut propheticum te-
ſtimonium ipſe poſuiſti, Ego ſum qui ſum, & non ſum
mutatus. Dixit etiam rurſus ad Moyſen, Ego ſum deus
Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob. Audi ſi potes ne-
gare deum patrē deum eſſe Abraham & Iſaac & Iacob,
ſi non ipſe de rubo, ſed filius loquebatur. Si autem pater,
C confitere etiam patrem deum hominibus viſum. Si vero
vterque eſt deus Abraham & deus Iſaac & deus Iacob,
quod eſſe annuis, quid ambigis vtrunq; vnum deum? Ia-
Deut. 6. cob quippe ipſe eſt Iſraël, cuius filiis dicitur, Audi Iſraël,
dominus deus tuus deus vnus eſt. Quapropter verū eſſe
agnoſce, quod dixi diuinitatē non per ſubſtātiam ſuam,
in qua inuiſibilis & immutabilis eſt, ſed per creaturam
ſibi ſubiectam mortalium oculis apparuiſſe cum voluit.
Non itaque ſicut accipere vel accipi mea verba voluiſti,
ego diuinitatem ſic patribus oſtendiſſe ſe dixi, tanquam
eam voluerim credi viſibilem quam prius inuiſibilem
dixerā eſſe: ſed dixi, Quando ſe patribus diuinitas oſten-
debat, per ſubiectam creaturam ſe viſibilem demonſtra-
bat. Nam per ipſam ſuam naturam vſqueadeo inuiſibi-
lis eſt, vt ipſe Moyſes ei, cum quo facie ad faciem loque-
Exod. 33. batur, diceret, Si inueni gratiam ante te, oſtende mihi te-
metipſum manifeſte. Ecce quod dixi relege, & inuenies
me verum dicere, te autem non intelligere voluiſſe vel
non potuiſſe quod dixi. Audi ergo idipſum me aliquādo
planius diſſerentem. Ego diuinitatem patris & filij &
ſpiritus ſancti in ſua natura atque ſubſtantia mortalibus
oculis inuiſibilem dico. Eam vero ſe in formas viſibiles
vertere, abſit vt dicā, quia & immutabilem dico. Reſtat
ergo vt aſpectibus humanis quando ſe oſtendit vt vo- D
luit, per ſubiectam intelligatur hoc feciſſe creaturam,
quæ poteſt oculis apparere mortalibus. Quid eſt autem
quod cum de patre dixiſſes, Vnus eſt inuiſibilis, vnde iā
ſatis eſt diſputatum, addidiſti, Vnus etiam incapabilis
atq; immenſus? Incapabilem quidem nō legimus deum.
Cur ſanè dicas incapabilem, neſcio. Si enim capi non po
teſt, quomodo non ſolum filius, verumetiam pater ve-
niunt ad hominem, ſicut dicit ipſe filius, & manſionem *Ioan. 14.*
apud eum faciunt? Puto ꝙ capiat eos apud quem faciūt
manſionem. An forte dicis, non ex toto, ſed ex parte ca-
piuntur? Dic quod vis, Reſpondetur enim tibi. Non ſunt
ergo incapabiles, qui ſunt vel ex parte capabiles. An
ideo tibi non ſufficit incapabilem dicere, ſed addidiſti,
& immenſum, vt exponeres quatenus incapabilem di-
xeris, id eſt, quia totius capax non eſt humana natura?
Immenſus eſt enim. verum hoc & de filio dici poteſt.
Neq; enim quiſquam ſic capit vnigenitum verbū, vt eius
capacem ſe omnimodo audeat profiteri. Prorſus etiam
ipſum non eſſe dubitamus immenſum. Nam quæro abs E
te de quo accipias quod ſcriptum eſt, Magnus eſt, & non *Baruch. 3.*
habet finem, excelſus & immenſus: De ipſo quoque pau-
lopoſt dicitur, Hic deus noſter, non æſtimabitur alius ad *Ibidem.*
eum hic inuenit omnem viam diſciplinæ, & dedit eam
Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo: Poſt hæc ſuper ter-
ram viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Quis eſt
iſte, reſponde? Quis eſt, inquam, magnus eſt & non ha-
bens finem, excelſus & immenſus, qui ſuper terram vi-
ſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt? Video quos
æſtus, quas patiaris anguſtias. Times dicere, pater eſt:
vbi audis, ſuper terram viſus eſt, & inter homines con-
uerſatus eſt. Tu enim patrem per ſuam ſubſtantiā reuera
inuiſibilem, nec per ſubiectam creaturam vis eſſe ab ho-
minibus viſum. Times dicere filius eſt: vbi audis, nō ha-
bet finem, excelſus & immenſus. Tu enim patrem tan-
tummodo eſſe contendis immenſum. Times dicere, ſpi-
ritus ſanctus eſt: vbi audis, hic deus noſter. Tu enim nec
deum vis eſſe ſpiritū ſanctum. Quid es acturus, quid re-
ſpōſurus homo, qui non vis eſſe catholicus, vt Chriſtum
ſic accipias in forma ſerui ſuper terram viſum, & inter
homines cōuerſatum, vt tamen in forma dei, in qua in-
uiſibilis manſit confitearis immenſum? Hic deus noſter,
non æſtimabitur alius ad eum. Quis alius, niſi Antichri-
ſtus, quem verum Chriſtum fides vera non æſtimat, ſed F
eum pro vero Chriſto execrabilis Iudæorum error ex-
pectat? Si oras & petis, vt dicis, diſcipulus eſſe diuinarū
ſcripturarum, ad rem pertinentia teſtimonia diuina cō-
ſidera. Noli per multa quæ te nihil adiuuant euagari. Eli-
ge prudenter tacere quàm inaniter loqui, quando non
inuenis quid reſpondeas manifeſtiſsimæ veritati. Ti-
mere te oſtendis, ne te nudem diſcipulis tuis: Vtinam
tu Chriſto ſic induaris, vt diſcipulos tuos magis ipſius
velis diſcipulos eſſe quàm tuos. Nam me non pœnitet
quantum dominus donat, operam dare, vt tu & diſci-
puli tui ſub vno magiſtro ſitis condiſcipuli mei. Tracta-
tui autē meo, cui poſt tantum tempus adhuc te reſpon-
ſurum eſſe promittis, ſi ita reſponſurus es, vt modo re-
ſpondiſti vel interrogationibus, vel proſecutionibus
meis, non planè aliquid reſpōdebis, ſed vt homines non
intelligentes quomodocunq; decipias nō tacebis. Ex his
ergo omnibus quæ ſicut potui diſputaui, ſatis apparet:
patris & filij & ſpiritus ſancti vnam eſſe virtutem, vnam
eſſe ſubſtātiam, vnam deitatem, vnam maieſtatem, vnam
gloriam: quia ipſa trinitas eſt vnus dominus deus no-
ſter, de quo dictum eſt, Audi Iſraël, dominus deus tuus *Deut. 6.*

G deus vnus eſt. Tunc autem dictum eſt, quando dominus ſolus deducebat eos, & non fuit in eis deus alienus. Neque enim non eos deducebat & Chriſtus, cum dicat
1. Cor. 10. Apoſtolus, Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidã illorum tentauerunt: quibus Chriſtus non eſt deus, aut Chriſtus deus eſt alienus. Hic eſt ergo deus pater & filius & ſpiritus ſanctus, trinitas vnus deus, cui vni iubemur ea quæ non niſi deo debetur ſeruitute ſeruire, cũ audimus,
Mat. 4. Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Neq;
1. Cor. 6. enim hac ſeruitute nõ ſeruimus Chriſto cuius membra ſumus: aut ſpiritui ſancto cuius templũ ſumus. Hæc tri-
Deute. 32. nitas vnus deus dicit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me. Neq; enim non eſt dominus Chriſtus, quem vos quoq; deũ & dominũ confitemini. Aut ſpiritus ſanctus non eſt dominus domus ſuæ, hoc eſt, templi ſui. Ipſe
2. Cor. 3. eſt quippe ſpiritus domini, de quo dicitur, Dominus autem ſpiritus eſt, vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas.
1. Cor. 8. Hæc eſt trinitas vnus deus de quo dicit apoſtolus, Nullus deus niſi vnus. Non enim cum hæc auditis, deum ne-
Exod. 3. gare vnigenitum audetis. Hic deus trinitas dicit, Ego
Malac. 3. ſum qui ſum, & non ſum mutatus. Non enim mutatus
Pſal. 101. eſt Chriſtus, cui dicitur, Mutabis cœlos & mutabuntur,
H tu autem idem ipſe es. Aut mutabitur ſpiritus veritatis cum ſit immutabilis veritas, cui tantum honorẽ dat ipſe
Ioan. 16. Chriſtus vt dicat, Expedit vobis vt ego eam: Niſi enim
Mat. 12. ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Et, Quicunque dixerit blaſphemiam in filium hominis, dimittetur ei: qui autem dixerit in ſpiritum ſanctum, non dimittetur ei. Et cum de ſeipſo dixerit, Ecce ego vobiſcum ſum vſq;
Mat. 28. ad cõſummationem ſeculi: de illo dixit, Vt vobiſcum ſit
Ioan. 14. in æternum. His itaque huiusmodi teſtimoniis, quæ omnia quærere & colligere lõgum eſt, ſi pacifice acquieſcas, eris quod orare & optare te dicis, diuinarum ſcripturarum diſcipulus, vt de tua fraternitate gaudeamus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcopi, contra Felicianum Arrianum, de vnitate Trinitatis ad Optatum, Liber.

I

Cap. 1. EXTORSISTI mihi dilectiſſime fili Optate, vt de vnitate Trinitatis quæ perfectus deus ſemper ac ſummus eſt, officij non immemor ſacerdotalis, aliquid ſcriberem: ãdque à me cum propriæ infirmitatis cõſcius ſæpius excuſarem, multis modis exegiſti, aſſerens communis fidei rationem & religioſos accipere, & ſacerdotes debere fidelibus nõ negare: ne aut illi dum non accipiunt, incipiant ab infidelibus facile decipi, aut ab his cum deſiderata nõ tribuunt, cœleſtis theſaurus Chriſti membris non expen- K di, ſed in terra quodãmodo ſterilis peritiæ videatur abſcondi. Itaque victum me fateor probabilibus cauſis, ne inermes tradere videar obſiſtentibus malis, dum aduerſus infideles non inſtruuntur munimine veritatis. Veruntamen quia in huiuſmodi quæſtionibus quædã obſcuritas continua oratione frequenter incurrit, idcirco mihi viſum eſt, vt eum ſermonem qui inter me & Felicianum nuper eſt habitus, prænotatis propter perſonarum diſcretionem principalibus nominum literis, præſentis libelli breuitate complecterer. Nam cum Cap. 2.
ante hos dies pariter ſederemus, cum ille inter alia inquit, FELICIANVS. Quæ me in veſtris diſputationibus frequẽter offendunt, nihil deterius puto quàm quòd ſic præcepta fidei rudibus traditis, vt non intelligendarum rerum ratione, ſed potius de quadam teſtimoniorum oſtentatione colloquentibus præſcribatis. Quod vt non dicam vafrum, interim quàm ruſticum ſit, nullus ignorat. Primum ꝙ ſi eis, qui edocetur, literis iam credidit obtemperat iſte, non repugnat: alioquin non magis tibi quàm iiſdem teſtimoniis, quæ pro affirmato ingeruntur, neceſſe eſt cõtradicat. Et ideo melior mihi ad docendum videtur hæc via, qua primum fidei ratio ſine teſtimoniis redditur: poſt ratione conui- L
cto idem illud ſcripturis reſpondentibus expolitur. Et non immerito. Si enim teſtimonia hæc eo probantur, ꝙ ratione non careant, poſſunt per ſe illa ſufficere, quæ etiã hæc non niſi per ſeipſa videntur aſtruere. Sin contra, quis poteſt irrationabilibus teſtimoniis, licet illa diuina fingantur, rationabilis fidei colla ſubmittere? Et illam quidem diſputandi viam fateor in aliis tolerarem, quos imperitiæ neceſsitas, quia per ſe ſtare non queunt, cogit ad aliena confugere. In te vero idcirco nullo modo iſta perpetior, quia eloquentiam pariter cum ſcientia fidei tibi video non deeſſe. AVG. Tum ego, Non vſqueadeo inquam, me duci putes laudibus meis, vt iniuriam faciam præcedentibus ſanctis. Nec præſumam vnquam in ſapientia verbi, ne euacuetur crux Chriſti: ſed ſcriptu- 1. Cor. 1.
rarum ſanctarum authoritate contẽtus, ſimplicitati potius obedire ſtudebo quàm tumori. Sed melius, inquis, ratione quis, quàm teſtimoniis edocetur. Quid ergo? Quã rationem afferre potes, ſi partũ prædicas virginis, ſi redditos oculos nõ negas cæcis, ſi ſepultos rediſſe oſtẽdas à mortuis? Si ergo horum & incomprehenſibilis ratio & veritas prompta eſt, facilius in negotiis fidei teſtimoniis creditur, quàm ratio inueſtigatur. Verũ quia non M
nimis inconſequenter duo iſta diſcernis, cũ ratione præmiſſa etiam teſtimonia nõ omittis: idcirco in hac diſputatione id me fateor ſecuturum, quod ipſe probaueris.
FEL. Ergo, inquit, quoniã ocioſi ſumus, ad homouſion Cap. 3.
veſtri quæſtionem, de quo non inter nos tantum, ſed etiam inter maiores noſtros plerunque tractatum eſt veniamus. Et ne longius euagetur oratio, ipſe iam vt ſoles perſonam proponentis aſſume, & nobis rationem veſtræ fidei quærentibus, viciſſim redditurus inquire. AVG. Tum ergo. Dic mihi, inquam, verúmne ſit quod te audio dicere, patri homouſion non eſſe penitus filium? FEL. Verum eſt, nec perſuaderi mihi poteſt id ingenitum eſſe quod genitum, ne eundem patrem videar prædicare quem filium. AVG. Non ita eſt, nam ne mihi quidem iſtud in animo eſt, eundem ingenitum eſſe quẽ genitum: ſed id potius ingenitũ eſſe quod genitum. FEL. Et quomodo nõ eundem ingenitũ dicis eſſe quẽ genitum: ſi vtrunq; vnum putas eſſe, nõ alterum? AVG. Animaduerto vim te penitus non attendiſſe verborum: nam

A nam dum vtrunq; vnum dico, ſubſtantiã veri patris ac veri filij ex toto nõ ſeparo. Et dum non eundẽ patrem, quem filium prædico, vtriuſq; perſonã ſeruata vniuſcuiuſq; proprietate diſcerno. Itaq; ſi ſubſtãtiã quæris, ipſa trinitas vnus eſt deus: ſi perſonã, alter eſt filius. FEL. Et quomodo & idẽ eſſe dicis, & alterũ filium? AVG. Idem inquã communione ſubſtantię, alterum proprietate perſonæ. FEL. Neſcio quo pacto vna creditur eſſe ſubſtantia, cum nõ vna dicatur eſſe perſona. AVG. Nõ eſt inq̃ vna perſona, quia vna genuiſſe, & altera dicitur genita: & eſt tamẽ nati & gignentis non diuerſa ſubſtãtia, quia non diſsimilis generãti docetur exorta. FEL. Velim quæſo exemplo mihi faciliore dicta dilucides. AVG. In rebus quidẽ incõprehenſibilibus exempla nõ ſuppetunt diſputanti: tamen inquantum fieri poteſt, etiam in hac parte nõ deero. Ecce igitur homo pater habet hominẽ filium. Eſt quidẽ cõmune vtriuſq; quòd homo eſt, vni tamen ꝙ filius, alteri propriũ videtur eſſe ꝙ pater eſt: nam in vtroq; hæc perſona diſcernitur, vt cõmunis humanitas nõ negetur, dũ vnus gignit, alius gignitur: æquè autẽ homo, & qui genit⁹ dicitur, & ille qui genuit. FEL. Illud certe dicas velim, geni-

Cap. IIII.

B tus ab ingenito vtrum initio ſeparetur, an non? AVG. Ne id quidem ſpiritalis intelligẽtiæ veritate recipitur, vt pater à filio interuentu, non dico tẽporis, quod diebus cõſtat ac noctibus: ſed cuiuſlibet æui vel æternitatis ſpatio ſeparetur. FEL. Hoc ſi ita eſt, duo fateris ingenita. Et quomodo altera patris, altera filij putatur eſſe perſona, cum per ſignificationem cõmunis ingeniti vtraq; videatur eſſe perſona †? AVG. In hoc quidem à maioribus veſtris non mediocris calumniæ ſophiſma contexitur: tamen per auxilium ipſius trinitatis catholica neceſſe eſt ſimplicitate ſoluatur. Patrem nãq; ingenitum, filium genitum dico, nec tamen ideo genitum ingenito coæternum non eſſe prædico: eo tantùm docens ingenitum patrẽ, quia non proceſsit ex altero: eo genitum filium, quia nõ extitit à ſeipſo. Nõ eſt commune vtriuſq;, naſci: nõ eſt cõmune, nõ gigni: & tamen commune eſt alterum ab altero interuentu medij temporis nõ diuelli. Itaq; ſi proprium patris quæris, ſufficit quia ſolus nõ habet patrem: ſi filij, ſatis eſt quia non habet prolem: vnã autem & coæternam patris & filij dici-

† al. cõfuſa.

C mus diuinitatem. FEL. Quantum ad me attinet, non video quid iſta nunc colligas. Nam quanuis Ariſtotelica mecum ſubtilitate cõtendas, fieri tamen non poteſt, vt eũ qui genitus eſt, ab eo qui genuit, nulla æui intercidẽtis antiquitate diſcernas. AVG. Scio equidẽ, vt ille ait, q̃ in difficili loco verſetur oratio: tamen verendum nobis nihil eſt, qui per adiutorium ſancti ſpiritus, teſtimonium dicimus deo. Quid ergo dicemus? Eſt ne aliquid in patre quod negetur ingenitũ, aut non? Si eſt, nõ in toto, ſed in parte potius dicitur ingenitus, alioquin non ex tẽpore cœpit eſſe filius. Nam ſi paternitas non cœpit patris, initium inueniri nõ poteſt prolis. Si initiũ dicitur prolis, non æterna paternitas docebitur patris. Et quomodo ſtabit, quia totum ĩ patre docetis ingenitũ, qui ipſius paternitatis nomẽ habere putatis initium, cum cœpiſſe ex tempore dicitis filium, quo nõdum extante patrem dici non poteſt vocitatum? FEL. Non ſum tam ſtultus, vt tempus præferam filio, ſed initium dari certum eſt genito. AVG. Quid ergo? Inter patrẽ & filium dicis medium nihil fuiſſe? FEL. Ita prorſus. AVG. Quomodo igitur negas filiũ patri coæternum, qui inter patrem & filium fateris nihil eſſe medium, ne idipſum non tam medium conſtet eſſe quàm tertium?

FEL. Quoniam me diſputandi arte concludis, id D quod à maioribus noſtris dictum eſt, breuiter explica- Cap. V. bo. Aiunt enim, quoties de initio filij, & patris æternitate tractatur, Erat quando non erat, & antequam naſceretur non erat. AVG. Quantum aduerto, manente malæ credulitatis errore, ſola verba mutata ſunt. Dixiſti nanq;, Erat quãdo non erat. Erat iſtud, ad æuum pertinere vultis, an ad filium? Si ad æuũ, id eſt, velut quoddam ante filij natiuitatem æternitatis ſpatium: ecce ad ſuperiorẽ blaſphemiã neceſsitate delaberis, cum inter patrem & filium tertium quoddã tempus immittis, dicisq;, quia erat ante filiũ deus pater, & tempus, poſt hæc duo filius, poſt tria iſta quartus ſpiritus ſanctus. Quod ſi admittimus, vt ſine tempore gigni nõ potuerit filius: vide quàm late pateant iſta quæ dicimus. Nã ſi nõ ſine tempore eſt filius, certe nec niſi in loco docẽdus eſt genitus. Hoc admiſſo, ante filium & ſpiritũ ſanctum coæuus quodãmodo patri dicetur & locus. Quod ſi ita eſt, quòd ſine loco & tempore naſci non potuerit filius, in quo loco loco aut in quo tempore factum locum dicis & tempus? Si in nullo, ecce ſine tẽpore & loco fieri potuit tempus & locus. Si in aliquo: idipſum tempus E videtur & locus, in cuius origine ſimiliter & locus requiritur & tempus. Quòd ſi vſqueadeo ſine tempore & loco fieri aliquid potuit, vt nec in loco locum, nec in tempore factũ doceas tẽpus: neſcio qua temeritate cõtendas, ꝙ naſci nõ potuerit filius, qui quantum ad ſanã fidem, & locum doceatur feciſſe & tempus. Sed de hoc ſatis. Nunc quod à maioribus veſtris dictum prædicas repetamus. Erat, inquis, quando non erat. Si erat iſtud, ad tempus referas, ecce ante filium tempus: ſi ad filium, nunq̃ non erat filius. erat enim quando non erat tempus, à quo factum dicitur tempus. Sed antequã naſceretur, inquis, non fuit. Quî quæſo non fuit antequã naſceretur filius? Ecce ipſo intellectu ante filium fuiſſe dicitur tempus. Si autem antequam naſceretur filius, non erat tempus, ſequitur vt dicatur patri filius coæternus, inter quem & patrem nullũ fuiſſe dicitur tempus: maxime cum inter cætera Euangeliſtis atteſtantibus, etiam tempus feciſſe dicatur filius. Sed forte de patre dictum aliquis putet, Erat quãdo non erat filius. Cui ſententiæ ſecuta nõ concinunt, quibus dicitur, Et antequã naſceretur non erat. nam per ſe pater ſemper exiſtens, etiam F à vobis nõ poteſt dici natus, qui non ab initio docetur exortus, & in patrẽ cadere non poteſt, erat quãdo non erat genitus. FEL. Quoniã me verbis, vt mea fert opinio, inopinata ſubtilitate certantibus non mediocriter defatigas, idcirco quæſo, vt ſi fieri poteſt, exemplo cuiuſlibet rei poſsibile id eſſe quod docere conaris, oſtẽdas. Neq; enim aliter credere poſſum, licet vi rationis oppreſſus, coæternũ † ingenito eſſe genitũ: aut vtrunq; patrẽ dixeris ſibi. AVG. Quoniã me ad incomparabilium rerũ exempla cõpellis, idcirco quæ ſit ignis potẽtia videamus, ex quo ſemper ſplẽdor eſt, ſemper vapor eſt. Vtrũq; de eo naſcitur, nec ideo tamen ignis ſine horum quolibet aliquatenus inuenitur. Hæc tria non ſe inuicẽ gignunt, quia non de ſplendore ignis & vapor, aut de vapore ignis & ſplendor, ſed de igne ſplẽdor & vapor ſemper eſt genitus. Quæ cum ita ſint, videſne etiam in creaturis poſſe aliquid naſci, nec oſtẽdi tamen tẽpus, quo id de quo, natũ eſt, ſine genito potuerit inueniri? Si ergo viſibilibus exẽplis iſta perſpicimus, cur nõ de patre & filio & ſancto ſpiritu, quãſi ad cõmunẽ dũtaxat atq; indifferentẽ æternitatẽ, ſimilia prædicemus? Neq; enĩ ideo neceſſe eſt patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ

† eſſe genitũ patri, niſi aut vtrũq; genitũ, aut vtrũq; &c.

G æque dicamus ingenitũ, quia nullum ab altero æuo interueniẽte dicimus ſeparatum:cum etiam ex aliis rebus quædã genita,nec ideo tamẽ aut æque gignẽtia, aut ſine inuicẽ docentur extantia. Sed quid prodeſt horum multa colligere, cum paucorum teſtimoniis etiã cętera liceat æſtimare? *Cap. VI.* FEL. Quoniam ſentẽtiam meã,præcedentium patrum authoritate fundatã,noua diſputãdi arte cõturbas:idcirco velim mihi dicas de natura filij dei,id eſt,de ſubſtãtia ipſa quid ſentias. Si enim vt dicere vos ſoletis, homouſios eſt patri, ipſe quodãmodo pater eſt ſibi, alioquin conſubſtantialis non poteſt eſſe genitori. Nã quidam noſtrum homouſij opinionẽ ſic ridere ſolebat dicens, Si non extrinſecus,ſed ex eodem ipſo prolatus eſt filius, in duos quodãmodo diuiſus eſt vnus,quãdoquidem nõ aliud gignens dicitur eſſe q̃ genitus. AVG. Dum nos dicis Ariſtotelica arte cõtendere, ipſe ad dialecticorum laqueos videris cõfugiſſe. Sed nos fidei veritate confiſos,nequaq̃ poſſunt iſta terrere. Quid ergo dicis, ex ſubſtantia credo patris naſci filium nequiuiſſe,ne ingenitum patrẽ filij videamur generatione diuidere? H Quod ſi ita eſt,male creditur filius, qui non ex patre,id eſt,nõ ex eodẽ ipſo genitus,ſed extriſecus factus inter alia prædicatur. Quod vt ſit intellectu facilius,idipſum ꝑ poſſe explicabo. Filiorum nãq; adoptiui alij,atq; alij naturales ſunt. Ii qui geniti,ab initio filij ſemper ac proprij: illi primo alieni,poſt filij,cũ per adoptionem in familiam videtur adſciſci. Quibus ergo cõparãdus eſt filius dei? Si adoptiuis,erit apud patrẽ ſimilis nobis. Si propriis, ex ſubſtantia ſubſtitiſſe dicẽdus eſt genitoris. Sed in duo,inquis,ſubſtãtia paterna diuiditur,ſi ex ſolo patre ſubſtãtialiter filius generatur. Hoc q̃ ſtultum ſit,etiã viſibilia ipſa nos docet. Quis enim vnq̃ vel carnalium patrum gignendo diuiſus eſt? Quòd ſi nec in conditionẽ corporis cadit ipſa diuiſio, nemo enim ſic genuit filiũ,vt ſe perderet medium, ſalua integritate patris nõ potuiſſe naſci dicitis filiũ? Sed quid plura? Natiuitatẽ filij dei ortumq; rimãtibus,hæc, niſi fallor,occurrunt,id eſt,vt aut ex patre ſit,aut ex nihilo,aut ex altero,aut ex ſeipſo. Horũ quæſo cõſequẽtiã videamus. Si ex ſeipſu:non recte filius dicitur, qui non natus,ſed ingenitus prædicatẽ. Si ex nihilo: creatura cũ cæteris,nõ creaturæ author oſtenditur. Si ex altero:nõ I eius cui credimus,ſed neſcio cuius ĩcogniti patris filius prędicatur. Quòd ſi pręter hæc quatuor nõ poteſt inueniri quintum:nec de his propter euidẽtem blaſphemiã tria prędicari penitus poſſunt:reſtat vt ſubſtãtialiter de patre ſit genitus:quia vt diximus,nec inueniri quintus, nec præter primũ de his doceri poteſt aliquis modus: vtpote cũ nec creatura, nec alterius patris filius, nec vt pater dicatur ĩgenitus. FEL. Quaſi vero ego aut præter hæc quintum, aut de his trib⁹ aliquid prædicarĩ:qui ſic nõ ex ſubſtantia patris extitiſſe filiũ dico, vt tamẽ ex eius voluntate nõ negẽ genitum. AVG. In vnum de ſupradictis cõſequentia ipſa detruderis. Cum enim de filij ſubſtãtia requirimus,quẽ tu ex patre ſubſtantialiter genitum nõ fateris,ſine dubio inter alia ex nihilo factũ eſſe cõtẽdis: quãdoquidẽ nec corruptibiles quidẽ creaturas dicim⁹ ſubſtitiſſe,niſi vt has deum & voluiſſe per ineffabilẽ diſpenſationem,& potuiſſe per ſingularẽ potẽtiam dicamus efficere: dum & voluntatem fuiſſe nouimus, qua placuit deo,& poteſtatẽ, qua poſſe ſubiacet deo. FEL. Ergo ad extantiã filij poteſtas paterna non ſufficit? AVG. Quaſi ego de poteſtate patris,& nõ de ipſa paternitatis veritate contendã. An ei ſe dici maluit patrẽ,quẽ nõ ſibi,ſed creaturis voluit eſſe conſimilẽ? Et ideo fatendũ tibi eſt,ex ſubſtantia patris extitiſſe filiũ,ſi K & natus & deus eſt:aut filiũ pariter & deũ negare, ſi nõ ex paterna ſubſtantia,ſed ex nulla, operãte tãtum, ſicut etiã ĩ aliis creaturis,patris volũtate & poteſtate creatus eſt. FEL. Quoniã me ad eius confeſsionẽ neceſsitate *Cap. VII.* cõpellis,id quod à maioribus noſtris dici aſſolet,nõ tacebo. Aiunt eni,creaturã eſſe filium,ſed perfectã,& quę dominari poſsit oĩbus creaturis. AVG. Gaudeo quidẽ ꝙ irreligioſæ prędicationis initio virus manifeſta confeſsione ꝓdideris,nihil tamẽ quod credulitate dignum videatur,opponis. Creatura nãq; eſt,ex eo quod adhuc *Creatura quid ſit.* nõ eſt,aut aliquãdo nõ fuit,rei cuiuſlibet corruptibilis, quãtũ in ſe eſt,patris oĩpotẽtis dei volũtate facta ſubſtãtia. Hæc definitio vtrũ in dei cadat filiũ,videamus. Nã filius in eo ꝙ eſt, indifferẽtis naturæ veritate ꝓlatus eſt: quia ex eo qui eſt,id eſt, ex gignẽte, nõ diſsimilis natus eſt:& ideo inter filiũ & creaturã primum, ni fallor, iſta diſcretio eſt,quia ille ex patre ſubſtãtialiter gignitẽ,creatura nõ ex ſubſtãtia facientis, ſed ex ſola voluntate ac poteſtate perficitur. Iſta corruptibilis per naturam, niſi fuerit ſeruata per gratiã:ille incorruptibilis, qui naſcẽ- L do incorruptibilẽ ex incorruptibili patre videtẽ habere ſubſtãtiã. Filius per omnia ſimilis patri, diſsimilis creatura factori. Ille nõ ex eo quod nõ eſt,in id quod eſt: & propterea nunq̃ in id quod nõ eſt, ex eo quod eſt. Illa, id eſt,creatura,facta ex eo quod nõ eſt,ĩ id quod eſt: & propterea q̃tum ad ſe attinet,ex eo quod eſt,in id quod nõ eſt,ſui ortus cõditione reuertitẽ. FEL. Neſcio quid in arcano huius obſcuritatis inuolueris:& ideo recte facies,ſi id quod à te,vt mea fert opinio,incõprehenſibiliter dictũ eſt,intelligibilius explicaueris. AVG. Dixi inquã de filio, cũ eũ à creaturæ definitione diſcernerẽ, quoniã is nõ ex eo quod nõ eſt, in id quod eſt:quod tale eſt ac ſi dicerẽ,non ex nihilo factus eſt. Et propterea nunq̃ in id quod non eſt,ex eo quod eſt:id eſt, nunq̃ in nihilũ ex eo ipſo qđ eſt,naturæ ſuæ proprietate ſoluendus eſt. Creatura vero,ex eo quod nõ eſt,in id quod eſt: quo oſtenditur,quia ex nihilo prolata eſt. Et propterea quantũ ad ſe attinet,ex eo quod eſt,in id quod non eſt, id eſt in nihilũ, niſi perpetua gratia fecerit, naturæ ſuæ qualitate vertẽda eſt. Ergo nũq̃ nõ erit filius,qui ſubſtãtialiter docetẽ eſſe perpetuus:& hoc,vtpote ꝓprio,à cõditione omnium creaturarũ,quæ per ipſum factæ ſunt, M nõ iniuria noſcitur ſeparãdus. FEL. Licet intelligen- *Cap. VIII.* tiam meã noua rerum ſubtilitate perſtringas,neſcio tamẽ quo pacto dicas,ꝙ coæternus patri ſit filius: cum & cõmuni loquendi modo, & naturæ lege prior gignens videatur eſſe q̃ genitus. AVG. Si naturæ authorẽ creaturarũ legibus æſtimamus, dũ anteriorẽ eſſe patrẽ filio prædicamus,cur nõ eadem naturæ lege, fortiorẽ patre filiũ per acceſſum tẽporis dicimus: dũ nec huic deſunt incremẽta naſcẽti,& imbecillitatis iniuriã ſenectus ingerit patri? Quòd ſi hoc ratio ipſa nõ recipit, omittam⁹ in deo corporalis intelligẽtiæ legẽ, ne operibus ſuis ſimilẽ dicamus eſſe factorẽ:maxime cũ ex eo quod apud nos euidẽs eſt,etiã id quod in occulto eſt poſsim⁹ oſtẽdere. Sicut enim ſine exemplo mater genuit authorem ſuũ:ſic ineffabiliter pater genuiſſe credẽdus eſt coæternum. De matre natus eſt,qui ante iam fuit:de patre qui aliqñdo nõ defuit. Hoc fides credat, intelligẽtia non requirat:ne aut non inuẽtum putet incredibile, aut repertũ nõ credat ſingulare. Ecce enim de matre nat⁹ eſt Chriſt⁹, nec ideo eſt per cõtactũ viri,matris pudor imminutus. Virgo peperit,quia virgo concepit:& nõ ſeruato rerũ ordine,ex integro matris corpore,integrum

corpus

A corpus Chriſtꝰ aſſumpſit. Si ergo nouo more, nullo exemplo, ſecundũ carnẽ natus docetur ex corpore: quid mirum ſi non ſecundum conſuetudinẽ humani partus proceſsit ex patre? Nouimus quòd de ſubſtantia matris, ex ſola genitus eſt filius, & ſine damno corporis parietis, natum filij nouimus corpus: & minuiſſe incorporalem patris ſubſtantiam creditur, cum ex eodem ipſo ex quo ſubſtantialiter atq; incorporaliter eſt prolatus, dicitur genitus? Ergo ſi naturam rerum, intelligẽtia duce perpendimus, demus initium, ſi nõ negamus occaſum. Alioquin ideo filium nõ habere dicamus initium, quia nõ per gratiam, ſed per naturã fatemur eſſe perpetuũ. Ad ſummam, maior & minor tribus modis dici poteſt: id eſt, ætate, forma, potẽtia. Aetate, ſenior puero: forma, lõgior paruo: potẽtia, fortior imbecilli. Videamus vtrũ aliquid horum accidat filio: nam nec ætate minor eſt, quẽ de principio patre cõſtat extitiſſe principium: nec forma, quem non aliud fas eſt prædicare quàm deum: nec potentia, à quo totum nouimus eſſe perfectum.

Maior & minor quot modis quis dicatur.

Caput IX.

FEL. Scire cupio quo pacto ad filiũ tranſeat dignitas patris, & ad patrem non recurrat humilitas prolis.

B AVG. Non ſecundum naturã iſta nunc dici, quotidianarum rerum exempla nos docent. Ecce enim putemus aliquẽ regem ac regis filium depoſitis regiæ maieſtatis inſignibus, ſubiecti militis indumẽta ſuſcipere, & propter certã patris diſpoſitionem, ac ſociorũ ſalutem, rebellium contumelias ſuſtinere: nunquid quia ad hoc participiũ regię poteſtatis certum eſt natiuitatẽ decurrere, idcirco ad eum qui genuit, iniuriam filij nõ cõpatiendi affectu, ſed ipſa paſsionis proprietate certum eſt peruenire? Non ita eſt, quia non ex filio patrẽ, ſed ex patre filium certum eſt natũ eſſe. Et propterea totum inter hos ſimile dicimus quod pertinet ad cõmunionem naturę: illud proprium quod per accidens vni noſcitur euenire perſonæ. Habet ergo naſcendo totum filius cũ patre quod pater eſt: ſed nõ de filio pater quicquid ſpecialiter ipſe perpeſſus eſt. Non enim vtriſque commune eſt, quòd ex homine natus eſt homo, accidẽs ſpeciale, quod plerunque ſine præiudicio communis naturæ neuter habere docetur in altero. Vna eſt patris ſubſtantia, vna perſona. Hæc cum genuit, ex hac ſine dubio nõ diuerſa noſcitur extitiſſe, ſed altera: quæ non aliud docetur eſſe quàm prima, dum & communis docetur eſſe & propria. Communis, inquam, vnitate ſubſtantiæ: C propria, diſcretione perſonæ. Cum ergo in ſe extet illa quæ nata eſt, non quicquid huic acciderit ad gignentẽ neceſſario trãſit, ſicut ad naſcentẽ quicquid proprium ac ſubſtantiale gignentis conſtat eſſe peruenit. Non enim ſicut filio ipſa generatione collata eſt diuinitas patris, ſic ad patrẽ refert̃ cura, ægritudo, paupertas, mors, humilitas prolis. Quod ideo nõ fit, quia quãuis de vna, id eſt, patris ſubſtantia fuerit ſimilis genita: tamen quia iam in ſeipſa extat, quæcunq; huic intrinſecus ingeruntur, non cõmunia dicuntur eſſe, ſed propria. Si ergo humani generis iſta conditio eſt, cum non vſqueadeo filij ab eo qui genuit in aliud vnquam mutata ſubſtãtia eſt, vt non eadem poſsit eſſe, ſed altera: dum extrinſecus filio accidentibus multis malis, manet nihilominus natura communis: quid nos de deo atque eius filio dignum eſt credere, quid decet prædicare? Quorum quanuis ſecundum indiuiſæ maieſtatis ſimplicem gloriam nõ ſit natura diſsimilis, ſpecialiter tamẽ à filio corpus aſſumptum eſt: vt humiliaretur in infirmitate carnis noſtræ, qui pati nihil poterat in cõmunis diuinitate ſubſtãtiæ. Non aſſumpſit homo hominis filius alteram naturam,

& cum in eadem quæ cum patre communis eſt patiatur, ad patrem tamen non tranſmittit iniuriam. D Nec & humiliatus in filio deus pater paſsibiliter creditur, cum non in eadem ipſa quæ vtriſque communis eſt, ſed in noſtra potius, quam ſolus ipſe ſuſcepit, Iudæorum creditur pertuliſſe perfidiam. Ad ſummam, quid precor eſt quod pendebat in cruce? Quid eſt quod lancea dicitur vulneraſſe? Caro paſsibilis, an ſubſtantia diuinitatis? Si maieſtatem prophanus incorporei prædicator aſſumpſeris, corruptibilem deum videris credere. Si paſsibilem carnem, non eſt communis iſta cum patre, vt per hanc eum poſsit crux illa contingere.

Caput X.

FEL. Dum torrentis modo omnia quæ à nobis ſunt dicta præcipitas, duos admodum Chriſtos, non vnum prædicas. Et non immerito: nam ſi in eo nihil penitus diuinitas pertulit, ſecundum hominem Chriſtus alius fuit: alioquin per affectum communis diuinitatis, etiam ad patrem paſsio ipſa peruenit. AVG. Non ita eſt, ego enim ſaluatorem noſtrum non confundo, non diuido. Non cõfundo, ne aut incorpoream, aut imaginariam carnem: aut carnalem, aut mortalem prædicem deitatem. Non ſeparo, ne dei patris vnũ ſecundum carnem, & alteram ſecundum maieſtatem introducere videar prolem: quia idẽ dei filius & ſine initio proceſsit E ex patre, & ſecundum tempus naſci eſt dignatus ex virgine. Impaſsibilis in ſuo, paſſus in noſtro, dum incõprehenſibilem maieſtatem velut quodam indumento carnis veſtire dignatus eſt ex vtero, vna mediatoris perſona, non vna ſubſtantia. Vna inquam perſona, ne ſit non vnus Chriſtus: nõ vna ſubſtantia, ne mediatoris diſpenſatione ſubmota, aut dei tantum dicatur, aut hominis filius. Nõ ergo in Chriſto ſuſceptam carnem perpetuitate diuinæ generationis extendo: nec immenſam deitatem corporei ortus ætate cõcludo: quia idem in diuinitate author eſt rerum, qui in carne redemptor eſt hominum: idem impaſsibilis in ſe, qui paſſus in corpore: dum ſic vtriuſque naturæ proprietatem vere ex vtraq; gignenti ſimilis natus expreſsit, vt & veram carnem ſuſcepiſſe eum conſtet ex matre, & indifferentẽ deitatem habere conſtet ex patre. Quibus in vnam perſonam incomprehenſibili mediatoris diſpenſatione cõiunctis, ſeruauit ſingulis propria, ſed cõiunxit propriis aliena. Seruauit propria, dum non amiſit immẽſitatem deitatis, & infirmitatem non reſpuit carnis. Coniunxit propriis aliena, dum idem atque inſeparabilis Chriſtus & F proprio carnis occiditur, & proprio deitatis apud inferos non tenetur. Proprio carnis guſtauit vita mortem, & proprio deitatis perpetuam reddidit carnẽ. Non ergo recte dicitur, in filio pater paſſus eſt, quoniã in carne quę ei non eſt cum patre communis, paſſus eſt filius. Itaque glorificata eſt caro maieſtate, dum maieſtas humiliata docetur in carne. Sed vtrũque non de duobus Chriſtis ſicut putas, ſed de vno atque eodem ipſo quẽ poſt partum virginis deum & hominem nouimus, nos certum eſt prædicare.

Caput XI.

FEL. Si ergo ex virgine natus eſt Chriſtus, quomodo deo patri dicitur eſſe coæternus? AVG. De hoc quidem nobis etiã aduerſus alios diuerſa contentio eſt: & ideo ne difficilior ſit explanatio veritatis, cauſam primùm proponamus erroris. Nã ab vno malæ credulitatis orti principio, in duo quodãmodo intelligentię diſsimilis deliramenta funduntur. Eſt nanque vtriſque commune, vnam Chriſti natiuitatem, non duas prædicare. Sed alij illam principalem, qua ante omnia ex deo natus eſt deus: alij hanc tantum, qua ex virgine proceſsit hic dominus, proprij

G dogmatis definitione recipiunt: qui per cõſequentiam male iacti ſeminis,in ſimilis blaſphemię barathrum deciderunt.Ecce enim qui ex virgine nõ credunt natum, omnem Euangeliorum fidem,omnem baptiſmatis vtilitatem, omnem Apoſtolorum prædicationem, & ad ſummam,omnem noui teſtamenti authoritatem velut quadam Iudaicæ incredulitatis cæcitate ſubuertunt: Et ideo ne ipſam maieſtatem quidem dei filij cognouiſſe putandi ſunt, quia ſacramentum mediatoris, quo eum innoteſcere pater gentibus voluit,abiecerunt. At vero hi qui non ex patre ante omne initium,ſed ex tempore virginis partu natum eſſe contendunt, non cum creatorem omnium, non dominum omnipotentia patri ac maieſtate conſimilem didicerunt. Quomodo enim feciſſe putabitur cuncta, ante cuius ortum fuiſſe certum eſt vniuerſa? Aut quomodo eius diuinitas eſt profitenda,quo necdum nato facta ſunt ſingula? Vel quomodo eius diuinitas creditur eſſe perpetua, cum non ſemper vt patris,ſed ex tempore prędicatur effecta? Negãt igitur etiam hi quodammodo mediatoris cõſequenti rerum neceſsitate myſterium, quia deum & hominẽ non ex æternitate,ſed ex tempore:non ex virtute,ſed ex in-
H firmitate: nõ ex patre ante omnia patri ſimilem filium, ſed ex matre inter omnia, nõ verum,ſed imaginarium hominis filium in manifeſto, non per veriſimilitudinem natum prædicant Chriſtum:Quo fit,vt ne in carne quidem noſſe putandi ſint deum, quem ante aſſumptionem carnis de patre nõ putant genitum.Vides igitur quo pacto inter hos, licet diſcrepãtibus mediis, idẽ tamen initium, idem exitus docetur erroris. Nos contra ſic natiuitatem vtramque defendimus, vt neutram alterius affirmatione tollamus. Nam nec temporalem primæ illius perpetuitate damnamus,nec æternam huiuſcemodi temporalis breuitate concludimus:ſcientes verbum dei inſeparabilem prolem,& huius verę prolis poſtea veriſsimam carnem: Non tunc fatentes Chriſti diuinitatem cœpiſſe,cum virgo concepit:nec tunc cœpiſſe carnẽ,cum ineffabili quodam partu monas illa, ſine intercapedine medij temporis, in nullo differẽtem monadem,niſi quod monas docetur eſſe,genuit. Non infirmitatem voluntariam Chriſti omnipotẽs eius maieſtas exhorruit,non omnipotentiam corporalis infirmitas extinxit. Scio ad inferos diuinitatem filij dei deſcendiſſe proprietate carnis, ſcio ad cœlum aſcendiſſe
I carnem merito deitatis.Non eſt dei proprium quòd fa-
Matth.14. mem ſenſit: ſed dei proprium eſt, quòd paucis panibus tot milia hominum ſatiauit. Non eſt proprium carnis quòd ſuper frementes vndas ſiccis pedibus ambulauit: ſed carnis eſt proprium,quòd ſputa,palmas,flagella ſuſtinuit. Vnus tamen atque idem Chriſtus eſt, qui & iniurias toties pertulit, & actus in profundo non merſit. Ex hoc pacto in mediatore dei & hominum,iniuria ſui corporis affectam & non & fateor deitatem, ſicut maieſtate deitatis glorificatam nouimus carnẽ. Ergo Chriſtus mortuus eſt,qui & reſurrexit:nec ideo tamen vtrũque ex vno, ſed ex ſingulis ſingula, in vtroque tamen perfectus ipſe compleuit, dum vnus atque inſeparabilis tam diuerſa compleuit: Vno mortem guſtauit, altero mortuos ſuſcitauit. Sicq; ſe deũ & hominẽ vtriuſque verus mediator, nec geminata perſona, nec ſubſtantia confuſa monſtrauit. Ingreſſus eſt virginis vterum dei filius, vt iterum naſceretur ante iam genitus: qui ſuſcepit totum hominem, qui iam habebat à patre plenißimam deitatem. Nõ diſsimilis genitori cum naſceretur ex æterno perpetuus: nõ diſsimilis homini, cũ ex matre naſceretur moriturus.Idem tamen & æternus K
in ſuo,& moriturus in noſtro,dum vtrunque continet ex ſeipſo, & neutrum perdit ex altero: Sicq; ex deo & homine nõ imperfectus, ſed in diuerſa proprietate pleniſsimus natus eſt Chriſtus, ſicut ex anima & corpore vnuſquiſq; hominum docetur eſſe perfectus.Non alius homo corpus,alius animus,quãuis aliud animus, aliud corpus,vnus tamen atque idem homo & corpus docetur & animus. Rurſum non vnum atque idipſum corpus & animus,quia ex vtroq; homo factus eſt vnus. Nõ enim hæc aut ſubſtantiam confundunt in vnitate perſonæ, aut perſonam geminant diuerſitate ſubſtantiæ, quandoquidẽ vnus ex his homo noſcitur extitiſſe. Nõ perdunt propria, ſed quia in vnum atque inſeparabile conuenerunt, ex propriis videntur facta cõmunia. Afficitur in corpore mens doloribus corporis, fatigatur corpus cogitationibus mentis, & vnum tamen horum proprium eſt corporis,alterum mentis.Quod dum vni homini acciderit, & corporis cõmune videtur, & mentis. Sic poſt partum virginis,non alius dei,& alius hominis, ſed idem Chriſtus dei & hominis filius fuit. Et ſicut in vno homine aliud animus, aliud corpus: ſic in mediatore dei & hominum,aliud dei filius,aliud homi L
nis fuit,vnus tamen ex vtroque Chriſtus dominus fuit. Aliud,inquã,pro diſcretione ſubſtantię, non aliud pro vnitate perſonæ. FEL. In ſuperioribus quidem me *Caput XII.*
ad credendum Chriſti ex matre natiuitatem ſalua perpetuitate compuleras. Sed quia cõtra rationem vi orationis extorta nõ in nobis poſſunt eſſe continua: idcirco cum ad propoſitionem meam ſolicita intẽtione reſpicio,necdũ mihi videor in his quæ à te dicta ſunt inueniſſe quod quæro. Neſcio enim quomodo natũ doceatis ex tempore, quem coæternum patri dicitis iam fuiſſe. Naſci enim eſt velut quidã motus rei non extantis antequam naſcatur, id agẽs beneficio natiuitatis vt ſit. Quo colligitur, Chriſtũ qui erat,naſci non potuiſſe: ſi naſci potuit, non fuiſſe. AVG. Ad inquiſitionem nos incomprehenſibilium rerũ,noua interrogandi curioſitate cõpellis: & ideo nõ niſi quibuſdam exemplorum liniamentis poterit explicari quod quæris. Patere igitur me pro affirmato afferre rem alterius quęſtionis: quia cũ eam non pro fide ſui,ſed pro alterius oſtẽſione nunc profero, nõ in ea me cõnicias explicare quod credo,ſed ita me credere ad pręſens puta,vt intelligere facilius poſsis iſta quę dixero. Fingam* ergo ſicut pleriq; volunt,eſſe in mundo animã generalem,quę ſic ineffa- M
bili motu ſemina cuncta viuificet, vt non ſit concreta cum genitis,ſed vitam præſtet ipſa gignendis. Nempe cum hæc in vtero paſsibilem materiã ad vſus ſuos formatura peruenerit, vnam facit ſecum eſſe perſonã eius rei,quam nõ eandem conſtat habere ſubſtantiam:& fit operante anima & patiente materia,ex duabus ſubſtantiis vnus homo: cũ aliud anima doceatur eſſe,aliud caro:ſicq; animam naſci fatemur ex vtero,quam ad vterũ venientẽ vitam dicimus contuliſſe cõcepto. Naſci,inquam, ex matre dicitur, quia ex hac ſibi corpus aptauit in quo naſci poſſet: non quia antequã naſceretur quãtum ad ſe attinet,ipſa penitus non fuiſſet. Hic ſi verborum vim, quotidiani ſermonis cõtemplator attendas: cum talia proponimus,oppugnanda prædicamus,& in his tamen verum conſtat eſſe quod dicimus. Ex matris vtero cum corpore ſcimus animã naſci, ſed etiam matre priorem videmus animam prędicari: In filio mater animam gignit, ſed tamen etiam in ipſa matre nõ niſi anima viuit,ſine qua nec ipſa quidẽ poteſt eſſe quæ genuit.

A nuit. Itaq; ſi originem animantis potentiæ requiramus, prior eſt anima matre, & ex hac rurſus nata videtur eſſe cum ſobole. Prior, inquam, anima, per quam mater eſt animata: prior mater, per quam in filio nata videtur & anima: ſed non mater in carnem animā vertit, nec carnem in animam commutauit: ſed animatam carnē de vtero matris, idem carnis & animæ & totius hominis creator exhibet: qui per diſpenſationē analogiæ, diuerſa iungentis in vno atq; eodem homine, & vtrunq; inſolubili vnitate coniunxit, & neutrum ex alterius participatione confudit. Sic ergo, immo multo incomprehenſibilius atq; ſublimius, [natus eſt] ſuſceptione perfecti hominis de matre filius dei, qui eſt per omnipotentiam ſingularē genitis omnibus nō facultas tantū, ſed & cauſa naſcendi: ſecundū hominem, inquam, de virgine natus eſt deus, eo pacto quo cū corpore naſci docetur & animus: Non quia vtriuſque vna ſubſtantia eſt, ſed quia ex vtraq; fit vna perſona: nō alius homo corpus, & alius animus, ſed vnus homo corpus & animus. Sic poſt partū virginis, non alius dei filius, & alius hominis, ſed idem Chriſtus dei & hominis filius. Et ſicut in vno homine aliud corpus & aliud animus, ſic in vno

B mediatore aliud dei, & aliud hominis filius: ſed idē tamen & nō alius dei quàm hominis filius, quanuis propter aliud dei, & propter aliud hominis filius. Non ab initio carnis cœpiſſe dicimus filiū dei, ne tēporalē credat aliquis deitatem: Non ab æterno filij dei nouimus carnem, ne non veritatem humani corporis, ſed quandam eum ſuſcepiſſe putemus imaginem. Neque enim conſumit maieſtatem filij dei, veritas carnis: aut veritatem carnis, immēſitas deitatis: dum vnū radiat virtutibus ſuis, aliud docetur infirmitatibus noſtris. Vnº autem atq; inſeparabilis Chriſtus & humiliatur in aſſumptis, & glorificatur in propriis, cum affici nō dedignatur iniuriis, & æqualitatem cuſtodit genitoris. Genuit ergo Maria & non genuit filium dei. Genuit, quando ex ipſa ſecundū carnem natus eſt Chriſtus: non genuit, quando de patre ſine initio extitit filius. Genuit, quando ex hac verbū caro proceſsit, vt habitaret in nobis:
Ioan.1. non genuit, quādo in principio erat deus verbū, quod originem præſtitit vniuerſis. Nolite ergo partu virginis determinare originem dei verbi. Nolite de virgine genitum corpus coæternum dicere deitati, quia mediator dei & hominū homo Chriſtus Ieſus prima natiui-
1.Timo.2.

C tate coæternus eſt patri, ſecūda particeps temporis noſtri: In illa author temporis, in iſta particeps eſt ætatis.

Cap.XIII. FELICIANVS. Quoniam de myſterio mediatoris perſpicua ratione, & ad credendum cuiuis ſufficienter tractaſti: idcirco quæſo vt mihi quid etiam de anima Chriſti ſentiendum ſit iubeas explicari. Ita enim à maioribus noſtris ſemper eſt traditum, quòd corpus Chriſti ad vicem animę cōmunis, ipſius filij dei habitus animarit: nec acceſsione vitalis ſpiritus indigēs fuerit, cui inhabitans fons vitæ potuit conferre quod vixit.

AVG. Poſſemus quidem id quod in hac quæſtione catholicę authoritatis definitione pręſcribitur, diuinorum voluminū teſtimoniis edocere: ſed quia nūc non librorum indicio, ſed ſola ratione placuit cūcta diſcutere: idcirco in aliud tempus ſcripturarū monimenta reſeruantes, ſicut ſuperius factum eſt, ſic etiā de animæ inquiſitione tractabimus. Quod vt poſsit facilius fieri, quæ ſaluatori noſtro ſuſcipiendi hominis cauſa fuerit, vna tantum Apoſtoli lectione ſubiecta breuiter inquiramus: Qua inuēta, ſine aliqua difficultate etiā ad hæc, quæ huius præcedētis ſunt conſequentia, tranſibimus.

D Ab initio igitur ex corpore & anima deus hominē fecit: Qui legis præcepta tranſgreſſus, poſt vſurpationem interdictæ arboris, ſententiā quodammodo pœnæ capitalis excepit. Hic ad eū ſtatū à quo lapſus eſt, nō niſi authoris ſui gratia reformatº, poſtliminij quodāmodo iure potuit remeare: ſicut qui ſe de excelſo in præceps volūtate demiſerit, in ſua quidē habuit poteſtate quod fecit, ſed iā ſuo arbitrio certū eſt nō ſubiacere quòd ſurgat. Surgit itàque beneficio alieno qui cecidit proprio. Nec ideo nō ſuo dicendus eſt cecidiſſe, quia alieno noſcitur reſurgere: nec propterea ſuo reſurrexiſſe, quia nō alieno certū eſt cecidiſſe. Sed de hoc aliàs, nūc ad propoſitum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniā idcirco ſecundū carnem natus eſt Chriſtus, vt ſicut Roma.5.
per vnum hominē peccatum in hūc mūdum intrauit, & per peccatum mors, & ſequētia vſq; ad hunc locum vbi ait: Sic & per vnius obedientiam iuſti cōſtituūtur multi. Venit ergo Chriſtus ſaluū facere quod perierat. Luca.19.
Prius ergo videamus, quid illud eſt quod protoplaſti trāſgreſsione perierit, & ex hoc facile ſcire poterimus quid dominus veniendo ſaluare potuerit. Requirendū igitur nobis eſt quiſnam ſaluatoris † legē acceperit. Ille † creatoris.
enim ſine dubio peccauit, qui præcepta cōtempſit: Ille E
præcepta contēpſit, qui quod prohibebatur admiſit. Dicit autem ſcriptura: Præcepit dominus Adæ, dicens, Ab Gene.2.
omni ligno quod eſt in paradiſo manducabitis, de ligno autem ſcientiæ boni & mali non manducabitis de eo: Qua autem die manducaueritis, morte moriemini. Quæramus ergo nunc, vtrum hanc legem totus homo acceperit? Si enim vt in libro Geneſeos continetur, ex corpore & animo iam perfectus accepit, totus [homo] tranſgrediendo peccauit: & ſi totus trāſgrediendo peccauit, totus peccati ſui vitio iam tunc periit. Si autē totus periit, totus beneficio ſaluatoris indiguit. Et ſi totus beneficio ſaluatoris indiguit, totum Chriſtus veniēdo ſaluauit: Et ſi totū veniendo ſaluauit, non corpus aut animam, ſed corpus & animam, quibus cōſtat totus homo, & quibus peccaſſe antea videtur, aſſumpſit. Nam ſi toto homine peccante, ſolam huius carnē Chriſtus aſſumpſit, anima pœnæ primæ illius tranſgreſsionis ſine aliqua ſpe etiā nūc addicta permāſit. Quod ſi ita eſt, neſcio quid nobis mediatoris perſona cōtulerit, quæ melius noſtrū ex toto non redimens, brutam per ſe carnē, & quæ ſine anima beneficium quidem eius non poſſet
F ſentire, ſuſcepit. Vellem tamen ab huiuſmodi prædicatoribus quærere, cur accepta carne animam diſpenſatio mediatoris omiſerit. Niſi forte aut innoxiam ſciens medicinę indigentē eſſe non credidit, aut à ſe alienam putans, redemptionis beneficio nō donauerit, aut ex toto inſanabilem iudicās, curare nequiuerit, aut vt vilem & quæ nullis vſibus apta videretur abiecerit. Horū duo in ipſum totius hominis creatorem blaſphemi ſpiritus incredulitate deſipiūt: Nam primo impoſsibilē, ſecundo non omnium authorem crediderunt. Quomodo enim docetur omnipotens, ſi curare non potuit deſperatam? Aut quomodo omnium deus, ſi non ipſe fecit animam noſtram? Duobus vero aliis, vno animæ cauſa neſcitur, altero meritū non timetur. An intelligere cauſam putandus eſt animæ, qui eam ad accipiendam legē, habitu inſitæ rationis inſtructam, à peccato volūtariæ tranſgreſsionis nititur ſeparare? Aut quomodo eius generoſitatē nouit, qui ignobilitatis vitio dicit eſſe deſpectam, prælata carne, quam non inflatu dei ſicut animam, ſed de limo terræ conſtat eſſe plaſmatam? Si autem nihil horū de anima recte ſentitur, credamus quia

G ſuſcepit redemptor noſter hominem totum,nec inter-
* aliàs, vi- cidere quodammodo animæ noſtræ videamur* homi-
deamus. nem ſempiternum. Prohdolor, carnem, inquit, ſolam
Chriſtus aſſumpſit, animam non quæſiuit. Hic ſi origi-
nem vtriuſque gnarus rerum contemplator attendas,
precioſior eſt animæ ſubſtantia : ſi tranſgreſsionis cul-
† al. cauſa. pam, propter intelligentiam peior eſt carne.† Ego au-
tem Chriſtum & perfectam ſapientiam dico & ſcio , &
piiſsimum eſſe nõ dubito, quorum primo meliorem &
prudentiæ capacẽ non deſpexit, ſecundo eam quæ ma-
gis fuerat vulnerata ſuſcepit. Neque enim aut ſapientię
cõuenit de duobus ęque ſuis,inſipientiſsimã plus ama-
re:aut perfectę pietati , magis indigentem non iuuiſſe.

Cap. XIIII. FEL. Omnia quidem quæ à te non rationabiliter
tantũ, ſed etiam veraciter dicta ſunt,& intellexiſſe me
in præcedentibus fateor, & probaſſe non nego:Chriſti
autẽ diuinitas quo pacto mortẽ ſenſiſſe dicatur , igno-
ro.De quo vtrũ obſcure aliquid dixeris,an ego ſufficiẽ-
ter dicta ingenij tarditate aſſequi nõ potuerim,neſcio.
Neq; enim credere auſim, quòd fons ille vitæ,à quo ha
bent vniuerſa ꝙ viuunt,per triduum quo in ſepulchro
[corpus]iacuit,vſq; eo à naturę ſuæ proprietate decide-
H rit,vt ſi dici fas eſt, ſepultis ſenſibus omnẽ ſubſtãtię vi-
† al. motum. talis naturam † amitteret , & propter redẽptionem hu-
mani generis non patrem tantum,ſed & omnia ſpirita-
3. ſen. di. 21. lis gloriæ ornamenta deſereret. AVG. Abſit, abſit à
cap. Sicut. fidelibus iſta ſuſpicio,vt ſic Chriſtus ſenſerit mortẽ no
ſtram,vt quãtum in ſe eſt,vita perderet vitam . Nam ſi
hoc ita eſſet, quomodo illo triduo potuiſſe dicimus a-
liquid viuere,ſi vitæ fontẽ credimus aruiſſe? Senſit igi-
tur mortem deitas Chriſti, participatione humani affe
ctus quem ſponte ſuſceperat,nõ naturæ ſuæ potentiam
perdidit,per quã cũcta viuificat . Sic in ſepulchro car-
nem ſuam cõmoriendo nõ deſeruit, ſicut in vtero vir-
ginis cõnaſcendo formauit : Et ſic in vtroque & naſci
& mori, nõ coactus ab altero, ſed ſponte dominus vo-
luit,vt hoc eum conſtet pertuliſſe quod fecit.Nec ideo
non patientem,quia ipſe faciebat: nec ideo non facien-
† non alius. tẽ,quia † alius tolerabat. Nam ſi dominicę incarnatio-
nis myſteriũ , ſalua induiduæ Trinitatis cooperatione
conſideres: idem ſibi in hac humilitate author & opus
eſt.Idem author,quia ſpõte naſcitur,ſpõte patitur : idẽ
opus, quia vtrunq; licet non alio cogente,ſolus tamen
ipſe perpetitur.Fecit carnem in vtero matris,habes au-
I thorẽ operis : ipſe in hac naſci dignatus eſt,habes opus
authoris : Vna tamẽ perſona eſt,ſalua vtriuſq; proprie-
tate ſubſtantiæ, & authoris & operis.Sic ergo mortuus
eſt non diſcedente vita,ſicut paſſus eſt nõ pereunte po
Ioan. 10. tentia . Nemo aufert animam eius ab eo , quia poteſta-
tem habet ponẽdi,& poteſtatẽ aſſumendi eam. habes
Ibidem. etiam hic authorem operis : ponit animam pro amicis
ſuis,habes opus authoris.Quod vt generali definitione
cõcludam,quoties in carne Chriſtus aliquid patitur,o-
pus authoris eſt.Sed quia idipſum ſua poteſtate,nõ alio
cogente perpetitur,ipſe author eſt operis. Nõ ergo ad
Mariam locali motu diuinitas venit, ſed ineffabili po-
tentiæ ſuæ manifeſtatione,& vterum virginis gignen-
dus impleuit:& quod totum eſt,ſubſtantiæ ſuæ plenitu
3. ſent. diſt. dine nõ priuauit. Non dimiſit patrẽ cum venit ad vir-
22. cap. Et ginem,vbiq; totus, vbiq; perfectus , quia nec diuiſionẽ
vtique. incorporei ſimplicitas recipit,& partis nomen plenitu-
do non nouit . Erat ergo vno atq; eodẽ tẽpore ipſe to-
tus etiam in inferno, totus in cœlo:Illic patiens iniuriã
carnis,hic non relinquens gloriam deitatis.Erat apud
inferos reſurrectio mortuorum , erat ſuper cœlos vita
viuentium,vere mortuus, vere viuus:in quo & mortẽ K
ſuſceptio mortalitatis excepit,& vitam diuinitas ſerua-
ta non perdidit. Quotieſcunque ergo hæc quę in Chri
ſto humiliter ſunt tolerata , conſideras, ipſum authorẽ
volũtariæ paſsionis agnoſcas:Ita fiet,vt dum humilitas
patienti,faciẽti virtus adſcribitur:idẽ Chriſtus vno atq;
eodem tempore cum patitur,infirmus : cum facit,om-
nipotẽs doceatur.Sed ne adhuc in morte filij dei aliquã
inſenſibilitatẽ nos credatis accipere,importunum non
eſt quæ de morte ſenſa ſunt inueſtigare:in qua ſine du-
bio deſtitutũ corpus vita,animam noſtrã non perimit,
dum diſcedens anima nõ vim ſuam perdidit,ſed quod
viuificauerat hoc dimittit:& quantum in ſe eſt,alterius
mortem facit,ipſa non recipit.Facit,inquã,non viuifi-
cando quod deſerit:[non recipit,]nõ amittendo quod
viuit. Itaq; omnis mors nihil aliud quàm carnis occa-
ſus eſt : à qua cum vis potentiæ viuificantis abſceſſerit,
in terram de qua ſumpta eſt,amiſsis quos non per ſeip-
ſam habuit,ſenſibus,redit.Atqui contraria,inquis,vitæ
mors eſt. Fateor:Sed non ex eo genere contrariorum,
quæ exiſtentis ſubſtantię oppoſitione ſe perimũt:ſed ex
eorum potius quæ dum cuilibet accidũt,ſimul quidem
eſſe non poſſunt,ſed vnius tantum ſubſtantię habitu ac
priuatione gignũtur:Sicut verbi gratia, noctem doce- L
mus ac diem.Nam & hæc eiuſdẽ generis docentur eſſe
contraria,cum non vtriuſque,ſed vnius tantum videa-
tur eſſe ſubſtãtia.Ecce enim dicimus diem eſſe,cum ſol
eſt ſuper terram: Solem autem cõſtat eſſe ſubſtantiam.
Hic cum peracto diurni temporis curſu,ab humani vi-
ſus cõtemplatione diſceſſerit, noctem diſcedẽdo mox
facit.Facit,inquam, ſubtrahendo copiam diurni lumi-
nis, non in ſe recipiendo ſubſtantiam noctis. Itaq; vna
lucis ſubſtantia noctem facere videtur & diem , & non
vno modo:Nam diem cum venit efficit, noctem cum
recedit.Vnde & Manichæorum non irreligioſam tan-
tum , verumetiam ſtultam diuiſionẽ,qua bona à malis
æque extantibus nituntur ſeparare ſubſtantiis,plerunq;
confundimus , oſtendẽtes eis luminare maius,quo fie-
ri nouimus diem: & cogẽtes vt & ipſi ſimiliter nos do-
cerent quod eſſet, ſi dictu fas eſt, tenebrale maius, quo
ſubſtantialiter fieri crederemus & noctem . Sed de his
aliâs , qui per ſtultitiã blaſphemi dogmatis,aut pro ex-
tantibus non extantia , aut pro principalibus cõſecuta,
aut pro contrariis videntur affirmare cõmunia.Quæ ſi
quis fidei oculis non priuatus excuſſerit,omnes eorum M
machinas facili ratione confundit.Ergo vt dicere cœ-
peramus, anima nõ aliter quàm ſol vitam tribuit carni
cum venerit, mortẽ efficit cum recedit.Quam ne quis
putet corporis morte cõſumi, audiat quid dominus de
hoc in Euãgelio generali authoritate definiat: Nolite, Matth. 10.
inquit,timere eos qui corpus occidunt,animam autem
nõ poſſunt occidere : ſed timete eũ potius qui animam
& corpus poteſt occidere in gehenna ignis. Si ergo ſu
perſtite anima corpus cõſtat occidi, & propterea cõſe-
quens neceſſariũ non eſt,animas corporũ internicione
cõſumi:hoc ſi ita eſt,etiã poſt mortẽ corporis nihilomi
nus mẽtibus viuitur.Quod ſi de vnoquoq; noſtrũ recte
ſentitur , quomodo fons vitæ propter participationẽ
humanæ mortis viuificãdi potentiã perdidiſſe iactatur?
Sed poteſt,inquis, anima & corpus occidi in gehenna
ignis.Quod aduerſum nos primũ idcirco nõ facit,quia
mors iſta nõ cõditionis videtur eſſe,ſed criminis:Nam
remota culpa iubemur homines nõ timere,qui poſſunt
corpus,animam tamẽ negãtur occidere. Dehinc quo-
niam hoc tãtum eſſe dicitur poſsibile deo,filium ſuum

vnige-

A vnigenitum & communione naturæ, & æqualitate potentiæ nō hoc credimus meruiſſe. Suſcepit ergo ſaluator conditionem mortis noſtræ, ſed nō ita vt deteriorem faceret, cum præter cōſuetudinem dominari eam permittebat animæ: ſed potius vt nihil hanc obeſſe animæ pariter iuſtorum omnium probaſſet & vitæ. *Caput XV.* Sed fingamus, licet Euāgeliis reclamantibus, animas interire: nonne [in] ſaluatore noſtro, licet in his mortē non repellēte, tertiū tamen atq; ſpeciale, maieſtas eſt, quam nō potuit mors humana cōtingere? Ad ſummā videamus, *Luca. 23.* in cruce poſitus quid promiſit? Hodie, inquit, mecum eris in paradiſo. Hodie, inquit, non poſt triduum, cum carnem meam de ſepulchri requie reſuſcitauero, non cum in me primitias futuræ reſurrectionis oſtendero. Cuius putamus hæc vox eſt maieſtatis, mentis aut corporis? Corpus autē in ſepulchro fuiſſe, nullus ignorat: Reſtat vt diuinitati, vel mēti vox iſta cōueniat. Sed dicit aliquis: Deitatis hanc, nō animæ Chriſti credimus vocē. Et quid in eo cui promittebatur accipimus? Hodie, inquit latroni, mecū eris in paradiſo: cuius corpus B ad futuram reſurrectionē mors cōmunis incluſit. Anima igitur eſt cui dominus hoc promiſit & præſtitit. Si igitur mortuo corpore ad paradiſum anima mox vocatur, quēquàm ne adhuc tam impiū credimus, qui dicere audeat, quoniā anima ſaluatoris noſtri triduo illo corporeæ mortis apud inferos cuſtodiæ mācipetur? Et quis, inquis, eſt alius qui inſtante paſsione Chriſti ingemuit, *Matth. 26.* dicens, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortē? Triſtis vſq; ad mortem, propter affectum ſuſceptæ carnis: non poſt mortē, cum beatitudinē ſpondet ſocietas deitatis: Non initium mœroris mors iſta, ſed finis eſt: Nec incipiunt poſt hanc iuſtorum flagella, ſed deſinunt, cū & impedimēta materiæ fluctuantis exponūt, & authorem *Cap. XVI.* ſuū pleniori intelligentia iam capiunt. Ergo, inquis, mortem dei filius & in anima non pertulit, & in maieſtate non ſenſit? Quid ergo dicebas eſſe quod pertulit? Senſit prorſus & pertulit, ſed participatione morbi alieni, nō proprietate vulneris ſui. Sēſit ſicut omnes ſentiunt, qui moriente carne mentibus viuunt, nō ſicut impij qui vtraq;, ſicut idem ait, in gehennæ ignibus occiduntur. Quidam ſanè cōmunem mortem etiā hoc pacto definiunt, dicentes nihil aliud hāc eſſe, quàm cum C diuerſarū rerum conſenſu vitam facientium, velut per diſsidiū quoddam ab inuicē fuerit facta diſſenſio. Hæc ſi hominis mors eſt quæ non conſumit iuncta, ſed diuidit, dū origini vtrunq; reſtituit: quid de ſaluatoris nūc anima dicemus, quæ vt nō dicam propter inhabitantē deitatē, & propter iuſtitiā ſingularē: certe propter communē moriendi ſortē corpus illo triduo ſic potuit de- *Ca. XVII.* ſerere, vt ipſa non poſſet penitus interire? Non ergo, inquis, apud inferos Chriſti anima, non diuinitas fuit? Fuit inquam. Neq; aliter eum video potuiſſe reſuſcitare carnem ſuam, ſi apud inferos prædicem velut abſentis dei non fuiſſe potentiam: Nec ideo tamen localem nos credat aliquis dei prædicare præſentiā, de quo iſta propter manifeſtationē certi operis dicimus, quia alicubi fuit qui vbique non defuit. Iacebat quantum ad corpus mortuus in ſepulchro, mortuos reſuſcitans in inferno, vitam tribuens vniuerſis in cœlo: non mundum dimittens ad cœlos aſcendit, nec cœlum deſerens ad terram venit, ſed vno atq; eodem tēpore totū totus impleuit: qui alicubi manifeſtatione plus parens, agnitionē præſentiæ ſuæ indignis negauit, non immenſæ deitatis ab- *Ca. XVIII.* ſentiā procurauit. Vis noſſe de hac mediatoris morte quid ſentiam? Omnium quæ à me in ſuperioribus in-

cidentium quæſtionum neceſsitate diſperſa ſunt, prorſus iſta ſententia eſt: D quia credo mortuū eſſe filium dei, non ſecundum pœnā iniuſtitiæ, quam ex toto non habuit: ſed ſecundum legem naturæ quā pro humani generis redemptione ſuſcepit: illa morte de qua dicitur: Quis eſt homo qui viuit & non videbit mortem? non *Pſal. 88.* illa de qua Eſaias dicit: Mortui autem vitam nō videbunt. *Eſa. 66.* Illa quæ ſecundum naturam generalis eſt cūctis, non illa quæ ſpecialis eſt malis. Putemus ergo in hoc eſſe quodammodo vim ac potentiam ſeminis, qua & anima animas reparet: & carne omnium noſtrum carnem iudicio imminēte reſuſcitet: dum per operationē propriæ deitatis cūcta viuificans, ex vno ſuſcepti hominis grano, innumerabilē patri redditurus eſt meſſem. Tunc ſeparaturus eſt à zizaniis ſegetem, cùm iuſtis cœperit reddere mercedem: ❧ Qui cū patre & ſpiritu ſancto viuit & regnat deus, per infinita ſecula, Amen. ❧

. FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi Liber de bono coniugali, contra Iouinianum. E

QVONIAM vnuſquiſq; homo humani generis pars eſt, *Caput I.* & ſociale quiddam eſt humana natura, magnumq; habet & naturale bonum, vim quoq; amicitię: ob hoc ex vno deus voluit omnes homines cōdere, vt in ſua ſocietate nō ſola ſimilitudine generis, ſed etiā cognationis vinculo tenerētur. Prima itaq; naturalis humanæ ſocietatis copula vir & vxor eſt: Quos nec ipſos ſingulos cōdidit deus, & tāquā alienigenas iunxit: ſed alterā ex altero creauit: ſignans etiā vim cōiunctionis in latere vnde illa detracta, for- *Gene. 2.* mata eſt. Lateribus enim ſibi iunguntur, qui pariter ambulant, & pariter quò ambulant intuentur. Cōſequens eſt connexio ſocietatis in filiis, qui vnus honeſtus fructus eſt, non coniunctionis maris & fœminæ, ſed con- F cubitus. Poterat enim eſſe in vtroq; ſexu, etiam ſine tali commixtione, alterius regentis, alterius obſequentis amicabilis quædam & germana coniunctio. Nec nūc *Caput II.* opus eſt vt ſcrutemur, & in ea quæſtione definitā ſententiam proferamus, vnde primorum hominū proles poſsit exiſtere, quos benedixerat deus dicens, Creſcite *Gene. 1.* & multiplicamini, & replete terram: ſi non peccaſſent: cum mortis conditionem corpora eorū peccando meruerint: nec eſſe concubitus, niſi mortalium corporum poſsit. Plures enim de hac re ſententiæ diuerſæq; extiterunt. Et ſi examinādum ſit veritate diuinarū ſcripturarum, quænam earum potiſsimū cōgruat, prolixę diſputationis negotiū eſt. Siue ergo ſine coëundi complexu alio aliquo modo, ſi nō peccaſſent, habituri eſſent filios ex munere omnipotentiſsimi creatoris, qui potuit etiā ipſos ſine parentibus condere, qui potuit carnē Chriſti in vtero virginali formare, & vt iam ipſis infidelibus lo- *Matth. 1.* quar, qui potuit apibus prolem ſine cōcubitu dare: ſiue ibi multa myſtice ac figurate dicta ſint, aliterq; ſit in- *De trinitate* telligendum quod ſcriptum eſt, implete terram & do- *lib. 3. ca. 8.* minamini eius: id eſt, vt plenitudine & perfectione vi- *Gene. 1.* tę ac poteſtatis id fieret, vt ipſum quoque incremētum

G & multiplicatio qua dictum eſt, Creſcite & multiplica-
mini: in prouectu mentis & copia virtutis intelligatur:
Pſal. 137. ſicut in Pſalmo poſitũ eſt, Multiplicabis in anima mea
virtutem: nec data ſit homini prolis iſta ſucceſsio, niſi
poſteaquam cauſa peccati futura erat in morte diſceſ-
ſio: ſiue corpus non ſpiritale illis hominibus, ſed primo
animale factum erat, vt obedientiæ merito poſtea fie-
ret ſpiritale ad immortalitatem capeſſendam: non poſt
Sapien. 2. mortem, quæ inuidia diaboli intrauit in orbem terra-
rum, & facta eſt pœna peccati: ſed per illam commuta-
1. Theſ. 4. tionem quam ſignificat Apoſtolus vbi ait, Deinde nos
viuentes qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in
nubibus obuiam Chriſto in aëra: vt illa corpora primi
coniugij & mortalia fuiſſe intelligamus prima confor-
matione, & tamẽ nõ moritura niſi peccaſſent: ſicut mi-
natus erat deus, tanquam ſi vulnus minaretur, quia vul-
nerabile corpus erat: quod tamẽ non accidiſſet niſi fie-
ret quod ille vetuiſſet. Ita ergo poſſent etiam per con-
cubitum talium corporum generationes ſubſiſtere, quę
vſque ad certum modum haberent incrementum, nec
vergerent tamẽ in ſenium, aut vſque in ſenium, nec ta-
H men in mortem, donec illa benedictionis multiplica-
Deute. 8. & 29. tione terra repleretur. Si enim veſtibus Iſraëlitarũ prę-
ſtitit deus per annos quadraginta ſine vllo detrimẽto
proprium ſtatum: quanto magis pręſtaret corporibus
obedientium pręcepto ſuo fœliciſsimũ quoddam tem-
peramentum certi ſtatus, donec in melius cõuerteren-
tur, nõ morte hominis, qua corpus ab anima deſeritur,
ſed beata cõmutatione à mortalitate ad immortalita-
Cap. III. tẽ, ab animali ad ſpiritalem qualitatem? Harum ſen-
tentiarum quæ vera ſit, vel ſi alia vel aliæ poſſunt ad-
huc ex illis verbis exculpi, quærere ac diſſerere longum
Primũ coniugij bonũ. eſt. Illud nunc dicimus ſecundum iſtam conditionem
naſcendi & moriendi quam nouimus & in qua creati
ſumus, aliquid boni eſſe cõiugium maſculi & fœminæ:
cuius confœderatio nem ita diuina ſcriptura commen-
dat, vt nec dimiſſæ à viro nubere liceat alteri, quamdiu
vir eius viuit, nec dimiſſo ab vxore liceat alterã duce-
re, niſi mortua fuerit quæ receſsit. Bonum ergo cõiugij
Matth. 19. quod etiam dominus in Euangelio confirmauit, nõ ſo-
lum quia prohibuit dimittere vxorem, niſi ex cauſa for
Ioan. 2. nicationis, ſed etiam quia venit [inuitatus] ad nuptias,
cur ſit bonũ, merito quæritur. Quod mihi non videtur
I propter ſolam filiorũ procreationẽ, ſed propter ipſam
Secundũ coniugij bonũ. etiam naturalem in diuerſo ſexu ſocietatem: Alioquin
non iam diceretur coniugium in ſenibus, præſertim ſi
vel amiſiſſent filios vel minime genuiſſent: Nunc vero
in bono licet annoſo coniugio, & ſi emarcuit ardor
ætatis inter maſculũ & fœminã, viget tamen ordo cha-
ritatis inter maritum & vxorem: quia quanto meliores
ſunt, tanto maturius à cõmixtione carnis ſuæ, pari con
ſenſu ſe cõtinerę cœperũt, nõ vt neceſsitatis eſſet poſt-
ea non poſſe quod vellent, ſed vt laudis eſſet primũ no
luiſſe quod poſſent. Si ergo ſeruatur fides honoris &
obſequiorũ inuicem debitorũ ab alterutro ſexu, etiam
ſi langueſcentibus & prope cadauerinis vtriuſq; mem-
bris, animorum tamẽ rite coniugatorum tanto ſynce-
rior, quanto probatior: & tanto ſecurior, quanto placi-
Tertiũ coniugij bonũ. dior caſtitas perſeuerat. Habent etiam id bonum cõiu-
gia, quòd carnalis vel iuuenilis incontinentia, etiã ſi vi-
tioſa eſt, ad propagandæ prolis redigitur honeſtatẽ, vt
ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniu-
galis. Deinde quia reprimitur & quodãmodo verecun
dius æſtuat cõcupiſcentia carnis, quam tẽperat parẽta-
lis affectus: Intercedit enim quædam grauitas feruidæ

voluptatis, cũ in ea quòd ſibi vir & mulier adhæreſcũt, K
pater & mater eſſe meditantur. Hinc accedit quia in *Cap. III.*
eoipſo quòd ſibi inuicẽ cõiuges debitum ſoluunt, etiã *Quartũ coniugij bonũ.*
ſi id aliquanto intemperantius & incontinentius expe-
tant, fidem tamen ſibi pariter debent. Cui fidei tantum
iuris tribuit Apoſtolus, vt eam poteſtatẽ appellaret di-
cens: Mulier nõ habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: *1. Cor. 7.*
ſimiliter autem & vir non habet poteſtatẽ ſui corporis,
ſed mulier. Huius autem fidei violatio dicitur adulte- *32 q. 5. cap.*
rium, cũ vel propriæ libidinis inſtinctu, vel alienæ con *Ille autem.*
ſenſu cũ altero vel altera cõtra pactum coniugale con-
cumbitur: atque ita frangitur fides, quæ in rebus etiam
corporeis & abiectis magnũ animi bonum eſt: & ideo
eam ſaluti quoque corporali, qua etiam vita iſta conti-
netur, certum eſt debere proponi. Etſi enim exigua pa-
lea præ multo auro penè res nulla eſt: fides tamen cum
in negotio paleę, ſicut in auro ſyncera ſeruatur, nõ ideo
minor eſt, quia in re minore ſeruatur. Cum vero ad pec *22. q. 4. c. Si*
catum admittendũ adhibetur fides, mirum ſi fides ap- *ad peccatũ.*
pellanda eſt. Veruntamen qualiſcunque ſit, ſi & contra
ipſam fit, peius fit: niſi cũ propterea deſeritur, vt ad ve-
ram fidem ac legitimam redeatur, id eſt, vt peccatum
emẽdetur, volũtatis prauitate correcta: Tanquã ſi quis L
cum hominem ſolus expoliare non poſsit, inueniat ſo-
cium iniquitatis, & cũ eo paciſcatur vt ſimul id faciant,
ſpoliumq; partiãtur, quo facinore commiſſo totũ ſolus
auferat: Dolet quidem ille, & fidem ſibi ſeruatã non eſſe
conqueritur: verùm in ipſa ſua querela cogitare debet,
potius in bona vita ipſi humanæ ſocietati fuiſſe ſeruan-
dã, ne pręda iniqua ex homine fieret, ſi ſentit quàm ini-
que ſibi in peccati ſocietate ſeruata nõ fuerit: ille quip-
pe vtrobique perfidus, profecto ſceleratior iudicandus
eſt. At ſi id quod male fecerãt ei diſplicuiſſet, & propter-
ea cum participe facinoris prædam diuidere noluiſſet,
vt homini cui ablata fuerat, redderetur, eum perfidum
nec perfidus diceret: Ita mulier ſi fide cõiugali violata
fidẽ ſeruet adultero, vtiq; mala eſt: ſed ſi nec adultero,
peior eſt. Porrò ſi eam flagitij pœniteat, & ad caſtitatem
rediẽs coniugalẽ, pacta ac placita adulterina reſcindat,
miror ſi eam fidei violatricem vel ipſe adulter putabit.

Solet etiam quæri, cum maſculus & fœmina, nec il- *Caput V.*
le maritus, nec illa vxor alterius, ſibimet non filiorum *32. quæſt. 2.*
procreandorũ, ſed propter incontinentiam ſolius con *cap. Solet.*
cubitus cauſa copulantur, ea fide media, vt nec ille cum *4. ſent. diſt.*
altera, nec illa cum altero id faciat, vtrũ nuptiæ ſint vo- *31. ca. Et eſt*
candæ. Et poteſt quidem fortaſſe nõ abſurde hoc appel *ſecundum.*
lari connubium, ſi vſq; ad mortem alicuius eorũ id in- M
ter eos placuerit, & prolis generationem, quanuis non
ea cauſa coniuncti ſint, nõ tamen vitauerint, vt vel no-
lint ſibi naſci filios, vel etiam opere aliquo malo agant
ne naſcantur. Cęterum ſi vel vtrunq; vel vnum horum
deſit, non inuenio quemadmodũ has nuptias appellare
poſsimus. Etenim ſi aliquã ſibi vir ad tempus adhibue-
rit, donec aliam dignã vel honoribus vel facultatibus
ſuis inueniat, quam comparem ducat, ipſo animo adul-
ter eſt, nec cum illa quã cupit inuenire, ſed cum iſta cũ
qua ſic cubat, vt cũ ea non habeat maritale cõſortium.
Vnde & ipſa hoc ſciẽs ac volens, impudice vtiq; miſce-
tur ei, cum quo nõ habet fœdus vxorium. Veruntamen
ſi ei fidem thori ſeruet, & cũ ille vxorem duxerit, nube-
re ipſa non cogitet, atq; à tali opere prorſus continere
ſe præparet, adulterã quidem fortaſsis facile appellare
non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum eam
viro cuius vxor non eſt, miſceri ſciat? Iam vero ſi ex il-
lo concubitu quantum ad ipſam attinet, non niſi filios
velit,

A velit, & quicquid vltra cauſam procreandi patitur, inuita patiatur:multis quidem iſta matronis anteponenda eſt: Quæ tametſi nō ſunt adulteræ,viros tamen ſuos plerunq; etiam continere cupientes ad reddēdum carnale debitum cogunt,non deſiderio prolis,ſed ardore concupiſcentiæ ipſo ſuo iure intemperanter vtētes: In quarum tamen nuptiis bonum eſt hocipſum quòd nuptæ ſunt:Ad hoc enim nuptæ ſunt,vt illa concupiſcentia redacta ad legitimum vinculum, non deformis & diſſoluta fluitaret, habens de ſeipſa irrefrenabilem carnis infirmitatem,de nuptiis autem indiſſolubilem fidei ſocietatē: de ſeipſa progreſſum immoderate coeundi, de nuptiis modum caſte procreandi. Et ſi enim turpe eſt libidinoſe vti velle marito, honeſtum eſt tamē nolle miſceri niſi marito, & non parere niſi de marito.

Cap. VI. Sunt item viri vſqueadeo incontinentes, vt coniugibus nec grauidis parcant. *32. quæſt. 2. cap. Quicquid inter.* Quicquid ergo inter ſe cōiugati immodeſtum, inuerecundum,ſordidúmve gerunt, vitium eſt hominum,non culpa nuptiarum. Iam in ipſa quoq; immoderatiore exactione debiti carnalis, *1. Corin. 7.* quam eis non ſecundum imperium præcipit,ſed ſecundum veniam concedit Apoſtolus, vt etiam præter cauſam procreandi ſibi miſceantur: & ſi eos praui mo- B res ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio ſeu fornicatione defendunt.Neq; enim illud propter nuptias admittitur, ſed propter nuptias ignoſcitur.Debent ergo ſibi coniugati non ſolum ipſius ſexus ſui commiſcendi fidem, liberorum procreandorū cauſa,quæ prima eſt humani generis in iſta mortalitate ſocietas:verumetiam infirmitatis inuicem excipiendæ, ad illicitos concubitus euitandos,mutuā quodammodo ſeruitutem: vt & ſi alteri eorum perpetua continentia placeat,niſi ex alterius conſenſu nō poſsit.Et ad hoc *Ibidem.* enim vxor non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier:vt & quod nō filiorum procreandorum, ſed infirmitatis & incontinentiæ cauſa expetit,vel ille de matrimonio, vel illa de marito, nō ſibi alterutrum negēt: ne per hoc incidāt in damnabiles corruptelas, tētante ſatana propter incōtinentiam vel amborum,vel cuiuſquam eorum. *4. ſen. diſt. 31. cap. Cum ergo.* Coniugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpā.concupiſcentiæ vero ſatiandæ, ſed tamen cum cōiuge, propter fidem thori venialem habet culpam:adulterium vero ſiue fornicatio letalem C habet culpā:Ac per hoc melior eſt quidem ab omni cōcubitu continentia,quàm vel ipſe matrimonialis cōcubitus,qui fit cauſa gignendi.

Cap. VII. Sed quia continētia illa meriti amplioris eſt,reddere vero debitum coniugale nullius eſt criminis, exigere autē vltra generādi neceſſitatem,culpæ venialis,fornicari vero vel mœchari,puniēdi criminis:cauere debet charitas coniugalis, ne dū ſibi quærit vnde amplius honoretur, cōiugi faciat vnde damnetur. *Matt. 5. & 19.* Qui enim dimittit vxorē ſuam excepta cauſa fornicationis,facit eam mœchari. Vſqueadeo fœdus illud initum nuptiale,cuiuſdam ſacramenti res eſt, vt nec ipſa ſeparatione irritum fiat:quandoquidem viuēte viro à quo relicta eſt mœchatur, ſi alteri nupſerit: & ille huius mali cauſa eſt qui reliquit. Miror autem ſi quemadmodum licet dimittere adulteram vxorem,ita liceat ea dimiſſa alteram ducere: Facit enim de hac re *1. Corint. 7.* ſancta ſcriptura difficilem nodum, dicente Apoſtolo ex præcepto domini mulierē à viro non debere diſcedere:quòd ſi diſceſſerit,manere innuptam,aut viro ſuo reconciliari:cum recedere vtiq; & manere innupta,niſi ab adultero viro non debeat, ne recedendo ab eo qui

adulter non eſt,faciat eùm mœchari: reconciliari autē D viro vel tolerando, ſi ſe ipſa continere non poteſt, vel correcto forſitan iuſte poteſt. Quomodo autem viro poſsit eſſe licentia ducendæ alterius, ſi adulteram reliquerit,cum mulieri non ſit nubēdi alteri, ſi adulterum reliquerit,non video. Quæ ſi ita ſunt,tantum valet illud ſociale vinculū coniugum,vt cum cauſa procreandi colligetur,nec ipſa cauſa procreandi ſoluatur. *32 q. 7. cap. Tātū valet.* Poſſet enim homo dimittere ſterilem vxorē, & ducere de qua filios habeat:& tamen non licet:& noſtris quidem iam tēporibus ac more Romano nec ſuperducere, vt amplius habeat quàm vnam viuam: & vtique relicta adultera vel relicto adultero poſſent plures naſci homines, ſi vel illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret. Quod tamē ſi non licet,ſicut diuina regula præſcribere videtur,quem non faciat intentū,quid ſibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam puto tantum valere potuiſſe, niſi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam ſacramētum adhiberetur,quod deſerentibus hominibus atq; id diſſoluere cupientibus, inconcuſſum illis maneret ad pœnam.Siquidē interueniente diuortio,non aboletur illa *32. q. 7. c. Interuenitſte.* confœderatio nuptialis: ita vt ſibi coniuges ſint etiam ſeparati,cum illis autem adulterium committant, qui- E bus etiam fuerint poſt ſuum repudium copulati,vel illa viro,vel ille mulieri: nec tamen niſi in ciuitate dei no- *Pſal. 47.* ſtri in monte ſancto eius, talis eſt cauſa cum vxore.

Cap. VIII. Cæterum aliter ſe habere iura gentiliū quis ignorat, vbi interpoſito repudio ſine reatu aliquo vltionis humanæ, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit, ducit? Cui cōſuetudini ſimile aliquid propter Iſraëlitarum duritiā videtur permiſiſſe Moyſes de libello repudij. *Deute. 24.* Qua in re exprobratio diuortij magis apparet, quàm approbatio. Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus. *Hebr. 13.* Quod nō ſic dicimus bonum, vt in fornicationis comparatione ſit bonū: Alioquin duo mala erunt,quorū alterum peius: aut bonum erit & fornicatio,quia eſt peius adulteriū.Peius eſt enim alienū matrimonium violare,quàm meretrici adhærere: *1. Cor. 6.* & bonū adulterium,quia eſt peior inceſtus.Peius eſt enim cum matre quàm cum aliena vxore concumbere,& donec ad ea perueniatur, quæ ſicut Apoſtolus ait, *Ephe. 5.* turpe eſt etiam dicere: omnia bona erūt in comparatione peiorum. Hoc autē falſum eſſe quis dubitet? Non ergo duo mala ſunt connubium & fornicatio,quorum F alterū eſt peius: ſed duo bona ſunt cōnubium & continentia,quorum alterum eſt melius.Sicut iſta temporalis ſanitas & imbecillitas non ſunt duo mala, quorum alterū peius: ſed iſta ſanitas & immortalitas duo bona ſunt,quorū alterum melius. Item ſcientia & vanitas nō duo mala ſunt,quorum vanitas peius:ſed ſciētia & charitas duo bona ſunt, quorum charitas melius. Scientia nanq;, vt ait Apoſtolus, deſtruetur,& tamē huic tempori neceſſaria eſt, charitas autem nunquam cadet. *1. Corin. 13.* Sic & mortalis iſta generatio,propter quam fiunt nuptiæ,deſtruetur.Ab omni autē cōcubitu immunitas, & hic angelica meditatio eſt,& permanet in æternū. Sicut autē ieiuniis ſacrilegorū meliora ſunt prandia iuſtorum, ita nuptiæ fideliū virginitati anteponūtur impiorum. Veruntamen neq; ibi prandium ieiunio, ſed iuſtitia ſacrilegio: neque hic nuptiæ virginitati,ſed fides impietati præfertur. Ad hoc enim iuſti cum opus eſt prādent, vt tanquā boni domini quod iuſtū & æquū eſt ſeruis corporibus præbeāt:ad hoc autē ſacrilegi ieiunant,vt dæmonibus ſeruiant:Sic ad hoc nubunt fideles,vt maritis

G pudice copulentur,ad hoc autem ſunt virgines impię,
vt à vero deo fornicētur.Sicut ergo bonum erat quod
Lucæ.10. Martha faciebat occupata multum circa miniſterium
ſanctorum: ſed melius quod Maria ſoror eius ſedēs ad
pedes domini , & audiens verbū domini, [cū eum am-
Daniel.13. bæ hoſpitio recepiſſent:]ita bonum Suſannæ in coniu-
Lucæ.2. gali caſtitate laudamus:ſed tamē ei bonū viduæ Annæ,
Lucæ.1. ac multo magis Mariæ virginis anteponimus. Bonum
erat quod faciebant qui de ſubſtantia ſua Chriſto ac di
ſcipulis ſuis neceſſaria miniſtrabant:ſed melius qui om
nem ſubſtantiam ſuā dimiſerunt, vt expeditiores eun-
dem dominum ſequerētur. In his autē binis bonis,ſiue
quæ iſti, ſiue quæ Martha & Maria faciebant, fieri non
poſſet quod melius eſt, niſi altero prætermiſſo aut reli-
cto.Vnde intelligendum eſt,non ideo malum putandū
eſſe nuptias,quia niſi ab eis abſtineatur,nō poteſt habe-
ri vidualis caſtitas,aut virginalis integritas.Neq; enim
ideo malum erat quod Martha faciebat, quia niſi inde
abſtineret ſoror eius,nō faceret quod melius erat . Aut
Matth.10. ideo malum eſt iuſtum ſuſcipere aut Prophetā in do-
H mum ſuam,quia nec domū habere debet,vt quod me-
lius eſt faciat, qui vult ad perfectionē Chriſtum ſequi.

Caput IX. Sanè videndum eſt nobis,alia bona nobis deū dare,
quæ propter ſe ipſa expetēda ſunt,ſicut eſt ſapientia,ſa-
lus,amicitia:alia quæ propter aliquid ſunt neceſſaria,ſi-
cut doctrina,cibus,potus,ſomnus,cōiugium,concubi-
tus . Horū enim quædā neceſſaria ſunt propter ſapien-
tiam,ſicut doctrina:quędam propter ſalutē,ſicut cibus,
potus,& ſomnus:quædam propter amicitiam,ſicut nu-
ptiæ vel cōcubitus: Hinc enim ſubſiſtit propagatio hu-
mani generis,in quo ſocietas amicabilis magnū bonū
eſt.His itaque bonis quæ propter aliud neceſſaria ſunt,
qui non ad hoc propter quod inſtituta ſunt vtitur,pec
cat,aliâs venialiter, aliâs damnabiliter . Quiſquis vero
eis propter hoc quod data ſunt vtitur,bene facit.Cui er
go nō ſunt neceſſaria,ſi nō eis vtitur,melius facit. Pro-
inde iſta bona cū opus habemus bene,volum*,ſed me-
lius ea nolumus quàm volumus,quia tūc melius nos ha
1.Timo.5. bemus,cū ea neceſſaria non habemus.Ac per hoc bonū
eſt nubere,quia bonū eſt filios procreare,matremfami-
liâs eſſe:ſed melius eſt nō nubere,quia melius eſt ad ip-
ſam humanam ſocietatē hoc opere non egere.Ita enim
[iam]ſeſe habet humanū genus,vt aliis qui ſe non con-
I tinēt, non ſolū per nuptias occupatis , ſed multis etiam
per illicitos cōcubitus luxuriantibus,bono creatore de
malis eorum faciente quod bonum eſt , nō deſit prolis
numeroſitas, & abundantia ſucceſsionis , vnde ſanctæ
amicitiæ cōquirantur . Ex quo colligitur, primis tēpo-
ribus generis humani , maxime propter dei populum
propagandum, per quem & prophetaretur & naſcere-
tur princeps & ſaluator omniū populorū , vti debuiſſe
ſanctos iſto nō propter ſe expetēdo , ſed propter aliud
neceſſario bono nuptiarum:Nunc vero cum ad ineun-
dam ſanctam & ſynceram ſocietatem vndiq; ex omni-
bus gētibus copia ſpiritalis cognationis exuberet , etiā
propter filios ſolos cōnubia copulare cupientes,vt am-
pliore cōtinentię bono potius vtantur admonēdi ſunt.

Caput X. Sed noui quoſdam qui murmurent : Quid ſi , in-
quiunt, omnes velint ab omni cōcubitu abſtinere : vn-
de ſubſiſtet genus humanum?Vtinam omnes hoc vel-
lent,duntaxat in charitate de corde puro,& conſcien-
1.Timo.1. tia bona,& fide non ficta:multo citius dei ciuitas com-
pleretur,vt accelerareretur terminus ſeculi . Quid enim
aliud hortari apparet Apoſtolum vbi ait cum inde lo-
1.Corin.7. queretur: Vellem omnes eſſe ſicut meipſum?Aut in illo
loco:Hoc autem dico fratres,tempus breue eſt,reliquū *1.Corin.7.*
eſt vt & hi qui habēt vxores,tanquā non habentes ſint, K
& qui flent tanquam nō flentes, & qui gaudent tanquā
non gaudentes, & qui emunt tanquam nō ementes,&
qui vtuntur hoc mundo tanquā non vtantur.Præterit
enim figura huius mūdi.volo vos ſine ſolicitudine eſſe.
Deinde ſubiungit:Qui ſine vxore eſt,cogitat quæ ſunt
domini , quomodo placeat domino : Qui autē matri-
monio coniunctus eſt,cogitat quę ſunt mūdi, quomo-
do placeat vxori . † Et diuiſa eſt mulier nupta, & virgo *† al. vxori,*
quæ innupta eſt , ſolicita eſt ea quę ſunt domini,vt ſit *& diuiſa*
ſancta & corpore & ſpiritu.Quę autē nupta eſt,ſolicita *eſt . Mulier*
eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Vnde mi- *innupta &c.*
hi videtur hoc tempore ſolos eos qui ſe non cōtinent
coniugari oportere , ſecūdum illam eiuſdem Apoſtoli
ſententiam,Quòd ſi ſe non continent,nubant: Melius *1.Corin.7.*
eſt enim nubere quàm vri . Nec ipſis tamen peccatum
ſunt nuptiæ, quæ ſi in cōparatione fornicationis elige-
rētur,minus peccatum eſſent quàm fornicatio, ſed ta-
men peccatum eſſent. Nunc autem quid dicturi ſumus
aduerſus euidentiſsimam vocē Apoſtoli dicētis, Quod L
vult faciat,non peccat ſi nubat:Et ſi acceperis vxorem *Ibidem.*
non peccaſti,& ſi nupſerit virgo nōn peccat?Hinc cer-
te iam dubitare fas non eſt,nuptias non eſſe peccatum.
Non itaque nuptias ſecundum veniam concedit Apo-
ſtolus.Nam quis ambigat abſurdiſsime dici,nō eos pec *Ibidem.*
caſſe quibus venia datur?Sed illū cōcubitum ſecūdum
veniā concedit,qui fit per incontinentiā,non ſola cau-
ſa procreandi, ſed etiā aliquādo nulla cauſa procrean-
di:quē nuptiæ non fieri cogunt,ſed ignoſci impetrant:
ſi tamē nō ita ſit nimius, vt impediat quæ † ſepoſita eſſe *† aliâs, quæ*
debent tempora orādi, nec immutetur in eū vſum qui *ſe poſtpoſita*
eſt contra naturam . De quo Apoſtolus tacere non po- *eſſe.*
tuit , cum de corruptelis nimiis immundorū & impio-
rum hominū loqueretur . Cōcubitus enim neceſſarius *1.Corin.7.*
cauſa generandi,inculpabilis & ſolus ipſe nuptialis eſt. *1.Petri.3.*
Ille autē qui vltra iſtam neceſsitatem progreditur,iam *Roma.1.*
non rationi,ſed libidini obſequitur . Et hūc tamen nō *4.ſent.diſt.*
exigere ſed reddere coniugi,ne fornicando damnabi- *32.c. Sed ſi.*
liter peccet , ad perſonam pertinet coniugalem. Si au-
tem ambo tali concupiſcentię ſubiguntur,rem faciunt
non planè nuptiarum. Veruntamen ſi magis in ſua cō-
iunctione diligunt quod honeſtum quàm quod inho-
neſtū eſt,id eſt,quod eſt nuptiarum,quàm id quod non M
eſt nuptiarum, hoc eis authore Apoſtolo ſecundum ve-
niam conceditur . Cuius delicti nō habent hortatrices
nuptias , ſed deprecatrices, ſi dei miſericordiam non à
ſe auertant , vel non abſtinendo quibuſdam diebus,vt
orationibus vacent , & per hanc abſtinentiam ſicut per
ieiunia commendent preces ſuas: vel immutādo natu-
ralem vſum in vſum qui eſt cōtra naturam, quod dā-
nabilius fit in coniuge. *Cap.XI.* Nam cum ille naturalis vſus,
quādo prolabitur vltra pacta nuptialia,id eſt vltra pro-
pagādi neceſsitatem, venialis ſit in vxore,in meretrice
damnabilis:iſte qui eſt cōtra naturam, execrabiliter fit
in meretrice,ſed execrabilius in vxore.Tantū valet or-
dinatio creatoris & ordo creaturæ, vt in rebus ad vtē-
dū conceſsis,etiam cum modus exceditur longe ſit to-
lerabilius:quàm in eis quæ conceſſa non ſunt,vel vnus
vel rarus exceſſus : & ideo in re conceſſa immoderatio
coniugis,ne in rem non conceſſam libido prorumpat,
toleranda eſt.Hinc eſt etiam quòd longe minus peccat
quamlibet aſsiduus ad vxorem,quàm vel rariſsimus ad
fornicationem.Cum vero vir membro mulieris nō ad
hoc cōceſſo vti voluerit, turpior eſt vxor ſi in ſe,quàm
ſi in

A ſi in alia fieri permiſerit. Decus ergo coniugale eſt ca-
4.ſent.diſt. ſtitas procreãdi, & reddendi carnalis debiti fides: hoc
31.c.Sed ſi. eſt opus nuptiarũ, hoc ab omni crimine defendit Apo-
1.Cor.7. ſtolus dicendo, Et ſi acceperis vxorem, non peccaſti: &
ſi virgo nupſerit, nõ peccat: & quod vult faciat, nõ pec-
cat ſi nubat. Exigẽdi autem debiti ab alterutro ſexu im-
moderatior progreſsio, propter illa quæ ſupra dixim⁹,
coniugibus ſecundum veniam cõceditur. Quod ergo
Ibidem. ait, Quæ innupta eſt cogitat ea quæ ſunt domini, vt ſit
ſancta & corpore & ſpiritu, nõ ſic accipiẽdũ eſt, vt pu-
temus nõ eſſe ſanctam corpore Chriſtianam cõiugem
1.Cor.6. caſtam. Omnibus quippe fidelibus dictum eſt, Neſcitis
quoniam corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus
ſancti, quem habetis à deo? Sancta ſunt etiam corpora
coniugatorum, fidem ſibi & domino ſeruantium. Cui
ſanctitati cuiuſlibet eorum, nec infidelem coniugẽ ob-
ſiſtere: ſed potius ſanctitatem vxoris prodeſſe infideli
viro, aut ſanctitatem viri prodeſſe infideli vxori, idem
1.Cor.7. Apoſtolus teſtis eſt dicẽs, Sanctificatus eſt enim vir in-
fidelis in vxore fideli, & ſanctificata eſt mulier infidelis
in fratre fideli. Proinde illud dictum eſt ſecũdum am-
B pliorem ſanctitatem innuptarum quàm nuptarum, cui
merces etiam debetur amplior: ſecũdum quod iſto bo-
no illud eſt melius, quia & hoc ſolum cogitat [fœmina]
quomodo placeat deo. Neq; enim fœmina fidelis, ſer-
uãs pudicitiam coniugalem, nõ cogitat quomodo pla-
ceat domino: ſed vtique minus, quia cogitat etiam quę
mundi ſunt, quomodo placeat viro. Hoc enim de illis
dicere voluit, quæ poſſunt habere quodãmodo de ne-
ceſsitate cõiugij, vt cogitent quæ ſunt mundi, quomo-
Cap.XII. do placeãt viris ſuis. Quod vtrum de omnibus nu-
ptis dixerit, an de talibus quales ita multę ſunt, vt penè
omnes putari poſsint, nõ immerito dubitatur. Neq; e-
1.Cor.7. nim & illud quod de innuptis ait, Quæ innupta eſt co-
gitat ea quæ ſunt domini, vt ſit ſãcta & corpore & ſpi-
ritu: ad omnes innuptas pertinet, cũ ſint quædã viduæ
1.Timo.5. mortuæ, quæ in deliciis viuũt. Veruntamen quod atti-
net ad quandam diſtinctionem & quaſi proprietatem
innuptarum atque nuptarum, ſicut nimium deteſtãda
eſt quæ cõtinens à nuptiis, id eſt, à re conceſſa, nõ cõti-
net à delictis vel luxuriæ, vel ſuperbiæ, vel curioſitatis
1.Cor.7. & verboſitatis: ita rara nupta eſt quæ in ipſo quoq; ob-
ſequio cõiugali nõ cogitat niſi quomodo placeat deo,
1.Timo.2. ornando ſe non intortis crinibus, aut auro aut marga-
C ritis & veſte precioſa, ſed quod decet mulieres promit-
tẽtes pietatem per bonam cõuerſationem. Talia quip-
pe cõiugia Petrus quoque Apoſtolus præcipiendo de-
1.Pet.3. ſcribit, Similiter, inquit, mulieres obaudientes maritis
ſuis: vt & ſi qui non credunt verbo, per mulierum con-
uerſationẽ ſine loquela lucrifieri poſsint, vidẽtes timo-
rem & caſtam conuerſationem veſtram: vt ſint nõ quæ
à foris ornãtur capillorum incriſpationibus, aut circũ-
datæ auro, aut veſte decora, ſed ille abſconditus cordis
veſtri homo in illa perpetuitate quieti & modeſti ſpiri-
tus, qui & apud dominum locuples eſt. Nam ſic quædã
ſanctæ mulieres, quæ in dominum ſperabant, ornabãt
ſe obſequẽtes viris ſuis, quomodo Sara obaudiebat A-
brahæ, dominum illum vocãs, cuius factæ eſtis filiæ be-
nefacientes, & non timentes vllum vanum timorem.
Viri ſimili ratione cõcordes & caſte viuẽtes cum vxo-
ribus veſtris, & tãquam vaſi infirmiori & ſubiecto tri-
buite honorem quaſi cohæredibus gratiæ, & videte ne
impediãtur orationes veſtræ. Itáne vero cõiugia talia
1.Cor.7. non cogitant ea quæ ſunt domini, quomodo placeant
domino? Sed perrara ſunt. Quis negat? & in ipſa rarita-

te penè omnes qui tales ſunt, nõ vt tales eſſent cõiuncti D
ſunt, ſed iam coniuncti tales facti ſunt. Qui enim Cap.XIII.
noſtri temporis homines Chriſtiani nuptiarum vincu-
lo liberi, volentes ab omni cõcubitu ſe continere, cum
iam tempus eſſe perſpicerent, ſicut ſcriptum eſt, non Eccl.3.
amplectendi, ſed abſtinendi ab amplexu, nõ potius eli-
gerent vel virginalem vel vidualem cõtinentiam cõ-
ſeruare, quàm tribulationem carnis, ſine qua coniugia 1.Cor.7.
eſſe nõ poſſunt, vt talia taceantur à quibus parcit Apo-
ſtolus, nullo iam cogente humanæ ſocietatis officio ſu-
ſtinere? Sed cum dominãte cõcupiſcentia fuerint co-
pulati, ſi eam poſtea vicerint, quia nõ ita licet diſſolue-
re cõiugium ſicut licebat nõ colligare, fiũt tales quales
profitetur forma nuptiarum: ita vt vel pari conſenſu
aſcendant celſiorem ſanctitatis gradum: aut ſi nõ ſunt
ambo tales, erit qui talis eſt, non exactor ſed redditor
debiti, ſeruãs in omnibus caſtam religioſamq; concor-
diam. Illis vero temporibus cum adhuc propheticis
ſacramẽtis ſalutis noſtræ myſterium velabatur, etiã qui
ante nuptias tales erãt, officio propagandi nuptias co-
pulabant, nõ victi libidine, ſed ducti pietate: quibus ſi
optio talis daretur, qualis reuelato nouo teſtamẽto da- E
ta eſt dicente domino, Qui poteſt capere capiat: nõ eos Mat.19.
dubitat etiã cum gaudio ſuſcepturos fuiſſe, qui diligẽ-
ter intentus legit quomodo coniugibus vtebãtur: cum
& plures habere vni viro licebat, quas caſtius habebãt
quàm nunc vnã quilibet iſtorum, quibus videmus quid
ſecũdum veniam cõcedat Apoſtolus. Habebant enim 1.Cor.7.
eas in opere generandi, non in morbo deſiderij, ſicut 1.Theſſ.4.
gentes quæ ignorãt deum. Quod tam magnum eſt, vt
multi hodie facilius ſe tota vita ab omni cõcubitu ab-
ſtineant, quàm modum teneant non coẽundi, niſi pro-
lis cauſa, ſi matrimonio copulẽtur. Nempe multos ha-
bemus fratres & ſocios cœleſtis hæreditatis vtriuſque
ſexus cõtinẽtes, ſiue expertos nuptias, ſiue ab omni tali
commixtione integros. Nempe innumerabiles ſunt,
quem tãdem audiuimus inter familiaria colloquia, ſiue
eorum qui cõiugati ſunt, ſiue qui fuerũt, indicãtem no-
bis nunquam ſe coniugi eſſe commixtum, niſi ſperan-
do conceptum? Quod ergo præcipiunt cõiugatis Apo-
ſtoli, hoc eſt nuptiarum: quod autem venialiter conce-
dunt, aut quod impedit orationes, nõ cogunt nuptiæ,
ſed ferunt. Itaque ſi forte, quod virum fieri poſsit Cap.XIIII.
ignoro, magiſque fieri nõ poſſe exiſtimo, ſed tamen ſi
forte ad tẽpus adhibita cõcubina filios ſolos ex eadem F
commixtione quæſiuerit: nec ſic iſta coniunctio vel ea-
rum nuptiis præponẽda eſt, quæ veniale illud operan-
tur. Quid enim ſit nuptiarum conſiderandum eſt, non
quid ſit nubẽtium, & immoderatius nuptiis vtentium.
Neq; enim ſi agris inique ac perperam inuaſis ita quiſq;
vtatur, vt ex eorũ fructibus largas eleemoſynas faciat,
ideo rapinam iuſtificat. Neque ſi alius ruri paterno vel
iuſte quæſito auarus incumbat, ideo culpanda eſt iu-
ris ciuilis regula, qua poſſeſſor legitimus factus eſt. Nec
tyrannicæ factionis peruerſitas laudabilis erit, ſi regia
clementia tyrannus ſubditos tractet: nec vituperabilis
ordo regię poteſtatis, ſi rex crudelitate tyrãnica ſæuiat. 32.q.2.cap.
Aliud eſt nãque iniuſta poteſtate iuſte velle vti, & aliud concubina.
eſt iuſta poteſtate iniuſte velle vti. Ita nec cõcubinæ ad 32.q.1.cap.
tempus adhibitæ, ſi filiorum cauſa cõcumbant, iuſtum poſſe.
faciunt cõcubinatum ſuum: nec coniugatæ ſi cum ma- 4.ſent.diſt.
ritis laſciuiãt, nuptiali ordini crimen imponunt. Poſſe 33.c.Solet.
ſanè fieri nuptias ex male cõiũctis, honeſto poſtea pla- Cap.XV.
cito conſequente, manifeſtum eſt. Semel autem ini- 32.q.7.cap.
tum cõnubium in ciuitate dei noſtri, vbi etiã ex prima Tantum.

G duorum hominum copula quoddam ſacramẽtum nuptiæ gerũt, nullo modo poteſt niſi alicuius eorũ morte diſſolui. Manet enim vinculum nuptiarum, etiam ſi proles cuius cauſa initum eſt, manifeſta ſterilitate non ſubſequatur: ita vt iam ſcientibus coniugibus non ſe filios habituros, ſeparare ſe tamen vel ipſa cauſa filiorum atque aliis copulare nõ liceat. Quod ſi fecerint, cum eis quibus ſe copulauerit, adulterium committũt, ipſi autem cõiuges manent. Planè vxoris voluntate adhibere aliam, vnde communes filij naſcantur vnius commixtione ac ſemine, alterius autem iure ac poteſtate, apud antiquos patres fas erat: vtrum & nunc fas ſit, nõ temere dixerim. Non eſt enim[nunc] propagãdi neceſsitas, quæ tunc fuit: quando & parientibus coniugibus alias propter copioſiorem poſteritatẽ ſuperducere licebat, quod nunc certe non licet. Nam tantum affert opportunitatis ad aliquid iuſte agendum ſiue non agendum temporum ſecreta diſtinctio, vt nunc melius faciat, qui *(4.ſent.diſt. 33.c.Quæritur.)* nec vnã duxerit, niſi ſe continere non poſsit. Tunc autem etiã plures inculpabiliter ducebãt & qui ſe multo facilius cõtinere poſſent, niſi aliud pietas illo tempore H poſtularet. Sicut enim ſapiens & iuſtus qui iam concupiſcit *(3.de doctr. Chriſtiana, cap.8.)* diſſolui & eſſe cũ Chriſto, & hoc magis optimo delectatur, iam non hic viuendi cupiditate, ſed conſulẽdi officio ſumit alimẽtum, vt maneat in carne, quod neceſſarium eſt propter alios: ſic miſceri fœminis iure nuptiarum officioſum fuit tunc ſanctis viris, non libidinoſum.

Cap.XVI. *(2.Retr.22.)* Quod enim eſt cibus ad ſalutẽ hominis, hoc eſt cõcubitus ad ſalutem generis, & vtrunque non eſt ſine delectatione carnali. Quæ tamen modificata, & temperãtia refrænante in vſum naturalem redacta, libido eſſe nõ poteſt. Quod eſt autem in ſuſtentãda vita illicitus cibus, hoc eſt in quærẽda prole fornicarius vel adulterinus cõcubitus. Et quod eſt in luxuria ventris & gutturis illicitus cibus, hoc eſt in libidine nullam prolem quærente illicitus cõcubitus. Et quod eſt in cibo licito nõnullus immoderatior appetitus, hoc eſt in coniugibus venialis ille cõcubitus. *(32.quæſt.4. cap.Sicut.)* Sicut ergo ſatius eſt mori fame, quàm idolothytis veſci: ita ſatius eſt defungi *(4.ſent.diſt. 33.cap.vlt.)* ſine liberis, quàm ex illicito coitu ſtirpem quærere. Vndecunque autem naſcãtur homines, ſi parentum vitia non ſectentur, & deum rectè colant, honeſti & ſalui erunt. Semen enim hominis ex qualicũque homine, dei creatura eſt, & eo male vtentibus male erit, non ipſum I aliquando malum erit. Sicut autem filij boni adulterorum, nulla defenſio eſt adulteriorum: ſic mali filij coniugatorum, nullum crimẽ eſt nuptiarum. Proinde ſicut patres temporis noui teſtamenti ex officio conſulendi alimenta ſumentes, quanuis ea cum delectatione naturali carnis acciperent, nullo modo tamẽ comparabantur *(1.Cor.8.)* delectationi eorũ qui immolatitio veſcebãtur, aut eorum qui quanuis licitas eſcas, tamen immoderatius aſſumebant: ſic patres temporis veteris teſtamenti, cõſulendi officio concumbebant, quorum delectatio illa naturalis nequaquam vſque ad irrationalem aut nefariam libidinem relaxata, nec turpitudini ſtuprorum, nec coniugatorum intemperantiæ conferenda eſt. Eadem quippe vena charitatis, nunc ſpiritaliter, tũc carnaliter propter illam matrem Hieruſalem propagandi erant filij: ſed diuerſa opera patrum nõ faciebat niſi diuerſitas temporum. Sic autẽ neceſſe erat vt carnaliter coirent etiam nõ carnales Prophetæ: ſicut neceſſe erat vt carnaliter veſcerentur etiam nõ carnales Apoſtoli.

Cap.XVII. *(1.Cor.7.)* Quotquot ergo nunc ſunt quibus dicitur, Si ſe non continent, nubant: non comparandæ ſunt tunc etiam nubentibus ſanctis. Ipſæ quidẽ nuptiæ in omnibus gẽ- K tibus eadem ſunt filiorũ procreãdorum cauſa: qui qualeſlibet poſtea fuerint, ad hoc tamen inſtitutæ ſunt nuptiæ, vt ordinate honeſteq; naſcãtur. Sed homines qui ſe non continent, tãquam aſcendunt in nuptias gradu honeſtatis: qui autem ſe ſine dubio continerent, ſi hoc illius temporis ratio permiſiſſet, quodammodo deſcẽderunt in nuptias gradu pietatis. Ac per hoc quanuis vtrorumque nuptiæ inquantum nuptiæ ſunt, quia procreandi cauſa ſunt, æqualiter bonæ ſunt, hi tamen homines coniugati illis hominibus coniugatis non ſunt comparandi. Habent enim iſti, quod illis propter honeſtatem nuptiarum, quãuis ad nuptias non pertineat, ſecundum veniam cõcedatur, id eſt, progreſſum illum qui excedit generandi neceſsitatem: quod illi non habebant. Sed neque hi, ſi qui fortè nũc inueniuntur, qui nõ quærunt in cõnubio nec appetũt niſi propter quod ĩſtitutæ ſunt nuptiæ, coæquari poſſunt illis hominibus. In iſtis enim carnale eſt ipſum deſiderium filiorum: in illis autem ſpiritale erat, quia ſacramento illius temporis cõgruebat. Nunc quippe nullus pietate perfectus filios habere niſi ſpiritaliter quærit, tũc vero ipſius pie- L tatis erat operatio, etiã carnaliter filios propagare: quia illius populi generatio nũcia futurorum erat, & ad diſpenſationem propheticam pertinebat. Ideoq; nõ ſicut vni viro etiam plures habere licebat vxores, ita vni fœminę plures viros, nec prolis ipſius cauſa, ſi forte illa parere poſſet, ille generare non poſſet. Occulta enim lege naturæ amant ſingularitatem quæ principantur. Subiecta vero non ſolum ſingula ſingulis, ſed ſi ratio naturalis vel ſocialis admittit, etiam plura vni nõ ſine decore ſubduntur. Neque enim ſic habet vnus ſeruus plures dominos, quomodo plures ſerui vnum dominum. Ita duobus ſeu pluribus maritis viuis nullam legimus ſeruiſſe ſanctarum, plures autẽ fœminas vni viro legimus cõiunctas, cum gentis illius ſocietas ſinebat, & temporis ratio ſuadebat. Neque enim cõtra naturam nuptiarum eſt. Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari poſſunt, vna vero à pluribus nõ poteſt. Hæc eſt principiorum vis, vt plures fœminæ vni viro ſint, ſicut multæ animæ vni deo rectè ſubdũtur. Ideoq; nõ eſt verus deus animarum niſi vnus, vna vero anima poſt multos falſos deos fornicari poteſt, non fœcundari.

Ca.XVIII. Sed quoniam ex multis animabus vna ciuitas futura eſt, habentium vnam animam & cor vnum in deum: quę vnitatis M noſtræ perfectio poſt hãc peregrinationem futura eſt, vbi omnium cogitationes nec latebũt inuicem, nec inter ſe in aliquo repugnabunt: propterea ſacramentum *(1.Timo.3. Ad Tit.1.)* nuptiarum temporis noſtri ſic ad vnum maritum & vnam vxorem redactum eſt, vt diſpẽſatorem Eccleſiæ non liceat ordinare, niſi vnius vxoris virũ. *(Diſt.26.ca. Acutius. 28.q 3.ca. Acutius.)* Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinãdum eſſe cẽſuerunt. de ſacramẽto enim agitur, non de peccato. nam in baptiſmo peccata omnia dimittũtur. Sed qui dixit, Si acceperis vxorẽ non peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat, & quod vult faciat, non peccat ſi nubat: ſatis declarauit nuptias nullum eſſe peccatum: propter ſacramẽti autem ſanctitatem, ſicut fœmina etiam ſi catechumena fuerit vitiata, nõ poteſt poſt baptiſmum inter dei virgines conſecrari: ita nõ abſurde viſum eſt eum qui exceſsit vxorum numerum ſingularem, nõ peccatum aliquod commiſiſſe, ſed normam quandam ſacramenti amiſiſſe, non ad vitæ bonæ meritum, ſed ad ordinationis Eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam. Ac per hoc ſicut

A ſicut plures vxores antiquorum patrum ſignificauerũt futuras noſtras ex omnibus gentibus Eccleſias vni viro ſubditas Chriſto: ita noſter antiſtes vnius vxoris vir, ſignificat ex omnibus gẽtibus vnitatem vni viro ſubditam Chriſto: quæ tunc perficietur, cum reuelauerit occulta tenebrarum, & manifeſtauerit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Nunc autem manifeſtæ ſunt latentes diſſenſiones, etiam ſalua charitate inter eos qui vnum & in vno futuri ſunt, quæ tũc vtiq; nullæ erũt. Ergo ſicut ſacramentum pluralium nuptiarum illius temporis, ſignificauit futuram multitudinẽ deo ſubiectam in terrenis omnibus gentibus: ſic ſacramẽtum nuptiarum ſingularum noſtri temporis, ſignificat vnitatem omnium noſtrum ſubiectam deo futuram in vna cœleſti ciuitate. Itaque ſicut duobus pluribúſve ſeruire, ſic à viro viuo in alterius tranſire cõnubium, nec tũc licuit, nec nunc licet, nec vnquã licebit. Apoſtatare quippe ab vno deo, & ire in alterius adulterinam ſuperſtitionem, ſemper eſt malum. Nec cauſa ergo numeroſioris prolis fecerũt ſancti noſtri, quod

Cato. Cato dicitur feciſſe Romanus, vt traderet viuus vxorem

B *4. ſent. diſt. 26. cap. Inde eſt.* etiam alterius domum filiis impleturam. In noſtrarum quippe nuptiis plus valet ſanctitas ſacramẽti, quàm fœcũditas vteri. Si ergo & illi qui propter ſolam generationẽ, propter quam ſunt inſtitutæ nuptiæ, cõiunguntur, non comparantur patribus, multo aliter ipſos filios quàm iſti quærentibus, quandoquidem filium immolare

Gene.22. iuſſus Abraham intrepidus ac deuotus, quem de tanta deſperatione ſuſceperat, vnico non pepercit, niſi eo prohibente manum deponeret, quo iubente leuauerat.

Cap. XIX. Reſtat vt videamus, vtrum ſaltem continentes noſtri coniugatis illis patribus comparandi ſint: niſi forte iam iſti præferendi ſunt eis, quibus nondum quos conferamus inuenimus. Maius enim bonũ erat in illorum nuptiis, quàm eſt bonum proprium nuptiarum, cui proculdubio bonum cõtinentiæ præferẽdum eſt: quia non tali officio quærebant illi filios ex nuptiis, quali ducuntur iſti ex quodam ſenſu naturæ mortalis, ſucceſsionẽ deceſsioni requirẽtis. Quod quiſquis bonũ negat, ignorat deum omniũ bonorũm, à cœleſtibus vſque ad terrena, ab immortalibus vſque ad mortalia creatorem. Hoc autem ſenſu generandi nec beſtiæ penitus carent,

C & maxime alites, quarum in promptu eſt cura nidificã-

† al. chara nidificãdi ſocietas. di,† & quædam coniugiorum ſimilitudo ad ſimul procreãdum atque nutriẽdum. Sed illi homines iſtum naturæ mortalis affectum, cuius in ſuo genere caſtitas ac-

Mat 13. cedente dei cultu, ſicut quidam intellexerunt, in tricenario fructu ponitur, longe ſanctiore mente ſuperabãt: qui de ſuis nuptiis filios propter Chriſtum quærebant, ad genus eius ſecũdum carnem diſtinguẽdum ab omnibus gentibus: ſicut deo diſponere placuit, vt hoc præ cæteris ad eum prophetandum valeret, quod prænunciabatur, ex quo etiam genere & ex qua gente eſſet in carne venturus. Valde ergo noſtrorum fidelium caſtis nuptiis amplius bonum erat, quod pater Abrahã in ſuo femore nouerat, cui manum ſubdere famulum iuſſit, vt

Gene.24. de vxore quæ à filio eſſet ducenda iuraret. Ponẽs enim manum ſub femore hominis, & iurans per deum cœli: quid aliud ſignificabat niſi ĩ ea carne, quæ ex illo femore originem duceret, deum cœli eſſe venturum? Bonum ergo ſunt nuptiæ, in quibus tanto meliores ſunt coniugati, quanto caſtiores ac fideliores deum timent: maxime ſi filios, quos carnaliter deſiderant, etiam ſpiritaliter nutriant.

Cap. XX. *Leuit.15.* Nec quòd purificari lex hominem & poſt coniugalem concubitum iubet, peccatum eſſe declarat, ſi non eſt ille qui ſecundum veniam cõceditur, *1.Cor.7.* qui etiã nimius impedit orationes. Sed ſicut multa lex D ponit in ſacramentis & vmbris futurorum quædam in *Hebr.10.* ſemine quaſi materialis informitas, quæ formata corpus hominis reddituraeſt, in ſignificatione poſita eſt vitæ informis & ineruditæ: à qua informitate quoniã oportet hominem doctrinæ forma & eruditione mundari, in huius rei ſignum illa purificatio præcepta eſt poſt ſeminis emiſsionem. Neque enim & in ſomnis peccatum fit, & tamen etiam ibi purificatio præcepta eſt: aut ſi & *Leuit.15.* hoc peccatum quiſque putat, nõ arbitrans accidere niſi *Deut.23.* ex aliquo huiuſmodi deſiderio, quod proculdubio falſum eſt: nunquid & ſolita menſtrua peccata ſunt fœminarum, à quibus tamẽ eas eadem legis vetuſtas præcepit expiari? Nõ, niſi propter illam ipſam materialem informitatem, quæ facto conceptu tãquam in ædificationem corporis additur: ac per hoc cum informiter fluit, ſignificari per illam lex voluit, animum ſine diſciplinæ forma indecenter fluidum ac diſſolutum: quem formari oportere ſignificat, cũ talem fluxum corporis iubet purificari. Poſtremo nũquid & mori peccatũ eſt, *Nume.19.* aut mortuum ſepelire, non etiam bonum opus huma- E nitatis eſt? Et tamẽ purificatio & inde mandata eſt: quia & mortuum corpus vita deſerente, peccatum non eſt, ſed peccatũ ſignificat animę deſertæ à iuſtitia. Bonum, inquam, ſunt nuptiæ, & cõtra omnes calũnias poſſunt ſana ratione defendi. Nuptiis tamen ſanctorũ patrum, non quas nuptias, ſed quam continentiam comparem quæro, imò non nuptiis nuptias, nam par in omnibus munus eſt mortali hominum naturæ datum: ſed homines qui nuptiis vtuntur, illis hominibus qui lõge aliter nuptiis vſi ſunt, quos conferam quoniam non inuenio, quomodo continentes illis coniugatis conferendi ſint requirendum eſt: niſi forte Abraham continere ſe nõ *Gene.16.* poſſet à nuptiis propter regnum cœlorum, qui vnicum prolis pignus propter quod nuptiæ charæ ſunt, potuit *Gene.22.* intrepidus immolare propter regnum cœlorum.

Cap. XXI. Continentia quippe non corporis ſed animi virtus eſt. Virtutes autem animi aliquando in opere manifeſtantur, aliquãdo in habitu latent: ſicut martyrij virtus eminuit apparuitq; tolerãdo paſsiones: ſed quàm multi ſunt in eadem virtute animi quibus tentatio deeſt, qua id quod intus eſt in conſpectu dei, etiam in hominum F procedat, nec tunc eſſe incipiat, ſed tũc innoteſcat? Iam enim erat in Iob patiẽtia quam nouerat deus, & cui te- *Iob.1.* ſtimonium perhibebat, ſed hominibus innotuit tentationis examine: & quod latebat intrinſecus, per ea quæ forinſecus illata ſunt, nõ natum, ſed manifeſtatum eſt. Habebat vtique & Timotheus virtutem cõtinendi à vino, quam nõ ei abſtulit Paulus, monendo vt vino mo- *1.Timo.5.* dico vteretur propter ſtomachum & frequẽtes ſuas infirmitates: alioquin pernicioſe docebat, vt propter ſalutem corporis fieret in animo damnũ virtutis: ſed quia poterat ea virtute ſalua fieri quod monebat, ita relaxata eſt corpori vtilitas bibẽdi, vt maneret ĩ animo habitus cõtinendi. Ipſe eſt enim habitus quo aliquid agitur cum opus eſt: cum autem non agitur, poteſt agi, ſed nõ eſt opus. Hũc habitum circa cõtinentiam quę fit à concubitu, non habent illi quibus dicitur, Si ſe non conti- *1.Cor.7.* nent, nubãt. Hunc vero habẽt quibus dicitur, Qui po- *Mat.19.* teſt capere capiat. Sic vſi ſunt perfecti animi bonis terrenis ad aliud neceſſariis, per hunc habitum continentiæ, quo eis nõ alligarẽtur, & quo poſſent eis etiam non vti ſi non opus eſſet. Nec quiſquam eis bene vtitur, niſi qui & non vti poteſt. Multi quidẽ facilius ſe abſtinent

G vt nõ vtantur, quàm temperent vt bene vtãtur. Nemo
tamen eis poteſt ſapienter vti, niſi qui poteſt & conti-
Philip. 4. nenter nõ vti. Ex hoc habitu & Paulus dicebat, Scio &
abũdarę & penuriam pati. Penuriam quippe pati quo-
rumcunq; hominum eſt, ſed ſcire penuriã pati, magno-
rum eſt. Sic & abundare quis nõ poteſt? Scire autem &
abundare, nõ niſi eorum eſt quos abundãtia non cor-
rumpit. Veruntamẽ vt apertius intelligatur quomodo
ſit virtus in habitu, etiam ſi non ſit in opere, loquor de
exemplo, de quo nullus dubitat catholicorũ Chriſtia-
norum. Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus, ꝙ in ve-
Mat. 4. ritate carnis eſurierit ac ſitierit, manducauerit & bibe-
rit, nullus ambigit eorum qui ex eius Euangelio fideles
ſunt. Num igitur non erat in illo cõtinẽtiæ virtus à ci-
Mat. 11. bo & potu, quanta erat in Ioanne Baptiſta? Venit enim
Ioãnes non manducans neque bibens, & dixerunt, dæ-
moniũ habet: venit filius hominis & manducans & bi-
**al. vinau-* bens, & dixerũt, Ecce vorax & vinarius, * † amicus pu-
rius. blicanorum & peccatorũ. Nunquid non talia dicuntur
† potator vi- in domeſticos eius patres noſtros, ex alio genere vten-
ni. do terrenis quãtum ad concubitum pertinet? Ecce ho-
mines libidinoſi & immundi, amatores fœminarum &
H laſciuiarum. Et tamen ſicut in illo illud nõ erat verum,
quamuis verum eſſet quòd nõ ſicut Ioannes abſtineret
à mãducando & bibẽdo: ipſe enim apertiſsime veriſsi-
mèque ait, Venit Ioãnes non manducans neque bibẽs,
venit filius hominis mãducans & bibens: ſic nec hoc in
illis patribus verum eſt, quãuis venerit modo Apoſto-
lus Chriſti non coniugans nec generans, quem dicant
Pagani, magus erat. Venit autem tũc Propheta Chriſti
nuptias faciens & filios procreans, quem dicant Mani-
chæi, mulieroſus erat: & iuſtificata eſt ſapientia à filiis
ſuis. Quod dominus ibi ſubiecit cum de Ioãne ac de ſe
illa dixiſſet, Iuſtificata eſt, inquit, ſapientia à filiis ſuis.
Qui videt continentiæ virtutẽ in habitu animi ſemper
eſſe debere, in opere autẽ pro rerum ac temporum op-
portunitate manifeſtari: ſicut virtus patientiæ ſanctorũ
martyrum in opere apparuit, cæterorũ vero æquè ſan-
4. ſen. diſt. ctorũ in habitu fuit. Quocirca ſicut non eſt impar me-
33. c. Quòd ritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Ioanne qui
vero. paſſus nõ eſt: ſic non eſt impar meritum continentiæ in
Ioanne, qui nullas expertus eſt nuptias, & in Abraham
qui filios generauit. Et illius enim cœlibatus, & illius cõ
nubiũ pro temporum diſtributione Chriſto militaue-
I runt: ſed cõtinentiam Ioannes & in opere, Abrahã ve-
Cap. XXII. ro in ſolo habitu habebat. Illo itaque tempore cum
Deut. 25. & lex dies Patriarcharũ ſubſequens, maledictum dixit
qui nõ excitaret ſemen in Iſraël, & qui poterat nõ pro-
Galat. 4. mebat, ſed tamẽ habebat. Ex quo autem venit plenitu-
Mat. 19. do temporis, vt diceretur, Qui poteſt capere capiat: ex
illo vſque adhuc & deinceps vſque in finem, qui habet
operatur, qui operari noluerit non ſe habere mẽtiatur.
Ac per hoc ab eis qui corrumpunt bonos mores collo-
quiis malis, inani & vana verſutia dicit homini Chri-
ſtiano cõtinenti, & nuptias recuſanti, Tu ergo melior
quàm Abraham? Quod ille cum audierit nõ perturbe-
tur, nec audeat dicere, melior: nec à propoſito delabatũ.
4 ſent. diſt. Illud enim non vere dicit, hoc non recte facit. Sed di-
33 c. Quòd cat, ego quidem nõ ſum melior quàm Abrahã, ſed me-
vero. lior eſt caſtitas cœlibum, quàm caſtitas nuptiarũ. Qua-
Gene. 16. rum Abraham vnam habebat in vſu, ambas in habitu.
Caſte quippe coniugaliter vixit: eſſe autem caſtus ſine
cõiugio potuit, ſed tunc nõ oportuit. Ego vero facilius
non vtor nuptiis quibus vſus eſt Abrahã, quàm ſic vtar
nuptiis quemadmodũ eſt vſus Abrahã: & ideo melior
ſum illis, qui per animi incontinentiã nõ poſſunt quod K
ego, non illis qui propter tẽporis differentiam non fe-
cerunt quod ego. Quod enim ego nũc ago, melius illi
egiſſent ſi tunc agendum eſſet: Quod autẽ illi egerunt,
ſic ego non agerem, & ſi nunc agendum eſſet. Aut ſi ta-
lem ſe iſte ſentit & nouit, vt ſalua permanente in habi-
tu animi ſui virtute continentię, ſi ad vſum nuptiarum
ex aliquo religionis officio deſcẽdiſſet, talis maritus &
talis pater eſſet, qualis fuit Abraham: audeat plane re-
ſpondere illi captioſo interrogatori, & dicere, Nõ ſum
quidem melior quàm Abraham, in hoc dũtaxat gene-
re continẽtiæ, qua ille non carebat, etſi non apparebat:
ſed ſum talis, non aliud habens, ſed aliud agens. Dicat
planè iſta, quia etſi voluerit gloriari, non erit inſipiens. *2. Cor. 12.*
Veritatem enim dicit. Si autem parcit, ne quis eum exi-
ſtimet ſuper id quod eum videt, aut audit aliquid ex il-
lo: auferat à perſona ſua nodum quæſtionis, & non de
homine, ſed de re ipſa reſpondeat & dicat, Qui tantum
poteſt, talis eſt qualis fuit Abrahã. Poteſt autem fieri vt
minor ſit cõtinentiæ virtus in animo eius, qui non vti-
tur nuptiis, quibus eſt vſus Abraham: ſed tamen maior
eſt [in opere eius] quàm in animo eius, qui propterea te-
nuit coniugij caſtitatem, quia non potuit ampliorem. L
Sic & fœmina innupta quæ cogitat ea quæ ſunt domi- *1. Cor. 7.*
ni, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, cum audierit im-
pudentem illum percontatorem dicentẽ, Tu ergo me- *2. Retr. 22.*
lior quàm Sara? reſpõdeat, ego melior ſum, ſed iis quæ
virtute huius cõtinentiæ carent, quod de Sara non cre-
do. fecit ergo illa cũ iſta virtute, quod illi tempori con-
gruebat, à quo ego ſum immunis, vt in meo etiam cor-
pore appareat quod illa in animo conſeruabat. Res *Ca. XXIII.*
ergo ipſas ſi comparemus, nullo modo dubitãdum eſt
meliorem eſſe caſtitatem cõtinentiæ quàm caſtitatem
nuptialem, cum tamen vtrunque ſit bonum. Homines
vero cum comparamus, ille eſt melior qui bonum am-
plius quàm alius habet. Porrò qui amplius eiuſdem ge-
neris habet, & id quod minus eſt habet: qui autem tan-
tummodo quod minus eſt habet, id quod amplius eſt
non vtiq; habet. In ſexaginta enim ſunt & triginta, nõ
in triginta ſunt & ſexaginta. Non operari autem ex eo
quod habet, in diſtributione officiorũ poſitum eſt, non
in egeſtate virtutum: quia nec bono miſericordiæ ca-
ret, qui non inuenit miſeros quibus poſsit miſericordi-
ter ſubuenire. Huc accedit, quia nõ recte comparantur
hominès hominibꝰ ex vno aliquo bono. Fieri enim po- M
teſt vt alius non habeat aliquid quod alius habet, ſed
aliud habeat quod pluris æſtimãdũ eſt. Maius enim bo-
num eſt obediẽtiæ quàm continentiæ. Nam cõnubium
nuſquam noſtrarum ſcripturarum authoritate damna-
tur, inobediẽtia vero nuſquam abſoluitur. Si ergo pro-
ponatur virgo permãſura, ſed tamen inobediẽs, & ma-
ritata, quæ virgo permanere non poſſet, ſed tamẽ obe-
diẽs, quam meliorem dicamus? Minus laudabilẽ quàm
ſi virgo eſſet, an damnabilem ſicut virgo eſt? Ita ſi con-
feras ebrioſam virginem ſobriæ cõiugatæ, quis dubitet
eandem ferre ſententiam? Nuptiæ quippe & virginitas
duo bona ſunt, quorum alterum maius: Sobrietas autẽ
& ebrioſitas, ſicut & obedientia & contumacia, illa bo-
na ſunt, hæc mala. Melius eſt autẽ habere omnia bona
vel minora, quàm magnum bonum cum magno malo:
quia & in corporis bonis melius eſt habere Zachęi ſta- *Luca. 19.*
turam cum ſanitate, quàm Goliæ cũ febre. Recte planè *1. Reg. 17.*
quæritur, nõ vtrum omnimodis inobediẽs virgo con-
iugatæ obedienti, ſed minus obediẽs obedientiori cõ-
paranda ſit, quia & illa nuptialis caſtitas eſt, & ideo bo-
num eſt,

A num eſt,ſed minor quàm virginalis. Tãto ergo minor in bono obediẽtiæ, quanto maior in bono caſtitatis, ſi altera alteri comparetur,quę prępõnẽda ſit,iudicat,qui primo ipſam caſtitatem & obediẽtiam comparans, videt omnium virtutum quodãmodo matrem eſſe obedientiam:ac per hoc ideo poteſt eſſe obediẽtia ſine virginitate, quia virginitas ex conſilio eſt, non ex præcepto.Obedientiã vero illam dico qua præceptis obtemperatur. Ideoque obediẽtia præceptorum ſine virginitate quidem poteſt, ſed ſine caſtitate eſſe nõ poteſt. Ad caſtitatem nanq; pertinet non fornicari,non mœchari, nullo illicito concubitu maculari, quæ qui non obſeruant, contra præcepta dei faciunt, & ob hoc extorres ſunt à virtute obedientiæ. Virginitas autem propterea poteſt eſſe ſine obedientia,quia poteſt fœmina conſilio virginitatis accepto,& cuſtodita virginitate,præcepta cõtemnere: ſicut multas ſacras virgines nouimus verboſas,curioſas,ebrioſas,litigioſas,auaras,ſuperbas,quę omnia contra præcepta ſunt: & ſicut ipſam Euam inobedientiæ crimine occidunt. Quapropter non ſolum B obediẽs inobedienti, ſed obedientior cõiugata minus obedienti virgini præponenda eſt. Ex hac obedientia pater ille qui ſine vxore non fuit, eſſe ſine vnico filio & à ſe occiſo paratus fuit.Vnicum enim nõ immerito dixerim,de quo audiuit à domino,In Iſaac vocabitur tibi ſemen.Quãto ergo citius vt etiam ſine vxore eſſet,ſi hoc iuberetur audiret? Vnde nõ fruſtra ſæpe miramur nonnullos vtriuſq; ſexus ab omni cõcubitu continentes,negligenter obedire præceptis, cum tam ardenter arripuerint non vti conceſsis.Vnde quis dubitat & excellentiæ ſanctorum illorum patrum atque matrum filios generãtium, non recte comparari mares & fœminas noſtri temporis,quanuis ab omni cõcubitu immunes,in virtute obedientiæ minores:etiã ſi illis hominibus & in habitu animi defuiſſet,quod in iſtorum opere manifeſtum eſt.Sequantur ergo agnum pueri cãtantes cãticum nouum, ſicut in Apocalypſi ſcriptum eſt, qui cum mulieribus ſe non contaminauerunt: nõ ob aliud niſi quia virgines permanſerunt.Nec ideo ſe arbitrentur meliores eſſe primis patribus ſanctis,qui nuptiis,vt ita dicam,[nõ]nuptialiter vſi ſunt. Earum quippe vſus ita ſe habet,vt ſi quid in eis per carnis commixtionem quod excedat generandi neceſsitatẽ, quãuis venialiter C factum fuerit,cõtaminatio fit. Nam quid expiat venia, ſi omnino non contaminat illa progreſsio?A qua contaminatione mirum ſi immunes eſſent pueri ſequentes agnum, niſi virgines permanerent.

1.Retract. cap.22. Gene.22. Apoc.14.

Ca.XXIIII Bonum igitur nuptiarũ per omnes gẽtes atq; omnes homines in cauſa generandi eſt,& in fide caſtitatis. Quod autẽ ad populũ dei pertinet,etiã in ſanctitate ſacramenti,per quã nefas eſt etiã repudio intercedente,alteri nubere, dum vir eius viuit,nec ſaltem ipſa cauſa pariendi. Quæ cum ſola ſit qua nuptiæ fiunt, nec ea re nõ ſubſequente propter quam fiũt, ſoluitur vinculum nuptiale niſi coniugis morte: quemadmodũ ſi fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiam ſi plebis congregatio non ſubſequatur, manet tamẽ in illis ordinatis ſacramentũ ordinationis:& ſi aliqua culpa quiſquã ab officio remoueatur,ſacramento domini ſemel impoſito nõ carebit, quanuis ad iudicium permanente.Generationis itaque cauſa fieri nuptias,Apoſtolus ita teſtis eſt,Volo,inquit, iuniores nubere.Et quaſi ei diceretur,vt quid:Cõtinuo ſubiecit,filios procreare,matresfamiliàs eſſe.Ad fidem autem caſtitatis illud pertinet,Vxor nõ habet poteſtatem corporis ſui,ſed vir: Similiter & vir nõ habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier. Ad ſacramẽti ſanctitatem illud,Vxorem à viro non diſcedere:quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam,aut viro ſuo recõciliari: & vir vxorẽ nõ dimittat. Hæc omnia bona ſunt propter quæ nuptiæ bonæ † ſunt,proles,fides,ſacramẽtum. Nec prolem autem carnalem iam hoc tempore quærere, ac per hoc ab omni tali opere immunitatem quandã perpetuã retinere, atq; vni viro Chriſto ſpiritaliter ſubdi, melius eſt vtique & ſanctius: ſi tamen ea vacatione ſic vtantur homines quomodo ſcriptũ eſt,Vt cogitẽt quæ ſunt dei,quomodo placeant deo:id eſt,vt perpetuo cogitet cõtinentia, ne quid minus habeat obediẽtia: quã virtutem tãquam radicalem, atq; vt dici ſolet matricẽ & planè generalẽ, ſancti antiqui patres in opere exercuerũt,illam vero cõtinentiam in animi habitu tenuerunt.Qui profecto per obedientiam,quia iuſti & ſancti erant,& ad omne opus bonũ ſemper parati,etiam ſi ab omni cõcubitu abſtinere iuberentur,efficerent.Quãto enim facilius poſſent vel iuſsione vel exhortatione dei nõ concumbere,qui prolem cui vni propagandæ concumbendo ſeruiebant,obediendo poterant immolare? E

1.Timo.5. 1.Cor.7. D † al.bonũ. 1.Cor.7.

Cap.XXV. Quæ cum ita ſint, hæreticis quidẽ, ſiue Manichæis, ſiue quicũque alij patribus veteris teſtamenti de pluribus calumniantur vxoribus,hoc eſſe argumentum deputantes, quo eorum cõuincant incontinentiam, ſatis ſuperq; reſponſum eſt:ſi tamen capiunt non eſſe peccatum, quod neq; contra naturam committitur, quia nõ laſciuiendi ſed gignendi cauſa illis fœminis vtebãtur: neque cõtra morem,quia illis temporibus ea factitabãtur:neque contra præceptum, quia nulla lege prohibebãtur.Illos vero qui illicite fœminis vſi ſunt,vel arguit in ſcripturis illis diuina ſententia, vel nobis lectio iudicandos atque vitãdos, non approbandos imitandóſve proponit.Noſtros autem qui cõiuges habent,quantum poſſumus admonemus,ne ſecundũ ſuam infirmitatem de illis ſanctis patribus audeant iudicare: comparãtes, vt ait Apoſtolus,ſemetipſos ſibimetipſis:& ideo nõ intelligentes quantas vires habeat animus iuſtitię contra libidines ſeruiẽs, ne carnalibus huiuſcemodi motibus acquieſcat,eóſque in cõcubitum vltra generãdi neceſſitatem prolabi aut progredi ſinat,quãtum ordo naturæ,quantum morum conſuetudo, quãtum legum ſcita præſcribũt. Hoc quippe ideo de illis patribus homines ſuſpicãtur, quia ipſi per incõtinentiam vel nuptias elegerunt,vel cõiugibus intemperanter vtuntur. F At vero continentes vel mares,qui defunctis vxoribus, vel fœminæ quæ defunctis viris, vel vtrique qui pari cõſenſu cõtinentiam deo vouerunt, ſciant ſibi quidem mercedis amplius deberi,quàm cõiugalis caſtitas poſcit. Sed ſanctorum patrum nuptias qui prophetice cõiungebãtur,qui neq; in cõcubitu niſi prolem, neq; in ipſa prole niſi quod in carne venturo Chriſto proficeret,requirebant,non ſolũ præ ſuo propoſito nõ contemnãt, verũetiã ſuo propoſito ſine dubitatione præponant. Pueros quoq; ac virgines integritatẽ ipſam deo dicantes,multo maxime commonemus, vt tanta norint humilitate tuendũ eſſe quod in terra interim viuunt, quãto magis cœli eſt quod vouerũt.Nempe ſcriptũ eſt, Quanto magnus es,tãto humilia te in omnibus. Noſtrum ergo eſt de magnitudine eorum aliquid dicere,illorum de magna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibuſdã illis cõiugatis patribus & matribus ſanctis: quibus ideo iſti meliores non ſunt, quanuis coniugati non ſint, quia ſi coniugati eſſent,pares non eſſent:cæteros omnino huius temporis coniugatos,vel poſt expertum cõcubitum

2.Cor.10. Eccl.3.

G cōtinentes à ſe ſuperari non dubitēt, non quantum ab
Lucæ.2. Anna Suſanna, ſed quantum ambæ à Maria ſuperātur.
Danie.13. Quod ad ipſam pertinet ſanctam carnis integritatem loquor. Nam quæ alia ſint Mariæ merita quis ignorat? Mores itaque congruos huic tanto propoſito adiungant, vt de præpollenti præmio certam ſecuritatem gerant. Scientes ſanè ſibi atque omnibus fidelibus dilectis & electis Chriſti membris, multis ab Oriente & Occidente venientibus, etſi inter ſe diſtante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune
Mat.8. præſtari, vt cum Abraham & Iſaac & Iacob recumbant in regno dei, qui non propter hoc ſeculum, ſed propter Chriſtum coniuges, & propter Chriſtum patres fuerunt.

FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, Liber de ſancta virginitate.

Caput I. H
Librum de bono coniugali nuper edidimus, in quo etiam Chriſti virgines admonuimus atque monemus, ne propter excellētiam muneris amplioris quod diuinitus acceperunt, contemnāt in ſui comparatione patres & matres populi dei,
Roma.11. hominéſq; illos quos tāquam oliuā commēdat Apoſtolus, ne ſuperbiat inſertus oleaſter: & eos qui venturo Chriſto etiā in filiorū propagatione ſeruiebāt, ideo meriti inferioris eſſe arbitrētur, quia iure diuino cōtinentia connubio, & nuptiis pia virginitas anteponitur. In illis quippe parabātur & parturiebātur futura, quæ nūc impleri mirabiliter & efficaciter cernimus, quorū etiā vita coniugalis prophetica fuit: vnde nō conſuetudine humanorum votorum atq; gaudiorum, ſed valde profundo cōſilio dei, in quibuſdam eorum fœcūditas honorari, in quibuſdam etiam fœcūdari ſterilitas meruit.
1.Cor.7. Hoc vero tempore quibus dictum eſt, Si ſe non continent, nubant: nōn adhibenda eſt exhortatio, ſed conſo-
Mat.19. latio. Quibus autem dictum eſt, Qui poteſt capere capiat: exhortandi ſunt ne terreantur, & terrendi ne ex-
I tollantur. Non ſolum ergo prædicanda eſt virginitas
Cap.II. vt ametur, verumetiam monenda ne infletur. Hoc iſto ſermone ſuſcepimus, adiuuet Chriſtus virginis filius, virginum ſpōſus, virginali vtero corporaliter natus, virginali connubio ſpiritaliter coniugatus. Cum ipſa igitur vniuerſa Eccleſia virgo ſit deſpōſata vni vi-
2.Cor.11. ro Chriſto, ſicut dicit Apoſtolus: quāto digna ſunt honore membra eius quæ hoc cuſtodiunt etiam in ipſa carne, quod tota cuſtodit in fide, quæ imitatur matrem viri & domini ſui? Nam Eccleſia quoq; & virgo & mater eſt. Cuius enim integritati conſulimus, ſi virgo non eſt? aut cuius prolem alloquimur, ſi mater non eſt? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Eccleſia ſpiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fœcunditatem non impedit, in vtraque fœcunditas virginitatem non adimit. Proinde cum Eccleſia vniuerſa ſit ſancta & corpore & ſpiritu: nec tamen vniuerſa ſit corpore virgo ſed ſpiritu: quāto ſanctior eſt in
Cap.III. his mēbris, vbi virgo eſt & corpore & ſpiritu? Scri-
Mat.12. ptū eſt in Euāgelio, quòd mater & fratres Chriſti, hoc eſt, conſanguinei carnis eius, cum illi nunciati fuiſſent & foris expectarent, quia non poſſent eum adire præ K
turba, ille reſpōdit, Quæ eſt mater mea, aut qui ſunt fratres mei? Et extēdens manum ſuper diſcipulos ſuos ait, Hi ſunt fratres mei: & quicunque fecerit voluntatem patris mei, ipſe mihi frater, & mater, & ſoror eſt. Quid aliud nos docens, niſi carnali cognationi genus noſtrū ſpiritale præponere: nec inde beatos eſſe homines, ſi iuſtis & ſanctis carnis propinquitate iungūtur, ſed ſi eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando cohæreſcunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem Chriſti, quàm cōcipiendo carnem Chriſti. Nam & dicēti cuidam, Beatus venter qui te portauit: ipſe reſpō- Lucæ.11.
dit, Imò beati qui audiunt verbū dei & cuſtodiunt. Denique fratribus eius, id eſt, ſecundum carnem cognatis, qui non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio? Sic & materna propinquitas nihil Mariæ profuiſſet, niſi fœlicius Chriſtum corde quàm carne geſtaſſet.

Ipſa quoq; virginitas eius gratior & acceptior, quia Cap.IIII.
non eam conceptus Chriſtus viro violaturo quam cōſeruaret ipſe præripuit, ſed priuſquam cōciperetur iam deo dicatā de qua naſceretur elegit. Hoc indicant verba quæ ſibi fœtum annunciāti angelo Maria reddidit. L
Quomodo, inquit, fiet iſtud, quoniā virum nō cogno- Lucæ.1.
ſco? Quod profecto non diceret, niſi deo virginem ſe ante vouiſſet. Sed quia hoc Iſraëlitarū mores adhuc recuſabant, deſponſata eſt viro iuſto, non violenter ablaturo, ſed potius cōtra violentos cuſtodituro, quod illa iam vouerat. Quanquam etiam ſi hoc ſolum dixiſſet, Quomodo fiet iſtud: nec addidiſſet, quoniā virum non cognoſco: nō quæſiſſet vtiq;, promiſſum ſibi filium quo modo fœmina paritura eſſet, ſi cōcubitura nupſiſſet. Poterat & iuberi virgo permanere, in qua dei filius formā ſerui congruenti miraculo acciperet: ſed exemplo ſanctis futura virginibus, ne putaretur ſola virgo eſſe debuiſſe, quæ prolem etiam ſine cōcubitu concipere meruiſſet, [virginitatem deo dicauit, cū adhuc quid eſſet conceptura neſciret,] vt in terreno mortaliq; corpore, cœleſtis vitæ imitatio voto fieret, non præcepto, amore eligendi, non neceſsitate ſeruiēdi. Ita Chriſtus naſcēdo de virgine, quæ antequā ſciret quis de illa fuerat naſciturus, virgo ſtatuerat permanere, virginitatem ſanctā approbare maluit quàm imperare. Ac ſic etiam in ipſa fœmina, in qua formam ſerui accepit, virginitatem eſſe liberam voluit. Non eſt ergo cur dei virgines con- Cap.V.
triſtētur, quòd etiā ipſæ virginitate ſeruata matres car- M
nis eſſe non poſſunt. Illum enim ſolū virginitas decenter parere poſſet, qui in ſua natiuitate parem habere nō poſſet. Veruntamen ille vnius ſanctæ virginis partus, omniū ſanctarum virginum eſt decus. Et ipſę cum Maria matres Chriſti ſunt, ſi patris eius faciūt voluntatem. Hinc enim & Maria laudabilius atque beatius Chriſti mater eſt, ſecundum ſupra memoratam eius ſentētiam: Quicūque facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, Mat.12.
ipſe mihi frater, & ſoror, & mater eſt. Has ſibi omnes propinquitates in populo quē redemit ſpiritaliter exhibet, fratres & ſorores habet ſanctos viros & ſanctas fœminas, quoniam ſunt illi in cœleſti hæreditate cohæredes. Mater eius eſt tota Eccleſia, quia membra eius, id eſt, fideles eius per dei gratiā ipſa vtiq; parit. Item mater eius eſt omnis anima pia, faciēs voluntatem patris eius fœcūdiſsima charitate, in iis quos parturit, donec in eis Galat.4.
ipſe formetur. Maria ergo faciēs voluntatem dei, corporaliter Chriſti tātummodo mater eſt, ſpiritaliter autē & ſoror & mater. Ac per hoc illa vna fœmina, nō Cap.VI.
ſolum ſpiritu, verumetiā corpore & mater eſt & virgo.

Et mater

A Et mater quidē ſpiritu, non capitis noſtri quod eſt ipſe
ſaluator,ex quo illa magis ſpiritaliter nata eſt,quia om-
nes qui in eum crediderint in quibus & ipſa eſt, recte
filij ſponſi appellantur. Sed planè mater membrorum
eius quod nos ſumus,quia cooperata eſt charitate,vt fi-
deles in Eccleſia naſcerentur,qui illius capitis membra
ſunt:Corpore vero mater ipſius capitis. Oportebat enī
caput noſtrum propter inſigne miraculum ſecundum
carnem naſci de virgine, quo ſignificaret membra ſua
de virgine Eccleſia ſecundum ſpiritum naſcitura. Sola
ergo Maria & ſpiritu & corpore & mater & virgo, &
mater Chriſti & virgo Chriſti: Eccleſia vero in ſanctis
regnum dei poſſeſſuris, ſpiritu quidē tota mater Chri-
ſti eſt,tota virgo Chriſti: corpore autem non tota, ſed
in quibuſdam virgo Chriſti, in quibuſdam mater, ſed
non Chriſti. Et coniugatæ quippe fideles fœminæ, &
1.Timo.1. virgines deo dicatæ, ſanctis moribus & charitate, de
Mat.12. corde puro & cōſciētia bona,& fide non ficta,quia vo-
luntatem patris faciūt, Chriſti ſpiritaliter matres ſunt.
Quæ autem coniugali vita corporaliter pariunt, non
Chriſtum,ſed Adam pariunt: Et ideo currunt vt ſacra-
B mentis imbuti Chriſti mēbra fiant partus earum, quo-
Cap.VII. niam quid pepererint norunt. Hoc dixi ne forte au-
deat fœcunditas coniugalis cum virginali integritate
contendere, atque ipſam Mariam præponere, ac vir-
ginibus dei dicere, Illa in corpore duas res habuit ho-
norandas,virginitatem & fœcunditatem, quia & inte-
gra permanſit & peperit. Hanc fœlicitatem quoniam
totam vtraque habere nō potuimus, partitæ ſumus, vt
vos ſitis virgines,nos ſimus matres:vobis quod deeſt in
prole,cōſoletur ſeruata virginitas:nobis pro prolis lu-
cro amiſſa compenſetur integritas. Hæc vox fidelium
cōiugatarum ad ſacras virgines vtcūque ferenda eſſet,
ſi Chriſtianos corpore parerēt: vt hoc ſolo eſſet Mariæ
fœcunditas carnis,excepta virginitate prĉſtātior,quòd
illa ipſum caput horum membrorum,hæ autem mem-
bra illius capitis procrearent. Nunc vero etiam ſi tales
hac voce contēdant,quæ ob hoc tantum viris iungun-
tur atque miſcentur,vt filios habeāt, nihilque aliud de
filiis cogitant,niſi vt eos Chriſto lucrentur,atq; id mox
vt potuerint faciunt: non tamen Chriſtiani ex earum
carne naſcuntur,ſed poſtea fiunt, Eccleſia pariente per
hoc quo membrorum Chriſti ſpiritaliter mater eſt,cu-
ius etiam ſpiritaliter virgo eſt.Cui ſancto partui coope-
C rantur & matres, quæ nō Chriſtianos corpore pepere-
runt,vt fiant quod ſe corpore parere nō potuiſſe noue-
runt:per hoc tamē cooperātur vbi & ipſæ virgines ma-
Galat.5. treſq; Chriſti ſunt, in fide ſcilicet quæ per dilectionem
Cap.VIII. operatur. Nulla ergo[carnis]fœcunditas ſanctæ vir-
ginitati etiam carnis cōparari poteſt.Neq; enim & ipſa
quia virginitas eſt, ſed quia deo dicata eſt, honoratur,
quæ licet in carne ſeruetur, ſpiritus tamen religione ac
deuotione ſeruatur. Ac per hoc ſpiritalis eſt etiam vir-
ginitas corporis, quam vouet & ſeruat cōtinentia pie-
tatis. Sicut enim nemo impudice vtitur corpore, niſi
ſpiritu prius concepta nequitia:ita nemo pudicitiā ſer-
uat ī corpore,niſi ſpiritu prius inſita caſtitate.Porro au-
tē ſi pudicitia coniugalis quamuis cuſtodiatur in carne,
animo tamē nō carni tribuitur, quo præſide atq; recto-
re,nulli præter proprium coniugiū caro ipſa miſcetur:
quanto magis quantoq; honoratius in animi bonis illa
continentia numeranda eſt, qua integritas carnis ipſi
creatori animæ & carnis vouetur, cōſecratur, ſeruatur?
Cap.IX. Nec illarum ergo fœcunditas carnis, quæ hoc tem-
pore nihil aliud in cōiugio q̄ prolem requirunt quam
mancipent Chriſto, pro amiſſa virginitate compenſari D
poſſe credenda eſt. Prioribus quippe tēporibus ventu-
ro ſecundum carnē Chriſto,ipſum genus carnis in am-
pla quadam & prophetica gēte neceſſarium fuit. Nunc
autem cum ex omni hominum genere, atque omnibus
gētibus ad populum dei, & ciuitatem regni cœlorum,
membra Chriſti colligi poſsint,ſacrā virginitatem qui Mat.19.
poteſt capere capiat: & ea tantum quæ ſe non continet 1.Cor.7.
nubat.Quid enim ſi aliqua mulier diues multam pecu-
niā huic bono operi impendat, vt emat ex diuerſis gē-
tibus ſeruos,quos faciat Chriſtianos, nōne vberius atq;
numeroſius quàm vteri quantalibet feracitate Chriſti
membra gignenda curabit?Nec ideo tamen pecuniam
ſuam comparare muneri ſacræ virginitatis audebit. At
ſi propter faciendos qui nati fuerint Chriſtianos,fœcū-
ditas carnis pro amiſſa virginitate merito compēſabi-
tur, fructuoſius erit hoc negotiū, ſi magno pecuniario
precio virginitas amittatur,quo pueri faciēdi Chriſtia-
ni multo plures emantur, quàm vnius vtero quamlibet
fertili naſcerentur. Quod ſi ſtultiſsime dicitur,ha- Cap.X.
beant fideles nuptæ bonū ſuum,de quo in alio volumi-
ne quātum viſum eſt diſſeruimus: & honorent amplius E
ſicut rectiſsime conſuerunt in ſacris virginibus melius
earum,de quo iſto ſermone diſſerimus. Nā ne illo qui-
dem debent continentiū meritis ſe conferre coniugia,
quòd ex eis virgines procreantur. hoc enim nō coniu-
gij bonum eſt,ſed naturę:quę ſic diuinitus inſtituta eſt,
vt ex quolibet humano vtriuſq; ſexus cōcubitu,ſiue or-
dinato & honeſto, ſiue turpi & illicito, nulla fœmina
niſi virgo naſcatur,nulla tamē ſacra virgo naſcitur: ita
fit vt virgo naſcatur etiā de ſtupro, ſacra autem virgo
nec de coniugio. Nec nos hoc in virginibus prædi- Cap.XI.
camus quòd virgines ſunt,ſed quòd deo dicatæ pia cō-
tinentia virgines. Nā quod non temere dixerim, fœli-
cior mihi videtur nupta mulier q̄ virgo nuptura:habet
enim iā illa quod iſta adhuc cupit, præſertim ſi nondū
vel ſpōſa cuiuſquam ſit.Illa ſtudet vni placere cui data
eſt,hęc multis,incerta cui danda eſt:hoc vno pudicitiā
cogitationis defendit à turba,quòd nō adulterum, ſed
maritū quærit in turba.Illa igitur virgo coniugatę me-
rito præponitur,quæ nec multitudini ſe amandam pro-
ponit,cū amorem vnius ex multitudine inquirit:nec ſe
vni iam componit inuento, cogitans quæ ſunt mundi, 1.Cor.7.
quomodo placeat viro: ſed ſpecioſum forma præ filiis Pſal.44.
hominum ſic amauit,vt quia eum ſicut Maria cōcipere F
carne nō poſsit, ei corde concepto etiam carnem inte-
grā cuſtodiret. Hoc genus virginū nulla corporalis Cap.XII.
fœcūditas protulit. Nō eſt hæc proles carnis & ſangui-
nis.Si harū quæritur mater,Eccleſia eſt. Non parit vir-
gines ſacras niſi virgo ſacra,virgo illa quę deſpōſata eſt
vni viro caſta exhiberi Chriſto. Ex illa nō tota corpo- 2.Cor.11.
re, ſed tota virgine ſpiritu,naſcuntur ſacræ virgines &
corpore & ſpiritu. Habeāt cōiugia bonū ſuū, non quia
filios procreant,ſed quia honeſte,quia licite,quia pudi-
ce,quia ſocialiter procreāt,& procreatos pariter, ſalu-
briter,inſtāter educant,quia thori fidē inuicem ſeruāt,
quia ſacramentū connubij non violant. Hæc tamē Cap.XII.
omnia humani officij ſunt munera, virginalis autē in
tegritas& per piā cōtinētiam ab omni cōcubitu immu-
nitas, angelica portio eſt, & in carne corruptibili in-
corruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis
fœcūditas carnis,omnis pudicitia cōiugalis.illa non eſt
in poteſtate,illa nō eſt in æternitate.Fœcunditatem car-
nalē non habet liberū arbitriū, pudicitiā coniugalē nō
habet cœlum. Profecto habebūt magnū aliquid præter

G cæteros in illa communi immortalitate, qui habent aliquid iam non carnis in carne. Vnde mirabiliter deſipiunt, qui putant huius continentiæ bonum nõ eſſe neceſſarium propter regnũ cœlorũ, ſed propter præſens ſeculum: quòd ſcilicet coniugia terrenis curis pluribus atq; arctioribus diſtenduntur, qua moleſtia virgines & continentes carent: quaſi ob hoc tantum melius ſit nõ coniugari, vt huius temporis relaxentur anguſtiæ, non quòd in futurum ſeculum aliquid proſit. Hanc vanam ſententiam ne cordis propria vanitate protuliſſe videa-
1.Cor.7. tur, adhibent ex Apoſtolo teſtimonium vbi ait, De virginibus autem præceptũ domini non habeo, cõſilium autem do, tãquam miſericordiam conſecutus à deo, vt fidelis eſſem. Exiſtimo itaque hoc bonum eſſe propter præſentem neceſsitatẽ, quia bonum eſt homini ſic eſſe. Ecce, inquiunt, vbi manifeſtat Apoſtolus hoc propter præſentem neceſsitatem bonum eſſe, nõ propter futuram æternitatẽ. Quaſi præſentis neceſsitatis rationem haberet Apoſtolus, non prouidens & conſulẽs in futurum, cum omnis eius diſpenſatio non niſi ad vitam æ-
Ca.XIIII. ternam vocet. Præſens ergo eſt vitanda neceſsitas,
H ſed tamen quæ aliquid bonorum impedit futurorum. Qua neceſsitate vita cogitur coniugalis cogitare quæ mũdi ſunt, quomodo placeat vir vxori, vel vxor viro: non quòd ea ſeparent à regno cœlorum, ſicut ſunt peccata, quæ ideo præcepto non conſilio prohibẽtur, quia domino præcipiẽti non obedire dãnabile eſt: ſed illud quod i ipſo dei regno amplius haberi poſſet, ſi amplius cogitaretur quomodo placẽdum eſſet deo, minus erit vtiq; cum hoc ipſum minus cõiugij neceſsitate cogitatur. Ideo de virginibus, inquit, præceptum domini nõ habeo. Præcepto enim quiſquis non obtemperat, reus eſt & debitor pœnæ. Proinde quia vxorem ducere vel nubere peccatum non eſt, ſi autem peccatum eſſet præcepto vetaretur, propterea præceptũ domini de virginibus nullum eſt. Sed quoniã deuitatis remiſsiſve peccatis, adeunda eſt vita æterna, in qua eſt quædam egregia gloria, non omnibus in æternum victuris ſed quibuſdam ibi tribuenda, cui conſequẽdæ parum eſt liberatum eſſe à peccatis, niſi aliquid ipſi liberatori voueatur, quod non ſit criminis non vouiſſe, ſed vouiſſe ac
1.Cor.7. reddidiſſe ſit laudis. Cõſilium, inquit, do tanquam miſericordiam conſecutus à deo vt fidelis eſſem. Neque enim inuidere debeo fidele conſiliũ, qui nõ meis meri-
I tis, ſed dei miſericordia ſum fidelis. Exiſtimo itaq; hoc bonum eſſe propter præſentem neceſsitatem. Hoc eſt, inquit, vnde præceptum domini non habeo, ſed conſilium do, hoc eſt, de virginibus exiſtimo bonũ eſſe propter præſentẽ neceſsitatem. Noui enim quid præſentis temporis, cui coniugia ſeruiunt, neceſsitas cogat, vt ea quæ dei ſunt minus cogitentur, quàm ſufficit adipiſcẽdæ illi gloriæ, quæ non erit omnium, quãuis in æterna
1.Cor.15. vita ac ſalute manentium. Stella enim ab ſtella differt
1.Cor.7. in gloria, ſic & reſurrectio mortuorũ. Bonum eſt ergo
Cap.XV. homini ſic eſſe. Deinde adiungit idem Apoſtolus
1.Cor.7. & dicit, Alligatus es vxori: ne quæſieris ſolutionem. ſolutus es ab vxore, ne quæſieris vxorem. Horum duorũ quod prius poſuit, ad præceptum pertinet, cõtra quod
Mat.5. non licet facere. Nõ enim licet dimittere vxorem niſi ex cauſa fornicationis, ſicut in Euangelio dominus di-
1.Cor.7. cit. Illud autẽ quod addidit, Solut⁹ es ab vxore, ne quæſieris vxorem: conſilij ſententia eſt, non præcepti. licet itaque facere, ſed melius eſt non facere. Denique continuo ſubiecit, Et ſi acceperis vxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat. Illud autem prius cũ dixiſſet,

Alligatus es vxori, ne quæſieris ſolutionem: nũquid ad- K
didit, & ſi ſolueris nõ peccaſti? Iam enim ſupra dixerat, His autem qui ſunt in coniugio præcipio, non ego ſed dominus, vxorem à viro nõ diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: Fieri enim poteſt vt nõ ſua culpa, ſed mariti diſcedat. Deinde ait, Et vir vxorem ne dimittat: quod nihilominus ex præcepto domini poſuit, nec ibi addidit, & ſi dimiſerit nõ peccat. Præceptũ eſt enim hoc, cui nõ obedire peccatum eſt, non conſiliũ: quo ſi vti nolueris, minus boni adipiſceris, nõ mali aliquid perpetrabis. Propterea cum dixiſſet, Solutus es ab vxore, ne quæſieris vxorem, quia nõ præcipiebat ne malum fieret, ſed conſulebat vt melius fieret: cõtinuo ſubiunxit, Et ſi acceperis vxorem nõ peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat. Addidit ta- Cap. XVI.
mẽ, Tribulationem autem carnis habebunt eiuſmodi. 1.Cor.7.
Ego autẽ vobis parco. Hoc modo exhortans ad virginitatem cõtinentiámque perpetuam, vt aliquãtulum à nuptiis etiam deterreret, modeſte ſanè, non tanquam à re mala & illicita, ſed tanquam ab oneroſa ac moleſta. Aliud enim eſt admittere carnis turpitudinẽ, aliud habere carnis tribulationẽ. Illud eſt criminis facere, hoc L
laboris eſt pati, quem plerunq; homines etiam pro officiis honeſtiſsimis non recuſant: ſed pro habẽdo coniugio iam hoc tempore, quo nõ per carnis propaginem venturo Chriſto ipſius prolis propagatione ſeruitur, iſtã tribulationem carnis, quam nupturis prædicit Apoſtolus, ſuſcipere tolerãdam, perſtultum eſſet niſi metueretur incontinẽtibus, ne tentante ſatana in peccata damnabilia laberẽtur. Quòd autem ſe dicit eis parcere, quos Ibidem.
ait tribulationem carnis habituros, nihil mihi interim ſanius occurrit, quàm eũ noluiſſe aperire & explicare verbis eandem ipſam carnis tribulationem, quam prænunciauit eis qui eligunt nuptias, in ſuſpicionibus zeli coniugalis, in procreandis filiis atque nutriendis, in timoribus & mœroribus orbitatis. Quotus enim quiſque cum ſe connubij vinculis alligauerit, non iſtis trahatur atq; agitetur affectibus? Quos neq; nos exaggerare debemus, ne ipſis non parcamus, quibus parcendum exiſtimauit Apoſtolus. Tantum per hoc quod breuiter Cap.XVII.
poſui, cautum fieri lectorem oportuit aduerſus eos qui in hoc quod ſcriptum eſt, Tribulationem autem carnis 1.Cor.7.
habebũt eiuſmodi, ego autem vobis parco: nuptiis calumniantur, quòd eas ex obliquo ſententia iſta damnauerit: velut ipſam damnationem noluerit dicere, cũ ait, M
Ego autẽ vobis parco: vt videlicet cum iſtis parcit, animæ ſuæ nõ pepercerit, ſi mentiendo dixit, Et ſi acceperis vxorem nõ peccaſti, & ſi nupſerit virgo nõ peccat. Quod qui de ſancta ſcriptura credunt vel credi volũt, tãquam viam ſibi muniunt ad mẽtiendi licentiam, vel ad defenſionem ſuæ peruerſæ opinionis, vbicũq; aliud ſentiũt quàm ſana doctrina poſtulat. Si quid enim manifeſtum de diuinis libris prolatũ fuerit, quo eorũ confutentur errores, hoc ad manum habent velut ſcutum, quo ſe aduerſus charitatẽ † quaſi tuentes nudent à dia- † veritatẽ.
bolo vulnerandos: vt dicant hoc authorẽ libri non verum dixiſſe, aliàs vt infirmis parceret, aliàs vt contemptores terreret: ſicut occurrerit cauſa qua eorũ peruerſa ſentẽtia defendatur: atq; ita dum ea quæ opinantur, defendere quàm corrigere malũt, ſcripturarũ ſanctarum authoritatẽ frangere conãtur, qua vna omnes ceruices ſuperbæ duræq; franguntur. Vnde ſectatores & ſe- Ca.XVIII.
ctatrices perpetuæ cõtinentiæ & ſacræ virginitatis admoneo, vt bonũ ſuum ita præferant nuptiis, ne malum iudicẽt nuptias: neque fallaciter, ſed plane veraciter ab

Apoſtolo

A Apoſtolo dictũ nouerint. Qui dat ad nuptũ,bene facit:
1.Corin.7. qui nõ dat ad nuptũ,melius facit. Et ſi acceperis vxorẽ,
non peccaſti: & ſi nupſerit virgo,non peccat. Et paulò
pòſt,Beatior autẽ erit ſi ſic permãſerit,ſecũdũ meã ſen-
tẽtiã.Et ne humana ſentẽtia putaretur,adiũgit,Puto au-
tẽ ꝙ & ego ſpiritũ dei habeã. Hæc dominica,hæc apo-
ſtolica verba,hęc ſana doctrina eſt,ſic eligere dona ma-
iora,ne minora dãnẽtur.Melior eſt in ſcriptura dei ve-
ritas dei,ꝗ in cuiuſquã mente & carne virginitas homi
nis. Quod caſtũ eſt ſic ametur, vt qd verũ eſt nõ negẽt.
Nã quid mali nõ poſſunt etiã de ſua carne cogitare qui
credunt Apoſtolicã linguã in eoipſo loco, vbi virgini-
tatẽ corporis cõmẽdat,à corruptione mẽdacij virginẽ
nõ fuiſſe?Primitus ergo ac maxime qui bonũ virginita-
tis eligũt,ſcripturas ſanctas firmiſsime teneãt nihil eſſe
mentitas: ac per hoc etiã illud verũ eſſe quod dictũ eſt,
Et ſi acceperis vxorem,nõ peccaſti:& ſi nupſerit virgo,
nõ peccat.Nec putent minui tam magnum integritatis
bonũ,ſi nuptię nõ erunt malũ.Immo vero hinc ſibi po-
tius maioris gloriæ palmã præparatã eſſe confidat,quę
nõ damnari ſi nuberet timuit, ſed honoratius corona-
ri,quia nõ nubere concupiuit. Qui ergo ſine coniugio
B permanere voluerint,nõ tanquã foueã peccati nuptias
fugiant: ſed tanquã collem minoris boni tranſcendãt,
vt in maioris cõtinentiæ monte requieſcãt. Ea quippe
lege collis iſte inhabitatur, vt nõ cũ voluerit quis emi-
1.Corin.7. gret.Mulier enim alligata eſt quãdiu vir eius viuit. Ve-
runtamen ad cõtinentiã vidualem ab ipſo tanquã gra-
du cõſcenditur: propter virginalem vero vel declinã-
Cap.XIX. dus eſt nõ conſentiendo petitoribus, vel tranſiliendus
præueniendo petitores. Ne quis autẽ putaret duorũ
1.Corin.7. operũ boni atq; melioris ęqualia forte pręmia,propter-
ea cõtra eos diſſerendũ fuit,qui quod ait Apoſtolꝰ,Exi-
ſtimo autẽ hoc bonũ eſſe propter præſentẽ neceſsitatẽ:
ita interpretati ſunt,vt nõ propter regnũ cœlorum,ſed
propter ſeculum præſens virginitatẽ vtilem dicerent,
tanquã in illa vita æterna nihil cæteris ampliꝰ habituri
eſſent, qui in hoc melius elegiſſent. In qua diſputatio-
ne cũ ad illud veniremus quod idem Apoſtolꝰ ait,Tri-
bulationẽ autem carnis habebunt huiuſmodi,ego autẽ
vobis parco:in alios litigatores incurrimus,qui non æ-
quales perpetuæ cõtinentię nuptias facerẽt,ſed eas om-
nino dãnarent.Nam cũ error vterq; ſit vel æquare ſan-
C ctæ virginitati nuptias vel dãnare,nimis inuicẽ fugien-
di duo iſti errores aduerſa fronte confligũt, quia veri-
tatis medium tenere noluerunt:quo &certa ratione,&
ſanctarũ ſcripturarũ authoritate, nec peccatũ nuptias
eſſe inuenimus,nec eas bono vel virginalis continẽtię,
Caput XX. vel etiã vidualis æquamꝰ. Alij quippe appetẽdo vir-
ginitatẽ,nuptias tanquã adulterium deteſtãdas eſſe pu-
tauerũt.Alij vero defendendo connubiũ,excellentiam
perpetuæ continentiæ nihil mereri amplius quàm cõ-
Daniel.13. iugalem pudicitiã voluerunt: quaſi vel Suſannæ bonũ,
Luca.1. Mariæ ſit humiliatio:vel Mariæ maius bonũ , Suſannæ
debeat eſſe dãnatio.Abſit ergo vt ita dixerit Apoſtolus
1.Corin.7. nuptis ſiue nupturis: Ego autẽ vobis parco: tanquã vo-
luerit dicere quæ pœna coniugatis in futuro ſeculo de-
Daniel.13. beatur. Abſit vt à Daniele de tẽporali iudicio liberatã,
Paulus mittat in gehẽnam. Abſit vt maritalis thorus ei
pœna ſit ante tribunal Chriſti, cui fidẽ ſeruando elegit
ſub falſa accuſatione adulterij vel periclitari vel mori.
Quid egit vox illa, Melius eſt mihi incidere in manus
veſtras, quàm peccare in cõſpectu dei: ſi deus eã fuerat
non quia pudicitiã nuptialem ſeruabat liberaturus,ſed
quia nupſerat damnaturus? Et nũc quoties caſtitas cõ-
iugalis aduerſus calumniatores criminatoreſq; nuptia- D
rũ ſcripturę ſanctę veritate munitur,toties à ſpiritu ſan
cto cõtra falſos teſtes Suſanna defenditur, toties à fal-
ſo crimine liberatur,& multo maiore negocio. Tũc e-
nim vni coniugatæ,nunc omnibus:tunc de occulto &
falſo adulterio, nũc de vero & manifeſto cõnubio cri-
men intẽditur.Tunc vna mulier ex eo qd iniqui ſenio-
res dicebãt,nunc omnes mariti &vxores ex eo qd Apo-
ſtolus dicere noluit,accuſantur.Dãnationẽ quippe ve-
ſtrã,inquiũt,tacuit cum ait,Ego autẽ vobis parco.Quis
hoc? Nẽpe ille qui ſuperius dixerat, Si acceperis vxorẽ 1.Corin.7.
nõ peccaſti,&ſi nupſerit virgo nõ peccat.Cur igitur in
eo qd modeſte tacuit,cõiugiorũ ſuſpicamini crimen:&
in eo qd aperte dixit, cõiugiorũ nõ agnoſcitis defenſi-
onẽ? An eos dãnat tacitus,quos locutus abſoluit?Nõn-
ne iam mitius accuſatur Suſanna nõ de cõiugio, ſed de
ipſo adulterio,quàm doctrina Apoſtolica de mẽdacio?
Quid in tãto periculo faceremus, niſi tã certũ apertũq;
eſſet pudicas nuptias nõ debere damnari,ꝗ certũ aper-
tumq; eſt ſanctã ſcripturã non poſſe mentiri? Hic di- Cap.XXI.
cet aliquis,Quid hoc pertinet ad ſanctã virginitatẽ vel
perpetuã cõtinentiã:cuius prædicatio iſto ſermone ſu-
ſcepta eſt?Cui reſpõdeo,primo quod ſuperiꝰ cõmemo-
raui,ex hoc gloriã maioris illius boni eſſe maiorẽ, ꝙ e- E
ius adipiſcẽdæ cauſa bonũ coniugale tranſcenditur,nõ
peccatũ cõiugij deuitatur. Alioquin perpetuæ cõtinen-
tiæ bonũ non præcipue laudari,ſed tantũ nõ vitupera-
ri ſufficeret:ſi propterea teneretur, quoniã nubere cri-
mẽ eſſet. Deinde quia non humana ſentẽtia,ſed diuinæ
ſcripturæ authoritate ad tam excellens donũ homines
exhortandi ſunt,non mediocriter neq; prætereunter a-
gẽdum eſt, ne cuiquam ipſa diuina ſcriptura in aliquo
mẽtita videatur. Dehortãtur enim potius quàm exhor-
tãtur virgines ſacras, qui eas ſic permanere nuptiarum
damnatione cõpellunt. Vnde enim cõfidant verũ eſſe
quod ſcriptũ eſt,Et qui non dat ad nuptum, melius fa- 1.Corin.7.
cit, ſi falſum putãt eſſe quod iuxta ſuperius nihilominꝰ
ſcriptũ eſt,Et qui dicat† virginẽ ſuam,bene facit?Si autẽ †aliàs, dat.
loquenti ſcripturæ de nuptiarũ bono indubitãter cre-
diderint, eadẽ cœleſtis eloquij veraciſsima authorita-
te firmatæ, ad melius ſuum feruẽti ac fidenti alacritate
trãſcurrent. Vnde iam ſatis pro ſuſcepto negocio dixi-
mus,& quantum potuimus demonſtrauimus,nec illud
quod ait Apoſtolus, Exiſtimo autẽ hoc bonũ eſſe pro- 1.Corin.7.
pter præſentẽ neceſsitatem:ſic eſſe accipiẽdum tãquam F
in hoc ſeculo meliores ſint ſacræ virgines fidelibus cõ-
iugatis, in regno autẽ cœlorum atq; ĩ futuro ſeculo pa-
res ſint. Nec illud vbi ait de nubẽtibus, Tribulationem
autem carnis habebũt eiuſmodi, ego autem vobis par-
co:ita intelligendum, tãquam nuptiarum peccatum &
dãnationẽ maluerit tacere quàm dicere. Harum quip-
pe duarũ ſententiarũ ſingulas, duo errores ſibimet cõ-
trarij,non eas intelligẽdo tenuerũt. Illam enim de præ-
ſenti neceſsitate, illi pro ſe interpretantur, qui nubẽtes
non nubentibus æquare cõtendunt: hanc vero vbi di-
ctum eſt,Ego autem vobis parco,illi qui nubẽtes dam-
nare præſumunt. Nos autẽ ſecundum ſcripturarũ ſan-
ctarũ fidem ſanamq; doctrinã nec peccatũ eſſe dicimus
nuptias, & earũ tamen bonũ non ſolum infra virgina-
lem, verumetiã infra vidualẽ continentiam conſtitui-
mus: præſentemq; neceſsitatem cõiugatorũ non quidẽ
ſolum ad vitam æternam, verumetiam ad excellentem
gloriam & honorem, qui perpetuæ continentiæ reſer-
uatur, impedire eorum meritum dicimus, neq; hoc tẽ-
pore niſi eis qui ſe non continent,nuptias expedire: &

G tribulationem carnis ex affectu carnali venientem,ſine
quo nuptiæ incontinentium eſſe non poſſunt , nec ta-
cere voluiſſe Apoſtolum vera præmonentem , nec ple-
nius explicare hominum infirmitati parcentem.

Cap.XXII. Nunc iam ſcripturarum diuinarum euidentiſsimis
teſtimoniis , quæ pro noſtræ memoriæ modulo recor-
dari valuerimus,clarius appareat, non propter præſen-
tem huius ſeculi vitam,ſed propter futuram,quæ in re-
gno cœlorum promittitur,perpetuã continentiam di-
ligendam . Quis autem hoc non aduertat in eo quod
1.Corin.7. paulopoſt idem Apoſtolus ait , Qui ſine vxore eſt , co-
gitat ea quæ ſunt domini , quomodo placeat domino:
qui autem matrimonio iunctus eſt, cogitat ea quæ mũ-
† al. vxori, di ſunt , quomodo placeat vxori : † & diuiſa eſt mulier
& diuiſus nupta:& virgo quę innupta eſt,ſolicita eſt quę ſunt do-
eſt. Et mu- mini,vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu : quæ autẽ nupta
lier innup- æſt,ſolicita eſt quę ſunt mundi,quomodo placeat viro.
ta & virgo Non vtiq; ait, cogitat ea quæ ſecuritatis ſunt in hoc ſe-
&c. culo,vt ſine grauioribus moleſtiis tẽpus tranſigat:neq;
ad hoc diuiſam dicit innuptam & virginem ab ea quæ
nupta eſt,id eſt,diſtinctam atq; diſcretam , vt innupta in
hac vita ſecura ſit propter temporales moleſtias euitã-
H das,quibus nupta nõ caret:ſed cogitat,inquit,quę ſunt
domini,quomodo placeat domino , & ſolicita eſt quæ
ſunt domini,vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu.Niſi for-
te vſqueadeo quis inſipiẽter cõtentioſus eſt,vt conetur
aſſerere non propter regnum cœlorũ,ſed propter præ-
ſens ſeculũ domino placere nos velle , aut propter vitã
iſtam, nõ propter æternã eſſe ſanctas & corpore & ſpi-
1.Corin. 15. ritu . Hoc credere quid eſt aliud, niſi miſerabiliorẽ eſſe
omnibus hominibus?Sic enim Apoſtolus ait, Si in hac
Eſaia.58. vita tantũ in Chriſto ſperãtes ſumus,miſerabiliores ſu-
mus omnibus hominibus . An vero qui frangit panem
ſuũ eſurienti,ſi tantũ propter hanc vitã facit,ſtultus eſt:
1.Corin.9. & ille erit prudens,qui caſtigat corpus ſuũ vſq; ad con-
tinentiã,qua nec coniugio miſceatur, ſi ei nihil prode-
Ca. XXIII. rit in regno cœlorũ? Poſtremo ipſum dominum au-
diamus euidentiſsimã hinc ſententiã proferentẽ.Nam
cùm de coniugibus non ſeparandis niſi cauſa fornica-
tionis diuine ac terribiliter loqueretur,dixerũt ei diſci-
Matth. 19. puli,Si talis eſt cauſa cũ vxore,nõ expedit nubere.Qui-
bus ille,Nõ omnes,inquit,capiũt verbũ hoc: ſunt enim
I ſpadones qui ita nati ſunt,ſunt autẽ alij qui ab homini-
bus facti ſunt:& ſunt ſpadones qui ſeipſos caſtrauerunt
1.Corin.1. propter regnũ cœlorũ . qui poteſt capere capiat . Quid
veracius,quid lucidius dici potuit? Chriſtus dicit,veri-
tas dicit, virtus & ſapiẽtia dei dicit, eos qui pio propo-
ſito ab vxore ducenda ſe continuerint, caſtrare ſeipſos
propter regnũ cœlorum: & cõtra humana vanitas im-
pia temeritate contendit, eos qui hoc faciunt,præſentẽ
tantummodo neceſsitatem moleſtiarum coniugalium
deuitare:in regno cœlorum amplius quicquam cæteris
Ca.XXIIII non habere. De quibus autem ſpadonibus loquitur
Eſaia 56. deus per Eſaiam Prophetam , quibus ſe dicit daturũ in
domo ſua & in muro ſuo locũ nominatũ,meliorẽ mul-
Matth.19. tò quàm filiorũ atq; filiarũ: niſi de iis qui ſeipſos caſtrãt
propter regnũ cœlorũ:Nã illis quibus ipſum virile mẽ-
brũ debilitatur,vt generare nõ poſsint,ſicut ſunt Eunu
chi diuitũ & regum, ſufficit vtiq; cum Chriſtiani fiunt,
& dei præcepta cuſtodiunt, eo tamẽ propoſito ſunt, vt
cõiuges ſi poſsint haberẽt, cęteris in domo dei cõiuga-
tis fidelib⁹ adæquari,qui prolẽ licite pudiceq; ſuſceptã
in dei timore nutriunt,docentes filios ſuos,vt ponãt in
Pſalm.77. deo ſpẽ ſuam , non autẽ accipere meliorẽ locum quàm
Eſaia 56. eſt filiorũ atq; filiarũ . Neq; enim vxores animi virtute,

ſed carnis neceſsitate nõ ducũt . Contendant ſanè qui K
voluerint de his Prophetã ſpadonib⁹ hoc prænũciaſſe,
qui corpore abſciſsi ſunt ,iſte quoq; error cauſæ quã ſu-
ſcepim⁹ ſuffragatur:neq; enim ſpadones iſtos eis qui in
domo eius nullũ locũ habent prætulit deus, ſed eis vti-
que qui in filiis generãdis coniugalis vitæ meritum ſer-
uant .Nã cum dicit,Dabo eis locũ multo meliorẽ: oſtẽ-
dit & coniugatis dari,ſed multo inferiorẽ.Vt ergo cõ-
cedamus in domo dei prædictos futuros eunuchos ſe-
cundũ carnẽ,qui in populo Iſraël nõ fuerũt: quia & ip-
ſos videmus cũ Iudæi nõ fiant,tamen fieri Chriſtianos:
nec de illis dixiſſe Prophetã , qui propoſito continẽtiæ
cõiugia nõ quærẽtes, ſeipſos caſtrãt propter regnũ cœ-
lorũ : itá ne tãta demẽtia quiſquã eſt cõtrarius veritati,
vt in carne factos eunuchos meliorem q̃ cõiugatos lo-
cũ in domo dei habere credat,& pio propoſito cõtinẽ-
tes,corpus vſq; ad contẽptas nuptias caſtigãtes, ſeipſos
nõ in corpore , ſed in ipſa cõcupiſcentiæ radice caſtrã-
tes , cœleſtẽ & angelicã vitã in terrena mortalitate me-
ditantes,coniugatorum meritis pares eſſe contẽdat: &
Chriſto laudãti eos qui ſeipſos caſtrauerũt, nõ propter
hoc ſeculũ, ſed propter regnũ cœlorũ, Chriſtianus cõ- L
tradicat,affirmãs hoc pręſenti vitę eſſe vtile,nõ futurę?
Quid aliud iſtis reſtat,niſi vt ipſum regnũ cœlorum ad
hãc temporalẽ vitã,in qua nunc ſumus , aſſerant perti-
nere?Cur enim nõ & in hanc inſaniã progrediatur cæ-
ca præſumptio? Et quid hac aſſertione furioſius? Nã &
ſi regnũ cœlorũ aliquando Eccleſia etiã quæ hoc tem-
pore eſt appellatur,ad hoc vtiq; ſic appellatur, quia fu-
turæ vitæ ſempiternæq; colligit . Quãuis ergo promiſ- 1.Timo.4.
ſionem habeat vitæ præſentis & futuræ,in omnibus ta-
men bonis operibus ſuis non reſpicit quæ videntur,ſed
quæ non videntur.Quæ enim videntur tẽporalia ſunt, 2.Cor. 4.
quæ autẽ nõ videntur æterna. Nec ſanè ſpiritus ſan- Cap.XXV.
ctus tacuit quod contra iſtos impudẽtiſsime ac demẽ-
tiſsime peruicaces apertũ atq; incõcuſſum valeret, eorũq;
beluinũ impetũ ab ouib⁹ ſuis † inexpugnabili munitio- † ouili ſuo.
ne repelleret.Cũ enim dixiſſet de ſpadonib⁹, Dabo eis Eſaia.56.
in domo mea,& in muro meo locũ nominatũ,meliorẽ
multo q̃ filiorũ atq; filiarũ:ne quis nimiũ carnalis exiſti-
maret in his verbis aliquid tẽporale ſperandũ,cõtinuo
ſubiecit,Nomen æternũ dabo eis,nec vnq̃ deerit: tanq̃
diceret , Quid tergiuerſaris impia cæcitas ? quid tergi-
uerſaris ? quid ſerenitati veritatis nebulas tuæ peruerſi- M
tatis offundis?Quid in tãta ſcripturarum luce tenebras
vnde inſidieris iquiris?Quid temporalem tãtummodo
vtilitatẽ promittis continẽtibus ſanctis ? Nomẽ æternũ
dabo eis.Quid ab omni cõcubitu immunes, & eo quo-
que ipſo quo hinc ſeſe abſtinẽt,ea quæ ſunt domini co-
gitãtes, quomodo placeãt domino, ad terrenã cõmo-
ditatẽ referre conaris?Nomẽ ęternũ dabo eis.Quid re-
gnũ cœlorũ ꝓpter quod ſeipſos caſtrauerũt ſancti ſpa- Matth.19.
dones,in hac tantũ vita intelligẽdũ eſſe cõtẽdis:Nomẽ
ęternũ dabo eis. Et ſi forte hic ipſum ęternũ pro diutur
no conaris accipere,addo,accumulo,inculco,Nec vn-
quã deerit. Quid quæris amplius? Quid dicis amplius?
Aeternũ hoc nomẽ,quicquid illud eſt, ſpadonibus dei,
quod vtiq; gloriã quãdam propriã excellẽtemq; ſigni-
ficat,nõ erit cõmune cum multis : quãuis in eodem re-
gno & in eadẽ domo cõſtitutis.Nã ideo fortaſsis& no-
mẽ dictum eſt, ꝙ eos quibus datur diſtinguit à cæteris.

Quid ſibi ergo vult,inquiunt,ille denarius,qui ope- Ca.XXVI.
re vineæ terminato æqualiter omnibus redditur, ſiue Matth.20.
iis qui à prima hora, ſiue iis qui vna hora operati ſunt?
Quid vtique niſi aliquid ſignificat,quòd omnes com-
munite

A muniter habebunt,ſicuti eſt ipſa vita æterna, ipſum re-
gnum cœlorum, vbi erunt omnes quos deus prædeſti-
Roman.8. nauit,vocauit, iuſtificauit, glorificauit? Oportet enim
1.Corin.15. corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale
hoc induere immortalitatē.Hic eſt ille denarius, mer-
Ibidem. ces omniū.Stella tamen ab ſtella differt in gloria,ſic &
reſurrectio mortuorū.Hæc ſunt merita diuerſa ſancto-
rum.Si enim cœlū ſignificaretur illo denario,nónne in
cœlo eſſe,omnibus eſt cōmune ſyderibus?Et tamen alia
1.Corin.15. eſt gloria Solis,alia Lunæ,alia ſtellarū. Si denarius ille
pro ſanitate corporis poneretur, nónne cum recte va-
lemus,omnibus membris cōmunis eſt ſanitas, & ipſa ſi
vſq; in mortem permaneat, pariter & æqualiter omni-
bus ineſt?Et tamē poſuit deus membra,ſingulū quodq;
eorum in corpore prout voluit, vt nec totū ſit oculus,
nec totum auditus, nec totū odoratus: & quicquid eſt
aliud,habet ſuā proprietatē,quāuis æqualiter habeat cū
omnibus ſanitatem:ita quia ipſa vita æterna pariter erit
omnibus ſanctis, æqualis denarius omnibus attributus
eſt.Quia vero in ipſa vita æterna diſtincte fulgebūt lu-
Ioan. 14. mina meritorū,multę ſunt māſiones apud patrē:ac per
hoc in denario quidē non impari,non viuet alius pro-
B lixius:in multis autem manſionibus honoratur alius a-
Caput XXVII. lio clarius. Pergite itaque ſancti dei,pueri ac puellæ,
mares ac fœminæ, cœlibes & innuptæ, pergite perſeue-
rāter in finem. Laudate dominū dulcius,quem cogita-
tis vberius:ſperate fœlicius,cui ſeruitis inſtātius: amate
ardētius,cui placetis attētius.Lumbis accinctis& lucer-
Luca. 12. nis ardentibus expectate dominū quando veniat à nu-
ptiis. Vos afferetis ad nuptias agni canticū nouū quod
cantabitis in citharis veſtris,[hoc eſt,in cordib⁹ dicatis
Apoca.14. laudibus.]Non vtiq; tale quale cātat vniuerſa terra,cui
Pſalm.95. dicitur, Cantate domino canticū nouū,cantate domi-
no vniuerſa terra:ſed tale quale nemo poterit dicere ni
Apoca.14. ſi vos.Sic enim vos vidit in Apocalypſi quidam præ cę-
teris dilectus agno, qui diſcūbere ſuper pectus eius ſo-
lit⁹ erat,& bibebat & eructabat mirabilia ſuper cœleſtia
dei verbū.Ipſe vos vidit duodecies duodena milia ſan-
ctorū citharœdorū illibatæ virginitatis in corpore,in-
uiolatæ veritatis in corde,& quia ſequimini agnū quo-
cunq; ierit,ſcripſit ille de vobis.Quò ire putamus hunc
agnum? Quò nemo eū ſequi vel audeat vel valeat niſi
Pſalm.39. vos. Quò putamus eum ire?In quos ſaltus & prata? Vbi
credo ſunt gramina gaudia,nō gaudia ſeculi huius va-
C na,inſaniæ mendaces, nec gaudia qualia in ipſo regno
dei cæteris nō virginibus erunt, ſed à cæterorū omniū
gaudiorū ſorte diſtincta: gaudium virginū Chriſti, de
Chriſto,in Chriſto,cū Chriſto,poſt Chriſtū, per Chri-
ſtū,propter Chriſtum: gaudia propria virginū Chriſti:
Non ſunt eadem non virginū quāuis Chriſti. Nā ſunt
aliis alia,ſed nullis talia.Ite in hęc,ſequimini agnū,quia
& agni caro vtique virgo. Hoc enim in ſe retinuit au-
† al. Hoc e- ctus,quod† matri nō abſtulit conceptus & natus.Meri-
nim inſe- to eum ſequimini virginitate cordis & carnis,quocun-
ruit corpori- que ierit. Quid eſt eum ſequi, niſi imitari? Quia Chri-
bus & cor- ſtus pro nobis paſſus eſt,relinquēs nobis exemplum,ſi-
dib⁹ veſtris cut ait Apoſtolus Petrus,vt ſequamur veſtigia eius.Hūc
quod &c. in eo quiſq; ſequitur in quo imitatur,non inquantū ille
1.Petri.2. filius dei eſt vnus, per quē facta ſunt omnia:ſed inquā-
Ioan.1. tum filius hominis, quæ oportebat in ſe præbuit imitā-
da: & multa in illo ad imitandum omnibus proponū-
Apoca.14. tur,virginitas autem carnis non omnibus:nō enim ha-
Caput bēt quid faciant vt virgines ſint, in quibus iam factum
XXVIII. eſt vt virgines nō ſint. Sequantur itaque agnū cæteri
fideles,qui virginitatē corporis amiſerunt:nō quocun-

que ille ierit, ſed quouſque ipſi potuerint. Poſſunt autē D
vbique pręter cum in decore virginitatis incedit.Beati *Matth.5.*
pauperes ſpiritu, imitamini eū, qui propter vos pauper *2.Cor.8.*
factus eſt cum diues eſſet. Beati mites,imitamini eū qui *Matth.5.*
dixit, Diſcite à me quoniam mitis ſum & humilis cor- *Matth.11.*
de.Beati lugentes, imitamini eum qui fleuit ſuper Hie- *Matth.5.*
ruſalem.Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiā, imitamini *Luca.19.*
eum qui dixit, Meus cibus eſt vt faciam voluntatē eius *Matth.5.*
qui miſit me.Beati miſericordes,imitamini eū qui vul- *Ioan.4.*
nerato à latronibus & in via iacenti ſemiuiuo deſpera- *Matth.5.*
toq; ſubuenit. Beati mundo corde, imitamini eum qui *Luca.10.*
peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. *Matth.5.*
Beati pacifici,imitamini eū qui pro ſuis perſecutoribus *1.Petri.2.*
dixit,Pater ignoſce illis,quia neſciūt quid faciūt. Beati *Matth.5.*
qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, imita- *Luca.23.*
mini eum qui pro vobis paſſus eſt, relinquēs vobis exē- *Matth.5.*
plum,vt ſequamini veſtigia eius.Hæc qui imitantur, in *1.Petri.2.*
his agnum ſequuntur.Sed certe etiam cōiugati poſſunt
ire per iſta veſtigia, & ſi non perfecte in eadem forma
ponētes pedem,veruntamen in eiſdem ſemitis gradiē-
tes. Sed ecce ille agn⁹ graditur itinere virginali,quo *Ca. XXIX.*
modo poſt eum ibunt qui hoc amiſerunt quod nullo E
modo recipiūt? Vos ergo vos ite poſt eū virgines eius: *Apoca.14.*
vos illuc ite poſt eum, quia propter hoc bonum vnum
quocunq; ierit ſequimini eū: ad quodlibet enim aliud
ſanctitatis donū,quo eum ſequantur,hortari poſſumus
coniugatos, pręter hoc quod irreparabiliter amiſerūt.
Vos itaque ſequimini eum tenendo perſeuerāter quod
vouiſtis,ardēter facite cum poteſtis,ne virginitatis bo-
num à vobis pereat, cui facere nihil poteſtis vt redeat.
Videbit vos cætera multitudo fidelium quæ agnum ad
hoc ſequi non poteſt:videbit,nec inuidebit:& collętā-
do vobis,quod in ſe non habet, habebit in vobis. Nam
& illud cāticum nouum proprium veſtrum dicere nō
poterit,audire autē poterit, & delectari veſtro tam ex-
cellenti bono.Sed vos qui & dicetis & audietis,quia &
hoc quod dicetis à vobis audietis,fœlici⁹ exultabitis,iu
cundiusq; regnabitis. De maiore tamen veſtro gaudio
nullus mœror erit,quibus hoc deerit. Agn⁹ ille quippe
quem vos quocunque ierit ſequimini, nec eos deſeret,
qui eum quo vos non valent ſequi. Omnipotentem a-
gnum loquimur. Et vobis præibit, & ab eis non abibit,
cum erit deus omnia in omnibus. Et qui minus habe- *1.Cor.15.*
bunt,à vobis non abhorrebūt. Vbi enim nulla eſt inui- F
dentia,conſors† eſt differentia. Præſumite itaque,fidi- *† al. concors*
te,roboramini, permanete qui vouetis & redditis do- *Pſalm.75.*
mino deo veſtro vota perpetuæ continentiæ,non pro-
pter præſens ſeculum,ſed propter regnum cœlorum.

Vos etiam qui hoc nōdum vouiſtis, qui poteſtis ca- *Cap.XXX.*
pere capite, perſeueranter currite vt comprehendatis. *Matth.19.*
Tollite hoſtias quiſque ſuas, & introite in atria domi- *1.Cor.9.*
ni,non ex neceſsitate, ſed poteſtatem habentes veſtræ *Pſal.85.*
voluntatis.Neque enim ſicut non mœchaberis, nō oc- *Exod.20.*
cides:ita dici poteſt,non nubes.Illa exiguntur, iſta of-
feruntur.Si fiant iſta,laudātur:niſi fiant illa,damnātur.
In illis dominus debitum imperat vobis, in his autem *Luca.10.*
ſi quid amplius ſupererogaueritis, in redeundo reddet *Eſaia.56.*
vobis.Cogitate quicquid illud eſt,in muro eius locum
nominatum meliorem multo quàm filiorum atque fi-
liarum. Cogitate illic nomen æternum. Quis expli-
cat quale nomen erit? Quicquid tamen erit, æternum
erit. Hoc credendo & ſperando & amando, potuiſtis
coniugia non deuitare prohibita, ſed tranſuolare con-
ceſſa. Vnde huius muneris magnitudo,ad quod ca- *Ca. XXXI.*
peſſendum pro noſtris viribus hortati ſumus: quanto

G eſt excellentius atque diuinius, tanto magis admonet ſolicitudinem noſtram, non ſolum de glorioſiſsima caſtitate, verumetiam de ditiſsima † humilitate aliquid *† aliàs, tutiſsima.* loqui. Cum ergo perpetuæ continentiæ profeſſores ſe coniugatis comparantes, ſecundum ſcripturas cõpererint eos infra eſſe & opere & mercede, & voto & præmio: ſtatim veniat in mentem quod ſcriptũ eſt, Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & corã deo *Eccli. 3.* inuenies gratiam. Menſura humilitatis cuiq; ex mẽſura ipſius magnitudinis data eſt: cui eſt periculoſa ſuperbia quę amplius amplioribus inſidiatur. Hãc ſequitur inuidentia, tanquam filia pediſſequa. Eam quippe ſuperbia cõtinuo parit, nec vnquã eſt ſine tali prole atq; comite. Quibus duobus malis, hoc eſt ſuperbiæ & inuidentiæ, diabolus præeſt†. Itaq; cõtra ſuperbiam matrẽ inuidentiæ maxime militat vniuerſa diſciplina Chriſtiana. Hęc enim docet humilitatem, qua & acquirat & cuſtodiat *† aliàs, diabolus diabolus eſt.* charitatẽ: de qua cum dictum eſſet, Charitas non æmulatur: *1. Corin. 13.* velut ſi cauſam quæreremus vnde fiat vt nõ æmuletur, cõtinuo ſubdidit, Non inflatur: tanquam diceret, ideo nõ habet inuidentiã, quia nec ſuperbiam. Doctor itaq; humilitatis Chriſtus primo ſemetipſum exinaniuit *Philipp. 2.*
H formam ſerui accipiẽs, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſq; ad mortem, mortẽ autem crucis. Ipſa vero doctrina eius quàm attẽte inſinuet humilitatem, atq; huic percipiendæ vehemẽter inſiſtat, quis explicare facile poſsit, atq; in hanc rem demõſtrandam teſtimonia cuncta cõgerere? Hoc facere conetur vel faciat quiſquis ſeorſum de humilitate voluerit ſcribere: huius autẽ operis aliud propoſitũ eſt, quod de tam magna re ſuſceptum eſt, vt ei maxime ſit cauẽda ſuperbia.

C. XXXII. Proinde pauca teſtimonia quę dominus in mentem dare dignatur, ex doctrina Chriſti de humilitate cõmemoro, quæ ad id quod intẽdi fortaſſe ſufficiant. Sermo eius quem primũ prolixiorem ad diſcipulos habuit, inde cœpit, *Matth. 5.* Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorũ eſt regnum cœlorum: quos ſine vlla cõtrouerſia humiles intelligimus. *Matth. 8.* Fidem Centurionis illius ideo pręcipue laudauit, nec ſe inueniſſe in Iſraël dixit tantam fidem, quia ille tam humiliter credidit vt diceret, Non ſum dignus vt ſub tectum meum intres. Vnde nec Matthæus ob aliud eum dixit acceſsiſſe ad dominum, cum apertiſsime *Luca. 7.* Lucas inſinuet, quòd non ad eũ ipſe venerit, ſed amicos
I ſuos miſerit, niſi quia fideliſsima humilitate magis ipſe acceſsit quàm illi quos miſit. Vnde & illud propheticũ *Pſalm. 137.* eſt, Excelſus dominus & humilia reſpicit, excelſa autem à longe cognoſcit: vtiq; tanquã [non] accedentia. Hinc *Matth. 15.* & illi mulieri Chananeæ dicit, O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis: quam ſuperius canẽ appellauerat, nec ei panẽ filiorum proiiciendum eſſe reſpõderat, Quod illa humiliter accipiẽs dixerat, Ita domine, nam & canes edunt de micis quæ cadunt de mẽſa dominorum ſuorum. Ac ſic quod aſsiduo clamore nõ impetrabat, humili cõfeſsione promeruit. Hinc illi duo propo- *Luca. 18.* nuntur orantes in templo, vnus Phariſæus, & alter Publicanus, propter eos qui ſibi iuſti videntur, & ſpernũt cæteros: & enumerationi meritorũ præfertur cõfeſsio peccatorũ. Et vtiq; deo gratias agebat Phariſæus ex his in quibus ſibi multum placebat, Gratias, inquit, tibi ago quia non ſum ſicut cæteri homines, iniuſti, raptores, adulteri, ſicut & Publicanus iſte: Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæcunque poſsideo. Publicanus autẽ de longinquo ſtabat, nec oculos ad cœlũ audebat leuare, ſed percutiebat pectus ſuũ dicens, Deus propitius eſto mihi peccatori. Sequitur autem diuina ſentẽ- K tia, Amen dico vobis, deſcendit iuſtificatus de templo publicanus magis quàm ille Phariſęus. Deinde cauſa oſtenditur, cur hoc iuſtũ ſit, Quoniã is qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Fieri ergo poteſt, vt quiſq; & mala vera deuitet, & vera bona in ſe cõſideret, & de his patri luminũ gratias agat, à quo deſcẽdit omne datum optimũ, & omne donũ perfectum: & *Iacobi. 1.* tamẽ elationis vitio reprobetur, ſi aliis peccatorib⁹ maximeq; peccata in oratione cõfitentibus, vel ſola cogitatione quæ coram deo eſt, ſuperbus inſultet, quibus nõ exprobatio cum inflatione, ſed miſeratio ſine deſperatione debetur. Quid illud quòd quærẽtibus inter ſe diſcipulis quiſnam eorũ maior eſſet, puerũ paruulum cõſtituit ante oculos eorum dicẽs, Niſi fueritis ſicut puer *Matth. 18.* iſte, nõ intrabitis in regnũ cœlorum: nõnne humilitatẽ maxime cõmendauit, & in ea meritũ magnitudinis poſuit: vel cùm filiis Zebedæi latera eius in ſediũ ſublimi- *Matth. 20.* tate cõcupiſcentibus ita reſpondit, vt paſsionis eius calicem bibendum potius cogitarẽt, in quo ſe humiliauit *Philip. 2.* vſq; ad mortẽ, mortem autẽ crucis, quàm ſuperbo appetitu præferri cæteris poſtularent: quid oſtẽdit niſi eis ſe futurũ altitudinis largitorẽ, qui eum doctorem humili- L tatis antea ſequerentur? Iam vero ꝙ exiturus ad paſsio- *Ioan. 13.* nẽ lauit pedes diſcipulis, monuitq; apertiſsime vt hoc facerẽt condiſcipulis atq; conſeruis, quod eis feciſſet magiſter & dominus, quantũ commendauit humilitatem, cui commendandę etiam illud tempus elegit, quo eum proxime moriturũ cum magno deſiderio contuebantur: hoc vtiq; præcipue memoria retenturi, quod magi- *† al. at ille hoc fecit illo tempore quod vtiq.* ſter imitandum vltimum demõſtraſſet: ait † ille, Hoc facite: quod vtiq; potuit & aliis ante diebus, quibus cum eis fuerat conuerſatus: quod ſi fieret, hoc ipſum quidem traderetur, ſed vtique nõ ſic acciperetur. Cum ergo *C. XXXIII.* Chriſtianis omnibus cuſtodienda ſit humilitas, quãdoquidẽ à Chriſto Chriſtiani appellãtur, cuius Euangeliũ nemo diligenter intuetur, qui non eum doctorem humilitatis inueniat: tũ maxime virtutis huius ſectatores & cõſeruatores eos eſſe cõuenit, qui magno aliquo bono cæteris eminent, vt magnopere curent illud quod primitus poſui, Quanto magnus es, tanto humilia te in *Eccli. 3.* omnibus, & coram deo ĩuenies gratiam. Proinde quia perpetua continentia maximéque virginitas, magnum bonum eſt in ſanctis dei, vigilantiſsime cauendum eſt ne ſuperbia corrumpatur. Curioſas & verboſas malas M innuptas Paulus Apoſtolus notat, & hoc vitiũ dicit venire ex ocio. Simul autẽ, inquit, & ocioſæ diſcunt cir- *1. Tim. 5.* cumire domos, non ſolum autem ocioſæ, verumetiam curioſæ & verboſæ, loquentes quæ non oportet. De his ſuperius dixerat, Iuniores autẽ viduas euita. Cum enim in deliciis egerint, in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt: id eſt, in eo quod primo vouerant, non ſteterunt.

Nec tamen ait, nubunt: ſed, nubere volunt. multas e- *Caput XXXIIII.* nim earũ reuocat à nubendo, nõ amor præclari propoſiti, ſed aperti dedecoris timor, veniens & ipſe à ſuperbia, qua formidatur magis hominibus diſplicere quàm deo. Hæ igitur, quę nubere volunt & ideo non nubunt, *1. Cor. 7.* quia impune non poſſunt, quæ melius nuberent quàm vrerentur, id eſt, quàm occulta flamma concupiſcentiæ in ipſa cõcupiſcentia vaſtarentur, quas pœnitet profeſſionis & piget confeſsionis, niſi correctum cor dirigãt, & dei timore rurſus libidinem vincant, in mortuis deputandæ ſunt: ſiue in deliciis agant, vnde dicit Apoſtolus, Quæ autem in deliciis agit, viuẽs mortua eſt: ſiue in *1. Timo. 5.*

laboribus

A laboribus atque ieiuniis, nulla cordis correctione ſu-
perfluis, & magis oſtentationi quàm emendationi ſer-
uientibus. Non ergo talibus magnam curam humilita-
tis ingero, in quibus ſuperbia ipſa confunditur, & con-
ſcientię vulnere cruentatur. Nec ebrioſis aut auaris, aut
alio quolibet dãnabilis morbi genere iacẽtibus, cũ ha-
beant corporalis continẽtiæ profeſsionem, moribusq;
peruerſis à ſuo nomine diſſonent, hanc magnam ſoli-
citudinẽ piæ humilitatis impono: niſi forte in his ma-
lis etiam oſtentare ſe audebunt, quibus nõ ſufficit quòd
eorum ſupplicia differuntur. Nec de his ago, in quibus
eſt quidam placendi appetitus, aut elegantiore veſtitu
quàm tantæ profeſsionis neceſsitas poſtulat, aut capitis
ligamento notabili: ſiue pro tumidis vmbonibus capil-
lorũ, ſiue tegminibus ita teneris vtuntur, vt retiola ſub-
tus poſita appareant: his nondum de humilitate, ſed de
ipſa caſtitate vel integritate pudicitiæ danda præcepta
ſunt. Da mihi profitentem perpetuam continentiam,
atque his & eiuſmodi carentem omnibus & maculis &
vitiis morum, huic ſuperbiam timeo, huic tam magno
bono ex elatiõis tumore formido, quo magis [ineſt vn-
Iacobi. 4. de ſibi placeat, eo magis] vereor, ne ſibi placẽdo illi diſ-
B pliceat, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gra-
Ca. XXXV tiã. Certe præcipuum magiſterium & virginalis inte-
gritatis exẽplum in ipſo Chriſto contuẽdum eſt. Quid
ergo amplius continentibus de humilitate præcipiam,
Matth. 11. quàm quod ille qui omnibus dicit, Diſcite à me quoniã
mitis ſum & humilis corde? cum magnitudinem ſuam
ſupra commemoraſſet. Et idipſum volens oſtendere,
quantus propter nos quantillus effectus eſt: Confiteor,
inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quoniam abſcõ-
diſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea
paruulis. Ita pater, quoniam ſic placitum eſt coram te.
Omnia mihi tradita ſunt à patre meo, & nemo cogno-
ſcit filium niſi pater, & nemo cognoſcit patrem niſi fi-
lius, & cui voluerit filius reuelare: Venite ad me omnes
qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tolli-
te iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quoniam mi-
tis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem anima-
bus veſtris. Ille ille cui omnia tradidit pater, & quem
nemo agnoſcit niſi pater, & qui patrem ſolus agnoſcit,
& cui voluerit reuelare, non dicit, Diſcite à me mundũ
fabricare, aut mortuos reſuſcitare: ſed, quia mitis ſum
C & humilis corde. O doctrinam ſalutarem, ô magiſtrum
dominumq; mortalium, quibus mors poculo ſuperbiæ
propinata atq; trãsfuſa eſt. Noluit docere [quod ipſe nõ
eſſet, noluit iubere] quod ipſe nõ faceret. Video te bo-
ne Ieſu oculis fidei, quos aperuiſti mihi, tanq̃ in cõciõe
Matth. 11. generis humani clamantem atq; dicentem, Venite ad
me & diſcite à me. Quid obſecro te, per quẽ facta ſunt
Ioan. 1. omnia fili dei, & idem qui factus es inter omnia fili ho-
minis? Quid vt diſcamus à te, venimus ad te? Quoniam
mitis ſum, inquit, & humilis corde. Huccine redacti
Coloſ. 2. ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſcõditi in
te, vt hoc pro magno diſcamus à te, quoniã mitis es &
humilis corde? Itáne magnum eſt eſſe paruum, vt niſi à
te qui tam magnus es fieret, diſci omnino non poſſet?
Ita planè. Non enim aliter iuenitur requies animæ, niſi
inquieto tumore digeſto, quo magna ſibi erat, quando
C. XXXVI. tibi ſana non erat. Audiant te, & veniant ad te, & mi-
Matth. 11. tes atque humiles eſſe diſcant à te, qui miſericordiam
& veritatem tuam requirunt, tibi viuendo, tibi non ſi-
bi. Audiat hoc laborans & oneratus, qui ſarcina premi-
Luca. 18. tur, vt oculos ad cœlum leuare non audeat, percutiens
pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Au-

diat centurio, non dignus cuius tectum ſubires. Audiat D
Zachæus maior publicanorum, quadrupla reſtituẽs lu- Matth. 8.
cra damnabilium peccatorum. Audiat mulier in ciui- Luca. 19.
tate peccatrix, tanto lachrymoſior pedibus tuis, quanto Luca 7.
fuerat alienior à veſtigiis tuis. Audiãt meretrices & pu-
blicani, qui ſcribas & Phariſæos præcednnt in regnum Matth. 21.
cœlorum. Audiat omne genus ægrorum, cum quibus
tibi pro crimine ſunt obiecta conuiuia, videlicet quaſi
à ſanis qui medicum non quærebant, cum non veneris Matth. 9.
vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã. Hi omnes
cum conuertuntur ad te, facile miteſcunt & humilian-
tur coram te, memores iniquiſsimæ vitæ ſuæ, & indul-
gentiſsimæ miſericordiæ tuæ, quia vbi abundauit pec- Roman. 5.
catum, ſuperabundauit gratia. Sed reſpice agmina vir-
ginum, puerorum, puellarumq; ſanctarũ: in Eccleſia tua
eruditum eſt hoc genus, illic tibi à maternis vberibus
pullulauit, nomen tuum ad loquẽdum linguam ſoluit,
nomen tuum velut lac infantiæ ſuæ ſuxit infuſum. Nõ
poteſt quiſquam ex hoc numero dicere, Qui prius fui 1. Tim. 1.
blaſphemus & perſecutor & iniurioſus, ſed miſericor-
diam conſecutus ſum, quoniam ignorans feci in incre-
dulitate: immo etiam quod non iuſsiſti, ſed tantummo- E
do volentibus arripiendũ propoſuiſti dicens, Qui po-
teſt capere capiat: arripuerunt, vouerunt, & propter re- Matth. 19.
gnum cœlorum ſeipſos, non quia minatus es, ſed quia
hortatus es, caſtrauerunt. His inclama, hi te audiant; Caput
quoniam tu mitis es, & humilis corde. Hi quanto ma- XXXVII.
gni ſunt, tanto humiliãt ſe in omnibus, vt coram te in- Matth. 11.
ueniant gratiam. Iuſti ſunt, ſed nunquid ſicut tu iuſtifi- Eccli. 3.
cans impium? Caſti ſunt, ſed eos in peccatis matres eo- Roma. 4.
rum in vteris aluerunt. Sãcti ſunt, ſed tu etiam ſanctus Pſalm. 5.
ſanctorum. Virgines ſunt, ſed nati etiam ex virginibus
non ſunt. Et ſpiritu & carne integri ſunt, ſed verbũ ca- Ioan 1.
ro factum non ſunt. Et tamen diſcant nõ ab eis quibus
peccata dimittis, ſed à teipſo agno dei, qui tollis pecca-
ta mundi, quoniã mitis es & humilis corde. Non ego te
anima piè pudica, quæ appetitum carnalem nec vſq; ad
conceſſum cõiugium relaxaſti, quę diſceſſurum corpus
nec ſucceſſori propagando induliſti, quę fluitãtia mẽ-
bra terrena in cœli conſuetudinem ſuſpendiſti: nõ ego
te vt diſcas humilitatẽ, ad publicanos & peccatores mit-
to, qui tamen in regnum cœlorũ pręcedũt ſuperbos, nõ
ad hos mitto. Indigni ſunt enim, qui ab immũditię vo-
ragine liberati ſunt, vt ad eos imitãdos mittaris illiba- F
ta virginitas. ad regem cœli te mitto, ad eum per quem
creati ſunt homines, & qui creatus eſt inter homines
propter homines: ad ſpecioſum forma præ filiis homi- Pſalm. 44.
num & contemptum à filiis hominum, pro filiis homi-
num, ad eũ qui dominãs angelis immortalib⁹, nõ dedi-
gnatus eſt ſeruire mortalibus. Eum certe humilem nõ
iniquitas ſed charitas fecit: charitas quæ non ęmulatur, 1. Corin. 13.
nõ inflatur, nõ quærit quæ ſua ſunt: quia & Chriſtus nõ
ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptũ eſt de illo, Opprobria ex- Pſalm. 68.
probrantiũ tibi ceciderũt ſuper me. Vade veni ad eum
& diſce, quoniã mitis eſt & humilis corde. Non ibis ad
eum qui oculos ad cœlum leuare nõ audebat onere ini- Matth. 11.
quitatis, ſed ad eũ qui de cœlo deſcendit põdere chari-
tatis. Non ibis ad eam quę domini ſui pedes lachrymis Luca. 18.
rigauit, quęrens indulgentiã grauium peccatorum: ſed
ibis ad eum qui cum daret indulgentiam omniũ pecca- Luca. 7.
torum, lauit pedes ſeruorũ ſuorũ. Noui dignitatem vir- Ioan. 13.
ginitatis tuæ: non tibi propono imitãdum publicanum
humiliter accuſantem delicta ſua, ſed timeo tibi phari- Luca. 18.
ſæum ſuperbe iactãtem merita ſua. Nõ dico, eſto qualis
illa de qua dictum eſt, Dimittuntur ei peccata multa, Luca. 7.

G quoniam dilexit multum. Sed metuo ne cum tibi mo-
Caput dicum dimitti putas, modicum diligas. Metuo in-
XXXVIII. quam tibi vehementer, ne cum te agnum quocunque
Lucæ.7. ierit ſecuturam eſſe gloriaris, eum prę tumore ſuperbię
Apoc.14. ſequi per anguſta nō poſsis. Bonum eſt tibi ô anima vir
ginalis, vt ſic quomodo virgo es, ſic omnino ſeruās in
corde quod renata es, ſeruans in carne qd nata es, con-
† al. timorē cipias tamen à timore† domini & parturias ſpiritum ſa-
Eſaiæ.26. lutis. Timor quidem non eſt in charitate, ſed perfecta,
1.Ioan.4. ſicut ſcriptura dicit, charitas foras mittit timorem, ſed
timorem hominum, non dei timorē, temporalium ma-
Roma.11. lorum, non diuini in fine iudicij. Noli altum ſapere, ſed
time. Ama dei bonitatem, time ſeueritatem, vtrūque te
ſuperbam eſſe non ſinit. Amando enim times, ne ama-
tum & amantem grauiter offendas. Nam que grauior
offenſio quàm vt ſuperbia illi diſpliceas, qui propter te
Pſalm.18. ſuperbis diſplicuit? Et vbi magis eſſe debet timor ille
caſtus permanens in ſeculū ſeculi, q̄ in te, quæ nō cogi-
1.Corin.7. tas quę ſunt mūdi, quomodo placeas cōiugi, ſed quę ſūt
domini, quomodo placeas domino? Ille alius timor nō
eſt in charitate: iſte autem caſtus non recedit à charita-
H te. Si non amas, time ne pereas: ſi amas, time ne diſpli-
ceas. Illum timorem charitas foras mittit: cum iſto in-
Roma.8. trocurrit. Dicit Apoſtolus Paulus etiā, Non enim acce-
pimus ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepi-
mus ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus
abba pater. Illum eum timorem credo dicere, qui dat*
erat in veteri teſtamento, ne amitterentur temporalia
bona, quæ deus promiſerat nōdum ſub gratia filiis, ſed
ſub lege adhuc ſeruis. Eſt etiam timor ignis æterni, pro
pter quem deuitādum deo ſeruire, nondum eſt vtique
perfectæ charitatis. Aliud eſt enim deſiderium præmij,
Pſalm.138. aliud formido ſupplicij. Aliæ voces ſunt, Quò abibo à
ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? & aliæ voces ſunt,
Pſalm.26. Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in
domo domini per omnes dies vitæ meæ, vt cōtempler
Pſalm.83. delectationē domini, & protegar à templo eius. Et, Ne
auertas faciem tuā à me. Et, Deſiderat & deficit anima
Lucæ.18. mea in atria domini. Illas voces non habuerat, qui ocu-
Lucæ.7. los non audebat leuare ad cœlū, & quæ rigabat lachry-
mis pedes ad impetrandam veniam grauium peccato-
rum. Has autem tu habeto, quæ ſolicita es ea quæ ſunt
1.Corin.7. domini, vt ſis ſancta & corpore & ſpiritu. Illis vocibus
I comitatur timor, qui tormentum habet, quem perfecta
1.Ioan.4. charitas foras mittit. His autem vocibus comitatur ti-
Pſal.18. mor domini caſtus permanēs in ſeculū ſeculi. Et vtriq;
Roma.11. generi dicendū eſt, Noli altum ſapere, ſed time: vt ho-
mo nec de ſuorū peccatorū defenſione, nec de iuſtitiæ
præſumptione ſe extollat. Nam & ipſe Paulus qui dixit,
Roma.8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timo-
1.Corin.2. re: tamen timore comite charitatis ait, Cum timore &
tremore multo fui apud vos. Et ea ſentētia quam com-
memoraui, ne aduerſus fractos oleæ ramos inſertus ſu-
Roma.11. perbiret oleaſter, ipſe vſus eſt dicēs, Noli altum ſapere,
ſed time. ipſe omnia mēbra Chriſti generaliter admo-
Philip.2. nens ait, Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſa-
lutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis
& velle & operari pro bona voluntate: ne ad vetus te-
ſtamentum videatur pertinere quod ſcriptum eſt, Ser-
Pſalm.2. uite domino in timore, & exultate ei cum tremore.
Caput XXXIX. Et quæ magis membra corporis ſancti quod eſt ec-
cleſia, curare debent vt ſuper ea requieſcat ſpiritus ſan-
ctus, q̄ illa quæ virginalem profitentur ſanctitatē? Quo
modo autem requieſcit vbi non inuenit locum ſuum?
Quid autē aliud quàm cor humiliatum quod impleat,
non vnde reſiliat: quod erigat, nō quod deprimat? cum K
apertiſsime dictū ſit, Super quē requieſcet ſpiritus me*, *Eſaiæ.66.*
niſi ſuper humilem & quietum, & trementē verba mea?
Iam iuſte viuis, iam pie viuis, pudice, ſancte, virginali
caſtitate viuis: adhuc tamen hic viuis, & non humilia-
ris audiendo, Nunquid non tentatio eſt vita humana *Iob.7.*
ſuper terram? Non te à præſidenti elatione reuerberat,
Vę mundo ab ſcandalis? Non contremiſcis ne depute- *Matth.18.*
ris in multis, quorum refrigeſcit charitas, quoniā abun- *Matth.24.*
dat iniquitas? Non percutis pectus cum audis, Quapro-
pter qui ſe putat ſtare, videat ne cadat? Inter hęc diuina *1.Corin.10.*
monita & humana pericula, ità ne adhuc virginibus
ſanctis humilitatē perſuadere laboramus? An vero *Caput XL.*
propter aliud credendū eſt permittere deū, vt miſcean-
tur numero profeſsionis veſtræ multi & multæ caſuri
& caſuræ, niſi vt his cadentibus timor veſter augeatur
quo ſuperbia cōprimatur, quam ſic odit deus, vt contra
hanc vnam ſe tantū humiliarit altiſsimus? Niſi forte re-
uera ideo minus timebis magisq; inflaberis, vt modicū
diligas eū, qui te tātum dilexit, vt traderet ſemetipſum *Lucæ.7.*
pro te: quia modicū tibi dimiſit, viuēti videlicet à pue- *Galat.2.*
ritia religioſe, pudice, pia caſtitate, illibata virginitate: L
quaſi vero nō tu multo ardentius diligere debeas eum,
qui flagitioſis ad ſe conuerſis quæcunq; dimiſit, in ea te
cadere non permiſit? Aut vero ille phariſæus, qui pro- *Lucæ.7.*
pterea modicum diligebat, quia modicum ſibi dimitti
exiſtimabat: nūquid ob aliud hoc errore cęcabatur, niſi
quia ignorans dei iuſtitiā, & ſuā quęrens cōſtituere, iu- *Roma.10.*
ſtitiæ dei ſubiectus nō erat? Vos autem genus electum, *1.Petri.2.*
& in electis electius virginei chori ſequentes agnū: etiā *Apoc.14.*
vos gratia ſalui facti eſtis per fidē: & hoc non ex vobis, *Ephe.2.*
ſed dei donū eſt, non ex operibus, ne forte quis extolla-
tur: ipſius enim ſumus figmētum, creati in Chriſto Ieſu
in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis am-
bulemus. Ergò ne hunc quanto eius donis ornatiores
eſtis, tāto minus amabitis? Auerterit ipſe tam horrendā
demētiam. Proinde quoniam verū veritas dixit, q̄ ille
cui modicum dimittitur, modicū diligit: vos vt arden-
tiſsime diligatis, cui diligēdo à coniugiorū nexibus li-
beri vacatis, deputate vobis tāqum omnino dimiſſum,
quicquid mali à vobis non eſt illo regēte commiſſum.
Oculi enim veſtri ſemper ad dominum, quoniam ipſe *Pſal.24.*
euellet de laqueo pedes veſtros. Et niſi dominus cuſto- *Pſal.126.*
dierit ciuitatem, inuanum vigilat, qui cuſtodit eā. Et de M
ipſa continentia loquens Apoſtolus ait, Volo autē om- *1.Cor.7.*
nes homines eſſe ſicut meipſum: ſed vnuſquiſque pro-
prium donū habet à deo, alius ſic, alius autē ſic. Quis er-
go donat iſta? Quis diſtribuit propria vnicuique ſicut
vult? Nempe deus, apud quem non eſt iniquitas. Ac per *Roma.9.*
hoc qua ęquitate ille faciat alios ſic, alios autem ſic, ho-
mini noſſe aut impoſsibile, aut omnino difficile eſt.
Quin tamen æquitate faciat, dubitare fas non eſt. Quid *1.Corin.4.*
itaq; habes quod nō accepiſti? aut qua peruerſitate mi-
nus diligis à quo amplius accepiſti? Quapropter hæc *Caput XLI.*
prima ſit induēdæ humilitatis cogitatio, ne à ſe ſibi pu-
tet eſſe dei virgo quòd talis eſt, ac non potius hoc do- *Iacobi.1.*
num optimum deſuper deſcendere à patre luminum,
apud quem non eſt tranſmutatio, nec momenti obum-
bratio. Ita enim nō putabit modicum ſibi dimiſſum vt *Roma.10.*
modicum diligat: & ignorās dei iuſtitiam, ac ſuam vo-
lens cōſtituere, iuſtitiæ dei nō ſubiiciatur. In quo vitio
erat Simon ille quē ſuperauit mulier, cui dimiſſa ſunt *Lucæ.7.*
peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed cautius &
verius cogitabit omnia peccata ſic habenda tanquam
dimittantur, à quibus deus cuſtodit ne committantur.

Teſtes

A Teſtes ſunt voces piarum deprecationum in ſcripturis
ſanctis,quibus oſtẽditur, ea ipſa quæ pręcipiũtur à deo,
nõ fieri niſi dante atq; adiuuante qui præcipit. Menda-
citer enim petuntur, ſi ea nõ adiuuãte eius gratia face-
re poſſemus. Quid tam generaliter maximeq; præcipi-
tur,quàm obedientia,qua cuſtodiuntur mãdata dei? Et
Pſalm.118. tamẽ hanc inuenimus optari, Tu,inquit,præcepiſti mã-
data tua cuſtodiri nimis. Deinde quid ſequitur? Vtinã
dirigãtur vitæ meę ad cuſtodiẽdas iuſtificationes tuas:
Tunc non confundar,dum inſpicio in omnia manda-
ta tua. Quod deum præcepiſſe ſuprà poſuit:hoc vt in ſe
impleretur optauit:hoc fit vtique ne peccetur. Quod ſi
peccatum fuerit,præcipitur vt pœniteat: ne defenſione
& excuſatione peccati pereat ſuperbiẽdo, qui fecit, dũ
non vult pœnitẽdo perire quod fecit. Etiam hoc à deo
petitur vt intelligatur non fieri,niſi eo præſtante à quo
Pſal.140. petitur, Pone,inquit,domine cuſtodiã ori meo,& oſtiũ
continentiæ circum labia mea, Ne declines cor meum
in verba maligna, ad excuſandas excuſationes in pec-
catis,cum hominibus operãtibus iniquitatem. Si ergo
& obedientia,qua eius mandata ſeruamus,& pœniten-
tia, qua peccata noſtra non excuſamus ſed accuſamus,
B optatur & petitur:manifeſtũ eſt,quia cum fit,illo dante
habetur,illo adiuuãte completur. Apertius etiã dicitur
Pſalm.36. propter obedientiam, A domino greſſus hominis diri-
guntur,& viam eius volet. Et de pœnitentia dicit Apo-
2.Timo.2. ſtolus, Ne forte det illis deus pœnitentiã. De ipſa etiam
Sapien.8. continentia nónne apertiſsime dictum eſt, Et cum ſci-
rem quia nemo poteſt eſſe continens niſi deus det: &
hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire cuius eſſet hoc donum.
Cap. XLII. Sed forte continentia donum dei eſt,ſapientiã vero
ſibi ipſe homo præſtat,qua illud donum non ſuum,ſed
dei eſſe cognoſcat. Immo deus ſapientes facit cæcos, &
Pſalm.18. teſtimonium dei fidele ſapientiam præſtat paruulis. Et
Iacobi.1. ſi quis indiget ſapiẽtia,poſtulet à domino, qui dat om-
nibus affluenter,& nõ improperat,& dabitur ei. Sapiẽ-
Matth.25. tes autem eſſe virgines decet, ne lampades earũ extin-
Roma.12. guantur. Quomodo ſapientes, niſi non alta ſapientes,
ſed humilibus conſentientes? Dixit enim homini ipſa
Iob.28. ſapientia, Ecce pietas eſt ſapientia. Si ergo nihil habes,
1 Corin.4. quod non accepiſti,noli altum ſapere,ſed time. Et noli
Roma.11. modicũ diligere, quaſi à quo tibi modicum dimiſſum
Luca.7. eſt: ſed potius multum dilige, à quo multũ tibi tributũ
eſt. Si enim diligit,cui donatum eſt ne redderet:quãto
C magis debet diligere,cui donatum eſt vt haberet? Nam
quiſquis ab initio pudicus permanet,ab illo regitur: Et
quiſquis ex impudico pudicus fit, ab illo corrigitur: Et
quiſquis vſq; in finem impudicus eſt, ab illo deſeritur.
Hoc autẽ ille occulto iudicio facere poteſt,iniquo non
poteſt. Et fortaſſe ideo latet, vt plus timeatur, & minus
Ca. XLIII. ſuperbiatur. Deinde iã ſciẽs homo, gratia dei ſe eſſe
quod eſt,non incidat in alium ſuperbiæ laqueum,vt de
ipſa dei gratia ſe extollendo ſpernat cæteros. Quo vi-
Luca.18. tio aliꝰ ille Phariſęus,& de bonis quę habebat deo gra-
tias agebat,& tamen ſe ſuper publicanũ peccata confi-
tentem extollebat. Quid igitur faciat virgo,quid cogi-
tet, ne ſe extollat ſuper eos vel eas qui hoc tam magno
dono carẽt? Neque enim ſimulare debet humilitatem,
ſed exhibere: nam ſimulatio humilitatis maior ſuper-
bia eſt. Idcirco ſcriptura volens oſtẽdere veracem hu-
Eccli. 3. militatem eſſe oportere,cum dixiſſet, Quanto magnus
es,tanto humilia te in omnibus:mox quoque ſubdidit,
Et coram deo inuenies gratiam:vtique vbi ſe fallaciter
Ca.XLIIII. humiliare non poſſet. Proinde quid dicemus? Eſt ne
aliquid quod virgo dei veraciter cogitet vnde ſe fideli

mlieri,non tantum viduæ, verumetiam cõiugatæ præ- D
ferre non audeat? Non ergo reprobam dico: nam quis
neſciat obedientem mulierem inobediẽti virgini præ-
ponendam? Sed cum ambæ ſint obedientes præceptis
dei, itáne trepidabit ſanctam virginitatem etiam caſtis
nuptiis, & continentiam præferre connubio, fructum
centenum præire triceno? Immo vero non dubitet Matth.13.
hanc rem illi rei præponere. Hęc tamen vel hæc virgo
obediens & deum timens,illi vel illi mulieri obedientĩ
& deum timenti ſe anteferre nõn audeat,alioquin non
erit humilis,& deus ſuperbis reſiſtit. Quid ergo cogita- Iacobi.4.
bit? Occulta ſcilicet dona dei, quæ non niſi interroga-
tione tentationis, etiam ſemetipſum vnicuique decla-
rant. Vt enim cætera taceam, vnde ſcit virgo, quamuis
ſolicita quæ ſunt domini, quomodo placeat domino: 1.Cor.7.
ne forte propter aliquam ſibi incognitam mentis infir-
mitatem, nondum ſit matura martyrio: illa vero mu-
lier cui ſe præferre geſtiebat, iam poſsit bibere calicem Matth.20.
dominicæ humilitatis, quem prius bibendum diſcipu-
lis amatoribus ſublimitatis oppoſuit? Vnde inquam
ſcit,ne forte ipſa nondum ſit Thecla,iam ſit illa Criſpi-
na? Certe niſi aſsit tentatio, nulla doni huius fit de- Cap.XLV.
monſtratio. Hoc autem tam magnum eſt, vt eum fru- E
ctum centenum quidam intelligãt. Perhibet enim pręc-
clariſsimum teſtimonium eccleſiaſtica authoritas, in
qua fidelibus notum eſt,quo loco martyres,& quo de-
functæ ſanctimoniales ad altaris ſacramenta reciten-
tur. Sed quicquid ſignificet fœcunditatis illa diuerſi-
tas, viderint qui hæc melius quàm nos intelligunt,ſiue
virginalis vita in cẽteno fructu ſit, in ſexageno vidua-
lis, in triceno autem coniugalis: ſiue centena fertilitas
martyrio potius imputetur, ſexagena continentiæ, &
tricena connubio: ſiue virginitas accedente martyrio
centenum fructum impleat, ſola vero in ſexageno ſit,
coniugati autem tricenum ferentes ad ſexagenum per-
ueniant ſi martyres fuerint: ſiue quod probabilius mi-
hi videtur, quoniam diuinæ gratiæ multa ſunt mune-
ra,& eſt aliud alio maius ac melius: vnde dicit Apoſto-
lus, Aemulamini autem dona meliora: intelligendum 1.Cor.12.
eſt plura eſſe quàm vt in tres differentias diſtribui poſ-
ſint. Primum ne continentiam vidualem aut in nullo
fructu conſtituamus, aut ad coniugalis pudicitiæ me-
ritum deponamus,aut virginali gloriæ coęquemꝰ: aut
coronam martyrij vel in habitu animi, etiam ſi deſit
tentationis examen, vel in ipſa paſsionis experientia F
conſtitutam, cuilibet illarum trium caſtitati ſine vllo
incremento fertilitatis accedere exiſtimemus. Deinde
vbi ponimus,quòd multi ac multæ ita cuſtodiunt con-
tinentiam virginalem, vt tamen non faciant quæ do-
minus ait, Si vis eſſe perfectus, vade vende omnia quæ Matth.19.
habes,& da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis,
& veni ſequere me. Nec audeant eorum cohabitationi
ſociari,in quibꝰ nemo dicit aliquid proprium,ſed ſunt
eis omnia cõmunia. Nihil ne putamus fructificationis Acto. 4.
accedere virginibus dei cum hoc faciunt? Aut ſine vllo
fructu eſſe virgines dei,etiã ſi hoc nõ faciunt? Mul- Cap.XLVI.
ta ergo ſunt dona,& aliis alia clariora ac ſuperiora ſin-
gulis ſingula. Et aliquando alter fructuoſus eſt donis
paucioribus,ſed potioribus:alter inferioribus, ſed plu-
ribus. Et quemadmodum inter ſe vel coęquẽtur vel di-
ſtinguantur in accipiendis æternis honoribus,quis ho-
minum audeat iudicare, dum tamen conſtet & multa
eſſe iſta diuerſa,& non ad præſens tempus,ſed in æter- Matth.13.
num prodeſſe meliora? Sed dominum tres arbitror vo-
luiſſe fructificationis cõmemorare differentias,cæteras

G intelligentibus reliquiſſe. Nam & alius Euangeliſta ſo-
Luca.8. lum cõmemorauit centuplũ,nunquid ideo putãdus eſt
alia duo vel improbaſſe vel ignoraſſe,ac nõ poti⁹ intel
ligenda reliquiſſe? Sed vt dicere cœperam,ſiue cẽtenus
fructus ſit deo deuota virginitas,ſiue alio aliquo modo
vel quem cõmemorauimus,vel quẽ non cõmemoraui-
mus,ſit illa fertilitatis intelligẽda diſtãtia: nemo tamẽ,
quãtũ puto, auſus fuerit virginitatẽ pręferre martyrio,
ac nemo dubitauerit hoc donũ occultum eſſe,ſi exami-
Ca. XLVII natrix deſit tẽtatio. Habet itaq; virgo quod cogitet,
quod ei proſit ad ſeruandã humilitatẽ, ne violet illam,
1.Corin.13. quę ſupereminet donis omnib⁹ charitatẽ,ſine qua vtiq;
quæcunq; alia vel pauca vel plura vel magna vel parua
habuerit,nihil eſt. Habet,inquã,quod cogitet vt nõ in-
fletur, nõ æmuletur: ita ſe ſcilicet bonũ virginale cõiu-
gali bono multo amplius & meli⁹ profiteri,vt tamẽ ne-
ſciat vtrũ illa vel illa cõiugata iã pati pro Chriſto poſ-
ſit,adhuc vero ipſa nõ poſsit,& in hoc ei parcatur, quia
infirmitas eius tẽtatione nõ interrogatur. Fidelis enim
1.Corin.10. deus,ait Apoſtolus,qui non vos permittit tentari ſuper
id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitũ
vt poſsitis ſuſtinere. Fortaſsis illi vel illæ coniugalis vi-
H tę retinentes in ſuo genere laudabilẽ modum,iam poſ-
ſint contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam
laniatu viſcerum & effuſione ſanguinis dimicare: illi au
tem vel illæ a pueritia continentes,ſeq; caſtrantes pro-
pter regnũ cœlorũ,nondum tamen valent talia vel pro
iuſtitia vel pro ipſa pudicitia ſuſtinere. Aliud eſt enim
pro veritate ac propoſito ſancto nõ conſentire ſuadẽ-
ti atq; blandienti,aliud non cedere etiã torquẽti atq; fe
rienti. Latent iſta in facultatibus & viribus animorum,
tẽtatione panduntur, experientia propalãtur. Vt ergo
quiſq; non infletur ex eo quod videt ſe poſſe,humiliter
cogitet quòd ignorat aliquid præſtantius ſe fortaſſe nõ
poſſe: aliquos autẽ qui illud quo ſibi glorioſe notus eſt,
nec habẽt nec profitẽtur,hoc quod ipſe nõ poteſt,poſſe.
Roma.12. Ita ſeruabitur nõ fallaci ſed veraci humilitate, Honore
C.XLVIII. mutuo præuenientes, & alterutrum exiſtimantes ſupe-
Prouer 20. riores ſibi. Quid iam dicã de ipſa cautela & vigilan-
tia non peccandi: Quis gloriabitur caſtũ ſe habere cor?
Aut quis gloriabitur mũdum ſe eſſe à peccato? Integra
eſt quidem ab vtero matris ſancta virginitas: ſed ne-
Iob. 25. mo,inquit, mundus in conſpectu tuo, nec infans cuius
I eſt vnius diei vita ſuper terram. Seruatur & in fide in-
2.Corin.11. uiolata quædam caſtitas virginalis, qua eccleſia vni vi-
ro virgo caſta coaptatur: ſed ille vnus vir,non tantum
fideles mente & corpore virgines,ſed omnes omnino
Chriſtianos ab ſpiritalibus vſq; ad carnales,ab Apoſto-
lis vſq; ad vltimos pœnitentes, tanquã à ſummis cœlo-
rum vſque ad terminos eorum docuit orare, & in ipſa
Matth. 6. oratiõe dicere admonuit, Et dimitte nobis debita no-
ſtra,ſicut & nos dimittimus debitorib⁹ noſtris: vbi per
hoc quod petimus, quid etiã nos eſſe meminerimus o-
ſtẽdit. Neque enim pro eis debitis,quæ totius præteritæ
vitæ, in baptiſmo per eius pacẽ nobis dimiſſa eſſe cõfi-
dimus,nos præcepit orare dicentes, Dimitte nobis de-
bita noſtra,ſicut & nos dimittimus debitorib⁹ noſtris.
Alioquin hãc orationẽ catechumeni potius vſq; ad ba-
ptiſmũ orare deberent. Cum vero iam baptizati orãt,
præpoſiti & plebes,paſtores & greges,ſatis oſtẽditur in
Iob.7. hac vita,quę tota tentatio eſt,neminem ſe tanquam ab
Cap.XLIX. omnibus peccatis immunẽ debere gloriari. Proinde
etiam virgines dei irreprehenſibiles quidem ſequuntur
agnũ quocunq; ierit, & peccatorũ purgatione perfecta
& virginitate ſeruata,quæ nõ rediret amiſſa: ſed quia ea

dem ipſa Apocalypſis,vbi tales tali reuelati ſunt, etiam K
hinc eos laudat,ꝙ in ore eorũ non ſit inuentum mẽda- *Apoca.14.*
cium: meminerint etiã in hoc eſſe veraces, ne ſe audeãt
dicere non habere peccatũ. Idem quippe Ioãnes qui il-
lud vidit hoc dixit, Si dixerimus quia peccatũ non ha- *1.Ioan. 1.*
bemus,noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.
Quòd ſi cõfeſsi fuerimus delicta noſtra,fidelis eſt & iu-
ſtus,vt dimittat nobis peccata noſtra, & purget nos ab
omni iniquitate. Quod ſi dixerimus quoniã nõ pecca-
uimus,mendacẽ faciemus eum,& verbum eius non erit
in nobis. Hoc certe nõ illis aut illis,ſed Chriſtianis om-
nibus dicitur,vbi & virgines ſe debẽt agnoſcere. Sic e-
nim erunt ſine mẽdacio,quales in Apocalypſi apparue- *Apoc.14.*
runt. Ac per hoc quãdiu nondũ eſt in cœleſti ſublimi-
tate perfectio,inuituperabiles facit in humilitate cõfeſ-
ſio. Sed rurſus ne per occaſionem huius ſentẽtiæ, quiſ-
quã cum mortifera ſecuritate peccaret, ſeq; trahẽdum
permitteret, tanquã mox delẽdis facili cõfeſsione pec-
catis,continuo ſubiecit,Filioli mei,hæc ſcripſi vobis vt *1.Ioan.2.*
nõ peccetis: Et ſi quis peccauerit,aduocatũ habemus ad
patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe propitiator eſt
peccatorũ noſtrorum. Nemo itaq; à peccato tanquã re-
diturus abſcedat, nec ſe huiuſmodi quaſi ſocietatis pa- L
cto cum iniquitate conſtringat,vt eam confiteri magis
quàm cauere delectet. Sed quoniã etiam ſatagẽtibus *Caput L.*
vigilantibusq; ne peccent, ſubrepũt quodammodo ex
humana fragililate peccata,quamuis parua,quãuis pau-
ca,nõ tamen nulla: & eadẽ ipſa fiunt magna & grauia,
ſi eis ſuperbia incrementũ & pondus adiecerit: à ſacer-
dote quem habemus in cœlis, ſi pia humilitate perimã-
tur, tota facilitate purgantur. Sed non contẽdo cũ eis
qui aſſerunt hominẽ poſſe in hac vita ſine vllo peccato
viuere: non contendo,nõ contradico. Fortaſſe enim ex
noſtra miſeria magnos metimur,& cõparãtes noſmet- *2.Cor. 10.*
ipſos nobiſmetipſis,nõ intelligim⁹. Vnũ ſcio,ꝙ iſti ma-
gni,quales nõ ſumus,quales nõdũ experti ſumus: quãto
magni ſunt,tãto humiliant ſe in omnibus, vt corã deo *Eccli. 3.*
inueniant gratiã. Quamlibet enim magni ſint,nõ ma-
ior eſt ſeruus domino ſuo,vel diſcipulus magiſtro ſuo. *Ioan.13.*
Et vtiq; ille eſt dominus,qui dicit, Omnia mihi tradita *Matth.11.*
ſũt à patre meo: Et ille eſt magiſter,qui dicit, Venite ad
me omnes qui laboratis,& diſcite à me. Et tamen quid
diſcimus? Quoniã mitis ſum,inquit,& humilis corde. M
Hic dicet aliquis, Non eſt hoc iã de virginitate ſed *Caput LI.*
de humilitate ſcribere. quaſi vero quæcunq; virginitas,
ac non illa quæ ſecundũ deum eſt, à nobis prædicanda
ſuſcepta ſit. Quod bonũ quanto magnũ video,tanto ei
ne pereat futuram ſuperbiam pertimeſco. Nõ ergo cu-
ſtodit bonum virginale,niſi deus ipſe qui dedit, & de⁹ *1.Ioan.4.*
charitas eſt. Cuſtos ergo virginitatis charitas,locus au-
tem hui⁹ cuſtodis humilitas. Ibi quippe habitat,qui di-
xit,ſuper humilem & quietũ & tremẽtem verba ſua,re- *Eſaia.66.*
quieſcere ſpiritũ ſuum. Quid itaq; alienum feci,ſi bonũ
quod laudaui,volẽs tutius cuſtodiri, curaui etiam locũ
præparare cuſtodi? Fidẽter enim dico,nec mihi ne ira-
ſcantur timeo,quos vt mecũ ſibi timeant ſolicitus mo-
neo: facilius ſequũtur agnũ, & ſi nõ quocunq; ierit,cer- *Apoc.14.*
te quouſq; potuerint,cõiugati humiles,quàm ſuperbiẽ-
tes virgines. Quomodo enim ſequitur ad quẽ non vult
accedere? Aut quomodo accedit ad quem nõ venit vt
diſcat,quoniã mitis eſt & humilis corde? Illos proinde *Matth.11.*
ſequentes agnũ † quocunq; ierit dicit †, in quibus prius *† al. agnus.*
ipſe vbi caput inclinet inuenerit. Nam quidã ſuperbus *† al. ducit.*
& doloſus hoc ei dixerat, Domine ſequor te quocunq; *Matth. 8.*
ieris: Cui reſpondit, Vulpes foueas habent, & volatilia
cœli

A cœli nidos, filius autē hominis nō habet vbi caput ſuū reclinet. Arguebat nomine vulpium aſtutam doloſitatem, & nomine volucrum ventoſam elationem, in quo vbi requieſceret piam nō inueniebat humilitatem. Ac per hoc nuſquam omnino ſecutus eſt dominum, qui ſe promiſerat non vſque ad quēdam profectum, ſed omnino quocunque ierit ſecuturum.

Cap. LII. Quapropter hoc agite virgines dei, hoc agite, ſequimini agnū quocunq; ierit. Sed prius ad eū quàm ſequamini, venite & diſcite,
Matth. 11. quoniam mitis eſt & humilis corde: humiliter ad humilem venite ſi amatis, & ne diſcedatis ab illo ne cada-
Pſalm. 38. tis. Qui enim timet ab illo diſcedere, rogat & dicit, Nō veniat mihi pes ſuperbię. Pergite viā ſublimitatis, pede humilitatis. Ipſe exaltat humiliter ſequentes, quem de-
Pſalm. 58. ſcendere non piguit ad iacentes. Dona eius illi ſeruanda committite, fortitudinem veſtram ad illum cuſtodite. Quicquid mali ipſo cuſtodiēte non committitis, tanquā remiſſum ab illo deputate: ne modicum vobis
Lucæ 7. exiſtimantes dimiſſum, modicum diligatis, & tundentes pectora publicanos ruinoſa iactantia contemnatis. De viribus veſtris expertis cauete, ne quia ferre aliquid
B potuiſtis inflemini: de inexpertis autem orate, ne ſupra
1. Corin. 10. quàm poteſtis ferre tētemini. Exiſtimate aliquos in occulto ſuperiores, quibus eſtis in manifeſto meliores. Cū aliorum bona, forte ignota vobis, benigne creduntur à vobis, veſtra vobis nota nō comparatione minuuntur, ſed dilectione firmātur. Et quæ forte adhuc deſunt, tāto dantur facilius, quanto deſiderantur humilius. Perſeuerantes in numero veſtro præbeant vobis exemplū, cadētes autem augeant timorem veſtrum. Illud amate
Roma. 10. vt imitemini, hoc lugete ne infleminí. Iuſtitiam veſtrā nolite ſtatuere, Deo vos iuſtificanti ſubdite: veniā peccatis donate alienis, orate pro veſtris: futura vigilando
Cap. LIII. vitate, præterita confitendo delete. Ecce iam tales eſtis, vt profeſſæ atq; ſeruatę virginitati, cęteris etiā moribus congruatis. Ecce iam non ſolum homicidiis, ſacrificiis diabolicis & abominationibus, furtis, rapinis, fraudibus, periuriis, ebrioſitatibus, omniq; luxuria & auaritia, ſimulationibus, æmulationib^9^, impietatib^9^, crudelitatibus abſtinetis: verumetiam illa quæ leuiora vel ſunt vel putantur, non inueniuntur nec oriūtur in vobis, non improbus vultus, non vagi oculi, non infrænis lingua, non petulans riſus, non ſcurrilis iocus, non in-
C decēs habitus, non tumidus aut fluxus inceſſus. Iam nō
1. Petri. 3. redditis malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Iam poſtremo illam menſuram dilectionis im-
1. Ioan. 3. pletis, vt ponatis animas pro fratribus veſtris. Ecce iam tales eſtis, quia & tales eſſe debetis. Hæc addita virginitati, angelicam vitam hominibus, & cœli mores exhi-
Eccli. 3. bent terris. Sed quanto magni eſtis, quicunque ita magni eſtis, tāto humiliate vos in omnibus, vt coram deo inueniatis gratiam, ne ſuperbis reſiſtat, ne ſe exaltantes humiliet, ne inflatos per anguſtam portam non traiciat: quanquā ſuperflua ſit ſolicitudo, ne vbi feruet cha-
Cap. LIIII. ritas, deſit humilitas. Si ergo nuptias contempſiſtis filiorum hominum, ex quibus gigneretis filios homi-
Pſal. 44. num, toto corde amate ſpecioſum forma præ filiis hominum: vacat vobis, liberū eſt cor à coniugalibus vinculis, inſpicite pulchritudinem amatoris veſtri, cogitate æqualem patri, ſubditum & matri: etiam in cœlis dominantem, & in terris ſeruientem: creantem omnia, creatum inter omnia. Illud ipſum quod in eo derident ſuperbi, inſpicite quàm pulchrum ſit: internis luminibus inſpicite vulnera pendentis, cicatrices reſurgentis, ſanguinem morientis, precium credētis, commercium redimentis.

Hæc quanti valeant cogitate, hæc in ſta- *Cap. LV.*
tera charitatis appendite, & quicquid amoris nuptiis D
veſtris impendendum habebatis, illi rependite. Bene quòd interiorem veſtram pulchritudinem quærit, vbi vobis dedit poteſtatem filias dei fieri: non quærit à vo- *Ioan. 1.*
bis pulchram carnem, ſed pulchros mores, quibus frænatis & carnem. Non eſt cui de vobis quiſquam mentiatur, & faciat ſe iure zelantem. Videte cum quanta ſecuritate ametis, cui diſplicere falſis ſuſpicionibus non timetis. Vir & vxor amant ſe, quoniam vident ſe, & quod non vident, timent in ſe. Nec certi gaudent ex eo quod in manifeſto eſt, dum in occulto ſuſpicantur plerunque quod non eſt. Vos in iſto quem oculis non videtis, & fide conſpicitis, nec habetis verum quod reprehendatis, nec eum metuitis, ne de falſo forſitan offendatis. Si ergo magnum amorem coniugibus debereis, eum propter quē coniuges habere noluiſtis, quātum amare debetis? Toto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus eſt in cruce: totum teneat in animo veſtro, quicquid noluiſtis occupari connubio. Parum vobis amare non licet, propter quem non amaſtis & quod E
liceret. Sic amantibus mitem & humilem corde, nullā *Matth. 11.*
vobis ſuperbiam pertimeſco.

Pro modulo itaque *Cap. LVI.*
noſtro & de ſanctitate qua ſanctimoniales proprie dicimini, & de humilitate qua conſeruatur quicquid magnum dicimini, ſatis locuti ſumus. Dignius autem illi tres pueri, quibus refrigerium in igne præbebat, quem *Daniel. 3.*
corde feruentiſsimo diligebant, vos de hoc opuſculo noſtro, verborum quidem numero longe breuius, ſed pondere authoritatis multo grandius, in hymno, quo ab eis deus honoratur, admoneant. Nam ſanctitati humilitatem in dei laudatoribus coniungentes, apertiſsime docuerunt, vt tanto quiſque caueat ne ſuperbia decipiatur, quāto ſanctius aliquid profitetur. Proinde vos quoq; laudate eum, qui vobis præſtat, vt in ardore medio ſeculi huius, quanuis coniugio nō copulemini, nō tamen vramini: & orantes etiam pro nobis, benedicite ſancti & humiles corde dominum, hymnum dicite & ſuperexaltate eum in ſecula, Amen.

FINIS.

DIVI AVRELII F
AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de adulterinis coniugiis ad Pollentium, Liber Primus.

PRIMA quæſtio eſt frater dilectiſ- *Caput I.*
ſime Pollenti, earum quas ad me ſcribens literarum, tanquam conſulendo tractaſti, quod ait Apoſto-
lus, His autem qui ſunt in cōiugio, *1. Cor. 7.*
præcipio non ego, ſed dominus, mulierem à viro non diſcedere: quòd ſi receſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari, & vir vxorem non dimittat: vtrum ita ſit accipiendum, vt eam prohibuiſſe nubere intelligatur, quæ ſine cauſa fornicationis diſceſsit à viro: id enim ſentis. An ſicut ego ſenſi in eis libris quos ante plurimos annos de ſermone Euangelico ſcripſi, quem ſecundum Matthæum habuit Saluator
in monte, illas innuptas manere præceperit, quæ à vi- *Matt. 5.*
ris ſuis ea cauſa receſſerint quæ ſola permiſſa eſt, id eſt, fornicationis. Videtur enim tibi tunc à viro diſce-

G dentem fœminam nubere non debere, ſi nulla viri for-
nicatione compulſa diſceſſerit. Nec attendis,ſi nullam
vir eius cauſam fornicationis habuerit,non eam diſce-
dentem manere innuptam , ſed omnino diſcedere nõ
debere. Nam vtique cui pręcipitur,vt ſi à viro diſceſſe-
rit,innupta permaneat,non diſcedendi aufertur licen-
tia,ſed nubendi. Quod ſi ita eſt,datur ergo licentia fœ-
minis quę continẽtes eſſe voluerint , nullum maritorũ
expectare conſenſum: vt quod dictum eſt,mulierem à
viro nõ diſcedere,eis præceptũ eſſe videatur, quæ poſ-
ſunt eligere,non cõtinentiam,ſed tale diuortium, quo
liceret eis in aliorum nuptias conuenire. Proinde quæ
dilexerint nullum deſiderare concubitum,nullum fer-
re connubium,licebit eis viros ſuos etiam ſine vlla for-
nicationis cauſa relinquere,& innuptas ſecũdum Apo-
ſtolum permanere. Et viri ſimiliter, quoniã par forma
eſt in vtriſque,ſi continentes eſſe voluerint,etiam vxo-
ribus nõ conſentientibus deſerent eas, & ſine vllis nu-
ptiis permanebunt. Tunc enim eis vt putas,alia coniu-
gia liceret inquirere , ſi cauſa fornicationis diuortium
naſceretur. Cum vero iſta cauſa non eſt, ſupereſt ſecũ-
dum id quod exiſtimas, vt aut coniunx non diſcedat à
H coniuge,aut ſi diſceſſerit,ſine coniugio maneat, aut ad
priſtinum coniugium reuertatur. Nulla ergo exiſtente
cauſa fornicationis,cuilibet coniugi licebit vnũ de tri-
bus eligere:aut nõ diſcedere à cõiuge:aut ſi diſceſſerit,
ſic manere:aut ſi non ſic manſerit,non alterum quære-
Caput II. re,ſed priori ſe reddere. Et vbi eſt quod idem Apo-
ſtolus,nec ad tẽpus vt vacetur orationi,niſi ex conſen-
ſu,voluit cõiuges carnali fraudare debito inuicẽ? Quo
1.Cor.7. modo ſaluũ erit quod ait,Propter fornicationes autem
vnuſquiſque vxorem ſuam habeat,vnaquęq; ſuũ virum
habeat,vxori vir debitũ reddat,ſimiliter autem & vxor
viro:Vxor non habet poteſtatẽ corporis ſui, ſed vir:ſi-
militer & vir non habet poteſtatẽ corporis ſui,ſed mu-
lier? Hoc quomodo verum erit,niſi quia nolente cõiu-
ge, non licet cõiugi continere? Nam ſi licet mulieri ſic
dimittere virum vt maneat innupta , nõ vir habet, ſed
ipſa ſui corporis poteſtatẽ . Quod etiam de viro intel-
Matth. 5. ligitur . Deinde cum dictum eſt, Quicunque dimiſerit
vxorem ſuam,excepta cauſa fornicationis,facit eã mœ-
chari:quomodo dictum intellecturi ſumus, niſi prohi-
I bitum eſſe hominem dimittere vxorem , ſi nulla cauſa
fornicationis extiterit ? Et dictum eſt quare, ne ſcilicet
faciat eam mœchari. Vtique ideo,quia etiam ſi non ip-
ſa dimiſerit,ſed dimiſſa fuerit,erit mœcha ſi nupſerit.

Caput III. Propter hoc ergo tam magnum malum non licet
homini dimittere vxorem , niſi ex cauſa fornicationis.
Tunc enim non ipſe dimittendo facit adulteram, ſed
dimittit adulterã. Quid ſi ergo dicat, dimitto quidem
vxorem meam ſine vlla cauſa fornicationis, ſed conti-
nens permanebo: ideò ne dicemus eum impune feciſſe
quod fecit? Quis hoc dicere audebit,qui voluntatẽ do-
mini hæc dicentis intelligit, quoniam nec continentię
cauſa dimitti coniugem voluit, qui ſolam cauſam for-
nicatiõis excepit? Redeam* ergo ad ipſa Apoſtoli ver-
1.Cor.7. ba dicentis,Iis autẽ qui ſunt in coniugio præcipio,non
ego,ſed dominus,vxorem à viro nõ diſcedere: quòd ſi
diſceſſerit,manere innuptam. Et eum velut interroge-
mus, & tanquã præſentem quodam modo cõſulamus.
Cur dixiſti Apoſtole,quòd ſi diſceſſerit,manere innup-
tam? Licet ne diſcedere,an non licet? Si non licet, cur
præcipis diſcedenti vt maneat innupta? Si autem licet,
profecto eſt aliqua cauſa qua liceat. Hæc autem inquiſi-
ta nõ inuenitur,niſi quã ſolam Saluator excepit, id eſt,
cauſa fornicationis. Ac per hoc nõ pręcepit Apoſtolus K
mulierem ſi diſceſſerit manere innuptam , niſi quæ illa
cauſa diſcedit à viro, qua ſola ei licitum eſt diſcedere à
viro. Vbi enim dicitur,pręcipio non diſcedere,quòd ſi
diſceſſerit,manere innuptam,abſit vt contra hoc præ-
ceptum faciat , quæ ſic diſcedit vt innupta permaneat.
Niſi ergo intelligatur cui licet diſcedere:non autem li-
cet niſi viro fornicãte:quomodo iubetur innupta ſi diſ-
ceſſerit permanere? Quis eſt qui dicat,ſi diſceſſerit mu-
lier à viro non fornicante,innupta permaneat, cum ei
niſi à viro fornicante diſcedere omnino nõ liceat ? Sẽ-
ſus itaque iſte tuus quãtum aduerſetur vinculo coniu-
gali,vbi dominus nec continentiam voluit ſuſcipi,niſi
pari concordiq; conſenſu, puto quòd iam intelligas.

Sed rẽ ipſam paulo apertius proloquamur , & quaſi Cap. IIII.
conſtituamus ante oculos. Ecce placuit cõtinentia mu-
lieri,viro nõ placuit. Diſceſsit ab eo mulier,& cœpit vi-
uere cõtinenter,ipſa ſcilicet caſta manſura,ſed factura,
quod dominus non vult,adulterum virum: qui cum ſe
non continuerit, alteram quæret . Quid ſumus dicturi 1.Cor.7.
mulieri, niſi quod dicit Eccleſia,ſana doctrina, Redde
debitum viro : ne dũ tu quæris vnde amplius honore- L
ris,ille vnde damnetur inueniat: Hoc enim & illi dice-
remus,ſi te nolente continere voluiſſet. Non enim ha-
bes poteſtatem corporis tui,ſed ille: ſicut nec ille habet
poteſtatem corporis ſui,ſed tu. Nolite inuicem frauda-
re,niſi ex conſenſu. Cum hæc atque huiuſmodi quæ ad
hoc pertineãt dixerimus,placet ne tibi vt nobis mulier
ex iſta tua ratione reſpõdeat,ego Apoſtolum audio di-
centem,Præcipio mulierem à viro nõ diſcedere : quòd Vbi ſupra.
ſi diſceſſerit,manere innuptam, aut viro ſuo recõcilia-
ri? Ecce,inquis,diſceſsi,nolo reconciliari viro, ſed in-
nupta permaneo. Nõ enim ait,ſi diſceſſerit, manere in-
nuptã,donec viro ſuo recõcilietur:ſed manere,inquit,
innuptam,aut viro ſuo recõciliari:& hoc,inquit,faciat
aut illud. Vnum è duobus eligendum permiſit:non au-
tem in horum alterum compulit. Manere innupta eli-
go,ac ſic præceptum impleo . Corripe,argue, increpa,
vtere qua volueris ſeueritate ſi nupſero. Quid huic Caput V.
contradicam,niſi, Apoſtolum nõ bene intelligis? Neq;
enim ille præcepiſſet,ſi à viro diſceſſerit,innuptam ma-
nere mulierem,niſi eam cui diſcedere licuiſſet, illa vna
videlicet cauſa,quæ ibi propterea tacita eſt,quia notiſ- M
ſima eſt:hoc eſt,fornicationis . Hanc enim ſolam deus
magiſter excepit, cum de dimittẽda loqueretur vxore:
deditq; intelligi talem formam etiam in viro eſſe ſer-
uandam:quoniam non ſolum mulier non hàbet pote-
ſtatem corporis ſui,ſed vir: ſed ſimiliter & vir non ha-
bet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier. Cũ ergo tuum
maritum arguere de fornicatione nõ poſsis,quomodo
te putas ꝙ ab eo diſcedis non nubendo excuſare,à quo
tibi non licet omnino diſcedere? Cum hęc à nobis mu-
lier audierit, puto nobis eam † ſic reſpondere , vt dicat † al. puto
propterea ſe manere innuptam , quia ſine vlla viri for- quod nolit
nicatione diſceſsit. Nã ſi ille fornicatus eſſet, nõ ſolum eam.
ſibi diſcedere,verumetiam nubere licuiſſet. Nequa- Caput VI.
quam hoc illa diceret , † cũ & ipſe ſis verecundatus iſtã † al. Et ne-
mulieribus dare licentiam. Dixiſti enim,Si vir vxorem quaquam
adulteram dimiſerit, & aliã duxerit, mulier tãtùm op- hoc illi li-
probrium habebit . Si autẽ mulier ſupradicta cauſa vi- ceret.
rum dimiſerit,& alij nupſerit,nõ vir tãtùm, ſed & mu-
lier opprobrium habebit. Cuius ſententiæ tuæ rationem
reddẽs,dicent enim,inquis,eã ideo diſceſsiſſe,vt alium
virũ ſibi coniungeret,etſi talis fortè fuerit,qualis à quo
diſceſsit . perquam facile enim viris eſt in hoc morbi

A vitium irruere. Si autem & ipſum dimiſerit, & alij nu-
pſerit, magis magiſq; dicent eam numeroſitatem viro-
rum appetiſſe. Hac reddita ratione concludis & dicis,
His ergo pertractatis vel etiã diſcuſsis, oportet mulierẽ
virum tolerare, aut innuptã manere. Bonum planè de-
diſti conſilium mulieribus, vt cum ſciant ſibi eſſe per-
miſſum, ſi adulteros viros dimiſerint, aliis cõiugari: nõ
tamẽ faciant propter opprobrium, ſed potius tolerent
etiam adulteros viros, ne videãtur hac occaſione mul-
tis velle miſceri, eo quòd difficile ſit vt nõ talem inue-
niat mulier cui nubat, qualis fuerit quem dimiſit, quo-
niam valde in hunc morbum ſunt procliues viri. Cum
ergo nos dicimus etiam illi mulieri quæ virum forni-
cantem dimiſerit, alteri nubere non licere: tu autem di-
cis licere quidem, ſed non expedire, vtrique proculdu-
bio dicimus eam quæ fornicantem virum dimittit, nu-
bere non debere. Verum hoc intereſt, quòd nos quãdo
coniuges ambo Chriſtiani ſunt, mulieri ſi à viro forni-
cante diſceſſerit, dicimus nõ licere alteri nubere, à viro
autẽ non fornicante non licere omnino diſcedere. Tu
vero dicis, ſi mulier à viro nõ fornicãte diſceſſerit, nõ
B ei licere alteri nubere, propter præceptum: ſi autẽ à for-
nicante diſceſſerit, non ei expedire nubere propter op-
probrium. Mulierem itaque non nupturam diſcedere
à viro, ſiue fornicante, ſiue non fornicante permittis.
Caput VII. Porrò beatus Apoſtolus, imò per Apoſtolum domi-
1.Cor.7. nus, quia mulierẽ non permittit à viro non fornicante
diſcedere: reſtat vt eam prohibeat ſi diſceſſerit nubere,
quam permittit à fornicãte diſcedere. De qua enim di-
citur, ſi à viro diſceſſerit, non nubat: ea conditione diſ-
cedere permittitur vt non nubat. Si ergo elegerit non
nubere, non eſt cur prohibeatur diſcedere: ſicut illa de
qua dicitur, Si ſe non continet, nubat: hac vtique cõdi-
tione non continere permittitur, vt tamẽ nubat. Si er-
go elegerit nubere, cogi non poteſt cõtinere. Sicut er-
go iſta incõtinens compellitur nubere, vt poſsit quod
non continet non eſſe damnabile: ſic à viro illa diſce-
dẽs, innupta compellitur permanere, vt poſsit quòd diſ-
cedit non eſſe culpabile. Culpabiliter autem à viro nõ
fornicante diſcedit, etiã ſi innupta permanſerit. Illa er-
go innupta manere præcipitur ſi diſceſſerit, quæ à for-
nicante diſcedit. Quæ cũ ita ſe habeant, ſi eo modo in-
tellexerimus Apoſtolum vt mulieribus dicam*: Ita no-
C lite diſcedere à viris veſtris etiã pudicis, vt ſi diſcedere
volueritis, innuptæ maneatis: omnes quibus placuerit
continentia, etiam non conſentientibus viris exiſtima-
bũt ſibi licere diſcedere. Quod cum proculdubio per-
mittere non debemus, reſtat vt quod dictum eſt, ſi diſ-
ceſſerit manere innuptam, de illa dictũ docere debea-
mus, cui licere diſcedere non vtiq; niſi à fornicante di-
dicimus: ne ſi aliter docuerimus, obtentu continentiæ
perturbemus Chriſtiana cõiugia, & contra miſericor-
diſsimum domini præceptum dimiſſos à cõtinentibus
mulieribus incõtinentes viros, vel à continentibus vi-
ris incontinentes mulieres in adulteria compellamus.
Cap. VIII. Illud ergo quod dominus, non quidem in ſermo-
ne ipſo qui exponebatur à nobis, ſed tamen alibi ait,
Matth.19. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ex cauſa for-
Lucæ.16. nicationis, & aliã duxerit, mœchatur: ſi hoc modo in-
telligendum eſt, vt quicunque cauſa fornicationis di-
miſerit, & aliam duxerit, nõ mœchetur: non videtur in
hac cauſa par forma eſſe mariti & vxoris: quandoquidẽ
mulier etiam ſi cauſa fornicationis diſceſſerit à viro &
alij nupſerit, mœchatur: vir autem ſi eadem cauſa vxo-
rem dimiſerit & aliã duxerit, non mœchatur. At ſi par
forma eſt in vtroq;, vterque mœchatur, ſi ſe alteri iun- D
xerit: etiam cum ſe à fornicante diſiunxerit. Parem ve-
ro eſſe formã in hac cauſa viri atque mulieris ibi oſtẽ-
dit Apoſtolus, quod ſæpe cõmemorandum eſt, vbi cum
dixiſſet, Vxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed *1.Cor.7.*
vir: adiecit atque ait, Similiter & vir nõ habet poteſta-
tem corporis ſui, ſed mulier. Cur ergo, inquis, in- *Caput IX.*
terpoſuit dominus cauſam fornicationis, & nõ potius
generaliter ait, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam & *Matth.19.*
aliam duxerit, mœchatur: ſi & ille mœchatus eſt, qui di-
miſſa fornicante muliere alteram ducit? Credo, quia il-
lud quod maius eſt, hoc dominus cõmemorare voluit.
Maius enim adulterium eſſe quis negat vxore non for-
nicante dimiſſa alteram ducere, quàm ſi fornicantem
quis dimiſerit, & tunc alteram duxerit: non quia & hoc
adulterium non eſt, ſed quia minus eſt vbi fornicante
dimiſſa, altera ducitur. Nã ſimili locutione vſus etiam
Apoſtolus Iacobus ait, Scienti igitur bonũ facere & nõ *Iac.4.*
facienti, peccatum eſt illi. Nũquid ideo non peccatum
eſt illi qui neſcit bonum facere, & ideo non facit? Vtiq;
peccatũ eſt, ſed hoc grauius, ſi etiam ſciat & non faciat:
nec illud ideo nullum, quia minus. Vt ergo eodẽ mo-
do vtrunq; dicamus, ſicut quicũque dimiſerit vxorem E
excepta cauſa fornicationis, & aliã duxerit, mœchatur:
ita quicũq; ſcit bonum [facere] & non facit, peccat. Sed
quẽadmodum hic recte dici non poteſt: ergo ſi neſcit,
non peccat. Sunt enim etiã peccata ignorantium, quã-
uis minora quàm ſciẽtium: ita nec illi recte dici poteſt,
ergo ſi cauſa fornicationis dimiſerit & aliam duxerit,
non mœchatur. Eſt enim mœchatio etiam eorum qui
alias ducunt relictis propter fornicationem prioribus:
ſed vtique minor quàm eorum qui non propter forni-
cationem dimittunt, & alteras ducũt. Poteſt quippe ſi-
cut dictum eſt, ſcienti bonum facere & nõ facienti pec-
catum eſt illi, eo modo & illud dici, dimittenti vxorem
ſine cauſa fornicationis, & aliam ducenti mœchatio eſt
illi. Quemadmodum igitur ſi dixerimus, Quicunque
mulierem à marito præter cauſam fornicationis dimiſ-
ſam duxerit, mœchatur, proculdubio verum dicimus:
nec tamẽ ideo illum qui propter cauſam fornicationis
dimiſſam duxerit, ab hoc crimine abſoluim*, ſed vtroſ-
que mœchos eſſe minime dubitamus: ita eũ qui præter
cauſam fornicationis vxorẽ dimiſerit, & aliã duxerit,
mœchũ pronunciamus: nec ideo tamen eũ qui propter
cauſam fornicationis dimiſerit & alteram duxerit, ab F
huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alte-
rum altero grauius, mœchos tamen eſſe cognoſcimus.
Neque enim quiſquã ita eſt abſurdus, vt mœchum ne-
get eſſe qui duxerit eam quam maritus propter cauſam
fornicationis abiecit: cum mœchum dicat eum qui du-
xerit eam quæ præter cauſam fornicationis abiecta eſt.
Sic ergo iſti ambo ſunt mœchi. Vnde cũ dicimus, Qui-
cunque mulierem præter cauſam fornicationis à viro
dimiſſam duxerit, mœchatur: de vno quidem ipſorum
dicimus, nec tamen ideo mœchari negamus qui eã du-
xerit, quam propter cauſam fornicationis maritus di-
miſerit. Ita cum ambo ſint mœchi, & ille ſcilicet qui di-
miſerit vxorem ſuam præter cauſam fornicationis, &
aliam duxerit, & ille qui propter cauſam fornicationis
vxore dimiſſa ſe alteri copulauerit: profecto quãdo de
vno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quaſi
ex hoc alter mœchus negatus ſit, quòd alter expreſſus
ſit. Sed ſi hoc Euangeliſta Matthæus, qui expreſſa vna
ſpecie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile,
nunquid non alij generaliter idipſum ita cõplexi ſunt,

G vt de vtroque poſſet intelligi? Nam ſecũdum Marcum
Marc.10. ſic ſcriptum eſt, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam & alteram duxerit, adulterium committit ſuper eam: & ſi vxor dimiſerit virum ſuum & alij nupſerit, mœchatur.
Lucæ.16. Secũdum Lucam ſic, Omnis qui dimittit vxorem ſuam & alteram ducit, mœchatur: & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur. Qui ergo nos ſumus vt dicamus, Eſt qui mœchatur, vxore ſua dimiſſa alteram ducens: & eſt qui hoc faciens non mœchatur, cũ Euangelium dicat omnem mœchari qui hoc facit? Proinde ſi quicunque hoc fecerit, vt vxore ſua dimiſſa alteram ducat, mœchatur: ſine dubio ibi ſunt ambo, & qui præter, & qui propter cauſam fornicationis dimittit vxorem. Hoc eſt enim
Caput X. quicunq; dimiſerit: hoc eſt, omnis qui dimittit. Non autem ſicut neſcio quare tibi viſum eſt, cum Euangelij ſecundũ Matthęum verba proferrem, prętermiſi quod ſcriptum eſt, & aliam duxerit, & ſic dixi mœchatur: ſed verba poſui quæ in ſermone illo prolixo leguntur, quẽ dominus in monte habuit. Hunc enim tractandum ſuſceperã, quæ verba illic ita legũtur vt poſui, id eſt, Qui-
Matth.5. cunque dimiſerit vxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari: & qui ſolutam à viro duxe-
H rit, mœchatur. Vbi etſi nonnulla exemplaria verbis diuerſis eundem ſenſum habent interpretatũ, non tamen ab eo quod intelligitur diſcrepant. Alia quippe habẽt, quicunque dimiſerit: alia, omnis qui dimiſerit. Itemq; alia, excepta cauſa fornicatiõis: alia, præter cauſam fornicationis: alia, niſi ob cauſam fornicationis. Item alia, qui ſolutã à viro duxerit, mœchatur: alia, qui dimiſſam à viro duxerit, mœchatur. Vbi puto quòd videas, nihil intereſſe ad vnam eandemq; ſententiam. Quãuis illud vltimũ, id eſt, qui dimiſſam à viro duxerit, mœchatur: in eo ſermone quem dominus fecit in monte, nõnulli codices & Gręci & Latini nõ habeant. Credo propterea quia & ibi explicatus hic ſenſus putari potuit, in eo quod ſuperius dictũ eſt, facit eam mœchari. Quomodo enim dimiſſa ſit mœcha, niſi fiat qui eam duxerit mœ-
Caput XI. chus? Verba vero quæ ipſe poſuiſti, vnde tibi viſum eſt non mœchari eum qui propter cauſam fornicationis vxorem dimiſerit & aliã duxerit, obſcure quidem poſita ſunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorẽ: ſed non ſunt[difficilia]in eo ſermone do-
I mini, qui tunc à me tractabatur quando illa cõſcripſi, quæ cum legeres te mouerunt. Alibi quippe idem Matthæus ea dominũ dixiſſe narrauit, non cum illum prolixum faceret in mõte ſermonem, ſed cum interroga-
Matth.5. tus eſſet à Phariſæis, vtrum liceret ex quacunque cauſa dimittere vxorem. Sed quod minus intelligitur apud Matthæũ, apud alios Euãgeliſtas intelligi poteſt. Quapropter cum legerimus in Euangelio ſecundum Mat-
Matth.19. thæum, Quicunque dimiſerit vxorem niſi ob fornicatione: vel hoc quod magis in Gręco legitur, pręter cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: nõ debemus continuo putare illũ non mœchari, qui propter cauſam fornicationis dimiſerit, & aliam duxerit: ſed adhuc ambigere, donec Euangelium ſecundum alios Euangeliſtas, à quibus hoc narratum eſt, conſulamus. Quid ſi enim ſecundum Matthæum nõ quidem quod ad hanc rem pertinet dictum eſt totum, ſed ita pars dicta eſt, vt intelligeretur à parte totum, quod tanquam explanantes Marcus & Lucas, vt clareret plena ſententia, totum dicere maluerunt? Cum itaque primum non dubitantes verum eſſe quod apud Matthæum legitur, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam præter cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: quæſierimus, vtrum tantum iſte mœchetur ducendo alteram vxo- K
rem, qui præter cauſam fornicationis priorem dimiſerit: an omnis qui dimiſſa vxore alteram duxerit, vt ibi ſit etiam ille qui fornicantem dimiſerit? Nonne ſecundum Marcum reſpondebitur nobis, Quid quæritis, v- *Mar.10.*
trum ille ſit mœchus, & ille non ſit? Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam & aliam duxerit, adulterium committit. Nõnne etiam ſecundum Lucam dicetur nobis, Quid ambigitis vtrum ille qui propter cauſam fornicationis *Lucæ.16.*
vxore dimiſerit & aliam duxerit, non mœchetur? Omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram, mœchatur. Ac per hoc quoniam fas non eſt vt Euangeliſtas, quanuis diuerſis verbis de vna re loquẽtes, ab vno ſenſu eadẽmque ſententia diſſentire dicamus, reſtat vt Matthæum intelligamus à parte totum ſignificare voluiſſe: eandem tamen tenuiſſe ſententiam, vt dimittens vxorem & alteram ducens, non quidam mœchetur, id eſt, qui præter fornicationem dimiſerit: quidã vero nõ mœchetur, id eſt, qui propter fornicationem dimiſerit: ſed omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram, mœchari minime dubitetur. Nã & illud quod etiam *Cap.XII.*
ſecundum Lucam ſequitur, Qui dimiſſam à viro ducit, *Lucæ.16.*
mœchatur, quomodo eſt verũ? Quomodo mœchatur, L
niſi quia illa quam duxit, eo viuente à quo dimiſſa eſt, adhuc vxor aliena eſt? Si enim iam ſuæ non alienæ miſcetur vxori, vtique non mœchatur. Mœchatur autem. Aliena eſt ergo, cui miſcetur. Porrò ſi aliena eſt, hoc eſt, eius à quo dimiſſa eſt, etiã ſi propter fornicationis cauſam dimiſſa eſt, nondum dimittẽtis vxor eſſe ceſſauit. Si autem illius eſſe ceſſauit: iam huius eſt cui alteri nupſit. Et ſi huius eſt, non mœchus iudicandus eſt, ſed maritus. Sed quia nõ eũ maritum dicit ſcriptura, ſed mœchum, adhuc illa illius eſt à quo etiã cauſa fornicationis abiecta eſt. Et ideo quãcunq; etiam ipſe illa dimiſſa ducit vxorem, quia cum alieno marito concumbit, adultera eſt. Vnde autẽ fieri poteſt, vt adulter etiam ipſe non ſit, cum conſtet adulterare quam duxit!? Iam *Cap.XIII.*
nunc videamus quod ait Apoſtolus, Cæteris autem ego *al. quẽ cõ-*
dico, non dominus, ad imparia ſcilicet, hoc eſt, vbi nõ *ſtat adulte-*
ambo Chriſtiani fuerãt, coniugia locuturus. Quod mi- *rare: cũ di-*
hi viſum eſt eum monẽdo dixiſſe. Quia enim coniunx *xit, Qui di-*
fidelis relinquere coniugem licite potuit infidelẽ: ideo *miſſam du-*
fieri hoc non dominus, ſed Apoſtolus prohibet. Quod *xerit, mœ-*
enim dominus prohibet, fieri omnino nõ licet. Monet *chatur?*
ergo Apoſtolus quo poſſit eſſe multorũ occaſio lucrã- *1.Cor.7.*
dorum, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus M
permiſſa licentia non vtantur. Tibi autem videtur, infideles quoque dimitti à fidelibus non licere, quia hoc vetat Apoſtolus: cum ego dicã licere, quia hoc non vetat dominus: non tamẽ expedire, quia hoc vt non fiat, monet Apoſtolus: qui reddit etiam rationem cur fieri non expediat, quãuis liceat. Quid enim ſcis, inquit, mu- *Ibidem.*
lier, ſi virum ſaluum facies: aut vnde ſcis vir ſi vxorem ſaluam facies? Cum etiã ſuperius dixiſſet, Sanctificatus eſt enim vir infidelis in vxore, & ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre: hoc eſt, in Chriſtiano. Alioquin filij veſtri, inquit, immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Sic ad lucrandos coniuges & filios Chriſto, etiã exemplis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ego non expediat infideles cõiuges dimitti à fidelibus, cauſa euidenter expreſſa eſt. Non enim propter vinculum cum talibus coniugale ſeruandum, ſed vt acquirantur Chriſto, recedi ab infidelibus cõiugibus Apoſtolus vetat. Multa ſunt autem facienda non iubente lege, *Cap.XIIII.*
ſed libera charitate: & ea ſunt in noſtris officiis gratiora, quæ

A ra, quę cum liceret nobis etiã non impẽdere, tamẽ cau-
ſa dilectionis impendimus. Vnde prior ipſe dominus
Matth.17. cum ſe tributum non debere monſtraſſet, ſoluit tamẽ,
ne ſcandalizaret eos quibus ad æternam ſalutem gerẽs
hominem cõſulebat. Iam vero Apoſtolus quemadmo-
1.Cor.9. dum iſta commẽdet, eius verba teſtantur, vbi dicit, Cũ
enim liber ſim ex omnibus, omnium ſeruum me feci, vt
Ibidem. plures lucrifacerem. Cum paulò ſuperius dixiſſet, Nun-
quid non habemus poteſtatem manducandi & biben-
di? Nũquid non habemus licẽtiam ſororem mulierem
circũducendi, ſicut & cęteri Apoſtoli & fratres domini
& Cephas? An ego ſolus & Barnabas non habemus po-
teſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vn-
quam? Quis plantauit vineã, & de fructu eius non edit?
Quis paſcit, & de lacte gregis nõ pcipit? Et paulopóſt,
Si alij, inquit, poteſtatis veſtræ participant, non magis
nos? Sed nõ ſumus vſi hac poteſtate, ſed omnia tolerа-
mus, ne quod impedimentum demus Euangelio Chri-
ſti. Deinde poſt pauca, Quæ ergo, inquit, mihi merces
erit? Vt euangelizans ſine ſumptu ponam Euangelium,
vt non abutar poteſtate mea in Euangelio. Continuoq;
ſubiungit quod pauloante commemoraui, Cum enim
B liber ſim ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plu-
res lucrifacerem. Item alio loco de quibuſdam quæ ad
1.Corin.6. eſcam pertinẽt, Omnia, inquit, mihi licita ſunt, [ſed nõ
omnia expediunt: Omnia mihi licita ſunt,] ſed ego ſub
nullius redigar poteſtate. Eſca vẽtri, & vẽter eſcis, deus
autem & hunc & has euacuabit. Item alibi de hoc ipſo,
1.Corin.10. Omnia licita ſunt, ſed non omnia expediũt. Omnia li-
cita ſunt, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuũ eſt
quęrat, ſed id quod alterius eſt. Atq; vt oſtẽderet vnde
loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, man-
ducate, nihil interrogantes propter cõſcientiam. Et ta-
1.Corin.8. men alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum,
Roman.14. ne fratrẽ meum ſcãdalizem. Itemq; alibi, Omnia quidẽ
munda, ſed malũ eſt homini qui per offenſionem man-
ducat. Quid eſt, omnia licita ſunt? ipſum eſt, omnia qui-
dem munda. Et quid eſt, ſed non omnia expediunt? ip-
ſum eſt, ſed malum eſt homini qui per offenſionẽ man-
ducat. Ita oſtẽdit ea quæ licita ſunt: id eſt, nullo præce-
pto domini prohibẽtur, ſicut expedit potius eſſe tractã-
da, nõ præſcripto legis, ſed cõſilio charitatis. Hæc ſunt
quę amplius erogantur ſaucio, qui curandus ad ſtabulũ
Luca.10. Samaritani illius miſeratione perductus eſt. Et ideo di-
C cuntur non à domino præcipi, quanuis à domino mo-
neantur offerri, vt tanto intelligãtur eſſe gratiora, quã-
Caput XV. to magis oſtenduntur indebita. Sed ea quæ in his
talia ſunt, vt quanuis ſint licita non expediant, non in
eis dici poteſt, bonum eſt hoc, ſed illud melius: ſicut di-
1.Corin.7. ctum eſt, Qui dat nuptũ, bene facit: & qui non dat nu-
ptum, meliꝰ facit. Ibi enim vtrunq; licet, & hoc aliquã-
do, aliquando illud expedit. Nã illis qui ſe non conti-
nẽt, vtique expedit nubere: & quod licet, expedit. Quæ
autẽ vouerint continentiã, nec licet nec expedit. Porrò
diſcedere ab infideli coniuge licet, ſed nõ expedit: Ma-
nere autem cũ illo ſi cohabitare cõſentit, & licet & ex-
pedit: quia ſi non liceret, expedire nõ poſſet. Poteſt er-
go aliquid licere & nõ expedire, expedire autem quod
non licet nõ poteſt. Ac per hoc non omnia licita expe-
diunt, omnia vero illicita non expediunt. Sicut enim
omnis qui Chriſti ſanguine redẽptus eſt, homo eſt: nõ
tamen omnis qui homo eſt, etiam ſanguine Chriſti re-
demptus eſt: ita omne quod non licet nõ expedit, nec
tamen omne quod nõ expedit, etiã nõ licet. Sunt quip-
pe licita quæ non expediunt: ſicut Apoſtolo teſte didi-
cimus. Sed inter id quod illicitum eſt, & ideo nõ ex- *Caput XVI*
pedit, atq; id quod licitum eſt, nec tamen expedit, quid D
interſit, aliqua vniuerſali regula definire difficile eſt. Ci-
tius enim quis dixerit, Omne quod fieri non expedit,
peccatum eſt. Omne autem peccatũ illicitum eſt, Om-
ne ergo quod non expedit illicitum eſt. Et vbi erunt il-
la quæ licita eſſe, ſed non expedire Apoſtolus dicit: ſi
omne quod non expedit, licitum non eſt? Quapropter
quia verum dixiſſe Apoſtolum dubitare nõ poſſumus,
& aliqua peccata eſſe licita dicere non audemus, reſtat
vt dicamus fieri aliquid quod non expediat: & tamen
ſi licitum eſt, nõ eſſe peccatum, quanuis quoniam non
expedit, non ſit vtiq; faciendum. Quod ſi abſurdum vi-
detur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non
peccaſſe qui fecerit, intelligendum eſt hoc ex cõſuetu-
dine ſermonis abſurdum: quę ita late patet, vt etiam iu-
menta, quanuis ſint rationis expertia, tamen plerunque
dicamus debere vapulare cũ peccãt. Peccare autẽ pro-
prie non eſt niſi eius qui vtitur rationali voluntatis ar-
bitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non
niſi homini eſt diuinitus attributum. Sed aliud eſt cum
proprie loquimur, aliud cum verba ex aliis rebus tranſ- E
ferendo vel abutendo mutuamur. Vt igitur ſi poſſu- *Cap.XVII.*
mus, enitamur, inter id quod licet & non expedit, & id
quod non licet atq; ideo non expedit, aliquo certo fine
diſtinguere: ea mihi videntur licere, & non expedire,
quæ per iuſtitiam quidem quæ coram deo eſt, permit-
tuntur, ſed propter offenſionem hominum, ne ob hoc
impediantur à ſalute, vitanda ſunt. Ea vero non licere,
& ideo nec expedire, quæ ſic ipſa iuſtitia vetantur, vt fa-
cienda non ſint, etiam ſi ab eis quibus in notitiam ſue-
rint perlata, laudentur. Quod ſi ita eſt, ideo non niſi il-
licita prohibẽtur à domino, vt ea quæ licita ſunt, & nõ
expediunt, nõ legis vinculo, ſed libera diſcretionis† be- *† dilectionis*
neficentia caueãtur. Quocirca ſi dimittere infidelẽ cõ-
iugem nõ liceret, hoc fieri dominus prohiberet, neque
id Apoſtolus prohibẽs diceret, Ego dico nõ dominus. *1.Cor.7.*
Nam ſi propter cauſam fornicationis† permittitur ho- *† al. fornicationẽ carnis*
mo à coniuge ſeparari: quanto magis in coniuge men-
tis fornicatio deteſtanda eſt: id eſt, infidelitas, de qua
ſcriptum eſt, Quoniam ecce qui longe ſe faciunt à te, *Pſal. 72.*
peribunt, perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.

Sed quia ita licitum eſt vt non expediat: ne propter *Ca.XVIII.*
coniugum ſeparationes offenſi homines, ipſam doctri- F
nam ſalutis, qua illicita prohibentur exhorreant, ac ſic
peiores atq; perituri in eadem infidelitate remaneant:
intercedit Apoſtolus, & monendo fieri vetat, quod ita
licitum eſt vt non expediat. Sic enim recedere ab infi-
delibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel fœminę nõ
prohibentur à domino, vt neque iubeantur: Nam ſi di-
mittere tales coniuges iuberẽtur, nullus eſſet locus cõ-
ſilio monẽtis Apoſtoli ne hoc fieret. Nullo modo enim
quod dominus iubet, ſeruus bonꝰ fieri prohiberet. Nã-
que hoc dominus aliquãdo per Eſdram Prophetã fie-
ri iuſsit, & factum eſt. Dimiſerunt Iſraëlitę vxores alie- *2.Eſd.10.*
nigenas, quicũque tunc habere potuerunt, per quas fie-
bat vt & ipſi ad alienos ſeducerẽtur deos, nõ vt illę per
maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta
gratia Saluatoris illuxerat, & promiſsis tẽporalibus ve-
teris teſtamẽti, adhuc inhiabat illius populi multitudo.
Et propterea cum bona terrena quæ pro magno expe-
ctabant à domino, viderent etiã his abundare qui mul-
tos falſos colebant deos, blanditiis vxorũ prius eos re-
uerebantur offendere, deinde inducebantur & colere.
Vnde iuſſerat dominus per ſanctum Moyſen, ne quis *Deute. 7.*

G vxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxe-
rant domino prohibente, domino iubente dimiſerũt.
Cum vero cœpiſſet gentibus Euangeliũ prædicari, iam
coniunctos gentiles gentilibus comperit coniuges. Ex
quibus ſi non ambo crederent, ſed vnus aut vna infide-
lis cum fideli conſentiret habitare, nec prohiberi à do-
mino debuit fidelis infidelẽ dimittere, nec iuberi. Ideo
ſcilicet nõ prohiberi, quia iuſtitia permittit à fornican-
te diſcedere, & infidelis hominis fornicatio eſt maior,
in corde: nec vera eius pudicitia cũ cõiuge dici poteſt,
Roma.14. quia omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: quanuis
veram fidelis habeat pudicitiã etiam cum infideli cõ-
iuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec iuberi de-
buerunt fideles ab infidelibus ſeparari, quia non cõtra
iuſsionẽ domini gẽtiles fuerant ambo coniuncti. Quo-
niã ergo ab infideli fidelẽ diſcedere nec prohibet nec
iubet domin⁹, ideo vt nõ diſcedat, Apoſtolus dicit, nõ
dominus, habens vtique ſpiritum ſanctum in quo dare
poſſet vtile & fidele conſilium. Vnde cum dixiſſet de
muliere cuius vir mortuus fuerit, Beatior autem erit ſi
ſic permanſerit, ſecundũ conſilium meum: ne quis hoc
H conſilium tãquam humanum, non diuinum contem-
nendum putaret, adiecit, Puto autem quòd & ego ſpi-
ritum dei habeã. Proinde intelligendum eſt, etiam ipſa
quæ non à domino iubentur, ſed à ſancto eius famulo
vtiliter ſuadentur, eodem domino inſpirante ſuaderi.
Abſit enim vt quiſquã catholicus dixerit, quando ſua-
det ſpiritus ſanctus, nõ dominum ſuadere, cum & ipſe
dominus ſit, & inſeparabilia ſint opera trinitatis. Dicit
1.Corin 7. tamen, De virginibus autẽ pręceptum domini non ha-
beo, conſilium autem do. Nõ vt hoc conſiliũ alienum
exiſtimemus à domino, cum continuo ſequatur & di-
cat, tãquam miſericordiam conſecutus à domino vt fi-
delis eſſem. Secũdum deum ergo dat fidele conſilium
Ibidem. in eo ſpiritu de quo ait, Puto autem ꝙ & ego ſpiritum
dei habeam. Verũtamen aliud eſt domini iubentis im-
perium, aliud conſerui ſecundum miſericordiam cha-
ritatis, quæ eſt illi à domino inſpirata atque donata, fi-
dele conſilium. Ibi aliud facere non licet, hic autẽ licet:
ita ſané, vt ipſum licitum partim quidem expediat, par-
tim vero non expediat. Expedit tunc, quãdo non ſolũ
per iuſtitiam, quæ coram domino eſt permittitur, ſed
etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum [ſa-
I lutis infertur: velut cum dat conſilium non nubendi
Apoſtolus virginibus, vnde præceptũ] domini ſe [non]
habere teſtatur: licet aliud facere, id eſt, nubere, & min⁹
†al.& minus cõtinentiæ bonum tenere in nuptiis. quàm continentiæ, bonum tamen tenere nuptiarum †,
ipſumq; licitum etiam expedit: quoniam in vetita & il-
licita ruituram carnis infirmitatẽ ſic excipit honeſtate
nubendi, vt neminem † impediat ad ſalutem: quanuis
†al.neminem cogat: quanuis. magis expediret, magiſq; honeſtum eſſet, ſi virgo con-
ſilium quo præceptum eã non cõpellit arriperet. Tunc
autem nõ expedit id quod licitum eſt, quando permit-
titur quidem, ſed vſus ipſius poteſtatis, aliis affert impe-
dimentum ſalutis, ſicut eſt vnde iam diu loquimur, diſ-
ceſsio fidelis coniugis ab infideli: quam non prohibet
dominus præcepto legis, quia corã illo iniuſta non eſt:
ſed prohibet Apoſtolus conſilio charitatis, quia infide-
libus affert impedimentum ſalutis: nõ ſolum quia per-
niciosiſsime ſcandalizantur offenſi, verũetiam quia in
alia coniugia cum ceciderint vinctibus eis à quibus di-
mittũtur, adulterinis nexibus colligati, difficillime re-
Cap.XIX. ſoluuntur. Ideo hic, vbi id quod licet non expe-
dit, non poteſt dici, ſi dimiſerit infidelem, bene facit: ſi
1.Corin 7. non dimiſerit, melius facit: ſicut dictum eſt, Qui dat
nuptum, bene facit: & qui nõ dat nuptum, melius facit. K
Quoniam illud non ſolum vtrunque pariter licet, vn-
de ad nihil horum præcepto domini quiſquam com-
pellitur: ſed etiam vtrunque expedit, aliud minus, aliud
amplius, vnde ad id quod amplius expedit, conſilio A-
poſtoli quicũque poteſt capere prouocatur. Hoc autem
vbi de dimittẽdo vel non dimittendo infideli coniu-
gio quęritur, vtrunq; quidem pariter licitum eſt per iu-
ſtitiam quæ corã domino eſt, & ideo nihil horum do-
minus prohibet: ſed non vtrũque expedit, propter in-
firmitates hominũ: & ideo id quod non expedit, Apo-
ſtolus prohibet: dante ſibi domino liberum prohiben-
di locum, quia neque id quod monet Apoſtolus, prohi-
bet dominus: neque id quod prohibet Apoſtolus, iubet
dominus. Quod niſi ita eſſet, neque contra prohibitio-
nem domini Apoſtolus aliquid moneret, neque cõtra
iuſsionem eius aliquid prohiberet. Proinde in his dua-
bus cauſis, vna de nubendo vel non nubẽdo, altera de
infideli coniuge dimittendo vel non dimittendo, ali-
quid ſimile eſt in verbis Apoſtoli, aliquid diſsimile. Si-
mile quidem quod & ibi dicit, Præceptum domini non 1.Cor.7.
habeo, conſiliũ autẽ do: & hic dicit, Ego dico, non do- L
minus. Quale eſt enim, præceptum domini non habeo:
tale eſt, non dicit dominus. Et quale eſt, conſilium do:
tale eſt, ego dico. Illud autem diſsimile eſt, quia de nu-
bendo & non nubẽdo poteſt dici, hoc bene fieri, illud
melius, quoniam vtrũque expedit, minus aliud, magis
aliud. At vero de coniuge infideli dimittendo vel non
dimittẽdo, quoniam vnum horum non expedit, aliud
expedit, dici nõ oportet, Qui dimittit, bene facit: & qui
non dimittit, melius facit: Sed dici oportet, non dimit-
tat: quia & ſi licet, nõ expedit. Sic ergo poſſumus dice-
re, melius eſſe infidelẽ coniugem non dimittere, quan-
uis liceat & dimittere: quemadmodum recte dicimus,
melius eſſe quod & licet & expedit, quàm id quod licet
& non expedit. His de cauſis factum eſt, vt expo- Cap.XX.
nẽs domini ſermonem, quem prolixum in monte ha- li.1. de ſer.
buit, vbi ventum eſt ad quæſtionem de coniugibus di- domini in
mittendis, vel non dimittendis, adhibitis etiã Apoſto- mõte, c.14.
licis teſtimoniis, dicerem conſilium eſſe Apoſtoli, non
præceptum domini, vbi ait, Cęteris autẽ ego dico non 1.Cor.7.
dominus, monẽs eos qui haberent cõiuges infideles, vt
conſentientes habitare ſecũ, nõ dimitterẽt. Quod vti- M
que ideo monendũ non iubendum fuit, quia non tan-
to pondere prohibẽdi ſunt homines facere licita, quã-
uis non expediant, quãto pondere prohibentur illici-
ta. Si autem alicubi Apoſtolus etiam illa quæ iubenda
ſunt, monere dignatus eſt, hoc fecit parcendo infirmi-
tati, nõ pręiudicando iuſsioni. Vnde ipſe dixit, Non vt 1.Corin.4.
confundam vos hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsi-
mos moneo. Quid habet quæſtionis vbi ait, ego dico,
non dominus? Itẽ vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, Galat.5.
quia ſi circũcidamini, Chriſt⁹ vobis nihil proderit: nũ-
quid etiã hic dixit, ego dico, nõ dominus? Nõ ſunt itaq;
iſta ſimilia, quia etiã illa quę iubet dominus, non eſt in-
dignum neque cõtrarium ſi eadem monet Apoſtolus.
Monemus enim quos charos habemus, vt faciãt domi-
ni præcepta, vel iuſſa. Cũ vero ait, Ego dico, nõ domi-
nus: ſatis oſtẽdit dominũ nõ prohibere quod ipſe pro-
hibebat. Prohibuiſſet autem dominus ſi eſſet illicitum.
Ergo ſecũdum ea quæ ſupra diu diximus, multũq; ver-
ſauimus, licitũ erat per iuſtitiam, ſed etiam licitum non
erat faciẽdum propter liberam beneuolentiam. Tu Cap.XXI.
autem cui placet ita nõ licere quod nõ vetat dominus,
ſed Apoſtolus, quẽadmodum non licet quod vetat do-
minus,

A minus, cũ exponere voluiſſes quid ſibi vellet quod ait,
1.Corin.7. Ego dico,non dominus:cũ alloqueretur fideles,quibus eſſent cõiuges infideles, dixiſti, quia dominus iuſsit ne coniugia ſibimet diuerſæ religionis copularẽtur, & ipſum
Deuter.7. adhibuiſti teſtimoniũ domini dicentis, Non accipies vxorem filio tuo à filiabus alienigenarum , ne traducat eum poſt deos ſuos , & pereat anima eius. Addidiſti etiam verba Apoſtoli vbi dixit,Mulier alligata eſt
1.Corin.7. quãdiu vir eius viuit . Quòd ſi mortuus fuerit vir eius, liberata eſt,cui vult nubat,tãtum in domino.Quod ita expoſuiſti vt adiungeres,id eſt,Chriſtiano. Deinde ſecutus es & aiſti , Hoc eſt ergo domini præceptum tam in veteri quàm in nouo teſtamento , vt non niſi vnius religionis & fidei cõiugia ſibi maneãt copulata.Si hoc ergo eſt domini præceptum tam in veteri teſtamento quàm in nouo, & hoc iubet dominus , hoc docet Apoſtolus, vt non niſi vnius religionis & fidei maneãt copulata coniugia, quare contra hoc domini iuſſum, cõtra doctrinam ſuam, cõtra præceptum teſtamẽti veteris & noui,iubet Apoſtolus[vt diuerſę fidei cõiugia maneant copulata?Quia Paulus,inquis,gentiũ prędicator & Apoſtolus] iam in cõiugio poſitos nõ ſolum monet,
B ſed etiam iubet , vt ſi vnus aut vna è coniugibus credidiſſet,alterũ vel alteram non credentem,ſecum tamen habitare conſentiẽtem non dimitteret . His verbis tuis aliud hoc,aliud eſſe illud ſatis euidenter oſtẽdis. Illud enim de his coniugiis agitur , quæ ſibi primitus copulantur,ne nubat fœmina nõ ſuæ religionis viro,vel vir talem ducat vxorem.Id enim vt dicis iubet deus,docet Apoſtolus,vtrũque præcipit teſtamentum . Hoc autem diuerſum eſſe quis abnuat, vbi agitur nõ de coniungẽdis, ſed de cõiunctis ? Ambo quippe vnius eiuſdẽq; infidelitatis fuerunt quãdo cõiuncti ſunt : ſed Euangeliũ cum veniſſet,alter ſine altera, vel altera ſine altero credidit.Si ergo aliud eſt hoc,quod ſine ſcrupulo vlliꝰ dubitationis apparet,cur fidelem cum infideli in cõiugio permanere, non & dominus ſicut Apoſtolus iubet,niſi
2.Corin.13. forte iſto loco vacat quod tam fidẽter ipſe ait, An vultis experimentũ accipere eius qui in me loquitur Chriſtus? Et vtique dominus eſt Chriſtus. Intelligiſne quid dicam ? An in hoc explanando aliquando diligentius immorabor? Attẽde vtrum rem ipſam tãquam in conſpectu conſiderandã planiore ſermonẽ ponamꝰ . Ecce
C cõiuges duo vnius infidelitatis,ita fuerũt quando coniuncti ſunt:nulla de his quæſtio eſt quæ pertineat ad illam domini iuſsionẽ, doctrinamq; Apoſtolicã, & præceptũ teſtamenti veteris & noui,quo prohibetur fidelis cum infideli copulare cõiugium:Iam ſunt coniuges, & adhuc ambo ſunt infideles,adhuc tales ſunt quales fuerunt anteq̃ iungerentur,qualeſq; coniuncti ſunt. Venit Euangelij prædicator,Credidit eorũ aut vnus,aut vna, ſed ita vt infidelis cum fideli habitare conſentiat.Iubet fideli dominus,ne infidelem dimittat,an non iubet? Si dixeris iubet ,reclamat Apoſtolꝰ,Ego dico nõ dominꝰ. Si dixeris,nõ iubet,cauſam requiro . Neque illam mihi reſponſurus es , quã tuis literis indidiſti, quia dominus prohibet fideles infidelibus iungi : hic enim nullo modo eſt iſta cauſa,de iam iunctis loquimur,nõ de iungẽdis.Si ergo tu cauſam nõ inueniſti, cur nõ vetet dominus,quod vetat Apoſtolus: cernis enim iã, vt exiſtimo, non eſſe ipſam quã eſſe putaueras: vide an forte illa ſit quæ mihi viſa eſt,& tũc proferenda,& nunc defendenda : vt ſcilicet illud intelligamus dicere dominũ quod habet corã illo nullo modo tranſgredienda iuſtitia, id eſt,quod ita iubet aut vetat,vt aliud facere omnino nõ liceat. Quod autem volentis poteſtati permittit,vt nec D
agatur nec prætermittatur illicite , ibi ſeruorũ ſuorum cõſilio locum dare videtur , vt id potius ſuadeãt quod viderint expedire . Teneatur hic ergo primitus ac maxime,ne committãtur illicita. Vbi autem aliquid ita licitum eſt,vt aliud facere omnino non ſit illicitum, fiat quod expedit , vel quod magis expedit. Illa igitur quæ dominus ita dicit vt dominus, id eſt, nõ monentis cõſilio,ſed dominantis imperio, facere non licet, & ideo nec expedit . Dominus itaq; præcipit mulierem à viro nõ diſcedere:quòd ſi diſceſſerit , ea vtiq; cauſa qua diſcedere licitum eſt , manere innuptam, aut viro ſuo recõciliari . Mulier enim ſub viro viuo marito iuncta eſt legi,& viuente viro vocabitur adultera,ſi fuerit cum alio viro , quoniam mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit. Vnde ſi vxor dimiſerit virum ſuum & alij nupſerit,mœchatur: & qui dimiſſam à viro duxerit, mœchatur.Ideoq; ex eodẽ præcepto domini & vir vxorem nõ dimittat , quoniam qui dimiſerit vxorem ſuam præter cauſam fornicationis , facit eã mœchari : ſed ſi propter hanc cauſam dimiſerit,etiam ipſe ſic maneat. Omnis Cap.XXII.
enim qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram , mœ- E
chatur . Hæc conſtituta domini ſine vlla retractatione Lucæ. 16.
ſeruanda ſunt.Habet enim hæc iuſtitia quæ coram illo eſt,ſiue approbent,ſiue improbent homines:& ideo dici non oportet , propter offenſiones hominum, aut ne impediantur homines ab ea ſalute quæ in CHRISTO eſt , non eſſe ſeruandam . Quis enim Chriſtianus audeat dicere , ne homines offendam , aut vt homines CHRISTO acquirã,faciam mœchari vxorem meam, aut egoipſe mœchus fiam?Poteſt enim fieri,vt cũ adulteram vxorem quis dimiſerit Chriſtianus, ita tentetur, vt aliqua fœmina quæ nondum credidit, cupiẽs in eius nuptias conuenire, promittat ſe futuram eſſe Chriſtianam,& hoc non fallaciter, ſed ſi ei nupſerit,hoc omnino factura. Huic itaque hoc connubium recuſanti,poterit ſuggerere ille tentator, Dominus dixit, Quicunq; dimiſerit vxorem ſuã præter cauſam fornicationis , & aliam duxerit , mœchatur : tu autem qui dimiſiſti propter cauſam fornicationis vxorem , ſi aliam duxeris nõ mœchaberis.Huic talia ſuggerẽti,erudito corde reſpõdeat , mœchari quidẽ illum grauius qui præter cauſam fornicationis vxore dimiſſa alteram duxerit:ſed etiam illum qui vxore fornicante dimiſſa ſibi aliam copula- F
uit,non ideo non mœchari,quia fornicantem reliquit: ſicut mœchatur qui eã quæ præter cauſam fornicationis dimittitur,duxerit:nec ideo nõ mœchatur qui eam duxit , quã dimiſſam propter cauſam fornicationis inuenerit. Et propterea quod ſubobſcure apud Matthæũ poſitum eſt , quo modo totum à parte ſignificatum eſt, expoſitum eſt apud alios,qui totum generaliter expreſſerunt,ſicut legitur apud Marcum , Quicũque dimiſe- Mar.10.
rit vxorem ſuam & aliam duxerit , adulteriũ committit . Et apud Lucam , Omnis qui dimittit vxorẽ ſuam & Lucæ. 16.
ducit alterã, mœchatur. Non enim alios dixerunt mœchari,alios nõ mœchari, qui dimiſsis vxoribus ſuis duxerint alteras, ſed quicunque dimiſerit: omnem prorſus qui dimiſerit vxorem ſuam & aliam duxerit , mœchari eum ſine vlla exceptione dixerunt. Sed ſi hæc Ca. XXIII.
ille Chriſtianus reſpõderit tentatori, intelligens licuiſſe quidem ſibi dimittere adulteram , ſed aliam ducere non licere:quid ſi dicat ille tentator,Cõmitte hoc peccatum vt acquiras animam Chriſto in morte infidelitatis poſitæ fœminæ, quæ parata eſt,ſi tibi nupſerit, fieri Chriſtiana : quid aliud Chriſtianus reſpondere ad iſta

G debet & dicere, niſi ſe non poſſe ſi hoc fecerit euadere iudicium, quod commemorauit Apoſtol⁹ vbi ait, *Roman.3.* Et ſicut dicunt quidā nos dicere, Faciamus mala vt veniāt bona, quorum iudiciū iuſtum eſt? Quomodo autē poterit eſſe ſalubriter Chriſtiana, quæ cum illo à quo ducitur, erit adultera? *Ca.XXIIII* Non ſolum autem mœchandum non eſt, quod facit non quidam, ſed omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alteram, & ſi propterea duxerit vt faciat Chriſtianam: ſed etiam quiſquis nō alligatus vxori cōtinentiam deo vouerit, nullo modo debet iſta compēſatione peccare, vt ideo credat vxorem ſibi eſſe ducendam, quia promiſit quę nuptias eius appetit, futuram ſe eſſe Chriſtianam. Quod enim cuiquam antequam vouiſſet licebat, cum id ſe nunquam facturum vouerit, non licebit: ſi tamē id vouerit quod vouēdum fuit, ſicut eſt perpetua virginitas, vel cōtinētia poſt experta connubia ſolutis à vinculo coniugali, vel ex cōſenſu viuentibus †, *†vouētibus* & carnalia debita ſibi inuicem relaxantibus fidelibus caſtiſq; coniugibus: quod alterum ſine altera, vel alteram ſine altero vouere fas nō eſt. Hæc ergo, & ſi qua alia ſunt quæ rectiſſime vouentur, cum H homines vouerint, nulla cōditione rumpēda ſunt, quæ ſine vlla conditione vouerunt. Quia & hoc dominum præcepiſſe intelligēdum eſt vbi legitur, *Pſalm.75.* Vouete & reddite domino deo veſtro. Vnde Apoſtolus de quibuſdā quæ cōtinentiam vouēt, & poſtea nubere volunt, quod eis antequam vouiſſent vtique licebat, *1.Timo.5.* Habētes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Nihil ergo expedit quod illicitū eſt, & nihil quod prohibet dominus, licitum eſt. *Cap.XXV.* Quæ autem nullo domini cōſtringente præcepto in poteſtate dimiſſa ſunt, in his audiatur Apoſtolus in ſpiritu ſancto monens & conſulēs, vt vel meliora capiantur, vel ea quæ non expediunt caueantur. *1.Corin.7.* Ibi audiatur dicens, Pręceptum domini non habeo, conſilium autem do, Et ego dico, non dominus. Ibi ſi meliora elegerit qui audit, Solut⁹ eſt ab vxore, non quærat vxorē: qui & ſi acceperit vxorē non peccat. Ibi virgo non nubat, Qui enim nō dat nuptum, melius facit: & qui dat nuptū, bene facit. Ibi beatior ſit mulier ſic permanēdo, quę mortuo viro ſuo in poteſtate habet, cui vult nubat, tātum in domino. Quod duobus modis accipi poteſt, aut Chriſtiana permanens, aut *Impar coniugium.* Chriſtiano nubēs. Non enim tēpore reuelati teſtamēti noui, in Euangelio vel vllis Apoſtolicis literis ſine ambiguitate I declaratum eſſe recolo, vtrum dominus prohibuerit fideles infidelibus iungi. Quanuis beatiſſimus Cyprianus inde nō dubitet, nec in leuibus peccatis cōſtituat, iungere cū infidelibus vinculū matrimonij, atq; id eſſe dicat proſtituere gētilibus membra Chriſti. Sed quia de iis qui iā coniuncti ſunt, alia quæſtio eſt: audiatur & hic Apoſtolus dicēs, *1.Cor.7.* Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc conſentiat habitare cum illo, non dimittat illam: & ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic cōſentit habitare cū illa, non dimittat virum. Et ſic audiatur, vt quanuis fieri licitum ſit, quia hoc nō dicit dominus: non tamen fiat, quia non expedit. Non enim *1.Corin.10.* omnia expedire quę licita ſunt, apertiſſime docet Apoſtolus, ſicut ſupra iam oſtēdimus. Propter quodlibet tamē fornicationis genus, ſiue carnis, ſiue ſpiritus, vbi & infidelitas intelligitur, & dimiſſo viro non licet alteri nubere, & dimiſſa vxore non licet alteram ducere: quoniam dominus nulla exceptione facta dicit, *Luca.16.* Si vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. Et omnis qui dimittit vxorem ſuā & ducit alteram, mœchatur. His ita pro meo modulo pertractatis atque diſcuſſis, quæſtionē tamen de coniugiis obſcuriſſimā & implicatiſſimam eſſe nō neſcio. K *Quæſtio de coniugiis difficillima.* Nec audeo profiteri omnes ſinus ei⁹, vel in hoc opere, vel in alio me adhuc explicaſſe, vel iam poſſe ſi vrgear explicare. Illud autē vnde me itidem in alia ſcheda conſulendum exiſtimaſti, ſeorſum etiam ego enodare curarē, ſi mihi aliud quam tibi viſum eſt videretur. Cum vero eadem ſit etiam noſtra ſententia, non hinc opus eſt diutius diſputare.

Ca.XXVI. Catechumenis ergo in huius vitæ vltimo conſtitutis, ſi morbo ſeu caſu aliquo ſic oppreſſi ſint, vt quanuis adhuc viuant, petere ſibi tamen baptiſmum, vel ad interrogata reſpondere non poſſint: proſit eis quorum in fide Chriſtiana iā nota volūtas eſt, vt eo modo baptizentur quomodo baptizantur infantes, quorum voluntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea damnare debemus eos qui timidius agunt, quàm nobis videtur agi oportere, ne de pecunia cōſeruo credita improbius quàm cautius iudicare voluiſſe iudicemur. Satis quippe in talibus reſpiciēdum eſt illud Apoſtoli vbi dicit, *Roma.14.* Vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationē reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sunt enim qui vel in his, vel etiam in aliis obſeruandum putant, quod L dixiſſe dominum legimus, *Matth.7.* Nolite ſanctum dare canibus, neque proieceritis margaritas veſtras ante porcos. Et iſta ſaluatoris verba referētes† *†al. reuerētes.* baptizare non audent eos qui pro ſe reſpondere nequiuerint, ne forte cōtrarium gerant voluntatis arbitrium. Quod de paruulis dici nō poteſt, in quibus adhuc rationis nullus eſt vſus. Sed non ſolum incredibile eſt, nec in fine vitæ huius baptizari catechumenum velle, verumetiam ſi voluntas eius incerta eſt, multo ſatius eſt nolenti dare quàm volenti negare, vbi velit, an nolit, ſic non apparet, vt tamen credibilius ſit eū ſi poſſet, velle ſe potius fuiſſe dictorum ea ſacramēta percipere, ſine quibus iam credidit non ſe oportere de corpore exire. *Ca.XXVII* Si autem dominus vbi ait, Nolite dare ſanctum canibus: hoc quod iſti cauendum putant vellet intelligi, non ipſe ſuo traditori dediſſet, quod in ſuam ille perniciem ſine culpa dātis, cum dignis indignus accepit. Vnde cum diceret dominus, credēdum eſt ſignificare voluiſſe, quòd lucē intelligentiæ ſpiritalis immunda corda non portant. Et ſi portāda doctor ingeſſerit, quæ nō recte accipiunt, quia non capiunt, vel reprehēſionis morſibus lacerant, M vel contemnendo conculcant. Si enim beatus Apoſtolus, quanuis in Chriſto iam renatis, tamen adhuc paruulis lac dicit ſe dediſſe, non eſcam, *1.Corin.3.* Necdum enim poteratis, inquit, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Si deniq; ipſe dominus electis Apoſtolis dixit, *Ioan.16.* Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo: quanto minus poſſunt ferre quęcunque de incorporea luce dicuntur immundæ mentes impiorum? *C.XXVIII.* Sed vt ſermo noſter ad hoc poti⁹ claudatur vnde ſumpſit exordium, ego nō ſolum alios catechumenos, verūetiam ipſos qui viuentium coniugiis copulati retinent adulterina conſortia, cum ſaluos corpore in his permanentes non admittamus ad baptiſmum, tamen ſi deſperati & intra ſe pœnitentes iacuerint, nec pro ſe reſpondere potuerint, baptizādos puto, vt etiā hoc peccatum cum cęteris lauacro regenerationis abluatur. Quis enim nouit vtrum fortaſſis adulterinæ carnis illecebra vſq; ad baptiſmum ſtatuerant detineri? Si autem ab illa deſperatione recreati potuerint viuere, aut facient quod ſtatuerant: aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptiſmatis, eadem reconciliationis eſt cauſa,

A cauſa, ſi forte pœnitẽtem finiendæ vitæ periculum præoccupauerit. Nec ipſos enim ex hac vita ſine arra ſuæ pacis exire velle debet mater Eccleſia.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de adulterinis coniugiis ad Pollentium, Liber ſecundus.

Caput. I. AD ea quæ mihi ſcripſeras frater religioſe Pollẽti, iam reſcripſeram non paruum volumen, de iis qui viuẽtibus cõiugibus ſuis, aliis copulãtur. Quod cum innotuiſſet dilectioni tuæ, addidiſti aliqua ad libellum tuum, etiam his me reſpondere deſiderans. Sed cum facere diſponerem, addendo & ego ad meum, ita vt vnus liber eſſet reſponſionis meæ, repente illud editum eſt vt abſolueram, prius flagitantibus fratribus noſtris, & neſcientibus quòd adhuc aliquid eſſet addẽdum. Hinc fa- B ctũ eſt, vt altero ſeorſum opuſculo ad ea quæ addidiſti, reſpondere compellerer. Non autem quæ addidiſti, adiuncta ſunt fini opuſculi tui, ſed vbi viſum eſt eius interiecta ſunt corpori.

Caput. II. 1.Cor. 7. Horum primum illud eſt, cui quidem arbitror me reſpondere debere, quod in his Apoſtoli verbis vbi ait, Cæteris autem ego dico, non dominus, mulierem à viro non diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: non putas ita dictum eſſe ſi diſceſſerit, vt à viro fornicante diſceſſiſſe intelligatur, qua ſola cauſa diſcedere licitum eſt: ſed potius exiſtimas [à pudico,] & ideo iuſſam manere innuptam, vt poſſet ei reconciliari, ſi continere ille noluiſſet, ne virum ad fornicandum, id eſt, ad aliam ſe viuente ducendam, ipſa non reconciliata compelleret. Cæterùm ſi à viro fornicante diſceſſerit, putas ei non præcipi vt innupta permaneat, ſed hoc eam facere, ſi continens eſſe voluerit, non vt præcepti violatrix inueniatur eſſe ſi nupſerit. Quæ tibi videtur forma & à viro eſſe ſeruanda, vt vxorem nõ dimittat, excepta cauſa fornicationis: ſi autem dimiſerit, maneat ſine coniugio, vt pudicæ reconciliari poſſit vxori, niſi forte continentiam illa de- C legerit, ne vxoris caſtæ reconciliationem refugiens, ipſe illam cogat mœchari, ſi ſeſe non continens, viuente illo nupſerit alteri. Si autem fuerit ab vxore fornicante diſiunctus, iam eum nullo præcepto vt ſe contineat detineri, nec omnino mœchari, ſi viua illa alteram duxerit, 1.Cor. 7. quoniam id quod ait idem Apoſtolus, Mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit: quòd ſi mortuus fuerit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat: ſi intelligẽdum exiſtimas, vt ſi vir fuerit fornicatus, pro mortuo deputetur, & vxor pro mortua, & ideo liceat cuilibet illorum tãquam poſt mortem, ita poſt fornicationẽ coniugis alteri copulari.

Cap. III. Quibus tuis ſenſibus cõſideratis, abs te quæro, vtrum quicunque duxerit mulierem quæ viro alligata eſſe deſtiterit, adulter habendus ſit? Quod tibi exiſtimo non videri. Ideo enim mulier viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro, quoniam alligata eſt quãdiu vir eius viuit. Hoc autem vinculum ſi ei cum viro viuente non eſſet, ſine vllo adulterij crimine alteri nuberet. Proinde ſi alligata eſt quandiu vir eius viuit, nullo modo niſi viro mortuo ſoluta dicenda eſt ab hoc vinculo. Porrò ſi morte cuiuſlibet eorum inter maritum & vxorem hoc vinculũ ſoluitur, & pro morte habẽda eſt, ſicut dicis, etiã fornicatio, proculdubio erit ob * hoc & D mulier ſoluta quãdo fuerit fornicata. Neque enim dici * ab. poterit hæc alligata viro eſſe, quãdo ab illa fuerit vir ſolutus. Ac per hoc poſteaquã fornicãdo alligata viro eſſe deſtiterit, quiſquis eam duxerit, adulter nõ erit.

Cap. IIII. Et vide quàm ſit abſurdum, vt ideo non ſit adulter, quia ducit adulteram. Imò verò quod eſt monſtruoſius, nec ipſa mulier erit adultera, quoniam non erit poſteriori viro vxor aliena, ſed ſua. Soluto enim per adulterium priore coniugali vinculo, cuicunque iam nupſerit coniugem non habenti, non adultera cum adultero, ſed vxor erit potius cum marito. Quomodo ergo erit verum, Mulier 1.Cor. 7. alligata eſt quandiu vir eius viuit? Ecce vir eius viuit, quia nec de corpore exceſſit, nec fornicatus eſt, quod pro morte vis deputari, & tamen ei mulier alligata iam non eſt. Nónne attendis quàm ſit hoc contra Apoſtolum dicentem, Mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit? An forte dicturus es, viuit quidem, ſed vir eius iam non eſt: quoniam tunc eſſe deſtitit, quãdo illa per adulterium coniugale vinculum ſoluit. Quomodo igitur viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro, quandoquidem vir eius ille iam non eſt, coniugali vinculo per mulieris adulterium iam ſoluto? Quo enim vi- E uente viro niſi ſuo vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro? At ſi vir eius eſſe ille iam deſtitit, non vtique viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ſed nullum habens virum, nubendo erit cum ſuo viro. Hoc qui ſentit, nónne cernis quàm contra Apoſtolum ſentiat? Quod quidem non ipſe ſentis, ſed hoc ſequitur illa quæ ſentis. Muta ergo antecedẽtia, ſi vis cauere ſequentia. Et noli dicere, mortuum virum vel mortuam vxorem, hoc loco debere intelligi etiã fornicãtem. Quamobrem ſecundum doctrinam ſanam mulier alligata eſt, quandiu vir eius viuit: id eſt, nondum è corpore abſceſſit. Mulier enim ſub viro viuo marito iuncta eſt legi, hoc eſt, in corpore conſtituto. Si autem mortuus fuerit: hoc eſt, de corpore exierit, euacuata eſt à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro. Hæc verba Apoſtoli totiens repetita, totiens inculcata, vera ſunt, viua ſunt, ſana ſunt, plana ſunt. Nullius viri poſterioris mulier vxor eſſe incipit, niſi prioris eſſe deſiuerit. Eſſe autem deſinet vxor prioris, ſi moriatur vir eius, non ſi F fornicetur. Licite itaque dimittitur coniunx ob cauſam fornicationis, ſed manet vinculũ prioris, propter quod fit reus adulterij, qui dimiſſam duxerit, etiam ob cauſam fornicationis.

Cap. V. Sicut enim manente in ſe ſacramento regenerationis, excommunicatur quis * reus criminis, nec illo ſacramento caret, etiam ſi nunquam reconcilietur deo: ita manente in ſe vinculo fœderis coniugalis, vxor dimittitur ob cauſam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiam ſi nunquam reconcilietur viro, carebit autem ſi mortuus fuerit vir eius. Reus verò excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis ſacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquã moritur deus. Remanet itaque, vt ſi ſapere ſecundum Apoſtolum volumus, non dicamus virum adulterum pro mortuo deputandum, & ideo licere vxori eius alteri nubere. Quanuis enim ſit mors adulterium, non corporis, ſed quod peius eſt, animæ: nõ tamen de iſta morte loquebatur Apoſtolus, cum diceret, Quòd ſi mortuus 1.Cor. 7. fuerit vir eius, cui vult nubat: ſed de illa ſola qua de corpore exitur. Quoniam, ſi per coniugis adulterium coniugale ſoluitur vinculum, ſequitur illa peruerſitas quam

* aliàs, cuiuſquam.

G cauendam eſſe monſtraui, vt & mulier per impudici-
tiam ſoluatur hoc vinculo: quæ ſi ſoluitur, libera erit à
lege viri. Et ideo quod inſipientiſsime dicitur, non erit
adultera ſi fuerit cum altero viro, quia per adulterium
liberata eſt à priori viro. Quod ſi ita eſt à veritate de-
uium, vt nullus id, non dico Chriſtianus, ſed humanus
ſenſus admittat, profectò mulier alligata eſt quãdiu vir
eius viuit. Quod vt apertius dicam, quandiu vir eius in
corpore eſt. Pari ergo forma & vir alligatus eſt, quan-
diu mulier eius in corpore eſt. Vnde ſi vult dimittere
adulterã, non ducat alteram, ne quod in illa culpat, ipſe
cõmittat. Similiter & mulier ſi dimittit adulterum, non
ſibi copulet alterum: alligata eſt enim quandiu vir eius
viuit, nec à lege viri niſi mortui liberatur, vt nõ ſit adul-
Cap. VI. tera ſi fuerit cum alio viro. Quod autem tibi durũ
32. q. 1. cap. videtur, vt poſt adulterium reconcilietur coniugi con-
quod autẽ. iunx, ſi fides aſsit, non erit durum. Cur enim adhuc de-
putamus adulteros, quos vel baptiſmate ablutos, vel pœ-
nitentia credimus eſſe ſanatos? Hæc crimina in vetere
dei lege nullis ſacrificiis mundabantur, quæ noui teſta-
menti in ſanguine Chriſti ſine dubitatione mundantur,
H & ideo tunc omnimodo prohibitum eſt ab alio conta-
1. Reg. 18. minatam viro recipere vxorem: quanuis Dauid Saülis
filiã, quam pater eiuſdem mulieris ab eo ſeparatã dede-
rat alteri, tanquã noui teſtamenti præfigurator ſine cun-
ctatione receperit. Nunc autem poſtquam Chriſtus ait
Ioan. 8. adulteræ, Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli
peccare: quis non intelligat debere ignoſcere maritum,
συλληπτόν. quod videt ignouiſſe dominum amborum, nec iam ſe
debere adulteram dicere, cuius pœnitentis crimen diui-
Cap. VII. na credit miſeratione deletum. Sed hoc videlicet in-
fidelium ſenſus exhorret, ita vt nõnulli modicæ, vel po-
tius inimici veræ fidei, credo metuentes peccandi im-
punitatem dari mulieribus ſuis, illud quod de adulteræ
indulgentia dominus fecit, auferrent de codicibus ſuis:
quaſi permiſsionẽ peccandi tribuerit qui dixit, deinceps
noli peccare: aut ideo non debuerit mulier à medico
deo illius peccati remiſsione ſanari, ne offenderentur
inſani. Neque enim quibus illud factum domini diſpli-
cet, ipſi perfectè pudici ſunt: nec eos ſeueros caſtitas fa-
cit, ſed potius ex illo ſunt hominum numero, quibus do
Ioan. 8. minus ait, Qui ſine peccato eſt veſtrum, prior in eam la-
pidem iaciat. Niſi quod illi cõſcientia territi receſſerũt,
I & tentare Chriſtũ, atque adulterã perſequi deſtiterunt:
iſti autem & ægroti medicum reprehendũt, & in adul-
teras adulteri ſæuiunt: quibus ſi diceretur, non quod illi
audierunt, qui ſine peccato eſt: quis enim ſine peccato?
ſed qui ſine iſto peccato eſt, prior in illam lapidem mit-
tat: tũc forſitan cogitarẽt qui indignabãtur quòd adul-
teram non occiderẽt, quanta illis dei miſericordia par-
Cap. VIII ceretur vt adulteri viuerent. Sed cum hæc eis dici-
mus, non ſolum nihil volunt detrahere ſeueritati, ſed
iraſcuntur inſuper veritati, & loquuntur atque reſpon-
dent: Sed nos viri ſumus. An verò ſexus noſtri dignitas
hanc ſuſtinebit iniuriam, vt cum aliis fœminis præter
vxores noſtras ſi quid admittimus, in luẽdis pœnis mu-
lieribus comparemur? Quaſi non propterea magis de-
beant illicitas concupiſcentias viriliter frænare, quia viri
ſunt: quaſi non propterea magis debeãt mulieribus ſuis
ad virtutis huius exemplum ſe præbere, quia viri ſunt:
quaſi nõ propterea minus debeãt libidine ſuperari, quia
viri ſunt: quaſi non propterea minus debeam laſciuienti
carni ſeruire, quia viri ſunt? Et tamen indignantur ſi
audiant adulteros viros pendere ſimiles adulteris fœ-
minis pœnas, cum tanto grauius eos puniri oportuerit,
quãto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exẽ- K
plo regere fœminas. Chriſtianis equidem loquor, qui *Philip. 5.*
fideliter audiunt, Caput mulieris vir: vbi ſe agnoſcunt *1. Cor. 11.*
duces, illas autem comites eſſe debere. Et ideo cauen-
dum viro illac ire viuendo, quà timet ne vxor ſequatur
imitãdo. Sed iſti quibus diſplicet, vt inter virum & mu-
lierem par pudicitiæ forma ſeruetur, & potius eligunt,
maximeq; in hac cauſa, mũdi legibus ſubditi eſſe quàm
Chriſti, quoniam iura forenſia non eiſdem quibus fœ-
minas pudicitiæ nexibus viros videntur obſtringere: le-
gant quid imperator Antoninus, non vtiq; Chriſtianus, *Lex Cæ-*
de hac re conſtituerit, vbi maritus vxorem de adulterij *ſaris.*
crimine accuſare non ſinitur, cui moribus ſuis nõ præ-
buit caſtitatis exemplũ, ita vt ambo damnentur, ſi am-
bos pariter impudicos conflictus ipſe conuicerit. Nam
ſupradicti imperatoris hæc verba ſunt, quæ apud Gre-
gorianum leguntur: Sanè, inquit, meæ literæ nulla par-
te cauſæ præiudicabunt. Neque enim ſi penes te culpa
fuit vt matrimonium ſolueretur: & ſecundum legem
Iuliam Eupaſia vxor tua nuberet: propter hoc reſcriptũ
meum adulterij damnata erit, niſi conſtet eſſe commiſ-
ſum. Habebũt autem ante oculos inquirere, an cum tu M
pudice viueres, illi quoq; bonos mores colendi author
fuiſti. Periniquum enim mihi videtur eſſe, vt pudicitiã, »
vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibet: quæ res po- »
teſt & virum damnare, non ob compenſationem mu-
tui criminis rem inter vtrũque componere, vel cauſam
facti tollere. Si hæc obſeruanda ſunt propter decus
terrenæ ciuitatis, quanto caſtiores quærit cœleſtis pa-
tria & ſocietas angelorum? Quæ cum ita ſint, nunquid
ideo minor eſt, ac non potius maior & peior virorum
impudicitia, quia ineſt illis ſuperba & licẽtioſa iactan-
tia? Non igitur exhorreant viri, quòd adulteræ Chriſtus *Ioan. 8.*
ignouit, ſed potius cognoſcant etiam periculum ſuum,
& ſimili morbo laborantes, ad eundem ſaluatorem ſup-
plici pietate confugiant: & quod in illa factum legunt,
etiam ſibi neceſſarium eſſe fateantur, adulteriorum ſuo-
rum medicinam ſuſcipiant, adulterare iam deſinant,
laudent in ſe dei patientiam, agant pœnitentiam, ſu-
mant indulgentiam, mutent de pœna fœminarum &
de ſua impunitate ſententiam. Quibus conſideratis *Cap. IX.*
atque tractatis, ſi communis conditio, commune ma-
lum, commune periculum, commune vulnus, commu-
nis ſalus, fideliter & humiliter cogitetur, non erit turpis *32. q. 1. cap.*
neque difficilis etiam poſt perpetrata atq; purgata adul- *non erit.*
teria reconciliatio coniugum, vbi per claues regni cœ- L
lorum non dubitatur fieri remiſsio peccatorum: non vt
poſt viri diuortiũ adultera reuocetur, ſed vt poſt Chri-
ſti conſortium adultera non vocetur. Verum ecce non
† fiat, nemo compellit, quia forte lex aliqua huius ſeculi *† aliàs, vt.*
hoc vetat ſecundum terrenæ ciuitatis modum, vbi co-
gitata non eſt abolitio criminum per ſanguinem ſan-
ctum. Suſcipiatur ergo continentia, quam nulla lex pro-
hibet, in alia non eatur adulteria. Et quid ad nos, ſi nec
ſaltem diuina miſeratione mundata, marito reconcilie-
tur à deo adultera, dum tamen non reconciliatis adul-
teris, non alia fiant quaſi connubia, quæ conuincuntur
eſſe adulteria? Mulier enim alligata eſt quandiu vir eius *1. Cor. 7.*
viuit: ergo conſequenter & vir alligatus eſt, quandiu mu
lier eius viuit. Hæc alligatio facit, vt aliis coniungi ſine
adulterina copulatione non poſsint. Vnde neceſſe eſt
ex duobus coniugibus quatuor adulteros fieri, ſi & illa
alteri nupſerit, & ille alteram duxerit. Quanuis enim
ſceleratius mœchetur, qui non cauſa fornicationis v-
xore dimiſſa alteram duxerit: quod genus adulterij
comme-

A commemorauit Matthæus: tamen non ſolũ ipſe mœ-
Marci.19. chatur,[ſed ſicuti eſt apud Marcũ, Quicunq; dimiſerit
vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit
ſuper eam: & ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nu-
Lucæ.16. pſerit mœchatur:] & ſicuti eſt apud Lucam, Omnis qui
dimittit vxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur:[&
qui dimiſſam à viro duxerit mœchatur.] De quibus te-
Caput X. ſtimoniis iam ſatis in libro ſuperiore diſſerui. Sed
reſpondes mihi, Continenter viuere paucorum eſt. Et
ideo qui fornicantes coniuges dimiſerunt, quoniã nõ
poſſunt reconciliari, tantum ſe vident periclitari, vt le-
gem Chriſti non humanam, ſed feralem pronuncient.
O frater, quantũ ad incontinẽtes pertinet, multas que-
relas habere poſſunt, quibus, vt dicis, legem Chriſti fe-
ralem pronuncient, non humanam. Et tamen non pro-
pter illos Euangeliũ Chriſti peruertere vel mutare de-
bemus. Te quippe ſola eorũ querela permouet, qui con
iuges cauſa fornicationis intercedente dimittũt, ſi alias
ducere nõ ſinantur: quoniam continere paucorum eſt,
atq; ad id debent laude exhortari, non lege compelli.
Itaq; ſi dimiſſa adultera nõ ducitur altera, iuſtam que-
relam, ſicut putas, habebit hominum incontinẽtia. Sed
B attende quàm plura ſunt, vbi ſi querelas incontinentiũ
velimus admittere, neceſſe nobis erit adulteria faciẽda
permittere. Quid ſi enim aliquo diuturno & inſanabili
morbo corporis teneatur coniunx, quo cõcubitus im-
pediatur? Quid ſi captiuitas, vel vis aliqua ſeparet, ita vt
ſciat viuere maritus vxorẽ, cuius ſibi copia denegatur,
cenſeſne admittenda incontinentiũ murmura, & per-
mittenda adulteria? Quid in hoc ipſo vnde interroga-
tus eſt dominus, reſponditq; fieri nõ debere, ſed ad du-
ritiam cordis illorum, Moyſen permiſiſſe dari libellũ
repudij, & quacũq; cauſa dimittere coniugem? Nónne
lex Chriſti incontinẽtibus diſplicet, qui vxores litigio-
ſas, iniurioſas, imperioſas, faſtidioſas, & ad reddẽdum
debitũ coniugale difficillimas, repudio interpoſito ab-
iicere volunt, & alteras ducere? Iam ergo quia iſtorum
incontinentia legẽ Chriſti horruit, ad eorum lex Chri
ſti arbitrium commutanda eſt? Iam porrò ſi maritũ re-
linquat vxor, vel maritus vxorem, non cauſa fornica-
tionis, ſed potius continentiæ, ſitq; incontinens, cui re-
pudium propter hoc datur, quæro vtrum nõ erit adul-
ter, vel adultera ſi alteri copuletur? Si non erit dicitur,
C domino contradicitur, cuius hæc verba ſunt, Dictũ eſt
Matth.5. autẽ, Quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuam,[det illi libellum
repudij. Ego autem dico, quia omnis qui dimiſerit vxo
rem ſuã] excepta cauſa fornicationis, facit eam mœcha-
ri: & qui dimiſſam duxerit, adulterat. Ecce dimiſſa eſt,
non dimiſit: & quia continere paucorũ eſt, incontinen
tiæ ceſſit & nupſit, & tamen adulter adulteram duxit.
Ambo rei, ambo damnandi ſunt: & quę nupſit viuo ma
rito, & qui duxit eam cuius viuit maritus. Nunquid hic
legem Chriſti dicimus inhumanam, qua conſtituitur
rea tãti criminis atq; punitur, quam vir nulla eius præ-
cedente fornicatione dimiſit: & quia paucorum eſt cõ-
tinere, dimittendo compulit nubere? Cur nõ hic dici-
mus habendum eſſe pro mortuo, qui male dimittẽdo,
prior coniugale vinculum rupit? Nam qua ratione di-
cturus es eum rupiſſe vinculũ cõiugale, qui licet ſit mœ-
chus, non dimiſit vxorem, & eũ non rupiſſe, qui etiam
caſtam dimiſit vxorem? Ego autem dico in vtroq; ma-
nere hoc vinculum quo mulier alligata eſt quãdiu vir
eius viuit, ſiue continens, ſiue mœchus. Et ideo mœcha-
ri eam quæ dimiſſa nupſerit: & mœchari eũ qui dimiſ-
ſam duxerit, ſiue à mœcho, ſiue à cõtinente dimiſſa ſit,

quoniam mulier alligata eſt quandiu vir eius viuit. Sed D
nunc de querelis incontinentiam diſputamus. Quid *1.Corin.7.*
enim videtur iuſtius, huius mulieris querela quæ dicit,
dimiſſa ſum, non dimiſi, & quoniã continere paucorũ
eſt, nõ me continui, ne fornicarer nupſi, & dicor mœ-
chata quia nupſi? Nunquid propter huius quaſi iuſtam
querelam, legẽ cenſebimus immutandam eſſe diuinã,
vt iſtam non iudicemus adulteram? Abſit. Sed reſpon-
debis nõ eam debuiſſe dimitti, quia fornicationis nulla
cauſa præceſſerat. Verũ dicis, nam peccatũ mariti eius
dominus expreſsit, vbi ait, Qui dimiſerit vxorem ſuã *Matth.5.*
excepta cauſa fornicationis, facit eã mœchari. Sed nũ-
quid iſta ideo nubendo poſtea non peccauit, quia prius
dimittẽdo ille peccauit? Quid ergo ei prodeſt, quòd de
lege Chriſti mulier incontinens queritur, niſi vt mur-
murans puniatur? Iam nunc etiã illa videamus quæ *Cap.XI.*
alio loco interponens addidiſti, meq; ad ea reſpõdere
voluiſti. Vbi te mouet, & miſeraris hominẽ qui cubare
cum adultera, etiam ſi non incontinentia, certe filiorũ
procreandorum neceſsitate compellitur, ſi nõ ei licet
ſic eam dimittere, vt ea viuẽte alterã ducat. Vnde recte
mouereris, ſi adulterium nõ eſſet, quanuis adultera vi-
ua vxore, alteram ducere. Si autem adulterium eſt, vt eã E
quę ſunt diſputata docuerũt, quid obtẽditur procreã-
dorum cauſa filiorum? Non enim propterea flagitiorũ
eſt permittenda licentia, aut vero tam cauendum eſt ſi-
ne poſteris mori, quàm eligendũ [pudice] in poſterũ vi-
uere. Quod nõ ſinentur adulteri, quos neceſſe eſt poſt
primã mortem ſecundæ mortis æternitate dãnari. Nã
procreandorum filiorum iſta cauſatio, etiam nõ adul-
teras, ſed caſtiſsimas fœminas, ſi forte ſint ſteriles, cogit
dimitti, & alteras duci, quod tibi exiſtimo nõ placere.
Quapropter ſi cauſa incontinentiæ nõ ſunt excuſanda
adulteria, quanto minus excuſantur procreandorũ cau
ſa filiorum? Illi quippe infirmitati, hoc eſt, inconti- *Cap.XII.*
nentię, voluit Apoſtolus ſubueniri honeſtate nuptiarũ.
Non enim ait, Si filios nõ habet, nubat: ſed ſi ſe nõ con *1.Corin.7.*
tinet, nubat. Filiorũ quidẽ propagatione compenſatur,
quod incontinentię nubẽndo ceditur. Nam vtiq; incõ-
tinentia vitium eſt, coniugiũ autem non eſt vitium. Et
ideo fit per hoc bonum, vt illud veniale ſit malum. Cũ
ſint ergo nuptiæ cauſa generandi inſtitutę, ea cauſa fie-
bant à patribus, qui tantum officio generãdi fœminis,
ſed non illicite miſcebantur. Erat enim tunc quædam F
propagandi neceſsitas quæ nunc non eſt: quoniam tẽ-
pus amplectendi ſicut ſcriptũ eſt, quod vtiq; tunc fuit: *Eccle.3.*
& tẽpus continẽdi ab amplexu, quod nunc eſt. De quo
tempore Apoſtolus loquens ait, De cætero fratres tem *1.Cor.7.*
pus breue eſt, reliquum eſt vt & qui habent vxores, tan-
quam non habentes ſint. Vnde nũc rectiſsime dicitur,
Qui poteſt capere, capiat: qui autẽ ſe non continet, nu-
bat. Tunc ergo etiam continentia propter propagatio-
nem filiorũ in nuptiarũ deſcendebat officio: nunc autẽ
vinculum nuptiale incontinentiæ ſubuenit vitio: vt ab
eis qui ſe non continent, non per turpitudinem ſtupro-
rum, ſed per honeſtatem coniugiorum fiat propagatio
filiorũ. Cur ergo nõ dicit Apoſtolus, ſi filios non habet,
nubat? Quia ſcilicet hoc tempore continẽdi ab ample-
xu, nõ eſt neceſſe filios ꝓpagare. Et quare dicit, ſi ſe nõ
continet, nubat? Vtiq; propterea, ne per eã incontinen-
tiã cogatur adulterare. Si ergo ſe continet, nec nubat,
nec generet. Si autẽ ſe non cõtinet, licite nubat, ne tur-
piter generet, aut turpius concũbẽdo nõ generet. Quã-
quã hoc quod vltimum dixi, nonnulli faciunt etiã li-
cite coniugati. Illicite nãq; & turpiter etiã cũ legitima

G vxore cócūbitur,vbi prolis cóceptio deuitatur. Quod
Gene.38. faciebat Onan filius Iudæ,& occidit illum propter hoc
deus. Propagatio itaque filiorum, ipſa eſt prima & na-
turalis[& legitima]cauſa nuptiarū.Ac per hoc qui pro-
pter incontinentiam coniunguntur,non ſic debent tē-
perare malum ſuum, vt bonum exterminent nuptiarū,
id eſt,propaginem filiorum.De incontinentibus quip-
1.Timo.5. pe loquebatur Apoſtolus vbi ait, Volo igitur iuniores
nubere,filios propagare, matresfamiliâs eſſe, nullā oc-
caſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim
conuerſæ quædam ſunt retro poſt ſatanam. Cum itaq;
dicebat,volo iuniores nubere:hoc vtiq; monebat pro-
pter ruinam incontinentiæ fulciendā. Sed ne forte ab
eis ſola carnalis concupiſcentiæ cogitaretur infirmi-
tas, cui tantummodo eſſet opere cónubij ſeruiendum:
nuptiarum autem vel cótemneretur, vel negligeretur
bonum:continuo ſubiunxit, filios procreare,matresfa-
miliâs eſſe. Qui vero eligunt continere, aliquid vtique
melius eligunt quàm eſt nuptiarum bonum,hoc eſt ge-
neratio filiorum.Vnde ſi eligitur continentia, vt bono
nuptiarum melius aliquid capeſſatur, quāto potius cu-
H ſtodienda eſt vt adulterium caueatur:Cū enim dixiſſet
1.Corin.7. Apoſtolus, Quòd ſi ſe non continet, nubat: melius eſt
enim,inquit,nubere quàm vri.Nō dixit,melius eſt mœ-
Cap.XIII. chari quàm vri. Non eſt ergo ad quod exhortemur
eos qui reconciliari timēt coniugibus adulteris pœni-
tendo ſanatis,niſi ad cuſtodiendā cōtinentiam. Quo-
niam mulier alligata, quandiu ſiue mœchus ſiue caſtus
vir eius viuit,mœchatur ſi alteri nupſerit: & vir alliga-
tus quandiu ſiue mœcha ſiue caſta vxor eius viuit, mœ-
chatur ſi alteram duxerit. Hæc nanque alligatio quan-
doquidem non ſoluitur,etiam ſi per repudium cóiunx
*aliàs con- caſto corpore ſeparetur, * multo minus ſoluitur,ſi non
iux à caſta ſeparata mœchetur.Ac per hoc non eā ſoluit niſi mors
coniuge ſe- coniugis,nō in adulterium corruentis, ſed de corpore
paretur. exeuntis. Quapropter ſi receſſerit mulier ab adultero
viro, & ei reconciliari non vult, maneat innupta: & ſi
dimiſerit vir adulteram mulierem,& eam non vult re-
cipere nec poſt pœnitentiam, cuſtodiat continentiā: &
ſi non ex voluntate eligēdi potioris boni, certe ex ne-
ceſſitate vitandi pernicioſi mali.Ac per hoc ad hoc ex-
I hortarer etiā ſi vxor eſſet in languore inſanabili atque
diuturno,aut etiā ſi alicubi eſſet corpore ſeparata, quò
maritus non poſſet accedere. Poſtremo ad hoc exhor-
tarer etiā ſi mulier volens viuere continenter, quamuis
contra diſciplinam,quia non ex conſenſu,tamen pudi-
32.q.5.cap. cum pudica dimitteret. Puto enim Chriſtianū neminē
puto. reluctari, illum adulterum eſſe, qui vel diu languente,
vel diu abſente, vel continēter viuere cupiēte ſua vxo-
re,alteri cómixtus eſt fœminæ.Sic ergo & dimiſſa adul-
tera,adulter eſt cum adultera, quoniam non ille aut il-
le,ſed omnis qui dimittit vxorem ſuam & ducit alterā,
mœchatur. Quapropter ſi à cóiugali vinculo immunis
minus appetitur vita ſanctorū, exhorreatur pœna mœ-
chorum. Et timore ſaltem frænetur concupiſcentia, ſi
amore non eligitur continentia. Si enim vbi eſt timor
operetur labor,vbi erat labor, erit & amor. Non enim
confidendū eſt de noſtris viribus, ſed oratio adiungē-
da conatibus,vt impleat bonis,qui deterret à malis.
Cap.XIIII. Reſpondeamus etiam ad illud, vbi putas maritos
ad puniēdas adulteras ſine vlla miſeratione compelli,
cum volunt eas mori, ſi eis viuentibus non licet eis al-
teras ducere. Quam crudelitatē volens exaggerare di-
xiſti, Non mihi videtur amantiſſime pater hic diuinus
eſſe ſenſus, vbi benignitas & pietas excluditur. Ita iſta
dicis,quaſi propterea mariti parcere debeant adulteris K
fœminis,quia licet eis alteras ducere:aut ſi nō licet,non
parcant vt liceat.Quinimmo propterea debent pecca-
tricibus præbere miſericordiam,vt & ipſi pro ſuis pec-
catis miſericordiam conſequātur. Et multo magis hoc
eis faciendū eſt, qui dimiſſis vxoribus adulteris cupiūt
viuere continenter.Tanto quippe debēt eſſe miſericor
diores,quanto volunt eſſe ſanctiores: vt ad caſtitatē in
ſeipſis ſeruandam diuinitus adiuuentur, dū caſtitatem
ab vxoribus violatam nec ipſi humanitus vlciſcuntur:
& maxime vox illa dominica eſt eis in memoriam re-
uocanda, Qui ſine peccato eſt,prior in illam lapidē ia- Ioan.8.
ciat.Nō qui ſine ipſo peccato eſt, quomodo loquimur
de pudicis viris, ſed qui ſine peccato eſt: quod ſi eſſe ſe
dixerint, ſeipſos ſeducūt,& veritas in eis non eſt. Por- 1.Ioan.1.
rò ſi non ſe ſeducunt,& eſt in eis veritas,non erit in eis
cruenta ſeueritas. Scientes enim ſe non eſſe ſine pecca-
to,dimittunt vt dimittatur eis: ne ab eis benignitas &
pietas excludatur.Magis enim hæc excluduntur,ſi pec-
catis coniugum ab eis impetret veniam licentia libidi-
nis,non cura pietatis: id eſt, vt propterea parcant,quia
licet eis alteras ducere,& nō potius propterea,quia vo- L
lunt & ſibi dominum parcere. Quāto itaque melius, &
honeſtius,chriſtiana deniq; profeſsione digni⁹,vt par-
cant adulterarum ſanguini vxorum, quod ſcriptū eſt,
eis dicimus, Dimitte iniuſtitiam proximo tuo, & tunc Eccl.28.
precanti * tibi peccata ſoluētur. Homo homini ſeruat *aliàs pe-
iram, & à domino quærit medelā? Super hominem ſi- canti.
milem ſibi non habet miſericordiā, & de peccatis ſuis
deprecatur?Cum ipſe caro ſit ſeruat iracūdiā,quis pro-
pitiabitur peccatis illius? Et de Euangelio,Dimittite & Luca.6.
dimittetur vobis,vt poſſim⁹ dicere, Dimitte nobis de- Matth.6.
bita noſtra ſicut & nos dimittim⁹ debitoribus noſtris.
Et de Apoſtolo,Nulli malum pro malo reddentes:& ſi Roma.12.
qua ſunt huiuſmodi in ſcripturis ſanctis, quibus ad vl-
ciſcendū quādo humanus animus excitatur, quia chri-
ſtianus eſt,mitigatur. Quanto, inquam, melius iſta Caput XV.
dicimus,quàm vt dicamus, Tantum adulteras iſtas di-
mittite,& earum nolite ſanguinem quærere: quicquid
doloris ex earū flagitiis habetis, conſolabūtur vos aliæ
quas duxeritis:merito enim velletis iſtas de viuentium
numero auferre, ſi earum vita impedimento eſſet quo
minus alias duceretis. Nunc vero etiam iſtis viuētibus, M
cum liceat alia vobis matrimonia prouidere, quid eas
tantopere vultis occidere? Hæc ſi dicimus, nónne at-
tendis quàm noſtra ſuaſio longe ſit à charactere chri-
ſtiano: quia & falſum dicimus, eis licere quod non li-
cet, hoc eſt iſtis viuentibus vt aliis copulentur: & ſi
propterea illis pepercerint, non parcent propter pie-
tatem, ſed propter aliarum nuptiarum liberam pote-
ſtatem. Poſtremo quæro abs te, vtrum marito Chri-
ſtiano liceat vel ſecundum veterem dei legē, vel Ro-
manas, adulteram abiicere? * Si licet,melius eſt vt ab *occidere.
vtroque ſe temperet,id eſt,& à licito illa peccante ſup-
plicio, & ab illicito illa viuente coniugio. Quòd ſi al-
terutrum eligere perſeuerat,ſatius eſt ei facere quod li-
cet,vt adultera puniatur,quàm id quod nō licet, vt ip-
ſa viua ille mœchetur.Si autem quod verius dicitur,nō 33.q.2.cap.
licet homini Chriſtiano adulteram coniugē occide- Si quod.
re,ſed tantum dimittere, quis eſt tam demens qui ei di
cat, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet?
Cum enim vtrunque ſecundum legem Chriſti illicitū
ſit,ſiue adulteram occidere, ſiue illa viuente alterā du-
cere,ab vtroque abſtinendum eſt,non illicitum pro il-
licito faciendū. Si enim facturus eſt quod nō licet,iam
faciat

A faciat adulterium, & nõ faciat homicidium, vt viuente vxore ſua alteram ducat, & non humanum ſanguinem fundat. Quod ſi eſt vtrunque nefarium, non debet alterum pro altero perpetrare, ſed vtrunque vitare.

Cap.XVI. Hic video quid dici ab incõtinentibus poſsit, quòd videlicet qui dimittit, & viuere permittit adulteram, ſi alterã duxerit, quãdiu prior illa viuat, perpetuus adulter eſt, nec agit pœnitentiam fructuoſam à flagitio non recedens. Nec ſi catechumenus eſt, ad baptiſmũ admittitur, quoniam ab eo quod impedit nõ mutatur: nec reconciliari penitus* poteſt in eadẽ nequitia perſeuerãs. *† aliàs, pœnitens.* Si autem accuſando adulteram occiderit, hoc peccatũ quoniam tranſactum eſt, & in eo non permanetur, & ſi à catechumeno factũ eſt, baptiſmate abluitur, & ſi à baptizato, pœnitentia & reconciliatione ſanatur. Sed nũquid propterea dicturi ſumus adulterium nõ eſſe adulterium, quod ſine dubio committitur, ſi coniuge adultera viuente, altera ducitur? Sed hoc adulterij genere excepto, nempe non dubitas eſſe adulteriũ, ſi quiſquam ducat viuẽtis vxorem, à viro ſuo per libellum repudij ſine vlla mulieris fornicatione dimiſſam. Quid ergo,
B cum viderit ſe nec ad baptiſmum admitti ſi catechumenus eſt, nec vtiliter agere pœnitẽtiam ſi baptizatus hoc fecerit, non corrigendo & relinquẽdo quod fecit: ſi eum voluerit & potuerit occidere cuius duxerit vxorem, vt hoc ſcelus vel baptiſmate diluatur, vel pœnitẽdo ſoluatur, atque ita etiam illud adulterium non permaneat, euacuata muliere à lege viri poſt mortem viri, ſed de tranſacto quod factum eſt per pœnitẽtiam ſatis fiat, vel regeneratione deleatur? Nũquid propterea eſt accuſanda lex Chriſti, tanquam compulerit fieri homicidium, cum ſine crimine fornicationis repudiatã ducere, dicit eſſe adulterium? Hic enim ſi parum quid loquamur attendimus, multo grauiora dici poſſunt q̃ ipſe dixiſti. Nam tu dum non vis eſſe adulteria, ſi aliæ ducantur dimiſsis adulteris, hoc inueniſti, quoniam ſi hęc adulteria dixerimus, cogẽtur mariti occidere adulteras, quarum vita impediuntur alteras ducere. Atque vt hoc exaggerares, dixiſti, Non mihi videtur amantiſſime pater hic diuinꝰ eſſe ſenſus, vbi benignitas & pietas excluditur. Si ergo quiſpiam nolens credere eſſe adulterium, quando à marito ſine fornicationis crimine
C repudiata ab altero ducitur, & hoc contra te inueniat, quia iſta ratione ſuadetur hominibus homicidia perpetrare, & earum maritos, quas eo modo repudiatas duxerint, vel inſidiis quibus potuerint, vel calũniis appetere, vel aliquibus veris criminibus accuſare & occidere, vt eis mortuis poſsint eſſe coniugia, quę viuis fuerant adulteria: nónne id exaggerãdo tibi dicturus eſt, non mihi videtur amantiſsime frater, hic diuinus eſſe ſenſus, vbi non ſolum benignitas & pietas excluditur, ſed etiã ingens malignitas & impietas excitatur? Quãdoquidem multo eſt leuius & tolerabilius, vt adulteras mariti, quàm vt maritos adulteri occidãt. Placet ne tibi vt propter vaniſsimam inuidiam, dominicæ defenſionem ſententiæ deſeramus, vel etiam inſuper accuſemus, dicentes non debere adulterium vindicari, etiam ſi præter cauſam fornicationis repudiata à viro alteri coniungatur, ne maritum eius à quo dimiſſa eſt cõpellatur occidere, dum adulterium in connubiũ cupit viri prioris morte conuertere? Scio hoc tibi nõ placere, vt propter hanc vaniſsimam inuidiam, lex Chriſti cum vera inueniatur & ſana, dura & inhumana dicatur. Sic itaque non tibi debet videri ideo negandum eſſe adulterium, quando vxore adultera viuente altera ducitur, quia poteſt maritus per hoc cogi adulteram occidere dum cupit ſibi licere illa extincta alterã ducere, ſi hoc D
ea viuente nõ licet facere. Quid ſi enim & illud dicant Chriſtianæ fidei detractores, cogi homines occidere vxores ſuas inſidiarum ſceleribus, quas moleſtas ferre non poſſunt, ſiue diuturno languore laborantes, & pati concubitum non valentes, ſiue pauperes, [ſiue ſteriles, ſiue deformes, aliarum ſpe ducendarum, ſanarum, opulentarum, fœcundarum,] pulcherrimarum amore: quia eas quas perpeti nolũt, præter cauſam fornicationis repudiare non licet, & alteras ducere, ne perpetuo deuincti adulterio, nec baptizari poſsint, nec pœnitendo ſanari. Nunquid propterea ne iſta homicidiorum ſcelera perpetrentur, dicturi ſumus non eſſe adulteria, ſi repudiatis præter cauſam fornicationis vxoribus, ſibi alteras copulauerint? Iam vero ex hoc quòd ſapis non *Cap.XVII.* eſſe adulterium, ſi vir vxorem cauſa fornicationis abiecerit & alteram duxerit, nónne arbitraris cauendum, ne diſcant viri vxores quas propter alias innumerabiles cauſas ferre non poſſunt, mœchari cogere, vt ab eis vinculo coniugali per fornicationem, ſicut putas ſoluto, E
liceat eis alteras ducere: & ex eo quòd illas mœchari coëgerunt, aut baptiſmate ablui, aut pœnitẽdo ſanari, quoniam illis & gratia & medicina negabitur quãdiu cum adulteris viuent, ſi prioribus pręter cauſam fornicationis repudiatis, alteras duxerint? Niſi forte quis dicat, neminem poſſe vxorem ſuã mœchari facere ſi pudica eſt: & tamen dominus, Omnis qui dimiſerit, inquit, *Matth.5.* vxorem ſuam, præter cauſam fornicationis, facit eam mœchari. Vtique propterea, quia cum eſſet pudica cum viro, tamen dimiſſa cogitur per incontinentiã viuo priore alteri copulari, & hoc eſt mœchari. Quòd ſi hoc iſta non fecerit, tamen ille quantum in ipſo eſt facere compulit, & hoc ei deus peccatum etiam ſi illa caſta permaneat imputabit. Sed quis neſciat quàm ſint rariſsimæ quæ ita pudice viuant cum viris, vt etiam ſi ab eis dimittantur, alios non requirant? Incomparabiliter quippe numerus eſt amplior fœminarum, quæ cum pudice adhæreant maritis, tamen ſi dimiſſæ fuerint à maritis, non differunt nubere. Cum ergo crediderint homines domino dicenti, Omnis qui dimiſerit vxorem ſuam præter cauſam fornicationis, facit eam mœchari: ſi crediderint & tibi dicenti, muliere fornicante licere F
viro eius alteram ducere: quiſquis voluerit propter alias quaſlibet moleſtias carere vxore cui coniũctus eſt, prius eam mœchari faciat ſine fornicatione dimittendo, vt tunc ducat alteram, cum fuerit illa mœcha nubẽdo: ac ſic à priore peccato quo eam mœchari fecit, ſiue per baptiſmũ, ſiue per pœnitentiam liberatus, ſine ſuo adulterio eam ſibi habere videatur, quam poſt prioris adulteriũ, tanquã hinc ſoluto matrimonij vinculo alterã duxerit. Quod quidẽ ſi fuerit machinatus, & vxorẽ ſuam mœcham faciet, & ipſe quanuis poſt adulterium coniugis aliam ducendo mœchus erit, nihilq; illi proderit ꝗ tibi credidit, & nõ ei potius qui nullo excepto ait, Omnis qui reliquerit vxorẽ ſuam & aliam duxerit, *Lucæ.16.* mœchatur. *Ca.XVIII.* Quibus omnibus cõſideratis atq; tractatis, reſtat vt ab eis qui hæc fideliter audiũt, dicatur nobis quod domino dictũ eſt, *Matth.19.* Si talis eſt cauſa cũ vxore, nõ expedit nubere. Quibus & nos quid reſpõdeamus, niſi quod ipſe reſpõdit, Nõ omnes capiunt verbũ hoc, ſed quibus datum eſt? Sũt enim eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt, & ſunt eunuchi qui facti ſunt ab hominibꝰ, & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerũt propter regnum cœlorũ. Qui poteſt capere, capiat. Ergo qui po-

G ceſt capiat, quod non omnes capiunt. Poſſunt autē capere quibus hoc præſtat dei miſericordia occulta, ſed non iniuſta. Sed in his omnibus qui ſeipſos caſtrauerūt propter regnum cœlorum, alij ſunt qui in vtroque ſexu concubitum neſciūt, alij qui experti & auerſi ſunt, partim quidem illicite, partim vero licite experti. Porrò in his qui licite experti ſunt, quidam ſunt qui non niſi licite, quidam & illicite & licite. Sunt quippe in eis qui coniugia ſua tantum ſciunt: ſunt autem qui & alias fœminas ac ſtupra quælibet. Sed qui poſt concubitū coniugum ſeipſos caſtrant propter regnum cœlorum, aut morte amittunt coniuges, aut ex conſenſu cum eis continentiam profitentur, aut neceſsitate diuortiorum, ne viuis coniugibus ſe aliis copulādo adulteria perpetrēt, caſtrant ſeipſos propter regnum cœlorum, non vt clariores ibi eſſe poſsint, ſed quòd aliter ibi eſſe non poſſunt: nam qui non iſta neceſsitate ſe continent, ſed boni appetitione melioris, poſſent ibi eſſe etiā ſeruata pudicitia cōiugali, quanuis in præmiis minoribus, tamen intus erūt. Qui vero propterea ſe cōtinēt, quia prioribus cōiugibus viuis timent aliis coniugari, maiorē curam debent gerere pro ſalute quàm geſſerūt illi à quibus continentia pro munere dilecta eſt ampliore. Tūc

H quippe ibi erunt, ſi adulteri non erunt. Si autē non continent, adulteri erunt, quia viuentibus coniugibus priſtinis, non coniugibus alteris,* ſed adulteris adhærebunt. Et ſi à regno cœlorum aberunt, vbi erunt, niſi vbi ſalui non erunt?

*propriis.

Cap. XIX.

Hos igitur alloquor, vt quod facere deberent ſi haberent cōiuges diuturno languore marceſcentes, vel loco ſibi inacceſsibili abſentes, vel animoſitate illicita continentes: hoc faciant ſi habuerint coniuges adulterina inquinatione ſordentes, & propter hoc à ſuo conſortio diuortiantes, nō alia quærant coniugia, quia non erunt coniugia, ſed adulteria. Cum enim par forma ſit in hoc vinculo viri & vxoris, ſicut vxor viuēte viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, ſi fuerit cū adultera * muliere. Etſi enim grauius qui præter cauſam fornicationis, omnis tamen qui dimiſerit vxorem ſuam & aliam duxerit, mœchatur. Nō eos terreat ſarcina continentiæ: leuis erit, ſi Chriſti erit: Chriſti erit, ſi fides aderit, quæ impetrat à iubente quod iuſſerit. Non eos frangat, quòd videtur eorum cōtinentia

*altera.

Luca 16.

I neceſsitatis eſſe, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam eſſe neceſsitatis, quoniam vani ſine damnatione ab illa deuiare nō poſſunt: & qui in eam neceſsitate contruſi ſunt, faciunt eam eſſe voluntatis, ſi non de ſeipſis, ſed de illo à quo eſt bonū omne confidunt. Illi ad eam conſcenderunt cauſa maioris gloriæ, vt aliquid amplius inuenirent: iſti ad eam confugerunt cura ſalutis nouiſsimæ, ne perirent: vtrique permaneant, vtriq; in quod peruenerunt ambulēt vſque in finem, ferueant ſtudiis, ſupplicēt votis: quia & illis ſalus cogitanda eſt, vt ab eo quod volūtas arripuit cadere timeāt: & iſtis gloria deſperanda nō eſt, ſi in eo quod neceſsitas intulit, perſiſtere deligant. Fieri enim poteſt, vt deo terrente & hortante, conuertente & implente, humanus in melius mutetur affectus: atque ita voueāt ſine coniugiis, & ſine vllo concubitu, atq; immunda libidinis attrectatione perſeuerantiſsime viuere: vt etiam ſi ſeperata coniugia, locum ducendi alias moriendo aperuerint, claudatur ex voto quod pateret ex licito, & quod erat neceſsitate cœptū, fiat charitate perfectum. Talibus profecto retribuetur quod illis qui vel pari conſenſu cū coniugibus hoc vouerūt, vel nullis coniugiis alligati, propter maius bonum continentiam delegerunt. Si autē ita ſe continent, vt ſi moriantur quarū vita coniugari impediuntur, alias ducere cogitent: profecto etiam ſi prius ipſi in tali continētia de corpore abſcedant, nō eis imputatur niſi ad pudicitiā coniugalem, propter quam non faciunt quod facerent ſi liceret. Hac quippe intentione continēter viuere, parum eſt ad accipienda illius quæ liberius eligitur continentiæ præmia, ſed ſufficit ad cauenda adulteria. K

Cap. XX.

Hæc autem me de vtroque ſexu memineris dicere, ſed maxime propter viros: qui propterea ſe fœminis ſuperiores eſſe arbitrātur, ne pudicitia pares eſſe dignentur: in qua etiam præire debuerunt, vt eos illæ tāquam ſua capita ſequerentur. Quando autem lex prohibet adulteria, ſi obtentu incōtinentiæ carnalis infirmitatis admittatur excuſatio, multis ſub nomine falſæ impunitatis, pereundi aperitur occaſio. Neque enim carnem non habent fœminæ, quibus viri aliquid tale nolunt licere, quaſi eis quia viri ſunt liceat. Sed abſit hoc à meliori ſexu, vt tanquā honori debeatur, quod pudori detrahitur, cum honor iuſtus, virtuti non vitio debeatur. L

Quinimmo cum à fœminis vtique habentibus carnē, tantam flagitant caſtitatem, vt quādo ab vxoribus diutiſsime peregrinantur, velint eas ab adulterino concubitu intaminatas feruorem tranſigere iuuētutis: & plurimæ pudiciſsime tranſigunt, & maxime Syræ, quarum mariti negociandi quæſtibus occupati, iuuenes adoleſcentulas deſerunt, & vix aliquando ſenes ad aniculas reuertuntur:* eoipſo euidentius conuincuntur nō eſſe impoſsibile, quod ſe non poſſe cauſantur. Si enim hoc non poſſet infirmitas hominū, * multo minus id poſſet ſexus infirmior fœminarum. Vnde iſtos qui virilem excellentiam non putant niſi peccandi licentiā, quando terremus ne adulterinis coniugiis hærendo pereāt in æternum, ſolemus eis proponere etiam continentiā clericorum: qui plerunque ad eandem ſarcinā ſubeundam capiuntur inuiti, eámque ſuſceptam vſque ad debitum finem domino adiuuante perducunt. Dicimus ergo eis, Quid ſi & vos ad hoc ſubeundum populorū violentia caperemini, nónne ſuſceptum caſte cuſtodiretis officium, repente conuerſi ad impetrandas vires à domino, de quibus nunquā antea cogitaſtis? Sed illos, inquiunt, honor plurimum conſolatur. Reſpōdemus, & vobis timor amplius moderetur. Si enim hoc multi M dei miniſtri repente atque inopinanter impoſitum ſuſceperunt, ſperantes ſe illuſtrius in Chriſti hæreditate fulgere: quanto magis vos adulteria cauēdo viuere cōtinēter debetis, metuētes nō in regno dei minus lucere, ſed in gehennæ ignibus ardere? Hæc atq; huiuſmodi eis vt poſſumus dicimus, qui quoquo modo à ſe diſcedentibus, vel propter adulterium dimiſsis coniugibus ſuis, alias volunt ducere, & quum prohibentur, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed iam liber etiam iſte claudendus eſt, & rogandus deus, vt aut eos tentari non ſinat ſeparationibus coniugum, aut ita ſinat, vt timor periclitantis ſalutis, fiat illis amplioris ſiue probatioris occaſio caſtitatis.

Syri mariti

* At nimis eos deſipere dixerim, q id in fœminis putant poßibile, qđ ſe &c.

* al. virorū

Libri ſecundi finis.

TRACTATVS

A TRACTATVS DE EPICVREIS & Stoicis,

Non omnino malus,ſed nihil aut quàm minimum habens Auguſtini.

Cap. I. ADuertit nobiſcum charitas veſtra cum legeretur liber Actuum apoſtolorũ,Paulum locutum eſſe Athenienſibus, & ab eis qui prædicationẽ veritatis irridebãt,dictum fuiſſe Acto.17. verborum ſeminatorem. Dictũ eſt quidem ab irridentibus, ſed non reſpuendum eſt à credentibus. Erat enim reuera ille ſeminator verborum, ſed meſſor morum. Et nos licet tantilli & nequaquam illius excellentiæ comparandi, in agro dei, quod eſt cor veſtrum, verba dei ſeminamus, & vberem meſſem de veſtris morib⁹ expectamus.

B Veruntamen vnde admonemur loqui charitati veſtræ, quod ipſa locutione continetur, hortamur attentius aduertatis, ſiquo modo adiuuante domino deo noſtro dicimus aliquid, quod nec facile niſi dicatur,ab omnibus poſſit intelligi: neque cum intellectum fuerit, debeat ab vllo cõtemni. Apud Athenas loquebatur. Athenienſes in omni literatura atque doctrina per alios populos magna fama pollebant. Ipſa erat patria magnorum Philoſophorum. Inde ſe per cæteras Græciæ atque alias orbis terras varia & multiplex doctrina diffuderat. Ibi Apoſtolus loquebatur, ibi annunciabat Chri- 1.Cor.1. ſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, ipſis vero vocatis Iudæis & Græcis Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Hoc annunciare inter ſuperbos & doctos quanti periculi fuerit, veſtrum eſt cogitare. Denique ſermone finito, audita illa reſurrectione mortuorum, quæ præcipue fides eſt Chriſtianorum,alij irridebant,dicebant autem alij,Audiemus te de hoc iterum. Nec defuerunt qui crediderunt, atque in eis nominatur quidam Dionyſius Areopagites:id eſt,Athenienſium principalis. Areopagos enim Athenięſium curia vocabatur. Et mulier quædam nobilis,& alij. Facta eſt ergo loquente Apoſtolo tripartita illa multitudo, per quoſdã gradus mira diſtinctio-

C ne diſpoſita,irridentium,dubitantium,credentiũ. Quidam enim,vt ſcriptum eſſe audiuimus,irridebãt. Quidam dicebant, Audiemus te de hoc iterum, iſti dubitantes erant. Aliqui crediderunt. Inter irridẽtes & credentes, medij ſunt dubitantes. Qui irridet, cadit: qui credit,ſtat:qui dubitat,fluctuat. Audiemus te de hoc iterum, inquiunt, incertum an caſuri eſſent cum irridẽti- Cap.II. bus,an ſtaturi cum credentibus. Nunquid tamen inaniter laborauit ſeminator ille verborum? Ille vero ſi formidaret irridentes,nõ perueniret ad credẽtes,quomodo ſeminator ille Euangelicus quem commemorat Mat.13. dominus. Nã vtique hoc erat Paulus,ſi trepidaret mittere ſemina, ne aliud caderet in via,aliud inter ſpinas, aliud in loca petroſa, nunquam ſemen poſſet etiam ad terram optimam peruenire. Et nos ſeminemus,ſpargamus,corda præparate, fructum date. Hoc quoq; ſi meminit charitas veſtra cum legeretur audiuimus, quòd quidã ex Philoſophis Epicureis & Stoicis conferebant cũ Apoſtolo. Qui ſint vel fuerint Philoſophi Epicurei & Stoici,id eſt,quid ſenſerint,quid verum eſſe putauerint,quid philoſophãdo ſectati ſint,proculdubio multi veſtrum neſciunt: ſed quoniã Carthagini loquimur, multi ſciũt. Adiuuent ergo modo nos dicturos vobis,

Ad rẽ quippe valde pertinet, quod puto eſſe dicẽdum. D Audiant nos,& neſcientes inſtruantur, ſcientes cõmoneantur: illi cognoſcant,illi recognoſcant. Primo Cap. III. generaliter audite omnium Philoſophorũ commune ſtudium, in quo ſtudio communi habuerũt quinq; diuiſiones & differentias ſententiarũ propriarum. Communiter omnes Philoſophi ſtudendo, quærẽdo, diſputando, viuendo appetiuerunt apprehẽdere vitam beatam. Hæc vna fuit cauſa philoſophandi,ſed puto quòd etiam hoc Philoſophi nobiſcum commune habent. Si enim à vobis quæram quare in Chriſtum credideritis, quare Chriſtiani facti fueritis: veraciter mihi omnis homo reſpõdet, propter vitam beatã. Appetitio igitur beatæ vitæ Philoſophis Chriſtianiſq; cõmunis eſt. Sed res tã conſona vbi inueniri poſſit, inde quæſtio eſt, deinde diſcretio. Nã vitam beatam appetere, vitam beatã concupiſcere,deſiderare,ſectari,omnium hominum eſſe arbitror. Vnde me video parum dixiſſe hũc appetitũ beatæ vitæ Philoſophis Chriſtianiſq; communem: debui enim dicere,omnium hominũ,prorſus omnium bonorũ & malorum. Nam & qui bonus eſt,ideo bonus eſt vt beatus ſit:& qui malus eſt,malus non eſſet,niſi inde ſe beatũ eſſe poſſe ſperaret. De bonis facilis quæſtio E eſt,quòd beatam vitam quærãt, ideo boni ſint. De malis vero aliqui dubitant,vtrũ & ipſi beatam vitam quærant. Sed ſi ſeparatos malos & à bonis diſcretos interrogare poſſem & dicere, Vultis beati eſſe? nemo diceret,nolo. Verbi gratia,pone aliquẽ furẽ,quæro ab illo, Quare furtum facis? Vt habeam,inquit,quod nõ habebam. Quare vis habere quod non habebas? Quia miſerum eſt non habere. Si ergo miſerũ eſt non habere,beatum putat habere. Sed in eo impudens eſt & errat,quia de malo vult beatus fieri. Bonum eſt enim beatum eſſe. Vnde ergo ille peruerſus? quia bonum quærit, & malũ facit. Quid quærit ergo? Quid aſpirat cupiditas malorum? Ad mercedẽ bonorũ. Beata vita merces bonorũ eſt. bonitas opus eſt: beatitudo merces eſt. Deus opus iubet, mercedem proponit. Dicit, hoc fac, & hoc accipies. Ille autem malus reſpondet nobis, Niſi male fecero, beatus non ero. Tanquam dicat aliquis, ad bonum non peruenio,niſi malus fuero. Nõ vides, quia bonum & malum contraria ſunt? Bonũ quæris, & malum facis? In contrarium curris,quando peruenis? Relinqua- Cap.IIII. mus ergo iſtos, forte optimum erit vt ad eos redea- F mus, cum de Philoſophis quod inſtituimus peregerimus. Non enim arbitror ſine cauſa per neſciẽtes actum eſſe aliquid magnum diſpẽſante diuina ipſa prouidentia, vt cũ eſſent plurimæ Philoſophorum ſectæ in ciuitate Athenienſi, non contulerint cum Apoſtolo Paulo niſi Stoici & Epicurei. Cum enim audieritis quid ſentiant in ſectis ſuis,videbitis quàm nõ fruſtra factum ſit, vt ex omnibus Philoſophis ſoli cum Paulo conferrent. Neque enim eligere ſibi potuit, quibus altercãtibus reſponderet, ſed diuina ſapientia omnia gubernans, hos ei appoſuit,in quibus diſſenſionis Philoſophorum tota propè cauſa conſiſteret. Breuiter ego dico, Indocti credant nobis,docti iudicent de nobis. Puto quia mentiri non audeo indoctis,iudicibus doctis, maxime quia dico aliquid vbi pariter & docti & indocti poſſint veraciter iudicare. Hoc ergo prius dico, hominem cõſtare ex anima & corpore. Hic non peto vt credatis, ſed & vos peto vt iudicetis. Nõ enim timeo, ne in hoc dicto male quiſquã iudicet de me,qui agnoſcit ſe. Homo ergo, quod nemo ambigit, conſtat ex anima & corpore. Subſtãtia iſta,res iſta,perſona iſta, homo dicitur. Beatã

G vitam quærit, & hoc noſtis: nec inſto vt credatis, ſed admoneo vt agnoſcatis. Homo, inquam, id eſt, res iſta nō parua, præcedēs omnia pecora, omnia volatilia, omnia & natatilia, & quicquid carnē gerit & homo nō eſt. Homo ergo conſtans ex anima & corpore, ſed non qualicunque anima, nam & pecus conſtat ex anima & corpore. Homo ergo cōſtās ex anima rationali & carne mortali, quærit beatam vitam. Quæ res faciat beatā vitam cum cognouerit homo, niſi hanc teneat, hāc ſequatur, hanc ſibi vēdicet, aſſumat ſi poteſtas eſt, petat ſi difficultas eſt, beatus eſſe nō poteſt. Tota igitur quæſtio eſt, quid faciat beatā vitam. Cōſtituite nūc ante oculos veſtros Epicureos, Stoicos, & Apoſtolum, quod etiā ſic dicere potui, Epicureos, Stoicos, Chriſtianos. Interrogemus prius Epicureos, quę res faciat vitā beatā. Reſpōdēt, Voluptas corporis. Hic iam credatis peto, quia iudices habeo: vtrum enim hoc dicant, hoc ſentiant Epicurei, neſcitis, quia illas literas non legiſtis, ſed ſunt hic qui legerunt. Redeamus ad interrogandos. Quid dicitis Epicurei, quæ res faciat beatam vitam? Reſpondent, Voluptas corporis. Quid dicitis Stoici, quæ res facit

H vitā beatam? Reſpōdent, Virtus animi. Intēdat mecum charitas veſtra, Chriſtiani ſumus, inter Philoſophos diſceptamus. Videte quare illæ duæ ſectæ tantum procuratæ ſunt cum Apoſtolo collaturæ. Nihil eſt in homine quod ad eius ſubſtātiam pertineat atque naturā, præter corpus & animam. Horum duorum in vno, hoc eſt, in corpore, Epicurei poſuerunt beatā vitam: in alio, id eſt anima, Stoici poſuerunt beatā vitam. Quātum ad hominem pertinet, ſi ab illo ſibi eſt vita beata, nihil reſtat præter corpus & animā. Aut corpus eſt cauſa beatæ vitæ, aut anima eſt cauſa beatæ vitæ: ſi plus quæris, ab homine recedis. Hi ergo qui beatam vitā hominis in homine poſuerunt, alibi ponere omnino non potuerunt, niſi aut in corpore, aut in anima. Horum qui in corpore poſuerunt, principatum Epicurei tenuerunt. Horum qui in anima poſuerunt, principatum Stoici tenuerūt.

Cap.V. Ecce ſunt, conferunt cum Apoſtolo: aliquid ne plus habebat Apoſtolus? An vero vni harum duarum ſectæ neceſſario cōſentire deberet, vt etiā ipſe cauſam beatæ vitæ aut in corpore aut in anima poneret? Nunquā poneret Paulus in corpore: hoc enim magnū nō eſt, cum

I ipſi minime ponāt cauſam beatitudinis ī corpore, qui melius ſentiūt de corpore. Nam Epicurei & de corpore & de anima hoc idem ſentiunt, quòd vtrunque mortale eſt. Et quod eſt grauius & deteſtabilius, prius dicūt animam poſt mortē diſſolui quàm corpus. Adhuc inquiunt poſt efflatum ſpiritum manente cadauere, & integris membrorum liniamentis aliquātum durātibus, anima mox vt exierit veluti fumus vento diuerberata diſſoluitur. Nō ergo miremur, quòd ſummum bonum, id eſt, beatitudinis cauſam in corpore poſuerunt, quod ſe melius quàm animā habere ſenſerunt. Nunquid hoc faceret Apoſtolus? Abſit vt poneret in corpore ſummū bonum. Summum enim bonum eſt cauſa beatitudinis: immo vero doluit Apoſtolus quoſdā è numero Chriſtianorum elegiſſe ſentētiam Epicureorum: non hominum, ſed porcorum. Ex hoc enim numero erāt illi corrumpentes mores bonos colloquiis malis, & dicentes, *1.Cor.15.* Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Epicurei cōtulerunt cum Paulo Apoſtolo: ſunt & Chriſtiani *Sapien.2.* Epicurei. Quid enim ſunt aliud dicētes quotidie, Māducemus & bibamus, cras enim moriemur? Quò pertinet, Nihil erit poſt mortē, vmbræ enim tranſitus eſt vita noſtra? Dixerunt enim apud ſe cogitantes non rectè inter cętera, Coronemus nos roſis antequā marceſcāt: K nullum pratum ſit quod nō pertranſeat luxuria noſtra: vbique relinquamus ſigna lætitiæ, quoniā hæc eſt pars noſtra, & hęc eſt ſors noſtra. *Cap.VI.* Hoc ſi atrociꝰ obiurgemus, ſi his cupiditatibus vehemētius reſiſtamus, dicēt & quod ſequitur: Opprimamus pauperē iuſtum. *Sapien.2.* Et tamen dicere vel in hoc loco poſiti nō timemus: Nolite eſſe Epicurei. Cogitate quidem illud quod dictum eſt ab his non rectè loquētibus, Cras enim moriemur: ſed non omnimodo moriemur: manet enim poſt mortem quod ſequitur mortem. Comes morienti aut vita erit, aut pœna. Nemo dicat, Quis huc inde reuerſus eſt? Diues ille purpuratus ſero redire voluit, & permitti non *Lucæ.16.* potuit. Stillam ſitiens inquiſiuit, qui eſurientem pauperē faſtidiuit. Nemo ergo dicat, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim moriemur: nō prohibeo, ſed aliud ante dicite. Epicurei quippe velut nō victuri poſt mortem, quaſi aliud nihil habentes niſi quod delectat carnem, dicunt, Māducemus: & cætera. Sed tenete quod dicitur, cras enim moriemur. Chriſtiani vero poſt mortē victuri & fœlices potius futuri vel victuri poſt mortem, non dicāt, Mandu- L cemus & bibamus, cras enim moriemur: ſed dicant, Ieiunemus & oremus, cras enim moriemur. Addo planè aliud, addo tertium. Nec quod præcipue obſeruādum eſt prætermitto, vt de ieiunio tuo fames pauperis ſatietur. Aut ſi ieiunare non potes, magis paſcas, cuius ſaturitate tibi venia cōcedatur. Dicant ergo Chriſtiani, Ieiunemus & oremus, & donemus, cras enim moriemur. Aut ſi duas res volunt dicere, ego eligo vt dicant, Donemus & oremus, quàm ieiunemus & non donemus. Abſit ergo vt Apoſtolus in corpore poneret ſummum bonum hominis: id eſt, beatitudinis cauſam. *Cap.VII.* Sed cū Stoicis non indecens fortaſſe luctamen eſt. Ecce enim interrogāti vbi ponāt efficiens beatæ vitæ: id eſt, quod facit in homine beatam vitam: reſpōdent, non corporis voluptatem, ſed animi eſſe virtutem. Quid Apoſtolus? annuit? Si annuit, annuamus. Sed non annuit: reuocat enim ſcriptura eos qui cōfidunt in virtute ſua. *Pſal.48.* Epicureus itaque in corpore ponēs ſummum hominis bonum, in ſe ſpem poſuit. Sed enim Stoicus in animo ponens ſummum hominis bonum, in re quidem meliori hominis poſuit, ſed etiam ipſe in ſe ſpem poſuit. Homo M eſt autem & Epicureus & Stoicus. Maledictus igitur *Hiere.1.* omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. Quid ergo iam cōſtitutis ante oculos noſtros tribus, Epicureo, Stoico, Chriſtiano? Interrogemus ſingulos. Dic Epicuree, quæ res faciat beatum. Reſpondet, Voluptas corporis. Dic Stoice, Virtus animi. Dic Chriſtiane, Donum dei.

Cap.VIII. Itaque fratres velut ante oculos veſtros Epicurei & Stoici cum Apoſtolo contulerunt, & collatione ſua nos quid reiicere & quid deberemus eligere docuerūt. Eſt virtus animi res laudabilis, prudentia, mala & bona diſcernens, iuſtitia ſua cuique diſtribuens, temperantia libidines, fortitudo moleſtias æquanimiter ſuſtinens. Magna res, laudabilis res: lauda Stoice quantum potes, ſed dic vnde habes? Non virtus animi tui te facit beatum, ſed qui tibi virtutem dedit, qui tibi velle inſpirauit, *Philip.2.* & poſſe donauit. Scio quia fortaſsis irriſurus es me, & eris in eis dē quibus ſcriptum eſt, quia Paulū irridebant. *Actor.17.* Si tu via es, ego ſemino: ſeminator enim verborum ſum pro modulo meo. Quod fuit cōuitium tuum, officium eſt meum. Ego ſemino quod cadit in te tanquam in terram duram. Ego non ſum piger, & inuenio terram bonam. Quid tibi faciam? Reprehenſus es, &

oraculo

A oraculo diuino reprehenſus es. Inter illos es, qui confidunt in virtute ſua: inter illos es qui ſpem ponũt in homine: virtus te delectat. ſcio, ſitis: ſed virtutẽ tibi manare nõ potes. Si curæ ſit tibi oſtendere fontem vitæ, forte deridebis. Dicis enim apud te, de iſta rupe bibiturus
1.Cor.1. ſum? Accedit virga, & manauit aqua. Iudæi enim ſigna petunt, ſed tu Stoice non es Iudæus. Scio Græcus es, & Græci ſapientiam quærũt. Nos autẽ prædicamus Chriſtum crucifixum. Scãdalizatur Iudæus: ſubſannat Græcus. Iudæis enim ſcandalum, gentibus autẽ ſtultitiã: ſed ipſis vocatis Iudæis & Græcis, hoc eſt, ipſi Paulo ex Saulo, & Dionyſio Areopagitæ, & talib⁹ his, talibus & illis Chriſtum dei virtutẽ & dei ſapientiam. Iam nõ irrides rupem, agnoſce virgam crucẽ, Chriſtũ fontem: & ſi ſitis, bibe virtutẽ. Eſto fonte ſaginatus, gratiarũ actiones fortaſſe ructabis: & quod ab illo habes, iam nõ tibi da-
Pſal.17. bis, ſed in ructatione exclamabis, Diligam te domine virtus mea. Iam nõ dices animus meus facit beatũ, non
Roma.1. eris inter illos qui cognoſcentes deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor ipſo-
B rum: dicẽtes enim ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt. Quid eſt enim, dicentes ſe eſſe ſapientes, niſi à ſeſe habere ſibi ſufficere, ſtulti facti ſunt? Merito ſtulti. Stultitia vera eſt
Pſal.88. falſa ſapiẽtia. Sed eris inter illos de quibus dicitur, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es. Virtutem quære-
Pſal.93. bas: dic, Domine virtus mea. Beatam vitam quærebas: dic, Beatus homo quem tu erudieris domine. Beatus e-
Pſal.143. nim populus cuius non voluptas carnis, cuius non virtus propria, ſed beatus populus cuius eſt dominus deus ipſius. Hæc eſt patria beatitudinis quam omnes volunt, ſed non recte quærũt. Nos autem ad talem patriam nõ nobis viã quaſi corde noſtro machinemur, & erraticas ſemitas moliamur: venit inde & via. Quid vult enim beatus, quid vult, niſi non falli, non mori, nõ dolere? Et quid quærit plus eſurire, & plus mãducare: Quid ſi melius eſt non eſurire? Nemo beatus eſt niſi qui viuit in æternum, ſine vllo timore, ſine vlla fallacia. Nã falli odit anima. Quantũ falli oderit anima naturaliter, hinc intelligi poteſt, quoniam qui mente alienata rident, plorantur à ſanis: & eligit homo vtique ridere quàm flere.
C Si duo iſta proponantur, ridere vis an flere? quis eſt qui reſpondeat niſi ridere? Iterum ſi proponantur iſta duo, Falli vis, an verum tenere? Omnis homo reſpondet, verum tenere. Et ridere eligit & verum tenere: de duobus illis riſu & fletu, ridere: de duobus iſtis fallacia & veritate, verum tenere. Sed tantum præualet inuictiſſima veritas, vt eligat homo ſana mente flere, quàm mẽte alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fallacia & error nuſquam. Sed & veritas erit, & flere non erit. Erit enim & verum ridere, & de veritate gaudere, quia ibi vita erit. Nam ſi dolor erit, vita non erit: neque enim vita dicẽda eſt ſempiternus immortaliſq; crucia-
Matt.25. tus. Ideo dominus non appellans vitam quam habituri ſunt impij, quanuis in igne victuri ſunt, vitam non finiunt, ne pœnam finiant. Vermis enim eorum nõ mo-
Eſaia.66. rietur, & ignis eorum non extinguetur: tamen eam noluit appellare vitã, ſed hanc appellauit vitam, quæ beata & æterna eſt. Vnde interrogãte illo diuite dominũ,
Mat.19. Quid boni faciam, vt vitam æternam cõſequar? & ipſe quidem vitam æternam non nominabat, niſi beatam: nam habebunt impij æternam, ſed non beatam vitam, quia cruciatibus plenã. Ergo ille ait, Domine, quid boni faciam vt vitam æternam conſequar? Reſpondit illi D
dominus de mãdatis. Ait ille hęc omnia fieri. Sed quãdo reſpondit de mandatis, quid ait, Si vis venire ad vitam: non ei dixit beatam, quia miſera nec vita dicenda eſt: non ei dixit æternam, quia vbi mortis timor eſt, nec vita dicenda. Ergo vita, quæ hoc nomine digna eſt vt vita dicatur, non eſt niſi beata: & beata nõ eſt niſi æterna. Hãc volunt omnes, hãc volumus omnes, veritatem & vitam: ſed ad tam magnã poſſeſsionem, ad tam grãdem fœlicitatem quà itur, inſtruxerunt ſibi vias erroris Philoſophi. Alij dixerunt, hàc: alij non hàc, ſed hàc. Latuit eos via, quia deus ſuperbis reſiſtit. Lateret & nos, niſi veniſſet ad nos. Ideo dominus, Ego, ĩquit, ſum via. Ioan.14.
Piger viator, venire nolebas ad viam, Ad te venit via. Quærebas, quò ires, Ego ſum veritas & vita. Nõ errabis quando is ad illum, per illum. Hæc eſt doctrina Chriſtianorum, non planè conferẽda, ſed incomparabiliter præferẽda doctrinis Philoſophorum, immũditiæ Epicureorum, ſuperbiæ Stoicorum.

Finis.

E

TRACTATVS DE EO QVOD dictum eſt à deo ad Moyſen, Ego ſum qui ſum: incerti authoris.

CVm diuina lectio legeretur, magnũ miraculum quod Moyſen famulũ dei intentiſsimum fecerat, etiã nos corde expectauimus, quia intenti etiam ipſi facti ſumus, quomodo in rubo apparebat ignis, & rubus non cremabatur. Deĩde aduertimus ſacram ſcripturã prius dixiſſe, quòd angelus domini ap- Exod.3.
paruerit Moyſi in rubo. Deinde Moyſes non iam quaſi cum angelo, ſed tanquã cum domino loquebatur. Tertio aduertimus, quòd cum Moyſes nomen dei quæreret vt haberet quid diceret filiis Iſraël interrogãtibus quod nomen dei eſſet, qui illum ad eos miſiſſet: reſpõdit, Ego ſum qui ſum. Neque hoc trãſeunter, ſed repetitione commendans adiecit, Dices itaque filiis Iſraël, Qui eſt, miſit me ad vos. Poſtremo iam enunciato nomine ſuo adhuc adiũxit, Hæc dices eis, Dominus deus patrum noſtrorum, deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus F
Iacob, miſit me ad vos. Et hoc mihi nomen eſt in æternum. De his quod dominus donat audite. Magna quidem ſunt tanquam inuolucra myſteriorum dei. Quæ ſi cõgruenter & ſufficienter conemur euoluere, nec vires nec tempus ſufficiẽt. Quod ergo breuiter poſſumus dicere, non fruſtra, nõ inaniter, non ſine alicuius ſignificatione ſecreti in rubo flamma erat, & rubus non cremabatur. Rubus enim ſpinarum eſt quoddã genus: nec in laude aliqua poni potuit, quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccãti homini dictum eſt, Terra Gene.3.
ſpinas & tribulos pariet tibi. Neq; idipſum quod rubus non cremabatur, id eſt, flamma non comprehendebatur, bonum aliquid putare debemus. Si enim flamma ſignificat aliquid boni in qua angelus apparebat vel dominus: vnde etiam cum venit ſpiritus ſanctus, viſę ſunt Acto.2.
illis linguæ diuiſæ velut ignis: comprehendi debemus hoc igne, nõ autem propter duritiam nõ cremari. Rubus quem nõ cremabat, populus qui deo reluctabatur. Spinoſum igitur populum Iudæorum ſignificabat rubus, quò Moyſes mittebatur. Et ideo rubus non crema-

G batur,quia duritia Iudæorũ,ſicut dixi, legi dei reluctabatur.Nam ſi ille populus ſpinis nõ ſignificaretur,non
Mat.27. ab eo ſpinis Chriſt⁹ coronaretur. Quod autem de ipſo
qui loquebatur Moyſi,& angelus domini, & dominus
dicitur, magna quæſtio eſt, nec temerarium debet habere affirmatorem,ſed cautum inquiſitorem.Duæ autẽ
ſententiæ quæ hinc proferri poſſunt, quarum quælibet
vera ſit, ambę ſecũdum fidem ſunt.Quod dixi,quęnam
earum vera ſit : hoc dixi , quidnam eorum ſenſerit qui
ſcripſit. Nam quando nos inquirentes ſcripturas ſentimus aliquid quod ſcriptor forte non ſentit , non tamẽ
hoc ſentire debemus , quod abhorret à regula fidei , à
regula veritatis.Ergo ambas ſentẽtias propono,ſit fortaſsis & tertia,quæ me latet.Ex his autẽ duabus propoſitis eligatis quã volueritis. Aliqui dicũt ideo & angelum domini dictum, & dominũ,quia Chriſtus erat de
Eſaia.9. quo aperte Propheta dicit,quòd ſit magni cõſilij angelus. Angelus enim officij nomen eſt,non naturæ.Nam
angelus Græce,qui Latine nuncius appellatur. Nũcius
ergo actionis nomẽ eſt:agendo,id eſt,aliquid nunciando,nuncius appellatur.Quis neget Chriſtum nunciaſſe
nobis regnum cœlorum?Deinde angelus,id eſt,nũcius
H mittitur ab eo,qui per eum aliquid nunciat.Et quis ne-
Ioan.5. get Chriſtum miſſum?qui totiens dicit,Non veni facere voluntatem meam , ſed voluntatem eius qui me mi-
Ioan.9. ſit.ipſe proprie miſſus. Nam Siloë illa piſcina interpretatur miſſus. Ideo cui oculos luto inunxit , inde lauare
faciem iuſsit. Nullius enim viſus aperitur niſi eius qui à
Chriſto mũdatur : ergo idem angelus,idem dominus.
Sed hîc occurrit aliquid præcauendum.Non enim deſunt hæretici qui dicãt,patris & filij diſtare & diſſonare naturas , & nõ eos eſſe vnius eiuſdémque ſubſtantiæ.
Catholica autem fides credit patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum deum,vnius ſubſtãtiæ Trinitatem,
inſeparabiliter,æqualiter, nõ commixtione confuſam,
nõ diſtinctione ſeparatam.Illi ergo qui perſuadere moliuntur filium non eſſe eiuſdem ſubſtantiæ cuius eſt pater,argumentãtur ex hoc,quòd filius viſus eſt patribus.
Pater,inquiunt,nõ eſt viſus. Inuiſibilis autem & viſibilis diuerſa natura eſt. Et ideo,inquiũt, de patre dictum
1.Timo.6. eſt,Quem nemo hominum vidit,nec videre poteſt : vt
ille qui viſus eſt, non ſolum Moyſi, ſed etiam Abrahæ,
I nec ſolum Abrahæ , ſed etiam ipſi Adam & cæteris patribus, non deus pater, ſed filius potius, vt intelligatur
creatura.Catholica nõ hoc dicit.Sed quid dicit ? Deus
pater, deus filius:incommutabilis pater, incõmutabilis
filius:æternus pater,coæternus filius.Nam ſi dixeris patrem inuiſibilem,filium viſibilem:diſtinxiſti,immo vero ſeparaſti ſubſtantias . Quomodo gratiam inueniſti,
qui fidẽ perdidiſti ? Soluitur ergo iſta quæſtio ſic.Deus
pater & filius & ſpiritus ſanctus , natura propria inuiſibilis eſt.Apparuit autem quando voluit,cui voluit : nõ
vt eſt,ſed vt voluit, cui ſeruiunt omnia. Si enim anima
tua cum ſit inuiſibilis in corpore tuo,per quod appareat
profert vocẽ , & vox in qua apparet anima tua cum loqueris,non eſt ſubſtantia animę tuæ,aliud eſt illa,aliud
eſt vox,& tamen apparet, & in ea re quæ ipſa nõ eſt : ſic
& deus,ſi in igne apparuit,non eſt ignis : ſi in fumo apparuit,non eſt fumus:ſi in ſono apparuit,non eſt ſonus.
Nõ ſunt hæc deus,ſed indicant deum. Hoc retento ſecuri credimus potuiſſe dici filium, qui apparuit Moyſi,
& dominum,& angelum domini.Qui vero exiſtimant
vere eum angelum domini fuiſſe,nõ Chriſtum, ſed angelum miſſum:neceſſe eſt vt exigatur ab eis ratio quare
dictus ſit dominus.Quomodo enim ab eis qui Chriſtũ
fuiſſe dicũt, exigitur quare dictus ſit angelus : ſic ab eis K
qui angelum dicũt , exigitur quare dictus ſit dominus.
Sed illi qui Chriſtum dicũt fuiſſe,iam commemoraui,
quomodo inde exeant quare dictus ſit angelus , quia
Propheta aperte dixit dominum Chriſtum.magni cõſilij angelum.Illi ergo qui dicunt angelum,reſpondere Eſaia.9.
debẽt quare appellatus ſit dominus. Reſpondẽt & ipſi.
Sicut in ſcripturis Propheta loquitur , non quia dominus eſt Propheta,ſed quia dominus eſt in Propheta : ſic.
& cum per angelum dignatur dominus loqui,quomodo per Apoſtolum,quomodo per Prophetam,recte dicitur & angelus propter ſeipſum , & dominus propter
habitãtem deũ. Certe enim Paulus homo erat,& Chriſtus deus,& ait tamen ipſe Paulus, An vultis experimẽtum eius accipere qui in me loquitur Chriſtus?Dixit & 2.Cor.13.
Propheta,Audiam quid loquetur in me dominus deus. Pſal.84.
Qui loquitur in homine,loquitur i angelo. Ideo apparuit Moyſi angelus domini & dixit , Ego ſum qui ſum.
Habitatoris vox eſt,nõ templi.Nam ſi propterea Chriſtus erat cum angelus dictus ſit,quia vnus erat,quid facimus quando Abrahæ tres apparuerunt ? Quid hic dicimus?Tres apparuerũt,& Abraham tãquam ad vnum Gene.18.
loquens dixit,Domine.Quid dicimus:Quare tres? An L
ipſa Trinitas erat? Quare ergo dominus? Quia Trinitas vnus dominus,nõ ſunt tres domini.Et trinitas vnus
deus,nõ tres:vna ſubſtantia,tres perſonæ. Neque enim
pater filius eſt, aut filius pater eſt:aut ſpirit⁹ ſanctus vel
pater vel filius eſt. Sed pater non eſt niſi filij : filius non
eſt niſi patris:ſpiritus & patris & filij.Quãuis in illis tribus aliqui dicũt quòd vnus ibi excellebat,quem dominum appellabat Abrahã quando apparuerat cum duobus,tanquam Chriſtus cum angelis ſuis . Sed quid agimus, quia cum duo mitterẽtur ad Sodomam apparen- Gene.19.
tes fratri Abrahæ Loth, & ipſe agnoſcit in eis diuinitatem:& cum duos videat, dominum appellat : & ille in
tribus dominum,& in duobus ille dominum?Ne ſeparemus ergo Trinitatẽ , faciamus in Sodoma dualitatẽ.
Puto quòd melius intelligimus , quia patres noſtri dominum in angelis agnoſcebant,habitantem in habitatione intelligebant,non portantibus,ſed inſidenti gloriam dabant. Quam ſententiam confirmat non ſolum
Epiſtola quæ ſcribitur rd Hebræos,vbi dicitur,Si enim Hebr.2.
qui per angelos dictus eſt ſermo , factus eſt firmus : lo- M
quebatur enim de veteri teſtamẽto,commẽdauit quòd
ibi angeli loquebãtur, ſed deus in angelis ſuis honorabatur,& per angelos interior habitator audiebatur:ſed
etiam in Actibus Apoſtolorum Stephanus dicit,arguẽs
& increpãs Iudæos,Dura ceruice , & nõ circunciſi cor- Acto.7.
de & auribus.Dura ceruice,ſpinæ nõ crematæ.Vos autẽ reſiſtitis ſpiritui ſancto : ideo rubus nõ cremabatur,
quia flammę ſpiritus ab ſpinis peccatorum reſiſtebatur,
vos ſemper reſiſtitis ſpiritui ſancto : quem Prophetarũ
non occiderũt patres veſtri?Et vnde agitur, Qui accepiſtis legem in edictis angelorum, & nõ cuſtodiſtis . Si
diceret angeli,& non angelorum, non deerant illi qui
dicerent,Chriſtus eſt,quia dictus eſt magni conſilij an- Eſaia 9.
gelus.Angelus Chriſtus,nunquid angeli Chriſtus? Dicit & Apoſtolus Paulus , Quoniam ſemen Abrahæ diſ- Galat.3.
penſatum eſt, diſpoſitum, inquit, per angelos in manu
mediatoris. Iam ergo angelus, & in angelo Dominus,
dicebat Moyſi quærẽti nomen ſuum,Ego ſum qui ſum. Exod.3.
Dices filiis Iſraël,Qui eſt, miſit me ad vos.Eſſe, nomen
eſt incõmutabilitatis.Omnia enim quæ mutantur,deſinunt eſſe quod erant,& incipiunt eſſe quod non erant.
Eſſe verum, eſſe ſyncerum, eſſe germanum , non habet
niſi

A niſi qui non mutatur. Ille habet eſſe cui dicitur, Mutabis *Pſal.101.* ea & mutabuntur, tu autem idem ipſe es. Quid eſt, Ego ſum qui ſum: niſi æternus ſum? Quid eſt, Ego ſum qui ſum, niſi mutari non poſſum? Nulla creatura, non cœlum, non terra, non angelus, non virtus, non ſedes, non dominationes, nō poteſtates. Cum ergo ſit hoc nomen æternitatis, plus eſt quod dignatus eſt habere nomen miſericordiæ. Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob: illud in ſe, hoc ad nos. Si enim hoc ſolum eſſe vellet quod eſt in ſe, quid eſſemus nos? Si intellexit, imò quia intellexit Moyſes cum ei diceretur, Ego ſum qui ſum: Qui eſt, miſit me: multum hoc credidit eſſe ad homines, multum hoc vidit diſtare ab hominibus. Qui enim hoc quod eſt & vere eſt intellexerit digne, & qualitercunque lumine veraciſsimæ eſſentiæ, vel ſtrictè ſicut coruſcatione afflatus fuerit, longe ſe videt infra, longe remotiſsimum, longe diſsimilimum, ſicut ille *Pſal.30.* ait, Ego dixi in ecſtaſi mea. Aſſumpta enim mente vi- B dit neſcio quid, quod plus ad illum erat, hoc erat quod verum erat. Dixi, inquit, in ecſtaſi mea. Quid? Proiectus G ſum à facie oculorum tuorum. Cum ergo ad id quod dicebatur, non ad id quod videbatur, longe ſe imparem videret Moyſes & quaſi minus capacem, vnde inflammatus ipſo deſiderio vidēdi quod eſt, dicebat deo cum quo loquebatur, Oſtende mihi temetipſum: quaſi verò *Exod.33.* ab illa excellentia eſſentiæ longè diſsimilis deſperaret, erigit deſperantem, quoniam vidit timentem, tanquam diceret, Quoniam dixi, ego ſum qui ſum: &, qui eſt miſit me: intellexiſti quid ſit eſſe, & deſperaſti te capere, erige ſpem, Ego ſum deus Abraham, Iſaac, & Iacob: ſic ſum quod ſum, ſic ſum ipſum eſſe, ſic ſum cum ipſo eſſe, vt nolim hominibus deeſſe. Si quo modo poſſumus dominum quærere & inueſtigare eum qui eſt, & quidem non longe poſitum ab vnoquoque noſtrum: in illo enim viuimus & mouemur & ſumus: Laudemus ergo *Acto.17.* ineffabiliter eius eſſentiam & amemus miſericordiam, E Amen.

TOMI SEXTI FINIS.

INDEX QVATERNIONVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z A.
Omnes ſunt quaterniones, præter A, qui eſt ternio.

Digitized by Google

L.

Digitized by Google

Digitized by Google

A. PANDIMIGLIO · ROMA · LEGATORIA
1971

[redacted] Google

Digitized by Google